

PATROLOGIAE

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA;
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QVI

AB AËVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SURJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;
OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO
SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES
ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULARUM LIBRORUM
SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES MATERIAS,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIA LATINA
A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSAE,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —
VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINA; OCTINGENTIS ET
MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINA. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIAE TOMUS XXII.

S. HIERONYMI TOMUS PRIMUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1875, March 22.
Bequest of
James Walker, D.D., L.L.D.
(A. u. 1814.)
President of Harr. Univ.

SANCTI EUSEBII
HIERONYMI
STRIDONENSIS PRESBYTERI
OPERA OMNIA

POST MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI & CONGREGATIONE S. MAURI

SED POTISSIMUM JOANNIS **MARTIANÆI** HUJUS ORDINIS RECENSIONEM,
DENUO AD MANUSCRIPTOS ROMANOS, AMBROSIANOS, VERONENSES ET MULTOS ALIOS,
NEC NON AD OMNES EDITIONES GALLICANAS ET EXTERAS CASTIGATA,
PLURIMIS ANTEA OMNINO INEDITIS MONUMENTIS,
ALIASQUE S. DOCTORIS LUCUBRATIONIBUS SEORSIM TANTUM VULGATIS AUCTA,
INNUMERIS NOTIS, OBSERVATIONIBUS, CORRECTIONIBUS ILLUSTRATA

Celio della Croce.
STUDIO ET LABORE

VALLARSII ET MAFFÆII

VERONÆ PRESBYTERORUM,
OPERAM NAVANTIBUS ALIIS IN EADEM CIVITATE LITTERATIS VIRIS.
EDITIO PARISIORUM NOVISSIMA

EX SECUNDA AB IPSIS VERONENSIBUS EDITORIBUS CURIS POSTERIORIBUS ITA RECOGNITA,

ATQUE EX **RECENTIUS DETECTIS** SIC DITATA
UT PRÆSENS EDITIO, AMPLITUDE SOLA, CÆTERIS OMISSIS EMENDATIONIBUS,
PRÆCEDENTES OMNES EDITIONES, ETIAM BENEDICTINAS,

tertia parte seu triente materialiter superet,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORM.

TOMUS PRIMUS.

VENEUNT 9 VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCLUDEBATUR ET VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1845

ELENCHUS RERUM

QUE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

	page
Epistola Vallarsii Clementi XII Pontifici summo	V-VI
Præfatio generalis in tres partes divisa.	VII-LIV
Præfatio altera.	LIII-XCII
Vita S. Hieronymi.	<i>col.</i> 5-169
Vita alia S. Hieronymi auctore incerto.	173-289
Epistolæ S. Hieronymi in quatuor classes divisæ secundum ordinem temporum	325 205 -1182
Qninta classis complectens sex epistolas, tres tempore, tres auctore spurias.	1191-1224
Notæ Joannis Martianæ.	1225 1226

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO CLEMENTI XII, PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

SANCTISSIME PATER,

Quam plane singulari existimatione ac felici, dum vixit, fortuna apud sanctissimos decessores tuos romanos pontifices usus est maximus iste ecclesiarum magister HIERONYMUS, tam prosperam apud te hodie sortem habent eximii ejus ingenii fatus, scriptiones istae, per quas TUO ille amplissimo nomini commendatus quodammodo reviviscit, et conspectus hominum alacrius subit. Cum enim Roma, quæ catholice religionis sedes est, Christi vestem (Ep. xv) adolescens ac pene puer induisset, a Damaso deinde pontifice longe sanctissimo amorem tantum inivit et gratiam, ut in Chartis Ecclesiasticis (Ep. cxxiii) adjutor ab illo adscitus, ipsius quoque nomine, Orientis, atque Occidentis synodis Consultationibus responderet. Tum romanae Ecclesiae opinionem ita promeruit, atque animum devinxit sibi, ut Damaso ad superos evocato, summo ipse sacerdotio dignus haberetur (Ep. xlvi) consentiente in ejus laudes Urbe universa. Quod ille maximum inter homines decus ac dignitatem eremi silentio et latebris posthabere si maluit, eorum tamen qui deinceps obtinuerunt, utcumque latens fugere existimationem, aut carere obsequio non potuit; (Lib. ii et iii, contr. Russn. Ep. cxxvii et cxxx) Anastasii autem, cuius sepe laudes prosequitur, benevolentiam usque adeo commodam expertus est, ut eo per amicos tantummodo deferente, (Ep. xcvi et xcviij) origenianæ causæ patroni, sui nempe hostes, damnati sint. (Ep. cxxxv, cxxxvi et cxxxvii) Prætereo Innocentii prolixissimam adversus eum voluntatem, datas utrinque amicissimas litteras, receptum contra factiosos homines patrocinio, quem ille incoleret Bethleemi locum, fugatas inde summa auctoritate violentas manus, denique prolata ad usque terrarum fines præconia: quæ sane fuerunt ejusmodi, (Ep. ad Innoc. i) ut synodi milevitanae patres, datis S. pontifici litteris, unum nominarent honoris causa filium Innocentii Hieronymum; Gelasius vero, cum ille non ita pridem ad cælos evolasset, in romano concilio proclamarit orbi universo, Illa sentimus, quæ beatum Hieronymum sentire cognoscimus. (Decr. c. iii) Jam vero quale tuum est, BEATISSIME PATER, hieronymiani nominis studium, quo decessores tuos, si recte mentem interpretor, non tam æmularis, quam superas? Istud nimirum, quod eximia ejus animi monumenta, quorum aliquando virtute christiana res stetit, novo cultu exornata in publicum ut ederentur, causa extitisti nescio an dicam omnium maxima. Rei memoriam mihi quidem jucundissima, Hieronymo autem gloriæ nunc repeto. BEATISSIME PATER, quando sub tui pontificatus initia, cui divinitus muneri datus es, Roma jamjam profecturum me, ut comparalis ibi e vacanza præsertim bibliotheca subsidiis, in patria commodius, huic quam parabam editioni manum admoverem, tuisque pedibus advolutum apostolica benedictione prosequereris, ea clementia horlatius es ad laborem exantlandum, ut etiam nullam volueris maturandi operis rationem a me prætermitti. Vere autem dixerо, non quo fecisse me putem aliquid imperiis tuis dignum, sed ut benignitati Tuæ totum referam, sicubi res nonnihil e sententia successisse videatur: quod in arduo facinore pertentando, tui recordatione auspicii excitatus, si quid posse viderer mihi, fuerim erecto animo periclitatus. Quangquam profecto, utcumque ad hæc animum non adiecisset, PATER BEATISSIME, aliud est patrocinii genus, quod Hieronymianis lucubrationibus impertiris, meque in illis exornandis præsidio recreet. Dico sanctissimam vitæ consuetudinem ac disciplinam, qua, summo quodam ac præsenti suffragio, quæ Hieronymus ad elidendas vitiorum stirpes, animosque ad virtutem arrigendos præcepta dat, ita fide esse jubes, ut operosa imposterum nemini videri possint, quorum in TE imaginem transfers numeris omnibus absolutissimam. Nam cum ad scientie ac pietatis (duo sacerdotum arma) rationem spectet quidquid abs Hieronymo tractatum est, TE, MAXIME CLEMENS, fixit ipsa natura ad amplificandam sapientiae gloriam, bonarumque artium fines, deferendos virtuti honores et præmia: maxime vero ad rerum gerendarum prudentiam, gravitatem, justitiam, cæterasque dignas virtutes sacrorum principiæ. Tuo consilio dudum immunita sacrarum legum majestas in pristinam dignitatem ac splendorem restituitur, redduntur ordini suo singulæ ecclesiae partes, quæ antea vel collapsæ erant, vel labefactæ, temporum molliuntur difficultates: tuaque vel in componendis gravissimis dissidiis summa ingenii dexteritas, vel in gerendis christianæ reipublicæ negotiis par magnitudo animi summæ potestatis amplitudini in omnium ore versantur. Quod si de cultu pietatis sermonem conferam, hæc porro nobilissimæ Corsinie tue gentis pene singularis est dignitas, pietatis laude ut excellat: quæ præclarissimis jamdiu olim exemplis conspicua, exinde ab Andrea illo, qui cælos implet divisorum honoribus, præsentibus studiis amplissimi tui ex fratre nepotis Nerii eminentissimi cardinalis cumulatissime de-

S. HIERONIMI I.

(Première.)

Digitized by Google

coratur. Sed quæ tui, SANCTISSIME PATER, in hac laude sunt propria, dicendi vim omnem, nedum exornandi facile superant, insignia opera, nungquam intorituris monumentis consignanda: in obsequiis summi pontificatus officiis experrectus religiosi animi vigor, in sublevandis egenorum angustiis exprompta liberalitas, in sacris ædibus reparandis, maxime vero ex integro erigendis magnificentia, egregium cunctis beneficiendi propositum, benevolentia, humanitas, æquitas, cæteræque hujuscemodi laudes propemodum infinitæ, quas in hisce magni Hieronymi lucubrationibus, si a longe gravissimis rerum christianarum curis, ad illas aliquando convertas oculos, quodam velut in speculo necesse habeas intueri. Atque eo quidem fine, quantum ingenii tenitas dedit, magnopere sum adnisi, ut nativa facie tuo se ipse sisteret throno Hieronymus, et quæ adeo temporum vitio manabant ulcera, vel cicatrice, vel splenio contexi; quæ multa deerant nobilissimo corpori membra, aut disiecta pridem collegi, aut in lapsum jam prona ultimum, fortune injuriis præripui. Tu vero, BEATISSIME PATER, quando probe intelligis, non jam divina ipsa monumenta, quæ et sponte complecteris, et suscipis imitatione, sed quam ego in illis expoliendis impendi operam, tuo proprio nomini ac patrocinio commendari; hanc ipsam, si quid auguror, benigno animo excipies: ac mihi studiisque meis, quam sperare ex benignitate tua licet, opem, promerente Hieronymo, non denegabis. Sic vovet apostolicam benedictionem supplex efflagitans,

SANCTITATIS TUÆ, humillimus et obsequientissimus servus ac filius,

DOMINICUS VALLARSIUS P. V.

Præfatio GENERALIS.

1. *Hieronymi operum præstantia.* — Maximus ecclesiarum magister Hieronymus, si vita disciplinam, virtutum exempla, rerumque gestarum gloriam inspicias, totum longè lateque sui admiratione et cultu terrarum orbem implevit: si decus eruditionis, et laudem, divinitus propemodum ingenii monumenta, nullus ferme est inter Ecclesiæ latinæ patres, qui tantam de se quantam ille sapientiæ famam reliquerit apud posteros. Exinde a quarto Christi saeculo, quo medium præterlabente, figere stilum cœpit, suisque animi fœtibus iudicia hominum subiit, ad hanc usque ætatem post fere quindecim saeculorum decursus, primus adeo in exponendis Scripturis est habitus, ut nemo tamen in cæteris quæ ad illas pertinent disciplinis (pertinent vero illustriores omnes), ejus præstantiam superaverit, pauci admodum attigerint. Neque enim, quod cæteris ferme usuvenit, unius ille gentis eruditione contentus, illam modo coluit, in quam primum incubuisset; sed post latinam in studiis litterarum industriam, quidquid bonarum artium docuit mater Græcia, quidquid Hebræorum, aliarumque ex Oriente gentium vetustissimarum linguis est proditum: inque his omnibus non sacra modo, sed eliam humana dogmata studiose assecutus, semper conjunxit, et monumentis amplissimis exornavit. Sunt adeo in omnium libris, qui deinceps sacris præcipue litteris inclaruerunt, de illius eximia eruditione testimonia tam luculenta atque insignia, ut præclariora haud facile de alio quopiam invenias, tot vero ac propemodum innumera, ut neminem fuisse existimem unoquoque saeculo, qui laudem scientiæ aliquam obtinuerit, et Hieronymiani nominis splendore sibi famam non aucuparit. Quorum ego singulas auctoritates percensere si velim, modum non teneam, et frustra sim: contra si aggrediar ipse solertissimum auctorem, post tanti nominis viros, studiosis lectoribus commendare, nimium mihi fortasse videar tribuere. Ecquis enim tandem est, qui illum vel ad sublimia impetu quodam se attollentem persequi mentis acie, vel in profunda penetrantem mysteria animo comprehendere, tanta jugiter disciplinarum varietate circumfluentem explicare, denique sermonis dignitate atque elegantia pene singulari exultissimum repræsentare se posse putet?

2. *Nova editionis necessitas.* — Sed neque istud propositum mihi est, hancque rem tantum attigi in speciem, ut ad ea quæ dicenda sunt, viam munirem. Si enim quanto Scriptoris alicujus opera vel doctrinæ merito, vel nominis celebritate pluribus antecellunt, tanto majori studio continuo est entendum, ut quam perfectissime per hominum conatus licet, in lucem prodeant, nemo profecto sit eruditionis homo cupidus, qui hanc in primis magno Hieronymo impendi operam oportere æquo animo non fateatur. Sit igitur de S. Doctore, deque ecclesiasticis præcipue studiis bene meritus, qui ejus opera tametsi haud fortassis male prius expolita incudi reddiderit. Quod si alter illa se habeant, et vel temporum vitio, vel eorum, cæteroqui doctorum hominum culpa, qui in illis evulgandis, sive etiam exponendis prima fecerunt vestigia, sive, ut opinor, utrorumque, ab ea perfectione plurimum distent, quæ par-

est illis, ne fructus lectu debitus intercipiatur: jam non parum utile tulisse laboris frumentum ille putandus sit, qui ad novam ex integro editionem exornandam vires omnes contulerit, sed rem præstissime quæ in usus cedat utilitatemque litteratorum, maxime necessariam. Age vero editiones ad id usque temporis elaboratas invenustas esse passim et mancas, facile quisquis intelliget, qui non plane oscitantem animum adjiciat. Cum sit enim utile imprimis et commodum, scripta penes se habere omnia simul collecta, quæ ab uno eodemque auctore profecta sunt, multa e contrario in hieronymianis desiderantur, eaque omnium sere præstantissima, quæ ex aliis iisque diversi instituti libris repetere non sine gravi temporis jactura, et comparare non sine magnis impensis necesse sit. Nihil dico de aliquot ineditis antea, quorum ab erasmiana collectione ad hanc usque diem nulla penitus accessere: sive quod illa in bibliothecis, in quibus maximo rei ecclesiasticæ et litterarum impendio latabant, non satis anxie fuerint conquisita, sive quod effugerint diligentiam. Enimvero ipsa quæ sæpius recusa sunt, ac studiosorum teruntur manibus, labes deformant quamplurimæ: falsæque lectiones, ac menda qua veterum amanuensium, qua recentium criticorum occurunt, quæ legentium profectui, quanto impedimento sint, ii probe norunt qui in ejusmodi studiis versantur. Ad hæc loci plerique difficiliores tenebris usque hodie obsidentur, pluresque alii lectorem in transversum rapiunt, maxime cum fuerint, sintque adeo postrema hac ætate homines haud illitterati, qui errores Hieronymo, quos ipse minime omnium admisit, audeant impingere, et nondum purgata culpa, imo sublata calumnia, doctorum vulgo fortasse imponat.

3. *Quibus de causis novam editionem aggrediamur.* — Hæc ego, ne quis me existimet, incommoda replicare ea causa, ut doctissimis viris, qui in recognoscendis Hieronymi scriptis desudarunt, laudem imminuam, cum ante hos ferme septem annos admodum adolescens eorum lectioni totus incumberem, meo ipse periculo sum expertus. Sæpe etiam cum doctis viris, qui in hac ipsa urbe sunt magna mecum studiorum societate conjuncti, verba faciens, quo pacto loci haud sane pauci restitui possent, defectusque suppleri; ut illis quidem videbatur, non infeliciter indicavi. Hinc vero novam editionem ut aggrederer, et quæ ad illam opus essent conferrem, adhortabantur: maxime cum deprehendissent, passim in Italiæ bibliothecis desiderari exemplaria eorum operum, quæ post Parisiensem PP. Benedictinorum editionem per ferme annos quadraginta nullibi recusa sunt; nec illa tamen ut absque examine ac studio describerentur, quæ sordida typographorum aliquot ignavia est, sustinerent. Tergiversanti autem mihi, causasque necenti ex causis, hoc ut ne facerem, occurrit illustrissimus Veronensis ecclesiæ archipresbyter Joannes Franciscus Mutilius, qui ad reliquias laudes eximiam ad promovendas litteras, atque adversum litteratos favorem ac benignitatem adjungit, tamque utile propositum in nihilum resolvi minime passus, quidquid necesse esset, qua consilio, qua opibus, qua libris, qua auctoritate, præstitutum se ultro pollicitus, cepit continuo exhibere. Jussit ille mihi, et qua est humanitate vehementer etiam adhortatus est, in me curam omnem novæ editionis adornandæ ut susciparem, tum ii, quorum intererat Hieronymum splendido ornatu prodire, vel quos aliqua rerum mearum cura tangebat, ne deinandatam provinciam respuerem, mihi magnopere auctores erant. Horum itaque hortatibus incitatus, maxime vero spe illectus præsidii, ex quo futurum considerem, ut non exiguum ad Ecclesiam bonasque litteras emolumendum, ad S. Patris vero doctrinam lux atque ornatus posset accedere, tantum onus, non meis certe par humeris, subire tamen alacri animo non dubitavi. Enimvero pro virili studiosorum profectui occurrere est animus, quibus si opella hac nostra aliiquid prodesse potuimus, libentissime devovimus; sin minus, doctiorum hominum ingenia, ut meliora conferant excitativerimus.

4. *Hujusce præfationis pars triplex.* — Jam vero antequam dico, quid illud laboris sit, quod mihi in hac Sparta exornanda proposui, quædam enucleatus dicenda sunt de antiquis collectionibus tum iis quæ in MSS. asservantur, tum aliis multo insignioribus, quæ post typographicam artem prodierunt: notandumque paucis quid ante nos alii præstiterint. Ipsa deinde explicanda indoles Hieronymianorum operum, eorumque deliòanda notitia, quæ reapse interciderunt: deque aliis pluribus agendum paulo fusius, quæ communī quidem judicio putantur eamdem subiisse fortunam, minime vero nobis videntur suis elucubrata. Hinc enim plus fortasse lucis accedit atque utilitatis editioni nostræ, quæ totum quidquid Hieronymianum est, expendat et complectatur. Denique quibus nos simus auxiliis usi, quo proposito, quo ordine, quave methodo in textu ac notis profecerimus, breviter exponendum.

PARS PRIMA — *In qua de MSS. deque editis collectionibus agitur singillatim.*

5. *Manuscriptæ Operum Hieronym. collectiones.* — Id ferme est Hieronymianis scriptiōibus peculiare, ut cum avidissime exciperentur, essent studiosi homines eo ipso tempore quo scribabantur, inscio auctore curarent sedulo, publicam in lucem ut ederentur. Epistola in nostra recensione XLVIII. ad Pammachium, quam pro suis contra Jovinianum libris S. Doctor inscripsit, banc suorum ipse operum celebritatem in vulgus dum partim amicorum studiis, partim æmolorum invidiæ tribuit, luculentissime contestatur: *Non sum, inquit, tantæ felicitatis, quantæ plerique hujus temporis tractatores, ut nugas meas, quando voluerim emendare possim.* Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi diverso, quidem studio, sed pari certamine in vulgus nostra disseminant. Eodem alibi sensu, qui nec raro occurrit, vel probat sua quæ scripserat, publici juris ut fierent, vel (*Quintilianus phrasit et verba Proem. lib. I.*) temerario editionis honore dolet vulgata. Vide in hanc rem epistolam ad Desi-

derium in hac editione XLVII. Sed illa præ reliquis notissima eaque rursum copiosior recessio est, quam Lucinii bœtici notariis ipse permisit. *Opuscula mea*, inquit, eidem Lucinio describens Epist. LXXI, n. 5, quæ non sui merito, sed bonitate tua, desiderare te dicis, ad describendum hominibus tuis dedi, et descripta vidi in chartaceis codicibus, ac frequenter admonui, ut conferrent diligentius, et emendarent. Ego enim tanta volumina præ frequentia commentium et peregrinorum turbis relegere haud potui. Hinc porro suppeditum hodieum MSS. codices, qui ad Hieronymi ætatem proxime accedant, sæculo nempe sexto, vel ineunti septimo adscribendi, cuius antiquitatis duo certe in Veronensi bibliotheca asservantur, qui ejusdem, ut ita dicam, instituti opuscula complectuntur eo studio atque ordine, rerumque, ac lectionum delectu, quem superare in hac litterarum luce neoterici editoris diligentia vix possit. Interdum etiam ejus, qui in illis recognoscendis industriam suam probaverat, calligraphi aut studiosi inscriptionem invenimus, præcipue ex monachorum cœtu, quorum hoc ferme erat institutum, sanctorum patrum libros describere, eorumque editiones concinnare. Unam e multis, eamque omnium quæ occurrerent antiquissimam lubet exhibere. Est illa Ursicini cuiusdam nostræ hujus Veronensis ecclesiæ lectoris, quam ille parvo codici ex Hieronymianis lucubrationibus S. Pauli primi eremiti vitam continent, cum consulari etiam epocha apposuit, quæ annum designat quingentesimum decimum septimum. Nondum scilicet centum exacti anni erant a S. Doctoris morte, nec scio equidem, si alium quempiam tantæ vetustatis alicubi gentium sit invenire. Hujusmodi autem est nota, quam ut eruditus sæculi ingenio obsequiar, prout illa se habet religiosissime repræsento. PER. SCRIBTVS. CODIX HEC SVB DIE KAL. AVG. AGAPITO VCC INDI DECIMÆ PER VRSICINUM LECT. ECCLESIÆ VERONENSIS. Porro ex his qui in colligendis atque emendandis Hieronymi scriptis bene præ cæteris meruerunt, primas obtinet Cassiodorus, qui singula facile recognovit, inque armariis reposuit diligentissime. Nil ferme aliud loquitur totus ille *de institutione divinarum litterarum* liber, quem veluti ad instruendam patrum bibliothecam composuit. Sequiori ævo plurimam a nobis gratiam inierunt Hieronymocentones multi, ac præcipue Rabanus Maurus, qui integras ejus libros totidem verbis descriptis, eaque industria meliorem, sæpe lectionem servavit. Deinceps ut alia præterea studiosorum exempla, insigne illud est sub XI sæculi finem Guigonis majoris Carthusiæ prioris V, quod ipse epist. ad Fratres Durbonenses narrat: *Epistolas*, inquit, *B Hieronymi, quotquot potuimus undecumque quæsitas, et pro concessa a Deo facultate, mendaciis expurgata, in unum grande volumen redigimus. Abscidimus autem ab eis quasdam, quas vel ex aliorum doctorum scriptis, vel ex stili, sententiis distantiâ, titulo tanti viri comperimus indignas.* Quam ipse epistolam, ne sine rationabili causa apud imperitos suo videretur numero minuisse. Hieronymianas elucubrations, in voluminis fronte jubet collocari. Secutis temporibus plures hujusmodi alias, quas manuscriptas editiones appellare liceat, passim invenias in bibliothecis: certum quippe est, nullius auctoris tam obvios esse, quam Hieronymi MSS. post XII sæculum libros, confluente in ejus studium orbe propemodum universo. Utinam vero amanuenses et critici non aliquid licentiæ in illis describendis sumpsisset sibi, neque pro reconditiori sensu proprium aliquando substituissent, aut glossas apposuissent ad libri album, quæ postea veris expunctionibus lectionibus obtinuerunt.

6. *Editio prima Romæ.* — Sed ut ad illas editiones veniamus, quæ proprio typis excusæ sunt, ab ipsis usque primordiis typographicæ artis invenias præstantes aliquot viros, qui illis adornandis magnopere desudarint. Cum vero innumeræ passim, et vario tempore, præcipueque epistolarum, quibus opuscula admiscebantur, editiones prodierint, non singulas fastidiose recensere aut animus, aut operæ pretium est; sed illas duntaxat, quæ cum aliquo sacrarum litterarum atque eruditio[n]is compendio ad manuscriptorum adornatæ fidem, vel denuo recognitæ, non ex prioribus exscriptæ sunt. Principem locum Romana obtinet, quam anno MCCCCCLXX, non ita pridem abs Theodoro Lælio Interamnensi, postea Tarvisino Episcopo collectam, sub Paulo secundo Veneto Andreas Aleriensis Episcopus, et Vaticanæ bibliothecæ custos elegantissime concinnavit. Eamdem et biennio antea, quod tamen rarissimo occurrit, inscriptam catalogi aliquot præferunt, nos in Novariensi bibliotheca vidimus, et in Colbertina asservari Simonius tradit. Editor de re litteraria optime meritus, qui in aliorum quoque auctorum recognitione se antea exercuerat, quid in hac Hieronymiana sibi negotii datum sit, quidve ipse consilii ceperit, in præfixa ad pontificem epistola declarat. *Nuperrime*, inquit, *divi Hieronymi libellos, epistolasque perplures, mendose satis scriptas, et ex diversissimis codicibus prius collectas in certum ordinem a doctissimo, et optimo patre Tarvisino episcopo redactas, qui apud tuam sanctitatem, dum in mortalibus ageret, apocrisiarii munus referendarii cum magna commendatione semper implevit, amici quidam ad me delatas poposcerunt, ut mea diligentia emendatiuscule redderentur, quo minore difficultate legi possent.* Atque id quidem multa se fide ac diligentia præstisse in latino contextu profiteatur. De hebreis aulem vocibus quæ passim occurunt, *Missa*, inquit, *hebraica feci, recognitans in suo quemque volumine illa esse, si licuerit et voluerit, suppleturum.* De Græcis vero continuo subdit, restabant cognitu necessaria in primis Græca, sine quibus, ut precipua serie latinorum volumina, nullo modo hujus sacratissimi doctoris legi scripta ad intelligendi profectum poterant. In his igitur nequaquam omittendis tum alios quosdam laude viros et memoria dignos consului, tum cum primis meum doctissimum, humanissimumque Theodorum Gazam. Et paulo post, *Absque Theodoro meo non magis quidquam aggredior, quam absque meo genio.* Denique quod multa quæ Hieronymum auctorem non habebant, inseri conniventibus oculis,

toleraverit potius, quam consenserit, factum excusat, ut nonnullis amicorum serviret. Prodiit, editio ex ædibus maximorum, quorum sane plurimum laudanda est opera. Eam statim sequæ sunt aliæ multæ, quin imo eodem anno 1470. Moguntiæ per Petrum (alii Patrem legunt) Schæffer de Gernsheim : tum Venetiis sexennio post Antonii Bartholomæi studio : quam triennii intervallo sequitur alia Romæ elegantissima, eaque rursum recognita per Ven. virum Georgium Laurentium de Heriboli : deinde anno insequentि Parmæ, quæ omnium splendidissima editio est, auctior aliquot tractatibus et epistolis, et post quinquennium Norimbergæ : denique aliæ innumeræ, quas sedulo colligere nihil interest nostra. Unam modo addimus anni MCCCCXCVI, die VII Januarii absque loci nomine, aut editoris, quæ penes nos est, eaque utimur sæpe, quod ex integro ad MSS. fidem, tametsi infinitis erroribus scateat, expressa videatur.

7. *Commentarior. aliorumque operum editiones antiquæ.* — Atque hæ quidem editiones non nisi Epistolas, et Tractatus recensent; Commentarios enim in Sacram Bibliam (sic enim inscribuntur) primum e situ et squalore redemptos exhibet Norimbergensis editio anni 1477, et biennio post Coloniensis alia, tum Veneta anni 1498, quam Joannes et Gregorius de Gregoriis excudere. Cæterum etiam hoc titulo: *Expositiones in Vetus et Novum Testamentum*, sed absque impressoris notatione, aut loci, aut tandem anni quo excusi sunt, duobus in folio tomis memorantur. His partes aliæ addi possunt Hieronymi operum, quæ seorsim, aliisque rursum in locis prodiere. Hujusmodi sunt ex Origene Homiliæ aliquot, et in Canticum Cantorum anno 1475. Basileæ, ut opinor, atque anno insequenti Norimbergæ: Vitæ sanctorum patrum Ægyptiorum, atque eorum qui in Scythia, Thebaide, ac Mesopotamia morati sunt, ex quibus tamen non nisi tres illæ notissimæ, Pauli, Malchi, et Hilarionis ex Auctoris nostri calamo profecerunt; quæ rursum editio occurrit quinquennio post, aliaque est, ut videtur, vetustior multo sine typographi, anni, aut loci inscriptione. S. Pachomii regulam primum Romaë edidit Achilles Statius an. 1575. Sed alia hujusmodi haud pauca vel seorsum, vel aliorum auctorum scriptis admixta labente sæculo decimo quinto inveniuntur. Neque vero de Chronicis editionibus quidquam attigimus, quas in præfatione ejus libri singulas ab illa Bonini Mombritione ad postremam usque recensebimus.

8. *Universæ imperfectæ.* — Porro neque per otium licet, neque operæ est pretium editiones istas expendere, et vocare ad calculos. Doctis quidem viris, ipsisque typographis, qui hanc sibi provinciam suscepserunt, laudem haud velim invideri; sed optandum fuisse aio, ut quemadmodum sumptibus non parcebant, ut de sacrarum litterarum studiosis bene quod poterant, mererentur, ita ex variis archetypis lectiones expressissent, neque id sibi tantum negotii datum esse existimassent, ut sumpto in manus uno veteri quod nancisci poterant exemplari, illud accurate redderent, aut si qua minus recte habere viderentur, privato judicio, quodque pejus est, inscio lectore, immutarent. Nam ita quidem usuvenit in latino contextu; in hebræis autem verbis, quorum supplendum spatum vacat, minus peccatum est, quam in aliis quæ tamen raro occurunt, quæ-latinis litteris bono quidem consilio, sed mendosa lectione, representantur. Græca etiam vocabula conficta sunt passim ac depravata.

9. *Editio Desider. Erasmi.* — Sed meliora forte ex ejus ætatis ingenio minime erant expetenda, quæ haud multo post, an scil. 1516. Erasmus Roterodamus implevit. Hic non unius modo aut alterius libri, sed collectioni operum omnium adornandæ manum primus admovit, doctusque longo pridem usu veterum scripta expolire, variis conquisitis undecimque MSS. exemplaribus, singula recognovit, acri judicio expendit, argumenta ad lucem tractatibus atque epistolis scenerandam præfixit, denique satis eruditis scholiis notisque illustravit. Quin etiam quæ erant, ementito Hieronymo, innumera aliorum scripta germanis operibus admixta incredibili rei litterariæ damno, primus ille submovit, non sine acri examine et censuris singulas fere lucubratiunculas breviter atque erudite perstrinxit, tum personatos scriptores de nomine indicavit, aut certe iisdem cum Hieronymo auspiciis in medium procedere, et eodem cum illo utilare veluit. Universum opus in novem in-folio tomos digessit, genuinas epistolas, atque opuscula tribus prioribus dedit, quarto adscititia: duobus aliis commentaria in prophetas omnes attexuit: septimum atque octavum, si in Ecclesiastem commentaria, atque ex hebraica veritate Psalterium excipias, supposititia congeries accredit: demum ultimo quæ ad novi Testamenti expositionem pertinent, falsa cum veris simul immiscuit. Par fratrum Amerbacchiorum Bruno et Basilius, juncto patre eorum Joanne, symbolam tanto operi contulerunt, iisque rursus tentantur ex animo, id negotii *oùr àu ôtow;*, quod aiunt, se confecisse; sed adjutos opera doctissimorum hominum, quos ex omni Germania Joannes acciverat, et præcipue Joannis Reuclini, qui in hebraicis nonnulla repousit, et Cononis Norimbergensis, qui in Græcis et Latinis pleraque castigavit, et Gregorii Reischii, denique Conradi Pellicani Rubenquensis, cuius auspicio potissimum res peracta est. Basileæ primum typis Frobenianis editio hæc prodiit, quæ plausibus eruditorum, sed eorum maxime qui ab Ecclesia romana desciverant, ita excepta est, ut decennio post ab eodem Erasmo recognita ibidem, et Lügduni, et Parisiis, et Basileæ tertium, atque alibi ad annum usque 1565. sæpissime; quin etiam ante hos ferme quinquaginta annos Lipsiæ, tametsi Francofurti ad Mænum inscribatur, recusa sit. Et nemo quidem ex eo labore laudem Erasmo debitam invidenteret, si ab effreni illo, et projectæ temeritatis abstinuisset cacoethe, carpendi sanctissimos Patres, ut sibi gloriam aucuparetur, quos sicubi etiam impense laudat, de industria facit, ut postea minus invidiose et suimet cum laude magis

admordeat. Si in ferendis censuris, a sacrarum rerum *injuria temperasset*, neque in anibus saepe conjecturis ita permiscuisset tum aliorum veterum Patrum, tum Hieronymi scripta, ut nisi posteriorum theologorum contraivissent studia, de ecclesiastica traditione vix certi aliquid ex ejus sententia constitui posset.

10. *Editio Marianæ Victorii.* — Sed præterea adeo non visa est doctis viris legitimam attigisse perfectionem erasmiana editio, ut non minus ecclesiasticæ doctrinæ, quam rei litterariae interesse arbitratus sit novam adoriri Marianus Victorius Amerinus presbyter, postea Reatinus episcopus. Hic denuo conquisitus diligentissime per Italiam MSS. ἀντηράποι, et præcipue Florentia et Brixia, ne dicam de Romanis, quæ præsto erant, præsidio et auspiciis immortalis memoriarum viri cardinalis Moronii, cui primas laboris sui desert, quam suscepserat sportam, ornavit satis. Tres priores tomos anno 1565. elegantissimis Manutii typis emisit; quos Pio IV. iussipos. Ex his (quam partem Hieronymianorum operum Erasmus proprie recognoverat, tot menda, totque hallucinationes, quæ partim imperitia, partim incuria irrepsérant, sustulit, ut affirmare non dubitet, se loca plus minus mille et quingenta restituuisse, quæ vel sua ille manu maculaverat, vel tempore corrupta, restituere ex rerum imperitia haud potuerat. In scholiis vero quæ ad caleem adjecit, copiose satis lectionum quas reposuit rationem, earumque varietatem e MSS. edisserit, illustratque perplures locos qui sibi luce indigere videbantur. Nec minori reliquos tomos diligentia prosecutus est, quos anno 1517 et in sequenti vulgavit ejusdem Manutii prælo, et secutis pontificibus Pio V, et Gregorio XIII, dedicavit. Parem ex illis errorum multitudinem sustulisse se proficitur, pares ignorantias confutare, sive quod Amerbachii fratres judicis admodum exquisiti non fuerint, sive qui illis operam suam commodabant, cum ab Erasmi filo ac mente discedere non licet, rem perfunctorie obierint, ut saepe fit in iis quæ alieno nomine laborantur. Hæc itaque editio, quanquam neque Erasmiana recensione copiosior sit, et nihil ferme distet ab illo ordine, est tamen illa multo accuratior, ipsis, qui hodienum superant, Erasmi patronis minime dissidentibus. Stalim atque absoluta est, ubique locorum obtinuit, saepiusque repetita est variis in locis: in primis Antuerpiæ an. 1578, ipsius Victorii secundis curis recognita, tum Parisiis anno insequenti, et 1602, et Coloniæ 1616, nec enim omnes in stricto catalogo colligere est animus.

11. *Eadem doctorum aliquot hominum accessionibus locupletata.* — Quæ expendi paulisper meretur est Parisiensis altera anni 1623, cui variæ observationes emendationesque aliorum doctorum hominum accesserunt. Sunt autem hujusmodi. Difficilia Hieronymi loca per Franciscum a Messana illustrata. Ferdinandi Velosilli Lucensis epicopi advertentiæ theologicæ, sive in S. Patris opera animadversiones scholasticæ theologiæ. Frederici Morellii observationum, et emendationum diatriba. Lælii Episcopi Balneoregiani emendatio insignis Hieronymiani loci. Tum eruditæ Henrici Gravii in CII epistolas et librum de scriptoribus ecclesiasticis, nec non Frontonis Ducæ Notæ, quæ philologica imprimis feliciter dicuntur expedire: denique Latini Latinii emendationes et conjecturæ ex ejus bibliotheca adsciscuntur. Commentationes istas doctorum hominum, quæ supplementi quamdam vicem Victorianæ diligenter præstare visæ sunt, repetunt editiones aliæ intra vicenium Parisiis ac Venetiis recusæ: sed Francofurtiensis, sive Lipsiensis illa, ante hos ferme quinquaginta annos elaborata, cujus supra meminimus, ipsi Erasmiano codici ejusque notis, et scholiis adtexuit, quam Fride-ricus Ulricus Callixtus, et Adamus Tribbechovius, qui operam suam commqdarunt, in duodecim tomos partiti sunt.

12. *Nihilominus in hebraicis potissimum falsa.* — Collatis tot eruditorum hominum studiis, numeris tandem omnibus absolutam eorum operum editionem, si quis modo sibi persuadeat, quam longissime distet a veritate. Ut enim cætera bene essent, quæ perperam multa sunt, præcipiuus tamen Hieronymianæ lectionis fructus, isque lectu facilis perversa hominum cura intercipiebatur. Dico hebraicarum vocum, quibus universum Hieronymi opus tertio quoque verbo distinguitur, lectionem antiquam, eamque latinis expressam litteris, pro qua recentiorem massorethicam continuo editores obtruderunt. Scitum inter utramque quantum intersit, et quanto interioris eruditonis et sacræ doctrinæ damno mutatio isthæc vertatur, cum neque S. Doctoris judicium de variis vocabulis hebraicis, ac scripturæ locis, neque veterum græcarum translationum, quarum ille fragmenta subdit, convenientia, neque tandem ipsas Judaicas traditiones, opinionesque de hebraicarum vocum significatione, ac locorum scripturæ sententia, liceret saepe intelligere. Idque olim quidem doluerant doctissimi viri Drusius et Morinus, quorum primus in Quæst. Heb. I. III, c. 75: *Dupliciter, inquit, erratum a nuperis correctoribus in Hieronymo, primum in eo quod characteribus hebraicis scripserint, que Hieronymus latinis scripserat: deinde quod mutata vetere lectione, pro ea novam ac Hieronymo incognitam posuerint.* Alter Exercit. Bibl. p. 108, imprudenter admodum hebraica nomina latint litteris scripta, queritur fuisse sublata, et in eorum locum hebraica hebraicis litteris et rabbinicis punctis descripta reposita. Paria habet Isacus Vossius de Sybillinis Orac. c. 16, aliique plures, quibus melior est menti sententia.

13. *Editio PP. Benedictinorum sive D. Joannis Martianeæ.* — Huic proinde malo potissimum ut occurrerent celeberrimi Parisienses Monachi Benedictini e congregatiōne S. Mauri, quorum in restituendis sanctorum patrum scriptis nunquam satis laudari posset industria, duobus e suo cœtu clarissimis alumnis Domno Joanni Martiane, et Domno Antonio Pougetio recognoscendi iterum ac restituendi hieronymiana opera provinciam demandarunt. Martianeus, ut susceptæ novæ editionis periculum faceret eruditis, anno 1690, continuo

vulgavit Hieronymi *Prodromum*, quo epistolam ad Sunniam et Fretelam locis haud sane paucis restituit, in primis vero germanam antiquam vocum hebraicarum scripturam e MSS. expressit. Primus autem operum tomus anno prodiit 1693, grande volumen, quod *Divina Bibliotheca inscribitur, antehac inedita*, complectens translationes latinas Veteris ac Novi Testamenti cum ex hebræis, tum e græcis fontibus ab Hieronymo derivatas. Evidem si Psalterium ex hebraica veritate excipias, nova isthæc universæ operum collectioni moles accrevit, sed puto veteres editores, cum latina hæc versio locis non usque adeo multis a Vulgata Bibliorum editione distet, eaque in omnium manibus sit, jungendam Hieronymianis lucubrationibus non existimarunt. Sed hac de re, deque ipso opere multa suo loco dicenda erunt in ejus libri Præfatione, ne ab instituto divagari nunc longius necesse sit. Post annos sex, nempe 1699, prodiit secundus tomus unius Martianæ studio elaboratus, neque enim Pougetii, aut alterius meminit. Complectitur hic libros hebraicorum nominum, et locorum, quæstiones quoque hebraicas in Gestesim, quibus duodeviginti epistolæ ex iis quas Criticas vocant, subnectuntur, commentarium in Ecclesiastem, duasque Origenis homiliae in Cantic. Canticorum, quas latine Hieronymus explicavit: denique appendicem, quæ supposititia quedam scripta, ut quæstiones in Regum et Paralipomenon libros, commentarios in Job, et breviarium Psalterii, continet, ne de levibus aliis scriptiunculis et epistolis dicam. Editor in Prolegomenis quod novam hanc plane incongruam instituit disponendorum operumconomiam, probare ex eo nititur quod Scripturarum, qui primus tomus est, reliquas Hieronymi scriptiones respondere, ad eumque referri ordinem præstet. Estne vero qui nesciat, epistolis illis ridicule admodum commentarii vices suppleri, quin imo incredibili confusione nativum ordinem epistolarum commentariorumque præverti! Sed hæc quoque alibi. Tertius, exacto quinquennio sive anno 1704, lucem tomus aspergit, isque commentarios in sexdecim prophetas majores nempe et minores complectitur, quibus epistola de Seraphim et calculo ad Damasum admixta est. Præcipuum laudem ex eo meretur, quod asteriscos et obelos, quibus subinde opus suum S. Doctor notaverat, in aliis editionibus desiderabantur, ipse suis locis multos ex MSS. restituit. Quartus post biennium prodiit, duasque in partes dispergitur, quarum altera commentarios in Novum Testamentum novem epistolis criticis intermixtis, altera cæteras epistolas tractatusque, ordine, ut intendit, chronologico, sæpius autem nullo, repræsentat. Eadem anno debetur quintus, qui adscititia continet, præter pauculas accessiones ab Erasmiano codice ex integro exscriptus, quo itidem universa collectio absoluta est.

14. *Ejus editionis præcipua vitia.* — Libros, quos ex heterodoxis Joannes clericus, ex catholicis Richardus Simonius oposuerunt non replico, imo vero laudem, iterum dico et gratiam Martianæ piissimi hominis, et in græcis, hebræisque litteris satis erudit laboribus deberi velim. Atque ipse quidem quos ejus excuso errores, etiam libenti animo silentio premerem, nisi me institutæ recensionis necessitas cogeret, et præpostorum illud partium studium, quo laborat certum hominum genus, ut quidquid ab uno aliquo cœtu chartis illitum fuit, nefas ducant ullo pacto convellere. Αριθμοὶ Μουσῶν οὐπεῖ: Qui Martianæam editionem errores obsident, ut de illis tantum dicam, qui universum laborem spectant, ad hæc fere capita referuntur. Erasmianam editionem exscribit fere continentur, neglecta, imo sæpius nec memorata Victorii industria, a quo tamen errores quamplurimos emendatos compertum est, qui denuo inscio lectore obtruduntur. MSS. exemplaria diligenter in unoquoque opere a capite ad calcem omnino non contulit, sed tantum vexatis aliquot locis in consilium adhibuit; fieri enim nullo modo potest, ut nunquam, aut perquam raro, tot falsarum lectionum, quæ veteres editions deformant, ab iis moneretur, aut moneret ipse lectores suos: variantes vero adeo raras offendere, ut multo plures in parvo libello nobis occurserint, quam ille in prægrandi aliquo volumine annotaverit a se repudiatas: earum dico, quarum delectus lectoris judicio permittendus est, non quæ librariorum menda sunt apertissima. Raro etiam invenias difficultia loca explicari, imo vero monitis et præfationibus, quæ lucem operibus fenerentur, præter argumenta epistolarum quæ Erasmus condidit, ferme destitui. E contrario annotationes ipsas, quæ si criticas epistolas et duo lexica nominum, et locorum excipias, cæteris libris oppido paucas jejunasque apposuit, plerumque falsa judicia occupant, sæpe etiam personales, ut ita dicam, controversiæ, quibus arrepta occasione doctissimos viros suggillat, textum vero Hieronymianum minime interpretatur. Denique perversus ordo falsusque, ubi temporum rationem habuit, et pleraque id genus alia, quæ declinandæ invidie causa dissimulamus.

PARS ALTERA. *In qua exposita Hieronymianorum operum indole, de iis agitur quæ intercidereunt aut putantur intercidisse.*

15. *Duplex Hieron. operum genus.* — Igitur tanti Patris opera, tot jam prælis recusa, tot editionibus recognita, vel ex hæc simplici expositione constat indigere iterum, ut in pristinum nativumque splendorem restituantur. Quem ego laborem inire cum sedulo constituerim, præmunienda nunc via est proposito, ut primo statim aspectu ante legentis oculos ohversetur, cuius mihi Patris memoria repetenda sit, ejusque et facilius percipi doctrina, et commodius teneri possit. Primum itaque ingenium, atque indoles harum lucubrationum est explicanda, deinde non extantium quoque delibanda notitia, ut quoniam veterum editionum vestigiis minime insistimus, multis quæ debeat adscitis in unum corpus, qua monitorum exhibitione insa, qua deperditorum notitia, totum veluti orbum Hieronymiano-

rum operum complectamur. Est autem eorum duplex veluti classis ac genus, alia enim sunt, quæ suo ille sensu, latinaque lingua composuit, alia quæ ex aliis auctoribus, Græcis potissimum transferendo, suæ linguae hominibus dedit. Hujusmodi sunt, quedam in exemplum ut adducam, immensi laboris opus, Scripturarum interpretatio Veteris Novique Testamenti, quorum alterum græcæ reddidit fidei, alterum juxta hebraicum transtulit. Tum Origenis operum nobilissimæ partes, homiliæ fere admodum LXX quod et inimicus ejus Rufinus objicit, hebraicorum nominum liber, alias item περὶ Ἀρχῶν, cuius tamen cum ipso pariter exemplari græco Latinam interpretationem ætas invidit, aliaque multa ex ejus ingenii sc̄ribis, quo maxime delectabatur, ἀποσπαζόμενα. Ex Didymo quoque latine explicavit librum de Spiritu sancto, cuius archetypum vetustas annorum non servavit: ex Theophilo Alexandrino Paschales, eximiamque illam imprimis contra Origenem synodicam a nobis primum inventam, plures alias epistolas, et libros contra Joannem Chrysostomum. Ex Eusebio item Cæsariensi Chronicum omnimodæ historiæ, thesaurum nempe illum totius ante actorum temporum longe luculentissimum, sacris æque ac profanis studiis cum primis necessarium: librum præterea locorum divinæ scripturaræ, eorumque situ ac distantiis, veteris geographiæ nobilissimam partem, tum alia id genus multa ex probatissimis aliis auctoribus excerpta, puta Epiphanio, Theodoro, Nazianzeno, Apollinario, quorum præclariora dogmata suis commentariis inseruit. Verissimum id quippe est, ex græcis scriptoribus, qui eloquentiæ ac doctrinæ merito excellerent, ignotum Hieronymo suis neminem, ut adeo culpam, si quam adversarii suis in libris notarent, objicerentque, hoc ille uno arguento sæpius excusaret, quod ex græcorum tractatorum sententia dixisset, pro sua fateri eamque promptus deprecari, si in eorum commentariis non invenissent.

16. *Genus alterum.* — Quas vero suo ipse cudit ingenio elucubrationes, et primigenias appellare placet, pleramque partem sacrarum scripturarum interpretationem spectant. Primas tenent, ex his quæ supersunt, quæstiones in Genesim, hebraicarum traditionum, ac sententiarum refertæ, tum qui ad illarum sensum proxime accedunt, commentarii in Ecclesiastem et in prophetas. Mirahiles porro, quos fere ἀντρικότεροι: fudit in Malthæum, libri, et quos in Pauli Epistolas quatuor tam varia ac multiplici eruditione composuit. Sunt autem alia quæ ad rem christianam vel contra hæreticos tuendam, vel apud fideles amplificandam conscripta sunt. Priora Helvidium, Jovinianum, Vigilantium, sectasque hominum, lucifarianos ac pelagianos impugnant; altera qua gestis sanctissimorum monachorum enarratis exemplo sunt ad pietatem, qua epistolari sermone ad vitam probe instituendam invitant. Hic est in universum Hieronymianorum operum conspectus, ad eum fere modum expositus, quo quis parva in tabula immensa cœli spatia, terrarumque situs metitur. Unum porro, aut alterum moneri præstat de utroque scriptorius genere: Græca quæ sibi proposuit latine explicanda, ex iis esse, quæ primas obtinebant longe doctissimorum patrum, quæ ille cum romanis auribus dedit, ex græcis bonis latina fecit eximia. Qua quidem in re mihi suarum laudum ea maxima videtur esse, quod ejus industria merito, maxime insignium viorum scriptis aliquot fruimur, quorum antiqua exemplaria Græca temporis injuria deperierunt. Alterum quod spectat primigenias lucubrationes, eas usque adeo ætatum, doctorumque omnium suffragia tulisse universa, ut ex immenso patrum latinorum choro, ille Ecclesiæ judicio, quo nullum germanius est ac securius, *Doctoris Maximi* prærogativa donatus sit.

17. *Non existantium ratio, ac primum de emendatione Scripturarum ex Græco.* — Jam vero operum quæ amplius non existant, quo tamen dignosci possint, ratio quoque aliqua habenda est. Ea vero in duas veluti classes iterum disptior, quarum altera, quæ verissime interciderunt, altera, de quibus dubitare liceat, an unquam extiterint, complectatur. Nihil de suppositiis dico, quæ nimis multa sunt, et quorum recensio ad postremi tomi, in quem amendantur, præfationem pertinebit. Heic primus ob dignitatem occurrit labor, quem in emendanda ex Græco τὸν LXX. veteri latina interpretatione exantlavit. Memini, inquit sub finem præfationis in librum Paralipomenon, editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris. Et Epist. LXXI. ad Lucinum Septuaginta interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatam studiosis tradidi. Qualis hæc autem esset emendatio, et in quem modum elaborata, discimus ex epstola in nostra recensione CXII. ad Augustinum, ubi cur asteriscis atque obelis distingueatur, rationem reddit. Specimen quoque ejus operis commentarii in Ecclesiastem, et præcipue in prophetas majores, ut vocant, minoresque suppeditant, in quibus latinam illam versionem a se recognitam cum illa sæpe componit, quam postea ad hebraicum exemplar elaboravit. Quin etiam duo superant integri ejus operis libri, Job, et Psalterium, quos in secunda parte divinæ bibliothecæ post Martianæum collocabimus, eruntque satis argumento, ne divagari longius necesse sit, quis ille esset signorum usus. Reliqui jamdiu olim intercederunt, nam cum ipse Hieronymus adviceret, pleraque ejus prioris laboris ob fraudem cuiusdam se queritur amisisse. Facile etiam contigerit, quod alias usuvenire solet, ut accuratio longe ex hebraica veritate latina versio, quæ deinceps obtinuit, priorem illam emendationem signorum difficultatibus impeditam paulatim extruderet. Quamobrem mirari subit, quod eam universam Cassiodorius divinar. institut. c. 13. a se repositam in Armario tradit: *Tertia divisio est*, inquit, *inter alias codice grandiore, littera clariore conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque, in quo LXX. Interpretum translatio Veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui subjuncti sunt Novi Testamenti libri viginti sex, suntque simul libri septuaginta...* Hic textus multorum translatione variatus, Patris Hiero-

nimi diligenti cura emendatus, compositusque relictus est. Bene vero est, quod hinc discimus, ad eam usque ætatem integrum studiosissimi hominis cura servari potuisse, si modo tantam illi fidem velimus adhibere, ut in eo codice recognoscendo minime falleretur.

18. *Evangelium juxta Hebræos.* — Eque adversam jamdiu olim fortunam subiit *Evangelium juxta Hebræos*, Chaldaico sermone, Hebraicis autem litteris scriptum, quod S. Doctor, cum sibi a Nazaræis, qui in Beroea urbe Syriæ degebant, ejus describendi facultas fuisse concessa, in græcum, latinumque sermonem transtulit, quemadmodum ipse et cap. 2 libri de *Viris illustribus*, et Commentariis in *Matthæum* XII. 13. luculentissime profitetur. Neque enim vero heic disputo, utrum Matthæi authenticum illud esse crediderit, quod in cæsariensi bibliotheca ad sua usque tempora servatum tradit, ut licet ex aliis ejusdem testimoniorum suspicari, an vero sicuti Beda initio commentariorum in *Lucam* docet, aliud esse intelligerit secundum *Hebræos*, aliud secundum *Apostolos* *Evangelium*. Illud miror magis, qui tandem, aut quo consilio librum ex Chaldaico in græcum sermonem transtulerit, cuius jam antea græca aliqua translatio obtinebat, ipso neutiquam diffidente Hieronymo, cum de Origene, quem nullus dubito græce duntaxat legisse, subdit ex eo libro sæpius testimonia usurpasse. Nihilo secius quando tum ipso auctore teste, tum etiam sequioris ævi scriptorum suffragio accedente, puta Ven. Bedæ et Freculphi, de re ipsa dubitare non licet, tametsi ejus laboris ne verbum quidem ad nostram usque ætatem devenerit, ita velim existimari, initum abs Hieronymo, non ut in vulgus proferret illud quidquid erat operis sui, sed ut meræ exercitationis gratia quantum in Chaldaicis profecisset, in Græcis experiretur, et mox quantum græce sciret, probaverit in latino. Re ipsa cum passim alibi, maxime vero in catalogo studiose ingerat laborem hunc suum, ubi ad suorum operum peculiarem recensionem devenit ejusdem catalogi cap. ultimo, plane dissimulat. Confecrat tamen biennio plus minus antea, sive circa annum 390. quod ex *nuper*, qua ultir temporis notatione licet argumentari. Porro latinæ interpretationis exigua quædam fragmenta in aliis libris ab ipso servata sunt. Ejusmodi est illud in Commentariis in *Matthæum* VII. 6. ex persona Salvatoris, *Modo tulit me mater mea, Sanctus Spiritus, in uno capillorum meorum.* Et illud in Commentari. in *Isai.* XI. 2. *Factum est autem cum ascendisset Dominus de aqua, descendit fons omnis Spiritus Sancti, et requievit super eum, et dixit illi: Fili mi, in omnibus Prophetis expectabam te ut venires, et requiescerem in te, tu es enim requies mea, tu es filius meus primogenitus, qui regnas in sempiternum.* Item lib. 3. aduersus pelagianos cap. 1. isthæc, *Ecce mater Domini, et fratres ejus dicebant ei: Joannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum. Eamus et baptizemur ab eo. Dixit autem, eis: Quid peccavi, ut vadam, et baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi ignorantia est.* Et in eodem volumine: *Si peccaverit, inquit, frater tuus in verbo, et satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum.* *Dixit illi Simon discipulus ejus: septies in die? respondit Dominus, et dixit ei: etiam ego dico tibi, usque septuagies septies.* Et lib. 2. in *Matthæum* ad illud XII. 13. ubi de homine qui aridam habebat manum, et Cæme ntarius in eo *Evangelio* scribitur fuisse, *Cæmentarius eram, manibus victum queritans, precor te Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.* Denique et peregrinum istud in commentariis ad *Ephesios* V. 4, ex Domini persona ad discipulos loquentis: *Et nunquam, inquit, lœti sitis, nisi cum fratrem vestrum videritis in caritate.* Quæ simul omnia contulimus, ut quoniam ipsum opus temporum velutate intercidit, aliquod qualicumque est, hieronymiani laboris specimen lectori invidere, ne videremur.

19. *Quid de illa interpretatione calumniaretur Theodorus mopsuestenus.* — Cæterum quam ex eo libro Theodorus mopsuestenus a Photio relatus cod. 177. columniam excogitarit, minime prætermittendum est dicere. Nempe hæreticus homo cum S. Doctoris dialogos contra pelagianos impugnare vellet, volumen procudit in quinque libros digestum hoc titulo: *Contra asserentes peccare homines natura, non voluntate.* In his Hieronymum quem Aram, sive Aramum vocat, non de nomine, sive cognomine, ut Photius dubitat, sed ut in maledictum torqueat, eo in primis peccato culpat, quod quintum *evangelium* confixerit, illudque se in Eusebii palæstini bibliothecis reperisse commentus sit. Nimirum istud *juxta Hebræos* *Evangelium* tum aliis in locis, tum præcipue sub initium tertii dialogorum adversus pelagianos libri in cæsariensi bibliotheca tum temporis servari Hieronymus dixerat, quod mopsuestenus episcopus partim vitio vertit, partim mendacii arguit. Re autem vera perperam ipse et calumniosissime facit, cum S. Doctorem neutiquam mentiri liquido constet, et antiquorum patrum, Papiæ scilicet, atque Hegesippi apud Eusebium, tum Clementis alexandrini, Origenis, aliorumque exemplis comprobetur, si testimonia identidem ex illa historia proferre licuit, non ad auctoritatem sed ad antiquitatem ecclesiasticæ sententiæ asserendam, interpretationem ipsam laudem mereri, non culpam. Quamobrem et Julianus ejusdem ac Theodorus furfuris pelagianæ episcopus merito ab Augustino reprehenditur in operis imperfecti lib. 4. cap. 87. quod criminis dederit Hieronymo laborem illum; sed prorsus non video quo jure doctissimus conterraneus meus Norisius Histor. Pelag. lib. 1. cap. 9. ut in Julianum mendacii projectaque temeritatis culpam regerat, translatum illud abs Hieronymo neget. Nam licet in eo dialogo, quem unum pelagiani impugnare nervis omnibus contendebant, nihil de illo a se initio labore dicat, est tamen ex superioribus quæ adduximus testimoniis certum adeo ac firmum, ut nullus dubitationi locus relinquatur.

20. *Specimen Commentarii in Abdiam.* — Tertio loco venit *Specimen commentarii in Abdiam.* Illud vero quid rei esset, cuiusve pretii, et qua ætate elaboratum libet ex ipso Hieronymo, hanc ubi telam retexui, intelligere; nam per vetera vestigia rursum ingressus, emenda-

turus ubi fieri poterat, curvos apices litterarum, vel certe culpam deprecatus, et taliis praetextu, sic ad Pammachium præfatur. Mereri debeo veniam, quod in adolescentia mea provocatus ardore et studio scripturarum, allegorice interpretatus sum Abdiā prophetam, cuius hīstoriam neciebam. Ardebat animus cognitione mystica, et quia legeram omnia possibilia credentibus, ignorabam diversa esse charismata: litteras sœculi neveram, et ob id putabam me librum legere posse signatum. Tum hujusmodi aliis excusationibus interjectis, Sperabam, inquit, latere quod scripseram, et ingeniali mei primam temeritatem ignibus voveram, cum subito de Italia affertur exemplar a quodam juvēne tot annis, quod et ego quondam scripseram, laudante opusculum meum. Fateor miratus sum, quod quantumvis aliquis male scripserit, invenit similem lectorem sui. Ille prædicabat, ego erubescbam. Ille quasi mysticos intellectus serebat ad cœlum, ego demissō capite, confiteri meum pudorem prohibebat. Quid igitur? condemnamus, in quibus pueri lusimus? minime. Scimus enim in tabernaculum Dei et aurum, et pilos capraru m similiiter oblatos. Legimus in Evangelio, viduæ pauperis duo minuta, magis quam divitum substantias approbata, et tunc dedimus quod habuimus, et nunc si tamen aliquid profecimus, Domino suu reddimus. Gratia enim ejus sum id quod sum. Nec diffiteor per hosce triginta annos in ejus opere me ac labore sudasse. Haud piguit hæc paulo fusiū exscribere, quandoquidem quid de illo opere constitui possit, hinc discimus. Exinde autem argumentari licet, quod eundem laborem subiisse se post triginta annos innuere videatur, atque hic ad annum pertineat 396. priorem illum subducta ratione anno adscribendum 366. vel circiter, cum ille nondum ætatis sua trigesimum attigisset. Nempe se ait, necdum ad ætatem perfecti viri et in mensuram Christi venisse. Ex quibus haud temere colligas circa annum hæc scribere 336. Vid. ipsam præfationem ad finem. Porro factum ex ejus sententia, ut quam elucubrationem igni devoverat, deleret penitus sequior ætas; nam neque fragmentum ejus aliquid occurrit, neque apud alias veteres scriptores mentio. Sed cur tamen suspicer alicubi latere posse, facit inscriptio vetustissimi cujusdam Ms. in gothana bibliotheca n. 34. in quo post Commentarios in Jeremiam, Tractatus in Abdiā continetur: quo nomine haud recte veniat qui exstat in eum prophetam Commentarius. Rei veritatem vel sciunt, vel scire possunt docti viri, qui illis thesauris incubant. Quod si illud revera est operis, tametsi non alio numero habendum, quam quo ab ipso auctore notatum est, qui neque in catalogo in suarum subscriptionum censu numeravit, eo tamen sicubi exstat, utiliter frui nos posse, nec sine injuria publico invideri judicamus.

21. *Tractatus septem in psalmos.* — Nunc de psalmorum Commentariis dicendum. Vetus et rancida controversia est, multorumque jam inde ab Erasmo recentiorum interpretationum disputationibus agitata, in omnesne psalmos, an in aliquot modo, quorum in ejus scriptis est mentio, S. Doctor commentarios elaboraverit. Certe hujus loci, nostrique instituti non est, illud quod *Breviarium in psalmos* inscribitur, notissimæ falsitatis convincere, cum ad germana tantum opera, quæ perierunt, isthæc disputatio pertineat. Hujusmodi porro sunt, in *psalmos a decimo usque ad decimum sextum Tractatus septem*, quibus verbis in suorum operum catalogo auctore ab ipso recensentur. Horum ne fragmentum quidem aliquod superest, nec vestigium, modo si, quod plerisque eruditis visum est, in eo quod diximus breviario, multis assutis, aliisque interpolatis, non latet. Interim ut de eorum natura aliquid constitui possit, monent docti viri, atque in primis Tillemontius non primigenium Hieronymi sœtum, sed ex origeniano opere homiliarum in universum psalterium, has septem debere intelligi excerptas, ab eoque latine expositas. Quo id asserant, duplex est argumentum. Primum quod homiliis triginta novem in Lucam, quas certo certius ex Origenem latinis verbis expressit, illas continuo subdit in catalogo: alterum quod *Tractatus* vocat, quo nomine ad populum homilias veteres indicabant; ejus vero generis orationes Hieronymus, qui neque episcopi, neque *Katolikos* presbyteri officio est functus, considerit nullam.

22. *Num ex Origene latine redditi.* — His equidem si reponam, mediocriter constituta videar velle subvertere: reponendum tamen, ut res magis pateat. Haud tanti faciendum imprimis illud videtur mihi ex recensionis proximitate argumentum. Si enim quæ alicujus laudato operi proxime subnectuntur, ejus sunt, licet auctoris nusquam apponatur nomen, cur, quæ hisce itidem tractatibus subditur, Malchi vitam non dicamus Origenem auctorem, Hieronymum habuisse interpretem? Porro *tractatus* nomen non usque adeo peculiare est *duarum* dicendi generi, quin ad alias sæpe scriptiones transferatur ex veterum patrum sensu; imo penes ipsum Hieronymum invenias pro certi alicujus e scriptura loci explanatione, breviori illa quidem, seorsum tamen elucubrata commentariorum more usurpari. Certe quau de Seraphim et calculo epistolam sive libellum ad Damasum scripsit, minime ex Origene aut Græco quopiam alio scriptore interpretatus est, quin imo contra Origenis sententiam ipsam velitatur, neque aliquid profecto habet quod referat homiliam; eum tamen in commentariis in cap. 6. Isaiae initio *brevem subitumque tractatum* vocal. Quamobrem, ut ab aliis exemplis abstineam, primitus eo nomine, non quod vulgo eruditii existimant, conciones puto significari, sed expositionem, ut dixi, alicujus e Scriptura loci: deinde quod in sacris allocutionibus continuo aliquod esset e Scripturis disserendum, hinc ad illas quoque nomen latiori acceptione derivatum. Nam et Tractatoris vocabulum ex antiquiorum Ecclesiæ scriptorum sensu eos proprie notat, qui scientia Scripturarum præstabant, in iisque exponendis ponebant operam, quos Græci *τρακτήτες τοῦ λόγου*, Verbi Dei interpretes vocant. Ipse adeo Hieronymus Epist. LXXXII ad Theophilum n. 7. tractatores canonice *τρακτήτες*. Auctoribus consert ex opposito, seque tractatorem esse non diffitetur. Sic

ea verba restituimus e Ms. *Numquid ego in turbam mitto Origenem, aut cæteris tractatoribus socio me? Soio aliter habere apostolos, aliter tractatores.* Tale quid aliis plerisque locis de se confirmat. At quo pacto tractatorem se potuit dicere ex adversariorum sententia, si tractatus nunquam composuit, aut componere ex vitæ instituto non licuit? His additæ argumentum ex Russini silentio. Nempe ex Adamantio nihil Hieronymus unquam est interpretatus, quod ille in invectivarum libris continuo non exagit, expendatque. Notum qua subtilitate rimetur, trahatque in invidiam præfationes homiliarum in Lucam, in Jeremiam, in Ezechiel, in Canticum, quæ origeniana opera a capite, ut aiunt, ad calcem latine S. Doctor exposuit. Neque vero fragmentis sententiarum aliis parcat, quæ exinde translata sunt in Commentariis præcipue in epistolam ad Ephesios, et in Ecclesiastem: ut nihil de familia-ribus ipsis epistolis dicam, in quibus si qua latet origeniani dogmatis, imo et nominis mentio, curiose investigat, exprimit, lacerat. Qui igitur fit, ut septem integros tractatus, in quorum præfatione non potuit quin Adamantii, quo mire delectabatur, ingenium Hieronymus celebraret, et causas suæ interpretationi prætexeret, Russinus plane dissimulet, idque tam longis, et *disputationibus* disputatio-ribus, in quibus id ferme unum sibi proposuit, et conquisitis undequaque argumentis enititur, ut ne quid favoris adversus Origenem in S. Doctoris nostri scriptoribus quibuscumque impune prætereat? Attamen ad dubitationem vulgo receptæ sententiæ injiciendam, hæc dicta sint, quo ejus operis natura explorari queat, non pro certis constituta. Nam et quæ sit negativi argumenti infirmitatem sentimus, et reponere aliquem posse, in Russini præfatione, quam libris *περὶ ἀρχῶν* præfixit, *ultra septuaginta libellos* *Origenis homileticos* in latinum abs Hieronymo translatos dici, qui numerus tum optime constabit, cum tractatus in psalmos annumeres; si excluderis, vix septuagesimum attinges. At in hoc ipso testimonio quantum de Russini molesta fide ambigendum sit, docent quæ statim subnectit verba de tomis in Apostolum ab eodem Hieronymo latine redditis, quod tamen ille neutiquam fecit, ut infra suo loco ostendimus. Unde satius videatur ex dissimulante Russino aliquid evincere, quam ex calunianiente argumentari.

23. *Psalmi XCIII expositio.* — Sed præter tractatus istos septem, psalmum quoque nagesimum tertium abs Hieronymo fuisse expositum, testis est locupletissimus omnique exceptione major Augustinus in Commonitorio ad Fortunatianum num. 14 cuius hæc est pericopa: *Cum, inquit, ille vir (Hieronymus) in scripturis doctissimus psalmum exponeret, ubi dictum est, Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, et stulti aliquando sapite, qui plantavit aurem, non audiet, aut qui fixit oculum, non considerat, inter cætera, Iste locus.* inquit, *adversus eos maxime facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt Deum habere quæ etiam nos habemus; verbi causa, dicitur Deus habere oculos, quia oculi Domini respiciunt omnia: manus Domini facit omnia. Et audivit, inquit, Adam sonum pedum Domini deambulantis in Paradiſo. Hæc simpliciter audiunt, et humanas imbecillitates ad Dei magnificentiam referunt. Ego autem dico quod Deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est, quia ubique est. Ergo vide, quid dicat. Qui plantavit aurem, non audiet, aut qui fixit oculos, non considerat? Et non dixit, qui plantavit aurem, ergo ipse aurem non habet; non dixit, ergo ipse oculos non habet: sed quid dixit? Qui plantavit aurem, non audiet, qui fixit oculos, non considerat? membra tulit, efficientias dedit. Hæc totidem verbis lacinia in eo Breviario inventur, quod Hieronymo inscribitur in universum psalterium, unde non satis recte inter deperditas hanc recensere elucubrationem videamur. Sed cum plane constet hieronymianum scutum illum haud esse, sed studiosi hominis, qui variorum sententias et commenta in unum congregavit, multaque de suo assuit, quin etiam facile appareat pleraque omnia ejusdem hujus psalmi commenta ex S. Doctoris calamo non esse profecta, laudatam *περιουσίᾳ* ex alio deperdito opere excerptam non dubitamus. Quodnam vero illud fuerit, haud expeditum est divinare; non enim Commentarios in psalmos a se elaboratos S. Pater unquam tradit, imo vero cum ad annum 410 exponeret Isaiæ cap. 63, duos illos, qui pro Torcularibus inscribuntur, octavum et octagesimum tertium, si vita comes fuisse, Domino præbente, pollicetur se explicaturum; et sub vitæ finem cum Jeremiam commentaretur, quem laborem mors interceptit, in cap. 2 fore dicit, ut plenius de Portis, quæ in vicesimo tertio memorantur suo loco disserat. Unde nullo negotio colligitur propositum quidem illi fuisse in animo istud operis condere, sed aliis primum de causis interpellatum, deinde ipsa interceptum morte, perficere non potuisse. Neque enim in Commentariorum in psalmos censem, quod ab aliis fieri videmus, referimus tres illas epistolas, quarum altera est in psalmum 44 ad Principiam, altera in 89 ad Cypri-num, tertia demum in 126 ad Marcellam, iisdem ferme de causis, quibus neque epistola ad Hedibiam, aut Algasiam, vel tandem ad Damasum de frugi ac luxurioso filiis pro Commentariorum in Apostolum vel in Matthæum parte aliqua possunt aestimari. Quamobrem et de hoc ipso quod ex Augustino laudavimus in psalmum 93 fragmendo velim constui, ex aliqua illud epistola quæ intercederit, fuisse desumptum, quam ille scripsisset contra *Ægyptios* monachos, qui anthropomorphitarum hæresim per ea tempora instaurare conati sunt: quod ex Socrate lib. 6, Hist. Eccl. cap. 7, compertum est, et nos quoque attigimus ex parte, ubi Theophilo Alexandrinam ecclesiam regente diximus, hanc quæstionem iis in locis multis disputationibus fuisse vexatam, corporeusne Deus esset humanam figuram gerens, an incorporeus? quam postremam sententiam cum Theophilus tueretur, monachorum eorumdem factione in vitæ discrimen gravissimum adductus est.*

24. *Breviores in psalmos commentarioli.* — Verum alii adhuc sunt deperditis accensendi

in psalmos Commentarioli, ut ipse Hieronymus in Apologetico adversus Ruffinum libro 1, non semel vocat. Quippe ubi psalmum secundum interpretaretur, pro eo quod erat in latino *Apprehendite disciplinam*, exposuerat ex hebraicæ linguae ambiguitate, *Adorate Filium*. Hoc Ruffinus in calumniam trahebat, quasi ecclesiasticæ fidei nocens: contra ille primum erudite excusat, tum *Quid peccavi*, inquit, *si verbum ambiguum diversa interpretatione converti?* et qui in commentariolis ubi libertas est disserendi, dixeram, *Adorate Filium*, in ipso corpore ne violentus viderer interpres, et *judaicæ calumniæ locum darem*, dixerim, *Adorate pure*, sive electe! Ex hoc luculentissimo testimonio minores quosdam commentarios in psalmos saltem aliquos, eosque, multum a tractatibus diversos Hieronymum elucubrasse quis dubitet? Nihilo secius si temporis rationes expendas, in difficultates ambagesque descendes longe gravissimas. Certe antequam Psalterium ex hebraica veritate latinum faceret, istos Commentarios elucubraverit, hinc enim ἀντλούσαι occasionem aucupatur Ruffinus, nec Hieronymus diffitetur loco laudato, *Et rursum*, inquit, *omne Psalterium in romanum vertens sonum*, quasi immemor expositionis antiquæ posuerim, *Adorate pure*: quod utique sibi esse contrarium omnibus patet. Hanc vero Psalterii versionem ante annum 392, sive ante librum de Viris illustribus, et catalogum suorum operum concinnavit, quod etiam ex capite 134, in Sophronio, qui illam græce recudit, compertum est. Qua igitur de causa istos ille Commentariolos in suorum operum censu non agnoscit, qui et multo breviores libros, ut par est credere, atque epistolas satis diligenter refert? Nimirum illa quam supra innuimus, quod animo constituisset in omnes ex integro psalmos scribere, et vix partem aliquam attigisset tum temporis, neque fortassis ex ordine, sed pro lubitu, aut ex occasione arrepta commentationis materia. Quamobrem imperfecti operis in catalogo haud meminit, rationem ejus redditus si perfecisset, quod animo proposuerat.

25. *Libri περὶ ἀρχῶν interpretatio*.—Cætera prosequamur. Insignis illa occurrit libri origeniani περὶ Αρχῶν sive de principiis latina versio. Proposuerat sibi, quod omnes norunt, Origenes in eo libro christianæ religionis ac veræ præcepta philosophiæ tradere; e contrario autem vera dogmata multis involvit difficultatibus, erroresque plurimos, atque insanias immiscuit. Ruffinus librum hunc latinis auribus dare ausus, ne blasphemii lector, aliisque γενναῖους γνωστούς erroribus offenderetur, nihil sibi non licere arbitratus, addens, mutilansque ubi placuit, pessima fide expositum latine obtrudit. Hieronymus cum ex illa infidelitate multa christianæ fidei pietatique imminere discrimina probe intelligeret, novam interpretationem nihil immutans adornavit, quo errores nullis artibus dissimulatos, nulloque falsæ interpretationis fuso oblitos, sed in propatulo positos, lectores facilius caverent sibi. Fragmenta ejus operis exigua quidem, sed insignia, quæque magis noxia origeniani dogmatis venena detegant, supersunt in epistola ad Avitum in nostra recensione CXXIV. quæ ut faciliter internoscerentur abs Hieronymi textu distinximus, et passim expendimus in notis. Totus vero liber, quemadmodum et græcum exemplar male perdidit, jamdiu olim præpostera hominum cura; cum e contrario ruffiniana versio, quæ putida potius interpolatio dicenda est, in hanc usque æstatem perduret. Nempe qui tanto conatu in Origenis doctrinam ab illis usque temporibus desævierunt, ecclesiastici homines, synodorum, atque episcoporum anathema illum cum primis librum perdere atque omni studio abolere contenderunt, et qui illum fideliter referret, utpote iisdem refertum erroribus nefas putarunt describere.

26. *Libri contra S. Joan. Chrysost. versio*.—Tale quid contigit etiam libro *Invectivarum*, ut vocant, in sanctum Joannem Chrysostomum, quem Theophilus alexandrinus episcopus, homo impotentis animi, græce exaravit, et Hieronymo ut latinum faceret, persuasit. Ejus per pauca supersunt fragmenta, et quæ rursum non nisi meras in sanctissimum illum præsulem injurias, et contumelias exhibeant, invidiam peræque sanctissimo interpreti apud magnopere religiosos, potius quam laudem comparatura. Neque vero institutæ disputationis ordo patitur, ut in excusando Hieronymo divagemur, quem satis illorum historia temporum purgat: quando Chrysostomus in gravissimam origenismi suspicionem delapsus jam fere vulgo hæreticus habebatur, episcoporum suffragiis exaucitoratus, actusque est in exilium. Præterea minime compertum est, illum theophilensis animi suisce conscientię contraquam Huetius aliique eruditæ ex falsa inscriptione epistolæ CXIII. opinati sunt. Itaque illa ipsa fragmenta quod origenianæ causæ, atque historiæ lucem haud modicam fenerari viderentur, ad epistolam in nostra recensione CXIV. quæ suæ illi interpretationi juncta est ab Hieronymo invidiæ declinandæ causa, nos subiectimus ex facundo hermianensi lib. VI. cap. ultimo excerpta. Quæ si cui minus accepta sint, velim putet ille, quemadmodum in aurifício officinis ipsa quoque purgamenta pretiosa sunt, ita in aureis magni Hieronymi reliquiis, etiam, quæ secus videantur, exscrutari quo spiritu scripta sint, plurimum interesse. Cæterum erant eo in opere pleraque alia, quæ ad utilitatem omnium ecclesiarum, ut sanctus interpres loquitur, conferrent; licebatque ex eo discere qua essent veneratione sancta suscipienda, et deserviendum altaris Christi ministerio; sacrosque calices, et sancta velamina, et cætera quæ ad cultum dominicæ pertinent passionis, non quasi inania, et sensu carentia sanctimoniam non habere, sed ex consortio corporis, et sanguinis Domini eadem qua corpus ejus et Sanguis majestate veneranda. Hæc nimur obtentui erant detractio in religiosissimum virum, cuius tamen, ut diximus, fides ac pietas per ea tempora origenismi suspicione laborabat. Sed perspecta demum integritate, subsecuta ætas, ut ne quid labis in illo admittaret, librum oblivioni dedit, et penitus interire facile est passa.

27. *Epistolæ plures desperitæ*.—Sed ex hieronymianorum operum numero quibus minime

pepercit temporum inclemens, injuriam expertæ præ cæteris sunt epistolæ, quarum aliquot sic intercidere, ut vix interdum rescire liceat quod scriptæ fuerint. Earum catalogum magis quam notitiam instruimus, ut si quam e latebris bibliothecarum eruere aliquando contigerit, ex inscriptione saltem innotescat. Itaque temporum, quibus datæ sunt, ordine quoad fieri potest servato, primæ occurruunt ad *Castorinam* materteram, quas ipse post annum ingerit denuo, ac memorat in illa quæ una ad eamdem superest. In illis pacem quam reliquit Dominus, ut secum habere vellet, magnopere deprecabatur, veteri, cuius tamen causas ignoramus, rancore deposito. Ejusdem fere propositi fuerint decem illæ, quas et per idem fere tempus, sive in arripiendæ solitudinis procinctu, ad *Antonium Emonæ* (vicinum patriæ suæ oppidum hoc olim erat) monachum scripsit. *Decem* (inquit epist. XII. ad eundem) *jam nisi fallor epistolas plenas tam officii, quam precum misi.* Rursum haud scio eædemne cum illis censemæ sint, quas ad *Virgines* ejusdem loci, sive *Emonenses*, quibus facile Antonius præferat, a se scriptas memorat ep. XI. iisque dolet nusquam repensam vicem: *Ne unum quidem, inquit, apicem toties vobis tribuenti officium præstistis.* Certe si temporum effugient injuriam, non dubito quin præclara ex illis ad pacem reducendam, instaurandamque amicitiam exempla possemus repetere. Ad *Didymum* quoque magistrum suum, quem non ita pridem in alexandrina schola docentem audiverat, epistolam dedit, quæ non habetur. Illa vero passim invidiose traducebatur ab æmulis, quod viro tametsi eruditissimo, Origenis dogmati impense addicto fuisset inscripta. Quam culpam sanctus doctor in epistola LXXXIV. ad *Pammachium* et *Oceanum* purgal his verbis: *Audel quidam proferre litteras meas ad Didymum, quasi ad magistrum! Grande crimen discipuli, si hominem eruditum, et senem magistrum dixerim. Et tamen volo inspicere ipsam epistolam, quæ tanto tempore in calumniam reservata est. Nihil præter honorem et salutationem continet.* Et meri quidem officii minus ægre ferenda jactura videatur; sed nullam ego majori cum volupitate epistolam legerem, si superesset. Aliam nescio quam penes se habere dixit Russinus, in qua sanctum Ambrosium Hieronymus suggillaret. Nempe cum unde quadraginta homilias Origenis in Lucam latine interpretaretur, quemdam in præfatione tractorem, cujus tamen nomen dissimulat, dixit in simili opere *verbis ludere et sententiis dormitare.* His peti sanctæ memoriæ Ambrosium episcopum Russinus ut probet secundo *Invectivarum libro, Scit,* inquit, *ille* (Hieronymus) *me habere epistolam suam, in qua hoc ipsum de aliis excusans, in illum* (Ambrosium) *convertit suspicionem.* Verum quia epistola illa etiam secretiora quædam continet, quæ interim modo publicari nolo ante tempus, ex aliis adhuc his similibus approbabimus. Imo vero si protulisset, haberemus gratiam; sed credo calumniæ instruendæ illi magis intererat silentio premere. Priorem ad *Augustinum*, quam non pro receptis litteris, sed pro subscripta salutatione circa an. 397, plenam epistolam reddidit, laudat ipse Augustin. epist. ad Hieronymum in nostra recensione LXVII, et quid rei contineret non obscure indicat, tametsi doleat fuisse breviorem multo, quam ex eo vellet suspicere, tali viro, a quo, tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Nescio quas alias ab utroque vicissim datas, sunt qui velint intercidisse, sed falli eos puto, quod temporum rationes, quibus singulæ exaratæ sunt, non satis bene composuerint, vel animadverterint. Utique ad *Theophilum* et vicissim plures videantur minime tulisse æstatem, quod ex earum serie innotescit. Ad *Paulinum* vero non nisi unam indicari puto, ubi ille queritur epistola LXXXV, sibi ab Hieronymo *parvas et incomptas litterulas mitti.* Enimvero neque breves, neque incomptædici ullo modo possunt, quæ supersunt LIII et LVIII, quarum altera scripturarum libros copiosissime edisserit, altera vitæ sanctissimæ instituendæ norma proposita, ad divinarum litterarum studia antiquorum patrum exemplis invitat. Alia itaque putanda est, qua de amico Paulinus conqueritur, noster culpam deprecatur. Ad *Pammachium* et *Marcellam*, cum priorem anni 401. Paschalem Theophilii epistolam latine explicatam mitteret, junxisse litteras, ex eo etiam verosimilimum est, quod in sequentis anni itidem paschali epistolæ ad eosdem præfatur: *Rursum orientalibus vos locuplete mercibus: et infra, Accipite et græcam et latinam etiam hoc anno epistolam.* Ea vero si exstaret, haud dubito quin originanæ causæ primordia, factionesque inde exortas liceret intelligere. Ad *Marcellinum* et *Anapsychium* non nisi una superest in recensione nostra CXXVI. Ex illa tamen plerasque alias iisdem ab illo fuisse inscriptas planissime constat, quod ejus statim initio, *Non me, inquit, parnit impudentia, qua tacentibus vobis, epistolas meas frequenter ingessi, ut rescriptum mererer.* Non dissimili arguento ex tribus illis Innocentii papæ epistolis, quas primum in hieronymianarum censum transtulimus, alias nonnullas ad ipsum *Innocentium*, et ad *Aurelium* carthaginensem episcopum de pelagianorum violentiis, deque sibi suisque illatis cædibus missas a S. Doctore non dubitamus tum suo, tum Eustochii et junioris Paulæ nomine. Earum summa fuerit de monasterii direptione, alque incendiis, quæ primum Aurelio aperuit, quo deprecatore ad pontificem usus est, et cujus opera epistolæ ultro citroque deferebantur. Notum præterea fecit Innocentio, quod ejus usque invisendi, et coram consulendi studium Aurelius animo conceperat. Tanta autem modestia gravissima ab hæreticorum satellitibus mala suis illata, et quæ timenda sibi essent pejora deplorabat, ut probe notum persecutionis auctorem maluerit reticere penitus, quam in eum videri referre talionis vicem. Ultimo loco ad *Firmum* epistolam, cuius tamen mentionem nullam facit Ambrosianum exemplar, ex illa ad *Augustinum* CXXIV, scriptam intelligimus. Atque haec hieronymianæ epistolæ sunt, imo in universum scriptiones, quarum certa jactura de summa utilitate, quæ percipi e S. Patris lectione potuit, multum imminuant.

28. *Quæstiones hebraicæ in Vetus Testamentum.*—Nunc illas reliquum est edisserere, quæ vulgato quidem doctorum judicio deperditæ existimantur, ego vero minime arbitror elucubratis. Primæ occurunt *Quæstiones hebraicæ*, quas præter Genesim, in quam superant unicæ, in alias quoque Scripturæ partes, imo ut videtur in universum Vetus Testamentum ipse Hieronymus non uno aut altero testimonio, sed plane locis undeviginti, verbisque, ut vide-re est, luculentissimis, memorat in eo libro, quem ex Eusebio interpretatus est de *Scripturæ locis*. Vulgo itaque eruditæ deperditæ passim dolent, et Martianæ in primis quando earum occurrit mentio, Ecclesiæ ac rei litterariæ damnum irreparabile ex illarum desiderio exag-gerat. Tillemontius adhuc hæret incertus, tantumque expendi perquam accurate vellet, num quæ de cæteris Scripturæ libris explicata laudantur, in eo, qui in Genesim superest, invenire sit: quo studio si singula reperiantur, illum unum indicari continuo putet. Sed imprimis *libros* Hieronymus plurium numero appellat, et in Numeros, Deuteronomium, Judices, et maxime in Reges, in ipsos denique Prophetas laudat. Deinde illa, quod rei caput est, in Ge-neseos commentario non inveniuntur, unde Cl. quoque ejus viri sententia oporteat interci-disse. Ego tamen aliter constituo. Non equidem inficior, licia et subtegmina ejus operis fuisse ab Hieronymo præparata, quædam etiam fortasse in schedulis digesta, quæ si integrum suisset illi per otium, facile perfecisset. *Libros*, inquit ipse in præfatione, *hebraicarum quæstionum in omnem Scripturam sanctam disposui scribere*. Haud multo autem post in alia præfatione, quæ est homiliarum in Lucam ad Paulam et Eustochium, *Prætermist*, inquit, *paululum hebraicarum quæstionum libros*, ut ad arbitrium vestrum hæc qualiacumque dic-tarem. Nec diffitebor, de ore saltem reliquos quoque Scripturæ libros Paulæ atque Eusto-chio exposuisse ex ipsiusmet illo testimonio constat in Commentarij. in epist. ad Titum cap. 2. in Moysi, inquit, *lege fures nonnunquam septuplum, nonnunquam quadruplum reddere compelluntur, et interdum obtruncatur, interdum venditur sur ipse pro furto; de quibus NU-PER VOBIS IN LEVITICO EXPOSUSSI ME memini*. Sed ob quam tandem causam fuerit, illum unum, qui Genesim explicat, absolvisse librum, nec ullum edidisse alium, hac simplici expositione ostendam. Quo tempore Quæstiones hebraicas S. Doctor adornabat, librum quoque de Hebraicis locis ex Eusebio ob quamdam operis ac studiorum convenien-tiam sumperat interpretandum, imo unum opus alterum intercepit. Hoc ut planissime constet, in alterius libri, qui de hebraicis nominibus inscribitur, præfatione, *libros*, inquit, *hebraicarum Quæstionum nunc in manibus habeo*: et paulo post, *librum quoque locorum, quem editurus sum, si quis habere voluerit*. Istud igitur eusebianum opus latine refudit, cumque adhuc animo libros Quæstionum moliretur (absolverat enim jam illas in Genesim) quid sibi in cæteris propediem effundendis proposuisset, lectorem subinde ita docuit, ac si jam perfecisset. Re ipsa in eo tantum libro invenias laudari in reliquas de nomine Scripturæ partes Quæstiones istas, nam paulo post cum incepto destitisset, nusquam deinceps illarum meminit. Quin ino post ferme sexennium cum catalogum suorum ipse operum texeret, et Quæstiones ipsas hebraicas recenseret, earum duntaxat agnoscit in *Genesim librum unum*. Illas postea retexisse, minime omnium est verosimile; certe in libris, quos deinceps eluci-bravit, nec vestigium est quidem, licet se occasio earum reminiscendi obtulerit, ut dissimu-lare omnino non potuisset. Attamen e contrario agit, si qua enim earum difficultatum, quas in libri de Locis interpretatione se jam dixerat expeditesse, iterum in aliis operibus occurrit, perinde explicat, ac si nunquam attigerit. Rem placet exemplo confirmare. Dixerat ad vo-cem Ariel ex Isaia, consueta clausula, *De hoc in librī hebraicarum Quæstionum plenus di-cutum est*. Post annos circiter 24, audi quid in Commentariis dicit: *Ariel interpretatur leo Dei, et pro civitate quam aquila interpretatus est, πολιχν., hoc est oppidulum sive viculum, in he-braico legitur CARIATH, quod proprie villam significat, et lingua syra dicitur cartha, unde et villa silvarum appellatur Cariath jarim... Igitur Ariel, id est leo Dei quondam fortissima vocatur Jerusalem, sive ut alii arbitrantur, templum et altare Dei, quod erat in Jerusalem*. Itane locum, quem antea ex instituto exposuerat, dissimulato priori opere, latius edisserit? Id si quis sibi persuadeat, ille sane in hieronymiana lectione hospes sit. Nam ex opposito in ejusdem Isaiae caput 54, sub initium, cum numero *septem* et sabbatum et plures dixisset indefinite significari ex hebræi sermonis ambiguitate, quod hæc tamen etiam ad Genesis 21 attigisset, continuo subdit, *De quo in hebraicarum quæstionum libro, Quem in Genesim scrip-simus, plenus dictum est*.

29. *Commentarii breviores in XII Prophetas.* — Ad alia properemus. Υπερημάτω, sive bre-viores in duodecim prophetas commentarios ab his qui supersunt diversos, docti aliquot, at-que in primis pater Martianæ, pro certo ponunt intercidisse temporum injuria, et dolent. Querimonias locum fecere isthæc Hieronymi verba epist. XLIX, ad Pammach. n. 4. sub fi-nem, miseram quædam ταῦ ὑπερημάτων in prophetas duodecim S. patri Domnioni... quæ si legere volueris, probabis quantæ difficultatis sit divinam Scripturam, et maxime prophetas, intelligere, etc. Scilicet in universos duodecim prophetas, quos minores vocant, commentaria innui vi-dentur illis, quæ cum S. Doctor non ante annum 406 absolverit, isthæc autem epistola 393 certo certius ascribatur, alia ab his quæ supersunt indicari necesse sit. Accedit ipsum υπερημάτων vocabulum, quo aliud operis, aut monumenti significari ab iis comuentariis persuasum habent. Verum ut quod sentio, pace dicam doctorum hominum, errare illos existimo, S. vero doctorem eorum qui exstant commentariorum partem, quam eo tempore consecisset, omnino intelligere. Neque enim in primis cum in XII. prophetas opus aliquod memorat, singulos prophetarum libros designat, quibus explicandis suam probasset ope-

ram ; sed quemadmodum in Scripturarum est canone, unum, qui *duodecim Prophetæ* inscribitur, librum absolute indicat ; neque adeo exinde singulos duodecim prophetas explanasse intelligitur, quod in duodecim prophetarum librum aliqua sit commentatus. Sic ipse Hieronymus in dialog. contra luciferianos num 5. Osee locum laudatur. *In duodecim prophetis* scriptum esse dicit, *sacrificia eorum tanquam*, etc. Deinde neque ἀπλῶς dixit Hieronymus, ὑπομνήματα, sed *quædam τὰ ὑπομνήματα*. ut non universos duodecim, sed aliquos ex illis tantum per id temporis explanasse, apertissime denotare. Reipsa Michæam ab anno 392 ad usque in sequentem, et Nahumum, et qui exinde sunt, Abacuchum, Sophoniam, atque Aggæum exposuerat : atque hi profecto sunt commentarii, quos ad Domnionem misisse Pammachio significat, neque omnino breviores alios, aut ratione alia diversos, quos aetas inviderit, decet excogitare. Nam ut hoc etiam argumentum adjiciam, quis iu animum inducat suum, si bis eodem prophetas Hieronymus est interpretatus, quos semel elucubraverat, studioso lectori dissimulasse commentarios, cum iterum eamdem telam retexeret ? Qui nempe suspirant usque hodie, ipsis minime dissentibus, qui in contraria opinione versantur, eruditis viris, posteriores iis sunt, quos fingunt intercidisse. Exemplum repece ex Abdia, quem secundis curis recognovit, prioribus omnino repudiatis, vel ex Isaiae Visionibus *ad Amabilem*, quas pridem seorsim expositas, ipsis commentariis attexuit.

30. *Quatuordecim libri in Jeremiam.* — Non absimilem aut æquiorem ista, quam ex mera hallucinatione oriri demonstravimus, eam puto cum veterum, tum recentiorum scriptorum querelam, de quatuordecim libris Commentariorum in Jeremiam jamdiu olim deperditis. Cassiodorius Institut. cap. 3. de prophetiis, *Jeremiam*, inquit, *etiam sanctus Hieronymus* *viginti libris* *commentatus esse monstratur, ex quibus sex tantum nos potuimus invenire, residuos vero adhuc, Domino juvante, perquirimus.* Sic vetus auctor sermonis in *Natali S. Hieronymi*, quem prostremo tomo exhibemus, cum in universos prophetas quatuor et *septuaginta libris* *commentatum esse* S. Doctorem dicat, nihil dubium, quin in Jeremiam, inita ratione, integros viginti enumeret. Jacturam impensius dolet Rhabanus, qui cum sex priores libros suo operi inseruisse, quia *deinceps memorati tractatoris* (Hieronymi) *expositionem in Jeremiam* *nusquam reperit, necessarium existimavit, ut ab aliis prophetarum expositionibus excerptum, que ipse de hoc propheta videbretur commemorasse.* Paria sequioris ævi scriptores habent, e quibus non nemo etiam unum aut alterum, ex his quos putaret deperditos, invenisse sibi visus est. In quodam abbatis S. Laurentii Ms. quem laudant in *Itinere litterario* duo patres benedictini e congregatione S. Mauri, post sex illos in Jeremiam libros, hæc apponitur nota. *Nota quod gloriatus Doctor Hieronymus* *scripsit* *viginti libri super Jeremiam prophetam, quorum sex primi libri* *habentur in isto volumine, TRES ultimi reperiuntur apud regulares septem fontium in Brabantia : sed UNDECIM medii non inveniuntur, quod deplorat Cassidorius, Hrabanus, et (supra laudatus auctor sermon. in Natal. S. Hier.) Joannes Andreas.* E recentioribus docti quidam, cum ferme pro certo habeant, non fuisse illos commentarios, morte intercedente, absolutos, veterum ex adverso occurrentium auctoritatem ac testimonia conantur elevare. Clarissimus Tillemontius maluit vexari Cassiodorii locum, ac nescio qui novem substitui pro viginti novem, quæ sane violenta immutatio est, nec ullis MSS. sive etiam editorum codicum suffragiis probata ; imo verius auctoris menti, et contextum plane contraria. Ad hæc temere mutatis Cassiodorii codicibus, cæterorum quoque libros eadem licentia pervadere, et constantissimæ auctoritati refragari oporteat. Dicam itaque paucis ego quid rei sit, et qui conciliandæ sententiæ. Hieronymus in Jeremiam quatuordecim Tractatus, sive homilias ex Origenis græco pridem converterat in latinum, deinde sex libris suo sensu eumdem prophetam est commentatus. Hæc duo veluti genera Commentariorum in idem argumentum si ex capitum, ut ita loquar, sive librorum numero, *sex* nimur, et *quatuordecim*, in unum conjunxeris, summam *viginti* efficies, quot numero in Jeremiam dicuntur elucubrati. Sic autem existimo, in vetustissimo aliquo ante Cassiodorium exemplari, et bono quidem consilio, sex illis commentariorum libris, quatuordecim alios tractatus fuisse subiectos, ex eoque ortam de viginti in Jeremiam libris sententiam. Certe qui primum, quis tandem ille fuerit, viginti numeravit, collecta ratione, commentariis tractatus junxit. Hi vero in aliis plerisque omnibus, et meliori quoque consilio, seorsim facile descripti sunt, quod minime commentariorum vices ex hieronymiano sensu supplerent, et pro origenicis sc̄ribis haberentur. Exinde cum sex propriæ Commentariorum libri integrum prophetæ expositionem non absolverent, et imperfecti operis partes esse constaret liquido, qui viginti libris Hieronymum fuisse commentatum accepérant, quatuordecim posteriores doluere injurias temporum non tulisse ; nec enim proclive erat suspicari tractatibus illis, numerum quem vetustiores constituerant expleri. Interim hæc una animadversio poterat commentitum illud desiderium consolari, totque disputationibus agitatam quæsitionem enodare. Quod ut evidentissime pateat, neque ullus dubitandi locus reliquus sit, unum adhuc observandum est, ex quinquaginta duobus capitibus, quibus totus constat Jeremias, priora *integra* *triginta tria* exponi abs Hieronymo *sex* illis Commentariorum libris, unde reliqua decim et novem, quibus una ferme historica narratio colligitur, et quæ contractiori admodum stilo expositurum se fore ipse promiserat in præfatione, si persequi ob mortem, vel quæ mortem prævit ægram valetudinem potuisset, tribus aut quatuor ad summum, fortassis etiam paucioribus libris fuisse facturum satis ; minime vero *integris* quatuordecim, quos inepte admodum somniant. Quod igitur nihil secius quatuordecim perfracte asserunt, ex mera hallucinatione est, quod totidem tractatus illos, sive

homilias debere ad explendum eum numerum vocari in partes, post Cassiodorium, qui cœters transversum traxit, nemo unus intellexit.

31. *Interpretatio latina Commentariorum Alexandri, aphrodisei.* — Verum alia est levior multo de *Alexandri aphrodisei Commentariis latine ab Hieronymo explicatis hallucinatio doctrinæ hominum, puta, ut aliquem de nomine proferamus*, *Tillemontii in Vita artic. 10, et Alberti Fabricii bibliothec. græc. lib. IV, cap. XXV.* Unum peræque est omnibus de ejus libri jactura argumentum ex S. Doctoris testimonio epistola L. ad Domnionem num. I. Ibi cum se diu in philosophorum Aristotelis, ac Ciceronis scriptis versatum profiteatur, ut adversariorum projectam rusticitatem expugnet, quibus philosophicæ disciplinæ despectui erant, *Frustra ergo, inquit, Alexandri verti Commentarios; nequidquam me doctus magister per utræcum Porphyrii introduxit ad logicam?* Nec dubitant, quin sit ea significatio accipiendum *vertendi* verbum, qua de una in aliam linguam, scilicet in latinam de græca, denotatur interpretatio. At nihil Hieronymus de linguis addidit, sive in quam transferret, sive ex qua; mihiisque sane persuasum est, absque alterutrius notatione vix apud latinum quempiam scriptorem ejus sensus exempla inveniri posse, apud Hieronymum ne vix quidem. Quod enim ait Cicero I, de Finibus, *si verterem Platonem, aut Aristotelem, ut verterunt nostri poetæ fabulas, etc., ex superiori contextu de Græcis apertissime subintelligitur.* Proinde certum debet esse et constans, cum ἀντίω; dicitur quis libros vertere, nihil significari aliud quam versare manu, aut evolvere, italice *scartabellare*. Hoc intellectu Horatius, *Vos exemplaria græca, nocturna versate manu, versate diurna.* Nec profecto aliter accepisse Hieronymum, quam ista significatio, oppido multis probare possem. Ipse in primis contextus superioris ex illa epistola loci, ex quo uno tota isthæc in orbem litterarum importata est fabula, nil præterea loquitur quam in legendis, terendisque philosophorum libris studium ac diligentiam. Cur deinde quem propriæ librum fuerit interpretatus, S. Doctor non indicavit; verum indistincte Commentarios dixit, quo nomine decem, ut minimum, ingenitæ volumina designantur, ne dicam universa ejus auctoris opera, iis minime exceptis quæ perierunt, inscribi ὑπερβιβατα, seu Commentaria? Quid porro tantum labore, tamque molestum in se suscepit, ea transferendi scripta, quæ vulgo docti græce jam intelligerent, qui maxime philosophicis disciplinis animum adjecissent? Sed malim ex uno Russini sensu, quo iniquior hieronymianis operibus nemo unquam fuit, rem definiri. Hic nempe cum verba illa ad Domnionem quam poterat invidiosissime suggilaret lib. 2. Invectivarum, nunquam tamen interpretationem Commentariorum Alexandri objicit, quod maximum fuisset accusationis caput; sed lectionem tantummodo ejus libri perjurii arguit in Hieronymo, qui in toties exagitata illa visione, Christo dixisset, *Te negavi, si vel habuero gentilium codices, vel legero.* Si intellexisset Russinus, aut suspicari utcumque potuisset, latine conversos dici aphrodisei Commentarios, culpare lectionem, ac studium, dissimulare autem tanti operis laborem, eumque rursum, ut calumniari commode licuisset, perniciosissimum cum latinis quoque auribus daretur, voluisse quis credat? quin etiam totam in Porphyrii audienda ἵσταγον criminacionem invenire, in convertendis a græco Alexandri libris, nil plane aliud objicere, quam quod *syllogismi apud Deum de illius Commentariis non intexuntur?* Quam vero lepide similem culpam in Hieronymum regerer potuisset, qui sibi interpretationem originici libri περὶ ἀρχῶν tantopere criminabatur? Ad hæc apposite satis ad rem nostram Russino notatum est, S. Doctorem antequam converteretur, litteras græcas, et lingam penitus ignorasse, ex quo illud etiam exploditur πρόβλημα, quod facile quis prætexere potuisset, in prima adolescentia cum nondum christiane religioni dedisset nomen, translationem illam fuisse elaboratam. Nam si tum temporis græcas litteras ignorabat, cum vero didicit, jam in ethnicorum scriptis in latinum transferendis versari, non integrum sibi esse intelligebat, nulla profecto est temporis epocha, cui jure interpretatio illa possit ascribi.

32. *Liber ad Abundantium.* — Duo adhuc libri expendendi sunt paucis, ne quem hujus generis prætermittamus. Primus exegeticus ille est ad *Abundantium*, sive ut vetustiores editi ferunt, *Antium*, quem Cassiodorus Instit. c. 2. conceptis his verbi memorat. *Beatus Hieronymus ad Abundantium scribens, obscurissimas tres alias exposuit quæstiones*, quarum prima est, cur David, qui ad expugnam Saul cum Achis Allophilorum rege ultroneus veniebat, hominem qui ejusdem Saulis mortem postea nuntiavit, occiderit. Secunda est, cur David moriens præcepit filio suo Salomon, magistrum militiae sue Joab interficere. Tertia vero quæstio est de Semei, qui fugienti David intolerabiles maledictionum injurias missis etiam lapidibus irrogavit. Hujus autem scriptoris neque mentio est ulla, neque vestigium in Hieronymianis, sive apud Scriptores alios, ex quibus certi aliquid possit extundi. Imposuisse Cassiodoro veterem aliquem librum, in quo isthæc Epistola sive libellus Hieronymo ascriberetur, facile credam. Sed quando ipsum monumentum ætatem non tulit, certam ferre sententiam non est expeditum. Alterum laudat S. Agobardus libro adversus Felicem cap. 39 (*De similitudine carnis peccati*), eumque brevem, atque elegantissimum *Tractatum de similitudine carnis peccati contra Manichæos* vocat. Ac ne putas incuria quadam, et scribendi festinatione in S. Doctoris nomine decipi illum potuisse, tota quam eo capite instituit, disputatio est de Hieronymi sententia circa adoptionis vocabulum, atque adeo de libri germanitate securus quam qui maxime, ut neque adversariis de auctore dubitare, aut reponere aliquid licere crederet, satis longam ex ea laciniam exscribit, bisque et tertio Hieronymi nomen ingerit, urgetque adversarium auctoritate. Baluzius qui postremo Agobardum re-

censuit, notisque illustravit, intactum reliquit hanc locum : sed facile opinor erunt hac ~~estate~~
docti viri, qui Hieronymum ejusmodi operis auctorem extitisse aegre sibi persuadeant. Equidem Audentio episcopo hispano, qui circa annum 360, vixisse dicitur, malim ego ascribi, quem tradit Gennadius cap. XI⁴, librum scripsisse adversus *Manichæos*, in quo ostenderet antiquitatem Filii Dei aeternalem Patri fuisse, nec initium Deitatis tunc a Deo Patre accepisse, cum de Maria Virgine homo, Deo fabricante, conceptus et natus est. Aut si huic forte minus, Sabbatio dederim gallicanæ ecclesie episcopo, circa annum 440, qui de simili argumento librum, eodem Gennadio teste cap. XXV, composuit, ostenditque, Christum veram habuisse carnem, per quam manducando, bibendo, lassando, plorando, moriendo, resurgendo, verus probatus est homo. Re autem vera cum nihil pro certo constitui possit, neque ad opus ipsum Hieronymo abjudicandum certa suppetant argumenta, ne ejusdem Agobardi auctoritatem elevare temere videamur, et si quid est operis hieronymiani inconsulto præterire, ipsam illam laciniam describimus. Denique hoc confirmat proposita ipsa sententia, quæ primum Adam in animam viventem factum esse testatur, novissimum in spiritu vivificans. Ecce cur tam post innumeros annos, et incomprehensa curricula sæculorum ab omnibus mortalibus, a quibus ut qui secundum carnem natus est separatur, quod ille primus vivens, hoc novissimus vivificans; ille sibi data vix possidens, hic possidenda condonans. Quod est Psalmista duobus versiculis explanavit dicens. Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitus eum? Homo Adam accipiendus est; filius hominis, Dominus intelligendus est; qui in memoriam veteris visitatur, et in defunctio recordatione spiritu salutis impletur. Quod ipsa verba exprimunt, ut rem planam videre non mirum sit, dum et homini memoria conjungitur, et filio hominis visitatio copulatur. Illi mortali quid aliud poterat superesse? huic vivificanti quid aliud oportebat infundi? Nam defunctis memoria debetur, visitatio viventibus exhibetur. Quod utrumque in Domino per incarnationem constat impletum, cum ob primi commemorationem novissimus visitatur, et per novissimi visitationem salvatur et primus. Huic sensui germana est illa sententia: Primus homo de terra terrenus, secundus e cælo cœlestis. Quis est iste cœlestis? Sine dubio ille, qui eum quem gestabat in baptismate fecit audire, quod ante ipsum nullus audierat: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et qualiter dicitur hodie, si in principio Verbum, et Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum. Quia non est illud Verbum, quod semper in Patre, et apud Patrem, et cum Patre fuisse esse credendum est; sed homo quem in gratiam salutis Deus Verbum suscepérat, audivit. Hic filius hominis per Dei filium, Dei esse filius in Dei filio promeretur, nec adoptio a natura se jungitur, sed natura cum adoptione conjungitur. Quoniam cum verbum caro factum est, non per assumptam decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. Creaturæ enim poterat per creatorem infirmitatis substantia commutari, creatoris autem in creaturam non poterat aeternitatis natura converti. Et ideo cum dicitur, Prior homo de terra terrenus, secundus e cælo cœlestis; non corporis materia separatur, sed forma vitalis; nec caro tollitur, sed carnis susceptor ostenditur: ille, inquam, qui in Evangelio ait, Vos de inferioribus estis, ego de superioribus sum. De superioribus ait, non utique siderea carne, sed virtute divina.

33. *Duo libri contra Helvidium*, etc. — Alia quædam consulto prætereo, quæ in recensendis Hieronymi scriptis mera sunt hominum sphalmata. Tale est illud auctoris Prædestinati, qui duos, non unum memorat contra Helvidium libros. *Contra Helvidianos* scripsit Hieronymus doctor egregius duos libros, quos lectos in tempore digna eos execratione anathematizabunt. Sed neque locum inveniant heic illa, quæ elucubraturum se fore Hieronymus promiserat quidem, minime autem est exsecutus. Hujusmodi sunt commentarii in Canticum Cantorum, quos roganti Principiæ pollicitus est, cum psalmum 44. eidem exponeret epist. LXXV, in fine. Sed ab illo opere, quemadmodum in commentariis in Matthæum tradit, exclusus ægrotatione diuturna, spem distulit in futurum: neque ejus postea complendæ occasio villa se obtulit. Item historia ecclesiastica, quam moliri se ut scriberet, statim in limite vitæ Malchi luculentissimis hisce verbis profitetur. Scribere enim disposui, si tamen vitam Dominus dederit, et si vituperatores mei saltem fugientem me, et inclusum persecuti desierint, ab adventu Salvatoris usque ad nostram ætatem, id est ab apostolis usque ad nostri temporis fecem, quomodo et per quos Christi ecclesia nata sit, et adulta persecutionibus creverit, et martyriis coronata sit, ei postquam ad christianos principes venerit, potentia quidem et divitiae major, sed virtutibus minor facta sit. Verum neque ex catalogo, neque alio quopiam ex opere volum istud explevisse satis manifesto concluditur. Quod enim ait primo contra Rufinum libro, *Laudari Eusebium in ecclesiastica historia, in digestione temporum, in descriptione terræ sanctæ; et hæc ipse opuscula in latinum vertens, mæc lingue hominibus dedi*, ita satius est intelligere, ut laudem ecclesiasticæ historiæ, translationem duobus aliis opusculis referri sibi voluerit.

PARS TERTIA. — In qua in nova hac editione quid præstitum sit, explicatur.

34. *Operum partitio*. — Jam itaque quid a nobis præstitum sit in hac adornanda editione aliquando dicamus. Primum œconomia et partitio, qua hieronymiana universa opera a nobis digesta sunt, breviter est exponenda, totaque nostræ editionis reddenda est ratio. Quidquid hieronymianarum scriptiorum corradere poluimus in decem a nobis ita distributum est tomos, ut argumentorum ac rerum quas tractans ratio potissimum haberetur, atque unus ad alterum lectorem quodammodo alliceret. Prior tomus continet epistolas, alter tractatus, sive libellos, quibus peculiare argumentum, et certa materies, quæcumque lan-

dam illa sit, sed præcipue contra hæreticos subjecta est. Tertius in sacram Scripturam pri-
mum duos quasi apparatus, tum ipsos commentarios ad Canticum usque Cantorum exhibet. Prophetas explanant sequentes duo. Sextus novi Testamenti nobilissimas partes. Septi-
mum explet Eusebiani chronic latina interpretatio, ac supplementum. Octavum et nonum
hebraica veritas, sive hebræi canonis scripturarum latina itidem translatio, tum quæ e
Græcis veteris Testimenti convertit, et novi græcæ reddidit fidei. Denique ultimo damus
quæ hieronymiano quidem se titulo venditant, sed alterius sunt, sive certi auctoris, sive in-
certi, quæ in S. Patris familiam tanquam vernilem sobolem admisisimus, ne si penitus repu-
lissemus, sine tecto vagari, atque interire necesse esset. Præfatio sua tomo unicuique præ-
figetur, rerum omnium, quæ ad illud volumen pertinent, causas rationesque expones, et
maxime eorum haud sane paucorum operum, quorum accessione unumquodque ditatum
est: e quibus, si antea iuxta, autographis excerpta sint, indicantes, si aliunde adscita, qui-
bus de causis, quo ve ordine; nam et ratio temporum explicabitur, multaque alia edisse-
rentur, ut librorum indolens in limine statim eluceat.

35. Bibliothecæ et MSS. quibus ultimur et quomodo. — His ita commode satis, ut videba-
tur, dispositis, ad textum ipsum emaculandum me contuli, et quoad ejus fieri potuit totum
in id animum intendi. Primum loculos bibliothecarum scrutari studium fuit, et quidquid
manuscriptorum erat ad rem nostram, sedulo conferre ac describere. Neque adeo laborem
hunc, quod passim usuvenit, alienæ fidei, sive diligentie commendavi, quod illos haud multum
curiose atque utiliter hoc opere defungi compererim, qui vel in antiquis codicibus per-
legendis, vel in ejus quem conserunt auctoris lectione diu antea non fuerint exercitati. Ut
ut igitur est labor iste ingratissimus, maximam certe partem meis ego oculis, meaque dili-
gentia exantlavi: neque operis proxilitate, aut quod fere subrepit tædio, animum despon-
di, quem variantium copia lectionum emendationumque certissimarum subinde recreabat.
Celebriores quas lustravi bibliothecæ sunt in primis Romæ Vaticana, immensa optimorum
codicum suælectile, aliarumque bibliothecarum, Urbinatis, Palatinæ, ac Reginæ Svecorum
accessione, supra quam dici possit, ditissima. Tum alia ibidem Cisterciensium monacho-
rum, olim Nonantulana, nunc sanctæ Crucis in Jerusalem, cujus venerandæ antiquitatis
exemplaria satis multa habui. Exinde Mediolanensis, vulgo Ambrosiana æque instructissi-
ma, præcipue vero hoc translati S. Columbani de Bobio vetustissimis atque optimæ fere
præ cæteris notæ exemplaribus. Denique Veronensis hæc nostra, sive amplissimi canico-
rum capituli, quæ si reliquis librorum numero longe est inferior, antiquitate ac præstantia
fere antecellit. His addi possunt Parmensis, ex qua præsertim elegantem atque emendatum
chronici Eusebio-Hieronymiani codicem ad nutum habui, et Vercellensis instructior multo:
tum passim aliæ, quas privatas dixerim, neque enim singulos codices instructio catalogo re-
censere, deque eorum ætate disserere per otium licet, maxime cum suo quemque nomine in
notis, ubi ad fidem faciendam oportebat, compellarim. Vim porro ingentem MSS. cum in
hisce bibliothecis offendim, alia, qua fieri vulgo amat, ratione, eorum mihi duxi utendum
auctoritate. Nempe antequam a capite, ut aiunt, ad calcem perlegerem, ipsorum fidei peri-
culum feci: cum enim multos sit reperire, qui ex uno eodemque exemplari descripti non
immerito videantur, quod iisdem plane criticorum ausis, iisdemque erroribus amanuensium
consentirent, non plus uno codice valere illos arbitratus, alias subinde, quos e diverso
fonte fluxisse judicarem, in consilium adscivi, qui cum in aliqua minime levis momenti
lectione concordarent, tum demum vincerent auctoritate, et cum pugna ac variatio esset,
suis quoque dissidiis aut de loci sanitate suspicionem injicerent, aut medelam edocerent.
Hanc secutus legem, illos tamen prætuli cæteris, qui suo fonti, hoc est Hieronymi ævo pro-
prius accederent; neque temere quis dictum putet, si ex his quibus utor, multis septimum,
omnes ferme decimum sæculum velim anteverttere.

36. Qua ratione emendatus textus. — In refigendo ex his ἀντριπάποις textu, hanc insuper rationem tenui, ut nisi errore ex veterum librariorum inscitia, aut criticorum audacia mani-
festo se prodente, quidquam immutare auderem; neque tantum probatissimis licet membranis tribui, ut ex iis solis receptam scripturam exturbarem, sed orationis contextum, et
penitiorem sensum, usum quoque Hieronymi in scribendo, atque ingenium expendi atque
exegi. Quæ se his dotibus, et rectæ rationis argumento, cum veterum librorum suffragio
probarentur, lectiones novas in textum intuli, ac sunt eidem satis multæ, quæ pruden-
tum antea editorum solertia fugerant, multæque aliæ vulgo receptæ, quas deserui, de qui-
bus perinde ac si in MSS. omnibus invenirentur, ne dubitatum est quidem. Conjecturas quæ
multæ domi nascebantur, sæpius in limine suppressi, ne mediocriter constituta sollicitarem;
sicubi tamen corruptum locum aliquem sensus ipse indicaret, eumque tacentibus MSS. pos-
sem ex ingenio restituere, quando erroris causas in notis evidentissime demonstrarem, cur
diutius patarer eruditis molestiam, lapsum objici ineruditis? Id tamen raro admodum et
caute præstili, et cum veterum codicum scriptura ipsa vitiosa non tam indicio esset, quam
argumento: ut prudentes viros fore non dubitem, qui magis timiditatem, quam temeritatem
culpandi materiem inveniat. Nam religiosa quadam diligentia maluimus quandoque liqui-
dam etiam veritatem legentis judicio proponi, quam de auctoris sensu periclitari.

37. Variantes lectiones. — Variantes lectiones subiecto, in quibus excerptis digeren-
disque, modum hunc ferme habui. In primis quæ mera sunt scribarum ludibria, vimque
ingentem otiosarum diversitatum, quas sive recuses, sive impressarum loco ponas, nihil
plane detrimenti oratio accipiat, nec nisi volumini molem addere possint, exsulare penitus

jussi, et si quas ejusmodi exhibeo, tum denique est, cum earum aliquis esse potest usus, sive ut germanæ falsarum comparatione probentur magis, sive ut e vitiisani sani aliquid elicere criticorum filii queant: qui si recisas promiscue omnes fecisset, dolerent fortassis merito, repudiatum a me, quod sua ipsi opinione prætulissent. Reliquas apposui continenter, atque in hanc sane malui peccare partem, ut aliquas admitterem, quæ nihil intus haberent boni, quam cum periculo utilem resecarem. Quæ denique levioris momenti videbantur, maximam partem e veterum editionum libris excerptas, non ad imum marginem distuli, sed e regione asterisco prænotavi, ut voces ad quas referrentur uno intuitu cognoscere in promptu sit, nec aliorum digredi levi de causa legentem pugeat. Earum omnium utilitatem erudit homines probe norunt, neque in hac mihi laborandum parte esse censeo, ut fastidiosam quorundam, qui illas fere despiciunt, rusticitate expugnam, cum plerosque alios esse sciam, qui ex variantium lectionum capite de editionis præstantia judicant.

38. Observationes, et notæ. — Unum quod reliquum erat, S. Doctoris textum nostris observationibus illustrare, ubi res ferret, continentibus notis sum persecutus. Atque in primis cum veteri lectione expuncta, male affecto loco novam e MSS. substitui, aut pridem eliminatam reduxi, emendationis causas subnecio, et quibus adductus fuerim argumentis demonstro. In aliis haud quidem corruptis, sed intellectu difficultioribus locis, plusculum operæ, et verborum impendo, si ad eorum minuendam obscuritatem nonnihil meo studio possit accedere. Nativum auctoris sensum, quicumque ille sit, exponere primum juvit, semperque illud ob oculos habui sapientissimum ipsius Hieronymi *אַלְפָאַתָּה* epistola XLVIII, ad Pammachium num. 17. *Commentatoris officium est, non quid ipse velit, sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere.* Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adversarius. Levores, et quæ si e lectorum vulgo aliquem moveant, difficultates, ex aliis libris, maxime lexicographis explicari queant, sintque ab aliis ex instituto et copiose explicatae, aut omnino non attigi, aut quibus e fontibus peti debeant subindicavi. Ex his vero locis, qui aut perperam accepti sunt, aut invidiose traduci, si quando absque sanctissimi doctoris injuria sit, cum aliqua veritatis specie, nullius ferme præterii culpam aut suspicionem purgare. Denique cum illo scribendi genere, quod Graeci *παραδοσια* vocant, Hieronymus maxime sit delectatus, quæ ex aliis scriptoribus, præcipue Græcis accepit, aut accepisse visus est, plerumque indicō, laudatis nonnunquam solis patrum nominibus, cum haud pluris interesse videbatur, integris quandoque adductis locis, cum fere ad verbum translatā sunt, ac potuit scriptoris utriusque juvari sensus. Interdum illa etiam adnotata sunt, quæ alii ex auctore nostro sequioris ævi patres exscripserunt, sed hæc parce admendum, atque illis tantummodo in locis præstiti, quibus aut lucem, aut fidem laudata sententia feneratur; si enim omnia persequi voluisse, cum ingenti labore vix fecisset operæ pretium. Eadem de causa, ut nimirum operi ac tempori parcerem, fere exsulare penitus jussi eorum testimonia, quibus vulgo solent scriptoris alicujus antiqui editores, librorum margines onerare, cum non absimiles sententias ex aliis congerunt, et textus *παραδιλήσιον* vocant. In summa nullam ultro profiteor a me obtinendæ brevitatibz rationem fuisse prætermissam, iisque calamo temperavi, ut juxta doctissimi editoris nuperi sententiam, neque omnia scire lectorem meum, neque rursum nescire omnia existimarem.

39. Atiorum ac præcipue Benedictinorum notæ ad calcem tomi. — Atque ita quidem de his quas ego adjeci notis. Fuerat vero jamdudum animus omnium ante me editorum ad cujusque tomi calcem notas, atque animadversiones adponere. Sed ab eo consilio revocatus sum tum mei ipsius, tum prudentum virorum judicio, qui inani opere, et meliorum horarum dispendio futurum id fore arbitrati sunt. Sæpius enim veteres editores in locis omnium sermone contritis latissime expatiabantur: crebro etiam quæ a prioribus dicta sunt, non nisi paulo immutatis verbis, alias alium secuti replicant; demum falsis lectionibus innituntur, in quibus explicandis frustra desudant. Neque vero infiior, his quedam immisceri interdum, quæ ad lectoris eruditionem conferre possint, ea tamen perquam exigua sunt et non imminuta eorum laude, copiosius multo in hac litterarum luce pertractari a nobis poterant, suntque agitata. Henrici Gravii notæ sunt illæ quidem eruditiores, sed quoniam illud præcipuum ac ferme unicum instituti sui operis esse voluit *Hieronymum componere*, sive sententias sententiis conferre, nec nisi epistolis, tractatibusque hanc impedit operam, earum utilitati diligenti indice satis consultitur, idque satius est. Pauciores tamen illas, quæ textum expedient, quemadmodum et Frontoni Ducæ octo aut decem selectissimas, ut ne quid deesse videatur, annecto. Sed non ita benedictini editoris commentationes accipiendas erant, quæ licet absque hujus nostræ editionis dispendio omitti penitus potuissent, ad aliquorum tamen declinandam invidiam, qui ejus laboris sive commodis, sive incommodis se quererentur fraudatos, integras ad cujusque tomi calcem apposui

40. Laus vitorum nominatorum. — Multa præterea ad elegantiam operis, multa ad legentis utilitatem elaboravi, quæ studiosi homines ut æquo animo excipiant, rogo. Hanc gratiam sin minus ab uno aliquo obtineam, scio hieronymianam sententiam epist. LXVI, ad Pammachium, *Quod vulgi standum est judicio, et ille in turba metuendus, quem cum videris solus, despicias.* Nunc mearum est partium, præstantissimos viros, qui MSS. codicum subsidia mihi contulerunt, cum grati animi recordatione laudare. Korum vero nomina instructo catalogo heic non recito, ne, cum multi sint e plurimis Italiæ urbibus, quemquam illaudatum forte præteream; sed omnibus singulisque gratiam habeo, hisque debere plurimum volo lectores benevolos, cum bibliothecas, quibus illi præsunt, laudatas legerint. Sed illustris-

simum virum, Marchionem Scipionem Maffejum, singulare patriæ nostræ ornamentum, sine ingratia animi culpa non taceam. Nempe totum ille laborem hunc meum et promovit primum præsentibus auxiliis, et licet longe absens, et desiderium sui diu in Galliis proferens continentि favore prosequitur, novus Hieronymi *τριβάτης*.

Præfatio HUJUS TOMI.

• ◊◊◊◊◊ •

4. Epistolarum S. Hieronymi dotes. — Ex illustrum virorum scriptis Epistole longe ceteris præstantiores prudentum hominum judicio existimantur ea potissimum de causa, quod ipsa in illis sribentis persona ita proprius ob legentis oculos versetur, ut quasi redivivum hominem compleci, faciemque ipsam intueri videamus. Hæc, si alterius cuiusquam, est certe Epistolarum Hieronymi prærogativa, quarum muti apices ingenii, virtutumque ejus effigiem referunt, arcانumque mentis habitum, ignemque illum pectoris repræsentant, quem ipsum vivum corpus, si adasset, non exhiberet. Sed illa oppido major est dignitas, quod Sanctissimus doctor maximis Reipublicæ Christianæ muneribus usus, sicut ipsa pene in adolescentia *Damasum Romanæ Urbis Episcopum in Chartis Ecclesiasticis juverat, et Orientis atque Occidentis Synodicis consultationibus respondebat* (*Epist. CXXIII*): ita deinceps veluti commune sæculi oraculum consulteretur do gravissimis rebus ac difficultimis, quodque rei caput est, ab illis, qui vel sanctitate, vel scientia, vel dignitate, primas tum temporis in longe etiam dissitis regionibus obtinebant. Exemplo sunt magnus Augustinus, quem nominare unum satis esset, ex Africa: Lucinius, Exsuperius ex Hispania: e Galliis Minervius, atque Alexander, Riparius, ac Rusticus: ex remotore Germania Sunnia, ac Fretella: ex Oriente Epiphanius: ex Aegypto, ipsaque Alexandrina sede Theophilus, ut neminem interea ex Italia, ac Romanæ nobilitatis principibus viris proferam, quorum innumera sunt ac sorpius angustiora nomina. Quamobrem non privati hominis modo erudita negotia ejus Epistole complectuntur, sed insigniores fere questioes: eximia ad Scripturarum explanationem monumenta, inno etiam totam ferme ejus sæculi Ecclesiasticam historiam, dogmata, resque gestas, quo eruditiois homo cupidus si ex purissimis fontibus velit ediscere, illas sedulo peroraturi necesse habeat.

2. Veterum Editionum in iis recensendis confusio. — Hic igitur fructus cumulatissimus ad lectorem ut redeat, non solum in iis præstandis, quæ in superiori Præfatione exposui, verum etiam in cuiusque Epistole recensione, ut in rectum ordinem pro temporum ratione disponerentur, operam impendi. Veteres neque Editores eam exhibent Epistolarum scriem quæ non ad temporis, sed ad materiarum rationem apte-
tur imagis; cumque varii adeo argumenti Epistolas ad tres tantum classes, nec satis accurate redigant, ea ipsa in œconomia perturbationis vitio laborant, ut sæpe polemicis landatoriae, moralibus criticæ, theologiæ familiares permisceantur. Editio vero Benedictina dum huic malo mederi studet (absit verbo invidia) omnia magis confundit, nam et complures Epistolas, quas criticas vocat, e natali solo per vim avulsas in alienum transtulit, et per totum Hieronymi operum corpus hinc inde in unoquoque tomo commentariis interseruit, atque dispersit. Hujus intolerandæ confusionis si ab aliquot litteris quæ ad unum eundemque Damasum inscribuntur, exemplum sumi velis, quæ Cain vindictam explanat, in secundo tomo post Quæstiones in Genesim, quæ de Seraphim agit, in tertio post Commentarios in Isaiaim, quæ vocem Osanna explicat, in quarta priore parte, et Matthæi expositioni subduntur; tum aliæ id genus omissæ, aliæ suum extra locum posite, ut etiam in proprio judicio digerenda materia parum illi feliciter accidisse perspicuum sit. In reliquis porro omnibus, quas in quarti tomi parte altera in unum collegit, consilio quidem egregio usus est, cum ad temporis leges singulas exigere, successu tamen non pariter felici, quandoquidem quæ prima statim occurrit ad Russinum septemviri laborat anachronismo, et Innocentius, qui se itineris comitem Hieronymo præbuit, huic fato functus dicitur, post sexdecim alias interjacentes Epistolas vivus compellatur. Quem errorem cum volvit in prolegomenis editor emendare, eamque ad Innocentium epistolam ad annum 364 retrahere, novo errore cumulavit. Exinde autem reliquas hujus prime Classis ad hypothesis, quam animo conceperat ex præjudicata opinione accommodavit. Nec minus alie Classes peccant, siquidem sæpe priores Epistola posterioribus succedunt, quedam uno, alie duobus, aut tribus annis, quandoque etiam pluribus, contra quam par est, præferuntur, vel posthabentur, non sine ingenti lectoris incommodo, quem ille, quoties perturbatis calculis temporum rationes confundit, toties secum una transversum rapit.

3. Novi ordinis necessitas, et ratio. — Quamobrem cum neque incommodam veterum sortitionem repete-
re, nec sæpe deviis Monachi Benedictini vestigiis liceret insistere: quanquam in votis esset ab alterutro vulga-
torum ordinum non discedere, ne inducta mutatio studijosis negotiis aliquid facesseret: meliorem tamen ordi-

dem auspicari , sive ipsum chronologicum ex integro reformare, quoad fieri potuit accuratissime , omnino necesse fuit. Nam et multa e vulgatis Epistolarum collectionibus exturbare, multaque alia, quæ desiderabantur, sufficere oportuit in hac nostra ; et cum semel veterem numerum vel augere, vel imminuere, movere eo ipso necesse fuit ; nec nisi graviori legentium cessisset incommodo servare alicubi præscriptam seriem, alicubi diverticulis pro re natis, invertere. Satis igitur aliorum quoque Editorum exemplis edocti , esse arbitratus sum, si usitatis superiorum temporum citationibus studiosi uti possent, et ne ejus ordinis, quodcumque tandem est , coimmodo fraudarentur, annotarem ad uniuscujusque Epistola initium, quem in veteri recensione numerum obtinerent. Proinde tabulam quoque instrui in fronte operis, qua novus ordo veteri comparatur, ipsaque Benedictina editione, cuius seriem e regione apposui, ut quem inter se respectum habeant, quove ordine quæque processerit, intelligere uno conspectu liceat. Cæterum ne novum ordinem iniisse temere et levibus argumentis videar, moments rationum , quibus adductus sum ad eam seriem designandam, ut in auctorioribus Patrum recensionibus fieri amat, seorsim infra subnecto, maxime cum multis quæ perègre vagabantur, certis locis atque annis, plerasque aliis ab his, quibus Chronologi vulgo affixerant, asseruerim. Tres enim sunt tantum Epistole, quæ non usque adeo certainam temporis notam, aut historici alicujus facti memoriam servant, ut ad certum annum revocari possint, easque ad aliarum calcem rejici, præfixo ad paginæ album hoc lemmate, *incerti temporis*, ne recentiores quis putet, ex eo quod cæteris postponantur. Attamen ferme nihil ad historiam faciunt, ut illarum ætatis ignoratio ægrius ferenda sit.

4. Tractatus et opuscula cum Præfationibus aliorum operum excluduntur.—Jam vero, ut proprie Epistolarum, quod nemini hactenus in mentem venit, collectionem adornarem, primum Tractatus et prolixiora opuscula, quæ ab ipso Hieronymo in Catalogo, atque alibi, si quando eorum mentio occurrit, inter libros censentur, hinc loco movi, atque alteri tomo reservavi. Quid enimvero cum Epistolis commune habent, ut in earum ordinem referantur, trium Monachorum Pauli, Hilarionis, et Malchi Vitæ, Liber de Illustribus Viris, alias contra Helvidium, duoque multo prolixiores contra Jovinianum , Orthodoxi et Luciferiani Dialogus, tresque cognomines contra Pelagium libri, aliaque id genus haud pauca, quæ diversam sedem ex ipso syntagmatis ingenio postulant ? Exclusi pariter ex hac serie Epistolas illas, quæ aliis libris Præfationis loco sunt, neque in dolo cæterarum servant, et diverso sine exornantur. Ex eo genere sunt viginti illæ, quas in totidem saecularum Scripturarum libros S. Doctor elucubravit, iisque præfixit, cum de sua interpretatione, atque opere præmonere lectorem voluit : Erasmus vero et Victorius reliquias in suis editionibus accensuerunt, quod vel illos libros excudere in animo non haberent, vel etiam extare integros non putarent. Hujus quoque modi sunt, quas recensuit Martianus in octava Classe, præfationes librorum aliquot, quos in operum collectione prætermisit, in quarum recensione hoc insuper vitio peccatum est, quod una quædam pro Hieronymiana obtruditur, cum manifesto sit Russini in Origenis Homiliis in epist. Pauli ad Romanos Præfatio, ut ex ipsa constat peroratione translatoris in earum explanationum fine. Has itaque omnes suis e sedibus per vim divelli ratus, si huc transferantur, suis quasque libris affligi debere existimavi, et quemadmodum quas veteres editores in Scripturam Præfationes recensuerant, Martianus non recepit, quod ipsam Scripturam excudens, suis illas locis repræsentaverit, ita quas Martianus ipse in diversos libros alios utcumque exhibuit, exclusas volui ex hac serie, quod libros ipsos exhibiturus, veluti capita suis reddam corporibus.

5. Epistole quinque nondum antea Vulgatae adduntur.—Verum e contrario multas, quæ in vulgatis hactenus editionibus desiderabantur, adjeci, et fecisse operæ pretium mihi visus sum. Sunt illæ in universum undecim, e quibus quinque non antea lucem aspexerant, reliquæ diversis e libris adsciscuntur. Dicamus primum de ἀποδοτοις. Quatuor quæ sub numeris XCII. ad XCV. continentur, ex Ambrosianæ Bibliothecæ, quæ Mediolani est, codice manuscripto, olim S. Columbani de Bobio, num. 59. et H littera prænotato desorripsi, tantumque ex illis pretii nostræ editioni accessisse confido, ut si præterea nihil prestatum a me esset, esse tamen putem, cur satis bene de Hieronymianorum operum amatoribus merear. Prima est celeberrima illa Theophili contra Origenem ejusque sectatores Synodica Epistola, ex qua totam ferme, eamque passim ignorantem Origenianæ cause historiam ediscimus : tun Isidoro afflictas gravissimas accusations, Nitriensem Monachorum turbas, et Fratrum, qui Longi vulgo audiunt, exilia, aliaque hujusmodi, qua hereticorum sententiis probe intelligendis, qua rebus utrinque gestis suo rite tempori consignandis, maxime necessaria, quorum ignoratione a doctis hominibus in illis edisserendis subinde peccatum est. Altera ad Theophilensem istam Jerosolymitanæ Synodi responsio est, iisdem ferme insistens vestigiis : quemadmodum et quæ tertio loco subditur, Dionysii Liddensis ad ipsum Theophilum, ex quibus quantum sibi animorum sumerent Origenistæ, quasve regiones pervagarentur, quibus tandem artibus imponerent, discimus. Ea vero de causa in Hieronymianarum lucubrationum censem veniunt, quod abs Hieronymo Latinitate donatae, ejus proprie sint juris. Id autem ut nemo ullus, qui tantum eas legerit, in dubium vocare audeat, utque ipsa styli elegantia se statim prodat, consonet rerum series, quæ edisserantur, codicis quoque MSS. auctoritas accedit, præstò etiam est suæ ipse fidei jussor Hieronymus, qui contra Russnum disputans, illas se Latine reddidisse luculentissime profitetur his verbis lib. 3, *Duas Synodicam, et Paschalem Theophilii Epistolas contra Origenem, illiusque discipulos per hoc ferme biennium interpretatus sum, et in ædificationem Ecclesiæ legendas nostra lindæ hominibus dedi.* Et de aliis quoque lib. 1. sub initium, ubi, Si, inquit, quidquid contra Origenem et secta-

tores ejus dicitur, in te dictum putas, ergo et Epistolæ Papæ Theophilii, et Epiphani, et aliorum Episcoporum, quas nuper ipsis jubentibus transtuli, te petunt, te lacerant. Enimvero cum præter Epiphanium alios Episcopos addit, si Jerosolymitanæ Synodi Patres, et Dionysium Liddensem, quorum epistolas ad Theophilum contra Origenem in lucem edimus, Hieronymus non intellexit, aliud exegit argumentorum genus ad earum litterarum cum his quas Hieronymus indicat, probandam ~~taxerent~~, otiosum sit. Quæ porro his succedit XCV. Anastasi Papæ ad Simplicianum, quod arcto cum superioribus nexus juncta sit et conserta, locum jure suo inter Hieronymianas exposcere visa est. De illius germanitate, atque ingenio plus fortasse quam satis in Notis disputavi. His aliam adjeci in V. Classe sub num. CXLIX. exscriptam ex Vatic. Cod. 642. hanc magni quidem illam pretii, sed quod Hieronymiani nominis, tametsi ementiti, prærogativa insigniretur, post duas alias apocryphas non omittendam.

6. *Sex alias hoc primum adciſæ.* — E sex aliis, quas aliunde adscitas Hieronymianis annumeramus, quod vel ad Hieronymum ipsum, sive de propositis ad eum quæſtionibus scriptæ sint, vel ad ejus historiam totæ pertineant, tres Innocentio debentur CXXXV. et duas sequentes, totidemque Augustino, scilicet centesima trigesima prima et secunda, et CXLIV. De postrema ista prefari nonnulla interest, reliquæ enim notiores sunt, quam opera nostra ut indigeant. Inſcritur illa ad Optatum de natura et origine animæ : de Hieronymo autem quæſtionis ejus arbitrio loquitur ad sere medium. Cum Augustinianam editionem Benedictini adornarent, nondum illa prodierat in lucem, que non ita pridem in Monasterio Gottwicensi reperita in ms. cod. decimi tertii circiter saeculi una cum alia quæ ad Petrum et Abraham inscribitur, Viennæ Austriae superiori anno 1732. primum typis est evulgata. Ejus γνωστική, de qua datis ad me litteris docti aliquot viri haud plane merito suspicabantur, ipse in primis monumenti contextus probat, cui mirum in modum concinuit quæſtionis ejus historia, et ſcriptionum ea de re Hieronymi, Augustini, atque Optati series, tum Possidii, ac Fulgentii testimonia planissime evincunt. Nam cum una tantummodo Augustini ad Optatum epiftola supersit in editis libris, quæ numerum obtinet CXC. duas Possidius in Indiculo enumerat, Fulgentius vero lib. 3. de Veritate Prædestinationis cap. 18. tres laudat. Nec disputo, cui potior adhibenda sit fidēs; sed quod propositum spectat, unum urgeo, non ſolum Fulgentio, sed ipsi etiam Possidio, quem penes minor est numerus, hanc fuisse cognitam, cum illas dicat contra Priscillianistas, sive de animarum quæſtione exaratas. Sed ut nulla amplius dubitandi supersit ratio, facit Eugypii Abbatis auctoritas, ejus nempe, qui sub quinti saeculi finem, ex operibus S. Augustini, ut Cassiodori verbis utar, quæſtiones, ac ſententias, ac diversas res deflorans, in uno corpore colligit. Cujus operis, sive ut in editionibus Basileensi, ac Veneta inscribitur, Thesauri cap. 345. (tametsi modo laudatus Cassiodorus nonnisi trecentis triginta octo totum opus comprehensum dicat) de eo disputans, *Utrum singillatim a Deo creatore lineamenta formentur, et de animæ quæſtione*, ingente in ex hac ipsa epiftola laciniam ab octavo numero ad finem usque totidem verbis ita decribit, ut hanc Gottwicensis Ms. illam ipsam revera esse, quam Iliponensis epiftopus ad Optatum dedit, manifestissime concludatur. Quin etiam duo aut tres loci sunt in archetypo illo, et Vindobonensi editione nonnihil corrupti ſcribarum incuria, qui ex Eugypiano opere facile restituī possint, atque heic quidem auctor sum ut restituāntur; cum enim illam epiftolam typographis dedi excludendam, nondum Eugypii librum meis ipse oculis consulueram. Sunt autem hujusmodi col. 4070. vers. 11. pro *Utrum horum vis ut confirmem?* malim Eugypianum *unum horum*, etc., absque interrogandi nota : infra versu quarto a fine, verbis *initium meum*, addi post parenthesis *utinam tamen non initium*, tametsi pro *non* Abbas ille vitiōse *nunc* legat ; denique col. 4072. vers. 10. loco *intuens* substitui *metuens* : cætera in quibus a nostra, atque adeo Ms. lectione differt Eugypius, aut de nibili sunt, aut libriiorum sunt, *εράλματα*.

7. *Quinque epiftolarum Classes, Argumenta, Capitulationes, etc.* — Jam vero quod est præterea a me præstitum, dicere expediam. Universas Epiftolas ita collectas in quinque Classes distinxii, quas e præcipuis Hieronymi Vitæ momentis, nunquam interrupta rerum serie, sum auspicatus. Prima illas exhibet, quas Hieronymus ab anno 370, antequam eremum peteret, potissimum vero in ipsa eremo ſcripsit ad usque 381, quo dudum relicta ſolitudine, contendit Romam. In altera illæ succedunt, quas Rome dedit ab anno 382. ad ultra medium 385. quo Romani pertæsus incolatus, diſcessit, et Jerosolymam navigavit. Exinde tertia illas complectitur, quas e Bethleemni monasterio ab anno 386. ſcripsit, usque ad 400. quo demum in Alexandrina Synodo Origenes damnatus est. Ea nempe temporis notatio ferme est omnium utilissima probe intelligendis Hieronymianis Epiftolis, quæ in Adamantii, ejusque fautorum erroribus exagitandis ut pluriū versantur. Quarta illas repræſentat, quas ab eo tempore, sive anno 401 S. doctor ad vitæ usque finem, sive annum 420. exaravit. In quintam denique classem tres illas redigi, quarum tempus minus compertum, iisque tres alias, minori tamen charactere distinctas subdidi, quarum Auctor incertus est. Postremo singularium argumenta, quæ pluriū ex Erasmo Editor Benedictinus descripterat, erroribus autem scalebant, atque historiæ ſæpius adverſabantur, aut ex integro excudi, aut certe majori ex parte castigavi. Capitulationes novas fere omnes induxi : præfixis etiam numericis notis, quarum ope et legentis memoria sustinetur, et citationum uſus longe est expeditor. Denique ne laborem ipse meum arroganter venditare videar, Indices Scripturarum, ac rerum duo ex amicis nostris ſtulioſe comparaverunt. Superest, quod promisi, rationes chronologicas exhibere.

EPISTOLARUM ORDO CHRONOLOGICUS
ARGUMENTIS DEMONSTRATUR.

EPISTOLE I. CLASSIS

QUAS HIERONYMUS POTISSIMUM E CALCIDIS EREMO SCRIPSIT AB ANNO 370 AD 380.

I. *Scripta circ. an. 370. aut 371.* — Huic primum in epistolarum serie locum asserimus, quæ eundem sibi videtur vindicare in reliquis etiam Hieronymi scriptis, iis saltem quæ legi auctor a posteris voluit, et ad nos usque devenerunt. Proficitur statim initio, quod quasi quondam ingenii rubiginem parvulam licet pristini eloquii sui facultatem siccasse: et paulo infra se queritur hominem, qui nec dum scalnum in lacu rexit, Euxini maris credi frugoribus; quibus profecto olim post romana studia, inductamque peregrinationis diuturnitate rubiginem non obscuro innuit; et quia needum in alio opere ingenii sui periculum fecerit, in hoc exornando diffidit. Jam vero annus quo ipsa epistola exarata est, hac ratione investigatur. Auxentium, sub epist. finem, *Mediolanis incubantem Evagrii excubiis sepultum pene antequam mortuum narrat*, quibus omnino Romanum Synodus Evagrii studio præcipue congregatam designat, in qua nonaginta trium ex Italia et Gallia Episcoporum judicio Auxentius damnatus est. Hanc autem Baroniūs, atque Holstenius ad annum referunt 369. Valesius ad 370. cui concinunt Cll. Monachi Benedictini in Vita S. Athanasii, tametsi cum Pagio dubitant, differringo serius possit. Sed nulla revera est ejus protrahendæ necessitas, neque dilationem hujusmodi probat S. Basiliī epistola 220. ad Damasum de Synodo contra Arianos cogenda, quæ ad exitum anni 371. referri solet: siquidem ille dum scribebat, romanam anteactam synodum ignorabat. Igitur cum anno 370. adscribenda sit, ipsa isthac Hieronymi epistola ante illum annum consignari nequeat. Ex sequentibus vero nulli satis commode potest illigari, nisi si velis 371. initio; ab hoc enim anno per totum usque 373. in Orientis regionibus peregrinatus est, diuque, ut ejus verbis in Epist. III. utamur in incerto errans, *Thraciam, Pontum, atque Bithyniam, totumque Galatiae, et Cappadocia iter et Cilicum terras peragravit*, donec in Syria tanquam in fidissimo portu constituit. Ad hæc Innocentius, cui epistola inscribitur, jam circa medium anni 374. repentina febrium ardore sublatus e vivis fuit, quod ex eadem Epist. III. paulo infra ostendeamus. Neque vero fieri non potuisse dieo, ut in ipsa peregrinatione brevis historiola per epistolam Innocentio itineris comiti scribebat, sed multo verosimilius puto exarata abs Hieronymo, cum olim in Italia, ab Occidentis peregrinatione redux invenisset, atque adeo ipsi 370. vel initio insequentis consignari.

His ita constitutis, dissimulare nequaquam licet doctorum, quorundam hominum opinionem, qui verbis illis de Auxentio, *sepultum pene antequam mor-*

tum, ipsam Auxentii mortem indicari volunt; cumque adeo ille anno 374. diem denique oppetierit, post hanc temporis notam differri debere epistolam. Atque hæc quidem sententia Cl. quoque Tillemontio persuaserat, et veritatis præ se fert speciem; sed ne tamen illi subscriberem, hæc in primis ratio vetuit. Minime verosimile visum est inter Auxentii mortem, et S. Ambrosii, qui ei in episcopatu successit, electionem, septem aut octo menses intercessisse, quod veterum menio tradidit, qui ejus historiae circumstan-
tias sedulo persequuntur. Atiamen et fortasse latius temporis intervallum putandum sit, si Antiochiae datam hanc epistolam ann. 374. velimus, neque enim Auxentii mortem citius rescire potuerit Hieron. quam post duos saltem menses, quantum certe tem-
poris, ut Mediolano Antiochiam notitia deseratur. insumi necesse erat: ipse autem cum scribebat, ut serius putes, mox, aut ad summum junio mense erat, nam julio insequentis idem ille Innocentius, cui epistola inscribitur, jam satis cesserat, Ambrosius denique septimo Idus decembris episcopus jussus est; unde si rationem in eas non tantum octo, sed decem ferme menses ab Auxentii exitu, ad Ambrosii electionem intercesserint, quod neque rerum series nec ex veteribus indicia permittere videntur nobis.

II. *Scripta circ. an. 374.* — Ad annum 374. referimus quæ subsequitur ad Theodosium epist., quod nempe Antiochiae scripta sit, et cum non modo solitu-
dinis arripiendæ propositum non adimplevisset Hieronymus, sed adhuc in incerto hæreret.

III. *Scripta æstate an. 374.* — Quæ hic in ordine tertia est ad Russum non ante hunc eundem annum 374. potuit prodiisse, quandoquidem Innocentium, quem in prima epistola vivum compellari intelligimus, hec num. 3. repentina febrium ardore abstractum e vivis deflet. Id quoque manifestius evincit num. 2. mentio Alexandrini Monachi qui ad *Ægyptios confessores et voluntate jam martyres pio plebis obsequio jamdudum transmissus* dicitur; neque enim alii *Ægyptii con-
fessores intelligi omnino possunt*, quam ii. quos hoc ipso anno 374. certe post magni Athanasii mortem, que medio 373. contigit, propter Christi divinitatis confessionem Valens imperator egerat in exilium: quare nec serius epistola produci ullo modo potest, cum se nondum eremum subiisse, verum Antiochiae hactenus degere notet, dum scribebat, mediāque servere dicat rotatem, quam non aliam ab his anni 374. licet intelligere, nam superiori nondum acti in exilium fuerant confessores *Ægyptii*, in sequenti vero non amplius ipse Hieronymus Antiochiae versabatur, sed in eremo.

IV. *Scripta eodem tempore.* — Hæc superiori copulabatur, simulque exarata est, ac missa.

V. *Scripta post aliquot menses a superiori.* — Post plures a superiori menses hoc tamen anno 374. scripta ex toto contextu evincitur; neque enim amplius Antiochiae agebat Hieronymus, sed in ea Eremi parte, quæ juxta Syriam Saracenis jungitur. Vid. Praefat. in Abadiam versus finem.

VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. *Scripta cir. an. 374.* — Arrepta jam solitudine per hujus anni 374. et quod excurrit spatium, hasce oculo epistolas ad amicos, et potissimum Aquileienses Hier. dedit. Una certe eademque est temporis adnotatio, quæ elucet in singulis, vel dum dudum initæ solitudinis, vel Heliodori adventus in patriam. Is etiam ordo quem hic inter se tenent, ex eo quem inter se habent respectu, facile constituitur. Tantum illam ad Antonium, quæ duodecima est numero, loco movimus, quod etsi temporis articulum quo data est, haud expeditum sit assignare, non paucorum tamen mensium interstitia par sit credere intercessisse; cum plures alias ad eundem monachum antea scripserit, quæ intercederunt.

XIV. *Scripta an. 374.* — Quid hanc epistolam ad hunc eundem an. 374. referamus non ita pridem initæ eremi descriptio facit, et totus contextus, quo ad solitarie vitæ societatem Heliodorum conatur allicere, sicut ei se facturum promiserat, cum discedens ille ab Hieronymo postulavisset, ut posteaquam ad deserta migrasset, invitatoria ad se scripta transmitteret. Quod vero post recen-tias superiores epistolas ultimo ponamus loco, cogit chronologicus ordo, quo ipse Hieronymus suas luctubrations in catalogo enumerans, scripsi, inquit, vitam Pauli Monachi, Epistolarum ad diversos librum unum, ad Heliodorum exhortatoriam. Nempe ex superioribus litteris librum videatur confidere, quem huic alteri epistola temporum ratione anteponit.

XV. XVI. XVII. *Scriptæ ab exente an. 476. ad ineuntem 379.* — Tres simul epistolas jungimus, quod ad temporis rationem investigandam sibi thivicem suffragentur, neque inter se nisi quorundam mensium intervallo dissideant. Scripserat quippe Hieronymus ad Damasum, ut cum quo e tribus uno tempore Antiochiae episcopis communicare deberet: et an tres in Deo hypostases dicendæ essent sibi significaret: cui petitioni cum Romanus Pontifex non respondisset, eundem iterum alia epistola post trium saltem vel quatuor mensium intercedinem, ut par est credere, obtestatus est. Sed cum alia ex parte urgenter factiosi homines, ut tres hypostases, novum homini Romano nomen, admitteret, satius duxit eorum se violentiis eripere, et ad Marcum scribens ad summum exacta hyeme discessurum se ab Eremo proflitetur. Porro annus uniuscujusque hinc facile eruitur, quod Vitalem in Antiochena sede jam constitutum, in utraque ad Damasum plauissime affirmet: in priore autem se dicat in Syria, cum tot intercentibus spatiis haud possit ab ipso Romano Ponti-

fice sanctum Domini expetere, exules ille in locis collegas ejus, Ægyptios confessores sive Episcopos sequi, eorumque se fidei adhaerere. Nimirum Vitalis anno 376. quod nemo jure diffiteatur, ab Apollinario magistro suo antiochenæ ecclesiae episcopus jussus est, sive duobus aliis Meletio ac Paulino superadditus. Ægyptii autem confessores iam ab ineunte anno 379. Gratiani decreto ab exilio revocati quisque ecclesiis redditii sunt; neque exinde potuit Hieron. eorum communione uti, sive ab illis sanctum Domini accipere. Biennio igitur illo, quod intercedit, sive annis 377 et 378. consignandæ sunt, isque eam ordo constituendus, ut prior ad Damasum vel labenti 376. vel proxime insequentis initio, altera ipsi 377. quæ post aliquot a priore menses data est, consignetur: tertia denique ad Marcum, quæ et hyeme scripta est, et cum de accepta Romani Pontificis sententia videretur securus, vel ad finem 378. puta decembrem, vel ad insequentis initium referatur. Campensium quoque nomen, quo Meletianos in priore ex hisce tribus epistolis vocat num. 3. quod expulso ab ecclesiis antiochenis Meletio, conventus in campis agere cogerentur, eas diutius differri non patitur. Neinpo auctor est Theodoretus lib. V. c. 3. statim post latam a Gratiano legem, ut qui in exilium ejeci fuerant, redirent, suisque gregibus restituerentur, atque ædes sacræ tis traderentur, qui cum Damaso communi-carent; missum Saporem magistrum militum Antiochiam, ut de partium ducibus sententiam ferret, et cum singuli Damaso hærere se dicent, cui veram Romani Pontificis communionem præ se ferentes Ecclesiæ essent adjudicandæ. Quæ res feliciter Meletio cessit, sibique iudicio assignatas ecclesias occupavit, ut qui eum sequebantur, non amplius extra civitatem in agris conventus agerent, aut Campenses dici ullo modo possent, quod in urbis luce jam ab illo anno 379. Ecclesiis omnibus potirentur.

XVIII. *Scripta an. 381.* — Postquam e Calcidis deserto migravit Hieronymus, facile Antiochiam perexit, qua in civitate apud Paulinum, quo cum ex Damaso communicandum sibi intellexerat, haud paucos menses diversatus est. Ibi enim et *Apollinarium Laodicenum*, et in epistola ad Pamimach. et Ocean. testatur, audivit, frequenter et coluit, et cum miro discendi ardore ferretur, tum doctrinæ, tum morum probitate eximia, non levi experimento Paulino suit, ut eum ipse Antiochiae presbyterum ordinaret. Nam etsi alii dubitant, nuni revera Antiochenus episcopus fuerit, qui eum Paulinus presbyterum jussit, quo id tamen jure faciant non video; cum ex Hieronymi epistola ad Pamimachium adversus errores Joannis Hierosol. palam constet, et Antiochiae, et per hæc tempora, et a Paulino ordinatum. Sanctæ, inquit, memorias episcopus Paulinus audivit, Num rogavi te, ut ordinarer? atque alia, que in Vita fusius disputantur. Interim vel sequenti an. 380. vel ineunte 381. inde conficitur discessisse, et Constantinopolim per Orientis urbes contendisse, quod Gregorium eo tempore, quo regiæ urbis tenuit episcopatum, a maio scilicet

post abrogatum Maximum Cynicum, ad Julium mensem, quo sese ipse in cœcumeno concilio sponte abdicavit, audivit, et coluit. His ita constitutis postrema hujus classis epistola ad Damasum de Seraphim huic anno 381. illiganda est, quod ipse in cap. Isaiae 6. aperissime notat. *De hac visione, inquit, ante annos circiter triginta cum essem Constantinopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum tunc ejusdem urbis episcopum sanctorum Scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasse, subitumque tractatum, ut experimentum caperem ingenioli mei, et*

amicis jubentibus obedirem. Iterum Epistol. 84. ad Pammach. et Ocean. In lectione, inquit, Isaiae in qua duo Seraphim clamantia describuntur, illo (Origeni) interpretante Filium et Spiritum Sanctum, nonne ego detestandom expositionem in duo testamenta mutavi? Hubetur liber in manibus ante viginti annos editus. Porro etiam ex majori sequentis anni parte nactus commodam studiis suis occasionem Constantinopoli steterit, quoisque cum supra laudato Paulino atque epiphanio episcopis Romam ad concilium adnavigavit.

EPISTOLÆ II. CLASSIS

QUAS HIERONYMUS PER FERME TRIENNIA ROMÆ SCRIPSIT AB EXEUNTE ANNO CHRISTI 382. AD

ULTRA MEDIUM 385.

XIX et XX. *Scriptæ an. 383.*—Cum Antiochenæ ecclesiæ negotia in perversum aget schisma, atque ex ordinatione Flaviani in constantinopolitana synodo facta perturbatio augeretur, Orientis atque Occidentis Episcopos Romam Imperiales litteræ contrarerunt, quo se nempe ad maximam Synodum quæ illic parabatur, conferrent, ut Theodoreetus exponit. Ipse Hieronymus ecclesiastica necessitate compulsus, quod in Marcellæ Epitaphio ad Principiam tradit, Romam advenit cum Sanctis Pontificibus Paulino, et Epiphanio, quorum alter Antiochenam, alter Salaminiam Cyperi rexit ecclesiam. Porro non nisi sub finem anni 382. et advenisse eos, et Synodum habitam esse, idem Hieronymus non obscure docet Epist. 108. ubi Episcopos Orientales, qui ad illam convenerant, non ante insequentis anni, scilicet 383. exactam hyemem, et apertum mare discedere valuisse scribit: quod rursus ex Epistola ad Asellam subducta ratione clarus constabit. Interim Hieronymum quem instructissimum experimento noverat, ut sibi in Ecclesiasticis causis inserviret, et totius orbis consultationibus suo nomine responderet, Damasus tenuit; eique subinde varias quæstiones proposuit. Primum de Osanna interrogavit, per epistolam XIX. cui statim XX. hac ille satisfecit, quam etiam in Catalogo hoc ordine enumerat, atque ad hunc annum 383. pertinere ex rerum, quas exposuit, serie, comprobatur.

XXI. *Scripta eodem anno.*—Damasus haud multo post Hieronymi eruditione utiliter usus enodandis sacrarum litterarum difficultatibus, Parabolam de duobus filiis, Frugi, ac luxurioso sibi exponi petiit; quam ille satis eleganti ac longa epistola commentatur. Hæc superiori statim subditur in catalogo, nec, licet penitiora desint circa ejusdem tempus argumenta, ad insequentem tamen annum ullo pacto videtur transferenda.

XXII. *Scripta an. 384.*—Librum adversus Helvidium, unde hujus ad Eustochium epistolæ certior Epocha elucet, ut citius Hieron. scripserit, certe non ante anni 383. finem; ejusmodi enim verbis utitur, quibus non ita pridem Romam advenisse, ac diu distulisse ne scriberet, profitetur. Eum tamen in hac

epistola ita jam vulgatum dicit, ut aliquot saltem menses quibus ad vulgi manus devenerit, subintelligas præcessisse. Jam itaque 384. annus decurrebat, cum Eustochium insigni hac lucubratione de servanda Virginitate monere voluit, siquidem nec dominum S. Paulæ, cuius illa erat filia, cum Romæ degeret, statim novit, imo post tantum temporis intervallum, ut antequam nosceret, omnium pene judicio dignus summo sacerdotio decerni virtutum experimento posset quemadmodum ipse in epistola ad Asellam tradit. Insuper et Blæsillam Eustochii sororem nominat, quam septimo jam mense viduatam ejus vitæ perfectionem querere non obscure indicat. Illa autem ad anni proxime subsequentis initium facto functa est, ut paulo infra ostendemus. Ad hæc cum an. 394. ut suo loco plane constabit, scriberet ad Nepotianum, decennium exinde supputat, seque dicit *lapidato jam Virginitatis libello*, quem S. Eustochio Romæ scripsera, post annos decem rursus Bethleem ora reserare: ex quo subducta ratione de eo quod epistolæ præfiximus tempore, dubitare non licet. Sed potius ex rerum serie atque ipso Catalogi ordine proxime sequenti postponenda videatur.

XXIII. *Scripta eodem an. 384.*—Ex pluribus quas ad Marcellam exaravit epistolis, et quarum integrum librum in Catalogo citat, quandoquidem de anno quo singulæ datæ sunt, dubitare nobis vix licet, hanc quæ *de exitu Leæ* inscribitur, primo loco censendam esse arbitrii sumus, haud quidem, ut verum fateamur liquido satis arguento, ea tamen conjectura, cui rerum ordo suffragatur. Marcellæ, aliarumque Sanctorum Virginum choro, quam *domesticam Paulæ Ecclesiam* vocat, cum apud eas esset Hier. Psalmorum librum sibi sumpserat de ore exponendum. Hinc passim Epistolæ occurront, quas ex alicuius Psalmi occasione dedit, vel ut altius insiderent, quæ ore tenus tradiderat, fusius exponit. Exemplo erunt in primis hæc ipsa quam præ manibus habemus, tum alia de *decem Dei nominibus*, item de *hebraico Alphabeto*, et quæ Psalmi centesimi vigesimi sexti loca quædam explanat. Porro minime sit verosimile, Hieronymus in verso ordine aut confuso, prout quisque

Psalmus casu occurreret, id quodcumque est operis exigisse, sed initio a prioribus facto, processisse ut par erat ad posteriores, maxime cum in ipsis litteris nihil fere occurrat quod refragetur. Proinde hæc ad Marcellam cum e Psalmi ordine ac numero, cæteras antevertat, iisdem etiam loco præferri commode vixum est: eodem in reliquis respectu habito, que integris Chronologicæ calculis et congrue magis suis quæque locis succedunt. Annis enim unus atque idem fere omnium est, nimirum 384, qui apertissime ex hac priori statutur, in qua Leæ mortem cum designati Consulis, scilicet *Prætextati*, qui sub idem tempus obierat, morte componit: nempe illum hoc anno e vivis excessisse constat ex Symmachii epistola, qua Imperatores deprecantur, ut statuam defuncti ejusdem Senatoris memoriae collocari permittant.

XXIV. Scripta biduo post superiorem. — Quæ subsequitur de laudibus Aætæ biduo post superiorem data est. *Nudius tertius*, inquit, *de beatae memorie Leæ aliqua dixeramus. Illico pupugit animum et mihi venit in mentem non debere nos tacere de Virgine*, qui de secundo ordine castitatis locuti sumus.

XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. et XXIX. Scriptæ an. 384. — Quinque una sub sequentes ad Marcellam epistolæ tempus atque ordinem suum a priore 25. mutuantur. Scilicet proxima quæ de quibusdam hebraicis verbis inscribitur, ubi vocem *Alleluia* explicat, *Ia* Dei nomen, quo vox illa componitur, supponit ex superiore dudum innotuisse. Altera in hujus defensionem scribitur *Contro obrectatores*, siquidem, inquit, post priorem Epistolam in qua de Hebreis verbis pauca perstrinxeram ad me repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere. Duas reliquias seu 28. et 29. quarum illa de *Diapsalmate*, hæc de *Ephod et Teraphim* agit, in eadem de *Hebreis* vocibus scripturum se fore promiserat, quod statim implevisse ex utriusque contextu appareat. Succedunt itaque sibi singula paucorum fero dierum interstitiis: sic tamen ut scias, priorem illam quæ X. Dei nomina interpretatur, ex qua reliquæ pendent, quod ex nonagesimi Psalmi occasione exarata sit, juxta quam supra exposuimus conjecturam nostram, cæteris apprime consentientibus chronologicæ notis, ad eum locum revocatam a nobis esse, suoque ordini restitutam.

XXX. XXXI. XXXII. Scriptæ anno 384. vel 385. — Eodem argumento, quæ de *Hebraico Alphabeto* est ad Paulam, subdimus hoc loco, quippe quæ cum centesimorum octavum decimum psalmum insinuare conaretur Hieronymus, dictata est. Quæ sequitur ad *Eustochium de Munusculis* labente junio hujus anni, festo die Natalis Beati Petri Apostolorum principis data est. Cum vero hunc simul atque illam, ne frustra a se litteras postulasset Marcella breviori illi quam ad eam fecit, addiderit, tres una epistolas paucissimis inter se diebus distare intelligis; neque enim nisi si recentissima essent, quæ aliis in una tamen, atque eadem domo manentibus scripta fuerant, Marcellæ mittenda erant, quasi non prius audita, ut sibi quoque putare posset fuisse exarata. Alia hujusmodi

argumenta in re per quam certa brevitatis ergo præterimus.

XXXIII. Scripta forte eodem tempore. — Ejusdem temporis videtur trigesima tertia ad *Paulam*, cuius tamen non nisi fragmentum superest, quod hic adscitum est ex Ruffini *Invectivarum* secundo libro.

XXXIV. Scripta circ. idem temp. — Hujus temporis esse hanc ad Marcellam de Psalmo 126. nemo facile dubitaverit. Quod autem hoc ordine censeatur, Psalmi ordo facit.

Quod si Ruffinus, ut verosimile est, examussim temporis ordinem in his recensendis Hieronymianis epistolis XXXIII. XXXIV. et VLIII. servavit in *Apolog.* lib. II. cap. 17. et 18. quamquam ad eundem omnes annum pertineant, ordine tamen inverso processerit isthac præcedenti, et utrisque ipsa XLIII. præponenda erit.

XXXV. et XXXVI. Scriptæ circ. an. 385. — Cum Damasi epistolam accepit Hieronymus, librum Didymi de Spiritu Sancto Latine explicandum suscepit, quem ejusdem Pontificis nomini volebat inscribi; quemadmodum ipse in ejus libri Praefatione testatur. Sed ille, qui S. Doctorem primus impulerat, ut illud opusculum in Latinam linguam transferret, Romanus Pontifex, interpretationi quæ parabatur, immoratus est; ex quo satis recte colligatur paulo ante ejus obitum manum operi Hieronymum adnovisse: qui labor sibi in vertendis e Græco libris apprime instructo et de more properanti non nisi paucorum dierum fuisse, nisi forte aliis elucubrationibus impeditus, hanc intermisserit; tum quæ Damasi mortem præcessit ægritudinem causatus, rem disuicerit in futurum. Porro defunctus est Damasus hoc anno ex vetustissimorum Martyrologiorum fide Decembribus 10. vel 11. die; atque adeo ejus æque ac Hieronymi epistola, qua *Didymi*, inquit, *de Spiritu Sancto librum in manibus habeo, quem translatum tibi cupio dedicare*, facile mortem uno aut altero mense præcesserit. Si tamen latius intervallum comaminisci quævelit, atque ad ann. 384. retrahere, probabili æque arguento utatur.

XXXVII. Scripta circ. idem tempus. — Rheticii commentarios in *Canticæ Nuper* legerat, cum hanc epistolam quæ de iisdem inserbitur, Marcellæ dedit. Facile autem legerit sub idem tempus, quo duas Originis homilia in *Canticum canticorum* latine vertit et Damaso dedicavit, nimirum ut sensus invicem utriusque Auctoris eruditionem, atque in interpretandis Scripturis ingenium conferret. Certe an. 384. Homilia illas latinas fecit, quas in catalogo superiori ad Damasum epistolæ statim subdit: nec alia ex parte hæc ipsa ad Marcellam epistola ad alium annum commode referri potest, siquidem Romæ data est, qua de re nemo unquam dubitaverit. Unius itaque anni utraque lucubratio cum sit, respectumque inter se hunc habeant, ut una alteri conscribendæ occasionem præbere potuerit, ad postremam anni partem, cui prior ascribitur, hæc pariter probabili conjectura referri possit.

XXXVIII. Scripta circ. an. 383. — Trigesimam octavam nū eamdem Marcellam, quod serius recensemus, et anni 383. initio præfigimus, hæc in primis faciunt, quæ in præfatione commentariorum in *Ecclesiastem de Blæsilla ipse Hier. narrat.* *Memini me,* inquit, *ante hoc ferme quinquennium cum adduc Romæ esse, et Ecclesiastem sanctæ Blæsillæ legerem, ut eam ad contemptum istius sæculi provocarem..... rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quæque dissererem, ut absque me posset intelligere quæ legebat.* *Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, etc., quibus et postremum incolatus sui Romæ tempus, quod adhuc adverbio satis aperte explicatur, et Blæsillæ nondum initam perfectioris vite rationem plane declarat.* Porro aliunde compertum est sub anni 389. finem, vel sequentis initium, quod suo loco certis argumentis constabit, hæc in Ecclesiastem commentaria Hieronymum edidisse; atque adeo Blæsillæ ægrotationem, quam conversio statim subsecuta est, tum qua beato fide devixit, subitam mortem (quæ omnia non nisi duorum mensium intervallo contigerunt, atque ibi post ferme quinquennium memorantur) ad ejusdem 385. anni principium censuimus esse referendas. Nec inficiamur quidem, si alias rationes inire quis malit, ægrotationem illam paulo prius, et ad superioris anni exitum retrahi posse; quin imo et perquam commode fieri sentimus, ita tamen ut epistola ipsa, quæ de ejus ægrotatione inscribitur, non modo *triginta post dies, quibus ardore febrium jugiter astuavit, sed etiam recepta jam valetudine post initiam strictioris vite rationem exarata sit, ut jam quæc alias scandalizarent, asperior virtus, pulla tunica, soccus vilius, apud sæculi homines excusare opus esset.*

XXXIX. Scripta paulo post superiorem. — Huius itidem epistolæ, quæ de obitu Blæsillæ *Consolatoria* est ad Paulam, suo loco asserendæ, superioris ipsa argumenta inserviunt. Nimirum scripta est post *quatuor ferme menses*, ex quo Blæsilla, secundo quodammodo propositi se *baptismo laverat*, id est a sæculi cultu ad Dominum sese converterat. Quæ rursus sub epistolæ finem cum de se loquens inducitur, *tantorum, inquit, anorum labores (æternæ scilicet vite præmium) ego in tribus mensibus consecuta sum.* Unde intelligas subductis rationibus, unum ferme mensum ab ejus obitu ad epistolæ tempus intercessisse; simusque hanc a superiori non nisi trium mensium, aut aliquot etiam dierum spatio posteriorem esse.

XL. XLI. et XLII. Scriptæ circ. an. 385. — Romæ, eoque tempore, quo maxima jam pridem Marcellam inter et Hieronymum necessitudo intercedebat, tres istæ epistolæ datæ sunt, quæ nec secum invicem connectuntur, nec ad superiores respectum habent, ex quo ordine, singularemque epocham statuere quis possit. Cum itaque non minus commode ad superiorem, quam ad hunc annum referri possint, vi- sum est tamen huic satius illigari, tum ne illarum quæ sibi invicem succedunt series intermitteretur, tum quia illi magis videantur temporis accedere, quo

magnam sibi invidiam creavit Hieronymus, ut etiam Roma discedere compulsus sit, quod Urbis vitia, pravasque hominum quorumdam sententias carpere cepisset, atque impugnare.

XLIII. Scripta an. 385. — Quadragesima tertia ad Marcellam ascribi iis temporibus solet, quibus Hieronymus cum jam Roma evasisset, plurimis late regionibus peragrat, non ita pridem in Bethleemi specu constiterat. Quæ nobis minime arridet sententia: quandoquidem ille ruris quietem cum urbis tumultibus atque incommodis competrans, non tam Marcellam, quam semetipsum hortatur ad secretam aliquam solitudinem arripiendam, ut a præsentibus, quæ ob oculos ponit Roma negotiis, atque impedimentis vacarent. Haec vero commodius non videntur intelligi posse, quam cum Romani eum incolatus trideret, quod etiam ex reliquo contextu liquet, atque inde discossum suum animo jam pararet: quæ notæ hujus anni sunt non obscure. Neque vero alia de causa arbitror, doctos viros hanc epistolam post an. 388. distulisse, quam quod Elogium Bethel, totidem verbis ex epistola Paulæ et Eustochii ad Marcellam descriptum, huic etiam perperam et contra MSS. fidem in antiquis editionibus subiungatur.

XLIV. Scrip. circ. idem tempus. — Hanc quoque omnium quæ ab Hieronymo scriptæ sunt, brevissimam, nec nisi paucorum versuum, nemo unquam modo si attente perpendit, sibi persuadeat ex eremo, tam dissipata regione missam fuisse, ut *absentia corporum* (quod statim initio auctor testatur) *spiritus confabulatione levaretur*; siquidem neque opera pretium erat in eum finem tam exigua scripsiisse, et quibus non nisi parva quedam munuscula per jocum allegorice interpretatur. Accedit ex his esse numeribus *sellas*, quæ dono quidem dari a præsentibus possint, longius autem a Marcella mitti voluisse, Roma scilicet Palæstinam, et gravissimo, eoque rursus inutili dispendio, par non est credere. Reliqua etiam hujus litterulæ commata indicio nobis sunt ad absentes quidem mutuo conspectu, sed una tamen in civitate, scilicet Romæ commanentes fuisse exortata. Proinde ipsam, ut et superiorem, quas Martianæus, aliquique docti homines immerito suis locis expulerant, nos propriæ classi, ac sedibus postliminii jure restituimus.

XLV. Scripta mense Augusto an. 385. — Postremum secundæ classis locum obtinet ad Asellam epistola XLV. cuius ferme omnium certissima *Epocha*, atque expeditissima ratio est. Eam Hieronymus cum *jam navem concenderet de Babylone*, ut loqui amat, *Jerosolymam* (Roma scilicet ad Eremum) *regressurus, raptim flens dolensque conscripsit.* Porro ut ex ordine idem enarrat, contra Ruffin. I. 3. *Mense augusto, flantibus Eteis, cum sancto Vincentio presbytero, et adolescenti fratre (Pauliniano) aliisque monachis, uavem in Romanu portu securus ascendit.* Unius igitur ejusdemque Augusti mensis epistolam hanc esse minime dubitare licet; ipsum vero Augustum hujus anni 385. censendum planissime ex aliis epistolis

verbis conficitur. **Enim** vero superiori 386. tribui nequaquam potest, siquidem constat non nisi post Damasi mortem, quem hic *Beatae memorie* vocal, ac laudat, quique non ante Decembrem ejus anni diem

oblit, Hieronymum discessisse. Sed neque licet posteriori 386. ascribere, quod expressis verbis ipse testetur non nisi pene triennium cum eis (id est Romanis) vixisse.

EPISTOLÆ III. CLASSIS

QUAS HIERONYMUS AB ANNO 386. E BETHLEEMI MONASTERIO SCRIPSIT USQUE AD SÆCULI QUARTÆ FINEM, DAMNATUMQUE IN ALEXANDRINA SYNODE ORIGENEM ANNO 400.

XLVI. *Scripta an. 386.* — Tertiam classem ab aliena quidem epistola, Paulæ scilicet, atque Eustochii incipimus, sed quæ tamen et in vulgatis editionibus ac MSS. recepta sit, et cui conscribenda sensus præstisset Hieronymus videri possit. Ea vero neque ante hunc annum 386. ullo modo censeri potest, cum anno superiori Paula Jerosolymam navigarit, neque postponi commode, cum ex ipsis epistole initio facile constet, primam statim scribendi occasionem sanctas mulieres arripuisse, ut quo citius fieri potuisset, Marcellam allicerent ad sancta loca, quæ modo ipsæ lustraverint, et ad solitudines in quas se receperant. *Mensuram, inquit, caritas non habet, et impatientia nescit modum, et desiderium non sustinet.*

XLVII. *Scripta forte an. 393.* — Ab superiori anno ad hunc usque 393. nullas invenire est Hieronymi epistolæ, quæ hujus sermie septennii lacunam impletant. Fortasse commentariis, aliisque lucebrationibus cedendis in Bethleemi specu occupatus, diu epistolare officium S. Doctor intermisit; unde neque in suorum operum Catalogo, quem ad annum usque 392. Theodosii Principis decimum quartum digessit, per id temporis aliud epistolarum recenset, quod alii dederit, si quas ad Paulam, et Eustochium quotidie scribi dicit, excipias. At illæ vel ex iis sunt, quæ commentariis præfiguntur aliquis operibus præfationis loco, vel si diversæ ab iis indicantur, ad nostram usque ætatem non devenerunt. Igitur quæ ex eo tempore prima occurrit, hæc est ad Desiderium epistola, cuius ætas quam asserinus, hac ratione non obscure colligitur. Petierat ab Hieronymo Desiderius, ut sibi quæ clucubrasset opera describi ficeret: ad quem ille cum pleraque *tenerario editionis honore* vulgata jam essent, nihil misit, ne eadem fortasse mitteret, quæ jam haberet; sed librum de Scriptoribus Ecclesiasticis monet, ut apud Marcellam, aut Dominionem legat, in cuius voluminis calce, cum quæ usque ad annum Theodosii principis decimum quartum conscriperat, breviter annotarentur, quidquid de Indice minus habuisse, ut describerentur, moneret. **Enimvero** Hieronymus quæ ad illum usque diem scrississet plus minus omnia eo in catalogo contineri supponit; si qua enim præterea extitissent scripta, illa procul dubio adjicere, eorumve mentionem ingerere debuisse; quod cum minime præstet, indicio est vix aliud supra habuisse, quod anxie postulanti amico indicaret. Assignandus itaque epistolæ non immerito est annus ille, qui conscripto libro de Viris illustribus proxime succedit, nimurum 393. tametsi fieri potuisse non dif-

fitemur, ut receptiora opuscula habere se præmonuerit Desiderius, quorum occasione alia abs Hieronymo peteret. Sed ejus rei nullum in epistola vestigium est, isque præterea fuit Desiderius, nisi fallimur, qui non nisi per id temporis Romæ diversatus commode intelligi possit: siquidem unus idemque est cum celebri Aquitano, qui haud multo post in Palæstinam migravit, unde discedens an. 398. dona quædam Hieronymi nomine ad Vitalem detulit; tum Presbyter jussus, Hieronymum hortatus est, ut scriberet contra Vigilantium: in quam sententiam alibi suo loco non levia, ut nobis videntur, argumenta concessimus.

XLVIII. *Scripta an. 393. vel sequentis initio.* — Scriptis contra Jovinianum libris, isthæc succedit ad Pammachium Epistola, cui, ut ipse Hier. ait, ἀπελογημένη ut potui, et Epistola disservi longiore. Id porro compertum est, contra Jovinianum, quem heic jam Pammachii opera damnatum notat, vel ad superioris anni exitum, vel inunte hoc anno 393. Hieronymum stylum acuisse: epistolam vero ipsam serius quam post annum putare, nil cogit. Quod ut etiam aliis argumentis probari possit, illud in primis afferre placet, quod ex præfatione commentariorum in *Jonam* eruitur, quandoquidem aliarum aliquot epistolarum, quæ hinc subsequantur, ex ordine quo singulæ recensentur, tempus determinatur. *Triennum, inquit, circiter fluxit postquam quinque prophetas interpretatus sum, Micheam, Naum, Abacuc, Sophoniam, Hagæum, et alio opere detentus, non potui implere quod ceperam.* Scripti enim librum de *Illustribus Viris*, et adversum Jovinianum duo volumina; *Apologeticum* quoque, et de optimo genere interpretandi ad Pammachium, et ad Nepotianum, vel de Nepotiano duos libros, et alia quæ enumerare longum est. Hoc porro circiter triennium ab anno 392. ad cuius finem et librum de Scriptoribus ecclesiasticis, et contra Jovinianum scripsit ad initium usque 396. supputandum est. Nam quod Tillemontius Hieronymi locum sollicitat, et quadriennium pro triennio substitut debere putat, id ab omni veritatis specie tam abhorrire demonstrabimus, quam quod maxime. Interim cum isthæc epistola quam ibi *Apologeticum* vocat, et quæ ipsi altera juncta est, **XLIX.** post tanti temporis intervallum datæ sint, ut diu adversariorum querelas dixisse potuerit Hieronymus dissimulasse, et tam longe vulgati sint libri, ut aliquanti ex *Urbe venientes* sibi lectitarent, quæ Romæ exceperisse referabant, non immerito colligimus circiter unius anni spatium effluxisse, eique adeo 393. finem, aut sequentis initium tribui oportere.

XLIX. superiori juncta. — Hæc, ut modo annotavimus, juncta erat superiori, eodem scripta tempore, atque una ad Pammachium missa.

L. Scripta circ. an. 394. — Dolet monachum quemdam rumigerulum suis contra Jovinianum libris adhuc etiam detrahere, qui, inquit, debuisse: vel arguere, vel interrogare per litteras, quod vir eruditus et nobilis fecit Pammachius, cui απελογισάμην ut potui, et epistola dissensi longiore. Quare si prioris ad Pammachium epocha legitima sit, hanc haud multo post, sive ad anni 394. initium referendam esse manifestum est.

LI. Scripta circ. idem tempus. — Epistolam quam paulo ante Græce scripserat Epiphanius, in Eusebii Cremonensis gratiam latine Hieronymus explicavit, hoc eodem anno 394. Idque ex eo satis aperte consticitur, quod LVH. quam infra expéndentes ad 395. priorem partem pertinere ostendamus, isthac anno, et sex mensibus præcesserit.

LII. Scripta hoc. an. 394. — Cum hanc ad Nepotianum de Clericorum vita epistolam scriberet, ultra annum hunc 394. ipse Hieronymus denotavit, qui in fine cogi se dixit, *lapidato jam Virginitalis tibello, quem S. Eustochio Romæ scripserat, post annos DECIMUS rursus Bethleem ora reserare*. Est autem libellus illæ epist. 22. quam ad an. 384. diximus pertinere. Rursus, ut paulo supra ex præfatione in Jonam amadvertisimus, eo ibi ordine censemur, ut nonnisi ad bunc annum commode referri possit.

LIII. Scripta circ. idem temp. — Accepérat a Paulino Hieronymus suavissimas litteras, quæ a principio amicitarum (quod indicio est nullas prius utrinque missas fuisse) fidem probatae jam et veteris amicitiæ præserebant. Illis respondet hac epistola, qua cum pluribus ejus studiis ac sciendi ardorem laudavisset, eum maximehortatur, ut velit perfecte sæculo renuntiare, et divitiarum funem, qui eum adhuc detinebat, veluti naviculam in solo harentem, præcidat magis, quam solvat: nimur ut quæ sibi supererant, possesiunculas omnino dimitteret, nec curaret quam sapienter venderet in pauperum usus, quando impedimento esse possent, dum caute et pedetentim recrastinat, et diem de die trahit. Cum igitur ex S. Paulini vita, ejusque epistolis tertia et quarta compertum sit, illum an. 394. dudum incepisse partem honorum suorum vendere, seque terrenis rebus abdicare, facile ex superioribus colligas, ad eundem hunc annum Hieronymi epistolam esse referendam.

LIV. Scripta sub fin. an. 394 — Hujus actatem epistole quam ad Furiam scribit, ipse Hieronymus indicavit, cum *Scio me*, inquit, *ante hoc ferme biennium edidisse libros contra Jovinianum*. Enimvero, ut alibi nec uno in loco diximus ex præfatione commentarior. in Jonam, et suo loco fusius asserendum est, sub initium anni 393. eos contra Jovinianum libros S. Doctor composuit, quibus si ferme biennium addas, ad finem deveneris 394. quem huic epistolæ assignamus.

LV. Scripta circ. idem tempus. — Tres hac epistola questiones e novo Testamento explicat, quarum prima

ex Matthæi Evangelio, duæ reliquæ ex Paulo ad Corinthios petuntur. Verum quod neque illam in Catalogo enumerat, neque in illa suos in Matthæum commentarios citat, indicio est, et postquam de Illustribus Viris scripsisset, sive post an. 392. et antequam Matthæum explanaret, id est ante 398. fuisse exaratum. Quippe ex Hieronymi more neutrum credi par est, vel Exegeticam Sacrarum litterarum epistolam, si tum temporis elucubrasset, cæteris accensere, vel si eamdem quæstionem suo loco exposuerat, nullam ejus operis mentionem injicere voluisse. Illud igitur ferme quinquennium, quod hisce terminis claudiatur, certa hujus epistole est epocha. Quod tamen proprius ad an. 391. eam dicimus pertinere, fecit doctorum hominum auctoritas, atque hujusmodi conjectura. Hier. dum ad epistolæ finem de corporum resurrectione disputat, et sensu, quo Christus Deo Patri omnia, seque tandem ipsum dicitur subjecturus, nihil data occasione contra Origenem intulit, imo ea ferme interpretandi ratione usus est, qua se ostenderet in cavenda Origenis doctrina, quam postea culpare coepit, minus esse sollicitum.

LVI. Scripta circ. an. 394. — Cui e duobus annis 394. et 395. isthac Augustini ad Hieronymum epistola sit ascribenda, non satis exploratum est. Et quidem facile inclinaret animus in annum 394. cum adhuc in Presbyterii munere Augustinus mereretur, sed ne diutius lectorem moremur, atque actum agere videamus, ipsa Benedictinorum Editorum S. Augustini in hanc rem argumenta subiectimus. Sub initium, inquit, hujus epistole laudatur Alypius, episcopalem dignitatem post skum ab Hieronymo regressum jam consecutus. Porro Alypii profectionem in Palæstinam ad an. 394. revocat Baronius, promotionem ejusdem ad episcopatum in an. 394. Est igitur Epistola hoc anno 394. aut certe an. 395. scripta; non serius, cum eam Augustinus scripserit nondum Episcopus, ex Epist. heic 104. numero 2. Huc facit quod Hieronymi de Petro reprehenso a Paulo sententiam hic improbatam exigitat itidem Augustinus (tacito tamen auctoris nomine) in Libro de Mendacio, cap. 5. et 20. quod opuscolum in Retractat. Lib. 1. inter illa, quæ scripsit nondum episcopus postremo loco reponit.

LVII. Scripta sub fin. an. 395. — Cum ex hac epistola non modo illa, quam supra recensuimus Epiphanius, sed pleraque Origeniana cause momenta pendent, negotium facessit in ejus Epochæ certo asserenda doctorum hominum auctoritas, quam alibi nunquam expeditimus, ne studiosum lectorem diutius morarenerit. Tillenontius enim, ac Martianæus ad an. 396. referunt; et conterraneus noster Card. Norisius biennio post scriptam arbitratur. Sed Norisium quod spectat, cum credo in errorem, illud induxit, quod ante XX. annos Eusebii Chronicæ a Hieronymo latine versum falsa lectione deceptus legerit, cum ibi quindecim pro viginti, sive XV. pro XX. Romanis nos, que facile in scribendo permiscentur, ac fallunt, omnino legendum sit. Illud enim in se operis suscepisse Hieronymum cum Constantinopoli esset an. 380.

tot tamque certis testimoniis constat , ut nemo unquam in dubium revocaverit. At si mendoSAM epistolæ lectionem retinere voluerimus, jam non tantum ad 398. sed ad ipsum saeculi finem eam referre necesse sit : quod ab omni veritatis specie immane quantum abhorreat. Sed ab altera etiam opinione revocant nos subjecta rationum momenta. Enim vero quo tempore hanc epistolam Hier. scribebat, Hesychium virum consularem dudum (1) Theodosius capitatis suppicio damnaverat. Sed ipse Theodosius ann. 395. Januarii mensis die 17. fato functus est ; nec ab eo lata in Hesychium capitatis sententia, ut serius, nisi ad ejus mensis initium , ulcumque potest intelligi. Circa idem igitur tempus , certe eodem anno , imo priore anni parte , ipsa hac epistola data est ; nam dudum adverbium ita dicitur de exiguo tempore, et præcipue ex Hieronymi sensu, ac more, ut vix tum, ac modo præteritum signet; nec si quando apud alios inferioris notæ scriptores latius porrigitur, ad integrum tamen annum, et quod excurri spatium significandum sumi unquam potest.

Ad hanc reliqui etiam epistole characteres in idem tempus apprime convenient. In toties laudata præfatione commentariorum in Jonam ipsi ad Pamniachium Apologetico subditur, atque inter alia opera computatur, quæ per triennium ab ineunte an. 393. elucubrata sunt, ut minime in nostra hypothesi necesse sit vim textui S. Doctoris inferre , quod ex præconcepta opinione Tillemontius facit, ubi quadriennium pro triennio legendum monet, reclamantibus simul una cunctis MSS. aliquæ editis libris et recta temporum ratione. Rursus si ubi de Chronicis versione in hac epistola mentio est , in voce *viginti lapsus agnoscatur quemadmodum oportere contendimus*, et locum nostro periculo emendari, illa quoque Epochæ isti optime consonabit , quod nimis si anni 380. quindecim superaddas, conficies, quem epistole assignamus 395. Ad exterrimum annus atque anni dimidium , quo Epiphanius superior epistola ex Græco translata apud Eusebium latuit, unde hæc Hieronymi initium sumit, per quam commode supputantur, ut plane immerito videas a Tillemontio, quod sœpe facit , S. Doctorem de incuria in recensendis annis accusari.

LVIII. Scripta circ. eundem an. 395. — Theodosii Panegyricam Orationem, quam modo Paulinus elucubraverat, cum legisset Hieronymus, plurimum laudat hac Epistola, quam ad ejus auctorem Paulinum misit. Hinc ex ejus Orationis epocha , non obscure licet ipsius epistole tempus invenire, siquidem illam assent Gennadius c. 48. suisæ a Paulino dicatam ipsi Theodosio, quem supra etiam animadvertisimus, priori mense an. 395. supremum diem obiisse. Rursus non ante septembrem superioris anni 394. scriptam suisæ evinict ipsum Panegyricæ Orationis argumentum, Victoriae nempe, quam de tyrannis Maximo, atque Eugenio Theodosius retulerat : quorum alter Eugenius, non prius eo mense devictus est , atque occisus. Ipsa igitur hæc epistola , qua de ingenii felicitate in eo

(a) Sunt qui *Dudum prænomen Hesychio suisæ asserant*, quibus adeo dicitur, *Dudus Hesychius*. Vid. Basnag. hist. Jud. lib. III, cap. II. pag. 34. Hic est tom. V. ut inscribitur, sive tom. III, pars I.

opere exornando cum Paulino gratulatur , cique gratias agit, ad eundem annum 395. fortasse tamen sub finem est referenda. Huc faciunt pleraque alia argumenta, atque illud præcipue, quod ex Vigilantio, qui sub epistole finem laudatur, depromi solet. Hic enim, qui nunc dicitur discedere Palestina , et fortasse litterarum ad Paulinum portior fuit, aderat tamen anno superiori 394. exeunte, quo tempore subito terræmotu de noctis medio perterritus , ac nudus exiliens *ab aqua tunica* , in aliorum conspectu oravit, quam illi turpidinem Hieronymus exprobaret in eo libello , quem contra ipsum Vigilantium inscripsit.

LIX. Scripta an. 395. vel 396. — Inter alias e Novo Testamento quæstiones , quas Hieronymo enodandas proposuerat Marcella , ea erat secundo loco, quam se per transitum in ejus Opusculis legisse dicebat , quod Agni, qui stant a dextris, et hædi, qui stant a sinistris , Christiani essent , atque Gentiles , et non potius boni et mali. Cui Hieronymus , ut se hoc aliquando dixisse non recordari profluebat, quantum tamen dictanti subito occurrit , in secundo volumine contra Jovinianum hoc super capitulo, sive de eo, quod in eamdem quæstionem cadit , ubi pisces mali a bonis piscibus separantur, se disputasse non inficiatur. Exinde vero non obscure licet argumentari , post unum saltu , atque alterum annum ab exaratis contra Jovinianum libris, Epistolam suisæ conscriptam , siquidem neque alia Opuscula quam que in Præfatione in Jonam memorantur, et ab anno 392 ad 395. exarata sunt , videtur Marcella præ oculis habuisse, neque Hieronymus tum demum a se editos contra Jovinianum libros, quin imo non ita pridem vulgatos notat, ut rem animo repetenti locos occurreret.

LX. Scripta sub initium an. 396. — Ita hanc ad Heliodorum de Nepotiani morte epistolam an. 396. initio affligimus , ut neque ulterius diffiri , quod passim docti homines faciunt , neque rursus præponi posse , certis argumentis credamus. In primis certo certius est, deberi illam eo circiter triennio concludi, quod ab exeunte an. 392. in præfatione commentariorum in Jouain ipse Hieronymus censet ; non enim, si ad annum usque 397. cum Tillemontio producatur , jam triennium, sed quadriennium effluxerit. Nec minus exploratum est ante 396. prodire non potuisse , siquidem trium Consularium , Timasil , Russini, et abundantii miserabiles exitus, qui labente superiori anno 395. contigerunt , enarrat ; et Abundantium quidem non Sidone , quo primum fuerat relegatus , sed Pityunte exulem notat ; Russinus vero , quem priorem historici produnt ab altissimo fortunæ gradu excidisse , non nisi die 27. novembris cecidit, atque occisus est. Quamobrem solemnis vendus est error , in quem non satis bene intellectis S. Hieronymi verbis, plerique docti viri labuntur, dum ab eo dici putant hos illustrum virorum casus ante biennium accidisse ; quod ille nequaquam dixit , sed cum Imperatorum conditionem deplorasset, ac vellet privatas etiam ruinas in testimonium adducere , eas quæ biennium excederent, se missas facere propositur, atque ut cetera prætermittat, suo proposito dicit suffi-

fieere trium nuper Consularum aversos exatus. Ad extrellum illud etiam in reni nostram gravissimum argumentum videtur, quod nempe, cum tradidisset Hieronymus Orientem antea a malis, quibus aliae Romanæ ditionis partes premebantur, fuisse immunitam, statim subdit: *Ecce tibi anno præterito ex ulti- mis Caucasi rupibus immissi in nos non jam Arabie, sed Septentrionis lupi tantas brevi provincias percurserunt.* His enim verbis apertissime innuit Hunnorum Gentes, quas, ut suæ rebellioni proddessent, Russinus an. 395. in Imperii terras immisit, ut amplius dubitate non liceat Epistolam, quæ sequentis anni dicitur, ad 396. esse revocandam. E contrario in eorum sententia, qui illam adhuc in 397. differunt, explicari nullo modo possit, qui dixerit S. Doctor Orientem superioribus annis prælia, atque incursions barbararum Gentium minime expertum, cum ex Clandiano in Eutrop. I. 1. aliisque auctoribus constet Barbaros jam ab an. 395. Asiam ac Syriam fuisse late depopulatos.

LXI. *Scripta an. 396. circ. fin.* — Totus in eo est Hieronymus, ut calumniam Origenianæ heresios a se quam longissime repellat, ac Vigilantium scriter reprehendat, vafernum hominem, atque injuriosum, qui cum e Palæstina non ita pridem discessisset fleta reconciliatione amicitiae, in ipso itinere, quo patriam tendebat, inter Adriatici maris fluctus atque Alpes Colles rursus os foetidum contra Hieronymum aperire ausus est, ejusque nomen late infamare. Ex quo ferme communis opinio est, cui nos quoque assentimur, huic anno 396. epistolam debere ascribi, quandoquidem constat, non nisi superiori 395. eoque ad finem vergente, Vigilantium e Palæstina evassisse; quod paulo supra in altera ad Paulinum Epistola innuimus.

LXII. *Scripta an. 396. vel 397.* — Annum quem huic ad Tranquillum Epistolæ tribuimus ex toto ferme contextu non incongruis argumentis eruisse nobis videatur. Origeniana causa turbas ciere in Ecclesia tum temporis incipiebat, et Romæ ea demum de Origene questio erat, an *penitus respondeund esset*, cuius sententia non nisi quidam Faustinus in testimonium adducitur, an vero *juxta quosdam legendus ex parte*. Hieronymus, qui alteram sententiam præferre nequaquam dubitat, eos, qui in amore Origenis nimium, vel in odium stomachi sui pravitate ducentur, asserit maledicto propheticō subjacere: *Vae his qui dicunt bonum malum, et malum bonum.* Ad hæc Oceanum repugnare illorum insaniae, qui se patenter Origenianis erroribus decipi, tum primum, Tranquillino narrante, gaudet intelligere, dum ab eruditivo errantibus subveniatur. Oceanus autem jam a superiori anno 395. Bethleemo discesserat cum S. Fabiola, ac Romam regressus, quos imbuerat, Hieronymi sensus ac doctrinam explicavit. Nihil porro uspiam in epistola occurrit, quod notet factiones bonum pro Origenis nomine, aut de Russino querelas replicet, atque ejusmodi alia, quæ in mox secularis tertio quoque verbo ingeruntur.

LXIII. *Scripta circ. an. 397.* — Ex his, quæ supersunt Hieronymi ad Theophilum epistolis, plures

enim intercederunt, ut suis locis monimus, priorem locum tenere videtur isthæc brevissima, quæ neque ante annum 396. neque post 399. revocari commode potest, sed illo ferme triennio, quodam veluti termino utrimque definitur, ut facilius tam ad finem 396. vel sequentem 397. etiam ex aliorum Doctorum hominum calculis referendam censeamus. Nimirum cum esset inter Joannem Jerosolymitanum, ac Hieronymum dissensio, quæ ex Epiphani Epistole occasione incepit, diu noster sustinuit Theophilum, a quo dissidia componenda erant, erga se reticentes, ejusque silentium pro dispensatione habuit; nec tam ab officiis cessavit, atque *Evangelium Vidnam duri Judicis interpellatricem* est imitatus. Nunc vero acceptis tandem Theophili epistolis ager patitur, se de ecclesiasticis canonibus moneri, cum sibi nihil esset antiquius quam *Christi jura servare*, nec *Patrum transferre terminos*: quibus verbis non, ut prima statim fronte videri potest, Pauliniani fratris ordinationem defendit, quam dissidii causam praetexebat Joannes, quod potissimum in sua Diœcesi ab alieno Episcopo consecratus fuisset, contra quam Canones jubent; sed verius sennelipsum tueri vult, qui jam ab an. 394. cum Jerosolymitano episcopo non communicaret, qua in re sibi addit sufficere *Romanam fidem Apostolico ore laudatam*, cuius se esse partipem *Alexandrina Ecclesia gloriatur*. Quid vero improbat Theophili consilium, qui remissius, atque in multa patientia contra Origenistas se gerere, asserit que multis id Sanctis displicere, ne dum ille *Paucorum penitentiam præstolatur, nutrit audaciam perditorum, et factio robustior fiat*; hæc si cum Superioribus componantur, commodius quam anno 396. vel sequenti intelligi non posse facile sibi quisque persuadeat.

LXIV. *Scripta an. 396. vel 397.* — Ad hunc vel ad superiore annum passim et jure merito referri solet isthæc ad Fabiolam epistola, postquam videlicet illa ingrumentibus Hunnorum devastationibus, Bethlehem, ubi aliquandiu constiterat, relicta, Romam regressa est; tunc enim in Urbe degisse eam, indicant hæc in fine epistole verba, ubi Tertulliani quemdam librum de vestibus Aaron in indice tantum vidisse se asserens, *Si a vobis, inquit, propter celebritatem Urbis fuerit inventus, quæso ne meam stillam illius flumini comparetis.*

LXV. *Scripta med. an. 397.* — Antequam commentarios in Matthæum scriberet dataam hanc ad Principiam epistolam, hæc nobis persuadent in Præfatione eoruendem Commentariorum verba ad Eusebium, *Oboebro ut des exemplar, cum Romanam veneris, Virginis Christi Principie, quæ me rogavit ut in Canticum Cantorum scriberem, a quo opere exclusus ægrotatione diurna spem in futurum distuli.* Quippe in hujus epistolæ sine promiserat, si vita comes fuerit, explicaturum se illi totum Canticum Cantorum, quod cum ægrotatione quinque mensium (supr. tres dicit) impeditus perficere non potuisset, Eusebium postea rogat, ut se apud Principiam excuset. Ex quo illud etiam nobis compertum est, non ut alii ac præcipue Martianæus sentiunt, eidem Eusebio cum Romani

prolificaretur, commenlatam, ab eoque Principiæ redditam ipsam epistolam (tunc eam quod in Canticum canticorum, quemadmodum illa rogaverat, non scripsisset, eamdein ægrotationem Hieronymus cauari debuerat, quod tamen minime facit); sed antequam Eusebius discederet missam per alium quempiam, atque adeo aliquot saltem ante ægrotationem menses, puta sub anni 397. medium, fuisse exaratum.

LXVI. *Scripta circ. fin. an. 397.* — Tota temporis ratio, qua vera hujus epistolæ ætas asseritur, ex LXXVII. illa que de morte Fabiolæ inscribitur, repetenda est; ibi enim Hieronymus ante ferme biennium Panumachio suo, pro subita peregrinatione Paulinæ, hanc se epistolam testatur dedit. Quamobrem cum certo certius sit, ut suo loco ostendemus, illam de morte Fabiolæ anni 399. restati esse tribuendam; ut verum sit ferme biennium antea excurrisse, puta deceni supra annum menses, hanc de Paulinæ obitu satis erit anni 397. postremis mensibus assignare. Huic hypothesi cum cætera apprime quadrant, illud etiam suffragatur, quod necdum Hieronymianæ ægrotationis ulla sit mentio.

LXVII. *Scripta an. 397.* — Hæ secundæ sunt Augustini ad Hieronymum litteræ, quibus statim in exordio gratiam habet, quod pro subscripta salutatione plenam sibi epistolam reddidisset. Scilicet cum anno superiore Hipponeñsis episcopus alterius ejusdem ex Africa epistole subscribens Hieronymum officiose salutasset, hic per quemdam Asterium Diaconum, qui tunc in Occidentem navigabat *promptum* reddidit salutationis obsequium, peculiaribus ac plenis litteris, quæ heic inveniuntur, ei quibus hæc, de qua agimus Augustini responsio destinata est. Nam illas Hieronymi bodie non est invenire, ac tantum ex hujus responsionis n. 9. de Origene, ejusque erroribus data occasione locutas fuisse ali argumentantur. Ut vero priorem, quam supra recensuimus Augustini epistolam ad Hieronymum non detulit Profuturus, qui dum se itineri parat, episcopus creatus est: ita neque hanc alteram Paulus, qui navigationis in Palæstinam consilium mutavit, quod causa fuit, ut prius hæc per Italiam vulgaretur, quam ad Hieronymum perveniret: qui alio, nempe Sisinnio Diacono deferente accipit, atque animo offendendi scriptam contra se, atque in vulgo editam putavit. Hinc quo data sit tempore, facile investigatur: etenim illam Sisinnius invenerat, ut ex CV. constat, inter cæteros Augustini tractatus non in Africa, neque apud ipsum Augustinum, sed in insula Adria, anno ad sumimum 398. nimurum ante ferme quinquennium, quem Hier. ipsam CV. scriberet, quæ anni est 403, ut suo fusius loco ostendemus. Porro ut in Italiam mutato consilio traxiceret Paulus, epistolam proderet, eaque in lucem edita cæteris Augustini tractatibus admiseretur, brevius anno intervallum putari vix potest, neque adeo serius an. 397. ipsa epistola ascribi. Id rursus intelligimus ex alia ejusdem Augusti quæ heic est ClV. haud commode satis præponi posse, cum ab ipso jam episcopo dictata sit, quod ille haud obscure

monet, cum *primas* dicit litteras, sive quæ heic Cl. censemur, a se adhuc *presbytero præparatas*, ut posteriores ab episcopo intelligas profecisse. Compertrum vero est, eum non ante finem superioris an. 396. imminentे Domini Natali Episcopum fuisse ordinatum.

His Augustini litteris Benedictini editores, illas Hieronymi præponunt, quarum initium est, *Anno præterito per fratrem nostrum Asterium*; atque iis quoquo annum assignant 397. Eorum tamen conjecturæ cum nobis haud satis probentur, eam epistolam loco movimus, distinlimusque ad num. ClIII. et annum usque 402. ad quod tempus cum devenerimus, srimora, ut nobis videntur, argumenta proferemus, quibus adducti alium ordinem constituimus. Vid. etiam infra epist. CXI.

LXVIII. *Scripta an. 397.* — Heraclius Diaconus, quo nuntiante, Hieronymus intellexerat Castrucium sui cupiditate Cissam usque venisse, cum e Palæstina Pannoniam regredieretur harum portitor litterarum ad Castrucium fuit. Porro eum Diaconum, hoc anno 397. miserat Bethleem Amabilis quidam episcopus Pannoniæ, ut videtur regionis, ut explicationem decem Isaiae Visionum, quam alias ipse ab Hieronymo postulaverat, præsens ille impetraret: quæ sic in eamdem præfatione ad Amabilem ipse exponit S. Doctor: *Misisti hoc anno filium nostrum Heraclium Diaconum, qui me manu conserta in jas vocaret, et promissum per momenta opus exigeret.* Exinde illud nobis videtur jure confici, ejusdem scilicet anni esse epistolam, cui Visionum interpretatio tribuitur, siquidem unus idenique est, qui utrumque opus impetravit, atque uno tempore deferendum suscepit. Quod enim iterum sequenti anno Heraclius Bethleem contenterit, ut in recensendis ad Vitalem litteris suo loco exponens, id intelligi nequaquam potest ad hanc Castrucio inscriptam epistolam pertinere; quandoquidem Hieronymus, quem ex Oriente discedens Heraclius sperare jusserset, ut illuc iterum revertetur, Castrucio scribit fore ut eum libenter suscipiat, si cum denuo sanctus Diaconus Palæstinam venisset, illo comitante ac duce uteretur. Quod vero spectat ad decem Isaiae Visionum commentaria, non est ambigendi locus, quin eidem tempori sint ascribenda, quo primum Heraclius e Palæstina regressus est. Etenim quando e Pannonia rursus Orientem adnavigavit, et Vitalis Presbyteri litteras ad Hieronymum detulit, his iste respondens, *Prophetiam Isaiae memorat, quam inter decem Visiones nuper interpretatum se dicit.* Ad hæc, in alia etiam ad Lucinium epistola, quam certis argumentis ad annum 398. referendam ostendemus, *Visiones Isaiae valde obscurissimas testatur se nuper historica explanatione disseراسse.* Quamobrem si istarum ad Vitalem ac Lucinium epistolarum legitima est epocha, quam constituimus an. 398. tum aliis argumentis, tum præcipue ex longa ægrotatione, qua per id temporis Hieronymus detentus est, certo inde conficitur decem Visionum librum, qui ibi nuper dicitur explicatus, ad superiorem annum 397. esse revocandum,

alque adeo ipsam quoque, cuius gratia hæc hactenus disputata sunt, epistolam ad Castricum, utpote quam ejusdem omnino temporis esse demonstravimus, eidem anno debere ascribi.

LXIX. Scripta circ. an. 397. — Post Oceani cum Fabiola regressum ex Oriente Romam, qui in annum incidit 396. ac rursus ante priorem Apologiæ librum contra Russinum, qui anni 402. initio tribuitur, certo certius hæc epistola data est. Primum ipsa nominis inscriptio probat. Alterum hæc ex illo apologeticæ libro verba : *Audio objici mihi Chrysogono sectatore ejus (Russini) cur in baptimate dixerim universa peccata dimitti, et mortuo bimarito, novum virum in Christo resurgere... cui brevi sermone respondebo. Habent libellum, quem in crimen vocant, illi respondeat, hunc sua disputatione subvertat, et scripta scriptis arguat.* Verum cum minime expeditum sit affirmare, cui proprie ex intermediis annis sit assignanda, priori 397. dodimus doctorum hominum auctoritate adducti, cum pleraque omnia huic hypothesi non male quadrent.

LXX. Scripta fort. an. 398. — Quæserat ab Hieronymo Magnus, cur in suis ille opusculis secularium litterarum exempla admiseret, quasi candorem Ecclesiæ ethnicorum sordibus pollueret. Cui ille postquam tota epistola respondit, quæstionem tamen a Calpurnio Sallustiano, quo nomine Russinum notat, per Magnum sibi proponi sentit, eamque suspicionem in primo contra Russinum eundem libro satis aperte confirmat, *Nimirum, inquiens, iste est Calpurnius Sallustianus, qui nobis per Magnum Oratorem non magnum moverat quæstionem.* Porro ut hæc in mentem Hieronymi suspicio veniret, ac sin vere, probabili saltem argumento dixerit, necesse est aut certe verosimilium, ut qui Magno movendæ quæstionis auctor credebatur, Russinus Romæ jam degeret, cum ipsa epistola data est. Ex duobus vero annis, nimirum 397. ac sequenti 398. quibus ille post redditum e Palestina sub Siricio moratus est Romæ, alter commodior videtur, cui ad propositam quæstionem isthac epistola ascribatur.

LXXI. Scripta an. 398. — Quod circa Quadragesimam hujus anni 398. ad Lucinium Epistolam revocatus, hæc nobis persuadent Hieronymi de se verba : *Egolongo tentus incommodo vix in diebus Quadragesimæ, quibus Notarii proficisciabantur, respirare carpi.* Hæc nimirum ægrotatio iisdem temporis characteribus prænotatur cum illa, quam cum in Matthæum Commentarios scriberet ad Eusebium causatur, *imminente*, inquit, *jam Pascha*, *dictere me cogis, cum scias me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingredi incipiam.* Et paulo post, sive sub ejusdem anni finem, cum ad Evangelum scriberet de Melchisedech : *Ego, ait, post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus febri carere potui, et cum alteri me operi præpararem, paucos dies, qui supererant in Matthæi expositione consumpsi.* Porro compertum est ex ipsa in Matthæum præfatione, eos commentarios Eusebio Cremonensi ab Hieronymo inscriptos, cum ille ex Oriente Romanum proficeretur, atque hanc sibi ab illo subito naviga-

S. HIERONYMI I

turus quasi sitarciam dari voluerit. Nec minus exploratum est, ex tertio Apologiæ Libro contra Russinum, Eusebii profectionem Roma anno 398. contigisse, siquidem post annum, ex quo isthuc Russinus advenierat, collocanda est. Igitur ad ejusdem anni 398. aprilem, die ènem ejus mensis 18. eo anno Pascha dicitur incidisse, in Matthæum Commentarii referendi sunt, ac tres menses, quibus iugis languore Hieronymus laboravit, a superioris anni circiter Decembri supputandi. Quæ cum ita sint ipsa hæc ad Lucinium Epistola, quæ iisdem notis insignitur, eamdemque præfert ægrotationem, quæ sub Quadragesimæ dies utcumque permisit respirare, ad ejusdem anni 398. priorem partem, puta ad Apriliem mensem non immerito est referenda. Ad hæc decem Isaiae Visiones valde obscurissimas heic dono ad Lucinium mittit, quas nuper testatur historica explanatione disservisse, quæ altera temporis nota ex superioris epistolæ 68. chronologicis rationibus impendio constabat.

LXXII. Scripta eodem an. 398. — Quemadmodum superior epistola, quæ post nuper historicæ explanatione donatas decem Isaiae Visiones, scripta, anni tamen 398. esse constituitur, ita hæc omnino, quam ad Vitalen dedit Hieronymus, cum, ut ipse prodit, eamdem Prophetiam decem Visionum nuper esset interpretatus, ad idem anni tempus est referenda, nisi ea quæ ad superioris asserendam Epocham urgemus, argumenta nos fallunt. Ceterum cum Vitalis quæstionem, ut hic n. 1. dicitur, ad Hieronymum detulisset Heraclius Diaconus, is nimirum, quo de plura dicta sunt in recensenda ad Castricum epistola; Hieronymus vero dum Vitali respondet, decem illas Isaiae Visiones a se nuper explicatas memoret (quas super ostendimus Heraclium sibi commendatas ad Amabilem detulisse) hinc probe conficitur alteram ejus Diaconi profectionem in Palestinam heic indicari, quæ hoc anno 398. contigerit.

LXXIII. Scripta eodem an. 398. — Non multo post exaratos in Matthæum Commentarios hæc ad Evangelum epistola prodit, quod quidem ipse Hieronyminus satis declarat his verbis : *Ego post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus febri carere potui, et cum alteri me operi præpararem, paucos dies, qui supererant in Matthæi expositione consumpsi, tantaque aviditate studia omissa repetivi, ut quod exercitationi lingue profuit, nocuerit corporis valetudini.* Non est itaque opus, ut vera epistola ætas eluceat, nisi aliquot menses Commentariis in Matthæum superaddere, quibus, dum omissa Hieronymus studia avidissime repetit, in morbuni, ex quo vix tunc convalescere incepérat, relapsus est. Cum vero eos Commentarios supra ex eorumdem Præfatione, atque Eusebii Cremonensis in Occidentem profectu, ad hujus anni 398. Aprilem constituerimus, facile est intelligere ad anni medium epistolam pertinere.

LXXIV. Scripta sub fin. an. 398. — Hanc Epistolam Hieronymus in lectulo decumbens, longaque ægrotatione confessus vix Notario celeriter scribendam dictavit.
(Troisième.)

Rursus sub epistola finem duodecim menses enumerauit, quibus iugis languore confectus est. Porro hos menses ab anni superioris 397. Decembri esse supputandos facile constabit, si hanc animadvertis eamdem esse ægrotationem, quam in Præfat. Commentar. in Matthæum; trium mensium dicit tunc a Quadragesimæ diebus, seu Martio mense rursum rationem iniens, tum in epistola ad Evangelum, et in superiori ad Lucinum continuo memorat. Nempe Sanctus Doctor, cum hoc anno diebus Quadragesimæ respirare tantillum cœpisset, propere Matthæum interpretatus est, tum omissa studia tanta aviditate repetivit, ut, quemadmodum in epistola ad Evangelum ipse testatur, quod ei lingue exercitationi profuit, nocuerit corporis valetudini. Hinc statim in sobrium et languorem, ex quo non bene convaluerat, relapsus, eo usque ad anni finem continentem laboravit: unde ipsum mensum, et quod excurrerit Quadragesimæ, nunc inter eos computat, quibus iugi ægrotatione confectus est: atque adeo verissime ad novembrem hujus anni 398. quo tempore datam hanc epistolam arbitramur, dixerit se duodecim menses languisse.

Sed ne levi conjectura hæc a nobis constitui videantur, præsertim cum neminem sciamus, qui certam Epocham huic Epistole hactenus attribuerit, aut Hieronymianam hujus temporis ægrotationem recte distinxerit, novum hujusmodi argumentum proponimus. Eo certe tempore data est hæc Epistola, quo Cremonensis Eusebius Romæ erat, et Ruffino Romanæ Ecclesiæ presbytero junctus, Hieronymi nomen late celebrabant. Id perspicue ex Hieronymi verbis liquet, statim initio, ubi *Gaudeo*, inquit, *quidem super testimonio erga me Sanctitatis tuæ, et amore sancti presbyteri Eusebii, nec dubito quin me publice prædicetis*. Porro iste Eusebius, qui Romam, ut superius probatum est, ad anni 398. medium advenit, non nisi per ferme biennium ibidem moratus est; anno enim 400. circa medium, Mediolanum perrexisse, tum aliis argumentis constat, tum præcipue ex quadam Anastasii epistola ad Simplicianum, quam nobis sorte datum est in Mediolanzi MSS. invenire, et Hieronymi epistolis suo loco accensibimus. Igitur cum evagari ultra illud ferme biennium, quo cremonensis presbyter Romæ degit, ea, quæ de ejus cum Ruffino conjunctione retulimus, non permittant, unum relinquunt, ut probemus, anno insequentि 399. et 400. Hieronymi tam longam ægrotationem, quæ præcipuum hujus epistolæ characterem tenet, convenire non posse; atque adeo ad superiorē 397. cui optime quadrat, omnino esse referendam. Quod ut facile comptum sit, satis erit, ea ipsa, quæ haud pauca per id temporis Hieronymus scripsit, inspicere, in quibus nulla unquam ægrotationis est mentio, nullum vestigium. Qui autem fieri potuit, aut credere par est, ut qui per integrum annum iugis languore decumbens in lectulo conficiebatur, continuo litteras daret, nec unquam ægrotationem suam causaretur; nunquam admoneret, non se propria manu scribere, sed notariis dictere, nec

tandem quod ad scribendum quælibet aliquid temporis nactus esset? Hæc si quis sibi in animum inducat, hospes sit in Hieronymi lectione, nec, ut alia sexcenta omittamus, neverit superiora exempla, ubi singulis ad Eusebium, Evangelum, ac Lucinium litteris, eos latere non sinit, ac prudenter causatur trium mensium incommodeum, quo tentus fuerat. Ad hæc quædam per id temporis Hieronymus elucubravit, quæ omnino, si febri astuaret, eaque ægrotatione detineretur, persequi non potuisset. Hujusmodi sunt Origenis Libri περὶ Αρχῶν, quos Pammachio, atque Oceano, vel sub finem an. 399. vel sub quadringentesimi initium, enixe potentibus Latinos fecit accuratissime reddens auctoris sensum, ac verba, ut versioni eorumdem librorum paulo ante a Ruffino adornata responderet, et, contentione facta, de Origenis mente, atque erroribus certo judicaretur. E contrario hæc et pleraque omnia apprime consonant in nostra hypothesi, in qua continenter in ejus anni epistolis, quas, ut per valetudinem licuit, pauciores dedit, illam ægrotationem memorari, tum ad mensum usque duodecimum, nullis interpositis scriptis, deduci satis recta ratione ostendimus, ut ad anni 398. finem, quo etiam tempore sospitati redditus est Sanctus Doctor, epistolam hanc revocare non dubitemus.

LXXV. Scripta circa an. 399. — Inter cetera, quæ ob Lucinii Theodoræ mariti mortem Hieronymus dolet in hac epistola, illud in primis queritur, non se meruisse ejus viri videre faciem, quem in brevi tempore Bethleem venturum esse credebat. Ex his tametsi paucis verbis, et quæ certam epocham innuere non videantur, commode satis consicimus, hanc ab ea, quæ ad Lucinum data est, unius circiter anni spatio distare, nec facile serius esse differendam. Nam cum Hieronymum inter ac Lucinum non nisi semel, idque anno superiore, epistolare officium intercesserit: noque adeo, nisi iis litteris, Jerosolymam adeundi hic Hieronymo spem fecisse credendus sit, quod nunc ait S. Doctor se speravisse fore, ut eum brevi in sanctis locis complecteretur, facile post annum dici intelligitur, hoc scilicet in sequenti 399. cui epistolam assignamus.

LXXVI. Scripta per idem tempus.— Sub idem tempus data est hæc ad Abigaum, in qua Sanctam, inquit, filiam meam Theodoram sororem beatæ memorie Lucinii per se commendatam, meo sermone cominendo, ut in cæpto itinere non lassetur; sed ad terram sanctam multo per Eremum labore perveniat, atque alia his similia, quibus indicatur, cam haud multo ante perfectionis viam inivisse.

LXXVII et LXXVIII. Scriptæ circa fin. an. 399. — Ad hujus anni 399. partem, quæ ad finem vergit, duas quoque istas epistolas pertinere, huncque inter se habere ordinem quem constituimus, testis est ipse Hieronymus. Priorem enim de morte Fabiolæ cum scriberet quartæ æstatis circulum evolvi dicit ab eo tempore, quo Nepotiani Epitaphium scribens, quidquid habere potuerat virum in illo tunc dolore consumperat.

Illiud autem Epitaphium anno 396. primo statim initio consignandum, neque serius tantillum differri posse certis adeo argumentis probavimus, ut si æstates inde computari debeant, illa ejus anni in censum prima sit revocanda, et quarta demum hæc sit anni 399. cui ipsam hanc epistolam assignamus. Neque enim Hieronymus, sicut revers de Fabiolæ, ita etiam de Nephiani morte se innuit sub æstatem scripsisse, sed tantum quartæ æstatis circulum volvi dicit, ex quo illud operis composuerit: quod tamen primis, ut ita dixerim, ejus anni diebus elucubravit. Rursus ante hoc ferme biennium Pamachio pro subita peregrinatione Paulinæ, epistolam indicat a se datam; quæcum ad anni 397. finem commode satis referatur, hanc 399. ut illi temporis note respondeat, ascribere necesse est.

Quod vero aliam, quæ Fabiolæ ipsi inscribitur, epistolam spectat, eam ideo heic loci subnectimus, quod, etsi pridem, cum nempe ipsa Fabiola Bethleemi esset, scribi fortasse incepit, usque tamen in præsens tempus, post ejus scilicet mortem, Domini voluntate dilata est, quod Hieronymus tradit. num. 8 hanc reddens memoriae illius, ut Sacerdotibus prioris ad se voluminis induita vestibus per mundi hujus solitudinem gauderet, se ad terram repromotionis aliquando venisse.

LXXIX. Scripta an. 399. aut 400. — Ut certius hæc epistola temporum characteribus careat, haud temere tamen communi Doctorum hominum sententia circa an. 400. data censetur. Certe post 401. differri haud commode potest: etenim hæc illa est Salvina, quæ primas Chrysostomo deferebat, eique summa in Christo necessitudine juncta erat, ut cum ille Constantinopolitanam sedem dimittere compulsa esset, ingressus Baptisterium, quemadmodum Palladius tradit, eam ad se vocarit *Salvinam beati Nebridii coniugem*, quæ viduitatem suam præcipua virtute, et honestate decorabat. Chrysostomus vero cum Origenistas Nistriæ monachos suscepisset, jam ab eo tempore male apud Hieronymum audiebat, qui cum e Theophilii partibus staret, præconcepta in eum opinione est imbutus. Exinde autem minime est verosimile per id temporis datas ad eam litteras, quam una cum Joanne sentire de Origene non immerito suspicatur. Sed neque ante 395. censeri ullo modo potest, quandoquidem in epistola ad Hedibiam: *Quomodo, inquit, Vidua vivere debeat..... nos in duobus libellis, quos ad Furiam, et Salvinam scripsimus plenius dictum putamus.* Porro ad Furiam epistolam, quæ isti præfertur, ad anni 394. finem spectare jam supra ostendimus. Ex his igitur quinque circiter annis, quos intra vagari hæc ad Salvinam posset, cui affligeretur, longe commodior postremus visus est; quod Salvinæ in ater Constantinopoli apud filiam suis, dum scriberet indicetur. Certe, inquit, cum tecum sancta sit mater, et lateri tuo amitta hæret virgo perpetua, etc. Illa autem non nisi post Gildonis mariti sui mortem an. 398. Constantinopoli trajecisse credenda est, quam tamen ab uno, aut altero anno jam assuisse ex iisdem verbis pronum sit opinari.

LXXX. Scripta quiaem an. 398. sed aliquanto post ad Hieron. delata. — Præfatio quidem Russini in *Appl. Apæ*, Origenis librum a se Latine explicatum, tamotsi pro epistola ad Hieronymum haberi non possit, heic tamen loci ponitur, quod cum in ea *se figuratis laudibus* exornari Hieronymus senserit, ac pro Origenis Patrono adduci in testimonium, illi respondere coactus sit, ut hominum suspiciones purgaret, quod datis ad Russinum ipsum litteris fecit. Hic igitur Russinus an. 397. ex Oriente Romam advenerat, quod ut nemo in dubium vocet, Eusebius Cremonensis, quem anno in sequenti 398. sub Paschæ dies Palestina Romam aliis argumentis ostendimus discessisse, in *Apolog. lib. 3. post annum a Russini peregrinatione prosectorius* dicitur. Ibi ille cum fere biennium substiterit, puta ab Aprili mense 397. ad usque Septembrem in sequentis 398. prium Apologiam Pamphili pro Origeni Latinam fecit, tum ipsum Origenis opus *de Principiis* pariter Latine vertit, unde tota dissidii occasio, atque ingens in Ecclesia incendium exortum est. Duos ejus operis priores libros Quadragesimæ diebus propere interpretatus, reliquos paulo tardius explicitit; quod indicio est, huic anno 398. interpretationem esse tribuendam, siquidem ante superioris anni Quadragesimam hyemali tempore, atque invio mari Romam annavigasse, tum illud operis consecisse minime credi par est. Interim divino consilio factum est, ut hi Libri, quos caute intra domesticos parietes Russinus servabat, ad Eusebium pervenirent, qui totis viribus impugnare blasphemias, venenum, quod latebat, in vulgus prodere, ut simpliciores caverent, et Hieronymum admonere, ut suspicionem, in quam ea præfatione trahebatur, purgaret. Hæc vero, ut citius, sub anni exitum peragi potuerunt; nam Russinus, qui ante Novembrem, quo Siricius P. diem obiit, communicatorias ab eo litteras satis caute impetraverat, Aquileiam contendit, et *Invectivarum lib. 1. de Eusebio conqueritur*, quod elegisset absentem se lacerare quem potuisset gravius confutare præsentem.

LXXXI. Scripta an. 399. — Ad annum hæc pertinet 399. cujus assertionis præcipua argumenta sunt. Primum quod citius hoc anno, aut certe elapsi postremis mensibus, russinianæ præfationis, ad quam hæc responsio destinata est, exemplaria ab Urbe accipere potuisse Hieronymus non videatur, quemadmodum ex rerum ab Eusebio gestarum serie, quam supra exposuimus, compertum est. Alterum, quod heic jam non dubitet S. Doctor Russinum *spiritualium parentum*, Chromatii atque Eusebii, desiderio ad patriam revertatum: qua de re sicut ante superioris anni finem certior ipse fieri non potuit ob locorum distantiam, a quibus hæc mittebantur, ita non nisi post aliquot saltem menses ab ejus reditu certo affirmaverit. Sic autem rationes inimus, ut non ante ejus anni Septembrem Russinus discesserit, ac vere de Eusebio dixerit, se ab eo potuisse præsentem gravius consulari, quem absentem lacerare maluisset. Ad hæc si legitima supputatio est, qua ægrotationem Hieronymi anno superiore exposuimus, necesse est, ut ab aliquot jani mensibus convaluisse, cum hæc ad Aquileiem

presbyterum scripsit, quando neque incommodi, neque receptæ valetudinis mentionem facit.

LXXXII. *Scripta circ. an. 389.* — Ex toto ferme contextu clucet scriptan hanc fuisse paulo post, eodem tamen anno, quo longiorem de eodem argumento, seu contra Joannem Jerosolymitanum, Tractatum ad Pammachium misit, quem in Opusculorum serie cum dabimus, ad an. 399. pertinere ostendemus, ac doctorum hominum argumentis, qui in aliud atque aliud tempus distulerunt, faciemus satis. Sed duo interim momenta opere pretium videtur exinde proferre in medium, ut quod certo constitui postulamus, suis rationibus utcumque non caret. Primum itaque est, quod Commentarios in Ecclesiastem, et explanationem epistolæ ad Ephesios, a se ante annos ferme decem concinnatam tradit; quos, ut de Commentariis tantum dicamus, circa annum 390. adornasse idem ipse testatur tum alibi, tum præcipue in corundem prefatione ad Paulam et Eustochium, ubi, post ferme quinquennium, ex quo Roma evasisset, istud se operis suscepisse, planissime indicat. His porro si ferme decem adjunxeris, annus efficitur 399. Alterum, quo idem annus colligitur, argumentum inde petimus, quod sub Opusculi finem se dicit ante annos tredecim Antiochiam celebrimam urbem deseruisse, ut in agris, ac solitudine adolescentes deflens poccata, Christi in se misericordiam deflecteret. Enimvero, non nisi ab exacto anno 386. hi tredecim suppulari ullo modo possunt, siquidem usque ad superioris 385. Augustini nicense Romæ cum constituisse compertum est; quo tempore cum in Orientem annavigasset, aliis subinde regionibus peragrat, tum demum substitit Antiochiae: quam urbem ideo se indicat deseruisse, quod in ejus Ecclesia, ad quam ob ordinationem pertinere videretur, cum splendide posset munere Sacerdotii defungi, maluit agros ac solitudinem appetere, ut adolescentiæ peccata penitentia deleret. Tredecim ergo annis 386. superadditis, exoritur 399. qui illi Tractatui assignandus est; idenque ipsi ad Theophilum epistolæ tribuendus, quæ et paulo post data est, ut tota orationis series et contextus probat, et quadringentesimum non attigisse persuadent quæ de Isidoro Alexandrino presbytero ibidem dicuntur, quem initio sequentis anni damnatum intelligimus. Nihilo tamen secius videtur ordine præponenda duabus precedentibus hoc tamen ipso anno 399.

LXXXIII et LXXXIV. *Scriptæ an. 400.* — Piores amicorum Pammachii et Oceani ad Hieronymum litteræ, quandoquidem primum est opinari datas paucis mensibus ante Hieronymi responsionem, quam subiectimus, ex hac ipsa æstimandæ sunt. Hæc porro ad annum hunc 400. revocanda est, hoc, ut nobis videatur ineluctabili argumento, quod dum epistolam de Seraphim, et Calculo ad Damasum heic citat numero 3, eam ante viginti annos editam profiteatur. Jam vero nemo, opinor, in dubium vocabit, quod nos certis adeo rationibus suo loco ostendimus, eam epistolam ad an. 381. medium debere ascribi, cum nempe Constantinopoli apud S. Gregorium ejus urbis Episco-

pum Hieronymus dederat. Sed viginti annos, quos numerat, incepitos, non vero exactos par est intelligere: partim quidem quod medium 381. in censum putet, partim vero, quod numero utatur rotundo; nam certo certius est ex rerum serie, ipsoque epistole contextu, eam ante damnatum in Alexandrina Synodo Origenem, hoc anno prodiisse. Hinc tamen est, quod mallemus Pammachii, atque Oceani litteras ad superiorem 399. exeunte revocare, ut nimirum aliquot menses intercesserint ad Hieronymi responsionem, quibus ille Origenis libros de Principiis Latinus facere, eosque una cum hac epistola mittere potuerit Romanum.

LXXXV. *Scripta an. 400.* — Earum, quæ ad Paullum scriptæ habentur, ordine postrema est. Ea Hieronymus se apud S. Presbyterum excusat, quod Daniëlem, ut se facturum promiserat, explicare per tempus non potuerit: et *Libros*, inquit, *περὶ Δρῦς*, nuper, *Pammachio nostro jubente, interpretatus sum....* quo detenus opere implere non potui, quod promisebam tibi, et *Danielem nostrum rursum ooperendinavi*: tum num. 4. sub finem ab ipso procinctu, et interpretationis exordio supradicta necessitas me retrazit. Hinc nenio neget hanc Epistolam brevissimo intervallo secutam esse libros Origenis, quos modo sub hujus anni 400. initium Latine explicatos diximus, eamque interpretationem cum superiori epistola ad Pammachium missam.

LXXXVI. LXXXVII. LXXXVIII. LXXXIX. XC et XCI. *Scriptæ an. 400.* — Subsequentium sex Epistolarum, quanquam facile idem omnibus annus natalis sit, sive tempus inter an. 400 et 401. ordo tamen præposterus in eo est, quod LXXXIX. Theophili cæteris præponenda videatur.

Una eademque in his sex epistolis temporis nota est, et character, nimirum Origenis, ac *furirosorum hominum*, qui *Origenis hæresim in Nitriæ Monasteriis serere, ac fundare cupiebant*, damnatio in Alexandrina Synodo, quæ Theophili in primis opera sub hujus anni 400 initium coacta est. Præterea omnes datæ sunt (quod ex earum contextu perspicue liquet) antequam Synodicam ejus Concilii epistolam Græco a Theophilo scriptam Hieronymus Latinam ficeret, quod ille paulo post hujus anni medium executus est, ut certis argumentis mox adducendis ad seq. epist. ostendemus. Prioribus itaque septem ad summum, aut octo mensibus comprehenduntur, atque illis adeo hic a nobis ordo constitutus est, quem concinniorem ex eo, quem inter se habent respectu, arbitrati sumus, ac res ipsa visa est postulare.

XCI. *Latine redditæ an. 400. post med.* — Hinc, quæ hactenus temporum injurya intercidisse credebatur, Theophili Synodicam epistolam ad Palæstinos, ac Cypri Episcopos, Latine redditam ab Hieronymo diximus post medium anni quadringentesimi. Hujus assertionis illud palmare est argumentum, quod ex tertio S. Doctoris Libro contra Russinum desumitur, quem Librum nihil dubium est circa medium anni 402. fuisse exaratum. Nempe ibi dum ex ordine Hier-

ronimus memorat, quæ ante ex Theophilo per ferme biennium, esset interpretatus, primo statim loco ponit Synodicam, deinde Paschalem an. 401. contra Origenem, illiusque Discipulos, tum alteram in sequentis anni adversus Apollinarium, et eundem Origenem; nec aliud se proficitur Theophili Operum transtulisse. Ut igitur perspicue constet ex ordine, quo singula re censentur, ad annum quadringentesimum hanc pertinere, quæ cæteris loco præcedit, id tamen commodi nus inita ratione intelligitur, ut verum sit ferme biennium excurrisse, quod aliter constare non poterit.

XCIII. **XCIV.** et **XCV.** *Latine redditæ, aut scriptæ paulo post superiorem.* — Causas, quibus tres istas epistolæ, quarum priores duæ tantum Hieronymum interpretem habent, Hieronymianis tamen accenseamus, reddidimus superiori præfationis parte, quas recolere heic loci non vacat. Sed quod temporis Epocham singularum spectat, ex satis concinne cum superiori Synodica cohærent, atque inter se connectuntur, ut eidem anno quadringentesimo circiter, esse tribuendas non dubium sit. Nimirum priores duæ Theophilo, ejusque epistole directo respondent, nec dubitandi locus est, quin id brevi intervallo, in quo quam citissime fecerint Dionysius, ac Synodi Jerosolymitanæ Patres, tum pro rei magnitudine, de qua agebatur, tum etiam, quod ex earum contextu, magna id eos sollicitudine prestitisse colligitur. Verum illa, quam Anastasius Papa ad Simplicianum, haud dubium quin Mediolanensem Episcopum, dedit, fusi oria indiget probatione, ut ad idem tempus referri

constet. Eam ille *conventus litteris memorati* (Theophilii) scripsit, et per Eusebium Presbyterum, qui sibi quedam obulerat *Capitula blasphemiarum ex Origenis Libris excerpta*, deferendam commisit. Hic porro Eusebius non alias est ab illo Cremonensi celebri Hieronymi amico, ac Origenis fautoribus perquam infenso, quem Romæ ab anno 398. medio vidimus constitisse, atque inde post ferme biennium discessisse, intelligimus tum aliis argumentis, tum præcipue ex primo *Invictivarum Russini Libro*, ubi eum, Mediolani cum esset, de quadam commentitia Origenis sententia impugnasse se dicit. Tunc igitur Eusebio Mediolano proficisciendi epistolam commendaverit Anastasius, quæ ideo anno quadringentesimo sit ascribenda. Sed idem tempus clarius fortasse evincitur ex ipsa Simpliciani persona, cui epistola destinatur. Ille enim, ut ex Mediolanensis Ecclesiæ monumentis compertum est, cum XVIII. Calendas septembribus obierit, docti Viri eum mensem anni hujus quadringentesimi esse facili argumento demonstrarunt. Nam anno in sequenti 401. post *Consulatum Fl. Stiliconis viri clarissimi*, XVI. *Calendas Julias*, Venerius, qui Simpliciano successit, Mediolanensis Episcopus membratur in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, cap. LVI. ubi ad eum legatio destinatur e Concilio Carthaginensi V. Neque igitur serius hoc anno 400. scribere ad Simplicianum Anastasius potuit, neque rursus ante eundem annum hanc dedit, quam conventum Theophili litteris de Origenis damnatione scribere se proficitur.

EPISTOLÆ IV. CLASSIS

QUAS HIERONYMUS AB INEUNTE ANNO 401. USQUE AD 420. SUÆ SCILICET VITÆ FINEM SCRIPSIT.

XCVI. *Scripta ac Latine redditæ an. 401.* — Epistolarum quartæ hujus Classis ordinem dicit ista paschalis Theophili epistola contra Origenem, illiusque discipulos, quam Hieronymus Latine explicavit. In ejus calce xix. die mensis Pharmuti Pascha denuntiatur, quod manifesto annum spectat 401, ut optime a Card. Norisio notatum est. Ea nempe Pharmuti dies apud Latinos xiv. Aprilis respondet; ut enim S. Ambrosius epist. ad Episcopos per Aemiliam verissime tradit, *Pharmuti, qui primus apud Aegyptios est mensis*, incipit vi. Calendas Aprilis, et finitur vii. Calendas Maii: Ea vero die Aprilis xiv. an. 401, in Ecclesia Romana paschale festum celebratum est, Cyclo Solis xviii. Lunæ iii. lit. F, quod post Norisii argumenta in dubium revocare non licet. Quamobrem Martianæ, aliorumque Editorum, qui harum epistolarum ordinem invertunt, eamque priori loco censent, quæ anni in sequentis 402, paschalem cyclum denuntiat, nobis error fui: emendandus, quæcum et paschales characteres, qui certissimi annorum indices sunt, et Mediolanensis Ms. unde inedita origeniana cause monumenta mutuati sumus, apprime carent. Nihil vero dubium est, hanc

ab Hieronymo hoc ipso anno Latinis auribus suis donatam, quod ex tertio ejusdem in Russinum libro, ubi eam Synodica interpretationi subnectit, aliusque passim testimoniis plane compertum est.

XCVII et **XCVIII.** *Scriptæ an. 402.* — Similiter prodierunt, atque invicem junctæ sunt duæ istæ epistolæ, quarum priore paschalis interpretationem Pamphachio ac Marcellæ inscribit, ut anno præterito fecerat: *Accipite, inquit, græcam, et latinam etiam hoc anno epistolam, ne rursus hæretici mentiantur a nobis pleraque vel addita, vel mutata; et paulo infra, Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in præteriti anni epistola continetur.* Satis vero eluet epistole ætas, cum Beatum Anastasiū Papam hæreticos persequi dicit, eique multos imprecatur annos, ut hæreos rediviva plantaria per illius studium longo tempore arefacta moriantur. Etenim Anastasiū obitus, ut serius protrahi possit, huic anno 402. Aprilis 27, consignandus est, quod Prosperi, et Marcellini Comitis chronica, tum vetera pleraque Martyrologia testantur. Quod autem primo rcre alexandrinæ opes, nempe Theophili alteram paschalem se dicit transmittere; non de alia paschali loqui constat quam

subnexa, quæ nimirum, ut Hieronymus notat, in quatuor partes dividitur, quarum prima fideles hor-tatur ad paschalia festa sanctissime celebranda, al-tera *Apollinarii discipulos*, tertia Origenem in pugnat, ac tandem hæreticis ad pœnitentiam invitatis, Pascha undecima die mensis Pharmuti denuntiat: quod perinde est Latinis, ac viii. Idus Aprilis; qua sane die, an. 402, cyclo Solis xix. Lunæ iv. lit. E in romana Ecclesia Dominicum Pascha peractum est.

XCIX et C. Scriptæ an. 404. — Heic semel, ut paschales epistolæ, quæ ejusdem argumenti atque auctoris sunt, sibi continuo succedant, temporum ordinem antevertimus: quæ enim sequuntur duæ ad annum pertinent 404, post S. Paulæ obitum, qui ejus anni vii. Calendas februarias contigit. Nam, ita, inquit Hieronymus in priore ad Theophilum n. 2. *Sanctæ ac venerabilis Paulæ confessus sum dormitione, ut, absque translatione hujus Libri (puta paschalem epistolam) usque in præsentiarum nihil aliud divini Operis scripserim.* Prodierunt autem simul una, tum illa ad Theophilum, qua ad eum Paschalis interpretationem direxit, suique in eo opere Latinis auribus donando laboris rationem reddit; tum ipsa Alexandrini Pontificis paschalis epistola, quam latine explicatam simul ad eumdem misit, ac prioribus litteris copulavit. Ut vero nulla de epistolarum ætate dubitatio sit, quæ plane intelligitur ex Paulæ obitu; id ipsum ex paschali charaktere certius constabit. Indicatur enim Pascha vigesima secunda die mensis Pharmuti, hoc est apud Romanos decima septima Aprilis, qua sane die, Norisio nostro annotante, anno bissextili 404. Pascha celebratum fuit, cyclo Solis xi. Lunæ vi. lit. C. B.

CI et CII. Scriptæ circ. an. 402. — Benedictini Monachi quibus acceptam referimus S. Augustini editionem, has duas epistolæ in annum conserunt 402, his ducti conjecturis, quod nimirum scriptæ sint post Pauliniani regressum ex Occidente in Palæstina; quandoquidem Augustinus, ipsum salutat, vi-cissimque ab ipso per Hieronymum salutatur. Porro, inquit, missus Paulinianus a fratre suo Hieronymo in Occidentem anno 398, ut suum commune pa-trimonium divenderet, de quo Hieronymus in epist. 56, ad Pammachium, non rediit Bethleem, nisi sub finem anni 401. Præterea Hieronymus Augustino nunc transmittit Apologiam suam adversus Russinum, seu primam, seu secundam; cuius verba quædam profert Augustinus in epist. CLXVI, nu. 15. Certe jam ad Hieronymum *Maledicta sua miserat Russinus*, ut dicitur in hac epist. num. 50, quod quidem fecit ille post Apologiam priorem, sicque occasionem posteriori præbuit, ut ex eadem posteriore Apologia patet, quæ Apologia pertinet ad an. 402. Hæc Bene-dictinorum sunt argumenta, quibus ut nihil reponamus, ea tamen quæ de Asterio ejus epistolæ perla-tore subdant, quæque inde conjectant, heic loci omittimus, quod alio sensu, atque ordine consti-tuenda censemus, atque explicanda.

CIII. Scripta an. 403. — Hanc, ut supra monui-

mus, Hieronymi ad Augustinum epistolam Benedi-citini ante sex annos datam putant, nempe 397, cuius sententiæ isthæc afferunt argumenta. Asterium hy-podiaconum, qui superioris Hieronymi epistolæ por-titor fuerit, atque in hac ipsa statim initio laudatur, bis voluit ex Oriente in Africam, et e contra ex Africa in Orientem navigasse; quippe epistolam, quam hic Hieronymus recolit a se anno superiori eidem Astero commendatam, in qua *promptum red-deret salutationis officium*, minime induci possunt, ut credant eam ipsam esse, quam modo expendiimus, et enijs initium est, *In ipso profectionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaconi.* Præterea, cum heic significet Hieronymus se in monasterio constitutum, nihilominus variis hinc inde fluctibus quat, post an-num 397, hæc scribi potuisse non putant, sed antequam ille cum Joanne Jerosolymitano rediisset in gratiam; quod minime legerint ipsum ab illa reconciliacione usque ad perseciones in cumdem a Pelagianis concitatas, occasionem ita conquerendi habuisse. Proinde istas, de quibus agimus Hieronymi litteras, quas tertias earum, quæ Augustino inscri-buntur, nos ducimus, illi secundas faciunt: de primis enim, quæ intercederunt, et quibus Augustinus re-spondit *Habeo gratiam quod*, etc., nullum utrumque est dubium.

Atqui in primis plane commentitium videtur nobis illud Asterii repetitum iter in Orientem ex Africa, cuius nec vola est, nec vestigium in Hieronymi, aut Augustini epistolis, immo una tantum vice susceptum ex iisdem est intelligere: Quod suapte etiam natura verosimillimum est. Deinde, quod *promptum saluta-tionis officium* appellat Hieronymus, superiorem epistolam adeo non incongruum est arbitrari, ut non aliis verbis satis convenienter eam potuisset recolare: hæc siquidem et brevior est, et Hieronymi undequa-que amorem spirat in Augustinum. *Vide*, inquit, *quantum te diligam, ut ne provocatus voluerim respon-dere, nec credam tuum esse, quod in altero forte repre-henderem.* Sed, quod summa argumenti est, ideo *promptam salutationem* vocal, quod eodem temporis articulo data est, quo sibi redditæ sunt Augustini litteræ, *In ipso*, inquit, *profectionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaconi necessarii mei, Beatitudinis tuæ litteræ ad me pervenerunt.* Illud quoque optime quadrat, quod ait Hier. variis hinc inde se fluctibus quat; erat enim Jerosolymis eo tempore, cui nos epistolam consignamus, Russini factio: erant Orige-nistæ, qui Hieronymum qua maledictis, qua calu-niis, aliisque persecutionibus impeterent, et sic conquerendi S. Patri occasionem darent. Nulla igitur causa cum sit, qua alio torquere Hieronymi verba debeamus, eumque ordinem, quem sponte indicant pervertere, hanc epistolam superiori subiectimus, atque anno insequenti 403, tribuimus, quod a se ab eo tempore datam primo statim verbo profiteatur.

CIV. Scripta eodem an. 403. — Illud, ex hujus epistolæ toto contextu liquet, Hieronymi litteras tum illas superioris anni Asterio commendatas, tum re-

centiores a Præsidio deferendas, nondum Augusti - num accepisse, cum arrepta occasione Cypriani Diaconi peropportuna, hanc ejus diligentiae, ac fidei commisit. Quippe, inquit doctissimi editores Benedictini, de illius cum Russino discordia nullum verbum facit; aperitque etiam hic libere quid de illius in libris Veteris Testamenti ex Hebreo verten- dis labore sentiat, haudquaquam id facturus non se- dato in primis Hieronymi animo, si eum prioribus epistolis suis commotum, offensunque fuisse intel- lexisset. Rursus tres simul alias Epistolas antehac scriptas jungit, quarum posteriores duas, nempe LXVII et CI quod crederet ad Hieronymum non per- venisse, priorem vero LVI quod minime perlata fuisse sciebat. Hinc porro conficitur ex rerum serie, quam exposuimus, ad an. 403 ipsam, de qua agimus epistolam pertinere.

CV. Scripta eodem an. 403. — Respondet Augu- stini litteris, non iis quidem per Cyprianum allatis, sed duabus, quæ sibi paulo ante reddite fuerant, ni- mirum LXVII et CI ut ex num. 4 intelligitur, ubi quædam de verbo repetit ex iisdem epistolis supe- riore anno sibi directis; unde hæc ipsa facile ad hunc annum 403 videtur referenda. Quod rursum facile conficitur ex num. 4, ubi Augustini epistolam LXVII, de qua heic expostulat, ante hoc ferme quin- quennium in insula Adriæ dicit inventam fuisse a Si- sinnio, quod nos circa an. 398 ostendimus contigisse. Addunt saepius laudati Benedictini Editores, e quibus hac serie sumpta sunt, Hieronymum partim quidem superioribus epistolis respondere, sed partim etiam alteri, quæ minime reperitur, in qua nimirum Augus- tinus significabat epistolam quamdam, cui respon- sum flagitabat, a se primum Prosturo traditam, se- cundo missam fuisse per quemdam alium, atque hunc maris timuisse discrimina, et navigationis mutasse con- silium. Tum subdunt, istud tamen rescriptum suum Hieronymum non misisse ante Cypriani redditum, qui simul et illius perlator fuit, juxta epistolam Augu- stini heic CXVI num. 30, et alterius Hieronymi CXII scriptæ exeunte anno 404. vel serius.

CVI. Scripta forte an. 403. — Eximia isthæc ad Sunniam, et Fretelam epistola inter illas computari solet, quarum ætas minus comperta est, ac certo tempori non assiguntur. Secus videtur nobis, et notas minime obscuras invenisse credimus, quibus illam (1) ad annum 403 referre nec incommodum sit, nec difficile. Illud primum in confessu est, quod probe etiam notatum est Martianæo, nunquani Hieronymum luculentissimam hanc epistolam silentio fuisse præ- teritum, si illam tum temporis elucubrasset, cum aduersus Russinum pro se scriberet Apologiam. Cum enim id maxime per calumniam objiceret presbyter Aquileiensis, in suggillationem LXX. Interpretum susceptam ab Hieronymo Instrumenti veteris trans- lationem, vix credi potest Hieronymus, ut adversarii

(1) Videsis hanc ipsam epistolam ad sun. et Fret. n. 12 ex quo loco videtur eam prescripsisse S. Pater antequam alteram ex Græco translationem, sive Gallicanam, ut vo- cant, emendaret vide et in eum Psalterii lorum Notas.

calumniam retunderet, hinc inde exempla emendi- care voluisse, atque hanc unam epistolam silentio premere, qua continuo LXX. Interpretes bene au- diunt, et qua omnium luculentissimum pro se testi- monium adducere potuisset. Nondum igitur eam adornaverat: quæ proinde post medium anni 402, cui posterior Hieronymi Apologia tribuitur, statuen- da est. Sed rursus post insequentem annum 403 non videtur differenda; siquidem haud fallimur, cum in hujus anni epistola CVII ad Lætam mox subne- ctenda, eam memorari nobis persuasimus. Ibi Hiero- nymus quæ christianæ Religioni tunc temporis ac- cessissent incrementa enumerans: *De India, inquit, Perside, Æthiopia, monachorum quotidie turbas suscipimus: depositus pharetras Armenius, HUNNI PSAL- TERIUM discunt, etc.*, quibus postremis verbis non alios, quam Sunniam ac Fretelam Hunnos, sive Hunnis finitos credimus indicari, quos modo his, de quibus agimus litteris, Psalmos docuerat, eorum variantes lectiones græcas atque latinas propius ad hebraicam exigens veritatem. Cur enim, nisi eam epistolam in animo habuit, eamque scripto notat, *Psalterium* his tribuit, coque illos dicit dudum erudi- totis, et non potius depositas sagittas, et bellicosa pectora in mansuetudinem christianam conversa, aliaque id genus, quæ eorum ingenii aptari magis viderentur? Cum vero illa ad Lætam epistola an. 403, ut mox ostendemus, ante obitum Sanctæ Paulæ omnino sit collocanda, qui anni 404 septimo Calen- das februario contigit; isthæc ad Sunniam ac Fre- telam, quæ illam præcessisse intelligitur, ad supe- riorem annum 403 post exaratos contra Russinum apologeticos libros referri per quam commodè pote- rit.

CVII. Scripta an. 403. — Si, quæ modo exposui- mus ad consignandam huic anno epistolam ad Sun- niam ac Fretelam, legitima sunt, isthæc ad Lætam, quæ post aliquot saltem ab ea menses dictata est, ad anni finem spectabit. Certe ad insequentem 404 trans- ferri nequaquam potest; quandoquidem heic passim meminit Paule Matris, quæ adhuc vitam ageret, ac posset neptem suam, Lætæ Aliam gremio fovere, ac tenellum animum ad virtutem efformare; cum illam constet hujus initio anni obiisse. Neque obscurior ea nota est, qua num. 2. *Getarum rutilum, ac flavum exercitum tradit Ecclesiarum circumferre tentoria, et ideo forsitan contra nos æqua pugnare ucie, quia pari Religionem confidunt.* Etenim Gothi, quos Getas vo- cat, cum ab anno 400 in Italia irrupissent, post biennium Arcadio V et Honorio V Coss. contra Ro- manum exercitum fortiter æqua acie dimicarunt: quod Prosper in chronicu *Adversus Goths* dixit, re- hementer utriusque partis clade Pollentia fuisse pugna- tum. Quod Hieronymus prælium satis aperte respicit, scribens insequenti anno 403

CVIII. Scripta anno 404. — Dolorem, quo ob dor- mitionem S. Paulæ consiciebatur, ut sibi, atque Eustochio solaretur, hanc de ejus laudibus, ac vita epistolam ad duas lucubratiunculas dictavit, quod post

paucos menses ab ejus morte fecisse, facile ex tota orationis serie colligitur. Quo vero tempore illa e vivis excesserit, his sub epistolæ finem notis exposuit. *Dormivit sancta ac beata Paula septimo Calendas februarias, tercia Sabbati post solis occubitum. Sepulta est quinto Calendas eamdem, Honorio Augusto sexies, et Aristæneto Consulibus: nimirum an. 404.*

CIX. *Scripta eodem an. 404.* — Biennio antequam contra Vigilantium tractatum ex proposito elucubraret, hanc a se datam epistolam ad Riparium Tarraconensem ipse in eo Libro testatur Hieronymus, ubi de vigiliis, inquit, et pernoctationibus in Basilicis Martyrum æpe celebrandis, in altera epistola, quam ante hoc ferme biennium, Sancto Ripario presbytero scripsoram, respondi breviter. Eum vero tractatum, ut ipse nota, dictavit, festinante admodum fratre Sisinnio, et propter Sanctorum refrigeria ad Ægyptum ire properante. Qui Sisinnius partim ex præfatione secundi libri Commentariorum in Zachariam, partim ex alia tertii libri in Amos, intelligitur an 406 festinassem ire in Ægyptum, cum Commentarios in eundem Zachariam Exuperio Tolosano deferendos a sancto doctore accepisset, quos ipse eodem anno 406, qui *sexti consulatus Arcadii Augusti, et Anicii Probi fastis nomen imposuit*, a se testatur elucubratos. Igitur subductis rationibus haec ad Riparium epistola, quæ ante ferme biennium data est, ad annum spectat 404.

CX. « *Scripta circ. an. 404.* — Hæc de epistole hujus ætate disserunt Benedictini. « Post Cypriani profactionem in Palæstinam, cum Augustinus redditia sibi per Asterium epist. hec CII sentiret Hier. non nihil offensum suis litteris, quas per Italiam sparsas fuisse, nec tamen ad ipsum, cui scriptæ erant, perlatas querebatur; non distulit, quin continuo hanc epistolam rescriberet, ubi dum ejus querelis facere satis studet, testatur se Apologiam adversus Russinum acceptisse, atque se illius inter eos enatæ dissensionis exemplo territum, cum quædam ad se in Hieronymi epistola legeret ipsius indignationis indicia. Itaque pertinet haec epistola ad an. circiter 404, quo jam annum ætatis quinquagesimum attigerat Augustinus, qui se senem esse proflitetur, nunc. 5 nequaquam ibi senis nomine (uti interdum solet) notans ætatem ultimam, quæ ab anno 61 inchoatur; alioquin remittenda esset epistola ultra an. 414. »

CXI. *Scripta eodem an. 404.* — Præsidius tametsi in hujus epistolæ inscriptione *Consacerdos*, id est Episcopus appellatur, is tamen omnino videtur esse, quem, ad anni superioris puta initium, Hieronymus Augustino plurimum commendavit epist. CIII., eumque Diaconum, ac sibi germanissimum dixit. Ex quo iterum, sed multo magis ex ipsa hac epistola licet intelligere, eam, qua Præsidius Augustino commendabatur, commodius longe a nobis illi 403 tributam, quam vulgo sit 397. Hæc interim, de qua agimus, ut optime Benedictini adnotarunt, data est occasione superioris epistolæ, quam per Præsidium Hieronymo mitti, imo etiam Hieronymum per ejus litteras sibi placari postulat Augustinus; unde ad idem tempus,

seu an. 404 facile pertinere intelligitur.

CXII. *Scripta circ. fin. an. 404.* — Benedictini ad hunc modum de hujus epistolæ epocha argumentantur. « Cypriano in Africam revertenti, duas ad Augustinum epistolæ, scilicet hec CV et hanc ipsam CXII dedit Hieronymus, juxta epistolam Augustini hec CXVI, n. 38. In hac CXII respondet tribus ex allatis sibi per Cyprianum epistolis, scilicet LVI, LXVII. et CIV. Nihil vero de CX, dicit, quam haec dubie nondum acceperat. Scribebat ergo versus finem anni 404. Certe non citius; quandoquidem jam exauktoratus erat Joannes Chrysostomus, ut non obscure significat in hac ipsa n. 6. »

CXIII. *Latine reddita et CXIV. Scripta an. 405.* — Id certis argumentis in Notis constituimus de hisce epistolis, ut non una, quemadmodum hactenus obtinuit, sed duas sint habendæ, quarum altera potiore sui parte truncata, Hieronymum habuerit interpretem, altera, quæ integra visa est, enidem præferat auctorem. Hinc porro utramque sub idem tempus e S. Doctoris calamo prosecuisse colligimus, quod in altera, sive CXIV qua theophilense librum cum praefixa sua epistola, cuius breve istud fragmentum superest, ad Theophilum remittebat, impedimenta in illo opere interpretando causatur, quæ sunt *Isaurorum repentina eruptio, Phœnicis, Galileæque vastitas, asperitas hyemis, ac famæ intolerabilis*. Hæc vero annum denotant 405 quo Isauri, vastatis Phœnicis, Galileæque regionibus, terrem Palæstinæ, ac præcipue Jerosolymæ intulerunt; unde et famæ intolerabilis orta est. Hyenis quoque hujus anni in aliquot jam exauktorati Chrysostomi litteris, solito asperior dicitur. Exinde autem Hieronymi epistolæ ad ejus anni ferme medium deduci præstat, quod ubi dilatationem suam in convertendis Theophili scriptis excusat, se dicit diebus sanctæ Quadragesimæ gravissimo languore (1) corruptum pene mortis limen fuisse ingressum. Vid. Notas ad easdem Epist. CXIII et CXIV.

CXV. *Scripta eodem an. 405.* — Epistolæ tempus Benedictini Editores ita investigant. « Hanc Hieronymus per Firmum transmittit, excusans quod ab Augustino provocatus, compulsusque ad respondendum, id demum fecerit vel invitus, scilicet epist. CXII. quæ idcirco paucò tempore istam CXV. præcesserit. Suspicatur quoque Augustinus in subsequenti epistola num. 1. Hieronymo, priusquam hanc ad ipsum dicaret, redditam fuisse epistolam suam CX. Hæc igitur non temere ad an. circiter 405. revocatur. »

CXVI. *Scripta sub idem tempus.* — Denique Benedictini, Lecta, inquiunt, superiore epistola, mox hanc CXVI. ad Hieronymum rescripsit Augustinus, qua tum isti postremæ per Firmum allatæ, tum aliud abusus, quas Cyprianus retulerat scilicet CV. et CXII. respondet. »

CXVII. *Scripta forte an. 405.* — Hujus meminit in libro contra Vigilantium, quem nihil dubitandum ad annum 406. pertinere. *Né, inquit, rursum malignus*

(1) Vereor ne hæc eadem illa gravissima ægrotatio sit quam in præfatione tertii in Amos libri memorat, quæque S. doctori contigit anno dubio procul 404. Sexi consulatus Arcadii Augusti, et Anicii Probi.

Interpres dicat, factam a me materiam, cui rhetorica declinatione respondeam, sicut illam, quam scripsi ad Gallias Matris et Filiæ inter se discordantes. His porro recentissimum opus designari, et quid paucis sane tempore ab illo contra Vigilantium scripto distaret, conjectimus: ut quid enim veterem calumniam tun demum commemoraret? Forte etiam malignus interpres Ruflinus fuerit, qui cum in libris Invectivarum nihil hujusmodi Hieronymo objecerit, de ore postea detraxisse putandus sit: quæ conjecturæ annum facile 404. aut sequentem 405. designant.

CXVIII. *Scripta an. 406.* — Juliano, ut saeculo penitus vale dicat, proponit imitandos Sanctum virum Pammachium, et ferventissimæ fidei Paulinum presbyterum, qui non solum divitias, sed se ipsos Domino obtulerunt. Hinc probe conficitur, neque ante annum 397, aut 398. quo Pammachius monasticam vitam, post Paulinæ uxoris obitum, amplexus est; neque post 409. quo Paulinus assumptus est ad Episcopatum, epistolam recensendam. Interim cum inter Juliani tentationes commemoret, Vastationem totius barbaro hoste Provinciæ, et in communis depopulatione privatas possessionum ejus ruinas, abactos armentorum, ac pecorum reges, vincitos occisosque servulos, atque alia hujusmodi, annum innuere 406. quo haec scriberet, haud obscure intelligitur. Eruptione enim Barbarorum, quæ illas regiones pervasisit, haud alia putanda est, quam illa, quæ ad an. 405. Stilichone II. et Anthemio Coss. contigit sub Rhadagiso, quemadmodum in Prosperi chronicæ consignatur. Igitur ad insequentis anni 406. si mavis etiam finem, non incongrue ipsa haec epistola revocatur.

CXIX. *Scripta sub fin. anni 406.* — Sisinnium Monachum qui tum aliorum, tum Minervii et Alexandri quæstiones ad Hieronymum detulit, hoc anno 406. legaverat in Orientem sanctus Exuperius Tolosæ Episcopus cum ingenti pecunia, ut Monachorum Palæstinae atque Ægypti inopiae subveniret, ut constat ex præfatione Commentariorum in Zacechariam. Pervenit Bethleem ultimo jam autumni tempore, quod ex laudata præfatione competitum est, ac traditis Hieronymo litteris, quod ex hac ipsa, de qua agimus epistola n. 1. liquet, moraturum se ibi usque ad diem Epiphaniorum promiserat: quo largissimo, subdit Hieronymus, spatio, singulis me responsurum putabam; cumque fortius noctium lucubratunculis ad plerosque dictarem, et expletis aliis, me ad vestram, Minervii scilicet et Alexandri, quasi difficillimam reservarem, subito subveniens asserens se illico prosecuturum. Nihil itaque duandum ante Epiphaniorum dies, atque adeo ante Januarium insequentis anni mensem, coactum Hieronymum propere respondere, ipsamque epistolam decembri hujus anni 406. commodissime tribui.

CXX. et CXXI. *Scriptæ sub idem tempus.* — Vastatem a Gothorum, Wandalorumque irruptione Gallicis illatam, quæ sub exitum anni 406. contigit, nusquam his litteris Hieronymus memorat, quam tamen minime silentio præteriisset, si post eam cladem, qua Aquitanæ, Narbonensis, aliarumque Provinciarum

urbes foris gladius, atque intus famæ vastabant, scripsisset. Quippe Hedibia ex illis erat regionibus, quod primis statim hujus epistolæ verbis competitum est. Alia ex parte quæstiones, quas enodandas haec proposuerat, pèr eundem Apodemium delatae sunt ad Hieronymum, per quem, ab iisdem, ut videtur, Galliæ finibus, Algasia suas ad eundem sanctum Doctorem deferendas commendaverat, quod ex utriusque epistolæ initio constat. Sub idem itaque tempus etiam utramque Hieronymi responsionem datam fuisse, primum est credere, et forte per eundem quoque Apodemium, dum in patriam regredieretur. Quod ut verosimilium sit, posterior ista ad Algasiæ, nec ipsa Wandalorum meminit, et tamen certo certius, non nisi post anni 406. aliquot saltem menses data est. Cum enim quæstion. X. Rempham mentio incidisset, *De eo, inquit, in Propheta Amos plenius disseverimus.* Et porro nihil est dubitandum hoc eodem anno, qui sexti Consulatus Arcadii Augusti, et Anicii Probi fastis nomen imposuit, eos Commentarios elucubratos. Igitur sin minus ad anni hujus finem, cuius ultimo pene die in Gallias exercitus Barbarorum irrupit, haec duæ simul juncta epistole referendæ sunt, hac poterunt ratione ad anni insequentis 407. initium deduci, ut nondum Hieronymus tam longe dissitæ regionis cladem audiverit, cuius tamen fama orbem cito pervasit.

CXXII. *Scripta an. 407.* — Haec demum epistola, quam ideo ad an 407. distulimus, Barbarorum in Gallias irruptionem ac vastitatem Hieronymus memorat. Ut nempe Rusticum, ad quem litteræ destinantur, Artemia conjugis suæ conversæ exemplo ad pœnitentiam excitet, moneatque *jurisjurandi qua testificatione pollicitus erat, ut conjugem ad sancta transeuntem loca vel statim, vel postea sequeretur, miserari provincie ejus faciem ob oculos ponit:* quæ annum 407. ut supra ostendimus, designat. *Quod si te, inquit, rei familiaris tenent reliquæ, ut scilicet et mortes amicorum, et circum video, et ruinas urbium atque villarum, saltem inter captivitatis mala, et ferociæ hostium rultus, et Provinciæ tuæ infinita naufragia, teneto tabulam pœnitentiae.*

CXXIII. *Scripta an. 409.* — Ut Ageruchiam ab ineundis secundis nuptiis deboretur, præter Bigamiae incommoda, ea demum exaggerat, quæ ejus temporis calamitates inferebant. Ex his Hispania jamjam perituræ, et Roma ipsa in gremio suo non pro gloria, sed pro salute pugnans; imo ne pugnans quidem, sed auro, et cuncta supellectile vitam redimens. Quæ quidem satis aperta note sunt anni 409. cum scelere semi-barbari proditoris, Stiliconis scilicet a Vandalis prægnati, sub finem superioris anni ab Alarico obsessa est Roma, quæ, ut salutem utcumque redimeret, barbaro Duci ingentem vim auri appendit.

CXXIV. *Scripta an. 409. vel 410.* — Prima statim epistolæ verba, quo scripta sit tempore, palam faciunt. *Ante annos, inquit, circiter decem, Sanctus vir Pammachius ad me cujusdam schedulas misit, quæ Originis περὶ Ἀρχῶν interpretata volumina continerent, etc.*

Enimvero Pammachii litteras LXXXIII. quas heic Hieron. recolit, ad an. 399. esse revocandas suo loco ostendimus; atque adeo isthæc ad Avitum, post annos circiter decem data, ad 409. vel ad 410. spectabit.

CXXV. *Scripta an. 411.* — Non possumus quin ad Russinum jam fato functum referamus, quæ num. 18, de Grunno dicuntur in hac epistola: *Testudineo Grunnius incedebat ad loquendum gradu, et per intervalla quædam vix pauca verba carpebat, ut eum putares singulare, non proloqui. Et tamen cum mensa apposita Librorum exposuisset struem, etc., ad finem usque ejus numeri.* Atque hoc uno quidem argumento infringi putamus conjecturas doctorum hominum, qui an. 406. sine ambiguitate epistolam tribuendam, unamque ex iis esse volunt, quas Sisinius tunc temporis e Palestina redux detulit in Hispaniam. Nam quæ sub epistola finem de Exuperio Tolosæ Episcopo, ejusque eleemosynis dicit, ad preteritum tempus spectant, ut eas eleemosynas, quas per Sisinium Ægypti monasteriis elargiendas transmiserat, heic omnino non indicat, sed alias, quas per id quoque temporis erogaret. Quamobrem, cum palam sit, sub finem anni 410. supremum diem Russinum obiisse, quæ hic ejus jam demortui sit mentio, cogit ut ad insequentem saltem 411. epistolam deducamus; in quem etiam apprime convenit, quæ sub ejus finem exprimitur tristissima illa universi orbis facie, post captiam, direptamque Urbem, ut *juxta, post miseras ejus temporis, et ubique gladios sævientes, satis dives esset, qui pane non indigeret, et nimium potens, qui servire non coegeretur.*

CXXVI. *Scripta an. 412.* — Cum ad Marcellinum Tribunum in Africam hæ litteræ datae sunt, in Ezechiel commentarios, ut num. 2. perspicuum est in ipso dictandi exordio Hieron. intermisserat, quod nimium *animus ejus Occidentalium Provinciarum, et maxime Urbis Romæ vastatione confusus esset.* Hoc autem anno cum tres explicasset libros subitus impetus Barbarorum sic Ægypti limitem, Palæstinae, Phœnicis, Syrie percurrit... ut vix manus eorum misericordia Christi potuerit evadere. Itaque alio ab eo, quo capta Roma est, anno hæ litteræ consignanda sunt, quod ipse verbis; *hoc autem anno apertissime declarat.* Hic vero non nisi alter post Urbis vastationem, nempe 412. commode potest intelligi; quandoquidem Commentarii in Ezechielem, quos eodem hoc anno iterum ab exordio ad tertium usque librum perduxit, in annum insequentem 413. diffiri non placet. Sentio tamen ex epistola heic 411. n. 8. tum alia Augustini 410. c. 6. num. 20 colligi posse, Marcellinum ab Hieronymo non antea sciscitatum fuisse de animarum origine, quam ab Augustino responsionem hac de re accepisset. Hanc autem responsionem non aliam esse quam ejusdem Augustini ep. 413, quæ ad Augustum mensem anni 412 spectat, atque adeo ad insequentem 413. Hieronymi responsionem videri posse transferendam.

CXXVII. *Scripta eodem an. 412.* — Post aliquot dies ex quo capta Roma est, direptaque ab Alarico anno 410. puta Septembri mense, Marcella diem ob-

iit, quod sub hujus epistolæ finem copiose Hieronymus narrat. Atqui sub ejusdem initium, quod ab ejus morte hue usque laudibus prosequi Sancta fœminæ memoriam distinsset, et biennium præterisset *silencio, tristitia incredibilis fuisse causatur, qua se romani imperii captivitas afficerat, imo universus orbis et clatribus afflictus, ut nihil dignum Marcellæ laudibus dici tunc posse judicaret.* Eo igitur expleto temporis spatio, an. scil. 412 melioribus auspiciis Epitaphium ejus memoriae dedicavit, quod Principiæ Virgini inscribit.

CXXVIII. *Scripta an. 413.* — Pacatulam, quam hisce litteris quas postea lectura esset, erudire intelligit, natam biennio, aut triennio antequam epistolam istam scriberet, satis manifesto indicat sub ejus finem, cum sui temporis deslens calamitates, *Orbis, inquit, terrarum ruit... Urbs inclyta, et Romani imperii caput uno hausta est incendio: nulla est regio, quæ non exules Romanos habeat.* Et paulo infra: *His Pacatula nostra nata est temporibus: inter hæc crepundia primi carpsit ætatem, ante lacrymas scitura, quam risum.* Hæc vero tristissima rerum facies, quam capta jam Urbe, et romani imperii truncato capite, describit, in alium commodius annum, quam 413 convenire non videtur; nec ipsa itidem infantula, quæ ut citius sub idem tempus quo, cecidit Roma, in lucem venit, ex toto superiori contextu, triennium excessisse credenda sit, quippe quæ interim in sinu matris garacula voce balbutiret, nec si modo litterarum elementa cognosceret, ultra aliquid posset, quam syllabas jungere.

CXXIX. *Scripta an. 414.* — Jam duplicitis Præfecturæ honorem transegerat Dardanus, cum istas ad eum litteras Hieronymus destinavit, ut sub earum finem perspicuum est. Ac primum ille præfectus Prætorio Galliarum: suit, an. 409 notante Gothofredo Cod. Theod. lib. XII, Tit. 1, de Centurionibus, leg. CLXXI. Itursum vero eamdem præfecturam gessitan. 413, ut ex Tironis Prosperi chronicò elicitor, ubi Dardani potissimum industria Jovinum tyrannum, averso ab ejus societate Ataulpho Rege, oppressum tradit: Olympiodorus confirmat. Hæc autem satis argumento sunt, scriptam non fuisse epistolam ante an. 414. Sed rursus cum eam primo commentariorum in Jeremiam libro cap. 3 a se nuper editam dicat, isque liber ut serius ad insequentem an. 415 revocari queat, ut suo loco monstramus, palam sit, superiori ipso, nempe 414, produisse.

CXXX. *Scripta an. 414.* — Tribus haud obscuris notis, quo tempore ad Demetriadem scriberet, ipse Hieronymus indicavit. Prior illa est num. 2 ubi se ait *occupatum in explanatione templi Ezechielis... et in ea parte delubri, id qua Sancta Sanctorum, et Thymianatis altare describitur, maluisse parumper uti hoc diverticulo, ut de altari transiret ad altare, scilicet Demetriadem.* Post nempe an. 414 ad quem usque deduci postremi Commentariorum in Ezechielem tres libri vix possunt, censeri nequaquam debet epistola, quæ illis intermissis dictata est. Alteram designat, cum Heraclianum Africæ Comitem iis verbis describit, ut

omnino post ejus necem loqui perspicuum sit. Quem nescias, ait, utrum avarior, an crudelior fuerit; cui nihil dulce preter vinum et pretium, et qui sub occasione partium clementissimi Principis, sævisimus extiterit tyrannorum, etc. Hic an. 413 quo Luciani V. Cl. collega in consulatu fuit, sub August. mensem, Novarum, ut ait Prosper, in Africa rerum reus honorem amisit et ritam: ex quo facile est intelligere non ante ejusdem an. 413 finem, quæ de nequissimis ejus moribus recitavimus, Hieronymum scribere potuisse Denique sub epist. finem quæ tertia nota est, librum de Virginitate servanda ante annos circiter triginta editum a se notat, qui liber, sive epist. XXII cum ad 584 certis argumentis pertineat, hanc proprius docet ad ipsum 414 revocandam.

CXXXI. CXXXII. Scriptæ an. 415.—Harum ætatem cum Cll. Benedictinis editoribus ad an. 415 referimus, quod nempe occasione Orosii Presbyteri in Palæstinam hoc anno sub vernum tempus navigantis, prima dictata sit, quod ex num. 2 constat. Orosius enimvero ante mensem Julium convincitur in Palæstinam appulisse hoc anno, quando eo mense hujus anni Jerosolymis in aciem descendisse contra Pelagium disputando, nemo insciatur. Porro alteram, quam simul perferendam idem Orosius accepit, eodem etiam tempore cum superiore scriptam fuisse indicat non modo Augustinus heic n. 4 et in alia epistola CLXIX, cap. 4, n. 13, et lib. 2, *Retract. c. 45*, sed etiam Hieronymus rescripto suo, quæ heic est epistola CXXXIV.

CXXXIII. Scripta eodem an. 415.—Tempus hujus epistolæ Orosius, qui superiores ad Hieronymum deferendas accepérat, in Apologetico cap. 4 non obscure significat. Nam de Jerosolymitano conventu disserens, ac de Pelagi errore, quod homo suis viribus posset mandata Dei custodire, si vellet, *Hoc*, inquit, *Beatus Hieronymus... in Epistola sua, quam nuper ad Ctesiphontem edidit, condemnavit; similiter et in libro, quem nunc scribit, collata in modum Dialogi altercatione confutat.* Habitus porro est Conventus ille sub Joanne ejus orbis Episcopo, an. 415 sub Julii mensis finem, ut ex eodem Orosio colligere est, qui diem 47 fuisse tunc notat *ante primum Encæniorum diem*. Encæniorum autem dies primus, quod alibi notatum est nobis, erat xiv Septembris, teste Nicephoro, lib. 8, llist. cap. 10. Jam itaque epistola ad Ctesiphontem, quam nuper datam ante Jerosolymitanum Conventum affirnat, si quis eam malit altius evehere, ad ejusdem anni 415 fortasse initium spectabit, certe diutius illum antevertisse, ut vere dixerit Orosius, nullatenus potest. Nec proinde quemquam movere debet nuper ei cujusdam Chronologi opinio, qui eam triennio ante scriptum arbitratur, sive an. 412. quod cum omnium primus scriptis Pelagio occurrisse Hieronymus dicatur, sub ipsis Pelagianæ hæreseos primordiis id præstissime videretur.

CXXXIV. Scripta an. 416.—Per Orosium, quem statim impense laudat Hier. quique sub vernum tempus an. 416 e Palæstina in Africam regressus est, non imme-

rito creditur isthac epistola Augustino reddita. Certe post absolutos tres Dialogorum libros contra Pelagianos, data est; tertium enim citat n. 4. in quo Augustinum laudasset. Certe, inquit, et in Dialogo, quem nuper edidi, tuæ beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus sum. Eos porro libros ex Orosii testimonio intelligimus ad superioris anni 415 posteriore partem spectare, ipsam vero epistolam, quæ nuper ab illis dictata est, non nisi ad proxime insequentem 416 hoc etiam argumento referendam censuimus.

CXXXV, CXXXVI et CXXXVII. Scriptæ an. 417.—Harum causam intelligere est ex Augustini libro de Gestis Pelagii sub finem; unde etiam tempus recte colligitur, quo date sunt. *De his autem, inquit, quæ post hoc judicium (nimurum Diospolitanæ Synodi) ibi a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur, ut servi Dei, et ancillæ ad curam Sancti Hieronymi pertinentes, sceleratissima cæde afficerentur, diaconus occideretur, aedificia monasteriorum incenderentur, vix ipsum ab hoc impetu, atque incursu impiorum in Dei misericordia turris munitior tueretur, tacendum nobis potius video, et expectandum quid illic fratres nostri Episcopi de his tantis malis agendum existimarent; a quibus eos dissimilare posse quis credat?* Ille sane mala hisce epistolis Innocentius execratur. Ex ea autem narratione liquet, post Diosopolitanam Synodum, que an. 415 mense Decembri celebrata est, sequenti anno 416 ab illo perditorum hominum cuneo illata in Hieronymum mala, eaque post aliquot saltem ejus anni menses. Sed epistolas ipsas ad anni 417 succendentis initium deferendas esse ex priore illa, quæ est ad Aurelium, eruditæ viri, et præcipue Cl. P. Constantius contendunt. Nam Aurelius, qui operam videtur dedisse ut Hieronymi litteræ, quæ jam intercederunt, ad Innocentium pervenirent, et vicissim ab Innocentio jubetur curare, ut Hieronymo istæ reddantur, ille est Episc. Carthaginensis, qui cum Collegis Millevitanæ Synodi circa anni 416 finem, ad Innocentium, contra Pelagium, atque Celestium scribens, Hieronymum a Pelagianorum factione quidquam passum esse ignorabat: ut ex Synodica recte colligitur, ubi Hieronymiani pro catholica fide zeli fit mentio. Rursus vero ex ipso Innocentii ad Aurelium familiari rescripto, omnique ejus Papæ epistolarum serie, facinoris tam atrocis notitiam, ante hunc euundem annum 417 eum colligitur non habuisse: neque adeo ejus litteræ, de quibus agimus innotuisse videntur Augustino, qui dum hoc ineunte anno librum de Gestis Pelagii scriberet, loco supra citato dixit *expectandum quid Episcopi de his tantis malis agendum existimarent, a quibus eos dissimilare posse non crederet.* Cæterum cum hoc anno 12 martii die vetera monumenta Innocentii obitum consignent, epistolas Februario mensi, ut citius, deputandas nemo non judicet.

CXXXVIII et CXXXIX. Scriptæ circ. an. 417.—Idem facinus ab hæreticorum satellitibus Hieronymo intentatum, Monasterii incendium, ac domus

eversionem renuntiare nobis hæ litteræ visæ sunt, quas ideo ad ideam sere tempus pertinere judicavimus. Indicat in priore, pulsū esse non solum de nrbe, sed etiam de Palestinae finibus Catilinam, quo nomine alium, quam Pelagium immuere voluisse, non est verosimile. Mox sibi dicit melius risum esse locum mutare, quam fidei veritatem, edificiorumque et mansionis amoenitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus in præsentiarum aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladiis dimicandum. In altera etiam, quæ est ad Apronium, non tam dolet dominum suam secundum carnales opes hæreticorum persecutionibus penitus eversam, quam gaudet eam Christo proprio spiritu abib⁹ divitiis repleri. Cæterum in Loci Sanctis profluitur quieta esse omnia, et hæreticos os impietatis non audere aperire: quæ indicio sunt, hanc aliquanto post superiorē tempore, temetsi easdem turbas ac motus denotet, esse collocandam.

CXL. Scripta circ. idem tempus. — Præsenti in Sanctis Loci Cypriano data est, et cum non uno in loco Pelagianum dogma impugnet, non tamen acerbe facit, ut non incongrue licet argumentari, expulso iam de Palestinae finibus Pelagio, cum quieta essent omnia, ut in superiori epist. notat, hanc pariter suis exarata. Evidēt præponi biennio posse non inficiātur, antequam violentas in Hieronymum manus hæretici injecissent; sed nemo, speramus, moleste feret, nos aliis ex conjecturis hunc ei locum constituisse, in quem pleraque commodius convenire visa sunt.

CXLI et CXLII. Scriptæ circ. an. 418. — Induximus jampridem in animum, non ut vulgo creditur, duas Hieronymi ad Augustinum has esse epistolas, sed unam, cuius post subscriptionem quædam veluti appendix brevior altera putanda sit. Orationis in utraque brevissima series, scriptiunculae posterioris indeoles, maxime vero Ms. Vindocinensis monasterii auctoritas persuasit, ut in Notis diximus ad ipsas epistolas CXLI, et XLII. Unde licet pro una recensere tantum non ausi simus, ordinem tamen, quem etiam apud S. Augustinum obtinebant, mutavimus, et ne dum ferme decennio disjungi, uno atque eidem temporis utramque volumus consignari. Est autem annus circuit. 418. cum de Pelagianorum damnatione in Palestina, satellito, et motibus sere loquantur, tametsi

Tres reliquæ Epistolæ, quarum tempus minus compertum est.

Tres in V Classe distulimus Hieronymi epistolas, quibus neque ex probabili ratione, neque ex eruditōrum hominum constanti auctoritate certam temporis epocham assignare fuit expeditum. Prior tamen quæ est ad Exuperantium CXLV facilius intelligitur post annum 386 data ex Bethleemi, quam antea e Calcidis eremo. Vide quæ in Notis ex Palladio observamus. Post eundem annum, quæ sequitur ad Evangelium

Jam itaque in recte ordinandis Hieronymi epistolis, qui maximus ferme est editoris labor, summaque inde studiosorum utilitas, quidquid potuimus, in commune contulimus: nunc cetera quæ nostrarum partium sunt, conferamus.

qui enigmatibus, ut est illud cap̨e Jerusalem a Nabuchodonosor, quæ Jeremiæ nolit audire consilia: laudent quoque Augustinum, qui contra flantes ventos ardore fidei persisterit.

CXLIII. Scripta videtur versus finem, an. 419. — Patres Benedictini sic argumentantur de hujus aetate epistole. Earum quas Hieronymus scripsit, Epistolæ omnium novissimam putat Baronius, remittitque an. 420 in quem Hieronymi obitus, juxta Prosperi chroonicum, incidit. Certe quidem Eustochii Virginis dormitio, cuius dolore sese vehementer occupatum testatur heic Hieronymus, non multo ante praedictum annum 420, reponi potest: quandoquidem Palladius Lausiacam historiam an. 419 aut 420, scribens, in vivis eam agere credit cap. 125. Quod vero ad Epistolæ perlatorem Innocentium presbyterum attinet, is an. 419, ad perquirendos Nicenos Canones missus a Patribus Africanis ad Cyrrillum, inde redit in Africam anno eodem, ante 26 Novembris, ut ex Cod. Can. Eccl. Afric. titulo, c. 137 liquet: eaque, dubio procul, occasione viso Hieronymo, epistolam, de qua agitur, afferendam accepit, hoc ipso anno, non subsequenti. Quippe epistole initio, cum Hieronymus excusat, quod Innocentius anno præterito, quasi nequaquam in Africam reversus ipsius ad Augustinum scripta non sumpserit, indicat unam et alteram Innocentii peregrinationem in Orientem: quarum prima, siquidem Innocentius de suo in Africam reditu incertus erat, non eadem est cum illa, quam anno 419, Africanæ Synodi auctoritate suscepit. Neque recte Baronius iis ex verbis Hieronymi colligit epistolam anno sequenti a legatione Innocentii datum fuisse. 1

CXLIV. Scripta initio an. 420. — Hanc denique Augustini epist. sub anni 420 initium datam inde colligimus, quod nun. 1, notet se scribere post quinque ferme annos evolutos ex quo in Orientem miserat librum non præsumptionis, sed consultationis sue ad Hieronymum. Hic enim liber ipsa illa est epistola in recensione nostra 131, per Orosium missa in Palestina anno 413, ut ex ejusdem Orosii profectio, atque habita Jerosolymis contra Pelagium disputatione ad eam epist. ostendimus. Si adeo annis 415, alias quinque addas, 420 efficies, cui epistolam consignamus.

CXLVI censeri ex eo velim, quod n. 2 se tradit vidisse Romæ, Inter presbyteros, absente Episcopo sedere diaconum. CXLVII. Postrema ad Sabinum iis ascribi temporibus solet, quibus barbari Imperii terras invaserant. Certe barbarum maritum ejus, quam Sabinianus corruperat, feminæ, eunisque militem fuisse indicat nun. 11.

S. EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI VITA

EX EJUS POTISSIMUM SCRIPTIS CONCINNATA AD EMINENTISS. S. R. E. CARDINALEM DOMINICUM RIVIERA.

CAPUT PRIMUM.

I. Hieronymi Patria. II. Natalis annus. III. Nomen.
IV. Parentes et consanguinei.

I. Eusebius Hieronymus, Doctor Ecclesiarum maximus, Stridonem, ignobile oppidum, quod, ut ipse ait, a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit (*Lib. de Vir. Illus. cap. ult.*), ortu suo nobilitavit. Sed hanc laudem, pristinis loci vestigiis jam tum ab illius ævo sere deletis, plures hodie civitates sunt, diversæque provinciæ, quæ sibi vindicent. Concertationes quoque recentiorum hac super illud Dalmatiæ adscribunt : et Dalmatiam quidem Hieronymum dixit suppar illi Scriptor Palladius. Vulgo etiam, ne recitandis Auctorum nominibus immoremur, sententia ista obtinet, et magni nominis testium nititur auctoritate. Sed primum ipse se nunquam Dalmatam S. Pater vocat. Quin potius alio natum sub cœlo indicat, cum alibi, tum inferius laudando testimonio in Sophonie caput primum. Non est deinde locum invenire in Dalmatiæ finibus, qui vel nominis similitudine, vel terræ situ, antiquam Stridonem referre commode videatur. Nec vero quemquam de nomine assignat Lucius, magnus sententiae ejus index, et nuperus rerum Dalmaticarum historicus ; qui autem Sidrona Ptolemæi huc referunt, quam longe ab omni veri specie aberrent, mox, ubi de Liburnia dicemus, planum erit.

Alii Pannoniae malunt attribui ; nam et in Nicænis subscriptionibus *Domnus quidam Stridonensis ex Pannonia Episcopus* nominatur, et ab eo, qui proxime præcedit ibi, Episcopo Dalmatiæ distinguitur. Et quanquam subscriptiones illæ, num sint Nicænae, an alteri sequioris temporis Synodo tribuendæ, disputatum est ; nihilominus Stridonem Pannoniae olim accensitam, satis persuadent. Nec par credere est, quod automat doctus vir, suis postmodum e Dalmatia in Pannoniæ censem translatam, cum Eccle-

siaстice provinciæ vetustiori partitioni saepius adhærent. Pannonium quoque se ipse subindicat S. Pater, ubi Patriam suam *rusticitatis vernaculaum* (*Epist. VII*) vocat, et Castricum veterem amicum fortasse et conterraneum, *Pannionum hominem, id est terrenum animal* (*Ep. LXVIII*) appellat ; quo non videtur dictorio suisse amicum petitum, nisi et sibi illud commune ex gentis ingenio suisset. Sed quod aiunt qui ab hac parte stant, Stridonem eam suissem ad Muram fluvium, alias in Pannonia superiori, hodie in Stiria XV. mille passibus infra Rakelburgum in Eurum, versus confluentes Muræ in Dravum, sive, quod eo tamen recedit, prope arcem Csan Tornga, nec nisi diei itinere distantem a Sabaria, quod noti nominis in Hungaria est oppidum : hi, inquam, rem dicunt incredibilem. Et siquidem nullus alias locus est, cui possint Hieronymianæ patriæ partes adjudicare, ipsi quod proposuerant, plane destruunt. Est enim locus ille in media fere Pannonia, non ad ejus limites : nec potuit unquam, quod ait Hieronymus, suissem Dalmatiæ confiniis ; atque adeo illa ejus patria omnino non fuit.

Propius ad verum dicere visi sunt, qui in Liburnia eam collocant ; erat enim ea provincia Pannonia et Dalmatiæ contermina, et ab hac quidem Bebiis Montibus a Strabone memoratis, ab illa autem Thisio flumine separabatur. Porro ibi Ptolemæus (*Lib. II. c. 17*) cognominem fere urbem Sidronam inter mediterraneas recenset, datque Liburniæ, ita tamen ut in limitem Dalmatiæ incidat, paulo supra Titii amnis fontes, qui Liburniam finit. Salva hoc invento visa res est : nam etsi Pannoniam, Dalmatiamque, non autem Liburniam Hieronymus memorat, potuit ejus ævo, mutatis subinde provinciarum finibus, urbs illa ex Liburnia in Dalmatiam, sive Pannonianam immigrasse : imo ei satis, ut sentio, est, si utramque provinciam neutri ipsa adscripta, terminaret. Multis itaque hæc sententia persuasit, tametsi

S. HIRRONYMI. I.

(Une.)

invicem vel pro Pannonicis, vel pro Dalmatiae lande certantibus : et diu est, quod meliorem Critici magni nominis amplecti nesciunt. At vero nimiam illa dissipata est civitas ab eo terrae tractus, quem terum, et vite Hieronymianae series significat : neque est verosimile longius eam ab eo solo ortum duxisse, in quo appareat puerulum egisse, et a primis nucibus junxisse amicitias. Tractum, inquam, qui *Æmonam* inter et Aquileiam interjacet, sive in carum vicinia est, a quo Sidrona Ptolemaei tota ipsa, in cujus opposito est limite, Liburnia intermedia provincia ab st. Deinde Liburnia, ut et Dalmatia Illyrico continebantur ; ejus due veluti partes erant ; et quanquam totus ille tractus Dalmatia etiam dictus aliquando est pro Illyrico. Liburnia nunquam nisi pro Illyrici, aut si mavis, Dalmatiae parte intelligitur. Testatur autem ipse conceptus verbis S. Pater, in alio se ab Illyrici solo natum : *Testis, inquietus in Sophon. cap. I. vers. 2. Illyrium est, testis Thracia, testis, in quo ortus sum solum.* Igitur Liburnia, quæ Illyrico comprehendebatur, natus non est : omnino autem non Sidronæ Ptolemaei, quæ Liburniam ad orientem finit, ac juxta ipsum Ptolemaeum (qui Illyrici fines ab Istria ad Scardum usque montem et superiore Mœsiam producunt) medio ferme Illyrico a tergo adjacet.

At quoniam, inquietus, denique loco natale S. Patris solum, et apud quas gentes investigabimus ? Ego, si quam olim Erasmus, et non ita pridem Lucius, preposteri studii et affectus parum digni gravibus viris insimularunt, sententiam replicare licet, in Istria, atque ea Italæ quidem nostræ, cum longe doctissimis Scriptoribus, e quorum numero est Thomas Archidiaconus Spalatensis, qui initio Seculi XIII. vixit, Blondus, et Marianus Victorius, constitui malum. *Sdrignam* nunc vocant, sive *Sdrin*, oppidulum in Tergestina diœcesi, inter Petram pilosam, Portulam et Primontem situm vix millibus passuum XL. distans ab Aquileia. Id ipse nobis visus est manifesto indicare Hieronymus loco superiorius laudato, si mentem ejus recte perceperimus. Quod enim ait, eam civitatem suisse quondam Dalmatia Pannonicaeque confinium, veterem se memoriam repetere, non sui temporis, ostendit ; et quod duas confines provincias memorat, locum arbitrando facit, neutri suisse eam proprie addictam. Porro Dalmatiam olim ad Istriæ usque limitem pertigisse, ex antiquis Geographis intelligas, atque his maxime, qui eam sub Illyrici vocabulo describunt, ut nec Dalmatiam de nomine unquam vocent, cum primis Pomponio Mela, Scymno Chio, Scylace atque aliis. Sed neque ipse difficitur dudum laudatus Lucius, cum cœpit Illyrici maritimi nomen obsolescere, proque ejus *Dalmatiae* vocabulum frequentari, hanc non solum veteres suos terminos, sed finitimum quoque Liburniam comprehendisse. Confinium illud itaque Dalmatiae, ad quod notat S. Pater positam patriam suam Stridonem, in extremo Liburnia ad Occasum limite omnino quærendum est. Enim nimis Pannonia superioris, quæ exinde ad septentrionem vergit, incurruunt. Istria

porro contermina utriusque regioni est : atque hujus quidem initio versus Ocam montem (ut sua his ratio constet, quæ de perobscuro illo Dalmatiae olim Pannonicaeque confinio, tradita ab eo sunt, quæ alias minime, ut hactenus ostensus est, intelligi, aut explicari possunt) Stridonem collocari, recta ratio persuadet. Ita et Pannonus et Dalmata, verius fortasse etiam Italus, quandoquidem Italæ Istria jam ab Augusti, Tiberisque temporibus attributa est, juxta veterem divisionem vocari potuit. Neque ulla heic carum objectionum locum habet, quibus aliae superius recitatæ sententiae refutantur. Quod vero locum eum esse diximus, quem *Sdrignam* hac tempestate appellant, partim Antiquorum opinioni, partim nominis nescio cui similitudini damus : denique et prævulgate incolarum traditioni, qui in hujus rei sidem monumentum ibidem Eusebius patris cum Epitaphio laminis insculo ostentant. Alioqui satis proposito nostro est, si in eo Istriæ tractu locandam Hieronymi patriam evicimus, tametsi alio, nobisque ignoto nomine oppidulum illud jam tum ab ejusdem S. Patris aeo a Gothis eversum, modo vocetur. Certe (quod alterum argumentum est in hanc rem) haud procul ab Aquileiensi agro exstisset, pleraque omnia comprobant vitæ ejus adjuncta, inque scriptis testimonia. Ejusmodi est illud (*Epist. VII.*), quod Chronatio, Eusebio et Jovino Aquileiensibus Presbyteris sororem suam, quæ bonos in patria vita magistros non haberet, commendat, eamque Juliani Diaconi, et quidem, ut in mss. libris dicuntur, *Aquileiensis*, fructum vocans, ut crebris epistolis in sancto proposito sustentent, et ut etiam a Papa Valeriano, Aquileiense tunc Episcopo, ad eam confortandam litteras impetrant, rogat. Si longius aberat, imo nisi finitima erat Aquileiæ Stridon, minime est verosimile, agentem utique in patria et domi sororem praesentis fuisse Juliani adhortationibus in sanctioris vitæ, a quo exciderat, instituto solidatam : itemque ab Aquileiensibus amicis petuisse Hieronymum, ut frequenter eam Epistolarum solatio conseruent, atque ab ipso Aquileensi Episcopo litteras in eam rem exigerent. Alia ex parte *Æmonenses* virgines (non *Hermonenses*, ut hactenus perperam lectum est) et Antonium in eadem civitate Monachum ita per Epistolas adloquitur, ut in vicinia exstisset patris suæ indicet : atque ibi cumprimis, ubi de sui nominis obtrectatore apud istos conqueritur, quem unum eumdemque esse cum eo liquet, qui eum apud Aquileienses sinistro ore dilaniabat. Est autem *Æmona*, quæ nunc Lubacum, volgo *Laubac* appellatur, limitanea olim urbs Italæ, et ut Ptolomæo dicitur, inter Italiam sub Norico Pannonicæ, distans passuum milibus ab Aquileia circiter quinquaginta. Quid hoc itaque verosimilius, quod dicebamus, in isto Aquiliam inter atque *Æmonam* tractu, versus Alpes Julias, quo loco juxta veterem distributionem in eosdem terminos Pannonia et Dalmatia, sive, quæ illo tunc vocabulo pars ejus appellabatur, Liburnia concurrebant, Stridonem natale Hieronymi solum exstisset ?

H. Alia est de anno, quo in hacem prodidit, eaque haud minus anceps atque obscura inter eruditos disputatio. Locum questioni, et variis hominum ea de re sententiis fecit Prosper in Chronico Integro, ut vocant, quod ex Lodonensi codice ms. Philippus Labbeus primus edidit, et nuperus Antiquarum Canisii lectionum Editor recognovit. Anno enim Christi 331, Basso et Ablavio Consulibus, natalem S. Hieronymi diem consignat: et licet non satis bene sibi in annis suppeditandis constet, ubi mortem ejus ad an. 420 Theodosio IX. et Constantio III. Coss. refert: in eo tamen quod errat (quippe qui annos illi 91 vita tribuit), ostendit ortum ejus citius ponit maluisse quam serius. Et errorem quidem illum aliis commoda interpretatione elevant, conciliantque secum ipso Prosperum, et cum eo veterem Vitam Hieronymi Autorem, qui Gennadius vulgo habetur, et annos eis tantum 88 tribuit: denique et cum Augustino, quem noster in Epistolis subinde tanquam dignitatem patrem, etate autem filium compellat. Cum vero adversus historicam veritatem, seriisque rerum Hieronymianarum continuo pugnet illa Prosperi notatio, et longo nimis intervallo S. Patris ortum praeverat, nobis qui ejus Vitam ex ipsiusmet scriptis adornamus, hujus testimonia, quae de aetate sua profert, illius auctoritati, et quod sunt quotque fuerunt Criticorum ea de re sententiis, preferre licet. Ratum primo certumque sit, eum cum se vel infantem, vel puerum, vel adolescentem vel juvenem vocal, consertque cum una quapiam rerum a se gestarum notatione, Pythagoricam, ut Laertius tradit (lib. VIII. Sect. 9. 10), aetatis humanae per vicennia computandæ methodum, quæ et passim tunc obtinebat, sequi. Puer, inquit, viginti annos implet: Adolescenti virginiti: Senex riginti. Sola infantia est, quam a pueritia non distinguebant, sed quasi pueritiae partem ad usque decimum quintum annum protrahebant, quemadmodum de Varrone Censorinus (*de Die Nat. Cap. XIV*) docuit. Ita et S. Benedicti Regula cap. LXX. Infantibus usque ad quintum decimum annum aetatis disciplinae diligentia et custodia adhibeatur ab omnibus. Haec probe constituta regula, si Hieronymi verba expandamus, exploratum fiet, eum anno circiter 346 natum, serius quam Prosper tradit, annis admodum quindecim. Experiamur itaque insigniora saltem aliquot per gradus aetatum loca. In Epistola LXVIII. ad Castricum num. 2. Brevem inquit, tibi fabulam referam, quæ infantiae meæ temporibus accidit. Beatus Antonius cum a S. Athanasio Alexandriæ Episcopo propter confutationem hereticorum in urbem Alexandriam esset accitus, isset ad eum Didymus, etc. Factum hoc narrant Chronologi accuriores anno 355, quo tempore annos natus erat Hieronymus juxta nostram hypothesisim sere decem: juxta eos autem, qui Properi calculos quoquo tandem modo sequuntur, vigesimum quartum excesserat, et non modo non infans adhuc era, aut puer, sed jam adolescentem ingressus. Ulterius quidem in Isaiam lib. V. cap. 15. spatia hujus aetatis producit, ubi ad tempora infantiae

sue refert Motu in terræ magnam, quando totius orbis litus transgressa sunt maria, eademque nocte Areopoleos mari conciderunt. Si enim eum dicit terremotum, ob quem refert Ammianus quoque Marcellinus, mare suos terminos excurrisse (lib. XXVI. Cap. 10), et Idatius mensi Augusto anni 365 intelligat, atque ipse demum Hieronymus in Chronico, mare litus egressum narrat: jam annum expleverat decimum nonum, ad quem usque infantiam protrahere, nihil quidem retal, si, ut supra volatum est, pro pueritia sumitur: proprio autem decimum quintum ea aetas non videtur excessisse. Sed et alii per ea tempora motas terræ horribiles acciderunt, ad quos locum hunc referre fortasse quis malit: et nos olim ibi annum diximus designari 344, quod nunc tamen induc volumus, atque emendari. Ut ut se res habeat, aliorum sententiae, quæ citius ortum S. Patris notant, aptari huic testimonio nequaquam possunt. Verum illud ceteris illustrius est, quod habet Lib. de Locis ad vocem Drys Mambræ ex Genesi; Quæ, ait, usque ad aetatem infantiae meæ, et Constantii regis imperium terribilis monstrabatur pervetus, et annos magnitudine indicans. His, si quid video, uterque postremus cum infantiae meæ scilicet, tum imperii Constantii terminus designatur. Enimvero iste imperare cum desit anno 361, ancum agebat vita decimum quintum S. Pater, quo nimisq; infantiam concludi dudum ostendimus. Id porro si verum est, ut veri speciem omnem habet, nihil poterat accuratius ad ortus sui anni, quem dicebamus 346, declarandum dixisse.

Sane infantiam excesserat, cum puerum se vocat: ut est illud in Abachuch (lib. I. Cap. 10), Dum adhuc essem puer, et in Grammaticæ ludo exercerer, omnesque urbes victimarum sanguine polluerentur, ac subito in ipso persecutionis ardore Juliani nuntiatus esset interitus, eleganter unus de Ethniciis, etc. Interfectus est Julianus anno 363, qui erat vita Hieronymi decimus septimus. Alibi totos qui aetati illi adtribuuntur, viginti annos suppeditat. Ejusmodi est illud Præsat. Commentar. in Epist. ad Galat. Non quod ignorem Cainum Marium Victorinum, qui Romæ, me puer, Rhetoriam docuit, edidisse Commentarios in Apostolum, etc. Cui geminum est illud lib. XII. in Ezechiel cap. 40. Dum essem Romæ puer, et liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem aetatis et propositi, etc. Enim vero cum Romæ daret litteris ediscendis operam, factus jam grandior, et etiamnum tamen puer, annos viginti compleverat. Deinceps adeo cum Pueritia jungit Adolescentiam, eoque clarius in rem nostram annum, quo natus est, indicat, quo propius terminos aetatis utriusque, unde rationes subducamus certiores, attigit. Epist. LII. ad Nepotianum, Dum essem, inquit, Adolescentis, imo et pene Puer et primos impetus lascivientis aetatis eremi duritia refresharem, scripsi ad avunculum tuum Heiodorum exhortatoriam Epistolam. Ea data est anno, ut pluribus suo loco ostendimus, 373, cum ipse initia adolescentiae jam duceret, sive annos natus esset viginti septem: id quod adeo in suppeditatione hac nostra recte

habet, ut fere ex hoc uno testimonio verus, quem diximus, natalis ejus annus jam constet. Et vero iisdem plane verbis usus est ætatem Imperatoris Valentini, cum mortem appetit, notaturus, Epist. LX. sive Epitaphio Nepotiani, *Adolescens*, inquiens, *Valentinianus, et pene Puer, post fugam, post exsilium. . . . necatus est.* Constat enim ab illorum historiis temporum, eum tunc annum sextum supra vi gesimum egisse, tot nimis, aut uno minus, quot de se ipse loquens indicarat: neque enim verosimile est, eum iisdem verbis alio significatu de se, atque aliis usum. Eadem ferme annorum notatio est, cum se *frater eius adolescentulum vocat*, Lib. I. contra Jovinian. cap. 36, *Cum ipse adolescentulus in Gallia viderim Atticos, gentem Britannicam, humanis vesci carnibus.* Quartum aut quintum, ut ex dicendis inferius constabit, a vigesimo annum tunc agebat. Epist. CXX. ad Hiberniam, *Majores tui Patera, atque Delphidius, quorum alter antequam ego nascerer, Rhetorican Romanæ docuit: alter, me jam adolescentulo, omnes Gallias prosa versu quo suo illustravit ingenio.* Quanquam movit hic locus plurimos, qui cum in Chronico legerent ad annum Christi 355 Delphidium referri, Hieronymum, qui tunc etiam in sententia hac nostra annos deceas ut summum ageret, solido adhuc decennio ab adolescentiæ initii distare argumentantur. Sed alia in Chronico notationis ejus est ratio: neque enim quo tempore Delphidius Gallias nominis sui atque operum jam impleverat, sed quo primum anno florere cœpit, de more adnotatum ibi est: id quod aliis ac fere perpetuis exemplis demonstrare, si res ferat, in promptu esset. Porro quis non consentaneum esse intelligat, post alterum saltem decennium et quod excurrit, ad tantam famam celebritatem, novis subinde elucubrationibus, demum venisse, ut vere dixerit S. Pater, se adolescentulo, eum ingenio suo Gallias illustrasse. Nec quenpiam moveat, quod Blesillam in Epist. XXXIX. *viginti annorum adolescentulam* dixit, quam puellam ea de causa fortasse appellari, qu's maluisset; nam ubi sequiori generi aptantur ejusmodi formulæ, non eamdem plane vim commodamque habent significationem. Denique satis appareat, quam ipse bene, juxta eam regulam, gradibus ætatum insisteret, ubi se in adolescentia, vel adolescentem absolute nominat, quos terminos licuit ad quadragesimum usque annum producere. Commentario XII. in Ezechiel. cap. 44. *Super qua, ait questiuncula, Romæ adversum Helvidium, illius temporis hæreticum, in adolescentia non grandem librum scriptisse me novi.* Erat enimvero tunc annorum ferme 37, siquidem anno, ut suo loco ostendemus, 383, ille conscriptus est liber. Alia id genus testimonia præterius, quæ in nostra quidem hypothesi optime omnia convenient, cohaerentque inter se: juxta alios autem omnes, qui Prosperiani Chronicæ rationes amant, neque intelligi, neque explicari ullo modo possunt. Singularem modo animadversionem addiciam, qua haec tenus disputata solidius constituantur. Praefatione Commentarii in Abdiam proficitur

S. Pater, olim se, qui needum ad ætatem perfecti riri, et in mensuram Christi venerat, in adolescentia prorogatum ardore et studio Scripturarum hunc eundem Prophetam suis allegorice interpretatum. Haec, quæ et minime ætatem tulit Expositio, Auctore ab ipso repudiata, ad annum pertinet, ut alias declaratum est, atque infra manifestius constabit, 374 aut sequentem, quo tempore de se prodit ipse, nondum ad ætatem perfectam plenitudinis Christi venisse. Ætas autem Christi perfecta triginta annorum spatio continetur, ipso Hieronymo sui sensus interprete, qui Epist. LXXXII. ad Theophilum, pro fratre suo Pauliniano disserens, cuius præmaturam ordinacionem Joannes caussabatur, *Ætas, inquit, ejus et Beatus in tua nota est, et quum ad triginta annorum spatia jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendam, quæ juxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est.* Si ergo nondum ipse ad eam ætatem, sive ad annos triginta pervenerat, cum specimen illud Commentarii in Abdiam scripsit, sive anno 374, jam patet luce meridiana clarius, minime ejus ortum posse altius, quam ab anno 345 revocari. Ut vero ad insequentem proxime 346 differatur, et quæ superins disputata sunt, facile suadent, et laudatæ hujusmet Praefationis in Abdiam locus ille, ubi appellat se *Puerum*, quo vocabulo videtur voluisse, quod paulo ante dixerat in Adolescentia, contempnere, ut se hujus ætatis initia potius quam medium agere, et non exiguo admodum ab 50 annis spatio tunc absuisse, significaret.

III. De nomine etiam S. Patris, ut ne quid disputationibus in utramque partem decesset, inter eruditos controversum est. *Hieronymus*, quod erat illi cognomentum, aliis cum Victorio sacram legem significat: aliis cum Erasmo, idque multo verius, sacri nominis appellationem. *Eusebius* (quod suis patre suo nomen, declarat ipse de se loquens in Catalogo Scriptorum illustrium, seque ab illo accepisse, ipsa nominum ratio, et gentis antiquæ consuetudo persuadent) fuerunt, atque adeo sunt nonnulli, qui penitus removeri ab Hieronymo velint: alii, quorum de numero Menegius ad Laertium, qui ex aliquot Cæsarensis Euschii librorum interpretatione de Græco in Latinum ab ipso adornata, adeptum sibi contendant. Qui quidem, ut alias diximus, nugari potius, quam serio dicere nobis videntur. Sed et aliud invenitur in antiquis libris additum illi sive nomen, sive prænomen *Sophronius*, de quo, ut paulo attentius disquiramus, digna visa res est. *Martianæus* quidem prænotatum in uno alteroque ex iis tantum libris invenit, qui falso attributa S. Patri opera quardam exhibent, neque adeo satis eorum esse testimonium ad faciendam rei fidem, existimavit. Nobis meliore uti fortuna contigit, qui genuinis quoque monumentis inscriptum invenimus, tamenetsi, ut nihil dissimilemus, in codicibus non usque adeo vetustis, et qui duodecimum, ut conjicere licuit, saeculum anteverterent. Duos possidet Ambrosiana, quæ Mediolani est, Bibliotheca, quorum alter numero 88 prænotatur, continetque librum Nominum Hebraic-

corum, qui sic inscribitur, *Eusebii Sophronit Hieronymi*, licet hæc Epigraphie per brevi Epistole, de formis *Hebraicarum litterarum*, quæ Praefationis in eum Librum vicem gerit, ab studio quo piam, non Hieronymo, adornata, quam et huic Tomo nos primum adnectimus, praefixa videatur. Alterius autem, qui Librum de Locis Terræ Sanctæ continet, luculentissima inscriptio est hujusmodi: *Incipit praefatio Domini Eusebii Sophronii Hieronymi in libro Locorum, ab Eusebio Pamphili Cesariensi Episcopo prius edito quidem in Greco, sed a praefato Hieronymo postmodum diligenter in Latinum stylum translato.* Quo quidem testimonio facile adducar, ut credam, hoc quoque ei nomine suis Sophronio, sive illud infans acceperit ipsis ab incunabulis, sive post, cum vita doctrinæque merito celebrari per orbem cœpit.

IV. Igitur, ut quæ latius disputare hactenus necesse fuit, paucis ad Vitæ describendæ modum colligamus, Eusebius Sophronius Hieronymus Stridone, quæ civitas in Dalmatia olim Pannonicæque confinio, ad Italiam petitis limitem videtur pertinuisse, certe quidem non longe ab Aquileia atque Emona, nobilissimis Italiae urbibus, aberat, natus est, anno Christi, ut videtur, trecentesimo quadragesimo sexto, annum jam undecimum imperantibus Constantio, et Constante, fratribus Augustis, eundemque Julio Papa Christianam rempublicam administrante. Parentes suos ambos Christianæ religioni addictos, ipse non uno loco, maxime vero Praefatione in Jobum affirmat: a quibus et sancte educatum se prodit. Jure etiam colligas ex Epist. LXXXII. Ad Theophilum num. 2. eos Arianis per ea loca grassantibus nunquam animum aut aures accommodasse, siquidem se ab iis gloriatum ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholicò lacte nutritum. *Nemo namque magis Ecclesiasticus est, quam qui nunquam hereticus fuit.* Quidam asseverant, et nobilissimos fuisse. Erit fortassis econtrario, qui ob nominis Graecam originem, non Romanam, de genere servili subdubitet. Et mihi quidem scrupulum movit aliquando locus e dudum laudata Epistola num. 5. ubi ad Joannis Jerosolymitanæ criminationem de Pauliniano fratre et servo Clericum facto, nihil aliud respondet, quam et ab ipso Joanne nonnullos ejusmodi Clericos haberi, et Onesimum legi inter Pauli renatum vincula, Diaconum capisse esse de servo. At vero, si ejus erat conditionis ipse, non videtur fore, ut Palladium servilis nequitæ hominem in Prologo contra Pelagianos vocaret, quod facile potuisset notæ ejusdem servilis ab adversariis insimulari: coque minus, ut per jocum adderet, non se ejus nobilitati invidere. Ad hæc divites, atque amplio patrimonio honestatos parentes ejus fuisse, inter Scriptores fere constat. Notum illud quod et vulgo afferunt ex libro primo contra Russinum, ut probent, numerosam servorum familiam illos habuisse: *Menni me puerum cursitasse per cellulas servorum, diem feriatum duxisse lusibus, etc.* Quanquam hoc vereor, ne satis apposite accipiunt, ac recte interpretentur. Patrimonium certe a Patre relictum, quod Hieronymus divendi demum curavit, ut pecuniae quod

rediret, excipiendis undequaque confluentibus Monachorum turbis expenderet, haud sane mediocre esse oportuit, licet modeste ipse vocet Epist. LXVI. *Semirutas villulas, quæ barbarorum effugerunt manus, et parentum communium census.* Denique et ubi Epist. VII. describit patriæ suæ mores, in qua *Deus reuter esset, et sanctior ille, qui ditor:* et Epist. XXII. ubi inter carteræ vitæ commoda, se ait, *consuetudine laetioris cibi propter cælorum regna castrasse*, aliusque pluribus locis, ut cum loquitur de Bonosi contubernio, de itineribus quæ emensus est longis, de instructissima Bibliotheca, quam sibi comparaverat (Epist. III), non obscure se prospera satis natum fortuna indicat. Patri nomen Eusebius fuit, quod et supra innuimus, et ad filium more Romano transiit: Matris quodnam e-set, non proditur. Materiera, id est, matris soror, Castorina dicta est, quam malo adversum se animo ob nescio quas causas, Hieronymus semel atque iterum, ut ex Epistola XIII. apparat, ad pacem concordiamque humanissimis litteris invitavit. Habuit et sororem, cujus ignoratur nomen, de qua sèpius in Epistolis VI et VII. loquitur, quod in proposito, ut videtur, Christo serviendi, a quo exciderat, a Juliano Diacono adhortante, permanserit. Fratrem denique natu minorem, nomine Paulinianum, de quo postea nec semel redibit sermo.

CAPUT II.

I. *Probe educatus domi una cum Bonoso, Romam ad litteras ediscendas mittitur. II. Grammaticorum, Rhetorum, et Philosophorum scholas frequentat. III. Invia quædam pueritæ labitur.*

I. Nihil dubium est, cum se ipse, ut superiorius observavimus, Catholicò lacte nutritum ab ipsis incunabulis dicat, quin fuerit infantulus adhuc sancta institutione et præceptis informatus, parentum opera, qui animum rudem primis imbuerint Christianæ pietatis ac fideli elementis. Collactaneus ejus, et vitæ comes Bonosus quidam fuit, et generosa locupletique stirpe progenitus, quem impense laudat, nec semel, præcipue vero Epist. III. ubi, *Iudem, ait, nos nutricum simus, iidem amplexus foverint bajulorum.* Studia litterarum quod attinet, primam illam literaturam, quæ Grammaticæ velut infantia est, in patria edidicit a præceptore, quem Orbilium ab eo, de quo Suetonius, celebri Beneventano Grammatico, acri atque plagoso, cognominat, et ad quem *sævientem*, se ait, *de avicæ si-nu tractum esse captivum.*

II. Grandior factus, et etiamnum tamen puer, ubi domesticis præceptionibus roboratus publicam luce quærere cœpit, Roman missus est, liberalibus artibus erudiendus. Annorum fuerit fere duodevinti, nam Romæ cum tunc egisse verosimillimum est, cum de subito Juliani interitu dictum illud ethnici audivit. Erat vero ille annus 363, ut superiorius animadvertismus, et puerum se tunc in Grammaticæ ludo exercuisse testatur. Applicavit autem ibi ad Donatum Grammaticum tunc celebratissimum, cuius

ipsum qui in Terentium et Virgilium Commentarios reliquit : in cuius schola tantam sibi Latinī sermonis peritiam atque elegantiam comparavit, ut facile omnes eorum temporum Scriptores hac laude superarit. Meminunt ejus S. Pater in Commentariis in Ecclesiastem, alijsque pluribus locis, quorum unum laudasse satis erit in Libro II. contra Russinum. Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium et Sallustium Commentarios... Vel cotii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos ejus, et in Terentii Comedias præceptoris mei Donati, & que in Virgilium, et aliorum in alios. Sunt qui et Victorini, eximii per idem tempus eloquentiae magistri, auditorem fuisse eum dicant. Sed quando id nunquam ab ipso proditum est, qui ejus saepe, cum alibi et laudato dudum loco, tum in Catalogo Scriptorum illustrium (Cap. CI), et in Præstatione in Epist. ad Galatas meminuit, nec verbo tenus id nota ; ut illis assentiamur, nulla nos argumenta adducunt. Imo vero refragatur hoc ipsum de eo silentium præsertim in Chronicō, et modo laudato testimonio, quibus Incis Rhetoris illius una cum Dopoato mentionem faciens, hunc unice, minori numero Præceptorem suum appellat : illum nec magistrum, neque amicum vocat. Neque vero hinc putes, eum a Rhetorum exhedris abstinuisse ; quin imo primas eloquentiae dedit, et puerum se in Controversiis lusis e, libro contra Pelagianos primo testatur ; et cap. 2. Commentariorum ad Galatas, Aliquoties, inquit, cum adolescentulus Romæ Controversias declinarem, et ad vera certamina fictis militibus exercecer, etc. Accessit etiam ad Forum, et tribunalia judicium, ut disertissimos Oratorum audiret. Denique et prædicationis dialecticæ strophis lusit, id est, Oratorie artis, quod fere præcipuum est, novit, cum ea ad que respondere difficile est, elevantur. Nec inter Grammaticos tantum, aut Rhetores detritus est, sed et Dialecticæ operare dedit, et inter Philosophos etiam se plurimam vitæ partem egisse prodit (Epist. L). Porphyrii Isagogas legit, Alexandri Aphrodisei Commentarios vertit : vertit, inquam, id est, versavit diurna nocturnaque manu, non, ut falso hactenus creditum est, de Greco in Latinum est interpretatus. In Epistola LX. ad Heliodorum legisse etiam se narrat, Platonis, Diogenis, Clitomachi Carneadis, et Possidonii opuscula : et passim alibi insignem sibi Philosophiae peritiam comparasse, iis que scriptis suis intermiseret, veterum philosophorum placitis ac sententiis ostendit. Maxima quoque Antiquitatis memoriam collegit, ad quam, ut et ceteras facultates perdiscendas, optimo sane consilio, Bibliothecam sibi librorum omnigenae eruditioris refertissimam ingenti labore et sumptibus instruxit. Nullum denique doctrina genit intactum reliquit, præter artium sacrarum disciplinam, ad quam omnes jam tunc (neque enim hec alia commemoramus, quam quæ Romæ puer egit) meditationes videatur suas retulisse. Nam et pietatem una adeo coluit, ut ad Ecclesias et Religionis potissimum incrementa intelligeres, studia illa conferri. Scribit

ita de se ipso in cap. XL. Ezechielis : *Dum easem Romæ puer, et liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem ætatis et propositi (ex his erat Pamphilachius, de quo saepius infra redibit sermo) diebus Dominicis sepulchra Apostolorum et Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex ultraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepulchorum : et ita obscura sunt omnia, ut proprium illud Propheticum compleatur : Descendant ad Infernum viventes, etc.*

III. Cum nondum tamen Baptismo esset initiatus, jamque initia duceret adolescentiæ, que ætas juxta ejus supputandæ rationes, post vigesimum annum succedit, non satis sibi cavit, lubricum adolescentiæ iter, in quo et lapsum se Epistol. VII. ad Chromatium, humillime confitetur. Peccati quoque genus, quo conscientiam suam polluit, ad Heliodorum scribens Epist. XIV. notat, ubi quam amiserat, virginitatem deplorat : *Et hoc ego non integris rite vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum præmoneo, sed quasi nuper naufragio ejectus in littus, timida navigaturis voce de-nuntio. In illo æstu Charybdis luxuriae salutem vorat. Ibi ore virgineo ad pudicitiae perpetrandæ nanstragia, Scyllæum renidens, libido blanditur, etc. Manifestius in Epistol. XI. VIII. ad Pamphilium, ubi primam, que a nativitate est, virginitatem sibi adimens, alteram quæ est a Baptismo, vix sibi servat : Virginitatem, inquit, in celum fero, non quia habeam, sed quia magis mirer quod non habeo. Ingenua et verecunda confessio est, quo ipse careas, id in aliis predicare..... Nullus se decipiatur : neque blando adulatore se præcipitet. Prima est virginitas a prima nativitate : secunda virginitas a secunda nativitate. Sunt qui lapsus ejusmodi pluribus excusent ; mihi satius interdum videtur, commissum aliquod, cu[m] cicatricem in Sanctis agnoscí, quorum, ex vitiis ad pietatem resipiscientium, exempla efficacius nos moveant. Addam præterea videri posse, etiam post Baptismum delinquisse, ac se polluisse iterum : ut quemadmodum ad secundam virginitatem induendam Baptismi aquis, ita altero ignis baptismo ad sordes alias detergendas indigeret. Verba ejus sunt Ep. XVIII. ad Damas. num. 11. *Ego quia oculis video ad concupiscendum, et manu scandalizor et pede, et omnium membrorum parte delinquo, habeo omnia immunda : et quia semel spiritu baptizatus, rursum tunicam pollui, secundi baptismatis purgatione, id est, ignis indigo. Verum nihil habet in his singulare, et quod a vulgata Sanctorum hominum phrasit, qui modestia: causæ sese dejiciunt, abhorreat.**

CAPUT III.

I. Romæ Baptismum suscepit, II. Sub Liborio Papaæ anno circiter ætatis sue XX.

I. Non alibi quam Romæ fuisse Hieronymum lavacrum Baptismi ablutum, ita pro certo habemus, ut qui aliter sentiunt, idque faciunt Aquileiae volunt, et inscriptum olim lapidem (falso tamen) testem ad-

bibet in eam rem, valere penitus jubeamus. Testis ipse oīni exceptione major est S. Pater in duabus ad Damasum Epistolis XV. et XVI. *Inde*, inquiens, *nunc meā animā postulans cibum, unde oīli Christi vestimenta suscepit*. Et, *Ego igitur, ut ante jam scripsi, Christi vestem in Romana urbe suscipiens, nūc barbare Syriæ limite tencor*. Neque enim heic alia Christi vestimenta intelligi illo modo possunt, quam que *juxta Apostolum per Gratiae lavacrum et Fidem induimus, ut præteream, ad candidas quoque vestes, quibus amiciri soīebant oīli Christiani Baptismi tempore, iis verbis adludi*. Certum præterea, imo et sententiae hujus consecutarium est, eum non statim a nativitate, neque primis infantie annis, Baptismum suscepisse, sed adulta ætate, uimurum cum Romæ esset. Verum heic perdifficilis quæstio oritur, dum scilicet cum primo Romam advenit literarum studiis erudiendus, an postea, cum, peragatis jam Galliis, et de solitudine ineunda cogitans, eo rediisset, sacris se undis abluerit. Alteram hanc opinionem eruditissimi quique recentiorum tuentur, ea ducti cum primis ratione, quod oīli qui infantes baptizati non fuissent, differre usque baptismum solebant, quoad juventutis discrimina acioresque stimulos evasissent: id quod servido Hieronymi ingenio maxime consentaneum fuerit. Videri autem, aiunt, pietati ejus ac religioni fieri injuriam, si propositum Deo inserviendi, quod cœpit versare animo, ut mox dicemus, cum in Gallias peregrinaretur, Baptismo posterius fuit, nec sane modico temporis spatio, si debet iste ad priorem Urbis incolatum referri. Sed hæc nos minime movent; nam neque solemne omnibus Christianis fuit, qui sine Baptismo ætate paullum processissent, ut serius different: neque posterius illud Hieronymi Deo serviendi propositum, quidquam defuisse pictati ejus pristine nota. Quinimo nova eam accessione cumulat: siquidem illud erat, non ingrediendi tunc demum Christianam vitam, sed perfectiorem multo agendi, propositum, quod postmodum in eremo implevit. Præterea, quod redux a Galliis Romam repetierit S. Pater, nullo in ejus vita serie, fundamento nititur, imo a veri specie omni abhorret. Sed hæc plenius ex his, quæ dicenda sunt inferius, constabunt.

II. Ratum itaque esto, eum antequam Roma deceperet, cum eo primum ad sacerdotes literas ediscendas venisset, sacris fuisse undis ablutum: hoc nimirum tempore, ad quod nos ordo Vitæ ejus quam conserbimus, duxit, sub Libero Papa, non Damaso, et cum nondum ipse, ut videtur, annum ætatis vigesimum attigisset. Et vero si, ut dudum ostendimus, non eo usque Baptismum distulit, quod a Gallica peregrinatione regredieretur, consequens est, ut antea suscepit, cum scilicet Romam (neque enim alibi tinctus est) litteris erudiendus venit; ut si jure illam falsi redarguimus, omnino altera hæc vera sententia sit. Sed et peculiaribus id evincere argumentis libet. Quippe nec ipse obscure indicat S. Pater, se non Damaso, sed pridem ejus decessore Libero Ro-

manam Ecclesiam administrante, baptismum. Cum enim ad illum Epistolas modo laudatas scribens, ille urgeat, quod Romæ Christi vestimenta suscepit, ut eo justius inde consilium de fide petat: si a Damaso, aut illo Cathedram tenente, suscepisset, utique istud, quod suæ erat caussæ palmarium, addidisset; plane autem tacet in utraque Epistola. Quinio contrario in priore innuit, oīli illo adverbio, *Unde*, inquiens, *OLIM Christi vestimenta suscepit*, perinde ac si diceret, antequam tu hujus Ecclesiae regimen obtineres. Inuit vero Pontificatum Damasus sub anni 566 finem, cum Hieronymus vigesimum circiter vitæ ageret. Idem arguere est ex temporis notatione, quo amicus ejus Russinus Baptismum suscepit, anno scilicet, ut serius 371, ut ex ejusdem Epistola ad Anastasiū Papam, et lib. II. *Invectivarum Hieronymi compertum est*. Nostrum scilicet fuisse aliquot ante illum annis hocce sacramente initiatum, et concors doctorum sententia, et nonnulla S. ejusdem Patris testimonia comprobant. Accipe istud ex Epist. IV. ad Florentium: *Ille (Russinus) modo se lavit, et mundus est, et tanquam uix dealbatus: ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere novissimum quadrantem*. At si post Gallicum domum iter hic tinctus est, vix erat notatu digna temporis differentia: certe quidem non tanta, ex qua illa receptæ dudum innocentiae, et contratarum temporis decursu sordidum, institui comparatio posset. Igitur tinctus omnino est antequam emenso studiorum curriculo Urbe decederet, annis plus minus ante Russinum quatuor. Atque huc referri illud etiam velim, quod alias laudato loco lib. XII. in Ezechielē, se ait S. Pater, cum esset Romæ puer, et liberalibus studiis eruditus, solitum cum exeteris ejusdem ætatis ac propositi, diebus Dominicis sepulchra Apostolorum et Martirum circuire. Quid enim aliud propositi nomine heic loci commodius intelligas, quam religionem Christianam, cui nomen per Baptismum dedisset? Denique vetus quoque Vitæ Hieronymianæ Auctor, qui Genadius audit, cum testatur, cum puer adhuc esset (quod est ex Antiquorum sensu, cum nondum vigesimum annum excessisset) Baptismum suscepisse. Hoc testimonio, etsi alijs de caussis Auctori, qui et nomen mentitur, haud multum tribuamus, nullum tamen est aut veterius, aut proprius ad faciendam fidem. Sed hæc hactenus.

CAPUT IV.

I. *Post Romana studia domum revertitur. H. Aquileiæ parumper moratur. III. Gallias petit.*

I. Secularibus itaque literis Romæ ad plenum eruditus, diuque ibi in Rhetorum scholis exercitatus, Urbem relinquere, et Gallias petere eruditioñis laude tunc florentes, una cum Bonoso, perpetuo studiorum ac vita conite, instituit. Egerit tunc Hieronymus vigesimum tertium plus minus ætatis annum, qui reparatae Salutis erat trecentesimus sexagesimus no-

nus. Colligere hoc est ex ipsiusmet testimonio lib. II. adversus Jovinianum, ubi *adolescentulum* se vocat, eum in Gallis peregrinus, quosdam Attacotos, gentem Britannicam humanis vesti carnis vidit. Eadem aetatis notatio est, eum se *jam adolescentulo*, Delphiniū omnes Gallias prosa versuque illustrasse adnotat : ea nimirum de causa, quod ipsem in Gallis ea tempestate ageret.

II. Nihil porro tam est verosimile, quam ut Roma dicens, Stridonem primo remigraret, unde et recta in Gallias contendere, et in paterna domo posset longioris peregrinationis sumptus parare. Sed in patria, que ad ingenium non erat, parum stetit Proxime aberat, ut Cap. I. ostendimus, Stridone Aquilcia : erat huc etiam urbs multo nobilissima, et quod Hieronymum magis aliceret, ac detineret, sanctis doctis que vi is, maxime qui in celeberrimo ibi Monasterio versabantur, abundabat, quorum illustria adhuc inter Hieronymi amicos nomina multa superant. Ex his unus erat Russinus, cuius ob ingenii fortasse præstantiam supra ceteros consuetudine saepius uteretur, et quocum de studiis verba conferret. In hunc sensum videtur post aliquot annos ad eum scribens Epistol. III. dixisse, *Quam illud ea, quod mecum vel erravit aliquando; vel sapuit, impressis figerem tabiis?* Ex hoc certe primum tempore innocentere Hieronymum inter et Russnum amicitia incepit, nec par credere est, eos alibi quam Aquileiae prima usus familiaritate; rem enim plane novam dicunt, et cuius nullum in Hieronymi scriptis, et rerum serie argumentum reperi est, qui Romæ eos multo pridem junxisse amicias, volunt.

III. Compertum hinc est, non ita exiguo tempore Hieronymum Aquileiae substitisse. Verum non permettebat insitus discendi ardor, celebrioresque apud ceteras nationes doctrinae laude viros adeundi desiderium, ut diutius ibi consistere. Arripuit itaque iter in Gallias, neque unam modo aut alteram ex his invisit, sed omnes, quoad ejus licuit, Galliarum oras perlustravit, ut ex omnibus doctis viris, et bibliothecis thesaurum sibi scientiam compararet. Id ex eo potissimum appareat, quod locorum per partes non raro, nec sine peculiari animi affectu recordatur, quemadmodum Epist. CXXIII. ad Ageruchiam, ubi *Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur disruptum a Barbaris miserum in modum dolet. Magnitudinem, inquit, nobilis quondam civitas capta atque subversa est, et in Ecclesia multa hominum millia truncata. Vangiones longa obsidione deleti. Remorum urbs præpotens Ambiani, Atrebates, extremique hominum Morini, Tornaci, Nemetes, Argentoratus translati in Germaniam. Aquitaniae, Novemque populorum, Lingdunensis et Narbonensis provincie præter paucas urbes populata sunt cuncta, quas et ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem; quæ ut hucusque non rueret, S. Episcopi Exuperii merita prestatuerunt. Sed nullam videtur ex omni Galliarum regione diuinus incoluisse quam Treviros. Petierat Russinus ab eis,*

cum jam jam profisceretur, ut S. Hilarii libros sibi exscriberet : quod ipse cum Treviros venisset, egrege persecutus est, utique ait, postmodum Epist. VI. ad Florentium scribens, *Prolatum valde de Synodis librum S. Hilarii, ei (Russino) apud Treviros manu mea ipse descripsoram.* Et sane scriptio illa codicis Hilariani non ita brevi consti potuit. Ad hæc Trevirensum idioma probe se catuisse indicat in Proemio secundi libri Commentariorum in Epistola ad Galatas, ubi hos, excepto sermone Græco, propriam dicit linguam habuisse atque eamdem pene illam esse quam in Gallia Treverenses haberent : id quod nosset tam bene, ut prodit, haud certe exiguo temporis spatio potuit. Alias etiam cum peregrinationis summa cum Bonoso reminiscitur, eum statim tractum regionis nominat, *Rheni, scilicet, semibarbaras ripas*, ad quas secum illo post Romana studia eodem cibo, pari fuerat hospitio (Epist. III). Denique ibi primus ipse cepit velle Deum colere (Ibid.), id est, de ineunda novæ Vitæ ratione, ac de ingredienda fortassis etiam solitudine deliberare, et Bonoso, ut idem institutum arriperet, auctor esse.

CAPUT V.

- I. E Gallia Stridonem regreditur, et Aquileiam.
- II. Sribit Epistolam ad Innocentium de muliere septies percussa.

I. Quod animo coeperal Christo serviendi propositum in Gallis, ut opere quantocius completeret, Italiam sibi et patriam repetendam intellexit. Non quod vellet in paterna domo, inter cognatos et propinquos Monachum prosteri (Epist. XV); cum ne in urbibus quidem esse Monachos, æquo animo patetur; sed quod rei familiaris, sororis item, et fratri Pauliniani, qui primos tunc annos infantiae ageret, cura nescio quæ sibi incumberet. Certe quoniam propositum illud statim perficeret, nonnulla impedimento fuere, quæ ipse Christianus adloquens Epist. III. ad Russnum, verbis illis, *quia implere non potui*, excusat. Substituit proinde in patria, seu potius Aquileiae propter loci viciniam, et amicorum in ea consuetudinem; nam et videntur eo referenda principia amicitiarum ejus cum Valeriano, Chromatio, Jovino, Eusebio, Juliano, Nicæa, Chrysogono, Russino, atque aliis, quæ et supra recensuimus exempla. Per idem tempus, sive etiam, si mavis, in itinere ad Gallias, Concordiae, quod est Aquileiae, (nisi, ut Victorius putat, aliud Mirandula vicinum oppidum) senem Paulum cognovit atque amicum sibi junxit, annos habentem centum, et qui S. Cypriani Notarium Romæ tractaverat. Sunt etiam qui eum tradunt, inter Monachos Aquileienses, sive qui sub Valeriano Episcopo ad Monachorum instar vitam degebant, nomen prosteri suum voluisse. Sed neque hoc certio aliquo testimonio constat, neque ex eo loco licet colligere, quem in eam rem laudant ex Epist. LXXXII. ad Teophilum, ubi se ait S. Pater, *Ab adolescentia in Monasterii clausum cellulis magis esse*

voluisse atiquid quam videri. Omnino enim de Syriæ solidine , quam adolescens adhuc initit , non de Aquileiensi Monasterio est intelligendus. Falluntur autem eo magis , ac vitæ Hieronymianæ seriem invertunt , qui eum volunt e Galliis primum Romam , deinde Roma Aquileiam concessisse. Quod quidem comminiscuntur , ut hypothesi suæ inserviant , et Baptismum S. Patris , quem certe non alibi suscepisse eum sentiunt , quam Romæ , in hoc tempus transferant. At nullum est in Hieronymi scriptis , totaque ejus historia , quo id probent argumentum ; et quod unum excudunt ex Epist. XLIII ad Marcellam , ubi se ille significat invitum Romæ in tanta civium et peregrinorum frequentia versari , ac porro malle se alio transferre , illud , inquam , nihil ad rem facit. Data quippe est Epistola illa post multo , quam illi existimant , sive cum relictu Calcidis solitudine , Romam venisset , et jamdiu ibi apud Damasum agens , junxisset et cum Marcella amicitiam ; quæ anni circiter 385 nota est. Nihil porro minus ex ejus contextu colligas , eum in animo habuisse , quam Aquileiam , qui quantum haberet Roma molestiarum exaggerans , non tam Marcellam , quam semel ipsum dehortatur ab urbium tumultibus , et ad secreta ruris invitat. Addo , nec verosimile prorsus esse ob regionum situm , atque institutum Hieronymianæ peregrinationis , venisse eum de Galliis Romam , ut se postmodum in patria , sive Aquileiæ reciperet. Alia ex parte jam ostendimus superiore Capite III. eum antea , cum primo scilicet Romæ daret litteris operam , Baptismum suscepisse , ut et causa cur eo regrediretur , plane conficta sit , totaque illa hominum cætera doctissimorum narratio conuentum sapiat. Venit itaque S. Pater de Galliis recta Stridonem , plerisque autem temporis partem Aquileiæ , iis quas dicebamus de caussis , commoratus est.

II. Quin etiam scriptorum suarum videtur ibi initia auspicatus narratione illa , *de muliere septies percussa* , quam Innocentio inscripsit , et cui priuus nos in Epistolarum serie , quem et in reliquis ejus scriptis habet , locum adtribuimus. Innocentius ille idem est , qui paulo post migrant in Orientem Hieronymo se comitem dedit : neque enim cognomines alios eidemque amicissimos , ut nonnulli faciunt , comminisci licet. Tempus quod spectat , in Chronologicis ad eam Epistolam notis , quas heic repeterem longum esset , et præter rem , videre est argumenta , quibus eam huic temporis tractui , sive anno 371 , adscribere persuasi sumus. Nunc velimus , anno adhuc serius differri , sive post damnatum Evagrii opera Auxentiū in Romana Synodo anni 372. Cæterum nec probabilitate sua carent aliorum rationes , qui scrini adhuc eam protrahunt , sive ad annum usque 374 , cum post longam in Oriente peregrinationem S. Pater Antiochiae diversaretur. Potissimum autem argumentum , quod ab Auxentii morte repeatunt , ubi dicitur *Evagrii excubis sepultus pene antequam mortuus* , non eamdem apud nos vim habet. Nam mortuum revera indicari verbis illis conten-

dunt : nos sepultum quidem μεταφορικῶς dici , cum anathemate percussus est , intelligimus : mortuum , non ita.

CAPUT VI.

I. *Aquileiæ varias inimicitias incurrit.* II. *Inde subito divulsus in Orientem navigat.*

I. Perquam libenter degisset Hieronymus Aquileiæ , fortasse etiam propositum Deo perfectius serviendi , cuius miro ardore tenebatur , in eo quod ibi erat Monasterio explesset , nisi eum *subitus turbo* , ut ipse ait , *impiaque avulso* distraxisset. Quid istuc rei fuerit , ignoratur : sed plura videntur ad creandam illi invidiam concurrisse. Sororis nescio quis lapsus magnum illi odium concitavit. Inde ortum fortasse dissidium etiam cum Lupicino , Sacerdote Stridonensi , quem acriter sugillat Epist. VII. *dignum vocans patella operculum , videlicet , ut cœns cœcos duceret in soveam , talisque esset rector , quales illi qui regerentur.* Sunt etiam qui eum notari putent sub nomine Iberæ *excetræ* , a qua sese queritur præcedenti Epistola S. Pater *sinistro ore dilaniatum*. Sed et Castoriæ materteræ inimicitias incurrit , quas postea lenire humanissimi litteris conatus est.

II. Alia tunc ejusmodi diaboli arte , ut ipse innuit , gigni potuere dissidia , quibus cum æquo animo sustinendis par non esset , drepente patriæ , parentibus , cognatis , amicisque vale dicere , atque in Orientem transire constituit , ut longius ab inimicorum odiis , regionem solitarii proposito , tum locorum sanctitate , cum habitantium Monachorum vicinia magis opportunam inveniret. Hoc nos iter ad an. 372 referimus , nec falli rationibus subducendis videmur nobis. Sed quia impedita res est , multaque Hieronymianæ Vitæ momenta ex ea temporis notatione pendent , propriis ipsa est argumentis munienda. Et citius quidem illud referre , tota rerum , quas hactenus edisserimus , series vetat. Ut serius autem putemus , multo magis vetat illud quod ex Russini peregrinatione argumentum desunxitur. Ante eum enim viæ se dedisse Hieronymum , palam est omnibus , atque ipse luculentis simus testis est sibi laudato loco Epist. III. *Postquam me a tuo laterè subitus turbo convulsit* , etc. Illoc autem ipso anno 373 , puta post aliquot a Hieronymo menses , Russinum Aquileiense monasterium deseruisse , ut in Aegyptum cum Sancta Melanio transmittere , compertum ex ejusmet verbis , quibus ad Anastasium Pontificem scribens anno 400 vel insequentis , se ait , *post triginta fere annos parentibus rediditum. Fere* , inquit , *ut non solidos triginta dicere eum putas* , sed potius ab ea formula et rotundo numero intelligas satis esse , si vigesimus nonus vix dominum incepisset. Porro totidem a 372 ad 401 numerantur. Nec sane locus est isto ad Hieronymianæ atque atque Russiniani itineris tempus probe constitutendum inculentior. Nibilosecius erunt fortasse qui ex eodem conclusum ibunt , in annum sequentem , sive 373 , debere iter differri , et quos memorat Russinus annos triginta , ex quo parentum consuetudine

eroisset, non ab eo tempore, quo in *Ægyptum* navigavit, sed triennio serme ante, ab eo quo *Toram* natale oppidum deseruit, et Aquileiae sese recepit, suppulari velint. Quod etsi a veri specie abhorreat (erat enim *Tora*, sive *Tyra*, aut *Tura* oppidulum Aquileiae perquam vicinum, ut a suis abesse Russinus, cum esset Aquileiae, non videretur: revera etiam cum se parentibus redditum dicit, Hieronymo teste, initio alterius contra eum libri, Aquileiae habitaret), sunt tamen alia in eam rem, sive pro anno 373 quæ nobis videamus opponi posse, et quibus nostrarum sit partium satisfecisse. Primo Evagrius, cujus adeo frequens in Hieronymi litteris mentio est, eadem fuisse itineris socius videtur. Is autem, qui cum S. Eusebio Vercellensi ex Oriente in Occidentem venerat, ut gravissimus Ecclesiarum negotiis suppetias ferret, post damnatum sua cum primis opera Auxentium, nonnisi anno 373 in Orientem creditur reingrasse. Certe antequam Antiochiam perveniret, transiens per Cappadociam, quedam cum S. Basilio contulit, quæ ab hoc in Epist. VIII. scripta post Autumnum dicti anni 373 referuntur. Qui igitur Evagrium comitatus videtur Hieronymus, non ante eum annum vii se dediderit. Deinde nec ipse citius iter arripuerit Russinus, quem hoc ipso anno 373 ante S. Athanasii obitum Hieronymus fuisse, cumpertum alique indubitum est. Idem Hieronymiana ad eum Epistola tertia declarat, quæ cum data sit, ut suo loco pluribus ostendemus, estate anni 374, tunc primum tamen acceptum de illius in *Ægyptum* adventu nuntium, inopinati sibi gaudii caussam existisse significat. Nec sane videtur verosimile, si biennio ante in eis regiones Russinus transmiserat, tam sero fuisse ad amicum Hieronymum perlatum id nuntii.

His ut satisfaciamus, primo Evagrium dicimus, inter primos quidem fuisse Hieronymi amicos, minime vero itineris ejus socium. Certe nihil est ex omni rerum Hieronymianarum historia, quo ad id credendum adducamus. Quæ adeo multa de ejus laudibus prædicat S. Pater, nonnisi familiaris ejus consuetudinis, maxime cum Antiochiae pariter essent, testimonia sunt, ne illo quidem excepto loco Epistolæ III. dudum laudatæ, ubi Innocentum, suæ utique cometem peregrinationis, cum illo comparat, tanquam oculum cum oculo, atque isto inopinata morte subtracto, *Nanc*, inquit, *uno et toto mihi lumine Evagrio nostro fruor*. Ut vero etiam demus socium itineris eum fuisse, non certe fuerit, cum primum Aquileia Hieronymus solvit: sed forte illi provincias jamdum varias circumcunti, Cappadociae occurrit, ac reliquum itineris Syriam versus cum eo perfecit. Alterum quod opponitur ex Russini discessu argumentum, leviore negotiò expeditus; neque enim ille recta in *Ægyptum* contendit, sed Jerosolymam primo invisit, et loca Sancta, quibus ea qua par est religione perlustrandis, maxime vero tanto terrarum, ac maris emetiendo spatio, haud certe nimium videri debet temporis intervallum, quod ab anni 372, ut par credere est postremis nicasibus, ad subsequentis

373 Martium, aut Apriliem intercedit: quo tempore antequam Athanasias diem obiret, Alexandræ fuit. Falsum porro est, nuntium de ejus in *Ægypto* mora solun circa insequentis anni 374 medium Hieronymum accepisse. Facile enim multo ante ab Heliodoro sui itineris socio, qui Jerosolymam perrexerat, audiit, cum Alexandriam regressus est. Confirmavit paulo post, et superiori tamen anno 373 eundem nuntium Alexandrinus Monachus missus ad Confessores, quos statim ab Athanasii morte in *Ægypto* exsulare Valens Imperator jussit. Sed his aliisque subinde nuntiis non acquiescebat S. Pater, donec crebra eo concreantum multitudinai, idque certioribus testimonii referenti, tandem anno 374 fidem adlubuit. Testatur hæc omnia per partes ipsem Epistola illa III. ad Russinum, ex qua describere hæc pauca libet. *Prima inopinati gaudi ab Heliodoro fratre mihi est nuntiata felicitas. Non credebam certum, quod certum esse cupiebam, praesertim cum et ille ab ulio ad audisse diceret, et rei novitas fidem sermonis auferret. Rursum suspensa vota, nutantemque mentem quidam Alexandrinus Mouachus, qui ad *Ægyptios* Confessores, et voluntate jani Martires pio plbis jamdudum fnerat transmissus obsequio, manifestus ad credulitatem nuntii auctor impulerat. Faleor et in hoc meam labasse sententiam. Nam cum et patriam tuam ignoraret et nomen, in eo tamen plus videbatur afferre, quod eadem asscrebat, quæ jani aliis indicaverut. Tandem plenum veritatis pondus erupit, Russum enim Nitriæ esse, et ad beatum perrexisse Macharium, crebra concreantum multitudine referebat. Illic vero tota credulitatis frena laxari, etc. Nihil itaque impediret, ne anno 372 Hieronymi in Orientem iter assignemus, quæ maxime obstare videbantur.*

CAPUT VII.

I. Iter S. Patris describitur. II. An Jerosolymam tunc adierit? III. Antiochiae substituit.

I. Per Illyricum terrestre iter arripuisse Hieronymum nonnulli persusum habent, atque Thraciam, Pontum, Bithyniam, Galatiam, Cappadociam, ac tandem Syriam circuisse. Nobis hæc minime verosimilis sententia videtur: quin ipse etiam videtur S. Pater satis aperte indicare se, statim ab Aquileiensi littore mare ingressum, navi in Thraciam appulisse, et primo quidem r̄stum maris passum. Demus ejusmet verba, quæ rem totam mirifice explicant ex toties laudata Epistola III. ad Russinum. *Postquam me, inquit, a tuo latere subitus turbo convulsit: postquam glutino caritatis harentem impia distraxit avulsio,*

*Tunc mihi cœruleus supra capit adstitit imber,
... tunc maria undique et undique Cœlum.*

Tandem in incerto peregrinationis erranti, cum me Thracia, Pontus, atque Bithynia, totunque Galatice, et Cappadociae iter, et ferrido Cilicum terra fregisset testu, Syria mihi velut fidissimus naufragio portus oc-

currit. Alibi etiam regionum præter istas, atque urbium per quas transierit, mentionem facit, ut in Zacherie cap. XII. ubi Athenis se prodit fuisse; *In arce, inquiens, Atheniensium, juxta simulacrum Minervæ, vidi Spheram ænacm gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corporisculi movere vix potui,* etc. Et in Proœmio secundi libri Commentariorum ad Galatas, *Scit, inquit, mecum qui vidit Anchyram metropolim Galatice civitatem, quot nunc usque schismatis dilacerata sit, quot dogmatum varietatibus constituta.* Alia id genus alibi ruinatus est. Et Tarsi in Cilicia aliquandiu eum mansisse, colligere est ex Epist. CXXI. ad Algacium Quæst. II. ubi Cilicum lingue proprietates, quibus Paulus Apostolus in Epistolis suis usus sit, optime se prodit novisse. Ita et Theodosium, qui creditur monasterium constituisse apud Rhossum in Cilicia ad maris oram, convenisse, ejusque ut et cæterorum sub eo Anachoretarum mores fuisse perscrutatum, ac similis vitæ anore incensum, ex II. Epistola, que ad eum data est, liquet. Nimirum quæcumque insigniora videbentur, oculis usurpare voluit, maxime Monachorum cœtus celebriores, quorum præsentim instituta noscendi atque imitandi causa, peregrinabatur. Vie comites perpetuos habebat, præter Innocentium, atque Heliodorum, quos supra memoravimus, Nicæam quoque Hypodiæconum Aquileiæ, et Hydram, Sanctæ Melanii famulum, qui puritate morum maculam servitatis abluerat (Epist. III). Bonosus, quo cum ab infantia educatus, et honestis sæculi artibus eruditus fuit, quique eum fuerat in Galliarum peregrinatione comitus, solitudinem jam petierat in insula quadam, Dalmatia: ut videtur, pelago circumsonante, naufragia, et in qua nihil non terrori esset.

II. Num Jerosolymam hoc primo in Orientem itinere adierit, disputatum inter eruditos. Atque ipse quidem S. Pater Epistola XXII. ad Eustochium scribens, se testatur eo consilio a suis discessisse, ut *Jerosolymam militaturus pergeret.* In Epistola quoque XLV. ad Asellam, cum Romiæ esset, orare eam jubet, ut *de Babylone Jerosolymam regredi aliquando sibi liceat: quibus verbis se fuisse pridem Jerosolimæ, indicio est.* Item in Præfatione ad Didymi de Spiritu Sancto librum, quem Latine de Græco vertit, se ait, *de Babylone, id est Roma, velut postliminio Jerosolymam esse reversum, et post Romuli Casam, et luderum Lupercalia, diversorum Mariæ, et Salvatoris speluncam expexisse.* Accedit, Baronium, Victorium, atque alias magni nominis viros in ea esse sententia, ut bis Jerosolymam venisse eum velint: et semel quidem hac prima in Orientem peregrinatione, antequam Calcidis eremum ingredieretur: de altero enim adventu, cum scilicet Roma post Damasi mortem discessit, nemo est qui dubitet. Verum quidquid aliis videatur, eum somel modo, neque hoc quidem itinere, de quo agimus, sed altero diu post in Orientem instituto, Jerosolymam perrexisse, luculentiora ejusmet S. Auctoris testimonia persuadent. Eninvero si eo tunc accessisset, qui fieri potuit, ut exantantis

jam peregrinationis ejus incommodis, Antiochiae de gens, atque hinc scribens scripsius laudatam ad Russinum Epistolam, inter multa, quæ de suis itineribus eidem per partes narrat, hoc unum quod erat cæteris præstantius omnibus, præteriret. Sanctam civitatem, in qua dudum fuisse amicum suum intellexerat, ne arrepta hinc quidem occasione nominaret! Prætermisit, quia nondum inviserat. Et sane lib. III. contra eundem Russinum de secunda in Orientis partibus peregrinatione sua loquens, ita se Loca Sancta invisisse profiteret, ac si antea solum de illis fando aliquid audierit, viderit autem nihil. *Intravi,* inquit, *Jerosolymam, vidi multa miracula, et quæ prius ad me fama pertulerat, oculorum judicio comprobavi.* Non est, si quid video, quod huic argumento reponi possit. Adductis autem superius in contrariam partem facilis responsio est. Et primo quidem, eo revera consilio atque animo S. Doctorem in Orientem migrasse, ut Jerosolymam inviseret, sed alius postmodum de caussis in Syriam deductum, atque Antiochiam, propositum mutasse, aut in aliud tempus distulisse. Inuit hoc idem ipse, cum jam Calcidis eremum ingressus, ex eaque scribens Epistolam V. ad Florentium, prodit, lectis ejusdem litteris, sibi reaccensum fuisse animum Jerosolymam proficisci. Ex eo certe nulla caussa est, cur in illa ad Eustochium Epistola quidquam immutemus, ut visum est Tillmontio, qui censuit pro Jerosolymam legendum ibi Antiochium aut Orientem esse. Reliqua duo loca movent nos multo minus ac fere nihil. Cum enim exploratum sit, eum ibi μεταποίεις; Romanum vocare Babylonem, res ipsa jubet, ut, quam illi opponit, Jerosolymam eodem sensu accipiamus pro solitudinis et quietis loco, ut se iterum significet, a tumultibus urbium et sæculi ad solitariam vitam transisse. Adeo neque eorum opinioni assentimur, qui negant hoc quidem tempore antequam in Calcidis se reciperet S. Pater, Jerosolymam concessisse: concessisse autem, idque primo, volunt, postquam e Calcidis eremo exivit, circa annum 378, antequam Romanum revertetur. Eninvero probant quæ hactenus disputata sunt, eu.n nounisi multo post illo se transtulisse, cum Roma iterum discessit post mortem Damasi, reliquum vitæ in Locis Sanctis et Bethleemni specu transacturus.

III. Tunc itaque non videtur ulterius quam Antiochiam usque profectus: qua in urbe apud Evagrium, cui erat cum primis carus, aliquandiu subsistere, ut mox dicemus, coactus est cum aliis de caussis, tum quod non amplius sufficerent sibi attenuati tam longo itinere corporis vires, et ægra valetudine uti jam cœpisset. Cæterum nihil nobis ex omni peregrinatione illa tam mirum est, quam quod, cum posset æquo animo, quemadmodum de se ipse testatur, carere patria, domo, parentibus, sorore, cognatis, consuetudine laitoris cibi (Epist. XXII), aliisque omnibus vitæ communidis, unam Bibliothecam, lectissimis libris instructam, quam sibi summo labore atque impendio Romæ consecrata, secum tulit, quod ea omnino carere

non poterat. Tantus in eo erat litterarum, atque eruditio-

nis amor.

CAPUT VIII.

I. *Antiochiae hospitatur, ubi de ineunda solitudine secum agit.* II. *Scribit ea super re ad amicos Epistolas.* III. *Apollinarium Laodicenum audit, ab ejusque hæresi cavit.* IV. *Maronie diversatus historiam de Malcho monacho ab ejusdem ore excipit.*

I. Ad finem vergebat annus trecentesimus septuagesimus tertius, si rationes recte instituimus, cum Antiochiam venit Hieronymus, qui etiam ultra subsequentis anni medium ibi apud Evagrium hospitatus est. Moræ caussam fuisse cum primis innuimus adversam, in quam inciderat, valetudinem; ait enim de se ipse, quod *semper infirmus* Evagrio amico *ad laborem cumulus accessisset*, fuisse vero, *quidquid morborum esse poterat expertus*. Accessere his aliæ cum diuina fortuna conflictiones; de quatuor enim peregrinationis suæ sociis, Innocentium atque Hydram subita unum post alium mors rapuit; illum *repentinus febrium ardor abstraxit*; *hic nedum obductam illius morte, morte sua rescidit cicatricem*. Heliodorus, cumque eo fortasse etiam Nicæas, Jerosolymam jamdudum iverant; nec brevi inde reversi Antiochiam, Hieronymo suo diutius adfuerunt, sed in patriam regressum hic una, ille alia de caussa, meditabantur. Et sane jus aequum Heliodorus obtinebat, qui de cognati morte inopinato nuntio admotus, veluti sororis viduæ, ac nepotis ex ea parvuli, Nepotiani nomine, rebus domesticis prospecturus, patriam repetere cogeretur. Nec tamen arripiendæ solitudinis propositum prorsus ahijiciebat, quin potius abs Hieronymo postulabat, *ut posteaquam ad deserta migrasset, invitoria ad se scripta trasmitteret*: id quod factum paulo post, dicimus suo loco.

II. Interim cum in dæs magis, magisque S. Pater solitudinis adeundæ studio flagraret, nihilque aliud animo secum versaret, scripsit ea de re ad Theodoreum, eum quem paulo superioris diximus, et memorat Theodoreum de Vitis Patrum cap. X. Præpositum Monasterii apud Rhossum in Cilicia, et quem, per eam ipse provinciam transiens, paulo ante invisiisse indicat. Unde colligas, errare eos qui Theodosium hunc alium putant, qui Calcidis desertum incoleret; nondum enim cum haec scriberet, Hieronymus eo accesserat. Orat autem illum, ac ceteros cum illo Anachoretas, a Deo impetrant, ut suum hocce propositum Deo perficiens serviendi exsequi demum velit ac possit. Secundum in nostra Recensione locum Epistola illa obtinet. Duas autem alias per idem tempus quo substitit Antiochiae, scripsit, alteram ad Russinum, ad Florentinum alteram, quæ et sese in Editione eadem nostra sub numeris tertio et quarto consequuntur. Quid contineant, quibusque de causis huc eas referamus, replicare, instituti nostri non videtur, maxime cum in Chronologicis ad eas Notis sint istæc satis abunde pertractata. Tan-

tum monemus pro anno 374, cui illas adscribimus, alicubi typothetarum errore notarum anno 373, quod vitium ad decimam quartam usque Epistolam in aliquot exemplaribus durat: nos sedulo emendari cupimus.

III. Ad Vitæ seriem ut redeamus, non ita apud Evagrium moratus continuo est S. Pater, ut numquam Antiochia excederet: quin potius sacrarum studio Literarum incensus, cum, ut alibi de se testatur, haud quaquam ingenii sui viribus consideret, scque ipse docere vellet, sed a doctis atque illustribus viris addiscendas putaret, Apollinarium Laodicenum Episcopum (quæ urbs ab Antiochia parum distabat) interpretem Scripturarum longe celeberrimum frequenter adiit, inque ejus disciplinam se dedit. Rem narrat ipse Epist. ad Pammachium et Oceanum LXXXIV. ubi et se multum illi debere proficitur, quod in Scripturarum doctrina, quam antea vix de limine salutaverat, exoticorum lectioni Auctorum adsuetus, haud sane parum proficerit. Id vero mirum magis, quod addit, *nunquam se illius contentiosum super sensu dogma suscepisse*: id est, hæreticum illud ejus placitum de Platoniorum cœnoscis fontibus derivatum (quod sit quedam substantia anima separabilis, unde hominem, quem Dominus assumpserat, ea parte qua rationalis est, mutilatum ibat, ejusque munia in Verbum conferebat, ut Christus unus ex hallucinatione sua diceretur) nunquam exceptit, nec fucum fieri sibi passus est. Ex quo illud etiam confirmatur, quod diximus, per id temporis Laodicenum magistrum abs Hieronymo auditum fuisse: ille enim cum diutius venenatum dogma dolose dissimulasset, anno demum 376 in apertam hæresim erupit. Nec sane veri speciem ullam habet, fuisse nostrum præceptore usum homine, qui palam scita Ecclesiæ Platonicis sophismatis depravaret, fuisseque jam manifesta inustus hæreseos nota.

IV. Sed et alio interdum divertit per id temporis S. Pater. Maronia, triginta fere millibus Antiochia distans viculus, post multos dominos vel patronos in Evagrii Presbyteri possessionem venerat. Iluc Hieronymus pro familiaritate, quam cum Evagrio habebat, aliquandiu venit, ac diversatus est: antequam certe in eremum secederet, ut pleraque omnia nobis argumento sunt. Erat quidam ibi senex magni nominis Malchus, quem S. Pater invisit, deque ejus ore excipere voluit ipsius Vitæ Historiam, quam postea, ante annum 392, ut suo loco exponemus, ex ejus dictorum fide, litteris commendavit.

CAPUT IX.

I. *In Calcidis eremum se recipit, ac parentiæ devoret.* II. *Hebraicæ lingue ad carnem magis edemandam, studio se mancipat.* III. *Num etiam Græcam tunc edidiscerit?* IV. *Per somnum admonitus profanis Scriptoribus nuntium remittit.*

I. Dennum ad quam omni studio rapiebatur, trans-

uit Hieronymus solitudinem : quod factum sub hu-jusce anni 374 finem, vel subsequentis initio, ex his quæ hactenus disputata sunt, liquet. Ut autem id planius hoc loco, ac propemodum evidenti argumento teneas, rationes ita subducito. Annus agebatur 374, mediumque æstatem attigerat, cum accepto de Russini adventu in Palæstinam nuntio, dedit S. Pater ad eum Epistolam, quam, ut tutius redderetur, alteri ad Florentium copulavit. Erat vero tunc ipse adhuc Antiochiae, sive nondum in eremum secesserat, quod ex utriusque contextu Epistolæ planum est. Eo autem se nuper receperat, cum responsu a Florentio accepit, quod sibi ait redditum, *In ea eremi parte commoranti, quæ juxta Syriam Saracenis jungitur* : et cum arreptæ solitudinis terminis arceretur. Igitur, nisi longius, quam par credere est, temporis spatium his Florentii ad Hieronymum litteris tribuamus, palam sit, hunc sub finem hujusce anni 374, vel, ut summum, initio subsequentis in eremum sese recepisse. Atque hæc, ne quid sit de temporis nota dubium.

Ipsam solitudinem quod spectat, posita illa erat in Calcide Syriae, hoc est, ubi Syri ab Agarenis barbaris distaminantur, vasto quaquaversus spatio terre, *quæ exusta solis ardoribus, horridum Monachis præstabat habitatulum*. Sedebat solus ibi S. adolescens, scorpionum tantum socius et ferarum, qui ob gehenna metum tali se carcere ipse damnaverat. Horabant sacco membra deformia, et squallida cutis situm *Ethiopicae carnis obduxerat*. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus : et si quando repugnantem somnus iuminens oppressisset, nuda humo ossa vix hærentia collidebat. Pallebant ora jejuniæ, et cætera, quæ tute repetas ex illa, unde hæc translatæ sunt, Epistol. XXII. ad Eustochium. Ad hæc saxe sèpius ac fere continenter tentabatur valetudine, et stomacho laborabat. Et vini tamen, olei, aliorumque ciborum, quibus resciuntur vires, et ad laborem ferendum recræcantur homines, abstinentissimus, etiam cum langueret, frigida utebatur aqua, et coctum aliquid accepisse, luxuriam reputabat. Videtur etiam laboribus manuum partem dici aliquam tribuisse, exscribendis scilicet libris : in quam rem, *habere se alumnos, qui Antiquariæ arti serviant* (quo nomine Amanuenses indicari, non est qui ignoret) Epist. V. ad Florentium prodidit. Cæterum vitam omnem ita orationem inter ac lectio-nem partiebatur; ut cum multis atque optimis *sacrae Bibliothecæ codicibus abundaret*, lectio orationem ex-ciperet, oratio lectionem sustentaret.

II. Ad. Scripturarum maxime intelligentiam, divi-narumque rerum pervestigationem animum adjecerat, in eoque se studio quòdidianis exercitationibus, su-pa quam dici queat, diligentissime subigebat. Sed cum operam suam absque Hebraicæ linguae notitia minus utiliter consumi inteligeret, vellet etiam ad compescendos in dies magis carnis motus, novo ali-quo tormento uti, huic se studio, sive ut vocat ipse, pi-striño addixit. Facti historiam narrat ipse Epist. CXXV. ad Rusticum. *Dum essem, inquit, juvenis, et solitudi-*

*nus me deserta vallarent, incentiva vitorum, ardorem-que naturæ ferre nou poteram : quem cum crebris Je-juniis frangerem, mens tanen cogitationibus astuabat : ad quam edomandam cuidam Fratri, qui ex Hebreis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintilianæ acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, et stridentia an-helantique verba meditarer. Quid ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, et contentione discendi, rur-sus incepferim, testis est conscientia tam mea, qui passus sum, quam eorum, qui mecum duxerunt vitam ; et grati-as ago Domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus carpo. Atque huc etiam spectare videtur illud, quod Cap. III. Libri de Viris Illustribus narrat, Hebraicū scilicet, ut serebatur, Matthæi exemplar, cum facta sibi facultas fuisset a Nazarenis, qui in Berœa urbe Syriae eo volumine utebantur, se descripsisse. Processu temporis cum ejus studii utilitatem experimen-to jam didicisset, assidua exercitatione excoluit, aliasque magistros, per quos profecerit, aliis in locis nominat. Quo labore, inquit Epistol. LXXXIV. quo prelio Baraninam nocturnum habui præceptorem ! Ti-mebat enim Judæos, et mihi alterum exhibebat Nicodemum. Hic idem ille videtur esse, quem et Commentario in caput III. Epistol. ad Galatas suum Hebræum vocat, et ex quo nonnullas sententias recitat : quamquam alii, quos inter Morinus, fuisse illum ex Hebreo Christianum, contendant. Denique et cum Librum Paralipomenon juxta Septuaginta emendandum ex Hebreo archetypo, et Latine interpretandum suscepit, alium ejus linguae magistrum consuluit, ut in Præfatione testatur : *De Tyberiade*, inquiens, *Legis quondam doctorem, qui apud Hebreos admirationi hubebatur, assumpsi, et contuli cum eo a vertice, ut aiunt, usque ad extreum unguem*. Sed hæc alio spectant.*

III. Sunt qui enim Græcæ etiam lingue primum in Calcidis solitudine, contendant dedisse operam. idque ex Russini auctoritate inferant, qui illum testatur, antequam converteretur, pariter et litteras Græcas, et linguam penitus ignorasse. Sed ut vere, non prurigine actus detrahendi Russinus, id scripserit : voluit con-versionis nomine, non ut vulgo intelligunt, initam ab Hieronymo solitudinem, sed susceptum Baptismum significare : quem sensum totus quoque loxi ejus contextus præsert. Ex quo illud iterum confirmatur, quod superius suo loco diximus, illum cum Romæ libera-libus studiis erudiretur, non autem serius, ut volunt, Baptismi aquis lotum. Alioquin nihil cum scivisse penitus Græce, cum in Orientem peregrinaretur, mi-nime adduci possum, ut credam. Ut autem in dies magis magisque caleret eam linguam, consuetudine illa cum Græcis commode posuit obtinere. Et sane cum Tarsi ageret, ita noverat, ut etiam quæ essent Cilicum linguae proprietates, quibus in Epistolis suis Paulus usus est, ab reliqua Græcitate internosceret. Ad hæc, cum Antiochiam paulo post venit, Apollina-rium, ut diximus, frequenter adiit, atque audivit, non alia certe quam Græca lingua Scripturas exponentem:

cujus adeo præceptionibus imbui minime potuisset, nisi jam probe linguam intellexisset. Jam itaque hoc quoque ornamentum ad reliquas doctrinæ suæ laudes adjecerat, priusquam Calcidis desertum ingredieretur.

IV. Sed est utique aliud quod eo loci, ac sere temporis placet referri, simulque studia litterarum specciat. Illud, inquam, visum aut somnium, quod maxime pervulgatum est, atque ipse pluribus S. Pater Epistola XXII. ad Eustochium narrat. In media ferme Quadragesima (puta hujusmet anni 275 aut subsequentis, ut ex rerum licet serie colligere) ardentissima febri correptus, ut exhaustus jam membris, ossibus vix hæreret, et parum absuerit, quin age-ret revera animam (nam exequiae veluti jam iam morienti parabantur) subito raptus in spiritu ad tribunal Christi, quod Ciceronis lectioni vacaret, ab eo qui præsidebat, gravissime jussus est cœdi. Cum inter verbora ipse ejulans misericordiam imploraret, et qui adstabant, ad Præsidentis genua provoluti precentur, ut veniam tribueret adolescentiæ, et errori locum pœnitentiae commodaret: tanto constrictus articulo, promisit jurejurando, nunquam se impostorum Gentilium litterarum Scriptores lecturum: *Domine, inquiens, si unquam habuero codices sæculares, si legero, te negavi.* Addit ad faciem rei fidem, in hac se verba sacramenti dimissum, atque experietum, lientes habuisse scapulas, et plagas sensisse post somnum. Ita nempe illa territus est veri specie, quæ quanta fuerit, nihil erat nisi somnium. Et vero renuntiasse cum penitus ab eo tempore Profanorum lectioni, nemo sibi persuadeat, qui ejusdem opera, quæ postinodum elucubravit, identidem videat eorum testimoniis atque historiis respersa. Quare ipse etiam, cum hac de causa a Russino violatae religiosis reus perageretur, falsissime ridet hominis curiositatem, qui noctium ludibria observaret, et quæ quis dormiens somniasset, illa ab vigilante exigere (*Lib. II. Contr. Ruffin.*) Ad eundem modum quod æmulus idem objiciebat de Ciceronis Dialogis, quos majore mercè de Fratribus in monte Olivarum describendos locasset, et de Poetis, quos prælegeret pueris, ridet magis quam refellit, ut risu potius quam excusatione dignam criminacionem significet. Nihil itaque aliud narratio illa visionis, aut somnii significat, quam, dimissis ab eo tempore Gentilium Scriptorum monumentis, quibus maxime fuerat eosque delectatus, totum se Sacrarum Scripturarum studio, quarum sibi antea sermo incultus sordebat, devovisse, ut jam sæcularis eruditio minime cupidus, quæ nihilosecius de illorum scriptis proferebat, quemadmodum respondet ipse Russino (*Ibidem*), ob memoriam eorum proserret, quæ pridem legerat, omnino autem ea faceret ad ancillarum instar rerum divinarum expositioni inservire. Nulli autem commodius, quam huic tempestati posse dixinus abdicationem illam ab Ethnicis, transitumque ad Ecclesiasticas litteras adscribi.

CAPUT X.

I. Sribit Vitam Sancti Pauli Eremitæ. II. Epistolas quoque ad diversas. III. Et Exhortatorium ad Heliodorum.

I. Solitudine vixdum aperpta, nihil proposito ~~suo~~ consentaneum magis Hieronymus existimavit, quem insignioribus ejus Vita exemplis incitare animum ad imitandum. Fecit itaque initium ab enarranda Sancti Pauli Vita, a quo primum eremos habitari coepit, quique ejus instituti jure meritoque auctor longe insignissimus habetur. Et primum quidem locum interscriptiones suas omnes huic tribuit in suorum Catalogo operum, in quo concinnando rationem temporis habuisse, nihil nulli dubium est: quin etiam anteponit Epistolæ ad Heliodorum, quam sub initium solitudinis datam liquet, et libello Epistolarum ad variis, de quo mox dicemus. Adeo compertum hinc est, errare eos, qui illam existimant scriptam aliquanto postquam ex Syria eremo S. Auctor exisset. Falsa nempe lectione ejus loci decepti sunt, quam nos pridem ope codicum præstantissimorum emendavimus, ubi pro *ridisse me*, et *ravit*, et *sustentabatur*, in instanti rescripts, videre, visit et sustentatur. Ejus meminit S. Pater etiam in Chronico ad annum 19 Constantii, ubi se ait *Pauli Thebæ exitum brevi libello explicasse*: nosque iterum mentionem faciemus paulo post, cum Epistolam ad Paulum Concordiensem recensebimus.

II. Interim cum Heliodorus Aquileiam rediisset, deque Hieronymi rebus, ac sancto proposito certiores amicos fecisset, dedere isti ad eum litteras: et cum primis Chromatius atque Eusebius frater una cum Jovino amico, qui et de illius sorore nonnulla retulere, quæ tamen ipse aliquanto antea ab Juliano Diacono Aquileiense resciverat. Haec litteræ Antiochiam perlatæ, Evagrii diligentia, Hieronymo jam in solitudine degenti transmissæ sunt. Is ergo Juliano primum, qui prior de sorore ad meliorem frugem reversa scripserat, dedit Epistolam in nostra recensione VI. enixe rogans ut eamdem quibus potest rebus adjuvet, seque de communi in Christo gloria crebris reddat sermonibus ketiorem. Tum ad Chromatium, Jovinum, atque Eusebium scribens Epistolam VII. Bonosi, de quo ipsi etiam scripserant, laudes admisceret, itemque sororem suam, quæ bonos in patria magistros non haberet, illis commendat. His adjecisse videtur VIII. ad Nicæam Hypodiaconum Aquileiensem veterem sodalem, ac peregrinationis suæ comitem, jani in patriam regressum (*Tu, enim inquit, modo a nobis abiens, etc.*) eumque ut ad se aliquando scribat, exemplo Chromatii, atque Eusebii fratrum, bortatur. Ex quo colligas, hanc post acceptas ab illis literas perscrispisse; perscrispisse autem eadem occasione, qua illis respondit. Eodem tempore dedit et IX. ad Chrysogonum Monachum Aquileiensem, quem similiter ad scribendum ad se excitat: et X. ad Paulum senem Concordie (quod est, ut alias diximus, et ne quid adliu cum Victorio putas, Aquileiam inter, atque Altinum

non ignobile Italie oppidum) ad quem interea adoratam abs se recens Vitam Sancti Pauli Eremitae, quam modo recensuimus, dono mittit. Quæ sulse-
quuntur tres, ad Virgines Aemonenses, ad Antonium,
et ad Castorinam eodem fortasse anno, sed alia tamen
occasione, et aliquanto post superiores datæ videri
possunt. Dederat quippe illis antea plures alias, qui-
bus respondere cum neglexissent, valde queritur,
rursumque his, ut demum rescribant, hortatur. Duas
pries quod spectat, notatus primum nobis vetus
ille, et qui haetenus invalidus apud Editores, ac Vitæ
Hieronymianæ Scriptores omnes, cavendus est error.
Hemonenses enim Virgines iste, ut et Antonius Mo-
nachus *Hemonensis* scribebantur, et persuasum vulgo
erat, eos in *Hermon* Palæstinæ montem vitam de-
gisse. Ostendimus autem nos luce meridiana clarius,
idque etiam optimæ notæ codicem auctoritatè evici-
mus, rescribendum *Aemonenses*, et nequaquam mon-
tem Palæstinæ, in qua nondum versatus fuerat S. Pa-
ter, sed urbem dici in Italie finibus non ignobilem,
Aemonam, sive *Hemonam*, antiquis Geographis lau-
datam, sub Norico Pannonicæ, et quam incoluit ipse
aliquandiu, utpote patriæ sua Stridoni, ut videtur,
conterminam. Altera, sive XIII. quæ est ad Castorinam
matreteram post annum data est a priore alio, quam
ad eam scripsérat (intercidit autem) ut illud nescio
quid quod cum ea habuerat dissidii, componeret, et
ad pacem, quam in hac denuo orat, concordiamque
invitaret. Visa adeo est postrema ex his quæ super-
sunt, et quæ *Epistolæ ad diversos libellum*, ut ipse
vocat Hieronymus in Catalogo, conficiebant.

III. Succeedit his sub peculiari recensione ad *Heli-
dorum exhortatoria*, quæ omne tulit pietatis atque
eruditioñis punctum. Videtur etiam suis temporis
prærogativa nonnullis ex modo recensis Epistolis
præferenda: siquidem statim ab arrepta solitudine
scriptam se prodit; sed huc eam referre singularis
titulus cogit, atque ordo quem in Catalogo obtinet.
Abiens ab Hieronymo Heliodus, ut paulo superiorius
innuimus, spem illi reliquerat fore, ut postquam re-
bus domesticis in patria consulisset, in solitudinem,
in qua tunc detineri propositi socius non potuit, pe-
dem referret. Quin etiam ipsum rogaverat, ut cum
eremum penetrasset, ea super re hortatoriam ad se
Epistolam scriberet. Hanc itaque S. Pater Calcidis
deserta vixdum ingressus, eloquentissimam adhortationem,
quemadmodum discedenti promiserat, ad
eum misit: in qua Vitæ eremitice beatitudinem præ-
dicans, nihil sibi in eo argumento, vel ex Rhetorica
arte, vel ex pietatis cultu, divinisque Litteris reliquum
fecit. Tanti profecto facta est, cum Aquileiam atque
in publicam lucem venit, ut certatim ab omnibus
ejus exempla describerentur, fuerint etiam Romæ,
qui eam memoriter didicerint. Ejus nec semel alibi
mentionem S. ipse Auctor facit. Heliodus autem,
cum eam accepit, elsi nondum in Clero mereret, ad
eum tamen vitæ ordinem vocatus, ut in Syriam redi-
ret, impetrare ab se ipso non potuit: sed Ecclesiæ
ministerio devotus, sacrisque postmodum initiatus,

ad Altinensis etiam Episcopi dignitatem per Chri-
stianarum, maximeque insignium virtutum gradus
processit.

CAPUT XI.

- I. *Antiochenæ Ecclesia* trium simul *Episcoporum* fa-
ctionibus agitatur. II. *Quarum unaquæque Hierony-
num ad se rapere contendit.* III. *Ex his Meletiani
trium ab illo hypostaseou professionem expostulant.*
IV. *Scribit ille ad Damasum semel, atque iterum ea
de re.* V. *Prioris Epistolæ tempus asseritur et vindicatur.* VI. *Factiosorum arrogantiæ cedere compul-
sus S. adolescens, de eremo deserenda cogitat.* VII. *Scribit ad Marcum.*

I. Ea mente Hieronymus sese in ea Syræ eremo
abdiderat, ut longe positus a sæculi insidiis, contra-
ctas per ætatis incogitantiam sordes imbre lacryma-
rum viteque asperitate detergeret. Verum, ut ipse
de se testatur (*Epist. XVII*), ita eum *incessabilis
Inimicus post tergum sequutus est, ut majora in solitu-
dine bella jam pateretur*, toique factionibus Antioche-
næ Ecclesia, sub cuius ditione erat, agitatus, *satis*
duceret *inter feras habitare, quam cum talibus Chri-
stianis.* Facti historia, ut probe intelligatur, paulo est
altius repetenda. Meletius Arianorum opera, sed non
sine Catholicorum magna ex parte consensu, e Seba-
stena sede Antiochenam translatus, cum in primo
quem habuit in ista Ecclesia sermone ad populum,
adversus Arianorum dogma disputasset, rejectus ab
haereticis est, qui Euzoium in ejus locum sibi Epi-
scopum sussecerunt. Sed et Catholicæ partis homines
enim illum scirent olim cum Arianis communicasse,
et Arianorum præsentim favore electum, ab ejus se
communione separarunt: maxime Eustathiani, sive
nobiliorum cœtus Catholicorum, qui nullis post Eu-
stathium ad Meletium usque, Arianis Antiochiae Epi-
scopis adhæsere. Huic malo, ut mederetur, Lucifer
Caralitanus, magni tunc nominis, atque auctoritatius
Episcopus, novum anno 372 Antiochiae antistitem
creavit Paulinum, bono utique consilio, ut schisma
sustolleret, sed quod minime e sententia successit.
Tunc enim præter Arianorum factionem in duas ve-
luti partes scissa est universa Ecclesia. Oriens ad
Meleti communionem se recepit, maxime post Alexan-
drinam Synodum, quæ repudiatis quidem Arianæ
haereseos auctoribus ac primipilis, alios statuit in
Catholicæ communione suscipiendos, qui vel cum
Arianis pridem communicassent, vel promoti corum
opera ad Ecclesiasticos gradus fuissent. Occidens
ataque *Ægyptus* Paulini partes secuti sunt. Sed non
hac sine stetit malum. Apollinaris enim Laodicenus
hanc nactus dissidii occasionem, haeresi quam jamdiu
occultaverat, in apertum proferendæ opportunam,
anno 576 aliud submisit Antiochiae Ecclesiæ Epi-
scopum, Vitalem quemdam, auditorem suum, qui
tradita sibi malesana dogmata Cathedræ auctoritate
sustineret.

II. Erant itaque quatuor uno tempore ejusdem
Ecclesiæ Episcopi, quorum præcipue tres, Meletius,

Vitalis, et Paulinus Hieronymum (ut ipse ait) ad se quisque rapere festinabant, suas acilicet quisque partes et communionem eum sequi intendeant. Ipse de illorum recta fide anceps, *Si quis*, respondebat, *Cathedrae Petri jungitur, meus est*, Catholicum nempe eum haberi unice existinabat, qui cum Petri successore communicaret, atque illi petra inniteretur, super quam Ecclesia est ædificata. Quod ut de Paulini communione satis sciret: cum reponerent tamen aliarum quoque partium assecæ, se nihil a Romano Pontifice dissentire (nam ad Damasum scribens, *Meletius*, ait, *Vitalis, Paulinus tibi hærente se dicunt*) dubius iterum agebatur. *Et possem, inquietabat, credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes.* Et vero tetus in hoc ferme controversiae cardo vertebatur, cum sibi omnes Damasi communionem arrogant, quis jure meritoque de tribus id faceret. In eam rem missus est etiam a Gratiano Antiochiam Sapores magister militum, qui partes de prærogativa illa contendentes audiret, quemadmodum ex Theodoreto discimus. Intereadum S. Pater nemini ex illis adhærebat, *nullumque*, ut ipse ait, *primum, nisi Christum sequens, uni Damaso, id est, Cathedrae Petri animo consociabatur.* Atque inde etiam *Sanctum Domini*, sive Eucharistiam, nisi tot interacentium maris terraque spatiis prohiberetur, expetiæ voluisse. Interim solos iis in locis certissimos Damasi collegas Ægyptios Confessores sequebatur, nequam passus alterutra factiosorum communione se pollui.

III. Sed Meletiani præ ceteris, illum ut in sua raparent, nisi suum inter eos nomen profiteretur, hæresis suspicione ac nota perterrebant, quotidie etiam de fide postulabant. Index ad eam rem, sive potius offendiculum erat nomen *Hypostasis*, quod Græci cum ad personam significandam acciperent, tres in Trinitate hypostases dicere non verebantur. Latini autem substantiam eo vocabulo intelligentes, tres proferre in Trinitate, ore atque animo refugiebant. Et sanctus tamei Athanasius sive unam sive tres catholico æque sensu dici posse definiverat in Alexandrina Synodo anni 372, quandoquidem qui unam adstruerent, substantiam intelligerent: qui vero tres, personas eo nomine significant. Verum insanabile quoddam contentionis cacoethes ita mentes eruditorum quoque Præsulum pervaserat, ut quod res erat, intueri non sineret. Nodum in scirpo quærebant, ipsumque vocabulum pro utentium conceptu in hæreos calunniam torquebant. Meletiani trium hypostascon defensores, quia cum Arianis aliquando communione conjuncti fuerant, hæreticum animum necdum penitus exisse culpabantur: atque hi vicissim unius assertores Paulini assecæas criminabantur, perinde atque Marcello, ac Sabellio faverent. In eamdem itaque suspicionem venit Hieronymus, de qua multis in Epistola ad Marcum queritur: *Hæreticus, inquit, vocor, homousian prædicans Trinitatem: Sabellianæ impietatis arguor, tres subsistentes veras integras perfectasque personas in dñissima voce pronuntiantur.*

Et in prima ad Damasum, *Trium hypostaseon ab Ariorum prole Campensibus*, novellum a me homine Romano nomen exigitur..... Interrogamus quid tres hypostases arbitrentur posse intelligi: tres personas subsistentes, aiunt. Respondemus, nos ita credere: non sufficit sensus, ipsi nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet..... et quia vocabula non edicimus, hæretici judicamur. Quippe sine illa trium hypostaseon explicacione, ut vocabula profiteretur, nunquam S. adolescens adduci potuit, quod in ea esset sententia, hypostasim propriæ substantiam significare, tresque absolute in Deo hypostases dici, citra sacramentum omnino non posse. Tota, inquit, sacerdotalium litterarum schola nihil aliud hypostasim, nisi Usiam novit: et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias prædicabit?

IV. Confluit ergo S. Pater tantis undequaque angustiis constrictus ad Romanam Ecclesiam, cujus antequam oraculum consuleret, sustinendum sibi esse ab omni assensu existimabat. Scripsit, inquam, ad Damasum Epistolam in nostra recensione XV. multis eum precibus obtestans, ut quidnam credendum sibi esset, et cui apud Antiochiam e tribus illis Episcopis communicandum, decerneret. Cujus Epistolæ cum diu multumque responsu frustra expectasset, hæretici autem eo magis divexare illum in dies pergerent, datis iterum ad eundem Pontificem litteris, enixius id ipsum quod antea de communione sua rogat. Et prioris quideam Epistole si vera genuinaque lectio illa esset, ab Arianorum Præsule et et Campensibus, quam editi quidam libri, doctique viri nonnulli præferunt, cum non alias sit ex Hieronymi sententia Præsul Arianorum, quam Meletius (hic autem anno demum 378 ab exilio revocatus, eum potuerit ad trium hypostaseon confessionem præsentem præsens adigere) nibil jam dubium esset, quin ad eundem illum annum, aut insequentem gesti referrentur. Sed nobis potior alia germanaque visa est, ab Arianorum prole Campensibus, quam plerique exhibent melioris notæ mss. libri cum nobis, tum a Benedictino editore inspecti. Congruit quoque nominis significatio, neque enim *Campenses* alia de causa par credere est appellatos, quam quod in Campis sacros coetus agerent: quemadmodum cum aliis, tum ipsi Hieronymo sub finem Dialogi contra Luciferianos vocati sunt etiam Donatistæ apud Romanum, qui cum vetarentur in Urbe consistere, ad sacra peragenda in agris conveniebant. Eodem intellectu Meletii assecæas denotavit, et problem quidem Arianorum dixit, quod Episcopum, quem Arianî præsertim elegerant, patrem haberent: *Campenses* autem, quod ab Urbis Ecclesiis exturbati, quandiu ille exsulabat, in agris se cogerent, ibique sacris operarentur. Nondum igitur Meletius fuerat per Gratiani decretum Antiochenæ Cathedrae restitutus; tunc enim ille, ejusque communionis socii urbis Ecclesiæ post liminio receperunt, neque amplius poterant Campensis vocabulo traduci. Elucet hæc eadem notatæ temporis, quæ Gratiani legem anni 378 nonnihil an-

cedeat, ex eo loco, ubi se ait S. Pater, intereadum *Egyptios Confessores*, Damasi collegas sequi. Hi scilicet iidem illi *Confessores* sunt, quos Epistol. quoque *tertia ad Russinum laudatos diximus, Aegypti Episcopi*, atque sacerdotii gradu *Collegar Dainasi*, quos Valens Imperator in Carsaream Palæstine exsulare jussérat. Itaque si ab istis *Sanctum Domini sumebat*, haud certe longe ipse aberat, atque adeo illi adhuc in exsilio agebant. Nam si per Gratiani veniam in *Aegyptum* jam rediissent, non eos modo *Confessores Episcopos*, sed universos *Aegyptios Catholicos*, et cum primis Alexandrinum ipsum Episcopum Petrum se interim sequi affirmasset. Porro illi redierunt ad suos eadem illa anni 378, Gratiani lege, qua Meletius Antiochenus Ecclesie restitutus est. Igitur in præcedente proxime annum 377 incidērunt concertationes de hypostasi, et quæ tantopere Hieronymum turbæ exagitarunt. In illud propterea tempus conjicienda est prior ejus Epistola ad Damasum, neque enim eam altius evehere, præcedentia gesta, totusque Vitæ Hieronymianæ ordo permittit. Ne autem serius differatur, prohibet illud de Meletii adhuc in exsilio agente, ex quo hactenus argumentati sumis, indicium. Sed utique altera, sive XIII ad eundem Damasum videtur in sequentem an. 378 protrahenda. Et certe quidem tandem post primam scripta est, quandiu ille responsum Romani Pontificis satis patienter et plusquam una vice prestolatus videri possit. Quin etiam videtur nobis post ipsum Gratiani decretum scripta, sive postquam Saporis Magistri militum judicio Meletiani Ecclesias recepissent, si recte verborum illorum sensum assequimur: *Hic præsidii fulta mundi Ariana rabies frenuit*. Neque enim aliam, quam quæ sibi maxime molesta erat, partem eo nomine S. Pater denotavit: eaque de tribus quæ Ecclesiam scidebant, una Meletianorum erat, quæ trium hypostaseon professionem importune adeo ab ipso exigebat. Ariana autem eo sensu dictitur, ut supra exposuimus, quod Meletius Arianorum præsertim opera Cathedram Antiochenam condescenderit.

V. Doctus vero Pater Constantius, qui in sua Epistolarum Romanorum Pontificum editione, has quoque Hieronymi duas recudit, utramque contendit serius adhuc multo, sive ad annum usque 381 differendam. Palmarum argumentum (neque enim ejus consecutaria persequi vacat) ex eo sumit, quod Vitalen, post Valentis denique obitum, id est, post annum 378 creatum Antiochiae Episcopum, videatur libellus Synodicus, apud Labbeum tom. 2. editus persuadere. Sed ut nolimus ejus nunc Libri auctoritatem immunui, non est tamen illa tanti, quæ præferri ullo modo possit Epistola Petri Alexandrini, apud Facundum Germanensem scripta Episcopis, Presbyteris, atque Diaconis, pro vera fide in exsilio constitutis, ipso videlicet an. 378, cum nempe Valens adhuc in vivis ageret. Ibi autem Petrus de Timotheo loquens, quem Apollinaris Alexandriae Episcopum subrogaverat: *Volut etiam me, inquit, anathematizare, et Basilium Cæsareæ, et Paulinum, et Epiphaniū, et*

S. HIERONYMI. I.

Diodorum Episcopos, et cum Vitale communicare. Erat hic igitur Vitalis iamdudum Episcopus ab Apollinaris constitutus. Idem confirmat S. Ephrem, qui teste Hieronymo, libro de Viris Illustribus, diem obiit sub Valente, ubi hereticos Vitalianos in testamento suo nominat, id est, Apollinaristas, quorum doctrina Vitalis jam Episcopus nomen, ob dignitatis locum, commodabat. Denique S. Epiphanius cum tertium decimum Valentis annum, qui vulgari 376 respondet, signasset in Panario heresi sexagesima sexta, subsequenti sexagesima septima, quæ est Apollinaristarum, atque ad eundemmet annum, aut insequentem ad summum pertinet, Vitalem inter eos Episcopum memorat. Non licet itaque ejus ordinationem post obitum Valentis differre, nihilque est, quod ex Auctore Synodici, non usque adeo probatæ fidei homine, doctus Constantius argumentatur: quin potius vulgaris tenenda sententia est, quæ ad annum circiter 376 ordinationem illius referit, et cum serie Epistolarum S. Basiliī, itenque rerum, quæ in iis narrantur, apprime quadrat.

VI. Neque porro quidquam est verosimilius, atque historia Hieronymianæ consonum magis, quam quod dicebamus, eum ab anno 377 vexari factiosorum turbis, atque expostulationibus cœpisse, nec deinde licuisse illi totum biennium et quod excurrit, per ipsos quieto esse. Hi enim nullo non die urgere, infestare, atque exposcere fidem, ut vere his molestiis velle S. adolescentem le cremo propellere viderentur. *Quotidie, inquit, exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor, ut volunt, non placet. Subscribo, non credunt. Unum tantum placet, ut hinc recedam*. Atque eo demum coactus revera est: *Jam, inquit, jam cedo: abruperunt a me partem animæ meæ, carissimos fratres, ecce discedere cupiunt, imo discedunt. Ego ipse, nisi me et corporis inbecillitas, et hyemis retineret usperitas juno modo fugerem. Verunitamen dum vernum tempus adveniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium, aut si hoc tardum videtur, abscedo*. Haec ille, priusquam abiret, scribenda duxit ad Marcum Presbyterum Theledensem Epistola in nostra recensione XVII. qua non tam illi postulanti de fidei suæ professione, respondit, quam de factiosorum molestiis iniquissimis conquestus est. Accepterat vero jam, cum hæc scriberet, a Damasi literis, quod tantopere expetebat, quo cum sibi esset Antiochiae communicandum; ait enim, *haereticum me cum Occidente, haereticum cum Aegypto, hoc est cum Damaso, Petroque condemnent*. Præterea hyemis quam caussatur, asperitas vergentis ad finem anni ejus 378 apertissima nota est; nisi etiam putare malis subsequentis 379 primordia designari. Profecto non erat illa prima anni 378 tempestas, ut nonnemo sibi persuasit: hoc enim ipso anno alteram ad Damasum Epistolam, ut declaratum est, Hieronymus dederat, cuius responsum in ista ad Marcum jam accepisse so indicat. Quod si etiam demus scriptam præcedenti, sive eodemmet anno quo et prima: gestorum tamen series, et quod a priore ad istam, rursumque ab ista

(Deux.)

ad Pontificis Romani responsum intercedit temporis intervallum, putare omnino non sinit, ut quæ in hac ad Marcum hyems denotatur, ejusdem exeuensis anni, vel in sequentis 378 ineuntis fuerit. Sin autem serius sive post annum 381 hæc contigisse pertenderis, iisdem facile argumentis deduceberis, quibus P. Constantii sententia modo a nobis obtrita est. Igitur anni 379 hyems illa erat, ad cuius usque anni vernum tempus in eremo S. Pater videntur constuisse, cum iis quas dicebamus ærumnis conficiatos.

VII. Ad Marcum ipsum quod pertinet, notatum jampridem nobis, eum in antiquis mss. libris *Presbyterum*, sive *Episcopum Calcideum*, appellari, pro quo editi veteres alii *Teledensem* dicunt. Visum propterea multo verosimillimum describi juxta alias codices *Teledensem*, a *Teledan* oppido in Calcidis regione, a quo non longe absuisse Monasterium S. Eusebii, ex Theodoreto in Vitis Patrum cap. IV. discimus, et ad eujus loci Presbyterum Marcum facile pertinebat, de Calcidensium fide cognoscere. Sub *Epistolæ finem*, quod se ait Hieronymus, *S. Cyrillo dedisse conscriptam fidem*, cum jardini olim intercederit, quidquid illud scriptioñis fuerit, præbuit tamen ansam impostori, ut opusculum hoc titulo, *Explanatio fidei ad Cyrrillum*, sub Sancti Doctoris nomine mentiretur, quod nos in ultimum hunc Tomum falso inscriptorum operum rejecimus. Sed et conjecturæ, quæ minime probatur nobis locum secere verba illa: conjectura inquam doctorum hominum, qui S. Cyrrillum Jerosolymitanum ibi innui putant, in eamque rem conveniunt, quod ille per id temporis ab Episcopali sede pulsus, per Syriae deserta oberraret. Verum cum aliis ex locis videatur ejus Patris nomini Hieronymus ferme infensus, ejus ordinationem in Chronico paulo post lucubrato acribus verbis sugillat, atque impie-tatis notat: minime est verosimile, ut suam illi fidei professionem concrederet, et *Sanctum* appellaret. Sed hæc hactenus.

CAPUT XII.

I. *Eremo decedit et Antiochiam renigrat.* II. *Scribit Dialogum Luciferiani et Orthodoxi.* III. *Presbyter a Paulino ordinatur.* IV. *Tempus ejus ordinationis asseritur.*

I. Meletianis nullum molestiis finem facientibus, par credere est, Hieronymum statim aique per anni tempestatem licuit, vere scilicet, ut promiserat, accedente, ex eremo excessisse, in qua contra ingenii sui, aique loci naturam quieto sibi esse non licuerat. Annus trahebatur Christi 379, ut ex his quæ superiori capitale edisseruimus, compertum est: Qui cum ætatis annius trigesimo fere tertio, ab initia Calcidis solitudine quarto, aut quinto ad summum, concurrebat. Erat vero illi adeo infelix alte animo soliditudinis ejus amor, tolisque cum licuit, in ea spiritus dulcedines expertus fuerat, ut quod abire coactus esset, pene inquietore conficeretur, et saepius eum discessisse inde paenituerit. *Ego quidem*, inquit ad *Pammachium* scribens, *Romæ non eram, et tunc me tenebat Eremus, atque uinam pertenisset.* Egressus autem, seu verius

persecutionibus haeticorum inde ejectus, Antiochiam repetiit, et apud Evagrium facile divertit, qn ei, ut ante consueverat, omnibus rebus large commodiabat. Ibi eum Paulino episcopo, Occidentalium exemplum sequuntus, maxime autem edoctus Damasi responso, credi potest, si quid unquam proxime ad verum, communicasse: non ita tamen, ut se partium contentionibus imminiseret, sed potius oblata quietis facultate, et beneficentissimi amici liberalitate ad studiorum, quibus intentus continuo erat, commodium uteretur.

II. Fuerat, ut diximus suo loco, Paulinus episcopus a Lucifero Caralitano, in Antiochena Ecclesia advventi Meletio subrogatus, bono quidem consilio, sed quod minime e sententia successit. Hieronymus autem, tametsi Paulino Luciferi alumno adhaeret, eorum tamen, qui ab illo denominabantur, sectam Luciferianorum aversatus vehementer, et scriptis etiam insectatus est. Contigit enim vero hoc ipso anno, quo Antiochiae substitit, ut Luciferianus nomine *Elладius* disputationem in urbe (*plateam* enim et *porticum* nominat) cum Orthodoxo haberet, quam S. Pater exceptis scriptis, et ad Catholicæ doctrinæ laudem juris etiam publici fecit. Biduo transacta res illa est: et primo quidem convicia potius quam argumentis utrinque actum, ut dum audientiam et circulum lumina jam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet, consputa pene invicem facie recesserint. *Hoc tamen his qui adfuerunt, statuenibus, ut in secretam porticum primo mane convenirentur,* disputatio a notariis excepta, ita denum feliciter Orthodoxo cessit, ut Luciferianus ad meliora proficiens, desereret quod male tenebat. Hanc Hieronymus posterioris diei concertationem, seu verius Catholicarum partium victoriam, præmissa, quæ historiam explicat, Praefatiuncula, ita per Dialogum repræsentat, ut eam ex Actis omnino descriptsse, vix paucis de suo interdum additis, non preter verosimilitudinem credi possit: quamquam aliis studiose opus illud contextum, atque expolitum in Catholicæ veritatis gratiani videntur. Certe quæ Ariminensis Concilii gesta satis diligenti serie recitantur, ex ipsiusmet Actis descripta sunt: quæ auro contra gemmisque aestimanda fragmenta non alia hodie, neque alibi quam in hoc Libro superant.

Jan quod huc ista referimus, ac porro dicimus hoc ipso anno 379 contingisse, demonstrandum est. Et vero citius Hieronymi redditu e solitudine Antiochiam censeri nequeunt: siquidem et Enzoius iam factus nominatur (qui anno 576 sub Valentio diem obiit), et Antiochiae habita illa disputatione est, a qua proxime hæc se S. Pater, qui hocce anno, ut ostendimus, eo venerat scribere proficitur. Sed neque protracti serius possunt ita ex ea urbe Constantinopolim, siquidem processit hic liber, S. ipso auctore in suorum Catalogo operum teste, Chronicci elucubrationem, quam fuisse Constantinopoli editam anno insequenti, sive 380, inter chronologos fere constat. Adeo etiam si perfacte quis velit, alibi quam Antiochiae habitam disputationem, et sive Constan-

tinopoli, sive alia in urbe : omnino ante chroniciscriptionem quæ anno 380 deputatur, referre debet, et vix demum paucis mensibus a rationibus hisce nostris abludat. Quod si quem adhuc moveat, Luciferum in Chronicis multa cum laude memorari, neque verosimile videatur, ejus ibi celebrari constantiam ac fidem, cuius sententiam, imo errorem hic Dialogus impugnat, nisi si liber iste in quo male audit, illo in quo bene posterior sit : si quem, inquam, hoc moveat, sciat, in hoc ipso etiam Dialogo satis observanter cum Lucifero agi ut ibi, *Cogor de bento Luciferu secus quidquam, quam et illius meritum, et mea humanitas poscit, existimare* : et vici-sim in Chronicis, non ita laudari hominem, ut ejus incepcionis et factum reprehensione vacet. Neque igitur ex hac parte quod quempiam moveat. Nos quod olim in admonitione ad hunc Librum censuimus, ad precedentem proxime annum 378 esse referendum, nunc retractari malamus, et ad subsequentem, de quo est hactenus disputatum, differri.

III. Jam vero ejusmodi studia, ingeniumque ad res divinas tractandas natum, et cum primis morum eximis probitas, Hieronymum in magna hominum celebritate asseruere, adeoque probata sunt Episcopus sue partis Paulino, ut clero eum adscribere, et ad sacram provehere Presbyterii ordinem, omnino voluerit. Quem ille tantum non invitus suscepit, ut exorari se tanti Præsulis iudicio, atque adhortationibus sineret. Eam tamen conditionem adhibuit, ut nihil idcirco ab inewanda iterum, si vellet, solitudine impediretur, nullique Ecclesie alligatus susceptum ordinem exercere numquam cogi posset. Refert ipse sub finem libri contra Joannem Jerosolymitanum, quid tunc a se misello, ut vocat, *homine sanctæ memorie Episcopus Paulinus audiverit* : *Nun rogavi te, ut ordinarer?* Si sic Presbyterum tribuis, ut Monachum nobis non auferas, tu videris de judicio tuo. Sin autem sub nomine Presbyteri tollis mihi propter quod sæculum dereliqui : ego habeo quod semper habui ; nullum dispendium in Ordinatione passus es. Atque in ea quidem sententia continuo persistit, ut ex toto Vitæ ejus instituto colligere est, maxime vero ex S. Epiphani testimonio Epist. inter Hieronymianas LI ubi eum tradit adhuc anno 394 propter verecundiam, et humilitatem nolle debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte ministerii, quæ Christianorum precipua salus est. Erat iste illi, ut et Presbytero Vincentio (de quo erit postea dicendi locus) instinctus minime ille quidem improbandus, sed ex alio quam vulgo solet, prove-niens pietatis erga Deum ac religionis impulsu. Ex eo autem licet in rem nostram conjicere, una illum suis Presbyteratu initiatum, prout illis Ecclesie temporibus ob insignia personarum merita aliquando usuvenit, nec certe Diaconum ministrasse antea prioresque ordines suscepisse.

IV. Nunc est de tempore, quo hæc gesta res est, disquirendum. Contigisse autem hocce anno 379, aut sequenti, narrationis ordo quem tenuimus, manifesto ostendit. Si enim Antiochiae ordinatus est. S.

Pater, ut nihil dubitamus, atque ipse conceptis verbis testatur sub finem dudum laudati Libri contra Jo. Jerosolymitanum : *Ob id enim et ego Antiochiam, et ille (Vincentius) Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus, non ut te in populis prædicantem laudarcimus, sed ut in agris et solitudine adolescentia peccata defleremus* : omnino cum iterum eo venit e Calcidis eremo, non primo cum ibi ab Orientis peregrinatione substitit, ordinatus est. Quippe nondum fuisse sacris initiatum, cum in eam solitudinem Syriæ secessit, nihil est dubium. Quin ipse etiam verbis illis Paulinum declarat : *Si sic Presbyterum tribuis, ut Monachum nobis non auferas* : quod scilicet jam fuisse inter solitarios nomen suum professus, ac porro vellet, etiam si ad Sacerdotii gradum provecheretur, imposturum prosriteri. Non igitur citius quam cum secundo venit Antiochiam ordinatus est. Sed neque serius potuit ; cum enim neque alibi quam Antiochiae, neque ab alio quam ab ejusdem Ecclesia Episcopo Paulino (nam sponte sua desipiunt, quibus hoc incertum videtur) fuerit ordinatus : ipse tamen se, cum Romæ paulo post degret, inter Presbyteros recensem. *Sunt, inquit, alii (de mei ordinis hominibus loquor) qui ideo Presbyteratum et Diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant (Epist. XXII. n. 28)*. Consequitur hinc recta, quod propositum, non posse ordinacionem illam in aliud coomode tempus regisci, quam quo Antiochiae secundo diversatus est ab anno 379 ad insequentis fere medium.

Et luculentissimo tamen illi ipsiusmet Hieronymus testimonio, in libro contra Joannem Jerosolymitanum, ex quo disputatum est hactenus, repugnare rationibus latet video. Ait enim ibi (ut adversario respondeat, qui affectare eum in Ecclesia Dei principatum calumniabatur) *Si de me et Presbytero Vicentio, dicas, satis multo dormisti tempore, qui post annos 15 nunc excitatus haec loqueris. Ob id enim et ego Antiochiam, et ille Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus... ut in agris et solitudine, adolescentia peccata deflentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus*. Et licet quo proprio anno hæc scriberet, non usque adeo compertum est : ipsi tamen nos indicari 599 bonis argumentis contendimus : et siquidem aliorum præstet rationes sequi (qua de re suo loco pluribus dicemus) biennio citius referantur. Ut ut series habeat, si tredecim anni illi, quos notat S. Pater, a Presbyteratus ordinatione suppeditandi sunt (quod certe loci contextus prima statim fronte indicat, et vulgo erudit faciunt) consequitur, multo cum serius, sive anno 386 aut ut minimum ex aliorum sententia, 384 sacris fuisse initiatum : id quod nullo modo neque cum allatis superioris argumentis, neque cum reliqua vita ejus serie constare potest. Verum alia nobis initia est ratio, atque ea, nisi adnodum fallimur, ad mentem S. Doctoris unice vera : esse scilicet annos illos a 378 subducendos, quando ipse Antiochiam tertio rediit, post Damasi mortem, una cum Vincentio, paulo antequam Bethlemitico specu se adheret. Nihil enimvero aliud verbis illis significare voluit,

quam quod redux Antiochiam, cum in ea posset Ecclesia, ad quam precedentis Ordinationis jure pertinebat, fortasse etiam Episcopi, atque amicorum adhortationibus alliciebatur, splendidius munere Presbyteratus defungi, maluerit agros ac solitudinem appetere. Neque sane poterat ad Ordinationis tempus respexisse: cum enim suum cum Vincentii facto conjungat sub una eademque *tredecim* annorum notatione, quo ipse tempore ordinatus est, nondum certe erat eamdem *Vincentius* dignitatem consequens. Compertum hoc est ex ipsiusmet S. Patris *Præfatione* in *Chronica* ad eundem *Vincentium*, quæ cum anno insequenti, sive 380 data sit, dum simul ageret Constantinopoli, numquam eum tamen sive in fronte Epistole, sive in contextu tanquam Presbyterum compellat: quem honorem, cum eo postea donatus est, aliis in libris, sicuti ejus mentionem facit, numquam non addit. Erit fortasse etiam qui eum putet, nonnisi post medium anni 385, quo se iterum Constantinopoli reddidit (eo nimirum tempore, ad quod Hieronymum contendimus respexisse) suis ordinationem: tametsi libro III. contra *Rufinum* num. 22 quo tempore Orientem repetiturus navim pariter cum Hieronymo in Romano portu concedit, *Sanctus Presbyter* appelletur. Facile enim ita potuit per πρόληψιν nuncupari, quod jamdudum Presbyter creatus esset, cum ista scriberentur, tametsi nondum fuisse, cum res ipsa contigit, quæ narratur. Ut ut se res habeat, planum est, non debere annos illos *tredecim* ab epocha Ordinationis subduci, quo tempore nihil aliud Hieronymus quam Monachum in animo agebat, sed ab altera Presbyteratus abdicatione, cum Antiochiam tertio deseruit: qua in urbe se tunc etiam gloriatur suis, *fructum communionis Pontificis Confessorisque Paulini*, et *deductum ab eo media hyeme*, intrasse *Jerosolymam*. Nec sane aliam designat S. Pater oblatam sibi merendi in Ecclesiastico gradu occasionem. Nihil est enim tam verosimile, quam suis eum perquam enixe et majorem in modum, ut in Clerum cooptari se sineret, suique ordinis munia obiret, invitatum, ac fere compulsum. Hoc certe pacte habet, quod se dixerit ante annos *tredecim* maluisse agros et solitudinem appetere, quam Ecclesiæ ministerio addictum, magna licet cum dignitate, in populi frequentia versari. E contrario qui Ordinationem ipsam respici annorum notatione illa existimant, nec habent quo seum invicem gesta concilient, et in diversa alia omnia abeunt. Denique et cum audent S. Patris textui manus inferre, ut pro *tredecim*, describi *sexdecim* velint, animadversione digni sunt, ut cautius ac reverentius Antiquorum, et Patrum præsertim attingere monumenta discant.

CAP. VI.

I. *Antiochia Constantinopolim peregrinatur, ubi Gregorium Nazarenum audit.* II. *Ibidem Chronicum Eusebii Latine vertit, continuatque.* III. *Homiliae quoam-*

Origenis vigintiocto interpretatur. IV. *Scribit etiam Tractatum de Seraphim.*

Quod nollet Hieronymus solitariae vitæ desiderio accensus, Ecclesie servitiis mancipari, illud etiam causa fuit, quod amore in dies magis descendendi agetur, et eos qui erant præ ceteris Ecclesiastice litteratura fama insignes, adire, et magistros sibi adhibere vellet. Ea de causa Antiochiam, studiis partium misere agitatam, derelinquens, Constantinopolim profectus est: ubi Sancto Gregorio Nazarenō, cuius eloquentiam et Scripturarum doctrinam summopere admirabatur, in disciplinam se dedit, enique catechisten habuisse, pluribus in locis gloriatum (*Ep. L. atque alibi*). Prosecuisse etiam se matutum, eo præceptore, in divinarum rerum scientia (ob quam ille Theologi cognomento donatus est) proficitur (*Contra Joain. lib. I. Contr. Ruff. lib. I.*): et sermocinationes, quas secum habuit, nonnumquam assert. Sed et præclare secum ipso actum existimat (*In Eph. c. 5.*), quod Sanctum quoque Gregorium Nyssennum per idem tempus ibidem novit: qui sibi et cognomini Nazarenō, quos scriperat contra Eunonium, plenos eruditios ac doctrinæ libros prælegit. Facile hic se Constantinopolim contulerit ad ecumenicam secundam Synodum, que habita est anno 381 et antequam celebraretur, nimirum ut quadam cum Nazarenō conferret, eo venit. Ille enim regie urbis Episcopatum per idem tantummodo tempus tenuit, a Maio scilicet ejus anni, post abrog tum Maximum Cynicum, ad Julium mensem, quo se se ipse in ecumenico Concilio sponte abdicavit. Et Episcopum tamen agebat, cum ejus uteretur Hieronymus consuetudine: id quod Commentario in Isaiae cap. 6, testatur; *Ante annos, inquiens, circiter triginta cum essem Constantinopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazarenum, tunc ejusdem urbis Episcopum, sanctarum Scripturarum studiis eruditus, scio me brevem dictasse subitumque Tractatum etc.* Neque enim jure satis videtur ejus urbis Episcopus dici potuisse ob eo tempore, quo eam Ecclesiæ administraturus accessit, ineunte anno 379, vel insequenti, cum ab Imperatore Theodosio in Basilicarum ejusdem urbis possessionem missus fuit. Et quoquo tandem se res modo habeat, satis tamen inde recte consicitur, quod narrationis institutæ ordo designat Hieronymum Constantinopoli ab an. 380, ad insequentis circiter medium constitisse.

II. Porro inter ingenii sui monumenta, quæ ibidem agens, literis consignavit, primum obtinet locum *Chronicon omnimodæ historiæ*, quod ab Eusebio Cæsareensi Graece prescriptum, in Latinum convertit, pluribus locis, quæ ad Romanas præsertim res speccant, de Suetonii aliorumqæ Latinorum historiis auxit, denique a vigesimo anno Constantini (quo sine Eusebii opus concluditur) ad mortem usque Valentis, id est, annum 378 totum de suo continuavit. Sed mirum illud ac fere supra admirabilitatem, quod tante molis opus propere dictando lucubravit. In *Præfatione*, quam *Vincentio*, de quo satis superiu-

dictum est, et Gallieno, quem ignoramus, inscripsit, sub finem, historiam Theodosii alteri se scriptio reservare significat: ex quo jam aliquod ejus imperii, quod iniit anno 379 tempus effluxisse intelligas, ipsumque adeo Chronicum opus nonnisi insequentia anno, ut citius, adscribi commode posse. Alia ex parte ne serius differatur, vetat quæ ejus mentio sit in Epistola XVIII. ad Damasum de Seraphim, quam in eunte anno 381 scriptam mox ostendemus. Et scio his quidem rationibus illud repugnare ipsiusmet S. Patris testimonium Epist. LVII. nun. 5. ubi ante annos circiter viginti se ait Chronicum istud in Latinum vertisse, cum ipsa tamen Epistola anno data sit 395 nemine dissentiente. Sed inonui ego jamdudum, errorem ibi in numericis notis irrepsisse, Antiquariorum oscitantia, qui XX. Romanas notas obvio lapsu scripsere pro XV. Quod cum sit ex hactenus dictis, aliisque suo loco allatis argumentis compertum plane atque evidens, et nihilominus textum immutare absque mss. ope mihi religioni duxerim: inventus est tamen tantæ homo dicacitatis, qui hac ipsa de caussa studiis nostris detraheret.

III. Statim ab Chronicis in saeculum Catalogo Operum recenset S. Pater in Jeremiam, et in Ezechiel Homilias Origenis vigintiocta, quas, inquit, de Greco in Latinum verti: tum subdit, *De Seraphim*. Et sane nihil est dubium, quin per hocce tempus, cum adhuc esset Constantinopoli, hæc quoque opera elucubravit. Quamquam aliis secus visum est de illis in Ezechiel, quas multo scriptus ab eo redditis Latine, contendunt, quod in eorum Præfatione, Didymi (quem solum cum in Ægyptum prosector est, idque post annos fere sex, audivit) sententiam laudet. Quasi de illius ore, non, quod credere par est, ex aliquo ejusdem libro, necesse sit, ut exceperit.

IV. Tractatum de Seraphim, quem justis de causis, ut suo loco videre est, inter Epistolæ sub num. XVIII. ad Damasum recensimus, amicis jubentibus, regia in urbe dictavit. Dictavit autem interrupte, quod oculorum dolore laboraret: postea Romam veniens, Damaso, cui nunc inscribitur, legendum dedit. Ejus S. Pater meminit Epistola LXXXIV. quæ ad annum circiter 400 pertinet, ibique editum dicit ante annos viginti. Locum si cum eo conserfas hujusmet Tractatus, ubi Chronicus mentionem facit (quem, ait, Temporum librum, nos in Latinam linguam ex Greco sermone transtulimus) itemque cum illo in Isaiae caput VI. ubi annos circiter triginta ab elucubratione illa numeral, cum ipse Constantinopoli apud S. Gregorium tunc ejusdem urbis Episcopum eruditetur: subductis probe rationibus, cum plane intelliges fuisse anno 381 fere medio conscriptum. Neque vero nostrarum est partium hæc latius persequi, quæ satis abunde suis locis edisseruimus. Cætera etiam, quæ ad ejus scriptio indolem, maxime vero Additionem illam spectant, quam Baronius insequentia anno, et cum Romam venisset S. Pater, subjunctam antumat, suis itidem locis disputata sunt.

I. Constantinopoli Roman ad Synodum proficiscitur. II. Ibi Damaso ab Epistolis elegitur, ejusque nomine consultationibus Orientis atque Occidentis respondet. III. Num Presbyter Cardinalis fuerit? IV. Solvit Damaso quæstiones de Osanna, et de duobus filiis, frugi et luxurioso. V. Ejusdem rogatu Evangelia Græca fidei reddit. VI. Psalterium quoque cursim juxta LXX. emenda.

Intereadum haec geruntur, Orientis et Occidentis Episcopos ob quasdam Ecclesiarum dissensiones, Roman Imperiales literæ contraxere, ut ipse loquitur S. Pater Epist. CVIII. ad Eustochium: ad maximam nempe Synodum, ut Theodoreto vocatur (*Hist. cap 8*), quæ Romæ habenda erat post anni trecentesimi octagesimi secundi medium. Inter eos qui acciti fuerunt ex Oriente, Paulinus Antiochenus, et Epiphanius Salaminae Cyperi Episcopi Constantinopolim concessere, ut simul exinde recta Romanam navigarent. Hieronymus, qui opportunam eo proficisciendi occasionem aucepatur, in ea adhuc regia urbe detinebatur, his se Patribus atque amicis suis junxit, cumque iis Occidentem transmisit. Verum quippe est, aut certo verosimillimum, quod Baronius olim existimavit, fuisse eum quoque a Damaso Pontifice Romanum arcitum, ut Synodo interesset, et difficillimis Ecclesiæ rebus opem doctrina sua ferret.

II. Atque hæc forte ea Ecclesiastica necessitas est, qua se Romanam tractum Epist. laudata testatur. Nam et fuisse eum Damaso ab Epistolis dubitare non sinit ipse Epist. CXXII. ad Ageruchiam, *Ante annos, inquietus, plurimos cum charis Ecclesiasticis juvarem Romanæ urbis Episcopum, et Orientis, atque Occidentis Synodici Consultationibus responderem*. Neque est præter verisimilitudinem, hoc cum munere statim atque ad Urbem accessit, fuisse ornatum, eoque in Romana Synodo, quæ paulo post, ipso tamen anno 382 est habita, officio functum. Quin etiam ab ea istud negocii accepisse, ut Fidei formulas hereticis recipiendis adhibendas conscriberet, facile adductor ut credam. Neque enim hoc alibi insiciari eum existimo, ut nonnulli volunt, qui locum ejus ex libro II. contra Russinum num. 20. perperam interpretantur. Ait quidem ibi, *Cum mihi mea ingeratur fabella, a Synodo videlicet, et sub nomine ejusdem amici Damasi Romanae urbis Episcopi ego petar, cui ille Ecclesiasticas Epistolas dictandas tradidit: et Apollinarium versutie describantur, quod Athanasii librū, ubi Dominicus homo scriptus est ad legendum acceptum, ita corruperint, ut in litura id quod raserint, rursus scriberent, ut scilicet non ab illis falsatum, sed a me additum putaretur*. Verum non illud his verbis, quod fuerit a Romana Synodo, atque ipso cum primis Damaso delectus, ut Ecclesiasticas literas scriberet: sed alterum, quod ea occasione contigerit, de Apollinaristarum dolo, fabellæ depuit. Depuit vero ita in subnexa ibi responsione: *Ut etiamsi, inquit, a me verum audisti, alias qui rei ignarus est, dicat a te esse compositum* (Lib. II. *Contr. Ruff.*). Quibus sane verbis tantum abest, ut factum neget, quoniam potius

fateri videtur, a se presente ipsi Rustino narratum antea, ac solum ait, posse aliis qui ignorarent, videri ab ipso, utpote inimico, confitum. Repudiat autem ea de causa, quod in Ecclesiasticis Tractatibus, ubi de veritate dogmatum queritur, gravissimam auctoritatem proferri, et ab istiusmodi historiolis, quas (etsi vere contigerint) fabulas vocare consuevit, velit esse abstinentium. Nec ignoramus, quod præterea, ut hæc fabulis adeinceat, opponit vir Ecclesiasticae antiquitatis litterate peritus P. Constantius; secundo scilicet opus non suis, ut Fidei formula conderetur, cui Appolinarista subscriberent, cum Damasus ante aliquot annos adversus eorum hæresim formam professionis Paulino Antiocheno misisset. Verum, cum de Apollinaristis in ea Synodo iterum disputatum suis, S. Ambrosius data hoc met anno Epistola testetur: facile et novam condi formam oportuit, et suis revera condiam, ex co licet arguere, quod in præcedenti ad Paulinum Antiochenum missa Christus *homo Dominicus* nunquam appelletur. Denique nihil est, cur hanc laudem Hieronymo, cuius eximia eruditio jam aliquem Patres et Damasus usum percepant, denegemus.

III. Sed et fuisse eum, statim atque Romam venit, Romano Clero adscriptum, atque adeo esse inter Cardinales, ut nunc vorant, adensemendum, magno olim conatu quidam contenderunt. Pelagius autem secundus Romanæ insuper Ecclesiæ Episcopum eum appellat (*Tom. 4. Concil. B. p. 314*): et Anastasius emendemus quem sibi, Bibliothecarii titulum atque officium ei donat (*Mabil. Mus. Ital. t. 4. p. 82*). Verum cum Hieronymus ipsem et ejusmodi honorum nec verbo tenus neminerit, maxime vero cum id e re sua fuisset; imo a Joannis Jerosolymitani se jure exempturus, solius Presbyteratus recordetur, quem Antiochiae, ut diximus, ea conditione suscepit, ut nulli Ecclesiæ obligaretur: eadem, qua hæc propria sunt, facilitate refelluntur. Neque sane est hominem quem præpostera illa vulgi opinio adhuc tenet, postquam eam Baronius, summus Hieronymianæ gloriae adsertor, refutare data opera non dubitavit. Nihil enimvero potuit tam longe abhorrens ab S. Patris ingenio et moribus ex cogitari, quam voluisse eum se gradibus Ecclesiasticis ac titulis adstringi, hominem, qui aut continentem eremos inco luit, aut nihil aliud animo unquam versavit.

IV. Sed utique carus Pontifici atque intimus inter eus familiares sunt; eni præsertim edisserendis Scripturis, ita ingenium atque eruditio suam probavit, ut ille hujus elucubrationes non legeret modo per quam libenter, sed et sua ipse sœpe manu describeret. Sæpius etiam eum de locorum quæ difficultiora viderentur, sensu consulebat: et cum magis ille sacris libris perlegendis, quam novis conscribendis distinxeretur, ad scribendum invitabat, scriptisque suis lacescebat. Inter quæstiones, quas ipsi solvendas proposuit, illæ est de vocis *Osanna* apud Matthæum significatione ex Hebræo fonte: tum *de cœnobitis filiis frungi*, et *luxurioso* apud Lucam, quibus

postulatis Hieronymus dupli Epistola sub numeris in Editione nostra XX, et XXI. respondit, ac satisfecit. Eas refert ipsem in Catalogo statim ab illa *de Seraphim*, unam post aliam, quod ad idem utraque tempus pertineat, annum videlicet, ut series historie hujus indicat, suisque locis probatum est, 583. Alia postmodum ad eundem Pontificem rogatus scripsit, que in consequentem annum, et quod excurrit dif ferenda sunt.

V. Sed illud sane ex teris longe gravius et difficilis plenum opus aleæ, quod ab ipso per hocce tempus (neque enim rejici potest com mode in aliud) Damasus postulavit, ut Evangelia ad Græcos codices emendaret ac restitueret. Erant tunc Latine Vulgata Versionis, qua passim Ecclesiæ utebantur, tot pene exemplaria, quot codices (*Ex Praef. in Evang.*). Multa a vitiosis Interpretibus male redditæ, alia a præsumptoribus imperitis emendata perversius, pleraque a librariis dormitantibus addita, vel mutata. Magna etiam contextus Evangelistarum inolita perturbatio, ut in Marco plura Luce ac Matthei: rursus in Mattheo plura Joannis et Marci, atque ita in reliquis, que unius propria sunt, in aliis invenirentur Adeo necesse erat, cum id sibi negotii dari passus est S. Pater, ut inter varia et pugnantia secum invicem Latina exemplaria toto iam orbe dispersa, quasi quidam arbiter sederet, deque tot lectionum dissidiis, trajectionibus, additamentis, ubi nihil non grave, et momenti est per quam magni ad divinorum sensuum integratatem discerneret, atque inde unam tertio quoque verbo excuderet, quæ ad Græci exemplaris emendatissimi fidem exacta, unice veritati consentiret. Accepit tamen tantum adornandi operis, atque invicto animo labore exantlavit. Correctis innumeris sere locis, germanum Evangelistarum textum excudit, et Praefatione, qua monuit de sui operis instituto, Damaso inscripsit. Subtexuit præterea Canones, quos Ensebius Cæsareensis Alexandrinum sequuntur Ammonium Græce prescriperat, in Latinum conversos, ut distinguendo intuitu posset quid quisque Evangelista peculiare, quidve cum aliis commune haberet. Num reliquum postea Novum Testamentum levè eadem punice ad Græcum auctoritatem expolverit (quod ipse quidem Epist. XXVII. et in Catalogo inuitu) in præfixa decimo operum ejus Tono Praefatione nostra disputatum est.

VI. Sublati Evangeliorum erroribus, Romæ, itidem, Psalterium juxta Septuaginta Interpretes licet cursim, magna tamen ex parte emendandum suscepit (*Praefat. in Psalt. ex Græco*). Ea nunc recensio Romanum Psalterium audit, quod sive Damasi, sive aliorum do Urbe amicorum rogatu, in ejus certe Ecclesiæ gratiam atque usum fuerit a Hieronymo elaboratum. Ea utitur etiamnum Romæ Vaticana Basilica. De alia eaque multum accuratiore postmodum ador nata ad Græcum Hexapla, cum obelis, atque asteriscis, quod *Gallicanum Psalterium* dicitur; itemque de nova ex integro interpretatione ex Hebraico ar chetypo, dicemus suis locis.

CAPUT XV.

I. Cogitum Romanas aliquot Virgines ac Matronas sacris literis instituere. II. Ad quas plures Epistolas scribit. III. De singulari illa ad Eustochium, quædam seorsum. IV. A Damaso de quinque questionibus interrogatus respondet. X. Editionem Aquilæ cum Hebreo exemplari confert: Homilias quoque Originis in Cantica interpretatur. VI. Scribit contra Helvidium. VII. Alia quædani scripta ejus et gesta.

I. Tot inter studia, et quod magis mirum est, in tanta Urbis frequentia, et Sunam Pontificis gratia, nihil de vita austerritate, quam pridem in Calcidis eremo inierat, Hieronymus remittebat; nam et fæbis corpusculum sustentare solitum, et macie ac pallore delectatum se, non uno loco proficitur (Ep. XLV); et si qui ejusmodi vitam miserrimam putaret, eos multo miserabiliores existimat. Pleisque autem ea de causa probatus adeo est, ut passim audiret Sanctus, humilis ac desertus, et omnium pene judicio dignus summo Sacerdotio decernetur. Haec vero tanta de illo opinio plurimum Matronarum studia ad capescendas ejusmodi vitam, ac disciplinas, ita excitavit, ut licet ipse mulierum consortia numquam non attente declinarit; nonnullis tamen longe sanctissimis, quæ id expeterent supremis precibus, præceptorem se in Scripturarum intelligentia dare coactus est. Nulla fuit, inquit, alia Romæ Matronarum, quæ meam posset edomare mentem, nisi lugens, atque jejunans, squalens sordibus, fletibus pene cœcata, quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem Sol saepè deprehendit. Fuere autem ex his Paula mater, Romanæ nobilitatis et pietatis ornamentum, ejusque filia Eustochium, qua nulla in Hieronymianis scriptis celebrior est, Blæsilla item soror, que mortuo marito totam se Deo converterat, tum Lea religiosissima semina, atque Asella virgo, que Romæ velut in eremo solitariam vitam degebat, Marcella denique vidua longe nobilissima, in cuius ædes, ut Hieronymum de Scripturis disserentem audiunt, illæ atque aliae Matronæ, ac Virgines conveniebant. Præter istas Albina mater, Marcellina et Felicitas, quas salutat Epist. XLV. Principia quoque, quam pluribus locis impense laudat, et Feliciana quam commenorat Epist. XXX. quarum una omnium vita atque exemplis Christiana res valde illustrata est. Nonnullæ autem ex his ita eo præceptore in scientia Scripturarum excelluere, ut Paula Hebraam linguam personaret, filiaque ejus Eustochium Hebreico quoque sciret codices nitidius exscribere, ipsaque soror ejus Blæsilla brevi jam lingue ejus difficultates vicisset, et in descendis canendisque Hebraice Psalmis cum matre contendebat. Marcella vero tantam ex ejus præceptionibus sanctorum disciplinarum notitiam haurivit, quantum vix longo ipse sibi studio ac labore comparasse factetur S. Pater. Hoc, inquit, solum dicam, quod quidquid in robis longo fuit studio congregatum, et meditatione diurna, quasi in naturam versum, hoc illa

libavit, hoc didicit, atque possedit: ita ut post professionem nostram, si de aliquo testimonio Scripturarum esset oborta contentio, ad illam judicem pergeratur (Epist. CXXVII). Aliarum (neque enim vacat singularem historiam perseguiri) haud impar indoles atque animus fuit et profectus: omnes enim ille ad virtutem arrigebat, perque multas exercitationes tantam edocuit sacrarum Literarum scientiam, quanta ad perfectam earum interpretationem usui esset futura.

II. Cujus opere is demum fructus ad nos usque venit, ut etiamnum Epistolæ ad eas multæ superent, quibus difficiliora quædam Scripturæ loca exponuntur, ut ea modo huc referam, quæ ad earum postulata Romæ et per hocce tempus ab eo scripta sunt. Tres habemus ad Paulam, ad Eustochium duas, ad Marcellam admodum sexdecim: quas omnes ab exente anno 384 ad insequentis fere medium dedit. In Chronologicis ad eas Notis de hoc ipso, ad quod spectant, temporis intervallo, deque ordine quem inter se ob eamdem actatis prærogativam obtinent, satis multa disputata sunt, que replicare heic iterum, tametsi quædam peculiaris ejus historiæ partem contineant, neque nostrarum partium est, neque otii. Et scimus præterea alium inter eas institui posse ordinem, fortasse etiam propius ad veri speciem, priore illa ad Eustochium, quæ numerum in recensione nostra XXII. obtinet relata ad anni ejus 384 Octobrem aut Novembrem mensem. Sed quando conjici in aliud ab eo quod diximus, tempus non possunt, et vix decem spatio mensium unnes continentur: non videtur e re nostra aut Lectoris esse istis momenti perquam exigui rationibus immorari. Præstat ab hac temporis notatione colligere (quod ad modestiam Hieronymi prædicandam plurimum interest) eum nonnisi sero admodum ventitare passum ad se mulieres discendi gratia: nec proprie ad se, sed in ædes Marcellæ nobilissimæ, sanctissimæque viduae, in quibus ipse hospitatatur: neque ante eas in disciplinam excepisse, quam singularum sibi esset virtus explorata, utpote qui proprio olim fortassis periculo verebatur, ne ex frequenti mulierum consortio ad voluptatem impelleretur homo, qui omnia præ castitatis studio postputabat. Serius adhuc multo domum S. Paulæ novit, ut ex Epist. XLV. compertum est.

III. Idipsum ex XXII. ad Eustochium discimus, quæ maxima Hieronymianarum caussa vicissitudinem fuit, estque adeo sigillatim recolenda. Ibi S. Pater nihil eorum quæ ad virginis institutionem, et virginitatem servandam pertinent, prætermisit præceptorum de fuga sæculi, de victu, ac vestitu frugi, de cavendis Clericorum aliquot et Monachorum vitiis, avaritia præsertim et gula, de Sanctorum exemplis, studio Scripturarum, atque aliis, quæ ibi copiose atque ornate siquid alias edisserit. Tam eruditæ, tamque elegans, rerumque et sententiarum pondere gravis visa est, ut eam Sophronius Hieronymi amicus dignam duxerit, quam in Græcum trans-

ferret. Nihilominus quantam ex ea, et consortio mulierum in se acuerit invidiam in maledica civitate, et in urbe, in qua orbis quondam populus fuit, palmae vitiorum, et quas inimicitias incurrit, paulo post juxta rerum seriem exponemus. Addimus interim non solis eum, ut ait, crebris Virginum turbis circumdari solitum, quae de Scripturis interrogarent, et capessere sanciores disciplinas vellent, sed et viros nonnullos existisse, quos ipse Danieli, Ananie, Azarie, et Misaeli in Babylone comparat, sacrae eruditiois cupidos, qui ejus saepe opera et consuetudine in eam rem usi sunt. Praeter summum Urbis Pontifilem Damasum, qui nullis non litterariis laudibus abundabat, insigniores fuere Pammachius, Marcellinus, Dominion, Rogatianus, Oceanus, ut ex illis, quas ad eos postmodum literas dedit, computum est. De his postea redibit sermo.

IV. Quod a mulieribus instituendis supererat tempus, lectio Hieronymus dabat, eique se totum devoverat, ut excepto Didynni Tractatu de Spiritu Sancto, quem Latinitate donare incepérat (differre autem, ut dicemus, in aliud tempus, coactus est) nihil jam dictando aut scribendo elucubraret. Quid cum agre Damasus ferret (mirum enim in modum ejus ingenii monumentis delectabatur) ut quasi dormientem longo jam tempore excitaret, ab eo petiit, ut siquid operis in proutu haberet, sibi legendum tradiceret. Cumque hic nihil suppeteret sibi respondisset prius Epistolas scriptas olim in eremo: furtivis tamen noctium operis, dictaturum se novi aliquid, si vellet, pollicitus est. Quod liberaliter accipiens Damasus, datis tabellario Diacono litteris, S. Patri quinque ex Vetere Testamento quæstiones proposit. Ex his ille tres modo solvit perquam erudite: reliquias duas pretermisit, quod Tertullianus, Novatus, atque Origenes jamdudum eas agitarint, atque expedierint. Non obsecure autem ex hac tota narratione apparet, debuisse duas istas Damasi ad Hieronymum, et Hieronymi ad Damasum Epistolas aliis hujusmet anni ad Eustochium et Marcellam, que in Editione nostra ordine preponuntur, anteferri: ad quem sane modum restitui nunc velim. Si enim fuissent tunc ille Epistole abs Hieronymio elucubratae, neque eum dixisset Damasus dormientem longo jam tempore, et legentem potius quam scribebentem, neque respondisset Noster, nullas se jam Epistolas habere, exceptis his, quas aliquando in eremo dictaverat, quasque S. Pontifex tota aviditate jam legerat, atque descripsisset. Accedit, quod ipse in suorum Catalogo operum S. Pater hanc de tribus Quæstionibus Legis Veteris elucubrationem laudatis illis, ad Eustochium et Marcellam Epistolis anteponit, imo et Homiliis in Cantica Cantorum, et libro adversus Helvidium: eumque ordinem observari ceteris cuiuscummodi argumentis præstet. Porro cum accito Notario respcionem dictare Hieronymus jam cœpisset, Hebreus nescio quis advenit, qui Hebraicos Codices diu multumque ab illo exquisitos adulit: quo inopinato eventu a scribendo evocatus, iisque totus intentus librī, a respondendo

abstinuit. Et videntur quidem Hebraici isti codices iidem, quibuscum jampridem Editionem Aquilæ se conferre Epist. XXXII. ad Marcellam testatur. Ex quo item manifestius liquet, hanc ad Damasum respcionem ante illam ac præcedentes alias ad Marcellam literas fuisse lucubratam. Satis autem erit præpostero apud nos ordini consultum, si vigesimæ secundæ ad Eustochium, duas istas quæ numeris prenotantur XXXV. et XXXVI. præponas. Per idem tempus, ac Damasi ejusdem hortatu binas Origenis Homilias in Cantica Cantorum Latinitate donavit, ipsiusque nomini S. Pater inscripsit.

V. Nec multo post calamum *rogatus a fratribus* contra Helvidium acuit, quem refutare diu recusaverat, ne respondendo dignus ille fieret, qui vinceretur (*Lib. contr. Helvid.*). Erat ille e populo vulgaris homo, rusticanus, laicus, et vix primis imbutus literarum elementis, tamque obscuri nominis, ut quamquam in eadem atque Hieronymus Urbe degeret, numquam de facie cognitus illi fuerit, qui *albus*, aut *aiunt*, *aterre* esset, se ait ignorare. Et Auxentii tamen discipulum cum Genadius vocat, et aduersus nescio quem *fratrem Craterium*, aut *Carterium*, in quo eloquentiam et linguae nitorem requireret homo infantissimus, scripsisse eum, testis est S. Pater. Probare stultus ille contendit ex aliquot S. Scripturae testimoniis perperam intellectis, duorumque Scriptorum veterum, Tertulliani scilicet, et Victorini Petabionensis auctoritatē, Mariam post genitum nulla hominis, sed Spiritus Sancti opera Jesum Christum, alios ex Josepho communi hominum more filios genuisse, eos nimirum, qui *Frates Domini* in Evangelii appellantur. Neque hac fine stetit malum, nam et Virginitati Nuptias coequandas futilibus, ut potuit, argumentis probare conatus est. Ejus erroris de Maria, plurimi filiorum ex Josepho matre, doctor jampridem fuerat Eunomius, ut ex Philostorgio intelligimus (*Hist. lib. V. cap. 2*), eademque olim doctrina late patuit in Apollinario, Eiphanius teste. Sed et per id temporis quo Helvidius scribebat, aliorum in Italia mentes hominum stultissimus error ille pervaserat, ut ejus Episcopi, quem S. Ambrosius confutavit libro de Institutione Virginis ad Eusebium. Haec solito fortasse latius persequuti sumus, quod Hieronymianæ contra eum hereticum disputationis historia et causæ penitus intellectæ, conferre nonnihil ad Vitæ ejus seriem videantur. Scripsit autem S. Pater hunc Librum, ut *Epistol. XLVIII.* ad Pammachium testatur, *Dum adviveret sanctæ memorie Damasus*, cui et satis probatum fuisse indicat verbis, quæ subnectit: *Num vir egregius et eruditus in Scripturis, et virgo Ecclesiæ virginis doctor aliquid in illo sermone reprehendit.* Meminit autem ejus Epist. XXII. ad Eustochium, quæ eodem anno post paucos menses data est: *Quantas, inquiens, molestias habeant nuptie.... in eo libro, quem adversus Helvidium de B. Mariæ perpetua Virginitate edidimus, puto breviter expressum.* Quare si recte monuimus ad anni hujus 584 postremos fere menses Epistolam eam esse differendam, multo est etiam proprius ad verum, ut

codemmet anno , nec sane multo ante medium , hic ipse Liber conscriptus sit , quam præcedenti proxime , ut olim in Admonitione ad eum conjiciebamus .

VI. Sunt porro alia S. Patris scripta , vel deformata dumtaxat , atque adornari cœpta , quæ postmodum perfecta sunt , vel quæ ad privatos scholæ , ut ita dixerim , usus , non ad publicam lucem parabantur , vel denique præmissa quidem , atque animo præconcepta , sed prætermissa postea , neque ad umbilicum perducta . Quæ omnia si quis huic temporis adscribi velit , cum vix in aliud rejici possint , tametsi non usque adeo comprehendunt est de anno , aut verius anni parte , sive hæc conjecture : ita tamen , ut judicium suum sibi unusquisque integrum habeat , atque alias , si res serat , rationes pro lubito inire possit . Ex eorum numero memora nda cum primis est inchoata Didymi , quam et superius innuimus , interpretatio : tum Psalmorum ad Marcellani Expositio , cuius laboris pars quedam exigua in Epistolis eidem inscriptis superat : brevis item Commentariolus in Ecclesiastem , ad Blæsillæ institutionem , privatosque usus , ut difficiliora loca posset etiam absque præceptoris voce intelligere : Collatio quoque illa codicu m Hebraicorum cum Aquila editione , quod sane studium neque operæ pretio caruit , neque ita brevi temporis spatio absolutum est : denique Opus illud quod in Epistola XXII . Ad Eustochium se scripturum receperat , *Adversus avaritiam* , et si placeat , *de vita ratione Eremitarum Ægypti* , cui te xendo operi , etsi licet fortasse tunc parat , manus tamen postea numquam admovit . Placet etiam hoc referre Disputationem , quam Epistola LXIX . ad Oceanum se narrat habuisse Romæ cum viro eloquentissimo super ea quæstione , num qui unam antequam baptizaretur , alteram post lavacrum , priore mortua , duxerit uxorem , bigamus censeri debeat , possitque ad sacros ordines promoveri . Sentiebat Hieronymus , id quod etiam post annos ferme duodecim , ut suo loco diceamus , scriptis consignavit , uxorem ante Baptismum ei qui ordinandus esset , minime esse imputandam . Quibus autem tunc fuerit argumentis usus , atque adversario responderit , ex laudata ad Oceanum Epistola intelliges , ubi disputationis historiam per partes narrat .

C A P . XVI .

I. Damasus moritur , cui Siricius , non usque adeo Hieronymi studiosus , succedit . II. Hic inimicitias plurimorum subit . III. Calumnia criminis gravissima literatur . IV. Decedere Roma instituit . V. Ad Asellanum scribit .

I. Dum his intentum studiis animum habet Hieronymus , diem obit Summus Pontifex , idemque summum ejus Operum et vitæ columnen , Damasus , post administratam annis duodeviginti singulari innocencia et Sanctitate Christianam Rempublicam . Obit autem prope octogenarius , ut Noster loquitur libro de Viris Illustribus (c. 4 . p. 430) , et ut vetustissima Martyrologia testantur , exente anno 384 , decima , sive undecima Decembris die . Eodem hocce anno , post

paucos alio interjectos dies , Siricius in demortui locum suffectus est : homo qui amore , potius , quam auctoritate populus regendos suscepit , nisi admidum et simplici animo , et qui *de suo ingenio* , ut ait iterum Noster (Lib. IIII . contr. Ruff.) , ceteros aestimabat . Tunc vero qui clanculum Hieronymo detrahebant , advivente Damaso (apud quem pollebat plurimum gratia , et cunctis honoriscentie significacionibus colebatur) Siricio rerum potiente , qui male de aliquo suspicari nesciebat , neque admodum suo videatur S. Doctorem præsidio tutatus , insurgere in eum palam , apertumque bellum inferre ausi sunt . Quin ipsun etiam Siricium nonnulli , de quorum numero Baronius , querelarum in partem vocant , quod Hieronymum honore ab Epistolis sacris abdicatum , inimicorum obtrectationibus velut exposnerit . Accedit quod , elapsi circiter mense ab ordinatione sua , sive tertio Idus Februario anni 385 . Decretali , ut vocant Epistola ad Illyrium data c. n. adversus eam Hieronymi sententiam , quam supra exposuimus (de uxore ante Baptismum , ei qui in Clericu m coaptari vellet , non imputanda) judicium dixit , constituerat , Clericos , qui secundam uxorem duxerint , deponendos , et bigamiam etiam a matrimonii ante Baptismum initis contrahi , suprema auctoritate sua statuit . Sed nemo hinc tamen sibi in animum inducat , eum quidquam in S. Doctorem commisso , unde is in aliorum criminationes atque odia incideret . Quod quidem ex ipsomet Hieronymo probari potest , qui Russino temere objicienti judicium , quod de se Romæ tunc habitum fuit , et *quid postea scriptum* , strenue respondet , nihil se horum timere , cum Scriptis Ecclesiasticis arguendus sit (Lib. IIII . cap. 7) . Statimque subnecit , *Vide quantum te timeam* . Si vel parvam schedam contra me Romani Episcopi , ant alterius Ecclesie protuleris , omnia que in te scripta sunt , mea crimina confitebor . Nihil itaque heic , nihil alibi de Siricio queritur : neque ab eo est illa conflictationis S. Patris cum simulis malisque hominibus , causa repetenda .

II. Sed ipse utique , quid caussæ fuerit , Hieronymus novit , et sassis est Epistol. XL . Nos , inquiens , ritus detrahentes , offendimus plurimos . Querelarum origo ab Epistola , seu libello de virginitate servanda ad Eustochium fuit , quem et Romæ obtrectantium manu lapidatum , scribens ipsem postmodum ad Nepotianum , narrat . Reprehenderat nempe ibi cumpromis Monachos , qui al etiam a propo-ito vitam agentes , gula indulgerent et ventri , divitium domos frequenter , stude rent avaritiae , insolecerent superbia et superstitione ; Apud quos , ait , affectata sunt omnia , laxæ monicæ , caligæ follicantes , vestis grossior , crebra spiraria , visitatio virginum , detractio Clericorum : Surcensuit et Clericis , qui Presbyteratum et Diaconatum ambiant , ut mulieres licentius videant : quibus omnis cura de vestibus , si bene oleant , si pes laxa pelle non folleat ; Crines calamistræ vestigio rotati , digitæ annullis riantes . Ex his etiam unum , quem et principem artis vocal , et reredarium urbis breviter strictimque

describit. Sed nec Virginibus pepercit, quae virorum consortia non declinarent: quod unum cum praecipissel, seu verius dixisset, *Virgines sapienter debere cum mulieribus esse, quum cum masculis, totius oculus Urbis offendit, cunctorum digitis notatus est* (Ep. XXVII). Inter multos autem qui bis offenderentur, quidam fuit Onasus Segestanus, sive ex Pannonia ille fuerit, sive ex Sicilia (utraque enim in provincia cognominis civitas habetur) qui Romae per id tempus degens, et quae vitia Hieronymus in universum carpebat, se fortassis peccare sentiens, dicta ejus et scripta in sui contumeliam accepit. Quanta hic turbas concitarit, discere est ex Epistola XL. ad Marcellam, qua hominis impudentiam falsissime S. Pater refellit, ac ridet. In dies autem magis obtrectantium vis aucta et temeritas, ut passim vulgo *Satyricus Scriptor* audiret, *versipellis, et criminosis*, et iniquissimis subinde calumniis impetus, publice differri ac traduci coepit. Et praeceperat tamen ipse cum scriberet cunctorum adversus se maledicorum tela esse torquenda. Quos, aiebat, obsecro, ut quiescant, et desinant maledicere; non enim, ut adversariis, sed ut amicis scrupulosis, nec invicti sumus in eos qui peccant, sed ne peccent, monimus.

Neque vero sola in vitiis reprehendendis libertas Hieronymo invidiam creaverat, sed et consilia ad virtutes, sanctaque vitae institutio, qua nobilissimas feminas ab illecebris saeculi et pompis, ad Christianae pietatis officia, et Scripturarum meditationem evocavit, civium acuere odia, et potentium inimicitias concitavere. Blæsilke, recens viduæ, quod auctor fuisse ad sanctiorem vitæ rationem incundam, ut et Monacham profliteretur, ita multorum pupugit animos, ut cum febrium ardore paulo post illa diem obiisset, asperitate vitae veluti occisa diceretur: inque ejus funere, de Paula matre sere ob dolorem examine, populus missitaret, *Nonne illud est quod sapienter dicemus: dolet filiam jejuniis interficiam, quod non vel de secundo ejus matrimonio tenerit nepotes. Quousque, aldehant, genus detestabile Monachorum non urbe pelitur? non lapidibus obruitur? non precipitatur in fluctus?* Matronam miserabilem seduxerunt, quæ quam Monacha esse noluerit, hinc probatur, quod nulla Gentilium ita suos unquam fleverit filios. Narrat de se ipse in Praefatione ad Didymi librum, cum aihuc in *Babylone*, (id est Romæ) versaretur, post Damasi mortem, ut ex rerum serie manifestum est, quod tanta subierit maledice urbis et purpuratae meretricis odia. Ecce, inquit, *Phariseorum clamavit Senatus, et nullus Scriba vel fictus* (forte *velificatus* uno verbo legendum est) *sed omnes quasi indicto sibi prælio doctrinarum, adversum me imperitiae factio conjuravit.* Quibus verbis primores tum ex Clero, tum fortasse etiam ex Patriorum ordine, in quorum magno esset odio, denotari perspicuum est.

III. In hac tanta quam apud multos nominis atque existimationis jacturam fecerat S. Pater, ut et probrosus, et mendax, et lubricus, et Satanæ arte decipiens audiret, a quo Christiana pietas magnum incremen-

tum acceperat, ac porro acceptura erat: peculiaris etiam nescio cuius, gravissimi tamen criminis reus peragebatur. Inventus est quidam rumigerulus homo tam impudens, et perficitæ frontis, qui testis appositus, illud nescio quid sceleris vidisse se, vel audisse assereret, et nequissimæ criminationi fidem testimonio suo faceret. Sed ubi quæstioni admotus est, instructam calumniam fateri non dubitavit, et removere quod impegerat delictum innocentis. Qua de re S. Pater ad Asellam inscribens: *Esto, inquit, crediderunt mentienti: cur non credunt neganti? Idem est homo ipse, qui fuerat: fatetur insontem, qui dudum noxiū loquebatur. Et certe veritatem magis exprimunt tormenta, quam risus; nisi quod facilius creditur quod aut factum, libenter auditur, aut non factum ut fingatur, impellitur* (Epist. XLV.). Neque heic tamen, cuius proprie delicti accusaretur, indicium facit. Quod vero a nonnullis proditur, et velut innuit Auctor Vitæ Hieronymianæ, de supposita muliebri ueste, quam cum ille imprudens pro sua induisset, eaque ornatus in cœtum Ecclesiasticum noctu prodiisset, et risum, estupri suspicionem sibi conflaverit, nullam veri speciem habet. Neque enim, quod ad tuendam innocentiam sue famam, detecta iniusticiæ astutia, facile præstare Hieronymus poterat, ac porro præstandum sibi erat, omnino tacitum dissimulasset, neque rei nullam in dudum laudata Epistola, qua variis invidorum in se calumniis respondet, mentionem fecisset. Multo est verosimilius in eo culpatum, quod nobiles ac divites Matronas lucri et consuetudinis illicitæ causa, sanctioris vitae prætextu decepisset, et Jerosolynam explende libidinis gratia vellet abducere: ait enim ibi, *Nihil mihi aliud objicitur, nisi sexus meus, et hoc nunquam objicitur, nisi cum Jerosolynam Paula præfiscitur.*

IV. Denique cum eo vesaniæ res processisset, ut quæcumque ageret S. Pater, in crimen deputarentur: alius enim, inquit, *incepsum meum calunniabatur et risum: ille veluti detrahebat, hic in spiritate aliud suspicabatur: de relinquenda maledica Urbe secum ipso deliberavit.* Neque alia erat declinandi insidatores præstinentissimos ratio. Subduxit se itaque ab eis primum fuga in solitarium locum, et ruri se recepit: unde et ad Marcellam dedisse videtur Epistolam in recensione nostra XLIII. in qua ipsam quoque hortatur, ut relicis Urbis molestiis, ac turbis, rus se conferat, in cuius solitudine pace sibi frui liceat. Ipse autem non Urbis modo, sed et vicinarum pertensus, discessum soum non tam animo, quam opere jam parabat: cum tandem Augusto mense, *spirantibus Etesiis*, commodam navigationi in Orientem occasionem nactus, Romæ, quæ adeo se ejus consortio præbuerat indignum, vale ultimum dixit.

V. Sed antequam tamen daret ventis vela, cum iam navim in Romano portu descendisset, raptivus dolensque Epistolam XLV. ad Asellam scriptis, ex qua et pauca superius delibavimus, et quedam alia heic in rem nostram describere, opere pretium est. Pene, inquit, certe triennium cum cis (Romanis)

vizi. *Multa me Virginum crebro turba circumdedit. Divinos libros, ut potui, nonnullis saepe edisserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat.* Dicant, quid unquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat? Pecuniam cuiusquam accepi? munera vel parva, vel magna non aperi? in manu mea æs alicujus insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud objicitur nisi sexus meus, et hoc numquam objicitur nisi cum Jerusalem Paula proficiscitur, etc. Et paulo post: Numquid domum alicujus lascivioris ingressus sum? Numquid me vestes sericeæ, nitentes genuæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia matronarum, quæ meam posset edomare muentem, nisi lugens, atque jejunans..... Cujus canticum Psalmi, sermo Evangelium, deliciæ continentia, vita jejuniū. Nulla me potuit alia delectare nisi illa, quam manducantem numquam vidi. Sed postquam eam pro suo merito castitatis venerari, colere, suspicere cœpi, omnes me illico deseruere virtutes. O invidia primum mordax tui! o Satanæ callicitas semper sancta persequens! Nullæ aliae Romanae urbi fabulam prebuerunt, nisi Paula et Melanium, quæ contemptis facultibus, pignoribusque desertis, Crucem Domini quasi quoddam pietatis levavere vexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent, divitias et riduitatem haberent materiem luxuriae, et libertatis, Domine vocarentur et Sanctæ. Nunc in sacco et cinere formosæ volunt videri, et in Gehennam ignis cum jejunis et pædore descendere: videlicet non eis licet, applaudente populo, perire cum turbis. Si Gentiles hanc vitam carperent, si Judæi, haberent solatium non placendi eis, quibus displiceret Christus. Nunc vero, proh nefas, homines Christiani, prætermissa domorum suarum cura, et proprii oculi trabe neglecta, in alieno œculo festucam querunt. Lacerant sanctum propositum, et remedium poenæ sue arbitrantur, si nemo sit Sanctus, si omnibus detrahatur, si turba sit pereuntium, si multitudine peccantium. Denique, pluribus ejusmodi interjectis: *Gratias ago Deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit. Ora autem tu, ut de Babylone Jerosolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Jesus filius Josedech.....* Stultus ego, qui volebam cantare Canticum Domini in terra aliena, et deserto monte Sina, Ægypti auxilium flagitabam. Non recordabor Evangelii, quia qui de Jerusalem egreditur, statim incidit in latrones, spoliatur, vulneratur, occiditur. Sed licet Sacerdos despiciat atque Levites, Samaritanus ille misericors est, etc. Maleficum quidam me garniunt: titulum fidei servus agnoscere. Magnum vocant: et Iudei Dominum meum. Seductor: et Apostolus dicens est. Tentatio me non apprehendat nisi humana. Quotam partem angustiarum perpressus sum, qui Crucis milito? Infamiam falsi criminis imputarunt; sed scio per bonam et nudam famam perveniri ad regna celorum. Cetera longum est persequi. Tempus vix posuit denotari manifestius: quandoquidem spirantibus Etenim scribere haec se, jamjamque solvere e portu, notat, quod est, Augusto mense huiusce anni 385. tam jam Damasus fato functus esset, quem Beatus

memoriae titulo donat, et quem præcedentis proxime anni mense Decembri, ostendimus obiisse. Addit, ne contigisse hæc serius putes, pene triennium se cum Romanis vixisse. Venit autem, ut certis argumentis evicimus, Romam anno 382, circa septembrein.

CAP. XVII.

I. In Orientem Hieronymus navigat. II. Quo proficiuntur S. quoque Paula et Eustochium. III. Una omnes invisunt Palæstinam, et Loca Sancta. IV. Ægyptum etiam et Nitriæ Monasteria lustrant. V. Bethleemi se recipiunt, ibique sedem figunt.

I. Hieronymiane in Orientem navigationis historia percipi haud potest per partes melius, quam ab ipso met, qui ejus perquam attente memor est lib. III. in Russinum, eamque ad æmuli retundendas cavillationes, luculentissimis verbis narrat: *Vis, ait, noīse perfectionis meæ de Urbe ordinem? Mense Augusto, flantibus Etesiis, cum S. Vincentio presbytero, et adolescenti fratre, et aliis Monachis, qui nunc Jerosolymas commorantur, navim in Romano portu securus ascendi, maxima Sanctorum frequentiu prosequente. Veni Rheim: in Scyllæ littore paululum steti, ubi veteres didici fabulas, et præcipitem fallacis Ulyssis cursum, et Syrenarum cantica, et insatiabilem Charybdis voraginem. Cumque mihi accolæ illius loci multa narrarent, darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Jonæ portum navigarem (illum enim fugientium et turbatorum, hunc securi hominis esse cursum) malui per Maleas, et Cycladas Cyprum pergere, ubi susceptus a Venerabili Episcopo Epiphanio, cuius tu testimonio gloriaris, veni Antiochiam, ubi fruitus sum communione Pontificis Confessorisque Paulini: Et deductus ab eo media hyeme et frigore gravissimo, intravi Jerosolymam. Vidi multa miracula, et quæ prius ad me fama prætulerat, oculorum judicio comprobavi. Iude contendi Ægyptum, lustrari monasteria Nitriæ, et inter Sanctorum choros, aspides latere perspexi. Protinus concilio gradu Bethleem meam regressus sum, ubi adorari præsepe, et incunabula Salvatoris. Vide quoque famosissimum lacum, nec me inerti tradidi otio, sed multa didici quæ ante nesciebam. His totam rerum suarum ab Urbe ad Bethleem historiam complectitur S. Pater, quam hoc nos capite latius et per partes descriptum inus.*

Sed prius quedam de Pauliniano Hieronymi fratre (Vincentius enim, quem alterum nominat itineris sui socium, satis ex superioribus innotuit nonenda sunt. Ilunc S. Pater videtur paulo ante, cum scilicet Romanum accessisset, de patria Stridone, ad sui contubernium evocasse. Quod ejus nulla, cum pariter in Urbe degerent, facta sit mentio, puerili ejus astatii, attribuinus, qui, nisi rationibus subducendis fallimur, ne hoc quidem anno, quo Roma in orientem navigavit, vigesimum videtur astatii attigisse. Frustra itaque sunt, qui num accessisset neene tunc Monachi proposito, disputant: strenue autem falluntur qui multo etiam pridem, et Syriam adeounti Hieronymo

comitem fuisse, ibique in eremo pariter servisse Christo, arbitratur. Recurret de eo sermo iterum. et saepius. Cetera prosequamur.

II. S. Paula, quam multo antea Hierosolymæ invi-sende cupido incesserat, (siquidem abeuntibus Epiphanio et Paulino e Romana Synodo, cum ipsis in orientem navigare optaverat) postquam eo contendit Hieronymus, statim iter una cum Eustochio filia sua arripuit. Statim, inquam, nam et ante Hieronymum, si per alias dudum initas rationes licet, dicenda esset via se dedisse. Si enim cum fato functa est initio anni 401. *Augusto sexies et Aristeneto Coss. in Bethleem, annos viginti jam degerat, ut in ejus Epitaphio S. ipse Pater testatur, jam ante 385, atque adeo ante ipsum Hieronymum, Roma debuit discessisse.* Sed termino utroque inclusio, et rotundo præterea numero (quod facere in his amat) S. Doctorem ilii usum, credere nos alius cogit ejusdem locus, nisi interpolatus ille est, in fine dudum laudatæ ad Asellam Epistolæ, ubi discedens e Romano portu, inter ceteras sanctas feminas salvare ipsam quoque Paulam et Eustochium jubet. Quin etiam cum ipsis pariter navigasse videri possunt, siquidem unus idemque est, quem et ipse tenuit, earum itineris ordo, qui Epist. CVIII. describitur, per Maleam et Cytheram sparsaque per æquor Cycladas, Cyprum usque et Seleuciam, et denique Antiochiam. Atque hac quidem in urbe nihil est dubium, quin una fuerint, et quin reliquum ab ea per Palæstinam, perque Ægyptum iter una consecerint. Nam et media hyeme, et a Paulino æque atque ipse, deductæ illæ dicuntur Jerosolymam : et se Bethleem advenisse cum Paula, ac deinde ejus rogatu Alexandriam perrexisse, testatur S. ipsem Pater, alterum in Præfatione ad Osee, alterum laudata dudum Epistola : in qua etiam accuratissima illa descriptione locorum, per quæ transierant, et rerum quas Paula admirata est, gestorum denique in singulis, dictorumque ejus pro re nata : comitem se lateri ejus, nullo non loco prodit. Quod igitur ibi sub Paula nomine iter describit Antiochia ad Palæstinæ, atque Ægypti civitates et monasteria, suum quoque iter est, et nos perinde atque de seipso narraret, huc referemus.

Nominat vero ea tantum loca, quæ Sacris Voluminibus continentur. Ducto initio a Sareptæ littore, per arenas Tyri venit Acco, et per campos Mageddo ad terram Philistiæ : intravit deinde Dor, sive Stratonis turrim, et Antipatrida, et Lyddam, Arimatiam quoque et Nobe, ad Joppem usque, fugientis portum Jonæ. Hinc itinere Nicopolim versus, sive Emmaus, repetito, ascendit Bethoron, ad dexteram aspiciens Ajalon, et Gabaon, inque ipsa Gabaa urbe, ad solum usque diruta, paululum subsiit. Intravit denique Jerosolymam ; cumque Proconsul Palæstinæ, qui familiam Paulæ optime noverat, præmissis Apparitoribus, jussisset parari Prætorium, elegit illa, atque ipse adeo, qui lateri ejus adhærebat Hieronymus, humilem cellulam ; et cuncta loca tanto ardore ac studio circumivit, ut nisi ad reliqua festinaret, a primis non vasset ab-

duci. Longum nimis esset ea persequi quæ prope-modum innumera a singulis quibusque locis captat mysteria. Ita neque ille omnia perlustravit diligenter, ut comites etiam sibi adjunxerit sapientissimos ex Judæis, ad loca potissimum, quæ in Scripturis memorantur, corumque nomina, quibus ipsa rei significatio continetur, penitus internoscenda : maxime quia de vetere illa denominatione, saepè etiam statu fuerant plerisque partem, postquam Romanorum Imperio subjecta sunt, aliis nominibus donata, et pristina fere deleta vestigia. Adeat ipsam Epistolam, qui haec recenseri sibi omnia desiderat. Sed non illud prætermittamus, videri eum scilicet hac occasione omnes Veteris Testamenti libros ex Origenis Hexaplis descriptissime, quorum antiqua exemplaria in Cæsariensi Bibliotheca repererat. Horum ope illam deinde Emendationem ex Græco adornavit, quæ tametsi jamdiu olim, ipsoque advidente Hieronymo, maxima ex parte interciderit, in magna tamen continuo fuit Ecclesiarum estimatione, qua parte superavit, et nullis non probæ recensionis laudibus abundavit. Redibit de eadem inferius sermo.

IV. Lustrata perquam diligenter Palæstina, in Ægyptum Hieronymus, eadem socia itineris Paula contendit, ut Nitriæ Monasteria, quorum fama ingens percrebuerat, et ad quæ omni studio pariter ferebantur, inviseret. Occurrit illis Sanctus et venerabilis Hermopoleos Episcopus Isidorus, tum innumerabiles Monachorum turbæ, quorum aspectu valde quidem ad gloriam Domini lætati sunt : indignos autem se tanto honore fatebantur. Viderunt Macarios, Arsenios, vel Arsios, Scrapionas, et reliqua columnarum Christi nomina, quorum et cellulas intravere, per singulos Christum se videre credentes. Verum Hieronymo in Ægyptum proficisci non illa unice caussa fuit, ut Nitriæ monasteria perlustraret; sed ea quam in Præfatione Commentariorum in Epistolam ad Ephesios tradit, *Ob hanc, inquiens, vel maxime causam Alexandriam perresi, ut viderem Didymum et ab eo in Scripturis omnibus quæ habebam dubia sci-sicarer.* Alibi, sive Præfatione in Oseam rogatu Paulæ illud se ait iter suscepisse. *Ante annos, inquit, circiter vigintidos, quum rogatu sanctæ et venerabilis socrus, imo matris tuæ Paulæ... essem Alexandriae, vidi Didymum, et eum frequenter audiui, virum sui temporis eruditissimum, rogavique eum, ut quod Origenes non fecerat, ipse compleret, et scriberet in Osee Commentarios : qui tres libros, me petente, dictavit.* Hos libros et sibi ab eo inscriptos, testatur ipse de viris Illustribus cap. CIX. et Apologia ultima contra Russum. Qui alios præterea quinque in Zachariam, et tres in Michælam eidem dedicatos existinant, falsa lectione, ut suis locis notatum est, decipiuntur. Sed ad propositum ut revertamur. Epistola quoque LXXXIV. ad Pamphacium, Perrxi, inquit, *Alexandriam, vi. li. Didymum, et in multis ei gratias ago : quod nescivi, didici : quod sciebam, illo docente, non perdidii.* Nimurum sibi minime persuaderi passus est i ejus dogmata, quæ errores Origenis confirmatur

ibant, quos jam solerter deprehenderat. Subinde etiam *Didymd videntis* discipulum se gloriatur : et Epistolam observantiae plenam ad eum dedisse, ex Ruffino colligimus. Et huic tamen si credimus (nihil autem est, quod hoc vetet) *Non totos triginta dies Alexandriæ, ubi erat Didymus, commoratus est (Invect. lib. II.)*. Neque hac ex parte S. ipse Pater repugnat, quin potius verbis illis consentit : *Protinus concito gradu Bethleem meam reversus sum (Lib. II. contr. Ruff.)* : quibus etiam indicat se antequam ad Didimum accederet, non postquam ab eo discessit, ut alii sentiunt, Nitriæ Monasteria iustrasse. Ut ut se res habue: it, nulli se unquam illum, in peragrandis regionibus, labori subduxisse appareat, vel ut ex pluribus arriperet exempla pietatis, vel ut eximios rerum divinarum scientia magistros audiret. Insignis in eam rem locus ejus est in Præfatione ad Librum Paralipomenon juxta Septuaginta, quem et supra innuimus ex parte. Quomodo, inquit, *Græcorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint, et tertium Virgilii librum, qui a Troade per Leucaten et Acrocerænua ad Siciliam, et inde ad ostia Tiberis navigarint : ita Sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Judæam oculis contemplatus est, et antiquarum urbium memorias locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit. Ude et nobis cura fuit, cum eruditissimis Hebreorum hunc laborem subire, ut circumiremus provinciam, quam universæ Christi Ecclesiae sonant.*

V. Ab hoc itaque itinere reversus statim est Bethleem suam, ubi primum *adoravit præsepe et incunabula Salvatoris*, tum loci captus religione, cum sanctissimis, qui aderant, Monachis, sedem ibi figere deliberauit. Olim Ephrata vocatus est locus iste, quemadmodum et in Questionibus Hebraicis ipse testatur, et in Libro Locorum ex Eusebio : *Ephrata, regio Bethleem civitatis David, in qua natus est Christus..... juxta viam ubi sepulta est Rachel, quinto millario ab Jerusalem (Dial. I).* Uno plus dicit, sive sex passuum millibus absuisse ab Jerosolyma, Severus Sulpitius, qui oram illam aliquando invisisse dicitur, sexque ibi degisse apud Hieronymum menses. Omnia autem posita erat Bethleem in meridiana plaga juxta viam quæ dicitur Chebron, et tribui Juda, non Benjamin adnumerata, *sexdecim ab Alexandria mansionibus distans, ab Joppe quadraginta sex millibus (Epist. CXXIX)*. Neque vero in civitatis tunc censu erat, sed ignobilis *vicus*, cui *succedebat vastissima solitudo plena ferocium barbarorum*. Verum quod fuerit Salvatoris nostri Jesu Christi ortu nobilitatus, eaque etiam de causa esset eo concurrentium religione percelebris, ceteris præfertur omnibus orbis civitatibus, atque ipsa dicitur augustior Roma. Super ipsum specum, unde Salus mundi emersit, Ecclesia constructa erat, et super ipsum præsepe, in quo Agnus Dei reclinatus est, erectum altare. Proxime ab illo specu sita erat cellula S. Patris, ex qua illud cum ingredi olim prohibitus est, commode aspicere tamen potuit. Procul tamen erat a via publica, in diverticulo, cuius semita ab Archelai regis quondam Judææ (Lib. Loc.),

scu verius Ethnarchæ, tumulo incipiebat. Construxit ibi, triennio post, Paula duplex Monasterium, et diversas excipiendis peregrinis mansiones. Monasterium unum *virgines* incolebant, quas illa e diversis provinciis congregarat tam nobiles, quam medii, et infimi generis, et ut vulgo editi libri præferunt, in tres turmas, monasteriaque divisit. Earum hoc erat vitæ genus, ut in opere et cibo separatae, psalmodiis, et orationibus jungerentur. Die tantum Dominico ad Ecclesiam procedebant, ex cujus habitabant latere ; et unumquodque agmen matrem propriam sequebatur. Unus omnium habitus. Linctamine ad tergendas solu manus utebantur. A viris tanta separatio, ut u Spadonibus quoque sejungerentur. Alterum Monasterium viris trididerat gubernandum : nec dubium est, quin præcipue Hieronymo curam ejus dereliquerit. Eadem quoquo plus minus eorum fuerit administratio, atque illa mulierum. Et vero de his quedam attingimus in eam rem, ut possint hoc etiam pro sexus ratione atque vita referri, cum reliquis, quæ late S. Pater in ea Epistola CVIII. ad Eustochium persequitur, et repeti ab eo loco velim.

Cæterum nihil magis ad ejus solitudinis indolem percipiendam facit, quam quæ ab iisdem Paula, filiaque ejus Eustochio ad Marcellam missa est Epistola in nostra recensione XLVI. cui conscribende sensus atque ipsa identidem verba præstisset Hieronymus videri possit. Scripta certe est uno eodemque animo statim atque in Bethleem pariter constiterunt, sedemque ibi perpetuam figere deliberarunt. Nullas nou loci laudes, et recessus opportunitates, ad sanctissime transigendam vitam, commemorant, quo animum eo commigrandi Marcellæ accendant : quæ si, relicta denum Roma, Bethleem se conferat, fruitura sit omnibus Christi monumentis in locis, in quibus pleraque religionis nostræ mysteria peracta sunt. Id vero neque ante hunc annum 386 gestum censerit ullo modo potest, cum sub præcedentis proxime anni finem Paula Jerosolymam navigarit : neque postponi comode, cum ex ipsius Epistolæ initio satis appareat, scriptam fuisse cum primum mittendarum occasio litterarum incidit. Nec tamen diffiteor, parum credibile videri posse, Marcellam ante Albina matris obitum fuisse ab iis ad Bethleemi recessum evocatam, ne quam ejus maxime contubernio atque ope ob senectutem indigere sciebant, bortari ut desereret, viderentur. Indicio etiam esse, illam cum hæc data est Epistola, jam diem suum obiisse. neque enim a filia salutem ei dici Paula et Eustochium jubent : id quod sub Epistolæ saltem finem, si advixisset, par crederet, minime prætermisuras. Fato autem functa est Albina, ut inferius constabit, in sequenti anno 387, illaque adeo Epistola post aliquod temporis intervalum ab illius obitu, et subsequenti, ut citius, anno scripta videatur. Verum minime adduci ego possum ex rerum serie, ut credam, Paulam et Eustochium Marcellæ in spiritu, ut ita dixerim filias, passas biennium saltem effluere, antequam ad eam, a qua iam se ægre divulsas ferebant, literas darent, et illud

tamdiu compressisse desiderium quod ejus consuetudinis faciendo impatientia gerebant. Sed neque ita opinari permittunt prima statim Epistole ipsiusmet verba : *Mensuram caritas non habet, et impatientia nescit modum, et desiderium non sustinet.* Et paulo post : *Quod solum absentes facere possumus, querulas fundimus preces, et desiderium nostrum non tam fletibus, quam ejulatibus contestamur, et cetera, quæ tute huic referas.*

CAP. VIIL

1. *Quod fuerit Hieronymi vita genus in Bethleem.*
- II. *Num ejus Ecclesiæ Rector, ut Sulpitio dicitur, fuerit?* III. *Scribit in quatuor Pauli Epistolas Commentarios.* IV. *Num et reliquas omnes exposuerit?*
- V. *Ejus scriptoris in universum indeoles juxta Hieronymi sensum.*

1. Tranquillitati, quam semel in Syria gustaverat S. Pater, redditus demum in Bethleem, totum se pietatis erga Deum cultui totum rerum divinarum contemplationi ac studiis, quæ duo sunt Sacerdotum arma, dedicavit. Esse aliquid, non videri cupidus, cellula claudebatur (*Ep. LXXXII*), et in eo qui intra nos est homine, non qui extra nos, per virtutum quotidie gradus proficere satagebat. Alicubi testatur ipse, ideo se eremi latebris clausisse, ut adolescentiæ deflens peccata, Christi in se misericordiam deflecteret (*Contr. Jo. Jeros.*) : alibi ait, ut vel præterita plangere vitia, vel vitare nitetur præsentia : item ut parator ihi diem Domini, sive judicii præstolaretur. Vile olusculum et cibarius panis, atque is quidem oppido parcus et moderatus, quem, ut testatur Palladius (*Laus. c. 10*), cum reliquis ad vitam sustentandam necessariis de Paulæ largitionibus accipiebat. Jejunia longa, somni breves, et quos vel humi tantum, vel in storea abjectus capiebat. Veste utebatur contempta, tametsi alicubi mundiore usum se indicet (*Contr. Jo. Jeros.*). Neque enim qui monachum tunc agebat, externo id corporis cultu profiteri cogebatur, tantum simplicitatem Christianam habitu præferret. His accedebat, immo animam vitamque actibus inspirabat, virtutum omnium quæ essent Christiano, et perfectiorem Christi imitationem proflente dignæ, usus assiduus. Quod supererat orationi tempus, interdiu docendo, noctu legendo conterebat. In Scripturarum meditatione totus erat, quas nulla non die Paulæ præsertim, atque Eustochio explicabat (*Inventiv. II*). Prodit Ruslinns, quamquam obtrectandi animo, illum præterea nobilium pueros sibi communissos in Poetarum ac Rhetorum litteris instituisse. Quam criminationem adeo non timet S. Pater, ut nec refellere dignetur, eaque dissimulatione significet, se ad instar Pauli, omnibus omnia factum, gloriari, ut omnes Christo lucifaceret, omni sexui, omnique ætati seinet accommodasse. Et sane in dies magis magisque confluabant ad eum ex toto undique terrarum orbe etatis diverse homines, non tam locorum religione, quam ejus celebritate nominis, doctrinæque admirabilitate ducti, et ma-

juris rerum divinarum notitia adipiscendæ causa.

II. Sed mirum illud, imo incredibile, quod tradit de Hieronymo Postumianus in Dialogo apud Sulpitium Severum, eum scilicet, tantis licet, tamque diversis solitarie vita muniis occupatum, Ecclesiam quoque illam quæ erat in Bethleem rexisse. Ecclesiam, inquit, loci illius *Hieronymus Presbyter regit: nam parochia est Episcopi qui Jerosolymam tenet.* Neque vero hic falli potuisse hac in re videtur, siquidem et veritati cætera consentanea sunt, quæ de illo narrat, et se testatur *sex mensibus* apud eum fuisse. Et falli eum tamen, ex Epistola inter Hieronymianas Ll. Sancti Epiphani ad Joannem Jerosolymitanum, quam superius laudavimus, perspicuum est. Enim vero ex ea constat, Hieronymum ab ordinatione sua ad annum usque 394, ne in monasterio quidem voluisse unquam propter verecundiam et humilitatem Presbyteri officio fungi, et debita nomini suo exercere sacrificia, et laborare in ea parte ministerii, quæ Christianorum præcipua salus est : curam videlicet animarum agere. Quid quod olim cum similitates atque odia Joannes contra Hieronymum exercebat, ut ab ipso discimus S. Patre, fuere aliquandiu ipse suique fratres ab ejus ecclesiæ ingressu prohibiti? Quæ quidem sunt qui conciliari posse ita putent, si ab eo tempore Sulpitium loqui existimes, quo redditum utrinque est in gratiam, anno 398, ut volunt, quum Sulpitius eo accessit, jamque illud munus in se Hieronymus cum Pauliniano fratre suscepserat. Verum neque constare hoc potest, neque veri similitudinem ullam habet. Si enim S. Pater ab eo quod in Ordinatione sua proposuerat, dimoveri tunc minime potuit, atque exorari, ut in monasterio saltem sacris operaretur, quum ali Ecclesiæ publicæ ingressu arcebat: quis sibi persuadeat post reconciliatam cum Joanne amicitiam, cum potuit pro lubitu in ea Ecclesia rei sacre interesse, neque ejus erat ministerio opus, a proposito discessisse : maxime cum alii jamdudum fuisse pluresque Presbyteri eidem Ecclesiæ præpositi, neque ab eo tempore, quo S. Pater a Joanne dissidebat, ullam ejus rei necessitatem recurrisse intelligamus. Ut enim transeat, quod minime tamen dabo, Bethleem aliquando concessisse Sulpitium, idque anno 398: transeat etiam fuisse tum initam cum Joanne pacem, quæ post biennium sarta est, nisi rationes nostræ nos fallunt: sane diu etiam ab eo tempore imposternum ibi vixit Hieronymus, et continuo tamen, sicubi vita sua meminit, eam se agere cum monachis omnino solitaria significat. Sic Epistola CXVII. quæ anno scripta est 409, se ait *clausum cellula, et procul a turbis remotum*, quæ certe Ecclesiæ Parochialis Praefecto nequaquam congruere possunt. Præterea quanam illi esse justi reverentia, et quam sedulo caveret, parochialia jura ne lœderet, declarat ipse toties laudato contra Joannem libro, verbis, atque exemplo in rem nostram locupletissimo. *Quis scindit Ecclesiam?* Nos : quorum omnis domus Bethleem in Ecclesia communicat? an tu, qui etc.? *Nos scindimus Ecclesiam,* qui ante paucos menses circa dies Pentecostes, quin-

obscuroto sole, omnis mundus jam janique venturum judicem formidaret, quadraginta diversæ aetatis et sexus Presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et certe quinque Presbyteri erant in monasterio, qui suo jure poterant baptizare, sed noluerunt quidquam contra stomachum tuum facere, ne et haec tibi de fide reticendi daretur occasio. An non tu potius scindis Ecclesiam, qui praeccepsisti Bethleem Presbyteris tuis, ne Competentibus nostris in Pascha baptismum tradenter: quos nos Diopsonim ad Confessorem et Episcopum misinus Dionysium baptizandos? Ecclesiam scindere dicimus, qui extra cellulas nostras locum Ecclesiae non habemus. Sed haec, inquit, quae gratiae reconciliationem praecesserant, spectant. Esio, ut voles ex praecconceppta opinione: sed utique ea sunt, ex quibus jure deinceps licet de reliquo vita genere argumentari, et quale ingenium fuerit S. Patris, et quis animus, monstrant.

Sulpitius itaque benigno lectore, et commodo opus habet interprete. Ego ita accipio, ut privatam monasterii Ecclesiam, seu conventum, si mavis Latine de Ecclesiasticorum phrasi, dixisse voluerit ab Hieronymo administratum. Atque hoc quidem sensu veridixerit: nam et primas ille partes ibi sustinebat, et nihil ad fidem proprius, quam fratrum conventibus fuisse eum et virtutum merito, et Presbyterii honore prepositum. Conveniebant nempe in unum locum quotidie ad preces et psalmodias, eaque privata erat Ecclesia; nec certe par credere est, quo tempore Hieronymus cum suis ab Ecclesiae publicæ ingressu prohibitus est, ab illo pietatis erga Deum actu cessasse, et tam longi temporis spatium Monachos sine precibus communibus traduxisse. Ibi S. Pater totum Monachorum coetum sacrarum Scripturarum doctrina instruebat, novasque in dies propositas ex earum praelectione difficultates Karissimorum instar explanabat, Quamobrem et in Præfatione ad versionem Libri Paralipomenon ex Hebreo, LXX. inquit, *Interpretes in Conventu fratrum semper edissero: et in fine Epistole CXII. ad Augustinum, quæ anno data est 404: Tu, ait, qui juvenis es, et in Pontificali culmine constitutus, doceo populos, etc. Mihi sufficit cum auditore et lectori pauperculo in angulo monasterii susurrare. Eiusmodi alia quedam in Hieronymianis scriptioribus testimonia invenies, quæ nobis referre huc singillatum longum esset, fortasse etiam a proposito devium; duo enim ista in eam maxime rem laudavimus, ut contra atque sensisse videtur Sulpitius, et diu post ejus temporis notationem, non aliam constet abs Hieronymo administratam Ecclesiam, quam quæ privata in monasterio cogebatur, et propiore vocabulo *Conventus* ei dicitur (Lib. contr. Jo. Jerosol.). Invenies autem et quæ loca testentur, ingentem fuisse degentium ibi Monachorum, atque aliorum eo confluentialium numerum, ut jam non sufficeret constructum a Paula monasterium, sed et diversorium propter extrui peregrinis excipiendis necesse fuerit; quibus una omnibus Hieronymus præterat. Ex his qualuor etiam aut quinque erant Presbyteratus (cujus tamen munia numquam obirent propter humilitatem)*

gradu ornati, ut ex superiorius laudato contra Joannem testimonio intelligimus. Ex quo item licet colligere, quanta eorum esset, qui eo conveniebant, vita ejus amore ducti, frequentia: siquidem ad quadraginta usque diversæ aetatis et sexus de nondum baptizatis, seu recens conversis, quandoque ibidem dicuntur existisse. Sed et Episcopum nescio quem Paulum nomine, quem Theophilus persequebatur, fuisse ibi Monachis cooptatum, ex Libro tertio in Russium conjicimus. Quem locum S. ipse Pater his verbis concludit: *Nobis in Monasterio hospitalitas cordi est, omnesque ad nos venientes læta humanitatis fronte suscipimus, etc. Et luculentius antea Epist. LXVI ad Pamachium: Nos in ista provincia, aedificato Monasterio, et diversorio propter exstructo..... tantis de toto orbe confluentibus turbis obruiumur Monachorum, ut nec cœptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futura turris non ante suppularem expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patrium mittere, ut semirutas villulas, quæ barbarorum effugerunt manus, et parentum communium census venderet, ne cœptum Sanctorum ministerium deserentes, risum maledicis et æmulis præbeamus. Sed haec hactenus.*

III. Monachorum erat, quod scepis S. ipse Pater satetur, labore manuum sibi victimi querere: sed satius ipse sibi, atque utilius universæ Ecclesiae consultum fore existimavit, si manuum labori studium Scripturarum substitueret. *Magis uile*, inquit, *quid ex otio meo Ecclesiae Christi venturum ratus, quam ex aliorum negotio (Præf. in Job ex LXX).* In primis itaque se ad linguam Hebraicam retulit: quam etsi probe calleret, voluit tamen, quoad ejus fieri potuit, penitus adsequi. Praeceptore tunc usus est quodam Barabba, sive Baranina (utroque enim modo appellat) qui cum suorum odia incurrere eam ob rem timeret, noctu tantum ad Hieronymum accedebat, unde et *nocturnus magister* ei dicitur. Prodit diu post de se ipse, quod hanc linguam, quam ab adolescentia multo labore ac sudore didicerat, infatigabili meditatione numquam deseruerit, ne ab ea ipse desereretur (Epist. CXVIII). Ab hoc autem studio, ad Scripturarum Interpretes gradum fecit, quorum non unum atque alterum, sed quotquot fuerunt ante ipsum, sedulo evolvit, adeo ut nemo sive Gracos sive inter Latinos Patres, plures quam Hieronymus Auctores legisse videatur. Lectioni deinde scriptiori adjecit: in qua facilem adeo, et sensus sponte sua, ut ita dixerim stilum sortitus est a natura, ut una interdum lucubratione Commentariis in Scripturam conscribendis mille versus, seu lineas exararet, et singulis diebus singulos Veteris Instrumenti libres ex Hebreo converterit. Assiduus adeo etiam hac in re fuit, ut nulla non die sacrarum studiis Literarum distineretur, id quod Postumianus apud Sulpitium Severum (de quo superiorius multa) insigni elogio illo testatur: *Totus in lectione, totus in libris est: non die non nocte requiescit: aut legit aliquid semper, aut scribit (Dial. II).*

IV. Sed scripta ejus peculiaria juxta historice ordinem recenseamus. Petierant ab eo Paula atque Eustochium, ut in Pauli Epistolas, quas nemo antea Latinorum fuerat interpretatus, Commentarios scriberet. Quibus ille ut faceret satis, a breviore, et magis expedita, que est ad Philemonem, initium fecit. Sumpsit post aliquot dies exponendam illam ad Galatas, quam tribus libris absolvit. In his *Origenem secutus*, novam de S. Petri cum Paulo disputatione litem commovit, de qua pluribus deinde in utramque partem ipse, atque Augustinus Epistolis contendebant. In Praefationibus, quod haec propere dictere cogeretur, et quod neque excogitatum opus appareat, neque admodum limatus sermo, saepius excusat. Recolenda in hanc rem pauca quedam ex Praefatione tertia: *Omnem, inquit, elegantiam, et Latini eloquii venustatem stridor lectionis Hebraicæ sordidavit. Nostis enim et ipsæ* (Paula atque Eustochium) *quod plusquam quindecim anni sunt, ex quo in manus meas numquam Tullius, numquam Maro, numquam Gentilium literarum quilibet Auctor ascendit: et si quid forte dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somnii recordamur. Quid autem profecerim ex linguae illius infatigibili studio, aliorum judicio derelingo: ego quid in mea amiserim, scio. Accedit ad hoc, quia propter oculorum, et totius corporeculi infirmitatem, manu mea ipse non scribo, nec labore et diligentia compensare queo eloquii tarditatem: quod de Virgilio quoque tradunt, quia libros suos in modum ursorum fœtuum lambendo figuraverit. Verum accito Notario, aut statim dicto quocunque in buccam venerit: aut si paululum voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum contrahit, et frontem rugat, et se frustra adesse, toto gestu corporis consternatur. Neque est prætereundum, quod ad rerum Hieronymianarum historiam spectat, nuntiatum fuisse sibi, cum hisce adornandis in Epistolam ad Galatas Commentariis animum adjecisset, Albinam reverabilem anum, Marcellæ matrem, obiisse. Adhæsit huic statim, matris contubernio destituta, Principia, quæ post Hieronymi ab Urbe discessum in sui locum successerat: unaque ambæ in suburbanum agrum, tamquam in solitudinem sese repererunt. Rem narrat S. ipse Pater partim Praefatione in priuum Commentarium, partim Epist. CXXVII. quod est Marcellæ Epitaphium.*

Porro autem incœptum sedulo persecutus, subsequentem ad Ephesios Epistolam exponendam, ut alias fecerat, sumpsit, et tribus itidem libris absolvit. Et Paulæ quidem atque Eustochio de more inscripsit, sed et Marcellanæ, quam vocat unicum *viduitatis exemplar*, in Praefatione priore nominat, ut ad eam quoque transmitti opus hoc summi velit, ea cautione exhibita ut ne maledicis atque invidis legendum tradat. Quin etiam id ipsum per Epistolas flagitasse illam abs se, indicat Praefatione secunda, inque ejus gratiam haec se adornare significat, *nova subinde Romam muscula transmittenda*. Denique ad Titum quæ inscribitur, paulo post singulari coequi brevi Commentario

explanavit. Nihil quod propositum nostrum spectet in ea Praefatione monuit. Ad Capitis autem primi versum undecimum se ait, *ante paucos menses tria volumina in Epistolæ ad Galatas explanationem dicasse*: ex quo luce meridiana clarius est, hosce universos in quatuor Pauli Epistolas Commentarios fuisse non eodem modo anno, sed anni etiam parte, seu paucorum spatio mensium elaboratos. Neque porro aliud videri diximus suis locis, quam 387, vel insequentem: id quod uno atque altero præterea argumento confirmare libet. Atque illo cum primis, quod se ait S. Pater ab annis plusquam quindecim nullum Gentilium literarum Auctorem in manus sumpsisse: ab eo scilicet, ut nihil dubium est, tempore, quo per somnum admonitus, cum se Calcidis eremo abdidisset, profanorum Scriptorum lectioni jure jurando renuntiavit. Huic autem temporis notationi si quindecim illos annos addas, ad hunc nimirum devenes, quem diximus 387. Idipsum Russini comprobat testimonium libro *Locutivarum* secundo (quem scis nempe scriptum anno 401), ubi Commentarium Hieronymi in Epistolam ad Ephesios ante quindecim ferme annos scriptum affirmat. Et Hieronymus quidem exactos jam suppitarit; Russinus vixdum incepitos. Eadem denique *Chronica nota eluet ex Praefatione Commentarii in Ecclesiastem*, de qua erit sequenti capite dicendi locus. Quod igitur ait S. Pater Libro primo contra Russinum de expositione sua in Epistolam ad Ephesios, *Decem et octo ferme anni sunt, ex quo istos dictavi libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, omnino aut errore Antiquiorum in numericis notis laborat (siquidem nihil dubium est, eum anno 401, hæc adversus æmulum suum scripsisse) et Quindecim ferme, sive XV. pro Decem et octo, sive XVIII legendum est: aut quod putare malum, de eo tempore accipiendus est loqui Hieronymus, quo primum scriptionibus Origenis in Latinum refundendis manum admovit.*

IV. Nihil vero aliud præterea Commentariorum in Apostolum elucubratum ab eo est: ut ipsem indicit in suorum Catalogo operum, ubi istas dunitatæ laudatas quatuor Epistolas abs se explicatas recenset: tametsi illam ad Philemonem, a qua initium Explanationis sue fecit, postremo loco collocat, ordinem potius Scripturarum, quam temporis secutus. Aberrant itaque a vero longissime, qui totum fuisse abs Hieronymo Apostolum Commentariis illustratum jam inde a Cassiodorii ævo arbitrati sunt. Eucum, opinior, fecit studiosis viris locus ille Prologi alterius libri in Epistolam ad Ephesios, ubi ἀπόλετος S. Pater, Pauli, inquit, *Epistolas conanur exponere*: quod de universis dictum accepérunt, cum vel solas has quatuor spectet, vel certe propositum modo indicet atque animum, quem in reliquas scribendi habebat, numquam autem explevit. Neque hac fine stetit malum, subinde enim invenire est in antiquis libris Hieronymo adscriptus *Commentarius in omnes Pauli Epistolas*, illa quæ est ad Hebreos excepta. Tantum

omni fraudem inferre librarii ausi sunt, quæstus gratia, ut opus a nequissimo hæretico, et si Superis placet, nominis Hieronymiani hoste infensissimo elucubralium, ipsi Hieronymo adscriberent. Sed est jamdudum inter supposititia amandatum, nosque in hunc rejecimus Operum id genus tomum, eaque de re satis in præfixa Admonitione diximus.

V. Sed sunt quædam in antecessum de ratione qua Commentariis elucubrandis usus est S. Pater, semel bac primum oblata occasione animadvertisit, ne eadem sœpius replicare, cum alios deinceps ad finem usque recensemus, necesse sit. Ille enim cum ingenio suo in Scripturis exponendis dissideret, quod sciret illas non ex arbitrio, sed esse ex majorum traditionibus interpretandas, ad eos confugiebat, qui in eum Librum, quem sibi explicandum proponebat, antea aliquid edidissent. Ita vero sedulo omnes pervestigabat, ut suam nemo videatur diligentiam effugisse: legebat ita propositi sui attente memor, ut nihil eorum quæ ad rem suam facerent, præteriret, nihil non transferret in sua. Et laudabat quidem in Commentariorum exordiis sœpe eorum nomina, quos sequeretur; sed et sœpe prætermissa faciebat, cum magis opportunum videri poterat, atque eorum tamen opiniones suimet operis contextui inserebat. Id autem abs se factum ait ex quadam, ut ipse auctor, Commentariorum lege, in quibus multæ diversorum ponuntur opiniones, vel tacitis, vel expressis Auctorum nominibus, ut Lectoris arbitrium sit, quid potissimum eligere debeat, decernere. Atque hinc modo sua, modo se aliena dictare proflitetur in Præfationibus, ita tamen ut difficile internosci aliena ab suis possint, nisi ab eo, qui Auctores omnes, a quibus ille excerpit, legerit, eorumque dicta ac sententias in numerato habeat. Sæpe adeo vel a Russino, qui ei dicam ea de re multam dixit, vel ab aliis, de opinionum, quas dissimulato Auctore retulerat, levitate atque incommodo interdum sensu accusatus est, perinde alique de suo, aut certe de probata sibi auctoritate protulerit. Quibus hac una continenter responsione satis fecit, qua et ab Augustini se postulationibus defendit: Si quid reprehensione dignum putaveras in explanatione nostra, eruditioñis tuae fuerat quærrere, utram ea quæ scripsimus haberentur in Græcis, ut si illi non dixissent, tunc meam proprie sententiam condemnares, præsertim cum libere in Præfatione confessus sim.... vel mea, vel aliena dictasse. Paria his sunt quæ Russino reponit, et quæ ut recolas auctor sum: neque enim ut hoc a nobis referantur, institutæ narrationis ordo permittit. Ac sane plurimi sua, et nostra ad Scripturarum doctrinam interfuisset, si uniuscujusque Auctores sententiae de nomine lassasset, vel ex iis tantum in Commentaria sua translatisset probabilissimas opiniones vel denique regulam, quam sibi testatur proposuisse, ut aperte confiteretur quæ sunt hæretica, et quæ sunt Catholica, sancte continuo observasset. Sed quando alii de causis satius ipse judicavit, Auctorum nominibus parere, ne aliquem videretur lacerare: in hoc nos

S. HIERONYMI. I.

commodum Lectorum incubuimus, ut quæ loca ex aliis, Origene præsertim atque Eusebio S. Pater expressit, suis Auctoribus redderemus in Notis, vel ipso, cum licuit, apposito Græco textu, vel nomine saltem et libro Scriptoris indicato.

CAPUT XIX.

I. *Scribit in Ecclesiastem Commentarios. II. Quæstionum quoque Hebraicarum in Gencium: de locis item, deque Hebraicis nominibus libros singulares. III. Didymus librum de Spiritu Sancto in Latinum transfert. IV. Homilias quoque triginta novem Origenis in Lucam. V. Scribit in Psalmos a decimo usque ad decimum sextum Tractatus septem. VI. Denique Malchi captivi monachi vitam, et Beati Hilarionis.*

I. Et solitariae vitæ tranquillitate, qua nihil est ad studia litterarum aptius, et Paulæ matris beneficentissimæ liberalitate usus Hieronymus, quæ jam in Ecclesiistarum utilitatè cedere ingenii sui monumenta percepérat, ilsdem elucubrandis in dies magis totum se animo et viribus devovit. Statim ab Epistola ad Ephesios, scribere in Ecclesiastem aggressus est: tam sane brevi atque exiguo temporis interjecto spatio, ut opus utrumque ipsem libro contra Jo. Jerosolymitanum sub chronica una notatione conjungat. Quin etiam præpostero ordine hoc illi præferre videatur: *Ante annos, inquiens, ferme decem in Commentariis Ecclesiastæ, et in explanatione Epistolas ad Ephesios, arbitror sensum animi mei prudentibus explicatum.* Series autem rerum et quæ superius disputata sunt, satis manifesto evincunt, Commentarios in eam Apostoli Epistolam, istis in Ecclesiastem præcessisse: alique illos quidem anno 388, ad finem vergente adornatos, istos vero subsequentis 389 initio adscribendos. Idipsum scriptorius historia, ipsiusque S. Auctoris locupletissimus in Præfatione locus testantur. Memini, ait, *me ante hoc ferme quinquennium, cum Romæ adhuc essenti, et Ecclesiastem S. Blæsillæ legerem.... rogatum ab ea, ut in morem Commentarioli obscura queque dissererem, ut absque me postea intelligeret quæ legebat. Itaque quoniam in præcinctu operis nostri, subita nocte subtracta est... tantoque vulnere tunc percussus obmutui: nunc in Bethleem positus, angustiori videlicet civitate, et illius memoriae, et vobis (Paula et Eustochium) reddo quod debeo.* Atque anno quidem 384 exeunte, cum tres fere menses fuisset in Hieronymi disciplina, diem obiisse Blæsillam, suo loco ostendimus: cui si alterum ferme quinquennium superaddas, ad hunc nimirum devenies annum 389 saltem incepsum, quo istos sentimus lucubratos, abs Hieronymo Commentarios. Quæ Explanationis ejus naturam, ut ita dicam, alique ingenium spectant, partim attigimus paulo superiori, partim sunt ex ipsa Præfatione, atque operis contextu repetenda.

II. Ejusdem hujus anni decursu, aut si libet ad subsequentis usque initia, videtur S. Pater tres alias diversi parum inter se argumenti Libros singulares edidisse, quos hoc ipsem ordine in suorum Catalogo operum recenset: *Quæstionum Hebraicarum in*

(Trois.)

Genesim librum unum. De Locis librum unum. Hebraicorum Nominum librum unum. In primo alterum ex his memorat, in altero primum ac tertium, atque in hoc duos priores: ut illos uno eodemque tempore eum praemaniibus habuisse, ipsa hac recensione intelligas. Quin etiam primo in lucem edidit, quem ibi ordine postremum ponit; sive cum adhuc Hebraicis quæstionibus insudaret, et nondum librum de Hebraicis Locis edidisset, tertium de Nominibus vulgarit. Ferebatur hic liber jamdiu olim Græce a Philone primum deformatus, deinde Origenis studio auctus, sed perturbatus adeo et confusus, ut debitæ ex eo percipi utilitati parum consultum putarit Hieronymus, si tantum Latine verteret, non autem novum fere ex integro repararet. Profectus, quem in Hebraicis litteris fecerat, specimen atque experimentum hoc fuit, quod hac minirum de causa *hortatu fratrum Lupiani* (vel *Lupuli*, ut libri alii præserunt) et *Valeriani* scribendum suscepit, *rei ipsius utilitate commotus*, et quo fecisse se aliquid gloriatur, *quod a Græcis quoque appetendum esset*. Ut enim plerasque omnes quæ in Græco exemplari habebantur etymologias nominum relinuerit, ne Græcis quidem exceptis aliquot nominibus, præpostera olim cura intrusis: sibi tamen de suo alias addidit, et eas quæ subabsurdæ viderentur, et contra linguæ Hebraicæ ingenium, violentia interpretatione explicari, professus est. Librum itaque nunc suum vocat, nunc Philonis, vel Origenis, et quædam se alicubi ait in libro Nominum Hebraicorum reperisse, quæ minime in hoc suo leguntur.

Editionis honorem subsecutæ sunt Quæstiones Hebraicæ in Genesim, novum plane opus, et tam Græcis quam Latinis prorsus antea inauditum, quo id sibi proposuit, ut vel eorum, qui de libris Hebraicis varia suspicabantur, errores refelleret, vel ea quæ in Græcis et Latinis codicibus scatere vitiis videbantur, auctoritati suæ redderet. Eiusmodi quæstiones in cæteros quoque libros Scripturæ adornare in animo habuit, fortasse etiam adorsus est: id quod subinde innuit ipse, ut quum de re quadam locuturum se recipit, cum *Quæstiones in Josue* explicabit. Sed quemadmodum in Generali Præfatione ostendimus, aut nequam postea perfecit quæ ad rudem earum contextum informaverat, aut quod proprius ad fidem videtur, mutato consilio, cum deinde Commentarios elaboraret, liciis illis quæ tumultario congesserat, utiliter usus est: vel denique quidquid illud erat operis, intra domesticos parietes cohibuit. Certe non alias præterea Quæstiones Hebraicas in suorum Catalogo operum, quem post ferme biennium scripsit, quam istas in Genesim recenset, ac recipit in sc̄ptum suorum censum. Postremo loco Librum de Locis vulgarit, quem Græce præscriptum ab Eusebio in Latinum transtulit, alicubi etiam mutavit, et nonnulli auxit, ut ex Græci textu, quem e Hieronymianæ interpretationis regione edidimus, collatione perspicuum est. Hanc libertatem ita ipse excusat in Præfatione, *Semel enim et in Temporum libro præfatus sum, me vel interpretem esse, vel novi operis conditorem.*

Oppulsit vero interpretationem hanc suam alteri, quam quidam vix primis imbutus litteris edere ausus fuerat, ut ex comparatione striusque prudens Lector judicium saceret.

III. His Didymi librum in Catalogo subnectit, quem in annum jam quintum premebat, ex quo illam Romæ, cum Damasus adhuc in vivis ageret, sive anno 384, ut suo loco monuimus, ad finem vergente cœperat interpretari. Resumit eum itaque in manus et sive secundis curis totum recognoverit, sive reliquam modo partem, quam prætermiserat, in Latinum verterit, eum sane diutius latere intra cellulæ suæ parietes minime passus est, sed honori, ut ipse loqui amat, editionis, hoc scilicet 389 anno ad finem properante, permisit, et Pauliniano fratri suo dedicavit. Rem totam narrat ipse in Præfatione: *Cum in Babylone, inquiens, versarer, et purpuræ meretricis esse colonus, et jure Quiritum viverem, volui garrire aliiquid de Spiritu Sancto, et cæptum opusculum ejusdem Urbis Pontifici dedicare. Tum paucis interjectis de odio, quo apud Romanos labravit, Illico ego, subdit, velut postliminio Jerosolymam sum reversus, et post Romuli casam et Ludorum Lupercalia, diversorum Mariæ et Salvatoris speluncam adspexi. Itaque, nū Pauliniane frater, quia supradictus Pontifex Damacus, qui me ad hoc opus primus impulerat, obdormivit in Christo, tam tu, quam venerabilium mihi ancillarum Christi, Paulæ et Eustochii nunc adjutus oratu; canticum quod cantare non potui in terra aliena, hic a vobis in Iudea provocatus immurmuro... Et ut Auctorem titulo fatear, malui alieni operis interpres existere, quam (ut quidam faciunt) informis cornicula, alienis me coloribus adornare. Quibus postremis verbis, maxime vero his quæ subsequuntur, S. Ambrosium suggillari contendit Russinus, eaque de caussa criminationem in Hieronymum gravissimam intentat. Dictum aliis ea de re, et nobis suo loco.*

IV. Succedunt Homiliæ trigintanovem Origenis in Lucam, quas persuasum est doctis viris fuisse ante ab eo redditas Latinæ, quam Hebraicas in Genesim Quæstiones, et Librum de Locis ederet, eoque magis ante eum quem modo recensuimus, Dyolimi de Spiritu Sancto Tractatun. In quam sententiam locuples quidem eos adduxit S. ipsiusmet Patris in Præfatione ad Homilias illas locus: *Prætermisi paululum Hebraicarum Quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum, lucrativeis operis hæc qualiacunque sunt, non mea sed aliena dicarem.* Verum valde ego aliter sentio, et perperam accepisse eos mentem S. Doctoris, sensumque ejus verborum, autumo. Neque enim Quæstionum in Genesim, sed ἀπλῶς Quæstionum libros se ait intermisso: multoque probabilius est, et par credere, de aliis cum loqui, quas in reliquos Scripturæ libros parabat (et semel tunc interceptas, postea, ut diximus, omnino prætermisit) quam de singulari in Genesim libro, quem tota rerum series, et quem tenet ordo in Catalogo, perfectum jam antea, ac publici juris factum, persuadent. Quod si verum est, ut

veri speciem omnem habet : has anno denum 390 ex Graeco in Latinum convertendas Homilias suscep-
perit. In Præfatione ad Paulam et Eustochium quem-
dam quem istæ legerant, nec satis tamen probave-
rant, Lucæ interpretem S. Pater suggillat : eunque
S. Ambrosium esse, qui ante ferme quadriennium
suos ediderat Commentarios in Lucam (*In-
vect. II*), Russinus contendit. Et probare etiam tum
ex eo nimirum, quod nullus ex Latinis ad id usque
temporis præter Ambrosium in Lucam scripsisset,
tum quod ipsiusmet Epistolam Hieronymi proferre
posset, in qua hoc ipsum de aliis excusans, in illum
convertit suspicionem. Sed neque hanc Epistolam,
quod secretiora quædam alia contineret, Russinus in
vulgus edidit, aut quisquam vidit, ut ex ea disputare
liceat : neque homini plusquam Vatiniana odia in
Hieronymum exercenti, facile erit qui hac in re si-
dem adhibeat. Cetera quo ejusdem columnias spe-
ciant, quas in hanc instruit Homiliarum Origenis
Latinam interpretationem, satis abunde dispuncta et
refutata sunt nobis in Præfatione ad Tomum septi-
mum, que si tanti sunt, recolas.

V. Paulo post, hoc tamen, ut videtur, anno elucubravit S. Pater eos etiam quos pone subdit in *Psalmos a decimo usque ad decimum sextum Tractatus septem*. Docti viri, de quorum numero Sixtus Scenensis et Daniel Huelius, non alias præterea existimant
fuisse, quam totidem Origenis Homilias, quas de
Graeco in Latinum transtulerit. Nobis hac de re nihil
pro certo affirmare placet, maxime cum tota elucubratio illa desideretur, ex qua sumere in alterutram
partem argumentum liceret. Quin potius si quid con-
jicere ex modo, quo ab ipso recensentur, licet, ma-
lim ego primogenitos fœtus S. Doctoris existimare :
tametsi maximam partem ex græcis Scriptoribus
atque Origene præsentim, ut in more positum tunc
illi erat, desumptos, ultro etiam fatear. Porro cur
intercederint, aut certe neque integri superent, neque
eo cultu, ut ab allorum interpolationibns internosci-
queant, caussam addidimus in Admonitione ad Bre-
viarium in *Psalmos*, quod Septimo Tomo Appendixis
loco subnectimus.

VI. Videtur, his absolutis scriptioñibus, aliquan-
dia sibi silentium imposuisse S. Pater : *Silere quippe*,
ait, me fecit, cui meus sermo supplicium est (*Prolog. ad Vit. Malchi*). Sed graviorem interim, ac longioris
multo operæ scriptioñem animo jam parabat, uni-
versam, videlicet, rerum Christianæ historiam, lite-
ris consignare. Scribere enim, inquit, disposui (si ta-
men vitam Dominus dederit : et si vituperatores mei
sollem fugientem me, et inclusum perseguí desierint)
ab adventu Salvatoris usque ad noctram ætatem, id est
ab Apostolis usque ad nostri temporis fecem, quomodo et
per quos Christi Ecclesia nata sit, et adulta, persecuti-
bus creverit, et martyriis coronata sit : et postquam ad
Christianos Principes venerit, potentia quidem et divi-
tia major, sed virtutibus minor facta sit (*Ibidem*). Porro
elucubrabit nec ne postea istud operis, dubitatum
est inter eruditos, etsi enī ad nos nihil ejusmodi

pervenerit, neque ulla unquam ejus apud antiquos
vola sit aut vestigium, affirmare tamen videtur ipse-
met, idque post annos adinodum decem, Libro I. con-
tra Russinum, ubi se ait Ecclesiasticam Eusebii hi-
storiam (quam suæ potuisset inserere) in Latinum
transtulisse. *Laudavi*, inquit, *Eusebium in Historia Ecclesiastica, in digestione Temporum* (hæc est Chro-
nici versio) *in descriptione Terræ Sanctæ* (hæc Libri
de Locis est) et hæc ipsa *Opuscula in Latinum vertens*
meæ lingue hominibus dedi. Verum aliam nos ad eum
locum innuimus fuisse S. Doctoris mentem, quam
vulgo intelligitur, ac primo statim obtutu appetet :
atque ita hæc diximus accipienda verba, ut illud
unico ad Ecclesiasticam historiam referatur, quod ait,
laudavi : ad reliqua autem duo opuscula alterum,
quod suæ linguae hominibus dederit, spectet. Quæ
quidem genuina etiam sensus ejus explicatio vi-
detur, et quæ alii ejusmodi apud eum exemplis, si
res ferat, comprobari facile possit. Si cui tamen mi-
nus arrideat, ita etiam existimare liceat, eam innui
Eusebianæ historiæ partem, haud equidem magnam,
sed tameu Eusebii *xxviii. lxxv.*, quæ Scriptores Eccle-
siasticos recenset, et Noster suo de Viris Illustribus
libro Latine redditam de verbo ad verbum inseruit.
Certe qui elucubratam revera ab eo historiam uni-
versam Ecclesiasticam putant, longius a veri specie
omni aberrant.

VII. Sed utique cum primum silere desiit, anno ut
videtur 391, *Malchi Captivi Monachi, et Beati Hila-
rionis Vitas* conscripsit, quas in Catalogo, uno, ut
ita dixerim, spiritu recensens, ita connectit. Et prio-
rem quidem historiam, ut suo loco diximus, Maronia:
in Syria ab ipsius Malchi ore exceperat : alteram ab
Ægyptiis monachis enarrata digessit. Addit qui
Vitæ Patrum Liber inscribitur, Asellæ fuisse Auctore
ab ipso nuncupatam : cuius tamen rei, neque in edi-
tis in manu exaratis Hieronymianis codicibus vola-
est aut vestigium. Quod unum prodit S. ipsem Pater,
hanc Sophronius in *Græcum eleganti sermonem*
transtulit : ex eoque Vossium falli, perspicuum est,
qui in Opere de historicis Græcis, Sophronium vitæ
Hilarionis Auctorem, non interpretem facit.

CAPUT XX.

I. Recensentur quæ Hieronymus ex *ta. LXX. exem-
plari in Latina tunc vulgata Editione emendavit*. II.
Libri qui ex eo labore nunc superant.

I. Nullam videtur S. Pater in Catalogo, laboris
ejus perquam utilis, ac difficillimi, quo Sacrae Scri-
pturaræ libros ex Latina vetere interpretatione ad
emendatissima *ta. LXX. exemplaria* recensuit, re-
stituitque innumeris locis, rationem habuisse, saltem
quæ temporum notationem spectet. Nec sane tam-
quam elucubrat ab se operis mentionem ibi ullam
facit, ubi alia omnia, minoris etiam si libet momenti,
in censum suorum recipit : et liquido tamen constat,
quo tempore Catalogum illum, seu Librum de Viris
Illustribus scripsit, anno videlicet 392, plerisque
eius laboris partem juri exonerasse, nec sane modi-

Genesim librum unum. De Locis librum unum. Hebraicorum Nominum librum unum. In primo alterum ex his memorat, in altero primum ac tertium, atque in hoc duos priores: ut illos uno eodemque tempore eum praे manibus habuisse, ipsa hac recensione intelligas. Quin etiam primo in lucem edidit, quem ibi ordine postremum ponit; sive cum adhuc Hebraicis questionibus insudaret, et nondum librum de Hebraicis Locis edidisset, tertium de Nominibus vulgarit. Ferebatur hic liber jamdiu olim Græce a Philone primi deformatus, deinde Origenis studio auctus, sed perturbatus adeo et confusus, ut debitæ ex eo percipi utilitati parum consultum putarit Hieronymus, si tantum Latine verteret, non autem novum fere ex integro repararet. Profectus, quem in Hebraicis litteris fecerat, specimen atque experimentum hoc fuit, quod bac nimurum de causa hortatu fratum Lupiani (vel Lupuli, ut libri alii præferunt) et Valeriani scribendum suscepit, rei ipsius utilitate commotus, et quo fecisse se aliquid gloriatur, quod a Græcis quoque appetendum esset. Ut enim plerasque omnes quæ in Greco exemplari habebantur etymologias nominum retinuerit, ne Græcis quidem exceptis aliquot nominibus, præpostera olim cura intrusis: sapientius tamen de suo alias addidit, et eas quæ subabsurdæ viderentur, et contra linguas Hebraicas ingenium, violenta interpretatione explicari, professus est. Librum itaque nunc suum vocat, nunc Philonis, vel Origenis, et quedam se alicubi ait in libro Nominum Hebraicorum reperisse, quæ minime in hoc suo leguntur.

Editionis honorem subsecutæ sunt Quæstiones Hebraicæ in Genesim, novum plane opus, et tam Græcis quam Latinis prorsus antea inauditum, quo id sibi proposuit, ut vel eorum, qui de libris Hebraicis varia suspicabantur, errores refelleret, vel ea quæ in Græcis et Latinis codicibus scatere vitiis videbantur, auctoritati suæ redderet. Ejusmodi quæstiones in cæteros quoque libros Scripturæ adornare in animo habuit, fortasse etiam adorsus est: id quod subinde innuit ipse, ut quum de re quadam locuturum se recipit, cum Quæstiones in Josue explicabit. Sed quemadmodum in Generali Præfatione ostendimus, aut nequaquam postea perfecit quæ ad rudem earum contextum informaverat, aut quod propius ad fidem videtur, mutato consilio, cum deinde Commentarios elaboraret, liciis illis quæ tumultario congesserat, utiliter usus est: vel denique quidquid illud erat operis, intra domesticos parietes cohibuit. Certe non alias præterea Quæstiones Hebraicas in suorum Catalogo operum, quem post ferme biennium scripsit, quam istas in Genesim recenset, ac recipit in fœtuum suorum censem. Postremo loco Librum de Locis vulgavit, quem Græce præscriptum ab Eusebio in Latinum transtulit, alicubi etiam mutavit, et nonnihil auxit, ut ex Græci textu, quem e Hieronymianæ interpretationis regione edidimus, collatione perspicuum est. Hanc libertatem ita ipse excusat in Præfatione, *Semel enim et in Temporum libro præfatus sum, me vel interpretem esse, vel novi operis conditorem.*

Opposuit vero interpretationem hanc suam alteri, quam quidam vix primis imbutus litteris edere ausus fuerat, ut ex comparatione utriusque prudens Lector judicium faceret.

III. His Didymi librum in Catalogo subnectit, quem in annum jam quintum premebat, ex quo illum Romæ, cum Damasus adhuc in vivis ageret, sive anno 384, ut suo loco monuimus, ad finem vergente cœperat interpretari. Resumit eum itaque in manus et sive secundis curis totum recognoverit, sive reliquam modo partem, quam prætermiserat, in Latinum verterit, eum sane diutius latere intra cellulæ suæ parietes minime passus est, sed honori, ut ipse loqui amat, editionis, hoc scilicet 389 anno ad finem properante, permisit, et Pauliniano fratri suo dedicavit. Rem totam narrat ipse in Præfatione: *Cum in Babylone, inquiens, versarer, et purpuralæ meretricis essem colonus, et jure Quiritum virerem, volui garrisre aliquid de Spiritu Sancto, et cœptum opusculum ejusdem Urbis Pontifici dedicare. Tum paucis interjectis de odio, quo apud Romanos labravit, Illico ego, subdit, velut postlimio Jerosolymam sumi reversus, et post Romuli casam et Ludorum Lupercalia, diversorum Mariæ et Salvatoris speluncans adspexi. Itaque, mi Pauliniane frater, quia supradictus Pontifex Damasus, qui me ad hoc opus primus impulerat, obdormivit in Christo, tam tu, quam venerabilium mihi ancillarum Christi, Paulæ et Eustochii nunc adjutus oratu; canticum quod cantare non potui in terra aliena, hic a nobis in Judæa provocatus immurmuro...* Et ut Auctorem titulo fatear, malui alieni operis interpres existere, quam (ut quidam faciunt) informis cornicula, alienis me coloribus adornare. Quibus postremis verbis, maxime vero his quæ subsequuntur, S. Ambrosium suggillari contendit Russinus, eaque de caussa criminationem in Hieronymum gravissimam intentat. Dictum aliis ea de re, et nobis suo loco.

IV. Succedunt Homiliæ trigintanovem Origenis in Lucam, quas persuasum est doctis viris fuisse ante ab eo redditas Latine, quam Hebraicas in Genesim Quæstiones, et Librum de Locis ederet, eoque magis ante eum quem modo recensuimus, Dyolimi de Spiritu Sancto Tractat. In quam sententiam locuples quidem eos adduxit S. ipsiusmet Patris in Præfatione ad Homilias illas locus: *Prætermisi paululum Hebraicarum Quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum, lucrative operis hæc qualiacunque sunt, non mea sed aliena dictare.* Verum valde ego aliter sentio, et perperam accepisse eos mentem S. Doctoris, sensumque ejus verborum, autumo. Neque enim Quæstionum in Genesim, sed ἐπιλογὴ Quæstionum libros se ait intermisso: multoque probabilius est, et par credere, de aliis cum loqui, quas in reliquos Scripturæ libros parabat (et semel tunc interceptas, postea, ut diximus, omnino prætermisit) quam de singulari in Genesim libro, quem tota rerum series, et quem tenet ordo in Catalogo, perfectum jam antea, ac publici juris factum, persuadent. Quod si verum est, ut

veri speciem omnem habet : has anno denum 390 ex Græco in Latinum convertendas Homilias suscepit. In Præfatione ad Paulam et Eustochium quendam quem ista legerant, nec satis tamen probaverant, Lucæ interpretem S. Pater suggillat : eunque S. Ambrosium esse, qui ante ferme quadriennium suos ediderat Commentarios in Lucam (*Invect. II*), Russinus contendit. Et probare etiam tum ex eo nimirum, quod nullus ex Latinis ad id usque temporis præter Ambrosium in Lucam scripsisset, tum quod ipsiusmet Epistolam Hieronymi proferre posset, in qua hoc ipsum de aliis excusans, in illum convertit suspicionem. Sed neque hanc Epistolam, quod secretiora quedam alia contineret, Russinus in vulgus edidit, aut quisquam vidit, ut ex ea disputare licet : neque homini plusquam Vatiniana odia in Hieronymum exercenti, facile erit qui hac in re fidem adhibeat. Cetera quo ejusdem calumnias spectant, quas in hanc instruit Ilomiliarum Origenis Latinam interpretationem, satis abunde dispuncta et refutata sunt nobis in Præfatione ad Tomum septimum, quæ si tanti sunt, recolas.

V. Paulo post, hoc tamen, ut videtur, anno elucubravit S. Pater eos etiam quos pone subdit in *Psalmos a decimo usque ad decimum sextum Tractatus septem*. Docti viri, de quorum numero Sixtus Senensis et Daniel Huetius, non alias præterea existimant fuisse, quam totidem Origenis Homilias, quas de Græco in Latinum transtulerit. Nobis hac de re nihil pro certo affirmare placet, maxime cum tota elucubratio illa desideretur, ex qua sumere in alterutram partem argumentum licet. Quin potius si quid conjectare ex modo, quo ab ipso recensentur, licet, malum ego primogenitos fœtus S. Doctoris existimare : tametsi maximam partem ex græcis Scriptoribus atque Origene præsentim, ut in more positum tunc illi erat, desumptos, ultiro etiam fatear. Porro cur intercederint, aut certe neque integri superent, neque eo cultu, ut ab allorum interpolationibus internosci queant, caussam addidimus in Admonitione ad *Breviarium in Psalmos*, quod Septimo Tomo Appendix loco subnectimus.

VI. Videtur, his absolutis scriptioribus, aliquando sibi silentium imposuisse S. Pater : *Silere quippe, ait, me fecit, cui meus sermo supplicium est* (*Prolog. ad Vit. Malchi*). Sed gravorem interim, ac longioris multo operæ scriptiōnem animo jam parabat, universam, videlicet, rerum Christianæ historiam, literis consignare. Scribere enim, inquit, disposui (si tamen vitam Dominus dederit : et si vituperatores mei saltem fugientem me, et inclusum persecui desierint) ab adventu Salvatoris usque ad nostram ætatem, id est ab Apostolis usque ad nostri temporis fecem, quomodo et per quos Christi Ecclesia nata sit, et adulta, persecutionibus creverit, et martyris coronata sit : et postquam ad Christianos Principes venerit, potentia quidem et divitiis major, sed virtutibus minor facta sit (*Ibidem*). Porro elucubrabit nec ne postea istud operis, dubitatum est inter eruditos, etsi enim ad nos nihil ejusmodi

pervenerit, neque ulla unquam ejus apud antiquos vola sit aut vestigium, affirmare tamen videtur ipse met, idque post annos admodum decem, Libro I. contra Russinum, ubi se ait Ecclesiasticam Eusebii historiam (quam suæ potuisse inserere) in Latinum transtulisse. *Laudavi*, inquit, *Eusebium in Historia Ecclesiastica, in digestione Temporum* (hæc est Chronici versio) *in descriptione Terræ Sanctæ* (hæc Libri de Locis est) et hæc ipsa *Opuscula in Latinum vertens meæ linguae hominibus dedit*. Verum aliam nos ad eum locum innuimus fuisse S. Doctoris mentem, quam vulgo intelligitur, ac primo statim obtutu appetet : atque ita hæc diximus accipienda verba, ut illud unice ad Ecclesiasticam historiam referatur, quod ait, *laudavi* : ad reliqua autem duo opuscula alterum, quod suæ linguae hominibus dederit, spectet. Quæ quidem genuina etiamnum sensus ejus explicatio videtur, et quæ alii ejusmodi apud eum exemplis, si res ferat, comprobari facile possit. Si cui tamen minus arrideat, ita etiam existimare licet, eam innui Eusebianæ historiæ partem, haud equidem magnam, sed tamen Eusebii *xviii. lxxv.*, quæ Scriptores Ecclesiasticos recenset, et Noster suo de Viris Illustribus libro Latine redditam de verbo ad verbum inseruit. Certe qui elucubratam revera ab eo historiam universam Ecclesiasticam putant, longius a veri specie omni aberrant.

VII. Sed utique cum primum silere desiit, anno ut videtur 391, *Malchi Captivi Monachi, et Beati Hilarionis Vitas* conscripsit, quas in Catalogo, uno, ut ita dixerimus, spiritu recensens, ita connectit. Et priorem quidem historiam, ut suo loco diximus, Maronia in Syria ab ipsis Malchi ore excepere : alteram ab Ægyptiis monachis enarrata digessit. Addit qui *Vitæ Patrum Liber* inscribitur, Asellæ fuisse Auctore ab ipso nuncupatam : cuius tamen rei, neque in editis in manu exaratis Hieronymianis codicibus vola est aut vestigium. Quod unum prodit S. ipsem Pater, hanc Sophronius in *Græcum eleganti sermone* transtulit : ex coque Vossium falli, perspicuum est, qui in Operæ de historicis Græcis, Sophronium vitæ Hilarionis Auctorem, non interpretem facit.

CAPUT XX.

I. Recensentur quo Hieronymus ex *ta. LXX. exemplaria in Latina tunc vulgata Editione* emendavit. II. Libri qui ex labore nunc superant.

I. Nullam videtur S. Pater in Catalogo, laboris ejus perquam utilis, ac difficillimi, quo Sacrae Scripturæ libros ex Latina vetere interpretatione ad emendatissima *ta. LXX. exemplaria* recensuit, restituite innumeris locis, rationem habuisse, saltem quæ temporum notationem spectet. Nec sane tamquam elucubrat ab se operis mentionem ibi ullam facit, ubi alia omnia, minoris etiam si libet momenti, in censem suorum recipit : et liquido tamen constat, quo tempore Catalogum illum, seu Librum de Viris Illustribus scripsit, anno videlicet 392, plerisque ejus laboris partem jani exaltasse, nec sane modi-

cam permisisse jam in publicum ut prodiret. Libro secundo in Russnum, *Egone*, inquit, contra Septuaginta Interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meæ lingue studiosis dedi? Atque iisdem fere verbis Libro III. Septuaginta Editione: diligentissime emendatam ante annos plurimos meæ lingue hominibus dedi. Item in Prologo ad libros Salomonis ex Hebræo, Si cui sane Septuaginta Interpretum magis Editio placet, habet eam a nobis emendatam. Denique, ut alia multa prætermittam, Epist. LXXI. ad Lucinium, Septuaginta Interpretum Editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissime emendatum studiosis tradidi. Haec satis abunde S. ipsiusmet Interpretis testimonia evincent, suis ab eo istud Operis non adornatum modo, sed et Editionis honori, ut ipse alias loquitur, bona saltem ex parte permisum.

II. Satis quoque ex iis constat, contra atque Critici quidam, cætera non indocti, arbitrantur, non illos modo Scripturæ libros, nec præterea alios, suis ab Hieronymo ad Græcum exemplar recognitos, qui vel supererant etiamnum, vel de nomine ab ipso laudantur. Cum enim ἀπλα; Editionem Septuaginta abs se dicat in Latino ad Græca exemplaria emendatam, eamque alteri comparet Translationi ex Hebræo, manifestum est, non quosdam tantummodo libellos, et ad summum sex, ut volunt, sed universum Canonem sua illa cura expolitum denotare. Cujus quidem rei alia argumenta sunt, quæ latius in Præfatione nostra ad decimum Tomum protulimus, et quæ, si tanti videntur, consulas denuo: atque hoc referas. Luculentissimum profecto est illud S. ipsius Interpretis testimonium Epist. CXXXIV. ad Augustinum, ubi jam tum suis plerisque ejus emendationis partem a nescio quo compilatam, dolet. In Editione, inquit, Septuaginta.... pleraque prioris laboris fraude exjusdam amisimus. Multa igitur alia erant præter ea quæ vulgo prostabant tunc temporis, ac supersunt hodienum, quæ pleraque operis pars dici potuit, et facile universum Canonem Scripturarum explebant. Cujus denique rei certior ipse factus Augustinus Epistola inter Hieronymianos CXVI. integrum ab eo recensionem eam postulat. *Mittas, ait, obsecro, interpretationem tuam de Septuaginta, quam te edidisse nesciebam.*

III. Porro, quanti labor hic S. Doctori steterit, et quid proprie rei sit atque operis, aperiendum est. Erat Veteris Instrumenti Vulgata vetus interpretatione, quæ tunc temporis passim in Ecclesiis obtinebat, ex Græca alia τε LXX. versione in Latinum refusa, sed ita librariis omne genus viiiis, lacunis, trajectoribus, assumptis deformata, ut interdum etiam aliud a vero sensum preferret, et divine auctoritatis verba et sententias redderet lectionum varietate incertas. Præcipua errorum caussa, quod a Græca Editione Κονγ. id est, Communi, derivata olim fuerit, quæ innumeris ejusmodi vitiis scatet. Ad difficultatis autem cumulum accedebat, quod aliae præterea Græcae editiones, quæ serebantur, multum inter se pro-

regionum varietate atque usu Ecclesiarum differerent. Alexandria, inquit, et Ægyptus in Septuaginta suis Nechyrium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Medicæ inter has provincias Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilus vulgaverunt: totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solum exemplaria composuit quatuor editionum, e regione singula verba describens, ut unus dissentiens statim cæteris inter se consentientibus arguatur, sed quod majoris audacie est, in editione Septuaginta Theodosionis editionem miscuit, asteriscis designans, quæ minus ante fuerant, et virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita (Præf. in Libb. Paralipex Hebr.). Prætermitto quæ alias alibi memorat editiones atque exemplaria. Unice ad verum, aut certe cæteris longe omnibus proprius accedebat illa, quæ fuerat olim Origenis industria in Ἑξαπλοῖς elaborata cum obelis atque asteriscis: eaque nimirum in tanta editionum varietate Noster usus est, cuius exemplar perquam emendatum in Cæsareensi Bibliotheca repenerat. Quinetiam eamdem illam rationem notarum, obeli, inquam, atque asterisci in Latina restituenda Versione habuit. Unde Epist. CXII. ad Augustinum, *Quod queris*, inquit, *cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat et virgulas prænotatas...* illa interpretatio Septuaginta interpretum est; et ubique virgulae, id est, obeli sunt, significatur, quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebræo. Ubi autem asterisci, id est, stellule prælucientes, ex Theodosionis editione ab Origene additum est: et ibi Græca transstilimus, hic de ipso Hebraico quod intelligebamus, expressimus. Et alia ad eundem Epistola CXXXIV. *Præcepsis tuis parere non possum, maxime in Editione Septuaginta, quæ asteriscis veribusque distincta est.* Denique omnium luculentissime Epistola CVI. ad Sunniam et Fretelam, ubi etiam quantum intersit Communem inter atque Hexaplaem Editionem docet, atque hanc a se testatur, in Latinum sermonem fidelier versam. Et paulo post: *Ea autem, inquit, quæ habetur in Ἑξαπλοῖς et quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta, et immaculata Septuaginta interpretum translatio reservatur.*

IV. Tempus quod spectat, cum neque unus idemque sit annus uniuscujusque libri, neque certo possit suus cuique adsignari, vero simillimum tamen est, suis omnes ante annum 391 adornatos, neque enim par credere est, cum ab hoc tempore novam ex Hebræo textu interpretationem adorsus esset S. Pater, eum amplius de priore Correctione illa cogitasse. Adeo quidquid istuc operis fuerit, perfectum jam suis appareat, atque intra cellulæ parietes ad privatos monasterii usus magna ex parte repositum, aut certe Auctori non probatum usque adeo, ut Ecclesiarum necessitatibus satis putaret esse consultum. Neque enim novam ex integro aggressus esset ex Hebræo, si ad Græcorum exacta codicum fidem Editio illa sufficerisset. Quinquennii autem plus minus spatio totus labor ille absolutus est; nam 392 anno quo Ca-

atalogum suorum Operum texebat, jam aliquot ex Hebreo libros ceperat interpretari : quod indicium est, a Græcis jam destitisse : hæc autem non nisi anno demum 387, postquam se Bethleem recepisset, interpretari, sive ad eorum amussim Latina exigere, aggressus est. Et præluserat tamen tantæ molis operi recensione illa Psalmorum prope dixerim tumultuaria, quam ut ipse ait, *Romæ positus cursim et magna ex parte* adornaverat. Quod rudimentum cum bene cessisset, et Romanæ cum primis Ecclesias probaretur usu (etiamnum quippe *Romanum Psalterium* audit) animos illi addidit, cum se paulo post Bethleem transtulisset, et Septuaginta editionem in conventu fratrum quotidie edisseret, ad illam versionem ex integro juxta Græcum textum, atque eum quidem Hexaparem emendatissimum, refigendam. Nec sane dubium videtur, quin universum Canonem continent illa comparatione ad Græcum expoliverit : qua de re pluribus in Praefatione ad decimum Tomum edisserimus, quæ hue referas.

V. Verum duo nunc soli ex universa recensione illa libri integri superant, Job, et Psalterium, totidem Prologi in Salomonis et Paralipomenon libros, quæ tanti operis vix quedam indicia sunt, et magis desiderare ac deflere quod perii, quam quod superest, frui nobis præbent. Quamquam possunt Prophetarum quoque omnium libri (quæ haud sane exigua Scripturarum pars est) instaurari ex versione illa, sive emendatione, quam in Commentariis S. Pater suæ ex Hebreo versioni statim subnectit juxta Septuaginta. Verum haud scio, num ita inde excludi integra continenter possit, ut, quod rei caput est, summa appareat S. Doctoris diligentia in obelorum atque asteriscorum notis, quæ facile per Antiquariorum oscitantiam, et locis quodammodo peregrinis excidere potuerunt, ac re ipsa excidisse alicubi, compertum est. Reliqua iamdiu olim, atque ipso ad vivente S. Interprete, pars operis ejus maxima perii : quod notatum nobis est antea ex ejus Epistola CXXXIV. ad Augustinum in fine, ubi, *Præceptis tuis, inquit, parere non possum, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis veribusque distincta est, pleraque enim prioris laboris fraude cujusdam amissus.* De hac nos jactura, deque his qui supersunt duabus libris, in Praefatione ad decimum Tomum satis multa.

CAPUT XXI.

I. *Vetus Testamentum ex Hebreo interpretatur.* II. *Praeposterò ordine, atque initio a Regum libris facto, maximam ante annum 392 ejus versionis partem edidit.* III. *Quandam etiam apud se aliquandiu retinuit.* IV. *Reliquum Hebrei Canonis quod supererat, secutis temporibus absolvit.*

I. Verum recensione illa atque emendatione Scripturarum non usque adeo contentus Hieronymus, ad novam ex integro Latinam interpretationem de Hebreo ipso exemplari utpote cæteris præstantiore omnibus, et fideliore adornandam, animum appulit.

Et maximam sane ejus partem jam anno 392 absolvet, siquidem vere atque ἐπέκεινος eo tempore suorum Catalogum operum contextens, affirmavit, se *Vetus Instrumentum juxta Hebraicum transtulisse.* Quæ quidem caussa est, cur hoc semel referri laborem universum rerum quoque Hieronymianarum historiæ consentaneum magis videatur : tametsi reliquum quod erat ejus operis sequutis temporibus, et quædam post ferme biennium, quædam etiam post multo transtulerit, ut non nisi post annos ab eo admodum duodecim tota illa juxta Hebreum Canonem interpretatio absoluta sit. Sed enim quod fuerit uniuscuiusque libri tempus, quisve ordo, explicemus.

II. Neque enim juxta Scripturarum ordinem, ut in Hebreo Canone continetur, a primo ad novissimum, sed ut potuit, rogatusque est a Fratribus vertendos sibi libros illos proposuit. Initium fecit a libris Regum, quos Hebrei in duo tantum volumina dispergiuntur, quæ Samuel et Malachim vocant. Et primum quidem conatum hunc suum fuisse, manifesto ipse tradit in Prologo, quem idcirco, quasi galeatum principium vocat, et convenire ait omnibus libris, quos de Hebreo in Latinum vertere in animo habebat. Etenim parare defensionem sibi voluit adversus illos, quos suo studio eo infensiores futuros presentiebat, quo majoris hoc erat ausum momenti atque operæ, quam quod antea in recensenda atque emendanda versione τῶν LXX. præliterat. Erat enimvero hominis divina quadam prædicti mente, atque ab omni doctrinarum genere sere supra mortalium conditioñem exculti, inaccessos pridem omnibus Scripturarum fontes attingere, ac velle non prius auditos ex iis sensus et verba Ecclesias docere. Itaque hos primum libros quasi eruditioñis suæ specimen præbiturus, ne sibi nimium tribuere videretur, legi postulat : enque ipso fuisse primum, sive ante alias, ab se translatos ex Hebreo, notat. Misit deinde eos Romanam Patri Domini, ut in Epistola XLIX. ad Pammachium, quæ anno scripta est 393, prodit. Sed et libros sedecim Prophetarum jam se in Latinum de Hebreo sermone tunc vertisse, cum eam Epistolam scriberet, testatus est : quin et Pammachio ait ad legendum fuisse in promptu. Addit, si ista placuerint, et delectari eum hoc opere compererit, fore ut provocetur etiam *Cætera clausa armario non tenere.* Continuo post Jobi versionem nominat, jam enim animos sibi sumpserat ad multo difficultissimum librum, non ex Hebreo tantum, sed et ex Arabo Syroque sermone interpretandum : in quam rem sibi etiam ex Lydda præceptorem Judæum olim adsciverat. Narrat hæc ipse latius in Praefatione : tempus autem in laudata modo Epistola ad Pammachium his verbis indicat. *Transtuli nuper Job in linguam nostram, cuius exemplar a S. Marcella consobrina tua poteris mutuari.* Non solum igitur adornata-dudum ea fuerat interpretatio, verum etiam in vulgus edita, et Romanam transmissa : ut non ita modicum præcessisse temporis spatium, ex adverbio illo *nuper* conjicias. Urget eo magis ratio, si quod est etiam verosimillimum, fucrunt isthac

volumina omnia continuis quodammodo operis in Latinum conversa, et eadem missa occasione Romanam. Nam multo ea citius, et ante an. 592 lucem aspexisse, ex libro de Viris Illustribus, quem hoc ipso anno elucubravit S. Pater, perspicuum est. Ex quo item intelligimus, Psalterium quoque fuisse ab eo jam pridem suæ linguae hominibus datum, atque hoc ipsum antequam Prophetas, quos secundo loco recensuimus, interpretaretur. Scilicet inter alia opuscula sua, quæ ibi capite trigesimo quarto supra centesimum refert, fuisse in Græcum ab amico Sophronio translatæ, *Psalterium quoque et Prophetas* recenset: *quos, ait, nos de Hebræo in Latinum convertimus*. Et sane ante spatum temporis haud ita exiguum, ut et in Græcum refundi ab illo possent, et a Nostro, utpote perfecta jam atque edita opuscula, recenseret.

III. Omnino itaque ante annum 392, haec quæ nominatim recensuimus volumina, quibus universæ Scripturæ pars altero tanto major continetur, perficerat S. Pater. Reliqua subsecutis quidem temporibus in lucem emisit; verum ex his etiam quædam tunc habuisse eum in promtu, facile ex superiori laudato loco adducor ut credam, ubi se ait, *cætera clausa armario retinere*. Num fuerit de horum numero Daniel, an quartus Prophetis majoribus accenseri existimandus sit, quæri non incongrue potest. Nam Sanctus quidem ipse Interpres dum laudata ad Pammachium Epistola *sedecim Prophetas* ab se affirmat de Hebraico in Latinum conversos, Danielem utique in his computat; secus enim solos numerasse quindecim debuisset. Reversa etiam ab alibi, ut Epistola LIII. ad Paulinum, Danielem in Prophetarum majorum censem recipit, tribusque aliis adjungit. Alia ex parte liber ille in Hebræo Canone inter Prophetas non computatur, sed inter Agiographa: neque alium in ipsa Hieronymiana versione locum habet, juxta veterum exemplarium fidem. In Prologo quoque Galeato atque alibi S. ipse Doctor Danielen Agiographis adscenset: neque sane videtur ipse propositi sibi Canonis ordinem in sua adornanda interpretatione invertere voluisse. Denique se opus istud a Prophetali longo intervallo distinxisse indicat in Præfatione iis maxime verbis, *Impegi novissime in Danielem, et tanto lædio affectus sum, ut desperatione subita, omnem veterem laborem voluerim contempnere*. Verum adhortante me quodam Hebræo, et illud mihi crebrius in sua lingua ingerente, Labor omnia vincit improbus, qui mihi videbar sciolus inter Hebræos, cœpitur sum discipulus esse Chaldaicus. Et ut verum fatear, usque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere, et intelligere, quam sonare. Ut ut vero se res habuerit, nam disputari hæc posse videntur in utramque partem, putare utique malum fuisse Danielem ab Hieronymo ante annum saltem 593 redditum Latine ex Hebræo: nullusque dubito, quin ab eo tempore tantam ille fuerit ejus linguae peritiam assecutus, quanta sibi ad rectam concinnandam ejus interpretationem libri usq[ue] erat. Sed utique aliud

bine velim pro aliis scriptis Chaldaica dialecto libris, cuiusmodi Tobias est, argumentum sumi. Si enim cum Danielem Hieronymus transtulit ante annum, ut diximus, 393, nondum perfecte quidem linguam Chaldaicam noverat, noverat tamen: cum vero Tobiam interpretaretur, ita se ejus ignarum linguae confessus est, ut quæ Chaldaice ibi scripta erant, nisi prius in Hebraicum refunderentur, per se intelligere nequam posset: consequens est, hunc multo ante librum, quam illum Latine vertendum suscepisse. Quia, inquit in Præfatione ad Chromatium et Heliodorum, *vicina est Chaldaeorum lingua sermoni Hebraico, utriusque lingua peritissimum loquacem reperiens, unius dicti laborem arripui: et quidquid ille mihi Hebraicis verbis Expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis exposui*. Omnino itaque fuerat jamdiu antea hæc adornata versio, quam ad Pammachium Epistolam toties laudata scriberet: cumque ejus ibi nulla sit mentio, inter ea omnino computanda est, quæ se dixit armario clausa continere. Nam etsi liber ille de priore Hebræo canone, qui Hebraice scriptos tantummodo complectebatur, non esset: divinam tamen auctoritatem tum apud eam gentem cum apud Ecclesiæ Patres obtinuit, et in Scripturæ sacræ censem continuo abs Hieronymo receptus est. Eiusmodi liber quoque erat Judithæ, quem S. Pater Chaldaicæ lingue jam probe, ut videatur, gnarus, atque adeo post ipsum Danielem, Latine vertit. Addi fortasse his posset unus præterea atque aliis, quos per id quidem temporis Romano cultu donatos, nondum in vulgus protulisset: sed hæc minus explorata res est. Alia ex parte satis hæc sunt, ut sua dicto veritas constet, jam scilicet ab anno 392 Vetus Testamentum translatum ab eo fuisse juxta Hebraicam fidem: quandoquidem quæ operis perfectioni tunc deerant, nec singillatim refert ipse in Epistola ad Pammachium, *clausa armario magna ex parte jam tenebat: et licet aliis subinde annis in lucem protulerit, ab eo tamen ἀπλῶς exordio ac tempore, nisi cum secus jussit, repetenda significavit*.

IV. Quæ igitur volumina ex universo Hebræo ratione aut nondum attigerat, aut certe nondum publici juris fecerat S. Pater, Octateuchum fuisse, Paralipomena, Salomonis libri atque Esdræ videntur. Hunc autem cum Nehemia haud multo post, sive biennio, ut sunum, ab edito libro de Viris Illustribus, anno scilicet 394 in lucem emisit, Domnioni et Rogatiano inscribens, a quibus jam a tribus retro annis continenter, ut laborem hunc subiret, rogatus fuerat. Rogat vero ipse eos vicissim in Prologo, *ut privata lectione contenti, librum non efferant in publicum, nec fastidiosis ingerant cibos, videntque eorum supercilium, qui judicare tantum de aliis, et ipsi facere nihil noverunt*. Si qui autem (subdit) Fratrum sunt, quibus nostra non displicant, *his tribuat exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte, et per intervalla transcribant*. Ex quibus denuo intelligis in rei nostram, quanto ille studio publicam lucem effugeret,

et sua vellet omnes præter amicos latere, quæ cauſa est, cur quedam non a quo tempore elucubrata sunt, sed quo in vulgus prodierunt, repetenda videantur. Ilujus autem versionis annus, quem diximus 394, manifesto ex eadem Præfatione illa appetet, ubi inuita quæ in Evangelij, quasi de Veteri Testamento laudantur, et apud Septuaginta non sunt, expendenda se ait, *latiori operi reservare*. Nihil enim latioris operis nomine denotare aliud voluit, quam Epistolam in nostra recensione LVII. sive libellum de *Optimo genere interpretandi*, in quo de illa Septuagintavirali versionis comparatione ad Hebreum textum pro instituto disputat, eamque deductam ab Evangelij quæſtionem expedit. Porro eum libellum sive Epistolam anno scriptam fuisse 395, nihil jam dubium est, et suo nos loco ostendimus. Esdræ subjunxit S. Doctor Paralipomenon interpretationem eodem illo, ut videtur, anno: siquidem in Prologo ad Chromatium eumdem illum de *Optimo genere interpretandi* libellum a se *Nuper editum* dixit. Quam modicū eo adverbio temporis intervallum denotet, ex rerum cum primis serie disces, tum aliis plerisque apud eum exemplis. Proinde qui postremo omnium loco prodiſſe hæc autem, a vero longius aberrant, ut ex laudato testimonio, atque inferius dicendis planius constabit. Sunt qui Estheræ librum his addant; sed videtur eum S. Pater, Octateuchi de quo mox dicenſus, numero comprehendisse, juxta propositi sibi canonis Hebrei recensionem, in quo Judices et Ruth libri in unum coalescant. Probabilius itaque Paralipomena exceperunt tres Salomonis libelli, Proverbia, Ecclesiastes, et Cantica, quos non amplius quam triadū operi in Latinum verit, et Chromatio atque Heliodoro Episcopis sua quotidie reponſentibus ingenii monumenta, inscripsit. Atque hoc, ne, ait, *longa ægrotatione fractus, penitus hoc anno reticerem, et apud vos mutus essem*: quibus eam ægrotationem indicare visus est nobis, in quam alibi etiam se queritur incidisse, ut in Præfatione Commentariorum in Matthæum, Epistola LXXI. ad Lucinum, et multo luculentius LXXXIII. ad Evangelium, et ex qua demum convalusisse non ita pridem se indicat in Prologo tertii Commentarii in Amos. Certis autem nos argumentis ostendimus ex rerum præser-tim serie in Chronologicis ad eas Epistolas, et Commentarios Notis, ab anni 398 initio, nisi si etiam mavis, præcedentis fine, eam S. Doctori ægrotationem obliguisse, a qua vix aliquot post mentes paullisper recreatus, dum omissa studia nimia aviditate repetit, iterum, et gravius decubuit. Post hujus itaque anni medium, ac fere finem, id quod ipse indicare his verbis videtur, *ne penitus hoc anno reticerem, tres illos in Latinum ex Hebreo libellos convertit*. Reliquum erat Octateuchum, priores scilicet octo sacri contextus libri, sive septem, ut alii contendunt, qui *Cetavum* numerum huc adscito Esther libro ex-plant, nam Ruth juxta Hebreorum recensionem unum cum Judicum libro supputatum diximus. Et certe quidem ipse in Epistola LXXI. ad Lucinum, quem mox

locum landabimus, *Octateuchum* vocat S. Pater i quamquam *Heptateuchum*, id est, *septem* dum: *axat libri*, veteres quædam ejus loci editiones præferunt: qua lectione, etiamsi Hebrei codicis tenenda esset ratio, omnino Esther excluderetur. Sed utique illa *Octateuchum* unice vera lectio est, eique suisce Estheræ libelru a S. Doctore adscensitum, locus infra laudandus ex ejus Præfatione in Josue persuadebit. Nihil proinde nos moveat, quod quidam magno conatu urgent, constare scilicet ex ejus Præfatione libri, quod agente adhuc in vivis Paula matre, Latinitate donatus sit, cui ut et filia ejus Eustochio inscribitur: cum econtrario si, ut debuit, ex ordine ultimus ex illo Octateuco versus est in Latinum, Paula biennio, ut minimum, antea jam diem obierit. Scite enim vero repositum huic argumento est cum ab aliis, tum ipso Benedictino Editore, non debere scilicet ibi Paulam Eustochii matrem, sed juniorem aliam intelligi. Lætus filiam, atque ex fratre neptim Eustochii, illudque scribarum oscitantem, ac receptæ in his ponendis nominibus consuetudini imputandum, quod amittit neptis, seniori junior antefertur. Sed hæc haec-tus.

Octateuchum igitur Epistola illa ad Lucinum testatus est Hieronymus sibi reliquum esse, cum alios omnes Hebrei Canonis libros pueris ejus ac notariis describendos jam dedisset. *Canonem*, inquit, *Hebraicæ veritatis, excepto Octateuco, quem nunc in manibus habeo pueris tuis ac notariis dedi describendum*. Annus agebat, cum hæc scriberet, 398, ut suo loco certis argumentis demonstratum est, et rerum, quas hactenus tractavimus, ordo evincit. Verum Pentateuchi, sive quinque Mosis librorum interpretationem dudum aggressus videtur hortatus Desiderii Aquitani Presbyteri, ejus ad quem pridem Epistolam in recensione nostra XLVII. dederat, et quo postmodum impellente, contra Vigilantium scripsit. Eadem illi opus hoc suum postea dedicavit, cuius aliquam tamen partem, puta Genesim atque Exodum saltem jam ante eum annum etiam absolverat, quum vere se dixit aliis de Octateuco libris insudare. Hos porro alios qui superabant, aliquibus, nescio quibus curis impeditus in posterum, diem de die trahens, distulit, nec nisi post Paulæ matris obitum, sive post annum 404 absolvit. Compertum hoc est quam quod maxime ex Præfatione in libros Josue, Judicum et Ruth, quorum interpretationem Eustochio enixe flagitanti elucubravit, eidemque unidoно dedit. Tandem, inquit, *finito Pentateuco Mosis, veluti grandi sœnore liberati, ad Jesum filium Nave manum mittimus, quem Hebrei Josue ben Nun, id est, Josue filium Nun Vocant, et ad Judicum librum, quem Sophtim appellant, ad Ruth quoque et Esther, quos iidem nominibus efférunt*. Et sub finem, *Cœterum post Sanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum est, et hos libros, quos Eustochio virginis Christi negare non potui, decrevimus, etc*. Obiit vero diem suum Paula, ut alibi declaratum est nobis, ipsoque ejus Epitaphio constat, *Honorio Aug. VI et*

Aristeneto Coss. quæ anni 404 nota est. Potest hæc igitur commode in subsequentem versio transferri, qua universus abeolitus est Hebreus canon, ducto, ut dicebamus, initio a Samuele, seu Regum libris, ad Esther, quo finem exantlatis ejusmodi per ferme quindecennium laboribus S. Pater imposuit. Jam vero quæ fortunam, ut ita dicam ejus Editionis apud Latinas Ecclesias, quæque historiam pertinent, et nos attigimus ex parte in Præfatione ad decimum Tolum, et alii pridem Critici eruditissimi, quorum ibi laudamus de nomine aliquos, edisseruerunt; denique ad Vitam S. Doctoris, quam scribinus, parum aut nihil spectant.

CAPUT XXXI.

I. Intereadum varias Hieronymus ad Paulum atque Eustochium Epistolas scribit. II. Scripsit etiam in Michæam, Sophonium, Naum, Abacuc, atque Agæum Commentarios. III. Num Jonam antea expulerit, et num breviores alios Commentarios in singulos duodecim Prophetas minores elucubrari? IV. Eadem opera alios Prophetas illustrare pergit. V. Librum de Viris Illustribus edit.

I. Compulit nos librorum Scripturæ series tantisper a proposito tramite temporum evagari: nunc ad illum Vitæ Hieronymianæ atque historiæ ordinem revertamur. Statim a Veteris Testamenti juxta Hebraicum translatione refert S. Pater in suorum Catalogo operum *ad Paulam atque Eustochium Epistolas*, quarum ait, *quia quotidie scribuntur, incertus est numerus*. Quibus quidem eas ipsas videtur nobis magna ex parte indicare Epistolas, quas cum iisdem sanctis seminis suas nuncuparet varias interpretationes ex Hebreo, vel Commentarios in aliquot Scripturæ libros, elucubravit. Ejusmodi sunt Præfationes in Regum libros, in Isaiam quoque, Jeremiā, atque Ezechielē, itemque in minores Prophetas duodecim, et Jobum, Danielem denique et Paralipomena, quarum tempus ex librorum, quibus præfiguntur, chronica notatione jam constat. His addi possunt aliae octo, quibus diu antea Commentarios suos in quatuor Pauli Epistolas iisdem nuncupavit: et rursum quibus Ecclesiastici explanationem, Homiliarum Origenis in Lucam interpretationem de Greco iisdem inscripsit. Si quæ præterea aliae exstiterunt, vel alterius sunt generis, quæ ab eo notantur, ad nos unimime pervenerunt, aut certe nobis quæ atque aliis ante nos Criticis diligentissimis ignotæ penitus sunt.

II. Intermiserat, ut diximus, S. Pater Scripturæ versionem ex Hebreo, ut alias, prout rogabatur, adornandis operibus insudaret. Interpellatus autem est primo, scribendis in Prophetas Minores aliquot Commentariis, quibus certe cum manum admovit, annus adhuc 391 aut subsequens agebatur, jam enim dimidium fere laboris ejus exantlaverat, cum hocmet anno suorum Catalogum operum scribens, istos de nomine Prophetas recensuit: *Scripsi præterea, inquit, in Michæam explanationum libros duos, in*

Sophoniam librum unum, in Naum librum unum, in Abacuc libros duos, in Agæum librum unum. Rem narrat luculentioribus adhuc verbis in Præfatione Commentarii tertii in Amos, tantum quod ordine inverso habet, et Abacucum ab hoc numero eximit, ac differre in aliud tempus videtur. Præpostero, inquit, ordine atque confuso duodecim Prophetarum opus et cœpimus, et Christo adjuvante, complebimus. Non enim a primo usque ad novissimum juxta ordinem quo leguntur, sed ut potius et ut rogati sumus, ita eos disservimus. Naum, Michæam, Sophoniam, et Agæum primo πιλοκροτεῖς Paulæ, ejusque filia Eustochio προστέποντα: secundo in Abacuc duos libros Chromatio Aquileiensis Episcopo delegavi.

III. Difficilis explicatu res est, cum nullum præterea alium de nomine Prophetam abs se per id temporis Commentario illustratum referat, quid sibi turn voluerit, cum secundo in Sophoniam capite se ait, *in Jona Ninivem, id est, speciosam, quæ ad prædicationem Jonæ, id est, Columbæ, egerit pañtentiam, Ecclesiam interpretatum fuisse de Gentibus congregatam*. Tantum enim abest, quo tempore Sophoniam exponebat, ut Jonam jam edisseruisset, ut in illa Præfatione, quam modo laudavimus in Amos, et qua rationem laboris sui reddit, Sophoniam quidem in prima classe, Jonam vero in tertia, et diu post sumpsisse sibi interpretandum significet. Tertio, inquit, *post longi temporis silentium Abdian et Jonani tibi imperanti edisserui*. Quin etiam Præfatione in hunc ipsum, *Tanto post tempore a Jona interpretandi sume principium*. Hanc vulgo eruditii difficultatem ita expediunt. S. Doctorem bis volunt operam suam explicandis Prophetis Minoribus impendisse: ac primo quidem in singulos duodecim Animadversiones quasdam breviores atque alterius, quam Commentarii sunt generis, concinnasse, quæ minime nunc quidem existent, sed perfectæ jam ante 393 annum fuerint. Ad eas porro, inquit, illo in Sophoniam loco respexit. Quod ut verosimilius persuadeant, ipsum Hieronymum in Epistola XLIX. ad Pamphachium n. 4. sidejussorem adhibent, ubi, *miseram*, inquit, *quædam τὸν ὑπομημάτων in Prophetas duodecim S. Patri Domnioni, quæ si legere volueris, etc.* Nempe hæc data est 343 anno Epistola, et quæ adeo ibi in duodecim Prophetas ὑπομημάτα denotantur, anteriora omnino, atque alia ab his esse debent, quæ nunc exstant, quippe quæ post annum denique 406 perfecta sunt. Verum supinam satis hanc esse doctorum hominum hallucinationem eo perperam intellecto S. Patris testimonio, ostendimus nos suo loco, eamque porro multis in Generali Præfatione refutavimus. Neque enim in primis in universos duodecim Prophetas Hieronymus adoratum abs se opus dixit, nec singulos Prophetarum libros designat, quibus explicandis operam suam probabit; sed *αντί* librum, qui *duodecim Prophetæ* inscribitur, laudat, in cumque se ait fuisse aliqua commentatum. Sic in Dialogo contra Luciferianos in duodecim Prophetis scriptum esse dixit, *Sacrificia eorum tamquam panis luctus etc. qui*

unus Osce locus est. Deinde neque ait absolute ὑπόμνηστα, *Commentaria*, sed quædam τῶν ὑπομνήσεων, ut non universos duodecim, sed aliquos modo ex illis significaret, quos jam per id temporis explanaverat. Nimurum istos quos recensebamus, Nauin, Michæam, Sophoniam, quibus si lubet unum adde atque alterum, Aggæum puta atque Abacuc.

IV. Qui igitur factum est, inquires, ut in Sophoniam scribens, in Jonam Commentarios memorat S. Pater, quos post ferme quinquennium adornavit? Ego ibi adversaria sua quædam in eum librum duodecim Prophetarum, indicare eum autem, quæ auctea in universos paraverit, quam unumquempiam sibi sumeret perpetua explanatione illustrandum. Adeo licet tanto post Sophoniam tempore explicaverit Jonam, potuit tamen in eum scribens, allegoriam illam laudare ex isto tanquam abs se pridem expositionem, cuius texendo Commentario licet quædam et subtegmina jamdudum in promptu habebat. Sed neque est præter verisimilitudinem, suis postmodum ea verba, *Ninivem*, quæ ad prædicationem Jonæ, idest, columbae, egerit paenitentiam, Ecclesiam interpretationem de Gentibus congregatam, a S. ipso Auctore addita, cum, universo expleto opere, librum in ordinem digessit, et supremis, ut fieri amat, curis recognovit. Alterutrum, quod probatur magis, eligito. Certum est, S. Doctorem ab incepto minime destitisse, perque id temporis, quo supra laudatos quinque Prophetas ab se dixit Commentariis explanatos, plerosque alias eadem opera fuisse prosequuntur, quibus intereadum ad perfectum expoliendis incumbebat. Testatur hoc ipse conceptis in Catalogo verbis, quæ statim subnectit, suorumque librorum revisionem concludit, *Multaque alia*, inquires, *de opere Prophetali*, quæ nunc habeo in manibus, et necdum expleta sunt. Ex quo istud sedulo animadvertere est iterum quod proposuimus, suis ab eo scilicet in omnes, vel certe plures ex duodecim Prophetis quasdam sibi antea deformatas Animadversiones, quam unum aliquem sumeret exponentum ex integrō: atque eas quidem, ut sibi, et cum interpretatione sua lotus apte contextus Prophetarum cohæret, idque ipsum si res ferret, ipse perspicaret, in Adversaria conjecisse. Enimvero non unum aut alterum, Abdiam puta, aut Jonam, se ait præ manibus tunc habere, sed multa alia, et *de opere Prophetali* in universum, quæ necdum, inquit, expleta sunt.

V. Atque his quidem totus concluditur Catalogus operum, quæ abs se ad annum usque Theodosii Principis decimum quartum, sive Christi 392. lucubrata S. Pater recensuit. Quæ subjungunt aliæ ejus Catalogi editiones, *Adversum Jovianum libros duos*, et ad *Pammachium Apologeticum et Epitaphium*, in MSS. antiquioribus et melioris notæ non habentur, seque produnt aliena manu adsuta, ut suo loco ostendimus, ex Præfatione Commentariorum in Jonam. Nondum certe fuerant abs Hieronymo adornata, cum eum librum de viris Illustribus scriberet. Hic igitur postremus liber est ex hac serie; quem statim a quin-

que illorum Prophetarum interpretatione emisit, aut verius quo opus illud Prophetale interruptum, ut laudata Præfatione in Jonam testatur. Postquam, inquiens, quinque Prophetas interpretatus sum, *Michæum*, *Nauim*, *Abacuc*, *Sophoniam*, et *Aggæum*, alio opere detentus, non potui implere quod cœperam. Scripsi enim librum de Viris Illustribus, etc. Atque ut nihil de anno dubites, tam in exordio, quam sub libri finem, annum laudat decimumquartum Imperatoris Theodosii, quem iste a Calendis Februariis initit, et dudum nos ære Christianæ 392 diximus respondere. Ad id operis auctor atque hortator Hieronymo fuit Dexter, Sanctus Paciani Barcinonensis, ut Baronius quidem autem, filius, vir certe primarius, et qui *Præfecturam administravit Praetorii*, quod ipse prodit sanctus Pater libro secundo contra Russinum, atque ex codicis Theodosiani prosopographia maxime perspicuum est. Accepit vero Noster hanc επάρτια en libentius, quo sibi patentiorem viam sterni sensit ad retundendas Gentilium adversus Christianos obtructationes, et Celsi cum primis Juliani et Porphyrii, quos ravidos adversus Christum canes vocat, eorumque sectatorum maledicta et scripta resuenda, qui temere blaterabant, Ecclesiam nullos Philosophos et eloquentes, nullos habuisse Doctores. Quam porro egregie propositum sit persecutus, et quanam Scriptorum non modo ante se ferme omnium, sed eorum etiam ex parte, qui adiverterent, volumina vel suis ipse oculis perillustraverit, vel certe nota satis ad ferendum de illis judicium habuerit, ex ipso diaces immense promedium eruditioris Libro, quem articulis CXXXV. sive capitibus per singula Auctorum nomina et scripta absolvit. Nam quod nonnullos præterit, velut Athenagoram, Hermam, atque aliqum quempiam, ea causa videtur, quod maluerit de non satis sibi notis silere, quam temere aliquid pronuntiare. Cæterorum ne longiores æquo nos hisce persequendis videamur, quæ olim in practica eidem Libro admonitione per partes animadvertisimus, accipe quæ S. ipse Auctor de ea, quam fecisset illi inscriptionem, deque ejus quodawmodo indole ac natura ad Augustinum Epistola CXII. describens docet. *Dicis accepisse te librum meum a quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Ecclesiasticos tam Græcos, quam Latinos enumeraverim: cumque ab eo quereres, ut tuis verbis ular, cur liminaris pagina non esset inscripta, vel quo censeretur nomine, respondisse appellari Epitaphium: et argumentaris quod recte sic vocatur, si eorum tantum vel vitas, vel scripta ibi legisses, qui jam defuncti essent; cum vero multorum et eo tempore quo scribebatur, et nunc usque vivenitum commemoretur opuscula, mirari te cur ei hunc titulum imposuerim.* Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim et Græcos et Latinos, qui vitas vivorum illustrium descripsierunt, quod numquam Epitaphium huic operi inscripserint, sed de Illustribus viris, verbi gratia *Ducibus*, *Philosophis*, *Oratoribus*, *Historicis*, *Poetis*, *Epicis*, *Tragicis*, *Conicis*. Epitaphium autem proprie-

scribitur mortuorum, quod quidem in dormitione sancte memorie Nepotiani Presbyteri olim fecisse me novi. Ergo hic liber, vel de Illustribus Viris, vel proprio de Scriptoribus Ecclesiasticis appellandus est: licet a plerisque emendatoribus imperitis de Auctoribus dicitur inscriptus.

CAPUT XXIII.

I. Joviniani hæresim S. Pater impugnat duobus libris. II. Quibus dum virginitatem extollit, nuptiis detrahere visus est. III. Sribit adeo pro iisdem suis libris Apologeticum ad Pammachium. IV. Item ad Domitionem eadem de re. V. Literis quoque Desiderii, ut et propositis sibi ab Amando quæstionibus respondet.

I. Vixdum Gentilium calumniis eruditio illo de Viris Illustribus libro Hieronymus satisficerat, eum eodem anno 392, sive initio insequentis, ut ex laudata saepius in Jonam Præfatione colligimus, difficiliorem multo laborem subire, et cum hæretico homine congregredi coactus est. Jovinianus dives monachus, quod satis dictu est, ut hominem nequissimum intelligas, luxu dedicatus in tantum ac dissolutus, ut Epicurus Christianorum meruerit audire, hæresim, quæ vite suæ consuetudinem excusare videretur, sive intulit primus, sive olim extinctam post Basilidem instauravit, atque editis Commentariis, ut latius serperet, Romanis auribus insinuare contendit, vulgaris plane homo, nec eloquens nec eruditus, sed dicacitate atque arrogantia netnini postponendus. Nefariae doctrinæ capita hæc erant. Primum *Virgines, Viduas, et Maritas*, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepant cæteris operibus, ejusdem esse meriti. Alterum, *Eos qui plena fide in Baptismate renati sunt, a Diabolo non posse subverti*. Tertium, *Inter abstinentiam ciborum, et cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam esse distantiam*. Denique, *Esse omnium qui suum Baptisma servaverunt anam in regno cælorum remunerationem*. S. Augustinus duas ei præterea, easque ferme exitiosiores blasphemias imputat, quarum altera, *Omnia peccata esse paria: altera, Deiparam Virginem Christi matrem, non in concipiendo quidem, sed in pariendo, suisse violatam*. Verum hæc duo sunt qui ruinore tantum populari jactata de Joviniano existiment, præsertim cum peculiari abs Hieronymo response non refutentur. Attamen primum consectarium ejus videtur, quod de meritorum æqualitate hæreticus asserebat: alterum ex S. quoque Ambrosii Rescripto evincitur, ab illo ejusque asseclis impie assertum, *Virgo concepit, sed non Virgo generavit*. Istiusmodi venena novus Ecclesiarum magister Romanis propinabat; et quemadmodum usuvenire solet, cum virtus fræna laxantur, ut Augustini verbis utar, *tantum valuit in urbe Roma, ut nonnullas etiam sanctimoniales, de quorum pudicitia suspicio nulla præcesserat, dejecisse in nuptias diceretur; et virorum etiam sanctorum sanctum cælibatum commemoratione fratrum et comparatione frangeret* (*Retract. lib. II.*). Quin etiam asseclas habuit aliquantos Romanos, ut in Syricii epistola scribitur, tum alios, quos Hieronymus ibi notat, ubi, Ne

glorieris, ait, *quod multos discipulos habens: tamen et neminem e sacerdotibus (quod Augustinus testatur) neque alicuius nominis Clericis (Lib. II.) trahere ad se unquam potuerit*.

II. Porro autem, admiteme cum primis Pammachio (*Christianorum*, ut Hieronymus loquitur, *nobilissimo, et nobilium Christianissimo*) aliisque, ut Syricus ait, *fidelissimis Christianis viris, genere optimis, religione præclaris, fuerat de Romani Pontificis sententia damnatus, ejusque scriptura horrifica sacerdotali judicio detecta divinæ legi contraria, spirituali sententia deleta*. Sed et Roma expulsus cum suis Mediolanum cum se receperisset, collecta ibi Synodus illos omnium execratione damnatos *Mediolanensi ex urbe quasi prosugos repulit*. Denique et Imperiali Rescripto in eum videbatur animadversum Lege 53 Codicis Theodosiani Tit. V. de Hæreticis, de qua nos plura in præfixa Hieronymianis libris Admonitione disputavimus. Nihil tamen secius cum ejus irritamenta nequitiae, scripta, inquam, Joviniani vulgo prostarent, fortasse etiam avidius legerentur, ut pole quæ frena vitiis adimerent, *sanceti ex Roma fratres*, et Pammachius cum primis, istos hæretici *Commentarioles* ad Hieronymum transmiserunt, rogantes, ut corum ineptis responderet, et *Epicurum Christianorum Evangelico atque Apostolico vigore contereret* (*Lib. I.*). Quod præstare ipse post paucos admodum dies aggressus, initio statim profe. us est, multo sibi esse difficultius, scriptiōnem illam, cuius tanta erat barbaries et tantis vitiis spurcissimus sermo confusus, nosse quam vincere. Evicit autem duobus libris, quorum priore primam, altero tres alias Joviniani præpositiones exagitat, atque ita hominem innumeris Scripturæ divinæ locis obruit, profligatque historiarum testimoniis, et Philosophorum sententiis, ut nullum ei reliquum effugium faciat. Erat hoc tamen opus perquam difficile, quemadmodum ipse etiam Augustinus olim animadvertis, æquante nuptias virginitati resellere, ut ne istas reprehendere videretur, qui meritam ei vellet palnam deferre (*Retract. Lib. II. cap. 22*). Jactatum quoque tunc vulgo (versipellis enim hæreticus ita blandis illecebris multorum animos fascinaverat) non posse illi Hieronymum respondere *cum laude, sed cum vituperatione conjugii*. Ad hæc supererant Manichæi, qui nuptias damnabant, in coequo multum periculi suberat, ne dum totus in Virginitatis commendatione S. Pater versaretur, favoris in hanc sectam suspicionem injiceret.

III. Satis adeo bene ac sapienter si quid alias, et verbis haud sane paucis ipso libri prioris exordio ab ea sibi Hieronymius suspicione cavit, qua conjugia damnare videretur, palam professus non ignorare se cum Apostolo, *Honorabiles nuptias, et thorum immaculatum*. Nihilominus cum libri allati sunt Romanum, facile quod latius pro virginitate disseruerit, iniquior in matrimonium visus est, et non a laicis modo atque indoctis, sed a Clericis quoque et monachis, litteratisque hominibus male audiit, eaque passim aspersus est nota. Fuit inter ceteros rumigerulus nescio quis

monachus, qui per imperitorum circulos, muliercularumque evanescere, adversum illum concionaretur, ejusque libros canino dente roderet, laceraret, convelleret. Pammachius his se, quoad ejus fieri poterat, obrectationibus objiciebat, et convicia concoquebat, quibus amicum suum adversae partis homines onerabant. Ad extremum cum et sibi parum his proflcere videretur, exemplaria Hieronymiani hujusce operis, quanta invenire potuit, undecumque conquisita, studiose subtraxit, deditque ad ipsum Hieronymum litteras, sive interrogans, ut quod obscurum videbatur, clarius edisseret, ut ex Epistola XLVIII. colligere est, sive, ut ex subsequenti, arguens, quod sibi minus placuisset: alicubi enim se quoque ipsum offensum nonnihil indicat. Libellos quoque subtractos, ut notatis locis emendareret, ad eum remisit. Ille ferme prestitit aliquanto post Domnio, qui et censuras rabulae ejus monachi superius memorati addidit, eaque loca quæ scandalum quibusdam facere videbantur excerpta de volumine per ordinem digessit, poscens, ut vel emendaret, vel exponeret.

IV. Et sane maluisset ipse etiam, ut videtur, S. Pater morem amicis suis gerere, et quæ illos movebant, loca ad eorum ingenium interpolare. Verum minime id jam dicebat, quod longe nimium lateque per amicos perque amulos diffusa iamdudum ejus operis exemplaria apud omnes essent. Quonobrem ad Pammachium describens, *De opusculis*, ait, *meis contra Jovinianum, quod et prudenter et amanter feceris exemplaria subtrahendo, optime novi.* Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex Urbe venientes nihil eadem lecitarent, quæ se Romæ exceperisse referebant. In hac quoque Provincia jam libri fuerant divulgati, et ut ipse legisti, Nescit vox missa reverti. Non sum tantæ felicitatis, quanto plerique hujus temporis Tractatores, ut nugas meas quando voluerim, emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed pari certamine in vulnus nostra disseminant, et vel in laude, vel in vituperatione nimis sunt, non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere potui Apologeticum ipsius operis tibi προτερώντα, quem cum legeris ipse pro nobis satisfacies; aut si tu quoque nam rem contrareris, illum Apostoli περικόπια, in qua de virginitate et nuptiis disputat, aliter disserere compelleris. Ad Dominionem quoque de maledico illo monacho loquens, *Utile*, ait, *si errare me arbitratus est... debuit vel arguere, vel interrogare per literas: quod vir eruditus et nobilia fecit Pammachius, cui ego ἀπελόγησα, ut potui, et Epistola disserui longiore, quo unumquaque senes dixerim.* Nimurum qua præcedit proxime, et numero XLVIII in recensione nostra prænotatur ad Pammachium Epistola ἀπελόγησα, sive suos defendit contra Jovinianum libros, eo nomine traductos invidiose ab amulsi, quod nimius in commendatione Virginitatis, iniquior in nuptias sit visus. Ea de causa etiam *Liber Apologeticus* inscriptus est. Sunt autem qui velint, suisse de obrectatorum ejus numero, in quom præcipue mente atque animo, Apologeticum

librum hunc scribens, insisteret, Pelagium: quem certe Joviniani discipulum conceptis verbis in Praefatione primi in Jereniam Commentarii vocat. Prætereo, inquit, in Jovinianum volumina, in quibus dolet (Pelagius utique, ut ex præcedentibus liquet) virginitatem nuptiis, et nuptias digamiæ, digamiam polygamia esse prælatam. Nec recordatur stolidissimus, et Scotorum multis prægravatus, nos in ipso dixisse ope- re, Non damno digamos, imo nec trigamos, et si fieri potest, octogamos: plus aliquid inferam, etiam scortatorem recipio poenitentem. Quidquid æqualiter licet, æquali lance pensandum est. Legat ejusdem operis *Apologiam*, quam ante annos plurimos adversus magistrum ejus gaudens Roma suscepit: et tunc animadverteret, alienis se vocibus blasphemare, etc. Quin etiam inter Pelagianæ hæreseos præcursorum Jovinianum in Prologo Dialogi adversus Pelagianos recensem, et sub initium libri tertii, *Non erubescis, inquit, explosam atque damnatam Joviniani sententiam sequi? Et ille enim his testimoniosis, tuisque nullit argumentis, imo tu illius inventa sectaris.* Minimo hinc tamen conficias, suisse in Joviniani disciplina Pelagium, atque hunc abs Hieronymo librum Apologeticum adversus eum potissimum scribi. Si discipulus ille dicendus est, qui sententiam alicujus aliquam atque ex parte amplectitur, quicunque litteris damus operam, nostri invicem discipuli sumus. Sed bene profecto est, quod ex laudato loco intelligimus, multo suisse S. Doctorem meliore fortuna usum in hoc conscribendo libro, quem *gaudens Roma suscepit*, et quo adeo omnes inspersos libris contra Jovinianum nævos, omnes adversariorum calumnias sustulit. Nihil revera ex his libris, quod criminaretur, Russinus exceptit, qui nullam non Hieronymo detrahendi ansam ex ejus ceteris ferme omnibus scriptis avide arripuit. Alterum, cujus ab illo testimonio admoneremus, temporis nota est, juncta rerum quas hactenus edisserimus historia. Nam ipsos quidem contra Jovinianum libros anno 393, aut proxime superiori ad existum vergente suisse elucubratos, nihil est dubium. Id nos ex eo dudum evicimus, quod minime istos recenteat in suarum lucubrationum Catalogo, quem ad annum usque 392, Theodosii Principis decimumquartum produxit, memoret vero in aliis libris, tamquam proxime ab illo adornatos. Scripsi, inquit in Praefatione Commentariorum in Jonam, *librum de Viris Illustribus, et adversum Jovinianum duo volumina, Apologeticum quoque, et de Optimo genere interpretandi ad Pammachium.* Porro ne statim a libris contra Jovinianum putes conscriptum Apologeticum, monet Epistola, quæ huic juncta est, XLIX. ad Pammachium, quantum intercesserit temporis intervallum, cum diu se ait S. Pater querelas amulorum dissimulasse, suosque ita latius divulgatos libros, ut aliquanti ex Urbe venientes sibi lecitarent, quæ Romæ exceperisse referebant. Hæc nobis unius circiter anni intermedium spatium indicare visa sunt, adeoque vel ad hujusmet anni 393 finem, vel insequentis initium Apologeticum hunc librum diximus esse referendum.

Hunc proxime ad Dominionem Epistola secuta est.
 V. Sed et alias per idem tempus Epistolas ad varios dedit. Harum una est XI.VII. ad Desiderium, quam et paulo ante scriptam existimamus, quam stylum contra Jovinianum acueret. Hic autem ille idem violetur Presbyter, quem olim diximus, abs Hieronymo petiisse, ut transferret in Latinam linguam de Hebreo sermone Pentateuchum, et cui re ipsa in Genesim Praefatio inscribitur. Cum Romae per occasionem nescio quam versaretur, denuо S. Doctorem rogavit, ut suorum operum exemplum ad se aliquod mitteret. Cui noster respondit, nescire se, cum vulgata jam pleraque omnia essent, quid mitteret, ne eadem fortasse mitteret, quæ jam haberet. Librum vero de Scriptoribus Ecclesiasticis monet, ut apud Marcellani, aut Dominionem legat, *In cujus me, inquit, cale voluminis quasi abortivum et minimum omnium Christianorum posui, ubi mihi necesse fuit usque XIV. annum Theodosii Principis quæ scriperim breviter adnotare: quem librum cum a supradictis sumpseris, quidquid de indice minus habueris, paulatim scribi faciam, si volueris.* Nihil præterea de libris in Jovinianum, aut de Apologetico pro iis adjectum: ex quo colligere non immerito licet, nondum hæc fuisse opuscula elucubrata: tametsi fieri potuisse, non diffitemur, ut hæc habere jam apud se, utpote recens scripta, et quæ maxime Romæ in omnium ore essent, suissuet literis significaverit Desiderius, quorum occasione alia abs Hieronymo peteret. Utut vero se res habuerit, neque ante annum 393, neque post insequenter datam hanc fuisse Epistolam, argumentum hoc ipsum, totusque ordo rerum persuadet.

VI. Sed utique insequenti, sive anno 394, sex alias Epistolas credi ab Hieronymo scriptas, par est. Ex his præsert etiam nescio quam ætatis prærogativam quinquagesima quinta ad Amandum Burdigensem Presbyterum postea Episcopum, in qua tribus ab eo propositis ex novo Testamento quæstionibus respondet, atque illi præterea, quam reperit adjunctam in brevi chartula, *Utrum mulier, relicto viro adultero et sodomia, et alio per vim accepto, possit absque paenitentia communicare Ecclesie, vivente adhuc eo, quem prius reliquerat.* Enimvero quod ejus nullam in Catalogo mentionem faciat, manifestum est, post annum 392, quo liber ille prodit in lucem, hanc fuisse elucubratam; neque enim Epistolam tanti, et sacram maxime literarum exegeticam, cæteris accensere prætermisisset. Alia ex parte, quum in tertia quæstione (quam aliqui codices alteram ad Amandum Epistolam inscrivant) de corporum resurrectione disputans, deque sensu, quo Christus Deo Patri omnia, sequitur tandem ipsum dicitur subjecturus, ita sententiam suam explicit, ut ad lubricam Origenis interpretationem videatur accedere, satis manifesto apparet, hanc antea dictasse, quam se in Origenem adversarium intenderet, post Epiphanii videlicet adventum, de quo mox erit dicendi locus, atque adeo circa anni 394 medium. Reliquas porro per eundem hunc diximus temporis tractum scriptas: illam, inquam, ad

Nepotianum de Clericorum vita, doctam, Deus bone, et laboriosam Epistolam, cuius ipse annum veluti digito sub finem notat, ubi ait, *Coegisti me, lapidato jam virginitatis Libello, quem S. Eustochio Romæ scripsoram post annos decem, rursus Bethleem ora reserare.* Tum subsequentes duas sub numeris LIII. et LIV. quarum altera ad Paulinum, initia Conversionis ejus, sive perfectioris arreptæ vitæ (quæ nimurum huic anno 394 deputatur) laudat: altera ad Furiam, quæ testatur ante ferme biennium libros contra Jovinianum edidisse: quæ ejusdem anni ad finem properantis nota est.

CAPUT XXIV.

I. Recedit parumper a Russini amicitia declaratione sua quadam in Origenem. II. Quæ in apertam similitatem abit occasione adventus S. Epiphanii Jerosolymam. III. Hinc primordia schismatis Jerosolymitani, cuius præstringitur historia. IV. Noster ab Epiphanii partibus stat contra Origenistas, Russinus Joanni Jerosolymitano adhæret. V. Dissidii aucta occasio ordinatione Pauliniani fratris Hieronymi ab Epiphanio facta. VI. Item acrius ob ejusdem Epiphanii Epistolam ad Joannem Græce scriptam, quam Hieronymus Latine vertit, atque alia ad Pammachium Epistola defendit.

I. Ea erat ad hæc usque tempora, aut certe proxime præcedentia, Hieronymum inter atque Russinum necessitudo, quæ Christianis omnibus exemplo esset, et nemo non admiraretur tam caras (ut loquitur Augustinus) familiaresque personas, cunctis pene Ecclesiæ notissimo amicitiae vinculo copulatas (Epist. CX). Rebus nempe cæteris, quibus par nec titur amicitiae, ut nempe a prima usque adolescentia juncta sit, et magnis utriusque virtutibus innutrita, loci proximitas accedebat, (jamdiu enim Jerosolymæ, ubi et Presbyteri ordinem suscepérat, Russinus morabatur) ut convenire frequentius possent, deque pari ferme vite instituto, ac ratione studiorum frui. Quid quod Origenis ingenio eterque plurimum delectabatur, tametsi diverso, ut mox dicemus, intellectu atque animo? Conigit vero (annus tunc agebatur 393) ut Jerosolymam adveniens Aterbius nescio quis una cum aliis, dicam ex eo diceret Russino gravissimam, quod Origenem sectaretur, eaque criminazione Hieronymum, utpote Russini intimum, et olim Adamantii præconem obvolveret. Illic prima mali labes, et discordiarum turbo: Hieronymus enim quem non ita Origeniane doctrinæ admiratio ceperat, ut non subinde intelligeret, ab ejus sibi esse erroribus metuendum, ejurare palam ejus auctoritatem, eique erranti nuntium remittere, nihil dubitavit. Russinus e contrario haud satis sciens studiis suis moderari, clausus domi, ne videre quidem Aterbiū ausus est, damnari autem ab amico Adamantium, perquam ægre tulit. Rein narrat S. ipse Pater luculentissimis verbis lib. III. Apologie: *Quis, inquiens, Aterbi contra te, et cæterorum rabiem concitat?* Nonne ille est qui et me hereticum ex suis amiciis judicabat? cum satisfecisset damnatione do-

gnatum Origenis, tu clausus domi numquam eum videre ausus es, ne aut damnares quod nolbas, aut aperte resistens, hæresecos invidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse poterit, quia accusator tui est? et paucis interjectis: Acerbius contra te latrabat Jerosolymis, et nisi cito abiisset, sensisset baculum non litterarium, sed dexteræ tuæ, quo tu canes abigere conseruisti.

II. Hæc igitur prima Hieronymi in Origenem declaratio, non parum Russini ab eo animum avertit, cui ob id maxime visus est mutuam amicitiam lædere, quod ne ab sui amicitiis ille hæretici notam subiaret, damnatione illa dogmatum Origenianorum cavisse prosteretur. Non diu autem hac sine stetit malum, anno enim insequenti sive 394 hoc nimis, ad quem nos vitæ Hieronymianæ series deduxit, in apertam simultatem abiit, rixisque atque odii gravissimis utrinque exarsit. Facti occasio atque historia ita habet. Cum ægre admodum ferret S. Epiphanius Salaminæ Cypri Episcopus, partarios Origenis pervagari latius, jamque sciret, ipsum Ecclesiæ Jerosolymitanæ Antistitem Joannem in eorum pertractum partes, gliscenti in dies malo, ut maturius occurreret, circa dicti anni Pascha Jerosolymam venit. Exceptus ab Joanne hospitio et mensa, blande illum pro eo ac debuit, erroris commonefecit: quod tamen adeo videtur Joannes parum curasse, ut neque animum adverterit (*Ex Epist. LXXXII. et lib. contr. Joan.*). Ita enimvero conciliari posse autumo, quod post ea, cum palam in Ecclesia correptus est, vehementer doluit, et jurejurando affirmavat, nihil primo secum fuisse ea de re locutum Epiphanius: id quod falsi arguit Hieronymus, contrarium evincere se posse affirmans adductis testibus, nisi Episcopum perjurii reum agere, nefas putaret. Invisit deinde ille et Hieronymum nostrum, apud quem etiam diversatum fuisse, postea dicimus: tum Russinum satis diligenter, quem maxime sciebat erroribus Origenis irrelatum, et quem ut facilius dedoceret, ac saniorem ad mentem ut retraheret, ad pacis quoque osculum, et ad preces exceptit. Sed aut nihil proficiens, aut certe parum privatis ejusmodi adhortationibus, tandem palam atque in populi frequentia in Anastasi, sive Templo Resurrectionis, magna animi contentione adversus Origenem declamavit, et Joannem, qui aderat utpote ejusdem doctrinæ alumnus non obscure perscrinxit, ubi admonere eum voluit, ne Arii patrem, Origenem scilicet, et aliarum hæresecos radicem, et parentem laudare imposterum vellet. His Joannes usque adeo excanduit, ut missostatim Archidiacono silentium illi imposuerit, et ab incepcta publica concione, ut desisteret, imperarit. Data haud multo post occasione, in æde Sanctæ Crucis omnes a se habitos sermones in Quadragesima (sub ejus utique finem, aut certe non multo post Pascha: ob quam causam in id temporis Epiphanius Jerosolymam adventum rejicimus, unica oratione complexus, non solum pro Origene, atque adeo pro se multa disputavit; sed et Anthropomorphitarum hæresim, quæ humanam Deo formam tribuit, et Ori-

genianæ doctrinæ ex diametro opponitur, ausus est publice Epiphanio objicere. Statim iste notam abs se hæresecos depulit, palam professus probari quidem sibi Joannis concessionem, et damnatam ab eo hæresim damnari, velle autem ut vicissim ab illo Origeniana dogmata respuerentur. Verum Joannes animo rixandi avido nihil nisi causas vindictæ querebat, tantaque S. Episcopum molestia affecit, ut inde ad Bethleemni secessum abire coactus sit. Et regressus quidem est denuo Jerosolymam mortatu ac precibus monachorum, ut iterum Joannem de fide conveniret; sed cuin vespere vix eo accessisset, compulsus inde est fugere sub medium noctem, rursumque apud Hieronymum cæterosque solitarios divertit. Testatus tunc etiam est, valde se communionis eum Joanne aliisque partiariis ejus habitæ, pœnitere.

III. Hoc discordiarum turbine via muniebatur schismati Jerosolymitano. Cum enim ab Epiphaniis, catholicis videlicet paribus staret Hieronymus, et qui magno numero monachi, vitam cum ipso Bethleemni agebant: Russinus hanc avide occasionem in eum velitandi arripuit, quum se, suamque de Origene præconcepcionem opinionem tueri Ecclesiæ, cuius erat clero adscriptus, judicio licebat. Adhæsit itaque ille continuo Joanni, cui etiam videtur Origenistarum doctrinas propinasse, et causam pro dignitate atque auctoritate sedis, quam obtinebat, promovendam tradidisse. Neque hoc sane ignorabat Epiphanius, qui eum, ut diximus, cum primis convenerat, quique omne se punctum tulisse existimabat, si cum de temere suscepto Origenis patrocinio deterruisset. Notatum id quoque sæpius Hieronymo, et libro præsertim illo contra Joannem, ubi hunc increpans querentem, sibi privatim ab Epiphanio ante concessionem publicam non fuisse objectas Adamantii partes, de quibus palam deinde illum accusaverit: *Ille, ait, objecisse so dicit; tu negas. Ille testes profert; tu non vis audire productos. Ille etiam commemorat, ALIUM esse contentum, tu pro utroque dissimulas.* Et quis iste alius fuerit, non alium scilicet a Russino, explicat his lib. III. Apologiæ, Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacem dedit et in suo corde dolum servavit. Cur non illud verius sit, quod *TE PRIMUM* monuerit? Fuerat etiam Russinus ex his, qui Epiphanius in concione illa publica deriserunt: quod dudum laudato contra Joannem libro exprobrat S. Pater. Quando, inquit, contra Origenem in Ecclesia tua Papa Epiphanius loquebatur: quando sub illius nomine in eos jacula torquebantur, tu et Chorus tuus canino rictu, naribusque contractis scalpentes capita, delirum senem nutibus loquebamini, etc. Quæ rursum ipsi Russino improberat lib. III. Apologiæ. Simulque risum tenere non possum, quod a quodam prudente commonitus, in laudes Epiphanius personas. Hic est ille delirus senex, hic est Anthropomorphites, etc. Denique, ut gemina his alia pleraque prætermittamus, Russinus ipsem sub finem Prologi in Apologiam Pamphili non partes se modo Joannis sequi, sed nec aliam tenere fidem jactat, quam quæ Jerosoly-

mitans Ecclesie ab illo predicabatur. *Hæc, inquit, Jerosolymis in Ecclesia Dei a Sancto Sacerdote ejus Joannes predicanter.* *Hæc nos cum ipso et dicimus et tenemus.*

IV. Aitque hæc tanta Hieronymi intimorum conjunctio, quorum alterum ira impotentem efferebat gradus auctoritas, alterum offendit recente amicitie suspicio, et quæ sita vindictæ opportunitas aspergebatur, vix dictu est, quas S. Doctori molestias crearit. Accessit tamen unde et jure in speciem queri de Epiphanius ac Hieronymo videri possent, aut saltem quo horum de recta side postulationes eluderent, rixarumque causam omnem, et culpam in eos torquebant. Pauliniani, inquam, fratris Hieronymi, ordinatio ab Epiphanius facta, Joanne ad cuius ille hactenus parœtiæ pertinuerat, inconsulto. Ita vero habuit se res. Jerosolymis abiens Epiphanius, immo aufugiens noctu, ob eas quas diximus causas, in Bethleem se monasterio recepit. Multa ibi de turbis, quas Joannes concitarat, deque suspecta ejus communione conquestus, multos vicissim e monachis conquerentes audiit, quod Presbyterum non haberent, qui Sacris operaretur: et si res ferret, ut se ab Episcopi Jerosolymitani communione sejungerent, nemo unus apud se esset, qui Sacraenta consiceret. Enimvero Hieronymus, et Vincentius, ut alias notatum est, quamquam fuissent alter Antiochiae, alter Constantiopolis Presbyteratu initiati, numquam tamen adduci potuerunt propter reverentiam et humilitatem, ut officio illo fungerentur, ac Noster maxime, qui ordinem ea conditione suscepérat. Dignabantur autem uno omnes ore Paulinianum, ex quo, si Presbyterum ordinari se aliquando sineret, plurimam universo monasterio utilitatem redditum iri affirmabant. Sed aut frustra tentatus, ut alias sæpe, tunc ille est (nam et fuga se aliquando ab ejusmodi ordinatione subtraxit) aut opportunam certe magis occasionem auçupari Epiphanius in animo habuit. Anno igitur insequentium cum ex eodem monasterio quidam ad cum Episcopum agentem tunc, ut videtur, Eleutheropoli, legati fuissent, ut ei nescio quibus de causis satisfaccerent, essetque inter eos Paulinianus, ille et hujus meritum, omnium monachorum testimonio sibi olim comprobatum, et necessitatem monasterii secum animo reputans, propositum sancti adolescentis, quæ adhortationibus, quæ imperiis expugnavit, eumque invitum serme ac reluctantem primo Diaconum, et postquam ministravit, rursus Presbyterum ordinavit. Quod quidem non intra Jerosolymitanæ ditionis limes præstare ausus est, sed in monasterio fratrum, et fratrum Peregrinorum, qui provincie Joannis nihil deberent: in monasterio, inquam, quod *Vetus* appellabatur, inter Jerosolymam et proximam Eleutheropolim sito, exstructoque olim ab ipso Epiphanius. Nihilominus in eo se Joannes graviter offendit, leaque parœtiæ suaæ jura reputans, exarsit ira, multaque privatim et publice conquestus est, rem sese militans apud omnes, et maxime Occidentales per litteras evulgaturum. Interim hanc prætexuit discor-

diarum ab Epiphanio, et Hieronymo causam, omnemque in eos transtulit querelarum invidiam. Ausus est etiam scribere ad Theophilum Alexandriæ, quod antequam Paulinianus Presbyter fieret, numquam se Papa Epiphanius super Origenis errore convenerit. Quod rursum non sine stomacho refert Hieronymus Epistola ad eundem Theophilum LXXXII. Antequam ordinaretur frater meus (Paulinianus), numquam dixit fuisse inter se et sanctum Papam Epiphanium de dogmatibus questionem. Et quæ eum ratio compellebat, sicut ipse tandem scribit, inde inter populos disputare, unde nemo quærebatur? Nec læsa modo parœtiæ suaæ jura, utcumque temere et falso, sed et Pauliniani ætatem nondum acerdotio idoneam causabatur: quæ duo S. Pater ita exsufflat: *Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem qui quiescit in monasterii cellula, et Clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Quunque nos usque ad præsentem diem facta pacis ostentione lactaverit, Occidentalium commovit aures, dicens eum adolescentulum et pene puerum in parœtiæ suaæ Bethleem Presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palestini Episcopi non ignorant. Monasterium enim S. Patris Epiphani, nomine Vetus dictum, in quo frater meus ordinatus est Presbyter, in Eleutheropolitanæ territorio, et non in Äliensi situm est. Porro actæ ejus et Beatitudini tua nota est, et cum ad tringinta annorum spatha jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendendam, quæ juxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est, etc.* Denique ut hæc possent objecta excusari, illud præceteris in crimen vocabat, quod promissi Epiphanius defuisset. Asserebat enim, se per sanctum Presbyterum et Abbatem Monachorum Gregorium mandasse illi, ne quemquam ordinaret; et ille hoc pollicitus sit dicens: *Namquid juvenis sum, aut canones ignoro?*

V. Hæc ille Epiphanio crimina objiciebat quæ hic diluere statim sagedit miti Epistola, quæ nunc inter Hieronymianas quinquagesima prima habetur. Et primum quidem, de læso scilicet parœtiæ Jerosolymitanæ jure, iisdem serme, quæ modo ex Hieronymo deliberavimus verbis (unice enim vera responsio illa est) refutat. Alterum de Pauliniani nondum idonea ad Presbyteratum ætate prorsus negligit, quod nempe falsum constaret, jamque explosum videretur. Tertium vero his gravius, quo minime stetisse conventionis dicebatur, ita sub jurejurandi obtestatione abs se removet. Audi, inquit, veritatem in sermone Dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspensus autem sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem, et ob hanc causam sanctum Gregorium suscitus sum, et Zenonem Presbyterum, qui cum eo est. E quibus Abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum eis Presbyter Ruffinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: *Putasne aliquos ordinatissimos est sanctus Episcopus? et hucusque stetisse sermonem. Ego autem Epiphanius nec audivi quidquam, nec respondi. Mulcet denique mitioribus verbis hominem rixandi avidum, seque ab eo appetitum*

demonstrat non ob impositum quidem Paulimiano Presbyterii characterem, sed ob reprehensum in eo studium Origenianorum dogmatum, a quibus denuo ut sibi caveat, sedulo hortatur. *Te autem, ait, frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et maxime Russum Presbyterum ab haeresi Origenis, et aliis haeresibus, et perditione earum.* Missa Epistola est per Clericum seu Lectorem: ipsamque authenticam in manu Russini venisse (quamquam ipse ignorare eam se aliquando simulaverit) S. Doctor libro III contra eundem evicit. Et sane debuisset hujusmodi officium Ierosolymitani Antistitis animum recolligere, cumque Epiphanio, et Hieronymo qui ab ejus partibus stabat, pacem concordiamque reducere. Evenit tamen penitus e contrario. Summo illa cum plausu ab aliis praeter Joannem ejusque partarios excepta est Epistola, ejusque exemplaria certatum Palæstinæ rapiebantur vel ob Auctoris meritum, vel ob elegantiam sermonis. Id vero ipsum magis magisque animos Joannis exasperabat, qui laudes illas, gratiamque adversus Epiphanium in sui contumeliam transferrebat. Illa per multorum ora volitabat, et mirabantur eam docti pariter, et indocti: ipse nodum in scirpo querrere, captare rumusculos, tristitias et rixas inter fratres concitare, et queri suam haereseos nota doctrinam fidemque perstringi per quam injuriose, quæ ab Orthodoxa veritate adeo non desciscerent, ut eam potius ab adversiorum, uti aiebat, rusticitate assererent ac vindicarent. Pejore loco res erat, quod in promptu illi esset, a quibus etiam pœnas repeteret, et in quos iram effunderet expleretque. Hieronymum quam, cuius præserim causa motus istos concitatos volebat, et qui sub ipso erant fratres, utpote doctrinis iisdem ac studiis imbutos.

VI. Sed nondum tamen communionis utrinque abrupta societas erat, quam certe Epiphanium ad id usque temporis custodisse, tota illa Epistola prodit, ubi vel se in Joannem habuisse caritatem, quam is studiose diruptum iret, vel pro ipso in publicis precibus se orare solitum, declarat. Produnt etiam illa multo luculentius, quibus eundem Joannem monet, ut ab Origene recedat, in quo sin minus sibi obsequens fuerit, minitantur velut pedem oculum ac manum, quæ scandalo sint, juxta Evangelii præceptum, abs se abeissum iri. *Et vos, inquit, sive oculi vestri, sive pedes fueritis, similia sustinebitis.* Neque enim sustinuitis, dixit, aut sustinetis, sed sustinebitis, ut nondum ab ejus se communione separasse significet, cum hoc scriberet. Quod si nondum ipse se, multo minus monachos Bethleemitas ab Episcopi sui caritate se Jungi tunc voluisse, putandus est. Quin potius apparet ex Hieronymi contra Joannem libro, litteras ad eos deditse, quibus monebat, ut in ejus, quoad fieri poterat, communione persistarent. Sed utique aliquanto post, cum neque Epistola suæ responsum Joannes ficeret, neque revocari ad meliorem frugem posse videretur, imo vero majores in dies turbas concitaret, obscuraretque in Origene patro-

nando animum, auctor illis fuit, ne temere impostorum cum illo comunicarent, ac nisi prius de fide satisfaceret, ab ejus communione omnino abstinerent. Cum igitur dare ille fidei satisfactionem nollet, secessionem ab eo fecerunt, Epiphanio auctore, et Hieronymo, ut nihil dissimilem, duce. Enimvero cum fidei negotium agebatur, nullum hic volebat esse dissimulationi locum; ipse autem nequaquam impeetrare abs se ipso poterat, ut cum haeretico, aut qui ejus labis suspicione laboraret, sinceram in Christo pacem concordiamque haberet.

VII. Tunc vero vix dictus est, quantum Joannes illi apud omnes virulentis obtrectationibus invidiam, et quas assecilis ejus molestias crearit. Calumniatus continuo est, quod Ecclesiam Dei scinderent, atque, proprium sibi facerent principatum: duriterque adeo habuit, ut etiam pro sacrilegis traducaret, atque ab omni rerum sacrarum usu, atque ipso Bethleemiticæ ecclesiae ingressu prohiberet. Quidam quæ molitus est illis, aut reapse intulit mala, resert ipse obiter S. Pater sub finem libri, quem contra ipsum ad Panmachium scripsit, et quæ præstat ab ipso audire: *An non tu potius scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethleem Presbyteris tuis, ne Competentibus nostris in Pascha Baptismum traderent, quos nos Diopolim ad Confessorem et Episcopum misimus Dionysium baptizandos? Ecclesiam scindere dicimus, qui extra cellulas nostras locum Ecclesiaz non habemus? An non tu scidis Ecclesiam, qui mandas Clericis tuis, ut si quis Paulinianum ab Epiphanio Episcopo consecratum Presbyterum dixerit, Ecclesiam prohibeatur intrare? Ex quo tempore usque in præsentem dieni videmus tantum specum Domini, et haereticis intrantibus, procul positi suspiramus. Nosne sumus qui Ecclesiam scindimus, an ille qui vivis habitaculum, mortuis sepulcrum negat? qui fratrum exsilia postulat? Quis potentissimam illam seram totius orbis cervicibus imminentem, contra nostras cervices specialiter incitavit? quis ossa Sanctorum, et innoxios cineres hucusque verberari ab imbris sinit? De exilio, quo ait, sibi et fratribus procurando, Joannem laborasse, rursus ad eundem Theophilum loquitur Epistola LXXXII. Nuper, inquiens, nobis postulavit, et impetravit exsilium, atque ultimam implere, potuisse, ut sicut illi voluntas imputatur pro opere: ita et nos non solum voluntate, sed et effectu coronam haberemus exsiliis. Feram autem illam, quam vocat potentissimam, videri diximus Russinum Arcadii tutorem, illum perduellum, qui Gothorum ducem Alaricum contra Arcadium arcessivit, ut ejus ipse imperium occuparet. Quod item verosimilius ex eo sit quod addidit, non potuisse Joannem implere quod volebat: repulso enim Alarico, trucidatus est Russinus sub anni 395 finem, ejusque adeo Rescriptum de Hieronymo in exsilium deportando, nihili fuit.*

VIII. Iac movit feritatis ac duritiei exempla in Joannis efferto animo, multaque Origenismi lue infecto, nata ad deducendum ab errore hominem, et gratiam cum ipso reconciliandam Epiphanii Epistola. Sed et accidit ex Hieronymi parte paulo post quam

illa ad vulgi manus devenit, ut graviorum ferme rituarum semina jacerentur, quæ post ferme annum et sex menses, ut suis locis dicemus, effuerunt. Placebat vero quod in more positum habemus, ipsiusmet S. Patris verbis hanc quoque rem loqui. Erat, inquit, in Monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis Eusebius Cremonensis, qui cum hac (Epiphanius) Epistole per multorum ora volitaret, et mirarentur eam pro doctrina, et puritate sermonis, docti pariter et indocti, caput a me obnixe petere, ut sibi eam in Latinum verterem, et proprie intelligendi facilitatem apertius explicarem: Graeci enim eloqui penitus ignarus erat. Feci quod volsuit, accitoque Notario, rapido celeriterque dictavi, ex latere in pagina breviter adnotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent; si quidem et hoc, ut sibi soli facherem, oppido flagitarat. Postulavique ab eo mutuo, ut domini haberet exemplar, nec facile in vulgus proderet. Res ita anno et sex mensibus transiit, donec supradicta interpretatio de scrinio ejus novo prestigio Jerosolymam commigravit. Nam pecunia, ut perspicue intelligi datur, vel gratuita malitia, ut incassum corruptor nütter persuadere, compilatis chartis ejus et sumptibus, Judas facius est proditor, deditq[ue] adversariis latrandi contra me occasionem, ut inter imperitos concionentur, me falsarium, me verbum non expresse de verbo, pro honorabili dixisse carissimum, et maligna interpretatione, quod nefas dictu sit, adsumptu[m] τάκτου, noluisse transferre. Concitaverat autem has turbas omnes Russinus, cuius erat eo insensor animus, atque inimicitia, quod in aciem procedere minime ausus, clam ad scorpii, ut abs Hieronymo vocatur, instar seriebat, aliisque rixandi amas, atque arma suppeditabat.

Atque ejus quidem novo prestigio imputat S. Pater, quod de scrinio Eusebii Jerosolymam commigravit illa Epistola, et ad ipsius manus, aliorumque hostium suorum venit. Aperte, etiam culpam monachi, ad furtum perpetrandum sollicitati, in eum regerit, *Ista est*, inquiens, *Epistola quam de cubiculo fratris Eusebii numeris aureis produxisti. Quamquam sunt quibus verosimilius videtur, suisce gratuita malitia furtum illud admissum, quandoquidem pseudomonachus non chartis modo, sed etiam sumptibus improbas manus dicitur injecisse: neque par sane sit credere, suisce illum pretio conductum, ut aliud quam chartas de scrinio Eusebii auferret. Nihilosecius cum haud satis constet, quid sibi eo loci velit *sumptus* vocabulum, ac possit de ejusmodi aliis chartis aut rebus accipi, iu quas Eusebius impensas egerit, levior illa videtur excusatio, quam quæ purgare Russinum, callidum sane, et magnarum virium adversarium possit. Quin ipse etiam videtur alibi apud Hieronymum, ejus corruptorem se monachi, tantum non iniciari: *Et audet quidam ex iis* (utique Russinus) *adducto supercilio, et concrepantibus digitis eructare et dicere: quid enim si redemit, si sollicitavit?* Fecit quod sibi profuit. Quem Hieronymus insectari pergit, *Mira*, inquiens, sceleris defensio, quasi non et latrones, et fures, et piratae faciant quod sibi prodest. Certe Annas et Caiphas sedu-*

centes infelicem Judam, fecerunt quod sibi utile existimabant. Urget idipsum lib. III. Apologæ, ubi ejus artibus ac dolis imputat, clam suisce codicem quemdam Bethleemi in cubiculis S. Fabiolæ senioris et Oceani, utroque inscio, collocatum, *Quis, inquiens, Bethleem de cubiculo fratris Eusebii suratus est Epistolam laudatricem tuam?* cuius artificio, et a cujus ministri in sancte Fabiolæ hospitio, et viri Christiani ei prudentis Oceani, inventus est codex, quem illi numquam viderant? An idcirco te existimes innocentem, si quidquid tuum est in alios conferas? Existimo quædam etiam de illa Epistola, quæ facile in calumniam trahi possent, Russino pridem suboluisse: quamobrem scelestum monachum ad compilanda Eusebii scrinia sollicitaverit. Re enim vera cum in suas denique manus ea venit, tot illos triumphos egit, et clamores excitavit, periinde ac rem diu multumque expetitam, tandem esset consecutus. Nullus tuum finis insultandi liberius iu Hieronymi caput, ac debacchandi, ejusque non tam imperitiae carpendæ, quam fidei, quippe qui aliis atque in Graeco erant, sententiis ac verbis Epistolam illam in Latinum translusisset.

Neque porro nostrarum est partium heic loci, ferre de illa interpretatione judicium, et causam S. Doctoris adversus æmularum impugnationes tueri. Quin sateri potius non decet, siquidem εἰδεῖ μάρτυρας καπνού Joannem honoris gratia Epiphanius compellavit, male reverentiae significationem suisce ab illo aut penitus prætermissam, aut dilutiore alia quapiam formula immunitam. Maxime vero ob eam rerum conditionem ac temporis, cum, ingravescentibus utrinque animorum motibus atque odiis, quod casu atque aliud agens in illius observantium peccasset, vix poterat, aut ne vix quidem oscitantia tribui. Ultero etiam dederim, eam interpretationem vitiis nec levissimis sane, nec paucis laborare, siquidem expendenda res est a Graecis quæ supersunt verbis, et a quibus initium ducebat Epiphanius Epistola, Εἴδει γὰρ ἡμᾶς, ἀγαπητὲ, μὴ τῷ οἶνῳ τὸν χῆραν πέπεσθε γέρων, quæ sic ab Hieronymo redditâ sunt, *Oportebat nos, dilectissime, Clericatus honore non abuti in superbiam. Neque enim iure primum illud γέρων πρεtermisso est, nec recte redditum ἀγαπητὲ dilectissime pro dilectione, tum additum honore, quod minime in Graeco habetur, denique abuti in superbiam pro eo quod est οἶνος πέπεσθε, alienum fortasse adiuc magis videatur. Alia ejusmodi cursim dictate interpretationis vilia facile adducar in reliquo contextu occurrisse, ut credam: abeit tamen, ut hinc putem merito S. Interpretem Russino penas dedisse. Mitto quod nullum in his sensus dispendium est, tametsi longius interdum phrases et verba ablidunt. Una illa Hieronymum ratio excusat, totamque ejus causam validissimo præsidio munit, quod in privatos amici usus, et intra domesticos parietes perpetuo detinendam interpretationem illam adornarit, nihil aliud sollicitus, quam ut ab ignaro Graeci sermonis alumno, mens sensusque Authoris apertius intelligeretur. Ad hunc tueri se modum satis ipse habet Epist. LXXI. Volo in chartulis*

meis quaslibet ineptias scribere, commentari de Scripturis, remordere laudentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus, et quasi limatas ad prugnandum sagittas reponere: quamdiu non profero cogitata, maledicta, non crimina sunt; imo ne maledicta quidem, quae aures publicae nesciant. Tu corrumpas servulos, sollicites clementes, et ut in fabulis legimus auro ad Danae penetrare, dissimulatoque quod feceris, me falsarium voces: quem multo pejus crimen accusando in te confitearis, quam in me arguis. Ceterum neque illa inepta versio habita est, neque aliis bene multis bonae interpretationis laudibus caruit. Scimus etiam ab Alvaro saeculi IX. Scriptore non contemnendo laudari in S. Eulogii Vita, ut alios magno numero secutis maxime temporibus praetereamus.

VII. Sed et commode in rem litterariam ac nosstram cessit, quod illa concertatione provocatus S. Pater, ut calumnias adversariorum retunderet, suamque in Græcis maxime Scriptoribus Latine explicandis rationem comprobaret, novam ad Panimachium Epistolam adornavit, *de optimo genere interpretandi*, in qua tam veterum omnium eruditorum, quam sacre Scripturæ Interpretum testimoniis atque exemplis docet, quoniam sit optimum ejus artificil genus, illud scilicet esse ostendens, quo sensus e sensu, non verbum e verbo transfertur. Alii, inquit, syllabas aucepuntur et literas, tu quare sententias. Locum tenet hæc in nostra recensione LVII. et cui proprie sit hujusce anni, in cuius historia versamur, 395, parti adscribenda, satis abunde in Chronologis ad eam notis demonstratum est. Reliqua nos quæ ad Vitam S. Doctoris pertinent, persequamur.

CAPUT XXVIII.

I. *Dissidentes in concordiam redigere Archelaus Comes incassum nititur. II. Id ipsum Theophilus Alexandrinus Episcopus frustra conatur. III. Culpa potissimum Isidori Presbyteri Origenistæ, quem legatum in eam rem miserat IV. Hinc Theophili adversus Hieronymum benevolentia refrigescit. V. Scribit nihilominus Sanctus Pater ad eum sèpius. VI. Scribit etiam ad Marcellam, et Epitaphium Nepotiani. VII. Commentarios quoque in Jonam. VIII, IX, X. Tum alias ad alios Epistolas, in quibus nonnulla de Origeniana causa.*

I. Ingravescentes quotidie magis Joannem inter alque Epiphanius, sive illos qui ab alterutrius partibus stabant, animorum motus compescere studuit Archelaus Comes, quem ornat Hieronymus discrissimi et Christianissimi viri laudibus (*Lib. contr. Jo.*). Ille intercedente pacis sequestro, quoniam violatae fidei suspicio discordias pepererat, constitutum est, ut a fidei professione via ad concordiam muniretur. Postulatum est, inquit S. Pater, ut futuræ concordiæ fides jaceret fundamenta. Condicto, in quem pars ultraquæ locum conveniret, pollicitus ipse etiam est Joannes, esse se venturum. Instabant dies Paschæ: treuens Monachorum turba convenerat: ille unus exspectabatur in loco: et quid ficeret nesciebat: verba

S. HIERONYMI. I.

sunt Hieronymi, cuius vestigia accurate persequimur. Repente mandavit, ægrotare nescio quam: illo die se non posse venire. Ludione, subjungit Hieronymus, an Episcopus hæc loquitur? Pone verum esse quod dicas, propter unius muliercularis delicias, ne te absente dolent caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat, Ecclesiæ causam negligis? tot virorum et Christianorum et Monachorum contemnis præstantiam? Noluimus occasionem dare: videbamus enim stropham dilationis tuæ, injurian patientia vicimus. Rescritbit Archelaus: monet altero et tertio die manere, si vellet venire. At ille occupatus (muliercula enim vomere non cessavit) dum nauseam evasisset, nostri penitus oblitus est. Monenti nimirum Archelao, et ad paciscendum pluries invitanti, eadem continuo usus excusatione, minime paruit.

II. *Post duos menses tandem exspectatus venit Isidorus* (*Ibid.*), celebris ille Presbyter Alexandrinus et Monachus, legatus ad Joannem atque alios a Theophilo Alexandrino Episcopo missus cum literis, quibus contentiones illas sedare, adversosque invicem in gratiam animos reducere tentabat. Sive enim censceret ille officii hoc sui esse, pro sedis quam obtinebat fastigio: sive, quod abs Hieronymo proutum est, Joannis precibus et querebis excitatus, ut his se concertationibus opponeret, arbitrum se inter utramque partem dedit. Verum idem ipse ea tempestate Origeni favebat, quippe qui totus adversus Anthropomorphitas, Origeniano dogmati oppositos, ferebatur. Auctor quoque est Palladius in Vita Chrysostomi, scriptas ab eo litteras suis ad Siricum Romanum, quibus Epiphanius tamquam hereticum atque auctorem schismatis, ob Pauliniani videlicet ordinationem, traducebat. Ad hæc erat ipse cum Joanne et Russino, discipulo olim suo, junctus amicitia, eorumque opinione jamdudum occupatus. Quare istud inter cetera jure expostulat S. Pater, quod Joannes ad Alexandrinum Episcopum, ad quem nihil de Palestina pertinebat, potius quam ad Cæsariensem, cui suberat tamquam metropolitæ, et cui, ait, spreta communione tua, communicare nos noveras (*Ibid.*), vel ad Antiochenum totius Orientis Patriarcham, litteras suas direxisset. Sed novi, subdit, cur Cæsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid sugeres, quid vitares. Maluisti OCCUPATIS auribus molestium facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere. Nec hoc dico, quod præter AMICITIAS, quæ suspicionem generant, quidquam in legatione reprehendam. Denique fuerat etiam a Russino sèpe in Hieronymum instigatus, quod hic Paulum quemdam incertæ sedis in Ægypto Episcopum, ejectedum a Theophilo, in suo Monasterio recepisset, et, ut æmulus ille blaterabat, summo nisu, et omnibus studiis defenderet, eique auctor esset, ut per Imperiale Rescriptum recipere sacerdotium, quod Episcopali judicio amiserat. Quæ ita quidem ille exaggerabat, vertebatque in Theophili contumeliam, ut etiam ejusdem ad Hieronymum epistolas, ne redderentur, aliquando prohibuerit. *Mew autem, reponit S. Pater*

(Quatre.)

lib. III. Apologiae, communionis, et Papae Theophilii nullum alium testem vocabo, nisi ipsum, quem a me IESUM stimulas: cuius Epistolas ad me semper datus, etiam eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi PROHIBEBAS, et quotidie missis tabellaris tuiniculum ejus micum nostrum et familiarissimum jactitabas, et ea pice nunc impudenter scribis, mentiebas, ut illius contra nos odia concitares, et injuria dotor, fidei flores oppressio.

III. Hujus erat ingenii Theophilus, siveque tunc temporis animatus, cætera pietatis juxta eruditio[n]is laudibus maxime insignis. Isidorus autem ille, quem ad Joannem adlegaverat, et cuius volebat opera incensos animos delinire, merus erat Origenista, Joannis et Ruffini partibus impense addictus, turbandis denique rebus, quam componendis aptior. *Ante tres menses* quam Jerosolymam accederet, litteras dedit, que portantia errore (sive ut Vastelius legendum autumat in Vindicis portantes terorem, neque enim satis placet portantes orrem [Lib. cont. Joan.], quod libri quidem omnes habent) *Vincentio Presbytero redditæ sunt, quibus cohortabatur ducem exercitus sui, ut super petram fidei (hoc quippe nomine Origenismum donabat) stabili persistaret gradu, nec Hieronymi, ejusque sectatorum minis terroretur: pollicitus, etiam antequam legationis esset illa suspicio, affuturum se propediem ad cuneos adversariorum proterendos. Quomodo (aiebat) sumus in aere dissolvitur, et cera ad viciniam ignis liquecit: ita dissipabuntur qui semper Ecclesiasticæ fidei resistentes, nunc per homines simplices (puta Monachos) eamdem fidem inquietare conantur. Et designari quidem perducem exercitus Ruffinum, ex his manifesto liquet, que eadem fecerunt verba in eum profert Hieronymus lib. III. Apologiae ubi de illis Isidori litteris, *Ne irascatur, inquit, is tibi, qui contra Papam Epiphanius ad te Epistolas dirigens, hortabatur, ut permaneres in fidei veritate, et non mutares ullo terrore sententiam: quæ Epistola holographa tenetur ab his, ad quos perlata est, nimirum a Vincentio Presbytero.* Ad hunc itaque modum animatus venit egregius iste pacis sequester: Joannem ejusque assecas adit, legationemque suam renuntiat. Adit etiam Theophili nomine iterum ac tertio Hieronymum, sed commissas sibi ad hunc literas reddere nunquam voluit. Quumque dicceret S. Pater, *Si legatus es, redde legationis Epistolas: si Epistolas non habes, quomodo legatum te probabis? Respondit se habere quidem literas: adjuratum tamen ab Jerosolymorum Episcopo, ne eas redderet (Ibid.).* Ita studiosum se Joannis manifesto prodens, spem pacis omnem percinit, reque infecta discessit. Discedenti Joannes Apologiam pro sua causa ad Theophilum deferendam dedit: cui concinnandæ operam ipse suam Isidorus contulerat, *ut idem esset, quemadmodum Hieronymus exprobrat, et dictator et bajulus literarum (Ibid.).* Has deinde litteras idem Jerosolymorum Episcopus quaquaversum misit, utque per totum orbem diffunderentur, præsertim vero ut *Occidentalium Sacerdotum aures**

commoveret, summo studio egit. In illis appetitum se ab Epiphanio per summam injuriam, minime vero ob violatam ulla ex parte Origenianis degnatiibus Adem, ex eo potissimum declarabat, quod suam illę communionem nunquam refrigerat. Proinde Hieronymum, totque cum eo Monachorum choros, quasi factiosos homines, atque hostes publicos traducebat.

IV. Nec sane res male ex Joannis septentia successit, occupatus siquidem hisceo ejus literis, atque Isidori insurrectionibus Theophili animus ægre forratus est, Hieronymum pacis conditiones, ad quas illum per legatum suum invitaverat, respuisse. Diu igitur multumque fuit, quum nullas ad eum literas dedit, neque ab illo scriptas ad se ullo responso dignatus est. Sed numquam tamen ab officiis cessavit S. Pater, et subiratum contra se malis adversario[r]um instigationibus virum cætera eximiis virtutibus præditum, siveque ante studiosum delinire, et qua voce, qua scriptis interpellare nunquam destitit. Tandem et vicit crebris officiis hominem, qui diuturnum silentium rupit, et subamaras quidem, sed literas tamen ad S. Doctorem dedit. In his eum priu[m] de sacrorum Canonum observantia monet, quod nimirum Episcopo suo Jerosolymitano non obsequeretur, eique communicaret, et fratrem Paulinianum rite ordinatum contendere. Queri deinde videtur, quod Origeniano nomini, ejusque ingenit amatoribus usque adeo infensum se gereret, ubi nullum Fidei dispendium esset. Hæc nos excepiimus querimoniae potius, quam amicillarum et benovolentiæ signa ex ipsiusmet S. Patris responsione ad Theophilum, quæ locum in recensione nostra Epistolarum tenet LXIII. et quam hic referre operæ pretium est. Meminit, inquit, *B[ea]titudino tua, quod eq[ue] tempore, quo nobiscum tacebas, numquam ab officiis meus sermo cessaverit: nec consideraverim quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere conveniret.* Et uinc sumpvis Dignationis tue Epistolis, fructum aliquem cepisse me video Evangelicæ lectionis. Et paulo post, *Quod de Cananibus Ecclesiasticis mones, gratias aginus: quem enim diligit Dominus corripit, et flagellat omnem filium, quem recipit.* Sed tamen scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi iura servare, nec Patrum transferre terminos, semperque meminisse, Romanam fidem, Apostolico ore lundatam, cuius se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur. Denique: *Super nefaria hæresi (Origeniana tuique) quod multam patientiam geris, et putas Ecclesiæ visceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis Sanctis displiceret, ne dum paucorum pœnitentiam præstoluris, nutrias audaciam perditorum, et saeclo robustior fiat.* Ille data est Epistola anno circiter 397; hoc nimirum spatio temporis, in eujus describenda historia versamur, ut satis manifesto in Chronologicis ad eam Notis ostendimus.

IV. Sed et alia paulo ante, ab anno scilicet 503. mediis in altercationibus scripsit S. Pater, quæ hec in unum recensere historiæ series atque ordo jubet. Priore loco venit Epistola ad Marcellam numero

prænotata LIX. qua sanctæ feminæ respondet quærenti inter cætera, quid illud sit, quod per transitum in ejus Opusculis legisse dicebat : quod Agni, qui stant a destris, et bœdi qui stant a sinistris, Christiani essent atque Gentiles, et non potius boni et mali. Respondet autem, hoc se scripsisse aliquando, minime quidem recordari : quantum tamen dictanti subito memoriae occurrit, secundo contra Jovinianum volumine ab se nescio quid simile disputatum. Conjecimus adeo nos S. Patris Epistolam (quando propiora ad verum argumenta non suspetebant) post aliquot annos, duos puta, aut tres ab exaratis contra Jovinianum libris, nam neque alia, quam quæ in Præfatione Commentariorum in Jopam memorantur, et ab anno 392 ad 395 elucubrata sunt, videtur Marcella præ oculis tunc habuisse : neque Hieronymus ita recens vulgatos abs se contra Jovinianum libros significat, ut rem animo repetenti, ille demum locus occurreret. Per idem tempus, sive ipso 395 exente anno, subito febri correptus eximius ille Altiniensis Ecclesiæ decor, in quo uno Clericalis vita ornamenta omnia reposita videbantur, Nepotianus diem obiit. Erat illi jam inde a puero, ut sepius narratum superius est, Hieronymus omni voluntate addictissimus, accedente ad cæteras Sancti adolescentis laudos, quæ amorei ab invitis extorquerent, vetere avunculi ejus Heliudori cum S. Doctore amicitia, quæ causas benevolentiae conduplicaret. Denique cum ipse, *luctante anima*, supremas jam voces emitteret, apprehensa avunculi manu necessitudinis cum Hieronymo recordatus, *hanc*, inquit, *tunicam qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mihi, æstate patri, fratri collegio, et quidquid a te nepoti debebatur affectus, in illum transfer, quem mecum pariter diligebas*. Atque in talia verba defecit, avunculi manu, *mei (Hieronymi) recordatione contractans*. Itaque illo ad superos translato, non potuit S. Pater quin vicem suam, et amici Heliudorij doleret, seque et illum, quoad ejus fieri poterat, consolaturus, in defuncti laudibus celebrandis tantisper acquiesceret. Arripuit itaque stylum, et LX. in nostra recensione Epistolam ad Heliodorum scripsit, quæ ut in Chronologicis ad eam Notis, ita debet initio anni 396, initio adfigi, ut neque ulterioris differri, quod passim docti homines faciunt, neque rursus preponi jure possit. Argumenta quibus id evicisse nobis videmur, recolenda omnino, atque buc transferenda sunt, ne iisdem repetendis longiores æquo sumus, et filium abrumpere necesse sit historiæ quam teximus.

V. Ab hac panegyrica, ut ita dicam, Epistola ad Commentarium adornandum in Jonam se contulit S. Pater, quod opus intra anni 396 fines conjicimus, licet subsequentis initia attigisse, et nobis ipsis persuasum aliquando fuerit, et quas S. ipse Pater rationes init in Prologo, indicare videantur. *Triennium*, inquit, *circiter fluxit, postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Michæam, Naum, Abacuc, Sophoniam, Aggæum; et alio opere detentus non potui im-*

pler quod cœperam : scripti enim librum de Illustribus Viris, et adversum Jovinianum duo volumina, Apologeticum quoque, et de Optimo genere interpretandi ad Pammachium, et ad Nepotianum, vel de Nepotiano duos libros, et alia quæ enumerare longum est. Scilicet Nepotiani Epitaphium, qui liber sive Epistola verbis de Nepotiano indicatur, et quem nos anni 396 initio affigendum diximus, ut neque ulterioris differri, neque rursus preponi ullo modo possit. Adeo cum a priorum quinque Prophetarum interpretatione, ipsoque libro de Viris Illustribus, ad hujus Epitaphii elucubrationem (quod est ab exacto ut multum anno 392 ad 396) plus quam triennii spatium intercedat, idque per Hieronymum putare liceat, qui circiter adverbio usus est : haud tamen licet ad subsequentem usque septimum supra trecentesimum nonagesimum excurrere, ut satis sibi illa temporis notatio constet. Aliter jam non triennium dicere S. Pater debuisset, sed quadriennium : in quam lectionem qui locum ejus sollicitare ausus est vir cetera doctissimus, tenere et contra librorum omnium fidem egit, ut suo nos loco ostendimus. Hoc igitur, quanto quidem serius licet, hoc tamen anno, post circiter triennio interceptos in minores Prophetas Commentarios, Pammachii precibus superatus ad Jonam explicandum se contulit.

Facile etiam eidem Pammachio, sibi cum primis conjunctissimo, opus inscrispsit : tametsi in editis libris, et quibus contigit ad hanc diem uti mss. minime ille quidem, sed *Cromatius Papa venerabilis* in Præfatione compellatur. Diximus hac nos de re in Notis ad eum locum : nunc aliud, nec sane præter verisimilitudinem, in mentem venit. Fuerit olim in aliquo exemplari scriptum Chromati, pro quo monuerit Antiquarius ad libri oram Pammachi restitendum : alius qui exemplar illud sibi describendum sumpsit, literas, mētemque ejus, qui emendaverat, non assequutus, pularit ibi compendiariis notis non Pammachi (quandoquidem Chromatius in textu legebatur) sed *Papa Venerabilis* significari, quod et hujus propria honoris significatio est, et similitudinem littarum quamdam habet, atque hæc adeo verba pronomine illo intruserit. Ut ut habuerit se res, certe hunc a se fuisse Pammachio inscriptum Commentarium, asserere ipse alibi Sanctus Pater videtur, ubi ipsum alloquens amicum suum, *Tertio*, inquit, *post longi temporis silentium Abdiam et Jonam tibi imperanti edisserui (Præf. lib. III. in Amos)*. Sed et pluribus hic locus difficultatibus obnoxius est, et ut sæpe alias diximus, et dicturi infra sumus, commodo opus habet interprete : aut tota isthæc de Commentario in Jonam historia, depravatis alicubi interpolatorum fraude testimoniis, componi nequit. Cæterum insignis in rem nostram locus est in caput II. ex quo adhuc Origenismi factionibus agitatam Jerosolymitanam Ecclesiam, cum ea scriberet Sanctus Pater de corruptione et incorruptione corporum, liquet. *Hoc*, inquit, illi (Origenistæ) ad Occasionem suæ ducunt hæreseos, ut sub persona Christi reviantur Antichri-

stum, *Ecclesias teneant, ut ventrem pinguissimum nutritant, et carnaliter viventes, contra carnem disputatione*. Joannes scilicet, ejusque asseclæ Origenis defensores, neque enim alium quam Episcopum denotant verba *ut Ecclesias teneant, quemadmodum erroribus irretitos Origenianis illa contra carnem disputatione*; scitum est enim, quod cum corporum resurrectionem fateri cogerentur, carnem nominare refugiebant. Hieronymus contra Joannem, *ad decipiendas aures ignorantium novies corpus, et ne semel quidem carnem nominas*. Denique Russinum proprius illa perstringunt, *ut ventrem pinguissimum nutritant, quem saepius alibi Sanctus Pater, pinguem et nitidum et bene curatae hominem ridet*.

VI. Acuit quoque stylum per hæc tempora Hieronymus in Vigilantium, qui cum ante ferme biennium apud eum fuisset in Palestina, Paulini ut videtur litteris commendatus, sibi ipse defuit, nullumque ex illo contubernio atque exemplis monachorum fructum percepit: unde et ipso quo advenerat, vel subsequenti proxime anno ejus pertæsus vita discessit. Fuerat hic subdola mentis homo natione Gallus (Baronius Hispanum putat) Sulpitii Severi ad Paulinum Nolanum, et Paulini ad Hieronymum litterarum portitor, atque horum fortasse testimoniis inflatus, aliis suum fecerat, et ad Presbyteratus quoque gradum elevatus est. Cum Bethleem apud S. Doctorem diversaretur, Russino, ut creditur, aures accommodavit, eoque auctore Hieronymum respectui habuisse in eo dicitur, quod et legere palam Origenis libros, et sequi errores auderet. Cui S. Doctor licet multis satisfacere contendisset, haud tamen persuasit, sive edocere effrenem ejus ingenii licentiam valuit: quin potius ab ipso per summam injuriam hæreos accusatus est, in eamque pertractus criminationem et calumniam amicus ejus Oceanus, qui Roma tunc temporis se transtulerat in Palestina. Neque magis acquievit ille testimonio Presbyterorum Vincentii et Pauliniani (qui tunc forte e Cyro Hieronymum fratrem inviserat) neque denum Eusebii Cremonensis pro recta S. Patris fide judicium est veritus. Recepit tamen se tandem aliquando, et facti poenitens, veniam abs Hieronymo petiit, eidemque de Resurrectione, deque carnis veritate verba facienti, manibus et voce applausit. Ita sive ex animo reconciliatus, sive reconciliationem simulans, decessit e Palestina: cuius discessus causam satius duxit Hieronymus ad Paulinum de illo scribens, quem sibi commendaverat, silentio præterire, quam dicere. Cur, inquit, Vigilantius tam cito a nobis profectus sit, et nos reliquerit, non possum dicere, ne lædere quempiam videar: tamen quasi prætereuntem et festinante paululum retinui etc. R ingressus autem in Occidentem, atque hanc proprie Italie partem ac regionem pertransiens, inter Adriæ fluctus, Cottiique Regis Alpes, denuo Hieronymum ejusque amicos reprehendere, et tamquam hæreticos traducere occœpit, quin etiam in patriam redux lacesse scriptis S. Doctorem, et voluminibus suis ubruere non dubitavit. Suarum proinde partium esse existi-

mavit Sanctus Pater, quamquam non is esset Vigilantius, qui responsum mereretur, purgare obrectoris impudentissimi accusationes et calumnias: de ditque ad eum Epistolam in recensione nostra LXI qua et singulas ejus malignas postulationes refellit, et ut aliquando vero ex animo resipiscat, et poenitentiam agat, hortatur. Scripsisse autem eam circa anni 396 finem vel subsequentis initia, ex hac tenus dictis liquet; jam enim redierat Vigilantius in Occidentem, et S. Doctoris cum in itinere, tum in patria famam atterebat; decesserat vero e Palestina sive Bethleem monasterio, cum degeret ibi adhuc Vincentius, quem anno 397, nisi si etiam mavis circa præcedentis finem, certe quidem *multo tempore ante Russinum Romam venisse*, ex Apologæ libro tertio discimus.

VII. Ejusdem est temporis, ut et ferme argumenti, quam dedit S. Pater LXII. in recensione nostra Epistolam ad Tranquillinum, qui ab eo petierat de librorum Origenis lectione, utrum vitanda illa penitus esset, ut Faustinus nescio quis contendebat, an, quod alii passim existimabant, permittenda ex parte. Cui S. Pater, qui sententiam hancce alteram præferre nequaquam dubitat, asserens eos, qui in amorem Origenis nimium, vel in odium stomachi sui pravitate ducentur, maledictio Prophetico subjacere, *Væ his qui dicunt bonum malum, et malum bonum: auctor est tamen, ut in ejus auctoris scriptionibus cautus incedat, approbatis melioribus, sequioribus rejectis*. Elucet hinc vero satis aperte temporis nota; jam enim ex Oriente invidia nominis Origeniani Occidentem pervaserat, ibique inter variorum studia, turbas cire jam coepérat: quæ sane non alium quam 396 annum aut subsequentis initia designant.

VIII. Sed fit eadem multo etiam clarior ex Oceanî, Romæ tunc degentis, mentione, quam ingerit in eadem Epistola S. Pater, et qua notatu non indiget eorum temporum memoria continetur. Succurrat igitur menti quod diximus paulo ante, suis Oceanum superiore proxime anno Jerosolymis, sive in Bethleem monasterio, ubi praesens a Vigilantio, qui pariter ibi tunc agebat, hæreos accusatus est. Post aliquod spatium temporis, eodem tamen anno ad finem properante, dum in utramque partem de Origeniana doctrina contenditur, subita Barbarorum irruptio plures Romani imperii provincias, hasque inter Palestinam aut depopulata est, aut certe cladis proximitate perterrita. *Ecce tibi* (inquit, Sanctus Pater Epistola ad Heliodorum LX.) *anno præterito* (scilicet 395) *ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos, non jam Arabiæ, sed Septentrionis lupi, tantas brevi provincias percurrerunt*. Quot monasteria capta? quantæ fluviorum aquæ humanae cruore mutatae sunt? *Obsessa Antiochia, et urbes reliquæ, quas Halis, Cydnus, Orontes, Euphratesque præterfluent*. *Tracti greges captivorum: Arabia, Phœnicie, Palestina, Ægyptus timore captiæ*. *Vixdum hæc scripserat*, cum ipsa sibi ob oculos Palestina, Barbarorum coruscare gladios suisque imminere cervicibus sensit. *Hunnorum* (inquit Epist. LXXVII.) *examina*

perniciibus equis hue illucque volitantia, cœdis pariter ac terroris cuncta complebant... Insperati ubique aderant, et famam celeritate vincentes, non religioni, non dignitatibus, non ætati parcebant, non vagientis miserebantur infantiae... Consonus inter omnes rumor, petere eos Jerosolymam, et ob niniam auri cupiditatem ad hanc urbem percurrere... Tunc et nos compulsi sumus parare naves, esse in littore, adventum hostium præcavere, et sacerentibus ventis, magis Barbaros metuere, quam naufragium: non tam propriæ saluti, quam Virginum castimoniae providentes. Erat illo tempore quædam apud nos dissensio (de Origenis scilicet doctrina cum Joanne Jerosolymitano, Russino aique aliis Origenistis concertatio, et Barbarorum pugnam domestica bella superabant. His rerum angustiis et bellorum terrore percusus Oceanus, qui cum Sancta Fabiola Jerosolymam venerat (voluisse tamenque in Sanctis locis reliquum vitæ degere) despondit animum, atque una cum sancta semina in patriam, Romam videlicet, reversus est. Nos (subdit Hieronymus) in Oriente tenuerunt jam fixæ sedes, et inveteratum sanctorum Locorum desiderium: illa (Fabiola, ejusque itineris comes perpetuus Oceanus) quæ tota in sarcinis erat, et in omni urbe peregrina, reversa est ad patriam. Trahebatur jam itaque annus 396, et valde etiam processerat, ut ex consequentibus planum fieret. Joannes enim Jerosolymitanus jamdudum suam illam adversus Hieronymum Apologiam, ut in alias plerasque orbis partes, ita et Romanum miserat, ubi et plurimum animos jam commoverebat. Alia ex parte restiterat jam strenue Oceanus turbis, quas scriptura illa in Urbe pepererat, corumque insipientiae occurrerat, qui se patiebantur Origenistarum artibus decipi. Atque hoc quidem omnia S. Pater cum Tranquillino respondit, ab ipso primum narrante didicisse se indicat: que haud sane levis est ab Oceani regressu in patriam, temporis intermedii nota. Quod, inquit, dicas, *Origenis multos errore deceptos, et sanctum filium meum Oceanum illorum insanias repugnare, et doleo simul et gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices, aut ab erudito viro errantibus subveniunt.*

IX. Per idem tempus sive anno fere medio 397 scripsit Hieronymus ad Principiam in Psalmum XLIV. et aliquanto post ad Pamphilium quoque de morte Paulinæ: quarum Epistolaram cum satis abunde sit explorata epocha in chronologicis ad eas Notis, non est cur iisdem edisserendis diutius immo-remur. Sed et Augustini ad Hieronymum litteræ luc temporis referendæ sunt, quibus ei gratiam habet, quod pro subscripta salutatione plenam Epistolam sibi reddidisset. Hæc autem jamdiu olim intercidit, nec supra quam conjectura colligere licet, eruditæ existimant, in ea Hieronymum de Origene ejusque erroribus capta occasione suis loquutum, et Hipponeensem Episcopum pietate jam tum florentem atque eruditione, quicum sibi notitia aliqua intercesserat, monere voluisse, ut ab serpentis in dies magis lue Origenismi caveret. Enimvero istæ Augustini Responsio (quæ ejus secundæ sunt ad Nostrum litteræ) de Origene præ-

sertim loquitur, cuius tamen errores sibi parum notos postulat indicari. Illud, inquit, de prudentia doctrinæque tua desiderabam, et adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa ejus (Origenis) errata, quibus a fide veritatis ille vir tantus recessisse convincitur. Quanquam vero data ea fuerit hocmet anno Epistola, redditam tamen est multo serius, et post saltem anni intermedii spatium. Denique S. Pater ad Castricum, Pannoniū hominem, scripsit, cuius sane fuit admirabilis aduersus eum amor ac studium; nam licet oculis laboraret, ejus invisendi cupiditate, iter in Palæstinam instituerat, ac venerat usque Cissam, nihil veritus Adriatici Maris aestus, et Ægei atque Ionti subire discrimina, ut nisi eum pius fratrum retinuisset affectus, voluntatem opere complessset. Acceperat autem hæc Hieronymus de illius erga se prolixissima voluntate ab Heraclio Diacono, quem Amabilis quidam, ejusdem regionis, sive Pannonia Episcopus, Bethleem miserat, ut explicationem decem Isaiae visionum, quam alias sæpe a S. Doctore flagitaverat, præsens ille impetraret. Quod quidem cum obtinuisset, Epistolam quoque S. Patris Castricio deferendam accepit: ex quo intelligas utramque ad unum idemque tempus scriptiōnem pertinere.

X. Altera autem isthæc in decem Isaiae visiones tum chronicā nota insignior, tum elucubrationis genere multo est nobilissima. Quamquam se ait S. Pater, *pro angustia illius temporis, quid sibi videretur in singulis, brevi sermone perstrinxisse: reque ipsa historiam tantum, quod Amabilis petebat, edisseruerit.* Postmodum tamen, cum in totum Prophetam Commentarios scriberet, atque eo loci pervenisset, superfluum ratus aut eadem rursus iterare, aut in uno opere diversas sententias ponere, quintum in Isaiam Librum ex hoc fecit, qui quondam solus editus est. Verba sunt Hieronymi in Praefatione ejus Libri ad Eustochium, cujus vestigia accurate persequimur. In priore autem Praefatione ad Amabilem, *Hucusque, inquit, per litteras flagitabas, ut tibi decem visiones, quæ in Isaia obscurissimæ sunt, historicæ expositione dissererem... meque retractantem, et molestissimum explanationis genus in tempus aliud differentem, sæpiissime commonebas.* Hoc autem anno misisti filium nostrum Heraclium Diaconum, qui me manu conserta in jus vocare, et promissum per momenta exigeret. Et sub linem, *Si latius, ait, nitar expondere, multis libris opus erit, et exactoris mei navigatio in annum alterum differetur.* Itaque ut vis, singulis testimoniis breves sententiolas coaptabo, ut non tam exponam quid sentiam, quam paucis verbis tibi sentienda dimittam. *Dictamus hæc, non scribimus: currente Notariorum manu, currit oratio.* Temporis autem notationem quod spectat, non videtur ambigendi locus, quin sit anno 397 adtribuenda, quo primum Heraclius e Palæstina regressus est in Pannionam. Nam cum iterum ex hac regione in Orientem contendit, Vitalis Presbyteri literas ad Hieronymum detulit, quibus iste respondens, *Isaiæ Prophetiam memora^t, quam inter decem visiones nuper interpretatum se dicit.* Agebatur vero tunc annus 398, ut mox suo loco certis argu-

mentis ostendemus, et præcipue ex alia ejus utique anni Epistola ad Lucinum compertum est, ubi eadem usus illa temporis notatione, *Nuper*, se ait S. Pater, *visiones Isaiae valde obscurissimas historica explanatione disseruisse*. Igitur præcedenti proxime anno edisseruit, ut et illam, de qua diximus paulo ante, Epistolam, ad Castrucium dedit.

CAPUT XXIX.

I. *Ruffinus in Occidentem reversurus cum Hieronymo in tempore Anastasis ex inimicitia redit in gratiam.*
 II. *Annus, quo id contigit, novis argumentis adstruitur.* III. *Num hoc tempore, et Ruffini Melaniaque cum primis opera extinctum penitus schisma Jerosolymitanum, sartaque pax sit inter Joannem quoque et Monachos reliquos?* IV. *Argumentis pro asserentium parte respondetur, aliaque afferuntur quæ id negant.*
 V. *Quædam obiter de Palladio.* VI. *Interea S. Pater in adversam valetudinem incidit, et febri per tres menses laborat.* VII. *Scribit nihilominus quædam quæ recensentur.* VIII. *In his Commentarios in Matthæum.* IX. *Et contra Joannem ad Panachium, et ad Theophilum.* X. *Tempus scriptorum istarum asseritur, et vindicatur.* XI. *Denum instaurata iher omnes pace, scribit ad Fabiolam de Veste Sacerdotali.*

I. Post actam tot annos in Oriente vitam, Russinus, sive turbarum, quæ Jerosolymitanam Ecclesiam exagitabant, pertæsus: sive, quod proprius ad verum est, ut Melaniæ, iter Romam aliis de causis medianti, obsequeretur, et lateri comes adhæreret, in Occidentem remeare ad patrias sedes constituit. Antequam vero se itineri daret, suarum esse partium duxit, sollicitare ad pacem concordiamque Hieronymi animum, ut ne offendum ac dubium de sua fide horum, nova injuria cumularet, privatumque inimizum, a quo sibi valde metueret, in Palæstina relinqueret. More itaque solemni in Anastasi, post Missæ sacrificium, junxit cum Hieronymo dexteram, atque animis utrinque ad pacem compositis, ex inimicitia redit in gratiam. Sunt qui putant in hac pace errores Origenis silentio damnatos: alii Russinum nullius erroris compertum fuisse dicunt; se enim ille magnifice jactat lib. II. *Invectivarum, Nunquam ego sequutus sum errantem aut alium quempiam, nisi Ecclesiam Catholicam separar.* Numquid mea aliquid proserre potes scripta, in quibus me vel in juventute errasse convineas? Sincere Hieronymus ac bona fide, In Anastasi, inquit, immolato Agno, dexteras junxit: et paulo ante, Pacem deditus, non haeresim suscepimus: junxit dexteras, abeentes prosecuti sumus, ut a privata dumtaxat similitate tunc se animos recollegisse, indicet. Cæterum quod Anastasim nominat, locum in quo ad concordiam coaluerunt, Templum Dominicæ Resurrectionis significat, a Constantino Magno olim exstructum, et Christi Resurgentis memoriae dedicatum. Duo quippe Jerosolymæ templo sive basilicas magnus ille Imperator extruxit, quorum alterum in loco Passionis, quod et Crux et Martyrium, appellabatur, alterum in Resurrectionis loco, cui proprium Anastasis

ex Græco idiomate nomen fuit. Præcaldum itaque a Benedictino Editore satis supine, qui *Anastasius in laudato Hieronymi textu pro Anastasi Legit*: quia nos vocem restituimus. Alibi S. Pater illibz contra Joannem, Nonne, inquit, cum de Anastasi p̄gereret ad Crucem etc. ubi et Græcis literis Avæctos cibices nonnulli præferunt. Sed hæc hacenus.

II. Annus, quo hæc contigerunt, seu quo Russinus in Occidentem navigavit, quin hic ipse spherit 397 ad quem demum per rerum Hieronymianarum narrationem devenimus, minime inter eruditos ambigitur. Id ipse etiam nuperus Vitæ Ruffiniane scriptor Fontaninus pro certo habet, in eamque tem multa ex Antiquis testimonia congerit, et Paulini Nolani cum primis, cuius etiam Epistolatum ac Natalium ordinem et Chronologiam religere ex hac preconcepcta opinione audet. Pace tamen doctorum hominum dixerim, videntur hi nobis hallucinari, partim quod minus accurate exp̄nderint, qua proprie anni parte dederit Russinus se viæ, partim etiam quod hæc cum aliis ex Hieronymo testimonis comparare neglexerint. Pendent enimvero multa cum Hieronymianæ Vitæ, tum historiæ eorum temporum, et Origenianæ cum primis causætiomenta ex recte consignata Russini discussus epocha: quæ causa est, cur his tantisper immorari nos deceat. Primum itaque ex Palladio, qui Melaniæ iter, quacum erat Russinus, describit in Historia Lausiaca, compertum certumque est, eos percito cursu fuisse ex Oriente in Italiam transvectos. *Navem*, inquit cap. CXVIII. ascendit, et Cæsarea navigans, viginti dierum spatio Romanum venit. Comperita deinde est ex Paulino, cum illi terrestri iunere Romanum versus, Nolam in Campania advenirent, que anni tempestas agebatur. Initium hemis veris. Cum enim Epistola XXIX. ad Sulpitium Severum dicat, Victorem monachum ejusdem Severi tabellarium, Nolam iis diebus advenisse; quibus Melania quoque advenierat e Palæstina, in præcedenti ad eundem scribit, illum abs se Nolæ susceptuni decadente jam HIEME. Igitur sub hiemis finem, quibus verbis Februarii exitus, potius quam Martii exordia significantur, ut Victor ille, de quo Paulinus id refert, ita et Melania cum Russino sito Nolam, ad familiæ suæ cognatos diverterat. Placet audire Paulinum iterum. *Reliqua*, inquit, „as (Melaniæ) negotia ac tempora transibo, et hoc ipsum, quo reineant navigavit, ut cursum ejus emuler, transfretabo, quo citius sermonem meum in ejus Adventu exponendo determinem: in quo magnæ Dei gratiae spectator fui. Neapolim urbem brevi spatio a Nolana, qua degimus, civitatem distinbam, advecta est, ubi filiorum nepotumque occursu excepta, mox Nolam ad humilitatis nostræ hospitium festinavit. Porro autem si hieme decadente (Epist. XXIX.) Nolam venerunt, et ante virginis dies navim in Cæsareæ portu concenterant, par utique est credere, cum pridem Jerosolyma discederent terrestri itinere, imo et antequam discederent, cum pacem abs Hieronymo impetrarunt, attum vix tum cœpisse. Sentit autem, nisi his fallor rationibus subducendis, eum

597, ut volunt, cuius hēnpe primus adhuc mensis Januarius ageretur, credi néquaquam posse. Multa enimvero sunt scripta Hieronymi et gesta, quæ huicmet anno non inēunt laitum, sed et satis adulio, nemine jam dissentiente; tribuuntur, quæ tamen pacem cum Russino præcessisse, certo certius liquet. Ejusmodi sunt quæ superiori proxime capite recensimus; et Epistola cum primis illa S. Patris ad Theophilum; ubi Sanctis displicere sit quod super nefariā hæresi multam patientiam gereret (Ep. LXIII). Series quoque rerum Hieronymianarum ab adornatis in Jonam Commentariis; quos intra præcedentis proximè anni hñes conjicere vix potuimus, ad hæc usque tempora; haud sane potest paucissimorum, qui intercedunt mehisiū spatio comprehendunt.

Sed jam suis proprio argumentis opinionem illam confutemus, et qui ab ea stant, haud statim constare sibi, ostendamus. Librum S. Patris ad Pammachium contra Joahem Jerosolymitanum suisce hoc anno 397 conscriptum autumant: Quin imo id magno conatu agunt, et ut vere quod res est, dicam, per vim atque invitum hue eum cogunt, qui post ferme biennium scriptum se prodit. Fuerit tamen, ut volunt, hoc anno scriptus; quando neque altius ipsi repeti posse ullo modo; sentiunt, neque ut hypothesi suæ inseruant, epocha vetustiore opus habent. Ille ego ipsum evincere ab palamque ostendere, nondum illo anno Russinum ex Oriente in Italiam træjicisse. Enimvero si advenit ille decedente hieme, liber circa autumnum exaratus omnino est: et siquidem uno eodemque anno 397; cum illius adventus; tutti ejus elucubratio contigit, hæc tamen illo posterior dimidio ferme annis est; quantum scilicet ab hiemis fine ad finem festatis; sive autumni exordiunt intercedit. Dabo rei testimoniū ipsummet sanctum Patrem, qui sub ejus fine libri; scribere eum se post pauco menses a Pentecoste, puta augusto aut septembri mense; significat. Nos, inquit; ante paucos menses circa dies Pentecostes, cum obsecrato ēdile, omnis mhdus famjanique venturum fideliter fornitaret; quadraginta diversæ cœlitus et sexus Presbyteris suis obtulimus baptizandos. Atqui omnino præcedere Russini discessum in eorum hypothesi debet, Idque est eorum disputationis præcipuum, tum aliis de causis; eum præsertim, ut quo tempore ille in Occidentem remeavit, sublatum jam penitus dicant schisma Jerosolymitanum, sartamque inter omnes gratiam. Igiliū post eum Libram, qui scribi ante annum 397 omnino non potuit, Russinus advenit: advenit adeo subseqüentis anni 398 initio.

Hæc ex illorum, quæ contra sé pugnant, rationibus. Cæterum hocce demum altero anno Melaniam cumque ea Russinum in Occidentem navigasse, pleraque alia Veterum testimoniā sunt, quæ facile persuadeant. Palladius cap. CXVIII Melaniam affirmat post annos viginis septēm, ex quo ex Urbe se in Ægyptum contulerat, patriam repetuisse: qui nimirum temporis tractus ab ipso, inclusive, ut aiunt, anno 372 quo transvecta eu est, in 398 terminatur: Certum est enim a Palladio hunc una suppulari, tametsi duntata in-

choatum, maxime cum unum et alterum mensem pri- mæ navigationi impensum, ingruente jam hieme præcedentis anni 371, puta a novembre mense, eo numero comprehendisse, perquam sit verosimile. Adeo cum Paulinus rotundo usus numero reducem Melaniam dixit post quinque lustra, perspicuum est ex ipso computandi modo, minus eum suisce accurate, ut fieri in his amat, locutum: unde intelligi ad Palladii summam, atque explicari eum oporteat. Fontaninus tamen præpostero studio ad Paulini rationes redigere Palladium jubet: Qua in re falli eum et fallere, ut præconceptæ opinioni suæ inserviat, nemo non videt. Quippe alias Paulinus ipsemet hocce anno 398 non præcedenti, ut interpretantur, Russinum advenisse notat. In fine Epistolæ dudum laudatæ se ait, Vitam S. Martini, olim a Sulpitio Severo adornatam, Melaniae hospiti tunc suæ recitavisse, quemadmodum recitaverat illam antea Venerabili Episcopo atque doctissimo Nicetæ, qui ex Dacia Romanis admirandus advenerat (Epist. XXIX). Advenerat hic autem hie- me: adiuit enim die 14 Januarii, quo sancti Felicis festo solitum quotannis Natale carmen Paulinus ceci- nit. Quorum quidem Natalium, ut est eruditæ notatnum Baronio, atque ab ipso S. auctore colligitur, quintum illud erat, cui primum Nicetas interfuit: atque adeo anni erat 398, utpote a priore quintum: siquidem ab anno 394, ut certis argumentis Chisletius et Pagius evincunt, condi coepita illa sunt. Hujus igitur initio anni post Nicetam, Melania cum Russino suo Nola: acces- serunt: atque hæc verior eorum ex Oriente ad Patrias sedes regressus est epocha. Cur hæc nos latius persecuti sumus, quæ præter rem esse, prima statim fronte videbantur, ex consequentibus intelli- ges.

III. Persuasum vulgo eruditorum est, compositis Hieronymum inter ac Russinum animis, dataque invicem atque accepta salute, sublatum eo ipso suisce, atque extinctum schisma Jerosolymitanum, sartamque gratiam inter omnes, Monachos inquam reliquos et Joannem. Cujus quidem rei sane luculentum proferunt testimonium ex Palladio in Lausiaca ex anti- qua versione Heraclidis cap. CXVIII ubi de Russino et Melania loquens, conciliatam eorum opera pacem inter omnes prædicat. Illos, inquit, etiam quadringen- tos numero monachos, qui propter Paulinum se ad Ecclesia separabant, sanctas rursus Ecclesias reddiderunt. Nec sane diffidendum, quin pro Paulino legendum ibi sit Paulinianum, quemadmodum Vastelius olim ad- monuit, Hieronymi scilicet fratrem, cuius ordinatio- nem ab Epiphanio factam Joannes abrumpendit: communionis causam prætexebat. Congruit et nu- merus Monachorum, quem sane ingentem suisce, cum perstarent adhuc in schismate, significat sanctus iste Pater Libro contra Joannem his verbis: Tantam fra- trum multitudinem, et Monachorum choros, qui tibi in Palæstina non communicant. Alia ex parte par credere est, eos, sicuti Hieronymum auctorem habuerunt cum secessionem a Joanne facerent: ita ejus exem- plum, siquidem in concordiam ipse se primum resti-

terat, statim secutos. Itaque aiunt post triennale denique spatium sublatum schisma Jerosolymitanum quod solum calitus tolli posse videbatur.

IV. Contrarium nobis scriptiorum rerumque Hieronymianarum series persuadet, et nedum ad Russini usque discessum e Palestina (atque eum quidem 398 anno, non superiore proxime, ut illi sentiunt) sed et per aliquod adhuc temporis spatium, puta unius ferme anni, abstinuisse S. Doctorem, cumque eo Monachos Bethleemitas ab Joannis communione, existimamus. Non quod vere ineundae pacis parum Noster esset sollicitus, sed quod orthodoxa fides causa cadere videretur, si cum his qui hæreseos suspicione laborabant, facile communicaret. Denique instauratam ex integro concordiam, non Russini quidem aut Melaniæ, sed quemadmodum visum est etiam Baroni, Theophili opera, qui novo se studio interposuit, et quod pridem Isidori culpa non potuit, merito suo demum et gratia obtinuit. Constitit sententiae hujus veritas evidenti propemodum argumento paulo post, ubi subsequenti anno 399, aut certe quidem isto, in quo versamur, ad finem properante, quedam ostendeimus fuisse a S. Doctore contra Joannem scripta, atque ea quidem acriore quam alias stylo atque offenso magis animo, que profecto scribi, percussa jam pace potuisse, nemo sibi in animum inducat. Epistolam, inquam, ad Theophilum in recensione nostra LXXXII, et proprie librum hoc titulo ad Pamphacium *Contra Joannem Jerosolymitanum*: que cum evicerimus post Russini discessum edita, illud etiam quod urgemos, plane constabit, non eodem atque ille tempore, Joanneum ad concordiam gratiamque cum Hieronymo ac sociis suis rediisse. Eo itaque loci referenda pars isthæc disputationis est, sive que de illarum scriptorum epocha argumenta conteximus, hoc revocanda.

V. Quanquam ex his etiam que dicta sunt hactenus, ferre hac de re judicium congrue jam licet. Neque enim aut Russinus aut Hieronymus cum mutuam pacem illam commemorant, sive exprobrant sibi invicem, plus aliquid dicunt, quam quod privatæ simultati significet finem impositum. Imo aperte, et conceptis, ut aiunt, verbis, S. Pater, *Pacem*, inquit, *dedimus, non hæresim suscepimus*. Junximus dexteræ, abeuntes prosecuti sumus, ut vos essetis Catholicæ, non ut nos essemus hæretici: quibus tantum abest, ut redditam inter omnes pacem, ut vix aliud quam Christianæ inter duos urbanitatis, restitutæ dudum officia amicitiae notet. Palladii testimonium quod spectat, haud equidem scio quanti illud hac in re sit. Nihil certe veriti sunt doctissimi viri, quorum agmen Baronius dicit, ejus, utpote Russino ac Melaniæ, quibuscum aliquando vixit, amicissimi, eorumque addictissimi partibus, auctoritatem immixuere. Nec ignoramus, falsos tamen in hoc eos esse, quod hanc Historiæ Lausiæ auctorem, primo Helenopolitanum, ut ferant, in Bithynia, deinde Asponensem in prima Galatia Episcopum prolatissimum, cum cognomine alio Palladio Galata confuderunt, quem servilis nequitiae

hominem (*Prol. Dial. cont. Pelag.*), et Pelagianæ hæreseos instauratorem Hieronymus vocat, et Epiphanius indigere ait, *misericordia Dei, quia Origenis hæresim prædicat et docet* (*Epist. inter Hier. LI.*). Ut autem hinc illi fidei derogandæ nulla sit causa, maxima est tamen, quod nimium se Russini ac Melaniæ studiosum prodit, totusque est in hujus laudibus predicantis, in cuius etiam domo, cum Romæ diversa retur, omni officiorum genere cumulatum se, indeque profiscientem liberalissime adjutum testatur. E contrario iniquior in Hieronymum fuit, cumque Bethleem ageret toto anno 388, obloquenti contra S. Doctorem Possidonio solitario aures accommodavit (*cap. XXI.*), eique summa omnia præ Hieronymo tribuit: quæ minime ipse capitibus LXXVII. et CXXII. Historiæ suæ diffitetur. Prætero fortassis posse etiam eo sensu verba ejus explicari, ut exemplo quidem Melianæ ac Russini, quæ secuta postmodum est Monachorum reconciliationem, non praesenti eorum operæ attribui velit.

VI. Abstinebat itaque adhuc Hieronymus, ejusque socii Bethleemitæ ab Joannis Communione, cumque duriore fortuna illa, quam diximus paulo ante, conflictabantur, cum hoc ipso anno 398 novus laborum cumulus accessit, et adversa S. ipsum Patrem valentudo invasit. Corripuit eum primo febris vel ab exente superiore proxime Decembri, vel certe quidem primis statim hujuscè anni diebus per subsecutos tres menses, initio quidem toleranda, deinde ingravescens in dies magis, ut tenue ejusque fractumque laboribus corpusculum lecto adegerit, et miserum in modum depopulata sit. Tandem melius ei fuit, et in diebus Quadragesimæ assurgere ex morbo cœpì et recreari. *Ego, inquit Epist. LXXI. ad Lucinium, longo tentus incommodo, vix in diebus Quadragesimæ, quibus Notarii proficicebantur, respirare cœpi.* Et in Prologo Commentariorum in Matthæum ad Eusebium, *Inminente, inquit, jam Pascha dictare me cogis, cum scios me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingrediincipiam.* Tum Epistola LXXXIII. ad Evangelum, *Ego post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus febri carere polui, et cum alteri me operi præpararem, paucos dies qui supererant, in Matthæi expositione consumpsi, tantaque aviditate studia omissa repetivi, ut quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis valetudini.* Hinc statim in febrim, et languorem, ex quo nondum bene convaluerat, relapsus, tenaci morbo ad annis fere finem continenter laboravit. Quo tempore ad Russinum Romanum Presbyterum (alium utique ab Aquileiensi) rescribens Epist. LXXIV. eum ipsum mensem, sive paucos dies Quadragesimæ, quibus res irare tantillum cooperat, cum his computat, quibus est continenter cum adversa valetudine conflictatus. *Nos, inquit, et hæc ipsa in lectulo decumbentes, longaque ægrotatione confecti, vix Notario celeriter scribenda dictavimus.* Et paulo post, *Ora pro nobis a Domino sospitatem, ut post duodecim menses, quibus iugis languere confectus sum, possim aliquid dignum restare scribere voluntati: et ignosce, si scutens oratio cursu non solito fluit.*

Nihilosecius a scribendo penitus abstinuisse il-

lum, ne pates. Imo vero quoties licuisset per febrium intervalla, aut scribere sua ipse manu, aut notarii dictare aliquid, nunquam prætermisit. Tot sane hoc ipso anno, quo sere continentem languit, et lectulo tentus est, habemus ab eo scripta, quanta hodie vix aliquis nostrum, qui litteris operam damus, integris viribus, et secunda valetudine, fortasse adornaret. Epistole ex his supersunt in nostra recensione a LX. III. ad LXXV. quarum unaquæque non inter amicos officia, sed de rebus gravissimis Tractatus continent. Prima cuiusdam Magno, cuius et Sidonius videtur meminisse, Rhetori Romano respondet querenti, cur in opusculis suis S. Pater sacerdotalium litterarum testimoniis uteretur (*Lib. V. Epist. X*): redditque facti rationem, et quatenus id liceat, et quorum exemplo id faciat. Noverat autem satis bene, cuius ille subornatus insurrectionibus quæstionem sibi proposuisset. Russini scilicet, quem ibi, ut vero ejus nomini parcat, propter amorem historiarum Sallustii Calpurnium cognomento Lanarium vocat. Et libro I. contra eundem, *Nimirum*, inquit, iste est Calpurnius Sallustianus, qui nobis per Magnum Oratorem non magnam morerat quæsitionem. Advenierat jam itaque Romanum Russinus, et creare nomini Hieronymiano invidiam satagebat. Altera est ad Lucinium Bæticum, quem, ut in proposito castitatis, adsentiente uxore ejus Theodora, perstet, hortatur, et, quemadmodum proposuerat, cito adnaviget Jerosolymam. Tum de jejuniis, de Eucharistie sumptione, deque Ecclesiasticis traditionibus disputat. Mentio, quam ægrotationis suæ facit, ex qua tum demum convalescere tantisper cœpisset, de anno hoc scilicet, cui Epistolam adtribuimus, dubitare non sinit. Accedit tamen alia eaque insignior temporis nota, ubi decem Isaiae visiones valde obscurissimas, quas dono ad Lucinium mittit, se ait nuper historica explanatione disseruisse. Nos quid illud nuper valeat, superius ostendimus. Idem character est subsequentis ad Vitalem Presbyterum de Salomone et Achaz qua multis docet pro certo habendum, Salomonem, et Achaz undecim annis anno filios genuisse, quamquam minime insicias eat, posse Scripturam, quæ id asseverat, alia ratione explicari. Rursum ægræ valetudinis suæ meminit in subsequenti ad Evangelum de Melchisedech, qua anonymi Auctoris librum resellit, negantem suis Melchisedech ex hominum genere, sed spiritum Sanctum vel Angelum. Ipse nedum hominem suis ostendit ex veterum maxime Christianorum sententiis, sed et Chananeum genere, ac si præstet Judæis hac in re fidem adhibere. Sem ipsum suis primum Noe filium. Denique et LXXIV. ad Russinum, quem Romanum diximus, dedit sub anni finem, quam ait se non tam lectulo decubentem, quam longa ægrotatione, et duodecim mensium jugi languore confessum Notario dicasse. Disserit autem in ea perquam eruditæ de judicio Salomonis, ac jurgio duarum meretricum, quod allegoricæ sensu de Ecclesia ex Gentibus congregata, ac Judæorum Synagoga exponit. Hæc nos Epistolarum velut argumenta paucis perstrinximus, ut mirari subeat, tantis de rebus hominem lectulo decubentem disseruisse.

VII. Sed et Scripturas, quod rei caput est, luculentissimis libris in eodem illo tempore exposuit. Commentarios inquam in Matthæum, a priore trium mensium febri vixdum recreatus (cum subito ex Oriente Romam navigaturus Cremonensis Ensebius, hanc sibi veluti sitaciam dari petiisset) quatuor solidis libris, vix autem quindecim dierum spatio, imminentे jam Pascha, profudit. Has notat ipse operis circumstantias S. Pater dudum laudatis Epistolis, ut illa ad Lucinium. *Et longo tentus incommodo, vix in diebus Quadragesimæ respirare cœpi.* Et alia ad Evangelium, *Ego post longum ægrotationem vix in Quadragesimæ diebus febri carere potui; et cum alteri me operi præpararem, paucos dies qui supererant, in Matthæi compositione consumpsi: tantaque aviditate studia omissa repetivi, ut quod exercitationi linguae profuit, nocuerit corporis valetudini.* Omnia autem luculentissime in eorumdem Commentariorum Prologo: *Satis, inquit, miror, Eusebi dilectissime, cur Romanum subito navigatus hanc tibi a me quasi sitaciam dari volueris, ut Matthæum breviter exponens, etc..... Si meminisses responsionis meæ, numquam in paucis diebus rem annorum peteres.* Et paulo post: *At tu in duabus hebdomadibus, imminentे jam Pascha, et spirantibus ventis, dictare me cogis: ut quando Notarii excipiunt, quando scribantur schedulari, quando emendentur, quo spatio digerantur ad purum, minime attendas: maxime cum scias me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingredi incipiam, nec possim laboris magnitudinem brevitate temporis compensare.* Porro autem Pascha eo anno Aprilis decima octava die contigit; nec sane est præter verisimilitudinem, et Sanctum Patrem sub præcedentis Martii exitum dictare cœpisse hoc operis, et Eusebium alia ex parte, non nisi post exactos Paschatis dies, quod est Maio ineunte, navigationi se commisisse. Intererat hanc temporis notam sedulo animadvertere: siquidem negotium facessit, ut postmodum explicabimus, quod videtur S. Doctor asserere, *post annum a Russini profactione, trajecisse Eusebium in Occidentem.*

VIII. Jam vero quod ait, *alteri se operi antea præparasse*, quam in Matthæum scriberet, locum divinationibus facit, quid isthuc tandem operis fuerit. Nobis nihil ad verum, aud certe veri similitudinem proprius videtur, quam Librum innui ad Painmachium contra Joannem Jerosolymitænum, cuius Apologia illa quaquaversum missa, multorum jam animos in diversa distraxerat, ut pati diutius non posset S. Pater, veram ac genuinam contentionis causam explodi, fas sam autem ab eo iracundiae suæ prætendi. At enim invidiæ plenum opus hoc erat, stylum in Episcopum suum acuere: adeo S. Pater de industria scriptioris ejus argumentum reticuit. Ad hæc non videtur summa illi ab Auctore manus imposita: atque hoc etiam in rem nostram cedit; primo enim ille est scribendis in Matthæum Commentariis interpellatus, dein febri recidiva oppressus, intereadum Librum premere morbo cogitur, Theophilii studio tandem instaurata inter omnes pax est. Denique Russinum Tractatus hic

latuit, in quem certe ferri toto iarum æstu non destitisset in Invictivarum libris. Niimirum neque cum elucubratus est, agebat ipse adhuc in Palestina, sed Romæ, neque ad ejus devenire manus potuit, quippe qui nec ab auctore perfectus, néquè ab eo in vulgus est editus. Hæc autem nos omnia in ea qua sumus mente confirmante magis, fidemque opinioni accrescant, non alio, quam quo diximus anno, hoc scilicet 398, elucubratum videri, in quem unum perquam commode adjuncta rei omnia convenient. Ejusdem porro atque ille (nemine jam dissentiente) anni est ut et argumenti S. Doctoris Epistola ad Theophilum LXXXII. quam aut præferre illi ordine mavis, aut postponere, per nos licet, tantum ne longo, atque ultra anni ejus terminos, intervallo separe. Illius itaque est novis adhuc argumentis epocha comprobanda, ex qua tanta rerum Hieronymianarum memoria, et certus, ut notatum superius est, schismatis Jerosolymitanæ finis innoscit.

IX. Ipso statim exordio Libri se ait S. Pater, ut ne possit vel impatientie, vel temeritatis reprehendi, hæc demum contra Joannem post triennium loqui. Paria habet infra num XIV. ubi de Epiphanius, quem Joannes multis offenderat, ille, inquiens, per totum exinde triennium, suas injurias devorat, privataque similitate contempta, fidei tantum correctionem postulat. Quibus notat ipse, initium ejus triennii unde ducat, ab anno scilicet 395, post Pauliniani consecrationem, postque datas ab Epiphanius ad Joannem litteras. Ab eo enim tempore laceratum tum palam se ab Epiphanius Jerosolymitanus Antistes reputans, jactare in eum maledicta, et qua voce, qua scriptis convicia ingere, nunquam destitut: quas ille injurias, tantum de fidei correctione sollicitus, tacitus devoravit. Scio, passim eruditos a superiori proxime anno 394, quo ordinatus est Paulinianus, triennium illud ita exordiri, ut in 397 ineunte exeat. Sed pari utique ratione poterant, a præcedenti 393 sumere initium; si quidem tunc primum Joannem inter atque Epiphanium dissensio coepit, atque ab eo jam inde est iste conviciis proscissus. Quod cum minime tamen præstent (rationes enim eorum omnes ab illa epocha everterentur) manifestum est, eos ita calculos subducere, ut hypothesi suæ inserviant. Sanctus vero Pater non aliud pro eo ac debuit, tempus manifesto denotat, quam quo in apertam simultatem Joannes erupit, post datas ad eum ab Epiphanius litteras, humanissimas quidem, et ~~parcipit~~, quas ille tamen contumeliis, ac virulentis obtrectationibus proscidit: postque diu exspectatam ab eo fidei satisfactionem, ad quam præstandam cum adduci nunquam potuerit, heresis suspicione gravissima laboravit, causamque Hieronymio et qui sub eo erant, Monachis præbuit, ut ab ejus se communione separarent. Uno verbo, ab eo repetit Hieronymus tempore, quo schisma Jerosolymitanum conflatum est, quod anno factum 395 ex historia præscripta liquet. Præter quam quod in eo etiam splendide falluntur qui a præcedente 394, triennium hoc repentunt, quod ineunte 397, conclu-

dunt, ac porro concludere ex eorum Hypothesi coadiunt: cum liquido tamen constet; sub finem anni, sive post patros nichil a Pentecoste conscriptum Librum. Alterum nigræ historiæ sanc ponderis argumentum ex eo sumitur; quod ait S. Pater num. XVII. abs se ante annos ferme decem Commentarios in Ecclesiastem elucubratos. Probatum nempe nobis est suo loco invictis argumentis, quia hic replicare longum esset, ad anni 388 finem Commentarios illos pertinere: cui si decem intermedios præterea addideris, ad hunc niimirum pervenies, cui Librum contendimus adscribendum. Denique palmarum illud est illi rei nostram, quod his qui aliter atque nos sentiunt, crutem figit ubi hum. XLI. Joanni calumnianti, quod proprium sibi saceret principatum S. Pater, respondet; Si de me et de Presbytero Vincentio dictis, satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus haec loqueris. Ob id enim et ego Antiochiam, et illæ Constantinopolim, urbes celebrissimas, deseravimus, non ut te in populis prædicantem laudaremus, sed ut in agri et solitudine adolescentis peccata defelentes, Christi fit nos misericordiam deficeremus. In hac enimvero, quam nos præcudimus, ejus Libri chronologia docere est in promptu, ex quo tredecim illi anni suppeditantur sint, ut sibi perquam bene et rerum series, et temporis ratio constet. Econtraario tortquent se misere, qui illum initio præcedentis anni adscribunt, nec tamen conciliare invicem possunt, atque eo tandem adducuntur, ut vel Hieronymum de inculta in computandis annis inclusare atdeant, vel ejusdem textui temere manus inferre, ac pro tredecim rescribi sexdecim volunt. Atqui S. Pater accuratissime rationes iniit; voluntque omnino; quod res erat, suppeditari tredecim eos annos a 386, quo uno verissime de se illud affirmante posuit, Antibchenæ Ecclesiae honoribus agros et solitudinem se prætulisse. Nam cum ordinatus est, haud equidem ut solitariam vitam ageret; ab ejus se amplitudine ac servitio subduxit, sed ut liberæ studiorum maxime causa peregrinaretur. Cum vero eo aīno post Damasi mortem unā cum Vicentio Antiochianū reversus est, utique ut in eremum coheredet, eam Ecclesiam deseruit, ad quam Ordinationis quicunque iure pertinebat, et in qua salis splendide; si libet; Presbyteratus frui gradu poterat: facile elinit; ut eo nūnca fungeretur, Paulini Episcopi, atque aliorum adhortationibus alliciebatur. Omnino igitur ab eo anno tredecim isto numerat, ac termino utroque via suppeditato, quod accuratissimum rationum est, ostendit ipse manifesto, et tamquam digito notat; annum quo haec scriberet, 388 Missus.

X. Eiusmodi hæc sunt argümenta, quæ nisi admundum fallimur, assensum ab invitis extorquent. Fatiendum est nihilominus, quædam posse objici quæ negotium facesseré videantur. Aique illud cum primis quod ait S. Pater hoc ipso Libro et numero dudum laudato de Pauliniano Fratre, Vide zum Episcopo suo esse subjectum, versari Cypri, ad visitationem nostram interduum venire non ut tuum, sed ut alienum, ejus ridelicit, a quo ordinatus est. Quod quidem, si ut con-

stitutus; anno 398, scribobat; vix conciliari posse videtur, ut ne vix quidem eum alio ejusdem testimoniis lib. III. contra Rustinum, ubi calumniali amulio, quod accusatores sui Romanum submississet, respondet, *Paulinius et Eusebius post annum ventra navigantis projecti sunt. Nempe hoc ipso anno 398 secundum medio Romanam navigasse Eusebium; acceptis in Matthaeum Commentariis, definitum est supra: unde quod tota disputatione ista contendimus, Rustinum hoc ipsorum invenimus ad Urbem accessisse, constare difficile potest: minime autem, si, quod videtur affirmare S. Pater, Paulinius una cum Eusebio navigavit. Hoc tamen enim id egimus, ut sub anni finem conscriptum hunc ab eo Librum ostenderemus, in quo fratrem suum dicit *versari Cypri; et ad visitationem sui interdum venire*, qui dicendus fuisset iam ante aliquot menses in Occidentem se contulisse. Huic enimvero cvidam veluti scopulo allisa Criticorum Ingenua sunt: quem declinare tamen commode poterant, si quid istuc rei esset, penitus insperisset. Est autem cum primis sedulo animadvertiscendum, diverso inter se Eusebium et Paulinius tempore navigasse, atque illum quidem valde isto citius, quem non nisi subsequenti anno 399 remeasse discimus in Occidentem. Salva haec animadversione res erat: ad hunc enim proprie refertur, quod sit post annum a Rustino navigatione profectus Romanum, tametsi alius, sive Eusebius eodem venerit post aliquot tantum menses. Occurrunt ejusmodi alia apud Hieronymum locutionis exempla, in quibus uni aut alteri e pluribus, quas simul conjungit, rei veritas perfecte convenit. Unum proferam et I. contra eumdem Rustinum libro num. II. Laudavi, inquit, *Eusebium in Ecclesiastica historia, in Digestione temporum, in descriptione Terræ sanctæ: et hoc ipsa opuscula in Latinam vertens, meæ lingue hominibus dedi*. Et compertum est tamen, nunquam fuisse ab illo Ecclesiastici Eusebii Historiam Latine explicatam, sed alia duo tantum, quæ suis locis recensimus, opera, Chronicum inquam Canonem, et de Locis Scripturarum librum. Commodo est itaque intellectu accipiens, ut hoc quidem in Latinum vertisse, illud autem, sive Historiam Ecclesiasticam laudasse dumtaxat se dixerit. Haud alia in qua versamus, res est; vere enim post annum a Rustino Paulinus discessit; eumque proprie notatio illa temporis spectat. Ino et verius multo in hac habet: tametsi enim Eusebius, Cremonensis scilicet, quem cum Pauliniano S. Pater conjungit, non intermedio solido anno, sed post aliquot tantum menses a Rustino navigari, post eum tamen &c; navigavit, quod satis huic parti est, ut veritas sententiae constet. Accedit quod posse videatur illud post annum accipi perinde atque, anno post: quod si probabatur, facile alia ex parte potuit Hieronymus initia Rustinianæ professionis respexisse, quæ præcedente utique anno exeunte, puta Decembri mense contigerint: illudque de Eusebii quoque dictum constabit. Utut se res habeat, haud sane haec sunt ejus momenti objecta, quibus moveri non deceat, ceterisque hactenus constitutæ sententiæ argumentis refragari. Redicatus ad Hieronymum.*

XII. Restituta, post satisfactionem utique illud, ut par credere est, ex Joannis parte, siue atque ex antiquo hunc inter et Hieronymum, atque alterutrius partis gregales pace, vetus obliterata peccatus similitas est, atque ita redditum utrinque in gratiam, ut et familiarium deinceps se illi invicem loco haberent. Illud Ecclesiam in loco Dominicæ Nativitatis positam, a cuius dñi fuerat ingressu prohibitus, S. Pater recepit, quam plenariae loci colere in dies magis, et cordi habere non destitit. Atque hoc facile est, quod sibi Postumianus voluit apud Sulpicium in Dialogo, illi Ecclesiam loci illius (Bethleem) ab eo regi dixit, parochiam Episcopi qui Jerosolymam tenet (Dialog. 1). Neque enim aut curam animalium egisse illum, aut debita nomini suo exercere sacrificia voluisse linquam, quod est Presbyteri officio defungi, superlus cap. XVIII. ostendimus. Porro nec prætermisit Hieronymus, quam præclare secum ageretur, arrepli occasione, amicos certiores facere. Scripsit enimvero hoc ipso exeunte anno, seu subsequenti 399 initio ad Fabiolam de Veste Sacerdotali Epistolam, in qua de percussa iam pace, deinde prospera qua iteretur fortuna exsultans, ejus vita salivam, ut vulgo dicitur, eldem moveat. Tu quidem, ait, optatio frueris otio: et iuxta Babylonem (Romam) Bethleemita forsitan rura inspirans. Nos in Ephrata, tandem pace reddita, vagientem de Præsulis auditus Infantem, et querimontias ejus ac voculas ad tuas aures cupimur pervenire. Quin ipsa haec verba, ut Epistolam ad hac usque tempora differremus, fuerunt argumento nobis: quamquam alias, et in chronologicis ad eam Notis, juxta receptam vulgo sententiam, eam ipsi nos præcedenti anno afflixerimus. Habetus nunc pro certo, pacem quam nominat, non aliam ab hac esse, quam cum Joanne Episcopo inicit. Nam quod nonnulli putant, eam dici quæ Hunnorum irruptiones (de quibus paulo ante egimus) consequuta est, alieutum plahē a S. Dicitoris mente ostendunt quæ continuo ipse de Præsulis, deque vagiente ibi infante subdit: quibus gratulati videtur ipse sibi de receptione per reconciliatas amicitias loci ejus Ecclesia, cuius pridem ingressu ipso prohibebatur. Prohibitus antehi fuerat ad id usque temporis, quo Librunti contra Joannem scribebat: quod deflet ipse ibi, Usque in præsentem dicit, inquietus, videmus tantum specum Domini; et hereticis intralibus, procul positi suspiramus. Ipsa itaque ad Fabiolam Epistola post paticos menses ab eo Libro data videri debet: differri autem serius omittit hoh potest.

CAPUT XXX.

- I. *Nova cum Ruffino contentio exoritur ob interpretatum ab eo Origenis librum Periarchon, et laudatum in Praefatione Hieronymi.* II. *Quem Pammachius et Oceanus ad respondentum Ruffino excitant.* III. *Ad hunc Noster amice conquestus ea de re scribit.* IV. *Apud illos autem luculenta Epistola se purgat: quamcum suam libri Periarchon translationem fidelem mittit.* V. *Varias item scribit variis argumenti Epistolas, quæ recensentur.* VI. *Origenem interea ejusque assercas damnat Theophilus, eaque de re scribit ad Hieronymum.*

mum, et ad Anastasium Papam. VII. Qui damnat item excerptas ex eo libro Origenis blasphemias, datque ea super re ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum literas. VIII. Ruffinum quoque Romani ad causam dicendum accersit. IX. Qui ire detrectans, Apologiam pro se mittit. X. Scribit eodem tempore contra Hieronymum Apologium, seu libros Invectivarum.

I. Vixdum percussa in Oriente pax fuerat, cum novus ex Occidente discordiarum turbo, eandem illam Origenianam ob causam exortus est. Macarius noti nominis Monachus Pineti in agro Romano ad maris oram, cum ab Russino, qui per id temporis in eodem illo Monasterio agebat, gustum aliquem Origeniano-ruin operum jam cœpisset, ab illo etiam atque etiam flagitavit, ut libros quoque *H. Epist. Apxv*, id est, de *Principiis*, sive de *Potestatibus* (ut verti posse in Prologo dicitur) Latine sibi interpretaretur. Cujus ille studiis obsecutus, priores duos libros cum procœmio translulit, de opinione apud vulgus facturus periculum, cum aliorum subinde amicorum impulsu, reliquos duos quoque vertit. Verit autem? imo interpolavit: et quemadmodum in priore Praefatione (duas enim apposuit) ipse profitetur cum aliquanta offendicula invenientur in Graeco, ita eliminavit omnia interpretando, atque purgavit, ut nihil in illis quod a fide nostra discrepet, Latinus Lector inveniret. Et in altera: *Illud autem, inquit, necessario commoneo, quod sicuti in prioribus libris fecimus, etiam in istis observavimus, ne ea quæ reliqui ejus sententiis et nostræ Fidei contraria videbantur, interpretarer; sed velut inserta ea ab aliis et adulterata præterirem.* Sed malum longe illud magius, quod conscientiae suæ disfusus cum fore non dubitaret, ut ejus tamen subdola interpretatione obductæ doctrinæ novitas multos percelleret, ausus est sibi ab Hieronymi auctoritate patrocinium petere: ejusque exemplum cause suæ prætexuit, et laudes tota illa Praefatione persecutus est. Ilinc maxima mali labes, et quarum nullus postmodum finis, discordiarum origo. Editus in lucem liber multorum quidem e Sacerdotibus et Monachis et Christianorum vulgo simplicitati illusit (*Epist. CXXV.*), plerosque tamen ita perculit, ut totum orbem post Russini interpretationem in Origenis odium exarsisse, et translatum opus expassisse, Hieronymus tradat. Auctor idem est (*Lib. I. cont. Ruf.*), primam Marcellam Romanam subolescentem errorem deprehendisse, cumque diu se cohibusset, ne per simulationem quidpiam facere videretur, postquam sensit, fidem Apostolico ore laudatum in plerisque violari (*Epist. CXXVII.*), sumpsisse sibi etiam animos ad reprimendum. Russinus autem, cum jam se fere ut hæreticum digito notari intelligeret, discedere instituit: et ab Siricio urbis Episcopo, qui, ut ait Hieronymus, de suo ingenio cæteros aestimabat, Ecclesiasticas Epistolas impetravit, ut Ecclesiæ posset communione gloriari (*Ibid. et cont. Ruf. Lib. III.*). His communitus, per Mediolanum, qua Romana tunc fore commodior via sternebatur, Aquileiam remeavit. Annus agebatur cum interpretationem illam absolvit, 398 ultra medium: cum Roma discessit, jam ad finem properabat.

II. At Pammachius et Oceanus, Romani proceres, et Hieronymi cumprimitis amicitia clarissimi, schedas Russinianæ interpretationis, nondum quidem vulgatas, furtimque sibi porrectas, denique falsis alicubi sententiis incrustatas, ut Russinus quidem contendit, ad Hieronymum una cum subdola Praefatione illa transmiserunt, quædam causantes, quæ minus catholice dicta sibi viderentur, aliaque ab interprete subtracta, quæ apertum impietatem Auctoris monstrare poterant (*Lib. II. contra Hieron. et alibi*). Russini nomen reliquerunt, quod nec ipse operi suo adscribere ausus est. Multis autem ad reponendum illi S. Doctorem excitatunt, petieruntque ut eosdem meliore fide libros ipse interpretaretur, et interpolata proderet, et male explicata convinceret (*Epist. LXXXIII.*). Maxime vero auctores erant, ut injectas de se suspicione purgaret: sciretque se Praefatione illa obliquis laudibus inter Origenistas positum, atque ex sui nominis fama hæresi patrocinium queri.

III. Has Hieronymus schedas jam acceperat, cum ipsiusmet Russini ad eum literæ redditæ sunt: quæ, tamen si interciderunt, quid continerent, uicunque ex S. Patris Responso colligimus. Scilicet diutius dicebat se Romæ mansisse, quam voluisse, quod accepto de obitu matris nuntio, prohibitus luctu sit, remieare ad patriam, ne materna domus aspectu, dolorem, quem vix absens animo premebat, ferre præsens omnino non posset. Revocatum eo se tamen, spiritualium parentum (Chromatii atque Eusebii) desiderio: sed ab æmulis continuo impetum, iisque Hieronymi cum primis familiaribus, ut queri videretur, quod instigante illo, vel certe non inscio, horum odia subiisset. Contra se pacem secum illo reconciliatam sancte servare, utque ab eo pari studio observeretur, expetere. Respondit Hieronymus Epistola in nostra recensione LXXXI. nullis erga illum officiis se interim desuisse: et conscientiae, inquit, nostræ testis est Dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse raucorem, quo quempiam laederemus: quin potius cum omni cautione providimus, ne saltem casus in malevolentiam vertereatur. Sed quid possumus facere, si unusquisque juste putat se facere quod facit, et videtur sibi remordere potius quam mordere? Tum illud etiam amice ac leniter expostulat, quod oblique Praefatione illa, imo aperte petetur, ac monet, ne se in posterum simili modo laudet. Atque hæc poterat suboffensos invicem animos Epistola recolligere; sed qui eam curandam accepérant, et Roma Concordiam usque transmitendarum, Hieronymi familiares, Pammachius videlicet atque Oceanus, haud scio num meliore consilio, successu certe non prospero suppresserunt. Ego, inquit Hieronymus lib. I. Apologiae, scripsi ad te statim brevem Epistolam, expostulans super laudibus tuis, quam quia Romæ non eras amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent, cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conversatione jactitare: cuius exemplum huic volumini subdidi, ut scias quantum dolorem quanta moderatione necessitudinis temperavi. Et lib. III. Novum quoque me putas finxisse mendacium, ut Epistolam ad te meo nomine componerem quasi olim

scriptam, quo bonus esse videar et modestus: quam tu numquam omnino suscepis. Hæc res per facile probari potest. Multi Romæ ejus exemplaria habent ante hoc circiter triennium, qui tibi eam mittere noluerint, scientes quæ de meo nomine jactitares, et quam indigna homine Christiano, et quam infanda configeres. Ego scipisci nesciens quasi ad amicum: Illi non reddiderunt i quæ inimicum noverant, parcentes et meo errori, et tua conscientiæ.

IV. Acceperant una autem eximii illi Hieronymi familiares ab eodem, ut par credere est, litterarum portatore Russino, altero Syro (quem S. Pater ob quendam causam per Romam Mediolanum miserat, et quem sane interest ab cognomine Aquileiensi distinguere) novam ab eo adornatam librorum *Hæc Ap̄x̄w* versionem cum luculenta ad se proprie Epistola, qua suam ille apud eos fidem liberat, purgatque omnes de se suspiciones. Origenis ingenium quidem et eruditio laudasse se fatetur, dogmata tenuisse, aut tenere se, pernegat. *Laudavi*, inquit (*Epist: 74*), *interpretem, non dogmatisten, ingenium, non fidem; Philosophum, non Apostolum. Quod si volunt super Origene meum scire judicium, legant in Ecclesiasten Commentarios, replicent in Epistolam ad Ephesiōs tria volumina, et intelligent, me semper ejus dogmatibus contraiisse. Et paulo post: Si mihi creditis, Origenites numquam fui: si non creditis, nunc esse cessavi. Et sequenti capite: Fac me errasse in adolescentia, et Philosophorum, id est, Gentilium studiis eruditum, in principio Fidei, dogmata ignorasse Christiana, et hoc putasse in Apostolo, quod in Pythagora et Platone et Empedocle legeram. Cur parvuli in Christo atque lacientis errorem sequimini? cur ab eo impietatem discitis, qui necedum pietatem noverat? secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri. Imitati estis errantem, imitamini correctum. Multa deinde in eum profert (nomen enim Russini continuo reticuit) qui propinare Romanis auribus doctrinæ ejus venena ausus est. Quisquis es, inquit, assertor novorum dogmatum, quæso te, ut parcas Romanis auribus, parcas Fidei, quæ Apostoli voce laudata est. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? cur profers in medium quod Petrus et Paulus edere noluerunt? Denique in eum proprie qui se figuratis laudibus in Origenianæ causæ patrocinium adsciverat; Malo, ait, existimatione periclitari, quam fide. Hoc mihi præstiterunt amici mei (Russinus utique) ut si incuero, reus: si respondero, inimicus judicer. Dura utraque conditio; sed e duobus eligam quod levius est: simultas redintegrari potest: blasphemia veniam non meretur.*

V. Ad ipsam quod attinet interpretationem librorum *Hæc Ap̄x̄w*, quam Epistole jungit, multum se ait in illa adornanda laboris sustinuisse, dum mutare quidpiam de Graeco, non est vertentis, sed evertentis (*Lib. 1. con. Ruffin.*). Adornatam abs se autem eo consilio testatus est alibi, non ut crederet Lector iis quæ interpretabatur, sed ne crederet iis, quæ alias ante transtulerat. Atque hanc quidem unico causam

esse autumo, de quo mirari doctos homines aliquando subiit, cur hæc scilicet perierit Sancti Doctoris interpretatio, quæ et ad Græcum textum exacta fideliiter est, et ab interprete elaborata sermonis utriusque peritissimo: contra Russiniana illa superstes sit, quæ et laudibus hisce caruit, et ab ipsa editione prima in lucem, convitiis bonorum pessumdata fere est, ac diris omnibus devota. Nempe illa Origenianas blasphemias, prout fuerant Auctore ab ipso prolatæ, isdem sententiis ac totidem fere verbis referebat: quæ primo statim aditu aversari Christianos animos atque exhorrescere impia scripta res cogeret; hæc vero exitiosioribus præternissis, reliquam sublestæ fidei doctrinam verborum fuso oblitas commendabat, non ab sui lectione ac descriptione deterrebat. Porro autem Hieronymianam versionem eamque præsertim Epistolam, suppressa illa ad Russinum, Romani Proceres in vulgus spargere, atque ingerere omnibus, predicare, et Hieronymianæ fidei proferre testem. Sunt qui addant, nec sane præter verisimilitudinem, eos quæ ex eorumdem votis Epistolæ deerant (maluissent enim, conceptis verbis æmulum ab eo perstringi) vivæ vocis veluti commentario supplesse atque exaggerasse. Re quidem ipsa Hieronymus sibi admodum temperavit, nec Russinum de nomine, aut peculiari quapiam nota lassessivit. *Ego, inquit, moderatus in Epistola publica (hac scilicet ad Pammachium et Oceanum) diligenter cavi, ne quid in te dictum putares. Sed quæ illi omnia in Russinum proprie dicta referebant, quæ Sanctus Pater late in hæreticos de industria dixerat: conflictus quoque ejus interpretationis cum Russiniana, ut aiebant, persidia, ita hujus acuerunt animum, ut Hieronymum jam putare jura violasse amicitiæ, et pristina in se odia exercere: cui proinde instituit tanquam inimico atque arma inferenti resistere. Ita errore potius quam alterutrius culpa, dimpta iterum gratia est, quæ nunquam inter eos postea coaluit; ut etiam post obitum famæ suæ Russinus, cætera doctissimis sanctissimisque, quos cœtulit ætas, Patribus admodum carus, dispendium sit passus. Redibit de Hieronymiana libri *Hæc Ap̄x̄w* interpretatione postmodum sermo, ubi Epistolam ad Avitum, quæ post annos circiter decem data est, recensebimus. Hæc porro cum agerentur, annus Christi trahebatur 400 uno minus.*

VI. Epistolas vero intereadum multas Hieronymus ad varios scripsit, quæ in Editione nostra a LXXV, deinceps recensentur. Ac priore quidem ista Theodoram Lucinii (ad quem præcedenti anno, ut suo loco ostendimus scripserat) viduam de mariti morte consolatur, ubi et se, ait, non meruisse ejus viri videre faciem, quem in brevi tempore velleturum ad se Bethlehem sperabat. Ex quibus colligimus, hanc ab *es*, quæ ad Lucinum data est, unius circiter anni spatio distare Epistolam, nec facile serius esse differendam. Cum enim hunc inter atque Hieronymum non nisi semel, idque superiore proxime anno, litterarum officia intercesserint, non aliis quam his utique credendus ipse est Jerosolymam adeundi spem S. Doctori fecisse:

neque hic adeo cum futurum fuisse ait, ut cum brevi in Sanctis Locis complectetur, longius quam quod constituiimus, spatium temporis designari. Inquit statim post sanctam illa vidua Theodora perfectionis viam, de qua Sanctus item Pater ad Abigdum scribens sub finem, *Sanctam, inquit, filiam meam Theodoram sororem beatæ memorie Lucinii per se commendatam, mea sermone commendo, us in capitulo itinere non lasseatur, etc.* quæ annum hunc ipsum non obscure indicant. Eodem tempore, sive anni ejus sub finem scriptas duas alias Sanctus ipsem Auctor prodit. Priore ex his Fabiolam jam factam funebri quadam laudatione prosequitur: sanctissimam certe feminam, ut quæ passim superius gesta ejus recensuimus, comprobant, ut autem vocat ipse, laudem Christianorum, miraculum Gentium, luctum pauperum, solatum Monachorum: quæ postquam ad Christum conversa est, vere Christianam egerit vitam, gloriosumque meruerit vitæ finem. Eam porro scribere se testatur, cum jam quartæ astatis circulus evolveretur ab eo tempore, quo Nepotiani Epitaphium scribens, quidquid habere potuerat virium in illo tunc dolore consumperat. Projende si recte istud initio anni 396 consignatum est (quod certe nobis videatur ipsi palmaribus argumentis evicisse), jam nihil est dubium, quin vestas ab eo quarta hujus numerum anni fuerit, cuius historiam persequimur. Altera, quæ Fabiola ipsimet inscribitur de XLII, mansionibus in deserto, adornari quidem multo ante cum scilicet ageret ipsa Bethleem, abs Hieronymo cœperit, editiovis tamen, ut loqui ipse amat, honorem huic temporis debet: neque enim ipsi cum adviveret, sed memorie ejus est redditia. Rem præstat ab ipso audire: *Quodam die, inquit proxime laudata Epistola, quum in manibus Moysi Numeros teueremus, et via verecunde rogaret illa (Fabiola) quid sibi vellit nominum tanta congeries, cur, etc..... respondi ut potui, et visus sum interrogationi ejus satisfacere.* Repolves ergo Librum, pervenit ad eum locum, ubi catalogus describitur omnium Mansionum, per quas de *Egypto egrediens populus, pervenit usque ad fluenter Jordanis, cumque causas queraret et rationes singularum, in quibusdam hasitavi, in aliis inoffensa cucurri pede, in plerisque simpliciter ignorantiam confessus sum.* Tunc vero magis coepit urgere, et quasi non mihi liceret nescire quod nescio, expostulare, ac se indignam tantis mysteriis dicere. Quid plura? Extorsit mihi negandi terrecundia, ut proprium ei opus hujuscemodi disputatiunculas pollicerer: quod usque in præsens tempus, us nunc intelligo, Domini voluntate dilatum, reddetur memoria illius, ut Sacerdotibus prioris ad se Voluminis induita vestibus per mundi hujus solitudinem gaudeat se ad terram Repromissionis aliquando venisse. Conjecimus in hoc quoque tempus quam dedit S. Pater Epistolam ad Salvinam, ex genere nobilissimo viduam, quam de Nebridii mariti sui morte consolatur, ac porro docet qua ratione superstites ex eo parvulos educare, qualemque ipsa vitæ rationem traducere oporteat. Ut autem huc referremus, arguento cum primis fuit, quod diceatur Salvinæ mater Constantino-

poli apud filiam tunc fuisse. Certe, inquit, quum tecum sancta sit mater, etc. Illa enimvero non nisi post Gildonis mariti sui mortem, anno 598 Constantinopolim se contulisse credenda est. Cetera ne serius Epistola differatur, in Chronologicis ad eam Notis edisseruimus. Denique et propositis sibi a Paulino questionibus hoc met anno, sive ut serius, subsequentis initio respondit: cuius certe rei totus ferme contextus Epistole indicio est. Sed omnium luculentissimus locus ille, ubi Responsionis sunt moras expulsans Sanctus Pater, *Libros, inquit, Περὶ Ἀρχῶν πυρί, Pammachio nostro jubente, interpretatus sum quo detentus opere, implere non potui quod promiseram tibi, et Danielem nostrum rursum compreendinavi. Et quidem quamvis mei amantissimi et egregii viri Pammachii, tamen unius voluntatem in tempore aliud distulisset, nisi omnis pene fraternitas de Urbe eadem postulasset, asserens multos periclitari, et perversis dogmatibus acquiescere. Unde necessitate compulsus sum transferre libros, in quibus nulli plus quam boni est, et hauc servare mensuram, ut nec adderem quid nec demerem, Graciamque fidem Latina integratè servarem. Quorum exemplaria a supradicto fratre poteris mutuari, etc.*

VII. Revertamur ad contentionum Hieronymum inter ac Russinum historiam, cuius laudatus locus iste nos monet. Cum duas in partes, ut sit, Romanorum animi abiissent, Russino scilicet alii, alii Hieronymum faverent, quidam Apronianus Romanorum longe nobilissimus, olim Russini et Melaniæ opera ab Idolorum cultu ad Christi fidem traductus, suique in Christo patris studiosissimus, Versionis ut et Epistole Hieronymianæ apographum ad eum Aquileiam misit, utque par credere est, ad respondendum instigavit. Causa enimvero discordiarum istarum maxima, in partiarios utriusque nominis est refundenda, qui licet egregie catholici, et mente bona atque animo, dum sibi tamen offendicula pertimescant, et partis cui nomen dederant, studio ducuntur, ejusmodi flamas disensionum concitarunt. Silere, inquit Russinus, contra conscientiam criminati, quinque potuimus, cum ipsius pene Fidei quæ nonnulli jacturam ducerent silentium nostrum. Acceptis hic itaque Hieronymi scriptis, quæ in sui contumeliam dici existimabat, haudquaque negligenda ratus, animum statim ad reponendum appulit. Sed antequam de Responsione ejus dico, alia quæ præcesserunt in Oriente, atque hanc maxime causam spectant, exponenda sunt.

Theophilus Alexandrinus Episcopus simul atque pacem Joannem inter atque Hieronymum conciliavit, in Origenem, cui pridem impense faverat, mutato demente animo, signa convertit. Et post pauca quidem in eos quibus placita Origenis arridebant, facta quedam acerbiora aut dicta, eodem illo anno 399 ad extum properante, aut si inavis initio subsequentis, dico Origenianam doctrinam ejusque assecelas omnes anathematice perculit. Ejus synodi, quanquam tunc nullam contra Origenistas habitam, Pagius aliquique contendat, meminisse visus est nobis Prospex in Chrysostomo Imperiali, ubi, *Contentio*, ait, *ex doctrina*

Origenis, Synodum apud Alexandriam coegerit, cuius exstet sententia, ut extra Ecclesiam fieret quicunque supradicti viri opera probavisset. Mox dedit ille ad Papam Anastasium, qui Sirio ipso successerat in Romana Cathedra, Epistolam, qua Origenem subjectis sibi populis haereticum denuntiassisse, significabat, utque ipse etiam in Occidentalib[us] Ecclesiis dominaret, ejusque locatione Operum interdicere, auctor erat. Dedit etiam ejusmodi ad Hieronymum litteras, quibus nequam et furiosos homines haeresim Origenem in monasteriis Nitriæ fundere cupientes Prophética falso successos nuntiavit: portaturque, ut si qui alii deceperit sunt, ipse congruit Scripturarum sermonibus emenetur. Haec ipse litteras Latine interpretatus est S. Pater, quae numerum oblinuerunt in recensione nostra LXXXVII. quibus et Responsum iis quae subsequuntur, faciens, postquam zeum ejus eximis laudibus extulisset, Evidem, subdit, super hacem (Origeniana scilicet causa) et antequam scriberes, ad Occidentem Epistolam miseram (illam utique ad Pamphiliū et Ocepanū) ex parte haereticorum graphas meas lingue hōminib[us] indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eodem tempore tu queque ad Anastasiū Papam scriberes, et nostram dum ignoras, sententiam roborares. Verum a texunc admoniti, magis siūliū accomodabimus, ut hic et procul simplices ab errore revoceamus. Sub finem subdit, Vincentius Presbyter, ante biduum, quam hanc Epistolam darem, de Urbe venit, et suppliciter te salutat, crebroque sermone conceperat, Romam et totam pene Italiam tuis post Christum Epistolis liberatam. Jam itaque multum ipsecesserat temporis ab illa quam ad Romanum Alexandrius Pontifex dederat: ut cum tamen haec quoque sit Hieronymi Responsio intra ejusdem 400 anniternarios comprehendenda, illa quidem hinc, haec vero adventante saltem aestate sit scripta. Quid igitur intereadum ab Anastasio præstitum sit, videamus.

VIII. Acceptis Theophili litteris, oblatā sunt illi etiam ab Eusebio Cremonensi, velere illo Hieronymi amicis, quædam capitula blasphemias, quæ ipse ex Russiniana librorum Περὶ ἀρχῶν interpretatione, ad creandū magis magisque Origenianæ doctrinæ odium, excerpserat. Tum vero suarū partium esse intellexit Anastasius statim noxiū percipere caput, et sibilantia hydriæ ora compescere. Coacta itaque, ut par credere est, Romæ synodo (binos enim, ut S. Leo Magnus testatur, in annis singulis, vere scilicet atque autumno celebrari Episcoporum conventus [Epist IV. cap. 7], ex antiquiorum præceptis Patrum mos erat) et re in Hispanique partem mature perpensa, Origenis erroribus haereseos notam impressit. Passim de ista in Origenem latè aliquid ex Synodo quidem sententia, occurruunt apud Veteres et præcipue Hieronymum testimonia. Quanquam, inquit Epist. XCVII ad Pamphiliū et Marcellam, celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque Papam Anastasiū eodem servore, quia eodem spiritu est, lajantes in foveis suis haereticos persecutum, ejusque litteræ doceant, damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum est. Et lib. II contra Russinum, Beati Episcopi, Anastasius et Theophilus et Venerius et

Chromatius, et omnis tam Orientis, quam Occidentis Catholicorum Synodus, qui pari sententia, quia pari et spiritu, illum (Origenem) haereticum denuntiant populi. Tum lib. III in eundem, Sentisne non haerere interesse mendacium? et quod in articulo temporis profuit, ut Episcoporum sententias subterfugeres, patere discussum. Denique et Theophilus in Epistola ad quosdam mochachos, cuius fragmentum profert Justinianus ad Mennam, quod Latine ita sonat: Igitur anathema dicentes in Origenem atiosque haereticos, quemadmodum factum est a nobis, et ab Anastasio sanctis Romanorum Ecclesiae Episcope..... quem et omnis Beatorum Occidentis Episcoporum sequitur cætus, Alexandrinorum Ecclesiae sententiam adversus impium latam suscipiens.

Sed nihil aque luculentum atque illud, quod nobis proferre in lucem ex antiquissimo Ambrosianæ Bibliothecæ Ms. libro monumentum sorte datum est, quo ipsa S. Pontificis hac super re Epistola continetur. Dedit quippe ille statim litteras ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum, Theophili studium impense laudans, ejusque se litteris conventum referens, in Origenianam haeresim anathema pronuntiasse incipit: Domino fratri SIMPLICIANO ANASTASIUS. Grandem sollicitudinem atque excubias super gregem suum pastor habere approbat... Par animo vir sanctus, et honorabilis Theophilus, frater, et coepiscopus noster circa salutis commoda non desinit vigilare, ne Dei populus per diversas Ecclesias, Origenem legendo, in magnas incurrit blasphemias. Conventus litteris memorati, convenio Sanctitatem tuam: ut sicuti nos in Urbe Roma positi, quam Princeps Apostolorum statuit, et fide sua confirmavit gloriosus Petrus, ne quis contra præceptum legal hæc quæ diximus, damnavimus, et cum magnis precibus postulavimus, ut Evangeliorum instituta, etc.... Igitur hoc præceptum tenentes, illud quidquid est fidei nostræ contrarium, ab Origene quondam scriptum, indicavimus a nobis esse alienum, atque punimus. Hæc Sanctitati tue scripsimus per Eusebium Presbyterum qui calorem fidei gestans, et amore circa Dominum habens, quædam capitula blasphemias obtulit, quæ nos non solum horruimus, et judicavimus, verum et si qua alia sunt ab Origene exposita, cum suo Auctore pariter a nobis scias esse damnata. Epistolæ tempus ex ipsa inscriptione ad Simplicianum colligitur, quippe quem hujusmet anni 400, mense Maio, vel Junio, ut summum, jam diem obiisse, certissimis monumentis constat. Hujus utique alterius mensis sub finem scribens Paulinus Nolanus Epistolam XX. successisse jam Cathedræ Mediolanensi Venerium, prodit, ubi, Mediolanensis quoque, ait Episcopus NOVUS, filius vester hucusque, nunc frater Venerius jam scripserat nobis post ordinacionem suam, etc. Congruit et Cremonensis Eusebii Presbyteri mentio, quam ingerit Anastasius, et quo litterarum portatore usus est: hunc enim per id nempe temporis Mediolanum venisse, cum fuisset etiam tum Romæ diversatus, rerum ejus, quas subinde attigimus, series significat. Tum illud ibi videtur contigisse,

de quo Russinus lib. I. contra Hieronymum queritur, fuisse scilicet ab Eusebio sententia quadam impia schedas suæ interpretationis adulteratas. Quum, inquit, hujusmodi sententiam apud Mediolanum recitaret, et a me quæ exigebat, falsa esse dicerentur, interrogatus a quo accepisset exemplaria, respondit, matronam quam-dum sibi dedisse. Denique parvum sese promovisso ratus Anastasius, in ipsum se tumultus Auctorem Russinum vertit, ac Romanum ad causam dicendam accersivit. Neque eum tamen unum, sed et alios omnes per Italiam, qui Origeni faverent, ad purgandam hæreseos suspicionem sæpius accitos, Hieronymus indicat: et laudi Marcellæ tribuit, quæ in id totis vi-ribus incubuisset. *Damnationis*, inquit Epist. CXXVII. hæretorum hæc fuit principium, dum adducit testes qui prius ab eis eruditæ, et postea ab hæretico fuerant errore correcti; dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia *περὶ Ἀρχῶν* ingerit volumina, quæ emenda manu scorpii (Russini) monstrabantur: dum acciti frequentibus litteris hæretici, ut se defendarent, venire non sunt ausi: tantaque vis conscientiae fuit, ut magis absentes damnari, quam præsentes coargui maluerint.

IX. Cum hac igitur duriore fortuna Russinus conflictabatur, cum existimationi suæ consulere, calamo et scriptis deliberavit. Ac primum Epistolæ Hieronymianæ ad Pammachium, respondere instituit, ex qua partem malorum contra se maximam manare sentiebat. Sunt qui hoc responsum intercidisse autem, magni in re litteraria nominis viri, Huetius, Caveus, atque alii hodienum, qui libros *Invectivarum*, ut vulgo inscribuntur, diversum ab illo opus existimant, atque Apologiæ Hieronymianæ, non Epistolæ refellendæ natum. Sed Russinus illos Epistolæ ipsi opposuit, ut ex universo scriptionis contextu, si alia in eam rem desint argumenta, perspicuum est. Ac sibi quidem, ait, respondendi ex parte justam necessitatem imponi, siquidem, nisi impactam jam ab se notam hæreseos depelleret, famæ apud mulos periclitaretur. Prior itaque libro (in duos enim Apologiam hanc suam, sive ut odioso nomine inscribi solent, *Invectivas*, tribuit) totus ferme est in refellendis de Fide criminationibus, snumque dogma de Trinitate, Incarnatione, Resurrectione, secundo Adventu, et futuro Judicio Salvatoris, in quibus præsertim de Origenianæ sententiæ præjudiciis accusabatur, unum idemque plane esse cum dogmate Catholica Ecclesiæ, ostendit. Tum nihil sibi curæ ait esse de Origenè, sive enim stat apud Deum, sive lapsus est, ipse viderit. Adornatam abs se tamen librorum ejus *περὶ Ἀρχῶν*, interpretationem rationibus, atque argumentis sane non contempnendis tuctur. Valde autem de iis queritur, qui schedas suas inemendatas, furtoque acceptas proferre in publicum malo utique animo ausi sunt, et non solum perversa intelligentia, verum etiam verborum adulterio conati sunt infamare. Altero libro Hieronymum præcipue impepit, censuramque immitem in ejus gesta dictaque omnia, maxime vero in Commentarios ejus super Epistolas Pauli exercet. Nobis hæc perscripsi non

vacat. Sixtus Senensis Bibliothecæ sua Lib. VI. singulas Russini accusationes (*Ad not. 287. et seq.*) diligenter excerptis, cumque Hieronymi responsionibus comparavit: quem consuluisse, operæ pretium erit.

X. Hanc autem Russinus Apologiam non ea mente scripsit, ut vel ad Hieronymum ipsum mitteret, vel facere publici juris vellet, sed ut amicis Romanis, atque Aproniano cum primis, cui illam inscriperat, communicaret, purgaretque apud ipsos suspicionem hæreseos, apud quos bene audire, sua maxime intererat. Factum quoque ex Auctoris voto, ut nequam in vulgus spargeretur, sed *per angulos*, ut ait Hieronymus, et inter ejus gregales nominis tantummodo legeretur. Quod hic quidem dolo factum malo interpretatur, quo nempe *simpliciter* credulitati illuderent, sibique pro se respondendi facultatem auferrent. Russini autem animus fuit, quod ex ipso contra eum libro Sancti Patris III. colligitur, ut ad eos tantum mitteretur, qui Hieronymi verbis *laeti* fuerant, et non *ad plures*. Et sane alios diu multumque latuit, scriniis amicorum observata, ut tantum inaudire præcipua quædam ejus capita, caque corrossa hinc inde mittere postmodum ad Hieronymum Pammachius et Marcella potuerint. Quæ causa est, cur post tres ferme annos cum demum integra ad ejus manus devenisset, Russinum dixerit Noster, in ea elaboranda triennium desudasse (*Lib. III. cont. Ruf.*). Locus ille eruditissimis viris fraudi olim fuit et nunc est, qui vere triennium elucubrationi suæ illi impensum ab Russino autem, cum ab hac tamen rerum ejus serie quam edidissimus, fuisse illam constet, paucis hujusmet anni 400. ejusque ad finem vergentis, diebus exceptam atque absolutam.

Sed ut amicis Romanis Presbyter Aquileiensis multum scriptione illa sua se probarit, satisfacendum adhuc erat Anastasio Pontifici, a quo fuerat, ut modo vidimus, Romanum ad causam dicendam accitus. Eodem itaque tempore breviorem aliam Apologiam ad eum pro fide sua misit, ad detrectandam eo perfectionem, his usus excusationibus: *Quoniam*, inquit, *ipse post triginta fere annos parentibus reddi- sum, et durum satis atque inhumanum erat, si tam cito desererem eos, quos tam tarde reviseram: simul et quia tam longi itineris labor fragiliorem me reddit ad iterando labores*. Omnino autem hanc se scribere proficitur, ut conflatam sibi ab æmulis apud eundem invidiam diluat; non, ut ait, *de sancta mente tua, quæ velut quoddam Dei sacrarium aliquid iniquum non recipit, maculam suspicionis abstergerem*. Purgat deinde se fidei suæ expositione in his, quæ Origeni ut Auctori, sibique ut interpreti, hæretica dogmata obligeantur, De Trinitate Verbi, Incarnatione, Resurrectione carnis, Extremo Judicio, Diaboli damnatione æterna, denique animarum origine. Tum quod ferme rei caput erat, suam excusans librorum *περὶ Ἀρχῶν* interpretationem, *Origenis*, ait, *ego neque defensor sum, neque assertor, neque primus interpres*. Alii ante me hoc idem opus fecerunt: feci et ego postremus rogatus a fratribus. Si jubetur, ne fiat, jussio observari soleat

(al. debet) in posteram. Si culpantur, qui ante jussio-
nem fecerunt, culpa a primis incipiat. Ego enim preter
hanc fidem, quam supra exposui, id est quam Romana
Ecclesia et Alexandrina, et Aquileiensis nostra tenet,
quæque Jerosolymis prædicatur, aliam nec habui un-
quam, nec habeo in Christi nomine, nec habeo. Ter-
tius quodammodo hic ejus est Apologiae liber, quem
certe una cum duobus aliis adversum se scriptis
computavit Hieronymus, cum TRES contra se libros
venustate Atticatexuisse Russum, primo contra eum-
dem libro sub initium testatus est, et cum alibi tria
volumina appellavit. Re enim vera Apologiam hanc
quoque ad Anastasium passim contra se scribi,
S. Pater intellexit, eidemque per partes respondit.
Haetenus vero, cum duo tantum sint, qui eum pro-
prie petunt, Invectivarum libri, in hac explicanda
difficultate eruditissimi viri abierunt a vero longius,
neque nos in Præfatione secundi Tomi, isthuc quod
res erat, suimus assequuti.

CAPUT XXXI.

I. Theophilus in Origenistas declamat Paschali Epi-
stola. II. Tum de Nitriæ monasteriis, coacta ibi Sy-
nodo ejicit. III. Synodicam quoque, sive Generalem
contra illos Epistolam scribit. IV. Alia ejus, atque
aliorum ea de re scripta. V. Quæ Hieronymus Latine
omnia vertit. VI. Incipiens a Paschali. VII. et
VIII. A qua aliarum ejus interpretationum chrysicus
ordo restituitur. IX. Et germanitas Hieronymianæ in
iis operæ comprobatur.

I. Quod pone sequitur ab iis Occidentalis Eccle-
siae motibus biennii circiter spatium, Orientem Ori-
geniana factio turbis, ac gestis omni diritate teterri-
mis exagitavit. Nos dumtaxat, quæ maxime sunt cum
Vita Hieronymianæ serie conjuncta, paucis perstrin-
genus : quanquam omnis fere causæ ejus historia,
vel scriptis Hieronymi primigeniis, vel aliorum ab eo
Latine explicatis continetur. Theophilus simul atque
Anastasii desperatas modo litteras accepit, quibus,
ut notatum videtur S. Patri, significabat, *damnatum in Occidente, quod in Oriente damnatum fuerat* (Epist. XCVII), animos sibi sumens atque audienter
factus, novum multoque acerius contra Origenistas
bellum indixit. Erat Alexandrinæ Ecclesiae, cuius
ipse thronum obtinebat, Episcopis Jamdiu olim in
more positum, ut quotannis initio futurum proxime
Pascha prænuntiarent encyclicis ad totius Episcopos
Ægypti Epistolis, quibus est etiam ea de causa no-
men *Paschalibus*. Illa occasione ad rectæ fidei caute-
custodiendum depositum, sancteque traducendam
vitam, prout res Ecclesiæ ferrent, horabantur. An-
num hunc itaque 401 Theophilus aperit Paschali
Epistola, quæ primum de tribus quas Hieronymus
Latine interpretatus est, locum in Recensione nostra
obtinet : suum, inquam, contra atque habent Editiones
ante nos omnes, in quibus omnium præposte-
ras et confusus ordo est. Sed de his postea. In ea
quidquid ad creandam Origenianis opinionibus invi-
diam, ipsumque Auctorem diris devovendum, jactari

poterat, conviciis odiosissimis tertio quoque verbo
intermixtis, congesit. Hic temeritatis eum notat im-
pudentissimæ, alibi, erroris manifesti, tum insanæ,
imperitie, superbie, impietatis, delirii, recordiæ, et
si quæ alia sunt quæ malevolentiam lectorum acuant.
Denique et dæmoniaco actum spiritu, et fauorem
dæmonum, perpetuo autem blasphemum, et bla-
phemiarum auctorem nequissimum vocat. Nec fere
mitioribus sectatores ejus doctrinæ verbis perstrin-
git, quos facessere jubet, stultissimos mortalium, ac
descendere in Infernum, ut præceptorem impietatis sua
ibi esse oculis suis cernant. Et paulo superius : Qui-
scant ergo, ait, aliquando, qui regni Christi finem
sommiantes, verbositatis Origenis cupiunt esse parasiti,
nec cum fidelibus ambulantes, fidem quam non habent,
simulent, etc. Et prope finem : Capti, inquit, elo-
quentiæ (Origenis) sono, non intuentur dogmatum veri-
tatem, erubescunt errorem pristinum confiteri, et arro-
gantia tumore cœcata, nolunt esse discipuli, ne postquam
correcti fuerint, prius errasse videantur. Carpit his
verbis Nitrienses præcipue Monachos, Origeni per-
quam addictos, qui synodicas præcedentis anni
damnationi ejus minime acquieverant. Sed neque
modo obsecuti sunt ; ut enim errores illos ultro
exscrarentur, non tamen Origenis esse contendebant,
sed hæreticorum, qui adulteratis ejus operibus
de suo inservissent.

II. Movit hære Monachorum pertinacia Theophilii
stomachum, hominis suapte etiam natura irarum
impotentis : qui satius tamen in præsentia statuit
reponere odium, ut commodum ultiōni suæ illos ma-
ctaret. Diu quippe erat, quod Ecclesiæ causam pri-
vatis simultatibus prætexebat, si Palladio, Auctori
Vitæ S. Joannis Chrysostomi (alio utique ab historiæ
Lausiace Auctore) Socrati etiam et Sozomeno credi-
mus. Atque invisos certe cane pejus et angue habe-
bat germanos notissimos fratres, cognomento *Longos*
ita a proceritate corporis appellatos, cumque his
memoratum superius sæpe Isidorum, variis quide-
de causis, ut proditum est ab Antiquis, sed quarum
nulla de nimia illum severitate excusat. Quo autem
irarum processerit, sive obtentu Origenismi, sive ut
privatas injurias persequeretur, ex Palladio, ca-
pite VI. sub finem audiamus : *Theophilus mittit literas ad vicinos (Nitriæ) Episcopos, et jubet quosdam e primariis a monte et ab interiori eremo expelli, eosque præcipuos monachos, minime addita causa. Qui monachi cum senioribus Alexandriam cum descendissent, orabant Theophilum, causam ut diceret, ob quam condemnati ejectique essent. Ille autem sanguinolentis oculis draconum instar intendens, torvum laurino more intuebatur ; modo quidem lividus, modo pallidus, modo autem aviare subridens. Ab immodica ira abreptus, Ammonio viro grandævo omophorium manibus ipæ suis injicit in collum, cum malis ejus plagas inflixeret, et pugnis nares ejus cruentasset, inclamans his vocibus, Hæretice ana- thematiza Origenem ; cum nihil esset propositum de Origene præter postulationem Isidori causa. Talis enim ira est, voluti canes, cœca et dicta et facta parit*

S. HIERONYMI. I.

(Cinq.)

Igitur sic sanguine expensi, et sine response reversi ad sua monasteria, propositum vitæ institutum persequuntur, Scripturarum scientia ingenium acuentes, per quas salus acquiritur; illius insania eò curantes intus, quod nullius mali sibi conceti essent. His non adquiescens Theophilus, mittit ad vicinos episcopos, et adversus monachos cogit Concilium, neque ad defensionem vocatis ipsis, nec facta illis dicendi potestate. Tres viros ex præcipuis excommunicat, veritus simul contra multitudinem paenam decernere, prætexens dogmatum perversitatem; et quos plusquam episcopos honoraverat ut magistros propter vitam, doctrinam et ætatem, eos non puduit appellare præstigiatores, eo quod erga Isidorum optime affecti essent. Refert deinde, quemadmodum subornatis quinque ex ipso Nitriæ Monastorio, ut libellos darent adversus tres illos senes, falsæ accusationis verba ipse contexit: et ingressus ad Augustalem petuit, ut militari manu expellerentur ii homines ex universa Ægypto. Et accepto (pergit) in speciem militis, una cum mandato, scelerorum multitudinem congregat, qui circa potestates versantur ad omnia parati, et repente monasteria noctu invadit, cum prius pueros qui secum erant, vino ingurgitasset. Et paucis interjectis de Dioscuro: *Inde prædaux: montem, Monachorum reculas junioribus prædam addicens. Expluitis cellulis, tres illos inquirit, quos in puteum dimiserrant, imposita ori putei florea. Cum autem non inventisset, eorum cellulas sarmentis incendit, conbusitis una libris omnibus, etc.* Cum autem impotens ejus ira paululum deseruisse, Alexandriam repetit, locum fugæ dans senectis illis viris, qui sumptis statim melotis suis, in Palæstinam profecti, Eliam adventant. Cum ille egressi sunt, præter Presbyteros et Diaconos, illius montis trecenti optimorum Monachorum; alii vero per diversa loca dispersi sunt. Operæ pretium fuit hæc paulo licet diffusiora, atque ex Auctore non usque adeo probatae in his fidei descriptissimæ, ut que item de fugatis e Nitriæ monte Origenistis Theophilus in Synodica, sive Generali Epistola sua narrat, quanquam in sui gratianæ serie gestorum composita, hue tamen omnia spectare videas, neque aliam eam esse, neque alterius temporis narrationem.

III. Scripsit itaque statim Theophilus Synodicam, ut Noster vocat, sive encyclicalum, generalem atque uniformem Epistolam ad Episcopos Palæstinæ, et ad Cyprios, atque eos quidem in Eliæ Encœniis congregatos, quibus nuntiat, quod e vicino Episcopis congregatis, qui prope (sor. probe) implerent numerum Synodi, perrexerit Nitriam, et coram multis Patribus, qui de tota pene Ægyptio convolaverunt, lecti sint libri Origenis, in quibus impio labore sudavit, et consensu omnium condemnati. Errores deinde præcipuos notat, quos et pridem anathemate percusso abs se indicat. Cujus quidem ait rei causa, cum Monachorum quidam Nitriæ iudigne ferrent, auctorem mali tanti cum suo errore damnari, manu facta, advolasse Alexandria, ac de se interficiendo cogitasse: quosdam, inquit, inopes et servos spe gulæ sollicitatos suo junxero comitatu, et facto cuneo, sedenti in Alexandria

vim facere conati sunt. Et, Prætermitto quæcumque nobis necem inferre tentaverint, et quibus insidiis id machinari sunt, etc. Tum illos quasi transfugos, non abs se autem exactos de monasterio, significans, addit, Condemnati sunt, et ejeci de Ecclesia; sed satulata juncta superbia, Episcoporum judiciis contradicunt, cohæreticum suum nitentes seditione defendere, et per alienas provincias suberrantes, damnati damnatum habent ducem (puta Isidorum) et hujus operis eriguntur. Obsecro itaque vos, Fratres carissimi, ut si istibuc veniunt, præceptis Evangelicis eos ad lacrymas provocationis..... Sed ut audio imitantes Zabulum, huc illucque discurrent, et querunt quos suis impietatibus devorent..... Sicubi ergo fratres et plebs, quæ nobis credita est, turbare tentaverint, custodite gregem Domini, et innos impetus eorum reprimite.

IV. Verba hæc ipsa sunt, quæ ex Theophilii Graeco textu Latine refudit Hieronymius, ut et illa, quæ superius ex Paschali prima decerpsumus. Sicutius enim vero Pater cum miro odio Origenismum aversaretur, suamque ad eum extirpandum conferre operam, et sepius flagitaretur, et sponte vellet, nihil in eam rem satius duxit, quam eorum, qui auctoritate sua in Origenistas animadverterant, sententias et scripta proferret latius, et suæ linguae hominibus communicaret. Cujus certe rei maxima debetur ei gratia, ut sicubi etiam peccatum humanitas sit in ea peragenda causa, privatis odiis ad Ecclesiæ partes accedentibus; monumenta illa tamen, quibus haeretica profiliata est factio, et S. Pater est interpretatus, ab hac etiam sint labe immunita. Accedit, quod Græcis jamdiu claram earum scriptiorum deperditis exemplaribus, totus serue ab his fructus repelendus est Origeniana historiæ, assertæque tunc temporis Catholicæ Fidei, quæ authenticis libris Acta continuabantur. Neque enim Paschalem tantummodo illam et Synodicam Epistolam convertit, sed pleraque alia in eadem causa, cum Theophilii, tum aliorum scripta, Synodi, inquam, Jerosolymitanæ responsum, et Dionysii Liddensis, et Epiphaniæ, atque alia, utique est verosimillimum, omnia, quæ hoc anno fuerunt contra Origenistas elucubrata. Que quidem nos primam maximam certe partem in lucem protulimus, et cum aut nescirentur plane antea, aut deperdita jamdiu crederentur, Hieronymianis reliquis utpote germanam procul dubio ingenii ejus sohle adscensuimus. Alio autem respectu inter se atque ordine ibi recensentur, ab eo qui nunc magis adridet, et ad quem hec loci exigere, non abs re videtur, tametsi, ut aperte quod sentio dicam, neque hic satis probetur, neque porro videam, si quis in tanta pugnantium contra se invicem testimoniorum diversitate, quantam haud faciliter credet, qui hisce monumentis manum non admoverit, certus excludi possit.

V. Fecerit itaque Sanctus Pater ab interpretatione Paschalij Epistolæ initium: quæ prima in Editione nostra est, et juxta certissimas Cycli Paschalis regulas hujusmet anni 401 Pascha denuntiat, quod nono-decimo die mensis Pharmuthi, id est, Aprilis decimo

quarto designatur. Et primo quidem Vere, si placet, Latine hanc refuderit, ut ab eo tempore ad subsequentis anni zestate, cum tertium adversus Russum Librum exararet, vere dixerit, *ferme biennium intercessisse*. Locum infra laudabimus. Huc autem referre illud liceat, quod primam tempestatem illam anni S. Interpres notat, cum Epistola XCVII. ad Pamachium et Marcellam, mittens Paschalem alteram, Rursus, ait, *Orientalibus vos locuplo mercibus, et Alexandrinas opes primo Romanum Vere transmitto*, ut illud primo vere ad utramque Paschalem, hujus, inquam, et subsequentis anni, vi adverbii *rursus*, quod utrumque sententiae membrum afficiat, referatur. Ita nos rerum ordo componere rationes jubet, ut lex deinde aliqua assulgeat.

VI. Cæterum non Paschalem, sed Synodicam priore ipse loco nominat, ex his, quæ insigni testimonio illo lib. III. contra Ruffinum de Theophili scriptis se ait transtulisse. *Duas*, inquit, *Synodicam et Paschalem ejus* (Theophili) *Epistolas contra Origenem illiusque discipulos, et alias adversus Apollinarium et eundem Origenem per hoc ferme biennium interpretatus sum, et in edificationem Ecclesiae legendas nostræ linguae hominibus dedi*. Potest in eam quoque rem sumi argumentum ex loco, quem in Ambrosianæ Bibliothecæ manuscripto codice auro contra ac gemmis estimando, obtinet: In quo cum omnia ferme Origeniana cause ac dominationis monimenta abs Hieronymo in Latinum translata contineantur, Synodica proxime Paschalem hujus anni Epistolam antecedit. Antecedit autem non imprudentis Antiquarii lubitu aut casu, sed dedita, ut colligere licet ex consequentibus, opera; nam alioqui gestorum ordo, et materies postulabat, ut illam pone subsequeretur Synodi Jerosolymitanæ responsio, non Paschalis illa Epistola, quæ inter utramque conjecta, ad fidem vetustissimi exemplaris, ac temporis facile Hieronymiani, ita olim collocatam se indicat. Quæ quidem ideo replicamus, quod adhuc re ipsa nos moveant, atque expendi ab eruditioribus velimus: denique ut ne videamur olim, cum Synodicam ipsam edidimus, leviter ex hoc ordine conjecturam fecisse de translationis prærogativa. At enim si priore loco redditam Latine Synodicam dicimus, quæ nisi post Septembrem mensem Hieronymo innotescere omnino non potuimus (eo siquidem mense fere medio, Græce adhuc prescripta ab auctore ad Palestinos Episcopos in Ælia Eucœniis congregatos missa est) minime illa biennii ratio, quam notat S. Interpres, constabit, nisi si eam potemus præcedenti anno 400 scriptam. Quæ quidem sententia olim nostra erat; sed obstare postmodum visa est rerum, quæ subsequentæ sunt, series, atque illud cum primis quod de transfiguris Monachis, deque tot motibus quos Synodica memorat, Paschalis silet: quæ sequioris temporis nota est, cum ea contigerunt. Igitur post novem fere ab hac menses scripta illa videri potest, et haud multo post, eodem vertente tamen anno 401 aut subsequentis initio in Latinum versa abs Hieronymo.

VII. Sed interpretationem ipsam quod spectat, duæ aliae, nisi admodum fallimur, Epistolæ præcesserunt, quarum altera Theophili ad Hieronymum, altera hujus ad illum Responsio est: illa numero LXXXIX, hæc LXXXVI in Editione nostra prænotantur. Scribit Theophilus per Theodorum monachum, qui *Romanum navigaturus*, facile ad serendum Anastasio de profligatis Origenistis nuntium, noluit ante proficiisci, nisi Hieronymum et sanctos fratres, qui cum eo erant in Monasterio, quasi sua viscera amplexaretur, et inviseret. Quem, subdit, cum suscepis pro Ecclesia tranquillitate lætare. Videl enim cuncta Nitriæ Monasteria, et referre potest continentiam et mansuetudinem monachorum: quomodo extinctis et fugatis Origcnis sectatoribus, *pax Ecclesia redditâ sit, et disciplina Domini conservetur*. Atque ultimam apud vos quoque deponerent hypocrisiam, qui occulte dicuntur subruere veritatem. Hæ primæ videntur Theophilii ad Nostrum literæ, quibus de ejectis e Nitriæ monte Origenistis monachis nuntiatum est. Intercesserat vero jam aliquod ab re gesta temporis spatium: siquidem et qui Nitriæ remanserunt Monachi ex seditione jam se in tranquillum contulerant, et ad eos qui fugæ se dederant, persequendos, submiserat Theophilus in Palestinam legatos, Priscum atque Eubulum, quibus nihil ad se litterarum dedisse, blande Hieronymus quæstus est; Unde, inquiens, licet per Sanctos Fratres, *Priscum et Eubulum tuus ad nos sermo cessarerit: tamen quia, etc.* Hæ porro S. Doctoris Epistola, altera, inquam, ex his de quibus disputamus, quemadmodum multis videtur, nec sane est præter verisimilitudinem, ad Theophilensem illam Responsio est: eamdem certe multo luculentius temporis notam designat. Nuper, inquit, *tuæ Beatitudinis accepi scripta, emendantia retus silentium, et me ad solitum officium provocantia*. Numirum scripta ista non alia sunt, quantum intelligo, a Synodica toties laudata Epistola: qua nuper accepta, provocatum se ait Sanctus Pater *ad solitum officium, transferendi acilicet in Latinum*. Vetus autem illud silentium, quod scripta emendabant, non erga se habitum cumprimis dicit, sed in Origeniana utique causa, quod subsequens contextus declarat. Ostendisti, inquit, *quod hucusque taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Libere enim Reverentiae tuæ loquer*. Dolebamus te nimium esse patientem, et ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut video existendi manum diu, et suspendisti plugam, ut serires fortius. Vides quo silentium illud, totusque loci contextus spectet. Siluit enimvero post conditam Paschalem priuam, sive ab hujus initio anni *hucusque* Theophilus, seque continuo satis patienter gessit adversus contentiosum illuc ac pugnax Monachorum genus, qui frequentibus Synodis ac monitis Episcoporum nunquam paruerant. Illoc autem anno circa Septembrem tacuisse jam satis se, jamque facto opus esse intelligens, extendit manum, ceperit in eos poenas: quas quidem paulo iniquiore animo Palladius, Socrates ac Sozomenus narrando exagerant: non alia ab hac tamen res est, quam Synodica

Epistola ipsa indicat. Omnino itaque nuperus Scrip-
tor, qui laudata Hieronymi verba ad aliud tempus
respicere autem, quam quo exacti sunt de Nitriæ
Monasteriis Origenistar, et Synodica contra illos con-
dita, a veri specie omni aberrat.

VIII. Videri autem adhuc duæ possunt ante Syno-
dicam Epistolæ abs Hieronymo in Latinum versæ ,
quarum alteram Theophilus ad Epiphanius, alteram
ad Nostrum Epiphanius dedit. Quamquam parvum
equidem résert, de translationis prærogativa scrupu-
losius investigare, cum intra paucos menses, et ante
insequentein annuni, æque omnes Romano cultu do-
natae sint. Priore illa Theophilus Epiphanio nuntiat,
*egredientes de cavernis suis Origenis colubros Evange-
lico ense truncatos : et secundum Nitriæ Monachorum
agmen contagione pestisera liberatum.* Tum ait, *Pauca
ergo ex his quæ gesta sunt, in Generali (Synodica sci-
licet) Epistola, quam ad omnes in commune direxi, pro-
ut patiebatur angustia temporis comprehendendi. Dignatio-
nis tuæ est, quæ in hujuscemodi certaminibus sepe ante
nos pugnavit, et positos in prælio consolari, et congregare
totius insulæ Episcopos, ac Synodicas literas tam
all nos, quam ad Constantinopolitanæ urbis Episcopum
(eo enim intellexerat trans fugas Monachos navigasse)
et si quos alios putaveris, mittere, ut consenserent omnium
et ipse Origenes nominatim, et hæresis nefaria conde-
mnetur. Altera, quæ hanc proxime data est, significat
Epiphanius Hieronymo gaudium ex Origenistarum
proscriptione perceptum, cui et mittit Generalem
Theophilii Epistolam, facile ut Latine interpretetur ,
et latius proferat. Denique auctor est, ut quos adver-
sus eam hæresim scripsisset libros, in vulgus edat.
Iudicio autem hæc sunt, et nondum abs Hieronymo
fuisse Synodicam, sive Generalem, ut vocant, Episto-
lain Latine explicatam, et post exiguum ab ea tempo-
ris spatium has etiam literas scriptas. Dicemus paulo
post, quibus testimoniis de harum quoque translatione
vere Hieronymiana constet.*

IX. Postea igitur et Synodicam centies laudatam ,
et cuius gratia hæc disputata sunt hactenus, vertit.
Vertit autem, nisi nos series verosimilis rerum fallit,
Octobri, aut Novembri mense : certe rationes ita sub-
ducere illud nos cogit, quod ipsam autographam ab
Alexandrino Antistite missam in commune ad Episco-
pos sub initium Septembris, jam constituimus. Trans-
luit autem simul, eademque opera Synodi quoque
Jerosolymitanæ ad illam Responsum , Synodicam ,
inquam, alias ab Episcopis in *Ælia Encœntris congre-
gatis* Epistolam ad Theophilum. Incipit illa, *Domno
et honorabilissimo Episcopo, Theophilo, Eulogio, Joa-
nnes et ceteri Episcopi, qui Ierosolymis in sancta Encœ-
ntrum die reperti sunt. Summa contextus, Unum
propemodum Palæstinam gratia Christi ab hæreticorum
alienam esse scandulo , præter paucos qui Apollinaris
erroribus adquiescerent. Exsecrari tamen se, quos suis
illo litteris errores denuntiaverat : et quos vel propter
dogmatum pravitatem, vel propter alias causas a com-
munione se junxerat, non recepturos, donec ipse pœnitent-
tier eorum, si tamen voluerint damnare perversa, reniam-*

dederit. Postremo et aliud ad eundem Theophilum
Latine tunc Noster vertit Responsum Dionysii Lidd-
densis Episcopi, quo eidem gratulatur de *ejectis* (Ms.
electis) *sceleratissimis blasphemis* (fort. *blasphemi*) *Origenis discipulis*, atque ut nullum persequendi eos fi-
nem faciat, hortatur. Has quoque duas quantivis pretiis
inter omnia Ecclesiastica eruditio[n]is monumenta ,
Epistolas nos de situ ac pene interitu ipso in lucem
salvas protulimus : quæ Hieronymianorum Operum
partem, qua hactenus caruerunt, longe nobilissimum
explet.

Enimvero, quod æque omnes ab illo fuerint Latini-
tate donatae, ut pleraque alia nunc prætermittan-
tes argumenta, ipsomet S. Interprete sibi jubente,
coimpertum est. Nihil eo clarissimum testimonio, quod et
supra laudavimus ex tertio ejus contra Russinum libro:
*Duas, Synodicam, et Paschalem ejus (Theophili) Epi-
stolas contra Origenem, itiusque discipulos, et alias
adversus Apollinarium et eundem Origenem per hoc ser-
me biennium interpretatus sum, et in ædificationem Ec-
clesiae legendas nostræ lingue hominibus dedi.* Reliquas
quod spectat, nihil eo luculentius quod habe A[bi]olo-
getico lib. I. adversus eundem Russinum, num. 12.
ubi, *Si, inquit, quidquid contra Origenem, et sectato-
re eius dicitur, in te dictum putas, ergo et Epistolæ
Papæ Theophili, et EPIPHANII et ALIORUM EPI-
SCOPORUM, QUAS NUPER, ipsis jubentibus,
TRANSTULI, te petunt, te lacerant.* Quippe alii præ-
ter laudatos de nomine Episcopi in Origenem ejus-
que sectatores Epistolæ scripsisse, quas per id tem-
poris Hieronymus Latine explicarit, minime innui
possunt, si Jerosolymitanæ cum primis Synodi Patres,
et Dionysius iste Liddensis non sunt, quorum litteræ
proferuntur. Res præterea ipsa postulabat, ut quando
Theophilii Synodicam ad eos verterat, horum etiam
ad cum Responsa, quæ plurimum Ecclesiae causam
contra Origenistas præmovebant, transferret. Dionysium
enim quod spectat, ut ejus Epistolam interpre-
taretur, ratio alia accedebat, quod ei scilicet junctus
pridem erat amicitia, ut quo tempore ab Joannis
Jerosolymitani se communione separaverat, ad eum
miserit baptizatum Competentes, quos in Monasterio
habebat. *Quos, inquit, nos Diospolim ad Confessorem
Episcopum misimus Dionysium baptizandos.* Diospolim
autem et Liddam unum esse sub diverso nomine ci-
vitatem, nemo est qui nesciat.

His itaque series Hieronymianarum interpreta-
tionum hujus anni concluditur : quas et ponere ob-
legantium oculos ad indicis instar præstabit.

Theophili Paschalis Epist. I.

Ejusd. ad Hieronym. quæ incipit Didici.

Hieronym. ad Theoph. cuius initium Nuper.

Theophilii ad Epiphanium.

Epiphani ad Hieronymum.

Synodica Theophilii ad Episcopos Palæstinæ et Cyprioi.

Synodica Jerosolymit. Concilii ad Theophil.

Dionysii Liddensis Episcopi ad eundem.

CAPUT XXXII.

I. *Paschalem Theophili alteram interpretatur.* II. *Tum synopsi librorum contra se Ruffini respondet.* III. *Quo tempore et Hospitium juxta Monasterium ædificat.* IV. *Ad eum Ruffinus integrum exemplar Invectivarum suarum mittit.* V. *Atque una Epistolam, nunc desperitam, quæ illum ejusque libros pessime excipit.* VI. *Adversus quem Noster tertium Apologeticæ sui librum edit.* VII. *Licet ab Aquileiensi Episcopo Sancto Chromatio rogatus, ut a scribendo in Ruffinum abstineret.* VIII. *De commentitiae Epistola ad Afros sub ejus nomine in vulgus edita.* IX. *Scribit ad varios Epistas, quæ recensentur.*

I. Subsequenti anno vixdum inchoato prodidit altera Theophili Paschalis Epistola adversus Apollinarium et Origenem, cuius initium est, *Primum solemnitatis augustæ*, et quam ex Paschali cyclo huic esse anno adscribendam, contra atque Editiones, quæ nostram præcessere, omnes habent, comperitum est. Atque hanc statim Latine Hieronymus explicavit, et simul atque apertum est navigationibus mare, Romam una cum Greco exemplari, versioni sue fidem contra obrectatores facturus, ad Pammachium et Marcellum misit. Dedit simul ad eos Epistolam, in recensione nostra XCVII. cui scilicet Paschalem ipsam adjunxit, atque exordium hoc fecit: *Rursum Orientalibus vos locuplete mercibus, et Alexandrinas opes primo Romam vere transmitto.* Martii nempe mensis initio, quod et facile verba ipsa primo vere innuunt, et sedulo notari in eum quem e vestigio dicturus sum finem, velim. Post aliquanta: *Vos Christiani Senatus lumina, accipite et Graciam et Latinam etiam hoc anno Epistolam, ne rursum haeretici mentiantur, a nobis pleraque vel addita vel mutata: in qua laborasse me fateor, ut verborum elegantiam pari interpretationis venustate servarem.* Superius autem cum multa in Origenistas dixisset, atque in æmulos suos, qui maledictorum pannos hinc inde consuebant, ac dicere potro pergit præcipue in Ruffinum, quem tacito nomine, acriter sapius perstringit: nunquam tamen, ne verbo quidem tenus, Apologeticæ contra illum Operis meninunt. Meminisse autem omnino debuit, si tunc temporis elucubraverat; primo enim elucubrasset ante paucos dies, quam Paschalem ipsam interpretaretur (siquidem certo certius est, ut suo loco mox ostendemus, non potuisse citius hocmet anno scribi) deinde cum iisdem Pammachio et Marcellæ, quos his literis alloquitur, inscriperit, ac miserit Romanum: non potuit, quin recentissimi operis ad eos ita dudum missi, ut accipere nondum potuissent, mentionem eis ficeret. Igitur postea elucubravit. Sed quid opus est pluribus? Apparet ex adjunctis rei omnibus, ac primum elucubratione S. Doctorem initium fecisse hoc anno scribendi Romanum, nec quidquam scriptionum suarum præcedenti hieme, sive duobus circiter anteactis mensibus, eo misisse.

II. Statim igitur ab hī litteris, atque hoc ipso invenit. Vere Sanctus Pater scribendis Autologeticis

contra Russinum libris manum admovit. Qui factum id antea, atque anno quidem superiore scriptos eos libros, hoc autem vulgatos, et Romanum missos existimant, fugit eruditos cætora hominis ratio. Cum enim ipsi minime disteantur, Romanum ante ver sequentis anni, hujus scilicet, mitti non potuisse (quod clauso jam tum per hiemem, et procelloso, ut noverant præterea mari, opportuorum navigationi tempus oportendum esset) primum quod constituerant, ratione hac altera plane destruunt. Enimvero neque eadem, qua Paschalis Epistole interpretatio, occasione missi sunt, quod ex adjunctis rei omnibus constat: neque præcedenti poterant, siquidem illa statim atque apertum est mare, Romanum properare jussa est, et que illi jungebatur ad Marcellam Epistola de iis libris, ut dudum ostendimus, continuo sileat. Hoc se itaque ordine ac modo res habuit. Pammachius et Marcella cum, nulla adhibita diligentia, Russiniani Operis integrum exemplar obtinere potuissent, principia objectionum capita ex illo proprio excepta ad Hieronymum transmiserunt. Addiderunt et literas, quibus eum acrius ad respondendum incitarent. Facile haec autem deferenda tradiderunt Paulinius ejus fratri, qui ex Occidente Jerosolymam hoc nimis tempore remecabat, et de ore poterat, quam ille ab Ruffini amicis maledice traduceretur, referre. De ejus profectione atque reditu, quibus insignis Hieronymianæ pietatis memoria continetur, diemus paulo post, ne coepit historiæ filium intermittamus. Acceptis his itaque libris Hieronymus, illico stylum ad retundendas ænuli columnas arripuit: et geminam adversus illum Apologiam pro se scripsit. Atque eam quidem Romanis iisdem Proceribus, qui synopsis Russiniani operis ad se transmiserant, Pammachio inquam, et Marcella (non Marcellino, ut olim lectum est perperam) noncupavit. Ab his autem exorditus est: *Et vestris et multorum litteris didici, objici mihi in schola Tyranni (lingua canum meorum ex inimicis ab ipso) cur ἡρῷ Αρχῷ libros in latinum verterim.* Fuisse Russino prænomen Tyranno, nos etiam animadvertis secundis curis post Fontanum, cum pridem ab loci nomine derivandum vocabulum videretur. Tyrannum itaque illum, sive ejus *scholam Tyrannicam* Noster nomine in suggillationem detorto, vocat: sive illud Actuum cap. XIX. v. 9. *disputans in schola Tyranni, alludit* Porro ad singulas æmuli criminationes priore libro respondet, quo et multa de Origeniana Pamphili Apologia, quam huic Martyri ahjudicat, deque Didymo, Eusebio Cæsariensi, aliisque Scriptoribus Ori- geni addictis intermiscebat, et quo ipse animo et cunctione adhibita, illos tractaverit, monstrat. Altero Ruffini Apologiam ad Anastasium Papom speciatim refutat, in qua sibi *columna strata* videbatur. Et particulis quidem ejus identidem recitatis de verbo ad verbum (ex quo colligas hanc ob oculos integrum habuisse) manum, perinde atque cum hoste suo considerit: et cum sententias de sublestâ fide aut falsitate accusaverit, verba ipsa perseguitur, et sermonis bar-

pariem risu et probris exagitat. In fine cum pro sua Scripturarum ex Hebreo translatione perorasset, exspectare se ait *tria amici volumina*, et ad congeriem criminum ejus tota esse mente suspensum : nisi quod, subdit, *levius est professum inimicum caverere, quam hostem latenter sub amici nomine sustinere.* Constatit porro ex his quæ dicenda mox sunt, quanti istud operis S. Doctori steterit : ita enim propere videtur ab eo adornatum, ut fortasse una atque altera elucubratio absolute absolutum sit, certo quidem Romam hoc ipso vertente Martio mense transmissum.

III. Dicamus nunc obiter quod recepimus de Pauliniano. Causam, cur eum Stridonem ante duos annos et quod excurrit, sive 399 fere medio, Hieronymus miserit, his aperit ad Pammachium verbis Epistola LXVI. sub finem : *Nos in ista provincia ædificato Monasterio et Diversorio propter exstructo, ne forte et modo Joseph cum Maria in Bethlehem veniens, non inventiat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obruiamur Monachorum, ut nec captivi opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia p ne nobis illud de Evangelio contigil, ut futura turris non ante supputaremus expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad Patriam mittere, ut semirutas villulas, quæ Barbarorum effugerant manus, et parentum communium census venderet, ne caput Sanctorum ministerium deserentes, risum maledicis et æmulis præbeamus.* Hanc nos Epistolam ante fere biennium aliis olim usi argumentis scriptam diximus, quam hoc tamen differri oportere, ad saltem 399 anni medium, nunc intelligimus ex his de Pauliniano (cujos profecionem ex Oriente huic nosmet anno adsignavimus) ac porro, ut differatur, auctores sumus. Discimus ex his autem, quod rei caput est, exemplum Hieronymianæ pietatis longe insignissimum, atque inter Vitæ ejus laudes in memoria præcipua dignum. Cum enim recipiendis innumeris prope Monachorum catervis Monasterium jam exstruxisset, conlatis Pauli sumptibus ac studiis : hospites etiam de toto illuc orbe, tam loci religione, quam sui nominis celebritate, confluentes cordi habuit, nec decesse officiis erga illos potuit. Cumque nihil sibi aliud suppeteret, ad Xenodochium ædificandum, quam parentum census ac villulae, ne his quidem pepercit gentis suæ patrimonii, quin distraheret in ædifici ejus sumptus, et ut quibusque venientibus ad se, aut transeuntibus, large in his quæ ad vitæ usus necessaria sunt, commodaret. Et mirum hoc magis, tantam ab eo potuisse rebus ejusmodi curam adhiberi, quem vitæ ratio, tum maxime alterationibus hæreticorum sollicitæ, longeque dissimiles labores, ac studia distinebant. Nam et ante aliquot annos ad Lucinium scribens (Epist. LXXI), quod præ frequentia et peregrinorum turbis relegere quæ seripserat, non potuerit, causatur. Hoc autem potissimum tempore, quo pretia villarum attulit Paulinianus frater, simul huic operi, simul litteris totus incumbebat. Id ipse etiam satis manifesto innuit, cum paulo post tertium scribens adversus Russinum librum, *Nobis, ait, in Monasterio hospitalitas cordi*

est, omnesque ad nos venientes loca humanitatis fronte suscipimus : veremur enim, ne Maria cum Joseph locum non inveniat in diversorio ; ne nobis Jesus dicat exclusus, Ilospes eram, et non suscepisti me. Historiam persecutus.

IV. Vixdum Apologeticos eos libros Sanctus Pater absolverat, quum eorum exemplar per negotiatorem nescio quem ex Oriente Aquileiam ad Russinum transmissum est. Lucertum, dederitne ipse Hieronymus deferendum, an alias quispiam, ut sermo usuvenit, concertationis acuendæ magis magisque animo. Ille autem negotiator, cætera ignotus homo, chartis illis Presbytero Aquileiensi redditis, cum se illuc unde venerat, propere trajecturum, rebus ita suis ferentibus, affirmaret, biduum tantummodo ad respondendum concessit. *Ante biduum* (inquit ille apud Hieronymum *Apologia III.*) *mihi quam proficeretur harum bajulus, in manus venerunt, quæ in me declamasti.* Quod repetit ipse quidem S. etiam Pater libro laudato, *Ante biduum inquiens, quam ad nos Epistolam scriberes, libellos meos in manus tuas venisse testaris, et idcirco non habuisse spatium ex otio respondendi. Atioqui si meditatus in nos paratusque dixisses, fulmina jacere, non crimina videreris.* Minime autem adhibuit fidem : quin neque ab eo scripta sua legi biduo potuisse, contendit. Sed hec alibi. Russinus angustiis sive bidui, sive dierum paulo plurium pressus, cum reponere adversario per singulas criminationes non posset, suos ipsos libros, quos Noster refutaverat nondum acceptos (illa videlicet summa usus, de qua paulo ante diximus) ad eum perferendos eidem negotiatori illue redeunti dedit, adjuncta Epistola, ut mox videbimus, conviciorum omne genus et minarum referta. Iaque *Noli*, inquit, *multo auro redimere notarium meum, sicut i amici tui (Eusebius Cremonensis) de meis Periarchon schedulis, nondum ad purum digestis fecerunt, ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci.* Gratis a me missum suscipe codicem, quem censu magno cuperes comparatum. De iisdem et Noster loquitur Epistola CII. ad Augustinum, *Misit mihi temeritate solita sua maledicta Calpurnius cognomento Lanarius, quæ ad Africam quoque studio ejus didici pervenisse, etc.* Satis quippe sibi vindicularum Presbyter Aquileiensis in his positum libris existimabat, ut eos quaversum mitteret, et nihil sibi ab æmulis nietendum putaret.

V. Sed ipsam quam adtexuit Epistolam, et propriæ Hieronymianis dudum acceptis Libris opposuit, opere pretium est nosse. Quamquam enim jamdiu olim intercidit, ut neque Gennadius eam in Catalogo suo recenseat, satis ex his tamen, quæ passim ex ea Sanctus Pater recitat, innotescit. Initio increpat eum Russinus et cunctonet, ne offensioni esse Christianis concertatione lac sua perget, ne rixando invicem, mortem aliis animæ inferant. *Ad me*, inquit Noster, *Epistolam scribis, ut me commoneas, et emendatum velis, ne cæteris scandalum facias, et aliis furentibus, jugulentur alii.* Sensim vero stimulus irarum agitatus,

ut deterreat eum metu a scribendo, vitam interminatur : petitque facti peccas convictis et turpibus proibitis, quæ gravissima in S. Doctorem jicit. Specimen ex his cape, singula eius commemorare nos pudet. Postquam illum ironice, *Philosophum, Rhetorem, Grammaticum, Dialecticum, Hebreum, Græcum, Latinum, trilinguem dixisset, Tu, subdit, qui tot disciplinarum oculis vigilas, quomodo venia donandus es, si erraveris, et non perpetuo pudoris silentio contengendus?* Item, *Imitari te volui, sed refestinante eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quam ad alios pro tuis maledicis latius scribere. Superflua mihi reprehensionis sit in paucis, quæ professa tibi habetur in omnibus.* Et paulo post, *En tibi dico : queso quis tibi permiserit, ut in commentariis tuis quedam de Origene, quedam de Apollinario, quedam de te ipso scriberes, et non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio. Denique, Habeane ultra aliquid, quo nervos tue loquacitatis intendas ? Et indignaris, si pulide te loqui arguam, quum Comædiarum turpidines, et scotorum amatorumque ludicra Ecclesiasticus scriptor assumas. Minas quod spectat, non ipsa eas quidem Russini verba, sed Hieronymi identidem exprobrantibus testantur. In ultima, inquit, parte Epistolæ denuntiata morte me deterres, ne audeam respondere. Et mortem minaris... minaris interitum, nisi tacuero. Denique, Terres me gladiis tuis, et accusacionem non jam Ecclesiasticam, sed tribunalium comminaris... si aliter creditis, quid vultis occidere ? An qui a vobis dissenserit, occidendas est ? et similia his alia pleraque, quæ commemorare longum est.*

VI. Tum vero Hieronymus, quem tantum aberat, ut minitantis temuli verba deterrent, quin potius animos ad Christianam proferendam doctrinam adderent, vixdum accepta Russiniana Epistola, stylum in eam, si unquam alios animosse acuit, et proprium Librum, qui tertius *Apologiae sue* inscribitur, endit. Præcipuas quas et prioribus quidem Libris abs se criminationes repulerat, hoc iterum diluit, et in adversarium ita retrorquet, ut nullum ei reliquum perfugium faciat. Epistolam vero illam proprie sibi refutandam sumit, ejusque particulis sensim atque ex ordine recitat, responsionem suam verissimam quidem, sed et acri perfusam aculo subnecit. Illud quod Russinus causabatur (unum enim quod maximè propositam historiam spectat, delihare liceat) de budi angustiis sibi ad respondendum concessis, ita excipit, *Quo, ait, tibi credet homini veracissimo, ut negotiator Orientalium mercium, qui et hinc deportata vendere necesse habebat, et ibi emere quæ huc rursus advehheret, fiduum tantum Aquileia fuerit, ut raptim et extempore contra nos dictare Epistolam cogiceris ? Libri enim tui, quos limasti per triennium, discriptriores sunt ? Et paucis interjectis : Tam apertum temporis mendacium est, ut non dicam respondere, sed legere biduo mea scripta non potueris. Ex quo apparet te illam Epistolam, aut pluribus diebus scripasse, aut si tumultuaria dictatio est, nimirum te esse negligenter, qui quoniam extemporalis talis sis, meditatus deterior fueris. Nujus cum ingenii, tum eloquentiae reliquias omnis contextus est*

Libri, haud sane brevioris quam precedentes duo' nec minus expoliti.

Quod propere tamen adornatus ab eo fuerit, et facile una aut altera elucubratione, quod in more positum illi erat, series ipsa rerum persuadet. Enimvero priores ejus duo Libri ante hujusmet anni Aprili mensem ; nisi rationibus ab eorum conditu subducendis fallimur, ad Russinum deferri potuisse, minime videntur ; imo vero par credere est, eodem illo mense fere medio demum adlatos. Illic vero statim post biduum, sive, quod Noster contendit, ei proprius accedit ad veri speciem, post plures dies, fulmineam Epistolam illam intorserit. Certe ut hæc Hieronymo redderetur, uno adhuc ferme intermedio mense opus fuit, tanto interjacente Aquileia ad Bethleem maris spatio. Devenimus jam itaque ad Maii fere exitum, quo certo temporis termino serius differre S. Patris responsum non licet. Etenim Anastasiū putabat ille adhuc in vivis agere, quod nuntium de recenti ejus obliuio nondum accepisset. *Esto, inquit, num. 21. præteriti anni ego Epistolam finxerim : recentia ad Orientem scripta (Epistola scilicet Anastasiū ad Joannem de Russino) quis misit ? in quibus Papa Anastasius tantis te ornat floribus, ut cum ea legeris, magis te velle defendere incipias, quam nos accusare. Et, Stricci jam in Domino dormientis prosers Epistolam, videntis Anastasiū dicta contemnis ? Fato autem funetus est Anastasius, non superioris anni Decembri mense (ut Pagius, Papebrochius, Constantius et nos quoque olim existimabamus aliis ducti argumentis), sed hocmet anno, V. Kalendas Maias, quo memoria ejus die in plerisque tabulis Ecclesiasticis consignatur. Baronius quoque ita olim rationes suas init, quas deinde pluribus Tillemontius confirmavit, atque hæc demum Hieronymianarum scriptiorum series evincit. Porro ejus obitus Hieronymum latuisse unius fere mensis spatio, idque ut multum, potuit : diutius certe ut latuerit nemo sibi in animum inducat. Ut serius igitur hoc ipso execunte mense Maio adversus Russinum librum S. Pater elucubravit : accepit vero ante dies admodum paucos adversarii Epistolam, quam refutatum ibat.*

VII. Fuerat vero eadem illa, ut videtur, occasione, certe antequam scriberet, rogatus ab Aquileensi Antistite Sancto Chromatio, apud quem Russinus morabatur, ut concertationi huius tantæ, quæ coeperal jam Christianorum animis offendiculo esse, finem imponeret. Cui quidem summo viro, et sibi cum primis vetere amicitia juncto, laudibus autem pietatis atque eruditioñis ornatissimo, morem gerere voluisset, idque se animo habuisse, jurejurando testatus est. Sed ubi sensit, deterreri se minis a respondendo, ut crimen facti videretur, quod abs se repellere destitisset, committere omnino non potuit, ut famæ periclitaretur, seque invitum cogi ad scribendum, doluit. *Testem, inquit sub hujusmet Libri initium, invoco Jesum conscientię meæ, qui et has litteras, et tuam Epistolam judicaturus est, me ad Commonitionem Sancti Papæ Chromatii voluisse retinere, et finem*

facere simulatum, et vincere in bono malum. Sed quia minaris interitum, nisi tacuero, respondere compellor, ne videar tacendo crimen agnoscere et lenitatem meam malae conscientiae crimen interpreteris. Præterquam quod multa nimium et gravia erant, quæ contra se in vulgus maledicta et Romæ, in Italia, et per Dalmatias insulas Russiniani tabellarii, quos Noster Cereales et Anabasios vocat, disseminabant, ut volantia toto orbe jacula falsitatis, clypeo veritatis excipere, non æquum modo, sed et necessum illi esse.

VIII. Ex horum fuit numero commentitia quædam Epistola sub Sancti Doctoris nomine prolata in vulgus, in qua pœnitere se admodum testaretur, quod sicut sibi fieri pīssus in adolescentia ab Hebreis, eorum volumina, quæ nihil veri continerent, Latine refuderit. Eusebius Cremonensis eam se reperisse primum significaverat apud Afros Episcopos, qui propter Ecclesiasticas causas ad Comitatum venerant. Facile hi fuerint, quos legatos misit Carthaginense Concilium Idibus Septembribus superioris proxime anni habitum, ad Imperatorem, ut ab eo peterent in Ecclesia manumittendi facultatem, quam et concessam suisse, ex Augustino discimus. Fontaninus tamen Comitatum appellari Aulam Pontificiam sentit, et Legatos dici autumat ad Anastasium, de nomine Venerium Mediolanensem, et Honorium Augustum, qui Epistolam illam secum ex Africa attulerint. Utut habuerit se res, hoc audiens obstupuit S. Pater: multo autem magis demiratus est, quum *idipsum multorum ex Urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitanum an ita se haberet, et a quo ipsa Epistola disseminata esset in vulgus, lacrymabiliter indicantium.* Neque vero difficile ei fuit, ex stilo et forma eloquii, quam sibi fuisse falso affecta, demonstrare, deque ejus Auctore dolí Russino conjecturam facere. Calumnia tamen scriptoris sublata, nomini falsarii pepercit. Sed illo, ut se culpari intellexit, etiam alique etiam obtestante, nihil abs se tale unquam perpetratum, hanc ipsam videtur S. Pater excusationem ei culpæ vertere, qui perperam putarit sibi dictum, quod nominatim nemini fuerat imputatum. Nec ideo eum tamen ab his conscientia criminis liberavit. Quo, inquit hoc III. Libro, non erumpat semel effrenata audacia? Aliorum crimen sibi objicit, ut nos finxisse videamus. Quod absque nomine dictum est, in se dictum refert: et purgans externa peccata, tantum de sua securus est innocentia. Jurat enim se Epistolam non scripsisse ad Afros sub nomine meo, in qua confitear inductum me a Judæis mendacia transtulisse: et mittit libros eadem omnia continentis, quæ nescisse se jurat. Et miror quomodo prudenter ejus cum alterius nequitia convenerit, ut quod alius in Africa mentitus est, hic concorditer verum diceret, stiliq; ejus elegantiam nescio quis imperitus posset imitari. Sin itaque eam ipse Epistolam Russinus commentus est, sed ex ejus schola aliquis, ipso haud tamen incio; non injuria tamen abs Hieronymo alterutra ex parte reus agitur.

IX. Hac certe de causa videtur S. Pater, ut suus liber q̄uantocius in Africam deferretur, sate-

gisce: nimis ut apud eos maxime calumniam toleret, apud quos conflata potissimum dicebatur. Scripsit itaque hoc ipso anno ad Augustinum Epist. CII. eique hujusmet libelli sui exemplar adtexuit. Et, Misit, ait, mihi temeritate solita sua maledicta Calpurnius cognomento Lanarius, quo ad Africam quoque studio ejus didici pervenisse: atque breviter ex parte respondi, et libelli ejus vobis misi exemplaria, latius opus (priori nempe duos Apologiae suæ libros) quum opportunum fuerit, primo missurus tempore: in quo illud cavi, ne existimationem laderem Christianam, sed tantum ut delirantis imperisticæ mendacium ac recordiam constarem. Sed et alio sunt ad Augustinum, atque hujus ad Hieronymum Epistole hoc met anno scriptæ, quas tamen subsequenti proxime Capitulo, ad ejus proprie contextum pertinent, recensebimus. Porro autem alia est, quæ argumento ex ejus contentionis historia ducto, per id temporis, sive isto aut subsequenti proxime anno scripta Epistola videatur, aut certe cum chronicis certioribus notis careat, referri hac non incongrue, serie rerum consentiente, possit. Eximia ea est inter omnes divinæ Scripturæ exegeticas ad Sunniam et Fretellam, viros e Getarum, ut volunt, genere sacræ eruditiois percupidos, qua ad singulas sibi propositas ex Psalmis quæstiones respondens Hieronymus docet, quænam sit inter variantes lectiones Græcas atque Latinas ceteris præferenda, queque proprius ad Hebraicum fontem accedat. Animadvertisimus in chronologicis ad eam Notis, nimirum eam videri ante Apologeticos contra Russinum libros clucubratam, siquidem objicienti æmulo, quod Septuaginta Interpretes contemptui haberet, inque corum suggestionem novam ex Hebreo translationem adornasset, hanc utique S. Pater elucubrationem suam opposuisset, in qua bene Interpretes illi continuo audiunt, potiusquam, hoc luculentissimo pro se testimonio prætermisso, exempla sui erga illos studii hinc inde ex aliis suis operibus emendicaret. Addidimus, nec multo post videri differendam: siquidem ejus quædam mentio haberetur in subsequenti ad Lætam, ubi dicuntur Hunni Psalterium dicere; que quidem Epistola huic anno, aut initio subsequentis 403 aſſigenda videbatur. Sed ea nunc prætermissa conjectura, alia ex parte arguimus, fuisse recens a profligato Russino scriptam. Ex eo scilicet ubi ad Psalmum 88, illum ironice appellat, *disertissimum istius temporis interpretem*, qui Græcum ἐργάτην verterit annihilasti, vel annullasti, vel nullificasti, et si qua alia possunt inveniri apud imperitos portenta verborum. Atque hinc tamen omnia, quantum assequi conjectura licet, argumenta proponimus, non pro certis urgemos.

Verum Epistolam ad Lætam quod spectat, utique eam nunc malim ad præcedentem 401 revocare, quam in sequentem 403 vixdum licet inchoatum differre: tametsi huic illam in Epistolarum recensione aſſixerim. Nupserat Læta Toxotio, S. Pauli filio, ex quo et filiam, quæ de avia nomine Paula nuncupata est junior, suscepserat. Hanc S. Pater, quoniam

instintis jam inde ab ipsis incunabulis ad Christianam pietatem informari oporteat, docet: cumque avus ejus Albinus adhuc in Ethnicismo perstaret, inter alia quæ magnifice extollit, rei Christianæ decora atque incrementa, illud memorat, ex quo epocha scriptionis satis innotescit. *Marnas*, ait, *Gaza luget inclusus, et cōversionem templi jugiter pertimescit*. Scilicet ex S. Porphyrii ejusdem urbis Episcopi Vita compertum est, fuisse anno 398 missum Diaconum ad Imperatorem Arcadium, qui Templi ejus profanos cultus curaret prohibendos. Tum lata Lex est hoc eodem anno in eam rem, ejusque auctoritate haud multo post ipsæ Templi foræ obseratae, et *Marnas inclusus*. Triennio post nova Porphyrii legatione impetratum, ut penitus deleretur, reque ipsa Templum absumptum incendio est. Cum ait itaque S. Pater, *Marnam eversionem sui jugiter pertimescere, jam illa idolio clades imminebat: que magis unique anni 401, ad finem ut libet properantis, quam proxime insequentis est nota*. Idem quoque tempus non obscurè indicat, quibus subsequitur verbis, *Getarum rutilus et flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria, et ideo forsitan contra nos aqua pugnant acie, quia pari religione confidunt*. Nimurum ab anno 400 irruperunt in Italiam Goti, aliasque deinceps provincias pervasere, strenue contra Romanum exercitum, nec sane improspere dimicantes, ut eorum temporum historiæ produnt.

CAPUT XXXIII.

- I. Contentio Hieronymum inter atque Augustinum obatur. II. Epistolæ hac super re ultro citroque missæ. III. Commentarius in Abdiam huic temporis adseritur. IV. Sancta Paula diem obit, cuius laudes Sanctus Pater Epistola ad Eustochium prosequitur. V. Tum hujus anni Paschalem Theophili Latine verit. VI. Itemque Regulam Sancti Pachonii, ejusque ut et Theodorici Epistolæ, et verba mystica. VII. Iterum adversus Augustinum disputat. VIII. Eorum hac super re Epistolæ. IX. Scripta alia quædam Sancti Patris, quæ hic pertinent.

I. Olim Augustinus, quum Hieronymi Commentarios in Epistolam ad Galatas legeret, eo loco offensus nonnihil est, quo *Apostolus Petrus a perniciosa simulatione revocatur*. Quippe Noster haud vere Paulum Petro Apostolo restitisse, autem; sed factum utriusque dispensatione, ut *Paulus nova bellator vetus usus arte pugnandi, dispensationem Petri, qua Iudeos salvari cupiebat, nova ipse contradictionis dispensatione corrigeret; et resisteret ei in faciem, non arguens propositum, sed quasi in publico contradicens, ut ex eo quod Paulus eum arguens resistebat, hi qui crediderant ex Gentibus, servarentur*. Hæc Hippoensem Episcopum expositio movit, qui patrocinium mendacii susceptum simulatione illa existimabat, et *exilioissime credi in sanctis Libris haberi mendacium, id est, eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos*. Volebat autem ipse alia ratione solvi difficultatem: videlicet ut Paulus Iegalia tunc, modo

quodam non necessario, observans, minime erraverit, sed Petrum quidem, qui ad ea Gentiles exemplo suo adigeret, jure reprehenderit. Hæc erat contentionis materies tota, aut certe præcipua, quæ multo quidem antea oborta, hoc demum tempore agitari inter eos corpit.

II. Ut autem cum stomachi etiam significazione aliquando Hieronymus responderet, in causa suis Epistolarum quæ ultro citroque missæ sunt, improspera, ut ita dicam, fortuna. Scriperat primum de ea re Augustinus jam iude ab anno 394 Epistolam, quæ Hieronymo tamen nunquam est redditâ. Tum aliam post ferme triennium ad cumdem dedit, quæ diu multumque per Urbem perque Italiam vagata, quum et canere illum παλεωθεῖαν supra ejus expositione loci juberet, et satis esset prolixa, ansam rumor fecit, ut librum adversus Hieronymum composuisse, et misisse Roriam Sanctus Antistes diceatur. Ipse autem, qui undenam ortus hic esset vulgi sermo ignorabat, tertias superiore proxime anno 402 litteras ad Nostrum scripsit, asseverans, id se nequaquam fecisse quod dicebatur, nec ullo pacto ejus, quem ex animo suspiceret, atque amaret, velle offensionem incurgere. Hæc demum Hieronymo redditæ sunt codem illo anno, cum esset Asterius Hippodaconus in ipso profactionis articulo e Palæstina in Africam. Hujus itaque occasione rescribit Noster, bene habere hoc quidem, quod *satisfaci*, ait, *te contra parvitatem meam librini Romam non misisse*. Sed Epistolæ (subdit) cujusdam quasi ad me scriptæ per fratrem nostrum Sycinnum Diaconum, huc exemplaria pervenerunt: in qua hortaris me ut παλεωθεῖαν super quodam Apostoli capitulo canam. Quamobrem subiratus addit, *Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stylus et ἐπιχειρία tua mihi viderentur, tamen non temere exemplaribus litterarum credendum putavi, ne forte me respondente, lassus juste expostulares, quod probare ante debuissem, tum es sermonem, et sic describere, etc*. Verum hæc quoque Sancti Patris Epistola Asterio credita, satis multo post tempore, quam debuisset, in Africam delata est. Intercedit enim per breve aliud ad eundem scripsit, qua Præsidium illi commendat, et salvere jubet Alypium (Epist. CIII): cetera observantia atque amoris significacionibus abundat. De hac nos multa in chronologicis Notis, quæ hoc ut referas, autores sumus. Sed et Augustinus interim Hieronymiani ejus responsi nescius duas alias ad eum dedit, quarum prior dicitur intercidisse temporum injuria: altera illa est, cuius initium, *Ex quo cœpi ad te scribere: cui et superiorum Epistolarum suarum exempla adtexuit, quod ea utrum accepisset ille, neene, ignoraret*. In hac autem novæ concertationi ansam præbuit, dum libere proficeret, minime probari sibi ejus studium in vertendis ex Hebreo Scripturis, quæ vocum novitate, adsuetos veteri Translationi ex Greco saepius percelleret. Quare et tumultus eum admonet excitari apud Africam in Oensi Ecclesia occasione vocis *hederæ*, quam pro cœcrbita, ut velut serebat Versio.

In quodam Journe loco usurpaverat. Hieronymus prior ex his, ei videlicet quæ desideratur, respondet Epistola in recensione nostra CV. multo quidem acrius quam antea expostulaus cum Ilipponensi Episcopo injuriam, qua impeditum se reputabat, et non simplici animo sparsa in vulgus Epistola lassitudine ad respondendum. Si, inquit, mea coenitius dicta reprehendas, et rationem scriptorum expelas, et quæ scripserim emendare compellas, et ad nætorum provoces, et oculos mihi reddas, in hoc laeditur amicitia, in hoc necessitudinis jura violentur. Admiserit quasdam tamen interdum benevolentiae significations; utque intelligas maximam iis qui creditas sibi litteras, aut serius, aut numquam reddiderunt, concertationis culpam voluisse tribuere, hoc sine concludit: *Hoc a me rogatus observa, ut quidquid mihi scriperis, ad me primum facias pervenire.* Sux Translationis ex Hebreo nec meminit quidem: id quod manifesto indicio est, nondum hoc anno 403. quo hæc scribēbat, ut in chronologicis Notis evicimus, accepisse eum alteram Augustini ea de re Epistolam, quam dudum laudavimus. Hac sine eorum stetit controversia hoc anno, quæ subsequenti 404 exente renovata quidem est paulo majore contentione animi, sed salva tamen, qua certatum inter eos est, caritate.

III. Interea temporis S. Patrem in Abdiam Commentarios elucubrassæ, persussum nobis est, contra atque eruditæ plerique omnes sentiunt, qui eum Prophetam quinquennio ante, eodem scilicet atque Jonas tempore explicatum contendunt. Et sane Sanctus ipse Auctor Præfatione Libri III. in Amos, Tertio, inquit, post longi temporis silentium Abdiam et Jonam tibi (Pammachi) imperanti edisserui. Verum, quo sit locus iste intellectu accipiens atque interpretandus, ut sibi et cum ceteris bac de re testimoniis constet, nes præfixa Tomo VI. Præfatione, quantum assequi conjectando licuit, ostendimus. Palunare autem argumentum ad eam elucubrationem hue retrahendam, ex ipsiusmet verbis S. Patris in Prologo ad eum Prophetam excudimus, ut rationes ita ipse colligere videatur. Quippe se ait, ab eo tempore quo specimen hujus Commentarii in adolescentia tentaverat, triginta jam annos in Dei opere ab labore sudasse. Tum illud declarat quale tempus fuerit, quando, inquiens, egressi, mi Pammachi, scholam rhetorum, diverso studio serebamur: quando ego, et Heliodorus carissimus pariter habitare Chalcidis solitudinem nitiebamur. Ille vero satis perspicue trecentesimum septuagesimum tertium annum, aut insequentem notant, quod ex toto Vitæ Hieronymianæ contextu, et præscripta Capite IX. historia compertum est. Neque sane alio commodius, quam quo tempore diversatus est Antiochiae, proxime antequam in Chalcidis solitudinem se recipere, et recens ab auditis Ecclesiasticis Tractatoribus, atque Apollinario cumpromis; ingenii ille sui periculum sacerit. His igitur trecentis septuaginta tribus annis si alias triginta addideris, qui ab illo, ut ipse ait, puerilis ingenii præludio, ad hoc naturæ senectutis opus intercesserunt, hunc teneas 403, quo

facile anno elaboratam eum Commentarium existimamus. Notum porro quod de priore illo rudimento narrat S. Pater: *Sperabam in scrinio his latere quod scripseram, et ingenioli mei primam temeritatem ignibus voveram, quem subito de Italia afferitur exemplar a quodam juvencet tot onnis, quol ei ego quondam scripseram, laudante opusculum meum. Fateor, miratus sum, quod quantumvis aliquis male scripserit, invenit similem lectorem sui.* Ille prædicabat, ego erubebbam: ille quasi mysticos intellectus serebat ad cœlum, ego demissio capite confiteri meum pudorem prohibebat (*In Præfat.*). Factum deinde ex Auctoris voto, ac hoc novo Commentario, numeris omnibus absoluto, in vulgus prodeunte, specimen illud sensim evanuerit, et jamdiu olim exciderit.

IV. Initio subsequentis anni S. Paula, summum Hieronymi præsidium et decus, diem obit. Tunc enimvero attrita ejus res sunt, totusque ille sanctorum costus, et maxime Virginum laetus ita dicam, sua caruit. Fuerat admirabilis sanctitatis femina, ut generis nobilitate atque opibus nulli secunda, ita et Christianarum virtutum laudibus supra quam verbis complecti quis possit, longe nobilissima: Toxotol marito, cui quinque liberos ediderat, defuncto, totam se Deo vovit, et in sancto Proposito diu Romæ vixit. Deinde domus opulentissimæ omnibus pene divitiis in pauperes erogatis, non liberorum, non familiæ, non possessionum, non altius rei, quæ ad sacramentum pertinent, memor, in Orientem et Loca sancta, navigavit, amore filiorum, majore in Deum amore contemnens, et in sola Eustochio filia, quæ et Propositi et navigationis ejus comes erat, acquiescens. Perlustratis diligentissime sacris Judææ locis, atque Ægypti monasteriis Alexandriam usque una cum Hieronymo, in Bethleem juxta Domini præsepe consedit. Ibi exstructo Virginum monasterio, vix dictu est, quibus se institutis ad Angelicæ Vitæ instar composuerit, quibusque alias exemplis ac præceptis rexerit. Inter cumulatissimas virtutes ejus eminebat quodammodo humilitas, quæ prima Christianorum est virtus: tum patientia pene singularis: contemptus sarculi supra admirabilitatem: in pauperes autem atque segrotos caritas et liberalitas quæ excedebat medium. His accedebat jugis Scripturarum meditatio, non sine lingua Grece atque Hebraica peritia, quo veluti cœlesti pabulo vitam animæ sustentabat, et ad pietatem, divinarumque rerum scientiam in dies magnis prosciiebat. Sæpius morbis tentata, et fracto senili, debilitatoque corporaculo, tantæ continentia fuit, ut neque tunc deinum, quum jamjam animam ageret, ob refractionem corporis vino uti voluerit, neque ad id exorari se passa sit sive a Medicis, sive ab Hieronymo, seu denique ab eo, qui tunc aderat, summae cum pietatis tum dignitatis viro Beato Papa Epiphano. Denique virtutum, quæ pene superant fidem, laudibus cumulata, Dormivit Sancta et Beata Paula, septimo Kalendas Februarias, tertia Sabbathi post Solis occubitu. Sepulta est quinto Kalendâ carumdem, Honori Augusto sexies et Aristenatio Consulibus. Vixit in sancto

Proposito Romæ annos quinque, Bethleem annos vivinti. Omne vitæ tempus implevit annis quinquaginta sex, mensibus octo, diebus viginti et uno.

Hieronymus qui tot ejus virtutum perpetuas fuerat admirator, tanto animi moerore percusus est, ut cum prosequi eam laudibus vellet, idque Eustochio filiae receperisset, aliquandiu præ dolore non valuerit. Nam, inquit, quotiescumque stilum figere volxi, et opus exarare promissum, toties obriguerunt digiti, cecidit manus, sensus elanguit. Prosequuntus est tamen, et satis magnifice haud multo post, dictato ad duas lucubrationes libro, sive Epistola, cui titulum de more *Epitaphium* fecit, eidemque Virginis Eustochio inscripsit. Ea nunc locum tenet in recensione nostra CVIII. ex qua ille etiam pleraque omnes desumptæ sunt, quas modo S. Matrouæ laudes delibavimus.

V. Dedimus quoque illi inter hujus anni scripta priorem locum: cum enim mense Januario, vixum medium prætergresso, Sancta illa semina avolarit ad superos, minime visum est verosimile, Hieronymum postquam ab illo infortunio respiravit, atque animum appellere ad scribendum potuit, ab alia exorsu scriptione quam ista, que et cordi ipsi erat quam quod maxime, et memoriae illius grati quoque animi sensu debita. Ab hoc itaque persoluto officio, gradum ad alia consignanda litteris fecit. Et primo quidem Theophili Paschalem Epistolam in Latinum vertit: Paschalem, inquam, hujus anni 404, quod ex Paschatis denuntiatione vicesima secunda die mensie *Pharmuthi*, id est, decima octava Aprilis, computatum est. Numerum ea obtinet in recensione nostra centesimum: cujus rei causas in Chronologicis Notis adjecimus. Tertia autem ex his est, quas S. Pater Latine explicavit; nam quartam qui dicunt, et cum Baronio contendunt, superioris quoque proxime anni Paschalem ab Hieronymo Latine redditam (qua minime tamen certam tulerit) toto caelo errant. Sed ipsum præstat S. Interpretetur hac de re loquentem audire Epistola XCIX. qua se apud Theophilum excusat, quod serius eam verterit, impeditus partium obitu Pauli, partim suo morbo. Ex eo, inquit, tempore, quo Beatitudinis tuae accepi Epistolas, juncto Paschali libro, usque in præsentem diem, ita et moerore luctus et sollicitudine, ac diversis super statu Ecclesie hinc inde rumoribus exagitatus sum, ut vix volumen tuum potuerim in Latinum sermonem vertere. Optime enim nosti juxta veterem sententiam, Non esse tristem eloquentiam: maxime si ad ægritudinem animi accesserit corporis ægritudo. Et hanc ipsam Epistolam febre æstuans, et quintum jam diem decumbens lectulo, nimia festinatione dictavi: breviter indicans Beatitudini tuae, magnum me laborem sustinuisse in translatione ejus, ut omnes sententias pari venustate transferrem, etc. Et paulo post: Unde obsecro, ignoscas tarditati etiam meæ: ita enim sanctæ et venerabilis Paulæ confessus sum dormitione, ut absque translatione hujus libri, usque in præsentem diem nihil aliud divini operis scriperim. Perdidimus enim, ut ipse nosti, repente solatum, quod (ut conscientia nostra & sis est Dominus)

non ad proprias ducimus necessitates, sed ad Sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite serviebat.

VI. Aliquandiu post, endem hoc tanien anno, et nondum obducta, quam Paulæ obitus inflixerat, plaga, aliam de Graeco translationem adornavit. Habuit vero ita se res. Cum in Thebaidis coenobiis, et in Monasterio Melencæ habitarent plurimi Latinorum, qui ignorabant Ægyptiacum Græcumque sermonem, quo Pachomii et Theodori et Orsiesii Præcepta conscripta sunt, homo Dei quidam Silvanus Presbyter libros, quibus illa continebantur, de Ægyptiaca jam versos in Græcam linguam, ad Hieronymum direxit, etiam atque etiam flagitans, ut Latina de Græcis redderet. Misit etiam ob eam causam Leontium Presbyterum et ceteros cum eo fratres, qui opus urgerent, et fere per monumenta exigenter. Accepit itaque Noster provinciam, et Græcam illam versionem in Latinum refundens, accito Notario dictavit, ut tantis, ut ait, viris imperantibus, nedum rogantibus obediret. Absoluto operi Præfationem de suo præfixit, in qua tum hactenus delibata, tum pleraque alia rei adjuncta explicat, quibus et de ipsa temporis notatione admonemur. Initio significat jamdudum esse, ex quo stilum non exerceret: quem adeo comparat acuto gladio et levigato, qui si diu in vagina conditus fuerit, sordescit rubigine, et splendoris pristini decoris amittit. Unde, subdit, et ego moerens super dormitione sanctæ et venerabilis Paulæ... quod multorum incisa illius morte refrigeria suspirarem, accepi, etc. Tum inter alias abs se adornatae versionis causas, hanc addit: ut bono, ut aiunt, auspicio longum silentium rumperem, reddens me pristinis studiis, et sanctæ seminæ (Paulæ) refrigerans animam, quæ Monasteriorum semper amore flagravit. Itemque istas, ut Venerabilis quoque virgo filia ejus Eustochium haberet quod Sororibus agendum tribueret: nostrique Fratres Ægyptiorum, hoc est, Tabennensium Monachorum exempla sequerentur. Pergit adeo quædam commemorans præcipua, ut videntur, eorum vita instituta: quibus cursim expositis de Cornelii et Syri, qui tunè etiam ultra centum et decem annos advivere dicebatur, Alphabeto mystico atque Epistolis loquens, ea se proficitur, ut repererat, clementia posuisse: cetera initiatum simplicitatem Ægyptii sermonis, nati viros Apostolicos, et totos gratia spiritalis, sermo Rhetoricus immularet. Denique alia quæ in eorum Tractatibus continentur, consulto prætermissee, quod in suis Auctoribus discenda, et ab ipsis repetenda fontibus viderentur. Hanc nos Regulam Hieronymianorum Collectioni operum primi adscensimus.

VII. Vergento hoc anno ad exitum instaurata est questio cum Augustino. Asterius hypodiagonus, cui Noster literas ad illum perficerendas dederat, una cum altera adversus Russinum Apologia, pervenit demum in Africam, cum jami duas alias superius memoratas Hipponeensis Episcopus Hieronymianæ responsionis inscius ad eum misisset. Illes vero ubi accepit, subiram sibi atque offensem S. Patris animum intellexit. Quamobrem studiose egit, ut recolligeret: et prima data occasione proficiscentium in Palæstinam amico-

rum, Epistolam ad illum scripsit in recensione nostra CX. qua omnibus observantiae significationibus aduersus eum loquitur, et quam potest demississime atque subjectissime demulcere studet. Adit et quodam de illius contra Russinum Apologia, quam testatur accepisse, et quum ferro in alterutram partem judicium nolit, dolere tamen vehementer, ac deplorente miseras rerum humanarum vices, quando tantos viros et quondam amicissimos potuit tam amarulenta discordia facere invisos. Aliam buic Epistolæ adjunxit ad Præsidium, eum scilicet quem sibi quondam Hieronymus commendaverat, atque illi sciebat vetere amicitia junctum. Rogatque enixe, ut eam Epistolam eidem Hieronymo reddendam curet, sibique illum additis suis etiam literis placet. In eam rem adiunctit et Hieronymianarum literarum et suæmet responsionis exempla, ut scribendi ad cum rationem penitus noscat: simulque obsecrat, ut si quid minus ei probaretur abs se scriptum ad sanctum senem, id sibi quamprimum, quo posset emendare, significaret.

VIII. Noster autem, intereadum hæc geruntur, certe nondum acceptis hisce postremis Augustini literis, respondet ad quas sibi in præcedentibus moverat quæstiones una omnes Epistola, que in nostra recensione locum CXII. tenet. Et quamquam fratre, qui in Africam trajecturus erat, festinant, pene in procinctu, et tumultuário respondere sermone se dicat, non maturitate sribentis, sed dictantis temeritate: haud sibi tamen suisque rationibus deest. Satisfacit primo de libri titulo, quo *Scriptores Ecclesiastici tam Græcos quam Latinos enumerauerat*, eumque vel de illisribus Viris, vel proprie de *Scriptoribus Ecclesiasticis* docet esse, nou *Epitaphium*, ut illi fuerat a quondam fratre perperam significatum. Secundo loco suam de Petro reprehenso a Paulo sententiam vindicare ab officiosis mendacii criminatione nititur, et quam potest, strenue tueretur cum veterum Tractatorum auctoritate, tum exemplis Scripturarum et sacre historicæ contextu, denique rationum momentis, quæ utrinque excludit, atque urget. Quin etiam suggillat sepe acriter oppositam Augustini expositionem, *Et quis, ait, hoc Christianorum patienter audit, quod in tua Epistola continetur: « Judæus erat Paulus, Christianus autem factus non Judæorum sacramenta re querat.... ideoque suscepit celebranda ea quum jam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his, qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acceperant, custodiore. »* Docet eum deinde quid rei sit, quod in priore Translatione sua ex Septuaginta, asteriscos atque obelos posuerit: alteram enim ex Hebreo fonte derivatam, defendit perquam eruditè, suamque operam in ea elaboranda nedum bene collocatam, sed et necessariam ad Judæorum expugnandam perfidiam, et Ecclesiis maxime profuturam evin cit. Denique fabulam de *hedera pro cucurbita* apud Jonam exsufflat, nec moratur populi imperitiam, qui seditiōnem ea de causa excitarit, nec Judæorum ejus urbis malitiā, quī hoc edicerint esse in suis voluntinibus, quod in Græcis et Latinis continebatur, cu-

manifesto demonstret, quod in Hebreo est *Cicēon*, non aliud rectius quam *hederam* posse verti. Petit in fine Epistolæ, ut per eum sibi quieto esso, jam emerito seni, liceat. Ille nos paulo fnsius persecuti sumus, quod e re nostra videretur, Hieronymianæ concertationis, et stomachi cause quæ furcint, ut scires. Qui tamen haud dubium est, quin animos recollegerit, statim atque Augustini Epistolam supra memoratam, tot demissionis atque obsequii testimoniis refertam accepit. Accepit vero paucos post dies: cui licet illa occasione haud responderit, factum sibi tamen ab eo satis, haud multo post significavit, cum redeunte e Palæstina in Africam Firma, Sancti Præsulis necessario, Epistolam ad eum scripsit CXV. omnia præ se ferentem amoris ac benevolentiae signa: ut etiam excuset, quod liberius responderit, rogetque ut, omissis imposterum ejusmodi quæstionibus, amice secum in sacrarum Scripturarum campo versetur. Quod quidem addidit Augustino animos, ut offensionis Hieronymianæ jam securus, illam de Petro, repreheno a Paulo quæstionem retractaret, et prolixa Epistola in nostra recensione CXVI. accuratius ei responderet, confirmans quod Petrus merito veraciterque reprehensus fuerit. Cætera mirum, quam se demisse aduersus eum gerat, veniam deprecatus, sicubi dictis incautioribus eum offenderit, atque excusans, quod nulla sua culpa prior illa Epistola per multorum manus obambularit, antequam ad eum perveniret. Hunc finem habuit celebris illa Hieronymum inter atque Augustinum disputatio, quos summa deinceps gratia et necessitudo intercessit. Annus trahetur, cum finis concertationi impositus est, quadragesimus quintus, ut ex chronologicis ad laudatam modo Augustini Epistolam Notis constat.

IX. Per id autem temporis quædam alia fuisse ab Hieronymo scriptis tradita, nihil est dubium. Et superiore quidem proxime anno admonitus a Ripario Tarragonensi Presbytero, quod Vigilantius doceret, Martyrum non esse colendos cineres, damnareque solemnes Fidelium ad corum sepultra vigilias, Epistolam ad illum scripsit in recensione nostra CIX. qua contra nefariam hæresim velitatur, et quasi præludit ad pugnam, offerens paratum se confutationi hominis, si ejus ad se libellos Sanctus Presbyter mittat. Ostendemus subsequenti sectione, ipsum Sancti Patris Tractatum contra Vigilantium anno elucubratum 406. In quo cum testetur ipse de se luculentissimis verbis, *de Vigiliis et pernoctationibus in Basilicis Martyrum sæpe celebrandis, in Epistola, quam ante hoc ferme biennium Sancto Ripario Presbytero scripsit, respondi breviter: nullus est dubitandi locus, subductis rationibus, quin hæc sit Epistola quarte supra quadragesimum anno, adscribenda. In sequente 405, aliam scripsit, sive CXVII: ad libelli instar ad Matrem et Filiam in Gallia commorantes, qua id potissimum urget ac docet, viduis et virginibus vi tandem esse domesticam consuetudinem eorum, unde sit periculum vel pudicitia vel famæ. Retulerat ei nempe quidam frater e Gallia, se habere sororem vir-*

ginem, matremque viduam, quæ in eadem urbe divisis habitarent cellulis, et rel ob hospitiis solitudinem, vel ob custodiendas facultatulas, præsules sibi quosdam Clericos assumpsissent, ut maiore dedecore jungerentur alienis, quam a se fuerant separatae. Rogabat itaque Sanctum Patrem, ut eas corriperet litteris suis, et ad concordiam revocaret. Quam cum ille subiisset provinciam, ejusque esset Epistola in vulgus edita, suere qui fictam ab illo materiam dicerent, ut Rhetorica exaggeratione declamaret. Narrat objectum id sibi ipse Libro dudum laudato contra Vigilantium, quem diximus anno 406 elucubratum. Ne, inquit, rursum malignus Interpres dicat fictam a me materiam, cui Rhetorica declamatione respondeam: sicut illum, quam scripsi ad Gallias Matris et filiorum inter se discordantes. Quibus satis manifesto innuit, recens hoc suis abs se opus adornatum: eoque magis si, quod eruditissimis existinuant, malignus interpres ille non alias est a Russino, qui cum nihil tale in libris Invectivarum objeccerit, putandus sit, de ore postmodum blaterasse: hoc videlicet tempore, sive anno 404, aut insequenti, cui scriptionem illam affligimus.

CAPUT XXXIV.

I. *Librum Theophilii contra Sanctum Joannem Chrysostomum de Greco veritatem.* II. *Coudit et Commentarios in Prophetas Zacharium et Malachiam: Oseam quoque, Joelem et Amosum.* III. *Scribit et Librum contra Vigilantium.* IV. *Tum ad Minervium et Alexandrum de verbis Apostoli, Omnes quidem dormiemus, etc.* V. *et in Danieliem Commentarium.* VI. *Cujus occasione criminationem gravissimam subiit.* VII. *Ejusdem ad varios Epistolæ.* VIII. *Denique et Commentarius in Isaiam.*

I. Epistola, quæ numerum in recensione nostra CXIII. obtinet, quod juncta hactenus fuerit cum subsequente in unum, continua orationis serie, Hieronymianorum operum Editoribus fraudi fuit, ejusque Scriptores Vitæ transversum egit. Sejunxiimus nos contextum utriusque, et in duas tribuimus: quarum alteram potiore quidem sui parte multatam, Hieronymum habere interpretem, alteram, quæ integra visa est, eundem preferre auctorem, ostendimus. Illa itaque Theophilii Epistola est, quam suo contra Joannem Chrysostomum Libro præfixerat, sive ad Hieronymum una direxerat, rogans ut Latine interpretaretur. Et sane interpretem, non auctorem redolat tota dictati ejus tametsi exigui, structura, eoque magis propositum, quo ærumnis Sanctissimi Patris Chrysostomi de Sede Constantinopolitana iterum exturbati, actique in exsilium, illuditur, flagitiaeque illi et scelera immania imputantur. Ut enim Hieronymus passus sit demum exorari se abs Theophilo, ut maledicta illa in Latinum refunderet: minime omnium credi potest, de suo unquam jecisse in sanctum Episcopum, quantumvis apud se male audiire potuisse. Sed haec nos latius in Notis ad eam Epistolam persequuti sumus. Subjunctus huic erat iose Invectivarum Liber, quem Noster Latine itidem

explicavit, et Facundus Hermianensis lib. VI. cap. 5. vocat innormem librum, contumeliis et maledictis nimis horibilem. Sed enim ille jamdiu olim intercedit, quam promeritus erat, fortuna usus: ita enim tunc etiam, quin superaret, limis, ut aiunt, oculis exceptus est, ut Facundus, quod ex eo quedam memoret, ex sola necessitate excusat. Nos caudem præfati veniam, Fragmenta, quæ ab eo recitantur ex Hieronymiana, ut testatur, versione collegimus: cætera haud ægre ferentes, quod illo Sancti Patris opere careamus. Utinam ne illi unquam elaboranda interpretationi manum admovisset: tametsi quod elaboravit, nihil ei culpæ vertimus.

Altera, sive CXIV. ipsius est Hieronymi Epistola ad Thophilum, qua suum ei Librum Latine versum remittit, multæque causatur impedimenta, quod serius sit interpretatus. Quod tardius, inquit, Beatitudini tuæ Latine sermone translatum Librum tuum remitterem, multa in medio impedimenta fecerunt: Isaurorum repentina eruptio, Phœnicia Galilææque vastitas, terror Palestiniæ, præcipue Jerosolymæ. Ad hac asperitas hyenis, famæ intolerabilis, nobis præsertim, quibus multorum fratrum cura imposita est. Inter quas difficultates lucrativis, et ut ita dicam, surtivis per noctem operis, crecebat interpretatio, et jam in schedulis tenebatur, quum diebus sanctæ Quadragesimæ, scripta ad purum collatione tantum indigerem, gravissimo languore correptus, et mortis limen ingrediens, Domini misericordia, et tuis precibus reservatus sum. Haec nobis annum 406 designare olim visa sunt: siquidem et Isaurorum irruptio et Palestinae vastitas eo anno contigerunt, quas æruinas famæ intolerabilis subsecuta est. Hiems quoque ejus anni videbatur, quæ in aliquot jam exuctorati Chrysostomi Epistolis solito asperior dicitur. Verum quod addit Sanctus Pater, se in diebus Quadragesimæ gravissimo languore correptum pene mortis limen ingressum, si, quod est verosimile, eamdem notat ægrotationem gravissimam, quam Præfatione tertia in Amos memorat, ut haec illi certo certius anno incidit 406, ita eo erit temporis interpretatio illa atque Epistola reseenda.

II. Utin vero habuerit se res, hoc certe anno Hieronymus quinque de minoribus Prophetis, qui reliqui sibi erant explanandi, Zachariana puta, et Malachiam, tum alios tres post aliquod temporis intervallum, Oseam, Joelem et Amosum Commentariis illustravit. Testatur id nempe ipse luculentissimis verbis dudum laudata Præfatione in Amos tertia. Præsenti, inquit, anno qui sexti Consulatus Arcadii Augusti et Anitii Probi fastis nomen imposuit (utique 406, ut Consulares Fasti, veteraque monumenta alia produnt) Exsuperio Tolosanæ Ecclesie Pontifici Zachariam, et ejusdem urbis Minervio et Alexandro monachis Malachiam Prophetam interpretatus sum. Statimque recurrens ad principium voluminis, Osee et Joel et Amos tibi (Pamunachi) negare non potui. Et post gravissimam corporis ægrotationem, dictandi celeritate ostendi temeritatem meam: ut quod alii, stilum sepe

vertendo, non audent scribere, ego committerem casui, qui semper dictantes sequitur, et de ingenio atque doctrinæ audaciæ periculum facit: quoniam ut saepe testatus sum laborem propria scribendi manu ferre non valeo.

III. Interpellatus autem hic labor est brevi alio contra Vigilantium Libro, quem statim ab explanato Malachia, et antequam ad Oseam recurreret, S. Pater clucubravit. Innuimus paulo ante, quam homo ille haeresim, et quibus in locis sceret. In Gallia nempe, ex ea enim erat ipse natione, ut Gennadius tradit: et proprie *Calagurritanus*, sive ex Calagurris vico prope Convenarum urbem, in inferiore Aquitania ad radices Pyrenæi. Ibi et *Ecclesiam*, ut idem Gennadius resert, *parochie tenuit*; quæ cum esset sanctorum Presbyterorum Riparii ac Desiderii paroecis contermina, valde hi sibi ab ejus vicinia metuebant. Nam et *Episcopos*, sub cuius ille ditione agebat, *acquiescere furori ejus visus est*, dum corripere vesanos motus aut negligenter, aut non auderet. Haereses hæc erant capita: Primum non esse martyres, neque eorum reliquias venerandas, non vigilandum ad eorum sepulera in ecclesiis, nullos iis honores deferendos. Tum minime adjuvari nos precibus Sanctorum, quos nostræ necessitates nihil tangunt, et quorum signa incredulis dumtaxit pro sint. Tertio Ecclesiæ quasdam ceremonias, atque illam cum primitis cereos interdiu accendendi, paganam superstitionem redolere, nec *Alleluia* cantandum nisi in Pascha. Sed neque abdicationem a seculi rebus esse in laudis parte; quin potius Monachorum paupertatem ac soliditudinem, desidiam ac turpem fugam videri. Eleemosynas quoque improbandas, quæ Jerosolymam in Sanctorum suffragia mitti consueverant. Denique Clericos minimè omnium debere esse caelibes, et nemini credi debere castitatem: nullos caelibes ordinari posse. Hæc blaterabat homo ex vita olim instituto cauponam exercens: quæ scriptis etiam, ut latius venena serperent, consignavit. Jamdiu autem illa Hieronymus exspectabat: quæ statim atque accepit, *Sanctorum Presbyterorum, Biparii ac Desiderii rogatu*, per partes consulavit, quemadmodum præstitorum se, illis ante biennium reeoperat. *Exsecutus est autem singulari libello, quem unius noctis lucubratione dictavit, festinante admodum fratre Sisinio*, cujus ab Jerosolymis in *Ægyptum properantis*, atque oxinde in Gallias regredientis opportunitatem eo deserende scriptoris sue minime duxit prætermittendam. Porro Sisinnius idem ille est, cui *Sanctus Pater Commentarios in Zachariam Exsuperio Tulosano Episcopo reddendos dedit*, et cuius itidem *festinationem reverseri in Præfatione causatur*. Hos autem Commentarios quæcum ipse se dicat, ut dudum ostendimus, anno 406 elucubrasse, atque eo quidem ineunus, quemadmodum aliis ratiorum momentis ex eodem Præfatione illa colligimus, consequitur, ut hic quoque Liber contra Vigilantium ad eamdem anni ejus partem sit referendus. Sed et illud quod supra alligimus in recensione Epistolæ ad Riparium hanc ipsam

temporis notationem prodat. Testatur quippe Sanctus ipse Auctor, ex quo tempore Epistolam illam de vigiliis et pernoctationibus in Basilicis Martyrum dedit, ad hunc abs se conscriptum libellum ferme biennium effluxisse. Ea vero anno quadrageutesimo quartæ haud dubie asfligitur.

IV. Per idem tempus, eadem certe discedentis Sisinnii opportunitate, ad propositas sibi questiones a Minervio atque Alexandro Monachis, Sanctus Pater respondit. Quamquam non omnes tunc solvit, sed proprie illam de verbis Apostoli, *Omnies quidem dormiemus*, etc. (*1. Cor. 15, 5*), quæ et carteris visa est omnibus gravior, et majore cum studio proponi. Reliquis cur non satisfaceret, causatur angustias temporis, et aliarum quæ abs se uno tempore certatim repelebantur, scriptiorum et literarum vim nimiam. Sed rem priestat ab ipso audire conceptis verbis, ex quibus ipsa etiam, quau diximus, Epistola ejus actas eluet. *In ipso, inquit, jam profectionis articulo sancti fratris nostri Sisinnii, qui vestra mihi scripta detulerat, hæc quatiacunque sunt, dictare compellor: nec possum vestram celare prudentiæ, sed obsecro, ne hoc dictum referatis ad gloriam, quin potius ad plenam necessitudinem, dum ita vobis quasi mihi loquor. Multus sanctorum fratrum ac sororum de vestra provincia ad me detulit questiones, ad quas usque ad diem Epiphaniorum largissimo spatio me responsurum putabam. Cumque furtivis noctium lucubrationibus ad plerasque dictarem: et expletis aliis, me ad vestram quasi ad difficultiam reservarem, subito supervenit, ascerens se illico profecturum. Cumque enim rogarem ut differret iter, Libyæ mihi capi famam obtendere, monasteriorum Ægypti necessitates, Nili non plenas aquas, multorum inediem, ut prope offensa esset in Dominum illum ultravelle retinere. Itaque subtegmen et stamina, liciisque et telas, quæ mihi ad vestram tunicam paraveram, vobis inconfecta transmisi, ut quidquid mihi deest, vestro texatur eloquio. Reliqua huc tute referas.*

V. Jam itaque in Prophetas minores omnes S. Pater Commentarios absolvebat, quum ad Danielem eadem opera illustrandum, animum advertit. In Præfatione, *Ipsius*, inquit, *Prophetæ verba tesamus, non iuxta consuetudinem nostram, proponentes omnia, et omnia disserentes, ut in Duodecim Prophetis fecimus: sed breviter et per intervalla ea tantum, quæ obscura sunt explanantes*. Annus proinde jam excesserat quadragetesimus sextus, cujus postrema fere parti postrema item ex duodecim Prophetis explanatio, quæ est in Amos, ex rerum serie, et sexti Consulatus Arcadii Augusti et Anitii probi notatione asfligitur. Alia ex parte nondum quadragetesimus octavus agebatur, ut ex his quæ de Stilonis nece mox dicemus, constabit. Iglior intermedio quadragetesimo septimo conscriptus Commentarius hic est, cujus in Præfatione S. Auctor *oikovopiat* omnem, et causas suscepti abs se operis exponit. Subinde enim Porphyrii, qui contra *Danielem duodecimum* proprium *librum* scripserat, calumnias resellit: ostenditque continententer, nullum Prophetarum tam aperte dixisse de

Christo. Non enim, ait, solum scribit eum esse venturum, quod est commune cum ceteris: sed etiam quo tempore venturus sit, docet: et reges per ordinem digerit, et annos enumerat, ac manifestissima signa praenuntiat. Inscriptit autem Pammachio et Marcellae, quos et compellat ibi verbis honorificentissimis, *Obsecro vos, inquiens, Pammachi filiorum vestrum, et Marcellam, unicum Romanorum sanctitatis exemplar, junctos fide et sanguine, ut conatus meos vestris orationibus adjuvetis.*

VI. Factum vero tunc aliquot improbitate hominum, qui Hieronymianis studiis et nominis celebritati invidebant, ut quidam Commentarii ejus locus in calumniam traheretur longe gravissimam, perinde atque Principi tuuc viro Stiliconi, qui de barbaris gentibus ad Romani exercitus ducem processerat, injuriam diceret. Sanctus Pater in explanationem magnæ illius statuæ, quam objecta animo specie, Nabuchodonosor viderat, mysterium quarti Regni juxta Danielem, dixit proprie ad Romanos pertinere, et statuæ pedes et digitos ex parte ferreos et ex parte scitiles eo tempore manifestissime comprobari. Sicut enim, ait, in principio nihil Romano imperio fortius et durius fuit: ita in fine rerum nihil imbecillius, quando et in bellis civilibus, et adversum diversas nationes aliarum gentium Barbararum indigemus auxilio. Et suggesti in his quidem barbarum ducent, res ferme ipsa significabat, ut confundande accusationi in S. Doctorem, haud sane esset ejus æmulis laborandum. Econtrario omnis impendenda a studiosis sui cura, ut benigna interpretatione loci, sensum alio referrent, et suspicionem illam haud levem læsæ majestatis purgarent. Præclerius autem actum cum eo est, quod ante interfactus est Stilico, quam deferri criminis indicia possent. Rem narrat ipse Præfatione undecimi in I. aiā Commentarii, quem post ferme triennium elucubravit. *Non sic, inquit, adulandum est Principibus, ut Sacrarum Scripturarum veritas negligatur: nec generalis disputatio unius personæ (Stiliconis) injurya est: quæ quum benigno meorum studio caveretur, Dei iudicio repente sublata est.* Annus agebatur quadringentesimus octavus, ejusque mensis Augustus, quum Stiliconem violentæ manus sustulerunt. Putare autem par est, ante sex illos aut septem menses, qui præcesserunt, jam S. Patris Commentarium ad vulgi manus devinisse, ut illa instrui accusatio in eum posset, et ab æmulis quidem urgeri, a sui autem studiosis caveri benigne, atque in bonam partem exponi. Constat jam itaque, quod dicebamus, nondum octavum supra quadringentesimum annum illuxisse, quum scriberet in Danielem; sed utique præcedentem proxime quadringentesimum septimum ad fere finem properasse.

VII. Quod subsequitur fere biennium, scribendis ad varios Epistolos, que librorum speciem et Tractatuum ex mole atque ingenio scriptoris præ se ferant, absumptum est. Sed et ab anno præcedenti scripta una atque altera videri possit, quas hec tam recensendas distulimus, ne cœptum historicæ ordinem abrumperemus. Priorem ex his locum obii-

net illa ad Julianum in Editione nostra CXVIII. qua S. Pater hominem olim prædivitem consolatur: quod intra paucos dies amisisset duas filias et uxorem, atque incursantibus barbaris bonam quoque possessionum partem. Hortatur autem ad perfectam vitam exemplo Pammachii et Paulini, quem cum adhuc Presbyterum vocet, satis manifesto indicat ante annum 409, quo ille Episcopus creatus est, hac se scribere. Alia ex parte quadringentesimum septimum plus minus notat, ubi inter Juliani tentationes commemorat vastationem totius barbaro hostile provinciarum, et in communis depopulatione privatas possessionum ejus ruinas, abactos armentorum greges, rictos occisorumque serrulos, atque his similia, quæ sub Rhadagaiso in Thuscia atque Italia, ex qua regione fuisse Julianus videtur, mala contigerunt, ut Prosperi Cronicón, atque aliæ eorum temporum Historiæ docent. Accepit paulo post S. Doctor de extremis Galliae finibus duodecim propositos sibi Quæstiones ab Hedibia, atque undecim alias ab Algasia, feminis cum plerisque lundibus aliis pietatis atque innocentia præditis, tum vero ob studia sacrarum Scripturarum exiniis. Quibus singillatim et ad singula quæstionum capitula satis accurate, atque adeo protixis ad Commentariorum instar Epistolis (Epp. CXX. et CXXI), respondens, nullibi tamē vastitatis Vandalorum Alanorumque irruptione Gallis illatæ meminit: quam non videtur silentio cladem præteritus, si proxime ab ea scripisset. Contigisse autem illa videtur, si probe rationes ab eorum temporum historicis monumentis subducimus, anni 408 pridie Calendas Januarias. Verosimillimum est alia ex parte, per eundem Apodemium, qui Algasiae Quæstiones (Prosper. in Chron.) detulerat, eas etiam quas Hedibia ab iisdem mittebat Galliarum finibus adlatas: parque vicissim est credere, responsum utrique uno tempore, ejusdemque opportunitate Apodemii reduntis in patriam. Adeo quum ad Quæstionem Algasiae decimam, se dicat Sanctus Pater de Rempham in Propheta Amos plenius disseruisse, isque Commentarius ad anni 406 fero exitum spectet: omnino erunt illæ Epistolæ in subsequentes septimum aut octavum supra quadringentesimum differendæ. Atque hujus utique temporis est, quæ has pone sequitur, CXXII. ad Rusticum: quicquid, quia promissam cum uxore Artemia continentiam fregerat, Hieronymus ad pœnitentiam, et ut Loca sancta invisat, conjugis exemplo adhortatur. Quo et vocari illum ait ab adversa Galliarum fortuna, miseraque provinciæ suæ vastitate, quam ob oculos ponit. *Quod si te, inquit, rei familiaris tenent reliquias, ut scilicet et mortes amicorum et civium videas, et ruinas urbium atque villarum, saltem inter captivitatis mala, et feroce hostium ruitus, et Provinciæ tuæ infinita naufragia, teneto tabulam pœnitentiam.* Ejusmodi ærumnas subsequente anno 409, scribens ad Ageruchiam, exaggerat, ut eam a secundis nuptiis dehortetur. Hispaniæ, inquit, jamjam perituræ, et Roma ipsa in gremio suo non pro gloria, sed pro salute pugnans: imo ne pugnans quidem, sed auro et cuncta supellecile

vitam redimens (Epist. CXXIII). Post annum scilicet 408, quo medium prætergresso, scelere semi barbari proditoris Stiliconis, obsessa ab Alarico est Roma, quæ vitam ut redimeret, barbano duci ingentem vim auri appendit. Denique et ad Avitum hoc in anno, aut in sequenti proxime scripsit, ut prima statim Epistola ejus verba indicant: *Ante annos circiter decem Sanctus vir Pamachius ad me cujusdam (Russini) schedulas misit, quæ Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata volumina continerent, ino vitiata, hoc magnopere postulans, ut Grecam veritatem Latina servaret translatio (Epist. CXXIV).* Enimvero circa annum 399, Pamachius scindens illas ad Hieronymum misit, ut superiore Capite XXX. demonstratum est. Porro autem prætermittenda non est, quam ejus Origeniani libri, abs se in Latinum conversi, historiam ipse subnectit. *Ferit, inquit, ut voluit, misique ei libros, quos cum legisset exhorruit, et reclusit scrinio, ne prolati in vulgus, multorum unimos vulnerarent.* A quodam fratre, qui habebat celum Dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut tradiceret ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiam temporis fraudem non potuit suspicari. Qui accepérat legendos, adhibitis Notariis, opus omne descripsit, et multo celerius quam promiserat, codicem reddidit. Eudemque temeritate, et (ut levius dicam) inepitia, quod male surripuerat, pejus alii credidit. Et quia difficile grandes libri de rebus mysticis disputantes, notarum possunt servare compendia, præscriptum qui sumit celeriterque dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut et ordine in plerisque et sensu careant. Hac igitur de causa ipsum flagitanti Avito, translationis suæ exemplar dirigit, totaque Epistola, quæ fuerint ab Origene impie dicta, et sedulo caveri oportent, notat.

VIII. Jam tum vero majoris longe quam quos antea elucubraverat operis, Commentarium in Isaiam scribebat Sanctus Pater libris duodevigintis. Quamquam ex his quintum, qui decem vi iones historica explanatione prosequitur, diu antea edidit, quam universum Prophetam explicare instituisset: obsecutus enixe id flagitanti Episcopo Amabili, cuius et nomini inscripsit. Diximus de hoc nos libro superiori Cap. XXVIII. ut et in Chronologicis ad Epistolam LXVIII. notis, quibus locis ad annum 397 pertinere illum ostendimus. Seden in universum Prophetam Commentarium non uno videtur coepisse atque absolvisse anno: siquidem et longi operis elucubratio illa erat, et aliis se fuisse tunc curis distentum, et Notariorum laborasse inopia, denique senecta et corporis imbecillitate pene consuetum, in Præfationibus librorum queritur. Cœperit exente 408 quod subindicit ipse loco dudum laudato ex Præfatione libri undecimi, ubi Stiliconem Dei judicio repente sublatum narrat. Perfecerit vero in sequente 409 medium prætergresso, quod ex Præfatione primi in Ezechielem Commentarii colligimus, et mox clarus ex rerum continentia serie ostendemus. Certe opus universum ante detinxerit, quam nuntium de capta direpta que Urbe, rerum olim domina ab Alarico, accepisset.

Locus itaque ille, qui rationibus hisce obstat, initio libri tertii, *De hac Visione (Seraphim) ante annos circiter triginta, quum essem Constantinopoli, et apud vicum eloquentiasimum Gregorium Nazianzenum, tunc ejusdem urbis Episcopum Sanctorum Scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasse subitumque Tractatum, ut experimentum caperem ingenioi mei, iste, inquam, locus, qui et nos aliquando movit, commodo lectore opus habet.* Cum enim, ut superius suo loco ostendimus, annus ageretur 381, quo tempore S. Pater Constantinopoli fuit apud Gregorium Nazianzenum, neque hic revera Cathedram regiae urbis nisi ab ejus anni Maio mense ad Julianum tenuerit: consequens esset, ut toto adhuc biennio serius, sive in annum denique undecimum, aut decimum saltem supra quadringentesimum Commentarii hujus initia differentur. Sed Hieronymus ipsem numerio, ut vocant, rotundo, et circiter preterea usus adverbio locum accurationi suppeditationi facit, ut etiamsi tantum anni duodetriginta intercesserint, sibi ipse tamen suisque rationibus satis constet.

CAPUT XXXV.

- I. *Nuntio de capta Roma, et Marcellæ obitu consternatus, despondet animum.* II. *Cœptos tamen in Ezechielem Commentarios postea resumit.* III. *Et ad Marcellinum respondens, queritur de irruptione Saracenorum, a quibus vix salvus effugit.* IV. *Scribit deinde ad Principiam Marcellæ Epitaphium.* V. *Ad Rusticum quoque, et ad Gaudentium Epistolas.* VI. *Commentarios in Ezechielem absolvit.* VII. *Scribit ad Demeriadem, et ad Dardanum.* VIII. *Quædam alia scripta ejus et gesta.*

Alarius ingentem vim auri a Romanis quum exegisset, Urbis libertatem cum iis pactus, in sequenti proxime anno 409, fœdus violavit, et Romanum præpotenti cum exercitu Barbarorum reversus, eam misserum in modum die mensis Augusti XXIV. totoque biduo in sequenti diripuit, ferro atque incendiis vastavit. Narrant tetricam stragem Olympiodorus apud Photium Cod. LXXX. Russinus Præfatione Homiliarum Origenis in Numeros apud Valesium, et Palladius in Lausiaca cap. CXVIII. Quorun nos sequuti rationes, ad hunc annum cum eruditissimo Chronologorum Pagio Urbis casum revocavimus. Cetera scimus, vulgo obtinere aliorum sententiam, quæ in annum insequentem 410 transfert: quam quidem et nos olim amplexi sumus. Tantæ autem cladi proceres Romani complures ex eorum numero, qui Hieronymo juncti amicitiis erant, succubuerunt. Hos inter Pamachius, quem de nomine laudat S. Pater: et Marcella, cuius postea ipse, ut mox dicemus, Epitaphium condidit. Sed harum nuntium calamitatum ubi accepit, ita animo consternatus est, ut proponendum obstupuisse, de se ipse testetur. Diu certe multumque, puta solidum annum, et quod excurrat, mœdere superatus conticuit, et quem vixdum occuperat in Ezechielem Commentarium excidere e manibus passus est.

II. Id vero præstat ab ipsomet intelligere, quum ad ejus se demum elucubrationem recepit. Finitis, inquit Prologo primo in Ezechiel, in *Isaiam* decem et octo *Explanationum* voluminibus, ad *Ezechiel*, quod tibi, et sanctæ memorie matri tuæ Paulæ, o *Virgo Christi Eustochium*, sœpe pollicitus sum, transire cupiebam, et extremiam, ut dicitur, manum operi imponere *Propheṭali*: et ecce subito mors mihi *Panmachii* atque *Marcellæ*, *Romanæ* urbis obsidio, multorumque fratum ac sororum dorinitio nuntiata est. Atque ita consternatus obstupui, ut nihil aliud diebus ac noctibus, nisi de salute omnium cogitarem: meque in captivitate *Sanctorum* putarem esse captivum, nec possem prius ora reserare, nisi aliquid certius disserem: dum inter spem et desperationem sollicitus pendo, aliorumque malis me crucio. Postquam vero clarissimum: terrarum omnium lumen extinctum est, imo *Romani* imperii truncatum caput: et ut verius dicam, in una Urbe totus orbis interiit, Obmutui, et humiliatus sum, etc. Verum quia et tu indesinenter hoc flagitas, et magno vulneri cicatrix paulatim inducitur: *Scorpiusque* (*Russinus*) inter *Enceladum* et *Porphyronem* *Trinacriæ* humo premitur, et *hydra* multorum capitum contra nos aliquando sibilare cessavit: datumque tempus, quo non haereticorum respondere insidiis, sed *Scripturarum* expositioni incumbere debeamus, aggrediar *Ezechiel Prophetam*, cuius difficultatem *Hebræorum* probat traditio, etc., quæ hue referas. Jam itaque *Russinus* fato functus erat, quem ait S. Pater *Trinacriæ* jam humo premi: Messanæ scilicet, ad quam ultimam *Italie* urbem, barbaricam procellam effugiens, sese cum utraque *Melania* atque aliis receperat, inter *Sicanos*, utique gigantibus *Encelado* et *Porphyroni* (perperam lectum ante nos *Porphyrio*) iuxta fabulas Poetarum montes superimpositos. Mortuus autem hic est ab illa cum Romæ tum Latii, subinde et magnæ Greciæ depopulatione anno insequenti, sive 410, eoque fere medio, si fidem *Martyrologio* illi adhibemus, quod *Bolandiani* socii sub nomine *Florarii Sanctorum*, identem laudant, et in quo ejus memoria die xiv. Junii consignatur. Denique uactus jam erat Hieronymus tantum otii, quo sibi quieto esse ab haereticorum insidiis liceret, et posset æquo animo *Scripturarum* explanationi incumbere. Quæ omnia devenisse jam illum ad anni 411 exordia satis manifesto indicant.

III. Quæ subsecuta est rerum suarum, ac Vitæ seriem S. idem Pater Epistola CXXVI, quam hoc met anno (post plures alias quæ intercederunt) ad *Marcellinum* et *Anapsychiam* scripsit, persecutus est. Cumque narrasset pluribus, voluisse olim se volumen *Ezechielis* explanare, malis autem ingruentibus, fecit despondisse animum, diuque tacuisse, quod tempus esset lacrymarum, addit, *Hoc autem anno* (utique 411) *cum tres explicasset libros*, subitus impetus *Barbarorum*,.... sic *Ægypti* limitem, *Palæstinæ*, *Phænicis*, *Syriæ* percurril ad instar torrentis cuncta secum trahens, ut vix manus eorum misericordia Christi potuerimus evadere. Duos itaque libros nisi *Sanctæ* filie meæ *Fabiolæ* (juniori scilicet, quæ se Urbis et patriæ de-

vastationi subducens, in Africam receperat) quorum exempla si volueris, ab ipsa poteris mutuari; pro angustia quippe temporis alios describere non potui. Facile quod et tertium describere non potuerit, causæ fuit, quod consurgentium ad se de toto orbe frequentia incredibili pressus, obeundis erga omnes hospitalitatis officiis distineretur. Nimirum hoc ipse in ejusdem Praefatione libri causatur, *Quotidie*, inquiens, *sancta Bethleemi nobiles quandam utriusque sexus atque omnibus divitiis afflentes*, suscipit mendicantes. Quibus quoniam opem ferre non possunus condolens, et lacrymas lacrymis jungimus: occupatique sancti operis sarcina, dum sine gemitu confluentes videre non patimur, *Explanationem in Ezechiel*, et pene omne studium omisimus, *Scripturarumque cupinus verba in opera vertere*, et non dicere sancta, sed facere.

IV. Interim S. Pater sœpe et multum rogatus a Principia virgine, ut moriam sanctæ Marcellæ litteris commendaret, cum hucusque merore affectus incredibili reticuisset, et biennium ab illius obitu præteriisse silentio, quod nihil tunc sibi videretur promere posse laudibus ejus dignum: denique opportunitatem nactus, Epistolam ad eam dedit in recensione nostra CXXVII. qua debitum *Marcellæ* virtutibus officium una lucubratione persolvit. Atque eam sane nulli secundam, cum nobilissimi generis, tum pietatis in Deum laude mulierem magnifice predicat, quod septimo a nuptiis mense viro orbata, Cerealem Consullem secundas ejus nuptias ambientem rejecerit, et Monachæ Vitam prima nobilium seminarum ausa sit Romæ profiteri, suoque exemplo multas ad idem institutum pertraxerit. Tum illud pluribus exornat, quod sanctarum *Scripturarum* studiis accensa, abs se Rome tunc agente divinas Litteras diligentissime dicerit, utque altius insigeret menti, saepius ad absentem scripserit, questiones in difficileiora loca flagitans, ut sibi edisseret. Ad hæc ejus narrat factum opera, et intemerata Religionis amore, ut factio *Origenistarum*, quæ Romæ cœperat invalescere, prodita atque extincta sit. Denique et in Romæ ejusdem urbis direptione, suique captivitate impense laudat, quod constantem animum gesserit, ut *cæsa fusibus flagellisque* videretur non sensisse tormenta, et inter cruentos gladios invenerit pietati locum, et post aliquot dies sano integrō vegetoque corpuculo obdormierit in Domino.

V. Per id quoque temporis scripsisse putandus est S. Pater Epistolas duas alias, alteram ad *Rusticum Monachum*, ad *Gaudentium* alteram. Illa quemadmodum oporteat instituere vitam Monacho dignam, per partes docet: cumque paupertatem cum primis amplectendam moneat, *Cæterum*, ait, *juxta miseras hujus temporis*, et ubique gladios sœvientes, satis dives est qui pane non indiget. Non alias autem se quam modo narratas calamitates designare (contra atque alii au-tumant, qui eas hoc referunt, quæ ante quinquennium contigerunt) paulo superius prodit, ubi *Russinum* jam fato functum significat, tarditati ejus sub *Grunni* nomine insultans. *Testudineo*, inquit, *Grunnivius* incepit ad loquendum gradu, et per intervalla queam,

vix pauca verba carpebat, ut cum putares singulare, non proloqui. Et tamen quam mensa posita, librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contractisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, etc., quibus tute fatcaris, non alium voluisse, quam Russinum, eumque non ita pridem vita defunctum perstringere. Altera, qua infantulam biennium circiter natam, Pacatulam nomine, praceptis, quæ postmodum lectura sit, ad Christianam pietatem instituit, eadem temporis indica p̄fert. Inter alias quas deslet saeculi calamitates, Orbis, inquit, terrarum ruit.... Urbs inclita, et Romani imperii caput uno hausta est incendio; nulla est regio, quæ non exiles Romanos habeat: Et paulo post: His Pacatula nostra nata est temporibus: inter hæc crepundia primam carpsit cætatem, ante lacrymas scitura quam risum. Illa vero vix tertium tunc annum iniisse putanda est: dicitur quippe interim in sinu matris garrula voce balbutire, nec si modo literarum elementa cognoscere, ultra aliquid posse, quam syllabas jungere.

VI. Recepit continuo se ad Ezechielem suum S. Pater, et lentescente per tempus dolore, opus a quarto ad nonum usque librum, 12, supra 400 anno vergente ad finem, et subsequentis initio, persequutus est. Tanti autem ei labor hic stetit, ut vix posset lucrativis imo furtivis noctium horis cœpto insistere. Fateor, ait (*Præf. lib. VII*), me Explanaciones in Ezechiel multo ante tempore promissæ, et occupatione de toto hoc orbe venientium implere non posse: dum nulla hora nullumque momentum est, in quo non fratum occurramus turbis: in tantum ut aut claudendum sit nobis ostium, aut Scripturarum, per quas aperiendæ sunt fores, studia relinquenda. Itaque lucrativis, imo furtivis noctium horis, quæ hieme propinquante, longiores esse cuperunt, hæc ad lucernulam qualiacumque sunt, dictare conamur, et æstuantis animi tedium interpretatione digerere: et paulo post: Accedit ad hanc dictandi difficultatem, quod caligantibus oculis senectate; ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebreorum volumina relegere, quæ etiam ad Solis dieique fulgorem, litterarum nobis parvitate cæcantur. Sed et Græcorum Commentarios fratrum tantum voce cognoscimus. His præpeditus difficultatibus, et novis subinde injectis, ubi tantisper ab una respirasset, occupationibus et moris, reliquos libros per intervalla dictavit, ut nemus reliquum quod erat hujus 413 anni in illa expositione transegerit, sed et magnam insequentis partem. Et vero sub illius finem nonum librum se indicat adornasse, ubi Heraclianum Africæ Comitem, hominem præ Barbaris ipsis impium, *NUPER* dedisse pœnas perfidie sua refert. Hic scilicet illo anno 413, quo Luciani V. Cl. Collega in Consulatu fuit, jam ultra medium excurrente, sive Augusto mense, Novarum, ut Prosper ait, in Africa rerum reus honorem amavit et vitam (*In Chron.*). Ut proinde minimum putas nuper illo adverbio, temporis anteacti spatium designari, postremus prope dixerim dies ejusdem anni, ut notet necesse est. Hinc reliqui libri in subsequentiem 414, facile differendi. Quod quidem de postremis

duobus, qui Visionem Templi edisserunt, liquido constat. Quum enim pervenisset ad eam partem delubri, in qua Sancta sanctorum, et Thymiamatis altare describitur, se testatur Sanctus Interpres maluisse opus parumper intermittere, ut ad virginem Demetriadem scriberet, quod est, ut ipse ait, *De altari transiret ad altare*.

VII. Ilanc itaque Epistolam paulo antequam finem Commentario illo imponeret, dedit ad eximiam eam virginem, Julianæ filiam, et Probe neptim, quam spretis illustribus nuptiis, cum se Christo dedicasset, hortatur ut in sancto proposito perseveret, et quibus id præstet officiis ac studiis, docet. Quod autem annus tunc ageretur 414, pluribus ipse locis satis manifesto prodit, atque illo cum primis, ubi se ait ante annos triginta cognominem huic librum *ad Eustochium de Virginitate servanda elucubrasse*. Cartera in chronologicis Notis satis abunde persequuti sumus. Sed et ad Dardanum *de terra Promissionis* Epistolam in nostra recensione CXXIX, hocmet anno vergente ad exitum, scripsit, Commentario in Ezechielem jam, ut videtur, absoluto. Dicitur enimvero Dardanus *jam duplicitis Præfecturæ honorem transegisse*, Præfecti scilicet Prætorio Galliarum: quarum primam obierat jam anno 409, alteram 413 gessit, ut ex Prosperi Tironis Chronicæ liquet, qui ejus potissimum opera oppressum Jovinum tyrannum, averso ab ipsius societate Rege Ataulfo, tradit. Serius ne differatur, vetat aliud S. Patris testimonium libro I. Commentariorum in Jeremiā: quem certo certius insequenti proxime anno adornavit, et cap. III. eam *nuper* ab se editam refert (*Gothofr. cod. Theod. lib. XII. tit. I. de Centurionib. Lege 171*).

VIII. Cœptum deinde est inter Ecclesiasticos viros de Animæ origine disputari: cuius ad Hieronymum disputationis arbitrium delatum est. Paulus Orosius, Origenismi labi corripi sensim Hispanias animadvertis, ad Augustinum in Africam trahit, eumque suscitatus est inter alia multa de illa quæstione, ut pote ab Adamantii fontibus derivata. Sed minime ausus Hipponeensis Episcopus ferre sententiam, ei auctor fuit, ut in Palæstinam ad Hieronymum, quasi petitorum oraculum, navigaret. Duas quoque ei dedit in eam rem deferendas ad illum Epistolas, quæ numeros in recensione nostra CXXXI. et sequ. obtinent. Hiarum prima recensens varias de animæ origine sententias, petit doceri, quæ potissimum tenenda sit, et quomodo adversus Pelagianorum dogma illa ejus defendi possit, quam Epistola ad Marcellinum et Anaphyschiam insinuaverat, singulas animas novas nascentibus creari. Altera consulit de loco ex Jacobi Epistola, *Qui offendit in uno, factus est omnium reus*. Advenit Orosius circa vernum tempus, ibique aliquandiu commoratus est: aderat enim, ut mox dicemus, ejusdem anni 415, adhuc mense Julio, quæ Jerosolymis contra Pelagium in aciem descendit. Hieronymo ad Augustini Epistolas respondendi, otium defuit tot undequaque concertationibus contra hereticos occupato: id quod et narratum nos imus, et

ipso et anno insequeati ad illum scribens Epistola CXXXIV caugatur.

CAPUT XXXVI.

I. Pelagius hæresim suam importat in Palæstinam.
II. Quem Hieronymus in Jeremiam scribens, perstringit. III. Mox impugnat data ad Ctesiphontem Epistola. IV. Et præfationibus sicunda et tertia in Jeremiam. V. Tum proprio opere, sive tribus libris Dialogorum. VI. Recipit se iterum ad Commentarios: quod tamen opus imperfectum relinquit. VII. Male habetur a Pelagianis, qui in Monasterium ejus igne et cædibus sæviunt. VIII. Consolatorias ea de re accipit ab Innocentio Papa. IX. Sedes mutat, nec tamen desinit hæresi infestus esse. X. Eustochium motitur. XI. S. ipse Pater diem obit.

I. Jam se se itaque in Palæstinam ex Africa intruserat Pelagiana pestis, nonnullosque de ipsius Jerosolymitanæ Ecclesiæ primoribus corripuerat. Huic hæresi a Pelagio, ejus auctore, nomen esse, nemo est qui nesciat. Ipse quis fuerit, paucis accipe. Natus est humili loco in Scotia, unde Scotorum pulibus prægravatus Hieronymo dicitur (*Prol. I et II in Jer.*) et *Albinus canis et corpulentus*, ab *Albin* sive *Albion*, quo nomine patriam insulam Scotti appellabant: aliis *Britannus coluber*, et *Brito cognominatus* (*Prosp. de Aug. ng. I. Ep. 186*). Sequutus Monasticæ Vita institutum, diu Romæ, nec sine sanctitatis existimatione aliqua vixit, erroris sui semina clanculum spargens, sibique valde à publica luce metuens. Venit postea in Africam semel atque iterum, ubi Cælestium erroris sui discipulum omnium facile principem instituit: qui Carthagine Presbyterii honorem consecutus, contra Christi gratiam præmagistro suo classicum cecinit. Ipse in Palæstinam contendit, et Jerosolymæ commoratus est, ubi et familiaritatem cum Hieronymo, dum bene ei notus adhuc non esset, fertur junxisse. Sanctus certe Pater testatus est postea, se patienter adversus illam hæresim gessisse, ne veterem lædere videretur necessitudinem (*Prol. IV. in Jerem.*). Cæterum latere sub ejus verborum melle, cordis venena, satis mature auinadvertisit, jamque a superiore anno 413, cum sextum in Ezechielem Commentarium clucubraret, in Prologo questus est, reviviscere Hydræ novella plantaria, et hæreticis Dei percussis manu, hæresin ipsam non mori, hæreditariis odiorum suorum catulis derelictis, qui nostra simulantes, genitricis antiquæ venena non deserant. Ad Demetriadem quoque scribens (ad quam ipse etiam Pelagius, nobilissimæ virginis instituendæ obtenu, Epistolam dederat hæresis suæ veneno suffusam) monet, ut sibi careat ab impia et scelerata doctrina (Pelagiana usque, quam prognatam suspicabatur ab Origeniana) quæ, inquit, olim in Egypto et Orientis partibus versabatur, et nunc abscondite, quasi in foveis viperarum apud plerosque terretur, illarumque partium polluit puritatem, etc.

II. Insequenti anno Hieronymus Commentarios in Jeremiam scribere aggressus est: volebat enim, si

per hæreticos æmulosque suos licuisset, extremam operi Prophetali manum imponere. Ipsa autem hæresis in causa fuit, ut explere, quod in votis habebat, nequaquam potuerit, dum verba subinde ac stylum in eam coactus convertere, cœptum opus intermitit, et senio ingruente, atque aliis quæ mortem proxime antecedunt incommodis, sensim deserit. Nec continuuit se tamen hoc ipso scriptorius genere ab impugnanda impia doctrina, ejusque auctore exagitando, tametsi nomini parceret. Et prioris quidem Prologo libri *inductum calumniatorem* eum vocat, et *nimia stertentem Vecordia*: Grunii, imo et Joviniani asseclam *stolidissimum*, qui *alienis vocibus blasphemaret*, et in tantum imperitum, ut ne maledicta quidem haberet propria.

III. Hoc absoluto libro, Ctesiphon nescio quis, *Urbicus*, vel *Urbicius*, ut in MSS. nonnullis dicuntur, ex sanctæ atque illustris domus conciliabulo, quod videtur Pelagio et suis opes ad sustentandam vitam contulisse, Hieronymum de hujus doctrina, quæ plurimos iam movebat, consuluit. Ad quem statim ille Epistola CXXXIII. quæ ad Tractatus instar ordinata est, respondit, nihil hæreticorum veritus minas, quin potius idcirco animos sibi sumens, quod illi scriptorum suorum fulmina minitarentur. Ac primo quidem ἀποθέτως et ἀπαρηγότως quo veluti gemino tibicine superbissima hæresis fulciebatur, id est, immunitatem ab animi perturbationibus, et impeccantiam, utpote diabolicæ superbie figmenta refutat, ostenditque ex Philosophorū cœnōsis fontibus, et maxime Pythagoricorum, qui hominem exequant Deo, ad Christianæ sidei exitium derivari. Hinc Dei gratiam, cuius per singula opera nitamur et regamur auxilio, ita adstruit, ut verborum fallaciis, quibus, obtenu liberi arbitrii, simplicioribus illudebant, reliquum locum nullum faciat. Tum illos ad respondentium lacessit, ut libere loquantur quod credunt, et quod semel scripserint, negare haud possint. Denique Ctesiphontem rogat, et commonet, ne per unum, aut ut multum tres homunculos sancta illa atque illustris domus suscipiat tantarum fæces hæreton, ut ubi primum virtus, et sanctitas laudabatur, ibi præsumptionis diabolicae et sordidissimæ societatis turpitudine versetur: scientque qui hujuscemodi hominibus opes suggestur, hæreticorum multitudinem congregare, et Christi hostes facere, et euultire adversarios ejus. De anno, quo hæc scripta sunt, et quem diximus 415, dubitare non sinit dudum laudatus Orosius Apologeticæ cap. IV. ubi de Jerosolymitano conventu, quem constat hocce anno sub Julii mensis finem celebratum, deque Pelagi errore loquens, quod homo suis viribus possit mandata Dei custodire. Hoc, inquit, *Beatus Hieronymus in Epistola sua, quam nuper ad Ctesiphontem edit, condemnavit*.

IV. Recepit statim se Sanctus Pater ad Commentarios in Jeremiam: et secundi Prologo libri se ait, avertire parumper aures, ne audiat judicium sanguinis et intersectorum animas deploret, qui opinione virtutum quotidie corrunt in superbiam, et Deo se similes arbi-

rantur. Quorum, subdit, furori respondimus, ut potius, et si Dominus vitam dederit, plenius responsuris simus. Interim et tertium librum excudit eadem in Prologo conquestus, non pati Diabolum, quo nomine sectam Pelagii notat, se optata quiete contentum, Scripturarum sanctorum explanationi insistere, sed id agere diebus et noctibus, et aperte, et per insidias, veris falsa miscendo, imo universa mendacia subdolo melle circumlinentem, ut qui audiit verborum dulcedinem, venena pectoris non formidet. Et post alia id genus, Latrare per Albinum canem (Pelagium) grandem et corpulentum, et qui calcibus magis possit servire, quam dentibus. Habet enim progeniem Scotica gentis de Britannorum vicinia, quia juxta fabulas Poetarum spirituali percutiendus est clava, ut aeterno cum suo magistro Plutone silentio conticescat. Verum hoc alias, etc.

V. Coactus revera est iterum, hoc absoluto libro ab explanatione Prophetali manu revocare, ut proprium opus, quod facturum se receperat, in haereticos aggredieretur. Contextit hoc autem forma dialogorum sub persona Attici catholici, et Cretobuli haeretici, ex ordine omnem de Divina gratia, deque libero arbitrio controversiam explicans, et verbum verbo ad singulas haereticorum sententias reponens. Sed utique scitu digna temporis, quo id moliretur, notatio est. Extremo scilicet Julio presentis anni, aduentibus contra hostem antiquae fidei Presbyteris Jerosolymitanis, Joannes Episcopus, qui primas haeretico deferebat, totius Cleri synodus indixit. Eo vocatus est etiam Orosias, et quid ex Africa contra Pelagianam doctrinam ad vexisset, jussus exponere. Tum Pelagius quoque introductus est, qui judice usus suarum partium studioso, deque sua factione interpretibus, qui Orosii Latine dicta in Grecum relunderent, judicium Synodi declinavit, quin etiam haereseos invidiam in accusantem convertit. Nempe Orosium aliquot post dies Joannes blasphemiae arguit, quam ille criminationem edita mox Apologia abs se coactus est amovere. Eo autem Opero laudans interdum assertam Hieronymi testimonio fidem, eum etiam refert, tunc temporis conscribendis contra haereticum dogma libris Dialogorum insudasse, *Hoc, inquiens, Beatus Hieronymus... in libro, quem nunc scribit, collata in modum Dialogi altercatione, consultat.* Jam itaque ad finem annus properabat quum absoluti atque in lucem editi libri sunt: nam September mensis, quum eam Apologiam Presbyter Hispanus scriberet, jam trahebatur.

VI. Ali quanto post contulit se tertium Sanctus Pater ad Commentarios in Jeremiam, quos per tres adhuc libros sive ad sextum usque, et ad Prophetae caput trigesimum secundum, aliis subinde occupationibus distentus, adornavit. Oblivisci tamen contra haereticos pugnae non poterat, et insectandi fidei hostes occasioni semper imminebat. In prologo quarti libri Patriarchas nefariae ejus sectae Pythagorain, Zenonem, Origenem, Grunnum, Evagrium Ponticum, Jovinianum dicit: scriptaque sua ingerens, *Cui, inquit, responderem diu tacens, et dolorem silentio devorans, crebra fra-*

trum expositulatione compulsus sum, nec tamen hucusque prorupi, ut auctorum (Pelagii cum primis, et Celestii) nomina ponerem, malens eos corrigi quam infamari, etc. Et prologo quinti, altero ait apud Jeremiam Calathos haereticorum perfidiae amaritudinem demonstrari, notarique illos personis Ananiae, et Semeiae, et Sophonie sacerdotis, qui in prophete interitum conjurabant. Denique ex sexto libro sub finem Scripturarum testimonia congerit multa, ad retundendam eorum impudentiam, qui putant, hominem omnia posse complere, quae se facturum esse pollicitis est. Alios prouterea libros Commentariorum in reliquum Prophetarum contextum non elucubravit Sanctus Pater, ut suo nos loco, et in generali praefatione certis argumentis probasse visumus. Aut certe si duos aut tres postea adjecit, quibus opus compleceret (non utique alios quatuordecim, ut hactenus perperam existimatum est) illi jam tum advidente S. Auctore, antequam in vulgus ederentur, in direptione illa monasterii, quam paulo post Pelagianni satellites perpetrarunt nos imus narratum, deperierunt.

VII. Facinoris ejus longe nequissimi historia ita habet. Pelagius a Jerosolymitano conventu, Joannis, ut diximus, opera, liber eum evasisset, post quinque fere menses Diospolim, quae urbs in Scripturis Lydda appellatur, ad Concilium, cui admodum quaurodeciunum e Palestina Episcopi aderant, vocatus est. Quae sibi objiciebantur errorum Capitulo, ut loquitur Innocentius Papa, partim vitando suppressit, partim multa in se verba retrorquendo tota obscuritate confudit, aliqua magis falsis argumentis, quam vera ratione, ut ad tempus poterat videri, purgavit, negando alia, alia falsa interpretatione vertendo. Nempe haereticas opiniones latine scriptas Graeci Antistites cum haud sat per se possent expendere, nullusque esset ex adverso, qui urgeret (Erotes enim et Lazarus, qui in eam rem ex Galliis venerant in Palestinam, propter grarem unius eorum agitudinem [Aug. de Gest. Pel.]). Synodo interesse minime potuerunt) Judices denuo sefellit, deque Diospolitano concilio velut absolutus, suo tamen palam damnato dogmate egressus est. Tum vero haereticus triumphum agere, sparsaque in vulgus Epistola carnis ventositas et elationis (Idem, ibid.), tanquam Gallorum insultus fregisset, efferriri atque insolescere, sibique animos et suis contra rectae fidei assertores addere. In Hieronymum autem praesentem inimicum, ejusque sanctos Monasterii fratres, non scriptis, aut verbis, sed igne et cædibus aservium est. Tunc (verba sunt Augustini libro de Gestis Pelagii sub fine impie factum non sine execratione et lacrymis enarrantis) a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur tanta mala, ut Dei servi et ancillæ ad curam sancti Hieronymi pertinentes sceleratissima cæde afficerentur, Diaconus occideretur, adficia monasteriorum incenderentur, viisque ipsum Hieronymum ab hoc impetu, atque incurso impiorum in Dei misericordia turris munitor tueretur.

VIII. Tanti sceleris haud insciuum suisce ipsorum Joannem Episcopum, qui Pelagio favebat, pleraque

indicio erant. Hieronymus sane, itemque Eustochium et Paula junior, scriptis continuo hac de re litteris Roman ad Innocentium (quarum tamen nulla extat tuit) multa conquerentes Pontifici de perditorum hominum facinore impio atque immanni, ut opis aliquid ferret extremum laborautibus, implorarunt, cum plus se adhuc metuere dicerent, quam conquererentur esse perppersas. Nomen tamen hominis causamque retinererunt: quae earum christiana modestia fuit. Respondit sanctus Pontifex tribus Epistolis, quae inter Hieronymianas a num. CXXXV. per subsequentes duos recensentur. Prima ad Aurelium, quae et paucissimis versibus constat, hunc precatur ut quamprimum alteram Hieronymo reddendam curat. Hac autem S. Patrem verbis lenissimis consolatur, et bono esse animo jubet, quod pro veritate perppersus, exspectet beatitudinem, laborum in Christo mercedem: quam ipse aliis continuo prædicabat. Tum si, inquit, deposueris apertam manifestamque in homines aliquos accusationem, aut judices competentes tribuam, aut si aliquid urgentius sollicitiusque a nobis fieri potest, non retardabo. Interea quid sibi pro tempore faciendum duxerit, ac porro fecerit, declarat. Tertiam ad ipsum dedit Joannem episcopum, quem pro Sedis Apostolice auctoritate satis acriter reprobendit, in eoque reum agit, quod prospicere debuisset, ne scelus admitteretur: prorsus enim, ait, *Sacerdotis gravitatem condemnat tantum nefas in Ecclesia fuisse completum.* Quod nisi deinceps corrigat, vel retundat, fore ut jus Ecclesiasticum de labefactatis causas cum, qui non defenderit, præstare compellat. His Epistolas in chronologicis ad eas notis anno scriptas fuisse 417 ineunte ostendimus, post aliquot ab illo in Hieronymum facinore perpetrato menses. Ex eo loco momenta rationum repeate. Innocentius paulo post, sive duodecima die mensis Martii obiit, cui Zosimus successit: nec diu post fato quoque functum esse Joannem Jerosolymitanum, quem Praylus exceptit, vetera monumenta persuadent.

IX. Sunt vero alia, quae ejus seriem temporis, atque historiæ scripta Sancti Patris continuant. Epistola CXXXVIII ad Riparium, fuisse demum Pelagiana dogmata rejecta indicat, et pulsus esse non solum de urbe, sed etiam de Palæstinae finibus Catilinam, quo nomine alium quam Pelagium denotare voluisse, non est verosimile. Dolet autem plurimum, quod multi conjurationis socii remanserint, qui in Joppe remorantur. Nobis autem (subdit) melius visum est, locum mutare, quam fideli veritatem, adficiorumque et mansionum amoenitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus impræsentiarum aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladiis dimicandum. Quanta autem passi simus, et quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem savierit, puto te celebri nuntio omnia cognovisse. Item in subsequenti ad Apronum, profligatos jam hereticos in Oriente nuntiat. Hic enim, inquit, quieta sunt omnia: et licet venena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire, sed sunt sicut aspides surda et obturantes au-

res suas. Nostra autem domus secundum carnales opes, haereticorum persecutionibus penitus eversa, Christo proprio, spiritualibus divitiis plena est. Eadem plus minus renuntiat scribens ad Augustinum Epistola CXLI. et subsequente, quarum altera cōgandens ejus in Pelagianos strenuitati, veræ eidem gloriæ vertit, quod eum omnes haeretici detestantur; et me, inquit, pari persecuntur odio, ut quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Altera significat, multos adhuc assequi, ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cum prædicandi eamdem non habent libertatem. Esse etiam nonneminem potentem qui dissimulanter eis saveat. Capta, inquit, Jerusalem tenetur a Nabuchodonosor, nec Jeremie vult audire consilia. etc. Hæc autem omnia cum reliquum quod erat anni 417 tum subsequentem, aut totum, aut maximam certe partem per historias Pelagianæ adjuncta statusque varios, satis manuscrito deuant.

X. Insequens annus 419 laborum cumulum et misericordiarum, jamjam properanti ad vitæ finem Hieronymo attulit. Eustochium, quo ejus instituti jam inde a Bethleemitici Monasterii conditu-post Paulam matrem reliqua una lux erat, occubuit. Virgo rei Christianæ tum Monasticæ vitæ sanctissimæ decus præcipuum: cuius ego landes, totque edita per annos ferme virginis quinque virtutum exempla complecti verbis laud possim. Nata principe apud Romanos loco, patre Toxotio, de Julia gente, unde et *Julia* appellata ipsa est, matre, ut diximus, S. Paula, de Scipionum et Paulorum stirpe, in tanta opulentissime domus, atque Urbis frequentia, pro nihilo habuit humana omnia, contraque aduentibus summo studio Hymetto avo, et Pretelexata ejus uxore, castitatem Deo vovit. Secuta deinde est S. matrem in Palæstinam, et Bethleemini construeto Virginum monasterio, secum illa in sancto proposito, ad perfectionis Evangelicæ summa contendit. Matre ad superos evocata ante annos ferme quindecim, Monasterium sola administravit, quod virginibus quinquaginta constasse, Palladius tradit: incidisse autem in difficillima tempora, qua superius narrata sunt, monstrant. Annun, quo vivere desit, hunc nimirum 419 asserunt eruditiores (*Laus cap. 26*); diem, quo memoria ejus agitur, Martyrologium Romanum consignat Septembri 28, eo scilicet qui proxime Praeceptoris sui Hieronymi memoriam antededit. Illic autem tanto ob illius mortem, mœrore affectus est, ut animum sere desponderit. Testatur ipse, scribens paulo post, hoc tamen vertente anno, Epistolam CXLIII. ad Alypium et Augustinum, afflictis iam rebus omnibus, nec fuisse sibi amplius cordi, suis sive Ecclesiæ hostibus respondere. Quod, ait, queritis, utrum rescripserim contra libros Aniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissime pascit, ut alienæ blasphemiarum verba frivola subministret, sciatne ipsos libros in schedulis missos a Sancto fratre nostro Eusebio (Cremonensi) Presbytero suscepisse, non ante multum temporis, et exinde, vel ingruentibus morbis, vel dormitione Sanctæ et venerabilis filiae vestre Eustochii ita doluisse, ut propontudum contempnendos putarem, etc.

XI. Nullum ab hac Epistola exstat aliud Hieronymi scriptum, gestorum quoque ejus nulla deinceps est mentio. Facile sanctum senem ætate, laboribus, morbis consecutum, trahentemque magis, quam agentem vitam, hocce anno 420 Deus ad coelestem patriam, ineritamque gloriae coronam vocavit. Certe Augustinus eodem anno ad Optatum Milevitaniū scribens Epistolam in recensione nostra CXLIV. quæ non ita pridem detecta, et vulgata primum est Vindobonæ, testatur se nihil abs Hieronymo litterarum accepisse, super quæstione de origine animæ, quam ille si per vitam licuisset, explicaturum receperat. In Enchiridio autem, quod in sequenti proxime anno quadringentesimo primo scripsisse dicitur (*q. 2. n. 10 et q. 1. n. 4*) Hieronymi tanquam defuncti jamdudum meminit, et titulo *sæcuae memorie* ornat. Concinit Prosper, cui fidem in hac temporis notatione deferri par est, tamen in natali ejusdem adsignanda epocha, haud satius constare eum sibi, ostendimus. Ait vero, eum anno 420 videre desiisse, *Theodosio IX. et Constantio III. Coss. et pridie quidem kalendas Octobris*: quam Ecclesie fasti diom memoria ejusdem consignant. Nisi itaque fallimur, ab anno circiter 446, natalitia ejus repentes (quod nobis quidem multis, nec sane infirmis argumentis capite hujus historie I. adprobasse visi sumus) quum fato functus est Sanctus Pater, annuum agebat ætatis quartum et septuagesimum. Nec movet nos, quod se ipse *pene decrepitum* (*Ep. CXLI*) alicubi dicat, et senio consecutum, quæ homini annos septuaginta paulum prætergresso imputanda non videatur: ut et illud quod Augustinum vix octo post annos natum *dignitate quidem patrem*,

ætate autem filium vocet (*Ep. CXXXIV*). Sunt enim ista, ut dudum laudato cap. I. ostendimus, ex veterè illa ætatis humanae per vicennia computandæ ratione desumpta, sc̄pē etiam corpusculi infirmitatem potius quam ætatem notant. Sed ea quidem sequiorum temporum Scriptoribus, quorum testimonia mox recitabimus, causa fuit, cur Sancti Patris Vitam per plures adhuc annos, et ad septimum usque et nonagesimum, eoque amplius proferrent. Nec desunt qui centesimum eum scribant præterisse. Narrant etiam ita eum vires defecisse, ut nisi sive manibus apprehensa, quod ad hoc ei de trabe pendebat, surgere de lecto haud posset. Tum in levem incidisse febriculam, quæ illum, jam in carne præmortuum dissolvit. Adsuīsse juxta eum monachos, et Christo dicatas Virgines, atque alios undique de sanctis Locis, quos ipse a' acci. vultu et lato conspiciebat: aliaque his simila, quæ ut probabilitate nonarent, nullo tamen certo Auctore adseruntur. Prætero pseudo Eusebii ad Damasum Portuensem fabulas, quarum rationem nullam haberi velim. Sepultus in Bethleem est, ubi maximam vitæ partem egit: inde Romanam postea translatus, super Exequias in templo S. Mariæ Majoris summa cum veneratione populi frequentis colitur, et Maximi inter Ecclesie Doctores titulo donatus est.

Hic sunt, RIVERA Cardinalis Eminentissime, quæ de Hieronymi Vita litteris consignanda babui, Tuoque volui amplissimo Nomi inscribere, ut palam omnibus sit, me Tuò præsidio, Tuisque abortationibus acceptum referre, si quod res erat, in ejus adornanda Operum editione sum assequutus.

INCIPIT ^(a) VITA SANCTI ^(b) HIERONYMI, PRESBYTERI.

Hieronymus (*c*) noster in oppido Stridonis, quod a Gothis nunc eversum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque confinium fuit, patre Eusebio natus est. Vestem

(a) Gennadio Massiliensi adscripsit, qui primus hanc Vitam ex antiquis MSS. in lucem protulit, Cl. Mabillonius, quem et nonnulli ex eruditiorum chloro sequuntur. Atque ipse etiam Martianus, homo recensione, nedum lectione Hieronymianorum operum subactus, qui verosimile id sibi videri professus est, tum propter stylī rationem, cum propter silentium in causa Rustini Aquileiensis, cui Gennadius impense favebat. Verum aliter, cum res ipsa, tum operis contextus omnis persuadet. Gennadius, qui Rustino adversus Hieronymum tantopere favet, ut in Catalogo hunc *obtrectatorem*, et *aemulacionis studio incitatum* dicat, illum vero, non ministrum partem *doctorum Ecclesiae*, minime omnium credi potest, ejus voluisse aliquando gesta laudibus exornare, cuius nominis et virtutibus ferme iniquior fuit. Nihil deinde eorum, hæc Vita continet, que verus Gennadius referre potuisset, imo et debuisse: satis enim habuit quisquis ejus Auctor fuit, Hieronymum descriptissime, pecere quidquam habet, quod non in sua ex illo transtulerit. De suo autem quæ adtexuit falsa pleraque omnia sunt, et fabulas sequiorum temporum redolent. Denique psc paulo incomptior Gennadiano stylus, totaque scriptio-

Christi puer Romæ suscepit, ibique litteris Græcis ac Latinis a primævo eruditus est. In arte quidem facies Scriptorem octavi aut noni sæculi potius quam quinti referit.

(b) Hunc nos libellum cum antiquis satisque emendatis tribus MSS. codicibus comparavimus, ad eorumque fidem exegimus. Primus Vaticanus numero prænotatur 641. duo vero, ex eadem quidem Bibliotheca sunt, sed ex his, qui olim Reginæ Suecorum fuere, quoisque adeo de illius nomine appellamus. Alter numero 488, alter 523. denotantur. Denique et Variantes Lectiones, quas seorsum edidit Martianus, et ad hujusmet Vitæ calcem amandavit, in consilium adhibuimus, hucque transstulimus. Excerptæ autem illæ sunt ex quinque codicibus Manuscriptis, hisque, ut vocat ille, vetustissimis, uno Corbeieusi, altero Narbonensis Ecclesiæ, tertio Monasterii Silvæ Majoris prope Burdigalam, quarto Luxoviensi, quinto Sancti Gallensi. Heic primis statim verbis, Reginæ alter Beati habet pro sancti: Vaticanus post presbyteri addit el Confessoris. Tres ex his quos Martianus laudat, Presbyteri Orthodoci, Longius abudit Narbonensis, qui aliam præfert inscriptionem, in Nativi S. Hieronymi Presbyteri.

(c) Vaticanus cum Burdigalensi codice pro noster, Presbyter legit: tum illæ cu duobus Reginæ u Gothicis eversum absque nunc vocula.

Grammatica Donatum habuit praeceptorem, in Rhetorica autem Victorinum oratorem. Postquam vero (*a*) omnem mundanorum studiorum litteraturam adeplius est, probatissimorum quoque Monachorum habitum (*b*) factumque imitatus est. Cupiditatem siquidem animae jugi sinceritate calcans voluptatemque corporis perennifrangens jejunio, plerosque (*c*) virorum bonorum et religiosorum meliores fore suo docuit instituto.

Quodam igitur tempore, dum ex more idem Hieronymus, divina ad legendum pandit (*d*) volumina, et mortalem bibliothecæ suæ auctorem Tullium recordatur. Mox cœlitus, ne tales quandoque revolveret librus, salutifero castigatus est verbere. Ita enim ipse de se ad Eustochium virginem scribens asserit: *Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, et (quod his difficultius est) (e) consuetudine lautoris cibi propter cœlorum me regna castrasse*, et *Jerosolymam militatus pergerem, bibliotheca, quam Romæ cum summo studio ac labore conseceram, carere non poteram. Ita (f) miser ego lecturus Tullium jejunabam: post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteriorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat (Plautus), Plato sumebatur in manibus. Si quando in memetipsum reversus, Prophetas legere cœpisset, sermo horrebat in cultus; et quia lumen cœcis oculis non videbam, non oculorum culpam putabam, sed solis. Dum me (al. ita) itaque antiquus serpens illumineret, in media ferme Quadragesima medullis infusa febris corpus meum invasit exhaustum; et sine ulla requie (quod dictu quoque incredibile sit) sic infelicia membra depasta sunt, ut ossibus vix (g) hærerent. Internim parabantur exequiae, et vitalis animi calor, toto frigescente jam corpore, in solo tantum tepente pectunculo palpitarbat. Cum subito raptus in spiritu ad tribunal judicis pertrahor, ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus conditionem, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat: *Mentiris, ait, Ciceronianus es, (h) non Christianus. Ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum est. Illico obnuntui, et inter verbera (nam cœdi me jussérat) conscientiae igne magis torquebar, illum mecum versiculum reputans: In inferno autem quis constitebitur tibi? Clamare tamen cœpi, et ejulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Haec vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua provoluti (i) qui assiste-**

(*a*) Idem pari consensu *Omne mundanarum studium litterarum*. Unus Narbonensis. *Omne in mundanorum studiorum litteraturam. Corbeiensis. Omne in peritiam mundanarum studiis litterarum, etc.*

(*b*) Haud equidem puto, facti vocabulo ad mores institutaque Monachorum denotanda usus Gennadius fuisse.

(*c*) MSS. nostri omnes plerosque bonorum religiosorum, absque intermediis virorum, atque et copula.

(*d*) Unus Vaticanus acutius: quod non improbarim. Mox alter Reginae, cum quandoque tales revolveret, etc.

(*e*) Karbonensis, *Satieta lautoris cibi: tum alter Reginae, quam mihi Roma etc.*

(*f*) Utterque Regina: *Haque miser ego.*

(*g*) *Regina alter, ossibus vix hærerem.*

(*h*) *Idem, Ciceronianus es tu: tum alter, tibi eni in the: aurus. Deinde Narbonensis inter verbera quibus cœdi me jussérat: denique Vaticanus conscientiae magis igne, etc.*

(*i*) *Codices nostri omnes, qui adstiterant.*

bant precabantur, ut veniam tribueret adolescentia, et errori locum pénitentiae commodaret, exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum aliquando legisset: *Ego qui tanto constrictus articulo vellem etiam majora promittere (j), dejerare cœpi, et nomen ejus obtestans dicere: Domine, si unquam habuero codices sacerulares, si legero, te negavi. In haec sacramenti verba dimissus revertor ad superos; mirantibus cunctis, oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusos, ut etiam incredulis fidem sacerdem ex dolore. Nec vero sopor ille inanis fuit (k), ut vana somnia, quibus saepe deludimur. Teste est tribunal ante quod jacui, judicium teste quod timui; ita mihi nunquam contingat talen incidere questionem. Liventes (sup. fateor) me habuisse scapulas, plagas sensisse per somnum; et tanto dehinc studio divina legisse, quanto mortalia untea non legeram.*

Interea Hieronymus Romanæ Ecclesiæ Presbyter, os Damasi Sacerdotis, sacræ Bibliothecæ scrutator, divinorum dissessor voluminum, dum per triennium continuum carus acceptusque popularibus veneratur, (*l*) omniumque judicio dignus esse summo sacerdotio decernitur, quidam ex Clericorum Monachorum ordinibus pro petulantia proque ingluvie discursantes, ad effugandum Urbe Hieronymum, (*m*) qui utrumque eorum vitia scribens deprehenderat, insidiis paraverunt. Verum enim vero hunc ego felicem dixerim, hujus fugæ eventum corrigentis, Christi judicio dispensatum, quem pravorum hominum persecutionibus (*n*) paratum fore existimo: scilicet ut Romana Ecclesia, Petri instituta regimine, omniumque veteris Testimenti librorum edocta veritate, Christo Deo volente, et Hieronymi speciali studio desudante, Hebraicam quoque habeat veritatem; et Græcorum quoquarundam levitas, quæ sibi Romanos a se omnes Scripturas divinitus inspiratas accepisse plaudebat, eos habere quod non habet, recognoscet. Igitur Hieronymus Roma egressus, ad orientem tendens, profectus est ad Gregorium Nazianzenum Constantiopolitanæ urbis Episcopum; ubi ita prolicere studuit, (*o*) ut mira scientia donaretur. Qui ut sanctarum Scripturarum studiis pleno eruditetur, supplex docilisque discipulus hunc adiit præceptorem, eumque Constantinopolitana urbe observabat. Hoc discipulatu Hierony-

(*j*) *In Narbonensi Deum jurare cœpi. Mox in Vaticano resi legero. Denique in Burdigalensi inter haec sacramenti verba dimissus revertor a superis, etc.*

(*k*) *Narbonensis ei Burdgal. Aut vana somnia. Tum unus Corbeien. Testis est tribunal. Judicium testis, quod timui. Paulo post plerique omnes MSS. liventes habent, unus Regiae lividas. Idem post somnum, rectius quam per somnum, In fine legi, pro legisse.*

(*l*) *Absunt a Regiæ altero Ms.: Dumi per triennium continuum; tum a Vaticano istæ, omniumque judicio dignus esse summo sacerdotio decernitur.*

(*m*) *Vatic. « utrumque eorum scribens vitium deprehenderat. » Sequitur unus Regina, « utrum enim virum hunc, » Burdgal. « Vere enim virum hunc, » etc.*

(*n*) *Quidam libri pacatum pro paratum habent. Tum Vatic. verba edocta veritate præterit, moxque cum utroque Regine addit, « Hieronymo spirituali studio. » Conter totum præcepionem satis hec impeditam librariorum culpa, cum ea, quæ in subsequenti Vita habetur colum. 253. post modum.*

(*o*) *MSS. nostri omnes « studuit, ut sanctarum Scripturarum studiis eruditetur, » prætermisso quæ interponuntur. Unus Burdigalensis « studuit, et profecit, ut mira scientia donaretur: qui ut sanctarum, » etc.*

mus peracto, in Syriam perrexit : et dum in possessione Evagrii presbyteri moraretur, Malchum Monachum et aliquando captivum reperit, percunctatusque eum, omnem ejus captivitatis accepit historiam, quam postea edidit scriptam et Romanis fidelibus misit, hoc in ejus historice prologo interserens. Scribere, inquit, disposui, si tamen Deus vitam dederit, et si vituperatores mei saltem fugientem me et clausum persecuti desierint. (a) Ad deserta deinde loca, ad quae olim ad agendam imibi poenitentiam properare cupiebat, ita laetus accinctusque accessit, ut volasse eum magis quam remeasse crederes. Quomodo vero per quadriennium continuum Christi potius auxilio poenituerit, idem Hieronymus quæ sponte (al. pertulit) pertulerit, ipsius Dei adfuisse gratiam verbis hujusmodi indicavit. Quoties in eremo constitutus, et illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum Monachis præstat habitaculum, putari me, inquit, Romanis interesse deliciis. Sedebam solus quia amaritudine (b) repletus eram. Horrebant sacco membra deformia; squalida cutis situm Aethiopicæ carnis adduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus; et si aliquando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humovix ossa hærentia collidebam. De cibis vero et potu taceo, cum etiam languentes ibi aqua frigida utantur, et coctum aliquid acceperisse, luxuriae sit. Ille igitur ego, qui ob metum gehennæ tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, et mens (c) desideriis astuabat: in frigido corpore, et ante hominem suum jam carne præmortua, sola libidinum incendia prællabant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, et repugnantem carnem hebdomadrum inedia subigebam. Non erubesco infelicitatis meæ, quin potius plango non esse quod fuerim. Memini me clamantem diem crebro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam a Domino rediret (d) imperante tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam quasi cogitationum conscientiam pertimescebam: et mihi iratus et rigens solus deserta penetrabam. Sicubi concava vallium, aspera montium, rupium prærupta cernebam, ibi me in oratione miserrimæ carnis ergastulo locabam; et (ut mihi testis est Dominus) post multas lacrymas, post caelo oculos inhærentes, nonnunquam ridebar mihi interesse agminibus Anglorum; et laetus gaudensque cantabam: Post te in odorem unguentorum tuorum currimus.

Quadrieunio itaque dedicatæ poenitentia (al. exactæ)

(a) Addit idem Burdegalensis, « ab Adventu Salvatoris usque ad nostram ætatem, » que in laudata heic Praefatione verba consequuntur. Mox inde pro deinde legit. Vaticanus paulo post cupiens pro cupierat, et cum tribus aliis apud Martianum measse pro remeasse.

(b) Unus Burdegalensis plenus pro repletus, tum scalida pro squalida. Sequitur Vaticanus etiæ quando pro aliquando: et paulo post languentes aqua, prætermissa ibi vocula.

(c) Idem « meas desideriis astuabat in frigido corpore. Et ante hominem suum » etc. Mox Reginæ uterque incendi bulliebant: plerique autem omnes subjecbam pro subiugebam.

(d) Cum Vaticano Burdegalensis increpante pro imperante.

exacto, ad Bethleem oppidum Hieronymus remeavit, ubi prudens animal ad præsepe Domini sese obtulit permansurum. Bibliothecam suam quam sibi summo studio ipse condiderat, clausam, omniumque librorum orationes, quas pene in memoriter relinebat, iterum relegens, diem jejunans ducebat ad vesperam. Plures ad eum Religiosorum, quibus vita ejus fama comperita erat, protinus confluxerunt: bonumque Doctorem parvo adhuc sub (e) lugurio boni observavere discipuli. Nec multum post cellulam sibi ob discipulorum copiam, et propter frequentiam adventantium ad Bethleemiticam portam, quæ ad Occidentem conspicit, et egredientibus ad Septentrionem videtur, parvulum habitationis locellum construxit.

Interim Hieronymus dum eximiorum Eremitarum, Monachorumque humilia subterraneaque peragrans habitacula contemplatur, vitasque eorum supplici voce sciscitans, scribensque veritatem exponit, multaque alia libellis suis, epistolisque suo in Monasterio consciens edisserit; beatus Damasus Romanæ (f) urbis Ecclesie eloquentissimus Pontifex, ut ad suam idem Romanæ urbis Ecclesiam, ad scribenda mitten- daque volumina assiduo opere non desisteret, hujusmodi verbis exhortatus est. Dilectissimo filio Hieronymo Damasus. Dormitatem te, et longo jam tempore legentem potius quam scribentem, quæstiunculis ad te missis excitare disposui: non quo legere non debcas, hoc enim veluti quotidiano cibo alitur et pinguebit oratio; sed quod lectionis fructus sit iste, si scribes. Itaque quoniam et tabellario ad te remisso, nullas te jam habere Epistolas dixisti, exceptis his quas in eremo aliquid dictaveras, quasque tota aviditate legi atque scripsi, (g) et ultro pollicitus es, furtivis noctium operibus alias si velim posse dictare: libenter accipio ab offerente, quod rogare volueram, etiam si negasses. Neque enim ullam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem fore, quam ut de Scripturis inter nos sermocinemur, id est, ut ego interrogem, tu respondeas, qua vita nihil in hac luce puto jucundius, (h) quo animæ pabulo omnia mella superantur. Quam dulcia, inquit Propheta, gutturi meo eloquia tua! super mel ori meo. Nam cum idcirco, ut ait præcipius Orator, homines a bestiis differamus, quod loqui possumus: qua faude dignus est, qui in ea re cæteros superat, in qua homines bestiis antecellunt? Accingere igitur et mihi quæ subjecta sunt edissere, servans utrobique moderamen, ut nec proposita solutionem (i) desiderent, nec Epistola brevitatem. Fateor quippe tibi, quia libros

(e) Burdegalensis sub triguriolo. Paulus post duo alii penes Martianum « ad Occidentem respicit. »

(f) Recius in Vaticano urbs retinetur. Habetur deinde negligentem: tunc ab remisso pro te.

(g) Narbonensis cum Burdegaleensi, « Et ultra pollicitus es, ut furtivis noctium operibus alias si velles, posses dictare, » etc. Vaticanus te pro ut habet, et si velis possis.

(h) In Vaticano quo epulo tantum. Mox unus Burdigalensis « Super mel et favum ori meo. Nam idcirco, ut ait, » Vaticanus « Nam si idcirco, » et mox differimus pro differimus.

(i) Alter Reginæ, desiderent, nec soluta brevitatem. Tum unus Burdegalensis quia epistolæ ejus absque « plurinum. Manifesta uenda pretermittimus.

quos mihi de fiae Lactantii dederas, ideo non libenter lego, quia plurimæ Epistolæ ejus usque ad mille verbum spatio tenduntur, et raro de nostro dogmata disputat: quo sit, ut et legenti fastidium generet longitudo; et si qua brevia sunt, scholasticis magis sunt apta quam nobis. De metris, et regionum situ et Philosophis disputans.

Quid sibi vult quod in Genesi scriptum est: *Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas solvet.* Sed et si omnia fecit Deus bona valde, quare ad Noe de mundis et immundis animalibus mandat, cum immundum nihil bonum esse possit? Et in novo Testamento post visionem quæ Petro fuerat ostensa dicenti: *Absit, Domine, quia commune et immundum nunquam introivit in os meum, vox de cœlo respondit: Quod Dominus Deus mundavit (a), tunc commune ne dixeris.*

Cur Deus ad Abraham loquitur dicens, quod quarta progenie filii Israel de *Ægypto* essent reverenti; et postea Moyses scripsit: *Quinta autem generatione vel progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti.* Quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium. Cur Abraham signum Circumcisionis suscepit? Cur Isaac justus et Deo carus, non illi cui voluit, sed cui noluit deceptus errore benedixit?

Nunc quibus ausibus (b) quantisque laboribus solus omnium Romanorum Hieronymus, Hebraicam linguam litterasque, imo Chaldaicam linguam didicerit, sicut ipse prohibuit, subiectum est: *Dum essem, inquit, juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum, ardoremque (c) naturæ ferre non poteram (al. quæ); quem quum crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus aestuabat. Ad quem edomandum, cuidum fratri, qui ex Hebreis crediderat, me in discipulum dedi: ut post Quintiliani acumina, Cicronis fluvium, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris (d) insuperim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, testis est conscientia mea, qui passus sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam. Et gratias Deo, quod de amaro semine litterarum, dulces fructus capio.* Porro librum Job Hebraicis quilem litteris, sed Chaldaico (e) quidem sermone conscriptum, cum Hieronymus verteret in Latinum, hunc qui subter adnexus est, habuit præceptorem: *Memini me, inquit, ob intelligentiam hujus voluminis, Lideum quemdam præceptorem, qui apud Hebraeos*

(a) MSS. nostri omnes tu ne commune dixeris.

(b) Vaticanus quibus laboribus: tum junctis duobus aliis Reginæ Hebraicam linguam didicerit, prætermis quæ interserunt, litterasque, imo Chaldaicam linguam.

(c) Vox naturæ a Vaticano nonnullisque aliis MSS. abest. Tum habet ille, « Ad quem emendaendum, cuidam fratri... me in disciplinam dedi. »

(d) Corbeiensis suscepit. Tum addit Vaticanus post cessaverin, isthac, et contentione discendi rursum incepit: « sequitur testis est conscientia quid passus sim, quem eorum qui mecum duxerunt vitam; sustinui scio. » Alii MSS. conscientia tam mea, quam, etc. Mox librum Job pro Danielis ex altero Reginæ Ms. substituimus.

(e) Alteram quidem voculam rectius Reginæ MSS. retinent: deinde, juncto Vaticano, peritus habebatur pro prius legunt. Denique unus Burdigalensis, « Non potuisse me interretari, nisi quod intellexeram. »

primus habebatur, non parvis redemisse numinis. Si ejus doctrina aliquid prosecerim, nescio: hoc unum scio, non potuisse me nisi quod antea intellexeram, interpretari. Quo vero labore sudoreque Chaldaeam linguam didicerit, idem Hieronymus ita scribens, atque adfirmans dicit. *Ego adolescentulus post Quintiliani et Tullii lectionem ac flores Rhetoricos, cum me in lingua hujus pistrinum reclusisset, et multo sudore multoque tempore cœpissim anhelantia stridentiaque verba resonare, et quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicere, impegi novissime in Danielem, et tanto laetio affectus sum, ut desperatione subita omnem veterem laborem voluerim contemnere.* Verum adhortante (f) me viro Hebræo, et illud mihi sua lingua cerebris ingerente, labor omnia vincit improbus, qui mihi videbar scioltus inter eos, cœpi rursus discipulus esse Chaldaicus. Et ut verius fatear, usque in præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere et intelligere, quam sonare. Christi itaque gratia Hieronymus fidem adeptus, litterisque Græcis ac Latinis atque Hebraicis doctus, cuncta Hebræorum volumina, quæ in Canone (g) continentur, ex veteri Testamento, vera Editione in linguam Latinam vertit, eaque omnia commentatus est. Danielem quoque Chaldaico sermone locutum Romano stylo descripsit. Psalterium videlicet quod a Sofronio postulatus Hieronymus ex Hebræo Canone Latina modulatione canendum, verbum ad verbum exposuit, eumque breviter disseruit et Enchiridionem appellavit. Duos libros Salomonis explanavit: *Canticum vero Cantorum ex Originis interpretatione: sicut et de Sp'itu Sancto (h)* Didymi videntis librum in Latinam transtulit linguam. Matthæi nihilominus Evangelium ex Hebræo fecit esse Romanum; quodque compendiosa potius quam fastidiosa explanatione studiosis lectoribus interpretatus est. Sexdecim quoque Prophetarum volumina seu vaticinia a nullo quandoque Romanorum vel meminisse vel scribere inchoasse reperta, disseruit quatror et septuaginta libris editos Continentatus est. Plerasque præterea Pauli Epistolas, et Joannis revelationem disseruit. Inter has itaque numerosas operis sui paginas, suis (al. universis) universas præstationibus prænotatas, quinque et centum triginta Virorum Illustrium Ecclesiasticos scriptores a passione Christi usque ad quartum decimum Theodosii Imperatoris annum, in ordinem digessit, omnesque qui de Scripturis sanctis memoræ aliquid tradiderunt, breviter exposuit. Verum et contra Celsum, Porphyrium, et Julianum Augustum, rabidos adver-

(f) In Burdigalensi Virum vero adhortante Hebræo et illo milii, etc. Tum cœpi rursus discipulus fieri Chaldaicus: unus Reginæ et discipulus tacet: ille mox præterit verba et intelligere.

(g) Idem quæ Canonice continentur: et paulo post cum Reginæ altero Enchiridion appellavit. Hic autem subsequens, *duos libros Salomonis explanavit*, prorsus omittit: ille *explanans* legit.

(h) Duo Reginæ ex Didymi videntis, etc. Mox Vaticanus cum Burdigalensi Sexdecim namque Prophetarum, etc. cumque aliis pluribus deinde reperta (alii repertum) disseruit solus, quatror et septuaginta: alii tamen duo verba quatror et prætermittunt.

sus Christum canes, et contra insectatores Ecclesie, vel eos qui putant Ecclesiam nullos Philosophos et eloquentes habuisse doctores, magno sudavit ingenio: ut sciant quanti et quales viri eam fundaverint, exstruxerint, adornaverint: et desinant fidem nostram rusticæ simplicitatis arguero, suamque potius imperitiam (a) recognoscere.

Innumeris præterea libris Apostolorum Prophetarum constructionibus: et post pauca, nunc quoque mysterium iniuritatis operatur. Et garrit unusquisque quod sentit: ego solus sum qui cunctorum gloria mordear. Tanta denique lassitudine fatigatus est, ut etiam in stratu suo jaccens, funiculo trabe suspenso, supinusque manibus apprehenso erigeretur; ut scilicet officium Monasterii prout poterat exhiberet, transentes in squalore corporis, vocisque tenuitate dies plurimi. Dehinc Hieronymus librorum abundantia fultus, dictis suis Sancto (Al. *Spiritu*) Spiritui dedicatis, immobilem Catholice Ecclesie turrem contra perfidiorum jacula, contra Helvidium, contraque Pelagium, et adversus Jovinianum evidentissima voluntaria, Catholicaque correptione roborata, magnoque scripta acumine laxavit: (b) juris quoque consultus singularem tonantemque edidit librum. Pleraque Eremitarum Patrum vitas insignium veracissimo eloquio texuit historię. De Mansionibus quoque Israelitici populi scripsit librum unum; Namque de frugi et luxurioso filio eleganter exposuit Evangelii historiam, (c) ita consolatoriis dissertationibus declaravit, ut unicam fore arbitretur. *Plurimis quippe*, ait, *qui me*

(a) *Vaticanus recognoscet*. Porro Martianus prætermisrat subsequentem pericope totam *Innumeris præterea libris Apostolorum*, etc., usque ad *gloria mordear*, quam supplicere ita fiducientibus cunctis, quos consultum Manuscriptis codicibus, nostrarum esse partium duximus. Carterum et male habitam fuisse a librariis, et claudicare aliquati sensu, quem instaurare in promptu erat, si libuisset, minime diffitemur. Cl. Tillemontius nescire se prorsus ait, quid significet *constructionibus*: quod nobis videtur nomen Grammatico intellectu accipi.

(b) Duo e nostris, atque alii quidem MSS. habent *Ad juris quoque Consultos*, ut scriptum ad eos Librum, qui numquam exstitit, dicere videatur. Mox unus Reginæ plerunque Eremitarum, Patrumque vitas, etc. Burdegalensis *Plerunque Heremitarum, Patrum vita insignium veracissimo eloquio contexuit historiam*.

(c) Malum utique rescribi conciliatoris, proxime ad Coterii emendationem, conciliatoris. Innuit autem præcipue

dicunt hoc opus inflatum invidas sacibus scribere, breviter respondeo, nunquam me hæreticis pepercisse; sed omni egisse studio, ut hostes Ecclesie, mei quoque hostes fierent.

Pergunt itaque ad visitandum, consolandumque Hieronymum, dum in labore esset (Al. *idem*) identidem Catholici seniores. Ad Beatum quoque Augustinum Episcopum secum quidem animo in Ecclesia Catholica cooperantem, corpore autem in Africa scribentem, sic in extera scripsit: *Nostra habuimus tempora, cucurrimus quantum potuimus: nunc te currente et longo spatio transmittento, nobis debetur oium. Igitur Hieronymus, quam Christo Deo adolescens voverat, hanc perfectam eidem iam corpore senex (d) obtulit vitam suam, castam, placibilem, unicam in eremo penitentiam Bethleemiticam. Libris præterea suis per sex et quinquaginta annos sine ullo otio apud (e) Bethlemiticos, totum implevit orbem, spirituali opere irreprehensibiliter consummati, octavo et octogesimo ætatis sue anno in Domino requievit. Bethleem eum alma tenet, iterum venturo Domino offerendum. Dormivit autem Beatus Hieronymus anno imperii Theodosii junioris 12 (f). Omnes autem anni vitæ ejus sic colliguntur. Ordinatus est Romæ Presbyter annorum viginti novem, (g) annis tribus vixit apud Bethleem, in proposito suo annis quinquaginta et mensibus sex. Omne vitæ sue tempus implevit 88 annis et mensibus sex. Dormivit in Domino pridie kalendas Octobris.*

Commentarios in Matthæum, in quibus subinde speciem *æponi* in Evangelii conatur tollere. Etiam in E*st* ista ad Hedibiam conciliat Evangelistarum loca de resurrectione.

(d) *Burdegalensis hanc profecto (leg. perfecto) jam corpore eidem obtulit.* «senex Reginæ quoque Ms. alter omittit: tum pro *castam*, *placibilem laudati* et plerique alii omnes habent *cautam placibilem*.

(e) Idem, «apud Bethleem spirituali opere irreprehensibiliter consummati, totum replevit orbem.»

(f) *Addit alter Reginæ, operante Domino nostro Jesu Christo.*

(g) *Verba annis tribus vetustior Reginæ Ms. lacet: mox legit annis quinquaginta sex et mensibus sex. Subsequens vita Hieronymianæ summa variat in codicibus magis. Burdegalensis octoginta septem: Vaticanus octoginta novem suppeditat. Reliqua Dormavit, etc., in eodem Vaticano altero Reginæ non habentur.*

S. EUSEBII HIERONYMI (a)

INCOMPARABILIS ECCLESIAE CHRISTI DOCTORIS, ET EXIMIAE SANCTITATIS VIRI

VITA

EX IPSIUS PRÆSERTIM SYNGRAMMATICIS, E SANCTORUM ITEM AUGUSTINI, DAMASI, GREGORII,
GELASII, ALIORUMQUE ALIQUOT COLLECTA TRACTATIBUS.

Beati Hieronymi vitam diversis Auctoriis editam

(a) Exegimus ad duos probæ cumprinatis totæ codices Ms. ex Ambrosiana, que Mediolani est, Bibliotheca, quorum alter F. littera et num. 18. alter I. et 53. præpotestatur,

cum legisset, comperi eos inseruisse quedam non

Inscribitur autem ibi ita, «Incipit Vita S. Hieronymi, collecta ex Tractatibus ejus ac Sanctorum Augustini, Damasi, Gregorii, Gelasii, et aliorum Patrum Sanctorum.»

magnopere ad ejus præconium pertinentia. Rursumque opportuna plurima omissose, et ea maxime quæ ab eodem in suis Tractatibus tradita, in ejus Festo legi congrua videbantur. Inde ejusdem provocatus exemplo, qui in divinis Voluminibus ea quæ ab antiquis Translatoribus (a) superflue edita fuerant, annulaverit: quæ vero prætermissa tradidit, suis restituit locis: tentavi et ego, licet ut meritis ita et stylo longe impar, tam ex scriptis præfati Auctoris, quam ex sacris aliorum Sanctorum assertionibus ea quæ congruere videbantur, excerpere, et qua conveniebat serie instruere, ut ex multis quasi unum corpus efficiens, labore eorum sublevare aliquatenus possem, qui ea quæ de via et virtutibus Sancti viri per diversa digesta sunt volumina, habere sine tædio voluisserent. In quo si temeritas reprehenditur, attenuatur devotio, quam ei non immerito debeo: qui matrem meam, eum me haberet in utero, a mortis periculo liberavit.

Prefatus igitur Doctor patre Eusebio genitus est, sicut ipse in Libro de Viris Illustribus adstruit, vice-simo sexto anno imperii magni Constantini in oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam, Pannoniaeque confinium fuit. Qui cum parentibus Christianis in pueritia Romanam cum venisset, ubi vestem Christi suscepit, viris insignibus traditur instruendus. Nam in Grammatica Donatum habuit præceptorem, ut Rhetorica Victorinum (b). Cum item liberalibus tam Græce quam Latine polleret, probatissimorum monachorum habitum factumque imitatus est. Qui et per congruos Ecclesiasticos gradus ad Cardinalatus dignitatem concendit. Nam factus an-
torum triginta novem, a Liberio sedis Apostolicæ Presule, Presbyter Ecclesiae Romanae tituli sanctæ Anastasie ordinatur. Sed cum idem Apostolicus post annos fere quatuor in apostaticum versus, Ariano dogmati consensisset, multique se ob metum persecutionis, quæ a (c) Constantio excitabatur, abscondenter: iste iuxta sermonem propheticum, opposuit se murum pro domo Israel, ut staret in prælio in die Domini. Nam licet afficeretur injuriis, terroribus pulsaretur: nunquam hæreticis acquievit. Imo secundum datam sibi sapientiam eloquii sui sagittas emittens, dissipavit eos: et divinarum sententiarum fulgura multiplicans, conturbabat illos. Eodem autem tempore prohibebatur Catholicis libere propriis rebus utili, dum eos et Constantius Augustus, et Liberius Pontifex迫迫erentur. Tunc quedam matrona Paula nomine, nobilis genere, sed nobilior sanctitate, vi-

(a) MSS. uterque liber vocem *superflue* retinet. Tum quæ vero prætermissa re addidit, *Tenavi et ego*, etc., absque suis restituit locis.

(b) Idem *Cum in liberalibus*; tum ex his alter *vetustior* sive *I. littera* denotatus, « polleret, Christi vestem in præfata Urbe suscipiens, per congruos Ecclesiasticos, » etc. multo ad verum propius. Illud *Monachorum factum ex Pseudo Gennadio* est. Idem paulo post *annorum viginti novem* (decennio integro minus) a *Liberio sedis Apostolicæ Presule Presbyter ordinatur*: prætermis, quæ sequi-rem althuc multo fabulam redolent, *Ecclesiae Romanae tituli Sanctæ Anastasie*.

(c) Pro *Constantio* cum heic, tum paulo inferius, ubi *Constantius Augustus* scribitur, præferunt MSS. nostri *Con-*
stantianum.

dens beatum Hieronymum in defensione fidei adin-dum viriliter laborantem, auxilium cœpit ei impendi, ac de suis facultatibus ministrare. Cujus devo-tionem et meritum vir prudentissimus intuens, frequenter eam et Eustochium ejus filiam in suis commemorat Tractatibus. Curans etiam cas imbuere divinarum scientia Scripturarum. Nam et affectuosis Paulam consolatus est scriptis de filiarum suarum, Blesillæ scilicet, et Paulinæ recenti obitu consternatam. Unde quidam pseudoclerici ac monachi, quo-rum scribens vitam deprehenderat, occasione dela-trandi accepta, eum infamia subnotare miscerrimi homines conabantur. Et quia ipsi vitiis subjacebant carnalibus, ad excusandas excusationes in peccatis, id ipsum Hieronymo imponebant (d). Denique isti vestem muliebrem prope lectum, qua se indueret surrecturus ad matutinas, imposuerunt. Ut ergo vidit Hieronymus, non minus se a falsis fratribus, quam ab hæreticis infestari, attendens illud Evangelicum: *Si vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam*: deliberat cedere eorum malignitat, et ad Orientales regiones militatus Domino commigrare. Quod quidem et Jacob in fratre suo Esau fecisse legitur, et David in *sacerdo* suo Saul: quorum unus ad Syros, alius ad Philisteos se contulit, malens hostibus quam invidis subjacere. Praetentionis autem suæ de Urbe ordinem (e ipse Russino scribens, sic narrat: *Mense Augusto, flantibus Zephiris, cum Sancto Vincentio Presbytero et adolescente fratre, et aliis monachis, qui nunc Jerosolymis commorantur, navim in Romano portu securus ascendi, maxima me Sanctorum frequentia prosequente, veni Rhegium, in Scylleo littore paululum steti, ubi reteres didici fabulas, et præcipitem fallacia Ulyssis cursum, et Sirenarum cantica, et insatiabilem Charybdis voraginem. Cumque mihi accolæ illius loci multa narrarent, darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad (Jonæ) Dio ne portum navigarem (illum enim fugientium et turbatorum, hunc securi hominis esse cursum), malui per Maleas et Cycladas Cyprum pergere: ubi susceptus a venerabili Episcopo Epiphanio, cuius tu in testimonio gloriaria. Veni postmodum Antiochiam, ubi fruitus sum communione pontificis confessorisque Paulini, et deductus ab eo media hieme (f) in gravissimo frigore, intravi Jerosolymam. Vidi multa miracula, et quæ prius ad me fana pertulerat, oculorum judicio comprobavi. Inde concendi Ægyptum, lustravi monasteria Nitriæ: et inter Sanctorum choros, aspides latitare perspexi. Quis autem felicem non dixerit fugæ bujua eventum, Christique providentia dispensatum, ut sci-licet Romana Ecclesia Petri instituta regimine, omnium etiam veteris et novi Testamenti librorum,*

(d) Periocham hanc totam, « Denique isti vestem muliebrem prope lectum, qua se indueret, surrecturus ad matutinum, » qua ridiculæ, ne quid plus dicam, fabulae memoria continetur. Ambrosianus alter Ms. liber penitus nescit. Et sane videatur ad ejus fidem expungenda

(e) Atque hoc rectius idem MSS. ordinem cum *Russino ex-postulans*, sic narrat.

(f) Docet idem Ms. ineptum glossema, in gravissimo frigore, expungendum: ut et paulo post legendum, contendat Ægyptum pro concendi.

desudante Hieronymo, (a) Hebraicam et Græcam habeat certitudinem. Et quia quorundam Græcorum levitas, quod cunctas Scripturas sibi divinitus inspiratas Romanos a se accepisse plaudebant, fecit ab insultatione desistere. Ideo Hieronymus locis venerabilibus supra dictis perlustratis, pergit Constantiopolim ad audiendum venerabilem virum Gregorium (b) Nazianzenum preceptorem suum tunc ejusdem urbis Episcopum, ut sanctarum Scripturarum eruditetur studiis. Quid vero de hujus viri indefesso studio et elegantia industria, quam circa Græcos, Latinos, Hebreos, Syros, et (c) Chaldaeos exhibuit in discendo, aliud (dele) nihil dici potest præstantius, quam quod ipsius ad Pammachium et Oceanum missa proflentur verba dicentis? *Dum essem juvenis, nimio discendi servebam amore: nec juxta quorundam præsumptionem, ipse me docui. Apollinarem audivi Antiochiae frequenter et co-tui. Jam canis spargebatur caput, et magistrum potius quam discipulum (d) decebat.* Perrexii tamen Alexandriam, audivi Didymum: in multis gratias ei ago, quia quod nescivi, didici: quod sciebam, illo docente, non perdidi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursus Jerosolymam et Bethlehem. Quo labore, quo pretio, Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Judæos, et alterum mihi se exhibuit Nicodemum. Item ad Rusticum monachum: *Dum essem juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum ardorenque naturæ ferre non poteram: quem cum crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus astuabat. Ad quam edomandam, cuidam fratri qui ex Hebreis crediderat, me dedi in disciplinam: ut post Quintiliani acumina, Ciceronit fluvios, gravitatemque Frontonis, et levitatem Plinii, alphabatum discerem: et stridentia, anhelantiaque verba (e) meditarer. Quid ibi laboris insuperim, quid sustinuerim difficultatis: quoties desperaverim, quotiesque cessaverim: et contentione discendi rursus incœperim, testis est conscientia, tam mea qui passus sum, quam eorum qui mecum vitam duxerunt. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum dulces fructus carpo. Et in prologo libri Job, quem videlicet librum ejus studio Latina lingua translatum expositumque promeruit; Memini me, inquit, ob intelligentiam hujus voluminis (f) Liddeum quendam in præceptorem, qui*

(a) Ambrosianus Ms. velutior, « Hebraicam habeat veritatem, et quorundam Græcorum certitudinem. »

(b) Idem, « Gregorium Nazianzenum, ut idem in tertio Explanatorium Isaiae libro meminuit, ubi Propheta Deum se vidisse testatur, sic inquiens, De hac Visione cum essem Constantinopol, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum præceptorem meum, » etc. ut videri hec facile possint, ob ejusdem nominis *Gregorii Nazianzeni* recurrsum, sepius obvio librariorum lapsu, prætermissa. Sequitur iisdem Hieronymi verbis, « tunc ejusdem urbis Episcopus Sauctarum Scripturarum studiis eruditus, scio me brevem subitumque dictasse Tractatum. Quid vero, » etc.

(c) In eodem Ms. *Chaldaeosque in discendo habuit*, etc.

(d) Restituimus ex eodem Ms. *decebat*, pro quo erat *docebat*. Idem paulo post *Baraniam* habet pro *Barrabam*. *Baraniam* Sanctus ipse Pater vocat.

(e) Plus idem habet: *Verba rix meditarer: tum illa, quotiesque cessaverim, heic prætermissa, subdit his, rurus incœperim.*

(f) Atque heic ex eodem Ms. restituimus *Liddeum* pro *Judaum*, quod erat. Mox idem *Hebreos* pro *Judæos* ha-

apud Judæos peritus habebatur, non parvis redemisse nummis. Porro ad scientiam linguae Chaldaicæ quo labore pervenerit, idem de se Hieronymus ita in prologo Danielis enarrat: *Ego adolescentulus post Quintiliā et Tulliā lectionem ac flores rhetoricos, cum in linguae hujus pistrinum me reclusisset, et multo sudore multoque tempore via cœpisset anhelantia stridentiaque verba resonare: et quasi per cryptam ambulans, (g) rarum desuper lumen aspicere, impegi novissime in Daniele: et tanto tædio effectus sum, ut desperatione sumpta, omnem veterem laborem voluerim contemnere.* Verum adhortante me *Hebreo*, et illud sua lingua crebrius ingerente: *Labor improbus omnia vincit: et qui mihi videbar sciolas, inter Hebreos, cœpi rursus discipulas esse Chaldaicus.* Et ut verius fatear, usque in præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere, (h) et intelligere, quam sonare.

Interea pergit in Syriam, et dum in possessione Evagrii Presbyteri moraretur, Malchum monachum et aliquando captivum reperit: percunctatusque eum, ordinem omnem captivitatis ejus accepit, et seripsit historiam. Cumque sanctos monachos et Eremitas, eorumque humilia peragrans habitacula contemplatur, (i) orationibus sine intermissione insistens, voluptatemque carnis quotidiano labore jejunoque frenans, plerosque bonorum meliores fore, suo dicitur instituto. Dum itaque bis bonis adeo insisteret, ut scribendi etiam studium intermitteret; Damasus Urbis Episcopus pro Ecclesie utilitate sollicitus, ut ab assiduo scribendi opere non desisteret, hujuscemodi eum exhortatus est scriptis: *Dilectissimo filio Hieronymo Damasus. Dormientem te, et longo jam tempore legentem potius quam scribentem, quæstionulis ad te missis excitare disposui. Non quod et legere non debeas, hoc enim quasi quotidiano cibo alitur et pinguescit oratio: sed quod lectionis fructus sit iste, si scribas. Itaque quoniam pollicitus es te furtivis noctium operis aliqua si vellens posse dictare: libenter accipio ab offerente, quod rogare volueram, si negasses. Neque vero ullam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem fore, quam si de Scripturis sermocinemur inter nos; id est, ut ego interrogem, tu respondeas. Qua vita, in hac luce nihil puto jucundius; quo animæ pabulo omnia mella superantur. Quam dulcia, inquit Propheta, gutturi meo eloquia tua! Super mel ori meo. Præcipius orator, inquit: Cum idcirco homines a bestiis differamus, quod loqui possumus: qua laude dignus es, qui in ea re cœteros superat, in qua homines*

bet. Et paulo post duo illa verba prætermittit, *Ego adolescentulus.*

(g) Atque heic rarum ex eodem Ms. emendavimus pro quo vito erat *earum*.

(h) Duo verba *et intelligere* Ms. I littera denotatus non habet. Tum vero satis longana pericopen, quæ utramque fere implet columnam paginæ 263. hic transfert, a verbis. *Plenitudinem itaque sapientia, et sanctitatis (al. scientie, usque ad illa probabilem esse evidenter insinuat).* De quibus tum redibit dicendi locus.

(i) Addit idem Ms. « Ipse quoque eorum habitum factumque iuuitus est, orationibus namque sine intermissione, etc. » *De Monachorum facto* diximus ad præcedentem Pseudo Gennadii scriptiōnem, unde hæc videntur de-sumpta.

*bestias antecellunt? Accingere igitur, et mihi quæ subiecta sunt edissere. Quid sibi vult quod in Genesi scriptum est; Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet. Si omnia fecit Deus bona valde, quare Noe de mundis et immundis præcepit; cum immundum nihil bonum esse possit? Cur Deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie essent filii Israel de Ægypto reversuri, et postea Moyses scribit: Quinta autem progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti? Cur Abraham fidei suæ signum circumcisione accepit? Cur Isaac vir justus non illi cui voluit, benedixit? De quibus omnibus beatus Hieronymus plenissime satisfecit: et quæ subnotantur per diversa ejus tempora Damaso Papæ inscripsit. Ilmilia scilicet in Canticum Cantorum (a). De Osiania, vulgo Osanna librum unum. De morte Oziæ, et de Seraphim et calculo candente librum unum; de prodigo filio, librum unum; de Spiritu sancto, librum unum. Textum quatuor Evangeliorum, Scriptorum culpa confusum, diligenter correxit. Sed et Psalterium secundum vestigia septuaginta interpretum de Græco transtulit in Latinum, id quod etiam Paula et Eustochio penitentibus emendavit. Demum autem a Sophronio postulatus de Hebreo expressit, eumque breviter librum disseruit, et Enchiridion appellavit. Per idem tempus scripsit vitam Pauli monachi, et vitam beati Hilarionis: exhortatoriam ad contemptum mundi ad Heliodorum Epistolam, et ad Nepotianum de vita Clericorum. Chronicum quoque omnimodæ historiæ, multasque alias ad diversos Epistolas. Porro humani generis inimicus, qui eum Romæ per suos ministros fuerat persecutus: etiam in solitudine, Arianos ei adversarios suscitavit: de quibus beato Damaso scribens, ita conqueritur: *Ego Christi vestem in Romana urbe suscipiens, nunc Barbaro Syriæ limite teneor.* Verum, ut ait gentilis poeta: *Cælum non animum mutat, qui trans mare currit. Ita me incessabiliter inimicus post tergum persecutus est, ut majora in solitudine bella nunc patiar.* Hic enim præsidis fulta mundi rabies Ariana fremit. *Hic in tres partes scissa Ecclesia ad se rapere festinat, monachorum (b) circa commanentium antiqua in me surgit auctoritas.* Ego interim clamito: si quis Cathedræ Petri jungitur, mecum est. Meletius, Vitalis atque Paulinus tibi hærere se dicunt: possem credere si hoc unus assereret: nunc autem duo mentiuntur, aut omnes. De iis etiam persecutionibus (Marco.) Malcho Chalcide reverendo viro in quadam Epistola (c) proloquitur: *Si persecutoribus meis placet, hæreticum me cum occidente, hæreticum cum Ægypto, hoc est, cum Damaso Petroque condemnent. Si rivus tenuiter currit, non est alvei culpa, sed fontis.* Nihil alicui præripui, nihil otiosus accipio: manu quotidie et proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptum*

esse: Qui non operatur, non manducet. Placet eis ut hinc recedam, jamjam recesso: arripuerunt enim a me partem animæ meæ charissimos fratres. Ecce discedere cupiunt: imo discedunt, melius esse ducentes inter se habitare, quam cum talibus Christianis. Ad deserta deinde loca sic latet accinctusque (d) successit, ut volasse illum magis crederes, quam measse. Qualiter autem se affligendo noxias etiam in se cogitationes extinxerit, qualiter quoque visitationem Domini meruerit: ita ut sæpe choris interesset angelicis, ipsiusmet Hieronymi ad Eustochium scripta testantur. Epistola sic incipit, *Audi filia et vide. In qua inter alia sic dixit: Quia impossibile est, inquit, in sensum hominis non irruere motum, et medullarum calorem, ille tamen laudatur, ille prædicatur beatus, qui statim ut cœperit cogitare, interficit cogitatus et alludit eos ad petram: petra autem est Christus. Quoties ego ipse in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, que exusta solis ardoribus, horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine plenus eram: horrebant sacco membra deformia, et squalida cutis situm. Æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus; et si quando repugnantem me somnus imminens oppresset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. De cibis vero et potu taceo, cum etiam languentes monachi cibi aqua frigida utantur, et coctum aliquid (e) accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaveram, scorpcionum tantum socius et ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, et mens desideriis æstuabat in frigido corpore, et ante hominem sicca jam carne præmortuum sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam. Et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam. Non depudesco infelicitatis meæ: quin potius plango me non esse quod fuerim. Memini me clamantem, diem crebro junxisse cum nocte: nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam, Domino imperante, rediret tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meum quasi cogitationum mearum conscientiam pertimescebam. Et mihi iratus et rigidus, solus deserta penetrabam: sicuti concava valli, aspera montium, rupium prærupta cernebam: ibi meæ orationis erat locus, ibi illud miserrimæ carnis ergastulum (f) collocabam. Et (ut mihi testis est ipse Deus) post multas lacrymas, post cœlo oculos inhærentes, nonnunquam videbar mihi interesse agminibus angelorum, et latet gaudens, cantubam: Post te, in odom rem unguentorum tuorum currimus. Quadriennii itaque tempore sic exactio in præfata vasta solitudine,*

(d) Atque hoc rectius idem Ms. habet secessit. Ignorarat vero isthæc, quæ subsequuntur, qualiter quoque visitationem Domini meruerit: tum illa paulo post, Epistola sic incipit. Audi, filia, et vide, in qua inter alia sic dixit.

(e) Ms. comedisse. Mox et mens æstuabat, absque desideriis: tum illud rectius, sua jam carne pro sicca jam carne, etc. Denique non erubesco confiteri infelicitatis meæ miseras pro depudesco infelicitatis meæ.

(c) Abest verbum collocabam a Ms. tum illa quoque mox absunt, in præfata vasta solitudine.

(a) Denuo idem addit duas, recte. Tum de Osana librum, prefert, absque intermedii vulgo Osanna, quod glossena interpellatoris sapit.

(b) Emendavimus ex eodem Ms. heic circa, pro quo erat certa: tum clavis pro clamabo. Pro mecum est, idem habet Ms. meus est.

(c) Ms. sic prosequitur.

sentiens in se beatus Hieronymus omnem carnis voluptatem exustam, nihilque in ea esse, quod spiritui repugnaret: revertitur Jerosolymam, ut derivaret fontes suos foras, et in plateis aquas scientiae sue divideret: ut de torrente linguae ejus multi vina hiberent, qui hunc in deserto et in invio et in quoque reperiire vix possent. Accedens igitur ad ejusdem civitatis Episcopum Cyrillum nomine, petiit ab eo, ut Bethleem, quæ in sexto sita est a Jerosolyma millario, contra meridianam plagam, locum sibi habitandi tribueret: optans scilicet, ut prudens animal, præsepio Domini sui jugiter adhærere. Cui mox quod devote poposcit digne concessum est. At ipse, favente Domino, (a) monasterium construxit, ut ipse inquit in Epistola ad Pamphilium, de morte Paulinæ uxoris sub linem, in hæc verba: *Sic et nos in ista provincia ædificato et monasterio, et diversorio propter exstructo, ne forte et modo Joseph cum Maria Bethleem veniens non inveniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obruimur monachorum, ut nec cœptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus.* Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futuræ turris non ante computaremus expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quæ barbarorum manus effugerunt, et parentum communium census renderet: ne cœptum sanctorum ministrium deserentes, risum maledicis et œnulis præbeamus. In quo quidem monasterio sub statuta ab Apostolis degens regula coepit, ut multum cupierat, cum illustri viro Eusebio Cremonensi, et cum aliis sanctis fratribus habitare. A quibus scilicet divino ministerio jugiter insudantibus hoc matutinale officium quod nunc observatur in occiduis maxime regionibus, canonica institutione primitus institutum est. Quod et Cassianus testatur dicens: Matutinæ solemnitatis officium novo adhuc tempore constitutum est primitus in Bethleemico monasterio, ubi Dominus noster Jesus Christus pro redemptione humani generis, ex virgine nasci dignatus est. Sicque ex illo per universum mundum consuetudo celebranda istius matutinæ functionis invaluit. Quo quidem tempore beatus Papa Damasus, beato Hieronymo id officii componente, (b) constituit, ut psalmi die noctuque per omnes canarentur Ecclesiæ: et subnecteretur in fine uniuscunque hic hymnus: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.* Sicut erat in principio et nunc et semper et in secula sæculorum, amen. Plures itaque ad eum religiosorum, quibus vita et scientia ejus fama innovuerat, confluabant: bonumque doctorem boni discipuli frequentantes in doctrina illius efficacia mirabantur. Erat enim adeo copiosus in ratione reddenda, ut undecumque interrogatus fuisse, paratum haberet, et competens sine dilatione responsum.

(a) Longam quæ hinc subsequitur septemdecim versuum pericopen, ab his verbis favente Domino ad sub statuta ab apostolis degens regula, idem Ms. prætermitit, errore, ut videtur. Antiquari, cui fraudi fuerit idem Monasterii nomen, quo et inchoatur illa et concluditur.

(b) Idem Ms. Beato Hieronymo suggestente, pro id officii componente.

Modo humilibus suaviter blandiens, modo superborum colla confringens, modo derogatoribus suis vicem necessaria mordacitate rependens, modo virginitatem prædicans, modo matrimonia casta defensens, modo virtutum certamina gloriosa collaudans, modo lapsus in clericis sive monachis vehementer accusans. Qui etiam dum adhuc Romæ suum titulum (c) Cardinalitii presbyteratus in Ecclesia sanctæ Anastasie gubernaret, tres clericos nulla alia causa culpabiles, nisi quia inordinate et incomposito incedebant, ab aspectu suo ac mensa continuo separavit. Incessus enim incompositus, evidens signum est, quoniam status interioris hominis male est ordinatus. Unde idem in vita sanctæ Paulæ: Per exteriorem, inquit, hominem, et interioris hominis vita demonstratur. Præterea tanta linguarum peritia erat prædictus, ut quoscumque unius lingue libros in manus acciperet: hos in aliam linguam nihil cunctatus (d) transcriberet, adeo ut crederes esse sic scriptum, ita hos ejus inoffensa velocitas refundebat. Unde et in derogationem æmularum suorum quamdam Epistolam sic conclusit: *Nec lucubratiuncula hæc tanta est ad lucernæ lumen, claritate perfusa: ut vel notariorum manus lingua præcurreret.* Per idem tempus ad Paulinum ex senatore presbyterum mirificam prædestinavit Epistolam. In qua mysterium uniuscujusque libritam veteris, quain novi Testamenti breviter, summantique perstrinxit. Quid enim non solum in divinis, sed etiam in mundanis litteris Hieronymi sagacitatem latere potuit? Ex quibus scilicet mundanis necessitate quandoque cogebatur, nonnihil suis immiscere Tractatibus: ut probaret ea quæ a sanctis Prophetis ante saecula prædicta sunt, tam Græcorum quam Latinorum et aliarum gentium litteris contineri. Non enim credendum est id eo factum, quod libri Gentilium tantopere illius oblectarent mentem, cum prius aliquanto ad cœlestis retractus examen, pro ejusmodi lectione poenas luisset divino ac salutari verbere castigatus. Quod qualiter actum sit, in prædicta Epistola ad Eustochium legitur eodem Hieronymo sic inter alia referente: *Dum ante etiam annos plurimos domo, parentibus, cognatis et quod his difficilius est, consuetudine laetioris cibi propter cœlorum me regna castrassem, et Hierosolymam militatarius pergerem, bibliotheca quam mihi Romæ summo studio ac labore conseparam, carere non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium, jejunabam: post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quæ mihi præteriorum peccatorum recordatione ex intimis visceribus fluebant, Plato sumebatur in manibus. Si quando in memetipso reversus Prophetas legere cœpisset, sormo horrebat incultus. Et quia lumen cœcis oculis non videbam: non oculorum putabam culpan esse, sed solis. Dunque ita me antiquus serpens illude-*

(c) Atque hæc penitus ignorat idem Ms. verba *Cardinalitii Presbyteratus in Ecclesia Sanctæ Anastasie*, quæ se- quiore adhuc manuvidetur in textum intrusa.

(d) Ms. transcurseret. Nos quid subsequitur *velocitas* fundebat, emendavimus pro *velocitate* fundebat. Paulo post idem Ms. conclusit. *Hæc lucubratiuncula tanta est ad lucernæ lumen celeritate perfusa, quemadmodum satius utique esset locum refigere.*

ret, in media forme quadragesima medullis infusa febris, corpus invasit exhaustum : et sine ulla requie, quod dictu quoque incredibile, sic infelicia membra depasta est, ut vix ossibus interim parabantur eæquiae et vitalis animæ calor, tato jam frigescente corpore, in solo tantum repente pectusculo palpitabat. Tunc subito raptus in spiritu, ad tribunal judicis pertrahor : ubi tantum luminis erat ex circumstantium cliritate, fulgoris, ut projectus in terram sursum aspicere non auderem. Interrogatus conditionem, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat : Mertiris, ait : Ciceronianus es, non Christianus. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Illico obmutui, et inter verbera (nam cædi me füsserat) ego conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum repetens : In inferno autem quis confitebitur tibi? claimare tum cœpi, et ejulans dicere : Miserere mei Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella saepius resonabat. Tandem ad præsidentis genua provoluti, qui astiterant, precabantur ut veniam tribueret adolescentiæ, et errori locum paenitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, si gentilium littoralium aliquando libros legisset. Ego qui tanto constrictus articulo, vellem etiam majora promittere, dejerare cœpi, et nomen ejus obtestans dicere : Domine, si unquam habuero codices sæculares, aut si legero, te negati. Inter hæc sacramenti verba dimissus, revertor a superris : et mirantibus cunctis oculos aperio, tanto lacrymarum imbre perfusos, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus saepe deludimur. Teste est tribunal illud, ante quod jacui. Judicium teste est, quod timui. Ultra mihi nunquam contingat in talem incidere questionem. Nam fateor vulneribus habuisse me plenas scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram. Post hæc itaque cum quadam die sacras Scripturas fratribus ex more dissereret, subito tribus claudicans, quarto suspenso pede claustra cœnobii leo ingens ingreditur. Cumque fratres territi fugam arripuisserint, vir Dei veluti hospiti adventanti se obtulit : et intelligens plantam ejus a sentibus vulneratam, præcepit fratribus, ut terrore deposito, curam ipsius gererent. Quod cum sollicite fieret, omni ferocitate deposita, ita leo mansuetus efficitur, ut ei fratres jussu beati Hieronymi asinum quemdam committerent, quem ab opere redeuntem in pascuis custodiret. Accidit interea una dierum, ut soporato leone negotiatores quidam qui Ægyptum adibant, videntes asinum solivagum incidentem, cupiditate vieti, suo eum comitatui aggregaverunt. Expergesfactus autem leo, cum commissam sibi bestiam minime reperisset, confusus ad monasterium rediit : et quasi culpæ conscientis, commune receptaculum solus ingredi non audebat. Quod fratres una cum beato Hieronymo pendentes, absentem asinum ab illo existimat devotatum. Nolentes tamen eum exasperare, abducti ei animalis opus injungunt : ut scilicet ea ferret onera quæ prius asinus gestare consueverat. Nec mirum fratribus innocentibus viventibus, leonem obsequium

præbuuisse, cum in testimonium primæ creationis legamus viris sanctis Deo humiliiter famulantibus et leones et volatilia ministriasse, et ictus cessisse ferarum, et venenum non nocuisse serpentum. Ita cum leo injunctum sibi opus indesinenter exequitur, die quadam de sublimi prospiciens præfatos viatores, vidit eminus venientes, et cum camelis eorum stidum illum comitem. Mox quasi deprehensis hostibus, immane rugiens et contra eos vehementer insiliens, homines in diversa dispersit. Camelos autem onustos una cum asino cogens, ad claustrum portam perduxit. Mirati fratres cum hac retulissent beato Hieronymo, jussit ille depositis oneribus, camelorum pedes abiui, eisque pabula apponi, atque adventantibus hospitibus convivium præparari. Et ecce illi continuo venientes, ad sancti Patris vestigia se prostraverunt, de commisso surto veniam postulantes. Qui eos benigne suscipiens, ad cellam hospitum cum magna hilaritate deduxit. Videntes illi in servo Dei tantam clementiam, medium olei quod de Ægypto attulerant, monasterio obtulerunt. Quodque singulis annis tam ipsi, quam eorum hæredes plenam olei hydram in eodem cœnobio devotissime spönderunt. Quos beatus Hieronymius benigna commonitione refecos, et spirituali benedictione roboratos, in pace dimisit. Interea venerabilis Paula, cuius supra fecimus mentionem, admirans religiosam vitam reverendorum Episcoporum, Paulini scilicet Antiocheni, et Epiphani Salannianæ (a), quos sedes Apostolica pro quibusdam Ecclesiasticis negotiis detinebat ; eorum atque Hieronymi accensa virtutibus, urbem Romanam imo Babyloniam deserere cogitabat. Illis itaque ad sedes proprias se recipientibus, hæc relictis filiis, Toxotio scilicet et Ruffina, facultatibusque desertis, sola Eustochio comitante, toto cum eis desiderio navigavit. Denique post multa pericula, immensosque labores ingressa Hierosolymam, cum sancta loca studiosissime perlustrasset, reversa Bethleem diversorum peregrinorum cellulas monasteriaque construxit : de quibus monasteriis, beato disponente Hieronymo, unum viris tradidit gubernandum. Virgines quas de diversis congregavit locis, in tres turmas monasteriaque divisit. Inter quas tanta se humilitate dejecit, ut qui cam (b) audisset, extremam crederet ancillarum. Hæc intuens sorores suas circa cultum sanctæ Dei genitricis ac virginis devotissimas, beato Hieronymo una cum filia supplicavit, ut de ipsius Assumptione sermone in scilicet, mirisca ejusdem Virginis præconia continet. Quarum piam petitionem ipse pariter devotus admittens, cum summa diligentia quod rogabatur, implevit. De cuius sancta vita, et ejus discessu a Roma, et progressu per viam, et accessu ad Hierosolymam omnibusque prædictis, idem Hieronymus late tractat atque declarat in Tractatu quem fecit de obitu

(a) Addunt MSS. quibus utimur, Cypr. : contra mox retinent atque Hieronymi : denique habent ad sedes proprias remeantibus, pro recipientibus.

(b) Idem libri vidi et : et paulo post, quas pias petitione vir ipse, etc. Subsequentem vero periodum totam, De cuius sancta vita, usque paulæ, prorsus ignorant.

et transitu sanctæ Paulæ. Sane inter innumeros tractatus, quos ad diversos misit, ad quamdam virginem Ascellam nomine scripsit Epistolam : in qua pro officio sibi ab ea exhibito, gratias ei refert, et ab olim imposito sibi criminè innocentem se astruens, æmularum suorum invidiam increpat. Quos etiam in sancte Paulæ discessu susurrasse acceperat. Hujus autem talis est textus (a) Epistolæ : *Si tibi putem gratias a me referri posse, non sapiam : potens est Deus super personam animæ tuæ restituere, quod meretur. Ego enim indignus nec estimare unquam potui, nec optare, ut mihi tantum in Christo largireris affectum. Et licet me sceleratum quidam putent, et flagitiis meis obrutum, et pro peccatis meis etiam hæc parva sunt : tamen tu bene facis, quod ex tua mente etiam malos, bonos putas. Periculum quippe est de servo alterius judicare, et non facilis venia prava dixisse de rectis. Veniet, veniet illa dies et mecum dolebis ardore non paucō. Ego probrosus, ego versipellis et lubricus, ego mendax, et Satanæ arte decipiens. Quis istas astutias, hoc vel credidisse, vel (b) sensisse de insolentibus, an etiam de noxiis credere voluisse? Osculabantur mihi quidam manus, et ore vipereo detrahebant : dolebant labiis, corde gaudent. Videbat Dominus, et subannabat illos : et miserum me servum suum futuro cum eis judicio reservabat. Alius incessum meum calunniabatur et risum. Ille vultui detrahebat, hic in simplicitate aliud suspicabatur. Pene triennio cum eis vixi : multa me virginum crebro turba circumdedi : divinos libros ut potui, nonnullis saepe disserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant quid unquam in me aliter senserint, quam quod Christianum decebat. Dicant, si pecuniam cuiusquam accepi : si munera parva vel magna non sprevi. In manu mea alicujus (c) fuit? Nihil mihi aliud objicitur nisi sexus meus : et hoc nunquam objicitur, nisi cum Paula et Melania Hierosolymam proficiscuntur. Isti crediderunt mentienti; cur non credunt neganti? Idem est homo ipse, qui fuerat : fatetur insolentem, qui dudum noxiūm prædicebat. Et certe veritatem magis exprimunt tormenta, quam risus : nisi quia facilius creditur, aut non factum ut (l. tingatur) fingatur, impellitur. Antequam domum sanctæ Paulæ nossem, in me Urbis studia consonabant. Omnium pene judicio dignus summo sacerdotio decernebar. Beatae memorie Damasus, sermo meus erat : dicebar sanctus, dicebar humilis et discretus. Nunquam domum alicujus lascivioris ingressus sum. Nunquam me vestes sericeæ, nitentes gemmæ, pictæ facies, auri rapuit ambitio. Nulla fuit aliquando matronarum Romæ, quæ meani posset edomare mentem, nisi lugens atque jejunans Paula, squalens sordibus, fletibus pens corata : quam continuis noctibus Domini misericordiam adepcentem sol saepe deprehendit. Cujus canonicum, psalmi : sermo, Evangelium : deliciae, continen-*

(a) Ms. vetustior tacito Epistolæ nomine, inscriptionem duabusmodi deridiculam præponit, *Nobilis Dalmata Hieronymus Ascellæ Virginis salutem.*

(b) Idem, vel finxit esse de insolentibus.

(c) Ms. sonuit : tum « nisi cum Jerosolymam Paula proficiscitur, » prætermissa Melania, quæ ad haec tempora sequaquam spectat, et cum Russino diu antea navigaverat.

tia : vita, jejunium. Nulla me potuit aliquando declarare, nisi illa, quam manducantem nunquam vidi. Sed postquam eam pro sua merito castitatis venerari, colere ac suscipere coepi : omnes illico deseruere virtutes. O invidia primum mordax tui, o Satanæ calliditas semper sancta persequens? Gratias autem ago Deo meo, quod dignus sim quem mundus oderit (d). Maleficum quidam me garriunt : titulum fidei servus agnosco. Magum vocant et Judæi Dominum suum : seductor, et Apostolus dictus est. Tentatio me non apprehendit nisi humana. Quotam partem angustiarum perpessus sum qui cruci milito? Insamiam falsi crimini importarunt : sed scio per bonam famam et malam perveniri ad regna cœlorum. Plenitudinem itaque sapientiae et (e) scientiae adeptus, dedit ut abyssus vocem suam : et aquæ Hebraicæ amaritudinis ad verbum ejus dulcoratae sunt, et revelata sunt abscondita a sæculis et generationibus. Cuncta enim volumina veteris Testamenti prius de Græco, postea vero veraciore editione de Hebraico transtulit in Latinum. Eodemque fere omnia spiritu revelante, cujus instructu sunt edita, diligenter exposuit. Scripsit enim in Genesim librum unum, absque subnotatis ad Damasum questionibus : cunctasque Homilias Origenis in Pentateuchum e Græco sermone transtulit in Latinum. Regum vero, seu Paralipomenon questiones, quæ vocantur Hebraicæ, duobus libris prudenter explicavit, præter illas tres obscurissimas, quas scribens abundantius exposuerat. Quarum prima est : Cur David cum Achis ad expugnandum Saul ultronus veniebat; Secunda, Cur David moriens præcepit filio, ut Joab magistrum militiæ interficeret. Tertia est de Semei, qui David fugienti maledictionis injurias irrogavit. Alium quoque propositam de eisdem libris explicavit questionem. Quomodo scilicet Salomon et Achas in duodecim annis filios generint. Porro Isaiam commentatus est libris decem et octo. Jeremiam libris viginti. Ezechiel libris quatuordecim. Daniele libris tribus. Et duodecim Prophetas libris viginti. De quibus, ut nihil relinquatur dubium, nomina quoque eorum quemadmodum intelligi debeant, Etymologiis propriis pulcherrimo patescit decoro. In quosdam psalmos edidit Tractatus luculentos, et in Ecclesiasten Commentarios, atque in Canticum Cantorum duas ad Damasum Homilias. Novum præterea Testamentum Græce fidei reddidit. Ex quo Matthæum et Marcum compendiosa potius quam fastidiosa expositione studiosis lectoribus explicavit. Sed et in Lucam Homilias viginti novem ab Origene editas in Latinum vertit, et plerasque Apostoli Epistolas, ac Joannis Apocalypsim edisseruit. Postremo præcavens in futurum si quid forte in novo Testamento vel veteri aliquando corrumpi contingeret, qua cura debeat reformati, scribens ad Lucinum insinuat, ut veterum, inquit, librorum fides ex Hebræis voluminibus examinanda est : ita novorum quoque Græci sermonis normam desiderat.

(d) Reposuimus heic Maleficum ex iisdem MSS. pro quo erat duobus verbis, *Male cumi.* etc.

(e) Pro scientia, preferunt MSS. sanctitatis. Quorum opo et paulo post verbum *Editione sufficiimus*, quod debeat.

Benigne et ego hujus monitis adquiescens, cum inter discordia veteris Testamenti Latina exemplaria fluctarem, ad Hebraicam veritatem, de cuius fonte gustaveram, recursum habui : et inter corrupta et incorrupta, ejus testimonio discrevi, ac sententiam tuli. Cumque sic deprehendissem sizariorum germina inter triticum divinorum pullulasse voluminum, ea studi ab radice cuncta revellere : consignans etiam per libros loca ad corrum pendum proclivit, et brevi opusculo explicans, quibus maxime occasionibus soleant exemplaria depravari. Sane Romana Ecclesia, cuius arbitrio subjacent universa, peritissimi viri non ignorans ingenium, translationem ejus quam vidi aliis veriorem, tam in Ecclesiis legendam, quam etiam exponendam recepit. De qua beatus Gregorius in libro suorum Moralium, novam, inquit, translationem dissero. Et in Ezechie exponens illud quod de animalibus dicitur, Unum quodque duabus aliis velabat corpus suum ; cum subjunxisset : Et alterum similiter velabatur, protinus intulit : Translationem Septuaginta Interpretum, Aquilae, et Theodotionis, et Symmachii sollicite perscrutantes, nihil ex his verbis invenimus : sed beati Hieronymi scripta relegentes agnovimus, quia hanc sententiam in Hebraica veritate ita posita non quideam juxta verbum, sed juxta sensum invenerit. Nam peritus interpres, ut omnino nil praetermitteret, aliquando verbum de verbo, aliquando cum linguae repugnare barbaries, sensum solum exprimebat de verbis. Quem utique transferendi modum idem Hieronymus in libro quem de optimo genere interpretandi edidit, probabilem esse evidenter insinuat. Scripsit præterea adversus Jovinianum (a), et contra Helvidium de beatæ Mariæ virginitate perpetua librum unum. Quorum priorem asserentem nullam in futuro meritorum esse distantiam, et hunc voluptati carnis jugiter ministrantem, haereticum atque Epicurum Christianorum probat. Helvidium vero qui ex Scripturis nitebatur ostendere intactam Dei matrem alias filios habuisse, velut idiotam, et Scripturas penitus ignorantem redarguit. Porro alium quendam haereticum, non describendo, sed colloquendo confudit : qui de resurrectione carnis contra fidem catholicam sentiens, questiones hujusmodi proponebat. In qua ætate resurrecti sumus ? Si in ipsa in qua morimur, ergo et nutribus post resurrectionem opus erit. Si in altera, nequaquam erit resurrectione mortuorum, sed (b) reformatio in alios. Diversitas quoque sexus maris et feminæ erit, an non erit ? Si erit, sequentur et nuptiæ et concubitus et generatio. Si non erit : sublata diversitate sexus, eadem corpora non resurgent, sed tenuia et spiritualia. Et hæc probare volebat, inducens illud Apostoli : Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Ad quod ait beatus Hieronymus : Cum audissen, mibi incubuisset necessitas, nequissimæ vipera respondi, et sola eum interrogatione conveni. Credis, inquam, resurrectionem mortuorum, an non ? Qui cum se credere respondisset ; intuli : Eadem resurgent corpora,

(a) Addunt MSS. *libros duos*.

(b) Idem habent, sed transformatio in alios.

S. HIERONYMI I.

an alia ? Qui cum dixisset, eadem : sciscitatus sum, In eodem sexu, an in altero ? Ad interrogata reticenti : et instar colubri hic atque illuc transferenti caput, ne ferreretur : Quia, inquam, taces, ego mihi pro te respondebo, et consequentiam inferam. Si non resurget mulier nec masculus, non erit (c) resurrectione mortuorum : quia cum sexus menbra habeat, membra totum corpus efficiunt. Si autem sexus et membra non fuerint, ubi erit resurrectione mortuorum ? Sed et illud, quod de nuptiis obijcis : si eadem membra fuerint, sequi nuptias, a Salvatore dissolvitur. Errant nescientes Scripturas, neque virtutem. In resurrectione enim non nubent neque nubentur : sed erunt similes angelis. Ubi dicitur, non nubent neque nubentur : sexum diversitas monstratur. Nemo enim de lapide et ligno dicit, non nubent neque nubentur, quia naturam nubendi non habent : sed de his quæ possent nubere, et Christi gratia et virtute non nubentur. Quod si apposueris, Quomodo ergo erimus similes angelorum, cum inter angelos non sit masculus aut femina ? breviter ausculta non substantiam angelorum, sed conservationem et beatitudinem repromutti. Similitudo promittitur, non natura (d) mutatur. Porro si queris in qua ætate resurrecti sumus. Juxta Ecclesiarum traditiones, et Apostolum Paulum ; illud est respondendum : quod in virum perfectum, et in mensuram ætatis plenitudinis Christi resurrecti sumus. In qua ætate conditum Adam Iudei autumauit : et Salvatorem Dominum legimus resurrectisse. Et multa inquit, alia de utroque Testamento in suffocationem haeretici protuli. Sed numquid his tantum haeresibus repurgavit, Ecclesiam ? Nulla unquam haeresis ejus tempore pululavit, quam ipse falce suæ eloquentiae non succiderit. Nunquam enim pepercit haereticis, sicut ipse mett asserit : sed omni egit studio, ut hostes Ecclesiae, ejus quoque hostes (e) fierent. Nam et Russini viri eruditissimi, quique collegæ cum quo melia sanctarum Scripturarum consueverat lambere, ideo dicitur inimicities incurrisse, quia eum de arbitrii libertate prave sentientem vehementer corredit : cuius zelum pro fidei rectitudine Romana Ecclesia approbat : ut beatus Papa Gelasius Scripturarum sagacissimus investigator ejusdem Russini libros licet præclaro sermone editos repudiare videatur, hoc in suis decretis mandans : Russinus vir religiosus plurimos Ecclesiastici operis edidit libros : nonnullas etiam Scripturas interpretatus est : sed quoniam beatissimus Hieronymus in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit : illa sentimus, quæ prædictum sentire cognoscimus. Et non solum de Russino, sed etiam de universis, quos vir sepius memoratus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Idem, Origenis nonnulla opuscula, quæ

(c) Locum paulo alteri MSS. recitant, « non erit resurrectione corporum, quia sine sexu non constat et membris : Porro si corporum non erit resurrectione, nequaquam erit resurrectione mortuorum. » Confer Epistolam in recensione nostra CVIII. ad Eustochium num. 22. ex quo isthac laudatur.

(d) Restituimus mutatur ex iisdem MSS. ipsoque Epistole textu, pro quo erat, nutritur.

(e) Atque heic fierent eorumdem librorum ope restituimus pro fuerint :

(Sept.)

vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus : reliqua vero omnia cum (a) auctoritate sua dicimus esse renuenda. Inter præclaræ vero studiorum suorum opuscula scripsit librum de Illustribus Viris, a sanctis Apostolis usque ad suam ætatem imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium, et post catalogum plurimorum, se quoque in calce voluminis quasi abortivum et minimum omnium Christianorum posuit : ubi sibi necesse fuit usque ad quintum (b) et decimum annum Theodosii principis, si quæ scripserat, breviter annotare. Commemorans inter cætera, quæ passim supra notata sunt : quod scripserat alterationem Luciferiani, et Orthodoxi. De locis librum unum : de essentia Dei librum unum : Hebraicorum nominum librum unum. Epistolarum ad diversos librum unum. Ad Marciam Epistolarum librum unum. Ad Paulam, inquit, et Eustochium, quia quotidie scribuntur, incertus. Quis nostrum tanta potest legere, quanta scripsit iste vir beatus Hieronymus ? Quis hunc ardenter in Scripturis animum, et ferventem in Dei servitio, non miretur ; Quis eum non potius angelum, quam hominem dixerit : dum nulli magis congruit illud Propheticum : *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est?* Certe si manens in carne, secundum hominem ambulasset : ad tantum culmen scientiæ nullatenus pertigisset. Sed neque euperet dissolvi cum Paulo (c), nec cum Christo se consideret inter angelos regnaturum. Verum quia de mundo triumphaverat, quasi de laboris præmio jam securus ad Ileliodorum loquebatur : *Crede mihi, nescio quid plus lucis aspicio : libet sarcina corporis abjecta, ad purum ætheris evolare fulgorem.* Tanta demum lasitudine fatigatus est, ut etiam in stratu suo jacens funiculo, quem in trabem suspenderat, supinus manibus apprehenso erigeretur. Ut videlicet officium monasterii, prout poterat, exhiberet. Nihil tamen minus sensus sincritate vigebat ad rationem reddendam, undecumque interrogatus fuisset. Nam et beato Augustino Ilipponensi Episcopo, suis eum questionibus provocanti, verius abysso abyssum invocanti plenissime satisfecit : et se velut emeritum (d) judicans, his cum verbis a sui provocatione deterret : *Nos nostra habuimus tempora, et cucurrimus quantum potuimus, nunc te currente et longa spatha transmeante, nobis delur otium. Simulque, ut cum venia et honore tuo dixerim, ne solus mihi de Poetis proposuisse aliquid videaris, memento Daretis et Entelli, et vulgaris proverbi, quod bos lassus fortiter pedem figat.* Ad quod beatus Augustinus suppliciter respondens, ait : Cur itaque conor contra contractum fluminis, et non pius deprecor veniam ? Obscoeno, ut si te læsi, dimittas mihi : et si bos ut tibi videris, lassus senectute forte corporis, non vigore animi : tamen in area dominica fructuoso labore desudans : ecce sum, si quid, perpe-

(a) Idem Ms. *cum auctore suo*, Origene scilicet.

(b) Rectius cum ipso Hieronymo Ms. nostri « quartum decimum annum Theodosii » numerant.

(c) Ms. « cum Paulo, nisi se cum Christo, » etc.

(d) Idem *emeritum indicans*.

ram dixi, fortius tige pedem. Non mihi molestum esse debet pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Præterea in libro quem ipse Augustinus contra errorem Juliani (e) Pelagianis descripsit, qui nuptias censebat damnabiles, quod nihil ex eis nasceretur ab omni liberum obligatione peccati : dum plures contra ejus pestiferum dogma catholicos testes introduxisset, ita eudem præferens Hieronymum intulit. Nec sanctum Hieronymum presbyterum contemnendum arbitreris, qui Græco et Latino, insuper Hebreo eruditus eloquio, ex occidentalib[us] ad orientalem transiens Ecclesiam, in locis sanctis, atque in litteris sacris usque ad decrepitam vixit ætatem. Cujus nobis eloquium ab Oriente in Occidentem, ad instar solis resplenduit. Omnis denique qui ante illum aliquid ex ultraque (ant. *urbis*) orbis parte de doctrina Ecclesiæ legit, nec alia de re hanc quam prædicti, tenuit (i. *promissaque*) promisitque sententiam. Igitur beatus Hieronymus postquam exuberanti scriptorum suorum copia, inexpugnabilem Ecclesiæ Christi turrim contra jacula hereticorum coerexit : (f) nonagesimo ætatis suo anno, imperii autem Theodosii duodecimo, in senectute bona migravit ad Dominum, videlicet ultima Septembrib[us], et ejusdem diei hora ultima cum sol occideret. Sanctæ autem ac venerabiles feminæ Paula scilicet et Eustochium, exemplo et commonitione ejus sæculi contemptrices, et crucis Christi bojulæ, ante ejus obitum vocante sponso emigrarunt. Porro beatus Hieronymus dum adhuc viveret, scalpendo saxum in ingressu speluncæ dominici præsepsis, sepulcrum sibi fecerat non longe a sepulcro prædictarum sanctorum. Ubi sæculi perversitate devicia, sepultus est pridie Calend. Octobris. Mirabitur forsitan Lector, tam sanctas personas habere invidos potuisse. Mirandum vero non est : semper enim virtutes persecutur invidia, feriuntque summos fulmina montes. Nec mirum videri debet, hæc (g) bonis contingere, cum ipse Dominus Pharisæorum zelo sit crucifixus, et omnes sancti simul habuerunt. Esau persecutus Jacob. Saul quererebat animam David, et Salomonis suscitavit ipse Dominus Adad Idumæum. Jezabel etiam sacerdotes fugere compulit : et omnes Prophetas persecutus est populus Iudeorum. Paulus Apostolus de fratribus falsis conqueritur, et per murum demittitur, ne ab hostibus capiatur. Ac multimoda enarrans pericula, de se suisque similibus loquitur : *Spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis et hominibus.* Et, *Nos stulti propter Christum. Et, Quod stultum est Deo, sapientius est hominibus.* Unde et Salvator loquitur ad Patrem : *Tu sis insipientiam meam; quem in Evangelio propinquai quasi mentis impotem aestimabant, et adversarii calumniabant, dicentes : Daemonium*

(e) Perperam in uno Ambrosiano Ms. *Manichæi* legitur pro *Pelagianis*. Subsequitur ibi alio sensu, « Nuptias voluntati damnari; quod vero ex eis nasceretur, ab omni liberum obligatione peccati. »

(f) Exaggerat adhuc idem Ms. *nonagesimo sexto ætatis*, etc. tum habet « Theodosii junioris duodecimo. » Denique isthæc prætermittit, « videlicet ultima Septembrib[us], et ejusdem diei hora ultima, cum sol occideret. »

(g) Idem Ms. « hæc hominibus contingere. »

habet. Et Samaritanus est. Et, In Belzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Sed beatus qui dicere potest cum Apostolo : Gloria nostra hæc est, testimoniūm conscientiæ nostræ; quoniam in sanctitate et sinceritate, et (a) gloria Dei conversati sumus in mundo. Audiens proinde Dominum dicentem : Ideo mundus vos odit, quia non estis de mundo. Si enim essetis de mundo, mundus quod suum erat, diligenter. Periculorum est malum dixisse de bonis. Nam sicut probatis

(a) Uterque Ambrosianus codex « et Gratia Dei, » pro « gloria, » etc.

ad coronam, ita exprobantibus ad damnationis (ant. tumulum) cumulum cedit. Quod et beatus Augustinus testatur, dicens : Nemo laceret servos Dei, quia non expedit lacerantibus. Servis quidem Dei falsis detractionibus crescit merces, sed et poena crescit detrahentibus. Nam non sine causa dictum est : Cum vos oderint homines et exprobaverint, mentientes : gaudete et exultate, quia merces vestra copiosa est in cælis. Itaque consolemur invicem in verbis istis, benedicentes Dominum in omnibus viis suis. Qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

(a) VITA DIVI HIERONYMI INCERTO AUCTORE.

Plerosque nimurum illustrium virorum non ambiguo nosse, quo natus, quibusque doctoribus, quibusve eruditus sit litteris, quo denique quiescat sanctus Hieronymus loco. Verumtamen quibus non vacat, vel legere plurimum non valent, hoc si voluerint opus compendiosa brevitate poterunt scire.

Beatus igitur Hieronymus, nobili genere ortus : patre vero Eusebio nomine : oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannonicæque confinium fuit. Congruē scilicet Eusebio generatus est patre. Eusebius namque Attice, Romane dicitur pius. Hieronymus quoque Aeolice, Latine omnino *sacra lex* intelligitur. Jure igitur Hieronymus, id est, *sacra lex*, de pio giguitur patre ; ut studioso ejus labore ex Hebreorum scriptis absque (b) scrupulositate, alma pateret Lex, quæ humano generi, sua austerritate remota, pium ac sacrum, misericordemque patrem nuntiaret venturum. Qui cum dudum inter pueritiam adolescentiamque incederet medius, instinctu tactus celesti, afflinibus cunctis, censuque paterno relictis, ut perfectus Evangelii imitator quivisset existere, ingressus navem, aura flante secunda, ad limina sublimium Apostolorum Petri et Pauli, divina dispensante clementia, Romanam (c) adiit urbem. In qua videlicet litteris Græcis et Latinis diligenter apprime eruditus,

et Christi vestem suscipiens, presbyter quoque Cardinalis ibidem est ordinatus.

Nam ut inexpugnabilem suæ Ecclesiæ Dominus inurum contra perfidos dementesque hereticos erigeret ; huic viro in litterarum studiis plerique (καθηγητας) cathagetae, id est, præceptores fuere. Donatus nempe arthigraphus, Romanis eum imbuens elementis, liberaliumque (d) artium sapore sufficienter replens magister exitit illi, sicut ipse in Chronica sua meminit, dicens : *Victorinus rhetor, et Donatus grammaticus (e), magistri et præceptores mei, Romæ insignes habebantur.* Gregorium namque Nazianzenum (ut idem in tertio explanationum Isaiae refert libro) didascalum, id est, magistrum suum fuisse testatur. Nam cum in prædictio Prophetæ ad eum venisset locum, in quo de Seraphim quiddam debuisset exponere, ita intulit, dicens : *De hac visione ante annos circiter triginta, cum essem Constantinopoli, et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum præceptorem meum, tunc ejusdem urbis Episcopum, sacrarum Scripturarum studiis erudirer, scio ne brevem dictasse subitumque tractatum, ut experimentum caperem ingenioli mei, et amicis jubentibus obecsem.*

Quid vero de hujus viri eleganti industria, quam erga Latinos, et Græcos, Hebræos, et Arabicos, Chaldaeosque in discendo elementorum apices habuit, præstantius dici potest, quam ipsius ad Pammachium et Oceanum missa proflentur verba dicentis : *Dum essem, (f) inquit, juvenis, miro discendi ferebar ardore : nec juxta quorundam præsumptionem ipse me docui. Apollinarium audivi Antiochiae frequenter, et colui, jam tunc cum me in Scripturis sanctis eruditret, canis spar-gebatur caput : et magistrum potius quam discipulum*

(a) Hanc quoque tertiam ab inepto consarcinatore de scriptam S. Hieronymi Vitam adteximus, ut ne quid ex antiquis ejusmodi monumentis desit, quod alii ante nos excuderint. Quia et laboris improbi patientea adeo fuitum, ut ad Ms. codicis, unum præsertim Regiæ Suecorum, nunc in Vaticana Bibliotheca numero prænotatum 459. a capite, ut aiunt, ad calcem exigemus. Vere autem præfatus est olim Erasmus, historian hanc parum respondere tanti viri meritis, nec omnino nænias hujusmodi, verius, quam libros fuisse editurum, nisi decretum jam sibi fuisse, nihil omittere, quod vel eruditus desideraret Lector, vel interdixit.

(b) Plus habet Regiæ Ms. abeque omni scrupulosity : tum fieret lex pro patere. Menda quæ inter variantes lectiones, occurrit, pretermittimus.

(c) Atque hec interserit idem Ms. properans.

(d) Heic autem duo verba artium sapore, lacet.

(e) Minoru numero, et verius idem habet, magister et præceptor meus : tum habentur pro habebantur.

(f) Omititur ibi illud inquit : tum legitur servebam anorem.

decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiri Didignum : in multis ei gratias ago. Quod nescivi, didici : quod sciebam, illo docente, non perdidi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursum Jerosolymam et Bethleem : quo pretio, quo labore (a) Barrabanum Hebraeum nocturnum habui praeceptorem ? Timebat enim Iudeos : et mihi alterum exhibebat Nicodemus. Haec itaque contuli : ut qui scire cupiunt, nosse queant, sicut praedixi, quo natus loco, quibus tantus vir magistris fuerit informatus.

Commorans itaque Hieronymus Romae, mentis corporisque virginitatem, et delictorum penitentiam custodiens, fidelibus praedicabat. Multaque juxta Septuaginta librorum volumina atque psalterium emendavit, Apostolicæ sedi Liborio presidente pontifice. Ea proculdubio tempestate Romanum populum per Constantium Augustum Ariana heres maculabat. Idcirco ergo predictus vir, occasione quam semper optaverat accepta, ut superius est dictum, relictā domo, parentibus, sorore, cognatis, et inclita ac gloriosissima Petri (b) urbe : corpus et sola tantum ferens quæ itineri utilia esse valueret, una cum bibliotheca quam summo studio in præfata confecerat urbe, Jerosolymam propter regnum cœlorum juvenis militaturus advenit.

Postquam vero omne mundanarum litterarum studium adeptus est, probatissimoruni quoque monachorum habitum factumque imitatus est. Cupiditatem siquidem animi iugi sinceritate calcans, voluptatemque corporis perenni frangens jejuno, plerosque bonorum religiosorum, meliores fore suo docuit instituto. Quodam igitur tempore, cum ex more idem Hieronymus, divina ad legendum panderet volumina, et immortalem bibliothecæ sua auctorem recordaretur Tullium, mox cœlitus ne (c) tales quandoque revolveret libros salutifero castigatus est verbere. Ita enim ipse de se ad Eustochium scribens asserit.

Cum ante annos plurimos, domo, parentibus, sorore, cognatis, et quod his difficultius est, consuetudine laitoris cibi propter cœlorum me regna castrarem : et Jerosolymam militaturus pergerem, bibliotheca quam mihi Romæ summo studio ac labore confeceram, carere non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium jejunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteriorum recordatio peccatorum, ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus. Si

(a) Idem Baraninam præfert.

(b) Ms. « religiosissima Petri corpore urbe, corpus et sola tantum quæque in itinere esse utilia, una cum, etc. tum conficerat Romæ, conferens Jerosolymam propter regna cœlorum juvenis militaturus advenit. Cumque aliquantis peractis morando diebus cognovisset, quod absque animæ danno non valueret vivere, caute in praeseppe Dominico, ut prudens animal vellet esse contiguous, quod ab Jerosolymis sex millibus, » etc. quæ altera ab hac pagina, sive columna 273 subsequuntur. Tola autem intermedia historia per fere ducentos versus omnino abest, quæ sane aut casu excisa, aut sequiore manu truncata ex antiquo exemplari videri haud potest, cum e contrario nunquam extitisse, ipse orationis contextus subindicit, sed de præcedentibus Vitis huc intrusam fuisse atque adsumat, ut et pleraque alia quæ potissimum ex ipsiusmet Hieronymi Epistolis excerpta occurrent.

(c) Satis supino errore lectum antea est uno verbo natales.

quando in memet reversus Prophetas legere cœpisset : sermo horrebant incultus. Et quia lumen cœcis oculis non videbam : non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens illuderet, in media serme Quadragesima, medullis infusa febris, corpus invasit exhaustum, et sine ulla requie, quod dictu quoque incredibile est, sic infelicia membra depastia est, ut ossibus vix hærent. Interim parabantur exequias et vitalis animæ calor, toto frigescente jam corpore, in solo tantum tepente pectusculo palpital : cum subito rapitus in spiritu, ad tribunal judicis periret, ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris : ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat : *Mentiris ait : Ciceronianus es, non Christianus. Ubi enim thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Illico obmutui : et inter verbæ (nam me cœdi jusseral) conscientia magis igne torquebar : illum mecum versiculum reputans : In inferno autem quis constilebitur tibi : Clamare autem cœpi, et ejulans dicere : Miserere mei Domine : miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua propositi qui astiterant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ, et errori locum paenitentia commodaret : exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legisset. Ego qui in tanto constrictus articulo, vellem etiam majora promittere, dejerare cœpi : et nomen ejus obtestans dicere : Domine, si unquam habuero codices saculares : si legero, te negavi. In hoc sacramenti verba dimisus, revertor ad superos, et mirantibus cunctis, oculos aperui : tanto lacrymarum imbre persusos, ut etiam incredulis fidem sacerdem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat, autvana somnia, quibus sæpe deludimur. Testis est tribunal illud ante quod jacui. Testis triste judicium, quod timui. Ita mihi nunquam contingat talis incideret quæstionem. Livoribus habuiese me plenas scapulas, plagas sensisse per somnum : et tanto dehinc studio divina legisse, quanto mortalia ante perleyeram.*

Idem igitur Hieronymus, quod prætermiseramus, dum in Romana adhuc esset urbe, os Damasi Papæ, et sacrae bibliothecæ scrutator, divinorum dissessor voluminum : dum per triennium continuum, charus, acceptusque popularibus veneraretur : omniumque judicio pontificatu dignus decerneretur : ordinatusque a præfato Papa presbyter Cardinalis, ut superius scriptum est, fuisset : quidam ex clericorum, monachorumque ordinibus, pro petulantia, ingluvieque discursantes ad effugandum de urbe eundem Hieronymum, qui utrorumque eoruin scribens vitia, eos reprehenderat, insidias paraverunt.

Verum enim vero hunc ego felicem dixerim : hujus fugæ eventum, corrigentis Christi judicio potius dispensatum, quam pravorum hominum persecutib; paratum fore existimo, scilicet ut Romana Ecclesia Petri instituta regimine, omnium veteris Testamenti librorum Christo Deo volente, et Hieronymo spirituali studio desudante, Hebraicam quoque haberet veritatem, et Græcorum quorumdam levitas,

quæ sibi a Deo omnes scripturas divinitus inspiratas accepisse plaudebat, eos habere, quod ipsa non habet, recognoscat.

Igitur Hieronymus, ut jam dictum est, Roma egressus, ad Orientem tendens, profectus est ad Gregorium Nazianzenum, Constantinopolitanæ urbis Episcopum: ubi ita proficere studuit, ut sanctarum Scripturarum studiis eruditus: et supplex, docilisque discipulus, adiit præceptorem: eumque in Constantinopolitana urbe observabat. Hoc discipulatu Hieronymus peracto, in Syriam perrexit; et dum in possessione Evagrii presbyteri moraretur, Malchum monachum aliquando captivum reperit: percunctatusque eum, omnem ejus captivitatis didicit historiam, quam postea edidit, scriptamque Romanis fidibus misit: hæc in istius historiæ inserens prologo: *Scribere, inquit, disposui, si tamen Deus vitam dederit: et si vituperatores mei saltē fugientem me, et clausum persequi desierint.*

Ad deserta deinde loca, ad quæ olim ob agendam iniibi pœnitentiam properare cupiebat, ita latus accinctusque accessit, ut volasse eum magis, quam measse crederes. Quomodo vero per quadriennium continue Christi potius auxilio pœnituerit; idem Hieronymus, quæ sponte pertulerit ipsius Dei gratiam affuisse, hujusmodi verbis indicavit: *Quoties in eremo constitutus in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis præstabal habitaculum: putavi me, inquit, Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram: horabant sacco membra deformia, et squalida cutis situm Æthiopicæ carnis obduxerat: quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: et si quando repugnantem somnus inumannis oppressisset, nuda humo vix ossa hærentia collidebam. De cibis vero et potu taceo: cum etiam languentes monachi aqua frigida utantur: et coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego qui ob gehennæ metum tali me carere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, sæpe choris intereram puellarum: pallebant ora jejuniis, et mens desideriis aestuabat. In frigido corpore et ante hominem suum jam carne premortua, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes: rigabam lacrymis: crine tergebam: et repugnanti carnem, hebdonadarum inedia subjugabam. Non depudesco infelicitatis meæ, quin potius plango non esse quod fuerim. Memini me clamantem diem crebro junxiisse cum nocte: nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam, Domino increpante, rediret tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam, quasi cogitationum mearum conscientiam pertimescebam, et mihi met iratus et rigidus, solus destra penetrabam. Sicubi concava vallium, aspera montium, vel rupium prærupta cernebam, ibi mee orationis locus, illud miserrimæ carnis ergastulum: et (ut milii ipse testis est Dominus) post multas lacrymas, post celo oculos inhærentes, nouunquam videbar milii interesse agminibus angelorum; et latus gaudensque cantabam: Post te in odorem unguentorum tuorum currenus.*

Quadriennio itaque dedicatae pœnitentiæ exacto, ad Bethleem oppidum idem Hieronymus remeavit: ubi quasi prudens animal ad præsepe Domini sese contulit, quod ab Jerosolymis sex millibus separatur, contra meridianam plagam: accedensque ad ejusdem urbis pontificem Cyrillum nomine, petiit ut paroeciae, quæ Bethleem fuerat sita, locum sibi habitandi trahueret. Cui nimirum (a) mox quod devotione poposcit, digne concessit. Digni etenim habitaculi, Bethleem, adjuvantibus vicis vicinis catholicis, construxit monasterium. In quo statuta ab Apostolis regula degens coepit, quod olim multum cupierat, cum fratribus habitare, et cum Eusebio Cremonensi nobili viro, cuius postulatione ex Graeco sermone quamdam Epistolam transtulit in Latinum.

In quo vere sciendum, hanc matutinam psalmodiæ, quæ nunc observatur, in occiduis maxime regionibus, canoniam (b) functionem monasterio primitus institutam, ubi prædictus vir otiosus non fuisse credendus est: qui tantum nobis in translatione divinæ Scripturæ præstitit, ut ad Hebraeorum fontem pene non egeamus accedere: quoniam nos facundiæ suæ multa cognoscitur ubertate satiasse plurimis libris, copiosis Epistolis fecit esse beatos, quibus scribere, Domino præstante dignatus est.

Inter cetera profecto studiorum suorum opuscula, a beato Petro sumens exordium, usque ad semetipsum de Viris illustribus scripsit: imitatus Tranquillum, Græcumque Apollinium: ubi de se ita referit: *Post catalogum plurimorum, me quoque in calce voltinis quasi abortivum et minimum omnium Christianorum posui: quo mihi necesse fuit usque ad quartum decimum annum Theodosii principis, quæ scripserim, breviter annotare. Innumeris præterea iste libris, Apostolorum, Prophetarumque constructionibus editis, immobilem Catholicæ turrim Ecclesiæ, contra persidorum jacula consummavit. Omnes Veteris Testamenti libros, ex Hebraeorum codicibus, in Latinum convertit. Danielen quoque Prophetam, Chaldaico stylo prolocutum, et Job justum Arabico, in Romanam linguam utrumque auctorem perfecta interpretatione (c) mutavit.*

Mauthæum nihilominus ex Hebreo fecit esse Romanum: Epistolam quidem suam ad Paulinum ex sonatore presbyterum mirificam destinavit: docens quemadmodum Scripturas divinas adhibita cura perlegeret: ubi breviter virtutem uniuersi jusque libri, veteris et novi Testimenti mirabiliter indicavit: mirabiliter planus, honeste doctus, ac dulcis, parata copia sermonum ad quamcumque partem veritatem ingenium: ut undecimque interrogatus fuisset, paratum haberet et competens sine aliqua dilatatione responsum. Modo humilibus suaviter blanditur, modo superborum

(a) Codex Reginæ, « nimirum quod devote poposcit: tum digne etenim habitando, concessum est habitandi libertas Bethleem, adjuvantibus vicis vicinis, » etc.

(b) Idem Ms. canonica instructione: ei paulo post, « non egeamus accedere, quando nos facundiæ, que multa cognoscit ubertate, »

(c) In codem monstravit. Post aliquot versus, « mirabiliter ostendit, mirabiliter indicavit, planus, » etc.

colla (al. *confregit*) confringit : modo derogatoribus suis vicem necessaria mordacitate restituens, modo virginitatem prædicans, modo matrimonia (a) casta defendens, modo virtutum certamina gloria collaudans, modo lapsus in clericis, monachos pravitatis accusans.

Sed tamen ubicumque locus se attulit, gentilium exempla dulcissima veritate permisicuit. Sed non erat hoc suæ voluntatis, sed (ut ita dicam) gravissimæ necessitatibus : ut probaret ea quæ a sanctis prophetis ante sæcula prædicta sunt, tam Græcorum quam Latinorum, et aliarum gentium litteris contineri: vere totum explicans, totum exornans, et per diversa (b) disputationis genera, disertus semper et æqualis incedens. Tanta namque utriusque linguae peritia fungebatur, ut quoscumque libros Æolicos in manibus acciperet, Latine sine offensione transcurreret : iterumque Latinos attico sermone relegeret, ut crederes hic esse scriptum, quod os ejus inoffensa velocitate fundebat.

Vero dixerim Catholicam istius hominis (c) prudentialiam, sanamque doctrinam, quocumque conversatus fuisset loco, stabilis persitit fidei firmitate. Nam certissime ignorantiae invidiæque morbo languentes desipiunt, qui eum deviasse a Catholicæ Ecclesiæ, id est, beati Petri fide, vel hæreticūn fuisse arbitrantur: quod Eustochio mandaverit : *Cave, quæso, ne quando et de te dicat Deus : Virgo Israel cecidit : non est qui suscitet eam.* Ubi ad terrendos lubricos atque incantos, quia Deus justus sit iudex : subdens ista, dixerit doctor, Audenter loquor, cum omnia possit Deus : suscitare virginem non potest post ruinam. Valet quidem liberare de poena, sed non valet (d) reformare corruptam. Hoc procul dubio ita dicendo, non omnipotentiam abstulit Deo, sed justum judicem manifestans asseruit. Nam, nisi fallor, qualia sanctus Hieronymus Eustochio mandavit, talia ad Domitillam neptiem imperatoris Domitianus admonitionis legimus verba.

Sed et ipsa verba qua de causa sint illi prolata, audire gratum puto. Hæc omnino virgo Nereum et Achilleum eunuchos cubicularios habuit : quos beatissimus Apostolus Petrus lucratus fuerat Christo. Isti dum viderent dominam suam gemmis ornari, et purpureis vestibus, atque auro textis indui, dixerunt ei : Quanto studio ornaris in corpore, ut silium consulis Aurelianum hominem mortalem accipias maritum : si tanto studio in animo ornareris, regem immortalem Dei silium adipisci poteras sponsum. Qui etiam teipsam æternam ficeret, et nunquam tibi, neque ornamentis tuis, neque gaudiis finem permitteret, aut (e) terminum evenire. Respondit ei Domitilla,

(a) Illud *casta* a nostris MSS. abest.

(b) Idem MSS. *expositionum* habent pro *disputationis*.

(c) Heic *scientiam* pro *prudentiam*, et mox *Paulæ* pro *Eustochio* habeunt nostri MSS.

(d) Iterum *coronare* habent pro *reformare*, et mox *Iste pro ita*, ut et paulo post *Paulæ* mandaverit pro *Eustochio mandavit*.

(e) In iisdem est, « aut permitteret evenire : » deinde « tam generis dignitatem, quam memoriam nominis non derere. »

et ait : Quæ potest esse melior charitas, quam habere virum, suscipere filios, per quos posteritas dulcissima possit propagari, et tam generis dignitas, quam memoria nominis non deleri? Cui Nereus respondit : melior est virginitas, quæ quando de matris tue utero existi, tecum nata, tecum lactata, tecum semper fuit a carnis corruptione aliena, quæ est Deo amabilis, ejusque angelis chara : quam profecto cum quælibet perdiderit virgo, hujus reatum per poenitentiam evadere potest, ipsam vero integratatem adipisci nequaquam valet. Omnis namque sanctitas, dum per aliquam voluptatem, aut necessitatem violata aut amissa fuerit, vel quæque perdiæ virtus, ad statum suum, vel integratatem, seu ad suam gloriam per poenitentia lacrymas recuperari et revocari potest. Sola virginitas, si semel perierit, ad pristinæ integratatis stabilitatem pertingere minime valet.

Cumque Nereus et Achilleus hæc, laudando virginitatem, et alia proferendo, dissererent plurima, quibus æternam mereretur actibus vitam, Domitilla prudentissima virgo dixit : Utinam ad me olim ista Dei sententia pervenisset, et nunquam ego nomen sponsæ suscepisse, nec hominis (f) mortalis sponsionem. Nunc vero quia vobis Deus aperuit os ad lucrandum animam meam, quicquid me facere vultis, accelerate quantocius. Quid multa? A sancto Clemente Papa consecrata, Aureliano sponso contempto, ob hoc in Pontiana exulata est insula. Inde Tarracina adducta, nolensque Idolis sacrificare, cum Eufrosina et Theodora sponsis Sulpitii et Serviliani, a Luxurio fratre Aureliani igne crematae, palmarum suscepere martyrii, quas S. Cæsarius diaconus, qui etiam postea et ipse a prædicto Luxurio est martyrizatus, in sarcophago novo simul condens sepelivit.

Hæc ideo licet non fuerat (g) hic tantum necesse loqui, addidimus tamen, quia pene quod Nereus prudentissimæ virginis Domitillæ dixerat, virginitatem perditam de reatu posse per poenitentiam veniam consequi : nequaquam tamen valeret fieri virgo, sicut fuerat prius. Hoc sanctus Hieronymus Eustochio ad meliora studuit bortando mandare : Cum omnia possit Deus, suscitare Virginem non potest post ruinam. Quid enim est hic aliud non posse, quam non velle? quod nonnullis aliis dici poterat verbis. Per quemdam namque sapientem dicitur Deo : Tu autem dominator virtutum, cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis. Subest enim tibi cum volueris, posse : ergo ubi non est velle Dei, deest posse. Deus quippe ut immutabilis est naturæ, ita immutabilis est voluntatis. Et utique cum sit verax et justus, non illum mendacium, neque injustitiam decet : quia sicut non valet mentiri, qui est veritas, ita injustus esse

(f) In nostris MSS. « ego suscipere mortalis hominis sponsi nomen. Nunc vero, » etc. paulo post *Euphronis* pro *Eustochio*, et *sponsalibus* pro *sponsis*.

(g) Rectius in latitudine trahit unus MSS. Paulo autem post *Paulæ* pro *Eustochio* habet, et statu pro studiis : ut et post ruuam. Quod non velle alio omnino dici poterat verbo, per quemdam, etc. Denique disponis nos, subest eum tibi, cura volueris, trahermissis quæ subsequuntur, posse : ergo ubi non est velle Dei, deest posse.

non potest : hoc est, nolens injuste facere quicquam. *Nisi omnia, teste Propheta, quæcumque voluit Dominus, fecit in celo et in terra : omniaque ejus judicia iusta.*

Dum igitur niteremur ostendere, quid volente Deo fieri possit : quid vero illo nolente fieri non valeret, et ut veridico eximioque Doctori, cui quoad riceretur, in omni scientia se comparare nemo audebat, non usurparet vaniloquus detrahere quispiam, cœpto ab ordine longius sumus digressi.

Verumtamen qualis, quantusve vir iste fuerit, solius sancti Augustini testimonio, qui velit, plenius cognoscere valet. (a) Nam cum in libro primo, quem contra errorem Juliani Manichæi scripsisset : qui nuptias sine dubitatione dicebat damnari : quod vero ex eis nasceretur, ab omni esse liberum obligatione peccati : plurimos contra hujusmodi pestiferum dogma Catholicos introduxisset testes, ita intulit dicens : Nec sanctum Hieronymum qui presbyter fuit, contemnendum arbitreris, qui Græco et Latino, insuper et Hebreo eruditus eloquio, ex Occidentali ad Orientalem transiens Ecclesiam, in Locis sanctis, atque in Litteris sacris usque ad decrepitam vixit ætatem : cuius nobis eloquium ab Oriente in Occidentem instar solis lampadis resplenduit. Omnes denique (b) vel pene omnes qui ante illum aliquid ex ultraque orbis parte de doctrina Ecclesiastica scripsissent, legit : nec aliam de hac re quam prædixi, tenuit prompsitque sententiam. Qui cum exponeret Jonam Prophetam, apertissime dixit : quod etiam parvuli, peccato offensionis Adæ tenerentur obnoxii. (c) Haec Augustinus in prædicto libro.

Idem itaque Hieronymus contra Celsum, Porphyrium, et Julianum Augustum, rabidos adversus Christum canes, et contra insectatores Ecclesiæ, vel eorum qui putant, Ecclesiam nullos Philosophos et eloquentes habuisse doctores, magno desudavit ingenio, ut sciant quales et quanti viri eam fundaverint, extruxerint, atque ornaverint : et desinant fidem nostram rusticæ simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam recognoscere, innumeris præterea libris Apostolorum Prophetarumque constructionibus. Et post pauca : *Nunc, inquit, mysterium iniquitatis operatur : et garrit uniusquisque quod sentit : ego solus sum qui cunctorum gloria mordear. Pluribus quippe, ait, qui me dicunt hoc opus inflatum invidiæ facibus scribere : breviter respondebo, nunquam me hereticis pepercisse, sed omni egi studio ut hostes Ecclesiæ, mei quoque hostes fierent.*

Impossibile est omnino et longum de isto viro, ejusque districta vita, et illius moribus retexere omnia. Unius enim miraculi hujus monasterii, quodam priscorum simile, quod per succedentium rela-

(a) Pro *Nam antea erat Num.* Habet vero præterea idem Ms. *dicebat pro docebat.* Recole que ad hunc in superiori proxime Vita locum adnotavimus.

(b) Absunt a Ms. verba, *vel pene omnes*, et mox *orbis.*

(c) Ab his verbis *Hæc Augustinus*, etc. per totam insectentem sectionem usque ad *hostes fierent*, supra viginti versuum periocha in nostro Ms. desideratur. De his que illa continentur, in altera ad eum locum Vita diximus.

tionem memoriae nondum oblivio abstulit, et a religiosis viris, qui cœlestis patriæ amore Bethleem fuere, huic compendioso (d) necto sermoni. Quadam namque die advesperascente, cum beatus Hieronymus una cum fratribus, ut monachis mos est, ad sacram lectionem audiendam sedisset, et præcepta divina declararet, subito tribus claudicans, quarto suspensus pede, ingens leo cœnobii claustra ingressus est. Quo utique viso fratres perterriti nonnulli in fugam sunt, ut est metus fragilitatis hominæ, conversi. Sanctus vero Hieronymus, veluti adventanti obviauit. Qui videlicet dum sibi pariter propinquassent, et quia loqui leo, ut suæ naturæ est, minime poterat, utcumque valuit, prædicto patri, læsi quem habebat pedis obtulit plantam : vocatis tunc fratribus, præcepit ut diligenter læsum abluerent pedem, inquirentes cur ita leo claudicans iret. Quod dum factum studiose fuissent intuiti, vulneratam a sentibus invenerunt plantam leonis. Ei igitur cum alimento diligenter adhibita cura de læsonis ictu, illico convaluit.

Omni ergo belluinae feritatis deposita rabie, coepit inter eos ultro citroque quasi domesticum et tranquillum animal pariter commorari. Hoc etenim beatus Hieronymus cognito, sic fratribus ait : *Eia fratres, studiose adinvicem rogo perpendite : quid huic leoni operis congrui, nostræ utilitatis addamus, quatenus ab eo leviter perfici, et (e) efficaciter fieri possit : quia certe credo quod non tantum pro sui pedis salute, huic illum miseric Deus, qui ei mederi sine nobis potuerat : quantum ut nobis suæ visitationis demonstraret indicio, per hunc nostræ necessitatæ mirabiliter se velle præbere juvamen.*

Tunc prædicti fratres, tale concorditer humiliterque patri responsum dedere, dicentes : *Tu pater bene nosti, quod asinus qui a saltu (f) usui nostro ligna deferre solitus est, custodis sollicitudine indiget, et ne a qualibet improba bestia devoretur, satis vereinur. Idcirco ergo, si tibi placet, et rectum videtur, huic leoni aselli nostri injungatur solertia, ut eum subsequens ducat ad pastum, reducatque remeans domum. Ita et factum est : nam injuncta leoni cura asini, more pastoris industrii, eundo ad pastum socius incessanter itineris, rare pascendo ubicunque defensor, tutissimus erat. Verumtamen ut (g) se cibaret, et asinus solitum perficeret opus, consuetis semper horis, cum eo domum redibat.*

Interea dum haec dilato tempore gererentur : educto quadam die ad loca pascue asino, gravi leo ultra modum somno oppressus obdormivit. Leone namque tunc graviter soporato, contigit ut per eamdem viam negotiatores gradientes, olei emendi causa, pergerent in Agyptum. Qui ipsum sape videntes

(d) Interserit noster Ms. *subdendo* : mox habet *quarto suspenso pede*, et quod subsequitur *metus* nomen retinet.

(e) Idem Ms. *et ne effigietur.*

(f) Mendose erat *et in nostro*, pro *usui*, etc. Sed et *ab agro*, pro *a saltu* MSS. duo preferunt.

(g) Noster Ms. *ut recumeret* : et paulo post *loci pascua*. Tum aliis verba pergerent in Agyptum. Qui *ipsum* . . . erætermittit. Sed jamdiu puden nos hisce uenüs immorari.

asinum pascentem : dum neminem vidissent adesse custodem , iniqua surrepente cupiditate , rapientes secum duxerunt. Expergiscens itaque leo quid sibi damni accidisset , nesciens : ut requireret tamen pascentem quem commissum habuit , ire coepit. Qui cum solito non appareret in loco pascendi , constrictus de discrimine leo , moestitia anxius , rugiendo aliqua parte diei , huc illucque ibat querens quem perdidera.

Sed cum jam omnis reperiendi asini spes fuisse ablata , ad monasterii januam veniens persistit. Conscius enim culpæ , non ausus est ingredi , quod prius cum asello solebat. Quem beatus Hieronymus , una cum fratribus , absque asino videns ad cellæ fores morari , et quia non solita hora fuerat reversus , instigante famis necessitate compulsum , putaverunt eum occidisse animal suum : nolentesque ei tribuere annonam consuetam , dicebant : Vade , et reliqua aselli quod tibi remansit , mande , tuamque ingluviem reple. Et licet haec illi dicerent , erant tamen incerti utrum hoc mali , an non is perpetrasset.

Quapropter exēentes fratres ad (al. loca pascua) loci pascua , quo jam præstatum animal deducere leo solitus erat , longe lateque peragranter , ut quoddam mortis indicium possent invenire. Qui nullum intermissionis ejus signum reperientes , redeuntes studuerunt hoc beato Hieronymo nuntiare. Quo auditio , ait fratribus : Obsecro vos , fratres , quanquam sustinatis asini damnum , hunc tamen ne exasperetis , neque abijiciatis leonem : sed eum ut dudum gubernantes , præbentesque alimenta , nutritre ; incidentesque in nemore ligna , ut ea vice asini nobis huc trahens deferre valeat , moderate necentes ligate : Ita et factum est. Cumque sibi opus tunc nexus crebrius gereret , et jam redeundi tempus negotiatorum adesset , expleto die quodam opere , quamvis animal brutum , divinitus tamen ut puto admonitum , exiens ivit ad agrum , huc illucque discurrens gyrando , nosse plenius cupiens quid fuisse de socio suo factum.

Qui fatigatus jam nimium , quandoque ad publici itineris locum devenit sublimem , quo dum auxiliis , ut poterat , circumspiciendo prospiceret : cernebat procul venieutes contra se homines cum onustis camelis , quos prædens asinus veniebat : sed quia valde procul erat , hunc cognoscere minime potuit : tamen pedet enim sc illis obviam obtulit. Mos quippe illi dicitur esse regioni , ut quoties cum camelis longius profliscuntur , loties antecedente asino , funem camelorum gestante collo , subsequantur camelii. Nam dum prædicti itinerantes , id est , negotiatores , approxinuissent leoni : ille cognito asino , sæcum rugiens , cum ingenti strepitu irruit in eos , neminem nempe lædens , eorum. Qui omnibus statim relictis , dementesque , ut dignum fuerat , effecti , in fugam conversi sunt. Quibus videlicet fugientibus , terribiliter rugiens leo percutiebat cauda fortiter terram , perterritosque camelos , sicut erant onusti , ante se ad collam ire coegit.

Insolitam ergo rem fratres videntes , quod præ-

cedens asinus sarcinaticque in medio camelii , et subsequens eorum terga leo pariter veniret , mox exentes modeste , curaverunt bestia nuntiare Hieronymo. Quo auditio , foras egrediens , januas monasterii patelieri jussit benigne : (a) summumque silentium imperavit , dicens : Hospitibus nostris , id est camelis et asino , auferentes sarcinas eos levare , pedesque abluite , escas præbete , expectantes quid in hoc facto suis voluerit Dominus servis demonstrare. Omnibus denique , quæ erga camelos fuerant iussa , peractis , coepit leo , ut dudum hic atque illuc gravabundus per claustra monasterii ire , singulorum se fratrū vestigiis sternens , et quasi de perpetrata , quam non fecerat culpa , alludens cauda , veniam postulabat.

Quo viso , fratres , pœnitentiam agentes , quod ei crudelitatis intulissent crimen , dicebant : Ecce pastorem nostram , quem paulo ante ut voratorem crudeliter damnabamus , cum quanto eum præconii miraculo , ut huic crimen auferret , ad nos dignatus est mittere Dominus. Beatus ergo Hieronymus futrorum præciosus , sic fratribus ait : Parati estote fratres in his quæ usui refectionis sunt necessaria : ut hi qui nobis sunt futuri , absque molestia ut dignum est , hospites suscipiantur. Mox utique imperata subsecuti , veloci quæque obedientia sunt expleta.

Peractis quoque jussis , sermocinantibus cum beato Hieronymo fratribus , subito venit nuntius , qui dicebat ante monasterii fores hospites adesse , qui conobii potrem vellent videre. Hoc sepe dictus pater auditio , portas cellæ patelieri , eosque ad se ingredi jussit. Qui quamvis vocati , erubescendo tamen intrœuntes , visoque beato Hieronymo , ejus se prostravere vestigiis , pro culpa veniam postulantes. Quos ipse clementer elevans , admonuit , ut suis cum gratiarum actione utentes rebus , alienas tangere non usurparent : ac deinde sub Dei præsentia caute viverent semper. Qua nimirum prædicatione expleta : præcepit ut reficerentur , receptisque camelis , abiarent. Tunc illi una voce pariter dixerunt : Obsecramus , pater , ut ad Ecclesias luminaria , necessitatemque fratrū , dimidium liquoris olei , quod attulerunt camelii , suscipi jubeas : quia scimus et certi sumus , quod plus propter vestram , quam pro nostra utilitate , ut negotiaremur , perrexiimus in Ægyptum. Quibus beatus Hieronymus ait , non recte procul dubio postulatis , quin valde durum videtur , ut nos qui alii compati , aliorumque necessitatem sublevare dando debemus , vos gravemus , vestra quibus non indigemus , tollentes.

Tunc illi , neque , inquiunt , hic cibum , neque quæ nostra sunt , accipiemus : nisi quod poposcimus , prius jusseris fieri. Itaque , ut prædictimus , nunc dimidium , quod attulerunt camelii , olei liquorum suscipiat ; et deinceps pollicemur nos nostrosque hæredes , vobis vestrisque successoribus omni anno olei mensuram

(a) Idem Ms. « simulque imperavit , » pro « summumque silentium , » etc. mox aliis « auferentes onera , sarcina eos levare . »

(a) *bin esse daturos. Sicque constrictus beatus Hieronymus, coactusque eorum precibus violentis, quæ rogaverant, impleri præcepit. Sumpto quoque cibo, ac benedictione cum camelis accepta, exultantes, gratulantesque ad propria remearunt. Hæc autem Bethleem acta, et ab incolis loci illius hactenus asse- rendo ita suisse narrantur.*

Bethleem vero locus splendidus, civitas fuit David in tribu Juda : ubi quondam Dominus et Salvator (ut impleretur prophetia, *Veritas de terra orta est*) in præsepio intra speluncam, ex Virgine nasci dignatus est, et parvulus vagiit. Quod præsepe auro argenteoque ornatum (sicut sanctus resert Antonius) incessanter in eo (b) luminaria ardent : plurimisque servorum Dei habitaculis undique circumdatur. Os enim speluncæ ad ingrediendum omnino angustum est. In cujus itaque ore, id est, in ipso præsepili ingressu, beatus Hieronymus saxum scalpendo, monumentum sibi fieri jussit. (c) Tanta vero idem corporis lassitu-

(a) Ex utroque Ms. *Bin*, quod mensure nomen est, pro *hic* adverbio quod erat, substituimus.

(b) Unus Ms. *antoninus* pro *antonius*.

(c) Quæ hinc subsequuntur ad fere usque finem hujus elucubrationis, sive ad ea usque verba, *imperante illo*, etc. in neutro e nostris MSS. habeantur : quorum loco ad hunc modum prosequuntur : « ubi præstante Domino, soli perversitate devicta, positus est II. Kal. Octobris expleto

etatis sue anno nonagesimo primo. Imperii vero Honorii

dine fatigatus est, ut etiam in stratu suo jacens, funiculo ad trabem suspenso, supinisque manibus apprepresso erigeretur, ut scilicet officium monasterii, prout poterat, exhiberet; transeuntesque in squalore corporis, vocisque tenuitate dies plurimi fluerent.

Dehinc ipse vir beatus in librorum abundantia fultus, dictis suis sancto spiritu dedicatis, immobilem Catholicae turrim Ecclesiae, contra persidorum jacula consummavit. Pergunt itaque ad visitandum, consolandumque Hieronymum, dum in labore esset, itidem Catholici, secunq; quidem animo Ecclesiae Catholicae cooperantem, corpore autem in Africa scribentem, sic inter cætera scripsit : *Nostra habuimus tempora, et cucurrimus quantum potuimus: nunc te currente, et longa spatia transmittente, nobis debetur otium.* Igitur idem beatissimus, diebus vitæ suæ in spirituali opere irreprehensibiliter consummatis, nonagesimo octavo ætatis sue anno in Domino requievit. Bethleem eum alma tenet iterum venturo Domino offerendum. Dormivit autem beatus Hieronymus anno imperii Theodosii junioris duodecimo : imperante utique illo, cuius anni nec finientur : Qui vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

duodecimo anno, imperante utique illo, cuius anni nec inchoatur, nec finientur. Qui vivit, » etc.

SELECTA VETERUM TESTIMONIA DE HIERONYMO EJUSQUE SCRIPTIS.

S. AUGUSTINUS, lib. XVIII. de Civit. Dei, cap. XLII.

Quamvis non desuerit, temporibus nostris presbyter *Hieronymus*, homo doctissimus, et omnium trium linguarum peritus; qui non ex Graeco, sed ex Hebreo in Latinum eloquium easdem Scripturas converterit.

IDEM, lib. III. de Peccat. merit. et remiss., cap. VI.

Illiud tamen scio, quod Sanctus *Hieronymus*, qui hodieque in litteris Ecclesiasticis tam excellentis doctrinae fama ac labore versatur, ad quasdam solvendas in suis libris quæstiones, etiam hoc certissimum adhibet sine ulla disceptatione documentum.

IDEM, lib. I. contra Julianum.

Nec Sanctum *Hieronymus*, quia presbyter fuit, contempnendum arbitraris, qui Graeco et Latino insuper et Hebreo eruditus eloquio ex occidentalibus ad orientalem transiens Ecclesiam, in Locis sanctis atque in Litteris sacris usque ad decrepitam vixit ætatem.

IDEM, Epist. CCLXI. ad Oceanum.

Sed quid hinc diatius? cum de hac quæstione inter

nos ego et prædictus venerabilis frater *Hieronymus* satis litteris egerimus, et in hoc Opere recentissimo, quod sub nomine Critobuli adversus Pelagium modo edidit, eamdem de ista re gesta dictisque Apostolicis sententiam tenuit, quam beatissimi Cypriani etiam nos secuti sumus. Illud potius de origine animalium, non propter partus adulterinos, sed propter innocētiam, quod absit, damnationem, quod, opinor, non stulte queritur, si quid a tali ac tanto didicisti viro, quod recte responderi ambigentibus possit, queso nobiscum communicare non abnuas. Ita quippe in epistolis tuis mili eruditus et suavis apparnisti, ut operæ pretium sit, tecum litteris colloqui. Nescio sane quem librum ejusdem hominis Dei, quem presbyter Orosius attulit, tneque dilectioni describendum dedit, ubi de resurrectione carnis præclare disputasse laudatur, jam nobis peto non differas mittere.

Pleraque alia ejusdem Augustini de Hieronymo testimonia heic missa facimus, utpote quæ in Epistolis, quas ad eum dedit, nosque inter Hieronymianas recensuimus,

jam habentur. Eadem de causa prætermislimus quoque DAMASI, ut et aliorum testimonia, quorum àuctoræ litteræ ibidem prostant.

SEVERUS SULPICIUS, dial. I. cap. VII.

Illiad me admodum promovebat, quod *Hieronymus vir maxime catholicus et sacræ legis peritissimus Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia ejus scripta damnaret.*

IDEM, cap. VIII.

Igitur inde digressus, Bethleem oppidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci illius *Hieronymus* presbyter regit: nam parochia est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. Mibi jam prius *Hieronymus* superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitraret. Vir enim præter fiduciæ meritum dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed et Hebræis ita litteris institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem si non et vobis per multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur.

IDEM, cap. IX.

Ego (inquit Posthumianus) apud *Hieronymum* sex mensibus fui, cui jugis adversus malos pugna perpetuumque certamen concivit odia perditorum. Oderunt eum hæretici, quia eos oppugnare non desinit: oderunt clerici, quia vitam eorum insectatur et crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur et diligunt, nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est, non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo et promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum a tanto viro discedere noluisse.

Orosius in Apol. de libert. arb. contra Pelagium, p. 621.

Latebam ergo in Bethleem, traditus a patre Augustino, ut timorem Domini discerem, sedens ad pedes *Hieronymi*.

IDEM, iterum p. 623.

Hoc et beatus *Hieronymus*, cuius eloquium universus occidens sicut ros in vellus, expectat. Multi enim jam hæretici, cum dogmatibus suis ipso oppugnante supplosi sunt, et in Epistola sua, quam nuper ad Ctesiphontem edidit, condemnavit. Similiter et in libro, quem nunc scribit, collata in modum Dialogi altercatione confutat. Hoc est enim lubricum in antichristo draconem tenere, ne possit effugere.

IDACIUS in Chron.

Hieronymus, qui supra, præcipuus in omnibus, elementorum quoque peritissimus Hebræorum, in lege Domini, quod scriptum est, diurna nocturnaque meditatione continuus, studia operis sui reliquit innumeræ. Ad ultimum Pelasgorum sectam, cum eiusdem

auctore, adamantino veritatis malico contrivit. Adversus hos et alios hæreticos exstant ejus probatissima monumenta.

CÆLIUS SEDULIUS in pref. operis Paschalis.

Nec *Hieronymi* divinæ Legis interpretis, et coelestis bibliothecæ cultoris exempla tē pudeat imitari: atque ad generosas quoque feminas, et præclara indolis fama subnixas, in quarum mentibus sacræ lectionis instantia, sobrium sapientiae domicilium collocavit, propriæ disputationis documenta transmittere.

CASSIANUS, lib. VII. de Incarnatione.

Hieronymus Catholicorum magister, cujus scripta per universum mundum quasi divinæ lampades rutilant, in libro ad Eustochium, etc... Fuit enim *Hieronymus* vir sicut maximæ scientiæ, ita probatissimæ puræ doctrinæ, etc.

PROSPER in Carmine de ingratis, cap. II.

Tunc etiam Bethleemi præclarū nominis hospes, Hebreo simul et Graio, Latioque venustus Eloquio, morum exemplum, mundique magister, *Hieronymus*, libris valde excellentibus hostem Dissecuit: noscique dedit, quo turbine veram Vellent exortæ lucem obscurare tenebræ.

PROSPER in Chron. OL. CCXCI. CCCLXXXVI. Arcadio et Bautone.

Hoc tempore *Hieronymus* presbyter in Bethleem toto iam mundo clarus habitabat, egregio ingenio, et studio universalis Ecclesiæ serviens.

SOPHONIUS APOLLINARIJS, lib. IV. epist. III.

Instruit, ut *Hieronymus*, destruit, ut Lactantius, adstruit, ut Augustinus, etc.

IDEM, lib. IX. epist. II.

Neque enim cum *Hieronymus* interpres, dialecticus Augustinus, allegoricus Origenes gravidas tibi Scripturalium sensuum spicas doctrinæ salubris messe parturiant, non scilicet tibi partibus meis arida jejunantis linguae stipula crepitabit?

CLAUDIANUS MAMERTUS de Statu animæ lib. II, cap. IX.

Cumque ita fore rationibus magnis atque insolubili argumentatione convincat, ac super hoc *Hieronymi* sententiam poscat, laudis suæ tantum ab *Hieronymo* scripta recuperat. Quin haud dubie *Hieronymus* nihil de anima sentiri dicit verius, nihil disputari posse perfectius. En tibi duos præclarissimos virtutum doctrinarumque præminentia longe porro præditos, super statu Animæ sentire nobiscum... Unde multum miror, *Hieronymum* tibi testem citatum, cum potissimum Tractatorum minime potuerit, et pro anima, et in animam disputare.

IDEM, lib. II, cap. X.

Hieronymus potissimum Tractatorum.

GELASIUS Papa, C. Sancta Romana dist. 15.

Item Russinus, vir religiosus, plurimos ecclesiastici operis edidit libros: nonnullas etiam Scripturas interpretatus est. Sed quoniam beatus *Hieronymus* in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit: illa sentimus, quæ beatum *Hieronymum* prædictum sentire

cognoscimus: et non solum de Russino, sed etiam de universis, quos vir saepius memoratus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Item Origenis nonnulla opuscula, quae vir beatus *Hieronymus* non repudiat, legenda suscipimus. Reliqua autem omnia, cum auctore suo dicimus esse renienda.

IDE^M, Epist. V. ad Episcopos per Picenum.

Adhuc majus scelus accessit, ut sub conspectu et presentia Sacerdotum, beatae memoriae *Hieronymum* atque Augustinum, Ecclesiasticorum lumina magistrorum, musca moriens, sicut scriptum est, exterminans oleum suavitatis, lacerare auderet.

ENNODIUS TICINENSIS Dictione VIII.

Hieronymus noster, nisi praecoptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur. Sed illi applicanda sunt bona nominati, a quo sumpsisse videntur originem. In summa, ut dixi, cælum pulsat magistri opinio perfectione discipuli.

MARCELLINUS Comes in Chron.

Usque hunc XIV. Theodosii imperi annum beatus *Hieronymus* post ascensionem D. N. Iesu Christi, a Petro Apostolo incipiens, et in semetipsum desinens, CXXXV. virorum illustrium Ecclesiastica volumina descriptis; apud Bethleem oppidum degens, ubi et monasterium sibi condidit, et alia multa Ecclesiastica litteris quoque Hebraicis edactus scripsit, finemque vitæ suæ admodum senex fecit, ibique sepultus est, Catholicis quidem inexpugnabilis Ecclesiæ turris, hereticis autem omnibus infatigabilis, tam proposito vitæ suæ, quam librorum a se editorum assertionibus depugnans.

FACUNDUS HERMIANENSIS, lib. IV. cap. II

Hieronymus quoque noster, vir admodum doctus, qui etiam tantæ fuerat lectionis, ut omnes, aut pene omnes, sive in Graeco, sive in Latino eloquio divinarum Scripturarum Tractatores legeret, scripsit librum, cuius est titulus: *De viris illustribus*, in quo non solum catholicos, sed etiam hereticos memoravit, qui de Scripturis sanctis in utraque lingua aliquid conscriperunt. Non tacuit, qui heresum fuerint conditores, quive assertores, vel qui etiam a quibusdam, ut heretici accusarentur, aliis contra defendantibus, etc.

IDE^M, lib. contra Mutianum.

Si displicet etiam sollicitudo et cautela sancti atque doctissimi orthodoxi viri *Hieronymi*, etc.

CASSIODOR. Divin. Lect. cap. XXI.

Beatus etiam *Hieronymus* Latinæ linguae dilatator eximus, qui nobis in translatione divinarum Scripturarum præstítit, ut ad Hebreum fontem pene non egeamus accedere, quando nos facundiae suæ multa cognoscitur ubertate satiasse, plurimis libris copiosis epistolis fecit beatos, quibus scribere, Domino præstante, dignatus est. Planus, doctus, dulcis, parata copia sermonum ad quamcumque partem converlit ingenium: modo humilibus suaviter blanditur, modo

superborum colla confringit, modo derogatoribus suis vicem necessaria mordacitate restituens, modo virginitatem predicans, modo matrimonia casta defendens, modo virtutum certamina gloriosa collaudans, modo lapsus in clericis atque monachis pravitates accusans: sed tamen ubicumque se locus attulit, Gentilium exempla dulcissima varietate permiscuit, totum explicans, totum exornans, et per diversa disputationum genera disertus semper et æqualis incidens. Nam cum alias magna ubertate libros protendat, tamen pro dulcedine dictorum suorum semper gratum est. Quem in Bethleem habitasse otiosum non arbitror, nisi ut in terra illa miraculorum, ad instar solis, ejus quoque ab oriente nobis lamparet eloquium. Is epistolam suam ad Paulinum, et Senatorem et Presbyterum mirificam destinavit, docens, quemadmodum Scripturas divinas cum cautela perlegerit. Ubi breviter virtutem uniuscujusque libri veteris et novi Testamenti mirabiliter indicavit. Quam si ante reperissem, eloquentiae ipsius cedens, contentus fortasse fueram, de eadem parte nihil dicere. Sed quia et ille alia, et nos diversa in opere jam confecto, Domino largiente, conscripseramus, credo, quod lector diligens, et in hoc opusculo non inutiliter occupetur. Ille enim scripsit ad divinæ legis novum lectorem, qui tamen erat litteris secularibus eruditus, ut etiam librum de Theodosio Principe prudenter ornateque conficerit. Nec illa tempestate, ut datur intelligi, tantos scriptores suæ partis habuit, quos eum in ordine legere commoneret: quoniam illo tempore milites Christi in gymnasio legis divinarum salutari adhuc laborant sudore, in quos et ipse postea multa conscripsit.

IDE^M in Chronico.

Areadio et Bautone Coss. *Hieronymus* Presbyter in Bethleem positus toto mundo mirabilis habetur.

ISIDORUS HISPALENSIS Originum libro VI.

Presbyter quoque *Hieronymus* trium linguarum peritus, ex Hebreo in Latinum eloquium easdem Scripturas convertit eloquenterque transfudit. Cuius interpretatio merito cæteris antefertur: nam est et verborum tenacior, et perspicuitate sententiae clarior.

BEDA de Computo.

Divinæ interpres Historiæ *Hieronymus*.

ANONYMUS apud Canisium, tom. VI. Antiquar. Lect.

Hieronymus interpres variis doctissime linguis, Te Bethleem celebrat, te totus personat orbis. Te queque nostra tuis promit Bibliotheca libris.

EINARDUS in Epistola ad Lupum.

Erant ad manus doctores egregii, nedum non spernendi, verum omnimodis audiendi atque sequundi: gloriosus videlicet martyr Cyprianus, et illustrissimi sacrarum divinarum litterarum expositores Augustinus atque *Hieronymus*: quorum sententiis ac saluberrimis persuasionibus animatus, depresso gravi mœrore cor sursum levare conatus sum.

**THEODULFUS AURELIANENSIS episc. Carmin. IV. ad
Gislam, lib. III.**

Nam tibi Psalterium precepi scribier istud,
Argento atque auro quod radiare vides.
Quo prior Hebreo concordat pagina vero,
Editio ut præsca est mox habet inde sequens.
Quiam bene Hieron. hanc transfert, corrigit illam.
Senibus (a) egregiis utique, crede, mictat.

S. COLUMBANUS Epistol. ad Gregorium papam.

Simpliciter ego tibi confiteor, quod contra S. Hieronymi auctoritatem veniens, apud Occidentis Ecclesiæ ceu bæreticus respuendus erit: illi enim per omnia indubitatam in Scripturis divinis accommodant fidem.

NICOLAUS I. Epist. LI. ad Lotharium.

Audi quid coelestis Bibliothecæ cultor dicat Hieronymus, Grave pondus vitiorum est, etc. Ex cap. IX. Comment. in Mala.

RATRAMNUS Corbeiensis de Nativitate Christi, cap. X.

Ex Dacherii Spicileg., tom. I. p. 339.

Hieronymus sacræ Legis interpres, omnium peritiassimus disciplinarum, fidei turris inconcussa, Sapientiae lampade splendidissimus, eloquio facundissimus, Latini, Græci, Hebræique sermonis doctissimus.

SERVATUS LUPUS de trib. Quest.

Nostri autem auctores, facile sapientia superiores, quia divina eloquentia parent, quam, cuin volunt, exerunt: cum volunt, abscondunt: Cyprianum loquor, Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, et quosdam alios, et mentem divinorum eloquiorum penitus inspexerunt, et nobis salubriter expresse- runt... Hieronymum divina et seculari doctrina præcipiuit, et velut quidam parens cum Augustino Ecclesiastice Philosophiæ, quæ humanam nec multum appetit, nec in omnibus contemnit, Pelagianam hæresim recens exortam potenter debellans, Si, inquit, in eo tantum, etc.

AGOBARDUS in Libro contra objectiones Fredegisi, cap. IX.

Interpretis quoque nostri Hieronymi presbyteri Adelis est Editio, quæ de Hebraico in Latinum magnifice transtulit.

HAYMO HALBERSTRAD. lib. X, cap. VIII.

Tunc Hieronymus Presbyter in Bethleem, imo toto orbe, clarus habetur. De quo non sine magna admiratione suspicio, quare in hac Historica narratione a Russino prætermissus est insigniri, maxime cum cætē- ros illustres viros, et contemporaneos nobilitaverit eloquio, qui vel impares ei fuerunt scientia, vel si pares aut superiores, certe omnimodo minus utiles Ecclesiæ. Fortassis egit hoc Russinus industria, ne vi- deretur injuriā illi libello facere, quem idem beatus Hieronymus scribit de viris illustribus, ubi et de seipso facit in ultimis mentionēm. Dicitur etiam quod inimi- citias aliquando habuerunt: et si fas est dici de tam sanctis et prudentibus viris, obliquis se respexere vultibus et sermonibus notavere. Unde forsitan a

(a) F. Sensibus.

beato Hieronymo hunc sermonem historicum obliqua- vit. Sive autem propter hoc, sive propter illud omis- sit, nescio: Deus scit.

RABANUS in Martyrologio ad XXX. septembbris.

In Bethleem Judæ depositio. Hieronymi presbyteri, cuius vita et doctrina ubique in Ecclesiis Christi laudabilis existat, quomodo divinos libros ex lingua Hebræa in Latinam transtulit, Propheticosque libros sensu allegorico exposuit. Cum autem octoginta et octo annorum dies explevit, vitam præsentem dese- rens, ad æternam requiem emigravit.

PRUDENTIUS Tricassii, de prædest. contra Scotum Eri- genam, cap. I.

Beatissimus quoque Hieronymus tot linguarum at- que librorum litteris incomparabiliter eruditus, in omnibus tam Propheticis, quam Apostolicis explica- tionibus id sibi summopere studii fuisse, cerebres replicando inculcat.

HINCMARUS REMENSIS, tom. I. Operum.

Et sanctus Hieronymus, Hebraicæ, et Græcæ et La- tinæ linguae peritiassimus, qui ut dicitur nucem juxta nucleum frangens, medullas et ipsa viscera Scripturæ sanctæ investigando, Domino inspirante penetrare promeruit, in expositione Ezechielis prophetæ ita dicit, etc.

PHOTIUS in Bibliotheca Cod. III.

Ἐγράψε δὲ καὶ Ἱερόνυμος πρὸς Κτηνιατράς, κατὰ τῶν λεύθεων ἀπόδειξιν, ὅτι κατὰ Πελαγίου οὐτος δὲ ὁ Πελαγίος μοναχός ήν μαθητὴν κτηνιάτρου τοῦ Καλλίστου.

Scriptit etiam Hieronymus presbyter ad Ctesiphonitem contra asserentes ἀπόδειξιν (id est impassibilitatem, vel imperturbationem) seu contra Pelagium. Hic autem Pelagius Monachus fuit, Cœlestium discipulum nactus.

SIEGBERTUS in Chronographia ad A. C. 421.

Hieronymus per quinquaginta sex annos libris suis confectis, ita pectore præ laboribus dejecto, ut lecto surgere nequiret, nisi apprehenso manibus fuoe qui ad hoc de trabe pendebat, obiit apud Bethleem, anno aetatis suæ 98.

HONORIUS AUGUSTODUNI, de Luminaribus Ecclesiæ, cap. CXXXVI.

Hieronymus natus patre Eusebio, oppido Strido- nis in Pannonie consuliis, scripsit sub Theodosio vitam Pauli Monachi; Epistolarum ad diversos li- brum unum; ad Heliodorum exhortatoriam; alterca- toriam Luciferiani et orthodoxi; Chronicam omnimo- de historiæ, in Jeremiam et Ezechielem homilias Origenis viginti sex vertit, de Seraphin, de Osanna, de frugi et luxurioso filio, de tribus quæstionibus veteris legis homilias tres; in Cantica canticorum duas; adversus Helvidium unam Epistolam, de san- cta Maria; ad Eustochium de virginitate servanda unam: ad Marcellam epistolarum librum unum. In epistolam Pauli ad Galatas Commentariorum libros

quatuor, item in Epistolam ad Ephesios libros tres, in Epistolam ad Titum librum unum, in Epistolam ad Philemonem librum unum; in Ecclesiasten Commentarios; Quarstionum Hebraicarum in Genesim librum unum, de Locis librum unum, de Spiritu Sancto librum unum; in Lucam homilias triginta octo, in Psalmos a decimo usque ad sextum decimum tractatus septem; de captivo monacho, vitam beati Hilarionis, vitam Paulæ. Novum Testamentum de Græco, vetus de Ilebræo in Latinum transtulit; duodecim Prophetas exposuit, infinitas Epistolæ, et alia innumerabilia compositus.

CHRONICON TURONENS. apud Martene tom. V, p. 928.

Anno Honorii XI. *Hieronymus* in Bethleem obiit anno etatis octogesimo octavo in virginitate permansens, semper aut legens, aut scribens, Hebraicis, Græcis, et Latinis litteris eruditus, Ecclesiæ murus, paupertatis amantissimus, Monachorum regula, speculum sanctitatis. Hic denique libris per annos 56. confectis, ita corpore pro laboribus defecerat, ut de lecto surgere nequiret, nisi apprehenso manibus suæ, qui ad hoc pendebat e trabe.

JOANNES SAREBRIENSIS Politicæ, sive de nugis curialium lib. II, cap. XXVII.

Doctor ille doctorum, cui in sacrario litterarum vix aliquem audeo comparare.

Ibidem, lib. VII, cap. X.

Doctor doctorum *Hieronymus. Et lib. VIII, cap. XIII. Doctissimus pater Hieronymus.*

CODORIUS VITERBIENSIS, chronic. parte XVI.

Scriptaque *Hieronymi*, quæ multis contulit annis, Bethleemita domus misit in omne solum.

BERNARDUS In Parabola de Christo et Eccl.

Sed continuo egregii curiæ Christianæ milites, prævalere videntes astutam inimici malitiæ, spiritum resumpserunt, arma fidei corripuerunt, et malum ex semetipsis viriliter auferentes, Alexander cum multis Arium: Augustinus Manichæum multosque alios: *Hieronymus* Epicureum Jovinianum, cæterique cæteras hereseos et schismatum pestes pervadentes, vel fortiter trucidaverunt, vel prudenter a castris propulerunt, pacemque Ecclesiæ et gaudium restituerunt.

AEO VIENNENSIS in Martyrologio d. XXX. septembr.

Item apud Bethleem Judæ depositio S. *Hieronymi* presbyteri. Hic natus in oppido Stridonis, quod Dalmatia quondam Pannoniaque confinium fuit, patre Eusebio, vestem Christi puer Romæ suscepit, ibique litteris Græcis ac Latinis a primævo eruditus est. Postquam autem omne mundanarum studium litterarum adeptus est, probatissimorum quoque monachorum habitum factumque imitatus est, Romanæ Ecclesiæ presbyter postmodum ordinatur. Dumque per triennium continuum charus acceptusque populis veneraretur, omniumque judicio dignus esse summo sacerdotio decerneretur, quidam ex clericorum monachorumque ordinibus pro petulantia proque inglorie discursantes, ad effugandum Urbe Hieronymum,

qui utrumque eorum scribens vitium deprehenderat, insidias paraverunt. Verum ipse propter cariorum regna domum, parentes, sororem, cognatos, Roma egressus, dereliquit, et Jerosolymam militatus Deo pergens, primo ad Gregorium Nazianzenum, tunc Constantinopolitanæ urbis Episcopum, supplex docilisque discipulus accessit, ut sanctorum Scripturarum studiis eruditetur. Inde in Syriam perrexit, in possessione Evagrii presbyteri aliquantulum commoratus. Ad deserta deinde loca ita luctus accinctusque accessit, ut volasse eum magis, quam measse crederes. Quadriennium itaque in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis prestat habitaculum, exegit: indeque ad Bethleem oppidum remeavit, ubi prudens animal ad præsepe Domini se obtulit permansurum. Bibliothecam sane suam, quam sibi summo studio ipse condiderat, omniumque librorum orationes, quas pene memoriter retinebat, iterum relegens, diem jejuniis ducebat ad vesperam. Plures ad eum religiosorum, quibus vita ejus fama comperita est, protinus confluxerunt, bonumque doctorem, parvo adhuc sub lugurio, boni observavere discipuli. Nec multo post cellulas ibi ob discipulorum suorum copiam et propter frequentiam adventantium ad Bethleemiticam portam, quæ ad occidentem conspicit, et egredientibus ad septentrionem videtur, parvulum habitationis loculum construxit. Quibus veronisibus quantisve laboribus Ilebraicam linguam atque Chaldaicam litterasque Hebræas didicerit, verbis ejus edicam. Dum essem, etc.

GERARDUS, de Arvernia ad Ivronem Ab. Cluniac.

Legitur in Patrum Sanctorum Collationibus, quas transtulit *Hieronymus*, quod Joannes Evangelista Christi discipulus perdicem tractabat manibus, divinis studiis fatigatus.

NOTKERUS in Martyrologio ad XXX. septembr.

Eodem die apud Bethleem Judæ depositio Sancti *Hieronymi* Presbyteri. Hic natus in oppido Stridonis, quod Dalmatia quondam Pannoniaque confinium fuit, patre Eusebio, vestem Christi puer Romæ suscepit, ibique litteris Græcis ac Latinis a primævo eruditus est, probatissimorum quoque Monachorum habitum factumque imitatus est: Romanæ etiam Ecclesiæ presbyter ordinatus cunctorum judicio dignissimus summio sacerdotio esse decernitur. Sed postquam amulorum invidia Roma effugatus est, Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanum Episcopum discendi gratia adivit. Inde Syriam petivit, ac deserta loca accedens in horrida solitudine quadriennium exegit. Dein Bethleem oppidum adiens in præsepe Domini prudens se animal contulit permansurum. Quantis ibi denuo vigiliis jejuniisque institerit, qualis instantia Hebræorum Bibliothecas auribus Latinorum inseruerit, novit ille, cui sudores suos immolavit. Tandem post perfectam placitamque Deo conversationem, nonagesimo octavo etatis suæ anno apud Bethleem oppidum in pace quievit, secundo Kalendas Octobris, duodecime Honori Imperatoris an-

no. Libros suos per quinquaginta et sex annos confecit.

LAURENTIUS JUSTINIANUS in Operibus pag. 680. Sermonem in solemnitate beatissimi Hieronymi doctoris et Confessoris.

In tabernaculo Spirituali gloriosus *Hieronymus* sumnum sortitus est locum. Merito quippe illum colit Ecclesia, qui eam scientiae munimine custodivit, protexit, et sovit. Erat profecto columna argentea, erecta, fulgens et solida. Tanquam columna super bases aureas fundata mens illius erigebatur in cœlum, cœli alta penetrabat, ut lumen veritatis intueretur in lumine. Nunquam tamen imbre potuisse ex se proferre doctrinæ, nisi in colestib[us] et ipse suisset imbutus. *Fons* namque sapientiae *Verbum Dei* in excelsis est, et ingressus illius mandata æterna: ad illum diligendo propinquans, sapientiae fluenta percepit. Nam secundum datum et beneplacitum ipsius præbet illum Deus diligentibus se. Non enim talis est, illa de qua loquimur, sapientia, ut humano valeat vindicari ingenio, impetratur precibus, cordis puritate suscipitur, humilitate custoditur. Nempe in malevolam animam non introibit sapientia, neque habitabilis in corpore subditio peccatis. Tumorem evacuet, criminum faces abluit, gemitis Dominum deprecetur, qui divinae sapientiae cupit veritatem cognoscere. Quantis (oro) hic sanctius exhortationibus, quantis profluvis lacrymarum, quantis vigiliarum laboribus, quantave humilitatis virtute mentis sue mundabat hospitium, ut dignus sapientiae contubernio haberetur? Nempe illam concupivit, quæsivit, invenit et tenuit, atque castissimis illius est potitus amplexibus: unde tanquam amicissimo sibi incerta et occulta eloquiorum sanctorum mysteria reservavit innumera. Factus plane erat ex assidua meditatione Scripturarum templum Dei, sapientiae sedes, Paracliti minister, vas mundum, æterni luminis ostensor, scientiae magisterium, atque angelorum imitator. Corpore namque tenebatur in terris, re autem vera mente conversabatur in cœlis. Scalam namque sibi costruxerat Spiritualem; cuius cacumen tangebat cœlos, per quam ascensus frequentabat et descensus. Ascendebat utique contemplando cœlestia, ac meditando divina: descendebat autem, cum exigente causa sibi indulgeret et proximo. Talibus quippe studiis assuetus singulari inter homines emicuit sanctitate, veluti lampas accensa, atque perlucida omnem domum illustravit ecclesiam. Ubique bonitatis illius radiante splendore nominatus habebatur. Quis in Ecclesiæ gremio *Hieronymi* non est eruditus scientia? Quis vitæ illius non edificatus exemplo? Quis non est ipsius implorationibus roboratus? Effectus est communis pater, lux mundi, annuntiator regni, sæculi interventor, speculum sanctitatis, virtutum forma, et fidelium robustissimus propugnator. Nempe sine sanguinis effusione gloriosum martyrii triumphum obtinuit. Quod enim carnicis mucrone non pertulit, hoc in seipso castitatis amore complevit. O quoties ego, inquit, in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, quæ horridum

monachis præstat habitaculum, Romanis me putabam interesse deliciis. Sedebam solus, qui amaritudine plenus eram. Horrebant sacco membra deformia, et squalida cutis Æthiopicæ carnis situm obduxerat. Quotidie lacrymæ; quotidie gemitus; et si quando repugnantem me somnus imminens oppresisset, nudæ humo vix ossa hærentia collidebam. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, choris intereram puellarum. Videsne quanta animi soliditate viriliter pugnaverit contra se? sibi minime percit ut parceret. Dum enim contra se factus est crudelis et rigidus, suimet effectus est triumphator egregius. Hoc enim est singulare trophæum, carnem spiritui, spiritumque subigere conditori: nunquam Deo quis poterit esse subjectus, qui menti suæ imperare nequivit. Hinc est, quod amator Dei debet prius esse amator virtutis. Dei namque dilectio virtutis studio comprobatur. Tolle a corde virtutem, et caritatis ædificium collabetur. Caritas (inquit Apostolus) patiens est, benigna est, non agit perperam; non est ambitiosa, non inflatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congaudet veritati, omnia potest, omnia credit, omnia sustinet. Caritas nunquam excidit. Emulemur itaque, dilectissimi, caritatem, quam iste, de quo loquimur, æmulatus est Sanctus. Per ipsum quippe fuit mundo sublimior, Diabolo prudentior, scipso robustior, morteque fortior. Hac præcipue decoratus temptationibus non cessit, non est laceritus injuriis, non æmulationibus fractus, non carnis prostratus illecebris, non inlatuatus honoribus, non elatus laudibus, neque laboribus fatigatus, sed permanit corde mundus, humilitate excelsus, puritate conspicuus, castitate insignis, fortitudine insuperabilis, autoritate cretus, niente devotus, omniumque virtutum candore vestitus. Totus plane vitæ illius decursus Christianæ religionis est speculum. Jugum enim Domini ab ipsa ineunte ætate portavit, Literarum sanctorum sectatus est studia, ita ut scientia incomparabilis haberetur, aridum mundum calcavit, cum flore domum, patriam, parentes reliquens, Roma egressus eremi deserta penetravit. Nemo illo in divinorum eloquiorum explanatione utilior, nullus contra corpus proprium ipso austerior. Quis in corrigendis sceleribus fuit eo audacior? ignorabat prorsus homines mulcere blanditiis, nesciebat vitia palliare silentio, nimio divini amoris zelo succensus. Erat profecto sicut malorum, ita et sui acerrimus insectator. Nam et minima delicia adeo lacrymis rigandò tergebat, ut si quis non agnosceret illum, peccatorum maximum Hieronymum esse fateretur. Denique omne vivendi tempus indultum sic fideliter consummavit, quasi esset quotidie moriturus. Pugnavit quippe fortiter, vixit temperanter, conversatus est juste, et prudenter perduravit. Bonum religionis sanctæ certamen certavit, cursum peregrinationis suæ, laudabiliter vivendo consummavit, fidem rectam Domino Christo perseverando servavit, siveque in senectute bona plenus dierum, meritis locuples, celeberrimus sanctitate

obdormivit in Domino, appositus ad patres suos, associatus angelis, coronatus a Christo Ecclesiae sponsso, qui est Deus super omnia benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

JO. BAPT. PLATINA in *Innocentio I.*

Eodem quoque tempore *Hieronymus* presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia Christi fidem, mirum in modum auxit : quod etiam ejus scripta declarant.

FRANC. PHILELPHUS, lib. VI, epist. ultima. Ad *Aloysium Crottum.*

Hieronymi quas petieras Augustinique Epistolas ad te dedi commodo. Quare ubi eas pro tua voluntate lexitaveris, cura ad me redeant. Quod autem queris, quid de utroque sentiam, et quoad doctrinam, et quoad eloquentiam, breviter accipe. Omnia primum de rebus divinis non est meum judicare, sed Ecclesiasticæ dignitatis auctoritatisque. Ceterum puto utrumque pulcherrime divinarum rerum omnium scientiam tenuisse. Sed quoad reliquas omnes partes philosophiae, Augustinus unus est longe acutior et peritior, tum etiam subtilior. Dialecticus Augustinus fuit egregius, et idem physicus atque mathematicus. Huic *Hieronymus* plurimum præstitit dicendi elegantia potius, quam doctrina : id quod ex utriusque oratione licet intueri. Græcam litteraturam *Hieronymus* per pulchre calluit; Augustinus minus perfecte. Ille Hebraice quoque habetur eruditus, et Augustinus illius linguae ignarus omnino. Vita horridus *Hieronymus*, Augustinus autem mitis. Quod si ex iis duobus unum effici potuisse, nihil natura absolutius edidisset.

De hoc Philelphi judicio lege disquirentes Echium et Erasmus lib. II. Epist. XXV et XXVI.

RAPHAEL VOLATERRANUS, *Commentar. Urban. lib. XVI.*

Hieronymi Doctorum principis vitam recensere, parergon fortasse fuerit, cum tot illustrium virorum sit mandata monumentis : quedam tamen ex ejus libris de se loquentis, præsertim ad ejus litteras pertinientia, in medium afferam. Ac primum in lib. de Viris illustribus se ex oppido Stridonis ortum satetur, patre Eusebio. Romam venit admodum adolescens, ibique se studiis liberalium artium tradidit. De quibus sic ipse in *Apologia ad Pamachium*, etc.

JACOB. PHILIPPUS BERGOMENSIS in *Chronico ad an. Chr. 429.*

Hieronymus vir familiarissimus et Doctor celeberrimus, sanctæ Romanæ Ecclesiae Cardinalis presbyter, natione Italicus, ex oppido Stridonis in Histria provincia constituto : quod quidem a Gothis eversum fuerat. Pannoniæ quondam Dalmatiæque consinium. Patre Eusebio natus, hoc anno apud Bethleem Judæa civitatem pridie calendas Octobris nonagesimo primo vitæ sua anno migravit ad Dominum : vir sane eloquentissimus, qui et multarum diversarumque litterarum peritiam et linguarum experientiam habuit, oratio-

nisque facundiam, rectos fabularum sensus, multam historiarum memoriam, naturalium rerum cognitionem, moraliumque sermonum, tum sacre Scripturæ ac verae theologie perceptionem. Hic itaque ut fide integer et vita purissimus erat, cum primos juventutis annos exegisset, Dalmatis nationi suæ propinquis quasdam * litteras a Latinis Græcisque diversas imprimis adiunxit, et composuit, quæ quidem postea Slavonicæ sunt appellatae, eo quod Sclavonibus quibusdam Germaniæ populis dederit. Et non solum eas litteras composuit, sed et officium, quo nos ulimur, ex Græco in idipsum idioma traduxit, et etiam contulit : quod etiam novissimis temporibus Eugenius Papa IV. Pontifex maximus eisdem confirmavit. Adeo euidem ejus sanctissima vita verbis explicari posset : quæ quidem, cum non sit propositi mei, omittendo, de ejus tantummodo scriptis luculentius dissereremus. Qui cum esset eloquentissimus atque disertissimus vir, ad utilitatem hominum non modo hæc quæ subiecta sunt, edidit opuscula, sed alia multo plura quæ reperiri minime potuerunt, etc.

* *Vetus hæc hallucinatio est, quam nos alibi explidimus.*

TRITHEMIUS, *de Scriptor. Eccl.*

Hieronymus presbyter et monachus patre natus Eusebio ex oppido Stridonis, vir in secularibus litteris valde eruditus, et in divinis Scripturis inter omnes Doctores eruditissimus, multarum linguarum peritia insignis, sacræ legis interpres, bæreticorum malleus et expugnator fortissimus. Hic est verus dispensator Evangelicus, fidelis et prudens, qui proferens de thesauro suo nova et vetera, dansque in tempore spiritualis tritici mensuram conservis suis, Hebræos superbos spoliavit, humilesque ditavit Latinos. Illic est Ecclesiæ Christi doctor egregius, qui vestes Esau per devia errorum vagantis domi otiose reconditas cum pia matre Rebecca, id est, gratia Dei, protulit, ac manus et Jacob fidemque Christo servientem vestivit. Hic est *Hieronymus* Jesu Christi sincerus amor, qui nullum tempus otiose transiens, die ac nocte in lege Domini meditabatur, et vix corpori necessario somno induito, semper diebus ac noctibus scripsit, legit, docuit vel oravit, quod testantur pene infiniti libri, quos edidit. Hic veritatis defensor, cultor virtutis, vitiorum acerrimus hostis, cum esset Ecclesiæ Romanæ presbyter, et sceleris clericorum constanter argueret, eorum invidia secessit ex urbe, veniensque in Iudeam gloriosum Domini visitavit sepulcrum, atque juxta præsepe Bethleemiticum locum sibi habitationis constituens, toti mundo clarus innotuit, disponente id nimirum divina providentia, ut ibi lux mundi quiesceret, ubi verus sol justitiae hominibus nascendo innotuisset. Sanctissimi loci habitator sanctus atque conveniens ; fide firmus, caritate ignitus, conversatione maturus, qui seducit rebus secundis non potuit, quem a sancto proposito nulla unquam adversitas dejecit. Sed quid fœdus laudator viri sanctum verticem labris contingo impuris ? silendum magis humiliiter mihi fuerat, quam de sanctissimo viro insufficenter loquendum. Nunc ergo, quæ de scriptis, et

opusculis ejus invenimus, per ordinem consignemus.
De quibus ista sunt, etc.

DGS. ERASMUS RETERODANUS, lib. II, epist. 1. ad
Leonem X. P. M.

Divus Hieronymus sic apud Latinos est theologorum princeps, ut hunc prope solum habemus Theologi dignum nomine. Non quod ceteros damnem, sed quod illustres alioqui, si cum hoc conferantur, ob hujus eminentiam velut obscurantur. Denique tot egregius est cumulatus dotibus, ut vix ullum habeat et ipsa docta Graecia, quem cum hoc viro queat compondere. Quantum in illo Romanæ facundia? quanta linguarum peritia? quanta omnis antiquitatis omnium historiarum notitia? quam fida memoria? quam felix rerum omnium mixtura? quam absoluta mysticarum litterarum cognitionis super omnia, quis ardor ille, quam admirabilis divini pectoris afflatus? ut una et plurimum delectet eloquentia, et doceat eruditione, et rapiat sanctimonia, etc.

IDEM, lib. V, epist. XXVI ad Jo. Eckium.

Ego de Augustino ita sentio, ut de viro sacro, eximisque dotibus praedito par est. Nec tenebras offundo illius gloriae, ut tu scribis, sed non patior obscurari gloriam Hieronymi, cui plane fieret injuria, si quem longe præcessit, ei posthaberetur.

IDEM, lib. V, epist. XIX ad Greverardum.

Flagrat jam olim mibi incredibili ardore animus, Hieronymianas Epistolas Commentario illustrandi, et nescio quis Deus mihi pectus accendit, agitque, ut rem tantam, et a nullo hactenus tentatam, audeam animo concipere. Movet me viri coelestis, et omnium Christianorum sine controversia longe tum doctissimi, tum facundissimi pietas: cujus scripta cum digna sint quæ ab omnibus passim legantur, et ediscantur, vix pauci legunt, pauciores mirantur, paucissimi intelligunt. Deum immortalē! Scotus, Albertus, et his impolitiores auctores, omnibus in scholis persperpent, et ille unicus religionis nostræ pugil, illustrator ac lumen, Hieronymus, qui meruit, ut unus celebraretur, unus ex omnibus tacebitur? Sed rem video indignissimam: ob hoc ipsum negligi Hieronymum, per quod promeritus est, ne negligereatur. Nocet auctori eloquentia, quæ religioni proficit. Alienat multos abstrusior eruditio, qua potissimum oportebat eum commendari. Panci itaque mirantur, quem per pauci intelligunt. Quod si talis auctor dignis Commentariis fuerit illustratus, futurum prospicio, ut Hieronymiana gloria, tanquam nova luce accepta, quam latissime enitescat: ut passim in scholis, in auditoriis, in templis, domi, publice privatimque legatur et ediscatur. Nec me adeo fallit, quam audax facinus animo præsumpserim. Primum, quanti negotii fuerit mendas, quæ per tot secula penitus insederunt, cradere: deinde, quantum in illo antiquitatibus, quantum Graecarum literarum, quantum historiarum: tum quæ phrasis, quod dicendi artificium, quo non Christianos modo omnes longo post se intervallo reliquit, verum etiam cum ipso Cicerone certare videtur. Ego certe, nisi me sanctissimi viri fallit amor, cum

Hieronymianam orationem, cum Ciceroniana conseruo, videor mihi nescio quid in ipso eloquentiae principe desiderare. Tanta in hoc nostro varietas, tantum sentientiarum pondus, tanta enthymematum voluntatis. Quod artificium in eloquentiam litteris indicare, ut difficillimum est, ita longe utilissimum. Id quod ita me, modo ipse dexter adsit, conjecturum confido, ut qui hactenus Hieronymianam eloquentiam sunt admirati, jam eloquentem fuisse, se nescisse faleantur. A me quidem quidquid vigiliis, quidquid assiduo studio, quidquid eruditione mediocri, quidquid ingenio pessimō præstari poterit, id sedulo Hieronymo præstabitur.

Alia Erasmiana Hieronymi elogia alibi reperire est in ejus Praelectionibus atque Epistolis.

POL. VERGILIUS, de rerum inventoribus lib. VII, cap III.

Hieronymus Eusebii filius, ortus Stridone, quod oppidum, olim ad Pannoniam et Dalmatiam pertinebat, sed Gothi direptum everterunt, Roma Graecis Latinisque litteris egregie institutus, sanctioris vitæ causa in Judæam se contulit, ubi et Hebraicam linguam didicit. Ita triplici lingua eruditus, de rebus divinis scribendi onus suscepit, in quo omnes nervos ætatis, industria, doctrinæque suæ contendit: cujus scripta ut sancta, brevi post tempore patres receperunt, receptaque approbarunt. Etsi scio, esse quosdam, qui id factum Damaso Pontifici falso assignent; quippe qui perdiu ante Hieronymum excesserat et vita. Postremo locum circa Bethleem sibi construxit, ubi reliquum vitæ Apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores exstiterint, ortaque sit nova quædam familia, quæ ab Hieronymi nomine, quem sui instituti, quamvis longe diversi ab eo quo ille vixerat, ut cuunque auctorem faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui nativo amiciuntur colore, pallioque super tunicam rugato, atque superiore parte a summo ad imum scissa, scornea zona tunicam succingunt, solcis ligneis pedes muniunt.

Ex ms. COD. VATIC., olim Regiae, num. 571.

Augustinus ad Hieronymum.
Te Bethleem celebrat, te totus personat orbis,
Te quoque nostra tuis promit bibliotheca libris.

Ex ALIO MS. CODICE, qui apud me est.

Ecce Sacerdotis pandam preconia lauti,
Mentio dum Sancti pulsat penetralia cordis,
Cujus quadratum crebrescit fama per orbem.
Atque per extremas fulget prudentia metas:
Qui fuit interpres, et custos virgo pudoris,
Hebreæ Romanis vertens oracula verbis.
Nam rudis, et prisca legis patefecit abyssum.
Septuaginta duos recludeus pagina biblos.
Quos nunc Sacratiss describit littera chartis.
Insuper elicit Tractatus jure stupendos,
Atque prophetarum Commentaris claucula certis
Dicta retexebat, pandens mysteria rerum.
Inclitus hic constat seculis per secula magister.
Quæ nunc per mundum scribuntur rite quadratum,
Et licet illustris lectorum turma per orbem,
Eusebio genitore satus, ceu prodidit idem,
Eenumerans veterum vulgata volumina Patrum,
Ex quo Salvator nostræ cunabula Carnis
Sumpserat in terris, emundans crimina seculi.
Quando Crucis gabulum sacratæ Corpore scandit,

Et genus humatum pollutum fraude maligna
Vulnus perpessus purgarat sanguine rubro.
Quis tanto studio geminarum laminationum Legum,
Aut tam solerter rimari nititur unquam?
Ceu meditatus erat sacras didascalas idem
Psalmista canit, noctesque diesque libellos, etc...

CAELIUS CALCAGNINUS

In imaginem D. Hieronymi, in nucis cortice expressam.

Equis in angusto spirantem margine fixit;
Te, Pater, incurvumque genu, impexumque capillos,
Et multa illuvie squalemque, incavaque menta,
Palidaque ora fame, et multo membra horrida tabo,
Promeritem e sacco, et maculosa nebris cinctum,
Et duro toties plangentem pectora saxo?
Pectora tot secunda bonis, quae fulmina largo
Fuderunt nolis arcana volumina Mosis,
Divinas et opes, priscorum oracula vatum,
Unde salus, unde et vita melioris origo,
Panditur, in cunctas praescripto ex tempore gentes.
Cum vero nullus tanti pomeris limes
Ingenii, nullus vim linguae includere possit;
Nunc tamen et nucis in tenui stas cortice torna.
Et nucis area magna vacat, quando altera tantum
Pars bisulca molis fuit acri obnoxia ferro:
Altera adhuc riget, et sociæ manet indigæ laudis.
At tu, docte sexæ, tous, non solus in illa es:
Nam tecum assurgit saxis impervia rupes
Horrida: ei attoles ad celum immane cacumen:
En etiam nemus ambiferens gravis aura fatigat,
Atque huc atque illuc steriles provolvit arenas,
Quinque ipsis angues sinuosos miscet arenis.
Parte alia pendet sacrati ex more trophæ
Ostro insignis apex, duplice quem tænia nodo
Alligat, atque abjuratos testatur honores.
Hinc videt, ut totam longe procumbat in alvum,
Et defendat herile altum, vastosque recessus
Occupat filii Leo, timor ille Lihystidis oræ:
Nunc jacet, atque intra thesauros colligit ungues,
Nos olim unguis manantes caede frequenti.
Aspicis, ut posita nunc se cervice reclinet,
Exertaque sensis lambat vestigia lingua?
At te, sancte Pater, nec salsa, nec horrida rupes,
Nec fera, nec nemoris fragor avocat: omnis Olympum
Mens inhiat, totum pectus suspirat Jesum.
Illum animo, illum oculis, illum omni concipis ore;
Illum unum adspectas pendente et robore celso,
Suffixaque manus, perfossaque pectora, et huc, heu,
Omne caput lacerum crudeliter ostentantem:
Atque haec perpessum, nostras, ut sanguine noxas
Eluat; et miseros Genilis colestibus addat.
Ergo tantarum te nunc miracula rerum,
Nunc Pietas, nunc summa movet clementia Patris,
Muneraque et promissi animo obversantur honores.
Scilicet æthereas præclarum est scandere sedes,
Et tandem numerum magnorum augere Deorum.
Sic bene habet, tua cana fides tueque inclita virtus
Me juvat ex sanctis mens sancta exercita factis.
Hoc piget, ipse insomnis atque omnis criminis expers.
Heu mihi, te nimium exemplis crudelius urges.
Tunc adeo pius erga omnes, in te impius unum?
Quid male mulcitatum tergus, quid livida cervix
Commeruerit? quid in superos committere tantum
He potuerit genæ flagræ fletaque rigentes?
Quid latera hæc Cilicum crudeliter obsita setis,
Et spinis implexa? quid entheo pectora tantum
Admiserit nefas? quid mens coelestibus hausta
Ignibus, atque olim coeli pars magna futura?
Nunc quoque nil spirans nisi coelum in carcere tetro
Ausa quid est? tantis que digna piacula ponis?
Quam lacrymis, et sollicitis siugulibus usque
Nocte die crucias. En viri cutis arida membris
Nititur, attritaque hærent compagine costæ.
Nec jam ille es, gelidum qui quandam natus ad Istrum,
Arva Palestino petiisti torrida cancer.
Illius temuis nunc vir agnoscitum umbra,
Cur tantam licuit de te tibi? non ferus hostis
Hæc aust? non monstra istis errantia sylvis.
Tun' monstris, sevoque in te crudelior hoste?
Parce, Pater, tibi parce, Pater: nos verba, nos hæc
Flagra decent, quos mille modis rapit impetus amens
Dum coelum toties superosque facessimus ultro:
Hinc vocat ambitio, trahit hinc vesana libido:
Hinc movet ira suos stimulos, timor inde coercet:
Hinc premit, illa animo semper rediviva, voluptas,
Nec ergo exultantem, atque in diversa trahentem

S. HIERONYMI I.

Castigemus equum, ut spatis inclusus iniquis,
Et mores forat, et leges patiatur heriles.
Sed quoniam sine præsidio, sine Numine divum,
Nitimus incassum, vis et humana fatiscit,
Heus age, et in audos animo miserante labores.
Huc ade, o pater, et proprius res as; ice nostras,
Atque tue nobis plague, tua verbena prospici.

JULIUS CÆSAR SCALIGER in D. Hieronymum.

Qui magas poteras naturæ imponere leges,
Atque in te patrii vertere jura poli.
En facilis descendit! vides furialia vulgi
Pectora, et ancipit dissita regna fido.
Cuncta ruunt infelici disiecta tumultu,
Et rerum, interitus non nisi, finis erit.
Jam pretium est sentire male, atque avertire veram,
Et facere aut fieri Jam bene, nolle volunt.
Interdicta tibi quod si sunt iuria (p. iura) terre,
Quo tua mens coram possit adesse minus.
Exora ultricis felicia fulmina dextræ,
Pejores merita est terra dœaca neces.

JOSEPHUS SCALIGER, Prolegom. ad Eusebii Chron.

Quod autem de Eusebio diximus, item merito de
magno Hieronymo arbitrii possimus, nullum de La-
tinis scriptoribus exstare, cui plus debent Ecclesi-
astice litteræ, tam in iis, quæ ad origines sacras, quam
quæ ad interpretationem divinorum librorum perti-
nent: neque illo saeculo magis idoneum interpretem
nostro Eusebio contingere potuisse, quam eum, qui
Eusebii studiosissimus, et eorum, quæ ab Eusebio
tractantur, peritissimus fuit. Atque ultimam per ejus
occupationes ista non dictere notario, sed scribere illi
vacasset. Quod enim multis, vel invitatus, vel lacesitus
respondere cogeretur, neque ulla ei a labore requies
daretur, temporis autem jacturam vel minima facere
neque posset, neque vellet; apparet eum, quium hu-
ius Chronicæ interpretationem dicaret, scriptio alia-
rum rerum simul et notario eodem tempore operam
dedisse, ut propterea necesse fuerit, quedam, quod
vitari non poterat, tanto viro humanitus excidisse,
quæ hodie apud magistellos et criticicastros non ve-
nia, sed juriis, et contumelias, non ut hallucinatio-
nes, sed ut crimina exciperentur.

SIXTUS SENENS., lib. IV. Biblioth. sanctæ.

Hieronymus Stridonensis, quem Severus Sulpitius
Bethleemitæ parœcia rectorem, Græci omnes Hiero-
solymitanum presbyterum appellant, Eusebii filius,
ex oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae
quondam Pannoniaque confinium erat, vir fuit in
omni doctrinarum genere absolutissimus, quippe qui
splendore sermonis et eloquentiae viribus, in quibus
sub Donato grammatico et Victorino rhetore, claris-
simis viris, profecit, omnes Latinæ Ecclesiæ scripto-
res multo post se intervallo reliquit. Linguarum quo-
que tantam habuit peritiam, ut Græcam, Hebreæam,
Chaldaæam et Latinam omnes a:que ac Dalmaticam sibi
maternam linguam teneret. Sed et in scholis philoso-
phorum nihil de Aristotele, Platonis ac Zenonis, hoc
est, de Peripateticis, Academicis, Stoicis, reliquit intactum.
Quibus instructus apparatus contulit se ad
Sacrarum Litterarum studia, usus in his Appollinari
Laodiceno, Didymo Alexandrino et Gregorio Nazian-
zeno præceptoribus. Sub quibus tantam sibi divinarum
rerum eruditionem et eruditio nomen comparavit,
ut in obscuris sanctorum Voluminum difficultatibus

(Buit.)

Romanus Pontifex Damasus, doctissimus Augustinus, Paulinus, Chromatius, Heliodorus, multique alii pastori per Italiam, Galliam, Hispaniam, Africam, Palestinam et Græciam eruditissimi episcopi ad hunc unum confugerunt, tamquam ad eum, qui multiplici linguarum varietate adjutus, omnes legisset divinæ Scripturæ interpres, Græcos, Hebræos et Latinos. Quod et Augustinus libro primo adversus Julianum, palam his verbis ostendit, inquiens : Sanctus presbyter Hieronymus, græco, latino et hebræo eruditus eloquio, ex occidentali ad orientalem transiens Ecclesiam, in locis sanctis atque in litteris sacris usque ad decrepitam vixit ætatem. Illic omnes, vel pene omnes, qui ante illum ex utraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserunt, legit.

ANT. POSSEVINUS, *tomo I. Apparatus.*

Adeo perspicax divini Codicis, sive ipsius versionum, fuit D. Hieronymus, ut Gelasius Pontifex Maximus una cum Episcopis septuaginta testatus sit, se volumina illa probasse, quæ Hieronymus ipse probaverat, atque in omnibus secutum ejus esse sententiam renui-se autem quæ ille renuerat. Qui et ab Ecclesia Doctoris Maximi in sacris Litteris nomen est assecutus, et a Damaso Pontifice maximo quasi arbiter quidam divinarum Scripturarum constitutus. Sed et cum D. Augustinus eum per litteras, perque Orosium, quem ad illum ablegavit, de arduis questionibus con-

sulere soleret, ejus vero libros adversus Jovinianum vocaverit lucidissimos, suavissimos atque præclarissimos, intelligimus quanti faciendi sint, qui in Hieronymi scriptis exstant thesauri.

RICHARDUS SIMON in *Historia critica lib.*

Post Origenem doctior Hieronymus existit, quem merito Latinorum Origenem dixeris, qui idem sue Ecclesiae, quod ante suæ Origenes, præstare voluit; at in eo Origene præstantior, quod illo in Hebraicis longe peritor esset, et plus illo Judæis usus, subtilitate tamen et acumine illi inferior. Quocirca haud ita scipius ac Origenes allegorii ludit, præterea Hieronymi allegorice, etymologicæ plerisque et in verbis allusiones. Præ cæteris Interpretibus se ligendus, et evolvendus, tum quod Hebraicæ, Syre, Græce, Latine sciret, sed et omnium aliorum versiones legisset, et quotidie Judæos consuleret. Deinde in profanis eruditissimus erat: non ubique tamen exactus, quoniam non satis diu, quæ dictabat, meditabatur, verum ut ipse fatetur, quæ apud alias legerat, aut a Judæis accepterat, dictare satis haberet. Hinc ipsi minime omnia, quæ in Commentariis habet, tribuenda sunt. Nam ei interdum Judæorum, Hæreticorum interdum sententias dictabat: quas ut a propriis lector discerneret, regulas prescripserat. Eoque modo impactum inconstantie crimen diluebat. Optimi omnium ipsius in Prophetas Commentarii, etc.

PETRI PAULI VERGERI

JUSTINOPOLITANI

DE DIVO HIERONYMO

Oratio.

Sanctissimum doctorem fidei nostræ Hieronymum, cuius dies solemnis adest, ita mihi dari cupio recte laudare, ut in eo laudando laudem ipse meam non queram: sed sit ei quemadmodum sermo, ita et mens propria intentione dedicata. Quamquam quid sperandum sit laudis loquuturo, non video: ubi magnitudine rerum, eloquentia vis omnis obruritur, et excellentiæ meritorum omnis impar est sermo. Me vero minime omnium sperare id convenit, ac si quid talium mentem subeat, placere desipio: qui cum obire quotannis munus hoc laudum solo, semper tamen posteaquam id cœpi, ita deinceps per annos affectus sum, ut augeri mihi desiderium sentiam, minui facultatem. Evenit autem hoc fortasse, sive quod nondum satis sint mihi vires ingenui mei perpense, qui subire tantu[m] oneris causam non verear: quod quantum sit, et intellexi tantisper dudum, et in dies perspicio magis: sive quod illius merita apud plurimos quidem diligenter parum animadversa, a me vero etiam summo studio considerata, quo magis elucescent, eo magis affectum mentis alliciunt, et a consequendi spe inge-

nii acumen magis magisque deterrent: sive quod prædesiderio meo, studioque religionis in illum, tanto mihi retardari facultas videtur ingenii, quanto præcurrat studium voluntatis.

Quarum equidem rerum, ut subesse utramque primarum non nego, ita adesse postremam magnopere mihi cupio. Nam officio quidem ille meo, aut cuiusque alterius in reddendis de ee laudibus nihil indiget: ac non delectari opinor, nisi boni profectusque nostri gratia; cum per se ipse infinito proprio bono in beata illa aeterna vita fruatur; devotione vero, cultu, religione, pietate, ac fide, cum in hunc, tum in reliquos Coelites nos ipsi nostra causa indigemus. Atque in primis ego, qui meritis hujus Sancti gloriosi, multa magnaque se penumero beneficia apud Deum immortalem consecutum, manifesta fide me deprehendi, et difficillimis temporibus fuisse de gravissimis periculis eius ope atque intercessione liberatum.

Quod si antehac devotionis ullum studium a me debebatur, multo certe nunc amplius adhibendum est mihi, ut parentis upperime diem functi (qui erat de-

volissimus tibi , Sancte Pater Hieronyme) vicem hic referam, cuius apud te preces, mea causa , plurimum valuisse , sum crebro expertus : ut quemadmodum præclari hujus instituti , familiarisque devotionis discipulus viventis sui , ita et ei quoque defuncto similes : et quod mihi patrocinium in illo erat, nunc omne sit in meipso. Quanquam eum confido tuis meritis atque precibus, præterea quod rectus homo erat, et timens Deum , excedentem ex hac luce in ea loca deductum, ubi a te, et per te multo facilius consequi quidvis possit.

Quod igitur ad me attinet , quemadmodum devotio animi et servanda , et augmentanda est : ita munus hoc annum redendarum laudum, nullatenus negligendum , in quo qualiscumque sit sermo , dum mens sit integra, ac penitus illi devota, non magnificandum arbitror, quod in eum magis esse gratus cupio quam disertus. Nec me fallit , eum qui laudare quempiam ex illustribus accedat , maxime vero , quod ad rem divinam attineat , debere et ipsum quoque laude dignum esse , labeque omni carere , ne dicentis vitam reprehendat oratio , verbisque speciosis mores sordidi fidem abrogent. Quod ut in me non sit , boni tamen piique ingenii solet esse argumentum, laudare studiose virtutem, et rebus sacris cultum adhibere præcipuum. Quod si ex me quispiam querat , quam hujus Sancti gloriosi priuam potissimumque laudem existimem , hanc scilicet incunctanter respondebo, quod meo quidem judicio non possit digne humano ore laudari : deinde quod in usquaque genere laudum earum , quæ ad doctum rectumque hominem , ac plane religiosissimum Christianum pertinent , laudari eximie de singulis potest. Quod si jam eo laudando coepero litterarum peritiam cominemorare, diversarum experientiam linguarum, orationis facundiam, rectos fabularum sensus , multam historiarum memoriam , naturalium rerum cognitionem, moraliumque sermonum : tum vero Scripturæ sacræ , veræque Theologiae perceptionem , non videbor forsitan aliquid magnum dicere, quod hæc ipsa malis etiam hominibus possunt advenire : neque enim ista bonos faciunt, sed eruditos. Aut si præterea continentiam , fortitudinem, prudentiam, constantiam, mansuetudinem, patientiam, benignitatemque in illius laudibus recognovero : nec sic quidem forsitan magnopere eum ornare judicabor, quod et his virtutibus plurimi Gentilium prædicti fuere : suntque hæc laudes , ut debitæ quidem viro bono, ita plane non propriæ homini Christiano : Postremo si fidem constantem, spem certam , caritatem intensam, omnemque sanctimoniam, et ceremoniarum cultam, religionisque studium demonstravero, nec sic quoque fortassis laus erit eximia, quod hæc ipsa debet unusquisque de se rectus fidelisque Christianus exhibere. At vero, si hæc omnia , et quæcumque his nominibus, aut omnino virtutis nomine continentur , in eo fuisse universa contestet , eaque ipsa non mediocriter , aut vulgari quodam summotius modo , sed excellentissime atque incomparabiliter affuisse constet : nonne hoc divinum quiddam, in hominc videri necesse est? Ego sane cum trita ista vulgo vocabula ,

eruditonem, eloquentiam, fortitudinem, prudentiam, fidem ac caritatem , et cætera hujusmodi commemoro, talia quædam dicere mihi videor , qualia solent in communis hominum vita reperiri , et non eminentissimas illas virtutes, quas in excellentissimis viris, paucis illis quidem omni ætate fuisse constat.

Quamobrem agre ferre soleo , et latinæ orationi indignari , quod propriis atque exquisitis nominibus exquisitissimas laudes efferre non licet : que tantum pene a communibus distant virtutibus, quantum ferme virtus a vitio. Verum quod orationi deest, oro supplet audientis intellectus : et non quod dicam , sed quod dicere velim accipiat. Quod et hinc quoque licebit intelligere ; nam solent pauca horum, aut singula quedam , dum intenso gradu cuiquam adsunt , magnum virum constituere , admirabilisque excellentiæ eum videri , qui plura ex his sit assequutus. Quid ergo is debet existimari, qui omnium virtutum cunctarumque bonarum artium cumulum non perfunctorie , sed ad summum in se collegisset : cum vita , totius sanctitatis exemplum : eloquentia , stupor : doctrina, miraculum. Itaque non tam sanctum nomen habuit , quod quidem ipsum denotat Hieronymi vocabulum , quam ipsam in se habuit sanctitatem. Nam cum duabus rebus fundata est in initio sacra religio, prædicatione scilicet Apostolorum , et sanguine martyrum : cum quod illi sermone docebant , hi per carcera et tormenta , ac denique mortem ipsam astruerent : in utrorumque locum suo gradu subierunt sancti doctores , qui quod illi compendiose docuerant , latius explicarent : quodque Martyres sanguine suo testati sunt, hoc isti sanctimonia vitæ confirmarent , atque adversus omnem hæresim, omnemque vitiorum laborem, pro fide justitiaque consistenter : iidem et militum vices gerentes et duxorum.

Multa autem variaque Hieronymus, ut fortis miles, in hac vita bella sustinuit : cum mundo quippe bellum gessit et vicit, quando sacerdos jam factus, et summo sacerdotio dignus habitus, ab Urbe cessit, pompsique saeculi et omni ambitioni mundanorum honorum renuntiavit, cum carne ac dæmonibus : cum in illa trans mare vasta solitudine , quæ, ut ipse ait , exusta solis ardoribus, horridum monachis habitaculum præstabat : carnem quidem jejuniis frangeret, spiritales autem hostes orationibus effugaret : cum improbis atque æmulis, in quo saepe per Prologos saepe per Epistolas scribendo inventus est : cum hæreticis , quos libris tractatibusque scribendis sæpen numero de diversis convicit erroribus , disputandoque vi rationum superavit. Doctoris ergo nomen ut habet , ita et officium studiosissime vivens gessit : præsentes voce et exemplis erudiens : absentes scriptis. Utrosque vero tam suæ ætatis, quam posteros, voluminibus diversi idiomatis , varia interpretatione linguarum vivorum doctorum eruditonem adjuvans : rudiores historia delectans : acutiores instruens arcans Scripturæ sensibus explicandis.

Eloquentiam certe jam ejus laudare tentarem : que tanquam rivus limpidissimus leniter desluens, et asperci et sono delectat : nisi ipse multo melius quam a

me fieri possit, elegantia sua legentibus commendoretur: ad quam dignae prædicandam, ejus ipsius eloquentia opus esset. Nec me deterret, quod damnatus fuerit ejus studii aliquando Hieronymus, cum extatica visione tractus ad Judicis æterni tribunal, et quisnam esset interrogatus, pro Christiani nomine, quod inter meum trepidationemque profluebatur, Ciceroniani sibi nomen objici audivit. Neque enim res ipsa damnata est, sed fortassis ejus studium vehementius: sine qua profecto vix sacra littera, certe non tanta cum volupitate legerentur.

Hæc igitur ut ceteræ quoque dotes quas strictim commemoravi, multos acerbissimosque illi æmulos comparavere: quorum ut improbitati cederet, Roma migravit, et qui doctor late clarissimus habebitur, Gregorio Nazianzeno in disciplinam se tradidit. Postquam studia, cum de frequentissima urbe cessisset, ad

eremum se transtulit, et qui in urbē omnium ornatissima homines perpessus erat bestiales, in desertissima eremo bestias est expertus humanas. Ibique ictu natura scèvissimus imperium ejus pertulit, cum hic homo natura mitis in se scèviret. Roma igitur Bethlehem permulavit: divitique ex urbe non tam pulsus, quam cedens, elegit ibi pauper vivere, ubi pauper Christus est natus, et inde salutem petere, unde ortus est auctor ipse salutis. Quid enim adversus malignitatem tutum uspiam esse poterit, quando tanta virtus persecutore non curvit? Quod si quid nobis tale accidat, ex ejus casu consolari nos ipsos debemus. Interea vero maledicos benefaciendo vincere, et eorum in nos odium virtute patientiae mansuetudinisque superare, illo præstante, qui vivit et regnat in secula seculorum.

EX ANTIQ. COD. AMBROSIAN. BIBLIOTEC.

QUÆ MEDOLANI EST, N. 173.

DIVI HIERONYMI VITA PER EUSEBIUM CREMONENSEM EDITA INIT.

Hieronymus Eusebii viri nobilissimi filius ab oppido Stridonis, quod Dalmatiae et Pannoniae confinia tenet, exstitit oriundus. Hic adhuc puer Romam adiit, et litteris Græcis, Latinis, et Hebraicis plene eruditus est. In arte Grammatica Donatum habuit Præceptorem, in Rhetorica autem Victorinum Oratorem. In Scripturis autem Divinis (Ms. excibatur) exercitabatur die ac nocte, et inde hausit avide, quod postmodum effudit abunde. Quodam vero tempore, sicut ipse in Epistola ad Eustochium perhibet, dum die Tullium, et nocte Platonem avide legeret, eo quod sermo incultus sibi in libris Propheticis non placaret, circa medianam Quadragesimam tam subita, et ardentis febre corripitur, ut toto jam frigescente corpore vitalis (Ms. color) calor in solo pectore palpitaret. Dum ergo exequiae funeris pararentur, subito ante tribunal Judicis trahitur, et interrogatus cuius conditionis esset, Christianum esse se libere prolitetur. Ad quem Judex, Mentiris, inquit, Ciceronianus es, non Christianus: ubi est enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Tunc Hieronymus obmutuit, et continuo Judex ipsum durissime cœdi jussit. Tunc exclamavit, et dixit, Miserere mei, Domine. Tunc qui astabant, precabantur, ut veniam tribueret adolescenti. Ipse autem per Deum jurare coepit et dicere, Domine, si unquam habuero codices sæculares: si legero, te negabo. In hoc igitur juramenti verbo dimissus, subito reviviscit. Tunc lacrymis se totum invenit perfusum, et ex verberibus, quæ ante tribunal suscepserat, scapulas terribiliter reperit levantes. Tanto autem studio Libros divinos ex tunc legit, quanto libros Gentilium unquam legerat. Dum et orum triginta novem esset, in Ecclesia Romana ordinatus est Presbyter Cardinalis. Mortuo autem Li-

berio Papa, Hieronymus dignus summo sacerdotio ab omnibus acclamat; sed dum quorundam Clericorum et Monachorum lasciviam increparerat, illi nimini indignati ei insidias paraverunt. Sed et per vestem muliebrem, ut sit Joannes Belet, ab eis turpiter est derisus. Nam cum Hieronymus ad Matutinum solito more surgeret, vestem mulieris, quam æmuli juxta lectum posuerant, reperit, suamque credens, induit, et in Ecclesiam sic processit. Hoc autem æmuli faciebant, ut mulierem in thalamo habere crederetur. Quod ille videns tantæ vesaniae locum dedit: et ad Gregorium Nazianzenum Constantinopolitanæ urbis Episcopum pervenit. Postquam autem ab ipso sacras litteras didicit, in eremum properavit, ubi quanta pro Christo sustinuerit, ipse ad Eustochium narrat dicens. Quoties in eremo constitutus in illa vasta solitudine, etc., usque ad interesse agminibus Angelorum. Per quadriennium igitur poenitentia sic peracta, ad Bethlehem oppidum remeavit, ubi ut prudeus animal ad Præsepe Domini se obtulit permansurum. Bibliothecam autem suam, quam summo studio sibi condiderat clausam, aliosque libros iterum relegens, diem jejunus duebat ad vesperam. Multos autem discipulos coadunans, in sancto proposito et translatione Scripturarum quinquaginta annis et sex mensibus desudavit, et usque ad finem virgo permanxit. Licet autem hic dicatur, quia virgo semper fuerit, ipse tamen de se ita scribit: « Virginitatem in celo præfereo, non quia habeo, sed quia magis quod non habeo. » Tantaque lassitudine fatigatus est, ut suo lecto jacens funculo ad trahem suspenso, supinus manibus se levaret. Quadam vero die advesperascente, cum Hieronymus cum suis fratribus ad sacram lectionem audiendum

sederet, Leo quidam claudicans, Monasterium ingressus est, *quæ superius totidem verbis habes col.* 309. et seqq.

Cum olim in Ecclesia unusquisque cantaret, quod votebat Theodosius Imperator, ut ait Joannes Beleth, Damasum Papam rogavit, ut alicui viro docto Ecclesiasticum officium committeret ordinandum. Ipse igitur sciens Hieronymum in lingua latina, græca et hebreæ perfectum in omnium sapientia summum, eidem prædictum officium commituit. Hieronymus igitur Psalterium per ferias distinxit, et unicuique seriae Nocturnum proprium assignavit, et *Gloria Patri* in une enjuslibet Psalmi dicendi instituit. Deinde Epistolas, et Evangelia per anni circulum decantanda, ceteraque ad officium pertinentia præter cantum rationabiliter ordinavit. Misitque illud ad summum Pontificem, et ab eo et Cardinalibus fuit valde approbatum, et perpetuo autenthicatum. Post autem in ore speluncæ, in qua Dominus venit et jacuit, Monasterium sibi construxit, ubi completis nonaginta octo annis et sex mensibus sepultus fuit.

In quanta reverentia Augustinus eum habuerit, patet in Epistolis, quas sibi misit: in una quarum tali modo ei scribit: *Domino dilectissimo, et cultu sincerissimæ charitatis observando, atque complectendo Hieronymo Augustinus.* Alibi quoque de eo sic scribit: *Sanctus Hieronymus presbyter græco, latino et hebreo eloquio eruditus, in locis sanctis atque in litteris sacris usque ad decrepitam vixit etatem, cuius nobis eloquii ab Oriente in Occidentem instar solis lampas resplenduit.* Beatus autem prosper in suis Chronicis sic ait: *Hieronymus*

*presbyter in Bethlem toto jam mundo clarus egregio ingenio, et studio universæ Ecclesiae serviens habitat. In Dialogo quoque Severi discipuli sancti Martini, qui ejus tempore fuit, de eo sic scribitur: Hieronymus presbyter fidei merito, doteque virtutum non solum latinis atque Græcis, sed etiam hebraicis ita litteris instructus est, ut se illi omni scientia nemo audeat comparare. Cui jugiter adversus malos pugna, perpetuumque certamen. Oderunt eum hæretici, quia eos impugnare non desinit. Oderunt mali Clerici, quia vitam eorum insectabatur et criminis; sed plane boni omnes et mirantur, et diligunt. Nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insanunt. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte quiescit: aut legit aliquid semper, aut scribit. Hæc Severus. Et sicut ex his verbis patet, sicut ipse scripto testatur, multos persecutores, et multos detractores perpessus est. Quas tamen persecutiones, quam libenter sustinuerit, patet ex hoc, quod sic dicit in Epistola ad Asellam: *Gratias ago Deo, quia dignus sum habitus, quem oderit mundus; maleficum me garriunt, sed scio ad regnum perveniri per insaniam et bonam famam.* Item, *Utinam ob' Domini mei nomen atque justitiam universa me infidelium turba persecutatur. Utinam in opprobrium meum solidius exurgat hic mundus: tantum ut merear a Christo laudari, et suæ pollicitationis sperare mercedem.* Grata itaque ac desideranda est tentatio, cuius præmium a Christo comparatur: nec maledictio gravis est, quæ divinam laudem imitatur. Obiit autem prænominatus D. Hieronymus circa An. Domini nostri Iesu Christi 398. Finis.*

EX ALIO COD. AMBROSIAN. I. LIII.

TRANSLATIO CORPORIS S. HIERONYMI.

QUALITER CORPUS D. HIERONYMI DELATUM EST ROMAM, ET IN BASILICA BEATÆ VIRGINIS MARIE ANTE PRÆSEPE DOMINI DEVOTISSIME FUIT COLLOCATUM.

— 93 —

Inter laudabiles prærogativas, quas reverentius almæ Urbi divina clementia contulit abundantiter, corpora præcipuorum Apostolorum scilicet Petri, et Pauli, Philippi, et Jacobi, Bartholomæi atque Matthiæ, Symonis et Judæ, nec non pretiosorum Martyrum, Confessorum, Virginum ad tuitionem firmissimam, et gloriam perpetuam possidendum, sibi præbuit exultanter: quorum potentissimis suffragiis emporaliter magnifica enteat, et ab æternâ jucunditate perenniter in cœlestibus gloria resplendeat, inter quos Beatus Hieronymus Doctor egregius locum magnificum in prælibata apud Basilicam perpetue Virginis Marie, quæ ponitur ad Præsepe, meruit obtinere. Ut in ipsius regali dono decentius quiesceret, quam in vita magnificis et devotissimis laudibus studuit excellentius commendare fideliter.

Qualiter itaque corpus ejusdem mirabilis Doctoris a Bethlœum, ubi sepultum fuerat, ad præstatam gloriosæ Virginis aulam delatum fuerit, sicut a sanctis, et

honestis Episcopis, et ab antiquioribus Patribus, et Sacerdotibus Deum timentibus assertione veridica accepimus, ad laudem ipsius beatissimi brevi quidem sermone cum delectatione legentibus referamus. Igitur postquam illa sancta civitas Hierusalem, propter peccata mortalium, sanctissimis, imo cunctis mansit orbata reliquiis, solo venerandi doctoris corpore manente..... ad magnificam urbem, unde prius cardinalis recesserat, suum corpus sanctissimum reportari, et in prædicta domo Genitricis Altissimi venerabiliter locari.

Apparuit cuidam sanctissimo monacho in partibus ultramarinis manenti, cui placido, et dulci oraculo, inquit, Frater amande, et in cœlesti gloria tecum locande, scias me cum auxilio Reginæ cœlestis a Deo impetrasse, ut corpus meum suis laboribus, et expensis debeas extumulare, et Romam quanto citius integriliter, et devote portare, et januam illius beatissimæ cryptæ, quæ ad præsepe Domini appellatur, in

tumulo humili satagens collocare, ut corpus meum in sancta illa Basilica dulcissimae Reginæ adhaereat, quam vivens ab infanthia mea dilexi, in juventute quæsivi, et in senectute totis viribus, licet insufficiens, prædicavi, et usque ad finem meum piis, et sanctis Scripturarum testimoniis collaudavi.

Quumque ille homo sanctus talia a B. Hieronymo illa visitatione audisset, surrexit propere, et ad locum accessit, et caute duobus sociis comitantibus, beatissimum corpus sustulit, miri odoris flagrantia ibidem exuberante. Occulte ad propria rediit, ne scandalum in locis illis exeresceret: secretum tenuit, donec ad Urbem, sicut poposeerat Sanetus, veniret devotius. Et quia jam dictus Monachus Christi fidelissimus a S. Hieronymo intellexerat, ut in talibus populares vitaret auras obsequis, ne a Curia minorationem suarum reliquiarum aliquam pateretur, ad Basilicam sepe dictam eum duobus illis sociis, clanculo de nocte veniens, solis Canonicis ipsius aulae existentibus, et tam corde, quam mente, submissa voce, laudes Deo, et B. Virgini devotissimas referentibus, inter columnas Basilicæ, et januam præsepsis plena mentis vigilancia sepelivit.

In quo sepulturæ officio nominati quidem Canonici cum monacho, et sociis suis duobus, inenarrabilis odoris suavitatem senserunt, et claritatem immensam, quam in eadem Basilica nunquam viderant, beatis oculis conspexerunt. Aderat namque sepulturæ de-

ctissimi laudatoris, et devotissimi sui Hieronymi luna lucidior, et sole splendidior, omnibus adornamentis suavior, rosis et convallium mysticis vallata pretiosissima liliis, splendidissima Virgo Maria, quæ cuncta præmissa ad honorem sui fidelissimi, et ad possidendum ineffabilem, quam ipse meruerat, gloriam sempiternam dulcissima Dominæ ministravit: ipsa per Salomonem de se ipsa perhibente suave testimonium, *Qui elucidat me, vitam aeternam possidebit.*

Gaude itaque, doctor Beate, gaude et exulta, Iesu Christi amice, in caritate vera fundate, quia illa dulcissima cœli, et mundi Regina, quam vivens in sæculo immensis laudibus, et pretiosis prædicationibus elucidasti, in tuo te adventu mirabiliter honoravit, coram judice nostro illo superno sequanimitter magnificavit, et in cœlesti palatio cum Angelis et Archangelis pereuniter coronavit, atque in hac sua regali, et aula pretiosa locum idoneum tandem tibi honorabiliter præparavit. Poscimus etiam te consequenter, Venerande et Beatissime Virginis sacerdos, nos tantæ et gloriose Virginis, et tuæ sanctitatis, licet indigni, tamè assidui, et devotissimi laudatores, quatenus, sicut nos tuum sacratissimum corpus assiduis laudibus magnificamus in terris, sic tuis precibus Salvatori nostro nos peccatores efficaciter commenda in celis. Ipso concedente, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO DE SUBSEQUENTE OPUSCULO.

XXX

Istud, et quæ subsequuntur duo opuscula, auctorem habere Damasum Portuensem, qui sub noni sæculi finem Romanus Pontifex creatus est, seque Formosum nominavit, Ouidius singulari de ejus Vita atque Operibus Dissertatione contendit. Non tamen ejus argumenta usque adeo bona visa sunt, et gravia, ut rem persuadeant; quod enim ille singulari cultu S. Hieronymum prosequeretur, seque vellet ejus discipulum in doctrina haberi, evincit suis etiam absurdis commentis usum, ad id, quod affectabat, obtinendum. Erasmus et Criticorum filii, ad quorum hæc censoriā virgulam devenere, nihil esse admonent, in quo horarum ullam partem quis collocet.

EUSEBIUS, DE MORTE HIERONYMI

AB DAMASUM.

Patri Reverendissimo Damaso Portuensi Episcopo: et Christianissimo Theodosio Romanorum Senatori, Eusebius olim Hieronymi sanctissimi discipulus, nunc vero eodem orbatus lumine, pium dolorem et suavissimum gaudium.

CAP. I. Multis farlam multisque modis olim Deus locutus est omnibus nobis per suum dilectissimum filium sanctum Hieronymum, de Scripturis sanctis in virtutibus et prodigiis multis, quæ per illum fecit ipse Dominus in medio nostri, sicut vos scitis, de quo et

testes simus, qui eum vidimus, et oculis nostris ejus sanctitatem perspeximus: et manus nostræ contrectaverunt de verbo ejus scientiæ et doctrinæ, quibus vita manifestata est. Quod ergo vidimus et adivinus annuntiamus vobis. Eramus enim tanquam oves errantes, erroneous et superstitionis fabulis: non audientes sanam doctrinam, sed coacervantes nobis pseudoprophetas, qui surgentes in populo magistri mendacces, introducebant sectas variae perditionis, donec iste illucesceret dies, qui tanquam sol resurgens, quinquaginta annis et sex mensibus, multis laboribus et ærumnis, in lectionibus et vigiliis; ut nobis frangeret panem doctrinæ desudans, tenebras errorum profugans, et eunatos a perditione liberans, effusis in templo Dei; incipiensque ab Oriente usque ad Occidente, auferens bella hæreticorum, corumque arcum conterens, arma et scuta eorum combussit igni. Quoniam in ipso Deus posuit prodigia super terram, ut nomen suum manifestum fieret in nationibus.

CAP. II. Deinde pertransiens usque ad fines terræ, sanando oppressos ab hæreticorum jaculis, illuminando mentes hominum, Scripturarum ænigmata reserando, solvendo nodos, obscura dilucidando, dubia exponendo, confutando et corrigendo falsitates, et verissima ex linguis quamplurimis adunando, ut no-

bis notas ficeret vias vitae, et nos adimpleret gaudio, laetitia et exultatione: templum Domini corroboravit, et ejus aditum instar lucernae non sub modio, sed supra candelabrum in Domini aula posite, dominico irruo rore plenissime fœundatae, posteris omnibus suorum verborum præ ceteris elegantia singulari, excellentius omnibus aliis patefecit: ut irent in civitatem habitationis, et locum gloriae invenirent: et ne fierent velut priores eorum, genus peraramur, quos direxit, et liberavit ab errorum perditione.

CAP. III. Cum enim sim sicut stipula ante faciem venti, et sicut lulum platearum balbutiens, loqui nesciens, nec verba plene formare valens: quid imperiar vobis, carissimi patres et domini, suæ laudis? Nempe juxta illud Apostoli: *Si linguis hominum loquerer et Angelorum, suum laudandi genus necdum attingerem. Idcirco non in arcu meo sperabo: nec gladius meus salvabit me; sed Dominus erit illuminatio mea.* Qui docuit et docebit manum meam ad scribendum, et dirigit linguam meam ad loquendum, ut quondam asinæ Balaam. Quoniam ipsius est regnum et imperium, et dominatur a mari usque ad mare: et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. In cuius cuncta sunt posita ditione: coram quo procident reges: nec est qui suæ possit resistere voluntati. Quoniam omnia quæcumque voluit, fecit, in celo, terra, mari et in abyssis. Et sic lingua mea tanti viri laudem meditabitur: et nomen suum annuntiabit universis.

CAP. IV. Hic vere fuit Israelita, in quo dolus non fuit: electus secundum cor Domini, ad loquendum omnia quæ sibi mandaverat Dominus, universis gentibus, et regnis, et doctor datus in gentibus: ut sentes evelleret, destrueret, disperderet et dissiparet: et sapientiam veram seminaret, aedicaret atque plantaret. Hic est fratrum amator: hic est qui populo Christiano tot librorum volumina ex linguis Hebraica et Graeca in Latinam, non parvo pondere transtulit. Ecclesiæ officium primitivus ordinavit: et totius sacrae Scriptura aspera fecit plana. Certe in hujus lumine videmus lumen: et pane suæ salutiferæ doctrinæ pasti, ambulamus usque ad montem Dei Oreb. Hic est flumen aquæ vivæ splendidum tanquam crystallus, procedens de sede Dei in medio Ecclesiæ, et ex ultraque parte ejus lignum vitae, afferens fructus tempore suo: cuius folia ligni sunt ad gentium sanitatem. Vir iste in populo suo mitissimus apparuit, et Deo dilectus et hominibus, oral nunc pro Ecclesia sancta. Vas vere admirabile, omni ornatum lapide pretioso, opus excelsi.

CAP. V. Verumtamen de hoc quid plura dicam? cuius enarrant coeli gloriam, et opera scripturarum manuum ejus annuntiat firmamentum? nec sint loquelæ neque sermones, cuius non audiantur doctrinæ verba: cum in omnem terram exiit sonus ejus? O ineffabilis misericordia Salvatoris, quæ tot gratiarum cumulos in Hieronymo adunasti: ut ad ea quæ solus possidet, pene nulli hominum nisi particulariter fas sit aspirare. Hic certe dux nostræ fidei ad se currentes in coeli

contrahit arcem. Hunc præ ceteris potioribus ornatum insigniis dignitatum, in cantilenis et proverbii, operationibus et interpretationibus miratae sunt gentes. Cujus nota facta est in populis virtus: quia impletus fuit quasi flumine sapientia. Sed ut vera dicam, juxta illud Reginæ Sabæ: *Major est enim sapientia et opera sua, quam rumor quem audistis.* Quam certe bonus est iste his qui recto sunt corde: quoniam malitiam semper odivit. Fecit enim mirabilia in terra nostra. Sub umbra illius sedimus, et fructus illius dulcis gutturi nostro. Quanta autem de eo adivinus et cognovimus: quomodo annuntiabimus?

CAP. VI. Atque ego quis sum, ut narrem laudem ejus, et virtutes ejus, et mirabilia quæ fecit? Sed quoniam non sum eloquens ab heri et nudius tertius, ut breviter dicam, si vultis accipere, Joannes Baptista ipse est: uteque virgo, uteque eremita. De Joanne dicitur: *Erat Joannes vestitus pilis camelorum in deserto.* De se idem Hieronymus dicit: Horrebant sacco membra deformia, et squalida cutis situm *Æthiopice* carnis obduxerat. De Joanne iterum: Locustas et mel sylvestre edebat. De se iterum Hieronymus dicit: De cibis et potu taceo: cum etiam languentes monachi aqua frigida utantur, et coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Quid plura? Ille propter justitiam martyr: iste vero etsi ejus spiritum materiale ferrum non abstulit, tamen martyrii premii non est expers. Duplex namque martyrium est. Unum, succumbere gladiis impiorum: alterum, in infirmitatibus et adversitatibus in animo patientiam custodire.

CAP. VII. Certe hic est martyr, qui propter justitiam et mansuetudinem, et salutifera doctrine sue verba, in hujus mundi lacrymarum salo, certamen forte a maiorum coetu viriliter supportavit, sciens quoniam omnium fortior est sapientia. Nec impie gessit in conspectu Dei, sed in omnibus tribulationibus suis, invocans Dominum, non peccavit labiis suis: nec stultum aliquid contra Deum locutus est. Taceam namque quot tribulationes, labores, afflictiones, cruciatus, agones, flagella, famæ, sitim, amaritudines, tempestates, tentationes, abstinentias, vigiliæ, peregrinationes, carnis macerationes, nuditates, jejunia, ærumnas, et non solum haec, sed graviora et innumerabilia propter Jesu Christi nomen, in suo glorioissimo perpessus est corpore, ut idem loquitur.

*Stabam in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, monachis horridum præstat habitaculum, cogitans me Romanis potiri deliciis, quotidie gemitus, quotidie lacrymæ. Et si quando me sonus imminens oppressisset repugnante, nuda humo vix ossa harrentia collidebam. Horrebant sacco membra deformia, aqua frigida languens utebar, et coctum aliquid accepisse, luxuria erat. Cutis mea propter incommoda squalida, carnis *Æthiopice* situm obduxerat: et tamen socius scorpionum tantum ac serum, sæpe choris intereram puellarum: et in frigido corpore, etiam præmortuo jam homine, sola libidinum incendia bulliebant. Teste Deo, memini, me diem crebre junxisse cum nocte, nec a pecoris cessasse verberibus,*

donec jubente Domino, in me rediret tranquillitas. Flebam continue, et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam. Cellulam meam quasi cogitationum conciam pertimescebam, et nihilmet iratus et rigidus, solus deserta penetrabam: et si concava vallum, et prærupta montium cernebam, illud meæ miserrimæ carnis erat ergastulum, ibi meæ orationis locus.

CAP. VIII. Quis ergo infirmatus est, et non ipse? Quis scandalizatus, et non ille? Sed si in infirmitatibus et laboribus laudandi sunt Sancti, certe et hic laudandus est. Veniam autem ad contumelias, et persecutio[n]es, quas ab improbis et falsis pertulit fratribus in hujus valle misericordie. Quid aliud in hoc mundo sua semper fuit vita, nisi quedam jugis adversus improhos haereticorum omnium et malorum cuneos pugna, continuumque certamen? Super eum rugierunt, ut leones, haeretici, quoniam corripuit eos, et tabescere fecit sicut (a) araneas animas eorum: et fructus eorum de terra perdidit, et semen eorum a filiis hominum. Aperuerunt in eum Clerici lascivis dediti ora sua, et despicerunt eum, et locuti sunt labiis dolosis, et odio inique oderunt eum: quoniam eorum insectatus est vitam pessimam et criminalem. Circumdederunt eum canes multi, et tauri pinguis obsecderunt eum: et insurrexerunt in eum testes iniqui, acuentes linguas suas sicut serpentes, et venenum aspidum sub labiis eorum, cogitantes malitias in corde, tota die constituentes prælia, supplantantes gressus ejus. Et funes extenderunt in laqueos pedibus ejus, ut delerent de terra memoriam ejus, et ejicerent eum de nationibus, ut opprobrium fieret viciniis suis.

CAP. IX. Super Romanum populum fuit magnificientia ejus, et virtus ejus mirabilis in verbis, et sanctus in omnibus operibus suis: allevans corridentes, solvens compeditos, illuminans cæcos, et dirigens justos, dans fortitudinem et virtutem plebi Dei, et quasi tuba altisonans, annuntians cunctis iniquis sceleris: portas peccatorum, et vectes ferreos confregit romphæa doctrinæ suæ. Audientes autem huc impii, dissecabantur cordibus suis: et stridentes dentibus in eum, cogitaverunt, et locuti sunt nequitias. Arcu[m] suum tetenderunt, et illum paraverunt, et in ipso paraverunt vasa mortis. Cum autem esset ille plenus Spiritu Sancto, in orationibus et in operibus bonis perseverans, vitia mortificans, bona vivificans, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem. Quoniam non in viribus equi, neque in tabernaculis viri beneplacitum fuit sibi, nec speravit in divitiis, sed fortitudine Domini corroboratus, non formidavit adversarios, sed super ipsos correctionibus et doctrinis sanctis tonuit, dans imperium regi suo, et sublimans cornu Christi sui. Alios docens laborando, sicut bonus miles Christi sciens quod non coronabitur qui in agone certat, nisi legitime certaverit. Videntes autem h[ec] viri iniqui, irati sunt, et dolores comprehendenterunt eos: quia sunt generatio prava et perversa, filii in quibus fides alii-

(a) Perperam autem lectum, sicut arenas.

qua non est. Et exacerbaverunt eum in consiliis, et in abominationibus suis ad iracundiam concitaverunt ipsum. Et perditio consilio sine disciplina, ueste militari irritentes ei, tanquam viro luxurioso et iniquo, impetum fecerunt unanimiter in eum, et ejecerunt eam extra Romanam civitatem. At ille benignus, patiens, hunilis, et mansuetus, eorum vesaniam locum dans, projiciens post tergum suum omnia peccata eorum.

CAP. X. Recedens inde peragravit in Constantinopolim, ad Antistitem sanctissimum Gregorium Nazianzenum. O vir ineffabilis, o virtutum vas admirabile, o splendor patientiae, o lampas præfulgida, o diadema honoris et glorie, angularis lapis firmassimus, exemplar innocentie, columna aurea, et totius Ecclesiæ fundamentum. Cum plus tunderis, minus confundaris. Agnus innocens quid loqueris, pressus collo tot jugis? Gratias ago Deo meo, quia dignus sum habitus, ut me odiat mundus. Scio me namque pervenire ad cœlestem gloriam per infamiam et bonam famam. Aperuit autem cœlos patientia ejus: quia ibi confirmata semper fuit virtus gloriae ejus: et in Deo posuit firmam fortitudinem suam: nec a Domino recessit unquam cor ejus. Arcus fortium superatus est: et ipse accinctus est robore, et prevaluit in infirmitate sua, et fortis factus est in bello, et dextera sua glorificata est in virtute. Dextera manus sua confredit inimicos: quoniam adjutor et protector factus est sibi Dominus in salutem. Et ideo cantemus Domino, quoniam magnifice fecit. Annuntiemus h[oc] in universa terra. Hauiamus aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Evanuerunt impii de cogitationibus suis: quia obsecratum fuit insipiens cor eorum, et credentes se esse sapientes in malitia suis, stulti facti sunt: quia mutaverunt veritatem in mendacium: sed tamen veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit. Etenim satui in lacum, quem aperuerunt, et insoveani quam fecerunt, inciderunt. Et justus nunquam fuit conturbatus: quia Dominus firmavit ejus manum.

CAP. XI. Unde, sanctissimi Patres et domini, considerate virum istum, quam fidelis et justus semper in domo Domini fuit, ad docendum nos, et illuminandum abscondita tenebrarum, et effugandum nequitias peccatorum. De quo nobis grandis esset sermo, et ininterpretabilis ad dicendum, sed nimis imbecillis factus sum, quoniam introiit tremor in ossa mea: et subitus me turbata sunt vestigia mea, ne nimis ascendam. Est eni[us] angusta porta, et arcta via, et cibus iste solidus perfectorum est sapientium, qui exercitatos habent sensus ad discretionem. Quapropter non modica relinquens, difficultia et ardua tanti viri ineffabilis: cuius laude plena est terra, cuius splendor est sicut (a. lumen) luna, et cornua sunt in manibus ejus, ad præsens sui exitus gloriosi aliqua brevissime cupio resorare. Deus enim omnipotens, cuius misericordia præxit ante faciem suam: qui et justus est, et rectum judicium suum, reddens mercedem laborum Sanctorum suorum: pastor verus et bonus, in misericordia disponens omnia, et con-

gregans oves suas in sinu suo, quæ novissime diebus istis cursu intolerabili et oneroso agonis gravissimi, in quo caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, feliciter consummato, portu jam diu concupito, de navigatione hujus maris procellosi, in quo sunt reptilia innumerable, inimicorum agmina collectantia: ut decipient, et trucident rectos corde jam obtento, dilectissimum filium suum Hieronymum exutum toga mortalitatis, et putredinis hujus carnis miserrimæ, perpetuo immortalitatis bracio decoratum, ad coeleste atrium evocavit, ut quod videbat hic in ænigmate, ibi videat facie ad faciem.

CAP. XII. Quem cum extrema ejus hora, egredi de corpore ejus urgeret: iam completis (a) nonaginta et sex annis, febre æstuans valida, suos circa se voluit esse in unum filios, quos sicut novellas plantationes stabilivit a juventute sua. Quorum luctu vultus graves intuens, ut pius et misericors, his paulisper motus fletibus infrenavit spiritu et lacrymans, imo aliquantulum elevans oculos, plana voce, inquit: Fili Eusebi, cur istas inutiles fundis lacrymas? Nonne vanum est super defunctum fundere lacrymas? Quis vivens non videbit hujus corporis dissolutionem? Quid semel locutus est Deus, et audisti, audeas contradicere? Et nosti nullum posse resistere voluntati ejus. Jam, fili, rogo non secundum carnem ambules: dñe desine. Certe nostræ militiae arma carnalia non sunt. Deinde vultu bilari et jucundo, alaci voce cœleros alloquens filios, exclamavit: Cesset macror, tactus abeat, sit omnium una vox gaudientium. Quoniam ecce tempus acceptable, ecce dies jubilationis et letitiae, præ omnibus diebus vitæ meæ: in quo fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, aperuit manum sanam, ut mean exulem animam hucusque in carcere mortis hujus ob reatus mei genitoris Adæ, revocet ad supernam patriam, recuperatam sui Filii sanguine pretioso. Nolite, filii dilectissimi, quos semper babui in visceribus caritatis, impedire gaudium meum, ne probibeatis reddere terra quod suum est. Corpus meum statim exuite, terra date, ex qua factum est, ut redeat unde venit. Quibus finitis verbis, omnes fratres lacrymis maledicti, denudantes suum sacratissimum corpus, ita squalidum et deforme abstinentiis, quod quidem terribile cunctorum visui, cernebatur: nam tanta erat affectum macie, ut ossa ejus potuerint per articulos numerari: sic verberibus cruentatum, ut leprosi potius corpus crederetur: nuda humo protinus tradiderunt, et ipsum sacco lineo cooperuerunt.

CAP. XIII. Ast ubi vir Domini, terræ sensit asperitatem: nimium jucundatus, conversusque ad fratres præ dolore et angustia lacrymarum fontibus inundantes, inquit: Hortor vos, carissimi mei et dilectissimi filii, quos genui in visceribus Jesu Christi, per dilectionem et caritatem qua dilexi vos: ut pacificati nunc pacem habeatis. Debetis enim vos, tanquam Del ministros, domesticos, et amicos deret, ad spirituallia anhelare: ut sitis aliis ad exemplum Vos qui spi-

rituales estis, cur istas tot infructuosas funditis lacrymas? Peccatorum vobis semper recordatio lacrymas inducat. Tanto prompti estote ad lacrymas, quanto fuistis ad culpam. Si quis peccato moritur, flete. Nam si malus cum per pœnitentiam a morte surgit, Angeli gaudent in caelis; certe si bonus peccato moritur, Angeli dolent. Me vero non tanquam morientem lugeatis: sed mecum tanquam portum salutis attingentem gaudeatis. Quid imbecillus miseris hujus vitæ, qua tot dolorum et passionum agminibus circumdamur: ut nulla pene hora sit, in qua vivens quicunque homo liber a dolore transeat? Si dives, undique angustiatur timore, ne quod possidet, amittat. Si pauper nunquam quiescit ut inveniat. Si bonus, hinc diaboli timet periculum: hinc ne navis mortalis corporis in hujus mundi pelago naufragetur, non mediocriter pertimescit. Idcirco nullus sexus, vel ætas, vel conditio, doloris transit expers, quoisque in hac manet miseria vitæ. Si quid in me esse scitis meum impediens iter, dolete. Heu quod navigantium per hoc mare magnum et spatisum in quo sum, tot diversa genera inimicorum, secundum cuiuslibet viarium quantitatem collectantium, post multam navigandi felicitatem, post multas victorias, jam credentes finem capere pceptatum, aliqua diabolica suggestione in hac hora in laqueum perditionis sua indiscretione pervenerunt? Heu quot hic et vita recomendat et fama, quibus unico peccati assensu dira mors imminet et ruina? Idcirco dum vivitis, timeatis fratres. *Principium sapientiae, timor Domini.* Vita nostra, militia est super terram: qui hic vicerit, alibi coronabitur. Dum hac pelle tegimur, nulla nobis inest certa Victoria. Si noster genitor timuisset, nunquam cecidisset. Principium omnium malorum, sui præsumptio. Qui non timet, de se præsumit. Quomodo inter latrones quis onustus auro securus graditur? Salvator quid nos aliud docet, nisi timere? *Vigilate,* inquit, *quia nescitis qua hora sur venturus est.* Nam *Si sciret paters familias qua hora sur veniret, vigilaret utique, et non sineret persodi domum suam.* Summus ille claviger Petrus: *Sobrii, inquit, estote, fratres, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circumit quærens quem devoret.*

CAP. XIV. Nemo inter serpentes cum securitate habitat: Qui sanctior et sapientior est, plus semper timeat. Nam qui altius est cadens, maiores casus recipit. Esca diaboli, electa est: de malis non curat, quia sui sunt. Cecidit ille sapiens Salomon: cecidit et ejus genitor David, electus secundum cor Dei. Timeatis fratres, iterum rogo undique timeatis: quia beatus est vir timens Dominum. Etenim si consistant adversarii eum castra: non timebit cor ejus. Si exsurrexit in eum prælium: in hoc ipse sperabit. Perfectus Dei timor foras vanum mittit timorem. Timorem vanum non habet caritas. Caritas et timor Dei, unum sunt. Considerans enim hæc Propheta, clamans dicebat: *Confige timore tuo carnes meas.* Qui ex vobis est cupiens videre dies bonos, accedat huc, et illuminetur: et facies sua non confundetur. Qui

(a) Quid proprius vero sit, disces ex S. Doctoris vita

timet Deum, faciet bona, et demorabitur in bonis anima ejus, et semen ejus hereditate possidebit terram. Quia firmamentum est Dominus timentibus eum: et testamentum ipsius, ut manifestetur illis. Si quid boni facitis, cum magna cautela (a) timeatis. Multi bona faciunt, quorum fructus surripit humanae laudis appetitus. Necem fuerunt virgines: et tamen mediae a coeli ostio sunt exclusae. Heu quot hodie sacro suot renati baptismate, et Christiano funguntur nomine: quibus foret melius non fuisse. Est enim gehennalis poena paganorum infinito minor, quam malorum Christianorum. Utinam non foret talium major pars. Navis undique sana, unico mergitur foramine. Erraverunt homines in hac lata solitudine, alii colla jugo avaritiae submittentes, alii luxuriae foeditate, ut turpissimae sues deturpati: alii circa inutilia diripienda occupati. Unde abjecto rationis usu, cooperantes, ut jumenta insipientia, et utinam similes essent illis, viam civitatis novae Jerusalem non invenerunt. In regnum cœlorum reprobis nullus ingreditur. Centuplo arcia est via ejus quam creditur, quamvis larga sit vere timentibus. Timenti Centuriioni promisit Christus ad eum accedere: presumunti regulo, cum illo ire ipse denegat.

CAP. XV. Vere non omnes hodie obediunt Evangelio. Veniet, dicebat Apostolus, tempus, in quo sanam doctrinam non sustinebunt homines. Plures prædican: sed non omnes veritatem prædican: simpli- clum corda in peccatis alligant. Alligant onera gravia in peccatis minimis, in gravibus oculo transirent con- nivente. Est enim doctor falsus gladius anceps: binc scindit opere et exemplo: hinc percutit et interficit verbis dolosis et iniquis. Quomodo ignis frigiditatem donat, aqua caliditatem? Lapis quomodo sursum gra- ditur? Et vir luxuriosus quomodo prædicabit casti- tatem? Et si prædicat, quæ audientibus inde veniet utilitas? Quid potest dicere audiens, nisi quare voce prædicas, quæ opere denegas? Bene loquens ore, et male vivens opere, semetipsum damnat. Ecce quantu- m Deo talis prædicatio sit acceptabilis, ostenditur per Psalmistam: Peccatori dixit Deus, quare tu enarras justias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam: et projecisti ser- mones meos post te. Multi legunt grandia, addiscunt ardua, subtiliter disputant, ornate loquuntur, ut a populo honores capiant, in plebis magistri nomi- nentur: et nihil faciunt. Si experto creditur, mihi credite. Plus movet corda hominum vita sanctitas, quam ornata eloquia. Facite, et postea prædicate. Coepit Jesus facere, et postea prædicare. Valet facere, sine prædicare; sed non prædicare sine facere. Non dixit Deus, Qui prædicaverit voluntatem Patris mei: sed, qui fecerit. Non vitupero prædicationem, nisi non facientium ea quæ prædican. Subtilium verbo- rum doctor tantum et non operum, est quædam levis aurum inflatio, et veritatis sumus, cito sine fructu

(a) Gregorius Horni. XII. in Matth. *Si bona quæ agitis, cum magna cautela teneatis*: quod postremum verbum Videlur hec etiam rei oneundum pro *teneatis*.

pertransiens. Intelligite, fratres, intelligite quæ dico: Molto plus meretur qui facit et prædicat, quam qui facit et tacet. Si bonum solus facio, mihi soli prosum: sed si prædicans facio, et mihi et aliis prosum. Unde qui ad justitiam erudiant plurimos, erunt quasi stellæ in perpetuas aeternitates. Sunt enim sancti prædictatores lux ad illuminandum: quia per eorum doctrinam corda caligantia et cæca nube peccati, a Christo vero lumine qui lucet in tenebris, illuminantur. Sunt sal etiam ad condiendum verbum Dei, quod cibus est animæ operibus bonis. Cuilibet scienti iungitur prædicationis officium, dummodo facial, imo, ut plus dicam: Qui scit et solum facit, et alios non docet, tenebitur Domino reddere rationem. Cum euum juxta Apostolum Joannem: Qui odit fratrem suum, homi- cida sit: et, Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem patientem, et clauserit viscera sua ab illo, quomodo manet in eo caritas Dei: quanto magis qui viderit fratrem suum errantem, et mortalibus oppressum criminibus, et non ministraverit ei verbum doctrinæ: ille qui doctus est, homicida et sine caritate est?

CAP. XVI. Timeatis, o doctores, et rectores, qui- bus injungit Dominus prædicationis officia: ut populo suo verbum dominicum ministretis. Quot enim, vel vestro exemplo, vel vestri negligentia peccatis moriantur: tot de manu vestra requiret Dominus. Quanto enim estis altiores gradu: tanto majoribus cruciabimini cruciatibus. Non estis domini: sed pastores. Unus Dominus est, et unus pastor principalis, qui cognoscit oves suas, et exquirat eas de manibus ve- stris. Heu quot hodie in Ecclesia sunt non pastores, sed mercenarii, ad quos nihil pertinet de oibis Iesu Christi. Quinimo, ut et vera dicam, et ipsimet sciunt, sunt lupi rapaces: qui et oves rapiunt et dispergunt. Certe nil pejus, nil abominabilius, quam cum ille qui custodire deberet, dissipat. Heu quot hodie in aliquibus Ecclesiæ non pastoribus, sed destructoribus, quorum non est pars minor, factum est, ut substan- tias et labores hominum tanquam infernus insatura- biliter deglutiunt. Et non solum eos a peccatis non emendant, sed et ipsimet vel ex sui negligentia, vel suis pessimis ministris, vel suis nefandis operibus eos contrahunt ad illicita. Ita quidem dicam, hos tales si impunes Deus relinqueret, Deus amplius non esset. Et ideo, ut sæpe dictum est, filii carissimi, dum vi- vitis, servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam ejus, ne quando pereatis de via justa. Gustate, filii mei carissimi, iterum dico, Gustate, et videite, quoniam suavis est Dominus. Divites eguerunt et esurierunt, et dormien- tes hic in divitiis et voluptatibus suis, nihil invenie- runt in manibus suis. Inquirentes vero Dominum, non deficient omni bono. Junior fui et senui, et non- quam vidi justum in fine derelictum, nec semen ejus egens panem.

CAP. XVII. Imitatores paupertatis estote, ut sequa- mini vestigia ejus, cui cum in forma Dei esset, por- tans omnia verbo virtutis suæ, in cuius domo sunt di-

vitæ et gloria : semetipsum exinanivit, formam servi recipiens, et pauper, et inops natus est. Pauper et pius quam inops fuit quousque vixit. Pauperrimus mortuus et sepultus est. Unde *Vulpes*, inquit idein, *foveas habent, et volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet.* Apostolis etiam lubet non portare sacerdotum neque peram. Et juveni consuluit vendere quæ habebat, et pauperibus erogare. Si Christum Deum creditis, eum (al. *non falli*) falli non posse credite; alioquin non esset Deus: et si ipsum falli non posse creditis, ipsum sequamini. Impossibile est divitiis affluere, et Christum sequi. Natura denegat, ut contraria misceantur. Aut ego fal-lor, aut ipsi in fine decipientur. Qui mihi non credunt, ercent eum divitiae sua transierint in egestatem. Dives hic epulabatur quotidie splendide, indutus purpura et byssῳ : sed mortuus, quod Moysi et Prophetis noluit credere, in tormentis positus sensit. Nemo militans Deo, implicat se negotiis sacerdibus. Non salvabitur rex per multam virtutem suam : nec dives divitiis suis. Est enim equus divitiarium fallax ad salutem. Nonne divitiis conjuncta est superbia ? Et ubi superbia est, ibi pejus. Nonne omnia oriuntur mala ex superbia, tanquam ex una radice ? Cum enim dives factus est homo : et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus, nonne superbit, et cum superbierit, nonne polluantur viæ ejus in omni tempore ? Et tunc sedens in insidiis cum divitiis in occulto, cogitat ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt, et insidiantur in occulto, ut rapiat cum tanquam leo in cubili suo, dicens in corde suo : *Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat usque in finem.* Etenim est Dominus aliquando dormiens, quasi crapulatus a vino. Cum vero plus moratur Deus patientia ad inferendum iudicia, plus inebriatur ira. Et ideo plus centuplo timendum est, cum longanimiter tolerat mala, quam cum festinanter punit. Permittit enim Deus aliquo tempore cruciari bonos ab inquis et superbis, ut supra dorsum bonorum fabricent peccatores, et prolongent iniquitatem sibi. Et ideo quamvis aliquantulum ohlivescatur Deus, pauperem tamen in finem non obliiscetur misereri. Sed quoniam pupillo ipse ad-jutor est, cui derelictus est pauper, et superbis resistit Deus, humiliis dans gratiam : conterit brachium percatoris et maligni, exaudiens desiderium pauperis, judicansque pupillo et humili : ut non apponat ultra superbis magnificare se homo super terram.

CAP. XVIII. Quapropter, dilectissimi filii mei, si paupers estis, humiliamini sub potenti manu Dei : ut non amittatis, quod absit, quæ facitis. Nihil paupertas Deo gratiosa est, sine humilitate. Maluit Deus de beata Maria incarnari propter humilitatem, quam propter aliam quamcumque virtutem. Sicut enim ex sola superbizæ radice, omnia oriuntur mala, sic ex sola radice humilitatis generantur omnia bona. Discite a Salvatore, quia mitis est, et humili corde : humiliavit semetipsum pro nobis, factus obediens usque ad mortem : mortem autem crucis. Propter quod dico vobis, etsi humiles esse vultis, estote etiam obedientes omni hu-

manæ creaturæ propter Deum. Considerate, filii carissimi, quo censemini vocabulo : Monachus, id est, unus. Non decet monachum velle habere et nolle, nisi in non peccando. Sic enim vobis velle et nolle hoc unum, in omnibus bonis, in rebus licitis obedire. Nec sint vobis plura præcepta, ut faciatis. Non est obediens, sed negligens qui secundum exspectat mandatum. Ad unius vobis dicitur iussionis vocem, Petrum et Andream relicta retibus et omnibus quæ habebant, Domini secutos esse vestigia. Hoc semper vera optat obedientia, nunquam suæ obtusare voluntati, sed reverenter alienæ. Istud namque in ultima cena exemplum Christus reliquit, cum suorum abluens pedes discipulorum, Petro dixit : quod nisi obediens fieret, non haberet partem secum. Idcirco, dilectissimi filii, sicut vobis unum est nomen monachi, ita sit unum velle et unum nolle. Bonum est enim et jucundum habitare fratres in unum. Nec sit in vobis major aut minor : sed qui præcessor est, fiat sicut junior : ne videlicet regum gentium instar, qui major est in vobis, dominetur cæteris fratribus, ut ab eis gaudeat supervacuis laudibus attolliri. Sed ad exemplum regis Jesu Christi, major humilitate efficiatur quasi minor, quibus regendis præst. Sit enim vester major per humilitatem socius minori cum bene agit : sed cum delinquit, sit erectus contra vitium per zelum justitiae. Nullum sit unquam cum vitiis foedus : sic diligatur homo, ut ejus vitium odiatur. Magnum dilectionis signum est, hominem in quibuscumque minimis reprehendere. Sæpe multum vana nocet humilitas. Non vera humilitas est, vitia tacendo permettere. Clama, ne cesses, Isaías inquit, quasi tuba exalta vocem tuam : annuntia populo meo sceleram eorum. Utinam et contra vicia omnis clamaret creatura. Quia si peccator Deum non timet, tamen homines reveretur. Quod Apostolus nos docens dicit: *Irascinmini, et nolite peccare.* Sol non occidat super iracundiam vestram. Justus est Dominus, et justitiam dilexit : æquitatem vedit vultus ejus. Si justus, et vos justi estote. Negligentia et vana pastoris humilitas efficit, ut lupi in agnos audere possint. Ne respiaciatis in vultum potentis : non est personarum acceptio apud Deum.

CAP. XIX. Ubique quod justum est operemini : Vult vera justitia unicuique reddere quod suum est. Obedire oportet Deo, et non hominibus. Nonne si veritatem tacetis metu potentum, iudicatis apud vosmet ipsos, et facti eis judices cogitationum vestrarum, et non plus vestra abundat justitia, quam scribarum et phariseorum ! Non plus divitem honoretis quam pauporem, nisi melior sit. Quinimo, ut verius dicam, multo plus pauporem honoretis. Relucet enim in pauperem imago Jesu Christi : in divite autem, mundi. Omnes nos ex una sumus carnis radice geniti : omnes invicem membra sumus in uno corpore, cuius caput est Jesus Christus. Quid ergo plus honoris meruit dives et potens, quam pauper ? Forte, quia dives est et potens ? Sed si hoc : quare divitias in seculo detestamur ? quare mundi gloriam contemnendam prædicamus ? Neminem certe maiorum usu honorandum

puto. Si divites honoras divitiis plus paupere, Deo præponis mundum. Et si plus Deo aliiquid in mundo diligis, non dignus es Deo. Reddite quæso quæ sunt Dei, Deo : et quæ sunt mundi, mundo. Bonitas ubique honoretur, malitia omnino deturpetur. Sed quoniam mibi nunc de his qui in caducis divitiis suis gloriantur, quicque de quadam scetidæ carnis post modicum in cinerem reversuræ nobilitate, potentia, et dignitate vana et levi (siquidem aurum quorumdam stultorum nominum insufflatione extolluntur : et alios contemnendo deprimit : ac se ob hoc credunt illam attingere gloriam, quam solis humilibus et mundi contemptoribus pius Dominus præparavit) sermo est : quid de eis ut convenit disseram. Væ vobis qui ad cælorum regna divitiarum itinere festinatis ? Quoniam facilius est transire camelum per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cælorum. Non mea sunt hæc verba, sed Christi. Si hæc revocabilis est sententia, Christus omnino non est Deus. Cælum, idem inquit, et terra transibunt : verba autem mea non transibunt. Ulitate vos, o miseri, nomen instabilis fortunæ, nobiles et potentes, qui alios confunditis, et tanquam ignobiles conculcatis : quia hujus mundi honorum et falsarum dignitatum sumis obsecrati, cum vestræ vitæ brevissimæ tela a morte velut a texente, forte hac nocte, succidetur : in Inferno fine interminabili præ aliis cruciabimini, continue moriendo.

CAP. XX. Viventes in laboribus hominum, mundi non estis : imo cum hominibus non solum labores non fertis, sed laborantes vivere non permittitis : idcirco non cum hominibus, sed cum diabolis flagellabimini. Quanto enim in mundo major fuit gloria, et lætitia, tanto major in inferno præparatur poena. Sed quid dicam ? Duodecim falemur Christum Apostolos elegisse : quorum (a) omnium solus Bartholomæus carnis origine fuit nobilis : et Matthæus divitiis (antequam reciperet Apostolatum) insistebat. Caeteri vero erant pauperrimi piscaiores. Cur hæc retuli, audiatis. Si Christus verax est, et si omnia quæ ex ore ejus audivi, mendacia non sunt : hujusmodi hominum vix unus aptus regno Dei invenitur de mille. Qui vero eorum mihi non credunt, post modicum tempus in tormentis positi sentient. Sed forte quis veritatis lumine cæcus jam mirabitur. Ad quem ego, si ex hoc me interrogaret, responderem : Nonne unico credi-

(a) Incertæ traditionis, hæc sunt quæ ex ingenio sibi quisque confixit. Matthæum quidem publicanum, et Petrum, et Andream, cum duobus Zebedæi filiis Jacobo et Joanne, piscaiores fuisse non ignoramus ; reliquos, vel quæ parentum nobilitate sint geniti, vel quæ sibi arte vietum compararint, nescimus. Immo Bartholomæum auctor Indiculi Graci a Cotelieri editi in calce secundi Constitutionum Apostolicarum libri, facit « de patre Sosthene, matre Urinia, cultore pascui, seu olerum satorem. » Adde, plane contra Hieronymi mentem esse unice Bartholomæum nobilis generis exitisse, qui in Epitaphio Marcellæ tantum tribuit Joanni nobilitatem : « Jesus, inquit, Joannem Evangelistam amabat plurimum, qui propter generis nobilitatem, erat notus Pontifici, et Judeorum insidiis non timebat, in tantum ut Petrum introduceret in atrium, » etc. Quoniam incertum omnino est, an ille, qui notus Pontifici dicitur in Evangelio, Joannes Apostolus fuerit. Certe Evangeliste eum, fratrem, patremque piscaiores, aut ~~matrem~~, ut Origenes contra Celsum lib. I. vocant.

mus daminari hominem mortali peccato ? Sed si hoc, inquiet, ita est : ergo quomodo salvabitur centum milibus ? Sed quid dives et mortalis fame aura pastus aliud est, quam quoddam peccatorum omnium vas putridum ? Ubi superbia ? ubi avaritia ? ubi luxuria ? Nonne in divitibus, nobilibus et potentibus ? Nonne latrones sunt, qui pauperum mercedem violenter deprendant : et eos deprimunt atque necant ? qui ex ubertate domus Domini faciunt iniqua, quam ut pauperibus necessaria condonarent, receperunt ? Certe superfluitatem vestimentorum superfluitati nimis addunt, de pauperibus frigore et nuditate morientibus non curantes. Palatia, et magna erigunt aedificia, ut humanis oculis contemplentur : et pauperes in plateis moriuntur incommodis. Convivia frequenter alii præparant divitibus, ut ferculis delicatissimis suam ventris repleant ingluviem : quibus pauperes fame perirent. Quid aliud est eorum vita, quam peccata ? Si venter repletus tanta ciborum est copia, nonne ad fores ejus adest luxuria ? Et quid ergo amplius loquar, cum omnis mortalium lingua desiceret : ut que millia peccatorum faciunt, intimarèt ? nec Deum nisi somniando cognoscunt, nec se, ut puto, morituros arbitrantur. Non enim facile in peccata labitur, qui se moritum cogitat : et Deum sibi fore judicem non ignorat. Vere nimis imbecillis et miser est, cui harum rerum est memoria : si cuncta diabolica tentamenta non facile vilipendit. Idcirco vere dicam, si Deum judicem suum agnoscerent, et se mori credarent, non peccarent saltem tam secure. Cur hi misserrimi ad Ecclesiæ properant, ut divinis intersint mysteriis ? an ut mulierum contemplentur vultus ? Ille sua est meditatio, hæc prædicatio, et Dei cognitio. Sic divinam percunctantur legein, ut pecuniam, terram, mareque peragrandes, crebris vigiliis, et meditationibus sibi et suis filiis congregent : certatim vestimenta in societate, mira artifici varietate frequenter mutant : quin ut ludos, hastiludia, choreas, procationes, ebrietates, magna convivia, delicata fercula, suis alternatim exhibeant sodalibus : mulieres ad suam voluptatem excludam sufficienter habeant.

CAP. XXI. Sed vœ miseri, quid facitis non agnoscitis : corpus ante tempus destruitis, et animam interficiatis : unde infirmitates et mors tam intempestiva : nisi ex nimia ciborum copia, et frequenti mulierum usu ? Deum deludere creditis ? Certe deluditis vosmetipsos. Pro corpore obliviousimi animam, et ecce corpus simul cum anima destruitis ante tempus : et ideo gaudete, et jucundamini, et letamini in hoc brevissimo temporis spatio quod habetis : ut postmodum cum diabolis sine fine omni tempore lugeatis. Quod facitis, non differatis : frequentissime vestimenta permuletis : ne forte vestra dispereat nobilitas : nec sit qui vos excedat, ut in inferno verecundiam recipiatis et confusio nem. Ubi convivia ? ubi delicata fercula ? ubi vina pretiosa melle mixta, et aromatibus præparata ? Epulemini, et inebriemini : non enim post mortem amplius facietis ; sed cum divite, qui quotidie epulabatur splendide, in tormentis gehennalibus guttam aquæ

minimam peroptabitis, nec habere poteritis. Agite solatia vestra, in luxuriis explete voluptates. Seminate in corruptione, ut de corruptione colligatis divinam sententiam: quam justus ille dabit judex, in magno judicii die dicens: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Heu cor lapideum: si, cum talem tibi cogitas ob hujus mundi prava solatia imminere sententiam, non formidas. Si illum exspectas diem tam terribilem et crudelem, in quo non solum de luxuriis, vestibus, et ebrietatibus, comessationibus, et de toto tempore amisso quo vivisti, sed etiam de qualibet te oportebit cogitatione vana Domino reddere rationem: cur non emendaris? cur moraris de die in diem miser converti ad Dominum? cur te jam malorum non pœnitet? Ecce mors properat, ut te conterat, die noctuque currens. Ecce diabolus jam properat ut te recipiat. Ecce divitiae tuæ tibi deficient. Ecce vermes corpus, quod tanta enutris diligentia, exspectant, ut illud rodant: quousque iterum conjunctum animæ, cum illa pariter pœnas habeat infinitas. Quid errando per hujus sæculi invia, in vanitatibus petis solatia? Divitias, gaudia, gloriam, et cetera tibi placita non invenies hic: quia non hic sunt.

CAP. XXII. Sed si vera queris gaudia, ad illam cœlestem gloriæ propera, ad quam factus es. Ibi certe illa sunt gaudia vera, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Dimitte queso caduca et-momentanea, et quare habere perpetua. Sed quid de his qui nec Dei timore, nec amore, nec mortis et tormentorum subsequentium terrore a peccatis cessant, sed condolent, si ut optant, prava agere non possunt, dicam? Væ vœ miseri, qui hic ridetis, quia plangetis. Væ cum ista optatis gaudia temporalia: quia vobis invitæ sustinebitis tormenta infernalia. Ecce vobis modicum restat temporis: implete mensuras malitiarum vestrarum, ut veniat super vos onnis divina indignatio. Frustramini hoc parvo tempore in jocis, ebrietatibus, præliis, et contentionibus, choreis, et procationibus, nec vacuum præterire tempus dimittatis. Quid moramini, dum vivitis? Congregate filii vestris honores, divitias, et potentias, vestram angere nobilitatem, et famam, ut vestri filii quæ fecistis explore et ipsi queant, quatenus cum illis patriter in inferno ampliora patiamini cruciamenta.

CAP. XXIII. Sed forte quis dicet: Benignus est Dominus et misericors, qui omnem peccatorem ad se redeuentem recipit, et indulget. Verum quidem hoc esse confiteor. Benignior est enim Dominus, quam creditur: et unicuique parcit ad se, ut condecet, redicenti. Nonne benignissimus est Dominus, qui tantas tolerat injurias a peccatoribus, dans eis temporis spatiam, ut emendentur? Sed hoc neveris: quia sicut benignus est in tolerando, ita justus est in puniendo. Sed forte quis iterum dicet: vir qui toto tempore quo visit, malefecit, in mortis articulo accepta pœnitentia, a Deo veniam obtinebit. Heu quam vana suspicio, et falsa meditatio. Vix de centum millibus hominum, quorum mala semper fuit vita, meretur a Deo habero

indulgentiam unus. Vir totus in peccatis genitus et enutritus, qui nec Deum vidit, nec agnovit, nec de eo audire voluit, nec se peccasse cognoscit, nec quid pœnitentia sit, nisi forte dormiendo novit, totus adhuc sæcularibus innodatus negotiis, quem angustia premit filiorum quos deserit, quem infirmitas conterit, quem dolor divitiarum, et temporalium bonorum concutit, cum eis non posse frui amplius se cernit, quam acceptam Deo accipit pœnitentiam, quam non acciperet, si adhuc se posse sanari crederet. Certe vere concludam: qui dum sanus est juvenis, Deum offendere non formidat: in morte non merebitur divinam obtinere indulgentiam. Quæ, dilectissimi filii, est pœnitentia, quam solum quis accipit, quia se vivere non posse amplius cernit: qui si ex infirmitate convalesceret, pejor quam prius fieret? Scio non modicos pecuniosorum, accepta in mortis articulo pœnitentia convaluisse corpore, et pejorasse vitam. Hoc teneo, hoc verum puto, hoc multiplici experientia didici, quod ei non bonus est finis, cui mala semper fuit vita: qui peccare non timuit, sed in mundi vanitatibus semper vixit. *Pretiosa, inquit Propheta, in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Et, *Mors peccatorum pessima.*

CAP. XXIV. Et ideo, filii prædictissimi, accingimini potentia: estote filii potentes, et nolite horum miseriorum divitium, et potentium (quorum jam tantam ostendimus imbecillitatem et miseriam esse, quantam non diceret lingua carnis) tenuem potentium formidare in operando iustitiam. Qui enim propter iustitiam persecutionem patitur, beatus est, et bene sibi erit: et si moritur, beatior. *Pretiosa nempe est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Si cupis vitam tenere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Non enim potes illa sustinere pro Christo, quæ sunt condigna ad futuram gloriæ, quæ revelabitur, cum apparuerit gloria nostra, quæ sursum est, et non super terram. Non speret mercedem, qui non laboret. Non sufficit solum Christiani nomen. Christianus es, imitare Christum. Frustra Christiani habet ille nomen, qui diabolum sequitur. Quinimo Christianus omnino non est, sed Antichristus: Juxta illud beati Evangelistæ Joannis: *Audistis quia Antichristus venit: nunc Antichristi multi sunt.* Vis ergo regnare cum Christo? Patiaris cum Christo. Si Christum Dominum et regem cui est nomen super omne nomen, oportuit pati, ut sic intraret in gloriam suam: quam fiduciam habes te intrare sine labore? O quam stulti sumus et tardi corde ad credendum. Volumus hic gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo. Dominus nudus ingreditur: servus superfluitate onustus vestium, auri et gemmarum intrabit? ille jejunus, iste crapula et luxuria plenus: Ille in cruce pro ipso moriens, iste in lecto delicate dormiens? Quod Dominus non facit, servus faciet? Promisit Dominus Zebedæi filiis regnum suum, si calicem quem bibiturns erat, possent bibere. Sic fatui filii hominum non recte judicantes, neque quod verum est, cognoscentes: dicentes malum bonum, et bonum ma-

puto. Si divites honoras divitiis plus paupere , Deo præponis mundum. Et si plus Deo aliquid in mundo diligis, non dignus es Deo. Reddite quæso quæ sunt Dei, Deo : et quæ sunt mundi, mundo. Bonitas ubique honoretur, malitia omnino deturpetur. Sed quoniam mibi nunc de his qui in caducis divitiis suis gloriantur, quicque de quadam scindæ carnis post modicum in cinerem reversuræ nobilitate, potentia, et dignitate vana et levi (siquidem aurum quorundam stultorum nominum insufflatione extolluntur : et alios contempnendo deprimit : ac se ob hoc credunt illam attingere gloriam, quam solis humilibus et mundi contemptoribus pius Dominus præparavit) sermo est : quid de eis ut convenit disseram. Væ vobis qui ad cælorum regna divitiarum itinere festinatis ? Quoniam facilius est transire camelum per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cælorum. Non mea sunt hæc verba, sed Christi. Si hæc revocabilis est sententia, Christus omnino non est Deus. Cæsum, idem inquit, et terra transibunt : verba autem mea non transibunt. Ululate vos, o miseri, nomen instabilis fortunæ, nobiles et potentes, qui alios confunditis, et tanquam ignobiles conculeatis : quia hujus mundi honorum et falsarum dignitatum sumis obsecrati, cum vestræ vitæ brevissimæ tela a morte velut a texente, forte hac nocte, succidetur : in Inferno sine interminabili præ aliis cruciabimini, continue moriendo.

CAP. XX. Viventes in laboribus hominum, mundi non estis : imo cum hominibus non solum labores non fertis, sed laborantes vivere non permittitis : idcirco non cum hominibus, sed cum diabolis flagellabimini. Quanto enim in mundo major fuit gloria, et letitia, tanto major in inferno præparatur poena. Sed quid dicam ? Duodecim fatemur Christum Apostolos elegisse : quorum (a) omnium solus Bartholomæus carnis origine fuit nobilis : et Matthæus divitiis (antequam reciperet Apostolatum) insistebat. Cæteri vero erant pauperrimi piscaiores. Cur hæc retuli, audiatis. Si Christus verax est, et si omnia quæ ex ore ejus audivi, mendacia non sunt : hujusmodi hominum vix unus aptus regno Dei invenitur de mille. Qui vero eorum mihi non credunt, post modicum tempus in tormentis positi sentient. Sed forte quis veritatis lumine cæcus jam mirabitur. Ad quem ego, si ex hoc me interrogaret, responderem : Nonne unico credi-

(a) Incertæ traditionis, hæc sunt quæ ex ingenio sibi quisque confixit. Matthæum quidem publicanum, et Petrum, et Andream, cum duobus Zebedæi filiis Jacobo et Joanne, piscaiores fuisse non ignoramus ; reliquos, vel quæ parentum nobilitate sint geniti, vel quæ sibi arte victum compararint, nescimos. Immo Bartholomæum auctor Indiculi Græci a Cotelerio editi in calce secundi Constitutionum Apostolicarum libri, facit « de patre Sosthene, matre Urinia, cultorem pascui, seu olerum satorem. » Adde, plane contra Hieronymi mentem esse unice Bartholomæum nobilis generis extulisse, qui in Epitaphio Marcellæ tantam tribuit Joanni nobilitatem : « Jesus, inquit, Joannem Evangelistam amabat plurimum, qui propter generis nobilitatem, erat notus Pontifici, et Judeorum insidias non timebat, in tantum ut Petrum introduceret in atrium, » etc. Quanquam incertum omnino est, an ille, qui notus Pontifici dicitur in Evangelio, Joannes Apostolus fuerit. Certe Evangelistæ eum, fratrem, patremque piscaiores. aut ~~verum~~, ut Origenes contra Celsius lib. I. vocant.

mus damnam hominem mortali peccato ? Sed si hec, inquiet, ita est : ergo quomodo salvabitur centum milibus ? Sed quid dives et mortalis famæ aura pastus aliud est, quam quoddam peccatorum omnium vas putridum ? Ubi superbia ? ubi avaritia ? ubi luxuria ? Nonne in divitibus, nobilibus et potentibus ? Nonne latrones sunt, qui pauperum mercedem violenter depredantur : et eos deprimunt atque necant ? qui ex ubertate domus Domini faciunt iniqua, quam ut pauperibus necessaria condonarent, receperunt ? Certe superfluitatem vestimentorum superfluitati nimis addunt, de pauperibus frigore et nuditate morientibus non curantes. Palatia, et magna erigunt aedificia, ut humanis oculis contemplentur : et pauperes in plateis moriuntur incommodis. Convivia frequenter alii præparant divitibus, ut ferculis delicatissimis suam ventris repleant ingluviem : quibus pauperes fame perirent. Quid aliud est eorum vita, quam peccata ? Si venter repletus tanta ciborum est copia, nonne ad fores ejus adest luxuria ? Et quid ergo amplius loquar, cum omnis mortalium lingua desiceret : ut que millia peccatorum faciunt, intimaret ? nec Deum nisi somniando cognoscunt, nec se, ut puto, morituros arbitrantur. Non enim facile in peccata labitur, qui se moritum cogitat : et Deum sibi fore judicem non ignorat. Vere nimis imbecillis et miser est, cui harum rerum est memoria : si cuncta diabolica tentamenta non facile vilipendit. Idcirco vere dicam, si Deum judicem suum agnoscerent, et se mori crederent, non peccarent saltam tam secure. Cur hi misserrimi ad Ecclesias properant, ut divinis intersint mysteriis ? an ut mulierum contemplentur vultus ? Haec sua est meditatio, hæc prædicatio, et Dei cognitio. Sic divinam percunctantur legein, ut pecuniam, terram, mareque peragrantes, crebris vigiliis, et meditationibus sibi et suis filiis congregent : certalim vestimenta in societate, mira artificiæ varietate frequenter mutent : quin ut ludos, hastiludia, choreas, procationes, ebrietates, magna convivia, delicata fercula, suis alternatim exhibeant sodalibus : mulieres ad suam voluntatem excludam sufficienter habeant.

CAP. XXI. Sed vœ miseri, quid facitis non agnoscitis : corpus ante tempus destruitis, et animam interficiatis : unde infirmitates et mors tam intempestiva : nisi ex nimia ciborum copia, et frequenti mulierum usu ? Deum deludere creditis ? Certe deluditis vosmetipsos. Pro corpore obliviscimini animam, et ecce corpus simile cum anima destruitis ante tempus : et ideo gaudete, et jucundamini, et letetamini in hoc brevissimo temporis spatio quod habetis : ut postmodum cum diabolis sine fine onni tempore lugeatis. Quod facitis, non differatis : frequentissime vestimenta permuectis : ne forte vestra dispereat nobilitas : nec sit qui vos excedat, ut in inferno verecundiam recipiat et confusio nem. Ubi convivia ? ubi delicata fercula ? ubi vina pretiosa melle mixta, et aromatibus præparata ? Epulemini, et incibriemini : non enim post mortem amplius facietis ; sed cum divite, qui quotidie epulabatur splendide, in tormentis gehennalibus guttam aquæ

minimam peroptabitis, nec habere poteritis. Agit solalia vestra, in luxuriis explete voluptates. Seminate in corruptione, ut de corruptione colligatis divinam sententiam: quam justus ille dabit iudex, in magno judicii die dicens: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* Heu cor lapideum: si, cum talem tibi cogitas ob hujus mundi prava solalia imminere sententiam, non formidas. Si illum exspectas diem tam terribilem et crudelem, in quo non solum de luxuriis, vestibus, et ebrietatibus, commissationibus, et de toto tempore amissio quo vixisti, sed etiam de qualibet te oportebit cogitatione vana Domino reddere rationem: cur non emendaris? cur moraris de die in diem miser converti ad Dominum? cur te jam malorum non paenitet? Ecce mors properat, ut te conterat, die noctuque currens. Ecce diabolus jam properat ut te recipiat. Ecce divitiae tue tibi deficient. Ecce vermes corpus, quod tanta enutris diligentia, exspectant, ut illud rodant: quoisque iterum conjunctum animæ, cum illa pariter poenas habeat infinitas. Quid errando per hujus sæculi invia, in vanitatibus petis solitia? Divitias, gaudia, gloriam, et cætera tibi placita non invenies hic: quia non hic sunt.

CAP. XXII. Sed si vera quæcris gaudia, ad illam cœlestem gloriam propera, ad quam factus es. Ibi certe illa sunt gaudia vera, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Dimitte queso caduca et-momentanea, et quære habere perpetua. Sed quid de his qui nec Dei timore, nec amore, nec mortis et tormentorum subsequentium terrore a peccatis cessant, sed condolent, si ut optant, prava agere non possunt, dicam? Væ vœ miseri, qui hic ridetis, quia plangetis. Væ cum ista optatis gaudia temporalia: quia vobis invitî sustinebitis tormenta infernalia. Ecce vobis modicum restat temporis: implete mensuras malitiarum vestrarum, ut veniat super vos omnis divina indignatio. Fruaini hoc parvo tempore in jocis, ebrietatibus, præliis, et contentionibus, choreis, et procationibus, nec vacuum præterire tempus dimittatis. Quid moramini, dum vivitis? Congregate filii vestris honores, divitias, et potentias, vestram angere nobilitatem, et famam, ut vestri filii quæ fecistis explere et ipsi queant, qualenus cum illis patriter in inferno ampliora patiamini cruciamenta.

CAP. XXIII. Sed forte quis dicet: Benignus est Dominus et misericors, qui omnem peccatorem ad se redeantem recipit, et indulget. Verum quidem hoc esse confiteor. Benignior est enim Dominus, quam creditur: et unicuique parcit ad se, ut concedet, redunti. Nonne benignissimus est Dominus, qui tantas tolerat injurias a peccatoribus, dans eis temporis spatiam, ut emendentur? Sed hoc neveris: quia sicut benignus est in tolerando, ita justus est in puniendo. Sed forte quis iterum dicet: vir qui toto tempore quo vixit, malefecit, in mortis articulo accepta paenitentia, a Deo veniam obtinebit. Heu quam vana suspicio, et falsa meditatio. Vix de centum milibus hominum, quorum mala semper fuit vita, meretur a Deo habero

indulgentiam unus. Vir totus in peccatis genitus et enutritus, qui nec Deum vidit, nec agnovit, nec de eo audire voluit, nec se peccasse cognoscit, nec quid paenitentia sit, nisi forte dormiendo novit, ideo adhuc sæcularibus innodatus negotiis, quem angustia premit filiorum quos deserit, quem infirmitas conterit, quem dolor divitiarum, et temporalium bonorum concutit, cum eis non posse frui amplius se cernit, quam acceptam Deo accipit paenitentiam, quam non acciperet, si adhuc se posse sanari crederet. Certe vere concludam: qui dum sanus est juvenis, Deum offendere non formidat: in morte non merobitur divinam obtinere indulgentiam. Quæ, dilectissimi filii, est paenitentia, quam solum quis accipit, quia se vivere non posse amplius cernit: qui si ex infirmitate convalesceret, pejor quam prius fieret? Scio non modicos pecuniosorum, accepta in mortis articulo paenitentia convaluisse corpore, et pejorasse vitam. Hoc teneo, hoc verum puto, hoc multiplici experientia didici, quod ei non bonus est finis, cui mala semper fuit vita: qui peccare non timuit, sed in mundi vanitatibus semper vixit. *Pretiosa*, inquit Propheta, in conspectu Domini mors Sanctorum ejus, Et, *Mors peccatorum pessima*.

CAP. XXIV. Et ideo, filii prædictissimi, accingimini potentia: estote filii polentes, et nolite horum misericordiarum divitum, et potentum (quorum jam tantam ostendimus imbecillitatem et miseriam esse, quantam non diceret lingua carnis) tenuem potentium formidare in operando iustitiam. Qui enim propter iustitiam persecutionem patitur, beatus est, et bene sibi erit: et si moritur, beatior. *Pretiosa* nempe est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Si cupis vitam tonere in Christo, noli morteni timere pro Christo. Non enim potes illa sustinere pro Christo, quæ sunt condigna ad futuram gloriam, quæ revelabitur, cum apparuerit gloria nostra, quæ sursum est, et non super terram. Non speret mercedem, qui non laboret. Non sufficit solum Christiani nomen. Christianus es, imitare Christum. Frustra Christiani habet ille nomen, qui diabolum sequitur. Quinimo Christianus omnino non est, sed Antichristus: Juxta illud beati Evangelistæ Joannis: *Audistis quia Antichristus venit: nunc Antichristi multi sunt.* Vis ergo regnare cum Christo? Patiaris cum Christo. Si Christum Dominum et regem cui est nomen super omne nomen, oportuit pati, ut sic intraret in gloriam suam: quam fiduciam habes te intrare sine labore? O quam stulti sumus et tardi corde ad credendum. Volumus hic gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo. Dominus nudus ingreditur: servus superfluitate onustus vestium, auri et gemmarum intrabit? Ille jejonus, iste crapula et luxuria plenus: Ille in cruce pro ipso moriens, iste in lecto delicate dormiens? Quod Dominus non facit, servus faciet? Promittit Dominus Zebedæi filiis regnum suum, si calicem quem bibiturus erat, possent bibere. Sic fatui filii hominum non recte judicantes, neque quod verum est, cognoscentes: dicentes malum bonum, et bonum ma-

lum. Revertimini ad eos, venientes audite me: et narrabo vobis quae audivi et cognovi, et patres nostri narraverunt mihi, nec occultetur a filiis hominum. Adhaerere Deo bonum est: et sicut ille ambulavit, sic ambulare. Sicut Christus animam suam pro nobis posuit: sic et nos, si opus est, pro veritate, quae ipse Deus est, debemus animas ponere. Qui amat animam suam in hoc mundo, perdet eam. Christus pro nobis passus est: nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Non se cogitet Christianum, qui pro Christo mori se non invenit preparatum. Qui Christo ministrat, ipsum sequatur. Dicas homo, qui solum nomine et verbo Christianus es: Fidem Christi habeo et praedico. Bonum est, sed ubi opera? Fides sine operibus mortua est. Certe dicam, qui Christum tantum ore et non opere laudas, ipsum negas: quia si quae dicit, crederes, saltem eum timeres, et de peccatis verecundareris. Et si credis, et mala facis, cunctus puniendus es? Nonne peccatum quod sit ex certa malitia, infinito pejus est peccato quod sit ex ignorantia? peccavit angelus, peccavit homo: alter veniam potuit invenire, alter nou. Qua de re? Ille ex propria malitia: homo suggestione diabolica.

CAP. XXV. Et forte dices: Et ego similiter pecco suggestione diabolica. Ad quod ego: Quod miser meritis præmium, si nullum haberes præium? Nonne terrestris miles ad omne se exponit periculum, ut suo regi placeat? Nec certe illa tibi esse potest excusatio, si te peccare diabolica dicis suggestione, sicut et ille: quia tibi non est occasio quæ illi. Unum solum habuerat præceptum, ut de ligno non comedaret. Nonnum, quid diabolica foret suggestio, noverat, nec quantum peccatum Deo dispiceat, scierat: et tu, ut dicens, nosti, et bene credis, et tot millia facis peccata. Et quid concludam? Qui tales sunt Christiani, diligunt in ore suo, et lingua sua mentiuntur ei. Cor autem eorum non est rectum cum eo: nec fidem habent in testamento ejus. Si quis diligit Christum, si quis versus est Christianus, et specialiter Sacerdos et monachus, in quo tanquam in speculo relucet perfectio, non solum renunciet omnibus quæ possidet, sed etiam abneget semetipsum, ita ut totus sit mortuus mundo. Quia nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Qui mundi vivit negotiis, mortuus est Deo. Oportet namque hominem, qui vult capere perfectionem et tenere, ita mortuum esse mundo, ut tamquam mortuus nihil de rebus circularibus sentiat, ita ut cum Apostolo dicat: *Nostra conversatio in cælis est.* Et iterum: *Vivo jam non ego, vivit autem in me Christus.* Idcirco qui vere justus est, vitam hanc quæ mors est, non metuat amittere, ut vitam quæ Christus est, valeat iuvenire. Eos qui occidunt corpus, non timeat: quia animam non possunt occidere. Hic tribulationes quæ cito labuntur, sustineat, ut gaudia quæ sine fine manent, habeat. Haec sola via est, qua itur ad patriam cœli. Certe si alio posset iri tramite, in toto mendax Deus fieret. Non enim quæ dico vobis verba, accepi ab homine, neque

per hominem didici, sed per Evangelium suum. Itaque oportet nos per multas tribulationes acquirere regnum Dei. Errat in via, qui per divitias et delicias festinat ire. Signum manifestæ damnationis est, in hoc mundo sua beneficia assoqui, et a mundo diligi. Quos Deus diligit, hos saepe corripit et castigat.

CAP. XXVI. Si in mundo gloriari oportet, libenter gloriemini in tribulationibus et adversitatibus vestris. Promisit enim Christus hæc suis discipulis, quos dilexit usque in finem in signum præcipuae dilectionis, cum in ultima cœna dixit: *Amen dico vobis: quia plorabis et flebitis vos, mundus autem gaudebit.* Gaudete, filii mei prædilectissimi, cum odit vos mundus. Desiderate suffere contumelias et opprobria ab hominibus, quia Beati eritis cum maledicerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dizerint omne malum adversum vos, mentientes propter filium hominis: gaudete tunc et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Utinam in vos insurgeret totus iste mundus. Scitote quod de mundo non estis: quoniam si de mundo essetis, mundus quod suum esset diligenter. Omne gaudium vestrum existimate, cum multa habetis in sæculo opprobria et adversitates: scientes quod fortitudo et patientia ex ipsis oriuntur. Patientia autem perfectum opus habet. Probantur autem virtutes in homine per patientiam, tamquam aurum per ignem. Qui cæteras habet virtutes sine patientia, aurum in vasis fictilibus portat. In sola dicebat Salvator, patientia vestra possidebitis animas vestras. Fortitudo connexa est patientiae. Vir patiens, fortis est animo. Qui patiens et fortis est, secure bona sequentis vita sperare potest. Servato patientiam in mente: eamque dum tempus est, exercete in operatione. Est enim patientia velum, quo in hujus mundi procellis, navis nostra quocumque flante vento navigat securo: nullum timens periculum. Nullum vestrum ad vindictam, vel odium proximi, contumeliosa verba commoveant.

CAP. XXVII. Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors, est: qui pluit super justos et injustos: et solem suum facit oriri super bonum et malum. Judicium sine misericordia illi fiet, qui non facit misericordiam. Misericordia superexaltat judicium. Si non remiseritis de corde vestro illis qui offendunt vos: nec Pater vester dimittet vobis. Frustra petit misericordiam, qui aliis denegat misericordiam. *Sustinetis*, inquit Apostolus, *si quis vos in servitutem redigit: si quis in faciem vos cedit.* Hic vestra stabilitur virtus: hæc tota merces et præmium, ut amicos diligamus in Deo, et inimicos propter Deum. Servus ille nequam, accepta misericordia, conservo suo denegavit misericordiam: et ideo meruit habere severitatem justitiae. Justitia sine misericordia, crudelitas est: et ideo justitia misericordia miscenda est. Lex nostra tota in misericordia est. Propter peccatum quoque poterat damnare nos Deus justitia, quos sua salvavit misericordia. Quapropter qui misericordia caret, Christianus non est. Impossibile est esse hominem misericordem, et pium, et iram non placare divinam. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequuntur.*

Sacerdos et monachus præcipue sine misericordia, navis est in medio pelagi undique perforata. Vana religio est, quæ caret misericordia. Parum prodest differentem esse vestimentis sæcularibus et concordem vita. Non vestimentis et ordine solum quis est sacerdos et monachus, sed vita. Heu quid dicam? Si pse ex magna abundantia tristitiae, homo multa loquitur. Ecce mundus uadique servet monachis et sacerdotibus; et tamen jam sunt rarissimi sacerdotes et monachi, quod vix de centum unus reperiatur bonus. Nulla certe in mundo tam crudelis bestia, quam malus sacerdos vel monachus: nam corrigi non patitur: nec veritatem unquam audire potest: et ut breviter dicam, omnes præeminet malitia. Sunt hi tales sacerdotes et monachi solum habitu et nomine, quorum vana est religio. Religio munda et immaculata apud Deum Patrem hæc est, visitare pupilos et viduas in tribulatione eorum: et immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Heu quantum in quibusdam spiritualibus habitu et nomine crevit cupiditas, imo ut verius dicam, causa hujus spiritualitatis est avaritia: qui certe sunt lupi rapaces in vestimentis ovium. Ubi sacerdos et monachus cupidus est, et sine misericordia, ab eodem plus quam a serpente fuge.

CAP. XXVIII. Sunt etiam nonnulli qui totum suum fructum existimant Ecclesias et monasteria miro modo et opere ex pauperum mercede ædificare: in quibus tanta viget cupiditas, ut terram sibi et omnia deflere putent. Ibi cor, ibi mens, ibi semper sua est cogitatio, ut aliena possint exsoliare marsupia. Hos tales Salvator increpans: *Vae vobis, inquit, qui ædificatis monumenta Prophetarum.* Ecce qui monasteria ædificant, Ecclesias miro artificio aptant: bonum vindicentur opus facere. Sed siquidem misericordiam pauperibus faciunt, bonum est. Vis ut opus tuum Deo placeat, fac ut de hoc pauperes gaudeant. Quod templum est Deo carius, quam homo? *Templum Dei vos estis,* inquit Apostolus. Cum pauperi manum tribuis, cum viro in suis necessitatibus subvenis: cum errantem ad viam rectam reducis, o quam admirabile et Deo gratum templum ædificasti? *Frange esurienti panem tuum: et egenos vagosque induc in domum tuam.* Nemo se excusans dicat: non habeo quod pauperi fratri tribuam. Si vestimentum vel aliquid ultra extremam possides necessitatem: et pauperi indigenti non subvenis, sur es et latro. Sumus, dilectissimi filii, in rebus temporalibus solum dispensatores, et non possessores. Si quid superfluum, quo frater egeat possidemus, furamur, imo peius quam qui furatur aliqua ex inopia et necessitate. Iste tantum ultra necessitatem retinet, quo centum viverent, qui fame pereunt. Ille uni furtum facit: iste tot, quot non condonat patientibus necessitatem. Diccs forte misericordia meum est: nam hoc dimiserunt mihi parentes. Quomodo tibi potuerunt dimittere quod suum non erat? Ast si suum erat, inquires. Unde habuerunt? quis dedit eis? quid in mundum venientes, apportaverunt? quid recederent secuso ferent? Certe quæ pauperum possidemus, in die iudicii coram oculis diuinæ justitiae vindictam

exclamabunt. Qui habet aures audiendi, audiat. Qui mihi non vult credere: heu quam graviter sentiet, cum divitiae suæ transierint in egestatem.

CAP. XXIX. Lex naturalis hoc præcipit: ut quod ab aliis desideramus, hoc aliis faciamus. Quid aliud lex vetus prædicat? Ac Evangelicam doctrinam peruncitare undique, quid aliud insinuat. Vere coram Deo judice erunt testimonia. Quid ergo dicam de his, qui solum lapides congregant, et muros erigunt in altitudinem: quorum est cor et cogitatio, ut humanis oculis opus appareat? Laudatur ædificium: et totam bic suam arbitrantur justitiam? Sunt etiam aliqui qui de rapinis et pauperum sudore oblationes et victimas Deo offerunt. Tales oblationes ante divinam clementiam non parum sunt abominabiles. Quis tam insipiens est, ut non intelligat quod talia ædificia non cedunt ad Dei gloriam, sed ad mundi pompam. Sed si quis diceret: Quid dicas? Nonne bonum est ædificare monasteria, unde honoretur Deus? Ad quod ego: Bonum est, dummodo pauperes violentiam non sint passi: nec interpellent Deum contra eos. Quomodo possum ædificare domum Deo placitam, vel sanctis ejus, ex illis pecuniis de quibus pauperes plorant? Qualis justitia potest esse munerare mortuos, et spoliare viventes? et de indigentia pauperum offere Deo? Certe si hæc placaret Deo justitia, foret socius violentiae. Et si hanc a nobis vellet oblationem, conscientius fieret in peccato. At si Deo displaceat, non potest placere Sanctis. Quia de re, filii dilectissimi, deponentes omnem malitiam, omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones: sieut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscere, ut in eo crescat in salutem: si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus.

CAP. XXX. Vere si non eritis sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Parvulus videns pulchram mulierem, non delectatur. Preciosam vestem intuens, non desiderat. In iracundia non perseverat: Iesus non recordatur, nec odit. Patrem sequitur: matrem non deserit. Et ideo nullus se regnum cœlorum cogitet attingere, nisi hanc parvuli innocentiam et simplicitatem imitare studeat: id est, castitatem habere, mundum spernere, fratrem diligere; patientiam servarem: patrem Christum sequi: et in gremio matris Ecclesie semper incumbere. Et exuite vos, dilectissimi, veterem hominem: ot induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Diabolus nihil in mundo possidet. Exsoliati ergo mundanis rebus momentaneis, et cito velut umbra labentibus, cum mundo pugnetis. Qui oneratus vestibus cum diabolo luctatur, citius ad terram dejicitur: quia unde tenetur, habet. Vis firmiter cum diabolo dimicare? Vestimenta projice ne succumbas. Terrena omnia sunt quasi quedam corporis indumenta. Qui nihil possidet, citius vincet. Arma vestra pugnaturis sint castitas, patientia, humilitas, et caritas. Hæc sunt arma adversus versutias diaboli, quibus si muniri fueritis, accingetis fortitudine lumbos vestros, et robustis brachium vestrum. Fortitudo et decor in-

dumentum vestrum erit: et cum eritis in prælio, ridebitis. Non timebitis a frigoribus nivis: et vere fundata erit domus vestra super firmam petram, quæ Christus est.

CAP. XXXI. Ensis diaboli, luxuria est. Heu quot illa interficit romphaea? Non est aliquod peccatum, quo toties diabolus victor existat. Fugite luxuriam: nam sicut virginitas hominem æquat Angelis, imo plus eum facit quam Angelum: ita luxuria hominem plus quam bestificat, et, ut ita dicam, multo pejorem bestia eum efficit. De nullo alio peccato legitur Deum dixisse, se punire fecisse hominem. Hæc hujusmodi facit opera: corpus debilitat, et quasi semper canore destruit, faunam denigrat, marsupia evancaat, furta instruit, homicidia causat, memoriam hebetat, cor aufert, oculos utriusque hominis cæcat, et præ cæteris peccatis iram Dei provocat. Ex radice gulæ oritur. Pro nullo alio reatu tam manifestam justitiam exercuit Deus sine misericordia, quam pro isto. Propter hoc namque peccatum legitur Deus mundo induxisse diluvium, Sodomam et Gomorram combussisse, et multos alias homines interemisse. Illoc rete diaboli: si quis hoc capit, non cito solvitur. In isto tamen gravi prælio, nemo potest vincere, nisi fugiat: nemo potest firmiter perdurare, nisi carnem domet. Qui vino utitur, ignem portat in gremio. *Nolite*, inquit Apostolus, *inebriari vino, in quo est luxuria*. Hoc prælium non sustinetur, nisi in abstinentia et jejunio. Vinum nocet, sed vultus centuplo magis mulierum. Mulier diaboli sagitta est, qua in luxuriam hominum cito trahitur. Nullus in hoc confudat vivens. Si sanctus es, nec tamen securus es. Mulier viri pretiosam animam rapit. Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus? Homo et mulier, ignis et palea. Diabolus nunquam insulare cessat, ut accendatur. Illius prælii nunquam flet Victor, nisi fugiens. Nunquam viro cum muliere sint longa colloquia. Sola simul loqui faciat necessitas. Vir mulieris cuncta spernat munuscula, et blanda verba, si non vult luxuriae capi laqueis. Tanta sit inter virum et mulierem rarietas, ut alter alterius nomen nesciat. Plurimi sanctissimi jam ceciderunt hoc vitio, propter nimiam securitatem. Timeatis, filii, si in aliis peccatis timendum est: in isto multo plus; sed vere dicam: Hodie sub spiritualitatis nomine, novum fit fornicationis genus a pluribus. Heu quid proferam? Hodie non verecundantur homines, qui nimo gloriantur, cum malefecerint. Aliqualis in mulieribus viget verecundia, quamquam parva: sed in viris ita hæc crevit malitia, ut ille putetur insipiens, qui hujusmodi doctus non est. Quid plura? Hæc sua est festivitas, hæc omnis prædicatio. Ob hoc frequentant Ecclesias, ut mulieres videant, et carum utantur colloquiis: quatenus inde luxuriae amplius crescat appetitus. Sed quid vir miser gloriariis in malitia ista? Forte quia potens es in iniuitate? Centuplo plus peccas, quam mulier. Mulier mollis, et tu fortè te existimas. Illa in domo sedet:

et tu vagando mille modis eam illaqueas, et aliquando eam cogis, ut vi faciat. Hæc cum facis, quia Deus tacet: tu cogitas, quod sit tibi similis. Sed veniet tempus quo arguet te, et statuet contra faciem tuam. Unde, filii, estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae, et pugnate viriliter cum antiquo serpente. Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris: et tunc viriliter agite, et confortetur cor vestrum: quoniam illi qui debellabant vos, timebunt: et in Deo facietis virtutem: et ipse ad nihilum deducet tribulantes vos.

CAP. XXXII. Prædilecti mei, diligite vos invicem. Non enim accepi hoc ab homine, sed a Salvatore. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, ut diligatis invicem*. In sola dilectione omnium virtutum bona consistunt. Sicut ex una radice multi exeunt rami: sic ex caritate omnes generantur virtutes. *Si linguis hominum, inquit Apostolus, loquerer et Angelorum, si omnem habuero Prophetiam, et novero mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum*. Qui veram habet caritatem, benignus est et patiens. Ille veram habet caritatem, qui non tantum proximos diligit per affectum cognationis et carnis, sicut ethnici et publicani faciunt, sed ita diligit inimicum, sicut amicum. In hoc uno potest homo agnoscere si manet in caritate, si ab eo diligitur, qui ei adversatur. Certe hic quamplurimum animadvertendum est. Sunt quamplurimi qui diligunt, sed male. In tantum enim aliquem diligunt, ut dilectionem Dei perdant. Qui aliquid supra Deum diligunt, Deo non sunt digni. In cunctis virtutibus requiritur temperantia. Virtus semper vult medium. Nimis diligere malum est, minus diligere malum est, sed ut jus exigit diligere, bonum est. Omnis dilectio quæ nocet vitanda est. Propter nimiam dilectionem aliqui in luxuriam ceciderunt; propter modicam, aliqui in invidiam devenerunt: multi orationes et Dei obsequia dimiserunt. Hoc quippe agit superfluous amor, ut quem diligit, semper videre vellet. Nimius et stultus est talis amor: ignorat siquidem justitiam et veritatem, ratione caret, modum nescit, neque aliud cogitare potest, quam quod diligit. Amor iste non accipit de impossibilitate solatium, neque ex difficultate remedium. Impossibile est hominem, qui tales habet amorem, Deo posse acceptabiles orationes facere, aut placere. Illic amor non est caritas, sed stultitia. Omnes nostros debemus diligere fratres, sicut nosmetipsos; ita tamen ut virtus non diligentur. Punire in malum, caritas est; plus meliorem diligere, justum est. Sic diligendi sunt homines, ut bonitas exaltetur, et vitium deturpetur. Vera caritas exigit, ut Deum diligamus ex toto corde, et ex tota mente, et ex totis viribus nostris, et ita singulariter, quod cum Deo nihil aliud diligamus, et proximum nostrum sicut nos. In istis duobus mandatis tota pendet lex, et Prophetæ. Quæ sine caritate est, sine Deo est: quia Deus caritas est, et caritas Deus est. Qui manet in caritate, in cœlo jam cœpit habitare. In cœlo nata est caritas omnium beatorum.

Ubi caritas vera est, ibi invidia nulla est, ibi ambitio nulla cognoscitur, nec murmuratio, nec detrectatio, nec irrisio, sed est omnibus una et eadem voluntas. Hoc scitote, fratres, quia si non habetis caritatem perfectam, sub diabolica potestate estis, nec ultra vobis-cum Deus habet, et qui sine Deo est, in inferno est.

CAP. XXXIII. Idcirco, prae dilectissimi mei filii, hortor vos dum tempus habetis, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis: gratia Dei data est omnibus, per mortem Filii ejus. Dum tempore isto brevissimo vivimus, seminemus, quod postmodum suo tempore metemus. Breves dies hominis sunt. Præciditur velut a texente vita vestra: tanquam sur, mors venit. Cum mortuus fuerit homo, non simul descendit cum eo gloria domus ejus. Divites in bonis quamvis minime, ducunt dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Opera cujuslibet sequuntur illum. Perrarum est, ut hominis, cuius semper mala fuit vita, bona sit mors. Sive malum, sive bonum, quod tempore isto fecerimus, illud idem post finem mortis inveniemus. Non exspectetis: quia tempus istud acceptabile est. Dum lucem habetis, non ambuletis in tenebris. Qui ambulat in tenebris nescit quo vadat. Lux vestra Christus est, quæ lucet in tenebris, et illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ut ergo filii lucis sitis, et tenebræ vos non comprehendant: ad ipsum accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et glorificatum: et ipsi tanquam lapides vivi superadhibentini: et in omnibus exhibeatis vosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagiis, in carcerebus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spíitu Sancto, in caritate non sicta, in verbo veritatis, in virtute Dei. Non sit inter vos mendacium. Omnis vir mendax, abominabilis est Deo. Est enim Deus veritas, et veritati obstat mendacium. Omne fugiat verbum otiosum; de quolibet enim verbo otioso et vano reddemus Deo rationem. Silentium dilige. Ubi est multiloquium, ibi frequenter mendacium: ubi mendacium est, ibi peccatum. Sermo indicat qualis est homo. In ore sacerdotis vel monachi, nullum unquam sit verbum, in quo non sonet Christi nomen: semper divinam ruminet legem. Etenim qui in lege Domini meditatur die ac nocte, non abiens in concilio impiorum, neque in via stans peccatorum, erit tanquam lignum plantatum seclus recursus aquarum, cuius folia non decident, sed dabit fructum in tempore suo: et omnia quæcumque fecerit, semper prosperabuntur. Certe nil tam nocet homini, quam mala societas. Talis enim efficitur homo, qualium societate fruatur. Nunquam cum agno lupus habitat. Vir certe castus luxuriosi societatem fugit. Plusquam impossibile puto, virtum diutius in bonis permanere operibus, qui malorum assidua conversatione uitur. Cum sancto, Psalmista vociferat, sanctus eris: et cum viro innocentie, innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Sicut enim

S. HIERONYMI I.

mala nocet conversatio, ita bona prodest. Nihil potest huic comparari thesauro. Qui bonam invenit societatem, vitam invenit, divitias affuit. Certe vere dicam: Perraro homo vel bonus, vel malus efficitur, nisi ob societatis causam. Pueri cor tanquam tabula, in qua nihil pictum est, fore dicitur. Illud ergo quod a societate recipit, usque ad senectam retinet, sive bonum sive malum sit. Raro cum juvēne juvenis habet. Nam ignis si apponatur igni, calorem non extinguit, sed enutrīt. Semper vir quem delectat sapientia, se majori ætate et sapientia socius existat. Alioquin si sibi simili societur, assidua societate, de stultitia in stultitiam dilabetur.

CAP. XXXIV. Ante omnia autem, filii mei, nolite jurare omnino, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, est, est: non, non. Cujus in ore frequens sonat juramentum, in ipso homine parva est Dei cognitio et dilectio. Si non est quod juro, Deum esse nego. Praeceptum enim Dei prohibet, dicens: Non assumatis nomen Dei in vanum. Orationibus instate continuis. Multum valet frequens oratio et devota. Oratio hominem a terra sublevat, ad cœlestia velit et facit hominem cum Deo loqui. Gratias ab eodem obtinet, dummodo sit devota et mixta lacrymis. Multum valet oratio frequens conspersa lacrymis ad promerendam divinam clementiam, ad exauditionis beneficium. Obtinuit Ezechias statim gratiam a Domino suis lacrymis et orationibus, ut mutaret sententiam quam sibi indixerat. Liberavit Dominus Susannam a judicio diræ mortis, propter orationem et lacrymas. Orationibus Eliæ cœlum dedidit pluviam, quod clausum fuerat tribus annis et sex mensibus. Si quo egitis, petatis a Domino orationibus et lacrymis in fide nil dubitantes. Quia qui fidem habet, ut granum sinapis, quicquid petierit siet statim illi. Idem Dominus est dives in omnibus: qui tunc erat et nunc est. Spes vestra, gaudium vestrum, cogitatio vestra, et omne desiderium vestrum sit semper Deus. Quoniam ex ipso, et in ipso, et per ipsum sunt omnia, in quo vivimus, per quem movemur et sumus, sine quo nihil penitus sumus.

CAP. XXXV. Jam, filii mei, non multa loquar vobiscum; venit enim hora, ad quam natus sum. Hac conditione hue veni, ut exirem. Nunquam natus fuisse, si mori non debuisse. Suo proprio non percit Dominus Filio: sed pro nobis omnibus fecit eum mori in crucis stipite, per cuius mortem mors nostra mortua est. Nemo enim nostrum sibi vivit, vel moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus, sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim vocatus Christus vivorum Dominus et mortuorum. Si enim Christus mortuus est (certe non est servus major Domino suo) idcirco et nos moriemur. Si enim resurrexit, habemus spem firmissimam quod et nos resurgenus. Et si Christus sic resurrexit, ut amplius non moreretur: certe et nos post resurrectionem nostram nunquam moriemur, sed semper cum ipso in gloria stabimus.

(Neuf.)

Cum enim mortuus fuit Christus, vetus homo noster simul mortuus est, ut destrueretur corpus peccati, et sleremus unum corpus cum illo. Idcirco si resurrexit Christus, et nos resurgemus cum illo : quia sumus membra ejus. Si autem et Christus non plus morietur, et nos similiter. Quo quidem, dilectissimi filii mei, si nunc morior, credo quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum : et rursum circumdabor hac pelle mea, et in ista propria carne mea videbo ipsum Salvatorem : quem visurus sum ego ipse qui nunc loquor, quem hic nunc cernitis morientem, et non certe alias loco mei : et isti proprii mei oculi, quibus vos video, conspecturi sunt. Unde, dilectissimi filii mei, videte quomodo caute ambuletis : non quasi insipientes, sed ut sapientes. Et nolite secundum carnem ambulare ; quia si secundum carnem ambuletis, moriemini. Sed spiritu ambulantes, et facta earnis mortificantes, nunc mecum exultate, cantate et psallite. Abjicite vestimenta luctus et tristitia : Spargite cinerem de capite vestro. Jubilate Deo, psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus, quoniam hucusque transvi per ignem et aquam, et ecce nunc inducit me in refrigerium. Introibo in dominum Domini, et redam vota mea de die in diem.

CAP. XXXVI. O quantum lucrum mihi est mori, quoniam vivere deinceps meum Christus erit. Ecce terrestris domus hujus habitationis dissolvitur, ut alia succedat non manufacta, habitatio aeterna in celis. Ecce mortale vestimentum exuor, ut aeternum induar. Hucusque peregrinatus sum : jam redeo ad patriam. Ecce bravium capio, pro quo in agone cucurri. Ecce portum atingo, quem tanto desideravi desiderio. Ecce de tenebris ad lucem, de periculis ad securitatem, de inopia ad divitias, de praedio ad victoriam, de tristitia ad gaudium, de temporali vita ad perpetuam, de foedere ad odorem suavissimum vehor. Ille excus sum, et illuminor : undique vulneratus, et sanor. Illic semper contristatus sum : et ecce jam letificor. Vere hic vivens mortuus sum, et jam vere vivificor. Vita mundi non vita, sed mors : vita fallax, vita onusta tristitia, imbecillis et umbratica, vita mendax. Nunc flores, et statim arescis, vita privans vita cui ines, vita fragilis, vita momentanea et caduca : quae quanto magis crescis, tanto magis decrescis. Cum plus procedis, plus ad mortem propinquas. O vita plena laqueis, quot in mundo homines illaqueas, quot per te jam sustinent tormenta infernalia ? Quam beatius qui tuas agnoscit fallacias, quam beatior qui de tuis non curat vanis blanditiis : quam beatissimus qui te bene privatus est ! Melior est negotiatio mortis argento et auro, primi et purissimi ejus fructus. O mors dulcis et jucunda. Non certe inors, quae vitam veram largiris, quae fugas febres et vulnera, fames extinguis et sitim. O mors justissima et pia bonis, et malis aspera : humilias superbum, divitem et potentem, et exaltas humilem. Per te pauperes satiantur cum avarum projicis. Tu malis das supplicium, et justis aeternum premium. Veni, soror

mea, sponsa mea, amica mea, dilecta mea, indica mihi quem diligit anima mea. Ostende mihi ubi pascat Dominus meus : ubi cubet Christus meus. Ne dimittas me amplius vagari per invium hujus incolatus mei. Exsurge gloria mea. Porridge mihi manum, trahe me post te. Apertum est cor meum, ut exsurgam, et post te currani in odore unguentorum tuorum, donec introduxeris me in cellaria domus Domini mei, ut exultem et gaudeam, cum apparebo ante faciem suam. Tunc cantabo et psalmum dicam Domino. Ecce tu pulchra es amica mea : jam noli morari amplius. Ecce omnes dies mei descerunt, et anni mei transierunt velut umbra. Convertere aliquantulum super me : quia te invenire exultavi, et in te delectatus sum omnibus diebus vita mea. Suscipe me, nam cum suscepisti Dominum meum, me salvasti, me vivificasti. Jam respice in me, salvum me fac, et libera me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum. Erue de carcere animam : et reduc eam per gratiam, quam operata fuisti suscipiendo Dominum meum, unde exsulnavi per culpam, quam perpetravit meus genitor Adam. Veniam per te in hortum dilecti mei, ut comedam fructum pomorum suorum.

CAP. XXXVII. Desecrerunt sicut fumus dies mei, et caro jam sicut foenum aruit. Ecce jam venit tempus miserendi mei, noli tardare, accelera ut eripias me, quia amore langueo. Per te bona mors, fructum recipimus bonorum quae facimus, cognoscimus premia quae speramus. Antequam venias, Deum ex parte cognoscimus : dum veneris, perfecte videbimus eum sicuti est. Nigra es, sed formosa, pulchra es et decora, favus distillans labia tua. Terribilis es, et quis resistet tibi ? Terribilis quidem apud reges terrae, aufers spiritum principum, notam facis humilibus virtutem tuam, tu constringis cornua peccatorum, et exaltas cornua justorum. Illuxerunt coruscationes tue orbi terrae, vidit et commota est terra. Aperi mihi, dulcis soror, et amica mea, januas vitæ, quas aperire milii promisiisti cum fuisti cum Domino meo, ut jam sit in pace locus meus, et habitatio mea in Sion. Exspolia me ista mortali tunica mea, quam fero, ut induam me vestimentis lactitiae. Anima mea liquefacta est, ut invenire possim dilectum meum, quem in mundo quæsivi, et non inveni. Invenerunt me in hac solitudine custodes, qui circuneunt civitatem, percusserunt me, et vulneraverunt me, et tulerunt pallium meum custodes murorum. Percussus sum et humiliatus sum a voce malorum et dolorum. Tota die reprobarant mihi inimici mei : loquentes adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdantes me, et expugnantes me gratis, posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. Ergo jam, bona mors, propera, confringe arcum, cornu, scutum, gladium et bellum. Si moraris, jam desicit paulisper spiritus meus propter multitudinem dolorum meorum : jam consolationes tue latifacent animam meam. Hodie vocem meam audiens noli obdurare cor tuum. Quando veniam et apparebo ante faciem Dei, ut inhabitem in domo sua in longitudinem dierum ? Fuerunt

michi in miseria hujus vitae lacrymæ panes die ac nocte, labores, contumelias, afflictiones, ærumnæ, fames, sitiæ, jejuna, vigilæ, tentationes, et pestilentiæ. Audi gemitus vinculati, solve colligationes meas. Aocipe filium hic famelicum in regione aliena, et reddet eum patri suo : suscipe ulceribus plenuin, et celoqua eum in sinum Abrahæ Patriarchæ. Fac me intrare in vineam Domini sabaoth, ut non stein hic otiosus. Suscipe me de manu iniquitatis, et deduc me in vitam æternam. Educ me de tenebris et umbra mortis. Disruippe vincula, solve compeditum, illumina cæcum, erige elisum, custodi advenam et pupillum. Sudenti in tenebris, et habitanti in regione umbrae mortis, ostende lumen tuum, illumina nunc me, ut nunquam amplius obdormiam in morte.

CAP. XXXVIII. Haec et his similia prosequente sanctissimo viro, omnium astantium crevit mœror et tristitia : nec quis nostrum poterat se a lacrymis continere, sed omnium una erat vox plangentium : quid sine te faciemus, pater? quo pergemus? Vineam istam ex Ægypto transtulisti et plantasti eam, ut quid avertis faciem tuam ab ea? In lumine vultus tui ambulabamus, gloria virtutis nostra tu eras. Ne quid sine te amplius faciemus? Tu pater, tu doctor et refugium, tu exemplar innocentie: utinam nobis tecum mori liceat! Jam ad nihilum devenimus, sicut oves erimus sine pastore, ad nihilum devenimus velut aqua decurrens: non erit qui consoleatur nos. Fient filii tui orphani, et famem patientur ut eanes, circumeuntes undique te non invenient. Ile quantum super nos cecidit ignis. Non te deinceps videbimus solem. Congregatio quid faciet fidelium sine te? Tu dispersio haëreticorum eras: tu intersector eorum gladio oris tui: tu enrum malleus et securis, conterens eorum dentes in ore ipsorum, molas leonum confringens, et deducens eos in puteum interclusus. Gaudebunt nunc, et exsaltabunt, et humiliabunt populum tuum, et haëreditatem tuam vexabunt. Capitabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt. Incendent igni sanctuarium Dei, et veritatem sibi lacerabunt.

CAP. XXXIX. Tunc ille motus his verbis, aliquantulum lacrymatus est, ut totus semper in Domino misericordiae visceribus affluebat: conversusque ad eos, hac eis flentibus voce respondit: Eia, boni milites Christi, confidatis in Domino, et in potentia virtutis ejus. Nolite timere, consequemini a Domino misericordiam, si sperabitis in eum. Est enim ipse pius et misericors, et nullum deserit sperantium in se. Quis confusus est in Domino et derelictus est? Si autem nunc vos derelinquo, Dominus nonne vos recipiet? Ipse enim legem vobis constituit in via sua, dirigit vos in semitam rectam, et non tradet vos in animas persequentium vos. Viriliter ergo agite, et confortetur cor vestrum, et sustinet Dominum. Est enim Deus in celo pius et misericors, qui suos mille modis scit juvare famulos. Non turbetur cor vestrum neque sorbit. Sperate in Domino, et effundite coram illo corda vestra, quia ipse adjutor erit vester. Si enim

abeo nunc, iterum me videbitis, et gaudebitis sicut. Quia non multos post dies quo ego vado, et vos poteritis venire: et ubi ego ero, et vos eritis in gaudio, quod nemo tollat a vobis. Memento, filii carissimi, quomodo post mortem Moysi Deus elegit Josue in ducem et protectorem populo suo: Et elevato Elia per turbinem currus igneo in cœlum, fecit Elioseum in populo esse Prophetam, in quo duplex requievit spiritus Eliae. Numquid nunc exinanita est manus Domini? An oblitus est Deus misericordia? Dominus erit pars haëreditatis vestrae et calicis vestri, et ipse restituere vobis haëreditatem vestram.

CAP. XL. Suscitabit namque ex vobis alium pastorem, cui dabit verbum evangelizandi: et ille ingredietur sine macula, et operabitur justitiam. Et rogo Deum meum, qui eduxit et reduxit me secundum voluntatem suam, ut si quis in me sit spiritus ad obediendum præceptis suis, quod in isto, quem vobis mittet, paracletum et pastorem fiat duplex. En Eusebium filium meum dilectissimum habebitis vobiscum, et ipsum tanquam me audietis. Ipse enim erit vobis in patrem, et vos ei tanquam filii obedietis in caritate, cum omni humilitate et mansuetudine, et cum omni patientia. Si quid vobis fuerit necessitatis, referetis ad eum. Obscro vos ut solliciti sitis servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus et unus spiritus sitis, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus est Deus et pater omnium Jesus Christus: cui soli in una simul viventes fraternitate placere cupiatis. Ergo ejus estote imitatores sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione, sicut et ipso dilexit vos, et tradidit semetipsum pro vobis, ut vos redimeret, et saceret vos sibi acceptabiles sectatores bonorum operum. Unicusque vestrum det ipse gratiam secundum mensuram donationis sue. Det vobis de rore Spiritus Sancti abunde, ut habeatis cor ad colendum eum. Adaperiat cor vestrum in lege sua, et in præceptis suis, ut cognoscatis eum, et faciatis ejus voluntatem, nec vos unquam deserat.

CAP. XLI. Tu autem, mi fili Eusebi, consurge, induere fortitudinem, semper subditus esto Domino, nec æmuleris eum, ut nequieras facias. Salus tua Deus in sempiternum erit, et justitia tua non deficiat: humilior sis omnibus: leva in cœlum oculos tuos, lex Dei semper sit in corde tuo. Noli timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuas. Si sperabis in Domino, assumes fortitudinem, et venient tibi pennæ ut aquilæ, et volabis, et non deficies. Universa legis Domini secure loqueris omnibus. Ne timeas a farie hominum, quia cum illis semper est Dominus cum quibus est veritas, descenditque cum illis in foveam, et in vinculis non dereliquit eos, sed a seductoribus tutatur eos, et est illis adjutor et protector in tempore tribulationis. Certe non facile timet mortem hanc, imo ut plus dico, odit hanc vitam, qui se bene agere cernit. Ecce constituo te super societatem istam, ut evellas, et destruas, et dissipas, et disperdas, et redifices, et plantes. Oportet

te enim esse irreprehensibilem. Potest male alios corrigeri, cui potest is quem corrigit dicere : Et tu similiter facis. Tibi amodo maior erit labor, sed manus præmium. Esto sobrius, prudens, et pudicus, hospitalis et doctor. Nemini violentiam facio, sed omnes æqualiter dilige : et tanto plus quanto meliores. Non sis persecutor, sed modestus, non litigiosus, nec cupidus. Tu autem prædicta opportune verbum Dei. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum. Acquire verba quæ prædictes orationibus. Valet enim hujusmodi prædicatio et doctrina ad illuminandum et arguendum, ad corripendum et erudiendum in justitia, ut perfectus sit audiens, et in omni bono opere instructus. Est enim Christus Jesus in cœlo sedens ad dexteram virtutis Dei, revelans mysteria, et doceans omnem scientiam. In omnibus, fili dilectissime, te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in omni sanctitate et bonitate. Nam capite paciente, totum debilitatur corpus. Ut ergo breviter te doceam : facies omnia bona, si timueris Deum.

CAP. XLII. Patri meo Reverendissimo Damaso Portuensi Episcopo scribens, facies mei memoriam, ut habeat me in orationibus suis, nec corrumpi dimittat opera, quæ tanto labore contexui, ab hominibus iniquis et dolosis, a quibus scipe expugnatus sum a juventute mea. Ecclesiam prudenter custodiat, sciens quoniam mali erigent se, illaqueantes animas simplicium, quos conatus sum educere in viam rectam, loquentes in ore suo, et gladium habentes in labiis suis. Quoniam obmutui et silui a bonis, et projectus sum in monumento dormiens. Spero enim in Domino quod benignus est, et non derelinquet fidèles suos. Gaudium enim habeo magnum et consolationem, præsumens de misericordia Domini, quod virum mirabilem et multe scientiæ et bonitatis Augustinum Hipponeensem Episcopum post me relinquo. Propter quem multam habeo fiduciam in Christo Jesu sustentandi fidem vestram. Cui de me scribens hoc ipsum rogato, ut tanquam fidelis pugnet miles, ne veniant (quod absit) mala genti nostræ. Theodosio Senatori, et omnibus in Christo fratribus me recommends.

CAP. XLIII. Finitis his verbis, vir sanctissimus jucunda voce versus ad fratres, inquit : Accedite huc ut tangam vos, filii mei, antequam a vobis recedam. Ad quem appropinquantibus illis, singulos brachiis, ut melius poterat, amplectens, cuilibet pacis osculum tribuit. Deinde vocem mediocriter elevans, vultu placido et jucundo, extensis in cœlum manibus, conversisque ad Dominum oculis, gaudii lacrymis inundantibus, dixit : Pie Jesu, virtus mea, refrigerium meum, susceptor meus et liberator meus, laus mea, in quem speravi, cui credidi, et quem dilexi : summa dulcedo, turris fortitudinis, et spes mea a juventute mea : voca me, dux vita meæ, et ego respondebo tibi : operi manuum tuarum, quod tu de limo terra creator omnium formasti, quod ossibus et nervis compiegisti, cui vitam et misericordiam moriens trististi, tue clementiæ porridge dexteram. Jube, Do-

mine, ne moreris : quia tempus est ut pulvis in pulverem revertatur, et spiritus redeat ad te Salvatorem, qui huc misisti illum. Aperi illi januas vite. Nam cum pro me in ligno crucis tanquam latro peperdisti, tu promisisti mihi, quod eum recipieres. Veni, dilecte mi, teneam te, nee dimittam te : introduc me in domum tuam. Tu susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum : solus mea et benedictio mea. Suscipe me, misericors Deus, secundum multitudinem miserationum tuarum. Nam latronem ad te currentem in cruce moriens suscepisti. Possideam te, beatitudo sempiterna. Cæcum juxta viam clamantem : Jesu fili David miserere mei, lumine tue visionis aeternæ illumina. O lux invisibilis, qua carent Tobias clamabat : *Quale mihi gaudium est cum in tenebris sedeo, et lumen cœli non video?* O lux sine qua non est veritas, non est discretio, non est sapientia neque bonitas : Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum. Tædet anima mea vita meæ, loquar in amaritudine animæ meæ, agrotus sum. Infirmitas est in paupertate vita meæ, et ossa mea sicut in fraxorio confixa sunt. Et ideo ad te, Domine, curro medicum. Santa me, Domine, et sancabor : salvum me fac, et salvus ero. Et quoniam in te confido non erubescam. At quis ego sum, piissime Deus, ut tam audacter loquar ad te ? Peccator sum, et in peccatis totus natus, et genitus et educatus, cadaver putridum, vas foetidum, esca verium.

CAP. XLIV. Ille mihi, Domine, parce mihi. Quo victoria si pugnando tecum me viceris, qui sum nimis quam stipula ante faciem venti ? Dimittit omnia peccata mea, et erige de stereore pruperem. Certe, Domine, si placet, dicam, non debes me ad te currentem fugere : quia tu es Deus meus. Caro tua de carne mea, et ossa tua de ossibus meis. Propter hoc namque non relinquens patris dexteram, adhæsiisti meæ humanitatî, factus Deus et homo, quod prius eras permanens in una eademque persona. Et hoc quare tam arduum et inopinabile perpetrasti, nisi ut confidenter ad te recurrerem quasi ad fratrem, et ut mihi tuani misericorditer condonares divinitatem ? Quapropter exsurgere et adjuva me, Domine : exsurgere, et ne repellas me in finem. Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita sitiens anima mea petit te fontem vivum, ut bauriat aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, ne sitiat amplius. Quando veniet et apparbit ante faciem tuam ? Domine mi, quando respiciens restitues animam meam ? a malefactis eorum, et a leonibus unicam meam ? Utinam appendenter peccata mea quibus iram merui, et calamitas, quam patior, in statuera : quasi arena maris gravior haec appareret. Unde et si amplius exspectes, tribulatiōnem et dolorem inveniam. Veni, gaudium spiritus mei, ut delecter in te. Revela mihi misericordiam tuam, latititia cordis mei, inveniam te, desiderium meum. Sicut servus præstolatur finem operis sui, sic et ego exspecto te. Intret postulatum mea in conspectu tuo, Domine, et fiat manus tua, ut salvum me faciat

Ecce virum qui descendens a Jericho, captus a latronibus vulneratus sum, semivivus relictus sum, tu, pie Samaritane, recipe me. Peccavi nimis in vita mea, et malum coram te feci. Non te cognovi, ingratus fui tot beneficiorum tuorum, non ut decebat, te laudavi. Forte multoties veritatem tacui. In corde meo cum pulsabas ad ostium cordis mei, piger fui, ut te reciperem reverenter. Corpus putridum quod velut umbra declinatur, nimio dilexi affectu. Verbis vanis os inquinavi: mens mea non semper fuit in testamento legis tuae. Non averti oculos meos, ut non aliquando videre vanitatem. Aures meas quandoque verbis inutilibus inquinavi. Manus meas ad proximi necessitatem multoties non extendi. Pedibus ad iniquitatem cucurri. Quid piura dicam? A planta pedis usque ad verticem capitis non est in me sanitas. Certe nisi in ligno crucis moriens me adjuvisses, digna erat habitare in inferno anima mea. Ego, pie Iesu, sum pars tanti pretii: pro me sudisti sanguinem tuum pretiosum: non me refates. Ego sum ovis quae erravi: require eam, bone pastor, et appone eam ovili tuo, ut justificeris in sermonibus tuis. Nam promisisti mihi, quod quemque hora peccator ingemuerit, salvus erit. Dolens factus sum, iniquitates meas ego cognosco, et delicta mea coram me sunt. Vere non sum dignus vocari filius tuus, quia peccavi in cœlum et coram te. Auditui meo dabis gaudium et laetitiam. Averte faciem tuam a peccatis meis. Dele iniquitates meas secundum magnam misericordiam tuam. Ne projicias me a facie tua. Non secundum peccata mea facias mihi, neque secundum iniquitates meas retribuas mihi. Sed adjuva me, Deus salutaris meus, et propter honorem nominis tui libera me. Benigne fac in bona voluntate tua, ut inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ, ut in sæculum sæculi cum habitantibus in ea laudem te. Surge, propera, sponse dilectissime animæ meæ, et noli considerare quod fusca et nigra est peccatis. Ostende illi faciem tuam. Sonet vox tua in auribus suis: vox tua dulcis, et facies tua decora. Ne avertas eam a me, et ne declines in hac hora a servo tuo. Ne tradas me in animas persequentium me: exspecto te, Domine. Credo videre bona Domini in terra viventium. Veni ergo, dilecte mi, egrediamur in agrum, videamus si floruit vinea. Converte planetum meum in gaudium mihi. Inclina ad me aurem tuam, acceler, ut de hac lacrymarum et misericordiarum valle eripias me.

CAP. XLV. Ille ubi vir sanctissimus continuatis lacrymis, et manibus in cœlum erectis dixit, parumper siluit. Deinde fratres intuens dixit: Præcipio vobis, filii mei dilectissimi, per virtutem et nomen Domini Jesu, ut corpus meum cum dissolutum fuerit, in terra juxta præsepe Domini nostri nudum sepeliat, ut illud serat secum rediens, quod veniens appor-tavit. Nudus inde egressus sum, nudus revertar illuc. Societur terra terræ: non licet terram sociari lapidibus. Appetit enim naturaliter suum simile quodlibet. Iterum rogo vos, ut Domini mei afferatis

corpus, quatenus in suo lumine videam lumen, ut firmans super me oculos suos det mihi intellectum et instruat me in via qua gradior. Tunc quidam frater ad locum accedens, sacratissimum corpus Jesu Christi obtulit. Quod ubi vir Domini videre potuit, nobis ei auxiliantibus, prostravit se in terram pronus, et voce et lacrymis quantum poterat clamans: Domine, quis ego sum, ut sim dignus quod subiectum meum intres? Meruit hoc peccator homo? Certe, Domine, non sum dignus. Numquid ego melior sum quam omnes patres mei? Tu noluisti Moysi uno ictu oculi te monstrare. Cur nunc tantum te humilias, ut patiaris ad hominem descendere publicanum et peccatorem? Et non solum cum illo manducare vis, sed te ipsum manducari ab illo jubes.

CAP. XLVI. Cumque prope illum esset sacerdos, erigens se vir glorus genibus flexis, eum cunctis tenentibus, magis lacrymis et suspiriis, et quamppluries perecutiens pectus suum dixit: Tu es Deus meus, et Dominus meus, qui pro me passus es, a forte alius? Certe tu es ille, qui cum Deus esses solus ante omnia tempora et sine principio genitus a Deo Patre æterna et ininvestigabili generatione, qui cum ipso Patre et Spiritu Sancto unus Deus es, permanens illud idem quod eras et es, intra unius puellæ corporis clausisti, factus homo sicut ego sum. Vere et Deus et homo es. Sic enim in virginali utero hominem suscepisti, quod nec sine homine Deus es, nec sine Deo homo: quamvis neque humanitas sit divinitas, nec divinitas humanitas. Non sunt confusæ nature, quamvis sit una et eadem in te persona. Nonne es caro et frater natus? Vere sic. Famem habuisti, sitiisti, flevisti, meas infirmitates habuisti ut ego. Sed tamen in te peccandi infirmitas et defectus non fuit ut in me, non enim peccare potuisti ut ego. In te fuit corporaliter et est omnis plenitudo gratiae, non enim data fuit tibi gratia ad mensuram. Tua enim anima statim cum unita inseparabiliter fuit divinitati, omnia perfecte scivit et potuit, quæ ipsa scit et potest divinitas. Quantum ad divinam naturam, quæ in te est, æterno Patri Deo æqualis es. Sed ob illam, quam pro nostra redemptione assumpsisti humanitatem, minor es: nec tamen ex eo aliquid incurris vituperium. Tu nempe es ille quem in Jordanis alveo baptizante Joanne, vox subito paterna cœlitus intonuit: *Hic (inquiens) est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Et Spiritus Sanctus in te, ut columba descendens, te unum esse cum Patre et eundem in substantia declaravit. Tu, bone Jesu, pro me crucis tam grande in tuo isto, quod præsens corno, corpore subisti supplicium, ut mortem, quam meis incurreram flagitiis, interimeres: animas antiquorum, quas dudum diabolica potestas miseras in infernibus mansionibus retinebat, recuperares, et totam humanam naturam, quæ corruerat in mortem perpetuam, tuo cum ipsa pacificato Patre ad vitam interminabilem, tuo quem pro ipsa fudisti pretioso sanguine, revocares. Cujus quidem vitæ, die resurgens tertia, de illo in quo mortuus jacuisti barathro.

CERTITUDINEM firmissimam comprobasti. Quo quidem nostra est solidata fides et aucta spes, ut sicut incorruptibilis et impassibilis et immortalis resurrexisti, ita similiter et nos resurgamus. Te certe, bone et pie Domine, post tuam mirabilem et singularem resurrectionem quadraginta expletis diebus, quibus experientia lucida indiciorum multiplicium, te ab inferis vivum resurrexisse declarasti, et ut nulla dubitationis oriretur ealigo, ad coelos cunctis cernentibus discipulis tua propria virtute ascendisti, mihique januas reserans paradisi, ad Dei Patris omnipotentis dexteram concedisti, ubi sine fine sedes.

CAP. XLVII. Tu insuper, bone Jesu, a Deo constitutus judex vorum et mortuorum, sicut in illa die ascendisti, ita in tremendo et horribili universalis judicii die descendes reddere singulis secundum opera quae fecerunt. Coram te certe tunc procident reges, omnis strata erit dominatio. Te tunc omnes timebunt, qui te nunc contemnunt. Quid tunc tibi infelices, qui nunc cum maleficerint gloriantur, dicent: qui te omnia scientem cernent, quibus nullum amplius erit remedium misericordia? Quid in conspectu potentis omnia, cernentis omnia, et solum quod justum est judicantis, facient miseri, qui totum suum in mundi vanitatibus et flagitiis amiserunt tempus, plus divitiis fallacibus, quam tibi insistentes, plus filios, et filias, et mundi gloriam momentaneam quam te diligentes: quid tunc facient cum tuum erga eos iratum cernent vultum, cum tam severam exspectabunt sententiam, cum eos de minimo quoque cogitamine et propria accusabit conscientia, et dæmonum caterva, et simul quilibet creatura, quam te Dcum offendendo offenderunt: cum videbunt statim cum fuerit sententia divulgata, se adepturos tormenta, quibus et corpus et anima simul cruciabantur cum diabolis sine fine, nullum inde in perpetuum refrigerium exspectantes? Væ vœ miseris, qui in isto tam brevi tempore vilissimis bonis temporalibus ebrili, quæ non solum inopiam non auferunt suis possessoribus, sed et ipsa suam faciunt indigentiam, negligentes in bellum rediguntur. Væ, vœ qui saltem tanto hoc timore peccare, et tuam provocare iracundiam non desinunt, si tuo nolunt amore, ut tenentur. Sed quomodo, pie Jesu, tu cuius tanta est magnificencia, ut nulla queat explicare creatura: quem cœli, mare, et omnia quæ ejus ambitu continentur, capere non possunt: qui idem totus ubique locorum præsens es, nec intus inclusus, nec extra exclusus: idem in celo ad Patris dexteram omnium supernorum civium beatitudo et gloria, qui tunc celsitudinis speciem contemplantur: idem in terra pugillo ipsam continens et concludens: idem in mari et in abyssis ad nutum regens omnia et conservans: idem in inferno potenter dominans, sub tanta panis brevitate contineris, non particulariter, sed integre et perfecte ac inseparabiliter.

CAP. XLVIII. O ineffabilis admiratio, o omnium novitatum novitas. Oculi in te vident albedinem, saporem sentit gustus, odorem olfactus, tactusque substitutatem reperit. Sed auditus cordi representat in te

illa non fore accidentia. Hinc certe per se sola existent accidentia sine subjecto: quia non, ut humanis videtur sensibus, panis es, sed Jesus Christus integer, sicut in celo ad Patris dexteram resides Deus et homo. Ave panis vita, qui de celo descendisti, dans te sumentibus digne vitam, non sicut manna quod in deserto nostris pluit patribus, de quo omnes qui manducaverunt mortui sunt. Certe qui te digne sumit, quamquam morte corporali anima a corpore separatur, non morietur in eternum: quia non illa separatio mors est, sed de morte ad vitam transitus. Unde qui te digne manducat in mundo, moriens tecum aeternae vivere incipit. O quam pretiosa mors illa est, antequam homines mortui sunt, postquam incipiunt vivere. Tu panis Angelorum, tua visione Angelos reficias et glorificas. Tu esca es animæ, non corporis: impinguans mentem, non ventrem. Qui in te non impinguatur in virtutibus, nimis aeger jacet in flagitiis. Tu te manducantem, ut condecat in te transmutas, ut tui participatione efficiatur Deus: nec tamen in illum transmularis, velut alia corporea facit esca. Sed vœ te indigne sumentibus. Certe ad sui peccata et reatum iterum te crucifigunt, non quod te dijudicet illa manducatio, quoniam impassibilis et immortalis omnino es.

CAP. XLIX. Ileu! domine mi, quid dicam? Qued bodie te sacerdotes comedunt in altari, ut carnes pecudum et volucrum, imo pejus. Nocte mulierum frangunt actu turpisimo, et te mane masticando comedunt. Ubi, Domine, latitas? dormis ne, an vigilas? Est tibi hoc acceptum sacrificium? Est haec oblatio quam eligis? Exaudis preces eorum de celo, et de sede majestatis tue? Vere si hoc velles sacrificium et libamen, mendax fieres et peccatorum socius. Certe, Domine, si vera sunt quæ per os loquutus es Prophetarum, si justis solum supplicationibus praestos: et si tibi placet aequitas, hoc tale est impediendum sacrificium ne sit, quanquam in se et natura sui sacrificium bonum sit, nec possit violari malis sacerdotibus: quia malitia non judicat sacrificium. Unde hujusmodi sacrificium sit ad sacerdotis prejudicium et damnationem, nec (a) pro quibus sit, prodest: imo (ut verissime dicam) qui vitam sacerdotis agnoscit, et eum pro se celebrare facit, sit in ejusdem peccato conscius, nec non et poenæ particeps. O magnum et inscrutabile mysterium. Panis accidentia franguntur per partes, et tamen in qualibet permanes particula totus et integer Christus sicut eras antea. O humanorum illusio sensuum. Franguntur illa quæ humanis sensibus in te videntur accidentia, et tamen nec frangeris, nec corrumperis. Te dentes videntur masticare veluti materiale panem, et tamen nunquam masticaris. O nobile convivium, in quo sub panis et vini specie, totus Christus Deus et homo sumitur, et ita totus in specie panis, et qualibet ejus particula, et in vini specie cum qualibet gutta, sicut in panis totius et vini

(a) Nedum ab Hieronymo, cujas summe Catholicam haec in re sentiam, cum alibi, tum in Dialogo contra Luciferianos exposuimus, sed et ab ipsa hoc abhorret Christiana fide, nisi cui videatur posse benignius accipi.

specie simul. Nam totus perfectus et integer Christus, sub panis specie, et sub qualibet quantumcumque minima continetur particula, et idem totus in vini specie et in qualicunque gutta permanet. O esca sacratissima, quam vere comedens, Deus efficitur, juxta illud : *Ego dixi dii estis, et filii excelsi omnes.* Liberatur a malis, impletur bonis, et immortalis indubitanter efficitur. O sacrum peregrinationis nostrae viaticum, quo de hoc nequam saeculo pervenitur ad coelestis Jerusalem consortium. Patres nostri in deserto manna comedentes, non pervenerunt ad terram promissionis. Qui vero te comedit, in fortitudine tui ambulet usque ad montem Dei Oreb. O comedies delicatissima, in qua omnis saporis et odoris est suavitatis, omne delectamentum, omnis medicina, omnis sustentatio, et omnis requies a labore, nec non et omne quod desiderari potest. Tu certe vita es, qua omnis vivit creatura, et sine qua moritur. Tu es vita vitalis, dulcis, et amabilis, atque jucunda. Odoris tui suavitatis segnos recreat et debiles, quos tuus facit sapores salubres et fortissimos. Tu lux illa incomprehensibilis, quae omnem illuminas hominem venientem in hunc mundum.

CAP. L. Tua, mi Domine, est omnis potentia, tuum omne regnum, ante te curvabitur omne genu. Omnia quocunque vis, facis in celo, et in terra, et in mari, et abyssis. Tu nihil est quod possit resistere voluntati. In te, et ex te, et per te sunt omnia, et sine te nihil. Eia ergo fidelis anima gaude, epulare, ne moreris his pasci deliciis, ne pigriteris hoc frui convivio, in quo non carnes hircorum aut taurorum, ut olim in lege, sed Salvatoris tui corpus sumendum proponitur. O signum dilectionis inopinabilis, ut idem sit dator quod (*a*) datur, et donator idem sit quod ipsum donum. Quam magna dulcedo tua, Domine, quam abscondisti timentibus te, et perfecisti eam sperantibus in te. O ferculum excellentissimum, venerandum, colendum, adorandum, glorificandum, et amplectendum, omnibus extollendum laudibus, exaltandum cunctis praeconis, firmiter in cordis visceribus retinendum, et perpetuis temporibus alligandum animo. Cecidit homo per cibum ligni vetiti ad miseriam, per te relevatur ad eternam gloriam. Tu certo in rectis et eruditis habitas cogitationibus. Tu miserrimum, arrogantem, et superbum detestarisi divitem, cum dimittis inanem et vacuum, ac de te famelicum. Tu pauperem justum, pium et humilem, omnibus eum implens divitiis, tuum domus ubertate satias. In te et per te est rectum judicium et æquitas, tecum prudentia, et fortitudo, et omnis victoria. Per te sancti regnant in coelestibus. Per te doctores predicant. Per te justus viriliter contra hostes dimicat. Tu superbum potentem deponis de sede exaltando humilem. Tecum sunt omnes divitiae et gloria. Tu diligentes diligis. Qui ad te puro corde vigilant, te inveniunt, quoniam cum simplicibus et rectis corde gradieris. Tu solus ante omne principium, omnium

(*a*) Lege cum antiqua Lugdunensi Editione, *datum*, non *datur*.

eras et finis et principium. Tu solus sine tempore externe a Deo Patre genius. Quam beati qui te diligunt, qui aliud quam te non desiderant, qui de te assidue cogitant, qui te digne comedunt, qui tecum manentes omnes vias tuas omni tempore custodiunt. Certe qui te inveniunt, inveniunt vitam, quoniam et hauriunt vitam interminabilem. O esca mirabilis ac stupenda, delectabilis ac jucunda, tutissima ac super omnia peroptanda! In qua tot sunt innovata signa, et miracula immutata. In qua omne habetur delectamentum, et ad omnium gratiarum proficimus incrementum. Quam singularis et inaudita tua liberalitas. Quam superabundantissima ac prodiga largitas, ut tui neminem exsortem facias, nisi ad te venire contumac. Si quis ergo parvulus est, securi ad te veniat, et te comedens fiat magnus, et relinquens semitas infantiae, per vias ambulabit prudentia. Si quis debilis est, ad te declinet, et protinus fiet fortis. Si quis infirmus, sanabitur. Si quis mortuus est, si audire te voluerit, vitam interminabilem apprehendet. Sed qui magnus est et fortis, nec hic te deserat: nam superabundanter in te inveniet quo pascatur. Nemo certe sine te potest vivere ad momentum.

CAP. LI. Tu solus vitam das omnibus creaturis. Idcirco defecit cor meum, et caro mea: *Deus cordis mei, et pars mea Deus in sæcula.* In te solum delectatur cor meum. In te exsultat anima mea. Tibi soli adhaerere cupit mens mea: quoniam qui elongant se a te, peribunt. Tu autem, Domine, ne longe facias auxilium tuum a me, sed tuam ad me inclina aurem misericordie. Te edat pauper, et inops, et satietur: et tu me vivens cor laudabit te. O lux invisibilis, inextinguibilis, et omnia vere illuminans, sedenti cæco huic secus viam miserere mihi, fili David, clamanti, visum tribue, queso, quo te videat. Propitius queso, Domine, huic esto peccatori, ut sis mihi in adjutorium et in locum refugii, ut salvum me facias. Et tunc si ambulem in medio umbrae mortis, non timelio mala: quoniam tu mecum es. Mortuus en, pie Jesu, jaceo, exsurge, et resuscita me, et constebo tibi. Æger et infirmus sum, cui nulla est amplius in carne sanitas: medicus es, sana me. Nudus affligor frigore: dives es, indue me. Fanie in hac solitudine pereo: cibus es, satia me: Sitio: salubre poculum es, inebria me. Infixus sum in limo profundo, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. *Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ.* Jam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Educ me de laqueo isto, protector meus, gubernator meus, firmamentum meum, refugium meum, dux meus, et rex meus, et Deus meus. In cuius commendatione manibus spiritum meum, quem in crucis stipite redemisti, cui vitam et misericordiam tribuisti. Respice, Domine, humilitatem meam, nec concludas me in manus inimici. Nodie tecum ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, ut inhabitem in domo tua, in longitudine dierum in sæculum sæculi.

CAP. LIII. His finitis, vir Domini gloriosum sacrum Domini Corpus suscipiens, ad terram supinus rediit.

Deinde manus in modum crucis supra pectus tenens, Simeonis Prophetæ vaticinium decantavit. Quo finito, subito cunctis qui aderant cernentibus, tanta in loco in quo jacebat divinitus lux effulgit, ut instar solis radii splendor quorumlibet vibraret oculos, ne possent morientem virum gloriosum aliqualiter intueri. Quia quicquid luce ad horam permanente, circumstantium quidem agmen angelicum ibidem viderunt undique discurrentium, ut sciatis in arundinato solem. Quidam vero Angelos non viderunt, sed vocem lapsum ecclitum audierunt sic dicentes: Veni, dilecte mi: tempus est enim, ut mercedem accipias pro laboribus, quos mei causa viriliter supportasti. Quidam nec viderunt Angelos, nec hanc audierunt vocem: sed tantum cum his a beato Hieronymo illa finita voce, haec audierunt verba: Ecce ad te venio, pie Jesu, suscipe animam quam tu recuperasti sanguine. Tunc subito illa lux disparuit, et illa anima sanctissima tanquam sidus omnibus virtutibus radians, carnis resoluta cœno, cœlorum regna adiit gloriosa. In quibus jam certe tanquam luminare conspicuum renitet, et splendore beatitudinis, et multorum coruscatione prodigiorum. Quoniam non potest abscondi civitas supra montem posita. Nec voluit Deus, ut in morte ipsius lateret sanctitas, cuius vita sanctitatis causa fuerat, et salutis totius Ecclesiae militantis. Tantus denique illa recedente sanctissima anima odor subsequutus est per dies non modicos, ut nulla forte vetustatis recordetur actas. Sed certe dignum erat, ut illius merita, odoris præcipue clarerent indicio, qui ad unitatem fidei intemeratae membra scœtida suorum verborum odore evocaverat. Hora namque, carissimi Patres et Domini, hujus transitus gloriose diei erat ultima. In qua quidem, ut sui athlete pius Dominus gloriam demonstraret, et omnibus qui in Ecclesiae domo habitant proferret clarum lumen: hoc modo Cyrillo Episcopo transitum gloriosi Hieronymi ipse Dominus revelavit.

CAP. LIII. Cumque dicta jam hora Cyrus Episcopus devotis in sua cellula orationibus inharreret, sursum in spiritu raptus, velut in extasi factus, subito quoddam a monasterio, a quo vir sanctissimus migraverat, usque ad cœlum, mirabile et speciosissimum vidit iter. Cujus tanta erat pulchritudo et admiratio, ut (sicut eodem postmodum testante cognovimus) stupore velut amens effectus, hic illucque admirans, sui paulisper credebat oblivisci. In hac siquidem mensis positus anxiate, elevavit oculos: et ecce Angelorum maxima a monasterio societas veniebat, alternatim melodiarum et mellifluorum cantum vocibus concinnum, quorum videlvantur vocibus cœlum et terra, et omnia quæ continentur eorum ambitu, undique resonare. Ferebant etiam singuli Angelorum singulos manibus accensos cereos, quorum claritas solis repellebat lumen. Sed quid additur admirationi admiratio? Ad cœlos vertens Cyrus oculos, non minorem Angelorum cernit numerum, modo simili istis obviam venientium: qui

rei hujus anxius exspectans eventum, interrogasset quidem quid hoc esset: sed ita cum stupor oppresserat, quod quid diceret, nesciebat. Ast illo diutius exspectante, gloriosam vidi Hieronymi animam præ cunctis qui præbant Angelis, et sequebantur, mira decoratam pulchritudine veniente. Ad cujus erat dexteram Salvator, cum illa pariter veniendo. Quæ quidem in loco, quo Cyrus degebat gradum figens et stans, ei taliter est loquuta: Agnoscis ne me? Ad quam ille: Minime quidem. Quis enim es, qui tanto exercitio honore emines? At illa: De Hieronymo unquam fuit aliqua tibi cognitio? At ille: Certe quem nominas, singulari affectu diligo caritatis. Sed queso ille es? Et illa, ejus sum anima, quæ gloriam iam obtineo quam sperabam. Ad meos pergit filios, et quæ vidisti nuntia, ut et a luctu desinat, et meo statui congaudeant quem elegi. Quibus omnibus finitis, omnis illa beata visio ab ejus evanuit oculis, et fuit in semet reversus protinus Cyrus ineffabiliter gaudio perabundans: ita tamen quod per totam noctem illam non se potuit a lacrymis præ mentis letitia continere.

CAP. LIV. Quam ergo mirabilis est Dominus in Sanctis suis: mirabilis in maiestate, faciens prodigia. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit eum, notam faciens in populis virtutem ejus. O divini amoris immensitas, divinae largitatis affluentia. Quid enim isti suo potuit facere filio honoris et gratiae, et non fecit: cum tamen copiosa et in vita et in morte erga eum fuerit munificientia? Dedit enim ei Dominus claritatem æternam, et nomine æterno hereditavit illum: et fecit eum heredem gaudiorum supernorum, in quibus permanebit in sæcula. Quam singularis honor et admiranda gloria, excedens penes aliorum gloriam Sanctorum et honorem. Ubi non solum illam sanctissimam animam omnes cœlestes comitantur cohortes: sed etiam ipse proprius Salvator. Nec enim sola in cœlo fulget insignis dignitatum illa beata anima: sed etiam corpus suum non cessat in terris radiare miraculis. Ad cujus narrationem congruum est redire. Defuncto namque (ut dictum est) viro sanctissimo hora Completorii, corpus illud tantis fragrans aromatis custodientes, totam illam insomnem noctem ducentes circa eum in magnis, siquidem pro damno quod cunctis evenerat, fletibus: et pro sua quam jam obtinuerat gloria, gaudiis vigilavimus. Mane autem facto, divinis peractis (ut concedebat) mysteriis, debitisque obsequiis honore debito consummatis, in Bethlehem iuxta præsepe, in quo pro nobis Christus de intemerata ibidem natus virginie infans vagiit, corpus illud sacratissimum sacei coopertum linteo, in terram (ut ordinaverat) sepelivimus. Quantis autem ipso die et etiam ad præsens miraculis gloriiosis mirificavit Dominus filium suum sanctum Hieronymum, certe non foret enarrare sufficiens lingua carnis. Sed tamen aliqua de multis (ne noster nimis prolongetur sermo) referam.

CAP. LV. Quidam a nativitate cæcus, in ipso sepulturæ die, videndi beneficium corpus tangens san-

etum, obtinuit. Cuidam etiam juveni surdo et muto sanctissimum corpus deosculanti, soluto auris et lingue ligamine, et loquendi et audiendi gratia est concessa. Et certe dignum erat, ut qui cæcitatibus veræ lucis, quæ Christus est, tenebris obsecratos, suis sanctissimis doctrinis et exemplis illuminaverat, surdis quoque et mutis in divinis operibus veram exercuerat medelam, ut et divina inteligerent documenta, et catholicæ fidei consenserent rationes, quas spernebant in die sui obitus gloriosi, et cæcis lumen tribueret corporale, et surdis ac mutis concederet sanitatem. Quamplurimi (ut asserunt qui viderunt) a nefandis spiritibus obumbrati, in loco quo sanctum quiescit corpus, clamantibus diris vocibus dæmonibus: Sancte Hieronyme, cur nos tam graviter insequeris? tu nostrum semper flagellum fuisti, et vivus et nunc mortuus, per eum sunt mirabiliter liberati. Hæreticus quidam dum prædictum beatum Hieronymum blasphemaret, et ejus fore dignum corpus incendio diceret, ultione divina ad aliorum hæreticorum formidinem, in ligni speciem est mutatus. Et subito cunctis qui aderant videntibus, ignis cælitus eum invasit, ac eum taliter combussit, quod totus in cinerem est conversus. Ad hæc magna hæreticorum multitudo, cum tantam suæ sanctitatis adverterent experientiam, et ad veritatem sacrae fidei tantis et tot apertis signorum indiciis tanquam quibusdam clamantibus præconibus vocarentur, ad ipsius sacratissimæ et intemeratae fidei lumen redierunt.

CAP. LVI. Quid plura dicam? Certe in generatione et generationem vix annuntiarem quæ per illum Deus ostendere voluit, ut magnificaret eum et colendum exhiberet universis. Quam magnus certe est iste tot faciens mirabilia, cui certe non est similis secundum opera sua. Magna magnalia de hoc per mundum resonant universum: sui gloriosi exilit triumphi fama in omnem terram, et in extrema terrarum spatia rutilant sua lucida signa, jam tantorum miraculorum multitudine corroboratur intemerata fides. Quod enim infirmis integrum sanitatem concesserit peroptata, enarrare cederet in immensum. Et tempus et vita, et omnis humanus desiceret sensus, si vellet omnia indagare quæ operatus est in diebus nostris, quæ auribus audivimus, nec sunt occulta a filiis hominum. Lætetur itaque totus fidelium cœtus, et canticum lætitiae et exsultationis Deo concrepent alta voce, quod ex eis prosiliit stella micans, cuius fulgentis lucis radii, eos dirigunt ad cœlestem patriam adeundam. Istius certe vita sacratissima est omnibus disciplina. Mores sui sunt omnium fidelium instituta. Adsint hodie sacrae matri Ecclesiæ, et pro tanti filii recessu pœc lacrymæ, et pro tanta ejus gloria, inæstimabile gaudium. Liceat ergo instar pœc matris ei pias lamentationes impendere, cum tanto se cernit privatam filio, viduatam viro, destitutam pugile, et capitaneo vitis sum incisam palmitæ, quam in agro fidei plantavit et colluit. Non mihi, quæso, imputetur filio tanto orbato patre, si præ dolore damni tam inæstimabilis ea reseram quæ non decent. Sæpe namque nimia cordis

abundantia plura homo loquitur quam vellet. Quid heu, carissimi patres et domini, nunc vobis referam? Circumquaque prospiciens et pergens, ut si forte meum, quem dira mors abstulit patrem Hieronymum invenirem, et non invenio quem diligit anima mea, cuius amore langueo.

CAP. LVII. Tædet animam meam vitæ meæ, quoniam ablata est a me vita mea, et excussus sum sicut locusta, et exaruit virtus mea, et lumen oculorum meorum extinctum est. Quale amplius erit mibi gaudium in mundo, cum lumen meum videre non possim? obscuratus est enim sol meus, et luna non stat in ordine suo. Ovis cum lupis quid faciet, pastoris privata munimine? Quomodo viget arbor radice detrunca? Quid heu dira fecisti mors: cur patrem recipiens, filium tam mendicum et omnibus bonis exulcem dimisi? O mors crudelis, non illi sed mihi, et pene toti Ecclesiæ, quem surripuisti athletam? Cur non distulisti eum recipere? Quare aliquantulum non avertisti faciem tuam ab eo? Scis quid fecisti? Numquid non considerasti quem tam velociter a nobis surripuisti, quod non sit in mundo ei similis, in doctrina, in sanctitate? Hic certe princeps pacis, dux justitiae, doctor veritatis et æquitatis, armiger intermerita fidei, contra hæreticos bellator fortis, cuius sagitta nunquam abiit retrorsum, nec declinat clypeus ejus in bello, et ejus nunquam est aversa hasta. Incliti Christianorum plebis flete, quoniam cecidit dux vester. Vox in Rama sonet. Tanti filii recessum pie ploret Ecclesia. Jam circumdabunt eam canes multi, et concilium malignantium obsidebit eam: quoniam longe factus est ab ea auxiliator ejus. Jam ad suam non aspicit defensionem. Jam tribulatio proxima est, et non est qui adjuvet. Jam in sepulcro jacet protector solitus: non certe exsurget adversus malignantes in ea. Idcirco clama in cilicio et planetu, pia mater: induere viduitatis vestę tanto viduata filio. Heu vaticinabuntur pseudoprophetæ, et prophetabunt visiones mendaces, et fraudulentas divinationes, et sui cordis in nobis seductiones, et certe non erit qui resistat eis. Siccatus est enim fons vitæ, et vena disparuit aquarum viventium.

CAP. LVIII. Sed et tu quid dices, carissime pater Damase? Ubi quem plus diligebas quam te, Hieronymus? Ubi tui normam itineris? Consiliator, doctor et rector quo abiit tuus? Quando, queso, scribes ei: Sine tuo sum, Hieronyme carissime, consilio velut abscissum a corpore membrum? Scribe, scribe, quæso, ne pigriteris, ut si tua locorum distantia peroptata caro visione, saltem tua mihi adsit memoria frequens tuis assiduis litteris gratiosis. Teste Deo in nullo viventium, ut in te meæ spei firmavi anchoram. Plora igitur, plora, deducant oculi tui lacrymas per diem et noctem, quoniam defecit anchora tue spei. Aruit scribentis manus tanquam flos fœni: jam non tibi erit amplius memoria ejus. Vox certe sua dulcis et jucunda, quæ erat in fidelium auribus mel dulcissimum, siluit. Heu qualcm amisisti consiliatorem et adjutorem? Certe jam in multitudine consiliorum

tuorum defecisti. Non erit qui panem frangat tibi vitæ. Extincta est lucerna in medio Ecclesiæ micans, ut non nobis, sed sibi luceat : non mundo, sed celo splendeat. Quid ergo dicam? Cui conquerar? Unde mihi in hoc veniet auxilium, ut consoler? Certe, ut intueror, a Domino factum est istud, et ideo sibi dicam: Cur, bone Jesu, tam velociter a tua sposa, quam in cruce moriens despontasti, tantum abstulisti filium protectorem, et contra ejus hostes belligerum? Forte voluisti eum tecum esse. Certe, Domine, non co egebas, ut ipsa. Bene quidem ei subvenisti, sed nos orphanos reliquisti. Non conqueror, quod aliud quam justum et æquum feceris : quoniam certe jam ipse merebatur finem imponere hujus vitæ laboribus, et tecum esse. Sed doleo quod tantum incurrit damnum Ecclesia eo abeunte. Utinam eum redderes, ut tuam regeret, stabiliret, et defenderet Ecclesiam velut prius. Quid bone Domine, ejus deinceps facient filii, jacentes, esurientes, circumeuntes famelici civitatem ut canes, non habentes qui eis panem frangat? Sunt oves errantes non habentes pastorem, discipuli sine doctore, cæci sine ductore.

CAP. LIX. Heu pater pie Hieronyme, nostræ sustentationis baculus ubi es? Quid tuus faciet currus sine te, dulcis auriga? Ubi cubas, indica nobis. Cur es nunc terræ socius, qui in te nihil voluisti esse terrenum? Bethleem, Bethleem civitas Juda, quæ non minorem de principibus Ecclesiæ retines, quid fecisti? Redde nobis quem retines patrem. Sed et tu terra, quare audes retinere hominem non tuum, qui nihil gessitteren, nil carnale certe sua redoluit caro. Suspende et tu, piissime Theodosi, tua in salicibus organa. Non pius cesseret fletus, cum tui dilecti Hieronymi recordaris quem amisisti. Tanta denique tibi insit doloris affectio, quanta exstitit dilectio: tanta sit lamentatio, quantum damnum. Sed quæ posset mortalium explicare lingua, quanta eo superstite aderat toti Ecclesiæ utilitas, quanta Christianorum singulis salubritas, quantum certamen, quantaque hereticis destructio ac dispersio? Illic certe omnibus Christicolis amabilis erat, et decorus in vita sua, et ideo ejus recessu singulis flere licet, nec est qui se abscondere vel excusare possit. Ne igitur noster nimis protrahatur sermo, ut breviter concludam quæ pro nostro danno ad dolorem attinent, ut quæ ex illo proverebat omnibus utilitas et exultatio, explicari non potest, ita dolorum est lamentatio. Cesset igitur dolor, abeat tristitia, quibus tamen attingere non possumus quæ velleamus, quæ non solum nullum remedium adhibet dolori, sed auget. Si patrem nostrum diligimus, de ejus lætitia gaudeamus. Non vere diligit, qui suam tantum utilitatem diligit. Idcirco et si pro ea quæ nobis evenit iniuritate dolemus: et pro eis quæ recepit gaudiis collætemur. Adsit ergo hodie nobis causa magnæ lætitiae. Cantet quilibet nostrum novum Domino canticum. Sonoris jubileat vocibus mater Ecclesia. In hymnis et confessionibus plaudat bodie plebs Catholica. Undique jucundetur Christiana concio.

CAP. LX. Hodie certe obtinuit Hieronymus quod tanto æstuabat desiderio. Hodie devictis hostibus, securum obtinuit triumphum. Certe omnibus expletis laboribus, requiem possidet sine fine. Jam non esuriet neque sitiens amplius, neque cadet super illum sol, neque ullus æstus. Ablata est ab oculis ejus omnis lacryma: abiit enim luctus. Jam certe sibi dolor deinceps non erit: jam certe mercedem habet, pro qua toto vitæ suæ tempore laboravit. Consolemur ergo, demus magnificentiam Deo nostro, quoniam Dei perfecta sunt opera, et omnes viae ejus judicia. Consitemur Domino, et collaudemus Deum Salvatorem nostrum, quoniam non dereliquit Sanctum summum adjutorio in tribulationibus, quæ in agone hujus vitæ miserrimæ circumdederunt illum; sed adjutor et protector suus factus, liberavit corpus suum a perditione, a laqueo linguae iniquæ, et a labili operantium mendacium, et eum sublimiter collocavit infra Patris mansiones, ubi omne est gaudium, omnis suavitatis, omne quod desiderari potest. Ubi gloriosa et felix est refectione animarum post labores et ærumnas, ubi dulcis solemnitas Angelorum: ubi una societas et caritas omnium civium supernorum. Ibi certe neminem timor aut dolor concutit. Ibi nulla penitus agnoscitur augustria, tribulatio aut diversitas. Nulla ibi infirmitas nominatur. Nemo enim fraudatur suo desiderio. Procul ibi distat mors. Nulla ibi prorsus praesentis gloriae exspectatur minoratio, sed augmentum, scilicet cum omnium universalis erit resurrectio mortuorum: ibi tunc corpus cuiuslibet beatorum simul cum anima, prædictam gloriam, quam nunc sola possidet anima, fine interminabili possidebit.

CAP. LXI. Quis autem Angelorum vel hominum, quanta sit minor particula gaudiorum et gloriæ quæ ibi sunt, esset sufficiens enarrare? Quis esset intellectus ad hæc intelligendum idoneus, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt? Certe si hæc quanta sint gaudia considerentur, terrena omnia viliora omni stercore apparebunt. Si hæc temporalis vita illi comparetur, hanc quilibet hominum extinguere quam citius poterit, ardescet, ut illius capax efficiatur. Hæc vita caduca et momentanea, respectu illius mors potius est dicenda quam vita. Omnis mundi fallax et vana lætitia, pondus amarissimum et gravis sarcina est. Hanc quippe sarcinam deponens Hieronymus sacratissimus, optimam illam elegit partem, quæ ab eo nullo tempore auseparetur. Rogo, gaudete et exsultate, cantate et psalmitte, quia pater noster gloriosus navim plenam cœlestibus divitiis æternisque mercibus jam concupito in littore collocavit, anchoram spei tranquilla jam in statione firmavit (*Ex Homil. S. Maximi secunda de S. Eusebio*). Jam certe bravium obtinet, pro quo in agone hujus sæculi ab omnibus se illicitis abstinentio cucurrit. Jam victor de suis hostibus triumphavit, cum quibus scuto amoris Domini munitus viriliter dimicavit. Jam denarium accepit, pro quo tanto labore in vinea sanctæ Ecclesiæ laboravit. Jam talentum Domino reddidit duplicatum, pro cuius mercede

in gaudium Domini meruit introire. Propter hæc gaudens gaudebo, et cantabo dilecto patri meo canticum novum, ut sit laus ejus in Ecclesia sanctorum. Ecce dilectus pater meus, candidus, speciosissimus, electus ex millibus, in quo nulla est macula, pascitur inter lilia in vinea Domini sabaoth. Ecce flos campi, et rosa nimio fragrans odore, de horto nuper Ecclesie, in viridarium est Domini transplantatus. Ecce cypressus ad coeli altitudinem se extollit. Ad insulas longe divulgetur nomen suum, ut sit in æternum ejus memoria in benedictione.

CAP. LXII. Exsultate igitur, carissimi patres et domini, lætamini et laudate: quia decet laudare Dominum, qui mirabilem se in suis declarat Sanctis. Lætetur totus orbis. Erubescant fallaces hæretici, et jam se noscant ad nihilum devenisse. Certe non est

morts, ut existimant sui hostes, sed certe vix regnat in terra viventium: jam certe ejus resulget claritas per æterna palatia: jam veteribus depositis armis fragilibus, nova induit ac perpetua. Hodie un-dique facta sit in populo Christiano lætitia. Exsultet præcipue sacra mater Ecclesia, cujus hodie gloriosus filius et cultor, amator et propugnator præcipius, omnibus extirpatis hæreticis dogmatibus, cum suis fallacibus auctoribus de agro fidei Catholicæ, et doctrinis sacratissimis et præfulgidis signis ac prodigiis, ut sol reluet inter agmina Beatorum. Vale igitur Hieronyme gloriose, nostri semper faciens apud Deum memoriam, ut tua valeamus piissima interces-sione, et in præsenti ab omnibus protegi nocivis, et in futuro, gaudia (que jam tu possides) adipisci.

ADMONITIO

DE SUBSEQUENTIBUS DUABUS EPISTOLIS.

Habentur et inter supposititia cum Cyrilli, tam Augustini apud quem isthac Lovaniensem Theologorum Cen-sura præfigitur: *Impostor indoctus fuit quisquis sequentes Epistolas de obitu Hieronymi confinxit sub nominibus S. Augustini ad Cyrilum Jerosolymorum Episcopum, et contra S. Cyrilli ad Augustinum. Num constat Cyrilum ante Hieronymum obiisse. Unde Hieronymus in libro de Viris Illustribus scribit, Cyrilus Jerosolymæ Episcopus, semper pulsus ab Ecclesia, et receptus: ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuit. Præterea hic falsus Cyrilus in suo rescripto cap. 4. Sabiniandum vocat hæsiarcham pestiferum, quia in Christo duas asserebat voluntates: additque Hieronymum Epistolam super hujus erroris destructione edidisse. Ex quo consequitur, hunc auctorem hæreticum fuisse, ac impostorem. Et hæc contra has Epistolas e multis pauca, sed præcipua, sufficient.*

AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI AD CYRILLUM JEROSOLYMITANUM EPISCOPUM, DE MAGNIFICENTIIS BEATI HIERONYMI.

Gloriosissimi Christianæ fidei athletæ, sanctæ matris Ecclesiae lapidis angularis, in quo admodum fir-mata consistit: nunc vero in cœlesti gloria sideris radiantis, olim Hieronymi presbyteri laudes, venerabilis pater Cyrille, silentumne putas, aut lingua balbutiensis pueri, ut virum pollutum labiis me locuturum fore reris? Cœli enarrant gloriam Dei, et omnia que fecit Dominus, eum in Sanctis suis laudant. Silere debet rationalis creatura a laude Dei, irrationabili non silente? Taceam, an loquar? cum si taceam lapidibus jubetur clamare. Certe loquar, non tacebo totis nisibus eximium Hieronymum laudare. Qui quanvis indignus et insufficiens laudator existam, cum non sit pulchra in ore peccatoris laus,

tamen ab ejus laudibus minime cessabo. Firmetur itaque manus nostra, et lingua nostra paleto non ad-bäreat, quoniam certe magnus est iste vir sanctissimus, mirabilis et metuendus super omnes qui in circuitu nostro sunt. Magnus certe in vita excellen-tissimæ sanctitate: magnus in sapientia ineffabilis profunditate, magnus in majoris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis in prodigiis insuetis. Metuendus ob-sibi a Domino traditam potestatem. Quam itaque magnus sit iste gloriosissimus Hieronymus in vita excellentissimæ sanctitate, quomodo patefaceret mea lingua, cum præcipue cunctorum non sufficerent mortalium linguæ, ut ejus excellentiam explicarent? Liceat ergo dici: alter hic Elias, alter hic Samuel, alter hic Joannes Baptista, vita excellentissimæ sanctitate. Elias et Joannes Eremitæ, magnis ciborum et vestium asperitatibus carnem maceraverunt. Non minoris vita Hieronymus gloriosissimus Eremita, idem per quadriennium in eremo, ferarum tantum socius perstitit. Quinquaginta annis (ut venerabilis Eusebii litteræ, quas pridie recepi, plenus fatebantur, et ut me certius tu idem nosti) vinum et siceram ali-qualiter non gustavit. Ab omni carnium, et etiam piscium esu, ita se abstinuit, quod vix ea nominare volebat. Coctum quidem non nisi in ultima ægritu-dine bis comedit. Cilicino sacco carnem veluti Æthiopis macerans, desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum aliud nisi terram nunquam scivit. Non nisi semel fructibus, aut herbarum foliis sive radicibus pastus in die: post vesperas se orationibus praebens, deinceps usque secundam noctis horam quotidie vi-gilabat. Postmodum vero somno fessus in terra dormiens, usque ad medium noctem quiescebat. Qua quidem continue surgens hora, lectionibus et Scripturis sanctissimis (quibus tota radiat Ecclesia uti lapidibus pretiosis) intentus, usque ad eus horam

pérdurabat. Ita levissima flebat peccata, ut quis eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die continue carnem diris verberibus flagellavit, ita ut ex ejus corpore rivuli sanguinis effluebant. Quin verbum otiosum aliquod ut pestem maximam fugiebat. Sibi otium nullum erat: semper aut sacris lectionibus, aut scribendo, aut docendo cunctos, exercitabatur. Quid plura loquar? Si Sanctorum singulorum perquirerem vitas, eo (ut puto) majorem neminem invenirem. Sed quia superius Samuelem nominavimus, fuisse hunc Samuelcm ostendamus. Hic certe ille Samuel, qui de vanis litterarum studiis verberibus evocatus, sacræ Scripturæ ministerio deputatur: in cuius vultus lumine divina gratia influente, utriusque Testamenti lumen vidimus: et in cuius brachii fortitudine hæreticorum pars maxima est dispersa. Hic certe gloria virtutis nostræ transferens utrumque Testamentum ex Hebræorum lingua in Græcam pariter et Latinam: disponensque ipsum posteris in æternum, declarans ænigmata et obscura dubia et nodosa, præparans officiorum seriem cunctis Ecclesiæ ministris, totam pene Ecclesiam adflicavit. Unde bene magnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate. Liberales autem scientias ita perfecte scivit, quod relatione omnium nullus sibi similis apparebat adhuc. De Scripturis vero sacris, uti multarum suarum Epistolarum, quas ad me direxit, experientia didici, æqualem sibi neminem unquam novimus. Hebraicorum, Græcorum, Chaldaeorum, Persarum, et Medorum, Arabicorum, et pene omnium nationum linguas et litteras, tanquam si fuisset in eisdem natus et educatus, scivit. Quid plura dicam? Quæ Hieronymus ignoravit in natura humana, nullus hominum unquam scivit. Non me ista, venerabilis pater, existimes dicere, ut patem te Hieronymi et vitam et virtutes pejus me scire, cum sibi socius extiteris multo tempore. Sed testor Deum, quoniam ob tam ineffabilis viri sanctitatem, si voluissem tacere, non potuisse. Conſtentur mirabilia et sanctitatem suam et ipsi eccl., in quibus magnus, majoris gloriæ quantitate, quam multi Sanctorum, habitat sine fine. Nulli itaque dubium est, et intra Patris mansiones ipsum unam ex majoribus et sublimioribus sedibus obtinere. Cum enim homo secundum opera præmetur, et iste perfectioris pene vitæ extiterit, clere patet ipsum unum de majoribus et sublimioribus cœlestis Jerusalem cibibus fore. Quod ut a nobis plenius et certius credatur in mundo, præ cunctis, quorum nostra recordatur actas, valde mirabilis apparet prodigiis insuetis et miraculis infinitis: quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis litteris declaravit. De ceteris vero prodigiis quæ mirabiliter sunt quotidie, ut continue intelligo relativis plurimorum, avidus peraudire, tibi ipsi, pater carissime, supplico, ut mihi in brevi volumine quæcumque poteris vera et utilia miracula collecta, quam cito facitas aderit, ejusdem Hieronymi sanctissimi devotione transmittere non deneges. Sed ut multa merita Hieronymi sanctissimi non lateant, quid erga me, divina annuente clementia, in ipso sui obi-

tus die acciderit, enarrabo. Eodem namque die et hora, qua exutus pretredinis et immunditiae carnis toga Hieronymus sanctissimus, vestimentum perpetuae immortalitatis, inæstimabilis lætitiae et glorie induit, dum Hippone in cellula mæ quiescens, avide cogitarem qualis inesset animabus Beatorum, qui cum Christo gaudent, gloriæ et latitiarum quantitas, cupiens inde ex hac materia brevem componere Tractatum, precibus compulsus nostri Severi, quondam venerabilis Martini Turonensis Episcopi discipuli, charta, calamo, ruginarique in manibus susceptis, brevem vellem scribere Epistolam sanctissimo Hieronymo destinandam: ut quicquid ex hoc sentiret, responderet (sciebam enim in tam difficulti quæstione a nullo viventium me posse doceri evidenter) cumque jam scribens salutationis exordium Hieronymio prænotarem, ineffabile subito lunen nostris invisum temporibus nostrisque minime linguis declarandum, cum ineffabili inauditaque odorum omnium fragranția, cellulam in qua stabam, intravit hora completorii. Quo a me viso, stupore admirationeque commotus, animi et membrorum virtutes repente amisi. Nesciebam enim tunc quod dextera mirabilis Dei exaltasset servum suum, notas faciens in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quod Deus antiquæ miserationis, servum suum fidem a carnis immunditiae dissolvisset, et tam sublimem ei in celo sedem præparasset. Nesciebam certe investigabiles vias Domini. Nesciebam thesauros infinitæ Dei sapientiæ et scientiæ: secreta et occulta Dei iudicia non agnoscebam; quoniam quos ruit, facit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire. Quos autem prædestinat, vocat, justificat, et beatificat, prout discernit convenire. Itaque quia talem oculi mei nunquam perspicerant lucem, talem olfactus meus odorem non senserat: tam novis, tam inauditis miris obstupebam. Inter haec autem meis in me perstrepentibus cogitationibus quid hoc esset, de luce haec dicens verba, vox emicuit: *Augustine, quid quæris?* Putasne brevi immittere vasculo mare totum, brevi includere pugillo terrarum orbem: *cælum firmare ne usitatos exerceat motus?* Quæ oculus nullus hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per sonum hausit, audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus intellexit, nec etiam cogitavit, existimas te posse intelligere? *Infinitæ rei quis erit finis?* Immensa, qua mensura metieris? Potius totum mare in arcißimo clauderetur vasculo: potius terrarum orbem parvulus teneret pugillus, potius cælum a motu continuo desisteret, quam gaudiorum et gloriæ quibus Beatorum animæ sine fine potiuntur, minorē intelligeres particulam, nisi, uti ego, experientia docereris. *Discurre adhuc brevis temporis spatium: impossibilia facere non coneris, donec tuus impleatur vitæ cursus.* Hic non quæras, quæ non alibi, nisi quo tam feliciter proprio, inveniri possunt. Hic satage talia exercere opera, ut postmodum ibi quæ aliqualiter hic intelligere cupis, totaliter in æternum habeas: inde qui intrant, nullatenus exeunt. Ad haec ego pavore stupens, admiratione tam invisa pene amens, omni-

quasi vigore carcens, his verbis aliqualem sumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas utinam mihi foret, qui tam felix es, tam glorus, honorifice ad illa properans gaudia: qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, non ambigere. At ille, inquit, *Nonen meum queris?* Hieronymi illius presbyteri, cui transmittendam Epistolam jam scribens cepisti, sum anima, quæ in hac hora in Bethleem Iuda carnis onere deposito, Christo, omniæ cœlesti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illustrata splendore, illo induita immortalitatis deaurato vestimento, circumambulæ omnium bonorum et gaudiorum varietate, terrenorum omnium triumphatrix, omni diademata coronata, et omni beatitudine et felicitate vallata, tam gloriose, tamque ineffabiliter pergo ad regna cœlorum, sine fine mansura. Jam nullum etenim deinceps exspecto gloriae defectum, sed augmentum, quando iterum jungar corpori glorificando, et non morituro, sed gloriam quam nunc sola habeo, cum illo habitura: in illa scilicet universæ rationis die. Tunc ego amplius animi in me collectis viribus præ gaudio a lacrymis non cessans, sic respondi: Utinam, virorum eximie, tui mereretur fieri pedissequus. Sed queso tui servuli quanquam vilissimi, quem dilexisti in mundo nimia caritatis affectione, recorderis: ut tuis interventionibus a peccatis emunder, tua gubernatione recto calle, inoffenso pede procedam, tuis defensionibus assiduis, ab inimicis mibi continue insidianibus protegar, tuoque sancto ductu salutis attingam portum. Placeret utinam voluntati tue aliqua mihi interroganti respondere. At illa: *Quod optas, dicio: me omni tue voluntati responsuram sciens.* Vellem (inquam) intelligere, utrum Beatorum animæ quedam velle possint, quæ obtinere nequeant. At illa: *Unum, Augustine, neveris, quod Sanctorum animæ ita in illa æterna gloria in Deo sunt solidatae et firmatae, quod nulla sibi inest alia voluntas, nisi Dei: quod nil velle aliud possunt, nisi quæ Deus vult: ideo quæ volunt, obtinere possunt.* Etenim quæcumque volunt, Deus et vult et adimpleat. Nemo quippe nostrum suis fraudatur desideriis: quia nil præter Deum aliquis nostrum optat. Quoniam vero semper, ut volumus, Deum habemus: nostra semper desideria sunt plenissime adimplæta. Longa quidem, pater carissime Cyrille, verborum texeretur series, si omnia quæ mihi gloriæ illa anima perscrutanti patefecit, scriberem in hac brevitatis Epistola. Spero enim quod Bethleem ad tantas reliquias visitandum veniam non post multos annorum circulos, ubi tunc quæ audivi, et in scriptis tradidi, videbo perspicaciter. Pluribus itaque horis illa gloriæssima anima ibidem mecum manens, Trinitatis sanctissimæ Unitatem, et Unitatis Trinitatem, Filii a Patre generationem, Spiritus Sancti a Patre et Filio processionem, angelicas hierarchias et ordines, et eorumdem beatorum spirituum mysteria, beatarum etiam animarum felicitates: et alia utilia et gravia humanis intellectibus, quam subtiliter, quam evidenter, quam mirabiliter mihi patefecerit avido, si omnium hominum linguis loquerer,

non explicarem sermonem. Deinde a meis oculis lux illa disparuit: sed multis postmodum diebus ineffabilis odorum suavitatis remansit: Quam mirabilis ergo iste est, faciens tot mirabilia, tot et tanta insueta hominibus prodigia? Ad ipsum ergo ore nostro clamemus, et exsultemus: demusque gloriam laudi ejus, quoniam certe dignus est omni laude, nec sumus sufficientes eum laudare. Introivit enim in dominum Domini candidus et pulcherrimus: ubi sine dubio de sublimioribus et præclarioribus glorie sedem obtinet. Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat, pluribus testibus quam uno censi, quod supradictus noster Severus, vir doctrina et sapientia pollens, cum tribus aliis in ipso die et hora obitus Hieronymi in Turonensi civitate viderit, meæ addere visioni: de quo quidem solummodo ipsem pridie ad me veniens, fuit testis. Volens itaque Deus, ut sublimis Hieronymi gloria mundum non lateret: veluti sanctitas sublimis, et pene cunctorum viventium excellentissima, non latebat, ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando a sanctitatis deviarent tramite, et ut etiam ali sibi tot et tanta elargiri cernentes præmia, illius sanctitatis et virtutis inhererent vestigiis, minuit enim laborem ponderis, præriorum spes: die et hora qua idem gloriosus Hieronymus feliciter exspiravit, elargiendam sibi gloriam, Severo et tribus aliis cum eo stantibus, taliter declaravit. Hora completorii die illo in domo sua Severus cum tribus viris Catholicis, quorum duo monasterii quondam venerabilis Martini erant monachi, in divinis legens locutionibus, in cœlo, in æthere, terraque cantuum suavissimorum, inauditorum, ineffabilium et incredibilium infinitas repente audivit voces, et organorum, tympanorum, et psalteriorum, et totius symphonie et instrumentorum sonos, quibus cœlum et terra et omnia (ut sibi videbatur) undique resonabant, quorum suavitatibus eorum animæ pene a corporibus exhalabant. Stupefacti illico omnes illi elevantes oculos, cœlum totum, æthera et omnia quæ eorum continentur ambitu, quadam viderunt luce septies solis luce præclariore clarescere: ex qua omnia odorum aromata erumperbant. Hæc illi tam miranda cernentes, Deum exorarunt precibus, ut eos cur talia fierent, non lateret. Quibus vox de cœlo veniens, ista dixi: *Nulla vos moveat admiratio: nil vobis videatur admirabile, si talia et videtis et auditis: hodie enim regum rex, et Dominus dominantium, Christus Dominus, exeuisti de hoc nequam sæculo, animæ gloriæssimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Iudaæ commorantis, totus festivus obviam venit: ut eam præ ceteris tanto honorificentius, tanto excellentius, et sublimius ad sua introducat regna, quan:o præ ceteris sublimioris et sanctioris vitæ meritis fulget.* Hodie omnium Angelorum ordines exsultantes et talibus vocibus alternatim concinantes, suum sociantur Dominum: *hodie omnium Patriarcharum et Prophetarum cœlus, hodie Apostolorum et Discipulorum chorus, hodie omnes sancti Martyres, hodie Confessores, hodie glorioza*

*Dei Genitrix sancte omnitibus comitata virginibus, hodie omnium Beatorum animæ latabundæ et festiva suo occurrit compatrioæ et civi. His auditis, vox siluit : sed tamen lux et cantus et odor per horam postmodum perdurantes cesaaverunt. Itaque liquido patet ipsum de sublimioribus et majoribus civibus fore, quo et magnus et mirabilis est, et meiunculus super pene omnes Sanctos ob sibi traditam potestatem. Nulli sit dubium, ita præ ceteris quæ vult, posse ipsum assequi : sicut præ ceteris sua voluntas divina magis cohereret. Nullos vero me tantæ audaciam putet, ut fatear ipsum Joanne Baptista, quo (testante ipso Salvatore) nullus major surrexit : Petro et Paulo, et ceteris duodecim Apostolorum, qui ab ipso Christo electi et sanctificati sunt, præstare gloria. Sed tamen et si prohibeat ratio ipsum illis majorem obtinere gloriam in cœli regno, aliquem audere dicere : tamen nullas video rationes, cur sit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vita sanctitate discors non fuerit : cum non sit personarum acceptor Deus, sed singulorum merita decernens, et reddens unicuique quod meruit. At si enīquam videatur minorēm Joanne et Apostolis Hieronymum gloriam obtinere, parum videatur minorem ipsum obtinere : cum, et si illius sanctitatis merita, illius laboris gravia, illius scripture et verissime Translationis utriusque Testamenti, Officiorumque ordinationis fructus, non solum presentibus, sed etiam futuris, perspicaciter cernat : paulominus fore nil ipsum ab eisdem in gloria discordem : ut verum testor Deum, puto judicabit. Porro ne aliquibus deridendi laqueum injicere videar, dum Joanni et Apostolis in sanctitate et gloria, æqualem esse Hieronymum sanctissimum fateor : unum quod expletis nondum diebus quatuor in visione vidi, enarrabo, ut veritas non lateat, et ne quis me has laudes retexere credat, vel amore carnali, quo homo a veritatis cognitione maxime deviat, vel vesanæ mentis imperitia, vel alia quacumque causa. Sed me hoc ambigant ab homine intellexisse minimè : sed per relationem quam Deus omnipotens, qui suos exaltat Sanctos, et exaltando magnificat. Quarta præente nocte, mibi avide cogitanti, quid ludis, quidve reverentia debet Hieronymo in brevi retexerem Epistola, demonstravit hoc modo : Dum itaque (ut dixi) disponens hanc Epistolam tibi scribere, cogitarem aptam laudis materiam invenire : hora adveniente noctis media, me somnus oppressit : et ecce maxima mihi affuit angelorum multitudo, inter quos fulgentes plus infinito sole duo erant viri ita similes et uniformes, ut nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre posset : nisi quod tria sera ferebat alter in capite, ex auro et lapidibus pretiosis : alter vero duo. Hi candidissimis indui collobiis, undique auro gemmisque contextis, tantæ erant pulchritudinis, ut non valeat quispiam imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, sub silentio paulisper steterunt. Deinde ille qui tria ferebat sera, his me verbis fuit allocutus : *Cogitas, Angu-**

*stine, quid debes laudis de Hieronymo in veritate proferre? Et certe diu cogitans, nondum nosci : sed huc ambo venimus, ut ejus tibi gloriam indicemus. Hic certe meus socius quem vides, Hieronymus ipse est, qui sicut æqualis mihi in vita sanctitate fuit, ita per omnia in gloria æqualis est. Et quæ possum, et ipse potest, et quæ volo, et ipse vult, et sicuti Deum video, et ipse ridet, et cognoscit, et intelligit, in quo omnis nostra, et Sanctorum omnium consistit glorie beatitudo. Nec habet maiorem vel minorem gloriam alter ab altero Sanctorum, nisi in quantum magis et minus divinam contemplatur speciem, sive cognoscit. Sertum vero tertium quod plus illo sero, aureola martyrii est, quo vitam finivi corporis. Qui ei si in mundo ob labores, penitencias, ærumnas, afflictiones, verbena, contumelias, et hominum opprobria et derisiones, et cetera valde graria, quæ ita pacifice pertutis, ita gaudenter propter Deum, ut in infirmitatibus exultaret, et verus martyr exsisteret, et præmia martyrii non amisit : tamen quia gladio vitam non finivit, aureolam, quæ in signum datur martyrii, non habet. Serta vero duo alia quæ habemus, aureole sunt, quæ solum virginibus et doctoribus dantur, ut ab aliis discernantur. Ad hæc (ut mihi videbatur) respondi : *Quis enim es, Domine mi?* Et ille : *Joannes, inquit, Baptista sum, qui huc ad te descendii, ut nuntiarem tibi Hieronymi gloriam : quatenus ipsam gentibus nunties.* Hoc enim noveris : quia honor et reverentia quæ singulis Sanctorum exhibetur, ceteris omnibus exhibetur : ne putes ut aliqua sit in cœlo invidia, ut in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum ceteris præesse potius vellet, quam subesse : ita in cœlo propter caritatem ineffabilem, qua se invicem diligunt beatæ animæ, quilibet Sanctorum ita alterius gloria gaudet, sicut sua. *Quinetiam vellet quisque major, ut quieque minor sibi esset æqualis et pene major :* quia ejus gloria esset sua : ita minor majoris gloria gaudet, sicuti si eam haberet : nec vellet eam habere, ut ille non haberet : *imo potius de sua, si fas esset, impartiret.* Unde gloria singulorum, est gloria cunctorum : et gloria cunctorum, est gloria singulorum. His dictis, societas omnis illa discessit. Et expurgatus ita a somno, tantos in me subito sensi caritatis ardores, quantos in me nunquam senseram. Nam deinceps haetenus nunquam aliqualis in me vel inuidiae, vel superbie, sive arroganter fuit appetitus vel cogitatio. Testis enim est Deus, qui omnia antequam fiant, novit, quod inde tantus in me exstitit caritatis fervor, quod plus alieno bono gaudeo, quam meo? plus affectu omnibus subesse, quam præesse. Hæc idcirco dixerim, non ut laudis acquiram famam, sed ut quis hæc non putet vana fuisse somnia, quibus sepe deluditur mens nostra. Sepe enim Deus abscondita et maxima per somnia reserat. Magnificemus ergo opera sua : quoniam perfecta sunt, nec est in eis iniquitas. Sanctum Domini Hieronymum, propter Deum, cum quo regnat secure, magnificemus : quoniam in vita sua magnifice fecit, in morte sua magnifica recepit. Quapropter magnus est in medio nostri : et sanctus et excelsus in vita excellentissimæ sanctitatem. Magnus*

sanctus et excelsus, in sapientia ineffabilis profunditate. Magnus sanctus et præexcelsus, in majoris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis et laudabilis et gloriatus in prodigiis in visis, inauditis et insuetis. Metuendus, colendus, et venerandus, ob sibi traditam a Domino potestatem, honorem, et gloriæ sempiternam. Magnificus ergo, obsecro, eum, nec laceamus : quoniam major est omni laude. Notas faciamus in populis gloriæ sue laudes. Non miretur homo si eum, quem Deus magnificavit et coluit, laudamus. Non hominem pigrat venerari, et colere quem Deus coluit et veneratus est. Non poterit quispiam Joanni et Apostolis in gloria et sanctitate æquando Hieronymum, Joanni et Apostolis exercere injuriam : quoniam illis præstare, et gloria et sanctitate si possent, optarent. Gloria enim et beatitudo ejus, eorum est gloriæ : et beatitudo eorum est sua. Honor, laus, et reverentia a nobis exhibita Hieronymo, eorum singulis exhibetur : et quæ illis sigillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Joannem Baptistam et Apostolos venerari, simul venerare ipsum : quoniam illis per omnia est æqualis. Secura igitur mente, omni depulsa formidine, Joannem Baptistam Hieronymo æqualem et non majorem : quoniam nullus major surrexit, omni devotione et reverentia fateamur : quem si minorem facimus, Joannis gloriæ derogamus : et magis injurias exercemus quam laudes. Hujus mei imperiti sermonis opus, quanquam insufficienter, quanquam vilissime, quanquam nihil, tamen devote et reverenter a nobis expletum, ad te, venerabilis pater, pure corde et magna animi devoti affectione dirigo : supplicans ut ingenjoli mei verbula, quæ de meæ imperitiae pauperie in laudes eximii Hieronymi obtuli, non deridendo, sed caritate debita æquanimiter tolerando legas. Et quæ minus debite dixi ad tanti viri laudes, et meæ imputes imperitiae, et Epistola brevitatè, et ejus laudum immensæ majestati. Quoniam certe si omnium mortaliū lingue solum ejus laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris, venerabilis pater, esto memor : ut dum in illo steteris loco, quo illud sacrum eximii Hieronymi cadaver quiescit, ejus me interventionibus recommendes : quoniam nullibi dubium est quod ea quæ optat, idem Hieronymus potest continuo obtinere. Non enim suo aliquiter defraudatur desiderio.

CYRILLI EPISCOPI JEROSOLYMITANI DE MIRACULIS HIERONYMI AD SANCTUM AUGUSTINUM EPISC. HIPPOPENSEM.

Merabili uiro, Episcoporum eximio, Augustino Hippoensi præauli, Cyrus Jerosolymitanus Pontifex, et omnium sacerdotum finis.

CAP. I. Illius sequi vestigia, cuius in terra sanctitas radiare non cessat, illius scilicet Hieronymi gloriosi, cuius memoria erit in benedictione in sæculum sæculi : qui quantus sit, et tu similiter bene nosti : ejus usus maxime colloquiis et doctrinis : de quo me velle disserere, cum sim reprobis in toto, et indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, ut alia tibi scribam de prodigiis hominibus

insuetis, quæ per illum in diebus nostris fecit Dominus, ut eum celebrem mundo faceret, et cunctis hominibus gloriosum : tuis confusis orationibus opus aggrediar, ut tua poscit devotione, et breviloquio perstringam de multis panca. Gloriosum hujus viri obitum, visionemque meam, necnon et mirifica tunc temporis peracta, te nosse non ambigo. Nam vir utique reverendus, et memorie oblivioni non dandus, Eusebius nobilis Cremonensis ejus discipulus, in quo magistri resulsi sanctitas et doctrina, cujus sapientiam, probitatem et excellentiam non ignoras : qui post biennium a nostræ mortalitatis miseria erupis, suum prædictissimum magistrum Hieronymum in coeli patriam est secutus, ut nobis indicant ejus crebra miracula, de quibus etiam inferius aliquiliter pertractabo : Reverendo Patri Damaso Portuensi Episcopo, et Theodosio Romanorum Senatori, ejus fratri Severo probissimo viro, Eustochio sanctissimæ mulieri, et tibi et multis aliis, quos singillatim nominari non eget, tunc temporis per suas litteras totius ejus obitus seriem intimavit. Unde amplius ea quæ nosti, reiterare esset superfluum, et dicendorum impedimentum. His ergo omissis, ad ejusdem quæ non cessant continue clarere miracula, noster se stylus veritatis : ut tua poscit devotione. Et primo ab Eusebio viro sanctissimo, ejusdem Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

CAP. II. Post obitum gloriissimi Hieronymi, quædam heresis inter Græcos, id est, secta surrexit, quæ ad Latinos usque devenit : quæ suis nefandis nitebatur rationibus probare, quod animæ Beatorum usque ad universalis judicii diem, in quo corum corporibus erant iterum conjungendæ, visione et cognitione divina, in qua tota consistit beatitudo Sanctorum, privabuntur : et damnatorum animæ similiter usque ad diem illum, nullis cruciabuntur poenæ. Quorum ratio talis erat : Sicut anima cum corpore meruit, vel peccavit : ita cum corpore præmia recipit, sive poenæ. Asserebant etiam illius sectæ nequissimi, nullum fore purgatori locum : in quo animæ quæ nondum de suis peccatis in mundo plenam egissent poenitentiam, purgarentur. Quia quidem secta pestifera crebrescente, tantus in nos dolor irruit, ut nos amplius pigeret vivere. Quocirca meis cunctis suffraganeis Episcopis, et aliis viris Catholicis convocatis, eis jejunia et orationes indixi : ut suam sic agitari fidem, divina non permitteret bonitas. Mira res, et forte huic similis nunquam visa. Tribus expletis diebus jejuniorum et orationum, subsequenti nocte gloriosus Hieronymus, suo prædictissimo filio Eusebio orationibus incumbenti manifeste apparet, benignaque cum allocutione confortans, ei dixit, In hac secta pestifera minime formidandum, cum sibi finis jam ponendus erat. Quem Eusebius nimio fulgentem splendore, ita ut eum œculus humanus aspicere non valeret, intulit, quæ de gravi somno evigilans, dulces per oculos fundens lacrymas, ita ut pene vocem formare non posset : quantum poterat, clamare coepit : Pater meus Hiero-

nymus es? Quare meam societatem spernis? Certe teneam te, nec dimittam: nec sine tuo quem dilexisti filio, gradieris. Ad quem glorirosus Hieronymus: Non te, fili dilectissime, deseram. Confortare, vicesimo namque die me sequeris, et simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisque fratribus nuntia, ut crastina die iusta presepe Domini, ubi meum quiescit corpus, omnes in unum convenient, tam Catholici, quam etiam illius sectae viri. Et tu trium hominum, qui in hac sunt urbe, hac nocte defuncti cadavera inkunata, in locum in quo meum est humatum corpus facies deportari: super quibus saccum quo utebar pones, et statim ritæ pristinæ redditi, hanc radicitus hæresim extirpabunt. Cui valedicens glorirosus Hieronymus, disparuit. Mane autem facto, ad me, qui Bethleem tunc eram, venerabilis Eusebius veniens, cuncta quæ viderat, enarravit. Quo immensas creatori gratias agens, et gloriose Hieronymo omnibus in prædicto loco, in quo pro nobis de intemerata Virgine Salvator natus est, et ubi etiam sacratissimum Hieronymi cadaver humatum est congregatis, prædictorum defunctionum cadavera deferri fecit. O mira erga homines Dei miseratione et dispensatio! Quot modis in se sperantes scit juvare: quantis et quot honoribus suos exaltat Santos! Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus deriso: credentibus quod foret exinanita manus Domini. Lætetur itaque, omnis fidelium cœtus: et Deo in voce exultationis psallant, quando suscipimus misericordiam in medio templi sui. Accedens namque vir venerabilis Eusebius ad singulorum cadavera: flexis genibus manibusque in cœlum extensis, cunctis audientibus sic oravit: Deus, cui nihil est impossibile, nihil grave invictæ fortitudinis et virtutis: qui facis mirabilia magna solus, et nullum in te sperantium spernis: nunc preces tuorum exaudi fidelium, et ut tua, quam dedisti, fides intemerata inviolataque per sæcula maneat, ac etiam ut horum error appareat, per merita et intercessiones glorirosi tui Hieronymi dilecti, introduc in hæc cadavera animas quas a te ipsis egredi voluisti. Qua quidem oratione finita, singula sacco quo supra carnem glorirosus Hieronymus utebatur tangens cadavera, protinus in ea vitæ spiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibusque vitæ signis ostensis, sunt perfecte resuscitati: et ceperunt beatum animarum gloriam, et peccatorum poenas, tam Purgatorii, quam Inferni clara voce omnibus intimare. Nam, ut mibi postmodum interroganti dixerunt, beatus Hieronymus eos conduxerat secum in Paradisum, Purgatorium, et Infernum, ut quæ ibi agebantur, patesceret universis. Sibi que dixerat quod ad corpora redirent, et de perpetratis peccatis ibi agebant poenitentiam: quia eo die et hora qua venerabilis Eusebius moriturus erat, et ipsi morituri erant: ac etiam si bene agerent poenitentiam, cum eo gloriam adepturi: quod et factum est, ut inferius declarabo. His igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium, quam etiam illius sectæ defensorum, qui ad grande concurrerant spectaculum, tam certum indicium et veritatis experimentum: necnon beati

Hieronymi merita egregia cernentes, magnis vocibus immensas gratias referunt creatori, qui suos in se sperantes non deserit. Et sic, Augustine carissime, pius Dominus naviculam suæ fidei sacratissimæ, in hujus mundi mari eructantibus malorum hominum fluctibus agitari permittit, sed minime naufragari. Quo quidem forti queso esto animo: viriliter age: non fornides contra fidei persecutores magnanimus dimicare, sub umbra alarum tam pii patris: qui suorum fidelium preces inefficaces non sinit, dummodo tota spe et puro siant animo. Non enim nostræ nequeunt exaudiri preces, nisi cum in Deo nostra non perfecte spes consistit: vel quia petimus non petendā. Ad ipsum ergo Dominum non tantum ore, sed toto corde clamemus dum affligimur: et ipse qui dominatur in virtute sua, et nos quotidie oculo respicit pietatis, non permettit nos tentari supra id quod possumus. Sed ne nimis devius a proposito modo gradiar, ad incœpta redeam, et venerabilis Eusebii obitum explens primo, et virorum illorum trium similiter, quos resuscitatos nosti, migrationem scribens: quia eadem hora sunt et die, qua Eusebius, de hujus mundi et valle misericordia exempti, aliqua Hieronymi miracula de multis introducam.

CAP. III. Adveniente autem die quo venerabilis Eusebius a beato Hieronymo in visione, de qua supra fatus sum, se migraturum scierat, die tertia præente, languore febrium concussus valide, se super terram (magistri non immemor) nudum deferri fecit a fratribus et singulum fratrem benigna consolatione confortavit, et ut in sancto manerent proposito, admonuit. Deinde saccum quo glorirosus inducatur Hieronymus, deferri fecit, et supra se ponit jussit, ordinavitque se nudum instar glorirosi magistri extra Ecclesiam in qua jacebat sanctum Hieronymi cadaver sepeliri. Post hæc communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniens, Domino se, et beato Hieronymo commendavit, et sic per tridnum locutione corporalique visione privatus, circumstantibus fratribus alternatim psalterium, passiones Domini et alia sacra continue legentibus, jacuit. Durum quippe et cunctis recte in mundo degentibus formidabile hoc quod narrō. Dic autem quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum, venerabilis Eusebius tam terribiles actus coepit peragere, quod circumstantes monachi pavore perterriti, velut amentes in terra jacerent. Nam quandoque transversis oculis, manibus junctis, facie terribili, voceque dira quasi saviens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris, mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram quantum potuit, clamans: Adjuvate me, fratres, ne peream. Quod monachi videntes, lacrymantes et trementes, eum interrogaverunt: Quid habes, pater? Ad quos ille: Non videtis dæmonum agmina, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturum volebant, cum dicebas: Non faciam? Et ille: Conantur namque, ut dicini nominis blasphemus inveniar, et ideo hoc me non facere clamabam. Et illi: Quare, pater, faciem abscondebas in terram? Et ille:

Ne ejus aspectum cernerem, qui tam turpis et terribilis est, quod omnes pene formidines quæ in mundo sunt, respectu ejus nihil sunt. Inter hæc verba actus priores reiterans, sic ad extremam horam usque devenit. Fratres autem qui astabant, pavore et dolore perterriti, velut mortui stabant, quid facerent, nescientes. Gloriosus Deus in Sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, benignus, et se amantibus misericors, Sanctos suos non derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam namque horam venerabili Eusebio preveniente, gloriosus Hieronymus apparuit, eum benigne confortans. Cujus adventu omnis illa demonum turba quasi infinita, ejus timore perterrita, ab eo velut funus evanuit, ut plures testantur monachi, qui propriis oculis dispensatione divina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circumstantes audierunt has ab Eusebio voces: Unde venis, pater? Quare tantum moratus es? Cui subito, cunctis auditibus, alia vox respondit: Expecta, fili, ne formides, quia te non deseram, quem tantum diligo. Qua auditâ voce, brevi inde decursa morula, venerabilis Eusebius exspiravit. Qua quidem hora et illi tres qui resuscitati sunt, migravere: et (ut puto) cum Eusebio ad æterna gaudia pervenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam (ut nosti) resuscitati sunt, se in tanta paenitentia tradiderunt, quod sine dubio æterna beatitudine potiantur et præmiantur. Silentio prætermittendum nequaquam puto, quæ ab eisdem tribus viris per illos dies, quibus vixerunt, didici. Continue toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vita illius, quam post hanc brevem et momentaneam exspectamus, rimari cupiens, alterum diem ducens ad vesperam. Sed quavis multa ab eisdem didicerem: tamen ad præsens brevitatis causa quædam tantum referam, cætera vero alias ea dicturus omittam. Quadam vice ad unum eorum me ivisse contigit: quem dure lacrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus cansam ab eo coepi inquirere. Qui pluries de hoc a me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens: tandem meis coactus importunitatibus, sic respondit: Si quæ pridie sum expertus, non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quæso ut quæ vidisti, edisseras. Tunc ille paulisper tacens, dixit: Quales credis penas et tormenta, non solum damnatis, sed etiam in Purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego: De incertis quæ vera potest proferri sententia? Ut enim puto, nostris quibus affligimur penis, æquari non possunt. Ad quod ille: Si omnes quæ in mundo cogitari possunt penæ, tormenta, afflictiones, minori quæ illuc habentur penæ et tormento comparantur, solatia erunt. Mallet enim quilibet viventium (si illas experientia nosceret penas) usque ad finem mundi, omnibus his simul sine remedio cruciari penis, quas omnes homines ab Adam hucusque sigillatum pertulerunt, quam uno die in Inferno, sive Purgatorio minori quæ illuc habetur pena, torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor penarum est, quæ peccatoribus

juste dantur. Scio namque me erga Deum meminisse peccasse et ipsum justum fore non dubito. Quia de re non mireris, si plango, cum potius si non plangere, vehementer admirari deberes; sed potius admirare, quare homines qui se mori non dubitauit (saltem aliorum experimento) tanta hic securitate vivunt, nec tantas cogitant evadere penas. » Ad hæc dolore tactus intrinsecus, ita ut vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio? Sed quæso, in quo tormenta differunt infernalia ab his quæ sunt in Purgatorio, dicas. Et ille: « Nihil inter se differunt: quia eadem sunt magnitudine, penæ Purgatorii et Inferni. Sed unus est quo differre possunt: quia infernales finem non exspectant, sed augmentum: scilicet in judicii universalis die, quando corpora ibidem cruciabantur cum animabus, et Purgatorii penæ sunt cum fine. Nam post expletam paenitentiam inde exempti, gaudiis beatissimis perfrueniunt. » Ad hæc ego: Sunt omnibus in Purgatorio existentibus, æqualia tormenta, vel diversa? Ad hæc ille: « Diversa quidem. In aliquibus majora, aliquibus leviora, juxta magnitudinem peccatorum. Nam in patria etiam Beatorum omnes animæ gloriose divinam contemplantur speciem: in quo omnis consistit gloria. Quæ quavis singulæ tanta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt: tamen gaudiis non sunt pares, quia majora hæc possidet, minoræ illa, juxta opera quæ fecerunt. Se si tibi aliqua ex hoc oriretur admiratio, ut Sanctis possit inesse diversitas gaudiorum, quorum causa est solus ipse Deus: in quo nulla potuit unquam esse diversitas: solutio satis patet. Nam eum divina contemplatio et cognitio, sive intelligentia, sit tota merces et gloria, in aliquo potest esse Sanctorum minor, in aliquo vero major. Idcirco cum omnes simul animæ Deum scienti est, videant et cognoscant, aliqua minus videt et intelligit, et sic minor inest sibi gloria. Aliqua vero clarius videt, et subtilius intelligit: et sic majorem possidet gloriam. Sic etiam de illorum miserorum damnatorum penis dici potest; nam cum omnes animæ damnatorum in uno consistant penarum loco: tamen diversis cruciantur penis, juxta vitiorum qualitates. Tantum siquidem differt inter Christianorum, qui ibi torquentur, penas et paganorum, ut paganorum cruciamenta respecta eorum que falsi Christiani peccatores sustinent, sint quasi nulla: quanquam ineffabilia sunt, nec a viventibus cogitabilia. Et dignum est. Nam illi gratiam Dei in vanum receperunt, nec voluerunt a peccatis corrigi dum vixerunt, sacris continue vociferantibus Scripturis, quas pro nihilo putavere. » Tum ego: horribile est, inquit, quod dicas, et utinam sedulo mortalium insistet mentibus, ut vel tantarum penarum terrore a pravis cessarent, si nolent amore gloriae. Sed quæso quid erga te pridie exeunte anima peractum est, breviter innotescere. Ad quod ille: « Adveniente, inquit, mortis mœsi hora, tanta in loco quo migraturus jacebam, nefandorum affuit spirituum multitudo, quo præ multiu[m] line dinumerari omnino non possent,

S. Hieronymus I.

(Dix.)

quorum species talis erat, quod ea nil pœnosius, nilve horribilius excogitari potest. Potius enim quilibet hominum flammis ardentibus arsurum se exponeret, quam earum formarum ictu oculi visione potiri. Quid ad me venientes? omnia quacumque perpetravi opera contra Deum, ad meam memoriam revocabant, suadentes mihi, ut amplius divinam misericordiam, quam tam graviter offendere, non sperarem. Et certe noveris quod nisi divina misericordia adjuvasset, eis resistere non valuisse. Nam dum omni vigore spiritus destitutus, eorum verbis paulum assentire: glorus affuit Hieronymus magno vallatus agmine Angelorum, species sole splendidior, me confortans. Qui ubi illos spiritus immundos fuit intuitus, me tam dure exacerbantes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequitie et omnis maledictionis spiritus venistis? nesciebatis hunc meis fore soendum auxiliis? Progenitus hunc relinquentes, abite, et vestras ab eo elongate nequicias, quantum distat ortus ab occasu. His illa maledictorum spirituum societas perterrita, diris ululatis et clamoribus, limen loci in quo jacebant, excessit. Tunc glorus Hieronymus aliquibus imperans Angelis ne a me discederent, sed quousque reverteretur, exspectarent, cum ceteris Angelis festinanter abscessit. Eodem quoque abeunte, Angeli qui ad me custodiendum remanserant, me confortare corpore, blanda et dulcia promittentes, si forti animo perdurarem. Inter haec autem consolationis colloquia, hora quasi decursa, secundo beatus Hieronymus veniens, stansque in lumine, velociter, inquit, venite. Tunc subito anima corpus reliquit, tam graviter et acerbe, quod oerte quantæ fuerint pressuræ et angustiae, intellectu non caperet mens humana, nisi, ut ego, experientia didicisset. Si enim omnis humorum intelligentia, quas vellet angustias et dolores testimaret, respectu animæ dissolutionis a corpore tanquam pro nihil computaret. Hæc et alia non minus ardua et valde mortalibus formidanda, que pro longitudine, praesenti operi non inscribam, eo loquente, incipiebat claudi dies, occasu solis, quo necesse fuit, quid ei post mortem contigerit, non explore. Sed quia præ ceteris affectabani, sequenti die, duobus aliis cum eo insimul convocatis ad narrationis illius seriem redii, hoc cupiens ab illis etiam duobus aliis peraudire, ut trium testimonio solidius edocerer. Itaque cum hi jam dictare inciperent, sic respondi. Quanquam haec utilia sint, nec tæderet in vacuum saepius ipsa fari, tamen his que jam audivi emissis, queso ut quid vobis post dissolutionem corporis evenierit, meo hianti delegatis animo. Ad hoc ille qui mihi, que audisti, transacto narraverat die: « Quod, Cyrille, » inquit, « interrogas, non est possibile plene fari: quoniam spiritualia nostris minime sensibus comprehenduntur. Scis namque non te exanimem fore, et tamen quid aut qualis sit anima, non agnosces. Deum certe scis omnium esse principium et finem, a quo incipiunt omnia atque tendunt: et tamen quid sit Deus aut qualis, dum carnis istius gra-

vissimæ corruptibile portas onus, non intelligis, nisi per speculum et in ænigmate: sic etiam de angelis et ceteris incorporeis idem liquet. Cum enim multæ que sunt notissima in natura, nostræ parvæ intelligentiæ defectu, intelligere non possumus: supercælestia et spiritualia omnino aliena a naturæ cognitione, quomodo intelligimus? » Ut dicas, inquam, est: sed uti potes, quæso dicas. At ille: « Circumloquar, inquit, id quod optas: et dicam paulominus quod non possum. At hi qui necum ea que pridie dixi, sunt experti, si ita est, testificabuntur. Mea pridie anima a corpore tot (ut supra fatus sum) pressuris et doloribus dissoluta, subito in iectu oculi ineffabiliter fuit ante Dei judicantis præsentiam deportata. Sed a quibus, et quomodo, non agnoscet. Nec certe mirum: nam nunc carnis mole aggravor: tunc autem erit anima sine carne. Fuerunt etiam ibidem istorum animæ, terroribus inexcitabilibus quid judex ageret formidantes. Heu cur mortales nesciunt, quibus hoc eveniet quod tunc nobis! Certe si illius non foret ignorantia, toties non peccarent. Nullum, que toto tempore gessimus peccatorum, judicem latere potuit: imo cuncta que fecimus tanquam si forent præsentia, cunctis astantibus clara erant: ita ut minimum nostrorum cogitatum, sicut fuerat, apparebat. Considera namque quibus et quot agitabamur terroribus: hinc dæmonum multitudo stabat, mala testificantes que fecimus, locum, modum, et tempora declarantes. Hinc nosmetipsi ad ea que obijciebantur, nullatenus contradicere poteramus: tum quia judicem cuncta scientem, tum quia ipsum quilibet nostrum justissimum cognoscebat. Heu quid dicam? Quam sententiam prestolabamur, ob ejus memoriam nunc formido. Hinc inde mala undique, vindictam judicii acclamabant: nec ullum pene apparebat bonum quo quid misericordia sperarenus. Hinc nos dignos supplicio omnes qui aderant, exclamabant. Cumque jam nihil decesset nisi sententiam publicari, que peccatoribus digna datur: ecce glorus Hieronymus cunctis splendidior astris, beato Joanne Baptista, summoque Apostolorum principe Petro, nec non Angelorum ingenti multitudine comitatus, ad presidentis judicis thronum veniens, nostram sententiam suspensi modico temporis, nosque sibi dari ob reverentiam et devotionem quam sibi contuleramus, et propter erroris destruendi necessitatem, ut voluit, impetravit. Deinde nos secum ducens, omni illa beata vallatus societate, ubi fidelium animæ inestimabili gloriæ perpetuo perfruuntur, que ibi gerabantur, ut redderemus testimonium, declaravit. Post haec ad Purgatorium et Infernum nos deducens, non solum que ibi erant, indicavit: sed voluit ut pœnaru[m] experientiam probaremus. His igitur omnibus sic peractis, hora qua nostra cadavera sacco, quo beatus usus fuit Hieronymus, tetigit venerabilis Eusebius, idem glorus Hieronymus nobis imperavit, ut ad corpora rediremus: mandans ut de his quæ vidimus, testaremur: promittensque nobis vicesim die, si de perpetratis peccatis nos contingere debi-

tam penitentiam exercere, cum beato Eusebio, qui tunc erat ex hoc seculo migratorus, gloriam sibi nesciam adipisci; sicque corporibus nostris animas sunt conjuncte. Multa siquidem Augustine carissime, formidanda, quae mortalium impressa mentibus, ab eisdem labentium omnium terrenorum amorem, et curam pervigilem, qua tot aberrant homines, ut puto funditus extirparent, patenter didici: que si his chartis imprimerem, plus cogitatio opus procederet, nec essem compos subscribere jam promissa. Iaque cum de proximo te exspectem, visitaturum gloriost Hieronymi reliquias, ut quæ quas pridie recepi, litteræ fatebantur: cætera quæ tunc ad meam reducere potero memoriam, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tangens venerabilis Eusebii sepulturam, ut ad miracula redeam enarranda, quæ superius sum pollicitus enarrare. Obitus namque Eusebii venerabilis et trinum hominum prædictorum seriem, in præcedentibus quanum brevius potui inserui: quædam tibi, ut puto, affectuosa interponens. Sed prædictorum sepulturæ series ita patet. Mortuo namque venerabili Eusebii, plura sunt miracula cunctis visi, quæ præcedentis vitæ sanctitatem testantur: quorū ad præsens duo solum dicam. Monachus quidam circumdami cœnobii, præ lacrymis et vigiliis privatus corporali lumine oculorum, statim ut Eusebii corpus venerandum facie tetigit, pristinæ lucis gratiam est adeptus. Daemoniacus autem quidam dum sacrum corpus ad Ecclesiam duceremus, eidem obvians, est protinus liberatus. Juxta Ecclesiam, in qua gloriost Hieronymi cadaver sanctissimum est humatum, venerabilis Eusebii corpus honore debito nudum, magistri instar sepelivimus. In ejus etiam Ecclesia coemeterio, hominum illorum trium qui eadem sunt hora mortui, suæ corpora tumulata. His ergo dictis, venerabilis Eusebii cuncta sileant, ut prægrandia et ineffabilia locum teneant prodigia eximii beati Hieronymi jam promissa.

Cap. IV. In amoeno et jucundissimo siquidem mirabilium gestorum sanctissimi Hieronymi prato positus: uti sertum faciens, præcipios et decoros miraculorum flores, ad hujus opusculi venustatem, et nostræ, posteriorumve saluti utiles pro posse legam. Quorum omnium quid pridie erga Sabinianum hæresiarcham pestiferum (quem agnoscis) peractum est, primo dicam. Sabinianus namque hæresiarcha, hæreticorum fautor, duas in Christo asserens voluntates, et quod pejus est, inter se quandoque discordes: ad cuius tam inopinabilis falsitatis probationem, introducebat illud quod in Evangelio Christus dixit: *Pater, si fieri potest, transea a me calix iste,* eliciens ex hoc rationes gravissimas et pene inextricabiles, quod passionem voluerit una fugere voluntate, et altera eamdem coacte subire oportuerit passionem: et ex his dicebat, quod multa Christus voluit, quæ obtinere non potuit: tantum in nos doloris exercuit, quod magnitudinem explicare nequimus. Pervertebat namque idem pestifer anguis, et lupus rapax, se vestimento orium induens, nobis commissum gregem.

Et ut sævitiam diri pectoris effractius exercebat opusculum quoddam compilaverat, falsis probans rationibus hoc sic esse. Quod quidem opusculum, ut fidem ei daremus, glorioso Hieronymo, totius veritatis speculo intitulaverat. Cujus falsitatis notitiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymum Epistolam super hujus erroris destructione, non multum ante sui obitum edidisse: prædictum hæresiarcham cum suis discipulis, et ejusdem nequitiae ministris, invitavi quodam dominico die in Ecclesiam Jerosolymitanam ad disputandum, et suum errorem nequissimum comprobandum. Quo namque die universis meis suffraganeis Episcopis, et aliis quampluribus orthodoxis, necnon et ipso hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta Ecclesia adunatis, disputatio a nona incepta, ad vesperas usque tenditur. Cum autem idem hæresiarcha contra nos opusculum ab ipso falso compositum, quod glorioso intitulabatur Hieronymo, allegaret, has tantas beati Hieronymi injurias ferre non valens bonæ memorie Sylvanus, sanctæ Nazareth Ecclesiæ Archiepiscopus, qui tanta beatum Hieronymum affectione animi et devotione colebat, ut si quid saceret, divinum nomen et beati Hieronymi præmittebat, unde quasi ab omnibus Hieronymus dicebatur: prædicto hæresiarchæ protinus assurrexit, dire eum increpans, quot tot et tantas exercuisset nequitias. Dum autem inter eos longa oriretur contentio, et uterque opprobria sibi invicem pro posse diceret, in fine sic ambo pariter statuerunt, quod si usque in subsequentis diei horam nonam, beatus Hieronymus hoc opus falso compostum evidenter ostenderet, prædictus hæresiarcha capite puniretur: sin autem, Archiepiscopus. Quibus finitis, singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisque nostrum orationibus vacabat, ut nobis in opportunitatibus auxilium eveniret a Domino, qui neminem unquam in se sperantium sprevit. Magnus Dominus et laudabilis nimis: ejus certe sapientia non est numerus. Statuto autem die et hora latet hæresiarcha in Ecclesiam cum suis nequitiae filiis veniens, buc illucque discurrens, quarebat Dei servum, tanquam leo rugiens paratus cum devorare, veluti si foret Deus non intelligens, nec snorun servorum preces exaudiens. Sed tamen cum solidius se fatuus stare crederet, miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in Ecclesia, quilibet sancti Hieronymi clamans nomen. Clausera siquidem gloriatus Hieronymus aures: fangens se dormire, orationem supplicantium non intendens, ut mirabilior appareret. At ego totus perfusus lacrymis, stupens et admirans, cur Hieronymus sic abesset, quid deinceps accideret, exspectabam. Denique cum nil miraculi appareret, sævire coepit hæresiarcha canina rabie, ut Sylvanus quod promiserat jam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat Sylvanus sanctissimus, gaudens et intrepidus, tanquam ad nupicias veniens, lacrymantem Episcopos et omnes alios Catholicos qui ad hoc concurrerant, his confortabat verbis: *Exultate mecum, carissimi,*

gaudete et nolite contristari, quoniam non derelinquit Deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis iam perpetratis merni peccatis. Post hec genua flectens, Sancte (inquit) Hieronyme, adesto mihi si placet: quanquam et hoc majore sim dignus suppicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quod si fas non est, ut adjuver, propitiis mihi esto in hora mortis, ut gloriae finis nesciae non sim expers. Hec dicens, spiculatori collum præbuit, ut leriāt, ipsum rogat. Elevat autem spiculator ensem, antistitis venerandi caput uno ictu cupiens amputare. Adest subito Hieronymus glorus cuncti cernentibus, manu extensa tenens ensem, Sylvano imperans, ut exsurgat. Deinde hæresiarcham increpans, scripturas falso compositas innovens, eique minans ab omnium evanuit oculis. Quod huic ejusque similibus utinam eveniret, confessim ut glorus Hieronymus dispernit, hæresiarchæ caput terram petiit a corpore detruncatum: tanquam si ene spiculatoris manus amputasset ictu uno.

CAP. V. Quod tam mirabile cuncti videntes qui aderant, illico stupefacti, Deo gratias egerunt et Hieronymo gloriose, et ad veritatis tramitem hæresiarchæ discipuli redicere. Ecce quantum venerabilis antistitis fiducia in Domino et beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minime fornidiavit. Exemplar certe factus est venerandus antistes catæris Christianis. Non enim Christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animam suam posuit, ut nos ab omni redimere servitute: et nos pro ipso dum tempus est animas ponere minime timeamus: quia nemo nisi legitimo certans, potest coronam glorie obtinere. Verum quia de Sylvano aliquid dictum nosci, aliud quoddam non minus (ut puto) mirabile erga eum factum narrabo: cuius tot fuerunt testes, quod Nazareth urbs et Bethlehem tenent, qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus, ob suam dejectus superbiam in inferni profundum, venerandi antistitis Sylvani nimis invidens sanctitati, in cum dolis, ut callidior cunctis animalibus graviter est communotus. Qui ut virum Dei infamem redderet, quatenus qui sine sanctitatis exemplo relevabantur ad recte conversationis semitas, suo casu deciderent ad pejora. Nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ jam in strati quiescenti apparuit: et se ad illam illicite accedere fingens, consensum sui corporis inquirebat. Ad quod perterrita mulier, viri ignorans speciem, dum se cum homine solam in thalamo cerneret, nec quid faceret, sciret: diras coepit voces emittere, ita ut clamoribus assiduis omnes excitarentur dormientes, et non solum de illa domo, sed etiam convicini. Qui omnes ad predictæ mulieris thalamum accurrerentes, quid hoc esset, interrogavero pavidam mulierem. Interca callidus serpens sub thoro se ponens, coepit latere: qui autem occurserant hæc audientes, quis hic homo fuerit, ubique perquirere incœperunt. Verum illi diu perscrutantes, tandem ad locum ve-

nientes, ubi pestifer fatebat anguis, aliena specie occultatum hominem invenerunt. Qui cumdem caudelis accensis intuentes, Sylvanum Archiepiscopum erediderunt. Ad quod omnes qui aderant, stupefacti et velut amentes effecti, quasi quid agerent, quidve dicerent, ignorabant, scientes ejusdem sanctitatis nomen. Et quia hoc tam detestabile inopinabileque cernebant, eum interrogaverunt: cur tantas nequitias perpetrasset. At ille: *Quid (inquit) male feci, si mulier hæc me ad hujusmodi negotium invitavit?* Quod mulier audiens, eum: *sore mendacem lacrymans, respondit.* Tunc ille ut homines illos erga Dei virum ad majus odium incitaret, quatenus illum ciuitus diffamarent, talia coepit et tam abhorrenda verba fari, quod nullus præ turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca eum contumeliis et opprobriis exacerbantes, coacte extra domicilium expulerunt. Mane autem facto, quæ gesta fuerant enarrantes, Sylvanum Archiepiscopum hypocritam, et dignum incendio acclamabant. Qua de re quasi tota est Nazareth commota adversus Archiepiscopum, ita ut audiendo ejus nomen, quilibet blasphemaret. Mira hujus viri patientia, et magnæ sanctitatis indicium. Volat ad innoxij antistitis aures tanti fama discriminis: os tamen non movetur ad injurias. Inter tot adversa, cor impavidum immobile, ad nullam se vertens impatientiam, gratias divino semper agens nomini, sua hoc equisfuerit noxa meruisse. Ne quid dicam, Augustine? Non solum injurias et opprobria, ut possum, fugio: sed etiam quibusque verbulis frangor, præmia opto, nec de laboribus curo, quanquam sciens ad regna cœlorum non aliter quamplam nisi laborum et afflictionum tramite pervenire. Quid enim aliud debeo judicare, cum me a Sanctis in moribus et vita discordem invenio, nisi et discordem in morte et præmio reperriri? Flebilia et gravia mili adsunt, si Sanctorum vitam et meam recordor. Miro quippe auditu Sanctorum gesta revolvunt homines ut ego, et tamen nil ipsi volunt peragere. Porro hoc ad meum detegendum insipientiam est quod dicam: pluries me ab ejusdem Sylvani ore audisse scio, nunquam tantum se felicem fuisse, quantum cum se ab hominibus despici et conculcari cernebat. Crevit in tantum ejus infamia, quod ejus opinio usque ad Alexandriam, Cyprum, et per civitates affines pene ore omnium est delata. Atqui limen domus innoxii antistitis, calx alicujus tangere non audebat. Manens vero in supernis Dominus spectator omnium, suos sinit labi Sanctos in tribulationum ærumnas, ut tunc fideles patientia eos reddat, sed eos exigente necessitate in pressuris minime derelinquit. Revoluto itaque anno, quod diaboli astutia talia erga Dei hominem perpetraverat; civitatem Nazareth (ut illarum gentium aliqualiter scandalum mitigaret) vir Dei occulce deserens, ad Ecclesiam in qua gloriosi Hieronymi tumulum quiescit corpus, tanquam ad refugii portum veniens, se in sepulture loco posuit oraturus. Quo per duarum horarum spatium sic manente, vir quidam nequitie spiritu inflamatus in predictam

Ecclesiam intrans, sanctumque reperiens super sepulcrum in oratione positum, ad eum velut draco eucurrit, et improperans quod mulierum mentes, ac libidinosas suas voluptates continue incitaret. Cui agnus innocens Sylvanus, se despici gaudens, humilitate solita, ut ista saepe ei diceret, blandis colloquis invitabat, quod pessimus ille latro audiens, gladium ex vagina suo pendente lateri, impudica trahens dextera, ipsum ut in Sylvani antistitis guttur immerseret, elevavit. Cui cum hoc verbum, *Succurre, Hieronyme gloriose*, venerandus antistes opponeret, in guttur proprium elevatum gladium immersit virilium dextera retroversa. Et sic, ut decebat, seipsum vir nequissimus interemis, ut in lacum caderet, quem effodit. Admirabilis hoc, sed non minus est mirabile id quod restat. Casu itaque alias superveniens vir nequissimus, hoc quod ultione divina perpetratum fuerat ut vidit, protinus gladium arripiens, a Dei viro hominem illum existimans interemptum, Sylvanum interficere conabatur. Ne nimia verba loquar, id quod primo acciderat, huic evenit. Quin nondum vir iste secundus in terram ceciderat, duo alii viri Ecclesiam intravere. Qui id videntes, divini ignari iudicij, hoc tantum suisse peractum scelus a Dei homine putaverunt, quorum unus id prae alio grave serens, furia vesania undique inflammatus latro, coepit quantum poterat exclamare, usquequo tua riget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinosas cogis voluptates, et homines interficias in occulto, certe tunc hodie nequitiae finis erit. Et subito pro posse eucurrit, ut eum extinguaret vibratus et denudato ense. At ubi Sylvanus more solito, *Succurre, gloriose Hieronyme*, exclamavit, vir illi ut duro primi se manu et ene proprio interfecit. Vir autem alias, qui cum ipso venerat, hoc intuens, tremebundus ob visionem, ad Ecclesia fores eucurrit. Qui id quidem maleficiis factum putans, quantum poterat, exclamare coepit: Huc omnes accurrite, ecce maleficus Sylvanus Archiepiscopus, non solum mulierem vituperat, sed suis etiam incantationibus necat homines toto pro posse. Fit his auditus nimius virorum et mulierum concursus, verberant aera voces: combustionē dignum Sylvanum Archiepiscopum nequissimum acclamantes. Haec ad meas sonant aures: tristis ego et lacrymans, ad tantum pergo monstrum. Stabat agnus inter lupos atrocissimos, sc̄vientes ut canes faunelici, rabie non minima, mitissimus et laetus tamquam fungens prosperis, nit dicens aliud, nisi hoc, juste patior, quia in Deum meum peccavi graviter. Verberatur vir innocens, capitur ab omnibus, ut ad supplicia lætior, quanto pena gravior, deducatur. At dum ego manu silentium populo, ejus optans furorem nimium mitigare, insinuo, eo amplius iracundia et furore populus inflammatur. Cumque jam captus Sylvanus extra Ecclesiam dueceretur: subito gloriosus Hieronymus, ut visum est, de loco in quo jacebat s̄urgens, tanto circumfusus lumine, quod radiis in eum intuentium oculi vibrarentur, cunctis apparuit, suo devotissimo antistiti auxilia donatus, qui sibi dextera Sylvani

venerandi eapiens dexteram, his qui eundem caput relinabant antisitem, voce terribili, ut eamdem dismitterent imperavit. Tantæ signidem fuit virtus hinc visio, ut antequam finiretur vox talis, omnes repente tantus timor invaserit, quod omni vigore corporis destituti, in terram velut mortui cecidere. Inter haec mulier quædam a nefando spiritu obumbrata, catenis vineta, conopibus, manicioeq; ferreis alligata, plurimi hominum manibus liberationis obtinendæ causa ad Ecclesiam deportatur. At ubi mulieris pes tangit limen, ululatus et voces terribiles: Misericordia mei, gloriose Hieronyme, nam per te crucior ante tempus, diabolus emittere non cessabat. Cui Hieronymus gloriatus: Nefanda, inquit, spiritus ab hac ex famula Dei, et tuas detegi quas erga Sylvanum egisti fallacias, in Sylvani forma omnibus te demonstrauis. Tunc dolor, ut gloriatus Hieronymus jussicerat, in Sylvani forma, ita ut ab omnibus Sylvanus Archiepiscopus putaretur, apparuit, et rem quam fecerat, ut infamem redderet Dei famulum, euarravit. His dictis diris clamoribus et ululatis, nefandus spiritus de templo disparuit. Quod ubi tam mirabile negotium est peractum, gloriatus Hieronymus antistitis suis dextera non relinquens: Quid optas, inquit voce leni, *Sylvane carissime, tibi placitum me facturum?* At ille: Mi domine: ut me hic amplius non reliquias. Ad quem gloriatus Hieronymus correspondit: Quod postulas, ita fiat. Post me velociter ergo veni. Haec dicens, cunctorum visu se negavit. Intervallo autem horæ unius facto, Sylvanus Archiepiscopus exspiravit. Pitib; hoc cunctis stupor et admiratio inaudita. Undique mulierum et virorum, neonon et puerorum confluit multitudo. Lacrymarum terra effusione madet, voces, lamentationes, ululatus, gemitus, et suspiria in Rama sonant: quilibet se reum, eo quod in Sylvanum commisisset, veniam petens clamabat. Per totam autem sequentem noctem, gentium multitudine ab Ecclesia non recedit. Itaque mane facto, clero ad antistitis funus præparato, corpus ejusdem ad Nazareth Ecclesiam deportatur, tam istius civitatis, quam illius, scilicet Bethleem, populi multitudine comitatum. In qua quidem Ecclesia Nazareth, corpus illud venerandum humavimus ut decelat. Longa certe adhuc verba, ac etiam admiranda miracula Sylvani venerandi presulis merita plene promerent, sed quia dicendorum prægrandis area, ejusdem venerandi presulis actus finiam, quedam alia non minus grandia, brevi verborum schemate narratur.

Cap. VI. Narrandum puto quoddam satis mirabile, quod partim relatione veridicorum testimoni didici. partim oculorum visu. Duo viri nobilissimi, et rebus transitoriis locupletes, licet Catholicæ fidei veritatis insepsi, tamen ut in gentili ritu geniti satis boni, glorirosi Hieronymi mirabilia audientes, ex civitate Alexandrina, multis adunatis opibus devotione ejusdem servidi, cœperunt iter, ut ejusdem glorirosi Hieronymi reliquias visitarent. Cumque jam incepto itinere quoddam a trimite devii introissent nemus, ubi nulla hominum, aut equorum vestigia videban-

ter : beati Hieronymi invocantes nomen, ejusdem secundis tradiderunt. In eodem siquidem nemore, quidam latronum babens sub se plures quingentis latronibus habitatbat princeps, hos et illos ad aliquod predestinans iter, ut transeuntes interficerent, et ad eundem et ceteros spolia reportarent. Is itaque princeps hos transeuntes intuens tribus convocatis latronibus, ut ad eos interficiendum accederent, imperavit. Qui sui principis implere iussa cupientes, assumptis armis illorum qua gradiebantur Alexandrini, concilio cursu tendunt. Magna siquidem gloriiosi Hieronymi merita, magna et prodigia, forte ut puto, a Sanctis modicis non talia unquam visa. Accelerant latrones, ut transeuntes mactent : sed dum prope sunt, quos prius solum duos cernerant, paucimmo innumerabiles esse vident, inter quos vir praebat tanto lumine circumfusus, ut intuendi in eum aliqualiter fas non esset. Apprehendit timor, stupor et admiratio hos latrones : quid aliud possint facere nesciunt, nisi ad latrones alios removere. At ubi jam forent a longe redentes retroversi, solum duos ut prius homines reviderent. Mirantur nimis latrones : et se illatos arbitrantur, coepissent ad transeuntes homines retrogredi. At ubi appropinquarent, ut prius viderant, nunc viderunt. Magis ac magis stupefacti latrones, cernentes in vacuum se redisse, terga vertorunt : et velociter ad suum quid hi fecissent exspectantem principem devenerunt. Increpat eos princeps quid tardiu peregissent. Sed cum rem gravam audisset, eos insipientes et fatuos existimans, dundecim aliis latronibus convocatis, eum eisdem versus homines transeuntes meat. Rursum a longe dum cernunt ; sed propinquai, ut primi viderant, sic et isti. Eorumdem protinus tremunt bases, trepidat cor, sunt velut amentes, omni vigore animi destituti. Tandem in se redentes, eos latenter sequuntur, cupientes quid deinceps accidat edoceri. Trepidant vero hujus nescii transeuntes hos videntes homines, et inter se qui hi sint avide percunctantur. Denique jam occasu solis inclinata die, cum quid in nocte faciant nesciant, illos duodecim latrones, viatores existimantes, ad eosdem consulendum statuunt declinare. At ubi ad latrones veniendi iter carpunt, eosdem ipsi latrones solem duos cernunt. Quo vigorem latrones adepti, transeuntibus et ipsi protinus obviaverunt. Qui omnes invicem juncti, se simul salutarunt. Interim interrogant latrones qui sint : unde veniant : et quo pergent. At illi inquit : *Simus de Alexandria, inde venientes, Bethleem petimus, ut gloriiosi Hieronymi reliquias visitemus.* Ad haec latronum princeps : *Qui, inquit, fuerunt viri, qui hucusque vobiscum tantummodo veniebant.* Mirantur hos talia fari viatores : et se postquam nemus intraverunt, neminem nisi ipsos et tres alios vidisse velle audiase dicunt. Quae gesta fuerant tunc latronum narrat princeps : illos obsecrans, ut ipsis ob quam causam hoc acciderit, si noscant, debeant indicare. Quibus illi, non ob aliam causam, nisi quia gloriiosi Hieronymi custodie se dederunt, hoc evenisse, se nescire dicunt. Ad hoc latrones Spiritu Sancto, qui ubi vult spirat, subito inspirante, omnium quam prius habebant ferocitate deposita, in terram eorum pedibus provoluti, pro exegitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dico non minus patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latrones exspectantes deveniunt, post hoc quid acciderat declarant : eosdem suppliciter exorantes, ut his flagitiis solitis jam expulsis, ad gloriiosum visitandum cadaver Hieronymi secum irent. Fit his verbis ceteris latronibus irrisio. Promittunt siquidem suo principi, et illis alias necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non cessantibus illis priora iterum loqui verba, latronum quamplurimi canis rabie furibundi, inox in eos insurgunt ensibus deundatis. Potuerunt uenome romphias elevare : sed ipsis gloriiosi Hieronymi auxilia postulantibus, enses deponere nullatenus valuerunt : donec illi qui fuerant occidendi, ab Hieronymo postularunt. O ineffabilis clementia Salvatoris, quot modis quos vult facit ad agnitionem sui nominis devenire ? Repente haec tam insueta omnis illa latroqum videns concio, altis Deo et gloriioso Hieronymo vocibus debitas agunt laudes : ejusdem se voventes reliquias visitare. Facto igitur mane, plures trecentis hominibus qui tunc temporis ibi erant talia perpetrantes, cum eisdem Alexandrinis ex illo exequentes nemore, ad gloriiosi Hieronymi tumulum devenerunt, cuicvis tam insueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaque gentiles Alexandrini : et cunctis mundi vanitatibus concubatis, religiosam in quodam coenobio vitam ducunt. Latrones autem illi similiter ad lucem veritatis sanctaque et laudabilis vita, divina gratia et gloriiosi Hieronymi meritis pervenerunt.

CAP. VII. Sicut Constantinopolitanis litteris bac de re mihi specialiter directis, transacto non longo dierum spatio intellexi, simile penitus miraculum illi quod supra fatus sum, duobus accidit Romanis juvenibus a Romana urbe Bethlehem venientibus, pro gloriiosi Hieronymi visitando corpore. Quod tractabo sicut brevius potero. Cum igitur duo illi juvenes cum appropinquarent ruri, a Constantinopoli per duodecim forte distante milliariorum spatium, antequam rus a duobus milliaribus introirent, eadem fere hora duos contingat homines interimi. Quorum mortis rumore predicto resonante ruri, loci ejusdem viri congregati circumquaque, quis horum fuerit intersector, coperunt inquirere vehementer. Cumque diligenter perquirerent usquequaque, adesse cernunt neminem nisi predictos juvenes, qui iam prope venerant repente eosdem, protinus tenuerunt : ab eisdem credentes fuisse homines interfictos. Mirantur itaque hujus ignari juvenes : et horum se nihil scire, totis misib; conjurabant. At illi eorum pro nihil computantes verba, capies eosdem ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure quia ad eosdem viros justitia non spectabat : cum accusationibus ad Constantiopolitanaum dominium capti juvenes destinantur. Quin (ne nimirum longus siam verbis) quod

non fecerant tormentorum rigore juvenibus jam confessis : adjicitur more solito sententia decollandi. Heu quale cor audiendo tot lamenta innocentium (quos et juventutis et pulchritudinis maxima venustras, et ortus nobilissimus decorabant) posset se a lacrymis continuere? Flentes itaque juvenes gravibus lacrymis, pallidas facies irrigantes, ululatus gemitusque et suspiria promere non cessantes: *Gloriose, dicebant, Hieronyme, hoc tute ne est præmium quod obsequitibus tibi præstas? est tale quod labore tui meruimus itineris?* Heu Romana urbs nostri præscia ortus non sic te credebamus nesciam nostri finis. Ad locum itaque tanti supplicii, ibidem gentium multitudine maxima exspectante, innoxii juvenes conducuntur. O ineffabilis misericordia Dei nostri quia cœlum redundat et terra, nec ulli ad se currenti obliviscitur misereri. Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cœlum uterque juvenis manibus elevatis: *Gloriose, magna voce inquit, Hieronyme, nostræ salutis et auxilii portus, nostræque spei anchora saluberrima et vitalis, hac inclina hora nostris iugis supplicationibus pias aures tuas:* ut si hoc quo punimur scelus non gessimus, tunc liberationis opes pietate solita sentiamus. Quod si fecimus, exigente justitia condemnemur. Ille ubi dixerunt: colla extenderunt carnificibus ferienda, nil dicentes aliud quam, succurre, succurre, *Hieronyme gloriose.* Quid mirum, si tot lacrymis cunctorum ad se currentium misericors opifer Hieronymus, se a miserando non potuit abstinere: cum circumstantium omnium, et earnisicum etiam corda ad compassionem movenerent? Elevatis siquidem ensibus, juvenum carnifices colla feriunt: ac colla percussionum signa uti porphyretici lapides forent, recipiunt. Mirantur carnifices, credentes se ictus felissime: denuo elevant, ut plus possunt, enses, feriunt: sed tunc uti prius insensibilia juvenum colla manent. At iterum et iterum feriunt: sed enses uti essent paleæ, juvenes nonquam lardunt. Oritur ex hoc inter astantes admiratio, et stupor vehementissimus omnes capit. Hanc inde gentium ad tam insuetam visionem confluit multitudo. Audit hoc et ipse sententia latet, et currit: Jubet iterum carnificibus, ut, se vidente, denuo feriant: et tamen oinnomodo illæsa juvenum colla manent. Stupens magis ac magis judex, tantique ignarus miraculi, nil scit aliud cur hæc fiant, quam veneficia cogitare. Precepit itaque ministris, omni mora postposita, nudos tradi arsuros juvenes regi flammis. Eirea illos mox copiosus ignis accendit: infunditur lignis oleum et pix: ut vita eorum citius destruatur. Quid mirandum, si compos protegendi ab ensibus gloriosus Hieronymus, a flammis etiam suos se invocantes sedulis vocibus juvenes potuit liberare? Sursum ignium flammæ in immensum scandunt. At juvenes sub alis consistentes Hieronymi gloriosi, salubriter permanent, veluti in ameno si quiescerent viridario et jucundo. Post hæc judex virum hoc sit adscriendum miraculis an veneficiis, certius cupiens experiri, ut si hi diebus octo suspensi viverent, quo vellent abiret soluti et liberi, censuit.

Suspensis itaque illis mox, Hieronymi gloriosi praesentia minime defuit: qui plantas manibus tenens pedum, illæsos et vivaces, statutis diebus miserabiliter observavit. Currunt igitur octavo die totius civitatis et circumadjacentium villarum viri, currit et judex, cernunt clare gloriosum miraculum, patetscientibus quea viderunt, qui ad custodieulos juvenes fuerant deputati. Mirantur omnes, in vocibus excellisis laudes peragunt creatori et Hieronymo glorioso. Mox de ecclœlo innoxii juvenes deponuntur, et maximis honorum obsequiis ab omni populo venerantur. Verum qui in urbem Constantinopolitam capiti, et dotore vehementissimo intraverant, liberi honorifice et cum gaudio ineffabili exierunt. Et tandem, anniente Deo, a multis Constantinopolitanis populi commitati, Bethleem attingentes, veneratione debita gloriosi Hieronymi reliquias visitaverunt. Statim quo deposita secularium omni cura, cœnobium in quo vixit glorus Hieronymus intraverunt, et vacantes die noctuque penitentie et orationibus, celebri vita sanctitatis perspicue in predicto cœnobia adhuc manent.

CAP. VIII. Magnæ admirationis, gaudii, devotionisque causa precedens juvenum miraculum exstitit; sed multæ formidini existat sequens, in sacris ordinibus maxime constitutis. Apud superiorem Thebaide quoddam Dominarum fuisse ante duos annos dicitur eximium et dives monasterium, omni pulchritudine ac excellentia decoratum: in quo pene ducentas Dominae, vita honestæ, religionis reclusione continua, decorisque moribus permanebant. At hæc, quibus insunt, figant aures, ne quod una haueerit auricula, fundat altera. Navis quantocunque sana sit et integræ, modicum imo nihil prodest, si alta volens secare maria, parvum quod fundo inest foramen relinquat, ut dira naufragia non admittat. Cur hæc sim fatus, presentis narrationis historia reserabit. Multis itaque pollens prædictum monasterium virtutibus, unum pessimum, quo ruit, simonice vitium retinebat. Nam instigante diabolo in eisdem Dominabus hæc observabatur abusio, ut si quam veleant in monialem recipere, non tantum intuita caritatis et misericordiae recipiendæque monialis bonitate, quantum recipiebant respectu pecuniae. Nulla enim monasterium intrare mansura poterat, nisi certa pecuniae quantitas secum iret. In hoc siquidem erat monasterio sanctimonialis quædam Domina, aetate grandæva, que ab infantia sua jejuniis et orationibus omni terreno resoluta cœno, Deo vixerat: que vitium illud quamplurimum abhorrebat. Cui nocte quædam, ut erat soluta, in oratione positæ, gloriosus Hieronymus apparens, locum illum immenso illustrans lumine, eidem precepit, ut ad Abbatissam cæterasque illius cœnobii moniales mone pergeret: nuntians quod nisi a poccato jam inveterato manum retraherent, ultioneum divinam subito expectarent. His diebus disparuit. Perterrita visione insueta sanctimonialis Domina, quis hic fuerit, jubens talia nuntiari, in seipsa avide pertractans, totam illam noctem peregit insomnum.

Crepusculo dicti adveniente, omnes in Capitulo moniales, pulsato tintinnabulo, congregavit. Quibus admirantibus, ad quae forent tanta festinatione in Capitulo convocate, sanctimonialis Domina ex eaurum assurgens medio, quae viderat et audierat, omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irrisio: hanc exclamauit fatigam, multisque garriunt derisionibus, hanc forte illa nimia ebrietate somniasse. Illa vero accepta contumelia, patienti e se scuto muniens, de eaurum siquidem pertinacia nimium dolens, sed de sua despectione gaudens, ad solitas rediit orationes: supplicans continuo, ne suis monialibus quod audierat eveniret. Transactis igitur diebus decem, nocte media praedictae sanctimoniali Dominae, hac de re devotis orationibus incumbenti, gloriosus iterum apparuit Hieronymus idem, ut quae prius nuntiaverat monialibus, denuo intrepide nuntiaret, allocutione mandavit benigna. Ad quem illa: *Quis, inquit, es Domine, talia mihi mandans?* Hieronymus, inquit, *sum:* et ab ejusdem evanuit oculis. Illa vero sciens earum duritatem, quid ageret, quidve diceret, nesciebat. Tamen malens a monialibus insana et ebria reputari, quam divinis contraire praecepis, congregatis iterum monialibus, quae viderat et audierat voluit intimare. Ast ut eam assurgere moniales pestiferæ conspexerunt, divini nesciæ judicii sibi de proximo futuri, antequam verba inciperet, e Capitulo cum magnis echinnationibus exlerunt. Quin transactis insuper diebus tribus dormientiæ praedictæ sanctimoniali Domine gloriosus Hieronymus ineffabiliter quadam societate valatus Angelorum, nocte apparet media, eam excitavit, eique jussit protinus, ut de illo exiret monasterio: nec subito futuram sententiam exspectaret. Cum illa vero multis lacrymis supplicaret ne hoc fieret: gloriosus inquit Hieronymus, *Ad Abatissam et cæteras pergit omni mora postposita, eisdem nuntians, quod nisi paeniteant, hac nocte divinam sentient ultionem.* Si autem in sua permanebunt duritia statim exiens, amplius in monasterio ne moreris. His finitis abscessit. Haec igitur audiens sanctimonialis, anxia, plenaque tristitiis, Capitulum adiit, et campanam cepit vehementer, ut ad Capitulum accederent moniales, resonare. Quo Abbatissa de somno evigilans, cognoscensque ab hac fore campanam pulsatam, cum iracundia ad Capitulum properavit. At ubi illam vidit, diris caminis increpans, nullum voluit audire verbum, promittens quod nisi cessaret hoc agere, secum amplius in monasterio non maneret. Cui sanctimonialis Domina, *Ne tardes, quæso, agere que promittis. Projeto me noscas hoc in loco amplius non mansurum: gloriosus equidem Hieronymus apparet mihi tantummodo hoc statim monasterio futurum judicium patefecit.* Huc audiens Abbatissa, deridere coepit, hanc testantur vesano capite ista fari. Et Ostioram con vocans, jussit ut hanc de monasterio protinus effugaret: mandans eidem, ut aliqua hora sic extra dimissam, postmodum saceret introire, ut sic ab inceptis operibus jam cessaret. Hac de re hæta sanctimonialis Domina, quam citius potuit e monasterio est egressa,

lacrymis transfusa, doloribusque repleta pro his que monasterio noverat evenire. Terribilis siquidem Deus, fortis atque potens: et quis resistet ei? Heu cur homines enim non formidant, scientes se nullatenus posse ab ejus effugere manibus, ut ejus eos magnum et inenarrabile iudicium non comprehendant: saltem hi miseri terreantur exemplis. Audiant qui in suis confidunt divitiis, quique in iram concitant excelsum Dominum, sue avaritiae siccitate, quale huic monasterio a Deo propter pecunias faciem avertenti, de celo est iudicium jaculatum. Pene hunc ostium sanctimonialis Domina excesserat: et subito totum corruit monasterium, omnes opprimens moniales, ita ut ex eis viva aliqua non remansit. Sanctimonialis vero illa in quadam venerabili Dominarum monasterio, quod est apud inferiorem Thebaidem, hactenus sanctitate principia viva manet.

Cap. IX. Dignum censui præmissis miraculis aliqua aia divini contra peccantes manifesti iudicij declarativa jungere: ut si forte pre indiciorum multitudine, peccatorum corda tenacia et plus quam lapidea in carne verterentur, quatenus cum se ob peccata cornerent fieri bellus, ratione et cognitione sui conuarentur ut fierent homines, adipisci. Abiecta etenim ratione, qua sunt homines, infra bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam haeticus, die quadam cum sacerdote quadam in Jerosolymitana Ecclesia publice disputabat. Cumque sacerdos ob sue partis defensionem auctoritatem quadam gloriosi Hieronymi allegaret, ut Graci destrueret rationes, temerario pestifer Græcus ore gloriosum suis Hieronymum (totius veritatis lumen) mentitum non erubuit voce fari. At quia voce talem nequitiam perpetravera, vocem deinceps ullatenus non formavit.

Cap. X. Quidam insuper alius haeticus pestifer Arianorum, in quadam disputatione quadam gloriosi Hieronymi auctoritatem contra eum inducenti, ut mentitur, sua temeritate respondit: subito fuit divina ultiione percussus. Nam nondum verbum voce finiens, claimare per totum diem sine aliqua cessatione non desiit: *Miserere mei, Hieronyme gloriose, qui a te pernis durissimis torqueor.* Et hoc per totum illum dieum quantis poterat vocibus clamaans, hora completorii miserabiliter cunctis qui ad huc concurrerant cernentibus, exspiravit.

Cap. XI. Haeticus quidam alius pestiferæ haeresis Ariane, cui ante meum obitum, finem pius imponat Dominus: in Ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginem cernens: *Utinam, inquit, sic te cum vivebas meis manibus tenuisset, quia te meo gladio jugulasse.* Haec ut ita dixit, gladium evaginans, tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Quam magnus iste Hieronymus, tot faciens mirabilia, cui secundum sua opera similis non appareat, potuit equidem imbecillis in imaginis gutture gladium ligere duxera: sed de imagine gladium, et a gladio manum quoisque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percussionis loco, tanquam ex hominis corpore vivi, sanguinis unda fluxit, que u-que modo pro mi-

raculo declarando fluere nunquam cessat. Eadem insuper hora, qua res sic acta est, judici in atrio existenti, idem gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infuso apparet, pro offensione hujusmodi vindictam fieri postulavit, narrans euidem sibi factum. Et haec dicens abiit. Stupescens itaque iudex cum ceteris qui adstabant, ad Ecclesiam properans, hereticum manum gladium imaginis gutturi infusum tenentem reperit, qui protinus, ut hi viderunt, manum fuit composta a gladio removendi. Captus itaque hereticus in sua permanens duritia, ob aliud se non dolere, nisi quod vivum non teneret Hieronymum garriens, a populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus, et lanceis jugulatur.

CAP. XII. *Nepos meus Joannes, quem agnoscis, omni fulgens pulchritudine, quem mihi in locum filii adoptavi, ut puto, tibi pridie quid ei evenerit enarravi. Sed tamen, ut prestantius memorie commendetur, silentio non transibo. Captus itaque idem Joannes ante duos annos a Persis, et Persarum regis ministris venditus, propter eminentem suam pulchritudinem ad regis exercenda obsequia deputatur. Cumque per annum in curia regis, non parvo dolore et tedio permanisset, eodem revolutionis anni die prandenti regi serviens, prae tristitia se a lacrymis non potuit contineare. Hoc rex intuens, lacrymarum ab eo avide querit causam. Quia comperta, in quodam eum castro a quibusdam precepit militibus custodiri. Sequenti nanque nocte, eodem in castro existente diris lacrymis undique madefacto in somnis eidem gloriosus Hieronymus veniens, manumque ejus, ut sibi videbatur, capiens, ad civitatem Jerusalem secum duxit. Expergescens mane, in domo, in castro a militibus retineri putans se, qua manco, se inventit. Qui admiratione velut amans factus, utrum in castro vel in domicilio meo staret, nullatenus discernebat. In se postremo rediens, emissa voce, dormientem familiam excitavit. Currunt igitur ad me famuli adesse Joannem ineffabili gudio nuntiantes. Quare dubius accurrens, quem a Persis vincatum putabam, praesentem cernio. Quo quidem quid ei acciderit enarrante, Deo et glorioso Hieronymo laudes maximae persolvuntur.*

CAP. XIII. *Sanctimonialis quedam Domina, omnium pene pulcherrima seminarum, aetate juvencula, sed animi sapientia valde cana, beati Hieronymi deuotissima, in quodam coenobio Dominarum multa sanctitate, ut opinor, adhuc vivit, cui quod audies dicitur contingisse. Sit mulier haec aliis in exemplum, quae haec illueque per plateas et vias discurrere non cessant, sua stultorum hominum illaqueantes animas visione. Nullo tot diabolus animas reti capit, quot laqueo pessimis mulierum. Sanctimonialis haec (ut omnium Dominarum testimonio comprobatur) nunquam nisi eam maxima compellat necessitas, extra suam cellulam gradum sitit, neque enim aliud agit opus, quin aut orationibus vacat, aut lectionibus et meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo, aut aliqua exercet manibus opera, semper tamen dominicanam scripturam ruminando. His durus serpens antiquus,*

diabolus, operibus invidens, ut eam a sancto proposito revocaret, cuiusdam nobilissimi juvenis animum ejusdem sanctimonialis in tantam incitatavit concupiscentiam, quod nil poterat die noctuque aliud, nisi quomodo posset eam attingere cogitare. Circa monasterium veri luminis obsecratus continue pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namque inscitie mube caligatus exstitit, ut multoties se suis perniciosis turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere suffocandum. Stulti amoris stultum juvem catena de die in diem stringit. Ut haec ad sanctimonialis aures resonent, ob suam non audet pudicitiam. Qua de re omni ad hoc auxilio destitutus, quendam inveniens magum, veneficia daemonum et incantationes nefandas artibus exercentem adiit et magnam promittit (si quod optat expertus fuerit) pecuniae quantitatem. Tunc veneficiorum magus, suis carminibus convocatum daemonem, decipiendi causa, nocte media festine ad sanctam destinat monialem. Ad cellulam itaque procedens demon, transire ultra cellulae Hieronymi imaginis in cella picta timore nimio nequit limen. Mira res, Augustine (ut multiplicitus patet exemplis) tantus gloriosi Hieronymi timor diabolo inest, ut etiam sue picturae non audeat apparere. Nam si cui obsesso corpori pretiosa demon tratur imago, ab eodem continuo diabolus effugatur. Igitur commissum explendi opus nequam spiritus desperans, ad mittentem revertitur: sibique negari ad monialem introitum pandit, ob gloriosi Hieronymi imaginem in cella pictam, quem deridens magus diniuit. Moxque convocatum alium daemonem, quam potest mittit cinctus ad hujusmodi opera finienda: sitque secundo id quod primo. At secundus per horam forte manens, coactus excelsis coepit voces emittere: *Si me, Hieronyme, hinc sinis recedere, luc ulterius non revertar.* Ad hec stupescita inulier, quae orationibus in cellula inhærebat, quis istas fundat voces, nimio pavore percunctatur. Non cessante diabolo sic clamare, excitata illius coenobii moniales, timore percussæ grandi tremulæ ad illam accurrunt cellulam, cruce Domini præeunte. At ubi illum nequam spiritum sciunt, eumdem conjurant, ut debeat qua de causa venerit, intimare. Narrans euidem diabolus rei seriem, sequentem gemitis et ululatis pandens catenis igneis vincitum ab Hieronymo retineri, rogat eas, ut suis mereatur precibus abeundi gratiam invenire. At ubi moniales haec audiunt, Deo et gloriose Hieronymo laudes reddunt: suppliciter postulantes, ut demonem hunc nullatenus reversurum de eodem coenobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, diabolus magnis stridoribus ex eodem loco recedens, magum adiit: eumque capiens, tantis verberibus et cruciatibus flagellavit, ut per multa horarum spatia aliquod vitale signum paulominus appareret, diris clamans vocibus: *Mei cruciatus causa fuis*:i*, ad illam me destinans monialem. Certe in te eisdem verberibus vindicabor.* Inter haec autem verbera tam horrenda, magus cum se pene perniciei propinquum cerneret, suas videns artes nullum sibi auxilium adhibere, ad totius refugii portum, Hieronymum gloriosum jam naufragus se dirigens,

Gloriose, inquit, Hieronymus, haec ad tuam clementiam subveni násero accurrenti, solita misericordiae dona prograndia non denegans. Promitto namque si tuis hac hora adjutus auxiliis perniciari tam horribili non succumbam, quod deinceps exinde exstis fallaciis, a tuis obsequitis non recedam. His finitis, velut funis ab eodem nequam spiritus evanuit. Per annum autem idem jacuit verberibus magus in tantum sui corporis impos, quod non nisi alieno auxilio potuit se movere. Mox idem accepta paenitentia magus antequam de lecto surgeret, cunctis combustis codicibus, quibus artes illas nequissimas exercebat, venduisseque omnibus quae habebat et pauperibus erogatis: completo anno se ob paenitentiam peragendam in quadam spelunca claudens in eremo, in qua per quadriennium gloriatus stetit Hieronymus, multa sanctitate et vita, et paenitentie asperitate pollet. Huc quæso juvenes omnes currant, et insanij juvenis exemplo discent, ne quod illi contigit, sibi postmodum doleant contingisse. Inca-nus itaque juvenis tantis circumligatus luxuriae laqueis, videns se omnimode suæ miserrimæ voluptatis desiderio nefandissimo defraudari, quadam nocte laquo se suspendit: et sic se infelix temporali vita potius et perpetua privavit. Ecce quot malorum cau-sam turpissimum luxuriae vitium esse liquet. Nil tam ruinæ animæ pariter et corporis promptum, quantum istud nequissimum arbitror seculos. Ex ipso namque homicidia, ebrietates, et contentiones, et pene uni-versa oriuntur mala: ut veteris et novi Testamenti insinuatis patet exemplis: nec non et continuis manife-stisque experiendi declaratur. Ad hoc autem ut major juvenibus detur astutia se tuendi (nam status illius periculosior non est insipientis juventutis statu) aliud censui exemplum mei nepotis Russi, ætate forte annorum decem et octo, quanquam dolore nimio, subrogare.

CAP. XIV. Non est ambiguum ista que incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memorie revo-cari: sed tamen ut præmissum est, ut omnibus et maxime juvenibus proveniat in exemplum, silentio illa nequeo praterire. Nepos quidam meus Russus nomine, utroque privatus parente anniculus ad meas devenit manus: qui utinam ex matris visceribus non exisset, ne illi quod sustinet contigisset. Quem tanta diligentia suo infortunio enutrivi, ut a pluribus a me genitus putaretur. Crescens itaque in diem puer infelix ætate, sed non sapientia: ingenti pulchritudine corporis, sed non animæ, decorisque et probis moribus, honestate, bonitate et multæ sapientie elegantia quanquam vase decoratus, a cunctis dilectione superflua colebatur. Is namque in decimo octavo ætatis suæ anno, imbecillis et miserrimus exspiravit. Propter quem tantus ab omnibus sonuit luctus, ut vix per inensem finem potuerit invenire. Sed certe luctus pro eo quod evenerat non suffecit. Ast ego ejus nimis incumbens dilectioni, plures gloriosum rogavi Hieronymum, ut mihi quid nepoti meo acciderat revelaret. Igitur meis armens glorus Hieronymus pre-cibus, obtinui quod gliscbam. Oranti enim mihi die-

quodam hora nona, tantus evenit fator, quod relati-tem naribus poterum tolerare. Hoc dum meum u-citus reputans, unde hic tantus adcesset fator, admirarer, supra meum verticem elevatis oculis, infelicitatem nepotem meum vidi terribilis visionis: ita quod in eum visum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus fornacis instar flammæ folidissi-mas erumpet. Ad hanc itaque visionem subito me-tam vehemens timor arripuit, ut dum plures loqui vellem, formundi vocem nullatenus empos escam. Postremo aliquantulum in me rediens: si meus es- nepos, voce capi perquirere tremebunda. Ad haec illo uulnibus et suspicio: Et nam, inquit, nos fuissim; ne tam diris essem cruciatus deputatus. Nam scias me in tartarae mansionibus perpetuis temporibus perma-nentes. Heu quid dicam? His dictis, tantus mihi doles-afuit, ut sim plures admiratus, quomodo e vita-prolixi non discessi. Longis autem expletis collo-quii, ab eodem sciscitatus sum, cur divina suisset misericordie sic expers, cum in mundo tot virtutibus posseret. Pro nulla, inquit, me scias cum fore da-mnationis: nisi quia in ludis maxime delectabar. At quia in morte accepit paenitentia quasi stulta ignorantia, ne debebam post posui confiteri, divinam non merui ratione adipisci. Et haec dicens, a meis disparuit oculis. Talis autem eo aubeante remansit fator, ut in locum illum-inatus nullus audeat introire. Ecce quantum tur-pissimum iudi seclus divina abhorrent majestatis oculi. Timeamus ergo ne nos bonorum rapiat iner-mes tam repentinus interitus: ne non paenitere nos-vitorum contingat, dum tempus inest: quia postmo-dum paenitentia foret frustra. Ut igitur a Christianis-tante ruiu*m*e iudi procul effugiat nefas: immo ut ab omnium memoria dealeatur, exempla alia quazdam, quam brevius potero, subrogabo.

CAP. XV. In Samaria quindecim nondum expletis-diebus, duas miser quidam ludens, quasi omnia quo habere poterat, consumpsisset, gloriosi cepit Hieronymi nomen ausu temerario blasphemare. Quem ac-fanda blasphemie vix suuentem verbis, videntibus et stupentibus cunctis, mox e coste fulmen veniens in-tercepit.

CAP. XVI. Tribus aliis, in Tyre iudentibus, hoc accedit quod enarrō. Cum enim illi summ vellent in-cipere ludum, ut hi qui se hoc ab eisdem audisso, et totam rei seriem etiam se vidiisse, fantur et refurunt, sic dixerunt: Quamcumque poles exerce vim, Hieronymus: quia te invito ludum istum alacriter finie-nus. His itaque dictis, summi incooperunt ludum, quo quidem primordiato, quasi uno elapsu instanti, se terra aperiens, illas solum absorbuit, ita ut nil ex eis amplius fuerit visum.

CAP. XVII. Quod visu vocatur, verissimo testi-monio comprobatur. Idecirco quæ dico quam multis possent comprobari. testibus: tamen meipso teste, qui ea visione propria didici comprobabo. Juxta meam in qua Jerusalem habitu zedem, nobilissimus quidam miles fuit, transitoriis nūnium locuples, qui unicum habens filium, ejusdem stultissimi amoris

excitate percussum, non solum a pravis eum non corrigeret, sed etiam eum ipsem prava instruere conabatur. Parentes fatui et isti similes, mentis quæso oculos hoc inclinent, ut quis fluis eveniat, non ignorarent. Myki enim homines, magnas animæ et corporis inciderunt ruinas, ob pravorum parentum insipientiam. Crescens namque illius militis filius, cunctis bonis moribus destitutus, de die in diem pejeraendo, totum suum tempus amittens, in ludis et blasphemis cunctisque inmunditiis, patre causante, annum attigit duodenum. Qui quodam advesperascente die, solitus cum patre ludis insistens, ludum eodem, ut glisebat, non habente, primo prorupit in hæc verba: *Si quid ille potest! Hieronymus, qui ludos prohibet exerceri, jam exerceat, nam se invito hinc non nisi vixor exurgam.* Verum hæc dumtaxat ipso prosequente, nequam spiritus telerimi hominis specie, cunctis videntibus locum in quo ludebat, veloci gradu aliens, eundem puerum infelicem rapuit: sed quo enī detulit, nulli bacenus hominum est compertus. Verum ut puto, eum detulit in Infernum. Eadem namque hora casu ad quamdam meæ domus fenestram, quæ in loco, in quo ludentes degabant pater et filius ex opposito sita est, me posueram: quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidandæ rei gestæ. Discant ergo juvenes in juventutis tempore, quod castoris est præstantius, expetendis moribus se fulcire, ne vilibus caducisque moribus juvenilis animus informatus, statum in canitie nequeat permutare. Quod enim nove charte inscribitur, de facili non deletur. Disseant etiam parentes fatui, filios correctionibus et verberibus eradicare: nec vitiorum sinant yepes radices figere non faciliter evellendas, ne flendi et blic et in futuro eis succedat eventus. Nam nisi fallor, ad æternorum gaudiorum patriam deveniendi, arctissima et sine ambiguitate aliqua, a paucissimis certe cognita exstat via. Etundi ad perditionem, et multis, imo pene infinitis limitibus plenam fore constat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditio- nem suam trahitem struit: quorundam hominum non solum Paganorum, sed etiam illorum quos sacri Baptismatis onda lavit (nam de Paganis nulla oritur quæstio, quod non damnentur) majorem fore liquet numeram multiplicibus insistentiæ flagitiis, quorum nulla pene unquam cognoscitur emendatio. Quin imo respective quidem dico, pariter bonis et malis hominibus consideratis, non est qui faciat bonum, non est u qu ad unum, sed omnes post suas improbas et pessimas ambulant voluptates. Consequenter conclidi debet, quod ad æternæ beatitudinis gaudia rariissimi gradiantur. In his ita, quinvis omnes pcne sacre Scripturae auctoritates hoc constant, infinita quoque exempla possemus perspicaciter intueri, ad hujusmodi veritatem sufficiatius demonstrandam. Hoc ex omnibus unum censi debet, nec ab hoc disscipi potest, nullum scilicet ad æterna modo aliquo pervenire posse gaudia, nisi omnibus non particulariter, sed totaliter virtutis extirpati, virtutum

studeat itinere festinare. His jam fini dato, exempla et prodigia quædam jam hujus operis fini propinquus breviter introducam. Et duo præcipue admiranda, quæ a venerabili viro Nicolao Cretensis Iusulæ Archiepiscopo referente didici, prius dicam.

CAP. XVIII. Venerabilis idem Archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi devotione nimia Bethleem veniens, ut ejusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret, et totus caritate servidus redire noluit, donec me sua gratissima visitatione eximiis letitii adimpleret. Qui uti donorum præcipuis, ut gratissima mihi donaria superabundantissime more solito impertiret, me visitare minime contentus, mecum dignatus est jam diuersis pluribus commorari, et etiam adhuc manet, quod utinam tempore longo duret. In Christo namque, Augustine carissime, venerabilis idem pontifex te salutat. Quamplures igitur mibi sporum verborum avido, venerabilis idem pontifex enarravit, hoc tale in civitate Candia contigisse. Sacerdos quidam sursus, sua majoris Ecclesie custos, impudicus, luxurie et ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc sæculo migravit. Cujus corpore in exteriorum sepulcio atrio sacerdotum, ut ejus munitione cunctis innotesceret ad exemplum, subsequenti nocte tantus in Ecclesia ejusque coemeterio fuit strepitus, quod rumore nimio in urbe illa commorantes excitati pavore ingenti velut amentes ad Ecclesiam cucurrerunt. Stant itaque omnes circa Ecclesiam, strepitus vehementes campanarumque sonitus audientes, divinam quidam exorant clementiam, quatenus cur ista sicut debeat revelare: sed nullum exauditionis sentiunt adjuvamen. Diluculo hoc cessante, cuncta que fuerant in Ecclesia reperiunt revoluta, et quasi undique flammis ignium violata. Ad hæc memoratus pontifex orationes indicens populo, quid sequenti eveniat nocte præcepit exspectari. Ne nimis succumbam verbis, sequenti nocte duplex strepitus et favoris tribulatio est secuta. Qua de re repletus populus amaritudine et dolore, cernens nullum sibi a Domino adjutorium evenire, sicut vulnerati, qui in monumentis projecti dormiunt, existebat. Die autem clucentे, omnibus in Ecclesia pro orationibus congregatis, gloriosus Hieronymus subito septies sole splendidior in Ecclesiam veniens, de altareque gradiens, cunctis videntibus et mirantibus, per horam forte sub silentio manens: obstupenti populo, hoc propter sacerdotis illius misserrimi cadaver, sacræ indigne locis conditum, ad terrorem peccantium contigisse intimavit: eidemque mandans, ut cadaver miserum, tartareis post resurrectionem omnium mansionibus deputandum, disseptatum flammis tradarent protinus concrandum, alioquin incepta pestilentia non abiret: et sic ab intuentium oculis est invisus. Quod ut ordinaverat, laetabundus populus protinus adimplevit, Deo et beato Hieronymo laudes præcipuas persolvendo, et sic pestis ista cessavit. Qui deinceps beatissimum Hieronymum omnes unanimiter devotione maxima incepserunt colere.

CAP. XIX. In eadem insuper civitate quidam pulcherrimus existit juvenis, Titus nomine, honestus moribus, ingenio luculentus, carnali non ignobiliori natus progenie, prædives valde, totam pene devotionem et fiduciam habens in beato Hieronymo. Illic siquidem juvenis virginico nitens candore, in ejusdem sanctæ virginitatis proposito usque ad vicesimum annum probis vita moribus perduravit. Quo itaque tempore, sui fratri resando consilio incitatius, spretis tam nobilissimis virginitatis gemnis, auri pretiosissimum metallum calcans, ad carnis sparcitias et lotum ac foetorem luxuriae vehementer declinans, puellam quamdam omni pulchritudine corporis rentem, sibi in matrimonium copulavit, in cuius amoris rebus ita se capiens, quod aliud preter ipsam poterat minime cogitare, de die in diem cœpit divina obsequia oblivisci. At quia miser dereliquit justitiam, et oblitus fuit Deum alentem se, oblitus fuit sibi Dominus misereri. Completo namque anno, quo cum puella juvenis insensatus steterat, non ut in matrimonio, sed causa explendæ libidinis copulatus, suggestente diabolica astutia juvenis frater, puellæ illaqueatus amore, avide diu querens ejus amplexibus frui, tandem quod optaverat est adeptus. Ille accurant juvenes, et exemplo juvenis sint astuti. Fiunt nota juveni, puella viro, iam peracta. Taccens idem cogitat avide, quo valeat modo certitudinem reperire. Expectat diebus aliquot, se simulans hinc nescire. Ast die quadam ordinat, urbem deserens, peregre profici, et latens per diem in civitate, nō cœte media domum veniens, reseratis seris a puella servitrice, clam ut prius simul ordinaverant, ambo usque ad thalamum, in quo ejus frater et uxor in lecto stabant, procedens, sibi postulabat aperiri. Mirantur illi, et timore perterriti vehementi, pulsanti negligunt ostium reserare. Tandem confracti seris thalami, juvenis ira et furore nimio, fornacia instar ardoris undique inflammatus, uxorem primo evaginato gladio interfecit. Deinde sub thoro proprium latitanti fratrem inveniens interemit. His itaque gestis, ex civitate exiens, multo tempore per mundum hic illucque errans, cum quibusdam aliis cœpit quosdam transeuntes in itinere deprardari, ac etiam jugulare. Permanente itaque eodem Tito per decem annos talibus negotiis implicato, gloriosissimus Hieronymus salubre refugium et vitale, die quadam jam advesperascente luce, in modum mercatoris se monstravit: ne ille solummodo habitæ devotionis præmiis privaretur. Nam ille quanquam tot et tanta vita abhorrenda continue exerceret: tamen in beato Hieronymo devotionem aliquam retinebat, ita ut eidem quotidie se commendans, boni aliquid diebus singulis ad ejus honorem facere nullatenus postponebat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis sociis ad solita nequitiae opera convocatis, concito cum eisdem pergens cursu, vibratis lanceis, Hieronymo mercatoris instar obviant venienti. Moxque in eum insurgens a sociis, eundem præcepit retineri, donec ejus lateri gladius insigatur. Deinde

manum elevat interficiendi gladium retinentem, ut scelus tantum valeat jam expiere. Ad hanc Hieronymus glorus: « Amore, » inquit, « Hieronymi, quem tu diligis, aliqua loquendi brevis licentia mibi detur: postmodum si volueris, facio id quod optas. » Ad hanc Titus, « Amore, » inquit, « ejus quem nominasti, et loquendi et vivendi licentia tibi, ut postulas, concedatur: tantum que portas mercimonia; jani depone. » At glorus Hieronymus: « Ego ipse sum Hieronymus, qui hic propter tuam liberationem veni, ne mihi a te impensa obsequia in vanum praeterirent. Te tot que gessisti peccatum, jam pœnitentia: ad te ipsum redas, ne formides: bneusque me noveris propter tuam salutem, et anime et corporis, supplicem apud' Denu et erga te iram divinam justitiam existisse; ne in te dignas tibi servitias exerceret. Ad pœnitentia igitur quacumcu[m] perge callem, et peccatorum opera jam depone: alioquin ne tui custodem et supplicem non habebis. » His dictis, Hieronymus glorus ab illorum oculis dispergit. Ad hanc stupratus Titus, et qui cum illo erant, timore et admiratione tam ingenti ad terrant procidens, per horam non potuit elevari. Tunc subito in Titum, et qui cum illo erant, Spiritus Sancti gratia est effusa, et lux eos cœlitus illustravit. Qui protinus in viros alteros iam mutati, spretis cunctis sparcitiis vittorum, ad pœnitentia tramitem rediere. Deinde ad eremorum antra devia et ignota properantes, magnis se corporum asperitatibus et vitæ sanctissime tradiderunt.

CAP. XX. Miraculum aliud quod veridicorum testimonio solidissime in superioribus Ægypti partibus peractum intellexi: quatenus hominibus et maxime juvenibus, quantumcumque castis, proveniat in exemplum ad evitandum periculum mulierum, præcedenti miraculo addere cogito fore ratum. Monachus quidam juvenis et decorus, honestate præcipius, inorum maturus, quasi senex virginalis pudicitiae custos, cunctisque illius monasterii monachis speculum sanctitatis, et gloriissimi Hieronymi amator devotissimus fuit: duodecim degens annis in monasterio, continue orationibus vacans, et studio Scripturarum. Ille amore castitatis timentis, ne cor aliqualiter violaret, mulierum visus ineffabiliter abhorrebat, ita ut earum memoriam formidaret. Illic proutus diabolus antiquus serpens et hominum inimicus invidens, suæ nequitiae inveteratae contra eum dolos et artes multiplices incitavit, continue cogitationum stimulis, juvenem pessimus tentator affligens, die noctuque a tentationibus duobus mensibus non cessavit. Juvenis vero providus, sese Domini et beati Hieronymi, cuius dilectionis ardore ferrebat, commendans custodia, victrici dextera, tentamenta diaboli, jejuniis et orationibus se muniens, triumphabat. Confluant hinc quarto juvenes atque senes, et quanti sit casus mulierum fallax pulchritudo hinc doceantur maxime per exemplum. Cernens se aspis perfidus diabolus a juvente superari, tanquam leo rugiens, subtiliores nocendi artes coepit querere. Fit itaque inter eos pugna gravis,

Hinc astutiss consuetis castra adversus juvenem struit pessimus inimicus, hinc juvenis orationes et Hieronymi protectio, castrorum sternunt munitiones, et vires ejus triumpho nobili vilipendunt. Interea genitoris ad mortem agrotantis visitationis causa ingruente, ex monasterio in civitatem ad paternam sedem venire juvenis est compulsa. Nam se pater dolore nimio moriturum, si visione frustraretur filii, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus, timens ne mulierum visu, cor mundum et virginico candore nitidum violaret, potius, nisi fratrum sui coenobii fuisset supplicationibus inclinatus, erga patrem crudelitatem volebat propter Dominum exercere, quam eidem infirmanti compati a monasterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam nocuum, detestabile et mortale, quam viros et civitates, et gentium multitudinem circumire. Nulla certe permanet in homine quies mentis, qui multorum verhositibus et vaniloquiis implicatur. Quod aqua piscibus, monachus idem praeceps silentium operatur. In paterna itaque manens adeo monachus diebus tribus, tardio tam vehementi affectus est, quod sibi potius videbatur tetrica se fore carceribus mancipatum. Completo die tertio, dum cum cum sorore sua quadam pulchritudinis inauditae, infirmitatis causa patris crura simul contingenter confricare, casu sororis dextera ejusdem tangente dexteram, tam diris libidinis et ejusdem sororis ineptas, et abominabilis concupiscentias fuit subito jaculis cor ejusdem monachi instigante diabolō vulneratum, quod pene eam ad illicita, et omnino ab hominibus abhorrenda, nisi extitisset timor verecundiae, invitasset. Heu quid dicam? Quae monachis illis inerit observantia castitatis, qui continue mulierum visibus potiuntur in simul colloquendo? Sic manet in castitate homo faciem intuens assidue mulierum, sicut manet palea stans in igne. Fallax certe, et ruinæ maximæ propinquus casus, inevitabileque periculum est feminæ pulchritudo. Timor certe monacho evenit, quem timebat, et sibi accedit quod tanto tempore verebatur, nec sine exemplo maximo aliorum. Non in illo jussum est parentibus obedire, in quo unius periculum formidatur. A monasterio invite monachus egreditur, sed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammante, nil aliud quam sororis hoc nescientis scelus faciem imprebis oculorum visibus videre cogitans, pene nunquam fuisse se in monasterio recordatur. Sanatur interim pater. At monachus excusationibus adiumentis, tardat de die iu diem ad monasterium remeare. Manente autem eodem in paterna domo tribus mensibus, hinc monachos, hinc patrem maxima movit admiratio omnemque familiam, cur istum tam vehementer irrepserit mutatio et alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei causam, indecirce effectum eos contigit ignorare. Ad monasterium cum duobus ad se ex monasterio destinatis monachis tandem revertitur, illud referens tardium redendum, quod prius detulerat execundo. Cœpit itaque in monasterio corpus degere monachi, cor vero aurore aliqualiter non recedit. Hoc sibi sit studium

Scripturarum, ut attingat pessima quæ affectat. Haec contemplatio divinorum, ut peccatorum modum inventat explendorum. Percutitur alienus sui, et a veritatis cognitione devius, continua a diabolo, cuius jugo gravissime imbecille collum submisit, libidinis nova telis. Sicut funis desciunt dies ejus, confringuntur sicut in frixorio ossa ejus, et infirmatur doloribus vita ejus, irrationali ut similis animali. Obliviscitur in toto divinam clementiam exorare: tota die cogitans quis modus appareat habilis, ut poculum mortis valeat degustare. Heu quam sunt inopes et miseri, et ab omnibus bonis egentes et exiles, qui a Domino se elongant. Tanto fit pejor brutis animalibus vir in peccatis, quibus ab anima Deus majori spatio elongatur, quam id quo cœlum a terra distat, et oriens ab occasu: quanto eisdem præstat, cum divina gratia est fulcitus. Cogitanti denique monacho veritatis luminis nescio, nefandissima et auditui horribilis voluptatis adipiscenda reperire modum, mali consilii seminator diabolus hoc sibi tale insinuat consilium occulto cogitamine vani cordis, ut scilicet intempeste noctis medio cunctis dormientibus, veste deposita monachali, sumptuque habitu laicali ex monasterio exiens, paternas clam adeat mansiones, et domum crepusculo noctis latenter intrans, sub thoro sororis lateat, donec dormiente ipsa, ad eamdem accedat suæ voluptatis libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitie consilium erogatum, studeatque ipsum totu posse quam potest brevius effectui mancipare. Sequenti igitur advenienti noctis medio, sub silentio ad fores coenobii claves gerens manibus properat: sed ad ostia veniens, per totam illam noctem luc illucque discurrens, quo sint in loco posita non invenit. Stupore et admiratione perterritus, cur hoc sit nesciens, interim jam matutinali, qua ad laudes debitas Dominicæ monachi excubabant, appropinquare hora: compellitur ille ad cellulam retrogredi. Manet in cellula ille admirans per diem illum, preponit sequenti nocte facere quod non fecit. Audet imbecillis dextera que non potest: sperat stultum pecus contra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quid insensate reris? Putas agere vile pecus, que leo fortissimus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriissimi Hieronymi genua flectere, ipsum ulterius non saltes, et tibi potestas protinus concedetur, ut easas in soveam, quam ellos dis, ut dira naufragia jam admittas. Non possunt impensa gloriissimo Hieronymo servitia, quoquo modo siant, mercedibus vacuari. Retinebat siquidem in cellula monachus ille devius et errans et diabolico dominio mancipatus, imaginem gloriosi Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis, antiqua consuetudine flectens genua, se eidem plures commendabat. Idecirco ut ejus mira clementia cunctis innotesceret, illum eodie retinebat, ne malum faceret quod volebat. Ignorans vero hec ille monachus, subsequenti nocte ad coenobii iterum fores pergit. Sed quod præcedent nocte fecerat, id haec fecit. Ne igitur iohuarem verbis: per unum sere mensem, singulis noctibus con-

time hoc eventit. Completo itaque, ut polo, mensis circulo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cedam illius monasterii monacho apparuit, in stratu suo quiescenti nocte, eisdem revelans quid iste monachus faciebat: minnandasque illi ut debeat eisdem monacho sic erranti declarare, quomodo ipse eum, ob sibi impensam reverentiam, custodivit, ut ostia non videret ad ongitatum perpetrandum scelus. Et quod nisi sihi vox de inceptis subsequatur emendatio; sese de ipsius custodia removebit: discessisse protinus ab eodem. Mane autem facto quo viderat monachus, alteri monacho enarravit. At ille se quid hic dicat non intelligere, pluribus detestans sacramentis, coepit dicere propter cerebri vacuitatem haec somnia evenisse. Tacet monachus, et recedit. Hie gaudens proponit nocte sequenti, nullum amplius exhibens solitam Hieronymo reverentiam, ostia monasterii ad nequam opus, quod tam diu affectaverat peragendum, ad suum libitum resurrexit. Ut breviter dicam. Quod miser diu bianti animo cogiuerat mala operandi, ab Hieronymo honore solito privato, sibi tradita potestate, ut voluit, sic effecit: sed tamen in fine gloriosissimi Hieronymi clementia non defecit. Recedens itaque ille de monasterio nocturna hora, alieno habite eccollatus, paucis domum adveniens, per diem illum undique circumivit. Dumque noctis crepusculo domum intrasset, ad lectum, in quo virgo soror quiescere tunc solebat, clam procedens, tandem sub eadetur latitavit, quandiu sororem dormire potuit existimare. Tunc idem exiens, expoliatis vestibus, sororis se dextero lateri applicavit. Haec soror levi somno dormiens excitatur, et virum juxta se manu sentiens, admodum expavescens, diris emissis clamoribus, ad se omnes pariter evocavit. Current ad puerum thalamum cuncti cum lumine, et tandem in lecto invenerunt hunc jacentem. Mirantur parentes et stupent: cernunt haec cuncti qui ecceverant, et condolent. Interrogat a filio pater discriminis tanti causam, reatum sumum filius silentio conficitur. Ut enim dixi, voluit gloriussus Hieronymus hunc suam stultitiam experiri, ut in posterum humilior et astutior fieret ad evendum, et in prælio se tuendum. Et ne amplius exemplo suo, quis de sanctitate consideret et speraret. Quanto enim major inest homini sanctitas, dum in mari mundi huius procelloso, et inimicorum agminibus pleno, imbecilli carnis navicula navigat: tanto maior inest tunc et astutia se tuendi. Infinitas pessimum illi tentator diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus pergit, levissime captur. Qui in cunctis timet, ab omnibus diabolis hic timentur. Certe nil plus nocet, quam spreto aliorum consilio, ut propria voluntas præcipit ambulare. Qui suæ tantum voluntati credit, in cunctis quæ facit, finem odibilem adiunveniet. Magnus exemplo jam fuit timor de fragilitate nostra maxima, et de diabolica calliditate et astutia nobis omnibus demonstratur magna, et spes venie peccatoribus declaratur. Cernens namque se monachus sic diabolo deturpatum, delusum, ac etiam

in tanta miseria captivatum, protinus suffragiis gloriissimi Hieronymi (qui semper devotus exsisterat) suam miseriam et culpam vehementissimam recognoscens, in seipsum rediit, et de eadem paterna exiens domo, omni retardatione abjecta, lugens et dolens, ad fontem penitentia properavit. Deinde vero in suu monasterio per annos duos in tanta se abstinentiae asperitate afflixit, ut foret cor bonum insufficiens cogitare, et completo annorum duorum spatio ante dies modicos, ex hoc sæculo feliciter exspiravit.

CAP. XXI. Venerabilis Damasi Portuensis Episcopi, pridie receptis litteris, aliqua eis inscripta corde avido intellexi, quæ ob ejus reverentiam non dimittam. Romæ Cardinalis quidam Celestinus nomine, Hieronymi gloriæ simulacrum et detractor, dum die quodam in conventu existens Cardinalium more solitu, ore andaci et temerario in eundem injuria verba prorumperet, dolore subito viscerum impellente, ad occulta naturæ loca properans, viscera omnia protinus emanavit, et antequam illinc recederet, expiravit.

CAP. XXII. Alias quoque presbyter Cardialis Andreas nomine (isti non similis, sed gloriissimi Hieronymi devotissimus editor) pridie in eadem Romana urbe, multis circumstantibus exspiravit. Qui cum jam in Ecclesia esset paratus exequie, quæ solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assistente summo Pontifice cum pene toto clero et populo Romanorum, qui ad eundem Andream convernerant honorandum: emissis ululatibus et erebris gemitis in feretro, cunctis stupentibus, et veluti amentibus effectis, tanquam si a somni dormitione excitaretur, mirabiliter exsurrexit. Cumque a Romano Pontifice, remoto de Ecclesia majori beati Petri Apostoli universo populo, clausisque foribus interrogaretur, intulit ista verba: *Dam statim divino examini judicandus, et Jane per vestrum et ciborum, quibus hactenus usus eram, nimiam superficitatem, tartareis cruciatibus condemnarer, subito adversus quidam sole splendidior, nivisque candidior, quem fuisse gloriissimum Hieronymum, ad se invicem referentes, qui astabant, intellexi, praesidenti judici flexis genibus animam meam corpori jungi, porrectis precibus imperavit. Quibus finitis verbis, in ictu oculi inde recedens anima, ut cernitis, corpori est conjuncta.* Ad hoc miratur sonores Pontifex et cæteri audientes. Finis haec nota populo extra ecclesiam exspectanti, confractis ecclesie foribus protinus ecclesiam intrant, omnes magnis vocibus Deum et gloriissimum Hieronymum collandantes.

CAP. XXIII. Multa nos mentis afflictio commovet et contristat, intellecto quod quamplurimi Episcoporum Deum et Dominum Jesum Christum (cujus vicem gerunt) abnegantes, terrenorum, quorum Deus venter est, vestigis inhabentes, de stipendiis pauperum et sanguino Jesu Christi, delicatissimis ferculis, cum histriónibus et cæteris divitibus, suam ventris replent ingluviem, ad fornicatorem luxuriae incitandam:

vestimentorumque de die in diem superfluitatibus abutuntur, de pauperibus, quorum mercedem raptam manu latrocini devorant, fame morientibus et frigore, non curantes. Illi certe non Episcopi sed diabolii. Episcopus autem, aut sanctissimus est, aut diabolus. Magni certe meriti status Episcopalis, sed periculi infiniti: levissimum peccatum aliis imputandum, gravissimum Episcopo imputatur. Pontificis etenim vitium in subditos diffunditur per exemplum. Majora recipienti, ratio major crescit. Quot enim oviū Christi vel negligentia Episcopi vel exemplo in peccata deviant, de tot tenetur Dominus reddere rationem. Heu quid, Augustine cariasime, dicam? Grave nobis inest pondus, gravis sarcina. Sed debiles ego habens humeros, quid portabo? Sunt certe angustiae mihi undique me torqueantes. At dum graves mihi promptos casus intueror, timore maximo succrescente continue affligor et contristor. Securius est Episcopalem statum fugere quam appetere. Lando certe Episcopatum tanquam vicariatuum Domini nostri Iesu Christi, sed illos qui in eo vitam agunt militium terrenorum, qui mundi gloriam et pompa appellant, non collando, imo eis consule, ut effugiant quantum possunt. Melius certe fuisse etiam cum terrae vita agere terrenorum, quam in pontificali culmine hoc agentes, ad infima et profundiora inferni loca decidere, tanto preceps carceris cruciandi, quanto preceps carceris plura donaria receperunt. Intelligentes itaque Episcoporum plurimos potius nomen gerere quam essentiam, potius lupos rapaces fore Christi eviam, quam pastores: destructores magis esse Christi Ecclesiae, quam rectores, qui Christianorum elemosynas depravantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum et vestium devorant et consumunt, quod absurdum est, abominabile, et desleendum. Hanc idcirco dixerim, ut talis abominatione cunctis gentibus innotescat, quatenus si Deus non metuunt, homines verentes, a suis aliquatenus abominationibus retardentur. Audiant, quoso, huius Episcopi quae narranda proponimus, et saltem aliorum calamitatibus terrentur.

CAP. XXIV. In superioribus Aegypti partibus in deserto quodam ab hominibus propter vitæ incommoda inhabitabili, quidam degebat monachus Elias nomine antiquissimus, et magna vita sanctitate radians, qui in vita beatissimi Hieronymi eidem familiarissimus valde fuit: quem idem beatissimus Hieronymus, habuisse prophetæ spiritum, plures enarravit. Hic die quodam (ut plures mihi testificabantur monachi vita venerabiles siveque digni, qui se dixerunt huc ab ejusdem sancti viri ore multoties peraudisse) solitis incumbens orationibus, somno repentinio adveniente aliquantulum obdormivit: Et ecce in visione, quo quidem modo multoties Deus omnipotens, grandia et occulta suis fidelibus reserat sacramenta: in quodam palatio miræ pulchritudinis et ineffabilis, et a mortalibus nunquam visæ, ut sibi videbatur, erat. Cumque per horam per palatium illud, huc illucque gradiens, ejus admiraretur pulchritudinem

reverentem, vidit quoddam præparari tribunal a quibusdam nimis pulchritudinis juvenibus, stratis tapetibus, et vestibus auro, et gemmis, ac multa artificii varietate decoratis, circumquaque pariete involuto. In quo postmodum, rex quidam maximus et decorus, cuius aspectus tantus erat suavitas, ut nil vellet aliud quis habere, magna virorum, sole lucidiorum, comitatus societas veniens, se posuit ut judicia exerceret. Inter haec cujusdam anima, quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit, a nequam spiritibus, catenis, igneisque vinculis vincta, instar fornaci flammæ erumpens sulphureas, deportata majestati regie præsentatur. Quæ priusquam de aliquo interregnaretur, cœpit diris vocibus se infernaliibus mansionibus dignissimam acclamare: hanc inter caeteras maxime assignans principalem causam, quoniam vanis mundi pompis intentus, in conviviis, et vestibus, et hujusmodi stultitiis delectabatur. Quibus finitis, lata per judicem sententia, ut penitus infernaliibus tradereetur, donec corpori juncta, duplices poenas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituum turba, inde diris clamoribus recessit. Deinde alterius cujusdam anima, quem fuisse Theodosii senatoris, fratris venerabilis Damasi prædicti Episcopi Portuensis similiter intellexit, ante majestatem regiam, circumstantibus multis nequam spiritibus, eum gravissime accusantibus, præsentatur. Cumque a diabolis in longum accusatio traheretur, et nullus ex adverso aliqua responderet, vir quidam sepius sole splendidior, et ut sibi videbatur pene carceris astantibus eminentior, ad regis sedens dexteram in pedibus, se erexit. Quo quidem surgente, silentium rex manu propria a cunctis fieri imperavit. Tunc qui scelerat, omnibus opponens accusantibus, hunc suum fuisse fidelissimum et devotum, et ei continue exhibuisse reverentiam specialem, eisdem mox loquendi audaciam abstulit et taciturnitate prænotavit. Postmodum vero is flectens ante regem genua, huic suo fidelissimo veniam et eternam requiem, solita pietate et misericordia infinita clementissime, ita tamen quod pro commissis in mundo flagitiis, in Purgatorio purgaretur, suis precibus, ut voluit, est adeptus. Tunc omnis illa nefandorum spirituum multiudo gemens et utulans, de illo loco protinus se removit. Intervallo autem facio horæ unius, juvenis quidam pulcherrimus concito gradu, per palatium veniens, ad huncque accedens, qui tam eminens et præclarus in auxilium exsurrexerat Theodosii senatoris, se fore dixit a Petro patrino Romanorum ejus devotissimo missum: quatenus ejusdem preces exaudiens, sibi impetrare a Domino filium dignaretur. Ad hanc rex: *Quod, inquit, a filio meo Hieronymo Petrus postulat, certe fiat.* His omnibus sic finitis, a somno illo mox Elias monachus excitatur, laudes immensas Deo reddens et Hieronymo glorioso. Qui diem illum, in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die Episcopum Anconitanum, et Theodosium senatorem ex-

hoc saeculo migravisse. Quo liquide patet, haec vana somnia non fuisse.

CAP. XXV. Magnam putabas, Augustine carissime, aliquibus admirationem inducere, velut si quid novum et inauditum eis proponeres: dum in tuis pristinis litteris quas recepi, Joanni Baptiste et ceteris Aposolis Hieronymum sanctissimum aequalem in sanctitate et gloria, rationibus sine dubio estificacibus et visionibus miris compatabas. Certe non est aliqualis ambiguitas, verissima et omni fide et devotione dignissima ista fore. Nec puto aliquibus ejus vitam sanctissimam, et ejus tanta prodigia hominibus insueta non ignorantibus admirationis aliquid evenire. Sed quoniam tales tuae fuerunt rationes ad veritatem hujusmodi declarandam, quod meas levissimas et imperitas nunc illis apponere non decrebet, omissis omnibus, visionem mirabilem quam venerabilis vir Cyrilus Episcopus Alexandrinus se vidisse, suis ad me diebus pluribus jam elapsis, destinatis litteris affirmabat, breviter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum, anno completo in die nativitatis gloriissimi Iohannis Domini precursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex, more solito in Ecclesia solus, ante altare ejusdem precursoris Domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam et excelluum, multa spiritus dulcedine contemplaretur, repentinus sonno aliquantulum ibidem obdormivit. Et ecce in Ecclesiam, ut sibi clarissime videbatur, binatum quorundam speciosissimorum hominum, ultra humanam estimationem, cantus alternativus suavissimos concinuentium, turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatum omnes ad altare procedentes, et ibidem flectentes genua, ad sedendum singuli se ponebant. Cumque illorum hominum Ecclesia esset valde plena, post omnes duo viri eminentiores ceteris, in toto similes atque pares, infinito sole lucidores, stola induiti candidissima, auro et gemmis undique infasibiliter rutilante, venientes ad ecclesiam pariter intraverunt. Ad quorum introitum, omnes in ecclesia residentes, protinus flexis genibus, eisdem sumnum reverentiam persolverunt. Tunc duo illi viri ante altare ab eisdem reverentia exhibita, in duabus cathedris aureis, mira lapidum pretiosorum varietate et pulchritudine decoratis, sibi a quibusdam pulcherrimis juvenibus preparatis, ambo pariter considerunt, et sic silentes aliquantulum permanerunt. Interim facta inter illos silentio, coepit alter eorum duorum alterum impellere ad loquendum. Cumque longa adinvicem alteratio oriretur, ut quis prius inciperet predicare, coepérant singuli, ut Hieronymus Iohannis, cuius erat in die illa solemnis, laudes et magnificentias explicaret, magnis vocibus acclamare. Quo unius illorum sermonem mox incipiens, laudes beatissimi precursoris Domini, tanta loquela dulcedine, tantoque verborum ornato, neen potest sententiae gravitate contexuit, quod fas non esset lugere hominum declarare. Finito itaque sermone illo: alter, quem Joannem Baptista cuncti qui ade-

rant nominabant, eidem gratias referens multiplices, haec circumstantibus, ad ejus honorem et gloriam est locutus. *Socius iste meus carissimus Hieronymus aequalis mihi in gloria, aequalis etiam in sanctitate, seriem mearum laudum est hactenus prosecutus: idcirco dignum est ut ejus laudibus nunc insistam. Hic vere lux est Ecclesiae, tenebras effugans errorum, et cunctos illuminans homines veritatis claritate cacos. Hic fons est aquae sapientiae salutaris, ad quem silentes dum accedunt, largissime satiantur. Hic arbor altissima, cuius cacumen cælum ascendit: sub cuius doctrina frondibus, de suavi ejusdem oris fructu, aves cœli, scilicet homines multum intelligentes: et bestiae terra, scilicet homines parum intelligentes, uberrime satiantur. Hic mecum fuit in sacculo Eremita: certe non minus me carnem abstinentiis maceravit. Hic mecum virgo nitidus, atque purus. Hic mecum fuit propheticus spiritu illustratus. Hic mecum doctor extitit veritatis. Ego propter justitiam et veritatem, ritam corpoream dereliqui. Hic etsi non amiserit vitam corporalem propter justitiam et doctrinam sue perspicacissimam veritatem: tempus suum tamen totum gesit in sacculo in martyrio, afflictionibus, et dolore. Ego Christianus fidei praecursori nuntius et gentium invitator: hic postmodum veniens, ejusdem exstinctus sustentator: et ab hereticis eamdem lacerantibus defensator. Ego semel in baptismate manibus propriis Christum Dominum tetigi in Jordane: hic ipsum non solum manibus propriis habuit multoties in altari, sed et ore proprio manducavit. Hic mihi in sanctitate per omnia fuit aequalis: nunc vero aequali ambo vita æternæ præmio inservit congaudemus. Hic et alia multa prosequente beato Joanne, quæ idem beatus Cyrilus non potuit totaliter memoriae commendare, iam hora diei prima adveniente, Ecclesiam custos intrans, Episcopum intuitus dormientem, cumdem manibus excitavit. Expergescitus itaque pontifex, stupore et admiratione et gaudio admodum plenus: quæ viderat, custodi cum lacrymis enarravit. Deinde illo die missam solemnissime celebrans, visionem mirabilem omni populo declaravit.*

CAP. XXVI. Sunt infinito plura, quæ diei possent, miracula verissima et utilia enarranda, quam ea que in brevi hoc Opusculo sunt inscripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legendibus tardii oriatur, uno solo miraculo quod nondum expleto mense in Bethleem peractum est, perfecto huic opere finis erit. Die dominico transacto, post octavas Pentecostes, omnibus meis suffraganeis Episcopis, et multitudine maxima, tam virorum quam mulierum in Ecclesia, in qua sanctissimum quiescit Hieronymi cadaver, inservit congregatis, honore debito et veneratione tam debita, quam devota: primo egomet sacris induitus vestibus ad locum soveæ, in qua corpus venerandum jacet acredens, terram coepi effondere sepulture, quantum sacratissimum illud corpus inde ablatum, in tumulo marmoreo mira pulchritudine undique decorato, quod hac de causa fuerat fabricatum, postmodum poneretur. Cumque jam sovea foret vacua,

cunctis cernentibus, corpus beatissimum in medio foveæ, tanquam in aere a nulla parte terram tangens permanebat integrum, nec corruptione aliqua violatum. Quod inde elevantes, cum odore tam velenicissimo et suavi, quod talem olfactus hominum nunquam sensit, collocavimus in altari, quatenus à populo reliquæ sanctissimæ viderentur. Quot autem illo die, me cunctisque qui aderant stantibus, sint peracta miracula gloriosa, explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sedecim illas reliquias tangentes facie, visum protinus receperunt. Tres præcipue demoniaci catenis vinciti, in illam Ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati, sunt protinus liberati. Mulieris cuiusdam vidua pauperculæ puerulus, ejus unicus filius, in Ecclesiam fuit præ gentium multitudine suffocatus. Quem mater inveniens, dolens et lugens, mox in ulnis pueruli cadaver ad foveam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi deferens, eum in foveam projectit, hæc dicens verba : *Sancte Hieronyme gloriose, hinc non recedam, donec restituas mihi unicum meum filium quem amisi.* Mirabilis certe Deus in Sanctis suis, faciens prodigia insueta. Statim ut terram extincti pueruli corpus tetigit, eidem anima est conjuncta. Quidam vir corpus cuiusdam sui filii de sepultura, in qua per triduum steterat, extractum mox ad foveam illam detulit, et illud in foveam sic projectit. Qui juvenis fuit illico vitæ pristinæ restitutus. Innumerabilia

pene sunt miracula, quæ peracta sunt à mane usque ad vesperas : quo quidem tempore gloriosum Hieronymi corpus dissepultum in altari exsstitit collocatum. Sed tamen ad hujusmodi miracula ulterius non procedam : unum quod nocte sequenti accidit, non silebo.

CAP. XXVII. In hora siquidem vespertina corpus illud sacratissimum in monumento quod præparavimus, posuimus. Sed mane monumentum vacuum fuit inventum, et corpus sanctissimum foveæ pristinæ invenimus restitutum. Quod dum ego plurimum admirarer, nocte sequenti, mibi dormienti, beatus Hieronymus apparet in visione plurima mihi grandia patefecit. Sed inter cætera, talia mihi verba dixit : *Noveris, Cyrille, quod corpus meum de fovea in qua jacet, nullatenus extrahetur, quousque civitas Jerusalem ab infidelibus capietur. Quo quidem tempore Romam delatum, ibidem multo tempore requiescat.* Ad hæc expuges factus, quæ videram, cunctis Episcopis et aliis viris Catholicis enarravi. Quid, et quando hæc evenient, aliter non agnosco. Si quid utile, aut bonum in hac Epistola dixi, non meis, sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur. Si quid vero superfluum, inutile et non bonum, solum meæ insipientiæ et negligentiæ causa hoc accidisse, ab omnibus judicetur. Mei, Augustine carissime, in tuis orationibus memor esto.

SANCTI EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI EPISTOLÆ

SECUNDUM ORDINEM TEMPORUM AD AMUSSIM DIGESTÆ ET IN QUATUOR CLASSES
DISTRIBUTÆ.

PRIMA CLASSIS.

COMPLECTENS EPISTOLAS POTISSIMUM E CALCIDIIS EREMO SCRIPTAS AB ANNO CHRISTI 370 AD 380.

EPISTOLA I (a).

AD INNOCENTIUM (b) DE MULIERE SEPTIES PERCUSSA.

Hieronymus Innocentii precibus historiam cuiusdam miraculi refert; quod Vercellis in Liguria sua reitate acciderat. Quædam mulier a viro adulterii falso accusata, atque una delatus juvenis tormentis ad elicienda confiteatur.

(a) *Alias 49. Scripta circ. an. 370.*

(b) *Vitiose habent vetustiores editi libri ad Innocentium Papam, aliis enim est Innocentius iste, qui Hieronymo se comitem junxit in Syriam, ibique biennio post mortuus est. Vid. Epist. 3. n. 5. not. a, ad Ruffinum.*

S. HIERONYMI I.

ciendam veritatem cruciantur. Hic impatiens confiterur quod non admiserat, ista constantiter negans, nulla vi ad confessionem non admissi sceleris adduci potest. Ducitur uteque ad supplicium, et juvenis quidem occiditur, mulier vero saepius ita mori non potest. Demum cum videretur necem occubuisse, sublatum cadaver revivit, ei cum denuo ad supplicium requiretur, Evagrius ei ab Imperatore veniam suis precibus impetrat.

*Sarpe 1 a me, Innocenti carissime, postulasti, et
(Onze.)*

de ejus rei miraculo, quæ nostra etate acciderat, non tacerem. Cumque ego id verecunde et vere, ut nunc experior, negarem, meque assequi posse disfiderem; sive quia omnis sermo humanus **2** inferior est laude cœlesti: sive quia otium quasi quædam ingenii rubigo, parvulam licet facultatem pristini siccasset eloquii: tu e contrario asserebas, in divinis rebus (*a*) non possibilitatem inspici debere, sed animum; neque posse cum verba desttere, qui credidisset in Verbum.

2. Quid igitur faciam? quod implere non possum, negare non audeo. Super onerariam navem rudis vector imponor. Et **3** homo, qui needum (*b*) scalum in lacu rexi, Euxini maris credor fragoribus. Nunc mihi evanescentibus terris, cœlum undique et undique pontus (*Aeneid. lib. V*): nunc unda tenebris inhorrescit, et caeca nocte nimborum spumei fluctus canescunt. Hortaris, ut (*c*) lumida malo vela suspendam, rudentes explicem, clavum regam. Pareo jam jubenti, et quia caritas omnia potest, Spiritu Sancto cursum prosequente confidam, habiturus in utraque parte solitum; si me ad opiatos portus astus (*d*) impulerit, gubernator putabor infirmior; si inter asperos orationis austros impotitus sermo substiterit, facultatem forsitan queras, voluntatem certe flagitare non poteris.

3. *Vercellæ Ligorum cœritas.* — Igitur Vercellæ Ligorum civitas haud procul a radicibus Alpium sita, olim potens, nunc raro est habitatore semiruta. Hanc quum ex more Consularis inviseret, oblatam sibi quamdam mulierculam una cum adultero (nam hoc crimen maritus impegerat) penali carceris horrore circumdedit. Neque multo post, quum lividas carnes ungula cruenta pulsaret, et sulcatis lateribus dolor quereret veritatem, inseligiagipus juvenis volens compendio mortis longos cruciatos vitare, dum in suum mentitur sanguinem, accusavit alienum; solusque omnium miser, merito (*e*) visus est percuji, quia non reliquit innoxie, unde posset negare. At vero mulier sexu infirmior, virtute fortior, quum eculeus corpus extenderet, et sordidas scutore carceris manus post tergum vinclia cohíberent, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, suspexit ad coelum, et evolutis per ora lacrymis: Tu, inquit, testis es, Domine Jesu, cui occultum nihil est, qui es seruator renun et cordis, non (*f*) ideo me negare velle, ne

(*a*) Alias in Dei rebus, et mox Veronensis liber verbo dicere.

(*b*) Pro scalmo ali codices clavum, ali scapham legunt. Scaphum vero minorem cymbam oncariae majori navi ele-ganter opponi liquet.

(*c*) Latinus mavult legi *humida*.

(*d*) Martian. *attulerit*, mox vocem *infirmior* Victorius non habet. Integrior vero fiet locus, si eam vocem vel ad sequens comma mutata interpunctione referas, vel præposita negandi particula legas *haud gubernator putabor infirmior*. Sed MSS. omnes et vulgati, ut edidimus.

(*e*) Locum immutavimus ex MSS. omnium consensu, eorum etiam, quos inspexit editor Benedictinus. Antea enim erat *jussus est*, et qui pro quia. Mox Victorius sexu fortior suo legit pro *sexu infirmior*, *virtute fortior*, quod MSS. atque editi alii habent.

(*f*) Idem Victorius non *Deo me negare velle*, verum mendose. Alia quædam minoris momenti non adnotamus.

percami, sed ideo mentiri nolle, ne peccem. At tu miserrime homo, si interire festinas, cur duos intermis innocentes? Evidem et ipsa cupio mori, cupio invisum [Mss. *infrnum*] huc corpus exuere, sed non quasi adultera. Præsto jugulum, micantem intrepida excipio **4** mucronem, innocentiam tamen [Mss. *tantum*] mecum feram. Non moritur, quisquis sic victimus occiditur.

4. Igitur Consularis pastis cruento luminibus, ut sera, quæ gustatum semel sanguinem semper silit, duplicari tormenta jubet, et savum dentibus fren-dens, similem carnifici minitatus est pœnali, nisi confiteretur sexus infirmior, quod non potuerat robur virile reticere.

5. Succure, Domine Jesu: ad unum hominem tuum quam plura sunt inventa supplicia. Crines ligantur ad stipitem, et toto corpore ad eculeum fortius alligato, vicinus pedibus ignis ap[er]i onitur, utrumque latus carnifex fodit, nec papillis dantur inducere: immota mulier manet, et a dolore corporis, spiritu (*g*) superato, dum conscientia bono fruitur, vetuit circa se scivere tormenta. Juxta crudelis, quasi superatus attollitur: illa Deum deprecatur; solvuntur membra compagibus: illa oculos ad coelum tendit; quasi de communi scelere alius constitetur: illa pro consistente negat, et periclitans ipsa, alium vindicat periclitanteum.

6. Una interim vox est: Cede, ure, laera, non feci. Si dictis tollitur fides, veniet dies, quæ hoc crimen diligenter discussiat, habeo [al. *habebō*] iudicem (*h*) meum. Jam lassus tortor spirabat in germitum, nec erat novo vulneri locus. Jam victa saevitia, corpus quod laniarat, horrebat. Extremo ira excitus Consularis: quid miramini, inquit, circumstantes, si torqueri mulier mavult, quam perire? Adulterium certe sine dubio committi non potest [al. potuit], et esse credibilis reor, noxiā ream negare do scelere, quam innocentem juvēhem constiteri.

7. Pari igitur prolata in utrumque sententia, damnatos carnifex trahit. Totus ad spectaculum populus effunditur, ut prorsus quasi migrare civitas putatur; stipatis proruens portis turba densatur. Et quidem miserrimi juvenis ad primum statim ictum amputatur gladio caput, truncumque in suo sanguine voluntur cadaver. Postquam vero **5** ad feminam ventum est, et flexis in terram poplitibus, super trementem cervicem micans elevatus est gladius, et exortam carnifex des'erat loris viribus concitatavit ad primum corporis lactum stetit muero lethalis, et leviter perstringens cutem, (*f*) rasuræ modice san-

(*g*) Olim viuose erat separato. At non oscitanter Barthilius in Advers. *a* vocalam contendit transponi debere, ac legi et dolore corporis a spiritu superato, ut sensus sit a spiritu superatum esse dolorem corporis, non vice versa. Sed MSS. non suffragantur.

(*h*) Malleum legere *judicem Deum*, ut in epistola ad Julianum Diaconum, non timebo hominum judicium, habiturus judicem Deum.

(*i*) Ex antiquo exempli lari Gravius, *Rasuræ modico sanguine aspersit imbellum manum. Percusso expatit*

guinèm aspersit. Imbellem manum percursor expavit, et victimam dexteram gladio marcescente (*a*) miratus, in secundos impetus torquet. Langnidus rursum in feminam mucro delabitur, et quasi ferrum eam timeret attingere, circa cervicem torpet innoxium. Itaque furens et anhelans lictor, paludamento in cervicem retoritur, dum totas expedit [al. expedit et expedit] vires, fibulam quæ chlamydis mordebat oras, in humum excussum, ignarusque rei, ensem libravat in vulnus. En tibi, ait mulier, ex humero aurum ruit, collige multo quæcumque labore, ne pereat.

8. Proh, rogo, quæ est ista securitas? Impeden-tem non timet mortem, lætatur percussa; carnifex pallit; oculi gladium non videntes, tantum fibulam vident; et ne parum esset, quod non formidabat in veritatem præstat beneficium sacerdotis. Jam igitur et (*b*) tertium ictum sacramentum frustraverat Trinitatis. Jam spiculator exterritus et non credens ferro, inuincronem aptabat in jugulum, ut qui secare non poterat, saltem premente manu, corpori conderetur. O omnibus res inaudita sæculis! Ad caput gladius reflectitur, et velut dominum suum victimus aspiciebas, confessus est se ferire non posse.

9. Huc huc mihi trium exempla puerorum, qui inter frigidos flammarum globos hymnos edidere pro flentibus (*Dan.* 3): circa quorum (*c*) saraballa, sanctamque casaram innoxium fuisse incendium. Huc beati Danielis revocetur historia, juxta quem adulatio-
nibus casdis, **(d)** prædam suam leonum ora timuerunt. Nunc (*d*) Susanna nobilis fide, omnium subeat mentibus, quæ iniquo damnata judicio, Spiritu Sancto puerum replente, salvata est. Ecce non dispar in utraque misericordia Domini. Illa liberata per iudicem, ne iret ad gladium: hæc a judece damnata, absoluta per gladium est.

10. Tandem ergo ad semiuam vindicandam populus armatur. Omnis atlas, omnis sexus carnissem fugat, et cœtu in circulum coeunte exclamat. Non (*e*) credit pene unusquisque quod videt. Turbatur tali

[a] Veronenses MSS. aliisque fratus; nam quod ante imbellum quidam addunt sine bello, glossatoris est vitium.

(b) Perperam Veteres editi tertius ictus sacramentum frustratus erat Trinitatis. Lectionem quam Martianus restituit, confirmant codices nostri. Vitiose tamen legerat ille spiculator pro spiculator. Gravius legendum statuit jam tertius ictus stratus erat sacramentum Trinitatis.

(c) In aliquot editis ac MSS. hic atque alibi scribitur per, *sarabara*, quemadmodum et LXX. neutro gen. *σαραβάρα*, et Julius Pollux, Hesychius, Photius, atque et Latinis vetustioribus Tertullianus non semel, aliisque scribunt. Improbatur vero noster Hier. eum scribendi modum in Daniel. 3. 21, contenditque alii testimonio legendum *saraballa*, ut edidimus: alii et quibus S. Augustinus malum *saraballas* feminini generis. Porro ex tam varia ejus vocabuli interpretatione, de qua in Commentariis in Daniel. suo loco plura nobis dicenda sunt, eam hic loci videtur Hier. prætulisse, qua *tegmina capitum* significantur, quam alii quoque auctoribus probari refert Iasidorus I. 19. c. 23. Mox innoxium legitimus ex Veronen. antea enim erat innoxiam; sed non eo sensu, quem intendit Hier. qui etiam infra innoxium, inquit, fuisse incendium.

(d) Unus Veronens. Major *Suzannæ nobis fidem mentes omnium subeat*, et vocem quidem mentes, vel mentibus allii MSS. atque editi retinent.

(e) Vocem *exclamat* princeps edit. non habet, qui vero infra est versus, paulo alter penes Virgilium est,

Canitem immundo perfusam pulvra turpans.

nuncio urbs propinqua; et tota litorum caterva gloratur. E quibus medius, ad quem dominatorum cura pertinebat, erumpens, et *Canitem immundo perfusam pulvra turpans* (*Aeneid. lib. XII*): Quin meum, inquit, o cives, petitis caput? me illi vicarium datis? Si estis misericordes, si clementes estis, si vultis servare damnatum; innocens certe perire non debeo. Quo fleu vulgi concussus est animus, mactusque se per omnes torpor insinuat, et mirum in modum voluntate mutata, quum pietatis fuisset, quod ante defenderant, pietatis visum est genus, ut patarentur occidi.

11. Novus igitur censis, novus percussor apponitur. Stat victima, Christo tantum favente munita. Semel percussa concutitur, iterum repeta quassatur, tertio vulnerata prosteratur. O divina potentia sublimanda majestas! que prius fuerat quarto pereussa, nec leesa, ideo post padulum visa est mori, ne pro ea periret innoxius.

12. Clericorum officium in sepeliendis cataveneribus.— Clerici, (*f*) quibus id officii erat, eruentum latoe cadaver obvolvunt, et fossam huncum lapidibus constructentes, ex more tumulum parant. Festinato sol cursu occasum petit, et misericordia **(g)** Domini, celeiore (*l*) cursu naturæ nocte advenit. Subito semine palpitat pectus, et oculis querentibus lumen, corpus animatur ad vitam: jam spirat [al. suspirat]. jam videt, jam sublevatur, et loquitur. Jam in illam potest vocem erumpere: *Domini auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo* (*Psalm. 417*).

13. Anus interim quadam, quæ Ecclesia sustentatur opibus, debitum cœlo spiritum reddidit, et quasi de industria ordine currente rerum, vicarium tumulo corporis operitur. Dubia adhuc luce, in lectore diabolus occurrit, querit cadaver occisæ, sepulcrum sibi monstrari petit: vivere putat, quam mori potuisse miratur. Recens a Clericis cespes ostenditur, et dudum superjecta humus cum his vocibus ingeritur flagitanti. Erue scilicet ossa cum his condita. Infer novum sepulcro bellum; et si hoc parum est, avibus ferisque lanianda membra discerpe. Septies percussa debet aliquid plus morte perpeti.

14. Tali ergo inuidia carnifice confuso, clam domi mulier refocillatur. Et ne forte creber medici ad Ecclesiam committamus suspicionis panderet viam, cum quibusdam virginibus ad secretiorem villulam secto crine transmittitur. Ibi paullatim virili habitu, veste mutata, in cicatricem vulnus obducitur. Et, o vere Jus summum, summa malitia! post tanta miracula adhuc survivunt leges.

15. En quo me gestorum ordo protraxit. Jam enim

(f) Hi Clerici, quibus id officii erat, Fossari appellabantur. Pseudoliberonymus Epistola de septem gradibus Ecclesie, quam postremo tomo dabimus. *Primus*, inquit, igitur in Clericis Fossalorum ordo est, etc. ut non putes cum Vicario, id tantum muneris eorum fuisse, quod precibus funus comitarentur.

(g) Gravius suffragante veteri libro, *ceteriori cursu matuta nocte advenit*; In vita Malchi, *Jam igitur venerat lenzios sorbit et mihi nimium matura nocte*.

ad (a) Evagrii nostri nomen advenimus. Cujus ego pro Christo labore, si arbitrer a me dici posse, non sapiam; si penitus tacere velim, voce in gaudium erumpente, non possim. Quis enim valeat digno canere preconio, Auxentium (b) Mediolani incubantem, hujus excubiis sepolitum pene ante quam mortuum? Romanum Episcopum (Damasum) jam pene (c) factio- nis laqueis irretitum et vicens adversarios, et non nocuisse superatis? Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus inquis. Prætero, atque aliis (d) post me memoranda relinquo (Georgic. lib. IV). Præsentis tan- tum rei sine contentus sum. Imperatorem (Valentinianum) de industria adit, precibus fatigat, merito lenit, sollicitudine promeretur; ut redditam vitæ, redderet libertati.

EPISTOLA II (d).

AD THEODOSIUM ET CÆTEROS ANACHORETAS (e).

Theodosium, ac cæteros sub eo Anachoretas rogam, ut suis precibus a Deo impetrant, ut abdicato penitus Sæculo, vivere in Deserto velit, ac possit.

Quam vellem nunc vestro interesse conventui: et admirandum consortium, licet isti oculi non mereantur aspicere, tota cum exultatione complecti. Spec- tarem desertum omni amoenius civitate. Viderem desolata ab accolis loca, quasi ad quoddam paradisi instar, Sanctorum cœtibus obsideri. Verum quia hoc mea fecere delicta, ne consortio beatorum (f) inscre- retur obsecsum omni criminis caput: idcirco obsecro (quia vos impetrare posse non ambigo) ut me ex istius tenebris saceruli vestro liberetis oratu. Et (g) ut ante dixeram præsens, et nunc per litteras vobum indicare non cesso, quod mens mea omni ad id studium cupi- ditate rapiatur. Nunc vestrum est, ut voluntatem sequatur effectus. Meum est, (h) ut velim, obsecrationum vestrarum est, ut velim, et possim. Ego ita sum, quasi a cuncto grege morbida aberrans ovis. Quod nisi me bonus Pastor ad sua stabula humeris impos- sum reportarit (Luc. 15), lababunt gressus, et in ipso conamine [al. certamine] vestigia concident as- surgentis. Ego sum ille prodigus filius, qui omni, quam mihi pater crediderat, portione profusa, nec-

(a) De hoc Evagrio vid. Epistolas ad Chromat. et ad Ruf- flum. Presbyter Antiochenus erat, postea ejusdem Ecclesiae Episcopus factus.

(b) Antea erat Mediolanis penes Martian. qui lectionem hanc laudat. Porro Auxentium Arianum hominem factio- sissimum Mediolani Episcopum damnavit Romana Synodus, et depositum anno 369. Evagrius in eam labores suos forte contulerat, quem mox etiam laudat Hieronymus, quod Da- masi partes contra Ursicinum tutatas sit.

(c) Nimirum Ursini, sive Ursicini, qui anno 367. Novem- bris 15. die, Imperatoris edicto in Galliam relegatus est, ut nulla ulterius populos contentio nefanda collideret, ut ex Marcell. et Faustin. Prefat. constat.

(d) Alias 38. scripta an. 374.

(e) Vetus Cod. S. Crucis in Jerusal. de Urbe addit, in- trinsecus. commorantes. Hic autem Theodosius idem ille esse creditur, cuius historiam conscripsit Theodoreetus de Vitis Patrum cap. 10. Monasterium constituerat apud Rhossum in Cilicia ad maris oram.

(f) Idem inferretur, alii editi inseruntur. Impressam lectionem probat Veronensis liber.

(g) Vocabam ut Victorius expunxerat.

(h) Idem non satis bene ut quod velim, etc.

dum me ad genitoris genua submisi: neendum coepi prioris a me luxuriae blandimenta depellere. Et quia paululum non tam desivi a virtute, quam coepi velle desinere, nunc me novis diabolus ligat retibus: nunc nova impedimenta (i) proponens, maria undique circumdat, et undique pontum (Æneid. lib. V): nunc in medio constitutus elemento, nec regredi (i) volo, nec progredi possum. Superest ut oratu vestro Sancti Spiritus aura me provehat, et ad portum optati littoris prosequatur.

EPISTOLA III (j).

AD RUFFINUM MONACHUM (k).

Ruffinum Aquileensem, quem in Ægyptum concessisse audierat, videre, et alloqui rehementer optat, eumque de suo statu, deque Bonosi sodalis carissimi, qui in insulam quamdam paenitentia peragendæ causa secesserat, certiorem reddit. Denique ut in mutua ca- ritate perseveret, deprecatur.

1. Plus Deum tribuere quam rogatur, et ea sc̄pe con- cedere, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (1. Cor. 2), licet ex sa- crorum (l) mysterio voluminum ante cognoverim; ta- men in causa propria nunc probavi, Russine caris- sine. Ego enim (m) qui audacia satis vota credebam, si vicissitudine litterarum imaginem nobis præsentis- mentiremur, audio te Ægypti secreta penetrare, Mo- nachorum invisere choros, et coelestem in terris cir- cumire familiam. O si nunc mihi Dominus Jesus Christus, vel Philippi ad Eunuchum (Act. 2), vel Abacuc ad Danielem (Dan. 14) translationem repente concederet, (n) quam ego nunc tua arctis stringerem colla complexibus, quam illud os, quod mecum vel erravit aliquando, vel sapuit, impressis figerem labiis? Verum quia non tam te sic ad me venire, quam ego ad te sic ire non meror; et invalidum (o), etiam quum sanum est, corpusculum crebri fregere morbi, has mei vicarias, et tibi obvias mitto, que te copula amoris innexum, ad me usque perducant.

2. Prima inopinata gaudii ab Heliodoro fratre mihi est nuntiata felicitas. (p) Non credebam certum, quod certum esse cupiebam, præsentim quum et ille ab alio se audisse diceret, et rei novitas fidem sermonis au- ferret. Rursum (p) suspensa vota, nutanteque men-

(i) Quidam editi, ac MSS. valeo.

(j) Alias 41. scripta antiochiae media æstate an. 374.

(k) In Veronensi Ms. ad Ruffinum de Leonoso Monacho inscribitur.

(l) Vitiose ante nos editi ministerio. Hieronymus autem ipso eodem Pauli vocabulo mysterium vocat, quod per Isaiam dicitur, quod oculus non vidit, nec aui is auditiv, etc.

(m) Veteres vulgati Erasm. et Victor, qui audaci fieri sa- tis voto credebant. Impressam lectionem MSS. nostri omnes confirmant.

(n) Duo MSS. quibus ego nunc tua stringerem colla com- plexibus, etc.

(o) Invalidum Hier. corpusculum.

(p) Sequitur vetera manu exarata exemplaria, quorum concinnitor est sensus; antea enim erat suspensam vole nu- tante mentem. In his Veronensi Ms. antiquior pro Mo- nachus habet Dei simulacrum, et que postea subsequitur, vo- cem jandudum ignorat. Porro Ægyptii Confessores, quos minorat hoc loco Hier. quidquid Benedictino interpreti videatur, non alii ab iis sunt, quos ob Christi divinitatis confessionem ad an. 372. Valens Imperator exultare jussit.

tem quidam Alexandrinus Monachus, qui ad Aegyptios Confessores, et voluntate jam Martyres, pio plebis jam dudum fuerat transmissus obsequio, manifestus ad credulitatem nuntii auctor impulerat. Fateor et in hoc meam labasse sententiam. Nam cum et patriam tuam ignoraret, et nomen, in eo tamen [al. tantum] plus videbatur afferre, quod eadem asserebat, quem jam aliis indicaverat. Tandem plenum veritatis pondus erupit: Ruffium enim Nitriæ esse, et ad beatum perrexisse Macarium, crebra commenatum multitudine referebat. Hic vero tota credulitatis frenula laxavi, et tunc vere ægrotum esse me dolui. Et nisi me attenuati corporis vires quadam compede præpedissent, nec mediæ servor æstatis, nec navigantibus semper incertum mare, pia festinatione gradienti valueret obsistere. Credas mihi, frater, non sic tempestate jactatus portum nauta prospectat: non sic sicutientia imbris arva desiderant: nec sic curvo assidens littori anxia filium mater exspectat.

3. Postquam me a tuo latere subitus turbo conuulsi: postquam glutino caritatis haerentem impia distraxit avulsio; Tunc mihi cœruleus supra caput asstit imber: tunc maria undique, et undique cœlum (*Aeneid. lib. III.*). Tandem in incerto peregrinationis erranti, cum me Thracia, Poutus, atque Bithynia, totumque Galatiæ et Cappadociæ iter, et servido Cilicum terra fregisset æstu, Syria mihi velut fidissimus naufragio portus occurrit. Ubi ego quidquid morborum esse poterat expertus, ex duobus oculis unum peridi, Innoceatum enim, partem animæ mæx, repentinus febrium ardor abstraxit (a). Nunc uno et toto mihi (b) lumine Evagrio nostro fruor, cui ego semper infirmus ad laborem cumulus accessi. 11 Erat nobiscum et Hylas (c) sanctæ Melanii famulus, qui puritate morum, maculam servitutis abluerat: et hic neccura obductam rescidit cicatricem. Verum quia de dormientibus contristari Apostoli voce prohibemur, et nimia vis moeroris latè superveniente nuntio temperata est, indicamus hæc tibi, ut si nescis, discas; si ante cognovisti, pariter gaudeamus.

4. Bonos laudes, et ejus solitudo.—Bonos tuus, imo verius dicam, noster, scalam præsagatam meus, et Jacob somnante jam scandit: portat crucem suam, nec de crastino cogitat, nec post tergum respicit. Seminat in larymis, ut in gaudio metat. Et sacramento Moysi, serpentem in eremo suspendit (*Num. 21. 9.*) Cedant huic veritati, tam Græco quam Romano stylo, mendaciorum ficta miracula. Ecce puer honestis sæculi no-

(a) Innocentii repentina mors. Hic idem est Innocentius, cui de muliere septies percussa epistolam hic. 1. inscriptis Hier. etsi diversum alii communiscantur.

(b) Quidam Erasmus antiquiores editi *toto mihi carissimo lumine*, et mox *infirmitus quidem ad laborem*, etc.

(c) Editor Benedictinus *sancæ Melaniae*, verius tamen legendum *Melanii*, ut edidimus; non tamen *Sancti*, ut vitiouse habent veteres editi. Sic apud S. Paulinum epistol. 31. *Sancta Melania* dicitur et epistol. 29. *Sanctæ feminæ Melaniae*. Scilicet in ium nomina mulierum diminutiva efferebantur. Sic *Eubule* invenies pro *Eubole*, *Gregorium* pro *Gregoria* venustissime formata apud Methodium colloquentes in *Symposio*. Omitto *Glycerium*, *Philarium*, *Eroton*, *Adelphasium*, *rhitocomasium*, *Philomathium*, atque alias quibusdam veluti blanditiis lingue sic appellatas.

biscum artibus institutus, cui opes affatim, dignitas (d) apprime inter æquales erat, contempta matre, sororibus, et carissimo sibi germano, insulam pelago circumsonante naufragam, cui asperæ cautes et nuda saxa et solitudo terrori est, quasi quidam novus paradisi columbus insedit. Nullus ibi agricolarum, nullus Monachorum ne parvulus quidem, quem nosti, Onensisimus, quo velut fratre in osculo fruebatur, in tanta vastitate adhaeret lateri [al. alteri] comes. Solus ibi, imo jam Christo comitante non solus, videt gloriam Dei, quam etiam Apostoli, nisi in deserto non videbant. Non quidem conspicit turritas urbes; sed in novæ civitatis censu dedit nomen suum. Horrent sacco membra deformi [al. deformia]; sed sic melius obviam Christo rapietur in nubibus. Nulla euriporum amoenitate perfruitur; sed de latere Domini aquam vitæ bibit. (e) Propone hæc tibi ante oculos, amicos dulcissime, et in præsentiam rei totus animo ac mente convertere. Tunc poteris laudare victoriam, cum laborem præstantis agnoveris. Totam circa insulam fremit insanum mare, et sinuosis montium illisum scopulis æquor reclamat. Nullo terra gramina viret, nullis 12 vernans campus densatur umbra culis. Abruptæ rupes, quasi quemdam horrore [al. horroris] carcerem claudunt. Ille securus, intrepidus, et totus de Apostolo armatus (*Ephes. 6. 16*), nunc Deum audit, dum divina relegit, nunc cum Deo loquitur, cum Dominum roget: et fortasse ad exemplum Joannis (*Apoc. 1. 9*) aliquid videt, dum in insula conmoratur.

5. Quas nunc diabolum neetere credis tricas? quas parre arbitraris insidias? Forsan antiquæ fraudem, famem suadere tentabit. Sed jam illi responsum est: *Non in sole pane vivit homo* (*Matth. 4*). Opes forsitan gloriamque proponet. Sed dicetur illi: *Qui cupiunt divites fieri, incident in muscipulam, et tentationes* (*1. Tim. 6*). Et *Miki gloriatio omnis in Christo est* (*Gal. 6*). Fessa membra jejuniis, morbo gravante concutiet; sed Apostoli repercutietur eloquio: *Quando enim infirmor, tunc fortior sum* (*2. Cor. 12*). Et *virtus in infirmitate perficitur* (*Ibidem*). Minabitur mortem; sed audiet: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (*Philipp. 1*). Ignita jacula vibrabit, sed excipientur [al. excutientur] scuto fidei. Et ne multa replicem (*Ephes. 6*): impugnabit Satanás, sed tutabatur Christus. *Gratia tibi, Domine Jesu*, quod in die tua habeo, qui pro me te possit rogare. Scis ipse (tibi enim patent pectora singulorum, qui cordis arcana rimaris, qui tantæ bestiæ alvo inclusum Prophetam in profundo vides) ut ego, et ille pariter a tenera infantia ad florentem usque adoleverimus ætatem, ut iidem nos nutritum sinus, iidem amplexus soverint bajulorum: et cum post Romana studia ad Rheni semibarbaras ripas, eodem cibo, pari frueremur hospitio, ut ego prius coepimus velle te colere. Memento queso hunc bellatorem tuum necum

(d) Veronensis, liber dignitas prima.

(e) Antea erat, *Proponatur tibi*, vel *propone tibi*. Postea nostri MSS. epithetum illud *dulcisissime* nou agnoscunt.

quondam fuisse tyronem. Habeo promissum maiestatis tue, *Qui docuerit, et non fecerit, minimus vocabitur in regno caelorum* (*Math. 5*). (a) Fruatur ille virtutis corona, et ob quotidiana martyria stolatus agnum sequatur (*Apoc. 14*): *Multæ enim sunt mansiones apud Patrem* (*Joan. 14*). Et *Stella ab stella differt in claritate* (*1. Cor. 15*). Mili concedet (*i*), ut inter Sanctorum calceanca **13** caput possim levare: ut cum ego (b) voluerim, ille persecerit, mihi ignoscas, quia implere non potui, illi tribuas præmium quod meretur. Plura fortasse quam Epistolæ brevitas patiebatur, longo sermone protraxerim, quod mihi semper accidere consuevit, quando aliquid de Bonosi nostri laude dicendum est.

6. Sed ut ad illud redeam, unde discesseram, obsecro te, ne amicum, qui diu queritur, vix iovenitur, difficile servatur, pariter cum oculis mens amittat. (c) Fulgeat cuique auro; et pompatice scerulis corusca ex sarcinis metallæ radient. Caritas non potest comparari. Dilectio præmium non habet. Amicitia que desinere potest, vera nunquam fuit. Vale in Christo.

EPISTOLA IV (d).

AD FLORENTIUM (e).

Superiorem Epistolam Ruffino reddendam isti ad Florentium jungit, eumque Jerosolymæ degentem, quod multorum pauperum necessitatibus subveniret, plurimum laudat: tum Ruffini etiam laudes admisit.

4. Quantus Beatitudinis tuae rumor diversa populorum ora compleverit, hinc poteris testimoniare, quod ego te ante incipio amare, quam nos. Et enim ait Apostolus, *quoniam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium* (*1. Tim. 5*): ita et contrario tue dilectionis fama dispergitur, ut non tam laudandus sit ille qui te amat, quam scelus putetur facere ille qui non amat. Prætermitto innumerabiles, in quibus Christum sustentasti, pavisti, vestisti, visitasti. Heliодori fratribus a te adjuta necessitas mutorum etiam potest ora laxare, quibus gratias, quo ille præconio peregrinationis incommoda a te fota referebat? Ita ut ego ille (f) tardissimus, quem intolerabilis languor

(g) Subdunt veteres editi aliam ex Matthæo sententiam, que magis ad rem facit, *qui autem docuerit, et fecerit, maximus vocabitur in regno caelorum*. Martianus in scio lectore expuxit; nos quod in MSS. non invenerimus, illam tantum addere non audemus.

(b) Haud minus bene Veronens. Ms., *cum ego doverim*.

(c) Mutat Editor Benedictinus ad hunc modum. « Fulgeat quilibet auro, et pompatice scerulis coruscat, et sarcinis metallæ radient. » Nos antiquæ lectionem, que germanior est, et longe concinnior, re: omnibus ex MSS. a quibus item abest, quæ in fine est, salutatio, *vale in Christo*.

(d) *alias 3. Scripta eodem tempore, ac superiori addixa.*

(e) In Chronico ad an. 581. *Florentinus appellatur, et Monachus insignis* dicitur, et « tam misericors in egestate, ut vulgo pater pauperum nominatus sit. » At *Florentium* legit ipse Ruffinus, hunc locum ubi recitat lib. 2. contra Hier.

(f) *Vetus editio an. 1496*, cui etiam quidam MSS. suffragantur, contrario sensu legit, « ita ut ego ille ardentissimus, quem intolerabilis languor afficiebat, » Victor. *vexat*.

(g) Ex Tertulliano de cultu feminarum, notante Gravio, « Atque utinam miserrimus ego in illo die Christianæ exultationis vel iuxta calceanca vestra caput elevem. »

exedit, pennatis, ut aiunt, pedibus, (g) gestu caritatis et voto **14** te salutaverim, et etiam complexus animi. Gratulor itaque tibi, et nascentem amicitiam, ut Dominus confederare dignetur, precor.

2. *Ruffinus et Melania*. — Et quia frater Ruffinus, qui cum sancta Melania ab Aegypto Jerosolymam venisse narratur, individua mihi germanitatis caritate cognexus est, queso ut Epistolam meam huic Epistolæ tuae copulatam, ei reddere non graveris. Noli nos ejus aestimare virtutibus; in illo conspicies expressa sanctitatis (h) insignia: et ego cinis et vilissima pars lutti, et jam favilla dum vertor (*Clun. Cod. dñm vegetor*), satis habeo, si splendorum morum illius inubecillitas oculorum meorum ferre austineat. Ille modo se lavit, et mundus est, et tanquam nix dealbatus: ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere novissimum quadrantem. Sed tamen quia Dominus solvit compeditos (*Psal. 45. Isa. 66*), et super humilem et trementem verba sua requiescit, forsitan et mihi in sepulcro scelerum jacenti, dicat; Hieronymus, veni foras. Sanctus Presbyter Evagrius plurimum te salutat: et (i) Martinianum fratrem juncto salutamus obsequio, quem ego videre desiderans, catena languoris innector. Vale in Christo.

EPISTOLA V (j)

AD FLORENTIUM.

Respondet Florentio, eumque certiores facit se jam, soliditudinem quæ juxta Syriam Saracenis jungitur, arripuisse. Tum petit ab eo libros quosdam, aliasque illi offert, quibus abundabut.

1. In ea mihi parte eremi commoranti, que juxta Syriam Saracenis jungitur, dilectionis tuae scripta perlata sunt. Quibus lectis, ita reaccensus est animus, Jerosolymam præficiendi, ut pene nocuerit proposito, quod proficerit caritati. Nunc igitur quomodo, valeo, pro me tibi litteras represento: et si corpore absens, amore tamen et spiritu **15** venio: impedio exposcens, ne nascentes amicitias, quæ Christi glutino coheserunt, aut temporis, aut locorum magnitudo divellat; quin potius fœderemus eas reciprocis epistolis. Illæ inter nos currant, illæ sibi obvient, illæ nobiscum loquantur. Non multum perditura erit caritas, si tali secum sermone fabuletur.

2. Ruffinus autem frater, ut scribis, neclum venit; et si venerit, non multum proderit desiderio meo, cum eum jam visurus non sim. Ita enim et ille longo intervallo a me separatus est, ut huc non possit ex-

(g) Victor. eodem sensu certe caritatis voto. Nempe ægidinum suam causatur, quod non potuerit nisi caritatis voto Florentium salutare, et complecti, cum ad eum Jerosolymam Heliодorus proficeretur: quem locum non satis attendentes viri doctissimi, duos Heliодoros ex superiori epistola falso commenti sunt.

(h) Ideam Victorius makuit vestigia. Sed mox vitiose Editor Benedictinus etiam uno verbo pro et jam, ut emendavimus, legerat.

(i) Forte est celebris ille inter Græcos anachoreta, qui in quadam monte apud Casaream Palæstinae solitariam vitam tum temporis degisse traditur.

(j) *alias 6. Scripta post aliquot menses a superiori, an. 374.*

currere : et ego arreptus solitudinis terminis arcoor, ut cœperit iam mihi non licere quod volui. Ob hoc et ego obsecro, et tu, ut petas, plurimum queso, ut tibi beati Rhetitii Augustodunensis Episcopi Commentarios ad describendum largiatur, in quibus Canticum Canticorum sublimi ore dissernit. Scripsit et mihi quidam de patria supradicti fratrī Russini, Paulus senex, Tertulliani suum codicem apud eum esse, quēm vehementer reponcit. Et ex hoc queso, ut eos libros, quos me non habere Brevis subditus edocebit, librazii manu in charta scribi jubicas. Interpretationem quoque Psalmorum Davidicorum, et prolixum valde de Synodis librum sancti Hilarii, quem ei apud Treviros manu mea ipse descripsoram, ut mihi transferras peto. Nosti hoc esse anime Christiane pabulum, si in lege Domini meditetur die ac nocte (Ps. 1). Caeteros hospitio recipis, solatio soves, sumptibus juvas. Mibi si rogata presbiteris, cuncta largitus es. Et quoniam, largiente Domino, multis sacræ Bibliothecæ (a) codicibus abundans, impera vicissim, quodecumque vis mittam. Nec putes mihi grave esse, si jubeas, Ilabeo aluminos, (b) qui Antiquaræ arti serviant. Neque vero beneficium pro eo quod postulo, polliceor. Heliodus frater mihi indicavit, te multa de Scripturis querere, nec invenire ; aut si oratione habes, (c) incipit sibi plus caritas vindicare, plus petere.

16 5. Magistrum autem pueri tui, de quo dignatus es scribere (quem plagiatorem ejus esse non dubium est), saepè Evagrius Presbyter, dum adhuc Antiochiae essem, me præsente corripuit. Cui ille respondit : Ego nihil timeo. Dicit se a Domino suo fuisse dimissus : et sivobis placet, ecce hic est, transmittite quo vultis. In hoc arbitror me non peccare, si hominem vagum non sinam longius fugere. Quapropter quia ego in hac solitudine constitutus, non possum agere quod jussisti, rogavi carissimum mihi Evagrium, ut tam tui quam mei causa instanter negotium prosequatur. Cupio te valere in Christo.

EPISTOLA VI (d).

AD JULIANUM (e) AQUILEIAE DIACONUM

Excusat se apud Julianum de silentio litterarum, et cum, eo primum nuntiante, intellexisset, sororem suam in eo permanere quod cœperat, rogal ut de ejus proposito crebris ad se litteris tertiorem facial; addens se obtrectatorem suum interea despiceret.

Antiquus sermo est (f) : Mendaces faciunt, ut ne sibi vera dicentibus credatur : quod mihi a te, ego

(a) Sacra Bibliotheca vocantur Biblia.

(b) Vetusores editi, quibus et MSS. quidam concinunt, qui antiquas artis me eruditum vitiouse, ut non dubito. Porro Antiquaria artis dici constat, quæ in describebundis antiquorum operibus exercetur.

(c) Al. incipiet, tum quæ priori loco habetur plus vocula penes Martianæum debeat.

(d) alias 73. Scripta anno 374.

(e) Hunc Julianum Aquileia Diaconum miro consensu faciunt MSS. omnes. Nullus autem dubitat, qui idem sit, cuius monitis sororis suæ conversionem acceptam refert Hieronymus sequenti ad Chromatium epistola : unde non longe a S. Doctoris patria eum absuisse colligitur. Atque adeo Aquileia fuisse, verosimilium est, quidquid ea de causa, quod abs Hieronymi patria longius Aquileia dicere videatur, mihi olim scrupuli injectum sit, ut igni-

objurgatus de silentio litterarum, accidisse video. Dicam, saepè scripsi, sed negligentia bajolorum fuit ? Respondebis : omnium non scribentium vetus ista excusatio est. Dicam, non reperi qui epistolæ ferret ? Dices, hinc istuc (al. illuc) esse quam plurimos. Contendam, me etiam his dedisse ? At illi, quia non reddiderunt, negabunt : et erit inter absentes incerta cognitio. Quid igitur faciam ? Sine culpa veniam postulabo, rectius arbitrans, pacem loco motum petere, quam æquo gradu certamina concitare : quanquam ita me jugis tam corporis ægrotatio, quam animæ ægritudo consumpsit, ut morte imminenter, nec mei pene memor fuerim. Quod ne falsum **17** putes (g), oratorio more, post argumenta testes vocabo. Sanctus frater Heliodus hic adiuit, qui cum mecum eremum vellet incolere, meis sceleribus fugatus abscessit. Verum omnem culpam præsens verbositas excusabit. Nam, ut ait Flaccus in satyra :

« Omibus hoc vitium est cantoribus inter amicos, rogati ut nunquam cantent, Injussi nunquam desistant » (Horat. lib. 1, Carm. Sat. 3) : ita te deinceps fascibus obruam litterarum, ut econtra-rio incipias regare, ne scribam. Sororem meam, filiam in Christo tuam, gaudeo, te primum nuntiante, in eo permanere, quod cœperat. Hic enim ubi nunc sum, non solum quid agatur in patria, sed an ipsa patria perstet, ignore. Et licet me sinistro (h) Ibera excetra ore dilaniat, non timebo hominum judicium, habiturus judicem Deum : juxta illud quod quidam ait : « Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ » (Horat. l. 3. carm. Od. 3). Quapropter queso ut Apostolici memori præcepti, quo docet opus nostrum permanere debere (1. Cor. 3); et tibi a. Domino præmium in illius salute pares, et me de communis in Christo gloria crebris reddas sermonibus laetorem.

EPISTOLA VII (i).

AD CHROMATIUM, JOVINUM, ET EUSEBIUM.

Chromatium et Eusebium fratres, una cum Jovino amico, nec non matre et sororibus virginibus, eadem in domo sancte viventes resalutat, atque eorum contubernium pluribus laudat. Tunc Bonosi, de quo illi scripserant, laudes admiscerat, ac probat. Denum sororem suam, quæ bonos in patria magistros vitae non habet, illis commendat.

4. Non debet charta dividere, quos amor mutuus

leæ (quod nomen MSS. omnes addunt) reticuerim. Revertisse nempe sum auctoritatem P. de Ruheis, cui in Monum. Eccles. Aquil. pag. 78. dicitur illa omnium MSS. mendosa fortasse lectio. Tam alte illi infixum est animo Hieronymi patriam Aquileia abesse, ut illius sororis conversione facile incubere Julianus non potuisset. Ostendimus nos econtrario, commodum id illi fuisse, nimur ob loci vicinitatem. Consule quam scriptissima Vitam S. Doctoris.

(f) Aristotelis apud Laertium.

(g) Tota hæc pericope, oratorio more post argumenta testes vocabo, abest a Veronensi Ms.

(h) MSS. atque excusi vetustiores, Hiberia excetra ore,

vel more. Porro Ibera excetra nomine pessimum hominis

monstrum sugillat, sive is Lepicinus Episcopus, sive quis

alius fuerit, non enim quod Iberum vocet, Hispanum ho-

minem communisci necesse est, aut verosimile. Paulo post

Deum pro meum placuit legere concinniori sensu, ac fa-

ventibus MSS.

(i) alias 43. Scripta eodem anno, ac superior.

copulavit : nec per singulos officia mei sunt partienda sermonis , cum sic invicem vos ametis, (a) , ut non minus tres caritas jungat, quam duos natura sociavit ; quin potius si rei conditio pateretur, sub uno litterulae **18** apice nomina indivisa concluderem , vestris quoque ita me litteris provocantibus, ut et in uno tres, et in tribus unus putarem . Nam postquam sancto Evagrio transmittente, in ea ad me eremi parte de latæ sunt, quæ inter Syros ac Saracenos vastum limitem dicit , sic gavisus sum , ut illum diem Romanæ festicitatis, quo primum Marcelli apud Nokam prælio, post Cannensem pugnam, Hannibal agmina conciderunt, ego vicerim . Et licet supradictus frater sœpe me visitet, atque me ita ut sua in Christo viscera soveat ; tamen longo a me spatio sejunctus, non minus mihi dereliquit abeundo desiderium, quam attulerit [al. *attuleral*] veniendo latitudinem.

2. Nunc cum vestris litteris fabulor, illas amplector, illæ mecum loquuntur, illæ hic tantum Latine sciunt . Illic enim aut barbarus (b) semisermo descendens est, aut tacendum . Quotiescumque carissimos mihi vultus notæ manus referunt impressa vestigia, toties aut ego hic non sum , aut vos hic estis . Credite amori vera dicenti : et cum bas scriberem , vos videbam . De quibus hoc primum queror, cur tot interacentibus spatiis maris atque terrarum, tam parvam Epistolam miseritis, nisi quod ita merui, qui vobis, ut scribitur, ante non scripsi . Chartam desuisse non puto, Ægypto ministrante commercia . Et si (c) alicubi Ptolemaeus maria clausisset ; tamen rex Attalus membranas a Pergamo miserauit, ut penuria chartæ pellibus pensaretur . Unde et Pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est . Quid igitur arbitrur bajulum festinasse ? Quamvis longe Epistolæ una nox sufficit . An vos aliqua occupatione detentos ? Nulla necessitas major est caritate . Restant duo : ut aut vos piguerit, aut ego non meruerim . E quibus magis volo vos incusare [al. *incessere*] tarditatis , quam me condemnare non meritum . Facilius enim negligentia emendari potest , quam amor nasci .

3. Bonosi laudes . — Bonosus, ut scribitis , quasi filius (d) **19** ἔχθρος, id est, piscis, aquosa petiit . Nos

(a) Chromatium et Eusebium .

(b) Veronens. *barbarus sexi sermo descendens est*. Vtique tamen, ut non dubito, neque enim tum temporis senem se potuit Hjer. dicere .

(c) Idem elegans et si aliquis ptolemaeus . Conferendum est Plinius l. 13, c. 11, ubi *aenulatione*, inquit, « circa Bibliothecas Regum Ptolemaei, et Eumenis, supprimente chartas Ptolemeo, Varro membranaus Pergami tradit repertas ; » quarum inde Attalus Eumenis frater magnam vim Romanam misit .

(d) Graeca vocis inter retentionem omittit Veronens. liber . Illud vero perquam eruditæ atque eleganter, dictum est ab Hieronymo, Bonosum quasi filium ἔχθρον, sive Piscis aquosa petere . A primis enim Ecclesiæ temporibus fideles, ut de sua fide Paganos celarent, quinque litterarum siglas excogitarunt, quæ si uno verbo legerentur ἔχθρον, id est *piscis* reddebant, singulis autem proprium suberat non nec ac significatio : prima euuius Ἰησοῦm, altera χριστοῦm, Christum, tertia τοῦ Dei, alia τοῦ filium, postrema ὁρίζει Salvatorem significabant . Supersunt autem ad hanc usque diem hujusmodi veterum Christianorum symbola, e quibus præstauitissima in Musæo nostro doméstico gemma, quæ Christum Dominum sub Piscatoris figura adnotatis ixœz litteris re

pristina contagione sordentes, quasi reguli et scorpiones arentia quæque sectamur . Ille iam calcat super colubri caput : nos serpenti, terram exdivina sententia comedenti, adhuc cibus sumus . Ille jam potest summum Graduum Psalmum scandere : nobis adhuc in primo ascensu fluentibus [al. *fluentibus*], nescio an dicere aliquando contingat : *Levari oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi* (Ps. 120. 4) . Ille inter minaces sæculi fluctus in tuto insulae, hoc est, Ecclesiæ gremio sedens, ad exemplum Joannis, librum forte jani devorat (Apoc. 10) : ego in scelerum meorum sepulero jacens (Joan. 11), et peccatorum vinculis colligatus, Dominicum de Evangelio exspeeto clamorem : Hieronyme, veni foras . Bonosus, inquam (e), (quia secundum Prophetam, omnis diaboli virtus in lumbis est [Jerem. 43]) trans Euphratem tulit lumbarę suum, ubi illud in foramine petræ abscondens (Job. 40, 11), et postea scissum reperiens, cecinit : *Domine, tu possedisti renes meos* (Psat. 438) . *Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis* (Ps. 105) . Me vero [al. *verus*] Nabuchodonosor ad Babylonem, id est, confusione mentis meæ catenatum duxit : ibi mihi captivitatis jugum imposuit : ibi ferri circulum naribus meis innectens, de Canticis Sion cantare præcepit (Ps. 156) . Cui ego dixi : *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cacos* (Ps. 445) . Ut breviter cœptam dissimilitudinem finiam, ego veniam deprecor, ille exspectat coronam .

4. Soror mea, sancti Juliani in Christo fructus est . Ille plantavit, vos rigate : Dominus incrementum dabit (1. Cor. 6) . Hanc mihi Jesus , pro eo vulnere quod diabolus inflixerat, præstitit, vivam redolendo pro mortua . Huic ego, ut ait gentilis Poeta (Virgil. l. 4. *Aeneid.*), omnia etiam tuta timeo . Scitis ipsi lubricum adolescentie iter, in quo et ego lapsus sum, et vos non sine timore transitis . Ille ita nunc maxime **20** ingrediens, omnium est fulcienda præceptis, omnium est sustentanda solatiis, id est, crebris vestræ sanctitudinis epistolis roboranda . Et quia caritas omnia sustinet : obsecro ut etiam a Papa Valeriano (f) ad eam confortandam litteras exigatis . Nostis puellarès animos his rebus plerumque solidari, si se intelligent curæ esse majoribus .

5. In mea enim patria rusticitatis [al. *rusticitas*] vernacula, Deus venter est, et in diem vivitur : et sanctior est ille, qui ditior est . Accessit huic patellæ (juxta tritum populi sermone proverbium) dignum operculum , Lupicinus Sacerdos, secundum illud quoque, de quo semel in vita (g) Crassum ait

fert . Porro mysteria hinc nonnulla elicabant SS. Patres, Augustinus de Civit. Dei lib. 18. c. 23. Prosper de Prædestin. c. 19. Paulinus epist. 53. Optatus contra Parmen. lib. 3. et præcipue Tertullianus de Baptismo cap. 1. qui rursum aquam et aquosa Ecclesiæ interpretatur . Hieronymus vero in quadam Dalinatia insula Bonosum suum sibi eremum inuinuit constituisse .

(e) Mallen quia voculam transponi ad hunc fere modum, *bonosus*, iuquam, secundum Prophetam quia omnis Diaboli virtus, etc., aliter enim Prophetæ nomen minus commode resertum ad Job, cum pertinet ad Jeremiam .

(f) Valerianus Aquileiensis episcop.

(g) Prodit hoc M. Tullius de Finibus l. 5. « Marco Crasso, iuquens, quem semel ait in vita sua risisse Lucilius,

riuisse Lucilius : Similero habent labra lactucam, asino carduos comedente : videlicet ut perforatam navem debilis gubernator regat, et cæcūs cæcos ducat in foveam. Talisque sit rector, quales illi qui reguntur.

6. Matrem communem (quæ cum vobis sanctitate societur, in eo vos prævenit, quia tales genuit, cuius vere venter aureus potest dici) eo salutamus honore, quo hostis : una quoque suscipiendas cunctas [al. cunctis] sorores, quæ sexum vicere cum sæculo, quæ eleo ad lampadas largiter præparato, sponsi operiuntur adventum (*Matth. 25*). O beata domus, in qua morantur Anna vidua, Virgines Prophetissæ, geminus Samuel nutritus in templo ! O tecta felicia, in quibus cernimus Machabæorum martyrum coronis cinctam martyrem matrem ! Nam licet quotidie Christum confiteamini, dum ejus præcepta servatis : tamen ad privatam gloriam publica hæc accessit vobis et aperta confessio, quod per vos ab urbe vestra Ariani quondam dogmatis virus exclusum est (a). Et miramini forsitan, quod in fine jam Epistolæ rursum exorsus sim. Quid faciam ? vocem pectori negare non valleo. Epistolæ brevitas compellit tacere : desiderium vestri cogit loqui. Præproperus sermo : 21 confusa turbatur oratio : amor ordinom nescit.

EPISTOLA VIII (a).

AD NICEAM HYPODIACONUM AQUILEIÆ (b).

Niceam veterem sodalem, ac peregrinationis sue comitem, jam in patriam regressum, ut ad se aliquando scribat exemplo Chromatii, et Eusebii fratrum hortatur.

TURPILIUS (d) Comicus tractans de vicissitudine litterarum : sola, inquit, res est, quæ homines absentes, præsentes facit. Nec falsam dedit, quanquam in re (e) non vera, sententiam. Quid enim est (ut ita dicam) tam præsens inter absentes, quam per epistolæ et alloqui, et audire quos diligas ? Nam et ru-

non contigit, ut ea re minus ædactos, ut ait idem, vocaretur, etc.

(a) ARIJ dogma excludit ab Aquileia per Chrom., etc.

(b) Alias 42. *Scripta paulo post superiorē*.

(c) Hic Niceas vulgo idem esse creditur, quem sub Nicete nomine non semel laudat S. Paulinus, sicutque postea Daciæ Episcopus. Minime vero idem ille est, sed quem refert Gennadius cap. xxii. *Niceas Romitanæ civitatis Episcopus*, id est aquileia, ut Baronius recte interpretatur, Aquileia enim inter Romanorum colonias nobilissima, Romitania, seu Romana civitas audiit. Niceas porro ejus ex Hypodiaco Episcopus urbis fuit : et successisse quidem Chromati altero Hieronymi sodali creditur circa ann. 410 vel serius. In Martyrologio Romano ad diem 22. Junii Sanctorum fastis adscribitur. Quo tempore hanc S. Pater Epistolam ad eum misit, per credere est, pl. min. triginta annos egisse. Episcopatus Epochæ cum hac ejus ætate comparata.

(d) Turpilius iste citatur a Servio in Virgilium, extantque ejus exigua fragmenta, inter ea veterum Poetarum, quæ Robertus Stephanus, atque Henricus collegit. Ejus meminit etiam Eusebius in Chronico.

(e) Suh rei non vera nomine Comediam intelligunt Hieronymi Scholiastæ Victorius et Martianæ, quod scilicet in quadam sua Comedja, quæ facta res est, illam sententiam Turpilius effuderit. Nobis vero longe verosimillimum est, idem sibi voluisse Hieronymum, ac si dixisset *rei non veræ*, cum praesentia, quan epistolæ conciliant, vera ac propria non sit.

des illi Italique homines, (f) quos Cascos Ennius appellat, qui sibi (ut in Rhetorice Cicero ait) ritu ferino victimum quarebant, ante chartæ et membranarum usum, aut in dedolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epistolarum alloqua missitabant. Unde et portatores earum Tabellarios, et scriptores a libris arborum Librarios vocavere. Quanto magis igitur nos, expolito jam artibus mundo, id non debemus omittere, quod illi sibi præstiterunt, apud quos erat cruda rusticulas, et qui humanitatem quodammodo nesciebant? Ecce beatus Chromatius cum sancto Eusebio non plus natura quam morum æqualitate (1) germano, litterario me provocavit officio. Tu modo a nobis abiens, recentem amicitiam scindis potius, quam dissuis, quod prudenter apud (g) Ciceronem Lælius vetat. Nisi forte ita tibi exosus est Oriens, ut litteras 22 quoque tuas luc venire formides. Expercere, expercere, evigila de somno, præsta unam chartæ schedulam caritati. Inter delicias patriæ, et communis quas habuimus peregrinationes, aliquando suspira. Si amas, scribe obsecranti : si irasceris, iratus licet scribe. Magnum et hoc desiderii solamen habeo, si amici litteras, vel indignantis accipiam.

EPISTOLA IX (h).

AD (i) CHRYSOGONUM MONACHUM AQUILEIÆ.

Expostulat cum Chrysogono Aquileia Monacho, recentem amico, quod nihil ad se scriperit.

Qui circa te affectus meus sit, carissimus ambodus Heliodorus tibi potuit fideleri nuntiare ; qui non minore te diligit amore, quam ego diligo : ut ego semper in ore meo nomen tuum sonem : ut ad primam quamque confabulationem jucundissimi mihi (j) consortii recorder, ut humilitatem admirer, virtutem efforam, predicem caritatem. Verum tu, quod natura Lynces insitum habent, (2) ne post tergum respicientes meminerint priorum, et mens perdat quod oculi videre desierint, ita nostræ es necessitudinis penitus oblitus, ut illam epistolam, quam in corde Christianorum scriptam Apostolus (1. Cor. 3. 2) refert, non parva litura, sed imis, ut aiunt, ceris eraseris. Et illæ quidem, quas diximus, ferræ, sub frondente captantes arboris ramo fugaces capreas, aut timidum, cervos, animal comprehendunt : currentemque frustra prædam, dum hostem suum secum verabido desuper ore dilaniant ; et tamdiu meminere prædandi, 23 quamdiu venter vacans siccum fame guttur exasperat. Ubi vero sanguine pasta scri-

(f) Ennius ex I. Annal. fragmento.

Quos homines quondam Laurentis terra recepit,
Quam primum Cascei populei tenuere Latine.

De his Cicero in I. Tusculan. Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, etc. Hos Livi lib. I. priscos Latinos dicit, et Virgilii 5. Et priscos docuit celebrare Latinos. Festus vero Cascum antiquum interpretatur, et Varro I. 4. de Ling. Latin. Sabinum esse vocis originem tradit.

(g) Vid. Ciceronis librum, qui insciabitur Lælius.

(h) Alias 44. *Scripta eodem tempore quo superior.*

(i) MSS. alii Giechomam vocant, alii Chrisocomam.

(j) Pro tui Martianæ mihi. Victorius utrumque legit.

(1) Gravius æqualitate sibi germano.

(2) Ex antiquo cod. Gravius, ut post tergum respicientes non meminerint priorum.

tas viscera distenta compleverit , cum satiritate succedit oblio : tamdiu nescitura quid capiat, donec memoriam revocaverit esuries. Tu neicum satiatus e nobis, cur finem jungis exordio? cur amittis antequam tenens? Nisi forte negligentia semper excusatione socia, asceras te non habuisse quod scriberes : cum hoc ipsum debueris scribere , (a) te non habuisse quod scriberes.

EPISTOLA X (b).

AD PAULUM SENEM CONCORDIE (c).

Paulum Concordiensem centesimum agentem annum, et tamen integro virentique corpore, laudat, petiti- que ab eo libros aliquot, missens ei interea vitam Pauli Eremitae, quam nuper adornaverat.

1. Humanæ vitæ brevitas, damnatio delictorum est. Et in ipso sepe lucis exordio, mors secuta nascentem, labentia quotidie in vitium saecula profittetur. Nam cum primum Paradisi colonum , viperinis nexibus præpeditum , coluber deduxisset ad terras, æternitas mortalitate mutata, et in nongentos et co amplius annos, secundam quodanmodo immortaliatem maledicti hominis distulerat (d) elogium. Exinde paulatim recrudescere peccato, totius orbis naufragium Gigantum adduxit impietas. Post illud, ut ita dixerim, purgati baptismia mundi, in breve tempus hominum vita contracta est. Hoc quoque spatium, sceleribus nostris semper contra divina pugnantibus, pene perdidimus. Quotus enim quisque aut centenariam transgreditur ætatem , aut non ad eam sic pervenit, ut pervenisse pœnitent, secundum quod in libro Psalmorum Scriptura testatur : *Dies vitæ nostræ septuaginta anni : si autem multum, octoginta : quidquid reliquum est, labor et dolor* (Ps. 89. 10).

24. 2. Quorūm, ais, ista tam alto repetita principio, et ita procul copta ut merito quis Horatianus de nobis possit sale ludere : *Et gemino bellum Trojanum orditur ab ore* (Ex arte Poet.)! Videlicet ut senectutem tuam, et caput ad Christi similitudinem candidum (Apoc. 1. 14), dignis vocibus praedicemus. Ecce jam centerus ætatis circulus volvit, et tu semper Domini præcepta custodiens, (e) futura beatitudinem vitæ per præsentia exempla meditaris. Oculi puro lumine vivent; pedes imprimunt certa vestigia; auditus penetrabilis; dentes candidi, vox canora (al. sonora); corpus solidum, et succi plenum; cani cum rubore discrepant; vires cum ætate dissentient. Non memorias

(a) *Mss. quidam, atque editi te aliud non habuisse*, etc.

(b) *alias 21. Scripta circa idem tempus, quo superior.*

(c) *Hujus meminit etiam in Catalogo ad Tertullianum. Concordia autem Pauli patria non ut Victorius in Vita S. Hier. scribit, erat Mirandula vicinum oppidum, sed uter Aquileiam, et Altinum longe notissima Italie civitas, cum alia ejusdem nominis civitate in Hispania, ut alii faciunt, non confundenda.*

(d) *Hoc sensu etiam apud alios Latinos auctores hoc non men usurpari inuenies. Noster Zeno in sermon. de Marario Isaiae, Isaías, inquit, cum Christum prædicaret, relatum futurae damnationis Elogium Israeliticó populo nuntiaret.*

(e) *Ver. Ms. futurae beatitudinis præstantia exempla medi- taris*

tenacitatem, ut in plerisque cernimus , antiquior se- necita dissolvit. Non calidi acumen ingenii, frigidus sanguis obundit. Non contractam rugis faciem, arata frons asperat. Non denique tremula manus per curvos cere trahentes errantem stylum dicit. Future nobis resurrectionis viorem [Ms. vigorem] in te nobis Dominus ostendit, ut peccati sciamus esse, quod ceteri adhuc viventes premoriuntur in carne; justitia, quod tu adolescentiam in aliena ætate mentiris. Et quanquam multis istam corporis sanitatem, etiam peccatoribus evenire videamus , tamen illis hoc dia- bolus ministrat, ut peccent : tibi Dominus præstat, ut gaudeas.

3. Doctissimi quique Græcorum (de quibus pro Flacco agens luculentus Tullius ait : Ingenita levitas et erudita vanitas) regum suorum , vel principum laudes, accepta mercede, diebant. Hoc ego nunc faciens, pretium posco pro laudibus. Et ne putes modica esse, quæ deprecor, margaritam de Evangelio postulabis. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examina- tum, probatum terra, purgatum septuplum (Ps. 11.7) : scilicet Commentarios Fortunatiani, et propter notitiam (f) persecutorum, Aurelii Victoris Historiam, simulque Epistolas Novationi, ut dum schismatici hominis 25 venena cognoscimus, libertius sancti Martyris Cypriani bibamus antidotum. Misimus interim te tibi, id est, Paulo seni (g) Paulum seniorem ; in quo propter simpliciores quosque multum in dejiciendo sermone laboravimus. Sed nescio quomodo, etiam si aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena ser- vat, quo dum ruditus eset, imbuta est. Si hoc munu- sculum placuerit, habemus etiam alia condita, quæ cum plurimis orientalibus mercibus ad te, si Spiritus Sanctus afflaverit, navigabunt.

EPISTOLA XI (h).

AD VIRGINES (i) AEMONENSES.

Conqueritur, quod Virgines Aemonæ in Italiæ finibus, degentes, sæpe ab eo litteris provocatae, nunquam rescripserint, ostenditque non esse suis obtrectatoribus credendum.

Chartæ exiguitas indicium solitudinis est; et id-

(f) *Vitium antea locum, qui in multas ambages eruditos viros inuit, Veromens. Ms. duorumque Romanorum ope emendavimus; antea scilicet pro persecutorum era- persecutum, ut dixisse visiteret Hieronymus, Historiam Persecutionum ab Aurelio Victore scriptam fuisse , cum sensus sit, ejusdem Victoris historiam, in qua de Imperatorum discepsit ad Julianum vitis agitur, utilem sibi futuram cupienti habere notitiam persecutorum, id est eorum Principium, qui Ecclesiam Dei persecuti sunt. Frustra igitur sunt et Marianus Victorius, qui opus Aurelii Victoris de Persecutionibus Ecclesie usque ad Diocletium in Vaticana Bibliotheca suis temporibus extitisse scribit; et Andreas Schottus, qui cum Victore hunc, hominem minime Christianum istium modi historiam scribere hand potuisse recta argumentaretur, plures alios Victores commentus est, quos inter unum Christianum, cuius hoc loco Hieronymus me- minisset.*

(g) *Inuit S. Pauli primi Eremitæ vitam a se scriptam.*

(h) *alias 39. Scripta eodem tempore, quo superior.*

(i) *Editi omnes, excepta veteri illa edit. an. 1496, quæ bis legit Aemonenses, falso etiam plerique MSS. Aemonenses habent. Sed optime in primis Veronenses duo, quorum ope emendamus, Aemonenses. Siquidem ex Aemonæ civitatis ignoracione error invalidit, quod in moute*

circum longum sermonem brevi spatio co-retavi: quia et vobissem volebam prolixius loqui, et angustia schedulae cogebat tacere. Nunc igitur ingenio est via et pauperies. Minutæ quidem litteræ, sed confabulatio longa est. Et tamen in hoc necessitatis articulo animadverte caritatem, cum me nec penuria scriptoris valuerit prohibere, ne scribare. Vos autem, ignocite, obsecro, dolenti; dico enim Iesus, dico lacrymans (*a*) et irascens: ne unum quidem apicem, toties vobis tribuentis officium, præstis. Scio quia nulla communio luci et tenebris est: nulla cum angelis Dei, peccatori societas. Attameq; et meretrix Domino pedes lacrymis lavit (*Luc. 7*), et de dominorum micis canes edunt (*Math. 15*). Et ipse Salvator non venit justos vocare, sed peccatores. *Non enim egent sani medico* (*Ibid. 5. 31*). Et magis vult pœnitutiam peccatoris, quam mortem. Et errantem ovinulam suis humeris refert. **26** Et prodigum filium revertentem, excipit Ixetus pater (*Luc. 15*). Quin potius Apostolus ait: *Nolite judicare ante tempus* (*1. Cor. 4. 5*). Tu eniun quis es, qui alienum servum judices? *Suo Domino stat, aut cadit* (*Rom. 14. 4*). Et, qui stat, rideat ne cedat. Et, invicem onera vestra portate (*Galat. 6. 2*). Alter, sorores carissimæ, hominum livor, aliter Christus judicat. Non eadem sententia est tribunalis ejus, et anguli susurruum. *Multa hominibus viæ videntur justæ* (*Prov. 14. 12*), quæ postea reperiuntur pravæ. Et in testaceis vasculis thesaurus sepe reconditur. Petrum ter negantem (*Math. 26*), amara in suum locum restituere lacrymæ. Cui plus dimittitur, plus amat (*Luc. 7. 47*). De toto grege siletur, et ab unius morbiæ (*b*) pecudis salutem Angeli latentur in caelo. Quod si cui videtur indignum, audiat a Domino: *Amice, si ego bonus sum, quare oculus tuus nequam est* (*Math. 20. 15*)?

EPISTOLA XII (c).

Ap (d) ANTONIUM MONACHUM.

Antonium Monachum Emonæ reprehendit, quod tales rogatus nunquam rescriperit: rursusque horatur, ut diligenter se diligat, et scribenti rescribat.

Dominus noster humiliatis magister, disceptanti-

Hermon in Palæstina hæc Virgines degerent, cum tamen ipse ei isto contextus doceat, in ea illas civitate extitisse, in qua diu Hier. versus sit; Palestinanum vero nondum ille attigisset. Vid. not. d. in sequenti epist. ad Antonium qui ejusdem loci monachum agebat, et forte Virginibus hisce auctor fuit, ne Hieronymo responderent.

(a) Verba et irascens, quæ plerique codi. habent, Veterioris res, uit.

(b) Quidam exemplaria pecudis apicem,

(c) Atius 43. Scripta eodem tempore quo superior.

(d) Pauci quidam codices ad myronum, duo ad chrysocionum diaconum aquileia, reliqui omnes magno numero, ut edidimus. Hos inter quidam addunt de modestia, rectius Nonantulanus instigat ad scribendum. At ceteris praefero, qui *Monachum Emonæ* Antonium hunc faciunt, quos inter vetustissimi duo a Martianæ inspecti, etsi perperam velit *Hermonæ* nomea in *Hermonæ* mutantur, ut alteri antiquæ depravationi consensualit, quia hujus Monasterii virgines *Hermonenses* e Palæstina male pro *Emonenses* dictæ sunt. Erat autem *Emona*, vel *Emona*, ut verius Graece scribitur, Paononum colonia, ut ex Plinio lib. 3. cap. 23. habetur. Etiam tamen Herodianus ad Italianum

bus de dignitate discipulis, unum apprehendit e parvulis, dicens: *Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cælorum* (*Math. 18*). Quod ne tantum docere, nec facere videatur, implevit exemplo: dum discipulorum pedes lavat (*Joan. 13*): dum traditorem osculo excipit (*Luc. 22*): dum loquitur cum Samaritana (*Joan. 4*): dum ad pedes sibi sedente Maria, de cœlorum disputat regno (*Luc. 7*): dum ab inferis resurgens, primum mulierculis apparetur (*Marc. 16*), Satanas **27** autem ex Archangelico fastigio non alias ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit. Et Judaicus populus primas (*e*) sibi cathedras, et salutationes in foro vindicans, deputato antea in stillam situlæ (*Isai. 40*), Gentili populo succedente, deletus est. Contra sophistas quoque sarculi, et sapientes mundi, Petrus et Jacobus piscautores mittuntur. Cujus rei causa Scriptura ait: *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (*1. Petr. 5. 5*). Vide, frater, quale malum sit, quod adversarium habet Deum. Ob quod in Evangelio et Phariseus arrogans spernitur, et humilijs Publicanus auditur. Decem jam, nisi fallor, Epistolas plenas tam officii quam precum misi, (*f*) cum tu ne mihi quidem facere dignaris: et Domino loquente cum servis, frater cum fratre non loqueris. Nimis, inquies, contumeliosus. Crede mihi, nisi styli verecundia prohiberet tanta Iesus ingererem, ut inciperes mihi rescribere, vel iratus. Sed quoniam et irasci hominis est, et injuriam non facere, Christiani, ad antiquum morem revertentes, rursus precor; ut et diligentem te diligas, et conservo sermonem conservus imperias. (*g*) Vale in Domino.

EPISTOLA XIII (h).

AD CASTORINAM MATERTERAM.

Castorinam materteram suam, cum qua aliquid habuerat dissidii, ad pacem et concordiam, quod per alias etiam fecerat litteras, adhortatur.

Joannes idem Apostolus et Evangelista in Epistola sua ait: *Quicumque odit fratrem suum, homicida est* (*1. Joan. 3. 15*): et recte. Cum enim homicidium ex odio sepe nascatur: quicumque odit, etiam si nec dum gladio percusscrit, animo tamen homicida est. Cur, ait, tale principium? Scilicet ut veteri rancore deposito, **28** mundum pectoris Deo paremus habituaculum. *Irascinimi, inquit David, et nolite peccare*

refert, et *spqr, italiæ qdæ, primæ, seu limitaneam, n. t. ubi* facit. Verissime Ptolemaeus, aliquique consilium dicunt proœci Italias ibi ad Noricæ Paravias, inter Italiam sub Norico Paravias. Hic aliquandiu Hieroxynus stetit, nec multum a Patria sua Stridone aberat.

(e) Quam Martian. resuit, voculam *sibi* ex editis ac MSS. omnibus reposulinus.

(f) Haec decem Hieronymi Epistola: intercederunt; et quidam codices retinent, *jan non fallor*. De sequenti *Mu* interjectione consule si liber Varonem lib. 6. Lucilius: *Nec laudare hominem, neque mihi facere unquam, id est, ne multum quidem voculam proferre, quod communè proverbio dicunt, odi tibi.*

(g) Abest haec salutatio a Veronensi ac Nonantula e exemplaribus.

(h) Aliis 36. Ec ipsa circa idem tempus, quo superior.

(*Psal. 4. 5.*) Hoc quid velit intelligi, Apostolus pleniū interpretatur: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes. 4. 26*). Quid agemus nos in die iudicii, super quorum iram non unius dei, sed tantorum annorum sol testis occubuit? Dominus loquitur in Evangelio: *Si offeras munus tuum ad altare, ibique recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te;* (*a*) *relinque ibi munus tuum ante altare, et vade reconciliari prius fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Math. 5. 23*). Vñ mihi misero, ne dicam et tibi, qui tanto tempore, aut non obtulimus munus ad altare, aut, ira permanente (*b*) sine causa, obtulimus. Quomodo in quotidiana prece unquam diximus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Math. 6. 12*), animo discrepante cum verbis, oratione dissidente cum factis? Precor itaque, quod et ante annum prioribus litteris rogaveram (*1*), ut pacem, quam nobis reliquit Dominus, habeamus (*Joan. 14*); et meum desiderium, et tuam mentem Christus intueatur. In brevi ante tribunal ejus reconciliata, seu scissa concordia, aut præmium recuperabit, aut poenam. Quod si tu, quod procul absit, nolueris: ego liber ero. Epistola me hæc mea, cum lecta fuerit, absolvet.

EPISTOLA XIV (c).

AD HELIODORUM (d) MONACHUM.

Heliodorum peregrinationis sue comitem, quem frustra conatus erat apud se in Eremo delinere propositi socium, datis litteris, quemadmodum discedenti promisebat, ad se invitauit, et vitæ eremiticæ beatitudinem prædicat.

1. Quanto amore et studio contenderim, ut pariter in eremo moraremur, conscientia mutua caritatis pectus **29** agnoscit. Quibus lamentis, quo dolore, quo gemitu, te abeunte prosecute sin, istæ quoque litteræ testes sunt, quas lacrymis cernis interlitas. Verum tu quasi parvulus delicatus, contemptum rogantis per blandimenta fovisti, et ego incautus, quid tunc agerem, nesciebam. Tacerem? sed quod arden-

(*a*) Absunt a nostris MSS. *relinque ibi munus tuum ante altare.*

(*b*) Resipicit comma illud *sine causa*, quod Domini verbis apud *Math. c. 5, v. 22.* *omnis qui irascitur fratri suo, in quibusdam codicibus addebatur; a quibus tamen radendum postea contendit ipse Hier. in Commentar. in *Matthæum*, et lib. 3. in epist. ad *Ephesios*. Legerunt vero olim haud pauci Patres tum Latinæ, tum Græci, quos suo loco adducemus; quin etiam antiquissimus noster *Veronensis codex*, qui Italicæ versionem vulgo creditur continuere, hodiecum exhibet. Iterum noster Hieron. lib. 2. contra *Pelagianos*, quos libros sub vitæ sue finem scripsit, in *eodem*, inquit, *Evangelio legimus*: qui irascitur fratri suo *sine causa*, reus erit iudicio: licet in plerisque codicibus antiquis *sine causa* additum non sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeamus irasci. »*

(*c*) *alias 1. Scripta eodem tempore sive an. 373.*

(*d*) Hæc una gerimana est inscriptio, non vero quam præferunt ali codices *Prebyterum* vel *Episcopum*, aut quæ Martianæ placet *Monachum*, postea *Episcopum*. Vetus edit. habet *ad Heliodorum nondum Episcopum*. Scilicet, cum ex Aquileiensi Monacho Altini Episcopus jussus fuerit Heliodorus, seque in ea dignitate præclare adnudum gesserit, clariorum Episcopi titulum susserunt librarii pio eo, quem Hieronymus tum temporis scriptor Monachi.

(*1*) *Hanc prioram Epistolam amissimus.*

ter volebam, moderate dissimulare non poteram. Impensis obsecrare? sed audire nolebas, quia similiter non amabas. Quod unum potuit, spreta caritas fecit. Quem præsentem retinere non valuit, nunc querit absentem. Quoniam igitur et tu ipse abiens postularas, ut postea quam ad deserta migrasse, invitoria ad te scripta transmitterem, et ego manufacturam necessitatum recorderis. Nudos **AMAT EREMUS**. Nolo te antiquæ peregrinationis terreat difficultas. Qui in Christum credis, et ejus crede sermonibus. *Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia apponentur vobis* (*Math. 6. 33*). Non pera tibi sumenda, non virga est. Affatim dives est, qui cum Christo pauper est.

2. Sed quid ago? Rursus improvidus obsecro? Abeant preces, blandimenta discedant. Debet amor Iesu irasci. Qui rogantem contempseras, forsitan audies oljurgantem. Quid facis in paterna domo delicate miles? Ubi vallum? ubi fossa, ubi hyems acta sub polibus? Ecce de cœlo tuba canit: ecce cum nubibus debellatur orbem, imperator armatus egreditur: ecce bis acutus gladius ex regis ore procedens (*Apoc. 1. 16*), obvia quæque metit; et tu mihi (*2*) de cubiculo ad aciem, tu de umbra egrederis ad solem? Corpus assuetum tunica, loricae onus non fert. Caput opertum linteo, galeam recusat. Molle otio manum, durus exasperat caput. Audi edictum (*e*) regis tui: *Qui non est mecum, contra me est: et qui mecum non colligit, spargit* (*Luc. 14. 23; Math. 12. 30*). Recordare tyrocinii tui diem, quo Christo in baptismate conspultus, in sacramenti verba jurasti: pro nomine ejus non te matri parciturum esse, non patri. Ecce adversarius in pectore tuo **30** Christum conatur occidere. Ecce donativum, quod militatus acceperas, hostilia castra suspirant. Licet parvulus ex collo pendeat nepos (*3*), licet sparsa crine et scissis vestibus, ubera quibus te nutrirat, mater ostendat, licet in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, sicci oculis ad vexillum crucis evola. **SOLUM PIETATIS GENUS EST**, in hac re esse crudelem.

3. *Oratio sanctorum in cœlo pro viatoribus.*—Veniet, veniet postea dies, quo victor revertaris in patriam; quo (*f*) per Jerosolymam cœlestem vir fortis coronatus incedas. Tunc municipatum cum Paulo capies. Tunc et parentibus tuis ejusdem civitatis jus petes. Tunc et pro me rogabis, qui te ut vinceres, incitavi. Neque vero nescio, qua te dicas nunc compede præpediri. Non est nobis ferreum pectus, nec dura præcordia. Non ex silice natos Hyrcanæ nutrirete tigrides. Et nos per ista transivimus. Nunc tibi blandis vidua soror hæret lacertis, nunc illi, cum quibus adolevisti,

(*e*) *MSS. quidam, edictum Domini tui.*

(*f*) *Vocabul per ex Victorio et MSS. restituimus.*

(*1*) *Cod. unus apud Gravium mitto pro initio. Fortasse verius. Mox necessitudinem pro necessitudine.*

(*2*) *Ex Tertulliani lib. ad Martyres, notante Gravio. « Nemo miles ad bellum cum delicia venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis et substrictis, ubi omnis duritia etc. « Mox » De umbra ad solem, de sole ad cœlum, de tunica ad loricanam, etc. »*

(*3*) *Nepotianus ad quem alias est Hieron. Epist.*

vernaculi aiunt : *Cui nos servituros relinquis ? Nunc et gerula quondam, jani anus, et nutricius, secundus post naturalem pietatem pater, (a) clamitat : Morituros exspecta paulisper, et sepeli. Forsitan et laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens mammæ lallare, congerinet. Dicant si volunt et Grammatici : In te omnis dominus inclinata recumbit (Æneid. 12). Facile rumpit haec vincula amor Dei, et timor gehennæ. At contra Scriptura præcipit parentibus obsequendum : sed quicumque eos supra Christum amat, perdit animam suam. Gladium tenet hostis, ut me perimat, et ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem militiam Christi deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo, quam etiam omnibus ejus causa debeo? Dominus passuro timide Petrus consulens scandalum fuit (Matth. 16). Paulus retinentibus se fratribus, ne Jerosolymam pergeret, respondit : Quid facitis plorantes, et conturbantes cor meum? Ego enim non solum ligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Iesu Christi (Act. 21. 15). Aries iste pietatis, quo fides qualitur, Evangelii 31 retundendus est muro. Mater mea, et fratres mei hi sunt, quæcumque faciunt voluntatem Patris mei, qui in cælis est (Luc. 8. 21; Matth. 12. 30). Si credunt in Christum, faveant mihi pro ejus nomine pugnatio. Si non credunt, mortui sepeliant mortuos suos (Matth. 8. 22). Sed hoc, ais, in Martyrio.*

4. Erras, frater, erras, si putas unquam Christianum persecutionem non pati : ET TUNC MAXIME oppugnaris, si te oppugnari tescis. Adversarius noster, tanquam leo rugiens, aliquem devorare querens, [al. cupiens], circumit (I. Petr. 5. 8), et tu pacem putas? Sedet in insidiis cum divitibus, et in occultis interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt. Insidiatur in occulto, sicut leo in spelunca sua : insidiatur ut rapiat pauperem (Psal. 9. 30); et tu frondosæ arboris tectus umbraculo, molles somnos, futura [al. futurus] præda, carpis? Inde me perseguitur luxuria : inde avaritia conatur irrumpere : inde venter meus vult nihil Deus esse pro Christo. compellit libido, ut habitantem in me Spiritum Sanctum fugem, ut templum ejus violem. Persequitur, inquam, me hostis, cui nomina mille, Mille nocendi artes (Æneid. lib VII) : et ego infelix victorem me putabo, dum capior?

5. Nolo, frater carissime, examinato pondere delictorum, minora arbitreris [al. nolo te arbitrari] idolatriæ crimine [al. criminis] esse, quæ diximus. Imo Apostoli disce sententiam, qui ait : *hoc enim scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus (b), aut avarus, aut fraudator, quod est idolorum servitus,*

(a) Plur. interserit vetus edit. an. 1496. Et ad hunc modum, « clamitant, cui nos morituros relinquis, exspecta paulisper, et sepeli, cras forsitan morituros. Forsitan et laxis, etc. » Mammae autem lallare solemnis est nutricum nenia. Cornutus ad Persium Sat. 3. « Aut cur a nutrice jussus dormire, ploras; quæ infantibus, ut dormiant, solent dicere sœpe lalla, lalla. » In aliis codd. invenit Gravius pater clamitat moriturus exspecta paulisper, et sepelies.

(b) Pro duobus hisce nominibus aut avarus, aut fraudator.

non habet hereditatem in regno Christi, et Dei (Ephes. 5. 5). Et quanquam generaliter adversus Deum sapiat, quidquid diaboli est; et quod diaboli est, idolatria sit, cui omnia idola mancipantur : tamen et in alio loco speciatim, nominatimque determinat, dicens : Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, deponeutes 32 fornicationem, immunditiam, et concupiscentiam malam, et cupiditatem, quæ sunt idolorum servitus, propter quæ venit ira Dei. (1. Coloss. 3. 5 et 6).

Servitus idolorum in vitiis et peccatis.—Non est tantum in eo servitus idoli, si quis duobus digitulis, (c) thura in bustum aræ jaciat, aut haustum pateræ pœculo fundat merum. Neget avaritiam esse idolatriam, qui potest triginta argenteis Dominum venditum appellare justitiam. Neget sacrilegium in libidine, (d) sed is, qui membra Christi, et hostiam vivam placenter Deo (l), cum publicarum libidinum victimis, nefaria colluvione violavit. Non fateatur fraudem idolatriam esse, sed similis eorum, qui in Actibus Apostolorum ex patrimonio suo partem prelii reservantes, praesenti periere vindicta (Act. 5). Animadverte, frater, non tibi licere [al. licet.] de tuis quidquam habere rebus. Omnis, inquit Dominus, qui non renuntiaverit cunctis, quæ possidel, non potest meus esse discipulus (Luc. 14. 33). Cur timido animo Christianus es?

6. Respice Petro [al. cum Petro] relictum rete : respice surgentem de telonio Publicanum, statim Apostolum. Filius hominis non habet, ubi caput reclinet : et tu amplas porticus, et ingentia tectorum spatia metiris? (e) HEREDITATEM EXSPECTANS sæculi, cohaeres Christi esse non poteris. Interpretare vocabulum Monachi, hoc est uomen thum. Quid facis in turba qui solus es? Et hoc ego, non integris rate, vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum (2) doctus nauta præmoneo; sed quasi nuper naufragio ejectus in littus, timida navigaturis voce denuntio. In illo æstu Charybdis luxurie, salutem vorat. Ibi ore vir-

tor, unum habet Græcus textus ~~ædificans~~; atque ipsa Latina exemplaria non simul utrumque habent, sed vel primum, ut hodierum, vel alterum tantum, ut vetera, et quæ Cypriani temporebus obtinebant. Videtur autem Hieronymus hoc loco simul utrumque juxisse, ut duplè expremeat Græci vocabuli interpretationem, eaque vellet alludere 1. Thessal. 4. 6. ne quæ supergrederetur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quæ ex veterum Patrum sensu ipse Hier. explicat in Commentariis ad Ephesios de libidinosis, impurisque hominibus, qui dolis ac blanditiis ad impudicitias sordes aliorum mulieres illiciunt. Nam et ipsam avaritiam pro adulterio positam iudicem i se testatur.

(c) Alias thura compressa in bustum, ut legunt etiam quidam MSS. Hinc forte emendandum Laclantius, qui l. v. 19. ex mente Gentilium, « Nam, inquit, cruciari, atque interfici malle, quam thura tribus digitis comprehensa (lege compressa) iu focum jactare, tam ineptum videtur, etc.

(d) Cisterciens. Cod. esse is pro sed is: vetus autem edit. negat sacrilegum esse, qui in libidine sedet, qui membra, etc.

(e) Nescio quid magis Hieronymianum sapit haec quorundam MSS. lectio, HEREDITATEM EXSPECTANS sæculi cohaeres Christi? Interpretare, etc.

(1) Cæterum expressus locus est ex Tertulliani lib. de cultu feminar. Quid minus habent infelicissime illæ publicarum libidinum victimæ; notante Gravio.

(2) Maluit Gravius et indoctus nauta, recissime : at Ms. nou suffragantur.

ginec, ad pudicitiae perpetrandam naufragia, (a) Scyllaeum renidens libido blanditur. Hic barbarum littus, hic diabolus pirata, cum sociis portat vincula capiens. Nolite credere, 33 nolite esse securi. Licet in modum stagnum fumum aquor arrideat: licet vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur, magnus hic campus (b) montes habet. Intus inclusum est periculum, intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite. (c) Crucis antenna sigatur in frontibus. Tranquillitas ista tempestas est. Sed forsitan dicturus es: Quid ergo? quicumque in civitate sunt, Christiani non sunt? non est tibi eadem causa quæ cæteris. Dominum ausculta dicentem: Si vis perfectus esse: vade, vende omnia tua, et da pauperibus; et veni, sequere me (Matth. 19. 21). Tu autem perfectum te esse pollicitus es. Nam quum derelicta militia [al. derelicta domo, militia], te castrasti propter regua calorum; quid aliud quam perfectam sequuntur es vitam? **PERFECTUS AUTEM servus Christi**, nihil præter Christum habet. Aut si quid præter Christum habet, perfectus non est. Et si perfectus non est, cum se perfectum fore Deo pollicitus sit, ante mentitus est. **Os autem, quod mentitur, occidit animam** (Sap. 4. 11) Igitur, ut concludam: si perfectus es, cur bona paterna desideras? Si perfectus non es, Dominum fecellisti. Divinis Evangelium votibus contulerat: Non potestis duobus dominis servire (Luc. 16. 13); et audet quisquam mendacem Christum facere, Mammonam, et Domino serviendo? Votiferatur ille saepe: Si quis vult post me venire, abnega se semetipsum sibi, et tollat crucem suam, et sequatur me (Ibid. 9. 23). Et ego onustus auro arbitror me Christum sequi? « Qui dicit se in Christum credere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare. » (1. Joan. 2. 6).

7. Quod si nihil habes (ut te responsurum scio) cur, tam bene paratus ad bella, non militas? Nisi forte in patria tua te arbitraris hoc facere, cum in sua Dominus signa non fecerit. Et cur id? Cum auctoritate sume rationem. **Nemo Propheta in patria sua honorem habet** (Luc 4). Non quero, inquires, honorem: sufficit mihi conscientia mea. Neque Dominus quererebat, quippe qui ne turbis rex constitueretur, ausigit. Sed ubi honor non est, ibi contemptus est. Ubi contemptus, ibi frequens injuria: ubi autem injuria, ibi et indignatio: ubi 34 indignatio, ibi quies nulla:

(a) Victorius et Martianus *scylla seu renidens*, nec satis concinne, nec vere. Nobis statim occurrit uno verbo leg *Scyllaceum*, quod et *naufragum* dixit Maro. Commodius tamen vetustiores editos, et manuscriptorum magnam vim sequi placuit, e quibus duo, sed e glossatoris manu, *in illo mari servore vorago quedam, et precipitum inter fluctus est charybdis luxuria, etc.* Charybdis autem et Scyllæ notissima historia est, deque iisdem fabule Poetarum.

(b) Antiquiores editi *montes habet intus inclusos. intus est periculum*, etc. Alia infra glossemata, quæ olim irrepserant, adnotare non est opere pretium.

(c) Cisterciensis, aliique MSS. non pauci, atque editi, *Crucis antennæ*. Scilicet navis antennam Crucis compare solebant veteres. Hinc Pseudo Hieronymus sermon. de Nativ. *Antennæ navium, et velarum cornua sub figura nostræ Crucis volant*. Similia apud Minucium Felicem, Maximum Taurinaensem, aliquaque passim inventies.

ubi quies non est, ibi mens a proposito saepe deducitur. Ubi autem per inquietudinem aliquid auferitur ex studio, minus fit ab eo, quod tollitur: et ubi minus est, perfectum non potest dici. Ex hac supputatione summa illa nascitur, Monachum in patria sua perfectum esse non posse. Perfectum autem esse nolle, delinqueret est.

8.—*Dignitas Clericorum*. Sed de hoc gradu pulsus, provocabis ad Clericos. An de his aliquid audeam dicere, qui certe in suis urbibus commorantur? Absit ut de his quidquam substrum loquar, quia Apostolico gradu succedentes, **CHRISTI CORRUS SACRO ORE CONSCIUNT**; per quos et nos Christiani sumus. Qui claves regni cœlorum habentes, quodammodo ante judicij diem judicant: qui sponsam Domini sobria castitate conservant. Sed alia, ut ante perstrinxii, Monachorum est causa, alia Clericorum. Clerici pascunt oves: ego pascor. Illi de altario vivunt: mihi quasi in fructuose arbori, securis ponitur ad radicem, si munus ad altare non defero. Nec possum obtendere paupertatem, cum in Evangelio unum viduam, duo, que sola sibi supererant, sera mittentem in gazophylacium, laudaverit Dominus (Luc. 21. 24). Mibi ante presbyterum sedere non licet: illi, si peccavero, licet tradere me Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvis sit (1. Cor. 5. 5). Et in veteri quidem Lege, quicumque Sacerdotibus non obtemperasset, aut extra casta positus, lapidabatur a populo; aut gladio cervice subiecta, contemptum expiabat cruento (Deut. 17. 12). Nunc vero inobediens spirituali mucrone truncatur: aut ejectus de Ecclesia rabido daemonum ore discerpitur. Quod si te quoque ad eundem Ordinem pia fratrum blandimenta sollicitant, gandebò de ascensi, sed timebo de lapsu. **Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat**. Scimus ista: sed junge quod sequitur: *Oportet autem hujusmodi irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, pudicum, prudentem, ornatum, hospitalem, docibilem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum* (1. Tim. 3). Et cæteris, 35 quæ de eo sequuntur, explicitis, non minoreni (d) in tertio gradu adhibuit diligentiam, dicens: *Diaconos similiter pudicos: non bilingues, non multo vino deditos, non turpilucros [al. turpis lucri appetitores]: habentes (1) ministerium fidei in conscientia pura*. Et hi autem probentur primum: et sic ministrent, nullum crimen habentes. Væ illi homini, qui vestem nou habens nuptialem, ingreditur ad cœnam. Nihil superstes, nisi ut statim audiat: *Amice quomodo hoc intrasti?* Et illo obmutescente dicatur ministris: *Tollite illum, ligatis manibus et pedibus, et mittite eum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium* (Matth. 22. 12. 13). Væ illi qui acceptum talentum in sudario ligans, cæteris luera facientibus, id tantum quod accepérat, reservavit. Illico indignantis Domini

(d) Cum tertium gradum Diaconum dicat, vide quam aperente Episcoporum preminutiam hinc, et a Presbyteris facie, contra quam sensisse illum toties blaterant heterodoxi. Diligenter adnotandus est etiam superior locus de Presbyterorum dignitate contra haëreticorum calumnias.

(1) Grav. corrigit, *mysterium ex Grec. τὸ μυστήριον*.

clamore se iicitur : *Serve nequam, quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens cum usuri exegissim eam (Math. 55. 16. 17)?* Id est, depositis ad altare, quod ferre non poteras. Dum enim tu ignavus negotiator denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplice poterat, occupasti. Quamobrem sicuti qui bene ministrat, bonum gradum sibi acquirit : ita qui indigne ad calicem Domini accedit, reus erit Dominicorum Corporis et Sanguinis (*1 Cor. 11*).

9. Non omnes Episcopi, Episcopi sunt. Attendis Petrum : sed et Judam considera. Stephanum suspicis: sed et Nicolaum respice, quem Dominus in Apocalypsi sua damnat sententia : qui tam turpia et nefanda commentus est, ut (*a*) Nicolaitarum heresis ex illa radice nascatur. Probet se unusquisque, et sic accedit. **NON FACIT** Ecclesiastica dignitas Christianum; Cornelius Centurio adhuc ethnicus, dono Sancti Spiritus mundatur (*Act. 10*). Presbyteros Daniel puer judicat (*Dan. 13*): Amos ruborum mora distringens, repente Propheta effectus est. **30** David pastor eligitur in Regem (*1. Reg. 16*). Minimum discipulum Jesus amat plurimum. Inferius frater accumbe, ut minore adveniente, sursum jubearis ascendere (*Luc. 14*). Super quem Dominus requiescit, nisi super humilem et quietum, et trementem verba sua (*Isai. 66. 2*)? Cui plus creditur, plus ab eo exigitur. **Potentes potenter tormenta patientur** (*Sap. 6. 3*). Nec sibi quisquam de corporis (*1*) tantum mundi castitate supplaudat, cum omne verbum otiosum, quodcumque locuti fuerint homines, reddituri sint pro eo ratione in die judicii (*Math. 42. 5*) : cum etiam convicium in fratrem, homicidii sit reatus. Non est facile stare loco Pauli, tenere gradum Petri, jam cum Christo regnantium : ne forte veniat angelus, qui scindat velum templi tui, qui candelabrum tuum de loco moeat (*Apoc. 2. 5*). **AEdificatur** turrini, futuri operis sumptus suppulta (*Luc. 14. 28*). In situatum sal ad nihil est utile, nisi ut projiciatur foras, et a porcis conculceretur. Monachus si ceciderit, rogabit pro eo Sacerdos. Pro Sacerdotis lapsu quis rogaturus est?

10. Sed quoniam (*2*) e scopulosis locis enavigavit oratio, et inter cavas spumeis fluctibus cautes, fragilis in altum cimba processit, expandenda vela sunt ventis, et quæstionum scopulis transvadatis, ketanum more nautarum, epilogi (*b*) celeuma cantandum est. O desertum, Christi floribus vernans! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi

(*a*) Nonnulli Codices et præcipue Cisterc. olim Nonantulanus Neophitarum legunt pro Nicolaitarum, cui voci reetus alii addunt vel Optilarum, idque arbitror et Hieronymi calamo profecisse, nam ut alibi fusiis ostendemus S. Eiphanius, et auctor indiculi herescon sub falso Hieronymi nomine, S. Augustinus, aliquie, a Nicolaitis Opulitas deducunt. Vid. in Epist. ad Sabellian.

(*b*) Nautarum proprie acclamatio est, quam maxime insont, cum portui proximi sunt. Dicitur etiam *celeuma*, exemplaque apud veteres passim suppetunt. Sidonius l. 6. epist. X. *Responsabilitas alleluia ripis, Ad Christum letat annicum celeuma*, Paulinus de reditu Nicetæ, *Navile letat solium celeuma concinum versis modulis in hymnos*. Noster Hieron. etiam ad calcantes in torculari transfert in Jerem. cap. 23.

(1) Alias notante Grav. *tantummodo castitate*.

(2) Ex Ciceron. Tusculanar. lib. 4. atque alibi.

civitas magni regis extruitur (*Apoc. 21. 18*)! O eremitus familiarius Dco gaudens ! Quid agis frater (*3*) in saeculo, qui major es mundo ? Quamdiu te tectorum umbræ præmit ? quamdiu sumosarum urbium carcer includit ? Crede nulli; nescio quid plus lucis aspicio. (*4*) Libet, sarcina corporis abjecta, ad purum ætheris evolare fulgorem. Pauperatem times ? sed beatos Christus pauperes appellat. Labore terreris ? at nemo athleta **37** sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet (*5*). Super nudam metuitis humum exesa jejuniis membra collidere ? sed Dominus tecum jacet. Squalidi capit is horret inculta casaries ? sed caput tuum Christus est. Infinita eremiti vasitas te terret ? sed tu paradisum mente deambula. Quotiescumque illuc cogitatione condescenderis; toties in eremo non eris. Scabra sine balneis attrahitur cutis ? sed qui in Christo semel lotus est, non illi necesse est iterum lavare (*Joan. 13*). Et ut breviter, ad cuncta audias Apostolum respondentem ; *Non sunt, inquit, condignæ passiones hujus saeculi ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18)*. Delicatus es, frater, si et hic vis gaudere cum saeculo, et poste regnare cum Christo:

11. Veniet, veniet illa dies, quæ corruptivum hoc et mortale incorruptionem induat et immortalitatem. Tunc beatus servus, quem Dominus invenerit vigilanter (*Luc. 12. 43*). Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, et tu gaudebis. Judicatuero Dominus lugubre mundus immugiet : et tribus ad tribum peccatora ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Exhibebitur cum (*c*) prole sua Venus. Tunc ignitus Jupiter adducetur, et cum suis stultus Plato discipulis. Aristotelis argumenta non prodierunt. Tunc tu rusticanus et pauper exultabis, et ridebis, et dices : Ecce crucifixus meus, ecce judex, qui obvolutus pannis in praesepio vagiit. Hic est ille operarii, et (*d*) questuaris filius : hic qui matris gestatus sinu, hominem Deus fugit in Ægyptum (*Math. 2*) : hic vestitus coccino : hic sentibus coronatus : hic Magus, dæmonium habens, et Samarites. Cerne manus, Judæe, quas fixeras : cerne latuus, Romane,

(*c*) Intellige cum filio suo Cupidine ; Victorius enim quod numerosam prolem his verbis innui suspicaretur, tantum ex quibusdam MSS. sic immutavit, *Exhibebitur cum prole sua vere tunc ignitus Jupiter : adducetur et cum suis, etc.* Et rere *ignitus* interpretatur æterno ignis supplicio ad dictum.

(*d*) Cur Latinus malit *Questuarii*, maxime renuentibus MSS. non video. Expressus locus ex Tertulliano de si ecclesiis in fine. *Hic est ille (dicam) Fabri, et questuarie filius, Sabbati destructor, Samarites, etc. notante Gravio.*

(3) Ex Cyprian. de opere et eleemosyn. « qui seculo et mundo maiores jam esse cupimus, eursum nostrum nulla saeculi ac mundi cupiditate tardemus. » Et Epist. ad Duonatum. *Nihil appetere, jam nihil desiderare de saeculo postest, qui saeculo maior est.* Gravius.

(4) Videtur Gravio sumptui ex Pythagoræ Aureis carminibus in fine. « *et æclatibus ornata ab aliis Ædificioribus, etc.* »

(3) Quæ hinc sequuntur, ex Cypriani Epist. ad Martyres suni Gravius animadverxit. « Huii jacent fessa laboribus viscera ? sed poena, non est cum Christo jacere. Semitonit capitis capillus horrescit ? sed cum sit caput viri Christus, quæcumque caput illud deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est. Squallidum sine balneis membra siti et sorde deformia ? sed si ritualiter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur. »

quod foderas. Vide te corpus, an idem sit, quod dicebatis clavis nocte sustulisse discipulos. Dilectio tua me compulit, ut haec tibi frater **38** dicerem; (a) ut his interesse contingat, cui nunc labor durus est.

EPISTOLA XV (b).

Ad DAMASUM Papam.

Rogat, ut sibi significet, an tres Hypostases in Deo dicendae sint, vel tacendae: et cum quo apud Antiochiam communicare debeat.

1. Cathedram Petri consulendam. Orientis et Occidentis status qua diversus. — Quoniam vetusto Oriens inter se populorum furore collitus, indiscessam Domini tunicam, et desuper textam, minutatim per frusta discripsit: et Christi vincam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent (*Jerem. 2*), difficile, ubi sons signatus, et hortus ille conclusus sit (*Cant. 4. 11*), possit intelligi: ideo mihi cathedram Petri et fidem Apostolico ore laudatam censui consulendam: inde nunc meæ animæ postulans cibum, unde olim Christi vestimenta suscepit. Neque vero tantæ vastitas elementi liquentis, et interjacens longitudo terrarum, me a pretiosæ margarite potuit inquisitione prohibere. *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ* (*Matth. 24. 28*). Prostigato a sobole mala patrimonio, apud vos solos incorrupta patrum servatur (c) haereditas. Ibi cespite terra secundo, Dominici seminis puritatem centeno fructu refert. Hic obruta sulcis frumenta in lolium avenasque degenerant. Nunc in Occidente sol justitiae oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui occiderat, supra sidera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, vos sal terræ (*Matth. 5. 14 et 13*), vos aurea vasa et argentea: hic testacea vasa vel lignea (*2. Tim. 2. 20*) virgam ferream et æternum oppriuntur incedium.

2. Extra Ecclesiam nulla salutis. — Quanquam igitur tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. A Sacerdote (d) victimæ salutem, a Pastore præsidium ovis flagito. Fäcessat invidia: Romani culminis recedat ambitio, **39** cum successore Piscatoris et discipulo (e) crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior. Super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe Arca non fuerit, peribit regnante diluvio. Et

(a) Meliorem hunc verioremque sensum arbitrii sumus, quem exhibet Cisterciensis liber, et cui etiam vetustissima editio suffragatur: ut, tibi videlicet, cui nunc labor durus est, his, quæ supra dixerat, sub judicio die interesse contingat. Martianæus vero, *Et ut his interesse contingat, quibus nunc labor durus est, aggredere.* Et reliqui veteres editores, ut ita tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est.

(b) *Aetas 37. Scripta circa finem anni 376.*

(c) Quidam MSS. servatur auctoritas. Deinde vetustiss. Ambrosian. S. 53. ubi cespitæ, etc.

(d) Idem, victimam salutarem: alii editi, victimam salutis.

(e) MSS. quatuor discipulo Christi loquor. Confer quæ sequuntur cum Cypriani libro de *Unitate Ecclesiarum*, unde sicut hausisse Hier. videatur.

quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem (f) commigravi, quæ Syriam juncto Barbaris sine (f) determinat; nec possum sanctum Domini tot intercentibus spatiis a Sanctimonia tua semper expetrere: ideo hic collegas tuos (g) Ægyptios Confessores sequor; et sub onerariis navibus parva navicula delitesco. Non novi Vitalem, Meletium respao, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.

3. Vis illata Hieronymo ut tres in Deo hypostases confiteatur. — Nunc igitur proh dolor! post Nicenam fidem, post Alexandrinum juncto pariter Occidente (h) decretum, trium hypostaseon (i) ab Arianorum prole, Campensibus, novellum a me homine Romano nomen exigitur. Qui, quæso, ista Apostoli prodidere? Quis novus magister gentium Paulus haec docuit? Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur inteligi: tres personas subsistentes aiunt. Respondeamus nos ita credere: non sufficit sensus, ipsa nomen efflagitant; quia nescio quid veneti in syllabis **40** latet. Clamamus, si quis tres hypostases, ultra enhypostata, hoc est, tres subsistentes personas non constitutur, anathema sit. Et quia vocabula non ediscimus, haeretici judicamur. Si quis autem hypostasim, usum intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus a Christo est: et sub hæc confessione vobiscum pariter cauterio (j) Unionis inurrimur.

(f) Exempl. Ambrosian. quæ syria; tum alibi distin-
minat. Porro *Sanctum Domini* vulgo sacra Eucharistia dic-
tabatur, quam sibi invicem Pastores olim in communis fidei
symbolum mittebant.

(g) Hoc nomine, non ut alii, et præcipue Cl. V. P. Constantius interpretatur, unum Petrum Alexandrinum, eis que adhaerentes intelligo, sed eos ipsos *Ægyptios Confessores*, quos in Epist. 5. ad Rufinum laudat, illos scilicet *Ægypti Episcopos*, qui a Valente Diocesare in Palæstina ante relegati, in exsilio perseverabant. Neque enim satis recte Hieronymus illos se diceret sequi, si tum temporis jam suis Ecclesiis fuissent restituti, quemadmodum postea Gratiani Legi jussum est anno 378. Vid. Notas Chronologicas.

(h) Alexandrinum concilium an. 362. in quo tam unius, quam trium hypostaseon propugnatores interrogati, unum atque idem contra Arium pariter, ac Sabellium sentire deprehensi sunt, atque adeo sanctum est a Patribus, et iis vocabulis præstantiorum et accuratiorem esse fidem a Patribus Nicæa promulgatam, atque illius verba sufficere debere, iisque utendum.

(i) Ambrosiani aliorumque penes alias Editores MSS. codicium hanc lectionem præstulimus, cum hactenus obtinuissest ab *Arianorum Præsule, et Campensibus*, quasi diverse rationes essent ab Arianorum Præsule Campenses ejusdem asseclæ. Contra Arianorum proles Campenses dicuntur, sive Meletiani, quod eorum pater Meletius ab Accacio, et Georgio arianis Sebastian antiochiam translatus fuerit, ut ipse Hieronymus in Chronico tradit. Ideo vero *Campenses* audiunt, quod conventus in campis agere cogenerent, aut in Ecclesia que *Palæa* dicebatur extra civitatem. Eo sensu Donatistas in Dialogo contra Luciferianos *Campates* Hieronymus vocat. Praferenda autem est Ambrosiani codicis lectio, *Arianorum prole Campenses*, de qua in Notis Chronologicas. *Campenses* adeo alios ab illis, quos in Dialogo contra Luciferian. S. Pater memorat, hoc esse intellegimus.

(j) Scilicet, quod unam ac singularem personam dicentur profiteri. Sic in sequenti ad Marcum epistola *Sabelliana*, inquit, *impeditus arguit*. Nempe cum Sabellius unum dumtaxat *propositum* profiteretur, ejus haeresis, ut optime doctis viris notatum est apud S. Hilarius lib. de Synodis nun. 26. simpliciter *haeresis Unionis* dicebatur. Et contra *Unionis*, id est, *Sabellianos haereticos* proprium poema scripsit Prudentius in Apotheosi.

(l) Calcidis dictam.

4. *Tres hypostases dicere cur non licet. Solus Deus est; creature non sunt. Una natura Deitatis in tribus personis.* — Decernite, obsecro, si placet, et non timabo tres hypostases dicere. Si jubetis, condatur nova post Nicenam fides, et similibus verbis, cum Arianis confiteamur orthodoxi. Tota saecularium litterarum schola nihil aliud hypostasim, nisi (a) usian novit. Et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias praedicabit? Una est Dei et sola natura, quae vere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Cætera quae creata sunt, etiamsi videntur esse, non sunt: quia aliquando non fuerunt; et potest rursum non esse, quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentia nomen vere tenet. Idcirco et ad Moysen de rubo loquitur: *Ego sum qui sum: et rursum: Qui est, me misit (Exod. 3. 14).* Erant utique tunc Angeli, cœlum, terra, maria: et quonodo commune nomen essentiae, (b) proprio sibi vindicat Deus? Sed quia illa sola natura est perfecta, et in tribus personis Deitas una subsistit [al. persistit], quae est vere, **41** et una natura est: quisquis tria esse, hoc est, tres esse hypostases, (c) id est usias, dicit, sub nomine pietatis, tres naturas conatur asserere. Et si ita est, cur ab Ario [al. Arianis] parietibus separamur, perfidia copulati? Jungatur cum Beatiudine tua (d) Ursinus; cum Ambrosio societur Auxentius. Absit hoc a Romana fide: sacrilegium tantum religiosa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, si placet, et una teneatur. Non bonæ suspicionis est, cum in eodem sensu verba dissentiantur. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hypostases cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, venenum sub melle latet; transfiguravit se angelus Satanae in angelum lucis (2. Cor. 11. 14). Bene interpretantur hypostasim, et cum id quod ipsi exponunt, habere me dicam, haereticus judicor. Quid tam anxie unum verbum tenent? quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credunt, (e) ut interpretantur, non damno quod retinent. Si

(a) Iis sane, et retro temporibus hypothesis vocabulum *usia*, apud Graecos et apud Latinos *substantiam* significabat, unde haud raro occurrit *usia*, et *substantia*, pro una eademque re sumi apud veteres. Verum cum Graeci trium hypostaseon assertores ingenue aperuerint, quid sibi vellet eo vocabulo, quod pro subsistentia accipi commode poterat, Latini *personas* uenient substituerunt. Videndi in banc rem præcipue S. Gregorius Nazianzenus Orat. 32. et Basilius epist. 349. ad Terentium. Paulo post quidam MSS. *sed suum est, quod est.*

(b) Verior facile videatur Ambrosiani exemplaris lectio « proprium sibi vindicat Deus! Sed quia illa sola est, et inæqua natura, et in tribus personis subsistit, qua vera una natura est. » Suum tamen etiam impressa locum tueri potest; atque adeo non immutamus.

(c) In eodem Ambrosiano voces *id est usias* desiderantur. Mox eodem sensu, sed brevius: *Et si ita est, qui ab arii partibus separanar perfidia? Jungatur, etc.*

(d) Hunc *Ursicinum* recentiores vocant, fuitque, ut notum est, Damaso in Pontificatu cooptetur, et Arianus haereseos suspectus. Auxentius vero Arianorum acerrimus, adversus quem S. Ambrosii sermo extat de non tradendis Basiliis.

(e) Ambrosianus; si sic credunt, interpretentur.

S. HIERONYMI I.

sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permittant et mihi meis verbis suum sensum loqui.

5. Quamobrem obtestor Beatitudinem tuam per crucifixam (f) mundi salutem, per homousian Trinitatem, ut mihi epistolis tuis, sive tacendarum, sive dicendarum hypostaseon detur auctoritas. Et ne forte obscuritas loci, in quo dego, fallat bajulos literarum, ad Evagrium Presbyterum, quem optime nosti, dignare scripta transmittere. Siun etiam, cui apud Antiochiam debeam communicare signifiques: quia Campenses cum (g) Tharsensisibus haereticis copulati, nihil aliud ambiunt, quam ut auctoritate communio- nis vestrae fulti, tres hypostases cum antiquo sensu praedicent.

42 EPISTOLA XVI (h).

AD DAMASUM PAPAM.

Apud quem ex tribus, qui Antiochenam Ecclesiam scindunt, debeat communicare, ut sibi significet, iterum obtestatur.

1. Importuna in Evangelio mulier tandem meruit audiiri (Matth. 15. 28): et clauso cum servis ostio, media licet nocte, ab amico panes amicus accepit (Luc. 11. 8). Deus ipse, qui nullis contra se viribus superari potest, publicani precibus vincitur. Ninive civitas, quae peccato periit, flentibus stetit (Jon. 3. 10). Quorsum ista tam longo repetita principio? Videlicet, ut parvum magnus aspicias; ut dives Pastor morbi- dam non contemnas ovem. Christus in paradisum de cruce latronem intulit (Luc. 11. 42): et ne quis aliquando seram conversionem putaret, fecit (i) homicidii pena martyrum. Christus, inquam, prodigum filium revertentem latus amplectitur (Luc. 15. 20), et nonaginta novem (j) pecudibus derelictis, una ovi- cula, quae remanserat, humeris boni Pastoris advehitur (Luc. 15. 6). Paulus ex persecutore fit prædicator; oculis carnalibus exercatur, ut mente plus videat et qui vincitos Christi famulos ducebat ad concilium Judeorum, ipse postea etiam de Christi vinculis gloriatur (Act. 9).

2. Ego igitur, ut ante jam scripsi (k), Christi vestem in Romana urbe suscipiens, nunc barbaro Syriae limite teneor. Et ne putas alterius hanc de me fuisse sententiam, quid mererer, ipse constitui. Verum, ut ait Gentilis Poeta: *Cœlum non animum mutat, qui trans*

(f) Reponimus quod vetustiora exemplaria magno numero, et concinuus habent, antea enim vulgati, per crucifixum mundi salutem, et homousian Trinitatem.

(g) Qui campenses intelligendi sint, supra radiximus; Tharsenses vero haeretici erant Tharsensis Episcopi assecæ, sive quidam Semiarabi, aut Macedoniani, qui cum Silvanum Tharsi ad Liberium misissent an, 586. In communione recepti sunt, et paulo post etiam in Tyannensi Concilio, cum ab haeresi recedere simulassent. Alii assecas Diodori, quem Meletius ab exilio redux Tharsensem Eusebii constituit, intelligunt; sed male Hieronymi mentem assequuntur et temporuni rationes inueniunt.

(h) Alias 58. Scripta post aliquot menses a superiori.

(i) In aliquo MSS. *honacidiu penam esse martyrum*, lectione haud omnino incongrua invenitur. Victorius vero penam maluit pro pena.

(k) Gravius e velusto codice et nonaginta novem sanctis pecudibus, etc.

(l) Superiorc epistola n. 1.

(Douze.)

mare currit (Horatius lib. 4, epist. 14), ita me incessabilis inimicus post tergum sequutus est, ut majora in solitudine bella nunc patiar. Hinc enim (a) præsidii fulta mundi Ariana **43** rabies fremit. Hinc in tres partes scissa Ecclesia ad se rapere me festinat. (b) Monachorum circa manentium antiqua in me surgit auctoritas. Ego interim clamito, si quis cathedrae Petri jungitur, meus est. (c) Meletius, Vitalis, atque Paulinus tibi hærente se dicunt, possem credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor Beatitudinem tuam, per crucem Domini, per (d) necessarium fidei nostræ decus, passionem Christi, ut qui Apostolos honore sequeris, sequareis et merito: ita in solo cum duodecim judicaturus sedeas: ita te alias senem cum Petro (e) cingat: ita municipatum coeli cum Paulo consequaris, ut mihi litteris tuis, (f) apud quem in Syria debeam communicare, significes. Noli despiciere animam, pro qua Christus mortuus est.

EPISTOLA XVII (g).

AD (h) MARCUM PRESBYTERUM.

Marcus fidei suæ de Trinitate professionem cum Romana et Alexandrina Ecclesiis congruentem exponit, doletque plurimum, quod Arianorum factione amici sui discedere ex Eremo compulsi sint, ipsoque ad relinqua ea loca quotidie expectatur.

1. Decreveram quidem utendum mihi Psalmistæ voce dientis: *Cum consistaret adversum me peccator, obmutki, et humiliatus sum, et silvi a bonis (Ps. 38).* Et iterum: *Ego vero tanquam surdus non audiebam, et tanquam mutus non aperiens os suum, et factus sum ut homo non audiens (Ps. 37).* Sed quia caritas omnia superat, et propositum vincit affectus: non tam injuriam facientibus reddo vicem, quam tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim, non qui patitur, ut sit (i) quidam, sed qui facit contumeliam, miser est.

44 2. Queritur suam offendendi fidem, quæ eadem esset ex illa Damasi et Petri Alex.—Et primo quidem antequam de fide mea, quam optime nosti, tecum loquar, adversus barbariem istius loci, versus cogor clamare vulgato:

Quod genus hoc hominum? quære hunc tam barbara morem

Permituit patria? hospitio prohibemur arenae.

(a) Nimirum Meletius, qui Gratiani lege, et Saporis magistrorum militum judicio controversas Arianorum Ecclesiæ obtinuit, ejusque fultus præsidio trium hypostasium professione a Hieronymo importune exigebat.

(b) Vetusior editio, ac MSS. nonnulli *communemantur*. Porro Monachos illos in sequenti ad Marcum epistola num. 2. pluribus insectauerunt.

(c) Meletius quidem sensu cum Damaso concordabat, sed non quibus se exprimebat verbis. Paulius vero nec sensu, nec verbis ab eo dissidebat.

(d) Veteriores editi per necessitatem decoris fidei nostræ, tum cum aliquot MSS. et passionem, ut *qua* (aliu *ita qui*) Apostolos, etc. mox judicializari.

(e) Haud dubium, quin verba alludat, quibus Petro martyrum Christus prædictit, *cum autem semperis, aliis cingite, et ducet quo non vis*, quare nou probatur nobis quorundam MSS. lectio *jungat* pro *cingat*.

(f) Duo probæ nota MSS. cui apud syriam debeam, etc.

(g) *alius 77. Scripta sunt initium anni 379.*

Bella cent; primaque velant consistere terra.
(Æneid. lib. 1).

Quæ idcirco de Gentili Poeta sumpsinus, ut qui Christi pacem non servat, pacem saltem disscat ab Ethnico. Hæreticus vocor, homousian prædicans Trinitatem. Sabellianæ impietatis arguor, tres subsistentes, veras, integras, perfectasque personas, indefessa voce pronuntians. Si ab Arianis, merito: si ab Orthodoxis, qui hujusmodi arguant fidem, Orthodoxi esse desierunt, aut si eis placet, hæreticum me cum Occidente, hæreticum cum Ægypto, hoc est, cum Damaso, Petroque condemnent. Quid unum hominem exceptis sociis, criminalantur? si rivus tenuiter fluit, non est alvei culpa, sed fontis. Pudet dicere: de cavernis cellularum damnamus orbem. In sacco et cinere volutati, de Episcopis sententiam ferimus. Quid facit sub tunica penitentis regius animus? Catenæ, sordes, et comæ non sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant ine, queso, nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non mereatur invictam? Hæreticus sum, quid ad te? quiesce, jam dictum est. Plane times, ne eloquentissimum homo in Syro sermone, vel Græco Ecclesiæ circumueam, populos seducam, schisma conficiam. Nihil alicui præripui, nihil otiosus accipio. Manu quotidie et proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptum esse: *Qui autem non operatur, nec manducet* (2. Thess. 3).

3. Hæc, venerabilis et sancte Pater, cum quali genitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Jesus. Tacui, nunquid **45** semper tacebo, dicit Dominus (Psalm. 49; et Isaï. 42. 14)? Non nihil concediur unus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor, ut volunt, non placet. Subscribo, non credunt. Unum tantum placet, ut hinc recedam. Jamjam cedo: abruperunt a me partem animæ meæ, carissimos fratres: ecce discedere cupiunt, in modo discedunt, melius esse dicentes, inter feras habitare, quam cum talibus Christianis: et ego ipse, nisi me et corporis imbecillitas, et hyensis retineret asperitas, jam modo fugerem. Verumtamen dum vernum tempus adveniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium: aut si et hoc tardum videtur, abscedo. *Domini est terra, et plenitudo ejus* (Psalm. 23). Ascendant soli cœlum, propter illos tantum Christus inmortuus sit, habeant, possideant, glorientur. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. 6).

4. De fide autem quod [al. quam] dignatus es scri-

(h) Veteres edit. hunc Marcum Presbyterum Cœledensem faciunt. MSS. autem plerunque Presbyterum, aut Episcopum Calcidæ. Est porro verosimilimum legi debere Cœledensem, ut codd. alii habent; quippe Teledan in Calcidæ regione grande oppidum erat, a quo non longe Monasterium S. Eusebii fuisse ex Theodoreto in Vit. Patrum cap. 4. discimus; adeoque potuit ejus loci Presbyter Calcidensem fidem agnoscere.

(i) S. Cyprianus epistol. LV. quæ est ad Cornelium, *Negque enim qui patitur, sed qui facil convicium, miser est.* Sed et Cicero lib. 5. quæst. Tusculanar. *Accipere quam facere præstat injuriam.*

bere (a) sancto Cyrillo dedi conscriptam fidem. Qui sic non credit, alienus a Christo est. Cæterum ego fidei meæ testes habeo aures tuas, et beati fratris Zenobii, quem tecum omnes, qui hic sumus, plurimum salutamus.

EPISTOLA XVIII (b).

AD DAMASUM PAPAM.

De Seraphim et calculo.

Exponit Visionem sexti Capituli Isaiae Prophetæ; et post nonnulla de historia et morte Regis Ozias, de Seraphim ac Trisagio eruditæ suo more pertractat.

Et factum est in anno, quo mortuus est rex Ozias: vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum, 46 etc. (Isai. 6. 2). Antequam de Visione dicamus, pertractandum videtur quis sit Ozias, quot annis regnauerit, qui ei in ceteris gentibus sint coœvi. Et de persona quidem, sicut in Regnorum, et Preteritorum libris legimus (4. Reg. 15; et 2. Paral. 26. 18), fuit vir justus, et fecit rectum in conspectu Domini, ædificans Templum, aqueductum fabricans, offerens vasa, et pro hoc, merito adversarios supertrans: quodque maximum pietatis indicium est, habens multos in suo imperio Prophetas. Hic, quandiu vixit Zacharias sacerdos, cognomento Intelligens, placuit Deo, et cum omni veneratione delubrum ejus ingressus est. Postquam vero Zacharias obiit, volens per se offerre donaria, sacerdotalem ordinem non tam pie, quam audacter invasit: et reclamantibus Levitis et Sacerdotibus cæteris: Nonne tu es rex Ozias, et non sacerdos? audire noluit, statimque lepra (c) perfusus in fronte est, juxta Prophetæ vocem, dicens: Impie, Domine, facies eorum ignominia (Ps. 82. 17). Quam corporis partem sacerdos auri lamina protegebat, quam in Ezechiel Dominus jubet THAU littera impressione signari (Ezech. 9), de qua David exultat, dicens: Signatum est super nos lumen vulnus

(a) Hand expeditum est divinare ex Hieronymi verbis, quis iste Cyrus fuerit. Innui autem quidam celebrem illum Jerosolymitanum, qui ab Episcopali sede pulsus, tum temporis per Syriae deserta vagaretur; que conjectura nimis infirmi nitor argumentis, præcipue cum constet, ejus nomine fere infensum fuisse Hieronymum. Ut ut sit, locus iste ansam impostori prebuit, ut opusculum quoddam, quod inscripsit, *Explanatio fidei ad Cyriulum*, sub S. Doctoris nomine mentiretur, quod in postremo operum tomo exhibebimus.

(b) Alias in duas divisa sub numeris 142. et 143. scripta circ. med. an. 381. — Vatican. 213. olim Reginæ. *Incipit brevis subitus Tractatus B. Hieronymi de Seraphim, que in Visione Esaiæ legitum, quem in Constantinopoli adhuc discipulus eloquentissima viri Gregorii Nazianzeni experimento sui sensus, et amicorum rogatus edidit, cui titulum impoedit de Seraphim. Porro hunc libellum, ut experimentum caperet ingenuis sui, et amicis jubentibus obedire, subito dictasse, ipse testatur Hier. in cap. Isaiae 6. init. Cum vero nullo in loco Tractatus iste Epistola ingenium ei gustum referat, falso ad Damasum inscripsi contendit Sixtus Senensis. Nobis quod usque hodie in editis libris Epistola nomen obtinuerit ad Damasum, id, seu veterum libratorum arbitrio factum sit, seu quod explanationem ipsam Damaso legendum Hieronymus dederit, cum Rome fuit, ejusque nomini postea inscripserit, immutare non licuit, maxime cum in Operum suorum Catalogo alteri epist. de Osanna, que ad Damasum est, ab ipso Hier. copuleatur.*

(c) Sæpius MSS. percussus.

tui (Psal. 4. 7), *Domine: in qua allophylus procax (d) funde lapide ictus interiit. Regnavit autem Ozias annis quinquaginta duobus (2. Reg. 17), quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienses Agamemnon undecimus imperabat. Post cujus mortem Isaías Prophetæ hanc Visionem, quam explanare nunc nitimur, vidit, id est, eo anno quo Romulus Romani imperii conditor natus est: sicut manifestum esse poterit his, qui voluerint legere Temporum librum, quem nos in Latinam linguam, ex Græco sermone transtulimus (e). Et factum est in anno, quo mortuus est Ozias rex: vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum (Isai. 6). Præmissa historia, spiritualis sequitur intellectus, cuius causa historia ipsa 47 (f) replicata est. Vivente leproso rege, (g) et quantum in se est, sacerdotium dissipante, Isaías Visionem videre non potuit. Quamdiu ille regnum tenuit in Iudea, Prophetæ oculos non levavit ad cœlum (Isai. 6): non ei sunt reserata cœlestia, non apparuit Dominus Sabaoth, nec in mysterio fidei, ter Sancti nomen auditum est. Quando vero ille mortuus est, universa quæ subsequens sermo monstrabit, aperto sese lunine prodiderunt. Tale quiddam et in Exodo (Cap. 2) scriptum est, dum Pharaon vixit, populus Israel ex luti et lateris palcarumque opere pressus, non suspiravit ad Dominum: dum ille regnauit, nemo quæsivit Deum patrum, Abraham, Isaac et Jacob. Quando vero ille mortuus est, suspiraverunt filii Israel, ut Scriptura dicit: *Et ascendit clamor eorum ad Dominum* (Exod. 2. 23): cum utique juxta historiam, tunc magis gaudere debuerint, et ante suspirare dum viveret (h). Ezechiel quoque prophetante, Phaltias filius Banaïs occubuit, et post pessimi ducis interitum, Cecidi, inquit, super faciem meam, et clamavi voce magna, et dixi: *Heu mihi, heu mihi, Adonai Domine, in consummatione [al. consummationem] tu facis reliquias Israel* (Ezech. 11. 13). Si ergo intelligas in Ozia, et Pharaone, et Phaltia, et ceteris istiusmodi contrarias fortitudines, videbis quomodo illis viventibus nullus nostrum videat, ac suspiret, et in pœnitentiam corruat. Non regnet, ait Apostolus (Rom. 6), peccatum in mortali vestro corpore. Regnante peccato, Ægyptiis exstruimus civitates; in cinere versamur et sordibus; pro frumento paleas, pro solida petra, luti opera sectamur.*

3. Sequitur: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum* (Dan. 7). Vidit et Daniel sedentem Dominum, sed non super thronum excelsum et elevatum. Pollicetur et alibi vox divina, dicens: *Veniam, et sedebo, et judicabo populum in valle Josaphat*, quod interpretatur, *Domini iudicium* (Joel.

(d) Vito se ante legebatur funde lapidis ictu, quod emendavimus e MSS.

(e) Expunximus verbum *Sequitur*, quod huic versiculo non recte præponunt editi libri.

(f) In Cisterc. Ms. *replicanda est*, invenimus, quæ lectio incongrua ipsa quoque non est.

(g) Addit vetusta editio, *quantum datur intelligi*, et paulo infra ter *Sanctum* pro *Sancti* cum quibusdam MSS. legit.

(h) Inconcinne *Martianus* repetit hoc loco Pharaonis nomen, quod nec editi, alii nec MSS. habent.

3. 42. Qui peccator est, et mei similis, videt Dominum sedentem in valle Josaphat : non in colle, non in monte ; sed in valle, et in valle judicii. Qui vero justus, et Isaiae similis est, videt illum sedentem super thronum excelsum et elevatum. Ut autem et aliud inferam, **43** quando cum mente pertracto regnare in Thronis, Dominationibus, Angelis, ceterisque Virtutibus, video excelsum thronum ejus. Quando autem considero quomodo genus dispensem humanum, et pro nostra salute sepe descendere dicatur ad terras, video humilem et proximum terrae thronum ejus.

4. Sequitur : Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et eleatum ; et plena erat domus maiestate ejus, et Seraphim stabant in circuitu ejus (*juxta LXX*). Quidam ante me tam Graeci (*a*) quam Latini hunc locum exponentes, Dominum super thronum sedentem, Deum Patrem ; et duo Seraphim, que ex utraque parte stantia prædicantur, Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum Sanctum interpretati sunt. Quoru[m] ego auctoritati, quamvis sint eruditissimi, non assentior. **MULTO SIDIUM NELIUS EST** vera rusticus, quam falsa diserte proferre : maxime cum Joannes Evangelista in hac eadem Visione, non Deum Patrem, sed Christum scribat esse conspectum. Nam cum de incredulitate dicit Judorum, statim causas incredulitatis exposuit, dicens : *Et ideo non poterant credere in eum, quia dixit Isaiae : Aure audietis, et non intelligetis : et cernentes aspicietis, et non videbitis.* **Hæc autem dicit,** quando vidit gloriam Unigeniti, et testificatus est de eo (*Is. 6. 9. 10; Joan. 12. 40. 41*). In praesenti ergo volumine Isaiae ab eo qui sedet in throno jubetur, ut dicat : *Aure audietis, et non intelligetis.* Qui autem hæc i[n]bet, ut Evangelista intelligit, Christus est : unde nunc colligitur, non posse Seraphim Christum intelligi, cum Christus sit ipse qui sedeat. Et licet in Actis Apostolorum adversus Judæos inter se dissidentes, Paulus dicat : « Bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum, et dic : Aure audietis, et non intelligetis : et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos clauerunt : ne quando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent, et convertantur (*b*) ad me, et sanem illos » (*Act. 28. 25, et seqq.*), mihi tamen personæ diversitas non facit quæstionem, cum sciam et Christum et Spiritum **49** Sanctum unius esse substantiam ; nec alia Spiritus verba esse, quam Filii, nec aliud Filium jussisse, quam Spiritum.

5. Sequitur : *Et plena erat domus maiestate ejus.* Dominus Dei que sursum est, gloria plena conspicitur : haec vero quæ deorsum est, nescio an plena sit gloria

(a) Ex his erat Origenes, ut ipse Hieron. in Epist. ad Pam. et Ocean. « In lectione & inquit, » Isaiae, in qua duo Seraphim clamantia describuntur, illo interpretante Filium et Spiritum Sanctum, nomine ego detestandam expositionem in duo Testamento mutavi ? Habetur liber in manibus ante viginti annos editus, etc.

(b) Quidam MSS. et convertant se, et sanem. Græcus utroque in loco nisi inscripsit nisi lègaper.

nisi forte sceundum sensum Psalmiste dicentis : *Domi[ni] est terra, et plenitudo ejus* (*Ps. 23. 1*). Nos quoque dicamus eos esse in terra plenos gloria, qui possint dicere : *Nos omnes ex plenitudine ejus accepimus* (*Joan. 1. 16*). Istam domum sapientes mulieres ædificant, et insipientes dissipant manibus (*Prov. 14*). De ista et Isaiae loquitur : *Et erit in noviesim diebus (c) præparatus mons domus Domini in summis montibus, et elevabitur super colles* (*Isai. 2. 2*). Hæc est domus, de qua et alibi supradictus Paulus sacra voce testatur : *Et Moyses quidem fidelis in tota domo ejus, quasi famulus in testimonium eorum, quæ dicenda erant. Christus autem ut Filius super dominum ejus, cuius domus sumus nos : si tamen principium substantiæ ejus usque ad finem firmum teneamus* (*Hebr. 33. 6*). De hac et ad Timotheum loquitur : *Hæc autem scribo, ut scias quemadmodum oporteat te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia* (*1. Tim. 3. 14. 15*).

6. Sequitur : *Et Seraphim stabant in circuitu ejus ; sex alæ uni, et sex alæ alteri ; et duabus quidem relabant faciem, et duabus velabant pedes, et duabus volabant, et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est universa terra gloria ejus.* Volumus scire quæ sint Seraphim stantia in circuitu Dei, quæ sex alæ unius, et simul junctæ duodecim ; quomodo duabus velent faciem, et duabus pedes, et duabus volent : cum superius in circuitu Dei stare dicantur : aut quomodo stent in circuitu, cum duo sint, et alibi volent : quid sit illud quod alter ad alterum clamitent, et ter Sancti nomen ingeminent : quomodo superioris dominus plena gloria, et nunc terra esse dicatur.

Orandum in interpretationes Scripturarum. — Quæ cum non minimum pulvorem moveant, et prima statim fronte difficultatem interpretationis objiciant, in commune Dominum deprecemur, ut mihi **50** quoque de altari carbo mittatur, ut omni peccatorum sorde deterga, primum possim Dei sacramenta conspicere, dehinc enarrare quæ video. Seraphimi sicut in interpretatione Nomini Hebreorum invenimus, ardor, aut incendium, aut principium oris eorum, interpretantur. Querimus quid sit hoc incendium ? Salvator ait : *Ignem veni mittere in terram, et quam [al. quem] volo, ut ardeat* (*Luc. 12. 49*). (*d*) Duo discipuli, quibus in itinere Dominus Scripturas aperuerat, a Moyse et omnibus Prophetis incipiens, postquam rescerati sunt oculi eorum, cognoscentes eum, dixerunt ad alterutrum : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas* (*Luc. 24. 32*) ? Et in Deuteronomio (*cap. 4*) Deus ipse ignis scribitur esse consumens ; et in Ezechiele (*cap. 8*) quoque, a renibus usque ad pedes videtur esse igneus ; Et eloquia Domini eloquia casta, argenteum igne

(c) Membræ Regiae manifestus mons Domini, et Dominus Dei ut sunumis montibus, etc. Septuaginta ad unguem, ἐπειδὴ δὲ ὅπερ κυρίος καὶ εἰπεῖται τὸν θεόν, etc. neque enim Juxta Hebraicam veritatem Scripturas tunc Hieronymus recitat.

(d) Sic MSS. magno numero, antea tamen erat, duobus Discipulis. Mox iudicem, *Nonne cor nostrum erat nobis ardens in via, cum aperiret*, etc.

examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Psal. 17). Et multa alia quæ si de omnibus Scripturis volvero replicare, perlongum est. Ergo querimus ubi sit hoc incendium salutare? Nulli dubium quin in saceris voluminibus, ex quorum lectione universa hominum vitia purgantur. De eo vero quod sequitur, *principium oris eorum*, quomodo possit ad Scripturas referri, vereor ne si dicere coepemus, non tam interpretari, quam vim Scripturis inferre videamur.

Lingua Hebreæ prima et communis. Victorinus Latinus Auctor. — Initium oris et communis eloquii, et hoc omne [al. omne verbum] quod loquimur, Hebream linguam, qua vetus Testamentum scriptum est, universa antiquitas tradidit. Postquam vero in fabricatione turris per offensam Dei linguarum diversitas attributa est, tunc sermonis varietas in omnes dispersa est nationes. Igitur et incendium et initium oris, in duobus animadvertisit Testamento: quæ circa Deum stare, non mirum est, cum per ea Dominus ipse discatur. *Sex alœ uni, et sex alœ alteri.* Victorinus noster duodecim Apostolos interpretatus est. Nos possumus et duodecim lapides altaris, quos ferrum non tetigit, et duodecim gemmas, ex quibus sacerdotis (a) insigne constructum est (Exod. 28), 51 accipere; quos et Ezechiel (cap. 28) memorat, et Apocalypsis (cap. 21) non tacet, quorum quid verum sit, Deus viderit: quid verisimile, in sequentibus exponemus.

7. Sequitur: *Et duabus quidem velabant faciem, et duabus velabant pedes, et duabus volabant.* Velabant faciem non suam, sed Dei. Quis enim ejus scire potest principium, quid antequam istum conderet mundum, (b) in rerum fucrit æternitate: quando Thronos, Dominationes, Potestates, Angelos, totumque ministerium celeste condiderit? Sequitur: *Et duabus velabant pedes, non suos, sed Dei.* Extrema quippe ejus scire quis potest? quid post consummationem æculi sit futurum, quid postquam genus hominum fuerit judicatum, quæ sequatur vita? an rursum alia sit futura terra, et post transitionem, alia rursum elementa, vel alius mundus solque condendus sit? *Priora annuntiate mihi, et novissima quæ futura sunt, et dicam, quia dii estis*, ait Isaías (cap. 41. v. 23), significans neminem posse, quid ante mundum fuerit, et quid post mundum futurum sit, enarrare. *Et dua-*

(a) Hactenus Editi omnes *insigne diadema constructum est.* Scilicet cum vocem *insigne* non satis assequeretur non nemo veterum amanuensium, *diadema* addit ad libri oram. Et falso id quidem, sed vox postea in textum illata, hucusque editores fecerit, ut non animadverterent ex duodecim gemmis non diadema, seu Cydarim construi, sed *insigne* Sacerdotis magni, seu vestem, quæ *Rationale* dicebatur. Nos regii exemplaris auctoritate locum emaculavimus.

(b) Placuit Manuscriptorum omnium, et vetustiss. editionis fidem sequi. Alii editi *interim fuerit in æternitate.* Confer in Epist. ad Titum cap. 1. ubi Angelos pluribus seculis ante mundi creationem extitisse vel ex sua, vel ex alienorum sententia tradidit. «*Six milie,*» inquit, «*neccum nostri orbis implentur anni, et quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines arbitrandum est, iu quibus Angeli, Throni, Dominationes, ceteræque Virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus, atque mensuris, Deo juhente subsisterint.*» Vid. quæ ibi adnotabimur.

bus volabant. Media tantum cognoscimus, quæ ex Scripturarum nobis lectione panduntur, quando mundus factus sit, quando plasmatus homo, quando diluvium, quando lex data sit: ut ex uno homine universa terrarum spatia completa sint: et in extremo tempore Dei Filius pro nostra salute sumpserit carnem. Cætera vero quæ diximus, ista duo Seraphim, in facie pedibusque texerunt. *Et clamabant alter ad alterum.* Pulchre positum est, alter ad alterum.

Nihil dissonum in veteri et novo Testamento. — Quidquid enim in veteri legimus Testamento, hoc idem in Evangelio reperimus: et quod in Evangelio fuerit lectitatum, hoc ex veteris Testamenti auctoritate deducitur: nihil in eis dissonum, nihil diversum est. *Et dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* In ambobus Testamentis Trinitas predicatur. Quod autem sabaoth et Salvator noster esse dicatur, accipe exemplum in vicesimo tertio 52 Psalmo. Virtutes quæ Domino ministrabant, ad cœlestes alias Fortitudines proclamabant, ut pandant januam Domino revertenti: *Tollite portas principes vestras, (c) sive ut Aquila interpretatur, attollite portæ capita vestra, et introibit rex gloriae.* Rursum illæ quem indutum carne conspiciunt, novo mysterio stupefactæ interrogant: *Quis est iste rex gloriae* (Ps. 23. 9)? accipiuntque responsum: «*Dominus virtutum ipse est rex gloriae:* » quod in Hebreo scribitur, «*Dominus sabaoth,* » Scindendumque quia ubicumque Septuaginta Interpretes Dominum virtutum, et Dominum Omnipotentem expresserint, in Hebreo sit positum, «*Dominus sabaoth,* » quod interpretatur Aquila, «*Dominus militiarum.* » Dominus quoque ipse hic quatuor litterarum est, quod proprie in Deo ponitur (d) *Jod He, Jod He, id est duobus ja,* quæ duplicata ineffabile illud et gloriosum Dei nomen efficiunt. «*Plena est universa terra gloria ejus.* » Hoc adhuc [al. autem] a Seraphim dicitur de adventu Domini Salvatoris, quomodo in omnem terram prædicatio illius porrigitur, et Apostolorum sonus mundi limites penetret.

8. Sequitur: «*Et elevatum est superliminare a voce qua clamabant.*» Legimus in veteri Testamento, quod semper Dominus Moysi et Aaron ad ostium Tabernaculi sit locutus (Levit. 1. et 4. Num. 10), quasi ante Evangelium neccum eos in Sancta sancto-

(c) Vocabulm *sire* ex editis omnibus ac MSS. reposuimus. Leviora hujusmodi alia nec indicamus.

(d) Insignem hunc locum depravant editi libri, potissimum quod *duabus* legunt pro *duobus*: alii *ita pro ja.* Sed et Hieronymo erit qui pulverem moveat, quod duobus *Jod He, vel ja* Dei nomen ineffabile componi dixerit, quod ex *Jod He Vau He, seu ja va* constare nullus ignorat. Martinianus respici potuit celebre Græcorum nnn, sic enim hebraicas litteras Dei nomen componentes scribebant Græci, pro *Vau* unde et *jafa* legi potuit hebraicō more; sed fortasse verius respexit Hieronymus Judæorum quorundam sententiam, qui ita duobus *ja*, vel *Vau* scriptum De nomen putabant, ut alterum tamen in *Vau* transierit; quæ littera vix sola magnitudine differt a *Jod.* Interim non præteriendum in Cisterciensi Ms. legi *Jod he Vau he, id est duabus et duabus, que duplicatae*, etc. Veriori quidem sensu, ac lectione, quæ superiori difficultati minime sit obnoxia; sed vereor, ne a Hieronymi calamo profecta sit, siquidem Critici aliquujus ingenium sapit.

rum introducerit : sicut Dei Ecclesia postea introducita est dicens : « Introduxit me rex in cubiculum suum » (*Cant. 1. 3.*). Quando ergo Dominus noster descendit ad terras, superliminare illud, id est, quasi quoddam obstaculum intrare cupientibus sublatum est : et universus hic mundus fumo impletus est, id est gloria Dei. Ubi autem in Latino *elevatum* legimus, in Graeco ἐπενθη, *sublatum*, ponitur. Sed quia verbi ambiguitas utroque modo interpretari potest, nosri elevatum interpretati sunt pro ablato. « Et domus impleta est fumo. » Deus, ut supra diximus, ignis est : hic cum in Sina monte descendisset ad Moysen, ad 53 adventum ejus videbantur lampades di- scurrentes, et plenus ompis mons funio. Unde in Psalmis dicitur : « Qui tangit montes, et sumigant » (*Ps. 103. 52.*) Ex igne ergo, quoniam totam substantiam capere non possumus, levior quedam in universum mundum, et (ut ita dicam) rario fumi natura dispergitur, quam nos capientes, dicamus : « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus » (*1. Cor. 13. 9.*) Et : « Nunc videmus per speculum in ænigmate », (*Ibid. 12.*)

9. Et, Seraphim stabant in circuitu ojus : sex alas uni, et sex alas alteri. Quidam Græcorum in Scripturis apprime eruditus (1), Seraphim virtutes quasdam in cœlis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes laudent eum, et in diversa ministeria mittantur, maximeque ad eos qui purgatione indigent, et ob pristina peccata, aliqua ex parte suppliciis (a) purgari merentur. Quod autem sublatum est, inquit, superliminare, et domus impleta est fumo, signum est Templi Judaici destruendi, et incendendæ universæ Jerusalem, quam videmus nunc destructam. Nonnulli vero in superioribus consentientes, in extrema parte dissentient. Nam superliminare sublatum illo tempore prædicant, quando velum templi scissum est, et universa domus Israel erroris nube confusa (*Math. 24; et Marc. 15; et Luc. 23.*) : quando (b) Josephus resert sacerdotes ex adytis templi, virtutum cœlestium audisse vocem, *Transeamus ex his sedibus.*

10. Est vir (Mss. vero) quidam a quo ego plura di-

(a) Absunt a Reginæ manuscripto duo verba *purgari merentur*, integrè sensu. Hanc sententiam alibi in Ezechiel, cap. 30. Hieronymus videtur improbar, cum, *Neque enim, inquit, boni, sed mali angeli tormentis præpositi sunt.* Sed hac de re plura dicimus suo loco in Daniel. cap. 7. Etiam paulo infra absunt ab eodem Ms. verba *quam videmus nunc destructam*, quæ pariter in Cisterciensi desiderantur; sed hic modo legerat et *incendium subversæ Jerusalem*, pro incendenda universæ, etc.

(b) Hoc ex Josepho miraculum etiam in Epist. ad Hedib. quæst. 8. et in illa Paulæ et Eustochii ad Marcellam, atque alibi sæpe Hieronymus memorat. Josephus vero lib. VI de Bell. Jud. cap. V. non ad Christi mortem, cum Templi velum scissum est, resert, sed quinquennio ante Templi ejusdem excidium, et annis fere 52. A Christi passione inter monstra, quæ urbis cladem antecesserunt, enumerat. Imposuit autem, ut videtur, Hieronymus Eusebius in Chronic, qui aut iu inviatos Josephi codices incidit, aut ex alio auctore fortasse hausit, certe in Josepho non legit. Utriusque verba alibi dabitur, ubi hæc paulo fusius prosequentur. Monemus interim ab ipso Hieronymo in Isa. cap. 66. illam vocem in Jerosolymitanæ cladi temporis recte conferri.

(1) Forte Gregorius Nazianzenus.

dicisse me gaudeo, et qui Hebræorum sermonem ita elimarit, ut inter Sribas eorum Chaldaeus existimat. Is longe alia via ingressus est ; ait enim nullum Prophetarum extra Isaiam vidisse Seraphim circa Deum stantia, et ne ipsa quidem Seraphim alibi lectitari. Dehinc consummationis et captivitatis Jerusalæ, quæ sub Nabuchodonosor facta est, signum esse præmissum. Ab Ozia quippe, sub quo orsus est prophetare, usque ad Sedeciam, qui extremus regnavit, et qui cæcus 54 in Babylonem ductus est, fuisse reges undecim, et duodecimum Godoliam, quem constituerat rex Babylonis super terram, quem interfecit Ismael filius (c) Nathanie inter medias epulas, reliquiarum patriæ parricida (*4. Reg. 25; et 2. Paral. ult.; et Jer. 41.*) ; et has esse duodecim alas, e quibus quatuor faciem suam veleant, sicut in nonnullis exemplaribus invenitur, quatuor volent, quatuor pedes contegant. Ex his quippe duodecim regibus tantum quatuor justos fuisse, Oziam, Joatham, Ezechiam, et Josiam, qui sublimes per singulas captivitates audeant glorificare Deum, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Reliquos vero propter peccata sua velare faciem : et alios qui in captivitatem ducti sunt, pedum velare vestigia. Superliminare vero sublatum, et domum impletam fumo, sicut supra diximus, eversionem Jerusalæ et incendium templi exposuit.

11. Et quia semel ejus cœpi referre sententiam, etiam ea quæ nōcdum a me sunt tactæ, contingamus. Forcipem de qua altaris carbo comprehensus est, et labia purgata, propriam Isaiae asseruit passionem, et qua sub Manasse imperfectus est rege, et tunc vero purgatis labiis dixit ad Dominum : *Ecce ego, mitti me, et dixi : O miser ego, quoniam compunctus sum* (*Juxta LXX!*) Donec Ozias vivit non intelligis, o Isaia, te esse miserum, non compungeris, non moveris : sed quando ille mortuus est, tunc animadvertis, non munda habere te labia, tunc indignum cognoscis te esse visione Dei. Utinam autem et ego compungar, et post compunctionem (d), Dei visione dignus efficiar, cum sim homo, et non munda labia habeam, et in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Isaías ut justus tantum in sermone peccaverat : ideo sola labia habebat immunda, non conscientiam. Ego vero quia et oculis video ad concupiscendum, et manu scandalizor et pede, et omnium membrorum 55 parte delinquo, habeo omnia immunda : et quia semel spiritu baptizatus, rursum tunnicam pollui, secundi baptismatis purgatione, id est, ignis indigo (*Math. 3. 11.*)

12. In Scripturis non sunt simplicia verba. — Non sunt, ut quidam putant, in Scripturis verba simplicia, plurimum in his absconditum est. Aliud littera, aliud mysticus sermo significat. Ecce Dominus in Evan-

(c) Pro Nathanie, ut e MSS. emendamus, erat Nathanael in editis omib[us], quod alterius personæ est nomen, non patris Ismael, quem Hieronymus notat.

(d) Cistercienses chartæ, *Deo dignus efficiar*; vetus autem editio, *Dei prædicatione*; et mox quia cum sim homo, vel ut Ms. qui cum sim, etc.

celio cingitur linteo, pelvum ad lavandos discipulorum pedes preparat, servi fungitur ministerio (Joan. 43): (a) esto, ut doceat humilitatem, ut nobis invicem ministremus: non abnuo, non recuso. Quid est quod Petro recusanti dicit: *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem mecum?* Et ille respondit: *Domine, non solum pedes, sed et manus et caput* (*Ibid. v. 8. 9.*). Ascensurus ergo Dominus ad coelum (quia Apostoli ut homines terrae insistentes, adhuc habebant peccatorum serdibus pedes pollutos) vult eos a delictis penitus liberare, ut eis possit Prophetalis sermo congruere: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem* (*Isai. 52. 7*); et imitari valeant Ecclesie verba, dicentis: *Lati pedes meos, quomodo inquinabo illos* (*Cant. 5. 3*)? ut etiam si quis post resurrectionem postea his adhaeserit pulvis, in impianum excutiant civitatem, in testimonium laboris: quod eo usque pro omnia salute contenderint, facti Iudeis ut Iudei, gentibus ut gentiles; ut etiam propria vestigia aliqua ex parte polluerint. Igitur, ut ad propositum revertamur, sicut Apostoli purgatione indigebant pedum: sic Isaias qui tantum in sermone peccaverat, labia habebat immunda: et quantum ego arbitror, quia Oziam in Templum irruentem, non corripuerat, nec juxta Eliam exemplum libera voce impium designarat, labia habebat immunda. In medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Isaias qui compunctus est, et se miserum contestatur, purgatione dignus efficitur. Populus vero non solum non agens poenitentiam, sed ne sciens quidem quia labia habebat immunda, purgationis remedium non meretur. Providendum igitur sub hoc exemplo, non solum ut ipsi simus justi, sed ne cum peccatoribus moremur: quia et hoc in peccati ac misericordiae parte dicit Propheta.

13. Quomodo Deus videtur. — Sequitur: *Et regem Dominum sabaoth 56 ego vidi.* Aiunt Iudei Isaiam a majoribus suis idcirco interemptum, quia cum Moyses posteriora Dei viderit, hic Dominum sabaoth oculis carnalibus vidiisse se scribat, super hoc Deo dicente: *Nemo faciem meam videbit, et vivet* (*Exod. 33. 20*). Quos si interrogemus, quomodo se Deus in Lege aliis Prophetis in visione et somno dicat ostendi, Moysi vero facie ad faciem colloqui; et quomodo stet illa sententia: *Nemo faciem meam ridebit, et vivet*, cum facie ad faciem se ad Moysen loculum esse fateatur: respondebunt utique, juxta possibilitatem humanam Deum visum, non ut est, sed ut voluit se videri: quibus et nos dicimus eodem modo ab Isaias esse visum, restante summa, ut Moyses Deum aut viderit, aut non viderit. Si vedit, vedit ergo et Isaias, qui vidiisse se dicens, impie est imperfectus a vobis: quia Deus videri potest. Si non vedit, interficie et Moysen cum Isaias, quia ejusdem mendacii reus est, dicens se vidiisse eum, qui videri non potest. Quemcumque [al. quodcumque] in expositione

(a) Duo MSS. pro *Ezto*, legunt *cur ista?* quod minus prouidatur, aliam enim ob causam quam humilitatis id fecisse sit. Victorius sequentem ut particulam omituit.

ejus loci super Moysen habuerint intellectum, etiam nos ad Isaiae temperabimus visionem.

14. Sequitur: *Et missum est ad me unum de Seraphim, et in manu sua habebat carbonem, quem forcipe sumpserat de altari, et tetigit os meum, et dixit: Ecce teigit hoc labia tua, et (b) auferet iniquitates tuas, et peccata tua purgabit.* Secundum omnes Editiones, quas supra exposuimus, sive duo Testamenta intelligere volueris, sive alias apparatrices in coelestibus virtutes, sive in signum captivitatis futurae umbram quendam veritatis futurae praesagratam, nunc accipe Seraphim. Nos quia primam sententiam sequimur, Evangelicum Testamentum missum asserimus ad Prophetam: quod habens in se utraque mandata, id est, et sua et veteris Testamenti, ignitum sermonem Dei, duplii praecitorum acie comprehendit: et tactis labiis, quidquid fuerat ignorantiae, hoc siquidem nos labia interpretamur immunda, purgationis sue pepulit veritate. Hanc forcipem Jacob in scala conspicit (*Genes. 28*): hic est gladius bis acutus: haec duo minuta, quæ mulier vidua mittit in dona Dei (*Marc. 12*): hic stater duos denarios habens, qui in ore piscis repertus, pro Domino et Petro redditur (*Math. 17*); bac duplici forcipe **57** quæ unionis retinetur virtute, carbo comprehensus mittitur ad Prophetam, quem in centesimo decimo nono Psalmo, cum Propheta Deum rogaret dicens: « Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa, » et post interrogationem Spiritus Sancti: « Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? » dictum est: « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis » (*Ps. 119. 2. et seqq.*), scimus Prophetas esse concessum. Vere quippe desolatorius carbo, qui linguam puram facit a peccato, sermo divinus est, de quo et in Isaiā dicitur: « Habes carbones ignis, sedebis super eos, hi erunt tibi in adjutorium » (*Isai. 47. 14. sec. LXX*).

15. Sequitur: *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam, et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et ait: Vade et dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis. Interrogantis sunt verba Domini, non jubentis, quem debeat mittere, et quis iturus sit ad populum, cui facilis Propheta respondet: Ecce ego, mitte me, et post pollicitationem jubetur, ut dicat: Vade, et dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis: et cernentes aspicies, et non videbis; et cætera quæ ipsius Prophetæ sermo contextit. Audivi ego in hoc loco non parvam Hebrei mei disputationem, cuius pauca ponam, ut sensum hominis advertas. Aiebat, de Moyse et Isaiā, quis melius fecerit, requiramus. Utrum ne Moyses, qui cum a Deo mitteretur ad populum, ait: *Precor, Domine, non sum dignus;* et rursum, *provide alium quem mittas* (*Exod. 4. 15*): An Isaias, qui cum non fuisset electus, ultra se obtulit, dicens: *Ecce ego,**

(b) *Martian. abstulit*, et mox *purgavit* juxta Erasmianos codices hic atque infra. Sed verius plerique alii, ut edidimus utroque in loco, ex Graeco *ἀπάλι* et *παρέστησεν*. Paulo infra post vocem *captivitatis*, abest *futuræ* a *Regio ac Cisterciensi*.

rum introducerit : sicut Dei Ecclesia postea introducitur est dicens : « Introduxit me rex in cubiculum suum » (*Cant. 1. 3.*). Quando ergo Dominus noster descendit ad terras, superliminare illud, id est, quasi quoddam obstaculum intrare cupientibus sublatum est : et universus hic mundus fumo impletus est, id est gloria Dei. Ubi autem in Latino elevatum legimus, in Graeco ἐνθός, sublatum, ponitur. Sed quia verbi ambiguitas utroque modo interpretari potest, nostri elevatum interpretati sunt pro ablato. « Et domus impleta est fumo. » Deus, ut supra diximus, ignis est : hic cum in Sina monte descendisset ad Moysen, ad 53 adventum ejus videbantur lampades di scurrentes, et plenus omnis mons funio. Unde in Psalmis dicitur : « Qui tangit montes, et fumigant » (*Ps. 103. 32.*) Ex igne ergo, quoniam totam substantiam capere non possumus, lævior quædam in universum mundum, et (ut ita dicam) rarior sumi natura dispergitur, quam nos capientes, dicamus : « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus » (*1. Cor. 13. 9.*) Et : « Nunc videmus per speculum in ænigmate », (*Ibid. 12.*)

9. Et, Seraphim stabant in circuitu ojus : sex alæ uni, et sex alæ alteri. Quidam Græcorum in Scripturis apprime eruditus (1), Seraphim virtutes quasdam in celis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes laudent eum, et in diversa ministeria mittantur, maximeque ad eos qui purgatione indigent, et ob pristina peccata, aliqua ex parte suppliciis (a) purgari merentur. Quod autem sublatum est, inquit, superliminare, et domus impleta est fumo, signum est Templi Judaici destruendi, et incendiae universæ Jerusalem, quam videmus nunc destructam. Nonnulli vero in superioribus consentientes, in extrema parte dissentiant. Nam superliminare sublatum illo tempore prædicant, quando velum templi scissum est, et universa domus Israel erroris nube confusa (*Math. 24. 23; et Marc. 14. 25; et Luc. 23.*) : quando (b) Josephus refert sacerdotes ex adytis templi, virtutum cœlestium audisse vocem, *Transeamus ex his sedibus.*

10. Est vir (Mss. vero) quidam a quo ego plura di-

(a) Absunt a Reginæ manuscripto duo verba purgari merentur, integro sensu. Hanc sententiam alibi in Ezechiel, cap. 30. Hieronymus videtur improbare, cum, *Neque enim inquit, boni, sed mali angelii tormentis præpositi sunt.* Sed hac de re plura dicimus suo loco in Daniel. cap. 7. Etiam paulo infra absunt ab eodem Ms. verba *quam videmus nunc destructam*, quæ pariter in Cisterciensi desiderantur; sed hic modo legerat et *incendia subversæ Jerusalem*, pro *incendio universæ*, etc.

(b) Hoc ex Josepho miraculum etiam in Epist. ad Hedib. quest. 8. et in illa Paulæ et Eustochii ad Marcellam, atque alibi aucte Hieronymus memorat. Josephus vero lib. VI de Bell. Jud. cap. V. non ad Christi mortem, cum Templi velum scissum est, refert, sed quinquennio ante Templi ejusdem excidium, et annis fere 32. A Christi passione inter monstra, quæ urbis cladem antecesserunt, enuinerat. Imposuit autem, ut videtur, Hieronymo Eusebius in Chronic. qui aut in vitiatis Josephi codices incidit, aut ex alio auctore fortasse hausit, certe in Josepho non legit. Utriusque verba alibi dabimus, ubi hæc paulo fusius prosequentur. Monemus interim ab ipso Hieronymo in Isaï. cap. 66. illam vocem in Jerosolymitanæ cladis temporis recte conferri.

(1) *Forte Gregorius Nazianzenus.*

dicisse me gaudeo, et qui Hebraeorum sermonem ita elimarit, ut inter Scribas eorum Chaldaeus existimetur. Is longe alia via ingressus est ; ait enim nullum Prophetarum extra Isaiam vidisse Seraphim circa Deum stantia, et ne ipsa quidem Seraphim alibi lectitari. Dehinc consummationis et captivitatis Jerusalem, quæ sub Nabuchodonosor facta est, signum esse præmissum. Ab Ozia quippe, sub quo orsus est prophetare, usque ad Sedeciam, qui extremus regnavit, et qui cæcus 54 in Babylonem ductus est, fuisse reges undecim, et duodecimum Godoliam, quem constituerat rex Babylonis super terram, quem interfecit Ismael filius (c) Nathanael inter medias epulas, reliquiarum patris parricida (*4. Reg. 25; et 2. Paral. ult.; et Jer. 41.*) ; et has esse duodecim alas, e quibus quatuor faciem suam veleat, sicut in nonnullis exemplaribus invenitur, quatuor volent, quatuor pedes contingant. Ex his quippe duodecim regibus tantum quatuor justos fuisse, Oziam, Joatham, Ezechiam, et Josiam, qui sublimes per singulas captivitates audeant glorificare Deum, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Reliquos vero propter peccata sua velare faciem : et alios qui in captitatem ducti sunt, pedum velare vestigia. Superliminare vero sublatum, et domum impletam fumo, sicut supra diximus, eversionem Jerusalem et incendium templi exposuit.

11. Et quia semel ejus cœpi referre sententiam, etiam ea quæ nœdum a me sunt tacta, contingamus. Forcipem de qua altaris carbo comprehensus est, et labia purgata, propriam Isaiae asseruit passionem, et qua sub Manasse interfactus est rege, et tunc vero purgatis labiis dixit ad Dominum : *Ecce ego, mitte me, et dizi : O miser ego, quoniam compunctus sum* (*Juxta LXX.*) ! Donec Ozias vivit non intelligis, o Isaia, te esse miserum, non compungeris, non moveris : sed quando ille mortuus est, tunc animadvertis, non munda habere te labia, tunc indignum cognoscis te esse visione Dei. Utinam autem et ego compungar, et post compunctionem (d), Dei visione dignus efficiar, cum sim homo, et non munda labia habeam, et in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Isaías ut justus tantum in sermone peccaverat : ideo sola labia habebat immunda, non conscientiam. Ego vero quia et oculis video ad concupiscendum, et manu scandalizor et pede, et omnium membrorum 55 parte delinquo, habeo omnia immunda : et quia semel spiritu baptizatus, rursum tunicam pollui, secundi baptismatis purgatione, id est, ignis indigo (*Math. 3. 11.*)

12. In Scripturis non sunt simplicia verba. — Non suunt, ut quidam putant, in Scripturis verba simplicia, plurimum in his absconditum est. Aliud littera, aliud mysticus sermo significat. Ecce Dominus in Evan-

(c) Pro *Nathanael*, ut e MSS. emendamus, erat *Nathanael* in editis omnibus, quod alterius personæ est nomen, non patris Ismael, quem Hieronymus notat.

(d) Cistercienses chartæ, *Deo dignus efficiar*; vetus autem editio, *Dei prædicatione*; et mox quia cum sim homo, vel ut Ms. qui cum sim, etc.

gelio cingitur linteo, pelvam ad lavandos discipulorum pedes preparat, servi fungitur ministerio (*Joan. 13*): (a) esto, ut doceat humilitatem, ut nobis invicem ministremus: nou abnuo, non recuso. Quid est quod Petro recusanti dicit: *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem mecum?* Et ille respondit: *Bomine, non solum pedes, sed et manus et caput* (*Ibid. v. 8. 9*). Ascensurus ergo Dominus ad coelum (quia Apostoli ut homines terrae insistentes, adhuc habebant peccatorum serdibus pedes pollutoe) vult eos a delictis penitus liberare, ut eis possit Prophetalis sermo congruere: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem* (*Isai. 52. 7*); et imitari valeant Ecclesiae verba, dicentis: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos* (*Cant. 5. 3*)? ut etiam si quis post resurrectionem postea his adhæserit pulvis, in impianum excutiant civitatem, in testimonium laboris: quod eo usque pro omnia salute contenderint, facti Judæis ut Judæi, gentibus ut gentiles; ut etiam propria vestigia aliqua ex parte polluerint. Igitur, ut ad propositum revertamur, sicut Apostoli purgatione indigebant pedum: sic Isaias qui tantum in sermone peccaverat, labia habebat immunda: et quantum ego arbitror, quia Oziam in Templum irruentem, non corripuerat, nec juxta Eliæ exemplum libera voce impium designarat, labia habebat immunda. In medio quoque populi immunda labia habentis habilem. Isaias qui compunctus est, et se miserum contestatur, purgatione dignus efficitur. Populus vero non solum non agens penitentiam, sed ne sciens quidem quia labia habebat immunda, purgationis remedium non meretur. Providendum igitur sub hoc exemplo, non solum ut ipsi simus justi, sed ne cum peccatoribus moremur: quia et hoc in peccati ac misericordiae parte dicit Prophetæ.

13. *Quomodo Deus videtur.* — Sequitur: *Et regem Dominum sabaoth 58 ego vidi.* Ait autem Judæi Isaiam a majoribus suis hinc interemptum, quia cum Moyses posteriora Dei viderit, hic Dominum sabaoth oculis carnalibus vidiisse se scribat, super hoc Deo dicente: *Nemo faciem meam videbit, et vivet* (*Exod. 33. 20*). Quos si interrogemus, quomodo se Deus in Lege alias Prophetis in visione et somno dicat ostendi, Moysi vero facie ad faciem colloqui; et quomodo sicut illa sententia: *Nemo faciem meam ridebit, et vivet*, cum facie ad faciem se ad Moysen locutum esse fateatur: respondebunt utique, juxta possibilitatem humanam Deum visum, non ut est, sed ut volunt se videri: quibus et nos dicimus eodem modo ab Isaiâ esse visum, restante summa, ut Moyses Deum aut viderit, aut non viderit. Si vedit, vidi ergo et Isaias, qui vidiisse se dicens, impie est imperfectus a vobis: quia Deus videri potest. Si non vedit, interficie et Moysen cum Isaiâ, quia ejusdem mendacii reus est, dicens se vidiisse eum, qui videri non potest. Quemcumque [al. quodcumque] in expositione

(a) Duo MSS. pro *Esto*, legunt *Cur ista?* quod minus præfatur, aliam enim ob causam quam humilitatis id fecisse ait. Victorius sequentem ut particulam omittit.

eius loci super Moysen habuerint intellectum, etiam nos ad Isaiæ temperabitius visionem.

14. Sequitur: *Et missum est ad me unum de Seraphim, et in manu sua habebat carbonem, quem forci pumperat de altari, et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et (b) auferet iniurias tuas, et peccata tua purgabit.* Secundum omnes Editiones, quas supra exposuimus, sive duo Testamenta intelligere volueris, sive aliquas apparatrices in coelestibus virtutes, sive in signum captivitatis futurae umbram quamdam veritatis future praefiguratam, nunc scipe Seraphim. Nos quia primam sententiam sequimur, Evangelicum Testamentum missum asserimus ad Prophetam: quod habens in se utraque mandata, id est, et sua et veteris Testamenti, ignitum sermonem Dei, duplici præceptorum acie comprehendit: et tactis labiis, quidquid fuerat ignorantiae, hoc siquidem nos labia interpretamur immunda, purgationis suæ pepulit veritate. Hanc forcipem Jacob in scala conspicit (*Genes. 28*): hic est gladius bis acutus: haec duo minuta, quæ mulier vidua mituit in dona Dei (*Marc. 12*): hic stater duos denarios habens, qui in ore piscis repertus, pro Domino et Petro redditur (*Matth. 17*); hac duplici forcipe **57** quæ unionis retinetur virtute, carbo comprehensus mittitur ad Prophetam, quem in centesimo decimo nono Psalmo, cum Propheta Deum rogaret dicens: « Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa, » et post interrogationem Spiritus Sancti: « Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? » dictum est: « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis » (*Ps. 119. 2. et seqq.*), scimus Prophetæ esse concessum. Vere quippe desolatorius carbo, qui linguam puram facit a peccato, sermo divinus est, de quo et in Isaia dicitur: « Habes carbones ignis, sedibis super eos, hi erunt tibi in adjutorium » (*Isai. 47. 45. sec. LXX*).

15. Sequitur: *Et audivi vocem Domini dicens, Quem mittam, et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et ait: Vade et dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis.* Interrogantis sunt verba Domini, non jubentis, quem debeat mittere, et quis iturus sit ad populum, cui facilis Propheta respondet: *Ecce ego, mitte me, et post pollicitationem jubetur, ut dicat: Vade, et dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis: et cernentes aspicietis, et non videbitis;* et cætera quæ ipsius Prophetæ sermo contextit. Audivi ego in hoc loco non parvam Hebrei mei disputationem, cuius pauca ponam, ut sensum hominis advertas. Aiebat, de Moyse et Isaiâ, quis melius fecerit, requiramus. Utrum ne Moyses, qui cum a Deo mitteretur ad populum, ait: *Precor, Domine, non sum dignus;* et rursum, *provide alium quem mittas* (*Exod. 4. 15*): An Isaias, qui cum non fuisset electus, ultra se obtulit, dicens: *Ecce ego,*

(b) *Martian. abstulit*, et mox purgavit juxta Erasmianos codices hic atque infra. Sed verius plerique alii, ut edidimus utroque in loco, ex Graco apud et expungit. Paulo infra post vocem *captivitatis*, abest *futura* a Regio ac Cisterciensi.

mitte me. Nec ignoro , dicebat , periculum esse de Sanctorum meritis disputare ; et aliquid vel minus vel plus disserere velle de eo quem Dominus corona-
vit ; sed quia ipse dixit : *Quærite , et invenietis ; pul-
sate , et aperietur vobis* (Matth. 7 ; et Luc. 11), etiam nos , non ut de aliquo detrahamus , sed ut Scripturæ sensum scientes , ad ejus nos dirigamus exempla , debemus inquirere quod potest facere quæstionem . Qui Moysi , inquit , assertor est , humilitatem ejus prædicat ac mansuetudinem , quod se indignum judicans ministerio Dei , major **58** effectus sit : Isaías vero , qui ultro se obtulit , incipiens prophetare , a maledictis cœpit : *Aure audietis , et non intelligetis* (a) , et cernen-
tes aspicietis , et non videbitis . Ob quod inde multa mala percessus , et ab omni populo pro insano habitus , cum iterum ei vox divina dixisset , *clama* , sciens quid superiori facilitate seipsum offerens pertulisset , non ait : *Ecce ego , mitte me* : sed interrogavit , quid illud esset quod clamare deberet , et dixit : *Quid clamabo ? Cui simile est illud in Jeremia : Accipe ca-
licem vini meri hujus de manu mea , et potionabis omnes gentes , ad quas ego te mittam , et bibent , et vo-
ment , et insanient , et cadent a facie gladii , quem mit-
tam in medio eorum* (Jerem. 25. 15. 16). Quod cum audisset Propheta , non renuit : non secundum exemplum Moysi dixit : *Precor , Domine , non sum dignus , proide alium quem mittas* (Exod. 4. 13) ; sed amator populi sui , et putans quia ex potu calicis inimicæ gentes interficerentur et rucrent , calicem meri libenter accepit , intelligens in omnibus gentibus etiam Jerusalem comprehendendi . Denique inter cæteras na-
tiones : *Et accepi , ait , calicem de manu Domini , et potionavi omnes gentes , ad quas misit me Dominus , et Jerusalem , et civitates Juda , et reges ejus , et principes ejus , ad ponendas eas in desolationem , et in invium , et sibilationem* (Jerem. 25. 17. 18). Pro qua Prophetia , licet in plerisque codicibus ordo sit perversus : quid in alio loco dicat ausculta : *Seduxisti me , Domine , et seductus sum : tenuisti me et potuisti* (b) : *factus sum in derisum , totam diem exegi in subsannationem* (Jer. 20. 7). Et econtrario qui assertor est Isaiae (dicebat) illa profert : Prophetam , non tam sui merito , quam misericordia Dei confisum , postquam a Seraphim audierat , *Ecce tetigit hoc labia tua , et auferet iniqüi-
ties tuas , et peccata tua purgabit* , otio noluisse torpere , sed ultro in ministerium Dei , quasi a peccatis liberum , zelo se obtulisse fidel . Moysen vero quia sæcu-
laribus eruditus fuerat disciplinis , et imperfecto Ægyptio , conscientia ejus aliqua ex parte sorduerat (Exod. 2) ; unde et vox ad eum de rubo facta sit ,

(a) Sic reliquum versiculi , pro quo in editis tantum erat , etc. ex MSS. supplevimus . Passim infra quædam alia emendamus minoris momenti , quibus adnotandis subiude immorari piget .

(b) Veram hujus versiculi lectionem ex Regio codice emendatissimo restituimus . Hucusque enim antiquus error inoleverat , ut legeretur , *factus sum in derisum tota die , exi in subsannationem , pro totam diem exegi in sub-
sannatione* , ut Græcus textus ἦτορ ἵματος διείλεστος μαντηρίζετος . Forte exegi de more olim scripserat amanuensis , ex quo sciolus non nemo exivi , et tota die , quod transtulit ad superius comma .

dicens : *Ne accesseris huc : solve calceamenta de pe-
dibus tuis , locus enim in quo **59** stas , terra sancta
est : et scierit sibi adversus magos et adversus Pharao-
nem pessimum regem futurum esse certamen , se exca-
sasse dicentem* (c) : *Precor , Domine , non sum dignus :* pro quo in Hebreo legitur , *non habeo labia circum-
cisa* , Septuaginta Interpretibus sensu potius ex
sensu quani verbum de verbo experimentibus . Ex quo manifeste possit intelligi , Isaiam recte post circum-
cisa labia , in Dei se obtulisse ministerium , et Moysen adhuc incircumcisus labiis tam grande ministerium recusasse .

16. *Aure audietis , et non intelligetis : et cernentes aspicietis , et non videbitis .* Totus hic locus sicut Sal-
vator dicit in Evangelio , ad id pertinet tempus , quo ipse est dignatus descendere ad terras , et signa Ju-
dæis non intelligentibus perpetravit . Et quoniam usque ad finem Capituli explanatio multiplex sequitur ; et excipientis jam explicuimus [MSS. implevimus] ceras , hucusque dictasse sufficiat : quia et oratio , quæ non propriæ manus stilo expolitur , cum per se inculta est , tum multo molestior fit ; si iædium sibi prolixitate congeminet ; ut oculorum dolore cruciati , auribus tantum studeamus et lingua .

17. (d) Septuaginta : *Et missum est ad me unus de Seraphim ; Aquila , et Theodotion , Et volavit ad me unus de Seraphim* (e) ; Symmachus , *Et volavit ad me unus de Seraphim .* Quotidie ad nosmittitur Seraphim , quotidie ingemiscentium atque dicentium : *O miser ego , quoniam compunctus sum , ora purgantur , et cum a peccatis fuerint liberati , præparant se ministerio Dei .* Quod autem cæteri Interpretes , pro missum esse , volasse dixerint , intellige velocem di-
vini sermonis adventum super eos , qui digni societate illius judicantur . In genere quoque diversitas est . Septuaginta , Aquila , et Theodotion Seraphim neutro genere transtulerunt : Symmachus masculino . Nec putandum sexum esse in Virtutibus Dei , cum etiam ipse Spiritus Sanctus secundum proprietates linguae He-
brææ , feminino genere proferatur *αὐτόν* : Græce neutro **60** τὸ τεῦμα : Latine masculino , *Spiritus* . Ex quo intelligendum est , quando de superioribus disputatur , et masculinum aliquid , seu femininum ponitur , non tam sexum significari , quam idioma sonare lingue .

(c) Sic resarcimus e MSS. antea enim erat potius sensum quan verbum , atque olim potius quæ dixi verbum , etc .

(d) Omnia fere MSS. exemplaria hoc loco epistolam ita concludunt , *Explicit Hieronymi de Seraphim* ; nec reliqua subdunt quæ sequuntur hujus interpretationis . Vero teres quoque editi aliam huic epistolam incipiunt , alio numero . Martianæus hæc in unum cujusdam MSS. codicis auctoritate conjunxit , cuius consilium , majori tantum divisione adposita , non improbamus , quod uno tempore etsi non uno spiritu dictata videantur , nec aliud sit posterior hæc pars , quam fusior explanatio eorum , quæ in superioris fine explicitata sunt . Hinc ipse etiam Hier . sub *unus li-
belli nomine* hunc Tractatum cita in Comment . in c . 6 . Isaiae initio , « ubi de hac visione , inquit , ante annos circiter triginta cum essem Constantinopoli , et apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum , tuus ejusdem urbis Episcopum , Sanciarum Scripturarum studiis erudi-
ter , scio me breve dictasse subitumque tractatum , etc . Ad illum itaque bellum mitto lectorem , etc . »

(e) Non tantum in excusis Erasmi et Victorii , sed in ali-
quot etiam MSS. Symmachi nomen et lectio desiderantur .

Siquidem ipse Deus invisibilis et incorruptibilis omnibus pene linguis profertur genere masculino, cum in eum non cadat sexus. Illorum quoque, prius licet, attamen coarguendus error, qui in orationibus et oblationibus suis audent dicere: Qui sedet super Cherubim et Seraphim. Nam et super Cherubim sedere Deum, scriptum est; ut ibi: *Qui sedes super Cherubim, ostendere* (Ps. 79. 2). Super Seraphim vero sedere Deum, nulla Scriptura commemorat, et ne ipsa quidem Seraphim, circa Deum stantia, excepto praesenti loco, Scripturis sanctis omnibus invenimus.

18. Septuaginta: « Et in manu habebat carbonem, quem forcipe acceperat de altari, et tetigit os ineum. » Aquila et Theodotion: « et in manu ejus calculus in forcipe, quem acceperat de altari, et tetigit os meum. » Symmachus: « Et in manu ejus calculus in forcipibus, quem sumpserat de altari, et detulit ad os meum. » Quantum ad historiam pertinet, videtur Deus sedere in Templo Jerusalem, et ante eum de altari, secundum Septuaginta ad Isaiam carbo deserri: de altari vero incensi sive holocaustorum. Quantum autem ad mysticos intellectus, ille ei ignis mittitur, quem Jeremias ferre non poterat: quin quum animæ nostræ arcana penetrarit, ita nos dissolvit, ita a veteri homine in novum excoquit, ut in illam vocem possimus erumpere: « Vivo autem jam non ego, sed gratia Dei quæ in me est » (Galat. 2. 20). Forcipes quoque secundum Interpretes cæteros licet in sacerdotali semper supellecstile fuerint, diversas gratias debemus accipere, quibus multisfari, et multis modis olim Deus patribus nostris locutus est in Prophetis. Quia in Hebreo pro carbone, calculus legitur, cæteris quoque super hoc consonantibus, videtur mihi sermo divinus calculi appellatione signari. 61 Sicut enim calculus genus est lapidis durissimi et rotundi, et omni (a) puritate levissimi, ita sermo Dei, qui neque hereticorum, neque omnium adversariorum potest contradictionibus cedere, calculus dicitur. De hoc calculo Sephora filium circumcidit: et Jesus populum purgat a vitiis: et in Apocalypsi Dominus pollicetur vincentibus, ut accipient calculum et scribatur super eum nomen novum. Videntur autem mihi et Septuaginta in eo quod ἀριθμός transtulerunt, Idem sensisse quod cæteri. Λύθρας quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus est lapidis fulgidi atque nitentis, quem etiam in duodecim lapidibus invenimus. Sive igitur calculus, sive carbunculum lapidem accipimus, in calculo divini sermonis veritas et rigor; in carbunculo lucens doctrina et manifesta monstratur. « Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne probatum terræ, purgatum septuplum » (Ps. 41. 7). Et alibi: « Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos » (Ps. 18. 19). Quod autem ait: *In manu habebat carbonem,*

(a) Mendose, sed non typolbetarum incuria legunt hucusque editi absque diphthongo *levissimi*, cum perspicuum, ac *limpidum* significari debere constet: Græc. λευκός, πλανός.

manuum intelligamus operationem, ut ibi, *In manu linguae mors, et vita* (Prov. 18. 21); et in Psalmo: *Cadent in manu gladii* (Ps. 62. 11); Aut certe vere manus apparuit, ut per similitudinem humanæ formæ, dum manus cernitur porrigitis, Propheta non timet: *juxta quod et ipsum Deum, et Angelos in humanas vidimus se mutasse formas, ut metus videntibus demeretur.*

19. Septuaginta: *Et dixit, ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniquitates tuas, et peccata tua (b) purgabit.* Aquila: *Ecce tetigit hic labia tua, et reredet iniquitas tua, et peccatum tuum propitiabitur.* Cæteri Interpretes in Aquilæ verba consentiunt. Primum necesse est, ut labia nostra tangantur: Deinde cum tacta fuerint, fugetur iniquitas; et cum iniquitas fuerit effugata, propitiatur Dominus: quia apud ipsum est propitiatio: et secundum Apostolum: *Ipsæ est propitiatio pro peccatis nostris.* Purgatis autem peccatis nostris, audiemus vocem Domini dicentis: *Quem mittam?* Et respondebimus: *Ecce ego, mitte me.*

20. Septuaginta: *Et audivi vocem Domini 62 dicentis, quem mittam, et quis ibit ad populum istum?* Aquila, Theodotion et Symmachus: *Et audivi vocem Domini dicentis: quem mittam? et quis ibit nobis?* De comparatione Isaiae et Moysi, quomodo alias ministerium recusarit, alias ultiro se offerens dura perpessus sit, in (1) alio loco (c) disputavimus. Sed ne videamur aliquid præterisse earum, quas Judæi vocant δευτερότητος, et in quibus universam scientiam ponunt, nunc breviter illud attingimus [al. attingamus], quare in Hebreo sit positum, *et quis ibit nobis?* Sicut enim in Genesi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Genes. 1. 26); ita et hic puto dictum, *et quis ibit nobis?* Nobis autem quibus aliis æstimandum est, nisi Patri et Filio et Spiritui Sancto, quibus vadit quicunque eorum obsequitur voluntati? Et in eo quidem quod unius loquentis persona proponitur, divinitatis est unitas. In eo vero quod dicitur, *nobis*, personarum diversitas indicatur. Legimus in Cantico Canticorum vocem sponsi dicentis ad sponsam: *Surge, veni, proxima mea, speciosa mea* [al. sponsa], columba mea: *quia ecce hyems transit, pluvia abiit sibi* (Cant. 5. 2). Quando enim anima in cogitatione (d) tranquillitatem sentit, quando supra petram fundata est, et fides ejus alta radice fixa est, universi tentationem fluctus sibi pertransiunt: et ei non pertransiunt, qui tentatur. Notandum autem quomodo ad id quod Dominus dixerat, *quem mittam,*

(b) In instanti legit hoc loco Cisterciensis liber cum vetusta edit. *aufert*, et *purgat*. Supra alios in præterito leguisse animadvertisimus.

(c) Præpostorum Martianæ simul locum hunc de superiori expositione interpretatur, et simul legit cum antea editis *disputavimus*, nisi si alteram hanc partem, quam etiam ipse secundo loco exhibuit, ante illam quæ primo loco est, scriptam creditit, quod ratio nulla suspicari permittit. Adeo palam est, legi debere ut nos emendamus ex tribus miss. et vetusta edit. *disputavimus*. Mox autem Cisterc. « aliquid præterisse eorum quæ Judæi deuterum vocant vel deutosis.

(d) Idem Cisterc. « *tranquillitatem concedit, quando, etc.* » Mox autem deuterum vocant *universi cogitationum fluctus.* »

(1) In superiori expositione.

et quis ibit nobis, Propheta ex parte responderit : Ecce ego, mitte me, et de sequenti tacuerit, intelligens nullum hominem dignum esse, qui Deo pergeret, et omne iter suum ejus ficeret esse, qui mitteret. Quam humilitatem Dominus advertens (a) quod se secundis putaret indignum, imperavit sequentia, dicens : Vade.

21. Septuaginta : *Et dixit : Ecce ego sum, mitte me. Aquila et Theodotion : Ecce adsum, mitte me. Symmachus : Ecce, mitte me. Deus qui vocat ea quae non sunt, quasi sint, et qui dixit : Ego sum qui sum ; et alibi : Qui est, misit me (Exod. 3. 14), quoscumque vocaverit, statim facit subsistere : quod satis claret exemplis in vivente 63 Matthæo Evangelista, et in Lazaro quatriduano jam mortuo : qui statim ut sunt vocati a Domino, et ille sepulcrum avaritiae reli-*

(a) *Vetus edit. quod se secundi putaret, etc.*

quit, et iste suæ mortis (*Marc. 2. Luc. 5. et Joan. 11*). QUONIAM OMNIA quæ absque eo sunt, non sunt. Unde Propheta purgatus a vitiis ausus est dicere : *Ecce ego sum* : licet in Latinis codicibus propter Interpretum varietatem, *sum*, non sit appositorum. Quidam observandum putant, ad quos Prophetas mittentis, aut missi sermo dicatur, quod est *Græce Apostolus*.

64. Et hanc esse differentiam volunt : ut quicumque mittantur, et Prophetæ sint pariter et Apostoli : ad quos vero mittentis sermo non ponitur, tantum Prophetæ sint : quod ego superfluum puto. Et quia semel ad tractatum istius vocabuli veninus : scendum, *Silam* collegam Pauli lingua Hebræa *Apostolum* dici : qui cum eo nonnullas Epistolas scribit. Et viciose *Silvanus* legitur pro *Sila*, quum Silvanum in Apostolorum Actis non legamus.

SECUNDA CLASSIS

COMPLECTENS EPISTOLAS, QUAS HIERONYMUS PER FERME TRIENNIUM ROMÆ SCRIPSIT AB
EXEUNTE ANNO CHRISTI 382 AD ULTRA MEDIUM 383.

EPISTOLA XIX (a)

DAMASI PAPÆ AD HIERONYNUM,

Quid apud Hebræos sonet OSANNA perspicue sibi explicari rogat.

Dilectiss. filio HIERONYMO (b) DAMASUS Episcopus in Domino salutem.

Commentaria cum legerem Græco Latinoque sermone in Evangeliorum interpretatione a nostris, id est, orthodoxis viris olim, ac nuper scripta de eo quod legitur, Osanna filio David (Matth. 21. 9) ; non solum diversa, sed etiam contraria sibimet proferunt. (c) Dilectionis tuæ est, ut ardenti illo strenuitatis ingenio, abeatis opinionibus, ambiguitatibusque (d) suppositionis, quid se habeat apud Hebræos, vivo sensu scribas ; ut et de hoc, sicut et de multis, tibi curæ nostræ in Christo Iesu gratias referant.

EPISTOLA XX (e)

SEU DESCRIPTUM HIERONYMI AD DAMASUM.

Quid vox OSANNA significet juxta hebraicum fontem, et cur hebræum hoc verbum, ita ut est apud Hebræos, relictum apud omnes sit Linguis, docet.

1. Variorum interpretationes. — MULTI super hoc

(a) Al. 124. *Scripta circa initium an. 583.*

(b) In uno, alterove Ms. additur *Presbytero*, qua quidem dignitate tum temporis Hieronymum fuisse insignitum, non dubium est.

(c) Antiquiss. Vatic. 353. *Dilectionis tuae ardenti illo studiis celatis ingenio*, forte legend. uno verbo *studiositas*, quod vocabulum etsi longe barbarum heic loci magis quam *strenuitatis* placet. Alii « studium ergo dilectionis tuae deprecor, ut, » etc. vel « Ideo dilectionis tuae affectum rogamus, ut, » etc.

(d) Alii ex editis scrupulis : tum duo MSS. rari sensus.

(e) *Eodem tenore scripta quo si dicitur.*

sermone diversa finxerunt, e quibus noster Hilarius in Commentariis Matthæi (c. 21. n. 3) ita posuit : *Osanna* Hebraico sermone significatur, (f) *redemptionis domus David*. Primum *redemptionis* lingua Hebræa *PREDUTH* interpretatur : deinde *domus BETH*. David vero in hoc loco non esse nomen insertum, omnibus patet. Alii opinati sunt, *Osanna*, gloriæ dici. Porro *gloria CRABOD* appellatur : nonnulli *gratiam*, cum *gratia*, *THUDA* sive *ANNA* nuncupetur.

2. Ad *Hebreum* fontem recurrentum. — Restat ergo, ut omissis opinionum rivulis, ad ipsum fontem, unde ab Evangelistis sumptum est, recurramus. Nam quomodo illud neque in *Græcis*, neque in Latinis codicibus 65 possumus invenire, *Ut compleretur id quod dictum est per Prophetas* : *Quoniam Nasarurus vocabitur* (Matth. 2. 23) ; et illud, *ex Aegypto vocavi filium meum* (*Ibid. v. 15*) : ita et nunc ex Hebreis codicibus veritas exprimenda est, unde in hanc vocem vulgus et maxime consona inter se parvolorum turba proruperit, dicente Matthæo : *Turbæ autem, quæ præceabant, et quæ sequebantur, clamabant dicentes : Osanna filio David : benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis* (Matth. 21. 2). Marcus vero ita posuit : *Clamabant dicentes, Osanna : benedictus qui venit in nomine Domini : benedictum quod venit in nomine Domini regnum patris nostri David, Osanna in excelsis* (Marc. 11. 9). Joannes vero pari voce con-

(f) Palam est unum illud vocabulum, *Osanna* tria simul *redemptionis domus David* significare non posse, unde Hilarii interpretationem non probat Hieronymus. Sed facile etiam apparet non priorem dumtaxat vocem, sed totam acclamacionem latine ab illo reddi voluisse, *Osanna leben David*, seu *Osanna filio David* ; atque in eo magis falli, quod *Beth domus*, pro *Beth filius* accepit, quam quod etymologias, quæ non haberentur, excogitarit. Ambrosius quoque in *Lucam* lib. 9. n. 15. *Osanna filio David redemptorum domus David* interpretatur.

sentit : *Et clamabant, Osanna : benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel (Joan. 12. 14).* Solus Lucas verbum *Osanna*, non posuit, in reliqua interpretationis parte consentiens : *Benedictus qui venit rex in nomine Domini, pax in cœlo, et gloria in excelsis. (Luc. 19. 38).* Igitur, ut diximus, ipsa verba Hebreæ ponenda sunt, et omniam Interpretum opinio digerenda, quo facilius quid super hoc sentiendum sit,

(a) ex retractione cunctorum ipse sibi Lector inveniat.

3. *Interpretum Hebrei textus opino.* — In centesimo decimo septimo Psalmo, ubi nos legimus, *O Domine salvum me fac, o Domine bene prosperare : benedictus qui venit in nomine Domini, in Hebreo legitur,* (b) ANNA ADONAI, OSIANNA, ANNA ADONAI ASLIANNA ; BARUCH ABBA BASEM ADONAI. Quod Aquila, Symmachus, Theodosio, et Quinta Editio, ne quid in (c) Latino mutare videamus, ita exprimunt : ἀ δὴ Κύριε σῶσον δὴ, ἀ δὴ Κύριε εὐθεῖαν δὴ, εὐλογημένος δὲ ἐρχόμενος ἐν δόξῃ κυρίου. Sola Sexta Editio cum Interpretibus Septuaginta ita congruit, ut ubi cæteri posuerunt ἀ δὴ, illi scripserint ἀ. Et quia OSIANNA, quod nos corrupte propter ignorantiam dicimus OSANNA, salvifica, sive salvum fac exprimatur, omnium 66 interpretatione signatum est : nunc illud in cura est, quid (d) sine adjectione salvandi, solus ANNA sermo significet. Sciendumque quod in hoc loco ter dicatur ANNA ; et primum quidem ac secundum iisdem litteris scribitur, ALEPH, NUN, HE, tertium vero HE, NUN, HE. Symmachus igitur, qui in centesimo decimo septimo Psalmo cum omnium interpretatione consenserat, ut nobis manifestiorem tribueret intellectum, in centesimo decimo quarto Psalmo, ubi dicitur : *O Domine, libera animam meam, ita interpretatus est : Obsecro, Domine, libera animam meam.* Ubi autem Septuaginta, ἀ, et ille, *Obsecro*, transtulerunt, Aquila, et cæteris Editionibus ἀ δὴ interpretantibus, in Hebreo scribitur ANNA : verum ita ut in principio ALEPH habeat, non HE. Lyqos animadvertis, si ex ALEPH scribatur ANNA, significari obsecro ; sin autem ex HE, esse conjunctionem, sive interjectionem, que apud Græcos ponitur δὴ, et est in ἀστρον δὴ, cuius interpretationem Latinus sermo non exprimit.

(a) Cisterciens. Ms. ex tractatione ; mox plerique editi, lector quid sequatur inveniant.

(b) Hæc Hebreice sic habentur, נָא שָׁמַדְתִּי הָרָה נָא נָא נָא נָא נָא נָא. At Origenes in Mauthæum *etiam Osienna pro Osianna legerat, quemadmodum pro astiana Cisterciensis liber astiana.*

(c) Antea erat in latinum : paulo post unum Ms. exemplar *astia* pro δὴ.

(d) Hæc sine adjectione salvandi verba eo intellectu dissiisse videtur Hieronymus, ut excluderet, seponeretque illud *anna*, quod verbo salvandi, id est *osi* additur ; tunc enim ter dumtaxat reliquum est ; et primum quidem, ac secundum cum initiali aleph ante *adonai*, tertium vero ad verbum *astia*, ultima vocali littera initio נָא per daghes impressa ; quemadmodum revera etiam ad *osi* verbum habetur, sed illud se dicit seponere data opera. Interim hanc Hieronymi mentem esse non animadvertens Editor Benedictinus, eundem immerito accusat incuriae, quod junior adhuc ad Damasum scribens non nisi ter in hoc Psalmi loco *anna* esse dixerit, cum quartum haberet constet. Victorius et contra, olim Hebreica exemplaria tertio tantum *anna* habuisse in S. Doctoris excusationem commentus est.

4. Sed quoniam hæc minutæ et istiusmodi disputationis arcanum, propter barbariem lingue pariter ac literarum, legenti molestiam tribuunt, ad explanandi compendium venio, ut dicam de centesimo decimo septimo Psalmo, qui manifeste de Christo prophetat, et in synagogis Judæorum (e) creberrime legebatur, unde et populis notior erat, hos versus esse assumptos : quod ille, qui repromittebatur de genere David, venerit salvatoris Israel, dicente David, « Lapidem quem reprobaverunt sedificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino, (f) factum est. Hic est mirabilis in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus : exultemus et lætemur in ea. O Domine salvum me fac : o Domine bene prosperare : benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de 67 domo Domini : Deus Dominus et illuxit nobis » (*Psalm. 117. 22. etc.*). Unde et Evangelistarum scriptura commemorat, Pharisæos et Scribas hac indignatione commotos, quod viderent populum, Psalmi prophetiam super Christo intelligere completam, et clamantes parvulos *Osianna*, filio *David*, dixisse ei : *Audis quid isti loquuntur?* et Jesum respondisse eis : « Nunquam legistis, Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem » (*Math. 21. Luc. 19. Joan. 12.*) ? centesimum decimum septimum Psalmum octavi Psalmi assertione firmantem. Et de eo quidem, quod facile exprimi poterat, « Benedictus qui venit in nomine Domini, » omnium Evangelistarum Scriptura consentit. De verbo autem OSIANNA, quia in Græcum non poterant transferre sermonem, sicut in ALLELUIA, et in AMEN, et in plerisque factum videmus, ipsum Hebreum posuerunt, dicentes, OSIANNA. Lucas igitur, qui inter omnes Evangelistas Græci sermonis eruditissimus fuit, quippe ut medicus, et qui Evangelium (g) Græcis scripsit, quia se vidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, quam id ponere quod legenti ficeret questionem.

5. Ad summam, sicuti nos in lingua Latina habemus interjectiones quasdam, ut insultando dicamus *vah*, et in admirando *papæ*, et in dolendo *heu* : et quando silentium volunus imponere, strictis dentibus spiritum coarctamus (h) et agimus tantum sibilum, insenando *sith* : ita Hebrei inter reliquas proprietates lingue suæ habent interjectionem, ut quando volunt Dominum deprecari, (i) ponant verbum potentis affectu, et dicant, ANNA Domine, quod Septuaginta dixerunt, *o Domine. Osi ergo salvifica interpretatur* ; ANNA interjectio deprecantis est. Si ex duobus his velis compositum verbum facere, dices OSIANNA, sive ut nos loquimur, OSANNA, media vocali littera

(e) Al. celeberrime, deinde pro legebatur Ms. duo nostri leguntur.

(f) Victorius factus est hic ; et est mirabilis, etc. Sicque habent vetera quedam Psalteria manu exarata, et S. Cyprianus 1. 2. Testimon. Augustin. vero factus est ei, etc.

(g) Unus Ms. in Græcis scripsit.

(h) Cisterciens. duoque alii Ms. coarctamus, et cognimus insenandum, ita, etc.

(i) Ms. duo probæ note ponunt verbum exprimens potentis affectum ; et paulo post, Ergo quod est Osi, salvifica interpretatur.

elisa; sicut facere solemus in versibus (a) Virgilii, quando pro *mene incēpto* 68 desistere *vitam*, scandimus, men *incēpto*. ALEPH namque littera prima verbi sequentis, (b) extremam prioris verbi AIN veniens excludit. Quapropter ut ad quæstionis originem revertamur, ubi nos legimus in Latino: « O Domine salvum me fac; o Domine (c) bene complacere: benedictus qui venit in nomine Domini, » juxta Hebreum sensum legere possumus: « Obsecro, Domine, salvum fac; obsecro Domine, prosperare, obsecro: benedictus qui venit in nomine Domini. » Salvum autem fac, dicitur, ut subaudiamus populum tuum Israel, sive generaliter mundum. Denique Matthæus, qui Evangelium Hebreo sermone conscripsit, ita posuit, (d) OSANNA BARRAMA, id est, *Osanna in excelsis*: quod Salvatore nascente salutis in cœlum usque, id est, etiam ad excelsa pervenerit, pace facta non solum in terra, sed et in cœlo; ut jam dici aliquando cessaret: « Inebriatus est gladius meus in cœlo » (*Isai. 34. 5.*)

6. Hæc interim juxta mediocritatem sensus mei breviter strictimque dictavi. Ceterum sciat, Beatitude tua, in istiusmodi disputationibus molestiam in legendō non debere subrepere; quia facile et nos potuimus aliquid clementiri, quod ex una voce solveret quæstionem, sicut et ceteros fecisse monstravimus: sed magis condecet ob veritatem laborare paulisper, et peregrino aurem accommodare sermoni, quam de aliena lingua (e) lictam referre sententiam.

EPISTOLA XXI (f)

AD DAMASUM DE DUOBUS FILIIIS.

Evangelicam Parabolam, quæ est apud Lucam de Filio prodigo, et filio frugi in modum Commentarii rogatus ipse a Damaso interpretatur.

1. Beatitudinis tuae interrogatio, disputatio fuit: et sic quæsisse (g) quærendo 69 viam est dedisse quæsitis. Sapienter quippe interroganti, sapientia reputabitur. Ais, « quis est iste in Evangelio pater, qui duobus filiis substantiam dividit (*Luc. 15.*)? qui duo filii? qui major? quive minor? Quomodo minor acceptam substantiam cum meretricibus dissipat? Fâme

(a) Idem cum Cisterciens. in versibus, ut est illud *Virgilii*.

(b) Omnino hinc constat, Hieronymum suo in codice legisse ננְנָעַן יְשִׁׁׁתָּן Osi annu, non ut hodierna præferunt exemplaria, ננְנָעַן יְשִׁׁׁתָּן; cum enim extremam verbi litteram ain unius cum iod soni officia, pro he Masorethici textus, aleph ad sequentem na vocem re.ert, ac jungit.

(c) Sic editi ad MSS. uno consensi legitum heic loci, cum tamen superius *bene prosperare* constanter prætulerint.

(d) Intellige peculiare Nazarenorum exemplar, quod Hebraicis quidem litteris, sed Chaldaico Syrope sermone scriptum alibi tradit, et præcipue in Catalogo Script. Eccles. cap. 2. in quem locum iura concessimus. Hinc etiam nullo negotio poteris cum Hieronymo eorum conciliare sententiam, qui Græco, non Hebreo sermone scriptum ab ipso Matthæo Evangelium contendauat. Denique Hebraice scribitur. בְּרֵבָה.

(e) Martian. ferre, minus commode de eo qui docetur. Pro *fictam* vero MSS. quidam *falsam*; alii, quos veteres Vulgati secuti sunt, utraque lectione retenta, *fictam falsamque*.

(f) Alias 140. *Scripta circa finem anni 383.*

(g) Altera hæc vox quærendo facile videatur abundare, nec eam certe habet vetus. Edit. ann. 1408.

facta, a principe regionis præponitur porcis, siliquas comedit; ad patrem reddit: accipit annulum et stolam; et immolatur ei vitulus saginatus? Quis sit major frater, et quomodo de agro veniens, susceptioni fratris invidet? et cetera quæ in Evangelio plenius explicitantur. Addis insuper: Scio multos in hac lectione diversa dixisse: et fratrem majorem, Judæum, minorem existimasse Gentilem populum. Sed quero, quomodo Judaico populo possit aptari: Ecce tot annis servivi tibi, et nunquam mandatum tuum præterii, et nunquam dediti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Et illud: Fili, tu semper tecum es, et omnia mea tua sunt. (h) Si autem, ut ais, de justo et peccatore voluerimus esse parabolam, justo non poterit convenire, ut de salute alterius et maxime fratris contristetur. Si enim invidia diaboli, mors introivit in orbem terrarum; et imitantur eum, qui sunt ex parte ejus, nunquid personæ justi tam inumanis invidia poterit coaptari, ut foris steterit, et clementissimo patri rigidus obstiterit; solusque livore cruciatus, letitie domus interesse noluerit?

2. Itaque sicut in ceteris parabolis, quæ non sunt a Salvatore dissertæ, quam ob causam dicte sint, solemus inquirere: ita et in hac facere debemus, quare Dominus in istiusmodi verba proruperit; et ob quam interrogationem, responsionis similitudine prolatæ sit. Scribæ et Pharisæi mussitabant, dicentes: (i) Quare hic peccatores recipit, et vescitur cum eis (*Luc. 15. 2.*)? Superior quippe sermo præmisserat: Erant autem accedentes ad eum publicani et peccatores, et volentes audire eum. Itaque hinc omnis invidia, cur quos Legis præcepta damnarent, eorum confabulationem atque convivium Dominus non vitaret. Et hæc Lucas. Ceterum Matthæus ita loquitur: Cum autem discumberet in domo, ecce multi peccatores et publicani venientes 70 recumbebant cum Jesu, et cum discipulis ejus (*Math. 9. 20.*). Quod videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus: Quare cum peccatoribus et publicanis manducat magister vester? Qui audiens dicit: Non necesse habent sani medicum, sed male habentes. Eentes autem discite quid sit, misericordiam volo, et non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores. Marcus quoque in eadem verba consentit. Igitur, ut diximus, omnis ex Lege quæstio nascebatur. Lex quippe justitiae tenax, clementiam non habebat: sed quicumque adulter, homicida, fraudator, et ut breviter dicam, mortali crimen tenebatur, nulla veniam pœnitentiae laxabatur a crimine, oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima jubebantur exolvere (*Exod. 21.*). Omnes itaque declinaverant, simul inutiles facti erant: non erat qui faceret bonum, non erat usque ad unum (*Psal. 13.*). « Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia.»

(h) Sic tamen dejusto et peccatore exponit libellus hujus argumentum Hieronymo, sed falso, inscriptus, quem in ultimo Operum tomo exhibemus. In ceteris vero eodem se ordine, itisque argumentum uleretur procedit. Porro Victorius si autem vis, absque ut particula.

(i) Victorius: Quia hic, et paulo post omnes publicani, jux' a Græcum exemplar ~~scilicet~~ ~~et~~ ~~relata~~.

(Rom. 3. 20). Et, « misit Deus filium suum (a) factum ex muliere » (Gal. 4. 4), qui destruxit medio pariete, fecerit utraque unum (Ephes. 2. 2), et austerritatem Legis Evangelii gratia temperavit. Unde et Paulus ad Ecclesiastis scribens : « Gratia vobis, inquit et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo » (Rom. 1) : gratia quae non ex merito retributa, sed ex donante concessa est. Pax vero qua reconciliati Deo sumus, habentes propitiatorem Dominum nostrum Iesum Christum, qui donavit nobis delicta nostra; et delevit chirographum mortis, quod erat contra nos, affigens illud cruci : et principatus et potestates fecerit ostentui, triumphans eas in ligno. Quae autem major potest esse clementia, quam ut Filius Dei, hominis Filius (b) nasceretur? decem mensium fastidia sustineret? partus exspectaret adventum? involveretur pannis? subjiceretur parentibus? per singulas adoleret aetates? Et post contumelias vocum, alapas et flagella, crucis quoque pro nobis fieret maledictum, ut nos a maledicto legis absolveret, Patri factus obediens usque ad mortem: et id opere compleret, quod ante ex persona mediatoris fuerat deprecatus, dicens: « Pater volo, ut quomodo ego et tu unum [al. idem] sumus, ita et isti in nobis unum sint » (Joan. 17. 22). Ergo 71 quia ad hoc venerat, ut quod erat, impossibile legis, quia nemo ex ea justificabatur, ineffabilis misericordia vinceret, publicanos et peccatores ad paenitentiam provocabat, convivium quoque eorum expertens, ut in convivio docerentur: sicut manifestum esse poterit ei, qui Evangelia sollicita mente perlegit, quomodo et cibus ejus et potus, et deambulatio, et universa quae gessit in corpore, salutem hominum procurarint. Hoc videntes Scribae et Pharisæi, adversus Legem eum facere dicebant: « Ecce homo vorax et vini potator, amicus publicanorum et peccatorum » (Math. 11. 19). Nam ante reprehenderant quare curaret in sabbatis. Dominus ergo, ut hanc eorum accusationem clementi ratione superaret, tres parabolæ proposuit: e quibus una est, non aginta novem ovium in montibus reliquarum, et unius perditæ, quæ pastoris humeris est reiecta. Alia drachmæ, quam mulier accenso lumine perquisivit, et inventa ea, vicinas ad lætitiam convocabat, dicens: « Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdi deram » (Luc. 15. 9). Tertia vero duorum filiorum, de qua, ut disputarem pauca, jussisti.

3. Et de ovo quidem, ac drachma, licet ad unum pertineant intellectum, non est istius temporis disputatio; hoc tantum dixisse sufficiat, ob id has parabolæ esse propositas, ut quomodo ibi in inventione pecoris et drachmæ lætitia est Angelorum, et circa manentium vicinarum: sic in publicanorum peccatorumque paenitentia, omnium debere esse lætitiam, quibus non est necessaria paenitentia. Unde vche-

(a) Cisterciens. Ms. commate factum ex muliere omisso, substituit sequens factum sub lege.

(b) Pro nasceretur MSS. Codd. duo putaretur. Hunc porro locum ex Hieronymo recitat, atque urget Agobardus contra Felicem cap. 10. sed viciose apud eum *dementiu* legitur pro *clementia*.

menter admiror, Tertullianum in eo libro, quem de Pudicitia adversum paenitentiam scripsit, et sententiam veterem, nova opinione dissolvit, hoc voluisse sentire, (c) quod Publicani et peccatores, qui cum Domino vescebantur, Ethnici fuerint, dicente Scriptura: « Non erit vestigial pendens ex Israel » (Deut. 23. 18. secundum LXX): quasi vero et Matthæus, non ex Circumcisione fuerit Publicanus, et ille qui cum Pharisæo in Templo orans, oculos ad cœlum non audebat erigere, non ex Israel fuerit Publicanus: aut non Lucas memoret: « Et omnis populus audiens, et Publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismio Joannis » (Luc. 7. 29); aut cuiquam credibile possit videri Ethnicum Templum 72 ingressum, aut Dominum cum Ethnici habuisse convivium, cum id maxime caveret, ne Legem solvere videretur: et primum venerit ad oves perditas domus Israel; Chananae quoque deprecanti pro salute filiæ, responderit: « Non oportet tollere panem filiorum, et dare eum canibus. Et alibi discipulis præcepit: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis (Matth. 10. 5). Ex quibus omnibus edocemur, in Publicanis, non tam Gentilium, quam generaliter omnium peccatorum, id est, qui erant et de Gentibus, et de Judæis, accipi posse personas. Ille autem qui [al. quia] juxta insanis et blasphemas feminas suas, id dogmati defendebat, quo Christianos nollet recipere paenitentes, frustra argumentatus est, Publicanos Judæos non fuisse, ut in persona eorum Gentilium tantum populus possit intelligi. Itaque ne longum faciam; ipsa Evangelii verba proponam; et in modum commentarii, quid mihi videatur, ad singula quæque subnectam.

4. *Homo quidam habebat duos filios* (Luc. 15. 11). Hominem Deum dici, multis testimoniosis approbatur, ut ibi: « Dñorum hominum testimonium verum est. Ego de me testimonium dico, et Pater qui me misit » (Joan. 10. 17. 18). In alia parabola Pastor, in alia patersfamilias nuncupatur, in alia vineam locat, in alia invitat ad nuptias, et diversis similitudinibus rem significat eamdem, ut Judæorum superbiam reprobet: et in communis omnium peccatorum, sive Gentilium, sive Israelitarum paenitentiam probet. Quod autem ait, *duos filios*, omnes pene Scripturæ de duorum vocatione populorum plene sunt sacramentis.

5. « Et dixit illi adolescentior: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. » Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus. Hec Deus æqualiter universis et in commune largitus est, Evangelista dicente: « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum » (Joan. 1. 9). Iste est

(c) Tertulliani locus lib. de Pudicit. cap. 9. est hujusmodi, « Aut si quis dubitat ethnicos fuisse publicanos apud Ju-deam usus; atam jam pridem Pompeii manu, atque Lucilli, legat Deuteronomium: Non erit vestigial pendens ex filiis Israel. » Vocabulas tamen ex filiis in hoc Deuteronomii loco codices Hieronymiani non legunt, tametsi Victorius addiderit.

dexter oculus, qui a scandalis observandus est : hæc lucerna corporis : hoc talentum quod non est in sudario colligandum, id est, delicate otioseque tracandum ; nec in terra desodiendum, terrenis scilicet cogitationibus obscurandum.

73 6. *Qui divisit eis substantiam.* Significantius in Graeco legitur διέλειπεν αὐτοῖς τὸν πίστον, id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem, et ut viveret unusquisque non ex imperio Dei sed obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate, ut virtus haberet locum, ut a ceteris animantibus distaremus, dum ad exemplum Dei, permissum est nobis facere quod velimus. Unde et in peccatores æquum judicium, et in sanctos et justos justum præmium retribueretur [al. retribueretur].

7. *Quomodo sumus cum Deo, vel ab eo discedimus.* — *Et non post multos dies, collectis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam.* Si Deus coelum tenet palmo, et terram pugillo : et Ieremias dicit, *Deus appropinquans : et non Deus de longinquo* (*Ierem. 23*) : per David quoque, quia nullus absque eo locus sit, prædicatur ; quomodo filius peregre profiscitur, et a patre discedit ? sciendum igitur, non locorum spatiis, sed affectu, aut esse nos cum Deo, aut ab eo discedere. Quomodo enim ad discipulos loquitur : *Ecce ego robiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (*Matth. 28. 20*) : ita ad eos qui sui jactantiam præferunt, et esse cum Domino non merentur, dicit : *Discedite a me, non novi vos, qui operamini iniquitatem* (*Ibid. 7. 23*).

8. *Recessit ergo junior filius cum universa substantia a patre, et peregre profectus est.* Et Cain egressus a facie Domini habitavit in terra Naid, quod interpretatur, *fluctatio*. Quicumque a Deo recedit, statim sæculi fluctibus quatitur et moventur pedes ejus. Nam postquam moti sunt homines ab oriente, et a vero lumine recesserunt, tunc adversus Deum impietatis suæ ædificavere turrim ; tunc dogmatum superbias confinxerunt, volentes curiositate non licita in ipsis coeli alta penetrare. Et vocatus est locus ille Babel, id est, *confusio*.

9. *Et ibi dissipavit substantiam suam, vivens luxuriose.* Luxuria inimica Deo, inimica **74** virtutibus, perdit omnem substantiam patris ; et ad præsens voluptate deliniens, futuram non sinit cogitare paupertatem.

10. *Cumque consumpsisset omnia, facta est famæ valida per regionem illam.* Acceperat a patre facultates, ut invisibilia ejus per ea quæ erant visibilia cognosceret, et ex pulchritudine creaturarum consequenter intelligeret Creatorem. Qui veritatem (a) in injustitia detinens, et pro Deo idola colens, naturæ bona universa consumpsit : et consumptis omnibus, coepit egere virtutibus, derelicto fonte virtutum. *Facta est famæ valida per regionem illam.* Omnis locus quem patre incolimus absente, famis, penuriae et egestatis est. Famis (b) autem μετὰ ἀμπελῶνας, valida hæc

est regio, de qua dicitur per Prophetam : *Qui habitat in regione umbræ mortis, lux fulgebit super eos* (*Isa. 9. 2*). At contra est alia regio, quam possessuri sumus mundo corde atque puro viventes, quam sanctus David desiderat, dicens : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal. 26. 13*).

11. *Et ipse cepit egere, et abiit, et conjunxit se uni de principiis regionis illius.* Deserto nutricio, qui ad primam vocem bona ei fuerat cuncta largitus, junxit se principi hujus mundi, id est, diabolo, rectori tenebrarum. (c) Quem nunc inimicum hominem, nunc judicem iniquitatis, nunc draconem, nunc Satan, nunc malleum, nunc perdicem, nunc Belial, nunc rugientem leonem, nunc Leviathan, nunc Thaninim, nunc Behemoth, et multis aliis vocabulis Scriptura cognominat. Quod autem ait, *uni de principiis*, plures esse intelligendum est, qui per istum volent aerem, et diversorum fraude vitiorum, genus hominum suæ subjiciant servituti.

12. *Qui misit illum in agrum suum, ut pasceret porcos.* Porcus animal immundum est, quod carno et sordibus delectatur. Talis est ðrmœcum multitudo, quæ **75** per idola manufacta, (1) cruento pecudum et victimis pascitur ; et novissime saginatiore quadam hostia, ipsis hominis morte saturatur. Misit ergo eum in possessionem suam, id est, suum efficit esse famulum, ut pasceret porcos, immolans ei animam suam.

13. *Et cupiebat implere ventrem suum de ciliquis porcorum ; et nemo illi dabat.* In quod in Ezechiele cum increpatione dicitur ad Jerusalem : *Et factum est in te perversum ultra mulieres (d) quæ ante fornicationem tuam, et post te sunt fornicatae, in eo quod dedisti*

τὴν λεγόντα id est valide, adscitis ex Evangelio verbis legebant, quam lectionem emendare conatus Erasmus e manuscriptis substituit, *Fames autem πρᾶτος λεγόμενη. Hæc est*, etc. quæ Victorius in eo tantum non probat, quod *λεγόμενη* legendum velit pro *πρᾶτος*, quod scilicet *τέκνα* productionem, sive extensionem significet, dictaque sit famæ illi cum extensione valida. Sed utherque a Benedictino editore vapulat, qui *λογοθεῖον* subdio decem exemplarium manuscriptorum sibi gratulatur ita restituisse, *Fantis autem πρᾶτος, valide hæc est regio*, etc. Nos Graecas litteras in manuscriptis hactenus probe lectas negamus, licet eas vetera nostra exemplaria vel omnino nou habeant, vel depravatissime habeant. Legimus autem *πρᾶτος, valide*, minima ut vides immutatione ab aliis *πρᾶτος* sive *τέκνα*, et *πρᾶτος*, ea tamen necessaria, ut sensus constet, et Autoris mens pateat, vult enim Hieronymus ea in voce *valide* significatiore esse gravioremque sensum, qui figurare emphaticus, seu *πρᾶτος* appellatur.

(c) Victorius addit *harm.* Paulo post *Behemoth* nomen omittit Cisterciens. liber.

(d) Etsi non immutamus, veriorem tamen credimus Cisterciensis Ms. lectionem hanc : « ultra mulieres in fornicatione tua, et post te non sunt fornicatae », ad hunc enim modum Ezechielis textus habet in libris omnibus, si negligandi particulam apud LXX. idque in Vatic. tantum exemplari excipiunt.

(1) Origenianæ sententia est, Dæmones nidoribus satiari et sanguine, utpote qui cibo indigerent. His paria habet Tertullian. *advers. gentes* cap. 22 et 23 et lib. de Idololatri. c. 7. atque alibi. Athenagoras quoque in *Llegatione pro Christianis*, quin etiam Gregor. Nazianzenus *Orat. 18*. Arnobius lib. 3. et 5. contra gentes aliquæ ecclesiastici scriptores antiqui ; quibus Paganica isthæc opinio non usque adeo improbat. Vid. infra epistol. *Synodicum* num. 3. et quæ ibi adnotamus. Hieronymus vero *αληθέα* hæc de cibo dæmonum dixisse facile putandus est, cum passim Origeni exprobret quod crediderit corporeos fuisse, ipse vero penitus incorporeos senserit.

(a) Haud bene Victorius in *justitia*.

(b) Multifariam locum hunc, et præsertim græcas voces hucusque depravant editores omnes. Et vetustiores quidem

mercedes, et mercedes tibi non sunt datae (*Ezech. 16. 34*), videmus in filio minore completum. Substantiam suam in regione principis perdidit; et post perditas facultates, missus ad porcos, egestate contabuit. Dæmonum cibus est ebrietas, luxuria, fornicatio, et universa vitia. Hæc blanda sunt et lasciva, et sensus voluptate demulcent: statimque ut apparuerint, ad usum sui provocant. Quibus ideo luxuriosus adole scens non poterat saturari, quia semper voluptas famam sui habet; et transacta non satiat: et Satanus cum aliquem sua arte deceperit, et proprium ei imposuerit jugum, ultra ad abundantiam vitorum non procurat, sciens esse jam mortuum, sicuti multos idololatrias videnuis panis miseria et egestate confectos. Hi sunt in quibus Propheticus sermo completer: « *Omnibus meretricibus dantur mercedes: tu autem dedisti mercedes omnibus amatoribus tuis, et non accepisti mercedes* » (*Ezech. 16. 33*). Possumus autem et aliter siliquas interpretari. Dæmonum cibus est carmina Poetarum, sacerularis sapientia, Rheticorum pompa verborum. Hæc sua omnes suavitatem delectant: et dum aures versibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, et pectoris interna devinciunt. Verum ubi cum summo studio fuerint ac labore perfecta, nihil aliud, nisi inanem sonum, et sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt: **NULLA IBI SATURITAS** veritatis, nulla refectio justitiae reperitur. Studiosi earum in **76** fame veri, et virtutum penuria perseverant. Hujus sapientiae typus, et in Deuteronomio sub mulieris captivæ figura describitur: de qua divina vox præcipit, ut si Israelites eam habere voluerit uxorem, calvitium ei faciat, ungues præsecet, et pilos auferat: et cum munda fuerit effecta, tunc transeat in victoris amplexus. Hæc si secundum litteram intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaque et nos facere solemus, quando Philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiae sacerularis, si quid in eis utile reprehemi, ad nostrum dogma convertimus: si quid vero superfluum, (*a*) de idolis, de amore, de cura sacerularium rerum, hæc radimus, his calvitium inducimus, hæc in unguium morem ferro acutissimo desecamus. Unde et Apostolus prohibet, ne in idolio quis recumbat, dicens: « *Videte autem, ne hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus cum sit infirma, sedificabitur ad manducandum idolothyta, et peribit qui infirmus est in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est* » (*1. Cor. 8. 9*)? Nonne tibi videtur sub aliis verbis dicere, ne legas Philosophos, Oratores, Poetas; nec in eorum lectione requiescas? Nec nobis blandiamur, si in eis, quæ sunt scripta, non credimus, cum aliorum conscientia vulneretur, et putemur probare, quæ dum legimus, non reprobamus. Alioqui quale erit, ut existimemus Apostolum ejus, qui vescebatur in idolio, conscientiam comprobasse, et eum dixisse

(a) Duo MSS. *superfluum apparuerit de idolis*, etc.

perfectum, quem sciret de idolothyis manducare? Absit, ut de ore Christiano sonet, « *Jupiter omnipotens; et me Hercule, et me Castor, et celera magis portenta, quam (b) numina. At nunc etiam Sacerdotes Dei, omissis Evangelii et Prophetis, videmus Comœdias legere, amatoria Bucolicorum versuum verba canere, tenere Virgilium: et id quod in Pukus necessitatis est, crimen in se facere (c) voluptatis. Cavendum igitur, 77 si captivam velimus habere uxorem, ne in idolio recumbamus; aut si certe fuerimus ejus amore decepti, mundemus eam, et omni sordium errore purgemos, ne scandalum patiatur frater, pro quo Christus mortuus est, cum in ore Christiani carmina in idolorum laudem composita audeat per sonare.*

14. *Mercenarii quinam.* — « *In se autem conversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* » Mercenarios secundum (*d*) alium intellectum eos animadvertisimus ex Judæis, qui ob præsentia tantum bona, Legis precepta custodiunt. Hi justi sunt et misericordes, non ob ipsam justitiam, et ob ipsum misericordiae bonum; sed ut a Deo terrenæ felicitatis et longæ vitæ præmium consequantur. Qui autem ista desiderat, merito compellitur ad obsequium præceptorum, ne eorum prævaricatione que jussa sunt, careat concupitis. Porro ubi metus est, non est dilectio. Perfecta quippe dilectio foras mittit timorem. Nam qui diligit, non ideo imperata custodit, quia aut timore peccarum, aut præniti aviditate compellitur; sed quia hoc ipsum quod a Deo jubetur, est optimum. Sensus itaque iste est: Quanti ex Judæis ob præsentia tantum bona a Dei obsequio non recessunt, et ego egestate conficio.

15. « *Surgens ibo ad patrem meum.* » Pulchre ait, *surgens*: patre quippe absente, non steterat. Peccatorum jacere, justorum stare est. Ad Moysen dicitur, « *Tu vero hic sta tecum* » (*Deut. 5. 31*). Et in centesimo tricesimo tertio Psalmo: « *Ecce nunc benedicte Dominum, omnes servi Domini, qui statis in domo Domini,* » ad benedictionem Domini stantes Propheta in domo Domini cohortatur.

16. « *Et dicam illi: Pater, peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.* » Peccaverat in cœlum, qui Jerusalem cœlestem reliquerat matrem. Peccaverat coram patre, qui Conditore deserto, fuerat ligna veneratus. Non erat dignus vocari filius Dei, qui servus esse maluerat idolorum. « *Omnis enim qui facit peccatum, (*e*) de diabolo patre natus est.* » (*1. Joan. 3. 7*.)

17. « *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.* » Fac me, inquit, sicut unum ex Judæis, qui te ob præsentium tantum rerum **78** promissa venerantur. Recipe filium penitentem, qui mercenariis tuis peccantibus sc̄pissime pepercisti.

(b) Quidam editi ac MSS. *quam nomina*.
 (c) *Al. voluntatis, et mox ne captivam pro si.*
 (d) *Martianæus alienum intellectum.*
 (e) *Interserunt vetustiores editi servus est peccati, etc.*
 Sed hæc ex alio Scripturæ loco adsciscuntur.

18. « Et venit usque ad patrem suum. » Venimus ad patrem, quando recedimus a porcorum pastione, secundum illud : « Statim ut conversus ingemueris, salvus eris » (*Ezech. 18*).

19. « Cumque adhuc longe esset, vidi eum pater ejus, et misericordia motus est. Antequam dignis operibus, et vera poenitentia ad patrem rediret antiquum, Deus, apud quem cuncta futura jam facta sunt, et qui est omnium praesciens futurorum, ad ejus præcurrit adventum, et per Verbum suum, quod carnem sumpsit ex Virgine, redditum filii sui junioris anticipat.

20. « Et præcurrrens incubuit super collum ipsius. » Ante venit ad terram, quam ille domum confessionis intraret. Incubuit super collum ipsius, id est, corpus sumpsit humanum. Et sicuti Joannes super pectus Jesu recubuit (*Joan. 13*), qui secretorum ejus effectus est particeps : ita et jugum suum leve, id est, mandatorum suorum facilia præcepta, ex gratia magis quam ex merito super juniores filium collocavit.

21. « Et osculatus est eum ; » juxta illud quod in Canticō Canticorum Ecclesia de sponsi precatur adventu : « Osculetur me osculo oris sui. » (*Cant. 1. 1*). Nolo mihi, dicens, per Moysen, nolo per Prophetas loquatur : ipse meum corpus assumat, ipse me osculetur in carne : ut et illud quoque quod in Isaia scriptum est, huic sententiæ coaptemus : « Si quāris, quāre : et ad me habita in saltu. » (*Isa. 21. 12. juxta LXX.*) Et ibi quippe flens Ecclesia claimare jubetur ex Seir; quia Seir, *pilosus et hispidus* interpretatur : ut et antiquum Gentilium significet (a) horrorem, illa pari similitudine respondente : « Nigra sum, sed formosa, filiae Jerusalem », (*Cant. 1. 4*).

22. « Dixit autem illi filius : Pater, peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus. » Dicit se non esse dignum filium nuncupari, et tamen ex naturæ voce, ex illa substantia, quam illi pater fuerat aliquando largitus, in nomen trepidus veritatis erumpit : *Pater, inquiens, peccavi in cœlum.* Frustra igitur quidam argumentantur, nomen patris in sanctos tantummodo convenire : **79** cum etiam Deum hic patrem vocet, qui se filii nomine confitetur indignum : nisi forte ideo patrem audet vocare, quia plena mente conversus est.

23. « Dixit autem pater ad pueros suos : Celerius proferte stolam priorem, et induite eum ; » stolam, quam Adam peccando perdiderat, stolam, quæ in alia parabola indumentum dicitur nuptiale (*Matth. 22*), id est, vestem Spiritus Sancti, quam qui non habuerit, non potest regis interesse convivio.

24. « Et date annulum in manu illius ; » signaculum similitudinis Christi, secundum illud : « In quenam credentes, signati estis spiritu repromissionis sancto » (*Ephes. 1. 13*). Et ad principem dicitur Tyri, qui similitudinem Conditoris amiserat : « Tu signaculum

(a) Ita reponimus e vetustiss. editione, qua saepius utili-
mūr, cum aliis editi ac MSS. errorem legerent, minus recte
ad Hieronymi mentem, qui Seir *piloso*, atque *hisrido*, ut
interpretatur, Gentilium horrorem comparat.

similitudinis, et corona decoris, in deliciis paradisi Dei natus es » (*Ezech. 28. 12. 13*). Isaías quoque de hoc signaculo loquitur : « Tunc manifesti erunt qui signantur. » Hoc signaculum in manu datur, quando opera justitiae Scriptura significat, ut ibi : « Factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ » (*Agg. 1. et 2*), dicentis ad Jerusalem : « Ornavi te, inquit, ornamento, et imposui tibi armillas circa manus tuas » (*Ezech. 16. 11*). Rursum ad eum (b) qui induit est podere, alias locus signaculi demonstratur : « Pertransi per medianam Jerusalem, et da signaculum in frontibus virorum gementium, et dolentium in omnibus iniqualibus, quæ sunt in medio eorum » (*Ibid. 9. 4*). Quare ut postea possint dicere : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine » (*Psal. 4. 7*).

25. « Et calceamentum in pedibus ejus. » Sponsi quippe perdiderat dignitatem, et nudis pedibus Pascha celebrare non poterat. Ilæc sunt calceamenta de quibus Dominus ait : « Et calceavi te hiæyntho. Et calceamenta in pedibus ejus » (*Ezec. 16. 10*) ; nec ubi coluber insidians, plantam ingredientis invaderet : et super scorpiones et serpentes securius ambularet; ut præpararetur ad Evangelium pacis : jam non gradiens secundum carnem, sed secundum spiritum ; et dictum ei Propheticum conveniret : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona » (*Isai. 52. 7*).

26. « Et afferte vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et epulemur ; quoniam hic filius meus mortuus fuerat, et revixit, perierat, et inventus est. » Vitulus saginatus qui ad (c) poenitentis immolatur salutem, ipse Salvator est, cuius quotidie **80** carne pascimur, cruento potamur. Fidelis mecum lector intelligis, qua pinguedine saturati, in ructum laudis ejus erumpimus, dicentes : « Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi » (*Ps. 46. 1*) ; licet quidam superstitione magis, quam vere, non considerantes textum Psalmi, ex Patris persona arbitrentur hoc intelligi. Quod autem, ait, « epulemur, quoniam hic filius meus mortuus fuerat, et revixit, perierat, et inventus est, » ad eundem parabolæ superioris pertinet sensum, in qua dicitur : « Sic dico vobis, quia gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente. »

27. « Et coeperunt epulari. » Hoc convivium quotidie celebratur, quotidie pater filium recipit : semper Christus creditibus immolatur.

28. « Erat autem filius illius senior in agro. » Hucusque de persona filii junioris disputatum est, quem secundum præsentem parabolam, in publicanis et peccatoribus, qui a Domino ad poenitentiam provocabantur, debemus accipere : secundum mysticos autem intellectus, de futura quoque vocatione Gentium prophetari. Nunc ad seniorem filium sermo

(b) Victorius ad eum rirum qui, etc.

(c) Erasm. eumque secutus Martianus poenitentia pro paenitentia, scilicet filii : et mox quia pinguedine pro qua. Rectius duo MSS. quia ex ejus pinguedine. Notandum autem hic, et subsequens locus pro Eucharistie sacramento.

transgreditur, quem multi simpliciter ad omnium Sanctorum personam, nulli proprio ad Judæos referunt. Et de Sanclis quidem non difficultis interpretatio est, in eo quod dicitur, *nunquam mandatum tuum præterivi*: licet illud videatur obsistere, quod rever- sione fratris invideat. In Judæos autem cum livor in fratris salute conveniat, hoc repugnat, quod nun- quam se dicat ejus præterisse mandatum; de quibus quid nobis videatur, suis in locis conabimur explana- re. *Erat autem filius illius senior in agro, et in ter- renis operibus labore desudans, longe a gratia Spiritus Sancti, et a consilio patris extorris. Hic est, qui ait: « Agrum emi, et necesse habeo exire et videre illum: rogo te, habe me excusatum» (Luc. 14. 18).* Hic, qui juga boum emit quinque, et Legis onere depresso, terrenorum sensuum voluptate perfruit. Hic, qui uxore ducta, ire ad nuptias non potest; et effectus caro, nequaquam unum potest esse cum spi- ritu. In hujus persona etiam illius parabolæ operarii congruunt, in qua prima, tertia, sexta, nona hora, id est, vocationibus variis mittuntur ad vineam, **31** et indignantur sibi undecimæ horæ operarios coæquari.

29. « Et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum. » Illud quod in quo- dam Psalmo superscribitur pro **MELETIS**, huic sensu convenit. Siquidem **MELETH**, chorus in unum conci- hens dicitur. Male autem (a) quidam de Latinis sym- phoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudibus concensus, hoc vocabulo significetur: *sympœnia* quippe consonantia exprimitur in Latino.

30. « Et vocavit unum de pueris, et interrogavit quidnam essent haec. » Et nunc interrogat Israel, quare Deus in Gentium assumptione lætetur: et æmu- latione cruciatus, paternam scire non potest voluntatem.

31. « Qui ait illi, quoniam frater tuus venit, et o- cedit pater tuus vitulum saginatum, quoniam incolu- mem illum recepit. » Causa lætitiae, quod pari in Dei laudes toto orbe concinitur, salus est Gentium, salus est peccatorum: lætantur Angeli: omnis in gaudium creatura consentit; et de solo dicitur Israel:

32. « Iratus autem noluit intrare. » Iraescitur se ab- sente fratrem esse susceptum, irascitur enim vivere, quem putabat extinctum: et nunc foris stat Israel, et hunc discipulis Evangelia in Ecclesia audientibus, mater ejus et fratres foris stant querentes eum (Math. 12).

33. « Egressus autem pater illius cœpit rogare eum. » Quam benignus et clemens pater: rogat filium, ut lætitiae domus participis fiat: rogat autem pater per Apostolos, rogat per Evangelii predicatorum. E quibus Paulus ait: « Precamur pro Christo, reconcilia- mini Deo (2. Cor. 5. 20). » Et alibi « Vobis opòrtebat primum annuntiari [al. annuntiare] verbum Dei: sed

quia repulstis illud, et indignos vos judicastis æter- nae vitæ, ecce convertimur ad gentes » (Act. 13. 46).

34. « Ipse autem respondens, ait patri suo: Ecce tot annis servio tibi. Pater supplex ad concordiam deprecatur: ille justitiam, quæ in Lege est, sequens, Dei justitiae non subjicitur. Porro quæ major justitia Dei, quam (b) ignorare penitentibus, filium susci- pere redeunte? « Ecce tot annis servio tibi, et nun- quam mandatum tuum præterivi; quasi hoc ipsius **32** non sit præterire mandatum, saluti alterius in- videre, ante Deum se jactare justitiae, cum nemo cor- ram eo mundus sit. Quis enim letabitur castum se ha- bere cor, ne [al. vel] si unius quidem diei fuerit? Da- vid confitetur: « In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea» (Ps. 50. 7). Et in alio loco: « Si iniquitate in attendis, Domine, quis su- stinebit» (Ps. 429. 3)? Et hic dicit nunquam se præ- terisse mandatum, toties ob idolatriam captivitatibus traditus. « Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi. » Hoc est quod Paulus Apostolus loquitur: « Quid ergo dicemus? quia gen- tes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, (c) justitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem justitiae, ad legem justitiae non pervenit» (Rom. 9. 30. et 31). Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus Legis. Potest ergo et ex ejus persona dici, qui juxta euudem Apostolum in justitia, quæ ex lege est, sine reprehensione versatus sit: licet mihi videatur magis se jactare Judæus, quam vera dicere, ad exemplum illius Pharisei, dicentes: « Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri homines, raptiores, injusti, adulteri, sicut et hic Pu- blicanus» (Luc. 18. 11). Oro te, nonne tibi videtur ea quæ ille de publicano dixerat, dicere iste de fra- tre? Illic est qui comedit omnem substantiam suam, vivens cum mereetricibus. Ad id autem quod ait: « Mandatum tuum nunquam præterivi, » patris ser- mo non congruit: non enim confirmavit vera esse quæ dixerat filius, sed irascentem alia ratione con- pescuit: « Fili, tu semper tecum es. » Numquid, ait, beret quidem dicens, et fecisti cuncta quæ jusse- ram? (d) Sed tecum es, inquit, semper. Mecum es lege qua stringeris: tecum es, dum mihi et in ca- vilitatibus erudiris: tecum es, non quia præcepta mea compleveris, sed quod te in longinquam regionem abire non passus sum: tecum es ad extremum, secundum illud quod loquutus sum ad David: « Si de- reliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justicias, » (Ps. 88. 31. et seqq.) « meas profanaverint, et mandata mea non custodie- rent, visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagel- lis iniquitatis eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eis [al. justificationes]. » Quo testi-

(b) Quidam mss. ignorare delinquentibus, etc.

(c) Duo verba, *justitia autem*, quæ et in Hieronymianis quibus utimur hujus epistolæ mss. inveniuntur, aliisque omnibus Græcis Latinisque sacri textus codicibus, Martia- nus post Erasmum expunxerat.

(d) Negandi particulam præponit hoc loco Cisterciensis liber, ex quo paulo infra legimus in longinquam regionem, cum antea excusi omnes haberent in longam.

(Treize.)

(a) Ex his S. Isidorus in Originibus, quod certe ex anti- quioribus sumpsi, *Sympœniam*, dicit, *vulgo appellari signum cœcum ex utraque parte pelle extensa, quam virgu- lis hinc inde Musici ferunt.*

monio **83** et id in quo filius senior gloriatur, falsum esse convincitur, dum in Dei iudiciis non ambulat, et ejus mandata non facit. Et quomodo ista non faciens, cum patre semper fuisse dicitor? Dum peccans visitatur in virga, et visitato misericordia non negatur. Nec mirandum patri eum ausum fuisse mentiri, qui fratris potuit invidere: maxime cum in die iudicij quidam impudentius mentiantur, dicentes: « Nonne in nomine tuo comedimus et bibimus, et virtutes multas fecimus, et dæmonia ejecimus (Matth. 7. 22)? Quid vero sit, et omnia mea tua sunt, suo loco congruentius explicabitur.

35. « Et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. » Tantus, inquit, Israel sanguis effusus est, tot hominum cæsa sunt millia, et nullus eorum nostræ exstitit salutis redemptor. Ipse Josias qui placuit in conspectu tuo (4. Reg. 23): et nuper Machabæi, qui pro tua hæreditate pugnabant, contra fas sanctitatis, hostium gladiis interempti sunt, et nullius crux nobis reddidit libertatem. Ecce adhuc Romano imperio subjacemus: non Propheta, non Sacerdos, non justus quisquam immolatus est pro nobis. Et pro luxurioso filio, id est, pro gentibus, pro peccatoribus, totius creaturæ g'oriosus sanguis effusus est. Cumque merentibus minora non dederis, immeritis majora tribuisti. « Nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. » Erras, Israel: dic potius, ut tecum epularer. Aut potest esse tibi aliqua jucunditas, nisi pater tecum celebrante convivium? Saltem exemplo docere presenti. Reverso filio juniore, et pater latetur et pueri. *Manducemus*, ait, et *epulamur*: non *manducate*, et *epulamini*. At tu ea mente, qua invides fratri, qua a patris recessu, et semper in agro es, nunc quoque vis eo absente inire convivium. « Nunquam dedisti mihi hædum. » Nunquam pater deteriora dat munera: habes vitulum immolatum: ingredere, manduca cum fratre. Quid hædum queris, cui agnus est missus? Et ne simules te nescire, quod missus est, Joannes tibi eum in eremo demonstravit: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi » (Joan. 1. 29). Et pater quidem quasi clemens, et poenitentiam tribuens, te hortatur ad vitulum, non immolans hædum, quem stare sevit ad sinistram. Tu vero in fine seculi, ipse tibi es hædum immolatus **84**. Anti-christum, et cum amicis tuis, spiritibus immundis, ejus carne saturandus, expleto vaticinio: « Tu confregisti caput draconis magni: dedisti eum escam puli Æthiopum (Psal. 73. 14).

36. « Cum autem filius tuus hic, qui devovit omnem substantiam suam, vivens cum meretricibus, venit, occidisti ei vitulum saginatum. » Constitetur et nunc Israel saginatum vitulum fuisse qui cæsus est: intelligunt venisse Christum: sed torquentur invidia, et nolunt, fratre non pereunte, salvare.

37. « Ipse autem dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et mea omnia tua sunt. » Filium vocat, licet intrare nolentem. Quomodo autem Dei omnia Iudeorum sunt? Nunquid Angeli, Throni, Dominationes,

ceteraque Virtutes? Omnia ergo intelligamus, Legem, Prophetas, eloquia divina. Hæc ei dedit, ut in lege ejus meditarentur die ac nocte, secundum illum canonem quem sape exposuimus Scripturarum, Omnia non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, ut ibi: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt » (Psal. 13). Et alibi: « Omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt et latrones » (Joan. 10. 8). Et Paulus ad Corinthios: « Omnibus, inquit, omnia factus sum, ut omnes hæris facerem » (1. Cor. 9. 22). Et ad Philippenses: « Omnes enim quæ sua sunt, querunt; non ea quæ sunt Jesu Christi » (Philipp. 2. 21). Quanquam nihil unquam illi negasse credendum sit, quem (a) ad vituli hortatur esum.

38. « Epulari nos oportet, et gaudere, quoniam hic frater tuus mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est. » Consideramus igitur et nos vivere posse per poenitentiam, qui fueramus mortui per delicta. Et hic quidem ipse filius revertitur: in superioribus vero, in Ove scilicet, et in Drachma, quod erraverat, afferatur; et quod perierat inventur: et similis tres parabolæ sine clauduntur, dum in ista ponitur, perierat, et inventus est: ut intelligamus diversis similitudinibus, de eadem peccatorum susceptione signatum. Et hoc quidem in Ethnici persona dicta sint, et Judæi.

39. Videamus autem quomodo super sancto generaliter et peccatore parabola ista possit intelligi. Et de ceteris quin justo conveniat, non ambigatur. Illud est, in quo legenti scrupulus commovetur, cur justus saluti peccatoris invideat: et in tantum iracundia repleatur, ut **85** nec fratris misericordia, nec patris precibus, nec totius domus jucunditate supereretur. Ad quod breviter respondebimus: omnem mundi istius justitiam, ad Dei comparationem non esse justitiam. Quomodo eni ex peccatis Jerusalem, Sodoma justificatur, non quod ipsa sit justa, sed quod majoribus delictis (b) sunt minora delicta: ita et hominum omnium universa justitia non est Deo collata justitia. Denique Paulus qui dixerat: « Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus » (Philipp. 3. 15), in alio loco constitetur, et clamitat: « O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et ininvestigabiles viæ ejus » (Rom. 11. 33). Et alibi, « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. » Et, « Nunc videmus per speculum in ænigmate » (1. Cor. 13. 9. et 12). Et ad Romanos: « Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus » (Rom. 7. 24)? Ex quibus omnibus edocemur, Dei solius perfectam esse justitiam, qui solem suum oriri facit super justos et injustos: dat pluviam serotinam et matutinam, merentibus pariter et non merentibus; qui de vicis, angulis, et plateis invitatis ad nuptias, et (c) deintus quosdam jam quasi securos

(a) Idem Cisterciens. et vetusta scripta laudata editio ad suum vitulum hortatur edendum.

(b) Quidam mss. appearant pro fiant eodem sensu, ut etiam paulo post altitudine loco profundum.

(c) Totum istud comma et deintus quosdam jam quasi securi: expedit foras, veluti alienum a proposito, et quod sensum ipsum turbare videretur sibi, exp.uxit Episcopus Recatius, Brixianos quosdam, ac Florentinos Codices se-

expellit horas : et ovem, quae ad exemplum filii poenitentis ipsa redire non poterat, vel nolebat, querit, et invenit; et inventam suis humeris reportat (Luc. 15). Multum enim errando laboraverat.

40. Ut autem doceamus in Santos quoque cadere posse invidiam, et soli Deo puram clementiam de-relinqui, filiorum Zebedaei consideremus exemplum : pro quibus cum mater mota pietatis affectu, nimis grandia postulasset, reliqui decem discipuli indignati sunt. Et Jesus advocans eos, dixit : « Scitis quia principes gentium dominantur eorum ; et qui majores sunt, potestatem exercent in eis. Non ita erit inter vos : sed quicunque voluerit inter vos major esse, sit vester minister : et quicunque vestrum voluerit inter vos esse primus, sit vester servus : (a) quoniam Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis » (Math. 20. 25. et seqq.). Nulli periculosum, nulli videatur esse blasphemum, 88 quod et in Apostolos invidie malum diximus potuisse subrepere, cum etiam de Angelis hoc dictum putemus. « Sidera quippe non sunt munda in conspectu ejus, et contra Angelos suos perversum quid intellexit » (Job 15. 15. et 4. 18). Et in Psalmis dicitur : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » Non ait, « non justificabitur omnis homo », sed « omnis vivens », id est, non Evangelista, non Apostolus, non Prophetæ. Ad majora conserendo, non angeli, non Throni, non Dominationes, non Potestates, cæteraque Virtutes. Solus Deus est, in quem peccatum non cadit : cetera cum sint liberi arbitrii, juxta quod et homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est, in utramque partem possunt suam flectere voluntatem. Quod si hæc sententia non adduceras, saltem illius auctoritate parabolæ commovere, in qua per totum diem operarii mittuntur ad vineam (Math. 20) ; et in prima hora vocantur Adam, Abel, Seth : in ter-tia Noe : in sexta Abraham : in nona Moyses : in undecima Gentium populus, cui dicitur : *Quid hic statis tota die otiosi?* et illi responderunt : *Nemo nos conduxit.* Quod autem extrema hora, nostri sit Salvatoris adventus, testis est Joannes Apostolus, dicens : « Fratres, novissima hora est. Etenim sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc autem Antichristi multi facti sunt, propter quod cognoscimus, quia novissima hora est » (Joan. 2. 18). Si hæc displiceret interpretatione, sequitur quocumque duxeris : ita tamen ut eos qui vocati sunt primi, justos esse fatcaris. Quod cum obtinuero, illud inferam : et quomodo justi murmuraverunt adversum patrem familias, dicentes : « Hi novissimi venerunt, et una hora fecerunt : et sequales illos nobis fecisti, qui portavimus pondus dei et astus ? Videntur quidem juste dicere, nos sequalem debere esse mercedem ejus, qui prima hora ad noctem usque sudaverit, et ejus qui una hora sit in labore versatus. Sed ista justitia habet in se live-

cus ; nos cum habeant exemplaria nostra, alique omnes vulgati, loco movere tantum non audemus.

(a) Idem Reatinus editor superiori voce *vestrum* omisso, quomodo legit pro *quoniam* juxta Græcum et Vulgatum.

rem, cum alterius invidet leviter. Denique et Dominus oculum in eis arguit invidenter, dicens : (b) *Amice, an oculus tuus nequam est,* 87 *quia ego bonus sum?* Unde et ab Apostolo solus justus, solus dicitur immortalis : non quod Angeli sint injusti et mortales, sed quod ipse sit immortalis et justus, cui collata universa justitia, iniquitas invenitur.

41. Ut autem in hac eadem parabola, quam nunc proposuimus, injustitiam intelligas conductorum, attende paulisper. Qui prima hora conductus est, plus meretur ab eo, qui hora tertia missus est ad vineam : rursum horæ tertiae operarius, et sextæ horæ operarium antecedit : et sextæ horæ, nonæ horæ vinicit operarium. Quomodo igitur novissimo omnes invident, et eamdem inter se justitiam non requirunt ? Tu qui hora nona conductus es, cur invides ei qui undecima hora est missus in vineam ? Quodcumque responderis, quamvis diversum asserueris laborem, ut et præmium majus in diverso labore merearis, eidem apud sextum sententia subjacebis. Et tu qui hora sexta conductus es, novissimo invidens, cur tecum denarium, id est, aqualem consequatur salutem : licet salutis pro labore diversa sit gloria, eadem de te potest tertius dicere : et de tertio rursum primus. Verum ipsi inter se ob non sequalem laborem, et vocationis spatia diversa, aquale præmium libenter accipiunt : in novissimo tantum operario, id est, in Gentium salute discordant, et Domino injuriam faciunt, et sub omnibus parabolis arguuntur invidæ.

42. Non ambigo, quin inulta tibi nostre parvitatis videatur oratio ; sed saepe causatus sum, expoliri non posse sermonem, nisi quem propria manus limaverit. Itaque ignosce dolentibus oculis, id est, ignosce dictanti, maxime cum in ecclesiasticis rebus non querantur verba, sed sensus, id est, panibus sit vita sustentanda, non siliquis.

EPISTOLA XXII (c). 88

AD EUSTOCHIUM, PAULÆ FILIAM.

De custodia virginitatis.

Eustochium Virginem, Paulæ nobiliss. apud Romanos Matronæ filiam, docet quomodo Virginitatem custodiare debeat, quam professa erat : atque eos qui castitatis specie ventri avaritieque inserviant, acriter insectatur.

4. « Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliscere populum tuum, et domum patris tui ; et concupiscet rex decorem tuum » (Ps. 44. 11). In quadragesimo quarto Psalmo Deus ad animam loquitur humanam, ut secundum exemplum Abrahæ, exiens de terra sua, et de cognitione sua, relinquit Chaldeos qui quasi *dæmonia* interpretantur, et habilet in regione viventium, quam alibi Propheta suspirat, di-

(b) Hic quoque Victorius vocem *Amice* delevit, quod in suis manuscriptis codd. non venerit. Cæterum cum Hieronymianis interpretatione tota conferenda est illa Tertulliani lib. de Pudicit. capp. 8. et 9. ut et videores per quos S. Doctor profecerit, et quanto delectu easdem sententias in Catholicum cum adducat, quas ille ut lapsis deneget pentecont. in perversum trahit.

(c) Alias quoque 22. Scripta an. 384.

cens : « Credo videre bona Domini in terra viventium » (*Ps. 26. 13*). Verum non sufficit tibi exire de terra tua , nisi obliviscaris populi tui , et domus patris tui , ut carne contempta , sponsi jungaris amplexibus . « Ne respexeris , inquit , retro : nec steteris in omni circa regione , sed in monte salvum te fac , ne forte comprehendaris » (*Gen. 19. 17*). Non expedit apprehenso arato , respicere post tergum , nec de agro reverti domum , nec post Christi tunicam , ad tollendum aliud vestimentum tecto descendere (*Matth. 24*). Grande miraculum : Pater filiam cohortatur , ne meminerit patris sui . « Vos de patre diabolo estis , et desideria patris vestri vultis facere » (*Joan. 8. 44*) , dicitur ad Iudeos . Et alibi : « Qui facit peccatum , de diabolo est » (*Joan. 3. 8*). Tali primum parente generati , nigri sumus , et post poenitentiam , nec dum culmine virtutis ascenso , dicimus : *Nigra sum* , (a) *sed speciosa* , *filiæ Jerusalem* (*Cant. 1. 4*). Exivi de domo infantiae meæ , oblita sum patris mei , renascor in Christo . Quid pro hoc mercedis accipio ? Sequitur : *Et concupisces rex decorem tuum*. Hoc ergo illud magnum est Sacramentum . Propter hoc relinquet homo patrem , et matrem suam , et adhæredit uxori suæ , et erunt ambo , **89** jam non , ut ibi , in una carne (*Gen. 2. 24*) , sed in uno spiritu . Non est sponsus tuus arrogans , non superbus , *Aethiopissam duxit uxorem* : statim ut volueris sapientiam audire veri Salomonis , et ad eum veneris , conserbitur tibi cuncta quæ novit , et inducit te rex in cubiculum suum , et mirum in modum colore mutato , sermo tibi ille conveniet : *Quæ est ista , quæ ascendit dealbata* (*Cant. 5. 6. et 8. 5*).

2. *Dominæ virgines vocandæ*. — Hæc idcirco , mi Domina Eustochium , scribo (*Dominum quippe vocare debeo sponsam Domini mei*) ut ex ipso principio lectionis agnosceres , non me nunc laudem Virginitatis esse dicturum , quam probasti optimam , et consecuta es : nec enumeratur in molestias nuptiarum , quomodo uterus intumescat , infans vagiat , cruciet pellex , domus cura sollicitet , et omnia quæ putantur bona , mors extrema præcidat . Habent enim et maritatem ordinem suum , honorabiles nuptias , et cubile immaculatum (*Hebr. 13*) ; sed ut intelligeres tibi exculti de Sodoma , timendum esse Lot uxoris exemplum (*Genes. 19*) . Nulla est enim in hoc libello adulatio . Adulator quippe blandus inimicus est . Nulla erit Rhetorici pompa sermonis , (1) quæ te etiam inter Angelos statuat , et beatitudine Virginitatis exposita , mundum subjiciat pedibus tuis .

3. Nolo tibi venire superbiam de proposito , sed timorem . *O*agara incedis auro , latro tibi vitandus est . Stadium est hæc vita mortalibus , hic contendimus , ut alibi coronemur . Nemo inter serpentes et scorpiones securus ingreditur . *Et inebriatus est*,

(a) Hanc Epistolam magna ex parte exscribit Aquisgranense Concilium anni 816. sub Ludovico Pio , cumque sacerdos emendatori codice usum videatur , quedam ex eo loco adnotamus , ejusmodi est istud , *sed et formosa* : et mox oblitus sum patris ; renascor , etc.

(1) Apud Gravium sed qui elian te .

inquit Dominus , *gladius meus in cælo* (*Isai. 34*) , et tu pacem arbitraris in terra , quæ tribulos generali , et spinas , quam serpens comedit ? (b) *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem* , *sed adversus principatus , et potestates hujus mundi* , *et rectores harum tenebrarum* , *adversus spiritualia nequitiae in cælestibus* (*Ephes. 6. 12*) . Magnis inimicorum circumdatur agminibus , hostium plena sunt omnia . CARO FRAGILIS , et cinis futura post modicum , pugnat sola cum **90** pluribus . Cum autem fuerit dissoluta , et venierit princeps mundi hujus , et invenerit in ea (c) peccati nihil , tunc secura audies per Prophetam : *Non timebis a timore nocturno : a sagitta volante per diem* , *a negotio perambulante in tenebris* , *ab incursu et dæmonio meridiano* . Cadent a latere tuo mille , et derem millia a dextris tuis , *ad te autem non appropinquabunt* (*Ps. 90. 5. 6*) . Quod si eorum te multitudo turbaverit , et ad singula incitamenta vitorum cœperis astuare , et dixerit tibi Elisæus : *Noli timere , quia plures nobiscum sunt* , quam cum illis , et orabit , et dicet : *Domine , aperi oculos puellæ tuæ* , *ut videat* (*4. Reg. 6. 16*) : et apertis oculis videbis igneum currum , qui te ad exemplum Eliæ in astra sustollat (*Ps. 123. 7*) ; et tunc læta cantabis : *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : Laqueus contritus est , et nos liberati sumus* (*Ibid. 2*).

4. *In hac vita nulla est certa victoria*. — Quamdiu hoc fragili corpore detinemur , quamdiu habemus thesaurem istum in vasis sicilibus (*2. Cor. 4*) , et concupisces spiritus adversus carnem , et caro adversus spiritum (*Galat. 5*) , nulla est certa victoria . Adversarius noster (d) diabolus , tanquam leo rugiens aliquem devorare quaerens , circumvit (1. *Petr. 5*) . *Possisti tenebras* , ait David , et *sacta est nox* . *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ sylvæ* . Catuli leonum rugientes , ut rapiant , et querant a Deo escam sibi (*Ps. 103. 20*) . Non querit diabolus homines infideles : non eos qui foris sunt , et quorum carnes rex Assyrinus in olla succedit : de Ecclesia Christi rapere festinat . Escae ejus secundum Abacuc electæ sunt . Job subvertere cupit , et devorato Juda , ad cribrandos Apostolos expedit potestatem . Non venit Salvator pacem mittere super terram , sed gladium . Cecidit Lucifer , qui mane oriebatur ; et ille qui in Paradiso deliciarum nutritus est , meruit audire : *Si exaltatus*

(b) Accuratissima quædam hujus ei istolæ editio seorsim Ronze adornata an. 1562. apud Paul. Manutium , qua non raro utemur , addit hoc loco , dicit apostolus . Mox deerat apud Benedictinum Interpretem nomen *rectores* , quod ex editis omnibus ac MSS. sup. levimus .

(c) *Victorius in ea nihil* , absque peccati .

(d) MSS. magno numero *Zabulus* , quam vocem , quod alibi sacerdos occurrat , nec penes Hieronymum tantum , sed alios quoque Latinos Scriptores , semel hoc loco monendum est , proferrit ex Graecorum *Æolicæ dialecti* pronunciatione , à τῷ Αἰολικῷ , inquit Grammatici , τὸν πατέρα τῶν διδασκοντῶν *Æolos* quippe pro *Δία* , proferunt *Za* , et pro *Δίδι* *pluton* , *Zapluton* . Hinc et *Zappon* , pro *Διάδενος* , Latinus *Zaconus* *Quin* et *Zababenius* pro *Διάδενος* præferunt Hier. codd. in Chronico ad an. 201. , et pro *Diaram* , quod est Hispanie oppidum , *Zanius* legit Isidorus , aliqua id genus quam plurima .

fueris, ut aquila, inde detrahiam te, dicit Dominus (Abdia. 4). Dixerat enim in corde suo ; Super sidera cœli ponam sedem meam, et ero similis Altissimo (Isai. 14. 13). Unde quotidie 91 ad eos qui per scalam Jacob (a) somniantis descendunt, loquitur Deus : Ego dixi dii estis, et filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et tanquam unus de principibus cadetis (Ps. 81. 6. 7). Cecidit enim primus diabolus, et cum stet Deus in synagoga deorum, in medio autem deos discernat, Apostolus iis qui di esse desinunt, scribit : Ubi enim in vobis sunt dissensiones et emulaciones, nonne homines estis, et secundum hominem ambulatis (f. Cor. 3. 3)?

5. Si Apostolus vas electionis, et separatus in Evangelium Christi, ob carnis aculeos et incentiva vitiorum reprimit corpus suum, et servituti subjicit, ne aliis prædicans ipse reprobus inveniatur ; et tamen videt aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis sue, et captivum se in legem duci peccati, si post nuditatem, jejunia, famem, carcere, flagella, supplicia, in semetipsum reversus exclamat : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. 7. 24), tu te putas securam esse debere ? Cave, queso, ne quando de te dicat Deus : Virgo Israel cecidit, et non est qui suscitet eam (Amos. 5. 2).* Audenter loquar : Cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam. Valet quidem liberare de poena, sed non vult coronare corruptam. Timeamus illam Prophetiam, ne in nobis etiam compleatur : *Virgines bonæ deficient (Amos. 8. 13).* Observa quid dicat, et *virgines bonæ deficient*; quia sunt et virgines maleæ. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum cani, jam machatus est eam in corde suo (Math. 5. 28). Perit ergo, et mente virginitas. Iste sunt virgines maleæ, virgines carne, non spiritu : virgines stultæ, quæ oleum non habentes, excluduntur a sponso.

6. Si autem et illæ quæ virgines sunt, ob alias tamen culpas, virginitate corporum non salvantur : quid fiet illis, quæ prostituerunt membra Christi, et mutaverunt templum Sancti Spiritus in lupanar? Illico audient : « Descende, sede in terra virgo filia Babylonis : sede in terra, non est solium filie Chaldaeorum : non vocaberis ultra mollis, et delicata. Accipe molam, mole farinam, discooperi velamen tuum, denuda crura, transi flumina, revelabitur ignorinia tua, apparet opprobria tua » (Isai. 47). Et hoc post Dei Filii thalamos, 92 post oscula fratreli, et sponsi, illa de qua quondam sermo Propheticus concinebat : *Asisti regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varicata (Ps. 44. 10), nudabitur ; et posteriora ejus ponentur in faciem ipsius : sedebit ad aquas solitudinis, (1) posito vase, et dividicabit pedes suos omni transeunti, et usque ad verticem polluetur. RECTUS FUERAT hominis [al. homini] subiisse conjugium, ambulasse per plana, quam*

(a) Benedict. Edit. somnante, quod antea emendaverat Episcopus Reatinus.

(1) In aliis libris, notante Grav. portabit vase.

ad altiora tendentem, in profundum inferni cadere. Ne fiat obsecro civitas meretrix, fidelis Sion, (2) non post Trinitatis hospitium, ibi dæmones saltent, et sirenae nidificant, et hericii. Non solvatur fascia pectoralis ; sed statim ut libido titillaverit sensum, aut blandum voluptatis incendium dulci nos calore perfuderit, erumpamus in vocem : *Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi cito (Psalm. 117. 9).* (b) Cum paululum interior homo inter virtutem atque virtutes cœperit fluctuare, dico : « Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me ? Spera in Domino [al. Deo], quia confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus natus » (Ps. 41. 12). Nolo sinas cogitationes crescere. Nihil in te Babylonum, nihil confusionis adolescat. Dum parvus est hostis, interfice : nequitia, ne zizania crescent, elidatur in semine. Audi Psalmistam dicentem : « Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam (c) quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad Petram » (Ps. 136. 8). Quia enim impossibile est in sensum hominis non irruere innatum medullarum calorem, ille laudatur. ille prædicatur beatus, qui ut cœperit cogitare soror, statim interficit cogitatus, et allidit ad petram : *petra autem Christus est (1. Cor. 104).*

7. Hieronymi tentationes in eremo.—O quoties ego ipse in eremo constitutus, et in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum Monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interessere deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, et squallida cutis situm æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus, et si quando repugnante somnus imminens oppressisset, nuda humo ossa vix hærentia collidebam. De cibis vero et potu taceo, cuin etiam languentes 93 (d) Monachi aqua frigida utantur, et coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum, tali me carcere lyce damnaveram, scorpionum tantum socius et ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, et mens desideris astuabat in frigido corpore, et ante hominem (e) sua jam in carne præmortuum, sola libidinum incendia bullicebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam ; et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam. Non erubesco infelicitatis meæ miseriam (f) confiteri. quin potius plango me non esse, quod suerim. Me-

(b) Victorius, et cian post paululum.

(c) Exciderat ab editis antea comma istud Psalmi quam retribuisti nobis, quod nos e duobus MSS. atque ea, quæ apud supra laudatum Aquisgranense Concilium est, hujus epistolæ lectione, sufficiunt.

(d) Nomen Monachi ex plenisque editis ac MSS. reponimus.

(e) Minus expedita, nec vitio immunis erat post Erasm. Martianæ lectio ante hominem suum jam in carne præmortua.

(f) Duo verba confiteri, et misericordiam addunt quidam MSS. editi libri omnes, Erasmo, et Benedictino interprete exceptis.

(2) Idem legi jubet meretrix civitas fidelis, etc. Ex Isai. 1. juxta LXX.

mini me clamantem, diem erubro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret, Domino increparte, tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam, quasi cogitationum mearum conscientiam pertimescebam. Et minime iratus et rigidus, solus deserta penetrabam. Sicubi concava valium, aspera mortuum, rupium praerupta cornuebam, ibi mea orationis locus, ibi illud miserrinæ carnis ergastulum; et, ut ipse mibi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cœlo inhærentes oculos, non nunquam videbar mihi interesse agminibus Angelorum, et laetus gaudensque cantabam: *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus* (Cant. 1. 3).

8. Si autem (a) hoc sustinent illi, qui exeso corpore, solis cogitationibus oppugnantur, quid patitur puella, quæ deliciis fruitur? Nempe illud Apostoli: *Vivens mortua est* (1 Tim. 5. 6). Si quid itaque in me potest esse consilii, si experto creditur, hoc primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno. Hæc adversus adolescentiam prima arma sunt dæmonum. Non sic avaritia quatit, inflat superbiam, delectat ambitio. Facile aliis caremus vitiis; hic hostis nobis inclusus est. Quocumque pergiunus, nobiscum portamus inimicum. **VINUM ET ADOLESCENTIA**, duplex incendium voluptatis est. Quid oleum flammæ adjicimus? Quid ardentि corpusculo fomenta ignium ministramus? Paulus 94 ad Timotheum: « Jam noli, inquit, aquam bibere, sed vinum modico utere, propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates » (1. Tim. 5. 23). Vide quibus causis vini potio concedatur, ut ex hoc stomachi dolor, et frequens mederetur infirmitas. Et ne nobis forsitan de regotationibus blandiremur, modicum præcepit esse sumendum, medici potius consilio, quam Apostoli: licet et Apostolus sit medicus spiritualis: et ne Timotheus imbecillitate superatus, Evangelii predicandi non posset implere discursus: alioquin se dixisse meminerat: « *Vinum in quo est luxuria* » (Ephes. 5. 18) Et, « *bonum est homini vinum non bibere, et carnem non manducare* » (Rom. 14. 21). Noc vinum bibit, et inebriatus est (Gen. 9. 21). Post Diluvium, rudi adhuc sæculo, et tunc primum plantata vinea inebriare vinum forsitan nesciebat. Et ut intellegas Scripturæ in omnibus sacramentum, Margarita quippe est sermo Dei, et ex omni parte forari potest, post ebrietatem nudatio seniorum subsecuta est, libido juncta luxuriæ. Prius enim venter extenditur, et sic cætera membra concitantur. « Manducavit omnis populus, et bibit, et surrexerunt ludere » (Ezod. 52. 6). Lot amicus Dei in monte salvatus (Genes. 19), et de tot millibus populi solus justus inventus, inebriatur a filiabus suis; et licet ille putarent genus hominum defecisse, et hoc facerent liberorum magis desiderio, quam libidinis: tamen sciebant virum justum, hoc nisi ebrium non esse facturum. Denique quid fecerit, ignoravit: et quanquam voluntas non sit in criminis, tamen error in culpa est. Inde nesciuntur

(a) Alter supra laudata Manutii edit. si autem has sustineat tentationes libidinum, qui exeso, etc.

Moabitæ, et Ammonitæ, inimici Israel, qui usque ad quartam et decimam progeniem, et usque in æternum, non ingrediantur in Ecclesiam Dei.

9. Elias cum Iezabel fugeret, et sub quere jaceret lassus (b) in solitudine, veniente ad se Angelo suscitatur, et dicitur ei: « Surge, et manduca. Respxit, et ecce ad caput ejus panis (b) collyrida, et vas aquæ (4. Reg. 19. 5 et c). Revera nunquid non poterat Deus conditum ei merum mittere, et electos cibos, et carnes contusione mutatas? Elisæus filios Prophetarum 95 invitat ad prandium, et herbis agrestibus eos alens, consonum prandientium audit clamorem: « *Mors in olla* » (4. Reg. 4. 40). Homo Dei non iratus est cocis, lauatoris enim mensæ consuetudinem non habebat, sed farina desuper jacta, amaritudinem dulcoravit: eadem spiritus virtute, qua Moyses mutaverat Maram in dulcedinem. Necnon et illos qui ad eum comprehendendum venerant, oculis pariter ac mente cæcatos, cum in Samariam nescios induxit, qualibus eos epulis refaci imperaverit, ausulta, « Pone eis, inquit, panem et aquam; manducent, et bibant, et remittantur ad Dominum suum » (4. Reg. 6. 22). Potuit et Danieli de regiis servis opulentior mensa transferri; sed Abacuc ei messorum prandium portat, arbitror rusticum. Ideoque et desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderii non manducavit, et vinum concupiscentie non bibit.

10. Innumerabilia sunt de Scripturis divina responsa, quæ gulam damnant, et simplices cibos probent [al. præbeant]. Verum quia nunc non est propositum de jejunis disputare, et universa exequi, sui et tituli sit et voluminis, hæc sufficiant pauca de plurimis. Alioquin ad exemplum horum, poteris tibi ipsa colligere, quomodo primus de paradiso homo, ventri magnis obediens, quam Deo, in hanc lacrymarum dejectus est vallen. Et ipsum Dominum Satanas fame tentaverit in deserto. Et Apostolus clamitet: « Escæ ventri, et venter escis: Deus autem hunc et illas destruet » (1. Cor. 6. 13). Et de luxuriosis, « quorum Deus venter est » (Philipp. 3). Id enim colit unusquisque, quod diligit. Ex quo sollicite providendum est, ut quos saturitas de paradiso expulit, reducat esuries.

11. *Deus non delectatur nostra inedia.* — Quid si volueris respondere, te nobili stirpe generatam, semper in deliciis, semper in plumbis, non posse a vino et esculentioribus cibis abstinere, nec his legibus vivere districtius, respondebo: Vive ergo lege tua, quæ Dei non potes. Non quod Deus universitatis Creator et Dominus, intestinorum nostrorum rugitu et inaniate ventris, pulmonisque delectetur ardore; sed quod aliter pudicitia tua esse non possit. Job Deo carus, et testimonio ipsius immaculatus et simplex, audi

(b) Absunt a Victorianæ edit. verba in solitudine, et paulo intra nunquid.

(c) Sic etiam minus Latino vocabulo dicere amat vetus Latinus interpres, ut ex aliis Scripturæ locis patet; ubi *Collyrida*, et *Collyridam* occurrit. Nec prouide nobis probatur Victorii emendatio, qui *Collyra* substituit ex Plauti, aliorumque exemplis, non ut vere, sed ut eleganter legeret. Paulo post ubi dicitur *numquid non poterat*. Gravius negandi particularum exponi iubet.

quid de diabolo suspicetur : « Virtus ejus in lumbis, et potestas **96** ejus in umbilico » (*Job. 4*). Honeste viri mulierisque genitalia immutatis sunt appellata nominibus. Unde et de lumbis David super sedem ejus promittitur esse sessurus. Et septuaginta quinque anime introierunt in *Ægyptum*, quæ exierunt de femo Jacob. At postquam collectante Domino, latitudo semoris ejus emarcuit, a liberorum opere cessavit. Et qui Pascha facturus est, accinctis mortificatisque lumbis, facere præcipitur. Et ad Job dicit Deus : « Accinge sicut vir lumbos tuos » (*Ibid. 38. 5*) : Et Joannes zona pellicea cingitur (*a*) et Apostoli jubentur accinctis lumbis, Evangelii tenere lucernas. Ad Jerusalem vero, quæ respersa sanguine, in campo invenitur erroris, in Ezechiele dicitur : « Non est præcisis umbilicus tuus » (*Ezech. 16. 4*). Omnis igitur adversus viros diaboli virtus in lumbis est : omnis in umbilico contra feminas fortitudo.

12. Vis scire ita esse, ut dicimus? Accipe exempla : Samson Ione fortior et saxo durior, qui et unus et nudus mille persecutus est armatos, in Datilæ mollescit amplexibus. David secundum cor Domini electus, et qui venturum Christum sanctum sœpe ore cantaverat, postquam deambulans super tectum domus suæ, Bethsabee captus est nuditate, adulterio junxit homicidium. Ubi, et **ILLUD BREVITER ATTENDE**, quod nullus sit, etiam in domo, tutus aspectus. Quapropter ad Dominum pœnitens loquitur : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci » (*Psal. 50. 5*). Rex enim erat, alium non timebat. Salomon, per quem se cecinit ipsa Sapientia, qui disputavit a cedro Libani usque ad hyssopum, quæ exit per parietem, recessit a Domino, quia amator mulierum fuit. Et ne quis sibi de sanguinis propinquitate consideret, illicio Thymar sororis Amnon frater exarsit incendio.

13. Pudet [*al. Piget*] dicere, quot quotidie Virgines (*b*) ruant, quantas de suo gremio mater perdat Ecclesia, super quæ sidera inimicus superbis ponat thronum suum : quot petras excavet, et habitet columbarum foraminibus earum. Videas plerasque viduas, antequam nuptas, infelicem conscientiam mentita tantum ueste protegere. Quas nisi tumor uteri, et infantium prodiderit vagitus (*c*), erecta cervice, et ludentibus pedibus incedunt. Aliæ vero sterilitatem (*d*) **97** præbibunt, et necdum sati hominis homicidium faciunt. Nonnullæ cum se senserint concepisse de seelere, abortii venena meditantur, et frequenter etiam ipsæ commortuæ, trium criminum reæ, ad

(*a*) Addit Victorius circa lumbos suas.

(*b*) Roman. edit. aliæque passim addunt, *Dico sacrate*.

(*c*) Post *vagitus* vocem additur apud Aquisgranensem Codicilum, et Victorium *sanctas*, et *castas* se esse gloriantur, quæ tametsi ad propositum faciunt, ex alio tamen hujus epistolæ loco hoc videntur adscita.

(*d*) Ad hunc modum veteres membranæ tum a nobis, tum ab Episcopo Reatto inspectæ, a quibus tantum Cistercienses variant, quæ *bibunt* et *satis* *homini*bus habent. Sed viatio prorsus codice usus est Editor Benedictinus, qui *præbent* pro *præbribant*, et *nati* *homini*s pro *sati* legit, cum palam constet, eas hic Hieronymum insectari, quæ ne conciperent de scelere, pluaracom aliquot præbribant. Sunt et alii laudati MSS. codices, qui *sterilitatem* *prætendunt*, legant : illud vero *nati* pro *sati* obvium.

inferos perducuntur, homicidæ sui, Christi adulteræ, needum nati filii parricidæ. Istæ sunt quæ solent dicere : « Omnia nunda mundis » (*Rom. 14. 20*). Sufficit mibi conscientia mea. Cor mundum desiderat Deus. Cur me abstineam a cibis quos creavit Deus ad utendum? Et si quando (*e*) lepidæ et festivæ volunt videri, ubi se mero ingurgitaverint, ebrietati sacri'egnum copulantes, aiunt : Absit, ut ego me a Christi Sanguine abstineam. Et quam viderint pallentein atque tristem, miseram, (*f*) et Manichæam vocant : et consequenter : tali enim proposito jejunium hæresis est. Hæ sunt, quæ per publicum notabiliter incedunt, et furtivis oculorum nutibus, adolescentium greges post se traheunt, quæ semper audiunt per Prophetam : « Facies merecricis facta est tibi, impudorata es tu » (*Jerem. 3*). (*g*) Purpura tantum in ueste tenuis, et laxius, ut crines decidant, ligatum caput, soccus vilior, et super humeros (*h*) hyacinthina lana *Maforte* volitans : succinctæ manichæ brachis adhærentes, et solutis genibus factus incessus. Hæc est apud illas tota virginitas. Habeant (*i*) istiusmodi laudatores suos, ut sub virginali nomine lucrosius pereant. Libenter talibus non placemus.

98 14. Pudet dicere, proh nefas : triste, sed verum est : unde in Ecclesiæ (*j*) Agapetiarum pestis introiit?

(*e*) Ante nos erat in editis omnibus *lepidæ* et *festivæ* volunt vivere, contra Hieronymi mentem, quam nec Reatinus Scholastæ assecutus est, qui exponit de iis, quæ cum mortali peccato ad Eucharistiam accedunt. At eas sacrilegium ebrietati copulare dicit Hieronymus, quæ ut *lepidæ*, et *festivæ* viderentur, vinum, quo se ingurgitarent, Christi Sanguinem appellabant, ut *lepidæ*, ino *sacrilegum* ebrietatis causam prætexerent, quod in vino Christi Sanguis conficeretur. Etiam contra Novatores notandus est locus iste, quem nos Cisterciensis Ms. et *vetustissimæ* editionis ope restitutimus.

(*f*) Martianæus miseram Monacham et Manichæam. Sed alterum *Monacha* vocabulum nec MSS. nec alii excusi libri habent; tum palam est nomen similitudinem *Monachæ* et *Manicheæ* in convicuum torqueri. Accedit quod Manichæi, heretico, ut mox Hier. vocat, jejunii proposito, carnem non comedenter, et a vino abstinerent, quod *fel Principis tenebrarum* vocabant, ut ex adverso falsæ Virgines *Christi Sanguinem*.

(*g*) Huic illustrat Hilarii locus Epist. ad Abram filiam, propter consuetudinem purpuram perangustam uestis habeat, non eam purpura ipsa diffundatur in vestem, ad distinctionem scilicet *latrior* *purpureæ*, cuius meminit Tertullianus de Pallio n. 4. unde et *latus clavus* ab eodem num. 43. de Corona.

(*h*) Voces *hyacinthina* *lana* expunxit editor Benedictinus, quod in suis codd. MSS. non inventisset, at nostri, aliquæ etiam vulgati habent, nec dubiam quin ex Persu Satyr. I versu 32.

*Hic aliquis, cui circum humeros *hyacinthina* *lana*, expresserit S. Doctor. Quæ vero uestis sit *Læna*, notum. Quid autem *Maforte*, vel *Mavor*, aut *Mephoriæ*, ut ex Glossis Arabico-Latinis Meursius, et Suidas, ac Phavorinus, vel tandem *Mafors*, V. littera pro digamma F, et vicissim de more usus, atque potes ex Isidorilib. 19. cap. 23. Cassiano lib. primo de habitu Monachi, aliquaque. Stolæ dimidiæ pars vulgo creditur iussæ, quæ cum post tergum rejeretur, *Iciniæ* dicta est, et *Mavorte*, ut Servius, et Nonnus tradunt.*

(*i*) In antea excusis erat duobus verbis *ista hujusmodi*, corrupta jamdudum lectione. Quod subdit *lucrosius perenni*, Cisterciense exemplar legit *lucris suis*, alia *tutius* dicuntur habere, sed pleraque, *citus*. Quam sequimur lectionem, Victorius non probat, sed verior tamen est, et conformior alteri in Epistola ad Demetriadien : *Ut sub nomine Virginali vendibilius pereant*.

(*j*) Fallitur Victorius, qui contra *Agapetarum* abusum hic loqui Hieronymum putat. Notissimi sunt in Ecclesiastica Histor. *Agapetar*, et fratres *Synisacti*, et *Extranei*.

unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam: unde meretrices univiræ? Eadem domo, uno cubiculo, saepe uno tenentur et lectulo, et suspiciosos nos vocant, si aliquid existimamus. Frater (a) sororem virginem deserit, cœlibem spernit virgo germanum, fratrem querit extraneum, et cum in eodem proposito esse se simulent, querunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium. Istiusmodi homines Salomon in Proverbiiis spernit [al. arguit.]: dicens; « Alligabit quis in sinu ignem, et vestimenta ejus non comburentur? Aut ambulabit super carbones ignis, et pedes illius non ardrebunt » (Prov. 6. 27. 28)?

15. Explosis igitur et exterminatis his quæ nolunt esse virgines, sed videri, nunc ad te mihi omnis dirigatur oratio, quæ quanto prima Romanæ urbis virgo nobilis esse cœpisti, tanto tibi amplius laborandum est, ne et præsentibus bonis careas, et futuris. Et quidem molestias nuptiarum, et incerta conjugii domestico exemplo didicisti, cum soror tua Blesilla ætate major, sed proposito minor, post acceptum maritum, septimo mense viduata est. O infelix humana conditio et futuri nescia: et virginitatis coronam, et nuptiarum pordidit voluptatem. Et quanquam secundum pudicitie gradum teneat viduitas, tamen 89 quas illam per momenta sustinere existimas crues, spectantem quotidie in sorore, quod ipsa perdidit, et cum difficultate experta careat voluptate, minorem continentias (b) habere mercedem? Sit tamen et illa secura, sit gaudens. Centesimus et sexagesimus fructus de uno sunt semine castitatis,

16. *Virgo debet fugere Matronarum consortium. Viduarum vita, et Clericorum.* — Nolo habeas consortia matronarum: nolo ad nobilium domos accedas: nolo te frequenter videre, quod contempnens, virgo esse voluisti. Sic sibi solent applaudere mulierculæ de judicibus viris, et in aliqua positis dignitate. Si ad Imperatoris uxorem concurrit ambitio salutarium, cur tu facis injuriam viro tuo? Ad hominis conjugem, Dei sponsa quid properas? Dicce in hac parte superbiam sanctam: scito te illis osse ineluctare. Neque vero earum tantum te cupio declinare congressus, quæ maritorum inflantur honoribus, quas eunuchochorum greges sepiunt, et in quarum vestibus attenuata in filum auri metalla texuntur; sed etiam eas fuge, quas viduas necessitas fecit, non voluntas: non quod mortem (c) optare debuerint maritorum; sed

(a) Variant hoc loco votera manu exarata exemplaria, sed plerumque addunt, *Frater qui spiritalis est.* Quæ tamen non agnoscit Sulpicius, qui Diælogo L. periodum hanc ex Hieronymo recitat, tanquam mordacis stili specimen.

(b) Vetusiores editi *continentiae sciat habere*, etc. Quod subdit de centesimo, et sexagesimo fructu, alludit Matth. cap. 13. v. 8. « Alia ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum, » quem postremum conjugio dum comparat, conferendum est cum S. Cyprian. de Habit. Virgin. p. 73. alter rationis istas instituit.

(c) Praesertim Cisterciensis Ms. lectionem, utpote vetiorem, et Hieronymiæ menti magis conformem: antea epini erat alio sensu optaverent.

quod datam occasionem pudicitie non libenter acciperint. Nunc vero tantum veste mutata pristina non mutatur ambitio. Præcedit caveas (d) Basternarum ordo semivirorum: et rubentibus buccis, cutis farta distenditur, ut eas putes maritos non amisisse, sed querere. Plena adulatoribus domus, plena conviviis. Clerici ipsi, quos in magisterio esse sportuerat doctrinæ pariter et timoris, osculantur capita matronarum, et extenta manu, ut benedicere eos putes velle, si nescias, pretia accipiunt salutandi. Ille interim, quæ Sacerdotes suo viderint indigere præsidio, eriguntur in superbiam: et quia maritorum expertæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, et (e) Nonnæ, 100 et post coenam dubiani, Apostolos somniant.

17. Sint tibi sociae, quas jejunia tenuant, quibus pallor in facie est, quas et ætas probavit et vita, quæ quotidie in cordibus suis canunt: « Ubi pascis? ubi cubas in meridie » (Cant. 1. 6)? Quæ ex affectu dicunt: « Cupio dissolvi, et esse eum Christo » (Philipp. 1. 23). Esto subjecta parentibus: imitare sponsum tuum. Rarus sit egressus in publicum, Martyres tibi querantur in cubiculo tuo. Nonquam causa deerit procedendi, si semper quando necesse est, processura sis. Sit tibi moderatus cibus, et nonquam venter expletus. Plures quippe sunt, que cum vino sint sobriæ, ciborum largitate sunt ebriae. Ad orationem tibi nocte surgenti, non indigestio ructum faciat, sed inanitas. Crebrus lege, disco quamplurima. Tenenti codicem somnus obrepat, et cidentem faciem pagina sancta suscipiat. Sint tibi quotidiana jejunia, et refectione (f) satietatem fugiens. Nil prodest puto triduoque transmisso, vacuum portare ventrem, si pariter obruiatur, si compensetur, satiitate jejunium. Illico mens repleta torpescit, et irrigata humus spinas libidinum germinat. Si quando senseris exteriorem hominem florem adolescentis inspirare, et accepto cibo, cum te in loculo compactam dulcis libidinum pompa concusserit, arripescutum fidei, in quo ignitæ diaboli extinguuntur sagittæ. « Omnes adulterantes, quasi clibanus » (Osee. 7. 4) corda eorum. At tu Christi comitata vesti-

(d) Iisdem pene verbis sequioris sexus fastum reprehendentem Chrysostomum prestat audire homini. XX. in Paul. ad Ephes. V. 4 γεννητοποιοι καὶ ἡ ζῆταις λεπέδων ἐργάται τερπότεροι, παντεργός οὐλεῖς ἔθλος ζητοῦ, καὶ διεργόντων τοποί. Basterna autem erat Lectice genus nostris fere simile, ut docet veteris epigramma:

Aurea matronas clitudi basterna pudicas,

Quæ radians patulum gestat utrinque latu.

Augustinus ad Nebridium Ep. 9. « mittatur ne ad te accommodissimum tibi veliculum? nam basterna innoxie te vehi posse noster Lucianus auctor est. » Haec vox in Isi lori Glossar. exponitur, *lecta matronalis*, puta gestatorialem sell. m., quæ famulorum manibus portaretur. Sed ex eodem Originum I. 20. c. 12. lecticam jumentorum dorso imponi solitam, alii interpretantur.

(e) Nonnas non, quod alii visum est, a senectute dixit, sed quod ita appellerentur Virgines Deo devote, et quæ castæ vitam degerent. Fulbertus in penitentia Laicorum, *Si quis Nonnum corruperit, septem anni peniteat.* Ad cænam autem, quam dubiani vocat, vide Tercutii interpretes in illud in Phormione, *cæna dubia apponitur.*

(f) Pro satietate fugiens Roman. Edit. hujus scorsum epistolæ ad vesperum satietatem.

giis, et sermonibus ejus intenta, dic : « Nonne cor nostrum ardens erat in via, cum aperiret nobis Jesus Scripturas » (*Iust. 24. 32*) ? Et illud : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud » (*Psalm. 118*). Difficile est humanam animam aliquid non amare, et necesse est, ut in quoscumque mens nostra trahatur affectus. Carnis amor spiritus amore (a) superatur. Desiderium desiderio **101** restinguuntur. Quidquid inde minultur, hinc crescit. Quin potius semper (b) ingemina, et dicio super lectulum tuum : « In noctibus quæsivi quem dilexit anima mea (*Cantic. 3. 1*). Mortificate ergo, inquit Apostolus, membra vestra quæ sunt super terram » (*Coloss. 3. 5*). Unde et ipse postea consideranter aiebat : « Vivò autem, jam non ego, vivit vero in me Christus » (*Galat. 2. 20*). Qui mortificat membra sua, et in imagine perambulat, non timet dicere : « Factus sum sicut oter in pruina » (*Psalm. 118. 83*). Quidquid in me fuit humoris libidinis excoctum est; Et : « Infirmitates sunt in jejunio genua mea; » Et : « oblitus sum manducare panem meum. A voce gemitus mei adhaesit os meum carni meæ » (*Ps. 101. 6*).

18 Esto cicada noctuum. Lava per singulas noctes lectum tuum, lacrymis tuis stratum riga. Vigila, et sis sicut passer in solitudine. Psalme spiritu, psalle et sensu : « Benedic, anima mea, Dominum, et ne obliviscaris omnes retribuciones ejus : qui propitiatur eneatis iniuriatibus tuis : Qui sanat omnes infirmitates tuas, et redimil ex corruptione vitam tuam » (*Psalm. 101. 1. et seqq.*). Et quis nostrum ex corde dicere potest : « Quia cinerem tanquam paum manducabam, et potionem meam cum fletu miscebam » (*Ps. 101. 10*). An non flendum est, non gemendum, cum me rursus serpens invitat ad illicitos cibos ? Cum de paradyso Virginitatis ejectos, tunicis vult vestire pellieis, quas Elias ad paradysum rediens, projectit in terram ? Quid mihi et voluptati, quæ brevi perit ? quid cum hoc dulci et mortifero carmine streparum ? Nolo te illi subiacere sententiae, qua in hominem est illata damnatio : « In doloribus, et in anxietatibus paries » (*Gen. 3. 16*). Mulieris lex ista est, non mea : « Et ad virum conversio tua. » Sit conversio illius ad maritum, quæ virum non habet Christum. Et ad extreum, « morte morieris. » Finis iste conjugii; meum propositum sine sexu est. Habet nuptæ suum tempus, et titulum. Mihi virginitas in Maria dedicatur et Christo,

19. Dicat aliquis : Et aedes nuptiis detrahere, quæ a Deo benedictæ sunt ? Non est detrahere nuptiis, cum illis virginitas **102** antescratur. Nemo malum boni comparat. Glorientur et nuptæ, cum a virginibus sint secundæ. « Crescite, ait, et multiplicamini, et replete terram » (*Genes. 1. 28*). Crescat et multiplicetur ille, qui impleturus est terram. Tuum agnus in

(a) Quidam editi, quibus Aquisgranensis synodi lectio continet, necesse est, ut in quoscumque mens nostra trahatur affectus, carnis amor spiritus amore supereretur. »

(b) Verius fortasse alii *ingemina* : Super lectulum meum in noctibus etc. unde Canticus versiculos ipse inchoatur. Infra pauca quedam emendamus minoris momenti.

cœlis est. « Crescite et multiplicamini, » hoc expletur edictum post paradisum et nuditatem, et sicut folia, auspicantia pruriginem nuptiarum. Nubat, et nubatur ille, qui in sudore faciei comedit panem suum, cuius terra tribulos et spinas generat, et cuius herba sentibus suffocatur. Mcum semen centenaria fruge secundum est. « Non omnes capiunt verbum Dei, sed hi quibus datum est » (*Math. 19. 11*). Alium eunuchum necessitas faciat, me voluntas. « Tempus amplexandi, et tempus abstinendi a complexibus : tempus mittendi lapides, et tempus colligendi » (*Eccles. 3. 5*). Postquam de duritia nationum generati sunt filii Abrahæ, (c) coeperunt « sancti lapides volvi super terram » (*Zach. 9. 16*). Petranseunt quippe mundi istius turbines, et in curru Dei, rotarum celeritate volvuntur. Consuant tunicas, qui inconsutam desursum tunicam perdiderunt, quos vagitus delectat instantium, in ipso lucis exordio fletu lugentium quod nati sunt. Eva in paradyso virgo fuit : post pelliceas tunicas, initium sumpsit nuptiarum. Tua regio paradyssus est. Serva quod nata es, et dic : « Revertere anima mea in requiem tuam » (*Ps. 124. 7*). Et ut scias virginitatem esse naturæ, nuptias post delictum : virgo nascitur caro de nuptiis, et in fructu reddens, quod in radice perdiderat. « Exiit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet » (*Isai. 11. 1*). Virga Mater est Domini, simplex, pura, sincera, nullo extrinsecus germine coherent, et ad similitudinem Dei (d) unione fœcunda. Virga flos Christus est, dicens : « Ego flos campi, et lilyum convallium » (*Cantic. 2. 1*). Qui et in alio loco, lapis prædicatur abscessus de monte sine manibus » (*Dan. 2*), significante Propheta, virginem nasciturum esse de Virgine. Manus quippe accipiuntur pro opere nuptiarum, ut ibi : « Sinistra ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me » (*Cantic. 2*). In hujus sensu congruit **103** voluntatem etiam illud, quod animalia, quæ in Arcam Noe bina inducuntur, immunda sunt : impur enim numerus est mundus. Et Moyses et Jesus Nave nudis in sanctam Terram pedibus jubentur incedere. Et discipuli sine calceamentorum onere, et vinculis pellium ad prædicationem novi Evangelii destinantur : Et milites, vestimentis Jesu sorte divisis, caligas non habebant [al. *habuerent*] quas tollerent. Nec enim poterat habere Dominus, quod prohibuerat servis.

20. Laudo nuptias, laudo conjugium, sed quia mihi virgines generant : lego de spinis rosam, de terra

(c) Confer in zachariam Commentarios, ubi bæc dilucide sententia explicatur.

(d) Intellige singularitatem, cui Graece πορφυρός respondet ; quo sensu saepius alijs vocem *unionem* sumit Hier. ut in Osee cap. 13. ad lñ. *Virga simplex et purissima, et UNIONE fœcunda*, etc. Et in cap. 40. Ezechiel. ad verba, *Et columna earum... una hinc, et altera inde, Non dixit, inquit, duæ.... sed una, qui perfectus est numerus, et UNIONE sui imitatur Deian*, etc. Unde apparet hoc quoque loci id sibi voluisse, ut quemadmodum Deus Pater Verbum solus absque matre gignit, sic Maria Virgo sola absque viro Christum genuerit. Nec desunt aliorum Patrum exempla, qui eo sensu vocem illam usurparint, et præcipue S. Hilarius in libris de Trinitate. Interim Cisterc. Ms. et alii quidam legunt *unitate*, quæ synonyma *unionis* vox est, ut apud Tertullianum adversus Præream inveniatur ; quanquam ex SS. Patrum sensu *unitas* proprio ad naturam, *unitio* ad personam referri solet.

aurum, de concha margaritam. Nunquid qui arat, tota die arbit? Nonne et laboris sui fruge luctabitur? (a) Plus honorantur nuptiae, quando quod de illis nascitur plus amat. Quid invides mater filiae? Tuo lacte nutrita est, tuis educata visceribus, in tuo adolevit sinu. Tu illam virginem sedula pietate servasti. Indignaris, quod noluit miliis esse uxor, sed regis? Grande tibi beneficium præstítit. (b) Socrus Dei esse cœpisti. « De Virginibus, inquit Apostolus, præceptum Domini non habeo » (1. Cor. 7. 25). Cur? Quia et ipse ut esset virgo, non fuit impudicii, sed propria voluntatis. Neque enim audiendi sunt, qui eum uxorem habuisse confingunt, cum de continentia disserens et suadens (c) perpetuam castitatem, intulerit: « Volo autem omnes esse sicut meipsum » (1. Cor. 7. 8). Et infra: « Dico autem innuptis et viduis: Bonum est illis, si sic permanent, sicut et ego. » Et in alio loco: « Nunquid non habemus potestatem circumducendi mulieres, sicut et ceteri Apostoli » (Ibid. 9. 5). Quare ergo non habet Domini de Virginitate præceptum? Quia majoris est mercedis, quod non cogitur, et offeritur. Quia, si fuisset Virginitas imperata, nuptiae videbantur ablatae: et durissimum erat contra naturam cogere, Angeloruinque vitam 104 ab hominibus extorquere, et id quodam modo dñnare, quod conditum est.

21. Alia fuit in veteri Lege felicitas. Ibi dicitur: (d) « Beatus qui habet semen in Sion, et domesticos in Jerusalem. » Et: « maledicta sterilis, quæ non pariebat » (Esai. 10). Et: « filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ » (Ps. 127). Et repromissio divitiarum. Et, « non erit infirmus in tribubus tuis » (Isai. 56). Nunc (d) dicitur, ne te lignum arbitreris aridum: habes locum pro filiis et filiabus in cœlestibus semiperitnum. Nunc benedicuntur pauperes, et Lazarus diviti præfertur (2) in purpura. Nunc qui infirmus

(a) Cisterciense exemplar, cum Romana hujus seorsim libelli editione, sed dicit forsitan mater tua, plus honorantur etc. quæ pauca verba, quod integro adhuc sensu possint absesse, in textum inferre non audeamus, nec tamen resquimus, cum optime topo contextui respondant, et præcīque hūs, quid invides mater filiae?

(b) Hanc S. Doctoris sententiam acriter Ruffinus reprehendit lib. 2. Invectivar: Deum socrum habere dixisti, et quid tam impium, vel profanum a quoquam Gentilium Poetarum salem dici potuit, et cetera quæ præstabilit vidisse. Sed quando Christi sponsas, ut ait Sulp. Severus epist. 2. Virgines dicere Ecclesiastica nobis permittit auctoritas (quod nempe Christo nubere dicerentur, quæ religiosis causa Virginitatem vobebant) non in pravum sensum torquere debuerat Ruffinus, quod Socrus Dei monialis Virginis mater sit appellata. Huc pertinet quod ijsæ Virgines. Donina frequenter in veterum scriptis appellantur: Donina m quippe, inquit Hier. vocare debeo sponsam domini mei.

(c) Inseri helic voces per suam initiationem in aliquot MSS. Victorius testatur, quas suo calculo, nec immerito probat. Ceterum, qui ex antiquis Paulo uxorem tribuerint, rari admodum sunt; ac nescio an unum Clementem in Alexandrinum beis præ oculis haberet Hier. cuius sententiam strom. lib. 5. de Apostoli conjugio damat.

(d) Idem Victorius, nunc Enchiris dicitur.

(e) De hoc scripturæ loco vide Salatiarium Edit. Veteris Versionis Ital. Hodierna Vulg. Dicit dominus, cuius ignis est in Sion, et caninus in Jerusalem. Pro quo Graec. Isai. cap. 51. v. ultimi. Μαζάπος δὲ την την ἐργασίαν καὶ δίκαιον την περιστροφήν. Vide et Montfaconium in Hexaplis ad hunc locum Tom. 2. pag. 144. Laudatur iterum hic locus infra Epist. LVII. num. 11.

(2) Rectius notante Grav. alia exemplaria purpurato, ut alibi Hier. loquitur.

est, fortior est. Vacuus erat orbis: et ut de typicis taceam, sola erat benedictio liberorum. Præterea et Abraham jam senex Cethuræ copulatur: et Jacob mandragoris redimitur: et conclusam vulvam in Ecclesiæ figuram Rachel pulchra conqueritur. Paulatum vero increscente segete, messor immissus est. Virgo Elias, Eliseus virgo, virgines multi filii Prophetarum. Jeremias dicitur: « Et tu ne accipias uxorem » (Jerem. 16. 2). Sanctificatus in utero, captivitate propinquia, uxorem prohibetur accipere. Aliis verbis idipsum Apostolus loquitur: « Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse » (1. Cor. 7. 26). Quæ est ista necessitas, quæ auferat gaudia nuptiarum? « Tempus breviatum est: Reliquum est, ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habeant » (Ibid. 19). In proximo est Nabuchodonosor. Promovit se leo de cubili suo. Quo mihi superbissimo regi servitura conjugia? Quo parvulos, quos Propheta complorat, dicens: « Adhæsit lingua lactantis ad fauces ipsius in siti. Parvuli postulaverunt panem, et qui frangeret eis, non erat » (Thren. 4. 4). Infreniebatur ergo, ut diximus, in viris tantum hoc continentiae bonum, et in doloribus jugiter Eva parturiebat. Postquam vero Virgo 105 concepit in utero, et peperit nobis puerum, « cuius principatus in humeros ejus » (Isai. 9. 6). Deum, fortem, patrem futuri sæculi, soluta maledictio est. Mors per Eam: vita per Mariam. Ideoque et ditius virginitatis donum (e) fluxit in seminas, quia cœpit a semina. Statim ut filius Dei ingressus est super terram, novam sibi familiam instituit, ut qui ab Angelis adorabatur in cœlo, haberet Angelos et in terris. Tunc Holofernus caput, Judith continens amputavit (Judith. 13). Tunc Aman, qui interpretatur iniquitas, suo combustus est igni (Esther. 15). Tunc Jacobus et Joannes relicto patre, rete, navicula, sæculi sunt Salvatorem; affectum sanguinis et vincula sæculi, et curam domus pariter relinquentes. Tunc primum auditum est: « Qui vult venire post me, abneget semetipsum: et tollat crucem suam, et sequatur me. » Nemo enim miles cum uxore pergit ad prælium. Discipulo ad sepulturam patris ire cupienti, non permittitur (Matth. 8). Vulpes foveas habent, et volucres ecclii nidos, ubi requiescant: Filius autem hominis, non habet ubi caput suum reclinet (Luc. 9. 58). Ne forsitan contristeris, si angustie manseris. « Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Domino. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi; quomodo placeat uxori. (f) Divisa est mulier, et Virgo. Quæ non est

(e) MSS. diutius; quidam autem luxit pro fluxit, et inseminis pro in seminus.

(f) Recitat hic Pauli locus ex veteri latino interprete, quemadmodum et Tertullianus in libro de yelandis virginibus. Haud recte igitur editores alii, et ῥιγο quæ non est nupta, quod ex ejus interpretatu sensu, qui Mulierem Virginem oponit, emendandum est, inducta ali punctorum distinctione: Divisa est mulier et Virgo. Quæ non est nupta, cogitat, etc. Graec. παρθένος καὶ νέαρ καὶ νέπτυνος. Atque cumquidem sensum alibi urget S. Doctor contra Helvidium ex latini exemplaribus. Sed in primo contra Jovinian. libro veterem lectionem respuit, Et illud, inquit, breviter admoneo

nupta, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu» (1 Cor. 7. 31. et seqq.). Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

22. Quantas molestias habent nuptiae, et quot sollicitudinibus viciantur, in eo libro quem adversus Illevidum de beatæ Mariæ perpetua Virginitate edidimus, puto breviter expressum. Nunc eadem replicare perlongum esset; et si cui placet, de illo potest laurire fonticulo. Verum ne penitus videar omisisse: 108 nunc dicam, quod cum Apostolus sine intermissione orare nos jubeat, et qui in conjugio debitum solvit, orare non possit: aut oramus semper, et virgines sumus: aut orare desinimus, ut conjugio serviamus. «Et si nupserit, inquit, virgo, non peccat: Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi» (1. Cor. 7. 28). Et in principio libelli præfatus sum, me de angustiis nuptiarum, aut nihil omnino, aut pauca dicturum: et nunc eadem admoneo, ut si tibi placet scire quot molestiis virgo libera, quot uxor astricta sit, legas Tertullianum ad amicum Philosophum, (a) et de Virginitate alios libellos, et beati Cypriani volumen egregium, et Papæ Damasi super hac re, versu, proisque composita; et Ambrosii nostri quæ nuper scripsit ad Sororem opuscula. In quibus tanto se effudit eloquio, ut quidquid ad laudes virginum pertinet, exquisierit, expresserit, ordinariet.

23. Nobis diverso tramite incedendum. Virginitatem non tantum efferrimus, sed servamus. Nec sufficit scire, quod bonum est, nisi custodiatur attentius quod electum est: quia illud judicij est, hoc laboris: et illud commune cum pluribus, hoc cum paucis. «Qui perseveraverit, inquit, usque in finem, hic salvis erit» (Math. 24. 13). Et, «multi vocati, pauci vero electi» (Ibid. 20. 16. et 22. 14). Itaque obtestor te coram Deo, et Christo Jesu, et electis Angelis ejus (b) ut custodias quæ cœpisti, ne vasa templi Domini, quæ solis Sacerdotibus videre concessum est, facile in publicum proferas; ne sacramentum Dei quisquam profanus aspiciat. Oza Arcam, quam non licebat tangere, attingens, subita morte prostratus est. Neque enim vas aurum, et argenteum tam carum Deo fuit, quam templum corporis virginalis. Præcessit umbra, nunc veritas est. Tu quidem simpliciter loqueris, et ignotos 107 quosque (1) blanda non despicias, sed aliter vident impudici oculi. Non NORUNT animæ pulchritudinem considerare, sed cor-

in Latinus coacibus hunc locum ita legi: *Divisa est virgo et mulier: quod quanquam habeat summum sensum, et a me quoque pro qualitate loci sic edissertum sit, tamen non est apostolicæ veritatis, siquidem apostolus ita scriptus: Sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisa est: et haec sententia definita, transreditur ad Virgines, et continentes, et ali. mulier innupta, et virgo cogitat quæ sunt Domini. Quæ Vulgata lectio est. Vid. Augustin, lib. de Sancta Virginitate cap. 22. et lib. de bono Videlitatis cap. 2. ubi lectionem hanc explicat.*

(a) Non probatur nobis, quod addit Victorius scribentem, titulus enim libri videtur fuisse, *Ad amicum Philosophum*, quem alibi contra Jovinian. citat, sed jamdiu intercidit. Paulo post. Cisterc. ms. quod nuper scripsit ad sororem opusculum. Tres autem Ambrosii libri sunt ad sororem Marcellinam, quos ad an. 347. exaravit.

(b) Hæc, ut custodias quæ cœpisti, ex Cisterciensi manucripto et Romana hujus libelli editione addidimus, quod superioribus ita nectantur, ut necessaria visa sint.

(1) Gravius addit vult roce, id est blanda voce.

porum. Ezechias thesaurum Dei monstrat Assyriis: sed Assyrii non debuerunt videre, quod cuperent. Denique frequentibus bellis Judæa convulsa, vasa primum Domini capta atque translata sunt. Inter epulas et concubinarum greges (quia palma vitiorum est honesta polluere) Balthasar potat in phialis.

24. Ne declines aurem tuam in verba malitiae. Sepe enim indecens aliquid loquentes, tentant mentis arbitrium, si libenter audias virgo quod dicitur, si ad ridicula quæque solvaris, quidquid dixeris, laudant; quidquid negaveris, negant: (c) facetam vocant et sanctam, et in qua nullus sit dolus: Ecce vere ancilla Christi, dicentes: ecce tota simplicitas. Non ut illa horrida, turpis, rusticana, terribilis, et quæ ideo forsitan maritum non habuit, quia invenire non potuit. Naturali ducimur malo. Adulatoribus nostris libenter favemus, et quanquam nos respondeamus indignos, et calidus rubor ora perfundat; attamen ad laudem suam intrinsecus anima lætatur. Sponsa Christi arca est Testamenti, intrinsecus et extrinsecus deaurata, cus' os legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, nisi tabulæ Testamenti, ita et in te nullus sit extrinsecus cogitatus. Super hoc propitiatorum quasi super Cherubim, sedere vult Dominus. Mittit discipulos suos, ut in te sicut in pullo asinæ sedeat, curis te saceribus (d) solvat, ut paleas et lateres Ægypti derelinquens, Moysen sequareis in eremo, et terram reprobationis intreas. Nemo sit qui prohibeat, non mater, non soror, non cognata, non germanus: Dominus te necessariam habet. Quod si voluerint impeditre, timeant flagella Pharaonis, qui populum Dei ad collendum cum nolens dimittere, passus est ea quæ scripta sunt. Jesus ingressus in Templum, ea quæ Templi non erant, projectit. Deus enim zelotes est, et non vult Patris domum fieri speluncam latronum. Alioquin ubi æra numerantur, ubi sunt caveæ columbarum, et simplicitas enecatur, ubi in pectore virginali sacerularium 108 negotiorum cura astutat, statim velum Templi scinditur; sponsus consurgit iratus, et dicit: *Relinquetur robis domus restra deserta* (Math. 15. 58). Lege Evangelium, et vide quomodo Maria ad pedes Domini sedens, Martha studio præferatur. Et certe (d) Martha sedulo hospitalitatis officio, Domino atque discipulis ejus convivium præparabat, cui Jesus, et Martha, inquit, Martha, sollicita es, et turbaris erga pluriuna: pauca autem necessaria sunt, ut unum: Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea» (Luc. 10. 41. et seqq.). Esto et tu Maria, cibis præferto doctrinam. Sorores tuæ cursitent, et querant quomodo Christum hospitem suscipiant. Tu semel saeculi onere [al. honore] projecto, sede ad pedes

(c) Pro facetam alii codd. castam, alii innozeniem legunt.

(d) Nomen *Martha*, quod hoc loco debeat, ex aliis editis ac MSS. supplevimus: tunc ex iisdem duas alias voces, cui *Jesus*. Paulus infra, ubi pauca autem necessaria sunt ut unum (quæ aliter hodierni codices sacri tum Græci tum Latini habent) pro ut unum plerique manuscripti habent aut unum, quemadmodum Auctor moralium quæ ad Basilium M. referuntur reg. 38. et Olympiodorus in cap. 1. Ecclesiastes legunt alibi tunc xal tvo. Nobis in aucti- piti re inimitare non placuit.

(2) Legit Gravius tolant, ut referatur ad discipulos.

Domini, et dic : « Inveni eum, quem quærebat anima mea : tenebo eum, et non dimittam » (*Cant. 3. 4*) : et ille respondeat : « Una est columba mea, perfecta mea : una est matri suæ, electa genitrici suæ » (*Ibid. 6. 8*), coelesti videlicet Jerusalem.

25. *In oratione ad Deum loquimur*, etc. — Semper te cubiculi tui secreta custodiant, semper tecum sponsus ludat intrinsecus. Oras, loqueris ad Sponsum : legis, ille tibi loquitur : et cum te somnus oppresserit, veniet post parietem, et mittet manum suam per foramen, et tangat ventrem tuum : et expergefacta consurges, et dices : « Vulnerata caritate ego sum » : et rursus ab eo audies, « Hortus conclusus soror mea sponsa : hortus conclusus, fons signatus » (*Cant. 4. 12*). Cave ne domum exeras, et velis videare filias regionis alienæ, quamvis fratres habeas Patriarchas, et Israel parente lateris : Dina egressa corrumpitur. Nolo te Sponsum quærere per plateas. Nolo te circumire angulos civitatis, dicas licet : « Surgam, et circumibo civitatem, et in foro, et in plateis quæram quem dilexit anima mea » (*Ibid. 3. 2*) ; et interroges : « Num quem dilexit anima mea, vidistis » (*Ibid. 3*) ? nemo tibi respondere dignabitur. Sponsus in plateis non potest inveniri. « Arcta, et angusta via est, quæ ducit ad vitam » (*Math. 7. 14*). Denique sequitur : « Quæsivi eum, et non inveni, vocavi eum, et non respondit mihi » (*Cant. 5. 6*). Atque utinam non invenisse sufficiat ! Vulneraberis, nudaberis, et gemebunda narrabis : « Invenerunt me custodes, qui circumdeunt civitatem : percusserunt me, et vulneraverunt me, tulerunt theristrum **109** meum mihi » (*Ibid. v. 7*). Si autem hoc exiens patitur illa, quæ dixerat : « Ego dormio, et cor meum vigilat » (*Cant. 5. 2*). Et, « fasciculus stactes fratruelis meus mihi, in medio uberum meorum commorabitur ; » quid de nobis fieri, quæ adhuc adolescentulæ sumus ; quæ sponsa intrante cum sponso, remaneamus extrinsecus ? Zelotypus est Jesus, non vult ab aliis videri faciem tuam. Excuses licet, atque causeris, obducto velamine ora contexi, et quæsivi te ibi, et dixi : « Annuntia mihi, quem dilexit anima mea : ubi pascis, ubi cubas in meridie, ne quando efficiar sicut opera super greges sodalium tuorum » (*Cant. 1. 6. juxt. LXX*) : indignabitur, tumebit, et dicet : « Si non cognoveris te ipsam, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. » Sis licet pulchra, et inter omnes mulieres species tua diligatur a Sponso, nisi te cognoveris, et omni custodia servaveris cor tuum : nisi oculos juvenum fugeris, egredieris de thalamo meo, et pasces hædos, qui statuendi [al. statu] sunt a sinistris.

26. Itaque, mi Eustochium, filia, domina, conserva, germana (aliud enim ætatis, aliud meriti, aliud religionis, hoc caritatis est nomen) audi Isaiam loquenter : « Populus meus intra cubiculum tuum. Claude ostium tuum, abscondere pusillum aliquantulum, docere transeat ira Domini » (*Isai. 26*). Foris vagentur virgines stulta, tu intrinsecus esto cum Sponso ; quia si ostium claueris, et secundum Evangelii præcep-

ptum in occulto oraveris Patrem tuum, veniet, et pulsabit, et dicet : « Ecce ego sto ante januam, et pulso. Si quis mihi aperuerit, introibo et cœnabo cum eo, et ipse in mecum » (*Apoc. 3. 20*), et tu statim sollicita, respondebis : « Vox fratruelis mei pulsantis [al. additur et dicens] : Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea » (a) (*Cant. 5. 9*). Nec est ut dicas : « Despoliavi me tunica mea, quomodo induam illam ? lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos ? » Illlico conserge, et aperi, ne te remorante, pertranseat, **110** et postea conqueraris, et dicas : « Aperi ego fratrueli meo, fratruelis meus pertransivit. » Quid enim necesse est, ut cordis tui ostia clausa sint spenso ? Pateant Christo, claudantur diabolo, secundum illud. « Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, ne dimiseris locum tuum » (*Ecccl. 10. 4*). (b) Daniel in cœnaculo suo manobat in superioribus (neque enim manere poterat in humili) fenestras apertas ad Jerusalem habuit. Et tu habeto apertas fenestras, sed unde lumen introeat, unde videoas civitatem Domini. Ne appetias illas fenestras, de quibus dicitur : « Intravit mors per fenestras vestras » [al. nostras] (*Jer. 9. 21*).

27. *In anis gloria fugienda*.— Illud quoque tibi standum est cautius, ne in anis gloria ardore capiaris. « Quomodo, inquit Jesus, potestis credere, gloriam ab hominibus accipientes » (*Joan. 5*) ? Vide quale malum sit, quod qui habuerit, non potest credere. Nos vero dicamus : « Quoniam gloriatio mea tu es » (*Psal. 3. 4*). Et : « Qui gloriatur, in Domino gloriatur » (*2. Cor. 10. 17*). Et : « Si adhuc hominibus placarem, Christi servus non essem » (*Galat. 1. 10*). Et : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Et illud : « In te laudabimur tota die, in Domino laudabitur anima mea » (*Psal. 53*). Cum facis eleemosynam, Deus solus videat. Cum jejunas, kœta sit facies tua. Vestis nec satis munda, nec sordida, et nulla diversitate notabilis ; ne ad te obviam prætereuntium turba consistat, et digito monstreris (c). Frater est mortuus, sororis est corpusculum deducendum : cave ne dum hæc sœpius facis, ipsa mo-

(a) Voces columba mea aberant ab Erasm. et Benedicti na editione. Tu. n pro Nec est, Victorius Necesse est : contra Hieronymi mentem, atque orationis seriem.

(b) Victorius expunctis his manebat in superioribus, legerat sublimi cœnaculo, quam lectionem longe præfert; nos ab exemplarium MSS. ille non discedere, satius duximus.

(c) Eustochio unicus frater erat Toxotius, qui ne dum vivebat tum temporis, sed et multo post soror Blesilla vidua adhuc vivens. De his igitur non est intelligendus loqui Hieronymus, sed neque de aliis ejus cognitionis, ut male nuperus quidam auctor interpretetur de affine, et Blesilla, cum ex his quæ subdit, *Cave ne, dum hæc sæpius facis, ipsa moriaris*, pateat in generi loqui S. Doctorem, qui pietati devotos viros, et feminas cœnodoxiæ culpa bonorum operum merito excidisse indicat. Sic in epistola ad Furiam, *O si rideres*, inquit, *sororem tuam*, Eustochium videlicet, que tamè Furiae soror non erat, nisi si spiritus. Sophroniu[m] quem infra carpit post mortem, hic forte sub fratri nomine intelligit. Non indignum notatum in hac rem quod olim pullis sordidis vestibus prætegebant vulgo luctum ob consanguineorum mortem, ex quo iu[en]eris, illos quoque qui monasticam, ut ea ferebant tempora, vitam profitebantur, proprias professionis vestes, sive pullas, apertasque non habentes, et sordido illo habitu incedere affectarent, confratrum sive consorum funora obtendisse

riaris. Nec satis religiosa velis videri, nec plus humilis quam necesse est, ne gloriam fugiendo queras. Plures enim paupertatis (*a*), misericordiae, atque ieiunii arbitros declinantes, hoc ipso cupiunt placere, quod placere contemnunt: et mirum in modum laus, dum vitatur, appetitur. Cæteris perturbationibus quibus hominis mens gaudet, agrescit, sperat et metuit, **111** plures invenio extraneos. Hoc vitio pauci admodum sunt qui caruerint: et ille est optimus, qui quasi in pulchro corpore, rara nœvorum sorde respergitur. Neque vero moneo, ne de divitiis gloriari, ne de generis nobilitate te jactes, ne te cæteris præferas. Scio humilitatem tuam: scio te ex affectu dicere: « Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei » (*Psal. 130. 4*). Novi apud te, et apud matrem tuam, superbiam, per quam diabolus cecidit, penitus locum non habere. Unde ad te super ea scribere superfluum sit. Stultissimum quippe est docere, quod noverit ille quem doceas. Sed ne hoc ipsum tibi jactantiam generet, quod sacerdotalia jactantiam contempsti; ne cogitatio tacita subrepat, ut quia in auratis vestibus placere desisti, placere coneris in sordidis: et si quando in convenium fratrum veneris vel sororum, (*b*) humiles sedeas, scabello te causeris indignam. Vocem ex industria, quasi confecta jejuniis, non tenues; et deficientis imitata gressum, humeris innuitaris alterius. Sunt quippe nonnullæ exterminantes facies suas, ut appareant hominibus jejunantes: quæ statim ut aliquem viderint, ingemiscunt, demittunt supercilium, et opera facie, vix unum oculum, liberant [*Mss. librant*] ad videndum. Vestis pulla, cingulum sacceum, et sordidis manibus pedibusque, venter solus, quia videri non potest, aestuat cibo. His quotidie Psalmus ille canitur: « Dominus dissipabit (*c*) ossa hominum sibi placentium » (*Psal. 52. 6*). Alias virili habitu, veste mutata, erubescunt esse feminæ quod natæ sunt, crinem amputant, et impudenter erigunt facies eunuchinas. Sunt quæ cilicis vestiuntur, et cucullis fabrefactis, ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas et bubones.

28. Sed ne tantum videar disputare de **112** feminis, viros quoque fuge, quos videris catenatos, quibus feminei contra Apostolum crines, hircorum barba, nigrum pallium, et nudi in patientia frigoris pedes. Hæc omnia argumenta sunt diaboli. Talem olim (*d*) Antonium, talem nuper Sophronium Roma congoenit. Qui postquam nobilium introierunt domus, et decepterunt mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes, tristitiam simulant; et quasi longa jejunitia, furtivis noctium cibis protrahunt. Pudet dicere reliqua, ne videar po-

(*a*) Aliter Cisterciens. paupertatis, miseriae, atque jejunii, ut arbitor, gloriam declinantes.

(*b*) Non improbo quod quidam *Mss.* habent *humilius sedeas*, plures tamen *humiles sedeas*, ut vitiatis præteream. Sic paulo post negandi particulam quidam etiam editi omitunt eodem tamen sensu, si *tenues* verbum ad superiorius ne referas.

(*c*) In Gallic., et Vulg. *ossa eorum qui hominibus placent*.

(*d*) Sunt qui legant Antonium pro Antimo, qui certe pergam Monachum illum interpretantur, ad quem exstat Hieronymi epistola 12.

tius invehi, quam monere. Sunt alii (de mei ordinis hominibus loquor) qui ideo Presbyteratum et Diaconatum ambiant, ut mulieres licentius videant. Omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes, laxa pelle, non follet. Crines calamistri vestigio rotantur; digitæ de annulis radiant: et ne plantas humidior via aspergat, vix impronunt summa vestigia. Tales cum videris, sponsos magis æstimato quam Clericos. Quidam in hoc omne studium vitamque posuerunt, ut matronarum nomina, domos, moresque cognoscant. Ex quibus unum, qui hujus artis est princeps, breviter strictimque describam: quo facilius magistro cognito, discipulos recognoscas. Cum sole festinus exurgit; salutandi ei ordo disponitur; viarum compendia requiruntur, et pene usque ad cubicula dormientium, senex importunus ingreditur. Si pulvillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticæ suppellectilis, laudat, miratur, attricat, et se his indigere conquerens, non tam imperat, quam extorquet: quia singulæ metuunt Veredarium urbis offendere. Huic inimica castitas, inimica jejunia: prandium nidoribus probat (*e*) et altili geranopepa, quæ vulgo pipizo nominatur. **113** Os barbarum et procax, et in

(*e*) Difficillimum hunc Hieronymi locum, cum e *Mss.* libris, qui corrupte et varie exhibent, restituì satis non possit, ex ingenio supplere, atque explicare Interpretes conati sunt. Erasmus, vel *reprobatur* a coquendis gruibus, vel ab instrumento quodam farinaceo *reprobatur* legendum censuit. Victorius vero et *altili* legit, et *reprobatur* *et* *reprobatur*, quibus *senem effeminatum ac mollem* delicatunque significari contendit, qui cum altilium ac saginatarum avium escas proharet, *Pipizo* ipse vulgo diceretur. At Cælius Rhodiginus l. 5. antiq. lect. cap. 11. *reprobatur* prefert, *senex temulentus*, inquit ille, *quem plebea roce pipizone dici conjectamus, nam* *sugere significat*. Cæli emendationem plurimum improbat Aldovrandus Ornithol. lib. 20. cap. 5. vultque legi debere *reprobatur*, *vipio*, sive *Cruis galta*. Aliam viam ingressus est Martianus, quem vide ad calcem libri. Nos ut brevissimis verbis sententiam nostram exprimimus, propius accedimus Aldovrando, ac legendum putamus et *altili* *reprobatur*, *quæ vulgo pipizo nominatur*. In primis enim *Mss.* in hac fere lecture *geranopepa* consentiunt, maxime vero vocis terminazione *pepa*, aut *pepan*. Hæc autem vulgi sermone facile dicta est, quasi *pullus* *a* *pullus*, *pullus* quod latina voce *pepa* de more vulgaris loquela paulo corrupte pronuntiaretur. Siquidem nulli verosimillimum est, *Gruis pullum*, sen rectius minorum Gruem olim hoc vocabulo significari solitam. Erant enim, inquit Plinius in lib. 10 cap. 49. *tr. mensarum honore pipiones* (al. *Pipiones*) *sic vocant MINORES GRUES*: et Cornelius Nepos *in prelio esse* dixit; et Varro *tr. uero*, et Plutarchus Orat. 11. de Carnium esu saginandi etiam modum tradunt, ut alios nunc omittam. Quod addit *pipizo* vulgo noninari, nos non movet, ut ex prava Vulgi loquela pro *pipio* dictum putamus; nam *pipio* est *pipio* a *verbo*; ejusque vocabuli in insula etiam latinitate usum Ducangius notat. Nunc vero sic rescribendum legendumque locum putamus: *Prandium nidoribus probat, et Jeran agapen nominat*: aliis qua interseruntur verbis repudiatis, quæ Scholastæ de suo, vocem *Jeran agapen*, seu *agapen*, quid rei esset ignorantes, ei altilem rati primo ad libri oram commenti sunt, deinde in textum intruserunt. Erant Hieronymianis temporibus, quin multo etiam ante, Christiani quidam intemperantiores qui cum delicata olsonia conuirerent, pararentque, tum hanc *agapen* et sacram sive proprio nomine *jeran agapen* dicere audebant; quod vehementer redarguit Clemens Alexandrin. in Pædagog. lib. 11. c. quem locum hic tantum latine dabo, cum Graece non sit ad manus: *Carnalis* inquit, *vita*, quam audiunt quidam Agapan vocare, effrenata lingua utentes. Nempe quædam prandida nidorem, et jus redolentia, vulchrum ac Salutare Verbi opus: *Sacram agapen ollis nescio quibus et liquido jure dedecorantes otuque, deliciis et fumo illud Nonnen maledicto prosequentes*. Falluntur estimatione ut qui Dei promissum prandiolis se posse emere expectaverint.

convicia semper armatum. Quocumque te verteris, primus in facie est. Quidquid novum insonuerit, aut auctor, aut exaggerator est famæ. Equi per horarum momenta mutantur, tam nitidi, tamque ferocios, ut (a) Thraci regis illum putes esse germanum.

29. Variis callidus hostis pugnat insidiis. Sapiens erat coluber omnibus bestiis, quas creaverat Dominus super terram. Unde et Apostolus : *Non, inquit, ignoramus ejus astutas. NEC AFFECTATE SORDES, nec exquisitæ munditiæ convenientiunt Christiano.* Si quid ignoras, si quid de Scripturis dubitas, interroga eum, quem vita commendat, excusat actas, fama non reprobat; qui possit dicere, « Desponsavi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo » (2. Cor. 11. 2). Aut si non est qui possit exponere, *MELIUS EST ALIQUID NESCIRE SECURE, quam cum periculo discere. Memento, quia in medio laqueorum ambulas: et multæ veterane virgines castitatis indebitate in ipso mortis limine coronam perdidere de manibus.* Si quæ ancillæ sunt comites propositi tui, ne erigaris adversus eas, ne inleris ut domina. Unum sponsum habere cœpistis, simul psallitis, Christi simul corpus accipitis, (b) cur menda diversa sit? Protocentur et aliæ. Honor virginum sit invitatio ceterarum. Quod si aliquam senseris infirmorem in fide, suscipe, consolare, blandire, et pudicitiam illius fac lucrum tuum. Si qua simulat, fugiens servitatem, huic aperte Apostolum lege : « Melius est nubere, quamuri » (1. Cor. 7. 9). Eas autem virgines et viduas, 114 quæ otiosæ et curiosæ domos circumveunt matronarum, quæ rubore frontis (c) attrito, parasitos vincunt mimorum, quæ quasdam pestes abjice. « Cōrrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ » (1. Cor. 15. 33). Nulla illis nisi ventris cura est, et quæ ventri sunt proxima. Iстiusmodи hortari solent, et dicere : Mi catella, rebus tuis utere, et vive dum vivis : et nunquid filii tuis servas? (1) Vinosæ atque lascivæ, quidvis mali insinuant, ac ferreas quoque mentes ad delicias emolliunt. « Et cum luxuriantæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerunt » (1. Tim. 5. 11. 12). Nec tibi diserta multum velis videri, aut (d) Lyricis festiva carminibus, metro ludere. Non delumbem matronarum salivam delicata secteris, quæ nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis, balbutientem lingua in dimidia verba moderantur, rusticum putantes omne quod (e) nascitur. Adco illis

(a) Diomedis videlicet, de cuius equis Lucret. lib. 5.
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem.

(b) Quidam MSS. apud Victorium, cur mens adversa sit, alii cur mens diversa sit.

(c) Antea erat abutio, quod mutavimus ex Cisterciensi, qui etiam *Parasiti diversantes in modum*, fere ut priores duæ editiones, habet, pro *parasitos vincunt mimorum*.

(d) Aliæ Editiones *Lyrici festiva carminis*, etc. et apud Gravium in *circo pro metro*.

(e) Immulat Victorius in *nascitur*; sed retinenda prior lectio *nascitur*, que est veterum omnium exemplarium, significatque quod nativum est, seu naturale. Addendum omnino est hic locus apud Zenonem nostrum Sermone de Evangelio sec. Lucam de duplicitate tentacionum specie, *Anjustus animus et parum putans esse quod nascitur* etc. Ino-

(f) Fortasse verius *rinulae*, ut alibi.

adulterium etiam lingua placet : « Quæ enim communicatio luci ad tenebras? Qui consensus Christo cum Belial » (2. Cor. 6. 14)? Quid facil cum Psalterio Horatius? cum Evangelii Maro? cum Apostolo Cicero? Nonne scandalizatur frater, si te viderit in Idolio recumbentem? Et licet omnia munda mundis, et nihil rejicieundum, quod cum gratiarum actione percipitur: tamen simul bibere non debemus calicem Christi, et calicem dæmoniorum. Referam tibi meæ infelicitatis historiam.

30. Cum ante annos plurimos domo, parentibus sorore, cognatis, et quod his difficilis est, consuetudine laitoris cibi, propter cœlorum me regna 115 castrassem, et (f) Jerosolymam militatus pergerem, Bibliotheca, quam mihi Romæ summo studio ac labore confecoram, carere omnino non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium, jejunabam. Post noctium erebæ vigilias, post lacrymas, quas mihi præteriorum recordatio peccatorum ex innis visceribus eruebat, (g) Plautus sumebatur in manus [al. manus]. Si quando in memet ipsum reversus, Prophetas legere cœpissim, sermo horrebat in cultus; et quia lumen cœcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus serpens [al. hostis] illuderet, in media ferme Quadragesima medullis infusa febris, corpus invasit exhaustum: et sine ulla requie (quod dictu quoque incredibile sit) sic infelicia membra depasta est, (h) ut ossibus vix hæcerem. Interim parantur exequiæ, et vitalis anime calor, toto frigescente jam corpore, in solo tantum tepente pectusculo palpitarbat: Cum subito raptus in spiritu, ad tribunal judicis pertrahor; ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat: Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus: ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum (Math. 6. 21). Illico obmutui, et inter verbera (nam cœdi me jussérat) conscientia magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: « In inferno autem quis confitebitur tibi» (Ps. 6. 6)? Clamare tamen cœpi, et ejulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua provoluti qui astabant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ, et errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, si Gentilium litterarum libros aliquando legisse. Ego qui in tanto constriccius articulo, vellem etiam majora promittere, deje-

et Minucius Felix in Octavio Cap. XXXVIII. editionis Cantabrigiensis pag. 182. et seq. Omne quod nascitur, ut inviolabile Dei manus, nullo opere corruptiur ec. rideri locum. Tum pro adeo, quod rei osuimus, alii editi, inde.

(f) Mallet Tillemontius *Antiochiam* legere pro *Jerosolymam*, quod nimurum, cum hæc scriberet, nondum Jerosolyma fuisse Hier. videatur. Sed renuentibus MSS. atque editis libris, id unum perquam commode intelligitur indicare, illuc quidem in animo habuisse, ut pergeret, et si multato consilio, Antiochiae primum, tum in cromo substiterit.

(g) Tres MSS. *Plato sumebatur in manus*.

(h) Cisterciens. ut osibus oscæ vix hæcerent.

rare cœpi, et nomen ejus obtestans, dicere, Domine, si unquam habuero codices sæculares, si legero, te negavi. In hac sacramenti verba dimissus, revertor **116** ad superos; et mirantibus cunctis, oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusos, ut etiam incredulis fidem facherem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur. Testis est tribunal illud, ante quod jacui, testis iudicium triste, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem. (a) Liventes fateor: habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.

31. Avaritiae tibi quoque vitandum est malum, non ut aliena non appetas (hoc enim et publicæ leges puniunt) sed quo tua, (b) que tibi sunt aliena, non serves. « Si in alieno, inquit, fideles non fuisti, quod vestrum est, quis dabit vobis? » (*Luc. 16. 12*)! Aliena nobis auri argenteique sunt pondera, nostra possessio spiritalis est: de qua alibi dicitur: « Redemptio animæ viri, propriæ divitiae» (*Prov. 13*). Nemo potest duabus dominis servire: aut enim unum odiet, et alterum amat; aut unum patietur, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonæ» (*Matt. 6. 24*), id est « divitias. » Nam gentili Syrorum lingua, Mammona divitiae nuncupantur. Cogitatio virtus, spinæ sunt fidei. Radix avaritiae, cura gentilium. At dicas: Puella sum delicata, et que manibus meis laborare non possim. Si ad seneclam venero, si ægrotare cœpero, quis mei misericordia? Audi Apostolis loquentem Jesum: « Ne cogitatis in corde vestro, quid manducetis: neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cœlestis pascit illa» (*Matt. 5. 25. 26*). Si vestis defuerit, lilia proponantur. Si esurieris, audias beatos pauperes et esurientes. Si aliquis te afflixerit dolor, legit: « Propter hoc complaceo mihi in infirmitatibus meis. » Et, « datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet» (*1. Cor. 12. 30. 7*), (c) ne extollar. Lætare in omnibus iudiciis Dei. « Exultaverunt enim filii Judæ in omnibus iudiciis tuis, Domine. » Illa tibi semper in ore vox resonet: « Nudus exivi de **117** utero matris meæ, nudus rediæ» (*Job. 1. 21*). Et: « Nihil intulimus in hunc mundum, neque auferre quid possumus. »

32. At nunc plerasque videas armaria vestibus stipeare, tunicas mutare quotidie, et tamen tincas non posse superare. Quæ religiosior fuerit, unum exterit [al. exerit] vestimentum, et plenis arcis pannos tra-

(a) Sequimur Episco; i Reatini fidem, qui verbum fateor supplevit, ut videtur e MSS., et si e nostris nullus, et ne excusi quidem alii habeant.

(b) Vocabul tibi, quam Martian. post Erasm. expunxerat, ex editis aliis, et MSS. reposuimus: supra etiam plerasque hujusmodi, quæ tanti non sunt, ut Lectorein morentur, emendavimus.

(c) Cistercien. *Ne extollas te: lætare*, etc.

hit. Inficiantur membranae colore purpureo. Aurum liquescit in litteras, gemmis codices vestiuntur, et nudus ante fores earum Christus emoritur. Cum manum egenti porrexerint, buccinant. Cum ad agapen vocaverint, præco conducitur. Vidi nuper (nomen taceo, ne Satyram putemus) nobilissimam mulierum Romanarum in Basilica Beati Petri, semiviris antecedentibus, propria manu, quo religiosior putaretur, singulos nummos dispartire pauperibus. Interea (d) [ut usu nosse perfacile est] anus quædam annis panisque obsita præcucurrit, ut alterum nummum acciperet: ad quam cum ordine pervenisset, pugnus porrigitur pro denario, et tanti criminis reus sanguis effunditur. Radix omnium malorum est avaritia, ideoque ab Apostolo idolorum servitus appellatur. Quære primum regnum Dei, et hæc omnia apponentur tibi. Non occidet fame animam justam Dominus. « Junior fui, et senui, et non vidi justum derelictum, neque semen ejus quærens panem» (*Ps. 56. 25*). Elias corvis ministrantibus pascitur. Vidua Sareptana, ipsa cum filiis nocte moritura, Prophetam pascit esuriens: et mirum in modum capsace completo, qui alendus venerat, alit. Petrus Apostolus inquit: « Argentum, et aurum non habeo, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Domini Jesu surge, et ambula» (*Act. 3. 6*). At nunc multi, licet sermone laceant, opere loquuntur: Fidem et misericordiam non habeo: quod autem habeo, argentum et aurum, hoc tibi non do. « Habentes autem victimum et vestitum, his **118** contenti sumus» (*1. Tim. 6. 8*). Audi Jacob, quid sua oratione postulet: « Si fuerit Dominus meus mecum, et servaverit me in via hac, per quam ego iter facio, et dederit mihi panem ad manducandum, et vestitum ad vestiendum» (*Gen. 28. 20*). Tantum necessaria deprecatus est: et post annos viginti dives dominus, et dñs pater, ad terram revertitur Chanaan. Infinita de Scripturis exempla suppetunt, quæ avaritiam doceant esse suigendam.

53. Verum quia nunc ex parte de ea dicitur (et suo, si Christus annuerit volumini reservatur) quid ante (e) non plures annos Nitriæ gestum sit, referemus. Quidam ex fratribus parcius magis quam avarior, et nesciens triginta argenteis Dominum venditum, centum solidos, quos lino texendo acquisierat, moriens dereliquit. Initum est inter Monachos consilium (nam in eodem loco circiter quinque millia divisus cellulis habitabant) quid facto opus esset. Alii pauperibus distribuendos esse dicebant: alii dandos Ecclesiæ: nonnulli parentibus remittendos. Macarius vero, et Pambo, et Isidorus, et ceteri, quos Patres vocant, Sancto in eis loquente Spiritu, decreverunt infodiendos esse (*f*) cum domino suo, dicentes: « Pecunia tua tecum sit in perditionem» (*Act. 8.*

(d) Idem vetus coa. *ut usu nostro perfacile est*: tum panus obsita absque amnis voce.

(e) Unum tantum velut exemplar, illudque Victorio teste, ante complures annos.

(f) Antea erat cum eodem: quod edidimus domino suo, et MSS. deponimus.

10.). Nec hoc crudeliter quisquam poterit factum : tantus cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut unum solidum dimisisse, sit criminis.

34. Et quoniam Monachorum fecimus mentionem, et te scio libenter audire, quæ sancta sunt, aurem paulisper accommoda. Tria sunt in Ægypto generā Monachorum. Uuum, *Cœnobitæ*, quod illi *Sauces* gentili lingua vocant, nos in commune videntes possumus appellare. Secundum, *Anachoretæ*, qui soli habitant per deserta ; et ab eo quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur. Tertium genus est, (a) quod *Remoboth* dicunt, deterrium **119** [al. *teterimum*] atque neglectum, et quod in nostra provincia aut solun, aut primum est. Hi bini vel terui, nec multo plures simul habitant, suo arbitratu ac ditione viventes : et de eo quod laboraverint, in medium partes conferunt, ut habeant alimenta communia. Habitant autem quam plurimum in urbibus et castellis : et quasi ars sit sancta, non vita, quidquid vendiderint, majoris est pretii. Inter hos sæpe sunt jurgia : quia suo viventes cibo, non patiuntur se alicui esse subjectos. Revera solent certare jejuniis ; et rem secreti, victoriæ faciunt. Apud hos affectata sunt omnia ; lassæ manice, caligæ sollicitantes, vestis crassior [Mss. grossior], crebra suspiria ; visitatio Virginum, detractio Clericorum : et si quando dies festus venerit, saturantur ad vomitum.

35. *Cœnobitæ*. — His igitur quasi quibusdam pestibus exterminatis, veniamus ad eos qui plures sunt, et in commune habitant, id est, quos vocari *Cœnobitæ* diximus. Prima apud eos confederatio est, obediens majoribus, et quidquid jusserint, facere. Divisi sunt per decurias atque centurias, ita ut novem hominibus decimus presit. Et rursus decem præpositos sub se centesimus habeat. Manent separati (b) sejunctis cellulis. Usque ad horam nonam, ut institutum est, nemo pergit ad aliun, exceptis his Decanis, quos diximus, ut si cogitationibus forte quis

(a) *Mss. Sauces*, alii *Sauches*. Tum pro eo quod infra est, *Remoboth*, alii *Renuoth*, et *Remoth*. Horum conversationem, sub nomine Sarabaitarum, fusius describit Cassian. Coll. 18. cap. 7. Benedictus, Humbertus, Ivo aliquique. Confer etiam, si libet, Petrum Crinitum III. 13. de honesta disciplina, aliosque. Quod autem dicit Hier. in nostra Provincia, Palæstinam male vulgo intelligunt erudit viri, cum Pannonia potius significetur, aut Italia ; quis enim in Palæstina, ubi apprime florebant Monachorum instituta, aut solun, aut primum hoc deterrium genus fuisse sibi persuadeat ? Sarabaitæ dicti videntur a בְּרֹת, quod contumacem et refractarium sonat ; qui malunt *Remoboth* vocem a Graeco βασις, quod nomen vagum hominem, atque erroneo significat, detortum facile credunt. Qui vero *Rehoboth* præferunt a בְּרֹת seu בְּרֹתָה arabica voce, quæ monachum notat, deducunt. Isidorus lib. 2. de Offic. Eccles. c. 15. *Ægyptiorum* lingua *sarabaitæ*, sive *Renuitæ* nuncupantur, nimirum בְּרֹת idem sonat ac *Renuitæ* ; sed non tamen Latina est altera nominis etymologia tanetsi pro Latina habuerit etiam Odo Cluniacensis Coll. 3. « Nos miseri, non sumus Monachi, ut falso nominamur, sed Sarabaitæ, id est Renuitæ, qui jugum Regularis disciplinæ renimus » Proabant vero ista olim lectum *Renuoth*, unde Renuitæ ; licet alii ex *Rehoboth*, *Rehbitæ* facili mutatione apud Latinos scribit velint, quo manifestius utraque appellatio ex Ægyptiaco sermone constet בְּרֹת.

(b) Erit cui magis arrideat Victorii lectio, sed *sejunctis cellulis*, pro *sejunctis* ; sed et pauci supra *dirisis cellulis* dixit.

fluctuat, illius consuletur alloquiliis. Post horam nonam in commune concurritur, Psalmi resonant, Scripturæ recitantur ex more. Et completis orationibus, cunctisque residentibus, medius, quem Patrem vocant, incipit disputare. Quo loquente, tantum silentium fit, ut nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicentis laus in fletu est audientium. Tacite [Leg. *Tacitæ*] volvuntur per ora lacrymæ, et ne in singultus quidem erumpit dolor. Cum vero de regno Christi, et de futura beatitudine, et de gloria cœperit annuntiare ventura, videoe cunctos moderato suspicio, et oculis ad cœlum levatis, intra se dicere : « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam » (Ps. 54. 7) ? Post hæc concilium solvit, et unaquæque decuria cum suo parente pergit ad mensas, **120** quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. Nullus in cibo strepitus est ; nemo comedens loquitur. Vivitur pane, leguminibus et oleribus, quæ sale (c) solo conduntur. Vinum tantum senes accipiunt, quibus cum parvulis sæpe fit prandium, ut aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens. Dehinc consurgunt pariter, et hymno dicto, ad præsepia redeunt : ibi usque ad vesperam cum suis unusquisque loquitur, et dicit : Vidistis illum et illum ? quanta in ipso sit gratia ? quantum silentium ? quao moderatus incessus ? Si infirmum viderint, consolantur : si in Dei amore ferventem, cohortantur ad studium. Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili [Aliquot MSS. cubiculo] unusquisque vigilat, circumiectum cellulas singulorum ; et aure apposita, quid faciant, diligenter explorant. Quem tardiorum deprehenderint, non increpant : sed dissimulato quod norunt, eum saepius visitant : et prius incipientes, provocant magis orare quam cogunt. Opus diei statum est : quod Decano redditum, fertur ad Oeconomum, qui et ipse per singulos menses Patri omnium cum magno tremore reddit rationem. A quo etiam cibi cum facti fuerint, prægustantur : et quia non licet dicere cuiquam : Tunicam et sagum textaque juncis strata non habeo, ille ita universa moderatur, (d) ut nemo quid postulet, nemo debabeat. Si quis vero cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiorem, et tanto serum ministerio consovetur, ut nec delicias urbium, nec matris querat affectum. Dominicis diebus orationi tantum et lectionibus vacant : quod quidem et omni tempore completis opusculis faciunt. Quotidie aliquid de Scripturis discitur. Jejunium totius anni æquale est, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius vivere (e). A Pentecoste coenæ mutantur in prandia : quo et traditioni Ecclesiasticæ satisfiat,

(c) Plerique MSS. *sale et oleo conduntur*. Mox ex iisdem et Rom. Editione leg. quibus cum parvulis, etc. pro quo antea erat et parvulis.

(d) Peccant omnes ante Martianænum editi, qui legunt nemo quid postulet, habeat, vel nemo non habeat, quæ frequentius etiam in MSS. est lectio. Verbum *dehabere*, etiæ barbarum pro minus *habere*, olim usurpatum docent exempla non pauca.

(e) Reatinus Interpres *4 Pascha ad Pentecosten*, quam aliquot manuscriptorum ope lectionem tuerit.

et ventrem cibo non onerent duplicato. Tales Philo Platonici sermonis imitator : tales Josephus, Graecus Livius, in secunda Judaicæ captivitatis historia (a) Essenos referunt.

36. Verum quia nunc de Virginibus scribens, **121** pene superfluum de Monachis disputavi, ad tertium genus veniam, quos Anachoretas vocant ; qui et de Cœnobitis exeuntes, excepto pane et sale, ad deserta nihil perferunt amplius. Ilujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius : et ut ad superiora concendam, princeps Joannes Baptista fuit. Talem vero virum Jeremias quoque Propheta describit, dicens : « Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, et facebit, quoniam sustulit super se jugum, et dabit percutienti se maxillam : saturabitur opprobriis, quia non in sempiternum abjicit Dominus » (*Thren. 27. et seqq.*). Horum laborem et conversationem in carne non carnis, alio tempore, si volueris, explicabo. Nunc ad propositum redeam, quia de avaritia disserens, ad Monachos veneram. Quorum tibi exempla proponens, non dico aurum atque argentum, et ceteras opes, sed ipsam terram et coelum despiciens, et Christo copulata cantabis : « Pars mea Dominus. »

37. Post haec quanquam Apostolus orare nos semper jubeat, Et SANCTIS etiam ipse sit somnus oratio, sic tamen divisas orandi horas debemus habere, ut si forte aliquo furcimur opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat. Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vesperam, nemo est qui nesciat. Nec cibi sumantur, nisi oratione præmissa : nec recedatur a mensa, nisi referatur Creatori gratia. Noctibus bis terque surgendum, revolvenda que de Scripturis menoriter retinemus. Egradientes de hospitio, armis oratio : regredientibus de platea, oratio occurrat antequam sessio : nec prius corpusculum requiescat, quam anima pascatur. Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Domini crucem. Nulli detrahás, nec aduersus filium matris tuæ ponas scandalum. Tu quæ [Ms. quis] es, ut alienum servum judices ? « Suo Domino stat, aut cadit. Stabat autem : potens est enim Dominus statuere illum » (*Rom. 15. 4.*). Nec si biduo triduoque jejunaveris, putas te non jejunantibus esse meliorem. Tu jejunas, et irasceris : ille comedit, et (b) fronte blanditur. Tu vexationem mentis et ventris esuriem rixando digeris [al. detegis] : ille moderatus alitur, et Deo gratias agit. Unde quotidie clamat Isaías : « Non tale jejunium elegi, dicit Dominus » (*Isai. 58. 5.*). Et iterum : **122** « In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestrae, et omnes qui sub vestra potestate sunt, stimulatis. In judiciis et litibus jejunatis, et percutitis pugnis humilem » (*Ibid. v. 3.*). Ut quid mibi jeju-

natis ? Quale illud potest esse jejunium, cujus iram non dicam non occupat, sed luna integrum derelinquit ? Te ipsam considerans, NOLI IN ALTERIUS ruina, sed in tuo opere gloriari.

38. *Exempla maiorum. Meliorum exempla sectanda.* — Nec illarum tibi exempla proponas, quæ carnis curam facientes, possessionum redditus, et quotidianas domus impensas suppulant. Neque enim undecim Apostoli Jude prodigione sunt fracti : nec (c) Phygelio, et Alexandro facientibus naufragium, cæteri a cursu fidei substiterunt. Nec dicas, illa et illa suis rebus fruatur; honoratur ab hominibus; fratres ad eam convenient et sorores. Nunquid ideo virgo esse desiit ? Primo dubium est, an virgo sit talis. « Non enim quomodo videt homo, videt Deus. Homo videt in facie, Deus autem videt in corde » (*1. Reg. 16.*). Dehinc etiam si corpore virgo est, spiritu virgo sit, nescio. Apostolus autem ita virginem definit : Ut sit sancta corpore et spiritu (*1. Cor. 7. 34.*). Ad extremum habeat sibi gloriam suam. Vincat Pauli sententiam, deliciis fruatur et vivat. Nos meliorum exempla sectemur. Propone tibi beatam Mariam, quæ tantæ exstitit puritatis, ut Mater Domini esse mereatur. Ad quam cum Angelus Gabriel in viri specie descendisset, dicens : Ave grata plena, Dominus tecum (*Luc. 1. 28.*), consternata et perterrita, respondere non potuit. Nunquam enim a viro fuerat salutata. Denique nuntium discit et loquitur. Et quod hominem formidabat, cum Angelo fabulatur intrepida. Potes et tu esse Mater Domini. Accipe tibi to-mum magnum, novum, et scribe in eo stilo hominis : velociter spolia detrahe : et postquam accesseris ad Prophetissam, et conceperis in utero, et pepereris filium, dic (d). « A timore tuo, Domine, concepimus, et doluius, et peperimus spiritum salvationis tue, quem fecimus super terram » (*Isa. 26.*). Tunc et filius tuus tibi respondebit, et dicet : Ecce mater mea, et fratres mei (*Marc. 3. 34.*). Et mirum in modum ille, quem in latitudine pectoris tui paulo ante descripscas, quem in novitate cordis stilo signaveras ; postquam spolia ex hostibus repperit, postquam denudaverit principatus et astigeritas cruci, conceptus adolescit, et major effectus sponsam te incipit habere de matre. GRANDIS LABOR, sed grande præmium, esse quod Martyres, esse quod Apostoli, esse quod Christus est. Quæ quidem universa tunc prosunt, cum in Ecclesia fiunt : cum in una domo Pascha celebramus ; si Arcam ingredimur cum Noe ; si percunte Jericho, Rahab meretrix justificata nos continet. Cæterum virgines, quales apud diversas hæreses, et quares apud impurissimum Manichæum esse dicuntur, scorta sunt existimande, non virgines. Si enim corporis earum auctor est diabolus, quomodo possunt honorare plasmationem hostis sui ?

(a) Vitoise MSS. quidam atque eonti vetustiores esse nos debere refert, que nadmodum olim etiam legerat Abaelardus lib. 2. Theolog. Christianæ. Porro de Essenis scripsit Philo, in lib. ἡμέρα τοῦ πεντηκούντατος Διδύμου; Josephi autem locus, quem Hier. innuit, est lib. 2. de Bello Judaico cap. 8.

(b) Martian. et forte blanditur, repugnantibus MSS. atque editis castigatoribus.

(c) Victorius maluit *Phyleto*. Sed cum uterque et *Phygelus*, et *Philetus* in altera Pauli ad Timotheum epistola a fide excidisse referantur, lectionem quæ jamdiu obtinuit, et manuscriptorum est, immutare, non placuit.

(d) MSS. non pauci addunt in corde tuo. Paulo infra ille, quem sic e MSS. cœundam invito post Victorium, pro quo Martian. et Erasm. illum, quem, etc.

(Quatorze.)

S. HIRRONYMI I.

Sed quia sciunt virginale vocabulum gloriosum, sub ovium pellibus lupos tegunt. Christum mentitur Antichristus; et turpitudinem vitae falso nominis honore conveстиunt. Gaude soror, gaudie filia, gaudie mi virgo: quia quod aliæ simulant, tu vere esse cœpisti.

39. Hæc omnia quæ digessimus, dura videbuntur ei, quæ non amat Christum. Qui autem omnem sæculi pompam pro purgamento habuerit; et vana duxerit universa sub sole, ut Christum lucifaciat; qui commortuus est Domino suo, et consurrexit, et crucifixit carnem cum vitiis et concupiscentiis, libere proclamabit: « Quis nos separabit a caritate Dei [al. Christi]? an tribulatio? an angustia? an persecutio? an famæ? an nuditas? an periculum? an gladius? » Et iterum: « Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Principatus, neque Potestates, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque excelsum, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro » (*Rom. 8. 35. et seqq.*). Dei Filius pro nostra salute, hominis factus est filius (a). Novem mensibus in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur, pannis involvitur, blanditiis delimitur [al. deridetur]: et ille pingillo mundum includens, præseps continetur angustiis. Taceo quod usque ad triginta annos ignobilis, parentum paupertate contentus est: verberatur, et tacet: crucifigitur, et pro crucifigentibus deprecatur. « Quid igitur retribuam Domino p: o omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invokebo. **124** Pretiosa est in conspectu Domini, mors Sanctorum ejus » (*Psal. 145. 4. 5. 6.*). Hæc est sola DIGNA RETRIBUTIO, cum sanguis sanguine compensatur; et redempti cruento Christi, pro redemptore libenter occubimus. Quis sanctorum sine certamine coronatus est? Abel justus occiditur; Abraham uxori pericitatur amittere. Et ne in immensum volumen extendam, quære et invenies singulos adversa perpessos. Solus in deliciis Salomon fuit, et forsitan ideo corruerit. « Quem enim diligit Dominus, corripit [al. flagellat]. Castigat autem omnem filium quem recipit » (*Prov. 3. 12*). Nonne melius est brevi tempore dimicare (b), ferre vallum, arma sumere, lassescere sub lorica, et postea gaudere victorem, quam impatientia unius horæ servire perpetuo?

40. Nihil amantibus DURUM EST, nullus difficilis cuncti labor est. Respice quanta Jacob pro Rachel pacta uxore sustinuit. « Et servivit, inquit Scriptura, Jacob pro Rachel annis septem. Et erant in conspectu ejus quasi dies pauci, quia amabat illam » (*Genes. 29.*

(a) Benedictinus editor *Decem*. Vulgati alii omnes, non sive MSS. codices, ut edidimus, novem: quanquam alibi non ignoramus decem recenseri non abs Hieronymo tantum, sed ab aliis etiam antiquis scriptoribus menses, quibus infantes in utero gestari solent. Auctorum supra virginis testimonia in hanc sententiam indicat Baluzius in notis ad Cypriani Epistolam ad Fortunatum; nos multo plura eorum afferre possemus, qui non nisi novem enumerant.

(b) Cistorciens. dimicare, ferire, vallum armis circum dare, lassescere, etc.

20). Unde et ipse postea (c) memorat: *In die urebar æstu, et gelu nocte* (*Gen. 31. 40*). Amemus et nos Christum, ejusque semper queramus amplexus, et facile videbitur omne difficile; brevia putabimus universa quæ longa sunt; et jaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicemus: « Ille me, quia peregrinatio mea prolongata est a me. (*Ps. 119. 2*). Non sunt enim condignæ passiones bujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom. 8. 18*). Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit » (*Ibid. 5. 3. 4*). Quando tibi grave videatur esse quod sustines, Pauli secundam Epistolam ad Corinthios lege: « In laboribus plurimum; in carcerebus abundantius; in plagiis supra modum; in mortibus frequenter. A Judæis quinques quadragenas una minus accepi: ter virgis cæsus sum: scelni lapidatus sum: ter naufragium feci: nocte et die in profundo maris fui. In itineribus sæpius, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in laboribus, in miseriis, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis plurimis, in frigore et nuditate » (*2. Cor. 11*). Quis nostrum saltem **125** minimam portionem de catalogo harum sibi potest vindicare virtutum? Ob quæ ille postea consideranter aiebat: « Cursum consummavi, fidem servavi. Superest mihi corona justitiae, quam retribuet mihi in illa die Dominus justus judex » (*2. Tim. 4. 7. 8*). Si cibus insulsior fuerit, contristamur: et putamus Deo nos aliquod præstare beneficium (d), cum aquarius vim bibimus. Calix frangitur, mensa subvertitur; verbera resonant, et aqua tepidior sanguine vindicatur. « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapient illud » (*Matt. 11. 12*). Nisi vim feceris, cœlorum regna non (f) capies. Nisi pulsaveris importune, panem non accipies Sacramenti. AN NON TIBI VIDETUR VIOLENTIA, cum caro cupit esse quod Deus est: et illuc unde Angeli corruerunt, Angelos iudicatura descendit?

41. *Merces Virginum et pudicitiae.* — Egredere quæso paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria Mater Domini choris occurret comitata Virginis? cum post Rubrum mare, submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens (e) Maria soror Aaron in sua manu, præcincta responsuris: « Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est: equum et ascensorem project in mare » (*Exod. 15. 1*). Tunc Thecla in tuos lata volabit amplexus. Tunc et

(c) Idem Ms. postea memor ait. In die, etc. Et paulo infra recitatis Pauli verbis spes autem non confundit, addit, quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, que etiam vetustiores editi habent.

(d) Iterum Cistere. exemplarum cum aqua bibimus.

(e) Desunt ista in Victorianæ Edition. Maria soror Aaron in sua manu ut ad Matrem Domini istud etiam communiteratur.

(f) Verius puto Gravius legit rapies.

ipse sponsus occurret, et dicet : « Surge, veni proxima mea, speciosa mea, columba mea, quia ecce hiems transivit, pluvia abiit sibi » (*Cant. 1. 10. 11*). Tunc et Angeli mirabuntur, et dicent : « Que est ista prospiciens [al. profiscens] quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol » (*Ibid. 6. 9*)? Videbunt te filiae, et laudabunt reginæ, et concubinæ prædicabunt. Hinc et alias castitatis chorus occurret : Sara cum nuptis veniet : filia Phanuelis Anna cum viduis. Erunt in diversis gregibus carnis et spiritus matres tue. Lætabitur illa, quod genuit : exultabitur ista, quod docuit. Tunc vere super asinam Dominus ascendet, et cœlestem ingreditur Jerusalem. Tunc parvuli, de quibus in Isaia Salvator effatur : « Ecce ego, et pueri mei, quos mihi dedit Deus » (*Isai. 8. 18*), palmas victoriae sublevantes, consono ore cantabunt : « Osanna in excelsis : Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis » (*Joan. 12. 13*). Tunc centum **126** quadraginta quatuor millia in conspectu throni et seniorum tenebunt citharas, et cantabunt Canticum novum. Et nemo poterit dicere Canticum illud, nisi numerus definitus. « Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt : Virgines enim permanerunt. Hi sunt qui sequuntur agnum quotunque vadit » (*Apoc. 14. 4*). Quotiescumque te vanâ saeculi delectaverit ambitio : quoties in mundo aliiquid videbis gloriosum, ad paradisum mente transgredere : esse incipe quod futura es, et audies a sponso tuo : (a) « Pone me sicut umbraculum in corde tuo ; sicut signaculum in brachio tuo » (*Cant. 8. 8*), et corpore pariter ac mente munita clamabis, et dices : « Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, et flumina non operient eam » (*Ibid. v. 7*).

EPISTOLA XXIII (b).

AD MARCELLAM,

De exitu Leæ.

Leæ religiosissimæ feminæ mortem cum Consulis designati, qui sub idem tempus obierat, morte comparat, ostendens quantum discrimen sit inter Sanctorum et Ethnicorum exitus.

1. Cum hora ferme tertia hodiernæ diei, septuagesimum secundum Psalmum, id est, tertii libri principium legere cœpissimus; et docere cogenerum, tituli ipsius partem (c) ad finem secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere : quod scilicet, « defecerunt hymni David, filii Jesse, » finis esset prioris : « Psalmus » vero « Asaph » principium sequentis; et usque ad eum locum pervenissemus, in quo justus loquitur : « Si dicebam, narrabo [al. narrero] sic, ecce generationem filiorum tuorum præ-

(a) Romana hujus epistolæ edit. *sicut signaculum pro umbraculum*, sique Vulgata pariter et LXX.

(b) *alias 24. Scripta eodem anno quo superior.*

(c) Sic quidem Hebrei distinguunt, ex quorum sententia hic loquitur, et in Epistola ad Cyprianum in quinque libros Psalms esse disperitos dicit. Verum Præf. in suam ex Hebreo interpretationem ad Sophronium, atque alibi, se non ejus esse sententia clare proflitetur, atque omnes vult uno tantum libro contineri.

varicatus sum » (*Psal. 72. 15*); quod in Latinis codicibus non ita habemus expressum : repente nobis nuntiatum est sanctissimam Leam exisse de corpore. Ibique ita te palluisse conspexi, ut vere aut pauca, aut nulla sit anima, quæ fracto vase tesiaceo, non tristis erumpat. Et tu quidem, non quod futuri incerta essem, dolebas; sed quod triste funeri obsequium non dedisses. Denique in mediis fabulis [*Colloquies*], rursum didicimus, reliquias ejus jam Ostiam fuisse delatas.

2. Queras, quo pertineat ista replicatio ? **127**
Respondebo tibi verbis Apostoli, « multum per omnem modum. » Primum, quod universorum gaudiis prosequenda sit, quæ calcato diabolo, coronam jam securitatis accepit. Secundo, ut ejus vita breviter explicetur. Tertio, ut (d) designatum Consulem, de suis sculis [al. sæculis] detrahentem, esse doceamus in tartaro. Et quidem conversationem Leæ nostræ, quis possit digno allevare præconio? Ha eam totam ad Domini fuisse conversam, ut Monasterii princeps, mater virginum fieret : post mollitatem vestium sacco membra trivisse : insomnes orationibus duxisse noctes : et comites suas plus exemplo docuisse quam verbis. Humilitatis fuit tantæ tamque subjectæ, ut quondam domina plurimorum ancilla omnium [al. hominis] putaretur : nisi quod eo Christi magis esset ancilla, dum domina hominum non putatur. Inculta vestis, vilis cibus, neglectum caput : ita tamen, ut cum omnia ficeret, ostentationem fugeret singulorum, ne recipere in presenti sæculo mercedem suam.

3. Nunc igitur pro brevi labore æterna beatitudine fruatur ; excipitur Angelorum choris, Abrahæ simibus confovetur, et cum paupere quondam Lazaro, divitem purpuratum, et non palmatum Consulem, sed atratum, stillam digitæ minoris cernit inquirere. O quanta rerum mutatio ! Ille, quem ante paucos dies dignitatum omnium culmina præcedebant, qui, quasi de subjectis hostibus triumpharet, Capitolineas ascendit arces, quem plausu quodam et tripludio populus Romanus exceptit, ad cuius (1) interitum urbs universa commota est, nunc desolatus, et nudus, non in lacteo coeli palatio, ut (e) uxor mentitur infelix, sed in sordentibus tenebris continetur. Haec vero quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur, et tenuis, cuius vita putabatur amentia, Christum sequitur, et dicit : « Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri » (*Psal. 47. 3*), et reliqua.

4. Quapropter moneo, et flens gemensque conte-

(d) Hic Vettius Agorius Prætextatus dicebatur, ut docet yetus Inscriptio. Præfectus Urbi fuit Valentianus II. et Valente II. Coss. ut scribit Marcellinus : tum Præfectus Prætorio sub Theodosio decessit, cum esset Consul designatus in sequentem annum.

(e) Prætextati uxor erat Paullina Cereris magna, ut ex antiqua Inscriptione a Smetio allata appareat. Porro in lacteo coeli palatio mariti animam degere nesciebatur, quod in lacteo circulo seu via immortalitatis sedem, eorumque, qui in Deorum numerum adscriberentur, palatia ethnici constituerent.

(1) Gravius legit *introitum*, cui MSS. aliquot adstipulantur.

sor, ut dum hujus mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est, dupli vestiame fide: non calceamentorum **128** pellibus, mortuis videlicet operibus, prægravemur: non divitiarum nos (*a*) pera ad terram premat: non virgæ, id est, potentiae sacerularis queratur auxilium: non pariter, et Christum velimus habere, et sacerulum; sed pro brevibus, et caducis, eterna succedant: et cum quotidie (secundum corpus loquor) præmoriamus, IN CÆTERIS NON NOS PERPETUOS EXISTIMEMUS, ut possimus esse perpetui.

EPISTOLA XXIV (*b*).

AD EAMDEM MARCELLAM,

De laudibus Asellæ.

Asellam Virginem, quæ Romæ velut in eremo solitariam vitam sanctissime degeret, laudat apud Marcellam, a qua de illius sanctitate audierat.

1. Nemo reprehendat, quod in Epistolis aliquos aut laudamus, aut carpimus; cum, et in arguendis malis, sit correptio caterorum, et in optimis prædicandis, bonorum ad virtutem studia concitentur. Nudiustertius de beatæ memorie Leo aliqua dixeramus: illico pupugit animum, et mihi venit in mentem, non debere nos tacere de Virgine, qui de secundo ordine castitatis locuti sumus. Igitur Asellæ nostræ vita breviter explicanda est; cui quæso ne hanc Epistolam legas: gravatur quippe laudibus suis: sed his potius quæ adolescentulæ sunt, legere dignare, ut ad exemplum ejus se instituentes, conversationem illius, perfectæ vitæ normam arbitrentur.

2. Prætermitto, quod in matris utero benedicitur ei, antequam nascatur: quod in phiala nitentis vitri, et omni speculo purioris, patri virgo traditur per quietem. Quod adhuc infantiae involuta pannis, et vix annum (*c*) decimum ætatis excedens, honore futuræ beatitudinis consecratur. Sit gratia omne, quod ante laborem fuit: licet Deus præscius futurorum, et Jeremiam sanctificet in utero; et Joannem in alvo matris faciat **129** exultare; et Paulum ante constitutionem mundi, separat in Evangelium Filii sui.

3. Ad ea venio, quæ post duodecimum annum sudore proprio elegit, arripuit, tenuit, cœpit, implevit. Unius cellularia clausa angustiis, latitudine Paradisi fruebatur. Idem terræ solum, et orationis locus existit et quietis. Jejunium pro ludo habuit, inediā pro refectione. Et cum eam non vescendi desiderium, sed humana confection ad cibum traheret, pane, et sale, et aqua frigida concitabat magis esuriem, quam restinguebat. Et quia pene oblitus sum, quod in principio debui dicere: Cum primum hoc proposatum arripuit, aurum colli sui, quod (*d*) quidem

(*a*) Mendose Victor. *divitiarum nos opera.*(*b*) Alias 13. *Scripta biduo post superiorē.*(*c*) Privatam quendam consecrationem intellige, non solemnem, cuiusmodi alia exempla non desunt apud antiquos; nam ex Carthagin. Synod. 3. can. 4. ante annos 25. Virgines consecrare haud licebat. Quod tempus postea Leo primus in antiquo Pontificali ad quadragenariam usque ætatem produxit.(*d*) Rectius a quibusdam Codd. abest *qui:dem*. Murenam au-

Murenam vulgus vocat; quod scilicet metallo in virgulas latescente, quædam ordinis flexuosi catena contexitur, absque parentibus vendidit; et tunicam fusciorum, quam a matre impetrare non poterat, induit, pio negotiationis auspicio, se repente Domino consecravit, ut intelligeret universa cognatio, non posse aliud ei extorqueri, quæ jam sacerdum damnasset in vestibus.

4. Sed, ut dicere cœperamus, ita se semper moderate habuit, et intra cubiculi sui secreta custodivit, ut nunquam pedem proferret in publicum, nunquam viri nosset alloquium. Et quod magis sit admirandum, sororem virginem amaret potius, quam videret. Operabatur manibus suis, sciens scriptum esse: « Qui non operatur, non manducet » (2. Thess. 3. 10). Sponso aut orans loquebatur, aut psallens. Ad Martyrum limina pene invisa properabat. Et cum gauderet proposito suo, in eo vehementius exultabat, quod se nullus cognosceret. Cumque per omnem annum, jugi jejunio pasceretur, biduo triduoque sic permanens, tum vero in Quadragesima navigii sui vela tendebat, omnes pene hebdomadas vultu lætante conjungens. Et quod impossibile forsitan est hominibus ad credendum, Deo autem præstante possibile est, ita ad quinquagenariam pervenit ætatem, ut non doleret stomachum, non viscerum cruciaretur injuria; non sicca humus jacentia membra confringeret; non sacco asperata **130** cutis fœtorem aliquem situmque contraheret: sed sana corpore, anima sañor, solitudinem putaret esse delicias, et in urbe turbida, inveniret eremum Monachorum.

5. Et hæc quidem tu melius nosti, a qua pauca didicimus; et cujus oculis durities de genibus camelorum in illo sancto corpusculo præ orandi frequentia obcalluisse perspecta est. Nos quod scire possumus, explicamus. Nihil illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius, nihil suavitate tristius, nihil tristitia suavius. Ita pallor in facie est, ut quævis continentiam indicet, non redoleat ostentationem. Sermo silens, et silentium loquens. Nec citus, nec tardus incessus. Idem semper habitus. Neglecta mundities, et (*b*) inculta veste, cultus ipse sine cultu. Sola vitæ suæ æqualitate promeruit, ut in Urbe pominæ, lascivæ, deliciarum, in qua humilem esse miseria est, et boni eam prædicent, et meli detrahere non audeant. Viduæ eam imitantur et virgines, maritæ colant, noxiæ timeant, suspiciant Sacerdotes.

EPISTOLA XXV (*a*).

AD EAMDEM MARCELLAM,

De decem Nominibus Dei.

Decem Nomina, quibus apud Hebreos Deus vocatur, Marcellæ id ab se postulanti, explicat.

Nonagesimum Psalmum legens, in eo loco quo

tem dicta est, quod Murenæ pisci assimilaretur. Anastasius in Greg. IV. *Murenam, in qua pendent genuæ hyacinthæ* **XIII.** Item, *Muneras prasinæ*, et *Murenam trifilæ*, etc.

(*e*) Olim erat *inculta restis*; vitiose item *Martianæ* duo bus verbis *inculta veste*; sed piget in his immorari, quæ siue inconsulto lectore emendamus.

(f) Alias 136. *Scripta anno eodem 584.*

scribitur : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur, » dixeram apud Hebræos pro Deo cœli esse positum, SADDAI, quod Aquila interpretatur (a) ἡασδαι, quod nos robustum et sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus : unumque esse de decem Nominibus, (1) quibus apud Hebræos Deus vocatur. Illico studiosissime postulasti, ut tibi universa nomina cum sua interpretatione digererem. Faciam quod petisti.

Primum Nomen Dei est EL, quod Septuaginta Deum, Aquila ἀριμολογίαν, ejus exprimens ἵσχυρόν, id est, fortē interpretatur.

Deinde ELOIM et (b) ELOE, quod et ipsum Deus dicuntur.

131 Quartum SABAOTH, quod Septuaginta, virtutum, Aquila, exercitum, transtulerunt.

Quintum ELION, quem nos excelsum, dicimus.

Sextum (c) ESER JEJE, quod in Exodo legitur : « Qui est, misit me. »

Septimum ADONAI, quem nos Dominum generaliter appellamus.

Octavum IA, quod in Deo tantum ponitur : et in ALLELUIA extrema quoque syllaba sonat.

Nonum (d) τετράγραμμον, quod ἄκρων γένος, id est, ineffabile putaverunt, quod his litteris scribitur, JOD, HE, VAV, HE. Quod quidam non intelligentes propter elementorum similitudinem, cum in Græcis libris (2) repererint, ΠΙΠΙ legere consueverunt.

Decimum, quod superius dictum est, SADDAI, et in Ezechiel (e) non interpretatum ponitur. Scire autem debeimus quod ELOIM communis numeri sit, quod et unus Deus sic vocetur et plures, ad quam similitudinem cœlum quoque appellatur et cœli, id est, SANAIM.

(a) Vetus Reginæ exemplar 497. Aquila interpretatur IKANON AMANOY quod nos, etc. quæ Græca elementa sic legas velim τετράγραμμον; hanc enim suspicor integrum esse Aquila lectionem. Olim perperam erat Δαυιδος, penes Victorium, atque Erasmus cui etiam immixto visa est hæc epistola fragmentum ex commentario quopiam in Psalmos.

(b) Male τέτρη hebraicis litteris legunt veteres editi Eras. et Vict. quos jure Drusius castigat.

(c) Rectius puto legunt codices nostri cum aspiratione HIEIE, qua Aleph futuri Characteristicum denotatur. Regit membranæ vocem Eser omnittunt.

(d) Sic veteres arahant dicere, nec audiendus Drusius, qui τετράγραμμον omnino legendum contendit, ut quidam editi habent.

(e) Quidam MSS. ininterpretatum, ex quo facile ortus est

(1) Confer Græcum Anonymum scriptorem de X. Dei nominibus, quem et nos post Martianum Tom. III. inter Græca recensēmus.

(2) In eo etiam quod modo laudavimus Græco Anonymi Fragmento de X. Dei nominibus mentio fit nominis ΠΙΠΙ in quem locum Io. Nicolai lib. de siglis pag. 283. scribit : Explicandum id esse censemus, vel quia duobus Jod Samaria nomen Dei representabatur, quæ ad figuram nūi Græcorum proxime videbantur accedere, vel voces ΠΙΠΙ aut ΤΕΤΡΗ a Græcis retrograda lectione et scriptione fuerunt usurpatæ, unde facilis lapsu nūi fluere potuit, vel quia Copto-Egyptiæ Deum per articulum designabant. Cum vero nūi sit articulus Ägyptiacus, hinc fieri potuit, ut per nūi designaretur quasi sicut apud Hebræos per ΤΗ sepe designatur. Vox vero nūi in hoc Fragmento est indicium manifestum, illud esse venerande antiquitatis. Nam occurrit illa vox tantum apud Origenem Hieronymum, et in eximio isto codice Parisiensi in quo Prophæta ex LXX Interpretum versione continentur, et ad ejus marginem vocem illam nūi pro ΤΕΤΡΗ magna cum voluntate comprehensam a Stephano le Moyne Dissert. ad locum Jerem. cap. XXIII. 5. quem pluribus Vide.

Unde et sepe Interpretes variant, cujus rei exemplum nos in lingua nostra habere possumus : Athenas, Thebas, Salonas.

EPISTOLA XXVI (f).

AD EAMDEM MARCELLAM,

De quibusdam Hebræis nominibus.

Exponit cur nomina quedam Hebraica sine interpretatione in Scripturarum Translationibus remanserint, et quid significant.

1. Nuper cum pariter essemus, non per Epistolam, ut ante consueveras, sed præsens ipsa quæsisti, quid ea verba, quæ ex Hebræo in Latinum non habemus **132** expressa, apud suos sonarent; curque (g) sine interpretatione sint posita, ut est illud, *Alleluia, Amen, Maranatha, Ephod, et cetera*, quæ in Scripturis respersa memorasti.

2. Ad quod nos, quia dictandi angustia coactamur, breviter respondemus, sive Septuaginta Interpretes, sive Apostolos id curasse, ut quoniam prima Ecclesia ex Judæis fuerat congregata, nihil ad credentium scandalum innovarent : (h) sed ita ut a parvo imbiberant, traderent. Postea vero quam in universas gentes, Evangelii dilatatus est sermo, non potuisse semel suscepta mutari. Licet et illud in libris suis, quos ἔγνητικος vocant, Origenes asserat, propter vernaculum linguae uniuscuiusque idioma, non posse ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt ; et multo melius esse non interpretata ponere, quam vim eorum interpretatione tenuare.

3. Igitur ALLELUIA exprimitur, *Laudate Dominum*, ja quippe apud Hebræos unum de decem Dei nominibus est. Et in illo Psalmo ubi legimus : « Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus (Ps. 146. 1) ; apud Hebræos legitur, ALLELUIA CHI TOB (i) ZAMMER.

4. AMEN vero Aquila πεπιστεμένος exprimit, quod nos, fideliter, possumus dicere, (j) ductum adverbium

error, qui in edit. Er. et Vict. obtinet, *interpretatum*, contra ac habet Ezechielis locus c. 10. v. 5. τὸν οὐν ζαδδαὶ vox Dei Saddai, in quem locum consule Hieronymi nostri commentarios.

(f) alias 102. *Scripta paulo post superiorē.*

(g) Minus bene Reginæ cod. *cum fine.*

(h) Omitit idem Ms. *sed ita ut a parvo imbiberant, tradiderent.* Sed paulo post non male *delatus* legit pro *dilatatus*.

(i) Idem zamer cum simplici m. Forte erat in Hieronymiano exemplari ΖΑΜ, vel ΖΑΜ : certe nullum invenimus m. in quo ΖΙΝΡΑ, legatur vel ΖΑΜΕΡΑ, ut habet hodiernus Hebræus ΖΑΜ, ΖΑΜ ; sed eadem scriptoris analogia Se! pro ΖΕΤΑ, ΖΕΤΑ habent supra atque alibi MSS. omnes. Conferendum Eusebius Comment. in Psal. 104. atque illa præcipue verba, τὸ μὲν ἀλληλον, εἰος νοῖσα, ἐς τὸ τὸν ἀπορρόφηται, τὸ δὲ τὸ τοντηρωνταν τὸν φόρον τὸν θεος λογινον ὁρον Vox quidem allelu laudem significat, quæ ad Deum tendit; ipsum vero la unumex his, quibus divina natura denotatur, est nomen.

(j) Sic reposuimus ex editis plerisque et MSS. Martian. dictum. Statim pro *amen* Regius liber habet *amuna*, qua ex voce, cum *fidei* significet, potest melior elici sensus, mutata paulum interpunctione, *ductum adverbium ex nomine fidei*, nempe *amuna*, sic enim hebraice dicitur. Certe non placet repeti hic vocem *amen*. De Psalterii vero in quinque libros divisione secundum Hebreos, recole superiorem annotationem c in Epist. 23. ad Marcellam.

ex nomine Ame*n* Septuaginta γένετο, id est, *fiat*. Unde et in fine librorum (in quinque siquidem volumina, Psalterium apud Ilebræos divisum est) *fiat, fiat* transtulerunt: quod in Hebraico legitur, **AMEN AMEN, quo scilicet eo vere dicta quæ sunt supra, confirmantur. Unde et Paulus asserit, non posse aliquem respondere *Amen*, id est, confirmare quæ prædicata**

133 sunt, nisi intellexerit, prædicationem. **MARANATHA** magis Syrum est quam Hebraicum, tametsi ex equestrio utraramque linguarum aliquid et Hebraicum sonet, et interpretetur, «Dominus noster venit;» ut sit sensus: «Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit» (1. Cor. 16. 22), et illo completo, deinceps inferatur: «Dominus noster venit;» quod superfluum sit adversum eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet.

5. Velle tibi aliquid et de *Diapsalmate* scribere, quod apud Ilebræos scribitur *SELA*: et de *Ephod*, et de eo quod in cuiusdam Psalmi titulo habetur: (a) *Pro AIELETH*, et ceteris istiusmodi; nisi et modum epistolici characteris excederem, et tibi aviditatem magis dilatae (b) deberent facere quæstiones. Tritum quippe est proverbium: Ultroneas putere merces. Unde et nos de industria dicenda reticemus, ut avidius velis audire quæ tacita sunt.

EPISTOLA XXVII (c).

AD EAMDEM MARCELLAM.

Respondet iis, qui sibi obtrectabant, quod quædam ex novo Testamento jam recepta mutasset, et virginum cum viris consuetudinem vituperasset.

4. *Omnia verba Scripturæ divinitus inspirata. Vitiositas Codicum latinorum ad Græcam originem revocanda.* — Post priorem Epistolam, in qua de Ilebræos verbis pauca perstrinxeram, ad me repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahentes, cur adversum auctoritatem veterum, et totius mundi opinionem, aliqua in Evangelii emendare tentaverim. Quos ego cum possem meo jure contempnere (Asino quippe lyra superflue canit) tamen ne nos superbias, ut facere solent, arguant, ita responsum habeant: Non adeo me hebetis fuisse cordis, et tam crassæ rusticitatis (quam illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti sint, si nihil scierint) ut aliquid de Dominicis verbis, aut corrigendum putaverim, aut non divinitus inspiratum; sed Latinorum **134** codicum vitiositatem, quæ ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad Græcam originem, unde et ipsi translata non denegant, voluisse revocare. Quibus si displaceat fontis unda purissimi, cœnosos rivulos bibant; et diligenter quam avium silvas, et concharum

(a) *Martian. Ejeleth*, qui dandum librariorum socordiae notat, quod codices omnes legant *Aieleth*, pro *Ejeleth*; facile enim in ignoto vocabulo M, et Al. confunduntur. Titulus est Psalmi juxta Hebr. 22, quem pro *Cervo matutino* interpretatur Hier. qua de re dicemus suo loco.

(b) Nobis magis arridel Regii codicis lectio *deberem facere quæstiones*; sed non immutamus.

(c) *alias 120. Scripta paulo post superiorem.*

gurgites norunt, in Scripturis legendis abjiciant: sintque in hac re tantum simplices, ut Christi verba existiment rusticana, in quibus per tantæ jam sœcula, tantorum ingenia sudaverunt, ut rationem verbi uniuscujusque [al. unusquisque] magis opinati sint, quam expresserint. Apostolum arguant imperitum, qui ob multis litteras insanire dicatur.

2. Scio te quæ ista legeris, rugare frontem, et libertatem meam rursum seminarium timere rixatum; ac meuin, si fieri potest, os digito velle com primero, ne audeam dicere, quæ alii facere non eru bescunt. Rogo quid a nobis liber dictum est? Nunquid in lancibus idola caplata descripsi? nunquid inter epulas Christianas, virginibus oculis Baccharum Satyrorumque complexus innexui: aut unquam aliquem amarior sermo pulsavit? Nunquid ex mendicis divites fieri doluimus? nunquid reprehendi hæreditarias sepulturas? Unum miser locutus, quod virgines sepius deberent cum mulieribus esse, quam cum masculis, totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor. Multiplicati sunt super capillos capitum mei, qui oderunt me gratis, et factus sum eis in parabolam (Ps. 419): et tu putas me aliquid deinceps locuturum?

3. Verum ne Flaccus de nobis rideat: «Amphora cœpit Institui, currente rota, cur urceus exit?» (*Horat. de Art. Poetic.*) (d) revertimur ad nostros bipedes asellos; et illorum in aure buccinna magis quam cithara concrepanus. Illi legant, «spe gaudentes, tempori servientes:» nos legamus, «spe gaudentes, Domino servientes» (Rom. 12. 12 et 11). Illi adversus Presbyterum accusationem omnino (e) putent recipiendam: nos legamus, «adversus Presbyterum accusationem ne receperis, (1) nisi sub duobus, **135** aut tribus testibus: peccantes autem coram omnibus argue» (1. Tim. 5. 19). Illis placeat, «Humanus sermo et omni acceptione dignus:» nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui Græce locutus est, erremus: «Fidelis sermo, et omni acceptione dignus.» Ad extreum illi gaudeant Gallicis (f) Can-

(d) Plerique MSS. *diverlamur*, et mox *concrepanus*.

(e) Contrario sensu, sed verius, habet unus Reginæ cod. 215, et vetus editio, *omnino non putent*.

(f) Canterius est equus castratus, cuius etymologian a semini caritate Varro, et Cato deducunt. Gallicos Canterios memorat etiam Plautus in Aulularia; et de mulibus Gallicis exstat Claudiani epigramma, atque aliud Ennodii de eodem argumento adversus Claudianum. Non hinc tam satis bene colligitur, eam fuisse Hieronymi mentem, ut his verbis notaret detractoris sui patrlam, quod quidam opinati sunt, et Martianæ teste, præferit quorundam codicium MSS. istud glossema, *erat enim Cattus, qui de translatione detraherat*. Sed neque aliquis Montani sectator, quod editor Benedict. putat, notatur his verbis; in o ignari quidam homines, quos, cum inscienter sibi detrahent, Asinos prægrandes vocat, *κατηνας* enim Asinus præ-

(1) Hilarius Diaconus, qui Ambrosiaster audit, hanc duorum vel trium testimonia conditionem haud novit, neque ipse Hier. alibi legit neque Primasius, neque OEcumenius, neque Cyprianus. Sunt qui putent ea verba falso intrusa in Pauli textum, alii ab antiquis libris abrasa tanquam superflua. Quod alteram lectionem, *tempori servientes*, pleris que illa Patribus nota est, tametsi repudiatur, preferunt que illa *Domino servientes*. Varietas ex Græci exemplari bus orta est, in quorum aliquibus ob litterarum affinitatem erat *τοις τοις*, in aliis *τοις τοις* unde et Latini MSS. aliquot antiquissimi variant.

theris; nos solitus vinculis, et in Salvatoris ministerium preparatus Zacharie asellus ille delectet, qui postquam Domino terga præbuit, cœpit Isaïe consonare valicinio: « Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos et asinus calcant » (*Isai. 32. sec. LXIX.*)

EPISTOLA XXVIII (a).

AD EAMDEM MARCELLAM.

De voce Diapsalma.

Quid sit Sela, sive Diapsalma, interpretatur; tum Origenis Epistolam verbo ad verbum latine reponit, ut quid ille senserit de proposita quæstione Marcella überius cognoscatur.

1. Quæ acceperis reddenda sunt cum fœnore: fortisque dilatio usuram parturit. De *Diapsalmate* nostram sententiam flagitaras, Epistolæ brevitatem causati sunus, et rem libri non posse explicari litteris præteximus. Verum (b) quid prodest ad ἐργοδιάτην meum? major tibi cupiditas silentio concitatur. Itaque ne te diptiūs traham, habeto pauca pro pluribus.

2. Quidam *Diapsalma* (c) commutationem metri dixerunt esse; alii pausionem spiritus; nonnulli alterius sensus exordium. Sunt qui rythmi distinctionem: et quia Psalmi tunc temporis juncta voce ad organum canebantur, cujusdam musicæ varietatis (d) existimant silentium. Nobis nihil horum videtur; cum 136 Aquila, qui verborum Hebreorum diligentissimus explicator est, SELA, hoc est, *Diapsalma*, quod ex Samæch, Laned, Hescribitur, semper transtulerit: et inveniamus in Psalmorum quoque fine, *Diapsalma* positum, ut est illud in tertio: « Dentes peccatorum contriviisti: Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua, sela, » Id est, « semper: » Et vigesimo tertio: « Quis est iste rex gloriae? Dominus virtutum ipse est rex gloriae, semper. » E contra in Psalmis multorum versum penitus non inveniatur: in tricesimo videlicet sexto, et septuagesimo septimo, et in centesimo decimo octavo. Rursus nonus Psalmus distingualitur Captico *Diapsalmatis*: cum utique (e) si, ut quibusdam videtur, *Diapsalma* est

grandis est, unde etiam *Canthelli* mallet quis pro *Cantherti* legere. Certe in Jonæ cap. iv. Quidam, inquit Canterius (al. Canthelli) de antiquissimo genere Corneliorum, sive ut ipse se jactat de stirpe Asinii Pollio, dudum Romæ dicitur me accusasse sacrilegii, quod pro Cucurbita Hedera transtulerim. Qua de re plura nobis suo loco dicenda sunt.

(a) *Alias. 138. scripta eadem tempore quo superior.*

(b) Ita Benedictinus interpres ex Cluniacensi et San Cygirano codicibus, quibus duo e nostris sullragantur. Significat exactorem operis, utiturque alias hac voce Hieronymus. Olim, sed falso, erat, quid prodest *languor* *ps.*, cum meo maior, etc.

(c) Sic S. Hilarius *demutationem aut personæ, aut sensus, sub conversione modi musici inchoari* docet, et post eum Augustinus, et Cassiodorus. Sed lucem non exiguum hunc loco mutualiter Euthymius Prefat. in Psalter. « *Diapsalma* inquit, mutationem sententiae, aut cantus significat, aut pausam seu interjectionem quandam pulsationis, vel fuliginem atque illuminationem divini spiritus, quæ tum cauentibus apparabat.

(d) Absunt a Reginæ Ms. duo hæc verba existimant silentium; legiturque varietates pro varietatis, sensu integro, sed non meliore.

(e) Ita restituimus e Ms. et Regio præsertim locum

initium silentii, *Canonicum silentii esse non possit.*

3. Ex quo animadvertisimus hoc verbum superiora pariter inferioraque connectere, aut certe docere sempiterna esse quæ dicta sunt; ut est illud in tertio: « Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo suo, semper. » Et rursus: « Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo, semper. » Et in quarto: « Ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium? semper. » (f) Et iterum, « Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini, semper. » Et in Abacuc: « Deus ab Austro veniet, et Sanctus de monte Pharan, semper. » Et infra: « Juramenta tribubus, quæ loquulus es, semper (Abac. 3).

4. Scire autem debemus apud Hebreos in fine librorum, unum e tribus solere subnecti, ut aut AMEN scribant, aut SELA, aut SALOM, quod exprimit pacem. Unde et Salomon pacificus dicitur. Igitur ut solemus nos completis opusculis ad distinctionem rei alterius sequentis, medium 137 interponere Explicit, aut Feliciter, aut aliquid istiusmodi; ita et Hebrei, ut quæ scripta sunt roborentur, facere solent, ut dicant AMEN, aut in sempiternum, (g) ut scribenda commemoret, et ponant SELA; aut transacta feliciter protestantur, pacem in ultimo subnotantes.

5. Hæc nos de intimo Hebreorum fonte libavimus, non opinioñum rivulos persequentes, neque errorum, quibus totus mundus repletus est, varietate perterriti: sed cupientes et scire et docere quæ vera sunt. Quid si tibi non videtur onerosum, quid Origenes de *Diapsalmate* senserit, verbum interpretabor ad verbum, ut quia novitia musta contemnis, saltē veteris vini auctoritate ducaris.

6. (h) Sæpe querens causas cur in quibusdam Psalmis interponatur *Diapsalma*, observavi diligenter in Hebreo, et cum Græco contuli, inveni que ubi lingua Hebreæ SELA habet, Græca vero semper, aut aliiquid istiusmodi, ibi Septuaginta, et Theodotion, et Symmachus transtulerunt *Diapsalma*. Neque vero nocet exemplis affirmare quod dicimus. In septuagesimo quarto Psalmo, cuius principium est: « Confitebimur tibi Deus, confitebimur, (i) et invi-

lunc hactenus depravatum et mancum in editis omnibus, qui legunt imperfecto sensu, cum utique, sicut quibusdam videtur, *Diapsalma indicunt silentii esse non possit.* Nempe cum his vox eadem silentii occurret, in altera falsis est antiquarius, qui et alias peccat sicut pro si ut, et indicunt scribentes pro initium.

(f) Male impressi omnes et alibi, cum sit ejusdem Psalmi versiculos uno post superiori intermedio.

(g) Partim interpunktionis, partim scripturæ vitiis male depravata periodum hanc in antea editis omnibus ita resarcimus magis, ut verum fateamur, ex ingenio, quam e Ms. in quibus vocule aut, ut, et, quibus tota vis sensus inest, veterum librariorum negligientia confunduntur. Sed postulat res ipsa legendum, ut edidimus. Antea erat, « facere solent; ut dicant Amen, aut in sempiternum; aut scribenda commemorant, ut ponant sela, aut, » etc. Reginæ liber habet, et scripta et scribenda commemorant.

(h) Haec Origenis epistolam, quam primus publici juris fecit Montauconius in Hexaplis, hic e re nostra putavimus apponendam, quam se proditor Hier. verbum ad verbum interpretari. Supra laudatus Reginæ liber, Sæpe inquirens.

(i) Vocem iti iterum addunt quidam Ms. juxta Origenianam lectionem.

cabimus nomen tuum; (a) post illud, » ego confirmavi columnas ejus, » apud Septuaginta et Theodotionem, et Symmachum **138** est *Diapsalma*; pro quo apud Aquilam, « ponderavi columnas ejus, semper. » In Quinta autem Editione: « ego sum (b) qui paravi columnas ejus, semper. » In Sexta vero: « ego firmavi columnas ejus jugiter. » Porro in Hebraico habet post (c) *ANUDA*, quod est, *columnas ejus, SELA.* Et rursum in septuagesimo quinto, cuius principium est: « Notus in Iudea Deus; invenimus apud Septuaginta et Theodotionem, post « scutum et frameam, et bellum, Diapsalma. » Apud Symmachum, post « clypeum et gladium et bellum, » similiter *Diapsalma*. (d) Pro quo apud Aquilam, post « clypeum et gladium et bellum, semper. » Apud Quintam Editionem, post « scutum et romphoram et bellum, semper. » In Sexta vero, post « scutum et gladium et bellum, in finem. » Eratque rursum in Hebraico post (e) *UMALAMA*, quod est, *et bellum, SELA.* Et in eodem Psalmo post illum locum, « ut salvos faciat mites terrae, Diapsalma: » **139** apud Symmachum similiter *Diapsalma*: et apud Aquilam, *semper*: necnon et apud Quintam. In Sexta vero, *in finem*. Et in Hebraico erat post *ANIE ARES*, quod est, *mites terrae, SELA.* Atque ita cum talem uniuscujusque Editionis opinionem reperissimus, haec annotavimus. Utrum autem cujusdam musicæ cantilenæ, aut rythmi immutationem, qui interpretati sunt *Diapsalma*, (f) senserint, aliudve intellexerint, tuo iudicio derelinquo.

7. Hucusque Origenes, cuius nos maluimus in hac disputatione dumtaxat imperitiam sequi, quam stultam habere scientiam nescientium.

EPISTOLA XXIX (g).

AD EAMDEM MARCELLAM.

De Ephod et Theraphim.

Roganti Marcellæ, ut quid sibi vellet Ephod Bad in Regnorum Libro 1. sibi exponeret, satisfacit, addens quoque quid Theraphim significet in Judicium volumine.

1. Epistolare officium est de re familiari, aut de quotidiana conversatione aliquid scribere, et quo-

(a) Conjunctionem et interserunt editi, quam sensus respectu et Græc. textus.

(b) Quidam MSS. *constitui*, pro quo in Græco mendose erat *τετραπλευτης*, quod emendavimus *τετραπλευτης*. Iterum in Græco ante verbum *τετραπλευτης*, forte à articulis excidit, qui paravi: in Latino autem MSS. *Reginae, ego sum, qui con-*

fervari.

(c) *Juxta Massoretas Er. et Vict. annudeia.*

(d) *Erasm. pro quo aquila.*

(e) Hic quoque vitiros habent veteres editi *Umilhama*, qui iterum sequente alteram Hebraicam vocem *anie ares* ex hodierni Massoretico textu legunt *anereerez ym* *TQY* cum legisse *ym* Origenes, ex eoque Hieronymus plane videantur; et certe *ym* et *ym* sepe confunduntur in sacro textu, nempe conditione humili, et humili spiritu ac mansuetus. Denique pro *ares* Origenes *ep*, *ars*, quod non improbo, quemadmodum neque *sel* pro *sel*, quod juxta Grecum *ad*, constanter supra, atque infra habent pliisque MSS. melioris note.

(f) *Reg. MSS. senserint aliud, vel quid intellexerint.* Infra *peritium pro imperitium* male preferunt veteres editi; Erasm. tamen mallebat *prudentem imperitium*.

(g) *Al. 150 scripta eodem tempore quo superior.*

dammodo absentes inter se præsentes fieri, dum mutuo quid aut velint, aut gestum sit, nuntiant: licet interdum consabulationis tale convivium, doctrinæ quoque sale condatur. Verum tu, dum tota in tractatibus occuparis, nihil mihi scribis, nisi **140** quod me torqueat, et Scripturas legere compellat. Denique heri famosissima quæstione proposita, postulasti, ut, quid sentirem, statim rescriberem. Quasi vero Pharisæorum teueam cathedral, ut quotiescumque de verbis Hebraicis iungium est, ego arbiter et litis sequester exposcar. (h) Non sunt suaves epistola: que non placentam redoleant, quas non condit Apicius, in quibus nihil de magistrorum hujus temporis jure sufficiat. Sed quia vector et internuntius sermonis nostri redire festinat, rem grandem celerius dicto, quam habeo: *LICET DE SCRIPTURIS SANCTIS DISPUTANTI, NON TAM NECESSARIA SINT VERBA, QUAM SEN-SUS.* Quod si eloquentiam queris (al. *querimus*), Demosthenes legendus, aut Tullius est: si Sacra-menta divina, nostri codices, qui de Hebreo in Latinum non bene resonant, pavidendi.

2. In fronte Epistole tue posueras, Quid sibi velit, quod in Regnorum libro primo scriptum est. « Et Saniel puer serviebat ante conspectum Domini, cinctus Ephod bad, et diploideum habebat pusillum, quam fecerat ei mater sua: et afferebat ei de diebus in dies, cum ascenderet cum viro suo sacrificare sacrificium dierum » (*I. Reg. 2. 8. et 9*). Itaque queris quid sit *Ephod bad*, quo (al. *quod*) futurus Prophetæ præcingitur, utrumque zona, an, ut quidam putant, thuribulum, vel genus aliquod vestimenti sit. Et si vestis, quomodo ea præcingitur? et post ipsum *Ephod*, quare adjungitur ei *bad*? In sequentibus quoque legisse te scribis: « Venit homo Dei ad Eli, et dicit ei: Hæc dicit Dominus: Manifeste ostendi me ad domum patris tui, ex omnibus tribubus Israel, cum essent in terra Ægypti servientes in domo Pharaonis, et elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotium, ut ascenderent ad altare meum, et incenderent incensum, et portarent Ephod, (*Ibid. 27. et 28*): totumque libri ordinem prosecuta, etiam de illo loco exemplar sumpsisti, in quo Doeç Idumæus jussu regis interfecit sacerdo-tes. « Et conversus, inquit Scriptura, Doeç Syrus mortislevavit ipse sacerdotes Domini: et occidit in illa die trecentos quinque viros (*Ibid. c. 22. v. 18 et 19*),

(h) Victorius et Martianæus ex vitiatis MSS. non sunt suaves epulae, quæ non et placeant, et redoleant, quorū sensus, ut attendenti constabit, aut nullus est, aut plane inani percolata expressus. Nos, quam Erasmus conjecterat ex veterum exemplarium vestigis, et Victorius probat, germanam lectionem in textum recepimus ex unius Vero-ueniens codicis auctoritate, ex quo etiam, non ut reliqui vulgati libri habent, *Epula*, sed *Episole* legimus concinniore sensu; ut eas epistolas causetur insuaves esse, quæ de Hebraicis verbis agant, non de libis, atque Apicis condimentis, et eorum, quos proprie carpit his verbis, magistrorum sui temporis jure. Unde etiam videatur non satis feliciter conjectisse Erasmus, pro *magistrorum* fortasse *legendum magirorum*. Nec male tamen habet *epula*, siquidem hoc fere deditorum gule hominum erat axioma, epulas naviores esse, quæ ad lacertarum instar conficerentur. Vid. *Observationes in Laertium Edit. Londinensis, p. 144.*

sive (ut in Hebreo legitur) octoginta quinque, omnes qui portabant Ephod : **141** et Nob civitatem sacerdotum occidit in ore gladii a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad nutrientem, et vitulum, et asinum, et ovem in ore gladii. Et salvatus est unus filius (a) Abimelech filii Achitob; et nomen ei Abiathar, et fugit post David.

3. Non me teneo, quin problematis ordinem responsione præveniam, ubi nunc legimus : « Et omnes portantes Ephod » (*I. Reg. 22*) : (b) in Hebreo habet, *portantes Ephod bad*. Hoc quare ita dixerim, in sequentibus disces. Illud quoque quod sequitur addidisti : « Et factum est, cum fugeret Abiathar filius Abimelech ad David, et ipse cum David descendit in Cœila, habens Ephod in manu sua : et renuntiatum est Saul, quia venit David in Cœila » (*Ibid. c. 23. 6. et seqq.*) : ubi cum regis adventus et civitatis timeretur obsidio, dixit David ad Abiathar : « Deser Ephod Domini. » Hæc sunt quæ de Regnorum libro excerpta proponens, ad volumen Judicium transcendisti, in quo Micha de monte Ephraim scribitur mille centum argenti siclos matri, quos illa voverat, reddidisse; eamque [al. atque] sculptile inde fecisse et conflatile. Et addis hæc post modicum vocari *Ephod* et *Teraphim*, cum utique si zona sit, aut vestimenti genus (c), sculptile atque conflatile esse non possit. Agnosco errorem pene omnium Latinorum putantium *Ephod* et *Teraphim*, quæ postea nominantur, de hoc argento, quod Micha matri dederat, fuisse conflatum; cum Scriptura sic referat : « Et accepit mater ejus, » haud dubium quin Michæ, « argentum et dedit illud conflatori, et fecit illud sculptile atque conflatile (d). Et fuit in domo Michæ; et vir Micha, et domus ejus Dei; et fecit Ephod et Theraphim, et implevit manus unius de filiis suis, et factus est ei in sacerdotem » (*Jud. 17. 4. et 5*). Si autem putas ea quæ superius appellata sunt sculptile atque conflatile, *Ephod*, et *Teraphim* deinceps nominari, disce esse non eadem. **142** Siquidem post matris idolum, quod dicitur sculptile atque conflatile, fecit Micha *Ephod* et *Teraphim*, sicut ex consequentibus approbatur. « Et responderunt quinque viri qui abiabant considerare terram, et dixerunt ad fratres suos. Ecce nostis, quia est in domibus istis *Ephod* et *Teraphim* et sculptile atque conflatile » (*Ibid. c. 18. 14. et seqq.*). Et

(a) Ut Græca et LXX. exemplaria inter se et ab Hebreo variant, ita et Hieron. cod., alii *Abimelech* vetere errore, alii *shimeleth*, vel *achimelech* juxta Hebreum præferunt.

(b) Nimirum Græcus, ex coquæ Latina versio non nisi *Ephod*, et *bad* legebant, non etiam *bad*, ut Hebreus : ex hac vero textuum collatione præcipuum suæ responsionis argumentum sumi Hier. indicat. Proinde constat quam superino errore, ac sensus dispendio in Benedictina edit. desint hæc verba, in Hebreo habet, *portantes Ephod*, cui *bad* jungitur, quæ nos ex aliis tum MSS. tum editis restituimus.

(c) Nonnulli MSS. si zona sit, *vestimentum*, vel *vestimenti genus esse non posse*, omisis quæ interseruantur.

(d) Sensus est Micham se, suamque dominum Idolo illi scutilli consecrassæ. Victorius tamen maluit ex Romano et LXX. exemplari legere, quod fuit in dono Michæ, et domus Micha donus ejus Dei: qua de re plus satis a Benedictino editore vapulat.

post multa quæ in medio (1) prætermisisti : « Et ascenderunt, inquit, quinque viri, et illuc irruerunt, et sumpserunt sculptile atque conflatile, Ephod et Theraphim. Et sexcenti viri qui cincti erant vasit bellicis, ingressi sunt domum Michæ, et sumpserunt sculptile atque conflatile, Ephod et Theraphim » (e). Coaguit igitur eorum opinionem, qui ut indissolubilem sacerent quæstionem, *Ephod*, argenteum putaverunt. Illud breviter attende, quod nunquam nisi in sacerdotio nominetur. Nam et Samuel qui illo cinctus refertur, Levites fuit, et (f) Sacerdotes Nobe hoc dignitatis suæ insigne portabant. Et (quod in Latinis codicibus non habetur) quando David fugiens a Saul, venit ad Abimelech, et gladium postulavit, dicens : « Vide si est ad manum tuani lancea et gladius, quoniam gladium meum, et vasa mea non sustuli in manu mea : respondensque sacerdos dixit : Ecce gladius Goliath alienigenæ, quem percussisti in valle Terebinthi, et hic involutus est vestimento post Ephod in sacrario » (*I. Reg. 21. 8 et 9*): utique Ephod conditum servabatur. Hoc quoque quod nunc posuimus, ubi sculptile atque conflatile legitur; licet idolum sit, tamen quia per errorem religio putabatur, ad venerationem ejus, sicut ad Dei ministerium [al. *mysterium*], *Ephod* et *Teraphim* insigne conciscitur.

4. *Teraphim* quid sit, si spatium dictandi fuerit, prosequemur. Nunc interim de *Ephod*, ut cœpimus, explicandum est. In Exodo ubi Moysi præcipitur, ut sacerdotalia jubeat lieri vestimenta, post cetera legitur : « Et hæ stola quas facient, **143** pectorale, et superhumerales (2), et tunicas (g) καστορίας, et cedarimi, et cinctorium » (*Exod. 28. 4*). Ubi autem nos posuimus *superhumelare*, in Græco ἐπωμέλαια Septuaginta Interpretes transtulerunt, quod scilicet super humeros istiusmodi veniat vestimentum. Deinde jungitur : « Et hi accipient aurum, et hyacinthum, et coccum, et purpuram, et byssum, et facient superhumerales de bysso retorta, opus textile varium. » Quid plura? totus Exodi liber hac vestium plenus est specie. Nam et in fine ejusdem voluminis scribitur : « Et fecit omnis sapiens in operibus stolas sanctorum, quæ sunt Aaron sacerdotis, sicut Dominus præcepit Moysi. Et fecerunt superhumerales de auro, et hy-

(e) Victor. *ex quo coarguntur eorum opiniones*. Hic autem inter editores magna contentio est, utrum *indissolubilem* cum Erasmo, an contrario sensu *dissolubilem*, ut Victorio placuit, legendum sit. Probabilitate utrinque argumenta suppetunt; plures tamen MSS. pro *dissolubili* stant. Sed quo tandem modo legas, quave ratione dixerint hi, qui *Ephod* vas argenteum interpretabantur, sive ut solvere, sive ut *indissolubilem* quæstionem facerent, nihil interest disservuisse.

(f) Erasmus, qui legerat, et *Sacerdotes Nob bad*, id est dignitatis suæ insigne portabant, Victor. et Martianus castigant.

(g) Significat fimbriatam vestem: Vulgata *lineam striclam*.

(1) Aptius legi contendit Duxens in Agennensi quodam Ms. *prætermittimus*, ut non Marcella, sed Hieronymus prætermittere videatur.

(2) Idem ex eodem Ms. et *superhumerales* et *poderem*, et *tunicas*. Sic Exod. 28. 31. LXX. *καστορίας*, *tunicam talarem*.

cyntho, et purpura, et coco, et byssus retorta. » Exod. 39. 1 et 2). Sed quia in Exodo hoc genus vestimenti praecipitur tantum ut fiat, et postea factum resertur, non tamen eo Aaron vestitur, in Levitico quomodo sacerdotalibus vestimentis induitus fuerit, explicatur. « Et applicuit Moyses Aaron, et filios ejus, et lavit eos aqua, et vestivit eum tunica, et cinxit eum zona, et vestivit eum (d) ὑπερόντη, quod nos, *subtunicalem*, sive *tunicam*, qua *subtus* vestitus est, possumus interpretari. « Et imposuit ei superhumeralē, inquit, « et cinxit eum secundum facturam superhumeralis, et constrainxit eam in ipso » (Levit. 8. 6 et 7). Vides itaque hoc Aaron superhumerali cingi, quoniam Samuel *Ephod* *bad* illo, nescio quo, cingebatur. Sed ne te longius traham, hanc habe sententiam. Ubicumque in Septuaginta Interpretibus, hoc est, in codicibus nostris ἐπωμός, id est, *superhumeralē* legitur, in Hebreo scriptum est *Ephod*. Quod quare alibi interpretari voluerint, et alibi (b) ininterpretatum reliquerint, non est mel judicii, cum hoc ipsum in pluribus fecerint: ut quae alibi aliter atque aliter expresserant, novissime translationis varietate lassati, ipsa Hebreæ verba posuerint (c). Aquila autem id quod illi ὑπερόντη et ἐπωμός dixerunt, ἐνδυμα et ἐπενδυμα, id est, *vestimentum* et *super vestimentum* dixit. 144 Quod scilicet ἐνδυμα, quod Hebreo sermone vocatur *MAIL*, *subteriorē tunicam*; ἐπενδυμα vero, id est, ἐπωμός, quod Hebraice dicitur *Ephod*, *superius pallium* significat, quod tota sacerdotalis protegatur ambitio.

5. Quæras forsitan, si *Ephod* sacerdotale sit pallium, quare in quibusdam locis addatur *bar*? Audiens (d) *bar*, risum tenere non possum. Nam cum apud Hebreos dicatur *bad*, ipsos quoque Septuaginta Interpretes sic translatisse manifestum sit: ut pro *bad*, *bar*, scriberetur, error obtinuit: *bad* autem Hebraicæ lingua *linum* dicitur, licet *linum* *PHESTHA* significantius exprimatur. Denique ubi nos legimus: «Et fac eis femorale lineum, ut operiant carnis turpidines, a lumbis usque ad crura eorum » (Exod. 28. 42): in Hebreo pro *lineo*, *bad* ponitur. Qua specie vir quoque ille qui Danieli monstratur, induitus est. « Et extuli oculos meos, et vidi: et ecce vir unus vestitus est baddim » (Dan. 10. 5), quo plurali numero, *vestes lineæ* nuncupantur. Propterea autem Samuel et octoginta quinque viri sacerdotes, *Ephod* lineum portasse referuntur, quoniam Sacerdos ma-

(a) Martianæus juxta Alexandrinum LXX. interpretum exemplar, et quosdam Hieronymianos codices, legit ἐπενδυμα: alii quos sequimur MSS. atque editi libri ὑπερόντη, quae etiam proprie vertitur *subtunicalis*, sive subucula. Veteriores autem excusi ὑπερόντη, non alio sensu.

(b) Al. non interpretation. Hoc autem, ut autumo, dicit Hier. propter τοῦς *Judic.* cap. 8. 27. et cap. 17. 5, nec non τοῦς πᾶς 1. Regum cap. 21., sive ut veteri rituo est, τοῦς πᾶς: quod autem addit LXX. alii aliter atque aliter translatisse, puta ἐνδυμα, ὕπενδυμα, et semel ἐπενδυμα Osee c. 5.

(c) Hunc locum, quem imperiti antiquarii, sed præcipue critici variis interpolationibus deformaverant, ex quindecim MSS., quibus et duo nostri consentiunt, Martianæus restituit, cuius annotationem consule ad libri calcem.

(d) Veterem hunc errorem, quem p̄ assim apud alios veteres scriptores invenire est, neque rigidum illum Aquilæ ingenium vitavit, siquidem vertit ἐπενδυμα ὕπενδυμα.

gnus solus habebat licentiam *Ephod* non linea vestiendi; verum (ut Scriptura commemorat) auro, hiacyntho, purpura, coco, hyssopo contexto. Ceteri habebant *Ephod*, non illa varietate distinctum, et duodecim lapibus ornatum, qui in humero utroque residebant, sed lineum et simplicem, et toto candore purissimum.

6. Verum quia supra premissem, me, si spatium dictandi fuisset, de *Theraphim* quoque breviter disserendum: nec quisquam interim interpellator advenit: Scito *Theraphim* ab Aquila μορφάται interpretari, quas nos *figuras* sive *figurationes* possimus dicere. Nam in eo loco, quando Saul misit nuntios, ut acciperent David: et responderunt, vexari illum graviter, misit rursum dicens: « Asserte illum in lecto ad me, ut occidam illum: et venerunt nuntii, et ecce cenotaphia 145 in lecto: (1. Reg. 19. 15): pro cenotaphiis, in Hebreo *Theraphim*, id est, μορφάται posita sunt: et non (e) jecur caprarum ut nostri codices habent, sed pulvillus de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis, caput involuti in lectulo hominis mentiretur. Ut autem utriusque sermonis veritatem pariter explicem, in Osee comminatur Deus, se a populo fornicante omnipotem gratiam ablatus, dicens, quod « diebus multis sedebunt filii Israel (f) sine Rege, et principe, sine sacrificio, sine altari, et sine sacerdotio, et manestationibus » (Osee 3. 4). Pro sacerdotio et manestationibus, in Hebreo est, sine *Ephod*, et sine *Theraphim*: sicut Theodotion et Symmachus translaterunt. Ex quo intelligimus in *Ephod*, juxta Septuagintam quoque, qui sensum magis, quam verba interpretati sunt, *sacerdotium* interpretari; in *Theraphim* vero, id est, *figurationibus* vel *figuris*, varia opera (1), quae *Theraphim* vocantur, intelligi. Nam et in Exodo exteriorque locis, ubi describuntur *vestes pluviales* arte contextæ, *opus Cherubim*, id est, *varium* atque *depictum*, esse factum describitur: ita tamen, ut vnu literam *Cherubim* non habeat: quia (g) ubicumque cum hac littera scribitur, animalia magis quam opera significat. Juxta

(e) Editor Benedictiñ, vera lectione ad libri album regedam falsum hanc, *decor caprarum*, quæ etiam in aliis editis obtinuerat, in textum recepit. Constat tamen et *ṭrōnō ἐν ἀγρῷ* *jecur caprarum* LXX. translatisse, et hunc esse latiorum codicum errorem quem Hier. notat. Id porro contigit, ut nobis videtur, quod tam *sepe* obvio errore *T Deleit*, pro *Τ Rēs* LXX. accepissent, et *ΤΕΙΝ* quod est *jecur*, pro *ΤΕΙΝ*, quod est *pulvinar*, vel culicira ex lana caprina, scriptum putaverint.

(f) Rursus peccat edit. Benedictiñ, qui *sine Lege*, pro *sine Rege* substituit.

(g) Vide Ezechielis locum, ubi nomen *cherub* boven, aut vitulum notat, cap. 10. v. 1. Ibiique adamussim, ut legimus, vnu habetur, בְּנֵי *facie* *cherub*, etsi in reliquis tam accurate exemplaria, ut Hier. animadvertisit, hodie non extant. Vid. etiam quæ adnotatissimus in Epistol. ad Paulinum de studio Scripturarum: Significationem porro illam, qua *Cherubim* *varium* et *depictum* interpretatur apud Lexicographos vix, aut ne vix quidem invenies, et omnium tamen prima meo quidem judicio est, unde aliae omnes, et *Cherubim* ipsa μορφάται derivantur: quae figure erant et pluribus coalescentes, nomine, aquila, leone, bove, ita tamen ut postrema isthac excelleret.

(1) Duceus et duobus MSS. *varia opera volumi* intelligi, expunet neque, quæ *theraphim*, et *volumi* pro vocantur reposito. Concinnius certe.

igitur hunc sensum et Micha cum vestie sacerdotali, cætera quoque, quæ ad sacerdotalia pertinent ornamenti, per Theraphim fecisse monstratur.

7. Quam velle nunc tibi omnem habitum sacerdotalem exponere, et per singulas vestium species, divina ostendere sacramenta. Verum quia in hoc ipso brevitatem Epistolæ excessimus, et (a) Josephus ac Philo viri doctissimi Judæorum, multique de nostris id latissime (1) persecuti sunt, quorum, ut aiunt, voce audies me: quæ de cætero velis, 146 presens (b) percunctator presentem, ut si quid forte nescimus, sine teste, sine judice in fida aure moriatur. Mater communis si valeat, gaudeo, et ut valeat, Dominum precor. Nos, ut scis, Hebreorum lectione detenti, in Latina lingua rubiginem obduximus; in tantum, ut loquentibus quoque nobis stridor quidam non latinus interstrepatur. Unde ignosce ariditati: et si imperitus sum sermone, inquit Apostolus, sed non scientia. Illi utrumque non deerat, et unum humiliiter renuebat. Nobis utrumque deest, quia et quod pueri plausibile habueramus, amissimus; nec scientiam quam volebamus, consecuti sumus, juxta Æsopici canis fabulam, dum magna sectamur, etiam minora perdentes.

EPISTOLA XXX (c).

Ad (d) PAULAM.

De Alphabeto Hebraico Psalmi cxviii.

Etymologias litterarum Hebraicarum, et interpretationes sanctam Paulam edocet: et quanta sint in connexione eorumdem elementorum divina mysteria, breviter exponit.

4. Nudius tertius, cum centesimum octavum decimum Psalmum tibi insinuare conarer, et dicerem, omnem moralem locum in eo esse comprehensum; et quomodo Philosophi solent disputationes suas in Physicam, Ethicam, Logicamque partiri, ita et eloqua divina aut de natura disputare, ut in Genesi, et in Ecclesiaste, aut de moribus, ut in Proverbii, et in omnibus sparsim libris, aut de Logica, pro qua 147 nostri (e) Theoricen sibi vindicant, ut in Cantico can-

(a) Illud argumentum prosecutus erat Josephus Antiquitatum lib. 5. cap. 7. et Philo in Vita Mosis. Patrum vero Latinorum scripta, quæ multorum suisse tradit, etiam non tulere. Ipse postea votum suum Hier. in Epist. ad Fabiolam explevit.

(b) Isthæc, *mater communis* (Albinam intellige) « si valeat gaudeo, et ut valeat, Dominum precor, » MSS. atque editi plures libri non habent.

(c) *Al. 135. Scripta eodem anno quo superiores.*

(d) Falso quidem MSS. etiam apud Martianum hanc epistolam ad Marcellanum inscribunt, alii editi veteriorum ad Paulam urbicanam, quæ cur ita appellaretur, alibi explicamus.

(e) Quomodo hic locus, quem alibi nec raro ex Origene usurpat Hieronymus, legendum esset, ex ipso Origene didicimus in Homil. in Cantic. cantic. quas in tom. 10 amandavimus, ubi sic interpres: « Generales disciplinæ, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres sunt, quas Græci Ethicam, Physicam, et THEORICEN appellaverunt: nos has dicere possumus Moralem, Naturalem, et Inspectivam. Nonnulli sane apud Græcos etiam Logicen, quæ in nos Rationalem possumus dicere, quarto in numero posse runt. » Non igitur satis consulto Martianus, verissime

(f) Idem « persecuti sunt, viva, ut aiunt, voce audies, meque de cætero ut velis presens» etc. ex Agenaeasi Ms. quod non probamus.

ticorum, et in Evangelis (licet Apóstolus sœpe prononat, assumat, confirmet atque concludat, quæ proprie artis dialecticæ sunt) studiosissime perquisisti, quid sibi velint Hebreæ litteræ, quæ Psalmi, quem legebamus, videbantur insertæ.

2. Respondi secundum ordinem litterarum eum esse compositum, quod videlicet (f) ex prima littera, quæ apud eos vocatur *Aleph*, octo versus inciperent. Rursus ex sequenti *Beth* totidem versus exordium sumerent: ac postea ex *Gemel* idem numerus completeretur: atque ita usque ad *Thau*, quæ apud eos extrema littera est, Psalmum esse conscriptum: et ex singulis quibusque elementis secundum interpretationes eorum debere intelligi quæ sequerentur. Identidem flagitasti, ut tibi interpretationes singularum edicerem litterarum. Dixa, fateor, verum quia propter barbariem linguae memoria labitur omne quod diximus, desideras Commentariolum fieri, ut si in aliquo forte titubaveris, oblivionem lectio consoletur.

3. *Quatuor Psalmi Alphabetici.* — Ac prius quam de singulis disseram, scire debes, quatuor Psalmos secundum ordinem Hebreorum incipere elementorum (g) centesimum declinum, et centesimum undecimum, et hunc de quo nunc scribimus, et centesimum quadragesimum quartum. Verum debes scire in prioribus Psalmis, singulis litteris singulos (h) versiculos, qui trimetro iambico constant, esse subnexos. Inferiores vero tetrametro 148 iambico constare, sicuti et Deuteronomii Canticum scriptum est. In centesimo decimo octavo Psalmo singulas litteras octoni versus sequuntur. In centesimo quadragesimo quarto singulis litteris singuli (i) versus gemini depitantur. Sunt qui et alios hoc ordine putent incipere, sed falsa eorum opinio est. Habet et in Lamentationibus Jeremiæ quatuor Alphabeta, e quibus duo antiquæ lectioni, quæ obtinebat, et quam reponimus, *Theoricen*, substituit, *Theogiam*, quod scioli corruptoris est mendum, etsi plerosque MSS. libros irreverserit. Qua in re etiam Henricus Valesius peccat, qui Græca scriptum continet in Hieronymi libris *theoriae*. Theoricem autem, sive *tempus*, facultatem in sola contemplatione, atque inspectione positam, nemo ignorat. Sed clarus apud eundem Origene, inspectio dicitur, quæ supergressi visibilitas de divinis abiquid et cœlestibus contemplatur, eaque sola mente intueretur. Vide hanc eamdem emendationem in Epist. ad Algamiam quest. X. et in Comm. in Ecclesiastem, etc.

(f) Quidam MSS. ex prima littera & *Aleph*, quæ apud nos vocatur *A*, octo versus, etc. Infra legimus ex Ambrosiano I. 6. olim S. Columbani, et Reginæ altero *Gemel*, quemadmodum et Alphabetum Murbacense apud Montefauconium. Editi *Gemel*.

(g) Præponit hic Ambrosianum exemplar, quemadmodum et vetustæ edit. an. 498. *tricesimum sextum*, qui in aliis editis et MSS. eo verius desideratur, quod quatuor numerum definitum excedat. Ipse autem Hier. tum alibi tum præsertim in Prologo Galeat. quintum quoque enumerat. « Sed et Psalmi, » inquit « TRICESIMUS SEXTUS, et centesimus decimus, et centesimus undecimus, et centesimus octavus decimus, et centesimus quadragesimus quartus, quanquam diverso scribantur metro, ejusdem numeri texuntur Alphabeto: quia de re plura ibi dicenda sunt nobis ad secum invicem conciliandas S. Doctoris sententias; sicut et de Hebreis versibus, quos ad Latinorum, Græcorumque metrum comparati, suus erit dicendi locus.

(h) Regius, « versiculos, quos metro iambico constat esse subnexos, ut Deuteronomii canticum » etc.

(i) Vocem *gemini*, quam sensus, et res ipsa postulat, ex Ambrosiano codice, et veteri editione reponimus; quod rite factum, ut intelligas, confer Psalmum hunc 144. cum superioribus 110. et 111. in Hebreo textu.

prima quas: Saphico metro scripta sunt : quia tres versiculos qui sibi connexi sunt , et ab una tantum littera incipiunt Hieroici comma concludit. Tertium vero Alphabetum trimetro scriptum est , et a ternis litteris , sed eisdem terni versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo, et secundo. Proverbia quoque Salomonis extremum claudit Alphabetum , quod tetrametro iambico supputatur, ab eo loco, in quo ait : *Mulierem fortem quis inveniet* (*Prov.* 31. 10).

4. Quomodo autem in his nostris litteris non potest quis ad legenda verba , texendaque procedere, nisi prius ab elementis cœperit : ita et in Scripturis divinis non valemus ea quæ majora sunt nosse, (a) nisi Ethicæ habuerimus exordium , secundum illud quod Prophetæ dicit : « A mandatis tuis intellexi (*Ps.* 118. 104); quod videlicet post opera cœperit habere scientiam secretorum. Verum jam complendum est quod petisti, ut sensum uniuscujusque elementi interpretatione annexa significet.

5. Aleph interpretatur *doctrina*. Beth , *domus*. Gemel , *plenitudo*. (b) Deleth , *tabularum*. 149 He , *ista*. Vau, et (c) Zai , *hæc*. Heth , *vita*. Tet' , *bonum*. Iod , *principium*. Caph , *manus*. Lamed , *disciplinae* sive *cordis*. Mem , *ex ipsis*. Nun , *sempiternum*. Samech , *adjutorium*. Ain , *sensu* sive *oculus*. (d) Phe , *os*, ab ore, non ab osse dictum intellige , ne litterarum ambiguitate fallaris. Sade , *justitia*. Coph , *vocatio*. Res , *capitis*. (e) Sen , *dentium*. Thau , *signa*.

6. Post interpretationem elementorum intelligentiæ ordo dicendus est Aleph, Beth, Gemel , Deleth, prima connexio est, *doctrina*, *domus*, *plenitudo*, *tabularum*; quod videlicet doctrina Ecclesiæ, qua dominus Dei est, in librorum reperiatur plenitudine divinorum.

7. Secunda connexio est, He , Vau, Zai , Heth , *ista*, et , *hæc* , *vita*. QUÆ ENIM ALIA POTEST esse vita sine scientia Scripturarum , per quas etiam ipse Christus agnoscitur, qui est vita credentium ?

8. Tertia connexio habet, Tet , Iod , *bonum* princi-

(a) *Mss. ab Ethice*, idque optime, sed alii Græcam formam non assecuti, mire depravant ignotam vocem. Similis error in S. Paulini Epist. 49. obtinuit, ubi *altior et hic intellectus pro Ethicus*.

(b) *Excusi Daleth*, ut et *Gimel*, aliaque ex Massoretum ingenio. Nobis, ut semel dicamus, veterum interpretationem fidem, et nostrorum *Mss.* consensum sequi religio est. Porro interpretationem hanc *tabularum* , seu ut infra explicat ipse Hier. *librorum*, Lexicographi ignorant, nec aliari litteræ *Deleth* significationem, quam *portæ* norunt. Et viri quidam docti, ut illam etymologiam explicitent, motorem *Hebraeorum* adducunt, qui primam libri paginam *portæ* *portum* dicunt. Sed puto luce meridiana clarius ex Græco nomine *Δέρα liber, tabula, cognosci* potest, quæ etiam olim in *Hebreo* origine ejus vocis vis esset, ac significatio. Rectissime adeo Josephus, vetus Christianus auctor, in *Hypomnestico Deleth* *Δέρα* interpretatur. Cetera ad hunc modum, He ipsa , Vau, in illa , Zai vivit , Heth *riens*, Caph *tamen*, Lamed *discite*, etc. Vide Drusium in *Alphab. Hebraico* et Jo. Morin. Exercit. Bibl. p. 504.

(c) Sic pro *Zain*, quod editi legunt, expressimus et *Mss.* omnibus, Eusebio; Alphabeto Murbacensi. aliquis. Græce est Zai , *Tet'*, ac *Jod* quidam *Mss.* aspirant, ut etiam Eusebius *τις*, *τις* vel *τις* forte pro *Τίς* olim erat *Τίς*, et *Τίς* pro *Της*.

(d) Ambrosian. *Ms. Fe*, ut quidam ex antiquis. Hier. in *Isaiam*, *P.* inquit, « litteram sermo *Hebraicus* non habet, sed pro ea *PHI* Græco uitetur. » Vid. et in *Dan.* c. 11.

(e) Vulgati *Sin* de more.

pium : quia quamvis nunc sciamus universæ quæ scripta sunt, tamen ex parte cognoscimus, et ei pars prophetamus : et nunc per speculum videns in ænigmate. Cum autem meruerimus esse cum Christo, et similes Angelis fuerimus , tunc librorum doctrina cessabit, (f) et tunc videbimus facie ad faciem bonum principium sicuti est.

9. Quarta connexio est, *Caph*, *Lamed*, *manus*, *disciplinae*, sive *cordis*. Manus intelliguntur in opere . cor et disciplina interpretantur [al. intelliguntur.] in sensu : quia nihil facere possumus, nisi prius quæ facienda sunt scierimus.

10. Quinta connexio est, *Mem*, *Nun*, *Samech* , *ex ipsis*, *sempiternum*, *adjutorium*. Hoc explanatione non indiget, sed omni luce manifestius est, ex Scripturis æterna subsidia ministrari.

11. Sexta connexio habet, *Ain* , *Phe* , *Sade*, *sensu* *oculus*, *oris*, *justitiae* : secundum illud quod in (g) tertio numero exposuimus.

150 12. Septima connexio est, quæ et extrema, quod et in ipso quoque septenario numero sit mysticus intellectus, *Coph*, *Res*, *Sen* , *Thau*, *vocatio*, *capitis*, *dentium*, *signa*. Per dentes articulata vox promittur, et in his signis ad caput omnium , qui est Christus , pervenitur, per quem venitur ad regnum sempiternum (h).

13. Oro te , quid hoc sacratius sacramento ? quid hac voluptate jucundius ? Qui cibi , quæ mella sunt dulciora , quam Dei scire prudentiam , et in abdita ejus intrare , et sensum Creatoris inspicere , et sermones Domini Dei tui , qui ab hujus mundi sapientibus deridentur , plenos (i) discere sapientia spirituali ? Habeant sibi cæteri, si velint, suas opes, gemma bibant, serico nitent, plausu populi delectentur ; et per varias voluptates, divitias suas vincere nequunt. Nostræ divitiae sint , in lege Domini meditari die ac nocte, pulsare januam non patentem, panes Trinitatis accipere, et sæculi fluctus, Domino præente, calcare.

14. Saluta Blæsillam , et Eustochium tirunculas nostras. Saluta (j) Felicianam , vere carnis , et spiritus virginitate felicem. Saluta reliquum castitatis chorum, et domesticam tuam Ecclesiam, cui omnia, etiam quæ tuta sunt , timeo ; ne dormiente patresfamilias, inimicus homo zizania supererinet : quamvis etiam dicere audeant , *Ego civitas firma , civitas quæ non oppugnatur* (*Isai. 27. 3. juxt. LXX*). Nullus , hostili obsidente exercitu, securus est. Nemo , (k) ut beatus Cyprianus ait, salis tutus, periculo proximus. Exemplar Epistolæ , si accipere voluerit *πλοκονετάτη*

(f) Quæ sequuntur usque ad periodi finem absunt a plenisque *Mss.*

(g) Ita *Mss.* omnes, nec dubium tertiam connexionem respici, adeoque perperam in antea vulgatis haberi, in quartu numero.

(h) Confer sæpius laudati Josephi Christiani auctoris Hypomnestico. cap. 26. ubi interdum aliter has litteras interpretatur, et connexiones instituit paulo diversas. Vide et Euseb. Praeparat. Evang. lib. X. c. 5. et XI. c. 6.

(i) Sequimur *Mss.* et veteris editionis fidem. Alii editi legunt *docere*. Mox abest a *Mss.* si *velint*.

(j) Martiniæns, *Felicitatem*, lectore inconsulto.

(k) S. Cyprianus Epist. mihi IV. ad Pomponium de Virginibus : *Nemo dies tutus est, periculo proximus*.

(Id est iavoris studiosissima) nostra Marcella, tribuito. Et memento mei, obsecrans, ut Dominus noster Jesus Christus conterat Satanam sub pedibus nostris velociter.

151 EPISTOLA XXXI (a).

AD EUSTOCHIUM.

De Munusculis.

Quædam munuscula sibi in natali S. Petri ab Eustochio missa, mystica interpretatione trahit ad morum institutionem.

1. Parva specie, sed caritate sunt magna, munera accepisse a Virgine, armillas, epistolam, et columnas. Et quoniam mel in Dei sacrificiis non offertur, nimia dulcedo arte mutata est, et quadam, ut ita dicam, piperis austernitate condita. Apud Deum enim nihil voluptuosum; nihil tantum suave placet; nisi quod in se habet mordacis aliquid veritatis. Pascha Christi cum amaritudinibus manducatur.

2. Festus dies B. Petri quomodo celebrandus. — Festus est dies, et natalis beati Petri, festivius est solito condiendus: ita tamen, ut Scripturarum cardinem jocularis sermo non fugiat: nec a præscripto palæstræ nostræ longius evagemur. Armillis in Ezechiele (b) ornatur Jerusalem. Baruch epistolas accipit ab Jeremia. In columbae specie Spiritus Sanctus allabitur (Joan. 1). Itaque ut te aliquid, et piperis mo deat, et pristini libelli (Epist. de Virgin. servanda) etiam nunc recorderis, cave ne operis ornamenta dimittas, quæ veræ armilla sunt brachiorum; ne epistolam pectoris tui scindas, quam a Baruch traditam novacula (c) Rex prolanus incidit; ne ad similitudinem Ephraim per Osee audias: *Facta es insipiens, ut columba* (Osee 7). Nimum, respondebis, austere, et quod festo non conveniat dici. Talibus ipsa muneribus provocasti: dum dulcibus amara sociata sunt, et a nobis paria recipies, laudem amaritudo comitabitur.

3. Verum ne videar dona minuisse: accepimus et canistrum cerasis refertum, talibus et tam virginali verecundia rubentibus, ut ea nunc a (d) Lucullo delata existimaram. Siquidem hoc genus ponui, Ponto, et Armenia subjugatis, de (e) Cerasunto primus Romanum pertulit (Plin. lib. 15. cap. 25). Unde et de patria arbor nomen accepit. Igitur quia in Scripturis canistrum flicis plenum legimus, cerasa vero non invenimus, **152** in eo quod allatum est, id quod allatum non est, prædicamus; optamusque te de illis ponis fieri, quæ contra Tempulum Dei sunt, et de quibus

[a] *alias 19. Scripta eodem anno 384.*

[b] *Haud bene Martianæus post Erasm. armatur.*

[c] *Joachimus Rex Judæ, ut ex Jerem. cap. 36. v. 23. Mox neque erat prone.*

[d] *Hæc Florus tradit lib. 3. c. 8. Plutarchus in Vita Luculli, et Plinius lib. x. c. xx. aliisque. Tertullian. Apologetic. advers. Gentes, « male cum Lucullo actum est, qui primus cerasa ex Ponto Italice promulgavit. »*

[e] *Quidam MSS. de Ceraso sunplum, quæ non incongrua lectio est, proprie enim urbs illa Cerasus, seu *κερασός* appellatur, tametsi quemadmodum a *Sipus Sipuntum*, et *hidruntum* ab *Hidrus* dicitur, hæc quoque Cerasuntum vocari poterit.*

Deus dicit: *Quia bona, bona valde. Nihil quippe Salvator medium amat. Et sicuti frigidum non refugiens, calidis delectatur, ita tepidos in Apocalypsi evomere se loquitur (Apoc. 3). Unde nobis sollicitius providendum est, ut solemnem diem, non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione celebremus. Quia VALDE ABSURDUM EST, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse jejuniis. Ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio sequatur, et lectio. Quod si aliquibus displiceret, Apostoli verba cantata: Si adhuc hominibus placuerem, Christi ancilla non essem.*

EPISTOLA XXXII (f).

AD MARCELLAM.

Excusat se, quod paucis scripserit, nimirum conferendis cum Aquilæ translatione Hebraicæ voluminibus occupatus. Brevitatem vero hujus Epistolæ compensat duabus superioribus Epistolis Paulæ et Eustochio directis, quas Marcellæ legendas mittit.

1. Ut tam parvam Epistolam scribebam, cause duplicitis fuit; quod, et tabellarius festinabat, et ego alio opere detentus, hoc quasi *ταπειρώ* me occupare nolui. Quæris quidnam illud sit tam grande, tam necessarium, quo epistolicæ confabulationis munus exclusum sit. Jam pridem cum voluminibus Hebreorum Editio-nem Aquilæ consereo, ne quid forsitan propter odiun Christi Synagoga mutaverit: et ut anicæ menti fac-tar, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam, plura reperio. Nunc a Prophetis, Salomone, Psal-te-rio, Regnorumque libris examussim recensitis, Exodus teneo, quem illi *ELLE SMOTH* vocant, ad Leviticum transiturus. Vides igitur quod nullum officium huic operi præponendum sit. Attamen ne Currentius noster forte frustra cucurrerit, (g) duas Epistolas, quas ad sororem **153** tuam Paulam ejusque pignus Eustochium miseram, huic sermunculo annexui: ut dum illas legeris, et in his aliquid doctrinæ pariter ac leporis inveneris, putas tibi quoque scripta esse, quæ illis scripta sunt.

2. Albinam communem matrem valere cupio: de corpore loquor, ut spiritu valeat, non ignorans: eamque per te salutari obsecro, et duplice pietatis officio focillari, quod in una atque eadem Christiana simul diligatur, et mater.

EPISTOLA XXXIII (h).

AD PAULAM (i) PARS QUÆDAM.

Indicem operum Origenis contra Varronis Opera conserens, ostendit, Ecclesiam Christi habuisse Scriptorem, qui omnes Græcos Latinosque superasset etiam librorum editorum multitudine.

1. *Varro et Chalcenterus copiosissimi Scriptores.*
— Marcum Terentium Varronem miratur Antiquitas,

[f] *alias 74. Scripta paucis diebus post duas superiores.*
[g] *Duae nempe superiores, quarum una ad Paulam de Hebreico Alphabeto, altera ad Eustochium de munusculis inscribitur.*

[h] *Scripta circiter an. 384.*

[i] *Huc ex Ruffini Invectivarum 1. 2. adscita est epista, cuius eminit iose. Hier. lib. de Script. Ecclesi-*

quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripsit. Græci (a) Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quivis nostrum alienos sua manu describere non possit. Et quia nunc otiosum est apud Latinos, Græcorum volumen indicem texere, de eo qui latine scripti, aliqua commemorabo; ut intelligamus nos Epimenidis dormire somnum, et studium quod illi posuerunt in eruditione sacerdorum scripturarum, nos in congregandis opibus ponere.

2. Scripsit itaque Varro quadraginta quinque libros Antiquitatum: quatuor de vita populi Romani....;

3. *Origenes*. — Quorsum Varronis, et Chalcenteri mentio facta sit queritis? Videelicet, ut ad Adamantium, nostrum Chalcenterum veniamus: qui tanto studio in sanctorum Scripturarum labore sudavit; ut Juste Adamantii nomen acceperit. Vultis nosse quanta ingentilis sed reliquerit monumenta? sequens titulus ostendit.

154. Scripsit in Genesim libros (b) tredecim.

Mysticarum Hilariorum libros duos.

In Exodum Excerpta.

In Leviticum Excerpta.....

Item Monobiblia.

Hæc Apk̄r libros quatuor.

De Resurrectione libros duos.

Et alios de Resurrectione dialogos duos....

4. Videatis, et Græcos pariter, et Latinos unius labore superatos? Quis enim unquam tanta legere potuit, quanta ipse conscripsit? Porro (al. Pro) hoc sudore quid accepit pretii? Damnatur a Demetrio Episcopo, exceptis Palestinæ, et Arabiæ, et Phœnicis atque Achæa Sacerdotibus. In damnationem ejus consentit urbs Romana: ipsa contra hunc cogit senatum, non propter dogmatum novitatem, non propter hæresim, ut nunc adversus eum rabidi canes simulant: sed quia gloriam eloquentiae ejus, et scientiae ferro non poterant, et illo dicente, omnes muli putabantur.

5. Hæc quare scripserim, et ad pauperis lucernæ igniculum, cito sermone, sed non cauto dictaverim;

stic. in Origen. ubi, *Indicem*, inquit, operum ejus in voluminibus Epistolarum, quas ad Paulam scriptimus, in quadam Epistola contra Varronis opera conferens, posui. Ipsa autem pro majori parte cum aliis plerisque videtur excidisse. Meminit etiam S. Isidorus *Originum* lib. 6. c. 7. atque exscribit.

(a) Didymum tempore Alexandrinum Grammaticum, qui ob indefessum scribendi studium, atque assiduum circa libros moram, Chalcenteri, sive ærei pectoris nomen est consecutus. Quatuor mille libros tradidit scripsisse, quorum ne unus quidem ad hanc usque ætatem pervenit.

(b) Totidem enumerat etiam in sequenti Epist. 38. ad Damasum in fine quæst. prim. Sed duodecim tantum Eusebius memorat VI. 24. ex eoque Sukias in voce *Origenes*, et Nicephorus XV. 5. Cum vero apud Hieronymum nostrum, qui ad Damasum loco citato expressis verbis « duodecim, et tertium decimum in Genesim librum » asserit ab Origene dictatum super Cain vindicta, errorem in numero suspicari non possumus, in exemplari, quod præ manus habebat, opinari licet, duodecimum librum in duos fuisse dispergitum, quorum alter tertius decimus prænotatur. Addit preter librum apk̄r, atque cum quidem ex Ruffini versiohe, reliquos hic memoratos periisse.

potestis intelligere, si Epicuros (1) et Aristipos cogitatis.

EPISTOLA XXXIV (c).

AD MARCELLAM (2),

De aliquot locis Psalmi cxxvi.

Quid sit panis doloris, quidque filii excusorum in Psalmo 126. eleganter exponit, excusans interea sanctum Hilarium, quod deceptus ab Heliodoro Presbytero, non bene intellexerit excusorum verbum.

1. Beatus Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis Episcopus, 155 tribus (d) ferme voluminibus explicavit, cum Demetrium Phalereum, et Pisistratum in sacra Bibliothecæ studio vellet æquare, imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt, et æterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc vel maxime Origenis libros impensis prosecutus, Cæsariensi Ecclesiæ dedicavit: quam ex parte corruptam, Acadia dehinc, et Euzolius ejusdem Ecclesiæ sacerdotes in membranis instaurare conati sunt. Hic cum multa repererit, et inventorum nobis indicem dereliquerit, centesimi vigesimi sexti Psalmi Commentarium (e), et PHE litteræ Tractatum, ex eo quod non inscripsit, confessus est non repertum. Non quod talis tantusque vir (Adamantium dicimus) aliquid præterierit, sed quod negligenter posteriorum ad nostram usque memoriam non durarit. Hoc ideo dixi, ut quia de eodem Psalmo mihi proposuisti, quid esset *panis doloris*, in eo quod dicitur: « Vanum vobis est ante lucem surgere, turgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris », ostenderem me de Origenis Commentarii quid senserit, non habere.

2. Unde ad Hebreos recurrens, inveni pro *pane doloris* scriptum, LXXXIASABIM, quod Aquila interpretatus est, ἄρτος (f) τὸ διαπονητικόν, id est, *panem elaborationum*. Symmachus ἄρτον κακοπαθεύμενον, quod exponitur, *panem æruginosum*. Quinta Editio, et Theodotion, qui in easteris cum Septuaginta Translatoribus facit, *panem idolorum*. Sexta πλάγη, id est, *ærroris*. Nec mirandum est de Aquila, si διαπονητικόν pro *idolis* ponat, cum opera manuum hominis sint, et propheticæ populus arguitur ad templum diluculo frustra consurgere, et post quietem ad sanctuarium festinare, cum *idola*, Dei honore venereut: se-

(c) Al. 141 scripta eodem anno 384.

(d) Nimirum integris; ferme euim hic pro facile accipitur, neque eorum probamus sententiam, qui aliquid amplius Hieronymi ævo fuisse volumen, quam liber, ex eo putant, quod in Catalogo absolute tres libros dicat de vita Pamphilii ab Euseblio exaratos.

(e) Innui putat Martianæus in Hebraici Alphabeti litteras editos ab Origene tractatus; nobis est longe verosimillimum superioris Psalmi centesimi decimi octavi partem illam indicari, quae sub PHE exhibetur; peculiari enim unquamque littera tractata donata est a veteribus, quod apud Hilarium, Augustinum, aliasque videre est, ut veluti tot seorsim Psalmi haberentur, quod ab una littera versiculi inscripti sunt.

(f) Minus bene vetusta editio, Διαπονητικόν; nec satis vere ad Symmachum legendum quidam putant *æruginosum*, et *æruginosorum*.

(1) Romani Presbyteri his traducuntur nominibus qui Hieronymum statim a Damasi obitu insectabantur.

(2) Consule chronicas posteriores notas ad hanc Epist. in Praefatione.

cundum quod Ezechiel scripsit in ipso templo, saeculare idolis sacerdotes. Ut autem plenius adducaris, pro dolore in Hebreo *idola* posita, hoc ipsum verbum, hoc est, ASABIM, etiam in centesimo decimo tertio Psalmo scriptum est, Septuaginta quoque *idola* transtulerunt. **156** Nam et in eo loco ubi legimus, *idola gentium, argentum, et aurum, opera manuum hominum*; in Hebreo habetur, ASAREEM, quod Aquila interpretatur *elaborationes eorum*. Unde cum ita veritas se habeat, non frustra quidam doloris panem, aut hereticorum intelligunt sacramenta, aut vitæ istius miserabilis, et ærumnosæ interpretantur laborem: apud quam in sudore faciei comedimus panem nostrum, et inter spinas, et tribulos brevis vitæ alimento nascuntur.

3. Illud quoque de eodem Psalmo interrogare dignata es: *Qui sunt filii excusorum?* Miror te in Hilarii Commentariis non legisse, excusorum filios, credentium populos interpretari, quod scilicet Apostolos illo nomine putaverit appellatos, quibus in Evangelii sit præceptum, in quamcumque civitatem introierint, et non fuerint recepti, excutero pulvarem pedum suorum in testimonium non credentium (Matth. 10; et Marc. 6). Licit tu argute præcaveris, non posse Apostolos sub nomine excusorum intelligi, cum sit aliud excutientium, aliud excusorum: quia excutientes sunt, qui excutiant, excussi vero, qui ab aliis excutiantur. Et incongruum esse excusos Apostolos accipi, qui magis excutientes debuerint appellari. Quid igitur faciam? Tantum virum, et temporibus suis disertissimum (*a*) reprehendere non audeo: qui et confessionis suæ merito, et vita industria, et eloquentiae claritate, ubicumque Romanum nomen est, prædicatur: nisi quod non ejus culpæ ascribendum est, qui Hebrew sermons ignarus fuit, Græcarum quoque litterarum quamdam auram cœperat, sed Heliodori Presbyteri, quo ille familiariter usus est, ea quæ intelligere non poterat, quomodo ab Origene essent dicta, quærebatur. Qui, quia in hoc Psalmo Commentarium Origenis invenire non potuit, opinionem magis insinuare suam, quam incitiam voluit confiteri. Quam ille sumptuosa sermone disseruit, et alienum errorem disertius (*b*) executus est.

157 4. Restat igitur, ut rursum ad fontem sermonis recurramus Hebrew, et videamus, quomodo scriptum sit. Ubi nos habemus, *sicut filii excusorum*: ibi legitur, CHEN BNE ANNAURIM, quod Aquila interpretatus est, *sicut filii pubertatis*. Symmachus, et Theodosius, *sicut filii juventutis*. (*c*) Sexta ἔξοδος νοῦ, quod nos dicere possumus, *excuti sensus*. Ex quo manife-

(*a*) Modeste Hilarii sententiam respuit Hieronymus, immo culpam, si qua est, totam confert in Heliodorum. At aliqui doctiss. S. Hilarii editor Benedictinus non intellexit ab Hieronymo Hilarium contendit, quod hinc vocem excusorum active sumpserit ab *excusor*, non passive ab *excusus*; quod apposite falsum est, et Hilarii locum attendentem constabit.

(*b*) Duo nostri probæ notæ MSS. alike penes Martian. et alieno errore disertius *excusatus* est.

(*c*) Sin verius, et ad MSS. fidem, certe concinniori sensu legerant Victorius et Drusius ~~pro~~ ^{pro} Martianus. At Martianus

stum est, adolescentiæ populos intelligi Christianos, secundum illud exemplum, quod Deus suos sanctos in modum arcus et sagittarum dicatur extendere; ut in Prophetâ Zacharia: « quoniam extendi te mihi Juda, ut arcum » (Zach. 9. 13). Et Salvator de semetipso: « Posui me sicut sagittam electam. Et in pharetra sua abscondit me » (Isai. 49. 2). Denique in sequenti versu, exceptis Septuaginta, qui alter transtulerunt, et in Hebreo, et in cunctis Editionibus ita reperi: « Beatus vir, qui replevit pharetram suam ex ipsis; ut quia metaphoram semel sumpserat ex sagittis, et in pharetra quoque translatio servaretur. Excusos autem et consuetudo sermonis humani vegetos et robustos et expeditos vocal: et ipsi Septuaginta Interpretes in Esdræ libro, pro juvenibus transtulerunt, in quo ita scribitur: « Et factum est ex die illa, medii excusorum faciebant opus, et medii eorum habebant hastas et scuta et arcus et thuraces et principes post omnem domum Juda, adificantium in muro » (Neem. 4. 16). Ex quo animadvertisimus, et in præsenti loco pro adolescentibus atque puberibus, excusos positos: non ut ille optionatus est pro Apostolis, qui excusati a pedum excusione dicantur. Legi et cujusdam librum, et elegantem in eo sensum reperi, excusos Judeos dici a templo, et lege et gratia Domini, pro eo quod est reprobos: et eorum easse Alios Apostolos, qui ex ipsorum semine procreantur, et in similitudinem sagittarum manu Domini contineantur.

5. In sequenti quoque Psalmo Heliodorus magis quam noster Hilarius erravit, qui de eo loco, in quo scriptum est: **158** « Labores fructuum tuorum manducabis, » varia opinatus, asseruit magis stare sententiam, si scribatur (*d*): *fructus laborum* aliquem manducare, et non *labores fructuum*: unde spiritualem intelligentiam debere perquiri. Et ex hac occasione longam ingrediens disputationem, tanta operositate, quod volebat intelligi, usus est persuadendi, quanta semper falsitas indiget, ut vera videatur: cum in hoc loco non Septuaginta Interpretes, sed Latini de (*e*) Græci verbi ambiguitate decepti, ~~καρπούς~~ *fructus*; magis quam *manus* interpretati sint; cum ~~καρποί~~, *manus* quoque dicantur: quod in Hebreo ponitur

~~δάναος~~ fecit ex MSS. e quibus rursum alii malunt ~~τάναος~~; utroque autem modo non *acutum*, sive *exacutum*, quod Hieronymus intendit, sed acumen ipsum significatur, neque adeo satis recte *filiū acuminis sensus* pro *filiū exacuti sensus* dicereatur. Nos quam restitui debere duximus lectionem ~~δάναος~~, novo conatu ex MSS. expiscati sumus, etsi enim plerumque ibi EKONEOC per E litteram initio effertur, ea tamen et sono eadem cum H, et schemate haud multum distat: certe A longe proximior est. Accedit per quam commodior Græci vocabuli analogia, qua nimur laclie potuit sextæ hiujus versionis auctor ~~δάναος~~ adjectivum nomen ab ~~δάναος~~ verbo, quod est *exacutus*, deduxisse, quia quidem et ~~δάναος~~ pro recens acuto à Sophocle, illius melioris Græcitatibus auctoribus usurpari compertum est.

(*d*) Non igitur sugillat Hilarius, quod prætulerit, *labores fructuum* pro *labores manus*, ut sibi persuaderet Hilarius ejusdem editor Benedictinus, sed quod vel ipse, vel potius Heliodorus, inconsulto Græco textu, *fructus laborum* pro *labores fructuum*, approbaverit, eaque magis stare sententiam dixerit. Vide Tractat. in Psalm. 127. num. 4. et 5.

(*e*) Martianus post Erasmus *Latini de Græco*.

CHAPINACH. Et Symmachus, Quintaque Editio trans-tulerunt, manum tuarum, ut ambiguitatem prioris sermonis effugerent.

6. Cum haec furtivis, ut aiunt, operis ad lucubratiunculam velox notarii manus me dictante signaret, et plura dicere cogitarem, jam ferme quarta noctis hora excesserat, et repente stimulus quibusdam dolentis stomachi suscitatus, in orationem prorupi, ut saltem reliquo horarum spatio, subrepente somno, frustraretur infirmitas.

EPISTOLA XXXV (a).

DAMASI PAPÆ AD HIERONYMUM.

Hieronymum, cuius scripta multa se cum aviditate legere profitetur, enize Damasus rogal, ut subjectis V. questionibus ex Veteri Testamento respondeat.

Dilectissimo filio HIERONIMO DAMASUS.

1. « Dormientem te, et longo jam tempore legentem potius, quam scribentem, quæstiunculis ad te missis excitare (b) disposui: non quo et legere non debeas: hoc enim veluti quotidiano cibo alitur et pinguescit oratio: sed quod lectionis fructus sit iste, si scribas. Itaque quoniam et (c) heri tabellario ad me remisso, nullas 159 te jam epistolæ habere dixisti, exceptis his, quas aliquando in cremo dictaveras, quasque tota aviditate legi atque descripsi: (d) et ultro pollicitus es te furtivis noctium operis aliquas, si vellem, posse dictare; libenter accipio ab offerente, quod rogare volueram (e) etiam si negasses. Neque vero ullam puto dignioreni disputationis nostræ confabulationem fore, quam si de Scripturis sermocinemur inter nos: id est, ut ego interrogem, tu respondeas. Quia vita nihil puto in hac luce jucundius, quo animæ pabulo omnia melia superantur. » *Quam dulcia, inquit Propheta, (f) gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo (Ps. 118. 103).* « Nam cum idcirco, ut ait præcipiūs orator, homines a bestiis differantur, quod loqui possumus: qua laude dignus est, qui in ea re cæteros superat, in qua homines bestias antecellunt? »

2. « Accingere igitur, et mihi quæ subjecta sunt dissere, servans (g) utrobique moderamen, ut nec proposita solutionem desiderent, nec epistola brevitatem. Fateor quippe tibi, eos quos mihi jampridem (h) Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia et plurimæ epistolæ ejus (al. huius) usque ad

(a) *Alias 124. Scripta anno 384.*

(b) *Quidam MSS. debet.*

(c) Olim *Etherio tabellario*, quo modo ne unum quidem manuscriptum legisse invenimus; sed cum datam Hierosolymis hanc epistolam als Hieronymo ex præconcepta Baronii ad an. 378. opinione sibi persuasisset Ratianus Episcopus, confitam lectionem tueri impendio conatus est.

(d) *Vaticanus et quia pollicitus es*; idemque *furtivis noctium operis*, quod alii *plerique MSS. furtivis noctium horis, vel operibus.*

(e) *Victorii Codices omittunt etiam.*

(f) *Alii MSS. inverso parumper ordine, « super mel et favum ori meo eloquia tua Domine. »*

(g) *Vaticanus utrumque, et mox Epistolæ, ut et alii MSS. habent pro Epistola.*

(h) *Idem Vaticanus mendose lectitanti, et paulo post pro hujus usque legit ejus neque.*

mille spacia versuum tendantur, et raro de nostro dogmate disputant: quo sit, ut et legenti fastidium generet longitudo: et si qua brevia sunt, scholasticis magis sint apta, quam nobis, de metris et regionum situ et philosophis (i) disputantia.

1. « Quid sibi vult quod in Genesi scriptum est: *Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet?* » (Gen. 4. 15.)

2. « Si omnia Deus (j) fecit bona valde, quare Noe de mundis et immundis animalibus præcepit, cum immundum nihil bonum esse possit? Et in novo Testamento post visionem, quæ Petro fuerat ostensa dicenti: *Absit, Domine, a me, quoniam commune, et immundum nunquam introivit in os meum, vox de cœlo responderit: Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris?* » (Act. 10. 14 et 15.)

3. « Cur Deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie filii Israel essent (k) de Ægypto 160 reversuri, et postea Moyses scribit: *Quinta autem progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti* (Exod. 13. 18. *juxta LXX*): » quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium. »

4. « Cur Abraham fidei suæ signum in circumci-sione suscepit? »

5. « Cur Isaac vir justus, et Deo carus, non illi cui voluit, sed cui noluit deceptus errore, benedixit? »

EPISTOLA XXXVI (l).

Seu *scriptum*

HIERONYMI AD DAMASUM

Præmissa excusatione morarum, ac prætermisis tan-tum duabus Quæstiunculis, secunda et quarta a Ter-tulliano, Novatiano, ac Origene disputatis, reliquis tribus copiose respondet.

Beatissimo Papæ Damaso HIERONYMUS.

1. Postquam epistolam tuæ Sanctitatis accepi, confessim accito notario, ut exciperet imperavi: quo ad officium præparato, quod eram voce prompturus, ante mihi cogitatione pingebam. Interim jam et ego linguam, et ille articulum movebam, cum subito Hebreus (m) intervenit, deferens non pauca volumina, quæ de Synagoga quasi lecturus acceperat. Et illico habes, inquit, quod postulaveras: meque dubium, et quid facerem nescientem, ita festinus exterruit, ut omnibus prætermisis ad scribendum transvolarem: quod quidem usque ad præsens facio. Verum quia (n) heri diacono ad me misso, ut tu putas Epistolam, ut ego sentio, Commentarium te exspectare dixisti, brevem responsionem ad ea deside-

(i) Non pauci Codd. *disputandis*, alii *disputantibus*, quod ad superiorum vocem *Scholasticis* referri potest. Sed et supra plurimum veteres membranae variant, dum prometris aliae munias, aliae meritis habent.

(j) *Vaticanus facti*, et paulo infra in hac eadem quæstione *introivit pro introibit*.

(k) Cisterciensis olim Nonantulanus habet *exituri*.

(l) *Alias. 125. Scripta altero post superiorem die.*

(m) Idem Cisterciens. Ms. « Hebreus quidam interuenit. »

(n) Idem rursus *heri a Diacono*: Vatic. 393. *heri archidiacono*. Victorius vero ex præconcepta opinione quam in superiori epistola excludimus, *Etherio Diacono*.

rans, quæ singula magnorum voluminum (a) prolixitate indigent, *τελετὴ τοι ἀρχέστατα*, duabus tantum Quæstiunculis prætermisso: non quo non potuerim ad illas aliquid respondere, sed quod ab eloquentissimis viris, Tertulliano (b) nostro scilicet, et Novatiano, latino sermone sint editæ; et si nova voluerimus asserre, sit latius disputandum. **161** Certe exspecto quid placeat: utrumne epistolari brevitate sententias tibi velis digeri aut singulorum libros confici. Nam et Origenes in quarto Pauli ad Romanos (c) *τεττάρακον* tomo de circumcisione magnifice disputavit: et de mundis atque immundis animalibus in Levitico plura disseruit: ut si ipse invenire nihil possem, de ejus tamen fontibus mutuarer. Et ut verius loquar, Didiymi de Spiritu sancto librum in manibus habeo, quem translatum tibi cupio dedicare: ne me existimes tantummodo dormitare, qui lectionem sine stilo somnum putas. Ante latus itaque problematis, quæ epistola tuæ subjeceras, quid mibi videretur annexui, veniam postulans, et festinationis pariter et morarum: festinationis, quia ad unam lucubratiunculam dictare (d) voluerim multorum opus dierum; tarditatis, quia alio opere detentus, non statim ad interrogata rescripsi.

2. Quid sibi vult quod in Genesi scriptum est: Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet?

Antequam de Quæstione dicamus, rectum videtur ut editiones interpretum singulorum cum ipso Hebraico (e) conferentes sermone, digeramus, quo facilius Scripturæ sensus possit intelligi. VAIOMER LO ADONAI LOCHEN CHOL OREC CAIN SOBATHAIM JOCCAMO. Aquila. « Et dixit ei Dominus: Propterea omnis qui occiderit Cain, septempliciter ulcisceretur. » Symmachus: « Et dixit ei Dominus: Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, (f) hebdomas, sive septimus vindicabitur. » Septuaginta et Theodosio: Et dixit ei Dominus: « Non sic, sed omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet. » Postquam Cain occiderat fratrem, interrogatus a Domino: « Ubi est Abel frater tuus? » contumeliose respondit, « Nescio:

(a) Vocem *prolificatæ* ignorat Vatic. liber; greca autem verba, quæ *τεπιοῦς* MSS. depravant, latine significant, « hec tibi ex tempore commentatus sum. »

(b) In Vatic. Ms. aliquis antiquioribus desideratur *noster*, quo nomine ex Hieronymi sensu ac pharsi nil nisi latinus auctor designatur.

(c) Graecam vocem *τεπιοῦς*, quæ latine *enarrationes*, sive *commentarios* sonat, duo probæ note MSS. penitus ignorant, alii *τεπιοῦς* legunt.

(d) Vatic.: « Dictare volui rem dierum. »

(e) Expungi absque sensu dispendio commode possunt duas voces *conferentes* sermone, quas aut nullus aut recensitator aliquis Ms. tantum agnoscit. In Vatic. autem desideratur etiam *Scripture sensus*, et paulo post *Sobothai* legitur pro *Sobathaim*. In Ambrosian. P. 60 antiquissimo *lachem*, et *Saphataim*. Vid. Quæstion. in Genesim.

(f) Plerique omnes MSS. *hebdomas*, unde Erasm. *hebdomadæ*. Mallem ego *hebdomas*, ex græco *τεπημέτρα*, quod latine est *septimus*; nam quod Martianus conjicit fortasse legendum *hebdomas*, sive *τεπημέτρα*, etsi idem est sensus, longius tamen distat a Ms. lectione. *Hebdomas* autem, quam vocem ex ingenio cudit Victorius, alii omnes amplexati sunt, et veterum codicum caret auctoritate, et maxime incongrua est, non enim *septimum*, sed *numerum septenarium*, et *septem dierum spatium* sonat. Interim totam Symmachii interpretationem sic exhibet Ambrosian. « Symmachus, et dixit ei Dominus: Propterea omnis qui occiderit Cain, hebdomas, aut septes vindicabitur. »

S. HIERONYMI I.

nunquid custos fratris mei sum? » Quamobrem maleditione dominatus, ut gemens et **162** tremens viveret super terram, noluit veniam deprecari: sed peccatis peccata congeminans, tantum putavit nefas, cui a Domino non posset ignosci. Denique respondit Domino: « Major mea causa est, quam ut dimittar, » id est, plus peccavi, quam ut merear absolviri. « Ecce ejus me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero gemens et tremens super terram: et erit, omnis qui invenerit me, occidet me. » Ejusmodi, inquit, a conspectu tuo, et conscientia sceleris, (g) lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar ut latitem. « Eritque, omnis qui invenerit me, occidet me: » dum ex tremore corporis (h) et furiæ mentis agitatu, eum esse intelligit, qui mereatur interfici. Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradens pœnæ, qua se ipse damnaverat, ait. « Non sic, » id est, non ut aestimas, morieris, et mortem pro remedio accipies: verum vives usque ad septimam generationem, et conscientia tuæ igne torqueberis, ita ut quicunque te occiderit, secundum duplarem intelligentiam, aut in septima generatione, aut septimo te liberet cruciatus. Non quod ipse qui occiderit Cain, septem ultiōibus subjiciendus sit: sed quod septem vindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, solvat intersector, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam.

3. Ut autem quod dicimus manifestius fiat, quotidiane consuetudinis ponamus exemplum. Loquatur inter verbera servus ad dominum: quia incendi domum tuam, et universam substantiam tuam dissipavi, interfice me. Dominusque respondeat: Non ut vis, morieris, et finies morte supplicia; verum longo tempore custodieris ad vitam, et tam infeliciter in hac luce versaberis, ut quicunque te occiderit, beneficium prestat occiso: dum te de tam multis liberet cruciatus. Et secundum Septuaginta quidem editionem hic nobis sensus videtur.

163 4. De eo autem quod Aquila posuit, *septempliciter*: et Symmachus, (i) *hebdomas* sive *septimus* ulciscetur, majorum nostrorum ista sententia est, quod putant in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, (j) Enoch genuit Irad, Irad genuit Mavael, Mavael ge-

(g) Excusi addunt hic *tremebundus*, quod plerique MSS. non habent, nec Hieronymianæ interpretationi interest.

(h) Alii MSS.: « furiæ mentis agitatum eum esse intelligentem; » et mox « compendiosæ mortis. » Ambrosian. « dum extremo corporis et furiæ mentis agitatu eum, » etc.

(i) Rursum eadem occurrit difficultas; quam superiori adnotacione d. eventilavimus. Si conjectura nostra tanti est, ea certe locus restituatur et sensus; MSS. enī omnes constanter hoc quoque in loco *hebdomas* legitur, quantum in sequenti voce variant nonnulli, qui sive *septem*, et sive *septies* præferunt, vitiōse tamen, ut nullus dubitat. Porro, quam majorum iusisse de Lamecho Caini in septima generatione interfectore, sententiam tradit Hieron., occurrit ea quidem in vetustiorum scriptis, eamque tuerit Josephus vetus christianus auctor in Hypomnestico cap. 3; sed alii et contra ab antiquis temporibus confutant, et præcipue S. Basilius Magnus, Epist. 517, quam non pigebit consuluisse.

(j) Cod. Cisterciens. cum Vaticano, aliquis, « Enoch genuit Cainan (aliis Galdad) Cainan genuit Malaeeel, Malaeeel genuit Mathusalem, » etc.

(Quinze.)

uit Mathusala, Mathusala genuit Lamech, qui septimus ab Adam, non sponte (ut in quodam hebreo volumine scribitur) interfecit Cain : ut ipse postea constetur, « quia virum occidi in vulnere meo, et juvenem in labore meo : quoniam septies vindicabitur de Cain : de Lamech autem septuagies septies» (*Gen. 4. 23. 24*). Hoc quidem de Cain, quod in septima generatione (a) a Lamech interfactus sit, et juxta aliam editionem, poenam sui sceleris dederit : quod tot generationibus gemens et tremens viveret super terram, nihil obscuri arbitror remansisse.

5. *Vindictæ 77. in Lamech exsolvendæ*. — Nunc illud quod non interrogaversas, dum aliud agimus, irrepsit. Quæ sint septuaginta septem vindictæ, quæ in Lamech exsolvendæ sint. Aiunt, ab Adam usque ad Christum generationes septuaginta septem. Lege Lucam Evangelistam, et invenies ita esse, ut dicimus. Sicut ergo septima generatione Cain peccatum est dissolutum, non enim vindicabit Deus bis in idipsum, et qui semel recepit mala in vita sua, non eosdem cruciatus patietur in morte, quos est passus in vita : ita et Lamech peccatum, id est, totius mundi atque sanguinis, qui effusus est, Christi (b) solveretur adventu : qui tulit mundi peccata, qui lavit amictum suum sanguine uvæ, et torcular calcavit solus : qui de Edom ad cœlum rubicundus ascendens (*Isai. 63. 1. 3*), clamantibus angelis miraculum præbuit : « Elevate portas, principes, vestras, et introibit rex glorie » (*Psalm. 23. 7*), et cætera. Reservabat mihi quidam Hebreus in apocryphorum libris septuaginta septem animas ex Lamech **164** progenie reperiri, quæ diluvio deletæ sint : et in hoc numero de Lamech factam esse vindictam, quod genus ipsius usque ad cataclysmum perseveraverit.

6. *Cain septem peccata*. — Alii de septem vindictis Cain varia suspicuntur. Primum ejus asserunt suisce peccatum, quod non recte divisorit. Secundum, quod invidenter fratri suo. Tertium, quod dolose egerit, dicens : « Transeat nus in campum » (*Gen. 4. 8*). Quartum, quod interficerit. Quintum, quod procaciter negaverit, dicens : « Nescio, nunquid custos fratris mei sum » (*v. 9*) ? Sextum, quod se ipsum damnaverit, dicens : « Major culpa mea est, quam ut dimittar » (*v. 13*). Septimum, quia nec damnatus egerit poenitentiam, secundum Ninivitas, et Ezechiam regem Iuda : qui imminentem mortem lacrymis sustulerunt (c) ut qui damnati fuerant, non perirent, sed agentes poenitentiam, impetrarent misericordiam Dei. Nam tradunt illum a clementissimo Deo, ideo usque ad se-

(a) In plurimis MSS. desiderantur a Lamech, et paulo post tota hæc pericope : « quod tot generationibus gemens ac tremens viveret super terram.

(b) Antea vulgati solvetur. Mox Cisterc. Ms. : « qui tollit peccata mundi. »

(c) Ferme glossatoris ingenium sapiunt mihi ista : « ut qui damnati fuerunt non perirent, sed agentes poenitentiam, impetrarent misericordiam Dei. » Certe in Vatican. antiquissimo, atque optimæ note MSS. non habentur, neque etiam ea Hieronymus mens et contextus postulat, quin inno sensum laxiore faciunt. In Ambrosiano quoque aliter et mendose efferuntur. Ea forte studiosus aliquis in libri albo annotaverat, quæ postea irrepserre in textum.

plena generationes suisce dilatum, ut salem malis ipsis, et (d) longævitatem mororis compulsa, poenitentiam ageret, et mereretur absolvi.

7. Nonnulli septenarium numerum plenum et perfectum interpretantur, de multis Scripturarum locis testimonia contrahentes : et hunc esse sensum quem supra perstrinximus, quod qui interficerit Cain, ab ingenti eum (e) afflictione, et omnia supplicia transiente libet poena.

8. Sunt autem qui et de Evangelio interrogationem Petri replicent : « Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei : usque septies ? Dicit ei Jesus : Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies » (*Math. 18. 21. et 22*). Et putant mortem atque peccatum in septima progenie sabbatizasse, quando Enoch raptus est, « et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus » (*Gen. 5. 24*). De septuaginta autem et septem, illam expositionem **165** sequuntur : in adventu Christi, mortis atque peccati aculeum esse contractum.

9. Ponam et aliam opinionem, ne quid videar prætergressus. Quidam septimum annum remissionis, et quinquagesimum Jubilæi, et quadringentesimum nonagesimum, quod volunt intelligi septuagies septies, multis modis interpretantur : asserentes ob hanc causam quinquagesimi et quingentesimi numeri (f) sacrati, in Evangelio positum debitorem : et quinquagesimum Psalmum poenitentiae : qui septem conficitur septimanis, et in prineipium ogdoadis erumpit. Verum ne longius sermo procedat, hucusque super hoc locutum esse sufficiat, quia et ex his qua respersimus, ingentem iibi disputationis silvam poteris ipse confidere : sciens Origenem, duodecimum et (g) tertiumdecimum in Genesim librum de hac tantum Quæstione dictasse.

10. *Cu. Deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie, filii Israel essent de Ægypto reversuri : et postea Moyses scribit: Quinta autem prægenie ascenderunt filii Israel de terra Ægypti? Quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium.*

Hoc vero problema cum legissem, cœpi mecum tacitus testuare, et e vestigio Genesim, Exodumque percurrentes, reperi loca, in quibus scripta sunt, que videntur facere quæstionem. Ac primo æstimabam spiritualibus spiritualia comparans, indissolubilia esse, sicut et multa sunt alia. Nam et Mathusalam quatuordecim annos post diluvium vixisse scribitur, nec tamen ingressus est arcam cum Noe. Et cum ipse Deus locutus sit ad Abraham : « Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et in servitutem redigent eos et affligent, et humiliabunt

(d) Aliquot MSS. longæ vite morore, non alio sensu.

(e) Duo MSS. ut qui interficeret, et mox liberaret. Vatic. autem integro adhuc sensu vocem afflictione omitti. Ambrosian. deinde, ad omnia supplicia transiit, quæ ad eum referunt.

(f) Vatic. atque Ambrosianus cum aliis decem MSS. creare, quod est mystice, eti minus latine, fortasse verius.

(g) Non nisi duodecim Origenis libros in Genesim euemerant Eusebius, Nicephorus, Suidas, aliisque, quos supra adduximus in epistol. 33. ad Paulam, ubi etiam qui factum sit, ut tertium decimum Hieronymus noverit, explicamus

eos annis quadringentis (*Gen. 15. 13*) : » postea Moyses scribit in *Exodo* : « Et factum est post quadringentos et triginta annos, exiit omnis (*a*) potentia Domini de terra *Ægypti* » (*Exod. 12. 41*). Agar quoque Ismaeleum, quasi lactentem et tenerum portat in humeris, cum decem et octo ferme, et amplius reperiatur annorum : et ridiculum sit tam **166** grandem juvenem matris sedisse cervicibus. Roboam vero filius Salomonis quadragesimo primo ætatis sñce anno regni sumpsit exordium, et regnavit in Jerusalem annis sexdecim : cum utique pater ejus duodecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnaverit et undecimo filium generare non quiverit.

11. Dum hæc et multa hujusmodi mecum sollicitus volverein, aperuit mihi ostium, qui habet clavem David, et introduxit me in cubiculum suum, posuisse in foramine petræ : ut post spiritum sevientem, post terræ mox motum, post incendium ignorantis quo urebar, vox ad me auræ lenioris accederet, dicente: « Inveni quem quæsivit anima mea : tenebo eum *et* non dimittam » (*Cant. 3. 4*). **ETENIM** CUM videatur Scriptura inter se esse contraria, utrumque verum est, *cum* diversum sit. Egressi sunt quarta generatione filii Israel de terra *Ægypti*: Replica genealogiam Levi. Levi genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Finees. Caath cum patre suo Levi ingressus est *Ægyptum*. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est de *Ægypto*. A Caath usque ad Eleazar computantur generationes quatuor : licet quidam velint ab (*b*) Amram incipere et ad Finees, ut nos in Eleazarum fecimus, pervenire. Si vero volueris disparem nünerum ostendere, quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sint filii Israel de terra *Ægypti*, tribus tibi Judeæ et ordo numeretur. Juda genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naason, Naason genuit Salmon. Phares cum patre suo Juda ingressus est *Ægyptum*, Naason princeps tribus Juda in deserto describitur : cuius filius Salmon terram reprobationis intravit. Computa a Phares usque ad Naason, invenies generationes quinque : tametsi nonnulli (ut in tribu Levi ostendimus) in Esrom initium faciant, et ad Salmon usque perveniant.

12. Puto problema dissolutum : quod si displicet, ad compendium veniam, et dicam in hebreo non esse diversum. **167** Aquila namque qui non contentious, ut quidam putant, sed studiosius verbum interpretatur ad verbum, in eo loco ubi Septuaginta posuerunt: « Quinta autem generatione ascenderunt filii Israel de terra *Ægypti* » (*Exod. 13. 18*), ita transluit: Καὶ (c)

(*a*) Edit. Bened. *exiit omnis populus Domini*. Græcus autem, cui etiam Hebreus consentit. *εἶπεν δὲ ἡγεμόνης, οmnis potest*, quod ex quindecim Hieronymianis MSS. nos etiam expressimus. Paulo post pro *decem et octo ferme*, non pauci MSS. habent XVI. *ferme*, Victorius *decem, et septem*.

(*b*) Sic locum ex MSS. nostris supplevimus cum antea penes Martianum esset ab *amram usque ad Finees*.

(*c*) Vatic. *καὶ τέλος*, quod rectius legi puto quam *τελευτὴν*, nam etiam Diodorus in Catenis hunc recitans

ἔνοπλοισθεντες κατέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς Ἀιγύπτου, id est, « Et armati ascenderunt filii Israel de terra *Ægypti* ». Licit pro eo quod nos *armati* diximus, secundum græci sermonis ambiguitatem, *instructi*, sive *muniti*, propter *supellestilem*, qua *Ægyptios* spoliaverunt, possit intelligi.

13. *Aestimanti curiositatem esse finitam*, major quærendi ardor exoritur : et ad similitudinem Jermiæ dissolvor undique et ferre non possum (*Jerem. 20*): quare Septuaginta, *quintam generationem*, et Aquila transtulerit *armatos*. Volumen Hebreum replica, quod Paulus (*d*) φέρεται juxta quosdam vocat, et ipsos characteres sollicitus attendens, scriptum reperio. **VAMUSIM ALU BNE ISRAEL MEAREZ MESRAIM.** In reliqua parte interpretationes non discordant : *omnis* pugna de verbo est *AMUSIM*, quod his litteris scribitur, *HETH*, *MEM*, *SIN*, *JOD*, *MEM*, utrum nam *quinque*, an *munitos* sonet (*e*). Et quidem *quinque* hoc sermone dici, negare non possumus : *verum quinque* plurali numero, non *quinta*, ut illi interpretati sunt, singulares : sed nec *generatio* invenitur adjuncta, quæ lingua hebræa dor dicitur : ut si esset *quinta generatio*, sermone legeretur illorum (*f*) *AMESA dor*. Nunc autem *AMUSIM*, id est, *quinque*, in *uno quinto*, tantum scriptum est, ut sit quasi sensus: « Quinta autem ascenderunt filii Israel de terra *Ægypti* : » quod quia minus videbatur intelligi, adjuncta *generatio* est. Aquilam vero ut in cæteris, et in hoc maxime loco proprie transtulisse omnis Judæa conclamat : et *Synagogarum consonant universa subsellia*, quod videlicet idem sermo, et eisdem litteris scriptus, diversas apud eos et voces et intelligentias habeat. Ex quibus exempli causa unum ponimus, ut quod dicimus perspicuum **168** fiat : pastores et amatores eisdem litteris scribuntur *RES*, *AIN*, *JOD*, *MEM* : sed pastores *noim*, amatores *leguntur REIM*. Unde evenit, ut ubi Jerusalem in *Prophetis*, cum amatoribus suis fornicationis scelere arguitur, ibi in nostris codicibus, pro amatoribus, *pastorum nomen* sit immutatum.

14. Scio hæc molesta esse lectori, sed de Hebraicis litteris disputantem, non decet Aristoteli argumenta conquirere, nec ex flumine Tulliano eloquentie ducendus est rivulus : nec aures Quintiliani flosculis

Aquila locum *τελευτὴν*, legit. Nec prætereundum quod habet idem Vatic. *τελευτὴν* quæ fortasse verior est nimum contentio interpretis lecio, ut Hebreum *בְּאַרְצֵךְ* pressius redderet.

(*d*) Quos contulimus MSS. *penolen*, aut *phenolen* habent, aut *penolan*; neque adeo satis bene veteres editi *פְּנָלֶן* præferunt. Sequens locus sic hebreis litteris effertur *עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצֵךְ*.

(*e*) Ut quantum fieri potest ad hebraicum textum veterum interpretationes exigat, grammaticas Hebreæ lingue regulas videtur Hier. scribendi festinatione minus attendisse, dum concedit verbum *בְּאַרְצֵךְ* posse *quitque* significare quod revera sonat *quinquaginta*.

(*f*) Acerbe hunc locum sugillant critici, quod nomini *Dor* masculini generis, *ameṣa* adjectivum feminini copularit. Sed vereor ne prava ipsi lectione fallantur, MSS. enim codices aliquot, ex quorum numero Cisterciensis perquam emendatus, *ameṣa* habent, quod ex masculino facile legi potuit. Impressam vero lectionem non immutamus, quod ut scripserit auctor, non satis comprehendit sit.

et scholaris declamatione inuicenda. Pedestris, et quotidiane simili, et nullam lucubrationem redolens oratio necessaria est, quæ rem explicet, sensum edisserat, obscura manifestet, non quæ verborum compositione frondescat. Sint alii diserti, laudentur, ut volunt, et inflatis buccis, spumantia verba trutinent: mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, ut de Scripturis disputans, Scripturarum iniiter simpliciter.

15. Cur Isaac vir justus et Deo carus non illi cui voluit, sed cui noluit, deceptus errore benedixit? (Genes. 17.)

Differo paulisper typos, et ea quæ a majoribus nostris super hoc loco sunt interpretata, prætereo, non quod opinioni eorum non acquiescam, sed quod tu hoc tantum queras, quare vir justus aliquid ignoraverit, et contra suam fecerit voluntatem. Ad quod distincta responsio est: **NULLOM HOMINEM**, excepto eo qui ob nostram salutem carnem est dignatus induere, plenam habuisse scientiam, et certissimam veritatem. Denique Paulus ex parte cognoscit, et ex parte prophetat (1 Cor. 13. 9), et nunc per speculum videt in ænigmate, et secundum quod oportet orare, nescire nos dicit (Rom. 8. 26): *Quia cum venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destructur* (1. Cor. 15. 10). Samuel Propheta connum eratus Moysi in (a) Psalterio, ad ungendum regem missus, cum **169** maximum filiorum Jesse vidisset Eliab, ait: « Ecce coram Domino Christus ejus » (1. Reg. 16. 6)? Et dixit Dominus ad Samuel: « Noli respicere faciem ejus, neque staturam; quoniam reprobavi eum: quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo videt in facie, Deus autem inspicit cor » (Ibid. v. 7). Et per singulos (b) semper ignorans, usque ad David nescisse describitur. Elisæus quoque qui duplaci glorificatus est Spiritu, cuius ossa vitam exanimi cadaveri reddiderunt (4. Reg. 1 et 13): cum Sunamitis ad eum venisset in montem, et ad pedes ejus flebiliter corruiisset, Giezi prohibente ne faceret, ait: « Dimitte eam, quia anima ejus in amaritudine est, et Dominus abscondit a me, et non nuntiavit mihi » (4. Reg. 4. 27). Plura sunt quanæ ut exemplis debeamus docere, sanctos viros et Deo caros, ea tantummodo scisse, quæ eis a Domino revelata sunt: ignorasse vero, quæ eis revelata non fuerint: et ad singulas visiones Zachariam atque Danielem interrogare angelum, et suppliciter deprecari, ut exponat sibi quæ sint illa quæ videant. Unde non mirum est, et Isaac in suam maxime utilitatem nesciisse quid faceret, cum magis eo tempore erraret, quo filium sanguinariae dictum voluptati, et eum, qui postea fratrem posset occidere, prætermisso illo qui innocenter habitabat domi, vellet efferre, et suam magis quam Dei facere

(a) Hactenus Vulgati in *sacerdotio Dei*, quam lectionem immutare non dubitavimus ex fide MSS. supra triginta, quos partim nos, partim alii editores consuluerunt. Alluditur autem illud Psalmi 98. 6. « Moyses, et Aaron in sacerdotibus ejus: et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. » Mox Vatic. nomen *Eliab* omittit.

(b) Pro semper plerique editi *septem*: et statim MSS. magno numero *nesciit* brevius, pro *nescisse* describitur.

voluntatem. Ego puto divinæ dispensationis suiae, ut oculis cæcarentur, et cum ipse diceret: « Vox quidem, vox Jacob est: manus autem, manus Esau » (Gen. 27. 22): tamen non intelligeret minorem esse filium, qui ad benedictionem fratris præceptor astiterat.

16. Hippolyti martyris mystica interpretatio. Quoniam autem polliciti sumus, et de eo quid significaret in figura, adjungere, Hippolyti martyris verba ponamus, a quo et Victorinus noster non plurimum discrepat: non quod omnia plenus executus sit, sed quod possit occasionem præbere lectori ad intelligentiam latiorem. (c) « Isaac portat imaginem Dei Patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris, et diaboli. Jacob Ecclesiae sive Christi. Senuisse Isaac, consummationem orbis ostendit: oculis caligasse, si dem periisse de mundo, et religionis lumen ante eum neglectum **170** esse significat. Quod filius major vocatur, acceptio legis est Judæorum. Quod escas ejus atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo Dei benedictionis est re promissio, et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti sunt regnaturi, et verum sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu sancto, sciens quid audiisset antequam pareret *quia major serviet minori* (Gen. 25, 23); magis autem forma Spiritus sancti, quæ futura noverat in Christo, in Jacob (d) ante meditatur: loquitur ad filium minorum: *Vade ad gregem, et accipe mihi inde duos hædos* (Gen. 27. 9); « præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii: siquidem in omnibus Scripturis hædi pro peccatoribus accipientur. Quod autem duos jubetur afferre, duorum populorum significatur assumptio: quod teneros, et bonos, dociles, et innocentes animæ (e). Stola vel vestimentum Esau, fides et Scripturæ sunt Hebræorum, quibus gentilium indutus est populus. Pelles quæ ejus brachiis circumdatæ sunt, peccata utriusque sunt plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum pariter affixit. Quod Isaac querit ab Jacob, cur tam citio venerit, (f) admiratur celerem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus est peccatorum. Post esum sequitur benedictio, et ejus odore perfruitur: virtutem resurrectionis, et regni aperta voce pronuntians: quomodo etiam adorent eum fratres sui et serviant ei, credentes ex Israel. Quia igitur iniquitas est inimica justitiae, Esau indiscordiam concitat, et necem fraudulentus excogitat, dicens in corde suo (g): *Appropinquent dies pastorum*

(c) Ex S. Hippoliti libro *de vita patrum* 17. *Hædoporum*, ut Eusebius vocat, ut Hieronymo autem videtur, *Commentario in Genesim*, qui tamen liber intercidit, pauca isthæc servata sunt, et latine conversa.

(d) Quidam MSS. *meditatur et loquitur*.

(e) Subaudi *significatur*; nec enim placet quod habent veteres editi *dociles et innocentes animæ significatur*. Proxime vero vel *vestimentum* ex iisdem editis, Vaticano, aliisque nonnullis MSS. *repositum*.

(f) Duo MSS. *admiratur*, ut *loquitur celerem*, etc. Antea erat *admirabatur*.

(g) Victorius *Appropinquant* immutavit contra MSS. fidem. Deinde duo vetera exemplaria, *dies mortis*, quam tamen infra lectionem haud servant.

*gionis patris mei, et occidam Jacob fratrem meum» (Gen. 27, 41). « Diabolus fraticidas Judæos in Cain ante præmeditans, in Esau manifestissime constiterat: tempus quoque intersectionis ostendens: *Appropinquent, inquit, dies passionis patris, ut interficiam fratrem meum.* Quapropter Rebecca, 171 id est patientia, nuntiavit viro fratris insidias, qui vocato Jacob, præcepit ei ut in Mesopotamiam pergeret, et inde acciperet uxorem de genere Laban Syri fratris matris suæ. Quomodo itaque fratris dolos fugiens, Mesopotamiam tenet Jacob (Gen. 28), ita et Christus Judæorum incredulitate compulsa, proficiscitur in Galileam: inde sibi ex gentibus sponsam sumpturus Ecclesiam. » Hæc supra dictus vir.*

17. Nos autem dicimus non venisse Dominum, nisi ad oves perditas domus Israel, nec voluisse panem aliorum accipere et dare eum canibus, et benedictionem primam Judæorum populo detulisse, quibus sunt credita eloquia Dei (Rom. 3, 2), et re promissio et legislatio, et (a) confessio Testamenti (Rom. 9, 4); verum quia illi credere noluerunt, ad Jacob minorem populum benedictionem esse translatam. Neque tamen majorem filium penitus fuisse despectum, quia cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit (Rom. 11, 25 et 26).

EPISTOLA XXXVII (b).

AD MARCELLAM.

(c) *De Commentariis Rheticii in Canticum Cantorum.*

Hæduorum Episcopum S. Rheticum coarguit, quod in Commentariis super Canticum Cantorum, Tharsis pro Tarse Ciliciæ, et aurum Ophaz pro Petro Apostolorum pincipe inepte nimis acceperit.

1. Nuper cum (d) Rheticii Augustodunensis episcopi, qui quondam a Constantino Imperatore (e) sub Silvestro Episcopo, ob causam Montensem missus est Romam, Commentarios in Canticum Cantorum perlegisset, quod 172 Hebrei vocant *sir assirim*, vehementer miratus sum, virum eloquentem præter inepias sensum ceterorum Tharsis urbem, putasse Tarsum, in qua Paulus apostolus natus sit, et aurum

(a) Alii MSS. *Confessio testimenti.*

(b) *Alias 153. Scripta anno eodem 384.*

(c) Alter in vetustis. Reginæ MSS. inscribitur *de Eadun, et Tharsis.*

(d) Confer quæ de hoc eodem Rheticio habet in Catalogo. Fallitur autem Victorius, qui Monteuses a Montano heretico dictos putat Hieron., in Chrouico ad an. 350. « Quidam sectatores Donati etiam Monteuses vocant, eo quod Ecclesiæ Romæ primum in monte habere cœperunt. » In Dialog. contra Luciferianos, *Montenses sive Campates* vocat. Vid. Optatum l. 2. et Augustin. Epist. 52. et lib. de hæresibus cap. 68.

(e) Datus hic Rheticius a Constantino Imper. iu cognoscenda causa Donatistarum judex una cum Materno ac Marino. Vid. Constantini Imper. epistol. ad Miltiadem Romanum, et Marcum sive Meroclem Mediolanensem apud Euseb. Histor. lib. X. 5. Quod igitur ait Hieronymus *sub silvestro Episcopo*, *proponensq. q̄dārēta est*; non enim Donatistarum causa sub Silvestro Imperatoris nomine cognita est, sed sub Miltiade, quod ex publicis documentis constat. Vid. Augustin. lib. I. contra Julianum.

Ophaz Petrum significare, quia Cephas in Evangelio idem Petrus sit appellatus (f). Habuerat utique et in Ezechiele id ipsum verbum, ubi de quatuor animalibus scribitur: « Et species rotarum sicut species Tharsis » (Ezech. 10, 9), et in Daniele de Domino: « Et corpus ejusdem ut Tharsis » (Dan. 10, 6). Quod Aquila *chrysolitus*, Symmachus *hiacynthus* interpretantur. Et in psalmo: « In spiritu violento conteres naves Tharsis » (Psalm. 47, 8). Et inter lapides qui in ornatum sacerdotis, tribuum nominibus sculpti sunt, ejusdem lapidis nomen inseritur, et omnis fere Scriptura hoc vocabalo referita est. De Ophaz vero quid dicam, cum supra dictus Daniel propheta in tertio anno Cyri regis Persarum, post tres hebdomadas jejuniis atque tristitia dicat: « Extuli oculos meos, et vidi, et ecce vir unus vestitus baddim, et renes ejus cincti auro (g) Ophaz » (Dan. 10, 5). Plura quippe apud Hebreos auri sunt genera. Unde oo distinctionem, nunc Ophaz positum est, ne quis ZAAB putaret, quod in Genesi cum lapide carbunculo prædicatur (Gen. 2, 12).

2. Quæreris si Tharsis lapis chrysolithus sit, aut hiacinthus, ut diversi interpretes volunt, ad cuius coloris similitudinem Dei species scribatur: quare Jonas propheta Tharsis ire velle dicatur (Jonas 1), et Salomon et Josaphat in regnorum libris naves habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint (h) exercere commercia (2 Reg. 10). Ad quod facilis est responsio θάρνυμα esse vocabulum, quod et Indiæ regio ita appelletur, et ipsum mare, quia ceruleum sit, et saepe solis radius percussum, colorem supra dictorum lapidum trahat, et a colore (i) nomen acceperit. Licet Josephus 173 TAU littera commutata, Græcos putet Tarsum appellasse pro Tharsis.

3. Innumerabilia sunt, que in illius mili commentariis sordere visa sunt. Est quidem sermo compostus, et Gallicano (j) cothurno fluens: sed quid ad interpretem, cuius professio est, non quo ipse disertus appareat, sed quo eum, qui lecturus est, sic faciat intelligere, quomodo ipse intellexit qui scripsit.

(f) In vulgata et ipsa Hieronymiana versione utroque in loco Ezechielis et Danielis pro *Tharsis* habetur, *Chrysolitus*. Et ipse Hieronymus in c. 10. Danielis docet nomen *Tharsis* significare mare, « juxta illud quod in psalmo legitur, in spiritu violento conteres naves Tharsis, id est maris. »

(g) *Vulg. Obrizo.*

(h) Reginæ Codex, *solitæ sint afferre, vel exercere, etc.*, quod infra est ἡραὶ νόμοι latine *æquirocum* dicitur.

(i) Tharsum alterum Jovanni filium, ut Tharsensibus, antiquis Ciliciæ populis nomen fecisse probet Josephus lib. I. Antiq. cap. 6., indicio esse dicit, quod urbs apud eos celeberrima, eademque metropolis dicta sit *Tarsus*, absque aspiratione, *Theta ad nomen æquirocum ab iis converso in Tau.* τὸ τρίποδε τοῦ θεοῦ, ἀρι τοῦ θεοῦ μεταβολῶν. Hinc forte legit Erasm. apud Hieronymum, *Josephus* + *pro littera mutata*, quod retinuit etiam Victor., in ea saltem quam præ manus habeo editione Aldi F., nam aliam illi lectionem affingit Martianus. Nos nihil ultra MSS. fidem audensus. Vid. Geographum Byzantium, Zonaram, Nicephorum Callix, etc.

(j) Intellige ornato et sublimi stylo, ut ipse se explicat Hier. in Epist. V. n. 2. ad Florentium. Sic *cothurnum latialis eloq.* si dixit Sidonius lib. 2. epist. 9. Imo et Plinius de Nicophane pictore, *cothurnus ei et gravitas artis.* Mox quidam MSS. • non quomodo iij se disertus appareat, sed quomodo cum, etc.

Itego, non habuerat decem Origenis volumina? non Interpretes ceteros? non certe aliquos necessarios Hebraeorum, ut aut interrogaret, aut legeret, quid sibi vellent quæ ignorahat? Sed tam male videtur existimasse de posteris (a), ut nemo posset de ejus erroribus judicare.

4. Frustra ergo a me ejusdem viri commentarios postulas, cum mihi in illis displiceant multo plura, quam placeant. Quod si opposueris, cur ceteris deridim, audies, non omnes iisdem vesci debere cibis. Jesus in deserto plures hordeaceis panibus pascit, frumentaceis pauciores. Corinthii in quibus audiebatur fornicatio qualis nec inter gentes, lacte pascuntur, quia necedum poterant solidum cibum capere. Ephesii autem in quibus nullum crimen arguitur, ab ipso Domino coelesti vescuntur pane, et sacramentum, quod a seculis absconditum fuerat, agnoscent. Neque vero eorum qui a me exemplaria acceperunt, vel auctoritate vel estate ducaris, quum et Daniel puer senes judicet, et Amos pastor caprarum, in sacerdotum principes invehatur.

EPISTOLA XXXVIII (b).

AD MARCELLAM (c),

De Agrotatione Blæsillæ.

Blæsillam Paulæ filiam, quæ mortuo marito, admonita valida febri, totam sese converterat ad Christum, et Monacham profiteri cœperat, de proposito laudat, ejusque obiectatoribus respondet.

1. Abraham tentatur in filio, et fidelior invenitur, Joseph in Ægyptum 174 venditur, ut patrem passat, et fratres. Ezechias vicina morte terretur, ut fuisse in lacrymas, quindecim annorum spatium ei proteletur ad vitam. Petrus Apostolus Domini passione concurrit, ut amare flens audiat: *Pasce oves meas* (Joan. 21. 47). (d) Paulus lupus rapax, et Benjamin adolescentior, in extasi (Gen. 49, Ps. 67. 28) cœcatur ut videat, et repentina tenebrarum horrore circumdatus, Dominum vocat, quem dudum ut hominem persequebatur.

2. Ita et nunc, mi Marcella, Blæsillam nostram vidimus ardore febrium per triginta ferme dies jugiter astuasse: ut sciret rejiciendas delicias corporis, quod paulo post vermis exarandum sit. Venit et ad hanc Dominus Jesus, tetigitque manum eius, et ecce surgens ministrat ei. Redolebat aliquid negligenter, et divitiarum fasciis colligata, in sæculi jace-

(a) Sic emendavimus ex regulis membranis, aliisque, quin etiam ex Clugiacensi Ms., in quo cum ultraque lectio exhibetur, meliorem respuit Martianæus, legitime cum vulgatis de ceteris, et possit pro posset. Paulus infra duo e nostris, *cum mihi in illis multa displiceant*. Quod si, etc. rejectis nempe multo plura quam placeant.

(b) *Atius 25 scripta eodem tempore quo superior.*

(c) Unus Veronensis aliisque Ms. de Conversione Blæsillæ, quæ haud incongrua ipsa quoque est inscriptio. In ipsa autem Epistola statim ubi de Ezechia alter Veronen. spatio proteletur ad vitam.

(d) Duo simul cum de tribu Benjamin esset S. Paulus alludit hoc loco Hieronymus Gen. 49. « Benjamin hi; us rapax, et Psalm. 67. 28. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. »

bat sepulcro. Sed infremuit Jesus, et conturbatus in spiritu, clamavit dicens: Blæsilla, veni foras (Joan. 11. 43. de Lazaro). Quæ vocala surrexit, et egressa cum Domino vescitur. Judæi minentur [al. mirentur], et tumeant, querant occidere suscitatum: soli Apostoli gloriorunt. Scit se vitam suam ei debere, qui reddidit. Scit ac ejus amplexari pedes, cuius paulo ante judicium pertimescebat. Corpus pene jacebat exanime, et anhelos artus mors vicina quatiebat. Ubi tunc erant auxilia propinquorum? ubi verba omni inaniora sumo? Nihil tibi debet, o ingrata cognatio, quæ mundo periit, et Christo revixit. Qui Christianus est, gaudeat: qui irascitur, non se esse indicat christianum.

3. Vidua quæ soluta est vinculo maritali, nihil necesse habet nisi perseverare. At scandalizat quempiam vestis fuscior. Scandalizet Joannes, quo internatos mulierum major nullus fuit: qui Angelus dictus, ipsum quoque Dominum baptizavit: qui camelerorum vestitus tegmine, zona pellicea cingebatur. Cibi disiplent viliores? nihil vilius est locustis. Ille christianos oculos scandalizent potius, quæ purpurissimo, et quibusdam fucis ora oculosque depingunt: quarum facies gypseeæ, et nimio candore deformes, idola mentiuntur; quibus si forte improvidis lacrymarum stilla eruperit, 175 sulco defluit: quas nec numerus annorum potest docere, quod vetulæ sint, quæ capillis alienis verticem struunt, et præteritam juventutem in rugis anilibus poliunt: quæ denique ante nepotum gregem (a) trementes virginculæ componuntur. Erubescat mulier christiana, si naturæ engit decorum, si carnis curam facit ad concupiscentiam, in qua qui sunt, secundum Apostolum, Christo placere non possunt.

4. Vidua nostra ante (f) morosius ornabatur, et die tota quid sibi decesset, quererebat ad speculum. Nunc loquitur confidenter: « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, a gloria in gloriam, quasi a Domini spiritu. » Tunc crines ancilliæ disponebant, et mitillis crispantiibus vertex arctabatur innocuus: nunc neglectum caput scit sibi tantum sufficere quod velatur. Illo tempore plumarum quoque dura mollities videbatur, et in exsuetis thoris jacere vix poterat. Nunc ad orandum festina consurgit, et tinnula [al. hymnula] voce ceteris *alleluia* præripiens, prior incipit laudare Dominum suum. Flectuntur genua super nudam humum, et crebris lacrymis facies psinnythio ante sordidata purgatur. Post orationem Psalmi concrepant, et lassa cervix, popliteas vacillantes, in somnumque vergentes oculi, nimio mentis ardore vix impetrant ut quiescant. Pulla tunica, minus cum humi jacuerit, sordidatur. Soccus vilior

(e) Maluisset Martianæus legere, interjecta ut vocula, trementes, ut virginculæ: atque ita quidem ad sui captum locum hunc immutavit, ubi ad Hieronymo repetitur in cap. 2. Epist. ad Titum. Sed præter quam quod eam voculam Ms. exemplaria neutrō in loco habent, ille ironicam vim, ex quo tota pendet sensus elegancia, non intellexit.

(f) Duo Veronenses Ms. ac veteris editio, ante mandibulæ ornabatur.

aurorum pretium calceorum egentibus largitur. Cingulum non auro, gemmisque distinctum est ; sed laneum et tota simplicitate purissimum : et quod possit magis astringere vestimenta, quam scindere. Si huic proposito invidet scorpius, et sermone blando de velita rursum arbore comedere persuadet, illidatur ei pro solca anathema, et in suo morienti pulvere dicatur : *Vade retro Satana (Marc. 8. 33)*, quod interpretatur, *adverse. Adversarius quippe Christi est, et Antichristus, cui praecepta displicant Christi.*

5. Oro te, quid tale unquam, quale Apostoli fecimus, ut merito scandalizentur ? Patrem senem cum navicula, et reti **176** dimitunt. Publicanus a telefono surgit, et sequitur Salvatorem : volens discipulus reverti domum, et suis ante renuntiare, magistri voce prohibetur. Sepultura non datur patri : ET PIETATIS genus est, impium esse pro Domino. Nos quia serica veste non utimur, monachi judicamur : quia ebrii non sumus, nec cachinno ore dissolvimus, continentes vocamus et tristes. Si tunica non canduerit, statim illud e trivio (a) : Impostor, et Græcus est. Cavillentur vasiora licet, et pingui aqualiculo (b) farto circumferant homines, Blæsilla nostra ridebit, nec deginabitur loquacium ranarum audire convitia, cuius Dominus ejus dictus sit Beelzebub.

EPISTOLA XXXIX (c).

AD PAULAM super obitu Blæsilla filiae.

Blæsilla, paulo post mortem mariti, suamque conversionem defuncta, Paulam matrem consolatur Hieronymus, atque nimium ejus dolorem objurgat, admisctaque interim Blæsilla virtutes, et vitam.

1. « Qnis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo » (*Jer. 9. 1*) : non, ut Jeremias ait, « vulneratos (d) populi mei ; » nec ut Jesus (1) miseriam Jerusalem : sed plorabo sanctitatem, misericordiam, innocentiam, castitatem : plorabo omnes pariter in unius morte defecisse virtutes. Non quod lugenda sit illa quæ abiit, sed quod nobis impatientius sit dolendum, quod [al. qui.] tam videre desivimus. Quis enim siccis oculis recordetur, viginti annorum adolescentulam tam ardenti fide crucis levasse vexillum, ut magis amissam virginitatem, quam mariti doleret interitum ? Quis sine singultibus transeat orandi instantiam, nitorem linguae, memorie tenacitatem, acumen ingenii ? Si Grace loquentem audiisses, latine eam nescire putares : si in romanum sonum lingua se verterat, nihil omnino peregrini sermo redolebat. Jam vero quod in **177** Origenem (e) quoque illo Græcia tota miratur, in

(a) Græce dixit in Epist. ad Furiam *r̄p̄w̄d̄; διατρ̄k̄t̄*.

(b) Nimirum superbe se gerant, quo sensu alibi saepè pompticis cercus comparat hujusmodi homines, qui non sine aliorum despactu passibus in gressu tardioribus utundur.

(c) *Atias 23. Scripta post superiorum tres circiter menses.*
(d) Cisterc. Ms. *vulneratos filios populi mei*, mallem ego filia, ut Jeremias sensus praefert. Mox addit *Caritatem* exponcta altera voce plorabo.

(e) Concinnior videtur sensus in veteri editione, « quod in Origene miror, quodque in illo Græcia tota, » etc.

(f) Gravius miseram legi jubet.

paucis non dicam mensibus, sed diebus, ita hebreæ lingue vicerat difficultates, ut in descendis canentesque Psalmis, cum matre contendere. Humilitas vestium non (ut in plerisque solet) tunentes animos arguebat : sed cum interiori se mente dejecerat, inter ancillarum virginum [*In aliis libris vilium pro virginum, quod et Gravius statuit*] cultum dominansque nihil medium, nisi quod in eo facilius dignoscatur, quod neglectius incedebat. Vacillabant ægrotatione gressus, et palliente ac trementem faciem, vix collum tenuis sustinebat, et tamen aut Prophetam, aut Evangelium semper in manibus tenebat. Lacrymis ora complentur, singultus occupat vocem : et haerentem linguam, viscera coniuncta non laxant. Cum sancium corpusculum febrium ardor excoqueret, et semianimis [al. semianime] lectulum vallaret circulus propinquorum, haec extrema [al. in extremo] verba mandabat : *Orate Dominum Jesum, ut mihi ignoscat, quia implere non potui quod volebam. Secura esto, mi Blæsilla (f), sentiens omni tempore vestimenta tua candida. Candor vestium, sempiternæ virginitatis est puritas. Confidimus probare vera esse quæ dicimus : Nunquam est sera conversio. Vox haec primum dedicata est in latrone : « Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso » (Luc. 23. 43).* Posiquam autem sarcina carnis abjecta, ad suum anima revolavit auctorem, et in antiquam possessionem diu peregrinata concendit, ex more parantur exequæ, et nobilium ordine præente, aureum feretro velamen obtenditur. Videbatur mihi tuuc clamare de cœlo (1). Non agnosco vestes : amictus iste non est meus : hic ornatus alienus est.

2. Sed quid agimus ? Matris prohibituri lacrymas, ipsi planginus. Consilteor affectus meos, totus hic liber fletibus scribitur. Flevit et Jesus Lazarum, quia amabat illum (*Joan. 11*). Non est optimus consolator, quem proprii vincunt gemitus, cuius visceribus emolitit, fracta in lacrymis verba desudant. Testor, mi Paula, Jesum, quem Blæsilla nunc sequitur ; testor sanctos Angelos, quorum consortio **178** fruitur, eadem me dolorum perpeti tormenta quæ pateris : patrem esse spiritu, nutricium caritate, et interdum dicere : « Preat dies illa, in qua natus sum » (*Jerem. 20. 14*). Et, « Hei mihi mater, ut quid genuisti me virum, (g) qui diceret discrimen omni terra » (*Ibid. 15. 10*). Et illud : « Justus es, Domine, verumtamen judicia loquar ad te. Quid est, quod via poecatorum prosperantur ? » Et, « Mci quoque pene moti sunt pedes,

(f) Pericopen hanc duorum versuum a sentiens usque confidimus, ex Cluniensi codice invexit Martianus, quoniam nos Cisterciensis, aliorumque optime auctoritate impendio adserimus.

(g) Multas exemplarium varietates hoc in loco reperiuntur testatus est, ante nos Reatinus Episcopus, qui tamen nullam exhibuit, nec quidquam volunt immutare. In hoc autem fere consentiunt ea quibus nos utimur, ut legant, qui judicer et decernat omni terra, quæ Græcia præsertim interpretationi ἀντίστοιχον vel ἀντίστοιχον, aperte cohærent.

(1) Acutiore lectionem vocat Gravius hanc : « Non agnosco : uester amictus iste, non meus.

(a) pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Et dixi: Quomodo cognovit Deus, et si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores et abundantes in saeculo, obtinuerunt divitias. » Sed rursus illud occurrit: « Si narravero sic, ecce generationem filiorum tuorum prævaricatus sum. » Nunquid et in meam mentem, non hic scipi fluctus illiditur? quare senes impii, saeculi divitiis perfruntur? quare adolescentia rudis, et sine peccato pueritia, immaturo flore metitur? quid causæ est, ut saepe binuli, trimulique et ubera materna lactentes a daemonio corripiantur, repleantur lepra; morbo regio devorentur, et e contrario impii, adulteri, homicidae, sacrilegi, vegeti atque securi de sua sanitate, in Deum blasphement? Præser-tim cum injustitia patris non redundet ad filium: et anima quæ peccaverit, ipsa moriatur. Aut si manet vetus illa sententia, peccata patrum in filios oportere restiui (Exod. 34), iniquum sit longævi patris innu-mera delicta in innocentem infantiam repensare. » Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas: et factus sum flagellatus tota die» (Ps. 72. 13. 14). Sed cum hæc cogitarem, statim didici cum Propheta: « Et suscepisti, ut cognoscerem: hic labor est in conspectu meo, donec ingrediar sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum» (*Ibidem*, v. 16). « Judicia enim Domini abyssus multa. » Et, « O profundum divitiarum sapientia et scientia Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et (b) investigabiles viæ ejus! » (Rom. 11. 33.) Bonus est Deus, et omnia quæ bonus facit, bona sint necesse est. Mariti orbitas irrogatur, plango quod accedit. Sed quia sic placet Domino, æquo **179** animo susti-nebo. Unicus raptus est filius; durum quidem, sed tolerabile, quia sustulit ille, qui dederat. Si cæcus fuero, amici me lectio consolabitur. Si auditum quoque surdæ aures negaverint, vacabo a vita: nihil aliud, nisi Dominum cogitabo. Imminebit super hæc et dura pauperies, frigus, languor, et nuditas; extremam exspectabo mortem, et breve putabo malum, quod finis melior subsequatur. Consideremus quid ethicus ille Psalmus sonet: « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum» (Ps. 118). Illoc non potest dicere, nisi ille, qui ad universa quæ patitur, magnificat Domi-num, et suo merito imputans, in adversis de ejus clementia gloriatur. Exultaverunt enim filii Iuda in omnibus judiciis Domini. Si Iuda, confessio interpre-tatur: consitens autem omnis anima creditis est: necesse est, ut qui se credere dicit in Christo, in omnibus Christi judiciis gaudeat. Sanus sum, gratias refero Creatori. Langueo, et in hoc laudo Domini voluntatem. « Quando enim infirmor, tunc fortis [al. fortior] sum» (2. Cor. 12); et virtus spiritus in carnis infirmitate perficitur. Patitur et Apostolus aliquid

(a) Hæc « pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus, » absunt a plerisque MSS. Codicibus. Nec pauci habent paulo infra reprobati pro prævaricatus sum.

(b) Rescribendum *investigabiles*, quemadmodum, ut nihil dicamus de Greco textu, *ἀναγνώστης* al. *ἀναγνωστός*, ipse etiam Hier. supra Epist. 21 ad Damas. II, 39. legit.

quod non vult, pro quo ter Dominum deprecatur. Sed dicitur ei: « Sufficit tibi gratia mea; quia virtus in infirmitate perficitur» (2. Cor. 12. 9); et ad reve-lationum humiliandam superbiam, monitor quidam humanae imbecillitatis apponitur, in similitudinem triumphantium, (1) quibus in curru retro comes ad-hærebat per singulas acclamations civium, dicens: Hominem te esse memento.

3. Cur autem durum sit, quod quandoque patientum est? et cur dolens quemquam mortuum? (c) ad hoç enim nati non sumus, ut maneamus æterni. Abraham, Moyses, Isaías, Petrus, Jacobus, Joannes, Paulus electionis vas, et super omnia Filius Dei, mori-rut: et nos indignarum, aliquem exire de corpore, qui ad hoc forsitan raptus est, « ne malitia mutaret intellectum ejus? Placita enim erat Deo anima ejus. Propter hoc properavit educere eam de media iniquitate» (Sap. 4), ne longo vite itinere [al. *longa vita in itinere*], devis oberraret anfractibus. Lugenit mor-tuus; sed ille quem gehenna suscepit, quem tartarus devorat, in cuius poenam æternus **180** ignis astuat. Nos, quorum exitum Angelorum turba comi-tatur, quibus obviam Christus occurrit, gravemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis habitemus. Quia quamdiu hic moramur, peregrinamur a Domino (1. Cor 5). Illa, illa nos cupido teneat: « Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est a me, habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea» (Ps. 119). Si Cedar, tenebrae sunt, et mundus iste sunt tenebrae; quia lux lucet in tenebris, et tenebrae eam non comprehendunt (Joan. 3. 5), faveamus Blæsillo nostræ, quæ de tenebris migravit ad lucem, et inter fideli incipientis ardorem, consummati operis percepit coronam. Reversa si sæculare desiderium; et, quod Deus a suis avertat, delicias vitæ hujus cogitante mors immatura rapuisse, plangenda erat, et omni lacrymarum fonte ploranda. Nunc vero cum, proprie-tatio Christo, ante quatuor ferme menses, secundo quodam modo propositi se baptismo laverit, et ita deinceps vixerit, ut calcato mundo, semper monaste-rium cogitarit, non vereris, ne tibi Salvator dicat: Irasceris, Paula, quia tua filia, mea facta est filia? indignaris de judicio meo, et rebellibus lacrymis fa-cis (d) invidiam possidenti? Scis enim quid de te, quid de ceteris tuis cogitem. Cibum tibi denegas, non jejuniorum studio, sed doloris. Non amo fruga-litatem istam. Jejunia ista, adversarii mei sunt. Nullam ANIMAM recipio, quæ me nolente, separatur a corpore. Tales stulta philosophia habeat martyres, habeat (e) Zenonem, Cleobrotum, vel Catonem. Su-per nullum requiescit spiritus meus, nisi « super

(c) Absque negandi particula, sub interrogationis tamen nota legit Martianæs cum quibusdam editis. Nobis potior est MSS. auctoritas, quam etiam Victorius prætulit.

(d) Antea erat *facis injuriam*.

(e) Hi tres sibi manus injecere, quorum notissima hi-storya.

(f) Ex Tertullian. in Apologet. notantè Gravio, « Imperator hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonet: suggestur enim a tergo: Respo-post te, hominem memento te. »

humilem et quietum, et trementem verba mea » (*Isai. 66. Juxta LXX*). Hoc est quod (a) mihi Monasterium promittebas? quod habitu a matronis cæteris separato, tibi quasi religiosior videharis? Mens ista quæ plangit, sericarum vestium est. Interciperis, et emoreras, et quasi non in meas manus ventura sis, cruciem judicem fugis. Fugerat quondam et Jonas animosus Prophetæ, sed in profundo maris meus fuit. Si viventem crederes filiam, nunquam plangeres ad meliora migrasse. Hoc est quod per Apostolum meum jussoram, ne pro dormientibus in similitudinem Gentium tristaremini. Erubesce, 181 (b) Ethnicae compatione superaris. Melior diaboli ancilla, quam mea est. Illa insidelem maritum translatum flingit in eolum, tu mecum tuam filiam commorantem, aut non credis, aut non vis.

3. Sed dicens quomodo lugere me probibes, cum et Jacob Josephi in sacco fleverit, congregatisque ad se omnibus propinquis, noluerit consolari, dicens: « Descendam ad filium meum lugens in infernum? » (*Genes. 37. 35.*) Et David Absalon cooperio capite planxerit, repetens: « Fili mi, Absalon, Absalon, fili mi: quis dabit, ut moriar pro te, fili mi, Absalon? » (2. *Reg. 18. 33.*) Moysi quoque et Aaron, cæterisque Sanctorum solemnis sit luctus exhibitus? Perfacilis ad ista responsio est: Luxisse Jacob filium, quem putabat occisum, ad quem et ipse erat ad inferos descensurus, dicens: « Descendam ad filium meum lugens in infernum » (*Gen. 37*), quia necdui paradisi januam Christus effregerat, nec dum flammeam illam romphœam et vertiginem præsidium Cherubin, (c) sanguis ejus extinxerat. Unde et Abraham licet in loco refrigerii, tamen apud inferos cum Lazaro fuisse scribitur (*Luc. 16*). Et David juste flevisse filium parricidam, qui alium parvulum, postquam, ut viveret, impetrare non potuit, quia sciebat non peccasse, non flevit (2. *Reg. 12*). De Moyse vero et Aaron, quod eis ex veteri more sit planetus exhibitus, non mirandum est, cum et in Actis Apostolorum, jam Evangelio coruscante, Stephano fecerint Jerosolymæ fratres planctum magnum (*Act. 8*): et utique planetus magnus, non in plangentium examinatione, ut tu putas, sed in pompa funeris, et exequiarum frequentia intelligendus sit. Denique de Jacob Scriptura sic loquitur: « Et ascendit Joseph sepelire patrem suum, et ascenderunt cum eo omnes pueri Pharaonis, et seniores domus ejus, et seniores omnis terræ Ægypti, et omnis domus Joseph et fratres ejus. » Et post paululum: « Et ascenderunt cum eo quadrigæ et equites, et facta sunt castra grandia nimis. » Ac deinde: « Et planxerunt cum planctu

(a) Ita MSS. codices nostri habent, et quos Victorius consuluit. Falso Erasmus, eumque secutus *Martianæus in Monasterio*, quod nondum arripuerat Paula, sed tantum promiserat.

(b) Paulina Prætextati uxor, quæ Sacerdos erat, ut supra in Epist. 23. adnotavimus ex veteri lapide.

(c) Confer Auctoris commentarios in Eccles. capp. 3 et 9. tum Origenis Homil. de Engastrin. quibus locis hæc de flammœ gladio Paradisi aditus custodiente latius expounduntur.

magnæ, et fortæ nimis » (*Gen. 50. 7. et seqq.*). Planetus iste solemnis non longas Ægyptiis imperat lacrymas, sed funeris monstrat ornatum. Juxta quem modum Aaron quoque et Moysen, fletos esse manifestum est. Nequoco 182 satis Scripturæ laudare mysteria, et divinum sensum, in verbis licet simplicibus admirari, quid sibi velit quod Moyses plangitur, et Jesus Nave vir sanctus sepultus resurget, et tamen fletus esse non scribitur. Nempe illud quod in Moyse, id est, in Lege veteri sub peccati Adam omnes tenebantur elogio [*damnatione*]; et ad inferos descendentes consequenter lacrymæ prosequabantur, secundum Apostolum, qui ait: « Et regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos qui non peccaverunt! » (*Rom. 5. 14*). In Jesu vero, id est, in Evangelio, per quem Paradisus est apertus, mortem gaudia prosequuntur. Flent usque hodie Judæi, et nudatis pedibus in cinere volutati sacco incubant. Ac ne quid desit superstitioni, ex ritu vanissimo Pharisæorum, primum cibum lenti accipiunt; videlicet ostendentes quali edulio primogenita perdiderint. Sed merito, quia in resurrectionem Domini non credentes, Anti-christi præparantur adventui. Nos vero qui Christum induimus, et facti sumus, juxta Apostolum, genus regium et sacerdotale (*1. Petr. 2*), non debemus super mortuos contristari. « Et dixit, inquit, Moyses ad Aaron et Eleazar et Ithamar filios ejus, qui relieti erant: Caput vestrum non denudabis, et vestimenta vestra non scindetis, ne moriamini; et super omnem synagogam veniat ira » (*Levit. 10. 6*). Nolite, inquit, scindere vestimenta vestra, et luctum exhibere Gentilem, ne moriamini. MORS NOSTRA peccatum est. Et, quod forsitan crudele alicui videatur, sed fidei necessarium est, in eodem Levitico scribitur, quomodo Sacerdos magnus ad patrem, matrem, fratresque, vel liberos mortuos prohibetur accedere, ne videlicet anima Dei sacrificiis vacans, et tota in illius mysteriis [al. ministeriis] occupata, aliquo impe- diatur affectu. Nonne aliis verbis idipsum in Evangelio præcipitur, ut non (d) renuntiet domini discipulus? ut mortuo patri non exhibeat sepulturam? « Et de sanctis, inquit, non exiet, et non contami-nabitur sanctificatio Dei ejus, quia sanctum' oleum unctionis a Deo super eum est » (*Levit. 21*). Certe postquam credimus in Christum, et oleo unctionis ejus accepero, illum portamus in nobis, non debemus exire de templo, id est, de proposito Christiano: non foras egredi, incredulitati videlicet Gentilium 183 commisceri; sed esse semper intrinsecus, id est voluntati Domini ministrare.

4. Hæc idcirco dicimus, ne ignorantia Scripturarum auctoritatem tibi præberet in luctu, et videreris rationabiliter errare. Et adhuc sic locutus sum, quasi unam de turbis convenerim Christianam. Nunc vero cum sciām toti te renuntiasse mundo; et ab-

(d) *Martianæus* absque negandi particula, ut *renuntiet*, contra quam sentit *Matthæus 9. 61.* et *Hier.* in superiori Epist. n. 5. « volens, inquit, discipulus reverti domum, et suis ante renuntiare, magistri voce prohibetur. »

jeatis calcatisque deliciis aeterni, orationi, jejuniis, lectioni vacare quotidie; cum ad exemplum Abraham cupias exire de terra tua, et de cognatione tua, ut et Chaldaea et Mesopotamia derelictis, terram re-promissionis introreas; cum omnem substantiam, aut pauperibus dilargita sis, aut (a) filii ante mortem mundo mortua dederis, miror te ea facere, quae si facerent ceterae, reprehensione dignae viderentur. Redit tibi in memoriam consubstantia ejus, blanditur, sermo, consortium; et quod his careas, pati non potes. Ignoscimus matris lacrymis, sed modum querimus in dolore. Si parentem cogito, non reprehendo quod plangis; si Christianam et Monacham, istis nominibus mater excluditur. Recens vulnus est, et tactus iste quo blandior, non tam curat, quam exasperat. Attamen quod tempore mitigandum est, cur ratione non vincitur? Nam et Noemi famem fugiens in terra Moab, et maritum perdidit et filios. Et cum suorum auxilio esset destituta, Ruth alienigena ab ejus latere non recedit (*Ruth. 1*). Vide quanti merit sit deserta præstitisse solatum. Ex ejus semine Christus oritur. Respice Job, quanta sustinuit, et videbis te nimium delicatam, illum erectum in celum oculis, inter ruinas domus, poenas ulceris, innumeris orbitates, et ad extremum nuxoris insidias, invictam tenuisse patientiam. Scio quid responsura sis: Hoc illi quasi justo ad probationem evenisse. Et tu e duobus elige, quod velis: aut sancta es, et probaris: aut peccatrix, et injuste quereris, minora sustinens, quam mereris. Quid vetera replicem? præsentia exempla sectare. (b) Sancta Melania nostri temporis inter Christianos vera nobilitas (cum qua tibi Dominus, mihi concedat in die sua habere partem) calente adhuc mariti **184** corpusculo, et nequam humato, duos simul perdidit filios. Rem sum dicturus incredibilem, sed teste Christo, non falsam. Quis illam tunc non putaret more lymphatico, sparsis crinibus, veste conscientia, lacerum pectus invadere? Lacrymæ guita non fluxit; stetit immobilis, et ad pedes aduentus Christi, quasi ipsum teneret, arrisit. Expeditius, inquit, tibi servitura sum, Domine, quia tanto me onere liberasti. Sed forsitan superatur in ceteris. Quinimo qua illos mente contempserit, in unico postea filio probat, cui omni quam habebat possessione concessa, ingruente jam hieme, Jerosolymam navigavit.

5. Parce queso tibi, parce filiae cum Christo jam regnanti, parce saltem Eustochio tue, cuius parva adhuc setas, et rudis pene infantia, te magistra [al. magistrante] dirigitur. Sævit nunc diabolus, et quia

(a) Sunt qui legant filiae, et mortuas, viciose tamen ut nullus dubitat.

(b) Recole adnotationem nostram a. in Epist. 3 ad Rufinum, atque isthaec in primis ex Hieron. Chronico ad an. Christi 377. « Melania nobilissima mulierum Romanarum, et Marcellini quondam Consulis filia, unicus Prætor (sic scribimus pro *Prætore*) tunc Urbano filio derelicto, Jerosolymam navigavit, ubi tanto virtutum, præcipeque humilitatis fuit miraculo, ut Tecla nomen accepiterit. » Recole quæ superioris de Melania nomine animadvertis in Epist. III. quæ est ad Rufinum, tum infra. in Epist. 143. ad Alypium et Augustinum

unam cernit de tuis liberis triumphantem, obtritum [al. obrutum] se esse condolens, quererit in remanente victoriam, quam in praeseunte jam perdidit. GRANDIS in suos pietas, impietas in Deum est. Abraham unicam filium laetus interficit, et tu unam de pluribus quereris coronatam? Non possum sine gemitu eloqui, quod dicturus sum. Cum de media pompa funeris, te examinem referrent, hoc inter se populus muscitabat: Nonne illud est quod saepius dicebamus? Dolebat filiam jejuniis intersectam, quod non vel de secundo ejus matrimonio tenuerit nepotes. Quousque genus detestabile Monachorum non urbe pellitur? non lapidibus obruitur? non precipitatur in fluctus? Matronam miserabilem seduxerunt, quæ cum [al. quia] Monacha esse noluerit, hinc probatur, quod nulla Gentilium ita suos unquam fleverit filios. Qualem putas ad istas voces Christum habuisse tristitiam? Quomodo exultasse Satanam, qui nunc tuam animam eripere festinans, et pii tibi proponens doloris illecebram, dum ante oculos tuos filiae semper imago versatur, cupit matrem sicut necare victricis, et soliditudinem sororis invadere relictæ. Non ut terream loquor, sed ut mihi testis est Dominus, quasi ante tribunal ejus assistens, in hoc te verba convenio. Detestandæ sunt istæ lacrymæ, plenæ sacrilegiorum, incredulitate plenissimæ, **185** quæ non habent modum, quæ usqne ad viciniam mortis accedunt. Ululas et exclamitas, et quasi quibusdam facibus accensa, quantum in te est, tui semper homicida es. (c) Sed ad taleni clemens ingreditur Jesus, et dicit: « Quid ploras? Non est mortua puella, sed dormit » (*Marc. 5. 39*; et *Luc. 8. 52*). Irrideant circumstantes: ista insidelitas Judæorum est. Te quoque, si ad sepulcrum filiae volueris voluntari, Angelus increpabit: « Quid queris viventem cum mortuis? » (*Luc. 24. 5*). Quod quia Maria fecerat Magdalene, postquam vocem Domini se clamantis agnovit, ad ejus provoluta pedes, audit: « Ne tetigeris me, nequum enim ascendi ad Patrem meum » (*Joan. 20. 27*), id est, non mereris tangere resurgentem quem mortuum existimas in sepulcro.

6. Quas nunc existimas Blæsillam nostram pati cruces, quæ ferre tormenta, quod tibi Christum videat subiratum? Clamat nunc illa lugenti: Si unquam me amasti, mater, si tua ubera suxi, si tuis instituta sum monitis, ne invideas gloria mea; nec hoc agas, ut a nobis in perpetuum separaremur. Putas esse me solam? Habeo pro te Mariam Matrem Domini. Multas hic video quas ante nesciebam. O quanto melior est iste comitatus. Habeo Annam quondam in Evangelio prophetantem, et, quo magis gaudeas, tantorum annorum labores, ego in tribus mensibus consecuta sum. Unam palmarum castitatis acceperimus. Misericordia mea, quia mundum reliqui? At ego vestri sortem doleo, quos adhuc seculi carcer includit; quos quotidie in acie præliaentes, nunc ira, nunc avaritia, nunc libido, nunc vñiorum incentivâ vitiorum pertrahunt ad ruinam. Si vi, ut mater mea sis, cura (d)

(c) Cisterciensis sed ad te ille clemens, etc.

(d) Plures ex editis et Mass. libri cur placere Christo non vis.

placere Christo. Non agnosco matrem, meo Domino displicentem. Loquitur illa et alia multa, quæ taceo, et pro te Dominum rogat; mibique ut de ejus mente securus sum (al. sim), veniam impetrat peccatorum: quod monui, quod hortatus sum, quod invidiam propinquoruim, ut salva esset, excepti.

7. Itaque dum spiritus hos artus regit, dum vita hujus fruimur commeatu, spondeo, promitto, polluceor, illam mea lingua resonabit, illi mei dedicabuntur **188** labores, illi meum sudabit ingenium. Nulla erit pagina, que non Basiliam sonet. Quocumque sermonis nostri monumenta pervenerint, illa cum meis opusculis peregrinabitur. Hanc in mea mente defixam legent Virgines, Vidiæ, Monachi, sacerdotes. Brevis vita spatiu, æterna memoria compensabit. Quæ cum Christo vivit in cœlis, in hominum quoque ore victura est. Transibit et præsens ætas, sequentur saecula post futura, quæ sine amore, sine invidia judicabunt. Inter Paulæ Eustochiique nomen media ponetur. Nunquam in meis moritura est libris. Audiet me semper loquentem cum sorore, cum matre.

EPISTOLA XL (a).

AD (b) MARCELLAM, DE ONASO.

Onasum obrectatorem quempiam ridet, qui quod Historianus in suis libris adversus vitia scripsaret, ad suam contumeliam pertinere putabat.

1. Medici, quos vocant Chirurgicos, crudeles patiuntur, et miseri sunt. An non est miseria, alienis non dolere vulneribus, et mortuas carnes inclementi secare ferro? Non horrere curantem, quod horret ipse qui patitur, et inimicum putari? Ita se natura habet, ut amara sit veritas, blanda vitia existentur. Isaïas in exemplum captivitatis futuræ, nudus non erubescit incedere (*Isai. 20*). Jeremias de media Jerusalem ad Euphratem fluvium Mesopotamiae mittitur (*Jerem. 13*): ut inter inimicas gentes, ubi est Assyrius, et castra sunt Chaldaeorum, ponat *κεριτωμα* (c) corrumpendum. Ezechiel stercore primum humano, deinde bubulo, panem de omni semente conspersum edere jubetur (*Ezech. 4. 24*): et uxoris interitum siccis oculis videt. Amos de Samaria pellitur (*Amos 7*). Cur quæso? Nempe ideo (d) pellitur, quia chirurgici spirituales, secantes vitia peccatorum, ad poenitentiam cohortantur. Paulus Apostolus: Inimicus, inquit, vobis factus sum, verum dicens (*Galat. 4*). Et quia Salvatoris dura videbantur **187** eloquia, plurimi discipulorum retrorsum abierunt.

(a) Alias 100. *Scripta circa idem tempus.*

(b) Sic præferunt MSS. atque editi velutios. Victor, vero quod Erasm. probaverat ad Bonasum inscribit, quod illi nomen ab enormi naso inditum putet. Alii Bonasum scribi debere non satis firmis argumentis contendunt. Huc ergo referenda illa ad Bonasum, sive de Bonaso inscriptione videtur: quo animalis nomine adversarium suum voluerit S. Pater perstringere. Dicitur Bonasus animal cornua habere implexa, nec posse quemquam lædere. finiu ergo versus calcibus ejaculari, quo sequentes adurit.

(c) Quidam MSS. addunt Graecæ vocis interpretationem, id est lumbare.

(d) Victor alterum pellitur verbum nou habet, et deinde cohortabantur pro cohortantur.

2. Unde non mirum est, si et nosipai vitilis detrahentes, offendimus plurimos. Disposui nasum secare fortentem, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahere garranti, rancidulam (al. raucidulam) se intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana est, qui habeat truncas in honesto vulnere nares? (Æneid. lib. VI.) Nunquid solus (e) Onasus Segestanus cava verba, et in modum vessicarum tumentia, buccis trutinatur inflatis? Dico quosdam scelere, perjurio, falsitate ad dignitatem nescio quam pervenisse. Quid ad te, qui te intelligi innocentem? Rideo advocationem, qui patrono egeat: quadrante (f) dignam eloquentiam nare subsanno: quid ad te, qui disertus es? Volo in nummarios invehi Sacerdotes: tu qui dives (g) es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignibus ardore Vulcanum: nunquid hospes ejus es, aut vicinus, quod a delubris idoli niteris incendium submovere? Placet mihi de larvis, de noctua, de bubone, de Niliacis ridere portentis. Quidquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quocumque vitium stulti mei muco contorquetur, te claritas designari. Conserua manu in jus vocas, et satyricum scriptorem (h) in prosa stulte arguis. An ideo tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine? quasi non, et lucus ideo dicatur, quod minime luceat: et Parcae ab eo, quod nequaquam parcant: et Eumenides furiae, quod non sint benignæ: et vulgo Æthiopes vocentur argentei. Quod si in descriptione foedorum semper irasceris, jam tibi cum Persio cantabo:

(i) Optent te generum rex, et regina, puellas
Terripiant: quidquid calcaveris hoc rosa fiat (*Satyr. 2*).

3. Dabo tamen consilium, quibus absconditis, possis pulchrior apparere. Nasus non videatur in facie: sermo non sonet ad loquendum: atque ita et formosus, et disertus videri poteris.

188 EPISTOLA XLI (j).

AD MARCELLAM (k).

Refellit Montani hæretici dogmata, ostenditque quid inter ejus errores, atque Ecclesiæ sententiam intersit.

1. Testimonia de Joannis Evangelio congregata, quæ tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus Salvator noster se ad Patrem iturum, missurumque

(e) Victorius ex præconceppta opinione *Bonasus Segestanus*. Cum vero Segesta altera Pannoniæ, altera Liguriæ civitas fuerit, quænam hic denotetur, haud expeditum est definire. Verosimilius tamen Pannoniæ Segestum notat.

(f) Al. *indignam*, id est ne quadrante quidem digam.

(g) Reatinus Episcopus cum negandis particula, *tu qui dives non es*: meliori quidem sensu, sed MSS. aut editis aliis libris non suffragantibus.

(h) Nimurum quod non nisi carminibus Satyræ componitor, et soluta oratione scribentibus, satyricum scriptorem stultum sit appellare, ac si quis Italice diceret: *Scriptor di Sonetti in prosa*. Quod addit *fausto vocaris nomine*, explicat Martian., quod Onasus idem sit ac Onesimus, quem in Novinum libro *decorum* Hier. interpretatur. Verius iuto, deduceretur ab *σάτυρος* Graeco themate, quod est *furo*, et *prostum*, unde *Onasus* latine *Prosturus*, *fausto nomine* vari potuit.

(i) Vetusiores vulgati, ac MSS. aliquot *Formosum te operari generum*, etc.

(j) Alias 54. *Scripta eodem anno 384.*

(k) Veteres editi, et nonnulli MSS. addunt *adversus Montanum*.

Paracletum pollicetur. Quæ in quod promissa sint tempus, et quo completa sint tempore. Apostolorum Acta testantur. Decima die dixit post ascensum Domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem, Spiritum Sanctum descendisse, linguisque credentium esse divisas, ita ut unusquisque omnium gentium sermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium, musto ens ebrios asserebant, et Petrus stans in medio Apostolorum omnisque conventus, ait: «Viri Iudei, et omnes qui habitatis in Ierusalem, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos existimatis, hi ebrii sunt: nam est hora dici tertia: sed hoc est quod dictum est per Joel Prophetam: in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, et prophetabunt filii, et filiae eorum: et juvenes visiones videbunt, et seniores somnia somniabunt, et quidem in servos meos, et ancillas meas effundam de spiritu meo» (Act. 2. 14).

2. Ecclesia fundata super Petrum. — Si igitur Apostolus Petrus, super quem Dominus fundavit Ecclesiam, et prophetiam et promissionem Domini, illo tempore completam memoravit, quomodo possumus nobis aliud tempus vindicare? Quod si voluerint respondere, et Philippi deinceps quatuor alias prophetasse, et Prophetam Agabum reperiri, et in divisionibus spiritus inter Apostolos, et Doctores, Prophetas quoque, Apostolo scribente, formatos, ipsiusque Paulum Apostolum, multa de futuris heresibus, et de fine seculi prophetasse, sciant a nobis non tam prophetiam repellere, quæ Domini est signata passione, **189** quam eos non recipi, qui cum Scripturæ veteris, et novæ auctoritate non congruent.

3. Primum in lidei regula (a) discrepamus. Nos latrem, et Filium, et Spiritum Sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sectantes Trinitatem in unius persona angustias cogunt. Nos secundas nuptias non tam appetimus, quam concedimus, Paulo jubente, ut viduae adolescentulæ nubant: illi in tantum putant scelerata conjugia iterata, ut quicunque hoc fecerit, adulterio habeatur. Nos unam quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto (b) nobis orbe congruo, jejunamus: Illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores. Non quod, et per totum annum, excepta Pentecoste, jejunare non li-

(a) Negant hoc alii, quos inter S. Epiphian. I. 2. Hæres. 48. de Catajlyrgis, seu Montanistis, eosque «de Patre, et Filio, et Spiritu Sancto eadem cum Ecclesia Catholica sentire» apertissime tradit. Sed duas Montanistarum sectæ cum essent, quarum una *cata Proclum*, alia *cata Echinem* appellabatur, de hac altera intelligentius venit Hieronymus, quæ, ut ex Tertullian. de *Præscript.* cap. 52. discimus, Jesuni Christum Patrem simul ac Filium esse blaspheminabat.

(b) Non ut Martianæns suspicatur, Erasmus fecit, *toto anno tempore nobis congruo* quod et alii ante ipsum editi, et MSS. aliquot hodiendum habent; nec scio utrum verius. Interim notatu perquam dignum est, quod Hier. tradit, ex voluntate observari, quæ in Quadragesima indicta sunt, «nud luculentissime Cæsarius Arelatensis, «Aliis inquit, «iebus jejunare aut remedium, aut præmium est; in Quadragesima non jejunare peccatum est, etc.

ceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent: apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepnsa (c) Phrygiæ Patriarchas: secundos, quos appellant (d) Cenonas: atque ita in tertium, id est, pene ultimum locum Episcopi devolvuntur; quasi exinde ambitiosior religio sit, si quod apud nos primum est apud illos novissimum sit. Illi ad omne pene delictum Ecclesiæ obserant fores; nos quotidie legimus: «Malo penitentiam peccatoris, quam mortem» (Ezech. 18. 23) Et, «Nunquid qui cadit, non resurget, dicit Dominus» (Jerem. 8. 4). Et, «Convertimini ad me filii convertentes, et ego curabo contritiones vestras» (Jerem. 3. 22. sec. LXX). Rigiidi autem sunt, non quo, et ipsi pejora non peccent: sed hoc inter nos, et illos interest, quod illi erubescunt consiliter peccata quasi justi: nos dum penitentiam agimus, facilius veniam promeremur. **190**

4. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puer, (e) et victuro martyre confarrata. Malo inquam non credere: sit falsum omne quod sanguinis est. Aperta est convincenda blasphemia dicentium, Deum primum voluisse in veteri Testamento per Moysen, et Prophetas salvare mundum: sed quia non potuerit expiere, corpus sumpsisse de Virgine, et in Christo sub specie Filii prædicantem, mortem obiisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum salvare nequierit, ad extrellum per Spiritum Sanctum in Montanum, Priscam, et Maximilliam insanas sominas descendisse, et plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens: «Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus» (1. Cor. 13. 9). Et, «nunc videmus per speculum in ænigmate» abscisum, et semivirum habuisse Montanum. Haec sunt quæ coagulatione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quæ proferunt, brevior epistolæ sermo subvertat, cum, et tu ipsas Scripturas apprime tenuis, non tam ad eorum mota sis quæstiones, quam quid sentire, a me volueris sciscitari.

(c) Ignobile Phrygitæ oppidum erat Pepusa, i^o sius Hieronymi temporibus plane dirutum, ubi Cataphryges, qui inde et Pepusiani appellati sunt, conveniebant. Quod etiam Epiphanius tradit Hæres. XLVIII. 14., vocatque *τρίων τιμών της Φρυγίας Πέπουσαν τον καταρράκτην πόλιν*, etc.

(d) Pro *Cenonas*, quidam MSS. *Zenones*: unus Bononiensis Monasterii S. Salvatoris *Cenonus* alii, etiam Victorio teste, *Iconomos*. Vide igitur, num ita legendum sit *Ικονόμος* ex Graeco, quod eo intellectu dici potuit, ut *dispensatores* secundi ordinis Sacerdotes appellarentur, sicuti primi *Patriarchæ*, et tertii *Episcopi*; nam *Cenones*, quæ vox laudem sit, quidve significet, penitus ignoramus.

(e) Antea, quasi de duabus seorsim personis, aut mysterioris sermo esset, de præposito iterabatur. Videtur porro est S. August. de Hæresibus in Cataphryg. Auctor Prædestinati hæres. XXVI. aliique, etsi, ut uno verbo dicam, non haec modo scelerata mysteria de infante minutis punctuationibus perfonso, qui pro magno sacerdote habentur, si viveret, pro martyre, si moreretur; sed alia quædam, quæ supra Hier. retulit dogmata Montanistarum, his vere adscribi aut negant autores alii, aut data opera quasi incerta prætereunt.

EPISTOLA XLII (a).

AD MARCELLAM.

Contra Novatianos Hæreticos.

Roganti Marcellæ quid sit verbum contra Spiritum Sanctum, respondet, sensum Novatiani docens esse falsum.

1. Brevis (b) est quæstiuncula, quam misisti, et aperta responsio est. Si enim de eo quod in Evangelio scribitur : « Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra **191** Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro» (*Math. 12. 32; et Marc. 3. 29*), Novatianus afflavit non posse peccare in Spiritum Sanctum, nisi eum qui Christianus sit, et postea negaverit ; manifestum est Judæos qui ex tempore blasphemabant, peccato blasphemie non teneri : quippe, qui impii coloni, interfecit Prophetis, deinceps Domini cogitabant, et in tantum erant perditæ, ut ad salvandos eos, se Dei Filius venisse responderit. Unde de toto ipsius Scripturæ ordine convincendus est, non his irremissibilem esse dictam blasphemiam, qui tormentis compulsi, et variis eviscerati cruciatibus, Dominum denegassent ; sed his qui cum in virtutibus videant opera Dei, calumnient et clamitent, dæmonis esse virtutem, et omnia signa quæ facta sunt, non ad divinam magnificientiam, sed ad diabolum pertinere (*Math. 12; Marc. 3; et Luc. 11*). Unde et Salvator noster toto responsione suæ hoc agit argumento, ut doceat, non posse Satanam ejici a Satana, et regnum ejus inter se non esse divisum. Cum enim diaboli studium sit, Dei lædere creaturam, quomodo ejusdem poterit esse voluntatis sanare languentes, et seipsum de obsessis fugare corporibus ? Probet itaque Novatianus, aliquem de his, qui sacrificare compulsi sunt ante tribunal judicis, respondisse omnia quæ in Evangelio scripta sunt, non a Filio Dei, sed a Beelzebub principe dæmoniorum fuisse perfecta, et tunc poterit approbare irremissibilem in Spiritum Sanctum esse blasphemiam.

2. Ut autem et acutius aliquid interrogemus, respondeat, quid sit contra Filium hominis dicere, et in Spiritum Sanctum blasphemare. Ego quippe assero juxta sensum illius, eos qui Christum in persecuzione negaverint, contra Filium hominis dixisse, et non in Spiritum Sanctum blasphemasse. Qui enim interrogatur, an Christianus sit, et Christianum se non esse responderit ; utique negando Christum, hoc est, Filium hominis, Spiritui Sancto non facit injuriam. Si autem Christum negando, negavit et Spiritum ; edisserat Hæreticus, quomodo non peccet in Spiritum, qui Filium hominis denegaverit. Aut si Spiritum Sanctum hoc loco **192** intelligendum Pa-

(a) *Ad. 149. scripta circa eundem annum 384.*

(b) Pluribus verbis, sed nullo ferme sensu Edit. Bened. « Brevis atque succincta quæstiuncula, quam misisti, et obscura, et aperta responsio est. » Nos Victorium, alioisque editios vetustiores sequimur : malemus tamen hoc legi modo, « Brevis quæstiuncula, quam misisti, succincta, et aperta responsio est. »

trem putat, Patris nulla est a negatore mentio facta cum negaret. Petrus Apostolus eo tempore, quo ancille interrogatione perterritus, Dominum negavit, in Filium hominis, an in Spiritum Sanctum videtur commisso peccatum ? Si id quod ait, *nescio hominem*, ridicule voluerit interpretari, non Christum cum negasse, sed hominem ; mendacein faciet Salvatorem, qui se, hoc est, Filium Dei, negandum esse prædixerat (*Math. 26; et Joan. 13*). Si autem negavit Filium Dei, unde et amare levit, et trinam negationem, tria postea confessione delevit, manifestum est, peccatum in Spiritum Sanctum, ideo non posse dimitti, quod habeat blasphemiam : ut cum videoas in virtutibus Deum, Beelzebub calumnieris in factis. Doceat igitur aliquem negatorem, Beelzebub vocasse Christum, et ultra-referam gradum, negatorem non posse veniam consequi post ruinam. Aliud est tormentis cedere, et se Christianum negare : aliud Christum, diabolum dicere, sicut tibi ipsa Scriptura, atque contextus, lecta attentius poterunt [*al. potuerunt*] demonstrare.

3. Fuerat quidem prolixius disserendum : sed quoniam amicis, et qui ad nostrum hospitiolum convenierunt, præsentiam nostram negare non possumus, et tibi non statim respondere, admodum visum est arrogantis, latam disputationem brevi sermone comprehendimus, ut non tam Epistolam, quam Commentariolum dictaremus.

EPISTOLA XLIII (c).

(1) AD MARCELLAM.

Marcellam hortatur, ut Roma relicita, se rus conserat : per contentionem ostendens, et quantum habent Roma molestiarum, et quantum commoditatum so- lito.

1. Ambrosius, (d) quo chartas, sumptus, notarios ministrante, tamen innumerabiles libros vere Adamantius, et Chalcenterus noster explicavit in quadam Epistola, quam ad eundem de Athenis scripsit, refert, nunquam se cibum Origene præsente sine lectione sumpsisse ; nunquam inisse somnum, nisi unus e fratribus sacris litteris personaret. Hoc diebus **193** egisse et noctibus, ut et lectio orationem exciperet, et oratio lectionem.

2. Quid nos ventris animalia tale unquam fecimus ? quos si vel secunda hora legentes invenerit, oscitamus : manu faciem defricantes, continenus stomachum ; et quasi post multum labore mundiam-

(c) *alias 18 Scripta circa an. 383.*(d) Hic « primum Marcionites, deinde ab Origene correcitus, Ecclesie diaconus, et confessio Dominicæ gloria insignis » dicitur in Catalogo Script. Eccles. c. 56 ; et cum ejus « industria, sumptu, et instantia infinita Origenes dictaverit volumina, » ejus *opera impulso*, sive *operum impulsor* audiit. Videtur autem memorie lapsu peccare Hieron. cum Ambrosio illam epistolam adscribit, de improbo Origenis labore, cum e contrario ipsius Adamantii extet fragmentum epistolæ ad quendam de Ambrosio id perhiebas. At vero ne falso inscribatur.

(1) Consule chronicas posteriores Notas in Praefatione ad Epist. xxxiv.

libus (a) rursum negotiis occupamur. Praetermitto prandia, quibus mens onerata premitur. Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi quotidie ad alios pergimus, aut ad nos venientes (1) cæteros exspectamus. Deinceps itur in verba, sermo teritur, lacerantur absentes, vita aliena describitur, et mordentes invicem, consumimur ab invicem. *Totius non cibis occupat et diem.* Cum vero statim recesserint, recessione suppeditamus. Nunc ira personam leonis nobis sedecit [al. imponit]: nunc cura superflua in annos plurimos duratura præcogitat. Nec recordamur Evangelii, dicentis: « Stulte, hac nocte auferent animam tuam a te: quæ autem præparasti ejus erunt? » (Luc. 12. 20.) Vester non ad usus tantum, sed ad delicias conqueruntur. Ubicumque compendium est, volocior pes, citus sermo, auris attentior. Si damnum (ut saepe in re familiaris accidere solet) fuerit nuntiatum, vultus mœrorre deprimitur. Lætamur ad munum, (b) obolo contristamur. Unde cum in uno homine animorum tam diversa sit facies, Propheta Dominum deprecatur, dicens: « Domine, in civitate tua imaginem eorum dissipa » (Ps. 72. 20). Cum enim ad imaginem et similitudinem Dei conditi sint, ex virtute nostro personas nobis plurimas superinducimus. Et quomodo in theatralibus scenis tuus atque idem histrio, nunc Herculem robustus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem: ita et nos (qui si de mundo non essemus, odiremur a mundo) tot habemus personarum (c) similitudines, quot peccata.

3. Quapropter quia multa jam vitæ spatio transmisimus fluctuando, et navis nostra nunc procellarum concussa turbine, nunc scopulorum illusionibus perforata est [al. perturbata], cum primum licet, quasi portum queindam secreta ruris intremus. Ibi cibarius panis, et olus nostris manibus **194** irrigatum, et lac delicie rusticæ, viles quidem, sed innocentes cibos præbent [al. præbeant]. Ita viventes, non ab oratione somnus, nec saturitas a lectione revocabit. Si aestas est, secretum arboris umbra præbabit. Si autumnus, ipsa aeris temperies, et strata subter folia, locum quietia ostendent. Vere ager floribus pingitur, et inter querulas aves, Psalmi dulcius cantabuntur. Si frigus fuerit et brumales nivæ, ligna non coemam, et calidius vigilabo, vel dormiam. Certe quod sciam, vilius non algeo. Habeat sibi Roma suos tumultus, arena sæviat, circus insaniat, theatra luxurient, et quia de nostris dicendum est, matronarum quotidie visitetur senatus. Nobis adhærente Domino bonum est, et ponendo in Domino Deo spem nostram (Ps. 72): ut cum paupertatem istam cœlorum regna mutaverint, cruipiamus in vocem: « Quid enim mihi est in celo, et a te quid volui super terram? » Quo scilicet cum

(a) MSS. quidam ac vetus edit. post multum labore la-
bimur, et mundiæbus, etc.

(b) Victorius, aliquis edit. vetustiores amissis obolo; sed priorem vocem MSS. ignorant.

(c) Martianæus nullo, aut Hieronymi menti contrario sensu, tot habemus peccatorum similitudines, etc. Repro-
sum personarum ex aliis editis ac MSS.

(1) Al. haberis notat Gravius exteris.

tanta reperiamus in celo, parva et caduca quæsisse
nos doleamus in terra (d). Vale.

EPISTOLA XLIV (e).

AD MARCELLAM.

De Muneribus.

*Munera missa a Marcella, sibi, et Paulæ, filiæque
Anjæ Eustochiae, per Janus allegorice interpretatur.*

Ut absentiam corporum, Spicula confabulatione solemur: (f) facil unusquisque quod prævalat. Vos dona transmittitis: nos Epistolæ remittimus gratiarum. Ita tamen ut, quia velatarum virginum munus est, aliqua in ipsis munusculis esse mysteria demonstremus. Saccus, orationis signum atque jejunii est. Bellæ, ut foras pedes virgo non moveat. Cerei, ut accenso lumine, sponsi expectetur adventus. Calices mortificationem carnis ostendunt, et semper animum ad martyrium præparatum. « Calix quippe Domini inebrians, quam præclarus **195** est » (Ps. 22. 5). Quod autem et matronis (g) offertis muscaria parva, parvis animalibus eventilandiis, elegans significatio est, debere luxuriam cito restinguere; quia muscae morituræ, oleum suavitatis exterminant. Illic typus sit virginum: hæc figura matronarum. Nobis autem, licet in perversum, munera vestra convenient: Sedere aptum est otiosis, in sacco jacere pœnitentibus, calices habere potentibus. Licet et propter nocturnos metus, et animos semper malo conscientie formidantes, cereos quoque accendisse sit gratum.

EPISTOLA XLV (h).

AD ASELLAM.

*Navem, Roma discessurus, cõcedens, purgat se ab
obtrectatorum calumniis, apud quos ingens sibi odium
conflaverat, quod Paulam, et Eustochium primarias
seminas traxisset ad Monachorum institutum.*

1. Si tibi putem gratias a me referri posse, non sapiam. Potens est Deus super persona mea sanctæ animæ tue restituere quod meretur. Ego enim indigens nec æstimare unquam potui, nec optare, ut milie tantum in Christo largireris affectum. Et licet ne sceleratum quidam putent, et omnibus flagitiis obtutum, et pro peccatis meis, etiam hæc parva sint: tamen tu bene facis, quod ex tua mente etiam malos, bonos putas. Periculoso quippe est de servo alte-

(d) Heic in antiquis edit. elogium Bethel, cuius initium, Verum ut ad villam Christi, ejusque cum Roma comparatio, usque ad hæc, ut vulgo dicitur *amatioræ caniones*, adsuatur: quæ totidem verbis in ea quam paulo post subdemus Paulæ, et Eustochii ad Marcellam epist. 48. habentur, nec dubium est, inde ob argumenti similitudinem translata.

(e) *alias 20. Scripta circa idem tempus quæ superior.*

(f) Hieronymi quidem ingenio ac manu, sed alterius nomine, et fortasse Paulæ, et Eustochii scripta videtur isthæc Epistola ex toto contextu, sed iis maxime verbis, quibus ex velatarum Virginum nomine suum munus esse constituit, mysteria in munusculis invenire. Veronensis major, faciat.

(g) Idem Veronæ. « offerimus parva parvis animalibus ventilanda » (fort. *ventilanda*) uide quidem conjicias impressam pariter, et MSS. lectionem aliquot mendis non carere; non autem quo pacto sit restituenda, satis intelligimus. Vid. *notas Chronologicas.*

(h) *alias 99. Scripta mense aug. anni 383.*

ius judicare (*Rom. 14. 4*), et non facilis venia, prava dixisse de rectis. Veniet, veniet illa dies in qua et inecum dolabis ardere non paucos.

2. Ego probrosus, ego versipellis et lubricus : ego mendax, et Satane arte decipiens. Quid enim est tuus, hoc vel credidisse, vel fluxisse de insontibus, an etiam de noxiis credere noluisse ? Osculabantur mihi manus (*a*) quidam, et ore vaporeo detrahebant : dolebant labii, corde gaudebant. Videbat Dominus et subsannabat illos, et miserum me servum suum futuro cum eis judicio reservabat. Alius incessum meum calumniamabatur et risum : ille vultui detrahebat ; hic in simplicitate aliud suspicabatur. 196 Pene certe triennium cum eis vixi. Multa me virginum crebro turbâ circumdedit. Divinos Libros, ut potui, non nullis sepe disserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid unquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat ? Pecuniam cuiusquam accepi ? munera vel parva, vel magna non sprevi ? in manu mea æs aliquius insonuit ? obliquus sernio, oculus petulans fuit ? Nihil mihi aliud objicitur nisi sexus mens, et hoc nunquam objicitur, nisi quum Jerosolymam Paula (*b*) proficiuntur. Esto, crediderunt mentienti : cur non credunt neganti ? Idem est homo ipse qui fuerat : satetur insontem, qui dudum noxium loquebatur, et certe veritatem magis exprimunt tormenta quam risus : nisi quod facilius creditur quod aut sictum, libenter auditur, aut non sictum, ut singatur, impellitur.

3. Antequam domum sanctæ Paulæ nossem, totius in me urbis studia consonabant. Omnia pene judicio dignus summo Sacerdotio decernebar. Beatæ memoriae Damasus, meus sermo erat. Dicebar sanctus : dicebar humilis et desertus. Nunquid domum alicujus lascivioris ingressus sum ? Nunquid me vestes sericeæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitione ? Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meam posset edomare mentem, nisi lugens atque jejunans, squallens sordibus, fletibus pene excata ; quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem sol sepe deprehendit. Cujus Canticum Psalmi, sermo Evangelium, deliciae continentia, vita jejunium. Nulla me potuit alia delectare, nisi illa, quam manducantem nunquam vidi. Sed postquam eam pro suæ merito castitatis venerari, colere, suspicere coepi, omnes me illico deseruere virtutes.

4. O invidia primum mordax tui ! o Satane callidas semper sancta persecuens ! Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulam præbuerunt, nisi Paula et Melanius, quæ contemptis facultatibus, pignoribusque desertis, crucem Domini quasi quoddam pietatis levavere vexillum. Si (*c*) balneas peterent, unguenta eligerent, di-

(*a*) Martianæ quidem, cuius leviora quedam alia paragrapmata infra emendamus.

(*b*) Peccat Victorius, qui addit, et *Melania proficiuntur*, quæ tamen diu ante Paulam discesserat, ut supra epist. 39. de obitu Blasiiæ adnotavimus ex Hieronymo.

(*c*) Sepe Hier. *balneas adire* inter molitilei irritamenta computat, et feminis præcipue interdictit. Benedictin. tamen edit. hoc loco *Bajas* legerat pro *balneas*, quod et

vitias et viduitatem 197 haberent materiem luxuriarum et libertatis, dominæ vocarentur, et sanctæ. Nunc in sacco et cinere formosas volunt videri, et in gehennam ignis cum jejunis, et pedore descendere : videbilecet non eis licet applaudente populo perire cum turbis. Si Gentiles hanc vitam carperent, si Judæi haberent solium non placendi eis, quibus displiceret Christus. Nunc vero, prob nefas ! homines Christiani, prætermissa domorum suorum cura, et proprii oculi trabe neglecta, in alieno oculo festucam querunt. Lacerant sanctum propositum, et remedium poenæ suæ arbitrantur, si nemo sit sanctus : si omnibus detrahatur : si turba sit pereuntium : si multitudo peccantium.

5. Tibi placet lavare quotidie : alias has munditas sordes putat. Tu (*d*) attagenem ruciæ, et de cōmeso acipensere gloriari : ego (*1*) faba ventrem imples. Te delectant cachinnantium greges : me Paula, (*2*) Melaniusque plangentes. Tu aliena desideras : illæ contemnunt sua. Te delibuta melle vita delectant : illæ potant aquam frigidam suaviorem. Tu te perdere existimas, quidquid in præsentî non habueris, consideris, devoraveris : illæ futura desiderant, et credunt vera esse quæ scripta sunt. Esto, inepte et inaniter, quibus resurrexit corporum persuasit : quid ad te ? Nobis e contrario tua vita displiceret. Bono tuo crassus sis : me macies delectat et pallor. Tu tales miseros arbitraris : nos te miserabiliorum putamus. Par pari refertur, et invicem nobis videmur insanire.

6. Hæc, mi domina Asella, cum jam navem consondere, raptim flens dolensque 198 conscripsi, et gratias ago Deo meo, quod dignus sim, queri mundus oderit. Ora autem ut de Babylone Jerosolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Jesus filius Josedec : veniat (*e*) Ezra, qui interpretatur *adjutor*, et reducat me in patriam meam. Stultus ego qui volebam cantare Canticum Domini in terra aliena, et deserto monte Sina, Ægypti auxilium flagitabam (*Jer. 42*). Non recordabar Evangelii, quia qui de Jerusalem egreditur, statim incidit in latrones, spoliatur, vulneratur, occiditur. Sed licet Sacerdos despiciat atque Levites, Samaritanus ille misericors est (*Luc. 10*), qui cum diceretur : *Samaritanus*, es

renuentibus MSS. non improbo, sic enim ex amoenissimi, ac celeberrimi Campanie oppidi nomine, alia amœnitatis loca, et prædia *Bajas* vocabant veteres : et Cicero in Orat. pro Cælio, « cuius, inquit, in hortos, domum, *Bajas* jure suo libidines omnium connearent. » Sed aliquot paulo post « materiem luxuriosæ libertatis pro luxurias et libertatis habent. »

(*a*) Attagenem aveo laudat Apicius lib. 6. cap. 3. Acti penserem piscem Plinius l. 9. c. 17. Athenæus Deiphilos. lib. 7. « Archestratus, inquit, qui vitam Sardanapali vixit, de Galeo Rhodo cum verba facit, eum esse putat, quem Acipenserem (Græc. Ἀκινθος) vocant Romani, et cum tibis, et coronis circumferunt in coenis, coronatis etiam illis qui portant. Verum Acipenser minor est, rostro longiore, » etc.

(*b*) Verba, qui interpretatur *adjutor*, quæ Hieronymi propositum multum juvant, deerant autem apud Erasmi. et Martianæ, nos e MSS. codicibus, et vetustiori editiōne cum Victorio restituimus.

(*c*) Gravius alias *tuba* legi adnotat; pro qua voce malulet Stocho, de qua Plinius lib. 21. c. 15. et 22. c. 11.

(*d*) Antea erat *Melaniusque*. Recole superiorem notam Epist. 3. et in Epist. 143. ad Alypium et Augustinum.

et dæmonium habes (Joan. 8), dæmonium renuens, Samaritem se non negavit; quia quem nos custodem, Hebrei samaritene vocant. Malesicum quidam me garniunt; titulum fidei, servus agnosco. Magum vocant, et Iudei Dominum meum. Seductor et Apostolus dicitur est. Tentatio me non apprehendat, nisi humana (1. Cor. 10). Quotam partem angustiarum perpessus sum, qui cruci milito? Infamiam falsi criminis imputarunt sed scio per bonam et malam famam perverni ad regna cœlorum.

7. Saluta Paulam et Eustochium, velit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrem Albinam, sororemque Marcellam, Marcellinam quoque, et sanctam Felicitatem, et dic eis: Aute tribunal Christi simul stabimus, ibi apparebit qua mente quis vixerit. Memento mei, exemplum pudicitiae, et virginitatis insigne; fluctusque maris tuis precibus mitiga.

199 TERTIA CLASSIS.

COMPLECTENS EPISTOLAS AB ANNO 386. E BETHLEEMI MONASTERIO SCRIPTAS USQUE AD SÆCULI QUARTI FINEM, DAMNATUMQUE IN ALEXANDRINA SYNODO ORIGENEM ANNO 400.

EPISTOLA XLVI (a).

PAULÆ ET EUSTOCHII AD MARCELLAM.

De Sanctis locis.

Paula, filiaque ejus Eustochium, cum ad Sancta loca devenissent, Marcellam hortantur, ut relicta Roma, ad eas Bethleem commigret, fructuaria omnibus Christi monumentis in locis, in quibus pleraque religionis nostræ mysteria peracta sunt.

1. Mensuram caritas non habet, et impatientia nescit modum, et desiderium non sustinet. Unde et nos oblitæ virium nostrarum, et non quid possimus, sed quid velimus tantum cogitantes, magistrum cùppimus docere discipulæ; et ut est vulgare proverbium: Sus artium repertricem (*Sus Minervam*). Tu quæ prima [al. primam] scintillam nostro somiti subjecisti, quæ ad hoc studium nos et sermone hortata es, et exemplo; et quasi gallina congregasti sub alas pullos tuos (*Matth. 23*): nunc nos libere absque matre volitare patieris [al. pateris], et accipitris pavore formidinem, et ad omnem umbram prætervolantium avium formidare? Igitur, quod solum absentes facere possumus, querulas fundimus preces; et desiderium nostrum non tam (b) fletibus, quam ejulatibus contestamur, ut Marcellam nostram nobis reddas, et illam mitem, illam suavem, illam omni melle et dulcedine dulciorum non patiaris apud eas esse rigidam, et tristeum rugare frontem, quas affabilitate sua ad simile vitæ studium provocavit.

2. Certe si sunt meliora quæ poscimus, non est impudens desiderium. Si cunctæ Scripturarum voces nostræ sententiae congruunt, non facimus audacter, ad ea te provocantes, ad quæ tu nos sc̄pissime cohortata es. Prima vox Dei ad Abraham: « Exi, inquit, de terra tua, et de cognatione tua, et vade in terram quam monstravero tibi » (*Gen. 12. 1*). Jubetur Patriarchæ, ad quem primum de Christo facta est reprobatio, ut relinquat Chaldaeos, relinquat 200 confusioneis urbem, et Rooboth, id est (c), *latitudines*

(a) *Alias 17. Scripta circ. an. 386.*

(b) Cisterciens. fortasse verius « non tam precibus, quam fletibus et ulnlatibus contestamur, » etc.

(c) Ita rectius plurali numero quidam MSS. legunt pro singulari *latitudinem*, ut antea editi.

ejus: relinquat campum Sennaar, in quo superbæ usque ad cœlum erecta turris est: et post fluctus istius sæculi, post flumina, super quæ sederunt sancti, et fleverunt cum recordarentur Sion, post gravem gurgitem Chobar, de quo Ezechiel capitulo verticis sublevatus, Jerusalēm usque transfertur; ut habitat terram reprobationis, quæ non rigatur ut Ægyptus de orsum, sed de sursum: nec facit olera languentium cibos; sed temporaneum et serotinum de cœlo exspectat imbre. Hæc terra montuosa, et in sublimi sita: quantum a deliciis sæculi vacat, tantum majores habet delicias spiritus. Denique et Maria mater Domini, postquam ad eam Angeli est facta promissio, et uterum suum intellexit esse domum filii Dei, derelictis campestribus ad montana perrexit. De hac urbe, allophyllo quondam hoste superato, et diabolicae percussa frontis audacia, postquam ille in faciem corruit, exultantium animarum turba processit: et concinens chorus decem millium, David nostri victoriam prædicavit. In hac Angelus gladium teneus, et totam impietatis devastans urbem, in Ornam Jebusorum regis area templum Domini designavit: jam tunc significans Ecclesiam Christi, non in Israel, sed in gentibus consurgentem. Recurre ad Genesim, et Melchisedech regem Saleim (d) hujus principem invenies civitatis: qui jam tunc in typo Christi panem et vinum obtulit, et mysterium Christianum in Salsatoris sanguine et corpore dedicavit.

3. Tacita forsitan mente reprehendes, cur non sequamur ordinem Scripturarum; sed passim, et ut quidquid obviam venerit, turbidus sermo perstringat. Et in principio testitæ sumus, dilectionem ordinem non habere, et impatientiam nescire mensuram. Unde et in Cantico Canticorum quasi difficile precipitur: *Ordinate in me caritatem 201* (*Cant. 2. 4*): et nunc eadem dicimus nos, non ignoratione, sed affectu

(d) Non ejus Salem, quæ postea Jerusalem dicta est, sed alterius hujus nominis oppidi juxta Scytopolim, Regem fuisse Melchisedech contendit Hieronymus in Epist. paulo inferius recensenda ad Evangelum. Paula, et Eustochium, quæ communiorum sententiam hec preferunt, in aliis quoque infra a S. Doctoris placitis discordant.

labi. Denique ut (a) multo inordinatus aliquid proferamus, antiquiora repetenda sunt. In hac urbe, immo in hoc tunc loco, et habitasse dicitur, et mortuus esse Adam. Unde et locus in quo crucifixus est Dominus noster, *Calvaria* appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita, ut secundus (b) Adam, id est sanguis Christi de cruce stillans, primi Adam et jacentis protoplasti peccata dilueret: et tunc sermo ille Apostoli completeretur: « Excitare qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus » (*Ephes.* 5. 14). Quantos haec urbs Prophetas, quantos emiserit sanctos viros, longum est recensere. Totum mysterium nostrum, istius provizione, urbiske vernaculum est. In tribus nominibus Trinitatis demonstrat Iudeus, et *Salem*, et *Jerusalem* appellatur. Primum nomen, *calcata*: secundum, *pax*: tertium, *visio pacis*. Paulatim quippe pervenimus ad finem, et post conculationem ad pacis visionem erigimus: (c) ex qua pace Salomon, id est, *pacificus*, in ea natus est, et *factus est in pace locus ejus* (*Psal.* 75). Et in figura Christi, sub etymologia urbis, Dominus dominantium, et Rex regum nomen accepit. Quid referemus de David et tota progenie ejus, quae in hac civitate regnavit? Quanto Iudea ceteris provinciis, tanto haec urbs cuncta sublimior est Iudea. Et (ut coactius disseramus) totius provinciae gloria metropoli vindicatur: et quidquid in membris laudis est, omne refertur ad caput.

4. Jamdudu in verba prorumpere, ipsi litterarum apices sentiunt, et venientem contra charta intelligit quæstionem. Respondebis quippe, et dices, hoc olim fuisse, quando « dilexit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob » (*Psal.* 86): et fuerunt fundamenta ejus in montibus sanctis: licet et haec possint altius interpretari. Postquam vero consurgentis Domini vox illa pertonuit: « Relinquetur vobis domus vestra deserta » (*Matt.* 29. 39); et sibi ruinam ejus prophetavit, **202** dicens: « Jerusalein, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub aliis, et nolusti. Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta » (*Luc.* 13. 34. 35): et postquam velum templi scissum est, et circumdata ab exercitu Jerusalem, et Dominico cruento violata, tunc ab ea etiam Angelorum praesidia, et Christi gratiam recessisse. Denique etiam Josephum, qui

(a) Antea erat contrario sensu *multo ordinatus*, cum alter et contextus petat, et MSS. sere omnes tum nostri, tum quos alii consuluerunt, *inordinatus* haleant. De Calvarie autem interpretatione, quam subdunt Paula et Euostichum, consule Hier. in *Ephes.* c. 5. v. 14. ubi postquam hanc fabulam a quodam in Ecclesia disputante a se auditam narrasset, *Hæc utrum vera sint, necne, ictoris arbitrio relinquit.* Ceterum etiam a S. Ambroso in *Luc.* 23. probatur; sed mirum, quod sententiam hauc Hebraeis tribuat, ab eisque disputatam dicat.

(b) Respiciunt nominis Adam interpretationem, quæ in Græcis Hebraeorum nominum fragmentis invenitur *Aáda, adam sanguinis* (mallem in recto, *Sanguis*) ex lusa nempe priori littera, *a*, et reliquis *dam* tantum exppositis. Hinc non satis recte antea impressi, tum qui secundum pro *secundus*, tum qui *et prid est* legunt.

(c) Restituius e MSS. et vetusta editione, cum antea

S. HIERONYMI I.

vernaculus scriptor est Judeorum, (d) assercre, illo tempore quo crucifixus est Dominus, ex adytis Tempri Virtutum coelestium erupisse voces, dicentium: *Transmigremus ex his sedibus* (*Josephus de bello Jud.* lib. 6. c. 5). Ex quibus et aliis apparere, ubi abundavit gratia, ibi superabundasse peccatum. Et postquam audierunt Apostoli: « Euntes docete omnes gentes » (*Matt.* 28. 19): Et ipsi Apostoli dixerunt. « Oportebat quidem vobis primum annuntiare verbum Dei: quoniam autem nolustis, ecce transimus ad gentes » (*Act.* 13. 46); *tunc omne sacramentum Iudeæ, et antiquam Dei familiaritatem, per Apostolos in nationes fuisse translatam.*

5. Valida quidem quæstio, et quæ possit etiam eos, qui Scripturarum aliquid attigerunt, concutere: sed persicile solvit. Nunquam enim eam fleret Dominus corruentem, nisi diligenter. Flevit et Lazarum, quia amabat eum. Et hoc tamen prima fronte cognoscito, non loci, sed hominum fuisse peccatum. Verum quia *interfectio populi*, captivitas civitatis est, propterea urbem deletam, ut populus puniretur: ideo Templum subrutum, ut typicæ hostiæ tollerentur. Ceterum quantum ad locum pertinet, per profectus temporum multo nunc augustinus [al. angustior] est, quam ante fuit. Venerabantur quandam Iudeæ Sancta sanctorum, quia ibi erant Cherubim, et propitiatorium, et Arca testamenti, manna, et virga Aaron, et altare aureum. Nonne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini? quod quotiescumque ingredimur, toties jacero in sindone cernimus Salvatorem: et paululum ibidem commorantes, rursum videmus **203** Angelum sedere ad pedes ejus, et ad caput sudarium convolutum. Cujus sepulcri gloriam, multo antequam excideretur a Joseph, scimus Isaiae vaticinio prophetatam, dicentis: « Et erit requies ejus honor » (*Isai.* 41. sec. LXX): quod scilicet sepultura Domini locus esset ab omnibus honorandus.

6. Sed dices, quomodo in Apocalypsi Joannis lo-gimus: « Et occidet illos (haud dubium quin Prophetas) bestia quæ ascendit ex abyso, et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma et Ægyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est » (*Apoc.* 11. 7. 8. 13. et seqq.). (e) Si enim, ais: Civitas magna, in qua crucifixus est Dominus nulla est alia nisi Jerusalein; ubi autem crucifixus est Dominus, spiritualiter Sodoma appellatur et Ægyptus; ergo Jerusalem Sodoma est et Ægyptus, in qua crucifixus est Dominus. Primum te scire volumus, omnem sanctam Scripturam non posse sibi esse contrariam; et maxime unum adversum se non discrepare librum: et ut plus adj-

Victorius, *ex quo Salomon*, et magis vitoise *Martianæus parte pro pace*, edidisset.

(d) Piget haec iterum hallucinationis arguere, quæ notavimus in Epist. ad Damasum de Seraphim, atque alibi, ubi Hieronymo Eusebium imposuisse ostendimus.

(e) Perperam post Erasm. Benedictin. Editor, *Sic enim* [sic. MSS. omnes et vulgati plerique ut edidimus. Gravius legit] jubet, *si enim, ut sit, civitas*, etc.

(Seize.)

cianus, eisdem ejusdemque libri locu: (1) In Apocalypsi quippe, de qua nunc testimonium protulisti, ante decem circiter versiculos scribitur: « Surge et mete Templum Dei, et altare, et adorantes in eo. Atrium autem quod est foris templum, ejice foras, et ne metieris illud, quoniam datum est gentibus, et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus » (Apoc. 11. 1. 2). Si enim Apocalypsis multo post passionem Domini scripta est a Joanne, et in ea Ierusalem sancta civitas appellatur, quomodo rursum spiritualiter Sodoma vocatur et Ægyptus? Nec statim potes dicere, sanctam dici Ierusalem cœlestem, quæ futura est, et Sodomam quæ corruit appellari, quia de futura dicitur, quod bestia quæ ascensura est de abysso, faciet adversus eos prophetas bellum, et vincet illos et occidet, et corpora eorum jacebunt in platea civitatis magna: De qua civitate et in fine ejusdem libri scribitur: « Et civitas in quadro posita est, et longitudo ejus et latitudo tanta est quanta et altitudo: et mensus est civitatem de arundine (a) aurea, per stadia duodecim millia. Longitudo et latitudo et altitudo ejus sequalia sunt. Et mensus est muros 204 ejus centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis, que est Angeli. Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide. Ipsa vero civitas ex auro mundo, et cetera. Ubi quadrum est, ibi nec longitudo, nec latitudo appellari potest. Et quæ est ista mensura, ut tanta sit longitudo et latitudo, quanta altitudo ejus, et muri de lapide jaspide, et tota civitas de auro mundo, et fundamenta et plateæ ejus de lapidibus pretiosis, et duodecim portæ fulgentes margaritis?

7. Cum ergo hec non possint carnaliter accipi (absurdum quippe est, per duodecim millia stadium tantam civitatis longitudinem et latitudinem, quantum et altitudinem prædicari) spiritualiter intelligenda sunt singula: et civitas magna, (b) quam videlicet prius ædificavit Cain, et nominavit eam ex vocabulo filii sui, hic mundus intelligentus est, quem accusator fratrum suorum diabolus, et fratribus periturus extrixit vitiis, sceleribus condidit, iniqutate complevit: quæ spiritualiter appellatur Sodoma et Ægyptus. De qua Sodoma scribitur: Restituetur Sodoma in antiquum; quod scilicet ita restituendus sit mundus, ut ante fuit. Neque enim possumus credere rursum ædificandam Sodomam et ceteras, Gomoram scilicet et Adamam et Sebonim, sed in perpetuos ciuices relinquendas. Ægyptum autem nunquam pro Ierusalem legimus, sed semper pro hoc mundo. Et quia longum est de Scripturis

(a) Vocem aurea Cisterciensis cod. aliique non habent, sed nec Graeca exemplaria.

(b) Scripserant, credo, Paula et Eustochium, quam ridebat (nempe S. Joannis) et prius, etc. que duo verba videbat et, in unum videlicet facile mutata sunt. Certe codices MSS. legunt videbat, quorum ego lectionem præferrem, si etiam et conjunctionem adderent. Victorius maluit prium loco prius.

(1) Alter Gravius legit ac distinguit, « locum in Apocalypsi de qua nunc, » etc.

innumerabilia exempla congerere, unum testimonium proferamus, ubi manifestissime mundus hic Ægyptus appellatur. In Epistola (c) Catholica Judas Apostolus, frater Jacobi, scribit, dicens: « Commoneare antem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos qui non crediderunt, perdidit » (Jud. 1. 5). Et ne putares de Jesu dici filio Nave, statim sequitur: « Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit. » Et ut credas ubicunque simul Ægyptus et Sodoma et Gomorra nominantur, non loca, sed mundum hunc interpretari, statim 205 jungit exemplum: « Sicut Sodoma et Gomorra et finitima civitates, simili modo fornicatæ, et abeentes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni poenam sustinentes. » Et quid necesse est plura conquerire, cum post passionem et resurrectionem Domini Matthæus Evangelista commemoret: « Et petræ scissæ sunt, et sepulera aperta, et plurima corpora dormientium sanctorum surrexerunt: et egredientes de sepulcris post resurrectionem suam ingressi sunt sanctam civitatem, et apparuerunt multis » (Matth. 27. 51. et seqq.). Nec statim Jerosolyma cœlestis, (d) sicut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intelligitur, cum signum nullum esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in cœlesti Ierusalem visa sunt. Cum ergo et Evangelistæ, et omnes Scripturæ Jerosolymann sanctam nominent civitatem; et Psalmista præcipiat, ut adoremus in loco ubi steterunt pedes ejus (Ps. 131), ne (e) patiaris eam appellari Sodomam et Ægyptum, per quam Dominus jurare vetat, quia sit civitas magni regis.

8. Maledictam terram nominant, quod cruentum Domini hauserit. Et quomodo benedicta loca putant, in quibus Petrus et Paulus, Christiani exercitus duces, sanguinem sudere pro Christo? Si servorum et hominum confesio gloria est, cur Domini et Dei non sit gloria confessio? Et Martyrum ubique sepulera veneramus, et (f) sanctam favillam oculis apponentes, si liceat etiam ore contingimus: et monumentum in quo Dominus conditus est, quidam testimont negligendum? Si nobis non credimus, credamus saltum diabolo et angelis ejus, qui quotiescumque ante illud

(c) Legimus ex Cisterciensi, antea enim erat *canonica*, quo nomine multo post, et Cassiodorii ætate septem illæ epistolæ appellata sunt. Certe nunquam Hieronymus *canonicas*, sed semper *catholicas* dixit, quod item hasce ejus disciplulas fecisse non dubitamus.

(d) Sic tamen ipse carum magister Hieron. sentit, tum alibi tum præcipue Epist. 60. ad Heliodorum num. 3. in quem locum alios quoque Patres adducemus, Origensem, Hilarium, Rufinum, etc., qui non in terrena sed in cœlesti Ierusalem, que surrexerant dormientium corpora visa esse, docuerunt.

(e) Idem Ms. ex quo modo supplevimus voculas in loco, tum legit ne patiaris autire eam, etc.

(f) S. Gaudentius Serm. in die Dedications Basilice de quadraginta martyribus: « Portionem, inquit, reliquias sumpsimus; et nihil non minus possidere confidimus, dum totos quadraginta in suis favillis honorantes amplectimur. » Modum explicat Plinius lib. 19. c. 1. de kno vivo ut vocat: « Regum, inquit, inde funebres tunice corporis favillam ab reliquo separant cinere. »

de obsessis corporibus expelluntur, quasi in conspectu tribunalis Christi stantes contemniscunt, rugiunt, et sero dolent crucifixisse, quem timeant. Si post passionem Domini (ut scelerata vox concrepat) hic detestabilis locus est, quid sibi voluit Paulus Ierosolymam festinare, ut ibi ficeret Pentecosten? qui renitentibus se iniquitus est, dicens. « Quid facitis flentes et conturbantes cor meum? » **206** Ego enim non solum ligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu» (*Act. 21. 13*). Quid ceteri Sancti et illustres viri, quorum vota et oblationes post prædicationem Christi ad fratres, qui erant Ierosolymis, deferebantur.

9. Longum est nunc ab ascensu Domini usque ad presentem diem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Ierosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientie; nec summam, ut dieiur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Evangelium de patibulo coruscaverat. Certe si etiam præclarus Orator reprehendendum (*a*) nescio quem putat, quod litteras Græcas non Athenis, sed Lilybæi, Latinas non Romæ, sed in Sicilia didicerit: quod videlicet unaquæque provincia habeat aliquid proprium, quod alia que habere non possit; cur nos putamus absque Athenis nostris quemquam ad studiorum fastigia pervenisse?

10. Nec hoc dicimus, quod renuamus regnum Dei intra nos esse, et sanctos viros etiam in ceteris esse regionibus; sed quod hoc asseramus vel maxime, eos qui in toto orbe sunt primi, hic pariter congregari. Ad quæ nos loca non ut primæ (*b*), sed ut extremæ venimus; ut primos in eis omnium gentium cernemus. Certe flos quidam et pretiosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta, Monachorum et Virginum chorus est. Quicumque in Gallia fuerit primus, huc properat. Divisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, querit locum fama sibi tantum et Scripturarum relatione cognitum. Quid referamus Armenios, quid Persas, quid Indiae, et Æthiopæ populos, ipsamque juxta Ægyptum, fertiliem Monachorum, Pontum et Cappadociam, Syriani Coelen et Mesopotamiam, cunctaque Orientis examina? que juxta Salvatoris **207** eloquium, dicentis. « Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ » (*Math. 24. 2*). Concurrunt ad hæc loca, et diversarum nobis virtutum specimen ostendunt. Vox quidem dissona, sed una religio. Tot pene psallentium chori, quot gentium diversitates. Inter hæc (que vel prima in Christianis virtus est) nihil (*c*) arrogans,

nihil de continentia supercilii: humilitatis inter omnes contentio est. Quicumque novissimus fuerit, hic primus putatur. In ueste nulla discretio, nulla admiratio. Utinque placuerit incedere, nec detractionis est, nec laudis. Jejunia quoque neminem sublevant; nec desertur inediæ, nec moderata saturitas condemnatur. Suo Domino stat unusquisque aut cadit. Nemo judicat alterum, ne a Domino judicetur. Et quod in plerisque provinciis familiare est, ut genuino dente se lacerent, hic penitus non habetur. Procul luxuria, procul voluptas. (*d*) Tanta in ipsa urbe orationum loca, ut ad ea peragrandia dies sufficere non possit.

10. Verum ut ad villulam Christi, et Mariæ divisorum veniamus (plus enim laudat unusquisque quod possidet) quo sermone, qua voce speluncam tibi possumus Salvatoris exponere? Et illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis, quam insirno [*al. infimo*] sermone honorandum est. Ubi sunt latæ porticus? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum pœnis, et damnatorum labore vestitæ? ubi instar palati, opibus privatorum exstructæ basilicæ, ut vile corpusculum hominis pretiosius inanibulet, et quasi mundo quidquam possit esse ornatus, recta magis sua velit aspicere, quam cœlum? Ecce in hoc parvo terre foramine, cœlorum conditor natus est: hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis. Et hic puto locus sanctior est rupe Tarpeia, que de cœlo sœpius fulminata ostendit, quod Domino displiceret.

11. Lege Apocalypsim Joannis, et quid de muliere purpura, et scripta in ejus fronte blasphemia, septem montibus, aquis multis, et Babylonis cantetur extitū, contuere. « Exite, inquit Dominus, de illa populus meus, et ne participes, **208** sitis delictorum ejus, et de plagiis ejus non accipiatis » (*Apoc. 18. 4*). (*e*) Ad Jeremiā quoque regrediens, scriptum pariter attende, « Fugite de medio Babylonis, et salvate unusquisque animam suam. Cecidit enim, cecidit Babylon magna, et facta est habitatio dæmonum, et custodia omnis spiritus immundi » (*Jerem. 51. 8*). Est quidem ibi sancta Ecclesia, sunt trophyæ Apostolorum, et Martyrum; et Christi vera confessio; est ab Apostolo prædicata fides, et gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum Christianum: sed ipsa ambitio, potentia, magnitudo urbis, videri et videre, salutari et salutare, laudare et detrahere, vel audire vel proloqui, et tantum frequentiani hominum saltem invitum videre, a proposito Monachorum et quiete aliena sunt. Aut enim videmus venientes ad nos, et silentium perdimus: aut non videmus, et superbice arguimur. Interdumque ut visitantibus reddamus vicem ad superbæ fores pergimus, et inter linguis

(a) Quintum Cæcilium qui causam Siculorum contra Verrem agitare volebat, sic reprehendit Cicero, « Si litteras Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses, » etc.

(b) Verba sed ut extremæ, omittit Cisterciens exemplar. Erasmus vero, eumque secutus Martian. primi et extremi legunt.

(c) Victorius, « nihil arrogant sibi de continentia supercilii. » Alii « nihil arrogantiae, nihil, » etc. Unus autem e nostris codi. « nihil de factitia supercilii, » etc.

(d) Non satis hæc cum superioribus nectere videntur nobis. Luxatum vero locum ut suspicemur, facit etiam subnexum elogium Bethel, ejusque cum Roma comparatio sub numeris 10. et 11. quæ olim totidem verbis repetebantur in calce ej. ist. 43. ad Marcellam, unde expunximus, quod argumento est, mobilem istam pericopen mutatis jampridem sedibus non usque adeo bene suis locis aptari.

(e) Hæc ad Jeremiā quoque, usque, attende apud Veteriorum desiderantur.

rodentium ministrorum, postes ingredimur auratos. In Christi vero, ut supra diximus, villula tota rusticata, et extra Psalmos silentium est. Quocumque te verteris, arator stivam tenens, alleluia decantat. Sudans messor Psalmis se avocat, et curva attondens vitem falce viuitor, aliquid Davidicum canit. Hæc sunt in hac provincia carmina: hæc, ut vulgo dicitur, amatoriae cantationes. **Hic** pastorum sibilus: hæc arna culturæ.

42. Verum quid agimus, nec quid deceat cogitantes, solum quod cupimus, hoc videmus? O quando tempus illud adveniet, cum anhelus nuntium viator apportet, Marellam nostram ad Palæstinæ littus appulsam: et toti Monachorum chori, tota virginum agmina concrepabunt? Obviam jam gestimus occurrere: et non expectato vehiculo, concitum pedibus ferre corpus. Tenebimus manus, ora cernemus; et a desiderato vix avellenur amplexu. Ergo ne erit illa dies, quando nobis licet speluncam Salvatoris intrare? in sepulcro Domini flere (*a*) cum sorore, flere cum matre? Crucis deinde lignum lambere, et in Oliveti monte cum ascidente Domino, voto et animo sublevari? Videre exire Lazarum fasciis colligatum; et fluente **209** Jordani ad lavaerum Domini puriora? Inde ad pastorum caulis pergere: in David (*1*) orare Mausoleo? Amos Prophetam etiam nunc buccina pastorali in sua conspicere [*al. prospicere*] rupe clangentem? Ad Abraham, Isaac, et Jacob, (*b*) trinum quoque illustrum seminarum, vel tabernacula proprebare, vel memorias? Videre fontem, in quo a Philippo eunuchus est tinctus? Samariam pergere, et Joannis Baptiste, Elisci quoque et Abdæ pariter cineres adorare? Ingredi speluncas, in quibus persecutoris et famis tempore Prophetarum agmina sunt nutrita? Idimus ad Nazareth, et juxta interpretationem nominis ejus, *florem*, videbimus Galilææ. Hand procul inde cernetur [*al. cernitur*] Cana, in qua aquæ in vinum versa sunt. Pergemus ad Itabyrium (Thabor montem) et tabernacula Salvatoris, non ut Petrus quondam voluit cum Moyse et Elia, sed cum Patre cernemus et Spiritu Sancto. Inde ad mare veniemus Genezareth, et de quinque et septem (*c*) panibus videbimus in deserto quinque et quatuor hominum millia saturata. Apparebit oppidum Naim, in cuius portis [*al. porta*]

(*a*) Sororem intellige Mariam, Alphæi conjugem, aut Cleophe juxta Joannem, matrem Jacobi minoris, adeoque sororis Marie Virginis.

(*b*) Tres illustres seminas puta Saram, Rebeccam, et Liam, non Rachelem, ut Victorius putat. *Vid. Gen. 49. 51.*

(*c*) Duo nempe sunt diversa Jesu Christi miracula. Primum penes Matthæum 14. 21. cum quinque panibus et duobus piscibus quinque hominum millia: alterum ibid. 13. 38. cum quatuor hominum millia septem panibus, et quilibusdam piscibus satiatum.

(*1*) Hinc arguunt multi post Baronium in hoc Davidis sepulcro selegisse sibi Oratorium Hieronymum. Et quidem suisse illud sepulcrum antea ab Hircano thesauris spoliatum ingentibus, tun dirutum et collapsum Hadriani tempore, inter ejus rudera deleguisse illud sibi locum ad orandum, non incongruum est. Erant in extremitate montis Sion seu prope meonia sepulera Regum in horto regalis palati, cuius mentio fit 1. Reg. XXV. 4. et 2. Paralip. XXVI. 23. ubi Rex Ozias dicitur sepultus in Agro regium sepulcrorum, non in ipsis regiis sepulcris. Conser, si lubet, Bejanin. Tude!ensem in Itiner., etc.

viduæ filius suscitatus est. Videbitur et Hermonium, et torrens Endor, in quo superatus est Sisara. Capernaum quoque signorum Domini familiare, et omnis pariter Galilæa cernetur. Et tunc comitante Christo, cum per Silo et Bethel et cætera loca, in quibus Ecclesiæ quasi quædam victoriarum Domini sunt erecta vexilla, ad nostram speluncam redierimus, canemus jugiter, crebro flebimus, indesinenter orabimus, et vulneratae jaculo Salvatoris in commune dicemus: «Inveni quem quæsivit anima mea: tenebo eum: et non dimittam illum» (*Cant. 3. 4.*).

210 EPISTOLA XLVII (*a*)

AD DESIDERIUM.

Desiderium et Serenillam sororem, a quibus litteras accepit, ex nominum etymologia ducto initio, commendat; et ut ad sancta loca, suum impletus propositum, accedant, hortatur, et cur suorum operum interea nihil illis mittat, rationem reddit.

1. Lecto sermone Dignationis tue, quem mihi nec opinanti tua benevolentia tribuit, gavisus quidem sum testimonio honesti et eloquentis viri: sed in memet reversus, satis dolui, indignum tantis laudibus atque præconio opprimi me potius quam levari. Scis enim dogma nostrum, beatitudinis tenere vexillum, et per ima gradientes, ad summa nos scandere. Quotus igitur ego, vel quantus sum, ut eruditæ vocis merear testimonium; ut mihi ab eo palma eloquentiae deseratur, qui scribendo disertissime, deterruit ne scriberem? Verumtamen (*d*) audendum est, ut caritas, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ proximi, reddat salutationis officia, quoniam locum implere non valet præceptoris.

2. Gratulor tibi et sanctæ atque venerabili (*e*) sorori tue Serenillæ, quæ (*f*) *gερόνυμος* calcatis fluctibus sæculi, ad Christi tranquilla pervenit: quamquam hoc nominis (*g*) vaticinio etiam in te praedestinatum sit. Legimus eniā sanctum quoque Daniel appellatum *desideriorum virum* (*Dan. 9*), et

(*c*) *alias 151. Scripta circa annum 393.*

(*d*) *Veronen. Verumtamen audiendum est; et caritas, etc. nec incongruo sensu.*

(*e*) Facile est opinari Serenillam Desiderii sororem de Ecclesiastico sensu dici, quemadmodum et Therasia S. Paulini, quæ *de conjugi facta soror* in Chronico ab Idatio dicitur, atque alia innumeræ. Scilicet uxor conversa, quæ carnis commercio penitus abdicato, non nisi sancte ac pidiice cum viro degeret, eumque non ut maritum, sed ut fratrem haberet iam non amplius conjux, sed soror audiebat. Verissime adeo in Vita Germani Antisiodorensis Constantius presbyter: *Uxor in sororem ex conjugi mutatur.* *Vid. Hier. Epist. ad Lucinium de Theodora*, atque in illa ad Abigiam, etc.

(*f*) Græcam vocem et litteras ex uno Veronensi Ms. acceimus. Græce autem *γερόνυμος* dicitur, cui suum apprime convenit nomen, unde Serenilla, quod in tranquilitate versetur, *γερόνυμη*, se dicit egisse. Sic initio in Abdiam, «Abdias, inquit, Curisti pascit Ecclesiæ, et *γερόνυμη*, sicut in Actis Apostolorum Stephanus martyrio coronatus est, ita et hic servus appellatus est Domini.»

(*g*) Quidam Ms. *quānquam hoc manus, vaticinumque in te, etc. quod minime placet. Vocula etiam, quam nos ex Veronensi supplivimus, atque oīā Gravius voluit iuterferendam, locum plane restituit, et Hieronymi meatem prodit.*

amicum Dei, quia mysteria ejus scire desideravit. Itaque quod venerabilis Paulus me est deprecata, ut facerem, **211** sponte facio: hortorque vos et precor per Domini caritatem, ut nobis vestros tribuatis aspectus, et per occasionem sanctorum locorum, tanto nos ditetis munere. Certe si consortia nostra displicerent; adorasse ubi steterunt pedes Domini, pars fidei est; et quasi recentia nativitatis et crucis ac passionis vidisse vestigia.

3. Opuscularum meorum, quia plurima evolaverunt de nido suo, et temerario editionis honore vulgata sunt, nihil misi; ne eadem forsitan mitterem quae habebas. Quod si exemplaria libuerit mutuari, vel a sancta Marcella, quae manet (*a*) in Aventino, vel a Lot temporis nostri, Domnione, viro sanctissimo accipere poteris. Ego autem oportens præsentiam tuam, aut totum tibi dabo cum assueris, aut si hoc aliquæ impedierint difficultates, quæcumque præceperis, libens mittam. Scripsi librum de Illustribus Viris, ab Apostolis usque ad nostram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium: et post catalogum pluriornorum, me quoque in calce voluminis quasi abortivum et minimum omnium Christianorum posui; ubi mihi necesse fuit usque ad decimum quartum annum Theodosii Principis [*al. Imperatoris et Principis*] quæ scripserim breviter annotare: quem librum cum a supradictis sum pseris, quidquid de indice minus habueris, paulatim scribi faciam, si volueris.

EPISTOLA XLVIII. (*b*),

SU LIBER APOLOGETICUS, AD PAMMACHIUM, PRO LIBRIS CONTRA JOVINIANUM.

Descudit suos contra Jovinianum libros, quos accep- rat a Pammachio, eo nomine invidiose traduci ab obrectatoribus suis, quod nimis in laudem vir- ginitatis videretur, atque e contra iniquior in matrimo- niu.

4. Quod ad te hucusque non scripsi, causa fuit silentium tuum. Verebar enim, ne si tacenti scribebam, molestum **212** me magis quam officiosum putares. Nunc autem provocatus dulcissimis litteris tuis, et hujuscemodi litteris, quæ me ad philosophiam nostri dogmatis provocarent, et condiscipulum quondam et sodalem et amicum obviis, ut aiunt, manibus excipio; defensoremque [*sart. defensionem*] meorum opuscularum paro: ita tamen si ante te placatum judicem habuero: imo si oratorem meum super omnibus quæ in me arguuntur, instruxero. Hoc enim et (*c*) Tullius tuus; et ante illum in brevi et solo

(*a*) Eruditos viros hic locus in eam septentiam traxit, ut alium ab Aquitano Presbytero, cuius hortatu contra Vigilantium postea Hier. scripsit, Desiderium hunc esse arbitrarentur, et Romae facerent. Verum ex hoc ipso, quod Marcella domus illi monstratur in Aventino, Romanum hospes advenisse, ejusque civitatis, ac locorum nescius ostenditur; neque adeo distinguendus videtur nobis ab Aquitano, quem unum præterea facimus cum illo, cui idem Hieron. Pentateuchum ex Hebreo vertit et ad quem extet S. Paulini Epistola XLIII. et cui denique S. Martini vitam Sulpicius inscripsit.

(*b*) *al. 30. scripta circ. finem anni 393.*

(*c*) Tullius de Oratore, «Marcus Antonius,» inquit, «ei

volumine scripsit Antonius, Primam causam esse victoriæ, diligenter causam, pro qua dicturus es, discebre.

2. Reprehendunt me quidam, quod in libris quos adversus Jovinianum scripsi, nimis fuerim, vel in laude virginum, vel in sugillatione nuptarum [*al. nuptiarum*]; et aiunt condemnationem quodammodo esse matrimonii, in tantum pudicitiam prædicare, ut nulla videatur inter uxorem et virginem comparatio derelinqui. Ego si bene problematis memini, inter Jovinianum et nos ista contentio est, quod ille exæquet virginitati nuptias, nos subjiciamus: ille vel parum, vel nihil: nos multum interesse dicamus. Denique idcirco te post Dominum faciente, damnatus est, quod ausus sit perpetuae castitati [*al. virginitati*] matrimonium comparare. Aut si idipsum virgo putatur, et nupta, cur piaculum vocis hujus (*d*) Roma audire non potuit? Virgo a viro, non vir a virgine generatur. Medium esse nihil potest: aut mea sententia sequenda est, aut Joviniani. Si reprehendor quod nuptias virginitati subjicio, laudetur ipse qui comparat. Si autem damnatus est qui æquales putabat, damnatio ejus mei operis testimonium sit. Si sculi homines indignantur in minori gradu se esse quam virgines, miror Clericos et Monachos et continentes id non laudare quod faciunt. Castrant se a uxoribus suis, ut imitantur virginum castitatem; et id ipsum volunt cese maritatas, quod virgines? Aut jungantur itaque uxoribus suis, quibus renuntiaverant: aut si se abstinuerint, **213** etiam tacentes constebuntur melius esse, quod nuptiarum operi pretulerunt. An ego rudis in Scripturis, et nunc primum sacra volumina legens, lineam, et (ut ita dicam) tenue dicendi filum inter virginitatem et nuptias servare non potui? Videlicet nesciebam dictum: *Noli esse justus multum* (*Eccl. 7. 17*): et dum unum latus protego, in altero vulneratus sum: atque, ut manifestius loquar, dum contra Jovinianum presso gradu pugno, a Manichæo terga mea confossa sunt. «Nonne, queso, statim in principio operis mei ista præfatus sum? Neque enim nos Marcionis et Manichæi dogma sectantes, nuptiis detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti, omnem coitum spurcum putamus; qui non solum nuptias, sed cibos quoque, quos Deus creavit ad utendum, damnat et reprobat. Scimus in domo magna, non solum vasa aurea et argentea esse, sed et lignea et siccilia; et super fundam entum Christi, quod Paulus architectus posuit (*e*), alias superædificare aurum, argentum, lapides pretiosos: alias e contrario fa-

vel primas eloquentiae patrum nostrorum tribuebat retas, vir natura peracutis et prudens in eo libro, quem unum reliquit, » etc. Ejusdem libri alibi etiam meminit. Cicero, et, qui eum imperfectum dicit, Quintilianus *sepiissime*. Porro e MSS. codicibus legimus *primam causam esse victoriæ*, pro quo editi minus recte *primam causæ esse victoriæ*.

(*d*) Haud intelligimus cur omnes ante Martianum editi, imo et MSS. non pauci legitam, *Rome victorius audit non potuit*. Placuit tamen monuisse lectorem, quando nobis nihil post Benedictin. editionem est immutatum.

(*e*) Antea erat iu instanti *alius superædificat*.

nun, ligna, stipulam. Non ignoramus honorabiles nuptias, et cubile immaculatum. Legimus primam Dei sententiam : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (*Gen. 1. 28*). Sed ita nuptias recipimus, ut virginitatem, quae de nuptiis nascitur, præferamus. Numquid argentum non erit argentum, si aurum argento pretiosius est? aut arboris et segetis contumelia est, si radici et foliis, culmo et aristis, poma præferantur et fructus? Ut poma ex arbore, frumentum ex stipula, ita virginitas ex nuptiis. Centesimus et sexagesimus et tricesimus fructus, quanquam de una terra, et de una semente nascatur, tamen multum differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias, quia et (a) ipsa digitorum conjunctio, quasi molli osculo se complexans et fœderans, maritum pingit et conjugem. Sexaginta vero ad viduas, eo quod in angustia et tribulatione sint posita. Unde et superiori dito deprimuntur: quia quanto major est difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere, tanto majus **214** est præmium. Porro numerus centesimus (quæso diligenter lector attende) de sinistra transfertur ad dexteram: et iisdem quidem digitis; sed non eadem manu, quibus in levæ, nuptæ significantur et viduæ, circulum faciens, exprimit virginitatis coronam.

3. Oro te, qui haec loquitur, damnat nuptias? Aurum virginitatem, argentum diximus matrimonium. Centesimum et sexagesimum et tricesimum fructum de una terra exposuimus, et de una semente generari, licet multum differat in numero. Et quisquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu judicet? Et certe multo clementiores erga conjugia suimus, omnibus (b) pene Latinis et Græcis Tractatoribus, qui centesimum numerum ad Martyres refutant, sexagesimum ad Virgines, tricesimum ad Viduas: atque ita sit juxta illorum sententiam, ut de bona terra, et de patrisfamilias semine excludantur mariti. Verum (c) ne in principio cautus, in reliquis forsitan improvidus fuerim: nonne potest partitionem opusculi, cum ad quæstiones venirem, statim intulisti? Vos quæso utriusque sexus virgines et continentes, mariti quoque et digami, ut conatus meos orationibus adjureatis. Cunctorum in commune Jovinianus hostis est. Quorum ego orationibus indigo, et quos adjutores mei operis precor, eos possum Manichæi errore damnare.

4. Curramus ad reliqua. Neque enim Epistole brevitas patitur diutius in singulis iminorari. Interpretantes illud Apostoli testimonium: « Uxor proprii corporis sui non habet potestatem, sed vir: similiter et vir corporis sui non habet potestatem, sed uxor. »

(a) Haec in ipso contra Jovinian. libro, et in Epistola ad Ageruchiam a nobis fuse explicantur.

(b) Sic e Latinis S. Cyprianus de Habitu Virginum prope finem, « Primus enim centenarius Martyrum fructus est, secundus sexagenarius vester est, » etc. Item et Prudentius in carmine de S. Agneta, et lib. 2. adversus Synnicum de virgine.

Hic decies seni rediguntur in horrea fructus.

E Græcis adducuntur Origenes Homil. 1. in Josue.

(c) Victorius ne particulam expungit.

(1. Cor. 7), hoc subjunximus (*Lib. I. c. 4*): « Omnis haec quæstio de his est qui in matrimonio sunt, an eis licet uxores dimittere, quod et Dominus in Evangelio prohibuit. Unde et Apostolus: *Bonum est*, ait, *homini uxorem (d) vel mulierem non tangere* (*Math. 5*): quasi in tactu ejus periculum sit, quasi qui eam tetigerit non evadat. Unde et Joseph, quia illum tangere solebat Ægyptia, fugiens de manibus ejus pallium abiecit. Sed quia qui semel duxit uxorem, nisi ex consensu se non valet abstinere, **215** nec dare repudium non peccanti, reddat conjugi debitum, quia sponte se alligavit, ut reddere cogeretur. » Qui Domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores, et absque consensu, « *Quod Deus conjunxit, homo non separat* » (*Math. 19. 6*), hic potest dici nuptias condemnare? Rursum in sequentibus: « *Sed unusquisque, ait, habet proprium donum ex Deo. Alius quidem sic, alius autem sic* » (*I. Cor. 7. 7*). Quam sententiam nos exponentes (*Lib. I. c. 8*), hæc intulimus: « *Quid, inquit, velim, perspicuum est. Sed quoniam in Ecclesia diversa sunt dona, concedo et nuptias, ne videar damnare naturam. Simulque considera, quod aliud donum virginitatis sit, aliud nuppiarum. Si enim eadem esset merces nupiarum et virginum, nequaquam dixisset post præceptum continentia: Sed unusquisque proprium habet donum ex Deo: Alius quidem sic, alius autem sic. Ubi proprietas singulorum est, ibi altrinsecus diversitas. Concedo et nuptias esse donum Dei, sed inter donum et donum magna diversitas est. Denique et Apostolus de quodam post incestum paenitente: E contrario, inquit, donate ei et consolamini; et si cui quid donasti, et ego* (*2. Cor. 2. 7*). Ac ne putaremus donum hominis contemendum, addidit: *Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos coram Christo [al. in persona Christi]. Diversa sunt dona Christi. Unde et Joseph in typo ejus variam habebat tunicam. Et in Psalmo quadragesimo quarto legimus: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Et Petrus Apostolus: Sicut (e) cohæredes, ait, multiplicis gratia Dei* (*1. Petr. 5. 7*). Quod significantius Græce dicitur *ποικιλής*, id est, *varia*. »

5. Rogo, quæ est ista contentio claudere oculos, nec apertissimum lumen aspicere? In Ecclesia diximus esse dona diversa: et aliud donum virginitatis, et aliud nuppiarum. Et post paululum: « Concedo et nuptias esse donum Dei. Sed inter donum et donum magna diversitas est. » Et quod Dei donum voce apertissima pronuntiamus, damnare dicimus? Porro si Joseph in typo Domini accepit, tunica ejus varia atque distincta in virginibus, viduis, continentibus, ac maritatis est. Et potest videri quasi alienus, **216** qui de tunica Christi est: cum et ipsam reginam, hoc est Ecclesiam Salvatoris in vestitu deaurato, eadem

(d) Duo verba *vel mulierem* non recitantur in eo contra Jovin. tractatu, et Græcus ipse tautum habet *μανία*. Tunc quæ hic subiectuntur de Ægyptia femina, paulo aliter, ac sub alia orationis serie exhibentur.

(e) Victorius ex ingenio fecit *sicut dispensatores*. Lectionis nostræ germanitatem in ipso contra Jovinian. libro ostendimus.

varietate circumdatam dixerimus? « Sed et in consequentibus de conjugio disputantes, eumdem sensum secuti sumus. Ille (a) locus ad praesentem controviam non pertinet. Docet enim iuxta sententiam Domini, uxorem excepta causa fornicationis non repudiandam, et repudiatam, vivo marito, alteri non nubere: aut certe viro suo debere reconciliari. Necnon et in alio loco: *Mulier alligata est, (b) quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege viri: cui ruit nubat, tantum in Domino* (1. Cor. 7. 39), id est, Christiano. » Qui secundas nuptias tertiasque concedit in Domino, primas cum Ethnico prohibet.

6. Aperiant, queso, aures obtrectatores mei, et videant me secundas et tertias nuptias concessisse in Domino. Qui secundas et tertias non damnavi, primum potui damnare matrimonium? In eo quoque loco, ubi interpretamur capitulum Apostoli: « Circumcisus aliquis vocatus est, non adducat preputium. I: preputio vocatus est, non circumcidatur » (*Ibid. v. 18*) (licet quidam prudentissimi Interpretes Scripturarum hoc de circumcisione et servitute Legis dictum esse contendant) nonne apertissime fæderia servamus nupliarum? Diximus enim (*Lib. I. c. 6*): « Si in preputio quis vocatus est, non circumcidatur. Habebas, inquit, uxorem, cum creditisti: noli fidem Christi causam putare dissidii; quia in pace nos vocavit Deus. Circumcisio nihil est, et preputium nihil est: sed observatio mandatorum Dei » (1. Cor. 7. 19; et Galat. 5. 6). Nihil enim prodest absque operibus coelitus et nuptiæ: cum etiam fides, quæ proprie Christianorum est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur, et hac lege virgines quoque Vestæ et Junonis univiræ, in sanctorum queant ordine numerari. Et post paululum: *Servus vocatus es, non sit tibi curæ: sed et si potes fieri liber, magis utere* (1. Cor. 7. 21). Etiam si habes, inquit, uxorem, et illi alligatus es: et solvis debitum, et non habes tui corporis potestatem: atque (ut manifestius loquar) **217** servus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiam, nec de amissa virginitate suspires. Sed etiam si potes causas alias invenire dissidii, ut libertate pudicitæ perfruaris, noli salutem tuam cum alterius interitu querere. » Habeto paulisper uxorem, nec præcurras morantem: expecta dum sequitur. Si egeris patienter, conjux mutabitur in sororem.

7. In eo quoque loco ubi tractavimus, cur dixisset Paulus: « De virginibus autem Domini præceptum non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis, » ita virginitatem prætulimus [al. extulimus], ut nupliarum ordinem servaremus. « Si virginitatem Dominus imperasset, videbatur nuptias condemnare, et hominum innumera auferre seminarium, unde et ipsa virginitas

(a) Est Pauli I. ad Corintb. 7. 10. quo maxime loco Jovianus abutebatur.

(b) Addunt quidem cum Victorio legi, ut nimur ex Vulgato interprete legant, in Gracis enim exemplaribus τὴν σεπτινην δεσιδερατ. Mox voces a lege viri nec Vulgata, nec Græcus, neque ipse Hieronymus contra Jovianum agnoscent. Sequentem vero sententiam editi antea omnes perperam sub interrogandi nota alio sensu efferebant.

nascitur. Si præcidisset radicem, quomodo fruges quereret? Nisi ante fundamenta jecisset, qua ratione ædificium exstrueret, et opertum cuncta desuper culmen imponeret? » Si radicem nuptias, si virginitatem diximus fructus: si fundamentum matrimonium, et ædificium vel culmen perpetuam castitatem; quis vel tam invidus, vel tam cœcus obtrectator mei erit, ut in eadem domo ædificium vel culmen videat, et fundamentum quod ædificium et culmen portat, ignoret? Porro et in alio loco proponentes Apostoli testimonium, in quo ait: « Alligatus es uxori, noli querere solutionem. Solutus es ab uxore, noli querere uxorem » (1. Cor. 7. 27). Illico hæc subjecimus (*Lib. I. c. 7*): « Habet unusquisque nostrum terminos suos, redde mihi meum, et tu tenuum. Si alligatus es uxori tui, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non queram uxorem. Ut ego non solvo conjugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges, quod solutum est. » Sed et in alio testimonio, quid de virginitate et nuptiis senserimus, manifestissime declaratur (*Lib. I. c. 7*). « Non imponebit nobis Apostolus laqueum, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est et decorum, et intente facit servire Domino, et semper esse sollicitos, et exspectare (c) paratam Domini voluntatem, ut cum quid imperaverit, quasi strenuus et armatus miles statim impleat quod præceptum est, et hoc faciat sine ulla **218** distentione, quæ data est secundum Ecclesiasten omnibus hujus mundi, ut distendantur in ea. » In fine quoque comparationis nupliarum et virginum, disputationem nostram hoc sermonem conclusimus (*Lib. I. c. 7*). Ubi bonum et melius est, ibi boni et melioris non unum est præmium, et ubi non est unum præmium, ibi utique dona diversa. « Tantum igitur interest inter nuptias et virginitatem: quantum inter non peccare et benefacere: imo ut levius dicam, quantum inter bonum et melius. »

8. Porro in consequentibus, cum dicinus (*Lib. I. c. 8*): « Finita disputatione conjugiorum et virginitatis, ut inter utrumque cauto moderamus præceptorum, nec ad sinistram, nec ad dexteram diverteret, sed via regia graderetur, et illud impleret: Ne sis multum justus » (*Eccl. 7. 17*), rursus monogamiam digamiae comparat, et quoniam nuptias subdiderat virginitatì, ita digamiam (d) nuptiis subiicit: nonne perspicue ostendimus; quæ sit in Scripturis sanctis sinistra, quæ dextra: et quid significet, « ne sis multum justus? » Quod videlicet sinistra sit, si Judæorum, et Gentilium sequamur libidinem, et semper aestuemus ad coitum; dextra, si Manichæorum sequamur errorem, et simulata pudicitia, impudicitia retributibus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere virginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum episcopulorum judex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam

(c) Minus bene alii editi hic atque in ipso contra Jovianum libro, paratum.

(d) Scilicet *primus*, quæ fortasse vox excedit hec loci: in eo enim tractatu habetur.

de secundis dixisse me legerit? « Concedit Apostolus secundas nuptias; sed volentibus, sed his quæ se continere non possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere velint: habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint; et hoc concedit, quia multæ abierunt retrorsum post Satanam» (1. Tim. 5). Cæterum beatiores erunt, si sic permanserint. Continuoque subjungit Apostolicam auctoritatem: *secundum consilium meum.* Porro ne auctoritas Apostoli quasi hominis, levior videretur, addidit: *Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam.* Ubi ad continentiam provocat: ibi non hominis, sed spiritus Dei (a) consilio u-us est. Ubi autem nubendi **219** concedit veniam, spiritum Dei non nominat; sed prudentiæ librat consilium: ita singulis relaxans, ut unusquisque ferre possit. » Propositis ergo testimoniiis, in quibus Apostolus secundas concedit nuptias, statim subjecimus. Quomodo virginibus ob fornicationis periculum, concedit nuptias; et excusabile facit, quod perse non appetitur: ita ob eamdem fornicationem, (b) concedit viduis secunda matrimonia. « Melius est enim, licet alterum et tertium, unum virum nosse, quam plurimos: id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quam multis. » Faccusat calumnia. De secundo hic et de tertio et quarto (si libet) matrimonio disputavimus, non de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius est uni homini prostitutam esse quam multis, ad primum maritum [al. *matrimonium*] referat, cum omnis nobis questio de digamia et trigamia fuerit; denique digamia, et trigamia disputationem hac calce signavimus « Omnia licent, sed non omnia expedient » (1. Cor. 6). « Non damno digamos, imo nec trigamos, et si dici potest, octogamos. Plus aliquid inferam; etiam scortatorem recipio pœnitentem. Quidquid æqualiter licet, æquali lance pensandum est. »

9. Erubescat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, « Non damno digamos, et trigamos, et si dici potest, octogamos. » Aliud est non damnare, aliud prædicare: aliud est veniam concedere, aliud laudare virtutem. Si autem surus in eo videor, quia dixi: « quidquid æqualiter licet, æquali lance pensandum est; » puto non me crudelē judicabit et rigidum, qui alia loca virginitati et nuptiis, alia trigamis, et octogamis, et pœnitentibus legerit præparata. Christum in carne virginem, in spiritu monogamum, quod unam haberet Ecclesiam, noster in reliquis serino testatus est: et crediti sumus nuptias condemnare! Damnare dicor nuptias, cuius hic sermo est? (Lib. 1. c. 13.) Nullique dubium est, « Sacerdotes de Aaron et Eleazar et Phinees stirpe generatos; qui cum et ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Enratitarum (c) ducti contenderemus matrimonia re-

(a) Aliter *Spiritus Dei consilium est.*

(b) In eo libro additur, *ritandam.* Variat autem hoc loco MSS. qui *fornicationis periculum*; moxque *eadem fornicatio* in recto legunt.

(c) Vocabulm *ducti ex aliquot* MSS. juxta ejus Tractatus lectionem addidimus.

probanda. » **220** Tatianum Enratitarum principem, qui abjicit matrimonia, reprehendimus, et ipsi nuptias condemnamus? Rursumque ubi virgines, et viudas comparo, quid de nuptiis senserim; et quomodo tres gradus virginitatis, viduitatisque vel continentiae et conjugii fecerim, declarant ipsa quæ scripta sunt. « Nou nego beatas esse viudas, quæ ita (d) post baptismum manserint: nec illarum detraho merito, quæ cum viris in castitate perdurant: sed sicut hæ majoris pœmii apud Deum sunt, quam nuptæ conjugali officio servientes: ita et ipsæ æquo patientur animo, virginitatem sibi præferri. »

10. Ad Galatas quoque testimonium Apostoli proponentes: « Ex operibus legis non justificabitur omnis caro » (Galat. 2. 16), hujuscemodi sensum intulimus (Lib. 1. c. 23). « Opera legis et nuptiæ sunt. Unde et maledicuntur in ea, quæ non habent filios: quæ si conceduntur etiam in Evangelio, aliud famen est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud est virtutibus pœmia polliceri. » Ecce perspicue nuptias diximus concedi in Evangelio: sed tamen easdem in suo officio permanentes, pœmia castitatis capere non posse. Quod si indigne accipiunt mariti, non mihi irascantur, sed Scripturis sanctis: imo Episcopis, et Presbyteris, et Diaconis, et universo choro Sacerdotali et Levitico, qui se neverunt hostias offerre non posse, si operi scrivant conjugali. Sed et in eo loco ubi de Apocalypsi testimonium posuimus (Lib. 1. c. 25), nonne manifestum est, quid de virginibus et viduis et conjugibus senserimus? « Ili sunt qui cantant canticum novum, quod nemo potest cantare, nisi qui virgo est. Ili sunt primitiæ Dei et Agni, et sine macula (Apoc. 14. 5). Si virgines primitiæ Dei sunt, ergo viduae, et in matrimonio continentes, erunt post primitias, hoc est, in secundo et tertio gradu. In secundo et tertio gradu viduae ponimus et maritatas: et hæretico furore dicimur e damnare nuptias? »

11. Multa sunt quæ per omnem librum cauto moderamine de virginitate, de viduis, de nuptiis diximus. Sed brevitatis studio unum adhuc ponam testimonium, cui non reor contradicturum, nisi eum, qui aut se inimicum probare **221** voluerit, aut recordem. Nam cum proposuisse, quod Dominus isse ad nuptias in Cana Galilææ, post quædam etiam hæc addidi (Lib. 1. c. 25): « Qui enim semel ivit ad nuptias, semel docuit esse nubendum, et tunc virginitali posset officere, si nuptias post virginitatem, et viduitatis castimoniam, non in gradu tertio ponemus. Nunc autem cum Hæreticorum sit damnare conjugia, et Dei spernere conditionem: quidquid de laude dixerit nuptiarum, libenter audimus. Ecclesia enim non damnat matrimonia, sed subiicit: nec abjicit, sed dispensat, sciens (sicut supra diximus) in domo magna, non solum esse vasa aurea et argen-

(d) Objecerat quippe Jovianus, « Si virgo, et vidua fuerint baptizatae, et ita permanserint, nullam fere inter utramque diversitatem, » quam objectionem Hier. cap. 18. copiosissime diluit.

tea, sed et lignea et fletilia : et alia esse in honorem, alia in contumeliam (1. Tim. 2. 21). Et quicumque se mundaverit, eum futurum esse vas honorabile et necessarium, in omne opus bonum preparatum. » Quidquid, inquam, de laude dixerit [al. dixerint] nuptiarum, libenter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, et nuptias condemnamus? Ecclesia matrimonia non damnat, sed subjicit. Velitis, nolitis, maritus subjicit virginitati, et viduitati. Ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes, subjicit, non damnat, nec abicit, sed dispensat. In potestate vestra est, si velitis secundum pudicitiae gradum scandere. Quid indignamini, si in tertio stantes, nolitis ad superiora properare?

12. Igitur cum toles et crebro lectorum almonerium, et per singula pene tractuum millia, cautus viator incesserum, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, viudas, virginesque præferrem; debuerat prudens et benignus Lector, etiam ea quæ videntur dura, aestimare de cæteris, et non in uno atque eodem libro, criminari, nee diversas sententias protulisse. Quis enim (a) tam hebes, et sic in scribendo ruditus est, ut idem laudet et damnat? ædificata destruat, et destructa ædificet? et cum adversarium vicerit, suo novissime mucrone feriatur? Si rusticani homines, et vel rhetorice, vel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerem veniam imperitiae, nec accusationem reprobenderem, 222 ubi' non voluntatem in culpa cernerem, sed ignorantiam. Nunc vero cum diserti homines, et liberalibus studiis eruditi, magis velint ludere, quam intelligere, breviter a me responsum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere. Patet campus, stat e contra acies, adversarii dogma manifestum est, et (ut Virgilianum aliquid inferam) « illum aspice contra, Qui vocat » (*Eneid. II*): Respondeant adversario. Alter teneant (b) modum in disputando, aliter virgin in docendo; et me in libris suis, quid vel prætermiserim, vel addiderim, doceant. Reprehensorum non audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro, et cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis. Nec hoc dicens, statim jactantia reus sum, quod cæteris dormientibus solus certaverim; sed hoc dico, cautius eos posse pugnare, qui me viderint vulneratum. Nolo tale certamen adeas, in quo tantum te protegas, et torpente dextra, sinistra clypeum circumferas. Aut ferendum tibi est, aut cadendum. Non possum te aestimare victorem, nisi adversarium video [al. video] trucidatum.

13. Legimus, (c) eruditissimi viri, in scholis pari-

(a) Reliquit Martianæus *tamen hebes*. Sæpe autem cum leviora hujusmodi emendamus, lectorum non admoemus.

(b) Eliam refragantibus MSS. Erasmus *nodus pro nodum* contendit debere legi, « Nam, » inquit, « et athletarum et Palestritarum nexus vocatur, et qui disputat, in hoc tenet, et dissimulat nodum, ut illaqueat adversarium. » Infelicem conjecturam pluribus re ellere haud vacat. Attamen iusta, *fortis est, in disputando nodosus et tenax*, dixit Hieronymus et nescio quid rei virgæ in docendo responderet e contrario debet.

(c) Plurim numerum ex aliis omnibus editis ac MSS.

ter; et Aristotelea illa vel de Gorgiæ fontibus manantia, simul didicimus, plura esse videlicet genera dicendi: et inter cætera, aliud esse *yuxarix&*; scribere, aliud *ðoyxarix&*. In priori vagam esse disputationem; et adversario respondentem, nunc hæc, nunc illa proponere. Argumentari ut libet, aliud loqui, aliud agere, panem, ut dicitur, ostendere; lapidem tenere. In sequenti autem aperta frons, et ut ita dicam, ingenuitas necessaria est. Aliud est querere, aliud definire. In altero pugnandum: in altero docendum est. Tu me stantem in prælio, et de vita periclitantem studiosus magister doceas. Noli ex obliquo, et unde non putaris, vulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi est hostem dolis ferire, non viribus. Quasi non et hæc ars summa pugnantum sit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obsecro vos, Demosthenem, legite Tullium: ac ne forsitan Rhetores vobis 223 displiceant (quorum artis est, verisimilia magis quam vera dicere), legite Platonem, Theophrastum, Xenophonem, Aristotalem, et reliquos qui de Socratis fonte manentes, diversis currere rivulis: quid in illis apertum, quid simplex est? quæ verba non sensuum? qui sensus non victoriae? Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris [al. Apollinarius], multis versu[m] millibus scribunt adversus Celsum et Porphyrium. Considerate quibus argumentis, et quam lubricis (d) problematis diaboli spiritu contexta subvertant: et quia interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed quod necesse est, dicunt adversus ea, quæ dicunt Gentiles. Taceo de Latinis Scriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse, quam alios videar accusasse. Paulum Apostolum proferam, quem quotiescumque lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua. Legite Epistolas ejus, et maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est; et videbitis cum in testimoniiis quæ sumit de veteri Testamento, quam artifex, quam prudens, quam dissimilator sit ejus quod agit. Videntur quidem verba simplicia, et quasi innocentis hominis et rusticani; et qui (e) nec facere nec declinare noverit insidias: sed quocumque respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod testigerit: tergum vertit, ut superet: fugam simulat, ut occidat. Calumniam ergo illum, atque dicamus ei: Testimonia quibus contra Judeos, vel cæteras hereses usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis Epistolis sonant. Videamus exempla captiva (f) ser-

reposituimus, ipsa etiam orationis serie cogente. Martianus vero, ratus Hieronymum solum alloqui Panormachium, de suo fecerat in singulari, *eruditissime vir*.

(d) Quidam MSS. *problemata*, quod et Gravius probat. Sequentem vero contextum ex MSS. quidem, ut proficitur, in pejus tamen mutat editor Benedictinus legens, *dicunt adversus eos, qui dicuntur esse gentiles*: quanquam nec impressa lectio usque adeo arridet, quæ forte integrior erit, si legeris ex parte juxta velutiorem editionem, mutata etiam paululum interpolatione, *loqui quod non sentiunt; sed quod necesse est dicunt*, etc.

(e) Editor Benedicti, *qui facere absque negandi particularia, et paulo ante quedam pro quidem legerat*.

(f) Vitoose post Erasm. Martian. serierunt.

vire tibi ad victoriam, quæ suis in voluminibus non dicunt. Nonne nobis loquitur cum Salvatore : aliter foris, aliter domi loquimur? Turbae parabolas, discipuli audiunt veritatem (*Matth. 13*). Proponit Pharisæis Dominus quæstiones, et non edisserit. Aliud est docere discipulum, aliud adversarium vincere. « Mysterium, inquit, meum mihi, mysterium meum mihi et meis » (*Isai. 24. 16*).

¶ 44. Indignamini mihi, quod Jovinianum non docuerim, sed vicerim. Ino indignantur mihi, qui illum anathematizatum dolent : et cum laudent quod **224** sunt, accusant quod esse se simulant. Quasi vero rogandus fuerit, ut mihi coderer, et non invitus ac repugnans in veritatis vincula ducendus. Et hæc dicem, si vincendi studio, contra regulam Scripturarum quippiam locutus fuisset; et sicut viri fortes in controversiis solent facere, culpam præmio redimerem. Nunc vero cum interpres magis Apostoli fuerint, quam dogmatistes, et commentatoris simus usus officio, quidquid durum videtur, ei magis imputetur quem exposuimus, quam nobis qui exposuimus. Nisi forte ille aliter dixit, et nos simplicitatem verborum ejus maligna interpretatione detorsimus. Qui hoc arguit, de ipsis Scripturis probet. « Diximus : Si bonum est mulierem non tangere, malum ergo est tangere : nihil enim bono contrarium est, ni malum. Si autem malum est et ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat : » et cætera usque ad positionem alterius capituli. Hoc ideo subjecimus, quia Apostolus dixerat : « Bonum est homini mulierem non tangere : propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat, et unaquæque suum virum habeat » (*1. Cor. 7. 2*). In quo differunt verba mea a sensu Apostoli? Nisi forte in eo, quod ille pronuntiat, ego dubito : ille definit, ego sciscitor : ille aperte dicit : « Bonum est homini mulierem non tangere, » ego timide [al. *quotidie.*] quæro, si bonum est mulierem non tangere. Si dubitantis est, non confirmantis. Ille dicit : « Bonum est non tangere : ego quid bono contrarium esse possit, adjungo. Statimque in consequentibus : Animadvertenda Apostoli prudentia. Non dixit : « Bonum est homini uxorem non habere, sed Bonum est mulierem non tangere : » quasi et in tactu ejus periculum sit; quasi qui illam tetigerit, non evadat. Vides igitur non de conjugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad comparationem pudicitiae et virginitatis, et Angelica similitudinis, bonum est homini mulierem non tangere. « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas », dicit Ecclesiastes (*Eccle. 1. 2*). Si omnes creature bona, ut a bono Creatore conditæ, quomodo universa vanitas? Si terra vanitas, numquid et cœli, et Angeli, et Throni. Dominationes, Potestates, cæteraque Virtutes? **225** Sed quæ per se bona sunt, ut a bono Creatore condita, ad comparationem meliorum vanitas appellantur. Verbi gratia : lucerna lampadis comparatione pro nihilo est : lampas stellæ collatione non luet : stellam lunæ conser, cæca est : lunam soli juge, non rutilat : solem Christo conser, et to-

nebræ sunt. *Ego sum, inquit, qui sum* (*Exod. 3. 14*). Omnen igitur creaturam si Deo contuleris, non subsistit. « Ne tradas, inquit Esther, hereditatem tuam his qui non sunt » (*Esther. 4. 11*), idolis scilicet et dæmonibus. Et certe erant idola et dæmones, quibus ne traderentur, orabat. In Job quoque legimus, a Baldad [al. *Baldach*] dictum de impio : « Avñllatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo ejus socii ejus, qui non est : » haud dubium quin diaboli, qui cum habeat socios, non autem haberet nisi esset : tamen quia Deo perit, non esse dicitur. Ergo secundum hunc comparationis sensum, « malum diximus mulierem tangere (licet uxori nulla facta sit mentio) quia bonum est non tangere. » Et subjecimus : « Virginitatem frumentum, nuptias hordeum, fornicationem sterlus bubulum nuncupantes. » Utique frumentum et hordeum creatura Dei est. Verum in Evangelio major turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur (*Mar. 6. 44*) : « Homines, inquit, et jumenta salvos facies, Domine » (*Ps. 33. 7*). Aliis verbis id ipsum locuti sumus, quando aurum virginitatem, argentum nuptias diximus : et centum quadraginta quatuor millia virginum signatorum, qui cum mulieribus non sunt coquinati : in quo ostendit voluimus, omnes qui virgines non permanerint, ad comparationem purissimæ et Angelice castitatis, et ipsius Domini nostri Jesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperum et reprehensione dignum videtur, tantum nos inter virginitatem et nuptias fecisse distantiam; quanta inter frumentum et hordeum est, legit S. Ambrosii de Viduis librum, et inveniet illum inter cætera quæ de virginitate et nuptiis disputavit, etiam hoc dixisse. « Neque ita conjugium prætulit Apostolus, ut studia virginitatis [Amb. *integritatis*] extingueret : sed a continentia persuasione [al. *perfectione*] incipiens, ad incontinentia remedia descendit. Et cum bravium supernæ vocationis fortibus **226** demonstrasset, delicere tamen in via neminem passus est : ita plaudens prioribus, ut non despiceret et sequentes. Diderat enim et ipse, quia Dominus Jesus alii panem hordeaceum, ne in via deslicerent (*Joan. 6. 5. et seq.*): aliis corpus suum, ut ad regnum contendenter (*Matth. 26*), demonstravit. Et in consequentibus : Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda est. Lex enim astringit uxorem, ut in laboribus et tristitia filios generet : conversio ejus (*a*) ad virum sit, ut ei ipse dominetur (*Gen. 3. 16*). Ergo laboribus et doloribus in generatione filiorum addicitur nupta, non vidua : et dominatui viri sola subditur copulata, non virgo. Et in alio loco : *Precio*, inquit, *empti estis, nolite fieri servi hominum* (*1. Cor. 7*). Videlis quam evidens conjugalis sit definitio servitutis. Et post pusillum. (*b*) Si

(a) Olim ad unum rirum sit. Mox leviora quedam alia ex MSS. ipsoque D. Ambrosii libro de Viduis emendamus.

(b) Hæc a nobis in textum recepta est lectio, quam Victorius reposuerat, et Hieronymiani, atque Ambrosiani

igitur bonum conjugium servitus est, malum quid est, quando nequeunt se invicem sanctificare, sed perdere. » Universa quæ nos de virginitate ac nuptiis lato sermone diffidimus, ille brevi arcavit compendio, in paucis multa comprehendens. Virginitas ab eo persuasio continentia: nuptiæ, remedia incontinentia prædicantur. Et significanter a majoribus ad minora descendens, virginibus bravium supernæ votationis ostendit, nuptias ne in via deficiant, consolatur. Alios laudat, alios non despicit. Conjugium hordeo, virginitatem corpori Christi comparat. Et puto multo minorem distantiam inter frumentum esse et hordeum, quam inter hordeum et corpus Christi. Denique nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinam declinandas, et definitionem esse evidenter servitutis. Et multa alia quæ tribus libellis de virginibus latissime prosecutus est.

15. Ex quibus universi perspicuum est, me nihil novi de virginibus nuptisque dixisse; sed majorum in omnibus secutum esse sententiam, tam bujus videlicet, quam reliquorum, qui de Ecclesiasticis dogmatibus disputarunt: **QUORUM EMULARI** exopto negligientiam potius, quam aliorum obscuram diligentiam. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: « Oro te, quale illud bonus est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere non permittit? Quando **227** impleo mariti officium, non impleo continentis. » Jubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus (*1. Thess. 5*). « Si semper orandum est, nunquam ergo conjugio serviendum. Quoniam quotiescumque uxori debitum reddo, orare non possum. » Hoc quare dixerim, perspicuum est, quia interpretabar illud Apostoli dictum: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vncetis orationi* (*1. Cor. 7. 5*). Paulus Apostolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non posse. Si per coitum quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod majus est, id est, Corpus Christi prohibetur accipere? Petrus ad continentiam hortatur: *Ne impediantur orationes* (*1. Pet. 3. 7*) nostræ. Quod hic, queso, peccatum meum est? quid commurrei? quid deliqui? Si turbide, et nebulosæ aquæ fluunt, non est alvei culpa, sed fontis. An idecirco arguor, quod de meo ausus sum adjicere: « Quale illud bonum est, quod Corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breviter respondebo. Quid est majus orare, an Corpus Christi accipere? » Utique accipere corpus Christi. Si per coitum quod minus est impeditur, multo magis quod majus est. Diximus in eodem volumine (*Lib. 1. c. 10*). Panes propositionis ex Lege non potuisse comedere David, et socios ejus nisi se triduo mundos a mulieribus respondissent (*1. Reg. 21*), non utique a meretricibus, quod damnabatur a Lege: sed ab uxoribus, quibus licite jungabantur. Populum quoque quando accepturus erat Legem in

Mss. Magno numero præferunt. Hujus opusculi editores Benedictini repeatunt *conjugii* vocabulum, scilicet *malum conjugium quid est*; sed virose omnino Martianus post Erasmum: « Si igitur bonum conjugium, servitus malum quidem, quando, » etc.

Monte Sina, tribus diebus jussum esse ab uxoribus abstinere (*Exod. 19*.) Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo: *Unusquisque enim in suo sensu abundat* (*Rom. 14*.) Sed ipsorum conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant, et juxta Persium, noctem flumine purgant (*Satyr. 2*); quare ad Martyres ire non audent? quare non ingrediuntur Ecclesias? An aliis in publico, (*a*) aliis in domo Christus est? Quod in Ecclesia non licet, nec domi licet. Nihil Deo clausum est, et tenebræ quoque lucent apud Deum. Probet se unusquisque, et sic ad Corpus Christi accedat; non quod dilatae communionis unus dies, aut biduum sanctiorem efficiat Christianum, ut quod hodie non merui, cras vel perendie merear: **228** sed quod dum doleo me non communicasse Corpori Christi, abstineam me paulisper ab uxori amplexu: ut amori conjugis, amorem Christi præferam. Durum est, et non ferendum est. Quis hoc secularium sustinere potest? Qui potest sustinere, sustineat: qui non potest, ipse viderit. Nobis curæ est, **NON QUID UNUSQUISQUE POSSIT**, aut velit; sed quid Scripturæ præcipiant, dicere.

16. Illud quoque in commentariolis meis ejusdem Apostoli carpitur, in quibus, dixi (*Lib. 1 c. 4*), « Verum ne quis putet ex eo quod sequitur: *ut vacetis orationi, et iterum ad idipsum revertimini* (*1. Cor. 7. 5*), Apostolum hoc velle, et non propter majorem ruinam concedere, statim insert, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam restraint. Pulchra nimirum indulgentia, et iterum revertimini ad idipsum. (*b*) Quod erubescit suo vocare nomine: quod temptationi præfert Satanæ, quod causam habet incontinentiam; laboramus quasi obscurum disserere, cum exposuerit se ipse qui scripsit? *Hoc autem dico, inquit, juxta indulgentiam, non secundum imperium.* Et mussitanus adhuc nuptias non vocare indulgentiam; sed præceptum: quasi non eodem modo, et secunda, et tertia matrimonia concedantur, et reliqua? Quid hic locutus sum, quod Apostolus non dixerit? Nimirum illud, Quod erubescit suo vocare nomine? Ego arbitror quando dicit, *ad idipsum*, et rem ipsam tacet, non cum nominaro palam eolum, sed verecunde ostendere. An quia sequitur, « Quod temptationi præfert Satanæ, quod habet causam incontinentiam? » Nonne alio verborum ordine idipsum est, *ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram?* An quia dixi, « Et mussitanus adhuc nuptias non vocare indulgentiam, sed præceptum? » Quod si durum est, imputetur Apostolo, qui ait: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium; non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec sensum, nec verba mutavi.*

17. Transeamus ad reliqua, epistolari enim brevitate festinat oratio: « Dico, inquit Apostolus, inuictis, et viduis, bonum est eis, si sic permanserint, ut

(*a*) Hinc appetet obtinuisse ad hæc usque tempora consuetudinem, ut fideles Eucharistiae Sacramentum domi haberent, quod sumerent.

(*b*) Preponunt vestustiores editi. Reverti concedit. Quod, etc.

ego. Si autem se non continent, nubant : melius est enim nubere, quam uri » (*1. Cor. 7. 8. 9.*). Quod capitulum **229** nos sic interpretati sumus : « Postquam nuptias concesserat usum conjugii, et ostenderat ipse quid vellet, quidve concederet, transit ad innupias, et viduas, et sui proponit exemplum, et felices vocat, si sic permanerint : si autem se non continent, nubant : id ipsum, dicens quod supra : *Propter fornicationem autem : et, ne tentet vos Satanus propter incontinentiam vestram.* Redditque causam cur dixerit, *Si se non continent, nubant : Melius est enim nubere, quam uri.* Ideo melius est nubere, quia pejus est uri. Tolle ardorem libidinis, et noli dicet, quia melius est nubere. Melius semper ad comparationem deterioris respicit : non ad simplicitatem incomparabilis per se boni. Velut si dicaret : Melius est unum oculum habere, quam nullum. Et post paululum cum apostolam fecissem ad Apostolum; intuli : « Si per se honeste nuptiae sunt, noli eas incendio comparare : sed dic simpliciter, bonum est nubere. Suspecta est mihi honestas ejus rei, quam magnitudo alterius mali, malum cogit esse inferius. Ego autem non levius malum, sed simplex per se bonum volo. Vult Apostolus innupias, et viduas absque coitu permanere, et ad exemplum sui provocat, et feliciores vocat, si sic permanerint. Si autem se continere non possunt, et ardorem libidinis, non tam continentia volunt quam fornicatione restinguere, melius est nubere, quam uri. Ad quod nos intulimus : ideo melius est nubere, quia pejus est uri : non nostram sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, *melius est nubere, quam uri,* id est, melius est maritum ducere, quam fornicari. Si uri vel fornicari bonum esse docueris, tunc bono melius preferetur. (a) Si autem nubere melius est, quod malo præfertur, non est germanæ, et puræ integratatis, nec ejus beatitudinis, quæ Angelis comparatur. Si dixeris, melius est virginem esse, quam nuptiam : bono melius prætuli. Si autem alterum gradum fecero, melius est nubere, quam fornicari, ibi non bono melius, sed malo bonum prætuli. Multa diversitas est inter id melius, quod nuptias, et inter id quod fornicationi anteponitur. Obseruo te, quid **230** in hac dissertatione peccavi? Propossum milki erat, non ad meam voluntatem Scripturas trahere, sed id dicere, quod Scripturas velle intelligebam. Commentatoris officium est, non quid ipse velit : sed quid sentiat ille quem interpretatur, expōnere. Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adversarius ejus, quem nititur explanare. Certe ubicumque Scripturas non interpretor, et liberè de meo sensu loquor, arguat me cui libet, durum quid dixisse contra nuptias. Quod si non reperitur, quidquid vel austerum esse videtur, vel durum, (b) id Scriptoris auctoritati, non interpretis officio deputet.

18. Illud vero ferre quis possit, quod in me repre-

(a) Vetus Editio, si autem uri malum est, quod malo præfertur, etc.

(b) Eadem, id non Scriptoris auctoritati, sed interpretis officio deputet.

henditur : quare exponens capitulum Apostoli, in quo de conjugibus scripsit, « tribulationem carnis habebunt hujusmodi » (*1. Cor. 7. 28*), dixerim : « Nos ignari rerum putabamus nuptias saltem carnis habere lætiā. Si autem nubentibus et in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant, cum et in spiritu, et in anima, et in ipsa carne tribulatio sit ? » Quæ hæc condemnatio matrimonii est, si infantum vagitus, filiorum mortes, abortia [al. *divortia*], damna domus, et cætera hujusmodi tribulationem diximus nuptiarum ? Dum adviveret [al. *adhuc viveret*] sanctæ memorie Damasus, librum contra Helvidium « de Beatæ Mariæ virginitate perpetua » scripsimus, in quo necesse fuit nobis ad virginitatis beatitudinem prædicandam, multa de molestiis dicere nuptiarum. Num vir egregius, et eruditus in Scripturis, et virgo Ecclesiæ virginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit ? In libro quoque ad Eustochium mulio duriora de nuptiis diximus, et (c) nemo super haec re Iesus est. AMATOR quippe castitatis, præconium pudicitiae intenta aure captabat. Lege Tertullianum, lege Cyprianum, lege Ambrosium ; et cum illis me vel accusa, vel libera. Inventæ sunt Plantinæ familiae [al. *fabulæ*], et scioli tantum ad detrahendum, qui in eo se doctos ostentare velint, si omnium dicta lacerent, et in una atque eadem causa, utrumque, id est, et me, et adversarium reprehendant, et cum e duobus alterum necesse sit vincere, ambos victos esse contendant. « Porro ubi du digamis, et trigamis **231** dissidentes diximus, melius est licet alterum, et tertium, unum virum nosse, quam plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quam multis, nonne statim cur hoc dixerim, subjecimus ? Siquidem et illa in Evangelio Samaritana, sextum maritum habere se dicens, arguitur a Domino, quod non sit vir ejus » (*Jaon. 4.*). Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia digamiam, imo nec trigamiam, et ita licere quinto, et sexto, et ultra, quomodo, et secundo marito nubere : sed quomodo non damnantur istæ nuptiae, ita nec prædicantur. SOLATIA MISERIE SUNT, non laudes continentiae. « Unde et in alio loco dixi : Ubi unus maritus exceditur, nihil resert, secundus an tertius sit : quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expedient. Non damno digamos, imo nec trigamos, et si dici potest, octogamos : habeat cuilibet octavum maritum, et esse desinat prostituta.

19. Veniam et ad illum locum in quo arguor, quare dixerim (*Lib. 1. c. 9.*) (d) dumtaxat juxta Hebraicam Veritatem, in die secundo non additum, sicut in primo et in tertio, et reliquis : « Videl Deus, quia bonum est » (*Gen. 1*) ; statimque subjecerim : « Nobis intelligentiam derelinqui : non esse bonum duplices

(c) Haud tamen multo post injuriarum in eum librum conqueritur apud Nepotianum Epist. 52. in fine, *Lepidato jam virginitatis libello*, etc.

(d) Adnotamus in eo libro, tantum quod sciamus, apud LXX, et Arabicam versionem ad secundum dicem clausulam illam haberi.

numerum, qui ab unione dividat, et præfiguret scēda nuptiarum. Unde et in arca Noe omnia animalia quicunque bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. » In hoc nescio quid reprehendatur interim de secunda die: utrum quia scriptum est, et scriptum non esse diximus: an quia etiam si scriptum est, nos aliter intelleximus, quam Scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse in secundo die, « Vedit Deus quia bonum est: » non meum accipiunt testimonium, sed cunctorum Hebreorum, et aliorum Interpretum, Aquilæ videlicet, et Symmachii, et Theodotionis. Si autem scriptum non est, cum in ceteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorem causam, quare non scriptum sit: aut si non repererint, ingratias 232 suscipiant quod a nobis dictum est. Porro si in arca Noe omnia animalia, quæ bina ingrediuntur immunda sunt, et impar numerus mundus est, et hoc scriptum esse nemo dubitat; quare scriptum si edisserant. Si autem non edisserunt, quod a me expositum est, velint, nolint, suscipient. Aut profer meliores epulas, et me conviva utere: aut qualicumque nostra cœnula contentus esto. Scilicet nunc enumerandum mihi est, qui Ecclesiasticorum de impari numero disputarint, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionysius, Eusebius, Didymus, nostrorumque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius: quorum (a) Cyprianus de septenario, id est, impari numero disserens, quæ, et quanta dixerit ad Fortunatum, liber illius testimonio est. An forsitan Pythagoram, et Architam Tarentinum, et (b) Publum Scipionem in sexto de Republica, de impari numero proferent disputantes? Et si hos audire nouerint obiectatores mei, Grammaticorum scholas eis faciam concilare: « Numero Deus impare gaudet» (Virg. Eclog. 8).

20. Grande piaculum, eversæ sunt Ecclesiæ, orbis audire non potest, si mundiorem virginitatem diximus esse quam nuptias: si parem numerum impari subjecimus, et veteris Testimenti typos, Evangelicæ veritati profecisse monstravimus. Cætera quæ in libro nostro reprehensa sunt, vel leviora puto, vel ad eundem sensum pertinentia: unde ad ea respondere nolui, ne libelli excedere magnitudinem, et tuo viderer ingenio diffidere, quem patronum causæ meæ ante habui, quam rogarem. Igitur hoc extrema voce protestor, **M&E** nec dannasse nuptias, nec damnare; respondisse adversario, non meorum insidias formidasse. Virginitatem autem in cœlum fero, non quia habeam, sed quia magis mirer quod non habeo.

(a) Editi veteres ante Martianænum fere omnes *Hilarium* legerant pro *Cypriano*, reuertibus cunctis exemplaribus Ms. Fraudii fuit Victorio cognominis Fortunatus, qui vitam Filiae S. Hilarii scripsit, quem eundem esse putavit cum illo, cui liber de septenario numero tractans inscribitur, atque adeo ipsum librum Hilario tribuit, quæ ejus hallucinatio est, anachronismo, alisque erroribus scatenata.

(b) Græce habet Veronensis liber *in sexto* της κατατας de *impari numero*, etc. Sed non aliud putari potest, quam Latinus liber ille, seu libri, quos de *Republica* Tullius scripsit, in quorum sexto Pub. Scipio de *impari numero* disputans induceretur. Neque enim ejus operis hodie existant, nisi exigua quædam fragmenta apud Senecam, Nonium, Agellium, Lactantium, Augustinum.

Ingenua, et vercunda confessio est, quo ipse careas, id in aliis prædicare. Numquid quia gravi corpore terra hereo, aviuni non miror volatus, nec columbam prædicto, quod « Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas » (Æneid. 5)? Nullus se decipiat: nemo blando 233 adulatore se precipitet. Prima est virginitas a (c) nativitate, secunda virginitas a secunda nativitate. Non est meus sermo, antiqua sententia est: « Nemo potest duobus dominis servire » (Math. 6. 24), carni et spiritui. « Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem; huc invicem sibi adversantur, ut non quæ volumus illa faciamus (Galat. 5. 17). Quando aliquid tibi asperum videtur in nostro opusculo, non ad mea verba respiicas, sed ad Scripturam, unde mea tracta sunt verba.

21. Christus virgo, Mater virginis nostri Virgo perpetua, mater, et virgo. Jesus enim clausis ingressus est ostiis, et in sepulcro ejus, quod novum, et in petra durissima fuerat excisum, nec antea quis, nec postea positus est. Hortus conclusus, fons signatus (Cantic. 4. 12): de quo fonte ille fluvius manat juxta Joel (3. 18), qui irrigat torrentem, (d) vel fumum, vel spinarum: fumum peccatorum, quibus ante alligabantur [al. *alligabantur*]; spinarum, quæ suffocabant [al. *suffocant*] semen patrisfamilias. Hæc est porta orientalis, ut ait Ezechiel, semper clausa, et lucida, et operiens in se, vel ex se proferens Sancta sanctorum; per quam sol justitiae, et Pontifex noster secundum ordinem Melchisedech ingreditur, et egreditur. Respondeant mihi, quomodo Jesus ingressus est clausis ostiis, cum palpandas manus, et latus considerandum, et ossa carnemque monstraverit, ne veritas corporis, phantasma putaretur; et ego respondebo, quomodo sancta Maria sit et mater, et virgo. Virgo post partum, mater ante quam nuptia. Igitur, ut dicere coeparamus, Christus virgo, virgo Maria, (e) utrique sexui virginitatis dedicavere principia. Apostoli, vel virgines, vel post nuptias continentes. (f) Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post Sacerdotium in æternum pudici. Quid nobismetipsis illudimus, et irascimur, si subantibus nobis semper ad coitum, præmia pudicitiae denegentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhuc complexibus, et in numero virginum, et videtur regnare cum Christo. Idem ergo habebit 234 famæ præmium, et inglovies, sordes, et munitiæ, saccus, et sericum? Lazarus recepit mala in vita sua, et dives ille purpuratus, crassus et nitidus, fruitus

(c) Victorius a prima nativitate.

(d) Primum Hebrei textus est, οὐτε πολλοῦ: alterum Interpretem LXX. γέλων.

(e) Olim cum Victorio, « utriusque sexus virginitatem dedicavere. Apostoli, » etc.

(f) Huc maxime spectat Epiphanius locus Heres. 59, quæ est Cataphryg. § 4. « Quin eum, inquit, insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius uxoris sit vir, nequaquam tamen ad Diaconi, Presbyteri, Episcopi, aut Hypodiaco ordinem admittit, sed cum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus. Quod in illis locis præcipue fit, ubi Ecclesiastici canones præcipue servantur. » Que postrema verba de Ecclesiastica regula magis pensanda sunt.

est carnis bonis dum adviveret : sed diversa post mortem tenent loca (*Luc. 16*) : MISERIAE DELICIAS, et deliciae miseriis commutantur. In nostro arbitrio est, vel Lazarum sequi, vel divitem.

EPISTOLA XLIX (a)

AD PAMMACHIUM.

Ap logeticam superiori Epistolam Pammachio mittit, eidemque gratulatur quod ab omnibus dignus habetur Sacerdotio; tandem eum invitat ad lectionem translationum suarum ex Hebreo, et aliorum opusculorum.

1. Christiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, et humilitatem suam magis silentio consolari, quam retractando veteres amicitias, ambitionis crimen incurgere. Quandiu tacuisti, tacui, nec expostulare unquam super hac re volui : ne non anilcum quererere, sed potentiores viderer expetere. Nunc autem provocatus officio litterarum, primas semper partes habere tentabo : et non tam rescribere, quam scribere; ut et verecunde hucusque tenuisse, et verecundius loqui cōspisse cognoscas.

2. De opusculis meis contra Jovinianum, quod et prudenter et amanter feceris, exemplaria subtrahendo, optime novi. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex Urbe venientes, mihi eadem lectarent, quae se Romae exceperisse referabant. In hac quoque provincia jam libri fuerant divulgati : et ut ipse legisti, « nescit vox missa reverti » (*Horat. de Art. Poet.*). Non sum tanta felicitatis, quantum plerique hujus temporis Tractatores, ut nugas meas quando voluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed pari certamine, in vulgus nostra disseminant : et vel in laude, vel in vituperatione nimii sunt : non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere potui, ἐκολογεταδὸν 235 ipsius operis tibi (b) πωσεψῶντα ; quem cum legeris, ipse pro nobis ceteris satisfacies : ant si tu quoque narem contraxeris, illam Apostoli περιχοπὴν, in qua de virginitate et nuptiis disputat, aliter disserere compelleris.

3. Nec hoc dico, quod te ad scribendum provocem : cuius in sacris litteris studium mihi prefero : sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt litteras, videntur sibi scioli : possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorum comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege, queso te, et diligenter Apostoli verba considera, et tunc videbis me propter calumniam declinandam multo plus quam ille voluit in maritos fuisse elementem. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Dydimus, Apollinaris latissime hanc Epistolam interpretati sunt : quorum Pierius eum sensum Apostoli ventilaret atque edisseret, et

(a) *alias 32. Scripta eodem tempore, ac superiori juncta.*

(b) Erasm. et Vici. tibi misi, quem πωσεψῶντα, et te poscente editi, et glossatoris imperiti manu, qui verbi πωσεψῶντα, quod est nuncupare, aut inscribere, hoc loco significacionem non intellexit.

proposuisset illud exponere : « Volo autem omnes esse sicut me ipsum » (1. Cor. 4. 7), adjectit, ταῦτα λέγει οἱ Παῦλος ἀπότελες ἀγρυπνίαν κηρύσσει. Quod hic quoso peccatum meum, quae duritia? Universa quae scripsi, huic sententiæ comparata lenissima [al. levissima] sunt. Revolve omnium quos supra memoravi, commentarios et Ecclesiarum Bibliothecis fruere, et magis concito gradu ad optata cooptaque pervenies.

4. Audio totius in te Urbis studia concitata. Audio Pontificis et populi voluntatem pari mente congruere. MINUS EST tenere Sacerdotium, quam mereri. Libros sedecim Prophetarum, quos in Latinum de Hebreo sermone verti, si legeris, et delectari te hoc opere comperero, provocabis nos etiam cætera clausa armario non tenere. Transtuli nuper Job in linguam nostram : cuius exemplar a sancta Marcella consolrina tua poteris mutuari. Lege eumdem Græcum et Latinum ; et veterem Editionem nostræ Translationi compara : et liquido pervidebis quantum distet inter veritatem, et mendacium. Miseram (c) quedam τέλον ὑπομνημάτων in Prophetas duodecim sancto patri Domnioni, Samuelem quoque et Malachim, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere volueris, probabis quantæ difficultatis 236 sit divinam Scripturam, et maxime Prophetas intelligere : et Interpretum vitio quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere vitiis. Porro eloquentiam quam pro Christo in Cicerone contemnis, in parvulis ne requiras. Ecclesiastica interpretatio etiam si habet eloquii venustatem, dissimulare eam debet et fugere, ut non otiosis Philosophorum scholis paucisque discipulis, sed universo loquatur hominum generi.

EPISTOLA L (d).

AD DOMNIONEM.

Admonitus a Sancto Domnione de conviicis quibus Romæ lacerabant multi libros adversus Jovinianum, in primis autem Monachus quidam juvenis, rumigerulus, hunc mire exagitat, ejusque imperitum objurgans, provocat ad scribendum.

4. Litteræ tue et amorem pariter sonant, et quærelam. Amorem tuum, quo sedulo monens, etiam quæ tuta sunt in nobis pertimescis : querlam eorum qui non amant, et querentes occasionem in peccatis, garriunt adversus fratrem suum, et contra filium matris suæ ponunt scandalum (*Ps. 59. 20*). Scribis enim eos, imo nescio quem de trivio, de compitis, de plateis circumforaneum Monachum rumigerulum,

(c) Benedictius ad marginem : *Non extant, inquit, hæc Commentaria in duodecim Prophetas*; ratus videlicet (quæ alias quoque Criticis viris opinio persuasi) in singulos quosque duodecim Prophetas Commentaria hic innui, quæ alia certe ab his quæ supersunt, putanda essent, skuidem priores tres, ac postremos duos non nisi post decennium et quod excurrit, est commentatus. At Hieronymus quidam tantum τέλον ὑπομνημάτων, seu commentariorum suorum dixit, non omnia ; eaque non in singulos minores Prophetas, sed in eum simpliciter librum, qui duodecim Prophetas inscribitur. Unde facile est opinari a Michea usque ad Aggeum, quas a superiori anno 592. interpretationes elucubraverat, ad Domnionem misisse, nec proinde alias, quæ perierint, excogitare oportere.

(d) *alias 51. Scripta paulo post superiorem.*

rebulum, vafrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam alterius nitatur ertere, concionari adversum me, et libros, quos contra Jovinianum scripsi, canino dente rodere, lacerare, convellere. Hunc Dialecticum urbis vestre, et Plautius familiæ columnen, non legisse quidem *κατηγορίας* Aristotelis, non *περὶ ἐρμηνείας*; (*Praedicamenta De Interpretatione*), non *ἀναλυτικά* (*Resolutiones*), non saltēm Ciceronis *τόπους*, sed per imperitorum circulos, mulierularumque *συμπόσιον* (*Compotationes*), syllogismos *ἀντιλογίους* texere, et quasi sophismata nostra calida argumentatione dissolvere. Stultus ego qui me potaverim hæc absque Philosophis scire non posse; qui meliorem stili partem eam legerim, quæ deleret, quam quæ scriberet. Frustra 237 ergo (a) Alexandri verti *Commentarios*: nequidquam me doctus magister per *περὶ τοῦ πορφύριου* Porphyrii introduxit ad *Logicam*: et, ut huinama contemnam, sine causa Gregorium Nazianenum et Didymum in *Scripturis sanctis* catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, et ab adolescentia usque ad hanc ætatem quotidiana in Lege, Prophetis, Evangelii, Apostolisque meditatio.

2. Inventus est homo absque præceptore perfectus *πνευματοφόρος*. (b) καὶ αὐτοδιδάχτος, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudine librorum Chalcenterum, Didymum scientia *Scripturarum*, omnesque sui temporis vincat Tractatores. Denique dicitur materiam possere: et (c) Carnealis aliquid referens, in utramque partem, hoc est, et pro justitia et contra justitiam disputare. Liberatus est mundus a periculo, et (d) Haereditaria vel Centumvirales causæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens, se ad Ecclesiam transtulit. Quis hoc nolente [l. *volente*] fuisset innoxius? quem criminosum non hujus servasset oratio, cum cœpisset in digitis partiri causam, et syllogismorum suorum retia tendere? Nam si apposisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, jactasset manum, (e) barbam tornasset, tenebras illico ob oculos ossudisset [al. *effudisset*] jugicibus. Nec mirum si me et absentem jamdiu, et absque usu Latine lingue, semigræcum, barbarumque, homo latinissimus et facundissimus supereret; cum præsentem Jovinianum (Jesu bone qualem et quantum virum: cuius nemo scripta intelligeret, qui

(a) *Commentarios* Alexandri Aphrodisei Latine ab Hieronymo versos hic vulgo intelligunt eruditii, eamque interpretationem inter opera depedita enumerant. At non Latine se, aut in aliam linguam translatisse dixit S. Doctor, sed tantum *vertisse*, quod idem hoc loco est, ac versasse, ac saepius studendo evolvisse, ut pluribus adductis exemplis in Praefatione ostendimus. Mox Porphyrii nomen quod etiam Rufinus legit *Inventiva* 2. supplevimus et MSS.

(b) Addunt veteres editiones *ibid.*

(c) Alias *Carneudem*, *De Carneade autem Cyrenæo* vide Laertium lib. 4. Plutarchum in Catone majore, aliasque.

(d) Vereor ne mendum in voce *Haereditariae* cubet; nam quæ cause *Haereditariae* fuerint, nisi lites a parentibus in filios derivatas sonant, omnino non intelligitur. Ut vero sensus corset Criminales intelligendæ sunt, siueque *Centumviribus*, quæ, ut vocant, Civiles erant, opponentur. Verissime Tzotzius Dial. de Orat. « aut, inquit, reum prospere defendere, aut apud Centumvirois causam aliquam feliciter orare. »

sibi tantum caneret et musis) eloquentiae sue mole oppresserit.

3. Queso igitur te, pater carissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositum suum; ne castitatem habitu pollicens, 238 verbis destruat; ne virgo vel continens (ipse enim viderit quid esse se jactet) maritatas [al. *maritos*] virginibus comparet, et frustra adversus hominem disertissimum, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter virginum et viduarum cellulas circumire, et adducto supercilie, de sacris inter eas litteris philosophari. Quid in secreto, quid in cubiculo mulierculas docet? Ut hoc sciunt esse virgines, quod maritatu[m] [al. *marita*]; ut florem aetatis non negligant, ut comedant et bibant, et balneas adeant, munditas appellant, unguenta non spernant? an magis pudicitiam, et jejunia, et illuviam corporis? Ulique illa præcipit que plena virtutis sunt. Fateatur ego publice quod domi loquitur. Aut si et domi eadem docet quæ et publice, a puellarum consortio separandis est. Miror autem non erubescere juvenem, et Monachum, ut sibi videtur, disertum (cujus de ore veneres fluunt; qui tantæ in sermocinando elegantiae est, ut Comico sale ac lepoore conspersus sit) lustrare nobilium domos, bærere salutationibus matronarum, (f) religionem nostram pugnani facere, et fidem Christi contentione torquere verborum; atque inter hæc fratri suo detrahere. Utique si errare me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes, et si quis in verbo non peccat, hic perfectus est vir) » (*Jacob. 36. 2*), debuit vel arguere, vel interrogare per litteras. quod vir eruditus et nobilis fecit Pamphachiis, cui ego *ἀπελογίαν* ut potui, et *Epistola* disserui longiore (*Superior. Epist. XLVIII*), quo unumquodque sensu dixerim. Initatus saltem fuisset tuam verecundiam, qui ea loea, quæ scandalum quibusdam facere videbantur, excerpta de volumine per ordinem digessisti, poscens ut vel emendarem, vel exponerem, et non tantæ me putasset dementiae, ut in uno atque eodem libro, et pro nuptiis, et contra nuptias scriberem.

239 4. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano. Monachum se esse non loquendo, et discursando, sed tacendo, et sedendo noverit. Legat Jeremiam, dicentem: « Bonum est viro cumpartaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solus et faciet: quia tulit super se jugum » (*Thren. 3. 27. 28*). Aut si certe in omnes Scriptores censoriam accepit virgu-

(e) Hæc nobis probatur lectio quam ex Cisterciens. Ms. expressissimus; autem enī erat *terba tornasset*, vel *tornus set*. non incongrua solum lectione, sed falsa; hic enī Hier. ut adversarium irrideat, solos ejus gestus ante verba, potuisse dicit præstigias judicibus facere. Accedit hunc barbam tornandi sive in gyrum movendi morem, gestumque, cum quis ad dicendum paratur, ab alijs quoque notari apud Orientales.

(f) Erasmus et Victorius *Religionem nostram paginam facere*. Martianus *Religionem nostræ pugnam*, etc. Nobis sequi placuit MSS. codicum, et vetustioris editionis fidem, eoque sensu intelligimus, Religionem in pugnam vertere, cum aliud habitu et religione, aliud verbis et moribus Monachus ille præ se ferret, vel potius quod religionis dogmata in disputationis et controversiæ argumentum vertet.

est carnis bonis dum adiverteret : sed diversa post mortem tenent loca (*Luc. 16*) : MISERIAE DELICIAS, et deliciae miseriis committantur. In nostro arbitrio est, vel Lazarum sequi, vel divitem.

EPISTOLA XLIX (a)

AD PAMMACHIUM.

Ap logeticam superiorum Epistolam Pammachio mittit, eidemque gratulatur quod ab omnibus dignus habetur Sacerdotio; tandem eum invitat ad lectionem translationum suarum ex Hebreo, et aliorum opuscullorum.

1. Christiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, et humilitatem suam magis silentio consolari, quam retractando veteres amicitias, ambitionis crimen incurtere. Quandiu tacuisti, tacui, nec expostulare unquam super hac re volui : ne non amicum querere, sed potentiores viderer expetere. Nunc autem provocatus officio litterarum, primas semper partes habere tentabo : et non tam rescribere, quam scribere; ut et verecunde hucusque tenuisse, et verecundius loqui coepisse cognoscas.

2. De opuscillis meis contra Jovinianum, quod et prudenter et amanter feceris, exemplaria substrahendo, optime novi. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex Urbe venientes, mihi eadem lectitarent, quae se Romae excepsisse referebant. In hac quoque provincia jam libri fuerant divulgati : et ut ipse legisti, « nescit vox missa reverti » (*Horat. de Art. Poet.*). Non sum tantum felicitatis, quanta plerique hujus temporis Tractatores, ut nugas meas quando voluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed pari certamine, in vulgus nostra dissepiant : et vel in laude, vel in vituperatione nimii sunt : non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere potui, & πελογετεχνης 235 ipsius operis tibi (b) προσεργωνται ; quem cum legeris, ipse pro nobis ceteris satisficies : ant si tu quoque narem contraxeris, illam Apostoli περικοπην, in qua de virginitate et nuptiis disputat, aliter disscretere compelleris.

3. Nec hoc dico, quod te ad scribendum provocem : cuius in sacris litteris studium mihi prefero : sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt litteras, videntur sibi scioli : possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorum comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege, quæ te, et diligenter Apostoli verba considera, et tunc videbis me propter columnam declinandam multo plus quam ille voluit in maritos suis clementem. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsariensis, Dydimus, Apollinaris latissime hanc Epistolam interpretati sunt : quorum Pierius et cum sensum Apostoli ventilaret atque edisseret, et

(a) *Alias 32. Scripta eodem tempore, ac superiori juncta.*

(b) Erasm. et Vict. tibi misi, quem προσεργωνται, et te posse esse edidi, et glossatoris imperi manu, qui verbi προσεργωνται, quod est nuncupare, aut incribere, hoc loco significationem non intellexit.

proposuisset illud exponere : « Volo autem omnes esse sicut me ipsum » (*1. Cor. 4. 7*), adjectit, ταῦτα λέγει ο Πάτερος ἀπετεφύσας γέγαμιαν καρπώντα. Quod hic quæ peccatum meum, quæ duritia? Universa quæ scripsi, huic sententia comparata lenissima [al. levissima] sunt. Revolve omnium quos supra memoravi, commentarios et Ecclesiæ Bibliothecis fruere, et magis concito gradu ad optata cœptaque pervenies.

4. Audio totius in te Urbis studia concitata. Audio Pontificis et populi voluntatem pari mente congruere. minus est tenere Sacerdotium, quam mereri. Libros sedecim Prophetarum, quos in Latinum de Hebreo sermone verti, si legeris, et delectari te hoc opere comperero, provocabis nos etiam cætera clausa armario non tenere. Transtuli nuper Job in lingua nostram : cujus exemplar a sancta Marcella consolrina tua poteris mutuari. Lege cumdem Graecum et Latinum ; et veterem Editionem nostræ Translationi compara : et liquido pervidebis quantum distet inter veritatem, et mendacium. Miseram (c) quedam τε υπομνήματων in Prophetas duodecim sancto patri Domnioni, Samuelem quoque et Malachim, id est, quatuor Regum libros. Quæ si legere volueris, probabis quantæ difficultatis 236 sit divinam Scripturam, et maxime Prophetas intelligere : et Interpretum vitio quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere vitiis. Porro eloquentiam quam pro Christo in Cicerone contemnis, in parvulis ne requiras. Ecclesiastica interpretatio etiam si habet eloquii venustatem, dissimilare eam debet et fugere, ut non otiosis Philosophorum scholis paucisque discipulis, sed universo loquatur hominum generi.

EPISTOLA L (d).

AD DOMNIONEM.

Admonitus a Sancto Domnione de convicis quibus Romæ lacerabant multi libros adversus Jovinianum, in primis autem Monachus quidam juvenis, rumigerulus, hunc mire exagit, ejusque imperitum objurgans, provocat ad scribendum.

1. Litteræ tue et amorem pariter sonant, et querelam. Amorem tamen, quo sedulo monens, etiam quæ tuta sunt in nobis pertimescis : querelam eorum qui non amant, et querentes occasionem in peccatis, garriunt adversus fratrem suum, et contra filium matris suæ ponunt scandalum (*Ps. 59. 20*). Scribis enim eos, imo nescio quem de trivio, de compitis, de plateis circumforaneum Monachum rumigerulum,

(c) Benedictinus ad marginem : *Non existit, inquit, hac Commentaria in duodecim Prophetas*, ratus videlicet (quæ alii quoque Critici viris opinio persuasit) in singulos quosque duodecim Prophetas Commentaria hic innui, quæ alia certe ab his quæ supersunt, putanda essent, siquidem priores tres, ac postremos duos non nisi post decennium et quod excurrit, est commentatus. At Hieronymus quidam tantum τε προσεργωνται, seu commentariorum soorum dixit, non omnia ; eaque non in singulos minores Prophetas, sed in eum simpliciter librum, qui duodecim Prophetas inscribitur. Unde facile est opinari a Michea usque ad Aggeum, quas a superiori anno 592. interpretationes elucubraverat, ad Domnionem misisse, nec proinde alias, quæ perierint, excogitare oportere.

(d) *Alias 51. Scripta paulo post superiorem.*

rabalam, vasrum tantum ad detrahendum, qui per trahem oculi sui festucam alterius mitatur crux, concionari adversum me, et libros, quos contra Jovinianum scripsi, canino dente rodere, lacerare, convellere. Hunc Dialecticum urbis vestrae, et Plautius familie columen, non legisse quidem *κατηγορίας* Aristotelis, non *πρεκτικές* (*Predicamenta De Interpretatione*), non *ἀνάλυσις* (*Resolutiones*), non saltem Ciceronis *τόπους*, sed per imperitorum circulos, mulierularumque *ομπάτων* (*Computationes*), syllogismos *ἐπιλογής* texere, et quasi sophismata nostra calida argumentatione dissolvere. Stultus ego qui me pntaverim hæc absque Philosophis scire non posse; qui meliorem stili partem eam legerim, quæ deleret, quinque scriberet. Frustra 237 ergo (a) Alexandri verti *Commentarios*: nequidquam me doctus magister per *παρατετόποδα* Porphyrii introduxit ad *Logicam*: et, ut humana contemnam, sine causa Gregorium Nazianzenum et Didymum in *Scripturis sanctis* catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, et ab adolescentia usque ad hanc ætatem quotidiana in Lege, Prophetis, Evangelii, Apostolisque meditatio.

2. Inventus est homo absque præceptore perfectus *πνευματοπόδα*, (b) *κατ αὐτοδιάκτος*, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristoteli, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudine librorum Chalcenteram, Didimum scientia Scripturarum, omnesque sui temporis vincat Tractatores. Denique dicitur materiam poscere: et (c) Carneadis aliquid referens, in utramque partem, hoc est, et pro justitia et contra justitiam disputare. Liberatus est mundus a periculo, et (d) Hæreditaria vel Centumvirales causæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens, se ad Ecclesiam transtulit. Quis hoc nolente [i. *vo-tent*] fuisset innoxius? quem criminosum non hujus servasset oratio, cum cœpisset in digitis partiri causam, et syllogismorum suorum retia tendere? Nam si apposisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, jactasset manum, (e) barbam tornasset, tenebras illico ob oculos effusisset [al. *effudisset*] iudicibus. Nec mirum si me et absentem jamdiu, et absque usu Latinæ linguae, semigræcum, barbarumque, homo latinissimus et facundissimus supereret; cum præsentem Jovinianum (Jesu bone qualis et quantum virum: cuius nemo scripta intelligeret, qui

(a) *Commentarios* Alexandri Aphrodisei Latine ab Hieronymo versos hic vulgo intelligunt erudit, eamque interpretationem inter opera depedita enumerant. At non Latine se, aut in aliā lingua transtulisse dixit S. Doctor, sed tantum *vertisse*, quod idem hoc loco est, ac versasse, ac scepis studendo evoluisse, ut pluribus adductus exemplis in *Præfatione* ostendimus. Mox *Porphyrii* legit *Inventiva* 2. supplevimus e MSS. quod etiam Ruffinus legit *Inventiva* 2. supplevimus e MSS.

(b) Addunt veteres editiones *παρατετόποδα*.

(c) Alias *Carneadeum*, *De Carneade autem Cyrenæo* vide Laertium lib. 4. *Plutarchum* in *Catone majore*, aliquaque.

(d) Vereor ne mendum in voce *Hæreditaria* cuhet; nam quæ cause Hæreditaria fuerint, nisi lites a parentibus in filios derivatas sonant, omnino non intelligitur. Ut vero sensus corstel. *Criminales intelligendæ sunt*, sicutque *Centumviralibus*, quæ, ut vocant, Civiles erant, opponuntur. Verissime Tzotius *Dial.* de *Orat.* « aut, inquit, reum prospere defendere, aut apud Centumviro causam aliquam feliciter orare. »

sibi tantum caneret et musis) eloquentiae suæ mole oppresscrit.

3. Quæso igitur te, pater carissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositum suum; ne castitateen habitu pollicens, 238 verbis destruat; ne virgo vel continens (ipse enim viderit quid esse se jactet) maritatis [al. *maritos*] virginibus compareret, et frustra adversus hominem disertissimum, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter virginum et viduarum cellulas circumire, et adducto supercilio, de sacris inter eas litteris philosophari. Quid in secreto, quid in cubiculo mulierculas docet? Ut hoc sciант esse virgines, quod maritatiæ [al. *maritæ*]; ut florem ætatis non negligant, ut comedant et bibant, et balneas adeant, munditas appetant, unguenta non spernant? an magis pudicitiam, et jejunia, et illuminem corporis? Utique illa præcipit que plena virtutis sunt. Fateatur ego publice quod domi loquitur. Aut si et domi eadem docet quæ et publice, a puellarum consortio separandus est. Miror autem non erubescere juvenem, et Monachum, ut sibi videtur, disertum (cujus de ore veneres fluunt; qui tantæ in sermocinando elegantiae est, ut Comico sale ac leprore conspersus sit) lustrare nobilium domos, hærere salutationibus matronarum, (f) religionem nostram pugnari facere, et fidem Christi contentionem torquere verborum; atque inter hæc fratri suo detrahere. Uisque si errare me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes, et si quis in verbo non peccat, hic perfectus est vir) (Jacob. 36. 2), debuit vel arguere, vel interrogare per litteras. quod vir eruditus et nobilis fecit Pamphilius, cui ego ἀπελογούμενος ut potui, et Epistola disservi longiore (*Superior. Epist. XLVIII*), quo unumquodque sensu dixerim. Imitatus saltem fuisset tuam verecundiam, qui ea loca, que scandalum quibusdam facere videbantur, excerpta de volumine per ordinem digessisti, poscens ut vel emendarem, vel exponerem, et non tantæ me putasset dementiæ, ut in uno atque eodem libro, et pro nuptiis, et contra nuptias scriberem.

239 4. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano. Monachum se esse non loquendo, et discursando, sed tacendo, et sedendo noverit. Legat Jeremiam, dicentem: « Bonum est viro cumpartaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solus et tacebit: quia tulit super se jugum » (*Thren. 3. 27. 28*). Aut si certe in omnes Scriptores censoriam accepit virgu-

(e) Hæc nobis probatur lectio quam ex Cisterciens. Ms. expressimus; autem enim erat *terba tornasset*, vel *torus set*; non incongrua solum lectione, sed falsa; hic enim Hier. ut adversarium irrideat, solos ejus gestus ante verba, potuisse dicit præstigias iudicibus facere. Accedit hunc barbam tornandi sive in gyrum moveundi morem, gestumque, cum quis ad dicendum paratur, ab alijs quoque notari apud Orientales.

(f) Erasmus et Victorius *Religionem nostram paganam scire*. Martianus *Religioni nostræ pugnam*, etc. Nobis sequi placuit MSS. codicium, et vetustioris editionis fidem, eoque sensu intelligimus. Religionem in pugnam vertere, cum aliud habitu et religione, aliud verbis et moribus Moachus ille præ se ferret, vel potius quod religionis dominata in disputationis et controversiæ argumentum vertet.

Iam, et idecirco se eruditum putat, quia Jovinianum, solus intelligit (est quippe proverbium; Balbum melius balbi verba cognoscere) (a) πάτερ, οὐ πατέρες appellamus Attilio judice. Ipse quoque Jovinianus, εὐγενεῖς ἀγένετος, id ei justissime proclamabit, Quod me damnant Episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille, vel illic respondeat, quorum mea auctoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me vir, cuius et ego linguam intelligo: quem cum vicer, omnes homines simul vicerunt. Ego enim bene novi (experto credite) « quantus In clypeum assurgat, quo turbine torqueat bastam » (*Aeneid. lib. X.*). Fortis est, et in disputando nodosus et tenax, et qui obliquo (b) et arcuato pugnet capite. Saepè de nocte usque ad vesperam contra nos in plateis clamavit: babet latera et athletarum robur, et belle corpulentus est. Videatur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea nunquam erubescit, nec considerat quid, sed quantum dicat; et in tantam venit opinionem eloquentiae, ut soleant dicta ejus Cirratorum esse dictata. Quoties me iste in circulis stoma:chari fecit et adduxit ad choloram? (c) quoties consputuit, et consputus abscessit? Sed haec vulgaria sunt, et a quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros provoco, ad memoriam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector judicet; ut quomodo ego discipulorum gregem ductito; sic ex hujus nomine Guathonici, vel Phormionici vocentur.

5. Non est grande, mi Domonion, garrire **240** per angulos, et medicorum tabernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste Scripturas novit, ille delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Ut de omnibus judicet, cuius hoc judicio meruit? Contra quemlibet passim in triviis strepere, et congerere maledicta, non crimina, scurrarum est; et paratorum [al. *parasitorum*] semper ad lites. Mo-

(a) Non immutamus Benedictinæ editionis lectionem, cum non satis nobis auxiliū conferant veteres codices nostri. Alii tamen editi, sin verius, concioniori certe sensu, πάτερ, *pellamus*, cui lectioni, quam præferre etiam mallemus, maxime faret, quod alibi Hieronymus de quibusdam ait, qui sibi tantum tribuerent, ut alios Tractatores Scriptorum honore ac gradu expellerent. Sic e. ist. ad Rustic. Monach. de Russino loquens, « Censorum Romanæ facundia notare quem vellet, et de Senatu doctorum EXCLUDERE. » Iterum epist. ad Riparium contra Vigilantium, « Tibi soli licet τὸν πόδην τὸν δικαίου de cunctis et Græcis, et Latinis Tractatoribus ferre sententiam, et quasi censoria virgula alios EICERE de Bibliothecis, alios recipere, » etc. Porro M. Attilius Regulus heic iunni vulgo creditur, qui Censoris officium multa severitate tenuit, ut Valerius Maximus testatur lib. 2. cap. 9. sed parum illa ad rem nostram sunt. Nobis Attilius iste non alius ab eo videtur, cuius meminit junior Plinius lib. 1. epistola 9. et quem eruditissimum sinul, et facetissimum vocat. Aut verius M. Attilius (sive *Acilius*) *Palicanus*, qui in Salustii fragmentis lib. VI. dicitur, *humili loco, Picens. loquax magis, quam facundus*, quæ verba ex Salustio recitat. Quintilian. I. 4. c. 2. et Gellius; quin etiam ipse Hieron. contra Helvidium. Quæ sequuntur ex Joviniani ore videntur dici.

(b) Antea erat *acuminato*, incongrua lectione, quam Victorius, aliquie tuerunt. Alibi contra Vigil. Hier. dixit *arcuato vulnere*: alibi *arcuato impetu*.

(c) De veteri hac conspuendi injuria Petronius, *Convocat omnes quassillarias, familiæque so:didissimam partem, ac me conspu: jubet*. Vld. Senecam de injuria Sapientis, cap. 1.

veat manum, figat stilum, commoveat se; et quidquid potest scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini sue. Possum remordere [al. *respondere*], si velim, possum genuinum Iesus insigere. Et nos didicimus litteras; « Et nos saepè manum ferule subtraximus » (*Juvenal. Sat. 1.*). De nobis quoque dici potest; Fœnum habet in cornu, longe fuge (*Hor. Serm. 1. sat. 4.*). Sed magis volvamus esse discipuli ejus, qui ait: « Dorsum meum posui ad flagella; et faciem meam non averti a confusione sputorum » (*Iam. 50. 6. juxta LXX.*). Qui cum malediceretur, non remaledixit » (*1. Petr. 2. 25.*); et post alapas, erucem, flagella, blasphemias, novissime pro crucifigentibus deprecatus est, dicens: « Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt » (*Luc. 13. 34.*). Et ego ignosco errori fratris: intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi et eloquens videbatur. Postquam Romam mea opuscula pervenerunt, quasi exultum exhorruit, et de me quoque captavit gloriam, ut nullus esset in terris, qui non ejus eloquentiae displiceret, exceptis his quorum potentiae non parcit, sed cedit; imo quos non honorat, sed metuit. Voluit scilicet homo peritissimus, ut veteranus miles uno rotatu gladii percutere utrumque, et ostendere populis quod quidquid ipse vellet, hoc Scriptura sentiret. Dignetur igitur nobis sermonem suum mittere, et non reprehendendo, sed docendo, garrulitatem nostram corrigere. Tunc intelligit aliam vim fori esse, aliam triclinii; non r̄que inter fusos et exalatos puellarum, et inter eruditos viros de divine legis dogmatibus disputari. Nunc libere, et impudenter jacat in vulgo, **241** et perscrupit, (d) damnat nuptias; et inter uteros tumentes, infantium vagitus, et lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit, tacet, ut me solum in invidiam vocet. Cum autem ad libros venerit, et pedem pedi contulerit, et vel proposuerit aliquid de Scripturis, vel audiebit proponentem, tunc sudabit, tunc harabit. Procul Epicurus, longe Aristippus, subulci non aderunt, scrophula non gruniet.

« Et nos teta, pater, ferrumque haud debile dextra « Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis. » (*Aeneid. lib. XII.*)

Porro si non vult scribere, et tantum maledictis agendum putat, audiat tot interjacentibus ferris, flaccibus, populis, (e) saltem Echo clamoris mei: Non damno nuptias, non damno conjugium. Et ut certius sententiam meam teneat, volo omnes qui propter (f) nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

(d) Id est Hieronymus, cui hoc crimen imputatur. Alii tamen codices habent *damnavit*.

(e) Pro echo vitiōse erat antea *el hoc*, quod emendare non dubitavimus etiam absque MSS. suffragio.

(f) Expressa haec sententia est ex alia Ciceronis de Clodio. Cisterciense tamen exemplar, possit uox ducre.

EPISTOLA LI (a)

S. EPIPHANIUS AD JOANNEM Episcopum Jerosolymorum
A Hieronymo Latine redditu.

*Epiphanius Episcopus Salaminæ Cyperi excusat se
Joanni Episcopo Jerosolymitanō, quod Paulinianum
Presbyterum ordinasset ipso inconsulto. Deinde com-
monet, ut ab Origenis erroribus abstineat.*

Dominō dilectiss. Fratri JOANNI Episc. EPIPHANIUS.

1. Oportebat (b) nos, dilectissime, Clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum Dei, et observatione diligentissima hoc esse quod dicimus. Si enim sancta Scriptura loquitur: « Cleri eorum non proderunt eis (Jerem. 12, juxta. LXX) : que arrogantia clericatus conducere nobis poterit, qui non solum cogitatione, et sensu, verum etiam sermone peccamus? » 242 Audiri quippe quod tu meas contra nos, et irascaris, et ministeris scribere in extremos fines terre, ut loca provinciasque non nominem. Et ubi est Dei timor, qui nos debet illo trenore concutere, qui dictus est a Domino: « Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio? » (Matth. 3, 23.) Non quod magnopere curen, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim, et (c) epistolæ biblinæ juxta Isaiam: et mittebantur super aquas, que cito cum sæculo transiunt. Nihil tibi nocuimus, nihil injuria fecimus, nec quicquam violenter extorsimus. In monasterio fratrum, et fratrum Peregrinorum, (d) qui provinciae nihil tuae deberent: et propter nostram parvitatem, et litteras, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuae cœperunt habere discordiam, ne viderentur quadam duritia, et conscientia nostra, antiquæ fidei ab Ecclesia separari, ordinavimus Diaconum: et postquam ministravit, rursum Presbyterum, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi: maxime cum nulla sit diversitas in sacerdotio Dei, et ubi utilitati Ecclesiæ providetur. Nam, et si

(a) Alias 60. Scripta ac latine reddita circa eundem annum 394.

(b) Consule infra epist. 57. de optimo genere interpre-
tandi, qua se tuerat Hier. contra Ruffinum cavilantem
priora hæc Epiphanius verba, que in Graec sunt, 18^η παρ.
πατέρι, μή τούτον τούτον πρόσωπον a S. Doctore male
conversa in Latinum.

(c) In Hebreo Isoïe textu est נָכַל בְּנֵי, quod est in
vasis papyri, at LXX. aliam בְּ litteram pro בְּ quæ facilimè
commutantur, legentes נָכַל בְּ בְּ קָרְבָּלְדָּקְרָבְּ transtulerint,
accipientes נָכַל seu papyrus pro epist. quod videlicet in
papiro scriberentur. Videndum Plinius lib. XIII. c. 41.
et Cassiodor. l. XI. epist. 38. Hinc Aldelmus de Nycti-
corace,

nomileis scribor bibliis, sed voce Pelasga.

Et Euodius:

Otia Niliacis non passus carmina biblis
Sulcavi, etc.

Sed de penitiori hujus loci sensu atque usu, plura di-
cenda nobis erunt in lib. 2. a lvers. Pelag. Interim su-
periorem tibi voculam reposuimus & MSS.

(d) Duo vetustiores codi. Vatic. qui p. ovinie nihil de-
bueret. Erat autem Paulinianus S. Hieronymi frater, quem
Diaconum, et mox Presbyterum ordinavit Epiphanius, in
Peregrinorum monasterio, quod ad Joannis diœcesin non
pertinebat. Porro Cisterciens. Ms. « ne viderentur qua-
dam duritia et conscientia fidei antiquæ, quam simul ha-
buerimus, ab Ecclesia separari. » Sed Ambrosian. paulo ante
cœperunt habere consortia, nec ridearentur quadam dari-
tia, etc.

S. HIERONYMI I

(e) singuli Ecclesiarum Episcopi habent sub se Eccle-
sias, quibus curam videntur impendere: et nemo
super alienam mensuram extenditur, tamen prepo-
nitur omnibus caritas Christi, in qua nulla simulatio
est: nec considerandum quid factum sit, sed quo
tempore, et quo modo, et in quibus, et quare factum
sit. Cum enim vidisem, quia multitudo sanctorum
fratrum in monasterio consisteret, et sancti Presbyteri
Hieronymus, et Vincentius propter verecundiam, et
humilitatem nollent debita nomini suo exercere sa-
crificia, et laborare in hac parte ministerii, que
Christianorum præcipua salus est: inventire autem, et
comprehendere servum Dei non posse, qui (f) te, eo
243 quod grave onus sacerdotii nollet suscipere,
sepe fugiebat: sed nec aliis quis Episcoporum fa-
cile eum reperiet. Unde, et satis miratus sum, quo-
modo dispensatione Dei ad nos venerit cum Diaconis
monasterii, et cæteris fratribus, ut mihi satisficeret,
quia nescio quid adversum eos habebam tristitia.
Cum igitur celebraretur Collecta in ecclesia villa,
que est juxta monasterium nostrum, ignorantem
eum, et nullam penitus habentem suspicionem,
per multos Diaconos apprehendi jussimus, et teneri
os ejus, ne forte liberari se cupicas, adjuraret nos per
nomen Christi: et primum Diaconum ordinavimus,
proponeantes ei timorem Dei, et compelleantes, ut mi-
nistraret; valde quippe obnubebatur, indignum se
esse (g) clamitans, et grave onus ultra vires suas esse
contestans. Vix ergo compulimus eum, et persuadere
potuimus testimoniis Scripturarum, et propositione
mandatorum Dei. Et cum ministrassel [al. ministrat-
ret] in sanctis sacrificiis, rursus cum ingenti diffi-
cultate tento ore ejus, ordinavimus Presbyterum: et
iisdem verbis, quibus antea suaseramus, impulimus
ut sederet in ordine Presbyteri. Post hanc scrispsimus
ad sanctos Presbyteros monasterii, et cæteros fra-
tres: et increpavimus eos, quare non scrispsissent
super eo, cum ante annum multos eorum queri au-
dissem, cur non haberent, qui sibi Domini sacra-
menta conficerent, et illum omnes suo poscerent
testimonio, et grandem utilitatem in commune mo-
nasterii testarentur: quare tunc reperta opportuni-
tate non scrispsissent nobis, neque super ordinatione
ejus aliquid poposcissent.

2. Ille ita acta sunt, ut locutus sum, in caritate
Christi, quam te erga parvitatem nostram habere
credebam: quanquam in monasterio ordinaverim, et
non in parœcia, quæ tibi subjecta sit. O vere benc-
dicta Episcoporum Cypri mansuetudo et bonitas, et
nostra rusticitas sensu tuo et arbitratu digna miseri-
cordia Dei. Nam multi Episcopi communionis nostræ
et Presbyteros in nostra ordinaverunt provincia, quos

(e) Præpostero ordine vetustiss. Vatic. exemplar 383.
singulæ Ecclesie Episcoporum habent, etc. quemadmodum
etiam in veteri prima editione legendum est. Mox Am-
bros. super unam mensuram.

(f) Rectius forte Ambrosian. exemplar te voculam non
agnoscit.

(g) Verba clamitans, et grave onus ultra vires suas esse,
quæ in hucusque editis deerant, supplevimus ex Ali-
bro. Ms.

(Dix-sept.)

nos comprehendere non poteramus , et miserunt ad nos Diaconos et Hypodiaconos , quos suscepimus cum gratia . Et ipse cohortatus sum beatæ memorie Philonem Episcopum , et sanctum (a) Theoprepum , ut in ecclesiis Cypri , quæ juxta se erant , ad 244 meæ autem parœciæ videbantur ecclesiam pertinere , eo quod grandis esset , et late patens provincia , ordinarent Presbyteros , et Christi Ecclesiæ providerent . Nunquam autem ego ordinavi Diaconissas , et ad alienas misi provincias , neque feci quicquam ut ecclesiam scindere . Quid ergo tibi visum est , sic graviter intumescere et jactari contra nos pro opere Dei , quod in ædificationem , et non in destructionem fratrum factum est ? Sed et illud vehementer admiratus sum , quod meis locutus es Clericis , asserens te per sanctum Presbyterum et Abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi , ne quemquam ordinarem : et ego hoc pollicitus sim , dicens : Nunquid juvenis sum , aut canones ignoro ? Audi igitur veritatem in sermone Dei , me hoc nec audisse , nec nosse , nec istius sermonis penitus recordari . Suspicatus autem sum , ne forsitan inter multa , quasi homo oblitus essem : et ob hanc causam sanctum Gregorium sciscitatus sum , et Zenonem Presbyterum , qui cum eo est . E quibus Abbas Gregorius respondit , se hoc penitus ignorare . Zenon autem dixit , quia cum ei Presbyter Russinus nescio quæ alia transitorie loqueretur , etiam hoc dixerit : Putasne aliquos ordinaturus est sanctus Episcopus [al. Epiphanus] ? et hucusque stetisse sermonem . Ego autem Epiphanius nec audivi quicquam , nec respondi . Unde , dilectissime , non te prævenias furor , nec occupet indignatio , nec frustra movearis : et aliud dolens , te vertas ad alia , ut peccandi occasionem invenisse videaris . Quod Propheta davitans , Dominum precatur , dicens : « Non declines cor meum in verba malitiae : ad excusandans excusationes in peccatis » (Ps. 140. 4).

3. Illud quoque audiens admiratus sum , quod quidam , qui solent ultro citroque portare ruinusculos , et his quæ audierunt semper aliquid addere , ut tristias et rixas inter fratres concident , te quoque turbaverunt , et dixerunt , quod in oratione quanlo offerimus sacrificia Deo , soleamus pro te dicere : « Domine , præsta Joanni , ut recte credit . » Noli nos in tantum putare rusticos , ut hoc tam aperte dicere potuerimus . Quanquam enim hoc in corde meo semper orem , tamen ut simpliciter fatear , nunquam in alienas aures protuli , ne te viderer parvipendere , dilectissime . Quando 245 autem complemus orationem secundum ritum mysteriorum , et pro omnibus et pro te quoque dicimus : « Custodi illum qui prædicat veritatem : » vel certe ita : « Tu præsta , Domine , et custodi , ut ille verbum prædicet veritatis : » sicut occasio sermonis se tulerit , et habuerit oratio consequentiam . Quapropter obsecro te , dilectissime , et

(a) Sic emendavimus ex antiquiss . Vaticano et Ambrosiano exemplari , cum antea esset Theoprobum latino partim et partim græco nomine . Paulo supra vocem diaconos vetusta edit . non habet .

advolutus pedibus tuis precor , præsta mihi et tibi , ut salveris , sicuti scriptum est , « a generatione perversa ; » et recede ab heresi Origenis , et a cunctis heresibus , dilectissime . Video enim quod propter hanc causam omnis vestra [al. nostra] indignatio concitata sit , quod dixerim vobis (b) , Atri patrem , et aliarum herescon radicem , et parentem laudare non debetis . Et cum vos rogarem , ne ita erraretis , et monere , contradixistis , et (c) me ad tristitiam atque lacrymas adduxistis . Non solum autem me , sed et alias plurimos catholicos qui intererant . Inde , ut intelligo , hæc est omnis indignatio , et iste furor . Et idecirco comminamini , quod mittatis adversum me epistolas , ut hue illucque sermo vester discurrat ; et propter defensionem herescos adversum me ollia suscitantes , rumpitis caritatem quam in vos habuimus : intentum ut feceritis nos etiam poenitentiam agere , quare vobis communicaverimus , ita Origenis errores et dogmata (d) defendentes .

4. Simpliciter loquor [al. loquar] : nos secundum quod scriptum est , nec oculo nostro paremus , ut non effodiamus eum , si nos scandalizaverit : nec manui , neque pedi , si nobis scandalum fecerit . Et vos ergo sive oculi nostri , sive manus , sive pedes fueritis , similia sustinebitis . Quis enim catholicorum possit æquo animo sustinere , et eorum qui fidem suam bonis operibus exornant , ut audiant Origenis 246 doctrinam atque consilium , credant præclare illius prædicationi : Non potest Filius videre Patrem , neque Spiritus sanctus videre Filium ? Ilæc in libris περὶ Ἀρχῶν scribuntur , his verbis legimus , et ita locutus est Origenes . « Sicut enim incongruum est dicere , quod possit Filius videre Patrem , sic inconsequens est opinari , quod Spiritus sanctus possit videre Filium . » Illud quoque quis Origenem dicentem patiatur , quod animæ , angeli fuerint in carnis : et postquam peccaverint in supernis , dejectas esse in istum mundum , et quasi in tumulos et sepultra , sic in corpora ista relegatas , poenas antiquorum luere peccatorum ? et corpora creditum non tempora Christi esse , sed carcerae damnatorum ? Exinde veritatem historice , allegorice depravans mendacio , infinita verba multiplicat : et similices quosque varia persuasione supplantans , nunc asserit animas , juxta Græcam etymologiam (e) ψυχὰς ἀπὸ τοῦ φύχεσθαι , idcirco vocitatas , quia de celestibus ad inferiora venientes , calorem pristinum aniscent : nunc corpus hoc , ob id juxta Græcos διπας , id est , vinculum , sive juxta aliam proprietatem , (f) cadaver dici : quia animæ de cœlo ruerunt .

(b) Duo verba Origenem scilicet , post Atri patrem , hic inserunt editi , quæ tamen nulli MSS. agnoscunt , et nos eorum auctoritate tanquam e glossatori manu profecta expunimus .

(c) Absunt a Vatic . voculae me ad , et paulo post inde .

(d) Illud defendentes ad nos commode referri potest : Ambrosian . tamen exemplar cuius legat defendentibus , refert ad robis .

(e) Veteriores editi ἀπὸ τοῦ φύχεσθαι id est a frigescendo , idcirco , etc . Al . ab angeloscendo , leg . algescendo . Veteriores Vatic . juxta græcam etymologiam , quod corpora carcera dicas , idcirco , etc . Porro sententiam hanc a Pythagora post Platonem , Origenem hausisse , est longe notissimum .

(f) Mallem ipsum etiam græcum nomen inseri , et leg .

rint : a plerisque autem secundum variam Graeci sermonis supellectilem σῶμα, id est, *corpus*, σῆμα, id est, *monumentum* interpretari : eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulera et tumuli cadera vera mortuorum. Et si hoc verum est, ubi est fides nostra? ubi praconium resurrectionis? ubi Apostolica doctrina, que in ecclesiis Christi hucusque perdurat? ubi illa benedictio ad Adam, et ad semen ejus, et ad Noe, et ad filios ejus: *Crescite et multiplicamini, et replete terram?* (*Genes. 1. 18, et 9. 7.*) Jam enim non erit benedictio, **247** sed maledictio, juxta Origenem, qui angelos vertit in animas: et de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere, quasi Deus generi humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccaverint: et tot in caelo sint rui-
næ, quot in terra nativitates. Dimitienda ergo nobis est doctrina Apostolorum et Prophetarum, et Legis et ipsius Domini Salvatoris in Evangelio pertontantis. Econtra Origenes præcipit, et legem dat, ut non dicam constringit discipulos suos, ne quis oret in caelum ascendere, ne pejus iterum peccans quam in terris ante peccaverat, præcipitur in mundum. Quanquam istiusmodi nugas et deliramenta soleat ille Scripturarum interpretatione perversa et aliud significante, quam quod verum est affirmare, dicens: *Priusquam a malitia humiliarer, ego deliqui* (*Ps. 118. 47.*) Et illud: *Revertere anima mea in requiem tuam* (*Ps. 114. 7.*) Necon et illud: *Educ de carcere animam meam* (*Ps. 141. 8.*) Et in alio loco: *Confitebor Domino in regione vivorum* (*Ps. 114. 8.*) : cum aliis procul dubio sensus Scripturæ divinæ sit, quam ille in heresim suam maligna interpretatione detorquet. Quod faciunt et Manichæi, et Gnostici, et Ilebonitæ, et Marcionis sectatores, et aliae hereses numero (a) octoginta, que de purissimo Scripturarum fonte asserentes testimonia, non ita interpretaantur, ut scripta sunt, sed simplicitatem sermonis ecclesiastici id volunt significare, quod ipsi sentiunt.

5. Illud quoque quod asserere nititur, dolcamus

juxta aliam proprietatem τέρπη id est cadaver, nam græce corpus examine τέρπη dicitur ἀρδ τον κίτην, ut latine *cada-ter* deducitur a cadendo, siquidem ipsam Græcam etymologiam, quam ad heresim suam torquebat Origenes, hic afferre satius erat, ut supra sit, atque infra: ubi tamen Vatic. et Ambros. MSS. vocabulo σῶμα, et vocula *id est* ex punctis, continuo legunt, « secundum variam Graeci sermonis supellectilem corpus σῶμα id est memoriam (al. monumēntum) interpretari.» Plato ex cuius sententia Origenes locutus est, in Cratyle, et Gorgia, corpora animis deseruire seplerorum vice, dixit, et σῶμα, quasi σῶμα inoccupatum. Kai τὴς σῶμα τινες φάσιν εὐων. τὰς λύγης οὐ τὸν τερπόντι, et cetera que latine præstat audire. « Etenim σῶμα nonnulli auunt esse animal σῶμα, tanquam ad hoc quidem tempus anima sit in corpore, sepulta, vel recte ideo est σῶμα, quoniam corporis ministerio utitur anima ad eas res, quas sibi obsignarit significandas, explicandasque. » Et in Gorgia, Kai γετε τὸ δρῦν τοις τίθενται, οὔτε γῆντος, τρυπαν τὸν τερπόντι τὸν τύπον τὸν τίθενται καὶ τὸ μὲν σῶμα λοτιν τύπον σῶμα. Et nos revera morimur. Illud enim a sapientibus audiui nos nunc mori, et nostrum σῶμα corpus, esse σῶμα, se-
pulcrum.

(a) Ambrosian. *triginta* numerat, ali MSS. *quadraginta*; sed quod optime ante nos Victorius quoque animadvertebat, propterea *octoginta* nominat Epiphanius, cuius haec est ei istola, quod contra totidem hereses scripsit, que ad sua usque tempora pullularant.

an rideam nescio. Doctor egregius (b) audet docere, diabolum id rursum futurum esse quod fuerat, et ad eandem redditum dignitatem, et consensurum regna cœlorum. Proh nefas, quis tam vecors et stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Joannes Baptista, et Petrus, et Joannes Apostolus et Evangelista, Isaías quoque, et Jeremias, et reliqui Prophetæ cohæredes sicut diaboli in regno cœlorum? Præterea frivolum ejus expositionem super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisque egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus. Qui inter multa ait: **248** « Nunquid coriarius aut sordiscarius [al. stortiarus] erat Deus, ut conficeret pelles animalium, et consueret ex eis tunicas pelliceas Adam et Eve? Manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquantur. » Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pellicens tunicas, et ante inobedientiam, et de paradiso ruinam Adam loquentem non secundum allegoriam, sed vere: « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea » (*Gen. 2. 23*) Aut unde assumptum est illud, quod dominus sermo testatur: « Et injecit Deus soporem in Adam, et dormivit: et sumpsit unam de costis ejus; et adimplavit pro ea carnem, et aedificavit costam, quam tulerat ex eo, illi in uxorem? » (*Ibid. 21*) Aut quis corpora contegebat Adam et Eva solis sicut, postquam comedenter de arbore vetita? Quis autem patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus resurrectionem carnis hujus negantem: sicut declarat manifestissime in volumine *Explanationum primi psalmi*, et in aliis multis locis? Aut quis audiat in tertio caelo donantem nobis Origenem paradisum, et illum quem Scriptura commemorat, de terra ad cœlestia transferentem: et omnes arbores que scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem: quod scilicet arbores, angelicæ Fortitudines sint, cum hoc veritas non recipiat? Neque enim dixit Scriptura divina: Deposuit Deus Adam et Eam in terram: sed, ejecit eos de paradiſo, et habitare (c) fecit eos contra paradiſum. Non ait. sub paradiſo. Et posuit romphaciam flammream, et Cherubim custodire introitum ligni vite (*Genes. 3*). Non dixit, ascensum. Et fluvis egrediebatur ex Eden: non dixit, descendit ex Eden. Iste dividitur in quatuor principia: nomen uni Phison, et nomen secundi Geon (*Ibid. 2. 10*). Ego vidi aquas Geon, aquas quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quem Jeremias demonstrat dicens: *Quid vobis et via Aegypti, ut bibatis aquam Geon turbidam?* (*Jerem. 2. 10*.) Bibi et de (d) magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spiritales. Ubi autem flumina sunt, que et videntur et bibuntur, ibi consequens est quod et sicut et alia ligna sint: de quibus **249** dicit Deus: *Ex omni ligno quod est in paradiſo comedes* (*Genes. 2. 16*): (e)

(b) Hinc *Origenis* nomen, quod neque MSS. neque editi velutiores habent, expunimus.

(c) Vatic. et vetus editio *habitare fecit contra paradiſum*, et non adiicit eos sub paradiſo.

(d) Ante penes Martian. aliquæque, *de hoc magno*. Mox duæ priores Editiones, ac totidem MSS. flumina sunt et aquæ bibuntur et videntur: rectissime.

(e) Duos versus istos, similium sive lignis aliis, etc. Victo-

similia sunt lignis aliis et arboribus, sicut flumina
similia sunt fluminibus et aquis. Si autem aqua qua
 cernitur, vere aqua est, necesse est ut et fucus vera
 sit, et alia ligna : et Adam verus statim a principio
 plasmatus in corpore, sicut et Eva, et non in phan
 tasmate, et post ruinam (ut vult Origenes) propter
 peccatum postea corpus acceperit. Sed dicitis : Legi
 mus quod sanctus Paulus raptus sit usque ad tertium
 cœlum, et usque in paradisum (2. Cor. 12). Bene
 dicitis : Quando ponit tertium cœlum, et postea addit,
 et in paradisum, ostendit alibi esse cœlum, et alibi
 paradisum. Illas vero præstigias quis non statim
 abjiciat atque contemnat : dicente Origene de aquis
 quæ super firmamentum sunt, non esse aquas, sed
 Fortitudines quasdam angelicæ potestatis, et rursum
 aquas quæ super terram sunt, hoc est, sub firmamen
 to, esse Virtutes contrarias, id est, dæmones ?
 Et quomodo legimus, in diluvio apertas cataractas
 cœli, et aquas inundasse diluvii ? unde aperti sunt
 fontes abyssi, et totus mundus opertus est aquis (Ge
 nes. 7).

6. O furor hominum junctus stultitia, qui reliquie
 runt illud quod in Proverbis dicitur : « Audi fili
 sermonem patris tui, et ne abjicias legem matris
 tuæ » (Prov. 6. 20), et conversi sunt ad errorem, et
 dicunt stulto, ut princeps sui sit; nec contemnunt
 res fatuatas, quæ dicuntur a fatuo, sicut Scriptura
 testatur : « Fatuus autem fatua loquitur, et cor ejus
 vana intelligit » (Isai. 32. 6). Unde obsecro te, dile
 citissime, et quasi membris meis parcens, propter ca
 ritatem quam in te habeo, precor scribens et orans,
 ut impleas illud quod dicitur : « Nonne odientes te,
 Domine, odivi, et super inimicos tuos tabescetebam ? »
 (Psal. 138. 21.) Inimica et digna odio Origenis
 verba sunt, et Deo repugnantia, et sanctis ejus, et
 non ista sola quæ dixi, sed et alia innumerablelia. Ne
 que enim nunc mihi propositum est adversus omnia
 Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit
 Origenes, nec in mea generatione fuit : nec propter
 alias res mundi et hæreditatem, odium adversum
 illum, pugnasque suscepit : sed (ut simpliciter fatear)
 doleo, et val dedoleo, videns plurimos fratrum, 250
 et eorum præcipue, qui professionem habent non mini
 mam, et in gradum quoque sacerdotii maximum per
 venerunt, ejus persuasionibus deceptos, et perver
 sissima doctrina cibos factos esse diaboli : in quibus
 completum est illud, quod dicitur : « Super omnem
 munitionem iudit, et escæ ejus electa, et congregavit
 sicut arenam captivitatem » (Abac. 1). Te autem,
 frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui
 tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et
 maxime Russum Presbyterum ab hæresi Origenis,
 et ab aliis hæresibus et perditione earum. Si enim
 propter unum verbum, aut duo quæ contraria fidei
 sunt, multæ hæreses abjectæ sunt ab Ecclesia, quanto

rius expunxit, quod in suis MSS. exemplaribus non inven
 issem, et sensum perturbare sibi viderentur. Nobis e
 contra cum satis probe sensum persequi visi sint, ex tri
 bus MSS. antiquissimis, atque editis omnibus reposuimus.

magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas per
 versitates, et tam mala dogmata contra fidem adin
 venit, Deique et Ecclesie hostis extitit ? Inter multa
 enim mala etiam illud ausus est dicere, perdidisse
 imaginem Dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco
 Scriptura significet. Si enim ita esset, nunquam
 omnia quæ in mundo sunt, servirent semini Adam,
 id est, universo generi hominum : sicut et Jacobus
 Apostolus loquitur : « Omnia domantur, et subjecta
 sunt humanæ naturæ (Jacob. 3. 7). » Nunquam enim
 universa subjecta essent hominibus, si non haberent
 homines juxta id quod universis imperarent, imagi
 nem Dei. Conjungens autem atque consocians Scri
 ptura divina gratiam benedictionis, quam Adam do
 naverat, et generationibus quæ ex eo erant, ne qui
 forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni
 datam gratiam Dei, et illum solum factum esse ad
 imaginem Dei : (a) quia plasmatus esset ex humo, et
 uxorem ejus, quam creasset de costa viri : eos vero
 qui conciperentur in utero, et non ita nascerentur
 ut Adam, Dei non habere imaginem, statim per or
 dinem jungit, et dicit : « Et vixit Adam ducentos
 trigesinta annos, et cognovit Ewan uxorem suam, et
 peperit ei filium juxta speciem et juxta imaginem
 ejus, et vocavit nomen ejus Seth » (Genes. 5. 3). Rursumque in decima generatione post annos bis
 mille ducentos (b) quadraginta duos, vindicans Deus
 imaginem suam, et ostendens, 251 quod gratia
 quam dedit hominibus perseveraret in eis, ait :
 « Ne comederitis carnem in sanguinem [al. cum san
 guine], ego enim alciscar sanguinem vestrum de manu
 omnis hominis effundentis illum : quia ad imaginem
 Dei feci hominem » (Genes. 9). Nec non post alteras
 decem generationes usque ad Abraham, et ab Abra
 ham usque ad David alias generationes quatuorde
 cin, quæ viginti quatuor generationes simul faciunt
 annos bis mille centum decem et septem : Spiritus
 Sanctus in tricesimo octavo psalmo, cum quereretur
 de omnibus hominibus, quod in vanitate ambularent,
 et peccatis essent obnoxii, loquitur : « Verumtamen
 in imagine perambulat omnis homo » (Ps. 38. 7).
 Nec non post David, etiam sub Salomone filio ejus,
 legimus tale quiddam super Dei imagine nominatum.
 Dicit enim in Sapientia, quæ titulo ejus inscribitur :
 « Creavit Deus incorruptum hominem, et imaginem

(a) Aliter et brevius Cistercienses chartæ, quid plasmatus
 esset homo, et uxorem ejus, eos vero, etc. Ambrosianæ au
 tem sic etiam in superioribus variant, « auderent dicere,
 immundam gratiam Del, et illum solum factum esse ex
 humo, et uxorem ejus : eos vero, etc.

(b) Ab orbe condito ad perditos diluvio homines secun
 dum LXX. bis mille ducentos quadraginta duos annos sup
 putant Eusebius, Hieronymus, Beda, aliquique. Sed alii iti
 dem cum Augustino de Civit. Dei. lib. 15 numerant 2262.
 Cum itaque de Epiphanius mente haud constaret, atque
 impressi ante libri, quos etiam Martianus sequitur, le
 gerent sexaginta duos, Victorinus ex th̄e MSS. exemplarium,
 præfuit quadraginta duos, cui lectioni dno etiam nostri
 codices suffragantur, quibuscum et nos facimus. Omnium autem rectissime Ambrosianus lib. utramque lectionem
 hoc modo exhibet, « post annos bis mille ducentos septa
 ginta duos, sive ut in aliis exemplaribus positur, bis mille
 ducentos quadraginta duos, » ex quo facilis aliorum ana
 muensibus hanc ex vocum pene carumdem occursum ap
 pareat.

sue proprietatis dedit ei » (*Sap. 2. 23*). Et rursum post annos (a) milenos centenos undenos plus minus, in novo legimus Testamento, quod non perdidérunt homines imaginem Dei. Jacobus enim Apostolus et frater Domini, cuius et supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominem imaginem et similitudinem Dei. Nam cum de lingua hominis latius disputasset, adjectit : « Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus Deum patrem, et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei conditi sunt » (*Jacob. 3. 8. et 9*). Paulus quoque vas electionis, et qui doctrinam Evangelicam sua predicatione complevit, docet nos, quod homo ad imaginem, et similitudinem Dei conditus sit, dicens : « Vir non debet nutrire comam, cum gloria et imago Dei sit » (*2. Cor. 11. 7*) : imaginem simpliciter appellans suo nomine, similitudinem autem gloriae appellatione significans.

7. Pro tribus igitur testimonis, quae tibi, si de Scriptura sancta reperire, dicebas posse sufficere : ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis **252** ineptias ? ut non gravius aliquid loquar, et similis efficiar vel ipsi vel discipulis ejus, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quocumque eis in buccam venerit, et magis jubere Deo, et non ab eo vel orare vel disere veritatem. Quidam enim eorum dicunt, quod imago Dei, quam prius accepit Adam, illo peccante, perierit. Alii suspicantur corpus, quod Filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsum esse imaginem (b) conditoris. Nonnulli animam esse imaginem, alii sensum, alii virtutem : isti baptisma : hi, quod homo ad imaginem Dei dominetur omnibus, ebriorum more hæc vel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere, discrinxerunt, nec negare quæ loquitur Deus, et credentes simpliciter salvos fieri, Deoque concedere donationis sue (c) certam et veram scientiam, in qua potissimum parte homines considererit ad imaginem et similitudinem suam. Qui hæc relinquentes, multis se questionibus implicarunt, et per has in cœnum demersi sunt peccatores. Nos autem, dilectissime, credimus his, quæ locutus est Dominus, et scimus, quod in cunctis hominibus imago Dei permaneat, ipsique concedimus nosse, in qua parte homo ad imaginem Dei conditus sit. Sed neque illud, quod quidam in epistola Joannis legentes non intelligunt, quemquam decipiunt, ubi loquuntur : « Nunc filii Dei sumus (d), et nescimus qua-

(a) Sic vetustiores editiones duas ante an. 1500. tum Victorius e MSS. et Vaticanum ac Cisterciense exemplar ex illis quæ nos contulimus; reliqui omnes libri, Erasm. et Martianæus supino errore non nisi annos trecentos undecim numerant, cum palam sit ex historia a Salomone, unde numerandi initium hic sumitur, ad novum usque Testamentum, et Jacobum Fratrem Domini plusquam mille et centum annos intercessisse.

(b) Deerant hæc in aliis editis ac MSS. verba, quæ inter utramque vocem *imaginem*, quæ repetitur, modo sunt, eaque utpote necessaria, et quæ veterum librariorum oscitania facile exciderint, ex Ambrosiano exemplari supi levimus.

(c) Turpi errore in hucusque editis erat certamen, pro certam et duabus vocalis, ut castigavimus e MSS.

(d) Antea erat cum Vulgata quadam, et Greco textu, et nondum apparuit quod erimus. Sed MSS. Ambrosian. Vatic. Cisterciens. aliquæ cum veteri editione, ut edidimus; se-

les futuri sumus. Novimus autem, quia cum ille revèlatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim cum sicuti est » (*1. Joan. 3. 2*). Hoc enim propter gloriam, quæ ibi revclanda est sanctis ejus, dictum est : sicut et in alio loco legimus : « A gloria in gloriam » (*2. Cor. 3*) : cuius glorie jam in isto sæculo sancti arrabonem et portiunculam suscepimus. Primus corrum Moyses, cuius fulsis facies valde, et radiabat veluti fulgor et sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cœlum, et ignis detimenta non sentiens. Stephanus **253** lapidabatur, et faciem habebat angelii, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autem quod in paucis diximus, de omnibus intelligentum est, ut impletatur illud quod scriptum est : « Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt » (*Math. 5. 8*).

8. Cum hæc ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, et desine contra [al. circa] nos murmurare. Dicit enim Scriptura divina : « Nolite murmurare adiuvicem, sicut quidam murmuraverunt, et a serpentibus perierunt » (*4. Cor. 10. 9. et 10*) : magis acquiesce veritati, et dilige nos diligentes te, et veritatem. Deus autem pacis præstet nobis juxta suam clementiam, ut conteratur Satanás sub pedibus Christianorum, et abiciatur omnis occasio perversa, ne scindatur in nobis vinculum caritatis et pacis, et rectæ fidei prædicatio.

9. Notanda historiola. — (e) Præterea audivi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebam ad sanctum locum qui vocatur Bethel; ut ibi Collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam quæ dicitur Anabathra, vidisseque ibi prætefius lucernam ardentem, et interrogassem, quis locus esset, didicisseque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem : inventi ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ tinctum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi, vel sancti cuiusdam; non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc (f) vidi sem, et detestatus essem in ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud, et magis dedicans consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Illique contra murmurantes dixerunt : Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum, et illico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quero optimum velum pro eo mittere; arbitrabar enim de Cypro mihi esso-mittendum. Nunc autem misi quod patui reperi, et precor ut jubeas (g) presbytero ejusdem **254** loci suspicere velum a

pius autem locis e Scriptura petit utinam Epiphanius in hac epistola, qui cum hodiernis exemplaribus haud satis convenient.

(e) Vitoise Martianæus cum aliis quibusdam editis, *Præterea quod audiri*; nisi forte legendum hæc est, *Præterea*.

(f) Verba et detestatus essem, que prius deerant, ex prole note MSS. sussecimus.

(g) Vulgati plurimi numero, *presbyteros*, et mox a la

Lectore, quod a nobis missum est, et deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere (a) sollicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quæ indigna est ecclesia Christi, et populis qui tibi crediti sunt. Palladium vere Galatam, qui quondam nobis carus fuit, et nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis haeresim prædicat et docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris. (b) Opto ut valeatis in Domino.

EPISTOLA LII (c).

AD NEPOTIANUM.

De Vita Clericorum et Monachorum.

Nepotiano, Heliodori ex sorore nepoti, præscribit vivendi formam, quam Clerici, ac Monachi sequi debeant, saluberrima per singulas virtutes, quæ ad eorum vitam pertinent, præcepta parænitice exponens.

1. (d) Petis a me, Nepotiane carissime, litteris transmarinis, et crebro petis, ut tibi brevi volumine digeram præcepta vivendi, et qua ratione is, qui seculi nullitia derelicta, vel Monachus cœperit esse, vel Clericus, rectum Christi tramitem teneat, ne ad diversa vitiorum diverticula rapiatur. (e) Dum esset adolescentis, imo pene puer, et primos impetus lascivientis aetatis eremiti duritia refrenarem, scripsi ad avunculum tuum sanetum Heliodorum exhortatoria Epistolam, plenam lacrymis querimoniisque, et quæ deserti sodalis monstraret affectum. Sed in illo opere pro aetate tunc lusimus, et calentibus adhuc Rhetorum studiis atque doctrinis, quædam scholastico flore depinximus. Nunc jam cano capite, et arata rugis fronte, et ad instar bovum pendentibus a mento palæribus,

*Frigidus obsistit circum præcordia sanguis
(Virgil. Georg. lib. 2).*

Unde et in alio loco idem Poeta canit :

Omnia fert ætas, animum quoque.

Et post modicum :

255 *Nun coblitæ miki tot carmina, vox quoque Marinum fugit ipsa.*

(In Bucol. Eclog. 8).

2. Quod ne de Gentili tantum litteratura proferre videamus, divinorum voluminum sacramenta cognoscere. David annos natus septuaginta, bellicosus quoniam pro Lectore. Probabilior nobis et germanior visa est MSS. codicium lectio.

(a) Vatic. cui vetus editio concinit, « ut scrupulositate remota, quæ digna est (leg. sunt) Ecclesia Christi, et populis, qui tibi crediti sunt, intumetur » (leg. intencetur) ant quid simile. Ambrosian. vero re-tissime, *habere sollicitudinem et scrupulositatem, quæ digna est Ecclesia Christi, et populis*, etc. Sed in tanta exemplarium varietate impres-sam lectionem immutare non placuit.

(b) Salutationem hanc plerique MSS. atque editi vetustiores libri non habent. Alii *vales* habent, pro *valeatis*.

(c) *alias 2. Scripta anno 594.*

(d) Huiusmodi epigrahen, *Hieronymus Presbyter Nepotius presbytero salutem*, quam Martianaus post Erasmum præfert. MSS. aliquæ libri, nescio an verius, ignorant.

(e) In ea, quam recens adornavimus S. Doctoris Vita, locus iste dissentitur, atque explicatur.

dani vir, senectute frigescente, non poterat calesti. Queritur itaque puella de universis (f) suis Israel Abisag Sunamitis, quæ cum rege dormiret, et senile corpus calefaceret (3. Reg. 1). Nonne tibi videtur, si occidentem soquaris litteram, vel figmentum esse de mimo, vel (g) Atellanarum ludicra? Frigidus senex obvolvit vestimentis, et nisi complexu adolescentulæ non tepescit. Vivebat adhuc Belisabee, supererat Abigail, et reliquæ uxores ejus, et concubinæ, quas Scriptura commemorat. Omnes quasi frigidæ repudiantur, et in iniis tantum adolescentulæ grandevus calescit amplexibus. Abraham multo David senior fuit, et tamen vivente Sara, aliam non quæsivit uxorem. Isaac duplices David annos habuit; et cum Rebecea jam vetula nunquam friguit. Taceo de prioribus ante Diluvium viris, qui post annos nongentos, non dico senilibus, sed pene jami cariosis artibus, nequaquam puellas quæsiere amplexus. Certe Moy-ses dux Israelitici populi, centum et viginti annos habebat, et Sephoram non mutavit (h).

3. Quæ est igitur ista Sunamitis uxor et virgo, tam servens, ut frigidum calefaceret, tam sancta, ut carentem ad libidinem non provocaret? Exponat sapiensissimus Salomon patris sui delicias, et pacificus bellatoris viri narret amplexus. « Posside sapientiam, posside intelligentiam. Ne obliscaris, et ne declinaveris a verbis oris mei. (i) Neque derelinquas illam et apprehendet te: ama illam, et servabit te. Principium sapientiae, posside sapientiam, et in omni possessione tua posside intelligentiam: circumda illam, et exaltabit te: honora illam, et amplexabitur te; ut det capiti tuo coronam gratiarum. Corona 256 quoque deliciarum protegat te » (Prov. 4. 5. sqq.). Omnes pene virtutes corporis mutantur in senibus, et crescente sola sapientia, (i) decrescent cetera: jejunia, vigilie, et eleemosyna, chameuinaria, huc illueque discursus, peregrinorum susceptio, defensio pruperum, instantia orationum, perseverantia, visitatio languantium, labor manuum, unde præbeatur eleemosyna: et, ne sermonem longius traham, cuncta quæ per corpus exercentur, fracto corpore (j) minora sunt. Nec hoc dico, quod in juvenibus et adhuc solidioris aetatis, his dumtaxat qui labore, et ardentissimo studio, vita quoque sanctimonia, et orationis ad Dominum Jesum frequentia, scientiam consecuti sunt, frigat sapientia, quæ in plurisque senibus aetate marcescit: sed quod adolescentia multa corporis sustineat bella, et inter incentiva vitiorum, et

(f) Falso editi vetustiores, et Vaticanum exemplar, de universis fitibus, vel filiis.

(g) Notissimum Comordicæ genus ab Atella Oscorum opido prope Aversam in Campania sic appellatum. Vide Li-vium lib. 7. cap. 2.

(h) Olim non mutavit uxorem.

(i) Martianaus post Erasmus, *ceteræ virtutes*, perj e-rari, ac renitentibus nostris omnibus et Victorianis MSS. a iisque vulgatis. Tum Cisterciense exemplar, *crebra jeju-nia*, Vaticanum autem, et vetus editio *eleemosyna* vocabu-lum non habent. *chameuinaria*, ne quid prætermittamus, Graece *zappaia*, sit *humus cubatio*.

(j) Idem Cistercien. *minora fiant necesse est*.

(k) Alia exemplaria, notante Gravio, ne dereliqueris eam, juxta Graecum.

carnis titillationes, quasi ignis in liguis viridibus suffocetur, et suum non possit explicare fulgorem. Senectus vero eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, et in lege Domini meditati sunt die ac nocte, aetate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapientior, et veterum studiorum dulcissimos fructus metit (*Conser. Praefat. Ab. 2. in Amos*). Unde et sapiens ille vir Græciae (a) Themistocles, cum expletis centum et septem annis, se mori cerneret, dixisse fertur, se dolere, quod tunc egrederetur e vita, quando sapere cœpisset. Plato octogesimo primo anno scribens, mortuus est. Et (b) Isocrates, nonaginta et novem annos in docendi scribendique labore complevit. Taceo cœteros Philosophos, Pythagoram, Democritum, Xenocratem, Zenonem, et Cleantem, qui jam aetate longeva in sapientiae studiis flouerunt. Ad Poetas venio, Homerum, Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, qui grandes natu, cygneum nescio quid, et solito dulcius, vicina morte, cecinerunt. Sophocles cum propter nimiam senectutem et rei familiaris negligentiam, a filiis accusaretur amittit. OEdipi **257** fabulam, quam nuper scripsera, recitavit judicibus; et tantum sapientiae in aetate jam fracta specimen dedit, ut severitatem tribunalium in theatri favorem verteret. Nec mirum, cum etiam Cato Censorius, Romani generis disertissimus jam et senex, Græcas litteras discere, nec erubuerit, nec desperaverit. Certe Homerus refert, quod de lingua Nestoris, jam vetuli et pene decrepiti, dulcior melle oratio ininxerit. Sed et ipsius nominis *Abisag* sacramentum,

(a) Sic quidem editi omnes ac MSS. habent, quoquot inspeximus. Sed cum Themistoclem inclytum illum Atheniensium Ducem hic intelligere hanc licet, neque duo alii Themistocles Stoici, quorum alterum Longinus memorat, alterum Plutarchus lib. 1. Symp. loquenter inducit, hue referri satis commode possint, verosimilimum est pro *Themistocles* legendum *Theophrastus*, qui celeberrimus Græciae Philosophus, ut ex Laertio constat, cum diutissime vixisset, neendum satis vixisse sibi visus est. Annos quidem vitæ ejus enumerat idem Laertius 83, sed ibi vivitus est numerus pro 105. sive ut rectius Hier. supputat 107. nam ipse Theophrastus se annorum 99. cum Characteres scriberet, fuisse prolificus in Praefatione.

(b) Vitoise *socratem* pro *Isocrate* obrudunt quidam MSS. atque editi vetustiores. Isocratis autem annos totidem in Macrobis Lucianus enumerat, ut scias falli Victorium, qui centum et unum ex eodem supputat. Sunt autem ex Cicero sumpta haec omnia, Dialog. de *Senectute*: «Est enim quiete et pure et eleganter aetatis acte placida ac leuis senectus: qualem accepimus Platonis, qui uno et octogesimo anno scribens, mortuus est. Qualem Isocratis, qui liberum qui Panathenaicus inscribitur, quarto et nonagesimo anno scriptisse dicitur, vixitque quinquevulum postea... Sophocles ad sunnam senectutem Tragedias fecit, qui propter studium cum rem familiarem negligere videatur, a filiis in judicium vocatus est, ut quemadmodum nostro more male regentibus patribus honis interdici solet, sic illum quasi dissipatorem a re familiari removerent iudicis. Tum senex, dicitur eam fabulam quam in manibus habebat et proxime scripsera OEdipum Coloneum recitasse judicibus, quasvisseque num illud Carmen desipientis videretur, quo recitato, sententiis judicium est liberatum. Num igitur hunc, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num quos ante dixi Isocratem, Gorgiam num Homerum, num Philosophorum principes Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Socratem, num postea Zenonem, Cleantem, aut eum quem vos etiam Ronia vidistis, Diogenem Stoicum coegerit suis studiis obmutescere senectus? An non in omnibus iis studiorum agitatio vita æqualis fuit? Quæ postrema verba exagerat Hieronymus his *cygneum nescio quid et solito dulcius vicina morte cecinerunt*, quæ nescio an vere, si Sophoclis singulare exemplum excipias, dici de reliquis possunt.

sapientiam senum indicat ampliorem. Interpretatur enim, *pater meus superflus*, vel *patris mei rugitus*. Verbum *superflui*, ambiguum est; sed in presenti loco virtutem sonat, quod amplior sit in senibus, et redundans ac larga sapientia. In alio autem loco superflus, quasi non necessarius ponitur. *Abisag* autem, id est, *rugitus*, proprio nuncupatur, cum maris fluctus resonat, et ut ita dicam, de pelago veniens fremitus auditur. Ex quo ostenditur abundantissimum, et ultra humanam vocem divini sermonis in senibus tonitruum commorari. Porro *Sunamitis* in lingua nostra *coccinea* dicitur: ut significet calere sapientiam et divina lectione fervore: quod licet Dominici sanguinis indicet sacramentum, tamen et fervorem ostendit sapientiae. Unde et obstetrix illa in Genesi (c. 38) coccinum ligat in manu Phares, qui ab eo quod parietem divisorat, duos ante populos separantem, *divisoris*, id est, *Phares*, sortitus est nomen. Et Rahab meretrix in typo Ecclesiæ resticulam, mysterium sanguinis continentem, ut Jericho percunte domus ejus salvaretur, appendit [al. additur in fenza]. Unde et in alio loco de viris sanctis Scriptura commemorat: *Hi sunt, qui venerunt de calore domus patris Rechab* (1. Paral. 2. 55). Et Dominus noster in Evangelio: *Ignem, inquit, veni mittere in terram, et quam volo ut ardeat* (Luc. 12. 49). Qui in discipulorum corda succensus, **258** cogebat eos dicere: «Nunc cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?» (ib. 24. 32.)

4. Quorsum hinc tam longo repetita principio? Ne a me quæras pueriles declamationes, sententiarum floscules, verborum lenocinia, et per fines capitulo rum singulorum acuta quedam breviter quo conclusa, quæ plansus et clamores excitent audientium. Amplietur me modo sapientia, et *Abisag* nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluca enim est, virginitatisque perpetuae, et quæ in similitudinem Mariæ, cum quotidie generet, semperque parturial, incorrupta est. Hinc reor dixisse et Apostolum, *spiritu ferventes* (Rom. 12. 11). Et in Evangelio Dominum prædicasse, quod in fine mundi, quando iuxta Prophetam Zachariam, stultus pastor esse cœperit, sapientia decrescente, refrigescet caritas multorum (Math. 24; Zach. 11). Audi igitur, ut Beatus (a) Cyprianus ait, non diserta, sed fortia. Audi fratrem collegio, patrem senio, qui te ab incunabulis Ædi, usque ad perfectam ducat aetatem, et per singulos gradus vivendi præcepta constituens, in te cœteros erudit. Scio quidem ab avunculo tuo beato Heliodoro, qui nunc Pontifex Christi est, te et didicisse, quæ sancta sunt, et quotidie discere: normamque vitæ ejus, exemplum habere virtutum. Sed et nostra qualiacunque sunt suscipe, et libellum hunc, libello

(c) S. Cyprianus Epist. 1. ad Donatum. «Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audiētes popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicita.» Paulo post cum Pontificem Christi Heliodorum dicit, intellige cum Altini fuisse Episcopum, qua ornatissima dignitate Aquileiensi Concilio an. 381. sub Damasco interfuit.

illius copulato, ut cum ille te Monachum erudierit, hic Clericum doceat esse perfectum.

5. Igitur Clericus qui Christi servit Ecclesie, interpretatur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim *χειρος* Graece, *sors* Latine appellatur: propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem **259** habet, talem se exhibere debet, ut et ipse possideat Dominum, et possideatur a Domino. Qui Dominum posset, et cum Propheta dicit, *Pars mea Dominus* (*Ps. 15. 5. et 72. 26*), nihil extra Dominum habere potest. Quod si quipiam aliud habererit praeter Dominum, pars ejus non erit Dominus. Verbi gratia: si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem: cum istis partibus, Dominus pars ejus fieri non dignabitur. Si autem ego pars Domini sum, et funiculus hereditatis ejus: nec accipio partem inter ceteras tribus, sed quasi Levita et Sacerdos vivo de decimis, et altari serviens, altaris oblatione sustentor, habens victimum et vestitum, his contentus ero, et nudam crucem nudus sequar. Obsecro itaque te, et repetens, iterum iterumque monebo, ne officium Clericatus genus antiquae militiae putas: id est, NE LUCRA SECULI IN Christi quæras militia: ne plus habeas quam quando Clericus esse cœpisti: et dicatur tibi, *Cleri eorum non proderunt eis* (*Jerem. 12. 13. secundum LXX*). (a) Mensulam tuam pauperes et peregrini, et cum illis Christus conviva noverit. NEGOTIATOREM Clericum, et ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quādam pestem fuge. Corrumput mores bonos confabulationes pessimæ (*1. Cor. 15. 33*). Tu aurum contemnis, alius diligit: tu calcas opes, ille sectatur: tibi cordi est silentium, mansuetudo, secretum; illi verbositas (b) attrita frons, fors placet et placet, ac meditorum tibernæ. In tanta morum discordia, quæ potest esse concordia? (1) HOSPITALIUM tuum aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas et virginem Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub codem tecto mansites: nec in præterita castitate confidas. Nec David sanctior (b): nec Salomon

(a) Glossema hujusmodi addunt veteres editi: *Nonnulli enim sunt diiores Monachi, quam fuerant saculares, et Clerici (sed Clericorum nomen abest a vestustoribus) qui possident opes sub Christo paupere, quas sub locuplete et fallace diabolo non haberant, ut suspicet (al. suscipiat) eos Ecclesiæ dixit, quos mundus tenuit ante mendicos*: quæ perperam ex Epitaphio Nepotiani huc translata sunt, neque in illo MSS. exemplarum inveniuntur. Cæterum in his quæ subdit Hieron. de Clericorum hospitalitate, et negotiatione, Constitut. Constitut. an. 345. confertenda est, quia ille Clericos ab onere hospites suscipiendo eximit, et præterea his, qui *aliqnoniq; causa negotiationem exercere voluerint, immunitatem largiebatur*. Quæ duo hic Hier. improbat, volens, pauperes et peregrinos a Clericis suscipi hospitio, tametsi ea Lege excusari viderentur, et negotiationis questus jam illiberales non licere, quos alii passim Auctores et Patres damnant.

(b) Vocem *secretum* quædam manu exarata exemplaria non habent, et statim loquacitas pro verbositas. Ex editis vero plerique *attrita frons, cui nundinae et fors, etc.*

(c) Adit Victorius cum aliis quibusdam excusis nec *suspone fortior*; alii et præcipue MSS. libri, quos sequi placet, omitunt.

(1) Gravius, suffragante pavelusto exemplari, legi jutet ostiolum.

potes esse sapientior. MEMENTO semper, quod paradisi colonum, de possessione sua mulier ejecerit (*Genes. 3*). Egrotanti tibi quilibet sanctus frater **260** assistat, et germana, vel mater, aut probate quilibet apud omnes filiei. Quod si hujuscemodi non fuerint consanguinitatis, castimonieque personæ, multas annas nutrit Ecclesia, quæ et officium prebeat, et beneficium accipient ministrando, ut infirmitas quoque tua fructum habeat eleemosynæ. Scio quosdam convalescere corpore, et animo agrotare cœpisse. PERICULOSÆ TIBI ministrat, cuius vultum frequenter attendis. Si propter officium Clericatus, aut vidua a te visitatur, aut virgo, nunquam dominum solus intreas. Tales habento socios, quorum contubernio non insinueris. Si Lector, si Acolytus, si Psaltes, te sequitur, non ornentur veste, sed moribus: nec calamistro crispent comas; sed pudicitiam habitu policeantur. SOLUS CUM SOLA, secreto, et absque arbitrio, vel teste, non sedeas. Si familiarius est aliquid loquendum, habet nutricem majorem domus, virginem, viduam, vel maritam: non est tam inhumana, ut nullum praeter te habeat, cui se andeat credere. Caveto omnes suspiciones, et quidquid probabiliter singi potest, ne singatur, ante devita. CREBRA MUNUSCULA, et sudariola, et fasciolas, et vestes ori applicas, et oblatos (d) ac degustatos cibos, blandasque et dulces litterulas sanctus amor non habet. *« Meum meum, meum desiderium : omnes delicias, et leporis, »* et risu dignas urbanitates, et ceteras ineptias amatorum, in Comœdiis erubescimus, in seculi hominibus detestamur: quanto magis in Monachis et in Clericis, quorum et Sacerdotium proposito, et propositum ornatur Sacerdotio? Nec hoc dico, quod aut in sanctis viris ista formidem; sed quod in omni proposito, in omni gradu et sexu, et et boni et mali reperiantur: MALORUMQUE condemnatio, laus bonorum sit.

6. Pudet dicere, sacerdotes idolorum, mimi, et aurigæ, et scorta, haereditates **261** capiunt: solis Clericis et Monachis hoc (e) Lege prohibetur: et prohibetur non a persecutoribus, sed a Principibus Christianis. Nec de lege conqueror; sed doleo cur meruerimus hanc legem. Cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus, ut indigeam cautorio? Provida severaque legis cautio, et tamen nec sic refrenatur avaritia. Per (f) siedeconmissa legibus illudimus; et quasi majora

(d) Deerant in Erasmiana ac Benedictina editione volvæ et oblatos, quas ex alijs etiam MSS. libris reposuimus.

(e) Nimirus Constitutione Valentinianum Imperat. ad Damasum Papam: « Ecclesiastici, aut ex Ecclesiasticis, vel qui continentum se volunt nomine nuncupari, viduam ac pueriliorum domos non adeant, » etc. De hac etiam S. Ambrosius epist. 18. n. 15. ad Valentianum juniores loquens, « Nobis, inquit, private successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, et neino conqueritur, » etc. Et illa quidem postinodum abrogata est Marcianni Imperat. Novella, quæ habetur Cod. Theod. I. 16. tit. 3. Sed interim uterque Hieronymi, atque Ambrosij locus utinam exemplo sint, temporalia lucra Clericis, Monachisque non esse querenda, quibus soli animalium questus cordi esse debent, non pietatis obtentu oib; inhiare.

(f) Cautum erat laudata Valentiniani Constitutione, ut neque per subjectam personam valerent Clerici aut Monachi aliquid vel donatione vel testamento percipere, et tamen adhuc, quod mirum est, per fidicomissa legibus illud Hier. queritur.

sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timemus, Evangelia contemnimus. Sit haeres, sed mater filiorum, id est, gregis sui (a) Ecclesia, quæ illos genuit, nutritivit et pavit. Quid nos inserimus, inter matrem et liberos? **GLORIA EPISCOPI EST**, pauperum inopiae [Plerique MSS. opibus] providere. Ignominia omnium Sacerdotum est, propriis studere divitiis. Natus in paupere domo, et in tugurio rusticano; qui vix milio et cibario pane, rugientem saturare ventrem poterat, nunc similam et mella fastidio. Novi et genera et nomina piscium, in quo littore (b) concha lecta sit calceo: saporibus avium discerno provincias; et ciborum pretiosorum me raritas, ac novissime danna ipsa delectant. Audio preterea in senes, et anus absque liberis, quorumdam turpe servitum. Ipsi apponunt matulam [al. mappulam], obsident lectum, purulentiam stomachi, et phlegmata pulmonis, manu propria suscipiunt. Pavent ad introitum medici, trementibus que labiis, an coquendis habeant, sciscitantur: et si paululum senex vegetor fuerit, periclitantur: **SIMULATAQUE LAETITIA**, mens intrinsecus avara torquetur. Timent enim, ne perdant ministerium: et vivacem senem, Mathusalem annis comparant. O quanta apud Deum merces, si in praesenti premium non sperarent! Quantis sudoribus haereditas cassa expetitur! Minor labore margaritum Christi emi poterat.

7. Divinas Scripturas sapientia legi, imo nunquam de manibus tuis sacra lectio **262** deponatur. Disce quod doceas: obtine eum qui secundum doctrinam est, fidem sermonem; ut possis exhortari in doctrina sana, et contradicentes revincere. Permane in his quæ didicisti, et credita sunt tibi; sciens a quo didiceris: paratus semper ad satisfactionem omni poscenti te ratione, de ea quæ in te est spe et fide. Non confundant opera tua sermonem tuum: ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat, Cur ergo haec quæ dicis, ipse non facis? **DELICATUS MAGISTER EST**, qui pleno ventre de jejunis disputat. Accusare avaritiam et latro potest. Sacerdotis Christi os, mens, manusque concordent. Esto subjectus Pontifici tuo, et quasi animæ parentem suscipe. Amare filiorum, timore servorum est. Si pater sum, inquit, ubi est honor meus? Si Dominus ego sum, ubi est timor mens? (Malach. 1. 2.) Plura tibi in eodem viro observanda sunt nomina; Monachus, Pontifex, avunculus tuus, qui te jam in omnibus, quæ sancta sunt, docuit. Illud etiam dico, quod Episcopi, Sacerdotes se esse noverint, non dominos [Aliibi se Patres esse non dominos]: honorent Clericos quasi Clericos, ut et ipsis a Clericis, quasi Episcopis honor deferatur. Scitum illud est oratoris (c) Domitii; Cur ego te, inquit,

(a) Hinc verissime Ambrosius citata Epist. 48. « Quod Sacerdotibus fani legaverit Christiana vidua, valet; quod ministris Dei, non valet. Siquidem Ecclesiasticis tantum personis, non item Ecclesiis legata capere ea Lege interdictum erat. »

(b) Cisterciens. duoque alii MSS. in quo littore collecta sint, vitiouse. Petronius Specim. belli civilis,

LUCRINUS

Eruta littoribus vendunt conchylia ceras,
ut renoverent per dannu fumarum, etc.

(c) Est L. Liciui Crassi, qui Ca. Domitii Aenobarbi in

habeam ut principem, cum tu me non haberas ut Senatorem? Quod Aaron et filios ejus, hoc esse Episcopum et Presbyteros noverimus: Unus Dominus, unum templum, unum sit etiam ministerium. Recordemur semper quid Apostolus Petrus præcipiat Sacerdotibus: « Pascite eum qui in vobis est gregem Domini; providentes non coacte, sed spontaneo secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque ut dominantes in clerum, sed formam facti gregis ex animo: ut cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam » (1. Petr. 5. 2. et seqq.). Pessime consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis, tacere **263** (d) Presbyteros, et præsentibus Episcopis non loqui, quasi aut invideant, aut non dignentur audire. « Et si alii, » inquit Apostolus Paulus, « fuerit revelatum sedenti, prior taceat. Potestis enim per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes consolentur: et spiritus Prophetarum Prophetis subjectus est. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis » (1. Cor. 14. 30. et seqq.). « Gloria patris est filius sapiens » (Prov. 10. 4). Gaudet Episcopus judicio suo, cum tales Christo elegit Sacerdotes.

8. **Conciones in Ecclesia.** — Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur. Læcrysmae auditorum, laudes tuæ sint. Sermo Presbyteri, Scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorem esse et rabulam garrulumque sine ratione, sed mysteriorum peritum, et sacramentorum Dei tui eruditissimum. Verba volvere, et celeritate dicendi apud imperium vulgus admirationem sui facere, in doctorum hominum est. Attrita frons interpretatur saepe quod nescit: et cum aliis persuaserit, sibi quoque usurpat scientiam. Praeceptor quondam meus Gregorius Nazianzenus, rogatus a me ut exponeret, quid sibi vellet in Luca sabbatum δευτέρη πρωτοτόνος, id est, secundo-primum (Luc. 6. 1), eleganter lusit, docebo te, inquietus, super haec in Ecclesia: in qua mihi omni populo acclamante, cogoris invitum scire quod nescis. Aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitia condemnaberis. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam et indoctam concessionem, linguae volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, plus miratur. M. Tullius (in quem pulcherrimum illud elogium est: « Demosthenes tibi præripuit, ne essem primus Orator: » tu illi, ne solus) in oratione pro Quinto (e) Gallio, quid

Censura collega fuit, ut notatum est Victorio, ex tertio Ciceronis de Oratore. At ille vitiosos codices putat, culpamque in libarios conferens, *Crassi* legendum vult pro Domiti. Nos memoria lapsum in Auctore nostro, ex eo quod collegae ambo fuerint, putamus verosimilium.

(d) Presbyteris facultatem quidem verbi faciendi in Ecclesia concesserat Canon 53. Concilii Carthagin. 4. tantumne coram episcopis concionaret. Hunc pessimum morem, qui tamen diu multumque in quibusdam Ecclesiis obtinuit, improbat S. Doctor, eumque initatus Pseudo Hieronymus Epistola de septem Ecclesiis ordinibus. Vid. aliam Epistolam Augustini. et Alypii ad Aurelium Carthag. Episc. alias que passim Auctores.

(e) Una haec apud Hieronymum Tullianæ hujus Orationis, quæ jamdiu intercidit, mentio est, nec satis proinde constat, *Gallio* ne an Gallo legendum sit, utramque enim lectionem MSS. probant atque editi, quorum vetustiores habebant olim, *pro Q. Ligario Galli*. Paulo post Cisterciense

de favore vulgi, et de imperitis concessionatoribus loquatur, attende, ne bis fraudibus ludaris. Loquor enim, que sum ipse nuper expertus. Unus quidam Poeta nominatus homo, perlitteratus, cuius sunt illa colloquia Poetarum ac Philosophorum, cum facit Euripidem et Menandrum inter se, **264** et alio loco Socratem atque Epicurum dissidentes, quorum aetates non annis, sed saeculis scimus esse disjunctas, quantos is plausus et clamores movet? Multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul litteras non didicerunt.

9. Cultus qualis. Diversa membra in Ecclesia. — Vestes pullas atque (*a*) devita, ut candidas. Ornatus ut sordes pari modo fugiend.e sunt, quia alterum delicias, alterum gloriam redoleat. Non absque amictu linea incedere, sed pretium vestium linearum non habere, laudabile est. Alioqui ridiculum et plenum dedecoris est, reserto marsupio, quod sudarium orariumque non habeas, gloriari. Sunt qui pauperibus paulum tribuant, ut amplius accipient; et sub pretextu eleemosyne querunt divitias, quae magis venatio appellanda est, quam eleemosyne genus. Sic bestie, sic aves, sic capiuntur et pisces. Modica in hamo esca ponitur, ut matronarum in eo sacculi protrahantur. Sciat Episcopus, cui commissa est Ecclesia, quem dispensationi pauperum curaque præficiat. **MELIUS EST** non habere quod tribuan, quam impudenter petere quod recundam. Sed et genus arrogantis est, clementiorem te velle videri, quam Pontifex Christi est. Non omnia possumus omnes. Alius in Ecclesia oculus est, aliis lingua, aliis manus, aliis pes, auris, venter, et cetera. Lege Pauli Epistolam ad Corinthios: quomodo diversa membra unum corpus efficiunt (*1. Cor. 12*). Nec rusticus tam et simplex frater ideo se sanctum putet, si nihil noverit: nec peritus et eloquens, lingua aestimet sanctitatem. **MULTOQUE MELIUS EST** e duobus imperfectis, rusticitatem habere sanctam, quam eloquentiam peccatricem.

10. Temporum ornatus. — Multi ædificant parietes, et columnas ecclesiae substruunt: marmorant, auro splendent laquearia, geminis altare distinguitur, et ministrorum Christi nulla electio est. Neque vero mihi aliquis opponat, dives in Iudea Tempium, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, et cetera ex auro fabrefacta (*3. Reg. 5. et 6*). Tunc hæc probabantur a Domino, quando Sacerdotes hostias immolabant, et sanguis pecudum erat **265** redemptio peccatorum. Quanquam hæc omnia præcesserint in figura: « Scripta sunt autem propter nos, in quos fines saeculorum devenerunt », (*2. Cor. 10. 11*). Nunc vero cum paupertatem do-

exemplar *convivia* legit pro *colloquia*, et forte verius, sic euini inscribi solebant hujusmodi Dialogi, et Graece *συμποσία*, *computationes*.

(*a*) Rectissime Petrus Cluniacensis hunc locum exposuit, quod tantum admoneatur Nepotianus, in nigri aliique coloris usu fastum cavere; non ut alii et præcipue Baroniis, ut probent Clericos antiquitus neque atra ueste indutos, neque alba, sed ejus, qui inter utrumque est, coloris.

mus sue pauper Dominus dedicari, **LOCITEMUS** crucem ejus, et divitias lutum putabimus. Quid miramur, quod Christus vocat iniquum manimona? (*Luc. 16*.) Quid suspicimus [*al. suscipimus*] et amamus, quod Petrus se non habere, gloriose testatur? (*Act. 3*). Alioqui si tantum litteram sequimur, et in auro atque divitias simplex nos delectat historia, cum auro observemus et cetera. Ducant Pontifices Christi, uxores virgines: quamvis bona mentis sit qui cicatricem habuerit, et deformis est, privetur Sacerdotio: lepra corporis, animæ vitiis præferatur. Crescamus et multiplicemur, et replecamus terram: nec immolemus agnum, nec mysticum Pascha celebremus, (*b*) quia hæc absque Templo fieri lege prohibentur. Figamus septimo mense tabernaculum, et solemne jejunium buccina concrepemus. Quod si hæc omnia spirituibus spiritualia comparantes, scientesque cum Paulo, quod lex spiritualis est (*Rom. 7*), et David verba cantantis [*al. cantantes*]: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua » (*Ps. 118. 18*), sic intelligimus, ut Dominus quoque noster intellexit, et interpretatus est sabbatum: aut aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudeorum: aut, si aurum placet, placeant et Iudei, quos cum auro, aut probare nobis necesse est, aut damnare.

11. Convivia fugienda. — Convivia tibi vitanda sunt saecularium, et maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante portas Sacerdotis Christi crucifixi et pauperis, et qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores Consulium, et milites excubare, judicemque provinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis te facere hæc, ut roges pro misericordia atque subjectis, **JUDEX SECULI** plus deferet Clerico continenti, quam diviti: et magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes. Aut si talis est, qui non **266** audiat Clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas [*al. inter calices et phalias*], libenter carebo hujuscemodi beneficio; et Christum rogabo pro iudice, qui magis et citius subvenire potest, quam iudex: « Melius enim est confidere in Domino, quam confidere in homine. Melius est sperare in Domino, quam sperare in principibus » (*Ps. 417. 8. 9*). Nunquam vinum redoleas, ne audias illud Philosophi: Hoc non est osculum porrige, sed vinum propinare. Vinolentos Sacerdotes et Apostolus damnat, et vetus lex prohibet (*Levit. 10*). Qui altario deserviunt, vinum, et siceram non bibant. Sicera Iudeo sermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest; sive illa quæ frumento conficitur; sive pomorum

(*b*) Nempe sanctum est Deuteronomio. 16. 6. ne Pascha ubivis locorum mactare licet; hucque in primis spectat Augustinus. Retractat. I. 1. cap. 10. de Iudeis locus, quod « apud gentes sacrificare non poterant: sicut eos et nunc videmus sine sacrificiis remansisse; nisi forte quod per Pascha immolant ovem, hoc in sacrificio deputetur ». Adde Zenonem nostrum sermonem. 7. de Exodo, et sermonem. 13. de eodem argumento. Priore, « Pharisæus quemadmodum legitimum Pascha possit celebrare non video, cuius eminentis, famosumque illud templum, miserabilis vastatione campis arquantum, suo pulvere jacet sepultum. In altero, « Iudeos legitimum Pascha celebrare non posse paucis accipe, Christiane. Salomonis templum hostili vastatione submersum cum ruina sua jaceat sepultum, ubi sacrificant? »

succo , aut cum favi decoquuntur in dulcem et barbarum potionem , aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem , coctisque frugibus , aqua pinguior (a) coloratur. Quidquid inebriat , et statum mentis revertit , suge similiter ut vinum. Nec hoc dico , quod Dei a nobis creatura damnetur (siquidem et Dominus vini potator est appellatus (*Matt. 11*) : et Timotheo dolenti stomachum , modica vini sorbitio relaxata est (*1. Tim. 5*), sed modum pro ætatis , et valetudinis et corporum qualitate exigimus in potando. Quod si absque vino ardeo adolescentia , et inflammor calore sanguinis , et succuleto validoque sum corpore , libenter carebo poculo , in quo suspicio veneni est. Pulchre dicitur apud Graecos , et nescio an apud nos aquæ resonet : Pinguis venter , non gignit (b) sensum tenuem.

42. Modus in jejuniis. — Tantum tibi jejuniorum modum impone , quantum ferre potes. Sunt tibi pura , casta , simplicia , moderata , et non superstitionis jejunia. Quid prodest oleo non vesci , et molestias quasdam difficultatesque ciborum querere , carycas , piper , nuces , palmarum fructus , simulam , mel , pistacia ? Tota horitorum cultura vexatur , ut cibario non vescanur pane (c) , et dum delicias sectamura , regno cœlorum retrahimur. Audio præterea quosdam contra rerum hominumque naturam , aquam non **267** bibere , nec vesci pane ; sed sorbitiunculas delicatas et contrita olera , betarumque succum , non calice sorbere , sed concha. Proh pudor , non erubescimus istiusmodi ineptiis ; nec tædet superstitionis ! Insuper etiam famam abstinentiæ in deliciis querimus. Fortissimum jejunium est aqua et panis. Sed quia gloriam non habet , et omnes pane et aqua vivimus , quasi publicum et commune jejunium non putatur.

43. Gloria cavenda. Cultus superstitionis. — Cave ne hominum rumusculos auccuperis : ne in offensam Dei , populorum laudem commutes. Si adhuc , inquit Apostolus , *hominibus placere , Christi servus non essem* (*Galat. 1. 10*). Desiit placere hominibus , et seruos factus est Christi. Per bonam famam et malam , a dextris et a sinistris Christi miles graditur : nec laude extollitur , nec vituperatione frangitur : non divitiis tumet , non contrahitur paupertate , et lata contemnit , et tristia. Per diem sol non urit eum , neque luna per noctem (*Ps. 120. 6*). Nolo te orare in angulis platearum , ne rectum iter precum tuarum frangat aura popularis. Nolo te dilatare simbrias , et ostentui habere phylacteria , et conscientia repugnante , pharisaica ambitione circumdari (d). Quanto melius erat

(a) Nobis legendum videtur colatur , pro coloratur , quod habent libri omnes. Quod vero barbarum potionem dicit , eaque barbararum gentium intelligenda est , maxime septentrionalium , alii amaran volunt scribi debuisse , sed perperam.

(b) Alter menem ; sed et senarius apud Graecos versus habet ταῦτα ταῦτα οὐ τικανά νόον.

(c) Hæc et dum delicias sectamur , a regno cœlorum retrahimur duo MSS. non habent. Paulus infra Betarum vocabulo conflictum aliud *Baccarum* substituit Victorius.

(d) Tota hæc pericope decem fore versuum , ab hinc scilicet usque *vis scire* , si quod sentimus , aperte profliteri licet , aut Hieronymum auctorem non habet , aut nūnquam depravata est , atque inversa a librariis . Eam certe si de-

hæc non in corpore , sed in corde gestare ; et Deum habere sautorem , non aspectus hominum ? Inde pen det Evangelium inde Lex ei Prophetæ ; sive sacra et Apostolica doctrina. « Melius est enim hæc omnia in mente portare , quam in corpore. » Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam , et quid magis tacendo loquar. Tot te regulæ , quot species gloriæ percurrant. Vis scire quales Dominus querat ornatus ? Habebto prudentiam , justitiam , temperantiam , fortitudinem. His cœli plagis includere , hæc te quadriga [al. additur in altum] , velut aurigam Christi , ad metam concitum [al. concita] ferat. Nihil hoc monili pretiosius , nihil hac gemmarum varietate distinctius. Ex omni parte decoraris , cingeris , atque protegeris , et ornamento tibi sunt **268** et tutaniini , gemmæ vertuntur in scuta.

44. Obtræctationes cavenda. — Cave quoque , ne aut linguam aut aures habeas pruriens , id est , ne aut ipse alii detrahias , aut alios audias detrahentes. « Sedens , inquit , adversus fratrem tuum loquebaris , et adversus filium matris tue ponebas scandalum : hæc fecisti et tacui. Existimasti inique , quod ero tui similis : aguam te et statuam contra faciem tuam » (*Ps. 49. 20. 21*). (d) Parce a detractione linguae , custodi sermones tuos , et scito quia per cuncta , quæ de aliis loqueris , tua sententia judicaris , et in his ipse deprehenderis , que in aliis arguebas. « Neque vero illa justa est excusatio , Referentibus aliis injuriam facere non possum. » Nemo invito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem nunquam sigitur , interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor , dum te videt non libenter audire , non facile detrahere : « Cum detractoribus , ait Salomon , ne miscearis , quoniam repente veniet perditio eorum , et ruinam utriusque quis novit ? » (*Prov. 24. 21. 22*) tam videlicet ejus qui detrahit , quam illius qui auctem accommodat detrahenti.

45. Silentium et secretum. — Officii tui est visitare languentes , nosse domos matronarum , ac liberos earum , et nobilium virorum custodire secreta. Officii tui sit , non solum oculos castos servare , sed et lingam. Nunquam de formis mulierum disputes , nec

leas , optime contextus fluet ; si retineas , implexa omnia sunt , abruptusque sensus. Ad hæc distant quam maxime et verbis , et serie editi a MSS. , atque isti inter se quod alterum glossematis indicium est. Verba « Iude pendet Evangelium , inde Lex (*Martian. Crux*) et Prophetæ. Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam , et quid tacendo loquar. Tot regulæ quot species gloriæ » , hoc ordine in MSS. præfervuntur , et statim , *Quanto melius erat* , etc. Qui ordo etsi præposterus aliis editoribus visus sit , antiquior tamen est , et concinnior , eumque tantum non sequimur , quod totus locus satius videatur una littera emendandus. Ceterum etiam quibusdam interpolationibus scatet , ut verbis sive sacra , et Apostolica doctrina , et voculis le ante regulæ , et vanarum percurrant , quæ quid significant , omnino non video.

(d) Sequens integrum comma longe aliter Cisterciens legit ex persona Dei : « Subaudiam sermones tuos , et cuncta quæ de aliis es locutus , ut tua sententia judiceris , in his ipse deprehensus , quæ in aliis arguebas. » Reliqui MSS. libri , quos sequimur , magno numero in hac tantum voce sententia a vulgatis differunt , qui legebant conscientia.

quid agatur (1) in alia, domus alia per te neverit (a). Hippocrates adjurat discipulos suos, antequam doceat, et in verba sua jurare compellit : extorquet sacramento silentium, sermonem, incessum, habitum, moresque prescribit. Quanto magis nos, quibus animalium medicina [al. *cura*] commissa est, omnium Christianorum domos debemus azare quasi proprias? Consolatores potius nos in mœroribus suis, quam convivas in prosperis neverint. **FACILE CONTEMNITUR** Clericus, qui saepe vocatus ad prandium, ire non recusat.

16. Raro accipendum. Nuptias Clericus non conciliat. **Sacrilegium Ecclesiam fraudare.** — **269** Nunquam potentes, raro accipiamus rogati. *Beatus enim est magis dare quam accipere* (Act. 20). Nescio quo enim modo etiam ipse qui deprecatur, ut tribuat, cum acceperis, viliorem te judicat, et mirum in modum si cum rogantem contempseris, (2) plus te posterius veneratur. Prædicator continentiae (b), nuptias ne conciliat. Qui Apostolum legit, dicentem, *Superest, ut qui habent uxores, sic sint, quasi non habeant* (1. Cor. 7); cur virginem cogit ut nubat? qui de monogamia Sacerdos est, quare viduam horretatur ut digama sit? (c) Procuratores et dispensatores domorum alienarum atque villarum, quomodo possunt esse Clerici, qui proprias jubentur contemnere facultates? **AMICO QUIPIAM rapere, furtum est:** Ecclesiam fraudare, sacrilegium est. Accepisse quod pauperibus erogandum est, et esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidum; aut quod aperi- tissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. Ego fame torqueor, et tu judicas quantum ventri meo satis sit? Aut divide statim quod acceperis, aut si timidus dispensator es, dimitte largitorem, ut (3) sua ipse distribuat. **Nolo sub occasione mea sacculus tuus plenus sit.** Nemo me melius, mea servare potest. Optimus dispensator est qui sibi nihil reservat.

17. Coegisti me, Nepotiane carissime, lapidato jam Virginitatis libello [Epistola XXII. de Virginit. servanda], quem sanctæ Eustochio Romæ scripseram,

(a) Exstat Hippocratici juramentum, et Largi de eo testimoniū: « Hippocrates conditor nostræ professionis initia disciplinæ ab jure jurando tradidit. » et, longe preformans animos dissentium ad humanitatem. »

(b) Adnotatum dignum, quod ad veteres matrimonii ceremonias primi Ecclesiæ seculis usitatas pertinet; et bono quidem instituto Hieronymus improbat, olim vero Tertullianus laudaverat, cuius duo loci nostri Doctoris sententiam maxime illustrant; alter lib. 2. ad Uxorem cap. ultimo, ubi prædicat *felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat*; alter lib. de Monogamia cap XI. ubi « matrimonium, inquit, postulas quod eis a quibus postulas: nou loet habere, ab Episcopo monogamo, a Presbyteris, et Diaconis ejusdem sacramenti, etc.

(c) Vetus istud semper in Ecclesia, « Divina pro- curatione contempta procuratores rerum secularium Clericos fieri, quemadmodum dolet Cyprianus lib. de Læpsis. Conferendum in hanc rem canon. 16. Concilii Carthaginensis habiti P. C. Honorii XII. et Theodosii VIII. Tunc Sulpitius Severus hist. lib. 1. S. Gregorius lib. 8. epist. 11. aduersus Basilius Episcopum Capuanum, aliaque id genus quam plurima.

(1) Plenius apud Gravium, nec quid in cuiusque domo agatur.

(2) Apud Gravium, plus miratur.

(3) Al. apud Gravium ut sibi sponte ipse distribuat.

post annos deoem rursus Bethleem ora reserare, et confodiendum me linguis omnium prodere. Aut enim nihil scribendum fuit, ne hominum judicium subiremus, quod tu facere prohibuisti : aut scribentes nosse, cunctorum adversum nos maledicorum tela esse torquenda. Quos obsecro ut quiescant et desinant maledicere; non enim ut adversariis, sed ut amicis scripsimus; nec inventi sumus in eos qui peccant, sed ne peccent, **270** monuimus. Neque in illos tantum, sed et in nos incipios severi judices sumus: volentesque festucam de oculo alterius tollere, nostram prius trabem ejecimus. Nullum læsi, nullius nomen saltē descriptione [al. *mea scriptura*] signatum est. Neminem specialiter meus sermo pulsavit. Generalis de vitiis disputatio est (d). Qui mihi irasci voluerit, prius ipse de se quod talis sit, confitebitur.

EPISTOLA LIII (e).

AD PAULINUM.

De studio Scripturarum (f)

Omnium sapientum exemplis provocat ad studium Literarum sacrarum, et in his quantum sit difficultatis, ostendit. Deinde quo magis inflammet ad earum studium, singulos libros, Auctores et argumenta elogiis quibusdam breviter commendat. Denique, ut se a sæculi rebus penitus expedit, horitur.

4. Vera necessitudo. Sapientum peregrinationes. — Frater Ambrosius tua mihi munuscula perserens, detulit et suavissimas litteras, quæ a principio amicitarum, fidem jam probatae fidei et veteris amicitiae (4) præferebant. Vera enim illa necessitudo est, et Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola et palpans adulatio; sed Dei timor et divinarum Scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis, quosdam lustrasse provincias, novos adisse populos, maria transisse, ut eos quos ex libris noverant, coram quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos vates; sic Plato Ægyptum et Architam Tarentinum, eamque oram Italiam, quæ quandam magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragravit; ut qui Athenis magister erat et potens, cuiusque doctrinam Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, **MALENS ALIENA VERE CUNDE** **271** discere, quam sua impudenter ingerere. Denique cum litteras quasi toto fugientes orbe persequitur,

(d) Ex Cicerone pro Leg. Manil. « Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri. » Vid. similem sententiam in Apol. prima contra Ruffium.

(e) *Arias 103. Scripta circ. an. 394.*

(f) Nolanum utique, quidquid visum sit Baronio ad an. 394. aliisque non indoctis viris; quorum præcipuum argumentum petitum a contradictione: quæ inter hanc Epistol., et aliam ad Paulinum hic 58. cuius initium est *onus homo*, intercedere videbatur, utriusque contextum diligenter conferenti, nullum esse constabit. Porro Martinus addit *Presbyterum*, reticentibus hanc dignitatem exteris vulgatis libris ac MSS.

(1) Vetus editio bibliorum sine loci, temporis, aut typographi designatione hic interserit vocem *nova*.

captus a piratis et venundatus, etiam tyranno crudelissimo (Dionysio Siciliæ) paruit, captivus, vincetus, et servus; tamen quia Philosophus, major emente se fuit. Ad T. Livium lacteo eloquentiae fonte manantem, de ultimis Hispaniæ (a Gadibus,) Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus; et quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa cetas inauditum omnibus sæculis celebrandumque miraculum, ut urbem tantam ingressi, aliud extra urbem quererent. Apollonius (sive ille Magus, ut vulgus loquitur, sive Philosophus, ut Pythagorici tradunt) intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit: et ad extremum latissimo Physon amne (Gange) transmisso, pervenit ad Brachmanas; ut Hiarcam in throno sedentem aureo (*a*) et de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus, ac siderum cursu audiret docentem: inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reversus Alexandriam, perrexit Aethiopiam, ut Gymnosophistas, et famosissimam Solis mensam videret in sabbulo. Invenit ille vir ubique quod disceret: et semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus Philostratus.

2. Quid loquar de sæculi hominibus? cum Apostolus Paulus vas electionis et magister gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur. An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus? (2. Cor. 13. 3.) post Damascum Arabiamque lustratam, ascenderit Jerosolymam, ut videret Petrum, et inanserit apud eum diebus quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis et ogdoadis, futurus Gentium prædicator instruendus erat. Rursumque post annos quatuordecim, assumpto Barnaba et Tito exponerit Apostolis Evangelium, ne forte in vacuum curreret, **272** aut cucurisset. Habet nescio quid latentis energiae viva vox; et in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat. Unde et Eschynes, cum Rhodi exularet; et legeretur illa Demosthenis Oratio, quam adversus eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait (*b*): Quid si ipsam audissetis bestiam, sua verba resonantem?

3. Haec non dico, quod sit in me aliquid tale, quod vel possis, vel velis discere: sed quod ardor tuus ac discendi studium, etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, et sine doctore laudabile

(a) Eam intellige, quæ in Hiarchæ schola erat, statuam Tantulum referentem, in cuius manu poculum erat aqua plenum, unde attingebant philosophi ante cubitum. Hieronymus fontem vocat, quod nempe quantum inde hauriebatur, tantum continuo suppetaret. Historiam Philostratus tradit l. 3. c. 7. Superiores quas a Laertio, Plinio, Herodoto, aliquis late didicisse poteris, non moramur. Interim Martian, legerat de moribus pro motibus; Victorius vero de moribus siderum, ac dierum cursu. Vetus quoque laudata editio Bibliorum, ita in hac Epistola prefert, de natura, de moribus, ac de cursu dierum ac siderum.

(b) Cicero qui utramque orationem vertit, lib. 3. de Orat. quanto, inquit, magis admiraremini, si ipsum audissetis.

est. Non quid invenias, sed quid queras, consideramus. Mollis cera et ad formandum facilis, etiam si artificis et plastæ cessent manus (*c*), tamen τῇ δυνάμει totum est, quidquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi et Prophetas didicisse se gloriatur, ut armatus spiritualibus telis, postea diceret confidenter: « Arma militiae nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Dei, ad destructionem munitionum: Concilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei; et captivantes [al. 'captivantem'] omnem intellectum, ad obedientium Christo: et parati subjugare cunctam inobedientiam » (4. Cor. 10. 4. 5). Ad Timotheum scribit, ab infanthia sacris litteris eruditum; et hortatur ad studium lectionis, ne negligat gratiam, quæ data sit ei per impositionem manus Presbyterii. Tito præcipit, ut inter cæteras virtutes Episcopi, quem brevi sermone depinxit, scientiam quoque eligat [al. intelligat] Scripturarum: « Obtinentem, inquit, cum qui secundum doctrinam est, fidem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sancta, et contradicentes revincere » (Tim. 4. 9). Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: et quantum ædificat ex vita merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat. (*d*) Aggeus Propheta, imo per Aggrem Dominus, interrogat, ait, Sacerdotes Legem (Agg. 2).

Sacerdotis officium. *Paulus cur vas electionis.* — In tantum Sacerdotis officium est, interrogatum responderet de Lege. Et in Deuteronomio legimus: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi;* **273** *seniores tuos, et dicent tibi* (Deut. 32. 7). In Psalmo quoque centesimo decimo octavo. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ* (v. 54). Et in descriptione justi viri, cum eum David arbori vitae, quæ est in paradyso, compararet, inter cæteras virtutes et hoc intulit: *In lege Domini voluntas ejus: et in lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psalm. 1. 2). Daniel in fine sacratissimæ Visionis justos, ait, fulgere sicut stellas; et intelligentes, hoc est doctos, quasi firmamentum. Vides quantum inter se distent, justa rusticitas, et docta justitia? Alii stellis, alii cœlo comparantur. Quanquam juxta Hebraicam Veritatem, utrumque de eruditis possit intelligi: ita enim apud eos legimus: « Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates» (Dan. 12. 3). Cur dicitur Paulus *vas electionis?* Nempe quia (*e*) legis et sanctorum Scripturarum armarium est. Pharisæi stupent ad doctri-

(c) Al. latine *tamen virtute totum est*, etc. Mox pro *Moysi* nomine erat *Domiui*. Leviora infra emendamus.

(d) Reatinus interpretis emendationem sequitur, antea enim penes Erasin. ac Martian. pro *Aggei* nomine erat utroque in loco *Malachias*, quam lectionem revera sciohus non nemo induxit, quod putari illud Malachie c. 2. v. 7. alludit, « Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, » cum sint immo haec *Aggei* c. 2. « Hæc dicit Dominus exercituum, Interroga sacerdotes legem, dicens, » etc.

(e) Frustra Victorius *vas legis*, cum pro armario eo loco *vas sumi* constet. Sic in *tes. 8. xxvii.* duabus verbis, quod

nam Domini; et mirantur in Petro et Joanne quomodo legem sciant, cum litteras non didicirent. Quidquid enim aliis exercitatio et quotidiana in Legi meditatio tribuere solet, illis Spiritus Sanctus suggerebat: et erant, juxta quod scriptum est, *θεοδάκτοι*. Duodecim annos Salvator impleverat, et in Templo senes de quæstionibus legis interrogans, in agis docet, dum prudenter interrogat.

4. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum dicimus Joannem; quorum uterque dicere poterat: « Etsi imperitus sermone, non tamen scientia » (2. Cor. 4. 6). Joannes rusticus, piscator, indoctus? Et unde illa vox obsecro, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum? » (Joan. 1. 1.) Αὐτὸς enim Graece multa significat; nam et verbum est, et ratio, et supputatio, et causa uniuscujusque rei, per quam sunt singula quæ subsistunt. Quæ universa recte intelligimus in Christo. Hoc doctus Plato nescivit: hoc Demosthenes eloquens ignoravit. « Perdam, inquit, sapientiam sapientium, et prudentiam prudentem reprobabo » (1. Cor. 4. 19). Vera sapientia perdet falsam sapientiam: et quamquam stultitia prædicationis in Cruce sit, tamen Paulus « Sapientiam loquitur inter perfectos. Sapientiam autem non sæculi bujus, nec principum sæculi istius, (a) qui destruuntur: 274 sed loquitur Dei sapientia in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula » (1. Cor. 2. 7). Dei sapientia Christus est. « Christus enim Dei virtus, et Dei sapientia » (Ibid. 24). Hæc sapientia in mysterio abscondita est: de qua et noui Psalmi titulus prænotatur, « pro occultis filii: » in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi: et qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante sæcula. Prædestinatus autem, et præfiguratus, in Legi et Prophetis. Unde et Prophetæ appellabantur Videntes: quia videbant eum, quem cæteri non videbant. « Abraham vidit diem ejus: et lætatus est » (Joan. 8. 56). Aperiebantur cœli Ezechieli; qui populo peccatori erant. « Revela, inquit David, oculos meos: et considerabo mirabilia de lege tua » (Ps. 118. 18). Lex enim spiritualis est, et revelatione opus est, ut intelligatur, ac revelata facie Dei gloriam contemplemur.

5. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur (Apoc. 5): quem si dederis homini scienti litteras, ut legat, respondebit tibi: Non possum, signatus est enim. Quantu hodie putant se nosse litteras, et tenent signatum librum; nec aperire possunt, nisi ille reseraverit. « qui habet clavem David: qui aperit, et nemo claudit, claudit et nemo aperit? » (Ibid. 3. 7.) In Actis Apostolorum sanctus eunuchus, imo vir (sic enim eum Scriptura cognominat), cum legeret Isaiam, interrogatus a Philippo: « Putasne intelligis quæ legis? » respondit, « Quomodo possum,

unico rectius exprimitur, juxta Apostoli locum ad Thessalonici, *την θεοδάκτον λέξην*, quem Hier. alludit.

(a) Martian. post Erasm. *que destruitur*, renuente Vulgato ac Graeco textu, et Hieronymianis plerisque MSS.

nisi aliquis me docuerit? » (Act. 8.) Ego, ut de me interim loquar, nec sanctior sum hoc eunucio, nec studiosior; qui de Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus venit ad Templum, reliquit aulam regiam: et tantus amator Legis, divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret: et tamen cum librum teneret, et verba Domini cogitatione conciperet, lingua volveret, labiis personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Jesum, qui clausus latebat in littera. O mira doctoris virtus! Eadem hora credit eunuchus, baptizatur, fidelis et sanctus est; ac de discipulo magister: plus in deserto fonte Ecclesiæ, quam in aurato synagogæ Templo reperit.

6. Hæc a me perstricta sunt breviter. 275 (nec que enim Epistolaris angustia evagari longius patiebatur) ut intelligeres te in Scripturis sanctis, sine prævio et monstrante semitam, non posse ingredi. Taceo de Grammaticis, Rhetoribus, Philosophis, Geometris, Dialecticis, Musicis, Astronomis, Astrologis, Medicis, quorum scientia mortalibus vel utilissima est, et in tres partes scinditur, (b) τό δύρυα, τὸν μέθοδον, τὸν δημιουργαν. Ad minores artes veniam, et quæ non tam ἀστρα, quam manu administrantur. Agricolæ, clementarii, fabri, metallorum, lignorumve cæsores, lanarii quoque et fullones, et ceteri qui variam suppellecilem et vilia opuscula fabricantur, absque doctore non possunt esse quod cupint. « Quod Medicorum est, »

Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

(Horat. Epist. lib. 1. Epist. 1).

7. Sola Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant.

Scribimus indocti, doctique poemata passim.

(Ibid.).

Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Alii adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris litteris philosophantur. Alii discunt, proli pudor, a feminis, quod viros doceant: et ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, imo audacia edisserunt aliis, quod ipsi non intelligunt. Taceo de mei similibus, qui si forte ad Scripturas sanctas, post sæculares litteras venerint; et sermone composito aurem populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint; sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit, et non vitiosissimum docendi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus, Homerocentonas, et Virgiliocentonas: ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere Christianum, qui scripserit:

(b) Sublunt de more vetustiores editi et quidam MSS. Graecar. Vocum interpretationem hanc, *id est in doctrinam rationem, et usum*; qui etiam mox cum plerisque aliis pro ἀστρα habent lingua.

Jam reddit et virgo, redcunt Saturnia regna.

Jam nova progenies caecio demittitur alto.

(Virgil. Eclog. 4).

276 Et patrem loquentem ad filium,

Nate, meæ vires, mea magna potentia solus.

Et post verba Salvatoris in cruce.

Talia persabat memorans, fixusque manebat.

Puerilia sunt hæc, et circulatorum ludo similia, docere quod ignores imo, ut cum stomacho loquar, ne hoc quidem scire quod nescias.

8. Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de natura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, (a) de confusione linguarum, et descensione usque ad Ægyptum, gentis scribitur Hebreorum. Patet Exodus cum decein plagis, cum decalogo, cum mysticis divinisque præceptis. In promptu est Leviticus liber, in quo singula sacrificia, imo singule pene syllabæ, et vestes Aaron, et totus ordo Leviticus, spirant cœlestia sacramenta. Numeri vero, nonne totius arithmeticæ, et Prophetæ Balaam, et quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent? Deuteronomium quoque secunda lex, et Evangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia de veteribus? (b) Hucusque Pentateuchus: quibus quinque verbis (1. Cor. 14. 19), loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur. (c) Job exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges dialectice, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sensibus. Et, ut de ceteris sileam, resurrectionem corporum sic prophetat; ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius scripsit: « Scio, inquit, quod redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra resurrecturus sum: et rursum circumdabor pelle mea; et in carne mea video Deum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspicuturi sunt, et non aliis. Reposita est hæc spes mea in sinu meo » (Job. 19. 25. 26). Veniam ad Jesum Nave, qui typus Domini non solum in gestis, sed etiam in nomine, **277** transit Jordaniem, hostium regna subvertit, divisit

(a) Ad Erasmi ingenium Editor Benedictinus, *de confusione linguarum et gentium, usque ad exitum scribitur Hebreworum*; cum, ut Victorius animadvertisit, exitus Hebreworum ex Ægypto non statim a Genesi, sed multa post Exodi Capitula describatur. Veram lectionem ex Vulgatis ante ann. 1500. eodem Victorio et MSS. reponimus.

(b) Apud plerosque editios: *Hucusque Moyses, hucusque Pentateuchus*. Porro alludit Hieronymus Apostoli locum quem adnotavimus, ubi in Ecclesia, inquit, volo quinque verba sensu meo loqui, quæ ex sensu veterum aliorum Patrium mystice interpretatur, ad quinque Pentateuchi libros quinque Pauli verba referens.

(c) Quod Moysi libris Jobi historiam proxime subjiciat, quæ juxta veterum omnium canonem et Hieronymianum ipsum constanter post Prophetas in Agiographorum ordine recensetur, nisi si luxatus est locus iste librariorum incertitia, perquam probabilis ratio est, quod ejusdem auctoris, sive ab eodem Moyse conscriptum librum esse senserit, quæ nec paucorum est ex antiquis, nec a vero multum abhorret sententia. Quod si pro germana habeatur superioris adnotata quorundam codi. lectio, *Hucusque Moyses*, tunc seriem temporum, et Jobi remotissimam antiquitatem sibi proposuisse credendus erit.

terram victori populo, et per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ, cœlestisque Jerusalem spiritualia regna describit. In Judicum libro quot principes populi, tot figure sunt. Ruth Moabitæ. Isaiæ explet vaticinium, dicentis: « Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filii Sion » (Isai. 16. 1). Samuel in Heli mortuo, et in occiso [al. occisione]. Saul, veterem legem abolitam monstrat. Porro in Sadoc atque David, novi Sacerdotii, novique Imperii sacramenta testatur. Malachim, id est, Regum tertius, et quartus liber a Salomone usque ad Jechoniam: et ab Jeroboam filio Nabath, usque ad Osce, qui ductus est in Assyrios, regnum Juda et regnum describit Israel. Si historiam respicias, verba simplicia sunt: si in litteris sensum latenter inspexeris, Ecclesiæ paucitas, et Hereticorum contra Ecclesiam bella narrantur. Duodecim Prophetæ in unius voluminis angustias coaretati, multo aliud quam sonant in littera, præligurant. Osce crebro nominat Ephraim. Samariam, Joseph, Jezrael, et uxorem fornicariam, et fornicationis filios, et adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, et sub ueste lugubri, viri ad se redditum præstolari. Joel filius Phathuel, describit terram duodecim tribuum, heruca, bricho, locusta, rubigine vastante corruptam: et post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum Sanctum super servos Dei, et ancillas, id est, super centum viginti credentium nomina, qui effundendus erat in cœnaculo Sion: qui centum viginti, ab uno usque ad quindecim paulatim et per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mystice continentur. Amos pastor et rusticus, et ruborum mora distingens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne exprimat tria, aut quatuor scelerâ Damasci, Gaza, et Tyri, et Idumææ, et filiorum Ammon, et Moab, et in septimo octavoque gradu, Judeæ et Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in monte Samariæ, et ruituram domum majorem minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ; et stantem Dominum super murum litum vel adamantium, et **278** uncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, et famem in terram: non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Abdias qui interpretatur « servus Dei » [al. Domini], pertonat contra Edom sanguineum, terrenumque hominem. Fratris quoque Jacob semper æmulum hasta percudit spirituali. Jonas « columba » pulcherrima, naufragio suo passionem Domini præfigurans, niendum ad penitentiam revocat: et sub nomine Ninive, salutem gentibus nuntiat. Michæas de Morasthi, « cohæres » Christi, vastationem annuntiat filii latronis, et obsidionem ponit contra eam: quia maxillam percussit judicis Israel. Nahum « consolator » orbis, increpat civitatem sanguinum, et post eversionem illius loquitur: « Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem » (Num. 1. 15). Abacuc « luctator » fortis et rigidus, stat super custodiam suam, et

sigit gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur, et dicat: « Operuit cœlos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra. Splendor ejus, ut lux erit: cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus » (*Abac. 3*). Sophonias « speculator » et arcanorum Domini cognitor, audit clamorem a porta piscium, et ejulatum a secunda, et contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus pilæ: quia continebat omnis populus Chanaam: disperierunt universi, qui involuti erant argento. Aggæus « festivus » et latus, qui seminavit in lacrymis, ut in gaudio meteret, destructum Templum rededicas, Dominumque Patrem inducit loquentem: « Adhuc unum modicum, et ego commovebo cœlum et terram, et mare, et ariam, et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus » (*Agg. 2. 7. 8*). Zacharias « memor Domini sui », multiplex in Prophetia, (a) Jesum vestibus sordidis indutum, et lapidem oculorum septem, candelabrumque aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoque olivas a sinistris lampadis cernit et dextris: ut post (b) equos, rufos, nigros et albos, et varios, et dissipatas quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, pauperem regem vaticinetur et prædicet, sedentem super pullum filium asinæ subjugatis. Malachias aperte, et in fine omnium Prophetarum, de abjectione Israel et vocatione gentium: « Non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus **279** non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda », (*Mal. 1. 10*). Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, et Danielis quis possit vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non Prophetiam mihi videtur texere, sed Evangelium. Secundus virgam iuvenam [Vulg. *vigilantem*] et ollam succensam a facie Aquilonis, et pardum spoliatum suis coloribus; et quadruplex diversis metris necit alphabetum (*Lamentationes*). Tertius principia et finem tantis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebreos istae partes cum exordio Geneseos ante annos trincta non legantur. Quartus vero qui et extremus inter quatuor Prophetas, temporum conscientis, et totius mundi (c) φελοιστωρ, lapidem præcismum de monte sine manibus, et regna omnia subvertentem, claro sermone pronuntiat. David, Simonides noster, Pindarus et Alceæus, Flaccus quoque, Catullus et Serenus, Christum lyra personat, et in decachordo psalterio ab inferis suscit resurgentem. Salomon, pacificus, et amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit et Chris um, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. Esther in Ecclæ-icæ typo populum liberat de periculo,

(a) Josuam intellige filium Josedech Pontificem.

(b) Sequitur, quam ex Brixianis Codicibus Iectionem Victorius restituit, cum verosimillimum sit primum Zachariae caput innu a Hieronymo, non sextum, quod post Erasmum Martianus putasse videtur dum legit, *equos varios, rufos, et albos, et dissipatas*, etc.

(c) Plerique MSS. *Philostoricus*: omnino autem vitoise cum Erasm. *Martian. Philostorus*; nos φελοιστωρ, quod est eruditissimus cupidus, ex vulgaris emendatoribus scriptum.

et intersecto Aman, qui interpretatur « iniquitas », partes convivii et diem celebrem mittit in posteros. Paralipomenon liber, id est, Instrumenti veteris ἴπτεμη tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina, juncturasque verborum, et prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, et innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones. Ezra et Neemias, « adjutor » videlicet et « consolator a Domino », in unum volumen coætantur: instaurant Templum, muros extriunt civitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, et descriptio Sacerdotum, Levitarum, Israelis, presbyterorum ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla.

280 8. Cernis me Scripturarum amore raptum excessisse modum Epistole, et tamen non implesse quod volui. Audivimus tantum quid nosse, quid cupere debeamus, ut et nos quoque possimus dicere: « Concupivit anima mea desiderare justifications tuas in omni tempore » (*Ps. 118. 20*). Ceterum Socraticum illud impletur in nobis: *Hoc tantum scio, quod nescio*. Tangam et novum breviter Testamentum. Matthæus, Marcus, Lucas, et Joannes, quadriga Domini, et verum [*d*] Cherubim, quod interpretatur « scientiæ multitudine », per totum corporis oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime tendentes, terga pennata et ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibique perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur, et pergunt quoquinque eos status Sancti Spiritus perduxerit. Paulus Apostolus ad septem Ecclesiæ scribit (octava enim ad Hebreos [*e*] a plerisque extra numerum ponitur.) « Timotheum instruit ac Titum, Philemonem pro fugitivo famulo (Onesimo) deprecatur. Super quo tacere melius puto, quam pauca scribere. Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, et nascientis Ecclesiæ infantiam texere: sed si noverimus scriptorem corum Lucam esse medicum, cuius « Laus est in Evangelio », animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam. Jacobus, Petrus, Joannes, Judas Apostoli, septem Epistolas ediderunt tam mysticas quam succinctas, et breves pariter et longas: breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit qui non in earum lectione cœcutiat [*al. concutiat*]. Apocalypsis Joannis tot habet sacramenta, quod ver-

(d) Hanc alibi quoque interpretationem urget Hieronymus, et exponit in Lexico, quæ tamen plerisque veritati consona non videtur, alii, ut lucantur, valide desudant. Sed Hebreos antiquiores ad notandum scientiæ multitudinem ea voce Χερουβιμos esse, probat Philonicus testimonium de simulacris Arcæ: γένερι δέ τοις γενέροις τούτοις οἱ Χερουβιμοὶ εἰσιν. Accedit Isidorus Ali in Lexico, *Interpretatio alia hujus est multitudo scientiæ*. Et tandem Joannes Metropolita Darenensis: *quid etiam nomen cherubim?* *multitudo cognitio-* *nis, sive effusio sapientie, sive abundantia et opulenta sa-* *pientie*. Videatur nominis etymologia ex affini Arabic. *Ka-* *bir*, Hebraic. *תְּבָרֶךָ* facta litterar. metathesi, quod sciunt, prudentem, et quarum notat, desum.

(e) Vid. Lib. de S. E. in Paulo cap. V.

ba. Parum dixi pro merito voluminis. Laus omnis inferior est : in verbis singulis multiplices latent intelligentiae.

9. Oro te, frater carissime, inter haec vivere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil querere, nonne tibi videtur jam hic in terris regni coelestis habitaculum ? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate, et quasi vilitate verborum, quae vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, **281** ut rusticam concionem [al. contentionem] facilius instruerent : et in una eademque sententia, aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans et hebes, ut haec me nosse policear, et eorum fructus in (a) terra capere, quorum radices in caelo fixae sunt; sed velle fateor : sedenti me præfero, magistrum renuens, comitem spondeo. Petenti datur, pulsanti aperitur : querens invenit. Discamus in terris, quorum nobis scientia perseveret in caelo.

10. Obviis te manibus excipiam, et, ut inepte aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate (b) effutiam, quidquid quæsieris, tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicavit, referens honestatem morum tuorum, contemptum sæculi, fidem amicitiae, amorem Christi. Nam prudentiam et eloquii venustatem, etiam absque illo, ipsa Epistola præferebat. Festina, quæso te, et hærentis in salo naviculae funem magis præcide, quam solve. Nemo renuntiaturus sæculo bene potest vendere, quæ contempsit ut venderet. Quidquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. (1) Antiquum dictum est : Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. (c) Credenti totus mundus divitiarum est. Infidelis autem etiam obolo indiget. Sic vivamus tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Victor et vestitus, divitiae Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende : si non habes, projice. Tollenti tunicam, et pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu semper recrastinans, et diem de die trahens, caute et pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli navem tantum et retia reliquerunt. Vidua duo sera misit ad gazophylacium, et præfertur Crœsi divitiis. FACILE contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moritum.

(a) Illud in terra ex Brixianis codd. Victorius restituit. Qui mox pro sedenti me præfero, in quadam S. Pauli de Urbe Ms. invenisse dicit. Sed enite me profiteor.

(b) Olim sed falso, timiditate : tunc Martianus quoque effundam pro effutiam. Alludit autem Hier. Ciceronis locum lib. 1. de Invent. Hermagorus nec quid dicat attendere, nec quid policeatur videtur intelligere. Et paulo infra, Hermagorus sua fretus scientia non quid ars, sed quid ipse posset, exposui se videtur.

(c) Cittatur isthæc sententia ab Hieronymo passim, et ab aliis etiam Patribus, Augustino saepè, Cassiano Collat. 24 cap. 26. Bernardo in vita S. Malachie; ex Græcis vero Clemente Alexandrino Strom. lib. 2., aliisque. Est autem apud LXX. Proverb. 17. post vers. 6. τοῦ πτωτοῦ δλος ἐπεστρέψατο, τοῦ δὲ ἀπωτοῦ οὐδὲ ὑπάλει.

(1) Senecæ alii tribuunt, sed jam Ennio, atque Catoni adscriptis Jo. Salisber. Carm. ad Opus suum Polici. Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Vide Theophilii Paschal. III. num. 15. Nescit mensuram cui tantum deest quia habet, quantum quod non habet.

S. HIERONYMI I.

Furiam viduam, Titianæ filiam, Probi Consolis nurum, hortatur ut in viduitate perseveret, nec iteret matronium ; et quoniam adhuc virenti erat astate, quibus modis pudicitiam simul ac famam tueri debeat, precipit.

1. Obsecras litteris, et suppliciter deprecaris, ut tibi(e) scribam, imo rescribam, quomodo vivere debeas, et viduitatis coronam illæso pudicitiae nomine conservare. Gaudet animus, exsultant viscera, gestit affectus, hoc te cupere esse post virum, quod sancta memorie mater tua Titiana multo tempore fuit sub marito. Exaudite sunt preces et orationes ejus. Impetravit, ut adipisceretur in unica filia, quod vivens ipsa possederat. Habes præterea generis tui grande privilegium, quod exinde a Camillo (L. Furius Camillus), vel nulla, vel rara vestre familie scribitur secundos nosse concubitus : ut NON TAM laudanda sis, si vidua perseveres, quam execranda, si id Christiana non serves, quod per tanta sæcula gentiles feminæ custodierunt.

2. Taceo de Paula et Eustochio, stirpis vestræ floribus, ne per occasionem exhortationis tue illas laudare videar. Blæsillamque prætero, quæ (f) maritum suum, tuum secuta germanum, in brevi vitæ spatio tempora virtutum multa complevit. Atque utinam præconia feminarum imitarentur viri : ET RUCOSA senectus redderet, quod sponte offert adolescentia. Sciens et videns in flammarum mitto manum : adducentur supercilia, extendetur brachium ; Iratusque (g) Chremes tumido desæviet ore. Consurgent proceres aduersus Epistolam meam ; turba patritia detonabit [al. denotabit], me magum, me seductorem clamitans, et in terras ultimas deportandum. Addant, **283** si volunt, et Samaritem, ut Domini mei titulum recognoscam. Certe filiam a parente non divido, nec dico illud de Evangelio : Sine ut mortui sepeliant mortuos suos (Matth. 8. 22; et Luc. 9. 60). Vivit enim, qui credit in Christum. Et qui in illum credit, debet utique quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare (1. Joan. 2. 6).

3. Quando honorandi parentes. — Faccasset invidia, quam nomini Christiano maledicorum semper genuinus infligit : ut, dum probra metuunt, ad virtutes (h) non provocentur. Exceptis epistolis, ignoramus alterutrum. SOLAQUE causa pietatis est, ubi carnis nulla

(d) Alias 10. scripta circiter ann. 394.

(e) Alii Editi ac MSS. rescribam, uno scribam, qui et paulo infra voces ut adipisceretur, non habent.

(f) Vitoise habent plures MSS. et vetus editio post maritum, etc. deinde sortita pro secuta. Uno scilicet viro; eoque Furæ germano juncta est Blæsilla, quæ paulo post eus mortem secuta est.

(g) Duo manu exarata exemplaria, Iratusque Terentianus Chremes, etc., juxta quam lectionem vid. Terentium Hemautontimor. Act. 3. Scen. 5. atque alibi. Est autem Horatii versus in Arte Poetica, atque ibi quidem est delitigat pro desævict.

(h) Contra MSS. non pauci, et vetusta editio, non provocent. Superiori etiam voci genuinus addunt quidam sermo, vel liber : nempe genuinum dentem esse, atque expressum a Persio phrasin amanuensis non nemo ignorans, glossem a suo addidit.

(Dix-huit.)

notitia est. Honora patrem tuum; sed si te a vero Patre non separat. TANDIU SCITO sanguinis copulam, quamdiu ille suum noverit Creatorem. Alioqui David tibi protinus canet: « Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliscere populum et domum patris tui: et concupisces rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus tuus » (*Ps. 44. 11*). Grande (*a*) praemium parentis oblii: *Concupisces rex decorem tuum*. Quia audisti, quia vidisti, quia inclinasti aurem tuam; et populi tui, domusque patris tui obliterata es, idcirco *concupisces rex decorem tuum*, et dicet tibi: *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te* (*Cant. 4. 7*). Quid pulchrius anima, quæ Dei filia nuncupatur, et nullus extrinsecus querit ornatus? [Mss. *amplexus*.] Credit in Christum, et hac ambitione ditata pergit ad sponsum: eundem habens Dominum, quem et virum.

4. Nuptiarum angustiae. — Quid angustiarum habent nuptiae, didicisti in ipsis nuptiis: et quasi coturnicum carnibus usque ad nauseam saturata es (*Num. 11*): amarissimam cholera tuæ sensere fauces. Egesisti acesentes et morbidos cibos: relevasti æstuantem stomachum. Quid vis rursum ingerere, quod tibi noxiū fuit? *Canis revertens ad vomitum, et sms tota, ad volutabrum luti* (*2. Petr. 2. 22*). Bruta quoque animalia et vagæ aves, in easdem pedicas retiaque non incident. An vereris, ne proles Furiana deficiat, et ex te parens tuus non habeat pusionem, qui reptet in pectore, et cervicem ejus stercore **284** liniat? (*b*) Quippe omnes habent filios, qui habuerent matrimonia; et quibus nati sunt liberi, suo generi responderunt. Exhibuit Ciceronis filius patrem in eloquentia? (*c*) Cornelia vestra, pudicitia sinu et secunditatis exemplar, Graccos suos se genuisse laetata est? Ridiculum est sperare pro certo, quod multos et non habere videas, et cum habuerint, perdidisse. Cui dimittes tantas divitias Christo, qui mori non potest. Quem habebis heredem? Ipsum, quem et Dominum. Contristabitur pater, sed laetabitur Christus: lugebit familia, sed Angeli gratulabuntur. Faciat pater quod vult de substantia sua: *NON ES EJUS, CUI NATA ES, SED CUI RENATA*: et qui te grandi prelio redemit, sanguine suo.

5. Caveudæ nutrices et servi. — Cave nutrices, (*d*) et gerulas, et istiusmodi venenata animalia, quæ de corio tuo saturari ventrem suum cupiunt. Non suadent quod tibi, sed quod sibi prosit. Et sc̄e illud obganniant:

Solane perpetua mærens carpere juventa?

(*a*) Cisterciens. *præmium relictæ vel oblitæ parentis*.

(*b*) Veteres editi Quippe ni, vel quippe ne hi, quibus voculis rectius alii carent, nam hæc ironice legenda sunt.

(*c*) Scilicet Paula, quam *Gracorum sobolem* in Epitaphio vocat Hier. cognata erat Furia, ut ex hac ipsa epistola constat. Cornelia vero Sempronii Gracci uxor, Tiberium et Caium filios habuit, qui occisi sunt, quod Populi Romani partes contra Senatum tuerentur. Porro Gracorum nomen, quod semel data occasione moneretur, sine aspirationis nota scriendum docet Terentius Scaurus ex Varrone.

(*d*) MSS. aliquot *remigerulas, vana animalia*. Velix ego legi *vinnula*, quod est mollia, seu illecabrosa, ac suavit fallentia. Plautus Asin. 1. 3. *compellando blanditer, osculando, oratione vinnula, venustula*: eoque sensu manuscriptam lectionem longe præfero.

Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris!

(*AENEID. I. IV.*)

Ubi pudicitæ sanctitas [al. *pudicitie et sanctitas*], ibi frugalitas est. Ubi frugalitas, ibi damna servulorum. Quidquid non tulerint [al. *intulerint*], sibi ablatum potant: nec considerant de quanto, sed quantum accipiunt. Ubicumque viderint Christianum, statim illud de trivio, (*e*) δὲ γραπτος, δὲ θυμητης. Hi rumores turpissimos serunt: et quod ab ipsis egressum est, id ab aliis audisse se simulant, iidem auctores et exaggeratores. (*f*) Exit fama de mendacio: quæ cum ad matronas pervenerit, et earum linguis fuerit ventilata, provincias penetrat. Videas plerasque rabido ore savire, et tincta facie, viperinis orbibus, dentibus pumicatis carpere Christians. Illic aliqua,

.....*Cui circa humeros hiacynthina lœna est;*
Rancidulum quiddam, balba de nare locuta.
Persstrepit, ac tenero supplantat verba palato.

(*PERS. SAT. PRIMA.*)

Omnis corsonat chorus, et latrant universa subsellia. Junguntur nostri ordinis, qui et roduntur et rodunt. Adversus **285** nos loquaces, pro se muti; quasi et ipsi aliud sint, quam Monachi; et non quidquid in Monachos dicitur, redundet in Clericos, qui sunt Monachorum. Detrimentum pecoris, pastoris patres ignominia est. Sicut e regione, illius Monachi vita laudanda est, qui venerationi habet Sacerdotes Christi: et non detrahit gradui, per quem factus est Christianus.

6. Hæc locutus sum, in Christo filia, non dubitans de proposito tuo (nunquam enim exhortatorias litteras postulares, si ambigeres de bono monogamia), sed ut nequitiam servulorum, qui te venalem portant, et insidias afflum, ac pium parentis errorem intelligeres: cui, ut amorem in te tribuam, amoris scientiam non concedo, dicens aliquid cum Apostolo: « Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam» (*Rom. 10. 4*). Imitare potius (crebro enim idipsum repetam) sanctam matrem tuam, cujus ego quoties recordor, venit in mentem ardor in Christum, pallor ex jejunis, eleemosynæ in pauperes, obsequium in servos Dei, humilitas vestium et cordis, atque in cunctis sermo moderatus. Pater tuus, quem ego honoris causa nominio (non quia Consularis et Patrius, sed quia Christianus est) impletat nomen suum. Laetetur filiam genuisse Christo, non seculo. Quin potius doleat, quod et virginitatem frustra amiseris, et fructus perdideris nuptiarum. Ubi est maritus quem tibi dedit? Etiam si amabilis, etiam si bonus fuisset, mors rapuisse omnia: et copulam carnis solvisset interitus. Arripe, queso, occasionem, et fac de necessitate virtutem. Non QUÆRUNTUR in Chri-

(*e*) Latine dixerat in Epistola ad Marcellam de Agrotatione Blæsillæ, statim illud e trivio, *Impostor et Græcus est*, quæ ideo adduximus, ut lectio ista, quæ in MSS. fere omniibus depravata est, confirmetur. Victorius post Græca verba addit, vocant *impostorem, detrahant, etc.* Vid. Ciceronem in Epistola ad Quintum fratrem Asinæ gubernatorem.

(*f*) Cisterciens. *ex infamia*; alii *exit infamia*.

stianis initia, sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit. Judæ laudantur exordia; sed finis proditione damnatur. Lege Ezechielem: « Justitia justi non liberabit eum, in quacumque die peccaverit. Et impietas inipii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua » (*Ezech. 33*). Ista est scala Jacob, per quam Angeli (*a*) ascendunt, et descendunt: cui Dominus innititur lapsis porrigens manum, et fessos ascendentium gradus, sui contemplatione sustentans. Sed sicut non vult mortem peccatoris, tantum [*al. tantum quantum*] ut convertatur et vivat: ita tepidos odit, et cito ei nauseam faciunt.

286 Cui plus dimittitur, plus diligit.

7. *Vestium cultus.* — Meretrix illa in Evangelio baptizata lacrymis suis, et crine, quo multos ante deceperat, pedes Domini tergens, salvata est (*Luc. 7*). Non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos. Quanto fœdior, tanto pulchrior. Quid facit in facie Christianæ purpurissus et cerussa? quorum alterum ruborem genarum labiorumque mentitur: alterum candorem oris et colli: ignis juvenum, fomenta libidinum, impudicae mentis indicia. Quomodo flere potest pro peccatis suis, quæ lacrymis cutem nudat, et sulcos ducit in facie? Ornatus iste non Domini est; velamen istud Antichristi est. *Qua fiducia* erigit ad coelum vultus, quos Conditor (*b*) non agnoscet? Frustra obtenditur adolescentia, et actas puellaris asseritur. Vidua quæ marito placere desivit, et juxta Apostolum vere vidua est, nihil habet necessarium, nisi perseverantiam. Meminit pristinæ voluptatis, scit quid amiserit, quo delectata sit. Ardentibus diaboli sagittæ, jejuniorum et vigiliarum rigore [*al. frigore*] restinguendæ sunt. Aut loquendum nobis est, ut vestiti sumus: aut vestiendum, ut loquimur. Quid aliud pollicemur, et aliud ostendimus? *Lingua* personat castitatem, et totum corpus præfert impudicitiam.

8. Hoc quantum ad habitum pertinet et ornatum. Ceterum *vidua que in deliciis est* (non est meum, sed Apostoli) *vivens mortua est*. Quid sibi vult hoc quod ait: *vivens mortua est?* (*1. Tim. 5. 6.*) Vivere quidem videtur ignorantibus, et non esse peccato mortua, sed Christo, quem secreta non fallunt, mortua est. « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur » (*Ezech. 18*). « Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam autem et subsequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt » (*1. Tim. 5. 24. et 25*). Quod dicit istiusmodi est: Quidam tam libere et palam peccant, ut postquam eos videris, statim intelligas peccatores. Alios autem, qui callide occultant vitia sua, ex sequenti conversatione cognoscimus. Similiter et bona apud aliquos in propatulo

(a) Postrema editio Benedictin. juxta vetustiores alias, uno tantum verbo, *concedunt*. Tum *lassis pro lapsis*, quod olim in Erasmiana Victorius correxerat; nosque restituere non dubitavimus, ne *verbolos*; vitio peccaret hic locus, cum statim *fessos* nominet.

(b) Ita correxitus e MSS. antea enim erat nos *agnoscit*. Conferenda porro est Epist. 22. ad Eustochium n. 13.

sunt, in aliis longo usu discimus. Quid ergo necesse est nos jactare pudicitiam, quæ sine **287** comitibus et appendicis suis, continentia et parcitatem, filium sui facere non potest? Apostolus macerat corpus suum, et animæ subiectit imperio; ne quod aliis precipit, ipse non servet: **ET ADOLESCENTULA** servente cibis corpore, de castitate secura est?

9. Neque vero hæc dicens, condemno cibos, quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; sed juvenibus et pueris (*c*) incentiva aufero voluptatum. Non *Ætnæ ignes*, non *Vulcania tellus*, non *Vesevus* et (*1*) *Olympus* tantis ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ vino plenæ, et dapibus inflamatæ. Avaritia calcatur a plerisque, et cum marsupio deponitur. Maledicam linguam indictum emendat silentium. Cultus corporis et habitus vestium, unius horæ spatio commutatur. Omnia alia peccata extrinsecus sunt; et quod foris est, facile abjicitur. Sola libido insita a Deo, ob liberorum procreationem, si fines suos egressa fuerit, redundat in vitium, et quadam lege naturæ in coitum gestit erumpere. Grandis igitur virtutis est, et sollicitæ diligentiae, superare quod nata sis: in carne, non carnaliter vivere: tecum pugnare quotidie, et inclusum hostem Argi (ut fabulæ ferunt) centum oculis observare. Hoc est quod Apostolus verbis aliis loquatur: « Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur in corpus suum peccat » (*2. Cor. 6. 18*). Aiunt medici, et qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipueque Galenus in libris, quorum titulus *repl* (*d*) *Traité* (*Galeni libri de Tuenda sanitate*), puerorum et juvenum, ac perfectæ rotatis virorum mulierumque corpora (*e*) insito calore servere, et noxios esse his æstutibus cibos, qui calorem augeant; sanitatiique conducere frigida quæque in esu et potu sumere. Sicut e contrario senibus, qui pituita laborant et frigore, calidos cibos, et vetera vina prodesse. Unde et Salvator: « Attendite, inquit, vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ » (*Luc. 21. 34*). Et **288** Apostolus: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria » (*Ephes. 5. 18*). Nec mirum hoc sigulum sensisse de vasculo; quod ipse fabricatus est, cum etiam Comicus, cuius fluis est humanos mores nosse atque describere, dixerit:

Sine Cerere et Libero friget Venus.

(*TERENT. in Eunuc.*

(c) MSS. fere omnes, utque editi vetustiores *incentiva esse adsero voluptatis*: quemadmodum etiam in Aquisgraniensi Concilio au. 816. a quo potior hujus Epistolæ pars excrictur lib. 2.

(d) Perperam hucusque vulgati *repl* *trat.*, veteri editio-
ne, qua sœpe utimur, excepta, ex qua, et maxime e MSS.
trat. restitutimus, sic enim habet etiam Galini libri titu-
lus, et præterea *trat.* plurimum numero Græce non dicili-
mus, sicut neque Latine *valetudines*.

(e) Variat Cisterciens. exemplar, aut potius peccat; primo enim heic verbum *conducere* interserit, tum subsequenti versu legit contrario sensu, *sanitatique nocere frigida*.

(f) Pro Olympo, quem ignibus ardore non legimus, docti viri substituendum putant *Chimaram*, Tauri montis in Lycia, de qua Pomponius Mela lib. 1. cap. XV. « Lycia, inquit, ut serunt infestata olim Chimæra ignibus. Sida portu et Tauri promontorio grandem sinum claudit. » Et Plinius, « mons Chimara noctibus flagrans, » etc.

10. *Quid vitandum juvenibus in cibis.* — Primum igitur, si tamen stomachi (*a*) firmitas patitur, donec puellarē annos transcas, aquam in potu sume, quae natura frigidissima est. Aut si hoc imbecillitas prohibet, audi cum Timotheo : « Vino modico utere propter stomachum, et frequentes tuas infirmitates » (1. Tim. 5. 23). Deinde in ipsis cibis calida quæque devita : non solum de carnibus loquor, super quibus vas electionis profert sententiam : « Bonum est vinum non bibere, et carnem non manducare ; » sed etiam in ipsis leguminibus inflantia quæque, et gravia [al. *gravidā*] declinanda sunt : nihilque ita scias conducere Christianis adolescentibus, ut esum olerum. Unde et in alio loco : « Qui infirmus est, ait, olera inanduet » (Rom. 14. 2); ardorque corporum frigidioribus epulis temperandus est. Sic [al. *Si*] autem tres pueri et Daniel leguminibus vescebantur. Pueri erant, neendum (*b*) ad sartaginem venerant, in qua rex Babylonius senes judices fixit. Nobis non corporis cultus, qui in illis (excepto privilegio gratiae Dei) ex hujuscemodi cibis enituera; sed animæ vigor queritur, quæ carnis infirmitate sit fortior. Inde est quod nonnulli vitam pudicam appetentium, in medio tinere corruunt, dum solam abstinentiam carnium putant; et leguminibus onerant stomachum, que moderate parceque sumpta, innocia sunt. Et, ut quod sentio loquar, nihil sic inflammat corpora, et titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus, ructusque convulsus. Malo apud te, filia, verecundia parumper, quam causa periclitari. Quodcum seminarium voluntatum est, venenum puta. Parcus cibus, et venter semper esuriens, triduanis jejuniis 289 præferatur; et multo melius est quotidie parum, quam raro satis sumere. Pluvia illa optima est, quæ sensim descendit in terram. Subitus et nimius imber in præceps arva subvertit.

11. Quando comedis, cogita quod statim tibi orandum, illico et legendum sit. De Scripturis sanctis habeto fixum versuum numerum; istud pensum Domino tuo redde. Nec ante quieti membra concedas, quam calathum pectoris tui, hoc subtegmine impletiveris. Post Scripturas sanctas doctorum hominum tractatus lege : eorum dumtaxat, quorum fides nota est. Non necesse habes aurum in luto querere; multis margaritis, unam redime margaritam. Sta, juxta Jericiniam, in viis pluribus (Jerem. 6. 16), ut ad illam viam quæ ad Patrem [al. *patriam*] dicit, pervenias. Amorem menilium atque gemmarum, sericarumque vestium, transfer ad scientiam Scripturarum. Ingredere terram reprobationis, lacte et melle manantem (Exod. 2). Comede similam et oleum : vestire cum Joseph variis indumentis (Genes. 37) : persorentur

(*a*) Eodem sensu, sed forte verius duo MSS. *Stomachi infirmitas.*

(*b*) Rectissime Victorius *sartagniem* hoc loco interpretau accensam atque ebullientem ad libidines carnem. Senes vero judices, Achabum, et Sedechiam fuisse Hebreorum traditio est, illos eosdem, qui Susanna pudicitiam tentarunt, quos Jeremias quidem igne damnatos, Daniel vero lapidatos dicit. Vide Hieronymum in Commentariis in utrumque locum.

aires tue cum Jerusalem sermone Dei; ut pretiosa ex illis novarum segetum grana dependeant. Habes (*c*) Sanctum Exsuperium, probatae ætatis et fidei, qui te monitis suis frequenter instituat.

12. Fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in æterna tabernacula (Luc. 16). Illis tribue divitias tuas, qui non Phasides aves, sed cibarium paneum comedant; qui famem expellat, non qui augeat luxuriam. Intellige super egenum et pauperem (Psal. 40). Omni petenti te, da; sed maxime domesticis fidei: nudum vesti, esurientem ciba, ægrotantem visita (Luc. 6). Quotiescumque manum extendis, Christum cogita. Cave ne, mendicante Domino Deo tuo, alienas divitias augeas.

13. *Cavenda juvñum confabulationes. Confabulandi fiducia in viduis. Sanctus amor impatientiam non habet. Laudes Eustochii virginis.* — Juvenum fuge consortia. Comatulos, compulos, atque lascivos, domus tue tecta non videant. Cantor pellatur, ut noxius. Fidicinas et psaltrias, et istiusmodi chorūm diaboli, quasi mortifera sirenarum carmina proturba [al. *devita ac proturba*] ex ædibus tuis. Noli ad publicum subinde 290 procedere, et spadonum exercitu præeunte, viduarum circumferri libertate. Pessimæ consuetudinis est, cum fragilis sexus et imbecilla ætas suo arbitrio abutitur, et putat licere, quod libet. « Omnia quidem licent, sed non omnia expedient » (1. Cor. 6. 12). Nec procurator calamistratus, nec formosus collactaneus, nec candidus [al. *candidulus*] et rubicundus assecia adhucræt lateri tuo. Interdum animus dominarum ex ancillarum habitu judicatur. Sanclarum virginum et viduarum societatem appete. Et si sermocinandi cum viris incubuerit necessitas, arbitros ne divites : tantaque confabulandi fiducia sit, ut intrante alio, nec paveas, nec erubescas. Speculum mentis est facies, et taciti oculi cordis fatentur arcana. Vidimus nuper ignominiosum quemdam per totum Orientem volitasse (*d*) rumorem. Et ætas, et cultus, et habitus, et incessus, et indiscreta societas, exquisitæ epulæ, regius apparatus, Neronis et Sardanapali nuptias loquebantur. Aliorum vulnus, nostris sit cautio. « Pestilente flagellato, (*e*) stultus sapientior erit. » (Prov. 19). Sanctus amor impatientiam non habet. Falsus rumor cito opprimitur, et vita posterior judicat de priore. Fieri quidem non potest, ut absque morsu hominum, vitæ hujus curricula quis

(*c*) Est hic Exsuperius Tolosanus Episcopus, cui etiam Commentarios in Zachariam nuncupavit Hier. et cuius laudes fusi in Epistola ad Russinum prosecutus est.

(*d*) Haud dubium quin in hac voce *rumorem* mendum cubet, qui enim videtur rumor atque humanis habitu, moribus, et cultu describitur? Sic tamen præferunt uno consensu MSS. atque editi, quos magno numero consuluum, ut ab eorum auctoritate discedere non audeamus. Sed quando priores editores locum hunc neque castigant, neque tentant, nos alterum e duobus mallemus, aut eun vestitiori editione vocem illam penitus expungi, quod circa sensus dispendium commode fieri potest, aut illam transference ad sequens comma, mutata interpunctione, ac legere in recto *Rumor et ætas*, etc. quod fortasse verius, et ad S. Doctoris mentem scriberetur.

(*e*) Favent huic lectione Proverbiorum Codices tam Hebrei, quam Græci ac Latini, et ex Hieronymianis plerique, tametsi Erasm. ac Martianus malunt *sapiens sapientior*, etc.

pertranseat : malorumque solatium est , bonos carpare , dum peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum. Sed tamen cito ignis stipulae conquiescit , et exundans flamma , deficientibus nutrimentis , paulatim emoritur. Si anno præterito fama mentita est , aut si certe verum dixit , ccesset vitium , cessabit et rumor. Hæc dico , non quod de te sinistrum quid metuam , sed quod pietatis affectu , etiam quæ tuta sunt , pertimescam. O si videres (a) sororem tuam , et illud sacri oris eloquium coram te audire contingere , cerneret , parvulus in corpuseulo ingentes animos. Audires totam veteris et novi Testamenti supellectilem ex illius corde fervere. Jejunia pro ludo habet , orationem pro deliciis. Tenet tympanum in 291 exemplum Mariæ , et Pharaone mero , Virginum choro præcinit : « Cantemus Domino , gloriose enim magnificatus est , equum et ascensorem deject in mare » (Exod. 15. 1). Has docet psaltrias Christo , has fidicinas erudit Salvatori. Sic dies , sic nox ducitur , et oleo ad lampades præparato , sponsi exspectatur adventus. Imitare ergo et tu consanguineam tuam. Habet Roma , (b) quod augustior urbe Romana possidet Bethleem.

14. Hæbés opes , facile tibi est indigentibus vicitus subsidia ministrare. Quod luxuriæ parabatur , virtus insumat : nullam [al. nulla] nuptias contemplura timeat egestatem. Redime virgines , quas in cubiculum regis inducas. Suscipe viduas , quas inter Virginum lilia , et Martyrum rosas , quasi quasdam violas , misceas : pro corona spinea , in qua Christus mundi delicta portavit , talia sertæ compone. Lætetur et adjuvetur nobilissimus pater tuus : discat a filia , quod didicerat ab uxore. Jam incanuit caput , tremunt genua , dentes cadunt : et fronte ob senium rugis arata , vicina est inors in foribus ; designatur robus prope. Velimus , nolimus , senescimus. Paret sibi viaticum , quod longo itineri necessarium est. Secum portet , quod invitus dimissurus est ; imo præmittat in cœlum , quod si negaverit , terra sumptura est.

15. Solent adolescentulæ viduæ , quarum nonnullæ abierunt retro post Satanam , cum luxuriate fuerint in Christo (c) nubentes dicere : Patrimonium meum quotidie perit : majorum hæreditas dissipatur : servus contumeliose locutus est : imperium ancilla neglexit. Quis procedet ad publicum ? quis respondebit pro agrorum tributis ? Parvulos meos qui erudiet , et vernulas quis educabit ? Et hanc proh nefas , caussam opponunt matrimonii , quæ vel sola debuit nuptias impediare. Superducit mater filiis , non (d) nutritum , sed hostem ; non parentem , sed tyrannum. Inflammata libidine , obliscitur uteri sui : et inter

(a) Eustochium videtur intelligenda , quæ consanguinea quidem erat Furiae , non tamen soror , nisi si spiritus dicensa sit ; quod et supra notatum est nobis epist. 22. num. 27.

(b) Plerique editi ac MSS. *angustior* , vitiouse tamen , nec ad S. Doctoris mentem , quod ex aliis similibus locis constat.

(c) Postrema editio Benedictina *subantes* , incongrua hec loci lectione. Vulgati alii , ac MSS. ut edidimus. At *subantes* Gravius etiam prolat ex vetustis codicibus.

(d) Alter duo MSS. *vitricum*.

parvulos suas miserias nescientes , lugens dudom , nova nuptia 292 componitur. Quid obtendis (e) patrimonium ? quid superbiam servulorum ? Confitere turpitudinem. Nulla idcirco maritum ducit , ut cum marito non dormiat. Aut si certe libido non stimulat , quæ tanta insania est , in morem scortorum prostituere castitatem , ut augeantur divitiae ; et propter rem villem atque peritaram , pudicitia , quæ et pretiosa et æterna est , polluatur ? Si habes liberos , nuptias quid requiris ? si non habes , quare expertam non metuis sterilitatem ; et rem incertam , certo præfers puerori ?

Sponsales tabulae. Nuptiarum secundarum mieriae. — Scribuntur tibi nunc sponsales tabulae , ut post paululum (f) testamentum facere compellaris. Simulabitur mariti infirmitas : et quod te moritum facere volet , ipse victurus faciet : aut si evenerit , ut ex secundo marito habeas filios , domestica oritur pugna , intestinum prælium. Non licebit tibi amare liberos , nec æquis aspicere oculis , quos genuisti. Clani porriges cibos , invidebit mortuo : et nisi oderis filios , adhuc eorum amare videberis patrem. Quod si de priore uxore sobolem habens , domum te introducerit ; etiam si clementissima fueris , omnes Comcedi , et Minigraphi , et communes Rhetorum loci , in novitatem sevissimam declamabunt. Si privignus languerit , et condoluerit caput , infamaberis ut venefica. Si non dederis cibos , crudelis ; si dederis , malefica diceris. Oro te , quid habent tantum boni secundæ nuptiæ , ut hæc mala valeant compensare ?

16. Volumus scire quales esse debeat viduae ? Legamus Evangelium secundum Lucam : *Et erat* , inquit , *Anna prophetissa , filia Phanuel de tribu Aser* (Luc. 2. 36). Anna , interpretatur gratia. Phanuel , in lingua nostra , resonat *vultum Dei*. Aser , vel in *beatitudinem* , vel in *divitias* vertitur. Quia igitur ab adolescentia usque ad octoginta quatuor annos viduitatis onus sustinuerat , et non recedebat de templo Dei , diebus ac noctibus insistens jejuniis et obsecrationibus : idcirco meruit gratiam spiritualem [al. specialem] . et nuncupari filia vultus Dei ; (g) et ab atavis , 293 beatitudine , divitiisque censemur. Recordemur viduae Sareptanæ , quæ et suæ et filiorum saluti , Eliæ prætulit famem : ut in ipsa nocte moritura cum filio , superstitem hospitem relinqueret , malens vitam perdere , quam eleemosynam : et in pugillo (h) farinæ semi-

(e) Heic quoque Erasmus secutus Editor Benedictinus perperam legit *matrimonium* pro *patrimonium* , contra Hieronymi mentem , ut ex superiori contextu appareat , et MSS. fidem.

(f) Conferendum Ammian. Marcellinus I. 28. quo fraudem illam , se invicem compellendi conjuges ad testamentum conficiendum , pluribus damnat. « Parte alia uxor maritum testari compellit , hocque idem ut faciat uxor , urget maritum instanter. Periti juris altrinsecus adsciscuntur , etc. » Sed et noster Zeno Serm. 2. de Avaritia. « Inde est , inquit , quod conjuges nuptiali sanctissimo repugnantes iugio , pro se quisque nitentes , amore videlicet nimio , hæreditatem captant alter alterius. »

(g) Victorius et alii beatitudine dirittiisque censi.

(h) Antea erat farris ; sed ut edidimus , habent vetera exemplaria omnia , quæ nos , et quæ Reatinus interpres consuluit : quem etiam paulo infra sequimur , legentes in *gentium ridua* , pro eo quod erat *ingenitia vidua*.

narium sibi messis Dominicæ præparavit. Farina seritur, et olei capsaces nascitur. In Iudea frumenti est penuria. Granum enim tritici ibi mortuum fuerat (*Joan. 12*), et in gentium vidua olei fluenta manabant. Legimus in Judith (a) (si cui tamen placet volumen recipere) viduam confessam jejuniis, et habitu lugubri sordidatam, que non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebatur adventum. Video armatam gladio manum, cruentam dexteram. Recognosco caput Holopernis de mediis hostibus reportatum (*Judith. 8. et seqq.*). Vincit viros femina, et castitas truncat libidinem : habituque repente mutato, ad victrices sordes redit, omnibus sæculi cultibus mundiores.

17. (b) Quidam imperite et Deboram inter viduas numerant, ducemque Barac, arbitrantur Debora filium ; cum aliud Scriptura commemoret. Nobis ad hoc nominabitur, quod Prophetissa fuerit, et in ordine Judicum suppütetur. Et quia dicere poterat : « Quam dulcia gutturi meo eloquia tua : super mel et favum ori meo (*Psal. 118. 103*). Apis nomen accepit, Scripturarum floribus pasta, Spiritus Sancti odore perfusa, et dulces ambrosiæ succos prophetali ore componens. Noemi (quæ nobiscum [c] sonat παρακλητὴν, quæ interpretari possumus consolatam) marito et liberis peregre mortuis, pudicitiam reportavit in patriam ; et hoc sustentata viatico (d) nurum Moabitidem tenuit (*Ruth. 1*) ; ut illud Isaiae vaticinium completeretur : « Emitte agnum Domine dominatorem terre de petra deserti, ad montem filia Sion » (*Isai. 16. 1*). Venio ad Viduam de Evangelio, viduam pauperculam (*Luc. 21*), omni Israelitico 294 populo diiorem, quæ accipiens granum sinapis, et mitiens fermentum in farinæ satis tribus ; Patris et Filii confessionem, Spiritus Sancti gratia temperavit, et duo minuta misit in Gazophylacium. Quidquid (al. id est quidquid) habere poterat in substantia sua, universaque divitias in utroque fidei suæ obtulit Testamento. Hæc sunt duo Seraphim ter glorificantia

(a) Otiosum puto ex antiquioribus recensere, qui librum hunc laudant : Clemens epistol. ad Corinth. et qui eum mentitur in Constitut. Ap. stolicis. Origenes pluribus locis, Africanus, Clemens alius Alexandrin. Strom. 4. Tertullian. de Monogamia cap. 17. Ambrosius de Officis 3. et de Viduis ; ne dicam de Augustino Doctrin. Christ. lib. 2, cap. 8. et Carthaginen. Concilio 3. can. 47. aliquis innumeris testimoniosis, quæ secutis temporibus proferri possunt. Præstabat vero totam ipsius Hieron. in hunc librum, quem e Chaldæo vertit, Præfationem conterre ; hæc enim ad hujus loci sensum explanandum adducimus, cum cæterum probe teneas, non licere hodie ejus authenticitatem vocare in dubium.

(b) Præ ceteris S. Ambrosium lib. de Viduis cap. 8. videtur insimulare, ille enim Barac Debora filium sentit, quod negant plerique alii, ex iis etiam qui Deboram inter viduas censem. Scriptura autem illam vocat uxorem Lapidoth, ex quo tamen, viduam recte dici, alii volunt, vel quod demortuus jam esset maritus, vel quod Lapidoth non viri sit nomen, sed artis, ut vertendum sit, *mulierem lachnarium*.

(c) Hæc porro nominis interpretatio Noemi haud convenit, et quantum novimus, veteribus quoque Lexicographis prorsus ignota est. Verius dicere *amanitas Domini* : non enim per η scribitur, sed per γ litteram θύ. Sed forte Hieronymus sonum vocis hujus attendit, non elementa.

(d) Ruth nempe, quæ Booz nupsit, genuitque Obed, unde Jesse, et David, per quem Jesus Christus.

Trinitatem, et in thesauros Ecclesiæ condita. Unde et forcipe utriusque Testamenti, ardens carbo comprehensus, purgat labia peccatoris.

48. Quid vetera repetam, et virtutes seminarum de libris proferam, cum possis multas ante oculos tibi proponere in Urbe qua vivis, quarum imitari exemplum debebas ? Et ne videar adulazione per singulas currere, sufficit tibi sancta Marcella, quæ respondens generi suo, aliquid nobis de Evangelio retulit. Anna septem annis a virginitate sua vixerat cum marito, ista sepiem mensibus. Illa Christi expectabat adventum : ista tenet, quem illa suscepit. Illa vagientem canebat (al. cernebat) : ista predicit triumphantem. Illa loquebatur de eo omnibus, qui expectabant redemtionem Israel (al. *Jerusalem*) : hæc cum redemptis gentibus clamitat : « Frater non redimit, redimet homo » (*Ps. 48. 8*). et de alio Psalmo, « Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam altissimus » (*Ps. 86. 5*). Scio me ante hoc ferme biennium, edidisse libros contra Jovinianum, quibus venientes e contrario quæstiones, ubi Apostolus concedit secunda matrimonia, Scripturarum auctoritate contrivi. Et non est necesse eadem ex integro scribere, cum possis inde quæ scripta sunt mutuari. Hoc tantum, ne modum egrediar epistolæ, admonitam te volo : Cogita quotidie, te esse moritum, et nunquam de secundis nuptiis cogitabis.

295 EPISTOLA LV (e).

AD AMANDUM.

Amando Presbytero, qui sibi proposuerat per litteras tres quæstiones, simulque de cuiusdam Sororis statu consuluerat, ad singula respondet.

Domino vere sancto et suscipiendo fratri (f) AMANDO Presbytero HIERONYMUS.

1. Brevis Epistola longas explanare non valet quæstiones, et in arctum multa concludens, stringere verbis, quod sensibus dilatatum est. Interrogas, quid significet illud in Evangelio juxta Matthæum : « Nolite solliciti esse de crastino ; sufficit enim diei malitia sua » (*Matth. 6. 34*). Crastinum, in Scripturis sanctis, futurum tempus significat : sicut et Jacob in Genesi loquitur : « Exaudi et me cras justitia mea » (*Gen. 30. 33*). Et ubi altare exstruitur a duabus tribubus Ruben et Gad, et dimidia tribu Manasse, a cuncto Israele ad eas legatio mittitur, cum Phinees Pontifici respondissent, idcirco se altare fecisse, ne cras filii suis colendi Deum possessio denegaretur (*Josue 22. 24*). Et multa istiusmodi in veteri reperies Instrumento. Qui ergo de futuris nos cogitare prohibuit, concessit de præsentibus, propter humanæ vite fragilitatem. Quod autem adjicit, « sufficit diei

(e) *Al. 147. Scripta circ. eundem annum 594.*

(f) Hic est ille Amandus Burdigalæ Presbyter, et postea Episcopus, ad quem plures S. Paulinus epistolæ dedit. Inter Sanctos refertur in Rom. Martyrolog. 14. Kal. Julii. Sed aliam ad Amandum epistolam, eamque de tribus aliis quæstionibus memorat Cassiodorus Instit. l. 1. cuius nullum superstes vestigium, nec apud alios veteres, aut recentiores est mentio. Vide præfationem.

malitia sua» (*Math. 6. 34*), hoc modo intellige : Sufficit nobis de praesentibus hujus saeculi cogitare angustias. Quid necesse est sensum ad incerta et futura extendere, quae aut consequi non possumus, aut forsitan cito inventa perdamus? Κακά enim quam (a) Latinus vertit in *malitiam*, apud Grecos duo significat, et malitiam, et afflictionem, quam κακόν Græci dicunt, et hic magis pro malitia, transferri debuit afflictio. Quod si contentiose (al. *contentione*) quis ducitur, nolens κακόν afflictionem sonare et angustias, sed malitiam, illo sensu explanandum est, quo inmundus in maligno, hoc est in malo positus sit; et in Dominica Oratione dicimus : *Liberas nos a malo* (*Math. 6. 3*) : ut sufficiat nobis contra malitiam hujus saeculi presens habere certamen.

296 2. In secundo quæsisti loco de beati Apostoli Pauli prima ad Corinthios Epistola, in qua loquitur : « Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur in corpus suum peccat» (*1. Cor. 6. 18*). Legamus ergo paulo superius, et sic ad hæc verba veniamus, ne de extremis partibus, et ut ita dicam, cuncta capituli totam sententiam nosse cupiamus. « Corpus, inquit, non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori. Deus autem qui Dominum suscitavit, et nos cum illo suscitabit per virtutem suam. Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quia qui conjungit se meretrici, unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carnem unam» (*Ibid. 13. et seqq.*) « Qui autem conjugit se Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodecumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat» (*Gen. 2. 24; et Marc. 10. 8*), et reliqua. Sanctus Apostolus contra luxuriam disputans, et in superioribus dicens : « Escæ ventri, et venter escis: Deus autem et hunc et illas destruet» (*1. Cor. 6. 13*), consequenter venit ad fornicationem. Etenim luxuria mater libidinis est, ventremque distentum cibo, et vini potionibus irrigatum, voluptas genitalium sequitur; atque ut alibi dictum est, pro membrorum ordine, ordo vitiorum est. Omne itaque peccatum, verbi gratia furtum, homicidium, rapina, perjurium, et cetera his similia, post factum poenitendum habent: et licet invitetur lucrum, tamen mordet conscientia. Voluptas sola ac libido etiam in ipso tempore paenitendi, præteritos stimulos patitur, et titillationem carnis, et incentiva peccati: ut per hæc, quæ corrigi cupimus, cogitantes, rursus sit materia delinquendi. Alter: Cætera peccata forinsecus sunt. Quidquid enim egerimus, in alios agimus: fornicatio non solum conscientiam fornicantis, sed et corpus maculat, ac secundum sententiam Domini, qua ait: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhæredit uxori sue, et erunt duo in carnem unam» (*Marc. 10. 7. 8*), etiam ipse cum meretrice unum corpus effici-

tur; et peccat in corpus suum, dum templum Christi facit corpus esse meretricis. Dicamus et aliter, ne ullam Græcorum sententiam præterire videamur. Aliud est **297** peccare per corpus, aliud in corpore. Furtum, homicidium, et cætera absque fornicatione peccata, manu administramus extrinsecus: fornicatio sola intrinsecus in corpore nostro exercetur a nobis, non per corpus in alios: et per, præpositio ministerium habet: in, autem in se passionem. (b) Sunt qui ita edisserant, quod secundum Scripturam uxor viri corpus sit, et quicumque fuerit fornicatus, peccet in corpus suum, hoc est in uxorem, dum eam sua fornicatione commaculat, et facit eam non peccantem, sua commixtione peccare.

(c) 3. Reperi junctam Epistolæ et Commonitoriolο [al. *Commentariolo*] tuo brevem chartulam, in qua hæc indita ferebantur: Quærendum ab eo, id est a me, utrum mulier relicto viro adultero, et sodomita, et alio per vim accepto, possit absque poenitentia communicare Ecclesiæ, vivente adhuc eo quem prius reliquerat. Quod legens, illius versiculi recordatus sum: « Ad excusandas excusationes in peccatis» (*Ps. 140*). Omnes enim homines vitiis nostris favemus; et quod propria facimus voluntate, ad naturæ referimus necessitatem. Quomodo si dicat adolescens: vim patior corporis, me ad libidinem ardor impellit, ipsa organa membrorum genitalium, et compositio corporis, semineos quærit amplexus. Et rursum si homicida, in egestate, inquit, eram, indigebam cibo, tegmen corporis non habebam; ideo alienum sanguinem fudi, ne ipse fame et frigore morerer. Responde itaque sorori, quæ a nobis super suo statu quærit, non nostram, sed Apostoli sententiam. « An ignoratis, fratres, scientibus enim Legem loquor, quoniam lex dominatur homini, quanto tempore vivit? Mulier enim quæ sub viro est, vivente viro, astricta est Legi. Quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri. Ergo vivente viro, adultera erit, si duxerit alterum virum» (*Rom. 7. 1. et seqq.*). Et in alio loco: « Mulier alligata est, quanto tempore vivit vir ejus. Si autem dormierit vir ejus, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino» (*1. Cor. 7. 39*). Omnes igit causationes Apostolus amputans, apertissime definitivit, vivente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris **298** violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum catervam, (d) servorum insidias atque

(b) Ex ejusdem Vatic. lectione, sed qui ita dissenserunt mihi quod secundum, etc. verius fortasse sensus constabit. Paulo infra sui *commixtione* pro sua, etc.

(c) Editi omnes ante Martianæum libri tertiam hoc loco quæsitionem obtrudunt, cui proxime quæ hic subsequuntur de muliere, quæ alterum virum accepit, serie immutata, in fine subjiciunt. Et revera concinnior ille ordo videri possit, sed cum nullius quod viderimus, aut sciamus Ms. exemplaris auctoritate nitatur, ab eorum fide recedere nobis non licet. Forte etiam hæc junxerit ipse Hieronymus, quod ad ipsam quam modo edisserit quæsitionem, respectum nescio quem habeant. Interim Vatic. *indicata* legit pro *indita*.

(d) Vatic. aliter *servorum insidias, parentum damna, etc.* Vetus editio utraque voce retenta, *alique contemptu parentum, damna*.

(a) Sic veteres editi ac MSS. Martianæus tamen *Latina*. Velutiss. Vatic. exemplar. 333. quæ *Latinis* vertit: leg. tertiarum.

contemptum, damna rei familiaris. Quamdiu vivit vir, sicut adulter sit, licet sodomita, licet flagitius omnibus cooperitus, et ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in Evangelio: « Qui dimittit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: et qui dimissam acceperit, adulter est » (*Math. 5. 32*). Animadverte quid dicat: « Qui dimissam acceperit, adulter est: » sive ipsa dimiserit virum, sive a viro dimissa sit, adulter est qui eam acceperit. Unde et Apostoli gravem conjugii sarcinam intelligentes: « Si ita est, inquiunt, non expedit homini uxorem accipere. » Ad quos Dominus: « Qui potest, inquit, capere, capiat » (*Math. 19. 10. et 12*). Statimque sub exemplo trium eunuchorum, virginitatis infert beatitudinem, quæ nulla carnis lege tenetur.

4. Neque satis animadvertere potui, quid sit quod dicere voluit, alio viro per vim accepto. Quid est, per vim accepto? Congregata videlicet multitudine, nolentem rapuit: (a) et quare postea raptorem raptam non dimisit? Legat libros Moysi, et inveniet desponsatam viro, si in civitate fuerit oppressa, et non clamaverit, puniri quasi adulteram (*Deut. 22*). Si autem in agro oppressa sit, innoxiam esse a scelere; et violentum legibus subjacere. Ergo et ista soror, quæ, ut dicit, viam passa est, ut alteri jungeretur, si vult corpus Christi accipere, et non adultera reputari, agat poenitentiam: ita duntaxat, ut secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore poenitentiae non copuletur. Quod si ei durum videtur, et semel dilectum non potest derelinquere, nec præferre Dominum voluptati, audiat Apostolum conclamantem: « Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini communicare, et mensæ dæmoniorum » (*1. Cor. 10. 20*). Et in alio loco: « Quæ communicatio luci ac tenebris? Qui consensus Christo, et Belial? » (*2. Cor. 6. 14. 15*.) Rem novam 299 loquor, imo non novam, sed veterem, quæ veteris Testamenti auctoritate firmatur. Si reliquerit secundum virum, et reconciliari voluerit priori, non potest. Scriptum est enim in Deuteronomio: « Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam: et non invenierit gratiam in conspectu ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, et (b) dabit in manus ejus; et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit; et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino. Ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradidit tibi possidendum » (*Deut. 24. 1. et seqq.*). Unde

(a) Idem Vatic., et virum postea non raptorem raptam dimisit. Legal, etc.

(b) Quidam Ms. et dabit ei, et dimittet, vitoise tamen ut puto.

obsecro te, ut consoleris eam, imo provoces ad salutem. Putridæ carnes ferro indigent et cauterio: nec est medicinæ culpa, sed vulneris, cum clementi crudelitate non parcit medicus, ut parcat, sœvit, ut misereatur.

5. (c) Tert a, id est, extrema propositio tua suit de eadem Apostoli Epistola, ubi de resurrectione disputans, venit ad eum locum, in quo scriptum est: « Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Novissime autem inimica destructur mors. Omnia enim subjecta sunt sub pedibus ejus » (*1. Cor. 15. 25. 26*). Cum autem dixerit, quia omnia subjecta sunt ei, haud dubium quin præter eum qui subjicit ei omnia. Cum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc et ipse Filius subiectur ei, qui sibi subjicit omnia; « ut sit Deus omnia in omnibus. » Et miror te hoc a me querere voluisse, cum sanctus Hilarius Pictaviensis Episcopus, undecimum librum contra Arianos hac quæstione et solutione compleverit. Tamen pauca saltem dicamus. Omne in hoc scandalum est, quare Filius Patri subiectus esse dicatur. Quid est turpius sive inferius, Patri subiecti (quod saepe pietatis est, ut in Psalmo scribitur: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » [*Ps. 61. 1*]) an crucifigi, et maledictum crucis fieri? « Maledictus enim omnis qui pendet in ligno » (*Deut. 21. 23*). Qui ergo pro nobis maledictum factus est, ut nos de maledictione liberaret, miraris si pro nobis subiectus sit, ut nos Patri faciat esse subjectos dicens in Evangelio: « Nemo vadit ad Patrem, nisi per me » (*Joan. 14. 6*): Et « Cum **300** exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me » (*lb. 12. 32*). Christus in his qui fideles sunt, subiectus est Patri: quia omnes credentes, imo omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In his autem qui increduli sunt, id est, Judæis et Ethniciis et Hæreticiis, insubiectus esse dicitur, quia pars membrorum ejus non est subiecta fidei. In fine autem mundi cum omnia membra regnante videbunt Christum, id est, corpus suum, etiam ipsa subiectientur Christo, id est, corpori suo, ut omne Christi corpus subiectiatur Deo, et Patri; « ut sit Deus omnia in omnibus. » Non ait: « ut sit Pater omnia in omnibus; » sed « ut sit Deus: » quod proprium nomen est Trinitatis, et tam ad Patrem, quam ad Filium et Spiritum Sanctum referri potest, ut humanitas subiectiatur divinitati. Humanitatem hoc loco dicimus, non mansuetudinem et clementiam, quam Græci φιλαθρωπίαν vocant, sed omne hominum genus. Porro quod ait, « ut sit Deus omnia in omnibus, » hoc sensu accipiendum est: Dominus atque Salvator noster nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis. Verbi gratia, in Salomone sapientia, in David bonitas, in Job patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees et Paulo zelus, in Joanne virginitas, in cæteris cætera. Cum

(c) Hinc alteram epistolam incipiunt MSS. veteres libri Vaticanus, Nonantulanus, aliisque, hac præposita epigraphæ ex minio, « Epistolaris sermo ad quem supra. Vel ejusdem Epistolaris responsio, unde supra. Propositio fuit de cædem Apostoli, » etc. Vel « Propositio tua fuit. »

autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut singuli Sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus totus in cunctis.

EPISTOLA LVI (a)

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Augustinus Hieronymo de nova post LXX. veteris Testamenti versione, deque Petro reprehenso a Paulo ad Galat. 2. expostulans de suscep^to hinc patrocinio mendacij officiosi.

(b) Domino dilectissimo, et cultu sincerissimæ caritatis obsequendo atque amplectendo fratri et Com-presbytero HIERONYMO AUGUSTINUS.

1. « Nunquam æque quisquam tam facile cuilibet innotuit, quam mihi tuorum **301** in Domino studiorum quieta lætitia, et vere exercitatio liberalis. Quanquam ergo percupiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui (c) minus habeo, præsentiam videlicet corporis : quam ipsam etiam postea quam te beatissimus nunc Episcopus, tunc vero jam Episcopatu dignus, frater (d) Alypius vidi, remeansque a me visus est, negare non possum, magna ex parte mihi esse relatu ejus impressam : et ante redditum cum te ille ibi videbat, et ego videbam, sed oculis ejus. Non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui noverit, dixerit, concordia dumtaxat et familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione spiritus, quo in unum (e) necimus : deinde illius ex ore jam diligis, nequaquam impudenter, quasi aliquis ignotus, commendo germanitati tuæ fratrem (f) Profuturum, quem nostris conatibus, deinde adjutorio tuo vere profuturum speramus : nisi forte quod talis est, ut ipse tibi per eum siam commendatior, quam ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim, si esse vellem epistolaram solemnium more contentus : sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris, quæ habenius in Christo Jesu Domino nostro ; qui nobis multas utilitates et viatica quedam demonstrati a se itineris, etiani [al. demonstravit itineris ; et jam.] per tuam caritatem non mediocriter ministrare dignatur. »

2. « Petimus ergo, et nobiscum petit omnis Africa-

(a) *Alias 86. scripta cir. annum 394. sed non redditia.*

(b) Cisterciensis Ms. referentibus Benedictinis editoribus S. Augustini, « observando atque subsequendo, magisque amplectendo, etc. in Domino salutem. » Unus vero Corbeiensis, penes Martianum, in fine, *augustinus presbyter*, qua de re confer Notas Chronologicas.

(c) Victorius manus legit, quam lectionem sic explicat, ut praesentia corporis, alterius tantum relatu percepta, pro exiguo munere heic sit accipienda.

(d) Alypius an. 394. hoc nempe eodem, quo haec scripsisse creditur Augustinus, creatus est Tagastæ Episcopus.

(e) Haud bene Martianus juxta Erasmianos codices, in *unum nitimus*, quod Victorius castigat, verbo, ut ait, communionis magis respondente.

(f) Profuturus iste cum iter in Palæstinam aggredetur, Cirthæ Episcopus jussus est, et paulo post obiit. Hinc S. Hieronymo non est haec epistola eo tempore redditia, ut ex 65, intra recensenda ejusdem Augustini constabat. Meminere autem hujus Profuturi etiam Paulinus epist. 32. et Evodius 158. quod ante nos Benedictinis editoribus notatum est.

narum Ecclesiarum studiosa societas, ut in interpretandis eorum libris qui Græce Scripturas nostras quam optime tractaverunt, curam atque operam impendere non graveris. Potes enim efficere, ut nos quoque habeamus illos tales viros, et unum potissimum quem tu libentius in tuis litteris sonas [*Origenem*]. De vertendis autem in lingua Latinam sanctis litteris Canonicis, laborare te nolle nisi eo modo quo Job interpretatus est : ut signis adhibitis, quid inter hanc tuam, et Septuaginta, quorum est gravissima auctoritas, interpretationem distet, appareat. Sat- tis autem nequo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis litteris et **302** exemplaribus invenitur, quod tot Interpretes illius linguae peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum vel consilii, vel majore spiritus concordia, quam si [al. quasi] unus homo es- set, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam ; nisi quod eis præminentem auctoritatem in hoc munere sine controversia tribuendam existimo. Illi me plus movent, qui cum posteriores interpretarentur, et verborum locutionumque Hebræarum viam atque regulas mordicus (ut fertur) tenerent, non solum in- ter se non consenserunt ; sed etiam reliquerunt multa, que tanto post eruenda et prodenda remanerent. Si enim obscura sunt, te quoque in illis falli potuisse creditur : si autem manifesta, (g) illos in eis falli potuisse non creditur. Hujus igitur rei pro tua caritate expositis causis, certum me facias obsecraverim. »

3. *Simulatio patrocinium mendacii.* « Legi etiam quedam scripta, quæ tua dicentur, in Epistolas Apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, cum endare velles, venit in manus locus ille, quo Apostolus Petrus a perniciosa simulatione revocatur. Ibi patro- cinium mendacii susceptum esse, vel abs te tali viro, vel a quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur (si forte refelli possunt) ea quæ me movent. Mihi enim videtur extiosissime credi aliquod in sanctis libris haberi men- dacium, id est, eos homines, per quos nobis illa Scrip- tura ministrata est atque conscripta, aliquid in suis libris suisse mentitos. Alia quippe quæstio est, Sitne aliquando mentiri viri boni : et alia quæstio est, Utrum scriptorem sanctorum Scripturarum mentiri oportue- rit : ino vero non alia, sed nulla est quæstio. Ad- misso enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non, ut cuique videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, ea- dem pernicioseissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur. Si enim mentiebatur Apostolus Paulus cum Apostolum Petrum objurgans

(g) Iterum et tertio Martianus peccat, ut cum Erasmo faciat, legens. « Si autem manifesta, superfluum est, te voluisse explanare, quod illos latere non potuit. » Quæ verba, ut notatum est Victorio, Hieronymi sunt, non Au- gustini, ex epistola, cuius initium *Tres simul*, in huic locum perperam adscita, prolixi, quæ ex MSS. omnibus, atque editis plerisque restituuntur, *illos in eis falli potuisse non creditur*. Probatur autem etiam Hieronymi testimonio citata Epistola, dum haec ex Augustino repetit : « Si ob- scura, te quoque in illis falli potuisse credendum est : Sin manifesta, illos in eis non falli potuisse perspicuum est. »

diceret : *Si tu cum sis* **303** *Judaæus, Gentiliter, et non Judaice vivis, quemadmodum cogis gentes judaizare?* « Et recte illi videbatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse et dixit, et scripsit » (*Galat. 2. 14*) : « ut quasi animos tumultuantum deliniret. Quid respondebimus, cum exsurrexerint perversi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prenuntiavit ; et dixerint totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum jure firmando locutus est, propter homines qui dilectione [al. *dilectioni*] conjugum tumultuari poterant, fuisse mentitum : scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur adversitas ? Non enim opus est multa commemorare. Possunt enim videri etiam de laudibus Dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio ejus ardescat : atque ita nusquam certa erit in sanctis litteris castæ veritatis auctoritas. Nonne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura veritatis commendandæ, dicere : *Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. Invenerimus autem et falsi testes Dei : quia testimonium diximus adversus Deum, quod suscitavit Christum, quem non suscitatavit* (*1. Cor. 15. 14. 15*). « Si quis huic diceret : quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem Dei maxime pertinet ? Nonne hujus detestatus insaniam, quibus posset verbis et significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret ? Clamans non minore, aut fortasse etiam majore scelere in Deo laudari falsitatem, quam veritatem vituperari ? Aendum est igitur, ut ad cognitionem divinarum Scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sancte et veraciter existimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia : potiusque id quod non intelligit, transeat, quam cor suum præferat illi veritati. Projecto enim cum hoc dicit, credi sibi expeti : et id agit, ut divinarum Scripturarum auctoritatibus non credamus. »

4. « Et ego quidem qualibuscumque viribus, quas Dominus suggestit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt, adstruendæ utilitati mendacii, aliter oportere intelligi ostenderem, ut ubique eorum firma veritas doceretur. Quam enim testimonia mendacia esse non debent, tam non debent favere mendacio. Sed hoc intelligentiae tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligenteri consideratione, multo id fortasse facilius videbis quam ego. Ad hanc autem considerationem **304** cogit te pietas, qua cognoscis fluctuare auctoritatem Scripturarum divinarum, ut in eis quod vult quisque credat : quod non vult, non credat : si semel fuerit persuasum, aliqua ratione illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt, in Scripturis suis officiose potuisse mentiri ; nisi forte regulas quasdam datus es, quibus neverimus ubi oporteat mentiri, et ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisque rationibus id explices, quæso. Nec me onerosum, aut impudentem judices, per humanitatem veracissimam Domini nostri. Nam, ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error veritati faciet : si recte in te veritas potest favere mendacio.

5. Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem, et de Christiano studio conserre : sed huic desiderio meo nulla epistola satis est. Uberius ideo ipsum possum per fratrem Profuturum, quem miscendum et alendum dulcibus atque utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et tamen quantum vellem, nec ipse (quod ejus pace dixerim) forsitan capit, quanquam (a) in nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem ; sed ipsum video fieri pleniorum, quo me sine dubitatione antecellit, et postea quam redierit, quod Domino adjuvante prosperato fiat cursu, cum ejus pectoris abs te cumulati particeps fuero : non est impleturus, quod in me adhuc vacuum erit, atque avidum sensuum tuorum. Ita fiet, ut et ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis, si dignationem adhibueris, etiam sinceram fraternalmque severitatem adhibeas, quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est : *Emendabit me justus in misericordia, et arguet me : oleum autem peccatoris non impinget caput meum* (*Ps. 140. 5*) ; nisi quia magis amat objurgator sanans, quam adulator ungens caput. Ego autem difficillime bonus judex lego quod scripserim ; sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea ; sed ea malo audire a (b) melioribus : ne cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar : et meticulousam mihi videar in me potius, quam justam tulisse sententiam. »

305 EPISTOLA LVII (c).

AD PAMMACHIUM.

De optimo genere interpretandi.

Cum, quod Epiphanii superiorem epistolam 51 ad Joannem Episcopum Jerosolymitanum non recte translatisset Hieronymus, cavillaretur Ruffinus, post querelas, quod, se inscio, e scriinis suffuratus epistolam nondum plene emendatam, aliquis sit, tam veterum omnium eruditorum, quam sacrarum Scripturarum testimonis docet, quodnam sit optimum genus interpretandi, illud scilicet esse ostendens, quo ipse invertenda illa epistola usus est, hoc est, quo sensus eius in sensu, non verbum e verbo transfertur.

1. Paulus Apostolus, præsente Agrippa rege, de criminibus responsurus, quod posset intelligere qui auditurus erat, securus de causæ victoria statim in principio sibi gratulatur, dicens : « *De omnibus quibus accusor a Judæis, o rex Agrippa, existimo me beatum, cum apud te sim hodie defendendus, qui præcipue nosti cunctas quæ in Judæis sunt consuetudines et quæstiones* » (*Act. 26. 13*). Legerat enim illud (d) Jesu : « *Beatus qui in aures loquitur audiens* » (*Ecclesiasticus 25. 12 secundum LXX*) ; et neverat tan-

(a) Vocabulam in addidimus ex Victorio.

(b) Quatuor penes Benedictinos editores MSS. : *a seniobribus* : unus a Majoribus.

(c) *Actas 101. Scripta circ. med. an. 393.*

(d) Perpetravit quidam ex editis ac Ms. illud *Isaiæ*, est enim Iesu filii Sirach, qui vulgo audit Ecclesiasticus.

tum oratoris verba proficere, quantum judicis prudenter cognovisset. Unde et ego beatum me in hoc dunt taxat negotio judico, quod apud eruditas aures imperitae linguae responsurus sum: quæ objicit mihi vel ignorantiam, vel mendacium; si aut nescivi alias litteras vere interpretari, aut nolui: quorum alterum error, alterum crimen est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur, et impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoque apud vos argueret, ut Papam Epiphanium criminatus est, hanc epistolam misi, quæ te, et per te alios, qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat.

2. *Epiphanii litteræ ad Joannem Episcopum. Eusebius Cremonensis Græci sermonis ignarus. Pseudomonachus quid egerit.* — Ante hoc ferme biennium misserat Joanni Episcopo supradictus Papa Epiphanius litteras, arguens eum in quibusdam dogmatibus, et postea clementer ad pœnitentiam provocans. Harum exemplaria **306** certatim Palæstinæ rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptioris. Erat in monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis, qui cum hæc Epistola per multorum ora volitaret, et mirarentur eam pro doctrina et puritate sermonis, docti pariter et indocti, cœpit a me obnixe petere, ut sibi eam in Latinum veriterem, et propter intelligendi (*a*) facilitatem aperius explicarem: Græci enim eloquii penitus ignarus erat. Feci quod voluit; accitoque Notario, raptum celeriterque dictavi: ex (*1*) latere in pagina breviter adnotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent. Siquidem et hoc ut sibi soli sacerdem, oppido flagitarat; postulavique ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar: nec facile in vulgus proderet. Res ita anno et sex mensibus transiit: donec supradicta interpretatio de scriniis ejus novo præstigio Jerosolymam commigravit. Nam quidem Pseudomonachus, vel accepta pecunia, ut perspicue intelligi datur, vel gratuita malitia, ut incassum corruptor nititur persuadere, compilatis chartis ejus et sumptibus, Judas factus est proditor: deditque adversariis latrandi contra me occasionem, ut inter imperitos concionentur, me falsarium, me verbum non expressisse de verbo: pro honorabili dixisse carissimum, et maligna interpretatione, quod nefas dictu sit, αἰδειαύτας Παππαί, noluisse transferre. Hæc et istiusmodi nugæ crimina mea sunt.

3. Ac primum antequam de translatione respondam, volo interrogare eos, qui malitiam prudentiam vocant: Unde apud vos exemplar epistolæ? Quis dedit? qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit, si ne parietibus quidem et scriniis nostra possumus secreta celare? Si ante tribunalia judicum, hoc vobis crimen impingere, reos legibus subjugarem, quæ etiam pro utilitatibus fisci, noxiis (*al. variis*) delatoribus peonas

(*a*) *Duo vetera exemplaria facultatem: fortasse ve-*

rius.
(*1*) *Scilicet ex laterculo, quod Græce dicitur ἀλεπός.* Videsis Commentar. in Ezechiel. cap. *4.* v. *1.* *sunt tibi lapeiem.*

statuunt: et cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum videlicet placet: voluntas displicet. (*b*) Dudum Hesychium **307** virum Consularem (contra quem Patriarcha Gamaliel gravissimas exercuit inimicitias) Theodosius princeps capite damnavit, quod sollicitato Notario, chartas illius invasisset: Legimus in veteribus historiis (*T. Livi Dec. 4. l. 5*), Iudi magistrum, qui Faliscorum liberos prodiderat, vincitum pueris traditum; et ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratam populum Romanum suscepisse victoriæ. Pyrrhus Epirotarum regem, cum in castris ex vulnere curaretur, medici sui prodizione interfici nefas duxit Fabricius (*Florus l. 4*); quin potius vincitum remisit ad dominum, ut scelus nec in adversario comprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella et gladios sanctum est, hoc nobis inter Monachos et Sacerdotes Christi, intutum fuit. Et audet quidam ex eis adducto supercilie et concrepantibus digitis, eructare et dicere: Quid enim, si redemit, si sollicitavit? fecit quod sibi profuit. MIRA SCELERIS defensio; quasi non et latrones et fures et pirate faciant, quod sibi prodest. Certo Annas et Caiphas seducentes infelicem Jūdām fecerunt quod sibi utile existimabant.

4. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere; commentari de Scripturis, remordere lædentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus, et quasi limatas ad pugnandum (*al. expugnandum*) sagittas reponere. Quamdiu non profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: imo ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciant. Tu corrumpas servulos, sollices clientes: et, ut in fabulis legimus (*Metam. l. 4*), auro ad Danaen penetres, dissimulatoque quod feceris, me falsarium voces: cum multo pejus crimen accusando in te confitearis, quam in me arguis. Alius te hæreticum, alias insimulat dogmatum perversorem. Taces ipse: respondere non audes: interpretem laceras; de syllabis calumniaris; et totam defensionem tui putas, si tacenti detrahlas. Finge in transferendo vel errasse, vel intermisso me quippiam. Hic totus tui negotii (*al. totius tui ingenii*) cardo versatur: hæc tua est defensio. Num idcirco tu non es hæreticus, si ego malus interpres sim? Neo hoc dico, quod te hæreticum neverim, sciat ille qui accusavit, neverit ille qui scripsit; sed quod **308** stultissimum sit accusatum ab alio, alium criminari, et confosso undique corpore, de dormientis vulnera solatium querere.

5. Hactenus sic locutus sum quasi aliquid de Epistola commutaverim, et simplex translatio possit errorem habere, non crimen. Nunc vero cum ipsa

(*b*) Hesychium hunc (non Esychium, ut male editi præferunt) cum inter Consules non sit reperi, mutandum putant aliqui in Eutychianum, qui in Cassiodorii Fastis sub Arcadio et Honorio Consul. an. 398. inveniuntur. Sed cum dudum, id est nuper, dicat Hieronymus damnatum hunc a Theodosio, hic autem qui in eum capitlis sententiam tulit, initio anni 393. obierit; liquet Eutychianum credi non posse. Inno verosimilium nobis videtur, immo Hesychium Achaïæ Proconsulem, ad quem Theodosii lex in Codice Theodos. l. ultim. de principibus Agentium in rebus; et brevissima S. Nili ejus istola habetur, ut alia omit-tantur.

Epistola doceat nihil mutatum esse de sensu, nec res ad-ditas, nec aliquod dogma conflictum, (a) « Faciunt n̄e intelligendo ut nihil intelligent (*Terent. Prol. Andr.*) : et dum alienam imperitiam volunt coarguere, suam produnt. Ego enim non solum fateor, sed libera voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, absque Scripturis sanctis, ubi et verborum ordo (b) mysterium est, non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoque bujus rei magistrum Tullium, qui Protagoram Platonis, et *Œconomicon* Xenophontis et *Æschinīs ac Demosthenis* duas contra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quanta mutaverit, ut proprietates alterius linguae, suis proprietatibus explicaret, non est hujus temporis dicere. Sufficit mihi ipsis translatoris (*Ciceronis*) auctoritas, qui ita in Prologo ea-rundem orationum locutus est : « Putavi mihi suscipiendum laborem utillem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. Converti enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes, inter seque contrarias, *Æschinīs* et *Demosthenis* : nec converti, ut interpres, sed ut Orator, sententiis iisdem et earum formis, tam figuris quam verbis ad nostram consuetudinem aptis. In quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere : sed genus omne verborum vimque servavi. Non enim me annumerare ea lectori putavi oportere, sed tanquam appendere. Rursum in calce sermonis : Quorum ego, ait, orationes, si, ut (c) spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est sententiis, et earum figuris, et rerum ordine : verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant amore nostro. Quæ si e Græcis omnia conversa non erunt : tamen ut generis ejusdem sint, elaboravimus.» Sed et Horatius vir acutus et doctus, hoc idem in **309** Arte Poetica eruditio interpreti præcipit :

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus
Interpres.

Terentius Menandrum, Plautus et Cecilius veteres comicos interpretati sunt. Numquid hærent in verbis : ac non decorum magis et elegantiam in translatione conservant? Quam vos veritatem interpretationis, hanc eruditæ *τεχνητὴ* nuncupant. Unde et ego doctus a talibus ante annos circiter (d) virginis, et simili tunc quoque errore deceptus, certe hoc mihi a vobis objiciendum nesciens, cum Eusebii

(a) Martianæus quidem ne absque dypthongo in Mss. se dicit invenisse, quod perinde est ; sed jamdiu aliter usus obtinuit, *pro eo quod est apud Græcos* val. ; ut loquitur Diomedes. Vide Donatum in illum Terentii versum.

(b) Vitoiose erat in antea editis cum alia et particula, et verborum ordo, et *mysterium* est.

(c) Perperam editor Benedictinus *sicut* pro si, ut ; alia-que passim hujusmodi, et præcipue interpunctionis vitia, quæ continuo indicare baud vacat.

(d) Nullus dubitat, quia Hieronymus scripsit *quindeci-*
min pro virginis, non enim aliter constabit temporum ratio certissima a Chronicis versione an. 380. ad hanc elucubratam epistolam sub hujus anni 385. medium. Sed veteres librarii Romanas notas XV. facile pro XX. scribendi festinatione accepérunt, unde vulgatos omnes æque ac Mss. quos vidimus libros, error pervasisit, quem nemo hactenus animadverit. Confer Chronologica hujus Epistolæ arguimenta, ubi hæc perspicue demonstrantur ; heic enim, tametsi nobis de errore constat, textum inmutare absque Mss. ope religio fuit.

Cæsariensis Xpovox, in Latinum verterem, tali inter cætera usus sum Præfatione : « Difficile est alienas lineas insequentem, non alicubi excidere : et arduum, ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eumdem decorum in translatione conservent. Significatum est ali- quid unius verbi proprietate : non habeo meum quo id efferam : et dum quæcumque implere sententiam longo ambitu, vix brevis vite spatio [al. *brevia spatio*] con-summo. Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimi-litudines casuum, varietates figurarum : ipsum pos-tremo suum, et, ut ita dicam, vernacularum linguae genus. Si ad verbum interpretor, absurde resonant : si ob necessitatem aliiquid in ordine, vel in sermone mutavero, ab interpretis videbor officio recessisse. » Et post multa, quæ nunc prosequi otiosum est, etiam hoc addidi : « Quod si cui non videtur linguae gratiam in interpretatione mutari, Homerum ad verbum exprimat in Latinum. Plus aliiquid dicam : eumdem sua in lingua prossæ verbis interpretetur : videbis ordinem ridiculum, et Poetam eloquentissimum vix loquentem. »

6. Verum ne meorum scriptorum parva sit auctoritas (quanquam hoc tantum probare voluerim, me semper ab adolescentia non verba, sed sententias transtulisse), qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonii Vita describitur (*Ex Præfatione Evagrii ad Innocentium*), ipsius lectione cognosce. « Ex alia in aliam linguam expressa ad verbum translatio, sensum operit ; et veluti lato gramine, sata strangulat. Dum enim casibus et figuris servit oratio, quod brevi poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta vix explicat. » Hoc igitur ego vitans, ita **310** beatum Antonium, te petente, transposui, ut nihil desit ex sensu, cum aliiquid desit ex verbis. Alii syllabas aucupentur et litteras [al. *sylla-bis occupentur et litteras*], tu quære sententias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicavero. Sufficit in præsenti nominasse Hilarium Confessorem, qui Homilias in Job, et in Psalmos tractatus plurimos in Latinum vertit e Græco, nec assedit litteræ dormitanti, et putida rusticorum interpretatione se torsit : sed quasi captivos sensus in suam linguam, victoris jure transpositus.

7. Nec hoc mirum in cæteris sæculi videlicet, aut Ecclesiæ viris, cum Septuaginta interpretes, et Evangelistæ atque Apostoli idem in sacris voluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentem Dominum : *TALITHA CUMI*, statimqne subjectum est, « quod interpretatur, puella, tibi dico, surge » (*Marc. 5. 41*). Arguatuerunt Evangelista mendacii, quare addiderit, *tibi dico*, cum in Hebreo tantum sit, *puella surge*. Sed ut *ἐπαρτιώτερος* saceret ; et sensum vocantis atque imperantis exprimeret, addidit, *tibi dico*. Rursum in Matthæo redditus ab proditore Juda triginta argenteis : et empto ex eis agro figuli, scribitur, « Tunc impletum est quod scriptum est per Jeremiam Prophetam, dicentem : et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quod appretiaverunt a filiis Israel : et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi

Dominus » (*Math. 27. 9*). Hoc in *Jeremias* penitus non invenitur, sed in *Zacharia*, aliis multo verbis, ac toto ordine discrepante : (a) *Vulgata* quippe *Editio* ita se habet : « Et dicam ad eos : si bonum est coram vobis, date mercedem mihi, aut renuite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque Dominus ad me : Pone illos in *confectorium*; et considera si probatum sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et misi eos in domo Domini in *confectorium* » (*Zach. 11. 12. 13*). Quantum distet ab *Evangelista* testimonio *Septuaginta* translatio, perspicuum est. Sed et in *Hebreo* cum sensus idem sit, verba præpostera sunt, et pene diversa. « Et dixi, inquit, ad eos : Si bonum est in oculis vestris, aserte mercedem meam : et si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad 311 me : Projice illud ad statuarium : decorum pretium, (b) quod appetiat sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci eos in domo Domini ad statuarium. » Accusent *Apostolum* falsitatis, quod nec cum *Hebraico*, nec cum *Septuaginta* congruat translatoribus : et quod his majus est, erret in nomine, pro *Zacharia* quippe, *Jeremiam* posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere : cui curæ fuit non verba et syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud ejusdem *Zachariae* testimonium, quod *Joannes Evangelista* assumit juxta *Hebraicam Veritatem*. « Videbunt in quin compunxerunt » (*Zach. 12. 10*; et *Joan. 19. 37*), pro quo in *Septuaginta* legimus, καὶ ἐπελύφονται τρόποι μας, ἀνθρώπων ἔργα, quod interpretati sunt Latini : « Et aspicient ad me, pro his quæ illuserunt, sive insultaverunt. » Discrepat *Evangelista*, *Septuaginta* interpretum, nostraque translatio : et tamen sermonum varietas, spiritus unitate concordat. In *Matthæo* quoque legimus Dominum prædicentem *Apostolis* fugam, et hoc ipsum *Zachariae* testimonio confirmantem. *Scriptum est*, ait, *Percutiam pastorem, et dispergentur oves* (*Zach. 13. 7*; et *Math. 26. 31*). At in *Septuaginta* et in *Hebreo* multo aliter ; non enim ex persona Dei dicitur, ut *Evangelista* vult : sed ex Prophetæ, Deum Patrem rogantis : « Percute pastorem, et dispergentur oves. » In hoc, ut arbitror, loco, juxta quorumdam prudentiam, *Evangelista* piaculi reus est, quod ausus sit Prophetæ verba ad Dei referre personam. Scribit supradictus *Evangelista*, ad *Angeli* monitum, tulisse Joseph parvulum et matrem ejus ; et intrasse in *Egyptum*, ibique mansisse usque ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum est a Domino per Prophetam : « Ex *Egypto* vocavi filium meum. » Hoc nostri codices non habent : sed in *Osee* juxta *Hebraicam* scribitur *Veritatem* : « Quia puer Israel est, et dilexi eum : et ex *Egypto* vocavi filium meum » (*Osee. 11. 2*). Pro quo et in eodem loc. *Septuaginta* transtulerunt : « quia parvulus est Israel,

(a) *Vulgata* nomine, quod semel liceat admonuisse, versus Latina versio intelligenda est ex LXX. editione expressa, que tum temporis obtinebat.

(b) Alii MSS. quo appetiat, etc. quemadmodum legendum contendit *Victorius* pro quod.

et dilexi eum : et ex *Egypto* vocavi filios ejus. » Num omnino repudiandi sunt, quia istum locum, qui ad Christi maxime pertinet sacramentum, 312 aliter transtulerunt ? an danda potius venia ut hominibus, juxta *Jacobi* sententiam, dicentis : « Multa peccamus omnes : et, si quis in verbo non offendit, iste perfectus est vir, (c) et potest refrenare omne corpus » (*Jacob. 3*). Illud vero quod in eodem *Evangelista* scribitur : « Et veniens habitavit in civitate quæ dicitur Nazareth : ut impleretur quod dictum est per prophetas, quia Nazareus vocabitur » (*Math. n. 25*). Respondeant (d) λογοδιάλογοι, et fastidiosi aestimatores omnium Tractatorum, ubi legerint; discantque (e) in *Isaia* positum. Nam in eo loco ubi nos legimus atque transtulimus : « Exiit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet » (*Isai. 11. 1*) : in *Hebreo* juxta linguae illius λόγων ita scriptum est : « Exiit virga de radice Jesse, et Nazareus de radice ejus crescat. » Cur hoc omiserunt *Septuaginta*, si non licet transferre verbum pro verbo ? *Sacrilegium* est, vel celasse, vel ignorasse mysterium.

8. Transeamus ad cetera : neque enim epistolæ brevitas patitur diutius singulis immorari. Idem *Matthæus* loquitur : « Hoc autem totum factum est, ut completeretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel » (*Math. 1. 22. 23*; et *Isai. 7. 14*). Quod *Septuaginta* transtulerunt : « Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel. » Si verba calumniantur [al. *calumnianur*], utique non est idem, « habebit, et accipiet; neque vocabunt, et vocabitis. » Porro in *Hebreo* legimus ita scriptum : « Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabit nomen ejus Emmanuel. » Non *Achaz*, qui arguebatur infidelitatis, non *Judei* qui erant Dominum negaturi, sed vocabit, inquit, ipsa quæ concipiet, ipsa virgo, quæ pariet. In eodem *Evangelista* legimus, Herodem ad adventum *Magorum* suisse turbatum ; *Scribisque* et *Sacerdotibus* congregatis, sciscitatum ab eis, ubi Christus nasceretur ; illosque respondisse, « in Bethleem Judea : Sic enim scriptum est in Prophetæ : Et tu Bethleem terra Judea, nequaquam minima es in ducibus Judea : Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Israel. » Hoc exemplum in *Vulgata* Editione sic fertur : « Et tu Bethleem domus Ephratha, modicus es, (f) ut sis 313 in millibus Judea, de te

(c) Iterum *Victorius* potens pro et potest, ex Græco διηγεῖται, et quos consuluit MSS. codicibus. Nostri item, quin etiam excusi omnes.

(d) Quasi *vocum artifices morosi*. Cicero in *Oratore* « Hic tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, et Leontinum ferunt Gorgiam : Theodorum inde Byxantium, multosque alios, quos λογοθεατῶν appellant in Phædro Socrates, » etc.

(e) In *Commentariis* autem in hunc *Matthæi* locum, ideo per prophetas plurimum numero dici mavult, quod apud certum aliquem Prophetam peculiaris isthæc sententia non reperiatur ; sed per se apud omnes Prophetas, quando Christum sanctum appellant ; sic enim Nazareum interpretantur, pula *Genes. 49. Deuter. 33. sub Josephi imagine*, et sub alia Samsonis *Judic. 13*. qui duo Nazarei vocabulo appellati sunt.

(f) Vocabulas ut sis nec MSS. nostri, nec vetustiores vul-

mihi egredietur, ut sit princeps in Israel. » Quanta sit inter Matthæum et Septuaginta verborum ordinis que discordia, magis [al. sic magis] admiraberis, si Hebraicum videas, in quo ita scriptum est : « Et tu Bethleem Ephratha, parvulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. » Considera gradatim, quæ ab Evangelista sint posita : *Et tu Bethleem terra Iuda.* Pro, *terra Iuda*, in Hebraico habet *Ephratha*: in Septuaginta, *domus Ephratha*. Et pro, « nequaquam minima es in ducibus Iuda, » in Septuaginta legitur, « modicus es, ut sis in millibus Iuda : » in Hebreo, « parvulus es in millibus Iuda ; » sensusque contrarius est, Septuaginta sibi in hoc duntaxat loco et Hebraico concordante. Evangelista enim dixit, quod non sit parvulus in ducibus Iuda, cum e regione sit positum, parvulus quidem es et modicus; sed tamen de te mihi parvulo et modico egredietur dux in Israel, secundum illud Apostoli : « Elegit infirma mundi Deus, ut confundat fortia » (*I. Cor. 4*). Porro quod sequitur, « qui regat, vel qui pascat populum meum Israel, » aliter in Propheta esse perspicuum est.

9. Hæc replico non ut Evangelistas arguam falsitatis (hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Juliani) sed ut reprehensores meos arguam imperitiae : et impetrem ab eis veniam, ut concedant mihi in simplici epistola, quod in Scripturis sanctis, velint, nolint, Apostolis concessuri sunt. Marcus discipulis Petri ita suum orditum Evangelium : « Principium Evangelii Jesu Christi, sicut scriptum est in Isaia Prophetæ : Ecce ego mitto Angelum in eum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. » Hoc exemplum ex duobus Prophetis compositum est, de Malachia videlicet et Isaia. Nam primum quod dicitur : « Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te » (*Malac. 3. 1*), in Malachiæ fine scriptum est. Sequens autem quod inseritur : « Vox clamantis in deserto, » et cætera, in Isaia legimus. Et quomodo Marcus **314** statim in principio voluminis sui posuit, « sicut scriptum est in Isaia Prophetæ : Ecce ego mitto Angelum meum » (*Isai. 40. 5*), quod non scribitur in Isaia, ut diximus : sed in Malachia novissimo duodecim Prophetarum? Solvat hanc quæstiunculam imperita presumptione : et ego erroris veniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad Pharisæos Salvatorem loquentem : « Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esurivit ipse et socii ejus; quomodo ingressus domum Dei sub Abiathar Pontifice, et panes propositionis comedit, quibus non licebat vesci, nisi solis Sacerdotibus? » (*Mar. 2. 25. 26. et Luc. 6. 3. 4*). Legamus Samuelem : sive (ut in communi titulo habetur) Regnorum libros, ibique reperiemus non Abiathar scriptum esse, sed Abimelech Pontificem, qui postea a Doeg [al. Doec.] cum cæteris Sacerdotibus, Saul jubente, pergit habent. Hunc vero Matthæi locum in Commentariis exponemus et conciliabimus.

cussus est. Pergamus ad Apostolum Paulum. Scribit ad Corinthios : « Si enim cognovissent Dominum gloriam, non crucifixissent. Sed sicut scriptum est : Quod oculus non vidi, nec auris audivit, nec in corpore hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus. » (a) Solent in hoc loco apocryphorum quidan deliramenta sectari, et dicere, quod de Apocalypsi. Eliæ testimonium sumptum sit : cum in Isaia juxta Hebraicum ita legatur : « A sæculo non audierunt, nec auribus percepérunt. Oculus non vidi, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te » (*Isai. 64. 4*). Hoc Septuaginta multo aliter transtulerunt : « A sæculo non audivimus; neque oculi nostri viderunt Deum absque te, et (1) opera tua vera, et facies exspectantibus te misericordiam. » Intelligimus unde sumptum sit testimonium, et tamen Apostolus non verbum expressit et verbo, sed περιπατεῖς, eumdem sensum aliis sermonibus indicavit. In Epistola ad Romanos idem Apostolus Paulus exemplum de Isaia sumens : « Ecce, inquit, ponam in Sion lapidem offensionis, et petram scandali » (*Isai. 8. 14*), discordat a Translatione veteri; et tamen cum Hebraica veritate concordat. In Septuaginta enim contrarius sensus est : « Non ut lapidi offensionis occurseretis, neque ut petra ruine: » cum Apostolus quoque Petrus **315** Hebreis Pauloque consentiens, ita posserit : « luceradis autem lapis offensionis et petra scandali » (*Rom. 9. 33. et 1. Petr. 2*). Ex quibus universis perspicuum est, Apostolos et Evangelistas in interpretatione veterum Scripturarum, sensum quæsisse, non verba : nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret.

10. Lucas vir Apostolicus et Evangelista scribit, Stephanum primum Christi Martyrem in Judaica (b) concione narrante : « In septuaginta quinque animabus descendit Jacob in Ægyptum : et defunctus est ipse, et patres nostri translati sunt in Sychem et positi sunt in sepulcro quod emit Abraham pretio argenti a filiis (c) Emor patris Sychem » (*Act. 7. 15*).

(a) Præcipue Gnosticos, et Basilidis discipulos impugnat, ut ex epistola ad Desiderium Pentatecho præfixa, et ex cap. LXIV. in Isaiam latissime apparet; sed nec evadit censuram Origenes, qui Tract. 33. ad Matth. 27. eadem docuit, et in nullo singulari libro hoc positum testimonium impenit dixit, nisi in secretis Eliæ prophetæ. Hac de causa etiam Hegesippum accusat Steph. Gobarus apud Photium, quod hocce testimonium pro falso responderit. Videlicet alibi adnotamus in Isaia c. 64. et in citata ad Desiderium epistola. Vitoise autem quidam Codd. de apocalypsi Ecclesiæ.

(b) Cisterc. in Judaica contentione.

(c) Idem Emor filii sychem. Nec contendeo, si falso dici velis pro patris; sed velut tamen hic error Vulgate antiquæ versionis esse potuit, et facile fuit; Græcus enim. Auctor. textus οὐτοὶ τὸν Ἐπόπειαν τὸν Συχὲν: a filiis Emor.

(1) Græcus textus habet καὶ τὸ ἔπος οὐκ ἀ τομέσι τὸ βιβλίον. Dicunt videtur prouinde Hieronymus pro unico relativo à legesse in suo exemplari εἴη καὶ τὸ τοιοῦτον α. τ. 1. 1. recta et facies, etc., cuiusmodi variantis nec vela est nec vestigium in Græcis quæ supersunt exemplaribus. Quia potius ex conjectura autumant docti viri et falsum in hoc fuisse Hieronymum, qui uno verbo legerit δύο pro duabus a λήτῃ, qui sensus contextui magis congruit, sed in textu Hebreo tantum est לְמִתְחַדֵּל תָּשׁׁוּב יְהוָה id est absque te, facies exspectantibus eum. Verum sentio, quod LXX. Hieronymus laudat, non Græcum textum, sed veterem Latinam esse interpretationem.

16. et Genes. 23). Hic locus in Genesi multo aliter invenitur, quod scilicet Abraham emerit ab Ephron Hettheo, filio Seor, juxta Hebron, quadringentis drachmis argenti, speluncam duplcam, et agrum circa eam, sepelierisque in ea Saram uxorem suam. Atque in eodem legimus libro, postea revertentem de Mesopotamia Jacob cum uxoris et filiis suis, posuisse tabernaculum ante Salem urbem Sychimorum, quae est in terra Chanaan, et habitasse ibi, et emissse partem agri, in quo habebat tentoria, ab Emor patre Sychem centum agnis : et statuisse ibi altare, et invocasse ibi Deum Israel (*Ibid. 33*). Abraham non emit specum ab Emor patre Sychem : sed ab Ephron filio Seor : nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quae corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem Patriarchae non sunt sepulti in Arboch ; sed in Sychem, qui ager non est eius ab Abraham, sed a Jacob (*Jos. 24. 52*). Differo solutionem et istius questio- culæ, ut obtrectatores mei querant, et intelligent, non verba in Scripturis consideranda, sed sensus. Vicesimi primi Psalmi juxta Hebreos idipsum exordium est, quod Dominus locutus est in cruce : (a) ELI ELI LAMA AZABTHANI : quod interpretatur, « Deus meus, Deus meus, quaro me dereliquisti ? » Reddant **316** rationem, cur Septuaginta translatores interposuerint, « respice me » [al. in me]. Ita enim vertunt : « Deus Deus meus, respice me, quare me dereliquisti ? » Respondebunt utique nihil damni in sensu esse, si duo verba sint addita. Audiant et a me non periclitari Ecclesiarum statum, si celeritate dictandi, aliqua verba dimiserim.

11. Longum est nunc revolvare, quanta Septuaginta de suo addiderint, quanta dimiserint, quae in exemplaribus Ecclesiæ, obelis, asteriscisque distincta sunt. (1) Illud enim quod legimus in Isaia : « Beatus qui habet semen in Sion, et domesticos in Jerusalem » (*Isai. 51. sec. LXX*), solent Hebrei deridere, cum audierint. Nec non et in Amos post descriptionem luxuriae : « Stantia putaverunt haec, et non fugientia » (*Amos 6. sec. LXX*). Revera sensus rhetoricus et declamatio Tulliana. Sed quid faciemus ad authenticos libros, in quibus haec (b) non feruntur adscripta, et cætera his similia, quae si proferre nitamus, infinitis libris opus est. Porro quanta dimiserint, vel asterisci testes, ut dixi, sunt, vel nostra interpretatio, si a diligenti lectore Translationi veteri conferatur : et tamen (c) jure Septuaginta Editio obtinuit in Ecclesiis, vel quia prima est, et ante Christi facta adventum, vel quia ab Apostolis (in quibus tamen ab Hebraico non discrepat) usurpata. Aquila autem proselytus et contentiosus interpres, qui non solum verba, sed etymologias quoque qui fuit Sychem ; atque adeo etiam verius ab Hieron, inter diversitas a Genesi haec quoque potuit adnumerari.

(a) Syriace, ut est penes Matthæum 27. 46. Marcum 13. 34. σεβατην, sebastani, et quemadmodum Christus de Cruce pronuntiavit vernacula Syrorum lingua, legunt heic loci etiam Hieronymiani codices bene multi.

(b) MSS. non pauci, non fuerunt adscripta.

(c) Victorium, qui maluit vires pro jure, castigat. Martianus

(1) Vid. nos supr. in Epist. XXII. c. 2.

verborum transferre conatus est, jure projectitur a nobis. Quis enim pro frumento et vino et oleo, possit, vel legere, vel intelligere, (d) κεῦμα, ὀπωρεύμα, εὐπόρευτα, quod nos possumus dicere « fusionem, pomationemque, » et « splendidiam. » Aut quia Hebrei non solum habent ἀρθρα, sed et πρόσῳδα, ille κακογλωτις, et syllabas interpretatur, et litteras dicitque οὐν τὸν οὐρανὸν καὶ οὐν τὴν γῆν, quod Graeca et Latina lingua omnino non recipit; cuius rei exemplum ex nostro sermone capere possumus. Quanta enim apud Graecos bene dicuntur, quæ si ad verbum transferamus. **317** in Latino non resonant : et o regione, quæ apud nos placent si vertantur juxta ordinem, apud illos displicebunt.

12. Sed ut infinita præteream, et ostendam tibi, vir omnium nobilium Christianissime, et Christianorum nobilissime, cujusmodi falsitatis me in epistole translatione reprehendant, ipsius epistole ponam cum Graeco sermone principium, ut ex uno criminis intelligentur et cætera, Εἴ δέ τις ἀγαπητό μὴ τῷ οἴκῳ τῶν χλήρων φέρεται, quod ita me vertisse memini : « Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam. » Ecce, inquit, in uno versiculo quanta mendacia. Primum ἀγαπητός, *dilectus* est non *dilectissimus*. Deinde οἴκος, *aestimatio* dicitur, non *superbia*; non enim dixit οἴκος [al. οἰδίκος], sed οἴκος : quorum alterum *tumorem*, alterum *arbitrium* sonat. Totumque quod sequitur, « clericatus honore non abuti in superbiam, tuum est. Quid ais [al. agis], o columen literarum, et nostrorum temporum Aristarche, qui de universis scriptoribus sententiam feras? Ergo frustra tanto tempore studuimus ; et a sepe manum ferulae subduximus » (*Juvenal. Sat. I*). Egregientes de portu, statim impiegimus. Igitur quia et errasse humanum est ; et consisteri errorem, prudentis : tu quicumque reprehensor es, tu me obsecro emenda præceptor, et verbum de verbo expime. Debueras, inquit, dicere : « Oportebat nos, dilekte, non estimatione Clericorum ferri. » Haec est Plautina eloquentia, hic lepos Atticus, et Musarum, ut dicunt, eloquio comparandus. Compleetur in me tritum vulgi sermone proverbium : Oleum perdit et impensas, qui bovem mittit ad (e) ceroma. Haec non est illius culpa, cuius sub persona alias agit Tragoediam ; sed Ruffini et (f) Melanii magistrorum ejus, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam :

(d) Aquilæ locus iste γέρας διαφορός, quem Hieronymus carpit, est Deuteronomii cap. 7. v. 13. alter obvius Gen. 1. 1. Graeca præsertim verba depravant veteres editi, ubi οἴκος est pro τοιχεῖον, et vocabulum φέρεται omittitur, et οἴκος pro τῷ legitur, quam vocem Aquila pro Hebreo articulo τῷ posuit. Martianus post Gravium restituit, eaque lectio MSS. quoque nostrorum auctoritate asseritur. Consulte, si libet, ejusdem Benedictini editoris annotationem.

(e) Ceroma non tantum, ut Martianus putat, unguentum quo Athletæ ungerentur, sed et locum ipsum, in quo vngebant sic veteres appellabant. Plin. lib. 33. c. 2. *Palæstras Athletarum imaginibus, et Ceromata sua exornata.* In quo proprio locum heic Hieronymus indicat.

(f) Ruffini, et Melanii, seu Melanii nomina penitus non habent duo MSS. Exemplaria. Sequentem vero de iis sententiam sumpit Hieron. ex Cicerone de Antonii Rhetore.

atque utinam Socraticum illud haberemus : Scio, quod nescio ; et alterius sapientis (*Chilonis* ut putatur) : Te ipsum intellige. VENERATIONI mihi semper fuit nonverbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imitari **318** se dicit Apostolus, prius imitetur virtutes in vita ilorum (a), in quibus loquendi simplicitatem excusabat saeculum magnitudine ; et syllogismos Aristotelis, contorta que Chrysippi acmina, resurgens mortuus consultabat. Cæterum ridiculum, si quis e nobis manens inter Croesi opes, et Sardanapali delicias, de sola rusticitate se jactet : QUASI OMNES latrones, et diversorum criminum rei, diserti sint : et cruentos gladios, Philosophorum voluminibus, ac non arborum truncis occulant.

13. Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi doloris modum. Nam qui falsarius vocor; et inter muliercularum radios et letrina dilanior, contentus sum crimen abnuere, non referre. Unde arbitrio tuo cuncta permitto ; ut legas ipsam epistolam, tam Graecam quam Latinam : et illico intelliges accusatorum meorum nærias, et probrosas querelas. Porro mihi sufficit amicum instruxisse carissimum : et in cellula latitante diem tantum expectare judicii. Optoque, si fieri potest, et si adversarii siverint, Commentarios potius Scripturarum, quam Demostheinis et Tullii Philippicas tibi scribere.

EPISTOLA LVIII (b).

AD PAULINUM (c).

Recusans ob humilitatem Christianam laudes Paulini, vicissimque laudes laudibus repensans, ob eloquentiam ejus et morum honestatem, hortatur ipsum ad studia divinarum Litterarum; normamque illi vitæ sancte ac castæ peragendæ proponit.

1. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert ea quæ bona sunt (*Math. 12*), et ex fructibus arbor cognoscitur (*Luc. 6. 44*). Metiris nos virtutibus tuis, et parvos magnus extollis : ultimamque partem convivii occupas, ut patrisfamilias judicio provebaris. Quid enim in nobis, aut quantulum est, ut doctæ vocis merecamur præconium ? ut illo ore, quo (d) religiosissimus Princeps defenditur, humiles modicique laudemur ? Noli igitur, frater carissime, annorum ~~anno~~ **319** aestimare numero : nec sapientiam canos reputes, sed canos sapientiam, Salomone testante : « Cani hominis prudentia ejus » (*Sap. 4. 8*). Nam et Moyses septuaginta Presbyteros jubetur eligere (*Num. 41*), quos ipse sciret esse Presbyteros : utique non ævo, sed prudentia judicandos. Et Daniel adhuc puer, longævos judicat, atque impudicos senes ætas lasciva condemnat. Noli, inquam, fidem pensare tem-

(a) Veteres editi, *m. loquendo simplicitatem excusabit*, et mox *confutabit*, magis oratorio ac fortiori sensu.

(b) *Alias 13. Scripta an. 308, vel circiter.*

(c) In plerisque MSS. inscribitur, *Ad Paulinum Presbyterum de institutione Clericorum*, in aliis additur *et Monachorum*, et *de divinae historie expositionibus diversis*.

(d) Inniuit Panegyrici. Paulini in laudem Imperatoris Theodosii *super Victoria Tyrannorum*, ut loquitur Gennadius c. 48. Eam infra in hac eadem epistola noster Hieronymus plurimum laudat, sed jamdiu intercidit.

poribus : nec me idcirco meliorem putas, quod prior in Christi exercitu cœperim militare. Paulus Apostolus, vas electionis, de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est : quia extremus licet, plus omnibus laboravit. Judas, qui quondam audierat : « Tu autem homo, qui simul mecum dulces capiebas cibos, dux meus et notus meus ; in domo Dei ambulavimus cum consessu » (*Ps. 54. 14. 15*), proditor amici et magistri, Salvatoris arguitur voce ;

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

(ÆNEID. lib. XII).

E contrario latro crucem mutat paradiso, et facit homicidii poenam martyrium. Quanti hodie diu vivendo (e) portant funera sua, et quasi sepultra dealbata, plena sunt ossibus mortuorum ? Subitus calor longum vincit teporem.

2. Denique et tu, audita sententia Salvatoris : « Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me » (*Math. 19. 21*) ; verba vertis in opera, et nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior scandis scalam Jacob. Tunicam mutas cum animo, nec plenó marsupio, gloriose sordes appetis : sed puris manibus et candido pectore, pauperem te et spiritu et operibus gloriaris. Nihil est enim grande, tristi et lurida facie, vel simulare, vel ostentare jejunia : possessionum redditibus abundare, et vile jactare palliolum. Crates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abjecit ; nec putavit se simul posse et virtutes et divitias possidere. Nos suffarcinati [al. subsarcinati] auro, Christum **320** pauperem sequimur ; et sub praetextu eleemosynæ, pristinis opibus incubantes, quomodo possumus aliena fideliter distribuere, qui [al. cui] nostra timide reservamus ? Plenus venter facile de jejunii disputat. Non (f) Jerosolymis fuisse, sed Jerosolymis bene vixisse, laudandum est. Illa expetenda, illa laudanda est civitas, non quæ occidit Prophetas, et Christi sanguinem fudit ; sed quæ fluminis impetus lætitiat (*Ps. 45. 4; Luc. 11*) : quæ in monte sita, cælari non potest : quam matrem sanctorum Apostolus clamitat : in qua se (f) municipatum cum justis lætatur habere.

3. Neque vero hoc dicens, memetipsum inconstantiae redarguo, damnoque quod facio : ut frustra videar ad exemplum Abraham, et meos et patriam reliquise : sed non audeo Dei omnipotentiam angusto fine concludere, et coarctare parvo terre loco, quem non capit cœlum. Singuli quique creditum, non

(e) Cyprianus de Lapsis *et ipsa ambulans funus tuum portare cœpisti*, et apud Optatum lib. 2. *eruptæ portant funera dignitatis*.

(f) Quod invenire certo non potuit Erasmus, unde hanc hausisset sententiam Hieronymus, ex epistola ad Hebreos, et alia ad Galatas locum indicat Victorius, quem Martinus sequitur. Nunc vero constat ex eo expressam, quod habetur epistola ad Philippienses 3. 20. *Nostra autem conversatio in celis est*, ubi Græcus textus ἡμεῖς τὸν πόλιταν. *Noster enim municipatus*. Quæ etiam Tertullianus recitat lib. 3. contra Marcion. cap. 24. et 2. de Resurrect. carnis cap. 47.

(g) Ex Cicerone pro Murena : paulo post absunt ab aliquot libr.s illa laudanda.

locorum diversitatibus, sed fidei merito ponderantur. Et veri adoratores, neque Jerosolymis, neque in monte Garizim adorant Patrem : quia Deus Spiritus est, et adoratores ejus in spiritu et veritate adorare oportet. « Spiritus autem spirat ubi vult. Domini est terra et plenitudo ejus » (*Joan. 3. 8; Ps. 23. 1*). Postquam siccato Judææ vellere, universus orbis cœlesti rore persitus est, et multi de Oriente et Occidente venientes, recubuerunt in sinu Abrahæ; deinceps notus esse tantum in Judæa Deus, et in Israel magnum nomen ejus : sed in omnem terram exivit sonus Apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Ps. 75; et 48*). Salvator ad discipulos suos loquens, cum esset in (*a*) templo : *Surgite*, inquit, *abeamus hinc* (*Joan. 14. 31*) : et ad Judæos : *Relinquetur vobis domus vestra deserta* (*Math. 23. 38*). Si cœlum et terra transibunt, utique transibunt omnia quæ terrena sunt. Et Crucis igitur et Resurrectionis loca prosunt his, qui portant crucem suam ; et cum Christo resurgunt quotidie; qui dignos se tanto exhibent habitaculo. **321** Cæterum qui dicunt : *Templum Domini*, *Templum Domini* (*Jer. 7*), audiant ab Apostolo : *Vos estis templum Domini*, et *Spiritus Sanctus habitat in vobis* (*2. Cor. 6. 16*). Et de Jerosolymis et de Britania æqualiter patet aula cœlestis : *Regnum enim Dei intra vos est*. Antonius, et cuncta Ægypti, et Mespotamiae, Ponti, Cappadociæ, et Armeniæ examina Monachorum non viderunt Jerosolymam : et patet illis absque hac urbe paradisi janua. Beatus Hilarion, cum Palæstinus esset, et in Palæstina viveret, uno tantum die vidit Jerosolymam, ut nec contempnere loca sancta propter viciniam, nec rursus Dominum loco claudere videretur. Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco Resurrectionis simulacrum Jovis ; in Crucis rupe, (*b*) statua ex marmore Veneris a gentibus posita colebatur : existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis et crucis, si loca sancta per idola polluiscent. Bethleem nunc nostram, et augustissimum orbis locum de quo Psalmista canit : *Veritas de terra orta est* (*Ps. 84. 12*), lucus inumbrabat (*c*) Thamuz, id est, Adonidis : et in specu, ubi quondam Christus parvulus vagiit, Veneris amasius plangebatur.

(*a*) Imo vero in cœnaculo primum dictum est ad Discipulos, alterum utique in Templo ad Judæos. Sed ista duo longe diversa Christi effata ad unum tempus, ac locum Hier. referebat. Sic in *Isaiae* cap. 1. « Reliquum Templum suum Dominus, iratusque consurgens ait : Surgite, abeamus hinc, et Relinquetur vobis domus vestra deserta. » Quod forte hauserit, non quemadmodum in margine adnotamus ex Joanne, et Luca, sed ex *Matthæi* Evangelio secundum *Hebreos*, cuius scriptio meminit, et locos usurpat. Certe peculiare exemplar dicendum est, quod ea simul necteret, eodemque in loco dicta proferret.

(*b*) Confer Eusebius lib. 3. de Vita Constantini, Socrate, Theodoretum, Sozomenum in historia, et Georgium Hamartolum in Chronico. Inde etiam Calvaria mons *Venerarium* appellatus videtur in quodam sermone apud Ambrosium in *Psalm. 47*. « Dominus secundum cœli tractum in Venerario passus est, qui erat locus in latere Aquilonis. »

(*c*) Falso erat in præsenti inumbrat : tum *Thamus*, aliis typis *Thamus*, verius *Thamuz* ex *Hebr. מְתָמָץ*. Græc. Θάμος, cujus nominis Ægypti Rex quidam apud Platonem

S. HIERONYMI. I.

4. Cur, inquires, hæc tam longo repetita principio? Videlicet ne quidquam fidei tuæ deesse putas, quia Jerosolymam non vidisti : nec nos idcirco meliores aestimes, quod hujus loci habitaculo fruimur : sed sive hic, sive alibi, æqualem te pro operibus tuis apud Dominum nostrum habere mercedem. Revere, ut simpliciter motus mentis meæ fatear, considerans et propositum tuum, et ardorem quo sæculo renuntiasti, differentias **322** in locis arbitror, si urbibus et frequentia urbium derelicta, in agello habites, et Christum queras in solitudine, et ores solus in monte cum Jesu, Sanctorumque tantum locorum vicinitatibus perfruaris, id est, ut et urbe careas, et propositum Monachi non amittas. Quod loquor, non de Episcopis, non de Presbyteris, non de Clericis loquor, quorum aliud officium est ; sed de Monacho, et Monacho quondam apud sæculum nobili : qui idcirco pretium possessionum suarum ad pedes Apostolorum posuit, docens pecuniam esse calcandam ; ut humiliter et secreto vicitans, semper contemnat quod semel contempsit. Si Crucis et Resurrectionis loca non essent in Urbe celeberrima, in qua curia, in qua (*d*) aula militum, in qua scorta, mimi, scurræ, et omnia sunt, quæ solent in cæteris urbibus : vel si Monachorum turbis solummodo frequentaretur, expetendum revera hujuscemodi cunctis Monachis esset habitaculum. Nunc vero summae stultitiae est renuntiare sæculo, dimittere patriam, urbes deserere, Monachum profiteri, et inter majores populos (*d*) peræque vivere, quam eras victurus in patria. De toto huc orbe concurritur. Plena est civitas universi generis hominum : et tanta utriusque sexus constipatio, ut quod alibi ex parte fugiebas, hic totum sustinere cogaris.

5. Quia igitur fraterne interrogas, per quam viam incedere debeas, revelata tecum facie loquar. Si (*e*) officium vis exercere Presbyteri, si Episcopatus te vel opus, vel honor forte delectat, vive in urbibus et castellis ; et ALIORUM salutem, fac lucrum animæ tuæ.

in Phædro, et Philostratum VI. 3. memoratur. Porro vocem hanc Ezechiel. 8. 14. Vulgata interpretatur *Adonidem*, et Hieron. in eum locum : *quem nos*, inquit, *Adonidem interpretati sunus et Hebreus*, et *Syrus sermo Thamuz vocal*. Ejus autem Amasii Veneris vulgarissima est fabula.

(*d*) Cisterc. cuiusmodi etiam Erasmiani codices, aliquæ antiquiores vulgati, *inter majores populos pergere*, *vivere melius, quam eras ricturus*, etc. Mutavit Victorius meliori sensu, *inter majores populos periculosius vivere quam*, etc. Martian. *peregre vivere*, quam lectionem tametsi e MSS. omnibus se dicat expressisse, vitiosam tamen esse mancus atque alienus a Hieronymi mente sensus ostendit. Nos ex *peregre* fecimus ex ingenio *peræque*, id est ad eumdem modum, quo uno vocabulo etsi rariori, Latino tamen, locus emaculatur, sensusque perficitur. Cicero in Bruto : *tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt, peræque autem id quod volumus peræuci in omnibus.*

(*e*) Apposite officium Presbyteri dixit, cum enim jam invitius Presbyteratu initiatus fuisset Paulinus, ea tandem lege se consecrari permiseraut, ne officium quoque Presbyteri alicubi exercere teneretur, sed cui tandem vellet Ecclesiæ servitio se mandaret; sive ut ipse de se loquitor epist. 1. in *sacerdotium levatum Domini, non etiam in locum Ecclesiæ dedicatus*. Hujusmodi fere ordinationem sustinuit ipse Hieronymus.

(*f*) Parum absuit, quin *ala militum* pro *aula militum* legerem; sed cum MSS. codices nulli suffragantur, quidquam ex ingenio immutare, religio est.

(*Dix-neuf.*)

Sin autem cupis esse, quod diceris Monachus, id est, solus, quid facis in urbibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos. **323** Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones. Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem. Poetae æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium. Historici, Thucydidem, Sallustium, Herodotum, Livium. Oratores, Lysiam. Gracces, Demosthenem, Tullium. Et ut ad nostra veniamus, Episcopi et Presbyteri habeant in exemplum Apostolos, et Apostolicos viros: quorum honorem possidentes, habere nitantur et meritum. Nos autem habeamus [al. *habemus*] propositi nostri principes, Paulos et Antonios, (a) Julianos, Hilariones, Macarios. Et ut ad Scripturarum auctoritatem redeam, noster princeps Elias, noster Elisæus, nostri duces filii Prophetarum, qui habitabant in agris et solitudinibus, et faciebant sibi tabernacula prope fluenta Jordanis. De his sunt et illi filii Rechab, qui vinum et siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui Dei per Jeremiam (Cap. 55) voce laudantur, et promittitur eis quod non deficiat de stirpe eorum vir stans coram Domino. Hoc reor et septuagesimi Psalmi (b) titulum significare: *Filiorum Jonadab: et eorum qui primi in captivitatem ducti sunt.* Iste est Jonadab filius Rechab, qui in Regnorum libro scribitur currum ascendisse cum Ieu. Et hujus filii sunt, qui in tabernaculis semper habitantes, ad extremum propter irruptionem Chaldaici exercitus, Jerosolyniam intrare compulsi, hanc primi captivitatem sustinuisse dicuntur, quod post solitudinis libertatem, urbe quasi carcere sunt reclusi.

6. Obsecro itaque te, ut quoniam sanctæ sororis tuæ (Therasiae uxoris) ligatus es vinculo, et non penitus expedito pergis gradu, sive hic, sive ibi, multitudines hominum, et officia, et salutationes, et convivia, veluti quasdam catenas fugias voluptatum. Sit vilis et vespertinus cibus, olera et legumina: interdumque pisciculos pro summis ducas deliciis. Qui Christum desiderat, et illo pane vescitur, non querit magnopere de quam pretiosis cibis stercus conficiat. Quidquid post gulam non sentitur, idem tibi sit quod panis et legumina. Habes adversus Jovinianum libros de contemptu ventris et gutturis plenus disserentes. Semper in manu tua sacra sit lectio. **324 Frequenter orandum, et flexo corpore, mens erigenda ad Dominum. Crebrae vigilie: et ventre vacuo sapient doriniendum. Rumusculos et gloriolas et palpantes adulatores, quasi hostes fuge. Pauperibus et fratribus refrigeria sumptuum manu propria distribue. Rara est in hominibus fides. Non credis verum esse quod dico? Cogita Iudeæ loculos. Humilitatem vestium tunenti animo non appetas. Sæcularium, et maxime potentium**

(a) Eum nempe, qui cum Basilissa uxore sanctissimo voto carnem suam virginem Christo servavit, ut ad decem millia Monachorum pater fieret, quemadmodum in ejus Passione proditum est.

(b) Non habet Hebreus textus hunc titulum, sed editio *LXX.*

consortia devita. Quid tibi necesse est ea videre crebrius, quorum contemptu Monachus esse cœpisti? Soror præcipue tua matronarum declinet colloquia [al. *consortia*]; nec inter sericas vestes et gemmas circumsedentium seminarum se sordidatam, aut doleat, aut miretur: **QUIA ALTERUM** propositi penitentiam, alterum jactantæ seminarium est. Cave ne quasi fidelis et famosus tuorum quandam dispensator, alienam pecuniam distribuendam accipias. Intelligis quid loquar; dedit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Habeto simplicitatem columbae, ne cuiquam machineris dolos: et serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis. Non **MULTUM** distat in vitio, vel decipere posse, vel decipi Christianum. Quem senseris tibi aut semper, aut crebro de nunnis loquentem, excepta eleemosyna, quæ indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto, quam Monachum. Præter victum et vestitum, et manifestas necessitates, nihil cuiquam tribuas: ne fliorum panem canes comedant.

7. Verum Christi templum anima creditis est: illam exorna, illam vesti, illi offer donaria, in illa Christum suscipe. QUÆ UTILAS est parietes fulgere gemmis et Christum in paupere fame periclitari (1)? Jam non sunt tua quæ possides, sed dispensatio tibi credita est. Memento Ananiae et Sapphire, Illi sua timide servaverunt: tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est, ne immoderato judicio rem pauperum tribuas non pauperibus, et secundum dictum prudentissimi viri (*Cic. l. 2. Offic.*) liberalitate liberalitas pereat. Noli

Respicere ad phaleras, et nomina vana Catonum.
(*Per s. Satyr 3.*)

Ego te, inquit, intus et in cute novi

(*Lucan. lib. x. Pharsal.*)

325 **ESSE CHRISTIANUM** grande est, non videri. Et nescio quomodo plus placent mundo, qui Christo displicant: Hæc non sicut aliunt, Sus Minervam; sed ingredientem pelagus, amicus amicum monui, malens a te facultatem meam requiri, quam voluntatem: ut in quo ego lapsus sum, tu firmo pergeres gradu.

8. Liber Paulini pro Theodosio. — Librum tuum, quem pro Theodosio principe prudenter ornateque compositum transmisisti, libenter legi; et præcipue mihi in eo subdivisio placuit. Cumque in primis partibus vincas alios, in penultimis te ipsum superas. Sed et ipsum genus eloquii pressum est et nitidum: et cum Tulliana luceat puritate, crebrum est in sententiis. Jacet enim (ut ait (a) quidam) oratio in qua tantum verba laudantur. Præterea magna est rerum consequentia, et alterum pendet ex altero. Quidquid assumpseris, vel finis superiorum, vel initium sequentium est. Felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpas ejus, et utilitatem legum futuris sæculis consecrasti. Macte virtute: qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris?

(c) Quintilian. Procem. l. 8. sub finem, « Non intelligunt jacere sensus in oratione, in qua verba laudantur. »

(1) Gravius *Iam nunc non sunt*, reposito *nunc e veteri codice.*

O si mihi liceret istiusmodi ingenium non per Aonios montes et Heliconis vertices , ut Poete canunt , sed per Sion et Itabyrium [Thabor] , et Sina excelsa ducere . Si contingeret docere quæ didici : et quasi per manus mysteria tradere Proprietarum [al. Scripturarum] , nascetur nobis aliquid quod docta Græcia non haberet.

9. Audi ergo , mi conserve , amice , germane : au-sculta paulisper , quo in Scripturis sanctis calle gra-diariis . Torum quod legimos in divinis Libris , nitem quidem , et fulget etiam in cortice , sed dulcissim in me-dulla est . Qui edere vult nucleus , frangat nucem (Ex Plato) . « Revela , » inquit David , « oculos meos , et considerabo mirabilia de lege tua » (Ps. 118. 18) . Si tantus Propheta tenebras ignorantiae confitetur , qua nos putas parvulos , et pene lactentes inscitiae nocte circumdari ? Hoc autem velamen non solum in facie Moysi , sed et in Evangelistis et in Apostolis positum est . Turbis Salvator in parabolis loquebatur , et contestans mysticum esse quod dicebatur , aiebat : *Qui habet aures audiendi audiat* (Luc. 8. 8) . Nisi aperia fuerint universa quæ scripta sunt ab eo , 326 qui habet clavem David : qui aperit , et nemo claudit , clau-dit , et nemo aperit : nullo alio reserante , pandentur . Si haberetis hoc fundamentum , imo si quasi extrema manus (a) operi tuo induceretur , nihil pulchrius , nihil doctius , nihil dulcissimus , nihilque Latinus tuis ha-beremus voluminibus .

10. Tertullianus creber est in sententiis , sed diffi-cilis in loquendo . Beatus Cyprianus instar fontis pu-rissimi , dulcis incedit et placidus ; et cum totus sit in (b) exhortatione virtutum , occupatus persecutio-num angustiis , de Scripturis divinis nequaquam dis-seruit . Inclito Victorinus martyrio coronatus , quod intelligit , eloqui non potest . Lactantius quasi quidam fluvius eloquentiae Tullianæ , uulnam tam nostra af-flirmare potuisset , quam facile aliena destruxit . Arnobius inæqualis et nimius , et absque operis sui partitione confusus . Sanctus Hilarius Gallicano ce-thurno attollitur : et cum Græcie floribus adorne-tur , longis interdum periodis involvitur , et a lectione simpliciorum fratrum procul est . Taceo de cæteris , vel defunctis , vel etiam adhuc viventibus , super qui-bus in utramque partem post nos alii judicabunt .

11. Ad te ipsum veniam symmysten , sodalem meum , et amicum , amicum , inquam , meum , antequam notum ; et precabor , ne assentationem in necessitu-dine [al. necessitudinem] suspiceris : quin potius vel errare [al. errore] me aestimato , vel amore labi , quam amicum adulazione decipere . Magnum habes inge-nium , et infinitam sermonis supellectilem : et facile loqueris et pure , facilitasque ipsa et puritas mixta prudentiae est . Capite quippe sano omnes sensus vi-gent . Huic prudentiae et eloquentiae si accederet vel studium , vel intelligentia Scripturarum , viderem te

(a) Quidam MSS. in suo opere diceretur . Mox autem e duobus , nihil doctius , nihil dulcissimus , alterum videtur esse pro altero , et abundare .

(b) Al. in exercitatione , quæ lectio Victorio placuit .

brevi arcem tenere nostrorum : et ascendenter (c) cum Joab tectum Sion (1. Paral. 11) , canere in domi-tibus , quod in cubilibus cognovisses . Accingere , queso-te , accingere . « Nihil sine magno labore vita dedit mortalibus (Ex Hor. l. 1. Sat. 9) . Nobilis tè Ecclesias habeat , ut prius Senatus habuit . Præpara tibi di-vitias , quas quotidie eroges : et nunquam deficiant , dum viget ætas , dum (d) nondum canis spargitur caput : antequam (e) subeant morbi , tristisque senectus , 327 Et labor , et duræ » rapiat « inclemens mor-tis . » Nihil in te mediocre esse contentus sum : totum summum , totum perfectum desidero . (e) Sanctum Vigilantium Presbyterum qua aviditate suscepimus , melius est ut ipsius verbis , quam meis discas litteris : qui cur tam cito a nobis profectus sit , et nos reli-querit , non possum dicere , ne kædere quempiam videar . Tamen quasi prætereuntem et festinantem paululum retinui , et gustum ei nostræ amicitiae dedi , ut per eum discas , quid in nobis (f) desideres . San-ctam conservam tuam , et tecum in Domino militan-tem , per te salutari volo .

EPISTOLA LIX (g).

AD MARCELLAM.

De (h) quibusdam Quæstionibus novi Testamenti . Sin-gulis quinque Quæstionibus sibi a Marcella propositis respondet.

1. Magnis nos provocas Quæstionibus ; et torpens otio ingenium , dum interrogas , doces . Prima tua sciscitatio fuit , quæ sint illa , « quæ nec oculus vidit , nec auris audivit , nec in cor hominis ascenderunt , quæ præparavit Deus his qui diligunt eum » (1. Cor. 2. 9) . Et quomodo rursus idem Apostolus inferat : « Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum » (Ibid. v. 10) . Et si revelatum est Apostolo , intelligere debeamus , (i) quomodo et aliis revelaverit . Ad quæ

(h) Perperam post Erasmus Victorius , aliquique editi eram Jacob . Alludit enim heic loci illud 1. Paral. 1. 6. Ascendit igitur primus Joab filius Serviæ , etc.

(d) Immutaverat edit. Benedict. contrario sensu : dum adhuc canis spargitur caput , quemadmodum revera aliquot MSS. habent . Sed in illis erroris occasio fuit , quod velutioribus alter pro nondum legerint adhuc non , quæ postrema negandi particula facile excidit alii indiligentibus antiquariis , quorum etiam nondeno sciobus verbum viget in urget corrupit . Ceterum aut nondum , aut quod idem est , adhuc non , scribendum liquet ex toto contextu ipsaque S. Paulini sententiæ , qui annum 43. vix fortasse at-tigerat , cui atati cani non imputantur .

(e) Vigilantius iste alius ab eo , contra quem scriptis Hieronymus , videtur Gravio , aliquaque non indoctis viris , qui eum sanctum dici potuisse non putant . At nondum in heresim eruperat ; et cum ex Aquitania , ex qua S. quo-que Paulinus regione erat , pietatis ergo in Palæstinam proficisci eretur , ejusdem litteris Hieronymo comendatus est ; quod ipse testatur Epistola ad Riparium , atque alia heic 61. ad eundem Vigil . tum alii tum his præcipue verbis : « Credidi sancti Presbyteri Paulini epistolis , et illius super nomine tuo non putavi errare iudicium . »

(f) Veteres editi cum negandi particula , quid in nobis non desideres .

(g) 148. Scripta an. 303. vel sequenti .

(h) Titulum hunc e Veronensi Ms. restituimus .

(i) Iterum ex Veronen. legimus , in modo enim difficil-tas est , quo Apostolus ea aliis tradiderit , quæ nec auris audivit , nec oculus vidit , etc. Antea tamen legebatur quod et ille atis , etc.

sit illud, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Si enim ignoratur, quomodo sciri potest? Quod promittitur in futuro, non cernitur in presenti. « Spes enim quæ videtur, non est spes » (*Rom. 8. 24*), sed jam certa possessio: quomodo si velit quispiam dicere: ostende mihi quod invisible est: loquere quod audiri non potest: **328** expone quod cogitatio non comprehendit humana. Ergo hoc sensu Apostolus dixisse credendum est, quod carnibus oculis, et aure carnali, et cogitatione mortali non possint spiritualia comprehendendi. « Etsi enim neveramus quandam Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus eum » (*2. Cor. 5. 16*). Et in Joannis Epistola scribitur: « Carissimi, nunc filii Dei sumus, et needum manifestum est quod futuri sumus. Scimus enim quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est » (*1. Joan. 3. 2*). Quodque revelatum sibi et Sanctis per spiritum esse testatur, non statim sequitur, ut ipse aliis revelaverit. Alioqui audivit et in paradiiso verba ineffabilia, quæ alii narrare non poterat (*2. Cor. 12*): aut si narravit, nequaquam ineffabilia sunt.

2. Secunda Quæstio fuit, in qua dicens legisse te per ransitum in Opusculis meis, quod agni qui stant a dextris, et bædi qui stant a sinistris (*Math. 25*), Christiani sint atque gentiles: et non potius boni et mali. Non memini me hoc aliquando dixisse, et si dixisset, non essem in errore perlinax. Quantum autem dictanti subito occurrit, in secundo volumine contra Jovinianum super hoc capitulo disputasse me novi, et non solum super hoc, sed et de eo quod in eamdem quæstionem cadit, ubi pisces mali a bonis piscibus separabuntur (*Math. 13*). Quod ergo ibi plene dictum est, nunc omittendum videtur.

3. Tertio interrogaveras, quod dicit Apostolus in adventu Domini Salvatoris, rapi quosdam viventes obviam in nubibus, ita ut non præveniantur ab his, qui in Christo dormierunt (*1. Thess. 4*): visque nosse, utrum sic occurrant in corporibus et [al. ut] non ante moriantur; cum et Dominus noster mortuus sit, et Enoch atque Elias secundum Apocalypsim Joannis morituri esse dicantur (*Apoc. 11*): ne scilicet ullus sit qui non gustaverit mortem (*Psalm. 88*). Hoc ex ipsius loci continentia sciri potest, quod sancti qui in adventu Salvatoris fuerint deprehensi in corpore, in iisdem corporibus occurrant ei: ita tamen ut inglorium et corruptivum et mortale, gloria et incorruptione et immortalitate **329** mutetur (*1. Cor. 15*); ut qualia corpora (æ) mortuorum surrectura sint, ut talem substantiam etiam vivorum corpora transformentur. Unde dicit in alio loco Apostolus: « Propter quod nolumus expoliari, sed supervestiri;

(æ) Vox *mortuorum* in aliquot probæ notæ codicibus desideratur, ea tamen retenta est, quod ex opposito subnexæ voci *tivorum* concinne respondeat. Ceterum conferrendum in hanc quæstionem Tertulliani liber de Resurrectione carnis capp. 24. et 42. in eumque doctorum virorum notæ, et lib. 5. adversus Marcionem. Tum vero in primis ipse Hieronymus infra epistolam ad Minervium et Alexanrum, qua totam difficultatem copiosissime expendit.

ut absorbeatur mortale hoc a vita » (*1. Cor. 9. 4*), ne scilicet corpus ab anima deseratur; sed anima habitante in corpore, fiat inclytum quod ante inglorium fuit. De Enoch autem et Elia, quos venturos Apocalypsis resert et esse morituros (*Apoc. 11*), non est istius temporis disputatio, cum omnis ille liber aut spiritualiter intelligendus sit, ut nos existimamus, aut si carnalem interpretationem sequimur, Judaicis fabulis acquiescendum sit, ut rursum ædificetur Jerusalem, et hostiae offerantur in Templo; et spirituali cultu imminuto, carnales obtineant cæmonie.

4. Quartum est quod quæsti, quomodo in Joannis Evangelio post resurrectionem dicatur ad Mariam Magdalenam: « Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum » (*Joan. 20. 17*). Et rursum in Mattheo scriptum sit, quod ad vestigia Salvatoris mulieres corruerint (*Math. 28*): cum utique non sit idipsum tangere post resurrectionem pedes ejus, et non tangere. Maria Magdalena ipsa est, a qua septem daemona expulerat (*Marc. 16*); ut ubi abundaverat peccatum, superabundaret gratia (*Rom. 5*); quæ quia Dominum hortulanum putabat, et quasi cum homine loquebatur, et quærebatur viventem cum mortuis, recte audivit, « Noli me tangere » (*Joan. 20. 17*). Et est sensus: Non meritis meis hærere vestigiis, nec adorare quasi Dominum, nec ejus tenere pedes, quem non existimas surrexisse. Tibi enim needum ascendi ad Patrem meum. Cæteræ vero mulieres, quæ pedes tangunt, Dominum confidunt, et merentur ejus hærere vestigiis, quem ad Patrem ascendisse considerunt. Quanquam etiam si eadem mulier diversis in Evangelii et tenuisse pedes, et non tenuisse referatur, facilis solutio sit, cum potuerit corrigi primum quasi incredula, et postea non repelli, quasi ea quæ errorem confessione mutaverat, quod et de latronibus intelligi potest, cum alias Evangelista utrumque blasphemasse, alias narrat alterum esse confessum (*Math. 27*; et *Marc. 15*).

5. Extrema schedula continebat, utrum **330** post resurrectionem, quadraginta diebus Dominus cum discipulus conversatus sit (*Luc. 23*); et nunquam [fort. nunquid] alibi fuerit? an latenter ad cœlum ascenderit, atque descenderit, et nihilominus Apostolis suam præsentiam non negarit? Si Dominum Dei Filium consideres, de quo sermo est, et illum esse qui loquitur: « Nonne cœlum et terram ego repleo, dicit Dominus » (*Jerem. 23. 24*), et de quo alias Prophetæ testatur: « Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum » (*Isai. 66. 1*); et rursum alibi: « Qui tenet cœlum palmo et terram pulgillo » (*Ibid. 40. 12*), de quo David canit: « Quo ibo a spiritu tuo; et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cœlum, tu ibi es; si descendero ad infernum, ades: Et si habitavero in extremis maris; etenim ibi manus tua deducet me, et continebit me dextera tua » (*Psal. 138. 7. et seqq.*), profecto non ambiges, etiam ante resurrectionem sic in Dominico corpore habuisse Deum verbum, ut et in Patre esset, et cœli

circulum clauderet, atque in omnibus [al. *hominibus*] infusus esset et circumfusus, id est, ut cuncta penetraret (a) interior, et contineret exterior. Stultum est igitur illius potentiam unius corpusculi parvitate finire [al. *finiri*], quem non capit celum : et tamen qui ubique erat, etiam in Filio hominis totus erat. Divina quippe natura, et Dei sermo in partes secat non potest, nec locis dividit : sed cum ubique sit, totus ubique est. Erat igitur uno eodemque tempore et cum Apostolis quadraginta diebus, et cum Angelis, et in Patre, et in extremis maris finibus erat ; in omnibus locis versabatur : cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia, cum singulis Apostolis et Apostolicis viris, in singulis cunctisque regionibus. Quod autem dicitur quosdam deserere, vel non deserere, non naturæ illius terminus ponitur ; sed eorum merita describuntur, apud quos esse, vel non esse dignatur [al. *deditur*].

331 EPISTOLA LX (b).

AD HELIODORUM.

Epitaphium Nepotiani

Super Nepotiani Presbyteri morte, Heliodorum ejus avunculum Altinensem Episcopum consolatur ; ostenditque mortem non esse timendam, quæ a Christo devicta sit ; tum multis propositis veterum ethnorum exemplis, Nepotiani laudes explicat, et demum ex eorum temporum calamitatibus ad vitæ contemptum hortatur.

1. Grandes materias ingenia parva non sufferunt [al. *sustinent*], et in ipso conatu ultra vires ausa, succumbunt : quantoque majus fuerit, quod dicendum est, tanto magis obruitur, qui magnitudinem rei verbis non potest explicare. Nepotianus meus, tuus, noster, imo Christi, et quia Christi, idcirco plus noster, reliquit senes, desiderii sui jaculo vulneratos, et intolerabili dolore confectos [al. *confecit*]. Queni hæredem putavimus, funus tenemus. Cui jam meum sudabit ingenium ? cui litterulæ placere ge-scent ? Ubi est ille (c) ἡρωδιάκονος noster, et cygneo

(a) Duo MSS. *penetraret, introiret, et contineret*.

(b) Alias 3. *Scripta init. an. 396.*

(c) Sic quidem editi plerique habent ἡρωδιάκονος, id est institor, sive impulsor operis, at MSS. ut saepè Græcas voces legendo depravent, heic tamen τεράστιον, vel τεράστιον relinquent, imo quidam antiquior, teste Victorio, τεράστιον, id est incantator, aut qui cantibus animos allicit ; quarum vocum una, si aut suis recta scriptione, aut plurimæ auctoritate exemplarium interteret, preferenda videtur ex his, quæ subdit, et cygneo canore vox dulcior ; minime enim nobis probatur impressa lectio, quam tantum non immutamus, ne conjectur nostris plus æquo videamur indulgere. Cæterum cum denuo attentius litterarum vestigia in Veronens. Ms. inspiceremus, venit in mentem, qui desperatus locus satis bene restitui posset. Scribitur ibi οὐκοκτόνης, quæ littere si tantillum emendentur, ac ductus rectæ scripturæ reddantur in hunc modum οὐκοκτόνης, elegans statim exsurget sensus, ac lectio, ut nos quidem putamus, verissima. Est quippe στρατηγός Fringilla, seu verius Montifringilla, Italice *Fringuello*, avis notissima, ita a sono quem cantando edit, appellata, de qua loquitur Aristoteles lib. 8. Animal. cap. 3. Martialis 6. Epigram. 53.

Nunc *sturnos inopes, Frigillarumque querelas, Audit, etc.*

Hieronymus vero perquam eleganter Nepotianum illi

canore vox dulcior ? Stupet animus, manus tremit, caligant oculi, lingua halbutit. Quidquid dixerit, quia ille non audit, mutum videtur. Stylus ipse quasi sentiens [al. *dissentiens*], et cera subtristior, vel rubigine, vel situ obducitur. Quotiescumque nitor in verba prorumpere, et super tumulum ejus Epitaphii hujus flores spargere, toties lacrymis implentur oculi, et renovato dolore, totus in funere sum. Moris quondam fuit, ut super cadavera (d) defunctorum in concione pro rostris laudes liberi dicerent, et instar lugubrium carminum ad fletus, et gemitus audientium pectora concitarent. En rerum in nobis ordo mutatus est, et in calamitatem nostram perdidit sua jura 332 natura. Quod exhibere senibus juvenis debuit, hoc juveni exhibemus senes.

2. Quid igitur faciam ? Jungam tecum lacrymas ? Sed Apostolus prohibet, Christianorum mortuos, dormientes vocans (1. Thess. 4). Et Dominus in Evangelio : « Non est, » inquit, « mortua puella, sed dormit » (Marc. 5. 39, et Luc. 8. 52). Lazarus quoque quia dormierat, suscitatus est (Joan. 11). Laeter et gaudem, quia « raptus est, ne malitia immutaret mentem ejus, » quia « placuerat Deo anima illius » (Sap. 4). Sed invito et repugnanti per genas lacrymæ fluunt, et inter præcepta virtutum, resurrectio-nisque spem, credulam mentem, desiderii frangit affectus. O mors quæ fratres dividis, et amore sociatos, crudelis ac dura dissocias. Adduxit urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, qui siccavit venas tuas, et desolavit fontem tuum (Osee 13. 15). Devorasti quidem Jonam, sed et in utero tuo vivus fuit. Portasti quasi mortuum, ut tempestas mundi conquiesceret ; et Ninive nostra illius præconio salvaretur. Ille ille te vicit : ille te jugulavit, fugitivus Prophetæ, qui reliquit domum suam, dimisit hæreditatem suam, dedit dilectam animam suam in manibus quarrentium eum [al. *eam*]. Qui per Osee quondam tibi rigidus minabatur : « Ero mors tua, o mors : ero morsus tuus, inferne » (Osee 13. 17). Illius morte, tu mortua es : illius morte, nos vivimus. Devorasti, et devorata es. Dumque assumpti corporis sollicitaris illecebra, et avidis faucibus prædam putas, interiora tua adunco dente confossa sunt.

3. Gratias tibi, Christe Salvator, tua agimus crea-tura, quod tam potentem adversarium nostrum dum occideris, occidisti (c). Quis ante te miserior homine, qui æternæ mortis terrore prostratus, vivendi sensum ad hoc tantum accepérat, ut periret ? « Regnavit enim mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos, qui non peccaverunt, in similitudinem 333 præ-varicationis Adæ » (Rom. 5. 14). Si Abraham, avi compararit, seu ipsum δεσμόν dixerit, puta quod ille dum viveret, sibi crebro insuraret, aliquid operis a se petens, quam ejus tamen vocem subdit sibi *Cygneo canore* fuisse dulciores. Certe avim denotare voluisse probant postrema hæc verba.

(d) Victorius *super cadavera parentum defunctorum*, quam lectionem probat quod subsequitur, *laudes liberi dicerent*. At vocem illam *parentum* neque exemplaria nostra habent, nec ipse Victor. admonet unde expresserit.

(e) Sic Veron. exemplar ; prius enim vel *te* vocula abeat, vel *quid ante miserius* legebatur.

Iseae et Jacob in inferno, quis in cœlorum regno? Si amici tui sub poena offendentis Adam, et qui non peccaverant, alienis peccatis tenebantur obnoxii, quid de his credendum est, qui dixerunt « in cordibus suis, non est Deus? » Qui « corrupti et abominabiles facti sunt, in voluntatibus suis? » Qui « declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum? » (Ps. 13. 4) Quod si Lazarus videtur in sinu Abrahæ, locoque refrigerii, quid simile infernus et regna cœlorum? ANTE CHRISTUM Abraham apud inferos : post Christum latro in paradiſo. Et idcirco in resurrectione ejus, multa dormientium corpora surrexerunt, et visa sunt in (a) coelesti Jerusalem. Tuncque impletum est illud elogium : « Surge qui dormis, et elevare, et illuminabit te Christus » (Ephes. 5. 14). Joannes Baptista in eremo personali : « Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum. A diebus enim Joannis Baptiste regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud » (Math. 2. 3. et 11. 11). Flamma illa romphæa custos paradisi, et præsidentia foribus Cherubim, Christi restincta et reserata sunt sanguine. Nec mirum hoc nobis in resurrectione promittū, cum omnes qui in carne, non secundum carnem vivimus, municipatum habeamus in cœlo : et hie adhuc positis dicatur in terra : « Regnum Dei intra vos est » (Luc. 17. 21).

4. Adde quod ante resurrectionem Christi, « natus » tantum « in Iudea » erat « Deus : in Israel magnum nomen ejus » (Ps. 75). Et ipsi qui noverant cum, tamen ad inferos trahebantur. Ubi tunc totius orbis homines, ab India usque ad Britanniam, a rigida Septentrionis plaga, usque ad fervores Atlantici Oceani, tam innumerabiles populi, et tantarum gentium multitudines?

*Quam variae linguis, habitu tam vestis, et armis:
(Æneid. 8).*

Piscium ritu ac locustarum, et velut muscae **334**
et culices contrebantur: absque notitia etenim Creatoris sui, omnis homo pecus est. Nunc vero passionem Christi, et resurrectionem ejus, cunctarum gentium et voces et litteræ sonant. Taceo de Hebreis, Græcis, et Latinis, quas nationes fidei suæ in Crucis titio Dominus dedicavit. Immortalem animam et post dissolutionem corporis subsistentem, quod Pythagoras somniavit, Democritus non creditit, in con-

(a) Non una hac de re voterum est sententia, alii æternam, alii temporiam resurrectionem his qui cum Christo resurrexerunt, tribuentibus. Juxta primos in coelesti Jerusalem Sanctorum corpora apparuerunt, juxta alios in terrena. Priori sententia, in quam vergit heic loci Hieronymus, favent Origenes in c. 27. Matthæi, Euseb. Demonstrat. Evang. liber. 4. S. Hilar. Tract. in 2. Psalmum, Rufinus in expositione Symboli, aliisque. Sed alteram tuentur plerique alii, quos inter optime Augustinus epist. 99. ad Eudionum, Chrysostomus in epistolam ad Hebreos, atque ibidem Theodoreus, etc. Conferenda, quod præcipue est ad rem nostram, Paulæ et Eustochii ad Marcellam epistola 46. n. 7. quæ jam suo loco notavimus verba : « Nec statim Jerosolymæ coelestis sicut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intelliguntur, cum signum nullum esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in coelesti Jerusalem visa sunt. »

solationem damnationis suæ Socrates disputavit in carcere, Indus, Persa, Gothus, Egyptius philosophantur. (b) Bessorum feritas, et pellitorum turba populorum, qui mortuorum quondam inferis homines immolabant, stridorem suum in dulce Crucis fregerunt melos, et totius mundi una vox Christus est.

5. Quid agimus, anima? quo nos vertimus? quid primum assumimus? quid tacemus? Exciderunt tibi præcepta Rhetorum? et occupata luctu, oppressa lacrymis, præpedita singultibus, dicendi ordinem non tenes? Ubi illud ab infantia studium litterarum, et (c) Anaxagoræ, ac Telamonis semper laudata sententia? Sciebam me genuisse mortalem. Legimus Crantorem, cuius volumen ad consoendum dolorem suum, secutus est Cicero (Lib. de Consolat. qui intercidit); Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Posidonii ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diversis ætatis, diversorum luctum vel libris, vel epistolis minuere sunt conati, ut etiam si nostrum areret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, et maxime Periclem et Xenophontem Socraticum, quorum alter amissis duobus filiis, coronatus in coaccone disseruit: alter cum sacrificans filium (d) in bello audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, et eamdem capitи reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. **335** Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis, Latinae miscant historias? Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum, ut nuntiabatur, subito filium, se jussit absente sepeliri. L. Paulus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans, urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones (e), Gallos, Pisones, Brutos, Scævolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu quam in bellis virtus fuit, et quorum orbitates in (f) Consolationis libro Tullius explicavit, ne videar potius

(b) De Bessis videndus Strabo lib. 7. qui eos notat « majorem Æmri montis partem tenere, propter latrociniâ latrones appellari, et durauit asperianque vitam agere. » Adde si placet Herodotum, Solinum, Ovidium, Plinium, pluresque alios. Quod autem pellitos dicit, præcipue e Getis, aut Dacis populos designat; qui ferarum more pellibus obtegebantur. Porro omnium elegantissime utrorumque conversione laudat S. Paulus Poem. 17. Et sua Bessi nive duriores, Nunc oves facti. Tum pasto infra,

*Et Cælesti currunt, et uterque Dacus,
Qui colit terræ medio, vel ille
Divitis multo bore pilleatus
Accolo ripæ.*

(c) Vid. Ciceronem in Tuscul. 3. unde sere omnia haec illustrium virorum exempla Hieron. transtulit. Quædam etiam apud Valerium Max. præcipue lib. 5. exstant, Elianum l. 3. cap. 2.

(d) Duas voculas in bello ex Ms. et Victorii editione suffecimus. Vid. Elianum lib. 3. cap. 3. de Xenophonte.

(e) Pro Gallos quædam exemplaria Caios legunt, quod non improbo; Caii scilicet praenomen Gallo erat. Sed pro Marios sunt, Victorio teste, qui malint Martios, et Q. Martinum Regem inui, qui cum in Consulatum unicum filium, eumque magnæ spei juvenem amississet, ejus mortem tam æquo animo tulit, ut statim ab ejus rogo Senatum in curiam evocaret, quod Valerius Maximus tradit.

(f) Intercidit germanus Ciceronis liber de Consolatione, quem ipse in Filia sue morte composuit, ut testatur Tusculanar. quæst. lib. 5.

aliena quam nostra quæsisse. Quanquam et hæc in sugillationem nostri breviter dicta sint, si non præstet fides quod exhibuit infidelitas.

6. Igitur ad nostra veniamus. Non plangam cum Jacob et David filios in lege morientes; sed cum Christo in Evangelio recipiam resurgentem. **JUDICIORUM LUCTUS**, Christianorum gaudium est. « Ad Vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia (Ps. 29. 6). Nox præcessit, dies autem appropinquavit » (Rom. 13). Unde et Moyses moriens plangitur (*Deut. 34*), Jesus abeque funere et lacrymis in monte sepelitur. Quidquid de Scripturis super lamentatione dici potest, in eo libro quo Paulam Romæ consolati sumus, breviter explicavimus. Nunc nobis per aliam semitam ad eundem locum pervenendum est, ne videamus præterita [al. *præsterita*] et abolita quandam calcare vestigia.

7. Scimus quidem Nepotianum nostrum esse cum Christo, et Sanctorum mixtum choris, quod hic nobiscum eminus rimabatur in terris, et æstimatione quærebatur, ibi videntem communis dioere : « Sicut audivimus, sic et vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri » (Ps. 47. 9) : sed desiderium absentiae ejus ferre non possumus, non illius, sed nostram vicem dolentes. Quanto ille felicior, tanto amplius nos in colore, quod tali caremus bono. Flebant et sorores Lazarum (*Joan. 11*), quem resurrectum neverant. Et ut veros hominis exprimeret affectus, ipse Salvator ploravit quem resuscitatus erat (*Ibidem*). Apostolus quoque ejus qui dixit : « Cupio dissolvi et esse cum **336** Christo » (*Philip. 1. 23*) : et alibi : « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum » (*Ibid. v. 24*), gratias agit, quod Epaphras [al. *Epaphroditus*] de mortis sibi vicinia redditus sit, ne haberet tristitiam super tristitiam (*Philip. 2*), non incredulitatis motu, sed desiderio caritatis. Quanto magis tu et avunculus et Episcopus, hoc est, et in carne et in spiritu pater, doles abesse viscera tua, et quasi a te divisa suspiras ? Sed obsecro, ut modum adhibeas in dolore, memori illius sententiae : Ne quid nimis : obligatoque parvum per vulnere, audias laudes ejus, cuius semper virtute lætatus es; nec doleas, quod talem amiseris, sed gaudeas quod talem habueris. Et sicut hi qui in brevi tabella terrarum aitus pingunt, ita in parve isto volumine cernas adumbrata, non expressa signa virtutum : suscipiasque a nobis non vires, sed voluntatem.

8. *Præcepta Rhetorum*. — Hæc præcepta sunt Rethorum, ut majores ejus qui laudandus est, et eorum gesta aktius repetantur, sieque ad ipsum per gradus sermo perveniat : quo videlicet avitis paternisque virtutibus illustrior fiat, et aut non degenerasse a bonis, aut mediocres ipse ornasse videatur. Eco CARNIS bona, quæ semper et ipse contempsit, in animæ laudibus non requiram : nec me jactabo de genere, id est, de (1) alienis bonis, cum et Abraham et Isaac sancti viri, Ismaelem, et Esau peccatores

genuerint (*Genes. 16. et 25*). Et e regione, Jephthæ in catalogo justorum, Apostoli voce numeratus, de meretrice sit natus (*Hebr. 11, Judic. 11*). « Anima, » inquit, « quæ peccaverit, ipsa morietur » (*Ezech. 18. 4*) ; ergo quæ non peccaverit, ipsa vivet. Nec virtutes, nec vitia parentum liberis imputantur. Ab eo tempore censemur, ex quo in Christo renascimur. Paulus persecutor Ecclesiæ, et mane lupus rapax, Benjamin (*Genes. 49*), ad vesperam (a) dedit escam, Ananias ovi submittens caput (*Act. 9*). Igitur et Nepotianus noster, quasi infantulus vagiens, et rudis puer, subito nobis, quasi de Jordane nascatur.

9. Alius forsitan scriberet, quod ob salutem illius, Orientem, eremumque dimiseris ; et me carissimum sodalem tuum, redeundi spe lactaveris, ut primum, si fieri posset, sororem cum parvulo viduam ; deinde, si consilium illa **337** respueret, saltem nepotem dulcissimum conservares. Hic est enim ille de quo tibi quandam vaticinatus sum : licet parvulus ex collo pendeat nepos. Referret, inquam, alius, quod in (b) palatii militia, sub chlamyde et camenti limo, corpus ejus cilicio tritum sit : quod stans ante sæculi potestates, lurida jejuviis ora portaverit : quod adhuc sub alterius iudumentis, alteri militaverit : et ad hoc habuerit cingulum, ut viduis, pupillis (c), oppressis, miserisque subveniret. Mihi non placent dilaciones istæ imperfectæ servitutis Dei. Et centurionem Cornelium, ut lego justum, statim audie baptizatum (*Act. 10*).

10. Verumtamen velut incunabula quedam nascentis fidei comprobemus ; ut qui sub alienis signis devotus miles fuit, donandus laurea sit, postquam suo regi coepit militare. Baltheo posito habituque mutato, quidquid castrensis peculi fuit, in pauperes erogavit. Legerat enim : « Qui vult perfectus esse, vendat omnia quæ habet, et det pauperibus, et sequatur me » (*Matth. 19*). Et iterum : « Non potestis duobus dominis servire, Deo, et mamonæ » (*Matth. 6. 14*). Excepta vili tunica, et operimento pari, quo tecto tantum corpore, frigus excluderet, nihil sibi amplius reservavit. Cultus ipse, provinciæ morem sequens, nec munditiis, nec sordibus notabilis erat. Cumque arderet quotidie, aut ad Egypti monasteria pergere, aut Mesopotamiæ invisiere choros ; vel certe insularum Dalmatiæ, quæ Altino tantum fretò distant, solitudines occupare : avunculum Pontificem deserere

(a) Ut in Græco textu variant heic loci exemplaria, aliis ditior, aliis διαδοτοι præferentibus, ita et apud Auctorem nostrum editi ac MSS. libri, alii *dedit*, alii quorum pars major est, *dividit*, et cum Veronensi Ms. *spolia pro escan* legunt.

(b) Ex illis nempe erat, quos *agentes in rebus* vocant Scriptores veteres, iisque Chlamydem, et lineam vestem, sive ut ait Libanius in Orat., contra Florentium *χλωμόντες καὶ ἀπόρθετος*, cum Baltheo tribuant. Vide epistolam ad Salvianum, ubi de Nebridio. Fortunatus Presbyter lib. I de Vita S. Martini cap. 1. *militis alba chlamys plus est quam purpura Regis*. Hinc et Candidati milites vulgo audiunt a reliquis Scriptoribus. Corippus Africanus lib. III. de laudibus Justiniani. Cumque Palatinis stans candida turba tribunis, etc. Claudio. Panegyr. in quartum Consulatum Honorii *niveas cohortes* vocat : Trebellius Pollio in Gallieno *albatos milites*.

(c) Victorius addit *orphantis*.

non audebat, tot in illo cernens exempla virtutum, domique habens unde diseret. In uno atque eodem et imitabatur Monachum, et Episcopum venerabatur. Non, ut plerisque accidere solet, assiduitas familiaritatem, familiaritas contemptum illius fecerat; sed ita eum colebat, quasi parentem, ita admirabatur, quasi quotidie novum cerneret. Quid multa? Fit Clericus, et per solitos gradus Presbyter ordinatur. Jesu bone, qui gemitus, qui ejulatus, quæ cibi interdictio, quæ fuga oculorum omnium? Tum primum et solum avunculo iratus est. Querebatur se ferre non posse, et *juvenilem ætatem* incongruam Sacerdotio causabatur. Sed quanto **338** plus repugnabat, tanto magis in se studia omnium concitabat, et *MEREBATUR* negando, quod esse solebat, eoque dignior erat, quo se clamabat indignum. Vidiimus (*a*) Timotheum nostri temporis, et canos in sapientia, electumque a Moysi Presbyterum, quem ipse sciret esse Presbyterum. Igitur Clericatum non honorem intelligens, sed onus, primam curam habuit, ut humilitate superaret invidiā, deinde ut nullam obscoenī in se runioris fabulam daret; ut qui *mordebat* ad *ætatem* ejus, stupearent ad continentiam; subvenire pauperibus, visitare languentes, provocare hospitio, lenire blanditiis, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Cœcorum baculum, esurientium cibū, spes miserorum, solamen lugentium fuit. Ita in singulis virtutibus eminebat, quasi cœteras non haberet. Inter Presbyters et cœquales, primus in opere, extremus in ordine. Quidquid boni fecerat, ad avunculum referebat. Si quid forte aliter evenerat quam putarat, illum nescire, se errasse dicebat. In publico Episcopum, domi patrem noverat: gravitatem morum, hilaritatem frontis temperabat. Gaudium in risu, non cachinnum intelligeres. Virgines et viduas Christi honorare ut matres, hortari ut sorores, cum omni castitate. Jam vero postquam domum se contulerat, et relicto foris Clerico, duritiae se tradiderat Monachorum, creber in orationibus, vigilans in precando, lacrymas Deo non hominibus offerebat; jejunia in aurigae modum pro lassitudine et viribus corporis moderabatur. Mensæ avunculi intererat, et sic apposita quæque libabat, ut et superstitionem fugeret, et continentiam servaret. Sermo ejus per omne convivium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecunde, recta suspicere, prava non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere. Et ingenuo pudore, qui ornabat ætatem, quid cuius esset, simpliciter constiteri; atque in hunc modum eruditio gloriae declinando, eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani: hoc Lactantii, illud Hilarii est. Sic Minutius Felix, **339** ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate avunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Lectioneque assidua, et meditatione diurna, pectus suum bibliothecam fecerat Christi.

(*a*) Quod nimur Timotheus junior Episcopus creatus sit: cui Nepotianum comparat. Vñ. 1. Tim. 4. 12.

11. Quoties ille transmarinis Epistolis deprecatus est, ut aliquid ad se scriberem? quoties nocturnum de Evangelio petitorem, et interpellatricem duri iudicis mihi viduam exhibuit? (*Luc. 15. 5*) Cunque ego silentio magis quam litteris denegarem, et pudore reticentis, pudorem suffunderem postulantis, avunculum mibi opposuit precatorem, qui et liberius pro alio peteret, et pro reverentia Sacerdotii facilius impetraret. Feci ergo quod voluit, et brevi libello, amicitias nostras æternæ memoriae consecravi. Quo suscepto, Cresci opes, et Darii divitias se viciisse jactabat. Illum oculis, illum manibus, illum sinu, illum ore tenebat. Cumque in stratu frequenter evolveret, sepe super pectus soporati, dulcis pagina decidebat. Si vero peregrinorum, si amicorum quispiam venerat, lætabatur nostro super se testimonio. Et quidquid minus in opusculo erat, distinctione moderata, et pronuntiationis varietate pensabat; ut in recitando illo, (*b*) ipse vel placere quotidie, vel displicere viseretur. Unde hic fervor, nisi ex amore Dei? unde legis Christi indefessa meditatio, nisi ex desiderio ejus qui legem dedit? Alii nummum addant nummo, et marsupium suffocantes, matronarum opes venenatur obsequiis: sint ditiōes Monachi, quām fuerant cœculares: possident opes sub Christo paupere, quas sub locuplete diabolo non habuerant: et suscipret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos. Nepotianus noster aurum calcans, schedules consecratur. Sed sicut sui in carne contemptor est, et paupertate incedit ornator; ita totum (*c*) Ecclesiae investigat ornatum.

12. Ad comparationem quidem superiorum, modica sunt quæ dicturi sumus, **340** sed et in parvis idem animus ostenditur. Ut enim Creatorem non in cœlo tantum miramur, et terra, sole, oceano, elephantis, camelis, equis, bobus, pardis, ursis, leonibus; sed et in minutis quoque animalibus, formica, culice, muscis, vermiculis, et istiusmodi genere, quorum magis corpora scimus quam nomina, eamdemque in cunctis veneramur solertia: ita mens Christo dedita, æque et in majoribus, et in minoribus intenta est, sciens etiam pro otioso verbo reddendam esse rationem. Erat ergo sollicitus, si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta terfa, si janitor creber in porta, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa luculentia [al. *lucentia*]: et in omnes ceremonias pia sollicitudo disposita, non minus, non majus negligebat officium. Ubicumque eum in Ecclesia quæreres, invenires. Nobilem virum (*d*) Qu. Fabium miratur Antiquitas, qui etiam

(*b*) Malim *sibi* pro *ipse*, quod a Veronensi cod. abest.

(*c*) Veteres editi Erasm, atque Victor. quibus nonnulli MSS. etiam suffragantur, *animæ* legunt pro *Ecclesie*; sed impressam lectionem Veronensis cum plerisque aliis codd. et quæ subsequuntur Hieronymiani contextus maxime probant.

(*d*) Caium Fabium cum Quinto Fabio videtur confundere menoriae lapsu, unumque e duobus facere. Primus enim Pictoris arte excelluit, et Salutis Templum an. ab Urbe condita 450. pinxit, ut Plinius testatur lib. 33. c. 4. unde et *Pictoris* cognomine donatus est. Alter hujuscne nepos fuit, et Q. Fabius Pictor de nomine appellabatur. Hic porro historiam secundi belli Carth. scripsit, deque illo Appianus,

Romanæ scriptor historiæ est; sed magis ex pictura quam ex litteris nomen invenit: et Beseeel nostrum plenum sapientia et spiritu Dei, Scriptura testatur. Hyram quoque filium mulieris Tyriæ, quod alter tabernaculi, alter Templi supellectilem fabricati sint (*Exod. 31; et 3. Reg. 5*). Quomodo enim lætæ segetes, et uberes agri, interdum culmis, aristisque luxuriant (*Ex Virgil Georg. 1*): ITA PRÆCLARA ingenia, et mens plena virtutibus, in variarum artium redundant elegantiam. Unde et apud Græcos (a) Philosophus ille laudatur, qui omne quo uteretur usque ad palium et annulum, manu sua factum gloriatus est. Illoc idem possumus et de isto dicere, qui basilicas Ecclesiæ, et (b) Martyrum Conciliabula, diversis floribus, et arborum comis, vitiumque pampinis adumbrarunt: ut quidquid placebat in Ecclesia, tam dispositione, quam visu, Presbyteri labore et studium testarentur.

13. Macte virtute, cuius talia principia, qualis finis erit? O miserabilis humana conditio, et sine Christo vanum omne quod vivimus! Quid te subtrahis? **341** quid tergiversaris, oratio: quasi enim mortem illius differre possimus, et vitam facere longiorem, sic timemus ad ultimum pervenire. « Omnis caro sœnum, et omnis gloria ejus quasi flos sœni » (*Isai. 40. 6*). Ubi nunc decora illa facies, ubi totius corporis dignitas, quo veluti pulchro indumento, pulchritudo animæ vestiebatur? Marcesebat, pro dolor, flante austro lilio; et purpura violæ in pallorem sensim migrabat. Cumque sebris æstuareret, et veniarum fontes hauriret calor, lasso anhelitu tristem avunculum consolabatur. Lætus erat vultus, et universis circa plorantibus, solus ipse ridebat. Projicere pallium, manus extendere, videre quod alii non videbant, et quasi in occursum se erigens, salutare venientes: intelligeres illum non emori, sed emigrare, et mutare amicos, non relinquere. Volvuntur per ora lacrymæ, et obfirmato animo, non quo dolore dissimulare quem patior. Quis crederet in tali illum tempore nostræ necessitudinis recordari, et luctante anima, studiorum scire dulcedinem? Apprehensa avunculi manu, hanc, inquit (c), tunicam, qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mibi, æstate patri, fratri collegio, et quidquid a te nepoti debebatur affectus, in illum transfer, quem mecum pariter diligebas. Atque in talia verba defecit, avunculi manus, mei recordatione contrectans.

14. Scio, quod nolueris amore in te civium sic « Senatus, inquit, Quintum Fabium, qui etipse Hannibalica rum rerum historiam conscripsit, Delphos ad oraculum misit. » Et Livius lib. 22. cap. 7. *Fabium aequalem temporibus hujuscemodi bellis* (secundi Carthaginensis) *potissimum auctorem se habuisse* testatus est.

(a) Hippias Eleus, quem post Platонem in Hippia nomine laudat Cicer. 3. de Oratore, Lucianus, aliique.

(b) Sacella martyribus dedicata, quæ etiam *Martyria* dicebantur, et *Martyrum concilia*. Hinc sermones occurserunt apud veteres in dedicatione concilii *Martyrum*; et in Romano quoque Mortyrolog. *concilia Martyrum* hoc sensu invenies.

(c) Certo hinc colligas ab iis usque temporibus pecuniarum ueste usos sacerdotes, dum sacris operarentur; sive illa munditie tantum, sive etiam forma a quotidiana distinguatur.

probare, et affectum patriæ magis quæsisse in prosperis. Sed hujuscemodi officium in bonis juncundius est, in malis gratus. Tota hunc civitas, tota planxit Italia. Corpus terra suscepit, anima Christo redditæ est. Tu nepotem quærebas, Ecclesia Sacerdotem. Præcessit te successor tuus. Quod tu eras, ille post te judicio omnium merebatur. Atque ita ex una domo duplex Pontificatus egressa est dignitas, dum in altero gratulatio est, quod tenuerit: in altero mœror, quod raptus sit, ne teneret. Platonis (*In Phædone*) sententia est, **342** Omnem sapientium vitam, meditationem esse mortis. Laudant hoc Philosophi, et in eorum usque ferunt. Sed multo fortius Apostolus: *Quotidie, inquit, morior per gloriam vestram* (*1. Cor. 15. 31*). Aliud est enim conari, aliud agere: aliud vivere moriturum, aliud mori victurum. Ille moriturus est ex gloria; iste moritur semper ad gloriam. Debemus igitur et nos animo premeditari, quod aliquando futuri sumus: et quod velimus, nolimus, abesse longius non potest. Nam si nongentos vitæ excederemus annos, ut ante Diluvium vivebat humanum genus, et Mathusalem nobis tempora donarentur: tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desiisset. Etenim inter eum qui decem vixit annos, et illum qui mille, postquam idem vitæ finis advenerit, et irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantumdem est: nisi quod senex magis onustus peccatorum fasce profisciscitur.

*Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit, subeunt morbi, tritisque senectus.
Et labor, et duræ rapit inclemencia mortis.*

(*Virgil. lib. 3. Georg.*).

Nævius Poeta: *Pati, inquit, necesse est multa mortalem mala.* Unde et Niobem, quia multum fleverit, in lapidem (d) et diversas bestias commutatam finxit Antiquitas. Et Hesiodus natales hominum plangens, gaudet in funere: prudenterque Ennius (e).

*Plebes, ait, in hoc Regei antestatal loco: licet
Lacrymare plebei, Regei honeste non licet.*

Ut Regi, sic Episcopo (f), imo minus Episcopo quam Regi. Ille enim nolentibus præest, hic volentibus: ille terrore subjicit (g), hic scrutitate dominatur: ille corpora custodit ad mortem, hic animas servat ad vitam. In te oculi omnium diriguntur, do-

(d) In petram quidem mutatam Niobem fixit antiquitas, non autem, quod neverim, et in diversas bestias. Ipse Hieron. ad Oceanum, *Niobem, inquit, putares, quæ nimio fletu in lapidem versa est.* Omnino igitur hec aliquid deest, supplendumque videtur, et alios in diversas bestias commutatos, etc. aut verba illa et *diversas bestias* delenda sunt.

(e) Ennii duos hosce versus veteri lectioni reddimus, notandumque *Plebes* pro *plebs* dictum more antiquo, ut *trabes pro trabis* in minori numero.

(f) Hæc verba *imo minus Episcopo quam Regi*, Veronense exemplar non habet. Martianæs contrario sensu legit, « imo minus regi quam episcopo, » et falsi acriter impressam lectionem accusat; sed falli eum ex toto contextu liquet, hancque esse Hieronymi mentem, quod minus Episcopo licet indolere quam Regi.

(g) Præferimus veterum exemplarium magno numero auctoritatem, ea etiam de causa quod concinnior antibesis verborum *subjicit et dominatur*, meliorque sensus versus sit. Antea erat *servitui donatur*.

mus tua, et conversatio, quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ. Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas, quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse **343** videantur : aut qui imitari, (a) cogantur delinquere. Vince quantum potes, imo etiam plus quam potes, mollitatem animi tui, et ubertatem fluentes lacrymas reprime, ne grandis pietas in nepotem, apud incredulas mentes desperatio putetur in Deum. Desiderandus est tibi quasi absens, non quasi mortuus : ut illum exspectare, non amissis videaris.

15. Verum quid ago, medens dolori quem jam reor, et tempore et ratione sedatum, ac non potius replico tibi vicinas Regum miseras, et nostri temporis calamitates, ut non tam plangendus sit, qui hac luce [al. vice] caruerit, quam gratulandum ei, qui de tantis malis evaserit ? Constantius Arianæ fautor hereticos, dum contra inimicum paratur, et concitus fertur ad pugnam, in (b) Mopsi viculo moriens, magno dolore hosti reliquit imperium. Julianus proditor animæ suæ, et Christiani jugulator exercitus, Christum sensit in Media, quem primum in Gallia denergarat ; dumque Romanos propagare vult fines, perdidit propagatos. Jovianus [al. Jovianus] gustatis tantum regalibus bonis, foetore prunarum suffocatus interiit : ostendens omnibus, quid sit humana potentia (c). Valentinianus vastato genitali solo, et inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis extinctus est. Hujus germanus Valens Gothicō bello victus in Thracia, eundem locum et mortis habuit, et sepulcri. Gratianus ab exercitu suo proditus, et obviis ab urbibus non receptus, ludibrio hosti fuit, cruentaque manus vestigia paries tui, Lugdune, testantur. (d) Adolescens Valentinianus et pene puer, post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine imperium, haud procul ab urbe fraternæ mortis conscientia, necatus est : et cadaver **344** exanime suspendio infamatum. Quid loquar (e) de Procopio,

(a) Mallet quis conantur, id est mutata interpunctione, aut qui imitari conantur, delinquere.

(b) Hoc nomine *Mopsi* viculo Mopsuestia Ciliciae mediterraneæ civitas vulgo a doctis accipitur. Ego vero *Mopsucrenas* intelligi velim, civitatem sub *Tauri montis radibus* positam, ubi Constantius obiit, ut testatur Ammian. Marcellinus I. 31. c. 15. et Chronic. Alexandrin. aliquie. Hostem vero, quem dicit, Julianum intellige, qui acclamatus in Gallia Imperator Constantinopolim contendebat, ut imperium ariperet.

(c) Confer epistolam ad praesidium de Cereo Paschali quæ Hieronymo nostro tribuitur : certe ex eo sumpta est. « Nuper, inquit, Imperator Valentinianus cum adversus Sarmatas, Quadosque propter Illyrii vastationem in consistorio sevius infremeret, et totius gentis excidium rigidus minaretur, sanguine erumpente, discrepuit. Quid loquar de fratre ejus, quem contra regale fastigium Thraciae ignis absorbuit. Neodium annus completus est, quo Principem Gratianum, prodente exercitu suo, ante foeda captivitas, dehinc miserabilior oppressit interitus. » Vide rursus Ammian. Marcell. I. 30. c. 6. cui adde Socratem I. 4. c. 28. et ex eo Sozomenum I. 6. cap. 36. Tum Victorem in Epitome, qui paulo alter exprimase Valentinianum tradit, cui assentitur Zosimus lib. 4. et vetus Auctor apud Suidam in *laic.*

(d) Erat enim vero annorum viginti quinque, aut etiam 26. quorum sexdecim Imperator exegerat. Sed ætatis computandæ Pythagoricum morem sequitur. Puer. 20. annos impedit, etc. Vid. Diog. Laert. lib. 8.

(e) Procopius a Valente capite damnatus ; quemadmo-

Maximo, Eugenio, qui utique dum rerum potirentur, terrori gentibus erant ? Omnes capti steterunt ante ora victorum, et (quod potentissimis quondam miserorum est) prius ignominia servitutis, quam hostiles mucrone confossi sunt.

16. Dicat aliquis : Regum talis conditio est, feriuntque summos Fulgura montes (*Hor. l. 2. Od. X.*) Ad privatas veniam dignitates, nec de his loquar qui biennum excedunt; atque, ut cæteros prætermittam, sufficit nobis trium nuper Consularium diversos existus scribere. Abundantius egens (f) Pityunte exultat. Rustini caput pilo Constantinopolim gestatum est, et abscissa manus dextra ad dedecus insatiabilis avaritiae, ostiatim stipem mendicavit. Timasius præcipitatus repente de altissimo dignitatis gradu, evasisse se putat, quod Assæ vivit inglorius. Non calamitates miserorum, sed fragilem humanæ conditionis narratum. Horret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim, et alpes Julias, quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, (g) Thessalam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines Dei, et ingenua nobiliaque corpora, his beluis fuere ludibria ? Capti Episcopi, interficti Presbyteri, et diversorum officia Clericorum. Subversæ Ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, Martyrum effossa reliquia : ubique *Luctus*, ubique gemitus [pavor], et plurima mortis imago (*Ex Virg. Aeneid. 2.*). Romanus orbis ruit, et tamen cervix nostra **345** erecta non fleetitur. Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedæmonios, Arcadas, cunctaque Græciam, quibus imperant Barbari ? Et certe paucas urbes nominavi, in quibus olim fuere regna non modica. Inimunis ab his malis videbatur Oriens, et tantum nuntiis consternatus. Ecce tibi anno præterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos (h), non jam Arabiæ, sed Septentrionali lupi, tantas brevi provincias percurrerunt. Quot monasteria capta ? quante fluviorum aquæ humano cruento mutatae sunt ? Obsessa Antiochia, et urbes reliqua, quas Halis. Cydnus, Orontes, Euphratesque præterflunt. Tracti greges captivorum : Arabia, Phœnix, Palestina, Ægyptus timore captivæ.

(i) Non mihi si linguae centum sint, oraque centum,

(k) Ferrea vox,

dum etiam Maximus et Eugenius a Theodosii militibus capite minuti sunt.

(l) Abundantius non Pityunte, sed Sidone in Phœnicia, et Timonium Oassi in Ægypto exulasse alii tradunt. Conciliantur ex Astorio Amaseno Homilia in festum Kalendaru an. 398. unde cognoscitur, ex illi locum Abundantius fuisse mutatum, quem tum temporis in Colchide exulare dicit, cum antea Sidone fuisse.

(m) Peccant hucusque editi, qui *Thessalonicanam* pro *Thessalia* obtrudunt. Illa Macedonia civitas est, heic vero Hier. Provincias tantum eumerat. Emendavimus ope codicis Veronensis, qui præterea *chaiae* nomen omittit.

(n) Hunnos intellige, quos, ut sue rebellioni prodescent, Rufinus in Imperii provincias immisit. Ceterum aliquid ad Abacue 9. ubi de Chaldæis dictum juxta LXX. *Væ lociores erant lupis arabicæ.*

« Omnia poenarum percurrere nomina possim »
(*Virgil. 6. Aenid.*).

Neque enim historiam proposui scribere, sed nostras breviter flere miserias. Alioquin ad hæc merito explicanda, et Thucydides, et Sallustius muti sint [al. sunt].

17. Felix Nepotianus, qui hæc non videt : felix qui ista non audit. Nos miseri, qui aut patimur, aut patientes fratres nostros tanta perspicimus ; et tamen vivere volumus, eosque qui his carent, flendos potius quam beatos putamus. OLIM OFFENSUM sentimus, nec placamus Deum. Nostris peccatis Barbæ fortes sunt. Nostris vitiis Romanus superatur exercitus : et quasi non hæc sufficerent cladibus, plus pene bella civilia, quam hostilis muero consumpsit. Miseri Israelitæ, ad quorum comparationem Nabuchodonosor servus Dei scribitur [al. dicitur] (*Jerem. 25. 9*). Infelices nos, qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem Barbarorum, illius in nos ira desæviat. Ezechias egit poenitentiam, et centam octoginta quinque millia Assyriorum ab uno Angelo, una nocte delecta sunt (*4. Reg. 19. 25*). Josaphat laudes Domini concinebat, et Dominus pro laudante superabat (*2. Paralip. 26. 21*). Moyses contra Amalec, non gladio, sed oratione pugnavit (*Exod. 17. 11*). Si erici volumus, prosternamur. Proh pudor, et stolidæ usque ad incredulitatem mens : Romanus exercitus, victor orbis et dominus, 346 ab his vincitur, hos pavet, horum terretur aspectus (a), qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur. Et non intelligimus Prophetarum voces : « Fugient mille uno persequente? (*Isai. 30. 17*) Nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur : statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.

18. Excessimus consolandi modum, et dum unius mortem flere prohibemus, totius orbis mortuos planximus. Xerxes ille rex potentissimus, qui subvertit montes; maria constravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, et innumerabilè vidisset exercitum, flesse dicitur, quod post centuum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superventurus esset. O si possemus in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus; jam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, et regnis regna collisa; alios torqueri, alios necari, alios absorberi [al. obrui] fluctibus, alios ad servitutem trahi : hic nuptias, ibi plancum : illos nasci, istos mori : alios affluere diuitiis [al. delictis], alios mendicare : et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui

(a) Hunnos iterum respicit, quos, ut tradit Ammannus Marcell. lib. 31. cap. 2. « calcei formulis nullis aptati velant incedere gressibus liberis, » unde ἀνδεῖ; et ἀπορεῖ; dicuntur ab antiquo Scriptore apud Suidam, et ἐπει τέττων οὐ πάντας ἀ οὐνας νῦν ταπεινούς. « Neque absque jumento Hunnus facile ambulaverit : » optime adeo Hier. ingredi non valentes, et si terram tetigissent, actum de se arbitrantes dixit, quippe qui pedibus hostem insequentem haud possent effugere. Alterum de terrifico eorum aspectu testatur Jornand. de Rebus Geticis, « Quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingenerentes, fugabant. »

nunc vivunt, in brevi spatio defuturos. Vincitur sermo rei magnitudine, et minus est omne quod dicimus.

19. Redeamus igitur ad nos, et quasi e cœlo descendentes, paulisper nostra videamus. Sentisne, obsecro te, quando infans, quando puer, quando juvenis, quando robustæ ætatis, quando senex factus sis? Quotidie morimur, quotidie commutamur, et tamen æternos nos esse credimus. Hoc ipsum quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo, de vita mea tollitur. Quot puncta notarii, tot meorum damna sunt temporum. Scribimus atque rescribimus, transeunt mare epistole, et flidente sulcum [al. solum, f. salum] carina, per singulos fluctus ætatis nostræ momenta minuuntur. Solum habemus lucri, quod Christi nobis amore sociamur. « Caritas patiens est, benigna est : caritas non zelatur, non agit perperam, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia patitur : 347 Caritas nunquam excidit. » Hæc semper vivit in pectore; ob hanc Nepotianus noster absens, præsens est, et per tanta terrarum spatiæ divisos, utraque complectitur manu. Habemus mutuæ obsidem caritatis. Jungamur spiritu, stringamur affectu, et fortitudinem mentis, quam beatus Papa Chromatius ostendit in dormitione germani (*Eusebii fratri sui*), nos imitemur in filio. Illum nostra pagella decantet, illum cunctæ [al. nostræ] litteræ sonent. Quem corpore non valemus, recordatione teneamus. Et cum quo loqui non possumus, de eo loqui nunquam desinamus.

EPISTOLA LXI (b).

AD (c) VIGILANTIU.

Vigilantium, qui in Occidentem regressus Hieronymianum nomen, et illius amicos infamabut, reprehendit : et hortatur ut aliquando resipiscat, ac desinat calumniari; blasphemias ejus in fine acriter coarguens.

1. Justum quidem fuerat, nequaquam tibi litteris satisfacere, qui tuis auribus non credidisti : neque enim schedulæ poteris acquiescere, qui vivo sermoni non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit, dans osculum proditori, et latronis poenitentiam in patibulo suscipiens, eadem absenti significo, que præsenti quoque locutus sum, me ita Origenem legisse vel legere, ut Apollinarium [al. Apallinarem], vel cæteros Tractatores, quorum, in quibusdam, libros Ecclesia non recipit. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorum voluminibus continentur : sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est et studii, multos legere, ut ex plurimis diversos flores carpari, non tam probaturus omnia, quam quæ bona sunt electurus, assumo multos in manus meas, ut a multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est : *Omnia legentes* : 348 quæ bona sunt retinentes (*1. Thess. 5. 21*). Unde

(b) Alias 73. Scripta eodem an. 396

(c) In Veron. Ms. ad Vigilantium de Origene inscribitur et statim Utile quidem fuerat, pro Justiū, etc.

satis miror te voluisse Origenis mihi objicere dogmata, cuius in plerisque errorem usque ad hanc ætatem penitus ignoras. Egone hæreticus? et cur me, quæso hæretici non amant? Tu orthodoxus? qui etiam (a) contra sententiam tuam, et linguam alia prædicantem, aut invitus subscriptisti, et prævaricator es: aut volens, et hæreticus. Dimisiſti Ægyptum (b), cunctas provincias reliquisti, in quibus sectam tuam libera plerique fronte defendunt: et elegisti me ad insectandum; qui omnia contra Ecclesiam dogmata reprehendo, et publica voce condemnno.

2. *Origenis errores.* — Origenes hæreticus: quid a me, qui illum in plerisque hæreticum non nego? Erravit de resurrectione corporis [al. *corporum*]; erravit de animarum statu, de diaboli pœnitentia: et quod his majus est, Filium (c) Dei, et Spiritum Sanctum in Commentariis Isaiae, Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerem eum, et hæc quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neque enim ita debemus bona ejus recipere, ut mala quoque suscipere cogamur. (d) At idem et Scripturas in multis bene interpretatus est, et Prophetarum obscura disseruit: et tam novi quam veteris Testamenti revelavit maxima sacramenta. Si igitur quæ bona sunt, transtuli, et mala vel amputavi, (e) vel correi, vel tacui; arguendus sum cur per me Latini bona ejus habeant, et mala ignorent? Si hoc crimen est, arguatur Confessor Hilarius qui Psalmorum interpretationem, et Homilias in Job ex libris ejus, id est, ex Graeco in latinum transtulit. Sit in culpa ejusdem (f) confessionis Vercellensis Eusebius, qui omnium Psalmorum Commentarios hæretici hominis (*Eusebii Cæsariensis*) veritatem in nostrum eloquium: licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit. Taceo de Victorino (g) Petabionensi, et ceteris, qui Origenem in explanatione duntaxat Scripturarum seculi sunt, et expresserunt: ne non tam me defendere, quam socios criminis videar querere. Ad te ipsum 349 veniam: cur tractatus ejus in Job descriptos habes? In quibus contra diabolum, et de stellis cœloque disputans, quædam locutus est, quæ Ecclesia non recipit? Tibi soli licet τὸν εὐαγγέλιον (h) de cunctis et Græcis et Latinis Tractatoribus ferre sententiam? et quasi censoria virgula, alios ejicere de

(a) Idem *contra conscientium tuam*, etc.

(b) Minus congruo sensu vetustiores editiones cum Bononiensi cod. *proprias provincias*: tum ali MSS. *sectam suam* pro *tuum*. Hic vero de Vigilantii fide locus videtur esse, quem Ruffinus intendit, dum eum dici putat Alexandriæ hæresim contraxisse: cuireponens Hieron. lib. Apol. 3. cap. 6. « In Vigilantii, inquit, nomine quid gomnies nescio. Ubi eam eum scripsi hæretica apud Alexandriaem communione maculatum? Da librum, profer epistolam, nusquam omnino reperies. » Denuo autem Victorius fallitur, qui hunc Vigilantium diversum ab eo facit, qui hæreticus audit, et contra quem Hier. librum scriptis.

(c) A Bononiensi abest *Dei*, tum paulo post *eum*.

(d) Veronens. *Nan et scripturas bene interpretatus est.*

(e) Iterum a Bononiensi abest *vel correxi*.

(f) Idem, et *Confessor Vercellensis*, etc.

(g) Falso et contra MSS. fidem veteres editi *Pictariensi*; non enim in Anquitania secunda, sed in superiori Pannonia Episcopus fuit, quod alius antea notatum est.

(h) Adiut Veronens. aliquie pauci MSS. Græcarum volum interpretationem, *id est sapientissimo cerebro*.

bibliothecis, alios recipere: et cum tibi placuerit, me vel Catholicum, vel Hæreticum pronuntiare: nobis non licet perversa respuere, et damnare quod sèpe damnavimus? *Lege ad Ephesios libros, lego cætera opuscula mea, maxime in Ecclesiasten Commentarios: et liquido pervidebis, me ab adolescentia nunquam alicujus auctoritate deterritum, acquiescevisse hæreticæ pravitati.*

3. Non parum est scire quod nescias: prudentis hominis est nosse mensuram suam, nec zelo diaboli concitatum, imperitiæ suæ cunctum orbem testem facere. Scilicet et gloriari cupis, (i) et in patria tua jactitas, me non potuisse respondere eloquentiæ tuæ, et acumen in te Chrysippi formidassem. Christiana verecundia teneor, et cellulæ meæ latebras nolo mordaci sermoni reserare. Alioqui proferrem (j) πάσσω τὴν ἀριστερὰν σου καὶ τραπαιοφορίαν. Sed hæc alii: aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego [al. Ergo] quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te, frater, ne plus velis sapere, quam sapis: ne vel innocentiam, vel simplicitatem tuam, vel certe ea quæ taceo, et te non intelligente, cæteri intelligunt, stylo proferas, et ineptiarum tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud a parva ætate didicisti: alii assuetus es disciplinis. Non est ejusdem hominis, et aureos nummos, et Scripturas probare, et degustare vina, et Prophetas, vel Apostolos intelligere. Me laceras: sanctum fratrem Oceanum 350 in culpam hæresecos vocas: Presbyterorum tibi Vincentii et (k) Pauliniani, et fratris Eusebii judicium displiceret. Solus es Cato Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo et prudentiæ velis credi. Recordare, quæso, illius diei quando me de Resurrectione, et veritate corporis prædicante, ex latere subsultabas, (l) et plauderbas manu, et applodebas pedem, et orthodoxum conclamabas. Postquam navigare cœpisti, et ad inti-

(i) Al. cum Bononiensi Ms. *Scilicet gloriari cupis, ut in patria tua jacties, me, etc.*

(j) Tot inter variantes MSS. atque editorum codicum lectiones, eam sequimur, quæ pridem obtinuit: germana enim quæ sit, haud expeditum est affirmare, cum alii, quos inter Veronenses duo, *pasan ten narstran*, vel τὸν διηριπτεῖν, vel τὸν τὸ διελο, et mox plerique τραπαιόποιον, alii τραπαιόποιον, vel τραπαιόν τραπαιόποιον, atque alla hujusmodi verborum portenta præferant. In Latina etiam interpretatione quæ subdui, plerique omnes variant quo ad priorem partem, dum vel *omnem infirmitem tuam*, ut Veronenses, vel, ut alii, *omnia prælia tua*, vel tandem, *omnem virtutem tuam* legunt; alteram enim partem, *parvolorum quoque cantatum*, vel *voce cantatum*, pari fere consensu exhibent illi etiam MSS. apud quos vocal Græcarum litterarum lacuna, cuiusmodi est Bononiensis. Hanc Martianæ tamen adtexuit, Latinae interpretationis partem eam esse debere non animadvertis, atque adeo verba, quæ a Hieronymi calamo non proficerint quod optime veteres alii editores carent. Porro nos, si quando corruptio huius loco medica manus est admovenda, a Latinis vocibus Græcas esse restituendas opinamur, et si quidem Veronenses MSS. sequimur, qui *infirmitem* habent, pro διηριπτεῖν legendum erit levissima mutatione, διελοποιοῦ; et cum nihil in Græcis verbis sit, cui Latina *parvolorum voce cantatum* respondeat, pro τραπαιόποιον, ut MSS. plerique habent, τὸν τραπαιόποιον legi poterit. Conjecturas nostras haud multi facimus; lector quod magis placet, sequatur.

(k) Bononien. et Paulini, vitiose tamen. Legendum fortasse *paulinianam fratris, et Eusebii*.

(l) Idem *subsultabas, et applaudebas pede, omissis et plaudebas manu: tum legit, et orthodoxum clamabas dersendo*, quod glossatoris iuepti est vitium.

mum cerebrum tuum sentinæ putredo pervenit, tunc nos hereticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi sancti Presbyteri Paulini epistolis, et illius super nomine tuo non putavi errare judicium. Et licet statim accepta epistola ἀναπέρτητος (a) sermonem tuum intelligorem: tamen rusticitatem et simplicitatem magis in te arbitrabar, quam recordiam. Nec reprehendo sanctum virum; maluit enim apud me dissimilare quod noverat, quam portitorem clientulum suis litteris accusare. Sed memet ipsum arguo, qui alterius potius acquievi, quam meo iudicio: et oculis aliud cernentibus, aliud schedula credidi quam videbam.

4. Carpit lepide imperitiam Vigilantii. — Quamobrem desine me lassere, et voluminibus tuis obruere. Parce saltem nummis tuis, quibus notarios librariosque conducens, eisdem et scriptoribus uteris et fautoribus: qui te ideo forsitan laudant, ut lucrum in scribendo [al. scribendis] faciant. Si libet exercere ingenium, trade te Grammaticis atque Rhetoribus, disce Dialecticam, sectis instruere Philosophorum: ut cum omnia didiceris, saltem tunc tacere incipias. Quanquam stulte faciam, magistro cunctorum magistrorum querere, et ei modum imponere [al. ponere], qui loqui nescit, et tacere non potest. Verum est illud apud Graecos proverbium, (b) οὐ λύπα. Ego 351 reor, et nomen tibi καὶ τὸν οὐτόπεπτον impositum. Nam tota mente dormitas, et profundissimo non tam somno steritis, quam lethargo. Inter ceteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti, ausus es dicere, Montem de quo abscessus est in (c) Daniele lapis sine manibus (*Daniel.* 2), esse diabolum; et lapidem Christum, qui quia assumpsit corpus ex Adam, qui diabolo ante per vitia cohaeserat, natum esse de Virgine: ut a monte, hoc est, a diabolo hominem separaret. O præcidendum linguam, ac per partes et frusta lacerandam. Quisquam ne Christianus Deum Patrem omnipotentem in persona diaboli interpretatur, et tanto piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationem tuam [al. istam], quisquam non dicam Catholicorum, sive Gentilium unquam recepit, pium sit quod locutus es. Sin autem tantum nefas nunquam audivit Christi Ecclesia: et per tuum primum os, ipse se montem interpretatus est, qui dixerat: « Ero similis Altissimo; » age poenitentiam, in sacco versare et cinere: et tantum scelus jugibus absterge lacrymis: si tamen [al. tandem] tibi dimittitur haec impietas; et juxta errorem Origenis tunc veniam consequaris, quando consecuturus est et diabolus, qui nunquam plus quam per os tuum deprehenditur blasphemasse. Meam injuriam patienter tuli. Impietatem contra Deum ferre

(a) Veronen. et Bononien. MSS. ac vetus edit. addunt id est secunditum, quod Erasm. probat: proprie autem ἀναπέρτητον incongruum, seu minime convenientem significat.

(b) Olim διεῖ πάρα λύπη eodem sensu; nec erat cur eam lectionem Martianus falsitatis incusaret.

(c) Gennadius quidem c. 35. propto ingenio secundam rationem *Danielis* a Vigilante expositum tradit, heic vero prima inauit, que 2. capite Daniel. exhibetur, nisi si ille secundum caput pro secunda visione accepit.

non potui. Unde et (d) visus sum mordacius in extremo quam postepistolæ scribere, quam promiseram: quan priorem poenitentiam, qua a me veniam deprecatus es, iterum commissose unde agas poenitentiam, stolidissimum sit. Tribuat tibi Christus, ut audias, et latcas: ut intelligas, et sic loquaris.

EPISTOLA LXII (e).

(f) AD TRANQUILLINUM.

Tranquillinum amicum docet, quatenus amplectendus, ac legendus Origenes sit.

1. **Majora spiritus vincula esse quam corporum, si olim ambigebamus, nunc 352 probavimus:** dum et mihi sanctitas tua haeret animo, et ego tibi Christi amore conjungor. Vere enim et simpliciter candissimo pectori tuoloquor, ipsa schedula et muti apices litterarum inspirant in nos tuæ mentis affectum.

2. **Oceanus Origenitis repugnabit.** — Quod dicas, Origenis multos errore deceptos, et sanctum filium meum Oceanum illorum insaniam repugnare, et doleo simul et gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices: aut ab eruditio viro errantibus subveniuntur. Et quia meæ parvitatibus quæreris sententiam: utrum secundum fratrem Faustinum penitus respendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte: ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, (1) Novatum, Arnobium, Apollinarium, et nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Graecos pariter et Latinos: ut bona eorum eligamus, vitemusque contraria, juxta Apostolum dicentem: « Omnia probate, (g) quod bonum est, tenete» (1. Thess. 5). Cæterum qui vel in amorem ejus nimium, vel in odium stomachi sui pravitate ducuntur, videntur mihi illi maledicto Propheticò subjacere: « Vae his, qui dicunt bonum malum, et malum bonum: qui faciunt amarum dulce, et dulce amarum (Isai. 5). Nec enim propter doctrinam ejus, prava suscipienda sunt dogmata: nec propter dogmatum pravitatem, si quos Commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores ejus et obrectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec servent modum: sed totum aut probent, aut improbent; libentius piam rusticitatem, quam doctam blasphemiam eligam. Sanctus frater Tatianus (h) Diaconus te impendio resalutat.

(d) Veron. MSS. et ausus sum mordacius in extrema epistola, etc., que concinnior lectio videatur.

(e) *Arias 7. Script. an. 396. vel sequenti.*

(f) Cassiodorus Institut. cap. 1. *Tranquillum vocat.*

(g) Veteriores editi, que bona sunt retinet, renuentibus MSS. et sacro textu. Tum codd. Veronenses duo, *Certe qui in amorem ejus nimium, vel modicam stomachi pravitate ducuntur*, etc.

(h) Diaconi dignitatem reticent Veronenses membranæ, apud quas item est *salutat pro resalutat.*

(1) Sic quidem editi et MSS. uno omnibus consensu preferunt; quare nobis immutare non placuit. Mallemus tamen *Novatianum* pro *Novato* legi, ille enim est Romanæ ecclesiaz Presbyter, cuius eruditione nonnihil Hier. deletabatur, ejusque opera recenset in Catalog. cap. LXX, etc. epist. X. ad Paulum n. 3. ab eo mitti sibi rogat *Epistolas Novatiani...*, ut dum schismatici hominis venena cognosci mus libentius S. Martyris Cypriani bibamus autidotum. Novatus autem Carthaginensis est Presbyter de non recipiens lapis, bigamisque auctor, cui ipse Novatianus dogmati propugnando junctus est, sed ejus scripta non proferuntur.

353 EPISTOLA LXIII (a).

AD THEOPHILUM.

Significat, respondens Theophilo, nihil sibi esse antiquius quam Christi jura servare, gratias agens interim de commonitione circa Canones Ecclesiasticos; nec probans quod ille remissius ageret in causa Origenistarum.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

1. Meminit Beatitudo tua, quod eo tempore quo (b) nobiscum tacebas, nunquam ab officiis meus sermo cessaverit: nec consideraverim, quid tu pro dispensatione (c) tunc faceres; sed quid me facere conveniret. Et nunc sumptis Dignationis tuae epistolis, fructum aliquem cœpisse me video Evangelicæ lectionis. Si enim duri judicis sententiam creba mulieris inflexit petitio (*Luc. 18. 15.*), quanto magis paterna viscera interpellatione sedula moluntur?

2. Quod de Canonibus Ecclesiasticis mones, gratias agimus; « Quem enim diligit Dominus, corripit; et flagellat omnem filium, quem recipit (*Hebr. 12. 6.*). Sed tamen scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi jura servare, nec Patrum transferre (al. transire) terminos, semperque meminisse Romanam fidem, Apostolico ore laudatam, cuius se esse partcipem Alexandrina Ecclesia gloriatur.

3. Super nefaria hæresi (Origeniana), (d) quod multam patientiam geris: et putas Ecclesiæ visceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis Sanctis displicet: NE DUM PAUCORUM poenitentiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum, et facio robustior fiat. Vale in Christo.

354 EPISTOLA LXIV (e).

AD FABIOLAM.

(f) *De Veste Sacerdotali.*

Fabiola (quæ Bethleem se contulerat, illuc cum Paula et Eustochio victura, sed ingruentibus barbaris coacta est subito reverti Romam) explicat quid habeat mysterii vestitus Sacerdotum ac Levitarum, additique

(g) *Alias 68. Script. circ. an. 397.*

(h) In aliis editis desideratur *nobiscum*, qua insuper expuncta voce, variant MSS. exempl. pro *tacebas*, alius *monebas*, alius *manebas* non satis congrue legentibus: tametsi quibusdam doctis viris videatur altera lectio ad id temporis referri posse, quo Hieronymum monebat Theophilus, ut simultaneum cum Joanne Jerosolymitanum dissimularet; altera ad illud, quo apud ipsum S. Doctorem manebat, cum ut easdem lites componeret, in Palæstinam ad an. 398. dicitur advenisse. Sed unum germanum sensum referri ab impressa *tacebas*, evincit orationis series, et præcipue verba: *nunc sumptis Dignationis tuae epistolis.*

(i) Veron. Ms. pro dispensatione non feceris, sed, etc.

(j) Penes Erasm. ac Martianum minus bene erat *quam in multa patientia geris*. Rectius castigatiss. Mediolanensis H. 39. quem sequitur, quique mox *Ecclesia viribus pro visceribus legit.*

(k) *Alias 128. Scripta an. 397. vel superiori.*

(l) In Reginæ codice 215. inscribitur « Libellus S. Hier. ad Fabiolam de cibis Sacerdotalibus, ac veste Pontificali; » Idque ego, ne quid dissimilem, verius puto; nam ut cetera omittam infra sub numero 8: « Compulisti me, inquit, Fabiola, litteris tuis, ut de Aaron tibi Sacerdotio scriberem, et vestimentis; ego plus obtuli, ut de cibis, et primitiis Sacerdotum, et de observatione Pontificis præfatiunculam struerem. »

velut auctarium de ritu ceremoniisque sacerorum, deque vasis Templi. Invitat autem illam verecunde, ut quandoquidem pacata jam esset Belzebuthica regio, redeat ad pristinum contubernium.

1. Usque hodie in lectione veteris Testamenti super faciem Moysi velamen positum est. Loquitur glorificato vultu, et populus loquentis gloriam ferre non sustinet (*Exod. 34.*). Cum autem conversi fuerimus ad Dominum, auferetur (al. afferetur) velamen: occidens littera moritur, vivificans spiritus suscitatur. Dominus enim spiritus est, et lex spiritualis. Unde et David orabat in psalmo, « Revela oculos meos: et considerabo mirabilia de lege tua (*Ps. 118. 18.*) Numquid de bobus cura est Deo? » (1. Cor. 9. 10.) Utique non. Multo magis de jecore bovis, arietis, et hircorum, et armo dextero, (g) pectore, et ventre, quo stercora digeruntur; quorum duo in esum accipiunt sacerdotes: tertium Phinees meretur in premium. De victimis salutaribus, adeps quo pectus obvolvitur, et pinnula jecoris offeruntur super altare: ipsum vero pectus et brachium dextrum dantur Aaron et filii eius legitimum sempiternum a filiis Israel (*Levit. 7.*). Sensus in corde est, habitaculum cordis in pectore. Quæritur ubi sit (h) animæ principale. Plato in cerebro: Christus monstrat 355 in corde: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et, De corde, procedunt cogitationes malæ. Et, Quid cogitatis nequam in cordibus vestris» (*Matt. 5. 8. et 15. 18. et 9. 4.*) Voluptas et concupiscentia, juxta eos qui de physicis disputant, consistit in jecore. Hujus piuñalam in diversa volitantem, et per oculorum fenestras erumpentem foras, offerunt sacerdotes Deo: ut postquam opere dixerint Deo, « holocaustum tuum pingue fiat» (*Psal. 19*): et concupiscentiam, libidinis seminarium, igne Spiritus concremaverint, mereantur accipere præmium, pectus et brachium. In pectore, mundas cogitationes, legis notitiam, dogmatum veritatem: in brachio bona opera et pugnam contra diabolum et armatam manum: ut quod mente conceperint, exemplo probent. Jesus enim « cœpit facere et docere» (*Act. 1.*) Ipsum quoque pectusculum appellatur (i) ἡπτηρα, id est, *additamentum*, sive *præcipuum*, et *egregium*: *θενυφα* quippe hoc

(g) Alias pectusculo. Philo dicit δι τον στρωμα θεον, *pectoris pinguedinem*. Sed non spernenda lectio Regii codicis supra laudati, duorumque aliorum, quos citat Martianus, *armo dextri pedis, et ventre*. Confer Philonis librum de præmiis et honoribus Sacerdotum, unde subsequentem mysticam expositionem videtur Hieronymus transtulisse. Ventrem autem vocat Philo γνωστον, *Omentum*.

(h) Illud *animæ principale* proprieatio vocabulo Hegemonicon, Græc. ἡπτηρα, veteres dixere. Unde Tertullian. *De gemonico an sit, et ubi sit*, disputat ex Philosophorum placitis lib. de Anima, et lib. de Resurrect. carnis c. 18. *Hegemonicum animæ in corde consecratum esse adductis e Scriptura testimoniis probat, cui sententia nostra subscribit tum heic, tum præcipue in Matt. c. 15. Ergo animæ principale non secundum Platonem in cerebro, sed fucia Christum in corde est.* Vid. quæ in eum locum adnotavimus.

(i) Legerat in gignendi casu, Erasmus secutus Martini ex Leviticis c. 7. ἡπτηρα, non tamē ut ille in eodem casu interpretationem subdidicerat, *additamentum*. Nobis Victorii, qui in recto habet ex ejusdem Leviticis c. 8. lectionem præferre maluimus, tametsi MSS. nostra exemplaria suum calulum non addiderint.

magis sonat. Ex quo intelligimus juxta illud Malachie : « Labia sacerdotis custodiunt scientiam , et legem requirunt ex ore ejus » (*Malach. 1. 7*) : præcipuum debere esse in sacerdotibus legis doctrinæ que notitiam : et additamento gratiae spiritualis , talem virum institui , qui possit contradicentibus resistere (*Tit. 1.*), et nihil in se sinistri habere operis , quod ducat ad tartarum : sed dextrum brachium et separatum , ut opera sacerdotis comparatione virtutum ejus , a cunctis hominibus separata sint. Haec de victimis , et de his quæ offeruntur in altari : et quæ sacerdotibus dantur a Domino.

2. Cæterum et alia tria , exceptis primitiis hostiarum , et de privato , et de macello publico , ubi non religio , sed victus necessitas est , sacerdotibus membra tribuuntur , brachium , maxilla , (a) et venter. De brachio jam diximus. Maxilla eloquentem eruditumque significat , ut quod pectore concipimus , ore promamus. Venter receptaculum ciborum , in scorto Madianitide sacerdotali pugione confossus (*Num. 25*) , universos **356** hominum labores , et momentanea blandimenta gulæ , stercoris sine condemnat : et ostendit mentibus consecratim Deo , totum quod curamus , (b) quod voramus , in secessum projici. Unde et Apostolus : « Esca , inquit , ventri , et venter escis : Deus autem et hunc et illas destruet » (*1. Cor. 6. 13*) : Et e contrario de luxuriosis : « Quorum Deus venter est : et gloria in confusione eorum » (*Philip. 3. 19*). Vituli pulverem quem adoraverat Israel , in contemptum superstitionis in potum accepit populus , ut discat contemnere quod in secessum projici viderat. Præcipitur sacerdotibus , ne ministraturi in templo , vinum et siceram bibant , ne ebrietate et crapula , et curis hujus vitæ prægraventur corda eorum : nec partem habeant in terra , nisi solum Deum (*Levit. 10*) ; ut nulla debilitate (c) insignes sint : ne truncis auribus , Ieso oculo , simis naribus , claudio pede , cutis colore mutato , quæ omnia referuntur ad animæ vitia. VOLUNTAS ENIM in homine , non natura damnatur. Si quis e sacerdotibus semine fluxerit , ad sacerdotalem mensam prohibetur accedere ; et e contrario vidua , cuius cum Sara defecerunt muliebria , propter continentiam et castitatem recipitur in domum patris : et de templi æario alitur. Quod si filios habuerit , redditur soboli sue , ut juxta Apostolum iis ministretur , « quæ vere viduae sunt » (*1. Tim. 5. 3*) : et ut quæ de sacerdotalibus sustentatur cibis , nullius alterius amore teneatur. Vicus et mercenarius ex-

(a) In coramenterii in *Malachie* c. 2. addit etiam *linquam* , quod et Judæi Babylonici faciunt. Infra pro voce *confossus* quidam editi , et manu exarati libri apud veteres editores habent *confitus* , alii *de fossus*.

(b) Iterum Erasmo consentiens editor Benedict. addit hoc loco *quod satagnus* , quæ duo verba , ut olim Victorius , sic nos plurium MSS. fide adducti expunimus. Non tamen eo satis consultum loci integritati credimus , quod enim nos cum Victorio *curamus* , alii *currimus* ediderunt , falso utrumque scribi , suspicamur , nisi *curamus* referatur ad *hominum labores* , de quibus modo. Fortasse erat *glutimus* , aut quid simile , sed ultra MSS. auctoritatem non audeamus.

(c) Perperam cum Erasmo Benedictina editio *sequens* pro *insignes* , quam vocem ex aliis editis , et MSS. fere omnibus restituimus.

cludantur a convivio sacerdotum , servis ciborum reliquiæ conceduntur. Jam tunc rejiciebantur Phygelus et Hermogenes , et recipiebatur (1) *Onesiphorus*. Primitiæ ciborum et omnium frugum atque pomorum offeruntur Antistiti : ut habens victimum atque vestitum , absque ullo impedimento securus et liber seruat Domino. Primogenita mundorum animalium accipiunt sacerdotes : immundorum pretia. Hominum quoque primi partus redimuntur , et quia conditio una nascendi est , (d) premium **357** æqualiter offertur , sic moderatum et leve : ut nec dives intumescat , nec tenuis prægravetur. Æditui et janitores accipiunt decimas : et rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus (*Num. 18. et 36*) : tanto illis minores , quanto ipsi majores populo. Quadragesima octo civitates ad habitandum Levitis et Sacerdotibus separantur : sex urbes fugitivorum trans Jordanem et intra Jordanem eliguntur : et finis exilii mors Pontificis est. Universa quæ festinus sermo perstrinxit , et quorum pulsavi tantum , nec aperui sacramenta , ad cunctos pertinent sacerdotes : Pontifex autem quantis polleat privilegiis , dicam breviter.

3. *Caput* , inquit , *suum non discooperiet* (*Levit. 21*) Ilabet cedarim , et nomen Dei portat in fronte : diademate ornatus est regio , ad perfectam Christi venitætatem , semper ejus gloria protegendus est : et vestimenta sua non scindet , quia candida sunt , quia impolluta , quia agnum sequentia : et de attorsæ ovis confecta velleribus. Thamar amissa pudicitia , scidit tunicam (*Gen. 38*). Caiphas perduto sacerdotio , rupit publice vestimenta (*Math. 26*). (e) « Super omnem animam , quæ mortua est , non ingredietur » (*Levit. 21. 41*). Ubicumque peccatum est , et in peccato mores , illuc Pontifex non accedit. « Anima quæ peccaverit , ipsa morietur » (*Ezech. 18*). Quamvis ille sit *dives* , quamvis potens , et multitudinem offerat victimarum , si mortuus est , (f) non tangitur a Pontifice , non videtur. Quod si resurgit , et ad vocem Salvatoris egreditur de sepulcro , et fasciis peccatorum solitus incedit (*Joan. 11. 12*) , intrabit ad eum Pontifex : et ibi faciet mansionem , et cum resurgentे prandebit.

4. « Super patre suo et matre sua non inquinatur » (*Levit 21. 11*). Multa nos facere cogit affectus : et dum PROPINQUITATEM respicimus corporum , et corporis et animæ offendimus Creatorem. Qui amat patrem aut matrem super Christum , non est eo dignus (*Luc. 9*). Discipulus ad sepulturam patris ire deside-

(d) Male quidam editi et MSS. « quia conditio humana nascendi est communis , omnes premium æqualiter offeruntur.

(e) Sic vetus interpres ex Graeco ταντον προσθετον , etc. unde etiam pro *ingreditur* , ut antea erat in instanti , fecimus *ingredietur* , non enim , ut passim isthæc , at quo alia infra habebantur , Hieronymi verba sunt , sed Scripturae.

(f) Reginæ exemplar , « non tangitur a Sacerdote , sive a Pontifice non videtur. Mox reviviscit pro resurgit . »

(1) Duxæs ex consensu MSS. et Moguntinæ primæ editionis an. 1470. retineri juhet *Onesimus*. Præterea quod *Onesimus Philemonis servus* erat ex epistola Pauli ad eundem v. 15. etc. *Onesiphorus* non item , sed ingenuus et hosq; es Alcestisti.

rans, Salvatoris prohibetur imperio. QUANTI MONASHORUM dum patris matrisque miserentur, suas animas perdiderunt! Super patre et matre pollui nobis non licet, quanto magis super fratre, sororibus, 358 consobrinis, familia, servulis? Genus regale et sacerdotale sumus. ILLUM ATTENDAMUS patrem, qui nunquam moritur, aut qui pro nobis moritur: ei qui ideo vivens mortuus est, ut nos mortuos vivificaret. Si quid habemus de Aegyptio quod princeps mundi suum possit agnoscere, tenenti Aegyptiæ cum pallio relinquamus (Gen. 39). Sindone opertus adolescens, vincutum Dominum sequebatur (Marc. 14): incurrisset in laqueos, nisi expeditus et nudus persequentium declinasset impetum. Reddamus parentibus quæ parentum sunt: si tamen vivunt: si servientes Domino filios suos præferri sibi gloriantur.

5. « Et de sanctis non egredietur: et non polluet sanctificationem Dei sui » (Levit. 21. 12). Pro otioso quoque verbo rationem reddituri sumus: ET OMNE QUOD non ædificat audientes, in periculum vertitur loquentium. Ego si fecero, si dixerim quipiam, quod reprehensione dignum est: de sanctis egredior, et polluo vocabulum Christi, in quo mihi blandior: quanto magis Pontifex et Episcopus, quem oportet esse sine crimine (Tit. 1): tantarumque virtutum, ut semper moretur in Sanctis: et paratus sit victimas offerre pro populo, (1) sequester hominum et Dei, et carnes agni sacro ore consciens: « Quia sanctum oleum (a) Christi Dei sui super eum est. » Non egredietur de sancto, ne vestimentum quo indutus est, polluat. Quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christum induimus (Gal. 3). Servemus tunicam quam accepimus, sanctam custodiamus in sancto. Ille montanus habitator, qui de Jerusalem descendebat in Jericho, non prius vulneratus est, quam nudatus. Infunditur ei oleum medicamentum lene, et misericordia temperatum: et quia debuit negligentie sentire cruciatum, vini austeritate mordetur (Luc. 10): ut per oleum ad poenitentiam provocetur, per vinum severitatem sentiat judicantis.

6. « Uxorem virginem accipiet, viduam autem et ejectam et meretricem non accipiet, sed virginem de genere suo, et non contaminabit semen suum in populo. Ego Dominus qui sanctifico eum » (Levit. 21. 14). Scio pontificem, cui præcepta nunc dantur a plerisque Christum 359 intelligi: et id quod dictum est, « super patre et matre non inquinabitur, » de virginali Mariæ partu edisseri: multoque facilior est super Domino interpretatio, qui audit in Psalmo: « Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchi-

(a) Ex Græco εἰς τὸν θεόν οὐκούντιον Χριστόν τοῦ Θεοῦ τοῦ αὐτοῦ. Et Christi quidem nomen a vetustoribus Hieronymianis editionibus aberat, in Mas. autem inventur; sed facile aut *chrisma*, aut verius *Christum*; ejus loco legendum est.

(1) Paria habet in Malachia cap. 2. eique Origenes Homil. 2. in Levitic. Basilius Constit. Monast. cap. 22. aliisque veteres adstipulantur. S. Augustinus tamen lib. 2. contra Parmenianum cap. 8. hunc Donatistam reprehendit, quod mediatorem esse dixisset Episcopum inter homines et Deum, quod unus mediator sit Christus Jesus. Quare eo sensu accipiendo est ipse Hieron. ut ministerii tantum, atque intercessionis mediatores episcopum esse velit.

sedec » (Psal. 109. 14). Et in Zacharia: « Audi Jesus sacerdos magne » (Zach. 3. 8): et cui sordida peccatorum nostrorum vestimenta tolluntur, ut recipient gloriā quam habuit apud patrem prius quam mundus esset.

7. Sed ne quis me vim facere Scripturæ putet, et sic amare Christum, ut historiæ auferam veritatem, interpretabor in membris, quod referatur (b) ad caput: intelligam de servis, quod impleatur in Domino. Quanquam gloria Domini, gloria famulorum sit. Et ubicumque opportunitas loci tulerit, sic de vero lumine disputabo, ut derivetur ad eos, quibus Christus donavit, ut lumen sint. Pontifex iste, quem Mosaicus sermo describit, viduam ejectam et meretricem non ducit uxorem. Vidua est, cujus maritus est mortuus. Ejecta, quæ a marito vivente projicitur. Meretrix, quæ multorum libidini patet. Sed accipiet, inquit, uxorem virginem et de genere suo, non alienigenam, ne in mala terra nobilium seminum frumenta degeneret. Non meretricem, quæ multis exposita est amatibus. Non ejectam, quæ etiam priori conjugio indigna fuit. Non viduam, ne pristinarum meminerit voluptatum: sed illam animam, quæ non habet maculam, neque rugam, quæ cum Christo renata, innovatur de die in diem, de qua Apostolus loquitur: *Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (1. Cor. 11. 2). Nolo discipulam conjugem Pontificis quidquam haberí de veteri homine. Si surreximus cum Christo, ea quæ sursum sunt, sapiamus. Præteriorum obliti, futurorum avidi. Infelix Simon, quia post baptismum de antiquo matrimonio cogitabat, nec ad virginalem venerat puritatem, Petri consortio indignus fuit.

8. Compulisti me, Fabiola, litteris tuis, ut de Aaron (c) tibi sacerdotio scriberem et vestimentis. Ego plus obtuli, ut de cibis et primitiis sacerdotum, et de observatione Pontificis Praefatiunculam struerem. Egressa de Sodomis, et ad montana festinans, non vis habitare in parva urbe Segor. Transcedens 360 proselytos, præteris Israelitas, dimittens Leviiticum gradum, et præpēte penna transvolans sacerdotes, ad Pontificem venis. Sed dum vestes ejus et Rationale pectoris diligenter inquiris, nostra tibi displicuere consortia. Et tu quidem optato frueris otio: et juxta Babylonem Bethleemita forsitan rura suspiras. Nos in Ephrata, tandem pace reddita, vagientem de præsepi audimus infantem: et querimonias ejus ac voculas ad tuas aures cupimus pervenire.

9. Legimus in Exodo, tabernaculum, mensam, candelabrum, altare, columnas, tentoria, coecum, byssum, hiacynthum, purpuram ex auro, argento, ære vasa diversa, tabernaculum divisum in tria, duodecim panes per singulas hebdomadas mensæ impositos, in candelabro septem lucernas, altare hostiis hol-

(b) Vitiose habent duo codi. Regiuæ ad corpus pro caput. Infra leviora quedam emendamus.

(c) Veteri editioni an. 1496. consentiens alter Reg. liber ut de aaron tibi scriberem vestimentis, absque sacerdoti mentione illa; quæ fortasse verius omittitur, ejus enim dignitatis sacramenta non exulcat.

caustisque expositum, crateras, scyphos, thuribula, phyalas, mortariola, paxillos, pelles rubras, pillos caparum et ligna imputribilia (*Exod. 35. et seqq.*). Tanta et talia offeruntur in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem. Alius aurum sensuum, alias argentum eloquii, alias vocem aeris exhibeat. Totus mundus in tabernaculi describitur sacramento. Primum et secundum vestibulum omnibus patet. Aqua enim et terra, cunctis mortalibus data sunt. In sanctis vero sanctorum, quasi ad aethera et in celum, paucorum introitus et volatus est. Duodecim panes duodecim mensium significant circulum. Septem lucerne, septem errantia astra demonstrant. Et ne longum faciam (neque enim propositum mihi est nunc de tabernaculo scribere) veniam ad sacerdotalia vestimenta: et antequam mysticam scruter intelligentiam, more judaico, quae scripta sunt, simpliciter exponam: ut postquam vestitum videris sacerdotem, et oculis tuis omnis ejus patuerit (*a*) ornatus, tunc singulorum causas pariter exquiramus.

10. Discamus primum communes sacerdotum vestes atque pontificum. Lineis feminalibus, quae usque ad genua et poplites veniunt, verenda celantur, et superior pars sub umbilico vehementer astringitur: ut si quando expediti inactant victimas, tauros et arietes trahunt, portantque onera, et in officio ministrandi sunt, etiam si lapsi fuerint, et femora revelaverint, non pateat quod opertum est. Iude et gradus altaris prohibentur fieri, ne inferior populus ascendentium verenda conspiciat: vocaturque lingua Hebreæ hoc genus vestimenti (*b*) **MACHINASE**, Græce **μαχιναση**, a nostris **feminalia**, vel **brace** usque ad genua pertingentes. Refert Josephus (nam acte eius adhuc templum stabat: et necdum Vespasianus et Titus Jerosolymam subverterant, et erat ipse de genere sacerdotali; multo plus intelligitur quod oculis videtur, quam quod aure percipitur) hæc feminalia (*c*) de hyssō retorta ob fortitudinem solere contexi, et postquam incisa fuerint, acu consui. Non enim posse in tela hujuscemodi fieri.

11. Secunda ex lino tunica est **ποδηρης**, id est, talaris, dupli sindone, quam et ipsam (*d*) Josephus byssinam vocat, appellaturque **chotonata**, id est,

(*e*) **Martianæs ornamentum**, retenta voce **omnis**, quod nomine Latinum est.

(*f*) In plerisque MSS. **Machinase**, in Reginæ duobus **Maschense**, Erasmus legerat **Michense**, Froben. **Michense**, aliis typis **Maschinase**, et **Machinase**. Græce **μαχενη**, aut **μαχενη**, et **μαχενη**, vitoise apud Josephum, **μαχενη**. Tum loco **τηνη**, juxta **τηνη**, et in MSS. **τηνη**. Chaldæi **מִכְנֵסִין** **micnesin** dicunt aut in medio numero **micnesin**, et **macnesin**, hoc est **μαχενη**; constrictoræ, quod propriæ significat verbum **Ὥ**. Sed in sacro textu materies continuo additur, ut **τηνη**, **מִכְנֵסִין**, et **מִכְנֵסִין**. Vid. annotationes nostras in c. 3. Dan.

(*g*) **Nimirum Antiq. I. 3. c. 5.** τηνη **μαχενη** **ελεγχενη**.

(*h*) **Prestat ipsa audire ex Josepho verba**, ιτι δι τοιην λινην ειδησε δικαιη ποπιανον ειδησεν καθηρην μη κατειπει. Αλλον τον εργασιαν γιττην την νησην καθηρην. Nec proinde temere quis suspicetur, heic quoque apud Hier. legendum γιττην, aut γιττην pro γιττην. Derivatur autem από **Cetan** Chaldaeorum Arabumque, quod linum Latine dicitur, unde **τηνη** (non ut **Martianæs** absque van scribit **τηνη**) vestis est linea; atque inde derivatum γιττην Græc. et Latiu. tunica, non ambigitur.

S. HIERONYMI I.

χειρ, quod Hebreo sermone in *lineam* vertitur. Ille adhaeret corpori, et tam arcta est et strictis manicis, ut nulla omnino in ueste sit ruga: et usque ad crura descendat. Volo pro legentis facilitate alibi sermone vulgato. (*e*) Solent militantes habere lineas, quas camisia vocant, sic aptas membris et adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælia, dirigendo jaculo, tenendo clypeo, ense vibrando, et quocumque necessitas traxerit. Ergo et sacerdotes parati in ministerium Dei, utuntur hac tunica; ut habentes pulchritudinem vestimentorum, nudorum celeritate discurrant.

362 12. Tertium genus est vestimenti, quod illi appellant **ABANET**, nos cingulum vel balteum, vel zonam possumus dicere. (*f*) Babylonii novo vocabulo **HEMAN** vocant. Diversa vocabula ponimus, ne quis erret in nomine. Hoc cingulum in similitudinem pellis columbri, (*g*) qua exuit senectutem: sic in rotundum textum est, ut marsupium longius putes. Textum et autem subtegmine cocci, purpuræ, hæcyathi, et statmine hyssino, ob decorum et fortitudinem: atque ita polimita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitris. Lineam tunicam, de qua supradiximus, inter umbilicum et peetus hoc stringunt balteo, qui quatuor digitorum habens latitudinem, (*h*) et ex una parte ad crura dependens, cum ad sacrificia cursu, et expeditione opus est, in levum humerum retrorquetur.

13. Quartum genus est vestimenti, rotundum pileolum, quale pictum in (*i*) Ulyxi conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, ei pars una ponatur in capite: hoc Græci et nostri **τάξις**, nonnulli galerum vocant, Hebrei (*j*) **ΜΙΣΝΕΡΗΤΗ**: non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput legit; sed

(*e*) Vide Macrobium I. 7. Saturnal. c. 13. De militarium camisia, sive lineis etiam Dionysius loquitur his versibus.

Και λιγε κόστρας δίμες γιονδύι πεπλη.
Οτε του διηρέοι αἱ πορφυραι περγαται.

Posteriora Græci **τειχηρα** dixerunt teste Eustathio in Iliad. 7. ubi contendit γιατηρα simq; licet non esse tunican interlam.

(*f*) Nunc Persice dicitur **Hemiam** vocem notaro Latheum, et a Babylonis Persæ facile didicerunt.

(*g*) Ms. Reginæ, **qua exiit se in astate**.

(*h*) Idem **ex magna parte... descendens**.

(*i*) Antea legebat in **Ulysse**, vel in **τιλυxeo**, quo nomine Victorius interretatur porticum, in qua Ulyxis gesta depicta conspiciebantur. Olim vero in **τιλυxi** scriptum est, et scripturam ultramque comprobant auctores boni. Notum quippe ex Plinio, aliquis in tabula errantis Ulyxis ex auctoribus Nicomachi pictoris galorum vaticini capiti vaferriuno impositum. Ulyxis vero nomen sic scribunt docti; non enim Ulyssem dicebant veteres Latini, et in vetustis exemplariibus Latinarum fere omnium Ulyxes scribitur; impressi autem codices male alteram scripturam, praferunt. Vid. Plutarchum in Marcello: τι δι τηνη, τοιην οδοντων. Sed de pileo Ulyxis consule Homerum in Iliad. 7. in eumque rursus Eustathium. Duxus tamen mavult **Ulyxeo** quod Latini nomina qua in eis apud Græcos proferuntur, tu eus syllabus enuntient, sic **achilleus**, **Theseus**, etc.

(*j*) Apud Josephum **μαχενη**, aut Chaldaico proprius, **μαχενη**, **Masnaephes**: Olim lectum apud Hier. **Μανεφη**, aut **Μασνεφη**, substituto *A* pro *I* more Syrorum in hujus forma vocibus, quæ a Mem, et Chirech incipiunt. Sed ultraque vox **Hebrei** **Μισνεψης** desideratur in Reginæ Ms. Quod autem de eo subdit S. Doctor, quod non haberet acumen in summo, erroris convincit quod neoterici expostiores tradunt, tetendisse **superius in acutum**. Mox **pro fornicis apparent**, MSS. **pareant**, antea legebatur **extinsecus apparent**.

(*Vingt.*)

tertiam partem a fronte in operam relinquit : atque ita in occipito vitta constrictum est : ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum , et sic fabre opertum linteolo , ut nulla acus vestigia forinsecus appearant.

14. His quatuor vestimentis , id est , feminalibus , tunica linea , cingulo , quod purpura , eocco , bysso , hiacyntho quoque 363 contextur , et pileo , de quo nunc diximus , tam Sacerdotes , quam Pontifices utuntur . Reliqua quatuor proprie Pontificum sunt , quorum primum est (a) manu , id est , tunica talaris , tota hiacyntina , ex lateribus ejusdem coloris assutas habens manicas , et in superiori parte , qua collo induitur , aperta , quod vulgo capitium vocant , oris firmissimis ex se textis , (b) ne facile rumpantur . In extrema parte , id est , ad pedes , septuaginta duo sunt tintinnabula , et totidem mala punica , iisdem contexta coloribus , ut supra cingulum . Inter duo tintinnabula unum malum est : inter duo mala unum tintinnabulum , ut alterutrum sibi media sint : causaque redditur . Idcirco tintinnabula vesti apposita sunt , ut cum ingredietur Pontifex in Sancta Sanctorum , totus vocalis incedat , statim moriturus , si hoc non fecerit .

15. Sextum est vestimentum , quod Hebraica lingua dicitur EPHOD . Septuaginta ἑρωμέδα , id est , superumerale appellant . (c) Aquila ἑρώδημα , nos EPHOD suo ponimus nomine . Et ubicumque in Exodo , sive in Levitico superumerale legitur , sciamus apud Hebreos Ephod appellari . Hoc autem esse Pontificis vestimentum , et in quadam Epistola (Ad Marcell . XXIX) scripsisse me memini : et omnis Scriptura testatur , sacrum quiddam esse , et solis conveniens Pontificibus . Nec statim illud occurrat , quod Samuel qui Levita fuit , scribitur Regnorum primo libro , habuisse etatis adhuc parvulae ephod bad , id est , superumerale lineum : cum David quoque ante arcum Domini idem portasse referatur . Aliud est enim ex quatuor supra dictis coloribus , id est , hiacyntho , bysso , eocco , purpura , et ex 364 auro habere contextum : aliud in similitudinem sacerdotum simplex et lineum . Auri laminae , id est , bracteae , mira (d) tenuitate tunduntur , ex quibus secta fila torquentur , cum subtegmine trium colorum , hiacynthi , cocci , purpurae , et cum stamine byssino : et efficitur (e) palliolum mira pulchritudinis , prestringens fulgore oculos in modum Caracallarum , sed absque cucullis . Contra peccus nihil contextum est , et locus futuro Rationali dere-

(a) Josephus . Μετὰ μετάνοιαν τὴν φυσίαν γένεσαν . Hier . ex et TANAH בְּגָלֵל , quod LXX . varie reddiderunt , modo ἡγεμόνη γένεσαν . id est sub Ephoda , subtunicalis , ut in Epist . nunc 20 . ad Marcell . n . 4 . modo ἡγεμόνη supra tunica . לִבְנָה vero superulam , sive ἡγεμόνη proprie significat ab נֶתֶר origine .

(b) Victorius legeodium contendit rumpatur , id est talaris tunica .

(c) Alias ἑρώδημα cum dupla p . Edit . vetus ἑρώδημα , id est super vestimentum . Regiae membranae , cum paucis alias Ms . ἑρώδημα , id est desuper vestimentum .

(d) Duo Codd . tenuitate conduntur , ex quibus secta septem fila torquentur : in aliis tunduntur , invenimus . Confer Exodi cap . 36 . 5 . et Philonem in vita Moysis .

(e) Reg . Ms . Palliolum vermiculatae pulchritudinis , atque infra Josephus sardinos vocat , pro sardonychas .

luctus . In utroque humero habet singulos lapides clausos et astriclos auro , qui Hebraice dicuntur soom : ab (f) Aqnila et Symmacho et Theodotione onychini : a Septuaginta smaragdi transferuntur : Josephus sardonychas vocat , eum (g) Hebræo Aquilique consentiens : ut vel colorem lapidum , vel patriam demonstraret . Et in singulis lapidibus (h) sena Patriarcharum nomina sunt , quibus Israeliticus populus dividitur . In dextro humero maiores filii Jacob , in levio minores scripti sunt : ut Pontifex ingrediens Sancta Sanctorum , nomina populi pro quo regatur est Dominum , portet in humeris .

16. Septimum vestimentum est mensura pernum , sed cunctis supra dictis sacratus . Intende , queso , animum , ut que dicuntur , intelligas . Hebraico vocatur (i) MOSEN , Graece autem λόγος , nos Rationale possumus appellare , ut ex ipso statim nomine scias mysticum esse quod dicitur . Pannus est brevis ex auro et quatuor textus coloribus , hoc est , iisdem quibus et Superumerale , habens magnitudinem palmini per quadrum ; et duplex , ne facile rumpatur . Intexti sunt enim ei duodecim lapides mira magnitudinis atque pretii per quatuor ordines : ita ut in singulis versiculis 365 terni lapides collocentur . In primo ordine sardius , topazius , smaragdus ponitur . Symmachus dissentit in smaragdo , (j) cerunium pro eo transferens . In secundo carbunculus , sapphirus , jaspis . In tertio ligurius , achates , amethystus . In quarto chrysolithus , onychinus , berillus . Satisque miror cur hiacynthus pretiosissimus lapis in horum numero non ponatur : nisi forte ipse est alio nomine ligurius . Serutans eos qui de lapidem atque gemmarum scripsere naturis , (k) ligurium invenire non potui . In sim-

(f) Sic Hieronymiani codices omnes eamdem Symmacho et Theod . versionem tribuant , unde perperam Drusus putat , intrusa haec duo nomina , et lectionem uni Aquilæ ascribantur .

(g) Quod Hebreum spectat , credo aodi ab Hieronymo nomen סַרְדוֹן quod Sardonyx vertitur ; neque enim atio nomine in Hebreo textu sciimus scribi : in Exodo , Isai , et Ezechiele . Congruit et nominis interpretatio quae ad colorem lapidis , ut ijsca inauri refertur סַרְדוֹן quippe Ruben dicitur , unde Rubinum vulgo audit . Quod addit , cum aquila consentient . Joseb . bim , ratio alteram Aquilæ editionem vole intellegi , modo enim dixerat ab aquila , symmacho , et theodotione onychinos dici . Denique quod patranti notari vult eu nomine , concinit Plinio , qui Sardamina , inquit , nomen cum Sardonyche communicabit , et libro ultimo , Sardam , ut Sardibus (Lydonum videlicet) primum reportam , sed laudissimam circa Babylonem testatur . Quis etiam S . Epiphanius in hac ipsa Epistola non sciret ubi de genuis laudatus ab Hieronymo , Teo λόγοι , inquit , δι πάντας Λύδους , αρχαὶ τοῦ δι εποπέα τῆς οἰκουμένης . Et Babyloni δι τοῦ Λύδου γένεσαν . Lydeus δι τοῦ Λύδου γένεσαν . Lydeus δι τοῦ Λύδου δι τοῦ Λύδου etc . quae inter retatione non indigent .

(h) Vetus editio bis sena . Vitiose .

(i) Quidam Ms . Hosin ; vetus editio Ostian .

(j) Graece ἀργυρόν , quod fucus iste sciatisse et instar metet . In ea ex veteri editione Ligurium , et Ligurium restitutus pro Tyucurio , qua de re mox dicemus .

(k) Sic jam usque ab Erasmo editum , sed Ligurius legendum est juxta priscos codices , ut alii ante nos animadverterant : Lyneurius enim aliud est , et succinum potius quam Hyacinthi quoddam genus aut alterius genum . quod sua etate Plinius videre potuit . Hinc Hesychius λυνέριον , tametsi Theod . brastus aliquie veterum cum Lyneurio electro , λυνέριον , aut λυνέριον . Ligurium majoris pretii gemmam male confuderunt . Hieronymus autem haec ex Epiphanius transcripsit , qui itidem genum naturam ignorare se profiteretur , et Psellus quoque inter ignotas gentinas recenset .

gulis lapidibus secundum aetates duodecim tribuum sculpta sunt nomina. Hos lapides in diademate principis Tyri, et in Apocalypsi Joannis legimus, de quibus extruitur caelestis Jerusalem (*Ezech. 28; Apoc. 21*) : et sub horum nominibus et specie, virtutum vel ordo, vel diversitas indicatur. Per quatuor Rationalis angulos, quatuor annuli sunt aurei, habentes contra se in Superhumerali alias quatuor, ut cum appositum fuerit λόγος in loco, quem in Ephod diximus derelictum, annulus veniat contra annulum, et in uno sibi vittis copulentur hiacynthinis. Porro ne magnitudo et pondus lapidum contexta stamna rumpere, auro ligati sunt atque conclusi : nec sufficit hoc ad firmitatem, nisi et catenae ex auro fierent, quo ob pulchritudinem fistulis aureis tegerentur, haberentque et in Rationali supra duos majores annulos, qui uncinis Superhumeralis aureis necterentur, et deorsum alias duos : nam post tergum in Superhumerali contra pectus et stomachum, ex utroque latere erant annuli aurei, qui catenis cum Rationali inferioribus annulis jungabantur : atque ita siebat, ut astringeretur et Rationali Superhumerali, et Superhumerali Rationali, ut una textura contra videntibus putaretur.

48. Octava est lamina aurea, id est, SIS ZAAB, in qua scriptum est nomen **366** Dei Ilebraicis quatuor litteris JOD, HE, YAV, HE, quod apud illos ineffabile nuncupatur. Hæc super pileolum lineum et commune omnium Sacerdotum, in Pontifice plus additur, ut in fronte vita hiacynthina constringatur, **TOTAMQUE** Pontificis pulchritudinem, Dei vocabulum coronet et protegat.

49. Didicimus, quæ vel communia cum Sacerdotibus, vel quæ specialia Pontificis vestimenta sint : et si tanta difficultas fuit in vasis fictilibus, quanta majestas erit in thesauro, qui intrinsecus latet? Dicamus igitur prius quod ab Hebreis accepimus : et juxta morem nostram, spiritualis postea intelligentiae vela pandamus. Quatuor colores et quatuor elementa referuntur, ex quibus universa subsistunt. Byssus terre deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex ejus cochleolis tingitur. Hiacynthus (a) aeri, propter coloris similitudinem. Coccus igni et ætherei, qui Hebreice SANI appellatur : quod Aquila δάκρυος, Symmachus διβαρος interpretatus est. Pro cooco juxta Latinum eloquium, apud Hebreos ΤΗΟΛΑΘ, id est, vermiculus scribitur : et justum esse commemorant, ut Pontifex (b) Creatoris non solum

(a) Plerique MSS. et aeri. Sed Josephus lib. 3, cap. 7. unde hec Hieronymus transtulit, et Philo, neutram sive aeris sive ætheris compariationem coco tribuunt. Origenes quoque in *Exodus* hæc veluti vulgo notissima recitat : « Hiacynthus ergo ad aerem refertur, hoc enim ipse indicat color ; sicut cooccus ad ignem ; purpuræ aqua tenet figuram, quasi quæ de aquis accipiat fucum ; byssus terræ, quia oritur ex terra. Pro δάκρυος, quod infra est, διβαρος legit Drusius, atque editio τε LXX. Romana ad Aquilam, alii que fere omnes ex editis Hieronymianis codicibus ; et pro Symmachi διβαρος plerique MSS. perperam diafor, Latinis litteris.

(b) Unus Reginae codex, ut Pontifex creaturis omnibus adornatus non solum, etc. quæ non Glossatoris ingenium sed ipsius Hieronymi nobis referre visa sunt ; infra eni. hoc sensu « justum, inquit, ergo erat, sicut supra ex parte

pro Israel, sed et pro universo mundo roget : si quidem ex terra et aqua et aere et igne mundus iste consistit : et hæc elementa sint omnium. Unde primum vestimentum lineum, terram significat : secundum hiacynthinum, aerent in colore demonstrat (al. demonstrans) : quia de terrenis paulatin ad excelsa (e) sustolluntur : et ipsa vestis hiacynthina a capite usque ad talos veniens, indicat aerem de cœlis usque ad terram fusum. Mala autem punica et tintinnabula in inferioribus posita, fulgura toni ruanque demonstrant : sive terram et aquam, et omnium elementorum inter se consonantiam : et sic sibi universa porplexa, ut in singulis **367** omnia reperiantur. Quod autem supradicti colores auro intexti sunt : id significari volunt, quod vitalis calor, et divini sensus providentia universa penetret. Superhumerali et duos lapides, vel smaragdinos, vel onychinos, qui desuper sunt, et utrumque humerum tegunt, duo hemisphæria interpretantur : quorum aliud super terram, aliud sub terra sit ; sive solem et lunam, quæ desuper rutilant. Zonam illam, qua sacerdotis pectus arctatur, et linea tunica, (d) id est terra, constringitur : interpretantur oceanum. Rationale in medio positum terram edisserunt : quæ instar puncti, licet omnia in se habeat, tamen a cunctis vallatur elementis. Duodecim lapides, vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses, et singulis versiculis singula assignant tempora, et his ternos deputant menses. Nec alicui gentilis videatur expositio. Non enim si COELESTIA et Dei dispositionem, idolorum nominibus infamarunt, idcirco Dei est neganda providentia, quæ certa lege currit et fertur, et regit omnia. Nam et in Job, Arcturum et Orionem, et (e) MAZUROTH, hoc est, zodiacum circulum et extera astrorum nomina legimus (*Job. 9. et 39*). Non quod eadem apud Hebreos vocabula sint, sed quia nos non possumus quæ dicuntur, nisi consuetis vocibus intelligere. Pulchre autem hoc ipsum quod in medio est, appellatur Rationale ; ratione enim cuncta sunt plena, et terrena hærent celestibus : immo ratio terrenorum et temporum, caloris et frigoris, et duplex inter utraque temperies, de cœli cursu et ratione descendit. Unde et Rationale cum Ephod fortius stringitur. Porro quod dicitur in ipso Rationali διλωτις esse et διληθια, id est, manifestatio, atque doctrina, vel veritas, hoc ipsum significat, quod nunquam in Dei ratione mendacium sit ; diximus, ut Pontifex Dei creaturarum omnium typum portans in vestibus, indicaret cuncta indigere misericordia Dei, etc.

(c) Victorius legit *sustollitur*, scilicet aer, eamque actionem ex subsequentibus probat, atque impressum fusi arguit. Nos nostra sequimus exemplaria.

(d) Cluniacensis Ms. Apud Martin. leonio, *eo quod terram constringit, pressus textus Josephi Graco respondet*, ζενη τε περιστέσσεται τινα ἀναπονητικα, καὶ τὴν εὐτοπίαν ταῦτα, quæ Hieronymus sere verit.

(e) Non typographorum vitio, ut Martian. putat, sed ex Hebreo textu 4. Reg. c. 23. legerant Erasm. et Victorius Μαζουροθ ; iametsi Job. 39. 52. querat locum Hieronotat, sicut Μαζουροθ, Mazuroth juxta LXX, sive Mazrooth, quemadmodum ipse alibi legit in lib. Nomi. i. ad 4. Reg. Theodorotus in cum locum : τὸ Μαζουροθ, inquit, ἀτριπα, οὐαὶ ἔρησι τινα, καὶ τοτέ τινα Ἐντο πόροντας ὄντας. Mazuroth nomine puto esse stellæ, conjicioque Luciferum sic nominari.

sed et ipsa veritas multis signis et argumentis monstretur hominibus, et usque ad mortales veniat. Unde factum est, ut rationem solis et lunæ et anni et mensum et temporum **368** et horarum, tempestatum quoque, serenitatis atque ventorum, et rerum omnium nosceremus, ACCIPIENTES INSITAM a Deo sapientiam, et ipso habitatore a que doctore, domicili sui nobis et fabricæ scientiam demonstrante. Super omnia eidem et vitta hiacynthina cœlum monstrat : et auri lamina quæ in fronte Pontificis est, inscriptumque nomen Dei, universa (a) quæ subler sunt, Dei arbitrio gubernari. Id ipsum ego puto sub aliis nominibus et in Cherubim et quatuor animalibus figuratum, quæ ita sibi permixta sunt et hærent, ut in uno inventantur et extera : et quod instanter, et ante se vadant, et non revertantur. Labuntur enim tempora, et præterita relinquentia, ad futura festinant. Quod autem semper in motu sunt, illud significant quod, et philosophi suspicantur, currere mundum suo ordine, et incessabiliter velut rotam in suo axe torqueri : unde et rota in rota est, id est, tempus in tempore, et annus in semel ipsum revolvitur : et ipsæ rotæ elevantur ad cœlum, et super crystallum thronus ex sapphoro est, et super thronum similitudo sedentis : cuius inferiora ignea sunt, superiora electrina : ut demonstret quæ inferiora sunt, igne et purgatione indigere : quæ sursum, in conditionis suæ puritate persistere. Et quomodo hic in habitu sacerdotis, auri lumina est desuper : ita in Ezechiele electrum in pectore, et in vertice collocatur (*Ezech. 1. 8*). Justum ergo erat (sicut supra ex parte diximus) ut Pontifex Dei, creaturarum omnium typum portans in vestibus suis, INDICARET CUNCTA indigere misericordia Dei : et cum sacrificaret ei, expiaret universalis conditio, ut non pro liberis ac parentibus et propinquis ; sed pro cuncta creatura, et voce et habitu precaretur.

20. Tetigimus expositionem Hebraicam, et infinitam sensuum sylvam alteri temporis reservantes, quedam futuræ domus stravimus fundamenta. De semiinalibus lineis hoc solent dicere, Ratio seminum et generationis ad carnem pertinens, terræ (b) per eam deputatur. **369** Unde et ad Adam loquitur Deus : *Terra es, et in terram ibis* (*Gen. 3. 19*). Causasque hujus rei, quomodo de parvulo semine et fœdissimum initii tanta vel hominum vel diversarum rerum pulchritudo nascatur, esse obvolutas, et humanis oculis non patere. Legimus in Levitico (*Levit. 8*), juxta preceptum Dei, Moysen lavisse Aaron et filios ejus : jam tunc purgationem mundi, et rerum omnium sanctitatem Baptismi sacramenta signabant. Non accipiunt vestes, nisi lotis prius sordibus, nec ornantur ad sacra, nisi in Christo novi homines renascantur. Vinum enim novum in novis utribus mittitur. Quod autem

(a) Reginæ, quo in primis ultimur MSS. liber, quæ super terram sunt.

(b) Intellige carnem, per quam terræ deputatur. Maitinus legit proxima, Erasm. et Victor. per ea. Nobis sequi placuit Cluniacensis Ms., quem respuit editor Benedictinus, tum alterius Reginæ, et vetustissimæ editionis auctoritatem, qua verissimus, et perspicuus exeritur sensus.

Moyses lavat, legis indicium est. *Habent Moysen et Prophetas, ipsos audiant.* Et *Ab Adam usque ad Moysen omnes peccaverunt.* Preceptis Dei lavandi sumus, et cum parati ad indumentum Christi, tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur ueste linea, nihil in sese mortis habente, sed tota candida : ut de baptismō consurgeentes, cingamus lumbos in veritate, et tota pristinorum peccatorum turpitudō celetur. Unde et David : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Ps. 31. 1*).

21. Post feminalia et lineam tunicam induimus hiacynthino vestimento, et incipimus de terrenis ad alta concendere. Ille ipsa hiacynthina tunica, a Septuaginta (c) ὑποδύτης, id est, *subcula* nominatur, et proprie Pontificis est, significatque rationem sublimiū non patere omnibus, sed majoribus atque perfectis. Hanc habuerunt Moyses et Aaron et Prophetæ, et omnes quibus dicitur : *In montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion* (*Isai. 40. 9*). Nec nobis sufficit priorum ablutio peccatorum, baptismi gratia, doctrina secretior, nisi habuerimus et opera. Unde jungitur et Ephod, id est, Superhumeralē, quod Rationali copulatur : ut non sit laxum, neque dissolutum, sed hærent sibi invicem, et auxilio sint. Ratio enim operibus, et opera ratione indigent : ut quod mente percipimus opere perficiemus. Duoquo lapides in Superhumerali, vel Christum significant et Ecclesiam, duodecim Apostolorum, **370** qui ad prædicationem missi sunt, nomina continent : vel litteram et spiritum, in quibus continentur legis universa mysteria. In dextra spiritus, in leva littera est. Per literas ad verba descendimus, per verba venimus ad sensum. Quam pulcher ordo, et ex ipso habitu sacramenta demonstrans. In humeris opera sunt, in pectore ratio. Unde et pectusculum comedunt sacerdotes Hoc autem Rationale duplex est, apertum et absconditum, simplex et mysticum, duodecim in se lapides habens, et quatuor ordines, quos quatuor puto esse virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Justitiam, et Temperantiam, quæ sibi hærent invicem : et dum mutuo miscentur, duodenarium efficiunt numerum : vel quatuor (d) Evangelia, quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis (*Apoc. 14. 6*), et Domini luce radiantia mundum illuminant. In uno quatuor, et in quatuor singula. Unde διλαρτες, et ἀλιθεα, id est (e) doctrina, et veritas in pectore Sacerdotis est. Cum enim indu-

(c) Vid. *Levit. 8. 7*. ubi tamen Alex. Ms. τετρατην habet ; sed et Hieronymiana exemplaria mirum quantum inter se variunt. Quædam διλαρτες, alia notante Martian. ἀλιθεα.

(d) Erasm. et Victorius *animalia*, quoniam vocem de suo subrogasse arbitratur Hieronymianæ contextui ; MSS. enim tunc tamen a nobis cum a Benedictino ins. ecti, quia et vetustæ editiones retinent *Evangelia*. Nec ineleganter petit Hier. τριπλακα, quæ symbolis Evangeliorum in Apocalypsi tribuuntur, Evangelii ipsius adscribere ; et quæ magis eum verba in uno quatuor, et in quatuor singula proprie de Evangelio dicantur. Nisi forte seru serat S. Doctor utrumque, vel quatuor *Evangelia*, et quatuor *animalia*, quorum alterum verborum eorumdem occursu intercederit. Mox pro Domini luce rad antia, quidam codices, *Domini lucerne ardentes*.

(e) Editi omnes præter Martian. addunt manifestatio rel, nec scio an verius.

tus quis fuerit veste multiplici, consequens est, veritatem quam corde retinet, sermone proferre : et ob id in Rationali veritas est, id est, scientia, ut noverit quae docenda sint : et manifestatio atque doctrina, ut possit instruere alios, quod mente concepit. Ubi sunt qui innocentiam Sacerdoti dicunt posse sufficere? Vetus lex novæ congruit : id ipsum Moyses quod Apostolus. Ille sacerdotis scientiam ornat in vestibus : iste Timotheum et Titum instruit disciplinis. Sed et ipse vestimentorum ordo præcipuus. Legamus Leviticum. Non prius Rationale, et sic Superhumeral, sed ante Superhumeral, et deinceps Rationale (*Levit. 8*). *A mandatis tuis*, inquit, *intellexi* (*Psal. 118. 104*) : prius faciamus, et sic doceamus : Ne doctrinæ auctoritas, cassis operibus destruatur. Hoc est quod in Propheta legimus : *Seminate votis in justitia, et metite fructum vitae : illuminare vobis lumen scientiarum* (*Osee 10. 12*). Primum seminate in justitia, et fructum vitae æternæ metite, postea vobis scientiam vindicate. Nec statim absoluta perfectio est, si quis Superhumeral et Rationale habeat : nisi haec ipsa inter se forti compagine solidentur, et sibi invicem connexa sint : **371** ut et operatio rationi, et ratio operibus hæreat : et his præcedentibus, doctrina sequatur et veritas.

22. Quatuor elementa, de quibus supra diximus, et duos lapides vel onychinos, vel smaragdinos, et gemmas duodecim, quæ ponuntur in Rationali, si esset tempus ut discuterem, singulorum naturas et causas tibi exponerem : et quid unusquisque valeat, et quomodo virtutibus singulis comparentur, plenius quæsita (a) demonstrarem. Sufficiat, quod et sanctus Papa Epiphanius egregium super hoc volumen edidit : quod si legere volueris, plenissimam scientiam consequeris. Ego jam mensuram epistole excedere me intelligo, et excipientis ceras video esse completas. Unde ad reliqua transeo, ut tandem finiatur oratio. Lamina aurea rutilat in fronte : nihil enim nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scientia coronemur. Lineis induimur, ornamus hiacynthinis, sacro balteo cingimur, dantur nobis opera, Rationale in pectora ponitur : accipimus veritatem, profert sermo doctrinam : imperfecta sunt universa, nisi tan de cero curru dignus queratur auriga, et super creaturas creator insistens, regat ipse quæ condidit. Quod olim in lamina monstrabatur, nunc in signo ostenditur Crucis. Auro legis, sanguis Evangelii pretiosior est. Tunc signum juxta Ezechielis vocem gementibus fibebatur in fronte (*Ezech. 9. 4*) : nunc portantes crucem dicimus : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (*Psal. 4. 7*). Bis in Exodo legimus (*Exod. 28. et 29*), præcipiente Dominō, et Moyso jussa faciente : (b) octo vestium genera Pontificis. In

(a) Ne duo quidem MSS. exemplaria invenias, que hunc locum iisdem verbis exprimant; sunt tamen variantes lectiones tum a nobis, tum ab aliis recensitæ, nullius fere momenti, ex quibus id unum arguas, fere ad hunc modum, scriptum olim a Hieronymo, *plenius quæsita demonstrari*. *Memorasse sufficit*, etc. Obvius porro est S. Epiphanius liber iste, quem laudat, *exp̄. t̄r̄. d̄b̄. xlii. 10*, sive de gemmis in Aaronis veste.

(b) S. Isidorus Originum lib. 19. cap. 21. *Octo sunt in lege genera sacerdotialium vestimentorum*, etc., quæ ex hac Hieronymi epistola exscripti.

Levitico de septem tunicis scriptum est (*Levit. 8*) ; et resertur quomodo Moyses fratrem suum Aaron illis induerit : de solis seminalibus nihil dicitur, lac (ut arbitror) causa, quod ad genitalia nostra et verenda lex non mittit monum, sed ipsi secretiora nostra et confusione digna tegere et velare debemus, et conscientiam puritatis feminum (c) Deo judici reservare. De ceteris virtutibus, verbi gratia, sapientia, fortitudine, justitia, temperantia, **372** humilitate, mansuetudine, liberalitate, possunt et alii judicare : pudicitiam sola [al. *solanum*] novit conscientia, et humani oculi bujus rei certi judices esse non possunt : absque his qui passim in morem brutorum animalium libidini sunt expositi. Unde et apostolus : *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non habeo* (*1. Cor. 7. 25*) : quasi Moyses loquatur : seminalibus ego non vestio, nec impono alicui necessitatem : qui vult Sacerdos esse, ipse se vestiat. O quantæ virgines, et quantorum sperata pudicitia in die judicii dehonestabitur : quantorum infamata pudicitia a Deo judice coronabitur. Ipsi igitur assumamus feminalia : ipsi nostra verenda opriamus : non queramus alienos oculos. Ita tegantur genitalia, ut nullorum oculis pateant : ne quando intramus Sancta Sanctorum, si qua apparuerit turpitudine, morte moriamur.

23. Jam seruo finitur, et ad superiora retrahor. Tanta debet esse scientia et eruditio Pontificis Dei, ut et gressus ejus, et motus, et universa vocalia sint. Veritatem mente concipiunt, et toto eam habitu resonet et ornatu : ut quidquid agit, quidquid loquitur, sit doctrina populorum. Absque tintinnabulis enim et diversis coloribus, et gemmis floribusque virtutum, nec Sancta ingredi potest, nec nomen. Antistitis possidere. Haec ad unam lucubrationem cum jam funis solveretur a littore, et nautæ crebrius inclamarunt, propero sermone dictavi, quæ memoria tenere poteram, et quæ diuturna in Rationali pectoris mei lectione congesseram : satis intelligens magis me loquendi impetu, quam judicio scribentis fluere, et more torrentis turbidum proferre sermonem. Fertur in indice Septimi Tertulliani (d) liber de Aaron vestibus, qui interim usque ad hanc diem a me non est repertus. Si a vobis propter celebritatem Urbis fuerit inventus, queso ne meam stillam illius stumini compareatis. Non enim magnorum virorum ingenii, sed meis sum viribus estimandus.

373 EPISTOLA LXV (a).

AD PRINCIPIAM VIRGINEM, SIVE EXPLANATIO PSALMI XLIY.

Quadragesimum quartum Psalmum, cuius initium est, Erruclavit cor meum verbum bonum, in quo sponsi Christi, sponsaque Ecclesiae epithalamium canitur, Principiæ Romanæ virginis, post defensum a calunnia se ac mulierem sexum, quem in expositione Scripturarum maribus interdum præferebut, interpretatur.

1. Scio me, Principia, in Christo filia, a plerisque

(c) Martianæ ac sentiūm, expuncta verissima lectione, feminum, quam reposuimus.

(d) Jamdiu hic Tertullianus liber intercedit, tmo quod ab illo fuerit elucubratus, ex hoc ferme uno Hieron. testi monio discimus.

(e) Al. 110. Scripta circ. medium anni 307.

reprehendi, quod interdum scribam ad mulieres, et fragiliorem sexum maribus præferam. Et idecirco debo primum obrectatoribus meis respondere, et sic venire ad disputationem, quam rogasti. Si viri de Scripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barac ire ad prælium voluisse, Debora de victis hostibus non triumphasset (*Jud.* 5). Jeremias carcere clauditur (*Jer.* 36), et quia periturus Israel virum non repererat prophetantem, Olga eis mulier suscitatur (*4. Reg.* 22). Sacerdotes et Pharisei crucifigunt Filium Dei (*Matth.* 27), et Maria Magdalene plorat ad crucem, unguenta parat, quarit in tumulo (*Marc.* 16), hortulanum interrogat, Dominum recognoscit (*Joan.* 2), pergit ad Apostolos, repertum nuntiat. Illi dubitant, ista confidit. Vere (*a*) πυργίτης, vere turris candoris et Libani, quæ prospicit faciem Damasci (*Cant.* 7), sanguinem videlicet Salvatoris ad saeculi penitentiarii provocantem. Defecerant Saræ muliebria, et ideo Abraham ei subjicitur, et dicitur ad eum: *Omnia quæ dicit tibi Sara, audi vocem ejus* (*Gen.* 18). Illi defecerant muliebria, tu nunquam habuisti muliebria. Sexus devoratur a virgine, Christum portat in corpore. Jam possidet quod futura est. Rebecca pergit ad interrogandum Deum: et sua responsione condigna audit oracula: *Duo gentes in utero tuo, et duo populi de ventre tuo dividentur* (*Gen.* 23. 23). Illa duos generat dissidentes: tu unum quotidie concipis, parturis, **374** generas, (*b*) unione secundum, maiestate multiplice, trinitatem concordem. Maria soror Moysi, victorias Domini canit (*Exod.* 15), et Rachel Bethleem nostram atque Ephratham stirpe nominis sui signat in posteris (*Gen.* 35). Filiæ Salphaad hereditatem inter fratres merentur accipere (*Num.* 27). Ruth et Esther et Judith tantæ glorie sunt, ut sacris voluminibus nomina indiderint. Anna Prophetissa generat filium Levitam, Prophetam, Judicem, sacro crine venerabilem, et offert eum in tabernaculo Dei (*1. Reg.* 1. 2). Thecuites mulier, regem David interrogatione concludit, enigmate docet, exemplo Dei mitigat (*2. Reg.* 14). Legimus et aliam sapientem feminam, quæ cum ob sideretur civitas, et propter (*c*) unum perduellum, dux exercitus Joab muros ariete quateret, locuta est ad populum in sapientia sua, et tantæ multitudinis periculum, muliebri auctoritate sedavit (*3. Reg.* 10). Quid loquar de regina Saba (*Ibid.*), quæ venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et testimonio Domini condemnatura est omnes viros Jerusalem? Elisabeth utero prophetat et voce (*Matth.* 2). Anna filia Phanielis in templo, templum efficitur Dei, et quotidiano jejuno, coplestem invenit panem (*Luc.* 1). Sequuntur mulieres Salvatorem, et ministrant ei de substantia sua (*Ibid.* 2).

(*a*) Id est *turrensis* a turre, sicut a monte montanus ut mavult ipse Hier. in libro Nominum. Iterum eleganter ludit in Damasci nomine, quod *Sanguinem sacci* significat.

(*b*) Quod nimurum sui unitate sive singularitate secundus sit; hoc enim sensu *Unitatis* voce utitur tum alibi, tum præcipue in epistola 22. num. 19. ad Eustochium de Virginitate, ut eo in loco fusi ex explicatum est.

(*c*) Intellige Sibam librum Bochri, cuius e secundo Regum libro notissima historia est.

Ille qui de quinque panibus, quinque millia hominum, exceptis mulieribus et parvulis, aliuit, escas sanctorum mulierum non recusat accipere. Cum Samaria loquitur ad puteum, et saturatus conversione creditis, cibos qui coempli fuerant negligit. (*d*) Apollo virum Apostolicum et in lege doctissimum, Aquila et Priscilla erudunt, et instruunt eum de via Domini (*Act.* 18. 25). Si doceri a femina non fuit turpe Apostolo, mihi quare turpe sit post viros docere et feminas?

2. Hæc et istiusmodi, σηματάτη filia, perstrinx breviter, ut nec te pœniteret sexus tui, nec viros nomen suum erigeret: in quorum condemnationem, feminarum in Scripturis sanctis vita laudatur. Gaudeo, et veluti quodam tripudio effertur animus meus, cum in Babylone invenitur Daniel, Ananias, Azarias, Misach. O quam multi sunt **375** (*e*) senes et Judices Israel, quos rex Babylonius frigit in sartagine sua. Quam multæ Susannæ, quod interpretatur *lilium*, quæ candore pudicitiae sponsa serta componunt, et coronam spineam mutant in gloriam triumphantis. Habes ibi in studio Scripturarum, et in saeculimonia mentis et corporis Marcellam et Asellam: quarum altera te per prata virentia, et varios divinorum Voluminum flores ducat ad eum qui dicit in Canticis: *Ego flos campi, et lilium convallium* (*Cant.* 2. 1); altera ipsa flos Domini tecum mereatur audire: *Ut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum* (*Ibid.* 2). Et quia de floribus et liliis loqui coepimus, semperque virginitas floribus comparatur, opportunum mihi videtur, ut ad florem Christi scribens, de multis floribus disputem.

3. Quadragesimum quartum Psalmum legens in titulo reperi: *In finem pro his qui commutabuntur, filiorum Core* (*f*) intelligentiæ, *Canticum pro dilecto*: in Hebraico scriptum est, *LAMANASSE AL SOSANNIM LANE CORE MESCHIL SIR IDIDOT*: quod nos in Latinum vertimus; *Victori pro liliis filiorum Core, eruditio* (*g*) *Canticum amantissimi*. Symmachus more suo manifestius, *triumphum pro floribus* interpretatus est. Igitur *SOSANNIM*, vel, *pro his qui commutandi sunt*, vel in *lilia* transfertur et *flores*: *MESCHIL quoque et erudi-*

(*a*) Unde sumptum exemplum eset, minime alii animadverterunt. Vere tamen suppositius Hieron. in Epistol. ad Rom. cap. 16. *In ministerio, inquit, verbi privatim docuisse feminas invenimus, sicut Priscillam, cuius vir aquila vocabatur.*

(*e*) Eodem sensu dixit in epist. 34. n. 10. ad Futiam, tres pueros neendum ad sartaginem venisse, in qua Rex Babylonius senes Judices frixerit. Scilicet qui Susannam deriperant, senes Judices, de nomine Achabum, et Sedeciam, ut Hebrei opinantur, Jeremias tradit a Rege Babylonis frixerit in sartagine, eti si Daniel lapidatos fuisset dicat.

(*f*) Martian. ex aliis MSS. maluit intelligentiæ in recto; sed postea visa est vetus lectio, cui præcipue suffragatur, quod aliæ Latiniæ antiquæ versiones legunt, *ad intellectum*. Hebraica porro elementa, quæ veteres Editores ex Massoretharum ingenio legunt, Benedictinus non uno in loco, forte operum incuria deparvat isthac sunt, לְמִזְבֵּחַ שֶׁנָּוִים, לְבִנֵּי קֹה מְשֻׁכֵּל שֶׁן דָקָת.

(*g*) Quidam MSS. *canticum amantissimum*: Symmachus autem proprie *triumphale pro floribus* transtulit: *conventus in iugis, non triumphum*.

tionem et doctissimum sonat : *fir*, *canticum* : *IDIDIA* antiquum Salomonis est nomen, quia alio sensu *pacificus* appellatur. Quatuor autem Psalmi, licet in posteriori titulorum parte dissentiant, hoc principio prænotantur, quadragesimus quartus, quinquagesimus nonus, sexagesimus octavus, septuagesimus nonus : e quibus duo medii inscribuntur, *David*; primus et novissimus, *Filiorum Core et Asaph*. De cunctis dicere non est hujus temporis, quem cœpimus, expli- ceamus.

4. Recte, qui in sæculorum fine mutandi sunt, de quibus Apostolus loquitur : *Omnis dormiemus, sed non omnes immutabimur* (1. Cor. 15. 51), referuntur ad finem. Et hoc ipsum mysterium lectorem preparat ad intelligentiam spiritalem. Ubi enim **376** simplex et apertus est sensus, quid necesse est audientem intelligentiae præmoneri, et dici ad eum, *Qui habet aures audiendi, audiatur*? (Matth. 13) Canticum quoque canitur carissimo atque dilecto, quia propter illum veniet sanctis promissa mutatio. Quia quidem et in hac vita intelligi potest, quando exuimus veteri hominem, et induimur novo, qui renovatur in cognitione secundum imaginem Creatoris, et gloriam Domini contemplantes, in eamdem imaginem transformamur quasi a gloria in gloriam. Nec est tempus ullum quo non muletur Sanctus, præteriorum obliviscens et in futurum se extendens, cum interior noster homo renovetur de die in diem, et immutabilis Deus qui loquitur per prophetam : *Ego Deus, et non mutor* (Malach. 5. 6), propter nos mutaverit faciem suam, formamque servi acceperit, et de Iudea transmigrans ad Philistium, qui interpretantur *poculo corruentes* (inebriati enim fuerant auroeo calice Babylonis) primi derisus sit propter stultitiam crucis, deinde susceptus propter gloriam triumphorum. Carissimus autem ille est, de quo Isaías canit : *Cantabo Canticum dilectorum meorum* (Isai. 5. 1); et Evangelium : *Hic est Filius mens dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite* (Matth. 17. 5). Cui non unus Propheta, sed omnis chorus filiorum Core nunc laudes canit. Qui sint autem filii Core, id est, *Cœlariae*, in quadragesimo primo Psalmo (a) competentius disputatur. Et ut sciamus textum Cantici titulo convenire, mutationem de alio ad aliud dicit, ut filia cui præcipitur, ut antiqui parentis obliiscatur, regis se amplexibus paret. Victorem autem eum esse qui dicit : *Confide, ego vici mundum* (Joan. 16. 33); et ad quem ista (b) adolescentis oratio est : *A te victoria, et sapientia, et gloria, et ego tuus serrus* (3. Edd. 4. 59), profecto novit qui, Dominino vincente, superavit, et est particeps triumphorum ejus, et qui imunarescibilem gloriæ

(a) Cave intelligas abs Hieronymo disputatum, sed omni Psalmo de Filiis Core competentius dici.

(b) Mirari ex apocrypho Esdrae libro testimonium adduci ab Hicronymo, qui ab Iujusnodi scriptis cum primis abhorrebat; unde et alibi contra Vigilantium scribens, « Proponis, » inquit, « mihi librum apocryphum, qui sub Esdræ nomine a te et similibus tuis legitur, » et paulo post, « Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia non recipit? »

coronam, de candore bonorum operum et de varie- tate virtutum texuit Salvatori.

5. *Eructavit cor meum verbum bonum*. **377** Pro quo interpretatus est Symmachus, (c) *Commotum est cor meum verbo bono*: indicans ad alterius sermonem cor dicentis esse commotum, et Spiritu Sancto futura Christi sacramenta pandente, etiam hunc in eloquium prorupisse : ut quemadmodum cœteri de adventu ejus locuti sunt, et iste loqueretur. Ructus autem proprie dicitur digestio cibi, et concoctarum escarum in ventum efflatio. Quomodo enim juxta qualitatem ei- borum de stomacho ructus erumpit, et boni vel mali odoris fatus indicium est : ita interioris hominis cogitationes verba proferunt, et *ex abundantia cordis os loquitur* (Matth. 12). Justus comedens replet animam suam, cumque sacris doctrinis fuerit satiatus, de boni cordis thesauro profert ea quæ bona sunt, et cum Apostolo loquitur : *An experimentum quarens ejus, qui in me loquitur Christus?* (2. Cor. 13. 5) (1) Qui- dam ex persona Patris dictum intelligi volunt, quod ex imis vitalibus et cordis arcanis, Verbum suum quod in se erat semper, protulerit, juxta alterius Psalmi vaticinium : *Ex utero ante luciferum genui te* (Ps. 109. 3). Ut quomodo uterus non significat uterum (neque enim Deus dividitur in membra) sed eandem substantiam Patris Filii demonstrat ; sic cor et verbum quod profertur ex corde, Patrem ostendat et Filium. Et quod sequitur : *Dico ego opera mea regi* (Ps. 52. 9), illi aptant intelligentiae : *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt* (Joan. 14) : quod dicente Patre, operatus sit Filius. Omnia enim quaecumque Pater facit, eadem et Filius facere similiter, et Pa- trem manentem in eo operari cuncta per Filium.

6. « Dico ego opera mea regi. » Propheticus chœrus Christi et Ecclesia sacramenta dicturus, ne carmine videatur indignus, et ob conscientiam peccatorum dicatur ei : « Ut quid tu enarras justitias meas, et cassumis testamentum meum per os tuum? » (Ps. 49. 16.) opera sua regi quem laudatus est, confitetur, ut vel si bona sunt, ipse suscipiat, vel, si mala sunt, mundet ; facitque quod iussus est : « Dic tu iniqui- tates tuas, ut justificeris » (Isai. 43. 26). Et, « Ju- stus accusator sui est in principio sermonis » (Prov. 18. 17). Idioma autem non solum Hebraicæ, sed et Latinæ linguae est, pro syntagmatibus et scriptis opuscula dicere. Ergo et iste qui **378** laudes cantaturus est Domino, carmen suum et opusculum conse- crat ei, et pro Musis gentilium, ipsum, invocat in principio, quem laudaturus est.

7. « Lingua mea calamus scribam, velociter scri- bentis. » Pro quo nos interpretati sumus. « Lingua mea stilus scribam velocis. » Extrema pars prologi est ; et cum præcedentibus junge quod sequitur : *Eructavit cor meum in laudes Dei sermonem bonum*.

(c) Graece in Hexaplis λαύρης ἡ μέρια ποθεὶ τρίτη.

(1) Illorum sententiam jamdiu antea respuerat Origenes. hac de causa. οὐ γάρ εἰ τοῦτο διατίθεται, τριπλοῖσιν ἀριθμοῖσιν. Nam si Pater haec Filio an- nuntaret, inscius eorum, et operibus posterior, Filius inviniretur. *

et opuscula mea quibus eum predicaturus sum, ipsi potissimum consecravi. Debo ergo et linguam meam quasi stilum et calatum præparare, ut per illam in corde et auribus audientium scribat Spiritus Sanctus. Meum enim est quasi organum præbere linguam: illius quasi per organum sonare quæ sua sunt. Stilus scribit in eccl: calamus vel in charta vel in membranis, aut in quacumque materia quæ apta est ad scribendum. Mea autem lingua in similitudinem scribæ velocis, quem notarium possumus intelligere, quodam signorum compendio, breviam Evangeli strictumque sermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus. Si enim Lex per manum Mediatoris dixit Dei scripta est, et quod destructum est, glorificatum est: quanto magis Evangelium, quod mansum est, per meam linguam scribeatur a Spiritu Sancto: ut illius laudes, ad quem in Isaia dicitur, « Velociter spolia detrahe, cito prædare (*Isai. 8. 1*), velox in corde credentium sermo describat.

8. « Speciosus forma præ filiis hominum. » In Hebreo: « Decore pulchrior es filiis hominum. » Finito proœmio, (a) hinc narrationis exordium est, et sit apostropha ad ipsum amantissimum, et dilectum et regem, cui dicentis opera consecrata sunt. Quæritur autem quomodo pulchrior sit cunctis filiis hominum, de quo legimus in Isaia: « Vidimus eum, et non habebat speciem neque decorum, sed erat species ejus inhonora et deficiens a filiis hominum. Homo in plaga positus, et sciens ferre infirmitatem, quia avertit faciem suam » (*Isai. 53. 2. et seqq.*). Nec statim scriptura dissonare (b) videatur: quia ibi ignobilitas corporis propter flagella et sputa et alapas et clavos, et injurias patibuli, commemoratur: hic pulchritudo virtutum in sacro et venerando corpore. Non quo divinitas Christi hominibus **379** compara-ta (c) formosior sit; haec enim non habet comparationem: sed absque passionibus crucis, universis pulchrior est. Virgo de virgine, qui non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est. Nisi enim habuisset et in vultu quiddam oculisque sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruiissent (*Joan. 18*). Denique et in præsenti testimonio, in quo ait: « Homo in plaga positus et sciens ferre infirmitatem, » reddit causas quare ista perpessus sit. « Quia avertit faciem suam, » id est, paululum divinitate subtracta,

(a) Transtulit ex Eusebio, qui in Commentariis testatur superiore proœmio a vetustoribus interpretibus sic finit, fieri *από τοπικής ιδέης την λέξην*, id est *ex alio principio expositionis*, subtilique suum exemplum, unde, ait *congruerter nos quoque illud*, Speciosus forma præ filiis hominum, *ak alio initio duximus*.

(b) Antea erat videtur; sed hujusmodi paragmata, quorum Lectorem admonere non est operæ pretium, taciti sepe emendamus.

(c) Editi autem Martianum, non formosior, que negandi particula sensum nihil immutat, ino clariorem facit, quidquid videatur Benedictino interpreti, qui primum expunxit quorundam ope MSS. Huic porro locum de præstanti Christi forma confer cum alio in c. 9. Matthæi, unde colligas non existimasse Hieronymum fulgorem et sidereum istud corporis Christi doces fuisse perpetuum, sed ad aliquod tempus tantum, cum nempe vellet ipse homines ad se allicere, vel terrere, vel in Dei admirationem rapere, ut in Transfigurationis mysterio, aliisque factum est.

corpus injuria dereliquit. Quidam hunc versiculum superioribus copulant, ut speciosus forma præ filiis hominum, non ad Christum, sed ad calamum referatur.

9. « Effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. » In Editione Vulgata pro benedixit, *unxit* legimus. Sed sciendum quod error scriptorum Septuaginta Translatoribus non debet imputari, qui hoc loco cum Hebraica Veritate concordant. Legentes illud, « Jesu proficiebat ætate et sapientia et gratia apud Deum et homines » (*Luc. 2. 52*): Et in alio loco: « Admirabantur super verbis gratiae ejus quæ egrediebantur de ore illius » (*Matth. 7. 16*): Et quod « In potestate habebat sermonem » (*Marc. 6. 7*); intelligere possumus, quo sensu dictum sit: « Effusa est gratia in labiis tuis. » Noe invenit gratiam eoram Domino in diebus suis, et Moyses, et reliqui Prophetarum. Sed omnipotens gratiae multitudo in labiis Salvatoris effusa est, quæ in brevi tempore totum implevit orbem. Et ipse tanquam sponsus processit de thalamo suo. « A summo cœlo egressio ejus, et occursus illius usque ad summum ejus » (*Ps. 18*). Nam et sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur (*Luc. 1*). Et Apostolus sciens prædicationem suam, non in eloquentia sæculari, sed in virtute Dei, omnes mundi superasse doctrinas, ait: « Et sermo meus et prædicatio mea, non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis: ut sit fides nostra non in sapientia hominum, sed in virtute Dei » **380** (*1. Thess. 1. 5*). Seque ipsum reprehendens, quia dixerat: « Amplius autem omnibus laboravi: » statim intulit: « Non autem ego, sed gratia Dei, quæ tecum est. » Et rursum: « Quia gratia ejus qui in me est, non fuit vacua » (*1. Cor. 15. 10*). Proprie autem in Salvatorem verbum effusionis adjungitur, ut significet gratiae largitatem, secundum illud: « Effundam de spiritu meo super omnem carnem » (*Joel. 2. 28*). Et, « caritas Dei diffusa est in cordibus nostris » (*Rom. 5. 5*). Et nota quod omnium quæ dicuntur, intelligentiam ad personam referat, qui assumptus ex Maria est: quod propter gratiam labiorum in æternum benedictus esse dicatur: tale quid et Apostolo prædicante: « Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit: et dedit illi nomen super omne nomen » (*Philipp. 2. 8*). Sicut enim ibi forma servi, passio-nis injurya est: et exaltatio nominisque donatio ad Patrem redit; ita hic effusio gratiae et benedictionis in sempiternum, ad eum referenda est, qui potest humiliari, et crescere.

10. « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: Specie tua, et pulchritudine tua. » In Hebreo: « Accingere gladio tuo super femur (d) tuum, fortissime. Gloria tua et decore tuo. » Istum

(d) At illud *tuum* heic loci neque Hebr. textus, neque ipsa Hieronymiana versio habet.

arbitror te locum optime intelligere, accinctam Christi gladio militare. Ut autem scias semper (1) virginitatem gladium habere pudicitiae, per quem truncat opera carnis, et superat voluptates; Gentilis quoque error Deas virgines finxit armatas. Accinxit et Petrus lumbos suos, et ardenter lucernam habuit in manibus suis. Quod autem femur significet opera nupliarum, his breviter exemplis doceberis. Abrammittens ad uxorem quærendam filio suo Isaac, dicit Majori domus sue. « Tene manum tuam super femore meo, et adjurabo te per Dominum Deum cœli » (Gen. 24. 2). Non dubium quin per eum qui de ejus semiine erat nasciturus. Jacob postquam lactatus est cum homine, qui ei apparuerat ad torrentem Jaboc, Mesopotamia derelicta, et terram Repromissionis ingrediens, non ante Israel sortitus est nomen, quam nervus femoris ejus emarcuit. Et ad filium: « Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femoribus 381 ejus » (Gen. 49. 50). Et rursum ipse moriturus, Joseph adjurat in femore suo, ne cum in Ægypto sepeliat. In Judicium quoque libro legimus: « Gedeoni erant filii septuaginta, qui egressi sunt de femoribus ejus » (Judic. 8. 30). In Cantico Canticorum dicitur, « Ecce lectulus Salomonis, sexaginta potentes in circuitu ejus de potentibus Israel, omnes tenentes gladios, docti ad bellum, vir et gladius ejus super femur ejus » (Cant. 3. 7. et 8). Gloria ergo et decore suo, sive specie et pulchritudine divinitatis suæ, carnis opera mortificans; et natus ex virginе, futuris virginibus virginitatis princeps fuit.

41. « Et intende prospere, procede et regna. Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam; et deducet te mirabiliter dextera tua. » In Hebreo: « Decore tuo prospere ascende: propter veritatem et mansuetudinem justitiae, (a) et deducet te mirabiliter dextera tua. » Secundo scriptum est apud Hebreos, decore tuo, ne quis id ipsum vitio librariorum repetitum putet. Et est figura quæ apud Rhetores, Repetitio nominatur. More ergo Panegyrici, quo laudatores loquuntur ad eos quos praæconiis esserunt, armatum cohortatur ad prælium: ut semel arrepta bella non deserat, et super hostium strages vitor incedens, præparet sibi regnum in his, quos de diaboli eripiens potestate, suo copulavit imperio; et dicat: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus* (Psal. 2. 6). Nullique dubium, veritatem, et modestiam, et justitiam, Christum appellari, qui dicit, *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. 14. 6). Et, *Discite a me, quia misericordia sum, et humilis corde* (Matth. 11. 29). Et, *Qui factus est nobis a Deo justitia, et redemptio, et*

(a) Ipse vero transtulit, et docebit te terribilia, quæ Hebreis תְּמִימָה יְמִינָה apprime respondeant, secus isthac impressa, et deducet te mirabiliter, quæ ex Græcis, sive ex veteri Latina interpretatione huc irrepississe facile credamus.

(1) Hæc quoque S. Pater ex Origene delibasse videtur, cuius inter cætera hæc sunt: ἀρχὴ πλοῦ λόγος, ἀνειρέω τὰ καθετά, αρχηγὸς πορείας λόγος τοῦ προφήτη εἰσόδος. Πόρος δὲ ἡγεμονία τοῦ προφήτη, etc. « Casta vivendi ratio, qua malos effectus e medio tollit, gladium accingere dicitur super femur suum. Primus autem hoc fecit Jesus, » etc.

sanctitas (1. Cor. 4. 36). Hæc autem universa dicuntur in corpore, ut exigantur in membris. Victoria Domini, servorum triumphus est. Magistri eruditio, discipulorum prefectus. Et quod sequitur, *Deducet te mirabiliter dextera tua*, aut de signis quæ in Evangelio perpetravit aut τροπικῶς de cæde, quam exercuit in hostibus, sentiendum est. *Cor sapientis in dextera, et cor stulti in sinistra ejus*. Christus totus in dextris est: Antichristus 382 in sinistris. Hebraica interpretatio distat in verbis, non distat in sensu.

12. *Sagittæ tuæ acutæ (b) potentissime, populi subte carent in corda inimicorum regis*. In Hebraico, absque potentissime, reliqua similiter. Et hic versiculus tibi potissimum aptus est, quæ jaculo Domini vulnerata, cum sponsa in Cantico canis *Vulnerata caritate ego sum* (Cant. 2. 5). Nec mirum, si sponsus tuus habeat plures sagittas, de quibus in centesimo decimo nono Psalmo dicitur: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*; cum Patris ipse sit jaculum, et loquatur in Isaia: *Posuit me quasi sagittam electam, in pharetra sua ubscindit me* (Isai. 49. 2). His sagittis et Cleophas in itinere cum altero vulneratus aiebat, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?* (Luc. 24. 39) Et in alio loco legimus: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excusorum* (Ps. 126. 4). His sagittis totus orbis vulneratus et captus est. (2) Paulus sagitta fuit Domini, qui postquam ab Jerosolymis usque ad Illyricum missus arcu Domini, huc illucque volitavit, ad Hispanias ire festinat: ut velox sagitta sub pedibus Domini sui, orientem occidentemque prostrerat. Et quia plures sunt potentissimi regis inimici, qui vulnerati fuerant ignitis sagittis diaboli, et quasi cervus spiculo percussi in jecore; sagittæ Domini mittuntur ignitæ cum carbonibus desolatoriis, ut quidquid vitii in corde inimicorum regis fuerit, excoquunt, et salutari igne ignem ejificant perditorem.

13. « Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, properea unxit te Deus, Deus tuus, oleum latitiae præ consortibus tuis. » In Hebraico: « Thronus tuus (c) Deus in sæculum (d) et in æternum:

(b) Quidam potentissime legunt atque interpretantur: Græci tamen dixerunt. Ut ut sit, ex superiori versiculo, accingere, etc., illud potentissime, hoc loco intrusum, in Epist. ad Sunniam et Fretell. docet. Mox pro in corda, natalim in corde, sit enim et Græcus τὸ μῆρα, et qui illi Hieronymi testimonio concinuit, Hebreus בְּלֹבֶן.

(c) Quod mox Aquilanus fecisse tradit S. Doctor, ut prius Dei nomen, ea scriberet pro οὐδε, a se quoque faciun statim prolitterat, ut propter intelligentiam, Dee, ponere. Non igitur satis hene, et ad Hieron. mentem, quamquam cum libris omnibus legimus heic loci, Deus, pro quo Dee, eti mīnus latine scriptum fuerit. Sed absque MSS. ope nobis immutare non licet, maxime cum in ipsa versione cum vocandi casus nota dixisse Hieron. videatur, o Deus.

(d) Legebatur aptea in sæculum sæculi, reuertentibus MSS. magno numero tum hujus epistolæ tum etiam Psalmi ex Hebraico, ubi quemadmodum reposimus, est in sæculum et in æternum ex תְּמִימָה יְמִינָה, quas voces etiam in postremo hujus Psalmi versu, ad epistole finem ad eumdem modum interpretatur.

(2) Atque heic Originem imputatur qui τοῦ ἀναρχούντος ὑπὲρ ἀπόδειξης, καὶ διατεῖς, τὸ φέρον, κατερρόπιτον, « ejus qui sufficienter pro veritate concionatur, et potenter redarguit falsitatem, » rationabiles exactas sagittas interpretatur,

sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. » Duas personas, ejus qui unctus est Dei, et qui unxit, intellige. Unde et Aquila ELOIM **383** verbum Hebraicum, non nominativo casu, sed vocativo interpretatur, dicens **Θεόν**, et nos propter intelligentiam (a) **Deo** posuimus, quod Latina lingua non recipit; ne quis perverse putet Deum dilecti et amantissimi et regis bis Patrem nominari. Quanquam enim Pater in Filio, et Filius in Patre, et alterutrum sibi et habitator et thronus sint: tamen in hoc loco ad regem, qui Deus est, sermo dirigitur; et dicitur ei quod imperium ejus (hoc enim intelligo, *thronum*, juxta illud quod scriptum est: *De fructu ventris tui ponam super thronum tuum* (*Ps. 131. 11*) finem non habeat. Quod quidem et Mariæ nuntiavit Angelus: « Dabit ei Dominus Deus thronum David patris sui, et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis» (*Luc. 1. 32*). Nec putemus hoc illi esse contrarium, quod Apostolus scribens ad Corinthios ait, *Filium Deo traditum regnum, et subjiciendum ei qui sibi subiecit omnia: ut sit Deus omnia in omnibus* (*1. Cor. 15*). Non enim dixit, tradet Patri, ut videretur separare Filium, sed tradet Deo, hoc est, habitanti in assumptione corporis Deo: *ut sit Deus omnia in omnibus*: et Christus, qui ante per paucas virtutes erat in singulis, per omnes in omnibus commoretur. Sceptrum autem et virgam insigne esse regnantis, ipse Propheta significat, dicens: *Sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui* (*Isai. 11. 1*). Quidam de Isaia testimonium proferentes: *Exiit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, hominem qui est assumptus, intelligunt, cui et deseratur imperium, et qui propter dilectam iustitiam et exosam iniquitatem regnare dicatur, et unctus esse oleo exultationis præ participibus suis: quasi præmium caritatis, et odii [al. odium] iniquitatis in unctione sumpturus*. Docemur autem in utraque parte et amoris et odii esse in nobis semina, cum ipse qui primitias massæ nostrorum corporum levavit ad cœlos, et iustitiam dilexerit, et oderit iniquitatem. Unde David: *Nonne odientes te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos* (*Ps. 138. 21*). Quod sequitur; *Unxit te Deus, Deus tuus*. Primum nomen Dei vocativo casu intelligendum est, sequens nominativo. Quod satis miror, cur **384** Aquila non ut coeparat in primo versiculo, vocativo casu interpretatus sit, sed nominativo, bis nominans Deum: qui supradictum unxit Deum. In hoc loco Photinus opprimitur, sed Arrius caput levat, de Evangelio proferens testimonium: « Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum» (*Joan. 20. 17*). Sed cum dilectum audiat eum, accinctum gladio super femur,

(a) Quod explicare e MSS. non licet, ex ingenio nolumus. Sed integror certe erit sensus, et qui magis Hieronymum doceat, si legas, « nos propter intelligentiam, o Deus, non **Deo** posuimus, quod Latina lingua non recipit. » Conjecturis proferendis locum ipsi præbent MSS. in quibus tum vox **Deo** desideratur, tum alia veterum exscriptorum via infiguerentur. Recole superiorē adnotationē c.

et regnare propter veritatem et mansuetudinem, ungi ob dilectam iustitiam et exosam iniquitatem, et unctum esse præ consortibus suis, de quibus scriptum est: « Participes Christi facti sumus, si tamen principium substantiae usque ad finem firmum retinemus» (*Hebr. 3. 14*); miror cur (b) solum Deum Dei ad calumniam vocet, quasi universa quæ dicta sunt, divinitati Verbi et non humilitati hominis convenient. Audiat Actus Apostolorum: « Jesum Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu sancto» (*Act. 10. 38*). Audiat Evangelium: « Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nasceretur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei» (*Luc. 1. 35*). Ipsum Dominum sentiat intonantem: « Spiritus Domini super me, eo quod unxit me» (*Isai. 61. 1*). Participes autem Apostolos credentesque significat; quibus unctionis suæ vocabulum tribuit, ut ab uncto vocentur uncti, id est, a Christo Christiani.

14. « Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filii regum in honore tuo. » In Hebraico, « Myrrha et stacte et casia in cunctis vestimentis tuis de domibus eburneis, quibus lœtificaverunt te filii regum in honore tuo. » Præfatio ipsa docuit, idcirco me hunc Psalmum explanare voluisse, quia ad virginem scribens, *pro liliis et floribus titulum reperi*. Itaque consequenter et istos versiculos ad te referam, cui volumen hoc scribitur. Mortificasti membra tua super terram, et quotidie Christo offers myrrham. Christi bonus odores, et propterea stacten, id est, stillam vel guttam exhibes Domino. Narrant et hi qui aromatum novere virtutes, stacten florem esse myrram. Quod autem sequitur casia, est ipsa quæ ab aliis εὐρυγενεῖς id est, fistula nuncupatur, vocalis **385** in laudes Dei, et omnes pituita et rheumata voluptatum suo calore excoquens. Ubi in nostris codicibus scriptum est, *gutta, vel stacte*, in Hebraico **HALOTHA** legitur. Unde et Nicodemus centum libras myrram et aloes ad sepiellendum Dominum preparavit. Et sponsus loquitur ad sponsam: *Myrrha et aloë cum omnibus unguentis primis* (*Cant. 4*). Et illa respondet: *Manus meæ distillaverunt myrram; digitæ mei myrram pleni* (*Ibid. 5. 5*). Projice et tu mortis opera. Christo in baptismate consepulta, et huic mundo mortua esto, et nihil aliud nisi de cœlestibus cogitans, loquere ad sponsum tuum: *Manus meæ stillaverunt myrram; digitæ mei myrram pleni*. Legimus et unguentum sacerdotale, cuius et David meminit: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus* (*Ps. 132. 2*). In quo cum cœteris aromatibus miscetur et stacte. Offerunt et Magi myrram. Et in præsenti loco, initium vestimentorum Christi est suscipere mortiem illius, et in sua carne monstrare. Haec indumenta para sponso tuo: his a te vestibus complus incedat. Cumque ei

(b) Quidam MSS. quibus vetustissima editio concinit, « miror cur solum Domini Dei ad calumniam vocet, quasi verba, « Sedes tua, vel Thronus tuus Deus in sæculum saeculi, » Arrius prætenderet, atque in læresum suam traheret.

hujuscemodi texueris vestimenta, efficeris ipsa templo Dei, et iuxticabas eum *de domibus eburneis*, sive ut melius in Hebraico scribitur, *de templo dentium*; et laudes Domino canes, totaque saeculo mortua, Angelorum imitaberis choros. Ebur enim et dentes, insigne esse mortis et vocis ipsa nominum natura testatur. Et consequenter adjunctum est: *Ex quibus delectare runt te filia regnum in honore tuo.* Rex regum et Dominus dominantium sponsus tuus est. (1) Reges isti qui sub tanto rege sunt reguli, patres tui sunt, qui te Evangelica genuere doctrina. Horum tu filia, honorificas in omnibus vestimentis et odoribus bonis et templo eburneo eum, cui supra dictum est: *Effusa est gratia in labiis tuis;* Et: *Accingere 386 gladio tuo super senum tuum potentissime;* Et, *Sagittæ tuæ acutæ;* Et, *Thronus tuus Deus in saeculum saeculi.* Pro eo quod nos transtulimus domibus eburneis, quia in Graeco scriptum est ἀρδ πεπλος ἐπαρτητων quidam Latinorum ob verbi ambiguitatem, *a gravibus interpretati* sunt, cum (a) βάπτις verbum sit ἐπιχώριον Palæstinæ: et usque hodie domus ex omni parte conclusæ, et in modum ædificata turrium ac magnum publicorum, βάπτις appellantur.

15. « Astigit regina a dextris tuis in vestitu deaurato; » quodque sequimur: « circumdata varietate », excepta Editione Vulgata, nullus interpretum transtulit. In Hebraico, « Stetit conjux in dextra tua in diademate aureo. » Ubi nos conjugem vertimus, ibi apud Hebreos legitur σέγαλ. Pro quo Aquila (b) οὐρανού, id est, concubinam: Symmachus et Quinta Editio πελλικη, id est, pellicem, Septuaginta, Theodotion, et Sexta, reginam interpretati sunt. Deinde ubi ego posui, in diademate aureo, Symmachus transtulit, *in auro primo*: Aquila, Quinta et Sexta Editio, *in tinctura*, vel *in auro Ophir.* Quæ silæ regum sunt, et in sponsi parantur anplexus, per myrrham et guttae et casiam et domos eburneas delectant eum, cuius thronus in saeculum saeculi est. Quæ autem jam super petram Christum stabili radice fundata est Catholica Ecclesia.

(a) Verbum πεπλος, quod *trapezum* sive *vernaculum* Palestina esse docet, quid significaret, alii antea interpres non videntur assediti, scribunt enim pari omnes vitio πεπλος cum γι silon, quod est *grave*, et paulo post eodem sensu etiam plurimum numero πεπλος. At Hieron. πεπλος, et πεπλος scribi vult, non ut *grave* aliquid; sed ut *magnæ domus* significentur. Scholia Graeca apud Drusio πεπλος ἐπαρτητων πεπλος αι πεπλος οικια. *Buris vulgo*, seu, *juxta loci idioma vocantur a Syris magna domus.* In singulari item numero tradit Josephus de Bello lib. 1. c. 6. πεπλος appellatam fuisse turrim, quae postea Antonia dicta est, πεπλον.... τόπον πεπλος ἐπαρτητων; proprio enim in modum turrium ædificata domus πεπλος, appellabantur. Hebreico est בֵּרָה, tun 4. Paralip. XXIX. 1. ubi pro magnifice ædificio, seu templo sumitur, tun plurimum numero בְּרָה בְּרָה. 2. Paralip. XVII. 12. quod Vulgata vertit *domos ad instar turriam.* Sed verius Chaldaeu nomen est, quod 2. Ed. 1. 1. Daniel. 8. 2. Esther 1. 2. atque alibi additum nomini *Suzan* inventum. *Suzan-kirah* quod est *Susan arx*, vel *Regia.* Vid. Hieronymum in Anos cap. 1. 12. et cap. ultimo in Isaiam.

(b) Victorius σύρπον, quemadmodum olim etiam Agellius legerat.

(1) Haud aliter Origenes qui Reges eos esse exponit sanctos discipulos, qui regnum celorum obtinuerunt, illas vero Regum τὰς δικαιοποιεῖσσας καὶ ἀρχὰς τὰς, animas ab illis ad virtutes normas efformatas, seu generalias. Reginam porro ipsam in vestitu deaurato Ecclesiam Catholicam Adamantius quoque interpretatur.

sia, una columba, perfecta et proxima stat a dextris, et nihil in se sinistrum habet. Stat in vestibus deauratis, de sermonibus Scripturarum ad sensum transiens, et cunctis plena virtutibus: sive ut nos transculinus, *in diademate aureo.* Est enim regina, regnante cum rege: cuius filias possumus intelligere, et in commune credentium animas, et proprie virginum choros. *Ophir* genus auri est, vel a loco Indiæ, vel a colore nomine indito. (c) Septem quippe apud Hebreos auri vocabula sunt. Uxorem quoque et concubinam intelligamus de cantico Salomonis, 387 quæ sine sponso suo vel marito dormire non potest.

16. « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum » In Hebraicorū « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, et domus patris tui, et concupiscet rex decorem tuum; quia ipse est Dominus tuus, et adora eum. » Hucusque per Prophetæ linguam, quam calamo scribenti velociter comparat, loquitur Spiritus Sanctus, ipsum regem, et bellatorem, et Deum, sponsumque compellans. Hinc persona Patris inducit loquentis ad sponsam Filii sui, et cohortantis eam, ut veteris gentilitatis et idolatriæ errore contempto, primum his quæ dicantur attendat; et propter quod de alienigena filia nominetur; deinde videat vel ipsa quæ dicuntur, vel universam conditionem, ex visibilibus intelligens invisibilia, et ex creaturis sentiens Creatorem, et diligenter inclinet aprem suam, ut quæ dicuntur, memoriter teneat. Cumquo audierit, viderit et inclinaverit aurem suam, totamque se doctrinæ tradiderit, et eorum intelligentiae quæ dicuntur, obliviscatur primum populum suum: et cum Abraham de Chaldea egrediens, relinquat terram nativitatis et cognationis suæ. Nemo dubitat patrem nostrum, antequam adoptaremur a Deo, suis diabolum, unde Salvator ait: « Vos ex patre diabolo (d) nati estis (Joan. 8. 44). Cum ergo, ait, antiqui patris fueris obliterata, et talem te exhibueris, depositis pristinis sordibus, ut super fratrualem dealbatæ conscientias, et quam' possit diligere Filius meus, tunc concupiscet rex decorem tuum. Et ne putes unum esse de turba, a quo amanda es, ipse est Rex tuus et Dominus tuus. Quia vero interdum qui reges et domini sunt, sunt quidem potestate reges et domini, tamen ejusdem nature, cuius sunt illi, in quos dominantur et regnant; indico tibi quod et Deus tuus sit, et debetas adorare eum. Septuaginta 388 Interpretes non dixerunt, et adorabis eum, sed adorabunt eum, ut sit sensus: Iste qui te amaturus est, qui tuam pulchritudinem dilecturus, Deus est, et adorandus ab omnibus. Quod de Ecclesia ex gentibus congregata exposuimus,

(c) Singula ex Drusio enumerat Martianæus, quem vide, si lubet, ad libri calcem: nos alibi accuratus explicabimus.

(d) Præter MSS. priorumque editionum fidem, S. quoque Cyprianus Tractatu de Oratione Dominiña hanc apud Joan. lectionem asserit, quam proinde Victorius immutare, et vocem naut ad Vulgate exemplar expungere non debet.

unusquisque ad seipsum referat, animamque creditis quod prioribus vitiis derelictis, adoptetur in filiam; inclinet aurem suam, obliviscatur veteris conversationis: et cum (a) Apostolo dimittat mortuum patrem, et talem se praebat, qui ametur a rege. Ipse est enim Dominus ejus, qui flectere debeat genu, et deposita superbia, jugum humilitatis assumere.

17. Interrogemus Iudeos, quae sit ista filia, ad quam loquitur Deus. Non dubito quin Synagogam respondeant. Et quomodo dicitur Synagogæ et Israelitico populo: « Dimitte populum tuum, et domum patris tui »? Nunquid derelinquet gentem Hebreæ, et Abraham antiquum patrem? Si dixerint de vocatione significari Abraham, qui [al. qua] Chaldeos reliquerit, quis est iste rex, qui amaturus est decorum Abraham? Certe alius est qui loquitur: Audi filia, et alius de quo loquitur: Concupiscet rex decorum tuum. Qui alius, non solum rex, sed et Dominus et Deus est, qui adorandus est.

18. « Filia Tyri, in muneribus vultum tuum deprecabuntur divites plebis. » In Hebreo est: « O filia fortissimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites populi. » Verbum Hebraicum sor, quod in Ezechiele juxta Septuaginta legimus, interpretari potest et *Tyrus*, et *tribulatio*, et *fortissimus*, sive *fortissima*, et *Silex*, id est, *lapis durissimus*. Unde in presenti loco error ortus est (b): Aquila enim, et Septuaginta, et Theodotion, et Quinta Editio, *Tyrum* interpretationi sunt. Sexta verbum Hebraicum posuit Sor: Symmachus *περταχω* id est, *fortissimam*. Nos id ipsum ad Deum retulimus, ut illa, cui supra dixerat: Audi filia, et vide, filia *fortissimi* nuncupetur. Aut certe ipsa *fortissima* sit, quia imitata est fortem Patrem, cuius vultum in diversis muneribus deprecabuntur divites plebis. Divites in 389 cunctis operibus bonis et scientia; sive qui divites putantur in hoc saeculo, sapientes hujus mundi, et Philosophorum disciplinis eruditæ; vel quod melius est, qui antea divites fuerant, habentes eloquia Dei, et Testamenta, et Prophetas, id est, de populo Israel. Ut enim ante Salvatoris adventum, hi qui de Tyro erant, hoc est de populo gentium, et proselyi esse cupiebant, deprecabantur divitem populum Israel, et per eos introducebantur in Templum; sic post adventum Domini, quicumque ex Israel credere voluerint (divites quondam familiaritate, et protectione Dei) venient ad filiam Tyri, et offerentes varia dona virtutum et confessionis in Christum, deprecabantur eam, ut salutem quam perdiderunt in Iudea, inveniant in gentibus.

19. « Omnis gloria ejus filiae regis ab intus, in simbris aureis circumamicta varietatibus. » In Hebreo: « Omnis gloria filiae regis intrinsecus, fasciis aureis

(a) Sentit, ut nobis videtur, Hieronymus, discipulum illum, cui dixerat Jesus Matth. 8. 22. *sequere me*, et *dimille mortuos sepelire mortuos suos*, unum ex iis fuisse, qui deinde Apostoli appellati sunt.

(b) Secus Hexapla a Montfaucon. adornata, Aquilæ, et V. editioni vocem Sor, seu *τε* non interpretatam tribuum. In sequenti autem Symmachi interpretatione, cum plurimique vitiis legant codices nostri, a Martianæ editione haud discedimus. Antea erat *περιτηνη*, ut alios interpres vertisse constat.

vestita est. » Pro eo quod in Septuaginta scriptum est *τεωθεν*, et nos vel « ab intus, » vel « intrinsecus » interpretati sumus; in quibusdam exemplaribus invenitur (c) ESEBON, quod « cogitationes » sonat. Ex quo ostenditur, omnem gloriam Ecclesiae, cui supra dictum est, « Audi filia, et vide, » Et, « O filia Tyri, » et nunc appellatur filia regis, esse intrinsecus, et in cogitationibus, id est, in interiori homine, et in circumcisione non manufacta, sed spiritu; habente conscientia fiduciam apud Deum, et tota pulchritudine posita magis in sensuum nomine, quam in flore verborum. Quomodo autem in stamine, ex quo dependent simbria, sub tegmen intexit, et tota vestimenti virtus in stamine est: ita in (d) variis sensibus Scripturarum, in quibus vestis Ecclesie omnis intexit, miscentur aliqua de natura, de moribus, et hoc ipsum significat vestis Aaron auro, purpura, coce, byssῳ, hyacinthroque contexta (Exod. 28. 39), quam fecerunt mulieres, quibus Deus ad texendum dedit sapientiam. Et ut intelligere possimus ornatum ornatum filiae 390 regis intrinsecus, ipsa loquitur in Cantico: « Introduxit me rex in cubiculum suum » (Cant. 1. 50. Matth. 6): in qua clauso ostio labiorum, Denim Patrem jubemus orare. In nono quoque Psalmo titulus inscribitur, « Pro absconditis filii. » Variam habuit et Joseph tunicam (Gen. 37), quam ei texuit mater Ecclesia. De his simbriis Salvatoris αἰμόρροθεα unam tetigit; et sanata est (Matth. 9. Marc. 6. Luc. 8). Quod autem in Hebraico scribitur, et fasciis aureis vestita est, id ipsum significat quod supra: « Omnis gloria filiae regis intrinsecus; » fasciis sensuum divinorum (e) interiora membra obvolvuntur Ecclesiae, et tota uteri tegitur ambitio. Harum fasciarum non potest oblivious sponsa, secundum Jeremiah (Cap. 2), quæ mammas ligant, et pectus, in quo cogitationes sunt, protegunt.

20. « Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus afferentur tibi. Afferentur in latitia et exsultatione, adducentur in templum regis. » Juxta Septuaginta prior versiculus adhuc de filiae canitur ornata; sequens ad ipsum sponsum regemque dirigitur. Porro juxta Hebraicum, totum ad sponsam dicitur usque ad eum locum, ubi scriptum est: « Pones eos principes in universa terra. » Et legitur; « In scutulis (f) ducetur ad regem, virgines sequentur eam, amice ejus ducentur illuc, ducentur in latitia et exsultatione, ingredientur thalamum regis. » Multam esse distantiam animarum in Christo creditum, demonstrat Canticum Cantorum, in quo scriptum est: « Sexagiinta sunt regine, et octoginta concubinæ, et

(c) Benedictini editoris lectionem istam confirmant etiam quos nos consulimus, antiqui libri: olim erat *τεωθεν* Græcis litteris, alii proprius vero *τε*. LXX. *τεωθεν*, ubi etiam *Æthiopicum Psalmorum* dicitur legere *Hebron*.

(d) Princeps editio, quia et MSS. non pauci in aureis pro *τεωθεν*.

(e) Ita quod pridem in Erasmo Victorius, nos in Martianæ emendamus, *interiora pro inferiora* repouentes ex MSS. et vetustæ editionis fide, quem sensum ipse contextus postulat.

(f) Perperam in hucusque editis libris *ducentur*. Tum quidam MSS. *sequuntur*, et *latitia pro latitiis*. Adito, si placet, ipsam Hieronymi ex Hebreo versionem.

adolescentulæ quarum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, proxima mea, » de qua dicitur, « Viderunt eam filiae, et beatificant eam reginæ et concubinæ, et laudant eam » (*Cant. 6. 7. et seqq.*). Quæ ergo perfecta est et sancta corpore et spiritu, et columba et proxima meretur vocari. Hec est filia, de qua supra dictum est « Astigit regina a dextris tuis in vestitu deaurato » Quæ autem supergressæ sunt sex dies (*a*) mundi, et futura regna suspirant, reginæ appellantur. Si qua vero circumcisionem quidem habet octavæ diei, sed adhuc non venit ad nuptias, haec concubinæ **391** vocitantur. Diversa autem multitudo credentium, quæ neccum potest sponsi copulari amplexibus, nec de eo liberos parere, adolescentula dicitur. Ego puto de istis virginibus, quæ sequuntur Ecclesiam, et in primo ponuntur gradu, (*b*) et te esse et omnes, qui in virginitate corporis et animæ perseverant. Proximas autem et amicas, viduas esse, et in matrimonio continentes : quæ omnes cum laetitia et exultatione ducuntur ad templum et in thalamum regis. In templum quasi sacerdotes Dei : in thalamum quasi sponsæ regis et sponsi. Hoc templum et Joannes vidi in Apocalypsi (*Apoc. 21*), et Prophetæ desiderat. « Unam, inquit, petui a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini, oīnibus diebus vite meæ » (*Ps. 26. 4*). Et iterum : « Domine, dilexi decorem donis tui, et locum habitationis gloriae tue » (*Ps. 25. 8*). Et in alio loco : « Quia transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei in voce exultationis et confessionis, sonitus festa celebrantium » (*Ps. 41. 5*). Scutulata autem quibus sponso suo regina componitur, ipsa sunt, quæ in Septuaginta legimus « circumamicta varietate. »

21. « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constituës eos principes super omnem terram. » In Hebraico : « Pro patribus tuis erunt tibi filii, pones eos principes in universa terra. » Et ex Patris persona nequaquam de filia, sed rursum ad filiam sermo intelligi potest; et ex Spiritu Sancti, et ex filiorum Core. Si ergo ad filiam sponsam sermo dirigitur, sponsa autem de nationibus congregata est, cui supra dicitur : « Obliviscere populum tuum et domum patris tui, » debemus sponsæ patres nosse : ut consequenter noverimus et filios. Pro patribus tuis, de quibus in Jeremia locuta es : « Quam falsa posse derunt patres nostri idola, et non est in eis qui pluat », (*Jerem. 14. 22. et 16. 19*). Pro Platone et pro ceteris diversorum dogmatum et errorum magistris, nati sunt tibi filii, quos constitueristi principes tuos, et fecisti in populis præceptores. Vel certe aliter : O Ecclesia, filii tui quos genuisti tibi, vertentur in patres tuos, cum de discipulis eos feceris magistros, et in sacerdotali gradu oīniura testimonio colloca-

(*a*) Unus Cisterciens. emendatiss. *manu*, quam vocem referit *ad regna*. Hieron. vero sexaginta Reginarum, et octoginta concubinarum numerum, cuius diebus sex, qui sub creatus est mundus, et cum octava Legalis Circumcisionis die componit, et mystice interpretatur de anima.

(*b*) Voculas *ei te*, tum alteram et particulam Cisterciens. Ms. omittit.

veris. (1) Sin autem Patres Ecclesia: intelligimus Abraham, Isaac, et Jacob, et reliquos Patriarchas; filios, **392** qui ei in patrum honore sunt nati, Apostolos intelligamus, qui missi sunt a Domino prædicare usque ad extreum terræ, et baptizare credentes in nomine Trinitatis. Sed queritur quomodo Ecclesia de gentibus patres habere possit, Abraham, Isaac, et Jacob, cum ei supradictum sit : « Obliviscere populum tuum et domum patris tui. » Legamus Evangelium : « Nolite dicere, patrem habemus Abraham : potens est Deus de lapidibus istis, » hoc est, de duro corde gentilium, « suscitare filios Abrahæ » (*Matth. 2. 9*). Et in alio loco : « Si filii essetis Abrahæ, opera Abrahæ faceretis » (*Joan. 8. 39*). Et in Genesi ad ipsum Abraham loquitur Deus : « In semine tuo benedicentur omnes gentes » (*Gen. 12. 3*). Sicut enim ille in preputio ex fide justificatus est, ita et nos justificabimur in eadem fide, si habuerimus fidem et opera patris nostri Abram. Potest hoc ipsum ad Salvatorem dici, vel a Patre, vel a Prophetali choro et Spiritu Sancto. Pro patribus tuis, stirpe videlicet Judæorum, qui te reliquerunt et negaverunt, nati sunt tibi filii, Apostoli, et de nationibus credentes, quos constitueristi principes in universa terra.

22. « Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi. » In Hebraico : « Recordabor nominis tui in omni generatione et generatione. Propterea confitebuntur tibi populi in sæculum et in æternum. » Quod nos interpretati sumus, « confitebuntur tibi, » Symmachus transtulit, (*c*) « laudabunt te. » Regina, quæ steterat a dextris regis in vestitu deaurato, et jussa fuerat obliuisci populi et domus patris sui ; et iterum illi dictum erat : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constituës eos principes super omnem terram, » intelligens quanta decoranda sit gloria, et quibus premiis sublevanda, convertit ad sponsum voces suas, et pollicetur recordaturam se semper nominis sponsi, in omni generatione et generatione. Quod promisit, videmus expletum. Ipsa Christiana nobis omnibus Christianorum nomen imposuit : nomen novum, in quo « benedicentur [al. *benedicuntur*] omnes familiae gentium. » Recordatur autem non in una generatione, sed in omnibus : vel cunctas significans nationes, vel duas generationes, Judæorum atque Gentilium. Et quia hoc parum est, si in duabus **393** generationibus nominis Domini recordetur, propterea populi qui in Ecclesia fuerint, confitebuntur et laudabunt Dominum in æternum et in sæculum sæculi. Quando et tu, o filia Principia, sanctorum mixta choro, inter virgines duceris ad regem, et ex domibus eburneis delectabis sponsum in honore tuo : tunc recordare et

(*c*) Nimicum *laudabunt* et quibus in verbis simul Aquila et Theodotion consentiunt.

(1) Re ipsa ad huic modum Adamontius. « Pro Abraham, et Isaac, et Jacob, et pro aliis reliquis, qui illi placuerunt in veteri Testamento, nati sunt Discipuli, et nos qui per ipsos credidimus et eorum fidei, ac cognitionis heredes facti sumus. » Græca videsis in Catena Barbari.

mei, qui hujus Psalmi tibi, Domino revelante, intelligentiam tribui, et dico: « Memor ero nominis tui; » ut quæ partem intellexisti carminis, si vita comes fuerit, (a) et totum Canticum Cantorum intelligas.

EPISTOLA LXVI (b).

AD PAMMACIUM.

Paulinam Paulæ filiam, quæ Pammacio nups erat, juveni docto cum primis et nobili, defunctam laudat, ipsumque Pammacium, qui statim ab ejus morte Monachi propositum arripuerat, opes suas in pauperum subsidium clargitus, hortatur, ut in sancto proposito perga.

1. Sanato vulneri et in cicatricem superductæ cuti, si medicina colorem reddere voluerit, dum pulchritudinem corporis querit, plagam doloris instaurat. I'a et ego (c) serus consolator, qui importune per biennium tacui, viceror ne nunc importunus loquar, et attractans vulnus pectoris tui, quod tempore et ratione curatum est, commemoratione exulcerem. Que enim aures tam duræ, quæ de silice excisa præcordia, et Hyreanarum tygrium lacte nutrita, possunt sine lacrymis Pauline ture audire nomen? Quis parturientem rosam et (d) papillatum corymbum, antequam in calathum fundatur orbis, et tota rubentium foliorum pandatur ambitio [al. ambitione], immature demersum æquis oculis marcescere videat? Fractum est pretiosissimum margaritum. Virens smaragdi gemma contrita est. Quid boni habeat sanitas, languor ostendit. Plus sensimus quod habuimus, postquam habere desivimus.

2. In agro terræ bone, tres fructus legimus, centesimum, sexagesimum, et 394 tricesimum (Math. 23). In tribus mulieribus et sanguine et virtute conjunctis, tria Christi præmia recognoscere. Eustochium virginitatis flores metit: Paula laboriosam viduitatis aream terit: Paulina castum matrimonii cubile servat. Tali filiarum mater sulta comitatu, totum sibi in terris vindicat quod Christus promisit in cœlo. Et ut quadrigam domus una emitteret sanctitatis, et seminarum virtutibus responderet viri, additur comes Pammacius, verum Ezechielis Cherubim, (e) cognatus, gener, maritus, imo frater amantissimus, quia Sancta consortia spiritus, vocabula non tenent nuptiarum. Huic quadrigæ Jesus præsedit. De his equis et Abacuc canit: *Ascende (1) super equos tuos,*

(a) Hinc ad Eusebium Præfat. Comment. in Matthæum, Obsecro, inquit, ut des exemplar, cum Romanum veneris, Virginis Christi Principiæ, que me rogavit, ut in Canticum Cantorum scriberem, a quo opere exclusus ægrotatione diuturna spem in futurum distuli; sed nec postea sciens posuisse explicare.

(b) *alias 26. Scripta sub finem an. 397.*

(c) Vitioso legit Martian. vitioso etiam editores alii, ego servus consolator, pro serus, quemadmodum emendamus contextu ijs cogente.

(d) Ex veteri Epigrammate de Rosis: *Prima papillatum protentens spica corymbum, etc.*

(e) Nimirum Eustochii cognatus, Paulæ gener, et Paulina maritus.

(1) Gravius ex Græco legi vult ascendes. Paulo post ubi dicitur *unum aurigæ, fugum pro aurigæ idem quadrigæ* rectori juhet. Hanc revera, S. Pater *quadrigam Pammacii, Paulæ, Eustochii et Paulinæ*, in fine epistole memorat.

et equitatio tua salus (Abac. 3. 8). Impari cursu, pari animo ad palmam tenditur. Discolores equi, sed voluntate concordes, unum aurige jugum trahunt, non expectantes flagelli verbera, sed ad vocis hortamenta serventes.

3. *Quatuor virtutes sibi cohaerentes.* — Dicamus aliquid et de Philosophis. Quatuor virtutes describunt Stoici, ita sibi invicem nexas, et mutuo cohaerentes, ut qui unam non habuerit, omnibus careat: prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Has omnes sic habetis singuli, ut tandem emineatis in singulis. Prudentia in te, in matre justitia, in virgine fortitudo, in nuptia temperantia predicatorum. Quid enim eo sapientius, qui contempta mundi stultitia, Christum secutus est, Dei virtutem et Dei sapientiam? Quid matre justius, quæ inter liberos opibus distributis, docuit divitias contempnendo, quid filii amare deberent? Quid Eustochio fortius, quæ nobilitatis portas, et arrogantiæ generis Consularis, virginali proposito fregerit, et in urbe prima, primum genus subjugaverit pudicitiae? Quid Paulina temperantia, quæ legens illud Apostoli: *Honorabiles nuptie et cubile immaculatum (Hebr. 13. 4),* nec sororis felicitatem, nec matris continentiam ausa appetere, maluit in humilioribus tuta pergere, quam pendulo gradu in sublimioribus fluctuare? quanquam illa semel inito matrimonio, nihil aliud diebus ac noctibus cogitaverit, nisi ut redditio fructu nuptiarum, secundum castimoniam 395 gradum acciperet, et *tanti dux femina facti (Æneid. 1)*, virum proposito suo jungeret, non relinquens salutis comitem, sed exspectans. Dunquæ crebris abortiis, et experta secunditate conceptuum, non desperat liberos, et scorsus avitatem, maritique tristitiam preponit imbecillitatæ suæ, passa est aliquid de Rachelis exemplo; et pro filio doloris, ac dexteræ (Gen. 35. 4), virum desiderki sui peperit haeredem. Certisque auctoribus didici illam, non prime sententia Doi: *Crescite et multiplicamini, et replete terram (Gen. 1. 28),* nec officio conjugali servire voluisse: sed ad hoc optasse filios, ut Christo virgines pareret.

4. Legimus et uxorem sacerdotis Phinees, auditæ captivate Arcæ Domini, subito uteri dolore correplam, edidisse filium Iacob (1. Reg. 4. 49), et inter manus et officia seminarum, animavit emisse cum prole. De prima Benjamin, hoc est, *filius virtutis ac dexteræ;* de secunda inclitus Sacerdos Dei, (f) ex Arcæ cognomine nascitur. Nobis post dormitionem somnumque Paulinæ, Pammacium Monachum Ecclesia peperit posthumum, et patris et conjugis nobilitate patricium, eleemosynis divitem, humilitate sublimem. Apostolus scribit ad Corinthios: *Videite fratres votationem vestram, quia non multi sapientes, non multi nobiles (1. Cor. 1. 26).* (2) Hoc na-

(f) Nomen quippe Iacob Latinæ significat ubi gloria? cum interrogandi nota, תְּאֵן enim est gloria, נִנְבָּא ubi? Hinc vero ex Arcæ cognomine appellatus dicitur Iacob, quod sepius gloria et divitie Israelitarum, Arcæ Domini Cabod appellata sit.

(2) Addit Gravius secundum carnem.

scētis Ecclesiæ rudimenta poscebant, ut granum sinapis paulatim in arborem cresceret (*Luc. 13. 19.*), ut sensim et Evangelii fermentum totam Ecclesiæ massam altius elevaret. Nostris temporibus Roma possidet, quod mundus ante nescivit. Tunc rari sapientes, potentes, nobiles, Christiani: nunc multi Monachi, sapientes, potentes, nobiles. Quibus cunctis Pammachius meus sapientior, potentior, nobilior: magnus **396** in magnis, primus in primis, ἀρχιτεκτηνὸς Monachorum. Tales Paulina morte sua nobis liberos dedit, quos vivens concupiverat possidere. «Lætare sterilis quæ non paris, erumpit et clama, quæ non parturis (*Isai. 54. 1.*), quoniam quot Romæ sunt pauperes, tot filios repente genuisti.

5. Ardentem gemmæ, quibus ante collum et facies ornabantur, egentium ventres saturant. Veste se-ricæ, et aurum in fila lentescens, in mollia lanarum vestimenta mutata sunt, quibus repellatur frigus, non quibus nudetur ambitio, Deliciarum quondam supellectilem virtus insumit. Ille eccus extendens manum, et serpe ubi nemo est, clamitus, hæres Paulinæ, cohæres Pammachii est. Illum truncum pedibus, et toto corpore se trabentem, tenerat [al. *tenua*] pueræ sustentat manus. Fores quæ prius salutantur turbas vomebant, nunc a miseria obsidentur. Alius tumenti aequalicolo mortem parturit: alius elinguis et mutus, et ne hoc quidem habens unde roget, magis rogat, dum rogare non potest. Illic debilitatus (*a*) a parvo, non sibi mendicat stipem. Ille putrefactus morbo regio, supravivit cadaveri suo.

*Non mihi si lingue centum sint, orange centum;
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.*

(Æneid. 8).

Hoc exercitu comitatus incedit, in his Christum confovet, horum sordibus dealbatur. (*b*) Munerarius

(*a*) Einandandum contendit Valesius *a lepra*, quod minime arridet, maxime cum veteres libri omnes impressam lectionem summo consensu præferant; eaque facile intellegatur, a primis annis, sive a parva ætate quempiam debilitatum non sibi stipem mendicare. Adde quod lepram, et quem statim subdit, morbum regium, ejus sevi scriptores fere pro uno eodemque habent; atque ipse quidem Hier. in Vita S. Hilarionis de Adrao, post aliquantum, inquit, *temporis computruit morbo regio*; tametsi alii vi-derunt distinguere.

(*b*) Olim, nequid dissimulemus, arbitrati sumus, *Numerarium* legi debere pro *Munerario*, sicut enim *Numerarii* (quod Isidorus Hispalensis tradit origin. I. 9. cap. 4.), vocati sunt qui publicum numnum aeraris inferebant, sic pauperum *Numerarius*, qui in eorum subsidium divitias conserret, verius dici videbatur. At præstata perulgata lectione minime cedere, duabus quippe his vocibus *Munerarius* et *Candidatus duplex* alluditor munerum species, quæ ab antiquis ethanico ritu spectaculorum editoribus dabantur Minis, Histrionicis, Aurgis, etc. Hoc certe sensu *Christi Munerarios* vocal S. Cyprianus, qui eleemosynas elargi-rentur, lib. de Opere et Eleemosynis circa medium, «Quale munus est, inquit, cuius editio? Deo spectante, celebrator. Si in gentilium munere grande et gloriosum videtur Pro-consules, vel Imperatores habere presentes, et apparatus, ac sumptus apud Munerarios major est, ut iossint placere majoribus, quanto illustrior muneris et major est gloria Deum et Christum spectatores habere? Alteram speciem haud minus eleganter alludit S. Anlyrosius sermone olim 81. *Præparenus nova et Præclarissima munera. Edamus primam Candidam in vestitu nudorum*, etc. Candida autem dicebatur Editio, quæ siebat a Magistratibus sumptu ipsorum, seu ex Arca publica. Unde et in Kalendario Herwartii *Munus arca*, et *Munus Kandida* opponuntur. In actis pas-sionis S. Bonifacii Martyris de Aglae Matrona Romana

pauperum, et egeatum candidatus sic festinal ad cœlum. Ceteri mariti super tumulos conjugum spar-guni violas, rosas, lilia, floresque purpureos: et dolorem pectoris his officiis consolantur. Pammachius noster sanctam favillam ossaque **397** veneranda, eleemosyna balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus sovet cineres quiescentes, sciens scriptum: «Sicut aqua extinguit ignem, ita cleemosyna peccatum (*Ecclesi. 3. 33.*). Quantas vires habeat misericordia, et quibus donanda sit præmiis, et beatus Cyprianus (*c*) grandi volumine prosequitur, et Danielis consi-lium probat, qui regem impiissimum si se audire voluisse, scit pauperum sustentatione salvandum. Gaudet hujuscemodi filia mater hærcde. Non dolet opes ad alium pervenisse, quas cernit iisdem quibus ipsa voluerat, erogari. Quin potius gratulatur absque labore suo, sua vota compleri. Non enim substantiae diminuit, sed operarii communitio est.

6. Quis enim hoc crederet, ut Consulum pronepos, et Furiani germinis decus, inter purpuras Senatorum, surva tunica pullatus incederet, et non erubesceret oculos sodalium, ut deridentes se ipse derideret?

«Est confusio quæ dicit ad mortem: et est confusio, quæ dicit ad vitam» (*Ecclesi. 4.*). Prima virtus est Monachi, contemnere hominum judicia, et semper Apostoli recordari, dicentis: «Si adhuc hominibus placere [al. placere vellere], Christi servus non essem» (*Galat. 1. 10.*). Tale quid et Dominus loquitur ad Prophetas: quod posuerit faciem eorum, quasi urbem æneam, et lapidem adamantium, et columnam ferream (*Jerem. 1.*), ne paverent ad injurias populi, sed impudentiam subsannantium, frontis rigore contererent (*Ezech. 3.*). Ingenia liberaliter educata, facilis verecundia, quam metus superat. Et quos tormenta non vincunt, interdum vincit pudor. Non est parum, virum nobilem, virum disertum, virum locupleteum, potentium in plateis vitare comitatum, miscere se turbis, adhærere pauperibus, rusticis cùlpatori, de principe vulgum sieri. Sed quanto humilior, tanto sublimior est.

7. Lucet margaritum in sordibus, et fulgor gemmæ purissimæ, etiam in luto radiat. Hoc est quod Dominus reprobis: «Glorificantes me, glorificabo» (*4. Reg. 2. 30.*). Alii hoc intelligent de futuro, quando mæror vertetur in gaudium, et transiente mundo, Sanctorum corona non transit: Ego et in præsentiarum video Sanctorum promissa compleri. Antequam **398** Christo tota mente serviret, notus erat in Senatu, sed (*d*) multi alii habebant insulas Pro-consulares. Totus orbis hujuscemodi honoribus plenus est. Primus erat, sed inter primos. Precedebat alios dignitate; sed et alias sequebatur. *Quamvis clarus honor vilescit in turba*: et apud viros bonos indi-scribitur, quod ter *Candidam egerat apud urbem Romam*. Sed alii præterea exemplis non opus est quæ a Sismoudo ac Baluzio alteruntur.

(c) Libro de Opere et Eleemosynis, in quo statim post initium de Nabuchodonosoris somnio, et consecutis adversitatibus loquens, «evadere, inquit, et vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset.»

(d) In aliis lib. et apud Grav. sed et multi. Mox insulas, credo typographorum mendo, pro insulas Martian. legit.

gnior sit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Unde egregie de Cæsare Tullius, cum quosdam, ait, ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turbavit. At nunc omnes Christi Ecclesie Pamphachium loquuntur. Miratur orbis pauperem, quem hucusque divitem nesciebat. Quid Consulatu illustrius? Annus honor est, et postquam alius successerit, prior desinit. Latent in multitudine laureæ, et triumphi interdum triumphantium sordibus polluntur. Quod ante per (a) manus patritias tradebatur, et sola nobilitas possidebat, quo Consul Marius, victor Numidiae et Thentonum, atque Cimbrorum, ob ignobilatem [al. *novitatem*] familie putabatur indignus: quod Scipio ultra annos pro virtute meruit, nunc sola iniuria possidet, et (b) agrestia dudum corpora, fulgens palma circumdat. Plus ergo accepimus, quam dedimus. **PARVA DIMISIMUS**, et grandia possidemus. Centuplicato scenore Christi promissa redduntur. In tali et Isaac quondam agro severat, qui paratus ad mortem, ante Evangelium, Evangelicam portavit crucem.

8. « Si vis, inquit, perfectus esse, vade et vende omnia que habes, et da pauperibus, et veni, seque-re me » (*Math. 19. 21*). Si vis perfectus esse. Semper grandia in audientium ponuntur arbitrio. Et ideo virginitatem Apostolus non imperat, quia Dominus disputans de eunuchis, qui se castrassent propter regna cœlorum, ad extremum intulit: « Qui potest capere, capiat » (*Ibid. 12*). Non est enim volentis, neque currentis, sed misericordis Dei » (*Rom. 9. 16*). Si vis perfectus esse. Non tibi imponitur necessitas, ut voluntas præmium consequatur. Si vis ergo esse perfectus, et desideras esse quod Prophetæ, quod Apostoli, quod Christus est, vende, non partem substantię, ne timor penuriae infidelitatis occasio sit, et cum Anania et Sapphira pereas; sed **399** universa que possides. Cumque vendideris, da pauperibus, non locupletibus, non superbis. Da quo necessitas sustentetur, non quo augeantur opes. Cumque legeris illud Apostoli: « Bovi tritaurani os non alligabis: Et, Dignus est operarius mercede sua » (*1 Cor. 9. 9; 1. Tim. 5. 18*): Et, « Qui altario ministranti, de altario participantur » (*1. Cor. 9. 15*); memento quoque hujus sententiae: « Habentes victimum et vestitum, his contenti sumus » (*1. Tim. 6. 8*). Ubi videris sumare patinas, et Phasides aves lentis vaporibus decoqui, ubi argenti pondus, ubi (c) ferventes Mannos, comataulos

(a) Videndi Plutarchus in Mario, Cicero Oratione pro Plaucio et de Prov. Cons. c. VIII. Sallustius in Jugurtha cap. 65, atque ali qui hec passim exempla enarrant.

(b) Nimirum ea tempestate primas fere obtinebant barbari, unde in Festis barbara passim occurruunt nomina ordinario Consulatu insignita. Quod ait fulgens palma circumdat, vestem palmatam sive palmus phrygionico opere contextam significat, cuiusmodi in Consularibus aliquot Dyptichis videre est.

(c) Veteres editi, ac nonnulli MSS. libri ferentes *Burichos manus*; ut nempe quid essent manus, parvi equi, indicaret, notiorem eo tempore *Burichi* vocem non nemo ad marginem addidit, quæ postea in textum irrepsit. Est enim *Burichus*, non indumenti genus, neque a Burris Achæaribus deductum nomen, ut quidam in suis notis in hunc locum scripsere, sed ut veteres Horatii interpretes explicant in Ode 27. lib. I. Epodon. 4. atque alibi, equus

pueros, pretiosas vestes, picta tapetia, ibi ditior est largitore, cui largendum est. **PARS SACRILEGI** est, rem pauperum dare non pauperibus. Et tamen non est satis perfecto et consummato viro opes contemnere, pecuniam dissipare, et p.ovicere quod in momento et perdi, et inveniri potest. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes, fecerunt plurimi, quos vitiosissimos legimus. Plus debet Christi discipulus prestare, quam mundi Philosophus, gloriæ animal, et popularis auræ atque rumorum venale mancipium. Tibi non sufficit opes contemnere, nisi Christum sequaris. **CHRISTUM AUTEM** sequitur, qui peccata dimittit, et virtutum comes est. Christum scimus sapientiam. Ille thesaurus in agro Scripturarum nascitur, hæc genima multis emitur margaritis. Sin autem adamaveris captivam mulierem, id est, sapientiam sæcularem, et ejus pulchritudine captus fueris, decalva eam, et illecebras crinum atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus seca. Lava eam Prophetali nitro, et tunc requiescens cum illa, dicio: « Sinistra ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me » (*Cant. 2. 6*), et multos tibi foetus captiva dabit, ac de Moabitide efficietur Israelitis. Christus sanctificatio est, sine qua nemo videbit faciem Dei. Christus redemptio, idem redestor et pretium, Christus omnia, ut qui omnia propter Christum dimiserit, unum inveniat pro omnibus, et possit libere proclamare: *Pars mea Dominus* (*Ps. 72. 26*).

9. Sentio te divinis ardore doctrinis, nec temeritate quorundam docere quod nescias; sed ante disserere, quod docturus **400** sis. Simplices Epistolæ tuæ ollent Prophetas, Apostolos sapiunt. Non cothurnata afficias eloquentiam; nec more puerorum argutas sententias in clausulis struis. **CITO TURGENS** spuma dilabitur; et quamvis grandis tumor, contrarius sanitati est. Scitum est illud quoque Catonis: *Sat cito, si sat bene.* « Quod nos quondam adolescentuli, cum a perfecto Oratore in Praefatiuncula dicerebatur, risimus. » Meminisse te puto erroris mutui, quando omne Athenæum Scholasticorum vocibus consonabat: *Sat cito, si sat bene. Felices*, inquit (d) Fabius, essent artes, si de illis soli artifices judicarent. Poetam non potest nosse, nisi qui versum potest strucere. Philosophos non intelligit, nisi qui scit dogmatum varietates. Manufacta et oculis patientia, magis probant artifices. Nostra quam (1) dura sit necessitas, hinc potes animadvertere, quod vulgi standum est judicio, et ille in turba metuendus, quem cum videris solum, despicias. Hoc præteriens tetigi, ut eruditis contentus auribus, non magnopere cures, quid imperitorum de ingenio tuo rumuscui jactilen; sed Prophetarum quotidie medullas bibas, Christi mystes, Patriarcharum symmistes.

10. Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dor-

parvus, quem burdum, et burfdam, et burdonem, et burrichum uomiorunt: unde et vetus Glossarium *Manus* populus interpretatur. Vid. S. Istidorum lib. 12. cap. 1.

(d) Fabii Pictoris apud Quintilianum sententia est.

(1) Gravitus mavult *dura*: cum in Epitaph. Paulæ et in Oeo 13. et Abacuc. 3. *diram necessitatem* Hier. vocet.

mias, Amos [al. *amor*] tibi semper buccina in auribus sonet. Hic litius excitet animam tuam : hoc amore furibundus, quære in leetulo tuo quem desiderat anima tua (*Cant. 3. 1*), et loquere confidenter : « Ego dormio, et cor meum vigilat, (*Ibid. 3. 2*). Cumque invenis eum et tenueris, ne dimittas. Et si pauxillum dormitanti elapsus fuerit e manibus, noli protinus desperare. Egressere in plateas, adjura filias Jerusalēm (*Ibid. 3. 2*), reperies eum cubantem in meridie, lassum, ebrium, noctis ore madefactum, inter greges sodalium, in aromatum varietatibus, inter poma paradisi. Ibi ei de mammillas tuas (*Ibid. 7. 12*), sugat de erudito pectore, requiescat inter medios Cleros, pennæ columbas deargentatae, et interiora ejus in fulgore auri (*Ps. 67. 14*). Parvulus iste et puer, qui butyro et melle saginatur (*Isai. 7. 15*), qui inter cassatos nutritus est montes, cito crescit in juvenem, **401** velociter in te hostes spoliat, mature prædatur Damascum, et regem vincit Assyrium,

11. XENODOCHIUM EXSTRUCTUM A PAMMAC. — Audio te Xenodochium in portu fecisse romano, et (a) virgam de arbore Abrabam in Ausonio plantasse littore. Quasi *Aeneas* nova castra metaris, et super undam Tyberis, ubi ille, cogente quandam penuria, crustis fatalibus et quadris patulis non pepercit, tu viculum nostrum, id est, domum panis (Bethleem) ædificas : et diuturnam famem repentina saturitate compensas. (b) *Euge* : nostra initia transgrederis ; statum sumnum tenes : de radice pervenis, ad cacumen ; primus inter monachos, in prima urbe, primum sequeris patriarcham. Lot, quod [al. *qui*] interpretatur *declinans*, campesiria eligat, et juxta Pythagoræ (c) litteram, facilia magis ac sinistra sectetur. Tu in arduis et saxosis cum Sara tibi monumentum para (*Gen. 23*). Juxta sit civitas litterarum, deletisque gigantibus, filiis Enac [al. *Enacim*], hæreditatem tuam, gaudium et risus excipiat. Dives erat Abraham auro, argento, pecore, possessione, vestibus (*Gen. 24*) : tantam habebat familiam, ut ad subitos nuntios, juvenibus elecis armare posset exercitum, et quatuor reges, quos quinque reges fugerant, in Dan consecutus occidet ; et tamen post tam crebra hospitalitatis officia, dum non refusat homines, suscipere meruit Deum. Non servis, et ancillulis imperabat, ut ministrarent hospitibus, nec bonum quod exercebat, per alios minuit ; sed quasi reperta præda, cum Sara sua humanitati solus incubuit. Ipse pedes lavit, ipse pingue vitulum portavit humeris de armento. Stetit ut ser-

(a) Arborem illam Xenodochii instar habet, sub qua Abrahām hospitio excipit tres Angelos in Valle Mambræ ; ac Virgam de illa arbore, xenodochium ad Abrahām exemplum elegantissime vocat, quod in Ausonio littore Pammachius extruxerat.

(b) Martianæs nullo sensu, *Euge* ; *noster hinc transgrederis*. Vetustiores autem vulgati ac. Ms. quidam, *Euge nostra initia transgrederis*, quod explicari commodo potest, *euge* *noster* *Abraham*, sive *nostri temporis Aeneas* ; sed *nossa initia*, longe concinniori sensu, ut etiam ex consequentibus liquet duximus reponendum. Vid. infra num. 14. ubi de monasterio, quod ipse Bethleemi cuperat ædificare.

(c) Nimirum Y. litteram, qua de infra dicemus in Epistola ad Lætam.

S. HIERONYMI I.

vus, peregrinis prandentibus, et Saræ manibus coccis cibos jejunaturus apposuit.

12. Hæc moneo, frater carissime, pietate qua te diligo ; ut non solum pecuniam, sed te ipsum Christo offeras, hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, rationabile obsequium tuum (*Rom. 12. 1*) ; et imiteris filium hominis, qui non venit ministrari, sed ministrire (*Math. 20. 28*). Et quod **402** patriarcha alienis, hoc discipulis et servis Magister exhibuit et Dominus. « Corium pro corio, et omnia quæ homo possidet, dare potest pro anima sua. Sed lange, » inquit diabolus, « carnes ejus, nisi in faciem benedixerit tibi » (*Job 2. 4. 5*). Scit hostis antiquus, majus continentiae quam nummorum esse certamen. **FACILE ABJICITUR**, quod hæret extrinsecus ; intestinum bellum periculosius est. Coniuncta disglutinamus, unita discedimus [al. *dissuimus*]. Zachæus dives erat, Apostoli pauperes. Reddidit ille quadruplum quod rapuerat, divisitque pauperibus medietatem substantiæ suæ quæ remanserat ; suscepit Christum hospitem, salus facta est domui ejus (*Luc. 19*) ; et tamen quia parvulus erat, et apostolicæ proceritati se non poterat extendere, non fuit in duodecim numero Apostolorum. Apostoli autem quantum ad divitias nihil, quantum ad voluntatem, totum mundum pariter reliquerunt. Si offeramus Christo opes cum anima nostra, libenter suscipiet. Si autem quæ foris sunt Deo, quæ intus sunt, diabolo demus, non est æqua partitio, et dicitur nobis : « Nonne si recte offeras, et non recte divididas, peccasti ? » (*Genes. 4. 7. sec. LXX.*)

13. Quod patriitii generis (d) primus inter primos, monachus esse cœpisti, non tibi sit tumoris, sed humilitatis occasio, scienti Filium Dei factum Filium hominis. **QUANTUMCUMQUE** te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto, incedas nudis pedibus, fusca tunica vestiaris, æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introreas ; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum ; ipse aquam portes, ligna concidas, focum exstruas, ubi vincula ? ubi alapæ ? ubi sputa ? ubi flagella ? ubi patibulum ? ubi mors ? Et cum omnia quæ dixi feceris, ab Eustochio tua, Paulaque vinceris, si non opere, at certe sexu. Ego quidem Romæ non eram, et tunc me tenebat eremus (atque utinam pertinuissest), quando socero tuo vivente (e) Toxotio, sæculo serviebant. Sed tamen audio, quæ immunditias platearum **403** ferre non poterant, quæ eunuchorum manibus portabantur, et inæquale solum molesius transcendebant ; quibus serica vestis oneri erat, et solis calor incendium, nunc sordidatæ et lugubres, et sui comparatione forticulæ, vel lucernas concinnant, vel succendent focum, pavimenta verrunt, mundant legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam dejiciunt, apponunt mensas, calices

(d) Ex Patrio genere primus inter primos erat Pamachius, ut supra num. 6. iisdem verbis proditum est. Adeo minime placet, quæ hucusque in vulgatis libris lectio obtinuit, ut verba *primus inter primos* ad *monachos* referrentur, vitiosa etiam interpunktionem, quam emendavimus, et *monachus* pro *monachos* restituimus.

(e) Toxotius hic senior est, S. Paulæ maritus, et Paulina, quæ Pammachio nupserat, pater.

(Vingt-un.)

Digitized by Google

porrigunt, effundunt cibos, hic illucque discurrunt. Et certe magnus virginum chorus cum illis habitat. Num hujuscemodi ministeria aliis imperare non poterant? Sed nolunt vinci ab his labore corporum, quas ipsae superant virtute animi. Haec dico, non quod de ardore mentis tuæ quidquam dubitem, sed quo currentem impellam, et acriter dimicant, fervorem (*a*) fervori augeam.

14. *Monaster. ab Hieron. exstruct.*—Nos in ista provincia adificato monasterio, et diversorio propter exstructo, ne forte et modo Joseph cum Maria in Bethleem veniens, non inveniat hospitium (*Luc. 2.*), tantis de toto orbe confluentibus turbis obruimur monachorum; ut nec coepit opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futura turris non ante supputaremus expensas (*Luc. 14.*), compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quæ barbarorum effugerunt manus; (*b*) et parentum communium census venderet, ne coepit Sanctorum ministerium deserentes, risum maledicis et æmulis præbeamus.

15. In calce Epistolæ recordatus sum, quadrigæ vestræ, et proposito quintam deesse Blæsillam, pene oblitus de ea loqui, quæ prima de vobis præcesserit ad Dominum. Vere nunc quinque in tres, ac duas videmus esse divisas, illa cum sorore Paulina dulci somno fruitur, tu duarum medius, ad Christum levius subvolabis.

EPISTOLA LXVII (*c*)

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Hieronymum 404 seiscitatatur de titulo vulgati ab ipso liber de Scriptoribus Ecclesiasticis, tum de Petro repreheno non mendaciter a Paulo, quod etiam superiori epist. 56. quæserat. Postremo penit, ut que sint Origeneis aliorumque hereticorum errata, sibi indicet.

Domino dilectissimo, et cultu sincerissimo caritatis observando atque amplectendo fratri et Comprobatorymo Hieronymo, Augustinus.

1. « Habeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, plenam mihi (*d*) Epistolam reddidisti, sed breviorem malto quam ex te vellem susciperem, tali viro, a quo, tempora quantilibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quanquam itaque nos negotiorum alionorum, eorumque secularium, eritis circumsterni ingentibus: tandem Epistola tua brevitatii facile non ignoscerem, nisi cogitarent quam paucoribus verbis meis redderetur. Quare aggredere, queso, istam nobiscum litterariam colloctionem, ne miseremur ad nos disjungendos licet absentiae corporali; quamquam simus in Domino spiritus unitate conjuncti,

(*a*) Bono æque sensu veteres editi fervorem favore augeam, ali etiam MSS. fervorem fervore augeam.

(*b*) Commoda ac per bella Victorio videbatur quorundam exemplarium haec lectio, et parentum communium habent cineses, vendere, etc., quam in vetustioribus quidem vulgatus invenimus, non autem in MSS. quorum absque suffragio nihil audemus.

(*c*) *Actas 87. Scripta circ. an. 397.*

(*d*) Etatem non tulit isthæc Hieronymi epistola, aut certe nondum in lucem prodit.

etiamsi ab stilo quiescamus, atque taceamus. Et libri quidem quos de horreo Dominico elaborasti, pene totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non novimus, quia faciem corporis tui non vidimus, hoc modo nec ipse te nosti: nam tu quoque non vides eam. Si autem tibi non ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum: et nos eum non mediocreiter novimus in litteris tuis, in quibus benedicimus Domino, quod tibi, et nobis, omnibusque fratribus qui tua legunt, te tales dedit. »

2. « Liber quidam tuus, inter cætera non diu est, quod venit in manus nostras: quæ sit ejus inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse, ut assolet, in liminari pagina pretendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inventus est, quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur, credemus, si eorum tantum **405** hominum vel vitas, vel scripta (*e*) ibi legissetus, qui jam defuncti essent. Cum vero multorum et eo tempore quo scriebatur, et nunc usque viventium, ibi commemoretur opuscula, miramur cur hunc ei titulum vel imposueris, vel imposuisse credaris. Tamen [al. *Sane*] utiliter a te conscriptum eundem librum satis approbamus. »

3. « In expositione quoque Epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, invenimus aliquid, quod nos multum moveat. Si enim ad Scripturas sanctas admissa fuerint, (*f*) velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? Quæ tandem de Scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiose falsitatis subruatur [al. *obruatur*] improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit, qui contra nititur; dicet illud quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Ubi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus Apostolus ait: *Quia autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior* (*Gal. 4. 20*), credi affirmarique mentitis, eo loco ubi dixit de Petro et Barnaba: *Quum viderem, quis non recte ingrediebantur ad veritatem Evangelii?* (*Gal. 2. 14*). Si enim recte ingrediebantur illi, iste mentitus est. Si autem ibi mentitus est, ubi verum dixit? An ibi verum dixisse videbatur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit? Cum vero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio depubet? Non enim deesse poterunt causæ, cur existimat non solera potuisse, verum etiam debuisse mentiri, si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc causam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapienter providenti dictum est sat. Nequam vero mihi arrogaverim, ut ingenium tuum divino dono aureum, meis obolis ditare contendam: nec est quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet. »

4. « Neque enim a me descendens es, quomodo intelligatur, quod idem dicit: *Factus sum Iudeis tanquam Iudeus, ut Iudeos lucrifacrem* (*1. Cor. 9. 20*), et cætera quæ ibi dicuntur **compassione** misericordiae,

(*e*) Vocabulam ibi, quam Victorius e MSS. suppleverat, ad præferunt libri omnes, Martianus post Erasmus expunxit.

(*f*) Illud velut Victorius ut superfluum amovit.

non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam ægrotos, qui ministrat ægrotoid: non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi serviri vellit, si ipse ægrotaret. Nam unique Judæus erat; Christianus autem factus, non Judæorum sacramenta **406** reliquerat, quæ convenienter iste populus et legitimo tempore quo oportebat, acceperat. (a) Sedi deo suscepereat ea celebranda, cum jam Christi esset Apostolus; ut doceret non esse perniciosa illis, qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidissent, non tamen in eis jam constituerent spem salutis, quotiam per Dominum Jesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, advenerat. Ideoque gentibus, quod insuetos a fide revocarent (b) onere gravi et non necessario, nullo modo imponenda esse censebat.

5. « Quapropter non ideo Petrum emendavit, quod paternas traditiones observaret: quod si facere vellet, nec mendaciter, nec incongrue ficeret; quamvis enim jam superflua, tamen solita non nocerent: sed quoniam gentes cogebat judaizare (*Galat. 2. 14*), quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post Domini adventum necessaria saluti forent: quod vehementer per Apostolatum Pauli veritas dissuasit. Nec Apostolus Petrus hoc ignorabat: sed id faciebat, timens eos qui ex Circumcisione erant. Itaque et ipse vere correctus est, et Paulus vera narravit; ne sancta scriptura, quæ ad fidem posteris edita est, admissa auctoritate mendacii, tota dubia nutet ac fluctuet. Non enim potest aut oportet litteris explicari, quanta et quam inexplicabilia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem opportune minusque periculose demonstrari, si coram inter nos colloqueremur.

6. « Hoc ergo Judæorum Paulus dimiserat, quod malum habebant: et in primis illud, quod ignorantes Dei justitiam, et suam justitiam volentes constituere, justitiae Dei non sunt subjecti (*Rom. 10. 3*). Deinde quod post passionem et resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant vetera sacramenta, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabæi Martyres fierent (*2. Mach. 7. 1*). Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos [*f. Christianos*] Judæi tanquam hostes legis persequebantur. Ilos itaque atque hujusmodi errores et vitia, dicit se (c) damna et stercora arbitratum, ut Christum lucifaceret (*Philip. 3. 8*): non observationes legis, si more patrio **407** celebrarentur: sicut ab ipso celebratæ sunt sine ulla salutis necessitate: (d) non

sicut Judæi celebrandas putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. Nam si propterea illa sacramenta celebravit, quia simulavit se Judæum, ut illos lucifaceret: cur non etiam sacrificavit cum Gentibus, quia et iis qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, ut eos quoque lucifaceret (*1. Cor. 9*): nisi quia et illud fecit, ut natura Judæus: et hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat; sed ut misericorditer eis ita subveniendum esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret? NON SCILICET mentientis astu, sed compatientis affectu: sicut eo ipso loco generaliter intulit: *Factus sum infirmis infirmus*, ut *infirmos lucifacerem* (*Ibid. v. 22*), ut seqnens conclusio: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucifacerem*, ad hoc referenda intelligatur, ut cujusque infirmitatem tanquam in se ipso miseratus appareat. Non enim et cum diceret: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* (*2. Cor. 11. 29*) infirmitatem alterius simulasse potius quam condoluisse, volebat intelligi.

7. « Quare arripe, obsecro te, ingenuum et vere Christianam cum caritate severitatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, et παλαιωδιαν, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Graecorum. Pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi haereses adversus Trojam, dimicaverunt. Neque hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias, quos absit, ut amiseris; sed ut advertas, quos cum habeas sanos et vigiles, nescio qua dissimulatione avertisti; ut non intenderes quæ consequantur adversa, si semel creditum fuerit, (e) posse honeste atque pie scriptorem divinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri.

8. « Scripteram jam hinc aliquando ad te Epistolam, quæ non perlata est, quia nec is perrexit, cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est, cum ista dictarem, quod in hac quoque prætermittere non debui, ut si alia est sententia tua, eademque est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, verumque tu sentis (nam nisi verum sit, melius esse non potest) ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error veritati favet, si recte in quoquam veritas potest favere mendacio. »

408 9. De Origene autem quod describere dignatus es, jam sciebam non tantum in Ecclesiasticis litteris, sed in omnibus, recta et vera quæ invenerimus, approbare atque laudare, falsa vero et prava improbare atque reprehendere. Sed illud de prudentia doctrinaque tua desiderabam, et adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa ejus errata, quibus a fide veritatis ille vir tantus recessisse convincitur. In libro etiam, quo cunctos, quorum meminisse potuisti, Scriptores Ecclesiasticos, et eorum scripta commorasti, commodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos haesiarchas [al. haesiolas] esse nosti.

(a) Paulo aliter Benedictini editores, *Itaque suscepit ea, etc.* Mor sed ut doceret, etc.

(b) Iterum Victorius ex Brixianis Codd. *onera gravia, et non necessaria.*

(c) Plerique editi « dicit se damnare, et ut stercora arbitratur, vel arbitratur. »

(d) Desideratur negandi particula in nonnullis editis, et plerisque MSS. apud Benedictinos.

(e) Olim, notante Victorio, posse honeste, atque pie accipi scriptorem, etc.

(quando ne ipsos quidem prætermittere volueris, subjungeres etiam in quibus cavendi essent : quantum nonnullos etiam prætermiseris, quod scire cuperem, quo consilio factum sit. Aut si illud volumen forte onerare noluisti, ut commemoratis hæreticis, non adderes, in quibus eos Catholica damnarit auctoritas, quæso ne grave sit litterario labore tuo, quo non mediocriter per Domini Dei nostri gratiam in latina lingua sanctorum studia et accendisti et adjuvisti, id quod tibi per humilitatem meam fraternalis caritas indicit, ut si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum perversa dogmata, qui rectitudinem fidei christiane usque ad hoc tempus, vel imprudentia, vel imperitia, vel pervicacia depravare conati sunt, (a) uno libello breviter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non vacat propter alia negotia, aut non valent propter alienam linguam tam multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de caritate præsummentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram Deo testimonium perhibemus. »

EPISTOLA LXVIII (b).

AD CASTRUTIUM.

Castrutio e Pannonia, qui ut Hieronymum inviseret, navigare constituerat, gratias agit, eumque consolatur de cæcitate oculorum, docens eam aliquoties a Deo propitio immitti.

1. Sanctus filius meus Heraclius diaconus mihi refulit, quod cupiditate **409** nostri (c) Cissam usque venisses : et homo Pannonus, id est, terrenum animal, non timueris Adriatici maris aestus [al. Syrtes], et Ægei atque Ionii subire discrimina. Et nisi te plus fratum retinuisset affectus, voluntatem opere complices. Habeo itaque gratias, et in acceptum refero. In amicis enim non res queritur, sed voluntas. Quia alterum ab inimicis sæpe præbetur : alterum sola caritas tribuit. Si mulque obsecro, ne imbecillitatem corporis quam sustines, de peccato tibi existimes evenisse. Quod quidem et Apostoli suspicentes de eo qui natus erat cæcus ex utero, interrogantesque Dominum Salvatorem : *Iste peccavit, an parentes ejus, ut cæcus nasceretur, audiunt : Neque hic peccavit, nec parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei* (d) in

(a) Sane hujusmodi libellum *de Hæresibus* a Hieron. clucubratum post aliquot annos Augustinus creditit, idque se testatur ex aliorum sermonibus accepisse in uno posteriorum suorum operum, nempe in Jerem. c. 88. Verum, qui nunc exstat, liber eo titulo, et a nobis postremo tomo exhibendus est, Hieronymum auctorem mentitur.

(b) *Al. 33. Scripta hoc an. 397.*

(c) Veron. liber qui ad *Castricianum de cæcitate oculorum*, et *Cisterciensis*, qui ad *Castrianum tantum inscribunt*, heic loci preferunt, *ad Edissam usque*, minus probabili lectione ; Edessa enim Macedonia est civitas, ad quam ut veniret, non erant Castrutio Ægæi maris subeunda discrimina, ac si ad Cissam Thracia urbem ad Hellespontum venit ; tamen *Cissam* hanc Ferrarius ad Plinium ad fauces Timavi ad mare Adriaticum collocat, quæ nobis opinio persuasit, ut isthæ marium pericula ita accipiamus, non quæ jam evasisset Castrutius, sed quæ subire prompto animo non dubitaret.

(d) Duo verba in ipso editor Benedictinus post Erasm. expinxerat.

*ipso (Joan. 9. 2. 3). Quantos enim cernimus Ethnicos atque Judæos, hæreticos, atque diversorum dogmatum homines voluntari in coeno libidinum, madere sanguine, feritate lupos, rapacitate milvos vincere ; et nihilominus flagellum non appropinquare tabernaculis eorum (Psalm. 90), nec eos cum hominibus verberari : et idcirco superbire contra Deum, et transire usque ad cœlum os eorum. Cum sanctos e contrario viros, sciamus ægrotationibus, miseriis et egestate torqueri, qui forsitan dicunt. (e) Ergo frustra sanctificavi animam meam, et lavi inter innocentes manus meas (Psalm. 72. 13). Et statim sc reprobentes aiunt : Si narravero sic, ecce nationem [al. generationem] filiorum tuorum reprobavi (Ibid. 13. 15). Si cæcitalis causam putas esse peccatum, et id Dei inferre iram, quod crebro medici remedium, insimulabis Isaac, qui in tantum lucis istius expers suit, ut etiam cui nollet, errore deceptus benedicret (Gen. 27). Referes crimen in Jacob, cuius caligaverat acies, et cum interioribus oculis, et spiritu prophetali longe post futura prospiceret, (f) et Christum cerneret de stirpe regia esse venturum, Ephraim et Manasseum videre non poterat (Ibid. 48 et 49). Quid inter reges Josia sanctius ? Ægyptio mucrone **410** interfactus est (4. Reg. 23). Quid Petro, quid Paulo sublimius ? Neronianum gladium cruentarunt. Et (ut de hominibus taceam) Dei Filius sustinuit ignominiam crucis : et tu putas beatos, qui felicitate istius sæculi et deliciis perfruuntur ? Magna ira est, quando peccantibus non irascitur Deus. Unde et in Ezechiele ad Jerusalem, Jam, inquit, non irascer tibi, zelus meus recessit a te (Ezech. 16. 42). Quem enim diligit Dominus, corripit (Prov. 3. 12) ; Et, castigat omnem filium quem recipit (Hebr. 12). Non erudit pater, nisi quem amat. Non corripit magister discipulum, nisi eum quem ardenter cernit ingenii. Medicus si cessaverit curare, desperat. (g) Quod si responderis : quo modo Lazarus recepit mala in vita sua (Luc. 16), libenter nunc tormenta patiar, ut futura mihi gloria reservetur ; Non enim vindicabit Dominus bis in idipsum (Naum. 1). Job vir sanctus et immaculatus, et justus in generatione sua cur tanta pèr persus sit ipsis volumine continetur.*

2. Et ne veteres replicando historias, longum faciam, et excedam mensuram epistolæ, brevem tibi fabulam [Narratiunculam] referam, quæ infantiae meæ temporibus accidit. Beatus Antonius cum a sancto Athanasio, Alexandriæ Episcopo, propter consulatem hæreticorum [Arianorum], in urbem Alexandriam esset accitus, et isset ad eum Didymus vir eruditissimus, captus oculis, inter cæteras sermoci-

(e) Idem vitiose habent Ergo pro Ergo.

(f) Duo vetustiores MSS. codices *Christum cerneret de tribu regia*, et paulo post *confossum loco interfactus*.

(g) Sic quidem libri omnes legunt impressi ac MSS. sed mendum cubare his verbis, *Quod si responderis*, hiulcus, abruptus sensus, ac S. Doctoris menti contrarius indicio est. Legerim, *Quare sic respondebis*, aut tale quipplam. Nisi si malis, variata paulum interpunctione, atque enim expuncta vocula in Naumi sententia, illam una serie subnectere, quasi superioris responsum. Verouen. interim habet *respondes*, et *recepverit*.

oationes, quas de Scripturis sanctis habebant, cum ejus admiraretur ingenium, et acumen animi collaudaret, sciscitans ait : Num tristis es, quod oculus carnis careas ? Cum ille pudore reticeret ; secundo tertioque interrogans, tandem elicit, ut mœrorem animi simpliciter fateretur. Cui Antonius : Miror, ait, prudentem virum ejus rei dolere damno, quam formicæ et muscæ et culices habent, et non lætari illius possessione, quam sancti soli et Apostoli meruerunt. Ex quo perves, quod multo melius sit spiritu videre quam carne : et illos oculos possidere, in quos peccati **411** festuca (*Luc. 6*) non possit incidere. Nos [al. *Ad nos*], licet hoc anno non veneris, tamen non desperamus adventum tuum. Quod si sanctus Diaconus portitor litterarum, tuis (a) rursum amplexibus fuerit irretitus, et illo comitante, huc veneris, libenter suscipiam, dispensationis moram magnitudine sœnoris duplicari.

EPISTOLA LXIX (b).

AD OCEANUM.

Carterii Hispani Episcopi, qui unam ante baptismum, alteram, ea mortua, post baptismum uxorem duxerat, ordinationem defendit, ne bigamus censeatur, contra quam Oceanus sentiebat. Hinc arrepta occasione de verbis Apostoli, Unius uxoris virum, deque iis quæ in Episcopo cum primis requiruntur, virtutibus disserit.

1. Nunquam, (c) fili Oceane, fore putabam, ut indulgentia Principis columniam sustineret reorum ; et de carceribus exeentes, post sordes ac vestigia catenarum dolerent alios relaxatos. In Evangelio au-

(a) Vocem *rursum ex Veronensi*, ac Cisterciensi codicibus emendatissimis reposuimus, unde intelligas Heraclium itineris comitem Castrutio primum fuisse. In fine pro *duplicari*, ali codd. *duplicatam*, ali *ampliatam* legunt. Gravius mavult *duplicati*.

(b) *alias 83. Scripta circ. an. 397.*

(c) Digammum eum non censerit, qui antequam baptizatus esset, uxorem habuerit, si post baptismum alias junxerit, neque adeo uxorem ante baptismum ei qui ordinandus est, debere imputari, tota hac epistola contendit Hieronymus, qui alibi quoque lib. 1. in Jovinian. et in Epistola ad Titum C. 4. eandem opinionem tuerit, quam forte init ex Tertulliano, qui lib. de Monogamia c. 11. digamiam ex marito ante baptismum contractam viduis obesse noluit. At contra sentiunt Concilium Valentinius I. ann. 374. Can. 1. S. Ambrosius lib. 1. de Officiis c. 30., et Epistol. ad Vercellenses, S. Augustinus de bono Conjug. cap. 18. n. 21. præcipue vero Innocentius I. epist. ad Macedones, et Leo quoque primus, aliquie deinceps, quorum in Occidentali Ecclesia definitio obtinuit. Ut vero non de siut qui Hieronymi sententiam utcumque tueantur erudit viri, eam apud Orientales valuisse volunt, quod potissimum argumentantur ex annotationibus Zonarae, ac Balsamonis in Canon. 17. Apostolorum, quem S. Doctori favere existimat. Sed nullam revera Canon ille conjugii ante baptismum mentionem facit, et ut demum Zonara ac Balsamonis, qui non de conjugio loquuntur, sed de peccatis regenerationis sacramentum præcedentibus, eam, quæ ipsis tribuitur, mentem esse, quid tamen ipsi senserint, produnt, non quid tota Orientis Ecclesia. Quin ipse idem Hieronymus cum in hac epistola contrariam sibi sententiam Cainitarum heresi ferre accenseat, haud multo post in fine libri primi contra Ruffinum, animos demittens, « interrogati, inquit, a fratribus, quid nobis videretur, respondimus, nulli prajudicantes sequi quod velit, nec alterius decretu nostrâ sententia subvertentes. » Hæc antequam ad ipsam epistolam accedat, Lectorem semel docuisse oportet, ut singulis in eam sententiam argumentis quid rependum continuo sit, intelligeret.

dit inv idus salutis alienæ ; Amice, si ego bonus sum, quare oculus tuus nequam est? (*Matth. 20. 15.*) Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur (*Rom. 11. 32.*) Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Ibid. 5. 20.*) Cæsa sunt Ægypti primogenita (*Exod. 12.*), et ne jumentum quidem Israeliticum in Ægypto derelictum est. Et [al. En] consurgit mihi (d) Caina heresis, alque olim emortua vipera contritum caput levat, quæ non ex parte ut ante consueverat, sed totum Christi subruit sacramentum. (1) Dicit enim esse aliqua peccata, quæ Christus non possit purgare sanguine suo ; et tam profundas scelerum pristinorum **412** inhærente [al. inseri] corporibus atque animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant. Quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus sit? Frustra autem mortuus est, si aliquos vivificare non potest. Mentitur Joannes Baptista, et dico Christum et voce demonstrans : Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi (*Joan. 1. 29.*), si sunt adhuc in sæculo, quorum Christus peccata non tulerit. Aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos Christi ignorat indulgentia : aut si de mundo sunt, eligendum e duobus alterum. Liberati a peccatis, Christi potentiam probant : non liberati, quasi adhuc rei, imbecillitatem demonstrant. Sed absit hoc de omnipotente credere, quod in aliquo impotens sit. Omnia quæ Pater facit, et Filius facit similiter (*Ibid. 5. 19.*) Infirmitas Filii redundant ad Patrem. Cuncta ovicula membra portata sunt : totæ Apostoli Epistola Christi gratiam sonant. Et ne parum videretur simplex gratia nuncupatio : Gratia, inquit, vobis et pax multiplicetur (*1. Petr. 1. 2.*) Multiplicatio promittitur, et a nobis paucitas affirmatur.

2. Quorsum ista ? (e) Nostri problema tuum : Carterius Hispaniæ Episcopus, homo et ætate vetus et sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lavacrum, priore mortua, duxit uxorem ; et arbitrari eum contra Apostoli fecisse sententiam, quæ in catalogo virtutum, Episcopum unius uxoris virum præcepit ordinandum. Miror autem te unum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit ; non dico de Presbyteris, non de inferiori gradu : ad Episcopos venio, quos si sigillatim voluero **413** nominare, tantus numerus congregabitur, ut (f) Ariminensis Synodi multitudo superetur. SED INDECENS EST, sic unum tueri, ut plures accusare videaris ; et quem ratione non possis, societate peccantium defensum.

(d) Cainam heresim secundo Ecclesiæ sæculo sciunt omnes ita appellatam, quod Caino præserit honorem deferret ; sed novam heic S. Doctor nominis allusionem ex eo facit, quod sicuti Cain majoris culpam suam dixit, quam quæ posset a Deo dimitti, ita hi, contra quos scribit, aliqua esse dicent, quæ Christus non possit purgare sanguine suo, sive in baptismō dimittere.

(e) Alii codd. Quorum sunt ista que nosti problemata ? vel quorsum ista nosti problemata ?

(f) Tercenti circiter Episcopi interfuerunt. Severus Sulpius numerum adhuc auget, supra quadringentos ; sed fallitur. Hieronymus vero tam grandem ejusmodi ordinacionum vim ita in *Apolog.* lib. 1. contra Ruffin. temperat, ut non jam dicat plenum illis mundum, sed tantum istiusmodi sacerdotes in Ecclesia esse nonnullos.

(1) Mavult Gravius, dicendo enim, et mox quid aliud agit, ut sit una periodus cum subsequenti.

dus. Suetonii Romæ a viro eloquentissimo cornutum, et dicitur, syllogismum, ut quocumque me verterem, strictius [al. strictus] tangerer. Uxorem, inquit, ducere peccatum est, an non? Ego simplex, et qui incidias vitare nescirem, dixi non esse peccatum. Rursum aliud propositum, in baptimate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem simplicitate respondi peccata dimitti. Cum me securum putarem, cœperunt mihi hinc inde cornua increscere, et absconditæ prius actes dilatari. Si, inquit, uxorem ducere, non est peccatum; baptismus autem peccata dimittit: quidquid non dimittitur, reservatur. Illico mihi, quasi a fortissimo pugile percussus essem, ante oculos caligo observari cœpit, statimque recordatus Chrysippi [al. Chrysippi] sophismatis: « Si mentiris, idque vere dicas; mentiris: » et in me reversus converti in adversarium propositionis stropham. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptismus hominem facit novum, an non? Vix dedit, quod novum ficeret. Gradatim intuli: ex toto novum facit, an ex parte? Respondit, ex toto. Deinceps interrogavi, nihil ergo veteris hominis in baptimate reservatur? Movit caput. Cœpi protinus texere: Si baptismus novum hominem facit, et ex toto novum creat, nihilque in eo veteris reservatur, non potest novo imputari, quod in veteri quondam fuit. Primum (a) spinosulus noster obmutuit; postea vero Pisoniano vitio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamen frons, pallere genæ, tremere labia, bærere lingua, saliva siccari, et plus timore quam æstate contrahi. Erupuit aliquando: Nonne legisti ab Apostolo, unius uxoris virum assumi in sacerdotium, et rem non tempora definiiri? Quia me syllogismis provocaverat, et videbam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela jaciebam. Baptizatos, 414 inquam, Apostolus elegit in Episcopatum, an Catechumenos? Respondere solebat. Ego tamen idipsum angerere, et secundum ac tertio sciiscitari [al. additur cœpi]. Nioban putares, quæ nimio fletu in lapidem versa est. Vertime ad auditores: nihil interest, o boni judices, adversarium vigilantem, an dormientem ligem, nisi quod facilis est quiescenti, quam reluctanti vincula innectere. Si Apostolus non catechumenos in clerum allegit, sed fideles: fidelis autem est qui Episcopus ordinatur; vitia catechumeni non imputabuntur fidei. Torquebam istiusmodi spicula, et vibrantes hastas in lethargicum dirigebam. Oscitabat tandem, et quasi per mentis crapulam ructans et nauscanus evomebat: Apostolus, dixit, Paulus haec docuit.

3. Proferuntur ergo Apostoli Epistolæ, una ad Timotheum, altera ad Titum. In prima scriptum erat: « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus deside-

(a) Pisoni, qui cum balbus esset, tacere tamen non poterat, oris hesitantiam exprobrat Cicero, atque illum nec facere posse nec loqui. Conjicimus hinc nos pro *spinosulus* legendum *Pisonius*, seu recens ac parvus Piso, quod nomen facile fibriarii corruperint vocis insolentia offensi, alia supposita, quæ ad illius similitudinem proxime accederet; Hieronymus vero per quam elegantius, suoque ex ingenio rideatur scripsisse, maxime cum *noster* pronomen subdedit.

rat. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, non violentum, non percussorem: sed modestum, non litigiosum, non avarum, domum suam bene regentem; filio shabentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui sue præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam adhibebit? Non neophyton, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Oportet autem eum et testimonium habere honum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli » (1. Tim. 5. 1. et seqq.). Ad Titum statim in principio hæc mandata ponuntur. « Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea que deerant, corrigas: et constitutas per civitates Presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet ego Episcopum esse sine crimine, tanquam Dei dispensatorem, non protervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benevolum, prudentem, justum, sanctum, continentem, obtinentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut possit exhortari in doctrina sana, et contradicentes revincere » (Cap. 1. 5. et seqq.). In utraque 415 Epistola, sive Episcopi, sive Presbyteri, (b) quanquam apud veteres iidem Episcopi e: Presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis, jubentur monogami in Clerum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonem esse, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione queruntur Episcopi, non præjudicant ordinando, licet ea ante baptisma non habuerit (queritur enim quid sit, et non quid fuerit) quare solem nomen uxoris impedit, quod solum peccatum non fuit? Dicis, quia peccatum non fuit, idcirco non est dimissum in baptimate. Rem novam audio: quia (c) peccatum non fuit, in peccatum reputabitur. Omnia scorta, et publicæ colluvionis sordes, impietas in Deum, parricidium, et incestus in parentes, atque in extraordinarias voluptates utriusque sexus mutata natura, Christi fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, et lupanaria thalamis præferentur? Ego non tibi impto merestrichum exercitus, exoletorum greges, effusionem sanguinis, et instar suis in omni coeno libidinum volutabria; et tu mihi olim mortuani de sepulcro uxoreulam protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod fecisti? Audiant ethnici messes [al. messis] Ecclesiæ, de quibus quotidie horrea nostra complentur: audiant catechumeni, qui sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta jungant matrimonia; (d) sed Scottorum et Atticotorum ritu, ac de Republica Platonis,

(b) Vid. que adnotamus in epist. ad Evangelium ad tomum hujus finem.

(c) Verba que inter utramque vocem peccatum sunt, in Victorii editione desiderantur.

(d) Lib. 2. contra Jovinian. Scottorum, inquit, *natio uxores proprias non habet... nulla apud eos conjux propria est, sed ut cui libitum fuerit, pecudum more lascivium*. Sic paulo post barbaros turpesque Atticotorum vel Attacotorum mores describens, impressam heic lectionem ipse confirmans, cuius loco Erasm. *Scortorum et Azotorum, Victorius Attotorum ab avo, impudicus, substituerant.*

promiscuas uxores, communes liberes habent : impo-
caveant qualemque vocabulum conjugis, ne post-
quam in Christo crediderint, doceat eis quod aliquando
non concubinas, nec meretrices, sed uxores habue-
rint.

4. Recolat unusquisque conscientiam suam, et to-
tius vulnera plangat ætatis : cumque verum judicem
priorum se exhibuerit delictorum, audiat increpatum
Jesum : *Hypocrita, ejice primam trabem de oculo tuo,*
et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui (Matth. 7. 5; et Luc. 6. 42). **Vero Seribarum et Pha-**
risæorum similes, culicem liquantes et camelum glu-
tientes, decimamus mentam et anethum ; et Dei judi-
cium pretermittimus (Matth. 23). Quid simile uxor et
scortum ? **416** Imputatur infelicitas conjugis mor-
tuæ, et libido meretricia coronatur ? Ille si prior uxor
viveret, aliam conjugem non haberet : tu ut passim
caninas nuptias jungeres, quid potes excusare ? For-
sitan timuisse te dicas, ne si matrimonium copulasses,
non posses aliquando Clericus ordinari. Ille in uxore
optavit liberos, tu in meretricie sobolem perdidisti.
Illum naturæ et benedictioni Domini servientem :
Crescite et multiplicamini, et replete terram (Gen. 1.
28), cubiculorum secreta texerunt : te subantem ad
coitum publica facies execrata est. Ille quod licebat,
verecundo pudore celavit : tu quod non licebat, im-
pidenter omnium oculis ingessisti. Illi scriptum est :
Honorabiles nuptiae, et cubile immaculatum (Hebr. 13.
4); tibi legitur : *Fornicatores autem et adulteros judi-*
cabit [al. perdet.] Deus (*Ibidem*) : *Et, qui corrumpe-*
templum Dei, corrumpet illum Deus (1. Cor. 6. 7.).
Omnia, inquit, nobis in baptisme condonata sunt
crimina : nec post indulgentiam, judicis est metuenda
severitas, dicente Apostolo : « Et hæc quidem fuitis,
sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati
estis in nomine Domini Jesu Christi, et in Spiritu Dei
nostri (*Ibid.* 3. 17). Omnia peccata donata sunt ; bene
et fideliter. Sed quæro quomodo tuæ sordes lotæ sint,
et meæ munditiæ sordidatæ ? Non dico, ais, tuas sor-
didatas, sed in eodem statu mansisse quo fuerant ; si
enim sordes fuissent, lotæ utique fuissent ut meæ.
Rogo quæ est ista tergiversatio, et acumen omni pi-
stillo retusius ? Quia non est peccatum, peccatum est :
quia non est sordidum, sordidum est ? Non dimisit
Dominus, quia non habuit quod dimitteret ; et quia
non dimisit, idcirco manet, quod dimissum non fuit.

5. Quantam vim habeat baptisma, et aqua in Chri-
sto sanctificata gratiam, paululum post docebo : in-
terim juxta vulgare proverbium : *Malo arboris nodo,*
malus cneus requirendus est. Hoc quod dicit, *unius*
uxoris virum, potest et aliter disseri. Ex Judæis era;
Apostolus : prima Christi Ecclesia de Israel reliquiis
congregabatur. Sciebat, Lege concessum, et exemplo
Patriarcharum ac Moysi familiare populo neverat in
multis uxoribus liberos spargere : ipsis quoque Sacer-
dotibus hujus licentia patebat arbitrium : *Præcepit*
ergo, ne 417 eamdem licentiam Ecclesiæ sibi vindicent
Sacerdotes : ne bina pariter et tria conjugia sor-
tiantur ; sed ut singulas uno tempore uxores habeant.

Ne contentiosum clamis esse quod diximus, accipe et
aliam explanationem : ne tibi soli liceat, non volun-
tatem Legi, sed Legem jungere voluntati. Quidam
coacte interpretantur uxores pro Ecclesiæ, viros pro
Episcopis debere accipi. Et hoc in Nicæna quoque
Synodo a patribus esse decretum, (a) ne de alia ad
aliam Ecclesiam Episcopus transferatur : ne virginali
[al. Virginis] pauperculae societas contempta, ditoris
adulteræ querat amplexus : ut quomodo culpa et fi-
liorum vitium in ἀριστοῖς, id est, cogitationibus, acci-
pitur ; domusque dispensatio ad animam refertur et
corpus, ita et uxores Pontificum dici Ecclesiæ. De
quibus in Isaia scriptum est : *Mulieres properantes de*
spectaculo venite : non est enim populus habens intelli-
gentiam (Isai. 27. 11. juata LXX). Et rursum : *Mu-*
lieres divites, surgite, et audite vocem meam (*Ibid.* 32.
9). Et in Proverbiis : *Mulierem fortem quis inveniet ?*
(*Prov.* 31. 10. juata LXX.) Honorabilior est pretiosis
lapidibus, quæ talis est. *Confidit in ea cor viri sui.* Et in
eodem volumine : *Sapientes mulieres aedificaverunt*
domum ; insipiens autem destruxit manibus (*Ibid.* 14. 1).
Nec hoc, inquiet, Episcopis videatur indignum, cum
de Deo quoque scriptum sit : *Sicut despiciit uxor virum*
suum, sic despexit me dominus Israel (Jerem. 3). Et in
Apostolo : *Despondi enim vos uni viro, virginem castam*
exhibere Christo (2. Cor. 11. 2). Mulierem autem, id
est, γυναῖκα juxta **418** Græci sermonis ambiguitatem,
in his omnibus testimoniis (b) uxorem potius intellige.
Violenta est, inquiet, et satis dura etiam hæc interpreta-
tio. Redde igitur Scripturae simplicitatem suam, ne
tuis contra te legibus dimicemus. Quærām et illud :
Si quis et ante baptismum habuerit concubinam, et
illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum Cleri-
cus fieri debeat an non ? Respondebis posse fieri :
quia concubinam habuerit, non uxorem. Conjugales
ergo tabulæ et jura dotalia, non coitus ab Apostolo
condemnatur. Multos videmus ob nimiam paupertatem,
uxorum [al. virorum] sarcinam declinare, et an-
cillas suas habere pro uxoribus, susceptosque ex his
liberos colere [al. tollere] ut proprios : qui si forte di-
tati ab Imperatore, (c) stolam illis meruerint, confe-

(a) Nicænum 15 canonem vulgo intelligunt eruditæ, sed
verius forte Sardicensis primus nobis videtur indicari,
cujus Concilii canones pro Nicæna olim habitos nemo ne-
scit. Certe quod subiecti, « ne Virginis pauperculae societate
contempta, ditoris adulteræ querat amplexus, » appri-
me concinit his Osii in eodem Sardensi, « Cum nullus
in hac re inventus sit Episcopus, qui de maiore civitate
ad minorem transiret. » Porro Episcoporum uxores vocari
Ecclesiæ jamdiu olim usu receptum est in Ecclesia, cuius
rei passim occurunt exempla.

(b) Ita et S. Ambrosius, quanquam lib. de Institu.
Virg. c. 5. mulieris nomen non corruptæ, sed sexus vo-
cabulum esse propugnat, aliud tamen vulgo sonare non
incipiatur. Et frequenter pro maritata accipi invenias in
veterum monumentis, quam pro viri ignara, imo Virgi-
nem mulieri opponi. Hoc autem in eum finem S. Doctor
conclituit, quem paulo post notat, ut nempe quod Aposto-
lus dixit « unius uxoris virum, ita unius mulieris virum
possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quam ad do-
tales tabulas. »

(c) Mirum est, quantulæ res quantum interdum eruditæ
virum negotium facessant. Cum antea legeretur, *stolam*
illius meruerint in libris omnibus, quos videre contigit
nobis, depravari sensum intellectum librariorum incuria,
cui suppetias ferre oportet. Stolam enim Imperatoris
quis meruisse unquam potuit ? et ut meruerit, quid hoc

stim Apostolo colla submittent , et inviti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem Principale rescriptum eadem tenuitas impetrare non quiverit , cum romanis legibus scita Ecclesiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur : *unius uxoris virum* , unius mulieris possit intelligi , ut ad coitum magis referatur , quam ad dotales tabulas. Hæc universa proferimus , non quo veræ et simplici intelligentiæ resistamus : sed ut doceamus te Scripturas sanctas sic intelligere ut scriptæ sunt ; nec evacuare baptismum Salvatoris , et totum patibuli sacramentum irritum facere.

6. Reddamus quod paulo ante promisimus , et de schola Rhetorum , aquarum **419** laudes et baptismi prædicemus (1). Rudis mundus , needum sole rutilante , nec pallente luna , nec astris micantibus , incompositam et invisibilem materiam , abyssorum magnitudine , et deformibus tenebris opprimebat. Solus Spiritus Dei in aurigæ modum super aquas ferebatur (*Gen. 1. 2*) , et nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. Inter cœlum et terram , medium exstruitur firmamentum ; et juxta Hebraici sermonis *τευμονίας* cœlum , id est , *samarim ex aquis* sortitur vocabulum : et aquæ quæ super cœlos sunt , in laudes Dei separantur. Unde et in Ezechiele Propheta , Crystallum super Cherubim videtur extensum (*Ezech. 1*) , id est , compactæ et densiores aquæ. Primum de aquis , quod vivit , egreditur et pennatos fideles de terra ad cœlum levat. Fabricatur homo de limo (*Gen. 2. 7*) , et inter manus Dei aquarum sacramenta versantur. Plantatur paradisus in Eden (*Ibid. v. 8*) ; et unus fons in quatuor principia dividitur , qui postea egrediens *de templo* , et *contra solis ortum vadens* (*Ezech. 47. 1*) , amaras aquas mortuasque vivificat. Peccat mundus ,

facit ad rem uxoriæ , ut quam antea concubinam habuerat , etiam invitū in uxorem cogatur recipere , qui meruerit ? *Stolum* proinde pro *stolam* vir quidam doctissimus , quem nos consuluiimus , legi debere opinatus est , eamque indicari publici frumenti partem , quam ex Imperatoris munere nonnullæ consequerentur unde in Theodos. Cod. nec uno in loco *stoli alexandrinī* mentio est , ad cuius exemplum alii exhiberi debuissent. Id vero non satis opportune , et ad rem , ut , nobis tacentibus , facile totus Hieronymi contextus persuadebit. Neque ea ex parte locus tentandus erat , sed *Stolam* omnino retinendum ; non vero *illis* , ut *ad Imperatorem* , referatur , sed *illis* , ut ad *ancillas* concubinas. *Stolam* quippe , quæ non modo proprie muliebris vestis erat , sed etiam honestæ tantum mulieris , et matris familias , ut Ulpianus , aliquis docent , ancilla , et servilis conditionis femina deferrere non poterat , quod pluribus veterum testimonio compertum est ; minime vero omnium concubina ac meretrix , quas *lege a matronalibus decoramentis coercitas* , ut Tertullianus de feminarum cultu loquitur , planissime liquet. Si quis porro ditatus ab Imperatore ancillæ concubinæ suæ *Stolam* impetrasset , jam non ancilla et concubinæ , sed uxoris legitimæ atque honestæ matronæ loco haberet ex Romanis legibus , atque adeo , tuxta eos Apostoli interpres , ex quorum sententia sequi dixit Hier. *conjugales tabulas ac jura dotalia non colunt* damnari , etiam invitū colla submittere. Apostolo *unius uxoris virum* prædicant. Sin vero ob paupertatem impetrare non potuisset , sibi cum Romanis legibus scita Ecclesiæ commutarentur , sive ut concubinam continuo haberet. Hinc explicari etiam poterit Isidori locus , isque mutuam nostro dare lucem , ubi Origin. I. 9. c. 7. *Matrimonium esse nobilium justam conventionem* , dixit , aut quod Civium tantum esset Romanorum , aut quod matrimonia auspicio fierent , nulla autem essent Plebæorum antiqua auspicia , ut ex Livo compertum est.

(1) Gravius ad fidem veteris libri « Rudis mundi , et mox abyssorum multitudo , vel magnitudo et deformes tenebrae opprimebant.

et sine aquarum Diluvio non purgatur (*Gen. 7. 17*). Statimque columba Spiritus sancti , expulso alite terrimo , ita ad Noe quasi ad Christum in Jordane devolat , et ramo refectionis ac luminis , pacem orbi annuntiat (*Ibid. 8. 11*). Pharaon cum exercitu suo nolens (a) populum Dei exire de Ægypto , in typo baptismatis suffocatur (*Exod. 14. 13*). Et in Psalmis de intersectione illius scribitur : « Tu confirmasti in virtute tua mare , contrivisti [al. *contribulasti*] capita draconum in aquis ; tu confregisti capita draconis magni » (*Psal. 73. 13*). Unde et reguli et scorpiones arentia quæque sectantur ; et postquam ad aquas venerint *τρόποθους* (Aqua pavidos) , et lymphaticos faciunt. Mare mutatur sacramento crucis ; et septuaginta palmæ Apostolorum , dulcoratis Legis gurgitibus irrigantur. Abraham et Isaac putoeos fodiant , repugnant Allophyli. Et Bersabee , civitas juramenti (*Gen. 21*) , regnumque Salomonis nomen sumit a fontibus (3. *Reg. 1*). Rebecca invenitur ad puteum (*Gen. 24*). Rachel propter aquas , suppluatoris osculo salutatur (*Ibid. 29*). Moyses filias sacerdotis Madiam aperto putoeo ab injuria vindicat. Præcursor Domini in aquis fontium juxta Salim , quod interpretatur *pax* sive *perfectio* , Christo populum **420** parat (*Math. 4. 27*). Ipse Salvator post baptismata , et sanctificatas suo lavaco Jordanis aquas , regnum cœlorum incipit prædicare. Primum signum ex aquis facit (*Joan. 2. 9*) , Samaritana vocatur ad puteum , sitiens invitator ad potum. Nicodemo dicit occulite : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu (b) , non intrare eum in regnum cœlorum » (*Joan. 3*). Quia ab aquis cœperat , finivit in aquis. Latus Christi percutitur lancea , et baptisimi atque martyrii pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit Apostolos ad Gentes , et præcipit eis , ut baptizent eos in mysterio Trinitatis. Pœnitent facti populum Judæorum , et statim a Petro ad baptismata mittuntur. Antequam parturiat , parit Sion , et nascitur gens simul (*Isai. 66. 7. 8*). Paulus persecutor Ecclesiæ , et lupus rapax Benjamin , Ananias ovi submittit caput : nec ante recuperat aspectum quam curet baptismato cœcitatem (*Act. 9. 18*). Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum , lectione Propheetica , Christi baptismati præparatur. Mutat contra naturam *Æthiops pellem suam* , et *pardus varietates suas* (*Jer. 13. 23*). Qui Joannis acceperant , quia Spiritum Sanctum nesciebant , iterum baptizantur , ne quis putaret (c) Gentibus ac Judæis , aquas sine Spiritu Sancto ad salutem posse sufficere. « Vox Domini super aquas , Dominus super aquas multas , Dominus diluvium inhabitat facit » (*Psal. 28. 3*). « Dentes ejus sicut greci dentosarum , quæ ascenderunt de lavacro , omnes ge-

(a) Olim *populum Dei* permittere exire. Porro dæmonis aut peccati , quæ in baptismi aquis suffocantur , in typum adhiberi Pharaonem a Patribus , pervulgatum est.

(b) Victorius addit *Sancto* ex Brixianis codicibus , quibus renuit Græcum exemplar.

(c) Vetus editio , *ne quis putaret ex Gentibus* , atque adeo quæ statim subsequitur ac particula delenda erit , preposita distinctionis nota , ut sensus sit , potuisse quodam ex Gentibus suspicari , aquas sine Spiritu Sancto Judæis sufficere.

mellios habentes foetus, et infœcunda non est in eis » (*Cantic. 4. 2*). Si non est infœcunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apostolo possint dicere : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* (*Gal. 4. 19*) : et, *Lac vobis potum dedi, non escam* (*1. Cor. 3. 2*). Michæas de baptismo gratia vaticinatur : *Ipse avertet, et miserebitur nostri : demergit iniquitates nostras, et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra* (*Mich. 7. 19*).

7. Quomodo ergo in lavacro omnia peccata murguntur, si una uxor supernatalat : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* (*Psal. 31. 1. 2*). Arbitror quod possumus et nos huic aliquid cantico jungere : *Beatus vir, cui non imputabit Dominus uxorem. Audiamus et Ezechielem filium hominis, quomodo de ejus virtute pronuntiet, qui hominis futurus est filius : Assumam **421** vos de gentibus, et aspergam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris : et dabo vobis cor novum, et spiritum novum. Ab omnibus, inquit, mundabo vos sordibus* (*Ezech. 36. 25. 26*). In omnibus nihil prætermittitur. Si sordes emundantur, quanto magis munditia non coinquinantur ? Dabo vobis cor novum, et spiritum novum : *In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova (a) natura* (*Gal. 5. 6*). Unde cantamus canticum novum : et vetere homine deposito, non ambulamus *in vetustate litteræ sed in novitate spiritus* (*Rom. 7. 6*). Hic est calculus novus, cui novum nomen inscribitur ; quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit (*Apoc. 2. 17*). « Quotquot enim baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem illius baptizati sumus. Concepulti enim ei sumus per baptismum in mortem [al. morte], ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitatem vitæ ambulemus » (*Rom. 6. 5*). Toties novitatem legimus, et tamen maculosum nomen uxoris non potest ulla novitate deleri? Concepulti sumus Christo in baptimate, et resurreximus per fidem operationis Dei, qui suscitavit eum a mortuis. Cumque essemus mortui in delictis, et præputio carnis nostræ, conviviscavit nos cum illo, donans omnia delicta ; delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis : et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci (*Coloss 2*). Omnia nostra cum Christo mortua sunt, universa chirographi veteris peccata deleta sunt ; solum nomen vivit uxoris ? Dies me desiget si cuncta quæ ad potentiam baptismi pertinent, de Scripturis sanctis volveto digerere ; et nativitatis secundæ, imo in Christo primæ, ponere sacramenta.

8. Antequam dictandi finem faciam (jam enim intelligo mensuram me excedere Epistolæ), volo superiora capitula, in quibus futuri Episcopi vita describitur, cursim exponere ; ut Apostolum non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quæ præcipit, Doctorum

Gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in sugillationem istius temporis Sacerdotum scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in Ecclesiæ utilitatem. Ut enim oratores, et philosophi describentes qualem velint esse perfectum oratorem, **422** et philosophum, non faciunt injuriam Demostheni et Platoni, sed res ipsas absque personis deslinunt : sic in descriptione Episcopi, et in eorum expositione quæ scripta sunt, quasi speculum Sacerdotii proponitur. Jam in potestate et conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant ; ut vel dolere ad deformitatem, vel gaudere ad pulchritudinem possint. Si quis Episcopatum desiderat, *bonum opus desiderat* (*1. Tim. 3. 1*). (b) Opus, non dignitatem ; laborem, non delicias ; *opus*, *per* quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse* (*Ibid. 2*). Idipsum quoque ad Titum : *Si quis est sine crimen* (*Tit. 1. 6*). Omnes virtutes in uno sermone comprehendit, et pene rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatum, etiam in otioso verbo reprehensione dignum est : quis est ille qui absque peccato, id est, sine reprehensione, versetur in hoc mundo ? Sed futurus Pastor Ecclesiæ talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex cæteri nominentur. Deslinunt Rhetores oratorem, qui sit vir bonus, dicendi peritus. Ante vita, sic lingua irreprehensibilis quæritur, ut merito suscipiatur. *PERDIT ENIM* auctoritatem docendi, cuius sermo opere destruitur. *Unius uxorius virum* ; de hoc supra diximus. Nunc hoc tantum admonemus, ut si unius uxorius vir, etiam ante baptismum quæritur ; cætera quoque quæ præcepta sunt, ante baptismum requiramus. Neque enim competit universa post baptismum, et unum hoc mandatum intelligere ante baptismum. *Sobrium, sive vigilantem, νηπάλιος* quippe utrumque significat. *Prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem* (*Levit. 10*). Sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohibentur vinum et siceram bibere : ne in crapula et ebrietate aggraventur corda eorum ; et ut sensus officium exhibens, Deo vigeat semper, et tenuis sit. Quod autem infert *prudentem*, excludit eos, qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam Sacerdotum. *Nisi ENIM cerebrum sanum fuerit, omnia membra in vitio erunt. Ornatum quoque, ἐπίτραπες (c)* est prioris verbi, id est, *irreprehensibilitis*. Qui vilia non habet, irreprehensibilis appellatur : qui virtutibus pollet, ornatus est. Possumus et aliud **423** intelligere ex hoc verbo, juxta illud Tullii : *Caput est artis, decere quod facias*. Sunt enim quidam ignorantibus mensuram suam, et tantæ stoliditatis ac vecordiæ, ut et in motu et in incessu, et in habitu, et in sermone communi, risum spectantibus præbeant : et quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se vestibus et munditiis corporis, et lautioris mensæ epulas parant : cum omnis istiusmodi ornatus et cultus sordibus fædior sit. Quod autem doctrina a Sacerdotibus expletatur, et veteris præcepta sunt Legis, et ad Titum

(b) Confer quæ in Epistol. ad Titum cap. 1. eodem intellectu, atque iisdem fere sententiis commentatur.

(c) Graece vocis interpretationem hanc, *sive incrementum*, adovouunt editi vetustiores.

(a) In Greco autem est κανένας ξεῖος, *nova creatura*, quemadmodum et Vulgatus Interpres vertit, et Victorius ad ejus exemplar fecit.

pleniū scribitur. INNOCENS ENIM et absque sermone conversatio, quantum exemplo prodest, tantum silētio nocet. Nam et latrātu canum, baculoque pastōris, uporum rabies deterrenda est. Non vinolentum, non percussorem (*Tit. 7*). Virtutibus vitia opposuit.

9. Didicimus quales esse debeamus : discamus quales non esse debeant Sacerdotes. Vinolentia scurrarum est, et commissariorum : venterque mero astuans, cito despumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, vivens mortuus est : ergo qui inebriatur, et mortuus et sepultus est. Noc ad unius horae ebrietatem nudat femora sua (*Gen. 9. 21*), que per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum : et quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt. Percussorem autem Episcopum ille condemnat, qui dorsum suum posuit ad flagella : et maledicus non remaledixit (*Iesai. 50; Marc. 15*). Sed modestum (*1. Tim. 3*). Duobus malis unum opposuit bonum ; ut temulentia et ira, modestia refrenentur. Non litigiosum, non avarum. Nihil enim impudentius arrogantia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant ; et parati semper ad lites, in subjectum sibi gregem tumidis sermonibus tonant. Avaritiam in Sacerdote vitandam, et Samuel docet : nihil coram populo eripuisse se euquam probans (*1. Reg. 12*) : et Apostolorum paupertas, qui refrigeria sumptuum a fratribus accipiebant, et præter victimum atque vestitum nihil se aliud nec habere, nec velle gloriabantur. Quam ad Timotheum avaritiam, **424** ad Titum turpis lucri cupiditatem apertissime notat (*Tit. 1*). *Donum suum bene regentem*. Non ut opes augeat, non ut regias paret epulas, non ut cælatas patinas struat, non ut Phasides aves lentis vaporibus coquat, qui ad ossa perveniant et superficiem carnis non dissolvant artifici temperamento : sed ut quod populo præcepturus est, prius a domesticis exigit. *Filio habentem subditos, cum omni castitate* ; ne scilicet imitentur filios Eli, qui in vestibulo Templi cum mulieribus dormiebant ; et (a) religionem prædam putantes, quidquid optimum in hostiis erat, in suas delicias convertebant (*1. Reg. 2*). *Non neophyti, ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli* (*1. Tim. 3. et Tit. 1*). Mirari satis non quo, quæ hominum tanta sit exercitas, de uxoribus ante baptismum disputare ; et rem in baptismate mortuam, imo cum Christo vivificata in calumniam trahere, cum tam apertum evidensque præceptum nemo custodiat. Heri catechumenus, hodie pontifex : heri in amphitheatro, hodie in Ecclesia ; vespere in circō, mane in altario : dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Num ignorabat Apostolus tergiversationes nostras, et argumentorum ineptias nesciebat ? Qui dixit, *unus uxor virum* (*Ibid.*), ipse mandavit irreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, do-

(a) Scilicet obtentu religionis prædarī. Sic epist. 50. ad Domaionum num. 3. rumigerulo cuiuslibet monacho exprobaret, quod religionem pugnam faceret, quenadmodum ibi ex MSS. legimus, et hic insuper locus confirmat. Mox orte *optimum pro optimum* Hier. scripserat, etsi impressum lectionem non est cur improbemus.

ctorem, modestum : non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non avarum, non neophyti. Ad hæc omnia claudimus oculos, solas videmus uxores. Quod autem ait : *Ne in superbiam elatus, incidat in judicium diaboli*, quis non exemplo verum probet ? Ignorat (b) momentaneus Sacerdos humilitatem, et mansuetudinem rusticorum : ignorat blanditiæ Christianas ; nescit seipsum contemnere : de dignitate transfertur ad dignitatem : non jejunavit, non flexit, non mores suos sæpe reprehendit, et assidua meditatione correxit : non substantiam pauperibus erogavit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id est, de superbja ad superbiam. Judicium autem et ruina diaboli, nulli dubium, quoniam arrogantia sit. Incidunt in eam qui in puncto horæ, necdum discipuli **425** jam magistri sunt. Oportet autem eum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Quale principium, talis et clausula. Qui irreprehensibilis est, non solum a domesticis, sed et ab alienis consono ore laudatur. Alieni et extra Ecclesiam sunt Judæi, heretici, atque Gentiles. Talis ergo sit Pontifex Christi, ut qui religione detrahunt, vitæ ejus detrahere non audeant. At nunc plerosque cornimus, vel favorem populi, in aurigarum morem pretio redimere : vel tanto omnium hominum odio vivere, ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant gestibus.

10. Hæc, fili Oceane, sollicito timore perquirere (al. perquire) : hæc magistri Ecclesiæ custodiare debent : hos in Sacredotibus eligendis canones observare : non juxta propria odia et privatas similitates, carpentemque semper auctorem suum, invidiam, legem Christi interpretari. Vide quantum sit testimonium huius, quem arguunt, mariti, cui præter vinculum conjugale, et hoc ante baptismum, nihil aliud ab æmulis objici potest. « Qui præcipit non moechandum, ipse dixit, et non occides » (*Jacob. 2.11*). Si non moechamur, sed occidimus, transgressores legis sumus. « Qui totam legem servaverit, et offendit in uno, sit omnium reus » (*Ibid. 10*). Itaque cum opposuerint nobis uxorem ante baptismum, nos ab his omnia quæ post baptismum præcepta sunt, requiramus. PRÆTEREUNT quod non licet : et objiciunt quod concessum est.

EPISTOLA LXX (c).

AD (d) MAGNUM ORATOREM URBI ROMÆ.

Magno cuidam Rhetori Romano, quem Ruffinus sacerdotem, ut quereret ab Hieronymo, cur in opusculis suis sæcularium litterarum exempla poneret, rationem reddit, ostenditque quatenus id liceat, et quorum exemplo id faciat.

1. (e) Sebesium nostrum tuis monitis profecisse,

(b) Qui non sensim et per gradus, sed repente ex laico sacerdos est jussus ; nam vocem momentaneum, aut nusquam apud probatos auctores, aut etiam in sequiori laicitate alio sensu invenies. Tertullian. I. 3. advers. Mar. c. 17. de Christo, « qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium, non extinxit. »

(c) *Alius 81. Scripta circ. idem tempus quo superior.*

(d) Hujus, ut videtur, Magni Oratori meminit Sidonius lib. V. epist. X. eique rigore in dicendo tribuit.

(e) In aliquot MSS. *Severum* invenimus, in aliis *Martianus Sebastium* legi adnotavit.

non tam Epistola tua, quam ipsius pœnitudine didicimus. Et **426** mirum in modum plus correptus placuit, quam errans læserat. Certaverunt inter se indulgentia parentis, et filii pietas: dum alter preteritorum non meminit, alter in futurum quoque officia pollicetur. Unde et mutuo nobis tibi gaudendum est: quia nos filium receperimus, tu discipulum comprobasti.

2. Quod autem queris in calce Epistolæ tuae, cur in opusculis nostris sacerularium (al. scholiarium) litterarum interdum ponamus exempla, et candorem Ecclesiæ, Ethnicorum sordibus polluamus; breviter responsum habeo. Nunquam hoc querereres, nisi te totum Tullius possideret; si Scripturas sanctas legeres, si Interpretes garum, omissa (*a*) Volcatio, evolveres. Quis enim nesciat et in Moyse, et in Prophetarum voluminibus quedam assumpta de Gentilium libris, (*b*) et Salomonem Philosophis Tyri et nonnulla proposuisse, et aliqua respondisse? Unde in exordio Proverbiorum comonnet, ut intelligamus sermones prudeantiae, versutiasque verborum, parabolas, et obscurum sermonem, dicta sapientum, et enigmata (*Prov. 1*), quæ proprie dialecticorum et philosophorum sunt. Sed et Paulus Apostolus Epimenidis Poetæ abusus versiculo est, scribens ad Titum: «(*c*) Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigi» (*Tit. 1. 22*). Cujus heroicj hemisticthium postea Callimachus usurpavit. Nec mirum si apud Latinos metrum non servet ad verbum expressa translatio, cum Ilomerus eadem lingua versus in prosam, vix cohaereat. In alia quoque Epistola, Menandri ponit sacerarium: «(*d*) Corrumptum mores bonos confabulationes pessimæ.» Et apud Athenienses in Martis curia disputans, Aratum testem vocat. «Ipsi enim et genus sumus, » quod Græce dicitur: τοῦ γάρ καὶ γένους ἡμῶν; et est clausula versus heroicæ. Ac ne parum hoc esset, ductor Christiani exercitus, et orator invictus pro Christo causam agens, etiam inscriptionem fortuitam, arte torquet in argumentum sidei. Didicerat enim a vero David, extorquere de **427** manibus hostium gladium, et Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio (*Cap. 21*) Domini voce præceptum, mulieris captivæ radendum

(*a*) Non, ut quibusdam placet, Volcatium Sedigitum Poetam, cuius vix pauci versus supersunt, sed cognominem alium *Volcatum Nobilem*, qui *Cesellium jus civile docuit*, ut Plinius lib. 8. cap. 40. testatur, innui arbitrariuntur. Sed interim pro *Volcatio*, quidam MSS. habent *superclio*.

(*b*) Harum questionum inter Salomonem et Philosophos Tyri meminist Josephus lib. 8. Antiquit. c. 2. tum *contra Appionem* lib. 1. et S. Theophilus Antioch. lib. 3. ad Autolyc., in cuius rei testimonium citatur ab utroque Menander Ephesius, qui Tyriorum historiam conscripsit. Paulo post alii editi, *versutasque verborum parabolas*.

(*c*) Græcum Epimenidis versus, Κρήτες διὰ φύσεως, πανδοκεῖ, γαρίποιον αγρα, addunt Erasm. atque Victorius, reticentibus MSS.

(*d*) Idem heic quoque loci Græca præponunt Menandri verba, φειδούσην τὸν λόγον δύσις μεταλλεῖ, quæ MSS. ignorant. Tum in latino habent, *colloquiū prava*. Falli tamen videuntur Socrates Hist. l. 3. c. 14. et Nicephorus lib. x. c. 26. qui ex Euripide expressum senarium tradunt, cum ex Menandri sit Thaide, ut Hier. notat. Vid. Epist. ad Demetriam. Sic quidam sacri textus codices heic ad marginem Menandrum notant.

caput, supercilia, omnes pilos, et ungues corporis appetandos, et sic eam habendam in conjugio. Quid ergo mirum, si ei ego sapientiam sacerularium propter eloquii venustatem, et membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiva Israelitidem (al. *Israëlitam*) facere cupio? et si quidquid in ea mortuum est, idolatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcidia, vel rado: et (*e*) mixtus purissimo corpori vernacula ex ea genero Domino Sabaoth? Labor meus in familiam Christi proficit; stuprum in alienam, auget numerum conservorum. Osee accepit uxorem fornicariam Gomer filiam Debelaim, et nascitur ei de meretrice filius Jezrael, qui vocatur *semen Dei* (*Osee 1*). Isaïas novacula acuta barbam, et crura peccantium radit (*Isai. 7*): et Ezechiel in typo fornicantis Jerusalem, fondet cæsarem swamp; ut quidquid in ea absque sensu et vita est, auferatur.

3. Cyprianus vir eloquentia pollens et martyrio, (*f*) Firmiano narrante, mordetur, cur adversus Demetrianum scribens, testimonij usus sit Propheta rum, et Apostolorum, quæ ille ficta et commentitia esse dicebat, et non potius Philosophorum et Poetarum, quorum auctoritati, ut Ethnicus, contraria non poterat. Scripserunt contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius, et Apollinaris fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros: Methodius usque ad decem millia procedit versuum: Eusebius, et Apollinaris viginti quinque, et triginta volumina condiderunt. Lege eos, et invenies nos comparatione eorum imperitissimos: et post tanti temporis orium, vix quasi per somnum quod pueri didicimus, recordari. Julianus Augustus septem libros in expeditione Parthica, adversum Christum evomuit; et juxta fabulas Poetarum, suo se ensu laceravit. Si contra hunc scribere tentavero, puto, interdices mihi, ne rabidum canem, Philosophorum **428** et Stoicorum doctrinis, id est, Herculis clava percutiam (al. *repercussionem*)? quadquam Nazarenum nostrum, et (ui ipse solebat dicere) Galilæum, statim in prælio senserit; et maccedem linguæ putidissimæ, (*g*) conto illa perfossus acceperit. Josephus antiquitatem approbans Judaici populi, duos libros scripsit contra Appionem Alexandrinum Grammaticum: et tanta sacerularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo vir Hebreus, et ab infantia sacris Litteris eruditus, cunctam Græcorum Bibliothecam evolverit. Quid loquar de Philone, quem (*h*) vel alterum, vel Iudeum Platonem critici pronuntiant?

(*e*) Perperam huensque editi, *mixtos*, quod referunt ad *vernacula*, cum ad dicentes personam constet esse referendum. Veram lectionem, quam restituimus, asserit etiam Abælardus, qui lib. 1. Theolog. Christianæ potiorem hujus epistolæ partem exscribit. Gravius mayult *nexus*. *Paulo post Gomer filiam Debelaim, id est dulcedinium*, que duo verba ultima in aliis non habentur, Gravius ex MSS. sufficit, sed forte *dulcedinium legendum* est.

(*f*) Al. *Formiano*, et *Formano*, etiam in MSS. cum nihil dubium sit, Lactantius Firmianum indicari, qui Iustit. lib. 5. cap. 4. hac super re Cyprianum criminatur.

(*g*) Victorius *conto in illis*; olim vero *contumelias*, vel *contumelia*, mendose utrumque.

(*h*) Vitiōse erat autea, vel *alterum*, vel *secundum*, vel

4. Scriptores Ecclesiastici secularibus litteris erudit. — Curram per singulos : Quadratus Apostolorum discipulus, et Atheniensis Pontifex Ecclesiae, nonne Adriano Principi, Eleusinæ sacra invisenti, librum pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam, illius excellens sedaret ingenium. Aristides Philosophus, vir eloquentissimus, eidem Principi Apologeticum pro Christianis obtulit, contextum Philosophorum sententias : quem imitatus postea Justinus, et ipse Philosophus, Antonino Pio et filii ejus, Senatuique librum contra Gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, et resurrectionem Christi tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardensi Episcopo? quid de Apollinario Hieropolitanæ Ecclesie Sacerdote, Dionysioque Corinthiorum Episcopo, et Tatiano, et Bardesane, et Irenæo Photini Martyris successore: qui origines hæreseon singularum, et ex quibus Philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt? Pantenus Stoicæ sectæ Philosophus, ob præcipue eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriae Episcopo missus est in Indiam, ut Christum apud Brachmanas, et illius gentis Philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinae Ecclesie Presbyter, meo judicio (al. *vir meo judicio*, etc.), omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros; et totidem ὑποτυπῶσαι, et alium contra Gentes, Pædagogi quoque tria volumina. Quid in illis indoctum? imo **429** quid non de media Philosophia est? Hunc imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, Christianorum et Philosophorum inter se sententias comparans: et omnia nostræ religionis dogmata de Platone et Aristotele, Numenio, Cornutoque confirmans. Scripsit et Miltiades contra Gentes volumen egregium. Hippolytus quoque, et Apollonius, Romanae urbis (*a*) Senator, propria opuscula considerunt. Exstant et Julii Africani libri, qui temporum scripsit historias; et Theodori, qui postea Gregorius appellatus est (S. Gregorius Thaumaturgus), viri Apostolicorum signorum atque virtutum; et Dionysii Alexandrini Episcopi: Anatolii quoque Laodicenæ Ecclesiae Sacerdotis; nec non Presbyterorum Pamphili, Pierii, Luciani, Malchionis, Eusebii Cæsariensis Episcopi, et Eustathii Antiocheni, et Athanasii Alexandrini: Eusebii quoque Emiseni, et Triphilii Cyprii, et Asterii Scythopolitæ, et Serapionis Confessoris: Titi quoque Bostrensis Episcopi: Cappadocumque Basilii, Gregorii, Amphilochii: qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis atque sententias suos resarcient libros, ut nescias quid in illis pri-

Judicium Platonem; nos superflua duo verba, vel secundum, quæ ex glossemate aliquo in ordinem Hieronymianæ contextus defluxisse videbantur, expunximus MSS. auctoritate.

(*a*) Falso Erasmus secutus Editor Benedictinus legerat *Senatores*, cum de Apollonio tantum, ut ex Catalogo liquet, dictum sit, imo cum nudum de Hippolyto, sed de Apollonio ipso alii dubitent, fuerit ne unquam Senator, an proprio ingenio ex Eusebio Hieronymus exaggeraverit. Qua de re in Catalogo suo loco dicemus.

mum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum.

5. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditus, quid acutius? Apologeticus ejus, et contra Gentes libri, eunctam sæculi obtinent (al. *continent*) disciplinam. Minutius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est; et in altero contra Mathematicos (si tamen inscriptio non mentitur auctorem) quid Gentilium scripturarum dimisit intactum? Septem libros adversus Gentes Arnobius edidit, totidemque discipulus ejus Laetantius, qui de Ira quoque, et Opificio Dei duo volumina condidit: quos si legere volueris, dialogorum Ciceronis in eis ἐπιτροπὴ repries. Victorino Martyri in libris suis, licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas. Cyprianus, **430** Quod idola dii non sint, qua brevitate, qua historiarum omnium scientia, quorum verborum et sensuum splendore perstrinxit? Hilarius meorum Confessor temporum et Episcopus, duodecim Quintiliani libros et stylo imitatus est, et numero: brevique libello, quem scripsit contra Diocorum Medicum, quid in litteris possit, ostendit. Juvencus Presbyter, sub Constantino historiam Domini Salvatoris versibus explicavit: nec pertinuit Evangelii majestatem sub metri leges mittere. De cæteris vel mortuis, vel viventibus factis: quidrum in scriptis suis et vires manifestæ sunt et voluntas.

6. Nec statim prava opinione fallaris, contra Gentes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum, quia omnes pene omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro litteras non didicerunt, eruditionis doctrinæque plenissimi sunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti venit in mentem, non te ignorare quod semper a doctis viris usurpatum est; sed per te mihi proponi ab alio quæstionem, qui forte propter amorem historiarum Sallustii, (*b*) Calpurnius cognomento Lanarius sit. Cui quæso ut suadeas, ne vescentium dentibus edentulus invideat, et oculos caprearum, talpa contemnat. Dives, ut cernis, ad disputandum materia; sed jam epistolaris angustia finienda est.

EPISTOLA LXXI (c)

(d) AD LUCINIUM.

Lucinium Bæticum genere, qui cum uxore sua Theodora castam ducebat vitam, et Jerosolymam navigare

(*b*) Denuo haud recte Mart. post Erasm. *Calpurnius* heic atque alibi. Quem porro Sallustius memorat, Calpurnius Numiliæ Consul, a quo Rempublicam proditam ob infamem avaritiam in bello Jugurthino narrat, erat *L. Calpurnius Bestia*. Nam *Calpurnium Lanarium* non Sallustius memorat, sed Plutarchus in vita Sertorii, ab eoque dicit Julianus Salinatorem proditio occisum; quæ autem Valerius Maximus lib. 8. cap. 2. et Cicero de Off. lib. 3. de Calpurnio Lanario produnt, minime sunt ad rem nostram. Forte Hier. duos hosce Calpurnios Bestiam, et Lanarium data opera, ut ejus etiam indicare videntur verba, in unum coniunxit, ut malas adversarii sui Ruffini artes varias, et vitia sugillaret. Hunc enim omnino præ oculis habuisse appetat ex Apolog. contra eumdem lib. 1. ubi, *Nimirum*, inquit, iste est calpurnius Sallustianus, qui nobis per Natum Oratorem non magnam moverat quæstionem.

(*c*) Alias 28. Scripta anno 398.

(*d*) Haec epistola in Veronensi Ms. Hieronymo abjudi-

constituerat, hortatur ut in proposito perset et adnaviget. Interea opera quædam sua, quæ ille postulaverat, una cum quatuor cilicis, et Isaiae codice, mittit; tum de jejuniis, Eucharistie sumptione, ac traditionibus Ecclesiasticis disserit.

1. Nec opinanti mibi subito litteræ tuæ redditæ sunt: quæ quanto **431** insperatæ, tanto gaudiorum plenæ, (a) quiescentem animam suscitarunt, ut statim amore complecterer, quem oculis ignorabam, et illud mecum tacitus missitarem: *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et quiescam* (Ps. 54. 7), ut inveniat quem diligit anima mea. Vere nunc in te sermo Dominicus completus est: *Multi de Oriente et Occidente venient, et recumbent in sinu Abrahæ*. Cornelius centurio cohortis Italicæ, jam tunc Lucinii mei præfigurabat fidem. Apostolus Paulus scribens ad Romanos: *Cum in Hispaniam proficiisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc* (Rom. 15. 24), tantis fructibus (al. fluctibus) approbavit, quid de illa provincia quereret. In brevi tempore ab Jerosolymis usque ad Ilyricum Evangelii jaciens fundamenta, Romanum vincit ingreditur, ut vincitos superstitionis erroribus liberos faciat. Manet in hospitio conducto per biennium; ut nobis utriusque Instrumenti æternam reddat domum. Piscator hominum, misso rete Apostolico, te quoque quasi pulcherrimum Auratam inter innumera piscium genera traxit ad littus. Reliquisti amaros fluctus, salsos gurgites, scissuras monitum, et Leviathan regnante in aquis, cum Jesu deserta expetens, contempsisti, ut possis Propheticum illud canere: *In terra deserta, et invio, et in aquoso, sic in sancto apparui tibi* (Ps. 62. 3). Et iterum: *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Exspectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate* (Ps. 54. 8. 9). Obsecro te et moneo parentis affectu, ut qui Sodomam reliquisti, ad montana festinans, post tergum ne respicias: ne aratri stivam, ne fimbriam Salvatoris, ne cincinnos ejus, noctis rore madefactos, quos semel tenere cœpisti, aliquando dimittas: ne de tecto virtutum pristina quæsiturus vestimenta descendas; ne de agro revertaris domum, ne campestria cum Lot et amœna hortorum diligas, quæ non irrigantur de cœlo, ut terra sancta, sed de turbido flumine Jordani, postquam dulces aquas maris mortui commixtione mutavit.

2. Cœpisse multorum est, ad culmen pervenisse paucorum. Qui in stadio currunt, **432** omnes quidem currunt; sed unus accipit coronam (1. Cor. 9. 24. 25). At contra de nobis dicitur: *Sic currite, ut apprehen-*

*catur, et Beati Lucidii ad Lucianum Beticum dicitur, quæ de re in Præfatione disserimus. Lucianum autem istum alii codices *Lucianum*, aut *Licinum*, Cassiodorus *Lucium* vocant. *Bæticum* (quod est ex Hispania Bœtica) addunt in inscriptione vetustiores quidam excusi; MSS. reticent.*

(a) Duo MSS. *tabesceniem*. Paulo post versiculum illum Psalm. 34., et quæ subnectuntur verba, *Vere nunc in te sermo dominicus completus est*, Martianæus expunxit, quod in suis MSS. non invenisset, nos ex aliis omnibus quos consultimus manu exaratus, atque impressis libris in veterem quasi possessionem restituimus.

*datis. Non est invidus Agonotheta noster, nec alterius palma, (b) alteri parat ignominiam. Omnes athletas suos desiderat coronari. Gaudet anima mea, et magnitudine lætitiae rem mœroris patior. Ruth in lacrymas verba prorumpunt. Zachæus ad unius horæ conversionem, hospitem habere meruit Salvatorem. Martha et Maria, convivio præparato Dominum suscepere. Meretrix lavat fletibus pedes, et unguentis bonorum operum Dominici corporis dedicat sepulturam. Simon leprosus invitat magistrum cum discipulis, et non contemnitur. Abraham dicitur: *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam monstravero tibi* (Gen. 12. 1). Relinquit Chaldaeam, relinquunt Mesopotamiam: *quærit quod nescit* (c) ne perdat quem invenerat. Non enim arbitratus est simul se habere posse et patriam et Dominum; sed jam tunc illud Prophetæ David opere complebat: *(Adrena sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei* (Ps. 38. 13): Hebreus id est, (d) περάτης, atque transitor: dum non est præsenti virtute contentus; sed præteriorum obliviscens, in futurum se extendit, et scit illud, *Ibunt de virtute in virtutem* (Ps. 85. 8), mysticum sortitus est nomen, et viam tibi aperuit, quomodo non quæras ea quæ tua sunt, sed quæ aliena: et illos putes parentes, fratres, affines, atque cognatos, qui tibi in Christo copulati sunt. *Mater, inquit, mea, et fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei* (Matth. 12. 48).*

3. Habes tecum prius in carne, nunc in spiritu sociam; de conjugi germanam, de semina virum, de subjecta parem: quæ sub eodem jugo ad cœlestia simul regna festinat. Cauta rei familiaris dispensatio, et ad (e) calculos rediens, non citio deponitur. Joseph cum tunica Ægyptiam effugere non potuit. Adolescens ille, qui opertus sindone sequebatur Jesum: quia tentus fuerat a ministris, terrenum abiciens operimentuin, nudus evasit. Elias igneo currū raptus ad cœlum, melotē reliquit in **433** terris. Elisæus boves, et juga prioris operis vertit in vota. Loquitur sapientissimus vir: *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea* (Ecli. 1. 13). QUANDIU VERSAMUR in rebus sæculi, et anima nostra possessionum ac reddituum procuratione devincta est, de Deo libere cogitare non possumus. *Quæ enim participatio justitiae cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras?* Qui consensus Christi ad Belial? Quæ pars fideli cum infideli? (2. Cor. 6. 14. et seqq.) Non potestis, inquit Dominus, Deo servire et mamona (Matth. 6. 24). Aurum deponere incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Thebanus Crates, fecit Antisthenes. SEIPSUM offerre Deo, proprie Christianorum est et Apostolorum: qui duo cum vidua paupertatis sue in Gazophylacium æra mittentes, totum censem quem habuerunt, Domino

(b) Aliter Victorius, nec alteri palman, alteri parat ignominiam.

(c) Veteres editi et quidam e MSS. ne perdat quod invenierat.

(d) Idem et plerique MSS. περάτης, alii pro Græco vocabulo *hospes* legunt.

(e) Veron. liber et ad caulas rediens.

tradiderunt, et merentur audire : *Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel.* (*Math. 19. 28*).

4. Hæc et ipse intelligis, quo animo replicem ; et quod sub aliis verbis te ad sanctorum Locorum invitem habitaculum. Abundantia tua multorum inopiam sustentavit, ut et horum divitiae in tuam indigentiam redundarent. Fecisti tibi amicos de iniquo mammona, qui te reicerent in æterna tabernacula (*Luc. 16*). Laudanda res, et Apostolicorum temporum virtutibus coæquanda : quando venditis possessionibus suis, credentes afferebant pecunias, atque fundebant ante pedes Apostolorum, ostendentes avaritiam esse calcandam. Sed Dominus magis querit animas credentium, quam opes. Legimus : *Redemptio animæ viri, propriæ divitiae* (*Prov. 13. 8. sec. LXX*). Possumus quidem divitias proprias intelligere, quæ non de alieno, non de rapinis sunt, juxta illud : « Honora Deum de tuis justis laboribus » (*Ibid. 3. 9*) : sed melior est illa intelligentia, ut divitias proprias cognoscamus thesauros absconditos, quos nec sur possit suffodere, nec latro violentus eripere (*Luc. 42*).

5. Opuscula mea, quæ non sui merito, sed bonitate tua desiderare te dicas, ad describendum hominibus tuis dedi, et descripta vidi in chartaceis codicibus : ac frequenter admonui, ut conferrent diligentius, et emendant. Ego enim tanta volumina præ frequentia commeantium et peregrinorum turbis relegere non potui, et ut ipsi probavere præsentes, **434** longo tentus incommodo, vix diebus Quadragesimæ, quibus ipsi proficiscebantur, respirare cœpi. Unde si paragrammata repereris, vel minus aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediunt, non mihi debes imputare, sed tuis, et imperitiæ notariorum librariorumque incuriæ, qui scribunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt; et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. Porro (*a*) Josephi libros, et sanctorum Papie et Polycarpi volumina, falsus ad te rumor pertulit a me esse translatæ : quia nec otii mei, nec virium est, tantas res eadem in alteram lingua exprimere venustate. Origenis et (*b*) Didymi pauca transtulimus, volentes nostris ex parte ostendere, quid Græca doctrina retineret. Canonem Hebraicæ Veritatis, excepto (*c*) Octateuchu, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et notariis dedi describendum. Septuaginta interpretum editionem et te habere non dubito; et ante annos plurimos diligissime emendatam, studiosis tradidi. Novum Testamentum Græca reddidi auctoritati. Ut enim veterum

(*a*) Cassiodor. Divinar. Institut. cap. 17. « Josephus pene secundus Livius in Libris Judaicarnm Antiquitarum late diffusus, quem Pater Hieronymus scribebat ad Lucinum Boeticum propter magnitudinem prolixæ operis, a se perlibet non potuisse transferri, » etc.

(*b*) Vulgati omnes *Sancti* titulum Didymo apponunt, quem cum alibi nusquam illi tribuat Hier. minime vero tunc temporis ascripsisse credendus est. Quamobrem MSS. exemplarium et præcipue Veronens. fidem secuti exponimus.

(*c*) Olim, *Heptateuchu* id est septem pro octo prioribus Scripturæ libris. Sed. MSS. duo *pentateuchu*, ut non satis manifesto hinc licet intelligere, quos libros tum tempore Hier. transtulisset.

librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est ; ita novorum Græcae sermonis normam desiderat.

6. *Jejunium Sabbati, et Eucharistæ sumptio quotidiana.* — De Sabbato quod queris, utrum jejunandum sit : et de Eucharistia, an accipienda quotidie, quod Romana Ecclesia [af. *Romana Ecclesiæ*] et Hispaniæ observare perhibentur, scripsit quidem et Hippolytus vir discretissimus ; et earum diversi Scriptores e variis auctoribus edidere. Sed ego illud breviter te admonendum puto, traditiones Ecclesiasticas (præser-tim quæ fideli non officiant) ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt : nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. Atque utinam omni tempore jejunare possimus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes et die Dominicæ, Apostolum Paulum, et cum eo credentes fecisse legimus (*Act. 13. 20. 21*). Nec tamen Manichææ hæreses accusandi sunt, cum carnalis cibis præferri non debuerit spirituali. Eucharistiam quoque absque condemnatione nostri, et prængente conscientia, semper accipere, et Psalmistam audire dicentem : *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (*Psalm. 39. 9*), et cum eo canere : **435** *Erectavit cor meum verbum bonum* (*Psalm. 44. 1*). Nec hoc dico, (*d*) quod diebus sextis jejunandum potem ; et contextas quinquaginta diebus series auferam : sed unaquæque provincia abundet in sensu suo, et præcepta majorum, leges Apostolicas arbitretur.

7. *Duo palliola, et (e) amphimallum de tuis usibus vel utenda, vel sanctis danda suscepi.* Ego insignia paupertatis, et quotidiane symbola poenitentiæ, tibi et sorori tue misi : quatuor ciliciola apta proposito et usibus vestris : et codicem, hoc est (*f*) decem visiones Isaiae valde obscurissimas, quas nuper historica explanatione disserui : ut quotiescumque mea opuscula videris, toties amiei dulcissimi recordatus, navigationem quam parumper distuleras, pares. Et quia non est in homine via ejus, et a Domino gressus hominis diriguntur (*Jer. 10. 23*) : si forte (quod procul absit) aliquid fuerit impedimenti, quæso ut quos caritas jungit, terrarum longitudine non separet : et absentem Lucinium nostrum, semper præsentem litterarum vicissitudine sentiamus.

EPISTOLA LXXII (g).

AD VITALEM (h) PRESBYTERUM.

De Salomone et Achaz.

Alteri Vitalis epistolæ respondens, docet pro vero cre-

(*d*) Depravatis codd. usus editor Benedictinus omiserat vocem *jejunandum*, qua sine totus sensu intercidit, nos restituimus ex MSS. alioisque editis; qui tamen *Dominicus* pro festis legunt.

(*e*) Plinius l. 8. c. 48. villosam vestem *amphimaleum* olim appellatam dicit et Pollux ἀμφιμάλη γένος, tunicam villie hispidam. Sed Ecclesiasticis auctoribus frequentius *amphibalum* scribitur, estque obvio magis sensu, laxe vestis genus corpus circunquaque ambiebus. Sever. Sulpitius lib. 2. Dialogor. in Vita S. Martini c. 1. « *Sanctus, paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter educit.* »

(*f*) Illud *decem* ex Veronensi Ms. supplivimus, a tertio enim capite usque ad vigesimum quartum Isaiae visiones interpretatus erat, quas Amabili Episcopo inscriperat. Ex his Commentariorum in universum Isaiam quiutus est liber.

(*g*) Itis 152. Scripta hoc an. 508.

(*h*) In Verones. alioisque MSS. & ad Vitalem Presbyter.

dendum esse, Salomonem, et Achaz undecimo ætatis anno filios genuisse. Posse tamen alia ratione Scripturam id asseverantem explicari; verum ab invicemmodi questionibus anæle discutiendis dehortatur.

1. Zenon nauclerus, per quem mihi dicas tuæ sanctitatis litteras esse transmissas, unam tantum et brevem **436** Epistolam beati Papæ (a) Amabilis reddidit, solita munuscula continentem. Satisque mirum quid causæ fuerit, ut cum in benedictionibus et tuis et illis perferendis fidelis extiterit, in (b) reddenda epistola negligens comprobetur. Neque enim te falli arbitror discipulum veritatis; nisi forte Græco homini Latinus sermō inter chartulas oberravit. Itaque ad secundam rescribo Epistolam, quam milii sanctus filius meus Heraclius (c) Diaconus reddidit, in qua inter cætera deprecari, ut exponam tibi causas, Quare Salomon, et Achaz undecim annorum, filios genuisse dicuntur. Si enim duodecimo anno Salomon super Israel accepit imperium, et quadragesinta annis regnavit in Jerusalem; filiusque ejus Roboam cum (d) quadragesimum et primum annum ageret ætatis, patri successit in regnum, perspicuum est undecim annorum suis Salomonem, sive decem, quia decem menses a conceptu usque ad partum sibi mater vindicat. Rursum Achaz filius Joathan cum viginti esset annorum, rex constitutus est super duas tribus, idest, Judam et Benjamin (4. Reg. 16), regnavitque annis sedecim (2. Par. 28): quo mortuo, Ezechias cum vicesimum et quintum annum ageret ætatis, patri successit in regnum (4. Reg. 18). Ex quo intellegitur, Achaz quoque undecimo (e) sive decimo anno, Ezechiam filium procreasse.

2. Et si quidem in historiis aliter haberent Septuaginta interpretes, aliter Hebraica Veritas, confugere poteramus ad solita præsidia: et arcem ligare tenere (f) vernaculae: nunc vero eum et ipsum authenticum, et cæteri interpretes pari auctoritate consentiant, non in Scriptura, sed in sensu est difficultas. Quis enim crederet mortalium, ut undecim

rum quomodo Salomon et Achaz undecim annorum genuisse dicantur. »

(a) Veteres editores Erasm. et Victorius rati *amabilis* nomen non esse proprium Episcopi, et Papæ, vocabulum Romano Episcopo maxime convenire, heic *Damasi* nomen obtruderent, falso et incongruo sensu legentes, *beati Papæ Damasi amabilis*; cum Damasus multo ante jam diem obiisset, totusque contextus epistole, et MSS. libri repugnet. *Amabilis* autem idem illo est, cui decem Visiones Isaiae super fuerat interpretatus, et quem plurimum ea in præfatione laudat.

(b) Pro *reddenda*, *Martian. retinenda*, aliis edit. *retenta* legunt. Benedictiones autem, quod aliis quoque notatum est, vocat Hieron. munuscula atque eleemosynas juxta illud Apostoli, quæ sententia in Benedictionibus, de Benedictionibus et metet. Vid. Fortunatum lib. 2. Carm. 12. et seqq. et Albaspinum de Eulogis lib. 1. Observat. 8.

(c) Antiquissimus Veron. liber *Heractius reddidit*, ubi addito *Diaco*nus.

(d) Non nisi quadragesimum annum enumerant codices nostri, pluresque alii quos Martian. consuluit. At 5. Regum 14. 21. *Quadragesinta et unius anni erat Roboam*, cum regnare coepisset, etc.

(e) Victorius, aliqui vetustiores, sive duodecimo.

(f) Ejus nempe, que Scripturæ vernacula est, sive Hebraici textus, quem diende authenticum vocat.

annorum puer generaret filium? Multa et alia dicuntur in Scripturis, quæ videntur **437** incredibilia, et tamen vera sunt. *Neque enim valet natura contra naturam*: Dominum: aut potest *vas* figulæ dicere: quare me ita fecisti, aut ita? Licet quod pro miraculo, signo atque portento sit, legem (g) naturæ facere non possit. Num quia nostra ætate duplex Lyddæ natus est homo, duorum capitum, quatuor manuum, unum ventre, et duobus pedibus, omnes homines ita nasci necesse est? Legamus veteres (h) historias et maxime Græcas ac Latinas, et inveniemus lustralibus hostiis, secundum errorem veterum, portentuosas soboles, tam in hominibus, quam in armentis ac peccubibus, expiatas. Audivi, Domino teste non mentior: quedam muliercula cum expositum nutrit et infante, et instillaret cibos, ac nutricis officio fungetur, cubaretque cum ea parvulus, qui usque ad decimum jam pervenerat annum; accidit, ut plus quam pudicitia patitur, se mero ingurgitaret, accensaque libidine, obscenis motibus ad coitum duceret infante. Prima ebrietas alterius noctis et cæterarum deinceps fecit consuetudinem. Nec dum duo menses fuerant evoluti, et ecce feminæ uterus intumuit. Quid plura? dispensatione Dei factum est, ut quæ contra naturam simplicitate parvuli in contemptum Dei abutebatur, a naturæ Domino proderetur, impleto sermone quo dicitur: *Nihil occultum quod non manifestetur* (*Math. 10*).

3. Simulque consideremus, quod occulite Scriptura et Salomonem et Achaz voluntatis et impietatis accuset. Uterque enim cum esset de stirpe David, recessit a Domino: et alter in tantum secalius est libidinem, ut septingentas habuerit uxores, et trecentas concubinas, et adolescentulas, et scorta (i) passiva, quorum non erat numerus: neglectoque Deo patrum suorum, extruxerit idola gentium plurimorum; et fuerit, non ut prius *Iacob*, id est, *amabilis Domini*, sed amator mulierum (3. Reg. 11): alter miserit ad regem Assyriorum, auxilium postulans, et in tempore angustie suæ, auxerit contemptum in Dominum, immolaveritque **438** diis Damasci victimas percussoribus suis, et in omnibus

(g) *Antea erat natura in recto. Portentum autem hoc Liddæ refert etiam S. August. de Civit. Dei c. 8. atque in Enchiridio de Fide, Spe et Carit. hunc Hieronymianæ epistole locum respiciens ac laudans, « illum blimembrem, inquit, qui nuper natus est in Oriente, de quo ei fratres fidelissimi, quod eum viderint, refulerunt, et S. memoriae Hieronymi Presbyter scriptum refixit. » In Anastasii Biblioth. Historia legitur evenisse circa ann. Christi 374. καὶ παλαιῶν ἐν τοῦ Καστελλῷ Εμμαυΐῳ, quod etiam Theophanes tradit. τὸ παλαιόντος ἔμμαυις κατέβη, etsi quadriennio post referat. Minime autem credi potest duo istiusmodi monstrum, Lyddæ, atque Emmaus, vicinis locis, atque eodem tempore contingisse.*

(h) Aliquot MSS. *historicos*, et *crucios et Latinos*. Hujusmodi autem expiationis haud pauca exempla inventire est apud Livium. Sed per quam apposite ad rem nostram Amianus Narell. lib. 19. c. 12. « Nascantur, inquit, invicemmodi saepe portenta quæ quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita prætereunt, et incognita. »

(i) Intellige vaga, et licentia, et si mavis etiam villa, et vulgaria. Eo sensu dixit Tertullianus *Coubinularum passivam licentiam*, id est vulgo usurpatam. Olim tamen erat *passim*, sed repugnantibus MSS.

urbibus (1) Juda extruxerit aras ad cremandum thus; atque ad iracundiam provocaverit Dominum Deum Patrum suorum (2. *Paral.* 28): in tantum ut direptis vasis domus Domini atque confactis, clauerit janus Templi Dei, et fecerit sibi altaria in universis angulis Jerusalem, ambulaveritque in viis regum Israel, et statuas fuderit Baalim, et adoleverit incensum in valle filiorum Ennon, et lustraverit filios suos in igne, juxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel. Ex quo perspicuum est, homines a parva aetate libidini deditos, immatura eorum sobole demonstrari, quod etiam eo tempore peccare coeperint, quo natura non patitur.

4. Ad summam illud dici potest, quod in regno David Salomon cum duodecim esset annorum, solium patris obtinuerit: et postea, quia Scriptura reliquit incertum, vixerit David, regnante jam filio, aliquot annos, qui sibi et non Salomoni imputentur: mortuo autem patre, post filius regnaverit annis quadraginta, quos sine parente regnavit: atque ita et initium regni Salomonis, et tempus quo solus ipse regnavit, ab historia demonstratum. Nec tamen omnes annos vitae illius quinquaginta tantum et duorum annorum circulis contineri. Sin autem dubitas, quod regnantibus filiis, patribusque viventibus, non filiis tempus regni eorum, sed parentibus imputetur, lege ipsum Regnorum volumen, et invenies, quod Ozias rex Juda posquam lepra percussus est, habitavit in domo separata, et filius ejus Joathan imperium rexerit, judicaveritque populum terrae, usque ad diem mortis patris sui (4. *Reg.* 5): et tamen post mortem illius, cum viginti quinque esset annorum, sedecim annis regnasse dicatur, quos solus ipse regnaverit. Quod de Salomone intelleximus, de Achaz similiter intelligendum est, qui Joathae filius, Ezechiae pater fuerit (2. *Paral.* 27. 28). Audivi quemadmodum Hebreum hujuscemodi narrare fabulam juxta Prophetiam 439 Isaiae, (a) quam inter decem Visiones nuper interpretatus sum: quod mortuo Achaz, Philistaea lactata sit, et Scriptura postea comminetur ac dicat: « Ne lateris Philistaea omnis tu: quoniam communata est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem » (*Isai.* 14): hoc est de Achaz constituetur rex Ezechias. Ex quo intelligi voluit, non statim post mortem patris, filium in imperium subrogatum, sed vel seditionibus populi, vel quibusdam (b) interregnis, aut certe prementibus malis, et hinc inde consurgentibus bellis, regnum ejus fuisse dilatum.

5. In rebus obscuris diversas ponimus opiniones,

(a) Nunc quintum Commentariorum in Isaiam librum faciunt, quae, ut supra diximus, Amabili Episcopo inscriptae sunt.

(b) Locum hunc pluribus antea interpolationibus vitium Victorius restituit; MSS. nostri, aliisque magno numero asserunt. Alias erat, *inter se regnis*. Ducaeus in suis MSS. legit *internis*, quam lecturem ex eo probat, quod inter Achaz et Ezechiam non multa interregna, sed unum intercedere potuerit. Sic vero locum ex conjectura refici vellet, « vel seditionibus populi quibusdam internis, vel extra prementibus malis, » etc.

(1) Al. *Judeæ*, quod Ducaeus non improbat.

ut non tam scribere, quam loqui tibi coram videamur. Cæterum Apostolus interminabiles genealogias et Judaicas fabulas prohibens, de istiusmodi mihi videatur interdicere quæstionibus. Quid enim prodest hædere in littera, et vel scriptoris errorem, vel annorum seriem calumniari, cum manifestissime scribatur: *Littera occidit, spiritus autem vivificat?* (2. *Cor.* 3.) Relege omnes et veteris et novi Testamenti libros, et tantam annorum reperies dissonantiam, et numerum inter Judam et Israel, id est, inter regnum utrumque confusum, ut hujuscemodi hædere quæstionibus, non tam studiosi, quam otiosi hominis esse videatur. Munuscula a te missa libenter suscepit, et impendio precor, ut in amore quo nos appetere cœpisti, ad finem usque perdures. Non enim cœpisse, sed permansisse virtutis est. Nostra vicissim per Desiderium (*Puta Aquitanum Presbyt.*) missa suscipe.

EPISTOLA LXXIII (c).

AD (d) EVANGELUM PRESBYTERUM.

Auctoris 440 *anonymi librum, qui Pontificem Melchisedec, non hominem, sed Spiritum Sanctum fuisse affirmabat, ex veterum Christianorum sententiis impugnat; ostenditque, illum revera hominem genere Chananaeum extitisse; aut si Judeis credatur, Sem primum filium Noe Patriarchæ.*

1. *Lib. anonymum et absque auctore.* — Misisti mihi volumen ἀνώνυμον ἀδιστόποτον (e) et nescio, utrum tu de titulo nomen substraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi, auctorem noluerit consideri. Quod cum legisset, intellexi famosissimam quæstionem super Pontifice Melchisedec illuc plurimis argumentis esse perductam, ut docere conatus sit, eum qui benedixerit tanto Patriarchæ, (f) divinioris fuisse naturæ, nec de hominibus estimandum. Et ad extremum ausus est dicere Spiritum Sanctum occurrisse Abraham, ei ipsum esse qui sub hominis figura visus sit. Quomodo

(c) Al. 126. *Script. circ. med. an. 308.*

(d) Plerique MSS. Codices nomini inscriptionem non habent, sed tantum, *Incipit Epistola de Melchisedech.* Promiscue autem alii *Evangelium*, et *Evagrium*; quorum alterum editi præferant; sed si Benedictino editori credimus, omnes quos ille inspexit MSS. libri, *Evangelium*, vel *Evangelium* legunt. At inconsulto quidem priorem vocem ipse prætulit, nam *Evangelius* vera est lictio juxta Græcam analogiam; et in Macrobii *Suturalibus Evangelius* quidam interloquitur lib. 7. cap. 5. Procopius Histor. Arcan. p. 133. Τέον την Καυστραιης ἡγετόρων Εὐαγγελίον την ήν οὐκ δομος ἀντί. δοτερ θεοφάνεια της τύχης πνευμάτων γεννήσεων, χριστιανούς τε ἀλλοι καὶ χρήσις πολλής κύριος γέγονεν· δοτερος δὲ καὶ μόνην ἀποθεσθαι. Πορροποτανούς τρίας γεννήσεων πεντεπάτητο επίσηστο. « Caesarisniunt causidicorum unus fuit Evangelius, vir non ignobilis, qui prospera usus fortunæ aura, et pecunias et prædia complura possedit; tandem et Porphyriom maritimum pagum pondo auri torcentum coemit. »

(e) Concinnius veteres editi ad particulam interserunt, quia tamen a nostris, et Marianæ Ms. abest. Mox quidam de tituli inscriptione nomen, etc.

(f) Unus S. Crucis de Urbe addit *id est Abraham*. Porro libellus iste absque auctoris nomine, in quo Melchisedec non hominem fuisse, sed *divinioris naturæ*, et tandem Spiritum Sanctum traditur, majori saltem ex parte superesse adhuc videtur in *Quæstionibus ex utroque maximi*, *Quæstione CIX.* apud Augustinum in Appendice tomī tertii partis secundæ; quem consule. Vide in hanc rem Tertullianum quoque de *Præscript. c. ultimo*, Epiphaniū, Damascenū hæres. 55. Philastriū, Augustinū, auctoreum *Prætestinatū*, aliosque si lubet.

autem Spiritus Sanctus, panem vinumque protulerit, et decimas prædæ, quas Abraham viciis quatuor regibus reportarat, acceperit, omnino tangere noluit : petisque ut quid mihi, vel de Scriptore, vel de quaestione videatur, respondeam. Fateor volui dissimilare sententiam, nec me periculoso (a) et πλευράμη miscere tractatui, in quo quodcumque dixissem, reprehensores habiturus forem. Sed rursum cum Epistolam legerem, et invenissem in extrema pagella, miris me obtestationibus adjuratum, ne spernerem precatorem : revolvi 441 Veterum libros, ut videarem quid singuli dicerent, et tibi quasi de multorum consilio, responderem.

2. Statimque in fronte Geneseos (b) primam hominiarum Origenis reperi scriptam de Melchisedech, in qua multiplici sermone disputans, illuc devolutus est, ut eum Angelum diceret. Isdemque pene argumentis, quibus Scriptor tuus de Spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus. Transivi ad Didymum sectatorem ejus, et vidi hominem pedibus in magistri esse sententiam. Verti me ad Hippolytum, Irenaeum, Eusebium Cæsariensem, et Emisenum, (c) Apollinarrem quoque, et Eustathium nostrum, qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit : et deprehendi, horum omnium opiniones, diversis argumentationibus ac diverticulis ad unum compitum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem suis Chananaum, regem urbis Jerosolymæ, quæ primum Salem, postea Jebus, ad extremum Jerusalem appellata sit. Nec mirum esse, si Sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione et legalibus cæremoniis, et genere Aaron : cum Abel quoque, et Enoch, et Noe placuerint Deo, et victimas obtulerint : et in Job volume legamus, quod ipse et oblator innumerum fuerit, et sacerdos, et quotidie pro filiis suis hostias immolari (Job. 1). Et aiunt ipsum quoque Job non suis de genere Levi, sed de stirpe Esau : licet aliud (d) Hebrei autem.

3. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua, et nudatus atque derisus a (e) mediano filio (Gen. 9),

(a) Erasmus mallebat πλευράμη. Est autem πλευράμη, idem ac libenter accusans, seu accusationi, imo etiam calunia facile patens. Paulo supra ubi de Scriptura, unus et alter e nostris codicibus habent de Scriptura.

(b) Veterum editorum par, Erasmus, et Victorius, quin etiam quidam MSS. tum nostri tum Benedict. in prima hominiarum Origenis reperi scriptum.

(c) Promiscue Apolinarem, et Apollinarium exhibent nostri codices, et quibus duo tantum addunt huic vocem nostrum, cum editis ab Erasin. et Victorio, leguntque « Apollinarium quoque nostrum, et Eustathium qui, » etc. quam lectionem pluribus improbat Martianæus, qui et duo recitat aliorum exemplarium glossemata.

(d) Nimirum « e contra Hebrei asserunt, de Nachorum stirpe generatum, » ut ipse loquitur Hieron. in Quæstionib. in Gen. c. 38. eamque sententiam suo ipse calculo confirmat in cap. 22. Male igitur quidam astinent, Job de genere esse Esau, » et reliqua, quæ suo loco expendumus ; tametsi neque argumentis, neque Scriptorum auctoritate putemus certum aliquid exploratum que haberis. Sed Sacerdotii honorem Jobo communis veterum Patrum sententia tribuit.

(e) Legunt a majori filio duo e nostris, totidemque Benedictini interpretis MSS. libri, alter a minore. Vocem mediano nusquam iuuenimus, uno cum pleraque vetustiora exemplaria tantum habeant a filio, haud ægre ferremus si

typum Salvatoris præbuit, et Nam populi Judæorum : Samson quoque amator meretricis et pauperis Daile, multo plures hostium mortuus, quam vivus occidit (Judic. 16), ut Christi exprimeret passionem : omnesque pene 442 Sancti et Patriarchæ et Prophæ, in aliqua re figuram expresserunt Salvatoris ; sic et Melchisedech, eo quod Chananaus fuerit, et non de genere Judæorum, in typum præcessisse sacerdotis (al. Sacerdotii) Filii Dei, de quo dicitur in centesimo nono Psalmo : Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Ordinem autem ejus multis modis interpretantur, quod solus et rex fuerit, et sacerdos, et ante circumcisionem functus sacerdotio : ut non gentes ex Judæis, sed Judæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque uncus oleo sacerdotali, ut Moyæ præcepta constituunt (Levit. 81) : sed oleo exultationis, et fidei puritate, neque carnis et sanguinis victimas immolaverit, (f) et brutorum animalium exta suscepit : sed pane et vino, simplici puroque sacrificio Christi dedicaverit sacramentum ; et multa alia quæ epistolaris brevitas non recipit.

4. Præterea (fort. Prætereo) plenius esse tractatum in Epistola ad Hebræos (Cap. 7), quam omnes Graeci recipiunt, et nonnulli Latinoru, quod iste Melchisedech, id est, rex justus, rex fuerit Salem, id est, rex pacis, sine patre, sine matre, (g) et quomodo hoc intelligendum sit, uno statim verbo explicari ἀγνεαλόγος, non quod absque patre et matre fuerit, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habuerit et matrem, sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham a cede hostium revertenti ; et nec ante, nec postea ejus nomen fertur adscriptum. Affirmat autem Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Judæorum, et principium babuerit et finem : Melchisedech autem, id est, Christi et Ecclesiæ, et in præteritum et in futurum æternum sit, nullumque habuerit auctorem : et quod translatio sacerdotio, legis quoque mutatio fiat : ut nequaquam de Agar ancilla, et monte 443 Sina, sed de Sara libera, et arce Sion egreditur verbum Dominini, et lex Dei de Jerusaleni. Et difficultatem rei (h) primo exagerat, dicens : Super quo multus nobis

quis illam expungere. Chami nomen quod subdit, nullus inspectorum a Martianæo codicum habuit, nos unicum natus sumus S. Crucis in Jerusalēm de Urbe num. 59. Paulo infra pro mortuis, quidam habent morituras, quod magis placet.

(f) Peccavi hic usque editi legentes, et brutorum sanguinem animalium dextra suscepit, quomodo vitiatum pejus antea locum einandasse sibi persuaserat Victorius, quem sequitur Martianæus. Nos veram lectionem nostrorum omnium, quod mirum est, codicum consensu et lide restituumus ; quibus suffragatur vetus editio an. 1496, eti glossemus quod ret in et post vocem extit, id est quidquid super escam est, erroris totius causa fuerit, ut rem attenti constabit.

(g) Interpretationem sequentis vocis ἀγνεαλόγος, hec inserunt quidam MSS. quam forte ex libri ora in textum recuperunt, leguntque sine patre, sine matre, sine genealogia, etc.

(h) Editi proœmio : male, est enim ad epistole fere mediun, cui substituimus vocem primo ex Reginæ exemplari 215. eti utrumque pleraque omittant ; alia habeant probando. Post vocem ininterpretabilis, pro qua Vulgata, et pauci quidam MSS. apud Martianæum interpretabilis, quæ sequuntur omnia usque ad, Si vas electionis, absunt a Reginæ codicibus.

(Vingt-deux.).

sermo est, et ininterpretabilis (Hebr. 5. 11) : non quia Apostolus non potuerit id interpretari, sed quia illius temporis non fuerit. Hebreis enim, id est, Iudeis persuadebat, non jam Fidelibus, quibus passim proderet sacramentum. Verumtamen si vas electionis stupet ad mysterium, et de quo disputat, ineffabile constiterit; quanto magis nos vermiculi et pulices, solam debemus scientiam inscitiae confiteri, et amplissimam dominum, parvo quasi foramine ostendere: ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata, prioris populi et posterioris? Et hoc agit tota disputatione, ut ante Levi et Aaron, sacerdos fuerit Melchisedech ex gentibus, cuius tantum (a) praecedat meritum, ut futuris sacerdotibus Iudeorum, in lumbis benedixerit Abraham. Tolumque quod sequitur in laudes Melchisedech, ad Christi typum referri, cuius projectus Ecclesiae sacramenta sunt.

5. Hæc legi in Græcorum voluminibus, et quasi latissimos terrarum situs, in brevi tabella volui demonstrare, non extendens spatia sensuum atque tractatum, sed quibusdam punctis atque compendiis infinita significans, ut in parva Epistola multorum simul disceres voluntates. Verum quia amanter interrogas, et universa quæ didici, fidis auribus instillanda sunt, ponam et Hebreorum opinionem: et ne quid desit curiositati, ipsa Hebraica verba subneciam (b) **UMELCHISEDEC MELEC SALEM MOBI LEHEM VAJAIN, UHU CHOEN LEEL ELION : VAIBAR CHEU VAIOMER BARUCH ABRAM LEEL ELION CONE SAMAIM VA ARES : UBARUCH EL ELION ESER MAGGEN SARACH BIADACH VAJETHEN LO MAASER MECCHOL** (Gen. 14. 18). Quod interpretatur in Latinum hoc modo: *Et Melchisedech rex Salem, protulit panem et vinum; erat autem sacerdos Dei excelsi: benedicitque illi, et ait, Benedictus Abram Deo excuso, qui creavit cælum et terram: et benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua; et dedit ei decimas ex omnibus.* Traduntque hunc esse Sem primum filium Noe, et eo tempore quo ortus est Abram, habuisse ætatis annos trecentos nonaginta, qui ita supputantur. Sem post diluvium anno secundo, cum centum esset annorum, genuit Arphaxad: post cuius ortum, vixit annos quingentos, hoc est, simul sexcentos. Arphaxad annos natus trigesima et quinque, genuit Salem, qui et ipse tricenarius, procreavit Eber, quem triginta quatuor annorum legimus genuisse Phaleg. Rursum Phaleg explicitis annis triginta, genuit Rehu: qui et ipse, post trigesimum et secundum nativitatis sue annum,

(a) E MSS. plerisque, et veteri saepius laudata editione. Antea erat *prædicata*.

(b) Vide ad hunc locum Martianæum veteres editiones acerbè castigantem. Difficiliores voces *sarach biadach*, quædam exemplaria nostra efferrunt *sarath*, *biadach*; cum aspiratione autem constanter, *Hei*, et *Heion*. Hebraice integer locus sic habet זְדָקָה מֶלֶךְ שָׁלֹם וְדִצְיאָה לְחֵם וְחַיִּים בְּדַקְתָּן לְאַל עַלְיָהָן וּבְדַקְתָּן וְאַבְרָהָם לְאַל זְדָקָה כְּנָה שְׁמָם וְאַל-עַלְיָהָן אֲשֶׁר-בְּנֵן זְדָקָה עַלְיָהָן בְּדַקְתָּן לְבַעֲשֵׂךְ כָּל קְרֻבָּה; cætera ex Massoretharum ingenio veteres editiones subdunt; et quæ inde sequuntur verba, *quod interpretatur*, etc. omittunt.

editid Serug: *de quo cum ad triginta pervenisset annos, ortus est Nachor: qui viginti novem annorum, genuit Thare: quem legimus quod septuagenarius genuit Abram, et Nachor, et Aran. Supputa per singulas ætates annorum numerum, et invenies ab ortu Sem, usque ad generationem Abram, trecentos nonaginta annos. Mortuus est autem Abraham centesimo septuagesimo quinto ætatis sue anno. Ratione deducta, invenitur Sem, ab nepoti suo decimi gradus, (c) Abraham, supervixisse annos triginta quinque.*

6. Simulque et hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex stirpe Noe, cuius series et ordo describitur, fuerint sacerdotes, et Deo victimas immolarint: et hæc esse primogenita, quæ Esau fratri suo vendiderit Jacob (Gen. 27). Nec esse mirum, si Melchisedech victori Abram obviam processerit, et in refectionem tam ipsius, quam pugnatorum ejus, panes vinumque protulerit, et benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc jure debuerit: et decimas prædae atque victoriae acceperit ab eo: sive quod habetur ambiguum, ipse dederit ei (d) substantiæ sue decimas, et avitam largitatem ostenderit in nepotem. **445** Utrumque enim intelligi potest, et juxta Hebraicum et iuxta Septuaginta interpretes, quod et ipse acceperit decimas spoliorum, et Abraham dederit decimas substantiæ sue: quantum Apostolus in Epi istola sua ad Hebreos (Cap. 7) apertissime definit, non Abraham suscepisse a Melchisedech decimas divitiarum ejus, sed de spoliis hostium, partem accepisse Pontificem.

7. Salem autem non, ut Josephus, et nostri omnes arbitrantur esse (f. est) Jerusalem, nomen ex Græco Hebraicoque compositum, quod absurdum esse, peregrinæ lingue mixtura demonstrat: sed oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem, et ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum, veteris operis ostendens magnificentiam: de quo in posteriore quoque parte Geneos scriptum est. *Venit Jacob in Socoth, id est, in tabernacula, et fecit sibi ibi domos atque tentoria, et transivit in Salem civitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan (Gen. 33. 17. et 18).*

8. Considerandum quoque est, quod Abraham a cede hostium revertenti; quos persecutus est usque Dan (Gen. 14), quæ hodie Panæas (al. Panæas) appellatur; non (e) devia Jerusalém, sed oppidum metropoleos Sichem, in itinere fuerit: de quo in Evangelio quoque legimus: *Erat autem Joannes baptizans in Ennon, iuxta Salim, quia aquæ erant multæ ibi (Joan. 3).* Nec refert, utrum Salem, an Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebrei, et pro voluntate lectorum, ac varie-

(c) Non repetunt hoc loco Abraham nomen vetustiores membræ, in editis vero seus eo ipso obscurior, interfunctionis quoque virio laborabat.

(d) In quibusdam MSS. *primitiæ* habetur pro *substantiæ*, et ab aliis pro *arim*.

(e) Sensus pervertunt hactenus editi, imo tollunt, legentes, *non de via* (duobus verbis) *Jerusalem, sed oppido Metropoleos*, etc. Nos trium vetustiorum codicium ope cœnundamus, ut textus et series necesse habent.

tate, regionem eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur.

9. Hec ab eruditissimis gentis illius didicimus, qui intantum non recipient Spiritum sanctum, vel Angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum hominis nomen adscribant. Et revera stultum est, id quod in typo dicitur: eo quod Christi sacerdotium finem non habeat; et ipse rex et sacerdos nobis utrumque donaverit, ut simus genus regale et sacerdotale (1. Petr. 2. 9), et quasi angularis lapis (*Isai.*) parietem utrumque conjunxerit, et 446 de duobus gregibus bonus pastor unum efficerit gregem (*Eph.* 2. 16); sic quosdam referre ad *λαόν των*, ut historiæ auferant veritatem, et dicant non fuisse regem, sed imagine hominis Angelum demonstratum: cum intantum nitantur Hebrei Melchisedech regem Salem, filium Noe, Sem ostendere, ut ante hoc scriptum sic referant: *Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ei (haud dubium, quin Abrahæ) postquam reversus est a cœde Chodrlaomor, et regum qui cum eo erant in valle Save: hæc est vallis regis;* de qua statim sequitur: *Et Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum (Gen. 14), et reliqua.* Si ergo hæc civitas regis est, et vallis regis, sive ut Septuaginta transtulerunt, *campus*, quem hodie Aulonem Palæstini vocant: manifestum est hominem fuisse, qui in terrena et valle et urbe regnavit (al. *regnaverit*).

10. Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech. Meum fuit citare (al. *recitare*) testes: tuum sit de fide testimoniū judicare. Quod si omnes repuleris, tuum certe spiritualem illum interpretem non recipies, qui imperitus sermone, et scientia, tanto supercilie et auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronuntiavit, ut illud verissimum comprobarit, quod apud Graecos canitur, (a) *Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.* Ego post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus (b) febri carere potui, et cum alteri me operi præpararem, paucos dies qui supererant in Matthæi expositione consumpsi: tantaque aviditate studia omissa repetivi, ut quod exercitationi linguae profuit, nocuerit corporis valetudini.

(a) *Thucydidis hanc ferri sententiam Victorius adnotaverat. οὐαὶ μὲν ὄρθος, λογοῦδε δὲ ἀκούειν. Imperitia confidentiam, consideratio autem cunctationem fert.*

(b) Iterum peccant editi omnes, cum uno tantum ex his quos contulimus. Ms. libro, dum legunt, *hæc fabricare potui*, in proprio ac deridiculo sensu. In eo autem convenienti exemplaria nostra, quod exclusa *hac vocula*, pro *fabricare* habent *febricari* vel *febricitare*, vel *febricare*, duo ex his rectissime, ut emendavimus, *febri carere*. Ultimum *re vel* *scriptioris compendio*, vel per errorem non nesci olim om serit, unde factum postea uno verbo *febricare*, et a sciole correctore alio, *fabricare*. Sed et pro *Quadragesimæ*, quedam habent *quadranginta*, quorum sequi auctoritatem non placuit; cum de Matthæi expositione ad Eusebium in Praefat. loquatur Hier. « Tu in duabus Hebdomadibus, imminente iam Pascha, et spirantibus ventis, dictare me cogis... maxime cum scias, me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingredi incipiam.

447 EPISTOLA LXXIV (c)

AD (d) RUFFINUM PRESBYTERUM.

De jurgio duarum meretricum, et judicio Salomonis.

Recentis cum Ruffino amicitia officiis breviter perstrictis, jurgium duarum meretricum interpretatur allegorice de Ecclesia ex Gentibus congregata, ac Judæorum Synagoga.

1. Multum in ultramque partem crebro fama mentitur, et tam de bonis mala, quam de malis bona, (e) falso rumore concelebrat. Unde et ego gaudeo quidem super testimonio erga me sanctitatis tuæ, et amore sancti Presbyteri (f) Eusebii: nec dubito quin me publice prædicetis, sed tacitum vestrae prudentiae judicium pertimesco. Itaque obsecro, ut magis memineritis mei, et dignum vestra laude faciat. Quod primus ad officium provocasti, et mihi secundæ in scribendo (al. *scribendo*) partes date sunt, non venit de incuria in amicos, sed de ignorantia; si enim scissem, præoccupassem sermonem tuum.

2. Interpretatio judicij Salomonis super jurgio duarum mulierum meretricum (3. Reg. 3), quantum ad simplicem historiam pertinet, perspicua est: quod puer annorum duodecim contra ætatis suæ mensuram de intimo humanæ naturæ judicari affectu. Unde et admiratus est, et pertinuit illum omnis Israel, quod scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter abscondita deprehendisset. Quantum autem ad typicos pertinet intellectus, dicente Apostolo: *Hæc omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem (g) de nobis, in quos fines sæculorum decurrent* (1. Cor. 10. 11), quidam Græcorum autumant super Synagoga et Ecclesia sentiendum, 448 et

(c) *alias 131. Scripta sub fiuem anni 398.*

(d) Veronens. antiquior liber, cui manu exarati alii plures consentiunt, *Ruffino presbytero Romano de judicio salomonis*, quidam addunt in *sectione parvuli*. Porro hunc Ruffinum alium ab Aquileiensi, ac longe diversum esse, siu minus ipsa epistolæ inscriptio, qua *Romanus*, certe evincent verba sub fidem num. 6. quibus *recens amicus* dicitur. « *Hæc, inquit, celeriter scribenda dictavimus, ne tibi in principio amicitarum aliquid imperanti videremur negare.* » Sed non ideo alia nobis probatur Martianæ, doctorumque passim hominum opinio, qui Ruffinum istum eundem cum illo esse constituant, quo de loquitur S. Doctor infra epistola 81. ad cognominem Aquileiensem: « *Sanctum quoque presbyterum Ruffinum ob quandam causam per Romanum Mediolanum misimus,* » etc. Heic enim, quod ex supra recitatis verbis, totoque inferiori contextu liquet, hominem alloquitur sibi de facie ignotum, rerumque suarum plane insciūm, et aut Romanum, aut certe hoc ipso anno 398. Romæ degentem, quæ Ruffino illi, qui Mediolanum missus est, aptari nullo modo possunt, siquidem et ex Oriente mittebatur, et notus de facie Hieronymo fuerit, necesse est. Ad hæc ratio temporum, ex qua nobis constat, missum eum fuisse hoc eodem anno, quo isthæc epistola data est, omnino pro illo haberí, ad quem nunc scribitur, non permittit.

(e) *Vetusiores editi, junctis quibusdam MSS. falsorum ora concelebrant, vel ore concelebrat.*

(f) Nobis iste est Cremonensis Eusebius, cui e Bethleem monasterio Romanum prolificamenti Commentarios in Mattheum Hieronymus quasi sytaricam elucubravit. Romæ autem cum esset, facile Presbyter jussus est.

(g) Ad hunc modum ex veteri Latina versione recitasse S. Doctorem, per quam verosimile est, MSS. enim omnes iidemque magno numero sic legunt *de nobis*, nou ut Victorius ex Vulgata mutavit *ad correctionem nostram*.

ad illud tempus cuncta referenda , quando post crucem et resurrectionem , tamen in Israel , quam in Gentium populo verus Salomon , id est , pacificus , regnare coepit . Quod autem adulterae et meretrices , Synagoga et Ecclesia dicantur in Scripturis , nulla dubitatio est .

3. Et hoc prima fronte videtur esse blasphemum ; ceterum si recurramus ad Prophetas , Osce videlicet , qui accepit uxorem fornicariam , et generavit filios fornicationis (*Osce 1*) , et deinde adulteram : et ad Ezechiel , qui Jerusalem quasi meretricem arguit , quod sequuta sit amatores suos , et divaricaverit omni transeunti pedes , lupanarque in loco celebri extruxerit (*Ezech. 16*) ; animadvertemus Christum Iudeo venisse , ut meretrices donaret matrimonio , et de duabus gregibus unum ovile saceret , medioque pariete destructo (*Ephes. 2*) , in easdem caulis oves prius morbidas congregaret . Haec sunt duas virgines , quae junguntur in Ezechiel (*Cap. 37*) , et de quibus per Zacheriam Dominus resert : *Et assumpsi mihi duas virgas , unam vocavi decorem , et alteram vocavi funiculum , et pavi gregem* (*Zach. 11. 8*) . Mulier quoque illa meretrix in Evangelio , quae pedes Jesu lacrimis lavat , crine detergit , et cui peccata omnia dimituntur , manifeste pingit Ecclesiam de Gentibus congregatam (*Luc. 7*) . Hoc idcirco in prima fronte replicavi , ne cui videatur incongruum , si meretrices dicantur Synagoga et Ecclesia , quarum una Salomonis iudicio , filii possessione donata est . Prudens querat auditor , quomodo meretrix sit Ecclesia , quae non habet maculam , neque rugam ? (*Ephes. 5*) Non dicimus Ecclesiam permansisse meretricem , sed fuisse . Nam et in Simonis leprosi domo Salvator scribitur inisse convivium (*Math. 26*) , utique non quia leprosus erat eo tempore , quo habebat hospitem Salvatorem , sed quia leprosus ante fuerat . Matthaeus quoque in **449** catalogo Apostolorum Publicanus dicitur , non quo permanserit Publicanus post Apostolicam dignitatem , sed quia prius fuerit Publicanus : ut ubi superabundavit peccatum , superabundaret gratia .

4. Similique considera quid dicat Ecclesia contra Synagogam calumniatricem : *Ego et mulier haec habitabamus in domo una* (*3. Reg. 3. 17*) . Post resurrectionem enim Domini Salvatoris , una de utroque populo Ecclesia congregata est ; et quam eleganter : *Peperi , inquit , apud eam in cubiculo* . Ecclesia enim de Gentibus , quae non habebat prius Legem et Prophetas , peperit in domo Synagogae : nec egressa est de cubiculo , sed ingressa . Unde dicit in Cantico Cantorum : *Introduxit me rex in cubiculum suum* (*Cant. 1. 3*) . Et iterum : *Et quidem non spernam te . Assumens introducam te in domum matris meae , et in cubiculum ejus* (*a*) quae concepit me (*Cant. 3. 4*) . Tertia autem die : *postquam ego peperi , peperit et haec* . Si consideres Pilatum lavantem manus atque dicentem : *Mundus*

(a) Juxta Graecum τε καλλόνει μ. Ms. tamen Veronens. aliquie cum ante editis , quae me genit.

ego sum a sanguine justi hujus (*Math. 27. 24*) : si Centurionem ante patibulum consilenteum : *Vere hic erat Filius Dei* (*Marc. 15. 39*) , si eos qui ante passionem per Philippum , Dominum videre desiderant : haud ambiges primam peperisse Ecclesiam , et postea natum populum Iudeorum , pro quo Dominus prebatur : *Pater , ignosce eis , quod enim faciunt , nesciunt* (*Luc. 23. 34*) . Unaque die crediderunt tria millia : et alia die quinque millia (*Act. 2. et 4*) . *Et eramus simul* (multitudinis enim credentium erat cor (*b*) unum , et anima una) *nullusque alius in domo nobiscum , exceptis nobis duabus* : non blasphemantium Iudeorum , non Gentilium idolis servientium . *Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte* . Dum enim Legis sequitur observantiam , et gratiae Evangelii jugum Mosaicæ doctrinæ copulat , tenebrarum errore cooperta est . *Oppresisque eum mater sua dormiens* , quae non poterat dicere : *Ego dormio , et cor meum vigilat* (*Cant. 5. 2*) . (*c*) *Media nocte consurgens , tulit filium de latere* (Ecclesiæ) dormientis , et in suo collocavit sibi . Relege totam ad Galatas Apostoli Epistolam , et animadvertes quomodo filios Ecclesie suos facere Synagoga festinet , et dicat Apostolus : *Filioli mei , quos iterum parturio , donec Christus formetur in vobis* (*Gal. 4. 19*) . Vivum tulit , non ut possideret , sed ut **450** occideret . Non enim amore fecit hoc filii , sed a malo odio , et sunm mortuum per Legis cærimonias in sinu Ecclesie supposuit .

5. Longum est (*d*) si velim per singula currere ; quomodo per Apostolum Paulum , et Ecclesiasticos viros intellexit Ecclesia , non esse suum filium , qui tenebatur in Lege : et in luce cognoverit , quem in tenebris non videbat . Inde iurgium ortum est , praesente rege , altera dicente : *Filius tuus mortuus est , meus autem vivit* ; altera respondente , *Mentiris , filius quippe mens vivit , et filius tuus mortuus est* : atque in hunc modum contendebant coram rege . Tunc rex Salomon , qui manifeste Salvator accipitur (secundum Psalmum septuagesimum primum , qui titulo Salomonis inscribitur ; ubi nulla dubitatio est , quin cuncta quae dicuntur , non Salomoni mortuo , sed Christi convenientia majestati) simulat ignorantiā , et humanos pro dispensatione carnis mentiunt affectus , sicut et (*e*) in alio loco : *Ubi posuistis Lazarum* ? (*Joan. 11. 34.*) et ad mulierem fluentem sanguine , *Quis me legit* ? (*Math. 9.*) gladium postulat , de quo dixerat : *Nolite putare , quod venerim pacem mittere super terram : non veni pacem mittere , sed gladium* . Veni enim dividere hominem contra patrem suum , et filiam contra matrem suam , et nurum contra socrum suum : et inimici hominis domestici ejus (*Math. 10*) : et tentat naturam naturæ Dominus , vultque secundum utriusque voluntatis

(b) Victor. cor novum. Cod. Veron. erat cor et anima una.

(c) Iterum juxta Graecum τε δύο πλευράς νέκταρος , quorum loco Vulgatus interpres , *Et consurgens intempestæ noctis silentio*.

(d) Alit. , si velim singula percurrere . Sed pleraque hujusmodi frequentius dissimulamus .

(e) In Veron. in alio loco idem Dominus dixit , *Ubi* , etc.

tatem , viventem filium in Legem , Gratiamque dividere : non quod probet, sed quod ad arguendum calumniam Synagoge , hoc velle se dicat. Illa , quæ nelebat Ecclesiæ filium in gratia vivere, nec per baptismum liberari, libenter habet dividi puerum : non ut possideat, sed ut interficiat. ECCLESIA QUEM scit suum esse, libenter concedit æmula , dum vivat saltem apud adversariam : ne inter Legem divisus et Gratiam, Salvatoris mucrone feriatur. Unde dicit Apostolus : Ecce ego Paulus dico vobis, quod si Legem obseruatis, Christus vobis nihil prodest (Gal. 5).

6. Hæc sub allegoriæ nubilo dicta sint. Cæterum optime novit prudentia tua, non easdem esse regulas in Tropologiaz umbris , quæ in historiæ veritate. **451** Quod sicubi pedem offendimus, et sapienti lectori frivolum videatur esse quod scripsimus , culpam in auctorem referat. Nos enim et hæc ipsa in lectulo decumbentes, longaque ægrotatione confecti, vix notario celeriter scribenda dictavimus : non ut impleremus materiam, sed ne tibi in principio amicitiarum aliquid imperanti, videremur negare. Ora nobis a Domino sospitatem , ut post duodecim menses, quibus jugi languore confectus sum, possim aliquid dignum vestræ scribere voluntati : et ignosce si scatens oratio, cursu (a) solito non fluat. Non enim eodem lepore dictamus, quo scribimus : quia in altero sœpe stylum vertimus, iterum quæ legi digna sint, scripturi : in altero quidquid in buccam venerit celeri sermone convolvimus. Caninum libenter vidi, qui narrare tibi poterit, quam difficile et periculose manus dexteræ, usque in præsentem diem, quo ista dictavi, vulnus sustinuerim.

EPISTOLA LXXV (b).

AD THEODORAM VIDUAM.

Theodoram Lucinii viduam consolatur de morte mariti, cuius virtutes, et castitatem præcipue laudat.

1. Lugubri nuntio consternatus super sancti et venerabilis mili dormitione Lucinit, vix brevem Epistolam dictare potui. Non quod ejus vicem doleam , quem scio ad meliora transisse , dicente Moyse : *Transiens videbo visionem hanc magnam* (Exod. 3. 3); sed quod torquear desiderio , non meruisse me ejus viri videre faciem , quem in brevi tempore hoc venturum esse credebam. Verum est illud super necessitate mortis prophetale vaticinium, quod fratres dividat (Osee 13), et carissima inter se nomina crudelis et dura dissociet. Sed habemus consolationem , quia (c) Domini sermone jugulatur , et dicitur ad eam : *Ero mors tua, o mors, ero mors tuus inferne* ; et in consequentibus : *Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, qui siccabit omnes venas ejus, et desolabit fontem illius* (Ibid.). Exigit enim

(a) Victor. *cursu non solito fluat*. Quæ porro subsequuntur ex Horat. Satyr. 10. *Sæpe stylum vertas, iterum quæ digna legi sint scripturas, etc.* Expressa nemo ignorat.

(b) Abas 29. *Scripta circ. ann. 399.*

(c) Iterum Victor. *Domini roce jugulatur, per quem ad eam dicitur, etc.*

virga de radice Jesse, et flos de virginali frutice pululavit (Isai. 11. 1) : qui loquitur in **452** Canticu Canticorum : *Ego flos campi, et lilium convallium* (Cant. 2. 1). Flos noster mortis interitus; ideoque et mortuus est, ut mortis illius morte moreretur. Quod autem de deserto dicitur adducendus, virginis uterus demonstratur, qui absque coitu et semine viri, Deum nobis fudit infantem : qui calore Spiritus Sancti exsiccat fontes libidinum , et caneret in Psalmo : *In terra deserta et invia et in aquosa, sic in sancto apparui tibi* (Ps. 62. 3). Adversum ergo mortis duritiam et crudelissimam necessitatem hoc solatio erigimur, quod brevi visuri sumus eos , quos dolemus absentes. Neque enim mors, sed dormitio et somnus appellatur. Unde et beatus Apostolus vetat de dormientibus contrastari (1. Thess. 4) : ut quos dormire novimus, suscitali posse credamus ; et post digestum soporem, vigilare cum Sanctis, et cum Angelis dicere : *Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bona voluntatis* (Luc. 2. 14). In cœlo, ubi non est peccatum , gloria est , et perpetua ious, et indefessa præconia. In terra autem, ubi seditio, bella atque discordiae, pax imprecanda est : et pax non in omniibus ; sed in his qui bona sunt voluntatis ; et salutationem audiunt Apostolicam : *Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino nostro Iesu Christo multiplicetur* (Rom. 1. 7) : ut in pace sit locus ejus, et habitatio ejus in Sion (Ps. 75. 2), id est, in specula, in sublimitate dogmatum atque virtutum, in anima creditis ; cuius quotidie Angelus videt faciem Dei (Math. 18. 10), et revelato vultu gloriam Dei contemplatur.

2. Unde obsecro te, et currentem , ut aiunt , impello, ut Lucinium tuum desideres quidem ut fratre; sed gaudecas regnare cum Christo : *Quia raptus est, ne malitia immundaret mentem ejus. Placita enim erat Deo anima illius, et in brevi spatio tempora multa complevit* (Sap. 4). Nos DOLENDI magis , qui quotidie stamus in prælio peccatorum, vitiis sordidamur, accipimus vulnera , et de otioso verbo reddituri sumus rationem. Ille jam securus et victor te aspicit de excelso , et favet laboranti : et juxta se locum præparat, eodem amore et eadem caritate, (d) qua oblitus officii conjugalis , in terram quoque sororem te habere cooperat , (e) imo fratrem; quia casta conjunctio sexum non habet nuptialem. Et si adhuc in carne positi, **453** et renati in Christo, non sumus *Græcus et Barbarus, servus et liber, masculus et femina; sed omnes in eo unum sumus* : quanto magis cum corruptivum hoc induerit incorruptionem , et mortale hoc induerit imortalitatem (Gal. 3. 28), non nubent , neque nubentur, sed erunt sicut Angeli in

(d) Martian. *quia* : cujusmodi alla multa emendavimus.

(e) Falso , et contra Hieronymi mentem lactentibus obtinuit, *imo tu illum fratrem*, quia ex lectione frustra esset atque inutilis ratio, quam subdit S. Doctor, *quia casta conjunctio sexum non habet nuptialem*. Adeo verum est, duo verba tu illum, a scio quodam intrusa, captandæ antithesis gratia ; quæ nos cum aliis de causis, tum etiam Veronensis ac Nonantulani exemplarium auctoritate expunximus.

cælis? (*Math. 22, et Luc. 20.*) Quando dicit, *non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angelii in cælis,* non natura et substantia corporum tollitur, sed gloriæ magnitudo monstratur. Neque enim scriptum est, *erunt Angelii; sed, sicut Angelii,* ubi similitudo promittitur, veritas denegatur. *Erunt, inquit, sicut Angelii,* id est, similes Angelorum: ergo homines esse non desinent. Incliti quidem, et Angelico splendore decorati; sed tamen homines: ut et Apostolus, *Apostolus sit, et Maria, Maria:* et confundatur (*a*) hæresis, quæ ideo incerta et magna promittit, ut quæ certa et moderata sunt, auferat.

3. Et quia hæreos semel fecimus mentionem, qua Lucinius noster dignæ eloquentiae tuba prædicari potest? qui, spurcissima per Hispanias Basilidios hæresi saviente, et instar pestis et morbi, totas intra Pyrenæum et Oceanum vastante provincias, fidei Ecclesiastice tenuit puritatem, nequaque suscipiens, *Armagil, Barbelon, Abraxas, Balsamum, et ridiculum Leusiboram, cæteraque magis portenta, quam nomina, quæ ad imperitorum, et muliercularum animos concitandos, (b) quasi de Hebraicis fontibus hauriunt, barbaro simplices quosque terrentes sono: ut quod non intelligunt, plus 454 mirentur.* Refert Irenæus, vir Apostolicorum temporum, et Papæ, auditoris Evangelistæ Joannis discipulus, Episcopusque Ecclesie Lugdunensis: quod Marcus quidam de Basilidio Gnostici stirpe descendens, primum ad Gallias venerit: et eas partes per quas Rhodanus et Garumna fluunt, sua doctrina maculaverit: maximeque nobiles feminas, quedam in occulto mysteria reprobantes, hoc errore seduxerit: magicis artibus, et secreta cor-

(a) Scilicet Origenistarum, quæ per id temporis invasebant, et quam saepè infra, et in Epitaphio Paulæ matris post medium late impugnat: tametsi haec eadem Pelagiani promitebant, ut ex Epist. Hilarii ad Augustinum compertum est; et MSS. quoque plurimum numero habent, *confundantur hæreses, et promittunt*, etc.

(b) Qui portentosæ haec nomina quasi de Hebraicis fontibus hauriantur, et præcipue *Armagil, Balsamon, Leusiboram*, quæ vix, aut ne vix quideam invenias apud alios Scriptores, nullibi certe, neque apud Irenæum explicatur. Duo tamen obvia sunt, *Barbelon*, et *Abraxas*, quorum alterum *filium Dei*, seu *Beli* sonat, ex *ברבָּן*, et contracte *בָּל* *Bel*, Græc. *βελός* notum Idoli nomen; alterum confictum nomen est ex 363. localium cœlorum positionum, ut Irenæus loquitur, numero. Sed *Armagil* idem putamus quod et *Harmogenes* scribunt, et *Harmoge*, et *Harmogen*, et *Armuzen*, in MSS. plerisque *Arnazel*. Utcumque autem legas, puta Oromazum, vel ut alii placet, Oromagdam, veterum Persarum Deum, auctore Zoroastre, significari; cuius Hebraicam nominis etymologiam a lucis præstantia ac magnitudine innueri videtur Plutarchus in Alexandro. Porro *Balsamus* Solis nomen est, quem et Phœnices aorantes, patria voce appellabant *Beelsamen*, ut testis est Sanchoniatonus apud Euseb. l. 1. Præpar. Evang. et apud eundem cap. 7. memorans *Philo* cultum Solis apud Phœnices, «deum hunc, inquit, unum esse cœli moderatorem putabant, eum vocantes Beelsamus, quod Phenicium lingua hominum, Græca autem Jovem notat.» Atque inde ortum Punicum *Balsamen*, notatum ab Augustino lib. 7. Locution, c. 1. Sed et *Balsamen* pro *Beelsamen* invenies in Plauti Pænulo Act. 5. Scen. 2. Ut autem *Telenus* pro *Belen*, et *Betus* pro *Bel*, ita *Balsamum* pro *Elatamen* Latini dixerint, quod significat ex Hebraica radice *Deum*; sive *Dominum cœli*, unde et in quadam Inscriptione apud Selđenum Minerva Belisama dicta est. Denique *Leusibora*, quod meditulum lucis exponi potest, illud idem iutamus esse, quod Irenæus ex Hæreticorum sententia *Magnum Lumen* vocat, a Patre unctum, ut perfectum fieret; inde-

porum voluptate, amorem sui concilians (*c*). Inde Pyrenæum transiens, Hispanias occupabit, et hoc studii habuerit, ut divitum domos, et in ipsis feminas maxime appeteret: quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Hoc ille scripsit ante annos circiter (*d*) trecentos. Et scripsit in his libris, quos adversus omnes hæreses doctissimo et eloquentissimo sermone compositus.

4. Ex quo perpendat prudentia tua, qua Lucinius noster laude sit dignus, qui clausit aurem, ne audiret judicium sanguinis: et omnem substantiam suam dispersit et dedit pauperibus, ut justitia ejus maneret in æternum (*Ps. 111*). Nec patriæ suæ largitate contentus, misit Jerosolymam et Alexandrinæ Ecclesiam tantum auri, quantum multorum possit in opere subveniri. Quod cum multi mirentur et prædicent, ego in illo magis laudabo fervorem et studium Scripturarum. Quo ille desiderio opuscula nostra flagitavit, et missis sex notariis (qua in hac provincia Latini sermonis (*e*) scriptorum penuria est) describi 455 sibi fecit, quæcumque ab adolescentia usque in præsens tempus dictavimus? Non nos honoravit, qui parvuli et minimi Christianorum omnium sumus, et ob conscientiam peccatorum, Bethleemiti ruris saxa incolimus; sed Christum, qui honoratur in servis suis; et Apostolis reprobavit, dicens: «Qui vos recipiunt, me recipiunt. Et qui me recipiunt, recipiunt eum, qui me misit (*Math. 10*).

5. Itaque, carissima filia, hanc Epistolam amoris mei in illum habeto Epitaphium: et quidquid posse me scieris in opere spirituali, audacter impera, ut sciant sæcula post futura, eum, qui dicit in Isaia: «Posuit me ut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me» (*Isai 49*), duos viros tantis maris atque terrarum inter se spatiis separatos, suo acumine vulnerasse, ut cum mutuo in carne se nesciant, amore spiritus copulentur.

Subscriptio.

Sanctam te corpore et spiritu servet ille Samarites, id est, *Servator et custos*, de quo in Psalmo scribitur: «Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel» (*Ps. 120*); ut Hir, qui interpretatur *vigil*, qui descen-

que Christum appellatum; qua de re præstabit ipsum S. Irenæi locum lib. 1. cap. 29. conferre.

(c) Non heic modo, sed et multo post Epist. ad Hædiām quæst. 10, et Commentarior. in Isiam cap. LXIV. memoria fortasse confidens Hieron. Irenæo affingit proficationem Marci Egypti in Hispanias, duosque in unum confundit hujuscem nominis hæreticos, quorum prior Magus, quem S. Irenæus confutat: Gallias labi inficit, sive ut ipse loquitur cap. 9. in iis, quæ secundum nos sunt, regiones *Rhodanenses* multis seduxit mulieres; alter junior Egyptius, sive Memphis ducentos fere post annos Hispanias pervasit, ubi Agapen, Helpidium, et Priscillianum, ut Sulpičius Severus narrat, auditores habuit, qui ad an. 580. in Cesaraugustano Concilio damnati sunt. Hujus rei veritas ut magis constet, conser cum Sulpičio Isidorum Hispanensem, ubi Idatius agit, et cum nitroque Irenæum.

(d) Mallem equidem *ducentos* dici pro *trecentos*, quippe circa an. 180. contra hæreses scripsit Irenæus, et quem impugnat Marcum, in vivis adhuc agentem videtur supponere.

(e) Minus recte ante nos editi *scriptorumque*. Alia quædam leviora supra emendavimus.

dit ad Daniel, ad te quoque veniat, et possis dicere : dormio, et cor meum vigilat (Cant. 5).

EPISTOLA LXXVI (a)

AD ABIGAUM.

Abigao Presbytero excusat se, quod non scripsert : eumque consolatur, ne moleste ferat cœcitatem corporis, cum animo cernat. Denique integritatem ejus laudat, eique commendat Theodoram viduam Lucinii.

1. Quanquam mihi multorum sim conscientia peccatorum, et quotidie in oratione flexis genibus loquar: « Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris » (Psalm. 21. 7) : tamen sciens dictum esse ab Apostolo : « Ne inflatus superbia incidat in judicium diaboli » (1. Tim. 3. 6) : Et in alio loco scriptum: « Superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam » (Jacob. 4. 6), nihil ita a pueritia conatus sum vitare quam tumultucentem animum, et cervicem erectam, Dei contra se odia provocantem. Novi 456 enim magistrum et Dominum et Deum meum in carnis humilitate dixisse: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde » (Math. 11. 29) : et ante per os David cecinisse: « Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus » (Ps. 131. 1). Et in alio loco legimus: « Ante gloriam humiliabitur cor viri; et ante ruinam elevatur » (Prov. 18. 12). Itaque obsecro te, ne me putas sumpvis litteris tuis ante tacuisse ; et aliorum, vel infidelitatem, vel negligentiam in me referas. Quid enim causæ erat, ut provocatus officio, tacerem, et amicitias tuas meo silentio repellerem, qui ulti soleo bonorum appetere necessitudinem, et me eorum ingenerere caritati ? Quia meliores sunt duo, quam unus: et si alter cediderit, ab altero fulcietur. Funiculus triplex non facile rumpitur, et frater fratrem adjuvans, exaltabitur » (Eccles. 4. 9). Scribe igitur audacter; et absentiam corporum, crebro (b) vince sermone.

2. Nec doleas, si hoc non habeas quod formiculae, et muscae, et serpentes habent, id est, carnis oculos: sed illum te oculum habere lætare, de quo in Cantico dicitur Canticorum : « Vulnerasti me, soror mea sponsa, uno de oculis tuis » (Cant. 4. 9); quo Deus videtur; de quo a Moyse dicitur: « Transiens videbo visionem hanc magnam » (Exod. 3. 3). (c) Denique quosdam etiam mundi Philosophos legimus, ut totam cogitationem ad mentis cogentem puritatem, sibi oculos eruisse. Et a Prophetā dicitur: « Intravit mors per fenestras (d) vestras » (Jer. 9. 21). Et Apostoli audiunt; « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo » (Math. 5.

(a) *Alias 52. Scripta paulo post superiorē.*

(b) Impressam lectionem reliquimus, quod ei plerique MSS. assentiantur; fortasse tamen verius habent alii editi junge pro ruce. Quæ vero hinc sequuntur argumenta pro fortiter ferenda corporis cœcitatem, coufer cum iis, quæ sunt scripta ad Castrinum epistola 68.

(c) Democritus, et Metrodorus, quos Cicero in Tuscul. quest. et lib. V. de Finibus sibi oculos tradit eruisse, ut naturæ secreta subtilius rimaretur.

(d) Sic habent MSS. juxta LXX. alii tamen impressi, nostras cum Vulgato interprete. Mox verba *jam mœchatus est eam in corde suo*, quorum loco erat *et reliqua*, ex duabus MSS. et veteri editione reponimus.

18). Unde præcipitur eis, ut levent oculos, et videant candidas segetes, quæ parate sunt ad metendum (Luc. 21; et Joan. 4).

3. Quod autem precaris, ut no-tris monitis Nabuchodonosor, et Rapsaces, et Nabuzardan, et Holofernes in te occidantur, NUNQUAM nostra auxilia possulares, si in te viverint. Sed quia illi mortui sunt, et cum Zorobabel, et cum Jesu filio Josedec Sacerdote magno (1. Ed. 3), cum Ezra quoque, et Neemia rui-nas Jerusalem ædificare coepisti; nec mittis mercedes in pertusum sacculum, sed thesauros tibi in cœlestibus paras, idcirco nostras appetis amicitias, quos Christi famulos arbitraris. 457 Sanctam filiam meam Theodoram, sororem beatæ memorie Lucinii, per se commendatam, meo sermone commando, ut in cœpto itinere non lassetur; ut ad Terram sanctam multo per erenum labore perveniat: ut non putet perfectam esse virtutem exisse de Egypto; sed per innumerabiles insidiias ad montem Nabo, et ad Jordanem fluviū pervenire (Num. 33): ut accipiat secundam in Galgala circumcisioνem: ut illi (e) Jericho corruiat, sacerdotialium tubarum subversa clangoribus: ut juguletur Adonisedec: ut Hai, et Azor pulcherrimæ quondam corruant civitates (Jos. 3. 5. 6. 10. 11). Fratres qui nobiscum in Monasterio sunt, te salutant. Sanctos qui nos diligere dignantur [al. conantur], per te oppido salutamus.

EPISTOLA LX XVII (f).

AD OCEANUM

De morte Fabiolæ.

Fabiolum nobilem seminam laudat, quod post lapsum ad Christum conversa, sanctissimam vereque christianam egerit vitam, gloriostimumque meruerit vitæ finem. Tum alteram de 42. Mansionibus epistolam huic jungit, atque ejus memoriae reddit.

1. Plures anni sunt, quod super dormitione Blæsillæ, Paulam venerabilem seminam, recenti adhuc vulnere, consolatus sum (Epist. 39. de Obit. Blæsil.). Quartæ æstatis circulus volvitur, ex quo ad Heliodorum Episcopum Nepotiani scribens Epitaphium, quidquid habere potui virium, in illo tunc dolore consumpsi. Ante hoc serme biennium, Pammachio meo pro subita peregrinatione Paulinæ, brevem Epistolam dedi, erubescens ad disertissimum virum plura loqui, et ei sua ingerere, ne non tam consolari amicum viderer, quam stulta jacantia docere perfectum. Nunc mihi, Ali Oceane, volenti et ulti appetenti, debitum munus imponis, quo pro novitate virtutum, veteram materiam novam faciam. In illis enim vel parentis affectus, vel mœror avunculi, vel desiderium mariti temperandum fuit; et pro diversitate personarum, diversa de Scripturis adhibenda medicamina.

(e) Victor. muri Jericho corruiant: tum Martianæ turbarum, quod forte typographorum est mendum. Denique pro Adonisedec vetustiores et MSS. aliquot Adonibezech; sed hic aliis est, cui post Josue mortem, pedum manuumque digiti tantum truncati sunt. Adonisedec autem cum quinque aliis regibus jugulatus est. Vide Josue citatis locis.

(f) *al. 30. Scripta hoc anno 339.*

2. Fabiolæ laudes. — In præsentiarum tradis mibi Fabiolam, laudem Christianorum, miraculum Gentilium, luctum pauperum, **458** solatum Monachorum. Quidquid primum arripuerò, sequentium comparatione vilescit. Jejunium prædicem? sed prævalescunt eleemosynæ. Humilitatem laudem? sed major est fidei ardor. Dicam appetitas sordes, et in condemnationem vestium sericarum plebeium cultum et servilia indumenta quæsita? **plus est** animum deposuisse, quam cultum. Difficilius arrogantia, quam auro caremus et gemmis. His enim abjectis, interdum gloriæ tumemus sordibus: et vendibilem paupertatem populari aure offerimus. **Celata virtus**, et conscientia fota secreto, Deum solum judicem respicit. Unde novis mibi est efferenda præconiis, et ordine Rhetorum prætermisso, tota de conversionis ac poenitentiae [al. confessionis, et conversationis] incunabulis assumenda. Alius forsitan scholæ memor, Q. Maximum.

Unum qui nobis, cunctando, restituuit rem (Æneid. 6), et totam Fabiorum gentem proferret in medium: diceret pugnas, describeret prælia, et per tantæ nobilitatis gradus Fabiolam venisse jactaret, ut quod in virga non poterat, in radicibus demonstraret. Ego diversorii Bethleemiti, et præsepsis Dominici amator, in quo virgo puerpera Deum fudit infantem, ancillam Christi, non de nobilitate veteris historiæ, sed de Ecclesiæ humilitate producam.

3. Et quia statim in principio, quasi scopolus quidam, et procella mihi obtrectatorum ejus opponitur, quod secundum sortita matrimonium, prius reliquerit, non laudabo conversam, nisi prius ream absolvero. Tanta prior maritus vitia habuisse narratur, ut ne scortum quidem et vile mancipium ea sustinere posset. Quæ si voluero dicere, perdam virtutem feminæ, quæ maluit culpam subire dissidii, quam corporis sui infirmare partem, et maculas ejus detegere. Hoc solum proferam, quod verecundæ matronæ et Christianæ satis est. Praecepit Dominus uxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis: et si dimissa fuerit, manere innuptam (*Math. 5 et 19*). Quidquid viris jubetur, hoc consequenter redundant in feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est, et vir mœchus tenendus. « Si quis meretrici jungitur, unum corpus facit » (*1. Cor. 6.16*): ergo et quæ scortatori impuroque sociatur, unum **459 cum eo corpus efficitur. Aliæ sunt leges Cesarum, aliæ Christi: aliud Papianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos (a) viris impudicitæ frena laxantur: et solo stupro atque adulterio condemnato, (1) passim per lupanaria et ancillulas libido permittitur: quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet feminis, æque non licet viris; et eadem servitus pari conditione censetur. Dimisit ergo, ut aiunt,**

(a) Augustin. de Civit. Dei I. 44. c. 17. « in usu, inquit, scotorum, quam terrena Civitas licitam turpitudinem fecit, quamvis id agatur, quod ejus civitatis nulla lex vindicat, » etc. Vidend. porro ff. lib. 48. et Cod. I. 9. tit. Ad leg. Jul. de Adult. I. 1. 22. et 25.

(1) Dubitat Gravius num *passiva* Hier. scripserit pro passim quemadmodum alibi ex Tertulliano notatum est.

viciosum: dimisit illius et illius criminis noxium: dimisit (pene dixi) quod, clamante vicinia, uxor sola non prodidit. Sin autem arguitur, quare repudiatio marito, non innupta permanserit, facile culpam fatebor, dum tamen referam necessitatem. **Melius est**, inquit Apostolus, *nubere, quam uiri* (*1. Cor. 7. 9*). Adolescentula erat, viduitatem suam servare non poterat. Videbat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ (*Rom. 7. 23*), et se vincitam et captivam ad coitum trahi. Melius arbitrata est aperiæ consisteri imbecillitatem suam, et umbram quamdam misericibilis subire conjugii, quam sub gloria univiræ opera exercere meretricum. Idem Apostolus vult viduas adolescentulas nubere, filios procreare, nullam dare occasionem adversario maledicti gratia (*1 Tim. 5*). Et protinus cur hoc velit, exponit: « Jam enim quædam abierunt retro post Satanam. » Igitur et Fabiola, quia persuaserat sibi, et putabat a se virum jure dismissum, nec Evangelii vigorem noverat, in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur, dum multa diaboli vitæ vulnera, unum incauta vulnus accepit.

4. Fabiolæ penitentia publica. — Sed quid ego in abolitis et antiquis moror, quærens excusore culpam, cuius poenitentiam ipsa confessa est? Quis hoc crederet, ut post mortem secundi viri in semetipsam reversa, quo tempore solent viduæ negligentes, jugo servitutis excusso, agere se liberius, adire (b) balneas, volitare per plateas, vultus circumferre meretricios; saccum indueret, ut errorem publice fateretur: et tota urbe spectante Romana, ante diem Paschæ in Basilica quondam (c) Leterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, **460** staret in ordine poenitentium, Episcopo, Presbyteris, et omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas hæc lamenta non abluant? Petrus trinam negationem triana confessione delevit (*Joan 21*). Aaron sacrilegium, (d) et conflatum ex auro vituli caput, fraternæ correxere preces (*Exod. 32*). David sancti et mansuetissimi viri homicidium pariter et adulterium, septem dierum emendavit famas (*2. Reg. 11. 12*). Jacebat in terra, volutabatur in cinere, et oblitus regiæ potestatis, lumen quærebatur in tenebris. Illumque tantum respiciens quem offenderat, lacrymabili [al. lacrymali] voce dicebat: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci* (*Ps. 50. 6*). Et: *Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principalí confirma me* (*Ibid. 14*). Atque

(b) In editis aliquot, et MSS. occurrit interdum *balnea* pro *balneis* non tam heic loci, quam alibi; nec dubium, quin ex criticorum licentia, nam *balnea* plurimum numero dici negat Varro de Ling. Lat. lib. 7. *Neque ab eo quod dicunt balneum, habet multitudinem consuetudo*.

(c) Plautii Leterani, qui ut Tacitus Annal. lib. XV. cap. 60. tradit. in Neronem conjurasse deprehensus, plenus constantis silentii trucidatus est. Ejus palatum in Cœlio monte postea incoluit Constantinus, tum Silvestrus Papæ dedit, a quo in Basilicam S. Joannis, que ad hanc usque diem de nomine Leterani appellatur, conversum est.

(d) Alier ob *confatum*, etc. et quidam MSS. penes Vicitorum, ex *confatu* ex auro vituli capite.

factum est , ut qui me prius docuerat virtutibus , suis , quomodo stans non caderem , doceret per pœnitentiam , quomodo cadens resurgerem . Quid tam impium legimus inter reges , quam Achab , de quo Scriptura dicit ; *Non fuit aliis talis ut Achab , qui venundatus est , ut faceret malum in conspectu Domini ?* (3. Reg. 21.) Hic cum propter sanguinem Nabothæ correptus fuisset ab Elia , et audisset iram Domini per Prophetam : « Occidisti , et insuper possedisti : et ecce ego inducam super te malum , et demetam posteriora tua , » et reliqua : scidit vestimenta sua , et opernit cilicio carnem suam , jejunabatque in sacco , et ambulabat demissio capite . Tunc factus est sermo Dei ad Eliam Thesbytem , dicens : « Nonne vidisti Achab humiliatum coram me ? Quia ergo humiliatus est mei [al. timoris mei] causa , non inducam malum in diebus ejus . » O felix pœnitentia , quæ ad se Dei traxit oculos , quæ furentem sententiam Dei , confessò errore mutavit . Hoc idem et Manassen in Paralipomenon (2. Par. 350 supple libr.) , et Niniven fecisse legimus in Propheta (Jon. 3. 4) , Publicanum quoque in Evangelio (Luc. 16) . E quibus primus non solum indulgentiam , sed et regnum recipere meruit ; alter impendentem Dei fregit iram ; tertius pectus verberans , pugnis , oculos non levabat ad cœlum ; et multo justificator 461 recessit Publicanus humili confessione vitorum , quam Pharisæus superba jactatione virtutum . Non est loci hujus ut pœnitentiam prædicem , et quasi contra (a) Montanum , Novatumque scribens dicam , illam hostiam Domino esse placabilem (Psal. 26) ; et , « Sacrificium Deo , spiritum contribulatum » (Psal. 50. 19) : Et , « Malo pœnitentiam peccatoris , quam mortem : » (Ezech. 18. 23) ; Et , « Exsurge , exsurgere Jerusalema » (Isai. 60. 1; et Baruck. 5. 5) ; et multa alia , quæ prophetarum clangunt tubæ .

5. Hoc unum loquar , quod et legentibus utile sit , et præsenti cause conveniat . Non est confusa Dominum in terris , et ille eam non confundetur [al. confundet] in caelo (Luc. 9) . Aperuit cunctis vulneris suum , et decolorem [al. dedecorem] in corpore cicatricem flens Roma conspexit . Dissuta habuit latera , nudum caput , clausum os . Non est ingressa Ecclesiastim Domini , sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata censedit (Num. 12. 15) , ut quam Sacerdos ejecerat , ipse revocaret . Descendit de solio deliciarum suarum , accepit molam , fecit farinam , et discalceatis pedibus transivit fluentia lacrymarum . Sed sit super (b) carbones ignis . Hi ei fuere in adjutorium . Faciem , per quam secundo viro placuerat , verberabat , oderat gemmas , linteamina videre non poterat , ornamenta fugiebat . Sic dolebat , quasi adulterium commisisset , et multis impendiis medicaminum unum vulnus sanare cupiebat .

6. Diu morati sumus in pœnitentia , in qua velut

(a) Hi duo heretici lapsis pœnitentiam denegant .
(b) Erasmus carbones David desolatorios , vel eum quo Isaias labra purgata sunt , perperam interpretatur , quem Victorius sugillat , ostenditque eos aliud , quos sub finem cap. 47. Isaías , Babylonem ad pœnitentiam exhortans , proponit : « Habes carbones ignis : sedebis super eos : hi erunt tibi in adjutorium . »

in vadosis locis resedimus , ut major nobis et abesse ullo impedimento se laudum ejus campus aperiret . Recepta sub oculis omnis Ecclesiæ communione , quid fecit ? scilicet in die bona malorum non oblita est (Eccli. 11) ; et post naufragium rursum tentare noluit pericula navigandi . Quin potius omnem censem , quem habere poterat (erat autem amplissimus , et respondens generi ejus) dilapidavit , ac vendidit : et in pecuniam congregatum , usibus pauperum præparavit ; et prima omnium (c) *νοσοκόπειον* instituit , in quo ægrotantes colligeret de plateis , et consumpta languoribus atque inedia miserorum membra soveret . Describam ego nunc diversas hominum calamitates , truncas narres , effossos oculos , semiustos pedes , luridas 462 manus , tumentes alvos , exile femur , crura turgentia , et de exesis ac putridis carnibus vermiculos bullientes ? Quoties morbo regio , et pedore consecutos humeris suis ipsa portavit ? quoties lavit purulentam vulnerum saniem quam aliis aspicere non valebat ? Præbebat cibos propria manu , et spirans cadaver sorbitiunculis irrigabat . Scio multos divites et religiosos ob stomachi angustiam exercere hujusmodi misericordiam per aliena ministeria , et clementes esse pecunia , non manu . Quos equidem non reprobo , et teneritudinem animi nequaquam interpretor infidelitatem : sed sicut inbecillitati stomachi veniam tribuo , sic perfectæ mentis ardorem in cœlum laudibus fero . MAGNA fides ista contemnit . Scio [al. Scit] quid in Lazaro dives purpuratus aliquando non fecerit , quali superba mens retributione damnata sit (Luc. 16) . Ille quem despiciens , quem videre non possumus , ad cuius intuitum nobis vomitus erumpit , nostri similis est , de eodem nobiscum formatus est luto , iisdem compactus elementis . Quidquid patitur , et nos pati possumus . Vulnera ejus existinemus propria ; et omnis animi in alterum duritia , clementi in nosmet-ipsos cogitatione frangetur .

*Non mihi si linguae centum sint , oraque centum ,
Ferrea vox ,
Omnia morborum percurrere nomina possim ,
(Ex Æneid. 6).*

que Fabiola in tanta miserorum refrigeria commutavit , ut multi pauperum sani languentibus invidenter . Quanquam illa simili liberalitate erga Clericos , et Monachos , ac Virgines fuerit . Quod Monasterium non illius opibus sustentatum est ? quem nudum , et clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt ? in quorum se indigentiam non effudit præceps et festina largitio ? Angusta misericordiae ejus Roma fuit . Peragrabat ergo insulas , et totum Etruscum niare , Volscorumque provinciam , et reconditos curvorum littorum sinus , in quibus Monachorum consistunt chori , vel proprio corpore , vel transmissa per viros sanctos ac fideles munificentia circumbat .

7. Unde repente et contra opinionem omnium Je-

(c) Iterum Erasm. interpretatur *νοσοκόπειον* , quod est *languentium vinculum* , hinc forte adductus , quod in aliquot vetustioribus impressis Graeco vocabulo *νοσοκόπειον* istud : interpretatio , id est *languentium villa* , addebatur .

rosolymam navigavit, ubi **463** multorum excepta concursu, nostro parumper usq; est hospitio: cuius societatis recordans, videor mihi adhuc vider? quam vidi. Jesu bone, quo illa fervore, quo studio intenta erat divinis voluminibus? et veluti quamdam famem satiare desiderans, per Prophetas, Evangelia, Psalmosque currebat: quæstiones et proponens, et solutas recondens in scrinio pectoris sui. Nec vero satiabatur audiendi cupidine, sed addens scientiam, addebat dolorem (*Ecccl. 3.*) et quasi oleum flammæ adjiciens [al. *adjecteris*], majoris ardoris fomenta capiebat. Quodam die cum in manibus Moysi Numeros teneremus, et me verecunde rogaret, quid sibi vellet nominum tanta congeries: cur singulæ tribus in aliis atque aliis locis varie jungerentur: quomodo Balaam ariolus sic futura Christi mysteria prophetarit (*Num. 20*), ut nullus propeinodum Prophetarum tam aperte de eo vaticinatus sit; respondi ut potui, et visus [al. *nitus*] sum interrogationi ejus satisfacere. Revolvens ergo librum, pervenit ad eum locum, ubi catalogus describitur omnium Mansionum, per quas de Ægypto egrediens populus, pervenit usque ad fluenta Jordanis (*Num. 33*). Cumque causas quæret et rationes singularum [al. *singulorum*], in quibusdam hæsitavi, in aliis inoffenso cucurri pede, in plerisque simpliciter ignorantiam confessus sum. Tunc vero magis cœpit urgere, et quasi non mihi licet nescire, quod nescio, expostulare, ac se indignam tantis mysteriis dicere. Quid plura? Extorsit mihi negandi verecundia, ut proprium ei opus hujuscemodi disputatiuncula pollicerer, quod usque in præsens tempus, ut nunc intelligo, Domini voluntate dilatum, reddetur memorie illius: ut sacerdotalibus prioris ad se voluminis indua vestibus, per mundi hujus solitudinem gaudeat se ad terram repromotionis aliquando venisse.

8. Verum quod cœpimus, prosequamur. Quærentibus nobis dignum tante **464** feminæ habitaculum, cum illa ita solitudinem euperet, ut diversorio Mariæ carere nollet: ecce subito discurrentibus nuntiis, Orieñ totus intremuit [al. *intonuit*], ab ultima Maeotide inter glacialem Tanain, et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes (a) Alexandri claustra cobibent, erupisse Hunnorum examina, quæ perniciibus equis huc illucque volitantia, cœdis pariter, ac terroris cuncta complerent. Aberat tunc Romanus exercitus, et (b) bellis civilibus in Italia tenebatur. Hanc gentem (c) Herodotus refert,

(a) Tauri montis angustiæ sunt, quas *Caucasias portas* vocat Plinius lib. 6. et satis accurate describit, alii plerunque Auctores, *Caspia* dicunt.

(b) Bellum civile Argobastus excitaverat, qui occiso Valentimiano Juniore, Eugenium Imperatorem constitut. Contra hunc cum pergeret Theodosius ann. 394. Romanas secum Legiones duxit, quæ adhuc in Italia erant, cum Hunni imperii terras an. 395. vastarent.

(c) Hæc narrat Herodotus lib. 1. cap. 106. sub Scytharum nomine; sed annos XXVIII. præferunt hodie Herodoti codices, qua de causa Hieronymum Scaliger notat, quod suppetet tantum XX. Sed in eo apud Herodotum numero magnam inesse difficultatem, observarunt alii: ego vitium insidie non dubito, adeoque, non ut perperam Scaliger, Hieronymi lectionem ex Herodoto, sed Herodoti

sub Dario, rege Medorum, viginti annis Orientem tenuisse captivum, et ab Ægyptiis atque Æthiopibus annum exegisse vœtigal. Avertat Jesus ab orbe Romano tales ultra bestias. Insperati ubique aderant, et famam celeritate vincentes, non religioni, non dignitatibus, non ætati parcebant, non vagientis miserabunt infantiae. Cogebantur mori, qui nondum vivere cœperant; et nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant. Consonus inter omnes rumor, petere eos Jerosolymam, et ob nimiam auri cupiditatem ad hanc urbem percurrende (d) Muri neglecti pacis incuria, sarciebantur. Antiochia obsidebatur. Tyrus se volens a terra abrumpere, insulam quærebat antiquam. Tunc et nos compulsi sumus parare naves, es se in littore, adventum hostium præcavere, et saevientibus ventis, magis barbaros metuere, quam naufragium; non tam propriæ saluti, quam Virginum castimoniae providentes. Erat illo tempore quædam apud [al. *inter*] nos (e) dissensio, et barbarorum pugnam domestica bella superabant. Nos in Oriente tenuerunt jam fixæ sedes, et inveteratum sanctorum Locorum desiderium. Illa, quæ tota in sarcinis erat, et in omni urbe peregrina, reversa est ad patriam, ut ibi pauper viveret, ubi dives fuerat; manens in alieno, quæ **465** multos prius hospites habuit: et (ne sermonem longius protraham) in conspectu Romanæ urbis pauperibus erogaret, quod, illa teste, vendiderat.

9. Nos hoc tantum dolemus, quod pretiosissimum de sanctis Locis monile perdidimus. Recepit Roma quod amiserat, et procax ac maledica lingua Gentilium, oculorum testimonio confutata est. Laudent cæteri misericordiam ejus, bennicitatem, fidem: ego ardorem animi plus laudabo. Librum quo Heliodorū quondam juvenis ad eremum cohortatus sum (*Epist. 14*), tenebat memoriter; et Romana cernens inœnia, inclusam se esse plangebat. Oblita sexus, fragilitatis immemor, ac solitudinis tantum cupida, ibi erat, ubi animo morabatur. Non poterat teneri consiliis amicorum: ita ex urbe, quasi de vinculis, gestis et erumpere. Dispensationem pecuniae, et cautam distributionem genus infidelitatis vocabat. Non aliis distributionem eleemosynarum tribuere; sed suis pariter effusis, ipsa pro Christo stipes optabat accipere. Sic festinabat, sic impatiens erat morarum, ut illam crederes profecturam. Itaque dum semper paratur, mors eam invenire non potuit imparatam.

10. Inter laudes feminæ subito mihi Pamimachius meus exoritur. Paulina dormit ut iste vigilet. Præ-

ex Hieronymo, qui ita legisse appetet, puto emendandam; idque eo libentius, quod minori hujus suppotioni et Josephus, et Eusebius suffragentur.

(d) Vocem *muri* duo MSS. et vetus editio ignorant; mox alio, eoque facile meliori sensu legunt, « Neglecta pacis incuria sarciebatur Antiochia. Tyrus, se volens a terra abrumpere, » etc. Porro *insulam antiquam* intellige Pafætrum; et Vid. Plinium lib. 5. cap. 19. tum veteres Geographos.

(e) Celebris nempe illa cum Joanne Jerosolymit. ac Rufino in causa Origenistarum. Paulo infra quidam MSS. atque editi vetustiores, *tertia* jam fixa fides.

cedit maritum, ut Christo famulum derelinquit. Hic hæres uxoris, et hæreditatis alii possessores. Certabant vir et femina, quis in (a) Portu Abrahæ tabernaculum figeret : et erat hæc inter utrumque contentio, quis humanitate superaret. Vicit utesque, et utesque superatus est. Ambo se victos et victores fassentur, dum quod alter cupiebat, utesque perfecit. Jugunt opes, sociant voluntates, ut quod æmulatio dissipatura erat, concordia cresceret. Necdum dictum, jam factum. Emitur hospitium, et ad hospitium [al. et hospitum] turba concurrit. « Non est enim labor in Jacob, nec dolor in Israel » (*Num. 23. 21. iuxta LXX*). Adducunt maria, quos in gremio suo terra suscipiat. Mittat Roma properantes [al. navigantes], quos navigaturos littus molle confoveat. Quod Publius semel fecit in insula (1) Melite erga unum Apostolum, et (ne contradictioni locum tribuam) 466 in una navi ; hoc isti et frequenter faciunt et in plures : nec solum inopum necessitas sustentatur, sed prona in omnes munificientia aliquid et habentibus providet. Xenodochium in Portu Romano situm totus pariter mundus audivit. Sub una estate didicit Britannia (2), quod Ægyptus et Parthus noverant Vere.

11. Quod scriptum est : « Timentibus Dominum, omnia cooperantur in bonum (*Rom. 8. 28*), in obitu tantæ feminæ vidimus comprobatum. Quadem praesagio futurorum ad multos scripserat Monachos, ut venirent, et se gravi onere laborantem absolverent, faceretque sibi de iniquo mainmona amicos, qui eam reciperent in æterna tabernacula (*Luc. 16. 19*). Venerunt, amici facti sunt : dormivit illa quo modo voluit : et deposita tandem sarcina, levior volavit ad cœlum. Quantum haberet viventis Fabiolæ Roma miraculum, in mortua demonstravit. Necdum spiritum exhalaverat, necdum debitam Christo reddiderat animam,

*Et jam sama volans, tanti prænuntia luctus
(Æneid. l. 1.),*

totius Urbis populum ad exequias congregabat. Sonabant Psalmi, et aurata Templorum (b) tecta reboans in sublime quaticebat ALLELUIA.

*Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes,
Femineas, et facta ferant. (Ibid. l. 8.)*

Non sic Furius de Gallis, non Papirius de Samnitibus, non Scipio de Numantia, non Pompeius de Ponti gentibus triumphavit. Illi corpora vicerant, hæc spirituales nequicias subjugavit. Audio præcedens

(a) Conferenda illa ad Pammachium Epistola num. 11. ubi, « Audio te, inquit, Xenodochium in portu fecisse Romano, et virgam de arbore Abraham in Ansonio plantasse littore : » tum que in eum locum adnotavimus.

(b) Ab impressis Erasm. et Martian. aberat *tecta*, qua detracta voce, claudicat sensus : nos ex aliis editis ac MSS. sufficiimus. Porro veterem Christianorum istam consuetudinem letandi in piorum funeribus, quam plerique alii Scriptores probant, merito noster Hieron. in Vita Pauli Eremitæ christianam traditionem vocat.

(1) Antea cum esset Mytilene, Gravius e MSS. codd. fecit *Miletæ*.

(2) Haud satis placet, quod alio sensu describere Gravius maluit ex uno veteri cod. quod Ægyptus et Parthus agnoverant : vere quod scriptum est, etc.

tium turmas, et catervatim in exequiis ejus multitudinem confluentem. Non plateæ, non porticus, non imminentia desuper tecta capere poterant prospicentes. Tunc suos in unum populos Roma conspergit : favebant sibi omnes in gloria pœnitentis. Nec mirum si de ejus salute homines exultarent, de cuius conversione Angeli lætabantur in cœlo.

12. Hoc tibi, Fabiola [al. mi Fabiola], ingenii mei senile munus, has officiorum inferias dedi. Landavimus saepè virgines, viudas, ac maritatas, quarum semper fuere candida vestimenta, quæ sequuntur Agnum quocumque vadit (*Apoc. 14. 4*). Felix præconium, quod nulla totius vite sorde 467 maculatur. Procul livor, facessat invidia. Si paterfamilias bonus est, quare oculus noster malus est ? Quæ inciderat in latrones, Christi huineris reportata est (*Luc. 10*). Multæ mansiones sunt apud Patrem (*Joan. 14*). Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom. 5*). Cui plus dimittitur, plus amat (*Luc. 7*).

EPISTOLA LXXVIII (c).

SEU LIBER EXEGETICUS AD FABIOLAM.

De XLII mansionibus Israelitarum in deserto.

Postquam egressus Hebræorum ex Egypto, et diurni itineris historiam spiritualiter intelligendam docuit, Mansionum ordinem prosecutur, singulam quamque juxta tropologiam exponens ; redditque ita memorie Fabiolæ opus, quod ei viventi promiserat.

1. In septuagesimo-septimo Psalmo, quem juxta Evangeliam Matthæum (*Cap. 13. v. 35*) ex persona Domini dictum credimus, decem plagarum in Ægypto, et egressionis Israel in solitudinem, narratur historia. Cumque nulli dubium sit, facta esse quæ scripta sunt, quasi aliud littera sonet, aliud spiritus clausum teneat : « Aperiam, » inquit, « in parabola os meum : loquar propositiones ab initio. Quanta audivimus et vidimus, ea et patres nostri narraverunt nobis » (*Ps. 77. 2. et 3*). Unde et Apostolus iisdem verbis, quia eodem et spiritu : « Hæc autem, » ait, « omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad (d) commonitionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt » (*1. Cor. 10. 11*) : Et, « Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari : et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualem liberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra : petra autem erat Christus » (*Ibidem. 1 et seqq.*). Si ergo pars historiæ itineris ex Ægypto spiritualiter accipitur, et cetera, quæ ab Apostolo pro angustia temporis prætermissa sunt, ejusdem esse intelligentiæ convincentur. Nam idem Propheta, qui in alio loco

(c) *Alias 127. Edita eodem tempore quo superior.*

(d) Hunc locum ubi legimus supra epist. 74. ad Ruffin. n. 2. pro verbis *ad commonitionem*, vel *correctionem nostram*, expressimus e MSS. de nobis. Heic autem loci non eadem consonat MSS. auctoritas. Et Tertullianus quidem *ad nos commonendos* legit, atque ipso in Graeco est της τοιωτης φανη, quæ fidem impresse lectioni adstruant.

dixerat : « Habitavi cum habitantibus Cedar : multum incola fuit anima mea » (*Ps. 119. 5*) : absentiam Terræ sanctæ non **468** sustinens, lacrymabiliter ingemiscit, et dicit : « Illic recordatus sum, et effudi in me animam meam : donec transeam in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei : in voce exultationis et confessionis, sonus epulantis » (*Ps. 41. 5*). Et in alio Psalmo : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua » (*Ps. 118. 18*). Paulus quoque, « Lex spiritualis est » (*Rom. 7. 14*) : Et ipse Dominus, « Si crederetis Moysi, et mihi crederetis : de me enim ille scripsit » (*Joan. 5. 47*). Et Evangelium secundum Lucam : « Tunc incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in cunctis Scripturis, quæ de se ipso dicta erant » (*Luc. 24. 27*). Igitur Judæi parvuli, et qui solidum cibum glutire nequeunt, sed adhuc lacte nutriuntur infantes (*1. Cor. 3*), legant Pharaonem carneum, et mare Rubrum, per quod ad Indiam navigatur : et Manna coriandro simile : et omnia quæ scripta sunt, audiant corporaliter, lepram domorum, et lepram pellis, et staminis ; taurum homicidam, et jumentum adulterii reum ; et Iudei propter uxorem ac liberos servire (*a*) cupientis, aurem **mbula** perforatam. Nos autem dereliques Capharnaum, *agrum* quandam *pulcherrimum*, et cum Iesu egredientes in desertum, pascamur panibus ejus (*Matt. 14*; et *Marc. 6*) : si insipientes sunnis et jumentorum similes, hordeaceis : sin rationale animal, triticcois, et ex grano frumenti commolitis : quod in terram cadens et mortuum multos fructus attulit. Novem plagis percussa est *Ægyptius*, fractus Pharao, ut dimitteret populum Dei. Ad extremum primogenita perdidit, ut primogenita Israelis Domino sacrarentur. Qui prius tenere cupiebant, instanter expellunt. Exterminator transit, et terram Gessen pastoralem et pluvias irrigatam, non audet attingere : erant enim postes eorum agni crux signati, et opere loquebantur : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine » (*Ps. 4. 7*). Unde et appellatur ipsa solemnitas *Phase*, quam nos *transitum* appellare possumus, eo quod de pejoribus ad meliora pergentes, tenebrosam *Ægyptum* relinquisimus. Sed jam tempus est, ut promissa compleentes, *Mansionum* Israel ordinem prosequamur.

2. Scriptum est in ultima parte voluminis Numerorum (*Cap. 53*), quod apud Hebreos appellatur **VAJEDABER** : « Hæc sunt castra filiorum Israel, qui egressi sunt **469** de terra *Ægypti* per turmas suas in manu Moysi et Aaron ; » quas Græci (*b*) *ἀπόστολοι* vocant, nos propter linguæ proprietatem significantes *Mansiones*, sive quia de exercitu dicitur, *castra*

(*a*) Vetustiores editi cum quibusdam MSS. servire cipientes aure sibent perforata. Porro *Capharnaum* optime hec *agrum pulcherrimum* interpretatur, licet ex alia lectio in libro Nominum sit *ager consolationis*.

(*b*) Sic vocant LXX. *ἀπόστολοι*, id est profectiones et discenses ab *από* Græc. themate, dum enim castra moventur, tentoria, et reliquæ exercitus sarcinæ tolluntur. Rabanus tamen, quem omnino studiosissime fecisse constat, ut ingentes lacinias a nostro Auctore desumptas in sua scripta transferret, hunc locum exscribens, non *ἀπόστολοι* legit, sed *ἀπόστολοι* sive mansiones, stationesque.

transtulimus. Fit autem catalogus Mansionum a prima usque ad ultimam ; et numerantur simul quadraginta duæ, de quibus Matthæus loquitur : « Ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim, et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim : et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim, id est, simul generationes quadraginta duæ » (*Matt. 1. 17*). Per has currit (*c*) verus Hebreus, qui de terra transire festinat ad cœlum : et *Ægypto* sæculi derelicta, terram reprobationis ingreditur. Nec mirum, si in illo numeri sacramento perveniamus ad regna cœlorum : sub quo (*d*) Dominus atque Salvator a primo Patriarcha pervenit ad virginem, quasi ad Jordanem, que pleno gurgite fluens, Spiritus sancti gratiis redundabat. Quod autem in manu Moysi et Aaron egressus scribitur, intellige legem et sacerdotium, opera, et cultum Dei : quorum alterum altero indiget. **NIHIL ENIM PRODEST** exercere virtutes, nisi noveris Creatorem : nec Dei veneratio proficit ad salutem, nisi præcepta Conditoris impleveris. His duabus mahibus, quasi duobus Seraphim in confessionem sanctæ Trinitatis erumpimus, dicentes, *Sanc-*ctus, *sanc-*tus Dominus Deus sabaoth.

PRIMA MANSIO.

*Moverunt autem castra de Ramesse, mense primo, quinta decima die mensis primi, altera die post Pascha egressi sunt filii Israel in manu excelsa in conspectu omnium *Ægyptiorum* : et *Ægyptii* sepeliebant, quos percusserat Dominus ex eis, omne primogenitum in terra *Ægypti* : et in **470** diis eorum fecit Dominus iudicia (*Num. 33. 2* et seqq.).*

RAMESSES a quibusdam interpretatur *commotio turbulenta*, aut *amaritudo* (*d*) *commotioque linea* : nos autem verius *æstimamus* exprimi, *tonitruum gaudii*. Ad banc urbem quæ in extremis finibus erat, populus congregatus est, qui in desertum exire cupiebat, eo quod tumultum sæculi derelinques, movebatur a vitiis pristinis, et ab excomodente se prius linea peccatorum, ut omnem amaritudinem vertens in dulcedinem, Dei vocem in Sina monte desuper tonantis

(*c*) Nimirum a transeundo Hebreus **Ἄντης** nomen dicit, qui et Græc. *ἀπόστολος* transitor nuncupatur, ut in superiori epist. 71. n. 2. atque infra Mans. 31. abs Hier. notatum est.

(*d*) Quod scilicet ab Abraham ad Christum quadraginta duæ generationes intercedant; nosque sub eodem numero quadraginta duarum mansionum, ad veram promissionis terram, quæ Christus est, et Beatorum gloriam pervenire possimus.

(*e*) Subnexa Hieronymi verba, quibus propositas *Ramessea* etymologias sigillatim explicat, eaque præsertim *ab excomedente se prius linea*, errorem irreppisse hoc loco, et pro *commotioque*, legendum *comestioque*, facile nobis persuadent. Reversa in Nominum libro *Ramesses pavulum de linea* vertitur, et in Origeniano lexico *Ραμεσσεῖς τοντορεῖς* (ut est emendandum, non *τοντορεῖς*) *Ramessea pavlio* sive *comestio de linea* ; nec tot inter hujus nominis interpretationes, eam, quæ fortasse magis obtinebat, præterisse Hieronymus credendum est. Quod autem ipse malit interpretari *tonitruum gaudii*, inde est, quod legitur cum duplice **τόνος** sin pro **δύο** *σάνεχ* in fine, quæ litteræ facilime inter se commutantur. Tunc enim **Ἄντης** *tonitruum*, **τόνος** *gaudium* significantibus, nullus dubitandi locus relinquitur. Cætera in Nominum libro fusius prosequemur.

audiret. Quod autem verba divina et eloqua Scripturarum, in istius saeculi et mundi rota, tonitrus appellentur, Psalmista declarat, dicens : « Vox tonitri tui in rota » (Ps. 76. 12). Et Dei Patris vocem in baptismo Salvatoris audientes (a) tonitruum putaverunt. Cumque conmoti fuerint ad Evangelicam tubam, et excitati tonitruo gaudii, eximus in mense primo, quando « hyems præterit, et abiit sibi » (Cant. 2), quando veris exordium est, quando terra parturit, quando cuncta renovantur, et eximus quinta decima die mensis primi (Exod. 12), in crastinum Paschæ pleno mensis lumine, post esum agni immaculati : et calciatos pedes habentes de Apostolo (Ephes. 6), et accinctos pudicitia lumbos, et baculos in manibus præparatos. Quamvis enim in Ægypto quarta decima die mensis Pascha facientes, comediorimus agnum, tamen tunc nobis lux plena compleatur, quando in manu excelsa Ramessem dimittimus, quæ excelsa dicitur, vel quod Ægyptum percusserit, vel quod protexerit Israel, videntibus Ægyptiis, qui admirantur nos exire de saeculo, et torquentur invidia, et postea nos tenere cupientes, in persecutionibus suffocantur : quando et Ægypti sepeliunt primogenitos suos, et patres mortui terrenis operibus, opprimunt mortuos filios suos. Mili videtur **471** Ægyptiorum primogenita, dogmata esse Philosophorum, quibus deceptos homines atque irretitos tenebant. Quæ cum Israel vivus effugerit, circumdant [al. circumdantur] mortuis suis, ne exeunt imitentur exemplum. Porro quod sequitur : « In diis eorum fecit iudicia » (Num. 33. 9), sive ut Septuaginta transstulerunt, « ultiōnes : illud Hebrei autem, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægyptio tempia destruta sint, sive motu terræ, sive iictu fulminum. Spiritualiter autem discimus quod egredientibus nobis de Ægypto, errorum idola corrunt, et omnis perversarum doctrinarum cultura quatatur.

II. MANSIO.

Et proficiuentes filii Israel de Ramesse, castra metati sunt in Socothe (Num. 33. 5).

Secunda Mansio. In hac coquunt panes azymos, et primum tendunt tabernacula, unde et ex re locus nomen accepit. Socothe quippe interpretatur in lingua nostra, *tabernacula*, sive *tentoria*. Et ob hoc sepius mense, quinta decima die mensis solemnitas Tabernaculorum est (Levit. 23). Cum ergo exierimus ex Ægypto, primum tabernacula figimus, scientes nobis ad ulteriora pergendum. Tunc non comedimus de fermento Ægypti, de fermento malitiæ et nequitiae : sed vescimur azymis sinceritatis et veritatis (1. Cor. 5) : Domini præcepta opere consummantes : « Cavete a fermento Pharisæorum » (Matth. 16. 11). In hac nobis præcipitur Mansione, ut sem-

(a) In quibusdam codd. desideratur *Salvatoris*. Cum vero non in Baptismo, sed cum Patrem rogaret Jesus, ut clarificaret nomen suum, *tonitruum factum esse* putaverint audientes, ut Joan. 12. 29. testatur, rectissime creditur ex apocrypho libro hausisse Hier. et fortasse ex Nazarenorum Evangelio, quod ipse Latine explicaverat, et subinde allegat.

per egressionis ex Ægypto memores simus : ut celebremus transitum, id est, Phase Domini ; ut primogenita nostri uti, cunctarumque virtutum, pro primogenitis Ægypti, quæ percussa sunt, Domino consecremus.

III. MANSIO.

Et profecti de Socothe, castra metati sunt in Etham, quæ est in extremo solitudinis (Num. 33. 6).

Tertia Mansio offertur post tabernacula, in qua primum videtur Dominus nocte in columna ignis, et per diem in columna nubis, ut præcedat populum, et dux itineris fiat. ETHAM (b) nobis sonat *fortitudo*, atque *perfectio*, de qua **472** et David canit : « Tu dirupisti fluvios (c) Etham, » (Psal. 73. 15), id est, « fortes. » Grandis est fortitudo, Ægyptum dimittere, et in extrema solitudine commorari. Ex quo intelligimus locum Socothe adhuc juxta Ægypti suis regiones. In eo enim quod dicitur, quæ est in extrema finibus solitudinis, ostenditur inter confinia esse eremi et Ægypti. Præparamus nobis fortitudinem, assumamus perfectum robur, ut inter errorum tenebras, et confusionem noctis, scientia Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem (d) habeat protegentem : ut his ducibus ad sanctam Terram pervenire valeainus.

IV. MANSIO.

Profectique de Etham, reversi sunt ad Phiahiroth, quod est contra Beel sephon, et castra metati sunt e regione Magdol (Num. 33. 7).

Quarta Mansio est PHIAHIROTH, quæ interpretatur os nobilium, scribiturque per literam **בְּהִרּוֹת**. Quidam male, *hiroth*, *villas* putant, errore manifestus, quod pro supradicto elemento, **א** litteram legant. BEEL-SEPHON in lingua nostram vertitur *Dominus aquilonis*, aut *ascensus speculæ*, aut *habens arcana*. Porro MAGDOL, *magnitudo vel turris*. Assumpta igitur fortitudine nobilitamur in Domino, et Beel-sephon idoli arcana contemnimus, illiusque magnificientiam et turritam superbiam declinamus. Non enim est ab austro, unde Dominus venit, et a meridie, in qua sponsus recumbit in floribus ; sed possessor Aquilonis venti frigidissimi, a quo exardescunt mala super terram : qui cum sit frigidissimus, nomine dexter vocatur, falsum sibi assumens vocabulum virtutis ac dextræ, cum totus sit in sinistra.

(b) Alii editi *noscum sonat*, vel *nobis consonat*.

(c) Hebreice est **תְּנַנָּה**, quam vocem in originali textu vitiatalem pro **תְּנַנָּה**, sive **תְּנַנָּה**, Victorius contendit, tum ex simili lectione Exod. 13. 20. et Num. 33. ubi hujus loci mentio est, tum vero in primis ex Hieronymiana interpretatione, quæ *perfectio* vertitur ; perfectio enim non significaret ex ejus sententia, nisi **א** littera vox clauderetur. At Caldaicam terminationem, qua uti amat Psalmistes, ille non attendit, et præterea ejusdem significationis voces esse **תְּנַנָּה**, et **תְּנַנָּה**, sicuti **תְּנַנָּה**, et **תְּנַנָּה**, et **תְּנַנָּה**, atque alias passim ; denique ex Exodo primitus, aut numerus *Etham* ad perfectionis significationem trahi, ac deinde eamdem esse vocis *Ethan* in Psalmo rectissime conclusi, utpote quæ non nisi ex Chaldaicæ lingua ingenio finali litterulae scriptura diversa sit.

(d) Quidam vetustiores vulgati addunt *et noxignem*, quas voces, ut male infartas jampridem Victorius expunxerat ; editor Benedictinus iterum adscivit in textum.

V. MANSIO.

Et profecti de Phihiroth, transierunt per medium mare in deserto : et ambulaverunt viam trium dierum in solitudine Etham, et castra metati sunt in Mara (Num. 33. 8).

Quinta Mansio est in MARA, quæ interpretatur *amaritudo*. Non poterant ad Rubri maris gurgites pervenire, et Pharaonem cum suo exercitu videre pereunte; nisi postquam habuerunt in 473 ore nobilitates, id est, in Domini confessione virtutes, quando crediderunt Deo, et Moysi famulo ejus : et audierunt ab eo : « Dominus pugnavit pro vobis [al. nobis], et vos tacebitis » (*Exod. 14. 14*) : et victores, Maria praecinente, in tympanis et choris resonare coepérunt carmina triumphantia. « Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem project in mare » (*Exod. 15. 1*). Post prædicationem Evangelii, post tabernacula transmigrantium, post assumptam fortitudinem, post confessionis nobilitatem (a), Ægyptii et Pharao rursus occurrunt. Unde discimus cavendas semper insidias, et invocandam misericordiam Dei, ut insequentem Pharaonem posimus effugere, et nobis in spirituali baptismio suffocetur. Egressis de mari Rubro, occurrit eremus Sur, quæ et solitudo Etham dicitur, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam : et pervenerunt ad Mara, quæ ex amaritudine nomen accepit. Habebat fons aquam, et dulcedinem non habebat. Murmurat populus videns aquas, et potare non sustinens. Mara intellige, aquas occidentis littoræ, quibus si immittatur confessio crucis, et passionis Dominicæ sacramenta jungantur : omne quod impotabile et triste videbatur ac rigidum, vertitur in dulcedinem. Unde et scriptum est : « Constituit Deus populo legem et judicia, et tentavit eum » (*Exod. 15. 25*). Ubi enim magnitudo gratiæ, ibi magnitudo discriminis. Nec terreas, si post victoriam venias ad amaritudinem : quia verum Pascha facientes, azyma cum amaritudinibus comedunt, et tentatio probationem, probatio spem, spes parit salutem (*Rom. 5*). Apud medicos quoque, quædam antidotus, noxios humores temperans, ex (b) amaritudine nuncupatur, quæ dulcis ostenditur, restituens sanitatem : sicut e contrario voluptas atque luxuria amaritudine terminantur, dicente Scriptura : « Quæ ad tempus pingue facit fauces tuas, novissime vero amarius selle invenies » (*Prov. 5. 3. juxta LXX*).

VI. MANSIO.

Et profecti de Mara, venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et 474 septuaginta palmæ ; ibi que castra metati sunt (Num. 33. 9).

Sexta Mansio in arietes fortesque vertitur. Quam

(a) Quos contulimus MSS. post confessionis nobilitatem pericula rursus occurrunt.

(b) Nimirum τραχή, quod medicamentum genitum est ex aloe compositum, et duobus quidem nominibus τραχή τραχή dicitur, sed absolute etiam Galeni tempore, ut ex ejus liquet 2 et 8. lib. τὸν τετρά τόνον dictum est τραχή, propter insignem amaritudinem. Vid. Ej. ist. ad Algasiam in Præf.

pulcher ordo virtutum : post victoriam tentatio, post tentationem refectio. De amaritudine venimus ad arietes, et robustos principes gregis, quos apud Ezechielem (*Ezech. 34*) Dominus judicaturum esse se dicit : quod alii eorum conculcaverint aquas, et compresserint oves : alii lenes et placabiles fuerint. De his et vicesimus octavus Psalmus loquitur : *Afferte Domino Filii Dei, Afferte Domino filios arietum.* Sextæ Mansionis tenemus hospitium. Nunquam prius occurrerunt fontes purissimi, nisi ubi magistrorum doctrina prorupit. Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit : de quorum fontibus derivatae aquæ, totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmae, quos et ipsos secundi ordinis intelligimus preceptores, Luca Evangelista testante, duodecim fuisse Apostolos, et septuaginta discipulos minoris gradus, quos et binos ante se Dominus præmittebat (*Luc. 6. et 10*). De quibus et Paulus refert (*1. Cor. 15. 5. 6. et 7*), quod apparuerit Dominus primum (c) undecim, deinde Apostolis omnibus, alias volens intelligi primos, et alias secundos Christi discipulos. Bibamus de hujusmodi fontibus, et dulces fructus victoriae devorantes, ad Mansiones reliquas præparemur.

VII. MANSIO.

Profecti de Elim, castra metati sunt ad mare Rubrum (Num. 33. 10) (d).

Mare Rubrum, quod Hebraice dicitur, JAM SUPH, septima Mansio est. Et queritur, quomodo post transitionem maris Rubri, et fontis Mara, et Elim, rursum ad mare Rubrum venerint, nisi forte in itinere pergentibus, sinus quidam maris occurrerit, juxta quem castra metati sint. Aliud est enim transire mare : aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur, etiam post Evangelicam disciplinam et cibos dulcissimos triumphorum, apparere nobis interdum mare : et præterita discriminâ ponî ante oculos. Quanquam multæ differentiæ 475 sit transire mare, et mare procul aspicere. Verbum JAM SUPH, apud Hebreos ex mari et rubro compositum est (e). SUPH autem et Rubrum et Scyrpus vocatur. Unde possumus suspicari, quod venerint ad paludem quamdam et lacum, qui et carecto et juncis

(c) Unus Ms. duodecim habet, quæ minime contempnenda lectio est, siquidem prioris ordinis Apostolos distinguere ab aliis septuaginta intendit. Ad haec Pauli Graecus textus in acciurioribus libris frequentius & & & &, quam tunc præferre inventur.

(d) Scripturæ verba cum Hieronymi interpretatione confundunt hujusque vulgati libri, sensumque ipsum alio torquent, ac depravant; quod enim isdem vocibus, *mare rubrum*, et textus sacer desinat, et Hieronymi incipiat, eas in altero omittunt, corruptis usi MSS. in quibus solum veterum librariorum errore, voces illæ exciderunt. Nos ex Rabano, qui antequam locus vitiaretur, exscriptis, restituimus atque emendavimus.

(e) Apud Hebreos SUPH nuspiam *rubrum* significare, sed algam, aut juncum, jampride eruditis viris notatum est; neque adeo unquam in veteri Testamento rubri maris fieri mentionem, sed *maris algosi* ΤΡΑΧΗ. Verum eo nomine alii sinum Arabicum, alii Persicum intelligent, qui sinus *Erythræum*, sive *rubrum* mare vulgo audiunt. Hinc autem facile, quo sensu Hieronymi verba accipienda sint, explicatur, eo nimirum, ut *rubrum*, per *cataresis* *Erythri* maris, *Suph* vocabulo sentiat significari.

plenus fuerit. Quod autem omnes congregations aquarum Scriptura sancta mare vocet, nulla dubitatio est. Hæc Mansio in Exodo non habetur: sed scriptum est pro ea, quod de mari Rubro venerint ad desertum Sin, quod est inter Elim et Sinai, quinta decima die mensis secundi egressionis eorum ex Ægypto (Exod. 16. 1), id est, tricesima prima postquam egressi sunt de Ramesse.

VIII. MANSIO.

Et profecti de mari Rubro, castra metati sunt in solitudine Sin (Num. 33. 11).

Octava Mansio, licet juxta ordinem Exodi septima sit. Sed sciendum, quod omnis usque ad montem Sinai eremus Sin vocetur, et ex tota provincia etiam locus unius Mansionis nomen acceperit: sicut et Moab iam urbis quam provincie nomen est. In hac solitudine quinque Mansiones sunt: Jam suph, de qua supra diximus, et eremus Sin, et (a) Dephca, et Alus, et Raphidim, de quibus loquemur in consequentibus. Sin autem, interpretatur rubus, vel odium, quorum utrumque facit ad mysticos intellectus, quod postquam venerimus ad eum locum, de quo sit nobis Dominus locuturus [al. locutus], grande odiu meareramur inimici. Tunc videbimus ardere rubum, et non comburi: inflammati Ecclesiam persecutionibus, et eam, loquente in illa Domino, non perire. Et nota, quod in octava Mansione, in qua torcularia nostra sunt, unde et octavus Psalmus, hoc titulo prænotatur, desertum capimus rubi: quia plures filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum (Isai. 54).

IX. MANSIO.

Et profecti de deserto Sin, castra metati sunt in Dephca (Num. 33. 12).

(b) Nona Mansio. Hoc nomen apud Hebreos 476 *χρόπα*, id est, pulsatio dicitur: juxta quod et Dominus ait: *Pulse et aperietur vobis* (Math. 7). In libro autem Hebraicorum Nominum (c), *adhæsionem, remissionemque* transtulimus, quod lectorem turbare non debet. Nec putet nos dissonantia scribere; ibi enim juxta id quod vulgo habetur, edidimus, (d) si medium verbum scribatur per *BETH* litteram: hic autem in Hebraico volumine scriptum reperi per *RHE*, quod elementum magis pulsationem, quam glutinum sonat: sensusque est manifestus: post responsa Domini, post octavum numerum resurrectionis, Christi incipimus sacramenta pulsare. Prudentem studiosumque lectorem rogatum velim, ut sciat me vertere no-

(a) Hæc atque infra constanter MSS. aliquot, tum etiam vulgati, *Daphca*.

(b) Fortasse supplendum est iterum nomen *Dephca*, atque legendum in hunc modum, *Dephca nona Mansio est. Hoc nomen, etc.*

(c) Veteres editi *adhæsionem, retentionemque*, meliori forte sensu, ac voce, quæ magis *glutinum sonat*, ut ipse infra auctor sentit; sed repugnantibus MSS. tum hujus epistolæ tum libri Hebraicorum nominum, e quibus unus perquam emendatus bibliothecæ nostræ, quem non ita primi adepti sunaus, et cuius posthac testimonio sepius utemur.

(d) Scilicet si pro *Dephca* scribatur *Debca*, ut legisse appareat Auctorem libri nominum Hebraicorum, quem Hier. Latine vertit.

mina juxta Hebraicam Veritatem. Alioquin in Græcis et Latinis codicibus præter pauca, omnia corrupta reperimus: et miror quosdam eruditos et Ecclesiasticos viros ea voluisse transferre, quæ in Hebraico non habentur, et de male interpretatis, fictas explanationes querere, ut in præsenti pro *Dephca* (e), legendæ *Repheca*, litteram ponentes pro litera, eo quod *RE* et *DELETH* parvo apice, distinguantur, et interpretantur *curationem*: atque exinde tropologiam similem proseguuntur.

X. MANSIO.

Profecti de Dephca, castra metati sunt in Alus (Num. 33. 13).

Decima Mansio in Exodo non habetur, crediturque in Sin eremo contineri, eodem narrante libro. *Profecta est omnis multitudo filiorum Israel de eremo Sin per Mansiones suas juxta os Domini, et venerunt Raphidim.* Ex quo perspicuum est plures Mansiones, unius regionis vocabulo demonstrari. Interpretaturque *ALUS, fermentum*: quod tollens mulier, miscuit *sarinæ satis* tribus, donec fermentaretur totum (Matth. 13. 33). In hac solitudine murmurat populus propter famem, et conversus respicit procul in nube gloriam Dei; acceptique vespre colurnicem, et mane alerius diei manna (Num. 11).

477 *Et nota in Mansione decima fermentum ponit, et post esum carnium, manna tribui, impleri que Scripturam: Panem Angelorum manducavit homo (Ps. 77. 55).*

XI. MANSIO.

Profecti de Alus, castra metati sunt in Raphidimi: et non erat ibi aqua populo (Num. 33. 14).

Undecima Mansio est, quam violenter interpretatam in libro Hebraicorum Nominum reperi, *vidit os sufficiens eis*, aut certe, *visio oris fortium*: meliusque transfertur, *dissolutio fortium*, vel *sanitas fortium*, sive juxta proprietatem linguae Syræ, *remissio manuum*. Hæc et in Exodo legitur (Cap. 17. 1) post proficationem de eremo Sin. Queritur in ea populus ob ardorem sitis: fons de pœtra Oreb erupit, et profluit: et quia tentaverunt Deum, locus Raphidim, *tentationis* quoque, id est, *MESSE* [al. *Masa*], sortitus est nomen. Moyses ascendit in montem: Jesus contra Amalec militat: ad crucis signum superatur inimicus: remissis orantis manibus, hostis victor insequitur. Sedet Moyses super lapidem dictum a Zacharia (Cap. 2. v. 5), qui septem habebat oculos: et in Samuelis volumine appellatur *ABEN EZER*, id est, *lapis adjutorii* (1. Reg. 4. 1): et utramque manum ejus Aaron, et Ur, id est, *montanus*, lucidusque sustentat. Devicto adversario supervenit Jethro, educit Zephoram, et utrumque filium; dat concilium septuaginta Seniorum: et in typum Ecclesiae de gentibus congregatae, Legis (f) immunitio, Evangelio sugge-

(e) Sugillat lectionem *τε* LXX. qui *θάραξ*, vel *θάραξ* legunt, *Res pro Daleth* obvio errore substituent.

(f) Victorius ex MSS. auctoritate legit *immunitio*, successione lectioni ex contextus serie fidem adstruit, quod ueni

rente, completur. Pulchre autem *dissolutio*, ac *santitas fortium*, RAPHIDIM dicitur, vel propter dissipatum Amalec, vel propter sanatum Israel. Sim autem (a) *remissionem manum* juxta Syros RAPHIDIM sonat, dicemus, propter offendit populi: quia contra Dominum murmuravit, istud loco nomen impositum. Haec tangimus potius quam exponimus, breviter indicasse contenti, quod post fermentum Alus, et Messam Ecclesiae, soleant multiplicia dæmonum adversum nos tentamenta consurgere.

478 XII. MANSIO.

Et profecti de Raphidim, castra metati sunt in solitudine Sinai (Num. 33. 15).

Duodecima Mansio est. Statim tibi veniat in mentem Apostolorum numerus. Una de pluribus, sed major (b) omnibus, non separatur in ordine: et præcellit in merito. Ad hunc locum quadragesima septima die pervenient, Scriptura dicente: « Mense tertio egressionis filiorum Israel de Ægypto, in die hac transierunt in solitudine Sinai, profectique de Raphidim, venerunt in desertum Sinai, et castra metati sunt in eremo, seditque ibi Israel e regione montis; et Moyses ascendit ad Deum: vocavitque eum Dominus de monte dicens » (*Exod. 19. 1. et seqq.*) : et reliqua. Et rursum: « Vade, inquit, ad populum, et sanctifica eos hodie et cras: et lavent vestimenta sua, sintque parati in diem tertium: quia tertia die descendet Dominus, vidente universo populo, super montem Sinai » (*Ibid. 10.*). Quod et factum est. Lavaveruntque vestimenta sua, et ab uxorum coitu separatis, die tertio descendit Dominus in montem: quo fumante, et fulgore, tonitruo, caligine, voce, tuba, mortalius corda terrentibus, Moyses loquebatur, et Dominus respondebat ei. Supputemus numerum, et inveniemus quinquagesimo die egressionis Israel ex Ægyptio in vertice montis Sinai regem datani. Unde et Pentecostes celebratur solemnis, et postea Evangelii sacramentum Spiritus sancti descensione completur: ut sicut priori populo quinquagesimo die, vero Jubilao, et vero anno Remissionis, et veris quinquaginta et quingentis denariis, qui debitoribus dimittuntur, lex data est (c): Apostolis quoque, et

Lex, quæ per Moysem significatur, debilis erat atque immunita, nihil enim ad perfectum adduxit Lex, ejusque defectus ex Evangelii divitiis suppletur; nam ad Evangelium pertinere 70. Seniorum concilium, ipse Hieronymus docet. Sed proinde immutare non oportebat, meliori enim sensu *immunitio* accipitur pro immunitate ab onere, et ratione ab officio, qua Moyses, qui sub Legis nomine intelligitur, tunc temporis fruebatur, cum LXX. Seniora ad populi regimen adsciti sunt.

(a) Proprie nominis etymologia, quod tandem liceat adnotare, deducenda est a שָׁרֵם, quod est *stratum*, obtinet, unde *strata* seu *castra*. Sed Hieronymiana subnexæ interpretationi consonant cum primis illud Thalmud Bechoroth: *Quare rotatus est locus iste Rephidim?* Quod nimurum בְּרַבָּם, REM SERUNT ibi MANUS suas a verbis Legis.

(b) Vitoiose antea *major ab omnibus*. Hoc autem sensu omnium celebratissimam Mansionem hanc vocat etiam *etur Auctor hujusmodi tractatus in Appendice Operum S. Ambrosii*, qui Hieronymum nostrum interdum exscribit.

(c) Al. in *Apostolos*, et mox *centesimo vicesimo*.

qui cum eis erant, in centum viginti Mosaicæ zetatis numero constitutis, descenderit Spiritus sanctus, et divisus linguis credentium, totus Evangelica prædicatione mundus expletus sit. Longum est si replicare velim, quod in lege præceptum sit: quomodo fabricatum tabernaculum, quæ varietas hostiarum, quæ vasorum diversitas, que indumenta Pontificis, 479 quæ Sacerdotum, et Levitarum ceremoniae, quid egerint: quomodo populus numeratus sit. Hoc tantum dicam, quod media pars Exodi, et totus Leviticus liber, et Numierorum præcepta non modica, et per singulas populi tribus distributio, et oblationes principum in hac Mansione descriptæ sint, multorumque voluminum disputatio huic loco sufficere vix possit. Interpretatur autem SINAI rubi; non unus ut supra in solitudine Sin, sed plures: ut ibi principium sit, hic perfectio; ibi solitarius, numerus hic multiplex. Aliud est enim unam, et aliud omnes gratias possidere.

XIII. MANSIO.

Et profecti de solitudine Sinai, castra metati sunt in sepulcris concupiscentia (Num. 33. 16).

Tertia decima Mansio, cuius nomen (d) ex interpretatione editum est, apud Hebreos appellatur CATORH (e) ATTHEAVA. Est autem sensus ille de Evangelio, quod Jesus baptizatus statim a Spiritu ductus est in desertum, et tentatus [al. tentabatur] a diabolo. Itaque et Israel post familiarem cum Domino sermonem, posquam juxta montem Sinai commoratus est anno uno et diebus quatuor, mira dispositione castrorum egressus in solitudinem (f) PHARAN, quæ interpretatur, onager, aut feritas, ibique succumbit male bestie, fastidiens coelestem panem, et Ægyptiorum carnes desiderans, quando multos subitum voravit incendium; et intercedente Moyse (*Num. 11. 1. et 2.*), humum vorax flamma consumpsit. Tunc accipiunt colurnices, et usque ad nauseam ac vomitum devorant. Eliguntur septuaginta Presbyteri; vadunt ad ostium tabernaculi, duo renant, Heldad et Medad, non imperii negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos. Unde et absentes prophetant; saturatoque populo, dum adhuc escæ essent in ore eorum, ira Dei ascendit super eos, et occidit pingues eorum, et electos Israel præpedivit (*Ps. 77. 5.*): ne ad malum velociter current: unde et appellatus est locus, sepulcræ concupiscentia; sive ut 480 in Septuaginta legimus, memoria désiderii. (g) Ex quibus omnibus nos omnes docemur, qui

(d) Haud recte vulgati, cum interpretatione; emendatur a scriptis.

(e) Ms. aliquot cum vetustioribus editis Atara; male autem post Erasmum Victorius aliunde induxerat (Cibaroth Atara). Sed quam in legendis Hebreis vocabulis Massorethiæ illi sequuntur rationem, tertio quoque verbo castigare non vacat, et piget.

(f) Male Νεοε scripsérat Martianus pro Πέντε; nisi sit, ut propius designaret, unde nominis interpretatio lauriretur, nomen illud confinxit; est enim Αναρη, onager, nomen Πέντε. Sed quandoque sonum vocis, non littera attendisse Hieronymum in Hebraicis nominibus interpretandis, constat.

(g) Supra laudatus Auctor in Append. Operum S. Am-

sapientiam diuisimus sacerularem, et Aegyptias ollas contemptissimus, non debere murmurare contra coelestem Scripturarum panem, nec virulentias Aegyptiorum, qui sunt magnarum carnium, sed simplicem mannae cibum querere; alioquin si rursus eas voluerimus appetere, vorabimus usque ad nauseam; et statim Domini (a) igne torquebimus, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, ut sinus sepulcra dealbuta, quæ foris parent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spuria.

XIV. MANSIO.

Et profecti de sepulcris concupiscentiae, castra metati sunt in Aseroth (Num. 33. 17).

Quarta decima Mansio est in solitudine Pharan, quæ in (b) atria veritutis. In hac Aaron et Maria, propter Aethyopissam contra Moysen murmurant, et in typum zeli, adversus Ecclesiam de gentibus congregatam, populus Iudeorum lepræ sorde perfunditur: nec redit ad tabernaculum, (c) et pristinam recipit sanitatem, donec statutum plenitudinis gentium tempus impletat [al. impleteatur]. Et hoc prudens lector attende, quod post consummatam in duodecimo numero virtutem, quia superbivit Israel: et in sepulcris concupiscentiae carnes Aegyptias desideravit: rursum jacit aliud fundamentum, et atria, id est, vestibulum virtutis ingreditur, ostendens nobis, et eos qui stant, posse cadere, et qui ceciderunt, posse resurgere. Positus est enim Jesus in ruinam et resurrectionem multorum (Luc. 2), et ipse loquitur per Prophetam: *Nu[m]quid qui cadit, non resurget? (Jerem. 8. 4.)*

XV. MANSIO.

Et profecti de Aseroth, castra metati sunt in Rethnia (Num. 33. 18); pro quo supra in hoc eodem libro legimus: Postquam profectus est populus de Aseroth, castra metati sunt in solitudine Pharan.

481 Hæc est autem quinta decima Mansio. Et notandum quod reliquæ Mansiones decem et octo, quarum nunc breviter catalogus describitur, a Rethnia usque ad Asiongaber, id est, usque ad tricesimam secundam Mansionem, sub Pharan solitudinis nomine continentur, in quibus universa quæ scripta sunt, diversis temporibus gesta sentimus: quæ quia non sunt per Mansiones singulas distributa, a nobis quoque in commune dicentur, ut postea veniamus ad reliqua. RETHNA transfertur, sonitus, aut juniperus, quanquam plerique, ἐπρεπον apud Graecos aliud genus arboris significare contendunt. Juniperum autem et primus Graduum Psalmus, juxta Veritatem Hebreorum, a Ex quibus docemur, ut qui conversationem reliquimus sæculi, et pauci posse, nec virulenta Aegyptiorum appetere, quæ sunt magnarum carnium, quo in loco alii purulentias, alii jurulentias legunt: Hieronymus autem alibi, nec uno in loco, quod et Martian. animadvertisit, Aegyptios dicit esse magnarum carnium.

(a) Idem velut Auctor Domini tra.

(b) Sive Hebrewæ pressius suburbia, aut pagi, quæ sunt civitatum quedam vestibula.

(c) Apud Rabenam, ut pristinam recipiat sanitatem.

S. HIERONYMI I.

braicam sonat, ubi scriptum est: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloram? (Ps. 119. 3. et 4)*, et Propheta respondet: *Sagittæ potenter acutæ, cum carbonibus juniperorum*: pro quo apud nos legitur, desolatoriis. Ferunt autem lignum hoc ignem multo tempore conservare, ita ut si prunæ ex ejus cinere fuerint operæ, usque ad annum perveniant. Ex quo discimus post sepulera concupiscentiae, et vestibula, transire nos ad lignum, quod multo tempore calorem tenet, ut sinus ferventes spiritu, et claro sonitu atque (d) exaltata voce, Evangelium Domini prædicemus. Ab hac itaque Mansione usque ad tricesimam secundam istiusmodi continentur historie. Duodecim exploratores mittuntur ad Terram sanctam: botrus refertur in ligno, (e) et Christi breviter passio demonstratur. Murmurat populus Iudeorum, gigantum impetum reformidans. Pugnat contra Amalec et Chananum, nolente Deo, et vietus intelligit quæ debebat in Terra sancta exercere sacrificia. Dathan et Abiron, et filii Core consurgunt contra Moysen et Aaron, et terræ voragine glutuntur.

482 Inter mortuos et viventes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, et currens [f. furens] ira Dei, sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron et florem profert et solia, et in aeternam memoriam vires siccitas (f) consecratur (Num. 17). Nec dum templum, et jam æditui, nec dum Sacerdotes, et Levitæ obtulere sacrificia, et partes eorum mysticas sermo describit. Vitula rufa in holocausto concrematur, et cinis ejus, piacularis aspersio est (Num. 19). Quorum omnium figuræ proprios libros flagrant, et melius reor tacere, quam pauca dicere.

XVI. MANSIO.

Et profecti de Rethnia, castra metati sunt in Remmon Phares (Num. 33. 19).

Sexta decima Mansio est, quæ interpretatur Graeco sermone φωτα; (g) ἀκρεσπη, Latine, mali punici divisione, quod alii malum granatum vocant. Cujus arboris fructus in Scriptura dupliciter accipitur: aut in Ecclesiæ gremio, quæ omnem turbam credentium suo cortice legit: aut in varietate et consonantia virtutum, juxta illud quod scriptum est: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una (Act. 4. 32)*: sicque divisi (al. diversi) sunt singuli gradus, ut omnes eadem compage teneantur.

(d) Al. atque in altum exaltata vox.

(e) Botrum, quem præ magnitudine transverso ligato exploratores retulerunt, pro tipo Salvatoris de Crucis ligno pendens passum alii Patres accipiunt.

(f) Victorius ut pro consecratur, legendum probet conservatur, præter quorundam exemplarium fidem, huic quoque ex Num. cap. 17. locum adducit. *Refer virginem Aaron in tabernaculum testimoniū, ut servetur ihi in signum rebellium, etc.* Mox alii codices habent. *Nec dum templum servabat adjuti, nequian, etc.*

(g) Idem ex Brixianis codi. divulgatis: pro ἀκρεσπη, quod vocabulum abscissionem potius, sectionemque significat, et ex conjecturis tantum Erasmus dicitur posuisse. Sed Graecarum litterarum vestigia, quæ in MSS. habentur, minime ad Victorii lectionem accedunt; alia autem de causa ipsa vox ἀκρεσπη arridet, sive ejus loco διάσπη, quæ propriæ divisionem, atque intercisionem notat.

(Vingt-trois.)

XVII. MANSIO.

Et profecti de Remnon-Phares, castra metati sunt in Lobna (Num. 33. 20).

Septima decima Mansio est, quam in laterem possumus vertere : licet quidam Lebbona transferentes, (a) male caudorem interpretati sint. Legimus Aegyptios lateres in Exodo, quos populus faciens ingenuit (*Exod. 4. 14*). Legimus in (b) Malachia (*Cap. 1. v. 4*) lateres, pro quibus Idumaea destructis, politos lapides reponere nititur. Et laterem in Ezechiel (*Cap. 14. v. 1*) : in quo obsecxae Jerusalem pictura describitur. Ex quibus discimus in itinere istius vita, et de alio in aliud (c) transitu, NUNC NOS CRESCERE, nunc decrescere, **483** et post ordinem Ecclesiasticum saepe ad laterum opera transmigrare.

XVIII. MANSIO.

Et profecti de Lebna, castra metati sunt in Ressa (Num. 33. 21).

Octava decima Mansio in frenos (d) vertitur. Si enim post profectum, rursum ad luti opera descendimus, infrenandi sumus et cursus vagi atque præcipites, Scripturarum retinaculis dirigendi. Hoc verbum, quantum memoria suggestit, nusquam alibi in Scripturis sanctis apud Hebreos invenisse me novi, absque libro apocrypho, qui a Græcis (e) *λέπτα*, id est *parva* Genesis, appellatur : ibi in adificatione turris, pro stadio ponitur, in quo excentur pugiles et athletæ, et cursorum velocitas comprobatur. Dicit et Psalmista : *In freno et chamo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te* (*Ps. 31. 9*). Et Apostolus : *Nescitis quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt; sed unus accipit palmarum? Sic currite, ut comprehendatis* (*1. Cor. 9. 24*).

(a) Est quidem *לְבָנָה*, seu libena, *מִלְחָמָה*, seu lator, aut *לְטַבֵּלָה*; sed nec corum responda est sententia qui ex albedine deducunt, quod et faciunt interdum Septuaginta; est enim proprie *לְבָנָה* libna populus alba : nec dubium videtur, quin ab ejus arboris frequentia isthæc Israelitarum status nomine accepit.

(b) Ad hunc modum in libris omnibus, et apud Rabanum inventior; Martiaue tamen vel memorie lapsum in Hieronymo, vel in antiquis Malachia exemplaribus diversitate, vel denique exscriptorum incursum causatur, quod pro Isaia posuerint Malachiam. Isthæc enim innui contredit Isaia verba cap. 9. v. 10. *Lateres cediderunt, sed quadratis lapidibus edificabimus*; etsi hec a populo Ephraim, et habitatoribus Samariæ, non ab Idumæis dici, nihil omninus fateatur. Scilicet Malachia locum, quem indicavimus, « Quod si dixerit Judæa, destruci sumus, sed revertentes adificabimus, quæ destruta sunt », etc., quem aperte Hieron. innuit, ille, aut non satis attendit, aut cum reliquis editoribus penitus ignoravit.

(c) Rursus peccat edit. Benedict. *transiunt legens pro transitu*

(d) Scilicet in Nominum libro a *יְהוָה*, quod est *habena*, aut *frenum*: sed verius fortasse a *דְּבָרָה*, quod est *ruptura*, aut *stillicidium* deduceretur; cuius formæ alia exempla non desunt.

(e) Veteriores vulgati et MSS. nonnulli habent *μερόντα*, quemadmodum et Rabanus legit, nec proinde vocem de suo efflaxerant Erasm. et Victorius, quod editor Benedictinus putat. Sed a Græcis *στριψία* dicitur, ut ab Epiphanius hæres. 39. Zonara I. Annal. Syccello in Chronographia, aliisque; quare impressum lectionem relinquimus. Apparet autem ex Hieronymo, quod apocryphi his iste liber Hebraice scriptus, non Græce, fuerit ut alli putant.

XIX. MANSIO.

Et profecti de Ressa, castra metati sunt in Caaltha (Num. 33. 23).

Nona decima Mansio interpretatur *Ecclesia*. Vagi currentium gressus frenis ad Ecclesiam retrahuntur: et fores, quas ante reliquerant, rursum intrare festinant.

XX. MANSIO.

Et profecti de Caalha, castra metati sunt in monte Sapher (Num. 33. 25).

Vigesima Mansio interpretatur *pulchritudo*, et in monte decoris est constituta, de qua et quarti decimi Psalmi principium sonat : *Domine, quis habitat in tabernaculo tuo: aut quis requiescat in monte sancto tuo?* VIDE QUID prosint frenæ. A vitiis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, et in Christo, monte pulcherrimo, habitare faciunt. Iste, juxta Daniëlem, lapis excisus de monte sine manibus, crevit in montem magnum, et implevit omnem terram (*Dgn. 2. 34*). Iste juxta Ezechielem, (f) vulneravit principem Tyri (*Ezech. 27*). Ad istum in Isaia et Michæla populi confluunt, dicentes : *Venite ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob: et docebit nos vias suas; et ambulabimus in semitis ejus* (*Isa. 2. 2; Mich. 4. 1*).

484 XXI. MANSIO.

Et profecti de monte Sapher, castra metati sunt in Arada (Num. 33. 24).

Vicesima 484 prima Mansio vertitur in *miraculum*. Quam pulcher ordo profectuum, quam egregia textura credentium. Post opus lateris infrenamur: post frenos in Ecclesiam introducimur: post habitationem Ecclesie, ad Christum montem ascendi mus, in quo positi stupemus atque miramur: ut no ster in laudibus ejus sermo supereretur, invenientes in eo, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendebant (*1. Cor. 2*).

XXII. MANSIO.

Et profecti de Arada, castra metati sunt in Maceloth (Num. 33. 25).

Vicesima secunda Mansio in *catus* vertitur. In hac enim consistit multitudo credentium: Ecclesia primitorum, virtutum omnium consonantia. Tum vere possumus dicere: *Ecco quam bonum ei quam juvandum, habitare fratres in unum* (*Ps. 132. 1*). Et, *Dominus habitare fecit unius moris in domo* (*Ps. 67. 7*).

XXIII. MANSIO.

Et profecti de Maceloth, castra metati sunt in Thaath (Num. 33. 26).

Vicesima tercia mansio potest et *subter* intelligi, sed melius (g) *parorem* interpretabimur. Venisti ad Ecclesiam, ascendisti ad montem pulcherrimum,

(f) Consule Commentarios in Ezechiel. c. 28.

(g) Hoc enimvero perquam docte a *תְּבִיבָה*, facta litterarum metathesi, expressit, est enim *תְּבִיבָה* *conseruatio*, aut *terror*.

stupore et miraculo Christi magnitudinem confiteris : vides ibi multos virtutis tue socios : noli altum sapere, sed time. Dominus enim superbris resistit, humiliibus autem dat gratiam (Jac. 4). Et qui se exaltat, videat ne cadat (1. Cor. 10). Potentes potenter tormenta patientur (Sap. 6. 7). TUTOR VIRTUTUM custos est : securitas ad lapsum facilis. Unde et in quodam Psalmo, postquam propheta dixerat : *Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit* (Ps. 22. 2) : jungit timorem, qui custos est beatitudinis, et infert : *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt* (Ibid. 4). Et est sensus : dum tormenta formido, servavi gratiam, quam acceperam.

XXIV. MANSIO.

Et profecti de Thaath, castra metati sunt in Thare (Num. 33. 27).

Vicesima quarta Mansio, quam nonnulli **485** vertunt in malitiam, vel pasturam, nec errarent si per Aï litteram scriberetur, nunc vero cum aspiratio duplex in extrema sit syllaba, erroris causa manifesta est. Hoc eodem vocabulo et iisdem litteris scriptum invenio patrem Abraham, qui in (a) supradicto apocrypho Geneseos volumine, abactis corvis, qui hominum frumenta vastabant, abactoris, vel depulsoris sortitus est nomen. Itaque et nos imitemur Thare : et volucres coeli quae juxta viam satum triticum devorare festinant, solliciti prohibeamus. Nam et Abraham Patriarcha in typo Israelis, (b) hostiarum divisit membra sacrificii, quae a volucribus non sinit devorari (Gen. 15. 11); et (c) contemptorem oculum effodiunt corvi de convallibus; verusque Moyses dicit *Aethiopissam*; et Elias a corvis pascitur. Si habueris pavorem, sollicitus eris : si sollicitus fueris, leo in caulas ovium tuarum introire non poterit : quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiam refer animæ tue, ad quam leo, diabolus, per diversa vitiorum foramina ingredi nititur (1. Petr. 5).

XXV. MANSIO.

Et profecti de Thare, castra metati sunt in Methra (Num. 33. 28).

Vicesima quinta Mansio vertitur in dulcedinem. Ascendisti in excelsum, admiratus es virtutum choros, clamasti ruinam, abegisti insidiatores, dulcis te protinus fructus laboris inseguitur : et in morem litterarum, radicum amaritudinem, pomorum suavitatem compensabit, et dices : « Quam dulcia fauicibus meis eloquia tua, super mel ori meo » (Ps. 111. 103). Sponsumque tibi audies concinente : « Mel distil-

(a) *Parva Genesis*, seu *lxx* *pseudep.* Cetera confer cum libro Nominum ad hanc vocem ex Numeris.

(b) Pro hostiarum perperam in hucusque vulgatis omnibus erat *et hostium*, quorum typus, sicuti Israelis, Abraham supino errore dicebatur. Tum cetera etiam minus cohærebant. Nos ex Rabano, qui locum hunc antequam ab imperitis librariis vitiaretor, exscripsit, germanam lectio nem expressimus.

(c) Alludit illud Proverb. 50. 17. « Oculum, qui subsanuat patrem, et qui despiciat partum matris suæ, sufficiunt eum corvi de torrentibus. LXX. *τερπητον*, de convallibus.

lant labia tua, soror mea sponsa » (Cant. 4. 11). Quid enim suavis disciplina ? quid eruditione melius ? quid dulcius Domino ? « Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus » (Ps. 33. 9). Unde et Samson qui abegerat a fructibus suis aves, et vulpes, quæ exterminant vineas, colligaverat, Iconemque interficerat rugientem, favum invenit in ore mortui (Jud. 14).

XXVI. MANSIO.

Et profecti de Methra, castra metati sunt in Asmona (Num. 33. 29).

486 Vicesima sexta Mansio in lingua nostra « festinationem » sonat : juxta illud quod in Psalmo scribitur, « Venient legati ex Egypto » (Ps. 67. 32). Pre « legatis » in Hebreo, « festinantes » legimus : ut postquam dulces fructus laboris messuerimus, non sinus quiete contenti et otio ; sed rursum ad ultiora properantes, obliscamur præteriorum, et in futura nos extendamus.

XXVII. MANSIO.

Et profecti de Asmona, castra (d) metati sunt in Moseroth (Num. 33. 30).

Vicesima septima Mansio « vincula », sive « disciplinas » sonat, ut festino gradu pergamus ad magistros, et eorum teramus limina, ET PRÆCEPTA VIRTUTUM, ac mysteria Scripturarum, vincula putemus æterna : juxta illud quod in Isaia dicitur : « Et Sabaim viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt ; post te ambulabunt vinciti manicis » (Isai. 45. 14). Et « Paulus, vincitus Jesu Christi » (Ephes. 3. 4), Duplicita sunt in Scripturis vincula (e) quæ quamdiu rupit Samson, vicit inimicos. Et de mercetrice legimus, « vinculum in manibus ejus » (Eccl. 7. 27). Et ex persona Domini dicentis, « Dirumpamus Vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum » (Psal. 2. 3). Et alibi, « Laqueus contritus est, et nos liberati sumus » (Psal. 123. 7). CHRISTI AUTEM vincula voluntaria sunt, et vertuntur in amplexus. Qui cumque his fuerit colligatus, dicet, « Sinistra ejus sub capite meo ; et dextra ejus complectetur me » (Cant. 2. 6).

XXVIII. MANSIO.

Et profecti de Moseroth, castra metati sunt in Barnejanca (Num. 33. 31).

Vicesima octava Mansio transfertur in « filios necessitatis », seu « stridoris ». Si ab uno incipias numero, et paulatim addens ad septimum usque pervenias, vicesimus octavus efficitur numerus. Qui sint isti filii necessitatis, Psalmus ipse nos doceat : « Afferite Domino filii Dei, afferite Domino filios arietum » (Ps. 28. 1). Quæ est tanta necessitas, quæ noletibus imponatur ? Cum divinis Scripturis fueris eruditus, et leges earum ac testimonia vincula scieris veritatis ; contendes cum adversariis, ligabis eos, et vincilos duces in captivitatem ; et de hostibus quondam (f)

(d) Apud Rabanum, *quaer dirupit Samson*, etc.

(e) In plerisque codicibus vox *vinceris* desideratur.

miseris atque captivis, **487** liberos Dei facies, ut repente dicas cum Sion : « Ego sterilis et non pariens, transmigrata et captiva, et istos quis enutravit ? Ego destituta et sola, et isti ubi erant ? » (*Isai. 49. 21*) Miraris Isaiam : ejusdem Psalmi sacramenta cognosce. « Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros » (*Ps. 28. 4*), ut postquam adversarios fregerit, et concusserit desertos prius gentium populos, prepararentur cervi in montibus, et sit dilectus sicut filius unicornium, in temploque ejus omnes dicant gloriam. Porro quod vertimus, « filios stridoris », ad illum sensum refer, quod timore supplicii et ejus loci ubi « est fletus et stridor dentium » (*Lac. 13*), deserens diaboli vincula, Christo Domino credentium turba colla submittat.

XXIX. MANSIO.

Et profecti de Bane jacent, castra metati sunt in monte Gadgad (Num. 33. 32).

Vicesima nona Mansio interpretatur « nuntius », sive « expeditio », et « accinctio », vel certe (quod nos verius arbitramur) *κατάστοντος*, id est, « concisio ». Haud aliter possumus magistri discipulorum atque credentium eos facere filios necessitatis, nisi praecettores eorum interficeremus. Crudeles simus in occasione eorum : non pareat manus nostra, armum, aut extremum auriculae de ore leonis extrahere. « Maledictus qui facit opus Domini negligenter, et qui prohibet gladium suum a sanguine » (*Jer. 48. 10*). Unde et David : « In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terrae » (*Psalm. 100. 8*). De nuntio autem, et accinctione haec breviter possumus dicere, quod filii necessitatis grandes ad virtutem stimulos suggeramus, cum eis nuntiaverimus præmia futurorum, et accinctos inire bella docuerimus. Ilorum trium quidquid magister fecerit, in monte consistit.

XXX. MANSIO.

Et profecti de monte Gadgad, castra metati sunt in Jetabatha (Num. 33. 33).

Tricesima Mansio « bonitas » interpretatur, ut cum pervenerimus ad perfectum virum, in sacerdotalem gradum, et in etatem plenitudinis Christi (*Ephes. 4*), in qua et Ezechiel erat iuxta flumen Chobar (*Ezech. 1. 4*), **488** possimus cum David in tricesimo Psalmo canere. « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. Pastor », enim « bonus ponit animam suam pro ovibus suis » (*Joan. 10*).

XXXI. MANSIO.

Et profecti de Jetabatha, castra metati sunt in Hebraona (Num. 33. 34).

Tricesima prima Mansio interpretatur (a) *παρέστασις*.

(a) Multis contendit Reatinus Episcopus legendum *παρέστασις*, id est *transitus* sive *transitio*, pro *παρέστασις*, quam volum subnexæ Hieronymianæ interpretationi repugnare, et snapte natura potius adventum, seu præter adventum vult significare quam transitum. Nos fere eandem in utriusque vocis compositione, Græcis Scriptoribus ignota, difficultatem sentimus ; impressum tamen reliquimus, quod in plevisque codicibus inveniatur. Erit fortasse cui legendum rideatur *παρέστασις*, proprieti vocabulo, ac sensu.

(c), id est, « *transitus* », sive « *transitio* ». Ad hanc venit verus Hebreus, id est, *περάσθης*, sive « *transitor* » qui dicere potest : « Transiens videlicet visionem hanc magnam » (*Exod. 3. 3*); de qua et Psalmista canit : « Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos » (*Ps. 128. 8*). Præterit enim figura hujus mundi (*1. Cor. 7*), et propterea sancti cupiunt ad meliora transire, nec præsenti statu contenti, ingemiscunt quotidie. « Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei » (*Ps. 41. 5*). Multum est, si de omnibus Scripturis super verbo transitionis velim exempla congerere.

XXXII. MANSIO.

Et profecti de Hebraona, castra metati sunt in Asion-Gaber (Num. 33. 35).

Tricesima secunda Mansio transfertur in « ligna viri », sive (b) « doliaciones hominis », quod significantius Græce dicitur *βαλκηίσμοι ἀνθρώποι*, scribiturque per « Ai » litteram, non, ut Græci et Latini errant, per « Gimel ». Unde in solitudine multitudo lignorum, nisi quod seduli et diligentis magistri disciplina monstratur, cædentes ligna informia, et dolantis facientesque vasa diversa, que in domo magna necessaria sunt? (*2. Tim. 2*) Possunt « lignationes viri », saltuum et omnium arborum genera, ac per hoc credentium multitudinem figurare, dicente David : « Inveniimus eam in campus silvae » (*Ps. 131*). Hucusque solitudo Pharan decem et octo continet mansiones, que descriptæ in catalogo, in superiori itinere non ponuntur.

XXXIII. MANSIO.

Et profecti de Asion-Gaber, castra metati sunt in deserto Sin : Hæc est Cades (Num. 33. 36).

Quæritur cur octava Mansio nunc tricesima tertia esse dicatur. Sed sciendum quod prior per « Sainech » litteram scribitur, interpretaturque « rubus », sive « odium » : **489** hæc autem per « Sade », et (c) vertitur in « mandatum ». Illudque quod jungitur, « Cades », non ut plerique estimant, « sancta » dicitur : sed « mutata », sive « translata ». Legimus in Gelesi (*Cap. 28. v. 21*) juxta Hebraicam Veritatem, ubi Judas meretricein putans Thamar, dona transmisit : et sequester munerum interrogat, « ubi est cadesa », hoc est, « scortum », cuius habitus a cæteris feminis immutatus est. In multis quoque locis hoc idem reperimus. Sin autem « sancta » interpretatur, *κατὰ ἀπόφασιν* est intelligendum : quomodo Paræ dicuntur ab eo quod minime parcant, et bellum, quod nequaquam bellum sit, et lucus,

(b) Olim *dedições* : deinde Victorius perf. eram *παρέστασις* | ro *βαλκηίσμοι ἀνθρώποι*, quod codices quoque nostri confirmant. Inditum loco nomine *lignatio riri*, ab eo nempe qui Sabbatho ligna collegit, et morte multatus est, Num. 15. 32. Porro Ai litteram pro Gimel ab antiquis interpretibus sapius sumi, multa probant exempla, ut non defuerit, qui arbitratus sit, duplice olim fuisse ejus litteræ pronuntiationem, quarum altera quasi *gain* diceretur.

(c) Puta *παρέστασις*, sive a *παρέστασις*, *mandatum*; ouæ tamen satis violenta interretatio est nobis.

quod minime luceat. In hac Mansione moritur Maria, et sepelitur : et propter aquas contradictionis Moyses et Aaron offendunt Dominum, et prohibentur transire Jordanem, missisque nuntiis ad Edom, transitus petitur, nec impetratur. Quis timeret post tantos profectus murmur populi, et offendam magistrorum, et viæ transitus denegatos ? Videtur mihi in Maria Prophœtia mortua : in Moyse et Aaron Legi et Sacerdotio Judæorum finis impositus : quod nec ipsi ad terram reprobationis transcendere valeant, nec credente populum de solitudine hujus mundi educere. Et nota quod post mortem Prophetæ, et aquas contradictionis ; Idumæum [al. idumæum] carneum atque terrenum transire non possint : et cum multis precibus et conatu viam non impetrant ; sed egrediatur Edom adversus eos in populo multo, et in manu forti. Interpretatio quoque nominis morti et offensæ, et negato transitui convenit. Ubi enim mandatum, ibi et peccatum : ubi peccatum, ibi offensa : ubi offensa, ibi mors. Hæc est Mansio de qua Psalmista canit, « Commovet Dominus desertum Cades » (Psal. 28. 8)

XXXIV. MANSIO.

Et profecti de Cades, castra metati sunt in Or monte, in extremo terræ Edom. Ascenditque Aaron sacerdos in montem Or, juxta præceptum Domini, et mortuus est ibi anno quadragesimo egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, mense quinto, prima die mensis. Eratque Aaron centum viginti trium annorum quando mortuus est in monte Or. Et audivit Chananeus rex Arad, qui 490 habitabat ad Austrum in terra Chanaan, quod venissent filii Israel (Num. 33. 17 et sqq.)

Trigesima quarta Mansio est, quam plerique interpretantur « lumen » : (a) nec errarent, si per « Aleph » Hitteram scriberetur. Alii « pellem », et ipsi verum dicent, si esset « Ai » positum. Nonnulli « foramen », quod posset accipi, si « Heth » haberet elementum. Cum autem legatur per « He », magis « mons » intelligitur : et legi potest, « Ascendit Aaron sacerdos in montis montem », id est, in verticem ejus. Ex quo animadvertisimus non in monte simpliciter, sed in montis monte Pontificem mortuum, ut dignus locus meritis illius monstraretur. Moritur autem eo anno, quo novus populus reprobationis terram intraturus erat, in extremis finibus terræ Idumæorum. Et quanquam in monte sacerdotium Eleazar filio dereliquerit, Lexque eos, qui eam impleverint, perducat ad summum : tamen ipsa sublimitas non est trans fluenta Jordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus : et plangit cum

(a) Hebraica nomina heic, atque alibi saepe nos adposuimus. Illud vero prætereundum non est, quod licet Moyses, omnisque historia in Or monte Aaron sacerdotem tradat occubuisse, in Deuteronomio, tamen c. 10. v. 6. est « Filii Israel moverunt castra ex Beroth filiorum Iacan in Moseera, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo Sacerdotio functus est Eleazar, » etc., quam contradictionem ob confusas atque inversas Mansiones XXVII. XXVIII. et XXV. esse quidam arbitrantur, alii explicant probabilius. Adito si lubet ejus loci interpres.

populus triginta diebus. (b) Aaron plangitur, Jesus non plangitur. In LEGE DESCENSUS ad inferos ; in Evangelio ad paradisum transmigratio. Audivit quoque Chananeus quod venisset Israel, et in loco exploratorum, ubi quondam offendisse populum (c) noverat, infert prælum, et captivum dicit Israel. Rursusque in eodem loco pugnatur : ex voto victor vincitur, victi superant, appellaturque nomen loci « Horma », id est, « anathema ». Eadem dicere mihi non est pigrum, legentibus necessarium, quod semper humanus status in hujus saeculi via fluctuet, et alius in valle, alius in campis, alius moriatur in monte : nec in monte simpliciter, sed in montis monte, id est, in excelso vertice. Cumque nos Dei auxilio destitutos hostis invaserit, duxeritque captivos ; non desperenus salutem, sed iterum armemur ad prælum. Potest fieri, ut vincamus, ubi victi sumus, et in eodem loco triumphemus, ubi fuius ante captivi.

XXXV. et XXXVI. MANSIO.

Et profecti de monte Or, castra metati sunt in Selmona. Profectique de Selmona, venerunt in Phinon (Num. 13. 41. et 42).

491 Hæ duæ Mansiones, tricesima quinta et trigesima sexta in ordine historiæ non inveniuntur, sed scriptum est pro eis. « Egressi sunt de monte Or, per viam maris Rubri, et circumierunt terram Edom » (Num. 21. 4). Ex quo ostenditur in finibus atque circumitu terræ Edom eas positas. Nec secundum morem legitur : « Et profecti de monte Or, castra metati sunt in Selmona, » sive « in Phinon, » sed post ambitum terræ Idumæorum venit ad extrimum, et ait, « Profecti alii Israel castra metati sunt in Oboth » (Num. 33. 43). Nec dixit, profecti sunt de (d) illo et illo loco, quia duas Mansiones silentio prætermiserat, quas cum in supplicatione lacuerit, reddit in summa. Prima Mansio « Selmona, » interpretatur « imaguncula. » Secunda « Phinon, » diminutive « os, » ab ore, non ab osse, intellige. In his Aaron mortuo, murniabant contra Deum et Moysen, manna fastidiunt, a serpentibus vulnerantur, et in typum Salvatoris, qui verum antiquumque serpentem in patibulo crucis triumphavit, diaboli venena superantur. Unde et imaguncula veræ expressaque imaginis Filii Dei, Passionem ejus intuens conservatur : et quod corde credit, ore pronuntiat, legens illud Apostoli : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem » (Rom. 10. 10). Similique nota, quod utraque Mansio (e) ὑποχρεωται appellatur, quia ex parte videntur, et ex parte prophetamus : et « nunc per speculum videntur in antennate » (1. Cor. 23).

(b) Confer Epistolam 39. ad Paulam num. 3. ubi per quam elegantem ejus rei causam affert.

(c) Antea minus bene erat plurium numero, noverant, inueni prælum, et mox ducunt.

(d) Apud Rabam. de illo in illum locum.

(e) Id est diminutive, scilicet imaguncula, et parrum os, sive oscillum.

XXXVII. MANSIO.

Et profecti de Phinon, castra metati sunt in Oboth (Num. 33. 43).

Trigesima septima Mansio vertitur in « magos, » aive « pythones; » vel secundum verba Heiliu, « legenas grandes, quæ cum musto plenæ fuerint, absque spiramine, illico disrumpuntur. Pugnaverunt magi contra Moysen et Aaron (*Exod. 7. et seqq.*) ; et a muliere, quæ erat in Endor, et habebat, juxta Septuaginta interpretes, spiritum « pythoneum, » juxta Hebraeos, « magum, » regi Israelis illuditur (*4. Reg. 28*). Multe sunt præstigia, et innumerabiles laquei, quibus anima capiuntur humanae; sed nos dicamus, in Domino confidentes, « Laqueus contritus est; et nos liberati sumus » (*Ps. 123. 7*). Et, « Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es » (*Ps. 22. 4*) : Cadent a latere nostro mille, et decem millia a dextris nostris (*Ps. 90. 7*). Non timebimus **492** ab incursu, et dæmonio meridiano; sed obturabimus aures nostras, ne audiamus voces incantantium, et Sirenarum carmina negligamus. Post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, et confessionem fidelis, quæ ore profertur, consurgunt (*a*) serpentes, et artes maleficæ ad bella nos provocant. Sed nos, qui habemus pretiosissimum thesaurum in vasis fictilibus (*2 Cor. 4*), quæ frangi possunt, ita ut quedam vix testa remanserit, in qua hauriri possit aquæ pusillum, omni custodia circumdemus eorū nostrū.

XXXVIII. MANSIO.

Et profecti de Oboth, castra metati sunt in Jeabarim, in finibus Moab (Num. 33. 44).

Trigesima octava Mansio « acervos lapidum transcurrent » sonat. Sunt sancti lapis, qui volvuntur super terram, laues, politi et rotunditate sua rotarum cursibus similes. Sunt et alii quos Propheta jubar tolli de via, ne ambulantium in eos offendant pedes. Qui sunt isti ambulantes? utique viatores et prætereuntes, qui per istud sacerulum ad alias mansiones transire festinant. Quod autem dicitur, « in finibus Moab, » et supra scriptum est, « in solitudine quæ respicit Moab contra solis ortum: » ostendit juxta litteram, quod hucusque in finibus terræ Idumæorum fuerint, et nunc veniant ad terminos Moab, de alia provincia ad aliam transeuntes. (*b*) NON ENIM semper uni virtuti danda est opera: sed sicut scriptum est: « Ibunt de virtute in virtutem » (*Ps. 81. 8*), de alia transeundum est ad aliam: quia haerent sibi, et ita inter se nexæ sunt, ut qui una caruerit, omnibus careat. Et tamen transire de alia ad aliam,

(*a*) Recole Numeror. cap. 21. vers. 6 et 7. quod enim post ignitos serpentes prima profectione in Oboth venerint Israëliæ, istud ei loco nomen *a serpentibus* videntur impossuisse. Certe Hebreicum *Oboth* perquam affine est *Egyptiorum* vocabulo *os̄etō*, quod Orus Apollo de *Egyptiis* loquens, *Græce serpentem aureum* verti testatur, ἡ τοῦ οὐρανοῦ θεός τε γένους, etc.

(*b*) Additur ponens Rabanum, *sicut in superioribus jam dictum est.*

eorum est *Proprie*, qui solis justitiae ortum considerant.

XXXIX. MANSIO.

Et profecti de Jeabarim (sive ut in secundo loco apud Hebreos habes) Iisi, castra metati sunt in Di-kon-Gad (Num. 35. 45).

Trigesima nona Mansio interpretator, « fortiter intellecta tentatio. » Pro hac in ordine historiæ altera scriptum reperi. Postquam enim castra metati sunt in Jeabarim, in finibus Moab, contra ortum solis, legitur: « Inde profecti sunt, et diverterunt ad torrentem Zared. Et de hoc loco proficisciēt, castra metati sunt trans Arnon: quæ est in solitudine finium Amorræi: eo quod Arnon in terminis sit Moabitum **493** et Amorræorum » (*Num. 21. 12. et 13*): et post hec venerunt ad puteum, ubi cesinit Israel carmen hoc: « Ascende puteum, quem fuderunt principes, et aperuerunt duces populorum in datore legum, et in baculo ejus: et de solitudine in Matthana [al. *Marythana*]: et de Matthana ad torrentes Dei: et de torrentibus [al. *torrente*] Dei, ad excelsa: et de excelsis, ad vallem, quæ est in regione Moab, in vertice Phasga, qui prospicit contra desertum » (*Ibid. 17. et seqq.*). Hæc loca in finibus Amorræorum quidam interpretantes, putant non Mansiones esse, sed transitus, nec præjudicare debere catalogo Mansionum extraordinariam expositionem. Alii autem spiritualibus spiritualia comparantes, nolunt regiones significari; sed per locorum nomina, virtutum profectus esse: quod post magos, et congregationem lapidum, frequenter veniamus ad torrentes « Zared, » quod interpretatur, (*c*) « aliena descensio: » et in descensione positi, transeamus ad « Arnon, » quod « maledictionem » sonat, quæ est posita in finibus « Amorræorum, » qui vel « amari: » hostes sunt, vel « multa loquuntur » inflati. Sin autem transierimus terminos Moab, qui de incestu generatus est, et recessit a vero patre: statim nobis occurrit puteus, quem nemo de plebe fodit, nullus ignobilis, sed principes et duces, qui jura dant populis: et canentes carmen in aqua putei, et in Dei munib' gratulantes, prophetauit, quo transituri sunt: ad quæ per venturi loca, quod scilicet de deserto veniant in « Matthana, » quod interpretatur « donum, » et de Matthana ad « Naaliel, » quod dicitur ad « torrentes Dei, » et de Naaliel ad « Bamoth, » quæ interpretatur, « excelsa, » sive « adveniens mors: » quando conformes efficiuntur mortis Christi, et de Bamoth occurrit nobis vallis humilitatis, quæ tamen posita est in vertice montis « Phasga, » qui interpretatur, « dolatus, » quod nihil habeat informe et rude, sed artificis sit politus manu: qui mous respiciat solitudinem, quæ Hebreos dicitur *Ismon*. Quando enim

(*c*) Ex nominum libeo, ubi dubius etymologis explicatur, *alienus, vel descensio*. Proprie autem *Zared* est *sarmientum*: quide *תְּרֵד* *לְמִזְרָחַ*, *in valle sarmientorum*: ut pro Hebreis verbis Thargum Jouathanis exponit: *in valle, quæ multis producit salices, et mandragoras*. Reliqua suo loco ad lib. Nomin. expendumus.

fuerimus in virtutem 494 culmine constituti, tunc totius mundi ruinas, et omnium peccatorum respiciimus vastitatem. Pene oblitij sumus, currente oratione, dicere, quare « Dibon-Gad » interpretetur, « fortiter intellecta tentatio. » Post Dibon-Gad geritur bellum contra Seon regem Amorreorum, et Og regem Basor; et discimus, quod cum venerimus ad summum, et de fonte principum regumque biberimus, ascendentes ad montem Phasga, non debeamus elevari in superbiam, sed [al. si] propositam nobis e contrario soliditudinem neverimus. Ante contritionem enim elevatur cor viri, et ante gloriam humiliatur.

XL. MANSIO.

Et profecti de Dibon-Gad, castra metati sunt in Almon Deblathaim (Num. 33. 46).

Quadragesima Mansio vertitur in (a) *contemptum palatharum*, sive *opprobriorum*. Et per hanc discimus, omnia dulcia et illecebras voluptatum in saeculo contemnendas, nec inebriri nos debere vino, in quo est luxuria (Eph. 5). Mel non offertur in sacrificiis Dei (Levit. 2), et cera que dulcia continet, non lucet in Tabernaculo, sed oleum purissimum (Exod. 25), quod de olivae profertur amaritudine. Mel enim distillat a labiis mulieris meretricis (Prov. 5); de quo puto juxta mysticos intellectus gustasse Jonathan, et forte deprehensum, vix populi precibus liberatum (I. Reg. 14). Quod autem opprobria contemneada sint; et, si falso objiciantur, beatitudinem pariant, Salvator plenissime doceat.

XLI. MANSIO.

Et profecti de Almon-Deblathaim, castra metati sunt in montibus Abarim, contra faciem Nabo (Num. 33. 47).

Quadragesima prima Mansio vertitur in montes transmontium, et est contra faciem montis Nabo, ubi moritur et sepelitur Moyses, terra reprimissionis ante conspecta (Deuter. 34). *Nabo* interpretatur, conclusio, in qua finitur Lex, et non invenitur ejus memoria. Porro gratia Evangelii absque ullo sine tenditur. In omnem terram exiit sonus ejus: et in fines

(a) Exhortem hinc errorem sustulimus ex ingenio, MSS. enim oannes, pariter atque editi depravati sunt, ut nemini ante nos interpretum illa quidem mendii suspicio subveluerit. *Deblathaim* veri in *contemptum plagarum*, pari omnes consensu legunt, cum neque ullo modo ex eo nomine hebreusmodi significatio extorqueri possit; et subnexa Hieronymi interpretatio, qua *omnia dulcia*, et *illecebras voluptatum contemnendas* explicat, immane quantum a tali distet etymologic. Proinde sufficiimus *palatharum* loco *plagarum*; *Palatha* enim ex Graeco παλάθη, Hieronymus ipso teste in Nomini libro, « est Massa, que de recentibus scis compigi solet, quam H̄brei *Debelath*, Graeci *Palatham* nuncupant. » Fusius vero in Ossee 1. de *palatha*. « Est, inquit, massa pinguis caricarum, quas in morem laterum figurantes, ut dū illæsse permaneant, calcant, atque impingunt. *Deblathaim* itaque plurimum numero erunt *palathar*. Sed et ipse, quem paulo ante adduximus, Auctor libri de XLII. *Mansionibus* in Appendix operum S. Ambrosii, « Vox haec, inquit, *Almon Deblathaim* sicut est duplex, ita et duo indicat, nempe contemptum fierum, hoc est *contemptum terrenæ dulcedinis*, fieri namque dulcedinem ostendunt, » etc., quemadmodum et Hieronymus interpretatur, ut de emendatione nostra ac lectione nequaquam dubiles.

495 orbis terræ verba ip̄s (Psal. 18). Similique considera, quod habitatio transmontium in montibus sita sit, et adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria Moab et Jordanis fluente descendimus, qui interpretatur, (b) *descensio*. *Nihile enim*, ut crebro diximus, tam periculoso est, quam gloriae cupiditas et jactantia, et animus conscientia virtutum lumen.

XLII. MANSIO.

Et profecti de montibus Abarim, castra metati sunt in campestribus Moab super Jordanem juxta Jericho, ibi que fixerunt tentoria. Ab domo solitudinis usque Abel Sittim, in planicie Moab (Num. 33. 48. et 49).

In quadragesima secunda, quæ et extrema Mansio est, cursim que sint gesta narremus. Residens in ea populus a Divino Balaam, quem mercede corduxerat Balac filius Sephor, Dei iussione benedicitur, et malédicio mutatur in laudes: audit vocem Domini ex profundo ore resonantem, *Orietur stella ex Jacob, et consurget homo de Israel: et percussit principes Moab, et rastabit cunctos filios Seli*, et erit *Edom hereditas ejus* (Num. 24. 17. 18). Fornicatur cum filiabus Madian: et Phineas filius Eleazar, zelatus zeluum Domini, Zamri et seorsum Madianitidem pugione transfigit: unde et accepit præmium in aeternam memoriam, armum victimæ. Numeratur rursum populus (Num. 26), (c) ut intersecis pessimis, novus populus Dei censeatur. Interpellant quinque filiae Salphaad, et ex iudicio Domini hereditatem accipiunt inter fratres suos (Num. 28. 6), nec semineus a possessione Dei sexus excluditur. Jesus Moysi in monitionem succedit, et (d) discit a Legi, quæ spiritualiter offerre debeat in Ecclesia. Primum quid per singulos dies, deinde quid in sabbato, quid in Kalendis, quid in Pascha, quid in Pentecoste, quid in Neomenia mensis septimi, quid in Jejunio ejusdem mensis, die decimo: quid in Scenopegia, quando figuntur tabernacula, decima quinta die supradicti **496** mensis. Uxorium et filiarum vota absque auctoritate patrum et virorum cassa memorantur; bellum contra Madianitas: et mors Divini Balaam, et prædictæ divisio, et oblatio ex ea in tabernaculo Dei. Primi Ruben et Gad et diuidia tribus Manasse, ultra Jordanem in ecremo possessionem accipiunt. Plurima enim habebant jumenta, et necdum ad id venerant, ut possent habitare cum Templo. Docetur populus, ut in Terra

(b) Sic equidem Syri *Jordanem a descensu* vocant; estque Syriaca pronuntiatione Ἰορδάνη, quod Hebrei duali forma dicerebant Ιορδάνης, Græcis autem ex alia etymologio placet appellare Ιορδάνης, quasi ex duabus Hebraicis vocibus יַהוּדָה, id est, *fluvius Danis*, quam sententiam, tum alibi sapientia, tum præcipue in Quæstiōnibus in Genesim cap. 14. Hieronymus probat, ubi, *Dan*, inquit, *unus et fortius est Jordanius*: *nam alter vocatur Ior, quod interpretatur ρέειν id est rivus*.

(c) Apud Rabanum, aliquosque editos libros, junctis aliquot etiam MSS. additum numerantur et *Levite*.

(d) Hinc totus Rabbinismus et ratio *Levite* penitet, quam sic deinde S. Doctor exponit, ac si pro oculis haberetur Pharisaicum illud acrona, quod est initio *Abeth יהושע*. « Moses de Sinai Legem accepit, tribulum vero, sive oblationum ratio *Jesus* precepit est. »

sancta idola destruet; et nullus de priori habitatore servetur. Describitur olim capita provincia, et duarum semis tribuum hereditas separatur. Numerantur tribum principes, qui Terram sanctam debeant introire (*Num. 34*). Quadraginta duas urbes cum suburbanis suis usque ad mille passus per circuitum, Levitas accipiunt, tot numero, quot et iste sunt Mansas. Et adduntur fugitivorum sex aliae civitates, tres intra Jordanem, et tres trans Jordanem, ut sint sicut quadraginta octo (*Num. 35*). Quid fugitivorum suscipit, qui interfici debeant, qui usque ad mortem Pontificis maximi reservari. Succedit Deuteronomium secunda Lex, (a) meditatorum Evangelii: ibique breviter discimus quae inter Pharan et Tophet et Laban et Azeroth, et loca aurea, abjecto Iuda infelissimo, undecim dierum via de Choreb, per viam montis Seir usque ad Cades-Barne Moyses populo sit locutus, et extremum canat Canticum (*Deuter. 32*), in quo apertissime Synagoga projicitur, et Ecclesia Domino copulatur, « Impinguatus est et incrassatus ac dilatatus, et recalcitravit dilectus, et oblitus est Dei Salvatoris sui. » Et iterum: « Generatio pessima: filii inerudit: ipsi ad simulationem me provocaverunt in eo qui non erat Deus. Irritaverunt me in sculptilibus suis: et ego zelare hos faciam nationes, et contra gentem stultam irritabo eos » (*Jerem. 5*). Benedicuntur filii Israel. Et rursus in Simeone Judas miserandus excluditur. Ascendit Moyses ad montem Nabo, in verticem Phasga, qui est contra Jericho: et ostendit ei Dominus omnem terram Galaad usque **497** Dan, et Neplithalim et Ephraim et Manassen, et universam terram Iuda, usque ad mare magnum contra austrum, et regionem campestrem Jerichonitis, civitatis palmarum, usque Segor (*Deut. 34*). Quis potest tanta nosse mysteria? (b) Quis in extremis Legis, et hujus vite finibus constitutus intelligit semper sibi esse pugnandum: et tunc plenam victoriā dari, si fuerit in campestribus, si in ABEL SITIM, quod interpretatur, *luctus spinarum*, fleverit antiqua peccata, et spinas, quae suffocaverunt sementem verbi Dei (*Luc. 8*), et de quibus Propheta dicit: *Versatus sum in miseria, dum mihi configitur spina* (*Psalm. 51. 4*): et tunc preparatus, desiciente Manna, sub duce Iesu Jordani transeat (*Jos. 5*): et circumcisus cultro Evangelii, primum comedat de colesti pane: et occurrat ei princeps exercitum Dei, ut verum Pascha nequaquam in *Egypto*, sed in finibus Terræ sanctæ comedat. *O profundum divitiarum sapientia, et scientie Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et (e) investigabiles vice illius.* Quis sapiens et intelliget haec? intelligens et cognoscet ea? Quia recte

(a) Hac itidem voce Meditatorium lib. contra Jovinianum, secundo titulit, hoc eodem sensu: *Cuttur nostrum meditatorium efficitur latinarum.* Vid. quae ibi adnotamus. *Media- torium* ut legunt quidam MSS., et Rabanus, proba interpretatione ipsum quoque non caret.

(b) Victorius qui sub affirmandi nota, id est ille intelliget, qui in extremis legis, et hujus vite finibus constitutus sit.

(c) Mirum si ita ex veteri errore pro *investigabiles*, lectore inconsulto, Hier. posuit, eoque magis quod alibi recte legerit; at nobis nihil ultra MSS. fidem licet.

vix Domini: et justi ambulabant in eis. Praevartores autem corrueant in illis.

EPISTOLA LXXIX (d).

AD SALVINAM.

Salvinam mulierem nobilissimam de Nebridii mariti morte consolatur, et post mortui viri laudes, quo modo superstites ex eo parvulos, educare, qualemque ipsa vitam traducere debeat, docet, et a secundis nuptiis dehortatur.

1. Vereor, ne officium putetur ambitio; et quod illius exemplo facimus, qui ait: *Discite a me, quia misericordia mea et humilitas corde* (*Math. 11. 29*), gloria facere appetitione dicamur: et non viduam alloqui, et in angustia constitutam; sed aule nos insinuare regali; et sub occasione **498** sermonis, amicitias potentium querere. Quod liquido non putabit, qui scerit esse preceptum, *Personam pauperis non accipies in iudicio* (*Lexit. 19. 45*): ne sub praetextu misericordiae, quod injustum est judicemus. Unusquisque enim non (e) hominum, sed rerum pondere judicandus est. Nec diviti obsunt opes, si eis bene utatur: nec pauperem egestas commendabiliorum facit, si inter sordes et inopiam peccata non caveat. Utriusque nobis rei testimonium, et Abram Patriarcha, et quotidiana exempla suppeditant: quorum alter in summis divitiis amicus Dei fuit; alii quotidie in sceleribus deprehensi, poenas legibus solvunt. Alloquitur igitur pauperem (/) divitem, ut nesciat ipsa quae possidet. Neque enim marsupium ejus discutimus, sed animae puritatem. Loquimur ad eam, cuius faciem ignoramus, et virtutes novimus, quam nobis fama commendat, cuius venerabiliorum pudicitiam adolescentia facit. Quae mortem juvenis mariti sic levit, ut exemplum conjugii dederit, sic tulit, ut eum profectum crederet [al. crederes], non amissum. Orbitatis magnitudo, religionis occasio fuit. Nebridium suum sic querit absentem, ut in Christo praesentem novet. Cur ergo ad eam scribimus, quam ignoramus? Triple nimur causa est. Prima, quia pro officio Sacerdotii omnes Christianos filiorum loco diligimus, et praefectus eorum nostra est gloria. Altera, quia pater defuncti intima mihi necessitudine copulatus fuit. Extrema, quae et validior, quod filie meo Avito roganti negare nihil potui; qui crebris litteris interpellatricem duri judicis viduam (*Luc. 8*) superans, et multorum mihi, ad quos ante super eadem materia scriperam, exempla proponens, ita suffudit pudorem negantis, ut plus considerarem quid ille euperet, quam quid me facere convenirot.

2. Alius forsitan laudet Nebridium, quod de sorore (g) generatus Auguste, **499** et in materteræ

(d) *Alius 9. Scripta circa an. 400.*

(e) Ita quidem hominum impressi pariter et MSS. libri omnes legunt, erit tamen cui magis arideat, *nominum*, quod recte nomen et res opponuntur, et facile ejusdem litterarum occuprum apparent fraudi fuisse antiquario. Accedit quod aliter habeant quidam codices *unumquodque que et iudicandum*. At in sequenti Epist. 85. ad Pammach. et Oceanum de erroribus Origen. *unumquodque*, inquit, non personarum, sed rerum pondere judicandam est.

(f) Alter dirilem pauperem nescientem ipsa, etc.

(g) Totam prosopographiam hec scuel et paucis accipe,

nutritus sīnū (a), invictissimo Principi ita carus fuit, ut ei conjugem nobilissimam quæreret, et bellis ci-vilibus Africā dissidentem, hac velut obside sibi fidam redderet. Mihi a principio statim illud est prædicandum, quod quasi vicinæ mortis præciosus, inter fulgorem palatii, et honorum culmina quæ satem anteibant, sic vixit, ut se ad Christum crederet profecturum. Sacra narrat historia, Cornelium centurionem cohortis Italicae in tantum acceptum Deo, ut Angelum ad eum mitteret, et omne mysterium, quo Petrus de circumcisionis angustiis transferebatur ad præputii latitudinem, ad illius merita pertinere doceret, qui primus ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicavit. Scriptumque est de eo : *Erat vir quidam in Cœsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus, et timens Deum cum omni domo sua, faciens elemosynas multas plebi, et orans Deum semper (Act. 10. 1. 2).* Quidquid de illo dicitur, hoc nomine commutato, in Nebridio meo vindico. Sic religiosus fuit, et amator pudicitiae, ut virgo sortiretur uxorem : sic timens Deum cum universa domo sua, ut oblitus dignitatis, omne consortium cum Monachis haberet et Clericis : tantisque elemosynas faceret in populis, ut fores ejus pauperum ac debilium obsiderent examina. Certe sic semper orans Deum, ut illi quod optimum esset, eveniret. *Raptus est, ne malitia mutaret mentem ejus, quia placita erat Deo anima illius (Sap. 4. 11).* Unde et ego possum super eo vere abuti Apostoli voce, dicentis : *In veritate cognovi, quoniam non est personarum acceptor Deus; sed in omni proposito, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi (Act. 10. 34).* Nihil nocuit militanti paludamentum, et baltheus, et Apparitorum catervæ : quia sub habitu alterius, alteri militabat. Sicut e contrario aliis nihil prodest vile palliolum, surva tunica, corporis illuvies, et simulata paupertas, si nominis dignitatem operibus destruant. Legimus, et **500** in Evangelio de alio centurione Domini testimonium : *Nec in Israel tantam fidem inveni (Math. 8. 10).* Et ut ad superiora redeamus, Joseph, qui et in egestate et in divitiis dedit experimenta virtutum, qui et servus et dominus, docuit animæ libertatem, nonne post Pharaonem regis ornatus insi-

Nebridius ergo pater, quo cum *ultima necessitudine copulatum* fuisse se dixerat modo Hieronymus, ille videtur Nebridius, de quo interdum Ammianus Marcellinus loquitur, et anno 303. Praefectum Prætorio per Orientem fuisse dicit. Hujus filius Nebridius junior Salvini nostra maritus est : *generatus ex sorore Augusta*, puta *Elias Flaccilæ* coniugis Theodosii Magni. Salvina vero filia Gildonis erat, qui Firmi Mauritanie Regis frater fuit, eoque mortuo anno 373. regnum sub Romanorum patrocino tenuit. De his plura apud Ammianus Marcellinus, lib. 29. cap. 5. et seqq.

(a) Nimirus Theodosio Magno, qui postquam de Fирмо Gildonis fratre triumphasset circa annum 374. quinquenno post ad imperium evectus, metuens, ne sub Gildone iterum Africa a Romanis desiceret, Nepotem suum Nebridium Africā Gildonis filia conjugem dedit, et hac velut obside pacis, Africam sibi fidam reddidit, quamdiu ipse regnavit. Bellum enim Gildonicum tribus saltem annis est a Theodosii morte. Hiuc iusta dicitur Hieronymo Nebridius contubernialis, et conscipulus Augustorum..... Purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, isdem cum ambabus studiis eruditus, quæ Arcadio, et Iulonio Theodosii Magni filii intelligenda sunt.

gnibus, sic Deo carus fuit, ut super omnes Patriarchas, duarum tribuum pater fieret ? Daniel et tres pueri sic præerant Babylonie (b) opibus, et sic erant inter principes civitatis, ut habitu Nabuchodonosor, Deo mente servirent. Mardochæus et Esther inter purparum, sericum, et gemmas, superbiam humilitate vicerunt, tantique fuere meriti, ut captivi victibus imperarent.

3. Hec illud tendit oratio, ut ostendam juvenem meum conjunctionem regalis sanguinis, et affluentiam divitiarum, atque insignia potestatis, materiam habuisse virtutum, dicente Ecclesiaste : *Sicut protegit sapientia, sic protegit et pecunia (Eccl. 7. 13).* Nec statim illud huic testimonio putemus adversem : *Amen dico vobis, difficile dives intrabit in regnum cœlorum (Math. 19. 23. 24).* Et rursum : *Dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum (Marc. 10. 24. 25).* Alioquin Zachæus publicanus, quem ditissimum commeniorat Scriptura, contra hanc sententiam salvatus videbitur. Sed quomodo quod apud homines impossibile est, apud Deum possibile fiat, Apostoli consilium docet scribentis ad Timotheum. *Divitiis hujus saeculi præcipe, non superbe supere, nec sperare in incerto divitiarum suarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum (1. Tim. 6. 17).* Benefaciant, divites sint in operibus bonis, facile tribuant; communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Didicimus quomodo camelus introire possit per foramen acus : quomodo (c) animal tortuosum, depo-ito pondere sarcinarum, assumat sibi pennas columbae (Ps. 54), et requiescat in ramis arboris, que de sinapis semente succrevit (Math. 15). Legimus in **501** Isaia, camelos Madian et Ephæ et Saba, aurum et thus ad urbem Domini deportantes (Isai. 60). In typo horum camelorum, Ismaelitæ negotiatores staeten et thymiana, et resinam, que nascitur in Galaad (Jer. 8), et cutem vulneribus obducit, Ægyptiis deferunt : tantaque felicitatis sunt, ut emant et vendant Joseph (Gen. 37), et mercimonium eorum salus mundi sit. Docet et Æsopi fabula, plenum muris ventrem per angustum foramen egredi non valere.

4. Ergo Nebridius meus quotidie illud revolvens : « Qui volunt divites fieri, incident in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa » (1. Tim. 6. 9). Quidquid et Imperatoris largitio, et honoris insolite dederant, in usus pauperum conferebat. Noverat enim a Domino esse præceptum : « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me » (Math. 19. 21). Et quia hanc sententiam implere non poterat, habens uxorem et parvulos liberos, et multam fauiliam, faciebat sibi am-

(b) Legendum *operibus*, ut quidam MSS. ipso Victorio teste retinent, et liquido constat ex Daniel. 2. 49. « Constitutus Nabuchodonosor super OPERA provinciarum Babilonis Sydrach, Misach, et Abdenago. » Excusi tamen omnes et plerique manu exarati habent, *opibus*, sic forte ab amanuensi litterarum compendio scriptum.

(c) Confer Commentarios in Matthæum cap. 19. sub finem, et quæ in cum locum adnotamus.

cos de iniquo mamona, qui se reciperent in æterna tabernacula (*Luc.* 16). Nec semel abjiebat sarcinam, quod fecerunt Apostoli, patrem, rete, et naviculam relinquentes (*Id.* 5): sed ex æqualitate, aliorum in opere suam abundantiam communicabat, ut postea illorum divitiae, hujus indigentiam sustentarent (*2. Cor.* 8). Scit ipsa, cui libellus hic scribitur, me non nota, sed audita narrare: nec ex aliquo in me beneficio, scriptorum more Græcorum, gratiam lingua reddere. Procul a Christianis ista suspicio. « Ilabentes victimum et vestitum, his contenti sumus » (*1. Tim.* 6. 8). Ubi vile oluscum, et cibarius panis, et cibus potusque moderatus: ibi divitiae supervacuae, ibi nulla adulatio, quæ vel præcipue fructum respicit. Ex quo colligitur, fidele esse testimonium, quod causas non habet mentiendi.

5. Ac ne quis putet me solas in Nebridio prædicare eleemosynas, quanquam et has exercuisse sit magnum, de quibus dicitur: « Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum » (*Ecli.* 3. 53), ad cæteras virtutes ejus veniam, quas singulas in paucis hominibus deprehendimus. Quis fornacem regis Babylonii sine adiustione ingressus est? (*Dan.* 3.) Cujus adolescentis Ægyptia domina pallium non tenuit? (*Gen.* 39.) Quæ uxor (*a*) Eunuchi nullos creat liberos **502** voluptate transacta? Quem hominum disputatio illa non terreat: « Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis? » (*Rom.* 7. 23) Mirum dictu est, nutritus in palatio, contubernialis et condiscipulus Augustorum [*Arcadii* et *Honorii*], quorum mensæ ministrat orbis, et terræ ac maria serviunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tantæ revercundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret, et ne levem quidem obsceni rumoris in se fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, iisdem cum ambobus studiis eruditus (quæ res etiam externorum mentes sibi conciliat) non est inflatus superbia, nec cæteros homines adducta fronte contempsit: sed cunctis amabilis, ipsos principes amabat ut fratres, venerabatur ut dominos; et in illorum salute, suam salutem positam fatebatur. Ministros autem eorum, et universum ordinem palatii, quo regalis frequentatur ambitio, sic sibi caritate sociarat, ut qui merito inferiores erant, officiis se parcs arbitrarentur. Difficile factu est, gloriam virtute superare: et ab his diligi, quos precessas. Quæ vidua non hujus auxilio sustentata est? quis pupillus non in eo reperit patrem? Totius Orientis Episcopi ad hunc miserorum preces, et laborantium desideria confabant. Quidquid ab Imperatore poscebat, eleemosyna in pauperes, pretium captivorum, misericordia in afflictos erat. Unde et ipsi Principes libenter præsta-

(a) Paulo implicatiorem sententiam sic vulgo explicant: que Eunuchi uxor est, quæ sola voluptate contenta, non aliis viris admisceatur, ut liberos creet? Obvio enim sensu Eunuchi nomen heic loci accipitur, non eo, quo dignitas cum primis nobilis in Regis aula significatur; et quem reapse prefert lutiapharis, quam alludit, historia.

bant, quod sciebant, non uni, sed pluribus indulgeri.

6. Quid ultra differimus? *Omnis caro foenum, et omnis gloria ejus quasi flos foeni* (*Isai.* 40. 6). Reversa est terra in terram suam: dormivit in Domino, et appositus est ad patres suos, plenus dierum ac luminis, et nutritus in senectute bona. Cani enim hominis sunt sapientia ejus (*Sap.* 4). In brevi ætate tempora multa complevit. Tenemus pro eo dulcissimos liberos. Uxor heres pudicitiae (*b*) pretium est. Nebridius pusio, patrem quærentibus exhibet.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora sercat (*Æneid.* *lib.* 3). Scintilla vigoris paterni lucet in filio: et similitudo morum per speculum carnis erumpens. **503** *Ingentes animos angusto in pectore versat* (*Georg.* 4). Jungitur ei germana, rosarum et liliorum calathus, eboris ostrique commercium. Sic refert ore patrem, ut ad venustatem propensior sit. Sic matrem mixta pingit similitudine, ut in uno corpore utrumque agnoscas. Ita suavis est, et mellitula, ut honor sit omnium propinquorum. Hanc tenere non dedignatur Augustus: hanc sovere (*c*) in sinu Regina latet. Certatum ad se omnes rapiunt. Pendet ex collo, hæret in brachiis singulorum. Garrula atque balbutiens, linguae offensione sit dulcior.

7. Habes igitur, Salvina, quos nutrias, in quibus virum absentem tenere te credas. *Ecce hereditas Domini, filii merces, fructus ventris* (*Ps.* 126. 3). Pro uno homine duos filios recepisti, auctus est numerus caritatis. Quidquid debebas marito, redde liliis. Amore præsentium absentis desiderium tempera. Non est parvi apud Deum meriti, bene filios educare. Audi Apostolum commonentem: « Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor, in bonis operibus habens testimonium, si filios educavit, si hospitalis fuit, si sanctorum pedes lavit, si afflictis abundanter præbuit, si omne opus bonum subsecuta est (*1. Tim.* 5. 9. et 10). Didicisti catalogum virtutum tuarum, quid debebas nomini tuo, quibus meritis secundum pudicitiae gradum possideas. Nec te moveat, quod sexagenaria eligatur vidua, et putas adolescentulas ab Apostolo reprobari. Et te crede eligi ab eo, qui discipulo dixerat: *Nemo adolescentiam tuam contemnat* (*Ibid.* 4. 12); non continentiam, sed ætatem. Alioquin omnes que ante sexaginta annos viduatæ sunt, hac lege accipient maritos. Sed quia rudem Christi instituerat Ecclesiam, et omni ordini providebat, præcipueque pauperibus, quorum ei cura cum Barnaba fuerat demandata; illas vult Ecclesie opibus sustentari, quæ propriis manibus non queunt laborare, quæ vere viduae sunt, quas et ætas probat, et vita. Heli Sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum. Ergo e contrario placatur Deus virtutibus eorum, et si permanserint **504** in fide et caritate, et sanctitate (*d*) cum pudicitia (*1. Tim.* 2. 15). « O Timothee, te

(b) Rectius, ut videtur, voce *pretium omissa*, Cistercensis codex *Uxor heres pudicitiae est*.

(c) Aliquot MSS. *in sinu regio latet*.

(d) Vulg. *cum sobrietate*, quam lectionem minimæ pro-

ipsum castum custodi » (*Tim. 5. 22*). Absit ut sini-
strum quippiam mihi de te suspicari liceat; sed ex
abundantia lubricam actatem monuisse, pietatis est.
Quae dicturus sum, non tibi, sed puellaribus annis
dicia intellige. « Vidua quæ in deliciis est, vivens
mortua est » (*2. Tim. 5. 6*). Hoc vas electionis loqui-
tur; et de illo profertur thesauro, qui considerenter
aiebat, « An experimentum queritis ejus, qui in me
loquitur Christus? » (*2. Cor. 13. 3*). Hoc ille pronun-
tiat, qui libere sub persona sua fragilitatem humani
corporis fatebatur. « Non enim quod volo bonum,
hoc operor, sed quod nolo malum » (*Rom. 7. 19*). Et
propterea subjicio [al. *castigo*] et redigo in servitatem
corpus meum, ne alijs prædicans, ipse reprobus in-
veniar » (*1. Cor. 9*). Si ille timeret, quis nostrum po-
test esse securus? Si David amicus Domini, et Salo-
mon amabilis ejus, victi sunt quasi homines, ut et
ruinæ nobis ad cautionem, et penitentias ad salutem
exempla præberent, quis ipse lubrica via lapsum non
metuat? Procul sint a conviviis tuis Phasides aves,
crassi turtures, Attagen Ionicus, et omnes aves, qui-
bus amplissima patrimonia avolant. Nec ideo te car-
nibus vesci non putas, si suum, leporum atque
cervorum, et quadrupedum animantium esculentias
reprobes. Non enim hæc (*1*) pedum numero, sed suau-
itate gustus judicantur. Scimus ab Apostolo dic-
tum: « Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum,
quod cum gratiarum actione percipitur » (*1. Tim. 3. 4*). Sed idem loquitur: « Bonum est
vinum non bibere, et carnem non manducare » (*Rom. 14. 21*). Et in alio loco: « Nolite inebriari vino,
in quo est luxuria » (*Ephes. 5. 18*). Omnis creatura
Dei bona est. Audiant hæc mulieres, quæ sollicitæ
sunt, quomodo placeant viris. Comedunt carnes, quæ
carni servient, quarum fervor despumatus in coitum,
quæ maritis alligatae, generationi ac liberis dant ope-
ram. Quarum uteri portant fructus, eorum et intestina
carnibus impleantur. Tu vero quæ in tumulo mariti
sepelisti omnes pariter voluptates; quæ litam purpu-
risso et cerussa **505** faciem, super feretrum ejus
lacrymis diluisti; quæ pullam tunicam, nigroisque

bat Hier. noster libro 1. contra Jovin. cap. 14. Quod sub-
sequitur, *O Timothee, te ipsum castum custodi*, nos ita ad
sacri textus fidem exigimus; tametsi nullus vel excusus,
vel manu exaratus liber suffragaretur. Sed locus est inter-
ger Pauli 1. ad Timoth. cap. 5. v. 22. quem nec animad-
vertisse videntur veteres editores. Præterea incongruus
etiam et hiulus hujusmodi sensus erat: *O Timothee. Te*
ipsum castum custodi, etc., eoque magis, quod prius no-
men ad Apostoli, reliqua verba, ea qua heic notantur,
interpunctione, ad Hieron. textum referebantur. Hæc cum
na scrissemus, animadvertisimus in veteri quoque editio-
ne anni 1496. ad eum modum legi, quo heic emendamus.

(1) Erant nempe olim hujusmodi catillones, qui religiosi
haberet volebant, quod a quadrupedum carnibus abstine-
rent, aves autem et volatilia comedarent. S. Prosper
Aquitanic. lib. 2. de vita contemplativ. cap. 23. « Ceterum,
inquit, si a quadrupedibus abstinentes, phasianis altilibus,
vel alijs avibus pretiosis aut piscibus perfruantur, non mili
videtur resecare delectationes sui corporis, sed mulare;
nec pro abstinentia, sed velut pro nescio qua immunditia,
vel certe quod verius est pro stomachi nauseantibus teneri-
tudine delicias illas communes et viles abjedere, quo possint
alii non solum carnibus, sed etiam delicatioribus ac pretio-
sioribus carnibus suas voluptates explore. » Vide Pruden-
tij in Hymno post cibum; S. Benedicti Regulam cap. 59.

calceolos, candidæ vestis et aurati socci depositione
sumpsisti, nihil habes necesse aliud, nisi perseverare
(a) in jejunio. Pallor et sordes gemmæ tuæ sint: plu-
marum mollicies juvenilia membra non foveat. Bal-
nearium calor novum adolescentulæ sanguinem non
incendat. Audi quidex persona viduæ [Didonis] con-
tinentis ethnicus Poeta decantet:

*Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.*

(Ænid. lib. 4.)

Si tanti vilissimum vitrum, quanti pretiosissimum
margaritum? Si communis lege naturæ damnat omnes
Gentilis vidua voluptates, quid exspectandum est a
vidua Christiana, quæ pudicitiam suam non solum ei
debet, qui defunctus est, sed et ei, cum quo regnatur
a est?

8. Quæso te, ne generalia monita, et conveniens
puellari sermo personæ suspicionem tibi injurie mo-
veant, et arbitriteris me objurgantis animo scribere,
non timentis: cuius votum est, te nescire quæ me-
tuo. Tenera res in feminis fama pudicitiae est: et
quasi flos pulcherrimus cito ad levem marcescit au-
ram, levique statu corrumpitur, maxime ubi et ætas
consentit ad vitium, et maritalis deest auctoritas,
cuius umbra tutamen uxoris est. Quid facit vidua
inter familie multitudinem? inter ministrorum grec-
ges? quos nolo contemnat ut famulos, sed ut viros
erubescat. Certe si ambitiosa domus bare officia fla-
gitat, præficiat his senem honestis moribus, cuius
honor dominæ dignitas sit. Scio multas, clausis ad
publicum foribus, non caruisse infamia servuloruin,
quos suspectos faciebat, aut cultus immoderatus, aut
crassi corporis nitor, aut ætas apta libidini, aut ex
conscientia amoris occulti, securus animi tumor; qui
etiam bene dissimulatus, frequenter erumpit in pu-
blicum, et conservos quasi servos despicit. Hoc ex
abundantia dictum sit, ut omni diligentia custodias
cor tuum, et caveas quicquid de te singi potest

9. Non ambulet juxta te calamistratus Procurator,
non histrio fractus in **506** feminam, non cantoris
diabolici venenata dulcedo, non juvenis (*b*) volsus et
nitidus. Nihil artium scenicarum, nihil tibi in obse-
quis molle jungatur. Habeto tecum viduarum et vir-
ginum choros, habeto tui sexus solatia. Ex ancilia-
rum quoque moribus dominæ judicantur. Certe cum
tecum sancta sit mater, et lateri tuo amita bæreat
virgo perpetua, non debes periculose externorum
consortia querere, de tuorum societate secura.
Semper in manibus tuis sit divina lectio, et tam cre-

(a) Castigatissimus Cisterciensium Ms. nisi perseverare.
Jejunium, pallor, etc., quæ verior lectio facile videatur, si
quæ heic distinguimus, interpunctione notetur.

(b) Antea legebatur *cultus*, non in excusis tantum libris,
sed etiam in MSS. plerisque, quam tamen scripturam reje-
cimus, istamque alteram *volsus* reposuimus ex Veronensis
auctoritate, præsertim cum facile esset conjicere, homines
imperitos rarioris vocabuli antiqui insolentia offensos aliud
supposuisse, quod ad ejus similitudinem proxime accede-
ret. Volsos autem molles, et laxui deditos veteres dixerunt
elegantissime, et *corpora pola*, quibus pili vulsi erant, ea-
que mallebrifer fucata. Vide Propert. lib. 4. Eleg. 8. nec
enim pluribus exemplis opus es.

bræ orationes, ut omnes cogitationum sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, hujusmodi clypeo repellantur. Difficile est, quin potius impossibile, perturbationum initii carere quempiam, quas significantius Græci (a) προπάθεια; vocant : nos, ut verbum vertamus e verbo, antepassiones possumus dicere, eo quod incentiva vitiorum, omnium tuiuent animos, et quasi in meditullio nostrum judicium sit, vel abjecere cogitata, vel recipere. Unde et naturæ Dominus in Evangelio loquebatur : « De corde excunt cogitationes mala, homicidia, adulteria, fornicationes, furtæ, falsa testimonio, blasphemiae » (Matth. 15. 19). Ex quo perspicuum est, juxta alterius libri testimonium, proclivius esse cor hominis a pueritia ad malum (Genes. 8) : et inter opera carnis et spiritus, quæ Apostolus enumerat (Galat. 5), medianam animam fluctuare, nunc hæc, nunc illa cupientem.

Nam vitiis nemo sine nascitur : optimus ille est,

Qui minimus urgetur

(Horat. lib. 1. Sat. 5).

velut si

Egregio inspersos reprehendas corpore nœvos

(Ibid. Sat. 6).

Hoc est quod aliis verbis Prophetæ significat : *Turbatus sum, et non sum locutus* (Ps. 76. 5). Et in eodem volumine : *Irascimini, et nolite peccare* (Ps. 4. 5). Et illud Architæ Tarentini ad villicum negligentem : *Jam te verberibus encassem, nisi iratus essem. Ira enim virtù justitiam Dei non operatur* (Jacob. 20. 1). Quod de una perturbatione dictum est, referamus ad cæteras. (b) *SICUT IRASCI* hominis est, et irani non perficere, Christiani : sic omnis caro concupiscit quidem ea, quæ carnis sunt ; et quibusdam illecebris ad mortiferas animam voluptates trahit : sed **507** nostrum est, voluptatis ardorem majore Christi amore restringere, et lasciviens [al. *lascivia*] jumentum frenis indecè subjugare : ut non libidinem, sed cibos querat ac desideret, ET SESSOREM Spiritum Sanctum, moderato atque composito portet incessu.

10. Quorsum ista ; Ut hominem esse te noveris, et passionibus humanis, nisi caveris, subjacere. De eodem cuncti facti sumus luto, iisdem compatti exordiis. In serico et in pannis eadem libido dominatur. Nec regum purpuræ timet, nec mendicantium spernit squalorem. Multoque melius est, stomachum te dolere, quam mentem : imperare corpori, quam servire : gressu vacillare, quam pudicitia. Nec statim nobis pœnitentiae subsidia blandiantur, quæ sunt infelicium remedii. Cavendum est vulnus, quod dolore curatur. Aliud est, integra nave et salvis mercibus, portum salutis intrare : aliud, nudum hærere tabula, et crebris fluctuum recursibus ad asperrima saxa collidi. Nesciat vidua diganiæ indulgentiam, nec noverit illud

(a) Aliter quidam MSS. et vetus editio προπάθη, vel προπάτη, mendose.

(b) Huc facit quod alicubi S. Augustinus distinguit inter facere malum, et perficere malum ; nam facere malum ex ejus sententia est tentari, perficere malum, est tentationi succumbere. Porro infra epist. ad Demetriadem paulo aliter noster idem Hieron. *Irasci, inquit, hominis est, et finem tracundiaæ imponere, Christiani.*

Apostoli : *Melius est nubere, quam uri* (1. Cor. 7. 9). Tolle quod pejus est *xri*, et per se bonum non erit nubere. Procul sint (c) Hæreticorum calumniæ. Scimus honorabiles nuptias, et cubile immaculatum (Hebr. 13. 4). Etiam de Paradiso expulsus Adam, unam uxorem habuit. Primus Lamech maledictus et sanguinarius, et de Cain stirpe descendens, (d) unam costam divisit in duas, et plantarium digamiæ protinus diluvii poena subvertit. Unde illud Apostoli, quod fornicationis metu indulgere compellitur, scribens ad Timotheum : « Volo adolescentulas nubere, filios procreare, matris familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti causa » (1. Tim. 5. 14). Et cur indulserit, statim subiect : « Jam quedam declinaverunt post Satanam. » Ex quo intelligimus, illum non stantibus coronam, sed jacentibus manum porrigerere. Vide qualia sint secunda matrimonia, quæ lupanaribus præferuntur, « quia declinaverunt quedam post Satanam. » Ideo adolescentula vidua, quæ se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat, quam diabolum.

11. Pulchra nimirum et appetenda res, quæ Satanæ comparatione suscipitur. Fornicata est quondam et Jerusalem, et divaricavit pedes suos omni ianconi (Ezech. 16. 2°). In Ægypto primum devirginata est, **508** et ibi fractæ sunt mammæ ejus. Cumque ad deserta venisset, et morarum Moysi ductoris impatiens, quasi œstro libidinis suribunda dixisset : « Iste sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti » (Exod. 32. 4), accepit præcepta non bona, et justificationes pessimas, in quibus non viveret, sed puniatur : Quid ergo mirum, si et lascivientibus viduis, de quibus in alio loco Apostolus dixerat : « Cum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt » (1. Tim. 5. 11), concessit diganiæ præcepta non bona, et justificationes pessimas ; ita secundum indulgens maritum, ut et tertium, et si liberet, etiam vicesimum ; ut scirent sibi non tam viros datos, quam adulteros amputatos ? Ille, filia iu Christo carissima, inculco, et crebrius repeto, ut posteriorum oblitera, in priora te extendas : habens tui ordinis quas sequaris, Judith de Ilebræa historia, et Aunam filiam Phænuelis de Evangelii claritate [al. *caritate*], quæ diebus et noctibus versabantur in Templo, et orationibus atque jejuniis thesaurum pudicitiae conservabant. Unde et altera in typo Ecclesiæ, diabolum capite truncavit ; altera Salvatorem mundi prima suscepit, sacramentorum conscientia futurorum. Illud in calce sermonis queso, ut brevitatem libelli, non de inopia eloquii, vel de materiæ sterilitate, sed de pudoris magnitudine æstimes accidisse ; dum vereor ignotis me diu ingerere auribus, et occultum legentium judicium pertimesco.

(c) Puta Novatianorum, Montanistarum, Cataphrygum, qui secundas nuptias damnabant ; nisi si proprius adversarios suos ipse intelligit, ac sugilit, qui locum Pauli a S. Doctore in perversum trahi sensum, ac perperam explicari tantopere calumniantur. Confer epist. 48. atque ipsos contra Jovinianum libros passim.

(d) Primus nimirum duas habuit uxores.

EPISTOLA LXXX (a).

Sive PRÆFATIO RUFFINI In Libros HIERONIMI ORIGENIS.

Ruffinus ut Origenem veluti ab adscriptis erroribus expurgatum, cunctis legendum obtrudat, Hieronymum sue sententiae socium laudat, et Origenianarum opinionum fauorem mentitur: quæ res maximum inter utrumque dissidium peperit.

1. « Scio quam plurimos fratrum scientiæ scripturarum desiderio provocatos, poposcisse ab aliquantis eruditis viris, et Græcarum litterarum peritis, ut Origenem Romanum sacerdentes, et Latinis auribus **509** (b) condonarent. Inter quos etiam frater et collega noster ab Episcopo Damaso deprecatus, cum Honilius dux de Cantico Canticorum in Latinum transtulisset ex Græco, ita in illo opere ornate magnisceque praefatus est, ut cuivis legendi Origenem, et avidissime perquirendi desiderium commoveret, dicens illius animæ convenire quod dictum est: » Introdixit me rex in cubiculum suum (Cant. 1. 3) (1); « asserens (c) quod cum in ceteris libris omnes vincat, in Canticis Canticorum etiam ipse se vicerit. (d) Pollicetur sane in ipsa Præfatione, se et ipsos in Canticis Canticorum libros, et alios quam plurimos Origenis, Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut video, in stylo proprio placens, rem majoris gloriae sequitur, ut pater verbi sit potius, quam interpres. Nos ergo rem ab illo quidem cœptam sequimur et probatam: sed non æquis eloquentiæ viribus, tanti viri ornare possumus dicta. Unde vereor ne vitio meo id accidat, ut is vir, quem ille, alterum post Apostolos Ecclesiæ doctorem scientie ac sapientie merito comprobavit [al. comprobat] inopia sermonis nostri longe esse inferior videatur.

2. « Quod ego sepe [al. Sæpius] considerans retinebam, nec (2) deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebam. Sed tua vis, fidelissime frater Macari, tanta est, cui obsistere ne imperitia quidem potest; propter quod ne te ultra tam gravem paterer exactorem, etiam contra [al. citra] propositum meum cessi: ea tamen lege atque ordine, (3) ut quantum fieri potest, interpretando separar regulam præcessorum. Et ejus præcipue viri (Hieronymi), cuius superius fecimus mentionem; qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homilites appellavit, aliquantos etiam de Tomis in Apostolum scriptis transkulisset in Latinum, in quibus cum aliquanta offendicula inveniuntur in Græco, ita elimavit omnia, interpretando, atque purgavit, ut nihil in illis quod a

(a) In antiquis editionibus 63. In Benedictinam. caret.

(b) Ad veterem Jacobi Merlini Origenianorum operum editionem Latinam locum exigimus, cum esset in Benedictinam. eum donarent. In quo, et. Sed Hieronymi nomen, quod vetus illa editio exprimit, non putavimus apponendum.

(c) Ex eadem editione voculam *cum*, sive, ut alii editi habent *eum*, hinc amovimus. Intra alia subinde receperimus.

(1) In MSS. sex penes. P. de la Rue *dictum est quia Introdixit ec mox cum editis, asserens eum ec.*

(2) Merlinus et Genebrardus et deprecantibus me... non annuebam.

sive nostra discrepet, Latinus lector inveniat. Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ viribus, disciplinæ tamen regulis in quantum possumus sequimur, observantes scilicet, ne [al. ut] ea quæ in libris Origenis a seipso discrepantia inveniuntur atque contraria, proferamus. Cujus diversitatis causam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilianus pro libris ipsius Origenis **510** scripsit, edidimus, brevissimo libello superaddito, in quo evidenter, ut arbitror, probamentis corruptos esse in quam plurimis ab Hæreticis et malevolis libros ejus ostendimus: et istos præcipue, quos nunc exigis ut interpreter, id est, nept. Δ'pxōv, quod de principiis, vel de principiis [al. potestatibus], dici potest, qui sunt revera alias et obscurissimi et difficillimi. De rebus enim ibi talibus (e) disputat, in quibus Philosophi omni sua aetate consumpta, nihil invenire potuerunt. Illic vero noster quantum potuit id egit, ut creatoris fidem et creatarum rerum rationem [al. creaturum naturam], quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipse converteret. Sicubi ergo nos in libris ejus aliquid contra [al. circa] id invenimus, quod ab eo ceteris locis fideliter de Trinitate [al. de pietate de, etc.] fuerat definitum, velut adulteratum hoc et alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmata. Si qua sane, velut peritis jam et scientibus loquens, dum breviter transire vult, obscurius protulit: nos ut manifestior sicret locus, ea quæ de ipsa re in aliis ejus libris apertius legeramus, adjecimus, explanationi studentes; nihil tamen nostrum diximus: sed licet in aliis locis, dicta sua tamen ipsi reddidimus [al. sibi reddimus]. Hoc autem idcirco in Præfatione commonui; ne forte calumniatores (4) inde se criminandi putarent invenisse materiam. Sed viderint ipsi, quid perversi et contentiosi homines agant.

3. « Nobis interim tantus labor, si tamen orantibus vobis Deus annuerit [al. juverit aut adjuverit], idcirco susceptus est, non ut calumniosorum ora [al. calumniosis os] (quod fieri non potest, licet forte etiam hoc Deus faciet) clauderemus; sed ut prolicere ad scientiam rerum volentibus, materiam præberemus. Illud sane omnem, qui hos libros vel descripturus est, vel lecturus, in conspectu Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti contestor atque convenio, per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentum, per illum qui præparatus est diabolo et angelis suis aeternum ignem, sic non illum locum aeterna hæredi-

(d) Minime vero id ibi Hieronymus pollicetur. Sed Præfationem ad Damasum in Homiliis de Cantico Canticorum, cum alia quæ ad Eusebium est, in quatuordecim super Ezechiel. Homilias Ruffinus confundit.

(e) Verba disputat, in quibus Veronenses membranæ ignorant, quarum ope infra quedam leviora emendamus.

(3) Idem in quantum et mox prædecessorum.

(4) Legendum omnino est iterum pro inde, quemadmodum scripturæ sane fidéjussor Ruffinus ipse contra Hier. Inventiar. lib. 1. testatur. « Quod dixi, iterum, illa causa est, quia jam sancti ejuscoipi Joannis epistolam de fide ad sanctum Theophilum scriptam criminati sunt, quando corpus humanum aliud nescio quid fingebant esse, quam carnem; idcirco iterum posui. »

tate possideat, ubi est fletus et stridor dentium (*Matth.* 8. 12); et ubi ignis eorum non extinguetur, et vermis eorum non morietur (*Marc.* 9. 43), ne quis addat aliquid huic scripturæ, ne auferat, ne inferat, ne immutet; sed conferat cum exemplaribus, unde scripserit, et emendet ad litteram, et distinguat, **511** et inemendatum vel non distinctum codicem non habeat; ne sensum difficultas, si distinctus codex nos sit, maiores obscuritates legentibus generet. ▶

EPISTOLA LXXXI (a).

(b) AD RUFFINUM.

Cum obliquis Ruffini laudibus in suspicionem trahetur haeresis Origenianæ, incitantibus etiam amicis, respondet superiori epistola, qua eum monet, ne se posthac simili modo laudet.

1. Diu te Romæ moratum sermo proprius indicavit. Nec dubito spiritualium parentum ad patriam revocatum desiderio, quem (c) matris luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod absens vix ferre poteras. Quod quereris, stomacho suo unumquemque servire, et nostro non acquiescere judicio, conscientiae nostræ testis est Dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quemquam hæderemus: quin potius cum omni cautione providimus, ne saltem casus in malevolentiam vertetur. Sed quid possumus facere, si unusquisque juste putat se facere quod facit? et videtur sibi (d) remordere potius quam mordere? Vera amicitia quod genit dissimulare non debet. Praesatiuncula librorum *περὶ Δ’ρχῶν* ad me missa est, quam ex stylo intellexi tuam esse, in qua oblique, imo aperte ego petor: qua mente sit scripta, tu videris: qua intelligatur, et stultis patet. Poteram et ego, qui sapissime figuratas controversias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, et tuo te more laudare. Sed absit a me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperavi, ut et objectum crimen effugerem, et amicum quantum in me est, nec Iesus hæderem. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi volueris, tuo tantum judicio sis contentus. Aut enim bona sunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio; si mala, peccantium multitudo non parit **512** errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expostulare volui, quam lacessitus publice desævire; ut animadvertis, me reconciliatas amicitias pure colere, et non juxta Plautinam sententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera.

2. Frater mens Paulinianus needum de patria reversus est, et puto quod eum Aquileiae apud sanctum Papam Chromatium videris. Sanctum quoque

(a) *alias 66. Scripta hoc an. 399.*

(b) Hæc epistola Ruffino non est redditâ, quod ex Apologeticô Hieronymi libro primo, atque altero *Invectivarum* ipsius liquet.

(c) Inonuit distulisse Ruffinum patriam remeare, quod dum Romæ diversaretur, maris sue mortem intellexisset, ne magis coram doleret de infortunio, quod vix ferre absens potuerat.

(d) Antea erat remordere.

Presbyterum (e) Ruffinum ob quamdam causam per Romanum Mediolanum misimus; et oravimus, ut nostro animo et obsequio vos videret. Cæterisque amicis eadem significavimus, ne mordentes invicem, (f) consumamini ab invicem. Jam tua moderationis est; et tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei invenias, qui possint ligatus laudibus delectari.

EPISTOLA LXXXII (g).

(1) AD THEOPHILUM.

Adversus Joannem Jerosolymitanum.

Misericordia a Theophilo Alexandrino Episcopo litteris ad se et Monachos, qui secum degebant, ut pacem inter eos et Joannem Episcopum Jerosolymitanum reconciliaret, respondet, nihil potius habere se, quam ut dissidium componatur, et pax Christi inter utrosque resurciatur. Suas deinde interpretationes Latinas Origenis, ac fratris Pauliniani ordinationem defendit adversus queriunias ejusdem Joannis.

1. Epistola tua hereditatis Domainicæ te indicans possessorem, qui pergens ad Patrem, Apostolis loquebatur: «Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis» (*Joan.* 14. 29), illius quoque felicitatis compotem te esse testata est, in qua «beati pacifici» nuncupantur (*Matth.* 5). Blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut Pontifex. (h) Venisti ad nos non in austerritate virgæ, sed in spiritu benignitatis et lenitatis et mansuetudinis: ut humilitatem Christi primo statim sermone resonares, qui mortuum genus non fulminans et tonans, **513** sed in præsepi vagiens, et tacens salvavit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prædictum: «Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus» (*Ps. 31. 4*); et in ipso postea præsentatum: «Ducite a me, quia mitis sum, et humilis corde» (*Matth.* 11. 19). Unde et multa de sacris voluminibus super pacis laude perstringens, ac per varios Scripturarum caupones more nupm volans, quidquid dulce et aplum concordie fuit, artifici eloquio messuisti. Currentes igitur ad pacem incitati sumus: exposita ad navigandu vel a crebrior exhortationis tuae aura complevit; ut non tam retractantibus et fastidiosis, quam avidis [al. quam sit avidis] et plenis fauibus, dulcia pacis fluenta biberemus.

2. Verum quid facimus, in quorum potestate voluntas tantum pacis est, non effectus? Et quanquam voluntas quoque apud Deum propositi sui mercedem habeat, tamen imperfectum opus etiam volentes mox re contristat. Quod sciens et Apostolus, perfectissimam videlicet pacem in utriusque partis voluntate consistere: *Quantum, inquit, et vobis est, cum omnibus*

(e) Conjicimus hunc esse Ruffinum Syrum, a quo s̄pnd Panmachium Romæ commorante, Cælestius dixit se audisse, non esse traducem peccati.

(f) Ita Mss. omnes: editi autem consumuanur.

(g) *alias 62. Scripta sub fine m. an. 399.*

(h) Veronens. Ms. in instant *Vems*; tom Victor. absque negandi particula: *ad nos in austerritate, etc.*

(1) Recole chronicas posteriores notas ad hanc et subsequentem Epist. in Præfatione.

hominibus pacem habentes (Rom. 12. 18). Et propheta. Pax, pax. Et ubi est pax? (Jer. 4. 10. iux. LXX). Nihil enim grande est, pacem voce pretendere, et operc de-truere. Aliud niti, aliud demonstrare: verbis sonare concordiam: re exigere servitatem. Volumus et nos pacem; et non solum volumus: sed et rogamus. Sed pacem Christi, pacem veram, pacem sine iniurietiis, pacem in qua non sit bellum involutum; pacem quae non ut adversarios subjiciat, sed ut amicos jum-gat. Quid dominationem pacem vocamus; et non red-dimus unicuique rei vocabulum suum? Ubi odium est. appellantur inimicitiae: ubi caritas, ibi tantummodo pax vocetur. Nos nec Ecclesiam scindimus, neque a patrum communione dividimus: sed ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholicis sumus lacte nutriti. Ne-mo namque magis Ecclesiasticus est, quam qui nun-quam haereticus fuit. Sed ignoramus absque caritate 314 pacem, sine pace communionem. Legimus quoque in Evangelio: Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, dimite ibi munus tuum coram altari, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offer munus tuum (Matth. 5. 13. 24). Si munera nostra absque pace offerre non possumus: quanto magis et Christi corpus accipere? Qua conscientia ad Eucharistiam Christi (a) accedam, et respondebo Amen, dum de caritate dubitem porrigentis?

3. Queso te, ut patienter me audias, nec veritatem adulationem putas. Quisquamne tibi invitus communicat? quisquamne extenta manu vertit faciem; et inter sacras epulas Iudee esculiun porrigit? Ad ad-ventum, (b) ut reor, tuum non parer Monachorum turba; sed gaudet: cum certatim tibi procedunt obviam, et de eremi latibulis exeunt, sua te cupiunt humilitate superare. Quis eos compellit exire? Nonne amor tui? Quis per erenum separatos in unum cogit? Nonne tua dilectio? (c) Amare enim parens debet. Amari parens et Episcopus debet, non timeri. Anti-qua sententia est: quem metuit quis, odit: quem odit, perisse cupit (Apud Cicer. lib. 2. Officior.) (!). Unde et in nostris literis, cum initia parvolorum in timore consistant, perfecta dilectio foras mittit timorem (1. Joan. 4. 18). Non queris Monachos tibi esse subje-ctos: ideo magis subjectos habes. Tu offers osculum,

(a) Veronensis liber, qui unus est, quo cum hæc epistola conferri potuit (non enim Ms. codicem uilum Martianæus invenit, aut Victorius memorat) duo verba *accedam* et non agnosci, idque rectius ut videtur; hoc quippe unum sentit Hieron. difficile esse *Amen* respondere Eucharistiam porrigenti, de cuius caritate dubites. Nam olim in sacro Eucharistia actu porrigens dicebat, *corpus Christi*; acci-piens vero respoudebat *Amen*, quam vocem rursum sub-jecebat his calicem tradentis, *Sanguis Christi, catix vite*. Hinc Augustinus Serm. 272. nov. edition. *Audit Corpus Christi; et respondes Amen*. Et lib. 12. contra Faustum cap. 10. « Habet enim magnam vocem Christi *Sanguis in terris*, cum eo accepto ab omnibus respondetur *Amen*. » Vidi. Clement. Constit. lib. 8. cap. 10. Cyriillum Catech. 5. Ambrosium de Sacrament. lib. 4. Insiguum vero locum recole apud Euseb. Hist. l. 6. c. 43.

(b) Pro duabus voculis ut reor, Veronensis Ms. igitur.

(c) Utroque in loco Victorius amari, cum primum con-set activa terminacione ac sensu debere legi.

(1) Est Ennii apud Ciceron. loc. cit. quem metuunt, oderunt, quem quisque odit perisse expetit.

illi colla submittunt. Exhibes nullam, et ducem im-petras, quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex plu-ribus. Cito indignatur libertas, si opprimitur. Nemo plus impetrat a libero(2), quam qui servire non cogit. Novimus Canones Ecclesiasticos. Non ignoramus or-dines singuloru[m]: et lectione et quotidianis exemplis; usque ad hanc ætatem multa (d) didicimus, multa experti sumus. Qui scorpionibus caedit; et lumbis patris habere se putat digitos grossiores, cito regnum mansueti David dissipat (3. Reg. 12). Certe Romani populus, ne in rege quidem 515 superbiam tulit. Dux ille Israeliticus exercitus, qui decem plagiis affixe-rat Aegyptum, et ad ejus imperium eolum et terra et maria serviebant, inter cunctos homines, quos tunc terra generavit, mansuetissimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis superbiam lenitate et mansuetudine tempera-bat. Lapidabatur a populo, et pro lapidantibus roga-bat; quin potius deleri ipse vult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari Pastorem, quem sciebat etiam errantes oves suis humeris portaturum. Pastor, inquit, bonus ponit animam suam pro ovibus suis (Joan. 10. 11). Boni quip-pe pastoris discipulus optat anathema esse pro fratribus suis (Rom. 9. 4), atque cognatis, qui sunt Israelitæ secundum carnem. Et si ille perire cupit, ne perdi-ti pereant: quanto magis bonis parentibus providendum est, ne ad iracundiam provocent filios suos, et nimie-tate duritiae, etiam lenissimos, asperos esse compel-lant?

4. Epistola cogit me brevius loqui, dolor longius. Scribit in suis illis, ut ille vult pacificis, ut ego sentio, mordacissimis litteris, quod nunquam a me h[ab]es si, nec dictus haereticus. Quonam igitur modo me ipse laedit, agrotantem morbo pessimo, et rebellem Ecclesiae ventilans? Ab aliis lacesitus, accurrit adversariis parcere, laedere non laudentem? Antequam ordinaretur frater meus (Paulinianus), nunquam [al. nullam] dixit suisse inter se et sanctum Papam Epiphanium de dogmatibus questionem. Et quæ eum ratio com-pellebat, sicut ipse tandem scribit, (e) inde inter po-pulos disputare, unde nemo quererebat? Scit enim prudentia tua periculosa esse hujusmodi questio[n]es, et nihil esse tutius quam tacere: nisi forte necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingeniu[m] sumenque [al. fulmenque] eloquentiae fuit, ut in uno Ecclesiae tractatu, cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis novimus eruditissimos viros infinita versuum millia conscripsisse? Sed hoc quid ad me? Noverit ille qui audivit, sciat ipse qui scripsit, meique ab accusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audivi. Unus e populo sum, imo no-unus quidem, quia multis clamantibus, 516 tacui. Cosideramus arguentis accusati que personas: et cuius vel meritum, vel vita, vel doctrina præcesserit, illi magis accommodemus fidem.

(d) Idem Ms. *Multa dedimus*.

(e) Veronensis liber, in die dum in populis disputaret.

Gravius inde diu inter populos disputare.

(2) In aliis libris Nemo plus imperat libero, etc.

5. Videsne, quod clausis, ut dicitur, oculis sunima quæque perstringam : non tam eloquens quod mente concepi, quam indicans quid reticeam. (a) Intellexi et probavi dispensationem [al. *disputationem*] tuam, quod Ecclesiastice paci consulens, quasi sirenos cantus obturata aure pertransis. Alioqui quia a parva aetate sacris litteris eruditus es, nosti quo sensu unumquodque dicatur : quomodo in ambiguis sententiis [Ms. *ambiguelas sententias*] tuus sermo liberatus, et aliena non damnet, et nostra non delegeat. Sed fides pura et aperta confessio non querit strophas et argumenta verborum. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare, et inter gladios quoque ignesque Babylonios dicere : cur aliud respondetur quam queritur ? cur non simplex est, nec aperta confessio ? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, et quasi super aristas graditur. Verum studio et exspectatione pacis, servente stomacho, verba non quomodo queruntur, respondet. (b) Lædunt libere alii, quos lædere Iesus ipse non audet. Ego interim sileo : nunc et dispensationem meam vel imperitiam simulabo, vel metum. Quid mihi accusanti facturus est, qui ut ipse testatur, laudandi detrahit ?

6. Tota ejus Epistola, non tam expositione, quam nostri [al. *nostri*] plena est contumeliis. Nomen meum absque ullis officiis, quibus non invicem palpare sollemus homines, frequenter assumitur, carpitur, ventilatur, (c) quasi de libro viventium deletus sim : quasi illius me litteræ suggillaverint ; aut istiusmodi nugas unquam quesierim, qui ab adolescentia in Monasterii clausus cellulis, magis esse voluerim aliquid, quam videri. Quosdam ex nobis sic cum honore appellat, ut lacceret, quasi et nos non possimus dicere, quæ nemo tacet. E servo Clericum factum criminatur, cum et ipse nonnullos ejuscenodi Clericos habeat ; et Onesimum legerit inter Pauli renatum vincula, Diaconus cœpisse esse de servo (*Philem.* 1). Sycophantiam jactitat, et ne probare cogatur, audisse se dicit. O si et nahi 517 liberet dicere, quæ multi clamitant, et aliorum maledictis acquiescerein ; iam et nos intellegiper scire quæ omnes sciunt, et me quoque audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei velut præmia pro calunnia restituta. Quis tam argutum et callens non perhorrescat ingenium ? quis tanto possit eloquentiæ fulmini [al. *flumini*] respondere ? Quid est plus, sustinere calumniam, an facere ? Accusare quem postea diligas, an peccanti [al. *peccati*] veniam tribuere ? Quid minus serendum, de sycophanta (d) Ædilem fieri, an Consulēm ? Scit et ipse quid taceam, quid loquar, quid et ego audierim : quid pro Christi metu fortasse non credam.

(a) Vetustior editio *Intellexi te* ; et mox, quod enim ecclesiasticæ paci consuleres

(b) Cum eadem vetustiori editione noster Ms. libere lœdere lassus ipse non audet.

(c) Nescio an verius noster Ms. altera hac vocula quasi omissa, habet una serie : quasi de libro viventium deletus sim, illius me litteræ suggillaverint.

(d) Simplicem Presbyterum Ædili, Episcopum vero Consuli heic comparat, exprobratque Jo. Jerosolymitanu quod de Sycophanta factus esset Episcopus.

7. *Hilarius vertit Origenem*. — Origenem me arguit vertisse in Latinum. Hoc non solus ego feci, sed et Confessor Hilarius fecit : et tamen uterque nostrum noxia quæque detruncans, utilia transtulit. Legat ipse, (e) si novit (arbitror enim eum assidua confabulatione et quotidiano Latinorum consortio Romanum non ignorare sermonem) aut si certè penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent, et tunc sciet, me in hoc ipso laudandum esse quod detrahit. Sicut enim interpretationem et (f) idiomata Scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli veritatem. Numquid ego in turbam mitto Origenem ? numquid cæteros Tractatores ? Scio (g) aliter habere Apostolos, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Novum defensionis [al. *malitia*] genus, sic Origenis vitia non negare, ut cum illo cæteros criminari. Videlicet cum [al. *quem*] aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. (h) Sex mille Origenis tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit : faciliusque credo testem hujus sermonis, quam auctorem esse mentitum.

8. Fratrem meum (Paulinianum) causam dicit esse discordie 518 : boninem, qui quiescit in Monasterii cellula ; et Clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos usque ad præsentem diem dicta pacis ostensione lactaverit, Occidentalium Sacerdotum commovit aures, dicens eum adolescentulum et pene puerum in parœcia sua Bethlehem Presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palestini Episcopi non ignorant. Monasterium enim sancti papæ Epiphani nomine Vetus (i) dictum, in quo frater meus ordinatus est Presbyter, in Eleutheropolitanu territorio, et non in Aeliensi situm est. Porro actas ejus et Beatitudini tue nota est, et cum ad triginta annorum spatiæ jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendendam, quæ juxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est. Recordetur legis antiquar, et post viginti quinque annos a Levitica tribu

(e) August. Epist. 179. quæ ad hunc eumdem Joannem Jerosolymitanum est, eum dicit per *interpretarem audire litteras suas*, Latinas scilicet ; et Orosius quoque in Apolog. imperium Latinæ linguae eum iuvit luisse.

(f) Veronens. ~~litteras~~ Ms. alius apud Gravium ~~litteras~~ pro idiomata. Mox autem vetus editio, semper aliter transvi, sic in pietatem dogmatum abstuli. Numquid, etc.

(g) Antea, non tamen sine soleco, erat, scio me aliter habere apostolos. Porro Ms. Numquid cæteris Tractatoribus socio me ? aliter habere apostolos, etc. quod alterum comma hiulco sensu scribitur ; restitui autem facile poterit, si verbum scio interseras : Numquid cæteris Tractatoribus socio ne ? Scio aliter habere apostolos, etc. Nos vero me voculam expungi satius testimoniis, monitum lectorum voluimus. Sed notandum est quoque Tractatoris vocabulum, ejusque vis ac differentia, qua authenticis auctoribus Prophetis, et Apostolis proprie opponitur. Vincentius Lituensis in Commonitorio, « Doctores, inquit, qui Tractatores nunc appellantur, quos hic idem Apostolus etiam Prophetas interdum nuncupat, eo quod per eos Prophetarum mysteria populus aperientur.

(h) S. Epiphanius criminalabantur Joannes, et Ruffinus, quod tot Origenis libros se legisse dixisset. Hieron. contra Ruffinum lib. 2. Apolog. « Ne me mittas ad sex millia librorum Origenis », quos legisse Beatum Papam Epiphanius criminari. »

(i) Erasm. *vetus ad dictum* : Ms. retus adduci, utrumque vitiōse, ut nullus dubitat.

eligi in Sacerdotium pervidebit (*Num. 8*). Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur Veritatem, neverit triginta annorum Aeris Sacerdotem. Ac ne forsitan dicat, *Vetera transierunt, et facta sunt omnia nova* (*2. Cor. 5. 17*), audiat cum Timotheo: *Adolescentiam tuam nemo contemnat* (*1. Tim. 4. 12*). Certe ipse quando Episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat aetate. Vel si hoc in Episcopis licet, in Presbyteris non licet, ne per antiphrasim a suo nomine discrepare videantur (*1*): cur ipse aut ejus, aut minoris aetatis; et quod his amplius est, ministrum alterius Ecclesiae ordinavit Presbyterum? Quod si non potest pacem habere cum fratre: nisi cum subdito, et ordinationis suæ (*a*) Episcopo renuntianti, ostendit se non tam pacem cupere, quam sub pacis occasione vindictam; nec aliter quietis et pacis otio esse contentum, nisi integrum babeat quod minatur. Etiam si ipse eum ordinasset, et sic secreti amator quiescere vellet; ne quidquam exerceret. **519** Quod si Ecclesiam scinderet, nihil ei deberet preter honorem cunctis Sacerdotibus debitum.

9. Ilucusque apologia ejus, iuso categoria, et Iacinosus contra nos sermo protractus est. Cui ego quidem in Epistola breviter præteriensque respondi, ut ex his quæ dixi, intelligat, quid tacuerim; et neverit nos homines esse rationale animal, et prudentialiam suam posse intelligere: nec ita obtusi cordis, ut instar brutorum animalium, verborum tantum sonum et non sententias audiamus. Nunc queso te, ut veniam tribuas dolori meo; **Et si SUPERBUM est respondisse**, multo sit superbius accusasse. Quanquam ita responderim, ut silentium potius meum indicaverim, quam sermonem. Quid procul pacem querunt, et volunt eam nobis ab aliis imperari? Sunt pacifici, et illico pax sequetur. Cur nomine Sanctitudinis tue contra nos pro terrore abutuntur, cum Epistola tua pacem et mansuetudinem sonet: illorum verba duritiem commententur? Denique quam pacificas et ad concordiam pertinentes per Isidorum Presbyteriu litteras nobis miseric, hinc probamus, quod illas (*b*) qui pacem falso jactant, reddere noluerint. Eligant itaque quod volunt: Aut boni sumus, aut mali. Si boni, dimittant quiescere: si mali, quid malorum expetunt societatem? Quantum valeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc dissuit, quæ suo consilio olin disjuncta sociavit, probat se nunc ad alterius voluntatem, tunc copulata discerpere.

10. Exilium impetratum Hieronymo ab Joanne. — Nuper nobis postulavit et impetravit exilium: atque utinam implere potuisset, ut sicut illi voluntas imputatur pro opere; ita et nos non solum voluntate, sed et effectu coronam haberemus exilii. Fundendo sanguinem, et patiendo magis, quam faciendo con-

(a) *Vulgati Episcopo renuntiante*. Tum eodem sensu Ms. et vetus editio, « nec alterius quiete, et otio esse contentum, dummodo integrum habeat, » etc.

(b) Victorius male quæ pro qui legit: Ms. autem pro *falso* habet *velle se*.

(1) Quod Presbyter Graec senex sit.

S. HIERONYMI I.

tumelias, Christi fundata est Ecclesia. PERSECUTIONIS crevit, martyris coronata est. Aut si isti soli (*c*) juxta quos degimus, amant rigorem, et non neverunt persecutionem sustinere, sed facere; sunt et hic Judæi: sunt variorum dogmatum Hæretici, et maxime **520** impurissimi Manichæi, cur eorum ne verbo quidem quicquam audent kædere? Nos solos expellere cupiunt? Nos soli qui Ecclesiæ communicamus, Ecclesiam scindere dicimus? Oro te, nomine æqua est ista postulatio, ut aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab Hæreticis separant. Monachus, proh dolor, Monachis et minatur et impetrat [al. importat] exilium, et hoc Monachus, Apostolicam Cathedram habere se jactans. Non novit terrori natio ista succumbere, et impendiens gladio magis cervices, quam manus subjecit. Quis enim Monachorum exul patriæ, non exul est mundi? Quid opus est auctoritate publica; et Rescripti impendiis, et toto orbe discursibus? Tangat saltem digitulo, et ultra exhibimus. *Domini est terra, et plenitudo ejus* (*Ps. 23. 1*). *Caristus* loco non tenetur inclusus.

11. Præterea, quod scribit nos (*d*) per te, et Romanam Ecclesiam communicare ei, a qua videmur communione separati: non necesse est ire tam longe, et hic in Palestina codem modo ei jungimur. Et ne hoc quod procul sit, in viculo Bethleem Presbyteris ejus, quantum in nobis est, communione sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem proprium causam Ecclesiæ non putandum: nec stomachum unius hominis, immo per illum aliorum, generali Ecclesiæ vocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio Epistolæ dixi, etiam nunc repeto, nos velle pacem Christi, optare concordiam: et te rogare, ut illum [al. illos] moeas, pacem non extorquere, sed velle. Sit præteritarum nostrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata vulnera, saltem nova obliteret caritate. Sit talis, qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno stomacho non fluant. Faciat quod vult, et non quod velle compellitur. **AUT QUASI PONTIFEX** cunctis æqualiter imperet: aut quasi imitator Apostoli, universorum saluti ex æquo serviat. Si talem se præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia; amicos **521** et parentes habeat; et sentiat in Christo, sicut omnibus Sanctis, ita et sibi nos esse subjectos. **et** Caritas patiens est, caritas benigna est, caritas non æmularatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit (*1. Cor. 13*). Cunctarum virtutum mater est caritas; et

(c) Emendat Veronensis Ms. in editis enim antea erat *juxta quod legimus*, vitiose, ut liquido constat ex orationis serie, et auctoris mente.

(d) Sequitur Veronensis Ms. atque ex parte veteris editionis fideum; alii enim impressi libri falso, et incongruo sensu habebant, *nos pergere tecum Roman*, et Ecclesiæ communicare ei, etc. tum vetus editio haud male a quo *jubemus* communione separari. Nunc autem perspicue Hieron. acri, non sibi opus esse Theophili ac Romanae Ecclesiæ communione proferre in medium, ne ab Jerosolymitana separari videatur, cum eo modo in ipsa Palestina ac per ejusdem Jerosolymitanæ Ecclesiæ Presbyteros sibi communione junctos, ab ipsa non separaretur.

(*Vingt-quatre.*)

quasi spartum triplex (1) Apostoli sententia robora-
tur dicentis, *fides, spes, caritas.* Credimus, speramus :
atque ita per fidem et spem, dilectionis vinculo co-
pulamur. Idecirco enim et nos patrias nostras dimisi-
mus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris et in
solitudine vivereamus : ut Pontifices Christi , (qui
tamen rectam fidem predicanit) non dominorum metu,
sed patrum honore veneremur ; ut deseramus Episco-
pis ut Episcopis , et non sub nomine alterius , aliis
quibus nolumus , servire cogamur. Non sumus tamen
inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur Sacerdoti-
bus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos reci-
pit , quam illum cuius Episcopi sunt. Sed contenti-
sint honore suo. Patres se sciunt esse, non dominos,
maxime apud eos qui spretis ambitionibus aevuli ,
nihil quieti et otio preferunt. Tribuat autem oratio-
nibus tuis Christus Deus Omnipotens , ut pacis non
facto nomine , sed vero et fidei amore sociemur : ne
mordentes invicem, consumanur ab invicem (*Gal. 5.*).

EPISTOLA LXXXIII (a).

Pammachius et Oceanus extimunt Hieronymum, ut
librum περὶ Ἀρχῶν in Latinum sermonem exacte trans-
ferat, et a calumniis Ruffini et hominum suspicio-
nibus se purget, et ostendat ab Origenistarum errore
alienum.

PAMMACHIUS ET OCEANUS HIERONYMO presbytero
Salutem.

Sane aliquis ex fratribus schedules ad nos cujusdam
detulit, quæ Origenis volumen, quod περὶ Ἀρχῶν
inscribitur, in Latinum sermonem conversum tenerent.
Et quoniam in his multa sunt, quæ tenuitatem nostri
ingenii (b) permoverent, queque minus catholice dicta
existimamus, suspicamur etiam ad excusationem Aucto-
ris, multa de libris ejus esse subtracta, quæ apertam
impietatem ejusdem monstrare potuissent, quæsumus
522 Præstantiam tuam, ut in hoc specialiter, non
tam nobis, quam universis qui in Urbe habitant, pro-
futurum opus digneris impendere, ut supra dictum li-
brum Origenis ad fidem, quemadmodum ab ipso Auctore
editus est, tuo sermone manifestes; et quæ a defensore
ejus interpolata sunt, prodas. Et quæ etiam in his sche-
dulis, quas ad Sanctitatem tuam direximus, vel contra
catholicam regulam vel imperite edita sunt, redargas
atque convincas. Sane subtiliter in Præstatione operis
sui (c) mentionera, tacito nomine tuæ Sanctitatis, ex-
pressi, quod a te promissum opus ipse compleverit:
illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Pur-
ga ergo suspiciones hominum, et convince criminantem,
ne si dissimulaveris, consentire videaris.

EPISTOLA LXXXIV (d).

Respondens superiori Epistola, exponit, quo animo
legerit, laudarique Origenem, quem ab omnibus
legi cupiat, si fieri possit absque periculo pietatis : et

(a) *Alias 64. Scripta an. 399.* vel sequenti.

(b) *Duo MSS. removent, quæ minus catholice, etc.*

(c) *Vox ista mentionem penes Victorium declarat. Quæ-*
dam alia ex MSS. restituimus.

(d) *Alias 65. Scripta ut videtur an. 400.*

(e) *Funiculus de quo Eccles. 4.*

*emulorum calumnias refellit, ac suspiciones homi-
num diluit. Coactusque prodit errores Origenis, quos
frustra concubantur defendere, qui suam heresim illius
prætextu defendere studebant.*

HIERONTIUS PAMMACHIO ET OCEANO Fratribus Sa-
lute.

1. Schedulae quas misisti, honorifica me affecere
contumelia, sic ingenium prædicantes, ut fidei tolle-
rent veritatem. Et quia eadem et Alexandriæ et Ro-
me, (e) et in toto peno orbe boni homines super meo
nomine jactare consueverunt; et tantum me diligunt,
ut sine me heretici esse non possint, omittam per-
sonas : rebus tantum et criminibus respondebo. Ne-
que enim causæ prodest maledicentibus remaledi-
cere, et adversarios talione mordere, cui precipitur
malum pro malo non reddere, sed vincere in bono
malum (*Rom. 12; et 4. Thes. 5.*) : saturari opprobriis,
et alteraua verberau:i præbere maxillam (*Matth. 5.*).

2. *Quare Origenem laudaverit.* — Objiciunt milhi,
quare Origenem aliquando laudaverim. Ni fallor duo
loca sunt, (f) in quibus eum laudavi : Prefatiuncula
ad Damasum in Homilias **523** Cantici Canticorum,
et Prologus in libro Hebraicorum Nominum. Quid
ibi de dogmatibus Ecclesiæ dicitur? quid de Patre et
Filio et Spiritu Sancto? quid de carnis resurrectione?
quid de anime statu atque substantia? Simplex in-
terpretatio, atque doctrina, simplici voce laudata est.
Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum
est. Moris tantum tractatur locus, et allegoria nu-
bilum, serena expositione discutitur. Laudavi inter-
pretem, non dogmatisten : ingenium, non fidem :
Philosophum, non Apostolum. Quod si volunt super
Origenem meum scire judicium, legant in Ecclesiasten
Commentarios : replicent in Epistolam ad Ephesios
tria columnata, et intelligent, ne semper ejus dogma-
tibus contrasse. Quæ enim stultitia est, sic aliquid
laudare doctrinam, ut sequaris et blasphemiam? Et
beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut ejus
scripta probant; cumque (g) eruditæ et ardentis viri
delectetur ingenio. Montanum cum eo Maximiliane
que non sequitur. Fortissimos libros contra Porphy-
rium scribit Apollinaris : Ecclesiasticam pulchre
Eusebius historiam texuit; alter eorum (h) dimidiata
Christi introduxit oœconomiam; alter impietatis
Arii apertissimus propugnator est. Vix, inquit Isaías,
qui dicunt bonum malum, et malum bonum, et qui fa-
ciunt amarum dulce, et dulce amarum (*Isai. 5. 20.*).
Nec bonis adversariorum (si honestum quid habue-
re)

(e) *Expunximus MSS. auctoritate verbum aydieram,* quod heic editi libri omnes, falso tamen et contra S. Do-
ctoris mentem, interserunt.

(f) Verouen. ac Vatic. olim Reginæ 490. non habent
isthæc, in quibus eum laudavi.

(g) *pro eruditæ Veron. eristicæ, fortasse verius: sumptum*
nempe vocabulum a Graeco πορευόμενος, id est contentiosus et
clamans, quod a Tertulliani ingenio haud abhorret.

(h) *Plerique MSS. Græca habent οἰκονομίαν: sic Veteres*
Incarnationis mysterium vocant. Notum porro est, quod
effutiebat Apollinaris sive Apollinaris (ultraque enim mo-
do promiscue scribitur) dimidiatum bonum a Christo
fuisse assumplum, quam dimidiata economiam Hier. ro-
cat. Vide quæ mox dicentur nota d.

rim) detrahendum est, nec amicorum laudanda sunt
vitia; ET UNUMQUODQUE non personarum, sed rerum
pondere judicandum est. Mordetur et (a) Lucilius,
quod incomposito currat pede; et tamen sales ejus
leposque laudantur.

3. Dum essem juvenis, miro discendi ferebar ar-
dore, nec juxta quorumdam presumptionem, ipse me
docui. Apollinarium Laodicenum audivi Antiochiae
frequenter, et colui; et cum me in sanctis Scriptu-
ris erudiret, nunquam **524** illius contentiosum (b)
super sensu dogma suscepit. Jam canis spargebatur
caput, et magistrum potius quam discipulum decebat.
Perrexii tamen Alexandriam, audivi Didymum: in
multis ei gratias ago. Quod nescivi, didici: quod scie-
bam, illo (c) docente, non perdidi. Putabant me ho-
mines finem fecisse discendi. Veni rursum Jerosolymam
et Bethlehem. Quo labore, quo pretio Baraninam
nocturnum habui praeceptorem! Timebat enim Ju-
daeos, et mihi alterum exhibebat Nicodemum (*Joan.*
3. 1.). Horum omnium frequenter in opusculis meis
facio mentionem. Certe Apollinarii et Didymi inter se
dogma contrarium est. Rapiat me ergo utraque tur-
ma diversum altrinsecus, quia magistrum utrumque
confiteor. Si expedit odisse homines, et gentem ali-
quam detestari, miro odio adversor (1) circumcisos.
Usque hodie enim persequuntur Dominum nostrum
Iesum Christum in synagogis Satanae. Objicit mihi
quispiam, cur hominem Iudeum habuerim praeceptor-
em? Et audet quidam proferre litteras meas ad Di-
dymum, quasi ad Magistrum? Grande crimen disci-
puli, si hominem eruditum et senem magistrum
dixerim. Et tamen volo inspicere ipsam Epistolam,
que tanto tempore in calumniam reservata est. Nihil
praeter honorem et salutationem continet. Inepta sunt
haec et frivola. Arguit potius ubi haeresim defenderim,
ubi pravum Origenis dogma laudaverim. In lectione
Isaiae (*Cap. 6.*), in qua duo Seraphim clamantia de-
scribuntur, illo interpretante Filium et Spiritum Sanctum,
nonne ego detestandam expositionem in duo
Testamenta mutavi? Habetur liber in manibus, ante
viginti annos editus. Tot opuscula mea, et maxime
Commentarii, juxta opportunitatem locorum gentilem
sectam lacerant. Quod autem opponunt, congregasse
me libros illius, super cunctos homines: utinam

(a) Ex Horat. I. 1. Satyr. 4. ubi de Lucilio dixit, quod
nimurum esset *facetus*.

Enunciat naris, durus componere versus.

(b) Abest a quibusdam MSS. et vetustiori editione *super*
senem. Quod tamen rectissime habent plerique alii, estique
perinde intelligendum, ac si dixisset *super mente*, aut *de*
mente; nam, ut Nemesis observat c. 1. de *Natur. Hom.*
Apollinarium juxta Platonicon placita arbitrabatur, *videlicet*
mentem, seu *spiritum*, esse quendam substantiam ab
anima separabilem; cumque *estimaret* e duabus perfectis
atque integris rebus uuum aliquod componi hanc posse:
hominem, quem Dominus assumpserat ea parte, qua ratio-
nalis est, mutavit, ejusque munia in Verbum transulit,
ut Christus unus ex suo capitu diceretur.

(c) Duo MSS. Veronensis ac Regius *illo diversum do-*
cente. Sed variant paulo infra ad *Laraninæ* nomen, quod
cum veteribus editis MSS. alii non pauci *Barabbatum* vo-
cant, quemadmodum et *Rufinus* legerat, quem tamen
Hier. impugnat.

(1) Gravius suffragio veteris libri *concionem* mavult,
quod non probatur.

omniuin Tractatorum haberem volumina, ut tardita-
tem ingenii, **525** lectionis diligentia compensa-
rem. Congregavi libros ejus, fateor; et ideo errores
non sequor, quia scio universa quæ scripsit. Credite
experto, quasi Christianus Christianis loquor: Ve-
nenata sunt illius dogmata, aliena a Scripturis san-
ctis, vim Scripturis facientia. Legi, inquam, legi
Origenem; et si in legendō crimen est fateor; et
nostrum marsupium Alexandrinæ chartæ evacuarunt.
Si mihi creditis, Origenistas nunquam fui; si non
creditis, nunc esse cessavi. Quod si nec sic adduci-
mini ad fidem, compellitis me ad defensionem mei,
contra amasium vestrum scribere: ut si non creditis
neganti, creditis saltem accusanti. Sed libentius mihi
erranti creditur, quam correcto. Nec mirum, putant
enim me suum esse ευμήτρῳ, et propter animales
et luteos nolle palam dogmata confiteri. Ipsorum enim
decretem est, nou facile margaritas ante porcos esse
mittendas, nec dandum sanctum canibus (*Matth. 7.*),
et cum David dicere: *Abscondi in corde meo eloquia tua, ut non peccem tibi* (*Ps. 118. 11*). Et in alio loco
super justo: *Qui loquitur, inquit, veritatem cum proximo suo* (*Ps. 14. 3. et 23. 4*). Id est, cum his qui
domestici fidei sunt. Ex quo volunt intelligi, (d) nos
qui necedum initiati sumus, debere audire mendaci-
um: ne parvuli atque lacientes solidioris cibi edulio
suffocemur. Quod autem perjuriorum atque mendaci
inter se orgiis foederentur, sextus Stromateon liber
(in quo [e] Platonis sententiae nostrum dogma com-
ponit) planissime docet.

4. Quid igitur faciam? Negeam me ejusdem dogma-
tis esse? Non credent. Jurcm? Ridebunt, et dicent:
domi nobis ista nascuntur. Faciam quod solum ca-
vent, ut sacra eorum atque mysteria in publicum
proferam, et omnis prudentia eorum qua nos simili-
ces ludunt, in propatulo sit: et qui neganti voci nou-
credunt, credant saltem arguenti stylo. Hoc enim vel
maxime cavent, ne quando contra auctorem suum
corum scripta teneantur. Facile dicunt cum jura-
mento, quod poeta alio solvant **526** perjurio. Ad
subscriptionem tergiversantur, queruntque (f) suf-
fugia. Alius, Non possum, inquit, damnare, quod
nemo damnavit. Alius, Nihil super hoc a Patribus sta-
tutum est: ut dum totius orbis provocatur auctoritas,
subscribendi necessitas differatur. Quidam cons-
tantius, Quomodo, inquit, damnabimus, quos Syno-
dus Nicæna non tetigit? Quæ enim damnavit Arium,
damnasset utique et Origenem, si illius dogmata re-
probasset. Scilicet uno medicamine omnes simul
morbos (g) debuere curare; et idcirco Spiritus Sancti
neganda majestas est, quia in illa Synodo super sub-

(d) Videtur ex defensorum Origenis persona loqui; ali-
ter enim paulo supra se Origenis εὐμήτρῳ, sive con-
cordem putari dixerat, qui ob rusticos, luteosque homi-
nes, quos infra Pelusiotas vocat, nollet palam dogmata con-
fiteri, ei mendacio opportune uteretur.

(e) Sic vetustiores editi et plerique MSS. prius epiza
erat ex *Platonis sententia*. Porro deinceps Stromateon Or-
igenis libri jampridem intercederunt.

(f) In Regio Ms. ac vetustiori editione *suffragia*, for-
tasse verius, habetur.

(g) Vitoose autem erat debere, quod emendamus e MSS.

stantia ejus silentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæstio fuit: de Filio, non de Spiritu Sancto. Confessi sunt quod negabatur: tacuerunt de quo nemo quærebatur. Quanquam latenter Origenem fons tem Ari percusserunt; damnantes enim eos, qui Filium de Patris negant esse substantia, illum pariter, Ariumque damnaverunt. Alioquin hoc argumento, nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia Synodus Nicœna eos non nominat: quos certe ante Synodum fuisse, non dubium est. Quod si quando urgeri cœperiat, et aut subscibendum eis fuerit, aut exēendum de Ecclesia, miras strophas videas. Sic verba temperant, sic ordinem vertunt, et ambigua quæque concinnant, ut et nostram et adversariornm confessionem teneant, ut aliter hæreticus, aliter catholicus audiat. Quasi non eodem spiritu et (a) Apollo Delphicus, atque Loxias oracula fuderit Croeso et Pyrrho diversis temporibus, sed pari illudens strophe? Exempli causa pauca subjiciam.

3. Credimus, inquiunt, resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt coelestia et terrestria, et aer iste et aura tenuis, juxta naturam suam corpora nominantur, corpus ponunt, non carnem, ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet; hæreticus spiritum recognoscet. Hoc 527 est eorum prima decipula: quæ si reprehensa fuerit, instruunt (Ms. struunt) alios dolos, et innocentiam simulant, et malitiosos nos vocant, et quasi simpliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionem carnis. Hoc vero cum dixerint, vulgus indoctum putat sibi sufficere [Ms. posse sufficere], maxime quia id ipsum et in Symbolo creditur. Interroges ultra, circuli strepitus commovetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis, quid queris amplius? et in perversam studiis communatis, nos sycophantæ, illi simples appellantur. Quod si obduraveris frontem, et urgere cœperis, carne in digitis tenens, an ipsam dicant resurrectam, quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit et loquitur; primo rident, deinde annuntiant. Dicentibusque nobis, utrum capillos et dentes, pectus et ventrem, manus et pedes, creterosque artus ex integro resurrectione exhibeat: tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnoque ora solventes, tonsores nobis [Ms. bonis] necessarios, et placentas, et medicos, ac sutores ingerunt. Ultroque interrogant, utrum credamus et genitalia utriusque sexus resurgere, nostras genas hirtas, seminarum læves fore, et habitudinem corporis pro maris ac feminæ distinctione diversam. Quod si dederimus, statim expetunt vulvam et coitum, et cetera quæ in ventre sunt et sub ventre. Singula

(a) Confer Ciceronem lib. 2. de Divinat. et Herodoti librum primum, ubi quid Croeso Delphicus Apollo responderit, narrat. *Loxam* vero, sive *Aetnam*, alii ab obliquis responsis, alii ab obliquo Zodiaci cursu dici eundem Apollinem volunt. Proverbi autem loco erat. Unde Marius Mercator in Commonit. pag. 14. «Rogo si simpliciter, et non dilemmatus, tanquam ad Croesum et Pyrrhum Loxias unus et tu nunc erroris spiritu loqueris, » etc.

membra negant, et corpus quod constat ex membris, (b) dicunt resurgere.

6. Non est hujus temporis contra dogma perversum rhetoricum jactare sermonem. Non mihi dives Ciceronis lingua sufficiat, non servens Demosthenis oratio animi mei possit implere servorem, si velim Hæreticorum fraudulentias prodere, qui verbo tenus resurrectionem satentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere, veniri applaudere, lumbos et semina et (c) putres attractare axillas, et dicere: Quid nobis prodest resurrecio, si fragile corpus resurget? Et futuræ Angelorum similes (d) Angelorum habebimus et naturam. Dedignantur videlicet cum carne et ossibus resurgere, cum quibus resurrexit et Christus. Sed fac 528 me errasse in adolescentia, et Philosophorum, id est, Gentilium studiis eruditum, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana: et hoc putasse in Apostolis, quod in Pythagora et Platone et Empedocle legeram: Cur parvuli in Christo atque lactentis errorem sequimini? cur ab eo impietatem discitis, qui nequum pietatem noverat? Secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri. Imitati estis errantem, imitamini et correctum. Erravimus juvenes, emendemur senes. Jungamus gemitus, lacrymas copulemus, ploremus, et convertanur ad Dominum, qui fecit n̄s (Psal. 91): non expectemus diaboli pœnitentiam. Vana est illa præsumptio, et in gehennæ trahens profundum: hic aut queritur vita, aut amittitur. Si Origenem nunquam secutus sum, frustra infamare me queritis [Ms. cupitis]; si discipulus ejus fui, imitamini pœnitentem. Credidistis consitenti: credite et neganti.

7. Si ista, ut ais, inquit, noveras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarem, nisi vos ejus laudaretis errores: non mihi displiceret ingenium, nisi quibusdam ejus [al. etiam] placeret impietas. Et Apostolus præcipit: *Omnia legentes, quæ bona sunt retinente*s (1. Thess. 5). Lactantius in libris suis, et maxime in epistolis ad Demetrianum, Spiritus sancti (e) omnino negat substantiam, et errore Judaico dicit eum vel ad Patrem referri, vel Filium, et sanctificationem utriusque personæ sub ejus nomine demonstrari. Quis mihi interdicere potest, ne legam Institutionum ejus libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda est? Apollinaris contra Porphyrium egregia scripsit volumina, probo labore viri, licet fatuum in plerisque dogma contemnam. Consitemini et vos

(b) Emendat Veronens. liber quod falso, ac Hieronymi menti contrario sensu, hucusque editi habebant, et plerique etiam Ms. cum negandi particula, *dicunt non resurgere*. Lectureis nostræ veritas facile ex contextu liquet.

(c) Alit. *Femora*. Plerique autem Ms. purus attractare maxillas.

(d) Denuo vocem *angelorum*, quam etiam Russinus legerat, ex Veronensi Ms. aliquique repetimus. Olim erat et tempore futuræ resurrectionis *angelorum* *habebimus naturam*.

(e) Vox omnino penes Martianum deerat. Conferendus vero est locus iste cum alio Hieronymi nostri in Commonitatis in 4. caput epistolæ ad Galatas.

in quibusdam errare Origenem; et (a) mihi ultra non sciam. Dicite eum male sensisse de Filio, pejus de Spiritu sancto; animarum de cœlo ruinas impie protrulisse; resurrectionem carnis verbo tantum confiteri, ceterum assertione destruere; et post multa saecula, atque unam omnium restitutionem, id ipsum fore Gabrielem, quod diabolum; Paulum, quod 529 Caipham, virgines, quod prostibulas. Cum hac rejeceritis, et quasi censoria virgula separaveritis a fide Ecclesie, tuto legam cætera; nec venena jani timbo, cum antidotum prohibero. Non mihi nocebit, si dixeris: Origenes, cum in cæteris libris omnes vicevit, in Cantico canticorum ipse se vicit; nec formidabo sententiam, qua illum doctorem Ecclesiarum quondam (1) adolescentulus nominavi. Nisi forte accusare debui, cuius rogatu [al. *rogatus*] opuscula transferebam, et dicere in prologo: Hic cuius interpretor liberos haeticus est, cave lector, ne legas: fuge viperam: aut si legere volueris, seito a malis hominibus et haeticis corrupta esse, quæ transstuli; quanquam timere non debes; ego enim omnia, quæ vitiata fuerant, correci. Hoc est alius verbis dicere: ego, qui interpretor, catholicus sum; hic, quem interpretor, haeticus est. Denique et vos satis simpliciter, et ingenue, et non malitiose, parvi scilicet pendentes præcepta rhetorica, et prestigias oratorum, dum libros ejus περὶ Ἀρχῶν haeticos constemini, et in alios crimen transferre vultis, injecistis legentibus scrupulum, ut totam auctoris vitam discuterent, et ex cæteris libris ejus conjecturam præsentis ficerent questionis. Ego callidus, qui emendavi, silens quod volui, et dissimulans crimina, non feci invidiam criminoso. Aiant et medici, grandes morbos non esse eurandos, sed dimittendos naturæ, ne medela langorei exasperet. Centum quinquaginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum ausus est unquam transferre libros ejus de resurrectione, περὶ Ἀρχῶν, στρωματῶν et (b) τόμου? quis per infamie opus se ipsum voluit infamari? Nec dissertiores sumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui ejus tractatus non ut interpretes, sed ut auctores proprii operis transtulerunt. Nuper Sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilavit, ut magis Hippolyti sententias Basiliisque sequeretur. Ego ipse, cuius simulatores esse vos dicitis, et, ad cæteros talpæ, caprærum in me oculos possidetis, si malo animo suissem erga Origenem, interpretatus essem hos ipsos, quos supra dixi, libros, ut mala ejus etiam Latinis nota facerem; sed 530 nunquam feci, et multis rogantibus acquiescere nolui. Non enim consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenua. Ipse, si adhuc viveret. Origenes irasceretur vobis fautoribus suis, et cum Jacob diceret, *Odiosum me fecisti in mundo* (Gen. 34).

8. Vult aliquis laudare Origenem? laudet, ut lapido: magnus vir ab infantia, et vere martyr

(a) Vid. Epist. 12. ad Antonium Nota e.

(b) Abest, et πέποι, a Veronensi ac Regio exemplaribus.

(1) In Praefat. in Homilia Origen. in Ezechielem.

[Leonidis Martyris] filius: Alexandriæ ecclesiasticam scholam tenuit, succedens eruditissimo viro Clementi presbytero: voluptates in tantum fugit, ut zelo Dei, sed tamen non secundum scientiam (c) ferro truncaret genitalia: calcavit avaritiam: Scripturas memoriter tenuit, et in studio explanationis earum, diebus desudavit ac noctibus. Mille et eo amplius tractatus (d) in Ecclesia locutus est: edidit innumerabiles præterea commentarios, quos ipse appellat τόμους, et quos nunc prætero, ne videar operum ejus indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? quis ardenter in Scripturis animum non miretur? Quod si quis Judas zelotes opposuerit nobis errores ejus, audiat libere:

Interdum magnus dormitat Homerus.

Verum opere in longo fas est obrepere somnum.

(HORAT. Art. Poet.)

Non imitemur ejus vitia, ejus virtutes non possumus sequi. Erraverunt in Æde alii tam Græci, quam Latini, quorum non necesse est proferre nomina, ne videamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, inquit, excusare Origenem, sed accusare cæteros. Pulchre, si eum errasse non dicere, si in fidei pravitate saltem Apostolum Paulum, vel Angelum de cœlo audiendum crederem (Galat. 1). Nunc vero, cum simpliciter errorem ejus fatear, sic legam ut cæteros, quia sic erravit ut cæteri. Sed dicas: si multorum communis est error, cur solum persecutimi? Quia vos soli laudatis ut Apostolum. Tolle amoris οὐτερελάθη, et nos tollimus odii magnitudinem. Cæterorum vitia de libris suis ad hoc tantum excerpitis, ut hujus defendatis errorem: Origenem sic fertis in cœlum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor novorum dogmatum, queso te, ut parcas Romanis auribus: parcas Ædei, quæ Apostoli voce laudata est. Cur post quadringenitos 531 annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? cur profers in medium, quod Petrus et Paulus edere noluerunt? Usque ad hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. Illam senex tenet fidei, in qua puer (e) renatus sum. Pelusiotas nos appellant, et luteos animalesque, et carneos, quod non recipiamus ea, quæ spiritus sunt; illi scilicet Jerosolymitæ, quosq[ue] mater in cœlo est. Non contemno carnem, in qua Christus natus est, et resurrexit: non despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in cœlo; et tamen miror, cur carni detrahentes, vivant carnaliter, et inimicant suam (f) soveant, et nutriant delicate, nisi forte implere volunt Scripturam dicentem: *Amate inimicos vestros: benefacite iis, qui persequuntur vos* (Luc.

(c) Nicephorus lib. 5. c. 8. non ferro truncasse, sed medicamenta exsiccasse tradit, quod alii persuasum est. Epiphanius autem in incerto relinquit.

(d) Vocabulam quos Victorius omisit; quidam e contra MSS. tractatus legi, quos in Ecclesia, etc.

(e) Minus bene alii editi ac MSS. natus pro *renatus*, cum de baptismō heic eum loqui coaset. Pelusiota vero nomine deducitur a πάτη, Graeca voce, quæ *cornū* significat, unde *luteos* interpretatur, non, quod Baronius putat, a voce latina *pītūs*, quod alibi castigamus.

(f) Ms. Reg. *soveant voluptuose, et nutritu delicate.*

6; *Math. 5*). Amo carnem castam, virginem, jejunantem : amo carnis non opera, sed substantiam : amo carnem, que judicandam se esse novit : amo illam, que pro Christo in martyrio ceditur, laniatur, exuritur.

10. *An corrupti Origenis libri?* — Illud vero, quod asserunt, a quibusdam haereticis et malevolis hominibus libros ejus esse violatos, quam ineptum sit, hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior Eusebio, et Didymo, assertoribus Origenis, inventi potest? quorum alter sex voluminibus της ἀπολογίας ita eum, ut se, sensisse confirmat: alter sic ejus errores nimirum excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est, si qua ab haereticis addita sunt, (a) aliud si quis quasi bene dicta defendat. Solus inventus est Origenes, cuius scripta in toto orbe falsarentur, et, quasi ad (b) Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si minus violatus est liber, num universa ejus opera, quae diversis et locis et temporibus edidit, simul corrumphi potuerunt? Ipse Origenes in epistola, (c) quam scribit ad Fabianum Romanum urbis Episcopum, poenitentiam **532** agit, cur talia scripserit, et causas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita, in publicum protulerit: et quid adhuc (d) διαφεύγοντες, aliena esse, quae displicant?

11. *An Pamphilus Origenis lundator.* — Porro, quod Pamphilum proferunt lundatorem ejus, gratias illis ago meo nomine, quod dignum me putaverunt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros ejus dicitis esse violatos, ut infamarentur: quare mihi non licet dicere, ab inimicis ejus et sectatoribus compositum esse sub nomine Pamphili volumen, quod illum testimonio martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis in Origenis libris, quod ille non scripsit: et miramini, si edat aliquis librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui: ille, qui nihil aliud edit, facilius patet calumniae. Date quodlibet aliud opus Pamphili: nusquam reperiens: hoc unum est;

(a) Didymi nomen ad libri oram, ut bodienum in antiissimo Regio exemplari videre est, non nemo olim ascriperat, ut quis ille fuerit, qui Origenis dogmata, *quasi bene dicta* defenderet, explicaret. Sed factum inde est, ut eo nomine in textum intruso, voces aliud si quis perperam expungerentur in aliis omnibus, quos videre nobis contigit, excepto Regio, MSS. atque editis libris, in quibus hiulco, atque imperfecto sensu legitur, aliud est, si *quae ab haereticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defendat. solus*, etc. Debet Regio codici veram lectionem quam restituimus.

(b) Mithridatis litterae, sive edictum hujusmodi fuit, ut omnes, qui in toto Asia erant, Romani generis homines pariter, atque uno tempore interficerentur. Auctor Appianus, Plutarchus, Florus, aliique, sed ex Ciceroe pro Legi Manilia sumpsisse videatur Hieronymus. Est autem concinnus quod e Ms. suo quodam Gravius legi, *in toto ob: per ritter falsarentur.*

(c) Intercidit genuina isthaec ad Fabianum epistola, quam Rufinus quoque *Invectiv. I.* in fine ex hoc ipso Hieronymi loco memorat: *Lamentatu enim, quod exstat, ipsumque Hieronymum interpretrem mentitur, sequioris sententia est factus. Vid. Euseb. VI. 36. et Gelassii Catalogum.*

(d) Veteres editi απολογίας, id est causantur, quos pluribus confutat Martianus. Porro απολογία est nugasibus siue ex quisitis verbis locui, aut contendere.

unde igitur sciam, quod Pamphili sit? *videlicet stylus et saliva docere me poterit. Nunquam credam,* quod doctus vir primos ingenii sui fructus questionibus et infamiae dedicarit: et ipsum nomen apologetici ostendit accusationem: non enim descenditur, nisi quod in crimen est. Unum nunc proferam, cui contradicere vel stulti sit, vel impudentis. Sexti libri Eusebii super Origenis defensione principium usque ad mille ferme versus liber iste, qui Pamphili dicitur, continet. Et in reliquis scriptor ejusdem operis profert testimonia, quibus nititur approbare Origenem fuisse catholicum. Eusebius et Pamphilus tantum inter se habuere concordiam, ut unus animæ homines putes, et ab uno alter nomen acceperit. Quomodo igitur inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, et Pamphilus Nicene synodi, quæ fuit postea, defensorum? Ex quo ostenditur, vel Didymi, vel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri **533** capite detruncato, cetera membra sociarit. Sed concedamus, ex superfluo, ut Pamphili sit, sed neodium martyris; ante enim scripsit, quam martyrium perpeteteretur. Et quo modo, inquit, martyrio dignus fuit? Seilicet ut martyrio deleret errorem, ut unam culpam sanguinis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres, autequam cederentur, variis subjacuere peccatis? Defendamus ergo peccata, quia qui postea martyres, prius peccatores fuerunt.

12. Hoc, fratres amantissimi, ad epistolam vestram celeri sermone dictavi, vincens propositum, ut contra eum scriberem, cuius ingenium ante lundavera: malens existimatione periclitari, quam fide. Hoc mihi praestiterunt amici mei, ut si tacnero, reus: si respondero, inimicus judice. Dura ultraque conditio; sed e duobus eligam quod levius est: simultas redintegrari potest, blasphemia veniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis περὶ Ἀρχῶν sustinerim, vestro iudicio derelinquo; dum et mutare quipiam de Graeco, non est vertentis sed evertentis: et eadem ad verbum exprimere, nequaquam ejus, qui servare velit eloqui venustatem.

PISTOLA LXXXV (e).

AD PAULINUM.

Alteri e duabus Paulini questionibus sibi propositis breviter respondet: priorem, quod in libris περὶ Αρχῶν a se nuper Latine versis enucleetur, omittit. Tum quo animo Origenem legerit, docet. —

1. Vore me provocas ad scribendum, terres eloquentia; et in epistolari stylo prope Tullium representas. Quod quereris, me (f) parvas et incomptas litterulas mittere, non venit de incuria, sed timore tui, ne verbosius ad te loquens, plura reprehendenda transmittam: et ut sanctæ menti tuæ simpliciter fatear, uno ad Occidentem navigandi tempore, tantæ a me simul epistolæ flagitantur, ut si cuncta ad singulos velim rescribere, occurrere nequeam. Unde

(e) *alias 153. Scripta paulo post superiorē.*

(f) Breviores basse litteræ videntur intercidisse.

axidit, ut omisca compositione verborum et scribentium sollicitudine, dictem quidquid **534** in buccam venerit; et amicum te tantum meorum dictorum, non judicem considerem.

2. Duas quæstiunculas tue littere præferebant. Unam, Quare sit a Deo induratum cor Pharaonis (*Exod. 4. 7. 10. 14*) ; et Apostolus dixerit: *Non voluntis, neque currentis; sed miserentis est Dei* (*Rom. 9. 16*), et cætera, quæ liberum videntur tollere arbitrium (a). Alteram, Quomodo sancti sint, qui de fidelibus, id est, baptizatis nascuntur: cum sine dono gratie postea acceptæ et custoditæ, salvi esse non possint.

3. Libri περὶ Ἀρχῶν Latine redditi. — Primæ in libris περὶ Ἀρχῶν, quos nuper, Pammachio nostro juvente, interpretatus sum, Origenes fortissime respondet: quo detentus opere, implere non potui quod promiseram tibi, et Daniëlem nostrum rursum comperendinavi. Et quidem quamvis mei amantis simi et egregii viri Pammachii, tamen unius voluntatem in tempus aliud distulisse, nisi omnis pene fraternitas de Urbe eadem postulasset, asserens multos periclitari, et perversis dogmatibus acquiescere. Unde necessitate compulsus sum transferre libros, in quibus mali plus, quam boni est: et hauc servare mensuram, ut nec adderem quid, nec demeream, Græcamque fidem Latina integritate servarem. Quorū exemplaria a supradicto fratre poteris mutuari: licet tibi Graeca sufficiant; et non debeas turbidos nostri ingenioi rivulos querere, qui de ipsis fontibus bibis.

4. Quo animo legendus Origenes. — Præterea quia docto viro loquor, et tam divinis Scripturis, quam sæculi litteris eruditō, illud dignationem tuam admouitam volo, ne me putas in modum rustici Balatronicis cuncta Origenis reprobare quæ scripsit: quod in me criminantur (b) ἀκαρπούσταται ejus: et quasi (c) Dionysium Philosophum arguant, subito mutasse sententiam: sed tantum prava dogmata repudiare. Scio enim æquali maledicto eos subjacere, qui bona mala dicunt; et illos qui mala bona judicant: qui faciunt amarum dulce, et dulce amarum (*Isai. 5*). Aut quæ est tanta pertinacia, sic laudare alicujus doctrinam, ut sequare blasphemiam?

5. De secundo problemate tuo, Tertullianus in libris de Monogamia disseruit, **535** asserens, sanctos dici fidelium filios, quod quasi candidati sint fidei, et nullis idolatriæ sordibus polluantur. Simulque considera, quod et vasa sacra in tabernaculo legi-

(a) Huic alteri quæstiōni occasionem dat Pauli locis 1. ad Corinth. cap. VII. v. 13. «Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidem, et e contra; aliquin filii nostri immundi essent, nunc autem sancti sunt. »

(b) Factiosos homines, quos suppresso nomine ἀκαρπούσταται, id est fautores intempestivos. Hieron. vocat, «lum studiosius nonnemo Ruffnum, ejusque discipulos esse optimatus, cum Græcum vocabulum non assequeretur, substituit Calpurnius Taurinus et discipuli, quæ postea lectio editos libros pervasisit, donec ex Græcarum litterarum vestigiis veram lectionem Martianaeus restituit, quam nostri quoque MSS. confirmant. »

(c) Dionysius Heracleotes, qui quod magistros subinde mutasset, et a Stoicis ad Cyrenaicos de ecisset, etiam

mus, et cætera quæ ad ritum ceremoniarum pertinent: cum utique sancta esse non possint, nisi ea que sentiunt et venerantur Deum. Idioma igitur Scripturarum est, ut interdum sanctos pro mundis et puris statibus atque expiatis nominent: sicut et Bethsabee sanctificata scribitur ab immunditia sua: et ipsum Templum, Sanctuarium nominatur.

6. Ob-ebro te, ne tacito mentis judicio, me a vanitatis argnas, aut falsitatis. Testis est enim mihi conscientie meæ Deus, quod ab ipso procinctu et (d) interpretationis exordio supradicta necessitas me retraxit; et scis ipse non bene fieri, quod occupato animo fiat. Pileolum textura breve, caritate lotissimum, senili capiti confovendo, libenter accepi, et munere et muneric auctore letatus.

EPISTOLA (4) LXXXVI (e).

AP THEOPHILUM.

Laudat prudentiam Theophili, cuius opera victa est factio Origenistarum.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO IERONYMUS.

4. Nuper tue Beatitudinis percepi scripta, emendantia vetus silentium, et me ad solitum officium provocantia. Unde licet per sanctos fratres, Priscum et Eubulum, tuus ad nos sermo cessaverit: tamen quia vidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palestinae lustrasse regiones, et dispersos regulos (*Basilicos*) usque ad suas latebras persecutos, breviter scribimus, quod totus mundus exultet, et iutuis victoriis glorietur (f): erectumque Alexandria vexillum crucis, et adversus hæresim trophyæ fulgentia, gaudens populorum turba prospectet. Macte virtute, macte zelo fidei: OSTENDISTI, quod hucusque taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Libere enim Reverentiae tue loquor. Dolebamus te nimium esse patientem, et ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum (g). Sed, ut video, exaltasti manum diu, et suspendisti plagam, ut ferires fortius. Super susceptione cujusdam non debes contra urbis hujus dolere (h) Pontificem: quia nihil tuis litteris præcepisti, et temerarium fuit de eo quod nesciebat, ferre sententiam: tamen reor illum, nec audere, nec velle te in aliquo kædere.

præcepisti, et nescior cognominatus est.

(d) Interpretationem vocat, non ipsam e Chaldaico versionem, quam ante sex annos expleverat, et Romanum misserat, ut ex Epistola ad Pammachium 31. colligatur; sed tios in Danielium Commentarios, quos Paulino promiserat, et post aliquot annos absolvit, iisque Pammachio et Marcellio inscripsit.

(e) Alias 70. *Scripta an. 401.*

(f) Duo probæ nota: MSS. erectumque vexillum Alexandrinæ crucis adversus hæresim, etc. Verius forte crucis vocabulum omittit. Mediolanensis liber, cui concinit Epiphanius epist. mos subienda ad Hier. ut super altare Ecclesiae alexandrinæ contra Origenem vexillum posueret.

(g) Idem Mediolanen. Sed ideo ut exaltasti manum, etc.

(h) Sunt qui nou Joannem Jerosolymitanum, sed Chrysostomum notat patent. At unum quendam susceptum dicit Hier. Chrysostomus vero quinquaginta suum suscepit; et verba hujus verbis non longe dissimilat Cyprian facile designavit, sed Jeros lynam, in cuius vicinia hæc scribebat.

(i) Recole chronicas posteriores notas ad sex istas epistolæ LXXXV. ad XCI. in Praefatione.

EPISTOLA LXXXVII (a)

THEOPHILI AD HIERONYMUM.

Nuntial expulsos e Nitriæ monasteriis Origenistas, hortaturque, si qui alii decepti sunt, ut emendet.

Dilectissimo et amantissimo fratri HIERONIMO Presbytero THEOPHILUS Episcopus.

« Sanctus Episcopus Agatho, cum dilectissimo Diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa : quam cum didiceris, non ambigo quin nostrum studium probes, et in Ecclesiæ Victoria gloriabis. Namque Origenis haeresim in monasteriis Nitriæ quidam nequam et furiosi homines serere et fundare [al. fundere] cupientes, Prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus commonentis Apostoli : Argue eos severe (Tit. 2. 15). « Festina igitur et tu, partem hujus præmii recepturus, deceptos (b) quosque congruis Scripturarum emendare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, et Ecclesiæ regulas cum subjectis nobis populis custodire, et omnes novas sopire doctrinas. »

EPISTOLA LXXXVIII (c)

AD THEOPHILUM.

Respondet superiori, laudatque Theophilum, per quem non solum Ægyptius et Syria, sed et Italia omnis liberata sit ab haeresi.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

Duplicem mihi gratiam Beatitudinis tuæ litteras prestatuerunt : quod et sanctos et venerabiles Agathonem Episcopum, et Diaconum Athanasium 537 habuerunt portatores : et adversum sceleratissimam haeresim, zelum fidei demonstrarunt. Vox Beatitudinis tuæ in toto orbe pertonuit, (d) et cunctis Christi Ecclesiis latantibus, diaboli venena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat ; sed contortus et evisceratus, in cavernarum tenebris delitescens, solem clarum ferre non sustinet. (e) Evidem super hac re, et antequam scriberes, ad Occidentem Epistolam miseram, ex parte haereticorum strophas, meæ linguae hominibus indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eodem tempore tu quoque ad (f) Anastasiū Papam scriberes, et nostram, dum ignoras, sententiam roborares. (g) Verum a te nunc admoniti, magis studium accommodabimus, ut hic et procul simplices ab errore revocemus. Nec timeamus subire odia quorundam ; nec enim debemus hominibus placere, sed Deo : quanquam ardenter ab illis defendatur haeresis,

(a) Alias 69. *Scripta hoc an. 400.*

(b) Ex Vatic. oīm Reginæ Ms. 212. voces congruis Scripturarum supplevimus, quæ in editis decant. Alii MSS. probæ etiam notæ quoque habent pro quosque.

(c) Alias 71. *Scripta hoc anno 400.*(d) Haud incongrue Ambrosian. *Et in cunctis Christi Ecclesiis latentis Diaboli venena siluerat.*

(e) Editi, qui eisdem : melius MSS. et quidem, sed plau- ciuit sequi Ambrosianum.

(f) Hujus Rom. Pontificis epistolam antea ineditam, quam ille ad Simplicianum scripsit, *Conventus Theophili litteris*, quas heic Hieronymus memorat, in fine hujus classis exhibemus. MSS. plerique *Athanasianum* perperam vocant.

(g) Regin. exempl. a te coniuncti, et accommodari- nus.

quam a nobis oppugnetur. Simulque obseero : ut si qua Synodica habes, ad me dirigas : quo possim tanti Pontificis auctoritate firmatus, liberius et confidentius pro Christo ora reserare. Vincentius Presbyter ante biduum, quam hanc Epistolam darem, de Urbe venit, et suppliciter te salutat, crebroque sermone concelebrat, Romanam et totam (h) pene Italiam suis post Christum Epistolis liberatam. Adnitere ergo, Papa amantissime atque beatissime, et per omnem occasionem ad Occidentales Episcopos scribe, ut mala germina, acuta, ut ipse significas, succidere falce non cessent.

EPISTOLA LXXXIX (i)

THEOPHILI AD HIERONYMUM.

Monet, explosos Origenistas, ut occultos, si qui sunt Palæstinæ, insectetur.

Domino dilectissimo et amantissimo fratri HIERONIMO, presbytero THEOPHILUS Episcopus.

« Didici, quod et sanctitas tua noverit, Theodorus Monachum, ejusque studium 538 comprobavi : quia cum a nobis Romanam navigaturus exiret, noluit ante proficiisci, nisi te sanctos fratres qui tecum sunt in Monasterio, quasi spa viscera amplexaretur et inviseret. Quem cum suscepis, pro Ecclesiæ tranquillitate letare. Videl enim cuncta Nitriæ Monasteria, et referte potest continentiam et mansuetudinem Monachorum : quomodo extinctis et fugatis Origenis sectatoribus, pax Ecclesiæ redditâ sit, et disciplina Domini conseretur. Atque ultimam apud vos quoque deponerent hypocritam, qui occulte dicantur subruere veritatem : de quibus non bene sentientes, in iis regionibus (j) fratres, hæc me scribere provocarunt. Quamobrem cavete, et effugite hujuscemodi homines, juxta quod scriptum est : Si quis non afferit ad vos Ecclesiasticam fidem, huic nec ave dixeritis (2 Joan. 2). Quamquam ex superfluo faciam, hæc tibi scribere, (k) qui errantes potes ab errore revocare ; Tamen nihil nocet, et prudentes et eruditos viros pro sollicitudine fidei conmoneri. Omnes fratres qui tecum sunt, nomine meo salutari volo. »

EPISTOLA XC (l).

THEOPHILI AD EPIPHANIUM.

Hortatur Epiphanium, ut modis omnibus admittatur, quo convocata Synodo, Origenistarum haeresis publica auctoritate damnetur ; simulque illi a se scriptam Synodicam mittit.

(m) Domino dilectissimo fratri, et coepiscopo EPIPHANIO THEOPHILUS.

« Dominus qui locutus est ad Prophetam : Ecce constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et suffodere, et disperdere, et rursum ædificare ac

(n) Averbium pene plerique alii editi omitunt. Mox Ambrosianus, Papa beatissime, et rursus ad occidentales compresbyteros scribit.

(i) Alias 72. *Scripta hoc anno 400.*

(j) Inuit, quas accepit a Palæstinæ Episcopis Synodicas litteras, quas publici juris paulo infra nos facimus.

(k) Ambrosian. qui potes et ulios ab errore, etc.

(l) Alias 67. *Scripta post med. an. 400.*

(m) Inscriptiōnem, quæ in recentioribus editis desideratur, ex antiquiori sumptuosa.

plantare (*Jerem. 4. 10*), » singulis temporibus eamdem Ecclesiae suæ largitur gratiam : ut integrum (a) corpus conservetur, et in nullo hæreticorum dogmatum venena prævaleant. Quod quidem nunc videmus expletum. Nam Ecclesia Christi, « quæ non habet maculam, neque rugam, aut aliquid istiusmodi » (*Ephes. 5. 5*). **539** egredientes de cavernis suis Origenis colubros evangelico ense truncavit : et (b) secundum Nitriæ monachorum agmen, contagione pestifera liberavit. Pauca ergo ex his quæ gesta sunt, (c) in generali Epistola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendendi. Dignationis tuæ est, quæ in hujuscemodi certaminibus sepe ante nos pugnavit, et positos in prælio consolari, et congregare totius insulte Episcopos ; ac synodicas litteras, tam ad nos, quam ad (d) Constantinopolitanæ urbis Episcopum, et si quos alios putaveris, mittere : ut consensu omnium, et ipse Origenes nominatim, et hæresis nefaria condemnetur. Didici [al. *Dicis*] enim quod calumniatores veræ fidei, (e) Ammonius, Eusebius, et Euthymius, novo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim navigarint, ut et novos, si quos valuerint, decipient : et veteribus suæ impietatis sociis conjugantur. Curæ igitur tue sit, ut cunctis Episcopis per Isauriam atque Pamphiliam, et cæterarum provinciarum, quæ in vicino sunt, rei ordinem pandas : et nostram, si dignum putas, Epistolam subjicias, ut omnes uno spiritu congregati, cum virtute Domini nostri Jesu Christi tradamus eos Satanæ in interitum impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius (f) nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum, et aliquem de Clericis, sicut et nos de ipsis Nitriæ monasteriis patres monachorum cum aliis sanctis et continentissimis viris misimus, qui possint cunctos in præsenti docere quæ gesta sunt ; et super omnia quæsumus, ut impensas ad Dominum fundas preces, quo possimus etiam in isto certamine victorianum consequi ; non enim parva lætitia, et in Alexandria et per totam Ægyptum populorum corda pervasit, ex quo pauci homines ejecti sunt, ut purum corpus Ecclesiae permaneret. Saluto fratres qui tecum sunt. Te plebs quæ nobiscum est, in Domino salutat. »

EPISTOLA XCI (g)

EPIPHANIUS AD HIERONYMUM.

Naufragat, Origenistarum factionem opera Theophili da-

(a) Fugientes Ambrosiani Codicis ob vetustatem litteræ præferre nobis vise sunt, ut integrum cor per scientium conservetur.

(b) Ad hunc modum editi pariter et MSS. *secundum*; nullus tamen dubitat quin *secundum* legendum sit.

(c) Haud bene plerique MSS. : in *tali epistola* ; quippe Generalem, sive Synodicam designat, quam a Hieronymo Latine versam, atque antea ineditam mox subiectemus.

(d) Iterum Ambrosian. *ad sanctum C Phœnæ urbis Episcopum*, qui tum erat Joannes Chrysostomus, quem Theophilus acriter persecutus est.

(e) Vitoiose in editis antea erat *Eudinus* : tres autem istos Origenistas de nomine sugillat Hier. epist. ad Ctesiphont. c. 2.

(f) MSS. duo *vestra* præferunt pro *nosta* : et Mox mitte aliquem industrium de Clericis tuis, sicut, etc.

(g) Itias 73. scripta sub finem anni 400.

mutam : atque exemplar Epist. Synodicae ad eum mittens, hortatur, ut quos adversus eam hæresim scripsisset libros, in vulgus edat.

Domino amantissimo filio ac fratri **HIERONYMO Presbytero, EPIPHANIUS** in Domino salutem.

540 (h) « Generalis Epistola, quæ ad omnes Catholicos scripta est, ad te proprie pertinet, qui zelum fidei adversus cunctas hæreses habens, Origenis proprie, et Apollinarii (i) discipulis adversaris : quorum venenatas radices, et in altum defixam impietatem omnipotens Deus prostravit in medium, ut in Alexandria proditæ, in toto orbe arescent. Scito enim, filii carissime, Amalech usque ad stirpem esse delatum, et in monte Raphidum erectum tropheum crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moysi manibus, vincebat Israel (*Exod. 17*), sic Dominus confortavit famulum suum Theophilum, ut super altare Ecclesiae Alexandrinæ, contra Origenem vexillum poneret ; et impleretur in eo quod dicitur : *Scribe signum hoc, quia delebo funditus Origenis hæresim a facie terræ cum ipso Amalech.* » Et ne videar eadem rursus iterare, et prolixorem Epistolam texere, (j) ipsa ad vos scripta direxi, ut scire possitis, quæ nobis scripserit ; et quantum boni ultimæ ætati meæ concesserit Dominus, ut quod semper clamabam, tanti Pontificis testimonio probaretur. Jam autem puto et te aliquid operis edidisse, et juxta priorem (k) Epistolam, qua te super hac re fueram cohortatus, eliminasse librum, quem tuæ lingue homines legant. Audio enim et ad Occidentem quoruindam hominum naufragia pervenisse ; qui non contenti perditione sua, volunt plures mortis habere participes ; QUASI MULTITUDO peccantium scelus minuat ; et non numerositate lignoruin, major gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in Monasterio Domino servientes, et tecum et per te plurimum salutamus. »

(l) EPISTOLA XCII (m).

SEU THEOPHILI SYNODICA AD EPISCOPOS PALÆSTINOS.
ET AD CYPRIOS.

(h) Theophili Synodica epistola, quam Hieronymus Latinæ explicavit, nos ex Ambrosian Ms. subiectimus.

(i) Concilium Mediolan. *discipulos adversarii*, et mox omnipotens prostravit in medium.

(j) Antea erat satis obscure atque ineleganter ipsam ad vos scriptam, ut ad epistolam referretur ; quod ex Mediolanensi, emendamus.

(k) Hæc hodie Epistola non habetur.

(l) *Antea inedita Scripta an. 400. mense Septembri.*

(m) Prodiit nunc primum ex antiquissimo Mediolanensi Ms. Ambrosianæ Bibliothecæ olim Sancti Columbani Bobiensis, qui littera H. et numero 59. Prænotatur, atque omnium ferme Origenianæ cause ac damnationis continet monumenta, quæ a Theophilo, Epiphanio, Hieronymo aliisque conscripta sunt. Hæc vero ipsa Synodica epistola alteri Theophilus ejusdem ad Epiphanianum, quæ hec in Hieronymianarum ordine locum XC. tenet, submittitur. Atque illa quidem juncta Synodica isti fuit, simulque ad Salariorum Episcopum missa, unde et luculentissimum ex ipso Theophilii ore de hac petitur testimonium, quod est hujusmodi. « Pausa ex his quæ gesta sunt, in GENERALI EPISTOLA, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendendi. » Porro alia, eaque alterius anni puta superioris 399. est Synodica illa nomine Episcoporum Ægypti atque Alexandriae adversus Origenis do-

De Origenianæ heresios damnatione (a) a S. Hieronymo latine redditæ.

541 *Nuntiat convocatos in Alexandrina Synodo Episcopos contra quosdam Nitriæ Monachos impie furentes pro Origenis hæresi : enjus errores præcipios singillatim enumerans, damnatos a Patribus fuisse uno ore significat. Tum dolet facilius homines sibi vim fecisse, ut Isidorum Presbyterum hæreticæ impietatis ducam, aliorumque criminum reum Episcoporum judicio eriperent. Denique execratus iterum Origenis doctrinam, cunctis Ecclesiis sub anathematis nota auctor est, eam . ejusque asseclas ne recipiant.*

(b) *Hæc epistola uniformis ad PALÆSTINOS, et CYPRIOS Episcopos missa est. Utriusque principia tulumus.*

542 AD PALÆSTINOS.

Dominis dilectissimis fratribus et coepiscopis (c) EULOGIO, (d) JOANNI, (e) ZEBIANO, AUXENTIO, (f) DIONYSIO, GENNADIO, ZENONI, THEUDOSIO, (g) DICTERIO, (h) POR-

ctrinam scripta, ex qua Graeca quedam fragmenta recitat Justinianus epist. ad Menam ; nec proinde cum nostra hac confundenda, qui tanus error hactenus apud eruditos obtinuit.

(a) *Id, præter ea quæ in Præfatione congressimus arguenda, probat sua ipse fidei jussor Hieronymus, tum superiori epistola 88. ubi ad Theophilum obsecro te, inquit, « ut s: quæ Synodica habes, ad me dirigas, quo possim tantu[m] Pontificis auctoritate brimatus liberius, et confidentius pro Christo ora reserare » ; tum vero luculentissime in Apostolico contra Ruffagm I. 5. ubi : tuus, inquit, SYNODIC. M. et raschalem ejus (Theophili) epistolas contra Origenem illiusque discipulos... per hoc ferme bremum interpretatus sum, et in adjudicationem Ecclesie legendas nostre linguae hominibus duci.*

(b) *Sic in ipso archetypo inscribitur, ex quo religiosis simile omnia representamus. Nimirum id egerat Theophilius, ut Episcoporum synodum in Cypro congeret Epiphanius, quia Origenes damnatur. Socrates lib. VI. cap. 10. ex Valesii interpretatione. « Episcoporum quoque Synodum in Cyro ab eodem (Epiphanius) fieri curavit, quia Origenis libri condemnarentur. Epiphanius vero ob singularem pertinemtatem suorum similitudinum prædictis, Theophili litteris facile inductus est ; collectoque Episcoporum totius insulæ Concilio lectionem librorum Origenis prohibuit. » Quibus ut notet post Synodum Constanti ab Epiphanius, celebratam hanc fuisse Alexandrinam a Theophilo, subdit. « Theophilus itaque cum Epiphanius pietatis nomine celeberrimum in suam sententiam pertraxisset, rem sibi ex voto succedere animadvertens, sumpta maiore flutu, plures Episcopos convocavit ; et liberos Origenis qui ante ducentos annos mortem opplicerat, eadem quia Epiphanius condemnationis sententia perculit. » Soc. aten sequitur Sozomenus, utrumque autem merito castigat Valesius quod ordinem temporum prævertant, quod ex hac ipsa Synodica luculentius constabit. Fallitur autem ipsa etiam Valesius, qui Synodicam anno 599. adscribit.*

(c) *Cæsaræ Palæstinae Episcopus et jam inde a Niceno Concilio totius Palæstinae metropolita, atque adeo Joanni Jerosolymorum præpositus ad hæc usque tempora, nam alter tulerunt sequiora. Vid. Synodi Diospolitanæ fragmentum apud Augustinum lib. 1. cap. 5. contra Julianum ; est enim hic idem Eulogius, qui Pelagium in judicium accersivit.*

(d) *Jerosolymorum Episcopus longe notissimus in hac ipsa Origeniana causa, et præcipue Hieronymi contra eum scriptus.*

(e) *Aliter Zebinus, et Zebenus scribitur ; tum apud S. Augustinum libro citato contra Julianum cap. 5. num. 19. Zobonus, et in Vaticanus ejus operis MSS. Zobomius. Krat Elettheropolis Episcopus, cui tradit Sozomenus veneranda sanctorum Prophetarum Abacuc, et Michæl Lipsiana divulgatus revelata.*

(f) *Liddensem, sive Diospolitanum Episcopum fuisse, ex ejus Epistola, sive responso, quod infra adiectius huic ipsi Synodice, semel ac primum intelligimus.*

(g) *Sic equidem ex semensis Ms. litteris nomen expressum : at non immixto suspicimus Eleutherium substitui debere pro Dictorio isto, aut Doctorio, quod nomine facile*

PHYRIO, SATURNINO, (i) ALANI, PAULO, (j) AMMONIO, HELIANO, alteri PAULO, EUSEBIO, et omnibus, qui in Azlia (k) Encæntis congregati sunt, Catholicis Episcopis Theophilus in Domino salutem.

Dicit ad Cyprios.

Dominis dilectis simis, et fratribus, et coepiscopis (l) EPIPHANIO, MARCIANO, AGAPETO, BOETHIO, HELPIDIO, EUTASIO, NORBANO, MACEDONIO, ARISTONI, ZENONI, ASIATICO, HERACLIDI, alteri ZENONI, KIRIACU, APHRODITO, Theophilus in Domino salutem.

543 *1. Arbitror quod ante nostras litteras velox ad vos fama pertulerit, quosdam in monasteriis Nitriæ (m) Origenis hæresim serere, et Monachorum purissimum cœtum potionē turbida propinare. Quamobrem compulsi sumus ad ipsa loca (n) pertimescentes Sanctorum precibus, et maxime Patrum et Presbyterorum, qui præsunt monasteriis, ne dum nos ire cessamus, ii, qui pruidentibus blandiuntur auribus, sim plicum corda perverterent. (o) Quorum nobilitas in scelere est, et tam rabidus furor ad omne facinus, quod imperitia superbiaque suggesserit, ut præcipites ruant, nec intelligent me nsuram suam, sed apud semetipsos sapientes, qui fons erroris est, maximos (p) pulantes se quod non sunt. Denique in tantam*

corruerit Latinus amanuensis. Erat enim Eleutherius per id temporis Jerichuanius Episcopus, cuius in Luciani Presbyteri epistola de revelatione S. Stephani martyris mentione est.

(h) *Videtur Gazensis ille clarissimus, qui Martnam templum inclusum, ut Hieronymi verbis utamur, cogit. Duotamen Porphyrios Episcopos, qui simul Palæstinæ Synodo interfuerunt, memor Augustinus lib. citato contra Julianum ; nec satis priuilegio constat, quinam e duobus iste dicendum sit.*

(i) *Archetipi scripturam expressimus ; sed fortasse ALANO, sive aliud huic simile nomen Episcopi, scribendum est.*

(j) *Idem forte, qui ammonianus apud S. Augustinum lib. contra Julianum appellatur ; nam et Ms. Vaticanus ejus operis ammonion vocat.*

(k) *Encænoriorum, sive Dedicationis Jerosolymitani templi dies primus erat XIV. Septembbris, quod a Nicephoro lib. 8. Histor. cap. 10. proditum est.*

(l) *Salamine Cyri Episcopi us sanctitate et scriptis etiam contra Origenis errores, nulli non cognitus. Cetera nomina tantum ad rectam scripturam subinde reducta sunt, neque enim quas etiam obtinerent Ecclesias, indicare æque fit expeditum.*

(m) *Antiquarius ad libri oram Origenis libros, vel scripta. Nempe cum in appographo pridem esset cum præpositione in hæresim, quod librarii est mendum, ille explicare conatus est, ac si diceret, in hæresim adstruendam. Porro qui Nitriam montem incolebant, Monachos, quoque etiam ex Sceti regiucuila Scetini dicti sunt, primos Origenismi veneno fuisse imbutos notum ex Niceta Thesaur. Orthodox. fidei l. 4. Hæres. 31. e quibus præcipios Diocorum, Ammonium, Eusebium, Euthymium, germanos fratres, heic sub quorundam nomine a Theophilo innul, non dubium est.*

(n) *Iterum marginali antiqua nota additur, transire vel pergere. Sed forte compulimus legendum est pro compulsi sunus, aut certe illud pertimescentes loco movendum est, ac voci monasteriis postponendum, quo sensus perspicuus sit.*

(o) *Haud aliter Hieronymus ipse contra Helvidium non longe a fine : Nobilis es factus in scelere. Et contra Ruffin. Apolog. l. c. 1. ignotus prius temeritate factus es nobilis.*

(p) *Malum putavi se. Sed hujusmodi paragrammata, quæ scribarum vitio irrepsisse non dubium est, sicubi eliguisse a nobis repræsentatur, ipse per se Lector nullo negotio emendabit.*

proruimpentes deinentiam [Mss. *tanta dementia*] , ut (a) in se verterent manus , et propria ferro membra truncarent ; pulantes stultæ cogitationis arbitrio , hinc religiosos et humiles se probari , si mutilata fronte , et sectis auribus incederent . E quibus et unus lingue partem (b) medicus amputavit , ut ignorantibus quoque ostenderet , quam timide Dei jura servaret [Mss. *servarent et monstrarent*] eloquii , 544 quanto furore pectoris astuaret . Quos quia reperi cum qui- busdam peregrinis , qui in Ægypto parumper habita- tant , ad (c) vestram provinciam transmigrasse , et homines pauperes , gratia et pecuniis inescatos , qui debuerant manu et labore victum querere , ut im- pleatur in eis quod scriptum est , « In circuitu impii (d) ambulabunt » (Ps. 41. 19) , velle in similitudi- nem Judæorum prius igne consumi , quam Origenis videre scripta damnari : quodammodo proclamantes , « Posuimus mendacium spem nostram , et menda- cio protegamus » (Isai. 28. 19. *juxta LXX*) : ne forte et in illis partibus plebis [Ms. *plebs*] et Monachorum turbent animos , et qui debuerant pro scelere cor- repti agere pœnitentiam , (e) nitantur contra nos , et mendaciorum cuniculis subvertant veritatem ; ju- stissimum duxi scribere Sanctitati vestræ , et brevi- tor nuntiare , quod e vicino Episcopis congregatis , qui prope implerent numerum Synodi (f) perrexerim

(a) Hujusmodi furoris exempla passim occurruunt in Do- natistarum historia . De Origenistis vero præter istud Theophilii testimonium , unus , quod sciamus tradit Guido Per- pinianus Carmelita seculi decimi quarti ineuensis scriptor *Summa de Hæresibus* , in Origeniana , ubi haec ipsa recitat verba , quod *propria ferro membra truncarent* , ut *humiles laborentur* , et *religiosi* . Videtur quidem ille joculari quodam errore ex aliis Theophilii verbis rem expressisse , quibus nempe in epistola ad Epiphanius heic 90. Origenis colubros se evangelico ense truncasse jactat . Fortasse tamen , ut ei f-ribuit tempora , luculentissimum testimoniū leviter ille attigit , ut ex ingenio liberius exaggeraret . Ce- terum prohe notam hanc illi fuisse Synodicam , tum modo recitata verba facili persuadent , tum etiam quod subse- queuntur Palestinorum Antistitum responsionem , ut infra ostendemus , aliquot locis ex-scripsit . Hoc autem quale- cumque est momentuum , ad hujus epistolæ germanitatem , atque historiam constabiliandum velim accedat .

(b) *Lege moradicus* , quod est *dentibus amputavit* Heic vero proprie Ammonium suggillat , qui ne Episcopus fieret , aurem truncavitsibi , et cum inhiominius pro Episcopo invi- tatus postularet , linguam sibi deutibus amputaturum fore , minatus est .

(c) Il vero Constantinopolim contendebant , et secum quos habent peregrinos socios , quinquaginta Palladius numerat . In superiori quoque epistola ad Epiphanius . quæ huic eidem Synodice juncta est , *Didici* , inquit , *quod culumidores vere fidei smonios , Eusebius , et Euthymius novo pro hæresi furore bacchantes , constantinopolim navi- garint* , ut et novos , si quos valuerint , decipiant , et veteribus sue impietatis so-ris conjungantur . Tradunt autem Palladius , ac Sozomenus illuc profectos Origenistam , postquam eodem missos a Theophilio legatos accepissent , quod Bar- nouis negat ad an. 400. cap. 61. fretus Chrysostomi integritate , qui eos nunquam peregrina communione exce- pisset , si Theophilenses legati Synodi Alexandrina litteras istas ad se prius detulissent . Quia in re nihil pro certo vi- detur posse constitui : nisi malis Baronii opinionem veterum auctoritate præponderari ; certe cum haec Theophilus scriberet , quo hæretici tenderent , ignorabat . Mox pro- habitant , facile rescribendum est *habitabant* .

(d) Vitiose erat in apographo *ambulabunt* , quod emen- dare non dubitavimus ex Gracco *epigrapho* , quod est ve- terum Interpretem , et Chrysostomus notat , imo ipse etiam Hieronymus latine verit . Tum alteram et particulam , quæ sensum turbabat , expunximus .

(e) In Ms. erat *utantur* sepe obvio lapsu , pro *nitantur* .

(f) Ex Ms. notis houd facile constitutur *proprie* ne sit legendarum , an *prope* . Ut enimque sit , anteactis pleniorum

Nitram : et coram multis Patribus , qui de tota pene Ægypto convolaverunt , lecti sunt libri Origenis , in quibus impio labore sudavit et consensu omnium con- demnati .

2. *Errores Origenis*. Nam cum legeretur volumen *ap. ap. 545* , quem nos de *Principiis* possumus , dicere , in quibus scriptum est quod (g) Filius nobis compa- ratus , sit veritas , Patri conatus , mendacium : Et rursum , Quantum differt Paulus et Petrus a Salvatore , tanto Salvator minor est Patre : Et iterum , Christi regnum finietur aliquando , (h) et Diabolus cunctis peccatorum sordibus liberatus , a quo honore deco- rabitur , et cum Christo subjicietur : Et in alio libro , qui (i) de *Oratione* inscribitur : Non debemus orare Filium , sed solum Patrem , nec Patrem cum Filio , (j) obturavimus aures nostras , et tam Orige-

fuisse banc Synodus notat , et quæ proprie numerum Epicoporum im-leret ; nam , quod Sul. iiii Severus narrat Dialog. I. num. 3. « Alexandria feda inter Episcopos , atque Monachos certamina gerebantur , ex ea occasione , quia congregati in unum SÆPIUS Sacerdotes , FREQUEN- TIBUS decrevisse Synodus videbantur , ne quis Origenis libros legeret , aut haberet . » E contra hanc unam , proprie Synodus , memorat Proserp. in Chronico Im-eriali ad annum Honorii septimum , post Theodosium Magnum imper- rantis . « Contentio ex Doctrina Origenis Synodus apud Alexandriam movit , cuius exstitit sententia , ut extra ec- clesiasticam fieret , quicunque supradicti viri opera prohavis- set . » Paulo post *perreverem* maluimus in textu pro eo quod in Ms. vletur esse *perrevererint* .

(g) Præcipua isthae Origeniæ hæreses blasphemia de-ravatissime in Ambrosiano archetylo sic legitur , *quod Filius nobis comparatus est s. veritate , pati conatus mendacium* . Emendavimus ex Hieron. epist. ad Avitum cap. 1. ubi illud iniquum dictum ab Origeni . Filium quantum ad Patrem , non esse veritatem , quantum ad nos , esse ima- ginariam veritatem . Planissime vero ex Augustino de Hæ- res . ad Quodvultdeum Hæres . 43. « Dicit præterea Origenes , quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus , sit veritas , Patri conatus , mendacium . » Paria sunt , quæ ex Palestinorum Antistitum sequenti epistola (quod et supra inuinimus , estque imprimit adnotandum) in summa de Hæ- resibus exscribit contra Origenistas Guido Perpinianus : « Quod Filius nobis comparatus , sit veritas , Patri conatus , mendacium ; et quod est Petrus et Paulus ad Salvatorem , hoc est Unigenitus Filius , et Deus Verbum comparatus Patri . » Haec porro Origenes *ap. ap. 545* lib. 1. c. 2. dixerit , quæ Ruffinus artificiosi interpretatione ita obduxit : « Imago ergo est invisibilis Dei Patris Salvator noster , quantum ad ipsum quidem Patrem , veritas , quantum autem ad nos , quibus revelat Patrem , imago est , per quam cognoscimus Patrem . » Est autem e re nostra , quæ heic subinde notan- tur Origeni placita , ex Theophil. iterum , Hieronymo , aliisque ejus causæ scriptoribus expendere , quo et clarius enucleantur , et de monumenti hujus sinceritate facta locorum comparatione , certissime constet . Iterum nec omit- tendum , istud in archetypi albo lemma notari . *In quibus dicit vel prædicti Origenis hæresis condemnatur* .

(h) Compendiaria scriptio erat in Ms. abs. , ex qua *Diabolus omnius excudendum* est . Sepe autem Hieronymus , Theophilus , Epiphanius hunc de Diaboli resipisci- tia errorem Origeni exprobant ; quod adductis testimoniorum explicare non oportet . Item quod finendum Christi regnum post rerum omnium *æquationem* senserit , passim illi criminis idem Patres , et Augustinus contra Priscilianistas , et Justinianus epist. ad quintum Synodum quam Cedrenus re- fert , ut alios omittamus . Nam , quod doctiss. Huetius mon- it , in iis qui nunc extant Origenis libris , nullus suppetit locus , unde tam direc criminationi fides accedat .

(i) Mendose erat in archetypo uno verbo *decoratione* , tum scributur . Nolissimus porro est *ap. ap. Adamantius liber a. I. Ambrosium et Tatianam* . Accusationem vero istam *Non esse orandum Filium , neque cum Filio Patrem* , alibi urgat Theophil. Pasch. 1. ex coequo Hieronymus , et Augustinus ad Quodvultdeum Hæres . 45.

(j) Veterum iste Christianorum mos erat , si quando impium aliquid , et a fide Catholica alienum audirent , subito aures obturare . Clarissimum habes exemplum lib. 2. Re- cognit. Clementis . Sed præcipue ad rem nostram Hier contra Ruffinum I. 1. « Lectis , inquit , super Papæ Theo-

nem, quam discipulos ejus consona voce damnavimus, ne modicum fermentum totam massam corrumperet (1. Cor. 5. 6; et Gal. 5. 9). Quid loquar de resurrectione mortuorum, in qua perspicue blasphemati, et dicit, quod (a) post multos saeculorum recursus corpora nostra paucitatis redigantur in nihilum, et in auram tenuem dissolvantur; ac ne parvum
546 hoc putaremus, adjecit: Resurgens corpus non solum corruptibile, sed mortale erit. Utsilicet Dominus atque Salvator frustra destruxerit Zabulum, qui mortis habebat imperium; siquidem et post resurrectionem corruptio, et mortalitas in nihilum resolutis corporibus dominatur humanis. (b) De Angelis quoque temeraria aliqua confinxit, ut euncta in celo ministeria servitutis Dei non sint in celo creata, sed diversis lapsibus et ruinis varia officiorum sortiti sunt nomina; causasque veteres processisse, quibus creverint, vel dixerint. Et inter haec quasi doloris impatiens, clamante populo, «Quae sursum est Jerusalem, libera est, » nihil in ea purum, nihil a viiis liberum et perpetua securum virtute contendit. Non stetit haec tenus profana de Angelis disputatio, sed proficiens in scelere: (c) Sicut Daemones, inquit, nido hostiarum, assidentes aris
547 Gentilium pasebantur, ita et Angeli sanguine victimarum, quas spiritualium typus immolat Israel, sumo thymiamatis delectati, versabantur prope altaria, et hujuscemodi alebantur cibis. Quis non putet eum nihil ultra invenire potuisse, in quod mens venia corrueret? Præscientiam quoque futurorum,

phili epistolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturasse aures suas, et auctorem tanti mali clara coram omnibus voce damnasse: quibus verbis haud dubium est, hunc i. sum Synodice locum indicari.

(a) Hieronymus quoque epist. ad Avitum cap. 1. ab Origene pronuntiatum tradit, «Corporales substantias penitus dilapsuras, aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther, et caelum, et si quod aliud corpus sincerius, et purius intelligi potest: » quibus addit: «Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat, perspicuum est. » Tum ipse Theophilus Paschali 1. «Inter cætera etiam resurrectionem a mortuis, quae spes salutis nostræ est, ita corrupti, et violati, ut audeat dicere, corpora nostra rursum corruptioni, et morti subiecta suscipiunt: » Dicit corpora, quæ resurgent, post multa saecula in nihilum dissolvenda, nec futura aliqui, nisi cum de coriorum mansioni us animæ ad inferiora dilapse indigerint nobis (lego novis) quæ aliae rursum flant, prioribus omnino deletis: *tum infra*: Quod si, ut falso putat Origenes, non solum corruptibile, sed et mortale corpus est suscitandum, ergo unum atque idem corruptio, et incorruptionio.

(b) In Proemio *ad ap. ap. 7* hæc de Angelis constituerat, licet ex Ruffini interpretatione subinde emolliantur, manifeste autem Origenis dogma prodit Leontius Byzantius in Scholitis Act. 10. ubi a diaboli lapsu, *επαρτόντος*, inquit, *επέστη ει τοι διάβολος*, *και ει πήσαντος επαρτόντος*, *δείποντος*, *τριπότοντος* ει τοι διάβολος. «ει δι τοι διάβολος επαρτόντος, και οὐτε τριπότοντος επέστη τοι οὐκεις διαποτόντος. » Desciverunt autem cum illo omnes aliae Virtutes, et quæ plus peccaverant, Daemones evaserunt, quæ minus, Angeli, quæ adhuc minus Archangeli; et ita consequenter uuusquisque pro peccati sui merito accepit. »

(c) Libro 3. contra Celsum, ubi *λαμψάνα*, dixit, *και επι της*, *τυχεις*, *και τη εἰρήνη*, *και τη εἰρήνη*, *επαρτόντος*, *και τη εἰρήνη*. «Daemones circa hostias et sanguinem, et circa sanguinis halitus pædorempque continuo versari: «tum lib. 4. fumo thymiamatis, et sanguinum atque holocaustorum odore nutriti, » atque iterum l. 8. et latius in Protreptico ad Martyrium. At de bonis Angelis eadem docuisse haud scimus, nisi si in *ad ap. ap. 7* libro dixerit, quæ Ruffinus callide dissimulaverit. Vide quæ adnotavimus in epist. 21 ad Damasum uuu. 2.

quæ soli Domino nota est (d) stellarum motibus triduit, ut ex earum cursu, et varietate formarum, Daemones futura cognoscant, et vel agant aliqua, vel ab his agenda demandent. Ex quo perspicuum est, eum Idolatriam, et Astrologiam, et varias Ethnicon fraudolenta [Ms. fraudolentia] divinationis prestigies approbare.

3. Ille et hujuscemodi sub nomine Monachorum quidam sentientes, et docentes in monasteriis versabantur. Cumque indigne ferrent, auctorem tanti mali cum suo errore damnari, quosdam inopes et servos spe gulæ sollicitatos suo juxtere comitatui, (e) et facio cuneo, sedenti in Alexandria vim facere conali

548 sunt; volentes causam (f) Isidori, quem nos propter verecundiam, et Ecclesiam disciplinam Episcoporum judicio servabamus proferre in medium, et auribus ethnicon dictu [Ms. dicta] pudenda ingenerare, ut seditione et turbæ contra Ecclesiam miscrentur; quoruū consilia destruxit Deus, sicut Achitophel (2. Reg. 15). Omnis autem conatus eorum hic erat, ut sub nomine Isidori, hæresim defenderet; qui multis Episcopis propter (g) varias causas a commu-

(d) Videlus Augustin. lib. 5. de Civit. Dei, cap. 1. ubi istud Originis confutat dogma; et Eusebius, qui Præparat. Evang. lib. 6. ejusdem Adamantii fragmentum Commentarius. in Genesim tom. 3. exhibet, ubi astris futurorum inesse significationem affirmat. Sed hæc jamdiu invalerat in Originem accusatio, quod dixisset, effecti item gerendarum rerum astronomiam, ut ex anonymo Apologize eius auctore a jd Photium cod. 117. constat.

(e) Sapientheophilo illata vis est, ut quam proprie heic doleat, ex eius historia afflare, non sit expeditum. Omnia est illa notissima, quam Cassian. collat. 10. c. 2. narrat, Ägyptios nempe Monachos cum Theophilis offendentur o. inione, qua Deum incor. oreum esse certis argumentis adstruebat in Paschali quadam ei istola, facta manu advolasse Alexandriam, ut eum interficerent, quos ille ambiguo hoc dictio compescuit: *sic ego vos vidi, quasi faciem Dei*. Verius tamen illud nunc queritur, quod Georgius Alex. in Vit. Chrysostom. et Symeon Metaphrast. in ejusdem vita tradunt, extorres ex Ägypto Monachos tot tantisque Theophilis persecutionibus, Alexandriam profectos, ita miserabilis suo habitu plehem commovuisse, ut hæc Episcopum latitante ad necem deponceret, vixque Presidio adhortationibus sedari tandem potuerit.

(f) Erat hic Presbyter Alexandrinus ac Monachus primus Theophilus carus, sed postea quibusdam de causis, quas infra expendemus, miro odio habitus. Hunc studio partium, ut usu venire solet, ali cum Palladio in Lausiacis impense audient, ali suggillant, atque insectantur. Hieron. contra Joan. Jerosolym. ad Pammach. «Iste Isidorus, qui in coelum tuis laudibus tollitur, id ipsum infamatur Alexandria, quod tu Jerosolymæ, ex quo non legatus advenisse videtur, sed socius. » Hallucinatur vero anonymous vita Chrysostomi scriptor, tum Symeon Metaphrastes, qui hunc cum Isidoro Pelusiota confundunt, nisi forte ipse quoque et Pelusio fuit, cum Alexandrinus tamen vulgo audiat. Et Isidorus quidem Pelusiota Theophilum graviter coaguit, epist. 132. quod Joannem Chrysostomum in que sit persecutus, «cum iniuriam, inquit, et odium adversus hominem mihi cognominem propriæ perversitatis occasionem reperisset. »

(g) Cause, ob quas exularit ab Ecclesia Isidorus, eique intensus fuerit Theophilus, a jd eus quoque avi scriptores incertæ ac leves perhibentur. Refert Sozomenus narratum a multis, quod admissum a Petro Alexandrinus Ecclesiæ Archipresbytero quæstus gratia ad mysteriorum communionem mulierem quamdam Manichæismo infectam, priusquam hæresim ejuraret, Isidorus testimonio suo confirmabat, id ex Theophilis sententia Petrum fecisse: quare utrumque ex Ecclesia expulerit Theophilus. Sed aliter a viro cui Nitriensis Monachis conversari solito accepisse se dicit. Duas nempe causas habuisse Theophilum, cur Isidorum insectaretur, alteram illi et Petro communem, quod testificari recusasse Theophilii sororem hæredem fuisse scriptam; alteram Isidoro peculiarem, quod cum pauperum curam gereret, crogatas in eorum usus pecunias, Theo-

nione Sanctorum fuerat separatus. Interim mulier, et filius ejus adolescens ab his producitur in medium, et in loco urbis celeberrimo, (a) quem nō fallor Genium vocant, collocantur. Clamitant quidquid in nostram invidiam esse credebant, Gentilium contra nos populos concitantes, ea quae aures Infidelium libenter audirent. Inter quae et destructioonis (b) Serapii, et aliorum (t) Idolorum, eos qui in sugam admonentes, vociferantur. Non sic in jura templorum in Nitrie monasteriis. Hæc 549 autem universa faciebant, putantes sic turbas jungi Infidelium, et Isidorum Episcoporum judicio eripi; ne cum (c) matre audiretur, et puer, et nobis invidiam concitarent, qui volebamus eum, presentibus Clericis, et fidei populo in Ecclesia, patienter audiri, et servari in persona ejus cum omni timore Dei, et mansuetudine Ecclesiastica regulam. Neque enim inimici ejus sunus, nec in aliqua re tam illum, quam paucos servos atque fugitivos, qui ejus negotii socii sunt, habemus; sed Dei timorem et normam rigoris Evangelici (d) familiaritati pristinæ et necessitudini prætulimus [Ms. perutimus]. Qui cum accusitus esset ad quæstionem coram Episcopis, et omni clero negotium dicere [Ms. dicere], et crebrius vocaretur ad causam, cœpit subterfugere, et differre diem ex die: illa vi-

phi lo in extruendis temporibus absumere volenti, dare renuisse. Simile quid habet Palladius in Vita Chrysostomi. Verum quæ heic Alexandrinus Episcopus ingerit de muliere, et puer adolescenti, deque datis contra Isidorum libellis, et inficto vulnera speciem longe aliæ praferunt. Reversa Palladius in Dialogo intentatam dixit Isidoro ab Theophilus accusationem longe gravissimam; ut ipse qui accusabat, enormia sceleris, quæ ille admiserat, verbis exprimere non auderet.

(a) Hæc interpretem sapient magis quam auctorem; hand enim poterat de loci nomine Theophilus dubitante loqui. Est autem, ut videtur, *Zenos*, *Xenon*, locus ubi homines convenirent.

(b) Celeberrimum totius Ebnici orbis templum Serapidis erat Alexandrinus, quod Dionysius Jovis Sinopitez vocal, et magnifice describit,

*Ἐντεῖλαντος Αὐτὸς παρέλαβεν πατέρων
Χρυσῆ τρίπτενα καμπάναν· οὐαὶ τοι τεκνού
Νῦν δὲ ἀπόδημος θεάτρον ἔδειν θέαν.*

Vide Eustathium in hunc locum. Sed heic apud Auctorem nostrum turbatus est sensus verbis *qui in fugam*, quorum loco scribendum facile videbatur *qui in nos furerent*, vel *qui nos fugarent*, aut *eorumque fugæ*, scilicet *Idolorum*, aut tandem, *nosque in fugam admonentes*.

(c) Reposuimus, quod in archetypo erat, *matre*, pro quo antea, *muliere* legebamus. Vide Palladium in Vita Chrysostomi cap. vi. p. 21. ubi corrupto nummis puer, ejusque *matre*, Sodomiticis criminis reum Isidorum, iniquissime egisse, Theophilus dicitur.

(d) Impense enim Isidorum antea amaverat Episcopus Alexandrinus, et beneficis devixerat sibi, ut etiam post Nectarii obitum ad Constantinopolitanum sedem illum evolare modis omnibus studiisset.

(1) Legendum omnino videtur *Idolorum pro Idolorum*, etenim Ebnica superstitionis hostis acerrimus Theophilus fuit, ejusque *Idolia* sive templo passim subvertit, præcipue vero illud Serapidis Alexandriae. Eunapius in Vita *Aedesii* ab Evagrio Praefecto Egypti, et Romano comite rei militaris egregiam operam præstatim fuisse illi Antistiti ad illud eveniendum tradit: *Kai τὰ τρίποντα Κάνενται λόγῳ τοῦτο Ιανεγον*, *Θεοδοτούν μὴ τόπον βασιλεύοντος*, *Θεοφίλου δι επονετούντος*, *Επειγον τοῦ τολμαντοῦ δέργη δέργοντος*, *Kai Πόπον τοῦτο μητέ Αφροδίτος επειρέταις τοποτεύοντος*. Colligi potest circa annum 381. templum Serapidis fuisse destruatum ex Theodosii lege ad Evagrium *templo de Paginis*, sive ut Valesius notat ex *Marcellini Chronico* ad an. 589. Timasio et Promoto consulibus: atque ex Zosino lib. 1. ubi Theodosius imperasse tradit Cynegio Praefecto Praetorio cuius in Egyptum mittetur, ut Gentilium fana destrueret, qui in Consulatu suo an. 388. obiit. vid. Idatum in Fastis. Confer vero *Pagiuni*,

delicet spe, ut multorum sermo narrabat, quod pauperrim mulieris silentium redimeret. Et hoc faciens, sanctorum fratrum animos vulnerabat. Quis enim ambigit [Ms. abigit], fiduciam bonæ esse conscientie: fugam autem, et dissimulationem, ut parcius loquar, et aperte proferam quod sentio, apud plerosque genus confessionis judicari? Præsertim cum grave ei mulier datis libellis crimen impingeret, et hoc per populos jactaretur, illum magnopere agere, ut quolibet potius genere, quam Episcoporum judicio res finem acciperet. Quæ mulier, ignorante me, amicorum ejus studio, et in albo [Ms. alvo] viduarum descripta est, ut refrigeriis eleemosynæ dolorem vulneris solaretur. Quod postquam a quadam Diacono didici, qui intrepidus nuntiabat, mulierem scriptam in viduarum numero, ut taceret, quod objeccerat: 550 illico per multos Isidoro indicem prodidi, et monui, ut Episcoporum se judicio prepararet, muliere dumtaxat a ceterarum consortio separata, donec causis videbimus eventum. Neque enim fas erat, eam Ecclesiae opibus sustentari, quæ tantum crimen aut dixisset temere, aut tacuisse. Iste est signifer hereticæ factionis. Hoc utuntur duce vel locupletissimo si, quos in exordio epistolæ descriptinus: qui possit præbere cibos, et peregrinationis eorum incommoda sustentare. Ubi furor, et cardes necessarie sunt, nullus alterius indigent auxilio; ubi expensæ et sumptus variæ, nihil largitore accommodatius.

4. Dolent contra me, atque insanunt, quare solidudes, et habitacula Monachorum, in quibus sancta conversatio est, non permiserim impiis Origenis dogmatis pollui. E quibus ut cetera prætermittam (e) in libris Resurrectionis, quos [Ms. quod] scripsit ad Ambrosium, dialecticum morem imitans disputandi, in quo sciscitatio est, atque responsio, artis magicae prædictor his verbis est. (f) Ars magica non mihi videtur alicuius rei subsistentis vocabulum [Ms. vocabulo], sed etsi sit, nequaquam est operis mali, nec quod haberi possit contemptui. Quæ dicens, perspicue Domino contradicit, qui loquitur per Prophetam, *Sta nunc in incantationibus tuis, in multis beneficiis [Ms. beneficiis] tuis, quæ didicisti ab adolescentia tua, si possint tibi prodesse. Laborasti in consilis tuis: stent Astrologi cœli, et salvum [Ms. salvam] te faciant*, (g) qui

qui ad ann. 389. num. 13. Valesium lac super re impugnat.

(e) Intellige de *Resurrectione dialogos duos*, quorum inenim Eusebius VI. 24. et a duobus aliis de eodem argumento libris optime distinguit Hieronymus in fragmento epist. aunc. 33. ad Paulam. Bene vero est quod hic discimus, Ambrosio, celeberrimo nempe *propheta* suo fuisse ab Origeni inscriptis, jaundiu enim intercederunt. Mox in archetypo erat *suscitatus pro sciscitatio*, quod ex ingenio non, cogente orationis sensu, fecimus.

(f) Itaenam verbis in Paschal. 1. n. 1. Theophilus, sive ejus interpres Hieronymus: « magis quoque artibus patrociuum tribuens Origenes, in tractatibus suis his locutus est verbis: Ars magica non mihi videtur alicuius rei subsistentis vocabulum, sed etsi sit, non est operis mali, ne quis eam habere possit contemptui. » Sic anonymous supra laudatus apud Photium inter Origenianas criminationes hanc quoque recenset, quod dixerit *εἰς μάθημα παρεῖναι*; et qui in eundem Origenem paulo iniquior videtur Eustathius *Antiochenus* lib. de *Eustathio*.

(g) Vitoiose erat in Ms. *contemplatus es*, minori numero, tum plurimum, nuntiant. Utrumque exigimus ad sacram textum, et præcipue *Gracum* *εἰπεν*, etc.

contemplati sunt sidera, muntent tibi, quid super te futurum sit (Isai. 47. 12. 13. juxta LXX). Præterea in libris *xepi Apœl* et hoc persuadere conatur, **551** quod vivens Dei (a) Sermo non assumperit corpus humanum, et contra Apostoli vadens sententiam scripsit, *Quod qui in forma Dei æqualis erat Deo (Philip. 2. 7), non fuit Verbum Dei, sed anima de cœlesti regione descendens, et se de forma æternæ majestatis evanescens, humanum corpus assumpserit.* Quæ dicens Joanni apertissime contradicit scribenti, et *Verbum caro factum est (Joan. 1. 14).* Nec potest anima credi Salvatoris, et non Deus Verbum, et formam, et æqualitatem paternæ majestatis habuisse. In alias quoque impietates suribundus exultat [Ms. exaltat], volens eum, qui in consummatione sæculorum, et in destructione peccati semel passus est, Dominum nostrum Jesum Christum (b) pro Dæmonibus quoque, ei spiritualibus nequitiis cruxem aliquando passurum. Nec meminit Pauli scribentis, *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt et donum cœlestis, et participes sunt facti Spiritus Sancti, gustaverunt nihil minus bonum Dei Verbum virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, renovari iterum ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimet ipsis Filium Dei, et ostentui habentes (Hebr. 6. 6).* Si hoc scire voluisset [Ms. voluistis], imo si non ea quæ scit, contemneret [Ms. contemnet], nunquam Apostoli contradicens, pro Dæmonibus quoque diceret [Ms. diceat]. Christum passurum, et eum præberet [Ms. præbet] ostentui : clausa, quod legimus, aure pertransiens, *Christus resurgens a mortuis, ultra non moritur : mors ei nequaquam dominabitur.* *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autem vivit, vivit in Domino (Rom. 6. 9. 10).* Hoc enim quod dicitur *semel non secundum recipit, nec tertium :* unde Apostolus sciens eum semel crucifixi, tota ad Hebreos affirmat audacia : *Hoc enim fecit semel se ipsum offerens (Heb. 7. 27).*

5. Ob hanc et alia plurima, de quibus scribere epistolari sermo non patitur, condemnati sunt, et ejecti de Ecclesia; sed fatuitati juncta superbia, Episcoporum **552** judiciis contradicunt, cohæreticum summnitentes seditione defendere, et per alienas provin-

(a) Ex Græc. λόγος quod est *Verbum*. Hanc porro de anima Christi doctrinam longe absonam iterum executrix Theophilus in 1. Pasch. quod neimpe illud Pauli Philipp. 2. 7. « Non ratiānam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, » ad Christi animam reuulerit, quam Deo æqualem crediderit, et non ipsum Verbum, sed solam ejus uitam ad terram venisse. Vide Justinianum epist. ad Menam in fine, ubi dilirium istud exigit ex libris *æq. æq.*, nam in Rufinii versione dissimulatur.

(b) Hæc rursum devoteor Paschal. 1. quod *Christum*, dixerit Origenes pro Dæmonibus, ac spiritualibus nequitis apud superos affigendam cruci. Et Hier. Apologet. in Rufinum lib. 1. cap. 5. « Origeni tuo, inquit, licet Christum dicere saepe passum, et saepius passurum, ut quod semel profuit, semper proposit assumptum : » quæ exaggerans Epist. ad Avitum cap. 4. inde consequi ostendit, licet « ille », Origenes, « non dixerit, sicut pro boniūbus homo factus est, ut homines liberaret, sic et pro salute Dæmonum, Deum futurum quod sunt ii, ad quos venturus est liberandos. » Confer, ne longiores simus testimonis adducendis, Orosium in Communitorio, et Severum Sulpitium Dialog. 1. cap. 1. Justinianum sepius laudata ad Menam epistola, etc.

cias suberrantes, damnati, damnatum habent ducem, et hujus operis eriguntur. Obscro itaque vos, fratres carissimi, ut si istuc [Ms. illuc] veniunt, præceptis Evangelicis eos ad lacrymas provocetis. Voti nostri esse, et illos, et alias errores corrigere pœnitentis, et digne suo nomine conversantes, (c) ut qui vocantur Monachi, si tamen hoc esse cupiunt, quod dicuntur, silentium diligent, et fidem Catholicam, quibus nihil omnino est præferendum [Ms. preferendum]. Sed ut audio, imitantes Zabnum, huc illucque discurrent, et querunt quos suis impietatibus devorent (1. Pet. 5. 8.) Putant enim insaniam, fidem, audaciam, fortitudinem ; et idcirco erecti in superbiam, Ecclesiastice prædicationi [Ms. prædicationis] Origenis doctrinam, quæ Idolatriæ mixta est, præferunt. Sicobi ergo fratres, et plebem quæ vobis credita est, turbare tentaverint, custodite gregem Domini, et insanos impetus eorum reprimite. Nihil eis nocuimus, nihil (d) tulimus : una causa in nos odiorum est, quod usque ad mortem parati sumus fidem defendere.

6. Cætera prætermitto, quomodo nobis necem inferre tentaverint, et quibus insidiis id machinati sunt, quando et Ecclesiam, quæ est in Monasterio Nitriæ, postquam damnati sunt, occupaverunt ; ut et nos, et plurimi nobiscum Episcopi [Ms. plurintis et Episcopis], ac Monachorum patres, et vita, et ætate venerabiles ingressu ejus prohiberentur [Ms. prohibentur], conductis libertinis et servis, qui propriæ gulam, et ventrem ad omne facinus armati sunt. Cumque opportunitiora Ecclesiae (e) quasi in obsidione urbis, tenebant loca, palmarum ramis fustes, et bacilos protegebant, ut sub pacis insignibus paratos ad cædem animos dissimularent. Et ut firmior esset factio, et promptior ennes ad audaciam, multis **553** ingenuorum pecunias divisere, qui acceperunt, non ut sceleri consentirent, sed ut nobis (f) providerent conatus eorum, et paratas insidias panderent ad cavendum. Quod cum cerneret innumerabilis frequentia Monachorum, cteperunt omnes vociferari, et paucorum furorem consono clamore terrere, ut saltem metu Collectam fieri sinerent [Ms. sineret], et Ecclesiae jura servari. Et nisi gratia Dei multitudinis impetum refrenasset, (g) evenisset aliiquid, quod solet in seditionibus fieri ; in tantam enim nefarii homines temeritatem, imo insaniam præruperant, ut sanctæ quoque conversationis Monachi, et semper mansuetissimi eorum furorem sustinere non possent [Ms. sineret].

(c) Supple esse, aut verius leg. *conversari*, et vid. Paschal. II. n. 22. sub fine, ubi eadem est sententia de Monachis.

(d) Suppleri locum jubemus, ac legi *nihil injurie intulimus*. Conjecturas nostras ipse confirmat Theophilus in Paschali altera n. 23. *Nihil eis intulimus injurie, nihil no-crimus*, etc.

(e) Sic ex ingenio locum emendamus, legendumque omnino constituimus, quasi pro qui, et tenerent pro tene-rentur, quæ duo erant in archetypo librarum psalmata, quæ sensum exvertebant. Porro simillimum huic locum de baculis ad dissimilandum cædem, arborum foliis coextet, habet Hier. in superioribus epistolis, qui tamen menù non occurrat.

(f) Malum scribi proderent, concinniori sensu.

(g) Mendose erat in Ms. duobus verbis et venisset.

possim. Quæ nos omnia (a) Dei auribus patienter, et humiliiter tulimus, providentes saluti eorum, qui contra nos hostiliter pugnabant: ita dumtaxat, ut Ecclesiasticas regulas et fidem rectam nullius amicitias donaremus: quod potens est Dominus et nobis, et omnibus servis suis in commune concedere, ut necessitudini hominum preferamus fidei unitatem. Simulque et vos petimus, ut singuli cum populis qui vobis crediti sunt, oretis attentius, et Deum misericordiam deprecemini, quo possimus hæreticorum insidiis resistentes, habere pacem cum his, qui semper pro veritate pugnaverunt, omnesque simul coronam justitiae præstolemuri. Fratres qui vobiscum sunt, (b) plebs quæ mecum est, in Domino salutat.

554. (c) EPISTOLA XCIII (d)

SIVE RESPONSUM JEROSOLYMITANÆ SYNODI AD SUPERIORUM THEOPHILI. (e) S. HIERONYMO, UT VIDETUR, INTERPRETE.

Respondent Synodi Patres, immunem ab Origeniana, quam subinde execratur hæresi, esse Palæstinam; tamen quæcumque Theophilus in superiori Synodica damnaverat, dogmata, et personas damnuare se profiteruntur.

Domino et honorabilissimo Episcopo THEOPHILU EULOGIU, JOANNES, et cæteri episcopi, qui Jerosolymis in Sancta (f) Encæniorum die reperti sunt.

1. « Nosti, Domine, cuncta laudabiliter (g) peragi et ante nostras litteras, quod omnis propemodum Palæstina gratia Christi ab hæreticorum aliena sit scandalo, præter paucos, qui Apollinaris erroribus acquiescentes, noxia præceptoris sui scripta meditamus. Atque utinam (h) Sanctorum orationibus, non nos inquietarent (i) Judaici serpentes, et Samaritanorum

(a) Facile scripserat Hieron. *surdis auribus*, quemadmodum jubenus legi pro *Dei auribus*, quod mendum est antiquari, tametsi in textu non immutamus.

(b) Jam igitur soluto Episcoporum conventu, post aliquod tempus ejus loca data est.

(c) *Al inedita. Scripta paucis diebus post superiori.*

(d) Prodit nunc primum ex eodem Ambrosiano exemplari, in quo post alteram Theophilii Paschalalem epistolam exhibetur.

(e) Satis probabili testimonio id collegisse nobis visum ex ipsius Hieronymi verbis lib. 4. Apologet, adversus Ruffinum sub initium, ubi, « si, inquit, quidquid contra Origenem et sectatores eius dicitur, in te dictum putas, ergo et epistola Papæ Theophilii, et Eusebii, ET ALIORUM EPISCOPORUM, QUAS NUPER, ipsis jubaribus TRANSTULI, te petant, te lacerant. » Qui enivero alii Episcopi in Origenem, ejusque sectatores. Epistolæ scriptissime intelliguntur sunt, quas per id temporis Hieronymus Latine explicarit, si bujusc in primis Jerosolymitane Synodi Patres non sunt, quorum haæ litteræ profertur? Accedit petitum ex inde Ambrosianū libri argumentum, qui uon alias ferme continet a Hieronymianis elucubrationibus, tametsi alias proprii ingenii, alias a Græcis Latine conversas.

(f) Prinam Encæniorum templi Jerosolymitani diem fuisse XIV. Septembbris supra etiam adnotavimus ex Nicephori testimonio lib. 8. Histor. cap. 10.

(g) In Ms. erat *pati*, quod compendiariae scriptio vitrum arbitrii sumus

(h) Facile in Græco fuerit, εἰς διὰ τὸν ἡγεμόνα τὸν μίναν, ob sanctorum preces, sensu magis perspicuo.

(i) Id ipsum Hieronym. notat supra Epistol. 82. num. 10. *Sunt heic Iudei, sunt variorum dogmatum hæretici, et maxime impurissimi Marichæi*, etc. Porro de Samarita-

incredibilis stultitia, atque Gentilium apertissima impietas, quorum turba quamplurima et ad veritatem prædicationis omnino auribus obturantes in similitudinem luporum gregem Christi circuientes, non parvas nobis [Ms. vobis] excubias, et laborem incidunt, dum volumus oves Domini custodire, ne ab his dilacerentur. Et quia scripsit nobis Sanctitas tua, repertos quosdam in Ægyptio, qui ex Origenis dogmatibus pestifera quædam velint introducere in Ecclesiis, et simplicium corda decipere: ideo necessarium duximus significare Sanctitudini tue, quod istiusmodi prædicatio a nostris auribus aliena sit. Neque enim audivimus unquam docentes, quod Christi regnum aliquando sit terminandum. 555 Absit hoc a Fidelium auribus, Gabriel Angelo loquente ad Mariam de eo qui nasciturus est Christus, atque dicente, *Regnabit super domum Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Luc. 1. 33). Neque, quod Zanbulus cunctis peccatorum vitiis liberatus dignitatem obtineat, quam habuit antequam cadere, ita ut et ipse, et Christus sub unum Dei Patris redigantur imperium. Qui enim ita credunt, ituri sunt in tenebras, quæ preparatae sunt Diabolo, et Angelis ejus. Quod si qui sunt, qui in suis Tractatibus tradiderunt, quod Filius nobis (j) comparatus, sit veritas, Patri conatus, mendacium: et quod est, inquit, Petrus et Paulus (k) ad Salvatorem, hoc est Unigenitus Filius, et Dei Verbum, comparatus Patri: et ut breviter nostram sententiam declaremus (neque necesse est eadem rursus tractare) quicunque hoc prædicat, quæ Beatitude tua damnanda significat, et quæ discordant ab ea fide, quam pio sensu Patres nostri in urbe Nicæna scripserunt et ipsi, et dogmata eorum sint Ecclesiæ anathema, cum Apollinare, qui contra sanctas Scripturas vadens, imperfectum hominem dicit a Domino Jesu Christo nostro esse susceptum, et non (l) plenam assumptionem ejus et animæ et corporis salutem datum. Nos enim insistentes Patrum vestigiis, et Scripturarum vocibus eruditæ, docemus

norum stultitia incredibili, ut Synodi Patres vocant, insignia argumenta replete ex Epiphylacio hæres. IX. Philastrio, Leonio Byzantin. de Sectis Act. 11. Gregorio Magno pluribus locis, quibus addit Baroniū Annal. XXXV.

(j) Vtiose, ut pleraque alia, erat in Ambrosiano libro, nobis sit comparatus *veritate*: quod emendavimus, ut in superiori Synodica num. 3. ex his, Augustini de Hæresibus ad Quodvultdeum, « Dixit præterea Origenes, quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus, sit veritas, Patri conatus, mendacium. » Invo vero ex Guidone Perpiniano in Summe de Hæresibus, ubi in Origeniana hunc ipsum locum exscribens emendatori usus apographo, legit, *quod Filius nobis comparatus sit veritas*, etc. Quod boni Scriptoris testimonium multi ea etiam de causa faciemus est, quod hanc Palæstinorum Antistitum Decretalem de nomine appellat, eamque ante annos supra quadrageitos noverit.

(k) Iterum ex Perpinianio Carmelite testimonio locum emaculavimus: in Ambrosiano enim archetypo vito erat a Salvatore. Verissime autem ille in suo legerat, et quod est Petrus et Paulus ad Salvatorem, hoc est Unigenitus Filius, et Deus Verbum (*non* Dei Verbum) comparatus Patri.

(l) Ut sensus constet, sitque perspicuus, in litteram in fine vocum *plenam assumptionem*, dele, quia litteram sexto casu tam saepè in Ms. veteri vito pronuntiatione aucti, si facile norunt, qui veteres membranas aliquando consuluerunt. Nobis aliud exemplum suppeditat litteratus lapis domestici Musæoli nostri, qui Ethnicam ex una parte,

et prædicamus in Ecclesiis, et confiteamur, Trinitatem increatam, æternam, unius esse in tribus subsistentiis, et in una Deitate (a) adorantes. Si quis autem tua Reverentia, vel propter dogmatum pravitatem, vel propter alias causas a communione sejungit, si-
cui nobis indicare dignatus 556 es, scias in no-
stris Ecclesiis non recipiendos, donec tu pœnitentiam
eorum, si tamen voluerint damnare perversa, veniam dederis. Saluta omnes qui tecum sunt sacerdotales gradu.

(b) EPISTOLA XCIV (c)

DIONYSII AD THEOPHILUM. (d) A S. HIERONYMO, UT VI-
DETUR, LATINE REDDITA.

*Theophilum continuo laudat, quod ejus opera damnata
sit hæresis Origeniana, quam ut persequi ad finem
usque non desinat, vehementer hortatur.*

Domino Beatissimo THEOPHILO DIONYSIUS (e) Liddensis Episcopus.

« Bonus Deus noster, qui in conciliis sanctorum glorificatur (Ps. 88. 2), et amicos sibi, ac Propheta singulis temporibus preparat, si ordinem nostræ generationis aspicias, (f) te, Domine frater beatissime, amulatorem rectæ fidei suscitavit (g) ut et superstitionem hæreticam de Gentiliu[m] fonte manantem Apostolico rigore contereres, et humanum genus, quod multis trahitur erroribus, ac dispersum gregem Christi ad suum Pastorem reduceres; qui tempore passionis idcirco pro cunctis dedit animam suam, ut nunc possimus credentes dicere, *Vere Deus in nobis est* (1. Cor. 14. 25). Quis enim ita aut stultus, aut impius est, ut non confiteatur, te maximum orbi dedisse munus, (h) deletis sceleratis-imis blasphemis [fort. blasphemi] Origenis discipulis, ne Eccle-

Christianam ex alia inscriptionem refert: et in antiquiori Eithnica legitur.

SINE ALTERITRUM. ANIMI. LESIONEM.

(a) Lege sodes et meo periculo, *substantiae*, pro eo quod reliquum ex MSS. *adorantes*. Litterarum utramque vocem componentium similitudo, quam facilius pervidebis, si eas maiuscule, ut vocant, charactere descripseris, et fortasse detractæ etiam in autographis priores litteræ, imperitum libriuum omnino sellerunt. Ceterum et sensus, qui nequaquam alter constabat, et ipsa vacula *unus*, quæ substantiū nomine, ad quod referatur, non haberet, et tandem ipsum *adorantes*, quod certum heic loci est vitium, emendationem nostram non tuentur modo, sed evincunt. Porro tam insignem ac luculentam Sanctissime Trinitatis confessionem cum Hieronymi Epistolis XV et XVI. ad Damnum confer, et nostras quoque annotationes in eas recole, si tali sunt.

(b) *a. inedita. Scripta eodem tempore quo superior.*

(c) Superiori Palestiniorum Antistitum continuo subditur in Ambrosiano libro, ex quo primum in vulgus prodit.

(d) Eadem adducimur argumento quo de superiori Palestiniorum epist. diximus nota e. Hunc quippe Liddensem Episcopum, ex eorum numero esse, facile nobis persuadimus, quorum epistolæ a se Latine conversas Hieronymus testimonio suo illo confirmat.

(e) Alio nomine *Diospolitanus*. Lucianus de revelat. corpor. S. Stephani: *Ego renuntiari, inquit, Episcopo, cum esset in Iidda, quæ est Diospolis*. Vide S. P. nostrum llii. contra Joannem Jerosolymitanum sub finem, ubi de isto Dionysio loquitur.

(f) In archetypo erat *et pro te*, ut leviora vita dissimilans.

(g) Ms. vitiosa methatesi *et ut*, et mox *reducens*, pro *relinquens*; quæ omnino imperitis librariis sunt imputanda.

(h) Erat electis, supino errore. Malim vero ejectis.

sia Christi ab his polluatur, quorum cancer, et insanabilis 557 lepra sic multorum corda pervalet, ut et qui simulant pœnitentiam, hæresi jungant perjurium; et nos, quos tacere cogunt, odire non desinant.

2. Confortare igitur et viriliter age (1. Paral. 22. 13), Dei famule, et usque in finem Origenis fragmenta persequere, ne simplicium mentes sub umbra (i) sapientiae blandis ejus capiantur illecebris, et fiat in corpore Christi scissuræ divisio. Omnes enim qui sapiunt, quæ sursum sunt, te Patrem, et spem, et coronam fidei alacres profiteantur, quod Arii Magistrum, et (j) discipulum ejus Evangelico mucrone confoderis. Fratres cellulæ meæ oppido te salutant, et fratres qui tecum sunt.

EPISTOLA XCV (k)

558 ANASTASII PAPÆ AD SIMPLICIANUM (l).

Studium Theophili, ac vigilantiam laudat, cuius litteris conventus, Simpliciano (m) Mediolanensi Episcopo denuntiat, a se quoque Origenianæ hæresi inflictum esse anathema.

Domino Fratri SIMPLICIANO, ANASTASIUS.

1. « Grandem sollicitudinem atque exercitas super gregem suum pastor habere approbatur.

(i) Litterarum compendio scriptum erat *stic.*

(j) Origenem quidem Arii magistrum passim etiam Hieronimus vocal: et quibus de causis verissime explicat; at simul et *discipulum* dici eum, nulla ratio patitur, legendumque est omnino heic loci *discipulos*, plurimum numero, ut Origenis hereticos notet.

(k) *alias inedita Scripta, ut rideant, sub initium an. 400.*

(l) Prodit ex eodem, quo tres superiores, Ambrosiano exemplari, in quo inter epistolam Epiphaniæ ad Joannem Jerosolymitanum, quæ in nostra recensione est 51, atque aliam nunc 90. Theophili ad Epiphanium, locum sortiuit.

(m) Haud dubium, quin Mediolanensis Ecclesiæ Episcopum. Ut autem nihil dissimilemus, fecit aliquando ista secundum *conventus* ad Simplicianum *inscriptio*, suspectam nobis ipsius Episcopi germanitatem. Nimirum Theophili *Synodica*, ut alibi certis argumentis constitutum est, ad annum pertinet quadragesimum: ac rursus cum Palestini Episcopis in *Ælia encanis* congregatis *inscripta* sit, encanis autem ejus templi in diem incident Septembribus decimum quartum, eidem meus, iisdemque circiter diebus est adscribenda. Ejus itaque Episcopi Alexandrini litteras, quibus *convenit* est, ac de Origenis damnatione certior facius Anastasius, non potuit, ut quam citissime putaveris, ante finem eiusdem Septembribus accepisse, atque exinde spatio aliquo temporis intercedente, arrepta Eusebii occasione, scribere ad Simplicianum. Hic vero duos ferme ante menses obierat, siquidem Mediolanensis Ecclesiæ certissima monumenta XVIII. Calendas Septembribus hujus utique anni exitum ejus consignant; nec facile creditu est, tamdiu ejus mortem Romanum Pontificem latuisse, ut ad eum scriberet quasi superstitem, maxime cum iisdem Ecclesiasticis tabulis, Venerium ei statim, sive initio Septembribus successisse, compertum sit. Ad hanc Venerio quidem Mediolanensi Episcopo date Anastasiil epistola de Origenis damnatione memoranter tum aliis, tum ab ipso auctore Anastasio, ubi ad Joannem Jerosolymitanum rescribens, simul ipsi mittere se notat epistolam ad Venerium scriptam, in qua de Origeni, deque exitiosa Origeniani libri interpretatione *diligenteri* cura sententiam tulerat. Ac Simplicianum vero nulla unquam apud ullum ejus causa scriptorem ex Romano Pontifice epistole memorantur: non a Theophilo, non ab Epiphani; quodque his magis interest, non ab Hieronymo, qui certe non alias quam ad Venerium legit unquam, aut novit, et frequenter ingerit adversariis, idem procul dubio atque acris facturus antea, si datas hujuscemodi ad Simplicianum novisset, in quibus expressa Origenianæ doctrine damnatio est, illudque conceptis verbis *præceptum*, ut illud quid quid est fidet nostræ contrarium ab Origene quondam scripsit a nobis alienum esse debet ac non sit.

Similiter et (a) ex alta turre causa civitatis diu non clouque cautus speculator observat. Magister (b) pro-

Atque hæc quidem duo erant præcipua, quæ in dubitationem nos adducebant argumenta, quæ studiosis lectoribus explicare otiosum minime sit. Nam ubi rem attentius perpendimus, eum Theophilii litteris *conventum* se dicit Anastasius, ut Origenem condamnaret, nequitiam illas censendas esse intelleximus, quas encyclicas Palæstinis, et Cyriis Episcopis inscripsit; et quas ad anni 400. Septembrem referendas nihil dubium est; sed priores alias easque aut privatas, aut, si maxis, ex aliquo Patrum *Egyptiorum* conventu, puta illas, quas laudat Justinianus ad Menam, et superiori anno videntur tribuendæ. Hujusmodi profecto sunt, quas Hieronymus Epist. 88. ad i^{ps}um Alexandrinum Episcopum, memorat, ubi, « dispensatione, inquit, Dei factum puto, ut eodem tempore, tu quoque ad Anastasiū Papam scriberes, et nostram, dum ignoras, sententiam roborares; » quæ quidem abs Hieronymo scripta, antequam Synodicum quā nos excludimus, Latinam faceret, et ipsa epistolæ epocha, et inferior ejusdem contextus probat. Huic alterum accedit argumentum ex hac ipsa Anastasiī epistola ubi *capitula blasphemiae*, quæ cum suo pariter auctore damnata, ab Eusebio, Cremoniensi videlicet, ejusdemque epistolæ portiore, accepisse se nota, non a Theophilii epistolis repetit, e quibus tamen omnino repetenda erant, nisi alia fuissent a Synodis his, quas edidimus. Credo eum in istis, Origenis blasphemiae et diligentius expenduntur, et majori cum auctoritate reutantur, quam in Eusebii indiculo, qui forte ex uno Adamantii libro, puta *ep̄. 476.* ex Ruffini interpretatione compactus est ad creandam maiorem interpeti invidiam.

Ceterum damus libenter, Hieronymo minime notas fuisse istas Anastasiī litteros ad Simplicianum, notissimas vero illas ad Venerium. Innumeræ possent hujus ignorantis cause adduci, quas sibi lector, ne longiores simus, facile excogitabit, effigietque ex passim obviis in historia ecclesiastica exemplis. Quanquam haud scio, satisne aperte esse ipse Hieronymus denotet his in Epist. ad Demetriadē: « Cum esses parvula, et sancta, ac beatæ memorie Anastasius Episcopus Romanam regerer ecclesiā, de Orientis partibus hereticorum sevā tempestas simplicitatem fidei, que Apostoli voce laudata est, polluebat et lahefactare conata est. Sed vir ditissimæ paupertatis et Apostolicæ sollicititudinis *statim* noctium percussit caput, et sibilantia hydriæ ora compescuit. » Quin etiam idem ipse Theophilus, ubi in Sermonē ad quosdam Monachos, ut a se, ita etiam ab Anastasio damnatum Origenem testatur: « Anathematizatus Origenem, ceterosque haereticos, exemplo nostro, et Anastasiī Sancte Romanae Ecclesiae Episcopi, qui ex veteribus certaminibus clarus nobilissimi populi dux creatus est, quem et universa Occidentis Episcoporum sequitur Synodus; quæ accepti ac probavit Alexandrinorum Ecclesiae sententiam in impiū latam. » Quæ Justinianus Theophilii verba in epist. ad Menani laudat.

(a) Uno verbo, nullo autem sensu, erat in archetypo *exulare*, quod ex ingenio emendare noui dubitavimus tribus hisce verbis *ex alta turre*, quam scripturam et ipsa orationis series, et perspicui sensus necessitas postulabant. Proclive autem veteri librario fuerit, qui compendiaris exemplaris sui notas non intellexerit, unam pro tribus exscribere.

(b) Mirum dictu est hoc loco, tam paucis in verbis, quam multa peccata sint a veteri amanuensi: siquidem erat in Ms. *Magister hactenus navis hora tempes'atis ecoris et peri-*

vidus navis 559 hora tempestatis, et periculi magnam patitur animi jactationem, ne procellis, atque asperrimis fluctibus navis elidatur in saxa. Pari animo vir sanctus et honorabilis Theophilus, frater et coepiscopus noster, circa salutis commoda non desinit vigilare, ne Dei populus per diversas Ecclesias, Origēnem legendo, in magnas incurrat blasphemias. »

2. « Conventus litteris memorati, convenio Sanctitatem tuam, ut (c) sicuti nos in urbe Roma positi, quā princeps apostolorum statuit, et fide sua confirmavit gloriōsus Petrus, nō quis contra præceptum legat hæc quæ diximus, damnavimus, et cum magnis precibus postulavimus, ut Evangeliorum instituta, quæ ex ore suo Dei et Christi docuit censura, (d) ab hac recedi omnino 560 non debere, sed illud in memoriam deduci quod Paulus venerabilis apostolus prædictis, atque commonuit, *Si quis vobis evangelizaverit præter quod evangelizatum est vobis, anathema sit* (Galat. 1. 8.). Igitur hoc præceptum tenentes, illud quidquid est fidei nostræ contrarium, ab Origene quondam scriptum, indica imus, a nobis esse alienum atque punitum. »

3. Hæc sanctitati tuæ scripsimus per Eusebium presbyterum, qui calorem fidei gestans, et amorem circa Dominum habens, (e) quædam capitula blasphemie obtulit, quæ nos non solum horruimus, et judicavimus, verum et si qua alia sunt ab Origene exposta, cum suo auctore pariter a nobis scias esse damnata. Dominus te incolumem custodiat, Domine frater, merito honorabilis. »

culo, magnam, etc. quæ conjectura tantum adducti mutare ausi sumus, cum nullum esset sensus dispendium, ne hujusmodi monstris lector offendetur. *Ecoris* vero, quod nomen nihil est, penitus expunimus.

(c) Illud *sicuti* adverbium pro *similiter*, sive *eodem pacto* sumitur, cuiusmodi exempla apud veteres Latinos scriptores inueniuntur. Tunc vero *pro ut*, si *et* *legeris*, perspicue etiam sensus constabat: nam laciniiosus sermē totus est textus, librariorum culpa.

(d) Desunt heic loci quedam, quæ amanuensium veterum oscitauta excederunt, puta *serventur*; et *constitutinus*, aut quid simile; nec tamen, tot adhuc meudis impedita oratione, sancti pontificis obscura mens est.

(e) Nimirus Cremoniensis Eusebius, qui cum Romæ cesset ab anno 308 Origenis libros *ep̄. 476.* a Ruffino latinitate donatos, primus accusavit palam, atque inde blasphemiarum capitula excerpit. Qui et Mediolani cum esset, per id nempe temporis, quo detulit hancce ad Simplicianum Anastasiī epistolam, quādam, Ruffino præsente, recitat ex ejus interpretatione, Origenis sententiam, quam se impugnasse idei Ruffinus l. 1. Invectivar. tradit.

QUARTA CLASSIS

COMPLECTENS EPISTOLAS AB INEUNTE ANNO 401, ÚSQUE AD 420. SIVE HIERONYMI VITÆ FINEM.

EPISTOLA XCVI (a).

SIVE THEOPHILI ALEXANDRINI EPISCOPI (b) PASCHALIS ANNI 401. AD TOTIUS EGYPTI EPISCOPOS, & S. HIERONIMO LATINE REDDITA.

Christi divinitas maxime contra Apollinarem asseritur, tum Origenis errores plerique sigillatim proponun-

- (a) In aliis editionibus num. caret. Scripta init. an. 401.
(b) In Martianæ editione falso liber Paschalis secundus

S. HIERONYMI 1.

tur, ac refutantur; denique in proximos dilectio, ad celebrandum, ut par est, Dominicum Pascha, præcipua virtus laudatur.

561 1. Christum Jesum, Dominum gloriae, fratres carissimi, rursus consona voce laudemus, et alacriter adorantes, et prophete verba compleientes, inscribitur, et secundo etiam loco ponitur, cum tamen ex ipsa Chronica nota, quæ in fine habetur, ad annum spectare 401. et ceteris præcedere compertum sit.

(Vingt-cinq.)

qui dicit : *Cantate Domino hymnum novum* (Psal. 149) ; quotquot fidei perducentis ad regna cœlorum participes sumus, sanctæ solemnitatis suscipiamus adventum, et (a) imminentia festa totius nobiscum orbis festivitate celebremus : clamante uno de sapientibus : *Veni, comedere in lætitia panem tuum, et bibe in corde bono vinum tuum, quoniam complacerunt Deo opera tua* (Eccl. 9. 7). Qui enim honorum operum sunt, et lacte infantiae derelicto, solidioris eibi alimenta suscipiunt, divinos sensus altius intuentur, et saturati spirituali cibo, laudatorem et testem vitæ suæ habent Deum ; et ad istiusmodi convivas Ecclesiastes 562 loquitur : *Omnis tempore sicut vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficit* (Eccles. 9). Ut virtutum ueste circumdati, splendorem solis imitemur, et quotidiana lectione sanctorum Scripturarum quisque infundat oleum sensui suo, et paret mentis lucernam quæ, juxta præceptum Evangelii, *lucet omnibus qui in domino sunt* (Matth. 5).

2. Igitur convivas tales, et qui sic passionis dominice festa concelebrant, æmulantes, cum sancto dicamus : *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quoniam sum* (Psal. 103); festinemusque ad Angelorum metropolim, quæ libera est, et nulla malitia sorde maculatur, in qua nec dissensiones sunt, nec ruinæ, et de altero ad alterum transmigratio, omniq[ue] voluptate calcata, et compressis luxurie fluctibus, qui adversum nos crebrius intumescent, cœlestibus misceamur chorus, ut jam nunc illuc mente translati, et augustiora videntes loca, simus 563 quod futuri sumus. Qua beatitudine indignos se sincere Judæi, qui Scripturæ sanctæ opibus derelicti, (b) et ad pauperis intelligentiæ acquiescentes magistros, hodie audiunt : *Semper errant corde* (Psal. 94) ; et nolunt, præsente Christo, dicere : *Benedictus qui renit in nomine Domini* (Psal. 117). Præsertim cum omni voce opera clariora, Deum illum esse testentur, et nequaquam dicere : *Hoc dicit Dominus, sed, Ego dico vobis* : per quæ ostendit se latorem legum, et Dominum Deum verum, et non esse unum quemlibet prophetarum.

3. Neque enim divinitatem ejus, quæ nullis locorum spatiis circumscribitur, assumptio servilis formæ poterat obscurare, nec angustia humani corporis ineffabilem (c) majestatis ejus terminare virtutem, quem operum magnitudo Dei filium comprobabat. Nam cum frementis maris elatos gurgites, et instar montium intumescentes, tranquillitatì subitæ reddi-

(a) Sæpe antea laudatus Ambrosian. Cod. H. 59. ut *imminentes scribas totius nobiscum orbis festivitate*, etc. vi- tiose enim *urbis* erat in prius vulgaris.

(b) Iterum ex Ambrosiano Ms. locum hunc resarcimus, qui in antea editis legebatur « et paupertati intelligentiæ acquiescentes magis, usque hodie, » etc. Pauperis autem intelligentiæ nomine occidentem litteram intelligi, notum.

(c) Deearat ejus vocula, quam ex Paschalium epistola rum editione illa, quæ in Bibliotheca Patrum habetur, heic reposuimus; cuius quidem editionis cum postbac testimonio uterum, B. P. litteris designabimus; nam etsi mendicis innumerabilibus scateat, tamen multa etiam et preclara verioris lectionis vestigia retinet, magnum ut nobis auxilium attulerit ad locos aliquot corrigendos. Mox comprobabat, erat antea, pro comprobabat, quod ex Ambrosianis chartis accepimus.

disset, (d) Apostolorum navicula de naufragio liberata, et imperium præsentis Domini aquarum profunda sensissent, cumque, collectantibus ventis, et ex omni parte fluctibus excitatis, tanta discrimina Salvatoris jussione cessassent, quasi divino spiritu afflati, qui pariter navigabant : *Vere, inquieti, filius Dei es* (Matth. 14) : non ambigentes de divinitate, cuius magnitudinem opera loquebantur. De illo enim prophetale vaticinum est : *Tu dominaris fortitudinis maris, et motum fluctuum ejus tu comprinis* (Psal. 88). Et ipse propheta canticum signat [al. significat], (e) ut non solum in verbo, sed et in virtute Deus verus, qui visus est, crederetur, excellētia operum quod latebat, ostendente. Perfectus Deus propria voluntate quidquid humanae fuit et naturæ et conditionis assumens, absque 564 peccato duntaxat et malitia, quæ nullam habet substantiam, infans nascitur, EMMANUEL adoratur, Magi de Oriente veniunt, Deum Dei filium, genu posito, consistunt : qui, et tempore passionis, pendens in cruce, solis obsecravit radios, novo inauditoque miraculo divinitatis sue exprimens magnitudinem. Et indivisus et inseparabilis, nec in duos salvatores quorundam errore sejanctus. Unde et ad discipulos loquebatur : *Nolite vocare magistrum super terram : unus est enim magister vester Christus* (Matth. 23. 8). Neque enim eum haec apostolis diceret, a corpore, quod patet aspectui, divinitatis excellentiam separabat. Nec quando unum se Christum Dei filium testabatur, animam dividebat et carnem : non alter et alter, sed unus atque idem utrumque subsistens, Deus et homo, dum servus videtur, et dominus adoratur: siquidem in humani corporis vilitate ineffabilem collabat Deum, et rursum fragilitatem carnis divinis operibus excedebat : (f) et ne unus quilibet sanctorum, ut a plerisque æstimatum est, crederetur : sed ille quem et Paulus ostendere voleus, scribit : *Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus*: Et iterum, *Mediator autem unius non est. Deus autem unus est* (1. Tim. 2) ; quia unus Filius Patris nostrique mediator, nec æqualitatem ejus amisit, nec

(d) Facile luxatus hic locus videri possit, quem pristinæ integratæ restitutas, si ordine immutato legas, « et imperium præsentis Domini aquarum profunda sensissent, Apostolorum navicula de naufragio liberata : cumque, » etc.

(e) Habentur haec Graece ad Concilium Ephesinum in libello S. Cyrilli Alexandrinii, qui religiosissimus Reginis nuncupatus est, quæ cum Hieronym. versione conferas. Ite μὴ τὸ λόγον ἀλλακεῖτε δινόμιο Θεοῦ ὅπους εἴητε πεποντος μηροκύπριον τὴν ταρ ποτοὶ δηλῶσιν ἀπόλαυσιν. μὴ ποτὲ ὁ Θεός, αὐτοτέλει ἀνθρώπους, καὶ μηδὲ ἐνθρωπίας ὄφεσιν κατατίθειτε τοὺς τάχις ποτοὺς πεποντος, καὶ βρόσης τὴν τραχύναν. Επιμνησθε ἀποτοτέλει, μέτρον προς εἰστο λόγων, καὶ τῷ προπονεῖται καὶ θεοῖ τῷ πονέοντει ποδοστάτα. δεῖ καὶ σπεῖται επιμνησθετὸν ἔμβολον στολεῖται δεῖται, καὶ τῷ λόγῳ δικαιουται τὸν κατεστημένον θάνατον, σιδεροῦσθαι ποτοῖς λεμνῶν, οὐδὲν τοῦ διδούσαντος τοῦ λόγου ποτοῦ ληστῆται τοῦ λόγου ποτοῦ πεποντος ὁ χρυσός. οὐ γὰρ ἐτοῦ τοῦ διεποτοῦτος πεποντοῦ, τοῦ φυγοπόνου σόδας τοῦ οἰκείου θερμοῦ λεστήται, οὐδὲ τοῦ φρεσοῦ λεστήται, τοῦ θυγάτης τοῦ θεοῦ, καὶ επιμνησθετὸν ἔμβολον τοῦ ποτοῦ λεστήται, τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκείου ποτοῦ, δούλους οὐρανίους, καὶ κύριος τρεπτίζειν : τὸ μὲν ιδύλιον τοῦ θεοῦ ποτοῦ τοῦ λεστήται τοῦ θεοῦ πεποντος προσίσται, τὸ δὲ γι ταπεινὸν τοῦ θρησκέων σόδας τοῦ θεοῦ πεποντος πεποντος λεστήται.

(f) Copulativa et particula, quæ in Latino vacat, ac sensu paulo turbat, ex Graeca lingue ingenio probatur. Eam tamen Ambrosian. cod. non habet, quinimo contrario sensu legit, « ut unus quilibet. »

a nostro consortio separatus est, invisibilis Deus, et visibilis homo: forma servi absconditus est, et dominus gloriae confessione credentium comprobatur.

4. Neque enim privavit eum Pater naturae suae nomine, postquam pro nobis homo et pauper effectus est, nec in Jordane fluvio baptizatum altero appellavit vocabulo, sed filium unigenitum: *Tu es filius meus dilectus, (a) in quo mihi* 565 *complacui* (*Luc. 2*). Nec similitudo nostra in divinitatis est mutata naturam, nec divinitas in nostrae naturae versa est similitudinem: sed manens quod a principio erat, Deus verbum, et in se nos glorificans, non venit, juxta Jeremiam, ut diceret: *Hec mihi mater, ut quid me genuisti? virum (b) qui judicer, et discernar omni terrae: non profut, neque profut mihi quisquam* (*Jerem. 45. 10*), qui libertatem donaturus adveneat: nec juxta Isaiam vociferabatur: *Vox mihi, quia cum sim homo, (c) et immunda labia habens, et in medio populi immunda labia habentis habitem, regem Dominum sabbaoth vidi oculis meis* (*Isai. 6. 6*). Ipse enim erat rex gloriae, ut in vicesimo tertio Psalmo scriptum est: In patibulo vixit existens, et hostilia bella compescens, ut hominem fictum ex humo cœlorum habitatorem ficeret, et trophei sui communione donaret.

5. Igitur quanquam hoc nolint, qui eum putant in alium commutatum, *Iesus Christus heri et hodie ipse est, et in æternum* (*Hebr. 13. 8*), nunquam habiturus regni sui finem, juxta sceleratum Origenis errorem, ne cessante regno, etiam æternitate privetur, sed coram omnibus loquens: *Ego in Patre, et Pater in me* (*Joan. 14. 11*). Et docere nos cupiens, quod et Pater in Filio, et Filius in Patre creaturis omnibus imperaret, et hoc ipsum roborans, inferebat: *Ego et Pater unus sumus* (*Joan. 14. 11*), ne quis unum suum, Patrisque regnum humanæ carnis occasione divideret. Quod si juxta Origenis insaniam aliquando amissurus est regnum Christus unigenitus Filius Dei, quomodo ipse Apostolis loquebatur: *Ego et Pater unus sumus, non unum postea habiturus imperium?* ut scilicet hic habeat gloriam, quam ibi depositurus est. Et ubi erit quod semper Filius in Patre, et Pater in Filio est, si regnum Filii non erit (*d*) certum? Verum hoc qui ita se habere contendunt, si tamen non egerint pœnitentiam, pereant, et ad hos zelo fidei pietatisque communios loquatur Moyses: *Maledictus tu in civitate, et maledictus in agro* (*Deut.*

(a) Idem Ambrosian. *in te mihi complacuit*. Quæ subsequuntur in Graeco textu servavit Theodoreus Dialog. 2. σὺν τῷ ἀπόστολῳ φράσας, πρὸς τὸ κακούντα, τὸ δικαῖον γένεται πεπονισμένον, αὐτὸς τὸ δικαῖον μέτρον τραβεύεις, αὐτὸς τὸν ἀπόστολον φράσας, πάντα τὸ τοῦ ἀπόστολος θέλημα τὸν τραβεύειν τραβεύειν.

(b) Penes Marianaum erat, qui *Judicaret omni terrae non profut*, etc. Nos integrum, veramque Lectiouem ex Ambrosiano exemplari mutuati sumus, cui assentitur etiam Graecus καὶ LXX ἀνδρα δυστέλευτον καὶ δυσπρόδειπνον μάρτυρας τοῖς τοῖς; αὖτε δηλον, αὖτε, etc. Mox alii editi, auctiaturus pro donaturus, satis vitiouse.

(c) Ambrosian. *cum sim homo immundus*, sacro textu, et Graeco in prius renuntiatur.

(d) Verius ex contextu, *non erit coeterum?* ut præfert idem Ambrosianus, atque infra clarius assertur: *Nos Christi regnum credamus æternum*, etc. Interim hoc voculum revoluimus.

28): Psalmista pariter increpante: *Deficiant peccatores de terra, et iniqui, ut ultra non subsistant* (*Psalm. 103*).

566 6. Evidem scire non possum, qua temeritate Origenes tanta confingens, et non Scripturarum auctoritatem, sed suum errorem sequens, ausus sit cunctis in medium nocitura proferre, nec aestimaverit unquam ullum hominum fore, qui suis assertionibus contrairet, si (*e*) philosophorum argutias propriis tractatibus miscuisse, et a malo exordio in fabulas quasdam et deliramenta procedens, Christianum dogma ludum et jocum ficeret, nequaquam divinæ doctrinæ veritate utens [*al. nitens*], sed humanae mentis arbitrio, et in tantam, scipso magistro, intumescentis superbiam, ut non imitaretur humilitatem Pauli, qui plenus Spiritu Sancto contulit cum prioribus apostolis evangelium, *Ne forte in vacuum curreret, aut cucurisset* (*Gal. 2. 2*): (*f*) ignorans quod demoniaci spiritus esset instinctus, sophismata humanarum mentium sequi, et aliquid extra Scripturarum auctoritatem putare divinum. Quiescant ergo aliquando, qui regni Christi finem somniantes, verbositatis Origenis cupiunt esse parasiti, nec cum fidelibus ambulantes, fidem quam non habent, simulcent. Quin potius discant, (*g*) quod omnis dolus, et fraudulentia, aliud sit et aliud ostendat: ut sub virtutis specie vitia celare nitatur. Etenim cum in crucis ignominia, quam pro nobis passus est, non amiserit Christus esse *Dominus gloriae*, juxta beatum Apostolum, clamantibus contra Iudaïs: *Qui destruis templum, et in triduo ædificas, salvum teipsum fac: si filius Dei es, descendere de cruce* (*Matth. 27*); et in carne patiens, pendensque in patibulo, fortitudinem proprie maiestatis ostendit, solem de cursu quiescere faciens, et signorum magnitudine plenam fidei vocem latroni extorquens: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum* (*Luc. 23*). Nunquam post resurrectionis gloriam, perditurus est regnum, licet innumeros contra eum Origenes blasphemiarum lapides jactet. Aut cujus est consequentiae, perpetuitatem regni discipulis polliceri, et dicere: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* (*Matth. 25*): et ipsum 567 carere illo quod aliis tribuit? vel quomodo, scribente Paulo ad Corinthios, *Absque nobis regnatis, et ultimam regnaretis, ut et nos regnaremus vobiscum* (*1. Cor. 4*), intelligi poterit regnum Christi post multa tempora terminandum? præsertim cum Joannes clamet: *Et qui deorsum venit, super omnes est* (*Joun. 3. 31*): Et Apostolus scribat, *Quorum Patres, et ex quibus juxta carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in æternum* (*Rom. 9. 5*).

7. Itaque nulli dubium est, quin qui Deus permanet. Vocabam si, quæ superiora necit sequentibus, eratque omnino necessaria sensus perfectioni, ex Ambrosiano Ms. et B. P. editione supplevimus.

(f) Editi, sed ignoramus, quoniam adversativam particulam, unde sensus turbatur, expuimus MSS. q. p. et paulo post, eorumdem auctoritate, future emendavimus pro future, quod vitioum erat.

(g) Legimus ex Ambrosiano, mendose enim vulgati, quod omnis fraudulenta aliud et aliud ostendit. Infra leviora alia emendamus.

manet in æternum, simul habeat et regnum, et super ipsos quoque, quos regni possessione donavit, rex perpetuus appelletur, congruum habens divinitatis imperium, nec quicquam in se rude et novum, nisi assumptionem fragilitatis humanæ. Si enim, iuxta Origenis insaniam, post multorum circulos saeculorum, Christi regnum est finiendum, consequens impietati ejus est dicere, ut et Deus esse aliquando desistat: et qui regni terminos ponit, cogitur idem de divinitate sentire, quæ perpetuitatem imperii naturaliter possidet. Quod si regnat Sermo Dei (*Ἄγιος Θεὸν Βέρμοντος* Dei), utique Deus est, et hac ratione colligitur, quicumque tentaverit finem regno ejus imponere, ad il eum devolvi, ut Christum credere compellatur et Deum esse desinere. Sed hec garrit magister indoctus (a) cum sectatoribus impiorum, nos Christi regnum credamus æternum, et in solemni die cantemus cum Angelo, atque dicamus: *Regni ejus non erit finis* (*Luc. 1. 33*). Si enim unum cum Patre est, nunquam ex eo quod unum est, cessatura est, et unio Patris et Filii nunquam dividetur in partes, (b) ne quod dicitur, unum sunt, aliquando unum esse desistat.

8. Fassent igitur stultissimi mortalium, imo descendant in infernum viventes (*Psal. 54. 10*), sicut Psalmista testatur, et præceptorem impietatis suæ ibi oœse cernentes, clamarent; (c) *Et tu captus es sicut et nos: inter nos reputatus es: descendit in infernum gloria tua, et reliqua.* Talis pastor gregis morbidi Christum ubique suggillat injuriis, et diabolum honore sustollit, dum illum adserit, purgatum vitiis alque peccatis, pristinam aliquando gloriam recepturum, et hunc regnare desistere, simulque cum diabolo sub Patris **568** imperio redigendum; ut magis ad Origenis blasphemias, quam ad vociferationem Judæorum propheta mirabundus exclamat: (d) *Obstupuit cœlum super hoc, et horruuit valde, dicit Dominus, eo quod duo mala fecerit* (*Jer. 2. 12*). Origenes, Christum asserens regnare desinere, et diabolum ad culmen, de quo ceciderat, ascensurum; talem sceleris sui profundum lacum fodiens, qui aquas contineare non possit: æqualem, quantum in se est, (e) diabolo facit Filium Dei, dum detrahit illi regni gloriam sempiternam, et imperio Patris eum subjicit cum dæmonibus. Verum istiusmodi vox impa proteratur, ut sciamus, regnum Christi esse perpetuum, ipso loquente ad discipulos suos: *Vos perseveratis mecum (f) in temptationibus meis, et ego statuo vobis testamentum æternum, ut bibatis et comedatis semper super*

(a) Rursum ex Ambrosiano lectionem adscivimus, cum falso excusi habeant peccatoribus; neque enim peccatores in universum, sed magistri indocti sectatores impios damnare Theophilus sententia est.

(b) Vulgat: *nec quod dicitur, et mox desistent.*

(c) Ex Ezechiele haec repeti Martinus adnotaverat, quæ in nostris exemplaribus hanc ita invenias; sed cum locus ex memoria recaret Theophilus, sententias easdem aliis verbis retulisse credibile est.

(d) Ex Græco ἐπειδὴ τὸ πόπλον τὸ τέρπει τὸ πάσον ὅπλα, etc. alter enim est in Vulgat. « Obstupecite cu[m] super hoc, et portæ ejus desolamini vehementer, » etc.

(e) Erat autem, æqualem diabolum fecit Filio Dei.

(f) Ms. in tritulationibus meis, et ego statuo vobis, etc.

menseam meam in regno meo (*Luc. 22. 28. 29*). Quomodo enim impleri potest hoc, quod dicitur, *semper*, nisi perpetuum regnum sit, et nullo fine claudendum? Quod et Magi intelligentes, versi ad penitentiam, studiosius percunctabantur, *Ubi est qui natus est Rex Iudeorum?* vidimus enim stellam ejus in Oriente et venimus ut adoremus eum (*Matth. 2. 22*). Magi fatentur Christum regem, et Origenes negat, dicens eum non perpetuo regnaturum, nec animadvertisit se Iudeorum blasphemis similem.

9. Legimus in evangelio: cum Dominus atque Salvator fortitudinis sue et patientiae insigne exemplar ostendens, crucem scanderet, Pilatus inscrispsit titulum, et posuit super caput ejus: *Scriptum autem erat: Jesus Nazarenus rex Iudeorum* (*Ioan. 19. 19*). Iustum titulum multi legerunt Iudeorum, qui erat scriptus Hebraice, Graece, et Latine. Dicebant ergo Pilato principes sacerdotum et Iudeorum: *Noli scribere quod rex Iudeorum sit, sed quod ille se dixerit regem Iudeorum.* Respondit Pilatus: *Quod scripsi, scripsi* (*Ibidem. 29*). Cum ergo Pilatus nec seditione, nec precipibus ad hoc potuerit adduci, ut regnum Christi de titulo tolleret: sciat Origenes absque ulla necessitate se hoc facere, quod fecerunt Iudei, ut regnum Christi estimet terminandum. Et illi quidem in terra positum regem negabant, hic regnante in cœlo, quantum in se est, detrahere nititur, ut accusatorem sceleris **569** sui habeat Pilatum, qui Iudeis respondit: *Quod scripsi, scripsi.* Veniat et prophetalis sermo in medium, ac regnum Christi tota prædicet libertate: *Gaudete filia Sion, prædicta filia Jerusalemi, lætare et exulta de toto corde tuo, filia Jerusalemi [al. Israel]: abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum tuorum, rex Israel in medio tui, non videbis ultra mala* [*Soph. 3. 14. ex Græc.*]. Neque enim quos semel salvos fecit, iterum præcipitat e cœlo, et dimittet juxta Origenis deliramenta et fabulas, ut rursus de sublimibus corruant. Et hoc quod dicitur, *Non videbis [al. videbitis] ultra mala, æternæ securitatis indicium est, quod qui semel fuerint liberati, et regni cœlorum possessione perfruunt, nequaquam vitiis trabantur ad terram, nec Dei priventur auxilio, qui eis juxta eloquium prophetale, ponet murum, et circummurus, sua eos virtute circumuidans.* Unde et Psalmista canit: *Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem* (*Psal. 124*). Et Dominus protestatur: *Non te dimittam, nec deseram.* Frustraque somniant ascendere animas in cœlum, et descendere, et nunc prolicere, nunc ad inferiora delabi, ut per ruinas innumerabiles sœpe moriantur, et Christi passio irrita fiat. Qui enim semel pro nobis mortuus est, æternam nobis victorie sue letitiam dedit, quæ nulla vitiorum mole extenuetur [al. tenetur]. Nec quisquam hominum crebrius moritur, quod Origenes ausus est scribere, Stoicorum impiissimum dogma, divinarum cupiens Scripturarum auctoritate firmare.

Græc. *παρεπομπή.* At illud in primis, *semper*, neque in Græcis, neque in Latinis exemplaribus invenitur.

10. Christum pro Dæmonibus passurum. Verum quid ista memoramus? cum in tantam irruperit (*a*) recordiam, imo dementiam, ut aliud Salvatori crimen impingat, dicens eum et pro dæmonibus ac spiritualibus nequitii apud superos affigendum cruci. Nec intelligit in quam profundum impietatis corrut barathrum. Si enim Christus pro hominibus passus, homo factus est, ut Scripturarum testantur eloquia, consequens erit ut dicat Origenes, Et pro dæmonibus passurus, dæmon futurus est: hoc enim necessitate cogetur inferre, ne ab eo quod cœpit, discrepare videatur; ut imitetur blasphemias Judeorum (*b*), quos semper imitatur; et illi enim Christo similiter loquebantur: *Dæmonium habes*: **570** Et, *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicis dæmonia* (*Luc. 11. 15*). Sed absit ut pro dæmonibus Christus passurus sit, ne et ipse dæmon fiat. Et qui hoc credunt, rursum crucifigunt, et ostentui habent Filium Dei (*Hébr. 6. 6*), qui nequaquam ut semen Abram apprehendit, ita assumet et dæmonum [*al. Dæmonium*], ut pro illis quoque crucifigatur. Nec dæmones pro se Deum in passione cernentes, cum Propheta clamabunt: *Hic peccata nostra portavit, et pro nobis dolet*. Neque cum Isaia dicent: *Livore ejus sanati sumus* (*Isai. 53. 4*). Nec pro dæmonibus, sicut pro hominum genere, quasi ovis Christus ducetur ad victimam; nec pro eorum salute dicetur: *Proprio Filio non pepercit* (*Jeremi. 11*); quia nec dæmones clamabunt: *Traditus est pro peccatis nostris, et resurrexit pro justificatione nostra* (*1. Cor. 11*). Paulus quidem scribit: *Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas* (*1. Cor. 15*): illas in testimonium vocans, et volens earum auctoritate firmare quod dubium est; Origenes autem absque ullo divinæ vocis testimonio vim facere ntitur veritati, et extincta lucerna, invenire eam.

11. Fautor dæmonum et non hominum, crebris calunniis lacessit Filium Dei, et denuo crucifigit, non intelligens in quam profundam et horribilem impietatis voraginem detrahatur. Consequens enim est, ut qui priora suscepit, suscipiat et quæ sequuntur: et qui (*c*) pro dæmonibus Christum dixerit crucifigi, ad ipsos quoque dicendum esse suscipiat: *Accipite et edite: hoc est Corpus meum*. Et: *Accipite, et bibite: hic est sanguis meus* (*Math. 26. 26*). Si enim et pro dæmonibus crucifigatur, ut novorum dogmatum assertor affirmat, quod erit privilegium, aut quæ ratio, ut soli homines corpori ejus sanguinique communicent,

(*a*) Manifesto errore lucusque editi, in tantam erupserit rictorianam. Quod nunc ex toties laudato Ms. emendamus, recordiam, jandiu olim legi oportere conjecteramus ex simili loco in Epistol. ad Evangelum, ubi eum, qui Diaconus presbyterus coæquaret, in tantam erupisse recordiam mirari se profitetur.

(*b*) Integriorem sententiam, et rursus viorem ex eodem Ms. acceperimus, quam ut sui parte multarent veteres mihi amanuenses, similibus vocum imitetur atque irritetur occursus fecit. Prius enim erat impietate sensu, «discrepare videatur initiator Judeorum. Etenim illi Christo similiter, » etc. vel ut in aliis editis multo vitiiosius, imitetur, et illi similius.

(*c*) Vitoce penes Martian. præ dæmonibus. Mox verba accipite, et edite ex Ms. sufficiens, que ex sequenti contextu aperiissime probantur.

et non dæmones quoque, pro quibus in passione sanguinem fuderit? Sed nec dæmones audient: « Accipite, et edite: » Et, « Accipite, et bibite; » nec Dominus sua precepta dissolvet, qui discipulis ait: « Nolite dare sanctum canibus, nec mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi disrumpant vos (*Math. 7*). » Nam et Apostolus scribens, « Nolo vos participes dæmonum fieri. Non potestis calicem **571** Domini bibere, et calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participari, et mensæ dæmoniorum (*1. Cor. 10*): » per hæc impossibile esse demonstrat, dæmones de calice Domini bibere, et de mensa ejus participari. Cibus diaboli negotatores Dei sunt, Abacuc loquente: *Eccœ ejus electa* (*Abac. 1*); cibus autem impiorum omnium execrabilis ipse diabolus, Prophetæ vaticinio concrepante: *Dedisti eum escam populis Aethiopibus* (*Psal. 73. 14*). Ex quibus omnibus approbat, Christum pro dæmonibus non posso crucifigi, ne dæmones Corporis et Sanguinis ejus participes fiant.

12. Cum ergo et Apostolus de Salvatore significet: *Hoc enim fecit semel, scipsum offerens* (*Hebr. 7. 27*); et Origenes tanta confidentia illius sententia contradicit, tempus est illud inferre: *Terra, terra audi verbum Domini, scribe virum istum abdicatum* (*Jer. 22*). Quis enim infernus hæc mala suscipere potest? quis tartarus de rebus istiusmodi cogitat? quæ gigantum insaniam tam rebellis extitit, et turrim impietatis extruxit? quæ libido lasciviens, et dæmonum amore deperiens, sic universo (*d*) dogmati transeunti divaricavit crura mentis sue? quis intantum de Sodomita vinea bibt, ut inebratus vine furoris ejus, toto corde conciderit? quis Babyloniorum ita fluminum gurgitibus irrigatus, vivos Israel fontes reliquit? quis egrediens de Jerusalem, et Hieroboam filii Nabath initiator existens, tot errorum fabricatus altaria est, et ararum profana (*e*) thura succedit (*3. Reg. 12*)? Cur Datban et Abiron, qui minora peccarunt, non veniant ante tribunal Christi, et sui eum comparatione condemnent, qui extra Ecclesiam Salvatoris variarum doctrinarum thuribula diabolico igne complevit? Neque enim Dominus qui loquitur per Prophetam: *Ego visiones multiplicavi, et in manibus Prophetarum assimilatus sum* (*Osee 12. 10. iuxta LXX*), adulterinas eum docuit proferre doctrinas, nec qui a principio ipsi viderunt, et ministri fuerunt verbi Dei, nec Prophetarum chorus, qui olim vocabantur *Videntes*, hæc eum instituit: sed ipse suæ mentis arbitrio, furori dæmonum serviens, et blando cogitationum errore deceptus, gregem, et ut ita dicam, **572** examen dogmatum perversorum, per totum orbem immisit mentibus indoctorum. Iste est qui Assyriis Babyloniisque fluminibus aperuit os suum, qui navem Ecclesiae bonarum mercium (*f*) salutaris doctrinæ plenam, fluctu-

(*d*) Perperam Martianæus, aliquie editi, *dogmatis*: emendantur a scriptis, ut statim post, *toto corde*, cuius loco Benedictinus, *toto orbe*.

(*e*) Vitoce iterum Benedictin. *ararum profanatura*: pro duobus verbis *profana thura*, quod habent etiam castigatores alii ex vulgatis.

(*f*) Ambrosian. « navem bonarum mercium plenam sal-

bus operire conatus est : dum (a) imperitorum laude sustollitur, et Scripturarum sensum, aliter quam se habet veritas edisserent, gloriatur in confusione sua. Quis enim innumerabiles adeo et garrulos, et verhositatis atque imperitiae plenos conscripsit libros, et infatigabili studio dies noctesque conjunxit, ut errorum monumenta dimittens, mereretur audire : *Multis itineribus tuis deceptas es?* Usus est enim duce pessimio, aura populari, et plurimis falsis scientiae voluntinibus exaratis, ac rebelli contra Deum mente pugnans, unguento cœlestium doctrinarum sanguinem quamdam, et pedoreai sui fætoris immiscuit, ut rursum ad suam animam diceretur : *Immunda et famosa, et nimia iniquitatibus.* Neque enim Prophetam audire voluit commonentem : *Quare diligitis vanitatem et queritis mendacium* (*Psalm. 4. 5.*) ? is qui pro dæmonibus Christum affligit cruci, ut non solum Dei et hominum, sed dæmonum quoque mediator fiat. Verum absit tam immane nefas de Salvatore credere, ut templum corporis sui, quod pro nobis suscitare dignatus est, amissurus, aliud sibi templum dæmoniacæ conditionis affligat, ut illorum quoque recepta similitudine, pro ipsis patibulum subeat.

13. Obscro, Fratres carissimi, ut ignoscatis dolori meo, doctrinis impiis resistenti : dum enim impudentiam sectatorum ejus repercutere nitimus, compagm lorice ipsius, et venenati pectoris fraudulentias in medium protulimus, ut illud quoque completeretur in eo : *Revelabo ignominiam tuam, et ostendam eam amatoribus tuis* (*Ezech. 16. 36.*). Nam inter cætera etiam resurrectionem a mortuis, quæ spes salutis nostræ est, ita corrumptit et violat, ut audeat dicere, corpora nostra suscitatum quidem iri : sed sic ut corruptiæ rursus ac morti subjaceant. Responde mibi, o impietas caput, quomodo, juxta Apostolum Paulum, vicerit Christus eum, qui 573 mortis habebat imperium, hoc est diabolum, si corruptibilia et mortalia iterum corpora surrecta sunt ? Quid nobis profuit Christi passio, si mors atque corruptio de novo nostra corpora possessura est ? Aut quid sibi vult Apostolus, scribens : *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur* (*1. Cor. 15.*), si resurgentibus mors seiva dominabitur ? Vel quomodo qui ista credunt, possunt ex animo dicere : *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* (*1. Cor. 1. 24.*) ? volentes illo fortiorem esse mortem, quæ suscitata ab eo corpora deletura est, nec probetur ex omni parte superata ? Verum et Origenem tam inpie resistentem Christus Dominus noster, simul et mortem vicit, et diabolum, qui habebat mortis imperium, sua virtute

sis doctrinæ fluctibus operire, » etc. Forte olim falsis scriptum est, vel false. Interim incongrua lectio ipsa quoque non est.

(a) Falso hucusque editi *imperatorum laude pro imperitorum*. Et Martianæ quidem Mammæam Alexandri imperatoris matrem, quæ Origenem acciverat, ad libri oram communiscurit. Neque vero nos, plurimum apud Imperatores ipsos gratia et commendatione valuisse Origenem, incitauimus, aut ab eo datae ad Philippum ejusque conjugem literas revocamus in dubium : tantum haec ad presentem locum nihil attinere affirmamus ; falsamque lectionem, quæ ex ipso contextu liquet, ex Ambrosiano codice enenari volumus.

destruxit, parato nobis in celo victoriarum suarum triumpho. Nec idcirco corpora suscitabit, ut rursum pereant, sed pro illorum incorruptione perpetua, mortem corruptionemque delevit.

14. Unde liberati a cunctis malis, passionis dominice festa celebrenius, et juxta Evangelii parabolam (*Math. 23.*), cernentes a sapientia immolari tauros et altilia, vescamur fortioribus, plenisque nervorum, et pinguioribus doctrinarum cibis, ut lac infantia deserentes, solidiora capiamus alimenta, causamque malorum omnium fugiamus, imperitiam, quæ cum multorum diversis hæresibus vinxerit pedes, Origenem maxiime sui fructuor amatore, qui inter cætera ausus est licere. Non esse orandum Filium, neque cum Filio Patrem : ac post multa sæcula Pharaonis instauravit blasphemian, dicentis : *Quis est ut audiam vocem ejus ? nescio Dominum, et Israel non dimittam* (*Exod. 5. 2.*). Nec est aliud dicere, *nescio Dominum*, quam hoc quod dicit Origenes, non est orandus Filius, quem certe Dominum (b) constitetur. Et quanquam ille in tam apertam proupperit blasphemiam, tamen orandus est de quo Propheta testatur, dicens : *Et adorabunt te, et in te deprecabuntur, quia in te est Deus, et absque te non est Deus* (*Isai. 4. 5. 14.*). Et rursum, *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit* (*Rom. 10. 13.*). Et 574 Paulus disputans : *Quomodo, inquit, in vocabunt, in quem non crediderunt* (*Ibid. v. 14.*) ? Oportet primum credere, quod Filius Dei sit, ut recta et consequens sit ejus invocatio. Et quomodo orandus non est, qui non est Deus : sic et contrario, quem Deum esse constiterit, adorandus (c) et orandus. Unde et Stephanus, positis genibus, et obserrans pro his qui se lapidibus obruebant, dicebat ad Filium : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum. In nomine quoque Jesu Christi omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, et infernorum* (*Act. 7.*). Quod autem dicitur, *Genu flectetur, sollicita et humillimæ orationis indicium est : Itaque nec Deum credit Origenes Filium Dei, quem non putat (d) orandum, et lacerat eum conciis : cunque sibi in Scripturarum memoria blandiatur, et putet se eas intelligere, non audit contra se loquentem Moysen : Homo qui maledixerit Deum, peccatum habebit, et qui nominaverit nomen Domini, morte morietur : lapidibus obruet enim omnis multitudo*

(b) Idem Ambros. *constitetur*, alio sensu. In sequenti Isaiae textu verba *et in te deprecabuntur*, ex his Græcis sunt, *et in te deprecabuntur*, nam in prepositionem Vulg. respuit.

(c) Duo verba *et orandus* deerant in editis ; maxime autem faciunt ad Theophilii mentem, ut seriem orationis attendenti constabit, eaque castigatissimus Ambrosian. liber sufficit.

(d) Non esse orandum Dei Filium, sed solum Patrem, nec Patrem cum Filio, eo in libro quem de Oratione iussit. Origenem docuisse, tradit Theophilus alibi, et potissimum in Synodica quam edidimus. Atque ille quidem Filium orari concedebat, modo tanquam Mediator, et inferiori precationis genere invocaretur ac Pater, quæ ejus fuit apertissima insania. Sed hinc Alexandrinus Episcopus sequi contendit, ut nec Deum crediderit Origenes *Filium Dei, quem non putat orandum* ; ac proinde constat viti se in hucusque editis legi, *quem non putat adorandum*, neque enim id Origenes senserat, sed ex ejus tantum de Christi invocatione sententia haec veluti erroris sequela deduci poterat. Nos germanæ lectionis Ambrosian. exemplar admonuit.

(Levit. 24. 16). At quis tantis Christum afficit contumeliis, ut hic, qui ausus est dicere, Non debet orari, cassum et inane tantum ei divinitatis nomen indulgens?

15. Verum quid necesse est in tam impiis immorari? ad alium ejus transeamus errorem. Dicit corpora quæ resurgunt, post multa saecula in nihilam dissolvenda, nec futura aliquid, nisi cum de cœlorum mansionibus animæ ad inferiora dilapsæ indiguerint (a) novis, quæ alia rursum flant, prioribus omnino deletis. Quis ista audiens, non et mente, et corpore pertremiscat? Si enim post resurrectionem corpora redigentur in nihilum, fortior erit mors secunda, quam prima: quæ delere omnino poterit substantiam corporalem. Cur Paulus scribit sic: *Mors non dominabitur illius, quod enim mortuum est peccato, mortuum est semel* (Rom. 6. 10): si corpora delenda sunt penitutis? Aut quomodo hoc quod dicitur *semel*, firmum erit: cum caro ab animæ consortio separata, redigenda sit in nihilum? Qua ratione rursus adjunxit? *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: 575 seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur in ignobilitate, resurget in gloria: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale* (1. Cor. 15). Si enim (b) incorruptio in nihilum redigit, consequens fuerat dicere, corruptioni ea in perpetuum reservari, essetque fortior incorruptio corruptio. Sed absit Paulum contraria sibi scribere, et incorruptionis (c) et corruptionis eamdem esse naturam. Quod si, ut falso putat Origenes, non solum corruptibile, sed et mortale corpus est suscitandum, ergo unum atque idem corruptio et incorruptio, mors et vita dicentur, et eamdem habebunt in suscitatis corporibus potestatem, et nequaquam rebus, sed tantum nominibus corruptio et incorruptio, mors et vita separabuntur. Sin autem corruptibile et mortale corpus resurrectum est, consequentius fuerat Apostolum dicere: *Seminatur in corruptione, surget in corruptione: seminatur in infirmitate, surget in infirmitate: seminatur in ignobilitate, surget in ignobilitate: seminatur corpus animale, surget corpus animale*. Quod si corruptionem, et infirmitatem, et ignobilitatem amovet a corporibus suscitatis, et dicit e contrario incorruptione, et fortitudine, et gloria corpora vestienda, et pro animali spirituale corpus esse reddendum; soluta erit mors, et in corporibus suscitatis pro morte et corruptione, immortalitas incorruptioque regnabunt: quia et ipsum corpus immortale et incorruptum resurget, ut possit permanere animæ coæternum. Igitur et Salvator pignus salutis nostris corporibus in resurrectione sui corporis tribuens, non potest credi

(a) Falluntur editi pariter ac Mss., qui *nobis* obtrudunt pro *moris*, nempe corporibus, quibus animæ ad inferiora dilapsæ indiguerint, prioribus in nihilum dissolutis. Aperiissimum ac saepe obviuū errorem emendare ex ingenio non dubitavimus.

(b) Mss., si enim corruptio corpora in nihilum redigit; et inox essetque fortior incorruptione corruptio, quæ altera lectio magis probatur; alii tamen ex editis fortior corruptio incorruptio.

(c) Voces et corruptionis, quæ ab aliis tum vulgatis tum Mss. excederant, supplet emendatiss. Ambrosianus.

ultra morituras, Apostolo in banc sententiam congruente: *Christus resurgens ex mortuis, ultra non moritur, mors ei nequaquam dominabitur* (Rom. 6. 9). Nisi illius fuerit dominata, nec dominetur nostri.

16. *Artem magicam haud malam*. — Confundatur Origenes, inter cætera flagitorum genera, quæ confingit, magicis quoque artibus patrocinium tribuens: (d) nam in tractatibus suis, his locutus est verbis: « *Ars magica non mihi videtur alicujus rei subsistentis vocabulum, sed et si sit, non est operis* 576 *mali* (e), » ne quis habere possit contemptui. Hæc dicens utique fautorem se esse demonstrat Elymæ magi, qui Apostolis repugnavit, et Jamne atque Mambræ, qui Moysi magicis artibus restiterunt. Sed nullus Origenis patrocinium habebit vires, quia Christus magorum præstigias suo delevit adventu. Respondeat novæ impietatis assertor, imo aperte audiat: Si non est malum ars magica, non erit malum et idolatria, quæ artis magicae viribus nititur. Quod si malum est idolatria, malum erit et ars magica, ex qua subsistit idolatria. Cum autem idolatria Christi majestate delecta sit, indicat et parentem suam artem magicam secum pariter dissolutam, Propheta super hoc liquido proclamante: *Sta nunc in incantationibus tuis, et multis beneficiis tuis, quæ didicisti ab adolescentia tua, si potuerint prodesse tibi* (Isai. 47. 12). Cum igitur hæc Prophetarum scripta (f) testentur, et nullus unquam ausus sit memoriarum prodere, magorum artes inter optima quæque numerandas, leges quoque publicæ magos et maleficos puniant: scire non possum quia ratione impulsus Origenes, qui Christianum se jactat, Sedechiae pseudoprophetae æmulator existens, cornua sibi ferrea fecerit, quibus contra dogmata veritatis armatus incedat, nec sapiat quidquam de cœlesti Jerusalem, neque imiteatur Moysen, et Daniel, Petrumque, et alios sanctos, qui contra magos et incantatores, quasi in acie stantes indefesso certamine dimicarunt. Cum quibus feste diei dueamus choros, quod per media Babylonis pericula transeuntes, Origenis venena vitavimus [al. vitamus], et obedivimus Prophetæ sermonibus, imperantibus: *Egressere de Babylonie, qui fugis de terra Chaldaeorum* (Jer. 50. 8), ut ingredieremur Jerusalem, in qua prædicatio veritatis est.

17. (g) Quanquam mendacio resistentes, passi sumus aliquid trium puerorum, qui in camino æstuantis incendi flammam vicere naturam, tamen non prævaluuit contra nos ignis Babylonius, nec capilli nostri

(d) *Pro nam vitiouse penes Martian.* erat *quam*, in aliis editis *quod*. Ambrosian. admonuit. Tractatus vero quos vocat, intellige duos de *Resurrectione dialogos*, quod ad Syndicatum num. 5. notatum est nobis.

(e) Idem Benedictinus, *ut ne quis eam habeat contemptui*: alii editi, *ne quid habere possit contemptui*, nec displiceret, *ut ne quis haberi*, etc. Tereut. in Phorm. *ut ne quid turpe civis in se admitteret*. Interim, quam prætulimus, lectio Mss. conformior est, et Synodicæ, ubi totidem verbis istuc Origenis sententia recitat ex libris de Resurrectione, quos ad Ambrosium scripsit.

(f) Fort. olim scriptum est verius, *detestentur*. Infra leviora quedam castigamus.

(g) Ambrosian. *Quanquam enim, maledico resistente.* vassi sumus, etc.

adusti sunt (*Dan* 3. 94), extrema videlicet ecclesiastice dogmata veritatis; nec saraballa mutata, quæ in protectionem **577** animarum testimoniis Scripturae sancte nobis sapientia texuit (*a*), nec odor ignis in nobis est, perverse scientiæ flamma discurrens. Non enim acquievimus doctrinæ ejus, qui propter lapsum rationabilium creaturarum, corpora fieri suspicatur: et dicit iuxta Graeci sermonis etymologiam, animas idcirco vocitatas, quod calorem mentis, et in Deum ferventissimæ caritatis amiserint, ut ex frigore nomen acceperint, ne et Salvatoris animam iisdem subjacere nomen sentiremus. Solis quoque et luna, ac stellarum cursus, et totius mundi pulcherrimam in diversitate consonantiam non asserimus ex causis precedentibus, variisque peccatis, et animarum vitiis accidisse: nec bonitatem Dei multo tempore praestolatau; ut non ante ficeret visibles creature, nisi invisibilis delinquissent. Nec vanitatem appellamus substantiam corporalem, ut ille aestimat, aliis verbis in Manichæi scita concidens [*f. concedens*], ne et Christi corpus subjaceat vanitati, cuius edulio saturati, ruminamus quotidianæ verba, dicentes: *Nisi quis comedenter carnem meam, et bibenter Sanguinem meum, non habebit partem mecum (Joan. 13)*. Nam si natura corporea vana est et futile, iuxta Origenis errorem, eur Christus resurrexit a mortuis? quare nostra corpora suscitabit? quid sibi vult Paulus scribens: *Si mortui non resurgent, nec Christus surrexit: si autem Christus non surrexit, vana est fides nostra (1. Cor. 15)*.

18. Ex quo perspicuum est, non corporum naturam esse vanam, sed eos credere (*b*) vanitatem, qui non putant eam resurgere, et manere perpetuam. Honorable quoque contemnam nuptias, negans subsistere corpora, nisi prius animæ in cœlo peccaverint, ut inde præcipitatem, quasi quibusdam ergastulis corporum viocæ fuerint. Et ille quidem sentiat ut vult, loquatur ut (*c*) non timet: audiat nos cum Paulo suis auribus inclamantes: *Honorabiles nuptiae, et 578 cubile immaculatum (Hebr. 13. 4)*. Et quomodo immaculatum, si anima vitiis sordida carne circumdatur? Et culpæ subjacebit Anna uxor Helcanae semen virile postulans, ut propter desiderium mulierculæ, animæ in cœlis periclitentur, et una earum peccato (*d*) gravis labatur in terram, ac pristinam

(*a*) Idem nec *Origenis in nobis est perverse scientiæ flamma discurrens*: haud quidem vere, sed ut deinde intelligas aliquid in impressa lectione desiderari, quo integrer sensus sit; et vel legendum *discurrente*, vel præfixa negandi particula, nec *pervorse doctrina*, etc. Mox confer Epiphanius epistolam ad Joan. Jerosolym. in nostra recessione 51. num. 4.

(*b*) Idem Ms. *credere vanitati, qui putant eam resurgere, et non manere perpetuam*.

(*c*) Minime arridet impressa lectio, nec tamen opem conferunt MSS. quorum Ambrosianus, *sentiat ut loquitur, ut non timet*, e quibus idoueum nihil possit extundere, nisi si illud non timet, eo sensu de Origeni dicuntur, quod semivit cum esset, sui causa animas e cœlo delabi, non tineret.

(*d*) *Editi, peccato gravi*. Maxime autem ad hunc locum, olosque infra de animarum, cum aliquid peccasset, descensu in corpora, faciunt hæc Theophilii nostri, quæ ex vetustissima catena in Genesim cod. Vat. 747. olim exscripta sunt; ὅτι οὐ δι' ἀμερίας εἰ ψυχαὶ, οὐ δι' ἀγγέλων

beatitudinem deserat. Nec Moyses imprecans, et dicens: *Dominus Deus vester multiplicet vos, et ecce estis hodie sicut stellæ cœli in multitudine. Dominus Deus patrum vestrorum addat vobis sicut estis, millies, et benedicat, ut locutus est (Deuter. 1. 10. et seq)*: hoc petebat ut animarum in cœlo catervæ peccantes Israëlitici populi gentem conderent. Quod esse discrepans, apertissime patet, ut qui pro delicto populi precabantur: *Si dimittas peccatum hoc populo, dimitte; sin autem, dele me de libro quem scripsisti (Exod. 32. 32. iuxta Graecum)*, postulebat multiplicari filios Israel (*e*), quos si noverat animarum ruinis crescere, non e contrario precaretur, ne propter vitia melioris substantie natura vilior conderetur. Cur David imprecatur in Psalmo: *Benedicat te Dominus ex Sion, et videoas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vita tuæ, et videoas filios filiorum tuorum (Psal. 127. 5)*: si animarum (*f*) depulsione et exitio justi viri augetur genus? Et audet dicere: *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum (Ibid. 4)*: cum sciat animas delinquentes corporum vineulis alligari, et in hujusmodi carcere judicio Dei pœnas luere peccatorum? Quomodo Deus loquitur per Prophetam: *Si audisses præcepta mea, fuisset utique quasi fluvius pax tua, et justitia tua sicut fluctus maris, et sicut arena semen tuum, et siboles uteri tui, ut pulvis terræ (Isai. 48. 18. 19. ex Graeco)*? Qui enim Dei præcepta conservant, non debent accipere præmium, animarum de cœlo ruinas, quæ ligatæ corporibus, sobolis eorum incrementa multiplicent. Si autem volunt discere, quæ sint humani generis exordia, audiant dicentem Moysen: *Tulit Deus de terra, et finxit hominem, et insufflavit 579 in faciem ejus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem (Gen. 2. 7)*, id est, immortalem. Deus quoque benedicens Adam, et Eam, ait: *Creascite et multiplicamini, et replete terram (Gen. 9. 1. 7)*.

19. Si animæ post peccatum mittuntur in terras, ut nascantur in corporibus, non erat rationis benedicti Adam et Eva, cum causa peccati maledictionem potius mereretur. Denique postquam plasmavit eos, benedictionis vocibus prosecutus est: quos postea voluntate peccantes, maledictione percussit. Ex quibus colligitur nequaquam propter animarum peccata corporum (*g*) substituisse naturam. Audiant rorsum dicentem: (*h*) *Ego feci terram, et hominem in ea*

σθάνειν ανθράκας, τύρανναται τῷ Μωϋσῃ φίμωτι (fort. 2. τοῦ τοις λόγοις). Κύρος δὲ Θεός μηδὲν προδοῖ τὴν σῆμαν τηλοπλασίας, καὶ τύλοργον ἡμέτερον ιψον: οὐ της τολογίας κατὰ οὐρανὸν τὸν η τὸν οὐρανὸν τούτον ἀλλὰ ταῦτα πλανημένα φύγει. Εἰ οὐστε, non ob peccatum (quod Origeni visum est) dejectas animas corporibus se implicuisse. utamur Moysis verbis dicentis ad filios Israel: *Dominus Deus vester addat vobis hodie sicut estis millies, et benedicat vobis, quemadmodum vobis locutus est*. Neque enim benedictio est iuxta Origenem productio corporum, sed maledictio errantibus animabus. »

(*e*) Hunc locum, addita ex Ms. si particula, nonnihil resarcimus.

(*f*) Brevius Ambrosian. si *animarum peccato justi tiri augetur genus?*

(*g*) Minus congruo sensu erat, subiisse. Id enim hoc loco evinuit, nou ob animarum peccata, corporum esse productionem, eorumque, in universum naturam subsistere, aut substituisse. Restituimus ex Ambrosiano.

(*h*) Juxta LXX. est 51. 5. sed non ita in Jeremias lego-

(*Jer. 27. 5.*) Et David : *Caelum cœli Domino, terram autem dedit filii hominum* (*Psal. 113.*) Et cessent ultra cogitationum suarum errores sequi, et Scripturarum magis auctoritate ducantur. Sicut enim qui voluptatibus emervati sunt, et quorum in pectore libido dominatur, contemplantes corporum venustatem, non querunt morum pulchritudinem, sed membrorum; sensusque eorum pragmativus fecerunt terrena, nihil altius intuetur : sic qui structa verborum compositione ducentur, et capti eloquentiae sono, non intentantur dogmatum veritatem, erubescunt errorem pristinum confiteri, et arroganter tumore cœcati, nolunt esse discipuli, ne postquam correcti fuerint, prius errasse videantur.

20. Abjectis itaque Origenis malis, et Scripturarum, quæ vocantur apocryphæ [al. *apocrypha et abscondita*], id est abscondita, decipulis prætermisso : *Non enim in abscondito locutus sum* (*Joan. 18. 20.*), ait Dominus, iterum atque iterum obsecro vos, fratres carissimi, dominicæ passionis festa celebremus, sicut conversatione decorantes (*a*), misericordia in pauperes imitemur Deum, cui nulla corporalium naturarum forma consimilis est. Illebeamus in cunctis imaginem bonitatis ejus, pœnitentia emendemus errores, oremus pro iniinicis, pro detractoribus olsecremus, æmulantes Moysen, qui sororis contra se loquenter culpam oratione delevit. Oleo eleemosynæ peccatorum sordes lavemus : captivorum vincula **580** nos videantur astringere, et propitium illis imprecemur Deum. Clausos carcere humanitas diurna sustentet, et his quorum corpora morbus Regius occupavit, et jugi tabe membra solvuntur, propter repositam in cœlis mercedem, sollicito ministerio serviamus. Si quando potestas judicii nobis data fuerit, et jurgantium ad nos fratum causa delata, non sit personarum consideratio, sed rerum : corruentibus, et in tribulatione positis, nos quoque ruamus affectu. Leges normam teneant veritatis. Caritas prona sit ad misericordiam, non insultans peccantibus, sed condolens, facilis est enī lapsus ad vitia, et fragilitas conditionis humanæ quidquid cernit in alio, in se debet pertinere. Cumque alias fuerit pro errore corruptus, illius emendatio nostra sit cautio, et super omnia quasi culmen, et corona virtutum, pietas in Deum toto cordis timore servetur, execrantesque Deorum numerum, Patris et Filii et Spiritus sancti unam consiteamur indiscretamque substantiam, in qua et baptizati vitam æternam suscepimus. Et si Dei tribuerit clementia, cum Angelis merebimur dominicum Pascha celebrare, habentes Quadragesimæ exordium, ab octavo die mensis, qui secundum *Ægyptios* vocatur (*b*) *Phamenoth*. Et ipso præbente

rit, cum a Gracis quoque exemplaribus recedat; verum in memoria confusus ad eum modum recitavit.

(*a*) Idem Ms. *misericordiam in pauperes impertientes, imitemur Deum. Mox in cunctis ex eodem legimus; ubi editi in cunctos.*

(*b*) Ms. *Farmanoth*. Porro indicatur Quadragesimæ initium die quarta Martii, Hebdomas major octava Aprilis, cuius decima quarta Dominicum Pascha celebratum est, anno scilicet 401. ut ex hisce Romanorum mensium notis *Janæ* colligitur.

vires, attentius jejunemus : hebdomada majoris, id est Paschæ venerabilis, die tertiadecima mensis Pharmuthi fundamenta jacientes : ita duntaxat, ut iuxta evangelicas traditiones finiamus jejunia intempesta nocte, octavo decimo die supradicti mensis Pharmuthi. Et altero die, qui dominicæ resurrectionis est symbolum, id est, nondecimo ejusdem mensis verum Pascha celebremus : adjungentes his septem reliquias hebdomadas, in quibus Pentecostes festivitas texitur, et præbentes nos dignos communione Corporis et Sanguinis Christi. Sic enim merebimur accipere regna celorum in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Deo Patri gloria et imperium, cum Spiritu Sancto, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum Amen.

581 **21 (c)** Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos qui in eum sunt fratres.

EPISTOLA XCVII (d).

AD PAMMACHIUM ET MARCELLAM.

Alteram Theophili Paschalem epistolam contra Origenem a se Latine explicatam mittit, et quod superiorum a se immutatam calumniarentur Origenistæ, rursus hoc anno Græcum exemplar versioni suæ jungit, et paucis hæreticos impugnat.

1. (e) Rursum Orientalibus vos locupletio mercibus, et Alexandrinas opes primo Romam vere transmittit. (*f*) *Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pharan, umbra condensa* (*Abac. 3. 3.*) : unde et sponsa licetatur in Canticō Cantorum, dicens : *In umbra ejus concupivi et sedi; et fructus ejus dulcis in fauibus meis* (*Cant. 2. 3.*). Vere nunc completur Isaiae vaticinium prædicantis : *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti* (*Isai. 19. 19.*). Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia (*Rom. 5. 20.*). Qui parvulum Christum soverant, adulterum fidei calore defendunt, ut qui per illos effugerat Herodis manus, effugiat hæreticum blasphemanteum. Quem (*g*) Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophilus, ad quem Lucas scripsit Actus Apostolorum. qui ex amore Dei nomen invenit. Ubi nunc est (*h*) eo luber tortuosus ? ubi venenatissima vipera ?

Prima hominis facies, utero commissa luporum.

(*Æneid. 3.*)

Ubi hæresis, quæ sibilabat in mundo, et me et Pamphilum Theophilum sui jaetabat erroris, latratuque impudentissimorum canum ad inducendos simplices, nostrum mentiebatur assensum ? Oppressa est ejus

(*c*) Quæ hinc sequuntur, ignorat Ambrosianus liber.

(*d*) *Atias 78. Scripta vere anni 402.*

(*e*) Facile enim superioris quoque Paschalis Latinam interpretationem iisdem Pammachio et Marcellæ inscriperat.

(*f*) Ex Græco εἰς δρόμον Φαραὼ κατεβαῖς διάτονος, nam e postremis verbis Vulgat. alio sensu novum versiculum auctoratur.

(*g*) Notum quod Origenes ex Achæa redux, Presbyterii gradum iam assentus, a Demetrio Alexandrino Episcopum de causis sibi infenso Alexandria migrare compulsa sit.

(*h*) Ruffinum continuo persstringit, qui Praefatione in libro τοῦ Ιησοῦ sibi eum in Origenianis dogmatibus assentiens mentitus fuerat, quam calumniam S. Doctor Apologeticus lib. 1. atque alibi purgat.

auctoritate, et eloquentia : et in morem daemoniacorum spirituum de terra loquitur. Nescit enim cum qui, de sursum veniens, ea loquitur quae sursum sunt.

2. Atque utinam serpentina generatio, aut simplificiter nostra fateatur, aut constanter defendat sua, ut scire valeamus qui nobis amandi sint, qui cavendi. Nunc autem novum paenitentiae genus : oderunt uos, quasi hostes, quorum fidem publice negare non audent. **582** Rogo, quis est iste dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, jacentia corpora, rivos sanguinis profluentes, junguntur saepe hostiles dextræ, et belli rabiem pax repentina commutat. Soli sunt hujus haereseos sectatores, qui cum Ecclesiasticis non valent fœderari : quia quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. Et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit revelata, et viderint contra se audientium turbam circumfremere, tunc simulata simplicitate, dicunt audisse so primum, quæ magistrum dicere ante nescierint. Cumque eorum scripta teneantur, voce negant, quod litteris confitentur. Quid necesse est obidere (a) Propontidem, mutare loca, diversas lustrare regiones, et clarissimum Pontificem Christi, ejusque discipulos rabido ore diserpere? Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem, ardore fidei commutate. Quid (b) maledictorum pannos hinc inde consutis; et eorum carpitis vitam, quorum fidei resistere non valetis? Num idcirco non estis vos haereticci, si nos quidam assertione vestra [al. nostra] crediderint peccatores : et os impietate fœdum non habebitis, si cicatricem poteritis in nostra aure monstrare? Quid juvat vestram perlidiā, vel prodest pellis Æthiopica et pardi varietas, si in nostro corpore nævus apparuerit? En Papa Theophilus tota Origenem arguit libertate, haereticum esse : nec illi dicta defendunt, sed singunt ab haereticis immutata, multorumque dicunt libros similiter depravatos; ut illum non sua fide, sed aliorum tueantur erroribus. Verum haec adversum haereticos dicta sint, qui in iusto contra nos odio æviuent, mentis [al. mente] fatentur arcanum, et venena pectoris irremediabili dolore testantur.

3. Vos Christiani Senatus lumina, accipite et Græcam et Latinam etiam hoc anno Epistolam, ne rursum haeretici mentiantur a nobis pleraque vel addita, vel mutata : in qua laborasse me fateor, ut verborum elegantiam pari interpretationis venustate servarem ; et intra definitas lineas currens, **583** nec in quoquam excedens loco, eloquentiae ejus fluentia non perdere, easdemque res eodem sermone transferre. Quod utrum consecutus sim necne, vestro judicio relinquo. Quam sciatis in quatuor partes esse divisionem. In primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum : in secundo et tertio loco

(a) Constantinopolim nempe ad S. Joannem Chrysostomum defecerant Origenistæ, quod in subnexa Paschali n. 22. Theophilus quoque dolet, quod nempe matrem ecclesiam in magnis urbis lacerarent.

(b) Erasm. cum paucis MSS., maledicorum, haud recte.

Apollinarium et Origenem jugulat : in quarto, id est, extremo, haereticos ad paenitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, et in praeteriti anni Epistola continetur, et hæc quam modo vertimus, brevitati studens, dicere plura non debuit. Porro contra Apollinarium succincta fides et pura professio non caret subtilitate dialectica, quæ adversarium suum, extorto de manibus ejus pugione, confudit.

4. Orate igitur Dominum, ut quod in Græco placet, in Latino non displiceat, et quod totus Oriens miratur et prædicat, latè sinu Roma suscipiat. Prædicationem quoque cathedralis Marci Evangeliste cathedralis Petri Apostoli sua prædicatione confirmet. Quanquam celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque Papam Anastasium, eodem fervore, quia eodem spiritu est, latitantes in foveis suis haereticos persecutum, ejusque litteræ doceant, (c) damnatum in Occidente quod in Oriente damnatum est. (d) Cui multos imprecavimus annos, ut haereses rediviva plantaria, per illius studium longo tempore arefacta, moriantur.

EPISTOLA XCVIII (e).

SIVE THEOPHILI ALEXANDRINI ALTERA (f) PASCHALIS ANNI 402. AD TOTIUS EGYPTI EPISCOPOS S. HIERONYMO INTERPRETE.

Primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum : deinde Apollinarii, tertio Origenis errores impugnat, ac jugulat : postremo haereticos ad paenitentiam cohortatur.

1. Primum solemnitatis augustæ sermo divinus de cœlorum regionibus **584** micans, et splendore suo jubar solis exsuperans, clarissimum animabus se considerantium lumen infundit. Cumque pleno cordis intuitu radios ejus quiverint sustinere, ad ipsa cœlestis Jerusalem interiora penetralia, atque, ut ita dicam, Sancta sanctorum eas pertrahit. Unde si volumus salutis esse particeps, et adhærentes studio virtutum, animarum vitia purgare, et quidquid in nobis sordium est, iugi Scripturarum meditatione diluere : quasi sub sudo apertam doctrinarum scientiam contemplantes, festineamus supernæ lætitiae festa celebrare, et jungere nos Angelorum choris, ubi corone et præmia, et certa Victoria est, et desiderata triumphantibus palma proponitur. Nec differamus, tumentibus carnis fluctibus liberati, inter di-

(c) Recole, quæ ad ipsam Anastasii Epistolam hac de re supra diximus ; quanquam haud diffiteamur, ex hisce verbis non satis constare, illamne, quæ Simpliciano inscribitur, an posteriore in aliam ad Venerium intelligat.

(d) Neque enim innotuerat Hieronymo Anastasii obitum, qui ex eorum quoque sententia, qui serius differunt, die vigesima septima Aprilis hujus anni 402. consignatur. Vetus tamen ex Socrate lib. 7, c. 9. et antiquis Romanorum Pontificum catalogis ad superioris anni Decembrem medium est referendus.

(e) Al. numero caret. Scripta an. 402.

(f) In benedictina recensione inscribitur *Liber primus*, et primo etiam loco ponitur ex falso codicis S. Theodorici inscriptione hujusmodi : « Incipit epistola Paschalis Theophilii Alexandrinæ urbis Episcopi prima, ad totius Egypti Episcopos de Græco in Latinum a beato Hieronymo translatâ. »

versa voluptatum hinc inde naufragia, clavum tenere virtutum, et post grandia maris pericula tutissimum cœlorum intrare portum.

2. Quamobrem et eos, quos cassa vitæ hujus cura sollicitat, et instar frementium gurgitum, perturbationum profunda circumsonant, quasi de somno gravi excitantes, ad sapientiæ provocemus lucra: ostendamusque eis veras divinorum sensuum divitias, et inspirata sanctæ celebritatis gaudia: eoque omnis imprimæstiarum assumatur labor, ut et eos qui paululum negligentes sunt, et nosmetipsos æternæ glorie præparemus. Unde et in Proverbii indigentes sensu ad convivium suum Sapientia provocans, clamitat: *Venite, comedite de panibus meis, et bibite vinum quod miscui vobis* (Prov. 9). Non enim sic cœlum hoc, quod suspicimus, stellarum illustratur choris, nec in tantum sol et luna, duo mundi, ut ita dicam, clarissimi oculi, quorum cursu annus evolvitur, et vicissitudine tempora communiantur, clarum terris lumen infundunt, ut nostra solemnitas virtutum choro fulget et radiat. Cujus thesauros et divitias qui expertunt [al. expertentes], consona cum David voce decantant: *Quis dabit mihi pennas sicut columba?* et 585 *volabo et requiescam* (Psal. 54). Exultantesque, et quodam tripudio gestientes, et juxta quod scriptum est, gaudio ineffabili corda perfusi, rursum clamitant: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus* (Hebr. 13. 14), cuius artifex et fabricator est Deus. (a) Sciunt enim omnium laborum suorum, quibus in hoc mundo pugnatur et curritur, hanc esse repositam spem, et hæc in futuro præmia constituta, pro quibus nulla pericula formidantes, quotidie vitæ suæ cursum [al. currsum suum] dirigunt, hereticorum vel maxime impietatem, et tenditcas declinantes, quibus cræci cæcos ducunt in foveam, et quasi quadam veternosa et immundissima carie deceptorum corda commaculant: nec hæc (b) calce contenti, intimas Scripturarum medullas bibunt, veritatem dogmatum falsi nominis scientia condemnantes.

3. Quod intelligens et patriarcha Jacob, scalam cernit in somnis, cuius caput pertingebat usque ad cœlum, per quam diversis virtutum gradibus ad superna condescenditur, et homines provocantur, terrarum deserentes humilia, cum Ecclesia primitivorum dominicæ passionis festa celebrare. *Non est, inquit, hoc nisi dominus Dei, et hæc est porta cœli* (Genes. 28). Quam David acutius intuens, et tota cupidine mentis inquirens, rationesque hujus itineris cogitationibus tractans, et quasi pretiosa pigmenta fortius terens atque comminuens, ut suavissimi late odoris fragrantia spargerent, ad solemnitatem provocat festinantes, dicens: *Aperite mihi portas justitiae, et ingressus in eas confitebor Domino: hæc est porta Domini, justi-*

intrabunt per eam (Psal. 117). Non est ergo, non est hereticorum ulla solennitas: nec qui errore decepti sunt, illius possunt communione lætari. Scriptum est enim, *Si bestia tetigerit montem, lapidabitur* (Il. br. 12. 20). Neque cœlestium possunt recipere sacramenta verborum, qui divinis Ecclesiæ dogmatibus contradicunt. Totis itaque viribus animas nostras ab omni contagione purgantes, dignas celebrati, quæ iuninet, præparamus, ut possimus cum sanctis canere: *Deus Dominus, et 586 illuxit nobis* (Psal. 117). De qua et aliis Prophetæ conscius futurorum mystica voce testatur: (c) *Apparebit Dominus in eis, et disperdet omnes deos Gentium* (Sopha. 2. 11). Quando verba in opera commutata sunt, et ambigentium oculis rerum veritas demonstratur, (d) ut per efficienciam eorum, que predicta sunt, verborum veritas comprobaretur, victoriae suæ nos Deo faciente participes, ut et solemnitatis possimus cum sanctis habere consortium, et illustris ejus adventus preconia frequentare. Etenim quod omnis terra variis fuerat illecebris depravata, virtutes a stimans vitia, et e contrario vitia virtutes, dum inolectente tempore, consuetudinem legem putaret [al. putat] esse naturæ, et tyrannica superbia iniqui præcesserant, et mendacium tempore roborarent [al. roborarent], patres et magistri veritatis putabantur: unde acciderat [al. acciderit], ut hominum error incresceret, et in ritum brutorum animalium utilia nescientes, despicerent verum pastorem Dominum, ac furore raptati, tyranos et principes colerent quasi deos, imbecillitatem suam in ejusdem naturæ hominibus consecrantes. Per quæ eveniebat, ut præsens periculum mortis effugerent, et conciliarent sibi eos, quorum clemencia crudelitate sævior erat.

4. Idcirco omnibus errore seductis, (e) vivens sermo Dei in auxilium nostrum venit ad terras, quæ ignorabant cultum Dei, et veritatis solitudinem sustinebant. Cujus rei testis est ille qui loquitur: *Omnis deliquerunt, simul inutiles facti* (Rom. 3). Et Prophetæ Christi auxilium deprecantes: *Dominine, inclina tuos cœlos, et descendere* (Psal. 143). Non ut mularet loca, in quo omnia sunt, sed ut propter salutem nostram, carnem humanæ fragilitatis assumeret, Paulo cadem concinente: *Cum esset dives, pro nobis pauper factus est, ut nos illius paupertate divites essemus* (1. Cor. 8). Venitque in terras, et de virginali utero, quem sanctificavit, egressus homo, (f) interpretationem nomini sui EMMANUEL, id est, *nobiscum Deus*, dispensatione confirmans, mirum in modum cepit esse quod nos sumus, et non desivit 587 esse quod fuerat: sic assumens naturam humanam, ut quod erat ipse non perderet. Quanquam enim Joannes

(c) Ex Graeco ἀποφέρεται εἰπεῖν τὸν αὐτόν, καὶ οὐδὲποτε μάτια τῶν; Θεοί τοι πάντες pro quibus Vulgata: *Horribilis Dominus super eos, et alienabit omnes deos terræ*.

(d) In B. P. absque ut vocula: mox pro comprobaretur, forte scribendum est *comprobetur*.

(e) Graece nempe est ζεῦς ἡ λέπτη, qui est Christus Dei Verbum. Mox in vulgatis omnibus pro quæ erat qui, puta homines, sed verius refertur ad *terras*.

(f) Antea erat, *interpretationem sui*, absque nomini, quod ex B. P. suppleximus.

(a) Ita emendavimus conjectura quidem adducti, sed quam ipsa loci sententia postulat; nam quod antea erat *sicut* in libris omnibus, sensum non turbabat modo sed penitus evertebat.

(b) Yerosimilimum est nobis *carie* vocem heic iterum reverendam *oro calce*, sed non immutamus.

scribat : Verbum caro factum est (*Joan. 1*), id est aliis verbis, *Homo*; tamen non est versus in carnem, quia nunquam Deus esse cessavit. Ad quem et sanctus loquitur David : *Tu autem ipse es* (*Psal. 101*). Et Pater de cœlo contestatur, et dicit : *Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Luc. 2*). Ut et homo factus nostra confessione permanere dicatur quod fuit priusquam homo fieret, Paulo nobiscum eadem prædicante : *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in eternum* (*Hebr. 13*). In eo enim quod ait, *ipse*, ostendit illum pristinam non mutasse naturam, nec divinitatis suæ imminuisse divitias, qui propter nos pauper effectus, plenam similitudinem nostre conditionis assumpserat. Ex tantis et talibus assumpsit hominem, duntaxat absque peccato, ex quantis et qualibus nos omnes creati sumus, non ex parte, sed totus, *Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (*1. Tim. 2. 5*), nulloque, quod nostræ similitudinis est, caruit, nisi solo peccato (a) quod substantiam non habet : neque enim inanimam carnem habuit, et pro anima rationali ipse in ea Deus Verbum fuit, sicut dormitantes Apollinaris discipuli suspicantur. Nec dicens illud in Evangelio : *Nunc anima mea turbata est* (*Math. 26. 38*), divinitatem suam perturbationi subjacuisse testatur [al. *testetur*], quod consequens est eos dicere, qui pro anima divinitatem in corpore ejus fuisse contendunt; nec rursum solam animam sibi socians, susceptum implevit hominem, ne ex similitudine carnis et ex dissimilitudine animæ, media assumptionis dispensationem implesse credatur : in carne nostri similis existens, et in anima irrationalium jumentorum, si tamen secundum illos, irrationalis et absque mente ac sensu est anima Salvatoris, quod impium est credere, et procul ab Ecclesiastica fide, ne protinus illo percutiatur elogio, quo Propheta corripit delinquentem, dicens : *Ephraim sicut columba insensata non habens cor* (*Osee 7. 11*). Et quasi irrationalis audiat : **588** *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal. 48*). Nutli enim dubium, quin irrationalis et sine sensu ac mente anima jumentis irrationalibus comparetur : unde et Moyses scribit : *Bovem trituranter non infrenabis* (*Deut. 25*). Et Paulus scriptum edisse-

(a) *Excusi depravatissimo sensu, quod substantiam non habet inanimam sine anima : neque enim inanimam carnem habet*, etc. Non voces *inanimam sine anima*, quæ hactenus obtinuerant, e textu amovimus, nihil dubitantes, glossema illud esse alterius, quæ statim subsequitur vocis *inanimam*, quod studiosus nonnemo ad libri oram adnotavit, ut quid sibi vellet ea vox, indicaret : *sive inanimam* perinde esse ac *sine anima* : quæ postea superina librarium imperitia in textum irreverserunt. Ut vero eas nihil esse, et nihil ad orationis seriem pertinere evidentissime intelligas, recole ex superiori Paschali n. 3. isthæc, eadem ferme cum presentibus verba : « Perfectus Deus propria voluntate, quidquid humana fuit et naturæ, et conditionis assumens, absque peccato duntaxat, et malitia, quæ nullam habet substantiam, infra nascitur, » etc. Tum etiam alia isthæc ex Paschali 3. « Vivens sermo Dei, nihil de nostra relinquens similitudine, absque solo peccato, quod substantiam non habet, novo modo ad nos venire dignatus est. » Hinc autem peccatum, quod non nisi a Legi prævaricatio sit, substantiam dicit non habere, atque adeo non fuisse cum humana natura assumptum a Verbo, quod facile omnes intelligunt.

rens ait : *Numquid de bobus cura est Deo? an propter nos utique dicit* (*1. Cor. 9. 10*)?

5. Propter nos igitur homo *Salvator est factus*, non propter bruta et irrationabilia jumenta, ut similitudinem animæ jumentorum absque sensu et ratione susciperet. (b) Sed nec illud, quod ejusdem hæreses sectatores cavillantur et garriunt, Ecclesia suscipit [al. *suscepit*], ut prudentiam carnis appellari putet animam Salvatoris, cum perspicue Apostolus prudentiam carnis inimicam Deo appellet, et mortem (*Rom. 8. 7*) : quod de Domino dicere nefas est, ut anima ejus mors, et Dei inimica credatu. Si enim nobis præcipit : *Nolite timere eos qui possunt occidere corpus, et animam non valent* (*Math. 10. 28*), cogentur stulta sua disputatione suspicere, meliores esse nostras animas anima Salvatoris, dum illa prudentia carnis asseritur, quæ mors et inimica est Dei, nostra autem mori non potest. Quod nequaquam ita intelligentum est, fratres carissimi, cum etiam prudentia animæ non possit anima nuncupari, et multo inter se differant : licet enim prudentia animæ in ea sit, cuius prudentia est : tamen alterum habet, alterum habetur : et prius anima est, sequens versatur in anima. Quod si prudentia animæ non est anima, quanto magis carnis prudentia anima non potest appellari? Tendant quantumlibet syllogismorum suorum retia, et sophismatum decipulas proponentes, seipsos innectant laqueis, ne id quidem scientes, cuius vana scientia gloriantur : et discant a nobis, quos gratis cogunt hujuscemodi disputationem assumere, aliud esse quod sapit, aliud sapientia, alind quoque quod sapitur. Et hæc non solum verbis inter se, sed et sensibus discrepare : quæ enim sapit, rationalis est anima : porro quæ ex ipsa est, et **589** ipsius, et non ipsa quæ sapit, appellatur sapientia : quod autem sapitur, res est quam respicit, eaque gignitur ex sapiente sapientia, (c) et non sapiens ipse, nec ipsa sapientia. Tandemque desinant Dialecticæ artis strophiæ simplicia Ecclesiastice fidei decreta pervertere, ut animam Salvatoris prudentiam carnis appellent, quam Apostolus mortem et inimicam asserit Dei.

6. Sed et hoc modo nobis contra illos disserendum videtur. Scriptum est de Verbo Dei : *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan. 1. 3*). Num credibile est, sapientiam vel prudentiam carnis, quam illi animam Salvatoris intelligunt, a Verbo Dei conditam, ut mortis, et inimicitiae contra Deum ipse operator existaret, sibique eas, quod dictu nefas est, copulari? Quod si nefarium est credere, et anima Salvatoris cunctis virtutibus pollet : ergo prudentia carnis non erit anima ejus, ne ipse mortem et inimicitiam contra Deum (d) sibi junxisse credatur. Cessent Apollinaris discipuli ea quæ

(b) Legebatur antea, sed ne illud quod ejusdem hæreses peccatores carillantur : emendavimus, nec, et sectores.

(c) Isthæc, et non sapiens ipse nec ipsa sapientia, in aliquot editis desideraverunt.

(d) Uno verbo erat, *subjunxit*, pro quo ad marginem Martianeus adnotaverat, *subornas-e*; nos duobus verbis fecimus, *sibi junxit* : quam vere, lector ex contextu ju-dicet. Leviora quedam supra emendavimus.

contra Ecclesiasticas regulas est locutus, propter alias ejus scripta defendere : licet enim aduersus Arianos et Eunomianos scripserit, et Origenem, aliosque haereticos sua disputatione subverterit ; tamen qui memor est illius praecetti : *Non accipies personam in iudicio* (*Levit. 19. 15; et Deuter. 1. 17*) : veritate semper debet diligere, non personas ; et scire quod in dispensatione hominis, quam pro salute nostra unigenitus Filius Dei dignatus est assumere, non sit alienus a culpa, qui super anima illius, perversa et intellexit, et scripsit. Sicut enim Apostolus ait : *Si expendero omnem substantiam meam, et tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi proderit* (*1. Cor. 13*), ita sive iste, de quo nunc sermo est, sive Origenes, et alii haeretici, quanvis scripserint aliqua, quae Ecclesiasticae fidei non repugnant; tamen non erunt absque crimine, et in his, quae principalia sunt, et ad salutem credentium pertinent, Ecclesiasticae fidei repugnantes. Neque enim, ut ipse cum sectatoribus suis nititur approbare, Dominus **590** noster atque Salvator animam sine sensu assumpsit et (a) mente, aut medium partem ejus, duasque [f. duas] de tribus, sive tertiam, ut imperfecte hominem (b) salvaret assumptum : quia nec media, nec reliqua portiones perfecti nomen accipient. Et sicut quod perfectum est, caret imperfecti vitiis, sic quod imperfectum est, perfectum non potest dici. Et si imperfecte similitudinem nostram, vel ex parte suscepserat, quomodo in Evangelio loquebatur : *Nemo tollit animam meam a me : potestalem habeo ponendi eam, et potestalem habeo sumendi eam?* (*Joan. 10. 18.*) Quae autem tollitur, atque deponitur, nec irrationalis, nec absque mente et intelligentia dici potest, sed e contrario rationalis et intelligibilis, et mentem habens, ac sentiens.

7. Atque ita ipse disputationis ordo convincit, nihil a Domino imperfectum esse susceptum, sed assumptum ab eo hominem plene, perfecteque salvatum. Nulli enim dubium, (c) quin irrationalium jumentorum animae non ponantur et resumantur, sed cum corporibus pereant, et in pulverem dissolvantur. Porro Salvator tollens animam, et separans a corpore suo, tempore passionis, rursum eam in resurrectione suscepit. Et multo antequam id ficeret, loquebatur in Psalmo : *Non derelinques animam meam in inferno, nec das sanctum tuum videre corruptionem*

(a) Illud quippe ex Nemesio observatum est supra ad epist. 81. n. 3. sensisse Apollinarem ex Platonicorum placitis, *vix, sive, mentem aut sensum*, quandam esse substantiam ab anima separabilem, unde illam Salvatoris sensu multavit, ut ejus vices Divinitas gereret. Confer quae illi adnotamus.

(b) Ita ex B. P. reprsuimus *assumptum*, in aliis enim vulg. libris erat interjacenti etiam virgula, *savuret, assumptam*.

(c) Hanc ex Graeco Theophilii textu pericopem recitat Theodoretus in Eraniste Dialogo 3. quam praestabilit cum Hieronymiana interpretatione contulisse. τὸν γένος δὲν δειπνοντα μετὰ εἰδηταὶ κάτιον αἱ φυσικαὶ, οὐδὲ μετὰ τὸν εργάτην συνεργότατον, μετὰ τὸν ἀνθρώπον ὁ διὸς οὐτις, ἀπός αὐτοῦ, καὶ τὸν καρπὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν φύσην ἀπὸ τῶν οὐκτὸν οὐρανῶν, ταῦτα τὸν αὐτὸν τὸν τίτανον ἀναστήσεις τοῦτο δῆλον παρέμενες ἡμές προύλεγε διά τοῦ φανταστοῦ δια τοῦ λυγαστοῦ, τὴν φύσην μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δύσκεις τὸν δύσκολον τὸν θεῖον διατελεῖσθαι.

(*Psal. 15*). Nec credibile est quod ad inferos caro ejus descenderit, vel prudentia carnis, quae appellata sit anima, in inferis apparuerit : sed quod corpus ejus positum in sepulcro sit, et ipse nec de corpore et sapientia carnis, nec de divinitate sua dixerit, *Non derelinques animam meam in inferno*, sed vere de nostræ naturæ anima, ut perfectam ac rationalem, et intelligibilem atque sensibilem ad inferos animam descendisse monstraret. Hortamur eos qui talia sapient, (d) ut relictis haereticorum erroribus, acquiescant Ecclesiasticae veritati, et festivitatem dominice passionis non faciant imperfectam, ne principalem et maiorem hominis partem in Salvatore negent, absque anima et mente corpus illius asserentes.

591 Si enim ita erat, quid de se volens intelligi, loquebatur : *Pastor bonus animam suam ponit pro oviibus* (*Joan. 10*) ? Et si tantum carnem hominis asumpserat, cur in passione dicebat : *Spiritus promplus, caro autem infirma* (*Matth. 26*) ?

8. Unde sciendum est, quod ex omni parte temperaturum humanæ conditionis exhibens sacramentum, perfectam similitudinem nostræ conditionis assumperit, nec carnem tantum, nec animam irrationalē, et sine sensu, sed totum corpus totumque animam sibi socians, perfectum in se hominem demonstravit [f. demonstrari], ut perfectam cunctis hominibus in se, et per se largiretur salutem ; habensque nostri consorium, qui de terra conditi sumus, nec carnem deduxit de cœlo, nec animam, quae prius substiterat, et ante carnem ejus condita erat, suo corpori copulavit, sicut Origenis nituntur docere discipuli. Si enim anima Salvatoris, antequam ille humanum corpus assumeret, in cœlorum regionibus morabatur, et nondum erat anima illius : (e) impiissimum est dicere, ante corpus-eam fuisse Domini, agentem aliquid et vigentem, et postea in animam illius commutatam. Aliud est, si possunt de Scripturis docere, antequam nasceretur ex Maria, habuisse banc animam Deum Verbum, et ante carnis assumptionem animam illius nuncupatam. Quod (f) si et auctoritate Scripturarum, et ipsa suscipere ratione coguntur, Christum non habuisse animam, antequam de Maria nasceretur (in assumptione enim hominis et anima ejus assumpta est) perspicue convincuntur eamdem animam et il-

(d) Alter B. P. ut errores haereticos relinquentes, etc.

(e) Hæc ut in editis libris invenimus, ita relinquimus, neque enim absque Miss suffragio restituunt possunt; ex ingenio autem mutare noluitus. Sentit enimvero Theophilus, ex Originistarum placitis necessario sequi, ut *eadem animam et fuisse Domini simul et non fuisse* dicere cogereant, siquidem *animam quæ prius substiterat*, et *ante carnem ejus condita era*t, suo ipse corpori copularit. Id quippe Adamantius commentus est, animam Christi Verbo fuisse conjunctam, antequam corpori adjungentur: quod lib. 2. scilicet Agg. cap. 6. latissime exponit. At hec Verba quibus sensus ille exprimendus per partes erat, adeo lacunosa sunt, manca, atque impedita, tum hac, tum sequenti periodo, idque librariorum culpa, (integrum enim periodum excidisse facile crediderim) ut operam perdere videatur, qui ex conjecturis suppleret velit, atque emendare. Nihilominus paulo infra, pro, aliud est, legendum videretur, *Audendum est*, aut quid simile.

(f) Vitioso verborum ordine erat, *Quod et si auctoritate*, etc.

lius, et non illius fuisse dicere. Sed cesserent illi a novorum dogmatum impietate furibundi. Nos Scripturarum normam sequentes, tota cordis audacia prædicemus, quod nec caro illius, nec anima fuerint priusquam de Maria nasceretur. Nec ante anima in cœlis sit commorata, quam eam postea sibi junxerit: nihil enim nostram conditionis e cœlo veniens secum Dominicus deportavit. Unde quidquid **592** contrarium est veritati, evangelica falce succidens, loquitur: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater mens caelestia, eradicabitur* (*Mauth.* 15. 13). Verbum opere, comminationem sine consummansi, et dictorum potentiam expletione rerum probans: ut quidquid sermo pollicitus est, gestorum veritas exhiberet.

9. Origene impugnatur. — Sciant igitur se hujus solemnitatis alienos non posse nobiscum celebrare Dominicam passionem, qui Origenem, ut loquar aliquid de fabulis Poetarum, hydram omnium sequuntur hæreson, et erroris se habere magistrum et principem gloriabantur. Quamvis enim innumerabiles texuerit libros, et garrulitatis suæ, quasi damnosæ possessionis mundo reliquerit hæreditatem, tamen scimus lege preceptum: *Non poteris constituere super te (a) hominem alienum, quia non est frater tuus* (*Deuter.* 17. 15). Qui enim diverso tramite ab Apostolorum regulis aberravit, quasi indignus et profanus choro Christi, et consortio mysteriorum ejus, de solemnitate Christi ejicitur: et a patribus, majoribusque natu, qui Salvatoris Ecclesiam fundaverunt, procul pellitur philosophorum pannos laceros ac veteres nitens novo et firmissimo Ecclesiae consuere vestimento, et veris falsa sociare, ut ex illorum vicinitate fortior probetur infirmitas, et hujus pulchritudo violetur.

10. Præcipuus Origenis heres. — Quæ enim illum ratio, quis disputationem ordo perduxit, ut allegoria umbris et cassis imaginibus Scripturarum tolleret veritatem? Quis Propheta sentire docuit, propter ruinam et lapsus de cœlis animarum, Deum esse compulsum corpora fabricare? Quis, juxta beatum Lucam (*Cap.* 1. v. 2), eorum qui viderunt et ministri fuerunt sermonis Dei, huic tradidit ad docendum, negligentia, et motu, et fluxu de altioribus rationabilium creaturarum, provocatum Deum mundi hujus condere diversitatem? cum creationem ejus Moyses explicans dixerit, (b) nec indicaverit [al. *judicaverit*] propter alias causas præcedentes, de rationabilibus sensibilia, de invisibilibus **593** visibilia, de melioribus pejora prolata, quod apertissime Origenes prædicat. Dicit enim propter peccata intelligibilium creaturarum mundum esse coepisse; nolens Pascha celebrare cum sanctis, neque cum Paulo dicere: *Invisibilia Dei, a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspicuntur* (*Rom.* 1): Nec cum Propheta

(a) Vulgat., *hominem regem*, cui Aldinum Græcum exemplar concutit ἀρχόντα ἀρπάκον, sed vetustiora, *hominem* tantum.

(b) Excudit procul dubio Scripturæ locus, qui forte erat: *In principio creavit Deus cœlum et terram*: certe hic proposito perquam bene aptaretur.

vociferari: *Consideravi opera tua, et obstupui*. Alter enim mundi pulchritudo subsistere non valebat, nisi eum varius creaturarum implesset ornatus. Denique sol et luna, duo magna luminaria, et stelle reliqua antequam hoc essent, in quod cas creatas quotidiani cursus testatur officium, non erant absque corporibus, nec propter alias causas, simplicitatem pristinam relinquentes, corporibus circumdatæ sunt, ut ille somniat, contraria fidei dogmata struens. Nec animæ in cœlorum regionibus aliquid peccaverunt, et idcirco in corpora relegatae sunt. Si enim hoc ita esset, oportuerat Salvatorem nec ipsum corpus assumere, et animas de corporibus liberare debebat eo tempore, quando in baptismate peccata dimittit; statim baptizatum de corporis vinculis solvere, quæ propter peccata in condenatione [f. *condemnationem*] peccati facta commemorat. Sed et resurrectionem corporum frustra pollicetur, si expedit animabus absque gravitate corporum ad cœlum levius subvolare. Ipse quoque resurgens carnem suam suscitare non debuit, sed solam divinitati animam copulare, si melius est absque corporibus quam cum corporibus vivere.

11. De corporibus. — Quid sibi autem vult, crebro animas et vinciri corporibus, et ab eis dividii prædicare: et multas nobis inferre mortes? ignorans Christum idcirco veniæ, non ut post resurrectionem corporibus animas solveret, aut liberatas rursus aliis corporibus indueret, et de cœlorum regionibus descendentes, sanguine et carne vestiret; sed ut semel corpora suscitata incorruptione et æternitate donaret. (c) Sicut enim Christus mortuus ultra non moritur, nec mors ei dominabitur; ita nec corpora suscitata post resurrectionem secundo, vel **594** frequenter intereunt, nec mors eis ultra dominabitur, neque in nihilum resolventur: quia totum hominem Christi salvabit [f. *salvaris*] adventus.

12. De Angelis. — Sed et illud a solemnitate Christi Origenem alienum facit, quod Principatus, Potestates, Fortitudines, Thronos, ac Dominationes, non ab initio in hoc conditas resert, sed post creationem sui aliquo honore (d) dignas factas, et alii suis similibus propter negligientiam ad inferiora delapsis, has inclytis nominibus appellatas: ut (juxta errorem ejus) non eas considererit Deus Principatus et Potestates, et reliqua: sed aliorum peccata illis materiem tribuerint gloriarum. Et quomodo Paulus Apostolus scribit: « In Christo creata sunt omnia in cœlis, et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per illum, et in illo creata sunt, et ipse est ante omnia (Colos. 1): » si intelligeret vim verbi (e) per quem

(c) Vitiose antea legebatur duobus verbis, si ut, quod nos coconjuncte fecimus, ictus, ut sensus constaret. Deinde est in II. P. *Christus semel mortuus*.

(d) Perperam in Benedictin. edit. erat, *dignas factissimæ*: nos olim *dignas fuisse* legendum oportuit sumus, nunc autem B. P. lectiouem præsumimus.

(e) Istud, per quem, communius referendum videtur ad Christum, cum illud ex Apostolo Theophilus urgeat *per illum et in illo* creata omnia. At si etiam malis ad verbum, cui statim jungitur, referre, hujusmodi constructionis apud

dicitur : *Creatura sunt omnia*, nosset utique ab initio ita eas conditas, et non aliorum socordiam, et in inferiora prolapsum, occasionem dedisse Deo, ut illas , Principatus, et Potestates, et Fortitudines reliquias nominaret : maxime cum creaturarum pulchritudo consistat in ordine dignitatum. (a) Sicut enim de sole et luna, et stellis scriptum est : t Fecit Deus duo luminaria magna : luminare majus, ut præcesset diei, et luminare minus, ut præcesset nocti , et stellas, et posuit illas in firmamento cœli, ut lucerent super terram » (*Gen. 1*) , nec premium bonorum operum recipenter, ut post conditionem sui in armamento cœli lucerent, et diebus sive noctibus succederent ; sic Principatus et Potestates, quæ in cœlorum regionibus conditæ sunt, non post bona opera in hac profecisse sentimus, sed sic ab initio conditas : neque enim Origenis et discipulorum ejus imitamur errorem, qui putant in similitudine [*I. similitudinem*] dæmonum et diaboli, qui propria voluntate talia nomina officiaque sortiti sunt, Principatus et Potestates , Virtutes et Thronos, et Dominationes post conditionem sui, boni aliiquid perpetrassæ, ut aliis ad inferiora delapsis, 595 ad excelsa couscenderent, et his nominibus insignirentur, habentes postea, quod prius non haberant. Quæ dicentes, non intelligent, Pauli se sententie contraire, in Christo creatos Principatus, et Potestates, et Thronos, et Dominationes, loquentis. Quod autem dicit, *creatos*, nulli dubium est, quin sic ab exordio conditi sint, et non postea istiusmodi accepserint dignitates.

43. *De Spiritu Sancto*. — Verum hæc breviter sanxisse sufficiat : ad aliam ejus venianus impietatem, quam velut de profundissimis tenebris cructans loquitur, et blasphemiarum suarum pessimam mundo reliquit memoriam. Dicit enim Spiritum Sanctum non operari ea quæ (b) inanima sunt, nec ad irrationalia pervenire. Quod asserens non recogitat, aquas in baptismate mysticas adventu Sancti Spiritus conserari : Panemque Dominicum, quo Salvatoris Corpus ostenditur, et quem frangimus in sanctificationem nostri : et sacrum calicem (quæ in mensa Ecclesiae collocantur et utique inanima sunt) per invocationem et adventum Sancti Spiritus sanctificari. Si ad irrationalia, et ad ea, quæ absque anima sunt, Sancti Spiritus fortitudo non pervenit, cur David canit : *Quo abibo a Spiritu tuo* (*Ps. 1. 38. 8*) ? Quod dicens, ostendit Sancto Spiritu omnia contineri, et illius maiestate circundari : si omnia in omnibus, utique et

veteres præcipue Grammaticos exempla non deerunt. Simile est quod notamus infra initio Epist. ad Riparium de Vigilantio : *de his rebus interrogas, QUÆ et proferre et audire sacrilegium est*.

(a) Iterum cogente orationis serie, *Sicut* legimus, pro St, quod ante obtinebat, imperfecto sensu.

(b) Supino errore, qui tamen libros omnes pervasit, scriptum erat in anima duobus verbis, non heic modo, sed infra etiam , nec semel, ne typographi mendum putares. Sed ita legendum, ut emendanus, sensus clamat. Conferrendum porro est Tomus secundus Origenis in Joannem non longe a fine, ubi x̄p̄t̄m p̄r̄ s̄n̄t̄ p̄t̄ḡt̄ r̄d̄t̄, quæ ratione quædem prædicta sunt omnia chri tūm p̄ticipare docuit, secus alia : tum superiori tomo ubi triplex rerum ratione pollutum genus statuit, Angelorum, Hominum, et *in seculorum*, sive infernorum inter quæ dæmones.

irrationabilia, et inanima sunt. Et ambi legimus : *Spiritus Domini ruperebit orbem terrarum* (*Sap. 1. 7*). Quod nunquam Scriptura memoraret, nisi irrationalia quæque, et inanima illius numine completerentur. Verum non est contentus hoc sine blasphemie, sed in morem lunaticorum, qui suorem suum illisione dentium, et spumantium salivaram ejectione testantur, rursus eructat, et dicit Filium Dei, id est, rationem (*τὸν Λόγον*), et sermonem, ac virtutem ejus, ad ea tantum quæ rationalia sunt, pervenire. Quod audiens, miror unde sumpserit, aut quomodo legisse se nesciat : *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan. 1*) : ex quo approbatur, ad cuncta Verbi Dei fortitudinem pervenire. Forsitan oblitus et illius historiæ, quando virtute Christi Lazarus 596 suscitatus est, cuius utique corpus, eo tempore quo de inorte surgebat in vitam, utanima, ita et ratione caruit. Ignoravit et illud, quod de quinque panibus quinque millia saturata sunt hominum, exceptis mulieribus, et infantibus : et superfluerunt duodecim cophini fragmentorum (*Math. 14*). Quod utique Christi fortitudo perfecit. Arbitror enim nec illius miraculi recordatum, quando irrationalibiles maris fluctus divino calcans pede, tranquillitati navigantium reddidit. Quæ Christi virtus, et non alterius patravit imperium. Quomodo ergo non toto corde et animo et corpore perhorrescit, dicens, fortitudinem Verbi Dei irrationalibiles creature non posse pertingere ? Et qui jactat se in scientia Scripturarum, et putat tanta legisse, quanta nullus hominum legerit, sciat scriptum, quod ægrotantes in lectulis deserebant, et ponebant in triviis et plateis, ut Petri eos umbra contingeret et sanaret (*Act. 5*), quod sacra Apostolorum Acta testantur, arguentia Origenis stultitiam, (c) per quæ id Apostolorum umbra fecisse convincitur, quod ille Filium Dei, Verbum Dei non potuisse testatur.

44. *De Providentia Dei*. — Simili errore deceptus, et nesciens quid loquatur, (d) eorum qui nolunt Dei providentiam usque ad omnes creature, et mundi inferiora descendere, sed tantum in cœlorum regionibus cominorari, ut scilicet id umbra fecerit Petri , quod implere Salvatoris fortitudo non quiverit. Sed et ad illa venianus : Apostolo enim de primogenito Filio Dei perspicue proclamante : « *Hoc intelligat unusquisque in nobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratuus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens* » (*Philip. 2*) : ille ausus est dicere, quod anima Salvatoris se evacuaverit, et formam servi acceperit, ut Joannes mentitus esse credatur, qui ait : *Verbum caro factum est* (*Joan. 1*), similem nostræ conditioni ingerens Salvatorem, dum non est ipse qui se evacuavit, et formam servi accepit : sed (e) anima

(c) Vito erat, per quam, ut referres ad *stultitiam*, quod respicit apostolorum acta. Emendavimus ex B. P.

(d) Ut sensus utcumque constet, sive heic loci, *factus est seculator*, aut *dux*, aut quid simile, quod omnino excludit librariorum osculantia.

(e) Erat alio , et contrario sensu *animam* in accusandi casu, cum liquido auctoris mens velit in rei..

Illius; et fidem, quæ omnium confessione firmata **597** est, sua impietate dissolvit. Si enim anima Salvatoris est, quæ fuit in forma Dei, et æqualis autem Deo Filius Dei est, et quod æquale Deo est, ejusdem convincitur esse substantia, ipse nos disputationis ordo perducit, ut uicius naturæ animam et Deum esse credamus. Quod cum dicat, sequitur, ut nostras quoque animas non alterius a Deo naturæ esse (*a*) contendat (nullique dubium, nostras animas, et animam Salvatoris unius esse substantia) ut jam factor atque factura unius naturæ sint. Et quomodo in Christo creata sunt omnia, si animæ hominum ejusdem cum creatore substantiae sunt? Verum non est ita, fratres, nec anima Salvatoris, sed ipse Filius Dei cum esset in forma Dei, et æqualis Deo, se exinanivit, formam servi accipiens. At Origenes in profundum impietatis demersus œnum, non intelligit se Gentilium esse participem, qui idola pro Deo venerantes: « dientes se esse sapientes, stulti facti sunt, et immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis » (*Rom. 1*): quod et iste incurrens, simili errore deceptus est: in forma enim et æqualitate Dei animam Salvatoris affirmans, sicut superior sermo inmemoravit, impietati ethnicae æqualis est. Ut enim illi immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, dicentes, deos esse qui non erant; sic iste immutavit gloriam incorruptibilis Dei, in forma illius et aqualitate animam Salvatoris asserens, qua crea ta est; et hanc se evanescere, et non **598** Verbum Dei ad terrena venisse, sicut Apostoli affirmat auctoritas.

15. Nec erubescit, ex multiloquio immemor sui, et animam hominis nolens a conditionis exordio sic vocatam, sed ex eo quod quæ prius mens et sensus erat, frigus negligentia et infidelitatis assumpserit. Quæ etymologia magis Græca hinc, quam Latina lingua convenit. Si autem æqualem Deo, et in forma illius constitutam animam asserit Salvatoris, ergo et illa ex frigore caritatis sortita vocabulum est, et prioris nominis perdidit dignitatem. Generalis enim illius disputatio est, animas hominum appellatas ex eo quod calorem pristini fervoris amiserint. Igitur si omnium animæ, recepto frigore, sunt vocatae, et constitutur animam habuisse Salvatorem, sequitur ut et ipsam de mente et sensu dicat ad hujusmodi vocabulum commigrasse. Quod (*b*) licet sermone laceat, aperaque impietas illius insaniam reprimat, tamen ipsa dicere necessitate compellitur, quæ prioribus dictis ordine necit sequentia. Aut enim negare debet ha-

(*a*) **Forte concedat** rescriendum est; hanc enim non proponi ab Origene, sed ex superiori ejus doctrina consequi debere insaniam ex l. 4. *περ ἀγνοίας*, notat Hieron. sub finem epistolæ ad Avitum: ut nempe dicere, *omnes rationabiles naturas, id est Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, angelos, Potestates, Dominationes, ceteraque Virtutes, ipsum quaque hominem secundum animæ dignitatem unius esse substantia*.

(*b*) Erat antea in editis omnibus falso et incongruo sensu, licet sermo nec laceat pro uno verbo, *sermone*, quemadmodum ex conjecturis emendavimus; id enim consequi, non asseri ab ejus doctrina dicit.

buisse animam Salvatorem, ut apertissime contra Evangeliorum veniat auctoritatem: aut si non potest sibi contraria loqui, etiam hanc ex frigore caritatis de mente et sensu confitebitur animam nuncupatam; omnium quippe animas, qui recesserint a Deo, et calorem divinæ caritatis amiserint, ex frigore æstimat appellatas. Quis non credit eum hoc sacrilegi sine contentum?

(*c*) **16.** Aliam rursus Filio Dei necit calumniam, et his verbis loquitur. (*d*) Sicut **599** Pater et Filius unum sunt, ita et anima, quam assumpsit Filius, et ipse Filius Dei unum sunt. Nec intelligit Patrem et Filium unum esse propter communionem substantiae, et eamdem divinitatem: Filium autem Dei et animam ejus diversæ, et multum inter se distantis esse naturæ. Etenim si sicut Pater et Filius unum sunt, sic et anima Filii et ipse Filius unum sunt, uiz erit Pater cum anima Salvatoris, et ipsa dicere poterit: *Qui videt me, videt et Patrem* (*Joan. 14. 9*). Sed non est ita: absit hoc ab ecclesiastica fide; Filius enim et Pater unum sunt, quia non est inter eos diversa natura; anima autem et Filius Dei et natura inter se discrepant, et substantia, eo quod et ipsa a Filio condita, sit nostræ conditionis atque naturæ. Si enim sicut Pater et Filius unum sunt, sic anima Filii Dei et ipse Filius unum sunt, unum erit, ut jam diximus, (*e*) anima et Deus Pater; et anima Salvatoris, splendor gloriae et forma substantiae ejus esse creditur. Verum hoc dicere impium est atque blasphemum. Ejusdem igitur impietatis est, Filium et animam illius unum dicere, atque Patrem et Filium esse unum negare. Rursum immemor sui, contraria sibi loquitur, ait enim: *Animæ quæ turbata est, et tristis effecta* (*Marc. 14. 34*), non erat ipsa unigenita.

(*c*) Præstat totum istud caput representare ex ipso Theophili Graeco textu, qui est apud Theodoretum Dialog. 2. c. 4. Λλλ' οὐ γέρις ποντίου καὶ βραχύμητος εὐθυγράψεων τὸν υἱὸν τὸν Θεόν, καὶ λέγει αὐτοῖς φίλουσιν εἶται· « Μάτηρ ὁ νικέας μετὰ τὴν εἰσῆλπην σὺν εἰσήδοντι, τὸν εἰσελεύθερον. ἐπειδὴ δὲ διὰ νικής καὶ διὰ ψυχῆς ἐν εἰσι διὰ τὴν πίστην εἰσελεύθερον καὶ τὸν αὐτὸν βέβαιον. » Καὶ τὸν φύγοντα καὶ διὰ ψυχῆς ἐπειδὴ διὰ τὴν πίστην εἰσελεύθερον, καὶ τὸν φύγοντα καὶ διὰ ψυχῆς ἐν εἰσι, καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν γῆν καὶ τὴν φύγοντα καὶ διὰ ψυχῆς καὶ διὰ τὴν πίστην εἰσι: καὶ τὶ τοιίσι ταῦτα πεπεισμένος; τρόπος γέρις εἴσιν· οὐ διένοστος γέρις ἢ τετραγράμμην καὶ πεπεισμένος εἶναι φύγοντα καὶ πρεπότερος πάσχεις κτίσσεις ἐπειργάμμενος· οὐ γέρις οὐδὲ λόγος, οὐ πρεπότερος τῆς φύγος τετραγράμμην, αὐτὸς δὲ νικέας φύγοντα, λεουνιαντις δὲτελεῖ καὶ λεουνιαντις λέπτος αὐτὸς· οὐ τοῦ πεπεισμένος λεπτούς δὲ νικής ταῦτα φύγοντα, φύγοντα τὸν Θεόν, καὶ διὰ πορρῆς αὐτὸς; εὐτὴρ γέρις πάρεστις την πεπεισμένοντα λεπτούς καὶ πορρῆς δολούς λεπτούς ταῖς ἑπτεράλεις τὸν δολούντα πεπεισμένος τὸν ἄλλον αἱρέσθων λέπτον, οὐ πεπεισμένοντα. οὐ γέρις πορρῆς δολούς λέπτος καὶ τὸν Θεόν λέπτον, οὐ πορρῆς δὲ δολούντα λεπτούς τὸν φύγοντα τοῦ πεπεισμένοντος την πάρεστις τῷ πορρῷ αὐτὸν τὸ πρότερον λεπτόν;

(*d*) Vitiuse in vulgatis, si sicut, quod ex Graeco emendamus, ex quo tamen mutata interpunctione legendum videretur, loquitur sic: *Sicut*, etc. In ipso autem Theophili textu πλαισιμοῦ, nempe Origenes, legendum pro πλαισιμῷ.

(*e*) Graeca que modo adduximus, parumper hec differunt, ubi legitimi in Latino ex B. P. in aliis quippe excusis nonnihil perturbato sensu, et vitiosa in primis interpunctione erat, *animæ et Pater Deus*, et *animæ Salvatoris*, etc.

tus et primogenitus omnis creaturæ, nec Verbum Dei, quod conditionem animæ superans, et vere Filius Dei in evangelio loquebatur : *Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi illam* (Joan. 10. 18). Ergo si melior est et potentior Filius Dei anima sua, quod nulli dubium est, quomodo anima illius in forma Dei esse poterat, et æqualis Deo (*a*) quam cum dicat se evacuasse, et servi assumpsisse formam ; omnes hæreticos magnitudine blasphemie superat. Si enim in forma Dei, et æqualis Deo Verbum Dei est, in forma autem Dei et æqualitate ejus anima Salvatoris est, quomodo poterit inter æqualia aliud esse majus, aliud minus ? Ea enim quæ inferiores naturæ sunt, sublimiorem naturam atque substantiam sui dejectione testantur.

17. Non ei sufficit ista blasphemia, sed trans flumina Æthiopæ (*b*) currum **600** stultitiae sue dirigens, iterum furibundus exultat, tot dicens voluntate sua Deum condidisse rationabiles creaturas, quot poterat gubernare : ut virtutem Dei imbecillitati hominum, et cæteris quæ creata sunt, comparet. Nam in humano corpore tot fortitudo ejus membra sustentat et regit, quot potest ex eis infusa vegetare : et eam nobis tribuit temperantiam, quam valet sua præsentia regere, tantumque virtute sustentat, quantum possunt membra hominum sustinere. Deus autem major his quæ ipse fabricatus est, cum illis mensuram in creatione præstiterit, quam rerum ordo poscebatur, et quo amplius sustinere non poterat, plus potest, quam ea quæ facta sunt, capiunt. At ille, columen veritatis, terminabilem Dei asserit fortitudinem, et minorem artibus hominum. Cæmentarii quippe, et hi qui struendarum dominorum callent scientiam, majora possunt ædificare, quam fecerunt : si tamen queant fundamenta sustinere, quæ superædificanda sunt ; nec fabricatio cogitationis artium finis est. Cumque opera tanta perfecerint, quanta rerum necessitas flagitabat, habeantque mensuram ultra quam si suisset aliquid exstructum, indecens et inutile probaretur, ars ipsa plus mente continet, quam opere demonstravit : nec fine rerum finis imponitur scientiæ ; si tamen, ut dixi, quidquid mens conceperit, et magnitudine operum cogitatio dilatarit, possint ea quæ subjecta sunt, sustinere. Et quomodo non impium est, humanæ arti finem non imponere, nec operibus suis artificium scientiam coæquare ; et Deum tanta fecisse dicere rationabilem creaturarum, quanta facere poterat ? Audiat ergo et discat impius : Non [al. *Quod non*] tanta est virtus Dei, quantas fecisse dicitur rationabiles creaturas : sed imponens mensuram operibus, ultra quam esse non poterant, et rerum numerum dispositionis sue arte concludens, ipse mensura et numero non tenetur. Ex quibus liquido appareat, non eum tanta fecisse, quanta

(*a*) Pluribus haec periodus vitiis in Benedictin. altisque editionibus laborabat, quam partim ex B. P., partim ex conjecturis pristino nitor, ac sensu reddidimus : erat enim ad hunc modum, *qua dicat se evacuasse, et servi assumpsisse formam ? Omnes hæreticos, etc.*

(*b*) In B. P. ad libri marginem notatur *cursus pro, curriri.*

S. HIERONYMI I.

poterat, sed quantum rerum necessitas expetebat, tantum ejus fecisse virtutem. Ponamus exemplum, ut quod dicimus, manifestius **601** fiat. Si quis opulentus paterfamilias convivas ad coenam voluerit invitare, et tantas offerre dapes, quæ implere possint aviditatem coenantium, non statim quantum illi comedent, et quantum eis fuerit preparatum, tantum dives dominus habere poterat ; sed præbuit eis quantum convivii dignitas exposcebat : sic et omnipotens Deus, vincens comparationis exemplum, non tantas fecit creature, quantas poterat, sed tanta ab eo factæ sunt, quæ debebant fieri. At (*c*) ille verbositas seminarium contextit, et replicat, et ait : (*d*) Tanta fecit Deus, quanta poterat comprehendere, et sibi habere subjecta, suaque providentia gubernare. Nec audit Prophetam dicentem : « Si omnes gentes, ut stilla de situla, et sicut momentum stateræ computatae sunt, et quasi saliva reputabuntur, etc., cui assimilastis Deum » (*Isai. 40. 15, et 18*) ? Et rursum : « Quis mensus est manu aquam, et coelum palmo, et omnem terram pugillo (*Ibid. 12*) ? » Si ad comparationem fortitudinis Dei aqua mensuratur manu, et coelum palmo, et omnis terra pugillo (hæc autem per metaphoram dicuntur, ut eorum que facta sunt vilitas ex factoris magnificentia comprobetur ; neque enim diversitate membrorum compositus est Deus) : quo modo tanta fecisse dicitur, quanta poterat sua virtute comprehendere ?

18. Calcemus quod cœpimus, et sensum nostrum plenius explicemus. « Si omnes gentes quasi stilla de situla, et quasi momentum stateræ reputatae sunt, et quasi saliva reputabuntur : » per quæ verba omnium creatorum vilitas et parva substantia demonstratur, ut appareat incomparabilis sublimitas Dei ; ergo et fortitudo ejus, sicut stilla de situla, et sicut momentum stateræ, et saliva hominis reputabitur, si, juxta Origenem, tanta fabricatus est, quanta poterat sua virtute comprehendere : et necesse est numero mensuraeque factorum, Dei fortitudinem coæquari, si non potuit facere majora quam fecit. Verum **602** non puto quempiam, non dico hominum, sed ne demonum quidem hæc de eo audere consingere, quæ

(*c*) Martianæs locum sic distinguit, ac notat, ut ille verbositas seminarium, τὸ πολλαῖς οὐραῖς, ipse Origenes dicatur, quod minime placet.

(*d*) Mirum in superiori Synodica hanc de circumscripta Dei potentia doctrinam, immo insaniam Origeni non imputari, cum extera omnia ejus dogmata tam diligenter examinentur. Et putamus quidem non eam fuisse Origenis mentem, quæ illi ab ejus adversariis tribuitur ; sed concinit tamen Theophilo nostro Justinianus epist. ad Menam, ubi desertum e primo αρχαὶ Ἡβρω fragmentum profert, in ejus sententia testimonium, et Methodius quoque apud Photium cod. 233. Discretissime vero omnium Ruffinus, Syrus ille, cuius libellum de Fide Sirmundus edidit. *Impie Origines, ac nefarie status est, qui sic dixit : Non omnia quæ voluit Deus, fecit ; sed ea tantum, quæ potuit continere, et comprehendere.* Qui cum hoc dixit, ademini Dominum cunctorum potentiam, quasi ex parte dimidia ei faciendo potestas daretur. Nam si continent, ac sibi quæ faceret, subjugandi non habet, ut ille estimat, facultatem, ne creandi quidem scilicet protestatem habebit. Nam qui creandi facultatem habet, et subjugandi sibi creatuæ similiiter habebit. Cæstra Origenis dogmata, quæ subinde hisce litteris impugnantur, dissimulamus, quando ad superiorum synodicam expenduntur.

(*Vingt-six.*)

ille et sensit, et scripsit, tantam Deum fecisse materiam, quantum ornare poterat et in rerum formas dividere. Quæ sentiens, rursum discat a nobis, non quanta fecit Deus, tanta facere poterat, sed quantum mensuram rerum ordo poscebat, tanta fabricatus est Deus, multo majorem habens et artem et fortitudinem, quam ea quæ facta sunt, numerum atque mensuram. Et hoc sciat Prophetarum testimoniis comprobari, e quibus [sup. unus] ait : *Operuit celos virtus ejus* : Et alter clamitat : *Terram autem sicut nihili fecit* : ut majorem Dei esse virtutem his quæ facta sunt, prædicarent [al. prædicaret]. Porro quod dixit : *terram sicut nihili fecit*, de universis creaturis Apostolus interpretans loquitur : *Qui vocal ea quæ non sunt, tanquam sint* (*Rom. 4*). Ut et per hæc verba discamus, majorem esse fortitudinem Dei, quam ea quæ ab illo facta sunt. Et non erubescit contra Dei fortitudinem disputans dicere, quod tantum possit Deus, quantum ei ad operandum materia ministrabit ! Nec intelligit aliani naturam esse factorum, et aliam ejus qui factor est Deus, neque posse tantum illam de qua aliquid sit, quantum is potest, qui ex ea aliquid fabricatur : diversarum enim substantiarum diversa est virtus atque conditio.

19. Quapropter si volunt cum Ecclesia dominicum Pascha celebrare, qui auctoritati Scripturarum Origenis præferunt deliramenta, audiant inclamantem Deum : *Et non ostendi illa tibi ut ambulares post ea* : Ac Prophetam lacrymabiliter commonentem : *O fugite de terra Aquilonis*, dicit Dominus, *quia a quatuor ventis congregabo vos, in Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis* (*Zach. 2*). Ut erroris tenebras, frigusque ignorantiae relinquentes, ad ortum solis justitiae, juncti magorum studiis convertantur, et inhabitantes calidissimam plagam cœli, quæ in Scripturarum fervore sentitur, **603** pastores ecclesiasticos, spreta Origenis amentia, sciscientur, et dicant : *Ubi est qui natus est rex Iudeorum* (*Math. 2. 2*) ? Cum illum invenerint jacentem in præsepi, humili videlicet eloquio Scripturarum, offerant [al. offerunt] ei aurum, et thus, et myrrham : id est, fidem probatam, et omni veritatis splendore fulgentem, conversationisque benevolentis fragrantiam, et continentiam, luxum voluptatis, et fluitantia carnis incentivam siccantem. Qui enim post crebras commonitiones, ecclesiasticæ fidei contradicunt, dupli languore detinuntur, nequitia, et imperitia, et in morem serpentum toti ad terrena conversi, adhærentesque humo, bonis mala præferunt, nec neverunt, quæ sit differentia vitiorum atque virtutum, et de sanctis Scripturis in correptionem, et sanitatem sui medicamenta contemnunt, in morem prægnantium mulierum, veritatis fastidia sustinentes, quæ solitos cibos respuant, et noxia quæque sectantur; nec valent contra veritatis radios clarum animæ lumen intendere : despicientes ecclesiasticam disciplinam, quasi porci voluntur in cœno, et unguenta contemnunt. Sed justum est, ut saltem de exemplis quæ inscriimus recipient sanitatem. Sicut enim oculo officit

lippitudo, et totum corpus depopulatur febris, æ quoque et ferrum paulatim rubigo consumit, ita dogmatum perversorum perniciosa contagio animarum negligentium pulchritudinem violat, et deformi eas [al. eos] mendaciorum pallore perfundit. Obsecro, fratres, ut ignoscatis dolori meo, sceleratas doctrinas in medium proferenti. Licet enim per Babylonie flumina transierimus, ut captivos ibidem commorantes ad festivitatem Jerusalem pergere suaderemus, tamen misericordia Dei ipsi captivitatem non sensimus, prosperis ventis Scripturarum vela pandentes. Nec obruerunt nos doctrinæ bæreticæ gurgites intumescentes, nec mendaciorum tempestas terruit, neque torrentes iniquitatis in medio eorum pelago pertraxerunt, ubi juxta Psalmistam canentem, *Reptilia quorum non est numerus* (*Ps. 103. 25*), et Draco dia-bolus commorantur, venenatissimum animal sanctorum lusibus patens : **604** nec, ut cuncta brevi sermone concludam, ex omni parte ventorum flabra consurgentia ecclesiastica navem subvertere potuerunt, et studiorum nostrorum sævo turbine operire remigium. Et cum Salvatore Domino, instar discipulorum illius, navigantes transfretavimus, et portum quietis intrantes, pulcherrimum divinorum volumen littus amplectimur ; varios carpentes flores scientiæ, et nivea membra sapientiæ pressis figentes (a) osculis, in ejus hæremus amplexibus, et si Dominus concesserit, viventes cum ea, et in illius perseverantes amore, cantabimus : *Amator fui pulchritudinis ejus* (*Sap. 8*). Quotquot enim diligentius Scripturas sanctas legunt, et per picta sermonum cœlestium prata discurrent, hac beatitudine perfruuntur [al. perfruentur]. Qui autem relinquentes dominicæ solemnitatis viorem, ad deserta transcendunt, in morem urbium quæ absque muro sunt, hostiles dæmonum impetus sustinent.

20. Quapropter imminentia festa celebrantes, intelligamus et nosmetipsos, et universa quæ nostra sunt; scientiamque, et (b) rationabilem animam nostram, quasi matrem, omni studio amplexemur, habentes radicem sermonis, atque rationis scientiæ notationem, sermonem autem, ut ita dicam, operis vestibulum. Porro opus sermonis et scientiæ adfici (c) tecta perfecta, et firmissimum domus culmen impositum. Sermo enim, et ratio, et scientia, et fides absque opere cassa sunt et instabilia. Et ut aliquid propter eos, qui dialecticis artibus instituti sunt, ex illa doctrina videamur assumere ; quo modo si verbum nomini conjungamus, perfectus sensus efficitur, verbumque, si solum fuerit, aut nomen sine verbo, nihil est omnino quod dicitur; sic scientia absque opere, et opus sine fide infirma sunt et caduca : et, e contrario, scientia operi copulata perfectæ virtutis

(a) In textu, *oculis*, in paginæ albo erat *osculis*, quod recipere, priore illo, quod certissimum est mendum, amo, non dubitavimus. Ac statim erat in *eis*, quod concinnius ac verius ex B. P. mutavimus in *ejus*.

(b) In B. P. *rationalem* : et mox, *cunctis studiis*.

(c) Emendandum innuit ad oram libri editor B. P. perficit pro *perfecta*, et imponit pro *impositum*.

indictum est. Tacita quippe animi cogitatio arcanus ejus est sermo, (a) quæ per lingnam forinsecus resonnans, profert mentis sententiam. Cumque sermo fuerit opere consummatus, scientiæ et cogitationi nostræ finis imponitur. Atqui cogitationis, et sermonis, et operis reddemus rationem in judicio, accusantibus se invicem cogitationibus **605** nostris, sive defendantibus, in die qua judicaturus est Deus abscondita hominum, per Jesum Christum sicut Paulus Apostolus scribit.

21. Quod cum ita sit, appropinquante festivitate Domini, dicamus istis, quos Origenis error iuovit, et fraudulentia captivos tenet : *Fugite de medio Babylonis, et resalvate unusquisque animam suam* (*Jerem. 51*). Quamvis enim juxta vaticinium prophetæ, *Babylon calix aureus esse* dicatur, et compositione a lepore verborum, veritatis pulchritudinem præferat, et transfiguret se in Angelum lucis : tamen scendum, quod quicumque bibunt de vino illius, mouentur et corruunt, et contriti lamentatione sunt digni. Nos autem mortiferis perturbationibus resistentes, muro continentia vallemus animam, et libertatem illius quotidiana virtutum exercitatione tueamur. Sicut enim venditi servi, eorum qui pro eis dedere pretium, et famuli et verberones vocantur : ita qui animas suas variis vendidere desideriis, horum, quibus se tradiderint, famuli nuncupantur, et quæci crudelibus obediunt dominis. Cumque et emendatores erroris sui rigida fronte contemnant, temeritate stultitiam defendantes, ignorant, quod audacia nihil sit aliud, ut mihi quidem videtur, nisi absque sensu et cogitatione sententia, procul a se fugans gubernatorem perturbationum animum. Cumque tali fuerit conspoliata anima præsidio, præceps in profundum fertur impietatis, et quasi quodam amarissimo rheumate lumen mentis obscurat, oculumque ejus, secundum eloquium Scripturarum, intractabili tenebrarum nocte circumdat.

22. Unde qui Origenis erroribus delectantur, festivitatis dominicæ non sperent præconia : nec unguenta, aurum, et margaritas querant in luto, neque matrem suam Ecclesiam, quæ eos genuit et nutritiv, in magnis (b) urbibus lacerent, qui aliquando propter illum et discipulos ejus gentilium in nos **606** odia superant, et in dilectione eorum in nos maledicta congermant, dvitumque obsident foras, nec audire metuunt cum Judæis : *Filios genui et exaltavi, ipsi autem me spreverunt* (*Isai. 1*). Qui mihi videntur (c) nescire omne verbum veritatis, non habens fundatum, etsi ad horam audientem illexerit, ut putet verum esse quod non est, paulatim dissolvit, et in nihilum redigi; universaque senten-

(a) In Benedictin. quæ, scilicet *cogitatio*.

(b) Puta Constantinopolim, ad quam civitatem Origenisti confugerant, quemadmodum supra notatum est n. 3. atque alibi. Mox in B. P. legitur : *qui aliquando mihi, nunc propter illum*, etc.

(c) Ex interpunktionis vitiis, quæ infinita sustulimus, nequinquā lectorē adiunxit, unūn heic præstat indicare, ut periculum facias. Erat in editis ad hunc modum : *Qui mihi videntur nescire omne verbum veritatis, non habens fundatum. Etsi ad horam audientem*, etc.

tiam, quæ in morem torrentis de pessima mente profertur, obruere auctorem suum : et litteras syllabasque, quibus erat contexta, perdentes, absque sensu et sono, et ulla imagine derelinqui, et instar venenatissimi colubri percutere prolatorem suum, statimque retrahere caput, et quasi in foramine mentis tabescere atque consumi. Nam mendaciorum finis interitus est. Illi qui quandam jactabant se solitudinis amatores, saltem parvulam ad occultanda maledicta, super labia furoris sui ædificent cellulam, non de sanctis Jerusalem lapidibus, sed informibus Babylonis saxis, quæ indolata et inæqualia ruituræ domus parietes fulciant. Quanquam effeminatis [*f. efferatis*] auribus, et Gentiliū odiis se nostri detractione commendent, carpentes ecclesiasticam disciplinam, et patientia nostra quasi quodam temeritatis somite abutentes ; tamen aliquando taceant et quiescant, et audiunt Prophetam dicentem : *Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum* (*Ps. 53*). Desiderentque ea sapere, quæ digna sunt vita sancta, et Ecclesiæ principem ac (d) magistrum non contrident Deum.

23. Vos autem obsecro, fratres, ut in communione remus pro eis, et prophetali voce dicamus : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? et plorabo die ac nocte vulneratos filia populi mei* (*Jerem. 9*) : Dei misericordiam deprecantes, ut liberet eos errore quo vincti sunt : et odium, quo adversum nos frustra insaniunt, amore commutent. Unde et nos oblitū injuriarum, **607** indulgentissimo eos cupimus recipere sinu, et illorum sanitatem et conversionem ad Deum, propriam sanitatem et gloriam computamus. Et si aliter non possunt curari, nisi nostra humilitate, ultro eis satisfaciamus; (e) nihil eis intulimus injuriæ, nihil nocuimus, tametsi indignantur, et sœviunt contra Ecclesiæ medicamina, quibus vulneratis sanitas redditur. Nos quæ scimus, loquimur, et quæ didicimus, prædicamus : orantes, ut qui ecclesiasticas despiciunt regulas, normam recipient veritatis, nec propter hominum confusionem, per quam difficulter errantes corrigi solent, perdant utilitatem poenitentiae. Et nunc dicimus, et ante prædimus, et idem frequenter ingerimus, vagari eos nolumus, nec per alienas errare provincias, sed ad extores et furibundos cum Propheta clamamus, et loquimur : *Salvamini de terra, et revertimini, et no-*

(d) Facile B. P. lectio, quæ *vita solitaria pro vita sancta* dicuntur, preferenda videatur, cum Monachos Origenistas, sui detractores, atque huc illucque oberrantes suggesterent. In Synodica n. 3. « Voti nostri esse, et illos, et alias errores corrigeremus penitentia, et digne *modo* nomine conversari, ut qui vocantur Monachi, si tamen hoc esse cūiunt, quod dicuntur, silentium diligant, et fidem catholicam. » Sed statim post, *magistrum pro magistraturi*, quæ vox vitiōse in aliis editis terebatur, primum ex conjectura, tum accedente B. P. suffragio substituere non dubitavimus.

(e) Solemnis Theophilii excusatio, quam isdem verbis in Synodica replicat n. 3. *Nihil eis nocuimus, nihil (injuriæ in) tulimus; quemadmodum supplendum innuimus. Sed et B. P. heic loci, Nihil eis tulimus, nihil nocuimus, ut plane mirum sit eundem errorem diversis locis, ac libris, et a diversa manu peccari.*

lite stare : (a) recordamini qui procul estis a Domino, et Jerusalem ascendat super cor vestrum (Jer. 51. 50).

24. Forsitan hæc audientes, ecclesiastica congregatio nis amor subeat, et recordentur fraternalē in commune lœtitia, et hymnorū, quibus cum cæteris Dominum concinebant, frigusque odiorum dilectionis calore commutent, et intelligent nos medicos, non inimicos, indulgentissimos patres, non hostili tumentes superbia. Neque enim fieri potest, ut quos salvari volumus, perire cupiamus, et non eis ecclesiasticam virgam converti in baculum : si tamen relinquentes errorem, veritatem sequi velint, et omittere temeritatem lascivientium puerorum. Sin autem respuant eam, et contemnentes ecclesiasticam disciplinam, elevant cornu suum contra regulas ejus, et salutaria sp̄rantes consilia, projiciunt retrorsum, audiant Dominum comminatorem : *Homo qui fecerit in superbia, ut non audiat Sacerdotem, qui stat ad ministrandum in nomine Dei (b) tui, vel judicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur [al. moriatur] homo ille, et auferes malum de Israel, et omnis populus audiens timebit, 608 et non impie aget ultra (Deut. 17. 12).* Verum ne occupati circa vulneratorum curationem, nostri immemores simus, et propria negligamus, ac juxta quod scriptum est : *Aliis prædicantes, ipsi reprobri inveniamur (I. Cor. 9),* commonemus stantes, ut caveant : ne dum jacentibus manum porrigant, ipsi corruant, et ut servantes ecclesiasticam disciplinam, futurum judicium reformident.

25. Igitur dominicum Pascha celebrantes, sanctis Scripturarum purisicemur eloquii, et ad trophya Salvatoris respicientes, cuncta offendicula, quibus vitæ nostræ curriculum retardatur, auferamus et medio. Avaritiam quasi sceneratorem pessimum declinantes, vanæ gloriæ cupiditatem, ut insatiabilem jugulemus feram, et fornicationis blandum ac lubricum colubrum sollicita mente vitemus. Si quando nobis prosperior rerum aura successerit, humilitate et mansuetudine tumorem animi temperemus. Si aduersi venti flaverint, fortitudine pressum et jacentem animum suscitemus, ipsique nostri peccati accusatores simus : ut scientes nosmetipsos corripiamus, et jugi meditatione, virtutum libertatem animæ, que vitiis oppressa est, recuperemus. Quapropter positi in certamine et sudore ac labore præsentium, futuram nobis solemnitatis cœlestis gloriam præparantes, priusquam stemus ante tribunal Christi, præterita peccata penitentia corrigamus : præsenti fletu redimamus futura gaudia, aculeoque conscientia in modum apium noxios peccatorum fucos repellamus, plena ceris ac melle alvearia reservantes. Curemus diversa vitiorum vulnera, et rapinas divitum, quibus vel maxime hoc hominum capitur genus, crebris comonitionibus reprimamus. Et sic poterimus immimentium jejuniorum iter carpere. Incipient (c) dies

(a) Pro his vulgata, *Qui fugistis gladium, venite, nolite stare, recordamini procul Domini, etc.*

(b) Erat, tu, sacro textu renuente. Cætera ad Græcum exemplar exigenda sunt, quæ a Vulgata discordant.

(c) B. P. *Incipientes Quadragesimam a trigesima,* etc.

Quadragesimæ a trigesima die mensis Mechir. Et hebdomadam salutaris Paschæ celebrabimus quinta die mensis Pharnuti, finientes jejunia secundum Evangelicas traditiones vespero sabbati decima die Pharmuti : et illucescente statim Dominica, festa celebremus undecima die ejusdem mensis, 609 jungentes et septem reliquias hebdomadas sanctæ Pentecostes : ut cum his qui Trinitatis unam confitentur divinitatem, in cœlis præmia recipiamus, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo, Deo Patri gloria, et imperium, cum Sancto Spiritu, in sæcula sæculorum, Amen.

26. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes qui mecum sunt fratres. Et hoc necessario scribimus, ut sciatis pro sanctis et beatis Episcopis qui in Domino dormierunt, ordinatos esse in (d) Lemnado pro Herone, Nasream : in Erythro pro Sabatō, Paulum : in Omboes pro Sylvano, Verrem. His ergo scribite, et ab his accipite pacificas, juxta ecclesiasticum morem, litteras.

EPISTOLA (e) XCIX (f)

AD THEOPHILUM.

Excusat se Theophilo, quod subnexam Paschalem ejus Epistolam serius verterit; impeditus partim obitu Paulæ, partim suo morbo.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

4. *Hieron. ægratatio.* Ex eo tempore quo Beatitudinis tue accepi Epistolas, juncto Paschali libro, usque in præsentem diem, ita et in oratione luctus, et sollicitudine, ac diversis super statu Ecclesiæ hinc inde rumoribus exagitatns sum, ut vix volumen tuum potuerim in Latinum sermonem vertere. Optime enim nosti juxta, veterem sententiam, Non esse triistem eloquentiam : maxime si ad ægritudinem animi accedat corporis ægritudo. Et hanc ipsam Epistolam febre æstuans, et quintum jam diem decumbens le-

omiso infra, *celebrabimus.* Porro trigesima dies Mechir vicesimæ quartæ Februarii respondet; et Pharmuti quinta trigesimæ prime Martii, undecima autem, sextæ Aprilis ex quibus anni quadragesimæ secundi Pascha deuotari exploratum est.

(d) Carolus a S. Paulo, *Lemnado* legit, eamque urbem in Provincia Libyæ Pentapoleos constituit, ex hoc tamea uno Theophilensis epistole testimonio, non enim apud alios Geographos veteres, aut in antiquis Episcopatum Notitiae-ulla ejus est mentio; tametsi facile colligi posse videatur, non aliam ab ea esse, quam *Linniadem* vocat Antoninus, itinere a Ptolemaïo Alexandriam. Quæ subsequitur *Erythra*, eidem Provinciae Libyæ Pentapoleos adscribitur in Alexandrinī Patriarchatus notitia. Alias *Erythrus*, et *Erythron* apud Ptolemaeū, et in Actis Concilii Chalcedonensis Act. 1. 444 appellatur. Denique pro *Omboe* Græciæ Notitiae, Græcique scriptores plerunque *Ombroe* vocant, ac Thebaidi secundæ verissime adjudicant.

(e) Lectorem monemus iterum, pertinere hanc epistolam cum subnexa Paschalis interpretatione ad anni 404. posteriore partem; subdi vero hec loci semel intermissio temporum ordine, ob istarum elucubrationum indolem, ingeniisque atque argumenti unitatem, ob quam distrahi, suumque in locum reservari, docti homines, quæ in consilium adhibimus, ægre patiebantur. Accedit in veteribus MSS. atque in vulgatis omnibus continuo jungi, tametsi ordine aliis de causis vito atque inverso.

(f) Alias 31. Scripta anno 404.

ctulo, nimia festinatione dictavi : breviter indicans
610 Beatitudini tue, magnum me laborem sustinuisse in translatione ejus, ut omnes sententias parvenustate transferrem, et Græcae eloquentiae Latinum aliqua ex parte responderet eloquium.

2. In principio philosopharis : et generaliter agens dum omnes erdis, unum jugulas : in reliquis autem quod vel difficillimum est, Rhetorice eloquentiae jungis Philosophos, et Demosthenem, atque Platonem nobis consocias. O quanta dicuntur in luxuriam, quantis præconis extollitur continentia, et de intimis sapientiae disciplinis, diei ac noctis, luna cursus, ac solis ratio, mundi istius natura describitur ; et hanc ipsam disputationem ad Scripturarum refers auctoritatem, ne in Paschali libro videaris de sacerdotalibus quidquam fontibus mutuatus. Quid plura ? In his laudare te vereor, ne assentandi crimen incurram. Optimus liber est, et in Philosophis, et agens suscepit causam absque invidia personarum. Unde obseero te, ignoscas tarditati etiam in me ; ita enim sancte et venerabilis Paulæ confessus sum dormitione, ut absque translatione hujus libri, usque in presertiarum nihil aliud divini operis scriperim. Perdidimus enim, ut ipse nosti, repente solatium, quod (ut conscientiae nostræ testis est Dominus) non ad proprias ducimus necessitates, sed ad sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite serviebat. Sancta et venerabilis te, filia tua Eustochium, quæ nullam promatriis absentia recipit consolationem, te universa (a) Fraternitas suppliciter salutat. (b) Libros quos dum scripsisse te nuntiasti, vel legendos nobis, vel vertendos transmette. Vale in Christo.

611 EPISTOLA C (c).

SIVE THEOPHILI ALEXANDRINI EPISCOPI AD TOTIUS AEGYPTI EPISCOPOS PASCHALIS (d) ANNI 404. D. HIERONIMO INTERPTE.

Cessandum a peccatis, inita virtutum consuetudine, qua ad Pascha celebrandum animi præparentur. Jejuniorum quadragesimalium observatio sancta, tum recta in Deum fides proponuntur. Origenis errores, quos execrari oporteat ante Dominicum Pascha. Calcanda insuper avaritia, et amori in Deum dilectione in proximos jungenda.

4. Nunc quoque Dei viva sapientia nos ad san-

(a) Fratrum cœtus, qui solitariam cum Hieronymo vitam agebant, *Fraternitas* heic loci obvio sensu intelligitur ; ejus tamen vocabuli apud ecclesiasticos Scriptores acceptio varia est, et significatio : nec raro pro Ecclesia sumi, sepe etiam mysterii multum ac religiosum in eo positum invenias. Vid. Optatum Milevitam, init. lib. 4. de Schisitate Donatistar. in eumque doctorum virorum notas.

(b) Haud alios putamus indicari libros, quam illos Inventivarum contra S. Joannem Chrysostomum, qui ab Hieronymo quidem Latine explicati sunt ; sed minime atatem tulerunt neque in Græco exemplari, neque in Latina interpretatione, exceptis apud Facundum Hernianensem fragmentis perquam exiguis. Consule paulo infra epistolam 114 et quæ ibi adnotamus.

(c) *Al. numero curet, scripta et latine redditæ an. 404.*

(d) Numirum superiorum anni 403. Paschalem epistolam Hieronymus non est Latine interpretatus, et splendide falluntur tum qui illam arbitrantur intercidisse, tum vero maxime qui priorem anni 401 ut lacunam impletant, alteri 403 cum Baronto adscribunt.

ctum provocat Pascha celebrandum, omnes cœpiens ejus esse participes : unde propero ad illud currentes gradu, jejuniis et continentia omnique afflictione corporis pugnantes contra virtutum adversariarum industriam, voluptates redigamus ad nihilum, fulsi Salvatoris auxilio : et peccata nostra Deo, qui sanare potest, simpliciter cōfidentes, verum conscientiae judicium formidemus, ut cum David vociferantes atque dicentes : *Peccata adolescentiae meæ (e) et ignorantiae meæ ne memineris : secundum misericordium tuam memor esto mei (Ps. 27. 7)* ; terrore ignis æternæ crescentia vitia consumemus [al. *consumamus*] : quorum finis est, alia ultra non facere, et exordium salutis, præteriorum oblivio. Sicut enim principium viæ (f. *vitæ*) bonæ, facere justa, sic exordium cessantium peccatorum est, eorum impetus cohibere, dum aut ratione frenantur, aut metu ad præcipitia non veniunt. Cumque legis fuerit in animo recordatio, illico fugiunt, et cessantes ultra procedere, in triumphantum virtutum castra (f) concedunt, paulatimque poenitendo **612** referentes pedem, et sapientium judicium declinantes, instar sumi resolvuntur in nihilum. Difficile sanantur mala, quæ nou statim ut crescere coeperunt, opprimuntur : facilis est eorum eradatio, cum qui dudum peccaverunt, per poenitentiam ad prudentiam convertuntur, et sine peccandi, emolumentum invenerint poenitendi. Neque enim possumus opprimere incentiva vitiorum, nisi virtutes facere cœperimus : aut cessabunt vetera priusquam novorum operibus excludantur. Et quomodo si contra supervenientes voluptates firmo animo resistamus, præterita peccata delentur : ita perseverans si fuerit præteriorum oblivio, futura delicta ultra crescere non valebunt. Malorum quippe operatores, quasi in ditionem suam redigentes eos, qui possunt prohibere, nec prohibent, tota ad peccandum debacchantur insania, et silentium in sensum trahentes, quidquid animo libido suggesterit, opere explore nituntur. Libertas præsentium vitiorum futura germinat vitia : et si priora neglexeris, sors et seminarium futurorum est.

2. Prohibenda peccata. Quæ cum ita sint, qui possunt prohibere peccantes, et laboris fuga inertiæque silentio dissimulant, et crescere patiuntur mala, participes eorum rectissime judicabuntur, qui auctores scelerum sunt, et negligenter poenas lucent : dum irrationalabile otium sudori ulciseantium prætulerunt, malentes quietem culpabilem, quam severitatem vitia succidentem. Si enim recedamus a viis, penitus interibunt, et eorum fraudulenta dulcedo siccabitur ; omnisque impetus voluptatis quodam, ut ita dicam, languore torpescit : quando mens nostra fuerit virtu-

(e) In Græco nempe ἀπολετα, et in minori numero gignendi casum, et in plurimum accusandi denotat. Sic proinde cum impressa lectione, Augustinus, duo Romana, unum Germanense, atque alterum Carnutense Psalterium faciunt.

(f) Perinde est atque, a virtutibus captiva ducentur, ac triumphantur. Martianæus tamen negandis particularium interserit, contrario sensu, in triumphantum virtutum castra non concedunt.

tis hospitium. Legis recordatio non sinit peccata generari, nec ea crescere patitur; cumque futurum tribunal et formidolosum judicij diem (a) cogitaverint, tum principi diem, medium, finemque peccati prohibebit, et amaros illius fluctus, atque intumescentes gurgites usque ad ipsum fontem, venasque siccabit; virtus **613** lege comitata vitiorum opprimet semina, et animum de humilibus ad excelsa sustolleat. E contrario vitia, nisi coercentur, superbunt, et obedientes sibi ad inferna detrudunt; cumque semel possederint animas, opprimunt eas illecebris voluptatum, nec sinunt juxta humani corporis statum ia sublime, erectumque suspicere, sed instar pecudum ad terrena declinant. De quibus Psalmista testatur, dicens, *Vocaverunt nomina sua in terris suis* (*Psalm. 48*).

3. Qui exienda vitia. Dicat alius, quod si tantam habent vitia fortitudinem, et plurimos usque adeo blanda persuasione supplantant: quid debent agere, qui peccare se sentientes, cupiunt mutare peccata virtutibus, et amore meliorum pejora contemnunt? Audiant hujuscemodi loquentem Moysen: (b) *Peccasti? desine*, sine peccati priora subvertens, et efficacissimo medicamine vitia emendans cessatione vitiorum: dulces malae vitae illecebras, et blandientes corporis voluptates, quasi noxia venena declina. Nec per lubricam et mollem deliciarum ingrediari semiam: quia jejuniis et continentia (c) solemnitas apprehenditur, et vix laborantes atque sudantes mala bonis possamus immutare, et repugnantes opprimere voluptates. Pauci sunt, qui calcatis vitiis tramitem teneant veritatis, dum malitia innumeris nocendi utitur artibus, et vinci non potest, nisi sapientiae super fulciamur auxilio, clamantis nobis atque dicentis: *Noli timere, quia tecum sum* (*Gen. 26. 24*). Mali interitus est, mala ultra non facere: radix vitiorum legis scita contemnere. Ut peccata germinat [al. germinant] negligentia, ita sollicitudo virtutes parit. Lex custodita fugat ignominiam, neglecta partur poenas: et quanto, si despiciatur, severi judicis (d) imitatur truculentiam, tanto, si servetur, clementissimi patri exhibet mansuetudinem. Igitur PECCATI cessatio virtutis principium est. Medicina præteritorum, ac præsentium, futurorumque vitiorum legis

(a) Mallemus quidem, *cogitaverit*, quod ad mentem referendum sit. Sed deinde legendum omnino est *principian dies*, aut *principium tantum*, si mavis; quod enim *principi diem* editi præferunt, tametsi non mutamus, certissime depravatum est.

(b) Hunc locum, cum nusquam in Pentateucho sit inventire, ex eorum indole putamus esse, ut Chrysostomus natum Homil. 7. in priorem ad Corinthios, qui scripti dicuntur, cum non verbis, sed re ipsa expressi sint, « quemadmodum in historiis, vel cum eadem scripta sit sententia, quamvis non iisdem verbis. » Verum proprio loco in veteriis, quam *Italam* vocant, versionis codicibus exstitisse Genes. 4. 13. indicat S. ipse Pater sub lla. Epist. ad Sabianum, his verbis: *Quod ad Cain dictum est, tibi dictum puta*, Peccasti, quiesce.

(c) Pro habitu accipitur heic loci, seu more et consuetudine, quæ actuum frequentia comparatur, quo tamen sensu apud bonos auctores est plane insolens.

(d) Iterum abeque codicum MSS. ope legendum velim, ministratur loco *imitatur*, quod nec isocolo sequenti satis bene respondet, nec, si quid videmus, congruo sensu dicetur.

indefessa meditatio: quæ cum possessoris sui habuerit securitatem, cunctis perturbationibus caret. Sapientia quippe in nobis operatur bonum: postquam ei mundum cordis præbuerimus habitaculum, et cogitationes **614** in opera verterimus. Nec ambigitur, quin in utramque partem, vel faciendi, vel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem, et oppressis pravis, recta nascantur: tuncque virtutum inter se concinit chorus, cum vitiorum in animis fuerit solitudo. Sicut enim continentia in corporibus nostris obtinens principatum, infirmitates nasci prohibet, et amatores sui nec debilitat, nec occidit, præteritosque languores in pristinam restituit sanitatem, et expellens quod contra naturam est, revocat ea quæ naturæ congrua sunt, ut æquali temperamento vita hujus ratio conservetur: sic anima legum jussa conservans, quantum recipere potest humana natura, a malorum contagione secernitur, et ex omni parte sollicita, seque circumspiciens, nihil ad se introire permittit, quod contrarium sit præclaris cogitationibus. Quin potius in templum versa Dei, colesti jugiter solemnitate persfruitur, habens divitias, observantiam legis, quæ jacentes suscitat, malosque puniens, alios corrigit, et semper clamans: *Numquid qui cecidit, non resurget? aut qui aversus est, non revertetur* (*Jerem. 8*)? spem salutis largitur paenitentibus: dum monet, ut prosit: corripit, ut emendet: pudoremque pristinorum injiciens peccatorum, facit meliora sectari: quæ appetere nemo possit, nisi prius conscientiæ vulnera condemnari.

4. Verum quia lex negligentes sui, et in errorem demersos consiliis optimis ad meliora revocare festinat, quasi norma pravorum operum; eos autem qui sibi obediant, absque præmio esse non patitur, neque æternis angustiis premi; quotquot sanctum Pascha celebramus, continentia atque jejuniis latorem legis amicum nobis esse faciamus. Prophetæ his qui Pascha celebrant, promittente: *Eris corona decoris in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui* (*Isai. 62. 3*). Opulentum virtutum convivium requiramus, ornantes nos scientia Scripturarum, quasi solemnibus vestimentis. Sancta, lætantibus nobiscum Angelis in cœlo, oscula præparemus, fugantes omnem negligientiam, et rumpentes moram, ut alaci cum discipulis ad Salvatorem pergamus incessu, **615** dicamusque ei, *Ubi vis paremus tibi* (a) *Pascha* (*Math. 26*)?

(a) Revocant hæc nobis in mentem pericopen quamdam Theophilii nostri, quam, dum Romæ ageremus, ex Catena quadam in Vaticano Cod. 609. antiquissimo exscriptam, quæ à τοις οἱ λόγοις, sive ex decima Paschali, dicitur expressa: nos heic eo libentius subiectumus, quod nondum in vulgus prodiderit; sic autem se habet. ἐν ταῖς τοῦ περιπλάνατος τοῦ θεοῦ πάθεσι πεντηκονταπέμπτα ρωσίαις της διαβατηρίου τοῦ θεοῦ πάθεσι πεντηκονταπέμπτα ρωσίαις της λεονί, τοῦ θεοῦ τριπάνων τοῦ τοῦ πάθεας: ὃν ταῦτα εἰδότες τοῦ θεοῦ διετελεσθεντο, τὸν τοῦ γεννητικοῦ πραγμάτου τύπον εἰς τὰ δύο τοῦ θεοῦ δρόμοι τῇ πάθεᾳ βασίσκατε. Εἴδε οὐ Κριστός εἶδε τοὺς εἰρηνάδες, τοῦ κατὰ τὸν τοῦ πάθεας πάθεας τὴν χρειαν, τοὺς εἰρηνάδες λεγομένους εἰρηνάδες: τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ τοῦ μὲν τοῦ θεοῦ τοῦ διονυσίου πάθεας εἰρηνάδες τῷ εἴδει τοῦ θεοῦ τοῦ πάθεας διετελεσθεντο, ὃ δὲ αὐτὸς ταῦτα διετελεσθεντο εἰρηνάδες. Cetera quæ ibi subsequuntur, Theophilum auctorem non videntur habere, etiam illi adscribantur: superiora autem sic vertimus: « Ut de-

atque [al. ut.] in cœlorum coenaculo constituti, ac mysticum Pascha facientes, possimus cantare: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum* (*Psal. 85*)! Ibi enim Angelorum reperiemus [al. reperimus] choros, et cum eis festa celebrantes, habebimus eos socios mysteriorum Dei, et exultatione ineffabili gesticamus, sapientiae cum illis sacramenta discentes: ubi nulla fraudis deceptio est: ubi qui vestem non habet nuplialem, convivium intrare prohibetur, licet in praesenti sæculo justum esse se jactet. Omnia sunt ibi senescens ac proiectæ plena prudentia: nullusque ibi, juxta Prophetam, immaturæ sapientiae reperiatur: (a) *Erit enim, inquit, juvenis centum annorum* (*Isai. 65. 20*): magnitudine numeri perfectionem eruditionis ostendens. Unde, fratres, sanctæ cœlestisque vocationis participes, Salvatorem per Prophetam audiamus clamantem: *Veniam congregare omnes gentes, et venient, et videbunt gloriam meam, et dimittam super eos signum mundi* (*Isai. 66*).

5. Ad solemnitatem igitur properemus, atque dicamus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi* (*Gal. 6*). Dabit, dabit, inquam, laborantibus gaudium, et jejunantibus benedicens loquetur: *Erunt domui Iudeæ in gaudium et lætitiam, et in solemnitates bonas, et lætabimini: veritatem ac pacem diligite* (*Zach. 8. 16*): non est enim omnium solemnitas, sed domui Iudeæ, id est, Ecclesiæ Christi. Igitur quia secundum Psalmistam, *Tempus faciendi Domino* (*Psal. 118. 126*): et Paulus scribit: *Nox præcessit, dies autem approxinuavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non comessationibus et ebrietatibus, non cubilibus et impudicitiis, non contentione et æmulatione: sed induite Dominum Jesum* **616** *Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis* (*Rom. 13. 12*). Justum est cunctos Domini timore purgatos dignam peragere solemnitatem, continentis quoque ac jeuniis redimere castitatem, et dormientem sensum vigili suscitare fidei, imitarique sapientissimum Danielem, de quo scribitur: *Est vir in regno tuo, in quo est spiritus Dei, et in diebus patris tui vigilancia et sapientia inventæ* [al. inventa.] *sunt in eo* (*Dan. 5. 11*). Qui enim curam sui gerunt, ut ad meliora proficiant, habentes legem quasi fortissimum ducem, parent imperii ejus, et veniam contra se peccata subvertunt, splendore operum illustrantes Pascha festivitatem: et securitate conscientiae, perturbationum jacula negligentes, spe anticipant victoriam. Qui autem horum imitatores

non velum atque oportentum litteras demittentes, revelata facie, quasi pro transitu sacrificium, Dominicis Paschalis solemnitatem intueantur, clamantes ad Jesum: » Ubi vis pareremus tibi Pascha? « Ab ipso enim intelligentes, in superiori tecto perfici oportere, quod est supra terræ negotia, sollicito cursu, animo quidem ac mente, ad Sancta Sanctorum procedant: quem locum Christus ipse pro nobis ingressus, legalis Pontificis operam atque usum cessare fecit, aeternam nobis inveniens redemptionem, et pro nobis ante Dei faciem sese constituens. Tunc enim semel in anno solus Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur, populo foris astante, quod tantum facultatis non haberet; Salvator vero ingrediens, potestatem omnibus intrare voluntibus largitus est. »

(a) Ex Graeco ἡ τετρακοντα παιδία τοῦ κόσμου: Vulgatus enim allo sensu: *quoniam puer centum annorum morietur.*

sunt, antequam ineant prælium, desiderio virtutis palmam occupant triumphorum, coronamque victores lubricæ voluptatis in cœlestibus possident, revelata facie, animo contemplantes, vociferabuntur et dicent: *Dominus Deus, fortitudo mea, et ponet pedes meos* (b) *in consummationem, super excelsa statuens me, ut vincam in cantico ejus.*

6. Nec putemus, fratres carissimi, certamen esse perpetuum, ut idcirco lassemur; sed sciamus finem hujus eorūnam esse justitiae, quam nulla sæculorum corruptit ætas. Studium vitæ istius et certaminis temporale est, qui autem inoffenso cucurrerint gradu, et ad calcem venerint præmiorum, novas invenient mansiones, victoriam canticis demonstrantes. Itaque gratia Domini triumphos nobis de sceleratissimis dæmonibus pollicente, jejunia rite celebremus, ut solemnitatis quoque rite participes simus. Nequaquam diebus Quadragesimæ, sicut luxuriosi divites solent, **617** (c) vini poculum suspiremus, neque in procinctu et prælio, ubi labor et sudor est necessarius, carnium edulio delectemur. Crapula quippe et ebrietas, et ceteræ hujus vitæ illecebra opulentissimum animarum thesaurum exhausti, et sementem scientiae doctrinæque uberrimam sui admixtione suffocant. Quamobrem Dominus atque Salvator provocans discipulos suos ad rigorem continentiae, loquebatur: *Attendite robis, ne forte graventur corda vestra crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ, et [al. ne] superveniat in vos repentina dies illa: tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ* (*Luc. 21. 34. et 55*). (d) *Surgite: abeamus hinc* (*Joan. 14. 31*), quos ob negligentiam sui pœnæ illico consequentur. Qui autem legum præcepta custodiunt, ignorant vinum in jeuniis, carnium esum repudiant, et insatiabilem avaritiam Dei timore compescunt. Unde ad continentes Scriptura quotidie clamitat: *Vinum et siceram non bibent* (*Judic. 13. 4. et 7. et 14*). Et e contrario Iudeæ ob culpam audiunt: (e)

(b) Ex græco ἀποτέλεσμα, in consummationem: Vulgatus ex Hebreo, *quasi cærrorum, et mox τῷ νυχτῶν, ut vincam*: quod Vulgatus dixit allo sensu, *victor*.

(c) Aliquandiu nobis plus aquo durior visa est hujus loci sententia, maxime cum paulo infra, et nu. 8. concepit verbis *jejuniorum tempore a vino*, ut a *carnibus abstinenti* constanter Theophilus jubeat. Nam si quis æstaret conclusum, Fidelibus olim vini poculum in Quadragesimæ jejunis usurpare non licuisse, multa veniebat in mentem qua opposui poterant. Atque si quidem, qui varias Ecclesiarum consuetudines enarrant, Socrates lib. 5. cap. 22. et Sozomenus lib. 7. cap. 19. id minime tradunt observatum, nedum ab Ecclesia sanctum, ut si qui adeo a vino abstinerent Fideles, pietati eorum potius, quam Ecclesiastica regulæ dandum sit, quidquid aliis videatur. Tandem commode occurrit Tertulliani locus, unde hoc idem planissime doceremur. *Quidam*, inquit, lib. de Cultu seminarum c. 9. « ipsam Deli creaturam sibi interdicunt, abstinentes vino, et animalibus exultantes, quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adjacent, sed humilitatem animæ sua in virtus quoque cassigatione Deo immolant. »

(d) Nonnihil resarcietur locus, *et voculam si preponas nam certe librariorum incuriam expertus est.*

(e) Loci hujus hiatum pendula atque imperfecta Scripturarum sententia arguit, ad quam exemplandam aliquid nobis in veteri editione B. P. præsidii fuit, licet et ipsa cum saepè fallacissima sit, tum heic quoque loci manca. Sic illa se habet, « Dabatis bibere sanctis vinum et Prophetis, et præcipitabiles dicentes, Non possunt, etc. » Itaque supplendum coniungimus, *et Prophetis præcipiebiles dicentes, Ne propheta*

Dabatis bibere sanctis vīnum et prophetis (Amos. 2. 12). Non possunt suscipere correptionem, qui luxuriae oblectatione capiuntur, neque ventris ingluviem ratione et consiliis refrenare amore jejunii, qui desidia et peritura cito voluptate, studium virtutis infamant, non erubescentes vinum clam bibere, et avidis faucibus arbitros declinantes, in cubiculis multa potare, ut inediā et jejunia, quae ultro appetere debent, jejuniorum tempore, luxuria et ebrietate commutent: nescientes quod, etiam si hominum conscientiam fugiant, et clausis parietibus vescantur carnibus, atque aves altiles diebus Quadragesimæ, et propinquante Pascha immundis manibus lacerent, tristi vultu foris jejunia promittentes, corripiat hujuscemodi. **618** Dominus, et dicat: *Iniquitates magnas faciunt isti, ut recedant a sanctis meis.* Non decet jejunantes tempore agonis et prælī vesci carnis, monente Scriptura: *Affligitis animas vestras* (Levit. 16. 29). Neque phasides aves sollicito labore perquirere, et garrulas volucres, earumque pinguedinem bianti ingerere gulæ. Nec investigare magni pretii coquos, qui ventris rabiem jure multiplici, et carnibus contusione mutatis, diversoque ciborum sapore demulcent: sumantibus pateris, et nitore sui furor' gutturis blandientibus, cum in injuriam [al. *cum injuryia*] continentiae diversi saporis et coloris vina querantur.

7. Docet nos sancti Danielis historia, et trium puerorum virtus, consona appetere et honorare jejunia, qui, ut longum sermonem brevi explicem [al. *concludam*] compendio, in servitatem libertate mutata, cum captivi debuerant [al. *debuerunt*] desiderare delicias, contempserunt Babylonias dapes, et simplicem cibum regali mensæ præfulerunt. Preceperat quippe rex Nabuchodonosor eunuchorum principi, ut de filiis captivitatis Israel, et de regio semine pueros, in quibus nulla esset macula, pulchros corpore, et aptos ad sapientiam perdiscendam, introduceret palatum, et essent in aula regis, discerent litteras ac linguam Chaldaeorum, et de reliquiis mensæ ejus viverent, atque inde accepta vina potarent (Dan. 1. 4. et 5). Eliguntur itaque de tribu Juda, Daniel, Ananias, Azarias, Misael, et genere concordes, et fide, quorum nobilitatem dura non (*a*) mutaverat servitus. E quibus Daniel, sicut Scriptura testatur, *Possit in corde suo non coinquinari de mensa regis*

tetis; sunt enim haec Amosi c. 2. vers. 12. et *propinabitis Nazaretis vīnum, et Prophetis mandubitis, dicentes, etc.* quæ posteriore hac parte mutilata, sensuque inverso adduci ab Theophilo neutiquam credibile est; sed facile vocum similitudo *prophetis, et prophetetis*, librarios felicit, quemadmodum illis quoque, unde B. P. editio sumpta est, fraudi fuere voces *Ne*, et *Non*, ut reliqua omittentur, quæ interseruntur. Nusquam autem sepius a scribis peccatum esse, quam ubi eadem voces proxime repetitæ sunt, aut geminate, jam aliquoties supra monimus, et passim in veteribus libris exempla persuadent. Porro ex Graeco *τυποποιῶν* heic *sancctorum* interpretatur, ubi Vulgatus interpres *Nazaretos* ex Hebreico vertit.

(*a*) Libertatem quidem servitute mutatam a tribus pueris dixerat modo, minime vero etiam generis nobilitatem, quod perperam editio Benedictina significat, penes quam erat, abeque negandi particula, *nobilitatem dura mutaverat servitus*; nos ex B. P. castigamus, in qua item est absque præpositione, *quibus Daniel*.

(*Ibid. 7*). Tres quoque pueri non minus religione quæm propinquitate sociati, suscipiunt vīni consilium, et approbat sapientiam, simulque eunuchorum principem deprecantes, Dei opitulante. **619** clementia, impetrant quod desiderant, et in terra captivitatis servant generis nobilitatem: nam timentem præpositum, ne aliorum puerorum vultus hilarior capitali se poenæ addiceret, ratione et consilio leniunt, his verbis loquentes: *Tenui pueros tuos diebus decem, et detur nobis de seminibus, et comedemus, et aquam bibemus, et appareant in conspectu tuo vultus nostri, et vultus puerorum qui comedunt de mensa regis, et sic ut videris, ita facies cum servis tuis* [Dan. 1. 12]. (b) Videbat enim et virtutis desiderium Dei clementia sustentatum, quodque continentia pulchra et fortia corpora conservaret, et omnem deformitatem fides vinceret, et nitorem pulchritudinis nulla mactes commutaret.

8. Hæc idcirco, fratres carissimi, replicavimus, ut Pauli Apostoli de sanctorum virtutibus predicantis, verba noscentes, in quibus ait: *Quorum considerantes exitum conservationis, invitanini fidem* (Heb. 13. 7); (c) suadeamus eis qui tempore jejuniorum est carnium delectantur, imitari sanctorum continentiam: qui nulla vi superari potuerunt, ut rigorem virtutis amitterent, ut Babyloniorum imperia formidantes, captivam in se ostenderent voluptatem, sed manserunt liberi, ventrisque desideria ratione superarunt, et titillantem gulæ vicere luxuriam, nobisque sum fortitudinis exempla reliquerunt, habitantes in Babylonie corporibus, sed sensu et fide cum Angelis in celesti Jerusalem morantes, ut omnem deinceps ætatem docerent, jejuniorum tempore a vino et carnis abstinentiam, sumere de terra semina, et portandam aquam, quibus comitibus utitur pudicitia.

9. Quid memorem insignes Macchabæorum victorias (2. *Macchab.* 7)? qui, ne illicitis carnis vescerentur et communes tangerent cibos, corpora obtulere cruciatis: totiusque orbis in (d) Ecclesiis Christi laudibus predicanter, fortiores poenis, ardentes quibus comburebantur ignibus. Victa sunt in eis omnia. **620** crudelitatis ingenia, et quidquid ira persecutoris invenerat, patientium fortitudo superavit. Inter poenas magis paternæ legis, quam do-

(b) Plurimum numero, et paulo alter in B. P. « Videbant enim et quod virtutis desiderium Dei clementia sustentatum pulchra et fortia corpora conservaret, etc.»

(b) Vito se erat in Benedictin. *suadens*: vito quoque interpuatio, quodque magis dolens, nullibi fere adnotati e Scriptura loci, aut saltem a continuo texu distincti, quorum neglecta observatio vix dictu est, quantum caliginis multis locis offuderit, nobisque laboris ac tædit pepererit.

(c) Et in vetustissimis quidem martyrologiis, quod minime diffitemur, *Fratrum Macchabæorum* Natalis occurrit, isque Calendis Augusti a primis usque temporibus consignatur; altamen cum Theophilii verbis isthac haud faciunt ex Oratione XXII. S. Gregorii Nazianzeni: « τὸν οἱ Μακχαβαῖοι; τότεν γέροντας πανθρῆτες, οὐ τερπτοῦσι μάντολος πάντα τηρουμένους, ὅτι μηδὲ Χριστὸς ἀδίλος, τέλοι δι τηροῦσας εἰς, ὅτι τὸν τερπτόν γέροντας. » Ecquid vero Macchabæi? horum enim est praesens festivitas, qui quidem minime coluntur a multis, quod non post Christum eorum certamen fuerit; altamen hopocari ac omnibus merentur, quod pro patriis institutis toleraverint. » Theophilus e contra jam in totius orbis ecclesiis Christi laudibus predicari testatur.

lorum memores : lacerabantur viscera, tabo et sanie artus diffuebant, et tamen sententia perseverabat immobilitas : liber erat animus, et mala praesentia futurorum spe despiciebat [al. despiciebant]. Lassabantur tortores, et non lassabatur fides : frangebantur ossa, et volubili rota omnis compago nervorum atque artium solvebatur, et in immensum spirantia mortem incendia consurgebant : plenæ erant ferventis olei sartagines, et ad frigenda sanctorum corpora terrore incredibili personabant ; et tamen inter haec omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quod patiebantur, sed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flamas superata, variis tormentorum spernit dolores. Cumque semel virtuti se tradiderit, quidquid adversi evenierit, calcat, et despicit. Qualis fuit Paulus scribens : *In his omnibus superamus, per eum, qui nos dilexit* (Rom. 8. 37). Quod enim sustinere non potest carnis fragilitas, naturali infirmitate superata, vincit animus, fide colloquens Deo.

10. Ergo qui jejunia, id est, conversationem Angelicam imitantur in terris, (a) meminerint illius dicti, *Regnum Dei non est cibus et potus, sed iustitia, et gaudium, et pax, et laetitia* (Rom. 14). Isi : [al. Quia] per continentiam, brevi et parvo labore magna sibi et aeterna conciliant praemia; et multo plus accipiunt, quam offrerunt, et futuri temporis gloria praesentes angustias mitigant, quia in hoc stadio pro virtute pugnantibus, finis erit aliquando certaminis. Nam qui [al. Qui autem] pugnam ineunt contra vitia, et sapientiae disciplinis suas animas dedicarunt, quantumque patitur humana conditio, scientiam appetunt futurorum, per speculum et imaginem, sensu et fide celorum regna cernentes, consequentur aeterna praemia, et nullo temporum fine claudenda. 621 Dies et nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrescentes, quod amittunt, recipiunt, et quod recipiunt, tribuunt : ad eandem mensuram bis in anno convenientes, nec manent in eodem statu, sed (b) brevitate et longitudine horarum momenta discriminant, ut utili mundo faciant temporum diversitatem. Nam que dies (c) ordine et circulo suo de noctis temporibus mutuatur, et rursum nox recipit quod largita est : dumque vicissim et tribuunt, et accipiunt, et orbe quodam quod paulatim amiserunt decrescentes, sensim crescentes recipiunt : creatoris Dei interpretantur sapientiam. Atque ex hac vicissitudine spatiorum vel menstruus lunæ orbis efficitur, vel solis sua per vestigia revertentis annus impletur, dum crescent, atque decrescent, et lapides præteriorum futura succedunt, eadem semper atque alia tempora commutantur. Unde et luna prudentissimo Dei artificio condita, et formarum mutans varietates, ad plenitudinem tendit, et festinat ad diminutionem, ut quicquid crescens acquisierat, per-

dat amittatque decrescens. Nec stat in eodem statu, sed quibusdam gradibus ascendens atque descendens, de paupertate pergit ad divitias, et de divitiis redit ad paupertatem : ipsa diversitate formarum mutabilem et conditam se esse demonstrans. Quis vero possit digno sermone exprimere solis cursum, et anni circulum rationi menstruæ (d) sive lunari congruentem ? Dum per quatuor volvit tempora, et in se semper revertitur, eademque mensura condescit atque descendit, et aeterno ordine labitur : ut quod lunare spatium triginta diebus implet ac noctibus, hoc solis cursus spatiis anni vertentis reficiat. Cumque ad aequalitatem diei noctisque pervenerit, et parumper in libra justi cursus steterit, festinat ad inaequalitatem, deserens ad quod pervenerat. Quod puto Ecclesiasten, ne de alienis nostra fontibus hauriamus, in volumine suo dicere : *Gyrans gyrando vadit spiritus, et in circulos suos revertitur spiritus* (Eccl. 1), annum 622 solis cursum significantem. Eadem enim temporum rota in semet revertitur, rediens ad ea, unde profectus fuerat.

11. Sancta vero coelestisque sclemnitas radios nobis sui splendoris emittens, nullis spatiis terminatur : cumque sanctorum certamina, et presentis seculi labor finem acceperint, succedit perpetuum gaudium, et aeterna festivitas. Unde perfecti viri animas suas ab omni errorum caligine separantes, jam nunc festa decantant : *Introeamus portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis* (Psal. 94), Salvatoris adventum laeti vocibus personantes. Cum enim in toto orbe regnaret malitia, et tenebras humanis oculis daemones offusidissent, neque posset eis ullus opitulari, juxta illud quod scriptum est : *Respxi, et non erat qui auxiliaretur : consideravi, et nullus qui suscipieret* (Psal. 99), ut finem haberet aliquando impieetas, et destrueretur idolatriæ fraudulentia, vivens Sermo Dei, nihil de nostra relinquens similitudine, absque solo peccato, quod substantiam non habet, novo modo ad nos venire dignatus est, ut fieret filius hominis (e), et per inaneret Filius Dei, natus quippe ex Virgine, hoc tantum stultis mentibus credebat, quod oculi demonstrabant. Ex operibus vero et signorum magnitudine Deus invisibilis a prudentibus cernebatur, quemque facies hominem demonstrabat, hunc virtutes significabant Deum, servilis formæ vilitate cooperatum. Quanquam enim tradiderint eum Iudei, et crucifigendum vocibus impiiis conclamarent, intersectione corporis ejus Dominum blasphemantes : imo occisione carnis dominicae servi impietatis effecti, tamen ad mortem intrepidus accedens, ut nobis virtutis præberet exemplum, Dominus gloriae in ipsa passione monstratus est, impossibilis divinitatis permanens maiestate, A carne passibilis, juxta beati Petri repertus eloquium. Et ideo pro nobis patiens, non fugit mortem, ne nos timore mor-

(a) Vulgo antea legebatur *meminerunt*.

(b) Breiores hyeme, æstate longiores erant diurnæ horas apud veteres, quibus unaquæque per annum dies in duodecim partes sive horas tribuebatur.

(c) Fortasse ordinem et circulum suum prescribendum est.

(d) Illud, sive lumen, in editione B. P. desideratur.

(e) Hæc miserabiliter accepta erant in Benedictina editione ad hunc modum, ut fieret filius hominis, ut permaneret filius : quippe ex virgine, etc. ex quibus nihil idoneum et posses extundere. Restituimus et pro ut, et Dei vocem, et natus ex B. P. que omnino erant sensui necessaria.

tis (a) ejus proprietate bellantes, victoriam perdere-
mus. Nam si timuisset crucem, contraria his quæ
docuerat gerens, quis discipulorum ejus libens
623 pro religione pugnasset? Irridetur itaque a
a stultis et incredulis, qui orbem terrarum suæ sub-
jecit fidei, et nominis Christiani sanctis largitus est
dignitatem. Cumque magnitudo virtutum ejus omnibus
enitescat [al. claret], blasphemare non cessant.
Ille vero qui irridetur Deus, operibus demonstratus
est, ut dæmonum templo subverteret, ut Origenistarum
impietatem argueret versipellem: quorum au-
tor Origenes, ita aures simplicium et leviorum sua
persuasione decepit, ut solent in littora ex alto ve-
nientes illi gurgites, et in semet spumanti mole
confringi.

12. Nos ergo ad eum, qui ausus est scribere,
ruina rationabilium creaturarum esse corpora fabri-
cata, zelo fidei concitati loquamur: Si tibi bujusce-
moi impietas placet, quomodo Paulus Apostolus
scribit: *Volo adolescentulas nubere, filios procreare* (*Tim. 5*)? Utrum idcirco præcepit nuptias, ut ex
mulieribus nascentia corpora, ruentibus de cœlo An-
gelis, et versis juxta te in animas, carceres præpararent [al. præpararet]? An ut in conjunctione mari-
tali Dei sententiae serviens, conservet humanum
genus? Si enim vult adolescentulas nubere, et filios
procreare, per quas nascentur corpora humana: cor-
poribus autem propter poenas atque suplicia eran-
tes animæ uniuntur, nulli dubium, quin propter
poenas animarum, et non propter generationis ordi-
nem nuptiarum adolescentilis vincula tribuantur.
Verum absit, ut ita esse credamus, et mariti, uxori-
risque fœdera non ob benedictionem, sed ob peccatum
juncta credamus. Nec Adam et Eam plasmans
Deus, propter animas de cœlo ruentes et lapsas [f.
lapsus] rationabilium creaturarum benedictione (b)
sociavit: *Crescite et multiplicamini*, dicens, et *replete*
terram (*Gen. 1. 28*). Si enim propter peccata in cœlis
præcedentia ad terras missæ sunt animæ, ut corpo-
ribus ligarentur, mentitur Paulus scribens: *Honorabile*
nuptiæ, et cubile immaculatum (*Heb. 12*). Sed nequaquam ille mentitur. Igitur non propter ruinam
animarum, corpora fabricantur: sed ut mundus suc-
cessione nascentium, morientium damnæ compenset
[al. compensaret], et brevitatem humanæ vitæ vin-
cat successione **624** perpetua. Nam si ruentes
junctæque corporibus benedicuntur a Deo, melioris
conditionis erunt, postquam corpora suscepunt [al.
suscepint]: quod si idcirco (c) dicuntur, ut in ultio-
nem peccatorum, corpora accipiunt, quomodo bene-

(a) Illud, *proprietate*, si modo locus sanus est, usurpatum
putauis pro singularitate, Græc. *κατ’ οὐδεν*; quanquam nullo
auctore. Quod si conjectura locus est, suspicari possit le-
gendum duobus verbis, *pro pietate*, in quem sensum denuo
subdit: *quis discipulorum ejus libens PRO RELIGIONE pu-
gnasset?* Qui meliora proferet, magnum a nobis inhibit gra-
tiam.

(b) In B. P. legitur *Benedictione vocabit, pro sociari*.
(c) Ita habet Benedictina editio, et ita legitur quoque
in B. P. virose omnino, si modo meadowam scripturam ab
integra scimus seponere. Olim legendum suspicabamur, *be-
nedicuntur*, quod minime nunc probatur, immo labuntur
rescribendum esse constituimus ex Theophili mente.

dicuntur in corporibus, in quæ ob peccata venerunt? E duobus enim alterum erit: aut ante ruinam fuisse
eas in (d) benedictione, aut post ruinam junctas cor-
poribus nequaquam posse benedici. Si enim illam
vitam benedictio sequitur, istam describit: si ad istam
transfertur, in illa non fuisse convincitur. Quod si
et antequam ruerent, needumque humanis corpori-
bus vestirentur, fuerunt in benedictione, et ruentes,
habentesque corpora, rursus benedictæ sunt, similis
erit juxta benedictionis conditionem et prior vita,
et posterior: quod nequaquam consequens est, quia
peccatrices supplicia, non peccantes benedictionem
merentur. Quidquid e duobus verum esse responde-
rint, vitio subjacebit: dum isti nolunt [al. nolentes]
ecclesiastice doctrinæ regulam custodire. Sive enim
propter peccata de cœlo animæ corruebentes instar
carceris et catenarum corporibus iungitæ sunt, re-
spondeant, quomodo Adam et Eva, masculus et fe-
mina, viventes in corporibus benedicti sunt? Neque
enim Juxta deliramenta eorum nudæ animæ vir et
mulier appellantur, sed corpora quæ sexum utrum-
que distinguunt. Sive [al. Si vero] ante corpora in
coelestibus morabantur, et beata eis tunc erat, digna-
que benedictione absque corporibus conversatio:
qua ratione aut priusquam ruerent, benedictæ sunt,
aut postquam corruerunt, et in poenam ruinæ crassis
corporibus copulatae sunt, rursus benedictione do-
nuntur? Neque enim idipsum est benedictio atque sup-
plicium, quæ et nominibus, et operibus procul distant:
nec possunt ullo modo inter se sociari, quas tanta
dividit repugnantia. Quomodo autem et justis multi-
tudo liberorum pro benedictione promittitur? Pro-
pheta dicente: *Qui minimus est, erit in millia: et qui*
novissimus, in gentem magnam.

13. Ergo et qui volunt Domini festa celebrare,
Origenis simulacra contemnunt, et turpitudinem do-
gmatum illius ratione superent. Sicut enim Ethnico-
rum **625** impiissimi errorem et consuetudinem
præferunt veritati, fabricantes in hominum similitu-
dinem idola, et invisibilem blasphemantes Deum,
dum formam et membra et organa genitalia in (e)
eis esse confingunt: nunc virum, nunc feminam
confidentes, et mulaverunt gloriam incorruptibilis Dei
in similitudinem imaginis corruptibilis hominis (*Rom.*
1. 23), variarumque formarum: ita Origenes facil-
itate et impietate credentium, quasi delubra idolo-
rum, tractatum suorum monumentis demisit, quæ
nos auctoritate Scripturarum, et zelo fidei subver-
tententes, utamur illa similitudine: Ut etenim cœmen-
tarii quadram volentes edificare domum, aquales
ex omni parte parietes metiuntur, eosque normæ et
perpendiculo dirigentes, quod animo depinxerint,
opere exstruunt: et ejusdem mensuræ per quadrum
latera quatuor jungunt angulis sursum ac deorsum,
coepitam æqualitatem, paulatimque incrementa ser-
vantes, ut materiæ diversitatem jungat operis pul-

(d) Vocabulam in supplivimus ex conjectura.

(e) B. P. in eo esse; et paulo infra vocabulum zelo in
eadem editione desideratur.

chritudo, et angulares lineas artifex structura custodiad : sic Ecclesie præceptores habentes testimonia Scripturarum, firma doctrinæ faciunt fundamenta, et intrepidi permanent, offerentes opera sua Christo, atque dicentes : *Confirm me in verbis tuis* (Ps. 118. 28). Ipse enim, de quo scriptum est : *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput angui*' (Matth. 21), nos et eos qui sursum sunt, una solemnitate (a) consociat, ad quam [al. quem] cursu celeri navigantes, rabiem contra nos hæreticorum fluctuum velociter dissolvendam, minime formidemus.

14. Sicut enim gubernatores magnarum navium, cum viderint immensum ex alto venire gurgitem, quasi venatores ferocissimam bestiam, spumantes fluctus suscipiunt, eosque proræ objectione sustentant, flectentes in diversum gubernacula, et prout ventorum flatus et necessitas imperarit, stringentes funiculos, vel laxantes, cumque unda subsederit, ex utroque navis latere laborantia clavorum vincula dimittunt, ut parumper quiescentia venturo gurgiti præparentur : qui cum rursus advenerit, stringunt clavorum capita, et palmulas dilatant, ut hoc atque illuc 626 scissis flatibus, æqualis sit utriusque lateris labor, et quod simul non poterat sustineri, divisi tolerabilius fiat : qui sui curam gerunt, iniuntur exempli similitudinem, et divinorum dispensatione verborum, quasi gubernaculo, utentes, occurunt hæreticorum tempestati, et fluctibus, legem Dei pro arte retinentes, ut qui corruerant [al. corruprandi], suscitentur : qui stant, firmo perseverent gradu, et [al. ut] omnes in commune doctrinæ opitulatione serventur. Quod enim gubernatori clavus, hoc animo est lex Dei : In qua Dominicum Pascha facientes, caritati Dei et proximi in mundo nihil aliud præferamus, neque pro varietate humanorum casuum, qui hoc illucque vertuntur, sententiam commutemus, ut quibus dudum pro potentia, turpi adulatione (b) servivimus, si forte reflaverint venti, et paupertate divitiae, humilitate sublimitas, ignominia gloria fuerint immutata, in hostes repente vertamur, resistentes eis in faciem, quos, veneratione dignos ducebamus, temporibus, non sive necessitudinem ponderantes. Iino latentes inimicitias necessitatis tempore demonstrantes, et in similitudinem serpentium procedentes de soveis, ut non solum ingratissimi simus in eos, quorum beneficiis sustentabamur, gaudentes si non inna clientium possederimus, sed quasi perduelles eos usque ad sanguinem persequamur : dejectos prostratosque calcantes, quos dudum propter divitias suscipebamus [al. suscipiebamus], pessimos omnium conclamantes, postquam opes paupertate mutaverint, laudantes potentiam, et infelicitatem columniantes : nec pro rerum natura, sed pro varietate casum honorantes aliquem, vel contemnentes : ut quos prius dominos et patronos vocabamus, eosdem quasi ver-

(a) Vulgo legebatur imperfecto sensu consocians.

(b) Glossatoris ingenium sapit, quod additur in B. P., si forte certius.

berones, et servos nequissimos appellemus : atque ex omni parte appareat nostra iniquitas (c), dum aut indignos laudamus, aut dignos laude, obirectione persequimur, imitantes illud quod ad beatum Job exprobrantes loquebantur, *Pauca pro quibus peccasti, verberatus es* (Job 41. 7).

15. Nequaquam igitur dubias opes, sed virtutem firmissimam diligamus : non nos duritia humiliet paupertatis, non extollant divitiae, quæ stultissimos hominum 627 deprimere et elevare consueverunt ; sed utrumque pro rerum honestate modericemur, et tristia, et lata æuali animo sustinentes. Divitiarum cura somnos interrumpit dulcissimos, innocuis calumnias struit, et cum infinita opes congregaverit, materiam æternis ignibus parat. Postquam vero insatiabilis furor quæsitis opibus incubuerit, non expletat avaritia, sed contemnit leges, gehennæ flamas despicit, futurum judicij tribunal habet pro nihilo. Nec tantum adversarii contra hostes suos, quantum divitiae contra virtutes dimicant, nisi ratione, et in proximos misericordia temperentur. Hæ in urbibus nobilitati præferuntur, hæ novis hominibus antiquam donant familiam. Nunquam divitiarum desiderium ullis divitii satiari potest. Eget semper, qui avarus est : nescit (d) mensuram, cui tantum deest quod habet, quantum quod non habet. Infernus mortuis non expletur : sed quanto plures suscepit, tanto plures desiderat. Imitatur ergo eum avaritia, nec satiari potest, sed quicquid habuerit, plus requiret : minus putat ab eo quod cupit omne quod possidet, semper immensa, semper immodica, ardorem peccatoris opum magnitudine non restinguens, in conviviis non cibos vorans [al. vorat], sed injustitiam : in judiciis jurgia miscens [al. miscet], atque discordias, invidiam parturit, per quam ad homicidium pervenitur : non est compos mentis, sed quasi ebria fluctuat, unam habens mensuram, extra mensuram semper inquirere. Mare littoribus clauditur, et venientes ex alto fluctus, et rabiem immitescentium gurgitum portus vel manufacti, vel natura firmissimi prohibent : divitiarum cupidinem, nisi ratione frenetur, nec consilium temperat, nec lex mitigare potest, nec ulla satiat abundantia. Non erubescit, non (e) futurum judicium reformidat, sed desiderio plus habendi, ut luxuriosi dediti voluptatibus solent gestire in amplexus, et insanire ad libidinem, ita columniarum 628 et dissensionum urbes ac viculos, villasque complet : insulas, maria, terras, littora, vias, transitus, studia (f) possidet ava-

(c) In eadem editione, dum indignos laude, aut obirectione prosequimur.

(d) Perperam Martianæus, nescit mens vestra, cna, etc. Vocem mensuram, quam olim ex ingenio substituimus, etiam in veteri editione B. P. qui liber nunc minime in promptu est, legi opinamur. Porro in eum sensum paulo infra : unam habet MENSURAM extra MENSURAM semper inquirere. Vid. Epist. 53. ad Paulin. num. 10.

(e) Iterum vito Martiæus, non futurorum judicium.

(f) Fecimus minori numero, possidet avaritia, pro quo vulgo legebatur in editis, possident avaritiae. Martiæus autem impedio magis peccat, intrusa se vocula, dum se desiderio, etc., quam auctoritate veteris B. P. editionis expunimus.

ritia, dum desiderio plus habendi, negotiatione merces hoc illucque comunitat, et fraudibus atque perjuris divitiarum jact inexplabilia fundamenta.

16. Itaque hujuscemodi rabiem contemnentes, divitias cultum Dei, et firmissimas possessiones (*a*) castitatis et sanctimoniae, requiramus; adorantes Patris, et Filii, et Spiritus Sancti unam divinitatem; resurrectionem mortuorum incorruptibilem, et jugiter permanenter esse credentes. Neque enim fieri potest, ut eam mors superet, quae Christi passione firmata est, suscitans incorruptum et in eternum permanens templum corporis sui. Oremus pro piissimis Imperatoribus; et observatione legis Dei, jejuniorum precepta decoramus: quia virtus absque ulla necessitate custodit sectatores suos, et sensum in cogitationes varias fluctuantem, de terrenis ad excelsa sublimat, nequaquam pulchritudinem corporum, sed (*b*) conversationis ac morum ordinem contemplans, ostendens ei letantium in caelo Angelorum choros, et docens splendentium disciplinarum fulgura, ut in praesenti saeculo quasi athleta fortissimus illatas sustineat plegas, et futuram pro his gloriam praetoleretur: nequaquam vitiis subjacens, sed interiorem hominem (*c*) desiderio sui ad eterna sustollens; atque omnes impetus voluptatis, ratione compescens, illud cogitet quod futurus est, et quantum potest sustinere humana fragilitas, recedat a corporalium rerum sollicitudine, praeferens carnalibus spiritualia, ut etiam ipsum corpus despiciens, et presentium (*d*) voluptatum duriorem, sed meliorem vitam inire persuadeat, ut qui tum [*al. dudum*] libidini serviebat, libertate bona serviat castitati, et retractus a precipitiis, mollia jejuniorum freна suscipiat. Etenim si absque rectore fuerit ac magistro corporum infirma **629** natura, nec imperanti animo voluerit obedire, et sibi, (*e*) et rectori concitat infinita naufragia, et pertrahit eum ad turpissimas libidines, ac barathrum voluptatum, ut nequaquam honesta consideret, sed fugiens bona, in edeno ac sordibus commoretur. Virtus vero cum aurigae modo [*al. in aurigae modum*] animum rexerit, et quasi in curru stans, impetus ejus et varios appetitus doctrinæ habenis composuerit [*f. compescerit*], de humilibus eum ad excelsa sublevat, invisibilis alternaque pro visibilibus ostendens, mansionem in celis parat, et amicos illi efficit eos, qui Dei ministerio servientes, spiritualibus deliciis perfruuntur: ut quod hic cernebat in imagine, ibi in veritate perspiciat, et majorem solis radiis videat claritatem, quae nobis hue ex parte descendit, ut de minoribus ad majora

(*a*) In B. P. *castitatis sanctimoniam*; sed neque impressa lectio satis cohaeret: quare legendum fortasse erat modo *culius Dei*; ut nihil dicamus de interpunctionis vitiis, quibus laborabat.

(*b*) Legimus ex B. P. In Benedictina erat, *conversatio nem.*

(*c*) Illud *sui*, quod in Benedictina desiderabatur, sufficimus ex B. P.

(*d*) Aut *voluptatem* legendum est, pro *voluptatum*, aut *illecebras*, sive quid simile supplendum, sententiam ut expletas.

(*e*) Satis oscitantem impressum erat antea et sibi e re-

tendamus, et quasi per litteras ac syllabas ad legendum proficiamus: quia et illa his, et haec illis (*f*) indigent. Ibi cum fuerimus beatorum juncti consortio, audiemus: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui (Matth. 25. 21. 23).*

17. Incipient [*al. incipientes*] sanctæ Quadragesimæ jejunia (*g*) ab undecima die mensis Phamenoth, et hebdomadæ Dominicæ passionis sextadecima die mensis Pharmuthi. Et finiemus jejunia vespero sabbati vicesima prima die ejusdem mensis Pharmuthi, **630** et sequenti die Dominica Pascha celebrabimus [*al. celebremus*], vicesima et secunda die ejusdem mensis. Post que jungemus [*al. jungamus*] septem hebdomadas sanctæ Pentecostes: pauperum memores, amantes Dcuni et proximum, orantes pro inimicis, persecutoribus blandientes, infirmorum ruinas consolatione et misericordia sublevantes: ut lingua semper in Dei laudibus personet; ut Ecclesiæ justa judicia nequaquam irrationali clementia destruantur, ne Legi Dei arbitria præferantur humana: cuius si desideraverimus [*al. cuius desideravimus*] amicitias, celestem gloriam consequemur in Christo Jesu Domino nostro; per quem, et cum quo Deo Patri claritas et imperium cum Spiritu Sancto in saecula saeculorum. Amen.

18. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos fratres qui nobiscum sunt. Et hoc nosse debetis: Pro defunctis Episcopis in locis singulorum (*h*) constitutos. In urbe Nichium pro Theopempto, Theodosium: In Terenuthide Arsintium: In oppido Geras pro Eudemone Pirozum: In Achæis pro Apolline Musæum: In Athrividæ pro Isidoro Athanasium: In Cleopatride Offellum: In oppido Laton pro Timoteo Apellen. His ergo scribite, et ab eis, juxta morem, Ecclesiasticas suscipe litteras.

ctore, quod emendare ex Theophili mente non piguit.

(*f*) Vtiose erat in vulgatis *indigena*.

(*g*) Undecima Phamenoth dies septima Martii respondet; et Pharmuti sexta decima, et vicesima prima, Aprilis undecima, et decima septima: quibus notis anni 404. Pascha designatur. Est autem, ut ex superioribus quoque Paschalibus constat, unus supra quadragesima dierum summis, unde illud conciliorum, inchoatum Alexandrinus jejunium Quadragesima feria secunda sexta hebdomadis ante Pascha, non ab antecedenti Dominica, ut quidam falso opinati sunt. Socrates lib. V. cap. 23. οτι τοις Ἀλεξανδρεις, τηρε πρόσωπα μεταξύ της παραπομονής κατά τηρούσσεται. *Alexandrinus sex ante Pascha hebdomades jejunant, idque jejunium Quadragesimam rocant.* Hanc hodionum coasitudinem ecclesia Medicolanensis tenet.

(*h*) Mendose antea erat *constitutus*: tum pro *Nichium*, lege *Nicium*, cuius urbis, aliud agens Stephanus meminuit in Argeoneso, *et sic Natus Nicium, et Egypti civitatem testatur esse.* In Alexandrinus Patriarchatus Notitia a Carolo, a S. Paulo, et Schelestratio in *Egyptio prima recentetur*. Pro *Theopempto* erat *Heopempto*, quod nomen nusquam inventur. *Terenuthidis* quoque *Egyptiæ* urbis mentio est apud Stephanum in *Hermolithe*: in Notitia ad Thebaïdem secundam resertur. *Gerrhaeum* populorum idem in *Charamotite* ex Strabone: unde rescribendum videtur heic quoque loci *Gerrhas* pro *Geras*: veteres Notitia in Augustanica prima ponunt. Sed pro *achæis*, facile *Acchenis* est emendandum, nam Achæi extra Græciam, quos Plinius memorat lib. 6. cap. 11. nequitiam ad reu sunt. *Acchenos* vero, Græc. *Argenteos* populos *τα τα στενα λαγκας, ad fauces rubri mariis Stephanus locat*; *Ptolemaeus* in Arabicæ descriptione *achitas*, et Plinius lib. 6. cap. 28. in meo libro

631 EPISTOLA CI (a)

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Negat se in Hieronymum librum scripisse, in hoc falso, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset.

Domino carissimo, et (b) desideratissimo, et honorando in Christo fratri, et compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS in Domino salutem.

1. « Audivi pervenisse in manus tuas litteras meas; sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputaverim dilectioni tuae. Aliiquid proculdubio impedimenti fuit. Unde agnosco, Dominum a me potius deprecandum, ut tua voluntati det facultatem mittendi, quod rescriperis. Nam resribendi jam dedit, quia cum volueris, facillime poteris.

2. « Etiam hoc (c), quod ad me sane perlatum est, utrumquidem eredere, dubitavi; sed hinc quoque tibi aliiquid utrum scriberem, dubitare non debui (d). Illoc autem brevi, suggestum esse caritati tuae a nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum adversus te scripserim, Romamque miserim. Hoc falso sum esse noveris: Deum nostrum testor, hoc me non fecisse, sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliiquid quam tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur, a me scriptum esse, puto te debere cognoscere: aut si cognosci non potest, credere. Ita sane hoc dixerim, ut ego non tantum paratissimus sim, si quid te in meis scriptis moverit, fraterne accipere quid contra sentias, aut de correctione mea, aut de ipso tua benevolentia gavisurus; verum etiam hoc a te postulem, et flagitem.

3. « O si licuisset, et si non cohabitante, saltet vi-

chenas appellant. Neque enim videntur nobis *intæ* in Thebaide prima posse heic intelligi. In sequenti etiam *athribidi* mendum est, legendumque *athibide*; Græc. Ἀθηναὶ, apud Strabonem, Herodotum, Stephanum vel *athribide*; nam per r. litt. ram αὐτοῦ scriptum olim a Nicanore nomine Stephanus prodit, et Notitia passim legunt in Augustinica secunda. *Cleopatra* vero, quæ pone sequitur, *arsinoes* frequentius veteribus appellata est eoque nomine etiam a Ptolemeo accipitur lib. 4. c. 5, Strabo autem lib. 17. πόλις Αἰγύπτου, q̄r. heic Κλεοπάτρα μελοτελεῖ Ἀρσινοην καίτιαται, quam *Cleopatridem* quidam vocant: tametsi paulo intra duas velut urbes diversas facit, cuius rei causas expendere non est hujus loci. In Egypto primam sitam discimus ex Notitiis. Denique pro *Lato* in Ms. S. Theodorici *Jabon*, scribi, Martianæus ad libri oram adnotaverat, quæ incongrua ipsa quoque lectio non est, si quidem *Jabon* in Notitiis Thebaidi secundæ adscribitur, quam Carolus a S. Paulo pro *Onoboe* accipit: vereor ne falso, nam *Omboem* proprio nomine in superiori Paschali Theophilus vocal p. 603. eique urbi Verrem pro *Sylvano*, noui *Tinotheum* constitutum nuntiat. *Volumus* autem omnino retineri *Lato*, cuius op̄pidi meminit Strabo lib. 17. ex occasione animalium, quæ ab Egyptiis adorantur, atque uribus fecere nomina: unde ex *Lato*, qui piscis quidam in Nilo est, *Aarwolæ*, vocatos tradit. In Notitia Thebaidi secundæ addicitur, et *Lato* apud Schelestratum appellatur, tametsi aliud ferme cognomine oppidum fuerit, quod in Egypto prima constituitur. Vide tam paucis in versibus, quam multa peccata sint, quam multa etiam prætermissa, quæ explicatione indigebant.

(a) *Arias* 90. *Scripta circa an. 402.*

(b) Augustinianorum operum editores Benedictini heic desideratissimo, in epistole autem clausula *desideratissima*.

(c) Idem, *Etiam hoc ad me sane perlatum, utrumquidem, etc.*

(d) *Martianæus, Hoc autem breve est, suggestum, etc.*

cino te in Domino perfici ad crebrum et duce colloquium! Sed quia id non est datum, peto ut hoc ipsum, quod in Domino (e) quam possumus simul sumus, conservari studeas, et augeri ac perfici; et rescripta quamvis rara non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, 632 et omnes fratres qui tecum ac de te (f) in Domino gloriantur. Memor nostri exaudiaris a Domino in omni sancto desiderio tuo, domine carissime, et desideratissime, et honorande in Christo frater. »

EPISTOLA CII (g)

HIERONYMI AD AUGUSTINUM.

Acceptis Augustini epistolis quæ continent questionem de mendacio officioso, dubitans etiamnum an ejus sit, negat se responsurum, nisi sit certius de auctore. Meminit et Ruffini ficto nomine.

Domino vere Sancto, ac beatissimo Papæ AUGUSTINO HIERONYMUS in Domino salutem.

1. In ipso professionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaco*n*i, necessarii mei, beatitudinis tua litteræ (h) ad me pervenerunt, quibus satisfaci, te contra paritatem meam librum Romam non misisse. Illoc nec ego factum audieram, sed epistole cujusdam quasi ad me scriptæ per fratrem nostrum Sysinianum Diaconum hic exemplaria pervenerunt: in qua horatris me, ut τελεωθεῖ super quodam Apostoli capitolo canam, et imiter Steschorum inter vituperationem et laudes Helenæ fluctuantem, ut qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuae, licet stylus et (i) ἐπιχειρηματα tua mihi viderentur: tamen non temere exemplari bus litterarum credendum putavi; ne forte me respondentे, læsus justè expostulares, quod probare ante debuissem tuum esse sermonem, et sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ et venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assideremus [al. assidemus], pene epistole tuae, vel ejus qui sub tuo nomine scripserat, oblii sumus, memores illius versiculi: *Musica in luctu importuna narratio (Eccli. 22. 6).* Itaque si tua est epistola, aperte scribe, vel milte exemplaria veriora: ut absque ullo rancore stomachi in Scripturarum disputatione 633 versemur: et vel nostrum emendemus errorem, vel alium frustra reprehendisse doceamus.

2. Absit autem a me, ut quidquam de libris tue beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, et aliena non carpere. Cæterum optime novit prudentia tua, unumquemque in suo sensu abundare, et puerilis esse jactantiae, quod olim adolescentuli facere consueverant, accusando illustres

(e) Erasmus, quem secutus est Martianæus per summam incuriam, quæ possumus simul sinus; quæ duo oīum Victorius quoque emendaverat.

(f) Benedictini, in *Domino gaudent, pro gloriantur.*

(g) *Arias* 91. *Scripta paulo post superiorem.*

(h) Idem, litteræ supervenerunt.

(i) Argumentationes Græci ἐπιχειρηματα appallent teste Cicerone ad Herennium.

viros, suo nomini famam querere. Nec tam stultus sum, ut diversitate explanationum tuarum me ledi putem: quia nec tu iaderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, (a) si nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideremus. Superest, ut diligas diligentem te; et in Scripturarum campo, juvenis senem non provokes. Nos nostra habuimus tempora, et cucurrimus quantum potuimus: nunc te currente et longa spatia transmeante, nobis debetur otium: simulque (ut cum honore tuo et venia dixerim) ne solus mihi de Poetis aliquid proposuisse videaris, meimento Daretis et Entelli (*Virgil. 5. Aeneid.*), et vulgaris proverbii: quod bos lassus fortius sagat pedem. Tristes haec dictavimus: utinam mereremur complexus tuos, et collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus.

3. Misit mihi temeritate solita, sua maledicta (b) Calpurnius, cognomento Lanarius, quae ad Africam quoque studio ejus didici pervenisse. Ad quae breviter ex parte respondi, et libelli ejus vobis nisi exemplaria, latius opus, cum opportunum fuerit, primo missurus tempore: in quo illud cavi, ne in quoquam estimationem iaderem Christianam; sed tantum ut delirantis imperitique mendacium ac recordiam confutarem. Memento mei, sancte et venerabilis Papa. Vide quantum te diligam, ut ne provocatas quidem voluerim respondere: nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem. Frater communis suppliciter te salutat.

634 EPISTOLA CIII (c).

AD AUGUSTINUM.

Commendat Augustino Præsidium, et salvare jubet Alypium.

Domino vere Sancto et Beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem

1. Anno præterito per fratrem nostrum Astrium Hypodiaconum dignationi tue epistolam misseram, promptum reddens salutationis officium: quam tibi arbitror redditam. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium Diaconum, obsecro prium ut memineris mei. Deinde ut bojulum littorum habeas commendatum, et mihi scias germanissimum, et in quibuscumque necessitas postulaverit, soveas aliquæ sustentes; non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat; sed quo bonorum amici-

(a) Corrupte olim erat apud Lovanienses nostra opera, quam Erasmus lectionem einendavit. Nec prætereundum quod post Victorium Beudicini annotant, alludi apogorum Asopi fingentis datum cuique mortaliū peram sive manticam, cuius partem alteram propriis virtutis plenam a tergo gestent, quæ autem aliorum continet vitia, a fronte pendenter respiciant. Eoque spectare illud Persii in Satyris:

*Ut nemo in sece tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur manica tergo;*

(b) Nulli non liquet, Ruffinum hoc nomine suggillari, et maledicta Invectivarum ejus libros debere intelligi. Cur autem sic illum appellari Hieronymus, diximus supra Epistola 70. ad Magnum n. 6. quem locum recole. Antea heic quoque erat *Calphurnius* cum aspiratione, renuentibus hanc scripturam plerisque etiam MSS.

(c) Alius 98. Scripta anno 403.

tias avidissime expelat, et se in his conjungendis maximum potest beneficium consecutum. Cur autem ad Occidentem navigaverit, ipso poteris narrante cognoscere.

2. Nos in monasterio constituti, variis hinc inde fluctibus quatimur, et peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: *Confide, ego vici mundum* (*Joan. 16. 3*): quod ipso tribuente et præsule, contra hostem diabolum victoriām consequamur. Sanctum et venerabilem fratrem nostrum Papam Alypium, ut meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio Domino servire festinant, oppido te salutant. Incolumem te et memorem mei Christus Dominus noster tueatur omnipotens, Domine vere sancte et suscipiente Papa.

635 EPISTOLA CIV (c)

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Hieronymum dehortatur a libris Testamenti veteris ex Hebreo vertendis, quin potius auctor est, ut Septuaginta versionem mire depravatam ac variantem redat sua veritati. Novum Testamentum ab eo castigatum probat.

Domino venerabili, et desiderabili sancto fratri, et presbytero Hieronymo, Augustinus in Domino salutem.

1. Ex quo cœpi ad te scribere, ac tua scripta desiderare, nunquam mihi melior occurrit occasio, quam ut per Dei seruum, ac ministrum fidelissimum, mihiq[ue] carissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certe ita spero litteras tuas, ut certius in hoc rerum genere quidquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum si aliquo modo merear, adjuvet Dominus, et adsit cordi tuo, et desiderio meo, ut fraternali voluntatem nulla major voluntas inpediat.

2. Quia ergo duas jam epistolas misi; nullam autem tuam postea recepi, easdem ipsas rursum mittere volui, credens (d) eas non pervenisse. Quæ et si pervenerunt, ac fortasse tue potius ad me minime pervenire potuerunt, ea ipsa scripta, quæ jam misisti, iterum milte, si forte reservata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legam, dum tamen his respondere ne [al. non] graveris, quod jam diu est ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc Presbyter litteras præparaveram mittendas, per quemdam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, jam ex hac vita migravit, nec eas tunc ipse perferre potuit, quia continuo dum proficisci disponit. Episcopatus sarcina detentus, ac deinde in brevi defunctus est, etiam nunc mittere volui, ut scias in tua colloquia quam olim inardescam, et quare vim patiar quod a me tam longe absunt sensus corporis tui: per quos adire possit ad animum tuum animus meus, mi-

(c) Alias 88. Scripta anno 403.

(d) Victorius ex Brixianis codicibus addit ad te.

frater dulcissime, et in Domini membris honorande.

636 3. In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebreo Job a te interpretatum, cum jam quamdam haberemus interpretationem tuam ejusdem Prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum: ubi tamen asteriscis notasti, quæ in Hebreo sunt, et in Græco dœsunt; obeliscis autem, quæ in Græco inveniuntur, et in Hebreo non sunt: tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad singula verba singulas stellas videamus, significantes eadē verba esse in Hebreo, in Græco autem non esse. Porro in hac posteriore interpretatione, quæ versa est ex Hebreo, non eadem verborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitatem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, ut minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebreis: vel cur in hac altera, quæ ex Hebreis est, negligenter hoc curatum sit, (a) ut non eadē particulae locis suis invenirentur. Aliiquid inde exempli gratia volui ponere: sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebreo est. Veruntamen quia prævolas ingenio, non solum quid dixerim, verum etiam quid dicere voluerim, satis, ut opinor, intelligis, ut causa redditæ, quod movet, edisseras.

4. Ego sane te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari Scripturas, quæ Septuaginta Interpretum (b) auctoritate perhūbentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas Ecclesiæ frequentius cœperit lectitari, quod a Græcis Ecclesiis Latinas Ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor convincitur, Græco protato libro, id est lingue notissimæ. Quoquis autem in eo quod ex Hebreo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, et falsi crimen intenderit, aut vix, aut nunquam ad Hebræa testimonia pervenietur, quibus defendatur objectum. Quod si etiam perventum fuerit, tot Latinas et Græcas auctoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi possunt aliud respondere; ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis convincere: sed tamen quo judice, mirum si potueris invenire.

5. Nam quidem frater noster Episcopus, cum lectitari instituisset in Ecclesia cui præest, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter ab te positum apud Jonam Prophetam (Cap. 4. v. 6), quam erat omnium sensibus memoriaeque inveteratum, et tot ætatum successionibus decantatum. Factus **637** est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, et (c) inflammantiibus columnam falsitatis, ut cogeretur Episcopus (d) [ea

(a) Absque negandi particula, non alio tamen sensu, Benedictini Augustinianorum operum editores, ut eadē particula, etc.

(b) Idem Benedictini, quæ Septuaginta interpretum perhibetur, alisque auctoritate.

(c) Ex Erasmo et Lovaniensium recensione reposuimus *inflammantibus*; in recentioribus quippe editis hactenus obliquerat *inflammantibus*, nec concilium satis, nec vere; MSS. enim omnes, quos Martianæus curiose consuluit, nobiscum legunt: et Cicero quoque in *Verrem invidiam inflammare* dixit, quod est augere.

(d) Plus satis, nedum immirito, vapulat Pezronius a Martianæo, quod legendum putari, *Oea quippe erat civitas*, etc, pro *ea quippe*, etc. Illud vero proprium *Oea* urbis nomen antea substituendum voluerat Isaacus Vossius epistola ad Schotanum, suamque conjecturam haud usquequamque contumendis argumentis confirmaverat, quin imo

quippe civitas erat) *Judeorum testimonium flagitare*. Utrum autem illi imperitia, an malitia hoc esse in Hebrewis codicibus responderunt, quod et Græci et Latini habebant. (e) Quid plura? coactus est homo velut meædositatem corrigere, volens, post magnum periculum, non remanere sine plebe. Unde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli posuisse. Et vide hoc quale sit, in eis litteris, quæ non possunt collatis usitatiorum linguarum testimonitis emendari.

6. Proinde non parras Deo gratias agimus de opere tuo, quo Evangelium ex Græco interpretatus es: quia pene in omnibus nulla offendio est, cum Scripturam Græcam contulerimus. Unde si quisquam veteri falsitati contentiosus faverit, prolatis collatisque codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur. Et si quædam rariissima merito movent, quis tam durus est, qui labori tam utili non facile ignoscat, cui vicem laudis referre non sufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat Hebreworum codicum auctoritas, aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta, velle dignareris aperire. Neque enim parvum pondus habet illa, quæ sic meruit diffundari, et qua usos Apostolos, non solum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Scripturam Græcam quam Septuaginta operati sunt, Latinæ veritati reddideris: quæ in diversis codicibus ita varia est, ut tolerari vix possit, et ita suspecta, ne in Græco aliud inveniatur, ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Brevem putabam futuram hanc epistolam: sed nescio quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per Dominum, ne te pigate ad omnia respondere, et præstare mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

638 EPISTOLA CV (f).

AD AUGUSTINUM.

Expostulat de Augustini Epistola per Italiani sparsa, qua taxabatur locus non recte a se expositus in Epistola ad Galatas.

Domino vere Sancto et Beatissimo Papæ Augustino Hieronymus, in Domino salutem.

1. Crebras ad me epistolas dirigis, et sepe

Episcopum quoque ejus urbis Marinianum per id temporis fuisse, satis certo colligere sibi visus est. Nos quidem nihil in textu immutari volumus absque MSS. codicim suffragio, nulli tamen non liquere putamus, fieri perquam facile potuisse, ut veteres librarî *Oea* vocis insolentia offensi, ea ex ingenio substituerint, quæ ad illius similitudinem proxime accedit. Non enim, ut Martianæus, sic nobis videatur, rectius habere vulgata lectionis contextus; imo e contra, emendare si liceat, ut sensus sit, facile potuisse *Judeorum* testimonium flagitari in *Oea* civitate, in qua eorum multi degenerent; minime vero quod *ea civitas erat* *Judeorum*, ut falso ille præfert: neque ut, alia interpretatione, Benedictini Augustinianorum operum editores habent, quod *ea*, id est, talis, *era civitas*, ut illud *Judeorum* ad testimonium referatur, non ad civitatem: utroque enim modo aut falsa, aut obscura et impedita sententia est. Nec tandem movet, quod maxime urget Martianæus, oppidum, sive *oppidulum* infra epist. 112. num. 21. dici ab Hieronymo *Oeano* vero, quæ nunc *Tripolis* dicitur, amplam civitatem fuisse, atque esse: nam et civitatem hec vocat Augustinus, et suisæ sedes Episcopi persuadet, et oppida tandem omnia civitates esse, non e converso, nemo est hominum qui ignoret. Vid. Plinius, Solinus, Melam, et Gesta Colat. Carthag.

(e) Benedictini addunt, atque dicebant.

(f) Alias 92. Scripta circa annum 403

compellas, ut respondeam cuidam Epistolæ tuæ, cu-jns ad me, ut ante jam scripsi, per fratrem Sysin-nium Diaconum exemplaria pervenerunt absque su-criptione tua; et quam primum per fratrem Pro-futurum, secundo per quendam alium te misisse signicas: et interim Profuturum retractum de ill-nere, et Episcopum constitutum, veloci morte sub-tractum: illum ejus nomen retices, maris timuisse discrimina, et navigationis mutasse consiliuin. Quæ cum ita sint, satis mirari nequeo, quomodo ipsa epi-stola et Romæ et in Italia haberi a plerisque dicatur, et ad me solum nou pervenerit, cui soli missa est: præsentim cum idem frater Sysinnius inter cæteros Tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, nos apud te, sed in insula Adria, ante hoc ferme quinquen-nium reperisse.

2. De amicitia omnis tollenda suspicio. De amicitia omnis tollenda suspicio est, et sic cum amico, quæ cum altero se est loquendum. Nonnulli familiares mei et vasa Christi, quorum Jerosolymis et in sanctis Locis per magna copia est, suggerebant, non simplici animo a te factum, sed laudem atque rumusculos et gloriolam populi (*a*) requirente, ut de nobis cresce-re; ut multi cognoscerent te provocare, me timere; te scribere ut doctum, me tacere, ut imperitum: et tandem reperisse, qui garrulitati **639** meæ si-lentium modumque imponeret. Ego autem ut sim-pliciter fatear dignationi tuæ, primum idecirco re-spondere nolui, quia tuam liquido epistolam non credebam; nec (ut vulgi de quibusdam proverbium est) litum mellie gladium. Deinde illud cavebam, ne episcopo communionis meæ viderer procaciter re-spondere; et aliqua in reprehendentis epistola re-prehendere: præsentim cum quedam in illa hæretica judicarem.

3. Ad extremum, ne tu jure expostulares, et di-ceres: Quid enim? Epistolam meam videras, et notæ tibi manus in subscriptione signa deprehenderas, ut tam facile amicum lœderes, et alterius malitiam in meam verteres contumeliam? Igitur ut ante jam scripsi, aut mitte eamdem epistolam, tua subscriptam manu, aut senem latitantem in cellula lacessere de-sine. Sin autem tuam vis vel exercere, vel (*b*) ostendare doctrinam, quære juvenes et disertos et nobiles, quorum Roma dicuntur esse quæmplurimi, qui pos-sint et audeant tecum congregi, et in disputatione sanctorum Scripturarum, jugum cum Episcopo du-cere. Ego quondam miles, nunc veteranus et tuas et aliorum debeo laudare victorias, non ipse rursus effœto corpore diunicare; ne si me frequenter ad re-scribendum impuleris, illius recorder (*c*) historiæ, quod Hannibalem juveniliter exultantem, Q. Maxi-mus patientia sua fregerit.

Omnia fert ætas, animum quoque: saepè ego longos

(*a*) Martianæus requirentem, quam lectionem falsi pri-dein Victorius accusaverat in Erasmianis codicibus.

(*b*) Martianæus post Erasmus ostendere.

(*c*) Est apud Livium Decadis tertiae lib. 2. deque eo Ma-ximo Virgiliius,

Unus, qui nobis cunctando restituit rem.

Cantando puerum memini me condere soles.

*Nunc oblii nihi tol carmina: vox quoque Mærim
Jam fugit ipsa.* (VIRGIL. Eclog. 9. v. 51.)

Et ut magis de Scripturis sanctis loqnar, Berzellai ille Galaadites, regis David beneficia, omnesque de-licias juveni delegans filio' (2. Reg. 19), ostendit se-nectatem hinc nec appetere debere, nec oblata susci-pere.

4. Quod autem juras te adversum me librum nec scripsisse, neque Romam misisse, quem non scrip-se-ris; sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ a meo sensu discrepent, non me a te læsum, sed a te scriptam, quod tibi rectum videbatur; quæso ut me patienter audias. Non scripsisti librum, et **640 quomodo mihi reprehensionis a te meæ per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis, ut rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Non tam hebes sum, ut si diversa senseris, me a te læsum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, et rationem scriptorum expetas, et quæ scripserim, emendare compellas, et ad ~~re~~provocas, et oculos mihi reddas, in hoc læditur amicitia, in hoc necessitudinis jura violentur. Ne videamur certare pueriliter, et fautoribus invicem vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi; haec scribo, quia te pure et Christiane di-ligere cupio, nec quidquam in mea mente retinere, quod distet a labiis. Non enim convenit, ut ab adoles-centia usque ad hanc ætatem in monasterio cum sanctis Fratribus labore desudans, aliquid contra Episcopum communionis meæ scribere audeam: et eum Episcopum, quem ante cepi amare quam nosse; qui me prior ad amicitias provocavit; quem post me orientem in Scripturarum divinarum [al. abest divi-narum] eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum, si forte non tuus est, et desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti: aut si tuus est, ingenue confitere; ut si in defensionem mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui provocasti, non in me, qui respondere compulsus sum.**

5. Addis præterea te paratum esse, ut si quid me in tuis scriptis moverit, et corrigerem voluero, fraterne accipias, et non solum (*d*) mea in te benevolentia gavisurus; sed ut hoc ipsum faciam, deprecari. Rursum dico quod sentio, provocas senem, lacentem stimulas, videris jactare doctrinam. Non est autem ætatis meæ putari malevolum erga eum, cui magis favorem debedo. Et si in Evangelii ac Prophetis perversi homines inveniunt quod nitantur reprehendere, miraris si in tuis libris, et maxime in Scriptu-rarum expositione, quæ vel obscurissimæ sunt, quæ-dam a recta linea discrepare videantur? Et hoc dico, non quod in operibus tuis quedam reprehendenda jam censeam: neque enim lectioni eorum umquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud no-

(*d*) Victorius de præpositionem reposuit. Et Augustin. quidem supra Epist. 101. n. 2. de ipsa tua, inquit, benevolentia gavisurus, etc.

copia est, præter Soliloquiorum tuorum libros, et quosdam Commentarios in Psalmos, **641** quos si vellem discutere, non dicam a me, qui nihil sum, sed a veterum Græcorum docerem interpretationibus discrepare. Vale, mi amico carissime, ætate fili, dignitate parens; et hoc a me rogatus observa, ut quidquid mihi scriperis, ad me primum facias per venire.

PISTOLA CVI. (a)

(b) AD SUNNIAM ET FRETELAM.

Potquam gratulatus est Sunniæ et Fretelæ viris, e Gestarum licet genere, studiis Divinarum Scripturarum præclaris: respondet ad sibi propositas ex Psalmis quæstiones, eorumque difficultates omnes diluit, ostendens quænam sit inter variantes lectiones Græcas, atque Latinas, ceteris præferenda, quæque propius ad Hebreicum sonorem accedat.

Dilectissimis (c) fratribus SUNNIÆ et FRETELÆ, et exeteris qui vobis Domino serviunt, HIERONYMUS.

1. Vere in vobis Apostolicus et Propheticus sermo compleatus est: *In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis verba eorum* (Ps. 18. 5; et Rom. 10. 18). Quis hoc crederet, ut barbara Getarum lingua Hebraicam quæreret Veritatem; et dormitantibus, imo (d) contendentibus Græcis, ipsa Germania Spiritus Sancti eloquia scrutaretur? *In veritate cognovi, quod non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi* (Act. 10. 34 et 35). Dudum callosa tenendo capulum manus, et digitii tractandis sagittis aptiores, ad stylum calamumque mollescunt; et bellicosa pectora **642** vertuntur in mansuetudinem

(a) *Arias 135. Scripta circa an. 403.*

(b) Hanc Martianæ Epistolam longe majori quam ceteras diligentia atque opera, cum pridem seorsim edidisset in Hieronymi *Prodomo*, ut suscepta a se novæ editionis specimen præberet, in duabus oppositis columnis recudit, ut ex una veterum editionum falsitas, ex alia ab se composita, ut ipse loquitur, veritas uno intuitu appareret. Et plures quidem apud Erasmum et Victorium maxime in Hebraicis verbis errores irrepererant, quos ille passim emendavit, ut etiam præterea aliud nihil præstitisset, esset tamen cur illi Hieronymi anatores nullum se debere fatentur: illud tamen institutum ad creandam magis nominibus invidiam, cum legentis tædio, et chartarum dispensio nemo unquam probarit. Nos variantes de more subiectimus, et quatuor præterea *Mss.* codicibus, iisque antiquissimæ atque optimæ notæ, Veronensi uno, et tribus Romanis, nempe Vaticano 13. altero Reginae Svecorum 286. et Palatino 39. usi sumus, per quos quantum ultra proficerimus, lectoris erit judicium.

(c) Jam dudum constat Sunniam et Fretelam non mulieres fuisse, sed viros, ut pluribus ab editore Benedictino, aliquis ante probatum est, quorum argumentis aliquid addere non oportet. Sed illud expendendum præterea est, quod nuperus auctor Moravie sacra constituit, Fretelam nempe, quem et Federicum alio nomine dici autum, *Julianom*, sive *Olonucru* præsulem fuisse, Sunniam vero Nitrativæ: in cuius rei testimonium Eugenii II. litteras anni 828. ad Episcopos Moravie et Panouviæ datas citat, et Aventinum in Annalibus Bojorum l. 2. Nam ut cætera bonis conjecturis munissem videatur: certe in eo fallitur, quod ab anno 397. eos Episcopos jussos fuisse tradit: dixisset post annum 404. siquidem cum hanc ad illos epistolam Hieron. scriberet, in nulla Ecclesiastica dignitate illos meruisse facile ex contextu appetat.

(d) Veteres editi *contententibus*, fortasse verius. Mox ubi forte typothetarum errore Martianæ legebat *operatus* viciose pro *operatur*, quidam codices addunt *Dei*.

S. HIERONYMI I.

Christianam. Nunc et Isaiae vaticinium cernimus opere completum: *Concidet gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces; et non sumet gens contra gentem gladium, et non discent ultra pugnare* (Isai. 2. 4). Rursum in eodem: *Pascetur lupus cum agno; et pardus requiescat cum hædo; et vitulus et leo et taurus pascentur simul; et puer parvulus ducet eos, et bos et ursus in communè pascentur: peruvilique eorum erunt pariter; et leo et bos comedent palcas* (*Ibid.* 7. 8. et seqq.); non ut simplicitas in feritatem transeat, sed ut feritas discat simplicitatem.

2. Quæritis a me rem magni operis, et majoris invidei; in qua sribentis non ingenium, sed eruditio comprobetur; ut dum ipse cupio de cæteris judicare, judicandum me omnibus præbeam: et in opere Psalterii *juxta (e) digestionem schedulæ vestræ*, ubicumque inter Latinos Græcosque contentio est, quid magis Hebræis conveniat, significem. In quo illud breviter admoneo, ut sciatis aliam esse editionem, quam Origenes et Cæsariensis Eusebius, omnesque Græciæ tractatores Κοινὴ, id est, *communem* appellant, atque *Vulgatam*, et a plerisque nunc Δουκαῖος dicitur; aliam Septuaginta Interpretum, quæ in Ἑγκρῖται codicibus reperitur, et a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, et Jerosolymæ atque in Orientis ecclesiis decantatur. Super qua re et sanctus filius meus Avitus sepe quæsierat. Et quia se occasio fratris nostri Firmi Presbyteri dedit, qui mihi vestram epistolam reddidit; duobus (f) scribens, in commune respondeo, et me magno amicitiæ libero sœnore, quod quanto magis solvimus, plus debemus. Sicut autem in **643** novo Testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, et est inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo novum scriptum est instrumentum: ita in veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam confugimus [al. *recurremus*] veritatem; ut quidquid de fonte proficiat, hoc quæramus in rivulis. Κοινὴ autem ista, hoc est Communis editio, ipsa est quæ et Septuaginta. Sed hoc interest inter utramque, quod Κοινὴ pro locis et temporibus, et pro voluntate scriptorum, vetus corrupta editio est. Ea autem quæ habetur in Ἑγκρῖται, et quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta, et immaculata Septuaginta Interpretum translatio reservatur. (g) Quidquid ergo ab

(e) Erasmus, et Victorius *distinctionem pro digestionem* Consequenter pro Graeca voce Κοινὴ quatuor *Mss.* nostri codices, et plures apud Martianæ legunt Κοινὰ. Alterum verbum *Ασύνταχτον* *Mss.* aliquot legunt, *Ασύνταχτος*, aut *Ασύνταχτος*, quod idem videtur ac τὸ Ασύνταχτον, *Lucianū*, ut alii codices præferunt tantum Latine.

(f) Sic e duobus *Mss.* codicibus legimus, quorum alter Vallicanus 344. teste Martianæ, qui veræ huic lectioni illam prætulit, quæ et veterum editionum erat, *restram epistolam reddidit a vobis*; *scribens*, etc. quæ et inconcinnia est, et Hieronymi sensum non reddit. Idem i aulo infra. *Et est inter exemplaria veritas requirenda, recurrimus, etc.*

(g) Falli hoc loco Hieronymus quibusdam videtur, cum Κοινὴ illa sive Communis editio interdum Hebreo magis conveniat, quam purior alia Hexaplaris. Et loca quadam Psalmorum recitat ipse idem S. Doctor, quæ rem evincunt exemplo. Placuit proinde Husserio pro ab Hebraorum, legere ab eorum. ut sensus sit, nulli dubium esse a LXX

(Vingt-sept.)

me discrepat, nulli dubium est, quin ita et ab Hebraorum auctoritate discordet.

3. Prima de quinto Psalmo quæstio fuit: *Neque habilit juxta te malignus* (Psal. 5. 6). Pro quo habetur in Graeco, οὐτε παρεξήσεις εἰς πονηρός sive πονηρούμενος, ut Vulgata editio continet. Et miramini, cur παρεξήσεις, id est, incolatum Latinus interpres non verterit, sed pro hoc posuerit *habitationem*, quæ Graece dicitur κατοικία. Quod quidem in alio loco fecisse convincitur: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est* (Psal. 419. 5). Et in decimo quarto Psalmo rursum pro incolatu *habitationem* posuit: *Domine quis hababit in tabernaculo tuo?* (Psal. 14. 1). Et sciendum, quod si voluerimus dicere: *Domine quis incoleat tabernaculum tuum?* vel illud de quinto: *Neque incoleat juxta te malignus, perdet σώματα*: et dum interpretationis κατοικία sequimur, omnem decorum translationis amittimus, et hanc esse regulam boni interpretis, ut θεωρεῖται linguae alterius, suæ linguae exprimat proprietate. Quod et Tullium in (a) Protagora Platonis, et in Oikonomikos Xenophontis, et in
644 Demosthenis contra Aeschinen oratione fecisse convincimus; et Plautum, Terentium, Cæciлиumque eruditissimos viros, in Græcis comœdiis transferendis. Nec ex eo quis Latinam linguam angustissimam putet, quod non possit verbum de verbo transferre; cum etiam Græci pleraque nostra circuitu [al. *per circumitus*] transferant: et verba Hebraica, non interpretationis slide, sed linguae suæ proprietatis nitantur exprimere.

4. De eodem Psalmo: *Dirige in conspectu meo viam tuam* (Psal. 5. 9). Pro quo habetur in Graeco κατεύθυνος διάπον μου, hoc est, *dirige in conspectu tuo viam meam*. Quod nec Septuaginta habent, nec Aquila, nec Symmachus, nec Theodotion; sed sola Kotyā editio. Denique et in Hebraeo ita scriptum reperi, (b) οσερ λαφαναι δαρχαχ. Quod omnes voce simili transtulerunt; *Dirige in conspectu meo viam tuam*. Secundum illud, quod in Oratione Dominicana dicitur: *Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum* (Matth. 6. 10). Non quo nobis orantibus sanctificetur quod per se sanctum est: sed quo petamus, ut quod per naturam sui sanctum est, sanctificetur in nobis. Ergo et nunc Propheta postulat, ut via Domini quæ per se recta est, etiam sibi recta fiat.

Interpretum auctoritate discordare Communem, ubicumque discrepat ab Hexaplati, quæ incorrupta, et immaculata eoruendem interpretum translatio est. Sed nec ulla huic conjecturæ suffragantur edita aut MSS. exemplaria, nec Hieronymi sensus minus commode potest intelligi, cum Hexaplatrem illam editionem ita ad Hebraicū exemplar exegisset Origenes ex aliis versionibus, obelorum, atque asteriscorum ope, ut nec plus aliquid nec minus haberet Hebraico texu. Paulo supra pro voce *tetus*, Erasm. et Vict. veterum.

(a) Protagoræ nomen e duobus Vaticanis asserimus, quod alii etiam a Martianæ inspecti codices sere omnes deprivant in *Pythagoram*.

(b) Erasm. et Vict. *hajesar laphanai darcheche*: et primum quidem verbum *hajesar* ex Massorethico cheri ΤΩΤ. Cetera, ut semel dixisse sufficiat, ex Grammaticorum punctuatione quæ Hieronymi temporibus inferior est. *Pro darchah* exemplaria nostra, tum pleraque Martianæ *darchach*, faciliter exscriptorum lapsu.

5. De sexto Psalmo: *Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei* (Psal. 6. 1). Et dicitis in Graeco, *vehementer*, non haberi. Scio: sed hoc in editione Vulgata. Cæterum in Hebraeo habet (c) μόδ, id est, *vehementer*; et omnes, οφέλη, similiter trans-tulerunt.

6. De septimo Psalmo: *Judica me Domine secundum iustitiam meam* (Psal. 7. 9). Pro quo habetur in Graeco, κατὰ τὴν δικαιοσύνην του, id est, *juxta iustitiam tuam*. Sed et in hoc male; in Hebraeo enim *sedeca* habet, quod interpretatur, *iustitia mea*; et non *sedeca*, quod, *iustitiam tuam*, sonat. Sed et omnes Interpretes, **645** *iustitiam meam*, voce simili transtulerunt. Nec cuiquam videatur temerarium, quod judicari secundum iustitiam suam postulet, cum et sequens versiculos hoc ipsum significet: *Et secundum innocentiam meam super me* (*Ibid.*) Et sexti decimi Psalmi hoc exordium sit: *Exaudi Domine iustitiam meam* (Psal. 16. 1). Et in septimo decimo quoque dicatur: *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam*, et secundum puritatem manuum mearum reddet mihi (Psal. 17. 25.). In vigesimo quoque quinto Psalmo scriptum sit: *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos, et cor meum* (Psal. 25. 2). Et in quarto dicatur: *Cum invocarem, exaudiuit me Deus iustitiam meæ* (Psal. 4. 1). Et in octagesimo quinto: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum* (Psal. 85. 2). Jacob quoque loquatur in Genesi: *Exaudi me cras iustitia mea* (Gen. 30. 33).

7. De octavo Psalmo: *Quoniam videobo cœlos tuos* (Psal. 8. 4). Et dicitis quod, *cœlos*, in Graeco non habeat. Verum est, sed in Hebraeo legitur *SAMACHA*, quod interpretatur, *cœlos tuos*, et de editione Theodotionis in Septuaginta interpretibus additum est sub asterisco: *enjus rei vobis sensum breviter aperiam*. Ubi quid minus habetur in Graeco ab Hebraica Veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, et signum posuit asterisci, id est, stellam, quæ quod prius absconditum videbatur, illuminet, et in medium proferat: ubi autem quod in Hebraeo non est, in Græcis codicibus invenitur, obelon, id est, jacensem preposuit virgulam, quam nos Latine, veru, possumus dicere; quo ostenditur jugulandum esse et confodiendum, quod in Authenticis libris non invenitur. Quæ signa et in Græcorum, Latinorumque poematibus inveniuntur.

8. Decimo sexto: *Oculi tui videant æquitates* (Psal. 16. 2). Pro quo in Graeco vos legisse dixistis: *εἰ δρόθαλμον μου*, (d) id est, *oculi mei*; sed rectius, *oculi*

(c) Iudem Erasm. et Victor. *Mead*. at MSS. omnes *Mod*: quod enim tradunt Hebraicarum literarum magistri, semper initio dictionis legendum *scheva*, veteres nunquam legerunt. Ali gravius in sequenti Hebraica voce peccant editores iudem, ubi *zidekatheca*, ΖΙΔΑΤΗ, communisuntur pro ΖΙΔΗΣ, *Sedechah*. Reliquas Hebraicarum vocum lectiones prout in iis editionibus habentur, subinde representare non est operæ pretium, nisi si quid ultra Massorethica legendi rationem, quæ hodieque obtinet, doceant.

(d) Contra MSS. fidem addunt Erasm. et Victor. *εἰδεντη*, et eoruendam interpretationem, *videant æquitates*. Cum iisdem Ms. Palatinus mox habet, *εἰδεντη ὅμοιη*, et *recte operante pro recta*, quæ altera vox abest a Vaticano.

tui, quia et supra dixerat : *De vultu tuo judicium meum prodeat* (Ps. 16,2) ; et oculi Dei in Propheta recta operante, **646** non prava, sed recta consipient. In ipso : *Custodi me ut pupillam oculi* (*Ibid.* 8). Dicitis que in Graeco legi : *Custodi me Domine*; quod nec in Hebreo, nec in ullo [al. illo] habetur interprete. In eodem : *Exurge, Domine, præveni eum, et supplanta eum* (*Ibid.* 13). Pro quo in Graeco sit, (a) πρόβασον εὐροῦς, id est, *præveni eos*, et *supplanta eos* : sed melius si legatur numero singulari : siquidem de impi dictum est, de quo statim sequitur, *præveni eum et supplanta eum* : *eripe animam mean ab impi*. Nullique dubium, quin diabolum significet.

9. Decimo septimo Psalmo : *Grando et carbones ignis* (*Psalm.* 17. 13). Et queritis cur Graecus istum versiculum secundo non habeat, (b) interpositis duobus versibus. Sed sciendum, quia de Hebraico, et de Theodotionis editione in Septuaginta Interpretibus sub asterisco additum sit. In eodem : *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum* (*Ibid.* 34). Pro quo scribitis in Graeco inveniri (c) ἡστὶ δέρπου, id est, *tanquam cervi* : singularem numerum pro plurali. Sed in Hebreo pluralis numerus positus est ΧΑΙΑΛΟΤΗ, et omnes Interpretes pluralem numerum transtulerunt. In eodem : *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ* (*Ibid.* 36). Pro quo in Graeco vos legisse dixistis, τὰς σωτηρίας μου, id est, *salutis meæ*. Sed in Hebreo JESACIA, *salutis tuæ*, significat, non, *meæ*; quod et omnes Interpretes transtulerunt. In ipso : *Supplantasti insurgentes in me subtus me* (*Ibid.* 40). Pro quo in Graeco plus invenisse vos dicitis : *Omnes insurgentes*; sed, *omnes*, additum est. In eodem : *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus* (*Ibid.* 47). Et dicitis in Graeco non haberi, *meus*. Quod non sub asterisco, sed ab ipsis Septuaginta de Hebraica Veritate translatum est; et cuncti Interpretes in hac parte consenserunt. In eodem : *Liberator meus de gentibus iracundis* (*Ibid.* 48). Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis : *Ab inimicis meis fortibus, sive potentibus*. Et quia semel veritati studemus, si quid vel transferentis festinatione, 'vel scribebunt, **647** vitio depravatum est, simpliciter confiteri, (d) et emendare debemus. In Hebreo nihil aliud habet nisi hoc : *Liberator meus ab inimicis* (e) *meis*. Septuaginta autem, iracundis, addiderunt. Et pro *gentibus*, tam in Hebreo, quam in cunctis Interpretibus, inimici positi sunt : et miror, quomodo pro *inimicis*, *gentes* mutatae sint.

10. Decimo octavo : *Exsultavit ut gigas ad currendum viam suam* (*Psalm.* 18. 7). Et dicitis quod in Graeco, *suam*, non habeat : sed hoc nos sub veru additum reperimus, et in Hebreo non esse manifestum est.

11. Decimo nono : *Tribuat tibi secundum cor tuum* (*Psalm.* 19. 5). Et dicitis in Graeco vos hoc versiculo additum nomen Domini reperisse, quod superfluum est : quia ex superioribus, (f) Ἐπανθάνει οὐ κύπρος, subaudiatur, unde coepit et Psalmus ; *Exaudiat te Dominus in die tribulationis* (*Ibid.* 11); ut et hic sub eodem sensu dicatur : *Tribuat tibi secundum cor tuum*, id est, ipse Dominus, de quo supra dictum est. In eodem : *Et exaudi nos in die, qua invocaverimus te* (*Ibid.* 10). Pro quo legisse vos dicitis : *in quocumque die*; sed superius cum Hebraica veritate concordat, ubi scriptum est *biom*, id est, *in die*.

12. Vigesimo primo : *Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum a me* (*Psalm.* 21. 20). Et dicitis invenisse vos, *meum*; quod et verum est, et ita corrigendum. (g) Brevi enim, si quid scriptorum errore mutatum est, stulta credimus contentione descedere. In eodem : *Universum semen Jacob magnificate eum* (*Ibid.* 24). Pro quo in Graeco scriptum sit, δεξιά τε καὶ δεξιά, id est, glorificate eum. Sed sciendum quod ubicumque in Graeco scriptum est, glorificate, Latinus Interpret, *magnificate*, transtulerit; secundum illud quod in Exodo dicitur : *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus* **648** *est* (*Exodus.* 15. 1); pro quo

(d) Olim erat in antiquis editi, *emendare debemus*, εἰς τὸν πολὺ τε τῷ πολὺ πολὺ δρυπῶν : id est, *liberator meus ab inimicis meis iracundis*. In Hebreo, etc.

(e) Non contemnenda præstantissimi Reginæ cod. 286. lectio, quæ voculam *meis* omittit. In Hebreo enim, Κύριον qua in voce affixum, quod heic, et in sua versione agnoscat Hieron. alii ex alia punctorum subscriptione non legunt. Sed nec ipsis LXX. exhibent in Vaticano exemplari, nec qui olim ex eis interpretatus est, *de gentibus iracundis*.

(f) Hactenus editi libri omnes cum Martiano, quin etiam plerique omnes MSS. pro Graecis verbis τακτούσι Κύριον, habent ἄντα Κύριον, quæ ex τακτούσι οὐκ expuncta Κύριος voce, de Criticorum, aut librariorum ingenio facile depravata intelligas, seu quod a τακτούσι olim contracta fuerint, ut verosimilimum est nobis, sive a lacero atque obsoleto exemplari excerpta. Nullo autem sensu legebatur, ex superioribus ἀντα Κύριον Subaudiiri Dominum, non enim ex uno libro in altero vox aliqua subauditur, sed ex unius ejusdemque superiori contextu ; tum non ἀντα Κύριον aliquid in Hexaplii editione emendare instituit, imo e contra Κύριον exigere ad Hexapliem ; denique, ut uno verbo dixerim, frustra Communem editionem adducere S. Doctor, cum non ea modo, sed ipsa quoque Hexaplio, et Hebreus textus, et quæcumque tandem alia versio est, nomine *Dominus* in superioribus, neque versiculo primo, necessario habeant, ex eoque subaudiendum heic loci Hieronymus velit. Nos vera lectionis Palatinus codex 159. admonuit, cuius fidem præcipue secuti possumus, etsi ille idem τακτούσι pro τακτούσι habeat.

(g) Vatican. et Palatin. et vetus editio anno 1498. quæ siue bonus frugis est. *Quod dicitis invenisse vos non meum*. Tum pro *Brevi enim*, Erasm. Vict. aliique editi et MSS. Neque enim, et *debemus* pro *credimus* : sed non dispar sensu.

(a) Graecam vocem πρόβασον hoc loco Vaticanus non habet, sed tantum αὐτόν, quæ quidem uita satis erat Hieronymiano sensu. Veteres editi e contra totum versiculum recitant, ἀντα Κύριον, κύριος, πρόβασον αὐτόν, καὶ ἀποδιδούσι αὐτόν, ejusque versionem, *Exurge Domine, præveni eos*, etc. quem morem et paulo antea in superiori versiculo, quem male depravant, et infra continuo servant, ut verbis quibus difficultas inest, et quæ tantum Hieronymus afferit, minus contenti, totum versiculum expleant e Scriptura, interpretatione etiam addita. Quod semel atque iterum sufficiat monuisse, ne inutili labore singulis quibusve locis annoteamus.

(b) Hinc edisce, quæ, et quam breviores essent versuum partitiones apud veteres. Hic enim decimus quartus, unus tantum in hodierno divisione versiculos, olim in tres dispergibatur ad hunc modum, quo habetur etiamnam in antiquissimo Veronensi Ms. unciali charactere exarato, qui utramque Graecam et Latinam Psalterii versionem exhibit.

*Et intonuit de cælis Dominus,
Et altissimus dedit vocem suam.
Grando, et carbones ignis.*

(c) Quidam MSS. & pro *ad.* Moi voculam *positus*, quam Martianus respuit, restituimus ex editis omnibus, et MSS. quotquot inspexiimus.

in Graeco scribitur, (a) *glorificatus est*: sed in Latino sermone si transferatur, sit indecora translatio; et nos emendantes olim Psalterium, ubicumque sensus idem est, veterum Interpretum consuetudinem mutare noluimus, ne nimia novitate lectoris studium terneremus.

13. Vigesimo secundo: *Calix meus inebrians quam praelarus est* (Psal. 22. 5). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, *calix tuus*: sed hoc in Ko^νw (b) errore obtinuit. Cæterum et Septuaginta, et Hæbraicum, et omnes Interpretes, *calix meus*, habent, quod Hæbraice dicitur *chosi*: alioquin si *calix tuus*, esset, diceretur *chosach*.

14. Vigesimo quarto: *Confundantur omnes iniqua agentes* (Psal. 24. 4). Et dicitis quod, *omnes*, in Graeco non habeat, et bene; nam nec in Hæbraeo habet, sed in Septuaginta sub veru additum est. In eodem: *Innocentes et reciū adhæserunt mihi, quia sustinui te* (Ibid. 21). Et dicitis in Graeco vos reperisse, *Domine*: quod superfluum est.

15. Vigesimo sexto: (c) *Et nunc ecce exaltavit caput meum* (Psal. 28. 5). Sed, *ecce*, superfluum est. In eodem: *Exquisivit facies mea* (Ibid. 8). Pro quo in Graeco sit positum: *quæsivit te facies mea*. Sed melius superius.

16. Vigesimo septimo: *Exaudi vocem deprecationis meæ* (Psal. 27. 2). Pro quo invenisse dixistis: *Exaudi Domine*, sed et hoc additum est.

17. Vigesimo octavo: *Et in templo ejus omnis dicit gloriam* (Psal. 28. 9). Pro quo in Graeco sit, τὰς τις. Quod si transferre voluerimus ad verbum, *omnis quis*, in *ταχογλωττικη* interpretationis incurrimus, et sit absurdula translatio. In eodem: *Dominus diluvium inhabitat facit* (Ibid. 10). Pro quo legisse vos dicitis: *Dominus diluvium inhabitat*; quorum prius ad gratiam (d) pertinet in credentibus, secundum ad ejus, in quo credunt, habitaculum. Sed quia JASAB verbum ambiguum est, et potest 649 utrumque sonare, nam et *sessio*, et *habitatio* dicitur; et in ipso Psalmo de gratia baptismatis (e) dicebatur: *Vox Domini super aquas*: *Dominus super aquas multas*. Et: *Vox præparantis cervos, et revelabit condensa, et in templo ejus omnis dicit gloriam* (Ibid. 3. et seqq.), de ipsis sentire volumus, qui glorificant Dominum; et interpretati sumus: *Dominus diluvium inhabitare facit* (Psal. 30. 5).

18. Trigesimo: *Quoniam tu es protector meus*. Rursum in hoc loco nomen Domini additum est; et ne eadem semper inculcem, observare debetis nomen

(a) Præponunt hoc loco veteres editi δεδεσται, quod habet et vetustissimum exemplarum Regiam n. 11 quodque magis mireris, præficio asterisco.

(b) Editi omnes *error*: minus bene.

(c) Unus Palatinus manum, ut videtur, glossatoris expertus: *Et nunc exaltavi caput meum super inamicos. Pro quo in Graeco vos invenisse dixistis. Et nunc exaltavi ecce cor meum. Sed ecce superfluum est.*

(d) Quidam codices cum aliis vulgatis, pertinet credentium, vel credentibus, absque in particula. Cæterum in eo est Graecæ editionis differentia, quod alia *ταχοτικη*, alia præferti *ταχοτικη*, queinachnodum S. quoque Athanasius legit.

(e) Vatic. cum Erasm. et Victor. dicitur: *tum, vox Domini super aquas multas, et Vox Domini præparantis*, etc.

Domini et Dei særissime additum; et id vos debere sequi quod de Hebraico et de Septuaginta Interpretibus emendavimus. In eodem: *Ego autem dixi in excessu mentis meæ* (Psal. 30. 23). Pro quo in Latinis codicibus legebatur, *in pavore meo*, et nos juxta Graecum transtulimus, ἵνα ἐκτάσῃ μου, id est, *in excessu mentis meæ*; aliter enim Latinus sermo ἐκτάσῃ exprimere non potest, nisi mentis excessum. Aliter me in Hebraico legisse neveram, *in stupore et admiratione mea*.

19. Trigesimo primo: *Nec est in spiritu ejus dolus* (Psal. 31. 2). Pro quo in Graeco vos legisse dicitis, ἵνα τῷ στρόματι αὐτοῦ, (f) id est, *in ore ejus*; quod solus Symmachus posuit. Alioquin et Septuaginta Interpretes, et Theodotion, et Quinta, et Sexta Editio, et Aquila, et ipsum Hebraicum, *in spiritu ejus*, habet, quod Hebraice dicitur BRUCHO. Sin autem esset, *in ore ejus*, scriberetur, BAFFIO. In eodem *Conversus sum in ærumnæ meg* (Ibid. 4); in Graeco, *mea*, non esse suggeritis. Quod ex Hebraico, et de translatione Theodotionis 650 sub asterisco additum est, et in Hæbraeo legitur (g) LASADDI.

20. Trigesimo quarto: *Omnia ossa mea dicent, Domine* (Psal. 34. 10). Pro quo in Graeco bis, *Domine*, invenisse vos dicitis. Sed sciendum, quod multa sunt (h) exemplaria apud Hæbraeos, quæ ne semel quidem Dominum habeant.

21. Trigesimo sexto: *Et viam ejus volet* (Psal. 36. 23). In Graeco, (i) *volet nimis*, vos legisse dicitis. Quod additum est, (j) nec apud quemquam habetur Interpretum.

22. Trigesimo octavo: *Verumtamen vane conturbatur omnis homo* (Psal. 38. 6). Et dicitis vos in Graeco non invenisse, *conturbatur*. Sed et hoc in LXX. sub veru additum est. Et hinc apud vos, et apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligenter, virgilis et asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur.

23. Trigesimo nono: *Et legem tuam in medio cordis mei* (Psal. 39. 9). Pro quo in Graeco reperisse vos dicitis, *in medio ventris mei*, quod et in Hæbraeo sic scriptum est, BATTEHOCH MEAI. Sed propter euphoniam apud Latinos, *in corde*, translatum est; et tamen non debemus subtrahere quod verum est. In eodem: *Domine, in adjutorium meum respice* (Ibid. 14). Pro quo in Graeco reperisse vos dicitis, σπεύσο, id est, *festina*. Sed apud Septuaginta (j) πρόσχε, id est, *respice*, scriptum est.

(f) Abest a melioris notæ exemplaribus Ms. Graeca vox δαση, et Latina *dolus*, quas hoc loco addunt editi omnes; nos, quod redundarent, expunximus.

(g) Vocem Hebraicam *Lasaddi*, qua proprie *humor meus* vertitur, tres præstantiores nostri codices bis repetunt, nec intelligimus quæ de causa.

(h) Hodie semel tantum habent, nec nisi semel vertit ipse Hieron. ex Hæbraeo. Vatic. sint.

(i) Habent ταχοτικη απόδημα Alexandrinum, Aldinum, et Complutense.

(j) Jam tum in nonnullis ταχοτικη LXX. codicibus Graecis οντοτη inoleverat, loco πρόσχε, et videre est hodiecum in Alexandrinu Ms. Non enim Aquila versionem, cui vulgo tribuitur interpretatio ista οντοτη, respiciebat Sunnia et (l) Vident autem LXX. per illud σπέψε, id est nimis, vim verbī γένεται explicare voluisse.

24. Quadragesimo : *Et si ingrediebatur, ut videret (Psal. 40. 7). Et dicitis quod Si (1) in Græco non sit positum. Cum manifestissime et in Hebræo, et in cunctis Interpretibus scriptum sit; et Septuaginta transtulerint, xat (a) εἰ εἰσερέπετο τοῦ ἰδεῖν.*

25. 651 Quadragesimo primo : *Salutare vultus mei, Deus meus (Psal. 41. 7). Pro quo invenisse vos dicitis, et Deus meus. Sed sciendum; hoc in isto Psalmo bis inveniri, et in primo positum esse: salutare vultus mei, Deus meus; in secundo autem, id est, in fine ipsius Psalmi: Salutare vultus mei, et Deus meus; ita dumtaxat, ut, et conjunctio de Hebræo, et Theodotione sub asterisco addita sit. In eodem: Exprobaverunt mihi qui tribulant me (Ibid. 11). Pro quo vos (b) invenisse dixistis, οὐχὶ μου, id est, inimici mei; cum et apud Septuaginta scriptum sit, εἰ οὐλούσθη με, et apud Hebræos SORARAI, id est, (c) hostes mei. In eodem: Spera in Deum, quoniam adhuc confitebor illi (Ibid. 12). Et dicitis, adhuc, in Græco*

Fretela, sed Græcum, quod præ manibus habebant, Septuagintavirale exemplar. Vetus editio illa cuius supra minimum, et codex Regius Florentinus apud Martianæum pro ράπτικοι falso legunt εἰσερέπετο.

(a) Peccant MSS. atque editi libri omnes, in quibus tantum est εἰσερέπετο, qui error et codici Alexandrinorum insedit, manifesto scribarum lapsu, ex iterata vocis a repetitione, quem heic Hieron. cassis, non dubium est: proinde ex Vaticano emendavimus addita a particula εἰσερέπετο: *et si ingrediebatur*: ut revera habent LXX. Hebræus ΚΩΝΩΝΤΙ, et si venerit, etc. Ceterum ut nihil dissimulemus, totum hunc locum tametsi intactum reliquimus, insigni meando deformari, sensuque inverti, ex sententiā falsitate atque obscuritate nobis persuasum est. Videntur quippe Sunnia ac Fretela dicere, pericopen, *et si ingrediebatur, ut videret*, in Græco omnino desiderari, quam manifestissime in Hebræo, et in cunctis Interpretibus Hieronymus haberet responderit. At illud in primis aut falso, aut certe creditu difficultimum, quod ex nullo libro, aut veterum testimonio probari possit, in Græco eorum exemplari, quamcumque tandem editionem referret, illam sententiam defuisse; tum vero inutilis ferme S. Doctoris responsio, qui, si ejus ingenium novimus, id scribarum vitio dedisset, non ex Hebræo, cunctisque Interpretibus, atque iterum ex LXX. testimonio dissereret. Verissime autem deerat in εἰσερέπετο illa editione, quam Alexandrinus codex repräsentat, quamque illi εἰσερέπετο Græcum vocant, a vocala, quod modo notatum est, eratque, *Et ingrediebatur, pro, Et si ingrediebatur, sive εἰσερέπετο, pro τοῦ εἰσερέπετο*. Atque id facile moverat Sunniam ac Fretelam, ut ejus varietatis sive defectus ratione sciscitarentur; minime vero ut totam pericopen in Græco dicerent desiderari. Quod ut manifestissime constet ex eorum sententia, corrupta codicum nostrorum scriptura unius vocala levissima additione supplenda est, et scribendum, *Dicitis quod in Græco SI non sit positum, quam rursus vocalam testimentiari librario facile excidisse, ob insequentis SIT occursum, haud ægre concedent, qui hoc describendi labore desudarunt. Nobis præterea aliquid suffragii est ad eam reponendam, in veteri editione, quam subinde laudamus, et in qua habetur ad hunc modum: Et dicitis quod SI in Græco non sit positum.*

(c) Græca εἰσερέπετο, eorumque interpretationem, exprobaverunt mihi, quæ omnino vacant, et ab alia manu in Hieronymi textum hucusque etiam in Martianæa editione irreverserunt, Regiæ, ac Palatini membranae omnium præstantissimæ non agnoscunt, sed tantum, invenisse dixistis, οὐχὶ μου, id est inimici mei, ad quārum fidem et nos edidimus.

(e) Loci hujus sententia postulat, ut nomini hostis non modo aliam ab inimico, sed ab his etiam, quas Grammatici notant, diversam significationem tribuamus, ut respondeat Hebræo Sorarai, quæ vox proprie angustis affientes, et persequentes significat, quemadmodum et Græca εἰσερέπετο. Puta oppugnatoris, qualiter obtinere observavimus apud Latinos aliquot vetustiores.

(1) Particularum si, quæ deerat, ex aliis MSS. sufficiens.

non inveniri. Quod sub asterisco additum est. Ita enim et in Hebræo scriptum reperimus χαὶ οὐ, quod significatur (d) εἰ τοῦ, Latineque dicitur, quoniam adhuc. Hoc ipsum etiam in quadragesimo secundo intelligendum est.

26. Quadragesimo tertio : *Et non egredieris in virtutibus nostris (Psal. 43. 10). Pro quo in Græco reperisse vos dicitis: Et non egredieris, Deus (Ibid. 15); sed superfluum est. In ipso: Posuisti nos in similitudinem gentibus (Ibid. 15). (e) Pro quo in Græco scriptum sit εἰ τοῦ θεοῦ, sed si dictum fuisset in Latino, in similitudinem in gentibus, κακόπαντος esset, et propterea absque damno sensus, interpretationis elegantia conservata est. Alioquin in Hebraico ita scriptum reperi: (f) Posuisti nos proverbium in gentibus. In eodem: Exsurge, adjuva nos (Ibid. 26). Pro quo, more solito, in Græco nomen Domini additum est.*

27. Quadragesimo quarto : *Sagittæ tuæ acutæ (Ps. 44. 6): pro quo in Græco legisse vos dicitis: 652 acutæ, potentissime; sed hoc male, et de superiori (g) versiculo additum est, in quo legitur: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime (Ibid. 4).*

28. Quadragesimo septimo : *Quoniam ecce reges (h) congregati sunt (Psal. 47. 5). Pro quo in Græco legisse vos dicitis: Quoniam ecce reges ejus congregati sunt. Quod superfluum esse, ipse lectionis textus ostendit; et in veteribus codicibus Latinorum scriptum erat, reges terræ, quod nos tulimus [f. sustulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur. In ipso: Sicut audivimus, sic vidimus (Ibid. 9). Pro quo in Græco reperisse vos dicitis: sic et vidimus, quod superfluum est: legitur enim in Hebræo CHEN RAINU, quod interpretatur σύντοιχοι, hoc est, sic vidimus. In codem: Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui (Ibid. 10). Pro eo quod nos de Hebraico, et de Septuaginta Interpretibus vertimus, templi tui, in Græco vos legisse dicitis, populi tui, (i) quod superfluum est. In Hebraico scri-*

(d) Erasm. et Victor. εἰσερέπετο pro τοῦ. Quam vocem ex Hieronymi testimonio supplere volumus in Hexaplis a Cl. Moufauconio adornatus.

(e) Totam hanc pericopen: *Pro quo in Græco scriptum sit, εἰ τοῦ θεοῦ*, quæ sine mancum Hieronymi textum in hunc usque diein exhibent editores omnes, nos et Palatinis ac Regiæ membranis sufficiimus. Alius εἰ τοῦ habet, obverse τοῦ.

(f) Obtrudunt hoc loco Erasm. et Victor. Hebraica verba תְּשִׁמְנֵנוּ מֹשֶׁה בַּגּוּם בְּנֵי שְׁבָתִים, quorum nec voce nec vestigium in MSS., si excipias Regium Florentinum, citante Martianaœ, in quo vacat erasini spatium, quemadmodum et in veteri illa editione an. 1496. quam sæpe τοῦ.

(g) Perperam idem editi, *de superiori tertio versiculo*, neque eum tertius Hieron. temporibus censeri poterat, sed ut minimum sextus juxta veterum divisionem, de qua supra. Alter regiæ codex non habet duo verba male et. Confer epist. 65. ad Principiam num. 12. et not. b.

(h) Vitoisse addit Vatic. terræ, quam vocem infra e Latinis codicibus sustulisse se dicit Hieronymus: intellige in emendatione Psalterii, ut vulgo audit, Gallicani. Nec Hieronymianæ consuetudinis videtur, quod mox ex Græco eundem versiculum repetit, cum duo verba, Reges ejus, sufficerent. Et in vetusta quidem editione abest quoniam, sed absque MSS. nihil immutamus.

(i) Dixisset, quod falsum est; non enim redundat, sed τοῦ, populi, sumitur pro νοῦ, templi, eamque lectionem in

pium est ΕΚΜΑΛΑΧ, id est, τοι μετονομασθαι, hoc est, temp̄li tui, et non ΑΜΜΑΧ, quod populum tuum significat.

29. Quadragesimo octavo : *Homo cum in honore esset* (Psal. 48. 14). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis : *Et homo in honore cum esset*. Sed sciendum, quod iste versiculus bis in hoc Psalmo sit, et in priori additam habeat, et, conjunctionem, in fine non habeat. In eodem : *Et dominabuntur eorum justi* (Ibid. 15). Pro *justis*, εὐθεῖς, id est, rectos, in Græco vos legisse dicitis; sed (1) propter εὐθεῖαν, ita in Latinum versum est. Alioquin et in eo loco, ubi scriptum legimus : *In libro (a) τοῦ εὐθεῖας*, justorum intelligimus librum (Jos. 10. 13), et non debemus 653 sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam. In eodem : *De (1) manu inferni*, cum liberaverit me (Ps. 49. 20). Pro quo in Græco legisse vos dicitis : *cum acceperit me*: quod quidem et nos ita de LXX. vertimus; et miror a quo in vestro codice depravatum sit.

30. Quadragesimo nono : *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris* (Ibid. 16). Pro quo in Græco reperisse vos dicitis, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάτεις, et putatis non bene versum, quia diximus, *adversus fratrem tuum loquebaris*, et debuisse nos dicere, *adversus fratrem tuum detrahebas*; quod vitiosum esse, et in nostra lingua non stare, etiam stultis patet. Nec ignoramus, quod κατελάτεις dicitur detractio; quam si voluerimus ponere, non possimus dicere, *adversus fratrem tuum detrahebas*; sed de fratre tuo detrahebas. Quod si fecerimus, rursus contentiosus verborum calumniator inquiret, quare non dixerimus, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, hoc est, *adversus fratrem tuum*. Hæc superflua sunt, et non debemus impolita nos verborum interpretatione torquere, cum damnum non sit in sensibus, quia unaquæque lingua, ut ante jam dixi, suis proprietatibus loquitur. In ipso : *Ne quando rapiat, et si qui eripiat* (Ibid. 22). Et in Græco reperisse vos dicitis : *Et non sit qui eripiat*; quod et a nobis versum est, et in nostris codicibus sic habetur. Et miror quomodo vitium librarii dormitantis, ad culpam referatis interpretis; nisi forte fuerit hoc : (6) *Ne quando rapiat, nec sit qui eripiat*, et ille pro, *nec*, et, scripsit. In eodem : *Sacrificium* 654 *laudis honorificabit me*. Pro quo in Græco scribitur, δοξασθει με, id est, *glorificabit me*, de quo et supra

Græcis, Latinisque Patribus, et priscis aliquot interpretationibus est invenire. Mox absunt ab altero Reginæ cod. verba, *hoc est τοι μενοντοι*.

a Non erat cur certissimum scribarum mendum εἰπει; pro alio textui diutius insidere pateremur. Septuaginta in Aldino, atque Oxiōnensi exemplaribus, αὐτὶ τοῦ τερψάτων διαβλού τοῦ εἰποῦ; Hujusmodi est, quod Hieronymus citat.

(6) Verba, *Ne quando rapiat*, rectius absunt hoc loco a Reginæ altero Ms. Similiter paulo infra Regius Florentinus, alias, Martianæ teste, corruptissimus, non retinet nisi tria Graeca verba πάτερ, δοκασθει με, cui concinit et vetus editio. Erasmus et Victorius ex Vulgato Evangelii Græco textu exscripsierunt lectionem totam, a qua nostra hæc quam e MSS. editimus, pluribus locis discrepat.

(1) Alius sed hoc propter etc.

(2) Sunt qui legant heic apud Hieron. priore loco, *De manu inferni liberavit me*, ut versionum differentia non tantum in fibrandi pro accipiendo verbo, sed et in illius modo, et in omissa cum particula notanda sit.

diximus. In Evangelio in eo loco, ubi in Græco legimus, Πάτερ δόξασθαι με τῇ δέηῃ ἡ εἰχον παρέσσοι πρὸ τοῦ τοῦ κόσμου γενέσθει, in Latino legitur : *Pater clarifica me* (Joan. 17. 5) : noluimus ergo immutare quod ab antiquis legebatur, quia idem sensus erat.

31. Quinquagesimo quarto : *Exspectabam eum, qui salvum me fecit* (Psal. 54. 9). Et dicitis vos invenisse in Græco : *Exspectabam Deum*, quod additum est. In eodem : *A pusillanimitate spiritus* (Ibid.). Et in Græco invenisse vos dicitis, ἀπὸ διοφυχίας, quod proprie *pusillanimitas* dicitur. Sed sciendum quod pro διοφυχίᾳ Aquila, et Symmachus, et Theodotion, et Quinta Editio interpretati sunt, ἀπὸ πνεύματος, id est, *a spiritu*; et in Hebræo scriptum sit (c) *MERUA* : omnisque sensus ita apud eos legatur : *Festinabo, ut salver a spiritu tempestatis, et turbinis* (Psal. 55. 9, juxta Hebr.). In eodem : *Quoniam si inimicus maledixisset* (Ibid. 13). (d) In Græco ὠνείδισεν, hoc est, *exprobasset*, positum est. Sed inter maledicta et opprobria sensum non discrepare perspicuum est.

32. Quinquagesimo quinto : *Quoniam multi bellantes adversum me, ab altitudine diei timebo* (Psal. 55. 3. et 4). Et dicitis in Græco vos invenisse, *non timebo*; quod additum est. Et est ordo : quoniam multi dimicant adversum me, idcirco ego ab altitudine diei timebo : hoc est, non bellantes adversum me, sed tuum excelsum timebo lumen. In ipso : *In ira populos confringes* (Ibid. 8). (e) Pro quo in Græco legitur

(c) Nostri et Martianæ codices *Merucha*, et *Meruka*. Sed veteres, atque ipso Hieronymus, Η litteram in dictione sine absque aspiratione legunt. Sic Græci λέγουν quod *Hebraice* Γεν. 3. 8. *ad spiritū*, sive *ad auram*.

(d) Palatin. *maledixisset mihi*, ut et veteres editi, quibuscum, in Græco διεῖσθαι με, id est, etc.

(e) Locum intactum reliquimus, ne cum ex integrō reformandus sit, manus temere injecisse videamur. Sic tamen legendum constituimus. *pro quo in Græco legitur* κατέταις, id est deduces, *vel dejectes*; et apud Latinos pro eo *quod est dejicies*, id est κατέταις, male error obtinuit κατέταις, *id est confringes*, nam et in Hebreo, etc. Cum enim totus in eo sit Hieronymus in hac epistola, ut ubicunque *inter Latinos Græcosque* (Psalterii textus) *contentio est*, disquirat, ac judicet; si uterque et Latinus et Græcus *confringes*, legunt, quæ tandem contentio erit, aut difficultas? Sed minus hæc nos moverent, nisi tota haec periodus vix septem versum plusquam septem erroribus deformaretur. Medicam manum ubi admovimus, unum probabili conjectura, cætra MSS. ope emendamus. Primum itaque dele verba, *τὸν ἀρρενικὸν*, quæ nec melioris notæ codices, nec vetusta saepius laudata editio habet, et nihil heic ad rem faciunt. Deinde pro *confringes*, legimus *deduces*: quod quidem proprio marte asserimus, neque enim ulli suffragantur MSS. Sed duo saltē sunt, quæ emendationem nostram, ut nobis videtur, evincant. Alterum quod Græca vox κατέταις nunquam vel significaverit, vel proprie significet, *confringes*, sed utique *deduces*. Alterum, quod ipsum *deduces*, sit veteris Latinæ interpretationis ex Græco, quia ante Hieronymum obtinebat, illudque Hilarius, atque Augustinus legant in eorum Psalteriis, atque exponant; ut omittamus Psalterii codicem Veronensem omnium vetustissimum, et pleraque alia argumenta, quæ conjecturæ nostræ calculum addunt. Infra loco κατέταις, quæ Theodotionis interpretatio est, non τῶν LXX. restitutes κατέταις ex precipuis quies utimur tribus MSS. duobus Reginæ, et Palatino: et consequenter pro κατέταις, ex eorumdem manuscriptorum fido legas atque emendes κατέταις a verbo κατέτρων, vel κατέτρων, quod interpretat *confringere*. Sic Matth. 12. 20. κατέτρων κατέταις: *arundinem quassatum non confringet*, ne longi sinus exemplis et Luciano, Aristophane, aliisque congerendis, que ex Lexicis petes, nam ejus verbi ignorantia tot olim, et usque hodie ambages parturiunt. Mox voces in *tra populos*, in nullo unquam manuscripto libro inventimus, suntque omnino expungendæ. Denique Symmachus

655 Λαθεὶς κατάγεις, id est, *confringes*: Et apud Latinos pro eo quod est, *dejicies*, id est, καταβαλεῖς, male error obtinuit, κατάγεις, id est, in ira populos *confringes*; nam et in Hebreo HORED habet, id est, καταβαλεῖον: quod nos possumus dicere, *dепоне*; et Symmachus interpretatus est, καταστοῖα.

33. Quinquagesimo octavo: *Quia Deus susceptor meus* (*Psal. 58. 10*). Pro quo in Graeco positum est: *Susceptor meus es tu*. Sed sciendum in Hebreo nec, es, scriptum, nec, tu; et apud Septuaginta solos inveniri. In ipso: *Deus meus, voluntas ejus præveniet me* (*Ibid. 10*). Pro quo in Graeco scriptum est, τὸ ἔλεος αὐτοῦ, id est, *misericordia ejus*, quod et verius est. Sed in Haebreo scriptum est: *Misericordia (a) mea præveniet me*. In eodem: *Deus ostendet mihi inter inimicos meos* (*Ibid. 10*). Pro quo in Graeco positum est, *Deus meus; sed, meus*, additum est. In eodem: *Ne occidas eos, ne quando obliscantur populi tui* (*Ibid. 11*). Pro quo in Graeco scriptum est: *legis tuae*; sed in (b) Septuaginta, et in Hebreo non habet, *populi tui, sed, populi mei*; et a nobis ita versum est. In eodem: *Et scient, quia Deus (c) dominabitur Jacob finium terrae* (*Ibid. 14*). Pro quo in Graeco scriptum est: *Et finium terrae, sed, et, conjunctio addita est, et ordo est*: Scient, quia Deus Jacob dominabitur finium terrae.

34. Quinquagesimo nono: *Quis deducet me usque in Idumam?* (*Psal. 49. 11*). Pro quo in Graeco habet aut quis deducet me; sed superfluum est (1).

35. Sexagesimo: *Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam* (*Psal. 60. 6*). Pro quo legitur in Graeco: *Quia tu, Deus exaudisti (d) me*. Quod non habet in Hebreo, nec in LXX. Interpretibus, et in Latino additum est. In eodem: *Psallam nomini tuo in sæculum sæculi* (*Ibid. 9*). Pro quo in Graeco sit, *In sæculum; et in Hebreo semel habet LAED,* **656** est, in æternum; et nou LOLAM, quod est, in sæculum.

36. Sexagesimo primo: *Quia Deus adjutor noster in æternum* (*Psal. 61. 9*). Pro quo in Graeco est: *Deus adjutor noster*. Ergo, in æternum, obelus est.

Interpretationi καταδοτοῦ, quæ aut nullo, aut non satis firme testimonio nititur, præferamus indubiam lectionem κατέργητην, quam exhibet Reginæ liber manu exaratus, et quam Eusebius et Regil duo codicēs a Montfauconio in Hexaplis citati confirmant. Hæc ex MSS. nam si per conjecturas licet, concinnius fortasse locus restituatur.

(a) *Perperam Palatinus miseris cordia ejus*. Et quidem ΤΟΝ habet Hebraicus textus, sed Keri ΤΟΝ ad marginem, antiquiorem lectionem notat, quæ erat et Hieronymiani exemplaris.

(b) *Quæ vero supersunt hodie τε, LXX. exemplaria non populum, sed legem, sive νόμον, non λαον* præferunt: quibus ex antiquis interpretibus Symmachus suffragatur, qui dum utramque lectionem eruditissime innectit, τον τε διαδοθετον δ λαος τον τον νόμον που: Ne forte oblitiscatur populus tuus legis meæ, tantum non persuaderet, in Hebraico textu utramque olim cœtuisse, atque inde ortam interpretationem diversitatem, quod altera in aliis exemplaribus excedisset.

(c) *Dominatur heic atque infra præfert Reginæ exemplar.*

(d) *Græcus autem non me, sed orationem meam* habet in cunctis libris, atque interpretibus. Hebraeus quoque *vota mea*: quod notatum est nobis, ut intelligas, non hanc esse, quam S. Doctor exagitat, additionem, sed vocis *meus*, quæ Deo adjicitur.

(1) *Id est aut superfluum est: neque vero in Graeco Vatic. aliquis melioris notæ illud habetur.*

37. Sexagesimo secundo: *Sitivit tibi, anima mea* (*Psal. 62. 2*). Pro quo in Graeco sit: *Sitivit in (2) te anima mea*. Sed in Hebreo nou habet ATTRA, quod significat, te; sed LACH, quod ostendit, tibi: quod et omnes Interpretes transtulerunt. Ergo secundum lingue proprietatem versum est in Latinum.

39. Sexagesimo tertio: *Sagitta parvulorum factæ sunt plagæ eorum* (*Psal. 63. 8*). Pro quo in Graeco: *Sagitta parvulorum; sed si sic dicamus, non resonat in Latino: Sagitta parvulorum factæ sunt plagæ eorum.* (e) *Pro quo melius habet in Hebreo: Percutiet eos Deus jaculo repentina, et inferentur plagæ eorum.*

39. Sexagesimo quarto: *Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus* (*Psal. 64. 8*). In Graeco additum scribitis: *Quis sustinebit?* quod superfluum est; subauditur enim, qui conturbas profundum maris, et conturbas sonum fluctuum ejus. In eodem: *Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio ejus* (*Ibid. 10*). Et dicitis quod in Graeco non sit, ejus, cum in Hebreo THECHINA manifeste, *præparationem ejus*, significet: ejus autem, id est, terræ; de qua supra dixerat: *Visitasti terram, et inebriasti eam* (*Ibid.*).

40. Sexagesimo quinto: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum* (*Psal. 65. 15*). Pro quo invenisse vos dicitis: *Cum incenso (f) et arietibus; sed male: in Hebreo enim scriptum est, EM CATOROTH ELIM*, quod interpretatur, μετὰ δυμάρωτος κρίνων, id est, cum incenso arietum. In eodem: *Proptere exaudiuit Deus* (*Ibid. 19*). Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis: *Exaudiuit me Deus, (g) sed superfluum est.*

41. **657** Sexagesimo septimo: *Exultate in conspectu ejus* (*Psal. 67. 6*). Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis: *Et exultate in conspectu ejus*. Quod ita versum est a nobis, sed a quo in codice vestro corruptum sit, scire non possum. In eodem: *Etenim non credunt inhabitare Dominum* (*Ibid. v. 19*). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis: καὶ γὰρ ἀκειθεόντες τον κατασκηνῶσας: quod utrumque falsum est. Nos enim transtulimus: (h) *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum*; ut sit sensus, et pendeat ex superioribus: *Ascendi in*

(e) Sequentem τετρατον, quam Erasmus, et Victor. omni serunt, Martianæs restituit; fabent nostri codices omnes, uno et vetus editio.

(f) Duo Reginæ codd. cum *incenso arietibus*, absque et particula, quam tamen Graeca τὸ LXX. exemplaria habent. Tum alter vocem HELIM aspirat. Plurali autem forma nisi nos fallunt membrana omnes antiquæ, legit Hieronymus Caloroth, cum Massoretha in singulari habeant. Sed aut ita ferebat Hieronymianum exemplar, aut de veterum lectione certæ adhuc regulæ statu non possunt. Addit, in Reginæ altero Ms. Graeca μετὰ δυμάρωτος κρίνων. et id est non inveniri.

(g) Vetus edit. *quod superfluum est: et minus est, Et conjunctio.*

(h) Non etenim, sed insuper transtulit ipse longe concinnus. Porro vocem *Deum*, Martianæs addit, quam licet in Hebreo sit, atque in ipsa Hieronymiana versione non invenimus in ullis manu exaratis, immo nec editis libris. Quod vero dixit Hieron. utrumque et Latinum, et Graecum falsum esse, intellige, in voce ἀποδούσα, pro qua legendum sit ἀποδούσα, in accusandi casu, quod ideo monendum duximus, quod hujus emendationis sive lectionis vestigium nusquam apud LXX. neque in Hexaplis video, et plurimum loci hujus perspicuitate conferat.

(2) Fortasse absque, in, particula, *sitivit te*, legendum heic est, nam οὐτιστος Graece habetur absque, in, particula.

altum, cepisti captivitatem, acceperisti dona in hominibus, et eos, qui non credebant Domiuum inhabitare posse mortalibus. In eodem : *Deus benedictus Dominus die quotidie* (*Psal. 67. 20*). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis : (a) *Dominus benedictus Deus, benedictus Dominus die quotidie*; sed melius et verius quod supra. In eodem : *Viderunt ingressus tui, Deus* (*Ibid. 25*); pro quo in Græco scriptum sit : *Visi sunt ingressus tui, Deus.* In Hebræo ita habet (b) *RAU ALICOTHACH*: quod Aquila, et Symmachus, et Theodotion interpretati sunt : *Viderunt itinera tua, Deus*, et quod sequitur : *Itinera Dei mei regis, qui est in sancto.* Ergo a nobis ita legendum est : *Viderunt gressus tuos, Deus*; et scriptoris vitium relinquendum, qui nominativum posuit pro accusativo : licet et in Septuaginta, et in Ἑξαπλοῖς ita repererim : (c) θεωρήσαντες τὸ κοπέλαι σου, ὁ Θεός; et pro eo quod est θεωρήσαντες, hoc est, *viderunt*, in multis codicibus habet, θεωρήσαντες: quod et obtinuit consuetudo. In eodem : *Ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto* (*Ibid.*); subauditur, *viderunt ingressus Dei mei, et regis mei.* Quod autem dicitis, *mei*, (d) in rege non appositum, apertissimi mendacii est, secundo enim ponitur, et *Dei mei, et regis mei*, blandientis affectu; ut qui omnium Deus et rex est, suus specialiter Deus fiat, et **658** rex merito servitutis. Denique in Hebræo scriptum habet, *HELI MELCHI*, quod *Deum meum, et regem meum* significat. In eodem : *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino* (*Ibid. 33*). (e) Et dicitis, hoc in isto versiculo non esse scriptum, *Psallite Domino*; quoniam statim sequatur : *Diapsalma. Psallite Deo, qui ascendit super cælum cœli ad orientem* (*Ibid. 34*); cum iste versiculos magis habere debat juxta Hebraicam Veritatem : *Cantate Deo, psallite Domino*; et illud quod sequitur in principio versus alterius, *Psallite Deo*, non sit in libris authenticis, sed obelo prænotatum. Ergo et vos legite magis que vera sunt; ne dum additum suscipitis, quod a Prophetâ scriptum est, relinquatis.

(a) Rectius Reginæ cod. primus, *Dominus Deus benedictus* cum editis, et Græco, Κύριος ὁ Θεὸς ἀληθῆς.

(b) Miro consensu exemplaria nostra *Rachi alichatchach*. Tum Palatinus omisso Aquilæ, addit post Theodotionis nomen, et Quinta, et *exta editio*, cui et vulgati suffragantur, et Hexapla; nosque verius putamus : ὁ λογοθεωρήσας τοπεις, etc., ut in codice Celsinian. apud Montfauconium.

(c) Nulli non liquere putamus indicari abs Hieronymo aliter atque a se constitutum fuerat legendum activo sensu, *viderunt gressus tuos*, etc., inventuri apud LXX. etiam Hexaplares passivo, quod re ipsa compertum est. Falso igitur, et contra S. Doctoris mentem legerunt hancen tenet heic loci editores omnes θεωρήσαντες (vel ut inscite magis Victorius θεωρήσαντες τὰ κοπάλαι, quam Aquilæ, Symmachus, Theodotionis, etc., interpretationem esse paulo ante cognovimus, pro θεωρήσαντες τὸ κοπέλαι σου, quod factum a LXX. testantur libri omnes, nosque substitutum, exigente sensu, et fide insuper jubente Reginæ exemplari omnium vetustissimum).

(d) Pro, in *Rege*, Palatinus, in *Græco*, expressius vetus editio, in *Græco non appositum secundo loco mei*, quod revera LXX. non habent.

(e) Ingenti lacinia ex Græco, aliisque mendis in veteri editione, et aliquot MSS. periodus isthæc deformatur. Præstat vero ad loci intelligentiam conferre Hebræum textum :

בְּמִלְתֹּות הַאֲזֶן שָׁרוֹד לְאַרְנוֹם זָבוֹד אַנְזֵי סָלה לְרַכְבֵּי שְׂמֵחָה : *Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino. Sela. Ascendens super cælum cœli ad Orientem.*

42. Sexagesimo octavo : *Laudabo nomen Dei cum Cantico* (*Psal. 68. 31*). Pro quo dicitis vos repperisse in Græco, *Dei mei*, sed, *mei*, superfluum est.

43. Septuagesimo : *Deus, ne elongeris a me* (*Ibid. 70. 12*). Quod dicitis in Græco positum. *Deus mens*, superfluum est. In eodem : *Deus, docuisti me ex juventute mea* (*Ibid. 17*). Et in hoc, quod apud Græcos invenisse vos dicitis, *Deus meus*, superfluum est, *meus*. In eodem : *Donec annuntem brachium tuum* (*Ibid. 18*). Et dicitis in Græco vos repperisse, *mirabilia tua*, quod de superiori versiculo est, et usque nunc pronuntiabo(f) *miracula tua*. Benc ergo hic habet, *brachium*.

43. Septuagesimo primo : *Et adorabunt eum omnes reges* (*Psal. 71. 11*). Illud quod in Græco invenisse vos dicitis, *reges terræ*, superfluum est. In eodem : *Benedictus Dominus Deus, Deus Israel* (*Ibid. 18*). Dicitis in Græco bis, *Deus*, non haberi : cum in Hebræo sit, et apud Septuaginta; et manifestissime triplex Doinini, Deique nuncupatio mysterium Trinitatis sit. In eodem : *Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum.* Hoc ergo quod in Græco vos invenisse dicitis : *In æternum et in sæculum sæculi*, superflue a Græcis sciatis **659** appositum, quod nec Hebræus habet, nec septuaginta Interpretes.

45. Septuagesimo secundo : (g) *Prodiit quasi ex adipe* (*Psal. 72. 7*). Et dicitis vos apud Græcos invenisse, ἐκπλευται, id est, *prodiit*, quod falsum est. Nam et apud Septuaginta Interpretes ita scriptum est : ἐγένετο ὁ εἰς οὐρανούς ἡ ἀδικία ἄνθρωπος. In eodem : *Quomodo scit Deus* (*Ibid. 11*), in Græco dicitis non esse, *Deum*; cum et apud Septuaginta scriptum sit, Πᾶς ἄνθρωπος ὁ Θεός, et omnes Interpretes similiter de Hebræo transtulerint. In eodem : *Intelligam in novissimis eorum* (*Ibid. 17*). Pro quo in Græco legisse vos dicitis : *et intelligam*; sed hic, et, conjunctio superflua est. In eodem : *Defecit cor mea, et cor meum* (*Ibid. 26*). Pro quo male perversum ordinem quidam tenent : *Defecit cor meum, et cor mea.* In eodem : *Ut annuntem omnes prædicationes tuas* (*Ibid. 28*). Pro quo vos in Græco legisse dixistis, τὰς αἰνίσιας σου, id est, *laudes tuas*. Et sciendum quod in Hebræo, (h) *MALOCHOTHACH*, scriptum habet, quod (i) Aquila ἀγγελίας σου, id est, *nuntios tuos*; Septuaginta, τὰς ἀπαγγελίας σου, id est, *prædicationes tuas*, vel promissa interpretati sunt : licet et laus, et prædicatio unum utrumque significet.

(f) Editi omnes, et plerique e MSS. miserabilita.

(g) Duo vetustiores MSS. *Prodiit*, mox *prodient*, et pro ἐκπλευται, iterum ἐκπλευται. Vito, ut non dubito, sed illa tamen lectio, ἐκπλευται, nusquam in LXX. exemplaribus invenitur. Tum quæ subnectuntur ἐκπλευται, nihil ad præpositam faciunt difficultatem; idque mirum, si ipse addidit, dissimilatum ab Hieronymo in Hebræo esse *oculum*, pro *intuitu*, lectumque a LXX pro *לְעֵינָה*.

(h) Mallemus de ferri antiquorum codicum auctoritat, et non eorum tantum, quos nos consuluumus, sed et quos Martianæus, qui miro consensu in vocabulo Latinis auribus hebaro legunt *Malochochah*. Potuit nimurum in Hieronymiano exemplari Hebræico, non ut hodie habetur, בְּלֹא כָּלָכָל, sed legi, ut Nahum c. 2. versus ultimo eadem significative habetur. Tunc omnium rectissime, qui et omnium vetustissimus est, Regine Ms. *Malochochah*.

(i) Veteres editi *Aquila* ἄρπαξ σου, et mox *Septuaginta* ἀπαγγελίας σου, contra MSS. fidem; neque vere alii quam Hexaplares codices in LXX. ingerendi sunt.

46. Septuagesimo tertio : *Ut quid Deus repulisti in finem (Psal. 75. 1).* Pro quo male apud Graecos legitur ordine commutato : *Ut quid repulisti, Deus.* In eodem : *Quanta malignatus est inimicus in Sancto (Ibid. 3).* Miror quis in codice vestro emendando perverterit, ut pro , *Sancto*, *Sanctis* posuerit, cum et in nostro codice, in *Sancto*, inveniatur. In eodem : *Incendamus omnes dies festos Dei a terra (Ibid. 8).* Pro quo in Graeco scriptum est *κατακαίσωμεν*; et nos ita transtulimus : *Quieacere faciamus omnes dies festos Dei a terra.* Et miror quomodo e latere Adnotationem nostram nescio quis temerarius scribebundam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scripsimus hoc modo. Non habet, *κατακαίσωμεν*, ut quidam putant, 660 sed *κατακαίσωμεν*, id est, *incendamus*. Et quia retulit mihi sanctus Presbyter Firmus, qui hujus operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam questionem, plenius de hoc disputandum videtur. In Hebreo scriptum est SARPHU CHOL (a) MOEDAU EL BAARES, quod Aquila, et Symmachus verlerunt, ἐντύπωσιν πατέσι τάς συναγωγὰς τοῦ Οὐροῦ, id est, incenderunt omnes solemnitates Dei in terra. Quinta, κατακαίσαι id est, combusserunt. Sexta κατακαίσωμεν, id est, comburamus; quod et Septuaginta juxta (b) Hexaplorum veritatem transtulisse perspicuum est. Theodotion quoque, (c) επιπλασμεν vertit, id est, succendamus. Ex quo perspicuum est, sic psallendum, ut nos interpretati sumus; et tamen sciendum, quid Hebraica Veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesiis decantandum est; et illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum. Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet poni in corpore; ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet. In eodem : *Contribulasti capita draconum in aquis; tu confregisti capita draconis (Psal. 13. et 14).* Sic lectionis ordo sequitur, ut in priori versu, *tu*, non habeat, sed in secundo; et aquæ plurali numero scribantur, non singulari, sicut et Aquila verbum Hebreicum (d) ΑΜΜΑΙ, τῶν ὕδατων, id est, aquarum, interpretatus est. In eodem : *Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum (Ibid. 23).* Pro quo in Graeco τῶν ἵκτεων οὐν, id est, deprecantium te, scriptum dicitis. In Hebreo autem, *SORARACH* legitur, quod Aquila, *hostium tuorum*, Symmachus, *bellantium contra te*: Septuaginta, et Sexta Editio, *inimicorum tuorum*, interpretati sunt : Et est sensus pendens ex superioribus : *Memor esto imperiorum tuorum, eorum quae ab insidente sunt tota die: voces inimicorum tuorum, id est, voces Ne obliviscaris quae te blasphemant, tibique in populo tuo detrahunt.* Unde 661 sequitur : *Superbia eorum, qui te oderunt,*

(a) Martianaus suspicatur in Hieronymiano exemplari Hebraico scriptum, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל vel בְּנֵי יִשְׂרָאֵל pro hodierno, בְּנֵי. Palatinus cum aspiratione MOEDAHU HEL. Mox Erasm. et Victor. διπλούσιον, et τοπάς loco επεντύπωσις: neque enim Hexapla noverant.

(b) Quidam editi, et MSS. libri exemplorum varietatem.

(c) Tres e nostris codicibus διπλούσιον, aliis διπλούσιον; quod etiam in Hexaplis Theodotioni tribuitur. Sed apud omnes succendamus, quod nos movet, ut legendum puteamus διπλούσιον.

(d) Duo codd. Ammichian.

ascendit semper : id est, dum tu differs poenas, illi proficiunt in blasphemis.

47. Septuagesimo quarto : *Narrabimus mirabilia tua (Psal. 74. 3).* Pro quo male apud Graecos legitur, *Narrabo omnia mirabilia tua.*

48. Septuagesimo quinto : *Omnis viri divitiarum manibus suis (Psal. 75. 6).* Et non ut vos, nescio a quo depravatum legitis, in manibus suis. In eodem : *Terribili, et ei qui ausert spiritum Principum (Ibid. 15).* Dicatis quod, ei, non sit scriptum in Graeco : verum est; sed nisi apposuerimus, ei, Latinus sermo non resonat. Neque enim possimus recte dicere : *Terribili, et qui ausert spiritum Principum.*

49. Septuagesimo sexto : *Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum (Psal. 76. 7).* Pro quo in Hebreo legimus. Recordabar Psalmorum (e) meorum in nocte, cum corde meo loquebar, et scopebam spiritum meum. Pro exercitatione, ἀδοξαχτα, id est, decantationem quamdam, et meditationem Septuaginta transtulerunt; et pro eo, quod nos diximus, scopebam, illi posuerunt, ἔσχαλον : quod Symmachus transtulit, ἄγρηψίν, id est, perscrutabam, sive quarebam : et Quinta similiter. Proprie autem σχαλισμός in agricultura dicitur in sarriendo, id est, sarculando; et quomodo ibi quæruntur herbae sarculo, quæ secentur; sic et iste retractatum [al. retractationem] cogitationum suarum μεταρρυθμός a sarculo demonstravit. Et sciendum, quod ἔσχαλον, non semel, sed frequenter significat. In eodem : *A generatione in generationem (Ibid. 9).* Hoc quod (!) in graco sequens invenisse vos dicitis, consummavit verbum, recte non habet in Latino, quia et in nullo habetur Interpretum.

50. Septuagesimo septimo : *Et narrabunt filii suis (Psal. 77. 6).* Pro quo in Graeco habet, ἀπαγγελοῦσι, quod est, annuntiabunt. Sed sciendum, quod in Hebreo IASAPHHERU, scriptum est: quod Aquila, et Symmachus, narrabunt, transtulerunt. 662 In eodem : *Et occidit pingues eorum (Ibid. 31).* Sic habet et in Hebreo, hoc est BAMESNEHEM, quod Aquila interpretatus est, ἀπὸ λιπαροὺς αὐτῶν : Symmachus, τὸς λιπαρωτέρους αὐτῶν : Septuaginta, et Theodotion, et Quinta, ἐν τοῖς πλοῖσι αὐτῶν. Quod quidam non intelligentes, pro πλοῖσι, putaverunt scriptum πλεοσιν. In eodem : *Dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei (Ibid. 36).* Et in Hebreo ita scriptum est ICHAZBULO, et omnes voce simili transtulerunt, ἄγρου ευρῷ αὐτῷ, id est, mentiti sunt ei. Quis autem voluerit pro ei, ponere eum, et vitiare exemplaria, non est mei judicii. Id eodem : *Et propitius fiet peccatis eorum*

(e) Veteres editi, et Regius Florentinus Ms. citante Martiano, vitoiose habent tuorum. Vitoiose quoque interpunktione apud ipsum Benedictinum erat, in nocte cum corde meo, loquebar, ubi, et ipsa conjunctio desiderabatur, haud minori vito. Denique voci ἀδοξαχτα, quæ subsequitur, Regina exemplar in margine substituit φραστα: proprium nempe verbum Septuaginta interpretum.

(1) Alii editi quod Graecum sequentes, et paulo post non habetur in Latino. Rem ipsam quod attinet, et in editione Breitingeri Graeca, et in Turicensi apud eundem Ms. habetur, in illa quidem sub Asterisco, in hoc autem absolute *Επεντύπωσις διπλούσιον τοῦτο εἰς γραμμήν*.

et non disperdet eos (Ps. 77. 38). Dicitis quod *eos* in Graeco non habeat, quod et verum est; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus. Si quis autem putat, διαφέρει, non *perditionem* sonare, sed *corruptionem*, recordetur illius tituli, in quo scribitur, *εἰς τὸ τέλος μὴ διαφέρεις*, hoc est, *in fine ne disperdas*, et non ut plerique κακογίας interpretantur, ne corrumpas. In eodem: *Et induxit eos in montem sacerdotij suae: montem, quem acquisivit dextera ejus* (*Ibid.* 54). Pro quo apud Septuaginta legitur, δρός τοῦ ἔχοντος ἡ δεξιά αὐτοῦ: et (a) non ut vos putatis, δέχταισθαι, hoc est, quem acquisivit dextera ejus. Melius ergo secundum Hebraicam proprietatem interpretatus est Symmachus: *montem, quem acquisivit dextera ejus*. In eodem: *Et averterunt se, et non seruaverunt pactum, quemadmodum patres eorum* (*Ibid.* 57). Scio quod, *pactum*, non habeat in Graeco; sed quando omnes voce similiter transtulerunt, συνθήκη, et apud Graecos συνθήκη *pactum* dicitur, ex uno verbo significatur: *non seruaverunt pactum*; licet Septuaginta θότηνας posuerint. In eodem: *In terra, quam fundavit in saecula* (*Ibid.* 68). Pro quo scriptum invenisse vos dicitis: *In terra fundavit eum in saecula*. In Hebraeo ita scriptum est ut vertit et Symmachus, (b) ὃς τὰ γῆν ἦν **663** ἐθεράπων εἰς τὸν οὐρανόν. Si autem non de terra dicitur, quod fundata sit, sed de alia re, quae fundata videatur in terra, probent ex prioribus et sequentibus, quis sensus sit ut [al. et.] nescio quid, quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Sin autem Sanctificum in terra fundatum putant, debuit scribi: *in terra fundavit illud in saecula*. In eodem: *Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos* (*Ibid.* 72). Non habet, ἐν τῇ οὐρανῷ, ut scribitis, numero singulari, sed τὰς οὐρανούς, *quod intelligentias* sonat, sicut habetur et in Hebraeo ΒΑΘΑΡΙΝΟΤΗ quod est, *in intellectibus*.

51. Septuagesimo octavo: *Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam* (*Psal.* 78. 1). Quod Graece (c) εἰς

(a) Erasm. et Victor. cum quibusd. Ms. non ut vos possitis: tum cum veteri editione et Florentino Ms. ἐπιτετραστο pro δέχταισθαι. Sed in impressa quaque lectione OEdipo est opus, ut quid sibi velit Auctor, assequaris. Sonant verba a nobis non immutata, quem relatum articulum pro demonstrativo *hunc* improbari: aut saltē utrumque coniungi haud debere. Atqui ipse ex Hebraeo verit, *montem istum, quem possedit*. Placeret igitur nobis, difficultatem aliunde repetrere, ex vocum ἐπιτετραστο, et τετραστο similitudine, quarum altera significat *acquisivit*, aut *possedit*, altera *condidit*, aut *creavit*. Fuerit haec in Sunniis exemplari, excipientes autem, et Critici non animadverterint. Tunc vero supplendus textus, ac rescribendum. *Et non ut vos putatis, δέχταισθαι, hoc est, quem condidit; sed δέχταισθαι, hoc est, quem acquisivit dextera ejus*, etc.

(b) Vulgati omnes insigni mendo, quod nec Martianus, carvit, Symmachi lectionem ita depravant, *δέχταισθαι, πρὸ τὴν*, *quemadmodum* apud Eusebium ac Theodoretum rectissime scribitur, nosque fide jubente etiam uno Ms. libro restitutus. Id quoque sensus exigebat, et sententia veritas; Hebraicus enim textus γῆν Caeres habet, *sicut terram*, vel ut ipse Hieron. verit, *quasi terram*, non γῆν Baares, quod ut obvio errore legerint LXX. τὸ τῆς τῆς translulerunt, minime *δέχταισθαι* veri poterat.

(c) Martianus legerat *εἰς*, pro *εἰς*, quod postea emendavit, sicut ita *λαβόντων* pro *λαβόντος*. Sed et λαβόντος in Ms. invenitur, legiisque etiam Drusius. Pro Hebraica voce *Liin*, veteres membranae quædam *Lichin*. Hujusmodi vero turres, quæ in mediis agris sere extruebantur, significant *stūbæ* ex 2. Paral. 26. 10. Exstruxit etiam turres in

ἐπωροπολάκιον, dicitur, nec alius potest veri, quam a nobis translatum est. Significat autem speculam quam custodes satorum [al. agrorum] et pomorum habere consueverunt: ut de amplissima urbe parvum tuguriolum vix remanserit. Hoc secundum Graecos. Ceterum in Hebraeo *Liin* scriptum habet; quod Aquila vertit λιθόριον, id est, *acerum*, et *cumulum*, [al. *tumulum*] *lapidum*, quibus vineæ et agri purgari solent.

52. Septuagesimo nono: *et plantasti radices ejus* hinc (*Psal.* 79. 10). Et dicitis quod in Graeco, *hinc*, non habeat; et bene, nam et in nostris codicibus non habetur; et miror quis imperitorum vestros libros falsaverit.

53. Octogesimo secundo: *Hereditate possideamus sanctuarium Dei* (*Psal.* 82. 12). Et dicitis quod in Graeco sit scriptum (d), *χληρονομήσαμεν θεούς*, id est, *Possideamus nobis*. Quæ superflua quæstio est; quando enim dicitur, *possideamus*, intelligitur et, *nobis*.

54. Octogesimo tertio: *Cor meum, et caro mea exsultavit in Deum vivum* (*Psal.* 83. 3). Pro quo in Graeco scriptum dicitis, *exsultaverunt*. In hoc nulla contentio est; si enim legimus, *exsultavit*, intelligitur, et cor meum exsultavit, et caro mea exsultavit. Sin autem, *exsultaverunt*, duo pariter exsultaverunt, id est, cor, et caro. Et queso vos; ut hujusmodi ineptias, et superflua contentiones, ubi nulla est sensus immutatio, **664** declinetis. In eodem: *Beatus vir, cuius est auxilium abs te*. In Graeco invenisse vos dicitis: *cui est auxilium (e) ejus abs te*; quod quia nos in Latina interpretatione vitamus, ut dicitis, reprehendimur. Cui enim non pateat, quod si dicere voluerimus, *cui est auxilium ejus*, apertissimum vitium sit; et quando præcesserit, *cui*, sequi non debeat, *ejus?* nisi forte vitii arguimur, quod vitaverimus vitium. In eodem: *In valle lacrymarum* (*Ibid.* 7). Pro quo dicitis in Graeco scriptum esse, *χλαυσμῶν*, id est, *plorationis*, sed si ve ploratum, sive planctum, sive fletum, sive lacrymas dixerimus, unus est sensus. Et nos hoc sequimur, ut ubi nulla est de sensu mutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus.

55. Octogesimo quarto: *Benedixisti, Domine, terram tuam* (*Psal.* 84. 1). Pro eo quod est, *benedixisti*, in Graeco scriptum dicitis, *εὐδοκησας*: et queritis quomodo hoc verbum exprimi debeat in Latinum. Si contentiose verba scrutamur, et syllabas, possunus dicere: *Bene placuit, Domine, terra tua*; et dum verba sequimur, sensus ordinem perdimus. Aut certe addendum est aliiquid, ut eloquii ordo servetur, et

solidudine, et effudit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora tam in campestribus, quam in eremi vastitate, » etc. Eas quoque innuit Evangelium Luc. 14. 28. *Quis ex robis volens Iurum adficare*, etc. *Περιφύλη*, sive *speculam*, Graeci Tractatores vocant.

(d) Graeca verba *λαβόντων* *τετραστο*, quæ Martianus expunxerat, ex Manuscriptis nostris omnibus, atque editis libris restituimus.

(e) Heic quoque peccasse visus est Martianus, qui abstulit vocem *ejus*, qua sine et lectionis veritas, et tota Hieronymianum contextus vis ruit. Reposuimus ex vulgatis et Ms. in quibus tamen pro *ejus*, ut et in veteri editione, constanter infra habetur *ei*; non alio autem sensu, nam et Graecus variat, aliis libris *εἰς* aliis *εἰς* præferentibus.

dicendum *Complacuit tibi, Domine, terra tua*. Quod si fecerimus, rursum (a) a nobis quæretur, quare addiderimus, *tibi*; cum nec in Græco sit, nec in Hebræo. Eadem igitur interpretandi sequenda est regula, quam sæpe diximus, ut ubi non sit damnum in sensu linguae, in quam transferimus, εὐφωνία, et proprietas conservetur. In eodem: *Misericordia, et veritas obviaverunt sibi* (*Ibid. 11*); et dicitis quod in Græco, *sibi*, nos habeat. Nec in Hebræo habet: et apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendō error exoritur. Si autem non fuerit additum, *sibi*, misericordia, et veritas nos sibi, sed alii occurrisse credent; nec justitia et pax sibi dedisse osculum, sed alteri.

56. Octogesimo quinto: *E: non proposuerunt te in conspectu suo* (*Psal. 85. 14*); et dicitis, quod in vestro 685 codice, *te* non habeat. Addite, *te*, et (b) emendato errore librarii, vestrum quoque errorem emendabitis. In eodem: *Et tu Domine Deus miserator et misericors* (*Ibid. 15*). In Græco invenisse vos dicitis. *Et tu Domine Deus meus*. Quod superfluum est: *meus enim* nec in Hebræo habetur, nec in (c) Septuaginta.

57. Octogesimo octavo: *Magnus, et horrendus* (*Psal. 88. 8*). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, φοβερός, quod significat, *terribilis, timendus, formidandus*. Ego puto id ipsum significare et *horrendum*: non ut vulgus aestimat, despiciendum, et squalidum, secundum illud:

Miki frigidus horror

Membra quatit. Et :

Horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.

(Virgil. 3. Æneid). Et :

Monstrum horrendum ingens (*Ibid. 20*): et multa his similia. In eodem: *Tunc locutus est in visione sanctis tuis*. Pro quo in Græco, *filiis tuis*, invenisse vos dicitis. Sed sciendum quod in Hebræo ΛΑΑΣΙΔΑΧ habet, quod omnes τοῖς (d) δοτοῖς σου, id est, *santis tuis*, transtulerunt: et sola Sexta editio, *Prophegtis tuis*, interpretata est; sensum magis, quam verbum exprimens. Et in Κοινῷ tantum pro *sancitis*, *filiis* reperi. In eodem: *Tu vero repulisti, et (e) respexit* (*Ibid. 39*). Pro quo in Græco, ἐξουδενώσας, invenisse vos dicitis. Unius litteræ mutatio quantum wobis fecit errorem: non enim, *respexit*; sed, *despexit*, et pro nihilo duxisti, interpretati sumus. Nisi forte, ἐξουδενώσας, non putatis transcendendum, *despexit*; sed, secundum disertissimum istius temporis interpretem, annihilasti, vel annulasti, vel

(a) Vetus editio a vobis quæretur: al. *quæratur*.

(b) Palat. *emendabitis* errorem librarii veſti. In eodem, etc., reliquis, quæ interseruntur, omissis.

(c) Superest in Aldino et Complut. exemplaribus τὰς μονάδας.

(d) Hexapla, et veteres editi, ἄποινα pro τοῖς habent quod verius videtur. Illud vero τοῖς δοτοῖς σου, hoc est *filiis tuis*, Græcorum omnium codicim dicuntur.

(e) Eunavimus nostrorum exemplarium auctoritate, ac hinc, quod Benedictinus, ceterique editores sensum non assocuti, supino errore heic depravant, *despexit*.

nullificasti, et si qua alia possunt inveniri apud imperitos portenta verborum.

58. Octogesimo nono: *A seculo et usque in seculum tu es Deus* (*Psal. 89. 2*). Et dicitis quod in Græco non sit, *Deus*. Quod apud eos esse manifestum est. Nam et Hebraicum habet, et omnes alli Interpretes, et (f) Septuaginta similiter transtulerunt, ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ τῶν αἰώνων οὐ εἶ ὁ Θεός, quod Hebraice dicitur 666 ΜΕΟΛΑΜ ΑΔ-ΟΛΑΜ ΑΤΗ ΕΛ. In eodem: *Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiens* (*Ibid. 10*). In Græco invenisse vos dicitis: *Mansuetudo super nos*: sed et hoc (g) superfluum est.

59. Nonagesimo: *Dicit Domino, susceptor natus es tu* (*Ps. 90. 2*). Et dicitis quod in Græco, *es*, non habeat. Ego vobis amplius dicam, quod apud Hebræos nec *es*, habeat, nec *tu*; sed apud Septuaginta, et apud Latinos pro εὐφωνίᾳ, et verborum consequentia positum sit.

60. Nonagesimo tertio, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine* (*Psal. 93. 12*). Dicitis in Græco non esse, *tu*: et verum est; sed apud Latinos propter εὐφωνία positum. Si enim dicamus, *Beatus homo, quem erudieris, Domine*, compositionis elegantiam non habebit. Et [al. Sed] quando dicitur, *Domine*, et apostropha fit ad Dominum, nihil nocet sensu, si ponatur et, *tu*. In eodem: *Et in malitia eorum disperdet eos* (*Ibid. 25*). In Græco dicitis non esse præpositionem, *in*; sed legi, *malitiā* (h) *eorum disperdet*. Sciendum autem, quod in Hebræo, et in quicunque interpretibus positum sit: *In malitia eorum disperdet eos*. Si autem voluerimus legere: *Malitiā eorum disperdet*; id quod in Septuaginta sequitur in fine versiculi, *eas*, et superfluum erit, et vitiosum.

61. Nonagesimo septimo: *Recordatus est misericordia sue* (*Psal. 97. 3*). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Misericordia sue Jacob*; sed hic, (i) *Jacob*, nomen superfluum est.

62. Centesimo: *Oculi mei ad fidèles terras, ut (j) sedeant mecum* (*Psal. 100. 6*). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, τοῦ συρκαθηθαί αὐτοὺς μετ' εμοι. Quis non talem fugiat interpretationem, ut verbum ad verbum exprimens, dicat: *Ut consederent ipsi mecum*.

63. Centesimo primo: *Vigilavi et factus sum sic ut passer solitarius in lecto* (*Ps. 101. 8*). Et dicitis vos

(f) Nunc in Græco ullo cod. non est invenire additum διάλογον. Sed neque editi melioris notæ habent: et Breitinger. minori charactere supplet, et Montfauconius in Hexaplio, non aliunde quam ex hoc ipso Hieronymianæ epistole loco se fatetur accipere.

(g) Hoc vero Græci libri omnes habent, τοῦ γένους.

(h) Sequimur eadem exemplaria, et veterem editionem que vocem *eorum* inserunt heic loci, alii omittunt.

(i) Nimirus quod in Hebræo non sit, nam Græci libri omnes habent, et ex Latinis haud pauci. Forte in sequenti versiculo pro *israel* nomine, *Jacob* notabatur, quæ madmodum in Hieronymianæ versionis ex Hebræo codicibus bene multis invenimus: idque in aliquo originali Hebraico fuerit, pro quo ad libri oram *israel* substituuntur sit, atque inde ab ipsis LXX. prius nomen priori versiculo adscriptum.

(j) Martianæ sederent. Nos juxta editos et plerosque MSS. cum in Sunnia et Fretela schedula primum, quæ tune obtinebat, Latinam versionem adscribi solitam vobis sit; nulla vero sit Latina versio, quæ sederent legit.

in Græco invenisse ἐπὶ θάματα; quod antiqui codices Latinorum interpretati sunt, in ædificio. Θάμα in orientalibus provinciis idipsum dicitur, quod (a) 667 apud nos tectum; in Palatina enim, et Ægypto, ubi vel scripti sunt divini Libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina, sed θάματα, quæ Romæ vel solaria, vel (b) Meniana vocant; id est, plana tecta, quæ transversis trabibus sustentatur. Denique et Petrus in Actibus Apostolorum (Cap. 10. 9), quando ascendit in doma, in tectum ædificii ascendisse credendus est. Et quando præcipitur nobis, ut faciamus domati nostro coronam, hoc præcipitur, ut in tecto faciamus per circuitum (c) quadam eminentias, ne facilis in præceps lapsus sit (Deut. 22. 8). Et in Evangelio, Quæ, inquit, auditæ in aure, dicetis super domata (Matth. 10. 27), id est, super tecta. Et in Isaia, Quid vobis est, quod omnes ascenditis in tecta vana [al. nova] (Isai. 22. 1. jux. LXX)? et multa istiusmodi. In eodem: Factus sum sicut Nuxtrixopæ in domicilio (Ibid. 7). Quod similiter habetur in Græco: et queritis quid significat Nuxtrixopæ apud Latinos. In Hebreo pro nycticorace verbum BOS (d) scriptum est, quod Aquila, et Septuaginta, et Theodotion, et Quinta Editio nycticoracem interpretati sunt: Symmachus upapam, Sexta editio noctuam, quod et nos magis sequimur. Denique ubi apud nostros, et Græcos legitur, Factus sum sicut nycticorax in domicilio: 668 apud Hebreos dicitur, Factus sum sicut noctua in ruinosis. Plerique bubonem contentiose significari putant. In eodem: A facie iræ et indignationis tuæ. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, a facie iræ tuæ; cum manifestum sit, quod (e) apud Hebreos, et

(a) Editi et MSS. quidam, apud Latinos tectum.

(b) Vtiose Martianæs Mediana. Hier. in cap. 41. Ezechiel 22. autem Roma appellant solaria de cænaculorum parietibus eminentia, sive Meniana, ab eo qui ea primum invenit, quæ nonnulli Græcorum ἡρόες vocant. Nimis a Menio Censore dicta, unde Meniana legendum, aut cum dipthongo Meniana, non Mediana. Ménus enim cum domum suam venderet, ut ibi Basilica Porcia ædificaretur, exceptit sibi jus unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolatibus tabulatis, unde spectari munus gladiatorium posset, quod scribit Asconius in Divinationem. Post hunc addit ex veteri Grammatico Isidorus lib. 13. Origin. cap. 3.) alii ex lapide, alii et maceria ædificavere in porticibus Meniana, sic a primo inventore appellata, et soribus, ac dominibus adjecterunt.

(c) Græci στρῖψιν vocant, nos post Vitruvium, et Curtium coronam: estque muri quoddam supercilium, seu lorica, quæ deambulantes in superiori margine a lapsu prohibet. Origenes in Joan. 4. ἀρχὴ δύος ὁ θεός, καὶ τρίας ἡ στρῖψις.

(d) Hebreus non BOS habet, sed COS, quæ vox bubenem significat; cum autem scilicet sit Κ et Κ litterarum commutatio, non autem R et C in Latino, quidam malunt Hieronymo properanti vitium adscribere. Nobis satius videtur æstimare Latinum librarium vocem ignotiorum COS in notissimam BOS commutasse. Mox aquila nomen abest a Palatino.

(e) Hodie autem Hebreus textus tuæ habet utroque in loco, ἡγεμονίᾳ, iræ tuæ, et indignationis tuæ. Quin imo ad hunc modum tunc quoque erat, cum suam ipse Hieronymus versionem adornaret, siquidem vertit, indignationis tuæ, et iræ tuæ. De Septuaginta interpretibus nihil aio; Hexaplarem enim editionem citari quis opponat, que perii. Sed, si rem probe novimus, plane contraria ei quæ S. Doctori vulgo tribuitur, atque iste a nobis non immutatus verborum contextus notat, sententiam fuisse credimus: neque enim prius illud tuæ improbaro ex Hebreo fonte, et τε LXX. testimonio; imo ex eorum auctoritate asserere putandum est. Prouide subhinc Græco textui ad eam vocem, em adponi pronomen volumus, quod boni nisi

apud Septuaginta Interpretes sic habeatur, ἀπὸ πρωτοπού τῆς ὅρυξ καὶ τοῦ θυμοῦ οὐ. In eodem: Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus: et terra ejus miscetur (Ibid. 15). (f) Pro terra in Hebreo (g) ΑΓΑΡ positum est, quod omnes χοῦ transtulerunt; et potest tam pulvis, quam humus, id est terra, interpretari.

64. Centesimo secundo: Non in perpetuum irascitur (Ps. 202. 9). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: Non in finem. Sed verbum Hebraicum ΝΕΣΣ, et perpetum, et finis, et victoria pro locorum intelligitur qualitate.

65. Centesimo tertio: Qui facis Angelos tuos spiritus. (Ps. 103. 4). Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, ὁ ποιῶν τοὺς ἄγγελους αὐτὸς (h), id est, qui facit Angelos tuos. A quibus breviter quærite, quomodo cum ad Deum sermo sit, quasi ad alium loquens Prophetæ repente mutetur; maxime cum sic incipiat: Domine, Deus meus magnificatus es vehementer: 669 confessionem, et decorem induisti. Et: Qui legis in aquis superiora ejus, id est cœli. Qui ponis nubem ascensum tuum: aut ambulas super pennas ventorum; et statim sequitur: Qui facis Angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem. Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Et post paulum: Ab increpatione tua fugient: a voce tonitrui tui formidabunt. Et: In loco, quem fundasti eis. Qui emittis fontes in cœnib; Et illud: Ut educas panem de terra. Si ergo omnia ad secundam personam sunt, id est, ad Deum, quomodo in uno versiculo tercia persona subito, et extra ordinem inducitur? In codice: A voce tonitrui tui formidabunt (Ibid. 7). Habet et in Hebreo tonitrui tui; et miror quomodo apud Latinos scriptorum

heic apud Hieronymum temeritas Criticorum expunxit; tenendusque sensus, quem explicamus.

(f) Plurium versuum lacunam vacare heic loci suspicimur, cum neutiquam credibile sit, priorem hujus versiculi difficultatem aut frusta propositam a Germanis fratribus, aut abs Hieronymo fuisse dissimulatam. E contra illud per quam facile est creditu et solenne, cum a pro vocula ipsa quoque omissa periodus inciperet, ut ad postremam oculos appulerit librarius, et i rimam legisse ratus, que interlacebant prætermiscerit. Vide igitur suppleriue commode possit ad hunc fere modum, Pro quo in Græco legisse vos dicit, servi tui, in recto: ὃν ἀδησσαν οἱ δοῦλοι οὐ: id est, Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui, vel, bene senserunt servi tui. Sed illud propter ἀπονομὴν in Latinum conversum est, ut in superioribus (ad Psal. 84.) ostendimus. Pro terra, etc. Hoc si non placet, menudos locum pro ingenio suo lector eruditus resarciet. Consule autem vetera Latina Psalteria ex Græco.

(g) Ita MSS. omnes libri, quos Martianæs, aut nos consulimus, ἀσφα, pro ἀσφα: in Hebreo est cum τι adσφο ΤΙΦΙ, ασφara. Et sepius quidem F simplici, quam P. H. Hieronymus uitur ad Δ Hebream litteram Latine exprimendam. Quanquam Comment. in Isaiam, P litteram, inquit, Hebraicus sermo non habet; sed pro ea Phi Græco uititur. Consule utrumque Lexicum Nominum, et Locorum, et in Daniel. c. 11. 53.

(h) Propositu questionis solutionem malim petas ex simili loco Ephes. 2. 16. quem S. Doctor perquam eruditus explicit ex Græci pronominis ambiguitate. Tradunt enim Grammatici, ἀτένας τοι sensu accipi interdum, quo λατερί; τετράς, τετράς: quod plaus confirmat Laertius in Hipparchia: ἀτένας τοι δοκεισθεται τετράς, pro λατερί. Sed non nulle tibi videor de me ipsa consuluisse. Eo sensu si accipias heic quoque loci ὃ τετράς τοι ἔργον, τετράς (sive ἀτένας) cum aspiratione. Faciens angelos tuos, nihil erit reliquæ difficultatis.

errore subtractum sit. In eodem : *Hoc mare magnum et spatiuum manibus* (Ps. 103. 25). Dicitis in Graeco, *manibus*, non haberi, et ego novi. Sed ex Hebraico, et Theodotionis editione in Septuaginta sub asterisco additum est. Denique et in Hebreo ita scriptum *ZE HAIAM GADOL VARAB IDAIM*, quod Aquila (a) sic interpretatus est, αὐλὴ καὶ πλατεῖα χρῆσιν, et omnes interpretes αὐτὴν θάλασσαν μεγάλην καὶ εὐρύχωρος χρῆσιν; et hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφράσκως, quod quasi expansas magnus habeat, et in se cuncta suscipiat. In eodem : (b) *Ut educas panem de terra* (Ibid. 15). Pro quo invenisse vos dicitis, ut educat; sed non potest aliud ad ipsum, aliud de ipso dici. Aut omnia quasi ad Deum loquebatur Propheta: aut omnia ad alium de eo referebat. Cum autem pleraque ad ipsum dirigantur; et ea quae ambigua sunt, ad ipsius personam dirigenda sunt. In eodem: *Herodii domus dux est eorum* (Ibid. 18). Pro Herodio, quod in Hebreo dicitur ΑΙΣΙΑ, 670 Symmachus λέξιν [al. λέξιν], id est, *milvum* interpretatus est. Denique et nos ita vertimus in Latinum: *Ibi aves nidificabunt: (c) Milvo abies domus ejus*; quod scilicet semper in excelsis et arduis arboribus nidos facere consueverint. Unde et Sexta editio manifestius interpretata est, *Milvo ad cupressi nidificandum*. Pro abietibus autem, et cupressis in Hebreo ponitur ΒΑΡΟΣ; quod magis *abies* quam *cupressos* significat. In eodem: *Petra refugium herinaciis*. Pro quo in Hebreo positum est ΕΡΑΝΝΙ, et omnes χοιρογυμνῶς voces simili transtulerunt, exceptis (d) Septuaginta, qui, *lepores*, interpretati sunt. Sciendum autem animal esse non majus hericio, habens similitudinem muris, et ursi: unde in Palæstina (e) ἀρκτοῦς dicitur, et magna est in istis regionibus hujus generis abun-

(a) Aquila interpretationem editi ante Martianæum depravant, et miscent cum reliquis interpretationibus in hunc modum: *quod aquila sit interpretatus est*, *ὑπέρθρος γενεῶν*, et *omnes interpretes*: *et hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφράσκως*, *quod quasi*, etc. Sed graviori damnō Martianæus ipse illam, quae reliquorum interretum erat, pro Aquila obtrudit: *aquila sic interpretatus est*: αἴτη + οὐδέποτε ί μητὸν καὶ σύριγμος γενεῶν, *quod quasi*, etc. Quae Symmachus, Theodotionis, aliquorunque est. Nos ex Palatinis, ac Reginæ membranis ultramque discrevimus, et genuina, ut nobis videntur, Aquile verba suffecimus, quae nimis proclive, et solenne antiquis librariis fuit omittere ob earundem vocum occursum. Vocem αἴτη non pro aula, sed pro ampio et spatiose loco usurpatam apud alios Graecos bona nota Scriptores invenies. Etiam pericopon, et *hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφράσκως*, quod vetustiores quidem MSS. atque editi haberent, duximus restituendam.

(b) Arbitramur cum Martianæo, hanc fuisse versuum trajectionem in ipsa Germanorum fratum schedula, ut post vigesimal quintum decimus quintus, ac decimus octavus explicandi resumerentur.

(c) Martianæus *Milvi*: *et est pro-ejus*; in ipsa autem ex Hebreo interpretatione, ut heic fecimus. Illud quoque observatione nostra dignum, quod nemini scimus in mente venisse, verbum ΜΙΛΒΑ apud LXX. haud satis recte ea significatione sumi: *dux est*, vel *ducatum præbet*, ut alias versiones Latinae habent: cum potius pro *putatur*, *habetur*, sive *est*, accipiendo sit.

Illic passeres nidificabunt:
Herodii domus eorum est, sive *habetur*.

(d) In Alexandrino, Aldino, et Complutensi exemplariis, in quibus λαβεῖ; nam in Vaticano ipsi quoque Ι. Ξ. λαβούσσου legunt. Frequentius autem MSS. λαβούσσου.

(e) Vitoiose iterum Martianæus δρονοῦς.

dantia, semperque in cavernis petrarum, et terra soveis habitare consueverunt.

66. Centesimo quarto: *Dedit terra eorum ranas* (Psal. 104. 30). Pro quo in Graeco ἐξηρπετείτε vos legisse dicitis. Quod potest ita interpretari: *Ebullivit terra eorum ranas*; sed et in hoc nulla est sensus mutatio: et nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare nolimus. In eodem: *Et contrivit lignum finium eorum* (Ibid. 33). Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis, *omne lignum*. Sed et hoc additum est, et superfluum. in eodem: *Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum* (Ibid. 42). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, δι τιθέτο, id est, *quod disposuit*. Ita enim et in Hebreo, et apud Septuaginta habetur Interpretes: λευκόθη τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Αἴραντα τὸ δοῦλον αὐτοῦ. Ergo quod in Graeco dicitur, δι τιθέτο, in hoc loco et (f) superfluum est, et radendum.

67. 671 Centesimo quinto: *Confitemini Domino, quoniam bonus* (Psal. 105. 1). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis: quoniam χρηστός, id est, *suavis*, Sed sciendum quod χρηστός et in *bonum*, et in *suavem* [al. *suave*] verti potest. Denique in Hebreo ita scriptum est, cui τοῦ, quod omnes voce simili transtulerunt: *quia bonus*. Ex quo perspicuum est, quod χρηστός, bonus intelligitur. In eodem: *Non fuerunt memores multitudinis misericordiarum tue*. Dicitis quod in Graeco inveneritis: *Et non fuerunt memores*. *Et*, conjunctio superflua est. In eodem: *Et irritaverunt ascendentēs in mero* (g), *mare Rubrum*. Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis, παρεκτηραντες, et putatis verbum e verbo debere transferri, et *amaricaverunt*. Sed hæc interpretatio annulationi consimilis est, sive annihilationi. Legite Ezechiel, et invenietis παρεκτηραντες, irritationem, et exacerbationem semper expressum, ubi dicitur, οὗτος παρεκτηραντες, id est, *domus exasperans* (Ezech. 7. 5. 6. et seqq.). In eodem: *Et vidit, eum tribularentur, et audivit orationem eorum* (Ibid. 44). Quidquid extra hoc in Graeco invenisse vos dicitis, (h) superfluum est.

68. Centesimo sexto (i): *Et statuit procellam ejus*

(f) Hodie in nullo, quod sciām, Graeco exemplari inventur, et si Latini omnes, *quod disposuit*, vel *quod habuit*, aut *quod locutus est*. Hebraic. כִּי צְרַר אֶת דָּבָר קְשֻׁר אֶת אֲבֹדָה עַכְבָּר.

(g) Vocabulum *mare* duo e nostris MSS. non repetunt, Graecus quoque, et pleraque Latinarum translationum exemplaria semel habent. Augustinus Enarratione in hunc locum, Codex, inquit, quem inueabar, sic habebat (bis nempe): et his quidem duobus verbis ultimis, quod dictum est, *mare rubrum*, stella fuerat prenotata, qua significatur quæ in Hebreo sunt, et in interpretatione Septuaginta non sunt. Plures autem codices, quos inspicere potui, et Graeci et Latini sic habent: *Et irritaverunt*, vel quod expressius de Graeco est, *Et amaricaverunt, ascendentēs in rubro mari*.

(h) Puta κέρις nomen; ubi, καὶ εἰς κέρις τῷ θηρίῳ αἴρεται τῷ εἴρηται οὐκέται τῷ δέρεται εἴρηται: nam reliqua voces euphonie magis inserviunt, et Hebraico תְּמַלֵּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ressūs respondent.

(i) Brevisimam hanc periodum, sed non una interpolatione deformatam, si pro capitu nostro licet, en quod pacto emendabimus. « *Et statuit procellam in auram*. Hoc ergo quod plus isto in Graeco invenisse vos dicitis, εἴρηται, τῷ λεγούσῃ, superfluum est. » Certe aliter sensus restitui haud commode potest, sed nimium inter se variant hoc in loco

in auram, et siluerunt fluctus ejus (Psal. 106. 29). Hoc ergo quod pro isto in Graeco invenisse vos dicitis : *καὶ ἐπέμψει τῷ κατατύλι αὐτῇς, καὶ λοτην*, superfluum est. In eodem. *Et deduxit eos in portum voluntatis eorum (Ibid. 30).* Pro quo invenisse vos dicitis : *In portum voluntatis suae.* Sed in Hebreo **672** non habet **EPHSAU**, quod voluntatis suae significat, sed **EPHSAM**, (a) quod voluntatis eorum sonat.

69. Centesimo septimo : *Exsurge, gloria mea (Psal. 107. 3).* Quod dicitis in (b) Latino non esse, recte in isto Psalmo non habet : quia nec apud Hebreos, nec apud ullum Interpretum reperitur; sed habetur in quinquagesimo sexto Psalmo (*Ibid. 11*), de quo mihi videtur a quadam in istum locum esse translatum. In eodem : *Mihi alienigenæ amici facti sunt (Ibid. 10).* Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis *ὑπελάγησαν*, hoc est, *subditi sunt*. Sed hoc in quinquagesimo nono scriptum est : in praesenti autem ita apud (c) omnes invenimus Translatores, *ἐμοὶ δὲ ὅρπυλος ἐφίλαταν*, id est, *amici facti sunt*. Quod Hebraice dicitur **ETHROE**.

70. Centesimo nono : *Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion (Psal. 109. 2).* Dicitis vos in Graecis codicibus non legisse (d) *virtutis tuae*, quod manifeste et in Hebreo, et in Septuaginta Interpretibus habetur. In eodem : *Dominare in medio inimicorum tuorum (Ibid.)* Dicitis in Graeco legi : *et dominare* : Sed hoc nec in Hebreo habetur, nec apud Septuaginta : et superfluum est.

71. Centesimo decimo : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde (Psal. 110. 1).* In Graeco invenisse vos dicitis : *in toto corde meo.* Sed et hoc superfluum est.

72. Centesimo decimo tertio : *Deus autem noster in cælo (Psal. 114. 13).* Pro quo Graeco legisse vos di-

vetera exemplaria, quorum sequi fidem haud totum est. Vocem tamen ejus, quæ primo loco habetur, Reginæ codex alter ignorat, nec veteris translationis Latina exemplaria habent, et sensus, ut reliqua omittamus, expungendam poscit. Quæ sequuntur, et *siluerunt fluctus ejus*, ut versiculum exploreret, non nemo olim addidit, quæ ad rem non sunt. Loco *quod pro isto*, mallemus, *quod plus isto*, levissima immutatio, eaque sensum attendunt utilissima. Tum Graeca *καὶ τετραπλός τῷ κατεπέλτῃ*, quæ a Criticis imperitis de more addi potuerunt, omnino confondienda sunt. Pro *τετραπλόν*, quædam Manuscripta habent *τετράπλον*, quibus Editores veteres subfringantur, et textus *τετράπλον* LXX. Mirum porro est, tot in duobus versiculis *τετράπλον* aut a libriis temere committi posuisse, aut ab Editoribus non intelligi, ac si recte haberent, penitus dissimilari.

(a) Erasmus, et Victorium legentes *bephzi*, Βεφζη, cum affixo primæ personæ, Martianus castigat. Modo duo codices nostri, *pro quo in Graeco invenisse*, etc.

(b) Fuerit in Graeco eorum exemplari, quod nunc quoque in Aldino et Complut. invenitur, *κερατην*, *καὶ δέκα ποσ.* Sed est hodie etiam in plerisque Vulgatae Latinae editionis codicibus.

(c) Quæ tamen hodie supersunt Aquilæ et Quintæ editionis fragmenta, multo aliter legunt. Quia etiam verbum *τετράπλον*, in ea, quæ omnium interpretum nomine a Drusio affectur, lectione mutatur in *τετράπλον*. Denique Hebraicam vocem, γυγγάντιν, cum aspiratione effert Palatinus, *eibroeeh*.

(d) Non utramque vocem *virtutis*, et *tua*, quarum primi nusquam ab ullo exemplari Scripturæ absuisse existimamus, sed alterum tantum, *tua* scilicet, invenirent Sunpia et Fretela se in Graeco non invenisse. Nimirum usque hodie sola abest a vulgatis LXX. Legendum proinde est, atque emendandum hec quoque juxta uuum Reginæ Ms. et veterem editionem, quæ continuo habent, non legisse *tua*, expuncta *virtutis* voce. Ceterum quod ait illud *tua* in Graeco haberet, repugnat hodierni codices, in quibus est quidem, *emittet tibi*, *τετράπλον*, sed *διπλάνη* tantum.

citius (e) : *in cælo, et in terra.* Sed et superfluum est.

73. **673** Centesimo decimo quarto : *Et in diebus meis invocabo te (Psal. 114. 2. 3).* Dicitis quod in Graeco non sit, *te*; et bene : *εις* vestris quoque codicibus erandum est. In ipso : *Placebo Domino in regione viorum (Ibid. 9).* Pro quo in Graeco legisse vos dicitis : *Placebo in conspectu Domini.* Sed hoc superfluum est.

74. Centesimo decimo septimo : *Et in nomine Domini, quia ultus sum (f) in eos (Psal. 117. 10).* Dicitis, *quia*, in Graecis codicibus non inveniri : sed in Latinis sub asterisco legendum est.

75. Centesimo decimo octavo : *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi (Psal. 118. 47).* In Graeco, vehementer, additum legisse vos dicitis : sed hoc superfluum est. In eodem : *Levari manus meas ad mandata, quæ dilexi (Ibid. 48).* In Graeco legisse vos dicitis : *ad mandata tua* : sed et hoc (g) superfluum est. In eodem, *Cogitavi vias meas (Ibid. 59).* In Graeco, *vias tuas*, legisse vos dicitis ; sed hoc (h) superfluum est, et rectius, *vias meas*, legitur. In eodem (i) : *Et averti pedes meos in testimonia tua (Ibidem).* In Graeco legisse vos dicitis, et avertisti. Sed et hoc superfluum est. In eodem : *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua (Ibid. 69).* In Graeco, *in toto corde meo*, legisse vos dicitis : sed hic, *meo*, superfluum est. In eodem : *Anima mea in manibus meis semper ; et legem tuam non sum oblitus (Ibid. 109).* Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, *Anima mea in manibus tuis semper*.

(e) Sic Graecus *τὸ τε ὄπενε, καὶ τὸ τε τι*; sed plus aliquid veteres Latinæ interpretationes plerèque addunt : *in cælo sursum, in cælo, et in terra.*

(f) Quidam codices, *ultus sum eos*, absque *in*, prepositione.

(g) Haud scimus, quis huic errori color oblivi possit, nisi si in librarios, et Criticos oscitantes culpa inferatur; non enim soli LXX. habent *τετράπλον*, *καὶ*, *mandata tua*, sed et cæteri libri omnes, atque ipsum in primis Hebraicum archetypon *Τετράπλον*, ex quo ipse etiam Hieronymus vertit, *mandata tua*. Non igitur contrario sensu habere nunc potest, aut licet per exemplaridem auctoritatem consensumque pronomeni istud, ut *superfluum*, expungere. Imo vero ad hunc omnino modum, quo nobis ex integræ placet totam hanc periodum refigere, ab illo scriptum est. « In eodem, *Levari manus meas ad mandata TUA (addito pronomine)* quæ dilexi. In Graeco legisse vos dicitis, Quia dilexi. *NIMIS* (non ad mandata tua). Sed et hoc superfluum est. » Revera non *tua* abundat, sed *nimis* apud LXX. in Alexandrino exemplari *τετράπλον* : quod etiam plerique Latinorum codicibus addunt, *nimis*, aut *valde*, aut *vehementer*; idque est quod Hieronymus jugulat, cum in Hebreo, et Graeci castigatoribus libris non sit. Favet emendationi nostræ vetus passim laudata editio.

(h) Quid porro superfluum est, si tantum *meas* legendum docet pro *tuas*? Sed non ita abs Hieronymo scriptum arbitramur. Scripsit vero : « In Graeco, QUILA cogitavi vias tuas, legisse vos dicitis, sed hoc superfluum est; et rectius, *vias meas*, legitur. » Illud nempe, *quia*, superfluum est : *meas*, rectius legitur. S. Augustinus Sermon. XVI. In hunc locum, *Plures enim, inquit, codices non habent, Quia cogitavi, sicut in quibusdam legitur, sed tantummodo, Cogitavi.* Confer quoque S. Hilarius Tractat. in hunc Psalmum.

(i) Contrario sensu, vitiouse tamen, tres nostri codices primo loco ponunt *avertisti*, secundo *averti*. Alius totam hanc pericope omittit. In antiqua editione, *Et converti pedes meos*, etc. tum, *legisse vos dicitis*, *Et averti*, quæ incongrua ipsa quoque lectio non est : nam prius illud *converti* veteris Vulgate erat, istud autem *averti*, ex LXX. aliis Latinis codices extunderunt. Sed impressum confirmat S. Augustinus. Enarrat in hunc locum : « Quod autem hic positum est, *Et averti pedes meos*, nonnulli habent, *Quia cogitavi*, et *avertisti pedes meos*, »

Sed sciendum, et apud Hebreos, et apud Septuaginta, et omnes alios Interpretes **674** scriptum esse *in manibus meis*, et non, *in manibus tuis*. Quod Hebraice dicitur (a) BACHAFFI; et omnes apud Graecos Ecclesiastici Interpretes istum locum sic edisserunt: et est breviter hic sensus: Quotidie periclitior, et quasi in manibus meis sanguinem meum porto; et tamen legem tuam non obliviscor. In eodem: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam* (Ps. 118. 136). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis (b): *quia non custodivi legem tuam*. Sed hoc superfluum est, quia et in Hebreo legitur: *Rivi aquarum fluebant de oculis meis, quia non custodierunt legem tuam*. In eodem: *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum* (Ibid. 172). Pro pronuntiabit, in Graeco πολύγενται vos legisse dixistis: quod verbum sive diccas, pronuntiabit, sive, effabitur, sive, loquetur, id ipsum significat. Denique et nos (c) de Hebreo ita vertimus: *Loquetur lingua mea sermonem tuum*.

76. Centesimo decimo nono: *Domine libera animam meam a labiis iniquis, a lingua dolosa* (Psal. 119. 1). In Graeco legisse vos dicitis, et a lingua dolosa; sed et, superfluum est.

77. Centesimo vigesimo sexto, *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis* (Ps. 126. 5). In Graeco dicitis, virum, non haberi; quod manifestissime et in Hebreo, et in Septuaginta Interpretibus continetur.

78. Centesimo vigesimo nono, *Propter legem tuam sustinui te, Domine* (Ps. 129. 4). Dicitis vos in Graeco invenisse: *Propter nomen tuum*; et nos constenit plura **675** exemplaria sic reperiri. Sed quia veritati studemus, quid in Hebreo sit, simpliciter debemus dicere. Pro, nomine, sive, lege, apud eos legitur ΘΗΡΑ, quod Aquila interpretatus est φέσος, timorem: Symmachus, et (d) Theodotion νόμος, id

(a) Sic ipse Bachaffi legerat minori numero, et vertit *in palma mea*, non *bachaffai* in plurali, etiam si hec, *in manibus meis* haberi apud Hebreos, prouuntiet. Questio scilicet tota de illo erat, utrum *meis* legeretur, an *tuis*: cetera minus ad rem. Perquam vero apposite S. Augustinus, « Nonnulli, inquit, codices habent, in manibus meis: sed plures, in *tuis*: et hoc quidem planum est.... Anima vero mea in manibus meis quomodo intelligatur, ignoro; justi quippe ista verba sunt, non injusti, » etc. Occurrunt itaque Greci codd. in quibus *ταῦτα* pro *ταῦτα* legitur.

(b) Hac quoque sui parte aliqua multata videatur S. Doctoris sententia; siquidem in verbo, *deduxerunt*, pro quo Graecus *κατέβησαν*, *descenderunt*, aut *ἀπῆσαν*, *transierunt*, prior difficultas, a Germanis fratribus proposita, disimulatur. Ultramque nota S. Augustinus, ex quo hic apud Autorem nostrum locus reformari possit. « Sunt, inquit, codices, qui non habent, descenderunt, sed, transierunt; tanquam exaggeranter dicere, transisse se fendo fontes aquarum. » Et paulo superius: *In quibusdam codicibus et hoc legitur, Quia non custodivi legem tuam*. Et Graecus quidem, *ταῦτα τραβάτε*.

(c) Martianæs in Hebreo, legit ductus inepta suspicione, quod ita Hebreum vocari Hieronymus suam Translationem Psalmorum Latinam. Leviora alia ejus editionis via supra emendamus.

(d) Obstat Theodoreetus, qui *ταῦτα ταῦτα*, juxta Aquilam etiam Theodotionem interpretatum fuisse asserit. Quoad Hebream vocem Θηρα, textus bodinum habet Θηρα, ΝΤΗΤ, quod tamen vocabulum, quod cum Αλεφ scribatur, non *He*, *Lex* verti Latine, aut *νόμος* Graece, non debuit. Itaque hallucinationis occasio non ex similitudine τι et τι oritur, quae litteræ sola magnitudine differant, sed ex sono postremo litteræ η scilicet aut τι qui sere idem est, et potuit Symmachus et Theodotion in ea voce ΝΤΗΤ censere τι cum η fuisse permutatum; quamquam istud, quod

est, legem, putantes ΤΗΡΑ, propter litterarum similitudinem Ιωδ, et Βαυ, quæ tantum magnitudine distinguuntur. Quinta Editio, terrorem, interpretata est, Sexta, verbum.

79. Centesimo trigesimo primo: *Sicut juravit Dominus, votum vorvit Deo Jacob* (Ps. 131. 2). Pro eo quod nos interpretati sumus, *votum vorvit in Graeco*, πολύγενται legisse vos dicitis, et putatis interpretari debuisse, oravit: sed hoc male, τούτη enim pro locorum qualitate, et orationem, et votum significat, secundum illud, *Redde Domino vota tua* (Ps. 49. 14), id est, ταῦτα τούτα σου.

80. Centesimo trigesimo quinto, *Qui fecit luminaria magna* (Ps. 135. 7). Dicitis quia in Graeco inveneritis, magna solus; sed hoc de superiori versiculo est, ubi legimus, *Qui fecit mirabilia magna solus* (Ibid. 4). Ibi ergo legendum est, et hic (f), quasi superfluum, non scribendum.

81. Centesimo trigesimo septimo: *Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum* (Ps. 137. 2). In Graeco reperisse vos dicitis, super omnes. Sed in Septuaginta ita legitur, Ετι τερψθεντες ἐπι τὸ θρηνούσι τὸ οὐρανόν σου, sicut et nos in Latinum vertimus. Cæterum apud Hebreos ita esse cognoscite. *Quia magnificasti super omne nomen* (g) *verbū tuūm*. Juxta editionem autem Latinam hic sensus est: *Quoniam magnificasti super omne nomen*, hoc est, quod in cœlo et in terra dici potest *sanctum, filium tuum*.

82. Centesimo trigesimo octavo: *Quia non est sermo in lingua mea* (Ps. 138. 4). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, *Quia non est dolus in lingua mea*; quod solum Sexta editio interpretata est. Cæterum et apud Septuaginta, et apud omnes Interpretates, et ipsum Hebraicum, vel λαλῶ, vel λέγω. **676** id est, *eloquium*, et *verbū*, scriptum habet. Denique Hebraice ΜΑΛΑ dicitur.

83. Centesimo trigesimo nono: *Funes extenderunt in laqueum* (Ps. 139. 6). Pro quo in Graeco invenisse vos dicitis: *Funes extenderunt laqueum pedibus meis*. Sed hoc in loco superfluum est. In eodem pro eo quod est: *Habitabunt recti cum vultu tuo* (Ibid. 14), in Graeco reperisse vos dicitis, *Et habitabunt*. Sed hic, et conjunctio superflua est.

84. Centesimo quadragesimo: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum* (Ps. 140. 8). Pro quo in Graeco legisse vos dicitis, *ossa eorum*. Sed et hoc superfluum est.

85. Centesimo quadragesimo sexto: *Nec in tibiis viri beneplacitum erit ei* (Ps. 146. 10). Pro, ei, Do-

Breitengerus animadvertisit, נִתְבַּחֲנָה in Hebraismo insolentius.

(e) In aliquot MSS. et veteri editione additur τοῦ ιων. Augustinus vero ut assereret, non incongruum neque inelegans argumentum invenit.

(g) Legerit Hieron. ΝΤΗΤ, *nomen*, cum emphatico aleph Chaldaico more, pro eo quod est in Hebraicis libris ΝΤΗΤ, *nomen tuum*, cum affixo, quod tamen hec in Latino duo Reginæ codices addunt. In Graecis quoque exemplaribus, in quibus est τὸ δρώμενον τὸ ἄγρον, τὸ δύον τὸ ἄγρον σου, mendum cubare suspicantur, legendumque λέγοντο pro ἄγρον; neque enim in Hebreo quidquam est, quod *sanctum* significet; sed ΝΤΗΤ, quod est, *verbū tuūm*, λέγον σου.

nino, legisse vos dicitis; quod non habetur (1).

86. Ideo autem, quod et vos in fine schedulae queritis, et sanctus filius meus Avitus frequenter efflagitat, quomodo Graeca interpretanda sint verba, breviter annotavi. *Neomenia* mensis exordium est, quod nos secundum Latinæ linguae proprietatem, *Kalendas* possumus dicere. Verum quia apud Hebraeos mensis secundum lunæ cursum supputatur, et apud Graecos μήν luna dicitur, *Neomenia* quasi *luna nova* appellatur. Ἐρημος autem *desertum*, vel *solitudinem* significat. Θρησκεια, sedem, vel solium. Νυχτικόρεα, ut diximus, *noctuam*. Κοινωνία, non ut Latini interpretati sunt, *musca canina* dicitur per v Græcam litteram; sed juxta Ilebraicam intelligentiam per διθύρα, debet scribi ει, ut sit Κοινωνία, id est, *omne muscarum genus*. Aquila πάμπτειος, id est, *omnimodam muscam* interpretatus est. Δαχτυτήριος autem, pro quo Latinus *asciam* versit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. Denique ex Hebreo vertentes ita diximus: *Et nunc sculpturas ejus pariter, bipenni, et dolatoriis deraerunt* (Psal. 73. 6). Δαχτυτήριος ergo (a) dolatorium dici potest.

EPISTOLA CVII (b).

AD LÆTAM (c).

De institutione filiæ.

Lætam hortatur, ut filiam jam inde ab ipsis incunabulis instituat ad pietatem Christianam, in quam rem de cultu, de victu, deque probe instituenda. adolescentia: de studio Scripturarum, et cavendis apocryphis, saluberrima tradit præcepta.

1. 677 Apostolus Paulus scribens ad Corinthios, et rudem Christi Ecclesiam sacris instituens [al. instruens] disciplinis, inter cætera mandata hoc quoque posuit [al. proposuit], dicens: *Si qua mulier habet virum infidelem: et hic consentit habitare cum ea, non dimittat virum suum. Sanctificatus est enim vir infidelis (d) per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis, in viro fideli. Alioquin filii vestri immundi essent, nuno autem mundi sunt* (1. Cor. 7. 13 et 14). Si cui forte hactenus videbantur nimium disciplinæ vincula laxata, et præceps indulgentia præceptoris, consideret domum patris tui, clarissimi quidem et eruditissimi viri, sed adhuc ambulantis in tenebris, et intelliget consilium Apostoli illuc profecisse, ut radicis amaritudinem, dulcedo fructuum compensaret, et viles virgulæ balsama pretiosa sudarent. Tu

(a) Non aliter Hesychius λεπτήριος exponit λεπτήριον subdico, quod est ferreum instrumentum ad lapides concidentes. Qui vero *asciam* posuit vetus Latinus interpres, sequivoca voce usus est, et quæ potius Lignariorum notet, quam Lapidicinarum instrumentum. Notandum iis erat hic locus, qui de veteri formula, sub *ascia dedicavit*, etiamnum disputant.

(b) *Aias 7. Scripta eodem an. 403.*

(c) Nonnulli codd. Ms. quos inter præstantissimus Reginæ 68. ad *Aletam* heic atque infra constanter retinet, alii *Aetham* scribunt.

(d) Graecus à præpositione utitur utroque in loco τονται, τονται, τονται, Vulgata autem utrobius per mulierem, per virum. Nos Ms. omnium cogit auctoritas, ut primum cum Vulgata, alterum juxta Graecum legamus.

(1) Addunt editi aliquot libri voculas in Graecis.

es nata de impari matrimonio: de te et Toxotio meo Paula generata est. Quis hoc crederet, ut Albini Pontificis neptis de reprobatione matris [al. martyris] nasceretur: ut præsente et gaudente avo, parvula adhuc lingua balbutiens (e) Christi ALLELUIA resonaret, et virginem Dei in suo gremio 678 senex nutrire? Et bene solliciterque exspectavimus. Sancta et fidelis domus unum sanctificat infidelem. Jam candidatus est fidei, quem filiorum et nepotum credens turba circumdat. Ego puto etiam ipsum (f) juvenem, si habuisset talem cognationem, potuis e in Christum credere. Despat latet, et irrideat epistolam meam, et me vel stultum, vel insanum clamitet, hoc et gener ejus faciebat antequam crederet. Fiant, non nascuntur Christiani. Auratum squalat Capitolium. Fuligine et aranearum telis omnia Romæ tempora cooperta sunt. Movetur urbs sedibus suis, et inundans populus ante delubra semiruta, currit ad Martyrum tumulos. Si non extorquet fidem prudentia, extorqueat saltem verecundia.

2. Hoc Læta, religiosissima in Christo filia, dictum sit, ut non desperes parentis salutem, et eadem fide qua meruisti filiam, et patrem recipias, totaque [al. totiusque] domus beatitudine perfuerias, sciens illud a Domino reprobissimum: *Quæ apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt* (Luc. 18. 27). Numquam est sera conversio [Ms. confessio]. Latro de cruce transiit ad paradisum: Nabuchodonosor rex Babylonis, post effractionem corporis et cordis, et belluarum in cremo convictum, mentem recepit humanam. Et, ut omittam vetera, ne apud incredulos nimis fabulosa videatur (g) ante paucos annos pro-

(e) Reginæ lib. *balbutiens alleluia*, et *Virginem Christi*, etc.

(f) Exercere hunc locum interpretes, et ipse eos usque hodie exercet. Hæsitanit nempe in voce *juvenem*, quam Erasmus, Victorius, Martianæus, et qui illös seculi sunt contra Ms. omnium fidem mutant in *Jovem*. Id vero interpretantur λεπτήριος dici, quo magis sanctæ illius cognationis exemplum extollant, quam si Jupiter habuisse, fore in Christum ut crederet. At neque illud nomen contextus patitur, neque, *Jovem* in Christum potuisse credere, quis vere dixerit. Quem vero Ms. exhibent, elegantissimum etiam sensus est, Albinum nempe ethnicum Pontificem, Læta ex impari matrimonio patrem, cum senex ob filiorum et nepotum fidem turbam, fidei Candidatus dici posset, licet credere adhuc resperuet, si antea temporibus eamdem cognationem habuisset, cum ipse juvenis erat, facile in Christum credere potuisse (unum in juvenum animos fortius accendunt exempla quam sernum) ejus tamen conversionem adhuc sperandam ex illa conversatione. Sic lib. 1. contra Jovianum. cap. 3. Pauli locum 1. Corinthis. cap. 7. 10. explicans, *Causas, inuiti, apponit, quod candidatus fidei sit infidelis, si noli a credente discedere.*

(g) Baronius, ut Mithrae excidium in annum conferat 365. locum hunc de Urbana Gracci Praefectura sollicitat, quam inavulit *Praetorian* dici. E contra Gothofredus, quem Pagius sequitur, durum in Cod. Theod. Legum ad Gracum inscriptionem mutat, et pro P. P. sive *Praefectum Praetorio*, legit P. V. sive *Praefectum Urbis*, easque anno 376. et sequenti adscribit. Nunc Philippi a Turre de *Mithra* cap. ultimo argumentis constat, non ante annum 378. Urbanan Praefecturam a Gracco initam, quo jubente Mithriaca omnis superstitione subversa est. Prudent. lib. 1. advers. Symmachum:

*Jam quid Plebiorum percurram carnime Gracos
Jure potestatis filios, et in aroë Senatus
Præcipios, simulacra Deum jussisse revelli;
Cumq[ue] stas pariter Lictoriis Omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrassæ regendos.*

pinquus vester Graecus, nobilitatem patritiam nomine sonans, cum Praefecturam gereret [Mss. *reges*]. Urbanam (a), nonne specum Mithræ, et omnia portentosa simulacula, quibus Corax, 679 Nymphae [al. *Nyphus*, et *Gryphus*], Miles, Leo, Perses, (b) Helios, Dromo, Pater initiantur [al. *innitabantur*], subvertit, fregit, excussit: et his quasi obsidibus ante præmissis, impetravit baptismum Christi. Soli-

(a) Hæc in antro Mithræ portentosa simulacula, et nomina symbola astrorum et planetarum erant. Ut omitteremus Porphyrii loca, in quibus ea animalia esse dixit, et ad Zodiaci circulum pertinere, præcisus verbis Origenes lib. 6. contra Celsum, *In Mithræ*, inquit, *sacris duplex stellarum circumactio prætenditur, fixarum, et errantium*. Atque harum quidem constellationum, non enim omnes heic recitantur, quedam intra, quedam extra Zodiacum sunt. *Corax* ex Graeco κοράς, *Corvus* stella est, extra Zodiacum in meridionali parte coram Libra situs. *Nymphae* est νύφη, *Virgo*, Zodiaci signum (siquidem aliquot signorum tunc masculina, tunc feminina simulacula erant et nomina: nam et *mystas ornes mares, leones vocatos, feminas, hyenas* tradit Porphy. lib. 4. de Anst. ipsiusque Mithriaci Jovis nî, et *feminae simulacula* memorat Jul. Firmicus, *Miles* septentrionalis est, notior sub *Herculis* nomine. *Leo* ipse in Zodiaco. *Perseus* a septentrione respicit Taurum. De tribus aliis *Helios*, *Dromo*, *Pater*, mox erit dicendi locus.

Porro ex bujusmodi signis Mithricola nomen assuebant, dum initiantur; figuræ autem, sive imaginae pingebantur in specu seu scalpro effingebantur, mysteriis ut inservirent: ex iisque sunt, que heic Hieron. irridet simulacula, et que cum Alexandria in Mithri reperiuntur, teste Sozomeno, *ridicula admodum, et peregina visu sunt*. Rursum in certas classes ex assumpto simulaci nomine ac digitale initiati dispersi hantur; erantque fixæ solemnitates, ac festa, que eadem idola auspicabant. *Coracica* memorat Auctor Comment. in ejusmodi Pauli sub Ambrosii nomine, et *Hienocoracica* vetus inscriptione: unde et *Corvæ* appellatos Mithriacos Ministros docet Porphyrius. *Leontica* idem, ex quo et *Leones* Sacerdotes dictos adnotavimus. *Persica* apud alios invenies, et in aliquot apud Gruterum inscriptionibus. *Militis* initiatione in speleo copiose describit Tertullianus de Corona, Gregor. Nazan. Orat. 3. aliique veteres; nam recentiores qui in hisce nominibus exponendis desudarunt, operam fere ludent.

(b) Licet cum plerisque MSS. vitiose tamen Martian. fecit, *Heliodromus pariter initiantur*. Illud enim in primis certum esse oportet, pro, *pariter*, adverbio, quod heic loci nihil est, reponendum *Pater*, que in Mithriacis orgiis dignitas erat præcipua. Est apud Eunapium: *μετριπλατεῖον ΠΑΤΕΡ Mithriacæ religiōnēs*; et Porphy. *ΠΑΤΕΡES Mithriacæ religiōnēs*; et *Aquila et accipitris* noniue donatos tradit; estque in veteri lapide apud Grater. Ulpius quidam Egnatius *PATER et Hierocorax Mithras*: unde etiam *PATRICA* solemnia in aliis Mithriacis inscriptionibus occurunt. Quod alterum verbum *Heliodromus*, istud quoque manifestum est mendum; de hominibus enim heic sermo est, qui sub illis figuris Mithræ sacra suscipiebant, et nomina; *Heliodromus* vero, qui *solis cursus* est, non animal, aut persona, neque nomen suum impertiri, neque figuram potest: et *cursus solis* sacris initiari, nemo unquam dixerit. Dubius itaque verbi legendum, quorum primum sit *Elios*, quod *solem* significat, estque unum ex ipsius Mithræ nominibus, nihil enim tandem est Mithra nisi Sol. Ejus Mithriacum idolum, ex eoque homines hisce mysteriis inauguratoros testantur vetera monumenta, in quibus etiam *ELIAS* tradita eo ritu apud Gruterum inveniuntur. Superest *Dromus*, pro quo *Bromus*, immo uno spiritu *Bromus* pater veteres editores fecerunt, quanam lectionem, unam que extundi posset, nunc quoque magni viri assuerunt, trahuntque omni conatu ad Mithræ reliquiem ex illo Xenophontis testimonio in Cyropæd. ubi, «Regibus Persarum, inquit, uno tantum die permittebatur, in ebris literat, quo die Mithra sacra procurabant. » At si rem expenderis, frustra sunt; nusquam enim Bacchus ad Mithriaca pertinuit. Nos desperatum locum ita restituimus, et retenta, quod fieri potuit, veteri scriptura, legimus *Dromo*. Est autem *Dromo Cancer*, ex Graeco Καρκίνον, unde et *Dromones* Cancros Plinius vocalib. 32. cap. ultimo. Rursum coeleste signum est *Cancer*, inque ipso Zodiaco, in Mithriacis vero orgiis auspiciatissimum, in spelæi anaglyphis passim obvium cum *cane, serpente, corvo*, atque aliis, quorum mysteria hactenus exposulimus.

S. HIERONYMI I.

tudinem patitur et in Urbe gentilitas. Dii quondam nationum cum bубонibus et noctuis in solis culminibus remanserunt (c). Vexilla militum, crucis insignia sunt. Regum purpuræ et ardentes diadematum gemmas, patibuli solitaris pictura condecorat (d). Jam *Egyptius Serapis* factus est Christianus. Marnas Gazæ luget inclusus, et eversionem templi jugiter pertimescit [al. *periremiserit*]. De India, Perside, Æthiopia, monachorum quotidie turbas suscipimus. Depositus pharetras Armenius (e), Hunni discunt Psalterium, Scythæ frigora servent calore fidei: Getarum rutilus et flavus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria; et ideo forsitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt.

680 3. Pene lapsus sum ad aliam materiam, et currente rota, dum urceum facere cogito, amphoram finxit manus. Propositum enim mihi erat, sanctæ Marcellæ, et tuis precibus invitato [al. *invitatum*] ad matrem, id est, ad te sermonem dirigere, et docere quomodo instituere Paulam nostram debeat, quæ prius Christo (f) consecrata est, quam genita: quam ante vovisti, quam utero concepisti. Vidimus aliquid temporibus nostris de (g) Prophetæ libris: Anna sterilitatem alvi, fœcunditatem mutavit (1. Reg. 1). Tu luctuosam fœcunditatem, vitalibus liberis [al. *libris*] commutasti. Fidens loquor, accepturam te filios, quæ primum fœtum Domino reddidisti. Ista sunt primogenita, quæ offeruntur in lege (Exod. 1. 3). Sic natus est Samuel, sic ortus Samson est (Judic. 13), sic Joannes Baptista [Ms. propheta] ad introitum Mariæ exultavit, et lusit (Luc. 1). Audiebat enim verba Domini per os Virginis, pertontantis: et de utero matris in occasum ei gestiebat erumpere. Igitur quæ de reprobatione nata est, dignam habeat ortu suo institutionem parentum. Samuel nutritur in Templo, Joannes in soliditudine

(c) Confer Justinum martyr. in Apol. 2. Eusebium lib. 2. in Vit. Constant. Elegantissime Prudent. I. 2. in Symmachum,

*Christus purpureum gemmato textus in auro,
Signabat Labarum, etc.*

(d) Hoc est Serapidis templum jussu Theodosii an. 389. Alexandria dirutum, aliquidque ibi Deo dicatum, in quo Theophilus reliquias S. Joannis Baptiste condidit. Vid. Theophilii Synodican. n. 3. De Marna Gazensiū Idolo, quadam fusius dicimus in Vita S. Hilarionis.

(e) Suniam et Fretelam, ad quos extat superior epist. CVI. quæ tota de Psalmorum lectionibus agit, sub Hunnum nonnem intelligimus. Vid. Chronologicas notas.

(f) Ea nempe erat ejus ævi disciplina, ut licet parentibus filios suos, aliasque ab *incunabulis*, ut Salvianus loquitur lib. 2. advers. Avaritiam, imo etiam antequam nascerentur, Deo vovere, et Ecclesiæ, Virginitatique perpetue destinare. Hier. infra n. 8. *Oferre*, inquit, *necne filium, potestatis tua futur*, etc. Concilium Toletanum quartum can. 48. *Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit. Quidquid horum fuerit, aliquid tenet*, etc. Gregorius III. epist. IV. ad Bonificium ne'as dixit oblatis in infantia a parentibus Deo filii postquam pubertatis annos implevisserint, monasteriis egredi, et matrimonio copulari. Illustra vero exempla, et monumenta in hanc rem Baluzius contulit ad citatum Salviani locum. Sed in Celestino III. cuius Decretum refertur cap. *Cum simus de Regulari, jus istud parentum in filios penitus sublatum est; neque adeo defuerunt qui superioribus seculis auctoritatibus illam aperte improbarent, e quibus S. Gaudentius Brixensis Serm. 8. non longe ab initio.*

(g) Nempe iuxta Hebraicæ Canonis divisionem Regum libri inter Prophetæ computantur.

(Vingt-huit.)

præparatur. Ille sacro crine venerabilis est, vinum et siceram non bibit; adhuc parvulus cum Domino sermocinatur. Hic fugit urbes, zona pellice cingitur, locutus alitur ac melle sylvestri: et in typum poenitentia prædicandæ, tortuosissimi animalis (*Cameli*) vestitur exuvias.

4. Sic erudienda est anima, quæ futura est tempus Dei. Nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. *Turpia* (a) verba non intelligat, cantica mundi ignoret: adhuc tenera lingua, Psalmis dulcibus imbuatur. Procul sit ætas lasciva puerorum: ipsæ pueræ et pedissequæ a sæcularibus consortiis arceantur, ne quod male dicereint, pejus doceant (b). Fiant ei litteræ vel buxeæ, vel eburaeæ, et suis nominibus appellantur. Ludat in eis, ut et lusus ejus eruditio sit. Et non solum ordinem teneat litterarum, et memoria nominum in canticum transeat; sed ipse inter se crebro ordo turbetur, et mediis ultima, primis media misceantur, ut eas non sono tantum, sed et visu noverit: Cum vero cepit trementi manu stylum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri regantur articuli, vel in tabella sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa (c) marginibus trabantur vestigia, et foras non queant evagari. Syllabas jungat ad proximum: et quibus illa ætas delectari [l. *deliniri*] protest, munusculis invitetur. Habeat et in discendo socias, quibus invideat: quarum laudibus mordeatur. Non est objurganda, si tardior sit, sed laudibus excitandum ingenium, ut et vicesse gaudeat, et victa doleat (d). Cavendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo 682 eorum (e) præcepta in infantia, ultra rudes annos transeat. Ipsi nomina, per quæ consuecit paulatim verba contexere, non sint fortuita, sed certa, et coacervata de industria, Proprietarum videlicet atque Apostolorum, et omnis ab Adam Patriarcharum series, de Mattheo Lucaque descendat, ut dum aliud agit, futuræ memorie præparetur. Magister probæ ætatis et vita, eruditioisque est eligendus, nec puto erubescet vir doctus id facere in propinquâ, vel in nobili virgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio, ut ipse librariorum (f)

(a) Plerique MSS. *turpia non intelligat*, absque verba.

(b) Totum fere istud caput ex Quintil. expressit Instit. l. 1. c. 2. « Non excludo, inquit, « id quod est notum, irritande ad addiscendum infantia gratia, eburneas etiam litterarum formas in lusum offerre. » Et infra, « Cum vero jam ductus sequi coperit, non inutile erit eas » [litteras] « tabellas quam optime inscalpi, ut per illos velut sulcos ducatur stylus; nam neque errabit, quemadmodum in ceris (continebunt enim utrinque marginibus) nec extra præscriptum poterit egredi, et celerrim, ac saepius sequendo certa vestigia, firmabit [al. formabit] articulos, neque egebit adjutorio manum suam manu super imposita regentis, » etc.

(c) Vocem *inclusa* ex Victorio sufficiamus.

(d) Iterum Quintilianus: « Nec sum adeo ætatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam operam. Nam id imprimis cavere oportebit, ne studia qui amare nondum potest, et amaritudinem semel perceptam, etiam ultra rudes annos reformatum, » etc.

(e) Apud Martianum *percepta*, et mox *consurvit*.

(f) Veteres editi cum Veronensi uno Ms. *librariorum vilitate*, quæ fortasse verior est lectio, sed plerosque alios sequi præstat; et quibus tamen aliquot in *Philippi* legunt vitiōse, pro *Philippi filio*: et Reg. monstraret pro tradere. Quintilian. loc. citato. « An Philippos Macedonum Rex

utilitate initia traderet litterarum. Non sunt contenenda quasi parva, sine quibus magna constare non possunt. (g) Ipse elementorum sonus, et prima institutio præceptorum, aliter de crudito, aliter de rustico ore profertur. Unde et tibi est providendum, ne ineptis blanditiis seminarum, dimidiata dicere verba filia consuescat, et in auro atque purpura ludere: quorum alterum linguae, alterum moribus officit: ne discat in tenero, quod ei postea dediscendum est (h). Gracorum eloquentiae multum ab infantia sermo matris contulisse scribitur. Hortensii oratio in paterno sinu [al. *inter paternos sinus*] coaluit. Difficulter eruditur, quod rudes animi præbiberunt. Lanarum conchylia quis in pristinum colorem [al. *candorem*] revocet? Rudis [al. *Recens*] testa diu et saporem retinet et odorem, quo primum imbuta est. Græca narrat historia (i), Alexandrum potentissimum regem, orbisque domitorem, et in moribus, et in incessu, Leonidis paedagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus adhuc parvulus fuerat infectus. PROCLIVIS est enim malorum simulatio, et quorum virtutes assequi nequas, cito imitaris vitiis. Nutrix ipsa non sit temeraria, non lasciva, non garrula: babeat modestam gerulam, nutricium gravem. Cum avum viderit, in pectus ejus transiliat, collo dependeat, nolenti 683 ALLELUIA decantet. Rapiat eam avia, patrem risibus cognoscat, sit omnibus amabilis: et universa propinquitas rosam ex se natam gaudeat. Discat statim quam habeat et alteram aviam, quam amitam: cui imperatori, cui exercitu tyruncula nutritur. Illas desideret, (j) ad illas tibi minitetur abscessum.

5. Ipse habitus et vestitus doceat eam, cui promissa sit. Cave ne aures ejus perfore, ne cerussa et purpuriso consecrata Christo ora depingas, nec collum auro et margaritis premas, nec caput gemmis oneres, nec capillum irruferes, et ei aliquid de gehennæ ignibus auspiceris. Habeat alias margaritas, quibus postea venditis, emptura est pretiosissimum margaritum. Prætextata nobilissima quondam femina, iubente viro (k) Hymetio, qui patruus Eustochii virginis fuit, habitum ejus, cultumque mutavit, et negle-

Alexandro filio suo prima litterarum elementa tradi ab Aristotele summo ejus ætatis philosopho voluisse, aut ille suscepisset hoc officium, si non studiorum initia a perficissimo quoque tractari, pertinere ad summam creditisset, » etc.

(g) Reg. *elementorum ordo*, et parva *institutio præceptoris aliter*, etc.

(h) Perperam quidam MSS. *Gracorum*. Quintilian. lib. 1. cap. 2. « Gracorum eloquentiae multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo in posteris quoque est epistolis traditus. » Paulo infra legimus *præbiberunt*, pro quo editi non satis bene peribiberunt.

(i) Rursum Quintilianus loco citato, « Leonides » inquit, « Alexandri paedagogus, ut a Babylonio Diogene traditur, quibusdam cum vitiis imbiuit, quæ robustum quoque, et maximum Regem ab illa institutione puerili sunt præsecuta.

(j) Regines liber, illa tibi eas imitetur abscessu, quæ ex codice, ut appareat lacero atque obsoleta, sic ex scribarum ingenio immutata sunt: nam neque subnexa sententia de vestitu ibi inventur; sed statim, *Cave, ne aures, etc.* et paulo post *capillum irruas pro irrues*.

(k) Hic Hymetus patruus Eustochii non alius videtur esse, quam qui Vicarius Urbis fuit Mamertino et Nevita Coss. et ad quem extat lex 29. Cod. Theod. de appellatioibus. Mox Regine liber, *vultumque mulavit*.

etum crinem mundane more (a) texuit, vinecere cupieus et virginis propositum, et matris desiderium. Et ecce sibi eadem nocte cernit in somnis venisse Angelum terribili facie [al. voce] minitantem poenas, et hæc verba frangentem : Tu ne ausa es viri imperium præferre Christo? Tu caput virginis Dei, tuis sacrilegis attractare manibus, quæ jam nunc arescent, ut sentias excrucia quid feceris, et finito mense quinto, ad inferna ducaris [al. duceris]. Sin autem perseveraveris in scelere, et marito simul orbaberis, et filiis. Omnia per ordinem expleta sunt, et seram miseræ penitentiam velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus (b) violatores templi sui : sic gemmas et pretiosissima ornamenta defensit. Et hoc retali, non quod insultare velim calamitatibus infelicium ; sed ut moneam, cum quanto metu et cautione servare debeas, quod Deo spopondisti.

6. Heli Sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum (1. Reg. 1 et 4). Episcopus fieri non potest, qui filios habuerit luxuriosos, et non subditos (1. Tim. 3). At e contrario de muliere scribitur, quod *salva fæt per filiorum generationem, si permanserint* [al. permanserit] *in fide, et caritate, et sanctificatione, cum pudicitia* (1. Tim. 2. 15). Si perfecta ætas et sui juris imputatur 684 parentibus, quanto magis lactens et fragilis, quæ juxta sententiam Domini, ignorat dexteram et sinistram, id est, boni et mali differentiam? Si sollicita provides, ne filia percutiatur a vipera; cur non eadem cura provideas, ne feriatur a malleo universæ terræ (Jer. 50. 23); ne bibat de aureo calice Babylonis; ne egrediatur cum Dina, et velit videre filias regionis alienæ (Gen. 34. 1), ne ludat pedibus, ne trahat tunicas? Venena non dantur, nisi melle circumlitæ, et vitiæ non decipiunt, nisi sub specie umbraque virtutum. Et quomodo, inquies, peccata patrum filii non redduntur, nec filiorum parentibus; sed anima, quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. 18. 20)? Hoc de his dicitur, qui possunt sapere, de quibus in Evangelio scriptum est : *Atatem habet, loquatur pro se* (Joan. 9. 21). Qui autem parvulus est, et sapit ut parvulus, donec ad annos sapientiae veniat, et Pythagoræ (c) littera cum perducatur ad bivium, tam bona ejus quam mala parentibus imputantur. Nisi forte æstimas Christianorum filios, si baptismus non acceperint, ipsos tantum reos esse peccati, et non etiam scelus referri ad eos, qui dare noluerint, maxime eo tempore, quo contradicere non poterant qui accepturi erant, sicut e regione salus infantium, majorum lucrum est. Offere necne filiam, potestatis tue fuit (quanquam alia sit tua conditio, quæ prius eam vovisti, quam conciperes) ut autem obla-

(a) Alibi pexuit. Tum Victorius addit *sibi*, id est *sibi vincere cupiens*: et paulo infra Martianæus, *Ecce sibi*, pro *tibi*.

(b) Iterum Reg. lib. in *violatoribus*, et paulo post *ut te moneam*.

(c) Pythagoræ littera est Y, quam pro humanae vite symbolo veteres celebrant: brachiorum enim alterum Virtutis, alterum vitiorum viam refert. Persius Sat. 5.

Et tibi quæ sanies diduxit littera ramos.

Surgitem dextra monstrarit lumen calem.

Auson. Idyllo 16.

Pythagoræ birum ramis patet ambiguus Y.

lam (d) non negligas, ad periculum tuum pertinet. Qui claudam et mutilam, et qualibet sorde maculatam obtulerit hostiam, sacrilegii reus est (Deut. 15), quanto magis qui partem corporis sui, et illibatae animæ puritatem regis amplexibus parat, si negligens fuerit?

7. Postquam grandiscula esse cœperit, et in exemplum sponsi sui crescere sapientia, ætate, et gratia apud Deum et homines, pergit ad templum veri Patris cum parentibus suis; sed cum illis non egrediatur e templo. Quærant eam in itinere sæculi, inter turbas et frequentiam propinquorum, et nusquam alibi reperiant (Luc. 2), nisi in (e) adyto Scripturarum, 685 Prophetas et Apostolos de spiritualibus nuptiis sciscitantem. Imitetur Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit. Æmuletur eam, de qua dicitur : *Omnis gloria ejus filia regia ab intus* (Psal. 44. 14). Loquatur et ipsa dilecto [al. electo], caritatis jaculo vulnerata : *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. 1. 3). Nunquam exeat foras, ne inveniant eam qui circumeunt civitatem; ne persecuant et vulnerent, et auferant theristrum (f) pudicitæ, et nudam in sanguine derelinquant : quin potius *cum aliquis ostium ejus pulsaverit*, dicat : *Ego murus, et ubera mea turris. Lavi pedes meos, non possum inquinare eos* (Cant. 8. 10; et 5. 3).

8. Non vescatur in publico, id est, in paroportum convivio, ne videat cibos quos desideret. Et licet quidam putent majoris esse virtutis, præsentem contemnere voluptatem: tamen ego arbitror securioris continentiae esse, nescire quod queras. Legi quondam in scholis puer : *Ægre reprehendas, quod sinis consuescere*. Dicat jam nunc et vinum non bibere, in quo est luxuria. Ante annos robustæ ætatis, periculosa est teneris, et gravis abstinentia. Usque ad id tempus, si necessitas postulaverit, et balneas adeat, et vino utatur modico propter stomachum, et carnium edulio sustentetur, ne prius deficiant pedes, quam currere incipient. Et hoc dico juxta indulgentiam, non juxta imperium, timens debilitatem, non docens luxuriam. Alioqui quod Judaica superstitione ex parte facit in rejectione quoniamdam animalium atque escarum, quod et Indorum Brachmani, et Ægyptiorum Gymnosophistæ in polentæ et orize, et pomorum solo observant cibo, cur virgo Christi non faciat in toto? Si tanti vitrum, quare non majoris sit pretii margaritum? Quæ nata est ex promissione, sic vivat, ut illi vixerunt, qui de reprobatione generati sunt. Æqua gratia æquum habeat et laborem. Surda sit ad organa. Tibia, lyra, cithara, cur facta sint, nesciat.

9. Reddat tibi pensum quotidie de Scripturarum 686 floribus (f) carptum. Discat Græcorum versuum

(d) Quidam codi. absque negandi particula, *ut autem negligas oblatam*. Recole quæ supra adnotavimus n. 3. nol. f.

(e) Reg. in auditu Scripturarum.

(f) Idem Reg. pensum quotidie de Scripturarum flor.

(i) Palliolum lineum testivum.

numerum. Sequatur statim Latina eruditio : quæ si non ab initio os tenerum composuerit, in peregrinum sonum lingua corruptitur, et externis vitiis sermo patrius sordidatur. Te habeat magistrum, te rudis (*a*) imitetur infantia. Nihil in te, et patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, et magis eam exemplis doceri posse, quam voce. Cito flores pereunt, cito violas et lilium et crocus pestilens aura corruptit. Nunquam absque te procedat in publicum. Basilicas Martyrum et Ecclesiæ sine matre non audeat. Nullus ei juvenis, nullus cincinnatus arrideat Vigiliarum dies et solemnies per noctationes sic virguncula nostra celebret, ut ne transverso quidem ungue a matre discedat. Nolo de ancillis suis aliquam plus diligat, cuius crebro auribus insusurret. Quidquid uni loquitur, hoc omnes sciunt. Placeat ei comes, non compaia (*b*) atque formosa, quæ liquido gutture carmen dulce moduletur ; sed gravis, pallens, sordidata, subtristis. Proponatur ei probæ filii, et morum ac pudicitiae virgo veterana, quæ illum doceat, et assuescat exemplo ad orationes et Psalmos nocte consurgere ; mane hymnos canere, Tertia, Sexta, Nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucernula reddere sacrificium vespertinum. Sic dies transeat, sic nox inveniat laborantem. Orationi lectio, lectioni succedat oratio. Breve videbitur tempus, quod tantis (*c*) operum varietatibus occupatur.

10. Discat et lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere. Spernat bombycum telas, Serum vellera, et aurum in filia lentescens. Talia vestimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora midentur. Cibus ejus olusculum sit et simila, raroque pisciculi. Et ne gulæ præcepta longius traham, de quibus in (*d*) alio loco locutus sum pleniū, sic commendat, ut semper esuriat : ut statim post cibum possit legere (*e*) et psallere. Displacent **687** mili, in teneris maxime varietatibus, longa et immoderata jejunia, in quibus junguntur hebdomades, et oculum in cibo, ac poma vetantur. Experimento didici, ascellum in via, cum lassus fuerit, diverticula querere. Faciant hoc cultores Isidis et Cybeles, (*f*) qui gulosa abstinentia

bus. Certum ediscat Græcorum, etc. Sunt autem hæc quoque desumpta ex Quintilliano Institutione, libro 1. cap. 2. « A sermone Græco puerum incipere malo : quia Latinus, qui pluribus in usu est, vel nobis nolentibus, se præbat : simul quia disciplinis quoque Græcis prius instituendus est, unde et nostra fluxerunt. Non tamen hoc adeo superstitione velim fieri, ut diu tantum loquatur Græce, aut discat, sicut plerisque moris est. Hinc enim accidunt et oris plurima via in peregrinum sonum corrupti, et sermonis, cui cum Græca figuræ assidua consuetudine hæserint, in diverso quoque loquendi ratione pertinacissime durat. »

(*a*) Victorius, te rudis miretur *infantia*.

(*b*) Iterum Victorius, non compaia, neque formosa, atque lasciva, quæ, etc.

(*c*) Vitoose Martiansæns, tantis dierum varietatibus, pro operum, quod ex Victorio restituimus.

(*d*) Libro nempe contra Jovianum secundo, ubi de contemptu ventris, et guttulis plenius ex proposito disserit.

(*e*) Victor. *legere, orare, et psallere.*

(*f*) Pane scilicet abstinebant cultores Isidis et Cybeles in utriusque sacris, cuius loco carnes comedebant. Arnobius lib. 5. *Quid temperatis ab almonio panis, cui rci dedistis nomen Castus?* Ita enim cibos illos, sive hanc a pane

Phasides aves, ac fumantes turtures vorant, ne scilicet Cerealia dona contaminent. Hoc in perpetuum jejunium præceptum sit, ut longo itineri vires perpetes (*g*) superent : ne in prima mentione currentes, corruiamus in mediis. Ceterum, ut ante scripsi, in Quadragesima continentiae vela pandenda sunt, et tota aurige retinacula equis laxanda properantibus. Quamquam alia sit conditio secularium, alia Virginum ac Monachorum. Secularis honus in Quadragesima ventris ingluviem decoquit, et in cochlearum morem succo victitans suo, futuris dapibus ac saginæ aqua-liculum parat. Virgo et Monachus sic in Quadragesima suos dimittant [*al. admissant*] equos, ut sibi meminirent semper esse currendum. Finitus labor major, infinitus moderatior est. Ibi enim respiramus, hic perpetuo incedimus.

11. Si quando ad suburbana pergis, domi filiam non relinquas ; nesciat sine te, nec possit vivere, et cum sola fuerit, pertimescat. Non habeat colloquia secularium, non malariun virginum contubernia. Non intersit nuptiis servulorum, nec familiæ perstrependis lusibus misceatur. Scio præcepisse quosdam, ne virgo Christi cum eunuchis lavet, nec cum mari-tatis feminis : quia alii non deponunt [*al. deponant*]. animos virorum, aliae tumentibus uteris, preferunt [*al. preferant*]. fœditatem. Mihi omnino in adulta virgine lavacra displicant, quæ seipsam debet erubescere, et nudam videre non posse. Si enim vigiliis et jejuniis macerat corpus suum, et in servitatem redigit ; si flaminam libidinis et incentiva serventis ætatis extinguere cupit continentiae frigore ; si appetitis sordibus turpare [*al. turbare*] festinat naturalem pulchritudinem : cur e contrario balnearuni soientis sopitos ignes suscitat ?

12. Pro gemmis et serico divinos Codices **688** amet, in quibus non auri et (*h*) pellis Babylonicae vermiculata pictura ; sed ad fidem placeat emendata et erudita distinctio. Discat primo Psalterium, his se canticis avocet, et in Proverbis Salomonis erudiatur ad vitam. In Ecclesiaste consuescat, quæ mundi sunt, calcare. In Job virtutis et patientiae exempla sectetur. Ad Evangelia transeat, nunquam ea positura de manibus. Apostolorum Acta, et Epistolas tota cordis imbibat voluntate. Cumque pectoris sui cellarium his opibus locupletaverit, mandet memorie Prophetas, Heptateuchum [*al. Pentateuchum*], et Regum, et Paralipomenon libros, Esdræ quoque et Esther voluntina. Ad ultimum sine periculo discat Canticum Cantorum ; ne si in exordio legerit, sub carnalibus

abstinentiam appellabant. Item Hieron. libro contra Jovianum, secundo cap. 34. *De ciborum sibi placent abstinentia, quasi non et supervisio Gentilium Castum* [sic enim restituum] *Matris Deum observet, et Isidis :* quæ inferius cap. 41. repetit, nosque ibi copiosius explicamus.

(*g*) Martianæns, suppareatur, quemadmodum reposuerat Gravius.

(*h*) Eadem putantur esse, quæ ei Persicæ aliis dictæ sunt. Sed *laudat*, *laudat*, Babylonicas pelle, laudat etiam Zonaras in rebus Constantii, ubi de Hornisda loquitur, easque in pretio suis, et variis coloribus eleganter pictas tradit. Glossarium vetus *laudat*, *laudat*, dicit. Similiter alibi luxum in codicibus compingendis Hier. qamnat.

verbis, spiritualium nuptiarum epithalamium non intelligens, vulneretur. Caveat omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis prænotentur: multaque his admixta vitiosa, ET GRANDIS esse prudentiae aurum in luto querere. Cypriani opuscula semper in manu teneat. Athanasii Epistolas et Hilarii libros inoffenso decurrat pede. Illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non vacillet. Ceteros sic legat, ut magis judicet quam sequatur.

43. Respondebis: Quomodo hæc omnia mulier sacerdotalis, in tanta frequentia hominum, Romæ custodire potero? Noli ergo subire onus, quod ferre non potes: sed postquam ablactaveris eam cum Isaac, et vestieris cum Samuele; mitte avicæ et amitæ. Redde pretiosissimam gemmam cubiculo Mariæ, et cunis Jesu vagientis impone. Nutriatur in Monasterio, sit inter Virginum choros, jurare non disceat, mentiri sacrilegium putet, nesciat sæculum, vivat Angelice, sit in carne sine carne, omne hominum genus sui simile putet. Et, ut cætera taceam, certe te liberet servandi difficultate, et custodiæ periculo. MELIUS TIBI est desiderare absentem, quam 689 pavere ad singula: quid loquatur, cum quo loquatur, cui annuat, quem libenter aspiciat. Trade Eustochio parvulam, cujus nunc et ipse vagitus pro te oratio est. Trade comitem sanctitatis, futuram heredem. Illam videat, illam amet, illam primis miretur ab annis (*Aeneid. VIII*), cuius et sermo, et incessus, et habitus, doctrina virtutum est. Sit in gremio avicæ, quæ repeatat in nepte, quidquid prænivit in filia; quæ longo usu didicit nutrire, servare, docere virgines: in cuius (a) corona centenarii quotidie numeri castitas texitur. Felix virgo, felix Paula Toxotii, quæ PER AVICÆ amitæque virtutes nobilior est sanctitate, quam genere. O si tibi contingere videre socrum et cognatum tuum, et in parvis corpusculis ingentes animos intueri: pro insita tibi pudicitia non ambigerem, quin præcederes filiam, et priuam Dei sententiam, secunda Evangelii lege mulieres. Ne [al. Nec] tu parvipenderes aliorum desideria liberorum; sed teipsam magis offerres Deo. Sed quia tempus est amplexandi, et tempus longe fieri a complexibus: et uxor non habet potestatem corporis sui (*1 Cor. 7. 4*): et unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat in Domino: et qui sub iugo est, ita debet eurrere, ne in luto comitem derelinquat, totum redde in sobole, quod in te interim distulisti. Anna filium quem Deo voverat (*1 Reg. 1*), postquam obtulit in Tabernaculo, nunquam recepit: indecens arbitrata, ut futurus Propheta in ejus domo cresceret, quæ adhuc alias filios habere cupiebat. Denique postquam concepit et peperit, non est ausa ad Templum accedere, et vacua apparere coram Domino, nisi prius redderet quod debe-

bat: talique immolato sacrificio, reversa domum, quinque liberos sibi genuit, quia primogenitum Deo pepererat. Miraris felicitatem sanctæ mulieris? imitare fidem. Ipse, si Paulam miseris, et magistrum me et nutricium spondeo. Gestabo humeris, (b) balbutientia senex verba formabo, multo gloriostior mundi Philosopho: qui non regem Macedonum Babylonio peritum veneno; sed ancillam et sponsam Christi erudiam, regnis caelestibus offerendam.

EPISTOLA CVIII (c).

AD EUSTOCHIUM VIRGINEM.

(d) Epitaphium Paulæ matris.

Paulæ vitam enarrat, quam primum a generis nobilitate, tum vero maxime ob animi virtutem laudat, quod Toxotio marito defuncto, totam se Deo voverit, et in sancto proposito diu Romæ vixerit. Deinde ejus iter diligentissime describit, quo peragratæ sacris Judææ locis, atque Ægypto Alexandriam usque, in Bethleem consedit. Ibi quæ extruxit Virginum monasteria, quibusque exemplis ac præceptis rexerit, declarat, ejusdem humilitatem, patientiam, contemptum sæculi, in pauperes atque ægrotos caritatem, Divinarum Scripturarum scientiam, ac fidei puritatem, atque alias passim virtutes cumulatissimas prædicat. Denique ejus mortem et funera copiose describit.

690 1. Si cuncta corporis mei membra verte-rentur in linguis, et omnes artus humana voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem. Nobilis genere, sed multo nobilio sanctitate: potens quandam divitiis, sed nunc Christi paupertate insignior; Graccorum stirps, soboles (c) Scipionum, Pauli hæres, cujus vocabulum trahit, Martia Papyriæ matris Africani vera et germana progenies, Roma prætulit Bethleem, et auro tecta fulgentia, informis luti vilitate mutavit. Non mœreimus, quod talen amisisimus; sed gratias agimus, quod habuimus, imo habeamus. Deo enim vivunt omnia; ET QUIDQUID revertitur ad Dominum, in familie numero computatur. Quamquam amissio illius, cœlestis domus habitat sit; quæ quændiu in corpore fuit, peregrinata est a Doinino (*2. Cor. 5*), et voce semper flebili querebatur, dicens: *Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est, habitavi cum habitantibus Cedar,* (f) *nullum peregrinata est anima mea (*Ps. 19. 5*),* Nec mirum si planxerit se versari in tenebris (hoc enim *Cedar* interpretatur) **691** cum mundus in maligno positus sit; et sicut tenebrae illius, ita et lumen ejus (*Ps. 138. 12*); luxque in tenebris luceat (*Joan. 1. 5*) et tenebrae eam non comprehendenterunt. Unde et illud crebries inferebat, *Advena sum et peregrina sicut omnes patres mei (*Ps. 38. 13*).* Et iterum,

(b) *Reg. balbutientia senis verba firmabo.*

(c) *Alius 27. Scripta anno 404.*

(d) *In Reginæ cod. 497. inscribitur vita S. paulæ viduæ scripta a B. Hieronymo Presbytero.*

(e) *Duo vetustis, Reginæ codd. 407. et 500: legunt Metie, quibus concinit aliis Ms. S. Maximi apud Bollandum. Notum porro fuisse M. Papryriam C. Papryri Masonis filium, uxorem L. Amilii Pauli, Fabii, et Africani junioris matrem.*

(f) *Alii Ms. juxta Vulgatam, nullum incola fuit, etc.*

(a) Confer quæ in primo contra Jovinian. libro cap. 4. adnotamus: atque isthæc in primis: « Centesimus numerus iisdem quidem digitis, sed non eadem manu quibus in levæ manus significantur, et viduæ, circulum faciens exprimit virginitatis coronam. »

Cupio disolvi, et esse cum Christo (*Philipp.* 1. 23). Quoties autem infirmitate corpusculi (quam incredibili abstinentia), et duplicatis contraxerat jejuniis) vexabatur, hoc in ore volvebat: *Subjicio corpus meum, et in servitatem redigo, ne alius prædicens, ipsa reproba inveniar* (1. Cor. 9. 27). Et: *Bonum est vinum non bibere, et carnem non manducare* (*Rom.* 14. 21). Et: *Humiliavi in jejunio animam meam* (*Ps. 34. 13*). Et, *Totum lectum meum versasti in infirmitate mea* (*Ps. 40*). Et, *Versata sum in miseria, dum mihi configitur spina* (*Ps. 31*). (a) Atque inter doloris aculeos, quos mira patientia sustinebat, quasi apertos sibi cælos aspiceret, loquebatur: *(Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam)* (*Ps. 54. 7*)?

2. Testor Jesum et Sanctos ejus, ipsumque proprium (b) Angelum, qui custos fuit et comes admirabilis feminæ, me nihil in gratiam, nihil more blandientium loqui: sed quidquid dicturus sum, pro testimonio dicere; et minus ejus esse meritis, quam lotus orbis canit: sacerdotes mirantur, virginum clori desiderant, Monachorum et pauperum turbæ deplanunt. Vis lector ejus breviter scire virtutes? omnes suos pauperes, pauperior ipsa dimisit. Nec mirum, de proximis et familiola, quam in utroque sexu de servis et ancillis in fratres sororesque mutaverat, ista proferre, cum Eustochium virginem, et devotam Christi filiam, in cuius consolationem libellus hic cuditur, procul a nobili genere, sola fide et gratia divitem reliquerit.

3. Carpamus igitur narrandi ordinem. Alii altius repeatant, et a cunabulis ejus, ipsisque (ut ita dicam) crepundiis matrem Blæsillam, et Rogatum proferant patrem: quorum altera Scipionum, Graccorumque progenies est: alter per omnes fere Græcias usque hodie stemmatibus et divitiis, ac nobilitate Agameinonis fertur sanguinem trahere, qui decennali Trojam obsidione delevit. Nos nihil laudabimus, nisi quod proprium est, et de purissimo sanctæ mentis fonte profertur. Qnanquam Dominus atque Salvator in Evangelio doceat Apostolos sciscitantes quid sibi redditurus sit, qui omnia sua pro nomine ejus dimiserunt: centuplum in præsentiarum recipiros, et in futuro vitam æternam (*Marc.* 10). Ex quo intelligimus, NON LAUDIS esse possidere divitias, sed pro Christo eas contemnere: non tumere ad honores, sed pro Dei fide eos parvipendere. Vere quod polititus est servis suis et ancillis Salvator, reddidit in præsenti. Nam quæ unius urbis contempsit gloriam, totius orbis opinione celebratur: quam Romæ habitantem, nullus extra Romam noverat, latentem in Bethlehem, et barbara et Romana terra miratur. Cujus enim gentis homines ad sancta loca non veniunt? Quis autem in sanctis locis præter Paulam, quod plus inter homines miraretur, invenit? (1) Hæc sicut in-

(a) *Vetus Regis exemplar, Atque inter alios dolores, quos mira, etc.*

(b) *Vocem angelos ex ea quæ est in Vitis Sanctorum Patrum editione, et Bollando sufficiimus, qui itidem paulo post, nihil dicere more laudantium; pro nihil more blandientium loqui.*

(1) *Grav. Et jubet legi pro Hæc.*

ter multas gemmas pretiosissima gemma micat, et jubar solis parvos igniculos stellarum obricit et obsecratur: ita cunctorum virtutes et potentias sua humilitate superavit, minimaque fuit inter omnes ut omnium major esset. Et quanto se plus dejiciebat, tanto magis a Christo sublevabatur. Latebat, et non latebat. Fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi umbra sequitur, et appetito sui deserens, appetit contemptores. Sed quid ago, narrandi ordinem prætermittens, dum in singulis teneor, non servo præcepta dicendi.

4. Tali igitur stirpe generata, juncta est viro Toxotio, qui Aeneas et Juliorum altissimum sanguinem trahit. Unde etiam filia ejus Christi Virgo Eustochium, Julia nuncupatur; et ipse

Julius a magno demissum nomen Iulo.

(ÆNEID. 1).

Et hæc dicimus, non quod habentibus grandia sint, sed quo contemnentibus, mirabilia. Sæculi homines suspiciunt [al. suscipiunt] eos, qui his pollut privilegiis. Nos laudamus, qui pro Salvatore ista despererint: et mirum in modum quos habentes parvipendimus, si habere noluerint (c) prædicamus. His inquam orta majoribus, et fœcunditate, ac pudicitia probata: primum viro, deinde propinquis, et totius urbis testimonio, 693 quum uniusque liberos edidisset, Blæsillam, super cuius morte eam Romæ consolatus sum, Paulinam, quæ sanctum et admirabilem virum, et propositi et rerum suarum Pammachium reliquit hæredem, ad quem super obitu ejus parvulum libellum edidimus; Eustochium, quæ nunc in sanctis Locis virginitatis et Ecclesiæ monile pretiosum est; (d) Russinam, quæ immaturo funere piuum matris animum consternavit; et Toxotium, post quem parere desiit, ut intelligeres eam non diu servire voluisse officio conjugali, sed mariti desiderio, qui mares optabat liberos (e), obedisse.

5. Postquam vir mortuus est, ita eum planxit, ut prope ipsa moreretur; ita se convertit ad Domini servitatem, ut ejus mortem videretur opfasse. Quid ego referam, amplæ et nobilis domus, et quandam opulentissimæ, omnes pene divitias in pauperes erogatas? quid in cunctos clementissimum animum, et bontatem etiam in eos, quos nunquam viderat eva-

(c) *Martianæ addit contenenentes, quam vocem nec meliores MSS. neque editi vetustiores probant. Tum in quodam Ms. S. Maximi apud Bollandum, His igitur ornata uariis, pro his inquam orta, etc.*

(d) *Hanc: quæ Paula post nubilis dicitur, Bollandus tradit Alethio viro clariss. nupsisse: additique datam a S. Paulino Nolano Episcopo epistolam XXXIII. ad eumdem Alethium, in qua eum consolatur super obitu Ruffinæ, cuius etiam præclaras virtutes narrat. Hujus autem rei nec vola est nec vestigium in illa epistola quæ unica Alethio inscribitur, et aliqua sui parte multa est; sed nunquam aut defunctæ uxoris meminit, aut Ruffinæingerit nomen.*

(e) *Emendat vetustiss. Regis exemplar 500 pro quo antea minus congrua lectione in editis omnibus et plerisque MSS. erat, qui marem optabat, liberos edidisse. Neque enim liberi ad mariti desiderium edi possunt, et Paula, quæ edidisse diceretur, non tamen ejus satisficerit votis, quamdiu feminas edidit. Lectionem quam restituumus etiam S. Maximii Ms. confirmat.*

gantem ? quis inopum moriens, non illius vestimentis obvolutus est ? quis (*a*) clinicorum non ejus facultibus sustentatus est ? Quos curiosissime tota urbe perquirens, damnum putabat, et quisquam debilis et esuriens cibo sustentaretur alterius. Spoliabat filios, et inter objurgantes propinquos, majorem se eis hæreditatem, Christi misericordiam, dimittere loquebatur.

6. Nec diu potuit excelsi apud sæculum generis, et nobilissimæ familiæ visitationes et (*b*) frequentiana sustinere. Mærebat honore suo, et ora laudantium declinare, ac fugere festinabat. Cumque Orientis et Occidentis episcopos ob quasdam ecclesiarum dissensiones Romam (*c*) imperiales litteræ contraxissent, vidi admirabiles viros, Christique pontifices, Paulinum Antiochenæ urbis episcopum, et Epiphanium Salaminæ Cypri, quæ nunc Constantia **694** dicitur; quorum Epiphanium etiam hospitem habuit : Paulinum in aliena manentem domo, quasi proprium, humanitate possedit. Quorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat. Non domus, non liberorum, non familiæ, non possessionum, non alicujus rei, quæ ad sæculum pertinet, memori, sola (*si dici potest*) et incomitata, ad eremum Antoniorum atque Paulorum pergere gestiebat. Tandemque exœcta hyeme, aperto mari, redeuntibus ad ecclesias suas episcopis, et ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit. Quid ultra differo ? Descendit ad portum (*d*), fratre, cognatis, afflinibus, et quod his majus est, liberis prosequentibus, et clementissimam matrem pietate vincere cupientibus. Jam carbase tendebantur, et remorum ductu navis in altum protrahebatur. Parvus Toxotius supplices manus tendebat in littore. Russina jam nubilis, ut suas exspectaret nuptias, tacens fletibus obsecrabat. Et tamen illa siccus tendebat ad cœlum oculos, pietatem in filios, pietate in Deum superans. Nesciebat se matrem, ut Christi probaret ancillam. Torquebant viscera, et quasi a suis membris distraheretur [*Ms. distrarerentur*], cum dolore pugnabat : in eo cunctis admirabilior, quod magnam vinceret caritatem. Inter hostium manus et captivitatis duram necessitatem nihil crudelius est, quam parentes a liberis separari. Hoc contra jura naturæ plena fides patiebatur, imo gaudens animus appetebat : et amorem filiorum majore in Deum amore contemnens, in sola Eustochio, quæ et propositi et navigationis ejus comes erat, acquiescebat. Sulcabant interim navis mare, et cunctis qui cum ea veliebantur littora respicientibus, ipsa aversos tenebat oculos, ne videret quos sine tormento videre non pote-

(*a*) Duo codd. *quis Clericorum pro clinicorum* : vitiouse. (*b*) Reginæ alter, frequentiam sustinere, quæ mærebat, etc. (*c*) Puta ad Romanam Synodum anni 382 quæ sub Damaso Pape, Gratiani, Valentiniiani junioris, ac Theodosii jussibus coacta est ad compescendas Antiochenæ Ecclesiæ turbas, factionesque episcoporum, qui eam simul obtinebant, Paulini, et Flaviai. Sic Epist. 137 ad Principlam num. 10. *Cum ei me*, inquit, *Romanum cum sanctis Pontificibus Routino, et Epiphanio Ecclesiastica traxisset necessitas.*

(*d*) Reginæ membranæ, descendit ad portum, cognatis afflinibus, etc. absqne fratris vocabulo.

rat. Fator, nulla sic amavit filios, quibus antequam proficisceretur : **695** cuncta largita est: exhærendans se in terra, et hæreditatem inveniret in cœlo.

7. Delata ad (*e*) insulam Pontiam, quam clarissimæ quondam seminarum sub Domitiano Principe pro confessione nominis Christiani, Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium ; vidensque cellulas in quibus illa longum martyrium duxerat sumptis fidei alis, Jerosolymam et sancta Loca videre cupiebat. Tardi erant venti, et omnis pigra velocitas. Inter Scyllam et Charybdim Adriatico se credens pelago, quasi per stagnum venit Methonen, ibique refocillato paululum corpusculo,

*Et sale labentes artus in littore ponens,
Per Maleam, et Cytheram, sparsaque per æquor
Cycladas,... et crebris freta concita terris;*
(ÆNEID. 1.)

post Rhodum et Lyciam, tandem vidi Cyprus, ubi sancti et venerabilis Epiphanii pedibus provoluta, decem ab eo diebus retenta est : non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei, ut re comprobatum est. Nam omnia illius regionis lustrans monasteria, prout potuit, refrigeria sumptuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat. Inde brevi cursu transfretavit Seleuciam, de qua ascendens Antiochiam, sancti confessoris Paulini modicum caritate detenta, media hyeme, calente ardore fidei, semina nobilis, quæ prius eunuchorum manibus portabatur, asello sedens profecta est.

8. Oinitto Cœles Syriæ, et Phœnicis iter (neque enim hodeporicon ejus disposui scribere) : ea tantum loca nominabo, quæ sacris Voluminibus continentur. Beryto Romana colonia, (*f*) et antiqua urbe Sidone derelicta, in Sarepta littore Eliæ (3. Reg. 17) est ingressa turriculam, in qua **696** adorato Domino Salvatore, per arenas Tyri, in quibus genua Paulus sicut, pervenit Acco (*g*), quæ nunc Ptolemais dicitur (Act. 21. 5): et per campos Mageddo, Josiæ necis conscientios, intravit terram Philistium. Mirata ruinas Dor, urbis quondam potentissimæ ; et versa vice, Stratonis turrim ab Herode rege (*Ascalonita, seu magno*) Iudeæ in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupatam, in qua Cornelii domum, Christi vidi Ecclesiam, et Philippi ædicularis, et (*h*) cubicula quatuor virginum

(*e*) Plurimum numero Reginæ libet ad *insulas Pontins*. Recolendus in hunc locum Eusebius, sive Hier. in Chironico ad annum 16. Domitiani : « Scribit Brutius, plurimos Christianorum sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos et Flaviam. Domitillam Flavii Clementis Consulis ex sorore neptem in insulam Pontiam relegatam, quia su Christianam esse testata est. »

(*f*) Iisdem plane vestigii Phocas ab Allatio editus, quem proderunt interdum contulisse, Mætr. tñ Læbæ, τὸ Σαρεπτὴν μέτρον τὸ πλέον τῆς Βαλαύνης τελεμέτρον, καὶ νοῦς προφίτη θυντὴ τῆς οἰκουμένης αὐτὸν γίγνεται, μέτρον τοῦ τελεμέτρου θυντα. « Post Sidonem, Sarepta Castrum in alluvione ipsa maris fundatur, et templum (Hier. turriculam) Propheta Eliæ in aede viduæ, quæ eam hospitio exceperat, media in urbe assurgit. »

(*g*) Ms. codices nostri omnes *Acho*, cuius loco olim erat ad *Coth*, et Martianæ *acco* emendavit, ut videtur ex ingenio, cum Ms. exemplaria non adducat. Lectionem asserit et panlo ante laudatus Phocas, μετὰ τοῦ ἡ Ησαϊκῆς τὸ Αἴαντον. Ejus autem civitatis mentio est quoque Jud. 1. 31.

(*h*) Duo Reginæ Ms. minori numero, et cubicula

prophetarum. Deinde Antipatrida, semirutum oppidum, quod de patris nomine Herodes vocaverat; et Lyddam versus in Diospolim (a), Dorcadis, atque Aeneæ resurrectione (Actor. 9), ac sanitate inclytam. Haud procul ab ea Arimathiam viculum Joseph, qui Dominum sepelivit; et (b) Nobe urbem quondam sacerdotum, nunc tumulum occisorum. Joppen quoque fugientis portum Jone (Jon. 1. 2); et (ut aliquid perstringam de fabulis Poetarum) religate ad saxum (c) Andromedæ spectatricem. Repetitoque itinere, Nicopolim, quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus (Luc. 24. 38), Cleophae domum in Ecclesiam dedicavit. Atque inde profiscens ascendit Bethoron inferiorem et superiorem, urbes a Salomone conditas, sed varia postea bellorum tempestate deletas: ad dexteram aspiciens Ajalon, et Gabaon, ubi Jesus filius Nave contra quinque reges dimicans, soli imperavit et luna: et Gabaonitas ob dolos et insidias foederis impetrati, in aquarios, lignariosque damnavit (Jos. 9. et 10). In Gabaa urbe usque ad solum diruta, paululum substitit, recordata peccati ejus, et concubinae in frusta divisa, et tribus Benjamin (d) trecentos viros, propter Apostolum reservatos.

697 9. Quid diu moror? ad levam (d) mausoleo Helenæ derelicto, quæ Adiabenorum regina in fane populum frumento juverat, ingressa est Jerosolymam urbem trinominem, *Jebus, Salem, Jerusalem*, quæ ab Aelio postea Hadriano de ruinis, et cineribus civitatis in Aeliam suscitata est. Cumque proconsul Palæstinae, qui familiam ejus optime noverat, premissis Apparitoribus jussisset parari prætorium, elegit humilem cellulam: et cuncta loca tanto ardore ac studio circumivit, ut nisi ad reliqua festinaret, a primis non posset abduci. Prostrataque ante Crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat. In-

quatuor, etc. Quemadmodum et Isidorus legit, qui hinc fere omnia exscripsit Originum lib. 15. cap. 1.

(a) Non videtur cum S. Luca consentire. Ille enim in Actis Apostolorum in Joppe dicit resuscitatum a Petro Dorcadem, sive Tabitham: in Lydda autem paralyticum Aeneæ redditum valetudinem.

(b) Innuit libri 1. Regum c. 22 bistoriam, ubi indignatus Saül, quod Abimelech Davidem in Nobe receperisset, trucidari jussit per Doeg octoginta quinque viros portantes Ephod, et reliquias Nobe incolas, quæ sacerdotalis civitas erat, gladio transverbavit.

(c) Antea erat *andromades*. Huc vero pertinet quod in Commentariis in Jonam c. 1. de Joppe loquens, *Hic locus est*, inquit, *in quo usque hodie saxa monstrantur in littore, in quibus Andromeda reliquata, Persæ quondam sit liberata præsidio*. Consentunt Mela, Josephus, Plinius, quorun primus, *Servatas a Persæ Andromedæ clarum vestigium, bellum marino ossa immaria ostendi*, tradit; alter lib. 3. de Bello, *in loco Andromedæ demum in summis locis mortuorum rupes exquiruntur* etiæ. Quæ ibi adhuc monstrantur reliquiae vinculorum Andromedæ, fabule antiquitatem persuadent.

(d) Tradit Josephus Antiq. XX. c. 4. Helenæ Adiabenorum reginæ, ejusque filii Iazitis sepulta ossa in valle superiore, deinde in terram conservata, tunc tibi aperte, tunc stadiis tunc tunc lapidariis collatis exponitur, in Pyramidalibus, quas numero tres, triusque stadiis ab urbe Jerosolymitanæ dissitas mater Helena extruxerat. Euseb. Hist. I. II. cap. 12. *Explan.* vocat, in valle propositis tunc Andras. Cippus in Eliæ suburbii. Cætera quoque de trinominie Jerosolymæ ex Josepho repeate Antiqitt. VII. c. 5. et de Belli VI. c. 4. tametsi in eis urbanis etymo non semel peccet, dum vocis originem partim ex Hebreo adsciscit, partim ex Graeco.

(1) Gravius sexcentos legit ex Judic. 20.

gressa sepulcrum resurrectionis, esculabatur (e) lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat angelus. Et ipsum corporis locum in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas, fideli ore lambebat. Quid ibi lacrymarum, quantum gemitum, quid doloris effuderit, testis est cuncta Jerosolyma: testis est ipse Dominus, quem rogabat. Unde egrediente ascendit Sion, quæ in arcem, vel speculam vertitur. Hanc urbem quondam expugnavit et reædificavit David. De expugnata scribitur: *Væ tibi civitas Ariel*, id est, *leo Dei*, et quondam fortissima, *quam expugnavit David* (Isai. 29. 1): et de ea, quæ ædificata est: dictum est: *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob* (Ps. 86. 1). Non eas portas, quas hodie cernimus in favillam et cinerem dissolutas: sed portas, quibus non prævalet infernus, et per quas credentium ad Christum ingreditur multitudo. Ostendebatur illi columna Ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruento Domini, ad quam vincetus (f), dicitur flagellatus. Monstrabatur locus, ubi super centum viginti credentium animas Spiritus Sanctus descendisset: **698** ut Joelis vaticinium completeretur.

10. Deinde pro facultata sua, pauperibus atque conservis pecunia distributa, perrexit Bethleem, et in dextera parte itineris stetit ad sepulcrum Rachel, in quo (g) Benjamin, non ut mater vocaverat moriens, Benoni, hoc est, *filius doloris mei* (Gen. 35. 18): sed ut pater prophetavit [al. prophetizavit] in spiritu, *filium dextræ procreavit*, atque inde [al. in] Bethleem ingressa, et in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis divisorium, et stabulum in quo agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (Isai. 1. 5); ut illud impleretur, quod in eodem Prophetæ scriptum est: *Beatus qui seminalis (1) super aquas, ubi bos et asinus calcant* (Ibid. 32. 20; jux. LXX), me audiente jurabat, cernere se oculis fidei infantem pannis involutum, vagientem in præsepi Dominum, Magos adorantes, stellam fulgentem de super, matrem Virginem (Math. 2), nutricium sedulum, pastores nocte venientes, ut viderent (h) verbum quod factum erat (Luc. 2. 16); et jam tunc Evangeliste Joannis principium dedicarent: *In principio erat Verbum, et Verbum caro factum est* (Joan. 3); parvulos intersectos, Herodem sœvientem, Josephi et Mariam fugientes in Ægyptum: mixtisque

(e) Accedit Gedjussor Cyrillus Jerosol. Cathec. 23. cuius testimonio dicitur lapis illus διάφανος ἀπό τη περιτοιχίας, qui ad hanc usque diem proxime ad monumentum jacet. Hieronymus contra ipsam monumentum speluncam prope sarcophagum locat. *Mox fidei, ore pro fidelī, veteres membranæ habent.*

(f) Victorius ex quibusdam Vat. codicibus maluit, *dicitur, et flagellatur*. Nostræ legunt, ut edidimus, et tantum pro illi, Cisterciensis illuc. Beda de Locis sanctis, *columna*, inquit, *marmorea in medio stat Ecclesie, cui adhaerens Dominus flagellatus est*. Glossæ auctor in Lucæ c. 23. *Ipsa columnæ testatur ad quam ligatus fuit dominus, que usque hodie dominici sanguinis cernentibus certa signa demonstrat.*

(g) Ante nos editi matris nomen preponunt, *in quo mater Benjamin* etc. luxata lectione atque incommoda, quam e MSS. castigamus.

(h) Unus Reginæ liber, ut viderent novum, quod etc. in Graeco tamen est μῆλον; et subsequens contextus obstat.

(1) Præfert Gravius, *super omnes aquas*.

gaudio lacrymis, loquebatur : *Salve Bethleem, domus penis*, in qua natus est ille panis, qui de celo descendit. *Salve Ephrata*, regio uberrima, atque *xapto-pépe* [al. *xapto-pépa*], cuius fertilitas Deus est. De te quondam Michæas vaticinatus est : *Et tu Bethleem domus Ephrata*, (a) non minima es in millibus Juda. *Ex te níhi egredietur*, qui sit princeps in Israel : et egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis. Propterea dabis eos usque ad tempus parentis. Pariet, et reliquæ fratrum ejus convertentur ad filios Israel (Mich. 5. 2. 3). In te enim natus princeps, qui ante Luciferum genitus est (Psal. 109) : cuius de Patre nativitas, omnem 699 excedit aetatem. Et tandem in te Davidi generis origo permanxit, donec virgo pareret, et reliquia populi credentis in Christum, converterentur ad filios Israel, et libere prædicant : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei ; sed quoniam repulisti illum, et indignos vos judicasti aeternæ vitæ, ecce convertimus ad gentes* (Act. 13. 46). Dixerat enim Deus [al. Dominus], *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel* (Math. 15. 24). Et eo tempore Jacob super eo verba completa sunt : *Non deficiet princeps ex Juda, et dux de seminibvs ejus, donec veniat, cui repositum est, et ipse erit exspectatio gentium* (Genes. 49. 10 ; juxta LXX). Bene David jurabat, bene vota faciebat dicens : *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, et reiparem temporibus meis, donec inveniam locum Domino*, tabernaculum Deo Jacob (Ps. 151. 3, et seqq.) ; et statim quid desideraret exposuit, atque oculis prophetibus, quem nos vénisse jam credimus, ille venturum esse cernebat. *Ecce audivimus illum in Ephrata*, invenimus eum in campis sylva (Ibid. 6). ZO (b) quippe sermo Hebraicus, ut te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc est, *אֶתְךָ*, sed ipsum, id est, *אֶתְךָ* significat. Unde loquitur confidenter : *Introibimus in tabernaculum ejus ; adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus*. Et ego misera atque peccatrix, digna sum judicata deosculari præsepe, in quo Dominus parvulus vagiit ? orare in splunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem ? Hæc requies mea, quia Domini mei patria est. Hic habitabo, quoniam Salvator elegit eam. *Paravi lucernam Christe meo* (Ps. 137. 37). *Anima mea illi vivet, et semen meum serriet ipsi* (Ps. 21. 31). Haud procul inde descendit ad turrim Ader, id est, gregis (Gen. 35. 21) :

(a) Idem nonne minima etc. Confer. epist. 37. ad Pauminach. num. 8. Paulo post pro *dabis*, alii *dabit*; s. d. variat Graecus quoque *δέσῃ*, et *δέσῃ*. Vide in Michæam Commentarios.

(b) MSS. nostri *Zob*, aut *Zoti* habent, alii penes Martianicum *Zop*, vel *Zod*, quorum postremum haud displicet, siquidem ex Hebreo *לִתְנַ* in neutro genere exprimi potuit. De impressa lectione multa disserit Benedictinus, quem adito ad libri calcem, si lubet. Nos id unum exinde constituimus, in Hebraico Hieronymiano exemplari scriptum olim, *לִתְנַ*, vel *לִתְנַת*, vel *לִתְ*, *hunc vel istud*, similiterque post verbum *לִתְנַת*, tametsi alter legerint, LXX. habeantque etiamcum exemplaria Hieronica *לִתְנַת*, et *לִתְנַת* cum feminini generis affixo, *audivimus eam*, et *invenimus eum*. Mox pro *te docente*, scilicet Hieronymo in Reginæ altero Ms. est *ut a docente*.

juxta quam Jacob (c) pavit greges suos, et pastores nocte vigilantes audire moruerunt : *Gloria in excelsis Deo, et super terram vox hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 2. 14). Dumque servant oves, invenerunt Agnam 700 Dei puro et mundissimo vellere, quod in ariditate totius terræ cœlesti ror complatum est (Judic. 6. 57) : et cuius sanguistulit peccata mundi, et exterminatorem Ægypti, litus in postibus fugavit (Exod. 12).

41. Statimque eoneito gradu, ecepit per viam veterem pergere, quæ ducit Gazam, ad potentiam vel ad divitias Dei ; et tacita secum volvere, quomodo Eu-nuchius *Æthiops* gentium populos præfigurans, mutaverit pellem suam ; et dum vetus relegit instrumentum, fontem reperit Evangelii. Atque inde ad dexteram (1) transit. A Bethsur venit *Ezcol*, quæ in botrum vertitur (Num. 13. 24. et 25). Unde in testimonium terræ fertilissimæ, et in typum ejus qui dicit: *Torecular calcavi solus, et de genibus (d) non est vir mecum* (Isai. 63. 5). exploratores botrum miræ magnitudinis portaverunt (Num. 13). Nec post longum spatium intravit Saræcellulas, videns incunabula Isaac, et vestigia quercus Abraham, sub qua vidit dicem Christi, et letatus est. Atque inde consurgens, ascendit Chebron, hæc est *Cariath-arbe*, id est, oppidum virorum quatuor, Abraham, Isaac, Jacob, et (e) Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jesu Nave Hebræi autumant : licet plerique Caleb quartum putent, cuius ex latere memoria monstratur. His inspectis, noluit pergere ad *Cariath sepher*, id est, *vinculum litterarum* : quia contemnens occidentem litteram, repererat spiritum vivificantem. Magisque mirabatur superiores et inferiores aquas, quas O:boniel filius Jephone Kenez pro australi terra et arida possessione suscepérat (Judic. 1), et (f) quartum ductu, siccos prioris Instrumenti agros faciebat irriguos ; ut redēptionem veterum peccatorum, in aquis baptismi reperiret. Altera die, orto jam sole, stetit in supercilio (g) *Caphar Barucha*, id est, *villæ benedictionis* : quem ad locum Abraham Dominum prosequutus est. Unde latam despiciens solitudinem, ac terram quondam 701 Sodomæ et Gomorræ, Adamæ, et Seboim, contemplata est balsami vineas

(c) In aliquot MSS. *potavit gregem suam*.

(d) Duo Regiae MSS. *vir mecum non fuit*, renuentes etiam Græc. *οὐ τετρα*.

(e) Hebræorum traditio est, cui comminiscendæ locum fecerunt Josue verba 14. 15. *Adam maximus ibi inter Enacim situs est* ; que tamen non Adamum protoparentem notant, sed *אֶתְךָ* hominem (qui *Adam* Hebraice dicitur) prægrandem, et celeberrimum, qui cum *Arbe*, domen esset, id est *quatror*, ab illo est civitas cognominata, in eaque ipse situs post mortem. Vide quæ anotamus lib. de Locis ad vocem *Arbe*. Qui Calebum quartum putant, inde argumentantur, quod illi c. vitas Hebron a Josue in partem data sit.

(f) Perperam apud Erasm. et Martianæum, et aquarum ductu, pro *quarum*, ut ante nos emendaverat ipse Victorius.

(g) Meminit etiam S. Epiphanius *Caphar Baricha*, ut vocat, loci ter mille passibus ab Hebron. Idem porro videtur, qui 2. Paralip. c. 20. v. 26. *Vallis benedictionis* a. pellatur.

(1) Uno verbo mavult Gravius *transita* (pro *transit a*) *Bethsur*, venit etc.

in Engaddi, et Segor, vitulam (*a*) consternantem (*Isai. 15*), quæ prius *Bala* vocabatur; et in Zearam, id est, *parvalem*, Syro sermone translata est. Re-cordabatur speluncæ Lot, et versa in lacrymas, virgines socias admonebat, cavenda esse vinum, in quo est luxuria, cuius opus Moabitæ sunt, et Ammonitæ (*Gen. 19*).

12. Diu hæc in meridie, (*b*) ubi sponsa cuban-tem reperit sponsum, et Joseph inebriatus est cum fratribus suis (*Cant. 1. 6. Gen. 43. 16*) Revertar Je-resolymam, et per Thecum atque Amos, rutilantem montis Oliveti (*c*) Crucem aspiciam, de quo Salvator ascendit ad Patrem. In quo per (*d*) annos singulos Vacca rufa in holocaustum Domino cremabatur, et cuius cinis expiabat populum Israel (*Num. 19*): in quo, juxta Ezechiem, Cherubim de Templo trans-migrantes, Ecclesiam Domini fundaverunt. Post ingressa sepulcrum Lazari, Mariæ et Marthæ vidi hospitium; et *Bethphage*, (*e*) villam sacerdotalium maxillarum; et locum in quo pullus lascivens gen-tium, Dei frena suscepit, Apostolorumque stratus vestibus, mollia terga præbuit ad sedendum. Recto-que itinere descendebat Jericho, recogitans illum de Evangelio vulneratum, ac Sacerdotibus et Levitis, mentis feritate prætereuntibus, clementiam *Sana-ritatæ*, id est, *custodia*; qui seminecem [al. *semivivum*] suo jumento impositum, ad stabulum Ecclesie de-portavit (*Luc. 10*). Et locum *Adomini* quod inter-pre-tur *sanguinum*, quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incuribus. Et arborem syco-morum Zachæi, id est, bona pœnitentia opera, quibus cruenta dudum et noxia rapinis, peccata calcabat: **702** excelsumque Dominum de ex-

(*a*) Vid. in Isaiam Commentarios cap. 15. Alicubi *conser-nientem aut consternantem* inventur, meudosa scriptura; con-ternans enim est triua, sive quæ tertium numerum comparat.

(*b*) Adeo non infrequens est iis, qui tropologias captant, sequivocis uti sensibus. Heic noster ad meridianam plagam regionemque trahit atque aptat, quæ sub meridiem, sive diei medium a Canticorum spousa, et Joseph patrata sunt.

(*c*) Victorius *lucem pro Crucem* legit, sique omnino emendandum contendit, quod Christus non in Oliveti monte crucifixus sit, sed inde ad Patrem ascenderit, et licet in eo loco templum extrectum sit, obliuci tamen tecto num-quam potuerit, ut patulum ascendentis Christi iter appareat. Scilicet ignorabat. Crucis signum in Oliveti vertice erectum, quod non uno in loco testatur Hieronymus, et potissimum in Sophonie cap. 1. ubi Iudeos prohibitos Jerusalem ingredi, *de Oliveti monte quoque crucis fulgentे vexillo plangere ruinas templi sui* dixit. Confer epist. 46. Paulæ et Eustoch. ad Marcellam num. 12. Porro pro *re-veritar*, quod est *auto ante*, et quod subsequitur *aspiciam*, idem Reatinus interpres *revertebatur*, atque *aspiciebat* de suo, ut videtur, fecit, quo nempe Hieronymum, non Paulam loquenter exhiberet.

(*d*) Despiunt Rabbinæ, qui a Moyse usque Esdram unam dumtaxat immolatam fissæ dicunt, et ab Esdra ad eversionem templi sex, vel ad summum uovem.

(*e*) Hanc ipse interpretationem in libro Nominum haud satis probat. *Quidam*, inquit, *putant domum maxillarum vocari*. Sed in Matthæi cap. 21. initio, *Tephage* iterum vocat *domum maxillarum*, qui *sacerdotum viculus erat*. Ex quo intelligas cur hec addiderit *sacerdotum*, nisi si malis exinde arguementari, quod maxilla propria sacer-dotum pars erat in Lege. Utramque rationem jungit Theophilactus in Lucani 19. Origenem circuata exscribens: *poterat obea exponere, utpote in sece. sed id exponere non posse, et in sece exponere*. « *Bethphage*, domus maxillarum, qui locus est sacerdotalis. Maxillæ enim sacerdo-tibus dabantur, sicut in lege scriptum est. »

celso virtutum intuebatur; et juxta viam eacorum (*Mouth. 20. 50*) loca, qui receptis luminibus, utrius-que populi credentis in Dominum, sacramenta præmisserant. Ingressa Jericho, vidi urbem quam fundavit (*f*) Hiel in Abiram primogenito suo, et cuius portas posuit in Segub novissimo filiorum (*Jos. 5. 5. et 4. 8*). Intuita est castra Galgalæ, et acervum præputiorum, et secundæ circumcisionis mysterium; et duodecimi lapides, qui de Jordani illuc translati alveo, duodecim Apostolorum fundamenta firmaverant; et fontem quondam Legis amarissimum et sterilem, quem verus Eliæs sua condidit sapientia, et in dulcorem ubertatemque convertit (*4. Reg. 2. 22*). Vix nox transierat, (*g*) serpentissimo æstu venit ad [al. in] Jordanem; stetit in ripa fluminis, et orto sole, solis justitiae recordata est; quomodo in medio annis alveo sicca sacerdotes posuerint vestigia (*Jos. 3. 5*); et ad Eliae et Eliæsi imperium, stantibus ex ultraque parte aquis, iter unda præbuerit (*4. Reg. 2*); pollutasque diluvio aquas, et totius humani generis intersectione maculatas, suo Domiuus mundavcrit baptismate.

13. Longum est, si velim de valle *Achor* dicere, id est, *tumultus atque turbarum*, in qua furtum et avaritia condemnata est (*Jos. 7. 25*); et de *Bethel. Domo Dei*, iu qua super nudam humum nudus et pauper dormivit Jacob; et posito subter caput lapide, qui in Zacharia septem oculos habere describitur (*Zach. 3. 9*), et in Isaia lapis dicitur angularis (*Isai. 28. 16*) vidi scalam usque ad coelum tendentem, in qua Dominus desuper innitebatur (*Gen. 28*), ascen-dentibus porrigens manum, et negligentes de sublimi præcipitans. Sepulcra quoque in monte Ephraimi. Jesu filii Nave, et Eleazari filii Aaron Sacerdotis, e regione **703** venerata est: quorum alter conditus est in Tamnathæsare [al. *Thamnūsare*] a septen-trionali parte montis Gaas (*Jos. 24. 30*): alter in Gabaa [Mss. *Gaab*] filii sui Phinees: satisque mirata est, quod distributor possessionum sibi montana et aspera delegisset. Quid narræ Silo, in qua altare dirutum hodieque monstratur, et raptum Sabinarum a Romulo, tribus Benjaminita [al. *Benjaminita*] præ-cucurrit. Transivit *Sichem*, non ut plerique errantes legunt *Sichar*, quæ nunc *Neapolis* appellatur, et ex (*h*) latere montis Garizim extrectam circa puteum Jacob intravit Ecclesiam: super quo residens Domi-nus, sitiensque et esuriens, Samaritanæ fide satiatus est (*Joan. 4. 6*); que quinque Mosaicorum volumi-num viris, sextoque, quem se habere jactabat, er-rore (*b*) Dosithæ derelicto, verum Messiam, et verum

(*f*) Repete ex Josue 6. 26. et 3. libro Regum cap. 16. *Si* loci hujus intelligentiam. Unus Reginæ, *vidi turrim* (pro urbe) *quam fundavit* *shiel*: alius *shiel* ex Graeco *τύχη*.

(*g*) Idem Reg. Ms. *serpentissima et venio*.

(*h*) Vitiose antea erat penes Martianaum *ex lateris*.

(*i*) Quinque Samaritanæ viris totidem comparat Moy-sis libros, quod nimurum illos dumtaxat in censum Divinæ Scripturæ Samaritani recipere, quorum errori alter accessit ex nova Dosithæ hæresi, quem tradit Eusebius *præpar. XI. et XII.* ad Samaritanos defecisse, quod inter Iudeos *æruperat*, principem locum obtinere non potuisset. Vid. l'atalogum adversus Luciferianos.

reperit Salvatorem. Atque inde divertens, vidit duodecim Patriarcharum sepultra : et *Sebastem*, id est, Samariam, quae in honorem Augusti ab Herode Graeco sermone *Augusta* est nominata. Ibi siti sunt *Eliseus* et *Abdias* Prophetæ : et (quo major inter uatos mulierum non fuit) *Joannes Baptista*. Ubi multis intremuit consternata mirabilibus : namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, et ante sepultra sanctorum ululare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire laurorum. Alios rotare caput, et post tergum terram vertice tangere, suspensisque pede feminis, (a) vestes non defluere in faciem. Miserebatur omnium, et per singulos effusis lacrymis, Christi clementiam deprecabatur. Et sicut erat invalida, ascendit pedibus montem; in cuius duabus speluncis, persecutionis et famis tempore, *Abdias* propheta centum prophetas aluit pane et aqua (3. Reg. 18. 4). Inde cito itinere percucurrit Nazareth, nutriculam Domini; Cana [Mss. *Chanaam*] et Capharnaum, signorum ejus familiares : lacum Tyberiadis, 704 navigante Domino sanctificatum; solitudinem, in qua multa populorum millia paucis saturata sunt panibus, et de reliquis vescientium repleti sunt cophini duodecim tribuum Israel. Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus. Aspicibat procul montes Hermon et Ieronimium, et campos latissimos Galilæe, in quibus Sisara et ominus exercitus ejus, Barach vincente, prostratus est (Judic. 4) torrens Cison, qui medianam planitatem dividebat; et oppidum juxta Naim, in quo vidua suscitatus est filius, monstrabatur. Dies me prius quam sermo desicit, si voluero cuncta percurrere, quæ Paula venerabilis sive incredibili pervaгata est.

14. Transibo ad Ægyptum; et (b) in Sochoth, atque apud fontem Samson, quem de molari maxilla dentate produxit (Judic. 15. 19), subsistam parumper: et arentia ora colluam, ut refocillatus videam Morasthim, sepulcrum quondam Micheæ prophete, nunc Ecclesiam. Et ex latere derelinquam Chorreas, et Gethecos, Maresa, Idumæam, et Lachis; et per arc-

(a) Insigni mendo, quod neque Martianeus animadverit, erat in plerisque omnibus editis ac MSS. libris absque negandi particula, *vestes defluere in faciem*. Nos Cisterciensis cod. admonuit, utque constaret prodigii veritas, contextus orationis persuasit. Accessit ad lectionis fidem asserendum Hilaris locus lib. contra Constantium num. 8. quem Hieronymus hec pene exscriptis. « Veneranda ossa Martyrum quotidie testimonio sunt, dum in his dæmones inugunt, dum aegritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur, elevari sine laqueis corpora, et suspensæ pede feminis. VESTES NON DEFLEUERE IN FACIEM etc. » Sulpitius quoque de S. Martino dialog. 3. « Cerneres miseros diverso exitu pergeri, hos sublatis in sublimis pedibus, NEC tamen vestes defluere super faciem, ne taceret verecundiam nudata pars corporum etc. » Vide si luet et S. Paulinum in Natal. 7. S. Felicis. Quibus addendus alter est Benedictus Paulinus Petrocorius in Vita S. Martini lib. V.

*Inter inane reus pendens et in aere tortor
Porrectis sursum pedibus, constricta rejectis
Vellera restituta tecitis herentia membris,
Ne flexu curvata suo, relapsa retrorsum
Nudarent turpes appensi corporis artus.*

(b) Victorius mavult et in Sochoth, atque fontem Sampson etc. Interim tene descriptionem Itineris hinc e Bethleemito monasterio institui.

nas mollissimas pergentium vestigia subtrahentes, latamque creni vastitatem, veniam ad Ægypti fluviom *Sior*, qui interpretatur *turbidus*: et quinque Ægypti transeam civitates, quæ loquuntur lingua Chanantide (Isai. 19. 18); et terram Gessen, et campus Taneos, in quibus fecit Deus mirabilia. Et urbem No, quæ postea versa est in Alexandriam; et oppidum Domini Nitriam, in quo purissimo virtutum nitro sordes lavantur quotidie plurimorum. Quod cum vidisset, occurrente sibi sancto et venerabili Episcopo (c) Isidoro Confessore, et turbis innumerabilibus Monachorum, ex quibus multos Sacerdotalis et Leviticus sublimabat gradus; latabantur quidem ad gloriam Domini, sed se indignam tanto honore fatebatur. Quid ergo [al. ego] narrem Macarios 705 (d) Arsenios, Serapionas, et reliqua columnarum Christi nomina? Cujus non intravit cellulam? quorum pedibus non advoluta est? Per singulos sanctos Christum se videre credebat; et quidquid in illos contulerat, in Dominum se contulisse latabantur. Mirus ardor, et vix in semina credibilis fortitudo. Oblita sexus et fragilitatis corporeæ, inter tot millia Monachorum cum puellis suis habitare cupiebat. Et forsitan cunctis eam suscipientibus, impretrasset, ni majus sanctorum Locorum retraxisset desiderium. Atque propter ferventissimos aestus de Pelusio Maioram navigatione perveniens, tanta velocitate reversa est, ut avem putares. Nec mulo post in sancta Bethlehem mansura perpetuo, angusto per triennium mansit hospitiolo, donec exstrueret cellulas, ac monasteria, et diversorum peregrinorum juxta viam conderet mansiones, (l) in qua Maria et Joseph hospitium non invenerant. Huc usque iter ejus descriptum sit, quod multis virginibus et filia comite, peragravit.

15. Nunc virtus latius describatur, quæ ipsius propria est, et in qua exponenda, Deo judice ac teste, profiteor me nihil addere, nihil in majus attollere, more laudantium; sed ne rerum excedam fidem [al. finem], multa detrahere; et ne apud detractores, et (d) genuino me semper dente rodentes, fingere puter, et cornicem Æsopi alienis coloribus

(c) S. Isidorus Pelusiota sive Pelusii episcopus, qui et Damiani dictus est.

(d) Bollandus *Arsatas* legit: mallet vero *Arsisium*, de quo, et Serapione Palladii testimonium recitat ex Lausiaca cap. 7. ubi toto anno se dicit apud Sanctos Patres, magnum *Arsisium*, et *Putaphustum*, et *Hagionem*, et *Cronium*, et Serapionem in Nitria moute habitasse. Revera *Arsenium* si retineas, non alias posse videtur intelligi, quam celebrerimus ille Arcadii quondam præceptor; sed temporum ratio obstat, quod eum Macarii ac Serapio desierint, hic ceperit inclarescere. *Nihilominus* Socrates lib. 4. cap. 27. *Arsenium*, Græc. *Ἄρσενος* de nomine vocal monachum, quem post Ammonem, et Didymum cum Isidoro, Pambo, et Macariis recenset, ut nihil dubium sit, ad haec eum tempora pertinuisse. Sed vereor, quin vitiouse *Arsenius* pro *Arsenio* ibi scriptum sit; oporteatque *Orsarius*, sive, ut Græci loqui amant, *Artesius* omnino intelligi, nam et *Sozomenus* lib. 6. c. 30. post *Didymum*, et *Cronionem*, magnum *Apolonius*, *Arsisium*, sive *Orsesium*, cum *Putabasto*, *Serafione*, atque aliis locat.

(e) Quidam MSS. apud Bollandum, *quorum est genuinum insontes semper dentie superto rodere*, ex imperiis glossatoris ingenio.

(l) Afferendi sensu Grav. in quo Maria et Joseph hospitium invenirent.

adornare. Quæ prima Christianorum virtus est, tanta se humiliare dejicit, ut qui eam non vidisset, et pro celebritate nominis videre gestisset, ipsam esse non crederet, sed ancillarum ultimam. Et cum frequentibus choris virginum cingeretur, et veste et voce et habitu, et incessu minima omnium erat. Nunquam post viri mortem usque ad diem dormitionis suæ cum ullo comedit viro, quamvis eum sanctum et in pontificali sciret culmine constitutum. Balneas, nisi periclitans, non adiit. Mollia, **706** etiam in gravissima febre, lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum, stratis ciliciolis quiescebat, si tamen illa quies dicenda est, que jugibus pene orationibus dies noctesque jungebat [Ms. *jungebatur*]; illud implens de Psalterio: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Psal. 6. 7.*) (a) In qua fontes crederes lacrymarum, ita levia peccato plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Cumque a nobis crebrius moneretur, ut parceret oculis, et eos servaret Evangelicæ lectioni, aiebat: Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpuriso et cerussa et stibio sœpe depinxi. Affigendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus, perpetui compensandus est fletu. Mollia linteamina et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro et seculo placui, nunc Christo placere desidero. Si inter tales tantasque virtutes castitatem in illa voluero prædicare, superfluus videar: in qua etiam cum sæcularis esset, omnium Romæ matronarum exemplum fuit: quæ ita se gessit, ut nunquam de illa etiam maledicorum quidquam auderet fama contingere. Nihil animo ejus clementius, nihil erga humiles blandius fuit. Non appetebat [Ms. *appellabat*] potentes: nec tamen superbos et gloriolam quærenies, fastidio despiciebat. Si pauperem videbat, sustentabat; si divitem, ad benefaciendum hortabatur. Liberalitas sola excedebat modum. Et usuras tribuens, (b) versuram quoque sæpius faciebat, ut nulli stipem rogantium denegaret. Fateor errorem meum: cum [al. cur] in largiendo esset profusior, arguebam, illud proferens de Apostolo: *Non ut aliis sit refrigerium, vobis* [al. nobis] *autem tribulatio: sed ex aequalitate in hoc tempore, ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, et illorum abundantia sit ad vestrum inopiam* (*2. Cor. 8. 13.*). Et hoc de Evangelio Salvatoris: *Qui habet duas tunicas, det alterum non habenti* (*Luc. 3. 11.*). Et providendum **707** e-se, ne quod libenter faceret, semper facere non posset: multaque hujuscemodi, quæ illa mira verecundia, et sermonè parcissimo dissoluebat: testem invocans Deum, se pro illius nomine cuncta facere; hoc et habere voti, ut mendicans ipsa moreretur: ut unumnum filia non dimitteret, et in funere suo aliena sindone involveretur. Ad extreum inferebat: *Ego si petiero, multos inveniam qui mihi tribuant:*

(a) Victorinus in duabus Ms. invenerat: *In quo fonte lacrymarum, etc.*

(b) Duo Reginæ codd. usuram iterum pro versura obtulunt. Vide Donatum in Terentii Phormion. 5. 2. in fine.

Iste mendicans si a me non acceperit, quæ ei possum etiam de alieno tribuere, (c) et mortuus fuerit; a quo ejus anima requiretur? Ego cautiorem in re familiaris esse cupiebam; sed illa ardenter fide, toto Salvatori animo jungebatur, et pauperem Dominum, pauper spiritu sequebatur, reddens ei quod accepit, pauper pro ipso affecta. Denique consecuta est quod oportebat, et in grandi ære alieno filiam dereliquit, quod hoc usque debens non suis viribus, sed Christi se constitit misericordia reddituram.

16. (d) Solent plerique matronarum bucinatori bus suis dona conferre, et in paucos largitatem profusa, manum a cæteris retrahere: quo illa omnino carebat vitio; ita enim singulis suam pecuniam divi debat, ut singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. (e) Nemo ab ea pauperum vacuus reversus est. Quod obtinebat, non divitarum magnitudine, sed prudenter dispensandi: illud semper replicans, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Matth. 5. 7.*). Et: *Sicut aqua extinguxit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum* (*Eccli. 16. 9.*). Et: *Facite robis amicos de iniquo mundano, qui vos recipiant in æterna tabernacula* (*Luc. 16. 9.*). Et: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Ibid. 12.*). Et verba Danielis, regem Nabuchodonosor monentis [al. *sermone monentia*], ut eleemosynis redimeret peccata sua (*Dan. 4.*). Nolebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra et seculo transituri sunt, sed in vivis lapidibus, qui volvuntur super terram (*Zach. 9. 36. juxta LXX*), de quibus in Apocalypsi Joannis (*Cap. 16. 21. et 22.*), civitas magni regis exstruitur: quos in saphirum et smaragdum et jaspidem, et cæteras gemmas esse vertendos, Scriptura commenmorat.

17. Verum hæc possunt esse communia cum (f) paucis; et scit diabolus non in summo virtutum culmine posita. **708** Unde loquitur ad Dominum, post amissam Job substantiam, post eversam domum, post liberes intersectos, *Corium pro corio, et omnia quæ habuerit homo, dabit pro anima sua. Sed extende manum tuam, et tange ossa ejus et carnes, nisi in faciem benedixerit tibi* (*Job. 2. 4.*). Scimus plerisque dedisse eleemosynam, sed de proprio corpore nihil dedisse: porrexisse egentibus manum, sed carnis voluptate superatos, dealbasse ea quæ foris erant, et intus plenos fuisse ossibus mortuorum. At non Paula talis, quæ tantæ continentia fuit, ut prope mensuram excederet, et debilitatem corporis nimis jejuniis ac labore contraheret. Quæ exceptis diebus festis, vix oleum in cibo caperet, ut ex hoc uno aestimetur, quid de vino et liquamine, et piscibus,

(c) Unus Reginæ Ms. et si mortuus fuerit. Mox alii, sed illa ardenter fide.

(d) In Regiuæ altero, *Solent plerique Romanorum bucinatoribus.*

(e) Hæc, *Nemo ab ea pauperum vacuus reversus est, in vetustiori Reginæ Ms. non iuueniuntur. Forte etiæ vitiosa trajectio peccant.*

(f) Mallemus Victorii lectionem præferre, *cum multis, nisi cum paucis* haberent quotquot inspeximus Ms. libri. *Cum multis quoque Bollandus legit notatque ad imum marginem ex Ms. S. Maximi cum paucis.*

et (c) lacte, et melle, et ovis, et reliquis, quæ gustui suavia sunt, judicarit. In quibus sumendis quidam se abstinentissimos putant; et si his ventrem ingurgitarent, tutam pudicitiam suspicantur.

18. Semper quidem virtutes sequitur invidia, *se-riuntque summos Fulgura montes* (ex Horatio). Nec mirum si hoc de hominibus loquar, cum etiam Dominus noster Pharisæorum zelo sit crucifixus, et omnes sancti æmulos habuerint: in paradiſo quoque serpens fuerit, cuius invidia mors introivit in orbem terrarum (Sap. 2. 24). Suscitaverat ei Dominus Adad Idumæum, qui eam colaphizaret, ne se extolleret (3. Reg. 11. 14): et quasi quodam stimulo carnis sepius admonebat (2. Cor. 12. 7); (b) ne magnitudo virtutum altius raperet, et aliarum vitiis seminarum, se in excuso crederet constitutam. Ego aiebam, livori esse cedendum, et dandum insanire locum: quod fecisset Jacob in fratre suo Esaū, et David in pertinacissimo inimicorum Saül: quorum alter in Mesopotamiam fugerit; alter se Allophylis tradiderit, malens hostibus, quam invidis subjacere. At illa respondebat: Juste hæc dices, si diabolus contra servos Dei, et ancillas, non ubique pugnaret, et ad omnia loca fugientes non procederet; si non sanctorum Locorum amore retinerer, et Bethleem meam in alia reperire possem parte terrarum. Cur enim non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam; et percutienti maxillam, offeram alteram? Dicente 709 Apostolo Paulo? *Vincite in bono malum* (Rom. 12. 21). Nonne Apostoli gloriabantur, quando pro Domino sunt passi contumeliam? Nonne ipse Salvator humiliavit se, formam servi accipiens, et factus est obediens Patri usque ad mortem, et mortem crucis (Phile. 2. 7), ut nos sua passione salvaret? Job nisi certasset, et vivisset in prælio, non accepisset coronam justitiae, nec audisset a Domino: *Putas me aliter locutum tibi, quam ut appareres justus* (Job. 4. 2. juxt. LXX)? Beati dicuntur in Evangelio, qui persecutionem patientur propter justitiam (Matth. 5. 10). SECURA SCIT [fort. sit] conscientia, quod non propter peccata patiamur; et afflictio in sæculo, materia præmiiorum est. Si quando procacior fuisset inimicus, et usque ad verborum iurgia prosilisset, illud Psalterii decantabat: *Cum consistaret adversum me peccator, obmutui et silui a bonis* (Psal. 38. 2). Et rursus: *Ego autem quasi surdus non audiebam, et quasi mutus non aperiens os suum*. Et; *Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes* (Psal. 37. 14). In tentationibus, Deuteronomii verba volvebat: *Tentas nos Dominus Deus vester, ut scias si diligatis Dominum* Deum vestrum de toto corde vestro, et de tota anima vestra (Deut. 13. 3). In tribulationibus et angustiis, Isaiae replicabat eloquia: *Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulatio-*

(a) *Voculas, et lacte, quas sere omnes* MSS. atque excusi libri retinunt, post Erasmum omiserat quoque Martianus.

(b) In plerisque MSS. aliquæ impressis codicibus, ne magnitudine virtutum altius saperet. Hæc vero lectio quam retinuimus, Pauli sententia congruit magis.

nem exspectate, spem super spem; adhuc pusillum propter malitiam labiorum, (c) propter linguam malignam (Isai. 28. 9 et seqq. juxt. LXX). Et Scripturæ testimonium in consolationem suam edi-serebat: ablactatorum esse, eorum scilicet, qui ad virilem ætatem pervenissent, tribulationem super tribulationem sustinere, ut spem super spem mereantur accipere. Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit (Rom. 5. 3. 4). Et, *Quod si is qui foris est homo noster, corruptatur, ille qui intus est, innovetur*: Et, *In praesentiarum lete et momentaneum tribulationis (d) nostræ, æternæ [al. æternum] gloriae pondus operatur in nobis, non aspiciens quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna* (2. Cor. 4. 16. et seqq.). Nec longum fore tempus, etiam si humanæ impatientiae tardum videatur, quin Dei statim (e) sequatur auxilium dicentis: *Tempore opportuno exaudi vi te, et in die salutis auxiliatus sum tibi* (Isai. 49. 8). Nec dolosa labia, et linguis 710 iniquorum esse metuendas, cum Domino adjutore latemur, et ipsum delbeat audire per Prophetam monentem: *Nolite timere opprobria hominum, et blasphemias eorum ne metueritis, sicut enim vestimentum, sic comedit eos vermis; et sicut lanam, sic deroravit eos linea* (Isai. 51. 7. 8). Et: *Per patientiam vestram possidebitis animas vestras* (Luc. 21. 19). Et: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. 8. 18): Et alibi: *Tribulationem super tribulationem sustinere* (Ephes. 5): ut patienter agamus in omnibus quæ accidunt nobis. *Patiens enim vir* (f) *multum prudens: qui autem pusillanimus est, vehementer insipiens* (Prov. 14. 29).

18. In languoribus et cerebra infirmitate dicebat: *Quando infirma sum, tunc fortis sum* (2 Cor. 12. 10). *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (Ibid. 4. 7), donec mortale hoc induat immortalitatem, et corruptivum hoc vestiatur incorruptione (1. Cor. 15. 53). Et iterum: *Sicut superabundant passiones Christi in nobis, et per Christum abundavit et consolatio* (2. Cor. 1. 5). Ac deinde: *Ut socii passionum estis, sic eritis et consolationis* (Ibid. v. 7). In moero cantabat: *Quare tristis es anima mea, et quare conturbus me?* Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus (Psal. 41. 12). In periculis loquebatur: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crux suam, et sequatur me* (Luc. 9. 23). Et rursus, *Qui vult animam suam salvam facere, perdet eam*. Et, *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet* (Ibid. 24). Quando dispendia rei familiaris et eversio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat: *Quid*

(c) Duo penes Bollandum MSS. propter linguam alienam: pressius Graeco, *duo* *duo* *tripes*.

(d) Antea erat *tribulationis vestra*, et consequenter *tribulus* contra MSS. et sacri textus consensum.

(e) Sic MSS. pro quo in editis obtinebat, videatur, non satis recte.

(f) Rectius, ut videtur, unus Reginaldus Ms. multus prudenter, ex Graeco *solus* *tripes*.

enim prodest homini, si totum mundum lucrisceret, et animæ suæ damnum habuerit? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua (*Matth. 16. 25*)? Et, *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus et redeam.* Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum (*Job. 1. 21*). Et illud: *Nolite diligere mundum, neque ea que sunt in mundo.* Quoniam omne, quod in mundo est, desiderium carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbìa vitæ hujus: quæ non est ex Patre, sed ex mundo. Et mundus transit, et concupiscentia ejus (*1. Joan. 2. 15. 16. 17*). Scio ei scriptas insirmitates gravissimas liberorum et maxime Toxotli sui, quem dītigebat plurimum. Cumque illud virtute complesset, turbata sum, et non sum locuta (*Ps. 76*), in hæc verba prorupit: *Qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus* (*Matth. 10. 57*). Et **711** orans ad Dominum, loquebatur: *Posside Domine filios mortificatorum* (*Psal. 78. 41*), qui pro te quotidie mortificant corpora sua. Novi susurronem quemdam (quod genus hominum vel perniciössimum est) quasi benevolum nuntiasse, quod pro nimio servore virtutum quibusdam videretur insana, et cerebrum illius dicere confovendum. Cui illa respondit: *Theatrum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus* (*1. Cor. 4. 9*): Et: *Nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus* (*Ibid. 1. 25*): Unde et Salvator loquitur ad Patrem: *Tu scis insipientiam meam* (*Psal. 68. 6*). Et iterum: *Tanquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis* (*Psal. 70. 7*). Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. Quem in Evangelio et propinquí quasi mentis impotem ligare cupiebant (*Joan. 10*), et adversarii suggillabant, dicentes, *Dæmonium habet, et Samaritanus est* (*Ibid. 8. 48*). Et, *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia* (*Matth. 12. 24*). Sed nos audianus Apostolum cohortantem. *Hæc est gloria nostra, testimonium conscientiae nostræ; quoniam in sanctitate et sinceritate, et in gratia Drei conversati sumus in mundo* (*1. Cor. 1. 12*). Et Dominum dicentem ad Apostolos: *Ideo mundus odit vos, quoniam non estis de mundo. Si enim essetis de mundo, amaret uti que mundus quod sumus erat* (*Joan. 15. 19*). Et ad ipsum Dominum verba vertebat: *Tu nosti cordis abscondita.* Et, *Hæc omnia venerunt super nos, nec sumus oblii tui, nec inique egimus in testamento tuo, nec aversum est retrorsum cor nostrum* (*Psal. 43. 18 et 19*). Et, *Propter te mortificati sumus tota die, reputati sumus ut oves occisionis* (*Rom. 8. 36*). Sed Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo (*Psal. 117. 6*). (1) Legit enim: *Fili honorā Dominum, et confortaberis, et extra Dominum nullum timueris* (*Prov. 7. 1. iux. LXX*). His et talibus testimoniis, quasi armatura Dei, et adversus omnia quidem vitia, sed præcipue instruebat se contra invidiam saevientem; et patiendo injurias, furorem rabidi pectoris mitigabat. Denique usque ad diem mortis, et **712** hujus patientia, et aliorum zelus omnibus patuit:

(1) Antea erat *legi*, minus bene. Mox *extra eum pro extra Dominum*. Graviss.

qui suum rodit auctorem, et dum æmulum lassere uititur, in semelipsum proprio furore bacchatur.

49. Dicam et de ordine monasterii, quomodo Sanctorum continentiam in suum verterit lucrum. Seminabat carnalia, ut miteret spiritualia (*1. Cor. 9*): dabat terrena, ut celestia tolleret: brevia concedebat, ut pro his æterna mutaret. Post virorum monasterium, quod viris tradiderat gubernandum, plures virgines quas e diversis provinciis congregarat, tam nobiles, quam medii, et insimi generis, in (a) tres turnas, monasteriaque divisit: ita duntaxat, ut in opere et in cibo separate, psalmodiis et orationibus jungerentur. Post *alleluia cantatum* (quo (b) signe vocabantur ad *Collectam*) nulli residere licetum erat. Sed prima, seu inter primas veniens, cæterarum operiebatur adventum, pudore et exemplo ad laborem eas provocans, non terrore. Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio, per (c) ordinem Psalterium cantabant. Nec licebat cuiquam sororam ignorare Psalms, et non de Scripturis sanctis quotidie aliquid discere. Die tantum Dominico ad Ecclesiam procedebant, ex (d) cujus habitabant latere. Et unumquodque agmen matrem propriam sequebatur: atque inde pariter revertentes, instabant operi distracto, et vel sibi, vel cæteris indumenta faciebant. Si qua erat nobilis, non permittebatur de domo sua habere comitem, ne veterum actuum memor, et lascivientis infantiae errorem refricaret antiquum, et cæbra confabulatione renovaret. Unus omnium habitus. Linteamine ad tergendas solum manus utebantur. A viris tanta separatio, ut a spadonibus quoque eas sejungeret, ne ullam daret occasionem lingue male dicere, quæ sanctos carpere solita est in solatium delin-

(a) VetusIOR reginæ Ms. *tres* voculam *noa agnoscit*: et pro monasteriaque unus S. Maximi, teste Bollandi, habet per monasteria: ipse monasterium minori numero maluisset; modo enim Hieronymus dictum se de ordine monasterii, non monasteriorum, proposuerat. Et numerum quidem trium turmarum perquam verosimile est ab aliis excoigitatum ex ea quæ heic est, *nobilis, medii, atque insimi generis* recensione: facile enim in turmas at pauciores, aut plures, virgines illas tribuerit Paula, non ex generis sorte, sed habito ad ætatem, studia, iudicem, virtutes, aliisque id genus, respectu. De monasterio autem minus solliciti sumus, unumne dicendum, an plura, quandoquidem constat eodem omnes septo fuisse conclusas, quæ sepius in die convenienti potissimum canonici horis decantandis. Illud Quaresmius Peregrinat. *2. cap. 14.* ex ruderibus antiquis, et Paula nomine, quo insigniebatur, putat inventisse, ac describit.

(b) Epist. 38. ad Marcellam n. 4. de Blæsilla: *Nunc ad orandum festina consurgit, et tunula roce, cæteris alleluia præripiens, prior incipit laudare Dominum suum.*

(c) Hec nempe erat consuetudo in multis, et maxime Ægypti Ecclesiæ ac cœtibus Monachorum, ut Psalmi non ut hodie fit, alternis versiculis ab omnibus simul, sed a singulis singuli decantarentur; idque est quod per ordinem *Psalterium canere*, Hieron. heic atque alibi, tum alii ejus, et sequioris ævi Scriptores vocant. Insiguis Cassiani locus est lib. *2. cap. 5.* « Quotidianos orationum ritus volentibus celebrare, unus in medio psalmos cantaturus exurgit, sedentibus cunctis (ut moris est nunc quoque in Ægypti partibus) et in psallentis verba omni cordis intentione defixis. Et c. 20. Tantum a cunctis silentium præbetur, ut cum in una tam numerosa fratrum multitudo conveniat, præter illum, qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus hominum prorsus adesse credatur. » Vid. infr. n. 39. et in epist. 123. ad Rusticum.

(d) Erat ad Antrum Nativitatis Christi, quam Constantinus, atque Helena exstruxerant.

quendi. Si **713** qua vel tardior veniebat ad Psalmos, vel erat in opere pigror, variis eam modis aggrediebatur. Si erat iracunda, blanditiis, si patiens, correptione; illud Apostoli imitans: *Quid vulpis In virga veniam ad vos, an in spiritu lenitatis et mansuetudinis?* Excepto victu et vestitu, nullam habere quidquam patiebatur, dicente Paulo: *Habentes victimum et vestitum, his contenti sumus* (1. Timoth. 6. 8); (a) ne consuetudine plus habendi, præberet locum avaritiae, quæ nullis expletur opibus: et quanto amplius habuerit, plus requirit; et neque copia, neque inopia minuitur. Jurgantes inter se, sermone lenissimo sœderabat. Lascivientem adolescentularum carnem crebris et duplicatis frangebat jejuniis, malens eis stomachum dolere, quam mentem. Si vidisset aliquam comptiorem, contractione frontis, et vultus tristitia arguebat errantem, dicens: Munditiam corporis atque vestitus, animæ esse immunditiam. Et turpe verbum atque lascivum, nunquam de ore virgineo proferendum: quibus signis libidinosus animus ostenditur: et per exteriorem hominem, interioris hominis vitia demonstrantur. Quam linguis, garrulam, ac procacem, (1) rixisque perspexerat delectari, et scep- pius commonitat nolle converti, inter ultimas et extra conventum sororum, ad fores triclinii orare faciebat, et separati cibum capere: ut quam objurgatio non correxerat, emendaret pudor. Furtum quasi sacrilegium detestabatur. Et quod inter sæculi homines, vel leve putatur, vel nihil, hoc in monasteriis gravissimum dicebat esse delictum. Quid memorem clementiam et sedulitatem in ægrotantes, quas miris obsequiis, et ministeriis confovebat? Cumque aliis languentibus, large præberet omnia, et esum quoque exhiberet carnium; si quando ipsa ægrotasset, sibi non indulgebat, et in eo inæqualis videbatur, quod in aliis clementiam, in se duritiam commutabat.

20. Nulla juvenum puellarum sano et vegeto corpore, tantæ se dederat continentiae, quante ipsa fracto et senili debilitatoque corpusculo. Fateor, in hac re pertinacior fuit, ut sibi non parceret, **714** et nulli cederet admonenti. Referam quod expertus sum. Mense Julio ferventissimis astibus incidit in ardorem febris, et post desperationem, cum Dei misericordia respirasset, et medici persuaderent ob refectionem corporis vino opus esse tenui et parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur; et ego clam beatum Papam Epiphanium rogarem, ut eam moneret, imo compelleret vinum bibere, illa ut erat prudens et solertis ingenii, statim sensit insidias; et subridens, meum esse quod ille diceret, intimavit. Quid plura? cum beatus Pontifex post multa hortamenta exisset foras, querenti mihi quid egisset, respondit: Tantum profeci, ut seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam. Hæc refero, non quod

(a) Alibi *ne consuetudo* in recto. Sallustius in Catilina cap. XI. quem locum Hieronymus exscribit, *avaritia*, inquit, *semper infinita, insatitabilis, neque copia, neque inopia minuitur*. Vid. Theophilii Paschalem III. num. 13. et epistolam 53. ad Paulinum num. 10.

(1) Alii cum Grav. preponunt *risu*, sic *risu*, *rixisque*. etc.

inconsideranter, et ultra vires sumpta onera probrem, monente Scriptura: *Super te onus ne levaveris; sed quod mentis ejus ardorem, et dosiderium fidelis anime, ex bac quoque probare velim perseverantia, decantantis: Sitivit anima mea in te, quam multipliciter tibi caro mea* (Psal. 62. 2). Difficile est modum tenere in omnibus. Et vere juxta Philosophorum sententiam, *μετρητὴ ἡ ἀρπὴ, ὑπερβελὴ ταχὴ* (b) reputantur: Quod nos una et brevi sententiola exprimere possumus: *Ne quid nimis* (Terent. And. Act. 1). Quæ in contemptu ciborum tantam habebat pertinaciam: in luctu nitis erat, et suorum mortibus frangebatur, maxime liberorum. Nam et in viri et filiarum dormitione semper periclitata est. Et cum os stomachumque signaret, et matris [Ms. matricis] dolorem crucis niteretur impressione lenire; superabatur affectu, et credulam mente, parentis viscera consternabant, animoque vincens, fragilitate corporis vincens: quam semel languor arripiens, longo tempore possidebat; ut et nobis inquietudinem, et sibi (c) discrimen asserret. In quo illa lætabatur, per momenta commeniorans: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. 7. 24)? Dicat prudens lector, pro laudibus me vivuperationem scribere. Testor Jesum, cui illa servivit, et ego servire cupio, me utramque in partem nihil singere, sed quasi Christianum de **715** Christiana, quæ sunt vera, proferre, id est, historiam scribere, non panegyricum, et illius vitia, aliorum esse virtutes. Vitia loquor, secundum animum meum, et omnium sororum ac fratrum desiderium, qui illam diligimus, et absentiem querimus.

21. Cæterum illa implevit cursum suum, fidemque servavit, et nunc fruitur corona justitiae (2. Tim. 4. 7): sequiturque Agnum quocumque vadit (Apoc. 14). Saturatur, quia esurivit, et læta decantat: *Sicut audivimus, ita et vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri* (Psal. 47. 9). O benta rerum communitatio: flevit, ut semper rideret. Despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret. Vestita cilio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: *Scidisti saccum meum, et induisti me lætitia* (Psal. 29. 12). Cinerem sicut panem manducabat, et potionem suam cum fletu miscebat (Psal. 101. 10), dicens: *Fuerunt mihi lacrymæ neæ panes die ac nocte* (Psal. 41. 4), ut in æternum pane Angelorum vesceretur et caneret: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. 33. 9). Et, *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi* (Psal. 44. 4). Et Isaïæ, imo Domini per Isaianum in se cerneret verba compleri. *Ecce qui serviant mihi, manducabunt, vos autem esurietis. Ecce qui serviant mihi, bibent, vos, au-*

(b) Veteres editi *τάχη* verbum addunt, et totius sententiae interpretationem, id est modus virtus est, ritum *τάχης* reputatur; quæ nec MSS. habeunt, nec a Hieronymi calamo profecta sunt. Quod autem *τάχη* in recto legimus, in Benedictina edit. erat *τάχη*, vilius. Porro Aristoteli sententia hæc adscribirub, quam in epistola ad Demetriadem plurimum numero edidisse.

(c) Aliter *discrimina*; sed male Erasmus secutus Martianæus, offerret pro *afferret*.

sem oitatis. Ecce qui serviant mihi, letabuntur, vos autem confundentini. Ecce qui serviant mihi, exultabunt (a) in gaudio, vos autem clamabitis ob dolorem cordis, et propter contritionem spiritus ululabitis (Isai. 65. 13. 14). Dixeram, locus eam semper fugisse contritos, ut sicutem Dominum reperiret, ut posset laeta cantare: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam et apparebo ante faciem Dei (Psal. 41. 1)?

22. Tangam ergo breviter quomodo haereticorum oecosmos devitaverit lacus, et eos instar habuerit Etheonicorum. Quidam (b) veterator callidus, atque, ut sibi **716** videbatur, doctus et sciulus, me ne-sciente coepit ei proponere quæstiones, et dicere: Quid peccavit iofas, ut a diabolo corripiatur? In qua ætate resurrecti sumus? Si in ipsa qua mori-mur: ergo nutribus post resurrectionem opus erit. (c) Sin aliter, nequaquam erit resurrectio mortuo-rum; sed transformatio in alios. Diversitas quoque sexus maris ac feminæ erit, aut non erit? Si erit, sequentur et nuptiae, et concubitus, sed et generatio. Si non erit, sublata diversitate sexus, eadem corpora non resurgent: Aggravat enim terrena inhabitatio sen-sum multa cogitantem (Sap. 9. 15); sed tenuia erunt et spiritualia, dicenie Apostolo: *Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale* (1. Cor. 15. 44). Ex quibus omnibus probare cupiebat, rationales creaturebas ob quedam vitia, et antiqua peccata in corpora esse delapsas: et pro diversitate et meritis peccatorum tali vel tali conditione generari, ut vel corporum sanitatem gaudent, et parentum divitias ac nobilitatem, vel in morbidas carnes, et domos inopum venientes, penas pristinorum inerent delictorum, et praescati saeculo atque corporibus, quasi carcere clau-dorentur. Quod cum audisset, et ad me retulisset, indicans hominem, mihi que incubuisset necessitas

(a) Illud *in gaudio* supplevimus ex Reginæ codicibus, quod et LXX, & apocr. habeant, nec Hebr. abhuc.

(b) Hunc Palladium iuisse Barouius putat, quod ille, ut ex Lausiaca c. 77. compertum est, uno anno in Bethleem vixerit, atque Origenianum erroribus adductus cum primis fuerit. Unus Ms. pro *sciulus*, novo, ac satis barbaro vocabulo, *sanctiolius*. Grav. *veterator et callidus*.

(c) Praferunt alii editi, *Si in altera*. Sed et antea pro mori-mur, legendum forte videatur, *nascimur*, ut nutribus opus sit. Ceterum hujusmodi cavillis resurrectionem im-pugnari solitam, atque irrideri ab ethniciis refert Augustinus lib. 22. de Civit. Dei c. 12. a quibus ipse Origenes haud multum recessit. Commentario in Psalm. 1. vers. 5. quem locum ex Petavii interpretatione heic aduocere est operæ pretium. « Igitur, inquit, si interrogemus cujusnam sit futura resurrectio? corporum, responsum, quæ nos circumdant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ, nec ne futura sit, antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quicquam de fluxa, ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursum interrogemus, num una sanguis ille omnis resurgat, qui secta identidem vena defluxerit, nec non et pili omnes, qui unquam enati sunt, an ii dumtaxat, qui sub obitum nostrum effloruerint: nonnunquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo per-mittendum esse dicunt, ut quidquid voluerit, de ea consti-tuat. Interium vero velut assentiendo, solo illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vita exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne san-guinis copiam omuem, qui ex corporibus nostris plerumque secretus est, itidemque carnem omniem, quæ per morbos in sudorem, aut alijs ejusmodi materialia abiit, in unum conferre sua oratione cogantur, qualia sub mortem exti-terint, resurgere corpora nostra prædicant. »

nequissimæ viperæ ac mortiferæ bestiæ resistendi, de quibus Psalmista commemorat, dicens: *Ne traas bestiæ animas confluentib[us] tibi* (Psal. 73. 19): Et, *Increpa Domine bestias calani* (Psal. 67. 31), qui scribentes iniuriam, loquuntur contra Dominum mendacium, et elevant in excelsum os suum; conveni hominem, et orationibus ejus, quam decipere niteba-tur, brevi interrogatione conclusi: (d) Utrum crede-ret futuram resurrectionem mortuorum, an non? Qui cum se credere respondisset; intuli: Eadem resur-gent corpora, an altera? Cum dixisset, **717** eadem; sciscitatus sum: In eodem sexu, an in altero? Ad interrogata reticenti, et instar colubri hoc atque illuc transferenti caput, ne feriretur; quia, inquam, laces, ego mihi pro te respondebo, et consequentia inferam. Si non resurget mulier, ut mulier, neque masculus, ut masculus, non erit resurrectio (e) mor-tuorum; quia sexus membra habet, membra autem totum corpus efficiunt. Si autem sexus et membra non fuerint, ubi erit resurrectio corporum, quæ sine sexu non constant et membris? Porro si corporum non fuerit resurrectio, nequaquam erit resurrectio mortuorum. Sed et illud quod de nuptiis obijcis: Si eadem membra fuerint, sequi nuptias; a Salvatore dissolvitur dicente: *Erratis nescientes Scripturas, ne-que virtutem Dei: in resurrectione enim mortuorum, non nubent, neque nubentur, sed erunt similes Angelorum* (Matth. 22. 29. 30). Ubi dicitur, non nubent, neque nubentur, sexuum diversitas demonstratur. Nemo enim de lapide et ligno dicit, non nubent ne-que nubentur, quæ naturam nubendi non habent: sed de his qui possint nubere, et gratia Christi ac virtute non nubant. Quod si opposueris, quomodo ergo erimus (e) similes Angelorum, cum inter Ange-los, non sit masculus et femina? Breviter ausulta: Non substantiam nobis Angelorum, sed conversatio-nem, et beatitudinem Dominus repromittit. Quomodo et Joannes Baptista antequam decollaretur, Angelus appellatus est (Luc. 7. 27); et omnes Sancti ac Vir-gines Dei, etiam in isto saeculo vitam in se exprimunt Angelorum. Quando enim dicitur: *Eritis simi-lies Angelorum, similitudo promittitur, non natura mutatur.*

23. Simulque responde: quomodo illud interpre-taris, quod Thomas Domini resurgentis (f) palpaverit

(d) Victorius *conclusi dicens, utrum*, etc. Nohis pro-baretur quærens, aut quid simile; sed neutrum MSS. ha-bent.

(e) Feminas Angelis similes futuras post resurrectio-nem ex illo Matthei loco Origeni visum est, et Tertulliano De cultu feminarum cap. 2., et sancto Hilario in Mattheum, aliisque Patribus, qui in muliebri sexu surrectas nou existimarent. Hanc opinionem etiam Hieronymo exprobrat Ruffinus ex ipsis dictis I. 3. c. 5. in Epist. ad Ephesios. Noster sese ab ea purgat, calumnia tum in Apologiz lib. 1. tum vero etiam hoc loco, quem animadvertis seculo, ve-lim.

(f) Martianæ *tetigerit*. MSS. nostri omnes, et Victorius, ut reposuimus, quibus consonat Evangeli textus, et quod statim infert Hieron. *cuius palpæ sunt manus, etc.*

(i) Ambrosianus Ms. antiquus, quo vetus altera S. Hieronymi Vita continetur, hunc locum sic recitat: *Non erit resurrectio corporum, quia sine sexu non constat et membris: porro si corporum non erit resurrectio, nequaquam erit resurrectio mortuorum.*

manus, et viderit lancea latus ejus perforatum (*Joan. 19*)? Et Petrus in littore stantem viderit Dominum, et partem assi piscis, ac favum mellis comedentem (*Luc. 24*)? Qui stabat, profecto habebat pedes, Qui monstravit latus vulneratum, utique et ventrem, **718** et pectus habuit, sine quibus non sunt latera ventri et pectori cohærentia. Qui locutus est, lingua et palato ac dentibus loquebatur. Sicut enim plectrum chordis, ita lingua illiditur dentibus, et vocalem reddit sonum. Cujus palpata sunt manus, consequenter et brachia habuit. Cum igitur omnia membra habuisse dicatur, necesse est, ut totum corpus habuerit, quod conficitur ex membris: non utique semineum, sed virile, id est, ejusdem sexus, in quo mortuus est. Quod si obtenderis: ergo et nos post resurrectionem comedemus? Et quomodo clausis ingressus est januis, contra naturam pinguium, et solidorum corporum? Audies: Noli propter cibum, resurrectionis fidem in columniam trahere. Nam et Archisynagogi filiae resuscitatæ jussit cibum dari (*Marc. 5. 43*). Et Lazarus quatriduanus mortuus, cum ipso scribitur inisse convivium (*Joan. 12. 2*), ne resurrectio eorum phantasma putaretur. Si autem clausis ingressus est januis, et idcirco spirituale et aereum corpus niteris approbare: ergo et antequam pateretur, quia contra naturam graviorum corporum super mare ambulavit, spirituale corpus habuit. Et Apostolus Petrus, qui et ipse super aquas pendulo incessit gradu, spirituale corpus habuisse credendus est, cum potentia magis et virtus ostendatur Dei, quando sit aliquid contra naturam. Et ut scias in signorum magnitudine, non nature mutationem, sed Dei omnipotentiam demonstrari: Qui ambulabat fide, coepit infidelitate mergi, nisi eum manus Domini sublevasset, dicentis: Modicæ fidei, quare dubitasti (*Math. 14. 31*)? Miror autem te obdurare frontem loquente Domino: Inser digitum tuum huc, et tange manus meas: et porrige manum tuam, et mitti in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis (*Joan. 20. 27*). Et alibi: Vide manus meas, et pedes meos, quia ipse ego sum. Palpate et vide, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis (*a*) manus et pedes (*Luc. 24. 34. et 40*). Ossa audis, et carnem, et pedes, et manus; et globos mihi Stoicorum. **719** atque aeria quedam deliramenta confingit.

24. Porro si quæris, cur infans a dæmone corripiatur, qui peccata non habuit: aut in qua ætate resurrecti simus, cum diversa ætate moriamur, ingratim suscipes [*al. suspicies*]; *Judicia Dei abyssus multa* (*Ps. 35. 7*). Et: (*b*) *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilius sunt judicia*

(a) Quidam *Mss. manus, et latus, pro pedes*, ut Græcus quoque *ad 706 vobis*. Confer de Stoicorum globis, quos statim memorat, epist. 133. ad Ctesiphontem n. 3. ubi *éphè*; Platoni irridet. Tertullianus de anima *In æthere dormitio nostra cum Platone, aut circa Lunam cum Endymionibus Stoicorum*. Vide etiam Ciceronem 1. *Tusc.*

(b) Alii *Mss. o profundum pro altitudo*, quæ prior lectio frequentior Hieronymo est. De sequenti voce *investigabiles pro ininvestigabiles* diximus in fine epist. 78. *ad Fabiolam*.

S. HIERONYMI I.

ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini: aut quis consiliarius ejus fuit (Rom. 11. 33 et 34)? Æstatum autem diversitas non mutat corporum veritatem. Cum enim corpora quotidie nostra fluant, et aut crescant, aut decrescent: ergo tot erimus homines, quot quotidie commutamur? aut alius fui, cum decem annorum essem, alias cum triginta, alias cum quinquaginta, alias cum jam toto cano capite sum? Igitur juxta Ecclesiarum traditiones, et Apostolum Paulum, illud est respondendum: quod in virum perfectum, et in mensuram ætatis plenitudinis Christi resurrecti sumus (*Ephes. 4*), in qua et Adam Junæ (*c*) conditum autumant: et Dominum Salvatorem legimus surrexisse, et multa alia, que de utroque Testamento in suffocationem hereticorum protuli.

25. Ex quo die ita cœpit hominem detestari, et omnes qui ejusdem dogmatis erant, ut eos voce publica, hostes Domini proclamaret. Et hec dixi, non ut breviter hæresim confitarem, cui multis voluminibus respondendum est [*al. esset*], sed ut *'fidem tantæ semina ostenderem, quæ MALUIT inimicitias hominum subire perpetuas, quam Dei offensam, amicitias noxiis provocare.*

26. Dicam ergo ut cœperam, nihil ingenio ejus docilius fuit. Tarda erat ad loquendum, velox ad audiendum (*Jac. 1. 19*): memor illius præcepti: *Audi Israel, et tace (Deuter. 27. 9. secund. LXX)*. Scripturas sanctas tenebat memoriter; et cum amaret historiam, et hoc veritatis diceret fundamentum; magis tamen sequebatur intelligentiam spiritualem: et hoc culmine ædificationem animæ protegebat. Denique **720** compulit me: ut *vetus et novum Instrumentum*, cum filia, me disserente, perlegeret. Quod propter verecundiam negauis, propter assiduitatem tam et crebras postulationes ejus prestigi, ut docerem quod didiceram: non a meipso, id est a præsumptione, pessimo præceptore, sed ab illustribus Ecclesiæ viris. Sic ubi hæsitabam, et nescire me ingenuæ confitebar, nequaquam mihi voluit [*al. volebat*] acquiescere; sed jugi interrogatione cogebat, ut e multis variisque sententiis, quæ mihi videretur probabilius, indicarem. Loquar et aliud, quod forsitan emuluis videatur incredibile. Hebreæ linguam, quam ego ab adolescentia multo labore ac sudore ex parte didici, et infatigabili meditatione non deserio, ne ipse ab ea deserar, discere voluit, et consecuta est: ita ut Psalms hebraice caneret, (*d*) et sermonem abs. que ulla latinaræ linguae proprietate personaret. Quod quidem usque hodie in sancta filia ejus Eustochio

(c) Videntur *Midras Theillini*, *Psal. XCII. et Liber cori* Parte I. cap. XCV. atque alii, qui tamen de Adami conditione fabulis de more ineptissimis scatent. Conferendum quoque Augustinus de Genes. ad litteram c. XIII. et sequentibus. Nam Pauli testimonium alteri alteri explicant; et Ambrosius quidem, *Nec enim*, inquit, *perfectum dicens rirum, temporali ætate, et mensura significat.*

(d) Nescio an verius habent quidam *Mss. penes Bollandum* quoque. *Græcumque sermonem*, etc. De Hebreo autem idem multo ante testatum erat epist. 59. *ad Paulam* hanc eandem, ubi de Blæsilla, ita, inquit, *Hebreæ lingue ricerat difficultates, ut in discendis canepndisque psalmis cum matre (Paula) contendere.*

(*Vingl-neus*;

cernimus, quæ ita semper adhaesit matri, et ejus obediuit imperiis, ut nunquam absque ea cubaret, nunquam (*a*) procederet, nunquam cibum caperet, ne unum quidem numnum haberet potestatis suæ, sed et paternam et maternam substantiam, a matre distribui pauperibus caretur, et pietatem in parentem, hereditatem maximam et divitias crederet. Non debeo silentio præterire, quanto exultaverit gaudio, quod Paulam neptem suam ex (*b*) Læta et Toxotio genitam imo voto et futuræ virginitatis re-promissione conceptam, audierat in cunis et crepitaculis balbutiente lingua, ALLELUIA cantare: aviaque et amita nomina, dimidiatis verbis frangere. In hoc solo, patriæ desiderium habuit; ut filium, nurum, neptem, renuntiasse sæculo, et Christo servire cognosceret. Quod et impetravit ex parte. Nam neptis Christi flammeo reservatur: nurus æternæ se tradens pdicitæ, socrus opera, fide, et eleemosynis sequitur, et Romæ conatur exprimere, quod Jerosolymis illa complevit.

721 27. Quid agimus, anima? cur ad mortem ejus venire formidas? Jamdudum prolixior liber cuditur, dum tamen ad ultima pervenire, quasi tantibus nobis, et in laudibus illius occupatis, differri possit occubitus. Ilucusque prosperis navigavimus ventis, et crispania maris (*c*) æqua labens carina sulcavit. Nunc in scopulos incurrit oratio, et tumebus fluctuum montibus, præsens utrique nostrum intentatur naufragium: ita ut cogamur dicere: *Præceptor, salvos nos fac, perimus* (*Marc. 4. 38. et Luc. 8. 24*). Et illud: *Exurge, ut quid obdormis, Domine* (*Psal. 45. 23*)? Quis enim possit siccis oculis Paulam narrare morientem? Incidit in gravissimam valetudinem, imo quod optabat, invenit, ut nos desereret, et plenius Domino jungeretur. In quo languore, Eustochii filiae probata semper (*d*) in matrem pietas, magis ab omnibus comprobata est. Ipsa assidere lectulo, flabellum tenere, sustentare caput, pulvillum supponere, fricare pedes, manu stomachum consovere, mollia strata componere, aquam calidam temperare, mappulam [*al. matulam*] apponere, omnium ancillarum prævenire officia, et quidquid alia fecisset, de sua mercede putare subtractum. Quibus illa precibus, quibus lamentis et gemitu, inter jacente matrem, et specum Domini discurrat, ne privaretur tanto contubernio, ne illa absente vivaret: ut eodem seretro portaretur? Sed, o mortalium fragilis et caduca natura, et nisi Christi fides nos extollat ad cœlum, et æternitas anime promittatur, cum bestiis ac jumentis, corporum una conditio est. Idem occubitus justo

et impio, bono et malo, mundo ac immundo, sacrificanti et non sacrificanti. Sicut bonus, ita et qui peccat. Sicut qui jurat, ita et is qui juramentum metuit. Similiter et homines et jumenta in savillam et cinereum dissolvuntur.

28. (*e*) Quid dia immoror, et dolorem meum differendo facio longiorem? Sentiebat prudentissima seminarum adesse mortem, et frigente alia parte corporis atque membrorum, solum animæ tempore in saero pectore palpitare, nihilominus quasi ad suos pergeret, **722** alienos desereret, illos versiculos susurrabat [Ms. S. Maxim. suffocabat]: *Domine, dilexi decorum domus tuæ et locum habitationis gloriae tuæ* (*Psal. 25. 8*). Et, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini* (*Psal. 83. 1*). Et, *Elegi abjecta esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (*Ibid. 11*). Cumque a me interrogaretur, cur taceret, cur nolle respondere (*f*) inclamanti, an doleret aliquid, Greco sermone respondit, nihil se habere modestiæ (*g*), sed omnia quieta et tranquilla perspicere. Post hæc obmutuit, et clausis oculis quasi iam mortalia despiceret, usque ad expirationem animæ, eosdem repetebat versiculos, (*g*) ut quod dicebat, vix audire possemus; digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis. Defecrat spiritus, et anhelebat in mortem; animaque erumpere gestiens, ipsum stridorem, quo mortalium vita finitur, in laudes Domini convertebat. Aderant Jerosolymorum [Joannes], et aliarum urbium Episcopi, et Sacerdotum inferioris [*al. inferiores*] gradus, ac Levitarum innumerabilis multitudo. Omne monasterium, virginum et monachorum chori repleverant. Statimque ut audivit sponsam vocantem, *Surge, veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea: Quoniam ecce hyems transiit et recessit, pluvia abiit sibi* (*Cant. 2. 10. 1f*); læta respondit: *Flores visi sunt in terra, tempus sectionis advenit* (*Ibid. 12*). Et *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal. 26. 13*).

29. Ex hinc non ululatus, non planetus, ut interscuchi homines fieri solet, sed Psalmorum linguis diversis examina [Ms. ex animo] concrepabant. Translataque Episcoporum inanibus, et cervicem seretro subjicientibus; cum alii Pontifices lampadas cereosque præferrent, alii choros psallentium ducerent, in media Ecclesia speluncæ Salvatoris est posita. Tota ad funus ejus, Palæstinarum urbium turba convenit. Quem monachorum latentum in eremo cellula sua tenuit? Quam virginum cubiculorum secreta (*h*) texerunt? Sacrilegium putabant, qui non tali feminæ ultimum reddidisset officium. Viduae et pauperes in exem-

(*a*) Aliquot MSS. proderet. Credo legendum prodiret.

(*b*) Recole superiorem epistolam nom. 1. eaque in primis, « præsente et gaudente ayo, parvula adiuc Paulæ lingua balbutiens Christi alleluia resonabat: » et num. 3. quod de reprobatione nata sit, et prius Christo consecrata, quam genita, quam ante votis, quam utero conceperit mater.

(*c*) Unus S. Maximi Ms. maris terga labens; melius forte lambens. Mox pro montibus, Victorius aliisque motibus. Deinde MSS. nostri, aliquie apud Bollandum, pro utriusque nossum, legunt utriusque monasterii.

(*d*) Editi antea in matre.

(*e*) Aliis verbis codices nostri omnes, *quid diu differo, et dolorem meum in aliis inimmundo, facio longiorem?*

(*f*) Vocem inclamanti, quam antiquiores omnes, quibus utinam, MSS. halient, addidimus ex eorum tide.

(*g*) Duo Reginæ exemplaria, repetebat versiculos, vix n' aure apposita audire possemus: vel quod dicebat, exaudiens, etc. Brevius Cisterciense, vix ut audirem quod cibebat.

(*h*) Heic quoque MSS. uno consensu tenuerunt. Tum Victorius, sacrilegum putabant.

(*i*) οὐδὲ τοι γένεται χαρός. Vid. *Aelian.* lib. 2 de Gorgia.

plum Dorcadis , vestes ab ea praebitas ostendebant (*Act. 9. 39*). Omnis **723** inopum multitudo matrem , et nutritiam [*Mss. nutriculam*] se perdidisse clamabat . Quodque mirum sit , nihil pallor mutaverat faciem , sed ita dignitas quedam , et gravitas ora compleverat , ut eam putares non mortuam , sed dormientem . (a) Graecò , Latino , Syroque sermone Psalmi (b) in ordine personabant : non solum triduo , donec subter Ecclesiam , et juxta specum Domini condenteretur ; sed per omnem hebdomadam , cunctis qui venerant , suum funus , et proprias credentibus lacrymas . Venerabilis virgo filia ejus Eustochium , quasi ablata super matrem suam , abstrahi a parente non poterat : deosculari oculos , hærere vultui , totum corpus amplexari , et se cum matre velle sepeliri .

50. Testis est Jesus , ne unum quidem nunnunum ab ea filia derelictum , sed , ut ante jam dixi , derelictum magnum *as* alienum : et , quod his difficultius est , fratum et sororum immensam multitudinem , quos sustentare arduum , et abjecere impium est . Quid bac virtute mirabilius , feminam nobilissimam familiæ , magnis quondam opibus , tanta fide omnia dilargitam , ut ad egestatem pene ultinam perveniret ? Jacent alii pecunias , et in carbonam Dei æra congesta , funeralibusque aureis dona pendentia . Nemo plus dedit pauperibus , quam quæ sibi nihil reservavit . Nunc illa divitiis fruitur , et his bonis , quæ nec oculus vidit , nec auris audivit , nec in cor hominis ascenderunt (*2. Cor. 2. 9*) . Nosram vicem dolemus , et invidere potius gloriae ejus videbimus , si voluerimus diutius flere regnante .

51. Secura esto , Eustochium , magna hæreditate dictata es . Pars tua Dominus : et quo magis gaudeas , mater tua longo martyrio coronata est . Non solum enim effusio sanguinis in confessione reputatur ; sed devotæ quoque mentis servitus immaculata quotidianum martyrium est . Illa corona de rosis et violis plectitur [*Ms. S. Max. texitur*] , ista de liliis . Unde et in Cantico scribitur Canticorum : *Fratuelis meus candidus et rubicundus* (*Cant. 5. 10*) ; et in pace , et in bello eadem **724** præmia vincentibus tribuen . Mater inquam tua audivit cum Abraham : *Exi de terra tua , et de cognatione tua , et veni in terram , quam ostendam tibi* (*Gen. 12. 1*) . Et per Jeremiam Dominum præcipientem : *Fugite de medio Babylonis , et salvate animas vestras* (*Jeremi. 48. 6*) . (c) Et usque ad dicem mortis sue non est reversa in Chaldaem ; nec ollas Aegypti , et virulentias carnium desideravit (*Exod. 16. 3*) , sed choris comitata virginis , civis est Salvator .

(a) Expunximus vocem *Hebreo* , quam antea editi heic præponerant , et Martianus ex una , eaque marginali Cluniacensis Ms. nota asseruit . Ceterum ab aliis MSS. aberat , nec in ulla unquam nos inventimus . Præterea , quod notatum est etiam Bollandio , Syriacum erat vulgi isthac idiom , et pauci sane tunc fuerint , qui Hebraicam linguam ita calarent . Paulo post Regiæ liber , non solum triduo , et dominica , etc .

(b) Vid . supra pag . 703 . notam c .

(c) Addit Reatinus Episcopus , *Hæc autem exxit de terra sua* , quorum in exemplaribus nostris vestigium est nullum . Paulo post *jurulentiæ* prouincie , pro *virulentias* , occurrit in MSS. et Rosuveidus legit , cui asserenda lectioni facit illud Celsi I. 11. c. 27 . *Caro omnis jurulenta* .

toris effecta , et de parvula Bethleem cœlestia regna concordens , dicit ad veram Noem : *Populus tuus , populus meus , et Deus tuus , Deus meus* (*Ruth. 1*) .

52. Hunc tibi librum ad duas lucubrationes , eodem quem tu sustines dolore , dictavi . Nam quotiescumque stylum figere volui , et opus exarare promissum , toties obrigerunt digiti , cecidit manus , sensus elanguit . Unde et inculta oratio , votum scribentis absque ulla elegantia et verborum leprote testatur .

53. Vale , o Paula , et cultoris tui ultimam senectutem , orationibus juva . Fides et opera tua Christo sociant , præsens facilius quod postulas , impetrabis . *Exegi monumentum ære perennius* (*Horat. od. ultim. lib. 3. Carm.*) , quod nulla destruere possit vetustas . Incidi elogium sepulcro tuo , quod huic volumini subdidi , ut quocumque noster sermo pervererit , te laudatam , te in Bethleem conditam lector agnoscat .

(d) Sequitur titulus sepulchri .

Scipio quam genuit , Pauli fudere parentes , Graccorum soboles , Agamennonis inclita proles , Hoc jacet in tumulo : Paulam dixerit priores , Eustochii genitrix , Romani prima Senatus : Pauperiem Christi , et (e) Bethlemitica rura secuta est .

(f) In fronte spelunca .

Aspicis angustum , præcisa in rupe sepulcrum ? Hospitium Paulæ est , cœlestia regna tenentis .

Fratrem , cognatos , Romanum , patriamque relinquentes 725 Divitias , sobolem , Bethlemiti conditum antro . Hic præsepe tuum , Christe , atque hic mystica magi Munera portantes , hominique , Deoque dedere .

54. Dormivit sancta et beata Paula , septimo Kalendas Februarias , tercia subbati post solis occubitu . Sepulta est quinto Kalend. earundem . (g) Honorio Augusto sexies , et Aristoneto Consulibus . Vixit in Sancto proposito , Rome annos quinque , Bethleem annos viginti . Omne vitæ tempus implevit , annis quinquaginta sex , mensibus octo , diebus viginti et uno .

EPISTOLA CIX (g).

AD RIPARIUM PRESBYTERUM (h).

Admonitus Riparii Presbyteri litteris , quod Vigilantius doceret , Martyrum non esse colendos cineres , damnareisque solemnes Christianorum ad eorum sepulcrum vigilias , hac epistola quasi velitatur , ac præludit ad pugnam , ostendens se paratum ad refellendum hominis errorem , si libros illius ad se mittat .

1. Acceptis primum litteris suis , non respondere .

(d) His , Sequitur titulus sepulcri , Ms. substituunt , *Epitaphium Paulæ viduæ* .

(e) Martianus Bethlemitica , et mox Bethlemiti , atque alii quoque Bethlemitica , et bethlemiti , quod carminis ratio non patitur , siquidem syllaba prima corripitur ob mutant et liquidam insequentes .

(f) Ms. S. Maximi apud Bollandum , *Et in soribus sepulcri hæc habes* , etc .

(g) Annū denuntiant 404. ex Consularibus Fastis .

(h) Alias 53. Scripta hac an. 404.

(i) Martianus addit *Tarragonensem* ex Cluniacensi Ms. nec sane intelligimus , quam vere , nam cis Pyrenæos montes in Gallia extitisse illum , quemadmodum et Desiderium

superbiæ est : respondere , temeritatis . De iis enim rebus interrogas , (a) quæ et proferre et audire sacrilegiam est . Ais Vigilantium , qui xæ' ærippeant hoc vocatur nomine (nam Dormitantius rectius diceretur) os sœ' idum rursus aperire , et putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias : et nos qui eas suscipimus [al. suspicimus] appellare cinerarios et idololatras , qui mortuorum hominum ossa veneremur [al. veneramur]. O infelicem hominem , et omni lacrymarum fronte plangendum , qui hæc dicens , non se intelligit [al. intelligat] esse Samaritanum et Judæum , qui corpora mortuorum , pro immundis habent , et etiam vasa quæ in eadem domo fuerint , pollui suspectantur : 726 sequentes occidentem litteram , et non spiritum vivificantem . Nos autem non dico Martyrum reliquias , sed ne solem quidem et lunam , non Angelos , non Archangelos , non Cherubim , non Seraphim , et omne nomen quod nominatur et in præsenti sæculo et in futuro (Ephes. 1. 21) , colimus et adoramus : ne serviamus creaturæ potius quam Creatori , qui est benedictus in sæcula . Honoramus autem reliquias Martyrum , ut cum ejus sunt Martyres , adoremus . Honoramus servos , ut honor servorum redundet ad Dominum , qui ait : Qui vos suscepit , me suscepit (Matth. 10. 40) . Ergo Petri et Pauli immundæ sunt reliquiae ? ergo Moysi corpusculum immundum erit ? quod juxta Hebraicam Veritatem ab ipso sepultum est (b) Domino (Deut. 34. 6) ? Et quotiescumque Apostolorum et Prophetarum , ut omnium Martyrum Basilicas ingredimur , toties idolorum tempia veneramur ? accensisse ante tumulos eorum cerei , idolatriæ insignia sunt ? Plus aliquid dicam , quod redundet in auctoris caput : et insanum cerebrum , vel sanet aliquando , vel delect ; ne [al. nec] tantis sacrilegiis simplicium animæ subvertantur . Ergo et Domini corpus in sepulcro positum , immundum fuit ? Et Angeli , qui candidis vestibus utebantur , mortuo cadaveri atque polluto præbebant excubias ; ut post multa sæcula Dormitantius sonnaret , imo eructaret immundissimum crapulam : et cum Juliano persecutore , Sanctorum Basilicas aut destrueret , aut in templo converteret ?

2. Miror , sanctum Episcopum , in cuius parochia esse Presbyter dicitur , acquiescere furori ejus : et non virga Apostolica , virgaque ferrea constringere vas

inde est longe verosimilius , quod hi dolerent Parochias suas vicinia Vigilantii haeretici , qui e Conveniarum civitate in Gallia erat , fuisse maculatas . Accedit nihil in iusmodi haberi in MSS. nostris , in quibus fere ut in Veronensi , ad Riparium Presbyterum de reliquiis sanctorum reverendis inscribitur .

(a) MSS. summa consensione , et Victor quoque sic legunt ; at Martianæus quæ substituit , quæ mutatio si in MSS. occurrit , criticorum temeritati adscribenda est , nam et apud optimos bonæ Latinitatis scriptores passim evenit , ut res. quod , et rerum , quæ neutro genere conjungantur . Cicerone XVI. ei istola IV. numero 5. sumptui ne parcas illa si re , quod ad roletudinem opus sit . Sallustius in Jugurtha cap. 41. « abundant earum rerum , quæ prima mortales ducunt . Livius 32. 29. rebusque alius divinis humanisque , quæ per ipsos agenda erant , perfectis » et tandem A. Gelius , ut ab aliis abstineamus , lib. 1. c. 3. memorias multis magnisque rebus , quæ bene ac benebole post redditumque summiibus fecisset .

(b) Videndum S. Epiphanius Haeres. I.X. et LXIV. quibus locis Hebræorum et Christianorum quoque traditionem istam edidisset .

inutile , et tradere in interitum carnis , ut spiritus salvus fiat (1. Cor. 5. 5) . Meininerit illius dicti : Si videbas suæ , currebas cum eo , et cum adulteris portionem tuam ponebas (Ps. 49. 48) . Et in alio loco : In matutino interficiebam omnes peccatores terræ , 727 ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem (Ibid. 100. 8) . Et iterum : Nonne odientes te , Domine , odio habui , et super inimicos tuos tabescbam ? Perfectio odio oderam illos (Ibid. 158. 21. 22) . Si non sunt honorandæ reliquie Martyrum , quomodo legitimus : Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus (Ibid. 115. 6) ? Si ossa eorum [al. mortuorum] polluant contingentes , quomodo Elisæus mortuus , mortuum suscitavit , et dedit vitam (4. Reg. 13) (c) corpus quod juxta Vigilantium jacebat immundum ? Ergo omnia castra Israel tibi exercitus et populi Dei fuere immunda , quia Joseph et Patriarcharum corpora portabant in solitudine : et ad sanctam Terram , immundos cineres pertulerunt ? Joseph quoque , qui in typo præcessit Domini Salvatoris , sceleratus fuit ; (d) qui tanta ambitione , Jacob in Hebron ossa portavit ; ut immundum patrem , avo et atavo sociaret immundis , et mortuum mortuis copularet ? O præcidendam linguam a medicis , imo insanum curandum caput ; ut qui loqui nescit , discat aliquando reticere . Ego [al. ergo] vidi hoc aliquando portentum , et testimoniis Scripturarum , quasi vinculis Hippocratis volui ligare furiosum : sed abiit , excessit , evasit , erupit ; et inter Adriæ fluctus Cotiique regis Alpes , in nos declamando clamavit . Quidquid ENIM amans loquitur , vociferatio et clamor est appellandus .

3. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas , cur in absentem invebar . Fatebor tibi dolorem meum . Sacrilegium tantum patienter audire non possum . Legi enim (e) seiromasten Phinees (Num. 25) , austerritatem Eliæ (3. Reg. 18) , zelum (f) Simonis Chananei , Petri severitatem Ananiam et Sapphiram trucidantis (Act. 5. 5) , Paulique constantiam , qui Elymami magum viis Domini resistentem , æterna exercitate damnavit (Deut. 13. et 11) . Non est crudelitas , pro Deo pietas . Unde et in Lege dicitur : Si frater tuus , et amicus , et uxor , quæ est in sinu tuo , depravare te voluerit a veritate , sii manus tua super eos , et effundes sanguinem eorum , et auferes malum de medio Israel (Ibid. 13 et 28) . Iterum dicam : 728 Ergo Martyrum immundæ sunt reliquiae ? Et quid passi sunt Apostoli , ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent , et facerent ei planctum magnum ; ut eorum luctus in

(c) Olim penes Erasm. et vetustiores edit. erat corpori , pro corpore ; Martianæus autem utramque vocem omisit , nos alteram e MSS. et Victorianæ editione , utpote necessariam restituimus , et corpori prætulimus , quod ut etiam Victorius notat , magis ad questionis propositum facit , ut corpus mortuum dicatur viam dedisse cadaveri , quam Elisæus .

(d) Ms. coenobii S. Salvatoris Bononiae , cui tanta funeris ambitio præcederet , et faceret Jacob in Hebron ossa portari , tametsi postremum verbum revera magis ex conjectura legitimus , et ut sensus utcumque constet .

(e) Sic vocant LXX. lanceam , qua scortum Madianitidem Phines confudit .

(f) Simon Zelotes Apostolus , quem ex Hebraica etymologia Chananeum dixit , quid idem sonat , ac penes Graecos , Zelotes ; et forte ad evitandam ~~zætoplav~~ , ne diceret , zelau Simonis Zelotes .

nostrum gaudium verteretur? Nam quod dicas eum vigilias exercari, facit et hoc contra vocabulum suum, ut velit dormire Vigilantius, et non audiat Salvatorem dicentem: *Sic nos potuistis una hora vigilare necum?* *Vigilate et orate, ut non intretis in temptationem.* Spiritus promptus est, sed caro infirma (*Math. 26. 40. et Marc. 14. 37.*). Et in alio loco Propheta decantat: *Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super judicia justitiae tuae* (*Psal. 118. 62.*). Dominum quoque in Evangelio legimus pernoctasse, et Apostolos clausos carcere tota nocte vigilasse, ut illis psallentibus (*a*) terra qua- teretur, custos carceris crederet, magistratus et ci- vitas terrorerentur. Loquitur Paulus: *Orationi insistite, vigilantes in ea* (*Coloss. 4. 2.*). Et in alio loco: *In vigiliis frequenter* (*2. Cor. 11. 27.*). Dormiat itaque Vigilantius, et ab exterminatore Ægypti cum Ægyptiis dormiens suffocetur. Nos dicamus cum David: *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel* (*Ps. 120. 4.*); ut veniat ad nos sanctus, et *AIR*, qui interpretatur *vigil* (*Dan. 4. 10.*). Et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: *Exurge, quid dormitas, Domine* (*Math. 8. 25.*)? excitemusque illum, et navi- cula fluctuante, clamemus: *Magister, salvos nos fac, perimus.*

4. Plura dictare volueram, si non Epistolaris bre- vitas pudorem nobis tacendi imponeret: et si tu li- brorum ipsius ad nos voluisses mittere cantilenas, ut scire possemus ad quæ [al. ea quæ] rescribere debe- remus. Nunc autem aerem verberavimus, et non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quam nostram fidem aperuimus. Ceterum si volueris, longiorem nos adversum eum librum scribere, mitte nærias illius et ineptias, ut Joannem Baptistam audiatur prædicantem: *Jam securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor, quæ non facit fructum* (*b*) *bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Ibid. 3. 10.*).

729 EPISTOLA CX (c).

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Hieronymum litteris suis nonnihil offendit demulcere studet Augustinus. Apologiam illius contra Ruffum accepisse se testatur, deplorans tantos inter viros quondam amicissimos tam amarulentam discordiam incidisse.

Domino venarando, et desideratissimo fratri com- presbytero HIERONIMO, AUGUSTINUS in Domino salutein.

1. « Quamvis existimem antequam ista sume- res, venisse in manus tuas litteras meas, quas per Dei servum, filium nostrum Cyprianum Diaconum misi, quibus certissime agnosceres meam esse epि- stolam, cuius exemplaria illuc pervenisse [al. ve- nisse] commemorasti; unde jam me arbitror rescri- piis tuis, velut Entellinis (*d*) gravibus atque acribus

(*a*) Iterum Ms. Bononien. *tota terra quateretur.*

(*b*) Supplevimus ex Victorio, *bonum*, quam vocem Vul- gati prelect, et Græcus *χαράδης καλεῖ.*

(*c*) *Alius 93. Scripta hoc m. 404.*

(*d*) Benedictini juxta veteres editiones, *glændibns*, quam sectionem ex eo utcumque probare potuissent, quod plun- tæ: aliquot glandes essent in cæstibus, quemadmodum in illis Entelli, qui plumbō in suto, ferro rigebant. Vide

cæstibus (*Aeneid. V*), tanquam audacem Dærem cœpisse pulsari atque versari: nunc tamen eis ipsis respondebo litteris tuis, quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium jam [al. abest *jam*] mittere dignatus es, in quibus multa in me comperi tuæ be- nevolentissimæ caritatis, et rursus quædam nonnulli- lius (*e*) a me tuæ offenditionis indicia. Itaque ubi mulcebar legens, ibi continuo seriebar: hoc sane vel maxime admirans, quod cum te dicas exemplaribus litterarum mearum ideo non temere putavisse credendum, ne forte, te respondente, læsus juste expostularem, quod probare ante debuisses, meum esse sermonem, et sic rescribere; postea jubeas, si mea est epistola, aperte me scribere, aut mittere exemplaria veriora, ut absque ullo rancore stomachi, in Scripturarum disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari, si me laudere paras? aut si non paras, quonodo ego, te non laudente, abs te læsus juste expostularem

730 quod probare ante debuisses meum esse ser- monem, et sic (*f*) rescribere, hoc est et sic laudere? Nisi enim rescribendo læsisse, ego juste expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis, ut laudas, quis loens nobis relinquitur in disputatione Scriptu- rarum sine ullo rancore versandi? Ego quidem absit ut laudar, si mihi certa ratione volueris et potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, vel quid aliud Scripturarum sanctorum te verius intellexisse, quam me: imo vero absit, ut non cum gratiarum actione lucris meis depudem, si FUGRO TE docente instructus, aut emendante correctus.

2. « Verumtamen tu, mihi frater carissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me putares laedi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quod te non (*g*) arbitraris læsum si sic tamen rescribis ut laudas. Aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stultitudinem meam laedi posse putatus sum, hoc ipso læsistis plane, quod de me ita sensisti.

quas cæstuum picturas vel ex sepulcrorum, vel ex gemma- rum antiquarum sculpturis exhibet Mercurialis de Gymna- stica lib. 2. At Martianæus *grandibus* legit, et ad libri oram, *Non legas, inquit, hic glandibus.* Quod ut bene monuerit, certe grandes Entelli cæstus vocari haud potuissent, quando auctor est Virgilii lib. V. grandiores illos, *quibus arer Eryx in prælia suetus, etc.*, ab Entello remisso, quod cum his congredi Dares recusat:

Et status anchisa cæstus pater extulit AEOQUIS,

Et PARIBUS palmas amborum innexuit armis.

Non illud aliquando putavimus alludi,

Quam multa grandine nim's

Culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat, versatque Dæra.

proinde *grandibus* scribi pro *glandibus*, sive *grandibus*, displicuissest. Nunc vero *gravis* omnino legendum pla- cat ex Virgiliana allusione, ubi *graves* Entelli cæstus, sive ictus describuntur, et ipse *memoris et mole valens*, dici- tur, et

Stat GRAVIS Entellus, nisuque immotus,

tuus:

Ipse GRAVIS, GRAVITERQUE ad terram pondere vasto.

(*e*) Hanc respuit Victorius lectionem, fecitque ex aliis extensi lariibus, rursus nonnullius annis tue offenditionis, etc. Sed illam tueruntur Benedictini cum Badii, atque Erasmi editionibus, ac sexdecim Ms.

(*f*) Martian et sic scribere, quod tamen ipse olim Victori- riis castigaverat.

(*g*) Iterum inconsulto Erasmius codices seculitus Mar- tianæus, quod te non arbitris læsum, si tamen rescri- bis, etc.

Sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talem crederes, qui litterarum mearum exemplaribus etiam cum stylum meum nosse, tenere credere noluisti. Si enim non immerito (a) vidisti, me juste expostulaturum fuisse, si temere crederes esse litteras meas, que non essent meæ : quanto justius expostularem, meipsum temere putatum talem, qualem me expertus non esset, qui putavisset ? Nequaquam ergo ita prolabereris, ut te non rescribente, quo lædere, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi posuisse.

3. « Restat igitur, ut lædere me rescribendo disponeres, si certo documento meas esse illas litteras nosses. Atque ita, quia non credo quod injuste me læendum putares, superest ut agnoscam peccatum meum, quod prior te illis litteris læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac non potius veniam peto ? Observeo ergo te per mansuetudinem Christi, ut si te læsi, dimittas mibi, nec me **731** vicissim lædendo, malum pro malo reddas. Lædes autem me, si mili tacueris errorem meum, quem forte inveneris in (b) scriptis vel in dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis, quæ reprobanda non sunt, te potius [al. magis] lædis quam me : quod absit a moribus et sancto proposito tuo, ut hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica scis non esse culpandum. Ac per hoc aut benevolo corde arguas, etiam si caret delicto quem [al. quod] arguendum putas : aut paterno affectu mulceas, quem (c) abjecere nequeas. **POTEST ENIM FIERI**, ut tibi videatur aliud, quam veritas habet, dum tamen aliud, abs te non fiat, quam caritas habet. Nam et ego amicissimam reprehensionem tuam gratissime accipiam, etiamsi reprehendi non meruit, quod recte defendi potest. Aut agnoscam simul et benevolentiam tuam, et culpam meam : et quantum Dominus donat, in alio gratus, in alio emendatus inveniar.

4. « Quid ergo ? fortasse dura, sed certe salubria verba tua tanquam cæstus Entelli pertimescam. Cædebatur ille, non curabatur, et ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. Si vero infirmitas (d) vel humana, vel mea etiam cum veraciter arguitur, non potest non [al. nisi] aliquantulum contristari ; melius tumor capitidis dolet, dum curatur, quam dum ei parcitur; (e) et non sanatur. Hoc est enim quod acute vidit, qui dixit, utiliores esse plerumque inimicos objurgantes, quam amicos objurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera, quæ corrugamus : isti autem minorem

(a) Victorius pro *vidisti*, reponendum vult, *judicasti*.

(b) Apud Benedictinos in *fictis*, pro *scriptis*.

(c) Martian. cum Erasm. aliquique paucis editionibus, quem *adjicere nequeas*.

(d) Alicubi erat, *velut humana mea*, tum pro *arguor*, *plerique editi arguitur*.

(e) In Benedictinor. edit. absque et copula, *dum ei parcitur, non sanatur*.

quam oportet exhibent justitiae libertatem, dum amicitiae timent exasperare dulcedinem. Quapropter et si (f) forte bos, ut tibi videris, lassus senectute corporis, non vigore animi tamen, in area dominica fructuoso labore desudans ; ecce adsum [al. sum], si quid perperam dixi, fortius sige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpe meæ.

5. « Proinde illud quod in extremo epistole tuæ posuisti, cum magis desiderii spiratio vel lego, vel recolo. Utinam, inquis, **732** mereremur complexus tuos ; et collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus. Ego autem dico, utinam saltem propinquis terrarum locis habitaremus ; ut si non possent misceri nostra colloquia, litteræ (g) possent esse crebriores. Nunc vero tanto locorum intervallo absimus a sensibus nostris, ut de illis verbis Apostoli ad Galatas, (h) juvenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim ; et ecce jam senex, needum rescripta meruerim ; faciliusque ad te exemplaria epistolæ meæ pervenerint, nescio qua occasione præveniente, quam ipsa epistola, me curante. Homo enim, qui eam tunc accepérat, nec ad te pertulit nec ad me retulit [al. pertulerit et retulerit]. Tanta autem mibi in litteris tuis, quæ in manus nostras pervenire potuerunt, apparent res, ut nihil studiorum meorum mallem, si possem, quam inhærente lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in Domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neque in me tantum scientie divinarum Scripturarum est, aut esse iam poterit, quantum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcumque impendo populo Dei. Vacare autem studiis diligentius, quam quæ populi audiunt instruendi, propter Ecclesiasticas occupationes omnino non possum.

6. « Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam (i) pervenerunt. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis. Quo perfecto, fateor multum dolui, inter tam caras familiaresque personas, cunctis pene Ecclesiis notissimo amicitiae vinculo copulatas, tantum malum exstisit discordia. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantumque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto satis in tuis litteris eminet. Verumtamen si eas ipsas cum legissem, contabui dolore, et obrigni timore ; quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas

(f) Benedictini forte adverbium postponunt *etsi bos..... lassus senectute forte corporis*. Mox Victorius *desudas* legi vult pro *desudans*.

(g) Idem, *litteræ saltem possent esse*, etc.

(h) Intercesserant anni circiter decem, ex quo illam epistolam in nostra recensione 58. ad Hieronymum scripserat. At juventus apud veteres quarta ætas habebatur, finiens in quinquagesimo anno, cui proxime senior sexta ætas succedebat, usque ad septuagesimum tendens.

(i) Mallemus *pervenerint*, siquidem conquerenti Hieronymo epist. 102. quod sua maledicta Rullius ad Africam usque pervenire fecisset, respondet, nihil hujusmodi istuc venisse ; ex quo illa quoque lectio, quæ multorum ex editis librorum est, *pervenisse audivimus*, adnotantibus quoque Benedictinis, falsi convincitur.

forte venissent? *Vae mundo ab scandalis* (*Math. 18. 7*). Ecce sit, ecce prorsus impletur quod veritas ait, *Quoniam abundavit iniquitas, refrigerescet caritas multorum* (*Math. 14. 12*). Quis sibi enim jam fida pectora tuto refundantur? In cuius **733** (a) sinum tota se projiciat secura dilectio? quis denique amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum et Russinum hoc quod plangimus, exoriri? O misera et miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia presentium, ubi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando ne i; se quidem sibi homo est notus in posterum? Novit enim utcumque, vix forte, nunc qualis sit; qualis autem postea sit futurus, ignorat.

7. « Hæc porro non tantum scientia qualis quisque sit, verum etiam præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis et beatis Angelis, et quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciens futuram iniquitatem suam, et sempiternum supplicium, omnino non video. De qua re, si tamen eam nosse opus est, vellem abs te audire quid sentias. Vide quid faciant terre ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epistola mea, quam legis, ego essem, jani mihi dices, quod quesivi: nunc vero quando rescribes? quando mities? quando perveniet? quando accipiam? et tamen utinam quandoque fiat, quod tam cito fieri non posse quam volumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Unde recurro ad illa verba epistole tue dulcissima, sanctique desiderii tui plenissima, et ea facio vicissim mea: *Utiqne mererentur complexus tuos; et collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus*: si tamen esse ullo modo posset, quod ego te docerem.

8. « In his autem verbis, non jam tuis tantum, sed etiam meis, ubi delector et resicior, et ipso quanvis pendente et non attingente utriusque nostrum desiderio, non parva ex parte consolor: ibi rursum acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito inter vos quibus Deus hoc ipsum quod uterque nostrum optavit, largum prolixumque concesserat, ut conjunctissimi et familiarissimi nella Scripturarum sanctorum pariter lamberetis, tanta amaritudinis irrepsisse perniciem, quando non, ubi non, cui non homini (b) formidandum: cum en tempore, quo abjectis jam saremis sæcularibus, jam expediti Dominum sequehamini, et in ea terra videbatis simul, in qua Dominus humanis pedibus ambulans, *Pacem*, inquit, *meam do vobis*, **734** *pacem meam relinquo vobis* (*Joan. 14. 27*), viris ætate maturis, et in eloquio Domini habitantibus vobis accidere potuit? *Vere tentatio est vita humana super terram* (*Job 7. 4*). Heu mihi, qui vos simul alicubi invenire non

(a) Victorius pectora toto ore funduntur, expressit ex tribus exemplaribus, sicut omnino contendit restituendum. At non videtur loci hujus sententiam satis assolutum. *Mox sensus, pro sinum* plerique omnes editi habent, et quindecim apud Benedictinos MSS. quibuscum nobis siuum arrisit magis.

(b) Iterum Victorius *formidandum* narrat.

possum: forte ut moveor, ut dolco, ut timeo, prociderem ad pedes vestros, fierem quantum valejem, rogarem quantum amarem. Nunc unumquemque verstrum pro seipso, nunc utrumque pro alterutro, et pro aliis, ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui vos tanquam in theatro vite hujus cum magno sui periculo spectant, ne de vobis ea conscribendo spargatis, quæ (c) quandoque concordantes delere non poteritis, qui nunc concordare nolitis; aut quæ concordes legere timeatis, ne iterum litigetis.

9. « Verum dico caritati tue, nihil me magis quam hoc exemplum tremuisse, cum quædam ad me in epistola tua legerem, tue indignationis indicia non illa de Entello et bove lasso, ubi mibi potius hilariiter jocari, quam iracunde minari visus es, quam illud, quod serio te scripsisse satis apparel, unde supra elocutus sum, plus fortasse quam de cui, sed non plusquam timui, ubi aisti, *Ne forte læsus juste expositalares*. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos queramus et disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordie corda nostra pascantur, fiat. Si autem non possum [al. possumus] dicere, quid mihi emendandum videatur in scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspicione invidier, aut lassione amicitiae; quiescamus ab his, et nostræ vitae salutique parcamus. Minus CERTE assequatur illa (d) quæ inflat, dum non offendatur illa que adficit. Ego me longe esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* (*Jacob. 3. 2*). Sed plane in Dei misericordia puto me posse facile abs te petere veniam, si quid offendendi quod mihi aperire debes; ut cum te audiero, lucreris fratrem tuum (*Math. 18*). Neque enim quia hoc propter longinquitatem terrarum non potes facere inter me et te, propterea debes sinere errare me. Prorsus quod ad ipsas res, quas nosse volumus, attinet, si quid veri me tenere vel scio, vel credo, vel puto, in quo tu aliter sentis, quantum dat Dominus sine tua injurya, copabor asserere. Quod autem pertinet **735** ad offensionem tuam, cum te indignatum sensero, nihil aliud quam veniam deprecabor.

10. « Nec omnino arbitrabor [al. arbitror] te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerem quod non debui, aut non sic dicerem, ut debui: quia nec mirnos minus scire invicem, quam scimur a conjunctissimis et familiarissimis nostris. In quorum ego caritatem, fateor, facile me totum projicio, præsertim fatigatum scandalis sæculi; et in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Dum quippe illic esse sentio, in quem me securus projicio, et in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, crastinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo superius ingemui, omnino formido. Cum enim hominem Christiana ca-

(c) Adnotant Benedictini, legi in decem MSS. quæ quoniam concordantes delere non poteritis, concordare nolitis, atque in uno Clisterciensi, quæ quandoque quoniam delere non poteritis, concordare nolitis. Victorius maluit, quandoque concordes, etc.

(d) Duo editi libri illa sententia quæ, etc. Sed ea vox scientia redundat.

ritate flagrantem, eaque [al. atque] mihi fidem amicorum factum esse sentio, quidquid ei consiliorum meorum cogitationumque committo, non homini committo, sed illi in quo manet, ut talis sit. *Deus enim caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo* (1. Joan. 4. 6) : quam si deseruerit, tantum faciat necesse est dolorem, quantum manens fecerat gaudium. Verumtamen ex amico intimo factus inimicus, querat sibi potius quod flingat astutus; non inveniat quod prodat iratus. Hoc AUTEM unusquisque facile assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciendo quod occultari [al. occultare] velit. Quod si misericordia Dei bonis piisque concedit, ut inter (a) amicos, quoslibet futuros, liberi securique versentur, aliena peccata sibi commissa non prodant, quae prodi timeant [al. timent], ipsi nulla committant. *Cum enim falsum quid a maledico flingatur, aut omnino non creditur, aut certe integra salute, sola fama vexatur.* (b) Quod autem malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lito vulgetur. Quapropter quis prudentium non videat, etiam tu quam tolerabiliter seras amicissimi quondam et familiarissimi incredibiles nunc inimicitias, consolante (c) conscientia; et quemadmodum vel quod jactitat, vel quod a quibusdam forsitan creditur, in (d) sinistris armis deputes, quibus non minus quam dextris contra diabolum dimicatur. Verumtamen illum maluerim aliquo modo initiorem, quam te isto modo armatiorem. Hoc MAGNUM et triste miraculum est, ex amicitiis talibus ad has inimicitias pervenisse. 736 Lætum erit, et multo majus, ex inimicitiis talibus ad pristinam cordiam revertisse.

EPISTOLA CXI (e)

AUGUSTINI AD PRÆSIDIUM.

Præsidium rogat Augustinus, ut superiorem epistolam curet Hieronymo reddendam, utque sibi eundem suis etiam litteris placet.

Domino beatissimo, et merito venerando fratri, et consacerdoti PRÆSIDI, AUGUSTINUS in Domino salutem.

1. « Sicut presens rogavi sinceritatem tuam, nunc quoque communiceo, ut litteras meas sancto fratri et compresbytero nostro Hieronymo mittere non graveris. Ut autem noverit caritas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, nisi exemplaria litterarum et mearum ad ipsum, et ad

(a) Abest a Benedictinor. edit si præpositio: qui mox, amicos, ex sex MSS. substituerunt, cum antea in editis obtineret, inimicos.

(b) Erat penes Benedictinos, Martianæum, aliosque veteres editores, Cuni autem malum perpetratur, hostis est, etc. Concinuorem ex Victorio lectionem reposuimus, quam etiam MSS. quatuordecim apud eosdem Benedict. confirmant.

(c) Victorius, consolante te conscientia.

(d) Perquam eruditæ Pauli sententiam subinfert 2. ad Corinth. 6. 7. qua Apostolus bonum nonen dextris, malum sinistris armis deputans, « per arma, inquit, justitiae a dextris, et sinistris, per gloriam, et ignobilitatem, per infamiam, et bonam famam. »

(e) 1. 93. Scripta cum superiore.

me ipsius. Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile videoas [al. videbis] et modum meum, quem servandum putavi, et motum ejus, quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, aut quomodo non debui, aliquid scripsi, non ad illum de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem; quo correctus petam, ut ignoscat, si meam culpan ipse cognovero. »

EPISTOLA CXII (f)

HIERONYMI AD AUGUSTINUM.

Respondet tandem Hieronymus ad Augustini quæstiones propositas in epistolis 56. 67. et 104. scilicet de titulo libri Ecclesiasticos scriptores enarrantis, de Petro reprehenso a Paulo in epist. ad Galatas, de translatione veteris Testamenti, ac de hederæ vocabulo apud Jonam: defendens acriter scriptiones et interpretationes suas adversus Augustinum.

Domino vere sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem.

1. Tres simul epistolas, uno libellos breves per Diaconum Cyprianum, 737 tue dignationis accipi, diversas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehensiones opuscilorum meorum contineentes. Ad quas, si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere possum, modum non egredi longioris epistolæ, et festinanti fratri moram non facere: qui ante triduum quam profecturus erat, a me epistolas flagitavit; ut pene in procinctu hæc qualiacunque sunt, effutre (g) compellerer, et tumultuario respondere sermone, non maturitate scriptentis, sed dictantis temeritate: quæ plerunque non in doctrinam, sed in casum vertitur: ut fortissimos quoque [al. quosque] milites subita bella conturbant, et ante coguntur fugere quam possint arma corripere.

2. Craterum nostra armatura Christus est, et Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: « Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo» (Ephes. 6. 13). Et rursum: « State succincti lumbos vestros in veritate, et indui loricam justitiae, et calceati pedes in preparationem Evangelii pacis: super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis universa tela maligni igniti extinguere: et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei » (Ibid. 14. et seqq.). His quondam rex David armatus procedebat ad prælium; et quinque lapides de torrente accipiens levigatos, nihil asperitatis et sordium inter hujus sæculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat, bibens de torrente in via: et idcirco (h) exaltavit caput, et superbissimum Goliath suo potissimum mucrone truncavit, percutiens in

(f) 1. 89. Scripta circa finem anni 404.

(g) Haud satis bene Martian. compelleret. Victorius et sex Florentini et aliquot Brixianis MSS. compellunt.

(h) Repositus ex Victorio, et vetustioribus libris, quod Psalmi 109. versiculum ultimum alludat manifestissime: E torrente in via bibet, propriea exultabit caput. Benedictini, et idcirco exaltatus caput superbissimum Goliath, vel Marti. Goli.m, saltum viri caput, virgula erat apponenda.

fronte blasphemum (1. Reg. 17) ; et in ea parte corporis vulnerans , in qua et præsumptor sacerdotii Ozias lepra percutitur (2. Paral. 26), et sanctus gloriatur in Domino dicens : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psalm. 4. 7). Dicamus igitur et nos : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum ; cantabo et psallam in gloria mea. Exsurge psalterium et cithara ; exsurgo diluculo* (Psalm. 56. 8. 9. et 107. 1. 2) ; ut in nobis possit impleri : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (Ps. 80. 11). Et : *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* (Ps. 67. 42). Te quoque (a) hoc ipsum orare non dubito, ut inter nos contendentes veritas **738** superet. Non enim tuam queris gloriam, sed Christi. Cumque tu viceris, et ego vineam, si meum errorem intellexero : et e contrario me vincente, tu superas ; quia non filii parentibus, sed parentes filii thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filii Israel ad pugnandum processerint *nente pacifica* : inter ipsos quoque gladios et effusiones sanguinis et cadavera prostratorum non suam, sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia ; ac multiplices quæstiones, si Christus jusserrit, brevi sermone solvamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput : taceo de blanditiis, quibus reprehensionem mei [al. meam] niteris consolari. Ad ipsas causas veniam.

3. Dicis acceperisse te librum meum a quadam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Ecclesiasticos tam Cræcos quam Latinos enumeraverim. Cumque ab eo quereres, ut tuis verbis utar, *cur liminaris pagina non esset inscripta, vel quo censeretur nomine*, respondisse appellari Epitaphium : et argumentaris, quod recte sic vocaretur, si eorum tantum vel vias vel scripta ibi legisses, qui jam defuncti essent. Cum vero multorum et eo tempore quo scribebatur, et nunc usque viventium, ibi commemorentur opuscula , mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim et Cræcos, et Latinos, qui vias virorum illustrium descripserunt, quod nonquam (b) Epitaphium titulum indiderint, sed de Illustribus Viris, verbi gratia, Ducibus, Philosophis, Oratoribus, Historicis, Poëtis, Epicis, Tragicis, Comicis : Epitaphium autem proprie scribitur [al. inscribitur] mortuorum : quod quidem in dormitione sanctæ memorie Nepotiani Presbyteri olim fecisse me novi. Ergo hic liber de Illustribus Viris, vel proprie de Scriptoribus Ecclesiasticis appellandus est : licet a plerisque emendatoribus imperitis, de Auctoriis dicatur inscriptus.

4. Secundo loco queris, cur dixerim in Commentariis Epistole ad Galatas, **739** Paulum id in Petro non potuisse reprehendere, quod ipse fecerat : nec in alio arguere simulationem, cuius ipse tenebatur reus : et asseris reprehensionem Apostolicam non fuisse dispensatoriæ, sed veram ; et me non debere docere mendacium, sed universa quæ scripta sunt,

(a) Benedictini, *Te quoque ipsum*, etc.

(b) Idem, *Epitaphium huic operi scriptarunt, sed*, etc.

ita sonare, ut scripta sunt. Ad quæ primum respondeo, debuisse prudentiam tuam Præfatiunculae Commentariorum meorum nieminisse, dicentis ex persona mea. » Quid igitur ego stultus, (c) aut temerarius , qui id pollicear , quod ille non potuit ? Minime : quin potius in eo, (d) ut mihi videor , cautior atque timidor, quod imbecillitatem virium mearum sentiens , Origenis Commentarios secutus sum. Scripsit enim ille vir in Epistolam Pauli ad Galatas quinque (e) proprie volumina, et decimum Stromateon suorum librum, commatico super explanatione ejus sermone complevit. Tractatus quoque varios, et Excerpta, quæ vel sola possent [al. possint] sufficere , composuit. Prætermitto Didymum videntem meum, et (f) Laodicenum, de Ecclesia nuper egressum, et Alexandrum veterem hæreticum, Eusebium quoque Emisenum, et Theodorum Heracleotem : qui et ipsi nonnullos super hac re Commentarioles reliquerunt. E quibus si vel pauca decerperem, fieret aliiquid, quod non penitus contemneretur. Itaque ut simpliciter fatear, legi hæc omnia, et in mente mea plurima coacervans, accito notario, vel mea, vel aliena dictavi, nec ordinis, nec verborum, interdum nec sensuum (g) memor. Jam Domini misericordiae est, ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant ; et non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos). » Si quid igitur reprehensione dignum putaveras in explanatione nostra, eruditio tua querere, utrum ea quæ scripsimus , haberentur in Græcis, ut si illi non disserint, tunc meam proprie sententiam condemnares : præsertim cum libere in Præfatione confessus sim , Origenis Commentarios me esse secutum, et vel mea, vel aliena dictasse ; et in fine ejusdem **740** capituli, quod reprehendis, scripserim : « (Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse majorem, debet expondere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit). » Ex quo ostendi , me non ex definito id defendere, quod in Græcis legerem : sed ea expressisse quæ legeram, ut lectoris arbitrio delinquerem , utrum probanda essent, an improbanda.

5. Tu igitur ne quod ego petieram, faceres, novum arguendum reperisti, ut assereres Gentiles qui in Christum credidissent, Legis onere liberos ; eos autem qui ex Judæis crederent, Legi esse subjectos :

(c) Benedictini, ac temerarius, quid id pollicetur, quod illi, etc. Hic porro Marius Victorinus est.

(d) Vocabulū ut Martianus, aliquæ veteres omiserant. Codex vero Palatinus 340. Quin potius ut mihi videor, cautior atque timidor, qui imbecillitatem, etc.

(e) Vito erat propria, aut propria apud Hieronymianos editores.

(f) Inscite Martianus post Erasmus *Apollinaris* nomen invexit in textum, quod jamdiu olim in plerisque emendatoribus MSS. desiderari Victorius, doctq. alii viri testati sunt ; constatque ex ipsa Præfatione Commentariorum in epist. ad Galatas, maxime vero ex ipsius Augustini response in subnexa epist. 116. num. 3. heic reticeendum : Nam Laodicenum, inquit, cuius nomen TACES, de Ecclesia dicit nuper egressum, etc.

(g) In ipsa Præfatione memoriam retentans. Jam Domini tanum misericordia dixit est.

ut per utrorumque personam, et Paulus recte reprehenderet eos qui Legem servarent, quasi Doctor gentium; et Petrus jure reprehenderetur, qui princeps circumcisionis id imperaverit [al. imperavit] gentibus, quod soli qui ex Judæis erant, debuerint observare. Hoc si placet, imo quia placet, ut quicunque credunt ex Judæis, debitores sint Legis facienda: tu ut Episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiam; et in assensum tuum omnes coepiscopos trahere. Ego in parvo luguriolo [al. turgunculo] cum Monachis, id est, cum compescatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenui consiltri, me majorum scripta legere, et in Commentariis secundum omnium consuetudinem, varias ponere explanationes, ut e multis sequatur unusquisque quod velit. Quod quidem te puto et in saeculari litteratura, et in divinis Libris legisse et probase.

6. Ilanc autem explanationem quam primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, et cæteri deinceps interpres sunt secuti, illa vel maxime causa subintroducunt, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procacitatem, quod principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, et arguere in faciem, ac ratione constringere, quod male fecerit, id est in eo errore fuerit: in quo sicut ipse, qui alium arguit delinquentem. **741** Quid dicam de (a) Joanne qui dudum in Pontificali gradu, Constantinopolitanam rexit Ecclesiam; et proprie super hoc capitulo latissimum exaravit librum, in quo Origenis et veterum sententiam est secutus? Si igitur me reprehendis errantem, patere me, quorsum, errare cum talibus; et cum me erroris mei inultos socios habere perspexeris, tu veritatis tue saltem unum astipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli Epistolæ ad Galatas.

Sed ne videar adversus rationem tuam nisi testium numero, et occasione virorum illustrium subterfugere veritatem, nec manum audere conserere, breviter de Scripturis exempla proponam. In Actibus Apostolorum vox facta est ad Petrum, dicens: *Surge, Petre, occide, et manduca* (Act. 10. 13), id est, omnia animalia quadrupedum et serpentium terræ, et volantium cœli. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum; sed æqualiter omnes ad Christi (b) gratiam provocari. Ad quod respondit Petrus: *Absit, quia nunquam manducavi commune et immundum. Et vox ad eum de cœlo secundo facta est, dicens: Quia Deus mandarit, tu ne commune dixeris.* Igitur itaque Cœsaream; et ingressus ad Cornelium, aperiens os suum dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed*

(a) S. Joannes Chrysostomus, qui ante paucos menses, quam hæc scriberentur, ipso die magni sabbati a Constantinopolitanæ Ecclesia pulsus, actusque est in exilium, qui superiori quoque anno 403. depositus primum fuerat. Vide subsequentem epistolam, sive fragmentum Theophilii ad Hieronymum.

(b) Veronensis Ms. cum aliquot editis ad Christi Evangelium provocari.

*in omni gente qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi. Denique cecidit Spiritus Sanctus super eos; et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quod et in nationes gratia Spiritus Sancti suis effusa. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prolubere potest: ut non baptizentur hi, qui Spiritum Sanctum acceperunt, sicut et nos? Et jussit eos in nomine Jesu Christi baptizari. Audierunt autem Apostoli et fratres qui erant in Judæa, quia et gentes receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, discepabant adversus illum qui erant ex circumcisione, dicentes, *Quare introisti ad viros præputium habentes, et manduca cum illis* (Act. 11. 1. 2 et 3)? Quibus omni ratione exposita, novissime orationem suam hoc sermone conclusit. Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut et nobis, qui credidimus in Dominum Jesum Christum;*

742

ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, et glorificaverunt Deum dicentes: *Ergo et gentibus paenitentiam Deus ad vitam dedit. Rursum cum multo post tempore Paulus et Barnabas venissent Antiochiam; et congregata Ecclesia, retulissent quanta fecisset Deus cum illis: et quia aperuissest Deus gentibus ostium fidei* (Act. 14. 26. et 27), quidam descendentes de Judæa docebant fratres atque dicebant: *nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvi fieri* (Act. 15. 1). Comitatu igitur seditione non minima adversus Paulum et Barnabam, statuerunt ascendere, et ipsi qui accusabantur, et hi qui accusabant, ad Apostolos et Presbyteros Jerosolymam super hac quæstione. Cumque Jerosolymam perrexissent, exsurrexerunt quidam de heresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum, dicentes: *Oportet circumcidere eos et præcipere illis, ut servent Legem Moysi.* Et cum magna super hoc verbo oriretur quæsio: *Petrus solita libertate: Viri, inquit, fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere; et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum sicut et nobis, et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda illorum.* Nunc autem quid tentat Deus (c) imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Tacuit autem omnis multitudo, et in sententiam ejus Jacobus Apostolus, et omnes simul Presbyteri transierunt.

8. Ille non debent molesta esse lectori, sed et mihi et illi utilia, ut probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum imo principem hujus esse [al. fuisse] decreti, Legem post Evangelium non esse servandam. Denique tantæ auctoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripsit: *Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim* (Gal. 1. 18). Rur-

(c) Deerat post Erasmus in Martianæ editione vox Deum, quam libri omnes alii præferunt, et Græcus textus vñ vñ tñ ræpæctu ræt. Veronæ. Ms. Dominian.

sumque in consequentibus : Post annos quatuordecim ascendi iterum Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et (a) exposui cum eis Evangelium quod prædico in gentibus (Gal. 2. 1), ostendens 743 se non habuisse securitatem prædicandi Evangelii, nisi Petri et (b) cæterorum Apostolorum qui cum eo erant, suisset sententia roboratus. Statimque sequitur : Separatim autem his, qui videbantur aliquid esse; ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. Quare separatum, et non publice [al. in publico]? Ne forte sordibus qui ex numero Judæorum, Legem putabant esse servandam, et sic credendum in Domino Salvatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo et eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam (licet hoc Apostolorum Acta non scribant, sed affirmanti Paulus credendum sit) in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat : cum autem venissent, subtrahebat se, et segregabat, timens eos qui ex circumcisione erant. Et consenserunt (c) simulationi ejus cæteri Judæi : ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam simulationem. Sed cum vidisset, inquit, quod non recte ingrediebantur [al. ingrediuntur] ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus : Si tu cum sis Judæus, gentiliter et non Judaice vivis, quomodo cogis gentes judaizare? et cetera. Nulli ergo dubium est, quod Petrus Apostolus sententiae hujus, cuius nunc prævaricator arguitur, primus auctor extiterit. Causa autem prævaricationis, timor est Judæorum. Dicit enim Scriptura, quod primum edebat cum gentibus ; cum autem venissent quidam a Jacobo, subtrahebat se, et segregabat, timens eos qui ex circumcisione erant. Timebat autem Judæos, quorum erat Apostolus ; ne per occasionem gentilium a fide Christi recederent; et imitator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum.

9. Sicut ergo ostendimus, Petrum bene quidem sensisse de abolitione Legis Mosaicæ; sed ad simulationem (d) observandæ ejus timore compulsum : videamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro : Perambulabat autem Paulus Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesiæ (Act. 15. 41) : perveniente in Derben et Lystram ; et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, 744 filius mulieris (e) viduæ fidelis, patre gentili. Huic autem testimonium reddebant qui Lystris erant, et Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum profici, et assun- mens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus gentilis

(a) Benedictini et Veronen. Ms. et exposui eis Evangelium, quod prædico inter gentes.

(b) Apud eosdem Benedictinos voces cæterorum Apostolorum desideratur : in Veronen. tautum Apostolorum : tum roboratum pro roboratus.

(c) Idem, et consenserunt cum illo cæteri Judæi, etc.

(d) Annotat Benedictini in uno e Vatic. Ms. observatione ejus, in Cisterciensi, observationis haberit, in Veronensi libro observatione ejus sententia, timore, etc.

(e) Videretur pro viduæ legendum Judæe, qui facilis non Hieronymi, sed veterum exscriptorum est lapsus ; nam

esset (Act. 16. 1. 2. 3). O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem, (f) quare subtraxisset se a gentibus propter metum Judæorum, qui ab Jacobo venerant : cur Timotheum filium hominis gentilis, utique et ipsum gentilem, neque enim Judeus erat, qui non fuerat circumcisus, contra sententiam tuam circumcidi coegisti? Respondebis mihi : Propter Judæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circumcisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce et Petro predecessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Judæorum. Rursum scriptum est : Paulus vero cum adhuc sustinuissest dies multos, fratribus valedicens navigavit Syriam, et cum eo Priscilla et Aquila, et tolondit sibi in Cenchreis caput; volum enim habuerat (Act. 18. 18). Esto ibi [al. Esto ut ibi] timore Judæorum compulsus sit facere quod nollebat, quare comam nutritiv ex voto; et postea eam in Cenchreis tolondit ex Lege, quod Nazaræi, (1) qui se Deo voverint, juxta præceptum Moysi facere con-sueverunt (Num. 6. 18)?

10. Verum hæc ad comparationem ejus rei quæ sequitur, parva sunt. Refert Lucas sacrae scriptor historiæ : Cum venissemus Jerosolymam, libenter suscepimus nos fratres (Act. 21. 17) : et sequenti die Jacobus et omnes seniores, qui cum eo erant, Evangelio illius comprobato, dixerunt ei : Vides frater, quot millia sunt in Judæa, qui crediderunt in Christum, et hi omnes emulatores sunt Legis. Audierunt autem de te, quod discessionem doceas a Moyse, eorum qui per gentes sunt Judæorum, dicens : non debere eos circumcidere filios suos ; neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet convenire multitudinem: audierunt enim te supervenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super te. His assumptis, sanctifica te cum ipsis, et impende in eos, ut radant capita : et scient omnes, quid quæ de te audirunt, salsa sunt ; sed ambulas et 745 ipse custodiens Legem. Tunc Paulus, assumptis viris, postero die purificatus, intravit cum illis in templum, circumnuntians explicationem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. O Paule, et in hoc te rursus interrogo : cur captus raseris; cur nudipedalia exercueris de cæremoniis Judæorum; cur obtuleris sacrificia; et secundum Legem pro te hostiae fuerint immolatae? Utique respondebis, ne scandalizarentur qui ex Judæis crediderunt. Simulasti ergo te [al. abest te] Judæum, ut Judæos luxurifaceras; et hanc ipsam simulationem Jacobus, et cæteri te docuere Presbyteri : sed tamen evadere non potuisti. Orta enim seditione, cum occidendum esses, raptus es a tribuno, et ab eo missus Cæsa-

et Vulgatus interpres sic reddit, et, quod magis est, Gravum exemplar : *tauwod̄ ḥvōd̄ lōd̄lāq ḥw̄t̄q̄ : mulieris cuiusdam Judææ fidelis*: tametsi non diffitemur in paucis aliquot libris esse *χίρη*, viduæ. In Veronen. fidelis omitti-tur.

(f) Benedict, qua subtraxit se, etc. et mox cur voulca desideratur : denique in periodi fine circumcidere co-geris?

(1) Reponi Gravius jubet, qui se devoverunt, uno verbo pro Deo toverint.

reain, sub custodia militum diligenter (*Act. 23. 23*), ne te Judæi quasi simulatorem ac destructorem Legis occiderent. Atque inde Romam perveniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum et Judæis et gentibus prædicasti (*Actor. 28.14. 30*), et sententia tua Neronis gladio confirmata est.

11. Didicimus, quod propter metum Judæorum ei Petrus et Paulus æqualiterinxerint se Legis præcepta servare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendit [al. *reprehendut*], quod ipse commisit? Ego, imo ali ante me exposuerunt causam quam putaverant, non officiosum mendacium defendantes, sicut tu scribis; sed ostendentes [al. *docentes*] honestam dispensationem, ut et Apostolorum prudentiam demonstrarent, et blasphemantis Porphyri impudentiam coercent, qui Paulum et Petrum puerili dicit inter se pugnasse certamine: imo exarsisse Paulum (1) in invidiam virtutum Petri, et ea scripsisse jactanter, quæ vel non fecerit, vel si fecerit, procaciter fecerit id in alio reprehendens quod ipse commiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt. Tu quomodo istum locum edis-
res? utique meliora dicturus, qui veterum senten-
tiam reprobasti.

12. Scribis ad me in epistola tua (*Epist. 67*), «neque enim a me docendus es, quomodo intelligatur, quod idem dicit [al. additur *Apostolus*]: *Factus sum tanquam Judæus, (a) ut Judæos 746 lucifacerem (1. Cor. 9. 20)*, et cætera; quæ ibi dicuntur (b) compassione misericordia, non simulatione falaciæ. Fit enim tanquam æger, qui ministrat ægrotato, non cum se febres habere mentitur; sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi ser-
viri vellet, si ipse ægrotaret. Nam utique Judæus erat; Christianus autem factus, non Judæorum sa-
cramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus, et legitimo tempore, quo oportebat, acceperat: ideoque suscepit ea celebranda, cum jam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his, qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acce-
perant, custodire, etiam cum in Christum credidis-
sent: non tamen in eis jam constituerent spem sa-
lutis: quoniam per Dominum Jesum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur, advenerat. » Totius sermonis tui, quem disputatione longissima pro-
traxisti, hic sensus est: ut Petrus non erraverit in eo, quod his qui ex Judæis crediderant, putaverit Legem esse servandam: sed in eo a recti linea de-
vierat, quod gentes coegerit judaizare. Coegerit autem, non docentis imperio, sed conversationis exemplo. Et Paulus non contraria sit locutus his, quæ ipse gesserat; sed quare Petrus eos, qui ex gentibus erant, judaizare compelleret.

(a) Supplevimus ex Veronen. MSS. et Benedictinorum editione, *ut Judæos lucifacerem*, quæ in aliis editis desiderantur.

(b) Mas. octo, referentibus Benedictinis, atque unus Veronen. *compassione misericordia, non simulatione falaciæ*.

(1) Alter Gravius, exarsisse Paulum invidie.

13. Ille ergo summa est questionis, iuxta senten-
tiae tuæ: ut post Evangelium Christi, bene faciant Judæi credentes, si Legis mandata custodian, hoc est, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatum servent, ut Paulus, in Timotheo, et omnes observavere Judæi. Si hoc verum est, in Cerinhi et Ebionis hæresim delabimur, qui credentes in Christo propter hoc solum a Patribus anathematizati sunt, quod Legis cærenonias Christi Evangelio miscuerunt; et sic nova confessi sunt, ut vetera non omitterent. Quid dicam de Ebio-
nitis, qui Christianos esse se simulant? Usque hodie per totas Orientis synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur (c) Minæorum, et a Pharisæis nunc usque dñmatur: quos vulgo 747 Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, natum de vir-
gine Maria, et eum dicunt esse, qui sub Pontio Pilato passus est, et resurrexit, in quem et nos credimus: sed dum volunt et Judæi esse et Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu foratum, imo punctum, ut dicitur, hujus sententiae medearis vulneri, quod lancea, et ut ita dicam, phalaricæ (1) mole percussum est. Neque enim ejusdem est cri-
minis in explanatione Scripturarum diversas majorum sententias ponere, et hæresim sceleratissimam rursum in Ecclesiam introducere. Sin autem haec nobis incumbit necessitas, ut Judæos cum legitimis suis suscipiamus, et licebit eis observare in Ecclesiis Christi, quod exercuerunt in synagogis satanae: dicam quod sentio, non illi Christiani fient, sed nos Judæos facient.

14. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: *Judæus erat Paulus, Christianus autem factus, non Judæorum sacra-
menta reliquerat, quæ convenienter ille populus, et legitimo
tempore, quo oportebat, acceperat: ideoque suscepit [al.
sed ideo suscepserat] celebranda ea, cum jam Christi
esset Apostolus; ut doceret non esse perniciosa his qui
ea vellent sicut a parentibus per Legem acceperant, cu-
stodire.* Rursum obsecro te, ut pace tua meum dolorum audias: Judæorum Paulus cærenonias observabat, cum jam Christi esset Apostolus: et dicas eas non esse perniciose his qui eas vellent, sicut a pa-
rentibus acceperant, custodire? Ego e contrario lo-
quar, et reclamante mundo, libera voce pronuntio [al. *pronuntiem*]: cærenonias Judæorum, et perni-
ciosas esse et mortiferas Christianis; et quicumque eas observaverit, sive ex Judæis, sive ex gentibus,

(c) Antea erat Mineorum. Sunt autem Minei, quod præstat admonuisse, ex Hebreo מִנְיָם, quod idem sonat al-
que επαρτος, hereticos, quemadmodum eorum quoque doctrinam מִנְיָם quod est επαρτο, hæresin τετραγωνικæ veteres appellabant. Quod vero heic Hieron. notat, ex Hebreorum monumentis confirmatur, in quibus proditum est, tempi-
ribus Gamalielis senioris adeo invaluisse מִנְיָם, Mineos, ut necesse habuerint peculiarem in illos imprecandi for-
mulam excogitare. Hi vero Christianos facile respiciebant,
quos מִנְיָם, Miniam in suis Commentariis usque hodie vo-
cant.

(1) Teli prægrandis genus.

eum in barathrum diaboli devolutum. *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti* (Rom. 10. 4) : Judeo scilicet et Gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad justitiam, si Iudeus excipitur. In Evangelio legimus : *Lex et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam* (Matth. 11. 12). Et in alio loco : *Propterea ergo magis querebant eum Iudei interficere : quia non solum solvebat sabbatum ; sed et Patrem suum dicebat esse Deum, æqualem se faciens Deo* (Joan. 5. 18). Et iterum : *De plenitudine ejus nos omnes acceperimus, gratiam pro gratia*; quia *Lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est* (Joan. 1. 15). Pro Legis gratia quæ præteriit, gratiam Evangelii accepimus permanentem; et pro umbris et imaginibus veteris Instrumenti, veritas per Jesum Christum facta est. Jeremias quoque ex persona Dei vaticinatur : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consumimabo domui Israel, et domui Iuda testamentum novum : non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, in die (a) qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti* (Jerem. 31. 31). Observa quid dicat, quod non populo gentium, (b) ei qui ante non receperat Testamentum; sed populo Iudeorum, cui Legem dederat per Moysen, Testamentum novum Evangelii reprobavit : ut nequaquam vivant in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus. Paulus autem super cuius nunc nomine queratio ventilatur, crebras hujusmodi ponit sententias : e quibus brevitatis studio paucæ subnectam. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil (c) prodest* (Gal. 5. 2). Et iterum : *Evacuati estis a Christo, qui in Lege justificamini, a gratia excidisti*. Et infra : *Si spiritu ducimini, jam non estis sub Lege*. Ex quo apparet, qui sub Lege est, non (d) dispensative, ut nostri volueremajores; sed vere, ut tu intelligis, eum Spiritum Sanctum non habere. Qualia autem sint præcepta legalia, Domino docente, discamus. *Ego, inquit, dedi eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivant in eis*. Hac dicimus non quo Legem juxta Manicheum et Marcionem destruamus, quam et sanctam, et spiritualem juxta Apostolum novimus; sed quia postquam venit fides et temporum plenitudo, misit Deus filium suum (e) factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum recipieremus; et nequaquam sub prædagogo, sed sub adulto, et Domino hærede vivamus.

15. 749 Sequitur in Epistola tua : *Non ideo Petrum emendavit, quod paternas traditiones observaret : quod si facere vellet, nec mendaciter, nec incongrue saceret*. Iterum dico : quandoquidem [al. quando]

(a) Benedictini, quando, pro qua.

(b) Undecim penes Benedictinos MSS. quibuscum Veron. cum quo ante non fecerit Testamentum Martianæus annotat ex quæpluribus aliis fuerat pro fecerat.

(c) Victorius proderit reposuit ex Vulgato et Graeco textu, επέλεγεν.

(d) Martian. post Erasmus dispensatione, renuentibus MSS.

(e) Ex Graeco γενόμενος τι γνωστὸς : sic enim MSS. habent ; factum, non natum, ut vulgati plerique ; tametsi in aliquo etiam Græcis libris γενόμενος occurrat.

Episcopus es, Ecclesiarum Christi magister, ut probes verum esse quod asseris suscipe aliquem Iudeorum, qui factus Christianus, natum sibi filium circumcidat, qui observet sabbatum, qui abstineat a cibis quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; qui quartadecima die mensis primi agnun mactet ad vesperam; et cum hoc feceris, imo non feceris (scio enim te Christianum, et rem sacrilegam non esse facturam) velis nolis, tuam sententiam reprobabis : et tunc scies opere, difficilis esse confirmare sua, quam aliena reprehendere. (f) Ac ne forsitan tibi non crederemus, imo non intelligeremus quid dices (frequenter enim in longum sermo protractus caret intelligentia : et dum (g) non sentitur, minus reprehenditur) inculcas et replicas : *Hoc Iudeorum Paulus dimiserat, quod malum habebart*. Quod est malum Iudeorum, quod Paulus dimiserat? Utique illud quod sequitur : *quod ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiae Dei non sunt subjecti* (Rom. 10. 3). « Deinde quod post passionem et resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiae secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant vetera sacramenta, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda : quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabæi martyres sierent. » Postremo illud quod predicatores gratie Christianos Iudei, tanquam hostes Legis persequerentur [al. persequebantur]. « Hos atque hujusmodi errores et vitia dicit se (h) damna et ut stercora arbitratum, ut Christum lucifaceret» (Phil. 3. 8).

16. Didicimus per te, quæ Apostolus Paulus mala reliquerit Iudeorum : rursum te docente discamus, quæ bona eorum tenuerit. (*Observationes, inquires, Legis, quas more patrio celebrant : sicut ab ipso Paulo celebratae* 750 *sunt, sine ulla salutis necessitate*.) Id quid velis dicere, sine ulla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur observantur? Si autem observanda sunt, utique salutem afferunt : maxime quæ observata, martyres faciunt. Non enim observarentur, nisi afferrent salutem. Neque enim indifferentia sunt inter bonum et malum, sicut Philosophi disputant. Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens, ambulare, (i) digerere alvi stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jaccere. Hoc nec bonum, nec malum est : sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam. Observare autem Legis ceremonias, non potest esse indifferens : sed aut bonum est, aut malum est. Tu dicas bonum, ego assero malum : et malum non solum his qui ex gentibus; sed et his qui ex Iudaico

(f) Benedictin. *An ne, etc.* forte typotetarum mendo.

(g) Idem non sentitur, ab imperitis, minus reprehendit, inculcas, etc. tum *Hoc ergo Iudeorum, etc.* a quorum lectione nec Veronensis liber variat, nisi quod reprehenditur, loco reprehendit, rectius legit.

(h) Martianæus cum plerisque aliis editis, quibus Veron. Ms. concinnit, dicit se damnare, et ut stercora arbitratur. Vide Epistolam 67. num. 8. not. e.

(i) Victorius maluit egerere. Veronensi. Ms. addit. restitit : in reliquis impressæ lectioni consentit.

populo crediderunt. In hoc, ni fallor, loco, dum aliud *vitas*, in aliud devolveris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Ebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Judaeis, observandam Legem esse decernens. Et quia [al. *qui*] periculosum intelligis esse quod dicas, rursum illud superfluis verbis temperare conaris, sine ulla salutis necessitate : (a) non sicut *Judæi celebranda putant, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehenderat.*

17. *Fallax simulatio.* — Petrus igitur simulavit Legis custodiari. Iste autem reprobator Petri, audacter observavit legitima. Sequitur enim in epistola tua : « Nam si propterea illa sacramenta celebravit, quia se simulavit *Judaicum*, ut illos lucrifaceret; cur non etiam sacrificavit cum gentibus, quia et his qui sine Legè erant, tanquam sine Legè factus est, ut eos quoque lucrifaceret (1. Cor. 9. 21)? nisi quia et illud fecit, ut *natura Judæus*; et hoc totum dixit, non ut Paulus se fingeret esse quod non erat, sed ut misericorditer ita subveniendum esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret; non scilicet mentientis astu, sed compatiens affectu. » Bene defendis Paulum, quod non simulaverit errorem *Judaorum*; sed 751 vere fuerit in errore. Neque imitari Petrum voluerit mentientem, (b) ut quod erat, metu *Judaorum* dissimularet: sed tota libertate *Judaicum* esse se diceret. Nova clementia Apostoli; dum *Judaos Christianos* vult facere, ipse *Judæus* factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatem reducere, nisi se luxuriosum probasset, et misericorditer, ut ipse dicas, subvenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Vere enim miselli et misericorditer deplorandi, qui contentione sua et amore legis abolite Apostolum Christi fecere *Judæum*. Nec multum interest inter meam et tuam sententiam, qua ego dico, et Petrum et Paulum timore fidelium *Judaorum*, Legis exercuisse, immo si simulasse mandata: tu autem asseris hoc eos fecisse clementer; non mentientis astu, sed compatiens affectu, domino modo illud constet, vel metu, vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant. Illud autem argumentum quo adversum nos uteris, quod et gentilibus debuerit gentilis fieri, si *Judæis Judæus* factus est, magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit vere *Judæus*, sic nec vere gentilis erat. Et sicut non fuit vere gentilis, sic nec vere *Judæus* erat. In eo autem imitator gentium est, quia præputium recipit in fide Christi: et indifferenter permittit vesci cibis quos damnant *Judei*, non cultum, ut tu putas, idolorum. *In Christo enim Jesu, nec circumcisio est aliquid, nec præputium, sed observatio mandatorum Dei* (Gal. 5. 6. et cap. 6. 15).

18. Queso igitur te, et iterum atque iterum obserero [al. *deprecor*], ut ignoscas disputatiunculae meæ :

(a) Benedictini, qui cum negandi particula hunc locum in Augustini epistola LXVII. num. 7. legerant, heic apud Hieronymum eamdem expungunt, quod quidem cum aliquo veri sensu, aut perspicuitatis dispendio est; tametsi Ms. quoque Veronens. suffrageatur.

(b) Duo Vaticani MSS. apud Benedictinos, ut *quod non erat, metu *Judaorum* simularet*. Veronens., metum *Judaorum* simularet.

et quod modum meum egressus sum, tibi imputes, qui coegeristi ut rescriberem [al. *scriberem*], et mihi cum Stesichoro oculos abstulisti. Neque me putas magistrum esse mendacii, qui sequor Christum dicentem : *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. 14. 6); nec potest fieri, ut veritatis cultor, mendacio colla submittam. Neque mihi imperitorum plebeculam concites, qui te venerantur ut Episcopum, et in Ecclesia declinantem, Sacerdotii honore suspiciunt: me autem ætatis ultimæ et pene decrepitum, ac Monasterii et ruris secreta sectantem parvipendunt. Et queras tibi quos doceas, sive reprehendas. Ad 752 nos enim tantis maris atque terrarum spatiis a te divisos vix vocis tuæ sonus pervenit. Et si forsitan litteras scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipient, quam ad me cui mittendæ sunt, deferantur.

19. Quod autem in aliis quæris epistolis: cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat et virgulas prænotatas; et postea aliam translacionem absque his signis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta Interpretum est: et ubique virgulae, id est obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebreo. Ubi autem asterisci, id est, stellulae præluentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est: Et ibi Græca transtulimus: hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus, expressimus: sensuum potius veritatem, quam verborum ordinem interdum conservantes. Et miror quomodo Septuaginta Interpretum libros legas, non puros ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, sive (b) corruptos per obelos et asteriscos; et Christiani hominis interpretatiunculanu non sequaris, praesertim cum ea quæ addita sunt, ex hominis *Judei* atque blasphemi post passionem Christi, editione transtulerit. Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, ut veterum te fauorem probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter invenietur liber, qui ista non habeat.

20. Porro quod dicas non debuisse me interpretari post veteres, et novo uteris syllogismo: aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt Septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoque in illis falli potuisse credendum est. Si manifesta, illos in eis falli non potuisse, perspicuum est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui nos in Domino præcesserunt, et qui Scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, quomodo tu ausus es post eos disserere, quod illi explanare 753 non potuerunt? Si ma-

(c) Impressam lectionem etiam Veronen. Ms. confirmat; et sensus congruus est magis, ut fidem, quantum S. Augustinus in LXX. exemplaribus constituebat, enervet. Monet autem Victorius in sex Brixianis MSS. haberi *correctos*, quemadmodum et vulgati quidam legunt; quod non probatur, cum emendare, et corrigerre idem sit. Ipse legendum potius censem *correctos*, hoc est reprehensos, quam lectionem sex codices MSS. ex Florentia præferre testis est; sed in eundem ac *correctos* recedit sensum.

nifesta, superfluum est te voluisse disserere, quod illos latere non potuit: maxime in explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Caesariensis, tertius Theodorus Ileracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicensus, sextus Didymus Alexandrinus. Feruntur et diversorum in paucos Psalmos opuscula. Sed nunc de integro Psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictaviensis, et Eusebius Vercellensis Episcopi, Origenem et Eusebium transtulerunt, quorum priorem et noster Ambrosius in quibusdam securus est. Respondeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos et tales Interpretates in explanatione Psalmorum diversa senseris. Si enim obscuri sunt Psalmi, te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per hoc utroque modo superflua erit interpretatio tua, et hac lege post priores nullus loqui audebit, et quodcumque alias occupaverit atius deo licentiam scribendi non habebit. **Quin potius** humanitatis tuae est, in quo veniam tibi tribuis, indulgere et ceteris. Ego enim non tam vetera abolere conatus sum, quæ linguae meæ hominibus emendata de Graeco in Latinum transtuli, quam ea testimonia quæ a Judæis prætermissa sunt vel corrupta, proferre in medium; ut scirent nostri quid Hebraica Veritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit invitum. Bibat vinum vetus cum suavitate, et nostra musta contemnat, quæ in explanatione priorum edita sunt; ut sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora siant. Quod autem genus interpretationis in Scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de Optimo genere interpretandi, et omnes Præfatiunculae divinorum Voluminum, quas editioni nostræ præposuimus, explicant; ad illasque prudentem lectorem remittendum puto. Et si me, ut dicas, in novi Testamenti emendatione suscipis, exponisque causam cur suscias; quia plurimi linguae Græcae habentes scientiam, de **754** meo possint opere judicare: eandem integratem debueras etiam in veteri credere Testamento, quod non nostra confinximus; sed ut apud Hebreos invenimus, divina transtulimus. Sicubi dubitas, Hæbraeos interroga.

21. Sed forte dices: quid si Hebrei aut respondere noluerint, aut mentiri voluerint? Tota frequentia Judæorum in mea interpretatione reticebit? Nullusque inveniri poterit, qui Hebreæ linguae habeat notitiam [al. notionem]: aut omnes imitabuntur illos Judæos, quos dicas in Africæ repertos oppidulo, in meam conspirasse calumniam? Ilujuscemodi enim in epistola tua texis fabulam: « Quidam frater noster Episcopus, cum lectitari instituisset in Ecclesia cui præest, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter a te positum apud Jonam Prophetam, quam erat omnium sensibus memoriamque inveteratum, et tot ætatum successionibus decantatum. Factusque est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus et inclamantibus calumniam falsitatis, ut cogeretur

Episcopus (a) (ea quippe civitas erat) Judæorum testimonium flagitare. Utrum autem illi imperitia, an malitia, hoc esse in Hebreis codicibus responderunt, quod et Græci et Latini habebant, atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendacium [al. mendorositatem] corriger, volens post magnum periculum non remanere sine plebe. Unde etiam nobis videtur aliquando in nonnullis te quoque falli potuisse.

22. Dicis me in Jonam Prophetam male quiddam interpretatum, et seditione populi conclamante, propter unius verbi dissonantiam Episcopum penè Sacerdotium perdidisse; et quid sit illud quod male interpretatus sim, subtrahis, auferens mibi occasionem defensionis meæ, ne quidquid dixeris, me respondentem solvatur: nisi forte, ut ante annos plurimos, cucurbita venit in medium, asserente illius temporis Cornelio (b) et Asinio Polione, me hederam pro cucurbita transtulisse. Super qua re in Commentario Jonæ Prophetæ plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contenti, quod in eo **755** loco u*ti* Septuaginta Interpretates cucurbitam, (c) et Aquila cum reliquis hederam transtulerunt, id est, κυρτόν, in Hebreo volumine cickion scriptum est [al. habetur], quam vulgo Syri (d) ciceriam vocant. Est autem genus

(a) Perstat sententia, quam supra in hunc locum Augustinianæ epist. 104. exposui de Oea civitate pro ea pronomine intelligenda. Vid. nos; heic autem Veronens. Ms. eorum pro ea. Mox quod Martianæus nota in Cluniacensi Ms. ex ejusdem calligrafi emendatione legi, utrum autem illi imperitia, an malitia fecerint nescio sed hoc esse, etc. nobis quidem glossema ineptum videtur: nihil enim deesse in textu, et verbum fecerint, subaudiri, jampridem monuerat contra Erasmius Victorius. Gravius autem, flagitare utrum aut illi imperitia, an malitia hoc esse in Hebreis codicibus responderent, quod et Græci et Latini habebant, quam germanam lectionem prætentit.

(b) Conferenda sunt isthæc ex Commentariis in Jonam cap. 4. « In hoc loco quidam Canthelius de antiquissimo genere Corneliorum, sive ut ipse jactat, de stirpe Asinii Polionis, dudum Romæ dicitur me accusasse sacrilegi, quod pro cucurbita hederam transtulerim: timuit videlicet, ne si pro cucurbitis, hederæ nascerentur, unde occulite, et tenebrose hiberet, non haberet: et revera in ipsis cucurbitis vasculorum, quas vulgo Saucomasias vocant, solent Apostolorum imagines adumbrare, ex quibus et ille non suum sibi nomen assumpsit. Quod si tam facile vocabula commutatur, ut pro Cornelii seditiosis tribunis, Æmilia Consules appellantur, miror cur mihi non liceat hederam transferre pro cucurbita. » Proinde Victorius monet, heic loci et copulam abradem, legendumque Cornelio asinio Polione, quod qui ex duabus familiis se venire jactaret, ejus simul nomina jungenda sint. Erasmus et contra diuos in uno homine celebriores criticos, censureisque litterarum innui constituit, ut Ciceronis ænulum fuisse Asinium Polionem et Seneca compertum est. Certe hoc sensu in Apologetico contra Russinum libro 1. contra invidos, inquit, loquor, et Lusium Lanuvium, vel asinum Polionem de genere Corneliorum stylis mei mucro convulnarat. Præterea MSS. atque editi plerique omnes et retinent.

(c) Repugnat Barberinus Hexaplorum codex, qui Aquilam ac Theodotionem κυρτόν interpretatos fuisse docet, ipsam nempe Hebraicam vocem Græcis literis expressam, cum forte quid illa sibi vellet, ignorarent. Sed Hieron. constanter in Commentarij quoque in hunc locum, securi, inquit, sumus veteres translatores, qui et ipsi hederam interpretati sunt, que Græce appellatur κυρτόν, aliud enim quod dicentes, non habebant. In Verouensi Ms. pro κυρτόν heic est; κύκλον, ut fere suspicemur, scriptum olim ab Hieronymo, aquila et Theodotion, κυρτόν, reliqua hederam transtulerunt, id est κυρτόν, factumque Græcarum vocum cursu, ut intermedia verba quæ supplemus, scribarum solemni errore omitterentur.

(d) Martianæus Ciceja. Martinius in Proemio ad Pugionem Fidei legit ex MSS. quaquayan, et supra quaquayan, sic

virgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumque plantatum fuerit, cito consurgit (a) in arbusculam absque ullis calamorum et hastilium adminiculis, quibus et cucurbitae et bedere indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserens, si cicerio transferre voluisse, nullus intelligeret : si cucurbitam, id dicerem quod in Hebraico non habetur : *hederam* posui, ut (b) ceteris interpretibus consentirem. Sin autem Judæi vestri, ut ipse asseris, malitia vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminis Hebræorum, quod in Græcis et Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebræas litteras ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistola, ut 756 quiescentem senem olimque veteranum militare non cogas, et rursum de vita periclitari. Tu qui juvenis es, et in Pontificali culmine constitutus, doceto populos, et novis Africæ frugibus Romana tecta locupletato. Mili sufficit cum auditore et lectore pauperculo in angulo monasterii susurrare.

EPISTOLA CXIII (c)

THEOPHILI AD HIERONYMUM.

(d). PARS QUÆDAM SIVE INITIUM.

Se bene semper optasse Joanni Chrysostomo testatur, nec temere credidisse ejus accusatoribus, donec erumpente judicio Concilii, sede sua Cœlitana exturbatus, pulsusque est in exilium.

nempe qui litteris pro Hebræam expressam invenire est : in Veronensi autem Ms. κορκαῖον, et κκκῆν; ex quo falli et fallere antiquiores editiones perspicuum est, in quibus pro Cicajon, Elkera, quod Arabicum nomen est, substituitur ex ingenio ; nam Ms. omnes refragantur, et aliquo constat, tamdiu ab Hebraicâ non dissidente Syriacam linguam, ita Cicajon Hebræorum Syris esse cicajon mutato de more o in a, nam o vocali prorsus carere, ejus linguae magistri docent.

(a) Coufer in Jonam Commentarios loco citato, unde etiam videoe falli multos, et præsertim Rabbinos Kimchiūm in lib. rad. et Jarkum post Mainonidem, qui Cicajon computant inter herbas. Huc quoque pertinet, quod Herodotus lib. 2. cap. 94. de Cicajo tradit, sic enim inquit, ἀλλοι περὶ Αἴγυπτον καὶ τὸν Πλίνιον lib. 13. c. VII. cici arborem in Αἴγυπτῳ κομοσαν, αλλι τροτον, αλλι φᾶ, αλλι σεσαμον αγρεστε appellant. Rectius ali rīcīnum putant, vulgo palmam Chi isti, quod frondis figura palmam expansis digitis quodammodo referat.

(b) Aliubi certis invenimus pro ceteris. Nempe cum Hebraico Cicajon neque cucurbita ⁱⁿ LXX. et veteris Latini interpretis, neque hederam satis responderent, hanc tamen prætulit, ut cum aliquot bovis interpretibus facret.

(c) alias inedita inter Epistolas. Scripta an. 403.

(d) In vulgatis hacenus libris (puto etiam in Ms. nullum enim videre contigit nobis) uno contextu jungitur breve istud Theophilus epistola fragmentum ad Hieronymum, subnexo ipsis Hieronymi responsu ad Theophilum ; nec Valesius ipse, qui bene suspicatus est, duas esse diversas lucubrationes, et priorem hanc, quæ sui parte multatula est, Alexandrino Episcopo tribuendam, alteram Bethlemitæ Presbytero, satis ille bene divinavit, in qua prius fragmentum verba desineret, et quibus subsequens epistola inciperet. Nempe ad illam usque Salvatoris sententiam, « Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate, » porrigi voluit priorem partem ; exinde autem integrum Hieronymi epistolam auspicatur his verbis : Ne quoquam tardius *Beatus* *lute*, etc. qua ex lectione haud videmus, qui sensus extundi possit, cum nullus omnino sit, aut certe sibi contrarius ; siquidem impedimenta causabatur Hieronymus, quod tardius Theophilus librum Latinum explicaverit, minime vero quod citius fecerit, ut verba ne quoquam tardius sonant. Nos huic errori infra occurrimus, et qui disperienda sit lectio, denostramus ; rursus enim in hac ipsa epistola Valesius hallucinatur in annota-

(e) Dilectissimo atque amantissimo fratri HIERONYMO THEOPHILUS in Domino salutem.

1. *Paucis in exordio placet judicium veritatis : dicente autem Domino per 757 Prophetam, Et (f) judicium meum quasi lux egreditur (Is. 51. 4), qui tenebrarum horrore circumdati sunt, nec naturam rerum*

*tionibus in Socratem lib. 6. cap. 14. ubi eam abs Hieronymo Paschalibus Theophilus epistolis prædictam puerat. Dixisset Iuvecilivarum libro in S. Joannem Chrysostomum, quem Theophilus Græce scripsisset, Hieronymus ut ei morum gereret, Latine est interpretatus, ut in sequenti annotatione ostendemus. Ceterum quacumque sit Valesii duplex hallucinatio, facile potuisset Martianus, facem illo præferente, rectam viam ingredi, aut certe leviori danno illum ipsum aberrantem securus esset ; nam quod juxta veterum editorum, et cuiusdam Ms. quem saepè depravatum invenimus, errorem, maluit continua orationis serie duas hasce lucubrationes iterum in unum compingere, et pro una Hieronymi ad Theophilum epistola obtrudere, plane intolerandum est. Vides ad libri calcem, quam otiose illa Hieronymum Joanni Chrysostomo detrahentem excusat, a Valesio autem quam supine discedat, seque misere torqueat, ut sensum aliquem ex eo cooptatu eliciat, itisque præcipue verbis *scientes ergo dictum a Salvatore, et ne quoquam tardius*, quibus ultramque lucubrationem conjungit, imo vero,*

Humano capit cervicem jungit equinam.

(e) Antea e contrario erat, *Dilectissimo atque amantissimo Papæ Theophilo Episcopo Hieronymus, etc. Scilicet ex præcepta opinione Hieronymo hanc epistolam tribuerunt hacenus Editores, quam sibi a Theophilus missam, Latine tantum est interpretatus. Id ex ipsius Hieronymi testimonio, quod ex sequenti ei ist. in superiori annotatione attigimus, plane constabit. « Epistolam, inquit, tuam idcirco in Latinum verti, et huic volumini præposui, ut omnes qui legerint sciant, me non temeritate aut jactantia, sed præcepti Beatitudinis tuae suscepisse onus ultra vires meas. » Theophilus Chrysostomo pridem infensus ob susceptos Origenistas, non solum egit, ut a Constantinopolitana sede in exilium pelleretur, sed etiam *innormem librum contumelias, et maledictis nimis horribilem*, ut Facundus l. 6. c. 5. vocat, contra illum scriptis. Hunc, quo-l et supra monuimus, ut Latinis quoque auribus daret Hieronymus. Theophilus petiti; haecipsa est epistola, qua et volumen transferendum misit atque ut transferret, deprecatus est. Evidenter aut ignavia fecit, aut prepostera hominum cura, ut postrema verba, quibus id postulahat, cum ipso integro volume desiderentur, ab ipso tamen ut breviori et multato contextu, non obscure indicantur. *Nempe causas perditioni.* Chrysostomi se dicit olim credere notuisse, nunc vero postquam damnatus est, causas illas, et flagitia promere et palam facere ; sciensque dictum a Salvatore, *Justum judicium judicare*, ne cui videatur ipse in Chrysostomum iniquior, integro libro ea ipsa peccata proferre in medium, et deprecari, ut apud Occidentis quoque Ecclesiæ, quibuscum jugiter etiam exuctorator Joannes communicabat, Latina interpretatione innotescant. Porr̄ Hieronymus, ut cause invidiam declinaret, cum redditum Latinæ librum remitteret, datis ad Theophilum litteris, quas modo subiectimus, et modeste satis de Chrysostomo locutus est, et *ne temeritate aut jactantia* id fecisse videbatur, hanc ipsam, qua jubebatur, epistolam volumini eidem præfixit. A Theophilo igitur scripta est ad Hieronymum, non e contra, quod sane ipse contextus evincit, qui Græcam phrasin continuo redolet, et oratio minus compia, nec solito cursu fluens, nec Hieronymianum ingenium referens, quando interpretationis reddendis vinculus non arotatus : sententia quoque illum minime deceant, deceant vero Theophilum. Ad haec ipsa se inscriptio falsi arguebat, nosque ut contrario sensu immutare audieremus, fecit. Erat inquit, *Dilectissimo atque amantissimo Papæ Theophilo Episcopo, etc. At dilectissimum atque amantissimum Papam nunquam Hieronymus Theophilum dixit, sed pro Episcopatus veneratione Beatissimum : e contra dilectissimum atque amantisimus frater continuo Hieronymus a Theophilo compellatur. Vide datas utrinque epistolæ 86. 87. et sequentes. Praeterea quod Papæ addelatur Episcopo, plane novum erat, ac ridiculum. Sed his piget diutius immorari.**

(f) Locum putavimus ex Is. 51. 4. recitari, ubi tamen ex Græc. alio sensu agos, *της λέξεως εἰπειν*, *της λέξεως εἰπειν* : et Latin. *Lex a me exiit, et iudicium meum in lucem populorum.* Sed alibi quoque animadvertisimus, Theophilum in recitandis Scripturarum verbis non usque adeo suis accurateum,

clara mente perspicuum, pudore operiuntur aeterno, et cassos se habuisse conatus ipso fine cognoscunt. Unde et nos Joannem, qui dudum Constantinopolitanam rexis Ecclesiam, Deo placere semper optavimus; et causas perditionis ejus, in quas forebatur improvidus, nequam credere voluimus. Sed ille, ut cætera ejus flagitia taceant, (a) Origenistas in suam recipiens familiaritatem, et ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatae memorie hominem Dei Epiphanius, qui inter Episcopos clarum in orbe sidus effulgit, non parvo merore contristans, meruit audire: Cecidit, cecidit Babylon (Isai. 21. 9).

2. Scientes ergo dictum a Salvatore: Nolite judicare secundum faciem; sed **758** justum iudicium judge (Ioan. 7. 24), ne quo (b)

EPISTOLA CXIV (d).

HIERONYMI AD THEOPHILUM.

Multa causatur impedimenta, ob quæ librum contra Joannem Chrysostomum a Theophilo scriptum, serius sit interpretatus. Tum ejus libri doctrinam, ac sententias laudat, ac veniam precatur, si quando Græcos sensus Latine non satis bene reddiderit.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

1. Quod (d) tardius Beatitudini tuae latino sermone translatum (e) Librum tuum remitterem, multa

(a) Recole historiam ex Socrate l. VI. c. 9. 10. et seqq.
(b) Cetera desiderantur, quæ nos quoad sententiam supplerent, utcumque conati sumus in superiori nota e.

(c) *al. cum superiori conjuncta. Scripta eodem anno 403.*

(d) Diximus inchoatam a Valesio epistolam his verbis, *Ne quoquam tardius, junctis nempe duobus, in qua superior desinit, et: quam ex veteri errore pro quod, vocem retinente; cuius lectionis aut plane nullus, aut Hieronymi menti certe contrarius est sensus.*

(e) Illum omnino, quem contra S. Joannem Chrysostomum a Theophilo græce elucubravit, ipse latine reddiderat. Ejus interpretationis exigua, quæ apud Facundum Hermianensem lib. VI, cap. ultimo, supersunt fragmenta, heic subiecte duximus e re nostra, ita tamen ut cum eadem Facundo, etiam nos, quod ea vel memoramus, sola possit necessitas excusare.

Frates, » inquit Theophilus, « Joannes persecutus immundo spiritu, quo suffocabatur Saul: » et iterum, « sanctorum ministros necavit. » Dicit illum « constantinum et in Ecclesia primivitorum impium, pestilente venenum, et tyrannica mente insania turibendum, atque in sua vesania gloriantem; animam suam adulterandam tradidisse diabolo. » Haec autem omnia, sicut habentur in ipsius Theophilii libro, ita possumus. Vocat illum etiam « humanitatis hostem, et qui scelere suo latronum viceset audaciam, sacrilegorum principem, et sacerdotium agentem impium, atque oblationes sacrilegas offerentem, preccarem et frontis durissime. » Hoc quoque adjiciens, quod « non his Joannes laqueis irretitus tenetur, qui presente aliquando dissolvi, sed qui audiens pro merito flagitium sui communiantem Deum atque dicentes, Judge inter me et Joannem, expectavi ut faceret iudicium, fecit autem iniuriam, et non justitiam, sed clamorem. » Dicit etiam quia « sicut satanas transfiguravit se in angelum lucis, ita etiam Joannes non esset quod videbatur: nec tantum similem satanæ, sed immundum daemонem « eum appellat, « more torrentis trahenter verborum spurellam, quem et in Christum » perhibet « impium » extitisse, « et Judee traditoris esse consortem. » Adit etiam quod arguitur « in Deum manum impias extendisse, et quod Jacobus Apostolus de quibusdam rerum mundanarum cupidis dixit, peccatis et non accipitis, eo quod male petitis, » hoc beatus Theophilus beatum Joannem assertus dixisse de Christo. « Ausus est, » inquit, « dicere in Ecclesia, quod Christus oraverit, et non fuerit exauditus, quia non bene oraverit. Quis hereticorum deterius blasphemavit, » quam beatum Joannem refert

in medio impedimenta fecerunt: Isaurorum repentina **759** erupcio: Phœnicis Galileeaque vastitas: terror Palæstinæ, præcipue Jerosolymæ: et nequaquam librorum, sed murorum extrectio. Ad hoc asperitas hyemis, famæ intolerabilis, nobis præser-tim, quibus multorum fratrum cura imposita est. Inter quas difficultates lucrativis, et ut ita dicam, fortivis, per noctem operis, crescebat interpretatio, et Jam in schedulis tenebatur, cum diebus sanctæ Quadragesimæ scripta ad purum, collatione tantum (f) indigerem, gravissimo languore correptus, et moris limen ingrediens, Domini misericordia et tuis precibus reservatus sum. Ad hoc forsitan ut implerem præceptum tuum, et volumen disertissimum, quod Scripturarum floribus texuisti, eadem quæ a te scriptum est gratia verterem; licet imbecillitas corporis et animi mœror, ingenii quoque ecumen obtuderit, et verba prono cursu labentia velut qui busdam obicibus retardarit.

2. Mirati sumus in opere tuo (g) utilitatem omnium Ecclesiarum, ut discant qui ignorant, eruditæ testimoniis Scripturarum, qua debeat veneratio Sancta suscipere, et altaris Christi ministerio deservire; sacrosque calices, et sancta velamina, et cætera, quæ ad cultum Dominicæ pertinent Passionis, non quasi inania, et sensu carentia sanctimoniam non habere; sed ex consortio Corporis et Sanguinis Domini eadem quæ Corpus ejus et Sanguis majestate veneranda.

beatus Theophilus blasphemasse, quem affirmat « consilio Judaicæ impietatis semetipsum tradidisse, et offerre temeritate solita, quod obtulerunt Judæi, se ipsum ac populos decipientem, et Dathan atque Abiron ænulatorum? Audit, » inquit, « cum Judæis, iniquitas magnificata est nimis. » Adjicit etiam hoc, « Ariani et Eunomiani contra Christum Joannis blasphemis delectantur: Judæi et idololatriæ justificati sunt tua comparatione gentiles. » Et iterum dicit, « Non solum non est Christianus Joannes, sed peior est rege Babylonia, multo sceleratior, quam Balhazar, idolatriæ et etiuncilis sceleratior est Joannes. Tibi, » ait, « præsens ignominia, æternæ in futuris seculis pena reddetur. » Hoc quoque visum est eidem beato Theophilico dicere, « Salvator clamavit et dixit, tollite Joannem, et mittite in tenebres exteriores, » et iterum, « Largissimos homines ante tribunal Dei suo ministravit incendio. » Et hæc omnia non sufficerunt ira atque furori, nisi etiam hoc de memorato sanctissimo viro Joanne dicaret, « quod alia ei pena querenda sit, eo quod vincet sceleris magnitudo multitudinem tormentorum.

(f) Fortasse indigenter rescribendum est.
(g) Hæc aliud operis quam quod constituius, designare videantur: unde Tillemonius quoque adnotat. LXX. in Hieronymi vitam, non librum adversus Chrysostomum, sed Paschalem epistolam anni 403. innui arbitratur. Nos vero nihil movent, nam neque ejus anni Paschalem Hieronymus interpretatus est, neque id veterum ulius tradidit. Et contra librum contra Chrysostomum denotant reliqua omnia tum bujus, tum superioris epistola commata; et ab Hieronymo Presbytero translatum dixit Facundus, ex quo non sententias tantum, verum etiam ipsa verba posuerit. Ad hæc si utilitatem Ecclesiæ præcepit nota: in hujusmodi libro, ni discant qui ignorant, qua debeat veneratio Sancta suscipere, etc., maledicta autem, et contumelias dissimulat: id minimus sapienter facit, et ut nominis Chrysostomiani declinet invidiam. Denique ex supra recitatis fragmentis intelleximus, solitum traduci a Theophilo Chrysostomum, tanquam « sacrilegorum principem, et sacerdotium, agentem impium, atque oblationes sacrilegas offerentem: » et « offerre eum temeritate solita quod obtulerunt Judæi. Se ipsum et populum decipientem, et Dathan atque Abiron ænulatorum; » quoniam rem facile potuit hac detrahendi occasione abusus Theophilus, in his quæ ad Dominicum cultum pertinereant, explicandis, subiuste expatiari, quod in primis laudet Hieronymus.

S. HIERONYMI I.

(Trente.)

3. Suscipe igitur Librum tuum, imo meum, et ut verius loquer, nostrum : cumque mihi faveris, tuus fautor eris. Tibi enim meum sudavit ingenium, et secundam græcam latinæ linguae volui paupertate pensare. Neque vero ut diserti interpretes faciunt, verbum verbo reddidi ; nec adnumeravi **760** pecuniam, quam mibi per partes dederas, sed pariter appendi ; ut nihil desit ex sensibus, cum aliquid desit ex verbis. (a) Epistolam autem tuam idcirco in latinum verti, et huic volumini præposui, ut omnes, qui legerint, sciant me non temeritate et jactantia, sed præceptis Beatitudinis tux suscepisse onus ultra vires meas. Quod an consecutus sim, tuo judicio derelinquo. Certe si imbecillitatem reprehenderis, voluntati veniam commodabis.

EPISTOLA CXV (b).

AD AUGUSTINUM.

Resalutat Augustinum, excusans quod liberius responderit, et rursum de cucurbita meminit, rogatque ut omissis contentiosis quæstionibus deinceps secum in vicem amice conferant, et placide versentur in campo sacrarum Scripturarum.

Domino vero Sancto et Beatusimo Papæ

AUGUSTINO, HIERONYMUS

in Christo salutem.

4. Cum a sancto fratre nostro (c) Firmo sollicite quererem quid ageres, sospitem te laetus audivi. Rursum cum tuas litteras non dico sperarem, sed exigere, nesciente te, ex Africa prosecutum se esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te unico amore complectitur, simulque obsecro, ut ignoscas pudori meo, quod diu ut rescriberem, præcipienti negare non potui. Nec ego tibi, sed causa causa respondit. Et si culpa est respondisse, quæso ut patienter audias, multo major est provocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniae : sit inter nos pura germanitas ; et deinceps non quæstionum, sed caritatis ad nos scripta mittamus. Sancti **761** fratres qui nobiscum Domino serviant, affatim te salutant. Sanctos qui tecum Christi leve trahunt jugum, præcipue sanctum et suspiciendum [al. suscipiendum] papam Alypium, ut meo obsequio salutes, precor. Incoluem te et memorem mei, Christus Deus noster tueatur omnipotens, domine vere sancte et beatissime papa. Si legisti librum explanationum in Jonam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Sin autem amicus qui me primus gladio peccat, stylo repulsus est ; sit humanitatis tux atque justitiae accusantem reprehendere, non respondentem. In Scripturarum si placet campo sine nostro in vicem dolore ludamus.

(a) Superiorum CXIII. ut ibi nota c. satis manifesto ostendimus.

(b) Alias 96. Scripta fort. an. 403.

(c) In Vaticanis octo Mass. sexque aliis apud Benedictinos Firmi nomen desideratur, quod in subsequentis epistole initio in plurisque omnibus habetur.

EPISTOLA CXVI (d).

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Respondet accuratus epistolis Hieronymi, 105. 112. et 115. dc interpretatione loci Epistolæ ad Galatas, confirmans quod Petrus merito veraciterque reprehensus fuerit a Paulo. Cæterum deprecatur veniam, si dictis forte incautioribus Hieronymi animum offendit, excusans, quod nulla sua culpa per multorum manus obambularit epistola, priusquam ad eum, cui scripta erat, perveniret.

Domino dilectissimo et in Christi visceribus honoro, sancto fratri et compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINU in Domino salutem.

1. « Jampridem caritati tux prolixam epistolam misi, respondens illi tux, quam per sanctum Elium tum Asterium, nunc jam non solum fratrem, verum etiam collegam meum, misisse te recolis. Quæ utrum in manus tuas pervenire meruerit, adhuc ne scio, nisi quod per fratrem sincerissimum Firmum scribis (e) si ille qui te primum gladio petiit, stylo repulsus est ; ut sit humanitatis meæ atque justitiae, accusantem reprehendere, non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio utcumque conjicio, legisse te illam epistolam meam. In ea quippe deploravi tantam inter vos existuisse discordiam, de quoram tanta amicitia, qua quaversum eam fama diffuderat, caritas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo (f) in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognovisse, **762** non ausus sum dicere : sed dolendo humanam miseriam, enjus in amicitia mutua caritate retinendis, quantumlibet illa sit, incerta permancio est. Verum illud malueram tuis nosse rescripis, utrum mihi veniam, quam poposacram, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamvis hilarior quidam vultus litterarum tuarum, etiam hoc me impetrasse significare videatur : si tamen post lectionem illam misse sunt ; quod in eis minime apparet. »

2. « Petis, vel polius fiducia caritatis jubes, ut in Scripturarum campo sine nostro invicem dolore ludamus. Evidem quantum ad me atque, serio nos ista, quam ludo agere mallem. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor majus aliquid expeto a benignitate virium tuarum, prudenterque tam docta, et otiosa, annosa, studiosa, ingeniosa (g) diligentia ; haec tibi non tantum donante, verum etiam dictante Spiritu Sancto, ut in magnis et laboriosis quæstionibus, non tanquam ludentem in campo Scripturarum, sed in montibus anhelantem adjuves. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter carissimos disserentes decet, putasti dicendum esse, ludamus : sive illud apertum et planum sit,

(d) Alias 97. Scripta paulo post superiori.

(e) Martianæus, si ille qui me primum, etc., nempe ut Hieron. scriperat, sed dum verba repetit Augustinus, personas mutari contendit Victorius. Et Benedictini quidem, te, sed quod sit pro si legunt, non probatur ; nisi forte typographi est mendum.

(f) Vocabæ in aliquo apud Benedictinos non sunt.

(g) Victorius diligenter jubet legi pro diligencia.

Unde colloquimur, sive arduum atque difficile, hoc ipsum edoce, obsecro te, quoniam modo assequi valleamus: ut cum forte aliquid nos movet, quod nobis, et si non cautius attendentibus, certe tardius intelligentibus non probatum est: et quid nobis videatur contra conumur asserrere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, non incidamus in suspicionem puerilis jactantiae, quasi nostro nomini famam, viros illustres accusando queramus. Si autem aliquid asperum refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile flat, lenlore circumfundamus eloquio, ne (a) litum melle gladium stringere videamur [al. judicemur]. Nisi forte ille modus est, quo utrumque hoc vitium, vel vitii suspicionem caueamus, si cum doctiore amico sic dispitemus, ut quidquid dixerit, necesse sit approbare; nec querendi saltem causa, liceat aliquantulum reluctari. »

3. « Tum vero sine ullo timore offensionis tanquam in campo luditur; sed mirum si nobis non illuditur. Ego enim fateor caritati tue solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honorentque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid crasse firmissime credam. At si aliquid in eis offendero **763** litteris, quod videatur contrarium veritati, nibil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantilibet sanctitate doctrinique preponalteant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abherreat, persuaderet potuerunt. Nec tamen, nisi frater, sentire (b) aliquid alter existhuc: prorsus, inquam, non te arbitror, sic legi tuos libros velle, tanquam Prophetarum et [al. vel] Apostolorum: de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est. Absit hoc a pia humilitate; (c) et veraci de temetipso cogitatione, quia nisi esses praeitus, non utique diceres, (utinam mereremur complexus titos, et collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus). »

4. « Quod si teipsius consideratione vite ac morum tuorum, non simulate, nec fallaciter dixisse credo: quanto magis aquum est me credere Apostolum Paulum non aliud sensisse quam scripserit, ubi aut de Petro et Barnabâ: Cum viderem quia non recte ingrediuntur [al. ingrediebantur, et ingrediantur] ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus: si tu cum sis Iudeus, gentiliter et judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare (Galat. 2. 14)? De quo enim certus sim, quod me scribendo vel loquendo non fallit, si fallebat Apostolus filios stios, quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est, veritas formaretur. Quibus cum premisisset, dicens: Quae autem scribo vobis, ecce totam Deo, quia non melius (Gal.

(a) MSS. 10. apud Benedictinos ne particula carent.

(b) Benedictini, sentire aliud existino.

(c) Victorius ex Mediceo quodam aliquis MSS. addit. fid.

1. 20), non tamē veraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, vidiisse se Petrum et Barnabam non recte ad Evangelii veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restituisse, non ob aliud nisi quod gentes cogere iudaizare. »

5. At enim satius est credere Apostolum Paulum aliquid non (d) vere scriptisse, quam Apostolum Petrum non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius esse credere martyri Evangelium, quam negatum esse a Petro Christum: ei mentiri Regnorum librum; quam tantum Proprietam a Domino Deo tam excellenter electum, (e) et in concupiscenda atque abducenda uxore aliena commisisse adulterium, et in marito ejus necando, tam horrendum **764** homicidium. Imo vero sanctam Scripturam in summo, et celesti auctoritatis culmine collocatam, de veritate ejus certus ac securus legam: et in ea homines vel approbatos, vel emendatos, vel damnatos veraciter discom, potius quam, (f) facta humana dum in quibusdam laudabilis excellentiae personis aliquando credere timeo reprehendenda, ipsa divina eloqua mihi sint ubique suspecta:

6. « Manichaei plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate convincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt; falsa esse contendunt: ita tamen ut eamdem falsitatem non scribentibus Apostolis tribuant, sed nescio quibus codicium corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus sive antiquioribus exemplaribus, nec praecedentis lingue auctoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquando potuerunt, notissima omnibus veritate superati confusi que discedunt. Itane non intelligit prudentia sancta tua, quanta malitia illorum patescat occasio, si non ab aliis Apostolicas litteras esse falsatas; sed ipsis Apostolos falsa scripsisse dicamus? »

7. « Non est, inquis, creditibile, hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus fecerat, arguisse. Non nunc inquit quid fecerit, sed quid scriperit quero. Hoc ad questionem quam suscepit maxime pertinet; ut veritas divinarum Scripturarum ad nostram fidem redditandam memorie commendata, non a quibuslibet, sed ab ipsis Apostolis, ac per hoc in Canonicum auctorialis culmen recepta, ex omni parte vera atque indubitate persistat. Nam si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod cum videbit non recta ingredientem ad veritatem Evangelii. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: et ideo falsum de eo dicit, qui dicit eum non recte fecisse; quod cum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus; verum est quod Petrus non recte tunc ingrediebatur ad veritatem Evangelii. Id ergo faciebat quod facere non debebat: et si tale aliquid Paulus ipse jam fecerat, correctum po-

(d) Martian, aliquid vere non scripsisse.

(e) Victorius et copulam expangit, qua sensum turnari oportunitas est.

(f) Adnotant Benedictini in Lovam, edit. legi, potius quam facta humana ne dum, sed melius ne retineri in aliis editis ac MSS.

tius etiam ipsum credam, coapostoli sui correctio-
nem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid
in sua epistola posuisse. (a) Et si hoc non in epistola
qualibet, quanto magis in illa, in qua praeveetus
ait : *Quæ autem scribo 765 vobis, ecce coram Deo
quia non mentior?*

8. « Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, ut
gentes cogeret judaizare. Hoc enim lego scrispsisse
Paulum, quem mentitum esse non credo (*Gal. 1. 20*) :
et ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra
Evangelii veritatem, ut putarent qui credebant
in Christum, sine illis veteribus sacramentis salvos
se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochia, qui ex Circumcisione crediderant. Contra quos Pau-
lus perseveranter acriterque configit. Ipsum vero
Paulum non ad hoc id egisse, quod vel Timotheum
circomecidit (*Act. 16. 1*), vel Cenchreis votum per-
solvit (*Act. 18. 18*), vel Jerosolymis a Jacobo admo-
nitus, cum eis qui (b) voverant, legitima illa cele-
branda suscepit; ut putari videretur per ea sacra-
menta etiam Christianam salutem dari (*Act. 21. 24*) :
sed ne illa quæ prioribus ut congruebat temporibus,
in umbris rerum futurarum Deus fieri jusserset, tan-
quam idolatriam gentilium damnare crederetur.
Hoc est enim quod illi Jacobus ait : auditum de illo
esse, quod discussionem doccat a Moysi (*Act. 21.*
21). Quod utique nefas est, ut credentes in Christum
discindantur a (c) Propheta Christi, tanquam ejus
doctrinam detestantes atque damnantes; de quo ipse
Christus dicit, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi :*
de me enim ille scripsit (*Joan. 5. 46*). »

9. « Attende obsecro ipsa verba Jacobi : *Vides, in-
quit, frater quot millia sunt in Iudea, qui crediderunt
in Christum : et hi omnes simulatores sunt Legis. Au-
dierunt autem de te, quia (d) discussionem doces a
Moysi, eorum qui per gentes sunt Iudeorum, dicens
non debere circumcidere eos filios suos, neque secun-
dum consuetudinem ingredi. Quid ergo es? Utique
oportet convenire multitudinem ; audierunt enim te
supervenisse : hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt
nobis viri quatuor votum habentes super se : his as-
sumptis sanctifica te cum ipsis, et impende in eos ut
radant capita : et scient [al. sciens] omnes quia quæ
de te audierunt falsa sunt ; sed sequeris et ipse custo-
dicens Legem, de gentibus autem qui crediderunt, nos
mandavimus, judicantes nihil ejusmodi serrare illos,
nisi ut se observent ab idolis immolato, et a sanguino,*
(e) *et a fornicatione (Act. 21. 20 et sqq.). Non, ut
opinor, obscurum est, et Jacobum 766 hoc ideo*

(a) Idem, et in epistola qualibet : quanto magis, etc.

(b) Benedictini, qui noverant ; nisi si typophatarum est
mendum. Act. 21. 25. *viri quatuor votum habentes su-
per se.*

(c) Martianus post Erasmus plurimum numero, a Pro-
phetis, quod Victorius olim castigaverat, cum de Moyse
tantum sermo sit.

(d) Brixiani apud Victorium Ms. discussionem heic et
paulo superius, ut Vulgata editio habet, et Graec. ἀνταπολεμεῖν.
Sed discussionem probant superiora verba, *Nefas est ut cre-
dentes in Christum discindantur a Propheta Christi.*

(e) Suffocatum, quod videtur omitti, facile notatur in
sanguine ; nam et in aliquot Graecis libris invenitur deside-
ratur.

monuisse, ut scirent falsa esse quæ de illo audierant,
bi qui cum in Christum ex Iudeis credidissent, ta-
men simulatores erant Legis, ne per doctrinam Chri-
sti, velut sacrilega, nec Deo mandante conscripia
damnari putarentur, quæ per Moysen patribus fuerant
ministrata : hoc enim de Paulo jactaverant non illi
qui intelligebant quo animo a Iudeis fidelibus obser-
vari tunc ista deberent, propter commendandam sci-
licet auctoritatem divinam, et sacramentorum illo-
rum Propheticam sanctitatem, non propter adipi-
scendam salutem, quæ jam in Christo revelabatur,
et per baptismi sacramentum ministrabatur ; sed illi
hoc de Paulo sparserant, qui sic ea volebant obser-
vari, tanquam sine his in Evangelio solus creditibus
esse non posset. Ipsum enim senserant vehementissimum
gratiae predicatorem, et intentioni eorum
maxime adversum, docentem, non (f) per illa hominem
justificari, sed per gratiam Jesu Christi, cuius
prænuntiandæ causa, ille umbræ in Lege mandatae
sunt. Et ideo ille invidiam et persecutionem melien-
tes concitare, tanquam inimicum legis mandatorum
que divinorum criminabantur : cujus false crimina-
tionis invidiam congruentius devitare non posset,
quoniam ut ea ipsa celebraret, tanquam sacrilega putabatur ; atque ita ostenderet, nec Ju-
deos tunc ab eis tanquam a nefariis prohibendos,
nec gentiles ad ea tanquam ad necessaria compellendos. »

10. « Nam si revera sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat, et ideo celebranda susci-
peret, ut actione simulata suam posset occultare
sententiam, non ei diceret, Jacobus, et scient omnes :
sed diceret, et putabant omnes, quoniam quæ de te au-
dierunt, falsa sunt (*Act. 21. 24*), præterim quia in
ipsis Jerosolymis Apostoli jam decreverant, ne quis-
quam gentes cogeret judaizare : non autem decrevera-
nt ne quisquam tunc Iudeos judaizare prohiberet :
quoniam etiam ipsos jam doctrina Christiana non co-
geret. Proinde si post hoc Apostolorum decretum,
Petrus habuit illam in Antiochia simulationem, qua
gentes cogeret judaizare, quod jam nec ipse cogeba-
tur, quoniam propter commendanda eloquia Dei, quæ
Iudeis sunt credita, non prohibebatur ; quid mirum
si constringebat cum Paulus 767 libere asserere,
quod cum ceteris Apostolis se Jerosolymis decre-
visse nieminerat. »

11. « Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud
Jerosolymitanum concilium Petrus fecit : nec sic
mirum est, quod eum volebat Paulus non timide ob-
tegere, sed fidenter asserere, quod cum pariter senti-
re jam noverat, sive quod cum eo contulerat Evan-
gelium, sive quod in Cornelii Centurionis vocatione,
etiam divinitus eum de hac re admonitum acceperat,
sive quod antequam illi quos timuerat, venissent
Antiochiam, cum gentibus eum convesci viderat.
Neque enim negamus in hac sententia fuisse jam

(f) Erasmus denuo secutus Martian. per illum ; cum la-
men legalia, de quibus supra dixerat, docuerit diu ante
Victorius significari.

Petrum, in qua et Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re verum esset docebat, sed ejus simulationem, qua gentes judaizare cogebantur, arguebat, non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria garebantur, tanquam verum esset quod illi dicebant, qui sine circumcisione præputii atque aliis observationibus, quæ umbræ erant futurorum, putabant credentes salvos esse non posse. »

12. « Ergo et Timotheum circumcidit propterea, ne Judæis, et maxime cognitioni ejus maternæ sic viderentur, qui ex gentibus in Christum crediderant, detestari circumcisionem : sicut idolatria detestanda est, cum illam Deus fieri præceperebat, hanc Satanas persuaserit : Et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis qui (a) sine ulla circumcisione dicebant credentes salvos esse non posse, et ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait. *Sed neque Titus qui mecum erat cum esset Græcus compulsus est circumcididi : propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, ut nos in servitutem redigerent, quibus nec ad horam cessimus subjectioni [al. subjectione], ut veritas Evangelii permaneret [al. permaneat] apud vos* (Gal. 2. 3. 4. 5). Hinc [al. Hic] apparet quid eos captare intellexerit, ut non saceret quod in Timotheo fecerat, et quod ea libertate facere poterat, (b) qua ostenderat illa sacramenta, nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sacrilega debere dñnnari. »

13. « Sed cavendum est videlicet in hac disputatione, ne sicut Philosophi, quædam facta hominum media dicamus, inter recte factum et peccatum : quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur : 768 et urgeamur eo, quod observare Legis ceremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum. Ut si bonum dixerimus, eas nos quoque observare cogamus ; si autem malum, non vere, sed simulate ab Apostolis observatas esse credamus. Ego vero Apostolis, non tam exemplum Philosophorum timeo, quando et illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quam forensium advocates, quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri et Pauli putata est decenter induci ; quid ego apud te tineam nomen Philosophorum, qui non propterea vani sunt, quia omnia falsa dicunt, sed quia et falsis plerisque confidunt, et ubi vera inventiunt dicere, a Christi gratia, qui est ipsa veritas, alieni sunt. »

14. « Cur autem non dicam præcepta illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines justificantur; umbras enim sunt prænuntiantes gratiam, qua justificamur : nec tamen mala, quia divinitus præcepta sunt, temporibus personisque con-

(a) Benedictini sine illa circumcisione, tum duo Vaticani Miss. non posse, et id Doctorem gentium sentire.

(b) Miss. sex apud Benedictinos, qua ostenderet.

gruentia : cunque me adjuvet etiam prophetica sententia, qua dicit Deus se illi populo dedisse præcepta non bona (Ezech. 20. 25) ? Forte enim propterea non dixit mala ; sed tantum non bona, id est, non talia, ut illis homines boni flant, aut sine illis boni non flant. Vellem me doceret benigna sineceritas tua, utrum simulate quisquam sanctus orientalis cum Romam venerit, jejunet sabbato, excepto illo die Paschalis vigilæ. Quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam Ecclesiam, sed etiam (c) multa ei vicina, et aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur et manet. Si autem non jejunare sabbato malum putaverimus, tot Ecclesiæ Orientis, et multo majorem orbis Christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placetne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate, sed congruenti societate atque observantia fecerit ? Et tamen nihil inde legitimus in Canonicis libris præceptum esse Christianis : quanto magis illud malum dicere non audeo, quod Deum præcepisse ipsa Christiana fide negare non possum : qua [al. quia] didici non eo me justificari, sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum ? »

15. « Dico ergo circumcisionem præputii, 769 et extera hujusmodi, priori populi per Testamentum, quod vetus dicitur, divinitus data ad significationem futurorum, quæ per Christum oportebat impleri : quibus advenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiam præmissæ Prophetie, non autem necessaria facienda : quasi adhuc expectandum esset, ut veniret fidei revelatio, quæ bis significabatur esse ventura. Sed quamvis gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri a consuetudine Judæorum, tanquam detestanda atque damnanda. Sensim proinde atque paulatim servente sana prædicatione gratiæ Christi, qua sola noscent credentes se justificari, salvosque fieri non illis umbris rerum antea futurarum, tunc jam venientium atque præsentium, ut in illorum Judæorum vocazione, quos præsentia carnis Domini et Apostolica tempora sic invenerant, omnis illa actio (d) consumetur umbrarum, hoc eis suscepisse ad commendationem, ut non tanquam detestanda et similis idolatriæ vitaretur, ultra vero non haberet progressum ; ne putaretur necessaria, tanquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putaverunt heretici, qui dum (e) volunt et Judæi esse et Christiani, nec Judæi nec Christiani esse poverunt. Quorum sententiam mihi cavendam, quamvis in ea nunquam fuerim, tamen benevolentissime admonere dignatus es : in cuius sententia non consensionem, sed simulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus verissime scriberet : (f)

(c) Victorius legit *multus ei vicinas, et aliquanto remotiores*, impressamque lectionem reprehendit, quod sermo de Ecclesiis sit.

(d) MSS. quinque *consummaretur*.

(e) Victorius voluerunt pro *volumi immunitat*.

(f) Benedictini, *quod eum vidueret*.

quod cum eum vidiisset non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique verissime diceret, quod gentes judaizare cogebat (*Gal. 2. 14*). Quod Paulus utique non engebat, ob hoc illa vetera veraciter, ubi Iopus esset, observans, ut damnanda non esse monstraret : prædicens tamen instanter non eis ; sed revelata gratia fidei, fideles salvos fieri, ne ad ea quemquam velut necessaria suscipienda compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quemquam factum ex Iudeo Christianum, vel cogu, vel sino talia veraciter celebrare : sicut nec tu, cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum vel sinis talia simulare.

16. « An vis ut etiam ego dicam hanc esse summam questionis, imo sententiae tuæ. **770** ut post Evangelium Christi, bene (*a*) faciant credentes Iudei, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus; si filios circumcidant, si sabbatum observent, ut Paulus in Timotheo (*Act. 16. 3*), et omnes observavere Iudei, dummodo hæc simulate ac fallaciter agant? Hoc si ita est, non jam in haeresim Ebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem; sed nescio in quam novam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo non errore, sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, ut te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarentur infirmi, qui ex Iudeis multi crediderant, et ea respuenda, nondum intelligebant : nunc vero confirmata per tot gentes doctrina gratiae Christianæ, confirmata etiam per omnes Christiani Ecclesiæ lectione Legis et Prophetarum, quomodo hæc intelligenda, non observanda recitentur, quisquis ea simulando (*b*) agere voluerit, videatur insanire : cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum, et alios recte fidei Christianos, tunc illa vetera sacramenta paululum observando veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ Propheticæ significationis observationes a piissimis patribus custoditæ tanquam sacralegia diabolica a posteris (*c*) detestandæ? Jam enim cum venisset fides, quæ prius illis observationibus prænuntiata, post mortem et resurrectionem Domini revelata est, amiserant tanquam vitam (*d*) officii sui. Verumtamen sicut defuncta corpora, necessariorum officiis, deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose; non autem deserrenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus projicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quamvis sit ex Iudeis, similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor, vel bajulus corporis, sed impius sepulturae violator. »

17. « Fateor sane in eo, quod epistola continet mea, quod ideo sacramenta Iudeorum Paulus celebranda suscepérat, cum jam Christi egset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his qui ea vellent, si-

(a) Olim, notante Victorio, bene fecient.

(b) Benedicti, quisquis ea simulando agere voluerit, insanire. Cur, etc.

(c) Falso legerat Martianus post Erasmum detectata.

(d) Deest vox officii in 22. MSS.

cut a parentibus per Legem accepterant custodiare, minus me posuisse, illo duntacel tempore, quo primum fidei gratia revelata est : tunc enim hoc non erat perniciōsum. **771** Progressu vero temporis (*e*) illæ observations ab omnibus Christianis desererentur : ne si tunc fieret, non discerneretur quod Deus populo suo per Moysen præcepit, ab eo quod in templis demoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligētia mea : quia hoc non addidi, quam oburgatio tua. Verumtamen longe antequam litteras tuas accepissem, scribens contra F.ustum Manichæum, quomodo eundem locum, quamvis breviter explicaverim, et hoc illic non prætermiserim ; et legere poterit, si non dedignetur benignitas tua, et a carissimis nostris, per quos nunc hæc scripta misi, quomodo volueris, tibi fides sit, illud me ante dictasse : mihiq[ue] de animo meo crede, quod coram Deo loquens, jure caritatis exposco, nunquam mihi visum fuisse, etiam nunc Christianos ex Iudeis factos sacramenta illa vetera (*f*) quolibet affectu, quolibet animo celebrare debere, aut eis ullo modo licere ; cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi litteræ innotuerunt : sicut nec tibi videtur hoc tempore cuiquam esse simulanda ista, cum hoc fecisse Apostolos credas. »

18. « Proinde sicut tu e contrario loqueris, et licet reclamante, sicut scribis, mundo, libera voce pronuntias, ceremonias Iudeorum et perniciosas esse, et mortiferas Christianis; et quicumque eas observaverit, sive ex Iudeis, sive ex gentibus, eum in barathrum diaboli devolutum : ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, et addo : Quicumque eas observaverit, sive ex Iudeis, sive ex gentibus, non solum veraciter, verum etiam simulate, eum in barathrum diaboli devolutum. Quid queris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab hujus temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus conversationem ab hujus temporis, quamvis minime simulata ceremoniarum Iudaicarum observatione, secerro; quoniam tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quamvis legerimus : *Lex et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam* (*Luc. 16. 16*); et quia properea quærebant Iudei Christum interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo (*Joan. 5. 18*) : et quia gratiam pro gratia accepimus (*Joan. 1. 16*) : et quoniam *Lex per Moysem data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est* (*Ibid. 17*) : et per Jeremiam **772** promissum est, daturum Deum Testamentum novum domui Iuda, non secundum Testamentum quod disposuit patribus eorum (*Jerem. 31. 31. 32*) : non tamen arbitror ipsum Dominum fallaciter a parentibus

(e) Editi alii, « Progressu vero temporis erat perniciōsum, nisi illæ observations ab omnibus Christianis desererentur; ne si tunc fierent, non discernerentur. » Adnotant Benedicti in a MSS. 20. abesse verba erat perniciōsum, nisi. Deinde fieret idem esse ac ne si primo illo tempore desererentur.

(f) Martianus juxta veteres editiones, « quilibet affectu celebrare, quovis animo debere ab eis ullo modo coli, cum illud de Paulo, » etc.

circumcisum. Aut si hoc propter extatam minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certe non illa per Moysen præcepta observatio, sed ipse mandaverat: *Vade et offer pro te sacrificium quod præcepit Moyses in testimonium illis* (Marc. 1. 44). Nec fallaciter ascendit ad diem festum usque adeo non causa ostentationis coram hominibus, ut non evidenter ascenderit, sed latenter (Joan. 7. 10).

19. « At enim dixit idem Apostolus: *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (Gal. 5. 2). Decepit ergo Timotheum, et fecit ei nihil prodesse Christum? An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit: nec ait, si circumcidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine ulla exceptione dixit: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiam tuę, ut velis subintelligi, nisi fallaciter, ita non (a) impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum: *si circumcidamini, qui propterea volebant circumcidiri, quod aliter se putabant in Christo salvos esse non posse.* Hoc ergo animo, hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidetur, Christus ei nihil omnino proderat; sicut alibi aperte dicit, *Nam, si per Legem justitia, ergo Christus gratia mortuus est* (Gal. 2. 21). Hoc ergo declarat, quod et ipse commemorasti, *Evacuati estis a Christo, qui in Lege justificamini, a gratia excidistis* (Gal. 5. 4). Illos itaque arguit, qui se justificari in Lege credebant; non qui legitima illa in ejus honorem, a quo mandata sunt observabant intelligentes, et qua prænuntiandæ veritatis ratione mandata sunt, et quoisque debeant perdurare. Unde est illud quod ait: *Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub Lege* (Ibid. 18). Unde, velut colligis, (b) apparet, qui sub Lege est, non dispensative, ut nostros putas voluisse maiores; sed vere, ut ego intelligo, cum Spiritum Sanctum non habere. »

20. « Magna mihi videtur questio, quid sit esse sub Lege sic, quemadmodum Apostolus culpat. Neque enim propter circumcisionem hoc eum arbitror dicere, aut illa sacrificia, quæ tunc facta a patribus, nunc a Christianis non sunt, et cætera hujusmodi, **773** sed hoc ipsum etiam (c) quod Lex jubet: *Non concupisces* (Exod. 20. 17), quod fateremur certe Christianos debere observare, atque evangelica maxime illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam, et mandatum sanctum et justum et bonum (Rom. 7. 12). Deinde subjungit, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?* Absit: sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, (d) ut fiat supra modum peccator, aut peccatum, per

mandatum (*Ibid. v. 13*). Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi ait: *Lex subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia* (Rom. 3. 20). Et alibi, cum superius de dispensatione gratiae loqueretur, quod ipsa justificet, velut interrogans ait: *Quid ergo Lex?* Atque huic interrogationi continuo respondit: *Prævaricationis gratia posita est, donec veniet semen, cui promissum est* (Gal. 3. 19). Hos ergo damnabiliter dicit esse sub Lege, quos reos facit Lex, non impletos Legem, dum non intelligendo gratiae beneficium ad facienda Dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione presumunt. *Plenitudo enim Legis caritas* (Rom. 13. 10). *Caritas vero Dei diffusa est in cordibus nostris, non per nosipso, sed per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis* (Rom. 5. 5). Sed huic rei quantum satis est explicandæ, prolixior fortasse et sui proprii voluminis sermo debetur. Si ergo illud, quod Lex ait, *Non concupisces* (Rom. 13. 9), si humana iustitia gratia Dei adjuta non fuerit, sub se reum tenet, et prævaricatorem potius damnat, quam liberat peccatorem, quanto magis illa, quæ significacionis causa præcepta sunt, circumcision, et cætera, quæ revelatione gratiae latius innotescente, necesse fuerat aboliri, justificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia jam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; sed permittenda paululum cis, maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant. Postea vero tanquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. »

21. « Hoc autem, quod dicas (non dispensative, ut nostri voluere majores), quid sibi vult, oro te? Aut enim hoc est, quod ego appello officiosum mendacium, ut hæc dispensatio sit officium, velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit, omnino non video, nisi forte, addito nomine dispensationis, fiat [al. fit] ut mendacium non sit mendacium: quod si absurdum est; cur ergo non aperte dicas officiosum mendacium defendendum, **774** nisi forte nomen te movet: quia non tam usitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum Officii, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium præceptiorum plenos, de Officiis voluit appellare. An si officiose mentiatur quisque culpandus est; si dispensative, approbandus? Rogo te, mentiatur ubi elegerit qui hoc putat: quia et in hoc magna questio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, imo viri Christiani, qualibus dictum est, *Sit in ore vestro, est, est, non, non, ut non sub iudicio decidatis?* (Jac. 5. 12; Matth. 5. 37.) Et qui cum sile audiant, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, (Ps. 5. 7).

22. « Sed hæc, ut dixi, et alia et magna questio est: eligat quod voluerit, qui hoc existimat, ubi mentiatur, dum tamen a scribentibus auctoribus sanctarum Scripturarum, et maxime Canonicarum, inconcusse credatur, et defondatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi, de quibus dictum

(a) Idem imprudenter.

(b) Editi plerique velut colligis apparere, sed concianus duo Vaticani, apparet, notantibus Benedictinis.

(c) Benedictini, quod Legi dicit.

(d) Locum emendari jubet ex Vulgata Victorius, ad hunc modum, *ut fiat supra modum peccans peccatum*, quibus Græcum textum ait consentire ἀπαρνός η ἀπαρίη, et duo ex Florentia exemplaria, nec enim vult Augustinum; pro aut accepisse.

*est, Hic jam queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur (1. Cor. 4. 2), tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, cum ipsa fides in latino sermone ab eo dicatur appellata, quia sit quod dicitur. Ubi autem sit quod dicitur, mentiendi utique non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus procul dubio nobis exhibet in scribendo fidem: quia veritatis dispensator erat, non falsitatis. Ac per hoc verum scripsit, vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem reatissime, quod gentes cogeret judaizare (Gal. 2. 14). Ipse vero Petrus, quod a Paulo siebat utiliter libertate caritatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atque ita rarius et sanctius exemplum patetis praebuit, quo non dedignarentur sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi; quam Paulus, quo confidenter auderent, etiam minores majoribus pro defendenda Evangelica veritate, salva fraterna caritate resistere. Nam cum satius sit, a tenendo itinere in nullo, quam in aliquo declinare; **MULTO EST** tamen mirabilius et laudabilius, libenter accipere corrigen tem, quam audacter corriger deviantem. Est laus itaque justae libertatis in Paulo et sanctae humilitatis in Petro: quæ, quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat adversus calumniantem Porphyrium defendenda, quam ut ei datur obtrectandi major occasio, qua multo mordacius criminaretur Christianos fallaciter **775** vel suas litteras scribere, vel Dei sui sacramenta (a) tractare. »*

25. « Flagitas a me, ut aliquem saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sua secutus, cum tu tamen plures nominatim commemoraveris, qui te in eo, quod astruis processerunt; petens ut in eo, quod te reprobando errantem, patiar te errare cum talibus; quorum ego fateor ne ninem legi; sed cum ferme sex, vel septem, horum quatuor auctoritate in quoque infringis. Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de Ecclesia dicas nuper egressum; Alexandrum autem veterem haereticum; Origenem vero ac Dydimum reprehensos abs te, lego in recentioribus questionibus, quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. Cum his ergo errare puto, quia nec te ipse patieris; quamvis hoc perinde dicatur ac si in hac sententia non erraverint. Nam quis est, qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heraclotes, et quem paulo post commemo ras, Joannes, qui dudum in Pontiœali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam. »

26. « Porro si quæreras, vel recolas, quid hinc sensit noster (b) Ambrosius: quid noster itidem Cy-

(a) Benedictini, *sacramenta portare*.

(b) Difficile in his quæ supersunt Ambrosii scriptis quid simile occurrat Augustinianæ aëtentiaz. Utique in Commentariis in epistolas Pauli in Appendix secundi tomii invenias, « Interveniente causa negligentia, vel erroris, dissidere inter se videntur Apostoli. Et, Reprehensibilis utique ab Evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur. » Quæ forte ex genuinis Ambrosii monumentis excerpta sunt a neoterico interpolatore. Quoad Cyriani testimonium, est, ut putamus, locus iste quem Iunius epist. 71. ad Quintum fratrem. « Neo Petrus..... cuni secum Paulus de circumci-

prianus, invenie fortasse, nec nobis defuisse, quos in eo, quod asserimus, sequeremur, quanquam sicut paulo ante dixi, **TANTUMmodo** Scripturis Canonicis hanc ingenuam debeam servitatem, qua eas solas ita sequar, ut conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde cum quaro tertium, ut tres etiam ego tribus opponam, possem quidem, ut arbitror, facile reperire, si multa legisset. Verumtamen ipse mibi pro his omnibus, imo supra hos omnes Apostolus Paulus occurrit: ad ipsum configio; ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiunt litterarum tractatoribus provoco, ipsum interrogans interpollo et requiro in eo, quod scripsit ad Galatas, vidiisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gentes judaizare cogebat (Galat. 2. 14), utrum verum scripserit, an forte nescio qua dispensativa falsitate mentitus sit. Et audio eum paulo superius, in ejusdem narrationis exordio religiosa voce mihi clamantem, *Quæ autem **776** scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior* (Gal. 1. 20.)

25. « Dent veniam quilibet aliud opinantes; ego magis credo tanto Apostolo in suis litteris juranti, quam cuique doctissimo de alienis disputanti. Nec dici timeo, me sic Paulum defendere, quod non simulari errorem Judæorum, sed vere fuerit in errore. Quoniam neque simulabat errorem qui libertate Apostolica, sicut illi tempori congruebat, vetera illa sacramenta, ubi opus erat agendo, commendabat ea, non solum Satanae versutia decipiendis hominibus, sed Dei providentia, prænuntiandis rebus futuri propheticæ constituta. Nec vere fuerat in errore Judæorum, qui non solum noverat, sed etiam instantè et acriter prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponenda, vel justificationi quorumcumque fidelium necessaria. »

26. « Quod autem dixi eum factum Judæis tanquam Judæum, et tanquam gentilem gentibus, non mentientis astu, sed compatiens affectu quemadmodum dixerim, parum mihi visus es attendisse; imo ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulaverit; sed quia sic ea non simulavit, que factebat similia Judæis; quemadmodum nec illa que factebat similia gentibus, que tu quoque commemorasti: atque in eo me, quod non ingrate fateor, adjuvasti. Cum enim abs te quæsissem in epistola mea, quomodo putetur ideo factus Judæis tanquam Judæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Judæorum, cum et gentibus tanquam gentilis factus sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium; tu respondisti in eo factum gentibus tanquam gentilem, quod præputium receperit; quod indifferenter permiserit vesti stone postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis, et posteris sibi potius oportere. Nec despexit Paulum, quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, et rationi legitima, quam Paulus vindicabat, facile consentit. » Hunc certe locum ipse recitat Augustinus ad suam hanc sententiam asserendam init. lib. 2. de Baut adversus Donatistas

cibis, quos damnant Judæi. Ubi ego quæro : utrum et hoc simulate fecerit? Quod si absurdissimum atque falsissimum est : sic ergo et illa, in quibus Judæorum consuetudini congruebat libertate prudenti, non necessitate servili, aut quod est indignius, dispensatione fallaci potius quam fideli. »

27. « Fidelibus enim, et his qui cognoverunt veritatem, sicut ipse testatur (nisi forte et hic fallit) *omnis creatura Dei* **777** bona est, et nihil abiciendum, quod cum *gratiarum* actione accipitur (1. Tim. 4. 4). Ergo et ipsi Paulo non solum (a) viro, verum etiam dispensatori maxime fideli, non solum cognitori, verum etiam doctori veritatis, omnis utique in cibis creatura Dei, non simulate, sed vere bona erat. Cur igitur nihil simulate suscipiendo sacramentorum, cæmoniarumque gentilium, sed de cibis et præputio vera sentiendo, atque docendo, tamen tanquam gentilis factus est gentibus, et non potuit fieri tanquam Judæus Judæis, nisi fallaciter suscipiendo sacramenta Judeorum? Cur oleastro inserto observavit dispensationis veracem fidem : et naturalibus ramis non extra, sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoria velamen simulationis obtendit? Cur factus tanquam gentilis gentibus, quod sentit docet, quod (b) ait, sentit : factus autem tanquam Judæus Judæis, aliud claudit in pectore, aliud promitt in verbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere. Utrisque enim debebat caritatem de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes incrifaceret, non mentientis astu, sed compatiens affectu, id est, non omnia mala hominum fallaciter agendo; sed aliorum omnium malis omnibus, tanquam si sua essent, misericordis medicinae diligentiam procurando. »

28. « Cum itaque illa Testamenti veteris sacramenta, etiam sibi agenda minime recusabat, non misericorditer fallebat; sed omnino non fallens, atque hoc modo a Domino Deo illa usque ad certi temporis dispensationem jussa esse commendans, a sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc autem, non mentientis astu, sed compatiens affectu, Judæis tanquam Judæus siebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Christum credere nolebant, vel per vetera (c) sacerdotia sua cæmoniarumque observationes se a peccatis posse mundari, siveque salvos existimabant: sic liberare cupiebat tanquam ipse illo errore teneretur: diligens utique proximum tanquam se ipsum, et hæc aliis faciens, quæ sibi ab aliis fieri vellent, si hoc illi opus esset. Quod cum Dominus mouisset, adjunxit: *Hoc est enim Lex et Prophetæ*, (Marc. 22. 40).

29. « Hunc compatiens affectum, in eadem Epistola ad Galatas præcipit, dicens: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo* **778** *delicto, vos qui spir-*

(a) Lovan. edit. vero. At aliae edidit. et MSS. notantibus Bened. viro.

(b) Notant Benedictini in MSS. 14. haberi, quod agit sensu.

(c) Victorius maluit, *sacrificia*; accusatque impressam lectionem: et tamen non nisi duo MSS. apud Benedictinos ei favent.

tiales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne et tu tenteris (Gal. 6. 1). Vide (d) si non dixit: fieri tanquam ille, ut illum lucrifacias. Non utique, ut ipsum dilectum fallaciter ageret; aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet, atque ita alteri, tanquam sibi ab altero velle, misericorditer subveniret, hoc est, non mentientis astu, sed cum patientis affectu. Sic Judæo, sic gentili, sic cuiilibet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo constituto, non simulando, quod non erat, sed compatiendo, quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. »

30. « Te ipsum, si placet, obsecro, te paulisper intuere: te ipsum, inquam, erga me ipsum; et recole, vel si habes conscripta, relege verba tua in illa epistola, quam mihi per fratrem nostrum, jam collegam meum Cypriatum breviorem misisti, quam veraci, quam germano, quam pleno caritatis affectu, cum quedam me in te commisso expostulasses graviter, subjunxisti: (In hoc creditur amicitia, in hoc necessitudinis iura violantur, ne videamur certare pueriliter et fautoribus invicem, vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi.): Hæc abs te verba, non solum ex animo dicta, sentio, verum etiam benigno animo ad consulendum mihi. Deinde [al. Denique] addis, quod etiam si non adderes, apparceret, et dicis (Hæc scribo, quia te puto et Christiane diligere cupio, nec quidquam in mea mente retinere quod distet a labiis): O vir sancte mihi que (ut Deus videt animam meam) veraci corde dilectè, hoc ipsum, quod posuisti in litteris tuis, quo te mihi exposuisse non dubito, hoc ipsum omnino Apostolum Paulum credo exhibuisse in litteris suis, non uni cuiilibet homini, sed Judæis, et Grecis, et omnibus gentibus filii suis, quos in Evangelio genuerat, et quos pariendo partierat: et deinde posteriorum tot millibus fidelium Christianorum, propter quos illa memorie mandabatur [al. commendabatur] epistola, ut nihil in sua mente retineret, quod distaret a labiis. »

31. « Certe factus es etiam tu, tanquam ego, non mentientis astu, sed compatiens affectu, cum cogitares tam me non relinquendum **779** in ea culpa, in quam me prolapsum existimasti, quam nec te velles, si eo modo prolapsus esses. Unde agens gratias benevolæ menti erga me tuæ, simul posco ut etiam milles non succenseas, quod cum in opusculis tuis aliqua me moverent, motum meum intimavi tibi: hoc erga me ab omnibus servari [al. observari] volens, quod erga te ipse servari, ut quidquid improbandum putant in scriptis meis, nec (e) laudent subdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me; hinc potius existimans hedi amicitiam, et necessitudinis

(d) Idem expunxit si voculam, quam redundare ait, et nullis in codicibus inveniri. Mox Benedictini notant, *Fieri* imperativo modo ab Augustino in MSS. alibi usurpari, unum autem Vaticanum habere *Fias*, editos *Fieri*.

(e) MSS. 14. apud Benedictinos, *nec claudant subdolo pectore*: qui adnotant forte alludere voluisse Augustinum ad ea Hieronymi verba, *nec quidquam in mea mente reliquere*, etc.

jura violari. Nescio enim utrum amicitiae Christianae putandae sint, in quibus magis valet vulgare proverbium, *Obsequium amicos, veritas odium parit*, quam Ecclesiasticum, *Fideliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.*

32. « Proinde carissimos nostros, qui nostris laboribus sincerissime favent, hoc potius quanta possumus instantia doceamus, quo sciunt fieri posse, ut inter carissimos aliquid alterutro sermone contradicatur, nec tamen ipsa caritas minuitur, nec veritas odium pariat, que debetur amicitiae; sive illud verum sit, quod contradicatur, sive corde veraci qualemque sit dicitur, non retinendo in mente, quod a labiis distet. Credant igitur fratres nostri, familiares tui, quibus testimonium peribes, quod sint vasa Christi, me invito factum, nec mediocrem de hac re dolorem inesse cordi meo, quod litterae meae prius in multorum manus venerunt [al. *venerint*], quam ad te, ad quem scriptae sunt, pervenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, et longum est enarrare [al. *narrare*], et, nisi fallor, superfluum: cum sufficiat si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo, quo putatur; nec omnino meae fuisse voluntatis, aut dispositionis, aut consensionis, aut saltem (a) cogitationis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod Deo teste loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen absit, ut eos credam, haec tuæ sanctitati malevola mente suggestere ad excitandas inter nos injurias; quas misericordia Domini Dei nostri avertat a nobis; sed, sine ullo nocendi animo, facile de homine humana vita suspicari. Hoc enim me de illis æquum est credere, si vasa sunt Christi, non in contumeliam, sed in honorem facta, et disposita in domo magna a Deo (b), 780 ad omne opus bonum. Quod si post hanc attestationem meam, si in notitiam eorum venerit; facere voluerint; quam non recte faciant, et tu vides. »

33. « Quod sane scripseram, nullum me librum adversus te Romam misisse, ideo scripseram, quia et libri nomen ab ipsa epistola discernebam. Unde omnino nescio quid aliud te audisse existimaveram; et Romanam nec ipsam epistolam, sed tibi miseram; et adversus te non esse arbitrabar, quod sinceritate amicitiae, sive admonendum, sive ad te, vel me abs te correndum fecisse me neveram. Exceptis autem familiaribus tuis, te ipsum obsecro per gratiam, qua redempti sumus, ut quemcumque tua bona, quæ Domini bonitate tibi concessa sunt, in litteris meis posui, non me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid autem in te peccavi, dimittas mihi. Nec illud, quod de nescio cuius Poetæ facto ineptius fortasse, quam litteratus a me commemoratum est, amplius quam dixi, ad te trahas: cum continuo subjicerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos absit unquam ut amiseris; sed ut adverteres, quos sanos ac vigiles haberes. Propter solam ergo (c)

(a) *Martian.* cum editis antiquioribus, *cognitionis.*

(b) *Benedictini,* in *opus bonum.*

(c) Reversa in Augustini veriore sententiam conces-

παλαιόθι, si scripserimus aliquid, quod scripto posteriore destruere debeamus, -imitandam, non propter Stesichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attengendum illud existimavi: atque identidem rego, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse (d) perspexeris. Quanquam enim secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit: Episcopatus Presbyterio major sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est: LICET ETIAM a minore quolibet non sit refugienda, vel deditanda correctio. »

34. « De interpretatione tua jam mihi persuasisti, qua utilitate Scripturas volueris transferre de Hebreis; ut scilicet ea, quæ a Judæis prætermissa, vel corrupta sunt, proférres in medium: Sed insinuare digneris peto, a quibus Judæis, utrum ab eis ipsis, qui ante adventum Domini interpretati sunt; et si ita est, quibus, vel quonam eorum; an ab istis posterius, qui propterea putari possunt, aliqua de codicibus Græcia vel subtraxisse, vel ip eis corrupisse, ne illis testimoniis de Christiana fide convincerentur? Illi autem anteriores cur hoc facere voluerint, 781 non invenio. Deinde nobis mittas, obsecro interpretationem tuam de Septuaginta; quam te edidisse nesciebam. Librum quoque tuum, cuius mentionem fecisti, de optimo genere interpretaudi, cupio legere; et adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interprete peritia linguarum, conjecturis eorum, qui scripturas edisserendo pertractant; quos necesse est, etiam si recta atque unius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obscuritate sententias: quamvis nequaquam ipsa varietas ab ejusdem fidei unitate discordet; sicut etiam unus tractator, secundum eamdem fidem, aliter atque aliter eundem locum potest exponere, quia hoc ejus obscuritas patitur. »

35. « Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut et tanta Latinorum interpretum, qui qualescumque hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus: et hi, qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, si fieri potest, intelligent, propterea me noille tuam ex Hebreo interpretationem in Ecclesiæ legis, ne contra Septuaginta auctoritatem, tanquam novum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aurea, et corda illam interpretationem audire consueverunt, quæ etiam ab Apostolis approbata est. Unde et illud apud Jonam virgultum (*Jona. 4. 6.*), si in Hebreo nec hedera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod truncu suo nixum, nullis sustentandum adminiculis erigatur; mallem jam in omnibus Latinis cucurbitam legi. Non enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse, nisi quia et huic simile sciebant. »

sisse Hieronymum postea, docti viri argumentantur ex eo loco Dialog. 1. contra Pelagianos c. 8. ubi inter Episcopos neminem aut rarum esse irreprehensibilem dicens, Quid, addit, indignabitur id sibi denegari, quod Princeps apostolorum non habuit? Ceterum quam ex Græcorum Patrum scriptis ille hauserat, Cassianus quoque Collat. 17. sententiam est amplexatus; Augustinianam vero plerique alii, atque in primis quos Scholasticos vocant.

(d) *Martian.* juxta veteres editiones, *prospexeris.*

36. « Satis me, imo fortasse plus quam satis, tribus epistolis tuis respondisse arbitror; quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Rescribe quod visum fuerit ad nos vel alios instruendos. Dabo autem operam diligentiores quantum me adjuvat Dominus, ut litteræ, quas ad te scribo, prius ad te perveniant, quam ad quemquam, a quo latius dispergantur. Fatoq; enim, nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me, quod de meis ad te factum justissime expostulas. Tamen placeat nobis invicem non tantum caritas, verum etiam libertas amicitiae; nec apud me taceas, vel ego apud te, quod in nostris litteris vicissim nos movet; et scilicet animo qui oculis Dei, in fraterna dilectione, non **782** displiceret. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciosa offensione non putas; non fiat. Illa enim caritas, quam tecum habere velim, profectio major est: sed (a) meius haec minor, quam nulla est. »

EPISTOLA CXVII (b).

AD MATREM ET FILIAM (c) IN GALLIA COMMORANTES.

Docet viduis et virginibus viandam esse domesticam consuetudinem eorum, unde sit periculum vel pudicitia, vel famæ. Argumentum epistolæ ipse copiosius exponit in Præfatione.

PRÆFATIO.

4. Retulit mihi quidam frater e Gallia, se habere sororem virginem, matremque viduam, que in eadem urbe divisis habitarent cellulis: et vel ob hospitii (d) solitudinem, vel ob custodiendas facultatulas, presules sibi quosdam Clericos assumpsissent; ut majore dedecore jungerentur alienis, quam a se fuerant separatae. Cumque ego ingemicerem, et multo plura tacendo quam loquendo significarem. Queso te, inquit, corripias eas litteris tuis, et ad concordiam revoces; ut mater filiam, et filia matrem agnoscat. Cui ego: Optimam, inquam, mihi injungis provinciam: ut alienus conciliem, quas filius fraterque non potuit. Quasi vero Episcopalem cathedralm teneam, et non clausus cellula, ac procul a turbis remotus, vel præterita plangam vitia, vel vitare nitar presentia. Sed et incongruum est latere corpore, et lingua per totum orbem vagari. Et ille: Ninium, ait, formidolosus es. Ubi illa quondam constantia, in qua multo sale orbem defricans (e), Lucillianum quippiam retulisti? Hoc est, aio, quod me fugat, et labra dividere non sinit. Postquam enim arguendo crimina, factus sum criminosis, et juxta tritum vulgi sermone prover-

(a) Veteres editi et Martianæ, mellor.
(b) Alias 47. Scripta anno 405.

(c) Olim absolute erat, *De viando suspectio contubernio*. Nos MSS. inscriptionem præferimus additis verbis, *in Gallia commorantes*. Ipse Hieron. contra Vigilant. num. 3. « *Malignus*, » inquit, « *interpres dicat, fictam a me materiam, cui rhetorica declamatione respondeam, sicut illam, quam scripsi ad Gallias, matris et filii inter se discordantium.* » Erasmus quoque declamatoriò more sumptum fuisse atque tractatum abs Hieronymo argumentum suspicatus est.

(d) Veron. ob hospitiū solitudinem.

(e) Martian. detulisti, quo verbo qui utuntur MSS. *Lucianum quippiam corrupte etiam legunt*. Dicitur autem Lucilius ab Horatio lib. 1. Satir. 10, *Idem, qui sale multo urbem defricti*, etc.

bium: (f) Jurgantibus, et negantibus cunctis, nec aures me credo habere, nec tactum: ipsique parietes in me maledicio resonarunt, et in me psallebant qui bibebant vinum (Psal. 68): coactus **783** malo tacere dñi, rectius esse arbitrans, ponere custodiam ori meo, et ostium munitum lahiis meis (Psal. 38), quam declinare cor meum in verba malitiæ: et dum carpo vitia, in vitium detractionis incurrire. Quod cum dixissem: Non est, inquit, detrahere, verum dicere; nec privata correptione generalem facit doctrinam; cum aut rarus, aut nullus sit, qui sub hujus culpæ reatum (g) cadat. Queso ergo te, ne me tanto itinerere vexatum, frustra venisse patiaris. Scit enim Dominus, quod post visionem sanctorum Locorum, hanc vel maxime causam habui, ut cum tuis litteris sorori mederer ac matri. Et ego: Jamjam, inquam, quod vis faciam: nam et epistole transmarinæ sunt, et specialiter sermo dictatus, raro potest invenire quoq; mordet. Te autem obsecro, ut clam sermonem hunc habeas. Cumque portaveris eum pro viatico, si auditus fuerit, letemur pariter, si autem contemptus fuerit, quod et magis reor, ego verba perdiderim, tu itineris longitudinem.

Explicit Præfatio.

2. Primum vos scire cupio (h) soror et filia, me non idcirco scribere, quia aliquid de vobis sinistrum suscipier; sed ne cæteri suspicentur (i) vestram me orare concordiam. Alioquin (quod absit) si peccatorum vos existimare glutino cohæsisse, nunquam scriberem; sciremque me surdis narrare fabulam. Deinde hoc obsecro, ut si mordacius quippiam scripsero, non tam meæ putetis austeritatis [al. auctoritatis] esse, quam morbi. Putridæ carnes ferro curantur et cauterio: venena serpentino pelluntur antidoto. Quod satq; dolet, majori dolore expellitur. Ad extreum hoc dico, quod si etiam haec conscientia criminis vulnus non habeat, habet tamen fama ignominiam. Mater et filia, nomina pietatis, officiorum vocabula, vineula naturæ, secunda post Deum foederatio. Non est laus, si vos diligitis: scelus est, quod odistis. Dominus Jesus subjectus erat parentibus suis (Luc. 2): venerabatur matrem, cuius **784** erat ipse pater. Colebat nutritum, quem nutriverat: gestatunqua se meminerat alterius utero, alterius brachiis. Unde et in cruce pendens, commendat parentem discipulo (Ioan. 19), quam nunquam ante crucem dimiserat.

(f) Duo MSS. *jurantibus, et negantibus*.

(g) Falso, ut videbatur, et contrario sensu, legunt huic usque editi ac MSS. plerique sub *injus culpe reatum non cadat*. Nos negandi particulam vetustioris editionis an. 1496. et Veronensis Ms. auctoritate expunimus, veriorem hanc lectionem rati.

(h) Sic MSS. omnes atque editi, præter Victorium, qui cum sub sororis in Christo nomine aliqui Hieronymum seniorem mulierem non attendisset, ex ingenio supposuit mater pro soror, qua de re vapulat a Martianæ.

(i) Veram lectionem ex Ambrosian. codic. 66. Erasmo, et vetustiori, quo sepius utimur, editione restituimus. Vitoiose et incongruo sensu Victor. et Martian. ut *stram errare concordiam*, cum liqueat ex toto contextu, earum mulierum concordiam orare Hieronymum, que cum discordes inter se essent, atque invicem separatae viverent, cæteris suspicioni erant.

3. Tu vero, filia (jam enim desino ad matrem loqui, quam forsitan et ætas et imbecillitas, ac solitudo excusabilem facit) tu, inquam, filia, ejus dominum angustum judicas, cuius non tibi sicut venter angustus? Decem mensibus utero clausa vixisti, et uno die in uno cubiculo cum matre non duras? An oculos ejus ferre non potes? et, quæ [al. quia] omnes motus tuos, utpote illa, quæ genuit, quæ aluit, et ad hanc perduxit ætatem, facilius intelligit, testem domesticam fugis? Si virgo es, quid times diligentem custodiam? si corrupta, cur non palam nubis? Secunda post naufragium tabula est, quod male cœperis, saltem hoc remedio temperare. Neque vero hoc dico, quod post peccatum tollam poenitentiam, ut quod male cœpit, male perseveret [al. cœperis et perseveres]: sed quod desperem in istiusmodi copula divulsionem. Alioqui si ad matrem migraveris post ruinam, facilius poteris cum ea plangere, quod per illius absentiam perdidisti. Quod si adhuc integra es, et non perdidisti, serva ne perdas. Quid tibi necesse est in ea versari domo, in qua necesse habes quotidie aut perire, aut vincere? Quiquamne mortalium juxta viperam securos somnos capit? quæ etsi nos percutiat, certe sollicitat. Securius est perire non posse, quam juxta periculum non perisse. In altero tranquillitas est, in altero gubernatio. Ibi gaudemus, hic evadimus.

4. Sed forte respondeas: Non bene morata mater est, res sæculi cupit, amat divitias, ignorat jejunium, oculos stibio linit, vult compta procedere, et nocet proposito meo, nec possum cum hujusmodi vivere. Primum quidem etiamsi talis est, ut causaris, majus babebis præmium, si talem non deseras. Illa te diu portavit in utero, diu aluit, et difficiliores infantiae mores blanda pietate sustinuit. Lavit pannorum 785 sordes, et inimundo sæpe foedata est sternere. Assedit ægrotanti; et quæ pro te sua fastidia sustinuit, tua quoque passa est. Ad hanc perduxit ætatem; ut Christum amares, docuit. Non tibi disciplinant ejus conversatio, quæ te sponso tuo virginem consecravit. Quod si ferre non potes et delicias ejus fugis: atque (ut hoc vulgo solet dici) sæcularis est mater, habes alias virgines, habes sanctum pudicitæ chorum. Quid matrem deserens, eum eligis [al. diligis], qui forsitan suam reliquit sororem et matrem? Illa difficultis; sed iste facilis. Illa jurgatrix: ergo iste placabilis. Quero, utrum virum secuta sis, an postea inveneris? Si eum secuta es, manifestum est matrem reliqueris. Si postea reperiisti, ostendis quid in matris hospitio non potueris invenire. Durus dolor est, et meo mucrone me vulnerans. Qui ambulat, inquit, simpliciter, ambulat confidenter (Prov. 10). Tacerem (a), si me non morderet conscientia, et in aliis meum crimen non reprehenderem: nec per tra-

(a) Expuncta tertium negandi particula ad hunc modum, ut sensus constet, legendus videatur hic locus: « Tacerem, si me remorderet conscientia, et in aliis meum crimen reprehenderem, et per trahem oculi mei alterius festucam viderem. » Sed cum emendationi nostræ opem nullam conferant veteres chartæ, manum ab ulcero abstinemus.

bem oculi mei alterius festucam viderem. Nunc autem cum inter fratres procul habitans, eorumque fruens contubernio honeste sub arbitris, et videam raro, et videar: impudentissimum est hujus te verecundiam non sequi, cuius sequi testeris exemplum. Quod si dixeris: Et mihi sufficit conscientia mea: habeo Deum judicem, qui meæ vitæ est testis; non curo quid loquantur homines: audi Apostolum scribentem: *Proridentes bona, nos solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus* (Rom. 12). Si quis te carpit, quod sis Christiana, quod sis virgo, ne cures, quod ideo dimiseris matrem, ut in monasterio inter virgines viveres: talis detractio laus tua est. *Ubi non luxuria in puella Dei, sed duritia carpitur, crudelitas ista pietas est.* Illum enim præfers [al. præferas] matri, quem præferre juberis et animæ tuae. Quem si et ipsa prætulerit, et filiam te sentiet et sororem.

5. Quid igitur? scelus est sancti viri habere contubernium? Obtorto collo me in jus trahis ut aut probem quod holo, aut multorum invidiam subeam. Sanctus vir nunquam a matre filiam se Jungit: utramque suscipit, et utramque 786 veneratur. Sit quamlibet sancta filia, mater vidua indicium castitatis est. Si coœvus tuus est ille nescio quis, matrem tuam honoret ut suam: si senior, te ut filiam diligat, et parentis subjiciat disciplinæ. Non expedit amborum famæ, plus te illum amare quam in matrem: ne non videatur in te affectum eligere, sed ætatem. Et haec dicerem, si fratrem Monachum non haberem, si domesticis careres præsidiis. Nunc vero, proh dolor, inter matrem atque germanum, et matrem viduam, fratremque Monachum, cur se alienus interserit? Bonum quidem est, ut te et filiam neveris et sororem. Si autem utrumque non potes, et mater quasi dura respuitur, saltē frater placeat. Si frater asperior est, mollior sit illa quæ genuit. Quid palles? quid æstuas? quid vultum rubore suffundis, et trementibus labiis impatientiam pectoris contestaris? Non superat amorem matris et fratris, nisi solius uxoris affectus.

6. Audio præterea te suburbana rura, villarum amoenitates cum afflinibus atque cognatis, et istiusmodi generis hominibus circumire. Nec dubito quin vel consobrina, vel soror sit, in quarum solatium novi generis ducaris assecula. Absit quippe, ut quamvis proximi sint et cognati, virorum te suspicere captere consortia. Obsecro ergo te, virgo, ut mihi respondeas: Sola vadis in comitatu propinquorum, an cum amasio tuo? Quamvis sis impudens, sæcularium oculis eum ingerere non audebis. Si enim hoc feceris, et te et illum familia universa cantabit: vos cunctorum digitum denotabunt: ipsa quoque soror, aut affinis, sive cognata, quæ in adulationem tui, sanctum et (b) Nonnum coram te vocant, cum se paululum

(b) Veteres editi, *Sanctum nonnunquam coram te*, etc. quam lectionem Victorius i robat, vera quam asseritus ad variantes rejecta. Porro Nonnus olim fuisse appellatos pios viros, et qui virginitatem Deo vovissent, alibi diximus.

averterint, portentuosum ridebunt maritum. Siu autem sola ieris (quod et magis existimo) utique inter servos adolescentes, inter maritatas feminas atque nupturas, inter lascivas pueras, et comatos (a) liniatiosque juvenes, survarum vestium puerilla gradieris. Dabit tibi barbatulus quilibet manum, sustentabit lassam; et pressis digitis, aut tentabitur, **787** aut tentabit. Erit tibi inter viros matronasque convivium: spectabis aliena (l) oscula, prequistos cibos; et non absque scandalo tuo, in aliis sericas vestes, auratasque miraberis. In ipso quoque convivio ut vescaris carnibus, quasi invita cogeris. Ut vinum bibas, Dei landabitur creatura. Ut laves balneis, sordibus detrahetur: et omnes te, cum aliquid eorum, quae suadent, (b) si retractans feceris, puram, simplicem, dominam, et vere ingenuam conclamabunt. Personabit interim aliquis cantator ad mensam, et inter psalmos dulci modulamine currentes, quoniam alienis non audebit uxores, te, quae custodem non habes, saepius respectabit. Loquetur nutibus, et quidquid metuit dicere, significabit affectibus. later has et tantas illecebras voluptatum, etiam serreas mentes libido domat: quae majorem in virginibus patitur famem, dum dulcior putat omne quod nescit. Narrant gentilium fabule, cantibus sirenarum nautasisse in saxa pricipes: et ad Orphelii citharam, arbores bestiasque, ac silicum dura mollita. Difficile inter epulas servatur pudicitia. Nitens cutis sordidum ostendit animum.

7. Legimus in scholis pueri, et spirantia in plateis æra perspeximus, aliquem ossibus vix hærentem, illlicitis arsisse amoribus, et ante vita caruisse, quam peste. Quid tu facies puerilla sani corporis, delicata, pinguis, rubens, æstuans inter carnes, inter vina, et balneas, juxta maritos [al. maritas], juxta adolescentulos [al. adolescentulas]? Quæ et si rogata non feceris, tamen (c) de forma putas testimonium, si rogeris. Libidinosa mens ardentius inhomesta persecutur; et quod non licet, dulcior suspicatur. Vestis ipsa vilis et nulla, animi tacentis indicium est; si rugam non habeat; si per terram, (d) ut altior videaris, trahatur; si de industria dissuta sit tunica, ut aliquid intus appareat, operiatque quod fœdum est, et appetiat quod formosum. (2) Caliga quoque ambulant nigella ac nitens stridore ad se juvenes vocat. Papillæ fasciolis comprimuntur, et crispanti cingulo angustius pectus arctatur. Capilli, vel in frontem, vel in aures defluunt. **788** Palliolum interdum cadit, ut can-

(a) Excusi lineato, vel lineato, et limato. Emendatur a scriptis, ut intelligas fucatos vel liniatos fuco, quos alibi calamistratos vocat.

(b) Rectius legeris quasi pro si, quæ vocula nonnulli sensu turhat.

(c) Longo verosimilium nobis est ita scripsisse Hieronymum, de forma putas testimonium, id est ex interpellatione conjicias formosam esse te ac reputari; non ut Erasm. ac Martianus habet uno verbo, deformis, quod omnino sensu caret, et contra scriptoris est mentem. Novis faciem praetulit Victorius, qui legerat formæ.

(d) Perperam, et renuentibus Ms. Victorius cum negandi particula, non trahatur.

(1) Corrigi vult Gravius pocula.

(2) Addi heic in vetustis codicibus. Ista omnia jurenes ardentes ad tumum armabunt stuprum; testatur Gravius.

didos nudet humeros, et quasi videri noluerit, celat festina, quod volens detexerat. Et quando in publico quasi per verecundiam operit faciem, lupanarium [al. luparum] arte id solum ostendit, quod ostensem magis placere potest.

8. Respondebis: Unde me nosti? et quomodo tam longe positus, jactas in me oculos tuos? Fratris tui hoc mihi narraverunt lacrymæ, et intolerabiles per momenta singultus. Atque utinam ille mentitus sit, et magis timens hoc quam arguens, dixerit. Sed mihi crede: nemo mentiens plorat. Dolet sibi prælatum juvenem, non quidem comatum, non vestitum sericarum, (e) sed torosulum et in sordibus delicatum qui ipse sacculum signet, textrinum teneat, pensa distribuat, regat familiam, emat quidquid de publico necessarium est. Dispensator et dominus, et præveniens officia servulorum, quem omnes rodant famuli: et quidquid domina non dederit, illum clamitent subtraxisse. Querulum servulorum genus est, et quantumcumque dederis, semper eis minus est. Non enim considerant de quanto, sed quantum detur; doloremque suum solis, quod possunt, obtrectationibus consolantur. Ille parasitum, iste impostorem, hic hæredipetam, alias novo quilibet appellat vocabulo. Ipsum jactant assidere lectulo, obstetrices adhibere languenti, portare matulam, calesfacere lintea, plicare fasciolas. Facilius mala credunt homines, et quodcumque domi flingit, rumor in publicum fit. Nec mireris, si ancillæ et servi de vobis ista confingant, cum mater quoque id ipsum queratur et frater.

9. Fac igitur quod moneo, quod precor, ut primum matri, dehinc, si id fieri non potest, saltem fratri reconcilieris. Aut si ista tam cara nomina hostiliter detestaris dividere, ab eo, quem tuis diceris prætulisse. Si autem et hoc non potes (f) (reverteris enim ad tuos, si illum possis deserere) vel honestus sodali tuo utere. Separantur domus vestræ, dividaturque convivium, ne maledici **789** homines sub uno tectulo vos manentes, lectulum quoque criminentur habere communem. Potes et ad necessitates tuas quale voluisti habere solatum, et aliqua ex parte publica carere infamia. Quanquam cavenda sit macula, quæ nullo modo secundum Jeremiam, nulla fulgonum herba elui [al. dilui] potest. Quando vis, ut te videat et invisat, adhibe arbitros, amicos, libertos [al. liberos], servulos. Bona conscientia nullius oculos fugit. Intret, intrepidus, securus exeat. Taciti oculi, et sermo silens, et totius corporis habitus vel, trepidationem interdum, vel securitatem loquuntur. Aperi quarto aures tuas, et clamorem totius civitatis exaudi. Jam perdidistis vestra vocabula, et mutuo ex vobis cognomina suscepistis: tu illius diceris, et ille tuus. Ille mater audit et frater: paratique sunt, et

(e) Ambrosian. cod. trostum, alii autem Ms. atque editi vetustiores rosulum, eodem sensu. Sunt vero qui ut sibi per omnia constet trostum, legendum velint non vestrum sericatum, pro vestrum sericarum; nimis delicate.

(f) Vitiatus autem locum ita ex Veronensi exemplari emendamus, erat enim nullo ferme sensu penes editores omnes, reverere certe tuos, si non potes deserere. Lectio nostra veritas, atque elegantia ex contextu liquet.

precanur vos sibi dividere; et privatam vestram conjunctionis infamiam, laudem facere communem. Tu esto cum matre, sit ille cum fratre. Audentius diliges sodalem fratris tui: honestus amabit mater amicum filii, quam filia sua. Quod si nolueris, si mea monita rugata fronte contempseris, epistola tibi haec vocè libera proclamabit: Quid alienum servum obsides? quid ministrum Christi, famulum tibi facis? Respic ad populum, singulorum facies intuere. Ille in Ecclesia legit, in te aspiciunt universi: nisi quod pene licentia conjugali de tua infamia gloriari. Nec jam secreto dedecore potes esse contenta. Procacitatem, libertatem vocas. *Facies meretricis facta est tibi, neccis erubescere* (Jerem. 3).

10. Iterum me malignum, iterum suspiciosum et rumigerulum clamitas. Ego ne suspiciosus? ego ne malevolus? qui ut in principio epistolæ præfatus sum, ideo scripsi, quia non suspicabor. An tu negligens, dissoluta, contemptrix, quæ annos nata (a) viginti quinque, adolescentem necdum bene barbatulum, ita brachii tuis, quasi cassibus inclusisti? Optimum revera paedagogum, qui te moneat, qui asperitate frontis terreat. 790 Et quanquam in nullis ætatis libido sit tuta, tamen vel cano capite, ab aperta defendit ignominia. Veniet, veniet tempus (dies enim allabitur, dum ignoras) et iste formosulus tuus, quia cito senescunt mulieres, maxime quæ juxta viros sunt, vel diuoren reperiunt, vel juniores. Tunc te penitentebit consilii tui, et taedebit pertinacia, quando et rem et famam amiseris, quando quod male junctum fuerat, dividetur bene. Nisi forte secura es, et coalescente tanti temporis caritate, dissidium non vereris.

11. Tu quoque mater, quæ proprieatatem maledicta non metuis, noli sic vindicare, ut pecces. Magis a te discat filia separari, quam tu ab illa sejungi. Habet filium, et filiam, et generum, uno et contubernalem filiae tuæ. Quid queris aliena solatia, et ignes jam sopitos suscitas? Honestius est tibi saltem culpam filiae sustentare, quam occasionem tue querere. Sit tecum filius Monachus, pietatis viduitatisque præsidium. Quid tibi alienum hominem queris, in ea præsertim domo, quæ filium et filiam capere non potuit? Ejus jam ætatis es, ut possis nepotes habere ex filia, invita ad te utrumque. Revertatur cum viro, quæ sola exierat. Virum dixi, non maritum. Nemo talumnietur. Sexum significare volui, non conjugium. Aut si erubescit, et retractat, et domum, in qua nata est, arbitratur angustam, vos ad ejus hospitium pergit; quamvis arctum sit, facilius matrem et fratrem capere potest, quam hominem alienum, cum quo certe in domo una, (b) uno cubiculo, casta manere non poterat. Sint in una domo duæ feminæ, et uno masculi. Si autem et tertius ille (c) γηραιός,

(a) Eadem Veronenses membranæ annos nata X.XX.
(b) Brevius duo prolife nota: Mas. cum quo caste in uno cubiculo munere non poterat. Porro ut minimum impressam lectionem mutaremus, illud omnino duximus emendandum, quod pro uno cubiculo, erat sine cubiculo, aut nullo, aut alieno, et incongruo sensu. Grav. sive pro sine.

(c) Olim erat γηραιός, quod verti possit tertius untritor,

tus habitare non vult, et seditiones ac turbas concitat, sit biga, sit triga, frater vester hac filius, et sororem illi exhibebit (d) et matrem. Alii vitricum et generum vocent, ille nutricium appellat et fratrem.

12. Haec ad brevem lucubratlunculam celeri sermone dictavi, volens desiderio 791 postulantis satisfacere, et quasi ad scholasticam materiam me exercens. Eadem enim die mane pulsabat ostium, (e) qui praefectus erat. Simulque ut ostenderem obtrectatoibus meis, quod et ego possim quidquid venerit in buccam dicere. Unde et de Scripturis pauca perstrinxì; nec orationem meam, ut in ceteris libris facere solitus sum, illarum floribus texui. Extemporalis est dictatio, et tanta ad lumen lucernula facilitate profusa; ut notatorum manus lingua præcurreret; et signa ac farta verborum volubilitas sermonum obrueret. Quod idecirco dixi, ut qui non ignoscit ingenio; ignoscat vel temporis.

EPISTOLA CXVIII. (f)

AD JULIANUM.

Julianum quendam prædictitem, qui intra paucos dies amiserat duas filias et uxorem, alque incursantibus barbaris, bonam possessionum partem: comparatione Job consolatur, et exemplo Pamachiti, Paulini que adhortatur ad perfectam vitam, hoc est, absolute mundi contemptum, videlicet huc vocante etiam ipsa fortuna.

1. Filius meus, frater tuus, Aušonius in ipso Jam professionis articulo, cum mihi presentiam sui tarde dedisset: et cito abstulisset, atque in puncto temporis, salve pariter valeque dixisset: vacuum se redire arbitratus est, nisi mearum aliquid ad te nudgarum, tumultario sermone portaret. Jam demissus (g) synthemate equus publicus sternebatur, et no-

aut pastor. Mss. plerumque haec tantum exhibent Graecorum litterarum vestigia THPOCKOC. Sed τρόπον, quod est *senum nutritor*, rectissime impressi habent, et ad matris nutricium refertur. Verum ex orationis serie, et superioribus, verbis, *Sint in una domo duæ feminæ et duo masculi*, la li mox eosdem, antea impressos constat, qui legebant contrarium sensu, *abire non vult, pro habitu non vult*; ut ex Veron. exemplari substituimus, et castigavimus. Grav. multum ἀπέστη.

(d) Perperam editi exhibebitis: emendatur a scriptis, ut alia non pauca, quorum lectorem passim admouuisse, non est opera pretium.

(e) Ex Veronen. Ms. Editi *qua*.

(f) *Ilias 34. scripta anno 406.*

(g) Sic retinendum omulno est, *synthema*, non ut ple-rique alii immutand. atque ipse Martianus ad marginem adiutoraverat, *forse schemata*. Quippe erat οὐδεις, aut οὐδεις, utroque enim modo habet vetus Glossarium a Libbaeo editum, Eretio, aut *signum*, *sigillum*, *teresa*, aut tandem *diploma*, sive quo cursum publicum usurpare non licet. Julianus Augustus in epist. ad Libanum Quæstorem ἀποτελεσθεντem ad utendum equo, seu vehicule publico accesso esse dixi conceptis verbis: οὐδὲ οὐδὲ τὸ σύνθημα τὸ πλάνητα τὸ τοῦ τρίποδος καὶ δεκάτου γραφεῖον τὸ διηγεῖσθαι. Neque adeo audiendi magis ceteroque viri, qui post Salmasium in Notis in Lampridium, Synthema pro veste habent; unde nuperus Epistolarum Hieronymi Gallicus interpres verbi, *habit de campagne*. Nec ipse Victorius, qui genus indumenti nobilium, et negotiorum aptum putavit ex Scavolice Jurisconsulti verbis, ubi, *Omero, iuguit, an ex universa teste, id est, synthesi, tunicas singulas, et palliola Semproniam possit eligere*. Et ex quodam Epigrammate:

Synthesibus dum gaudet eques, dominusque Senatus: et

bilem juvōnēm pūnicā iñdutūm tunica baltheus
ambiebat, et tamen ille apposito notariō cogebat lo-
qui, quæ velociter edita, velox cōsequeretur manus,
et linguae celeritatem prederent signa verborum.
Itaque non scribentis diligētia, sed dictantis temeri-
tate, longum ad te silentium rumpo, offerens tibi nu-
dam offici voluntatem. Extemporalis 792 est
epistola, absque ordine sensuum, sine tenacincio et
compositione verborum : ut totum in illa amictum,
nihil de oratore reperias. In precinctu effusam pu-
tes, et abire cupienti ingestum viaticum. Divina
Scriptura loquitur : *Musica in luctu, intempestiva nar-
ratio* (Eccli. 22. 6). Unde et nos leporem artis rhe-
toricæ contemnentes, et paerilis, atque plausibilis
eloquii venustatem, ad sanctarum Scripturarum gra-
vitatem consurgimus, (a) ubi vera vulnerum medicina
est; ubi dolorum certa remēdia : in quibus recipit
unicum filium mater in seretro : ubi turbæ dicitur
circumstanti, *Non est mortua puella, sed dormit* (Marc. 5. 39) : ubi et quatriuanus mortuus ad vo-
cem inclamantis Domini ligatus egreditur (Jean.
41).

2. Audio te in brevi tēmpore, duas virgunculas filias junctis pene extulisse funeribus, et pudicissimam ac fidissimam conjugem tuam Faustinam, imo fidei calore germanam, in qua sola post amissos liberos acquiescebas, subita tibi dormitione subtractam : quasi si naufragis in littore latrones reperiāt, et juxta eloquia Prophetarum fugiens ursum, incidat in leonem : extendensque manum ad parietem, a colubro mordeatur. Consecuta rei familiaris damnatio, vastationem totius barbaro hoste provinciae, et in communi depopulatione privatas possessionum tuarum ruinas : abactos armentorum ac pecorum greges; vinculos occisosque servulos; et in unica filia, quam tibi tam crēbræ orbitates fecerant cariorem, electum nobilissimum generum, ex quo ut omnia laceam, plus mororis, quam gaudii suscepisti. Hic est catalogus tentationum tuarum, hæc cum Juliano tyrunculo Christi, pugna hostis antiqui. Quæ si ad te respicias, grandia sunt ; si ad bellatorem fortissimum, ludus et umbra certaminis. Beato Job post malorum examina, tristitia pessima reservata est, ut per eam discret blasphemare. Tibi sublata est optima, ut miseriarum solatium perderes. Aliud 793 est sustinere quam nolis, aliud desiderare quam diligas. Ille in tot mor-
tibus filiorum domus suæ ruinam unum habuit se-
pulcrum, et scissis vestibus ; ut parentis monstraret
affectionem, procidens in terram adoravit, et dixit : *Nudus exiō de utero matris meæ, nudus et redēam, Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Dominus placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum* (Job 1. 21). Tu, ut pareissime dicam, inter multorum officia propinquorum, et consolantes amicos, tuorum exe-

Frigus enim magnum synthesis una facit.
At dēmissio, sive dēmissio synthesis dixit Hieron. non de-
misa synthesis, ut nihil dicamus, quam incommodo sensu
Synthesem hæc loci communiscantur.

(a) Martianus, ubi ubera vulnerum, etc. fuerit typogra-
phorum incuria.

quias prosecutus es. Perdidit ille simul omnes divi-
tias, et succedentibus sibi malorum nuntiis ad sin-
gulas plagas (b) ferlebatur immobiliis, complens in
se illud de Sapiente præconium. Si fractus illabatur
orbis : *In ipavidum ferient ruinæ* (Horatius lib. 3. Od. 2).
Tibi major pars derelicta substantæ, ut tantum ten-
teris, quantum ferre potes. Needum enim ad eum per-
venisti gradum, ut totis adversum te cœuis dimice-
tur.

3. Dives quondam dominus, et ditior pater, subito
orbis et nudus est. Cumque in omnibus his quæ
contigerant ei, non peccasset coram Domino, nec
quidquam locutus esset insipiens : exultans Domiuus
in victoria famuli sui, et illius patientiam suum du-
cens triumphum, dixit ad diabolum : *Animadvertisisti
famulum meum Job : quia non est quisquam ei similitus
super terram? Homo innocens, torus [al. verax] Dei
cultor, abstinentia ab omni malo, et adhuc perseverans
in innocentia* (Job 2. 3). Pulchre addidit : *Et adhuc
perseverans in innocentia*; quia difficile est pressam
malis innocentiam, non dolere : et hoc ipso fide non
periclitari, quod se videat injuste sustinere quod pa-
titur. Ad quæ respondens diabolus Domino, ait : *Co-
rium pro corio, et omnia, quæ habuerit hono, dabit pro
anima sua. Sed extende manum tuam, et tange ossa, et
carnes ejus, nisi in faciem benedixerit tibi* (Job 4. 5).
Callidissimus adversarius et inveteratus dierum ma-
lorum, novit alia esse quæ extrinsecus sint, et (c)
Philosophis quoque mundi ἀδερπα, hoc est, *indiffe-
rentia nominentur*, in eorumque amissione atque con-
temptu perfectam non esse virtutem : alia quæ intrin-
secus et desiderata cogant dolere perdentem. Unde
audacter Dei renuit prædicationi [al. prædicationem],
et dicit nequam eum deberè laudari, 794 qui
nihil de se, sed totum extra se dederit, qui pro corio
suo coria obtulerit filiorum, et deposuerit marsu-
pium, ut fruatur corporis sanitatem. Unde intelligat
prudentia tua usque ad hunc terminum pervenisse
tentationes tuas, et dedisse te corium pro corio, pel-
lem pro pelle, omniaque, quæ habes (d) paratum essē
dare pro anima tua : nequid autem extentam in te
manum Dei, nec tactas carnes, nec ossa contracta,
ad quorum dolorem difficile est non ingemiscere ; et
in faciem Deo benedicere, pro eo quod est, maledi-
cere. Unde et Nabutha in Regum libris dicitur bene-
dixisse Deum, et regem, et idcirco lapidatur a populo
(3. Reg. 21). Sciens autem Dominus athletam suum,
imo virum fortissimum etiam in isto extremo perse-
cutoque certamine non posse superari : *Ecce, inquit,
trado illum tibi : tantum animam illius custodi* (Job 2.
6). CARO VITI SANCTI datur in diaboli potestatem, et
animæ sanitas reservatur : ne si illud percussisset, ir-
quo sensus est mentisque judicium, non esset culpa
peocantis, sed ejus qui statum mentis everterat.

(b) Erasmus secutus editor Benedictinus cerebat.

(c) Ita suppleximus e MSS. quibus passim editi suffraz-
gantur, Erasmus, et Martianæ exceptis, qui verbū no-
minentur, et que conjunctionem omitunt.

(d) Emendant Veronenses membranae, cum antea longe
ab Hieronymi mente et contextus serie esset parva pro-
paratum.

4. Laudent ergo te alii, et tuas contra diabolum victorias panegyricis prosequantur, quod iusto vultu mortes tuleris filiarum, quod in quadragesimo die dormitionis earum lugubrem vestem mutaveris, et dedicatio ossium Martyris candida tibi vestimenta reddiderit, ut non sentires dolorem orbitatis tuarum, quem civitas universa sentiret, sed ad triumphum Martyris exultares : quod sanctissimam conjugem tuam non quasi mortuam, sed quasi proflisciscentem deduxeris. Ego te nequaquam adulazione decipiam, nec lubrica laude supplantabo. Loquar illud potius, quod tibi audiire conducit : *Filius accedens ad servitutem Dei, præparato animam tuam ad temptationem (Eccli. 2. 1)*; et, *Cum omnia feceris, dicio, Servus inutilis sum : feci quod facere debui (Luc. 17. 10)*. Tulisti liberos, quos ipse dederas : recepisti ancillam, quam mihi ob breve solatium commoda veras. Non contristor, quod recepisti, sed ago gratias, quod dedisti. Quondam dives adolescentis omnia, quae in Lege præcepta sunt, se implesse jactabat : ad quem Dominus in Evangelio, *Unum, inquit, tibi deest : Si vis perfectus 795 esse, vade, vende omnia, quae habes, et da pauperibus : et veni, sequere me (Matth. 19. 21)*. Qui omnia se fecisse dicebat, in primo certamine divitias vincere non potest. Unde et difficile intrant divites in regna celorum : quae expeditos, et alarum levitate subnixos, habitatores desiderant. *Vade, inquit, et vende, non partem substantiae, sed universa quae possides, et da pauperibus : non amicis, non consanguineis, non propinquis, non uxori, non liberis; plus aliiquid addam : Nihil tibi ex omnibus metu inopiae reservans, ne cum Anania damneris, et Sapphira (Act. 5), sed da cuncta pauperibus, et fac tibi amicos de iniquo manimona, qui te recipiant in æterna tabernacula [Luc. 16] (a), ut me sequaris, ac Dominum mundi, possessionem habeas ; ut possis canere cum Prophetæ : Pars mea Dominus (Ps. 15. 5. et 72. 26), et ut verus Levita nihil de terrena hæreditate possideas. Et hoc hortor : Si vis esse perfectus, si Apostolica dignitatis culmen cupis, si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro, non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus, pristina vestimenta contemnis ; et ut evadas Ægyptiam dominant, siccum pallium derelinquas (Gen. 39). Unde et Elias ad celorum regna festinans, non potest ire cuin pallio, sed mundi in mundo vestimenta dimittit (4. Reg. 2). Sed hoc ait, Apostolicae dignitatis est, et ejus qui velit esse perfectus. Cur autem et tu nolis esse perfectus ? Cur qui in sæculo primus es, non in Christi familia primus sis ? An quia uxorem habueris ? Habuit et Petrus, et tamen cum reti eam, et navicula dereliquit. Providentissimus Dominus, et omnium salutem desiderans, malensque pœnitentiam peccatoris quam mortem, abstulit tibi hanc excusationem, ut non illa te retrahat ad terras, sed tu eam separaris ad paradisi regna trahentem [al. tendentem]. Bona liberis pares, qui te ac Dominum præcessere-*

(a) Quidam MSS. non alio tamen sensu, negandi particulam intersetunt, ut me sequaris, ut Dominum, mundi possessionem non habes, &c., &c.

runt; ut partes eorum non in divitias sororis proficiant, sed in redemptionem animæ tuæ, atque alimenta misericordum. Hæc monilia filiæ tuæ a te expectant; bis gemmis ornari capita sua volunt. Quod præparatum erat in serico, vilibus pauperum tunicis servetur. Repetunt a te 796 partes suas; juncta Sponso nolunt videri pauperes et ignobiles, propria ornamenta desiderant.

5. Nec est, quod excuses nobilitatem et divitiarum pondera. Respice sanctum virum Pammachium, et serventissimæ fidei Paulinum Presbyterum, qui non solum divitias, sed seipso Domino obtulerunt. Qui contra diaboli tergiversationem, nequaquam pellèm pro pelle, sed carnes, et ossa, et animas suas Domino consecrarunt. Qui te et exemplo, et eloquio, id est, et opere, et lingua possunt ad majora perducere. Nobilis es, et illi, sed in Christo nobiliores. Dives et honoratos, et illi, imo ex divitibus et honoratis pauperes et inglorii : et idcirco diutiores, et magis incliti, quia pro Christo pauperes et inhonorati. Et tu quidem benefacis, quod Sanctorum diceris usibus ministrare, sovere Monachos, Ecclesiis offerre quam plurima. Sed hæc rudimenta sunt militia tua. Contemnis aurum, contempserunt et mundi Philosophi. Et quibus (b) unus, ut cæteros sileam, multarum possessionum pretium project in pelagus : Abite dicens in profundum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar a vobis. Philosophus gloria animal, et popularis auræ vile mancipium, totam simul [al. acme] sarcinam depositus; et tu te putas in virtutum culmine constitutum, si partem ex toto offeras ? Te ipsum vult Dominus hostiam vivam, placentem Deo : Te, inquam, non tua. Et ideo variis temptationibus commonet, quia in multis plagiis et doloribus eruditur Israel. Et quem diligit Dominus, corripit. Flagellat autem omnem filium, quem recipit (Prov. 8. 13). Paupercula vidua duo æra minuta misit in gazophylacium. Et quia totum obtulit quod habebat, omnes dicitur in oblatione munerum Dei superisse locupletes (Marc. 12; et Luc. 21); quæ non pondere sui, sed offerentium voluntate pensantur. Ut multis erogaveris consum tuum, et quidam tua gaudeant liberalitate, tamen multo plures sunt, quibus nihil dedisti. Neque enim Darii opes, et Crœsi divitiae valent explorare pauperes mundi. Quod si te ipsum Domine dederis, et Apostolica virtute perfectus, sequi cœperis Salvatorem, tunc 797 intelliges ubi fueris, et in exercitu Christi, quam extremum tenueris locum. Non planxisti filias mortuas, et paternæ in genis lacrymæ Christi timore siccatae sunt. Quanto major Abraham, qui unicum filium voluntate jugulavit (Gen. 22), et quem hæredem mundi futurum audierat, non desperat etiam post mortem esse victurum. Jephœ obtulit virginem filiam (Judit. 11), et idcirco in enumeratione Sanctorum ab Apos:olo ponitur. Nolo tan-

(b) Hunc Philosophum lib. 2. contra Jovinian. de nomine Cratæ Thebanum vocat : eum tamen S. Gregorius Nazianzenus Orat. land. S. Basili, cum opes suas in mare projectet, alia sibi plausisse sententia dicit, bac videlicet, Crates Cratæ Th. burum libertale donat.

tum ca. offeras Domino, quæ potest sur rapere, hostis invadere, proscriptio tollere: quæ et accedere possunt, et recedere, et instar undarum ac fluctuum a succedentibus sibi dominis occupantur: atque, ut uno cuncta sermone comprehendam, quæ velis, nolis, in morte dimissurus es. Illud offer, quod tibi nullus hostis possit auferre, nullus eripere tyrannus: quod tecum perget ad inferos, imo ad regna cœlorum, et ad paradisi delicias. Exstruis monasteria, et multus a te per insulas Dalmatiæ sanctorum numerus sustentatur. Sed melius faceres, si et ipse sanctus inter sanctos viveres. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, dicit Dominus (Levit. 19. 2. et 20. 7). Apostoli gloriantur, quod omnia dimiserint, et secuti sunt Salvatorem (Math. 19): et certe præter relia, et navem nihil legimus eos dimisisse, et tamen testimonio futuri judicis coronantur. Quia se offertes, totum dimiserant quod habebant.

6. Hoc loquor non in suggillationem operum tuorum, vel quod extenuem liberalitatem et eleemosinas tuas, sed quod te nolim inter sacerdotes esse monachum, et inter monachos sacerdotalem. Totumque a te exspectam, cuius audio mentem divino cultui deditam. Si huic consilio nostro, vel amicus, vel assecula, vel propinquus renititur, et te ad delicias splendentis mensæ revocat; intelligito eum non de tua anima, sed de suo ventre cogitare; et omnes opes laetaque convivia, subita morte finiri. Octo et sex annorum, intra viginti dies, duas filias amisisti, et arbitraris senem diu posse vivere? Cujus ut artas longa tendatur, audit a David: *Dies vitæ nostræ septuaginta anni.* 798 Si autem amplius, octoginta: et quidquid superest, labor, et dolor est (Psal. 89. 10). Felix et omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupet servientem, quem extrema dies Salvatori invenerit militantem, qui non confundetur, cum loquetur iniurias suis in porta (Psal. 126); cui in introitu paradisi dicetur: *Recepisti mala in vita tua, nunc autem hic lætare* (Luc. 1). Nec enim ulciscetur bis Dominus in eadem re. Divitem purpuratum gehennæ flamma suscepit; Lazarus pauper et ulceribus plenus, cuius carnes putridas lambeant canes, et vix de nicis mensæ locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahæ recipitur, et tanto Patriarcha parente lætatur. Difficile, imo impossibile est, ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis: ut et hic ventrem, et ibi mentem impleat; ut de deliciis transeat ad delicias; ut in utroque sæculo primus sit; ut et in cœlo et in terra appareat glorio.us.

7. Quod si tibi lacita cogitatio scrupulum moverit: cur monitor ipse non talis sim, qualem te esse desidero; et nonnullus videris in medio itinere corruisse, illud breviter respondebo, non mea esse quæ dico, sed Domini Salvatoris. Non monere quid ipse possem; sed quid debeat velle (a) vel facere qui servus

(a) Duo verba vel facere, quæ ex decem MSS. codicibus olim restituerat Victorius, editor Benedictinus impressos Frobenianos secutus expunxit, nos ex aliis antiquis exemplaribus reposuimus.

S. HIERONYMI I.

futurus est Christi. Et ATHLETÆ suis (b) incitatoribus fortiores sunt; et tamen monet debilior, ut pugnet ille qui fortior est. Noli respicere Judam negantem, sed Paulum respice constente. Jacob ditissimi patris filius, solus et nudus in baculo suo pergit Mesopotamiam, jacet lassus in itinere, et qui delicatisime a Rebecca matre fuerat educatus, lapide ad caput pro pulvillo utitur. Vidit scalam de terra usque ad cœlum, et ascendentis per eam Angelos et descendentes, et desuper innitentem Dominum (Gen. 28), ut (c) lapsis manum porrigeret, ut ascendentis suo ad laborem provocaret aspectu. Unde et vocatur locus ipse Bethel, hoc est, *Domus Dei*; in qua quotidie ascenditur atque descenditur. Et Sancti enim corrunt, si fuerint negligentes; et peccatores pristinum recipiunt gradum, si sordes fletibus laverint. Hoc ideo dixi, ut non te terreat descendentes, 799 sed provocent ascendentis. Nunquam exemplum a malis sumitur; etiam in sæculi rebus semper a me meliori parte incitamenta virtutum sunt. Oblitus propositi et epistolaris brevitatis, plura dictare cupiebam; ad materiæ quippe dignitatem, et ad meritum personæ tuæ, parum est omne, quod dicitur: et ecce tibi noster Ausonius coepit schedulas flagitare, urgere notarios, et hinnitu ferventis equi, ingenioli mei festinus arguere tarditatem. Memento igitur nosiri, et cura, ut in Christo valeas. Atque ut cætera laceam, domestica sanctæ Veræ (1) exempla sectare, quæ vere secula Christum, peregrinationis molestias sustinet, et sit tibi tanti dux semina facti (*Aeneid.* l. 1).

EPISTOLA CXIX (d).

AD MINERVIUM ET ALEXANDRUM (e) MONACHOS.
Minervio, et Alexandro, qui per Sisinnium monachum, filium Sancti Exuperii Episcopi Tolosani de verbis Apostoli, Omnes quidem dormiemus, etc., interrogaverant, respondet: alias id genus quæstiones, quæ simul proponebantur, in aliud differens tempus.

4. In ipso iam profectionis articulo sancti fratris nostri Sisinnii, qui vestra mihi scripta detulerat, hæc, qualiacumque sunt, dictare compellor, nec possum vestram celare prudentiam, sed obsecro ne hoc dictum referatis ad gloriam, quin potius ad pleam necessitudinem, dum ita vobis, quasi mihi loquor. Multas sanctorum fratrum, ac sororum de vestra provincia ad me detulit quæstiones, ad quas, usque ad diem Epiphaniorum, largissimo spatio me responsurum putabam. Cunque furtivis noctium lucubratiunculis ad plerasque dictarem; et expletis

(b) Verior videri possit Veronens. Ms. lectio suis auctoribus: impressam tamen reliquimus, quod neque incongrua ipsa sit.

(c) Vitoise apud Martianum erat lassis, quem errorem Erasmo diu antea reprobarerat Episcopus Reatius ex sequenti Hieronymiano contextu, et sancti enim corrunt, si fuerint negligentes.

(d) Al. 152. scripta circa fin. an. 406.

(e) In Veronen. Ms. ad Minervium et Alexandrum de difficultate Pauli apostoli questione inscribuntur. Veteres editi. *Minervum* dicunt. Porro hisce iisdem fratribus, sive monachis Tolosæ, Commentariis in Zachariam, et Malachi inscripsit Hieronymus, eosque sanguine et religione concordes in Procœmio vocat.

(f) Soror creditur Julianæ.

(Trente et une.)

aliis, me ad vestram quasi ad difficillimam reservarem, subito supervenit, asserens se illico profectum. Cumque eum rogarem ut differret iter, (a) Libyæ mihi cœpit famem obtendere, monasteriorum Ægypti necessitates, Nili non plenas aquas, multorum inedium, 800 ut prope offensa esset in Dominum, illum ultra velle retinere. Itaque sub tegmen et staminia, liciaque, et telas, quæ mihi ad vestram tunicam paraveram, vobis inconfecta transmisi, ut quidquid mihi deest, vestro texatur eloquio. Prudentes estis, et eruditæ, et de (b) canina, ut ait Appius, facundia, ad Christi disertitudinem trasmigrastis. Nec magno mihi apud vos labore opus est; quod Philosophum quemdam in suadendo rustico esse perpessum narrant fabulæ. Vix dum dimidium, inquit, dixeram, jam intellexerat. Itaque et ego tempore coarctatus, singulorum vobis, qui in sacram Scripturam commentariolos reliquerunt, sententias protuli, et ad verbum pleraque interpretatus sum; ut et me liberem quæstione, et vobis veterum tractatorum mittatur auctoritas, qui in legendis singulis, ac probandis, non mere voluntati, sed vestro acquiescatis arbitrio.

2. Quæratis quo sensu dictum sit, et quomodo in prima ad Corinthios epistola Pauli Apostoli sit legendum: *Omnès quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur* (1. Cor. 15. 5). An juxta quædam exemplaria. *Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur*: (c) utrumque enim in Græcis codicibus inventur. Super quo Theodorus Heracleotes, que urbs olim Perinthus vocabatur, in commentariolis Apostoli sic locutus est: *Omnès quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur.* «Enoch enim et Elias, mortis necessitate superata, ita ut erant in corporibus, de terrena conversatione ad cœlestia regna translati sunt (*Genes. 5. 4; et Reg. 2*). Unde et Sancti qui die consummationis atque judicii in corporibus reperiendi sunt, cum aliis Sanctis, qui ex mortuis resurrecti sunt, rapientur in nubibus obiviam Christo in aera, et non gustabunt mortem: eruntque semper cum Domino, gravissima mortis necessitate calcata. Unde ait Apostolus: *Omnès quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur.* Qui enim ex mortuis resurrexerint, et in nubibus viventes rapti fuerint, transibunt ad incorruptionem, et (d)

(a) Pro *Libyæ* nomine erat in bactenus excusis *libero* adverbium, quod heic loci nihil est, siquidem *Libyæ* regionis famem obtendebat Sisinius, et monasteriorum Ægypti necessitates, quibus opem ferre, eleemosynis suis testiminet. Veronensis liber emendationis admonuit.

(b) Puta forensen. Prudentius in *Hamarigenia* vers. 400.

Inde canina foro latrat facundia, etc.

Passim alibi Hieronymus. Exstant vero duo Sallustii fragmenta, in quibus hoc Appii dictum recitatatur.

(c) In aliquot tempore codicibus Græcis est, *πάντες πάντων οὐ μοριέται, ἀλλὰ τὸν θάνατον αλλαγόμενοι*: quam lectionem et Latinum etiam aliquot libri, referente Augustino lib. 20. de Civit. Dei cap. 20. præferebant, tameisi proprie Græcorum codicum fuisse ipse idem notet epist. 203. At plerique omnes Græci, atque ejus lingua Tractatores impendio multi legerant contrario sensu, *πάντες πάντων οὐ μοριέται*.

(d) Iterum Veron. I. et mortalitatem immortalitate mutabunt.

a mortalitate 801 in immortalitatem mutabuntur; non in tempore, non saltem in brevi spatio; sed in atomo et in puncto temporis, atque momento, quo palpebra oculi moveri potest in novissima tuba. Tanta enim flet celeritate resurrectio mortuorum, ut vivi, quos in corporibus suis, consummationis tempus invenerit, mortuos de inferis resurgententes, prevenire non valeant. Quod manifeste Paulus edisserens, ait: *Caneat enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile istud induens incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (1. Cor. 15. 52), ut possit in ultramque partem, vel in poenis, vel in cœlorum regno manere perpetuo. »

3. Diodorus Tarsensis Episcopus, præterito hoc capitulo, in consequentibus breviter annotavit: in eo, quod scriptum est: *et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Si, inquit, incorrupti resurgent mortui, haud dubium quin et ipsi ad meliora mutati: quid necesse fuit dicere, *et nos immutabimur*? An hoc voluit intelligi quod incorruptionis communis sit omnium, immutatio autem proprie justorum? dum non solum incorruptionem et immortalitatem, sed et gloriam sequuntur.

4. Apollinaris licet aliis verbis, eadem quæ Theodorus asseruit: quosdam non esse morituros, et de præsenti vita rapiendos in futuram, ut mutatis glorificatisque corporibus, sint cum Christo. Quod nunc de Enoch, et Elia credimus.

5. Didimus non pedibus, sed verbis in Origenis transiens sententiam, contraria via graditur. Ecce mysterium vobis loquor: *Omnès quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur.* Quod ita dissenseruit: «Si non indigeret resurrectio interprete, nec obscuritatem haberet in sensibus, nunquam Paulus post multa, quæ de resurrectione locutus est, intulisset: Ecce mysterium vobis dico: *Omnès quidem dormiemus, id est, moriemur non omnes autem, sed soli sancti immutabimur.* Scio quod in nonnullis codicibus scriptum sit: *Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur.* Sed considerandum, an ei quod præmissum est, *omnes immutabimur*, possit convenire quod sequitur: 802 *Mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.* Si enim omnes immutabuntur, et hoc commune cum ceteris est, superfluum fuit dicere, *et nos immutabimur*. Quamobrem ita legendum est. *Omnès quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur.* Si enim in Adam omnes moriuntur, et in morte dormitio est; omnes ergo dormiemus sive moriemur. Dormit autem juxta idioma Scripturarum, qui mortuus est spe resurrectionis futuræ. Omnisque qui dormit, utique expurgescitur: si tamen non subita vis mortis eum oppresserit, et mors somno fuerit copulata. Cumque [al. namque] omnes ita dormierint lege naturæ, soli sancti et corpore et anima in melius mutabuntur: ita ut incorruptionis omnium resurgentium sit; gloria autem alique mutatio proprie Sanctorum. » Quodque sequitur juxta Græcos, *καὶ τόδιον, δι πίνα, sive δι πονηρού μονον* (utrumque enim

legitur) et nostri interpretati sunt, *in momento et in ictu*, sive, *in motu oculi*: (a) idem Didymus ita explanavit: « Juncta simul omnium resurrectionem, rapiuntur obviā Christo: sed hi quos mors dissolvet, quae præsens sermo significat. Quando enim dicit, *in puncto temporis*, et *in motu oculi*, atque momento, futuram omnium resurrectionem, cunctam primæ et secundæ resurrectionis excludit fabulam; ut alii primi, alii novissimi resurrecti esse credantur. Atomus autem punctum temporis est, quod secati, et dividi non potest. Unde et Epicurus ex suis atomis mundum struit, et universa conformat. Ictusque oculi sive motus, qui Græce dicitur *πόντη*, tanta velocitate transcurrit, ut pene sensum videntis effugiat. Verum quia in plerisque codicibus pro *πόντη*, id est, *ictu*, vel *motu*, *πόντη* legitur, hoc sentire debemus, quod quomodo levis pluma, vel stipula, aut tenue siccumque folium vento statuque raptatur, et de terra ad sublime transfertur; sic ad ictum oculi, (b) et ad nutum Dei, omnium mortuorum corpora movebuntur parata ad adventum judicis. Quodque jungit et dicit: *In novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem; et mortale hoc induere immortalitatem*, 803 duplēcēt habet intelligentiam, ut clangor tubæ, aut vocis indicet magnitudinem, juxta illud quod scriptum, est: *Sicut tuba exalta vocem tuam* (*Isai. 58*); aut apertam omnium resurrectionem, juxta illud quod in Evangelio legimus: *Tu autem quando facis eleemosynam, noli tuba canere ante te* (*Matth. 6. 2*), hoc est, abscondite fac misericordiam, et in secreto, ne videaris de alterius miseria gloriari. Quærimus autem cur ad novissimam tubam mortuos scriperit resurrectos. Quando enim novissima dicitur, utique aliæ præcesserunt. In Apocalypsi Joannis, septem describuntur Angeli cum tubis, et unoquoque clangente, primo videlicet, secundo et tertio, quartō et quinto et sexto, quid per singulos actum sit, indicatur (*Apocal. 8. et 9*). Novissimo autem, id est, septimo, claro tubæ strepitu personante, mortui suscitantur: corpora quæ prius habuerant corruptibilia, incorrupta recipientes. Unde post novissimam tubam exponit Apostolus quid sequatur: *Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, nos autem immutabimur*. Quando dicit, *nos*, alium se, et eos, qui secum sunt, præter mortuos esse significat. Ad quod intelligendum, sunt qui dicant mortuos, qui resurgent incorrupti, esse corpora mortuorum; eos autem qui dicantur esse mutandi, animas debere accipi, quando in majorem gloriam fuerint commutatae; et pervenerint in virum perfe-

(a) In melioris note codd. MSS. desiderantur *idem Didymus*, tum sequitur *junctum simul omnium resurrectionem præsens sermo significat*, omissis scilicet intermediis, rapiuntur obviā Christo, etc.

(b) Duo MSS. vel *ad motum Dei*: nimur ut Græc. vocem *πόντη*, heic quoque redherent. Interim ueque illud præterendum, utramque vocem *πόντη*, et *πόντη*, quarum altera ab ictu sagittæ, altera a lanci seu libræ motu translata est, jamdiu olim ab Hesychio confundi, ut minime necesse sit eorum sequi conjectaram, qui *in noctu*, pro *in ictu*, legendum censuerunt.

ctum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (*Ephes. 4. 13*). Alii vero asserunt, mortuos deberi intelligi peccatores, qui resurgent incorrupti, ut possint æterna sustinere supplicia: eos autem qui commutantur, esse sanctos, qui de virtute in virtutem, et de gloria transferuntur in gloriam. Unde et ad incorruptionem mortuorum intulit: *Oportet enim corruptivum hoc induere incorruptionem*. Ad id autem quod dixerat: *nos immutabimur*, illud adjunxit: *et mortale hoc induet immortalitatem*. Aliud est enim immortalitas, aliud incorruptio; sicut aliud mortale, et aliud corruptivum. Quidquid autem mortale est, et corruptivum est; sed non quod corruptivum, statim et mortale. Corruptiva quippe sunt corpora, quæ carent anima, et tamen non sunt mortalia; quia nunquam habuere vitam, quæ proprie 804 animalium est. Unde signanter Apostolus, corruptioni incorruptionem, mortalitati immortalitatem resurrectionis futuram tempore copulavit. »

6. Acacius Cesareæ, quæ prius turris Stratoni vocabatur, post Eusebium Pamphili Episcopos, in quarto εὐρύκτεως (c) ξητημάτων libro proponens sibi hanc eamdem quæstionem, latius disputavit, et utrumque suscipiens, quod inter se videtur esse contrarium, post principium quod omisimus, sic locutus est: « Dicamus primum de eo quod magis in plurimis codicibus invenitur: *Ecce mysterium dico vobis: omnes quidem dormiemus; non omnes autem immutabimur*. Mysterium dixit, ut attentos ficeret auditores, de resurrectione plenus disserturus. Dormitio autem mortem istam, quæ communis est omnium, significat: unde recissime posuit, quod omnes dormiamus, id est, moriamur, sicut supra dixit: *Quomodo in Adam omnes moriuntur sic et in Christo omnes vivificabuntur*. Cum ergo omnes morituri sint, audite sacramenta quæ dico: *Omnes quidem moriemur [al. dormiemus]; sed non omnes immutabimur*. *Canet enim tuba*, haud dubium quin Angelus septimus; et mortui resurgent incorrupti. Si autem incorrupti erunt mortui, quomodo non immutabuntur, cum incorruptio ipsa mutatio sit? Sed hic commutatio, qua Paulus mutandus et sancti sunt, glorificatio intelligitur. Incorruptio autem idcirco communis est omnium, quia in eo miserabiliores erunt peccatores, ut ad tormenta perpetui sint, et non mortali et corruptibili corpore dissolvantur. Legimus in eadem epistola, Apostolo disserente, (d) sacramentum diversitatem resurrectionis, non in natura corporum, sed in varietate glorie: dum alii resurgent ad poenas perpetuas, alii ad gloriam sempiternam. Alia enim caro volatilium, alia piscium, alia juvencorum, et corpora cœlestia, et corpora terrestria. Sic, inquit,

(c) Titulum Acaciani libri mutant hucusque vulgati, et εὐρύκτεως ξητημάτων, sive collectarum questionum, pro εὐρύκτεων, sive variarum, aut mixtarum legunt, facile quidem orta ex MSS. hallucinatione, in quibus geminum λ, et μ saepè confunduntur, certo tamen lapsu. Nos Veron. Ms. auctoritate restituiimus, in quo expressis litteris est εὐρύκτεως. Confirmat autem emendationem nostram ipso Hieronymo. In Catalogo cap. 98. de eodem Acacio, ubi ejus εὐρύκτεως sex volumina enumerat.

(d) In antiqua edit disserente secreta, diversitatem, etc.

erit et resurrectio mortuorum (1. Cor. 15. 59. 40. 42). Cui sententiae magis acquiescit Ecclesia, ut omnes communi morte moriamur, et non omnes mutemur in gloriam, juxta illud, quod Daniel scribit : *Muli dormientes in terra pulvere, resurgent; alii in gloriam æternam, alii in confusionem, et opprobrium sempiternum* (Dan. 12. 2). Qui **805** enim resurgent in opprobrium et confusionem sempiternam, non resurgent in æternam gloriam, in quam Paulus, et qui cum eo sunt, mutabuntur. Quæcum ita se habeant, et sic intellecta sint a nobis, eorum tantum commutationem suscipere, qui resurgent in gloriam : p. catorum autem et infidelium, qui mortui appellantur, et resurgent incorrupti, nequaquam commutationem, sed pœnas perpetuas esse dicendas.

7. Transeamus ad secundam lectionem, quæ ita fertur in plerisque codicibus. *Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur.* Ex qua nonnulli asserunt multos vivos in corporibus reperiendos; et si non dormiant omnes, non omnes esse morituros; si autem non moriantur omnes, non omnes resurrecturos. Resurgere enim proprie dicitur, qui prius moriendo cecidit. Unde et Paulum volunt scribere in prima ad Thessalonicenses Epistola : *Nos qui vivimus, qui residui erimus [al. sumus] in adventu Domini, non præveniemus eos qui (a) dormierunt: quoniam ipse Dominus in iussu, et voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo: et mortui in Christo resurgent primum [al. primi]: deinde nos qui vivimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera: et sic semper cum Domino erimus* (1. Thess. 4. 14. et seqq.). Et ex his dictis probare conantur, Apostolum Paulum, et qui cum eo scribebant Epistolam, putasse se non esse morituros, sed reperiendos in die consummationis in corpore. Quod si verum est, erravit Paulus, et humana estimatione deceptus est, ut arbitraretur se inveniendum in corpore: quod falsum esse, rerum exitus approbat. Hoc intellexerant et ipsi Thessalonicenses, sacramenta sermonis mystici nescientes, et conjecturis variis fluctuabant, dicebantque : Si Paulus inveniendus in corpore est, proximus est dies judicii. Unde corrigit eos, secundam Epistolam scribens : *Rogamus vos fratres per adventum Domini nostri Iesu Christi, et nostri congregationem in ipsum, ut non cito moveamini mente, nec terreamini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini: ne quis vos seducat ullo modo; quoniam nisi dissessio venerit primum, et revelatus fuerit homo* **806** *peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Non meninistis quod cum apud vos essem adhuc, hæc dicebam vobis?* (2. Thess. 2. 1. et seqq.). Quibus dictis hoc agit, ut eos revocet ab errore, ne putent diem approximare judicii, et id quod scripserat : *Nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præve-*

(a) Sic plerique MSS. tum Vulgatus interpres, et Græcus textus τοὺς νεκράπτες. Mart. tamen cum Eras. qui dormiunt.

*nimus eos qui dormierunt, aliter intelligent, quam intellegi voluit ipse qui scripsit. Neque enim fieri potest, ut qui ad Timotheum scripserat : *Ego enim iam delibor, et tunc resolutionis meæ instat* (2. Tim. 4. 6), putaret se in carne perpetuum, et nunquam esse moritum; et de vita (b) terrena statim ad regna coelestia transitum: præsertim cum ad Romanos scribens, eadem dixerit, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. 7. 24). Et ad Corinthios, *Habitanter in corpore, peregrinamur a (c) Domino. Magis autem volumus exire de corpore, et esse cum Domino* (2. Cor. 5. 8). Qui haec dicebat, noverat utique se esse moritum. Melius est igitur spiritualiter sentire quod scriptum est, dormitionem in præsenti loco, non morteni accipere, per quam anima a corpore separatur; sed peccatum post fidem et offensam Dei, dormitionemque post baptismum, de qua et ad Corinthios loquebatur : *Et ideo inter vos multi infirmi sunt, et dormiunt plurimi* (1. Cor. 11. 30). Et in alio loco : *Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt* (Ibid. 15. 4): qui cum mortui sint, non sunt perpetua morte perituri: quia non in mortali crimen continetur, sed levi modicoque peccato. Quod et alius sanctus vitare cupiens, loquebatur : *Ne forte obdormiam in morte* (Ps. 12. 4). Est enim somnus peccati, qui dicit ad mortem, et est alia delicti dormitio, quæ morte non stringitur. Qui ergo vixerit ea vita, quæ dicit, *Ego sum vita* (Joan. 14. 6) (etenim *vita nostra abscondita est cum Christo in Deo* [Coloss. 3. 3]) et nunquam ab ea fuerit separatus, nec ad mortem usque peccaverit, iste de viventibus, et semper viventibus esse dicitur; de quibus et Salvator in Evangelio Joannis mystico sermone testatur : *Qui credit in me, non morietur. Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum* (Joan. 11. 25. 26). Unde et Apostolus, Domini sui calcans **807** vestigia, ea docuit discipulos, quæ didicit a magistro. Omnes itaque non dormiemus. Qui enim omni custodia servat cor suum, et ad Christi præcepta vigilat, mandatique ejus menor est, dicentis : *Vigilate, quia nescitis qua hora sur veniat* (Matth. 24. 42), Et in alio loco : *Ne dederis somnum oculis tuis, et palpebris tuis dormitionem* (Prov. 6. 4), ut salvis sis: quasi caprea de vinculis, et quasi avis de laqueis, iste non dormiet. Cum igitur quidam non dormiant, qui semper in Christo vivunt, et vigilant, sequitur ut nequaquam omnes dormiant, et e contrario omnes immutentur; non immutatione glorie, quæ proprio debetur Sanctis, sed ea immutatione, quæ corruptivum hoc incorruptivum efficitur; ut vel pœnas vel præmia recipiat sempiterna. Quod et si dormierit aliquis in Christo, et negligentie somno obdormierit, debet audire quod scriptum est. *Numquid qui dormit, non resurget?* (Ps.*

(b) Falso, et contra veterum omnium exemplarium fidem, continuo Erasmus secutus editor Benedictinus, de vita æterna legit pro terrena, quod tamdiu antea Victorius ipse ex octo codicibus restituuerat.

(c) Vetus editio et præsentes esse cum Domino, quemadmodum fere Vulgat. et Tertull. de Resurrectione carnis, et libro contra Marcionem quinto, *inveniari*, seu præsentes esse ad Dominum, Græc. καὶ ἀνθραῖς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.

40. 9) Qui vero non dormit , sed vigilat , et semper vivit in Christo , de vita ad vitam transiet , sive rapientur in nubibus , ut semper cum Domino sit . De istiusmodi dormientibus Lazarus erat , de quo Dominus ait , *Lazarus amicus noster dormit*. Et de hoc dormiente dicebat ad Martham , *Qui credit in me , etiam si mortuus fuerit , vivet : et omnis qui vivit , et credit in me , non morietur in eternum* (Joan. 11. 11. 25. 26). Qui enim tota mente in Christo confidit , etiam si , ut homo Iesus , mortuus fuerit (a) in peccato , fide sua vivit in perpetuum. Alioqui mors ista communis , et credentibus et non credentibus debetur æqualiter ; et omnes pariter resurrecti sunt , alii in confusionem aeternam , alii ex eo quod credunt , in sempiternam vitam. Et sic stare potest , ut qui credit in Christo , non moriatur ; et etiam si mortuus fuerit , vivat in perpetuum. Quod juxta corporalem mortem , excepto Enoch , et Elia (Genes. 5 ; et 4. Reg. 2) , nulli contigisse perspicuum est. Qui autem fidei magnitudine semper vivunt in Christo , non dormient , neque morientur : sed imitatores erunt vita Apostolicæ , qui absque ulla culpa vixerunt in lege iustitie ; et ad fidem Domini transeuntes , credentesque in eum , qui **808** vita vocatur , et resurrectione , nunquam dormiere , nunquam mortui sunt. *Anima enim , quæ peccaverit , ipsa morietur* (Ezech. 18, 4) , Sicut igitur anima , quæ peccat , vivente corpore mortua est : et eadem die qua peccaverit , dormit in morte ; dicente Ecclesiaste : (b) *Qui peccaverit , mortuus est ex tunc* ; sic anima quæ Christi præcepta servaverit , etiam si corpus mortuum fuerit , vivet in eternum. Hoc autem sciendum , quod magis conveniat veritati , ita legere : *Onnes quidem dormiemus , non omnes autem immutabimur : maxime quia sequitur , Mortui resurgent incorrupti , et nos immutabimur*. Si enim omnes sunt immutandi , juxta alteram lectionem , quomodo postea dicitur , quasi præcipuum atque privatum , et proprie Apostolorum , et nos immutabimur ? Quando autem dicit nos , sanctos quosque significat.

8. Quæritis quomodo intelligendum sit illud , quod in prima ad Thessalonicenses Epistola scribitur : *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini : quia nos qui vivimus , qui residui sumus , in adventu Domini non præveniemus eos , qui dormierunt : quoniam ipse Dominus in jussu , et in voce Archangeli , et in tuba Dei descendet de cælo ; et mortui qui in Christo sunt , resurgent primi : deinde nos qui vivimus , qui residui sumus , simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera ; et sic semper cum Domino erimus* (1. Thess. 4. 15. et seqq.). Super quo quamvis superior Acacii disputatio plenius ventilarit , tamen dicendum est quid videatur aliis ,

(a) Facile intelligas , si leví peccato fuerit obstrictus , minime vero mortali , ut vocant : quemadmodum paulo superius explicaverat de iis , qui non sunt perpetua morte morituri. Nec majori opera defendi oportere videtur locus iste , quem inscite nimium , et misere quidam ex heterodoxis calumniantur.

(b) Locum hunc Ecclesiastis cap. 8. v. 12. ex antiquis interpretibus , Aquila , Symmacho , et Theodotione recitat , qui ἀπέθενται , id est mortuus est , transtulerunt verbū Hebreicum Matth. quod LXX. ἀπέθνῃται , sive ex tunc interpretati sunt. Porro utramque simili interpretationem necit Hier. ut novam inde et rursum perelegantem sententiam eruat.

Theodoro videlicet , Apollinario , et Diodoro , qui unam sequuntur sententiam : quorum Diodorus haec scripsit . « *Residuos atque viventes* , Paulus Apostolus vocat ; non quo velit intelligi et se et alias resurrectionis tempore in corpore reperiendos : sed nos dixit , pro eo quod est , justos ; de quorum et ego sum numero. Ipsi enim rapientur obviam Christo , et non peccatores. Viventes autem , non juxta tropologiam , sanctos accipiunt , qui peccato (c) non mortui sunt , sed omnes , quos in corpore adveniens Christus invenerit. Quodque sequitur : *Non præveniemus eos , qui dormierunt , nequaquam ad peccatores referre debemus* : **809** neque enim peccatores cum justis rapientur obviam Christo (d) sed ii , quos mors dissolverit. Verum quid ista perquiro , et Apostolicis dictis calumniam facio , cum ipse manifestissime scribat : *qui residui sumus in adventu Domini* ? Qui sint autem residui , verbis discimus Salvatoris : *Sicut in diebus Noe ducebant uxores , et nubebant ; et repente venit diluvium , et tulit omnes : sic erit adventus Filii hominis* (Matth. 24 ; et Luc. 17). Quibus sermonibus approbatur , in fine mundi multos vivos , et adhuc in corporibus reperiendos. Sequitur : *In jussu , et in voce Archangeli , et mortui resurgent primi*. Et hoc rursum Salvator loquitur in Evangelio : *Media autem nocte sponsus venit* (Matth. 25. 6) ; qui utique viventes in corpore deprehendet , quando duo erunt in lectulo uno : unus assumetur , et alias relinetur : et duæ molentes , una assumetur , et alia relinetur (Luc. 17). Quibus dictis ostenditur , medio noctis , securis omnibus , consummationem inundi esse venturam . »

9. Origenes in tertio volumine (e) Ἐγγυηταῖς Epistola Pauli ad Thessalonicenses primæ , post multa , quæ vario prudentique sermone disseruit , haec intulit : de quibus nulli dubium est et Acacium pleraque libasse. « Quid est ergo quod scribunt Thessalonicensibus in verbo Dei Paulus et Sylvanus et Timotheus : *Nos qui vivimus , qui residui sumus , in adventu Domini non præveniemus eos , qui dormierunt* ? Qui sunt isti viventes qui loquuntur talia ! Utique Paulus non ab hominibus , nec per homines Apostolus (Gal. 1) , et carissimus ejus filius in fide Timotheus , et Sylvanus , qui illis erat et affectione et virtutibus copulatus. Et hoc non solum illi , sed quicunque Pauli et scientia , et conversatione similis est , dicere potest : *Nos qui vivimus* ; quorum corpus mortuum est propter peccatum ; spiritus autem vivit propter justitiam : et quorum mortificata sunt membra super terram ; ita ut nequaquam concupiscat caro contra spiritum. Si enim adhuc desiderat caro , vivit ; et quia vivit , desiderat ; et non sunt mortificata membra illius super terram. Quod si mortificata sunt , **810** nequaquam contra

(c) Absque negandi particula Veronensis liber , non tam alio sensu.

(d) Rursum post Basileensem editor Benedictinus sed eos , nec Latine , nec vere. Emendantur a scriptis et Victoriorum.

(e) Sæpius alibi Ἐγγυηταῖς Origenis Hieron. meinint , nunquam vero Ἐγγυηταῖς , quemadmodum in hucusque editis legebatur hoc loco , nullo quidem sensu dispendio , falsa tamè lectione , quam castigavimus ope MSS.

spiritum concupiscunt, quæ mortificatione sui, hujusmodi desiderium perdidunt. Sicut igitur qui vita carere præsentis, et ad meliora translati sunt, magis vivunt, deposito mortis corpore, et viitorum omnium incentivis : sic qui mortificationem Jesu in corpore suo circumferunt, nequaquam vivunt juxta carnem, sed juxta spiritum : vivunt in eo qui vita est, et vivit in eis Christus, de quo scriptum est : *Vivens est sermo Dei et efficax, qui est Dei virtus, Deique sapientia (Hebr. 4. 12).* Vivunt enim in quibus vivit virtus Dei, omni humana fragilitate deposita ; et in quibus vivit et operatur justitia. Christus enim factus est nobis, non solum justitia ex Deo, sed et sapientia, et omne quod virtus est (1. Cor. 1). Et siquidem in præsenti loco se a dormientibus et in Christo mortuis, qui hanc scribunt Epistolam, separarent, videbatur [al. videtur] superflua adnotatio, et ex uno loco assumptum testimonium non valeret. Nunc vero eodem sensu, quia et eodem spiritu, in prima ad Corinthios loquitur, *Omnes non dormientus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur (1. Cor. 15. 51. 55).* Hoc quod in præsenti loco scriptum est : *In tuba Dei descendet de cælo;* compara illi quod ad Corinthios dicitur : *In novissima tuba ; canet enim tuba (1. Cor. 15. 52), (a) illi autem, quod ad Thessaloniceres legitur : Et mortui in Christo resurgent pri- mi (1. Thess. 4. 15), hoc quod ad Corinthios scriptum est, Et mortui resurgent incorrupti.* Porro quod sequitur, *Deinde nos qui vivimus, qui residui sumus, illi respondet : Et nos immutabimur, quorum utrumque sic intelligi potest. Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, et nos qui immutabimur, et non sumus ex his, qui appellantur mortui, sed vivimus : idcirco præsentiam Domini non in morte, sed in vita præstolamur, quia de Israelitico genere sumus, et electæ sunt de nobis reliquæ, de quibus Dominus olim loquebatur. Dereliqui mihi septem millia 811 virorum, qui non curvaverunt genu Baal (3. Reg. 19. 18).* In Joannis quoque Evangelio vivorum, et non vivorum, duplex ordo describitur. *Omnis qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivot : et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum (Joan. 11. 25. 26).* Si vivos ita intelligimus, ut jam a nobis dictum est, dormientes, et in Christo mortuos illos esse credamus, qui cum velint in Christo vivere, tamen peccato mortui sunt. Sin autem reliquæ, et electio secundum gratiam, appellantur viventes, qui non ita credunt, nec de Israelitica nobilitate generati sunt, dormientes et mortui appellabuntur [al. appellantur] in Christo. »

10. Sunt qui hunc locum ita edisserant. Vivi appell-

(a) Contra Hieronymi sive Origenis mentem addunt vulgati omnes et cetera, quasi quæ subsequuntur hujus versiculi et mortui resurgent incorrupti, una simul superiori sententiae comparanda sint, cum imo ad sequentem, ut plausimile ex contextu liquet, sint referenda. Expungi debere Veronensis liber admonuit, ex quo item animadvertisimus constanter vocem tuba post canet enim omitti, quod ex uno Graeco verbo φάντασι sic fortasse olim Latine possumit fuisse.

lantur, qui nunquam peccato mortui sunt, qui autem peccaverunt, et in eo quod peccaverunt, mortui sunt : et postea conversi ad poenitentiam, purgant antiqua delicia, mortui appellantur, quia peccaverunt : in Christo autem mortui, quia plena ad Deum mente conversi sunt. Porro qui vivunt, et habent testimonium fidei, et neandum receperunt promissionem Dei, qui et de aliis melius quiddam (b) cogitavit, ut non absque his, qui justi sunt coronentur, in eo habent beatitudinem, quod fruuntur bono conscientiæ, et vivunt, et reliqui sunt in adventu Domini Salvatoris. Sed quia clemens est Deus, et vult salvare etiam eos qui dormierunt, et in Christo mortui sunt, non prævenient illos, neque soli rapientur in nubibus : sed juxta exemplum Evangelicæ parabolæ (Matth. 20), unum denarium, unamque mercedem, et undecimæ horæ operarii, et prima, qui in vineam missi sunt, salutis premium accipient. Nec hoc alicui videatur injustum, ut dispar labor unum premium consequatur. Magna quippe diversitas est eorum, qui post vulnera sunt sanati, et eorum, qui nunquam viderunt (c) mortis terrem. De his puto dictum : *Quis est homo, qui vivat, et non videat mortem? redimet de morte animam suam (Ps. 88. 45).* Neque enim, ut quidam putant, quis pro 812 eo quod est nullus, accipitur : sed quasi dixerit, quis putas, juxta illud, quod scriptum est : *Quis sapiens, et intelligit hæc? (Osee 14. 10).* Et in alio loco : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? (Ps. 14. 1).* Et iterum : *Quis cognovit sensum Domini? (Rom. 11. 31).* Residui ergo erunt de credentibus pauci, qui adventum Domini videant, secundum id quod Deus (d) Verbum est, nequaquam in vilitate carnis, sed in gloria triumphantis. Et considerandum quomodo primum dormientes appellaverit : deinde iiii Christo mortuos, quos viventes prævenire non poterunt. Qui enim non custodierit hoc, quod scriptum est : *Ne dederis somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitionem ; ut salvis fias, sicut caprea de vineulis, et sicut avis de laqueis (Prov. 6. 4), dormiet, et culpabili sopore torpescet : cumque dormierit, transibit in mortem. Sicut enim movetur qui vigilat, sic qui dormit jacet immotus, et mortis torpet similitudine. Quod autem dor-*

(b) Ex hoc Pauli loco ad Hebreos II. « Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt recompensationem, Deo pro nobis melius providente, ut non sine nobis consummarentur, » unde isthæc pene ad verbum sumpta est sententia, quod etiam a Victorie observatum est, constat legendum cogitavit, quod ad Deum referatur; non cogitant, ut vito cum suo Erasmo Martianæus præfert. Locum ex tribus MSS. sed præcipue Veronensi emendavimus.

(c) Quidam MSS. mentis terrorem, nullo sensu, legerat.

(d) Martianæus cum Erasmo, alisque nonnullis veteris editoribus editis, *Deum verbum factum est*, qua lectio hæresim obtrudi, Arianumque sensum innisceri, multa opera Victorius probat. Existimat autem ab Hieronymo scriptum fuisse, *secundum id quod Deus verbum caro factum est*, quod nempe idem velit non Filium tantum Dei respici, sed Filium humana jam carne indutum, cum statim addat, *Nequaquam in vilitate carnis, sed, etc.* Quæ conjectura cum non usque adeo nobis probetur ex ipso contextu, vocem tamen *factum*, quam de Dei Verbo dici Christianæ aures refugiunt, decem antiquorum codicium opere, amovimus hinc et deleviimus, Victorium ipsum ex parte secuti, qui locum ex aliquot Brixianis MSS. euandem in modum jam restituerat.

mitionem sequatur mors , et prima ad Corinthios Epistola docere nos poterit ; in qua ita scriptum est : *Nunc autem Christus surrexit ex mortuis , primitus dormientium : quia per hominem mors , et per hominem resurrectio mortuorum (1. Cor. 15. 20. 21)* : Et post paululum : *Non omnes dormiemus , sed omnes immutabimur in momento , in ictu oculi , in novissima tuba . Canet enim tuba , et mortui resurgent incorrupti , et nos inmutabimur (Ibid. 51. 52)*. Cum ergo haec de dormitione dicantur , et morte , et illud legamus in Apostolo , *Surge qui dormis , et exurge de mortuis , et illuminabit te Christus (Eph. 5. 14)* , juremus Domino , et votum faciamus Deo Jacob , unusquisque dicens in corde suo : *Si ascendam super stratum meum , si dedero somnum oculis meis , et palpebris meis dormitionem , donec inveniam locum Domino : haud dubium quin in anima sua , tabernaculum Deo Jacob (Ps. 131)* ; ut Deus in illo æterna sede requiescat. Sequitur : *Quia ipse Dominus in iussu ; et reliqua. Descendet enim missus a Patre , non diversitate virtutis , sed dispensatione judicis ; et descendet ad eos , qui deorsum sunt , Verbum Dei et sapientia , 813 et veritas , atque justitia. Et quamquam mortui sint , ad quos dignatur descendere : non tamen sunt ab eo alieni. Mortui enim vocantur in Christo. Qui autem vivunt , hoc habent privilegium , quod eliguntur e pluribus. Attamen utrumque agmen , et mortuorum in Christo , et viventium , rapientur pariter in nubibus obviam Christo , ut non eum expectent , donec ad terrena descendat , sed praesentia illius , et contubernio in sublimibus perfruantur. Quanta- que clementia Christi , ut pro salute nostra non solum caro factus sit , sed ad mortuos usque descenderit , et in ipsa morte habeat signa viventium. Aqua enim et sanguis de latere ejus egressa sunt (Joan. 19). Descendit igitur sermo divinus voce Archangeli precelente , et præparante sibi viam in his , qui ejus possunt ferre præsentiam. Quod ut queamus intelligere , primi adventus mysteria cognoscamus. Scriptum est de Joanne , qui præcursor ejus fuit , quod in eremo dixerit : *Ego vox clamantis in deserto , et reliqua. Quid clamavit vox in deserto ? Parate viam Domini , rectas facite semitas ejus (Math. 3. 3; Luc. 3. 4; Marc. 1. 3; Joan. 1. 23)*. Ob quod præmium quamvis mercedem ? *Omnis vallis impletur , et omnis mons et collis humiliabitur : et erunt prava in directa ; et aspera in vias planas : et videbit omnis caro salutare Dei (Isai. 40. 3. 4)*. Hoc autem ideo quia Verbum caro factum , et habitavit in nobis (Joan. 1. 14). Nunc autem nequaquam vox Prophetæ in deserto erit : sed vox Archangeli parantis vias , non in carnis humilitate venienti , sed ei , qui est apud Patrem Verbum Deus. Et tunc quidem egrediebantur in desertum , ut audirent assumpti hominis præcursem , et viderent arundinem vento agitatam (Luc. 7) , de qua factæ sunt tibicæ , et vocalis calamus , qui in ore puerorum dulci sonat modulamine , canentium in plateis atque dicentium : *Canticus vobis , et mun saltastis (Math. 11. 17. et Luc. 7. 32)*. Nunc autem in voce Archangeli præcedentis Dominum descen-*

dentes de cœlis , et in clarissima tuba , unusquisque credentium , vel ad prælium , vel ad sacerdotalia ministeria provocatur. Legimus in Numerorum libro (Cap. 10. v. 3) , sacras Deo tubas , quæ (a) ante ostium personent. Sin autem magna est vox Angeli , et tube Archangeli , quanto major erit tubæ **814** Dei , quæ parat vias primum dormientium , et mortuorum in Christo ; deinde eorum , qui vivunt , et residui sunt , et sermonis Dei præstolantur adventum ? Forsitan simplicis tubæ clangor dormientibus et mortuis in Christo necessarius est : vox autem Archangeli (b) et tube Dei , his qui vivunt , et in præsentia Dei reservantur. Videamus quid possit intelligi , et id quod sequitur : *Simul cum illis rapiemur. Quo verbo ostendi puto , subitum ad meliora transcensum : et idcirco raptum se voluisse dicere , ut velocitas transeuntis , sensum cogitantis excederet. Quod et in alio loco ejudem verbi proprietate signavit : « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim , sive in corpore , nescio , sive extra corpus nescio , Deus scit , raptum istiusmodi usque ad tertium cœlum. Et scio hujusmodi hominem , sive in corpore , sive extra corpus nescio , Deus scit , quia rapitus est in paradisum , et audivit verba ineffabilia , quæ non licet homini loqui. » (2. Cor. 12. 2 , et seqq.) Alii enim proficientes et (ut ita dicam) gradientes ad majora crescabant , donec fierint juxta id quod scriptum est Magni valde nimis : et quosdam in cœlum assumptos legimus. Paulus autem vas electionis in tertium cœlum raptus ascendit : et idcirco audivit verba ineffabilia. Quomodo autem hi , qui rapiuntur in nubibus , rapiantur obviam Christo , diligentius contemplandum est. Scimus nubes Prophetas , quibus præcepit Deus ne pluerent super Israel imbre , quando impleverunt mensuram patrum suorum , et facta est Lex et Prophetæ usque ad Joannem Baptistam (Math. 11. 13). Et quia Deus posuit in Ecclesia primum Apostolos , secundo Prophetas (Ephes. 4. 11) : non solum Prophetæ , sed et Apostoli nubes intelligenti sunt. Si quis igitur rapitur ad Christum , ascendit super nubes Legis , et Evangelii , super Prophetas , et Apostolos : et assumptis aliis columbæ , eorumque doctrina ad excelsa sublatus , occurrit , non deorsum sed in aere , et spirituali intelligentia Scripturarum. Occurrens autem in spiritualibus , terrena dimittens , sive ille sit dormiens , sive in Christo mortuus , sive vivens , et in illius præsentiam reservatus semper cum illo erit et perficietur Verbo **815** Dei , et sapientia , veritate atque justitia.*

11. Hæc celeri sermone dictavi , quid eruditis viri de utroque sentirent loco , et quibus argumentis suas vellet probare sententias , vestræ prudentiæ expōnens. Neque enim tanta est meæ pusillitatis auctoritas , qui nihil sum , et invidorum tantum morsibus

(a) Tubas , quibus mortui ad judicium convocabuntur , tis comparat , quibus olim clangentibus ad ostium tabernaculi fæderis , populus Israel exciebatur. Conferendum est itaque adnotatus Numerorum locus , unde apertissime constat legendum , ut reposuimus , ante ostium ; non ut vitiōse Martianæ , aliqui ex editis et MSS. ante hostias .

(b) Voces et tube Dei in Veronensi Ms. desiderantur.

pateo, quanta eorum qui nos in Domino præcesserunt. **Nec iuxta** Pythagoræ discipulos, præjudicata doctoris opinio, sed doctrinæ ratio ponderanda est. Si quis autem contrarie factionis immurmurat, quare eorum explanations legam, quorum dogmatibus non acquiesco, sciat me illud Apostoli libenter audire: *Omnia probate, quod bonum est, tenete* (1. Thess. 5. 21), et Salvatoris verba dicentis: (a) *Estote probati nummularii,* ut si quis nummus adulter est, et figuram Cæsaris non habet, nec figuratus [al. *signatus*] est moneta publica, reprobetur. Qui autem Christi faciem claro præfert lumine, in cordis nostri marsupium redatur. Etenim si dialecticam scire voluero, aut Philosophorum dogmata, et ut ad nostram redeam, scientiam Scripturarum; nequaquam simplices Ecclesiæ viros interrogare debo, quorum alia gratia est; et unusquisque in suo sensu abundat (præsertim cum in domus magna patrisfamiliae vasorum diversitas multa dicatur (2. Tim. 2. 20); sed eos, qui artem didicere ab artifice et in Lege Domini meditantur die ac nocte. Ego et in adolescentia et in extrema ætate profiteor et Origenem et Eusebium Cæsariensem viros esse doctissimos, sed errasse in dogmatum veritate. Quod (b) **816** e contrario de Theodoro, Acacio, Apollinario possumus dicere, et tamen omnes in explanationibus Scripturarum, sudoris sui nobis memoriam reliquerunt. In

(a) Hanc ab hodiernis Evangeliorum exemplaribus Græcis atque Latinis Christi sententiam excidisse quo nescio argumento Martianæus sibi persuasit, neque enim in illis unquam extitisse probari ullo modo potest. Eam quidem Hieronymus interdum alibi recitat, et in epistolam ad Ephesios cap. 4. *ut probati trapezita sciamus, quis nummus probus sit, quis adulter*: et Origenes frequenter, et Clemens in Apostolicis Constitutionibus lib. 2. c. 33. aliisque præsertim Græci, quibus sonat, *τραπεζιται δοκιμα.* Unde Clemens Alexand. Strom. 1. non longe a fine *πλούσιοι εργα η Γραφη τοιούτου τούτος ἡμέρα διαλεκτωσι, οὗτος θάνατος γίνεται ούτε τερπνός.* Γίνεται διδόμενος τραπεζίται. «Merito Scriptura tales nos volentes esse dialecticos, sic hortatur, *Estote probi trapezitæ,* » etc. Cassianus Collat. 1. c. 20. *ut efficiantur, secundum præceptum Domini, probabiles trapezitæ.* Origenes tomo 19. in Joannem. *Servantibus illud Iesu mandatum, Estote probi trapezitæ.* Ambrosius lib. 1. in Lucam cap. 1. atque alii. Nihilominus ex his eam fuisse apparent sive Christi sive alterius in Novo Testamento vulgaribus sententiis, quæ aliunde quam ex quatuor genuinis Evangelii exsculptæ sunt, sed vel apocrypha bona note, puta Nazarenorum Evangelio; vel veterum traditione duntaxat petitæ.

(b) Suspicamus voculus *e contrario*, auctoris aliquius nomen cuius supra meminerit, substituendum; suspicuum vero iuicet nobis Veron. liber, ubi tametsi vitiōse, habetur *Quod de contrario.* Scripsit, ut nobis videtur. Hieron. *Quod de Theodoro, Diodoro, Acacio, etc., deinde aliquis plus satis ingeniosus omnyonia illa Diodori ac Thiodori offensus, alterum expulerit, feceritque e contrario.* Certe cur heic Diodorum silencio præteriret, quem supra n. 3. statim post Theodorum adduxerat suis ipsum verbis loquenter, nulla S. Doctori causa erant; nec dubium quin illum hæreticis Acacio, Apollinario, aliquique accenseat, quorum scripta ob eruditioem tantum probavit. Interim editores omnes, qui vitium in impressa lectio ne nullum suspicantur, illud *e contrario* periude explicitant, ac si Græce diceretur, *βέβαιον, sive a fronte:* quam interpretationem Victorius excogitavit; Martianæus vero doctrinæ comparationem cum superioribus Origene atque Eusebio institui contendit, et sequentes Theodorum, Acacium, et Apollinarium pro doctissimis non haberit. Nobis id nemo hominum persuadeat: præcipue vero Apollinarium, quem ipse Hier. audivit aliquando, et cui primas tribuit in litterarum studiis, Origeni, atque Eusebio conferri e contrario tanquam indecūm.

terra aurum quæritur, et de fluviorum alveis splendens profert glæra: Pactolusque diuina est cœno, quam fluento. Cur me lacerant (c) amici mei, et adversum silentem, crassæ suæ grunniunt? Quarum omnino studium est, imo scientiæ supercilium, aliena carpere, et sic veterum defendere perfidiam, ut perdant fidem suam. Meum propositum est antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, et a fide Ecclesiæ Catholicæ non recedere.

12. Volens ad alias quæstiunculas respondere, et vel mea, vel aliena dictare exemplo, a fratre Sisinio admonitus sum, ut et ad vos et ad ceteros sanctos (d) fratres qui nos amare dignantur litteras scriberem. Cohibeo igitur gradum, et si vita comes fuerit, futuro me operi reservabo, ut et vobis per partes paream, et fructum ac senile corpusculum onus possit ferre moderatum. Illud autem breviter in fine commoneo, hoc quod in Latinis codicibus legitur: (e) *Omnis quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur, in Græcis voluminibus non haberi: sed vel, Omnes dormiemus, non autem omnes immutabimur; vel, Non omnes dormiemus, omnes inmutabimur;* quorum quis sensus sit, supra diximus.

EPISTOLA CXX (f).

AD HEDIBIAM.

(g) CAPITULA XII. QUÆSTIONUM HEDIBIAE AD S. HIERONIMUM.

- 817** I. *Quomodo perfectus quis esse possit, et quomodo (h) Deo vivere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est.*
- II. *Quid sit quod in Matthæo scriptum est: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, quo illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.*
- III. *Quæ causa sit, ut de resurrectione et apparitione Domini Evangelistæ diversa narraverint. Et cur dicens Matthæo, quod vespere sabbati illucescente in una sabbati Dominus surrexit, Marcus mane eum alterius diei asserat surrexisse.*
- IV. *Quomodo juxta Matthæum, vespere sabbati Maria Magdalene vidit Dominum resurgentem; et Joannes Evangelista resert, mane una sabbati eam juxta sepulcrum stet.*
- V. *Quomodo juxta Matthæum, Maria Magdalene vespere sabbati cum altera Maria advoluta pedibus Sul-*

(c) Fortasse verius duo probæ notæ MSS. *initiici mei.*

(d) Veron. *ad ceteros sanctos fratres scilicet ibarem, omisis quæ interponuntur.*

(e) Conferendi e Latinis Patribus, qui hanc lectionem adserunt, explicantque, Tertullianus lib. de Resurrect. carnis cap. 42. et lib. 3. advers. Marcionem, tum S. Ambrosius in eum locum, atque alibi, Augustinus de vera Religion. sed apertius lib. 20. de Civit. Dei cap. 20. n. 30. Ruffinus in Symbolum num. 43.

(f) *alias 130. Scripta anno 400. vel sequenti.*

(g) Capitulorum hunc indicem prius e MSS. in antecessum excudit Martianæus, quod eum ipsum iutaverit esse Commentariolum, qui ad Hieron. ab Hedibia missus est. Nos ea tantum de causa non omisimus, quod vetera omnia exemplaria sic habeant.

(h) *Vox Deo, quam nec Hier. agnoscit in Responsione, abest ab Ambrosiano Ms. 6. olim. S. Columbani de Bobio, ex quo item in sequenti quæstiuncle vocem *vobiscum restituimus.**

vatoris, secundum Joannem mane una sabbati audit a Domino: Noli me tangere; neclum enim ascendi ad Patrem.

VI. *Quomodo custodiente milium turba, Petrus et Joannes libere ingressi sunt sepulcrum, nullo prohibente custodum.*

VII. *Quomodo Matthæus scribit et Marcus, quod mandatum sit Apostolis per mulieres ut præcederent Iesum in Galilæam, et ibi eum viderent: Lucas autem et Joannes in Jerusalem eum ab Apostolis visum commemorant.*

VIII. *Quid significet quod in Evangelista Matthæo scriptum est: Jesus autem clamans (a) voce magna emisit spiritum: et velum Templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum, et reliqua.*

IX. *Quomodo Salvator, secundum Joannem insufflat Spiritum Sanctum Apostolis, et secundum Lucani post (b) ascensionem missurum se esse dicit.*

X. *Quid significet illud quod Apostolus Paulus disputat ad Romanos scribens: Quid ergo dicemus: Numquid iniqüitas apud Deum? Absit, usque ad eum locum ubi ait: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, et reliqua.*

XI. *Quid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda Epistola: Aliis odor mortis in morte, et aliis odor vitae in vita.*

XII. *Quid sit quod scriptum est in Epistola ad ThessalonICENSES prima: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, et integer spiritus vester, et anima et corpus sine querela, in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur.*

Explicant Capitulo Quæstionum.

HIERONYMUS AD HEDIBIAM.

DE QUÆSTIONIBUS XII.

818 PRÆFATIO. — Ignota vultu, fidei mihi ardore notissima es. Et de extremis Galliæ finibus in Bethleemito rure latitantem, ad respondendum provocas, de sanctarum quæstiunculis Scripturarum, per hominem Dei, filium meum Apodemium, (c) Comonitoriolum dirigens; quasi vero non habeas, in tua provincia disertos viros, et in Lege Dei perfectos: nisi forte experimentum magis nostri, quam doctrinam flagitas, et vis scire, quid de his quæ ab aliis audisti, nos quoque sentiamus. Majores tui (d) Patera, atque Delphidius, quorum alter antequam ego

(a) Idem Ms. hoc omissis, substituit sequentem Matthæi locum, «Monumenta aperta sunt, et invita corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt, et exuenient de monumentis post resurrectionem ejus venerant in sancto civitate et apud aruerunt multis.» Hieronymus autem utrumque explicat.

(b) Martian. post ascensionem Domini, quam postremam vocem nostrorum codicum ope expunximus.

(c) Veteres editi Commentariolum.

(d) Sic habet Ambrosianum exemplar, sive emendari voluit Martian. ex Cluniacensi *Paterno*, cum reliqui omnes editi ac manu exarati legant *Paterno*. Hujus meminit etiam in Chrovio ad Christi an 358. sed ibi nomen aspirant veteres membranae *rather Rhetor Romæ gloriostissime docet*, et contra Ausonius in *Commemorat. Professorum Burdigulensem* carm. 4. *Et inde vobis nomina, Tibi Patera.* Delphidii autem, quena acerrimum Oratorem dicit, meminit Ammian. Marcellin. lib. XVIII. cap. 1. quem vide.

nascerer, Rheticam Romæ **819** docuit: alter me jam adolescentulo omnes Gallias prosa versuque, suo illustravit ingenio, jam dormientes et taciti me jure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis sui quippiam mussitare: licet concedens eis eloquentiae magnitudinem, et doctrinam sacerularium literarum, merito subtraham scientiam Legis Dei, quam nemo accipere potest, nisi ei data fuerit a Patre luminum (*Jacob. 1*), qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. 1*), et stat medius credentium, qui in nomine ejus fuerint congregati (*Math. 18*). Unde libere profiteor (nec dictum superbe pertimesco) me scribere tibi non in doctis humanae sapientie verbis, quam Deus destructurus est; sed in verbis Ædei, spiritualibus spiritualia comparantem (*1. Cor. 2. 23*): ut abyssus veteris Testamenti invocet abyssum Evangelicam (*Ps. 41*), in voce cataractarum, id est, Prophetarum et Apostolorum suorum, et veritas Domini perveniat usque ad nubes, quibus mandatum est, ne super incredulum Israel imbre pluerent; sed ut rigarent arva gentilium, et torrentem spinarum, ac mare mortuum dulcorarent. Ora igitur, ut verus Elisæus steriles in me et mortuas aquas viviscet, et Apostolorum sale, quibus dixerat *Vos estis sal terræ* (*Math. 5. 13*), meum (e) oluscum condiat, quia omne sacrificium quod absque sale est, Domino non offertur (*Levit. 2. 13*). Nec fulgere sacerularis eloquentie delecteris, quam vidit Jesus quasi fulgor cadentem de cœlo (*Luc. 10*): sed potius eum respice, qui non habet decorem nec speciem: homo in plagis positus et sciens ferre infirmitatem (*Iose. 55*); et quidquid ad proposita respondero, scias me non confidentia respondisse sermonis; sed ejus fide, qui pollicitus est: *Aperi os tuum, et ego implebo illud* (*Ps. 80. 11*).

CAPUT PRIMUM. — Interrogas, quomodo perfectus esse quis possit, et quomodo vivere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est. Hoc idem in Evangelio Legis Doctor interrogat: *Magister, quid faciens vitam æternam possidebo?* Cui respondit Dominus: *Mandata nosti?* Dicit ille, *Quæ?* Jesus autem dixit: *Non homicidium facies, non adulterium, non fursum, non falsum dices testimonium: honora patrem et matrem, et diligere proximum* **820** *tuum sicut te ipsum.* Et illo dicente: *Hæc omnia feci, Dominus intulit: Unum tibi deest. Si vis esse perfectus, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus: et veni sequere me* (*Math. 19. v. 16-21*). Itaque et ego tibi Domini nostri respondebi sermonibus: *Si vis esse perfecta, et tollere crucem tuam, et sequi Dominum Salvatorem, et imitari Petrum dicentem: Ecce nos dimisimus omnia, et secutus es tu te* (*Marc. 10. 28*); *vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem.* Non dixit, *da filiis, da fratribus, da propinquis, quos* etiamsi haberes, *jure his Dominus preferretur: sed, da pauperibus:* immo da Christo, qui in pauperibus pascitur: qui cum dives esset, pro nobis pauper fa-

(e) Veterissima editio, meum manusculum.

ctus est ; qui loquitur in trigesimo nono Psalmo : *Ego autem mendicus sum et pauper, et Dominus sollicitus est pro me (Ps. 59. 18).* Statimque quadragesimi Psalmi de eo exordium est : *Beatus qui intelligit super egeum et pauperem (Ps. 60. 1).* Intelligentia opus est, ut post intelligentiae beatitudinem, sciatur qui sit egenus et pauper. Non utique ille qui mendicitate, (a) et squalore cooperitus est, et tamen non recedit a vitiis ; sed de quibus Apostolus loquitur : *Tantum ut pauperum memores essent (Gal. 2. 10).* Ob quorum refrigeria laborabant [al. *laborant*] Paulus et Barnabas in Ecclesiis gentium, ut collecte fierent per primam sabbati, et hanc ipsam oblationem, non per alios, sed per se deferre festinant his, qui suas pro Christo amisere substantias, qui persecutiones passi sunt, qui dixerunt patri suo et matri, uxoribus et liberis : *Non norimus vos (Deut. 33. 9).* Illi impleverunt voluntatem patris, et audiuerunt dicentem Dominum Salvatorem, *Mater mea et fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei (Matth. 12. 50. et Luc. 8. 21).* Et haec dicimus, non quod in pauperes Iudeos, sive gentiles, et omnino cujuslibet gentis sint pauperes, prohibemus faciendum eleemosynam ; sed quod Christianos et credentes pauperes (b) incredulis preferamus, et inter ipsos Christianos sit multa diversitas, utrum peccator, an sanctus sit. Unde et Apostolus passim in omnes misericordiam probans, insert : *Maxime in domesticos fidei (Gal. 6. 10).* Domesticus fidei est, qui eadem tibi religione conjungitur, quem a consilio fraternitatis peccata non separant. Quod si de inimicis quoque nobis 821 precipitur, ut si esurient, demus eis cibum, si sitiocint, demus eis potum : et haec facientes congregemus carbones super caput eorum (Rom. 12. 20) ; quanto magis de his, qui non sunt inimici, et qui Christiani sunt, atque Sancti ? Neque vero hoc quod dicitur, *Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis super caput ejus, in malam partem accipiendo est, sed in bonam.* Quando enim inimicis nostris praebemus beneficia, malitiam eorum nostra bonitate superamus, et mollimus duritiam, iratumque animum (c) ad mollitatem et benevolentiam flectimus : atque ita congregamus carbones super capita eorum, de quibus scriptum est : *Sagittae potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis (Psal. 119. 4) ;* ut quomodo de altari a Seraphim carbo sublatus, Prophete labia purgavit (Isa. 6. 6. et 7) ; ita et inimicorum nostrorum peccata purgentur, et vincamus in bono malum (Rom. 12. 21), et benedicamus maledictibus : et imitemur Patrem nostrum, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, (d) et pluit

(a) Martian. *mendicitate, et paupertate, et squalore,* quas voces inscio lectore inseruit, editi plerique omnes ignorant, nec nisi in uno Ms. inveniuntur.

(b) S. Ambros. lib. 1. Offic. c. 3. « Perfecta liberalitas fidei, causa, loco, tempore commendatur, ut primum operis circa domesticos fidei. » Elegantissime autem Hier. hoc idem in Tractatu contra Vigilantium sub finem edidit.

(c) Ambrosian. *animum ad necessitudinem flectimus.*

(d) In uno Ms. neque postrema haec verba, et pluit super justos et injustos, neque pronomen illud nostrum legitur.

super justos et injustos (Matth. 5. 45). Igitur et tu, quia (e) paucos non habes filios, plurimos fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in aeterna tabernacula (Luc. 16. 9). Pulchre dixit de iniquo ; omnes enim divitiae (f) de iniquitate descendunt, et nisi alter perdiderit, alter non potest invenire. Unde et illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima. Dives autem iniquus, aut iniqui haeres. Quod eum (g) legis doctor audisset, et ferre non posset, quia habebat divitias multas, conversus Dominus ad discipulos, ait : *Quam difficile, qui divites sunt, intrare possunt in regna caelorum (Matth. 19. 23. Marc. 10. 23. et Luc. 18. 24).* Non dixit, impossibile ; sed difficile : licet exemplum posuerit impossibilitatis : *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.* Hoc autem non tam difficile est, quam impossibile. Nunquam enim fieri potest, ut camelus transcat per foramen acus. Nunquam igitur dives intrare poterit in regna caelorum. Sed camelus tortuosus, et curvus est, et gravi sarcina prægravatur. Et 822 nos ergo, quando pravas ingredimur semi-tas, et rectam Domini viam dimittimus, et oneramur mundi divitiis, sive pondere delictorum, regnum Dei ingredi non valemus. Quod si deponamus gravissimam sarcinam, et assuimamus nobis pennas columbarum, volabimus, et requiescere, et dicetur nobis : *Si dormiatis inter medios clerros, pennæ columbarum deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri (Ps. 67. 14).* Dorsum nostrum, quod prius informe erat, et gravi sarcina premebatur, habeat nitorem auri, quod interpretatur in sensu, et alos deargentatas, quæ intelliguntur (h) eloquia Scripturarum, et regnum Dei intrare poterimus. Dicunt Apostoli se omnia, quæ sua fuerant dimisisse, et mercedem pro hac virtute audacter exposcent. Quibus respondit Dominus : *Omnis, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros proprios nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit (Matth. 19. 29).* O quanta beatitudo, pro parvis magna recipere, aeterna pro brevibus, pro morituris semper viventia, et habere Dominum debitorem. Si qua autem vidua habet liberos, et maxime si nobilis familiæ est, egentes filios non dimittat,

(e) Ita Mart. ex tribus Ms. quibus nostri suffragantur. Falso ante editi legerant absque negandi particula, *qua paucos habes filios,* cum e contra sine liberis derelictam se in ipsa interrogative Hedibia profiteatur. Ambrosian. « Tu quia paucos non habes filios, habes plurimos, fac tibi, » etc. Quorum natus sensus est, tu quia nec paucos habes filios, habes plurimos, quibus largiaris, etc.

(f) Explicat August., in Ps. XLVIII. « quia aut de iniuste acquisitæ sunt, aut quia ea ipsa iniustæ est, quod tu habeas, alter non habeat, » etc.

(g) Cum illo sentit, qui divitem illum adolescentem, qui apud Matthæum de vita aeterna Christum interrogat, unum cum illo faciunt, qui Legisperitus apud Lucam audit c. X. v. 23. Eius sententia, quam hec expendere minime est ore nostra, fuerunt veteres aliquot Patres : S. Ambrosius in Lucam, Cyrillus l. 2. Thesauri c. 1. aliqui haud pauci apud Chrysostomum, quos tamen ille data opera impugnat. Prinde satis incongrue dubitat Martianus, num ex eo, quod Luc. XLVIII. 18. *Princeps* dicatur, qui Dominum interrogaverat, eo vocabulo *Legis doctor* significetur.

(h) Ms. Ambros. intelliguntur in eloquio.

scd ex æqualitate eos amet, et (a) ut meminerit primum animæ suæ, et ipsam putet esse de filiis, et partiatur potius cum liberis, quam omnia filii dederunt; imo Christum liberorum suorum faciat coheredem. Respondebis, difficile est, durum est, et contra naturam. Sed Dominum audies tibi respondentem: *Qui potest capere, capiat* (Matth. 19. 12). Et si vis esse perfecta, non tibi jugum necessitatis imponit, sed potestati tuae liberum concedit arbitrium. Vis esse perfecta, et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli, vendere omnia, quæ habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, (b) nudam, solamque crucem, nuda securaris et sola. Non vis esse perfecta, sed secundum vis tenere gradum virtutis, dimittite omnia quecumque habes, da filiis, da propinquis. **823** Nemo te reprehendit, si inferiora secteris, dummodo illam scias tibi jure prælatam, quæ elegerit prima. Dices, hoc Apostolorum est, et virorum: mulierem autem nobilem non posse omnia vendere, quæ multis adjumentis hujus vitæ indigeat. Audi igitur Apostolum commonentem: *Non ut alii refrigerium, vobis autem tribulatio: sed ex æqualitate, vestra abundantia, illorum sustentet inopiam; ut et illorum abundantia vestrae inopie sit supplementum* (2. Cor. 8. 14). Unde inquit Dominus: *Qui habet duas tunicas, det alteram non habenti* (Luc. 3. 11). Quid si Scythæ frigora sint, et Alpinæ nives, quæ non duabus, et tribus tunicis, sed vix pecudum pellicibus repelluntur? Quidquid ergo corpori nostro sufficere potest, et humanæ succurrere imbecillitatibus, quos nudos natura profudit, hoc una appellanda est tunica; et quidquid in presentibus alimentis necessarium est, hoc unius diei victus appellatur. Unde præceptum est: *Non cogiteis de crastino* (Matth. 6. 34), hoc est de futuro tempore. Et Apostolus, *Habentes, inquit, victum, et vestitum, his contenti simus* (1. Tim. 6. 8). Si plus habes, quæ tibi ad victimum vestitumque necessarium est, illud eroga, et in illo debitricem esse te noveris. Ananias et Sapphira Apostoli meruere sententiam, quia sua timide reservarunt (Act. 5). Ergone, inquires, puniendus est, qui sua non dederit? Minime. Ideo puniti sunt, quia mentiri voluerunt Spiritui Sancto, et reservantes necessaria victui suo, quasi perfecte seculo renuntiantes, vanam gloriam sectabantur. Alioqui licet libere vel dare, vel non dare. Quanquam ei, qui cupiat esse perfectus, presens paupertas futuris compen- sanda sit. Quomodo autem vidua vivere debeat, brevi sermone comprehendit Apostolus, dicens: *Vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est* (1. Tim. 5. 6); et nos in duobus libellis (1), quos ad Furiam, et Salvianum scripsimus, plenius dictum putamus.

CAP. II. — Quomodo accipendum sit illud Salvatoris apud Matthæum: *Dico autem vobis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, quo*

(a) Victorius addit ex Brixianis codicibus eos amet, quæ duo verba nec nostri MSS. habent, nec alii editi.

(b) Antea erat, et nudam: tum Ambrosianus liber virtem habet pro crucem.

(1) Epistole I.IV et LXXXIX.

bibam illud novum vobiscum in regno Patris mei (Matth. 26. 29). Ex hoc loco quidam mille annorum fabulam struunt, in quibus Christum regnatum corporaliter esse contendunt, et bibiturum vinum, quod ex illo tempore **824** usque ad consummationem mundi non biberit. Nos autem audiamus panem, quem frexit Dominus, deditque discipulis suis, esse Corpus Domini Salvatoris, ipso dicente ad eos, *Accipite, et comedite, hoc est Corpus meum: et calicem illum esse, de quo iterum locutus est: Bibite ex hoc omnes: hic est enim Sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur* (Matth. 26. 26. 27. 28; Marc. 14. 22. 25), etc. Iste est calix de quo in Propheta legimus: *Calicem salutaris accipiam* (Ps. 115. 4). Et alibi: *Calix (c) tuus inebrians quam præclarus est* (Ps. 22. 5). Si ergo panis, qui de cœlo descendit, Corpus est Domini; et viuum quod discipulis dedit, Sanguis illius est novi Testamenti qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, Judaicas fabulas repellamus, et ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum, atque mundatum, et accipianus ab eo sursum calicem novi Testamenti; ibique cum eo Pascha celebrantes, inebriemur ab eo vino sobrietatis. *Non enim est regnum Dei cibus, et potus, sed justitia, et gaudium, et pax in Spiritu Sancto* (Rom. 14. 17). Nec Moyses dedit nobis panem verum; sed Dominus Jesus: ipse conviva et convivium, ipse comedens, et qui comeditur. Illius bibimus Sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ, et vineæ Sorec, quæ interpretatur, *electa, rubentia musta calcamus, et novum ex his vinum bibimus de regno Patris, nequam in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus: cantantes canticum novum, quod nemo potest cantare, nisi in regno Ecclesiæ* (Apoc. 14. 3), quod regnum Patris est. Hunc panem et Jacob Patriarcha comedere cupiebat, dicens: *Si fuerit Dominus Deus mecum, et dederit mihi panem ad versendum, et vestimentum ad operiendum* (Gen. 28. 20). Quotquot enim in Christo baptizamur, Christum induimus (Gal. 3. 27), et panem comedimus Angelorum, et audiimus Dominum prædicantem: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui me misit Patris, ut impleam opus ejus* (Joan. 4. 34). Faciamus igitur voluntatem ejus, qui misit nos, Patris, et impleamus opus ejus; et Christus nobiscum bibet in regno Ecclesiæ sanguinem suum.

CAP. III. — Quæ causa sit, ut de resurrectione Domini et apparitione Evangelistæ diversa narravissent. In quibus primum queris, cur Matthæus dixe-

(c) Iam Ms. *Calix mens* ut ipse Hier. emendaverat, qua de re vide si libet epistolam ad Sun. et Fret. Cæterum Hieronymianæ interpretationi hujus ex Matthæo loci, qua nulla sacro textui comodiior est, concinnant plerique Tractatores, præcipue Greci, Origenes, Chrysost. Theophylactus, Euthymius. Utinam ipsum quoque de reali Corporis ac Sanguinis Christi præsenti in Eucharistia luculentissimum ex Hieronymo testimonium heterodoxis aliquando persuadeat, qui ejus veritatem pertinaciter calumniantur. Nobis haec persequi haud libet, quandoquidem nullum fidei dogma aut iniquiore ingenio impugnarunt heretici, aut copiosioribus argumentis Catholicæ tutati sunt.

rit, **825** Vespere autem sabbati illucescente in una sabbati Dominum surrexisse (*Matth. ult.*), et Marcus mane resurrectionem ejus factam esse com-memoret, ita scribens : *Cum autem resurrexisset, una sabbati, mane apparuit Maria Magdalena, de qua eje-cerat septem dæmonia : et illa abiens nuntiavit his, qui cum eo fuerant lugentibus, et flentibus. Illique audien-tes quod viveret, et quod vidisset eum, (a) non credide-runt ei* (*Marc. ult. 9. et 10.*). Ilujus questionis du-plex solutio est ; aut enim non recipimus Marci testi-monium, quod in raris fertur Evangelii, (**b**) omnibus Græciae libris pene hoc capitulum in fine non haben-tibus, præsertim cum diversa atque contraria Evan-gelistis cæteris narrare videatur ; aut hoc responden-dum, quod uterque verum dixerit : Matthæus, quando Dominus surrexerit vespere sabbati, Marcus autem, quando eum viderit Maria Magdalene, id est, mane prima sabbati. Ita enim distinguendum est : *Cum au-tem resurrexisset, et parumper spiritu coarctato, infé-rendum, prima sabbati, mane apparuit Maria Magda-lena, ut qui vespere sabbati (juxta Matthæum) sur-rexerat, ipse mane primo sabbati (juxta Marcum) apparuerit Mariae Magdalena. Quod quidem et Joa-nes Evangelista (*Cap. 20*) significat, mane cum al-terius diei visum esse demonstrans.*

CAP. IV. — Quomodo juxta Matthæum, vespere sabbati Maria Magdalene vidit Dominum resurgentem, et Joannes Evangelista refert eam mane una sabbati juxta sepulcrum flere (*Joan. 20*) ? Una sabbati, dies Dominica intelligenda est, quia omnis hebdomada in sabbatum, et in primam, et secundam, et tertiam, et quartam, et quintam, et sextam sabbati dividitur, quam Ethnici, idolorum, et (**c**) elementorum nomi-nibus appellant. Denique Apostolus collectam pecu-niae, que indigentibus præparabatur, in una sabbati præcepit congregandam (*1. Cor. 16. 2*). Nec putan-dum est, Matthæum, et Joannem diversa sensisse, sed unum atque ideæ tempus, media noctis scilicet, et gallorum cantus, diversis appellasse nominibus. Matthæus enim scribit, *Vespere sabbati, id est, se-ro, 826 non incipiente nocte, sed jam profunda et magna ex parte transacta, apparuisse Dominum Mariæ Magdalena, et apparuisse vespere sabbati illu-cescentis in unam sabbati, seipsum interpretans quid dixisset, vespere sabbati, id est appopinquate jam luce sequentis diei. Et Joannem non absolute dixisse, Una autem sabbati venit Maria Magdalene mane ad sepulcrum : sed addidisse, cum adhuc essent tenebrae.*

(**a**) Vetus editio atque Ambros. exemplar negandi par-ticulam omittunt, vitiouse, ut videtur.

(**b**) Id de suis quoque temporis exemplaribus testatur Gregor. Nyssenus Grat. 2. de Resurrect. *τοῦ τε διηγένετος τὸν Μάρτιον ἡγέρθω μήπε τοῦ προσόντος τῷ Ιησοῦ τῷ τοῦ θεοῦ. Νυνέ τούτον. Νυνέ ε-contrario codices MSS. qui εἰ τοῦ οὐρανού δενερούνται Græci, et Latini plerique omnes, sed et veteres translationes ha-bent Patres quoque impendo rarissimi sunt. Victor Antiochenus, et Anonymus Tolosanus in Catena in Marcum, qui capitulo istud, sive duodecim a uno postremos ver-sus ignoverunt.*

(**c**) Martis nempe, et Mercurii, Jovis, Veneris, et ele-mentorum Solis, et Lunæ ; sic enim elementorum nomine, quæ Græce ἐργάζεται nuncupantur, Solem, Lunamque intelli-giūt antiquos scriptores tñura docent exempla.

Ejusdem igitur atque unius temporis, id est modia noctis, atque gallorum cantus, alterum finem, alterum dixisse principium. Mihique videtur Evangelista Matthæus, qui Evangelium (**d**) Hebraico sermone conscripsit, non tam vespere dixisse, quam sero, et eum qui interpretatus est, verbi ambiguitate dece-ptum, non sero interpretatum esse, sed respere. Quan-quam consuetudo humani sermonis teneat, sero non vesperum significare, sed tarde. Solemus enim di-cere, sero venisti, id est tarde, et quæ facere ante debueras, fac saltem sero, id est tarde. Sin autem illud objicitur, quomodo eadem Maria quæ prius vi-derat Dominum resurgentem, postea ad sepulcrum ejus flere referatur, hoc dicendum est, quod et sola, et cum altera, sive cum aliis mulieribus memor bene-ficiorum, quæ in se Dominus contulerat, ad sepul-crū ejus frequenter cucurrerit, et nunc adoraverit, quem videbat, nunc fleverit, quem quærebatur absentem : Licit quidam duas Marias Magdalenas de eodem vico Magdalo fuisse contendant, et alteram esse, quæ in Matthæo eum viderit resurgentem, alteram, quæ in Joanne eum quærebatur absentem. Quatuor autem fuisse Marias, in Evangelii legimus, unam matrem Domini Salvatoris, alteram materteram ejus, quæ appellata est Maria Cleophe, tertiam Mariam matrem Jacobi et Jose, quartam Mariam Magdalenam. Licit alii matrem Jacobi et Jose, materteram ejus fuisse con-tendant. Nonnulli (ut se liberent quæstione) in Marco volunt unam esse de Mariis, sed non additum cognomen Magdalene, et ex superfluo scriptorum inolevisse vitio, quod primum Evangelista non scripserit.

827 Nobis autem simplex videtur et aperta respon-sio, sanctas feminas, Christi absentiam non ferentes, per totam noctem, non semel, nec bis, sed crebro ad sepulcrum Domini cucurrisse, præsertim cum terræmotus, et saxa disrupta, et sol fugiens, et rerum natura turbata, et (quod his magis est) desiderium Salvatoris somnum ruperit feminarum.

CAP. V. — Quomodo juxta Matthæum Maria Ma-gdalene vespere sabbati cum altera Maria advoluta sit pedibus Salvatoris : cum secundum Joannem (**e**) mane sabbati audierit a Domino : *Noli me tangere, necdum enim ascendi ad Patrem meum* (*Joan. 20. 17*). Quæ prius viderat Dominum resurgentem cum altera Maria, et ejus pedibus fuerat advoluta, (**f**) postea reversa per noctem (domi enim ob desiderium ejus manere non poterat) venit ad sepulcrum. Cumque lapidem, quo monumentum fuerat clausum, vidisset

(**d**) Hac certe antiquissima sententia est, omnium Pa-trum atque Ecclesiarum testimonio comprobata, scriptum τῆς ἀρχῆς διατίταν, a Matthæo Evangelium, cui nondum vi-deantur satis bene reponuisse, qui Graece primitus scriptum contendunt. Vid. quæ in Catalog. ad nomen Matthæus ad-notantur.

(**e**) Duo verba *mane sabbati*, quæ etiam in capitulorum indiculo habentur, heic quoque supplevimus ex MSS. in editis enim deerant.

(**f**) In Commentariis in hunc Matthæi locum, « Quod di-versa tempora istarum mulierum in Evangelii describuntur, non meudacii signum est, ut impii objiciant, sed sed-duce visitationis officium, dum crebro abeu t, ac recur-runt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse, vel longius. »

ablatum, cœurrit ad Simonem Petrum, et ad alterum discipulum, quem Jesus amabat plurimum, et dicit eis : *Tulerunt Dominum de monumento : et nescio ubi posuerunt eum* (*Ibid. 13*). Error mulieris cum pietate socialius est. Pietas in eo erat, quod desiderabat eum, cuius noverat majestatem. Error in eo, quod dicebat : *Tulerunt Dominum de monumento*, et cœtera. Denique cum Petrus, et Joannes introeuntes sepulcrum vidissent linteamina separata ; et sudarium quo caput Domini fuerat involutum, seorsum positum ; et resurrexisse crederent, cuius corpus non invenerant in sepulcro : Maria stabat ad monumentum foris plorans. Cumque se inclinasset, vidi duos Angelos in albis sedentes in loco monumenti ad caput et pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu, ut sub tanta custodiæ dignitate non crederet ab hominibus potuisse surari, qui ministris Angelis servabantur. Dicunt ei Angeli, quos cernebat : *Mulier, quid ploras ? secundum illud quod Dominus loquebatur ad matrem : Quid mihi, et tibi est mulier ? nondum venit hora mea* (*Joan. 2. 4*), ut eo quod appellaverunt mulierem, arguerent frustra plorantem et dicerent, *Quid ploras ?* In tantum autem Maria Magdalene obstupefacta torpuerat, et fidem, miraculis **828** territa, quasi in caligine, possidebat : ut ne Angelorum quidem præsentium sentiret aspectum, sed muliebriter responderet, et diceret : Ideo ploro, quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. O Maria, si Dominum credis, et Dominum tuum, quomodo arbitraris ab hominibus sublatum ? Nescio, inquit, ubi posuerunt eum. Quomodo nescis, quem paulo ante adorasti ? Cumque videret Angelos ; et quos cernebat, ignoraret, stupore perterrita, huc atque illuc faciem circumferebat, nihil aliud nisi Dominum videre desiderans, conversaque retro, vidi Jesum stantem, et nesciebat, quia Jesus erat. Non quod juxta Manicheum, et alios hereticos formam Dominus vultumque mutasset : ut pro voluntate diversus ac varius videretur, sed quod Maria stupefacta miraculo, hortulanum putaret, quem tanto studio requirebat. Itaque et Dominus iisdem verbis, quibus et Angeli, loquitur ad eam : *Mulier quid ploras ? Addiditque de suo, quem queris ? At illa respondit : Domine, si tu sustulisti eum, dicio mihi, ubi posuisti eum ; et ego eum tollam*. Hic Dominum non de confessione veræ fidei Salvatorem vocat : sed humilitate, et timore hortulano desert obsequium. Et vide quanta ignorantia. Quem custodiebat cohors militum, cuius sepulcrum Angeli præsidebant, ab uno hortulano arbitratur ablatum : et ignorans imbecillitatem semineam, tantarum se virium repromittit, et credit, ut corpus viri, et perfectæ ætatis : quod (ut cœtera taceam) centum fibris myrræ circumlitum erat, existimaret ab una, et pavida muliere posse portari. Cumque Jesus appellasset eam, atque dixisset : *Maria, ut quem facie non agnoscebas, voce intelligeret*, illa in errore persistens, noquamquam Dominum, sed (a) *Rabboni*, id

(a) Ita veteres menœ ranae juxta Vulgat. et Græcum. Editi halbi.

est, magistrum vocat. Et vide quanta turbatio, quem hortulanum putans, Dominum nuncupaverat, Dei Filium resurgentem, magistrum vocat. Itaque ad eam, quæ quærebatur viventem cum mortuis ; quæ errore semineo et imbecillitate muliebri hue, illuequo currebat, et corpus quærebatur occisi ; cuius pedes viventis tenuerat, loquitur **829** Dominus et dicit : *Noli me tangere, (b) tibi enim nondum ascendi ad Patrem meum*. Et est sensus : Quem mortuum queris, viventem tangere non mereris. Si me necdum putas ascelisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es. Illoc autem dicebat : non ut studium querentis obtunderet ; sed ut dispensationem carnis assumptæ, in divinitatis gloriam sciret esse mutataam : et nequaquam corporaliter vellet esse cum Domino, quem spiritualiter credere deberet regnare cum Patre. Unde et Apostoli majoris fidei sunt, qui absque Angelorum visu, absque ipsius Salvatoris aspectu, potquam corpus ejus in monumento non repererant, crediderunt eum ab inferis surrexisse. Alii putant primum esse quod a Joanne narratum est, venisse Mariam Magdalenam ad sepulcrum, et vidisse revolutum lapidem a monumento, et postea regressam cum Apostolis Petro et Joanne, solam ad monumentum remansisse : et idecirco adhuc incredulam, a Domino suis correptam : reversamque dominum, rursum ad sepulcrum venisse cum Maria ; et ab Angelo monitam, exuentem de monumento, adorasse Dominum, et tenuisse pedes ejus, quando ab eo pariter audierunt : *Avete. Et ille accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum*. Quæ in tantum profecerunt, ut mittantur ad Apostolos, et audiant primum, *Nolite timere : secundo, Ite nuntiate fratribus meis, ut eant in Galileam, ibi me videbunt*.

CAP. VI. — Quomodo custodiente militum turba, Petrus et Joannes libere ingressi sunt sepulcrum, nullo prohibente custodum (*Math. 22. et Joan. 20*). Haec videlicet causa, quia vespero sabbati, quæ lucescebat in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulcrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus quoque Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum : eratque aspectus ejus sicut fulgor, et vestimentum illius, sicut nix. Præ timore autem ejus perterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Igitur qui fuerant tanto **830** timore perterriti, ut putarentur mortui ; aut dimisssis sepulcrum, et fugisse credendi sunt ; aut ita corpore, et animo obtorpuisse, ut non dicam viros, sed ne mulierculas quidem, sepulcrum intrare cupientes, auderent prohibere. Magnus enim timor eos exterruerat, videntes lapidem revolutum, et ter-

(b) Non, ut contendit Victorius, falso legitur *tibi enim nondum ascendi*, etc. Sic enim subsequens contextus protestat, et MSS. omnium, atque editorum consensu confirmat, una excepta ipsius Victorii, atque altera veteri editione, quæ tibi vocula expuncta, legunt *nondum enim*, etc. Accedit lectionis sue ipse assertor, ac fidei Hieronymus in epistola ad Marcellam de quibusdam quæstionibus N. T. quest. 4. « non mereris.... ejus tenere pedes, quem non existimas surrexisse. Tibi enim tecum ascendi ad Patrem meum. »

ræmotum factum, non ex more solito, sed tam magnum, qui cuncta concuteret, et eversionem terre funditus minaretur: Angelum quoque descendisse de cœlo, tam claro vultu, ut non lampadem, et humana lumen arte succensum, sed fulgor imitaretur cœli, quo illustrantur omnia. Unde et in tenebris videre potuerunt. *Quæque libere introcunt.* Viderat enim Maria Magdalene, quæ eis ructiaverat lapidem revolutum, et corpus Domini de monumento esse sublatum. Angelum autem non putemus idecirco venisse, ut aperiret sepulcrum Domino resurgentem, et revolveret lapidem: sed postquam Dominus resurrexit, hora qua ipse voluit, et quæ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factum est: Et sepulcrum vacuum revolutione lapidis, et sui ostendisse præsentia: quæ omnia videbantur, splendore faciei ipsius et horrorem tenebrarum fulgoris claritate vincente.

CAP. VII. — Quomodo Matthæus, et Marcus scribant Apostolis mandatum per mulieres, (a) ut irent in Galilæam Dominum revisuri (*Math. 26. et 28; Marc. 16*): quam Lucas (*Cap. 24*), et Joannes (*Cap. 20. et 21*), Jerosolymis ab illis visum esse perhibeant. Aliud est undecim se offerre discipulis, qui propter metum Judæorum absconditi erant, quando ad eos clausis ingressus est Iesus, et putantibus quod videbatur in spiritu, manus, et latus obtulit, clavis, et lancea vulneratum: aliud quando secundum Lucam, præbuit se eis in multis argumentis per dies quadragesima, apparens eis et loquens de regno Dei: et (b) conversens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent (*Actor. 1. 4*). In altero enim pro consolatione timentium videbatur, et videbatur breviter, rursumque ex oculis tollebatur: in altero autem tanta familiaritas erat, et perseverantia, ut cum eis pariter vesceretur. Unde et Paulus Apostolus **831** resert eum quingentis simul apparuisse discipulis. Et in Joanne legimus, quod piscantibus Apostolis, in littore steterit, et partem assi piscis, favumque comederit quæ veræ resurrectionis indicia sunt. In Jerusalem autem nihil horum fecisse narratur.

CAP. VIII. — Quid significet quod in Evangelista Matthæo scriptum est, *Iesus autem clamans voce magna, emisit spiritum: et velum Templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt: et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerant in sanctam civitatem, et apparuerunt multis* (*Math. 27. 50. et seqq.*). De hoc loco in iisdem Matthæi Commentariis disseruimus. Primumque dicendum, quod (c) divinæ sit potentia, ponere animam

(a) Non diverso sensu, sed iisdem, quæ in indiculo, verbis Ambrosian. legit, « quod præcederent Salvatorem in Galilæa, et ibi eum viderent, Lucas autem et Joannes, » etc.

(b) Quidam codd. et conversatus cum eis præcepit, etc. Mox Victorius adiit, *Sed expectarent promissionem Patris, quæ tamen ignorant Hieronymiana exemplaria.*

(c) MSS. duo quod divinæ potentiae indicium sit poscre, etc.

quando voluerit, et rursum accipere eam. Denique Centurio audiens eum dixisse ad Patrem: *In manus tuas commendo spiritum meum* (*Luc. 23. 46*), et statim spiritum sponte dimisso, commotus signi magnitudine, ait: *Verè Dei Filius erat iste.* Veluti quoque Templi scissum est in duas partes; ut completeretur illud, quod resert Josephus, presides Templi dixisse virtutes: (d) *Transseamus ex his sedibus.* In Evangelio autem quod Hebreicis litteris scriptum est (1), legimus, non velum Templi scissum; sed superliminare Templi miræ magnitudinis corruisse. *Terra, inquit, mota est, pendente Domum suum ferre non sustinens; et petræ scissæ sunt, ut indicarent duritiam Judæorum, qui præsentem Dei Filium intelligere noluerunt; et monumenta aperta sunt, in signum futuræ resurrectionis; multaque Sanctorum corpora exæuntia de sepulcris, venerant in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Sanctam civitatem, (e) Jerosolymam debemus accipere, ad distinctionem omnium civitatum, quæ tunc idolis serviebant. In hac enim sola fuit Templum, et unius Dei cultus, et vera religio: et non omnibus apparuerunt, sed multis, qui resurgentem Dominum suscepserunt.

2. Deinde juxta anagogen dicendum est, quod in clamante Jesu, et emitente spiritum, velum Templi scissum sit in duas partes a summo usque deorsum: **832** et omnia Legis sint revelata mysteria; ut quæ prius recondita tenebantur, universis gentibus proderentur. In duas autem partes, in vetus et novum Testamentum; et a summo usque deorsum, ab initio mundi, quando homo conditus est, et reliqua quæ facta sunt in medio, sacra narrat historia, usque ad consummationem mundi. Et quærendom, quod velum Templi scissum sit, exterius, (f) an interius? Mihi videtur in passione Domini illud velum esse consissum, quod in tabernaculo, et in Templo foris possumi fuerat; et appellabatur exterius: *Quia nunc ex parte videmus, et ex parte cognoscimus.* Cum autem tenerit quod perfectum est (*1. Cor. 13. 9. et 10*), tunc et velum interius dirumpendum est: ut omnia quæ, nunc nobis abscondita sunt, domus Dei sacramenta, videamus. Videamus quid significant duo Cherubim, quid Oraculum, quid vas aureum, in quo manna reconditum fuit. *Nunc enim per speculum videmus in ænigmate* (*Ibid. 12*): et cuin historiæ nobis velum scissum sit, ut ingrediamur atrium Dei, tamen secreta ejus et universa mysteria, quæ in cœlesti Jerusalem clausa retinentur, scire non possumus. Igitur in passione Domini terra commota est, juxta illud quod scriptum est in Aggæo; *Adhuc semel, et ego movebo*

(d) Vid. in epist. XVIII. ad Damasum num. 9. quæ nobis de hac sententia adnotantur.

(e) Confer quæ diximus in epist. LX. ad Heliod. num. 3. et in epist. XLVI. num. 7.

(f) Perperam Martian. nisi forte typographi mendo est, *an interius.* Notum porro ex Josepho de Bello I. 6. c. 14. duo in templo vela extulisse, alterum ante Sancta Sanctorum, alterum ad Tabernaculi ingressum. Hieron. qui exterius itad suis consissum opinatur. Origenem sequutus est. plerique enim alii interpres interius aliud accipiunt.

(i) *Evangelium Nazarenorum.*

cælum et terram : et veniet desideratus cunctis gentibus (Agg. 2. 7. 8) ; ut ab Oriente et Occidente veniant et recumbant cum Abraham, Isaac, et Jacob (Matth. 8. 11). *Et petræ scissæ sunt, id est dura corda gentilium ; sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui et ipsi (a) a petra, hoc est, a Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt : ut quidquid in eis duro Legis velamine cladebatur, scissum pateret gentibus. Monumenta quoque, de quibus scriptum est :* *Vos estis sepultra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum* (Matth. 23. 27), ideo sunt aperta, ut egredierentur de his, qui prius in infidelitate mortui erant, et cum resurgentे Christo, atque vivente, viverent (Ephes. 2), et ingredierentur cœlestem Jerusalem ; et haberent municipatum, nequam in terra, sed in cœlo ; morientesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercœlesti. Porro secundum litteram, nulli violentum **833** esse videatur, mortuo Salvatore appellari Jerusalem sanctam civitatem ; cum usque ad destructionem ejus semper Apostoli Templum ingressi sint ; et ob scandalum eorum, qui de Judæis crediderant, Legis exercuerint ceremonias. In tantum autem Jerusalem amavit Dominus, ut fieret eam, et plangeret (Luc. 19. 41), et pendens in cruce loqueretur : *Pater, ignosce illis : quod enim faciunt, nesciunt* (Ibid. 23. 34). Itaque impetravit, quod petierat : multaque statim de Judæis millia crediderunt, et usque ad quadragesimum secundum annum datum est (b) ei tempus pœnitentiae. Post quos, perseverantibus illis in malitia, egressi sunt duo ursi de silvis gentium Romanarum, Vespasianus, et Titus : et blasphemantes pueros, ascende vero Eliseo in donum Dei (hoc enim interpretatur Bethel) voce consona illudentes interficerunt, atque laceraverunt (4. Reg. 2) : et ex eo tempore Jerusalem non appellatur civitas sancta : sed sanctitatem et pristinum nomen amittens, spiritualiter vocatur Sodoma, et Egyptus : ut adficietur pro ea civitas nova, quam fluminis impetus latifaciat (Ps. 45. 5) ; et de cuius medio egreditur fons, qui totius (c) orbis amaritudinem mitigavit : ut miserabilis Israel ruinas Templi, nudatis plangat lacertis : et in Christo turba credentium, nova quotidie videat Ecclesiæ tecta consurgere, et dicat Sion, *Angustus mihi locus est* (Isai. 49. 20) : impleaturque illud, quod in Isaia scriptum est : *Et erit sepulcrum ejus inlytum* (Ibid. 11. 10).

CAP. IX.—Quomodo Salvator secundum Joannem (Joan. 20), insufflavit Spiritum Sanctum in sanctos Apostolos, et secundum Lucam, post ascensionem se missurum repromittit? Hujus quæstionis perfacilis so-

(a) Victorius a Petra Christo.

(b) Ex Victorio addidimus ei. Mox codd. MSS. habent, in *blasphemia pro malitia*. Adnotanda est etiam ex 4. Regum Elisei historia, quo ascende in Bethel, « pueri parvi egressi sunt de civitate, illudebant ei dicentes, ascende calve, ascende calve, qui cum respexisset, vidit eos, et maledixit eos in nomine Domini, egressique sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros. »

(c) Ambrosian. exemplar tolius urbis.

lutio est, si docente Apostolo Paulo, Spiritus Sancti diversas gratias noverimus. Scribit enim in prima ad Corinthis Epistola : « Divisiones donorum sunt, idem vero Spiritus : et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus : et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio spiritus. (d) ad id quod expedit. Alii quidem datur per Spiritum seruo sapientię, alii sermo scientię secundum eundem Spiritum, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii fides **834** in eundem Spiritu, alii operatio virtutum, alii Prophétia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii autem interpretatio sermonum. Ille autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult » (1. Cor. 12. 4. et seqq.). Ergo Dominus, qui post resurrectionem suam juxta Lucæ Evangelium dixerat : « Ecce ego mittam promissionem Patris mei in vos : Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto » (Luc. ult. 49) : et juxta eundem in Apostolorum Actibus est locutus : « Praecepit eis ab Jerosolymis ne discederent ; sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum : quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, non post multis hos dies » (Act. 4. 5) ; rursum in fine Evangelii secundum Joannem, eo die quo resurrexit, id est die Dominica, clausis iannuis ad Apostolos introisse narratur, et dixisse eis secundo, « Pax vobis ; et intulisse : « Sicut misit me Pater, et ego mitti vos : hoc eum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta erunt (Joan. 20. 21. et seqq.). Prima igitur die resurrectionis, acceperunt Spiritus Sancti gratiam, qua peccata dimitterent, et baptizarent, et filios Dei facerent, et spiritum adoptionis creditibus largirentur : ipso Salvatore dicente : « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta erunt » Die autem Pentecostes eis amplius repromissum est, ut baptizarentur Spiritu Sancto, et induerentur virtute ex alto, qua Christi Evangelium cunctis gentibus prædicarent, juxta illud, quod in (e) sexagesimo septimo Psalmo legimus : *Donus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* ; ut haberent operationem virtutum, et gratiam sanitatum ; et prædicaturi multis gentibus, acciperent genera linguarum : ut jam tunc nosceretur, qui Apostolorum, quibus deberent gentibus nuntiare. Denique Apostolus Paulus, qui de Jerusalem usque ad Illyricum prædicavit, et inde per Romanum ad Hispaniam ire festinat (Rom. 15), gratias agit Deo, quod cunctis Apostolis (f) magis linguis loquatur (1. Cor 14). Qui enim multis gentibus annuntiatur erat, multarum linguarum acceperat gratiam. Quæ re promissio Spiritus **835** Sancti die de cœma post ascensionem

(d) Martianæus ad utilitatem, juxta Vulgatam.

(e) Idem falso legerat in sexagesimo psalmo.

(f) Ita Græcus textus, Græcique Patres, et Syrus; sed illud magis, pax, omittunt plerique alii, Latinum passim.

Salvatoris expleta est, Luca referente, qui scripsit: *Cum completerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, et factus est repente de caelo sonus tanquam advenientis Spiritus vehementis: et replevit totum domum, ubi erant sedentes; et apparuerunt illis disparitatem linguae tanquam ignis: seditque supra singulos eorum; et repleti sunt omnes Spiritu Sancto: et cœperunt loqui (a) variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis (Act. 2. 1. et seqq.). Tunc completum est illud quod legitur in Joel: *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus: effundam de spiritu meo super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae: seniores vestri somnia somniabunt: et juvenes vestri visiones videbunt (Joel. 2. 18).* Verbum autem effusionis significat gratiae largitatem, et id ipsum sonat, quod Dominus repromisit: *Vos autem baptizabini Spiritu Sancto non post multos hos dies (Act. 1. 5).* In tantum enim Spiritu Sancto baptizati sunt, ut replete sint tota domus, ubi erant sedentes: et ignis Spiritus Sancti stationem in eis inveniret optatam, linguasque divideret; et secundum Isaiam, qui immunda labia babere se dixerat, purgaret labia eorum, ut Evangelium Christi purius prædicarent. Et in Isaia (Cap. 6) quidem superliminare Templi dicitur fuisse commotum; et repleta est omnis domus fumo, id est, errore, et tenebris, verique ignorantia. In principio autem Evangelii repletur Spiritu Sancto Ecclesia, ut gratia ejus, atque servore, omnium credentium peccata purgentur: et igne Spiritus Sancti, quem Dominus missurum esse se dixerat, prædicatura Christum lingua sanetur. Non ergo Joannes Lucasque discordat, ut quod ille primo resurrectionis die datum esse significat, hic quinquagesimo die venisse describat: sed (b) profectus Apostolicus est, ut qui primo remittendorum peccatorum gratiam acceperant, postea acciperent operationes virtutum, et cuncta donationum genera, quæ ab Apos. olo descripta commemoravimus: et (quod magis necessarium erat) diversitatem linguarum omnium gentium; ut annuntiatur Christum, nullo indigerent interprete. Unde et in Lycania cum audissent Paulum, et Barnabam loqui linguis suis, deos in homines conversos **836** esse credebant (Act. 14). Et revera indumentum virtutis, Spiritus Sancti gratia est: quam possidentes, judicium tribunalium, et regum purpuras non timebant. Promiserat enim Dominus prius quam pateretur, et dixerat: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquamini, Sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. (Matt. 10. 19).* Ego autem audacter, et tota libertate pronuntio, ex eo tempore, quo Apostoli Domino crediderunt, semper eos habuisse Spiritum Sanctum: nec potuisse signa facere absque Spiritu Sancti gra-*

(a) Victorius maluit *loqui alitis linguis*, juxta Græcum trias. Ambrosianus autem cod. tantum *loqui linguis*.

(b) Confer Basilium de Spiritu Sancto c. 16. Ambros. in Ps. 118. ser. 10. utque alios omittamus, Cyrilum, Leonium, Euthymium, qui Hieronymianæ interpretationi cum primis suffragantur.

tia: sed pro modulo atque mensura. Unde Salvator clamabat in Templo, dicens: *Qui sit, veniat ad me, et bibat: et qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepti erant credentes in eum (Joan. 7. 37. 38).* Et in eodem loco insert: *Nondum enim erat Spiritus datus: quia Jesus nondum fuerat glorificatus (Ibid. 39): non quo non esset Spiritus Sanctus, dicente Domino Salvatore: Si autem ego in Spiritu Sancto ejicio daemonia, (c) filii vestri in quo ejiciunt? (Matt. 12. 26), sed quia erat in Domino, necdum totus in Apostolis inorabatur. Quia in obrem torrentur ad passionem ejus, et negant et Christum se nescire jurant. Postquam autem baptizantur in Spiritu Sancto, et infunditur in eos Spiritus Sancti gratia, tunc libere loquuntur (d) ad principes Judæorum: *Obedire magis Deo oportet, quam hominibus (Ibid. 5. 29): mortuos suscitant, inter flagella latentur; fundunt sanguinem pro Christo; et suppliciis suis coronantur. Nondum ergo erat Spiritus in Apostolis, nec de ventre eorum fluebant gratae spiritales, quia Dominus necdum fuerat glorificatus. Quæ sit autem gloria, ipse in Evangelio loquitur: Pater glorifica me gloria, quam apud te habui prius quam mundus esset. Gloria Salvatoris, patibulum triumphantis est. Crucifigitur ut homo; glorificatur ut Deus. Denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terræ motu insolito contremiscit: aperiuntur inferi, mortui ambulant, saxa ruuntur. Hæc est gloria, de qua loquebatur in Psalmo: Exurge gloria mea, exurge psalterium, et cithara (Ps. 93. 9). Ipsaque de se respondit gloria **837** et dispensatio carnis assumptæ: *Exurgam diluculo; ut impleatur vigesimi primi Psalmi titulus, pro assumptione matutina. Hæc dicimus non quod alium Deum, alium hominem esse credamus, et duas personas faciamus in uno Filiō Dei, sicut (e) nova heresis calumniatur; sed unus atque idem Filius Dei, et Filius hominis est: et quidquid loquitur, aliud referimus ad divinam ejus gloriam, aliud ad nostram salutem. Pro quibus non rapinam arbitratum est se esse æqualem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens: factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. 2). Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1. 14).* Miror autem Montanum, et insanas feminas ejus, abortivos Prophetas, Domino promittente, atque dicente: *Vado et alium Paracletum mittam robis (Joan. 14. 16); et postea, Luca Evangelista narrante (Ac. 1 et 2), quod Apostoli acceperunt quod promissum est: id multo post tempore in se dicere fuisse completum. Apostolis enim promissum est: *Ego mittam sponsionem Patris mei in vos: et vos sedebitis in civitate, quoadusque induamini virtute ex****

(c) Hæc, filii vestri in quo ejiciunt, apud Victor. non sunt.

(d) Rectius Ambrosian. Ms. ad Principes sacerdotum.

(e) Erant igitur etiam ante Nestorii inaugurationem in Cilium Episcopum anno 428, cui epocha nefandæ ejus heresos tribuitur, qui præluderent perfidie, quam ille vi-ginti post annos instauravit; et forte Theodori Mopsuesti, ejusque discipulorum doctrina hæc erat, quem ijs statim ac adgit Nestorius, teste Evagrio 1. 1. c. 2. piezaufragium fecit. Vid. Liberatum Diac. in Bretario.

alto (*Lut. 24. 49*) : et resurgens, (*a*) in Apostolos insuffavit, et non in Montanum, Priscillam, et Maximiliani : et illis, id est, Apostolis, ait : *Quorum dimiseritis peccata, dimittantur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*. Apostolis, inquam, praecepit, ne discederent ab Jerosolymis, sed exspectarent promissionem Patris. Et postea quod promissum est, explicitum legimus. *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis* (*Act. 2. 4*). Spiritus enim Sanctus ubi vult spirat (*Joan. 3. 8*). Et quando dicit Dominus, *altum Paracletum mittam vobis, et se ostendit esse Paracletum*, qui appellatur *Consolator*. Unde et Deus Pater hoc censemur nomine, *Deus miserationum, et totius consolationis* (*2. Cor. 1*). Si autem et Pater consolator, et Filius consolator, et Spiritus Sanctus consolator est : et in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, quod intelligitur Deus, baptizantur credentes, quorum unum divinitatis, et consolatoris est nomen, eorum et una natura est. Hic Spiritus **838** Sanctus, non solum in Apostolis, sed etiam in Prophetis fuit, de quo David orabat, dicens : *Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me* (*Ps. 50. 13*). Et Daniel Spiritum Dei habuisse narratur : et David in spiritu loquitur, dixisse Dominum Dominum suo, *sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum* (*Psal. 109*). Nec sine Spiritu Sancto prophetaverunt Prophetæ : et verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum : et quidquid Patris, et Filii est, hoc idem et Spiritus Sancti est : et (*b*) ipse Spiritus Sanctus cum mittitur, a Patre et Filio mittitur : in alio atque alio loco, Spiritus Dei Patris, et Christi Spiritus appellatur. Unde et in Actibus Apostolorum, qui Joannis Baptismate fuerant baptizati, et credebant in Deum Patrem, et Christum, quia Spiritum Sanctum nesciebant, iterum baptizantur : imo tunc verum accipiunt baptismum. *Aesque enim Spiritu Sancto, imperfectum est mysterium Trinitatis*. Et in eodem volumine, Petrus Anahit, et Sapphire dixisse narratur, quod mentientes Spiritui Sancto, non sint hominibus mentiti, sed Deo (*Act. 5*).

CAP. X. — Quid significet illud, quod Apostolus Paulus disputat, ad Romanos scribens, *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? absit* (*Rom. 9. 14*), usque ad eum locum, ubi ait : *Nisi Dominus sabaOTH reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissimus, et sicut Gomorra similes fuissimus* (*Ibid. 29*). Omnis quidem ad Romanos Epistola interpretatione indiget, et tantis obscuritatibus involuta est, ut ad intelligendam eam, Spiritus Sancti indigeamus auxilio, qui per Apostolum hæc ipsa dictavit : sed præcipue locus hic, in quo quidam volentes Dei servare justitiam, ex precedentibus causis, dicunt electum in utero Rebbecca Jacob, et abjectum Esau (*Gen. 25*) :

(*a*) Duo MSS. in *apostolorum insufflarit faciem*. Tum alibi in catalog. c. 59 et 40 *Priscam* dicit, non *Priscillam*.

(*b*) Perperam vetus editio, et Mediolanense exemplar, *spiritus mittatur a Patre, et pro Filio reniat, in aliis, atque altero loco, etc.*

S. HIERONYMI. I.

sicut et Jeremias, et Baptista Joannes eliguntur in utero (*Jerem. 1; Luc. 1*) : et ipse Apostolus Paulus prædestinatur in Evangelium antequam nascatur. Nobis autem nihil placet, nisi quod Ecclesiasticum est, et publice in ecclesia dicere non timemus : ne juxta Pythagoram, et Platonem, et discipulos **839** eorum, qui sub nomine Christiano introducunt dogma gentilium, (*c*) dicamus animas lapsas de cœlo esse : et pro diversitate meritorum, in his vel in illis corporibus poenas antiquorum luere peccatorum. Multoque melius est simpliciter imperitiam confiteri, et inter cætera quæ nescimus, etiam bujus loci obscuritatem refugere (*d*). *effugere*], quam, dum volumus Dei probare justitiam, Basilidis et Manichæi hæresim defendere, et (*b*) Iberas nœnias, *Egyptiaque portenta sectari*. Dicamus igitur, ut possumus, et Apostolicæ voluntatis sequentes vestigia, ne punctum quidem (ut dicitur) atque unguem transversum, ab illius sententiis recedamus. Fleverat supra, et dolori suo, et conscientiae testem invocaverat Spiritum Sanctum, quod fratres sui et cognati secundum carnem, id est, Israelitæ, Dei Filium non recipissent : quorum fuit adoptio, et gloria, et testamentum, et legislatio, (*e*) et cultura, et promissio : ex quibus etiam ipse Christus secundum carnem de Maria generatus est Virgine : et tam continuo cordis dolore torquetur : ut ipse optet anathema esse a Christo, id est solus perire, ne omne Israeliticum genus pereat (*Rom. 9*). Et quia hoc dixerat, statim venientem e regione prævidit quæstionem. Quid ergo dicas? Omnes qui ex Israel sunt perierunt? Et quomodo tu ipse et cæteri Apostoli, et infinita Judaici populi multitudo, Christum Dei Filium receperitis? Quam ita solvit : Israel in Scripturis sanctis dupliciter appellatur, et in duos dividitur filios : in unum, qui juxta carnem est ; et in alterum, qui juxta reprobationem et spiritum. Abram duos habuit filios, Ismael et Isaac, Ismael, qui secundum carnem natus est, hereditatem patris non accepit. Isaac, qui de reprobatione generatus ex Sara est, semen Dei appellatur. Scriptum est enim : *In Isaac vocabitur tibi semen*, id est, non qui filii carnis, sed filii Dei ; sed qui sunt filii reprobationis, isti (*f*) existimantur in semine. Et hoc non solum in Ismael et Isaac accidisse convincimus ; sed etiam in duabus Rebeccæ filiis, Esau et Jacob, quorum alter abjectus, alter electus est. Et hoc totum dicit, ut in **840** duobus prioribus fratribus, Ismael et Esau, populum Judæorum abjectum esse significet : In posterioribus autem, hoc est, in Isaac

(*c*) Vide Platonem de Allegoriis ; et paulo post, ubi de Manichæi hæresi, Augustinum in Eucherid. cap. 90. et quæst. 68. inter 83.

(*d*) Hæc latius explicamus in Epistola ad Desiderium, qua Præfationis loco est in Pentateuchum. scilicet Iberas nœnias vocat Apocryphorum *ascensionis Isaia*, et *Apocalypse Eliæ* somnia, quibus Basilidis discipulus Marcus *Egyptius* in Hispania plures decepit, atque occupavit : quæ etiam *Egyptia* portenta ab ejusdem Marci natali solo, sive *Egypto*, nuncupat. Vide Comment. in Isaiae cap. 61. et quæ ibi adnotamus.

(*e*) Addit Ambrosian. et obsequium.

(*f*) Victorius contendit leendum estimantur.

(*Trente-deux.*)

e: Jacob, electum populum gentium, vel eos qui ex Judaeis in Christum credituri erant. Et quoniam hoc volens approbare, proposuerat testimonium nascentium geminorum Esau et Jacob, de quibus scriptum est: *Major serviet minori* (*Gen. 25*): et in *Malachia* legimus: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (*Malach. 1. 2. 3*), venientem e latere questionem more suo proponit, et disserit: et hac soluta, revertitur ad id, de quo coepit disputare. Si Esan et Jacob neclum nati erant; nec aliquid egerant boni aut mali, ut vel promicerentur Deum, vel offendere: et electio eorum atque abjectio, non merita singulorum, sed voluntatem eligentis et abhiciens ostendit, quid ergo dicemus? Inquit: quis est Deus? Secundum illud exemplum, quo loquitur ad Moysen: *Miserebor cui misertus fuero* (*Rom. 9. 15*), et *misericordiam praestabo, cui miserebor*. Si hoc, inquit, recipimus, ut faciat Dens quodcumque voluerit, et absque merito et operibus, vel eligat aliquem, vel condemnat: ergo non est voluntatis neque currentis, sed inercientis Dei: maxime cum eadem Scriptura, hoc est idem Deus loquatur ad Pharaonem: *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra*. Si hoc ita est, et pro voluntate sua miseretur Israel, et indurat Pharaonem: ergo frustra queritur, atque causatur, nos vel bona non fecisse, vel fecisse mala: cum in potestate ipsius sit et voluntate, absque bonis et malis operibus, vel eligere aliquem, vel abhiciere; prorsim cum voluntati illius humana fragilitas resistere nequeat. Quam validam questionem Scripturarum ratione contextam, et pene insolubilem, brevi Apostolus sermone dissolvit, dicens: *O homo! tu quis es qui respondens Deo?* Et est sensus. Ex eoque respondebas Deo, et columniam facis, et de Scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, et justitiam voluntatis ejus invenias [al. inquiras], ostendis te liberi esse arbitrii, et facere quod vis, vel tacere, vel loqui. Si enim in similitudinem vasis fictilis te **841** a Deo creatum putas, et illius non posse resistere voluntati: hoc considera: quia vas fictile non dicit sigillo: *quare me sic fecisti?* Figulus enim habet potestatem de eodem luto, aut eadem massa, aliud vas in honorem facere, aliud in contumeliam. Deus autem aequali cunctos sorte generavit, et dedit arbitrii libertatem, ut faciat uans, quisque quod vult, sive bonum, sive malum. In tantum autem dedit omnibus potestatem; ut vox impia disputet contra Creatorem suum, et causas voluntatis illius perscrutetur. *Sin autem Deus volens ostendere iram, et notum facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa irae, apta ad interitum, ut ostenderet divitias gloriae sue in vasa misericordiae, quae preparavit in gloriam: quos et vocavit, non solum nos ex Judaeis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit (Cap. 2. 24): Vocabo non plebem meam, plebem meam;* (a) et non dilectam, dilectam: et erit in loco ubi dictum

(a) Pro hac lectione, et non dilectam, dilectam, in Commentariis in Oseam aliam praefert, sive et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; addit-

est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei nisi (*Rom. 9. 22. et seqq.*), et cetera quae sequuntur. Si inquit, patientia Dei induravit Pharaonem, et multo tempore poenas distulit Israeli, ut justius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat, non Dei accusanda est patientia et infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate Dei, in perditionem suam abusivit. Alioquin unus est solis calor, et secundum essentias subjacentes, alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia constringit. Liquatur enim cera, et induratur lumen: et tamen calor non est diversa natura. Sic et bonitas, et clementia Dei, vasa irae, quae apta sunt in interitum, id est populum Israel, indurat: vasa autem misericordiae, quae preparavit in gloriam, quae vocavit, hoc est nos, qui non solum ex Judaeis sumus, sed etiam ex gentibus, non salvat irrationabiliter, et absque judicij veritate; sed euis precedentibus: quia alii non suscepserunt Filium Dei; alii autem recipere sua sponte voluerunt. Haec autem vasa misericordiae, non solum populus gentium est, sed etiam hi, qui ex Judaeis credere voluerunt, et unus credentium effectus est populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates, atque **842** ita factum est, ut impletetur illud, quod dictum est in Osee: *Vocabo non plebem meam, plebem meam, hoc est, populum gentium: et quibus prius dicebatur: non plebs mea vos, nunc vocentur [al. vocantur] filii Dei vivi.* Quod ne solum de gentibus dicere videretur, etiam eos qui ex Israelite multitudine crediderant, vasa misericordiae, et electionis appellat. Clamat enim Isaia pro Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiae salvae fient* (*Rom. 9. 27*), hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim consummatum atque brevatum in sua Deus aquitatem libravit, ut hu: ilitate, et incarnatione Christi, eos salvos faceret, qui in eum credere voluissent. Hoc ipsum et in alio loco dixit Isaia: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissentus, et sicut Gomorra similes essentus* (*Isai. 1. 9*). Cumque testimonia proposuerit, quibus duplex vocatio predicitur, et gentium et populi Judeorum, transit ad coherentem disputacionem, et ideo dicit gentes, quae non sectabantur justitiam, apprehendisse justitiam, quia non superbierint, sed in Christum crediderint. Iraelis autem magnam partem ideo corruisse, quia offendebat in lapidem offensionis, et petram scandali, et ignoraverit justitiam Dei: et querens suam statuere justitiam, justitiae Dei, quae Christus est, subjici noluerit. Legi in eiusdem Commentariis sic respondisse Apostolum ut magis implicuerit, quam solverit questionem. Ait enim ad id, quod proposuerat: *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum?* Et, Non est

que, *Pro via regula, id est absque misericordia, in quibusdam fertur exemplaribus omnes regula, id est non dilecta. Sed remiora sunt exemplaria quae habent absque misericordia, etc. Consentient bodinum aliquot MSS. Graeci ex antiquis vero Patribus Ireneus lib. 4. cap. 57. Sed plerique alii haec quae hec preferunt, lectionem probant, et non dilectam, dilectam; Vulgatus utrumque exhibet, simul et necit.*

volentis neque currētis, sed misericordia Dei : Et, Cuius vult misericordia, et quem vult inducat Deus : Et, Voluntati ejus quis potest resistere ? Sic Apostolam respondisse : O homo, qui terra, et cinis es, audes facere quæstionem Deo ? et vas fragile atque testaceum rebellas contra Agulum tuum ? Numquid segmentum potest dicere ei qui se fixit, quare me sic fecisti ? Aut non habet potestatem Agulus Iusti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ? Aeterno igitur silentio conticesce : et scito fragilitatem tuam, et Deo ne moevas quæstionem, qui fecit 843 quod voluit : et in alios clemens, in alios severus existeret.

Quid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda Epistola : *Aliis odor mortis in mortem : aliis odor vitae in vitam ; et ad hæc quis tam idoneus (2. Cor. 2. 16) ? Totam toci hujus capitulum proponamus, ut ex præcedentibus, et sequentibus possint intelligi media, quæ ex ultiroque contexta sunt. Cum venisssem, ait, Troadem, propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratre meum ; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratia, qui semper nos triumphat in Christo Jesu, et odorem notitiae suæ per nos manifestat in omni loco ; quia Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salvi frant, et in his qui pereant : aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitae in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus ? Non enim sumus, sicut plurimi (a) venundantes verbum Dei ; sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, et quomodo in curvis Deo agat gratias, ut sub exemplo sui illos provocet ad certandum. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troja appellabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarein. Cumque nihil ostium apertum esset in Domino, hoc est, plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes quæ in me operabatur Deus, et spes esset nascentis fidei, et in Domino succrescentis, non habui requiem spiritui meo, hoc est, speratam consolationem invenire non potui, eo quod Titum fratrem meum non invenerim, sive quem ibi reperiendum putabam, sive quem ibi audieram degere, vel qui venturum esse illuc se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, et quæ requies spiritui in presentia Titi, quem quia non invenit, valefaciens eis, profectus est in Macedoniam ? Aliquoties diximus Apostolum Paulum virum fuisse doctissimum, et eruditum ad pedes Gamalielis (Act. 22. 3), qui in Apostolorum Actibus concionatur, et dicit : *Et nunc quid habetis cum hominibus istis ? Si enim a Deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur (Ibid. 5. 38. 39).* Cumque haberet scientiam sanctorum Scripturarum, 844 et sermonis diversarumque linguarum*

(a) Sic juxta Graecum *ταπειδότες* Martianæus, et veteres nostri codices legunt; alii tamen præferunt *adulterantes* cum Vulgata editione, quod Victorio placet. Revera Chrysostomus, quem alii passim sequuntur, alteram hanc interpretationem probat, illud enim *ταπειδότες* explicant, et *τα επιφύροντες τοις θεοῖς*.

gratiam possideret : unde ipse gloratur in Domino, et dicit : *Gratias ago Deo, quod omnium vestrum linguis traxis loquor (1. Cor. 14. 18)*, divinorum sensuum maiestatem digno (b) non poterat Graeci eloqui explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem : sicut, et hec Petrus Marcum, cuius Evangelium, Petru narrante, et illo scribente, compositum est. Denique et *duæ* Epistolæ quæ servantur Petri, stylo inter se et charactere discrepant, structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diversis cum usum interpretibus. Ergo et Paulus Apostolus contristatur : quia prædicationis sue in praesentiarum sistulam, organumque per quod Christo caneret, non invenerat : perrexitque in Macedonia, apparuerat enim ei vir Macedo, dicens : *Transiens adjuva nos* ; ut ibi inveniret Titum, et visitaret fratres : vel persecutionibus probaretur : hoc est enim quod dicit : *Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suæ spargit in omni loco. Triumphat nos, pro eo quod est, triumphat de nobis*, sive triumphum suum agit per nos : qui in alio loco dixerat : *Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus (1. Cor. 4)*. Denique narrat in consequentibus. *Nam cum venissemus Macedonia, nullam requiem habuit caro nostra : sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Sed Deus qui consolatur humiles, consolatus est nos in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione [al. solatio]. Ergo propterea valefaciens Trojanis sive Troadensibus, profectus est in Macedonia, ut inveniret ibi Titum, et haberet interpretationis Evangelique solatum : quem intelligimus non ibi repertum, sed post tribulationes, et persecutions Apostoli supervenisse. Prius ergo quam venisset Titus, multa perpassus, agit gratias Deo in Christo Jesu, quem gentibus prædicabat, quod dignum se elegerit, in quo ageret triumphum Filii sui. Triumphus Dei est passio Martyrum ; et pro Christi nomine crux effusus, et inter tormenta letitia. Cum enim quis viderit tanta perseverantia stare Martyres, atque torqueri, 845 et in suis cruciatis gloriari, odor notitiae Dei disseminatur in gentes, et subit facita cogitatio quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur. NEQUE ENIM DELICATA et divitiae studens ac secura confessio eat ; sed in carcerebus, in plagiis, in persecutionibus, in fame, in nuditate et siti. Hic triumphus est Dei Apostolorumque victoria. Sed poterat audiens respondere : Quomodo ergo non omnes crediderunt ?*

(b) Passim Apostolum ob eruditissimum Hieronymus admiratur, et cumulatissime laudat : quod autem hec illi Graecam eloquentiam dehebat, multoque expressius in sequenti ad Algasiam Epist. Quæst. 10. Id minime tribendum est Hieronymiæ analogie quod plerique faciunt, sed eo sensu accipientium, ut quem vi atque dicendi energia eloquentissimum dixit, verborum nitore atque elegancia infra Rethores insigniores faceret, quod nempe, ut ipse se explicat contra Rufinum vel Graecam facundiam contemneret, vel certe quod erat humilitatis, dissimularet. August. 1. 4. de Doctrin. Christ. c. 7. n. 11 : « Sicut Apostoli precepta eloquentia secutum fuisse non dicimus, ita quod ejus sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. »

e: Jacob, electum populum gentium, vel eos qui ex Iudeis in Christum credituri erant. Et quoniam hoc volens approbare, proposuerat testimonium nascientium geminorum Esau et Jacob, de quibus scriptum est: *Major serviet minori* (*Gen. 25*): et in *Malachia* legimus: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (*Malach. 1. 2. 3*), venientem e latere queritionem more suo proponit, et disserit: et hac soluta, revertitur ad id, de quo coepérat disputare. Si Esau et Jacob neclum nati erant; nec aliquid egerant boni aut mali, ut vel prouincerentur Deum, vel offendere: et electio eorum atque abiectione, non merita singulorum, sed voluntatem eligentis et abijcentis ostendit, quid ergo dicemus? Iniquus est Deus? Secundum illud exemplum, quo loquitur ad Moysen: *Miserebor cui misertus fuero* (*Rom. 9. 15*), et misericordiam præstabo, cui miserebor. Si hoc, inquit, recipimus, ut faciat Deus quodcumque voluerit, et absque merito et operibus, vel eligat aliquem, vel condemnnet: ergo non est voluntatis neque currentis, sed miserentis Dei: maxime eum eadem Scriptura, hoc est idem Deus loquatur ad Pharaonem: *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et annuntietur nomen meum in universa terra*. Si hoc ita est, et pro voluntate sua miseretur Iraeli, et indurat Pharaonem: ergo frustra queritur, atque causatur, nos vel bona non se esse, vel secisse mala: cum in potestate ipsius sit et voluntate, absque bonis et malis operibus, vel eligere aliquem, vel abijcere; præsentim cum voluntati illius humana fragilitas resistere nequeat. Quam validam queritionem Scripturarum ratione contextam, et pene insolubilem, brevi Apostolus sermone dissolvit, dicens: *O homo! tu quis es qui respondens Deo?* Et est sensus. Ex eo quod respondes Deo, et calumniam facis, et de Scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, et justitiam voluntatis ejus incudas [al. inquiras], ostendis te liberi esse arbitrii, et facere quod vis, vel tacere, vel loqui. Si enim in similitudinem vasis fictilis te **841** a Deo creatum putas, et illius non posse resistere voluntati: hoc considera: quia vas fictile non dicit figulo: *quare me sic fecisti?* Figulus enim habet potestatem de eodem luto, aut eadem massa, aliud vas in honorem facere, aliud in contumeliam. Deus autem æquali cunctos sorte generavit, et dedit arbitrii libertatem, ut faciat uans quisque quod vult, sive bonum, sive malum. In tantum autem dedit omnibus potestatem; ut vox impia disputet contra Creatorem suum, et causas voluntatis illius perscrutetur. Sin autem Deus volens ostendere iram, et notum facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta ad interitum, ut ostenderet divitias gloria sue in vasa misericordiae, quæ præparavit in gloriam: quos et vocavit, non solum nos ex Iudeis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit (*Cap. 2. 24*): *Vocabo non plebem meam, plebem meam;* (a) *et non dilectam, dilectam: et erit in loco ubi dictum*

(a) Pro hac lectione, et non dilectam, dilectam, in Commentariis in Oseam aliam præfert, sive et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; addit-

est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi (*Rom. 9. 22. et seqq.*), et cætera quæ sequuntur. Si inquit, patientia Dei induravit Pharaonem, et multo tempore poenas distulit Iraelis, ut justius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat, non Dei accusanda est patientia et infinita clementia, sed eorum dureitia, qui bonitate Dei, in perditionem suam abusus sunt. Alioquin unus est solis calor, et secundum essentias subjacentes, alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia constringit. Liquatur enim cera, et induratur lutum: et tamen caloris non est diversa natura. Sic et bonitas, et clementia Dei, vasa iræ, quæ apta sunt in interitum, id est populum Israel, indurat: vasa autem misericordiae, quæ præparavit in gloriam, quæ vocavit, hoc est nos, qui non solum ex Iudeis sumus, sed etiam ex gentibus, non salvat irrationaliter, et absque judicii veritate; sed eauis precedentibus: quia alii non suscepérunt Filium Dei; alii autem recipere sua sponte voluerunt. Hoc autem vasa misericordiae, non solum populus gentium est, sed etiam hi, qui ex Iudeis credere voluerunt, et unus credentium effectus est populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates, atque **842** ita factum est, ut impletetur illud, quod dictum est in Osee: *Vocabo non plebem meam, plebem meam*, hoc est, *populum gentium:* et quibus prius dicebatur: *non plebs mea vos, nunc vocentur [al. vocantur] filii Dei vivi*. Quod ne solum de gentibus dicere videretur, etiam eos qui ex Israëlitica multitudine crediderunt, vasa misericordiae, et electionis appellat. Clamat enim Isaïas pro Israel; *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salræ fient* (*Rom. 9. 27*), hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim consummatum atque breviatum in sua Deus æquitate libravit, ut huī ilitate, et incarnatione Christi, eos salvos faceret, qui in eum credere voluissent. Hoc ipsum et in alio loco dixit Isaïas: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissimus, et sicut Gomorra similes essemus* (*Izai. 1. 9*). Cumque testimonia proposuerit, quibus duplex vocatio prædictitur, et gentium et populi Iudeorum, transit ad coharentem disputacionem, et idcirco dicit gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehendisse justitiam, quia non superberint, sed in Christum crediderint. Iraelis autem magnam partem ideo corruisse, quia offenderit in lapidem offensionis, et petram scandali, et ignoraverit justitiam Dei: et quærrens suam statuere justitiam, justitiae Dei, quæ Christus est, subjici nolaerit. Legi in cuiusdam Commentariis sic respondisse Apostolum ut magis implicuerit, quam solverit queritionem. Ait enim ad id, quod proposuerat: *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum?* Et, *Non est*

que, *Pro oī q̄aeribꝫ, id est absque misericordia, in quibusdam fertur exemplaribꝫ oī q̄aeribꝫ, id est non dilecta. Sed reūiora sunt exemplaria quæ habent absque misericordia, etc.* Consentient bodinum aliquot MSS. Græci, ex antiquis vero Patribus Ireneus lib. 4. cap. 57. Sed plerique alii hauc quæ heic præferunt, lectionem probant, et non dilectam, dlectam; Vulgatus utrumque exhibet, simul et necit.

volentis neque currētis, sed misērentis Dei : Et, Cujus nullus miseretur, et quem vult inducet Deus : Et, Voluntati ejus quis potest resistere ? Sic Apostolū respondisse : O homo, qui terra, et cīnis es, audes facere quæstionem Deo ? et vas fragile atque testaceum rebellas contra Agulum tuum ? Numquid signum tuum potest dicere ei qui se finxit, quare me sic fecisti ? Aut non habet potestatem Agulus Iusti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorēm, aliud vero in contumeliam ? Æterno igitur silentio conticesce : et scito fragilitatem tuam, et Deo ne moreas quæstionem, qui fecit **843** quod voluit : et in alios clemens, in alios severus existet.

Quid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda Epistola : *Aliis odor mortis in mortem : aliis odor vitæ in vitam ; et ad hæc quis tam idoneus* (*2. Cor. 2. 16*) ? Totum loci hujus capitulum proponamus, ut ex precedentibus, et sequentibus possint intelligi media, quæ ex utroque contexta sunt. Cum venissim, ait, Troadem, propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum ; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. *Deo autem gratia, qui semper nos triumphat in Christo Jesu, et odorem notitiae suæ per nos manifestat in omni loco* ; quia Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salvi frant, et in his qui pereant : *aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam*. Et ad hæc quis tam idoneus ? Non enim sumus, sicut plurimi (*a*) venundantes verbum Dei ; sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, et quomodo in cunctis Deo agat gratias, ut sub exemplo sui illos provocet ad certandum. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troja appellabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarem. Cumque mihi ostium apertum esset in Domino, hoc est, plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes quæ in me operabatur Deus, et spes esset nascentis fidei, et in Domino succrescentis, non habui requiem spiritui meo, hoc est, speratam consolationem invenire non potui, eo quod Titum fratrem meum non invenerim, sive quem ibi reperiendum putabam, sive quem ibi audieram degere, vel qui venturum esse illuc se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, et quæ requies spiritui in praesentia Titi, quem quia non invenit, valefaciens eis, profectus est in Macedoniam ? Aliquoties diximus Apostolum Paulum virum fuisse doctissimum, et eruditum ad pedes Gamalielis (*Act. 22. 3*), qui in Apostolorum Actibus concionatur, et dicit : *Et nunc quid habetis cum hominibus istis ? Si enim a Deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur* (*Ibid. 5. 38. 39*). Cumque haberet scientiam sanctorum Scripturarum, **844** et sermonis diversarumque linguarum

(a) Sic juxta Grecum *ταπειοντες*, Martianus, et veteres nostri codices legunt ; alii tamen præferunt *adulterantes* cum Vulgata editione, quod Victorius placet. Reversa Chrysostomus, quem alii passim sequuntur, alteram hanc interpretationem probat, illud enim *ταπειοντες* explicant, *τα* *την άπειροντας τοις διοις*.

gratiam possideret : unde ipse gloriatur in Domino, et dicit : *Gratias ago Deo, quod omnium vestrum linguis magis loquor* (*1. Cor. 14. 18*), divinorum sensuum maiestatem digno (*b*) non poterat Græci eloqui explicare sermone. Habet ergo Titum interpretem : sicut, et hec Petrus Mārcum, cuius Evangelium, Petrō narrante, et illo scribente, compositum est. Denique et dñe Epistole quæ servatur Petri, stylo inter se et charactere discrepant, structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diversis cum usum interpretibus. Ergo et Paulus Apostolus contristatur : quia prædicationis suæ in praesentiarum sistulam, organamque per quod Christo caneret, non invenerat : pererritus in Macedonia, apparuerat enim ei vir Macedo, dicens : *Transiens adjuva nos* ; ut ibi inveniret Titum, et visitaret fratres : vel persecutionibus probaretur : hoc est enim quod dicit : *Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suæ spargit in omni loco*. Triumphat nos, pro eo quod est, triumphat de nobis, sive triumphum suum agit per nos : qui in alio loco dixerat : *Spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus* (*1. Cor. 4*). Denique narrat in consequentibus. *Nam cum venissimus Macedonia, nullam requiem habuit caro nostra : sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores*. Sed Deus qui consolatur humiles, consolatus est nos in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione [al. solatio]. Ergo præterea valefaciens Trojanis sive Troadensibus, profectus est in Macedonia, ut inveniret ibi Titum, et haberet interpretationis Evangelique solatum : quem intelligimus non ibi repertum, sed post tribulationes, et persecutions Apostoli supervenisse. Prius ergo quam venisset Titus, multa perpessus, agit gratias Deo in Christo Jesu, quem gentibus prædicabat, quod dignum se elegerit, in quo ageret triumphum Filii sui. *Triumphus Dei est passio Martyrum* ; et pro Christi nomine crux effusa, et inter tormenta letitia. Cum enim quis viderit tanta perseverantia stare Martyres, atque torqueri, **845** et in suis cruciatis gloriari, odor notitiae Dei disseminatur in gentes, et subit facita cogitatio quod nisi verum esse Evangelium, nunquam sanguine defenderetur. Neque enim DELICATA et divitiae studens ac secura confessio est ; sed in carcerebus, in plagiis, in persecutionibus, in fame, in nuditate et siti. Illic triumphus est Dei Apostolorumque victoria. Sed poterat audiens respondere : *Quomodo ergo non omnes crediderunt* ?

(b) Passim Apostolū ob eruditōnē Hieronymus admiratur, et cumulatissime laudat : quod autem hec illi Græcum eloquentiam dehebat, multoque expressius in sequenti ad Algasiam Epist. Quæst. 10. Id minime tribendum est Hieronymus antilogia quod plerique faciunt, sed eo sensu accipiebant, ut quem vi atque energiæ eloquentissimum dixit, verborum nitore atque elegantiæ infra Rethores insigniores faceret, quod nempe, ut ipse se explicat contra Rufilinum vel Græcam facundiam contemporanet, vel certe quod erat humilitatis dissimulare. August. 1. 4. de Doctrin. Christ. c. 7. n. 11 : « Sicut Apostoli precepta eloquentia secutum fuisse non dicimus, ita quod ejus sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. »

Prius ergo quam interrogaretur, solvit ἀνύκοπες (exceptionem); et juxta morem suum quidquid alias objicere potest, antequam objiciatur edisserit. Et est sensus: Nominis Christi in omni loco bonus odor sumius Deo, et prædicationis nostræ longe lateque spirat fragrantia. Sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt: neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli suppliciis mancipentur: ideo odor noster qui per se bonuses, virtute eorum et vitio qui suscipiunt sive non suscipiunt, in vitam transit, aut mortem: ut qui crediderint, salvi stant, qui vero non erediderint pereant. Nec hoc mirandum de Apostolo, cum etiam de Domino legerimus: *Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israhel, et in signum cui (a) contradicetur* (Luc. 2. 34): solisque radios tam mundâ loca excipiunt, quam immunda, et sic in floribus, quomodo in stercore luceant: nec tamen solis radii polluuntur. Sic et Christi bonus odor, qui nunquam mulari potest, nec suam naturam amittere, creditibus vita est, incredulis mors. Mors autem non ista communis, quia cum bestiis morimur et jumentis: sed illa de qua scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. 18. 4). Ergo et vita arbitranda est non haec, qua spiramus, et incedimus, et huc illucque discurremus; sed illa de qua David loquitur: *Credo videre bona Domini in (b) terra viveuntium* (Psal. 26. 13). Deus enim vivorum est, et non mortuorum (Matth. 22. 23): et, *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo.* Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria (Coloss. 3. 4). Nec vobis inquit, o Corintii, parum esse videatur, si nobis prædicantibus veritatem, alii credant, alii non credant; alii vera morte moriantur, alii vivant ea vita quæ dicit: **846** *Ego sum vita.* Nisi enim nos locuti essemus, nec incredulos mors, nec credentes vita sequeretur: quia difficile dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annuntiandis illis non suam, sed ejus querat gloriam quem prædicat. In eo autem quod se negat non esse sicut multos, qui venditent verbum Dei, ostendit esse quam plurimos, qui quæstum putant esse pietatem, et turpis lucri gratia omnia faciunt, qui devorant domos viduarum (Luc. 20); se autem ex sinceritate quasi missum a Deo, et præsente eo qui se miserit, omnia in Christo et pro Christo loqui: ut causa prædicationis Dei, triumphus Christi, ejusque sit gloria. Et notandum quod mysterium Trinitatis in hujus capitulo sine monstratur. *Ex Deo enim, in Spiritu Sancto, coram Deo, Patre, in Christo loquitur.* Ad comprobandum autem quod de Troade perrexerit Macedoniam, de Apostolorum Actibus ponam testimonium. *Cum autem pertransisset Mysiam, descenderunt Troadem, et visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Maceeo quidam erat stans et deprecans eum, ac dicens: Transiens in Mace-*

doniam, adjuva nos. Quod cum vidisset, statim quæsimus proficiisci in Macedoniam, certi facti, quod vocasset nos Deus evangelizare eis (Act. 16. 8. et seqq.).

CAP. XII. — Quid sit quod in Epistola scribit ad Thessalonenses prima: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester et anima et corpus, sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur* (1. Thes. 5. 13). Famosa quæstio, sed brevi sermone tractanda. Supra dixerat, *spiritum nolite extinguere* (Ibid. 19): quod si fuerit intellectum, statim sciemus quis iste sit spiritus, qui cum anima et corpore in die adventus Domini conservandus est. Quis enim possit credere, quod instar flammæ, que extincta desinit esse quod fuerat, extinguatur Spiritus Sanctus, et sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Isaiam et Jeremiam et singulos Prophetas dicere poterat: *Hæc dicit Dominus, et nunc in Ecclesia per Agabum loquitur: Hæc dicit Spiritus Sanctus.* Divisiones donorum sunt, idem vero Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: et d. vistiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. **847** Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad id quod expedit. Alii per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii Prophetia, alii discretio spirituum. Omnia autem haec operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (1. Cor. 12. 4. et seqq.). De hoc Spiritu, ne a se auferretur, rogabat David, dicens: *Spiritu sanctum tuum ne auferas a me* (Ps. 50. 15). Qui quando auferitur, non (c) substantia sui, sed ei a quo auferitur, extinguitur. Ego puto unum atque idem significare, *Spiritu nolite extinguere* (1. Thess. 5. 19), et quod in alio loco scribit: *Spiritus serventes* (Rom. 12. 11). In quo enim servor spiritus, multiplicata iniquitate, et caritatis frigore, non tepe scit, in hoc spiritus nequaquam extinguitur. Deus igitur pacis sanctificet vos per omnia, vel in omnibus, sive plenos atque perfectos: hoc enim magis sonat ὀλοτεστε. Deus autem appellatur pacis: quia per Christum ei reconciliati sumus; qui est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 2. 14): qui et in alio loco pax Dei dicitur, superans omnem sensum, quem custodit corda cogitationesque Sanctorum. Qui autem sanctificatur, sive perfectus in omnibus est, in hoc et spiritus et anima et corpus in die Domini conservatur. Corpus, si singulorum membrorum utatur officiis, verbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus videat, audiat auris, dentes cibos molant, stomachus coquat, alvus digerat, aut si nulla membrorum parte truncatum est. Et hoc quisquam potest credere Apostolum pro creditibus deprecari, ut in die judicii integrum omnium corpus Christus inventiat: cum omnium corpora, aut morte dissoluta sint, aut si (ut quidam volunt) reperta fuerint spirantia

(a) Alii MSS. atque editi contradicuntur, quod prætulit editor Benedictinus. Græc. ἀνύκοπες.

(b) Quidam MSS. in regione viresitum.

(c) Veriore esse lectionem, non in substantia sui, quam e Brixianis codicibus expressit, Victorius contendit.

[al. *adhuc sp̄ranta habeant*], adhuc habeant debilitates suas, et maxime Martyrum, et eorum qui pro Christi nomine vel oculos effosso, vel amputatas n̄res, vel abscissas manus habeant? Ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia qūestione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum atque compatum, accipiet [al. *accipit*] augmentum (a) in administrationem 848 corporis Christi. Hoc corpus Ecclesia est. Et quicumque hujus corporis tenuerit caput, et cetera membra servaverit, habebit integrum corpus: quantum accipere potest humana natura. Juxta hunc modum et animae integritas conservanda est, quæ dicere potest: *Benedic anima mea Dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas* (Ps. 102. 1. 3); et de qua scriptum est: *Misit verbum suum, et sanavit eos* (Ps. 106. 20). Spiritus quoque in nobis integer conservatur, quando non erramus in spiritu libus, sed vivimus in spiritu, acquiescamus spiritui, et opera carnis mortificamus spiritu, afferimusque omnes fructus ejus, caritatem, gaudium, pacem, et cetera. Aliter. Precipitur nobis, Salomone dicente: *Tu autem describe ea tripliciter in consilio et scientia; ut respondeas (b) verbo veritatis, his qui proponunt tibi* (Prov. 22. 20. 21). Triplex in corde nostro descrip̄io, et regula Scripturarum est. Prima, ut intelligamus eas juxta historiam. Secunda, juxta tropologiam. Tertia, juxta intelligentiam spiritualem. In historia, eorum quæ scripta sunt, ordo servatur. In tropologia, de littera ad majora consurgimus, et quidquid in priori populo carnaliter factum est, juxta moralem interpretamur locum, et ad animæ nostræ emolumenta convertimus. In spirituali ḥeωρᾳ ad subliniora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, et cœlestibus disputamus: ut præsentis vitæ meditatio, umbra future beatitudinis sit. Quos Christus [al. *Quos si Christus*] tales invenerit, ut et corpore, et anima, et spiritu integri conserventur, et perfectam habeant triplices in se scientias veritatem, hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt, ut et spiritus, et anima, et corpus in adventu Domini integra conserventur. (c) Alii ex hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam: Spiritus, quo sentimus, anima, qua vivimus, corporis, quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum, et corpore subsistere hominem disserentes, spiritum in eo intelligunt.

(a) *Vetusiores atque emendatores libros secuti sic legimus cum Victorio, et juxta Graecorum lexicographos Martianeus vero in adificationem.*

(b) Erasmus passim excrivens Martianeus, heic quoque minori numero *verbū* legit pro *verba*: quemadmodum et antiqui omnes libri, et textus uterque retinet, et ipse etiam Victorius emendat. Mox ut sensus constet, aut certe concinnior sit, post Salomonis verba uno spiritu subiectum videtur insequens comma, expuncta etiam in fine est vocula, ut ea ipsa triplex descriptio, et regula præcipi intelligatur.

(c) Alteram hanc explicationem aut sententiam Tatianus commentans est, ac defendit, animam a corpore et spiritu ita distinguens, ut spiritum inter et corpus melia veluti substantia sit, qua corpus quidem moderetur, sed et ipsa regulat a spiritu, quem lucem divinam appellat, et imaginem et similitudinem Dei. Vide ejus orationem ad Graecos

tum, non substantiam 849 velint intelligi, sed efficientiam, per quam et mens in nobis, et sensus, et cogitatio, et animus appellantur, utique non sunt tot substantiae, quot nomina. Cumque illud eis oppositum fuerit: *Benedic spiritus, et anima justorum Domino* (Dan. 3. 86), Scripturam non recipiunt, dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in praesenti loco (ut supra diximus) scriptum, qui cum anima et corpore integer conservatur, non substantiam Spiritus Sancti, quæ non potest interire, sed (d) gratias ejus donationesque accipiunt, quæ nostra vel virtute, vel vitio, et accedunt, et extinguntur in nobis.

EPISTOLA CXXI. (e)

AD ALGASIAS.

CAPITULA (f) XI QUÆSTIONUM ALCASIE AD S. MIERONYMUM.

- I. *Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogarent eum, Tu es qui venturus es, an aliud exspectamus? Cum prius ipse de eodem dixerit: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*
- II. *Quid significet quod in Mattheo scriptum est, Arundinem quassatam non confringet; et linum sumigans non extinguet.*
- III. *Quem sensum habet quod in Evangelio Matthei scriptum est: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. Quæ est sui abnegatio: aut quomodo, qui sequitur Salvatorem seipsum negat.*
- IV. *Quid vult significare quod in eodem Mattheo scriptum est: Vix prægnantibus, et nutrientibus in illis diebus: Et, Orate ut non fiat fuga vestra in lycone, vel sabbato.*
- V. *Quid sibi vult quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam: Et non receperunt, quia facies ejus erat vadens Jerusalem.*
- VI. *Quid sit villicus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est.*
- VII. *Quo sensu accipiendum est, quod in Epistola legimus ad Romanos: Vix enim 850 pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audet mori?*
- VIII. *Quid sibi vult quod ad Romanos scribit Apostolus: Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.*
- IX. *Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, et reliqua.*
- X. *Quid sibi vult quod idem Apostolus ad Colossenses scribit: Nemo vos superet, volens in humilitate mentis, et religione Angelorum, et reliqua.*
- XI. *Quid est quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit: Nisi discoessio vonorit primum, et elevatus fuerit homo peccati, et reliqua.*

(d) Rectissime adeo Theodoreetus, πάτερ τοῦ γένετος εἰπεῖν, *Spiritu vocari donationem ipsam*. Patria habent Ireneus, et Clemens Alexand. et Chrysostomus in hunc locum.

(e) *Actas 151. Scripta eodem anno ac superiori.*

(f) *Hec item Questionum Alcasie capitula in antecedens excludimus iisdem de causis, quibus supra ea, quæ ex Hedibice Commentariolo dicebantur.*

Prius ergo quam interrogaretur, solvit ἀνύκοπες; (exceptionem); et juxta morem suum quidquid alias objicere potest, antequam objiciatur edisserit. Et est sensus: Nominis Christi in omni loco bonus odor sumus Deo, et prædicationis nostræ longe lateque spirat fragrantia. Sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt: neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli suppliciis mancipentur: ideo odor noster qui per se bonus est, virtute eorum et vitio qui suscipiunt sive non suscipiunt, in vitam transit, aut mortem: ut qui crediderint, salvi siant, qui vero non crediderint pereant. Nec hoc mirandum de Apostolo, cum etiam de Domino legerimus: *Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui (a) contradicetur* (Luc. 2. 34): solisque radios tam mundâ loca excipiunt, quam immunda, et sic in floribus, quomodo in stercore luceant: nec tamen solis radii polluuntur. Sic et Christi bonus odor, qui nunquam mutari potest, nec suam naturam amittere, credentibus vita est, incredulis mors. Mors autem non ista communis, quia cum bestiis morimur et jumentis: sed illa de qua scriptum est: *Anima que peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. 18. 4). Ergo et vita arbitranda est non haec, qua spiramus, et incedimus, et hoc illucque discurrimus; sed illa de qua David loquitur: *Credo videre bona Domini in (b) terra viventium* (Psal. 26. 13). Deus enim vivorum est, et non mortuorum (Math. 22. 23): et, *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo*. Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos cum illo apparebimus in gloria (Coloss. 3. 34). Nec vobis inquit, o Corinthii, parum esse videatur, si nobis prædicantibus veritatem, alii credant, alii non credant; alii vera morte moriantur, alii vivant ea vita que dicit: **846** *Ego sum vita*. Nisi enim nos locuti essemus, nec incredulos mors, nec credentes vita sequeretur: quia difficile dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annuntiandis illis non suam, sed ejus querat gloriam quem predicit. In eo autem quod se negat non esse sicut multos, qui venditent verbum Dei, ostendit esse quam plurimos, qui quæstum putant esse pietatem, et turpis lucri gratia omnia faciunt, qui devorant domos viduarum (Luc. 20); se autem ex sinceritate quasi missum a Deo, et presente eo qui se miserit, omnia in Christo et pro Christo loqui: ut causa prædicationis Dei, triumphus Christi, ejusque sit gloria. Et notandum quod mysterium Trinitatis in hujus capituli sine monstratur. *Ex Deo enim, in Spiritu Sancto, coram Deo, Patre, in Christo loquitur*. Ad comprobandum autem quod de Troade perrexerit Macedoniam, de Apostolorum Actibus ponam testimonium. *Cum autem pertransisset Mysiam, descendederunt Troadem, et visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Maceo quidam erat stans et deprecans eum, ac dicens: Transiens in Mace-*

(a) Alii MSS. atque editi contradicuntur, quod prætulit editor Benedictinus. Græc. ἀνύκοπες.

(b) Quidam MSS. in regione viventium.

doniam, adjuva nos. Quod cum vidisset, statim quæsimus profici in Macedoniam, certi facti, quod vocasset nos Deus evangelizare eis (Act. 16. 8. et seqq.).

CAP. XII. — Quid sit quod in Epistola scribit ad Thessalonicenses prima: *Ipsæ autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester et anima et corpus, sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur* (1. Thes. 5. 13). Famosa quæstio, sed brevi sermone tractanda. Supra dixerat, *spiritum nolite extinguere* (Ibid. 19): quod si fuerit intellectum, statim sciens quis iste sit spiritus, qui cum anima et corpore in die adventus Domini conservandus est. Quis enim possit credere, quod instar flammæ, que extincta desinit esse quod fuerat, extinguntur Spiritus Sanctus, et sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Isaiam et Jeremiā et singulos Prophetas dicere poterat: *Hæc dicit Dominus, et nunc in Ecclesia per Agabum loquitur: Hæc dicit Spiritus Sanctus. Divisiones donorum sunt, idem vero Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.* **847** Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad id quod expedit. Alii per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae secundum euudem Spiritum: ulii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii Prophetia, alii discretio spirituum. Omnia autem haec operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (1. Cor. 12. 4. et seqq.). De hoc Spiritu, ne a se auferretur, rogabat David, dicens: *Spiritu sanctum tuum ne auferas a me* (Ps. 50. 15). Qui quando auferuntur, non (c) substantia sui, sed ei a quo auferuntur, extinguitur. Ego puto unum atque idem significare, *Spiritu nolite extinguere* (1. Thess. 5. 19), et quod in alio loco scribit: *Spiritu ferventes* (Rom. 12. 11). In quo enim fervor spiritus, multiplicata iniquitate, et caritatis frigore, non tepe scit, in hoc spiritus nequaquam extinguitur. Deus igitur pacis sanctificet vos per omnia, vel in omnibus, sive plenos atque perfectos: hoc enim magis sonat ὀλορτσατε. Deus autem appellatur pacis: quia per Christum ei reconciliati sumus; qui est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 2. 14): qui et in alio loco pax Dei dicitur, superans omnem sensum, quem custodit corda cogitationesque Sanctorum. Qui autem sanctificatur, sive perfectus in omnibus est, in hoc et spiritus et anima et corpus in die Domini conservatur. Corpus, si singulorum membrorum utatur officiis, verbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus videat, audiat auris, dentes cibos molant, stomachus coquat, alvus digerat, aut si nulla membrorum parte truncatum est. Et hoc quisquam potest credere Apostolum pro credentibus deprecari, ut in die judicii integrum omnium corpus Christus inventiat: cum omnium corpora, aut morte dissoluta sint, aut si (ut quidam volunt) reperta fuerint spirantia

(c) Veriore esse lectionem, non in substantia sui, quam e Brixianis codicibus expressit, Victorius contendit.

[al. *ad huc spirantia habeant*] , adhuc habeant debilitates suas , et maxime Martyrum , et eorum qui pro Christi nomine vel oculos effosso , vel amputatas nare , vel abscissas manus habeant ? Ergo integrum corpus est , de quo diximus in alia quæstione , tenens caput , ex quo omne corpus connexum atque compactum , accipiet [al. accipi] augmentum (a) in administrationem 848 corporis Christi . Hoc corpus Ecclesia est . Et quicumque hujus corporis tenuerit caput , et cætera membra servaverit , habebit integrum corpus : quantum accipere potest humana natura . Juxta hunc modum et animæ integritas conservanda est , quæ dicere potest : *Benedic anima mea Dominum , qui sanat omnes infirmitates tuas* (Ps. 102. 1. 3) ; et de qua scriptum est : *Misit verbum suum , et sanavit eos* (Ps. 106. 20) . Spiritus quoque in nobis integer conservatur , quando non erramus in spiritu libus , sed vivimus in spiritu , acquiescimus spiritui , et opera carnis mortificamus spiritu , afferimusque omnes fructus ejus , caritatem , gaudium , pacem , et cætera . Aliter . Præcipitur nobis , Salomone dicente : *Tu autem describe ea tripliciter in consilio et scientia ; ut respondeas (b) verbo veritatis , his qui proponuntibi* (Prov. 22. 20. 21) . Triplex in corde nostro descrip-
tio , et regula Scripturarum est . Prima , ut intelligamus eas juxta historiam . Secunda , juxta tropologiam . Tertia , juxta intelligentiam spiritualem . In historia , eorum quæ scripta sunt , ordo servatur . In tropologia , de littera ad majora consurgimus , et quidquid in priori populo carnaliter factum est , juxta moralem interpretamur locum , et ad animæ nostræ emolumenta convertimus . In spirituali ḥeptā ad sublimiora transimus , terrena dimittimus , de futurorum beatitudine , et cœlestibus disputamus : ut præsentis vitæ meditatio , umbra futurae beatitudinis sit . Quos Christus [al. *Quos si Christus*] tales invenerit , ut et corpore , et anima , et spiritu integri conserventur , et perfectam habeant triplices in se scientiæ veritatem , hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos . Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligent , ut et spiritus , et anima , et corpus in adventu Domini integra conserventur . (c) Alii ex hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam : Spiritus , quo sentimus , anima , qua vivimus , corporis , quo incedimus . Sunt qui ex anima tantum , et corpore subsistere hominem disserentes , spiritum in eo ter-

(a) *Vetusiores atque emendatores libros seculi sic legimus cum Victorio , et juxta Græcorum ταῦτα προφετεῖας . Martianus vero in adificationem .*

(b) Erasmus passim excrivens Martianus , hec quoque minori numero *verbū legit pro verba* : quemadmodum et antiqui omnes libri , et textus uterque retinet , et ipse etiam Victorius emendat . Mox ut sensus constet , aut certe concianior sit , post Salomonis verba uno spiritu subiectum videtur in sequens comma , expuncta etiam in fine est vocula , ut ea ipsa triplex descriptio , et regula præcipi intelligatur .

(c) Alteram hanc explicationem aut sententiam Tatianus commentus est , ac defendit , animam a corpore et spiritu ita distinguens , ut spiritum inter et corpus media veluti substantia sit , quæ corpus quidem moderetur , sed et ipsa regatur a spiritu , quem lucem divinam appellat , et imaginem et similitudinem Dei . Vide ejus orationem ad Græcos

tium , non substantiam 849 velint intelligi , sed efficientiam , per quam et mens in nobis , et sensus , et cogitatio , et animus appellantur , utique non sunt tot substantiae , quot nomina . Cumque illud eis oppositum fuerit : *Benedic spiritus , et animæ justorum Domino* (Dan. 3. 86) , Scripturam non recipiunt , dicentes eam in Hebraico non haberi . Nos autem in praesenti loco (ut supra diximus) scriptum , qui cum anima et corpore integer conservatur , non substantiam Spiritus Sancti , quæ non potest interire , sed (d) gratias ejus donationesque accipitrus , quæ nostra vel virtute , vel vitio , et acceduntur , et extinguntur in nobis .

EPISTOLA CXXI. (e)

AD ALCASIM.

CAPITULA (f) XI QUÆSTIONUM ALCASIE AD S. HIERONYMUM.

- I. *Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum , ut interrogarent eum . Tu es qui venturus es , an alium exspectamus ? Cum prius ipse de eodem dixerit : Ecce Agnus Dei , ecce qui tollit peccata mundi .*
- II. *Quid significet quod in Mattheo scriptum est , Arundinem quassatam non constringet ; et linum fumigans non extinguet .*
- III. *Quem sensum habet quod in Evangelio Matthei scriptum est : Si quis vult post me venire , abneget semetipsum . Quæ est sui abnegatio : aut quomodo , qui sequitur Salvatorem seipsum negat .*
- IV. *Quid vult significare quod in eodem Mattheo scriptum est : Vix prægnantibus , et nutrientibus in illis diebus : Et , Orate ut non fiat fuga vestra in hyeme , vel sabbato .*
- V. *Quid sibi velit quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam : Et non repererunt , quia facies ejus erat vadens Jerusalem .*
- VI. *Quid sit viltus iniquitatis , qui Domini voce laudatus est .*
- VII. *Quo sensu accipendum est , quod in Epistola legimus ad Romanos : Vix enim 850 pro iusto quis moritur : nam pro bono forsitan quis audeat mori ?*
- VIII. *Quid sibi vult quod ad Romanos scribit Apostolus : Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam .*
- IX. *Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola : Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis , et reliqua .*
- X. *Quid sibi velit quod idem Apostolus ad Colossenses scribit : Nemo vos supererit , volens in humilitate mentis , et religione Angelorum , et reliqua .*
- XI. *Quid est quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit : Nisi disoessio venerit primum , et relatus fuerit homo peccati , et reliqua .*

(d) Rectissime adeo Theodoretus , πάντα τὰ γέγονα κίνησις , spirituum vocavit donationem ipsam . Paria habent Ireneus , et Clemens Alexand. et Chrysostomus in hunc locum .

(e) alias 131. Scripta eodem anno ac superiore .

(f) Hec item Questionum Alcasie capitula in anteceden-
tum excuditum iisdem de causis , quibus supra ea , que ex Hedibæ Commentariolo dicebantur .

Explicitur Capitula.

HIERONYMUS AD ALGASIAM,

De questionibus XI.

PRAEFATIO.—Filius meus Apodemius, qui (*a*) interpretationem nominis sui, longa ad nos veniens navigatione, signavit, et de Oceani littore, atque ultimis Galliarum finibus, Ronia præterita, quæsivit Bethleem, ut inveniret in ea cœlestem panem, et saturatus eructaret in Domino, ac diceret: *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi* (*Ps. 44. 1*), detulit mihi in parva schedula maximas quæstiones, quas a te das, mihiq[ue] tradendas diceret. Ad quarum lectionem intellexi studium Reginæ Saba in te esse completum, quæ de finibus terra venit audire sapientiam Salomonis (*3. Reg. 10. 1*; *Matth. 12. 42*). Non quidem ego Salomon, qui et ante se, et post se, cunctis hominibus præfertur sapientia; sed tu Regina appellanda es [al. ex] Saba, in cuius mortali corpore non regnat peccatum, et quæ ad Dominum tota mente conversa, audies ab eo: *Converte, convertere Sunamitis* (*Cant. 6. 12*). Etenim Saba in lingua nostra conversionem sonat. Similique animadvertis, quod quæstiuncula tua de **851** Evangelio tantum et de Apostolo propositæ, indicant te veterem Scripturam aut non satis legere, aut non satis intelligere, quæ tantis obscuritatibus, et futuron typis obvoluta est, ut omnis interpretatione egeat: et porta orientalis, de qua verum lumen exoritur, et per quam Pontifex ingreditur et egreditur, semper clausa sit (*Ezech. 43. 1. 2. et 44. 1*), et soli Christo pateat (*Apoc. 5*), qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit: claudit, et nemo aperit, ut illo reserante introreas cubiculum ejus, et dicas, *Introixit me rex in cubiculum suum* (*Cant. 1. 3*). Præterea satis miratus sum, cur purissimo fonte vicino reliquo, nostri tam procul ritu fluens quæsieris, et omissis aquis Siloe, quæ vadunt cum silentio (*Isai. 8*), desideras [al. desideras] aquas Sihor, quæ turbidis aëculi hujus vitiis sordidantur. Habes istic sanctum virum (*b*) Alethium Presbyterum, qui viva, ut aiunt, voce, et prudenti disertioque sermone possit solvere quæ requiri: nisi forte peregrinas merces desideras, et pro varietate gustus, nostrorum quoque conditorum te allamenta delectant. Aliis dulcia placent, nonnullos subamara delectant, horum stomachum acida renovant, illorum salsa sustentant. Vidi ego nauseam, et capitum vertiginem (*c*) antidoto, quæ appellatur *ταύρα*, sape sanari, et juxta Hippocratem, contrariorum contraria esse remedia. Itaque nostram amaritudinem, illius nectarco melle curato,

(*a*) Nimirum ~~debet~~, unde *Apodemius* Latine, ex ~~debet~~ Graeco verbo, *peregrinum* sonat. *Marc. 15. 34.* & ~~debet~~ *sicut homo*, qui *peregre profectus*, etc. Mox etiam Bethleem significacionem attulit, quæ *domus panis* interpretatur.

(*b*) Hic illæ Alethius videtur esse, ad quem S. Paulini scribitur epistola trigesima tertia, Florentii frater, eique in Cadurcensi Episcopatu successor: qua de re videndus Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Franc. cap. 13. Ejusdem porro Galliarum regionis erat Algasia.

(*c*) Vid. Epist. 78. ad Fabiol. Mans. V. Piin. I. 22. c. 22.

et mitte in Mara lignum crucis, senilemque pitoitam juvenili austestate compesce, ut possis læta cantare: *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo* (*Ps. 118. 105*).

CAPUT PRIMUM. — Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogent eum: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus* (*Matth. 11. 3, et Luc. 7. 20*)? Cum prius ipse de eodem dixerit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. 1. 29*). De hac Quæstione in Commentariis Matthæi plenus diximus. Unde apparet quæ hoc interrogas, ipsa te volumina non habere. Tamen stringendum est breviter, ne omnino tacuisse videamur. Joannes mittebat discipulos suos in vinculis constitutus, ut sibi quærens, illis disceret; et capite truncandus, illum doceret esse sectandum, quem interrogatione **852** sua magistrum omnium fatebatur. Neque enim poterat ignorare, quem ignorantibus ante monstraverat, et de quo dixerat: *Qui habet sponsum, sponsus est* (*Ibid. 3. 29*); *Et, Cujus non sum dignus calceamenta portare* (*Matth. 3. 11*); *Et, Illum oportet crescere, me autem minxi* (*Joan. 4. 27*). Deumque Patrem intonantem audierat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi (d) complacui* (*Ibid. 3. 50*). Quod autem dicit: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus* (*Matth. 3. 17*)? hunc quoque sensum babero potest: Scio quod ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi: sed quia ad inferos descensurus sum, etiam hoc interrogo, (*e*) utrum et illuc ipse descendas, an iapium sū hoc de Filio Dei credere, aliquique missurus sis? Hoc autem scire desidero: ut qui te in terris hominibus nuntiavi, etiam inferis nuntiem, si forte venturus es. Tu enim es, qui venisti dimittere captivitatem, et solvere eos, qui in vinculis tenebantur. Cujus scisitatem Dominus intelligens, operibus magis quam sermone respondet: et Joanni præcipit nuntiari, videre cæcos, ambulare cludos, leprosos mundari, surdos audire, mortuos surgere, et (quod bis majus est) pauperes evangeliari (*Matth. 11; et Luc. 7*). Pauperes autem vel humilitate, vel divitiis: ut nulla inter pauperem divitemque distantia sit salutis; sed omnes vocentur æqualiter. Quodque insert: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me* (*Matth. 11. 6*), non Joannem, sed discipulos ejus percutit, qui prius accesserant ad eum, dicentes: *Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, disiipi autem tui non jejunant* (*Marc. 4. 8; et Luc. 5. 33*)? Et ad Joannem: *Magister, cui tu prebuisti testimonium juxta Jordarem, ecce discipuli ejus baptizant, et plures veniunt ad eum* (*Joan. 3. 26*). Quo dicto livorem significant de signorum magnitudine, ex invide mordacitate.

(*d*) Victorius ex Brixianis codicibus, *mihi bene complacui*, quoniam vocem bene ex Graeco ~~edidisse~~, ntitur confirmare.

(*e*) Facile hunc sensum expressi ex Origene Homil. 4. in Lucum, et in Regum libro. Visus quippe est illi nomine quidem de Christi persona, sed de ejus morte Joannes revera dubitasse, ut qui Christum jam terris monstraverat, scisitaretur, nunq[ue] inferis quoque adventuruin nuntiaret. In banc sententiam convenient quoque Hippolytus de Antichristo, et Nazianzen. Orat. XX; sed alii post Chrysostomum impugnant.

venientem : cur baptizatus a Joanne , ipse audeat baptizare ; et multo amplior ad eum turba concurrat , quam prius venerat ad Joannem . Et ne forsitan plebs nesciens , hoc dicto Joannem suggillari arbitraretur , in illius laudes perorat : et coepit de Joanne ad turbas dicere circumstantes : *Quid existis in desertum videre ? arundinem vento agitatam ? Sed quid existis in solitudinem videre ? hominem mollibus vestitum* (*Math. 11. 7 et 8 ; et Luc. 7. 24 et 25*) ? et reliqua .

853 Cujus dicti hic sensus est : Numquid ad hoc existis in erenum , ut videretis hominem instar arundinis ventorum statu , in partes varias inclinari ? ut quem ante laudaverat , de eo nunc dubitet : et de quo prius dixerat : *Ecce Agnus Dei* , nunc interroget , utrum ipse an alias sit , qui vel venerit , vel venturus sit ? Et quia omnis prædicatio falsa sectatur lucra , et gloriam querit humanam , ut per gloriam nascantur compendia : asserit cum camelorum vestitum pilis , nulli posse adulatioñi succumbere ; et qui locutis vescitur ac melle silvestri (*Math. 3. 4*) , nec opes neque alias terrenas delicias querere , rigidamente et austera vitam , aulas vitare palatii , quas querunt qui purpura et byssō et serico et moltibus vestiuntur . (a) Dicitque cum non solum Prophetam , qui soleat ventura prædicere ; sed plus esse quam Prophetam : quia quem illi venturum esse dixerant , hie venisse monstravit , dicens : *Ecce Agnus Dei , qui tollit peccata mundi* (*Joan. 1. 29*) : præsertim cum ad fastigium Prophetale Baptista accesserit privilegium ; ut qui dixerat : *Ego a te debeo baptizari* (*Math. 3. 14*) , ipse eum baptizaverit : non præsumptione majoris , sed obedientia discipuli , ac timore servi . Cumque inter natos mulierum , nullum asserat Joanne surrexisse majorem (*Math. 11. 11*) , se , qui de Virgine procreatus est , majorem esse commemorat : sive omnem Angelum in celis qui minimus est , in terris cunctos homines anteire . Nos enim in Angelos proficiimus ; et non Angeli in nos : (b) sicut quidam sterentes sopore gravissimo somniant . Nec sufficit hoc in Joannis laudibus , nisi ipso prædicans baptismum penitentiae , prius dixisse referatur : *Penitentiam agite , appropinquaris enim regnum cœlorum* (*Math. 3. 1*) . Unde a diebus prædicationis ejus , regnum cœlorum vim patitur (*Ibid. 11. 12*) ; ut qui homo natus est . Angelus esse desideret ; et terrenum animal , coeleste querat habitaculum . *Lex enim et Prophetæ usque ad Joannem prophetaverunt* (*Ibid. 13*) : non quod Joannes Prophetarum sit finis et Legis , sed ille qui Joannis testimonio prædicatus est . Joannes autem secundum mysterium , quod in Malachia scri-

(a) Addunt vetustiores editi , qui in dominib[us] Regum sunt . Paulo post monstrul pro monstravit legebatur .

(b) Haec Origenes docuit teste Epiphanius Hæres . 64 . cap . 4. et 53 . omnes nempe bonum animas Angelos fuisse , et rursus fieri . Ille vero cum aliis locis tam præcipue in Joan . tom . 5. de Isto præcursori , quem pridem Angelum fuisse suspicatur : sal p[ro]p[ter]a , inquit , t[em]p[or]e , res p[ro]p[ter]atoz t[em]p[or]e t[em]p[or]e ; b[ea]tissimum , sicut plausoribus t[em]p[or]e t[em]p[or]e sal p[ro]p[ter]a regnum Christi , d[omi]n[is] regnum non d[omi]n[is] t[em]p[or]e t[em]p[or]e t[em]p[or]e t[em]p[or]e . Vid . ej . ist . ad Avitum cap . 1. et in Aggæum Coment . 1. Hujusmodi Hæretici Psychopneumones ab auctore Prædestinati appellantur .

ptum est (*Cap. 4. v. 5*) , *Ipse est Elias , qui venturus est* (*Math. 11. 14*) : non quod eadem anima (ut Hæretici suspicuntur) et in Elias et in Joanne fuerit : sed quod eamdem habuerit **854** Sancti Spiritus gratiam , zona cinctus ut Elias , vivens in eremo ut Elias : persecutionem passus ab Herodiade , ut ille sustinuit ab Jezabel : ut quomodo Elias secundi præcursor advenitus est , ita Joannes venturum in carne Dominum Salvatorem , non solum in eremo , sed etiam in matris utero salutarit , et exultatione corporis nuntiarit .

CAP. II . — Quid significet quod in Matthæo scriptum est : « Arundinem quassatam non confringet , et linum sumigans non extinguet » (*Math. 12. 20*) . Ad cuius expositionem loci , totum quod Matthæus de Isaia Prophetæ assumit testimonium ponendum est , et ipsius verba Isaiae (*Isai. 42*) . juxta Septuaginta interpres , ipsumque Hebraicum , cui Theodotio , Aquila , Symmachusque consentiunt . Sic ergo de quatuor Evangelistis , solus Matthæus posuit : « Jesus autem sciens , secessit inde : et secuti sunt eum multi , et curavit eos omnes : et præcepit eis , ne manifestum eum facerent ; ut impleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam (*Cap. 42. v. 4. et seqq.*) , dicentem : *Ecce puer meus quem elegi : dilectus meus , in quo bene complacuit anima mea . Ponam spiritum meum super eum , et judicium gentibus nuntiabit . Non contendet , neque clamabit , neque audiet quisquam in plateis vocem ejus . Arundinem quassatam non confringet , et linum sumigans non extinguet , donec ejiciat ad victoriam judicium : et in nomine ejus gentes sperabunt* » (*Math. 12. 15. et seqq.*) . Pro quo in Isaia juxta Septuaginta Interpres sic scriptum est : « Jacob puer meus , suscipiam eum . Israel electus meus , suscepit eum anima mea . Dedi spiritum meum super eum , judicium gentibus proferet . Non clamabit , neque dimittet , nec audiet foris vox ejus . Arundinem confractam non conteret , et linum sumigans non extinguet : sed in veritate proferet judicium . Splendet , et non quassabitur , donec ponat super terram judicium : et in nomine ejus gentes sperabunt . » Nos autem ex Hebraeo ita vertimus , « Ecce puer [al. servus] meus , suscipiam eum ; electus meus , complacuit sibi in illo anima mea . Dedi spiritum meum super eum : judicium gentibus proferet . Non clamabit , neque accipiet personam , neque audiet foris vox ejus . Calatum quassatum non conteret , et linum sumigans non extinguet . In veritate educet judicium . Non erit tristis neque turbulentus , donec ponat in terra judicium : et legem ejus insulte expectabunt . » Ex quo apparent **855** Matthæum Evangelistam , non veteris interpretationis auctoritate constrictum , dimisisse Hebraicam Veritatem : sed quasi Hebreum ex Hebreis , et in Lege Domini doctissimum ea gentibus protulisse , quæ in Hebraeo legerat . Si enim sic accipiendum est , ut Septuaginta Interpres ediderunt : *Jacob puer meus , suscipiam eum : Israel electus meus , suscepit eum anima mea , quomodo in Jesu in-*

telligimus esse completum, quod de (a) Jacob, et de Israel scriptum est? Quod beatum Matthaeum non solum in hoc testimonio, sed etiam in alio loco fecisse legimus: *Ex Agypto vocavi filium meum (Osee 11. 2)*: pro quo Septuaginta transtulerunt: *Ex Agypto vocavi filios ejus*. Quod utique, nisi sequatur Hebraicam Veritatem, ad Dominum Salvatorem non pertinere, manifestum est. Sequitur enim: *Ipsi autem immolabunt Bualim*. Quod autem de assumpto testimonio in Evangelio minus est: *splendet, et non quassabitur, donec ponat super terram iudicium*, videtur mihi accidisse primi scriptoris errore, qui legens superiorum sententiam in verbo iudiciei esse finitam, putavit inferioris sententiae ultimum verbum esse iudicium: et pauca verba que in medio, hoc est, inter iudicium, et iudicium fuerant, prætermisit. Rursusque quod apud Hebreos legitur: *Et in lege ejus sperabant insulte*, Matthaeus sensum potius quam verba interpretans, pro lege, et insultis, nomen posuit, et gentes. Et hoc non solum in praesenti loco, sed ubicumque de veteri instrumento Evangelista et Apostoli testimonia protulerunt, diligenter observandum est: non eos verba secutos esse, sed sensum: et ubi Septuaginta ab Hebraico discrepant, Hebraeum sensum suis expressisse sermonibus. Puer igitur Dei omnipotentis juxta dispensationem carnis assumptæ, qua [al. quæ] ad nos mittitur, Salvator est appellatus. Ad quem et in alio loco dieit Pater: *Magnum tibi est vocari puerum meum, ut congreges tribus Jacob (Isai. 49. 3)*. Ille [al. Ille] est vincia Sorec, quæ interpretatur, electa. Ille est filius amantissimus, in quo sibi complacuit anima Dei: non quod Deus animam habeat; sed quod in anima omnis Dei monstretur affectus. **856** Et non minum, si in Deo anima nominetur, cum universa humani corporis membra, secundum leges tropologiae, et diversas intelligentias, habere dicatur. Posuit quoque spiritum suum super eum: *Spiritum Sapientiæ, et intelligentiæ, spiritum consilii, et fortitudinis, spiritum sapientiæ, et pietatis, et timoræ Domini (Isai. 11)*: qui in specie columbae descendit super eum: de quo et Joannes Baptista a Deo Patre audisse se narrat: *Super quem videris Spiritum Sanctum descendentes, et manentem super eum, ipse est (Joan. 1. 33)*. Et iudicium gentibus nuntiabit; de quo, et in Psalmis: *Deus iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Psal. 71. 4)*. Qui et ipse loquitur in Evangelio: *Nou enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. 5. 22)*. Non contendet: sicut agnus ductus est ad victimam: non contendet in subversione audientium. Neque clamabit, juxta illud quod Paulus Apostolus scribit: *Onus*

clamor, et ira, et amaritudo anseratur a vobis (Ephes. 4. 31). Non clamabit: quia Israel non fecit iudicium, sed clamorem. Neque audiet quisquam in plateis, sive foris, vocem ejus. *Omnis enim gloria filiæ regis ab initio (Psal. 44. 14)*: Et, Arcta, et angusta via est, quæ dicit ad vitam (Matth. 7. 14). Unde in plateis vox illius non auditur, in quibus confidenter agit sapientia, latam spatiösamque viam non ingrediens, sed arguens atque condemnans. Unde et his qui foris erant, non sua voce, sed per parolas loquebatur: *Arundinem, inquit, quassatam non confringet*; sive (ut Septuaginta transtulerunt) *calatum fractum non conteret*. Calamus fractus qui fuit antea vocalis, et in laudes Domini concinebat, appellandus est Israel, qui quoniam [al. quondam] impegit in angularem lapidem, et eccidit super eum, fractusque in illo est; propterea dicitur de eo: *Increpa Domine bestias calamis (Psal. 67. 31)*: et in Jesu volumine torrens appellatur *cannæ*, id est, *calami*; qui aquas habet turbidas, quas elegit Israel, purissima contemnens fluente Jordanis: reversusque mente in Agyptum, et desiderans econsum ac palustrem regionem, ponesque, et cepe, et allia, et cucumeres, ollasque Agyptiarum canarium, rectissime per Isaiam appellatur *calamus fractus*: cui qui ianiti volucrit, **857** pertundetur manus ejus. Qui enim post adventum Domini Salvatoris Evangelicæ interpretationis spiritum derelinquens, in Judaicæ litteræ morte requiescit, istius cuncta opera vulnerantur. Linum quoque sumigans non extinguet, populum de gentibus congregatum, qui extinctio legis naturalis ardore, sumi amarissimi, et qui noxius oculis est, tenebrosaque caliginis involvebatur erroribus. Quem non solum non restinxit et rededit in cinereum, sed e contrario de parva scintilla, et pene mortiente, maxima suscitavit incendia; ita ut totus orbis arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere super terram, et in omnibus ardere desiderat (Luc. 12. 49). Secundum tropologiam quid nobis videretur de hoc loco, in Commentariolis Matthæi breviter (b) annotavimus. Iste autem qui arundinem quassatam non confringit, et linum sumigans non extinxit, iudicium quoque perduxit ad victoriam (Isai. 42. 3), cuius iudicia vera sunt, justificata in semetipsis (Psal. 18), ut justificetur in sermonibus suis, et vincat eum iudicatur (Psal. 50), et tamdiu lumen prædicationis ejus in mundo resplendeat, nulliusque conteratur, et vincatur insidiis, donec ponat in terra iudicium, et implatur illud quod scriptum est: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra (Matth. 6. 10)*. Et, *In nomine ejus gentes sperabant (Isai. 11. 10)*; sive in lege ejus sperabant insultæ (Ibid. 42. 4). Quomodo enim insultæ turbine flatuque ventorum, et crebris tempestatibus scriuntur quidem, sed non subvertuntur, in exem-

[a] Recolenda sunt, quæ habet in Commentariis in Isaiam. Jacob, inquit, et Israel in praesenti capitulo non habentur, quod n'c Matthæus Evangelista posuit, secutus Hebraicam veritatem. Hoc dicimus in sugillationem eorum, quæ nostra contemnunt. De quo plenius in Matthæi Commentariolis, et in libro quem ad Algasiam nuper scriptissimus, disputatum est.

(b) Hujusmodi est autem adnotatio lib. 2. cap. 12. « Quid peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris sui, ipse calamum quassatum confringit. Et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum extinguit sumigans. Quorum neutrum Christus fecit: ad hoc enim venerat, ut salvum faceret quod perierat. »

plum Evangelice domus, quæ supra petram robusta mole fundata est (*Math. 7; et Luc. 6*), ita et Ecclesie quæ sperant in lege, et in nomine Domini Salvatoris, loquuntur per Isaiam: *Ego civitas firma, (a) civitas quæ non oppugnatur (Isai. 27. 3. sec. LXX)*.

CAP. III. — Quem sensum habeat, quod in Evangelista Mattheo scriptum est: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum (Math. 16. 24)*. Quæ est sui abnegatio? aut quomodo qui sequitur Salvatorem, scipsum abnegat? De quo in tertio Commentariorum ejusdem Matthei libro, ita breviter locutus sum: Qui deponit veterem hominem cum operibus suis negat **858** scipsum, dicens: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. 2. 20)*: tollitque crucem suam et mundo crucifigitur. Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. Quibus nunc addere possimus: postquam ostendit discipulis quod oporteret eum ire Jerusalem, et multa pati a Sacerdotibus et Scribis, et principibus Sacerdotum et occidi, assumens eum Petrus, coepit increpare et dicere: *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc*. Qui conversus, dicit Petro: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum (Math. 16. 23)*. Ilumano quippe timore perterritus, passionem Domini formidabat. Et quomodo, audiens multa pati, et occidi, timebat: sic audiens, et tertia die (b) resurgere, gaudere debuerat, et tristitiam passionis, resurrectionis gloria mitigare. Unde illo pro timore correpto, loquebatur ad omnes discipulos, sive, convocabat turbam cum discipulis suis, ut Marcus posuit; aut juxta Lucam, dicebat ad cunctos: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum; et tollat crucem suam, et sequatur me (Luc. 9. 23)*. Eius exhortationis hic sensus est: Non est delicata in Deum et secura confessio. Qui in me credit, debet suum sanguinem fundere. Qui enim perdiderit animam suam in præsenti, lucifaciens eam in futuro (*Math. 10. 39*). Quotidie credens in Christum, tollit crucem suam, et negat scipsum. Qui impudicus fuit, versus ad castitatem, temperantia luxuriam negat. Qui formidolosus et timidus, assumpto robore fortitudinis, priorem se esse nescit. Iniquus si sequatur justitiam, negat iniquitatem. Stultus si Christum constitutus Dei virtutem et Dei sapientiam, negat stultitiam (*1. Cor. 1*). Quod scientes, non solum persecutionis tempore et necessitate martyrii, sed in omni conversatione, opere, cogitatione, sermone, negemus nosmetipsum quod ante fuimus; et constiteamus eos, qui in Christo renati sumus. Idecirco enim Dominus crucifixus est, ut et nos qui credimus in eum, et peccato mortui sumus, crucifigamur eum ipso, dicamusque quod Apostolus Paulus docuit: *Cum Christo crucifixus sum (Gal. 2. 19)*. Et: *Mihi autem absit*

(a) Sic editi plerique ac MSS. cum negandi particula, quæ non oppugnatur, quemadmodum et in eristola ad Pandam de Hebraeo Alphaheto adducitur. Et sensus quidem utroque in loco idem est, qui nimirum pro non expugnatur acripi atque exponi debet. Verum Martianæ ex aliis MSS. et forte Graecæ etiam textu τοις κολοφωνιης placuit, quæ oppugnat.

(b) Antea erat resurgent.

gloriarī, **859** nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi: *per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. 6. 14)*. Qui cum Christo crucifixus est, spoliat principatus et potestates, et triumphet eas in ligno. Unde et in Evangelio secundum (c) Mattheum, in typum eorum qui in Domino crediti erant, et se cum illo crucifixi, Simon Cyreneus portat crucem ejus; quam juxta alios Evangelistas prior ipse portavit.

CAP. IV. — Quid vult significare, quod in eodem Mattheo scriptum est, *Væ prægnantibus, et nutrientibus in illis diebus. Et: Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato (Math. 24. 19. 20)*. Quod ex superioribus pendere manifestum est. Cum enim Evangelium Christi cunctis gentibus fuerit prædicatum, et venerit consummatio, viderintque abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto (*Marc. 13*): tunc præcipitur his, qui in Iudea sunt, ut fugiant ad montes; et qui in tecto, ne descendant tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, ne revertantur auferre tunicam suam. De quibus in Commentariis ejusdem Matthei plenus diximus. Statimque conjungitur: *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus*. In quibus diebus? quando abomination desolationis steterit in loco sancto. Quod quidem juxta litteram de adventu Antichristi prædictari, nulli dubium est: quando persecutionis magnitudo compellit fugere, et graves uteri, parvulique lactentes fugam retardant. Licet quidam Titi et Vespasiani adversus Iudeos, et præcipue Jerusalem obsidionem pugnamque significari velint. Hyemeni quoque et sabbatum, sic interpretantur, ne eo tempore fugere compellantur, quando duritia frigoris in agris, et in desertis locis, fugientes latere non patiuntur: et observatio sabbati, aut prævaricatores facit, si fugiant; aut hostium gladiis subjacere, si sabbati olim, et præcepta servaverint. Nos autem audientes Dominum Salvatorem, ut qui in Iudea **860** sunt, ad montana confugiant, ipsi quoque oculos leverimus [al. levamus] ad montes, de quibus scriptum est: *Leravi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (Psalm. 120. 4)*. Et in alio loco: *Fundamenta ejus in montibus sanctis (Psalm. 86. 4)*: Et, *Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui (Psalm.*

(c) Brixiani codex novem penes Victorium duoque alii aperiunt, quorum alter in ingressus est, secundum Joannem, hoc loco, non secundum Mattheum Evangelium laudant. Ex Hieronymi quoque contextu et loquendi ratione facile nostro quidem judicio liquet, minime Mattheum adduci ab eo voluisse; cum enim quæ hactenus explicavit, ex illo diversi locis, petita sint, quid est quod quasi de nasquam antea in probationem adducto testimonio dicit, *Tnde et in Evangelio secundum Mattheum?* Si tamen ex MSS. Joannem substitutas, nequitque constabit sententia veritas, si quidem ex omnibus Evangelistis qui uno consensu a Simone Cyreneo portatam fuisse crucem Jesu testantur, solus Joannes conceptus verbis a Christo illum antea sublatam asseverat. In hunc itaque sensum, quem intendi etiam a S. Doctore nullus dubito, iost MSS. lectionem, nimisq[ue] substituto Joannis nomine, refici adhuc ex conjecturis locutus debeberit, hac verborum metathesi, iusta, *Crucem quam juxta alios Evangelistas Simon Cyrenæus portat, prior ipse portavit*. Verum quia MSS. non nisi superiori loco suffragantur, ab impressa lectione, quam cæteri etiam editores religiose observant, nihil a nobis est immutatum.

124) : Et, Non potest (a) latere civitas super montem posita (*Math. 5. 14*), et discalciemus non pello litteræ, nudisque pedibus cum Moyse ascendentis montem (b), dicamus : *Trauiens video visionem hanc magnam* (*Exod. 3. 3*) ; ut possimus intelligere prægnantes animas, que de semine doctrinarum et sermonis Dei, initia fidei conceperunt, et dicunt cum Isaia : *A timore tuo Domine concepimus, et parturimus, et peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecisti super terram* (*Isai. 26. 14*). Sicut enim semina paulatim formantur in uteris : et tamdiu non putatur [al. reputatur] (c) homo, donec elementa confusa suas imagines membraque suscipiant : ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc in ventre retinetur ; et cito abortio perit, cum viderit abominationem desolationis (*Dan. 9. 27*; *Math. 24. 15*; *Marc. 13. 14*) stantem in Ecclesia, et Satanum transfigurari in Angelum lucis (*2. Cor. 11. 14*). De istiusmodi sc̄ribis Paulus loquitur dicens : *Filioli mei, quos iterum partorio, donec Christus formetur in vobis* (*Galat. 4. 10*). Ille ergo reor juxta mysticos intellectus esse mulieres, de quibus idem Apostolus scribit : *Mulier seducta in transgressione facta est. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanescunt in fide et caritate et sanctitate cum pudicitia* (*1. Tim. 2. 14. 15*). Quæ si de sermone divino aliquando generarit, necesse est, quæ generata sunt, crescere ; et primum accipere lac infantiae (*1. Cor. 3. 2*), donec perveniant ad solidum cibum, et ad maturam ætatem plenitudinis Christi (*Ephes. 4. 13*). Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est in ratione justitiae : parvulus enim est. Ille igitur animæ quæ needum pepererunt, sive quæ needum potuerunt quæ genera-
ta sunt alere ; cum viderint sermonem hereticum stantem in Ecclesia, cito scandalizantur 861 et pereunt : et in tempestate atque persecutionibus permanere non possunt, præsertim si otium habuerint bonorum operum, et non ambulaverint in via, quæ Christus est (*Joan. 14. 6*). De hac abominatione hereticæ perversæque doctrinæ dicebat Apostolus, quod homo iniquitatis et adversarius elevet se contra omnem quod dicitur Deus et religio, ita ut audeat stare in Templo Dei, et ostendere se quod ipse sit tanquam Deus (*2. Thess. 2. 4*) : cuius adventus secundum operationem Satanæ ; et ea quæ concepta sunt facit perire abortio ; et quæ sunt nata, ad pueritiam et ad perficiam ætatem pervenire non posse. Quamobrem orans est Dominus, ne in exordio fidei et crescentis ætatis oriatur hiems, de qua scriptum est : *Hiems transiit, imber abiit sibi* (*Cant. 2. 11*) ; ne otio tor-

(a) Victorius ex Vulgata editione ac Florentinis quibusdam MSS. aliasque Bravianis, non potest abscondi, cui favet et Græc. *μητέλεια*.

(b) Alii addunt *Sina*, quod ejus mortis est nomen.

(c) Sic editi libri omnes autem Martianaum : sic ratio sensusque omnis petit. Ille tamen ex nescio quibus deprivatis MSS. pro *homo* legit *homicidum*, quæ lectio, ut nihil ad rem sit, etiam ex ejus explicatione parum sacram doctrinam continet. Ad marginem quoque comminiscitur. *Exod. locum XXI. 22*. qui neutiquam est ad Hier. mentem.

peamus : sed imminentे naufragio, suscitentur dormientem Dominum, atque dicamus : *Præceptor salva nos, perinus* (*Math. 8. 25*).

CAP. V.—Quid sibi velit, quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam : *Et non receperunt eum : quoniam facies ejus erat (d) vadens in Jerusalem* (*Luc. 9. 53*). Festinans Dominus pergere in Jerusalem, ut completerent dies assumptionis ejus, et Pascha celebraret, de quo dixerat : *Desiderio desideravi hoc Pascha comedere vobiscum antequam patiar* (*Ibid. 22. 15*), et bibere calicem, de quo ait : *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum* (*Joan. 18. 11*) ? omnemque doctrinam suam patibulo roboraret, juxta illud quod scriptum est : *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (*Ibid. 12. 32*) ; obfirmavit faciem suam, ut iret Jerusalem. Obfirmatione enim et fortitudine opus est ad passionem sponte prope-
ranti. Unde et Ezechiel, cui dixerat Deus : *Fili ho- minis in medio scorionum tu habitat, et ne timeas eos* : (e) obfirmavi, inquit, faciem tuam, et dedi faciem tuam æneam, et frontem tuam ferreas (*Ezech. 2. 6. et 3. 9*) ; ut si forsitan surrexisset contra eum malleus universæ terra, quasi incus durissima 862 resisteret, malleumque concereret, de quo scriptum est : *Quomodo fractus est, et contritus est malleus universæ terra* (*Jer. 50. 23*) ? Et misit nuntios, id est, Angelos ante faciem suam (*Luc. 9. 52*). Justum enim erat ut Dei Filio (f) Angeli ministrarent. Sive An- gelos, Apostolos vocat : quia et Joannes præcursor Domini, Angelus appellatus est (*Malach. 3. et Math. 11*). Cumque ingressi essent vicum Samarie, ubi præpararent ei, non suscepserunt illum : *quia facies ejus erat vadens in Jerusalem*. Hostili inter se Samarijani atque Judæi discordant odio, et cum omnibus oderint gentes, proprio contra se furore bacchan-
tut, dum utrique de Legis possessione contendunt, et intantum se mutuo persecuntur, ut postquam Judæi de Babylonie sunt reversi, ædificationem Templi, Samaritani semper impedierint. Cumque vellent et ipsi cum eis ædificare Templum, responderunt Judæi : *Non licet nobis et vobis ædificare domum Domini* (*1. Esdr. 4*). Denique pro summa iniuria Pharisei exprobabant Domino : *Nonne da-*

(d) Victorius erat obfirmata vadens, quæ vox obfir-
mata in cunctis MSS. desideratur, puto in his etiam, quos Martianæ contulit, tametsi lectorem minime admoneat. Quin, etiam a Græco codice abest, ubi tantum εν τη προσωπῳ εἶναι τὸ παρεπόμενον : atque ab ipso Vulgato interprete, *quoniam facies ejus erat euntis*, etc. Eam tamen Reginus interpres retineri omnino debere contendit, quod ex sub-
nexa Hieronymi interpretatione constet, ab eo lectam fuisse, nam subdit, *Obfirmatione enim et fortitudine*, alia-
que infra his similia. Sed plurimum veremur, quia i se aliisque editores satis attente animadverterint, omnem ex superiori contextu historiam als Hieronymo repeti suæ ut inserviat exlicatione, verbaque *obfirmari faciem suam*, ut iret Jerusalem, ex præcedenti Evangelii versiculo esse, ad quem adeo tota, quam heic 5. Doctor *obfirmationis* mentitionem ingerit, referenda est ; minime vero ad hunc quinquagesimum tertium, quem ubi iterum paulo infra recitat, constanter absque ejus vocis adlectione legit.

(e) Idem Victor. *obfirma, inquit, etc.*

(f) Vulgo *angeli* quidem significat Græcum vocabulum ἄγγελος, sed *nuntios* tamen plerique Patrum interpretantur heic loci, eosque homines fuisse, et de nomine Jacobum, et Joannem serio asscrunt alii.

monium habes, et Samaritanus es? (Joan. 8. 48). Et in parabola de Jerusalem descendens Jericho, Samaritanus ponitur pro signo atque miraculo, quod malus bene fecerit (Luc. 10): et ad pntum Samaritanæ scriptum est: *Non enim contundit Samaritanus Iudeis* (Joan. 4. 9). Videntes ergo Samaritæ Dominum Jerusalem pergere, id est, ad hostes suos, quod audierant a discipulis ejus, qui ad parandum hospitiuni venerant, Iudeum esse cognoscunt: et quasi Iudeum atque alienum, et eum qui ad inimicos pergeret, suscipere noluerunt. Quanquam, et alia nobis subjiciatur (a) intelligentia, quod voluntatis Domini fuerit, non suscipi a Samaritis, quia festinabat ire Jerusalem, ibique pati, et sanguinem sundere, ne occupatus susceptione Samaritica, et doctrina gentilis illius, passionis differret diem, ad quam venerat sustinendam. Unde dicit et alio loco: *Non veni nisi ad oves perditas* 863 *domus Israel* (Matth. 15. 24). Et Apostolis præcepit: *Civitatem Samaritanorum non intrabis* (Ibid. 10. 5), volens tollere omnem occasionem persecutionis Iudaicæ: ne postea dicerent, crucifixum eum, quia so inimicis nostris, et hostibus junxerat. Facies igitur ejus erat pergentis Jerusalem. Et idcirco juxta aliam intelligentiam, non receperunt eum Samaritæ: quia festinabat ingredi Jerusalem. Ut autem eum non reciperen, fuit Dominicæ voluntatis. Denique Apostoli in Legi versati, in qua tantum justitiam noverant, oculum pro oculo, dentem pro dente, ulcisci nituntur injuriæ, et imitari Eliam, ad cuius vocem duos pentecostariorum militum ignis absumpsérat: dicuntque ad Dominum: *Vis, dicimus, ut ignis descendat de cœlo, et consumat eos* (Luc. 9. 51)? Pulchre, *Vis, inquietunt, dicimus*: nam et Elias dixerat: *Si homo Dei sum, ignis descendat de cœlo super vos* (4. Reg. 1. 10). Ergo ut Apostolorum sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini. Nisi enim ille jussérat, frustra dicunt Apostoli, ut ignis descendat super eos, et quodammodo verbis aliis hoc loquuntur. Si ad servi Eliæ injuriam ignis descendit de cœlo, et non Samaritas, sed Iudeos consunpsit incendium, quanto magis ad contemptum Filiæ Dei, in impios Samaritas debet flamma scire? E regione Dominus, qui non ad judicandum venerat; sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate, increpat eos, quod non meminerint doctrinæ suæ, et bonitatis Evangelicæ, in qua dixerat: *Qui te percusserit in (b) maxillam, præbe ei et alteram* (Matth. 5. 39): Et, *Diligite inimicos vestros* (Luc. 6. 35).

(a) Ita Ambrosius quoque, et Theophilactus in hunc locum videntur sentire, quam tamen intelligentiam non porsus immerito alii improbat, et repugnare sacro textui contendunt. Evidem si Christum relinere Samaritani hanc valuerunt, quod ipse festinabat Jerusalem pergere, ipseque ab eis, qui voluissent eum suscipere, suscipi tamen noluit; quid cause fuit, *ut discipuli ejus Jacobus et Joannes postularent Dominum, ut igitur descendaret de cœlo, et Samaritanos combureret, quo acceptam ab eis injuria ulcisceretur.*

(b) Sic MSS. atque editi uno consensu: Vulgatus addit *dexteram, et tuum*, quarum vocum altera etiam in veterioribus Græcis codicibus desideratur. Facile e veteri La-

CAP. VI.—Alteram de Evangelio Lucæ (Cap. 16. v. 1. et seqq.) quæstiunculam proposuisti: quis sit villicus iniquitatis, qui Domini vox laudatus est. Cujus cum vellem scire rationem, et de quo fonte processerit, revolvi volumen Evangelicum, et inter cætera reperi: quod appropinquantibus Salvatori publicanis, et peccatoribus, ut audirent cum, murmurabant Pharisæi et Scribæ, dicentes: *Quare iste peccatores suscipit, et comedit cum eis* (Luc. 15. 2)? Qui locutus est eis parabolam centum ovium, et unius perditæ, quæ inventa pastoris humeris reportata est. Et cur esset 864 proposita, statim intulit: *Dico vobis, sic erit gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis, qui non habent opus pœnitentia.* Aliam quoque parabolam decem drachmarum uniusque perditæ, et repertæ cum proposuisset, similicam sine complevit. *Sic dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Tertiæ quoque parabolam proposuit hominis habendi duos filios, et dividentis inter eos substantiam. Cumque minor facultatibus perditæ, egere coepisse, et comedere siliquas, porcorum cibum, reversus ad patrem, susceptus ab eo est. Frater quoque invidens senior, patris vocè correptus est, quod letari debuerit, et gaudere, quia frater ejus mortuus fuerat, et revixit: perditus erat, et inventus est. Has tres parabolas contra Pharisæos, et Scribas locutus est, qui noblebant recipere pœnitentiam peccatorum, et Publicanorum salutem. *Dicabat autem, inquit, et ad discipulos suos* (Ibid. 16. 1), haud dubium, quin parabolam, sicut prius ad Scribas, et Pharisæos: qua parabola ad clementiam discipulos bortaretur, et aliis diceret verbis: *Dimitte, et dimittetur vobis* (Luc. 6. 7); ut in Oratione Dominica libera fronte poscatas, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. 6. 12). Quæ est ergo parabola ad clementiam discipulos cohortantis? *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum* (Luc. 16. 1) sive dispensatorem, hoc enim *ἄλογός* significat. Villicus (c) autem proprie villa gubernator est, unde et a villa villicus nomen accepit. *Οἶκον* autem tam pecunia, quam frugum, et omnium quæ dominus possidet, dispensator est. Unde, et *ἄλογός*; Xenophontis pulcherrimus liber est, qui non gubernationem villæ, sed dispensationem universo domus (Tullio interpretante) significat. Iste igitur dispensator accusatus est ad dominum suum, quod dissiparet substantiam ejus. Quo vocato dixit: *Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuae, neque enim ultra mea poteris dispensare.* Quid dixit in-

tina interpretatione utraque aberat, nam et Tertullianus de Patientia cap. 7. *Verberanti te in faciem, etiam ultoram genam obverte.*

(c) Pro quocumque dispensatore, et custode generatim accipitur, maxime in sequori citate. Cassiodor. Variar. V. epist. 39. ad fin. « Villicorum quoque genus, quod ad damnosam tutiōnem queruntur inventum, tam de iurata possessione, quam publica funditus volumus amori, quia non est defensio, quæ præstatur invictis: suspectum est quod patientur nolentes.

*Ira semel ipsum: Quid faciam, quia dominus meus auferit a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare 865 erubesco. Scio quid faciam, ut quando sublata mihi fuerit dispensatio, suscipiant me in domos suas. Vocavit itaque singulos debitores domini sui, et dixit primo: Quantum debes Domino meo? Qui dixit ei: Centum batos olei. Ait illi: Tolle cautionem tuam, et sedens cito, scribe quinquaginta. Deinde ad alium locutus est: Tu autem quantum debes? At ille respondit: Centum coros tritici. Dixitque ei: Tolle cautionem tuam, et scribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum, sive dispensatorem iniquitatis, quod prudenter fecerit: quia filii saeculi hujus prudentiores sunt filii lucis in generatione sua. Et ego dico vobis, facite vobis amicos de iniquo mamona: ut quando defeceritis, recipiant vos in eterna tabernacula. Qui fidelis est in parvo, et in multo fidelis est. Qui minimo iniquus est, et in multo iniquus erit. Si ergo in iniquo mamona fideles non suistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non suistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Nemo seruos potest duobus Dominis servire: aut enim unum habebit odio, et alterum diligit: aut unum audiet, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mamone. Audiebat autem haec omnia Pharisæi, qui erant avari, et subsannabant illum. Totum parabole hujus textum posui, ut non nobis intelligentiam aliunde queramus, et in parabola certas nitamur inventare personas; sed interpretemur eam quasi parabolam, hoc est similitudinem, que ab eo vocatur quod alteri ταραβάλλεται, hoc est, assimilatur, et quasi umbra prævium veritatis est. Si ergo dispensator iniquum mamona, Domini voce laudatur, quod de re iniqua sibi justitiam præparavit: et possus dispendia Dominus, laudat dispensatoris prudentiam, quod adversus Dominum quidem fraudulenter, sed pro se prudenter egerit: quanto magis Christus qui nullum damnum sustinere potest, et pronus est ad clementiam, laudabit discipulos suos, si in eos qui credituri [al. crediti] sibi sunt, misericordes fuerint? Denique post parabolam intulit: *Et ego vobis dico, facite vobis amicos de iniquo mamona.* Mamona autem, non Hebreorum, sed Syrorum lingua, divitiae nuncupantur, (a) quod 866 de iniquitate collectæ sint. Si ergo iniquitas bene dispensata vertitur in justitiam: quanto magis sermo divinus, in quo nulla est iniquitas, qui et Apostolis creditus est, si bene fuerit dispensatus, dispensatores suos levabit in cœlum? Quamobrem sequitur: *Qui fidelis est in minimo, hoc est in carnisibus, et in multis fidelis erit, hoc est in spiritualibus.**

(a) Scilicet compositam vocem esse arbitratus est, et forte deduxit ex ΠΝ et ΡΩ, Minavon de iniquitate, ΠΝ quippe vanitas, et iniquitas est. Ipse etiam S. Irenæus l. 3. c. 8. nescio quam adjectionem compositionemque hoc in vocabulo invenit, sed cubat in mendo locus. Interim Chaldaice ac Syre unum est verbum, ΝΙΝΟΣ, quo ejus temp̄ oris idiomatic utentes Judæi, divitias appellabant, easque præcipue, quæ alteri cum fœnore creduntur. Unde veram ejus nominis etymologiam, post varias doctorum hominum opiniones, non aliam putamus esse, quam quæ deducitur ex Hebraico ΝΙΝΟΣ creditū, ex quo ΝΙΝΟΣ creditum, quod Graece est δικαιος, sive fœnus. Quæ interpretatio nimirum Evangelii locis quam congruat.

*Qui autem in parvo iniquus est, ut non det fratribus ad uendum, quod a Deo pro omnibus est creatum; iste et in spirituali pecunia dividenda iniquus erit; ut non pro necessitate, sed pro personis doctrinam Domini dividat. Si autem, inquit, carnales divitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei, quis credet vobis? Et si in his quæ aliena sunt (alienum autem est a nobis omne quod sæculi est) infideles suistis, ea quæ vestra sunt, et proprie deponita homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, et dicit eum qui amat pecuniam, Deum amare non posse. Igitur et Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas. Unde Scribæ et Pharisæi qui erant avari, adversum se dictam intelligentes parabolam, subsannabant eum: carnalia, ut certa et præsentia, spiritualibus ac futuris, et quasi incertis præponentes, Theophilus Antiochenus Ecclesiæ (b) septimus post Petrum Apóstolum Episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta dimisit [al. reliquit], haec super hac parabola in suis Commentariis est locutus. Dives qui habebat villicum, sive dispensatorem, Deus omnipotens est, quo nihil est ditius. Ille dispensator est Paulus, qui ad pedes Gamalielis sacras Litteras didicit (Act. 23. 3), et Legem Dei suscepserat dispensandam. Qui cum cœpisset eridentes in Christo persecuti, ligare, occidere, et omnem Domini sui dissipare substantiam, corruptus a Domino est: *Saule, Saule quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare* (Actor. 9. 4. 5). Dixitque in corde suo: Quid faciam? quia qui magister sui, et villicus, cogor esse discipulus et operarius. 867 *Fodere non valeat.* Omnia enim mandata Legis, quæ terræ incubabant, cerno destruēta: et Legem atque Prophetias usque ad Joannem Baptistam esse finitos. *Mendicare erubesco,* ut qui doctor fueram Judæorum, cogar a gentibus et a discipulo Anania, salutis ac fidei mendicare doctrinam. Faciam igitur quod mihi utile esse intelligo: ut postquam projectus fuero de villicatione mea, recipiant me Christiani in donos suas. Cœpitque eos qui prius versabantur in Lege; et sic in Christum crediderant (c), ut arbitrarentur se in Lege justificandos, docere Legem abolitam (d), Prophetias præterisse, et quæ antea pro lucro fuerant, reputari in stercore (Philipp. 3. 8). Vocavit itaque duos de pluribus debitoribus. Primum, qui debebat centum batos olei, eos videlicet qui fuerant ex gentibus congregati, et magna indigebant misericordia Dei; et de centenario numero (qui plenus est atque perfectus) fecit eos scribere quinquaginta, qui proprie penitentium*

(b) Alter in Catalogo sextum dixit Antiochenus Ecclesiæ Episcopum. Sic Theophilensis ad Autolycum operis inscriptio Θεοφίλου Αὐτολύκου Λέξεων Αντιοχείας. Petrus scilicet una non computatur, quod passim usuvenit, Apostolos pro posterioritate eorum Apostolica indiculis Antistitum praefigere vel ius exire.

(c) Ex vetustiori edito, unoque Ms. legimus, ut, quod series orationis, quæque præponitur, sic particula, postulare vise sunt: antea enim erat ne arbitrarentur. Contrario sensu, ac falso.

(d) Plerique alii editu Prophetas.

est, juxta jubilæum, et illam in Evangelio parabolam, in qua alteri quingenti, alteri quinquaginta denarii dimituntur. Secundum autem vocavit populum Iudeorum, qui tritico mandatorum Dei nutritus erat, et debebat ei centenarium numerum, et coegit, ut de centum, octoginta ficeret, id est crederet in Domini resurrectione, quæ octavæ diei numero continetur, et de octo completeret decadibus: ut de sabbato Legis transiret ad primam sabbati. Ob hanc causam a Domino prædicatur, quod bene fecerit; et pro salute sua in Evangelii clementiam de Legis austeritate (a) mutatus sit. Quod si quæsieris, quare vocetur *vileius iniquitatis*, in Lege, quæ Dei est; iniquus erat *vileius*, qui bene quidem offerebat, sed non bene dividebat; credens in Patrem, sed Filium persequens; habens Deum omnipotentem, sed Spiritum Sanctum negans. Prudentior itaque fuit Paulus Apostolus in transgressione Legis filii quondam lucis, qui in Legis observatione versati, Christum qui Dei patris verum lumen est, perdiderunt. Ambrosius 868 Mediolanensis Episcopus quid de hoc loco senserit, in Commentariis ejus legere poteris. Origenis et Didymi in hanc parabolam explanationem invenire non posui; et utrum abolita sit temporum vetustate, an ipsi non scripserint, incertum habeo. Mihi juxta priorem interpretationem hoc videtur, quod de iniquo manu debeamus nobis amicos facere, non quoslibet pauperes; sed eos qui nos possint recipere in domos suas, et in æterna tabernacula: ut cum eis parva præbuerimus, recipiamus ab illis magna, et dantes aliena, nostra suscipiamus, et seminemus in benedictione, ut metamus benedictionem: *Qui enim parce seminaverit, parce et metet.*

CAP. VII.—Quo sensu accipendum sit, quod in Epistola legimus ad Romanos: *Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori* (Rom. 5. 7). Dura harres ex occasione hujus testimonij, quod non intelligunt, diverso quidem errore, sed pari impietate blasphemant. Marcion enim qui justum Deum, et Creatorem Legis facit, et Prophetarum; bonum autem Evangeliorum, et Apostolorum, cuius vult esse Filium Christum, duos introducit deos: alterum justum, et alterum bonum. Et pro justo asserit, vel nullos, vel paucos appetisse mortem. Pro bono autem, id est Christo, innumerabiles Martyres extitisse. Porro Arius justum ad Christum referit, de quo dictum est: *Deus iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (Psal. 71. 4): Et ipse de se in Evangelio: *Non enim Pater iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. 5. 22); Et, *Ego sicut audio, sic judico* (Ibid. 30). Bonum autem ad Deum Patrem, de quo ipse Filius constitutus: *Quid me dicis bonum: Nemo est bonus, nisi unus Deus Pater* (Luc. 18. 19). Cumque hucusque blasphemiae suæ devios calles potuerit invenire, in consequentibus impingit, et corruvit. Quomodo enim pro Patre quis audet mori, et pro Filio vix moritur, cum propter nomen Christi,

tantus Martyrum sanguis effusus sit? Qui igitur simpliciter hunc exponit locum, hoc potest dicere quod in veteri Lege, in qua justitia est, vix 869 pauci inventi sunt, qui suum fuderint sanguinem. In novo autem Instrumento, in quo bonitas est atque clemencia, innumerabiles extiterunt Martyres. Sed ex eo quod posuit, *forsitan quis* (b) *etiam audeat mori*, et pendulo gradu sententiam temperavit, inveniri posse nonnullos, qui audeant mori pro Evangelio, ostendit non sic accipendum; sed ex superioribus, et inferioribus sensu loci hujus debere tractari. Dicens enim Paulus se gloriari in tribulationibus: *quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit* (Rom. 5. 4. et 5), quæ ex eo certam habeat promissionem, *quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis* (Ibid.): secundum illud quod Deus dixerat per Prophetam: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (Joel. 1. 28), miratur bonitatem Christi, quod pro impiis, et infirmis, et peccatoribus mori voluerit, et mori opportuno tempore, de quo ipse dicit: *Tempore opportuno exaudi te, et in die salutis auxiliatus sum tui* (Isai. 49. 8). Et rursum: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (2. Cor. 6. 2). Quando omnes peccaverunt, simul inutiles facti sunt, non fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad unum (Psal. 13. 1). Incredibilis ergo bonitas, et clemencia inaudita, mori pro impiis, vix enim pro justo aliquem, et bono suum sanguinem fundere (c), metu mortis cuncta terrente. Nam inveniri interdum potest, ut aliquis pro re justa, et bona audeat mori. Caritas autem Dei, quam habuit in nobis, hinc maxime comprobatur, quod cum adhuc peccatores essemus, *Christus pro nobis mortuus est, et sublata est de terra vita ejus: Et pro iniquitatibus populi ductus est ad mortem: Et portavit peccata nostra, Et tradita est in mortem anima illius*, Et, *cum iniquis deputatus est* (Isai. 53); ut nos impios, et infirmos, et peccatores, piis et robustos, et justos faceret. Nonnulli ita interpretantur. Si ille pro nobis impiis mortuus est, et peccatoribus, quanto magis nos absque dubitatione pro justo, et bono Christo debemus occumbere? Justum autem, et bonum non putemus esse diversum, nec aliquam propriè significare personam; sed absolute 870 justam rem, et bonam, pro qua difficulter, sed interdum aliquis inveniri potest, qui suum sanguinem fundat.

CAP. VIII.—Quid sibi velit quod ad Romanos scribit Apostolus: *Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam* (Rom. 7. 7). Ponamus totum testimonium, et singula Christi auxilio disserentes, quid nobis videatur, simpliciter indicemus, non præjudicantes tuo sensui, quid velis intelligere, sed nostram sententiam breviter explicantes. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem. Num*

(a) Vitiose quidam editi mutuatus sit.

(b) Ex Graeco καὶ, etiam: quæ vox in Latinis codicibus desideratur.

(c) Addunt editi vetustiores contingit.

concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine Lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam aliquando sine Lege: sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortua sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Quod ergo bonum est, mihi mors (a) est? Absit. Sed ut praecatum appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim, quia Lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venindatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro [al. non intelligo]. Non enim quod volo (b), hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quia bona est. Nunc autem sanus non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adficiet mihi, perficere autem bonum (c), non invenio. Non enim quod volo, facio bonum: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio: jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volentis mihi facere bonum: quia mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interibrem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnante legi mentis meae, et captivum me dacentem in lege peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore **871** mortis huius? Gratia (d) Deo per Jesum Christum Dominum nostrum. Quomodo medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, et vel se interficiant, vel insidentur inimici: sic Lex data est, ut peccatorum venena monstreret; et hominem male libertate sua abutentem, qui prius serebatur improvidus, et per precipitia labebatur, freno Legis retinebat, et compositis docebat incedere gressibus, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litterarum, id est, vivamus sub praecepto, qui prius in modum brutorum animalium dicebamus; *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (*1. Cor. 15. 52*). Quod si subintrante Lege (quae docet quid facere, et prohibet quid non facere debeamus) vitio nostro et incontinentia feramur contra scita legalia, videtur Lex causa esse peccati: quae dum prohibet concupiscentiam, quodammodo eam inflammare cognoscitur. Secularis apud Graecos sententia est: Quidquid licet, minus desideratur. Ergo e

(a) Graec. ιποτέλεια: tamen si alii cum Latinis addunt γίγνεσθαι, factum est.

(b) Sic melioris notæ Latini MSS. Graecique textus exemplaria. Vulgata autem editio addit heic bonum et in sequenti oppositio membra malum. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio.

(c) Duo codd. absque inveniendi verbo, tantum habent nequaquam. Quemadmodum in Graecis quoque MSS. haud sane paucis & tantum pro ἀρχήι τοις.

(d) Plerique Latini MSS. et Palres, *Gratia Dei*; sed quae Hier. sequitur Graeca exemplaria, εὐχαριστίᾳ τῷ θεῷ, sive χάριτι τῷ θεῷ: *Gratia Deo*, quemadmodum apud Iusam Vulgatam olim exiitisse Lucas Brugensis putat.

contrario quidquid non licet, fomentum accipit desiderii. Unde et Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat, ne non tam prohibere, quam commonere videretur. Igitur Lex apud contemptores et legum præcepta calcantes, videtur esse occasio delictorum: dum prohibend quod non vult fieri, ligat eos vinculis mandatorum; qui prius absque lege peccantes, non tenebantur crimini bus. Haec diximus, Legem, quae per Moysen data est, intelligentes. Verum quia in consequentibus scriptum est: Lex Dei, et lex carnis atque membrorum, quae pugnat adversus legem mentis nostræ, et captivos nos ducit in Lege peccati, simulque qualuor leges contra se dimicantes in uno loco scriptas esse cognosco, non abs re arbitror, si requiram quot genera (e) legis in Scripturis sanctis esse membrarentur. Dicitur Lex, quae per Moysen data est, secundum illud quod scriptum est ad Galatas: *Quotquot enim ex operibus Legis sunt, sub maledictione sunt*. Scriptum est enim: *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt* **872** *in libro Legis, ut faciat ea* (*Gal. 3. 10*). Et rursum in eadem epistola: *Lex propter prævaricationes posita est, donec veniret semen cui reprobationem est, disposita per Angelos in manu mediatoris* (*Galat. 3. 10*). Et iterum: *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Postquam autem venit fides, nequam ultra sub pædagogo sumus. Omnes enim filii Dei eritis per fidem, quae est in Christo Iesu* (*Galat. 3. 24. et seqq.*). Historia quoque quæ præcepta non continet, sed quid factum sit refert; ab Apostolo Lex appellatur. Dicite mihi, inquit, qui sub Legi vultis esse, Legem non legistis? Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et alterum de libera. Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per reprobationem (*Ibid. 4. 22. 23*). Sed et Psalmi Lex appellantur: *Ut completeretur sermo qui in Lege eorum conscriptus est: Quia odio habuerunt me gratis* (*Psal. 68. 5*). Isaiae quoque Prophetiam, Legem *Apostolus* vocat (*1. Cor. 14. 21*): *In Lege scriptum est: quoniam in aliis linguis, et in aliis labiis loquar populo huic: et nec sic me exaudient*, dicit Dominus (*Isai. 21*). Quod juxta Hebraicum et Aquilam in Isaia scriptum reperi. Appellatur etiam Lex, mystica Scripturarum intelligentia: *Scimus quia Lex spiritualis est* (*Rom. 7. 14*). Et extra hæc omnia, naturalem legem scriptam in cordibus nostris, idem Apostolus docet. *Cum enim Gentes, quæ Legem non habent, naturaliter ea, quæ Legis sunt, faciunt: Iste Legem non habentes ipsi sibi sunt Lex: qui indicant opus Legis*

(e) Haec de multiplici Legis acceptance ex Origene sumpta sunt sere ad verbum, ex tomo IX. in epist. ad Romanos, òn. 8: οὐ γάρ ποτε οὐδὲ τὸ δέρων, οὐδὲ τὰ κλεψόντα ταῦτα.... ἣν τὴν τοῦ Γαλάτας λύτραν: Όσοι γάρ τι λύπην δέρουν, εἰτε εἰς τοὺς φύλακας ἀποστολῶν νόμον, εἰς δόλον τοῦ θεοῦ, ίνε πλευράς εἰτε αἱ τοῦ θεοῦ προφητείας νόμος περὶ τῆς αποστολῆς λύτραν φέρουσι. Εἴ τοι νόμος τίμωσε... εὔρος γάρ τοι λογισμούσα τῇ μία τοῖς, τῷ τῇ τοῦ Ἀπόστολος ἰρματίᾳ σείραις. Αἴτιοι νόμος καὶ μωσαϊκός καὶ θεοτελεῖ τοῦ νόμου λεζούσι. εἰς τὸν τῷ Οδηγούν γέροντος τὸν τὸν τοῦ νόμου τιμωρίας τοῦ περὶ τὴν λύτραν νόμος ὁ κατὰ τὰς κοινὰς τροπὰς λεπτοποιήσας τῷ φυσικῷ τοῦ οἰκτηροῦ περιβολῆς.

scriptam in cordibus suis, testimonium perhibente illi conscientia (*Ibid. 2. 14 et 15*). Ista lex quæ in corde scribitur, omnes continet nationes : et nullus hominum est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato, et universi homines prævaricatores legis sunt : et idcirco justum judicium Dei est sribentis in corde humani generis : *Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris.* Quis enim ignorat homicidium, adulterium, furtum, et omnem concupiscentiam esse malum, ex eo quod sibi ea nolit fieri? Si enim mala esse nesciret, nequaquam doleret sibi esse illata. Per hanc naturalem legem et Cain cognovit peccatum suum, dicens : *Major est causa mea, quam ut dimittar.* Et Adam et Eva cognoverunt **873** peccatum suum, et propterea absconditi sunt sub ligno vitae. Pharaon quoque antequam Lex daretur per Moysen, stimulatus lege naturæ, sua crimina constitutus, et dicit : *Dominus iustus, ego autem et populus meus impii* (*Erod. 9. 27*). (a) Hanc legem nescit pueritia, ignorat infans, et peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, et parentes verberat : et quia nequum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiae appetentis bona, et vitantis mala : tunc incipit peccatum reviviscere, et ille mori, reusque esse peccati. Atque ita sit, ut tempus intelligentiae, quo Dei mandata cognoscimus, ut perverianus ad vitam, operetur in nobis mortem : si agamus negligenter, et occasio sapientiæ seducat nos atque supplante, et ducat ad mortem. Non quod intelligentia peccatum sit (*Lex enim intelligentiae sancta et iusta et bona est*) sed per intelligentiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem, peccatum esse non noveram. Atque ita factum est, ut quod mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum ; et ut hyperbolice dicam, novoque verbo utar ad explicandum sensum meum : peccatum, quod priusquam haberem intelligentiam, absque peccato erat, per prævaricationem mandati incipiat mihi esse peccantius peccatum. Prius queramus quæ sit ista concupiscentia, de qua Lex dicit : *Non concupisces.* Alii putant illud esse mandatum, quod in Decalogo scriptum est : *Non concupisces rem proximi tui* (*Deut. 5. 21*). Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, quibus moeremus et gaudemus, timemus et concupiscimus. Et hoc Apostolus vas electionis, cuius corpus templum erat Spiritus Sancti, et qui dicebat : *An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus* (*1. Cor. 13. 3*) ? Et in alio loco : *Christus nos redemit* (*Galat. 3. 13*) : Et iterum : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Ibid. 2. 20*), non de **874** se loquitur, sed de eo, qui vult

(a) Isthaec quoque ex Origene explicatio sumitur, cuius, Ruffino interprete, hujusmodi sententia est : notari Pauli verbis hominem in infans, qui tamdiu legem ignorat, quādiu ætatis processu noverit inter bonum, et malum discernere, et a conscientia audierit, *Non concupisces.* At plerique alii Patres interpretantur in universum naturam humanam in Pauli persona representari, primum quidem liberam, deinde Lega constrictam. Vide Chrysost., et præcipue Aug. lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianorum.

post peccata agere paenitentiam : et sub persona sua, fragilitatem describit conditionis humanæ : quæ duorum hominum, interioris et exterioris pugnantium inter se bella perpetuitur. Interior homo consentit et scriptæ et naturali legi, quod bona sit, et sancta, et iusta, et spiritualis. Exterior, *Ego, inquit, carnalis sum, venundatus sub peccato.* *Quod enim operor nescio, et non quod volo hoc ago, sed quod odi* (*Rom. 7. 14*). Si autem exterior facit quod non vult, et operatur quod odit, ostendit bonum esse mandatum, et non se operari quod est malum ; sed habitans in sua carne peccatum : hoc est vitia corporis, et desideria voluntatis, quæ propter posteros et sobolem insita est humanis corporibus : et si fines fuerit egressa, vertitur in peccatum. Se unusquisque consideret, et accusator sui, tractet incentiva vitiorum : quonodo et in sermone, et in cogitatione, et in calore corporis sapientia loquatur, et cogitet, et patiatur, quod non vult : nolo dicere, faciat, ne sanctos viros videat accusare, de quibus scriptum est : *Erat ille homo versus et inimiculus, justus Dei cultor, recedens ab omni opere malo* (*Job 1. 1*). Et de Zacharia, et Elizabeth : *Erant justi ambo in conspectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis et justificationibus Domini absque querela* (*Luc. 1. 6*). Et preceptum est Apostolis : *Estate perfecti, sicut Pater noster caelitus perfectus est* (*Math. 5. 46*). Nunquam autem hoc Apostolis imperaret, nisi sciret hominem posse esse perfectum. (b) Nisi forte hoc dicamus, quod recedens ab omni malo, emendationem significet, et de erroribus puerilis, et de vitiis lascivientis ætatis, transitum ad correctionem atque virtutes ; justitiam quoque quæ in Zacharia, et Elizabeth prædicatur, foris esse ; concupiscentiam vero quæ nunc habitate in membris nostris dicitur, versari intrinsecus. Sed et Apostolis non pueris præcepitur, verum jam ætatis robustæ, ut assumant perfectionem, quam et nos constemur in ætate esse perfecta. Nec haec di entes, adulamur vitiis ; sed auctoritatem sequimur Scripturarum, **875** quod nullus homo sit absque peccato, sed conclusit Deus omnes sub peccato ; ut omnium misereatur (*Cal. 3. 22*) : absque eo solo, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*Isai. 53*). Unde et per Salomonem dicitur : quod serpentis vestigia non inveniantur in petra (*Prov. 30*). Et ipse de se Dominus : *Ecce, inquit, venit princeps mundi hujus ; et nihil in me invenit* (*Joan. 14. 30*), id est, sui operis, suique vestigii. Ob hanc causam jubetur nobis, ne exprobremus homini revertenti a peccatis suis, et ne abominemur Ægyptum : quia, et ipsi quondam in Ægypto fuimus ; et de luto ac lateribus Pharaoni civitates extruximus (*Deut. 23*) ; et quia captivi ducti sumus in Babylonia.

(b) Vides superiora dubitando proponi, non pro certis constitui ; nam statim, quasi retractans, illa de hominum perfectione sententia quonodo accipienda sit, explicat. Ubi vero hujusmodi loca, et exempla Pelagiani in heresim suam trahere conati sunt, tribus integris libris, tueretur et columnis liberat. Epistola ad Ctesiphontem num. XIII. « Quod autem in Scripturis sanctis multi justi appellentur, ut Zacharias, et Elizabeth..., et multi quorum nominibus sacra Scriptura contexta est...., hoc breviter perstrinxisse sufficiat, quod justi appellentur : non quod omni vitio careant, sed quod majori parte virtutum commendentur. »

nem lege peccati, quod in membris nostris morabatur. Cumque videretur extrema desperatio, imo aperta confessio, omnem hominem diaboli laqueis irretiri, conversus in se Apostolus, imo homo, sub cuius persona Apostolus loquitur, agit gratias Salvatori, quod redemptus sit sanguine ejus, et sordes in baptismo deposuerit, et novum Christi assumpserit vestimentum, et mortuo veteri homine, natus sit homo novus, qui dicat: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. 7. 24)? *Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum, qui me de corpore mortis liberavit.* Quod si cui non videtur sub persona sua hoc Apostolus de aliis dicere, exponat, quomodo Daniel, quem justum fuisse novimus (a), quasi de se dicat, cum pro aliis deprecatur: *Peccavimus, inique fecimus, injuste gessimus, impie egimus, et recessimus, ac declinavimus a mandatis, et iudicis tuis, et non audivimus servos tuos Prophetas, qui loculi sunt in nomine tuo ad reges nostros, et principes, et patres, et ad omnem populum terrae. Tibi Domine justitia, nobis autem confusio* (Dan. 3. 29. et seqq.). Illud quoque quod in trigesimo primo Psalmo dicitur: *Peccatum meum cognitum tibi feci, et iniuriam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno* (Psal. 31. 5. et seqq.), non David, et justo viro, et (ut simpliciter) 876 loquar) Prophetæ, cuius verba narrantur, sed peccatori congruit. Cumque justus sub persona pœnitentis talia prosudisset, a Deo meretur audire: *Intelligere te faciam, et docebo te in via hac qua ambulabis: confirmabo super te oculos meos* (Ibid. 8). In trigesimo quoque septimo Psalmo, cuius titulus est, *In commemorationem*, ut doceat nos semper peccatorum nostrorum memores esse debere, et agere pœnitentiam, tale quid legimus: *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ elevatae sunt super caput meum, quasi onus grave gravatae sunt super me. Corruptæ sunt, et putruerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Afflictus sum, et curvatus sum usque ad finem* (Psal. 37. 4. et seqq.). Totus hic Apostoli locus, et in superioribus, et in consequentibus, imo omnis Epistola ejus ad Romanos, nimiris obscuritatibus involuta est, et si voluero cuncta disserere, nequaquam mihi unus liber, sed magna, et multa erunt scribenda volumina.

CAP. IX.—Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo, pro fratribus meis ac propinquis juxta carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio et gloria, et testamento, et legislatio, et cultus, et re promissiones: quorum patres, et ex quibus est Christus juxta carnem: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*

(a) In Commentariis in hunc locum, « Et certe, inquit, tres pueri non peccaverant, nec ejus astatim erant, quando ducti sunt in Babylonem, ut propter sua vita punirentur. Ergo quomodo hi ex persona populi loquuntur, sic illud Apostoli legendum est, » Non enim quod volo hoc ago, sed quod nolo illud operor.

(Rom. 9. 3 et seqq.). Reversa valida quæstio, quomodo Apostolus qui supra dixerat: *Quis nos separabit a caritate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an famæ, an nuditas, an periculum, an gladius* (Ibid. 8. 35)? Et rursum: *Confido autem, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque præsentia, neque futura, neque fortitudo, neque excelsa, neque profundum, neque alia creatura, poterit nos separare a caritate Dei, quam habemus in Christo Jesu Domino nostro* (Ibid. 38. 39), nunc sub jurejando confirmet, et dicat: *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo: Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis, et propinquis juxta carnem; et reliqua. Si enim in Deum tantæ est caritatis, ut nec metu mortis, nec spe vitæ, nec persecutione, nec fame, nec nuditatæ, nec periculo, nec gladio, possit separari a caritate ejus; et si Angeli quoque, et Potestates, et vel præsentia, vel futura, et omnes cælorum Fortitudines, et excelsa pariter ac profunda, et universa simul creatura ci ingruat, quod nequam potest fieri: tamen non separetur a caritate Dei, quam habet in Christum Jesus: quæ est ista tanta mutatio, imo inaudita prudentialia, ut pro caritate Christi, nollit habere Christum? Et ne ei forsitan non credamus, jurat, et confirmat in Christo, et conscientiae sue testem invocat Spiritum Sanctum, se habere tristitiam, non levem ac fortitiam; sed magnam et incredibilem, et habere dolorem in corde, non qui ad horam pungat et transcat, sed qui jugiter in corde permaneat. Quo tendit ista tristitia? Ad quid proficit incessabilis dolor? Optat anathema esse a Christo, et perire, ut alii salviant. Sed si consideremus Moysis vocem rogantis Deum pro populo Iudeorum, atque dicentis: *Si dimittis eis peccatum suum, dimitte; si autem non vis, dele me de libro tuo quem scriptisti* (Exod. 32. 31. 32), perspiciemus eundem, et Moysis, et Pauli erga creditum sibi gregem affectum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ovibus suis. Mercenarius autem, cum viderit lupum venientem, fugit, quia non sunt ejus oves (Joan. 10. 11. 12). Et hoc ipsum est dicere: *Optabam anathema esse a Christo; et dele me de libro tuo quem scriptisti.* Qui enim delentur de libro viventium, et cum justis non scribuntur, anathema stant a Domino. Similque cerne Apostolum quantæ caritatis in Christum sit, ut pro illo cupiat mori, et solus perire, dummodo omne illum credit hominum genus. Perire autem, non (b) in perpetuum, sed impræsentiarum. Qui enim perdidit animam suam pro Christo, salvam eam facit (Math. 10. 39). Unde, et de quadragesimo tertio Psalmo assumit exemplum: *Quoniam propter te mor-**

(b) Chrysostomus tamen, quæ ejus haud satis congrua sententia videatur, Hæc, inquit, sic plures delectant, nisi aliosque debet, tunc tunc tunc, hæc debet, ostendit. « Optavit in gehennam descendere, eternisque tradi crucifixibus, dummodo Iudei salutem consequerentur. » Hieronymus, quem alii passim secuti sunt, ex Origene accepit.

lificamur tota die, reputati sumus ut oves occasionis (Ps. 43. 22). Vult **878** ergo Apostolus perire in carne, ut alii salventur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animas conserventur. Quod autem anathema interdum occisionem sonet, multis veteris Instrumenti testimoniis probari potest. Et ne levem putemus esse tristitiam, et modicam causam doloris, jungit, et dicit: *Pro fratribus meis, et propinquis juxta carnem.* Quando propinquos appellat, et fratres juxta carnem, in spiritu a se ostendit alienos. *Quorum est, inquit, adoptio, quæ significantius Graece dicitur ἀνοδεῖα, de quibus quondam Dominus loquebatur: Filius primogenitus meus Israel: Et, filios genui, et exaltavi* (Isai. 1. 2), nunc dicit: *Filii alieni mentiti sunt mihi* (Psalm. 17. 46). Et, quorum gloria, ut de cunctis gentibus eligerentur in peculiarem populum Dei: *Et, quorum testamenta (a), unum in littera, alterum in spiritu: ut qui prius in carne servierant ceremoniis Legis abolite; postea servirent in spiritu mandatis Evangelii sempiterni.* *Et legislatio, ad utrumque respondet, et novi, et veteris Instrumenti. Et cultus, id est, vera religio. Et repremissiones; ut quidquid repromissum est patribus, completeretur in filiis.* *Et (quod omnibus majus est) ex quibus Christus de Maria genitus virgine. Et ut sciremus quis iste sit Christus, causas doloris sui uno sermone comprehendit, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen..* Et iste tantus ac tali, ab eis non recipitur, de quorum stirpe generatus est. Et nihilominus laudat judicium veritatem, ne sententia Dei in propinquos et fratres suos displicere videatur, et vel austera esse, vel nimia. In quibus igitur tanta fuerunt bona, dolet cur nunc tanta mala sint.

CAP. X. Quid velit intelligi, quod idem Apostolus scribit ad Colossenses: *Nemo vos superet, volens in humilitate mentis et religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, et nontenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et conjunctum crescit in augmentum Dei* (Coloss. 2. 18. 19), et reliqua. Illud quod crebro diximus: *Et si imperitus sermone, non tamen scientia* (2. Cor. 11. 6), nequaquam Paulum de humilitate, **879** sed (*b*) de conscientiæ veritate dixisse etiam nunc approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat. Et cum ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures puro non potest transferre sermone. Quem cum in vernacula lingua habeat disertissimum (quippe Hebreus ex Hebreis, et eruditus ad pedes Gamalielis, viri in Lege doctissimi) seipsum interpretari cupiens, involvitur. Si autem in Graeca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarse Cilicie a parva ætate imbiberat, quid de Latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere

(*a*) Plurium numero præter græca exemplaria, Augustinus quoque et Ambrosius legunt; quod vero vetus ac novum instrumentum Hier. interpretatur, tametsi multos ex antiquis habeat illęjussores, sunt quibus videatur non esse ad Apostoli mentem, quod veteris populi, seu Synagogæ prærogativas ille emaueret, non Ecclesia.

(*b*) Vid. Epist. superior. ad Heditibium. Quest. XI. note b.

S. HIERONYMI I.

conantes, obscuriores faciunt ejus sententias: et veluti herbis crescentibus, frugum strangulant ubertatem? Conahimur itaque παραρραστικῶς sensus evolvere, et tricas implicati eloqui, suo ordini reddere atque juncturæ; ut simplici stamine verborum fila decurrant: puroque subtegmine, Apostolici sermonis textura succrescat. *Nemo vos superet*, id est, nemo adversum vos bravium accipiat: hoc enim Graece dicitur, καταρράβετω quando quis in certamine positus, iniuitate agonothetæ, vel insidiis magistrorum, εραστῶν et palmam sibi debitam perdit. Multaque sunt verba, quibus juxta morem urbis et provincie sue familiarius Apostolus utitur. E quibus (exempli gratia) pauca ponenda sunt. *Mihi autem parum est judicari ab humano die* (1. Cor. 1.), hoc est, ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας: *Et, humanum dico* (Rom. 6), hoc est, ἀθρώπινον λόγον: *Et, εὐ κατεύάρχοντας ἡμές, hoc est, non gravavi vos* (2. Cor. 12): et quod nunc dicitur, μηδὲς ὑπὲς κατερράβετω id est, nullus bravium accipiat adversum vos. Quibus et aliis multis verbis usque hodie utuntur Cilices. Nec hoc niremur in Apostolo, si utatur ejus linguae consuetudine, in qua natus est et nutritus, cum Virgilius, alter Homerius apud nos, patriæ sue sequens consuetudinem, sceleratum frigus appelleat (Georg. 2). Nemo ergo vos superet ac devineat. **880** volens humiliatem litteræ sequi, et (*c*) Angelorum religionem atque culturam; ut non serviatis spirituali intelligentiæ, sed exemplaribus futurorum, quæ nec ipse vidit, qui vos superare desiderat, sive videt (*d*) (utrumque enim habetur in Graeco) præsertim cum tumens ambulet, et incedat inflatus, mentisque superbiam, gestu corporis præferat, hoc enim significat φεατίων. Frustra autem inflatur et tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligens,

(*c*) Confer Commentar. in Matthæum cap. V. deque Judaica in Angelos religione, Porphyrium lib. 4. de Abstinentia, Origenem contra Celum lib. 5. Tertullianum de Prescriptionibus cap. 45. ubi de Simonac Cerinio. Plannissime vero Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. de Judæis tradit, τελετον πάντοις τῷ θεῷ γιγνόντες, οὐκ θεαταὶ ταῦτα ποιοῦσι, καὶ ἐπεργάζονται. Illi unum Deum se putant cognoscere, non intelligunt, se Angelos atque archangelos adorare, etc.

(*d*) Explicat Reatius editor, ex eo quod utrumque tempus Graeca vox ἡμέρα exprimat, cum sit ἡμέραις. Vide num ejus vim verbū, et forte Hieronymus menteat proprius assecutus nos simus; neque enim ἡμέρα aliud quam præteritum tempus significare, minime vero ad præses usus pari unquam noviuus. Duplēcē putamus inuii Paulini loci lectionem, quæ iisdem tamen ē verbis orietur, alteram scilicet, quam hodierna exemplaria præferunt ἡμέρας, alteram ἡμέρας, sub alia tantummodo syllabarum distinctione: et priorem *vīdū*, nemine diffiteute, aliam vero *ridēt* ex imperfecto, quod et instanti vim habeat, significare, ne enī quod est *frustra*, ex *τελεταῖς*, cum *τελεταῖς* ex Graeca lingue ingenio conjunctum, periude est ac tumenter ambulans ex vana gloria. Hiac verissime utrumque tempus in Graeco haberi, affirmari poterit. Nec dissimulamus, quod Augustinus Epist. 149. ad Paulinum num. 28. tradit, in quibusdam codicibus omitti negaudi particularum, ac legi *qua vīdū*. Quin etiam ejusmodi Latines, et Graecos MSS. aliquot inventari sciunt, nec diffiteum idem als Hieronymo inuii potuisse apud quem adeo pro *ridēt*, legendum sit *vīdū*. Sed cum Græcum ille unum appelle, nec tantum in eu variationem, quanta inter negandum, atque affirmandum est, videatur notare: denique manus temere ejus verbis non sit inferenda, satius illud *τελεταῖς* seu potius *ἡμέρας*, augmento quod facile librarii induxerint, dēmptō, *τελεταῖς* inuii conjicimus. Profecto inīma omniū audiendus Erasmus, qui S. Doctoris mentem non assecutus, de suo legerat, sive audiret.

(Trente-trois.)

et traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, et non tenens caput omnium Scripturarum, illud de quo scriptum est : *Caput viri Christus est* (1 Cor. 2, 3; Ephes. 1, et 4 et 5; Coloss. 1). Caput autem ac principium totius corporis, eorumque qui credunt, et omnis intelligentia spiritualis. Ex quo capite corpus Ecclesiae per suas compages atque juncturas, vitalem doctrinæ coelestis accipit succum, ut omnia paulatim membra vegetentur, et per occultos venarum meatus, fundatur defecatus sanguis ciborum, et ministretur atque succrescat, imo teneatur temperantia corporis, ut de fonte capitatis, rigati artus crescant in perfectionem Dei, et impleatur Salvatoris oratio : *Pater volo, ut sicut ego, et tu unum sumus; sic et isti in nobis unum sint* (Joan. 17. 21) : ut postquam nos Christus tradiderit Patri, sit Deus omnia in omnibus (1. Cor. 15. 28). Tale quid, et in verbis, et in sensibus, et in genere locutionis obscurissime scribit ad Ephesios, *Veritatem autem loquentes in caritate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministracionis, secundum operationem in mensuram [al. mensura] uniuscujusque membi, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate* (Ephes. 4. 25. 16). Super quo et in Commentariis ejusdem Epistole plenus diximus. Loquitur autem universa contra eos, qui credentes ex Judæis in Dominum Salvatorem, Judaicas ceremonias obseruare cupiebant. Super qua re et in Actis Apostolorum 881 non (Cap. 15) parva quæstio concitata est. Unde et supra Paulus ait, de his qui magistros Legis esse se jactant : *Nemo vos judicet in cibo et potu* (Coloss. 2. 16), quasi alia munda sint, alia immunda ; aut in parte diei festi, ut alios dies festos putent, alios non festos (a). Nobis enim qui Christum credimus resurgentem, jugis, et æterna festivitas est. *Aut in parte uenomeniæ, hoc est, Calendarum, et mensis novi, quando decrescens luna finitur, et noctis umbris tegitur. Christianorum enim lumen æternum est, et semper Solis justitiae radis illustratur. Aut in parte sabbatorum, ut non faciant servile opus, et onera non portent, quia nos sumus Christi libertate donati, et onera peccatorum portare desivimus.* Hæc, inquit, omnia umbra sunt futurorum ; et imagines venturae felicitatis, ut in quibus Judæi hæsitant juxta litteram, et tenuerunt in terra ; nos juxta spiritum transeamus ad Christum, qui ad distinctionem umbrarum, nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore veritas, et in corporis umbra mendacium, sic in spirituali intelligentia mundus omnis (b) cibus, et potus, et tota festivitas, et perpetuae Calendæ, et æterna regio exspectanda est. Quærimus quid dicere voluerit, in humilitate et religione Angelorum, aut quem sensum habeat. Ex quo Dominus locutus est ad disci-

(a) Id Origenes tomo contra Celsum 8. pluribus probat. Et p[ro]m[on]t[ur] . . . da[re]t[ur] t[er]r[ae] t[er]r[ae] t[er]r[ae] . . . et d[icit]ur d[omi]n[u]s m[an]u[m] p[re]parat[ur] r[ati]o[n]e, et paulo infra b[ea]tificijs n[on] d[icit]ur t[er]r[ae] t[er]r[ae] d[icit]ur p[ro]p[ri]et[ate] . . . et extera huiusmodi.

(b) Tertullian. lib. 5. contra Marcion. cap. 19. Aliquis t[er]r[ae], qui ex visionibus angelicis dicebant, cibis abstinentiam.

pulos : *Surgite, eamus hinc* (Joan. 14. 31) : *Et, Relinquetur vobis domus vestra deserta* (Math. 23. 38) : *Et, Locus in quo Dominus crucifixus est, spiritualiter Ægyptus vocatur et Sodoma* (Apoc. 11. 8), omnis Judaicarum observationum cultura destructa est, et quascumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed Angelis refugis et spiritibus immundis. Nec mirum, si hoc post passionem Domini faciant, cum per Amos quoque Prophetam dicatur ad eos : *Numquid hostias et victimas obtulisti mihi quadraginta annis in deserto domus Israel; et assumpsisti tabernaculum Moloch, et sidus dei vestri Rempham, figuræ quas fecisti, ut adoreres eas* (Amos. 5. 25. 26) ? Quod plenus in conatione Judaica Stephanus Martyr exponens, et revolvens historiam veterem, sic locutus est : *Et vitulum fecerunt in 882 diebus illis, et obtulerunt hostias idolo, et lastabantur in operibus manuum suarum. Conversus autem Deus, tradidit eos, ut colerent militia cœli : sicut scriptum est in libro Prophetarum* (Act. 7. 41. 42). Militia (1) autem cœli, nun tantum sol appellatur, et luna, et astra rutilantia; sed et omnis Angelica multitudo, eorumque exercitus, qui Hebrei appellantur SABAOTH, id est, virtutum, sive exercitum. Unde et in Evangelio juxta Lucam legimus : *Et subito facta est cum Angelo multitudo militia cœlestis, laudantium Deum et dicentium : Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bona voluntatis* (Luc. 2. 13. 24). Facit enim Deus Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem (Psal. 103). Et ut sciamus semper eos, qui colebant idola, licet in Templo hostias viderentur offerre, non Deo eas obtulisse, sed Angelis, per Ezechiel plenus discimus : *Dedi eis justificationes non bona, et præcepta non bona* (Ezech. 20. 25). Non enim sanguinem hircorum, aut taurorum querit Deus; sed sacrificium Deo est spiritus contribulatus, cor contritum, et humiliatum Deus non despicit (Psal. 50). Et propterea qui vitulum fecerant in Iloreb, et coluerant sidus dei Rempham, de quo in Propheta Amos plenus disseruimus, adoraverunt figuræ, quas ipsi fecerunt : et tradidit eos Deus, ut servirent militia cœli, quæ nunc ab Apostolo dicitur religio Angelorum. Pro humiliitate in Græco ταπεινότης legitur, id est, humiliitas mentis, sive sensus. Vere enim humilius sensus, et miseranda superstitionis, Deum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, et nidore thymiamatis, quem serpe homines declinamus. Quod autem sequitur : *Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?* ne teligeritis, neque gasteritis, neque contrectaveritis : quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, et doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia intelligentia, in superstitione, et humilitate, et (c) ad non parcendum corpori; non in honore aliquo ad saturitatem curnis (Coloss. 2. 20 et seqq.), hunc nobis babere sensus.

(c) Alter, et non ad parcendum, juxta Vulgatam.

(1) Coelestes orbes anima atque intelligentia præditos Hebrei doctores opinati sunt, ut ex Rabbi Moysi, David Kimchius in Psalm. 19. exponit. Noti insuper Judæi coelestes, de quibus in Cod. Theodosiano. Recole superiore proxime Notam.

sum videtur. Curramus per singula, 883 et obscuritatem sensuum atque verborum, Christo reseante, pandamus. Si baptizati estis in Christo, et cum Christo in baptismate consepulti, mortui autem ab elementis hujus mundi, pro eo quod est elementis; cur mecum non dicitis, *Miki autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat. 6. 4*)? nec audistis Dominum dicentem ad Patrem: *De mundo non sunt: sicut, et ego non sum de mundo, et mundus odit eos, quoniam non sunt de mundo; sicut et ego non sum de mundo* (*Joan. 17. 16, et 15. 19*). Sed e contrario quasi viventes in mundo decernitis, ne teligeritis corpus hominis mortui, nec vestimentum, nec scabellum in quo sederit mulier menstruata: neque gustaveritis carnem suillam, et leporum, et sepiarum, et loliginium, murenae, et anguillae, et universorum piscium, qui squamas, et penulas non habent: que omnia in corruptionem, et interitum sunt ipso usu, et stercore digeruntur? *Esca enim ventri, et venter escis.* Et, *Omne quod intrat per os, non coquinal hominem; sed ea quae de nobis exirent* (*Math. 15. 11; et Marc. 7. 15*). Secundum præcepta, inquit, et doctrinas hominum; secundum illud quod Isaías loquitur: *Populus hic labii me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Isa. 29. 13*). Frustra au tem colunt me, docentes doctrinas hominum, et præcepta (*Math. 15. 8. 9*). Unde, et Dominus corripit Phariseos, dicens: *Irritum fecisti mandatum Dei, ut traditiones vestras statueretis. Deus enim dixit: Honora patrem, et matrem, et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, quicumque dixerit patri vel matri, munus quocumque est ex me, tibi proderit: et non honorificabit [al. honorificavit] patrem eum aut matrem, et reliqua. Quibus infest, Et irritum fecisti mandatum Dei, propter traditiones vestras* (*Ibid. v. 4. 5 et 6*). Quantæ traditiones Pharisa erunt 884 sint, quas hodie vocant (a) διεργάσεις, et quau aniles fabule, evolvere nequeo. Neque enim libri patitur magnitudo, et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. Dicam tamen unum in ignominiam gentis inimicæ. Præpositos habent synagogis sapientissimos quosque, sed ope delegatos, ut sanguinem virginis, sive menstruatæ, mundum, vel immunundum, si oculis discernere non potuerint, gustu probent [al. prælibent]. Præterea quia jussum est, ut diebus sabbatorum sedeant unusquisque in domo sua, et non egrediatur (*Exod. 16. 29*), neque ambulet de loco in quo habitat; si quando eos iuxta litteram conserimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare, solent respondere, et dicere (b): Barachibas, et Si-

meon, et Hellel magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille (c) pedes ambulemus in sabbato, et cætera istiusmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei. Non quod dicamus sedendum semper esse in sabbato, et de loco, in quo quis fuerit occupatus (d) penitus non recedendum; sed quod id quod impossibile Legis est, in quo infirmatur per carnem, spiritali observatione complendum sit.

Sequitur: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientie.* Hoc loco, quidem, conjunctio superflua est: quod in plerisque locis propter imperitiam artis Grammaticæ apostolum fecisse reperimus. Neque enim sequitur sed, vel alia conjunctio, quæ solet ei præpositioni, ubi quidem positum fuerit, respondere. Videntur igitur observationes Judaicæ apud imperitos, et vilem plebeculum, imaginem habere rationis, humanæque sapientie. Unde, et doctores eorum εροι, hoc est, sapientes vocantur. Et si quando certis diebus traditiones suas 885 exponunt, discipulis suis solent dicere, ει εροι (e) διεργάσεις id est, sapientes docent traditiones. Pro supersitione in Græco θελοθρησκευτικum positionem est, hoc est, falsa religio: et pro humilitate τεκνεοφόρων, quæ magis virtutem solet sonare, quam vitium. Sed hic τεκνεοφόρων, sic est intelligendum, quod humilia sentiant atque terrena. A πρᾶσα autem εροις, cuius nomen Latinus sermo non explicat, apud nos dicitur, ad non parendum corpori. Non parunt Judæi corporibus suis in assumptione ciborum, contemnentes interdum quæ habent, et querentes quæ non habent. Ex qua necessitate debilitates interdum, et morbos contrahunt. Nec honorant semet ipsos, cum omnia munda sint mundis (*Tit. 1. 15*), nihilque possit esse pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur, et idcirco a Domino sit creatum, ut saturitate, et adimptione carnis, humanos artus vegetet atque sustentet. Elementa autem mundi, a

licem cap. X. *Rab akibam legit, tametsi Barachiam, Massonum ediderit.* S. quoque Epiphanius παραπλέον, et παραπλέον, imo et simpliciter διεργάσεις vocat. Vid. Hieron. XV. et XII. XXXIII. ubi quedam de eo dicuntur, quæ cum his contulisse non paenitebit. Nec alter factum abs Hieronymo, qui etiam absolute Akibam vocat in Isaiam lib. 3. cap. 8. *Sanai, inquit, et Hillel, ex quibus orti sunt Scribæ et Pharisei, quorum suscepit scholam Akibas, quem magistrum Aquilas proselyti austrinavit.* Ad quem locum plura de aliis duobus magistris Simeone et Hellel contulimus. Interim magis ipse Martianus peccat, qui Hellel substituit pro quod nos emendavimus ex MSS. et veterum testimoniis alibi suo loco recitandia.

(c) Intellige bis mille passus, ex sententia quippe Hebraeorum, quam etiam Origenes laudat lib. 4. επι λόγῳ, bis mille cubitos, διεργάσεις, sive ut Ruffinus verit, duo milia ultrarum continet iter sabbati: unde etiam in libro Juris, qui inscribitur Sebole Lecheth Tract. 22. c. de Sabbatho, iter duorum millium passuum mediocrum terminus constitutus. Passus itaque minor, et cubitus pro eodem sumitur a plerisque: Hieronymus vero cubitus ipsos pedes interpretatur. Nunc etiam illud placet adnectere, moduli hujus definitionem ex Josue 3. 4. peti, ubi inter Arcam, et populum bis mille cubitorum intervallonum esse præcipitur, unde traditionem de Sabbathi itinere, sic alii explicant ex Rabbinis, ut scilicet eo tantum die ad Arcam accedere licuisse.

(d) Deear vox penitus, quam ex MSS. et vetustiori editione sufficiens.

(e) Celebre exodium, quod Hebraice dicunt בְּרִכָּה, בְּרִכָּה tradunt sapientes: unde Græce διεργάσεις, vel διεργάσεις, nessime enim Erasm. διεργάσεις.

quibus, (a) imo quibus mortui sumus, Lex Moysis, et omne vetus Instrumentum intelligendum est : quibus quasi elementis, et religionis exordiis Deum discimus. Quomodo enim elementa appellantur litteræ, per quas syllabas ac verba conjungimus, et ad tenuendam orationem longa meditatione procedimus : ars quoque Musica habet elementa sua, et Geometria ab elementis incipit linearum, et Dialectica atque Medicina habent elementa suas : sic elementis veteris Testamenti, ut ad Evangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infans. Unde centesimus decimus octavus Psalmus, et omnes alii qui litteris prænotantur, per Ethicam nos ducunt ad (b) Theoricam, et ab elementis occidentis litteræ, quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum vivificantem. Qui ergo in mundo, et elementis ejus mortui sumus, non debemus ea observare, quæ mundi sunt, quia in altero initium, in altero perfectio est.

CAP. XI.—Quid sit quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit : *Nisi discessio 886 venerit primum, et revelatus fuerit homo peccati* (2. Thess. 2. 5) et reliqua. In prima ad Thessalonicenses Epistola scripserat : *De temporibus autem, et momentis, fratres non necesse habetis ut scribam vobis : ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut sur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, pax, et securitas : tunc repentinus illis instabil interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient* (1. Thess. 5. 1. seqq.). Supradictum enim ad eos scripserat : *Hoc vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt : quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis* (Ibid. 4. 14. et seqq.). Quod audientes Macedones, non intellexerunt, quos secum viventes, Apostolus vocet, et qui dicantur residui, qui cum illo rapiantur in nubibus obviam domino, sed arbitrati sunt, dum adhuc essent in corpore, et antequam gustarent mortem, Christum in sua maiestate venturum. Quod Apostolus audiens, rogat eos, et adjurat per adventum Domini nostri Iesu Christi, ut non cito moveantur : neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam,

(a) Vtiose editi vetustiores, a quibus conseptuli, imo quibus mortui

(b) Per Ethicam nos duci ad Theoricen, sive ex Morali ad Inspectivam, quæ in sola contemplatione versatur, proficeret, alibi ex occasione hujus 118. Psalmi Hieronymus docuit, præcipue vero in Epistola ad Paulam de Hebraice Alphabeto, ubi contra vulgatum errorem ostendimus ex Origenis testimonio penes antiquos, «Generales disciplinas, quibus ad rerum scientiam pervenitur, tres esse, quas Græci Ethicam, Physicam, et Theoricam appellaverunt, nos dicere possumus Moralem, Naturalem, et Inspectivam, qua supergressi visibilia, de divinis aliiquid et coelestibus contemplanur, eaque sola mente intuemur.» Interim pro Theoria hoc quoque in loco vulgati libri omnes legerant Theologiam, quem errorem etiam absque MSS. suffragio emendare non dubitavimus ex Hieronymi sensu, quem in laudata ad Paulam epistola alibi latius explicamus. Confer si lubet etiam Commentarios in Ecclesiastem cap. 1.

tanquam ab eo scriptam, quasi instet dies Domini. Duos autem esse adventus Domini Salvatoris, et omnia Prophetarum docent volumina, et Evangeliorum fides : quod primum in humilitate venerit, et postea sit venturus in gloria, ipso Domino protestante, quæ ante consummationem mundi ventura sint, et quomodo venturus Antichristus, quando loquitur ad Apostolos, *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat, tunc qui in Iudea sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto, non descendant tollere aliquid de domo sua* (Matth. 24. 15. et seqq. an. D 9). (c) Et iterum : *Tunc si quis vobis 887 dixerit, ecce hic Christus aut illic, nolite credere. Surgeant enim Pseudochristi, et Pseudoprophetæ, et dabunt signa magna, et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædicti vobis. Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ac deinde : Tunc apparebit signum Filii hominis in caelo, (d) et videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa, et majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis a summo caelorum usque ad terminos eorum* (Ibid. 23. et seqq.). Rursumque de Antichristo loquitur ad Iudeos : *Ego veni in nomine Patris mei, et non credidistis mihi. Si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis* (Joan. 7. 43). Igitur Thessalonicensium animos, vel occasio non intellectæ Epistolæ, vel facta revelatio, que per somnium deceperat dormientes, vel aliquorum conjectura, Isaiae, et Danielis, Evangeliorumque verba de Antichristo prænuntiantia, in illud tempus interpretantium moverat, atque turbaverat : ut in majestate sua tunc Christum sperarent esse venturum. Cui errori medetur Apostolus, et exponit quæ ante adventum Christi debeat præstolari ; ut cum illa facta viderint : tunc sciant Antichristum, id est, hominem peccati, et filium perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur ; ita ut in Templo Dei sedeat, esse venturum. Nisi, inquit, venerit discessio primum, quod Græce dicitur ἀκροτάλε, ut omnes gentes que Romano imperio subjacent, recedant ab eis, et revelatus fuerit, id est, ostensus, quem omnia Prophetarum verba prænuntiant, homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est ; et filius perditionis, id est, (e) diaboli ; ipse est enim universorum perditio, qui adversatur Christo, 888 et ideo vocatur Antichristus : et extollitur supra omne quod dicitur Deus, ut cunctarum gentium deos, sive probatam omnem, et veram religionem suo calcet

(c) Addit Victorius ex Brixianis codicibus, et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

(d) Iterum, atque ex iisdein MSS. et Evangelii textu addit idem Victorius, et tunc plangent omnes tribus terræ, que relictive codices nostri.

(e) In Commentar. in Daniel. VII. « Non eum putemus juxta quorundam opinionem, vel Diabolum esse, vel Dæmonem, sed unum ex hominibus, in quo totus Satan habatur sit corporaliter. »

pede : et in Templo Dei, vel Jerosolymis (ut [a] quidam putant) vel in Ecclesia [ut verius arbitramur] sederit, ostendens se tanquam ipse sit Christus, et Filius Dei. Nisi, inquit, fuerit Romanum imperium ante desolatum, et Antichristus praecesserit) Christus non veniet : qui ideo ita venturus est, ut Antichristum destruat. Meministis, ait, quod haec ipsa, que nunc scribo per Epistolam, cum apud vos essem, presenti sermone narrabam : et dicebam vobis, Christum non esse venturum, nisi praecessisset Antichristus. Et nunc quid delineat, scitis : ut reveletur in suo tempore : hoc est, quae causa sit, ut Antichristus in praesentiarum non veniat, optime nostis. Nec vult (b) aperte dicere Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant, aeternum putant. Unde secundum Apocalypsim Joannis, in fronte purpurea meretricis, scriptum est nomen blasphemiae, id est, *Rome aeterna*. Si enim aperte audacterque dixisset, non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, justa causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur.

Quodque sequitur : *Jam enim mysterium operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat, et tunc revelabitur ille iniquus, hunc habet sensum : Multis malis atque peccatis, quibus (c) Nero impurissimus Cesarum mundum premit, Antichristi parturitur adventus, et quod ille operatus est postea, in isto ex parte completur, tantum ut Romanum imperium, quod nunc universas gentes tenet, recedat, et de medio fiat, et tunc Antichristus veniet, fons iniquitatis, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui ; divina videlicet potestate, et suae maiestatis 889 imperio, cuius jussisse, fecisse est ; non in exercitus multitudine, non in robore militum, non in Angelorum auxilio : sed statim ut ille advenerit, interficietur Antichristus. Et quomodo tenebrae solis fugantur adventu : sic illustratione adventus sui, cum Dominus destruet atque delebit. Cujus opera, Satanae sunt opera. Et sicut in Christo plenitudo divinitatis fuit corporaliter (Coloss. 2. 9), ita et in Antichristo omnes erunt fortitudines, et signa, et prodigia, sed universa inendacia. Quomodo enim signis Dei, quae operabatur per (d) Moysen, Magi suis*

(a) Ex his Hippolytus fuit, junior tamen ille Thebanus Orat. de consum. mundi, num. XXV. itemque Cyrilius Jerosolym. Catech. 13. et Damascenus lib. 4. cap. 28 aliisque. Apposite vero Theophylactus ad Hieronymi mentem. *Ois al. τὸν τὸν Ἰεροσόλυμας νέῳ θεῷ, διὰ τὴν ταῦτας ἀπάλλαξ*.

(b) Chrysostomus item tradidit τὸν τὸν Παύλουν ἀρχής τοῦτο φρεσκόν πίστεων, καὶ τὸν τὸν τοῦτον εὐαγγελισμόν. Οὐ τὸν τὸπον τηρεῖται, τὸπος ἀδιδούσας καὶ ἐπιφύτους αὐθίκων. Et Aug. lib. XX. de Civit. Dei c. 19. n. 3. « Quidam putant . . . Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurriret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur aeternum. »

(c) Confer in Daniel XI. Commentarios, ubi, *Muli*, iuquit, *nostrorum putant ob scribitae ac turpitudinis magnitudinem dominum, Neronom antichristum fore* : et recole que eum in eum locum adnotauimus. Augustinum quoque de Civit. Dei loco supra citato, et Suetonium in Nerone, et Tacitum lib. 2. Histor.

(d) Solemne id quidem est Patribus mendacia Antichristi miracula Magorum adversus Mosem præstigiis comparare ; eaque Theodoretus dixit τὸν τὸπον τὸν αὐτῆς λαοῦ, etc. Conferendum est tamen Augustinus lib. 83. Questionum quæst. 73. n. 3. et 4

restitere mendaciis, et virga Moysi devoravit virgas eorum (Exod. 7) : Ita mendacium Antichristi Christi veritas devorabit. Sedcentur autem ejus mendacio qui [al. quia] perditioni sunt preparati. Et quia tacita quæstio poterat commoveri, cur enim concescit Deus omnem eum habere virtutem, signa atque prodigia, per quæ seducantur, si fieri potest, etiam electi Dei ; solutione prævenit quæstionem, et quod opponi poterat, antequam opponatur, absolvit. Faciet, inquit, haec omnia non sua virtute, sed concessione Dei, propter Judæos, (e) ut qui noluerint caritatem recipere veritatis, hoc est, Spiritum Dei per Christum, quia caritas Dei diffusa est in corda credentium (Rom. 5. 5) : Et ipse dicit : *Ego sum veritas* (Joan. 14. 6) : de quo in Psalmis scriptum est : *Veritas de terra orta est* (Psal. 84. 12). Qui ergo caritatem, et veritatem non receperunt, ut Salvatore suscepto, salvi fierent, mittet illis Deus non operatorem, sed ipsam operationem, id est, fontem erroris ut credant mendacio. Quia mendax est ipse, et pater ejus. Et siquidem Antichristus de virgine natus esset, et primus venisset in mundum, poterant Judæi habere excusationem, et dicere, quod putaverint veritatem, et idcirco mendacium pro veritate suscepserint. Nunc autem ideo judicandi sunt, imo procul dubio condemnandi : quia Christi veritate contempta, postea mendacium, id est, Antichristum suscepturi sunt.

890 EPISTOLA CXXII (f).

AD RUSTICUM, (g)

De Pænitentia.

RUSTICUM, quod promissam cum uxore Artemia continentiam fregerat, ad paenitentiam, et ut sancta invaserat, conjugis exemplo, loca, hortatur.

4. Quod (1) ignotus ad ignotum audeo scribere, sanctæ ancillæ Christi Hedibæ, et filiæ meæ, conjugis tuæ, Artemiæ, imo sororis ex conjugé atque conservæ, fecit deprecatio. Quæ nequaquam propria salute contenta, tuam et ante quæsivit in patria et nunc in sanctis Locis querit ; imitari cupiens Andreæ et Philippi Apostolorum benevolentiam : quorum uterque inventus a Christo, fratrem Simonem, et amicum Nathanael invenire desiderat ; ut alter eorum mereatur audire : *Tu es Simon filius (h) Joannis, tu vocaberis Cephas*, quod interpretator, Petrus. Alter donum Dei (hoc enim lingua nostra sonat Nathanael) Christi ad se loquentis testimonio sublevetur, *Ecce vere Israelita, in quo dulus non est* (Joan. 1). Optaverat quondam et Lot cum filiabus salvare coniugem suam, et de incendio Sodomæ et Gomorræ pene

(e) Quidam editi vetustiores ait, qui : sed ut pro utpote est accipiendum.

(f) alias 48. Scripta circa an. 408.

(g) Putat Erasmus, nomen ejus, ad quem data est haec epistola, data opera a Hieronymo prætermisso, ne famam ejus notaret, adeoque ab alio quopiam fuisse inscriptum ad Rusticum. Nos quod constanter MSS. præferunt, germanum hominis nomen esse non dubitamus.

(h) Vulgatæ veteres filius Johanna, allii cum Vulgata editione Iona.

(1) Cur Hieronymi stylum haec Epistola non videatur Ruffino redolere, sane non video.

semiusus erumpens, educere eam, quæ pristinis vitiis tenebatur astricta : sed ea desperatione trepida, respiensque post tergum, æternæ infidelitatis titulo condemnatur. Et ardens fides pro una muliere perditæ, totam Segor liberat civitatem. Denique postquam Sodomitas valles ac tenebras derelinques, ad montana concedit, ortus est ei Sol in Segor, quæ interpretatur *parvula* : ut parva fides Lot, quia majora non poterat, saltem minora servaret. Neque enim Gomorræ quondam et erroris habitator, statim ad meridiem poterat pervenire, in qua Abraham amicus Domini cum Angelis suscepit Deum. Et Joseph fratres pascit in Ægypto, sponsusque audit a sponsa : *Ubi cubus?* ubi pascis in meridie (Cant. 1. 6)? Samuel quondam plangebat Saulem (1. Reg. 15), quia superbia vulnera penitentia medicamine non curabat. **891** Et Paulus lugebat Corinthios, qui fornicationis maculas lacrymis delere nolebant (1. Cor. 5. 2; et 2. Cor. 2. 1). Unde et Ezechiel librum devorat scriptum intus et foris, carmine, et planctu, et vox (Ezech. 2. 9. et 3. 4). Carmine, super laude justorum : planctu, super penitentibus, vox, super his de quibus scriptum est : *Cum venerit impius in profundum malorum, contemnit* (Prov. 18. 3). Quos ostendit Isaías, dicens : *Vocavit Dominus sabaoth in die illa ad fletum et planctum et decalulationem et accinationem ciliciorum : ipsi autem fecerunt lætitiam et exultationem, mactantes vitulos, et occidentes oves, ut comedenter carnes* (1) dicentes : *Manducemus, et bibamus, cras enim moriemur* (Isai. 22. 12. 13). De quibus et Ezechiel loquitur : *Et tu filii hominis dic domui Israel, sic locuti estis, dicentes: Errora nostri et iniquitates nostræ super nos erunt, et in ipsis contabescimus : et quomodo salvi esse poterimus?* Dic eis : Vivo ego, dicit Dominus : Nolo mortem impii, sed ut revertatur a via sua. Et iterum : Revertimini recedentes a via vestra : quare moriemini domus Israel (Ezech. 33. 11)? Nihil ita offendit Deum, quam desperatione meliorum harere pejoribus [al. prioribus] : licet et ipsa desperatio incredulitatis indicium sit. Qui enim desperat salutem, non putat futurum esse iudicium. Quod si metueret, utique bonis operibus se judici prepararet. Audiamus per Jeremiah loquentem Deum : *Converte pedem tuum a via aspera, et gullum tuum a siti* (Jerem. 2. 23). Et iterum : *Numquid qui cudit, non resurgent: aut qui aversus est, non revertetur?* Et per Isaiam : (a) *Quando conversus ingenueris, tunc salvis eris, et scies ubi fueris* (Isa. 50 et 15). Scire non possumus ægrotationis mala, nisi cum fuerit sanitas consecuta. Et quantum boni virtus habeat, vitia demonstrant : clariusque sit lumen, comparatione tenebrarum. Ezechiel quoque iisdem verbis, quia eodem et spiritu : *Revertimini, inquit, et redite ab*

(a) Frustra hunc locum apud Vulgatum interpretem requiras, qui aliter legit, *Si revertantini, et quiescatis, salvi eritis.* Est autem ex veteri Latina versione Isaie 50. 15. juxta LXX. proferturque ad hunc modum a S. Cypriano in Tractatu de lapsis, et epist. 28. postremæ editionis, itemque a S. Gaudentio Brixiensi Serm. primo non longe a fine, atque iterum ab ipso Hieronymo epist. ad Sabinianum circa medium.

(1) Addit Gravius et biberent vinum, sacrum contextum ut explicat.

iniquitatibus vestris, domus Israel ; et non erunt vobis in tormentum impietas. Projicie onnes impietas vestras, quibus impie egistis adversum me, et facie vobis cor novum et spiritum novum. Et quare moriemini domus Israel? Nolo enim mortem peccatoris, dicit Dominus (Ezech. 18. 30. 31. et 33. 11. et 18. 32). Unde et in consequentibus loquitur : **892** Vivo ego, dicit Dominus. Nolo mortem peccatoris, nisi ut revertatur a via sua, et vivat; ne [al. nec] mens incredula de bonorum reprobatione desperet, et semel perditioni animus destinatus, non adhibeat vulneri curationem, quod nequaquam existimat posse curari. Idcirco jurare se dicit, ut si non credimus promittenti Deo, credamus saltem pro nostra salute juranti. Quam ob causam justus precatur, et dicit : *Converte nos Deus salutaris noster, et averte furorem tuum a nobis* (Psal. 84. 4). Et iterum : Domine, in voluntate tua præstituvi decori meo fortitudinem. Avertisisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus (Psal. 29. 8). Postquam enim foeditatem delictorum meorum virtutum decore mouavi, infirmitatem meam tua gratia roborasti. Ecce audio pollicentem : *Persequar inimicos meos, et comprehendam illos, et non convertar [al. revertar], donec deficiant* (Psal. 17. 38) : ut qui te ante fugiebam, et inimicus eram, tua comprehendar manu. Ne cesses a perseguendo, donec deficiam a via mea pessima, et revertar ad virum meum pristinum; qui mihi dabit linteamina mea, et oleum, et similam, et cibabit me pinguisimis cibis. Qui idcirco obsepsit atque præclusit vias meas pessimas, ut eam invenirem viam, quæ dicit in Evangelio : *Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. 14. 6). Audi Prophetam loquentem : *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Eunt ibant et flabant, portantes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos* (Psal. 125. 6. 7). Et loquere cum eo : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, in lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. 6. 7). Et iterum : *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitavit anima mea ad te Deum* (b) *fontem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes per diem et noctem* (Psal. 41. 1. et seqq.). Et in alio loco : *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitavit anima mea ad te, quam multipliciter tibi caro mea. In terra deserta et invia et in aquosa, sic in sancto apparui tibi* (Psal. 62. 2 et 5). Quanquam enim sitiebit te anima mea, tamen multo te plus carnis meæ labore quæsivi, et tibi in sancto **893** apparere non potui; nisi prius in terra deserta a vitiis, et invia adversariis potestatibus, et absque humore et rheumatice ullius libidinis commorarer. Flevit et Dominus

(b) Sic editi præferunt, et MSS. pro quo *fontem* Vulgatas interpres habet ex Graeco τὸν ὕδωρ, quod est in Complutensi Ms. alii enim omnes juxta Hebreum, τὸν τὸν τὸν, ad Deum rivum, quam lectionem Ambrosius quoque et Augustinus, et plerisque aliæ versiones probant. Sed fontem pro *fontem* olim quoque in Vulgatae editionibus obtinuit, donec in Clementina recensione emendatum est; sed et Ambrosianum quod vocant Psalterium legit; nec dubium videtur, quin ex Latinorum criticorum ingenio factum sit; sed nobis heic apud Hieron. immutare non licuit.

super civitatem Jerusalem, quia non egissent poenitentiam (*Luc. 19. 41*) : et Petrus trinam negationem amaritudine abluit lacrymarum (*Math. 26. 75*), implevitque illud Propheticum *Exodus aquarum deduxerunt oculi mei* (*Psal. 118. 136*). Plangit et Jeremias populum poenitentiam non agentem, dicens : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo populum istum per diem et noctem* (*Jerem. 9. 1*)? Cur autem plangat et desleat, sequenti sermone demonstrat : *Nolite flere mortuum, neque plangatis eum. Flete plancit qui egreditur, quia non revertetur ultra. Nequaquam igitur Gentilis plangendus est, atque Iudeus, qui in Ecclesia non fuerunt, et semel mortui sunt, de quibus Salvator dicit : Dimille mortuos sepelire mortuos suos* (*Math. 8*) ; sed eos plange, qui per sceleram atque peccata egrediuntur de Ecclesia, et nolunt ultra reverti ad eam, damnatione vitiorum. Unde et ad viros Ecclesiasticos, qui muri et turres Ecclesia nuncupantur, loquitur sermo Propheticus, dicens : *Muri Sion, proferte lacrymas* (*Thren. 2. 18*) : implentes illud Apostoli : *Gaudere cum gaudientibus, flere cum flentibus* (*Rom. 12. 23*) ; ut dura corda peccantium vestris lacrymis provocetis ad fletum, ne perseverantes in malitia, audiant : *Ego planteri te vineam frugiferam, omne semen verum : quomodo versa es in amaritudinem vitis alienas* (*Jerem. 2. 21*) ? Et iterum : *Ligno dixerunt, paler meus es tu ; et lapidi, tu genuisti me ; et verterunt ad me dorsa, et non facies suas* (*Ibidem 27*). Et est sensus : Noluerunt ad me converti, ut agerent poenitentiam ; sed per cordis duritiam in injuriam meam sua terga verterunt. Quamobrem et Dominus loquitur ad Jeremiam, *Vidisti quae fecerunt mihi, habitatio Israel ? Abierunt super omnem montem excelsum, et subter onne lignum frondosum, et fornicati sunt ibi ; et dixi postquam fornicata est et fecit haec omnia : ad me revertere ; et non est reversa* (*Jerem. 3; Isai. 57*).

2. O clementia Dei ! o nostra duritia ! dum et post tanta sclera nos provocat ad salutem. Et ne sic quidem volumus ad meliora converti : *Si reliquerit, inquit, uxor virum suum, et alii nupsarit, et voluerit postea reverti ad eum : numquid suscipiet eam, et non detestabitur* [*Jerem. 2. 1*] ? (a) Pro quo scriptum

(a) Textus alii Hebraeus, Graecus, Latinusque ipse vulgatus et contrario habent : « Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eam ultra. Numquid non polluta et contaminata erit mulier illa ? » sive ut in Hebreo, « terra illa. » Sed quod proposito conductus magis, altera ejus versiculi pars nempe, « et tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus, » hec apud Hieronymum librariorum incuria deperit quae omnino suppleta est, ut constet quorum loco habeantur, quae in Hebraica veritate dicuntur esse, in Gracis vero, et Latinis codicibus desiderari. Quod cum praesteritis, gravissima adhuc difficultas est explicanda ; non enim quod hec constituit in Hebraico haberit, « et tu reliquisti me, tamen couverte et suscipiam te, dicit Dominus, » in hodiernis exemplaribus inventitur, sed tantum *בְּעֵד יְהוָה וְעַל־יְהוָה*.

תְּמִימָה דָּנִי אֶל־בָּשָׂר, « et tu fornicata es cum amatoribus multis, et revertere ad me, dicit Dominus ; » quemadmodum et libri omnes, atque ipsa etiam praeferit Hieronymiana versio ex Hebreo. Excidisse autem ex antiquioribus libris, tamcisi ob litterarum similitudinem proclive fuerit, temere ac sine auctore qui affirmabit. Et tamen in Hebreo archetypo lacunam aliquam ex hoc ipso S. Doctor

est juxta Hebraicam Veritatem, quod in Graecis et Latinis codicibus non habetur : *Et tu reliquisti me, tamen convertere, et suscipiam te, dicit Dominus. Isaiae quoque in eumdem sensum iisdein pene loquitur sermonibus : Convertimini qui profundum consilium cogitatis, et iniquum, filii Israël : revertere a me, et rediman te. Ego Deus et non est aliis praeter me, justus et salvator non est absque me. Revertimini ad me, ei salvi eritis, qui eritis in extremis terræ. Recordamini horum, et ingemiscite et agite paenitentiam qui erratis. Convertimini corde, et mementote priorum a saeculo : quoniam ego sum Deus, et non est aliis absque me* (*Isai. 21 et 31. et 45*). Scribit et Joel : *Convertimini ad me ex toto corde vestro, in jejunio, et lacrymis, et planctu : scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Misericors enim et miserator est Dominus, et agens paenitentiam super malitiam* (*Joel. 2*). Quantæ autem sit misericordia, et quam (ut ita loquar) nimia infabilisque clementia, Osce Prophetæ nos doceat, per quem loquitur Deus : *Quid tibi faciam Ephraim ? quomodo te protegam Israel ? quid tibi inquam faciam ? Sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum in te, et conturbata est paenitudo mea. Nequaquam faciam secundum iram furoris mei* (*Osce 6*). Unde et David loquitur in Psalmo : *Non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi* (*Psal. 6*) ? Et in alio loco : *Peccatum meum notum feci, et iniuriam meam non abscondi. Dixi, pronuntiabo contra me iniuriam meam Domino, et tu dimisisti impietatem cordis [al. peccati] mei. Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt* (*Psal. 31*).

3. Vide quanta magnitudo sit fletum, ut aquarum diluvio comparetur. Quos qui habuerit, et dixerit cum Jeremiam : *Non sileat pupilla oculi mei* (*Thren. 2*), statim in illo complebitur, *Misericordia et veritas obviauerunt sibi ; justitia et pax osculatae sunt* (*Psal. 48*) : (a) ut si te justitia et veritas terruerint, misericordia et pax provocent ad salutem. Totam paenitentiam peccatoris ostendit Psalmus quinquagesimus, quando ingressus est David ad Bethsabee uxorem Uriæ Ethæi, et a Nathan prophetante corruptus, respondit : *Peccavi. Statimque meruit audire : Et Dominus abs te abstulit peccatum* (*2. Reg. 11*). Adulterio enim junxerat homicidium, et tamen conversus ad lacrymas : *Miserere, ait, mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam : et secundum multitudinem migrationum tuarum, dele iniuriam meam* (*Psal. 50*). MAGNUM enim peccatum, magna

ris testimonio suspicari necesse est ; tum etiam ex Mse. codicibus ejusdem ex Hebreo versionis, in quibus vel in contextu, vel ad marginem ejus versiculi additur, *et ego suscipiam te*, quod quidem glossema Martianæ putat, et ad libri calcem reject, revera tamea ex Hieronymi calamo profectum est ; nam et in Commentariis in eundem locum, « In Hebreo, inquit, etiam post fornicationem SUSCIPIT POENITENTEM, et hortatur, ut revertatur ad se ; in LXX. vero non provocat ad paenitentiam, » etc. Vide quae ibi et in Bibliotheca divina latius in hunc sensum edisseruimus

(a) Olim erat, « ut sit justitia, et veritas, quæ servarent, misericordia et pax, quæ provocent ad salutem. »

indigebat misericordia. Unde jungit et dicit : *Multum lava me ab iniuitate mea, et a peccato meo munda me.* Quoniam iniuitatem meam ego agnosco, et delictum meum contra me est semper. *Tibi soli peccavi* (rex enim eram, alium non timelbam [al. erat et timebam]) et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Conclusit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur (*Rom. 4. 32*). Tantumque profecit, ut dudum peccator et pœnitens transierit in magistrum, et dicat : *Docebo ini quisos vias tuas, et impii ad te convertentur* (*Psal. 50*). Confessio enim et pulchritudo coram eo, ut qui sua confessus fuerit peccata, et dixerit : *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ* (*Psal. 37. 6*), fœditatem vulnerum in sanitatis decorum commutet. Qui enim abscondit iniuitatem suam, non prosperabitur (*Prov. 28*). Achab, rex impiissimus, vineam Nabuthæ cruento possedit (*3. Reg. 21*) : et cum Jezabel non tam conjugio sibi, quam crudelitate conjuncta, Eliæ increpatione corripitur : *Hæc dicit Dominus : Occidisti, et possedisti.* Et **886** iterum : *In loco in quo linxerunt canes sanguinem Nabuthæ, ibi lingent sanguinem tuum : et Jezabel cunes comedent ante muros Jezrael.* Quod cum audisset Achab, scidit vestimenta sua, et posuit saccum super carnem suam, jejunavitque et dormivit in cilicio. Factusque est sermo Domini ad Eliam, dicens : (a) *Quoniam reveritus est Achab faciem meam, non inducom malum in diebus ejus.* Unum scelus Achab et Jezabel, tamen converso ad pœnitentiam Achab, pena differtur in posteris ; et Jezabel in scelere perseverans, præsenti judicio condemnatur. Loquitur et Dominus in Evangelio : *Viri Ninivitæ surgent in judicium cum generatione hac, et condemnabunt eam, quia egerunt pœnitentiam in prædicatione Jonæ* (*Math. 12*) : Et iterum : *Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam* (*Ibid. 9. 13*). Drachma perit, et tamen inventitur in stercore (*Luc. 5*). Nonaginta novem oves relinquuntur in solitudine, et una ovis quæ aberraverat, pastoris humeris reportatur (*Ibid. 15*). Unde et lætitia Angelorum est super uno peccatore agente pœnitentiam. Quanta felicitas ut de salute nostra exultent cœlestia ? De quibus dicitur : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Nullum in medio spatium. Mors et vita sibi contraria sunt, et tamen pœnitentia copulantur. Luxuriosus filius totam prodegerat substantiam : et procul a patre vix porcorum cibis inediā sustentabat. Revertitur ad parentem, iminolatur ei vitulus saginatus : stolam accipit et annulum (*Luc. 15*), ut Christi recipiat vestimentum, quod dudum polluerat, et audire mercatur : *Candida sint semper vestimenta tua* (*Eccl. 9*) ; receptoque signaculo Dei, proclamat ad Dominum : *Pater, peccavi in cœlum, et coram te ; et reconciliatus osculo, dicat ad eum : Signatum est super nos lumen*

(a) Aliter vetustiores editi « Quoniam reversus est Achab ad humilitatem mei causa, non inducam malum in diebus ejus, sed filii suis. Quia licet peccasset unum scelus Achab et Jezabel, tamen, » etc. Nos Deus voculam ex Mss. supplivimus.

vultus tui Domine (*Psal. 4*). Justitia justi non liberabit eum in quacumque die peccaverit : et iniuitas iniqui non nocebit ei, quacumque die conversus fuerit [*Ezech. 33. 2*]. (b) Unumquemque judicat Deus sicut invenerit. Nec præterita considerat, sed præsentia : si tamen vetera crimina, novella conversione mutantur (c). *Septies cadit justus, et resurgit* (*Prov. 24*). Si cadit, quomodo justus, si **897** justus quomodo cadit ? Sed justi vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit. Et non solum septics, sed septuages septies delinquenti, si convertatur ad pœnitentiam, peccata donantur (*Math. 18*). Cui plus dimittitur, plus diligit. Meretrix lacrymis pedes Salvatoris lavat, et crine detergit : et in typum Ecclesiæ de gentibus congregataæ ineretur audiens : *Dimituntur tibi peccata tua* (*Luc. 7*). Pharisei justitia perit superbia : et publicani humilitas confessione salvatur (*Luc. 28*). Per Jeremiam contestatur Deus : *Ad summam loquar contra gentem et regnum, ut eradicem et destruam, et disperdam illud.* Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversum eam : *agam et ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei.* Et ad summam loquar super gentem et regnum, ut cœdificem, et ut plantem illud. Si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat vocem meam : *pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum ut facerem ei.* Statimque insert : *Ecce ego fingo contra vos malum, et cogito contra vos cogitationem.* Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirige vias vestras et studia vestra. Qui dixerunt : *Desperavimus ; post cogitationes enim nostras ibimus, et unusquisque post pravitatem cordis sui* (1) *malum faciemus* (*Jerem. 18*). Simeon justus in Evangelio loquitur : *Ecce hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum* (*Luc. 2*), in ruinam videlicet peccatorum, et in resurrectionem eorum, qui agunt pœnitentiam. Apostolus scribit ad Corinthios : *Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis ne inter gentes quidem, ita ut uxorem patris aliquis habeat.* Et *vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit* (1. Cor. 5). Et in secunda ad eosdem Epistola, *Ne abundantiori tristitia pereat, qui ejusmodi est* (2. Cor. 2), revocat cum, et obsecrat, ut confirmaret super illum caritatem ; ut qui incestu perierat, pœnitentia conservetur. *Nullus quidem mundus est a peccato : nec si unius quidem dici fuerit vita ejus* [*Job. 15 et 25*] ; (d) numerabiles autem anni vite illius. *Astra quoque ipsa non sunt munda in conspectu ejus : et adversum angelos suos perversum*

(b) Est celebre effatum quod tanquam Salvatoris referatur a Justinio Martire Dialog. cum Tryphone τὸν ἀγαπητὸν τὸν τοῦτον καὶ τούτῳ. Alii alii tribuunt.

(c) Victorius *septies in die cadit justus*, sed duo verba *in die* nec Mss. habent, neque in Hebræo textu, aut versione ultra Scripturæ inveniuntur, quæ adeo heic atque infra, Erasmum quoque, aliasque vetustiores editiones secuti expunximus. Consule quæ apud Hieronym. lib. 3. contra Pelagian. cap. 1. adnotamus.

(d) Alii editi ac Mss. « quanto minus mundi numerabiles erunt anni, » vel « si numerabiles, » aut « si numerosi erunt anni. »

(1) Atque heic Gravius mali, ex Græco in LXX.

quid excogitavit (Job. 4. 18). Si in cœlo peccatum, quanto magis in terra? Si delictum in **898** his qui carent tentatione corporea : quanto magis in nobis, qui fragili carne circumdamur, et cum Apostolo dicimus : *Miser ego, homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. 7)? Non enim habitat in carne nostra bonum, nec agimus quod volumus, sed quod nolumus, ut aliud anima desideret, aliud caro facere cogatur.* Quod si quidam (*a*) justi appellantur in Scripturis, et non solum justi, sed justi in conspectu Dei, juxta illam justitiam appellantur justi, juxta quam supra dictum est : *Septies cadit justus, et resurgit (Prov. 24).* Et juxta quod iniqüitas iniqüi non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit [Ezech. 33. 12] (*b*). Denique et Zacharias pater Joannis, qui scribitur justus, peccavit in eo quod non credidit, et statim silentio condemnatur (Luc. 1). Et Job, qui justus et immaculatus, ac sine querela in principio voluminis sui scribitur, postea et Dei sermone, et confessione sui peccator arguitur. Si Abraham, Isaac et Jacob, Prophete quoque et Apostoli nequam quam caruere peccato : si purissimum triticum habuit mixtas paleas; quid de nobis dici potest, de quibus scriptum illud est : *Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus (Jerem. 23)?* Et tamen paleae futuro reservantur incendio, et zizania hoc tempore mixta sunt segetibus frumentorum, donec veniat qui habet ventilabrum in manu sua, et purgaverit aream, ut congreget triticum in horrea, et quisquilia gehennæ igni comburat.

4. Hæc omnia quasi per pulcherrima Scripturarum prata discurrens, in unum locum volui congregare, et de speciosissimis floribus coronam tibi texere paenitentiae, quam imponas capiti tuo : et assumas pennas columbae, et voles, et requiescas (Psal. 54), et clementissimo reconcilieris Patri. Narravit mihi uxor quandam tua, nunc soror atque conserva, quod juxta preceptum Apostoli ex consensu abstinueritis vos ab opere nuptiarum, ut vacaretis orationi ; tuaque rursum vestigia, quasi in salo posita fluctuasse, imo (ut apertius loquar) esse prolapsa. Illam autem audisse a Domino cum Moyse, *Tu vero hic sta tecum (Exod. 55)*; et dixisse de Domino : *Statuit supra petram pedes meos (Psal. 49).* Tuam, domum, quæ fundamenta **899** fidei solida non habebat, postea diaboli turbine concidisse. Porro illius persistare in Domino, et suum tibi hospitium non negare ; ut cui prius conjunctus fueras corpore, nunc spiritu copuleris. Qui enim adhaeret Domino, unus spiritus est cum eo (1. Cor. 6). Cumque vos rabies barbarorum, et imminentis captivitas separaret, sub iusjurandi testificatione pollicitum [al. *pollicitus es*], ut ad sancta transeuntem loca, vel statim, vel postea sequereris, et servares animam tuam, quam visus fueras negligentia perdidisse. Redde igitur quod pre-

sente Deo spondisti. Incerta est vita mortalium : ne ante rapiaris, quam tuam impleas sponsonem, imitare eam, quam docere debueras. Proh pudor, fragilior sexus vincit seculum, et robustior superatur a seculo. *Tanti dux femina facti est (ex Virgil.)* : et non sequeris eam, in cuius salute candidatus es fidei? Quod si te rei familiaris tenent reliquie, ut scilicet et mortes amicorum et civium videoas, et ruinæ urbium atque villarum, saltem inter captivitatis mala, et feroce hostium vultus, et provincie tuæ infinita naufragia, teneto tabulam paenitentiae : et memento conservæ tuæ, quæ tuam quotidie suspirat, nec desperat salutem. Tu vagaris in patria, imo noua patria, quia patriam perdidisti : ista pro te in locis venerabilibus Resurrectionis et Crucis, et Incunabulorum Domini Salvatoris, in quibus parvulus vagit, tui nominis recordatur, teque ad se orationibus trahit : ut si non tuo merito, saltem hujus salveris fide. Jacebat quondam Paralyticus in lectulo, et sic erat cunctis artibus dissolutus, ut nec pedes ad ingrediendum, nec manus movere posset ad precandum : et tamen profertur ab aliis, et restituitur pristine sanitati, ut portaret lectulum (Marc. 2; et Joan. 5), qui dudum portabatur a lectulo. Et te igitur absentem corpore, praesentem fide, offert conserva tua Domino Salvatori ; et dicit cum Chananæa, *Filia mea male vexatur a dæmonio (Math. 15)*. Recte enim appellabo animam tuam, filiam animæ ejus, quæ sexus nescit **900** diversitatem : quia te quasi parvulum, atque lacientem, et necdum valentem sumere solidos cibos, invitat ad lac infantiae, et nutricis tibi alimenta demonstrat ; ut possis dicere cum Propheta : *Erravi sicut ovis perdita : quære servum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus (Psal. 118).*

EPISTOLA CXXIII (c)

AD AGERUCHIAM (d).

De Monogamia.

Ageruchiam adolescentulam viduam a secundis nuptiis dehortatur, rejiciens argumenta quæ in contrarium facere videbantur, atque in hunc eundem finem mundi calamitates illi ob oculos ponens.

4. In vetera via, novam semitam quererimus, et in antiqua detritaque materia, rudem artis excogitamus

(c) *Alias 11. Scripta anno 400.*

(d) Variant, ut ab aliis quoque adnotatum est, MSS. exemplaria, alii *Ceruntiam*, vel *Cerontiam*, alii *Ageruchiam*, vel *Acherusiam*, vel tandem *Acherundiam*, legentibus. Vera tamen ex Hieronymi allusione probatur lectio, *Agerochia*, non ut Martianæo visum est ab Ἀγρούχῃ, quæ vox *immortalem*, vel non *sentientem senectutem* significet, sed neque, ut Victorius putat, a congregando, quod Græcis est ἀριστη, ducto nomine futurorum vaticinio, quod scilicet avia, matris, amiteaque, probatarum in Christo feminarum, eam turba circumstaret; verum a strenuitate animique constantia, ac fortitudine, ut Græci sonat nomen Ἀγρούχη, *Agroclia*, quo sensu et a Gregorio Nazianzeno de Nona, et a Philostrato l. 2. de Vita Apollonii, et ab aliis sumitur, et Hier. heic quasi digito nota. Lexicum Græcum ineditum mirandæ vetustatis, cuius apographum apud nos est, et καὶ ἀπό τῶν ὑπατῶν, celebrem nempe illum ac desideratissimum, inscribitur, Ἀγρούχη, interpretatur δὲ τοις αὐτοῖς, qui valde gloriatur, quæ proposito nostro etymologia ipsa quoque incongrua non est. Quod autem Victorius virginem *Ageruchiam* vocat, memorie, ut videtur lapsu, dixerit.

(a) Vid. superior. Epist. ad Algasiam Quest. VIII. ad fin. not. b.

(b) Veteriores vulgati sub interrogandi nota addunt, cui desperandum est?

elegantiam, ut nec eadem sint, et eadem sint. Unum iter, et perveniendi quo cupias, multa compendia. Sæpe ad viduas scripsimus, et in exhortationem eadum multa de Scripturis sanctis exempla repetentes, varios testimoniorum flores in unam pudicitiae coronam texuimus. Nunc ad Ageruchiam nobis sermo est, quæ quodam vaticinio futurorum, ac Dei præsidentis auxilio, nomen accepit. Quam avicæ, matris, amitæque, probatarum in Christo feminarum, nobilis turba circumstat. Quarum avia Metronia, per quadraginta annos vidua perseverans, Annam nobis filiam Phanelis de Evangelio retulit (*Luc. 3. 36*). Benigna, mater quartum, et decimum viduitatis impletus annum, centenario virginum choro cingitur. (1) Soror Celerini, patris Agerochiae, qui parvulam nutrit infans, et in suo natam suscepit gremio, per annos viginti mariti solatio destituta, erudit neptem; docens quod a matre didicit.

2. **901** Hec brevi sermone perstrinxl, ut ostendam adolescentulam meam non præstare monogamiam generi suo, sed reddere: nec tam laudandam esse, si tribuat, quam omnibus execrandam, si negare tentaverit: præsertim cum posthuunus ejus Simplicius nomen patris referat, et nulla sit excusatio deserta ac sine hereditibus domus; sub quorum patrocinio interdum sibi libido blanditur, ut quod propter intemperantiam suam faciunt, videantur facere desiderio liberorum. Sed quid ego quasi ad retractantem loquor, cum audiam eam multos Palatii (a) processos, Ecclesiæ vitare præsidio, quos certatim diabolus inflammat, ut viduae nostræ castitatem probent, quam et nobilitas, et forma, et actas, et opes faciunt cunctis appetibilem: ut quanto plura sunt, quæ impugnant pudicitiam, tanto victricis majora sint premia?

3. Et quia nobis de portu egredientibus, quasi quidam scopulus opponitur, ne possimus ad pelagiuta decurrere, et Apostoli Pauli sribentis ad Timotheum profertur auctoritas, in qua de viduis dispuans ait: *Volo autem juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario, maledicti gratia. Jam enim quedam abierunt retro post Satanam* (*1. Tim. 5. 14. et 15*): oportet primi sensum tracire præcepti, et omnem loci hujus continentiam (*contextum sive complexum orationis*) discutere; atque ita Apostolicis vestigiis insistenti, ne transversum quidem, ut dici solet, unguem in partem alteram declinare. Supra scripserat qualis vidua esse deberet: *Unius viri uxor, quæ liberos educerit, quæ in bonis operibus habuit testimonium, sua tribulatis de sua substancialia subministravit* (*Ibid. 9. et 10*); cuius spes Deus est, et quæ permanet in obsecratione, et orationibus nocte ac die (*Ibid. 5*).

(a) Victorius, quem Martianus sequitur, *proceres, haud satis congrua lectione*. *Procos vero, quam nos reposuimus, et Veronen. Ms. et vetustiores impressi libri omnes prostant, estque in primis, contextum si attenderis, ad Hieronymi mentem.*

(1) Gravio prouatur magis Soror celerini patris Agerochiae, ut ipsa quoque ainita soror Celerini patris Agerochiae nominata sit

Post quæ jungit contraria: *Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est. Statimque infert, ut discipulum suum muniat omni arte doctrinæ: Adolescentiores autem viduas devita, quæ cum lascivient in Christo, nubere volunt: habentes damnationem quod prima fides irritam fecerunt* (*1 Tim. 4. 11 et 12*). Propter has igitur, quæ fornicatæ sunt in injuriam viri sui Christi (hoc enim ~~κατεργητάσσει~~ (b) Græcus sermo significat) vult Apostolus alterum **902** matrimonium, præferens digamiam fornicationi: secundum indulgentiam duntaxat, non secundum imperium.

4. Simulque singula testimonii verba tractanda sunt. *Volo*, inquit, *adolescentulas nubere*. Cur queso? quia nolo adolescentulas fornicari. *Procreare filios*. Quam ob causam? ne metu partus ex adulterio, filios necare cogantur. *Matresfamilias esse*. Quare obseero? quia multo tolerabilius est digamam esse, quam scortum, et secundum habere virum, quam plures adulteros. In altero enim miseriarum consolatio, in altero poena peccati est. Sequitur: *Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia*; in quo brevi accinctoque præcepto, multa simul monita continentur. Ne propositum viduæ exquisitor cultus infamet. Ne oculorum nutibus, et hilaritate vultus, juvenum post se greges trahat. Ne aliud verbo, aliud habitu pollueatur, et conveniat ei versiculos ille vulgatus:

Risi, et arguto quiddam promisit ocello,
(OVID. in Elegiis amatoris, lib. 3. Eleg. 22).

Atque ut omnes nubendi causas brevi sermone concluderet, cur hoc præcepisset, ostendit, dicens: *Jam enim quedam abierunt retro post Satanam*. Ideo ergo secunda, et, si necesse est, tertia incontinentibus aperit matrimonia, ut a Satana abstrahat, ut magis mulierem qualicumque viro junctam faciat esse, quam diabolo. Sed et ad Corintios tale quid loquitur: *Dico autem innuptis, et riduis: bonum est illis, si sic permanerint, ut ego. Si autem non se continent, nubant: Melius enim est nubere, quam uri* (*1. Cor. 7. 8. 9*). Cur Apostole? Statim intulit, quia pejus est uri (1).

5. Alioquin absolutum bonum est, et sine comparatione pejoris, esse quod Apostolus est, id est, solutum, non ligatum; nec servum, sed liberum; cogitantem ea quæ Dei sunt, non ea quæ uxoris. Et protinus in consequentibus: *Mulier, inquit, alligata est viro, quamdiu vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, libera est: cui vult nubat, tantum in Domino. Beator autem erit, si sic permanerit secundum consilium meum. Puto autem quod, et ego spiritum Dei habeam* (*Ibid. 30*), et in hoc idem sensus est, quia idem spiritus; **903** Diversæ Epistolæ, sed unus auctor Epistolarum. Vivente viro, mulier alligata est; et mortuo, soluta. Ergo matrimonium vinculum est, et

(b) Plerique omnes ~~κατεργητάσσει~~ interpretantur licenter, seu moliter, aut delicate se gerere, deliciari, lascivire, aut quid simile; quod autem fornicari in injuriam Christi, Hieronymi explicat, latiori equideum sensu accipieendum videatur.

(1) Haec duo verba, quam uri in hoc contextu obducuntur Gravius juxta fidem veteris exemplaris, et consequentiam sermonis.

viduitas solutio. Uxor alligata est viro, et vir uxori alligatus est: in tantum, ut sui corporis non habeant potestatem, et alterutrum debitum reildant. Nec possint babere pudicitiae libertatem, qui serviunt dominatiui nuptiarum. Quodque addidit, *tantum in Domino, amputat Ethnicorum conjugia, de quibus in alio loco dixerat: Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniuritate? Aut quae societas lucis cum tenebris? Quae conventio Christi cum Belial? Aut quae pars fidei cum infidei? Qui consensus templo Dei cum idolis* (2. Cor. 6. 14. et seqq.)? Ne scilicet arenus in bove, et asino (Deuter. 22. 10): ne tunica nuptialis, vario sit texta subtegnit. Ex temploque tollit quod concesserat, et quasi poenitentiat eum sententiae suae, retrahit: *Beator erit, si sic permanserit; sive hoc magis (a) dicit esse consilii.* Quod ne contemnatur ut hominis: *Spiritus Sancti auctoritate confirmat, ut non indulgens homo fragilitati carnis humanae; sed in Apostolo Spiritus Sanctus præcipiens audiatur.* Nec sibi in eo annorum puellarium debet vidua blandiri, quod non minus sexagenariam eligi præcipit (1. Tim. 5. 9). Neque enim innuptas, vel juvenicas cogit, ut nubant, qui de nuptiis quoque loquitur: *Tempus breve est: Superest, ut, et qui habent uxores sic sint, quasi non habeant* (1. Cor. 7. 29); sed de his viduis disputat, quae suorum nutriuntur alimentis, quae filiorum, et nepotum cervicibus imponuntur. Quibus imperat, ut discant domum suam colere, et remunerare parentes et sufficienter eis tribuere, ut non gravetur Ecclesia, et possit certis viduis ministrare. De quibus scriptum est: *Honora viduas, quae veræ viduæ sunt* (1. Tim. 5. 3), hoc est, quae omni suorum auxilio destituta, quae manibus suis laborare non possunt, quas paupertas debilitat, setasque conficit: quibus Deus spes est, et omne opus oratio. Ex quo datur intelligi, adolescentulas viduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labore, vel liberorum, 904 et propinquorum ministerio delegari. Honor autem innopresentiarum, vel pro eleemosyna, vel pro munere accipitur, ut est illud, *Presbyteri dupli honore digni habentur, maxime qui laborant in verbo, et doctrina* (1. Tim. 5. 17). Et in Evangelio Dominus disserit mandatum Legis, in quo dicitur: *Honora patrem tuum, et matrem tuam* (Exod. 20. 21); non in verborum sono, qui inopiam parentum, cassa potest adulatio frustari, sed in virtus necessariis ministrandis debere intelligi. Jubente enim Domino, ut filii alerent parentes pauperes, et redderent beneficia senibus, que parvuli acceperant, Scribae, et Pharisei e contrario docebant filios, ut parentibus responderent: *Corban, hoc est, donum, quod altari pollicitus sum, et in templi dona promisi, (b) si tu a me*

(a) Heic vocem *dicit* restituimus, et supra atque infra quedam alia minoris momenti emendavimus.

(b) Libentius legerem etsi a me non acceperis, ut etiam Victorius conjecterat. Hic enim est sensus, quem Hier. intendit, etsi nempe templo non tibi deder, vertetur tamen donum in tuum refrigerium. Gravius in nostram sententiam etiam veterum exemplarium fidem contestatur, et Origenis, ac Hieronymi in Matthæum interpretationes laudat.

acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium: Atque ita fiebat, ut egentibus patre, et matre, sacrificium offerrent filii, quod Sacerdotes Scribeque consumarent. Si ergo Apostolus pauperes viduas (eas tamen quae adolescentulae sunt, et nulla debilitate franguntur) cogit suis manibus laborare, ne gravetur Ecclesia, et possit annis viduas sustentare; qua excusatione utetur, quae opibus mundi affluit, quae potest etiam aliis ministrare, et de iniquo mammona sibi facere amicos, qui possint eam in æterna tabernacula recipere? Similique considera, quod vidua non eligatur nisi unius viri uxor: et nos (c) putamus Sacerdotum hoc tantum esse privilegium, ut non admittatur ad altare, nisi qui unam habuerit uxorem. Non solum enim ab officio Sacerdotii digamus excluditur; sed et ab eleemosyna Ecclesie, dum indigna putatur stipe, quae ad secunda conjugia devoluta est. Quanquam lege Sacerdotali (d) teneatur, et laicus, qui tales preberet se debet, ut possit eligi in Sacerdotium. Non enim eligitur, si digamus fuerit. Porro eliguntur ex laicis sacerdotes. Ergo et laicus tenetur mandato, per quod ad sacerdotium pervenit.

7. Aliud est quod vult Apostolus: aliud quod cogitur velle. Ut concedat secunda matrimonia mæse est incontinentie, 905 non illius voluntatis. Vult omnes esse sicut seipsum, et ea cogitare quae Dei sunt, et solutos nequaquam ultra alligari. Sed si labentes, per incontinentiam ad barathrum stupri viderit pervenire; digamiæ porrigit manum, ut cum una magis, quam cum pluribus volutentur. Quod nequaquam ut amare dictum, et contra Apostoli regulam, secundus nuptiator exaudiat. Duae enim sunt Apostoli voluntates: una qua præcepit, *Dico autem innuptis, et viduis: bonum est illis si sic permanescant, sicut et ego.* Altera qua indulget: *Si autem non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam ubri. Primum quid velit: deinde quid cogatur velle, demonstrat. Vult nos permanere post nuptias, sicut seipsum: et propositæ beatitudinis Apostolicum ponit exemplum. Sin autem nos viderit nolle quod ipse vult, incontinentie nostræ tribuit indulgentiam. Quam e duabus eligimus voluntatem, quod magis vult, et quod per se bonum est: an quod mali comparatione fit levius, et quodam modo nec bonum est, quia præfertur malo?* Ergo si eligimus, quod Apostolus non vult, sed velle compellitur, immo acquiescit deteriora cupientibus, non Apostoli, sed nostram facimus voluntatem (1) Legimus in veteri

(c) Contra Hieronymi mentem legerat Editor Benedictinus, *Et nos putamus.* Reatinus paulo rectius *putabamus:* sed neque hæc lectio nobis satis probatur, legendumque arbitramur, et non *putandum.*

(d) Sumptum argumentum ex Tertulliani lib. de Exhortatione castitatis, ubi monogamia sic astruit necessitatem, « Omnes, inquit, nos Deus vult dispositos esse, ut ubique sacramentis ejus obediens aperi simus. Unus Deus, una fides, una et disciplina. Usque adeo nisi et baci ea observeant, per quae Presbyteri allegantur, quoniam erunt Presbyteri qui de laicis allegantur. »

(1) Præsidio veteris codicis hunc quem depravatum putat locum, sic Gravins restituit. « Legimus in veteri Testamento Pontifices semel maritos, et filias sacerdotum si viduæ fuerint, etc. » In quam rem Leviticus locum adducit, « Si filia Sacerdotis culibet e populo nupta fuerit, de his

Testamento (*Levit. 22*; et *Ezech. 44*): Seine mari-tatas filias Sacerdotum, si viduae fuerint, vesci de-bere de sacerdotalibus eibis: mortuisque (a) sicut patri, et matri sic exhibendum inferiarum officium. Siu autem alios viros acceperint, alienas eas, et a patre, et a sacrificis fieri, et inter externas debere depotari.

8. Quod quidem observat, et gentilitas, in con-demnationem nostri, si hoc non exhibeat veritas Christo, quod tribuit inendacium diabolo; (1) qui et castitatem reperit perditricem. Hierophanta apud Athenas (b) ejurat virum, et aeterna debilitate fit ca-stus. Flamen unius uxoris **906** ad sacerdotium admittitur. Flaminea quoque unius mariti eligitur uxor. Ad tauri *Egyptii* sacra seini maritus assumi-tur. Ut omittam virgines Vesta, et Apollinis, Juno-nisque (c) Achiae, et Diana ac Minervae, quae per-petua sacerdotii virginitate marcescant. Stringam breviter reginam Carthaginis, quae magis ardere vo-luit, quam Iliarbæ regi nubere: et Hasdrubalis uxo-rem, quae apprehensis ultraque manu liberis, in sub-jectum se precipitavit incendium, ne pudicitiae damna sentiret: et Lucretiam, quae amissa gloria castitatis, noluit polluta conscientia supervivere. Ac ne multa longo sermone contexam, quae potes de primo contra Jovinianum volumine ad aedificationem tuam su-mere, unum tantum, quod in patria tua gestum est, repetam; ut scias pudicitiam etiam barbaris ac feris, et sanguinariis gentibus esse venerabilem. Gens Thieutonum (d) ex ultimis Oceani atque Germanie profecta littoribus, omnes Gallias inundavit; sae-piusque cæsis Romanis exercitibus, apud Aquas Sextias Mario pugnante, superata est. Quorum tre-

(a) Victor. *mortuisque sic a patre exhibendum inferiarum officium*, etc.

(b) Martianus aliquis editi eviratur, falso, pro duobus verbis *ejurat virum*, vel ut alii MSS. habent, *ejerat virum*, quæ nobis lectio restituta, unaque vera est, et ad fidem MSS. Neque enim eviratus erat apud Athenas Hierophanta, sed virum ejurabat. *Ejerase autem, sive ejurare*, renun-tiare est, sive aludicare, atque adeo *virum ejerare*, perinde est atque ab omni generatione abstinere. Ejurat, qui jurat quod desideratur, a se præstari non posse, ait Sext. Pompeius. Petronius quoque in Satyrico: *Si ejuras hodiernam bitem, una canabinus*. Tacitus consulatum et imperium ejurare dixit. Tandem Seneca in Suasoria pro M. Tullio Asinii Pollio: *Nec mora suit, quin ejuraret suas, quas cupidissime effuderat orationes*. De Hierophantis vero Ju-lianus Orat. V. *omnes sunt neq[ue] ab eo, et r[ati]o[n]e ap[er]tis aet[er]nitas*, vel à ratione *ejerant* ipsorum *eternitas*, *et r[ati]o[n]e*. « Apud Athenienses qui arcana illa tractant, castissime degunt, tun eorum Antistes Hierophanta ab omni genera-tione prouersus abstinet. » Ex quibus plane videtur quam male apud Hieronymum hoc ejurandi verbum docti viri exturbant, contra MSS. quam et ipsi proferunt fidem.

(c) Tertullian. I. 1. ad Uxorem c. 6. *Achæe Junoni*, in-quæ, *apud Aegium oppidum virgo sortitur*. Pro *Achiæ* au-tem voce Erasm. *Argire* legendum censuit, quod non probatur; alii malleant *Achaicæ*, quemadmodum alibi apud Tertullian. lib. de *Exhortat. castitatis* legitur.

(d) Martian. post Erasm. *ex ultimis Gallorum Oceanii atque Germaniæ*. Vid. Valer. Maxiu. lib. 6. cap. 1.

quæ sanctificata sunt, et de primitiis non vescetur. Si au-tenti vidua, vel repudiata et absque liberis reversa fuerit ad dominum patris tui, sicut puella consueverat, aletur de cibis patris sui.

(1) Ex Tertullian. de *Exhortat. castitatis*, notante Gra-vio. « Invenit diabolus post luxuriam castitatem perditri-cem, quomodo reus sit Christianus qui castitatem recusa-verit conservatricem.

centæ matronæ, cum aliis se viris captivitatibus condi-tione tradendas esse didicissent, primum Consulem deprecatae sunt, ut templo Cercoris ac Veneris in ser-vitium traderentur. Quod cum non impetrarent, submovente eas lictore, parvulis cæsis liberis, mane mortuæ sunt reportæ, suffocatis laqueo faucibus, et mutuis complexibus se tenentes. —

9. Quod igitur barbaræ castitati non potuit inferre captivitas, hoc matrona nobilis faciet? et experietur alterum virum, quæ priorem aut bonum perdidit, aut malum experta est, ut rursus contra judicium Dei facere nitatur? Quid si statim secundum perdi-derit, sortietur et tertium [al. *societur et tertio*] ? et si ille dormierit, in quartum quintumque procedet, ut nihil **907** sit quo a meretricibus differat? Omni ratione vidue providendum est, ne castitatis primos excedat limites. Quos si excesserit, et verecundiam ruperit matronalem, in omnem debacchabitur luxuri-ram, ita ut Prophetam mereatur audire dicentem: *Facies meretricis facta est tibi: Impudorata es tu* (*Jerem. 3. 3*). Quid igitur? Damnamus secunda ma-trimonia? Minime; sed prima laudamus. Abjicimus de Ecclesia digamos? Absit: sed monogamos ad continentiam provocamus. In Arca Noe non solum munda, sed et immunda fuerunt animalia. Habuit homines, babuit et serpentes. In domo quoque ma-gna, vasa diversa sunt; alia in honorem, alia in contumeliam (*2. Tim. 2. 20*). Est crater ad biben-dum; est et matula ad secretiora naturæ. Nam cum in semente terræ bona, centesimum, et sexagesi-mum, et trigesimum fructum Evangelia doceant (*Math. 13. 8*); et centenarius pro virginitatis corona, primum gradum teneat; sexagenarius pro la-boro viduarum, in secundo sit numero; tricenarius fœdera nuptiarum, ipsa (e) digitorum conjunctione testetur, digamia in quo erit numero? Imo extra numerum. Certe in bona terra non oritur, sed in vè-pribus, et spinetis vulpium, quæ Herodi impiissimo comparantur, ut in eo se putet esse laudabilem, si scortis melior sit: si publicarum libidinum victimas supereret, si uni sit prostituta, non pluribus.

10. Rem dicturus sum incredibilem, sed multo-rum testimoniis approbatam. Ante annos plurimos, cum in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum Ro-manæ urbis Episcopum, et Orientis atque Occiden-tis Synodicis consultationibus responderem, vidi duo inter se paria, vilissimorum e plebe hominum com-parata, unum qui viginti sepelisset uxores, alteram que vicesimum secundum habuisse maritum, ex-tremo sibi, ut ipsi putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium exspectatio virorum pariter ac fe-minarum, post tantas rudes quis quem prius efferret. Vicit maritus, et toto urbis populo confliente, en-

(e) Veterum morem per digitos numerandi innuit, de quo plura dicenda nobis erunt lib. I. advers. Jovinianum. Heic unum atque alterum Bedæ locum præstat recoluisse. « Cum, inquit, triginta notare volueris, unques indicis et pollicis blando conjuges amplexu. Cum dicas sexaginta, pollicem curvatum indice circumflexo diligenter a fronte præcinge. »

ronatus, et palmam tenens, (a) adoreamusque per singulos sibi acclamantes, uxoris multiuiae fere-trum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? Nempe illud, quod **908** Dominus Samaritanæ: Viginti duos habuisti maritos, et iste a quo nunc sepeliris, non est tuus (*Joan.* 4).

41. Itaque obsecro te, religiosa in Christo filia, ut testimonia ista non noveris, quibus incontinentibus et miseria subvenitur; sed illa potius lectites, quibus pudicitia coronatur. Sufficit tibi quod primum perdidisti virginitatis gradum, et per tertium venisti ad secundum, id est, per officium conjugale, ad viduitatis continentiam. Extrema, imo abjecta ne cogites: nec aliena et longe posita exempla perquiras. Habes aviam, matrem, et amitam, quarum tibi abundans imitatio atque doctrina, et præcepta vivendi, norma virtutum est. Si enim multæ in conjugio, viventibus adhuc viris, intelligent illud Apostoli: *Omnia licent, sed non omnia expedient* (*1. Cor.* 6. 12), et castrant se propter regna cœlorum, vel a secunda nativitate post lavacrum ex consensu, vel post nuptias ex ardore fidei; cur vidua quæ judicio Dei, virum habere desiit, non illud lætabunda congerinet, *Dominus dedit, Dominus abstulit* (*Job.* 1); et oblatam occasionem arripiat libertatis, ut sui corporis habeat potestate, nec rursum ancilla fiat hominis? Et certe multo laboriosius est, non frui eo quod habeas, quam desiderare quod amiseris. Unde et virginitas in eo facilior est, quod carnis incentiva non novit: et viduitas in eo sollicitior, quod præteritas animo recolit voluptates: **MAXIME SI SE** virum putet perdisse, non premisse: quorum alterum doloris, alterum gaudii est.

42. Primi hominis creatura nos doceat, plures nuptias refutare. Unus Adam, et una Eva, imo una ex eo costa separatur in feminam. Rursumque quod divisum fuerat, nuptiis copulatur, dicente Scriptura: *Eruunt duo in carnem unam; non in duas, nec in tres. Propter quod relinquet homo patrem, et matrem, et adhæret uxori suæ* (*Genes.* 2. 24); certe non uxoriibus. Quod testimonium Paulus edisserens, ad Christum resert, et ad Ecclesiam (*1. Cor.* 6. 16. et seqq.); ut primus Adam in carne, et secundus in spiritu monogamus sit. (1) Sit una Eva mater cunctorum viventium, et una Ecclesia parens omnium **909** Christianorum. Sicut illam maledictus Lamech in duas divisit uxores, sic hanc hæretici in plures Ecclesiæ lacerant, quæ juxta Apocalypsim Joannis, synagogæ magis diaboli appellandæ sunt (*Apoc.* 2. 9), quam Christi conciliabula. Legimus in Carminum libro, *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentulæ, quarum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea: una est matri suæ, electa genitrici suæ* (*Cant.* 6). Ad quam scribit idem Joannes

(a) Nobis placet, adoresque per singulas subclamante, delicit populo: quæ lectio ex ipsis MSS. ubi est adoresque per singula subclamantes, levissima mutatione inducita conficitur.

(1) Iegi Gravius jubet sic una, etc.

Epistolam, Senior, (a) *Electas dominas, et filias ejus* (*2. Joan.* 1). Sed et in Arcam quam Petrus Apostolus sub typo interpretatur Ecclesie (*1. Petr.* 3), Noe cum tribus filiis, singulas, non binas uxores introduxit (*Genes.* 6). Etiam de immundis animalibus bina sumuntur, masculus, et femina: ut ne in bestiis quidem, serpentibusque, crocodilis, ac lacertis, digamia habeat locum. Quod si de mundis septena ponuntur, id est, imparia: et in hoc virginitatis ac pudicitiae palma monstratur. Egressus enim de Arca Noe, Deo victimas immolavit: non utique de pari, sed de inipari numero, quia alterum foetibus atque conjugio, alterum sacrificio præparatum est.

43. At [al. Atqui] Patriarchæ non singulas habuerunt uxores, imo et concubinas habuere plurimas. Et, ne hoc parum sit, David multas, et Solomon habuit innumerabiles. Judas ad Thamar, quasi ad scortum ingreditur. Et juxta occidentem litteram, Osee Propheta non solum meretrici, sed etiam adulteræ copulatur (*Osee* 1). Quod si et nobis jure conceditur, adhinniamus ad omnes feminas, et in exemplum Sodomæ et Gomorras, ab ultimo die deprehendamur vendentes, et ementes, nubentes, et nupti tradentes (*Matth.* 24. 38), et tunc sit finis conjugii, quando terminus vitæ. Quod et si post Diluvium, et ante Diluvium viguit ista sententia: *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (*Genes.* 1. 28), quid ad nos, in quos fines sæculorum decurrerunt, quibus dicitur: *Tempus breve es: (1. Cor. 7. 29)*: Et, *Jam securis ad radices arborum posita est, que silvam Legis, et nuptiarum Evangelica castitate succidat?* *Tempus ampliandi, et tempus longe fieri ab amplexibus* (*Eccles.* 3. 5). Jeremias, captitiate propinquæ, uxorem prohibetur accipere. Ezechiel in Babylone, *Morta est, inquit, uxor mea; et apertum est os meum* (*Ezech.* 24. 28). **910** Nec ducturus uxorem, nec ille qui duxerat, possunt in opere conjugali libere prophetare. Olim glorie erat illum audire versiculum: *Filii tui sicut novellæ* [al. *novellatio* cum August. et Hilario] *olivarum, in circuitu mensæ tuae;* Et, *Vides filios filiorum tuorum* (*Psal.* 127). Nunc de continentibus dicitur: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est* (*1. Cor.* 6. 17). Et, *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua* (*Ps. 62. 9*). Tunc oculum pro oculo: nunc verberanti maxillam, præbenus et alteram. Illo tempore bellatoribus dicebatur: *Accingere gladio tuo super semur tuum, Potentissime* (*Psal.* 44. 4); modo audit Petrus: *Conde gladium tuum in raganam. Qui enim gladio percultit, gladio morietur* (*Matth.* 26. 52). Hæc dicimus, non separantes Legem, et Evangelium, ut Marcion calumniatur; sed unum atque eundem suscipientes Deum, qui pro varietate temporum atque causarum principium, et finis; seruit, ut metat; plantat, ut habeat quod succidat; jacit fundamentum, ut ædificationi, consummato sæculo, culmen imponat. Alioqui si ad sacramenta veniamus, et futurorum typos, non nostro arbitrio, sed

(a) Nomen *Electas*, ut proprium hoc loco atque alibi sine eis interpretatur.

Apostolo disserente (*a*) consideremus ; Agar, et Sara, vel mens Sina, et Sion, duo Testamenta significant. Lia impientibus oculis, et Rachel, quam Jacob amabat plurimum (*Cœter. 29*), Synagogam Ecclesiamque testantur. Unde et Anna prius sterilis, Fennenæ ubertate fecundior est (*1. Reg. 1*). Licet et monogamia nos in Isaac, et Rebecca præcesserit : cuius solius partus Domini revelatio est. Nec ulla alia femininarum Deum per seipsam consuluit. Quid loquar de Thamar, (*b*) quæ Zaram, et Pharez geminos fudit infantes ? In quorum nativitate divisa maceria, duos populos separavit : et ligata manus coecino, conscientiam Judæorum jam tunc Christi passione respersit. Ac de scorte prophetico, cuius similitudo vel Ecclesiam significat de gentibus congregatam : vel (quod ipsi loco magis convenit) Synagogam primum assumptam de idololatria per Abraham, et Moysen : deinde post adulterium, et negationem Salvatoris, sedentem plurimo tempore sine altari, Sacerdotibus ac Prophetis, et viri pristini consortium præstolantem ; ut postquam subintraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvis fiat (*Rom. 11*).

911 14. Quasi in brevi tabella latissimos terrarum situs ostendere volui, ut pergam ad alias quæstiunculas ; quarum prima de Annæ consilio est :

*Solane perpetua mærens carpere juventa ?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia horis ?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos ?
Cui breviter respondeat ipsa, quæ passa est :
Tu lacrymis evicta meis : tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas.
Non servata fides cineri promissa Siehei*

(*Aeneid. 4*).

Proponis mihi gaudia nuptiarum : ego tibi opponam pyram, gladium, et incendium. Non tantum boni est in nuptiis quod speramus, quantum mali, quod accidere potest, et timendum est. LIBIDO TRANSACTA semper sui relinquit penitundinem : nunquam satiatur; et extincta reaccenditur. Usu crescit, et deficit : nec rationi paret, quæ impetu ducitur. Sed dices : Amplæ opes, et dispensatio rei familiaris egent auctoritate viri. Scilicet perierunt domus cœlibum, et nisi cum servulis tuis ipsa servieris, familie imperare non poteris. Avia tua, mater et amita, nonne auctoritatis pristinæ, honorisque majoris sunt, dum eas, et tota provincia, et Ecclesiarum principes suspiciunt ? Ergo (*c*) milites, et peregrinantes, sine

(*a*) Hanc vocem consideremus, quæ deerat, ex editis vetustioribus reposuimus.

(*b*) Turpi errore, et quem antea Reatinus editor emendaverat, Benedictinus Erasmus secutus, Ezron legit pro *Zaram*. Vide Gen. 38. v. 29 et 30. Quod porro suidit in eorum nativitate duos populos separatos, Judæos, et Gentiles significari, ex veterum Patrum est sensu, quem in Michæl cap. 2. luculentius expunit.

(*c*) Olim nempe nullites ab uxoribus ducendis lege prohibebantur, quod luculentissime in primis testatur Dio lib. 60. ubi de Claudio loquens, concessa dixit ab illo maritorum jura, *tei expectavimus, tuncq; iunctas sive liberas te tei ex vipleris tunc : illi qui militabant quoniam uxores ex legi bis*

uxoribus sua hospitiola non regunt, et nec invitant ad convivia, nec invitantur ? Quasi non possis probare aetas habere famulos, vel libertos, in quorum nutrita es manibus ; qui præsent domui, ad publicum respondeant, tributa persolvant ; qui te suspiciant, ut patronam, diligant, ut alumnam, venerentur, ut sanctam. Quare primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur tibi (*Math. 6. 33*). Si de ueste cogitaveris, lilia tibi de Evangelio proponuntur. Si de cibo, remitteris ad aves, quæ non serunt, neque metunt, et Pater tuus cœlestis pascit illas. Quantæ virgines et **912** vidue absque ulla sorde rumoris, suam substantiam gubernarunt ?

15. Cave ne jungaris adolescentulis : ne his adhæreas, propter quas Apostolus concedit secunda matrimonia, et sustineas in media tranquillitate naufragium. Si Timotheo dicitur : Adolescentiores viduas devita : Et iterum : Ama annus, ut matres : adolescentulas, ut sorores cum omni castitate ; quare tu me commonentem non audias ? Fuge personas, in quibus potest malæ conversationis esse suspicio, nec paratum habeas illud e trivio : Sufficit mihi conscientia mea : non euro quid de me loquantur homines. Et certe Apostolus providebat bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus (*Rom. 12*), ne per illum nomen Dei blasphemaretur in gentibus (*Ibid. 2. 24*). Habebat utique potestatem sororem mulierem circumducendi, sed nolebat se judicari ab (*d*) infidelis conscientia. Et cum posset de Evangelio vivere, diebus ac noctibus laborabat manibus suis, ne quem gravaret credentium. Si scandalizat, inquit, esca fratre, in æternum carnem non manducabo (*1. Cor. 2. 13*). Dicamus et nos : Si scandalizat soror, vel frater, non unum, et alterum, sed totam Ecclesiam ; nec sororem videbo, nec fratrem. Melius est rem familiarem minui, quam salutem animæ perire. Melius est amittere, quod velimus, nolimus, aliquando peritum est. Melius est sponte dimittere ; quam id amittere, pro quo omnia dimittenda sunt. Quis nostrum, non dicam cubitum, quod enorme est ; sed unius unciole decimam partem adjicere potest ad staturam suam ? et solliciti sumus quid manducemus, aut quid bibamus ? Ne cogitemus ergo de crastino : Sufficit dia malitia sua (*Math. 6. 34*). Jacob fratrem fugiens, magnis in patris domo divisiis derelictis, nudus pergit [sal. profugus] in Mesopotamiam ; et ut nobis fortitudinis suæ præberet exemplum, lapide capiti supposito, vedit scalam ad cœlum usque subrectam, et Dominum innitentem super eam : per quam ascendebant Angeli et descendebant (*Gen. 28. 5*) ; ut nec peccator desperet salutem, nec justus in sua vir-

habere non poterat. Cæterum, quod Gravius notat, ex Tertulliano de Exhortation. castitatis locus exprimitur. « Scilicet solis maritorum dominus bene est : perierunt cœlibum familie, spadonum, militum, aut peregrinantium sine uxoribus. »

(*d*) Sic legisse videtur apud Apostolum 1. Corinth. X. 29. ab infidelis conscientia pro ab aliena ; nam et aliquot Latinus codices ejus lectionis suæ uersunt, et Auctor de singulatate Clericorum inter Cypriani opera, et Primasiu, ad eum modum habet. Græcus quoque dicit, et aliisque pro infidelis alicubi accipitur.

tute securus sit. Atque , ut multa præteream (neque enim tempus est, ut assumpti testimonii omnia edisseram) **913** post annos viginti dives dominus, et pater [al. *patre*] dicitur, qui dudum Jordanem in baculo transierat, cum tribus turinis gregum in patriam revertitur. Apostoli toto orbe peregrini, non s̄ in zona, non virgam in manu, non caligas habuere in pedibus, et tamen dicere poterant : *Nihil habentes, et omnia possidentes* (2. Cor. 6. 10). Et, aurum et argentinum non est nobis, quod autem habemus, hoc tibi damus : *in nomine Iesu Christi Nazareni, surge, et ambula* (Act. 3. 6). Non enim erant divitiarum sarcina prægravati. Et ideo stantes (1) cum Elia in foramine petræ, per angustias acus transire poterant, et posteriora Domini contemplari (3. Reg. 19). Nos vero ardemus avaritia, et contra pecunias disputantes, auro sinum expandimus ; nihilque nobis satis est. Et illud, quod de Megarensibus dicitur, jure misericordia potest : *Ædificant quasi semper victuri : vivunt quasi altera die morituri*. Et hæc facimus, quia Domini verbis non credimus; et quia ætas optata cunctis non viciniam mortis, quæ debetur mortalibus lege naturæ ; sed cassa spe, annorum nobis spatio pollicetur. Nemo enim tam fractis viribus, et sic decrepita senectutis est, ut non putet se unum adhuc annum esse vieturum. Unde subrepit oblitio conditionis sue, ut terrenum animal, et jam jamque solvendum, erigatur in superbiam, et animo coelum teneat.

46. Verum quid ago ? Fracta navi de mercibus dispiuto. Qui tenebat, de medio fit, et non intelligimus (a) Antichristum appropinquare, quem Dominus Jesus Christus interficiet spiritu oris sui (2. Thes. 2. 8). *Væ prægnantibus, et nutrientibus in illa die* (Marc. 13. 17; et Luc. 21); quorum utrumque de fructibus noptiarum est. Præsentium miseriарum pauca percurram. Quod rari hucusque residemus, non nostri meriti, sed Domini misericordia est. Innumerabiles et ferociissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Halani, (b) Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, et, **914** o lugenda responsibilia ! hostes Pannonii vastarunt. *Etenim Assur venit cum illis* (Psal. 82. 9). Moguntiacum [al. *Moguntiacum*], nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in Ecclesia multa hominum millia trucidata.

(a) Ex Apostolo. 2. ad Thessalon. 2. 7. quibus Romani imperii finem ante Antichristi adventum significat. Solemnis porro istiæ veterum Scriptorum querela, in gravissimis suorum temporum calamitatibus, Antichristum advenire ut crederent. Hilarius contra Auxentium num. 5. ob Arianorum violentias, *Necessæ est*, inquit, *in ipsum nos etatem antichristi incidisse*. Paria habent Basilius epist. 71. et Ambrosius lib. X. in Lucam cap. 1. et Oratione de obitu fratris sui Satyri. Sulpitius Sever. Dialog. 2. Chrysostomus homil. 33. in Jonam, et præceptio Gregorius Magnus pluribus locis, ut alios sequitorum temporum omittamus.

(b) In quodam Vormatiensi Chronico *Gesipedes*.

(1) Facile sibi persuadet Gravius scripsisse Hieronymum cum Moysi ex aliis Hieronymi locis, ut in Ecclesiæ. c. 12. *Si Moysi dicitur : Ponam te in foramine petræ*, etc. et in Isaiae. cap. 2. *Moyses quoque in foramine petræ ponitur*, etc. Helias autem sicut in ostio speluncæ, 3. Reg. 19, etc.

Vangiones longa obsidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatae, (c) extremitate hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus, translatae in Germaniam. Aquitanæ, Novemque populorum, Lugdunensis, et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes popula sunt cuncta. Quas et ipsas foris gladius, intus vastat famæ. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut hucusque non rueret, sancti Episcopi Exuperii merita prestiterunt. Ipsam Hispaniæ jam jamque periturae, quotidie contremiscunt, recordantes (d) irruptionis Cimbricæ, et quidquid alii semel passi sunt, illæ semper timore patiuntur.

17. Cætera taceo, ne videar de Dei desperare clementia. Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias, non erant nostra, quæ nostra sunt. Et per annos triginta fracto Danubii limite, in mediis Romani imperii regionibus pugnabatur. Aruerunt vetustate lacrymæ. Præter paucos senes, omnes in captivitate et obsidione generati, non desiderabant, quam non noverant libertatem. Quis hoc credet ? quæ digno sermone historiæ comprehendent ? Romam in gremio suo, non pro gloria, sed pro salute pugnare ? imo ne pugnare quidem, sed auro et cuncta supellectile vitam redimere ? Quod non vitio Principum (2), qui vel religiosissimi sunt, sed scelere semi barbari accidit proditoris (3), qui nostris contra nos opibus armavit inimicos. Æterno quondam dedecore Romanum laborabat imperium, quod Gallis cuncta vastantibus, fusoquo apud Alliam exercitu, Romam Brennus intravit. Nec pristinam poterat abolere ignominiam, donec et Gallias, genitale Gallorum solum, et Gallo-greciam, in qua conserderant Orientis Occidentisque victores, suo imperio subjugasset. Hannibal, de Hispaniæ flibus orta tempestas, cum vastasset

915 Italiam, vidit urbem, nec ausus est obsidere. Pyrrhus tanta tenuit Romani nominis reverentia, ut deletis omnibus, e propinquo recederet loco : nec audiebat victor aspicere, quam regum didicerat civitatem. Et tamen pro hac injuria (non enim dicam superbia) (e) quæ bonos exitus habuit, alter (4) toto orbe fugitus, tandem Bithyniæ mortem veneno reperit; alter (5) reversus in patriam, in suo regno occubuit; et utriusque provinciæ populi Romani vinctigales sunt. Nunc ut omnia prospero fine eveniant, præter nostra quæ amissimus, non habemus quod viuis hostibus auferamus. Potentiam Romanæ urbis, ardens Poeta describens, ait : *Quid satis est, si Roma parum est* (Lucan. in V. Pharsal.)

(c) Hemisticchium est Virgilianum ex Aeneid. IX. Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis. Tum ad Nemetæ vocabulum, recentius urbis nomen addunt quidam codi. id est Spira.

(d) Laudatum Vormationen. Chronic. *irruptionis Africæ*.

(e) Ex ingenio Gravius negandi particulam interserit, quæ non bonos exitus, qua sine sensu vitiari putat.

(2) Arcadius et Honorius.

(3) Stilicon Vandalis cognatus.

(4) Hannibal.

(5) Pyrrhus.

Quod nos alio nū uteamus elogio : *Quid saluum est, si Roma perit?*

*Non milii si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes captorum dicere possas,
Omnia cœsorum percurrere nomina possim.*
(VIRGIL. *Aeneid.* 6.).

Et hæc ipsa quæ dixi, periculosa sunt, tam loquenteribus, quam audientibus, ut ne gemitus quidem liber sit, nolentibus, imo nec audentibus nobis flere quæ patimur.

18. Responde mibi, carissima in Christo filia, inter ista nuptura es? quem acceptura virum, cedo? fugitum, an pugnaturum? Quid utrumque sequatur intelligis. Et pro Fescennino carmine (1) terribilis tibi rauco sonitu buccina concrepabit: ut quas habes pronubas, babeas forte lugentes. Aut quibus deliciis affluas, quæ possessionum tuarum redditus perdidisti; quæ obsessam familiolam tuam, morbo et fame cernis contabescere? Sed absit, ut de te talia sentiam, ut sinistrum quippam suspicer de ea, quæ suam Domino animam consecravit. Non tam tibi, quam sub tuo nomine aliis sum locutus: quæ otiosæ et curiosæ, atque verbosæ domos circumneunt matronarum: *quarum Deus venter est, et gloria in confusione earum* (*Philip.* 3), quæ nihil aliud de Scripturis, nisi dignæ præcepta neverunt; quæ in alieno corpore, sua desideria consolantur, ut quod ipsæ fecerint, alias facere videant, et malarum 916 societate palpentur. Quarum cum impudentiam et propositiones, Apostolicarum sententiarum interpretatione contriveris, legit quomodo tibi in viduitate servanda vivendum sit, librum ad Eustochium de Virginitate servanda (*Epistola XXII. ad Eustoch.*), et alios ad Furiam, atque Salvinam (*Epist. LIV. ad Furiam et LXXIX ad Salvinam*), quarum altera Probi quandam consulit nurus, altera Gildonis, qui Africam tenuit, filia est. Illic libellus de *Monogamia* sub nomine tuo, titulum possidebit.

EPISTOLA CXXIV (a).

AD AVITUM (b).

Quid cavendum in Libris nepl. ἀρχῶν.

Librum Origenis nepl. ἀρχῶν, quem pridem Ruffinus sublesta fide Latine reddiderat, addens multisque aliqua, Hieronymus cum a Pamachio rogatus denuo vertisset, nihil immutans, quo posset circa fidei periculum legi, ostendit quæ sint in eo impie dicta, atque ut hæretica caveri debeant.

1. Ante annos circiter decem, (e) sanctus vir Pamachius ad me cujusdam schedules misit, quæ Ori-

(a) *Alias 59. Scripta sub anno 410.*

(b) Idem videtur iste Avitus qui Hieronymo auctor fuit, ad Salvinam ut scriberet; et cuius alibi ipse meminuit, et Gennadius quoque cap. 47. Huetius duos Avitus Hispanos rigentiam lue infectos distinguunt, atque eorum alterum hunc esse statuit, ad quem Hieronymi isthæc epistola data est.

(c) Recole Epistolam LXXXIII. Pamachii ad Hieronymum, eaque in primis: quæsumus Præstantiam tuam, ut supradictum librum Origenis ad fidem, quemadmodum ab ipso auctore editus est, tuo sermone manifestes, et que a defensore ejus interponuta sum, prodas, etc.

(1) *Carmen nuptiale.*

genis nepl. ἀρχῶν interpretata volumina continerent, imo vitia, hoc magnopere postulans, ut Græcam veritatem Latine servaret translatio, et in utramque partem seu bene, seu male dixisset ille, (d) qui scriptis, absque interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut voluit, misique ei libros, quæ cum legisset, exhorruit, et reclusit scrinio, ne prolati in vulgus, multorum animos vulnerarent. A quodam fratre qui habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, exhibitis notariis opus omne descriptis, et multo celerius quæ promiserat, codicem reddidit. Eademque temeritate, et (ut levius dicam) ineptia, quod male surripuerat, pejus (e) aliis creditit. Et quia difficile grandes libri de 917 rebus mysticis disputantes, notarum possunt servare compendia, praesertim qui furtim celeriterque dictantur; ita in illis confusa sunt omnia, ut et ordine in plerisque, et sensu careant. Quamobrem petis, Avite carissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod a me olim translatum, et nulli alii traditum, a supradicto fratre perverse editum est.

2. Accipe igitur quod petasti: sed ita, ut scias detestanda tibi in eis esse quam plurima, et iuria sermonem Domini, inter scorpiones, et colubros incedendum (*Luc.* 10), ut est illud statim in primo volumine: *Christum Filium Dei non (f) natum esse, sed factum: Deum Patrem per naturam invisibilem, etiam a Filio non videri. Filium, qui sit imago invisibilis Patris, comparatum Patri, non esse veritatem: apud nos autem qui Dei omnipotentis non possumus recipere veritatem, imaginariam veritatem videri; ut majestas ac magnitudo majoris, quodammodo circumscripta sentiatur in Filio. Deum Patrem esse lumen incomprehensibile. Christum collatione Patris, splendorem esse parvum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse videatur. Duarum statuarum majoris, et parvulae; unius, quæ mundum impleat, et magnitudine sua quodammodo invisibilis sit, et alterius, quæ sub oculos cadat, ponit exemplum: priori Patrem, posteriori Filium comparans. Deum Patrem omnipotentem appellat bonum, et perfectæ bonitatis. Filium non esse bonum, sed aurum quodam, et imaginem bonitatis; ut non dicatur absolute bonus, sed cum additamento, *pastor bonus, et cætera.* 918 Tertium dignitate, et honore*

(d) Utrique Origenes, non Ruffinus, ut perperam Victorius putat.

(e) Antea erat *alii.* Mox Regine cod. 490. *grandes libros et de rebus, etc... posse servare.*

(f) Nihil hujusmodi eo in libro ex Ruffini, quæ una superest, interpretatione invenias; non tamen usque adeo recte de Christi nativitate sensisse Origenem, aut saltem non satis bonis verbis bonam sententiam protulisse, multa suspicio est. Passim illi objectum est, iuise persuasum corpus Christi nequaquam ex Maria natum, sed e cielis aduentum: quam insanum ex inquinatis Marcionistarum lacunis hanstam Gennadius quoque Massiliensis in libro de Dogmatis c. 2. in illum derivat, ac paria de ipso tradit Zonaras lib. 2. Reliqua de Patre invisibili, ejusque supra Filium excellentia in Notis ad Synodicam n. 2. expediimus. Vide insuper librum nepl. ἀρχῶν cap. 2. de Christo.

post Patrem , et Filium , asserit Spiritum Sanctum . De quo cum ignorare se dicat, (a) utrum factus sit, an infectus, in posterioribus quid de eo sentiret, expressit : nihil absque solo Deo Patre infectum esse confirmans. (1) Filium quoque minorem Patre, et secundus ab illo sit, et Spiritum Sanctum inferiorem Filio, in sanctis quibusque versari. Atque hoc ordine maiorem Patris fortitudinem esse, quam Filii, et Spiritus Sancti. Et rursum maiorem Filii fortitudinem esse, quam Spiritus Sancti, et consequenter ipsius Sancti Spiritus maiorem esse virtutem extensis, quae sancta dicuntur.

3. Cumque venisset ad rationales creaturas, et dixisset eas per negligentiam [al. negligentias] ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit : *Grandis negligentiae atque desidiae est, in tantum unumquemque defluere atque evanesci, ut ad vicia veniens, irrationalium (b) jumentorum possit crasso corpore colligari.* Et in consequentibns : (2) *Quibus, inquit, moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero Sanctorum, et ministerio Dei; alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes, in tantam negligentiam corruisse, ut etiam in contrarias fortitudines verterentur.* Rursumque nasci ex fine principium, et ex principio finem, et ita cuncta variari, ut et qui nunc homo est, possit in alio mundo dæmon fieri, et qui dæmon est, et negligentius egerit, in crassiora corpora (c) relegate, id est, ut homo fiat. Sicque permiscet omnia, ut de Archangelo possit diabolus fieri, et rursus diabolus in 919 Angelum revertatur. Qui vero fluctauerint, et motis pedibus nequaquam corruerint, subjiciuntur omnino dispensandi et regendi,

(a) Ruffinus vertit, *natus, an innatus* : Adamantius vero scripsit *γεννητός, οὐ ἀγέννητος*. Vide Ruffini de Adulter. lib. Origens hac super re insignem locum. Notatum porro est Huelio si *ἀγέννητος* accipias *non creatum*, vel *non genitum*, Spiritui Sancto convenire : non item si pro eo quod principio caret, usurpetur ; unde eam appellationem a Spiritu Sancto removeri jubent veteres Patres, Basilius Homil. 17. contra Sabellium, et Theodoretus Dialogo 3. Latini autem Patres quidam vocem illam *ἀγέννητον infectum*, et *inoperatum*, et *originis expertem* expouunt. Observandum enim diversas voces esse γεννητόν, et γεννητόν, quarum altera est a γεννητῷ gigno, altera a γεννητῷ, sum, existo : uide *ἀγέννητος* quidem de Filio a Catholicis dicebatur, *ἀγέννητος* non item. Hinc quod de Spiritu Sancto dixit Origenes dubitare se, utrum γεννητός, οὐ ἀγέννητος sit, priori sensu accipiendum est, sive *an genitum esset, an ingenitus* : quod ex subseq. contextu liquet dixisse illum ex solemnī Græc. scriptor. sententia, quam Athanasius Or. 2. contra Arianos laudat : *καὶ τὸ ἀγέννητον θάσιον : Una est res infecta Pater.*

(b) Videndum Leontius Byzantius Scholior. Act. IV. cuius aliquot verba in hanc Origenis sententiam supra ad Synodicam adduximus : tum noster quoque Hieronymus in Hieremiam 29. 14.

(c) Multorum MSS. codicum et vetustissimæ editionis lectio est, *retigetur*, et paulo post Regius liber supracit. *nequaquam omnino corruerint, subjiciuntur dispensandi*, etc. Vid. epist. ad Alagias qwest. 1. sub fin. not. 6. quibus adde Gregorium Nyssenum de Opificio hominis c. 28. hanc Origenis sententiam inter Græcanicas fabulas recessentem.

(1) Græca Adamantii verba exhibet Justinianus ad Meletum in fine , δι τὸν Θεόν καὶ Πατέρη συνέχει τὰ πάντα φάντα εἰς ξενον τὸν ὄντων, μεταδίδεις λέπτην, ἀπὸ τοῦ θίου, τὸ εἶναι ὃν τὸ πότι. Λέπτην δὲ κρᾶς τὸν κατέπιε ὁ θεὸς φάντα, τοι πότα τὸ λογικόν δένθερος τὸ πότι τοῦ πατρός. Εἰ δὲ τόπος τὸ πάντα τὸ ἀγνόον, τοι πότους τοὺς ἀγνούς διελύμανον. Διότι, κατὰ τούτο, μείζων ἡ δύναμις τοῦ πατρός πάρα τοῦ θεοῦ καὶ τὸ πάντα τὸ ἀγνόον, πλεῖστον δὲ τοῦ θεοῦ πάρα τὸ πάντα τὸ ἀγνόον, καὶ τάδε διεπονεῖται πάλλων τοῦ ἀγνοοῦ πνεύματος ἡ δύναμις πάρα τὸ ἀλλα γένος.

(2) Confer Ruffinianam interpretationem lib. 1. cap. v. in fine , ut ejus fluxæ molestaæque fidei periculum facias.

S. HIERONYMI I.

atque ad meliora gubernandi Principatibus, Potestatis, Thronis, Dominationibus, et forsitan ex his hominum constabit genus in uno aliquo ex mundis, quando iuxta Isaiam, cælum, et terra nova fient (Is. 65). Qui vero non fuerint meriti, ut per genus hominum revertantur ad pristinum statum, fient diabolus et Angeli ejus, et pessimi dæmones : ac pro varietate meritorum in singulis mundis diversa officia sortientur. Ipsosque dæmones ac rectores tenebrarum in aliquo mundo, vel mundis, si voluerint ad meliora converti, fieri homines, et sic ad antiquum redire principium : Ita duntaxat, ut per supplicia atque tormenta, quæ vel multo vel brevi tempore sustinuerint, in hominum eruditioribus, rursum veniant ad Angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas (d) ex hominibus posse fieri, non semel et subito, sed frequentius : nosque et Angelos, futuros dæmones, si egerimus negligentius, et rursum dæmones, si voluerint capere virtutes, pervenire ad Angelicam dignitatem.

4. (e) Corporales quoque substantias penitus dilapsuras : aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther et cælum, et si quod aliud corpus sincerius, et purius intelligi potest. Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat, per spicuum est. Solem quoque, et lunam et astra cetera, esse animantia : imo quomodo nos homines, ob quædam peccata his sumus circumdati corporibus, quæ crassa sunt et pigra [al. pinguia] : sic et cœli luminaria talia vel talia accepisse corpora, ut vel plus vel minus luceant, et dæmones, ob majora delicta, aereo corpore esse vestitos. Omnem creaturam, secundum Apostolum, vanitati esse subjectam, et liberari in revelationem filiorum Dei (Rom. 18. 19. 20). Ac ne quis putet nostrum esse 920 quod dicimus, ipsius verba ponamus : *In fine atque consummatione mundi, quando velut de quibusdam repugnis atque carceribus missæ fuerint a Domino animæ et rationabiles creaturæ, alias earum tardius incedere ob segnitiem, alias pernici volare cursu propter industriam. Cumque omnes liberum habeant arbitrium, et sponte sua vel virtutes possint capere vel vicia; illæ multo in pejori conditione erunt, quam nunc sunt. Hæ ad meliorem statum pervenient : quia diversi motus, et variae voluntates in utramque partem diversum acci-*

(d) Vocabul posse ex Regio exemplari, et quibusdam vulgaribus supplimus; sed pro, *hominibus*, plures MSS. atque editi *omnibus*, quæ incongrua lectio visa est, non enim ex omnibus mundi rebus, sed ex hominibus rationabiles alias creaturas, Dæmones videlicet atque Angelos fieri posse Origenes affirmat.

(e) Confer qua ad Synodicam adnotavimus num. 2. not. c. Ruffinus e contrario vertit, aut saltem aliter in Græco exemplari legit. « In hoc fine si quis materialiè naturam, id est corpoream penitus interituram putet, nullo omnino genere intellectui meo occurgere potest, quomodo tot et tantæ substantia vitam agere, et subsistere sine corporibus possunt, cum solius Dei, id est Patris, et Filii, et Spiritus sancti naturæ id proprium sit, ut sine materialiè substantia, et absque ulla corporeæ adjectionis societate intelligatur subsistere. Alius fortasse dicet, quoniam in illo fine omnis substantia corporalis ita pura erit, atque purgata, ut, ætheris in modum, et coelestis cuiusdam puritatæ atque sinceritatis possit intelligi. Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus, » etc.

(Trente-quatre.)

pient statum, id est ; *ti Angeli, homines, vel demones, et rursum et his, homines, vel Angeli sunt.* Cuunque omnia vario sermone tractasset, asserens (1) diabolum non incapace esse virtutis, et tamen needum velle capere virtutem, ad extremum sermone latissimo dispiciavit, Angelum, sive animam, aut certe daemōnem, quos dicit asserit esse naturae, sed diversarum voluntatum, pro magnitudine negligente, et similitate jumentum posse fieri; et pro dolore penitentum; et ignis ardore, (2) magis eliget ut breviter animal sit, Et in aquis habitat et fluctibus; ac corpus assumere huius vel illius peccoris : ut nobis non solum quadrupedum, sed, et pisticum corpora sint similia. Et ad extremum, ne leniretur Pythagorici dogmatis reus, qui asserit *perephēxōs*, (3) post tam nefandam disputationem, qua lectoris animum vulneravit, *Hæc, inquit, fuxia nostram sententiam non sint dogmata, sed quæsita tantum aliae projecta, ne penitus intractata viderentur.*

5. CAP. II. — In secundo autem libro mundos asserit innumerabiles; non, juxta Epicurom, unotempsore plurimos et sibi similes; sed post alterius mundi finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum mundum, aliuni fuisse mundum, et post hunc, aliuni esse futurum, et post istum, aliun : rursumque ceteros post ceteros. Et dubitat utrum futuros sit mundus alteri mundo ita ex parte [f. ex omni parte] consimilis, ut nullo inter 921 se distare videantur (e), an certe nunquam mundus alteri mundo (d) ex toto indiscretus et similis sit futurus. Rursumque post modicum : (2) « Si omnia, inquit, (in ipso disputationis

(a) Sed si enim vero acerbus cruciatum in corpora, quibus resurgentem vestiemur, utpote stabiliora et aerea.

(b) Græca vocis interpretationem addunt velustiores vulgati libri, *td est transstantiationem*; seu animæ de corpore in corpora transmigrationem.

(c) Addit. sibi laudata vetus editio vocem *articulo*, id est *nullo inter se distare videbatur articulo*, quæ lectio et concinnum est, et nobis probatur. Tum fecimus *an certe* pro eo quod erat, *aut certe*.

(d) Contrarium sensum præferunt Regla membranae, *ex toto discretae, et dissimiles sibi*, etc. Sed verior impressa lectio est, ex his enim, quæ mox Hier. adduci, Origenis verbis, semper dissimiles mundos fuisse, et fore, illum asseverasse constat. *Hiccirco arbitror pro varietate causarum* diversos mundos fieri, et elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt. Quod Justinianus quoque tradit in epistola ad Menam, *terribiliter si vel dissimiles mundi*, *vel similes*, *vel nulli*. Statuit autem et diversos constituisse mundos, et constare, partim præteritos, partim futuros. Vid. infra Hieron. n. 8. nam. et lib. 3. *ad qz* eadem Origenes tradidit.

(1) Ex Ruffino autem lib. 1. cap. 8. colligas dixisse Adamantium, fuisse quidem antequam caderet, Diabolum virtutis capacem, sed non *idecirò* quia potius recipere bonum estum voluisse. Ceterum Græca quædam Origenis verba de *perephēxō* refert Justinianus in calce epistola ad Menam, quæ cum Hieronymiana interpretatione plane concordat.

(2) Ruffinus, lib. 2. cap. 3. « Si enim aliquis potest vere sine corpore, possunt et omnia esse sine corpore, omnia enim ad unum finem tendere superior tractatus edocuit. Si autem omnia possunt carere corporibus, sive dubio non erit substantia corporalis, cuius usus nullus existet. » Et mox. « Si verum est, quod corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem, et quod absorbeatur mors in finem, non aliud quam materialem naturam exterminandam declarat, in qua operari mors aliud poterat, » et paulo post, « si haec ergo habere consequentiam videatur, reliquum est ut status noster aliquando incorporeus futurus esse crederetur, quod si recipitur, et omnes subjecti in Christo esse dicuntur, necesse est ut omnibus et hoc deferatur, in

ordo compellit sine corpore viventes, consumetur corporalis universa natura, et redigetur in nihilum, quæ aliquando facta est de nihilo : eritque tempus, quo usus ejus iterum necessarius sit. Et in consequentiis : Sin autem, ut ratione et Scripturarum auctoritate monstratum est, corruptivum hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (1. Cor. 15), absorbebitur mors in victoriam, et corruptio in incorruptionem, et forsitan omnis corporea natura tolletur e medio, in qua sola potest mors operari. » Et post paululum : « Si haec non sunt contraria fidei, forsitan sine corporibus aliquando vivens. Sin autem qui perfecte subjectas est Christo, absque corpore intelligitur; omnes autem subjecti sunt Christo, et nos erimus sine corporibus, quando ei ad perfectum subjecti fuerimus. » Et in eodem loco : « Si subjecti fuerint omnes Deo, omnes deposituri sunt corpora, et tunc corporaliter rerum universa natura solvetur in nihilum. Quæ si secundo necessitas postularit, ob lapsum rationabilium creatorum rursus existet. Deus enim in certamen, et lucram animas dereliquit, ut intelligant plenam consummatamque victoriam, non ex propria se fortitudine, sed ex Dei gratia consecutas. Et hiccirco arbitror pro varietate causarum diversos mundos fieri, et elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt. » Et iterum : « Triplex ergo suspicid 922 nobis de fine suggestur : e quibus quæ vera et melior sit, lector inquirat: Aut enim sine corpore vivimus, cum subjecti Christo, subjecti Deo, et Deus fuerit omnia in omnibus : aut quomodo Christo subjecta, cum ipso Christo subjecti Deo, et in unum foedus arctabuntur : ita omnis substantia redigetur in optimam qualitatem, et dissolvetur in ætherem, quod purioris simplicitatisque naturæ est : aut certe sphæra illa, quam supra appellavimus (e) *ἀπλούσια*, et quidquid illius circulo contingetur, dissolvetur in nihilum : illa vero quæ *ἀπλούσια* ipsa tenetur, et cingitur, vocabitur terra bona : nec non, et altera sphæra, quæ hanc ipsam terram circum ambit vertigine, et dicitur eccliam ; in sanctorum habitaculum conservabitur. »

6. Cum haec dicat, nonne manifestissime gentium sequitur errorem, et Philosophorum deliramenta, simplicitati ingredit Christianæ? Et in eodem libro : « Restat ut invisibilis sit Deus. Si autem invisibilis per naturam est, neque Salvatori visibilis erit. Et in inferioribus : Nulla alia anima, quæ ad corpora descen-

quos pervenit subjectio Christi, » etc. quæ piget excrere, sed præstabilit contulisse ut quantum sibi tribuerit Ruffinus in interpretando videoas.

(e) Hanc, et quæ proxime sequitur, Græcas voces hinc plerumque elementis exhibent MSS. ANAL.NHN, et ANAL.NH. Sed impressam lectioem Ruffini interpretatio confirmat, quam hec subiectinus, quod simul lucem hunc loco conierat, « Omni, inquit, corruptibilitate decussat aliquid purgata, omnime hujus mundi statu, qui *ἀπλούσια* dicitur sphæra, supergresso atque superato, super illam quæ Apianus dicitur sphæram, piorum atque beatorum statu collocatur, quasi in terra bona, et in terra vivorum, et cetera quæ consultuisse non penitebit. Recole epistol. LV. ad Amandum num. 5.

dit humanum, puram et germanam similitudinem signi in se prioris expressit, nisi illa de qua Salvator loquitur: *Nemo tollat animum meum a me, sed ego pono eum a meipso* (Joan. 10). Et in alio loco: Unde cum infinita cautione tractandum est, ne forte cum anima salutem fuerint consecuta, et ad beatam vitam pervenerint, animæ esse desistant. (1) Sicut enim venit Dominus atque Salvator querere, et salvum facere quod perierat (Luc. 19), ut perditum esse desistat: sic **923** anima quæ perierat, et ob cuius salutem venit Dominus, cum salva facta fuerit, anima esse cessabit. Illud quoque pariter requirendum, utrum sicut perditum aliquando non fuit perditum, et erit tempus quando perditum non erit: sic et anima aliquando fuerit anima, et fore tempus, quando nequaquam anima perseveret. Et post multum de anima tractatum, hæc intulit, scilicet id est, mens corrueens, facta est anima, et rursum anima instructa virtutibus mens fiet. Quod et de anima Esau scrutantes possumus invenire, propter antiqua peccata eum in deteriori vita esse damnatum. Et de cœlestibus requirendum est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima, vel quocumque eam appellari oportet, esse cœperit, sed antequam lucens illud, et ardens corpus intraret. De luna et stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedentibus, licet invitæ, compulsa sint subjici vanitati, ob præmia futurorum, non suam facere, sed Creatoris voluntatem, a quo in hæc officia distributæ sunt.

7. Ignem (a) quoque gehennæ, et tormenta, quæ Scriptura sancta peccatoribus cominatur, « non ponit in suppliciis, sed in conscientia peccatorum, quando Dei virtute, et potentia omnis memoria delictorum ante oculos nostros ponitur. Et veluti ex quibusdam seminibus in anima derelictis, universa vitiorum seges exoritur: et quidquid feceramus in vita vel turpe, vel impium, omnis eorum in conspecie nostro pictura describitur, ac præteritas voluptates mens intuens, conscientiae punitur ardore, et pœnitutinis stimulis confoditur. Et iterum: Nisi forte corpus hoc pingue atque terrenum caligo, et tenebræ nominandæ sunt; per quod, consummato hoc mundo, cum necesse fuerit in aliud transire mundum, rursum nascendi sumet exordia. Hæc dicens, perspicue μετεμψύχοσιν Pythagoras Platonisque

(a) Martianæ ignes, Victorius autem *ignis*, et mox non ponit pro non ponit, manifesto errore. Est autem Origeniani quem singulat Hier. locus operis lib. 2. capit. 11. ubi recitata Iosuæ sententia 50. 11: « Ambulate in lumine ignis vestri, et flamma, quam accendistis: Per quos, inquit, sermones hoc videtur indicari. Peccator ut flammam sibi ipse proprii ignis accendat, et non in aliquem ignem, qui ante luerat accussum ab alio, vel ante ipsum substituit, demergatur. » Vid. Hieronym. deuio lib. 3. in epist. ad Epites. 5. 6. « Quia igitur sunt plerique qui dicunt, non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrigesus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum, et conscientiam delecti esse pro pena, etc.

(1) Hac porro Graece quoque habentur ad calcem Justinianæ Epistolæ ad Menam. οὐτε οὐσα τὸ ἀπολαός γίγνεται περὶ τοῦ μέσου οὐσίατο τὸ ἀπολαός, οὐδὲ λοτοῦ ἀπολαός οὐσία, τοῦ οὐσία φυγῆ, οὐ τοῦ τὸ ἀπολαός, οὐδὲ μέση φυγῆ η συνέστη φυγῆ, οὐτε τὸ ἀπολαός, τοῦ βασινοτοῦ εἰς οὐσία τὸ ἀπολαός η οὐτε οὐσία ἀπολαός, καὶ λοτοῦ οὐτε οὐσία λοτοῦ ἀπολαός, οὐτε καὶ η φυγῆ η οὐτε οὐσία η φυγῆ, καὶ λοτοῦ οὐτε οὐσία λοτοῦ φυγῆ.

defendit. » Et in fine secundi voluminis de Perfectione nostra disputans, intulit: (2) « Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes, et corpora, forsitan ne animæ quidem fuerimus, sed mens et sensus ad perfectum **924** veniens, nullaque perturbationum nubilo caligans, intuebitur [fort. intuebitur] rationabiles intelligibilesque substantias, facie ad faciem. »

8. CAP. III.—In libro quoque tertio haec vitia continentur: « Sin autem semel receperimus, quod ex præcedentibus causis aliud vas in honorem, aliud in contumeliam sit creatum, cur non recurramus ad animæ arcanum, et intelligamus eam egisse antiquitus, propter quod in altero dilecta, in altero odio habita sit (Malach. 1. 2), antequam in Jacob corpore supplaret, et in Esau planta teneretur a fratre (Gen. 25.25)? » Et iterum: « Ut autem aliae animæ fierent in honorem, aliae in contumeliam, materiarum causarumque merita præcesserunt. Et in eodem loco: Juxta nos autem ex præcedentibus meritis, vas quod in honorem fuerit fabricatum, si non dignum vocabulo suo opus fecerit, in alio sæculo fiet vas contumeliaz, et rursum vas illud, quod ex anteriori culpa contumeliaz nomen acceperat, si in præsenti vita corrigi voluerit, in nova creatione fiet vas sanctificatum, et utile Domino, et in omne opus bonum paratum. Statimque subjungit: Ego arbitror posse quosdam homines, a pervis vitiis incipientes, ad tantam nequitiam pervenire, si tamen noluerint ad meliora converti, et poenitentia emendare peccata, ut et contraria fortitudines fiant; et rursum ex inimicis contrariisque virtutibus, in tantum quosdam per multa tempora vulneribus suis adhibere medicinam, et fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. Sæpius diximus, in inslatis perpetuisque sæculis, in quibus anima subsistit et vivit, sic nonnullas earum ad pejora corrueat, et ultimum malitia locum teneant, et sic quosdam proficeret, ut de ultimo malitia gradu, ad perfectam veniant consummatamque virtutem. » Quibus dictis conatur ostendere, et homines, id est, animas posse fieri dæmones, et rursum dæmones in Angelicam redigi dignitatem. Atque in eodem volumine: « Sed et hoc requirendum, quære humana anima nunc ab his, nunc ab aliis virtutibus ad diversa moveatur. » Et putat quorundam antequam venirent in (b) corpora, merita **925** præcessisse, ut est illud Joannis exultantis in utero matris suæ, quando ad vocem salutationis Mariæ, indignam se confabulatione ejus Elizabeth confutetur. Statimque subjungit: « Et e contrario parvuli licet, et pene lactentes malis repletur spiritibus, et in divinos atque hariolos inspirantur: in tantum, ut etiam dæmon (a) Pythonicus quosdam a ténere ætate possideat; quos derelictos esse apud providentiam Dei, cum nihil tale fecerint, ut ieiuni-

(b) Antea erat corpore. Alia quædam hujuscemodi sunt atque infra emendamus.

(c) Pythones vocant Graeci spiritus qui futura præcunt.

(2) Lib. 2. cap. ultim. quæ Rusinus adulterat.

modi insaniam sustinerent, non est ejus qui nihil vult abesse Deo fieri, et omnia illius justitia gubernari. »

9. Rursumque de mundo : « Nobis autem, inquit, placet, et ante hunc mundum aliud fuisse mundum, et post istum aliud futurum. Vis discere, quod post corruptionem hujus mundi alius sit futurus? audi Isaiam loquentem : *Erit cælum novum, et terra nova, quæ ego facio permanere in conspectu meo* (Cap. 66. 22). Vis nosse, quod ante fabricam istius mundi, alii mundi in præterito fuerint? Asculta Ecclesiasten : *Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quid est quod factum est? ipsum quod futurum est. Et non est omne novum sub sole, quod loquatur, et dicat: Ecce hoc nō-vum est. Jam enim fuit in sæculis pristinis, quæ fuerunt ante nos* (Eccle. 1. 9. 10). Quod testimonium non solum fuisse, sed futuros mundos esse testatur : non quod simul, et pariter omnes fiant, sed alius post alium : statimque subjungit : (a) *Divinitatis habitaculum et veram requiem apud superos existimo intelligi, in qua creaturæ rationabiles commorantes antequam ad inferiora descenderent, et de invisibilibus ad visibilia commigrarent, ruentesque ad terram, crassis corporibus indigerent, antiqua beatitudine fruebantur.* Unde conditor Deus fecit eis congrua humilibus locis corpora, et mundum istum visibilem fabricatus est : ministrosque ob salutem et corruptionem eorum, qui cederunt, misit in mundum : ex quibus alii certa obtinerent loca, et mundi necessitatibus obedirent : alii injuncta sibi officia, singulis quibusque temporibus, quæ novit artifex Deus, sedula mente tractarent. Et ex his sublimiora mundi loca, sol, et luna, et stellæ, quæ ab Apostolo creatura dicuntur, acceperunt. Quæ creatura vanitati subiecta est (Rom. 8), eo quod crassis circumdata corporibus, et aspectui 926 pateat. Et tamen non sponte subiecta est vanitati : sed propter voluntatem ejus, qui eam subiecit in spe. Et iterum : alii vero in singulis locis atque temporibus, quæ solus artifex novit, mundi gubernaculis serviunt, quos Angelos ejus esse credimus. » Et post paululum : « *Quem rerum ordinem totius mundi regit providentia, dum aliæ virtutes de sublimioribus corrunt, aliæ paulatim labuntur in terras. Istaæ voluntariae descendunt, aliæ præcipitantur invitæ. Hæ sponte suscipiunt ministeria, ut ruentibus manum porrigant: illæ coguntur ingratæ, (b) ut tanto tempore in suscepto officio perseverent.* » Et iterum : « *Ex quo sequitur, ut ob varios motus, variis creentur et mundi, et post hunc quem incolimus, alias multo dissimilis mundus fiat. Nullusque alias diversis casibus, et profectibus, et vel virtutum præmiis, vel vitiorum suppliciis, et in præsenti, et in*

(a) *Locum ope Regii codicis restituimus, cum antea editi omnes vitiouse haberent, Divinitus habitaculum. Abest etiam ab eodem exemplari, integro tamen sensu, commorantes.* Ceterum ex interpretatione Ruffini nihil de vero Origenis sensu constitutus. Confer quæ hinc, usque ad subsequentem numerum, sunt.

(b) *Regium idem exemplar, cui partim vetus editio suffragatur, et tanto vel tanto tempore in suscepto officio perseverant, etc.*

futuro, atque in omnibus et retro (c) et postea temporibus potest merita dispensare, et ad unum rursum finem cuncta pertrahere, nisi solus conditor omnium Deus, qui scit causas propter quas alios permittat sua perfici voluntate, et de majoribus ad ultima paulatim delabi, alios incipiat visitare, et gradatim quasi manu data, ad pristinum retrahere statum, et in sublimibus collocare. »

9. Cumque de fine disputare cœpisset, hæc intulit : « *Quia (ut crebro jam diximus) principium rursus ex fine generatur, quarumrūt utrum, et tunc futura sint corpora, an sine corporibus aliquando vivendum sit, cum redacta in nihilum fuerint, et incorporalium vita, incorporalis esse credenda sit, qualem et Dei novimus.* Nec dubium est, quin, si omnia corpora ad mundum istum sensibilem pertineant, quæ appellantur ab Apostolo visibilita (Rom. 1), futura sit vita incorporalium incorporalis. » Et paulo post : « *Illud quoque quod ab eodem Apostolo dicitur: Omnis creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei (Rom. 8. 21), sic intelligimus, ut primam creaturam rationabilem et incorporalium esse dicamus, quæ non serviat corruptioni, eo quod non sit vestita corporibus; et ubicumque 927 corpora fuerint, statim corruptio subsequatur.* Postea autem liberabitur de servitute corruptionis, quando reperient gloriam filiorum [al. filii] Dei, et Deus fuerit omnia in omnibus. » Et in eodem loco : « *Ut autem incorporeum finem omnium rerum esse credamus, illa nos Salvatoris oratio provocat, in qua ait: Ut quomodo ego et tu unus sumus, sic et isti in nobis unus sint.* Etenim scire debemus, quid sit Deus, et quid sit futurus in fine Salvator, et quomodo (d) in sanctis similitudo Patris, et Fili re promissa sit, ut quomodo in se illi unus sunt, sic et isti in eis unus sint. Aut enim suscipiendum est universitatis Deum vestiri corpore, et quomodo nos carnibus, sic illum qualibet materia circumdari; ut similitudo vitæ Dei, in fine sanctis possit æquari; aut si hoc indecens est, maxime apud eos, qui saltem ex minima parte Dei sentire cupiunt majestatem, et ingenitæ atque omnia excedentis naturæ gloriam suspicari; et duobus alterum suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinem Dei, si eadem semper sumus corpora habituri, aut si beatitudo nobis ejusdem cum Deo vita promittitur, eadem qua vivit Deus, nobis conditione vivendum est. »

10. Ex quibus omnibus approbatur, quid de resurrectione sentiat, et quod omnia corpora interitura confirmet : ut simus absque corporibus, quomodo prius fuimus, antequam crassis corporibus vestiremur. Rursumque de mundorum varietate disputans, et vel ex Angelis dæmones, vel de dæmonibus Angelos, sive homines futuros esse contestans, et e con-

(c) *Martianæ priora, quod emendavimus ex Victorii editione, quæ tamen in hoc peccare videtur, quod merito legit pro merita. Paulo inferius vocem, paulatim ex MSS. et veteri edit. suffecimus.*

(d) *Alii editi in sancti, sed in particula expuncta, sequentem ut ad sensus perspicuitatem supplevimus e MSS.*

trario ex hominibus dæmones, et omnia ex omnibus sententiam suam tali fine confirmat : « Nec (a) dubium est, quin post quedam intervalla temporum, rursus materia subsistat, et corpora fiant, et mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quæ post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsæ, tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur : dum nolunt servare principium, et incorruptam **928** beatitudinem possidere. Nec hoc ignorandum, quod multæ rationabiles creaturæ, usque ad secundum, et tertium, et quartum mundum servent principium, nec mutationi in se locum tribuant. Aliæ vero tam parum de pristino statu amissuræ sint, ut pene nihil perdidisse videantur, et nonnullæ grandi ruina in ultimum præcipitandæ sint barathrum. Novisque dispensator omnium Deus, in conditione mundorum singulis abuti juxta meritum, et opportunitates et causas, quibus mundi gubernacula sustentantur, et initiantur : ut qui omnes vicerit nequitia, et penitus se terre coæquaverit, in alio mundo, qui postea fabricandus est, fiat diabolus, principium plasmationis Domini, ut illudatur ei ab Angelis, qui exordii amisere virtutem. » Quibus dictis, quid aliud conatur ostendere, nisi hujus mundi homines peccatores, in alio mundo posse diabolum et dæmones fieri? Et rursum nunc dæmones, in alio mundo posse vel Angelos, vel homines procreari? Et post disputationem longissimam, qua omnem creaturam corpoream in spiritualia corpora, et tenuia dicit esse mutandam : cunctamque substantiam in unum corpus mundissimum, et omni splendore purius convertendam, et tales, qualem nunc humana mens potest cogitare, ad extremum intulit : « Et erit Deus omnia in omnibus, ut universa natura corporea redigatur in eam substantiam, quæ omnibus melior est, in divinam scilicet, qua nulla est melior. »

11. CAP. IV.—In quarto quoque libro, qui operis ejus extremus est, hæc ab Ecclesia Christi damnanda interserit. « Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis et animæ, juxta operum differentiam, diversa apud inferos obtinent loca : sic qui de coelestis Jerusalem (ut ita dicam) administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt, ut pro qualitate meritorum, diversa in terris possideant loca. » Et iterum : « Et quia comparavimus, de isto mundo ad inferna pergentes animas, iis ani-

mabus, quæ de superiori cœlo ad nostra habitacula pervenientes quodammodo mortue sunt, prudenti investigatione rimandum **929** est, an hoc ipsum possimus etiam in nativitate dicere singularum, ut quomodo quæ in ista terra nostra nascuntur animæ, vel de inferno rursum meliora cupientes, ad superiora veniunt, et humanum corpus assumunt, vel de melioribus locis ad nos usque descendant; sic et ea loca quæ supra sunt in firmamento, aliae animæ possideant, quæ de nostris sedibus ad meliora proficiant : aliae quæ de coelestibus ad firmamentum usque delapsæ sint, (b) nec tantum fecere peccatum, ut ad loca quæ incolimus, truderentur. Quibus dictis nititur approbare, et firmamentum, id est cœlum, ad comparationem superioris cœli esse inferos, et hanc terram, quam incolimus, collatione firmamenti inferos appellari, et rursum ad comparationem inferorum, qui subter nos sunt, nos cœlum dici: ut quod aliis infernus est, aliis cœlum sit. » Nec hac disputatione contentus, dicit, « In fine omnium rerum, quando ad coelestem Jerusalem reversi sumus, (c) adversarium Fortitudinum contra populum Dei bella consurgere, ut non sit eorum otiosa virtus, sed exerceantur ad prælia, et habeant materiam roboris, (d) quam consequi non possint, nisi fortes primum adversariis resisterint : » quos ratione, et ordine, et solertia repugnandi, in libro Numerorum legimus esse superatos (*Num. 10. 26. 33*).

42. Cumque dixisset juxta Joannis Apocalypsim (*Cap. 4. v. 6*), Evangelium sempiternum, id est, futurum in cœlis, tautum præcedere hoc nostrum Evangelium, quantum Christi prædicatio Legis veteris sacramenta, ad extremum intulit (quod et cogitasse sacrilegium est) pro salute dæmonum, Christum etiam in aere, et in supernis locis esse passum. Et licet ille non dixerit, tamen quod consequens sit, intelligitur : sicut pro hominibus homo factus est, ut homines liberaret : sic et pro salute dæmonum, Deum futurum quod sunt hi, ad quos venturus est liberandos. Quod ne forsitan de nostro sensu putemur asserere, ipsius verba ponenda sunt. « Sicut enim per umbram Evangelii, umbram Legis impletiv : sic quia **930** omnis lex exemplum, et umbra est ceremoniarum coelestium, diligentius requirendum, utrum recte intelligamus Legem quoque coelestem, et ceremonias superni cultus plenitudinem non habere ; sed indigere Evangelii veritate, quod in Joannis Apocalypsi Evangelium legimus sempiternum, ad comparationem videlicet hujus nostri Evangelii, quod temporale est, et in transitu mundo ac sæculo prædicatum. Quod quidem etiam si usque ad passionem Domini Salvatoris inquirere voluerimus, (e) quan-

(a) Hic tandem locus exemplo sit, quam callide Origenis errores Ruffinus dissimulaverit, quandoquidem hanc ipsam per vulgatam ejus de Beatorum lapsibus sententiam, alius interpretatione sua adscribit *l. 3. c. 6.* « Verum istam perfectionem ac beatitudinem rationabilium creaturarum, vel naturarum, ita deum quidam permanere in eodem statu, quo supra diximus, putant, id est ut Deum omnia habeant, et Deus eis sit omnia, si nullatenus eas societas naturæ corporali admoveat. Alioquin existimat gloriam summæ beatitudinis impediti, si materialis substantiæ interseratur ad mixtio. » Quia ito ipsum Origenem id confutantem inducit paulo post, « In quo statu (*beatitudinis*) etiam permanere semper, et immutabiliter Creatoris voluntate est creendum, fidem rei faciente sententia Apostoli dicentis, Domum habemus non manufactam æternam in cœlis. »

(b) Regium exemplar, nec tantum fecere peccati, ut ad loca inferiora quæ incolimus, etc.

(c) Hinc facile intelligas quid sibi voluerit Theophilus Paschali *l.* cum somniasset Origenem dixit, ascendere animas ad cœlum, et descendere, et nunc proficer, nunc ad inferiora delabi.

(d) Sic restituimus e MSS. aliquis vulgaris cum penes Martianæ esset, quam ut consequi, et mox institerint..

(e) Hunc locum Graeco ex textu sic repræsentat Justinianus epist. ad Menam o lib. 4. *νη ἐγένετο*, sicutque est vulgo

quam audax, et temerarium sit, in easq; ejus querere passionem : tamen si spiritus tuus nequit in celestibus sunt, et non erubescimus crucem Domini consideri propter destructionem eorum, quae sua passione destruxit : cur timeamus etiam in supernis teis, in consummatione saeculorum aliquid simile suspicari, ut omnium locorum gentes illius passione salvantur?

15. Rerumque blasphemans de Filio sic locutus est : « Si enim Patrem cognoscit Filius, videtur in eo quod novit Patrem, posse eum comprehendere : ut si dicamus artificis animum artis scire menseuram. Nec dubium, quin (a) si Pater sit in Filio, et comprehendatur ab eo in quo est. Sin autem comprehensionem eam dicimus, ut non solum sensu quis, et sapientia comprehendat ; sed et virtute, et potentia cuncta teneat, qui cognovit ; non possimus dicere, quod comprehendat Filius Patrem : Pater vero omnia comprehendit. Inter omnia autem, et Filius est, ergo et Filius comprehendit. » Et ut sciremus causas, quibus Pater comprehendat Filium, et Filius Patrem non queat comprehendere, haec verba subnectit : « Curiosus fector inquirat utrum ita a semetipso cognoscatur Pater, quomodo cognoscitur a Filio : sciens quod scriptum est : Pater qui misit, (b) maior me est in omnibus (Joan. 14. 28), verum esse contendet [fort. concedet], ut dicat, et in cognitione Filio Patrem esse majorem, dum perfectius, et purius a semetipso cognoscitur, quam a Filio. » (1).

14. Metaphysico quoque, et abolitionem **931** corpoream, per hoc rursum sentire convincitur. « Si quis autem potuerit ostendere incorporalem rationabilemque naturam, cum expoliaverit se corpore, vivere per semetipsam, et in pejori conditione esse, quando corporibus vestitur ; in meliori, quando illa depicit : nulli dubium est corpora non principaliter subsistere, sed per intervalla, et ob variae metas rationabilium creaturarum nunc fieri ; ut qui his indigent, vestiantur, et rursum cum illa depravatione (c) lapsuum se ad meliora correxerint, dissolvi in nihilum, et hoc semper successione variari. » Et ne parvam putaremus impietatem esse eorum, quae premissarum, in ejusdem voluminis fine conjungit : Omnes rationabiles naturas, id est Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum, Anglos, Potestates, Dominationes, exterisque Virtutes, ipsum quoque hominem secundum animae dignitatem, unius esse substantiae. « Intellectualem, inquit, rationabilemque naturam sentit Deus, et unigenitus Filius ejus, et Spiritus Sanctus :

editus, καὶ μεγάλος τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, τολμητὸς δέποι πολὺ τοῦ σημερινοῦ τόντοῦ λόγου. διὸ εἰ τοῦ ανθρώπου τῆς πονηρίας τοῦ σημερινοῦ, ἀραιοῦ ὅτεδικε σταύρῳ απαύριψεν ἡμάρτησον, ὅτε δὲ κατέπειρεν διδόνεις πνευματικήν τὸν Ιησούν. Ιω: τῆς συντάξεως τοῦ παντός εἰδῶν, οὐ πορθεῖσθαι.

(a) Reginæ liber si voculam non agnoscit.

(b) Depravatum antiquam lectionem secutus Martianæus, legit major est omnibus, quod nullibi scriptum est. Nos veram, ut putamus, ex Reginæ exemplari et Victorii editione expressimus.

(c) Victorius, lapsos contendit legendum esse, quod nobis non probatur.

(1) Alter Cravius metaphysico quoque et abolitioni corporum hic rursum consentire convictur.

sentient Angeli, et Potestates, exterisque Virtutes, sentit interior homo, qui ad imaginem, et similitudinem Dei conditus est. Ex quo concluditur, Deum, et haec quodammodo (a) unius esse substantia. » Unum addit verbum, quodammodo, ut tanti sacrilogi crimen effageret, et qui in aliis doceat Filium, et Spiritum Sanctum non vult (c) de Patris esse substantia, ne divinitatem in partes separare videatur, naturam omnipotentis Dei Angelis hominibusque largitur.

15. Cum haec ita se habeant, que incertitia est, precis de Filio et Spiritu Sancto commutatio, que aper tam blasphemiam præferebant ; cetera ita ut scripta sunt, protulisse in medium, et impia voce laudasse : cum utique, et illa, et iota de uno impietatis fonte processeris? Adversum omnia scribere, nec hujus est temporis, et omnes qui adversus Arium, et Eunomium, **932** Manichæumque, et diversas scripsierunt haereses, his quoque impietatis respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos voluerit legere libres, et calciatis pedibus ad terram reprobationis pergere ; ac alieni a serpentibus mordeatur, et arcuato Scorpii vulnere venberetur, legat prius hanc librum, et antequatu ingredietur viam, quæ sibi cavenda sint, novorit.

EPISTOLA CXXV (f).

AD (g) RUSTICUM MONACHUM.

Bocet, quemadmodum oporteat instituere vitam, Monachicu dignam nomine ; monetque imprimis vitandam suspectarum seminarum consuetudinem : tulius autem esse jacevonom in canobio, quamin solitudine vitam agere. Tunc vero ad docendum, et scribendos libros esse veniendum : obrectatorum familiaritatem modis omnibus fugiendam.

1. Nihil Christiano felicius, cui præmittitur regnum celorum. Nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur. Nihil fortius, qui vincit diabolum. Nihil imbecillius, qui a carne superatur. Utriusque rei exempla sunt plurima. Latro credit in cruce, et sta-

(d) E contra in libro ad Pamachium adversus Joan. Ierosolym, capp. 5. et 6. Manichei non Origenis haec dixit tuisse insaniam, *animitus hominum partem esse Dei naturæ, vel de Dei substantia.* Unde Augustin..de Civit. Dei lib. 11. cap. 25. « Animas dicunt, non quidem partes Dei, sed factas a Deo peccasse, a conditure recessendo, et diversis progressibus pro diversitate peccatorum a celis usque ad terras diversa corpora, quasi vincula meruisse...» Hic Origenes jure culpatus ; in libris enim, quos appellant *τριπλάσιον*, id est de Principiis, hoc sensit, et scripsit. « Quin etiam ipse Hieronymus denuo in mox subiecta epist. 126. ad Marcellinum et Anaphychiam, « super animæ, inquit, statu utrum lapsa de celo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, et Origenes putant, an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manicheus, et Hispani Priscilliani haeresis suspicuntur, » etc. Attamen proposito in Adamantium criminatione succint Justinianus Epist. ad V. Synod. qua exprobatur Origenistis dictum haec ratione censuunt non esse, ut narrat etiam Reginæ, « Rerum omnium rationalium unitatem esse, cum idem sunt substantia, et operatione, ac virtute, quæ est apud Deum Verbum, tum adiunctione, et agnitione. »

(e) Vetus editio, de Dei Patriis, etc.

(f) Alius 4. Scripta anno 411.

(g) Hic idem est Rusticus, qui postea Narbonensis Episcopus fuit, ad quem etiam S. Leo Papa Epistolam scripsit. Patria quidem Massiliensis, sed non ejusdem Monasterii, ut aliquibus videtur, imo vero Tolosani monachus.

tim meretur audire : *Amen dico tibi : hodie tecum eris in paradyso* (*Luc. 23. 43*). Judas de Apostolatus fastigio, in (a) perditionis tartarum habitur, et nec familiaritate convivii, nec instinctione bucculae, nec osculi gratia frangitur, ne quasi hominem tradat, quem Filiu[m] Dei neverat. Quid Samaritana valius ? Non solum ipsa creditit, et post sex viros unum ipvenit Dominum, Messiamque cognovit ad fontem, quem in Templo Iudaorum populus ignorabat : sed et auctor sit salutis multorum, et Apostolis ementibus cibos, esurientem reficit, lassumque sustinet (*Joan. 4*). Quid Salomon sapientius ? Atamen 933 infatuatur amoribus mulierum (*3. Reg. 14. 1*). Bonum est sat, nullumque sacrificium absque hujus aspersione suscipitur (*Lev. 2*). Unde et Apostolus praecepit : *Sermo vester semper in gratia sale sic conditus* (*Coloss. 4. 6*). Quod si infatuatur, foras projicitur (*Marc. 8*), in tantumque perdit nominis dignitatem, ut ne in sterquilinium quidem utile sit, quo solet credentium arva condiri, et sterile animarum solum pinguescere. Hæc dicimus, ut prima te, fili Rustico, fronte doceamus, magna cepisse, et excelsa sectari; et adolescentie, imo pubertatis incentivâ calcantem, perfectæ quidem ætatis gradum scandere : sed lubricum iter esse, per quod ingrederis ; NEC TANTUM SEQUI GLORIAE post victoriam, quantum ignominiae post ruinam.

2. Non mihi nunc per virtutum prata ducendus est rivulus : nec laborandum, ut ostendam tibi variorum pulchritudinem florum : quid in se lilia habeant putratis, quid rosa verecundiae possideat, quid violæ purpura promittat in regno, quid rutilatium sponteat pictura gemmarum. Jam enim, propitio Domino, stivam tenes. Jam tectum atque solarium cum Petro Apostolo concendi; qui esuriens in Iudeis, Cornelii saturatur fide; et famem incredulitatis eorum, gentium conversione restinguit : atque in vase Evangeliorum quadrangulo, quod de celo descendit ad terram, docetur, et discit omnes homines posse salvare. Rursumque quod viderat, in specie candidissimi linteaminis in superna transfertur, et creditum turbam de terris ad celum rapit : ut pollicitatio Domini compleatur : *Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt* (*Math. 5. 8*). Totum quod apprehensa manu insinuare tibi cupio, quod quasi doctus nauta, post multa naufragia, rūdem conor instruere vectorem, illud est, ut in quo littore pudicitia pirata sit [al. *pirata sis*] neveris ; ubi Charybdis, et radix omnium malorum avaritia ; ubi Scyllæ obtrectatorum canes, de quibus Apostolus loquitur : *Ne mordentes invicem, mutuo 934 consumamini* (*Galat. 5*), quomodo in media tranquilitate securi, Lybicis interdum vitorum Syrtibus obruumur ; quid venenatorum animantium, desertum hujus sæculi nutriat [al. *deserta his nutritant*].

3. Navigantes Rubrum mare, in quo optandum nobis est, ut verus Pharaon cum suo mergatur exer-

(a) Victorius maluit *proditionis*, quæ locio proba ipsa quoque est : eleganter tamquam et genus, ut MSS. habent, *perditionis tartarum* dicitur, quam, *proditionis*.

citu, multis difficultatibus ac periculis ad (b) urbem Auxumam pervenient. Utroque in Altero Gentes vagæ, imo belluae habitant ferocissimæ. Semper solliciti, semper armati, totius anni vehunt cibaria. Latentibus saxis vadisque durissimis plena sunt omnia, ita ut (c) speculator, et docto[r] in summa mali arbore sedeat, et inde regendæ, et circumflectendæ navis dictata prædicet. Felix cursus est, si post sex menses *supradicta* urbis portum teneant, a quo se incipit aperire Oceanus ; per quem vix anno perpetuo ad Indiam pervenient, et ad Gangem fluvium (quem *Phison Sancta Scriptura commomorat*) qui circumitat totam terram Evila, et multa genera pigmentorum de paradisi dicitur fonte devphere. Ubi nascitur carbunculus, et smaragdus ; et margarita candentia, et uniones, quibus nobilem seminarum ardet ambitio : montesque aurei, quos adire propter gryphas, et dracones, et immensorum corporum monstra, hominibus impossibile est : ut ostendatur nobis, quales custodes habent avaritiam.

4. Quorsum ista ? Perspicuum est, si negotiatores sæculi tapta sustinent, ut ad incertas periturasque divitiæ perveniant, et servent cum animæ discrimine, quæ multis periculis quæsierunt, quid Christi negotiatori faciendum est, qui venditis omnibus querit, pretiosissimum ungaritum? qui totis substantiæ sua opibus emit agrum, in quo reperiatur thesaurum, quem nec fur effodere, nec latro possit auferre ?

5. Scio me offensurum esse quamplurimos, qui generalem de vitiis disputationem, in suam referunt contumeliam; 935 et dum mihi irascuntur, sum indicant consoientiam : multoque pejus de se, quam de me judicant. Ego enim neminem nominabo : nec veteris Comœdia Hæcæntia certas personas oligam atque perstringam. PRUDENTIS VIRI EST, ac prudentium seminarum, dissimulare, imo emendare quod in se intelligent, et indignari sibi magis quam mihi ; nec in monitore maledicta congerere. Qui etsi iisdem

(b) Veteres librarii vocem *Auxumam* quid sibi velle non assecutus, *Maximam*, facili hæcerum mutatione substituerunt. Sic tamè degradatus locus crucem ligat Hieronymianus ante nos editoribus, dum varia commentantur, ut quæ intelligenda sit urbs hæc *Maxima*, divinatum doceant. *Marijanus de aliis* interpretatur, quod in Libro Locorum ad hanc vocem hæc legantur, *Mari Rubro*, unde ex *Egypto in Indiam navigatur*. Alii intellectori conjectura, *Rabbah* intelligunt, quod hæc civitas, Hieronymo teste, in cap. 23. Ezechielis, *proprie hoc appellatur nomine ob magnitudinem*, *Rabbath enim Maxima* dicitur. Nos mendum in ipso vocabulo cubare sentientes, *Auxumam* corrigendum duximus, cum ex magni viri Luce Holstenii in Stephanum Byzantinum notis conjecturam nostri am. firmari djudicimus, ut veram lectionem repovere ex ejus auctoritate non amplius dubitaremus. Erat quippe *Azuma*, vel *Azumia*, Græce *Autoum*, vel *Autoum* regia olim Habessinorum urbs, totinusque Regni metropolis, ut Nonnosus in Biblioth. Photii c. 3. alt. *Autoum* totius loci mysticæ et oboe mysteriæ *Anterior*, et ut Jobus Lodijus testatur, sita in decimo quarto et dimidio gradu latitudinis septentrionalis, hec nisi quadraginta quinque leucis Lusitanicis distans a mari Rubro ; cuius insigne emporium fuisse tradit[us] Arrianus in periplo maris Erithraei, ut non tanti facienda videatur ea difficultas, quod a mari hoc intervallo absit, cum regia omnia quæ hec memorantur, ei perquam bene conveniant.

(c) Magis laceras duxit, sive, ut Victorius legit, *speculator doctus* sed remitemus MSS.

teneatur criminibus, certe in eo melior est, quod sua ei mala non placent.

6. **Audio religiosam habere te matrem, multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ eruditiv infantem : ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, et absentiam filii, spe sustinens futurorum ; ut ubertatem Gallici nitoremque sermonis, gravitas Romana condiret : nec calcaribus in te, sed frænis uteretur, quod et in dissertationis viris Græciae legimus, (a) qui Asianum tumorem Attico siccabant sale, et luxuriantes flagellis vineas, falcibus reprimebant, ut eloquentiae torcularia, non verborum pampinis, sed sensum, quasi uarum, expressionibus redundant. Hanc tu suspice, ut parentem : ama, ut nutricem : venerare, ut sanctam. Nec aliorum imiteris exemplum, qui relinquunt suas, et alienas appetunt : quorum dedecus in propatulo est, sub nominibus (b) pietatis querentium suspecta consortia. Novi ego quasdam jam maturioris ætatis, et plerasque libertini generis adolescentibus delectari, et filios querere spirituales : paulatinque pudore superato, per facta matrum nomina erumpere in licentiam maritalem. Aliæ sorores virgines deserunt, et externis viduis copulantur. Sunt quæ oderunt suos, et non suorum palpantur affectu : quarum impatentia, index animi, nullam recipit excusationem ; et cassa (c) impudicitiae velamenta, quasi aranearum fila disrumpit. Videas nonnullos accinctis renibus, pulla tunica, barba prolixa, a mulieribus non posse discedere, sub eodem manere tecto, simul inire convivia, ancillas juvenes habere in ministerio, et præter vocabulum **936** nuptiarum, omnia esse matrimonii. Nec hæc culpa est Christiani nominis, si simulator religionis in vitio sit : quinimo confusio gentilium, cum ea vident Ecclesiis displicere, quæ omnibus bonis non placent.**

7. **Boni Monachi officium.** — Tu vero si monachus esse vis, non videri, habeto curam, non rei familiaris, cui renuntiando, hoc esse cœpisti, sed animæ tuæ. **SORDIDÆ VESTES** candidæ mentis indicia sint : vilis tunica contemptum sœculi probet : ita duntaxat, ne animus tumeat, ne habitus sermoque dissentiant. Balnearum fomenta non quærat, qui calorem corporis, jejuniorum cupiditatem frigore extinguere. Quæ et ipsa moderata sint, ne nimia debilitent stomachum, et majorem refectionem possentia, erumpant in cruditatem, quæ parens libidinum est. **Modicus ac temperatus** cibus et carni et animæ utilis est. Matrem ita vide, ne per illam alias videre

(a) Recole apud Quintilianum lib. 12. cap. 10. exempla, Ciceronem quoque in Oratore.

(b) Acute sugillat Agapetas, fœdissimum hominum genus, qui caritatis, sive pietatis obtenuit, illicitum cum feminis contubernalium fucabant. In epistola XXII. ad Eustochium *Agupetarum pestem* vocat Nazianzenus ;

ἵν δέσμη τοι καὶ τοῖνος τοῦτο τὸ σφύρον
γενόντο μὲν τοι ἡγη καὶ μερές ἀγάπης.

et auctor libri de Singularitate clericorum : « nudam, inquit, fœditatem velamento boni nominis tegunt, dum apud eos sub falsa dilectione, vera dilectio violatur. »

(c) Victorius præfert *pudicitia*, quæ lectio incongrua ipsa quoque non est.

cogaris : quarum vultus cordi tuo hærent, Et tacitum vivat sub pectore vulnus (*Aenid.* 4). Ancillas quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidiis ; quia quanto vilior earum conditio, tanto facilior est ruina. Et Joannes Baptista sanctam matrem habuit, Pontificisque filius erat ; et tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, ut in domo parentum cum periculo viveret castitatis. Vivebat in eremo (*Luc.* 1), et oculis desiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere. Vestis aspera, zona pellicea, cibus locuste, melque silvestre (*Marc.* 1), omnia virtuti, et continentiae præparata. Filii Prophetarum (quos monachos in veteri Testamento legimus) ædificabant sibi casulas propter fluenta Jordanis, et turbis urbiū derelictis, polenta, et herbis agrestibus victabant (4. *Reg.* 6). Quamdiu in patria tua es, habeto cellulam pro paradiso : varia Scripturarum poma decerpe : his utere deliciis : harum fruere complexu. Si scandalizat te oculus, pes, manus, projice ea (*Math.* 5). Nulli parcas, ut soli parcas animæ. Qui viderit, inquit Dominus, mulierem ad concupiscendum eam, jam macchatus est eam in corde suo. Quis gloriabitur castum se habere cor (*Prov.* 20. 9) ? Astra non sunt munda in conspectu Domini : quanto magis homines (*Job.* 25. 5. 6), quorum **937** vita tentatio est ? Vœ nobis, qui quoties concupiscimus, toties fornicamur. *Inebriatus est*, inquit, *gladius meus in caelo* (*Isai.* 34. 5), multo amplius in terra, quæ spinas, et tribulos generat. Vas electionis, in cuius ore Christus resonabat, macerat corpus suum, et subjicit servitu (1. *Cor.* 9. 27) ; et tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sentientiæ, ut quod non vult, hoc agere compellatur, et quasi vim patiens, vociferatur, et dicit : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* 7. 24) ? Et tu te arbitraris absque lapsu et vulnere posse transire, nisi omni custodia servaveris cor tuum, et cum Salvatore dixeris : *Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei* (*Math.* 12. 50; et *Marc.* 3. 35) ? Crudelitas ista, pietas est ; imo quid tam pium, quam sanctæ matris sanctum filium custodiare ? Optat et illa te vivere, et non videre ad tempus, ut semper cum Christo videat. Anna Samuelem, non sibi, sed Tabernaculo genuit (1. *Reg.* 2). Filii Jonadab, qui vinum, et siceram, non bibebant, qui habitabant in tentoriis, et quas nox compulerat, sedes habebant, scribuntur in (d) Psalmo (*Psal.* 70. seq. *LXX*), quod primi captivitatem sustinuerint, qui ab exercitu Chaldaeorum vastante Judæam, urbes introire compulsi sunt.

8. Viderint alii quid sentiant. Unusquisque enim suo sensu dicitur. *MIRU OPPIDUM* carcer, et solitudo paradisus est. Quid desideramus orbium frequentiam, qui de singularitate censemur ? Moyses ut præcesset populo Judæorum, quadraginta annis eruditur in eremo (*Exod.* 3) : pastor ovium, hominum factus est

(d) Designat Psalmi 70. titulum juxta LXX. quibus inscribitur νέον ιωαδάθ καὶ τὸν πρώτον αἰγαλεϊδεῖτεν in Vulgat. *Filiorum Jonadab*, et *priorum captiōrum*. Vid. Epist. LVIII. ad Paulinum num. 3. sub finem.

pastor (*Luc. 5. 10*). Apostoli de piscatione lacus Genezareth, ad punctionem hominum transierunt. Tunc [al. qui tunc] habentes patrem, rete, naviculam, secuti Dominum, protinus omnia reliquerunt, portantes (*a*) quotidie crucem suam, et ne virgam quidem in manu habentes. Hæc dico, ut etiam si Clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere; et rationabilem hostiam offeras Christo: ne miles antequam tiro, ne prius magister sis, quam discipulus. Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, judicare de Clericis, et de ministris Ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Habeant illi ordinem, et gradum suum, quem si tenueris, quomodo **938** tibi in eo vivendum sit, editus ad Nepotianum liber (*Epist. LII*), docere te poterit. Nunc monachi incunabula, moresque discutimus: et ejus monachi, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, jugum Christi collo suo imposuit.

9. Laus vitæ Cœnobiticæ. — Primumque tractandum est, utrum solus, an cum aliis in monasterio vivere debeas. Mihi quidem placet, ut habeas Sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, et absque (*1*) ductore ingrediari viam, quam nunquam ingressus es, statimque tibi in partem alteram declinandum sit, et errori pateas, plusque aut minus ambules, quam necessere est; ne aut currens lasseris, aut moram faciens, obdormias. In solitudine cito subrepit superbia: et si parumper jejunaverit, hominemque non viderit, putat se alicujus esse momenti: oblitusque sui, unde, et quo venerit, intus corde, lingua foris vagatur. Judicat, contra Apostoli voluntatem, alienos servos: quo gula voluerit, porrigit manum: dormit quantum voluerit: nullum veretur, facit quod voluerit, omnes inferiores se putat, crebriusque in urbibus, quam in cellula est: et inter fratres simulat verecundiam, qui platearum turbis colliditur. Quid igitur? Solitariam vitam reprehendimus? minime: quippe quam saepè laudavimus. Sed de ludo monasteriorum, bujuscemodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreat: qui specimen conversationis suæ multo tempore dederint: qui omnium fuerint minimi, ut primi omnium ferent: quos nec esuries aliquando, nec saturitas superavit: qui paupertate lætantur: quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est: qui nesciunt secundum quosdam ineptos homines, dæmonum pugnantium contra se portenta confingere, ut apud imperitos, et vulgi homines miraculum sui faciant, et exinde lucra sectentur.

10. Vidimus nuper et planximus, Crœsi opes unius morte deprehensas: urbisque stipes, quasi in usus pauperum congregatas, stirpi et posteris derelictas.

(*a*) Illud *quotidie* haberi tantum juxta antiqua exemplaria docet ipse Hier. in mox subnectenda Epist. 127. ad Principiam num. VI. Et locus quidem videtur innui *Lucæ 9. 23*. ubi iherique codices Græci illud *καθημένος* omittunt, Latinus, aliisque interpres exhibent; sed in perquam simili sententia sunt, qui additamentum istud veterum exemplariorum ad *Matth. 16. 24*. alii ad *Lucæ 14. 27*. referant.

(*1*) Antea erat, doctore, pro quo Gravius satis apposite legendum *ductore* monuit.

939 Tunc (*b*) ferrum quod latebat in profundo, supernatavit aquæ, et inter palmarum arbores, *Merrhæ* amaritudo monstrata est. Nec mirum: talem et socium et magistrum habuit, qui egentium famem, suas fecit esse divitias; et miseris derelicta, in suam reservavit miseriam. Quorum clamor tandem pervenit ad cœlum, et patientissimas Dei vicit aures, ut missus Angelus pessimus, (*c*) Nabal Carmelio diceret: *Stulte, hac nocte auferent animam tuam a te; quæ autem præparasti, cuius erunt?* (*Luc. 12. 2*).

11. Volo ergo te, et propter causas quas supra exposui, non habitare cum matre; et præcipue, ne aut offerentem delicatos cibos, renuendo contristes: aut si acceperis, oleum igni adjicias; et inter frequentiam puellarum per diem videoas, quod nocte cogites. Nunquam de manu et oculis tuis recedat liber, discatur Psalterium ad verbum; oratio sine intermissione; vigil sensus, nec vanis cogitationibus patens. Corpus pariter et animus tendatur ad Dominum. Iram vince patientia: *Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis.* Nec vacet mens tua variis perturbationibus, quæ si pectori insederint dominabuntur tui; et te deducent (*d*) ad delictum maximum. Facito aliquid operis, ut te semper diabolus inveniat occupatum. Si Apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, (*e*) laborabant manibus suis, ne quem gravarent; et aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritalibus debebant mettere carnalia (*1. Cor. 9. 11*), cur tu in usus tuos cessura non præpares? Vel fiscellam texe junco, vel canistrum lentis plecte viminiis: sarriatur humus: areolæ æquo limite dividantur: in quibus cum olerum jacta fuerint **940** semina, vel plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ, ut pulcherrimorum versuum spectator assistas:

*Ecce supercilio, clivosi tramitis undam
Elicit, illa cadens raucum per lævia murmur
Saxa ciet scatebrisque arentia temperat arva.*

(*Georg. I. 3.*)

(*b*) Elegantissime alludit historiam Helisæi, cuius opera ferrum, quod uni ex filiis Prophetarum ligna cædenti, in aquam cecidit, ad summum rediit, et aquæ supernatavit. Quod subsequitur *Merrhæ* nomen nos ita ex ingenio emendavimus, cum anteira perperam esset, *Myrrhæ*, in editis omib[us] ac MSS. Consule *Exod. 15. vers. 23*. et seqq. ut liquido veritas emendationis constet, veteres enim exscriptores hujus fontis *Merrhæ*, seu ut Vulgata habet, *Mara*, nomen nescientes, cum *Myrrhæ*, ob amaritudinis et non minis similitudinem facilime confuderunt, unde et Hier. alibi, et Latinorum aliorum libri, ubi eum locum alludent, sæpius depravati sunt.

(*c*) Veronens. liber voculam *sicut præponit his Nabal Carmelio.* Hunc vero, qui David ejusque sociis alimenti aliquid postulantibus denegavit, et ab Angelo percussus est, cum Evangelico divite simul eruditæ comparat, et utramque historiam uno verbo innuit. Pro *auferent*, alibi *repetent*, juxta Vulgatam.

(*d*) Pravam cogitationem opere completam delictum maximum dicit, ut in sequent. epist. 130. ad Demetriadem, et in cap. 10. Ecclesiast.: idque ex Psalm. 18. *Si mei non fuerint dominati, (sive dominata) tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.*

(*e*) Apostolos inter evangelizandum artes suas exercuisse et S. Isidorus in *Regula*, et alii quidam tradunt; sed alter constitutus Augustinus lib. de Operæ monachorum cap. 20. ubi Paulum duntaxat et Barnabam manibus operatos tradit.

Inserantur (a) infructuosæ arbores, vel gemmis, vel surculis, ut parve post tempore, laboris cuius ducentia poma decerpas. Apum fabricare alvearia, ad quas te mituntur Salomonis Proverbia (Prov. 6. 8. iuxta LXX); et monasteriorum ordinem, ac regiam disciplinam, in parvis disce corporibus. Texantur et lina capiens pisibus, scribantur libri, ut et manus operetur eibum, et animus lectione salutetur. (b). *In desideriis est omnis otiosus* (Prov. 13. 14. iuxta LXX). *Egyptiorum Monasteria hunc morem tenent*, ut nullum absque operis labore suscipiant, non iam propter vietus necessitatem, quam propter animæ salutem. Ne vagetur perniciose cogitationibus mens, et instar fornicantis Ierusalem, omni trauseanti divaricet pedes suos (Ezech. 17. 23).

12. Dum essem juvenis, et solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum ardoremque naturæ ferre non poteram, quem cum crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus gravabat. Ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex Hebreis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acuminis, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, et lenitatem Plinii, alphabetum discerem, et stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumperim, quid sustinerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, et contentionem 941 discedi rursus incepimus, testis est conscientia, tam mea qui passus sum, quam eorum qui tecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum, dulces fructus carpo.

13. Dicam et aliud, quod in *Egypto* viderim: Græcus adolescens erat in cœnobio, qui nulla abstinentia [al. continentia], nulla operis magnitudine flamمام poterat carnis extingueret. Hunc periclitantem Pater monasterii hac arte servavit: imperavit cuidam viro gravi, ut juriis atque conviciis insectaretur hominem, et post irrogatam injuriam, primus veniret ad querimoniam. Vocati testes pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. (c) Fiere ille contra mendacium, quod nullus crederet veritati: solus Pater defensionem suam callide opponere, ne abundantiori tristitia absorberetur frater. Quid multa? Ita annus ductus est: quo expleto, interrogatus ad-

(a) Vid. Trittemium lib. de Laude scriptorum manualium cap. 5. In Regula S. Ferrii cap. 28. « paginam pingat digito, qui terram non prescribit arato: quia qui agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, et quae similia sunt facere atque implere potest. » Adeo Severum Sulpitium in Vita S. Martini. Palladium in Lau-siaca cap. 88.

(b) Hæc sententia profertur a Stephano in Régula cap. 58. et Salomonis adscribitur: « quia otiosus corpore monachus mente a sordidis cogitationibus nuncquam poterit esse otiosus, dicente Salomon: In desideriis est omnis otiosus. » Est autem hic locus tantum in Graeco apud LXX. & in *interpretatione* Proverb. 13. 4. Citat Cassianus quoque Collat. 24. cap. 11. at Hier. alibi in Ezech. cap. 16. pro omni otiosus, habet omnia anima diosa.

(c) Martianæus fere ille contra mendacium caput, quod nullus crederet veritati, et mox opponere studuit, quæ duo tamen verba, cœpit et studuit, plerumque MSS. non habent, aut alterum tantum habent, ut Veron. major, eaque revera eleganter subintelligi sciunt, qui Latine sciunt, contra quam Martiano videtur, qui sensum absque illis tolli, et solocèscis scatere putat.

lescens super cogitationibus pristinis, an adhuc ~~pro~~lestie aliquid sustinet: papæ, inquit, vivere mihi non licet: et fornicari libeat? Hic si solus fuisset, quo adjutore superasset?

14. (d) Philosophi sæculi solent amorem veterem amore novo, quasi clavum clavo expellere. Quod et Assuero regi septem principes fecere Persarum, ut Vashti reginæ desiderium, aliarum puellarum amore compescerent (Esth. 2. 3). Illa virtus virio, peccatumque peccato medicatur, nos amore virtutum, vitia superemus. Declina, ait, a malo, et fac bonum (Ps. 36. 37): Quare pacem, et persequere eam. Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus. Quin potius faciendum est bonum, ut declinemus a malo. Pax querenda, ut bella fugiamus. Nec sufficit eam querere, nisi inventam fugientemque omni studio persequamur, quæ exsuperat omnem sensum: 942 in qua habitatio Dei est, dicente Prophetæ: Et factus est in pace locus ejus (75. 2). Pulchreque persecutio pacis dicitur, juxta illud Apostoli: Hospitatem persecuentes [Rom. 12. 13], ut non leviter usitatoque sermone, et (ut ita loquar) summis labiis hospites invitemus; sed toto mentis ardore tepeamus, (e) quasi auferentes secum de lucro nostro atque compendio.

15. Nulla ars absque magistro discitur. Etiam multa animalia, et serarum greges, ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt: grues unam sequuntur (f) ordine litterato. Imperator unus: Iudex unus provinciæ. Roma ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebeccæ utero, Esau, et Jacob bella gesserunt (Gen. 25. 22). Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiacni: et omissis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nullus. In navi unus gubernator: in domo unus Dominus: in quamvis grandi exercitu, unius signum expectatur. Et ne plura replicando fastidium legenti faciam, per hæc omnia ad illud tendit oratio; ut doceam te, non tuo arbitrio dimittendum, sed vivere debere in (g) monasterio sub unius disciplina Patris, consortioque multorum, ut ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam: hic te silentium, ille doceat mansuetudinem. Non facias quod vis, comedas quod juberis,

(f) Ex Ciceron. I. 4. Tusc. n. 33. « Etiam novo quidam (al. quodam) amore veterem amorem, tanquam clavum ejiciendum putant: et Ovidius in Reedio:

Alierius ritus subtrahit alter amor.

(g) Antea erat quasi efferentes se cum lucro. Nos longe metuens sensum ex Veronensi majori Ms. præferendum arbitrati sumus, quasi auferentes secum de lucro nostro, non enim quasi efferentes se, jure moneremur relinere, sed quasi auferentes lucrum nostrum, toto mentis ardore retinendi sunt.

(f) Plinius lib. 40. c. 23. grum ordinem in volando observans, a tergo, inquit sensim dilatante se cuneo, porrigit agmen. Eo ordine dispositæ, Y litteram representant, cuius aciem ductrix efformat; unde et Palamedis aves vulgo audiunt. Claudianus de bello Gildonico,

Ordinibus variis per nubila textur alis.

Littera, peniarumque notis inscribitur aer.

(g) Hinc multa ex Hieronymo in aliquo S. Patrum Regulis ascita sunt. Vid. Concordiam Regularum cap. 3. paragraph. 4. et cap. 28, paragraph. 3. atque alibi. Confer. S. quoque Leandrum de Institutione Virgin. cap. 16. imo et Theodoretum de vita Patrum c. 5.

vastiare quod acceperis, operis tui pensum personas, subjiciaris cui non vis, lassus ad stratum venias, ambulansque dormites, et needum [al. nec demum] expleto somno, surgere compellaris. Dicas Psalmum ip (a) ordine tuo; in quo non dulcedo vocis, sed mentis affectus queritur, dicente Apostolo: *Psallam spiritu, psallam et mente* (1. Cor. 14. 15): Et, *Cantantes in cordibus vestris Domino. Legerat enim esse preceptum, Psallite sapienter.* Servias 943 fratribus, hospitum laves pedes; passus injuriā taecas; Præpositū monasterii timeas ut dominum, diligas ut parentem. Credas tibi salutare quidquid ille præceperit; nec de majorum sententia judices, cuius officij est obedire, et implere quæ jussa sunt, dicente Moyse: *Audi Israel, et tace* (Deut. 27. 9. *juxta LXX*). Tantis negotiis occupatus, nullis vacabis cogitationibus, et dum ab alio transis ad aliud, opusque succedit operi, illud solum mente tenebis, quod agere compelleris.

16. *Falsi Monachi.*—Vidi ego quosdam, qui postquam renuntiavere seculo, vestimentis duntaxat, et vocis professione, non rebus, nihil de pristina conversatione mutarunt. Res familiaris magis aucta quam immutata. Eadem ministeria servorum, idem apparatus convivii. In vitro, et patella fictili aurum comeditur, et inter turbas et examina ministrorum, nomen sibi vindicant solitarii. Qui vero pauperes sunt, et tenui substancialia, videnturque sibi sciolī; (b) pomparum ferculis similes procedunt in publicum, ut caninam exerceant facundiam. Alii sublatis in altum humeris, et intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, tumentia verba trutinantur (c), ut si Praeconem addideris, putas incedere

(a) Est quoque istud nostra observatione dignum, quod est ab hodierna psallendi consuetudine alienum, dum uno incipiente, seu præcipiente, multi totos psalmos utrinque invicem decantant. In multis Ecclesiis olim monachi sive Clerici non omnes simul canebant, sed unus, quo psallente, alii attentius auscultabant, minime vero respondebant. Id autem est Hieronymo, aliasque ejus et sequioris ævi auctoribus, *Psalmum in ordine suo dicere*, sive juxta ordinem suum, singillatim, nam ut scriperat in *Prefatione ad Regulam S. Pachomii*, «Quicumque monasterium primus ingreditur, primus sedet, primus ambulat, primus Psalmum dicit» que in aliis quoque regulis Macharii, S. Fructuosi, et S. Benedicti confirmantur. Manavit ab Ægyptiis monachis consuetudo, apud quos etiam præcipue viguit. Cassian. lib. 2. c. 5. «Quotidianos orationum ritus votilibus celebrare, unus in medium psalmos cantaturus exurgit, sedentibus cunctis, ut moris est nunc usque in Ægypti partibus et in psallentiis verba omni cordis intentione delixis.» Et cap. 10. «Tantum a cunctis silentium præbetur, ut cum in unum tam numerosa fratrum multitudo conveniat, præter unum qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus sonum prouersus adesse credatur.»

(b) Ex Ciceron. 1. Officior. c. 56. «Cavendum est, ne tarditatis utamur in gressu mihiioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur.» Erant enim fercula gestamina quedam, in quibus Deorum simulacra, hostium spolia, hisque similia in pompis deferebantur. Porro de cœna facundia seu maledicta Appii dictum supra exposuimus ex Quintiliano. Alia denique sententia expressa est ex illis Persii versibus,

*Obstipit capite et figentes lumine terram
Atque exporrecto trulinantur verba labello.*

Nescio quid tecum grave cornicaris, inepte.

(c) Symmachus Epist. lib. 1. *Præcedebat Praeco, advenire præfecturam ubique denuoibus:* et Cassiod. Divin. Instit. lib. 2. si *Præfatione vox Praconis enuntiet, etc., et lib. VI. Variarum in formula Præfecturæ Praetorianæ.* «Ipsum hodieque resonat vox Praconis instruens judicem, ne se patiatur esse dissimilem.

Præfecturam. Sunt qui humore cellarum, immoderatisque jejuniis, tædio solitudinis, ac anima lectione, dum diebus ac noctibus auribus suis personant, vertuntur in melanocholiam, et Hippocratis magis somentis, quam nostris monitis indigent. Plurique artibus, et negotiationibus præstipis carere non possunt, mutatisque nominibus institutorum, eadem exercent commercia: non victimæ et vestitum, quod Apostolus præcipit (2. Tim. 6), sed majora quam seculi homines, emolumenta sectantes. Et prius quidem ab 944 Ädilibus, quos ἄγονας Græci appellant, vendentium coecebat rabies, nec erat impune peccatum. Nunc autem sub religionis titulo exercentur injusta compendia [al. commercia], et honor nominis Christiani fraudem magis facit, quam patitur. Quodque pudeat dicere, sed necesse est, ut saltē sic ad nostrum erubescamus dedecus, publice extendentis manus, pannis aurum tegimus: et contra omnium opinionem, plenis sacculis morimur divites, qui quasi pauperes viximus. Tibi cum in monasterio fueris, haec facere non licet: et inolescente paudatum consuetudine, quod primum cogebaris, vel incipies, et delectabit te labor tuus; oblitusque præteriorum, semper priora sectaberis: nequaquam considerans, quid alii mali faciant, sed quid boni tu facere debeas.

17. *Clericorum laus.*—Neque vero peccantium ducares multitudine, et te pereuntium turba sollicitet, ut tacitus cogites (1): Quid? ergo omnes peribunt, qui in uribus habitant? Ecce illi frumenti suis rebus, ministrant Ecclesiis, adeunt balneas, unguentia non spernunt; et tamen in omnium ore versantur. Ad quod et ante respondi, et nunc breviter respondeo, me in præsenti opusculo non de Clericis disputare, sed monachum insitupere. Sancti sua Clerici et omnium vita laudabilis. Ita ergo age, et vive in monasterio, ut Clericus esse merearis, ut adolescentiam tuam nulla sorde commacules, ut ad altare Christi quasi de thalamo virgo procedas, et habeas de foris bonum testimonium: feminaque nomen tuum noverint, et vultum tuum nesciant. Cum ad perfectam ætatem veneris, si tamen vita comes fuerit, et te vel populus, vel Pontifex civitatis, in Clericum elegerit, agito quæ Clerici sunt, et inter 945 ipsos sectare meliores. quia in omni conditione et gradu, optimis mixta sunt pessima.

18. *Quid cavendum.*—Ne ad scribendum, cito proslalias, et levi ducaris iusania. Multo tempore disce quod doceas. Ne credas laudatoribus tuis, immo irrisoribus aures ne libenter accommodes; qui cum te adulatioibus soverint, et quodammodo impotem mentis effecerint, si subito respexeris, (d) aut eiconiarum comprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuante canis protendi linguam. Nulli detrahas nec in eo te sanctum putes, si cæteros la-

(d) Ex Persii Satyr. 1. tres hosce irridendi modos, expressit:

O Jane a tergo quem nulla ciconia pинит,

Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,

Nec lingua tantum sicut canis appula, tantum.

(1) Gravio sic distinguui locum placet: *Quid ergo? Omnes persimili, qui, etc.*

ceres. Accusamus saepe quod facimus, et contra nosmetipsos diserti, in nostra vita invehimur, muti de eloquentibus judicantes. Testudineo Grunnius incedebat ad loquendum gradu, et per intervalla quedam, vix pauca verba carpebat, ut eum putares singulture, non proloqui. Et tamen cum mensa posita, librorum exposisset struem, adducto supercilium, contractisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans. Tum nugas meras fundere, et adversum singulos declamare : (a) criticum dices esse Longinum, (1) Censoremque Romanæ facundiae, notare quem vellet, et de Senatu doctorum excludere. Ille bene nummatus, (2) plus placebat in prandiis. Nec mirum, si qui multos inescare solitus erat, factio cuaneo circumstrepentium garrulorum, procedebat in publicum : intus Nero, foris Cato. Totus ambiguus, ut ex contrariis diversisque naturis, unum monstrum novamque bestiam dices esse compactam, juxta illud poeticum :

(b) *Prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra.*

19. Nunquam ergo tales videas, nec hujusmodi hominibus appliceris, nec declines cor tuuin in verba malitiae, et audias : *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Et iterum : *Fili hominum, 946 dentes eorum arma et sagittæ* (Psal. 56. 5). Et alibi : *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula* (Ps. 54. 22). Et apertius in Ecclesiaste : *Sicut mordet serpens in silentio, sic qui fratri suo occulce detrahit* (Eccl. 10. 11). Sed dices : Ipse non detraho, alii loquentibus quid facere possum ? Ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. 140) ista pretendiuntur. Christus arte non illuditur. Nequaquam mea, sed Apostoli sententia est : *Nolite errare : Deus non irridetur* (Galat. 6. 7). Ille in corde, nos videmus in facie. Salomon loquitur in Proverbiis : *Ventus aquilo dissipat nubes, et vultus tristis, linguas detrahentium* (Prov. 25. 23). Sicut enim sagitta si mittatur contra duram materiam, nonnunquam in mittentem revertitur, et vulnerat vulnerantem ; illudque completur : *Facti sunt mihi in arcum pravum* (Ps. 77. 57). Et alibi : *Qui mittit in altum lapidem, recidet in caput ejus* (Eccl. 27. 28) : ita detractor cum tristeni faciem viderit auditentis, imo ne audientis quidem, sed obturantis aures suas, ne audiat judicium sanguinis, illico conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliva siccatur. Unde

(a) Antea viliose erat *Creticus*, quod nos emendamus ex ingenio et Latinii auctoritate, nam preterquam quod nec Creticus erat Longinus, sed forte Emessenus, minime ad rem esset hoc in loco ejus patriam meninisse. Econtrario, sicut Aristarchi, ita Longini notissima in Criticis nomina apud Antiquos, quibus iste in primis *κριτικῶν* audiit. Celebre est quoque illud quasi Proverbium *οὐ καταληπτὸν κρίνειν*, quod est *temere judicare*.

(b) Expressus hic versiculos ex illo Hesiodi Theogonie 323. vel Homeri Iliados c. 181.

Πρόστιλλεν δέ δράκον, μέσον δὲ γιγάντα.

Id est *capra*. Habet Latine et Lucretius l. 5.

(1) *Gravius censorium reponi vellet.* Paulo post ubi dicitur plus placebat.

(2) Eadem purior hæc videtur lectio : *Plus illa placebat.* At vide, num legendum forte sit *Plus illa* ? nempe de prandii sermo est.

idem vir sapiens : *Cum detractoribus, inquit, ne misceris : quoniam repente veniet perditio eorum et ruinam utriusque quis novit* (Prov. 24. 21) : tam scilicet ejus qui loquitur, quam illius, qui audit loquentem. *VERITAS ANGULOS non amat, nec querit susurrones.* Timotheo dicitur : *Adversum presbyterum accusationem (c) cito non receperis. Peccantem autem, coram omnibus argue, ut et cæteri metum habeant* (1. Tim. 5. 19. et 20). Non est facile de provecta ætate credendum, quam et vita præterita defendit, et honorat vocabulum dignitatis. Verum quia homines sumus, et interdum contra annorum maturitatem, puerorum vitiis labimur ; si me vis corrigere delinquentem, aperte increpa, tantum ne occulce mordeas. *Corripit me justus in misericordia, et increpabit : Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Ps. 140. 5). *Quem enim diligit Dominus, 947 corripit : castigat autem omnem filium quem recipit* (Prov. 3. 12). Et per Isaiam clamat Dominus : *Populus meus, qui beatos vos dicunt, seducunt vos, et semitas pedum vestrorum supplantant* (Isai. 3. 11). Quid enim mihi prodest, si aliis mala referas mea ? Si me nesciente, peccatis meis, imo detractionibus tuis alium vulneres ; et cum certatim omnibus narres, sie singulis loquaris, quasi nulli dixeris alteri ? Hoc est non me emendare : sed vitio tuo satisfacere. Præcipit Dominus, peccantes in os argui debere secreto, vel adhibito teste ; et si audire noluerint, referri ad Ecclesiam, habendosque in malo pertinaces, sicut ethnicios et publicanos (Math. 18).

20. Hæc expressius loquor, ut adolescentem meum, et linguae et aurium prurigine liberem : ut renatum in Christo, sine ruga et macula, quasi pudicam virginem exhibeam, castam tam mente quam corpore ; ne solo nomine glorietur, et absque oleo bonorum operum, extincta lampade, excludatur a sponso. Habes istic sanctum doctissimumque Pontificem (d) Proculum, qui viva et præsenti voce nostras schedulas superet, quotidianisque tractatibus iterum dirigat ; nec patiatur te in partem alteram declinando, viam relinquere regiam, per quam Israel ad terram re promissionis properans, se transiturum esse promittit. Atque utinam exaudiatur vox Ecclesie implorantis : *Domine, pacem da nobis : omnia*

(c) In quibus hæc lectio exemplaribus inveniatur, haud scio, certe Hieronymo antiquiora, quod innuimus Nota a in Epistolam XXVII. ad Marcellam num. 3. omnino non recipiendam aduersus Presbyterum accusationem preferabant : ad eumque modum S. Cyprianus legit, et qui Ambrosiaster audit, Hilarius Diaconus, Primesius, aliquie. Noster vero clausulam apponendam ibi constituit, ne recuperis, nisi sub duabus, aut tribus testibus, cui lectio, quam etsi Græcus textus et Vulgatus interpres retinent, recentiores quidam superfluum putant ; hæc ipsa cito, calculum utcumque addit, quod sedulo notari velim.

(d) Proculus Massiliæ Episcopus, qui grandem sibi famam sanctitatis comparaverat, et cui Taurinense Concilium concesserat, ut Episcopis, quos a se dixerat ordinatos, tanquam pater filii honore primatus assisteret. Sed magnum postmodum sibi invidiam creavit, usurpatu Metropolitanu dignitate, unde a Zosimo damnatus est. Confer tres eius Papæ epistolæ ad Patroclum Arelatensem Episcopum.

*enim (1) dedisti nobis (Is. 16. sec. LXX). Utinam quod renuntiamus sæculo, voluntas sit, non necessitas: ET PAUPERTAS habeat expetita gloriam, non illata cruciatum. Cæterum juxta miserias hujus temporis, et ubique gladios sanguinantes, satis dives est, qui pane non indiget. Nimum potens est, qui servire non cogitur. Sanctus (a) Exuperius, Tolose Episcopus, viduæ Sareplensis imitator, esuriens pascit alios: et ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena: omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui Corpus Domini [al. Christi] canistro vimineo, Sanguinem **948** portat in vitro. Qui avaritiam ejecit et Templo: qui absque funiculo et increpatione, cathedras vendentium columbas, id est, dona Sancti Spiritus, mensasque subvertit mamœ, et nummulariorum æra dispersit; ut domus Dei, dominus vocetur orationis, et non latronum spelunca. Hujus e vicino sectare vestigia, et cæterorum qui virtutum illius similes sunt, quos Sacerdotium et humiliores facit et pauperes. Aut si perfecta desideras, exi cum Abraham de patria et cognatione tua, et perge quo nescis. Si habes substantiam, vende, et da pauperibus. Si nou habes, grandi onere liberatus es: nudum Christum, nudus sequere. Durum, grande, difficile; sed magna sunt præmia.*

EPISTOLA CXXVI (b).

AD (c) MARCELLINUM ET ANAPSYCHIAM.

Exponit diversas sententias de origine animæ, hortans ut reliqua petant ab Augustino, et indicans quibus ipse sit occupatus studiis.

Dominis vere sanctis atque omni officiorum caritate venerandis filii MARCELLINO et ANAPSYCHIÆ, HIERONYMUS in Christo salutem.

1. Tandem ex Africa vestræ litteras unanimitatis accepi; et non me poenitet impudentiæ, qua tacentibus vobis (d) epistolas meas frequenter ingessi, ut rescriptum mererer, et vos esse sospites, non aliis nuntiantibus, sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ, imo maxime ecclesiasticae quæstionis: Utrum lapsa de cœlo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, et Origenes putant: An a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, et Hispana Priscilliani hæresis suspicantur: An in thesauro habeantur Dei, olim **949** conditæ, ut quidam (e) Ecclesia-

(a) Hunc plurimum laudat etiam in superiori epistola 123. ad Ageruchiam, num. 16. ubi de Barbarorum irruptionibus paria his queritur; ad eumque data est insignis Innocentii Papæ epistola, *consultula tibi*, etc.

(b) *Al. 82. Scripta an. 411.*

(c) Marcellinus hic ille est Tribonus, ac Notarius ab Honorio in Africam missus, ut Collationis Carthaginensis sequester esset, ac Judex. Qui cum sententiam contra Donatistas dixisset, eorum contra se odio concitato, *sub iuvanda tyrannidis Heraclianæ ab hereticis innocens casus est*, ut ipse Hieron. queritur in fine libri 3. adversus Pelagianos, in quem locum plura de illo concessimus.

(d) Interciderunt hujusmodi epistolæ, neque ætatem tulit illa Marcellini et Anapsychiæ, cui nunc super animæ statu respondet.

(e) Puta Clementem Alexandrinum Stromatum lib. 2.

(1) Atque heic Gravius mavult, reddidisti ex Graeco æd. *etiam*.

stici stulta persuasione confidunt: An quotidie a Deo fiant, et mittantur in corpora, secundum illud, quod in Evangelio scriptum est, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Joan. 5. 17)*: An certe extraduce, ut Tertullianus, (f) Apollinaris, et maxima pars Occidentalium autumant; ut, quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, et similicum brutis animantibus conditione subsistat. Super quo quid mihi videretur [al. videatur], in opusculis contra Russinum scripsisse me novi, adversus eum (2) libellum, quem sanctæ memoriae Anastasio Episcopo Romanæ Ecclesie dedit [al. edidit]: in quo lubrica et subdola, imo stulta confessione, dum auditorum simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imo perfidiæ illusit: quos libros reor sanctum parentem vestrum habere Oceanum. Olim enim editi sunt, multis Russini libris adversus calumnias respondentes. Certe habes ibi virum sanctum et eruditum Augustinum Episcopum, qui viva, ut aiunt, voce docere te poterit et suam, imo per se nostram explicare sententiam.

2. Ezechieli volumen olim aggregi volui, et sponsonem creberimam studiosis lectoribus reddere; sed in ipso dictandi exordio ita animus meus Occidentalium provinciarum, et maxime urbis Romæ [al. Romanæ] vastatione confusus est, ut, juxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum: diuque tacui, sciens tempus esse lacrymarum. Hoc autem anno cum tres explicasset libros, subitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius, *lateque vagantes Barcæ (Æneid. 4)*, et sancta Scriptura de Ismahel, *Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit (Gen. 16. 12)*, sic Ægypti limitem, Palæstinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens, ut vix manus eorum misericordia Christi potuerimus evadere. Quod si, juxta inclytum oratorem, silent inter arma leges (Cicero pro Milone), quanto magis studia Scripturarum? quæ et librorum multitudine, et silentio, ac librariorum sedulitate, quodque proprium **950** est, securitate et otio dictantium indigent. Duos itaque libros misi sanctæ filiæ meæ (3) Fabiolæ, quorum exempla [al. exemplaria] si volueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere non

et 3. Pierium quoque Alexandrinum, ut ex Photio cod. 119. compertum est. Nemesium lib. de Natura hominis c. 2 et 3. Nyssenum denique de Opificio hominis c. 28. ut plerosque alios omitamus. In ejus sententia invidiam ipsum quoque Hieronymum ex aliquot Commentariorum eius ad Ephesios locis trahere conatur Ruffius, cui ille reponit libro 2 et 3. Apologię, atque ipsam criminationem retorquet; Vide Alitium in Notis ad Methodium p. 589. et seqq.

(f) Nemesius cap. 2. *Apollinaris putat animos ab unitate digni, ut e corporibus corpora*. Conferendum Athanasius de Incarnatione Christi contra eundem Apollinarium; tum quæ heic addecurit Augustini Epistola 131. ad Hieronymum de Origine animæ num. 1. et seqq.

(2) Illum. in sequent. tom. suo loco exhibemus, cui statim initio Apologię secundæ Hier. respondet. Ejus initium est, *Audi vi quadam*, etc.

(3) Hæc eadem atque illa videam, ad quam scribit Augustinus Epist. 267. alia utique ab illa, ad quam Noster Epistolas illas dedit de Veste Sacerdotali, et de mansiōibus. Et mirum tamen hujus Fabiolæ pernecessarium Oceanum in subsequenti hujus Epistolæ numero membrari.

potat : quos cum legeris et vestibula videris, facilis adjectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in Dei misericordia, qui nos adjuvit in difficultimo principio supradicti operis; quod ipso adjuvet et in penitentia Prophetae partibus, in quibus Gog et Magog bella narravit. et in extremis, in quibus saeculorum et principiis templi adiunctio, varietas, mensuraque describitur.

3. Sanctus frater noster Oceanus, euf vos capitatis commendari, sanctas et tuas es, et sic eruditus in Lege Domini, ut, absque nostro rogatu, instruere sal. insinuare vos possit, et nostram super cunctis questionibus Scripturarum pro modulo communis ingenit explicare sententiam. Inebitos vos et prolixa state florentes Christus Deus noster tueatur omnipotens, Domini vere sancti.

EPISTOLA CXXVII (a).

AD PRINCIPIA VIRGINEM, SIVE MARCELLÆ VIDUÆ

EPITAPHIUM.

Laudat Marcellam primæ nobilitatis mulierem, quæ septimo a nupliis mense viro orbata, deinde Cerealem Consulem, nupias ejus ambientem, rejecit, et Monachæ vitam, prima nobilium faminarum ausa est Roma proficeri, multas ad idem institutum portrahens : tum ab ipso Hieronymo divinas liueras diligenterissima Romæ didicit : absenti sœpe scripto; ejusque tandem opera factio Origenistarum, quæ in urbe coepit invenescere, prodita atque extincta est. Obiit paucis diebus post urbem a Gothis direptam.

1. Sæpe et multum flagitas, virgo Christi Principia, ut memoriam **951** sanctæ feminæ (b) Marcellæ littoris recolam, et bonum quo dico fratri sumus, etiam cæteris noscendem, huiusmodumque describam. Satisque doleo, quod horatæ sponte currentem, et me arbitrio indigere precibus, qui ne tibi quidem in ejus dilectione concedam : multoque plus accipiam, quam tribuum beneficij tantarum recordatione virtutum. Nam ut hucusque reticereim, et brennus præterirem silentio, non fuit dissimulationis, ut male existimas, sed tristitia incredibilis, quæ ita meum opprescit animum, ut melius judicarem tacere impræsentiorum, quam nihil dignum illius laudibus dicere. Neque vero Marcellam tuam, imo meam, et ut verius loquar, nostram, omniumque sanctiorum, et propriæ Romanæ urbis inclitum decus institutis rhetorum prædicabo; ut exponam illustrem familiam, alti sanguinis decus, et stemmata per (c) Consules et Præfectos Praetorio decurrentia. Nihil in illa laudabo, nisi quod proprium est, et eo nobilis, quod, opibus et nobilitate contempta, facta est paupertate et humilitate nobilior.

2. Orbæ [al. orbata] patris morte: viro quoque post nuprias septimo mense privata est. Cumque

(a) *Ad. 16. Scripta an. 412.*

(b) Illam iutem vidulam, et nomine sanctitatis exemplum vocat in Proemio in Epist. ad Ephes. et Præfat. in Daniel. Consobrinam Pammachio dicit Epist. 48. ad eundem; tum Præfat. in Epist. ad Galatas, et Præfat. comment. in Ezechielēm impense laudat.

(c) Victorius per Proconsules. Sunt vero ipsæ Consulares trabea in familia Marcellæ notissimæ.

eam (d) Cerealis (eujus clarum inter Consules nomen est) propter statu et antiquitatem familiæ, et insignem (quod maxime viris placere consuevit) decorum corporis, ac morum temperantiam ambitious peteret, suaque longævus polliceretur divitias, et non quasi in uxore, sed quasi in filiam vellet donationem transfundere: Albitaque mater tam claram præsidenti viduatae domus vitro appeleret, Hila respondit: Si velle nabere, et non me cuperem æternæ pudicitiae dedicare, utique maritum queretem, non hereditatem. Illoque mandante, posse et senes diu vivere, et juvenes citio mori, eleganter hisis: Juvenis quidem potest citio mori; sed senex diu vivere non potest. Quia sententia repudiat, exemplo ceteris fuit, ut ejus nuptias desperarent. Legimus in Evangelio secundum Lucam: *Et erat Anna Prophætissa filia Phanuelle de tribu Aser: Et habet proicias etatis in diebus 952 plurimis. Vixeratque cum viro suo annis septem a virginitate sua, et erat vidua annis octoginta quatuor, nec recedebat de Templo: jejunansque et obsecracionibus Dominino serviens nocte ac die (Luc. 2. 36. 37).* Nec intrum, si videbatur meruit Salvatorem, quem tanto labore querebat. Conferamus septem annos, septem mensibus: sperare Christum, et tenere: natum confiteri, et in crucifixum credere, parvulum non negare, et virum gaudere regnantis. Non facio ullam inter sanctas feminas differentiam, quod nonnulli inter sanctos viros et Ecclesiarum principes stulte facere consueverunt: sed illo tendit assertio, ut quarum unus est labor, unum et præmium sit.

3. Difficile est in maledica civitate, et in urbe, in qua orbis quondam populus fuit, palmaque vitiorum, si honestis detraherent, et pura ac munda macularent, non aliquam sinistri rumoris fabulam contrahere. Unde quasi rem difficillimam, et pene impossibilem optat Propheta, potiusquam præsumit, dicens: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lega Domini (Psalm. 118. 4).* Immaculatos in via hujus seculi appellat, quos nulla obsecrati rumoris aura maculerit: qui opprobrium non acceperint adversus proximos suos. De quibus Salvator in Evangelio: *Esto, inquit, benevolus, sive bene sentiens, de adversario tuo, dum es in via cum illo (Matthew. 5. 25).* Quis unquam de hac muliere, quod displiceret, audivit, ut erederet? quis credidit, ut non magis se ipsum malignitatis et infamiae condemnaret? Ab hac primum confusa gentilitas est, dum omnibus patuit quæ esset viduitas Christians, quam et conscientia et habitu promittebat. Illæ enim soleti purpuriso et cerussa ora depingere, sericis nitore vestibus, splendere gemmis, aurum portare cervicibus, et auribus perforatis, (e) Rubri

(d) Neratus Cerealis qui cum Datiiano Consul fuit anno 358. non ut Baroniū visum est, Justinī frater, sed Gallæ, quæ Galli Cæsarīs mater fuit. Unde vetus auctor epistole ad Marcellam ut aduersa toleret, quam postremo tomo exhibemus, se eam vidisse dicit eo tempore, que ejus dominus regiū affinitas amicabat. Vide Ammianum lib. XIV. cap. XI.

(e) Tertullianus lib. de Resurreccione carnis vocat Rubentis maris grana candentia. At mox Victor. et Bollandus, fragrare musco mure, quod ille nomen additum putat, ut a musco, saxis, arboribusque adharente internoscere-

maris pretiosissima grana suspendere, fragrare mure, maritos ita plangere, ut tandem dominatu eorum se caruisse laetentur, querantque alios: non quibus iuxta Dei sententiam serviant, sed quibus imperent. Unde et pauperes eligunt, ut nomen tantum virorum habere videantur, qui **953** patienter rivales sustineant; si mussitaverint, illico projiciendi. Nostra vidua talibus usa est vestibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret: aurum usque ad annuli signaculum repudians, et magis in ventribus egenorum, quam in marsupiis recondens. Nusquam sine matre: nullum Clericorum, aut Monachorum (quod amplè domus interdum exigebat necessitas) vidit absque arbitris. Semper in comitatu suo virgines, ac viduas, et ipsas graves feminas habuit: sciens ex lascivia puellarum sèpe de dominarum moribus judicari; et qualis quæque sit, talium consortio delectari.

4. Divinarum Scripturarum ardor erat incredibilis, semperque cantabat: *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi* (Psal. 118. 11). Et illud de perfecto viro; *Ei in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte* (Psal. 1. 2). Meditationem legis non in replicando quæ scripta sunt, ut Judæorum existimant Pharisæi; sed in opere intelligens, juxta illud Apostolicum: *Sive comeditis, sive bibitis, sive quid agitis; omnia in gloriam Domini facientes* (1. Cor. 10). Et Prophetæ verba dicentes: *A mandatis tuis intellexi* (Psal. 118. 104): ut postquam mandata complessent, tunc se sciret mereri intelligentiam Scripturarum. Quod et alibi legimus: *Quia cœpit Jesus facere et docere* (Act. 1. 1). ERUBESCIT enim quamvis præclara doctrinæ, quam propria reprehendit conscientia; frustraque ejus lingua predicit paupertatem, et docet eleemosynas, qui Crœsi divitias tumet; vilique opertus pallio, pugnat contra tineas testium sericarum. (a) Illi erant moderata jejunia, carnium abstinentia, vini odor magis, quam gustus, propter stomachum et frequentes infirmitates (1. Tim. 5). Raro procedebat ad publicum, et maxime nobilium matronarum vitabat dôrios, ne cogerebatur videre quod contempserat. Apostolorum et Martyrum basileas **954** secretis celebrans orationibus, et quæ populorum frequentiam declinarent. Matri in tantum obediens, ut interdum faceret, quod nolebat. Nam cum illa suum negligere sanguinem, et absque filiis et nepotibus, velle in fratris liberos universa conferre: ista pauperes eligebat, et tamen matri contraire non poterat: montilia, et quidquid supellectilis fuit, divitibus peritura concedens, magisque volens pecuniæ perdere, quam parentis animum contristare.

5. Nulla eo tempore nobilium seminarum noverat Romæ propositum Monachorum, nec audebat propriæ rei novitatem, ignominiosum, ut tunc putabatur, (1)

retur; revera tamen liec vacat. In Jovinian. lib. 2. *Muscus et peregrini muris pellicula*.

(a) *al. moderata jejunia, aut moderata ei, etc.*

(1) Vetusta exemplaria adnotat Gravius in hanc lectio-nei consentire, ut tunc putabatur, velut et nomen assunere, que tamen haud placet.

et vile in populis nomen assumere. Haec ab Alexan-
dnis (b) Sacerdotibus, Papaque Athanasio, et postea Petro, qui persecutionem Arianæ hæreses declinan-
tes, quasi ad tutissimum communione suæ portum
Romam confugerant, vitam beatæ Antonij adhuc vincere
viventis, monasteriorumque in Thibaidæ, Pachomii,
et virginum ac viduarum didicit disciplinam. Nec
erubuit prositeri, quod Christo placere cognoverat.
Hanc multos post annos imitata est Sophronia [al. So-
phronium], et aliæ: quibus rectissime illud Ennianum
aptari potest: (c) *Utinam ne in nemore Petio*. Iujus
amicitiæ fructa est Paula venerabilis. In hujus cubi-
culo nutrita Eustochium, virginitatis decus: ut facilis
estimatione sit, qualis magistra, ubi tales discipulæ.
Rideat forsitan infidelis lector, me in misericordiarum
laudibus immorari, qui, si recordetur sanctas feminas,
comités Domini Salvatoris, quæ ministrabant ei de
sua substantia, et tres Marias stantes ante crucem,
Mariamque proprie Magdaleïen, quæ ob seduxitatem
et ardorem fidei, turritæ nomen accepit, et primæ
ante Apostolos, Christum videre meruit resurgentem,
se potius superbæ, quam nos condemnabimur ineptia-
rum: qui VIRTUTES non sexu, sed **955** animo ju-
dicamus; contemptaque nobilitatis ac divitiarum ma-
jorem gloriam ducimus. Unde et Iesu Joannem
Evangelistam amabat plurimum: qui (d) propter ge-
neris nobilitatem etat notus Pontifex, et Judæorum in-
stidas non timebat: in tantum, ut Petrum introduce-
ret in atrium, et staret solus Apostolorum ante cru-
cem: matremque Salvatoris in (e) sua recipere; et

(b) Victorius, *Hoc ab alexandrinis prius sacerdotibus*. Cum primum nempe Athanasius Romanum venit circ. an. 340. eratque Petrus, quem subdit, *Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter*, qui et Athanasio in Episcopatu successit. Hunc, qui an. 373. vel 374. Romæ fuit, monasticae vita præce-
pitem verisimilius habet. *Marcella*, eiusque instituta
secuta est, cum antea ab Athanasio, de ore tantum,
exempla monachorum posuerit didicisse. Ceterum etiam
Augustinus lib. de Moribus Ecclesiæ cap. 25. e Romæ
plura monasteria cognovit, in quibus singuli gravitate,
atque prudentia, et divina scientia polentes, ceteris se-
canti habitibus, præerant Christiana caritate, amicitate,
et libertate viventibus.

(c) Eunus in fragmentis quæ supersunt Medæ. Sunt
autem ista Nutricis verba suminopere oportet, ne unquam
ad Cholchidos sinus Argonautæ appulissent.

*t'itudi ne in nemore Petio securibus
Cæsa cecidit abiepta ad terram trabes;
Neve inde invicta inchoanda exordium
Cepisset, quæ nunc nominatur nomine*

Argo, qua recte argvet detecta viret, etc.

Sed prima verba *Utinam ne in nemore Petio*, licet non
perfecto sensu, in Proverbium evasere; quo usi Cicero de
Fluibus 1. et Orat. pro Celio, Quintiliants. 1. 5. altiqt;e;
ut damni alicuius causam deplorent. Quod autem So-
phronice aliquis in Romano monasterio Eunum istud
aptari posse dicat Hier. omnius autem vita quædam tum
temporis irreperserant, aut ab illis aptari posse dicit, qui
bus monachorum instituta sordebant; nisi si mavis, rectis-
simæ aptari proverbiis, sed alio et contrarium sensu.

(c) Sunt quibus haec nuntiatio probetur de Joannis no-
bilitate sententia, quam haud scio præter Hieronymum,
an apud alium probatum auctorem inveneris. Occasionem,
ut vides, fecit illi commissioñes ex ejus Evang. c. 18.
v. 13. locus: *Discipulus autem ille erat notus Pontifici, et
introivit, etc. quod quidem de semetipso dictum a Joanne,
alijs post Chrysostomum interpretantur: plerique autem
recentiores negant. Et Nonnus, ut iijsum Evangelistam
designari sentiat, quod tamen Pontifici notus esset, non
generis ejus nobilitati, sed illi ipsi Piscatoris arti tribuit,
alijs Legis in eo peritium causantur, quæ haud probabilio-
res conjecturæ sunt.*

(e) Non pauci MSS. codices in suam id est matrem, juxta

HEREDITATEM virginis Domini, virginem matrem filius virgo susciperet.

6. Annis igitur plurimis sic suam transegit ætatem, ut ante se vetulam cerneret, quam adolescentulam fuisse meminisset, laudans illud Platonicum, qui Philosophiam meditationem mortis esse dixit. Unde et noster Apostolus : *Quotidie*, inquit, *morior propter vestram salutem* (1. Cor. 15. 31). Et Dominus, (a) juxta antiqua exemplaria : *Nisi quis tulerit crucem suam quotidie, et secutus fuerit me, non potest meus esse discipulus* (Luc. 14. 27.) Multoque ante per Prophetam Spiritus Sanctus : *Propter te mortificamur tota die, estimati sumus ut oves occasionis* (Rom. 8. 36). Et post multas ætates illa sententia : *Memento semper diem mortis, et nunquam peccabis* (Eccli. 7). Disertissimum præceptum (b) Satyrici :

Vive memor lethi, fugit hora, hoc quod loquor, inde est.

Sic ergo (ut dicere cooperamus) ætatem duxit, et vixit, ut semper se crederet esse morituram. Sic induita est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo.

7. *Quando Romam venit.* — Denique cum et me Romam cum sanctis Pontificibus, Paulino et Epiphonio, Ecclesiastica (c) traxisset necessitas (quorum alter Antiochenam Syriæ, alter Salaminiam Cypri rexit Ecclesiam) et verecunde nobilium seminarum oculos declinarem, ita egit secundum Apostolum, importune, opportune (2. Tim. 4), ut pudorem meum sua superaret industria. Et quia alicuius tunc nominis esse 956 existimabar super studio Scripturarum, nunquam convenit, quin de Scripturis aliquid interrogaret : nec ut statim [al. nec statim] acquiesceret, sed moveret e contrario quæstiones; non ut contendere, sed ut querendo disceret earum solutiones, quas opponi posse intelligebat. Quid in illa virtutum, quid ingenii, quid sanctitatis, quid puritatis invenerim, vereor dicere, ne fidem credulitatis excedam, et tibi majorem dolorem inveniam, recordanti quanto bono carueris. Hoc solum dicam, quod quidquid in nobis longo fuit studio congregatum, et meditatione diurna, quasi in naturam versus; hoc illa libavit, hoc didicit, atque possedit : ita ut post profecionem nostram, si de aliquo testimonio Scripturarum esset oborta contentio, ad illam judicem pergeretur. Et quia valde prudens erat, et noverat illud, quod appellant Philosophi τὸ πότερον id est, de cere quod facias : sic ad interrogata respondebat, ut etiam sua, non sua diceret, sed vel mea, vel cuiuslibet alterius, ut in eo ipso quod docebat, se discipulam fa-

Vulgata editionem, sed verius plerique alii juxta Graecum δια τὰ θεά, in sua, id est inter proprias res; quæque ad se spectant.

(a) Refert Victorius putare aliquos, sed falso, hæc verba *juxta antiqua exemplaria* transposita heic esse, et præponi debere his *et Dominus*, ut referantur ad superioriem locum Pauli, quem Hier. aliter quam vulgatum esset apud Graecos eo tempore, citaverit; hodierna quippe exemplaria pro salute habent τὸ πότερον, *gloriam*. Ut minime arrideat hæc conjectura, vide quæ in superiori epistola ad Rusticum num. 19. nota d' observamus.

(b) Ex Persi Satyr. 3. Sed vitiouse Martian. *læti* legem, et paulo post sc vocalum ante *hostiam* omisit.

(c) Ad sedandum Antiochenum schisma.

teretur. Sciebat enim dictum ab Apostolo: *Docere autem mulieri non permitto* (1) (1. Tim. 2. 2); ne virili sexui, et interdum Sacerdotibus, de obscuris et ambiguis sciscitantibus, facere videretur injuriam.

8. In nostrum locum statim audivimus te illius adhæsisse consortio, et nunquam ab illa ne transversum quidem unguem, ut dicitur, recessisse. Eadem domo, (d) eodem cubiculo usam, ut omnibus in urbe clarissima notum fieret, et te matrem, et illam filiam reperisse. Suburbanus ager vobis pro monasterio fuit, et rus electum pro solitudine. Multoque ita vixisti tempore, ut ex imitatione vestri, (e) conversatione multarum gauderemus Romam factam Jerosolymam. Crebra virginum monasteria, monachorum innumerablem multitudo; ut pro frequentia servientium Deo, quod prius ignominiae 957 fuerat, esset postea gloriae. Interim absentiam nostri mutuis solabamur alloquiis, et quod carne non poteramus, spiritu reddebamus. Semper obviare epistolis, superare officiis, salutationibus prævenire. Non multum perdebat absentia, quæ jugibus sibi litteris jungebatur.

9. *Origenista.* — In hac tranquillitate, et Domini servitute, haeretica in his provinciis exorta tempestas, cuncta turbavit; et in tantam rabiem concitata est, ut nec sibi, nec ulli bonorum parceret. Et quasi parvum esset, hic universa movisse, (f) navem plenam blasphemiarum Romano intulit portui. Invenitque protinus patella operculum, et Romanæ fidei purissimum fontem, lutoso coeno permiscuere vestigia. Nec mirum si in plateis, et in foro rerum venalium, sictus ariolus stultorum verberet (g) nates, et obtuso fuste dentes mordentium quatiat: cum venenata spurca que doctrina Romæ invenerit quos induceret. Tunc librorum περὶ ἀριοῦ infamis interpretatio: tunc discipulus οἰκτιος, (h) vere nominis sui, si in talem magistrum non impiegisset. Tunc nostrorum (i) διάλυτη contradictio, et (2) Pharisæorum turbata est schola. Tunc sancta Marcella, quæ diu se cohiberat, ne per emulationem quippiam facere videretur, postquam

(d) Quædam exemplaria, quæ Victorius consuluit, habeant, eodem cubili usam, et alia, eodem cubiculo, uno cubili usam.

(e) Victorius mavult, et conversione. Quod Bollandus sequitur.

(f) Ruffini Romam appulsum notat, de quo iterum Apol. 2.

(g) Reatinus editor *Nares* legit, atque alibi ipse Benedictinus Apol. 1. c. 4. Credo euidem fictus ariolus aut circulator, ad movendum populo risum, stulti alicuius nates percutiebat, cui etiam interdum, si nordere vellet, obtuso fuste dentes quatierat. Simile quidpiam invenire est apud Lucinianum de morte Peregrini, ταῦτα καὶ ταῦτα φέρεται τὸ πότερον, καὶ ἄλλα τοῦτα νεανίστρα τελευταῖς.

(h) Macarius innuit Ruffini discipulum, quod nomen synonomous Graece est huic aερος, *beatus*, ei quippe interpretationem libri τὸ πότερον, Ruffinus inscripsit.

(i) Legerat Victorius in suis MSS. διάλυτη, *contradiccio*, eamque lectionem secutus, alia exemplaria inveniens dicit, quæ pro latina voce, *contradiccio*, legerent Graece, ἀντίποτη Recte Martian. emendavit, διάλυτη.

(1) In antiquiori cod. ad hunc modum legi, et sequentem periodum jungi testatur Gravius: « Ne virili ergo sexui, et interdum Sacerdotibus de obscuris et ambiguis sciscitantibus, facere videretur injuriam, in nostrum locum eos statim ire suasit. Audivimus te, » etc. quæ minime quidem probatur nobis, sed expendenda tamen diligenter est lectio.

(2) Fortasse Romanos Clericos hoc innuit nomine. Confer P̄f̄sat. ad lib. Didymi de Sp. Sancto.

sensit fidem apostolico ore laudatam (*Rom. 1. 18*), in plerisque violari, ita ut sacerdotes quoque, et non nullos monachorum, maximeque seculi homines, in assensum sui traheret; ac simplicitati illuderet Episcopi (1), qui de suo ingenio certos estimabat, publice restitut: malens Deo placere, quam hominibus.

10. Laudat Salvator in Evangelio villicum iniquitatis, quod contra dominum quidem fraudulenter, altamen pro se prudenter fecerit (*Luc. 16. 10*). Cernentes haeretici de parva scintilla maxima incendia concitari; et suppositam dudum flamمام jam ad 958 culmina pervenisse; nec posse latere, quod multos deceperat, petunt, et impetrant ecclesiasticas epistolas: ut communicantes Ecclesiae discessisse videbentur. Non multum tempus in medio, succedit in pontificatum vir insignis Anastasius, quem (a) diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub tali episcopo truncaretur. Imo idcirco raptus atque translatus est, ne semel latam sententiam, precibus suis flectere conaretur: dicente Domino ad Jeremiam: *Ne oraveris pro populo isto, neque depreceris in bonum. Quia si jejunaverint, non exaudiam preces eorum. Et si holocausta et victimas obtulerint, non suscipiam eas. In gladio enim et fame, et pestilentia ego consumam eos* (*Jerem. 14. 11. 12*). Dicas, quid haec ad laudem Marcellae? Damnationis haereticorum haec fuit principium: dum adducit testes, qui prius ab eis erudit, et postea ab heretico fuerant errore correpti: dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia *nepl ἀρχῶν* ingredit volumina, quae emendata manu scorpii (2) monstrabantur: dum acciti frequentibus litteris haereticis, ut se defendarent, venire non sunt ausi: tantaque vis conscientiae fuit, ut (b) magis absentes (c) damnari, quam praesentes coargui maluerint. Hujus tam gloriose victorie origo Marcella est: tuque caput horum et causa bonorum, scis me vera narrare: quae nosti, vix de multis pauca me dicere, ne legenti fastidium faciat odiosa replicatio; et videar apud malevolos sub occasione laudis alterius, stomachum meum digerere. Pergam ad reliqua.

11. De Occidentis partibus ad Orientem turbo transgressus, minitabatur plurimi magna naufragia. Tunc impletum est: *Putas veniens Filius hominis* f-

(a) Triennio enim, et paucis diebus Romanam sedem obtinuit, et orbis caput, id est Roma sub eius successore Innocentio, truncatum est, sive illa a Gotis capta.

(b) Abest apud Victor, *magis*, qui pleonasmus est scriptoribus latiniis haud insolens.

(c) Hinc pro certo ponunt plerique, Ruffinum non modo accusatum, ac citatum Romanum, sed etiam damnatum Anastasii papae sententia. Nam et lib. 2. *Apolog.* Ruffino easdem romanis pontificis litteras ingereas S. Doctor, ut, inquit, *si non vis audire fratrem, auditam episcopum condemnante*. Sed haec ex aliis ejusdem Hieronymi testimoniosis commode intelligi possunt, nimurum eateus dixisse damnatum; quatenus damnato Origenem, condemnati censurentur et hi qui erroribus iisdem implicabantur. Certe neque ipsa Anastasii epistola ad Jo. Jerosolym. Ruffinum anathematice percellit, neque id alii veterum monumentis produnt est: quin ino ille ad mortem usque amicitiam coluit sanctissimum virorum Paulini Nolani, Chromatii Aquileiensis, Gaudentii Brixiani, aliorumque, quorum necessitudine uti eum potuisse minime par est credere, si damnationis vinculis fuit irretitus.

(1) Siricius. Vid. l. 3. *Apolog.*

S H I E R O N Y M I . I.

*dem inveniet super terram (Luc. 18. 8)? Refrigerata caritate multorum, pauci qui amabant fidem veritatem, nostro lateri jungebantur, 959 quorum publice petebatur caput: contra quos opes omnes parabantur; ita ut (d) Barnabas quoque duceretur in illam simulationem, imo apertum parricidium, quod non viribus, sed voluntate commisit. Et ecce universa tempestas, Domino flante, deleta est, expletumque vaticinium prophetale: *Ausores spiritum eorum et deficiunt, et in pulvrem suum revertentur (Ps. 103. 29).* In illa die peribunt omnes cogitationes eorum (Ps. 145. 4). Et illud Evangelicum: *Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quae autem præparasti, cuius erunt (Luc. 12. 20)*?*

12. Dum haec aguntur in Iebus (*Jerusalem*), terribilis de Occidente rumor affertur, obsideri Romanam, (e) et auro salutem civium redimi, spoliatosque rursum circumdari, ut post substantiam, vitam quoque perderent. Haeret vox, et singulus intercipiunt verba dilectantis. Capitur Urbs, quæ totum cepit orbem: imo fame perit antequam gladio, et vix pauci qui caperentur, inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esuriens rabiæ, et sua invicem membra lanierunt, dum mater non parcit lactenti infantæ, et recipit [al. et suo recipit] utero, quem paulo ante effuderat. Nocte Moab capta est, nocte cecidit murus ejus (*Isai. 15. 1*). Deus, venerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum. Posuerunt Jerusalem in pomorum custodianam: posuerunt cadavera sanctorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terra. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret (Ps. 78. 1. et seqq.).

*Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicit, aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
Plurima, perque vias sparguntur inertia passim
Corpora, perque domos, et plurima mortis imago.*

(VIREL. l. II. *Æneid.*.)

960 13. Cum interim, ut in tanta confusione rerum, Marcellæ quoque domum cruentus vicer in-

(d) Ruffinumne, an Joannem Jerosolym. sub Barnabæ nomine intelligat, non est facile divinare. Certe carissimum olim amicum inuit, qui postea, ut Barnabas a Paulo separatus est; quod in primis Ruffino convenit. Tum intentatam sibi ab eo necam, quod item Ruffino aptatur, de quo in tertio sue *Apologiae* libro, *minaris*, inquit, *interitum, nisi tacuero*. Sed etiam Joannes hujusmodi violentias Hieronymo intentaverat, ut ex libro ad Pamphacium, et Epist. 82. ad Theophilum contra illum constat, quæque initia subdit, ad euendum optimè referri possunt. Muetius Origenian. l. 2. sect. 2. Joanne Chrysostomum sub Barnabæ nomine obscurè perstringi putat; quod nempe ille cum 50. Origenistas a Theophilo expulso benigne excepsisset, etiam auctoritate sua fovit apud Arcadium, et Eudoxiam, contra Theophilii legatos, qui de calunnia convicti ac graviter censi, detrusi sunt in carcere, et paulo post in insulanum Proconnesum deportati: quod a Palladio traditum est.

(e) Nimurum anno 409. ab Alarico Gothorum rege, qui urbem invadere ac depopulari potuisset, immensa aurum atque argenti vi salutem redemerat populus romanus. Sed anno inseguente cum oblatas ab eodem pacis conditiones respuisset Honorius, ille iterum obsedit Romanam, et depopulatus est. Vide in hac rem superiores epistolas 123. ad Ageruchiam, et 125. ad Rusticum, etc.

(Trente-cinq.)

greditur. Sit mihi fus audita loqui (*Ex Virgil. Aeneid. l. vi.*), imo a sanctis viris visa narrare, qui interfuerent presentes, qui te dicunt in periculo quoque ei fuisse sociatam. Intrepidu vultu exceptisse dicitur introgressos : cumque posceretur aurum, et defossas opes vili excusaret tunica, non tamen fecit fidem voluntarie paupertatis. Cæsam fustibus flagellisque, aiunt non sensisse tormenta; sed hoc lacrymis, hoc pedibus eorum prostratalem egisse, ne te a suo consortio separarent : ne sustineret adolescentia, quod senilis etas timere non poterat. Christus dura corda mollevit, et inter cruentes gladios invenit locum pietas. Cumque et illam et te ad (*a*) apostoli Pauli basilicam barbari deduxissent, ut vel salutem vobis ostenderent, vel sepulcrum; in tantam letitiam dicitur eruuisse, ut gratias ageret Deo, quod te integrum sibi reservasset: quod pauperem illam non fecisset captivitas, sed invenisset: quod egeret quotidiano cibo: quod saturata Christo, non sentiret esuriem: quod et voce et opere loqueretur, *Nuda exi de atero matris meæ, nuda et redeam. Sicut Domino visum est, ita et factum est. Sit nomen Domini benedictum* (*Job 1. 21.*)

14. Post aliquot dies, sano, integro, vegetoque corpusculo, obdormivit in Domino: et te paupertate suæ, imo per te pauperes reliquit heredes, etiudens oculos in manibus tuis, reddens spiritum in tuis oculis; dum inter lacrymas tuas illa (*b*) rideret conscientia vita bona, et præmiis futurorum. Hæc tibi Marcella venerabilis, et hæc tibi Principia filia, una et brevi incubratione dictavi, non eloquii venustate, sed voluntate in vos animi gratissimi, et Deo, et legentibus placere desiderans.

EPISTOLA CXXVIII (c). 961

AD GAUDENTIUM.

De Pacatulae infantulae educatione.

Docet quibus rudimentis imbuenda sit radix etas puella, virginitati destinata, prius quam boni maligne discrimen noverit.

1. Causa difficultis, parvulae scribere, quæ non intelligit quid loquaris: cuius animum nescias: de cuius voluntate periclitose promittas; ut secundum præclarri Oratoris (*d*) exodium, spes in ea

(*a*) Id scilicet Orosius tradit. l. 7. c. 39. præcepisse Alaricum, capta urbe, et si qui in sancta loca, præcipueque ad sanctorum apostolorum Petri, et Pauli basilicas confugissent, hos in primis inviolatos, securosque esse sinearent. Et Sozomenus l. 9. c. 10. quandam feminam narrat ad S. Petri basilicam, ut ejus pudori parceretur, a initio fuisse perfundtam.

(*b*) Martian. *videret*: perperam, nisi si typographi est cendum.

(*c*) *alias* (*2. Scripta circ. an. 413.*)

(*d*) Falso Martianæus post Erasmus, *exordium*. Scitam porro est, *exodia* dici sententious clausulas, sumptu ab antiqua Scena vocabulo; in quo saepius usurpabantur quasi diverbia, quæ ad vertendum spectatorem ex tragicis affectibus ad hilaritatem, fabule subjiciebantur. Tale quid Euriplides omnibus fere Tragediis suis adtexuit, ut est *flitud. πολλα μετρα τον διαγονον*, quod in Alcesti, atque *Audromache* repetit. Vid. Epist. 130. ad Demetriadem num. 1. ubi Ciceronis de Rep. locum indicamus

magis laudanda sit, quam res. Quid enim horteris ad continentiam, quæ placentas desiderat? quæ in sinu matris garrula voce balbutit? cui dulciora sunt melia, quam verba? Audiat profunda Apostoli, quæ animalibus magis fabulis delectatur? Prophetarum ænigmata sentiat, quam tristior gerulæ vultus exagit? Evangelii intelligat majestatem, ad cuius fulgura omnis mortalium sensus hebetatur? Ut parenti subiiciatur horter, quæ manu tenera ridentem verberat matrem? Itaque *Pacatula nostra* hoc epistolium post lectura suscipiat. Interim, modo literarum elementa cognoscat, jungat syllabas, discat nomina, verba consociet: atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula: (*e*) mulsa præmia, et quidquid gustu suave est: quod vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in pupis, acceptura festinet. Interim et tenero tentet pollice fila ducere: rumpat sepe stamina, ut aliquando non rumpat: post laborem lusibus gestat: de matris pendeat collo: rapiat oscula propinquorum: *Psalmos* mercede decantet: amet quod cogitum discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas, sed voluntas.

2. Solent quardam, cum futuram virginem spondent, pulla tunica eam **962** induere, et furvo [al. *fulvo*] operire pallio, auferre linteamina: nihil in collo, nihil in capite auri sincere: revera bono consilio, ne habere discat in tenero, quod postea ponere compellatur. Aliis vero e contra videatur. Quid enim, aiunt, si ipsa non habuerit, habentes alias non videbit? (*f*) φλέρως genus semineum est; multasque etiam insignis pudicitiae, quamvis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Quin potius habendo satietur; et cernat laudari alias, que ista non habeant. Meliusque est, ut satiata contemnat, quam non habendo, babere desideret. Tale vero quid et Israelitico fecisse (*g*) populo Dominum, ut cupientibus ægyptias carnes, usque ad nauseam, et vomitum præberet examina colurnicum: multosque sæculi prius homines, facilius carere experta corporis voluptate, quam eos qui a pueritia libidinem nesciant. Ab aliis enim nota calcari, ab aliis ignota appeti. Illos vitare pœnitendo suavitatis insidias, quas fugerunt: hos carnis illecebros, dulci titillatione corporis blandientes dum mella putant, venena noxia reperi. *Mel enim distillare labia meretricis* (*Prov. 5. juxta LX*); quod ad tempus impinguat vescentium fauces, et postea felle amarius invenitur. Unde et in Domini sacrificiis mel non offerunt, ce-

(*e*) Quidam Codices *Mulsum præmam*, quam lectionem editor Benedictinus ad libri oram rejecit; commode autem referri potest ad crustulam ipsam mulso pressam atque conditam. Ex Horatio expressa sententia est:

.... ut pueris quondam danti crustula blandi
doctores, elementa velint ut discere primi.

(*f*) Pro Græca voce φλέρως, vetustiores editi libri, *μητραν γειτινη, μονιλιγυne et metellarum*, (legem *metellarum*) utcumque autem sit, ineptum glossa nobis videtur: nam genus semineum esse φλέρως, perinde est ac dicere ornatus avidum atque studiosum.

(*g*) Vetustior editio, qua sepe utimur, et Victorius dilectionem *rides* interseruit, et paulo infra pro voce *præmis* legunt *reperies*, bono sequi sensu, sed in MSS. haud ita iuuenimus.

raque contempta, quæ mellis hospitium est, oleum accenditur in templo Dei (*Levit. 2*); quod de amaritudine exprimitur olivarum. Pascha quoque cum amaritudinibus comedì (*Ezod. 12*) in azymis sinceritatis et veritatis (*1. Cor. 5. 8*): (a) quas qui habuerit, in sœculo persecutionem sustinebit. Unde et Propheta mystice cantat: *Sedebam solus, quia amaritudine repletus sum* (*Jeremi. 15. 17*).

3. Quid igitur? luxuriandum est in adolescentia, ut postea luxuria fortius contemnatur? Absit vero, inquit, *Unusquisque enim in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat* (*1. Cor. 7. 24*). Circumcisus quis, id est, virgo vocatus est, non adducat præputium, hoc est non querat pellicas tunicas nupliarum, quibus Adam ejectus de paradiso virginitatis, induitus **963** est. In præputio quis vocatus est, hoc est, habens uxorem, et matrimonii pelle circumdatus, non querat virginitatis, et aternæ pudicitiae nuditatem, quam senel habere desivit; sed utatur vase suo in sanctificatione et pudicitia (*1. Thess. 4. 4*), bibatque de fontibus suis, et non querat cisternas luparum dissipatas, quæ purissimas aquas pudicitiae continere non possunt (*Prov. 5*). Unde et idem Paulus in eodem capitulo, de virginitate, et nuptiis disputans, servos carnis vocat in matrimonio constitutes: liberos eos, qui absque jugo nupliarum, tota Domino servient libertate. Quod loquimur, non in universum toquimur, sed in parte tractamus: nec de omnibus, sed de quibusdam dicimus. Ad utrumque enim sexum, non solum ad vas infirmum, noster sermo dirigitur. Virgo es, quid te mulieris delectat societas? quid fragilem, et (b) suilem ratem magnis committis fluctibus, et grande periculum navigationis incertæ securus ascendis? Nescis quid desideres, et tamen sic (c) ei jungaris, quasi aut ante desideraveris, aut (ut levissime dicam) postea desideratus sis. Sed ad ministerium iste sexus est aptior. Elige ergo anum deformem, elige probatae in Domino continentiae. Quid te adolescentula, quid pulchra, quid luxuriosa delectat? Uteris balneis, cute nitida, rubicundis genis incedis, carnis vesceris, affluis divitias, pretiosa veste circumdaris, et juxta serpentem mortiferum secure dormire te credis? At non habitas in eodem hospitio. In nocte dumtaxat. Cæterum totos dies in hujus confabulatione consumis. Quare solus cum sola, et non cum arbitris sedes, ut cum ipse non pecces, aliis peccare videaris: ut exemplo sis miseris, qui nominis tui auctoritate delinquant? Tu quoque virgo, vel vidua, cur tam longu sermone viri reimeris? cur cum solo relicta non metuis? Saltem alvi te, et vessicæ cogat necessitas, et ex eas foras, ut deseras in hac re eum, cum quo licentius, quam cum

(a) Iterum Victorius addit. jubetur.

(b) Eadem edit. et Victorius *subtilem*; non satis bene, et reniteatibus MSS. Virgilius *Aeneid. VI. genuit sub pondere cynba sutilis*, etc.

(c) Martianus cum Erasmo, eis, quasi non antea Victorius rescripsisset ei, id est mulieri, cuius supra improbat societatem. Mox etiam erat, post ea desideratus sis, quæ cohærente ex Veronensi majori Ms. et Victorio emendatum, postea desideratus sis.

germano: multo invercundius, quam cum marito egisti. Sed de Scripturis sanctis aliquid interrogas: Interroga publice; audiant pedisseque, audiant comites **964** tuæ. *Omne quod manifestatur, lux est*, (*Ephes. 5. 13*). **BONUS SERMO** secreta non querit, quin potius delectatur laudibus suis et testimonio plurimorum. Magister egregius contemnit viros, despicit fratres, et in unius mulierculæ secreta eruditione desudat.

3. Declinavi parumper de mea disputatione, aliorum occasione; et dum infantem Pacatulam instituo, imo et nutrio, multarum subito mihi male pacatarum bella suscepit. Revertar ad propositum: Sexus semineus suo jungatur sexui: nesciat, imo timeat cum pueris ludere. Nullum impudicum verbum neverit; et si forte in tumultu familie discurrentis aliquid audiat, non intelligat. Matris nutum pro verbis ac monitis, et pro imperio habeat. Amet ut parentem, subjiciatur ut dominæ, timeat ut magistrum. Cum autem virgunculam rudem et edentulam, septimus ætatis annus exceperit, et ceperit eruleo-cere, scire quid laceat, dubitare quid dicat: discat (d) memoriæ Psalterium, et usque ad annos pubertatis, libros Salomonis: *Evangelia*, *Apostolos*, et *Prophetas* sui cordis thesaurum faciat. Nec liberius procedat ad publicum, nec semper ecclesiarum querat celebritatem. In cubiculo suo totas delicias habeat. Nunquam juvenculos, nunquam cincinnatos videat, vocis dulcedines per aurem animam vulnerantes, puellarumque lascivia repellantur. Quæ quanto licentius adeunt, tanto difficultius evitantur: et quod didicerunt, secreto doceant, inclusamque Danaen vulgi sermonibus violant. Sit ei magistra comes, paedagoga custos: non multo vino dedita: non, juxta Apostolum, otiosa atque verbosa; sed sobria, gravis, lanifica, et ea tantum loquens, que animum puellarem ad virtutem instituant. Ut enim aqua in areola digitum sequitur precedentem, ita ætas mollis, et tenera in utramque partem flexibilis est, et quocumque duxeris, trahitur. Soleant lascivi et comptuli juvenes (1) blandimentis, affabilitate, munusculis, aditum sibi per nutrices aut alumnas querere; et cum clementer intraverint, de scintillis incendia concitare, paulatimque proficer **965** ad impudentiam: et nequaquam posse prohiberi, illo in se versiculo comprimito: *Agre reprehendas, quod sinis consuecere*. Pudet dicere: et tamen dicendum est: Nobiles semineæ, (2) que nobiliores habuere neglectui procos, vilissima conditionis hominibus, et servilis copulanuntur; ac sub nomine religiosis, et umbra continentiae, interdum deserunt viros, Helenæ sequuntur Alexandros, nec Menelaos pertimescant. Videntur hac, plaguntur, et non vindicantur: quia multitudo peccantium peccandi licentiam subministra.

(d) Paria habet in sequenti epist. 130. ad Demetriad.

(1) Al. conatus, ut et mox libri alii, blandimentis affectu, munusculis aditum, etc.

(2) Quidam MSS. *Nobiles seminæ nobiliores habituæ procos*, in quibus paulo intra ruc particula ante Menelaos nobilatur.

4. Prob nefas, orbis terrarum ruit, in nobis peccata non ruunt. Urba inclita et Romani imperii caput, uno hausta est incendio. Nulla est regio, quæ non exules Romanos habeat. In cineres ac favillas sacrae quondam Ecclesiae conciderunt, et tamen studemus avaritiae. (a) Vivimus quasi altera die morituri, et adfiscamus quasi semper in hoc seculo victuri. Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum, et nudus atque esuriens ante fores nostras Christus in paupere moritur. Legimus Aaron Pontificem esse obviam furentibus flammis, et accenso thuribulo, Dei iram cohibuisse (Num. 16). Stetit inter mortem, et vitam Sacerdos magnus, nec ultra vestigia ejus ignis procedere ausus est. Moysi loquitur Deus: *Dimitte me, et dilebo populum istum* (Exod. 32. 10). Quando dicit: *dimitte me*, ostendit se teneri posse, ne faciat quod minatus est, Dei enim potentiam servi preces impediabant. Quis putas ille sub caelo est, qui nunc iræ Dei possit occurrere? qui obviare flammis? et cum Apostolo dicere, *Optabam ego anathema esse pro fratribus meis* (Rom. 9. 3)? Percunt cum pastoriibus greges, quia sicut populus, sic Sacerdos. Moyses compassionis loquebatur affectu: *Si dimittis populo hinc, dimitte: sin autem, dele me de libro tuo* (Exod. 32. 31. 32). Vult perire cum pereuntibus, nec propria salute contentus est. *Gloria quippe regis, multitudo populi* (Prov. 14). His Pacatula nostra nata est temporibus. Inter haec crepurdia primam carpit ætatem, ante lacrymas scitura, quam risum; prius fletum 966 sensura, quam gaucium. Necdum introitus, iam exitus. Talem semper putet fuisse mundum. Ne sciat præterita, fugiat præsentia, futura desideret. Haec ut tumultuario sermone dictarem, et post neres amicorum, inctumque perpetuum, infanti senex longo postliminio scribere, tua, Gaudenti frater, impulit caritas: maluique parum, quam nihil omnino possenti dare: quia in altero voluntas oppressa luctu, in altero amicitiae dissimulatio est.

EPISTOLA CXXIX (b).

AD DARDANUM (c).

De Terra promissionis.

Ferram promissionis non eam esse, quam Judæi posse derunt: sed aliam caelestem intelligendam, terram nempe viventium, mihius in Evangelio repromissam. Neque aliam causam miseriarum et æternæ captivitatis Judæorum esse, quam sanguis Christi effusus, et execrabile facinus, quo mortem ipsi inferre non timuerunt.

1. Queris Dardane, Christianorum nobilissime, et (d) nobilium christianissime, quæ sit terra repro-

(a) Perquam simili sententia dictum de Megarensibus tradit epist. 123. ad Ageruchiam num. 13. quod adfiscarent quasi semper victuri, viverent quasi altera die moriuri. Simile quid etiam invenias in Luciani quodam epigrammate, quod in se citam ex Socrate hausit.

Δι την οὐρανον, τὸν οὐρανὸν ἀπέλευθεν,
καὶ δι την οὐρανον, φέρετο σὺν καταστάσεων.

(b) Ad. 123. Scripta circa annum 414.

(c) Hic est CLAVDIANVS POSTVMVS DARDANVS V. INL. ET PATRICIÆ DIGNITATIS, ut vetus inscrip-
tio habet, quam proferunt Sirmundus et Gotfredus.

(d) Duo haec verba, nobilium christianissime, vetustissi-

missionis, quam Judæi redeentes ex Ægypto posse derunt, cum a majoribus eorum jam fuerit ante possessa, ac proinde non sit promissa, sed redditæ in His enim verbis eteris in calce epistolæ tuæ. Quod interrogans, videris illud sentire, quod plurimis nostrorum placet, aliam repromotionis terram esse querendam, de qua et David loquitur in psalmo: *Credo videre bona Domini, in terra viventium* (Psal. 26. 13). Et Dominus in Evangelio: *Beati vites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Math. 5. 4). Utique David quando haec cantabat in spiritu, in terra repromotionis erat, et non solum in Judæam finibus morabatur, sed multarum in circuitu nationum victor extiterat, quæ a torrente Ægypti, qui est Rhinocoruræ, usque ad Euphratem fluvium tendebantur; dicens in alio loco: *In Idumæam extendam calceamentum 967 meum: mihi alienigenæ (e) servient* (Psal. 59. 49). Quomodo ergo se credebat accipere, quod jam Victoria possidebat? Et ne forsitan legentibus Judæis ambiguum derelinquit, quæ sit illa terra, quam videre cupiebat, ipso sermone demonstrat, dicens: *Credo videre bona Domini, in terra viventium*. Ergo terra Judææ, quæ ditionis illius erat, non est terra viventium, id est Abraham, Isaac, et Jacob, de quibus Dominus in questione Resurrectionis dicit: *Non est Deus mortuorum, sed viventium* (Math. 22. 32): verum terra et regio mortuorum, de quibus loquitur Ezechiel: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. 18. 4). Et: *Non mortui laudabunt te Domine, sed nos qui vivimus* (f) (Psal. 113. 17. et 18): qui et in resurrectione occursuri sunt Domino Salvatori, dicente Apostolo: *Hoc enim dico vobis in sermone Domini, quoniam nos qui vivimus, qui relinquimus in adventum Domini, non preveniemus eos qui (g) dormiunt* (1. Thess. 4. 14): de quibus et Jerenias loquitur: *Berelinguentes te, super terram scribentur* (Jer. 17. 13). Quodque David promittit: *Credo videre bona Domini, ad spiritalem nos perspicue trahit intelligentiam*. Quæ enim bona rex alia requirebat, aut quo indigebat, qui tantæ potentiae fuit, ut partis per illum opibus, Salomon filius ejus (quo nullus in orbe terrarum dicitur fuit) contentus esset? Sed in terra viventium bona illa quærebatur, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparavit Deus diligenteribus se. Quod autem in Evangelio dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Math. 5. 4); juxta litteram sibi videtur esse contrarium. Non enim terra possessio mansuetorum est et mitium, qui sepe etiam a parentibus derelicta perdunt propter mansuetudinem: sed virorum fortium et violentorum, qui sunt

mus Reginæ cod. 215. non habet; sunt tamen ex Hieronymi ingenio, qui et Pammachium ita compellat epist. 61. Christianorum nobilissimum, et nobilium christianissimum. Nec moramur, quod e contrario Sidonius Apollinaris lib. 5. Epist. 9. hunc Dardanum nequissimum hominem facit, in quo alii omnia simul criminis execrarentur.

(e) illud serrant neque fontibus Hebræo et Græco respondeat, neque in veteri ulla Latina versione invenimus. Vid. Epist. 106. ad Sunniam et Fretelam n. 69. Forte in aliquo Græco exemplari olim erat intercessione pro insertione.

(f) Addunt Erasmi, et Victor. bene: *ictus Domino*, quæ MSS. libri non agnoscent. Mox sumus pro simili.

(g) Editi, et quidam MSS. dormierunt.

ad bella promptissimi. Denique et in psalmo quadragesimo quarto, qui sub nomine Salomonis ad Christi Ecclesiæque ejus sacramentum referuntur, scribitur : *Accingere gladio tua super semur tuum, Potentissime. Specie tua et decore tuo, intende, et prosperare, et regna. Propter mansuetudinem et justitiam et veritatem, et deducet te mirabiliter dextera tua.* 968 Hic est qui et in alio psalmo loquebatur : *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus* (*Psal. 131. 1.*). Et iterum : *Assumens mansuetos Dominus* (*Psal. 146. 6.*). Et apertius in Evangelio : *Discite a me, quia humilis sum, et mansuetus corde* (*Matth. 11. 29.*). In cuius typum et Moyses omnium hominum, qui erant super terram, mansuetissimus scribitur (*Num. 12. 3.*).

2. Hæc est, ut diximus, terra viventium, in qua sanctis viris atque mansuetis bona Domini præparantur : quæ ante adventum in carne Domini Salvatoris, nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob, nec Prophetæ, et alii justi viri consequi potuerunt. Denique et Abraham, licet diversis locis, cum Lazaro videtur apud inferos (*Luc. 16.*) : et Jacob vir justus dicit : *Lugens et gemens descendam ad Infernum* (*Gen. 37. 33.*). SANGUIS CHRISTI, clavis paradisi est, dicens ad latronem : *Hodie tecum eris in paradyso* (*Luc. 23. 42.*). Ista est, ut diximus, terra viventium, terra divitiarum et honorum Dei (a), quam primus Adam perdidit, et secundus Adam invenit : imo ab illo perditam iste restituit, dicente Apostolo : *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen* (sub cuius persona lex intelligitur) in similitudinem prævaricationis Adami, qui est forma futuri (*Rom. 5. 14.*). Volumus scire manifestius, quæ sit hæc terra, legamus in Malachia : *Beatos vos dicent omnes, dicit Dominus : quoniam eritis vos (b) in terra voluntaria* (*Malach. 3. 12.*) [al. *voluptaria*], quæ significantius Græce appellatur οἰνοπέτη, quam vel Sancti desiderant, vel quæ placeat Deo. Isaías quoque in hæc verba consentit, dicens : *Et erit vir abcondens sermones suos, et apparebit in terra Sion, sicut fluvius glorus in terra sitten* (*Isai. 32. 2. sec. LXX.*). Quæ est terra Sion, in qua apparebit fluvius glorus? illa videlicet, de qua idem David in alio psalmo canit : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Et iterum : *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tubernacula Jacob* (*Psal. 86. 3.*). Numquid istas portas diligit Deus, quas videmus in cineres et favillas esse conversas? Non dico prudentibus, sed ne stultis quidom hoc persuaderi potest. Ego arbitror et illud, quod in sexagesimo quarto Psalmo legimus : *Visitasti terram, et inebriasti eum : multiplicasti locupletare illam. Fluvius* 969 *Dei repletus est aquis : parasti cibum illorum, quoniam sic est præparatio ejus : sulcos ejus inebria, multiplica genimina illius : in sillicidiis ejus latabitur germinans ; huic sensui convenire. Illa enim terra quotidie visitatur a Deo, et inebriatur, conciliisque plena est divitiis. De hac fluvius egreditur Dei,*

(a) *Martianæus, quæ primus adam, et mox imo perdita, referens ad bona, non ad terram.*

(b) *Græcus autem Malachiæ textus, ant Hebreus non habent in terra, sed terra simpliciter in v. 10.*

de quo scriptum est : *Fluminis impetus lastificat civitatem Dei* (*Psal. 45. 5.*); qui et in descriptione templi Ezechiel mystico sermone narratur (*Ezech. 47*) : in cuius ripis arbores sunt, ex utraque parte per singulos meuses novis frugibus abundantes. De qua terra et in Proverbii vir scripsit sapientissimus : *Qui operatur terram suam, implebitur panibus* (*Prov. 12. 11.*). Quod si de hac terra quam cernimus, et quæ magis a peccatoribus possidetur, de qua scriptum est : *Maledicta terra in operibus tuis* (*Gen. 3. 17.*), aliquis intelligentem putat; respondeat quomodo possit hæc stare sententia : *Qui operatur terram suam implebitur panibus.* Quanti enim operantur terram, et exercent vomere : et tamen multis impedientibus causis, egestate conficiuntur et penuria? Sed considerandum, Scriptura quid dicat : *Qui operatur terram suam, quæ propriæ juris sui est, de qua nunquam ejici potest : secundum quem sensum et illud scriptum est : Redemptio animæ viri, propriæ divitiae* (*Prov. 13. 8.*). Et hoc secundum litteram sentiri non potest. Quantu enim alienis amicorumque redimuntur pecuniis? Ilujus terræ cultores et agricolæ, Apostoli sunt, quibus dicitur : *Vos estis sal terræ* (*Matth. 3. 13.*). Et in alio loco : *In patientia vestra, possidebitis animas vestras* (*Luc. 21. 19.*): quorum unus, vas electionis, confidentissime loquebatur : *Dei enim cooperatores sumus, Dei agricultura, Dei aedificatio estis* (*1. Cor. 3. 9.*); et multa alia, quæ idcirco non replico, ne sensum videar legentis obtundere, et memorie illius diffidere.

5 Illud quoque sollicita mente trahemus, et Scripturarum nos doceat auctoritas, sanctos hujus terræ, quam Iudei terram reprobationis autumant, non habitatores esse, sed accolus atque peregrinos. Ex justi viri persona legimus : *Advena sum ego et peregrinus, sicut omnes patres mei* (*Psal. 38. 13.*). Qui cum diu in terra hujus tenetris versaretur, flebiliter ingemiscit et dicit, *Ilex me, quia peregrinatio mea prolongata est, habitavi cum* 970 *habitantibus Cedar, (c) multum incola fuit anima mea* (*Psal. 119. 5.*). Ubicumque autem habitator terra legitur, et priora, et media, et extrema trahemus, et liquido Scripturarum poterit regula comprobari, semper habitatores terre peccatores appellari : de quibus in Apocalypsi Joannis illud exemplum est : *Væ habitatoribus terræ* (*Apoc. 8. 13.*). Abraham ad quem primum facta est reprobatio, dicente Domino : *Tibi dabo terram hanc et semini tuo* (*Gen. 12. 7.*), juxta Stephani primi in Christo martyris concionem, ne vestigium quidem pedis hujus terræ dicitur accepisse. Ita enim scriptum est : *Tunc egressus de terra Chaldaeorum habitavit in Carran : et inde, postquam mortuus est pater ejus, migravit in terram, in qua vos nunc habitatis : et non dedit ei possessionem, ne vestigium quidem pedis, quam reprobaret et in possessionem, et semini ejus post eum* (*Act. 7. 4. et seqq.*). Ac ne forsitan lectoris tacita cogitatio trahat eum ad illam intelligentiam, ut quod non est

(c) *Vetus* i. *lectionem exhibet Regiae Ms. peregrinatio mea longe facta est, cui fere concinit Augustinus, qui legit longinquæ facta est, tunc Vulgata, incola fuit, cum rausis autem et ferisque Ms.*

datum parenti, reddatur posteris, vas electionis loquitur ad Hebreos : *Fide qui vocatur Abraham, obediuit egredi in locum, quem accepturus erat in possessionem : et egressus est, nesciens quo ieret. Fide peregrinus est in terra repremissionis, quasi in aliena : in tabernaculis habitans cum Isaac et Jacob, et coheredibus ejusdem promissionis : exspectavit enim fundatum habentem civitatem, cuius artifex et creator Deus est* (Hebr. 11. 8. et seqq.). Et iterum cum de Abel et Enoch, et Noe, Saraque dixisset, intulit : *Juxta fidem mortui sunt hi omnes, non acceptis repremissionibus, sed procul eas videntes et salutantes et confitentes, quia peregrini et advenae erant super terram. Qui enim haec loquuntur, ostendunt quod quarant patriam : et siquidem illius recordabantur, de qua egressi erant, habebant tempus, ut revertentur : nunc vero meliorem desiderant, id est caelestem* (Ibid. 13. et seqq.). Multisque in medio Sanctis commemoratis, ad extremum intulit, *Et hi omnes testimonium habentes in fide, non acceperunt repremissionem, Deo de nobis melius quid providente, ne sine nobis perfecti fierent* (Ibid. 49. et seqq.). Accessimus enim ad montem Sion et civitatem Dei riven-
971 tis, Jerusalem caelestem, (a) et multa millia angelorum solemnitatis, et Ecclesiam primitivarum, qui scripti sunt in celis (Hebr. 12. 22. 23). Nec me fugit, quod persidia Iudeorum haec testimonia non suscipiat,
quæ utique Veteris Testamenti auctoritate firmata sunt. Illud nostris dicendum est, hanc epistolam quæ inscribitur ad Hebreos, (b) non solum ab ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro ecclesiasticis Graci sermonis scriptoribus, quasi Pauli apostoli suscipi, licet plerique eam vel Barnabæ, vel Clementis arbitrentur; et nihil interesse, cujus sit, cum ecclesiastici viri sit, et quotidie eccliarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas; nec Graecorum quidem ecclesiæ Apocalypsin Joannis eadem libertate suscipiunt; et tamen nos ultramque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes, qui plerumque utriusque abutuntur testimoniis, non ut interdum de apocryphis facere solent, quippe qui et gentilium litterarum

(a) Ad huic modum fere omnes Ms. codices legere fatetur etiam Martianæus, tametsi eorum sequi fidem no[n]uerit, sed cum vulgariter legerit, et multorum millium angelorum frequentiam. Nobis a nostris non licet abscedere, eoque minus, quod ex veteri interpretatione Latina isthac recitatur, et pressius adhærent Graeco textui, *επονημόνειαν ἐπειδὴν τελετὴν, καὶ τελετὴν, etc.*

(b) Victorius Ecclesias, et Graci, etc. cùm paulo post atque alibi fateatur Hieronymus jamdui a latini ecclesias, et principiæ romana inter canonicas non fuisse receptam, In Esai. l. 3. *Eam Latina consuetudo non recipit, et in Catal. i. Cajo, apud Romanos usque hodie quasi Pauli apostoli non habetur. Similia habet ad c. 8. Zacharias et in Matth. c. 26. et epistola ad Evangel. et alia ad Paulinum. Non immutamus Martianæi lectionem, cui favent nonnulli codices nostri, Ecclesiasticis absque et copula; peræque tamen bona est, quam alii et quidem vetustiores præferunt retro Ecclesias Graci sermonis, e quibus pauci retro vocem omittunt. Ceterum vid. August. de Civit. Dei l. 16. et de Doctrina Christiana l. 2. c. 8. nam operam fere luderemus si Graecos Patres, qui ex ea recitauit testimonia, heic de nomine tantum adduceremus. Unus pro cunctis Theodoreetus consulit poterit in Praefat. ad hanc ipsam Epistolam.*

raro utantur exemplis, sed quasi canonicas et ecclesiasticas.

4. (c) Respondeant mihi qui hanc terram (quæ nunc nobis Christi passione et resurrectione, terra repremissionis effecta est) possessam prout a populo Iudeorum, postquam reversus est ex Aegypto, quantum possederit; siquaque a Dan usque Bersabee, quæ vix centum sexaginta millium in longum spatio tenditur. Neque enim David et Salomon potentissimos reges, exceptis (d) iis quos post victoriam in amicitiam recuperunt, plus tenuisse Scriptura testatur (2. Reg. 17). Et hoc dico, ut taceam quinque Palestinae civitates,
972 Gazam, Ascalonem, Geth, Accaron, et Azotum: Idumæos quoque (1) a meridiana plaga vix (e) septuaginta quinque milibus ab Jerosolyma separatos, Arabas et Agarenos, quos nunc Sarracenos vocant, in vicinia urbis Jerusalæm. Pudet dicere latitudinem terræ repremissionis, ne ethnicis occasionem blasphemandi dedisse videamur. Ab Joppe usque ad viculum nostrum Bethleem, quadraginta sex millia sunt, cui succedit vastissima solitudo, plena ferocium barbarorum de quibus dicitur, *Contra faciem (f) omnium fratrum suorum habitabil* (Gen. 16. 12); et quorum facit Poeta eloquentissimus mentionem. *Lateque vagantes Barcae, a Barca oppido, quod in solitudine situm est; quos nunc corrupto sermone, Afri Baricanius vocant. Hi sunt qui pro locorum qualitatibus, diversis nominibus appellantur; et a Mauritania per Africam et Aegyptum, Palæstinamque et Phœnicem, Coœl Syriam et Osrohenem, Mesopotamiam, atque I'ersidem tendunt ad Indiam. Hec est, Judæ, tuarum longitudine et latitudo terrarum; in his gloriari, super his te per diversas provincias ignorantibus jactitas.*

Ad populum phaleras, ego te intus et in cute novi.

(PERSH Satyr. 3).

5. (g) Quod si objecceris terram repremissionis dici, quæ in Numerorum volumine continetur (Cap. 34),

(c) Eucherius episcopus in quædam ad Faustum epistola apud Labéum in nova Bibliotheca Ms. t. 1. p. 765. « Igitur longitudi sive etiam latitudi Judeæ quantæ sit. S. Hieronymus determinavit in quadam epistola ad Dardanum. Ex quo nos huic opere, quæ necessaria videbantur excerpsumus, in qua adversus Iudeos de terra repremissionis disserens, etiam addidit haec. Respondeant mihi, qui hanc terram, » etc. per totum istud ac subsequens capitulum, quæ meliori ex codice nonnullis in locis legit.

(d) Ex Eucherii epistola, *exceptis iis non his, quæ rectior videatur lectio. Supra per christi passionem ei resurrectionem.*

(e) Tum nostri, tum Martianæi codices Ms. fere habent viginti quinque ab Jerosolyma milibus, etc.

(f) Vetus editio, ac Reginæ Ms. liber *fratrum tuorum habitat*. Tum Virgilii exemplaria habent *furentes portantes*. Hoc item hemistiche utitur in superiori epistola ad Marcellinum et Anipsychiam. Sed unicam gentem tam late fuisse diffusam, ut heic Hier. indicat, Bocharto non est verosimile, tantumque vult, ut quemadmodum Marmarica hodie dicitur desertum *Barca*, ita Barceos olim eosdem fuisse cum Libybus et Marmaricis, qui erant circa Cyrenam. Apposite vero Hieronymus notat, diversis eos nominibus appellari pro locorum qualitatibus, quos occuparent.

(g) Iterum citata Eucherii epist. Q. od si quis objeccerit, quæ minus cohærent bis quæ infra, et ego fatebor hac tibi.

(h) Duceus ad meridianam plagam reponit ex aliquot libris, conciunius

a in eridie maris Salinarum per (a) Sina et Cades-Barne, usque ad torrentem *Egypti*, qui juxta Rhinocoruram iari magno influit; et **973** ab occidente ipsum mare, quod *Palestinæ, Phœnici, Syriæ Cœles, Ciliciæque* (b) protenditur; ab aquilone Taurum montem et *Zephyrium* usque *Emath*, quæ appellatur *Epiphania Syriæ*; ad orientem vero per *Antiochiam* et lacum *Cenereth*, quæ nunc *Tyberias* appellatur, et *Jordanem*, qui mari influit *Salinarum*, quod nunc *Mortuum* dicitur; trans *Jordanem* autem duarum et semis tribum possessio est, *Ruben* et *Gad*, et dimidiæ tribus *Manasse*. Et ego fatebor hæc tibi re promissa, non tradita: si observasses mandata Dei, et in præceptis illius ambulasses; si non pro omnipotente Deo coluisses *Beelphegor* et (c) *Baalim, Beelzebub et Chamos*; quos quia præstulisti Deo, omnia quæ tibi promissa fuerant, perdidisti. Et mili in Evangelio promittuntur regna cœlorum, quæ instrumentum vetus omnino non nominat. Sed si non fecero quæ præcepta sunt, nequaquam erit culpa in promittente, sed in me qui promissum accipere non merui. Ubi euim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis, frustra cupias quod promissum est. Lege librum *Josue* et *Judicum*, et quantis possessionum angustiis sis coartatus, intelliges. Quid diversarum urbium alienigenas commemorem, quos populus *Judæorum* non quivit expellere de urbibus et sedibus suis, cum ipsa metropolis tua prius *Jebus*, postea *Salem*, tertio *Jerusalem*, et nunc *Ælia, Iebusæos* expellere non valuerit; sed manserit cum eis in scandalum exemplumque vicinorum: instantum ut ibi templum tuum conditum sit, ubi area *Orne* fuerit *Jebusæi*, et ipsum templum septuaginta millium (d) latomorum, et octoginta millium vectorum, hoc est, centum quinquaginta millium, exceptis præpositis operum, præ multitudine habitantium tecum incircumcisorum, ab ethnicis extrectum sit.

6. Nec hoc dico in suggillationem terræ *Judææ*, ut hæreticus sycophanta mentitur; aut quo auferam historiæ veritate, quæ fundamentum est intelligentiæ spiritualis, sed ut decutiam supercilium *Judæorum*, qui synagogæ angustias, Ecclesiæ latitudini præferrunt. Si enim occidentem tantum sequuntur **974** litteram, et non spiritum vivificantem, ostendant terram repromissionis lacte et melle manantem. Sin

(a) Sic quidem editi ac MSS. atque Eucherius ipse legit *Sina*. Sed emendaadum contendit Relandus vocem *Sina*, et substitui *Sin*, nec enim *Sina* huc pertinet, et liquet *Sin* legendum esse ex Num. 34. 4. Ego vero malim substituendum *Senam* pro *Sina* ex eodem Numerorum loco. A meridie enim mari salsissimi, vel salinarum per *Senam* et *Cades Barne* transitus, etc. Consule mappam. Hier. iisdem verbis in c. 47. Ezechielis hunc Numerorum locum explicans, « A solitudine *Sin*, quæ est juxta *Edom*.... per ascensum *Scorpionis*, et per *SENNA*, et *Cades-Barne*.... pervenitur usque ad torrentem *Egypti*, qui juxta urbem Rhinocoruram mari influit. »

(b) Bonam antea editorum lectionem depravat *Martian*, legens *Phœnicis*, et pertenditur. Resarcitur ex nostris MSS. immo etiam ex *Cluniacensi* apud eundem, et laudata ad *Faustum* epistola.

(c) Veteres editi *Baal*.

(d) Numerus artificum in Scriptura etiam versionis *Hieron* ponitur vice versa, nempe « septuaginta millia eorum qui onera portabant, et octoginta millia latomorum. »

autem per tropologiam dictum putant pro rerum omnium abundantia: et nos terram confessionis terraque viventium, terre verpium preferemus, dicente Domino ad Moysen de abjectione Israelis et assumptione gentium, *Dimitte me, ut deleam populum istum, et faciam te in gentem magnam* (*Exod. 32. 10*). Et eodem Patre ad filium, *Postula a me, et dabo tibi hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal. 2. 8*). Et apertius per Isaiam, *Parum tibi est, ut sis puer meus ad suscitandas tribus Jacob, et feces vel reliquias Israel congregandas. Dedi te in lucem cunctis gentibus, ut sis salvator universæ terræ* (*Isa. 49. 6*). Ex quo perspicue demonstratur, omnia illius populi in umbra et typo, et imagine præcessisse, scripta autem esse pro nobis, in quos fines sæculi deererunt.

7. Multa, *Judææ*, sclera commisisti, cunctis circa te servisti nationibus. Ob quod factum? utique propter idolatriam. Cumque servisses crebro, misertus tui est Deus, et misit *Judices* et salvatores, qui te de simulatu *Moabituarum* et *Ammonitarum*, *Philistium* quoque et diversarum gentium liberarunt. Novissime sub regibus offendisti Deum, et omnis tua provincia, gente (e) *Babylonica* vastante, deleta est. Per septuaginta annos templi solitudo permanxit. A Cyro rege Persarum est laxata captivitas. Esdras hoc et *Nehemias* planissime referunt. Exstructum est templum sub Dario rege Persarum atque Medorum a *Zorobabel* filio *Salathiel*, et Jesu filio *Josedec* sacerdote magno. Quæ passi sitis a *Medis, Ægyptiis, Macedonibusque*, non enumero. Nec tibi adducam in memoriam *Antiochum Epiphanem* crudelissimum omnium tyrannorum, nec *Gu. Pompeium, Gabiniū, Scaurum, Varum, Cassium, Sosiumque replicabo*, qui tuis urbibus et præcipue *Jerosolymæ* insultavere. Ad extremum sub *Vespasiano* et *Tito* urbs capta, templumque subversum est. Deinde civitatis usque ad *Hadrianum* principem per quinquaginta annos mansere reliquiæ. Post eversionem Templi paulo minus per quadringentos **975** annos et urbis et templi ruine permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens Persis atque Romanis, et captivitatis pressus jugo, ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui nunquam tui oblitus est: nunc per tanta spatia temporum misericis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem, et ut verius dicam, expectatum tibi mittat Antichristum? Ob quod, inquam, facinus, et tam execrabilis scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (*Math. 27. 25*). Et, *Venite occidamus eum, et nostra erit hereditas* (*Ibid. 21. 8*). Et, *non habemus regem, nisi Cæsarem* (*Joan. 19. 15*). Ille quo elegisti, usque ad finem mundi serviturus es *Cæsari*, donec gentium introeat plenitudo, et sic omnis *Israel* salvus fiat, ut qui quondam erat in capite, vertatur in caudam.

8. Hæc tibi, vir eloquentissime, in (f) duplicitis Præ-

(e) Quædam vetusta exempl. apud Mart. *Babylonio* pro gente *Babylonica*.

(f) Bis nempe *Præf. Prætorio Galliarum* fuit. Et prima

fecture honore transacto, nunc in Christi honorior, tumultuaria et brevi lucubratione dictavi, ne videret omnino reticere. Eodem enim tempore, imo eodem mihi die, et litteræ tuæ redditæ sunt, et meæ (a) expeditæ, ut aut tacendum fuerit, aut incompto eloquio respondendum: quorum alterum pudoris, alterum caritatis est.

EPISTOLA CXXX (b).

AD DEMETRIADEM.

De servanda Virginitate.

Laudai Demetriadem Virginem, Julianæ filiam, neptinem Probæ, quod se Christo consecrari; hortans ut perseveret, utque statim ob sit instinctibus diaboli sollicitantis ad turpia. De studio, de jejunio, de obedientia, de fugiendis jocis, ceterisque rebus, quæ ad virginis institutum pertinent, præcipit.

1. Inter omnes materias, quas ab adolescentia usque ad hanc ætatem, vel mea, vel notariorum scripsi **976** manu, nihil præsenti opere difficultius. Scripturus enim ad Demetriadem virginem Christi, quæ et nobilitate et divitiis, prima est in orbe Romano, si cuncta virtutibus ejus congrua dixerit, adulari putabor: si quædam subtraxero, ne incredibilia videantur, damnum laudibus ejus mea faciet verecundia. Quid igitur faciam? Quod implere non possum, negare non audeo: tanta est avia ejus et matris, insignium seminariorum, in jubendo auctoritas, in petendo fides, in extorquendo perseverantia. Neque enim ut novum et præcipuum quiddam a me flagitant, cuius ingenium in hujuscenodi materiis sepe detritum est: sed ne vocis meæ, pro virili parte, desit testimonium in ejus virtutibus explicandis, cuius ut incliti oratoris utar sententia, (c) Spes magis laudanda est, quam res. Quanquam pueriles annos fidei ardore superarit; et inde coepit, unde alias desisse, perfectæ consummatae virtutis est.

2. Procul [al. sit procul] obtrectatio: facessat invidia. Nullum in ambitione sit crimen. Ignoti ad ignotam scribimus, dumtaxat juxta faciem corporalem. Alioquin interior homo, pulchre sibi cognitus est illa notitia, quæ et Paulus apostolus Colossenses multosque credentium neverat, quos ante non viderat. Quantum sit apud me meritum, imo miraculum virginis nostræ, hic potest aestimari, quod occupatus in explanatione Templi Ezechielis, quod opus in omnibus Scripturis sanctis, vel difficultissimum est: et in ea parte delubri, in qua Sancta sanctorum, et thymiamatis altare describitur, in alii parumper uti hoc diverticulo, ut de altari transirem ad altare, et hostiam vivam, placentem Deo, ac sine ulla macula, eternæ pudicitiae consecrarem. Scio

quidem Præfectoria in annum incidit 409. ut optime Gothofredus ex Lege CLXXI. Tit. 1. de Centurionibus; altera vero in an. 413. ut ex Olypiodoro apud Photium in gest's hujus anni, et Tironis Prosperi Chronico eruitur. Ad Dardanum hunc epistolam scribit etiam Augustius.

(a) Forte rectius habet Reginæ exemplar, et meæ expeditæ, id est, exaratae, confectæ.

(b) alias 8, scripta eod. anno. 414.

(c) Ciceronis hanc fuisse sententiam in Dialog. de Republica docet Servius in VI. Eneido, ubi eam hisce verbis expeditat. « O fami causa difficultis, laudare puerum, non enim res laudanda, sed spes est. » Affertur etiam a Quin-

quod ad imprecationem (d) pontificis, flammæum virginalem sanctum operuerit caput; et illud apostolicae vocis insigne, celebratum sit: *Volo autem vos omnes virginem castam exhibere Christo.* Quando astitit regina a dextris ejus, in vestitu deaurato, circumdata varietate. Qua ueste polymita, et multarum virtutum **977** diversitate contexta, indutus fuit et Joseph, et regum quandam utebantur filie. Unde et ipsa sponsa laetatur ac dicit: *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. 1. 3). Sodaliumque respondet chorus: *Onnis gloria filie regis intrinsecus* (Ps. 44. 14). Sed et nostra oratio dabit aliiquid emolumenti. Equorum cursus favore perniciosa sit. Pugilum fortitudo clamoribus incitat: paratas ad prælium acies, strictosque mucrones, sermo Imperatoris accendit. Igitur et in ore presenti, avia quidem materque plantaverunt; sed et nos rigabimus, et Dominus incrementum dabit.

3. Rhetorum disciplina est, ab avis et atavis, et omni retro nobilitate, ornare (e) quem laudes, ut ramorum sterilitatem, radix secunda compenset, et quod in fructu non teneas, mireris in trunco. Scilicet nunc mihi Proborum et Olybriorum clara repetenda sunt nomina: et illustre Anicci sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit Consulatum. Aut proferendus (f) Olybrius virginis nostræ pater, quem immatura morte subtractum Roma congeuuit. Vereor plura dicere, ne sanctæ matris vulnus exasperem, et virtutum ejus recordatio, fiat doloris instauratio. Pius filius, vir amabilis, clemens dominus, civis assabilis, Consul quidem in pueritia; sed morum honestate Senator illustrior. Felix morte sua, qui non vidit patriam corruentem; inno felicior sobole, qui Demetriadi proavia nobilitatem, insigniorem reddidit, Demetriadi filie perpetua castitate.

4. Verum quid ago? Oblitus propositi, dum admiror juvenem, laudavi aliiquid bonorum sæcularium, cum in eo mihi virgo magis nostra laudanda sit, quod haec universa contempserit, quod se non nobilem, non divitiis propollentem, sed hominem cogitarit. Incredibilis animi fortitudo, inter gemmas et sericum: inter eunuchorum et puerarum catervas, et adulacionem ac ministeria familiæ perstrepentis, et exquisitas epulas, quas amplæ domus præbebat abundantia, appetisse eam jejuniorum labore, asperitatem vestium, victus continentiam. Legerat enim Domini verba **978** dicentis: *Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt* (Matth. 11. 8). Stupebat ad conversationem Eliæ et Joannis Baptiste, quorum uterque zona pellieca astrinxit et mortificavit lumbos suos: alter venisse narratur in spiritu et virtute Eliæ, precursor Domini,

tiliano 1. 10. c. 3. Vid superiore ejus. ad Gaudientium initio.

(d) Intellige Aurelium Carthagin. e. iscopum. Mox erat penes Mart. operari.

(e) Alii. quam laudat, vel quem laudas.

(f) Antea erat Olibri. Vetus inscriptio Musæ nostri domestici *Olybrium* exhibet, aspirata priori littera. Hic porro Demetriadi pater Consulatum egit an. 305 cum Anicci Probin fratre. Ceterum non *anicii*, quemadmodum Erasm. et Martian. sed *Anicci*, ut Aldus in Orthographia monet ex Capitonis lapidibus, aliisque apud Relandum, s.ribendum est. Vide Gruterianum lapidem CCLIII. 2. in quo multa Olybrii nominis decora continentur.

in utero prophetans parentis, etante diem judicii, iudicis voce laudatus (1). Annae filiae Phanuelis mirabatur ardorem, quæ orationibus atque jejuniis usque ad ultimam senectutem in templo Domino serviebat. Quatuor virginum filiarum Philippi desiderabat chorum, et unam se illarum esse cupiebat, quæ pudicitia virginali, Prophetiæ gratiam consecutæ sunt. His et hujuscemodi cogitationibus pascebat animum, nihil ita metuens, quam aviam matremque (a) offendere. Quarum cum incitaretur exemplo, voluntate et studiis terrebatur: non quo displiceret eis sanctum propositum, sed quod pro rei magnitudine, optare id et appetere non auderent. Aestuabat Christi tyruncula. Oderat ornatum suum; et cum Esther loquebatur ad Dominum: *Tu nosti quod oderim insigne capitis mei* (hoc est diametra, quo utebatur quasi regina) *et tantæ ducam immundiciæ, velut pannum menstruæ* (Esther. 14. 16). Aliunt sanctæ et nobiles feminæ, quæ eam viderunt, quæ norunt, quas de littore Galliarum ad habitacionem sanctorum Locorum, hostium per Africam compulit sæva tempestas, noctibus et secreto, consciis tantum virginibus Dei, quæ in matris et avie comitatu erant, nunquam eam linteamine, nunquam plumarum usam mollitie; sed cilicium in nuda humo habuisse pro stratu, jugibus faciem riguisse lacrymis, Salvatoris genibus mente ad voluntam, ut suum recuperet propositum, ut impletet desiderium, ut avie animum matrisque molliret.

5. Quid ultra differo? Cum jam nuptiarum approxinquaret dies, et futuro matrimonio thalamus pararet: secreto et absque arbitris, noctemque habens pro solatio, talibus se fertur armasse consiliis. Quid agis, Demetrias? cur pudicitiam tanto pavore defendis? Libertate opus est et audacia. Quæ 979 sic in pace metuis, quid faceres in martyrio (b) perpetiendo? Quæ tuorum vultum ferre non potes, quomodo sustineres tribunalia persecutorum? Si te virorum exempla non provocant, hortetur faciatque securam beatæ martyris Agnes quæ et relatem vicit, et tyrannum, et titulum castitatis martyrio consecravit. Nescis misera, nescis cui virginitatem tuam debeas. Dudum inter barbaras tremisti manus, avie matrisque sinu, et palliis tegebaris. Vidisti te captivam, et pudicitiam tuam, non tuæ potestatis. Horruisti truces hostium vultus: raptæ virgines Dei gemitu tacito conspexisti. Urbs tua, quondam orbis caput, Romani populi sepulcrum est; et tu in Libyco littore, exulem virum, exul ipsa accipies? Quam habitura pronubam? quo deducenda comitatu? Sædor Punicæ lingue procacia libi (c) Fescennina cantabit. Rumpo moras omnes.

(a) MSS. quidam ostendere, unde verior fortasse et concinnior sensus exorietur, si legas *avia matrisque*; nempe earum fugiebat aspectum Demetrias, ne ab austerioris vita proposito deterretur, enixasque ad Deum preces fundebat, ut *avia animum matrisque moliret*, quod infra proditur manifestius.

(b) Sic plerique MSS. atque editi, at Martian. cum aliis perpetrandeo.

(c) Nutum quam licentia essent ac lasciva Fescennina, quæ cantabant in nuptiis. Prudentius in Hamartigenia, Convivale calentis Carmen nequitæ vocat.

(1) Annotat Grav. ex Cypriani lib. de « Eleemosyn. Multum beata mulier et gloria, qua etiam ante diem iudicis meruit judicis voce laudari. »

Perfecta Dei dilectio, foras mittit timorem (1. Joan. 4. 18). Assume scutum fidei, loriam justitiae, galeam salutis, procede ad prælium. Habet et servata pudicitia martyrum suum. Quid metuis aviam? quid formidas parentem? Forsitan et ipse velint, quod te velle non credunt. His et aliis quampluribus indumenta stimulis, omnem corporis cultum, et habitum sæcularem, quasi propositi sui impedimenta, projecit: Pretiosa monilia, et graves censibus uniones, ardentissime genimæ, redduntur scriniis: vili tunica induitur, viliori tegitur pallio: et insperata avia genubus repente provolvitur, fletu tantum et planctibus quæ esset ostendit. Obstupuit sancta et gravis semina, alienum habitum in nepie conspiciens. Mater gaudio statuit attonita. Utraque verum non credere, quod verum esse cupiebant. Haesit vox fauibus, et inter ruborem et pallorem metumque atque letitiam, cogitationes variae nutabant.

6. Succumbendum est huic loco, neque [f. ne quid] narrare aggrediar, quod dicendo minus faciam. Ad explicandam incredibilis gaudii magnitudinem, et Tultiani fluvius siccaretur ingenii, et contortæ Demosthenis vibræque sententiae, tardius languidiusque ferrentur. Quidquid potest cogitare animus, quidquid

980 serino potest [al. non potest] explicare, illo in tempore factum est. Certatim in oscula neptis, (d) et filia, mater, et avia ruunt. Ubertum flere præ gaudio, jacentem manu attollere, amplexarique trepidante. Agnoscere in illius proposito mentem suam, et gratulari, quod nobilem familiam, virgo virginitate sua nobiliorem faceret. Invenisse eam quod præstaret generi, quod Romanæ urbis cineres mitigaret. Iesu bone, quid illud in tota domo exultationis fuit? Quasi ex radice secunda, multæ simul virgines pullularunt, exemplumque patronæ et dominæ secuta est clien-tum turba atque famularum. Per omnes domos servebat virginitatis professio: quarum cum impar esset in carne conditio, unum erat præmium castitatis. Parum loquor. Cunctæ per Africam Ecclesiæ quodam exultaverent tripudio. Non solum ad urbes, oppida, viculosque: sed ad ipsa quoque magalia [al. mapalia], celebris fauna penetravit. Omnes inter Africam Italianaque insulæ, hoc rumore completae [al. replete] sunt, et inoffenso pede, longius gaudia cucurrere. Tunc lugubres vestes Italia mutavit, et semiruta urbis Romæ mœnia, pristinum ex parte recepero fulgorem, proprium sibi existimantes Denim, in alumnæ conversione perfecta. Putares extinctam Gotthorum manum, et colluviem perfugiarum atque servorum Domini desuper intonantis fulmine concidisse. Non sic post Trebiam, Thrasymenum, et Cannas; in quibus locis Romancorum exercituum cesa sunt millia, (1) Marelli primum apud Nolan prælio, se populus Romanus erexit. Minori prius gaudio strata Galloruim agmina, auro redempta

(d) Ita ex ingenio, levissima tamen immutatione, emendare placuit, cum antea esset inconcinno sensu, et fitæ mater. Heic quippe neptim cum filia, et matrem cum avia componit Hieronymus.

(1) Ex Cicerone in Bruto, post Camensem illam calamitatem primum Marelli ad Nolan prælio populus se Romanus erexit. Gravius.

nobilitas, et seminarium romani generis in arce co-gnovit. Penetravit hic rumor Orientis littora, et in me-diterraneis quoque urbibus, christiana glorie trium-phus auditus est. Quæ virginum Christi non hujus se-societate jactavit? quæ mater non tuum, Julianæ, beatum clamavit uterum? Inertia apud infideles sint præmia futurorum. Plus interim recipisti virgo, quam obtulisti. Quam sponsam hominis una tantum provincia noverat, virginem Christi totus orbis audivit. Solent miseri parentes, et non plenæ siede 981 Chri-stiano, deformes et aliquo membro debiles filias, qui dignos generos non inveniunt; virginitati tradere. (a) Tanti, ut dicitur, vitrum, quanti margaritum. Certe qui religiosiores sibi videntur, parvo sumptu, et qui vix ad alimenta sufficiat, virginibus dato, omnem censem in utroque sexu, sæcularibus liberis largiuntur. Quod nuper in hac urbe dives quidam fecit Pre-shyter ut duas filias in proposito virginali inopes relinqueret, et aliorum ad omnem copiam filiorum luxuriae atque deliciis provideret. Fecerunt hoc multæ, prob dolor, nostri propositi feminæ; atque utinam rarum esset exemplum, quod quanto crebrius est, tanto istæ feliciores, quæ ne plurimarum quidem exempla se-cutæ sunt.

7. Fertur, et omnium christianorum laude cele-bratur, quidquid fuerat nuptiis præparatum, a sancta Christi (b) synoride virgini traditum, ne sponso fieret injuria: inno ut dotata pristinis opibus veniret ad sponsum: Et quod IN REBUS MUNDI peritum erat, domesticorum Dei sustentaret inopiam. Quis hoc credat? (c) Proba illa omnium dignitatum, et cunctæ nobilitatis in orbe romano nonnen illustrius, cuius sanctitas et in universos effusa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit; quam trium liberorum, Probini, Olybrii, et Probi, non fatigant ordinarii Consulatus; cum [al. et cum] incensis direptisque omnibus in Urbe captivitas sit, nunc (d) habitas venundare dicitur possessiones, et facere sibi amicos de iniquo mamona, qui se recipient in aeterna tabernacula; UT ERUBESCANT OMNIS Ecclesiastici ministerii gradus, et cassa nomina monachorum emere prædia, tanta nobilitate vendente. Vix barba-

(a) Proverbium fere obvium in Auctore nostro, qui vi-tri nomine gemmas vitreas, qua: veras imiteatur intelligit. Sic Tertullianus capite 3. libri ad Martyres « Tanti, ait, vitreum, quanti verum margaritum? quis non libentissimo tantum pro vero habeat erogare, quantum alii pro falso? » Ex Anastasio etiam de Viis Pontificum discimus, et vi-treas gemmas in pretio fuisse aliquo.

(b) Aviam intellige et Matrem sic enim par, τοπικόν, vel εὐρεῖς Græce dicitur, et τὴν ἐνηργείαν τὸν δοκεῖν, par fratrum. Malum autem latine reponere synoride, ut codicex MSS. atque impressi alii habent, quam juxta Martianæum, εὐεργέτη, quod vitiosum est, pro εὐεργέτῃ, inno εὐεργέτῃ.

(c) Anicius Faltonia Proba Sexti Anicii Petronii Probi, qui Consul fuit an. 371. uxor, avia Demetriadis virginis, i; siisque matris Julianæ non vere mater, sed socrus, ut ex Augustino lib. de Dono viduitatis c. 19. colligitur. Tres autem peperit filios, quorum prior Anicius Hermogenianus Olybrius Julianæ maritus, et Demetriadius pater, Consul. an. 393. Alter Anicius Probinus eodem anno Consul. Ter-tius Anicius Probus Consul. an. 406. Quidam Probam no-stram Demetriadis aviam cum Proba Falconia, quæ laudatissimum Vigiliocentonem de Christo composuit, perperam confundunt.

(d) Olam erat uetus, quam lectionem suut qui tueantur, et MSS. sequi praestat.

rorum effugerat manus; et avulsas de complexu suo virgines fleverat, cum subito intolerabili, quod nun-quam timuerat, (e) amantissimi filii orbitate percutitur, et quasi 982 futura virginis Christi avia, spe futurorum mortiferum vulnus exceptit: probans in se verum esse, quod in lyrio carmine super justi, præconio dicitur:

*Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruine.*

(HOBAT. lib. 3. Carm. Oda. 3).

Legimus in volumine Job: Adhuc isto loquente, venit aliis nuntius (Job 1). Et in eodem: Tentatio, sive (ut melius habetur in Hebraico) militia est vita ho-minis super terram (Ibid. 7. 1). Ad hoc enim laboramus, et in sæculi hujus periclitamur militia, ut in-futuro sæculo coronemur. Nec mirum hoc de homi-nibus credere, cum Dominus ipse tentatus sit (Math-4). Et de Abraham Scriptura testatur: quod Deus tentaverit eum (Genes. 22). Quam ob causam et Apostolus loquitur: Gaudentes in tribulatione. Et, scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia, probationem: probatio, spem: spes autem non confundit (Rom. 5. et seqq.). Et in alio loco: Quis nos separabit a caritate Dei [al. Christi.]? tribulatio, an angu-stia? an persecutio? an famæ? an nuditas? an pericu-lum? an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter tem-tos mortificamur tota die, estimati sumus ut oves occisionis (Rom. 8. 35. 36). Et Isaïas hujuscemodi homines-cohortatur, dicens: Qui ablactati estis a lacte, qui avulti ab ubere, tribulationem super tribulationem ex-spectate: spem super spem (Isai. 28. 7. 10). Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18). Cur ista repli-caverim, sequens sermo monstrabit. Quæ de medio-mari sumante videbat patriam, et fragili cymbæ, salutem suam suorumque commiserat, crudeliora invenit Africæ littora. Excipitur enim ab eo quem-nescias, utrum avarior, an crudelior fuerit (1): cui nihil dulce præter vinum, et pretium; et qui sub-occasione partium clementissimi Principis (2), sa-vissimus omnium extitit tyrannorum; et (ut aliquid-loquar de fabulis Poetarum) quasi Orcus in tartaro, non tricipitem, sed multorum capitum habuit Cerberum 983 qui cuncta traheret ac laceraret (3). Hic matrum gremiis abducere pactas; negotiatoribus et avidissimis mortalium Syris, nobilium puellarum nuptias vendere: non pupillarum, non viduarum, non virginum Christi inopie parcere, magisque manus rogantium spectare quam vultus. Haec feram Charybdim, Scyllamque succinctam multis canibus, fugiens barbaros matrona sustinuit; qui nec nau-fragiis parcerent, nec captivitatibus flecterentur. Imitare crudelis saltem hostem Romani impe-

(e) Nempe Olybrii, qui Demetriadis pater erat, circa an. 409. demortui.

(1) Heraclianus Africæ Comes.

(2) Honorius.

(3) Sabinus Heracliani gener.

vii.(a) **Brennus nostri temporis, tantum quod invenerat** tulit : tu quæris quod non invenis. Et mirantur æmuli (virtus enim semper invidit patet) cur tantarum secum pudicitiam tacita proscriptione mercata sit, cum et ille partem dignatus sit accipere, qui totum potuit auferre : et hæc quasi Comiti negare non ausa sit, quæ se intelligebat sub nomine private dignitatis tyranno servientem? Sento me inimicorum patere morsibus? quod adulari videar clarissimæ et nobilissimæ feminæ; qui accusare non poterunt, si me scierint [al. scient] hucusque tacuisse. Neque enim laudavi in ea unquam antiquitatem generis, divitiarum et potentiae magnitudinem, viro vivente vel in mortuo, quæ alii forsitan mercenaria oratione laudaverint. Mihi propositum est stylo ecclesiastico laudare aviam virginis meæ, et gratias agere, quod voluntatem ejus, sua adjuverit voluntate. Alioquin cellula monasterii, vilis cibus, vestisque contempta, et ætas vicina jam morti, brevisque tempori viaticum, carent omni assentationis infamia. Denique in reliquis partibus, omnis mihi sermo ad virginem dirigetur, et virginem nobilem, et nobilem nouæ minos sanctitate, quam genere : **Cujus quanto sublimior ascensus est, tanto lapsus periculosior.**

(b) **Unum illud tibi nata Deo : præque omnibus unum.**

Praedicam, et repetens, iterumque iterumque monebo, ut animum tuum sacra lectionis amore occupes : nec in bona terra pectoris **984** tui sementem lolii avenirumque suscipias : ne dormiente patresfamilias : (qui est *sors*, id est, *animus*, Deo semper adhaerens) inimicus homo zizania superseminet ; sed semper loquaris : *In noctibus quæsivi quem dilexit* [al. *diligil*] *anima mea* (*Cant. 3. 1*), *ubi pascis, ubi cubas in meridie* (*Ibid. 1. 6*)? *Ei, Inhaesit post te anima mea, me suscepit dexter tua* (*Ps. 62. 9*). Illudque Jeremie : *Non laboravi sequens te, neque enim est dolor in Jacob, nec labor in Israel* (*Jerem. 17*). Quando eras in sæculo, ea quæ erant sæculi diligebas. Polire faciem purpurisso, et cerussa ora depingere ; ornare crinem, et alienis capillis turritum verticem struere. Ut taceam de inaurium pretiis, candore margaritarum, Rubri maris profunda testantium, smaragdorum virore, cerauniorum flammis, hiacynthorum pelago, ad quæ ardent et insaniunt studia matronarum. Nunc autem quia sæculum reliquisti, et secundo post baptismum gradu, iniisti pactum cum adversario tuo, dicens ei : *Renunio tibi, diabolo, et sæculo tuo, et pompæ tuae, et operibus* [al. *opibus*] *tuis, serva fœdus quod pepigisti, et esto*

(a) Alaricum intellige, Gothorum Regem, quem Brenno Gallorum Duci ex eo comparat, quod uteque Populi Romani hostis, uteque Romanus obsederit, uteque ut obsecione eximeret, a Populo Romano argento donatus sit. Pejorem autem in eo Heraclianum faciliter transfiguras in eos, qui omnia perdiduerant, spoliaverat, inimicis avaritiae causa.

(b) Ex Virgilii Æneidos lib. 3. ubi ille *nata Dea*. Sed quidam codd. Hieronymiani priorem versum immutant, immollunt ex amanuensium errore. *Illi d' tibi nata Deo, pro quo onus reliquisti, unum predicam*, etc. Ut autem edidimus, legerat etiam olim Aquisgranense Concilium an. 816. sub Ludovico Pio, quod ex hoc loco reliqua hujus epistole majori ex parte exscribit, unde et nichil quandoque lectio restituitur.

consentiens, pactumque custodiens cum adversario tuo, dum es in via hujus sæculi, ne forte tradat te judici, et te de suo aliquid usurpare convincat : tradarisque ministro, qui Ipse est, et inimicus et vindicta ; et mittaris in carcerem (*Math. 5*) et in tenebras exteriores, quæ quanto a Christo vero lumine separantur, tanto nos majori horro circumdant ; et non inde ex eas, nisi solvas novissimum quadrantem, id est, minimum quæque delictum : quia et pro otioso verbo reddituri sumus rationem in die judicii (*Ibid. 12. 36*).

8. Hæc dieta sint, non infausto contra te vaticinio, (c) sed pavidi cautique monitoris officio, ea quoque in te, quæ tuta sunt formidantis. Si spiritus inquit, *potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* (*Eccles. 10. 4*). Quasi in procinctu, et in acie stamus semper ad pugnam. Vult nos loco movere hostis, et de gradu decedere ; sed solidanda vestigia sunt, et dicendum. *Statuit supra petram pedes meos* (*Ps. 39. 3*) ; Et, *Petra refugium leporibus* (*Ps. 103. 18*), pro quo multi *Herinaceos* legunt. *Herinaceos* animal **985** parvum, et fugax, et spinarum sentibus prægravatum. Sed ideo Jesus spinis coronatus est, et nostra delicia portavit, et pro nobis doluit, ut de sentibus et tribulationibus seminarum, ad quas dicitur, *In anxietatibus, et doloribus paries mulier, et ad virum (d) conversio tua, et ipse tui dominabitur* (*Genes. 3*), rosæ virginitatis, et lilia castitatis nascerentur. Unde et sponsus pascitur inter lilia, et inter eos qui vestimenta sua non coquinaverunt, virgines enim permanerunt, audieruntque præceptum : *Candida sint semper vestimenta tua* (*Eccl. 9. 8*), et quasi auctor virginitatis et princeps loquitur confidenter : *Ego flos campi, et lilyum convallium* (*Cant. 2. 1*). Petra igitur leporum est, qui in persecutionibus fugiunt de civitate in civitatem ; nec timet illud Propheticum : *Perit fuga a me* (*Ps. 141. 5*). *Montes autem excelsi cervis, quorum colubri cibus sunt, quos educit puer parvulus de foramine, quando pardus et hædus requiescent simul ; et bos et leo comedunt paleas, ut nequaquam bos discat feritatem, sed leo doceatur mansuetudinem.* Revertamur ad propositum testimonium. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Post quod sequitur : *Quia curatio quiescere facit peccata maxima.* Qui versiculus hunc habet sensum : Si in cogitationes tuas coluber ascenderit, omni custodia serva cor tuum, et cum David canito : *Ab occultis meis munda me, Domine : et ab alienis parce servo tuo* (*Ps. 18. 13*), et ad peccatum maximum, (e) quod opere perpetratur, nequaquam parvenies : sed incendiis vitiorum statim in mente jugulabis, et parvulos Babylonis allides ad petram ; in qua serpentis vestigia non reperiuntur, cauteque Domino promittes : Si

(c) Duo MSS. *Sed pavido utque monitorum officio.*

(d) MSS. addunt *tuum post rirum* ; quemadmodum et hebreus textus habet, atque in primis græcus, ex quo locum hunc Hieronymus recitat, *καὶ ἐπὶ τὸν ἄσπερον ἔτει* *επέργησεν.*

(e) Vide epist. 125. num. 11. not.

mei non fuerint dominati : tunc immaculatus ero ; et emundabor a delicto maximo (Ps. 18. 14). Ille est quod alibi Scriptura testatur : *Peccata patrum reddam in filios in tertium et in quartam generationem (Num. 14. 18)*; ut cogitationes nostras mentisque decretum, non statim puniat, sed reddat in posteris, id est in malis operibus, et in delictorum perseverantia, quoniam per Amos loquitur : *Super tribus et quatuor impietatis illius, et illius civitatis, nonne aversabor eam (Amos. 1. 3. et 2. 4)*?

986. 9. Ille cursim quasi de prato pulcherrimo sanctarum Scripturarum, parvos flores carpsisse sufficiat pro communitione tui; ut et clandas cubiculum pectoris, et crebro signaculo crucis munias frontem tuam, ne exterminator Aegypti in te locum reperiatur; sed primogenita, quae apud Aegyptios pereunt, in tua mente salventur, et dicas cum Propheta : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo et psallam. Exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara (Psalm. 107. 1. et 2)*. Quam assumere jubetur et Tyrus, in multis peccatorum confossa vulneribus; ut agat penitentiam, et maculas pristinæ sedilitatis, cum Petro amaris lacrymis abluat. Verum nos (*a*) ignoremus penitentiam, ne facile peccemus. Illa quasi secunda post naufragium miseris tabula sit: in virgine integra servetur natis. Aliud est querere quod perdidieris, aliud est possidere quod nunquam amiseris. Unde et Apostolus castigabat corpus suum, et in servitutem redigebat; ne aliis prædicans, ipse reprobis inveniretur; corporisque ex persona generis humani inflammatus ardoribus, loquelatur : *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus (Rom. 7. 24)*? Et iterum : *Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum : Velle enim adjacet mihi; ut faciam antem bonum, nequaquam. Neque enim quod volo, bonum, sed quod nolo malum, hoc facio (Ibid. 18. et 19)*. Et denuo : *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu : si tamen spiritus Dei habitat in vobis (Ibid. 8. 8. et 9)*.

10. Post cogitationum diligentissimum cautionem, jejuniorum tibi arma sumenda sunt, et canendum cum David : *Humiliavi in jejunio animam meam (Psalm. 68. 11)*. Et, *cinerem tanquam panem manducavi (Psalm. 101. 10)*. Et, *cum molesti erant mihi, induabar cibicio (Psalm. 34. 13)*. Eva per cibum ejecta est de paradiiso. Elias quadraginta dierum exercitatus jejunio, igneo curru rapi ut in cœlum (3. Reg. 19). Moyses quadraginta diebus ac noctibus, familiaritate et sermone Dei pascitur (Exod. 24. et 34); in se verissimum probans quod dicitur : *Non in solo pane virit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matthew. 4.4)*. Salvator generis humani, qui virtutum et conversationis sue nobis reliquit (*b*) exemplum,

987 post baptismum statim assumitur a spiritu

(*a*) Negandi particulam addit Cisterciense exemplar, *verum nos non ignoramus*, etc., quæ nobis non probatur lectio, quod ad Hieronymi mentem non sit.

(*b*) Voculas a spiritu, ex aliis impressis ac MSS. repotius, quorum auctoritate in sequitur etiam paulo post ad Apostoli verba, ubi sub pedibus restris legimus juxta Graecum, et Vulgata, cum ante esset nostris.

ut pugnet contra diabolum, et oppressum atque contritum, tradat discipulis conculeandum. Unde et Apostolus loquitur : *Deus autem conteret Satanam sub pedibus vestris relociter (Rom. 16. 20)*. Et tamen hostis antiquus post quadraginta dierum jejuniū, per cibum molitur insidias, et dicit : *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant (Matthew. 4. 3)*. In Lege, mense septimo post clangorem tubarum decimo die mensis totius gentis Hebreæ jejuniū est; et exterminatur illa anima de populo suo, quæ saturitatem prætulerit continentiae. In Job scriptum est de dracone : *Virtus ejus in lumbis ejus, et fortitudo illius super umbilicum ventris ejus (Job. 38)*. Adversum juvenes et puellas, ætatis ardore hostis noster abutitur, et inflamat rotam nativitatis nostræ, et implet illud Osee : *Omnes adulterantes, quasi cibanas corda eorum (Osee. 7. 4)*; quæ Dei misericordia, et jejuniortum rigore [*al. frigore*] restinguuntur. Ille sunt ignita diaboli jacula, quæ simul et vulnerant et inflammat, et a rege Babylonio tribus pueri, præparantur, qui succendit fornaci quadraginta novem cibitorum, habens et ipse septem hebdomadas ad perditionem, quas Dominus observari jusserset ad salutem. Sed quomodo ibi quartus speciem habens quasi filii hominis, immensos mitigavit ardores, et inter camini astuantis incendium docuit flammis calorem amittere, et aliud oculis comminari, aliud præbere tactui, sic et in animo virginali, rore cœlesti, et jejuniorum rigore [*al. frigore*], calor puellaris extinguitur; et in humano corpore, angelorum impetratur conversatio. Quam obrem et vas electionis de virginibus se dicit Dominus non habere præceptum (*1. Cor. 7*), quia contra naturam, imo ultra naturam est, non exercere quod natalis : interficere in te radicem tuam, et sola virginitatis poma decerpere, nescire thororum, omnem virorum horrere contactum, et in corpore vivere sine corpore.

11. Neque vero immoderata tibi imperamus jejunia, et enormem ciborum abstinentiam, quibus statim corpora delicata **988** franguntur, et ante ægrotare incipiunt, quam sanctæ conversationis jaceere fundamenta. Philosophorum quoque sententia est, (*a*) μεσότας ἀρέτας, ὑπερβολὴς χαρίας εἰναι, quod latius ita potest sermo resquare, *moderatas esse virtutes, excedentes modum atque mensuram, inter vitia reputari [al. deputari]*. Unde et unus de septem sapientibus, *ne quid, ait, nimis*. Quod tam celebre factum est, ut comicò quoque versu expressum sit. Sc debes jejunare, ut non palpitare, et respirare vix possis, et comitum tuarum, vel porterioris, vel traharis manibus; sed ut fractio corporis appetitu, nec in lectione, nec in Psalmis, nec in vigiliis solito quid minu facias. Jejunium non perfecta virtus, sed certarum virtutum fundamentum est; et sanctificatio atque pudicitia, sine qua nemo videbit Deum, gradus

(*c*) Vide in Epitaphio Paulæ, sive epist. 108. n. 20. grecam banc sententiam ubi replicat. Unum illum, quem tacito nomine de septem sapientibus dicit, Diogenes Laertius tradit Solonem suisse, cuius grecæ verba μεσότης ἀρέτας, εἶναι cum vocula id est, vulgati libri omnes interserunt, Benedictina editione excepta, et MSS. quorum nullum, qui ea retineret, invenimus.

præbet ad summa scandentibus, nec tamen si sola fuerit, virginem poterit coronare. Legamus Evangelium sapientum et stultarum virginum; quarum aliæ cubiculum sponsi ingrediuntur: aliae bonorum operum oleum non habentes, extinctis lampadibus excluduntur (*Math. 25*). Latus est super jejuniis campus, in quo et nos sœpe cucurrimus, et multorum proprii habentur libri, ad quorum te mittimus lectio nem, ut discas quid boni habeat continentia, et quid e contrario mali, saturitas.

42. Imitare (*a*) sponsum tuum: esto avicæ matrique subjecta. Nullum virorum, et maxime juvenum, nisi cum illis, videas. Nullum scias, quem illæ nesciant. Secularis quoque sententia est. (*b*) *Eadem velle, et eadem nolle, ea demum firma amicitia est.* Ut appeteres virginitatem, ut Christi præcepta cognosceres, ut scires quid tibi expediret, quid eligere [*al. diligere*] deberes, illarum te exempla docuerunt: sancta domi instruxit conversatio. Non igitur solum putes tuum esse quod tuum est, sed earum quæ suam in te expressere pudicitiam, et honorabilium nuptiarum, cubilisque immaculati pretiosissimum germinavere te florem: qui perfectos afferet fructus, si humiliaveris te sub potenti manu Dei, **989** et scriptum semper memineris: *Superbis Deus resistit, humiliibus autem da gratiam* (*Jacob. 4. 6*). Ubi autem gratia, non operum retributio, sed donantis est largitas; ut impleatur dictum Apostoli: *Non est volentis, neque currentis, sed Dei misericordia* (*Rom. 9. 16*). Et tamen vele, et nolle nostrum est: ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est.

43. Eunanchorum quoque tibi, et puellarum ac servulorum mores magis elegantur quam vultuum elegantia, quia in omni sexu et ætate, et truncatorum corporum violenta pudicitia, animi considerandi sunt, qui amputari, nisi Christi timore non possunt. Scurrilitas atque lascivia, te præsente, non habeant locum. Nunquam verbum dishonestum audias: aut si audieris, non (*c*) incaseris. Perditæ mentis homines uno frequenter levique sermone, tentant claustra pudicitiae. Ridere, et rideri, secularibus derelinque. Gravitas tuam personam decet. (*d*) Calonem quoque (illum dico Censorium) et vestræ quondam urbis principem.

(*a*) Christum nempe de quo in Luca proditum est, quod erat subditus Marie et Joseph.

(*b*) Sumpta sententia ex Catilina oratione apud Sallustium cap. 20. quani alibi nec uno in loco Hieronymus recitat, ut in Apolog. contra Rufinum cap. 2. Sed et noster Zenio Veromensis, ut alios omniumtamen. Sermonem de Patientia, *Tu*, inquit, *amicitiam idem velle atque idem quoque nolle docuisti*.

(*c*) Plerique MSS. quibus et velutiores editi concinnunt, non irascari pro inesceris. Mox Victorius pro *mentes hominum* emendandum putavit *mentis homines*, quod nos ex Aquisgrauensi Synodi lectione, ac uno, alterove MS. recipimus.

(*d*) M. Crassum quidem semel in vita risisse, alibi quoque ex Lucilio Hieronymus docuit, aut verius ex Cicerone, qui lib. V. de Finibus id ex Lucilio tradidit; non vero idem unquam de Catone proditum scio. Cum tamen hoc loco idem testimoniuum ad utrumque referat, meendum subesse lectioni suspicor, et præcipue huius vocis quoque, cuius loco fortasse legendum sit *noscere*, vel *imitare*, aut quid simile. Nam veteres etiam membranæ post *M. Crassum*, relativum *quem addunt*, quem si addideris, rectior sensus constabit.

cipem, qui extrema ætate græcas litteras, nec erubuit censor, nec desperavit senex discere: et M. Crassum semel in vita scribit risisse Lucilius. Fuerit illa affectata severitas, et gloria in querens auramque populari rem: nos affectus et perturbationes, quandiu in tabernaculo corporis hujus habitamus, et fragili carne circumdamur, moderari et regere possumus; amputare non possumus. Unde et Psalmista dicit: *Irascermini, et nolite peccare* (*Psal. 4. 5*). Quod Apostolus edisserens. *Sol*, inquit, *non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes. 4. 26*); quia et iras ei hominis est, et animæ iracundie imponere, christiani.

44. Superfluum reor te monere contra avaritiam, cum generis tui sit, et habere et calcare divitias, et Apostolus doceat avaritiam esse idolorum cultum (*Ephes. 5. 5*), Dominusque respondeat sciscitanti: *Magister bone, quid boni faciens, ritum æternam possebo? Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thcsaurum in cælis, et veni, sequere me* (*Math. 19. 16. et 21*). Apostolici fastigii est, perfectæque virtutis, vendere omnia, et pauperibus distribuere, et sic **990** levem atque expeditum, cum Christo ad cœlestia subvolare. Nobis, imo tibi diligens credita est dispensatio, quamquam in hoc, omni ætati, omniæ persona, libertas arbitrii relicta sit. *Si vis, inquit, esse perfectus.* Non cogo, non impero, sed propono palnam, ostendo præmia: tuum est eligere, si volueris in agone atque certamine coronari. Et consideremus, quam sapienter sapientia sit locuta: *Vende quæ habes.* Cui ista præcipiuntur? Nempe illi, cui dictum est: *Si vis esse perfectus.* Non partem bonorum tuorum vende: sed *omnia*. Cumque vendideris, quid sequitur? *Et da pauperibus.* Non divitibus, non propinquis, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. Sive ille sacerdos sit, sive cognatus, et affinis, nihil in illo aliud consideres, quam paupertatem. Laudent te esurientium viscera, non rictantum opulenta convivia. In Actis Apostolorum (*Cap. 4. v. 5*), quando Dominum nostri adhuc calebat crux, et ferrebat recessus in credentibus fides, vendebant omnes possessiones suas, et pretia earum ad Apostolorum deferebant pedes, ut ostenderent pecunias esse calcandas: dabaturque singulis, prout cuique opus erat. Ananias et Sapphira dispensatores timidi, imo corde dupliciti, et ideo condemnati, quia post votum obtulerunt quæsua et non ejus, cui semel ea voverant: partemque sibi alienæ substantiæ reservaverunt, metuentes famam, quam vera fides non timet, præsentem incruere vindictam: non crudelitate sententia, sed correptionis exemplo. Denique et apostolus Petrus nequam imprecatur eis mortem, ut stultus Porphyrius calumniatur; sed Dei judicium propheticum spiritu annuntiat, ut pena duorum hominum sit doctrina multorum. Ex eo tempore, quo virginitati perpetuæ consecrata es, tua, non tua sunt, imo vere tua, quia Christi esse coeperrunt, quæ, avia vivente vel matre, ipsarum arbitrio dispensanda sunt. Sin autem obierint, et somno Sanctorum requieverint (scio enim,

et hoc illas optare, ut te habeant superstitein), cum vetas naturior fuerit, et voluntas gravior, firmiorque sententia, **991** facies quod tibi visum fuerit; imo quod Dominus imperarit (al. *imperat*), scitura nihil te habituram, nisi quod in bonis operibus erogaveris. Alii adfiscunt Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis; columnarum moles advehant, earumque deaurent capita pretiosum ornatum non sentientia; ebore argentoque valvas, et gemmis aurea distinguant altaria. Non reprehendo, non abuso. Unusquisque in sensu suo abundet. Meliusque est hoc facere, quam repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est: Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui tecto indigent, et maxime in domesticis fidei, virginum alere monasteria, servorum Dei, et pauperum spiritu habere curam, qui diebus et noctibus serviant Domino tuo: qui in terra positi, imitantur angelorum conversationem, et nihil aliud loquuntur, nisi quod ad laudes Dei pertinet: habentesque victimum et vestitum, (*a*) his gaudent divitiis, qui plus habere nolunt: si tamen servant propositionem. Alioqui si amplius desiderant, his quoque quae necessaria sunt, probantur indigni. Haec ad virginem divitem, et virginem nobilem sum locutus.

45. Nunc tantum ad virginem loquar, id est non ea quae extra te, sed in te sunt, tantum considerans. Praeter psalmorum et orationis ordinem, quod tibi Hora Tertia, Sexta, Nona, ad Vesperum, Media nocte, et Mane semper est exercendum, statue quot horis sanctam Scripturam ediscere debeas; quanto tempore legere, non ad laborem, sed ad delectationem et instructionem animae. Cumque haec finieris spatia, et frequenter te ad ligenda genua, sollicitudo animae suscitaverit, habeto lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito, vel ad tortuenda subtegmina in alveolis sua vertantur; aliasrumque neta, aut in globum collige, aut texenda compone. Quae texta sunt, inspice: quae errata, reprehende: quae facienda, constitue. Si tantis operum varietatibus fueris occupata, nunquam dies tibi longi erunt: sed quamvis aestivis tantum solibus, breves videbuntur, **992** in quibus aliquid operis praetermissum (*b*) est. Haec observans, et teipsam salvabis, et alias, et eris magistra sancte conversationis, multarumque castitatem tuorum tuum facies, Scriptura dicente: *In desideriis est omnis anima otiosa.* Nec idcirco tibi ab opere cessandum est, quia Deo proprio nulla re indiges: sed ideo cum omnibus laborandum est, ut per occasionem operis, nihil aliud cogites, nisi quod ad Domini pertinet servitutem. Simpliciter loquar. Quamvis omnem censem tuum in pauperes distribuas, nihil apud Christum erit pretiosius, nisi quod manibus tuis ipsa confeceris, vel in usus proprios, vel in exemplum virginum extera-

(*a*) Addunt quidam MSS. *his contenti sunt.* Paulo supra *Virginum alere*, etc., erat *virginem*, etc. Nos hujusmodi vita passim etiam inconsulto lectore, emendavimus.

(*b*) Falso et contrario sensu Victorius cum impressis plerisque aliis, *praetermissum non est.*

rum: vel quod aviae matrigne offeras, majora ab eis in refectionem pauperum pretia receptura.

16. Pene præterii, quod vel præcipuum est. Dum esses parvula, et sanctæ ac beatæ memoriae Anastasius episcopus romanam regeret ecclesiam, de Orientis partibus hereticorum sæva tempestas simplicitatem fidei, quæ Apostoli voce laudata est, polluere et labefactare conata est. Sed vir ditiesime paupertatis et apostolicæ sollicitudinis, statim noxioum percudit caput, et sibilantia hydræ ora compescuit. Et quia vereor, imo rumore cognovi, in quibusdam adhuc vivere et pullulare venenata plantaria, illud te pio caritatis affectu premonendam puto, ut sancti Innocentii, qui apostolicae cathedræ, et supradicti viri successor et filius est, teneas fidem: nec peregrinam, quamvis tibi prudens callidaque (*c*) videaris, doctrinam recipias. Solent enim hujuscemodi per angulos munitare, et quasi justitiam Dei, querere. Cur illa anima, in illa est nata provincia? Quid causæ existit, ut alii de christianis nascentur parentibus, alii inter seras et saevissimas nationes, ubi nulla Dei notitia est? Cumque hoc quasi scorpionis ictu simplices quoisque percussarent, et fistulato vulnere, locum sibi lecerint, venena diffundunt. Putasne frustra infans parvulus, et quasi (*d*) vix matrem risu, et vulnus hilaritate cognoscat; qui nec boni aliquid fecit, nec mali demone corripitur, morbo opprimitur **993** regio pet ea sustinet, quæ videmus impios homines non sustinere, et sustinere Deo servientes? Sin autem judicia sunt, inquit, Domini vera, justificata in semetipsis (*Psal. 18*), et nihil apud Deum injustum est; ipsa ratione compellimur, ut credamus animas suis in cœlestibus, et propter quædam antiqua peccata damnatas in corporibus humanis, et ut ita loquimur, sepultas, nosque in valle lacrymarum poenas lucere veterum peccatorum. Unde et Propheta dicit: *Priusquam humiliarer, ego peccavi* (*Psal. 118. 67*). Et: *Educ de carcere animam meam* (*Psal. 141. 8*). Et: *Iste peccavit, ut caecus ex utero nasceretur, an parentes ejus* (*Joan. 9. 2*)? et cetera his similia. Haec impia et scelerata doctrina olim in Ægypto et Orientis partibus versabatur, et nunc abscondite, quasi in soveis viperarum apud plerosque versatur, illarumque partium polluit puritatem, et quasi hereditario malo, serpit in paucis, ut perveniat ad plurimos: quam certus sum, quod si andieris non recipias. Habes enim apud Deum magistras, quarum fides norma doctrinæ est. Intelligis quid loquar. Dabit enim tibi Deus in omnibus intellectum. Nec statim adversum saevissimam heresim, et mul o his nequiora, quæ dixi, responsionem (*d*) hominis

(*c*) Martianæ, pancique alii ex editis libris et MSS. ridentur, quod referunt ad doctrinam. Plurimum est, quæ nobis probatur lectio, simulque concinuior.

(*d*) Olim in vetusta editione erat *Ordinis pro hominis*; at neutrum revera placet. Porro quod offert Deuteriadum *oīus*, non aliud videtur, esse quam ad Avitum *eī istola*, *121.* in qua Origeniani libri *æpl A'776*, fraudes detegit, et

(*1*) Expressum ex illo Virgilii versu *Eleg. 4.*
Incipe parve puer risu cognoscere matrem.
Gravius.

flagitabis, ne non tam prohibuisse videar, quam communiisse: cum praesentis operis sit instituere [al. instruere] virginem, non haereticis respondere. Cæterum omnes fraudulentias eorum, et cuniculos quibus nituntur subverttere veritatem, in alio opere Deo adjuvante, subvertimus: quod si volueris, prompte libenterque mittemus. Ultroneas enim, aiunt, putere merces; et pretia facilitate decrescent [al. decrescere] quæ semper in raritate majora sunt.

17. Solet inter plerosque esse certamen, Utrum solitaria, an cum multis vita melior sit: quarum prior præfertur quidem secundæ; sed si in viris periculosa est, ne abstracti ab hominum frequentia, sordidis et impis cogitationibus pateant; et pleni arrogantiae et supercilii, cunctos despiciant, armentque linguas suas, vel clericis, vel aliis monachis detrahendo; de quibus rectissime dicitur: *Filiī hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus* (Psalm. 58. 5): quanto magis in feminis, quarum mutabilis fluctuansque sententia, si suo arbitrio relinquatur, cito ad deteriora delabitur? Novi ego in utroque sexu, per nimiam abstinentiam cerebri sanitatem quibusdam fuisse vexatam. Præcipueque in his, qui in humectis et frigidis habita-averunt [al. habitant] cellulis: ita ut nescient quid agerent, quove se verterent: quid loqui, quid tacere deberent. Certe si rudes sæcularium litterarum de tractatibus hominum disertorum quippam legerint, verbositatem solam discunt, absque notitia Scripturarum; et juxta vetus elogium: cum loqui nesciant, tacere non possunt: docentque Scripturas quas non intelligunt; et cum aliis persuaserint, eruditorum sibi assumunt supercilium: prius imperitorum magistri, quam doctorum discipuli. Bonum est igitur obediens majoribus, parere præfectis [al. perfectis] et post regulas Scripturarum, vitæ sue tramitem ab aliis discere: nec præceptore uti pessimo, scilicet præsumptione sua. De talibus feminis et Apostolus loquitur: *Quæ circumferuntur omni vento doctrinæ* (Ephes. 4. 14): *semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes* (2. Tim. 3. 7).

18. Vitanda sæcularium consortia. — Matronarum maritis ac sæculo servientium, tibi consortia declinentur, ne sollicitetur animus, et audias, quid vel maritus uxori, vel uxor locuta sit viro. Venenatae sunt hujuscemodi confabulationes. Super quarum damnatione, sæcularem versum assuinens Apostolus, fecit Ecclesiasticum: *Corrumpti mores bonos confabulationes pessimæ* (1. Cor. 15). (a) Cujus lambici metrum dum verbum servat ex verbo, nequaquam expressit latina translatio. Graves feminæ, et maxime viduae, ac virgines, tibi comites elegantur:

subvertit. Cæterum sumpta sententia ex Cicerone pro Sext. Roscio, ubi de Solone agens, qui in parricidam supplicium nullum constitisset, *ne*, inquit, *non tam prohibere, quam admonere videtur*. Grav.

(a) Ex Menandro, ut alibi, nec uno in loco notatum est, *θεραπευτὴν γένος φύλαξεν καναλην*. Ejus vero metri ratio in Latina interpretatione, ut Victorius animadvertisit, servata in hunc modum fuisset:

Mores bonos colloquia corrumpti mala.

quarum probata est conversatio, sernio moderatus, sancta verecundia. Fuge lasciviam puellarum, quæ ornant capita, crines a fronte demittunt, cutem poliunt, utuntur (1) pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, siccocisque crispantes: ut sub nomine virginali, vendibilius pereant [al. pareant]. Mores enim et studia dominarum, plerunque ex ancillarum et comitum moribus judicantur. Illa tibi sit pulchra, illa amabilis, illa habenda 995 inter socias quæ se nescit esse pulchram; quæ neglit formæ bonum, et procedens ad publicum, non pectus et colla denudat, nec pallio revoluto cervicem aperit; sed quæ celat faciem, et vix uero oculo, qui viæ necessarius est, patente ingreditur.

19. *Quid fugiendum.* — Dubito an loquar: sed velim, nolim, quia crebro fit, dicendum est: non quo hoc in te timere debeam, quæ ista forsitan nescias, nec unquam audieris: sed quo per occasionem tui, cæteræ præmonendæ sint. Cincinnatulos pueros et calamistratos, et peregrini muris olentes (b) pelliculas, de quibus illud (c) Arbitri est: *Non bene olet, qui bene semper olet*, quasi quasdam pestes et venena pudicitiae virgo devitet: ut laceam de cæteris, (d) quorum importuna visitatio et se infamat, et alias; ut etiam si nihil mali perpetretur: tamen hoc sit vel maximum malum, frustra patere maleficiis et morsibus Ethniconum. Nec hoc de omnibus dicimus, sed de his, quos Ecclesia ipsa reprehendit; quos interduin abicit; in quos nonnunquam episcoporum et presbyterorum censura descevit: ut prope periculosius sit lascivis puellis ad loca religionis, quam ad publicum procedere. Quæ vivunt in monasterio, et quarum simul magnus est numerus, nunquam sola, nunquam sine matre procedant. De agmine columbarum crebro accipiter unam separat, quam statim invadat et laceret, cuius carnibus et cruento saturetur. Morbidæ oves suum relinquunt gregem, et luporum fauibus devorantur. Scio ego sanctas virgines, quæ diebus festis propter frequentiam populorum, pedem domi cohident; nec tunc egrediuntur, quando major est adhibenda custodia, et publicum penitus devitandum. Ante annos circiter triginta, de Virginitate servanda edidi librum (Epist. xx. l. ad Eustochium), in quo necesse fuit mihi ire contra vilia,

(b) Victorius maluit *pellicula*, utpote quæ non ad olen-tes, sed verius ad pueros referenda sit. At olero verbum cum accusandi casu jungitur elegantius. Has autem murinas pelles, quarum usum alibi quoque, et in Jovinian. lib. 2. acriter reprehendit, Jornandes in Geticis, ab Hunuguris, quæ gens Hunonica est, in orbem Romanum tradit importatas. Vid. sup. epist. 127. n. 4.

(c) Martialis quidem lib. 2. Epigramm. hujuscemodi est versus; apud Arbitrum vero non invenio; sed ex ejus libris quædam adhuc desiderari notum: et facile eterque Auctor eamdem potuit usurpare sententiam, ut multas alias revera habeat inter se communas. Potius Cisteriensis Ms. lectionem expendi velim, ubi pro *arbrito* nomine est *trivii*; proprie euini illud *trivii* dicitur, pro vulgata populi sermone sententia, cuiusmodi hæc videtur finisse.

(d) Post Erasm. editor Benedictin. quarum, quod emendant alii excusi et vetustiores nostri MSS. cum palam sit de juvenibus sermonem esse, qui virgines crebro inviserent.

(1) Al. *lumentis* pro quo *lomentis* Gravius probat ex illo Martial. lib. 3.

Lomento rugas utei quod condere tentas.

996 et propter instructionem virginis, quam monebam, diaboli insidias patefacere. Qui sermo offendit plurimos, dum unusquisque in se intelligens quod dicebatur, non quasi monitorum libenter audit, sed quasi criminatorem sui operis aversatus est. Verumtamen quid profuit armasse exercitum reclamantium, et vulnus conscientiae dolore monstrasse? Liber manet, homines præterierunt. Scripsi et ad plerasque virginis ac viduas (*a*) επειδησματικα et quidquid dici poterat, in illis opusculis defloratum est: ut aut superfluo eadem a nobis repetantur, aut nunc prætermissa, plurimum noceant. Certe et beatus Cyprianus egregium de virginitate volumen edidit, et multi alii, tam latino sermone, quam græco; omniumque gentium litteris atque linguis, (*b*) præcipue in Ecclesiis & ἡ vita laudata est. Sed hoc ad eas pertineat, quæ neccum elegerunt virginitatem, et exhortatione indigent, ut sciant quale sit, quod eligere debeant. Nobis electa servanda sunt, et quasi inter scorpiones et colubros incedendum, ut accinctis lumbis, calceatis pedibus, et apprehensis manu baculis, iter per insidias hujus saeculi, et inter venena facianus; ut possimus ad dulces Jordani pervenire aquas, et terram repromotionis intrare, et ad dominum Dei ascendere, ac dicere cum propheta: *Domine, dilexi decorum domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Ps. 25. 8). Et illud: *Unum peti a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ* (Ps. 26. 7). Felix illa conscientia et beata virginitas, in cuius corde, præter amorem Christi, qui est sapientia, castitas, patientia atque iustitia, ceteraque virtutes, nullus alias versatur, amor; nec ad recordationem hominis, aliquando suspirat; nec videre desiderat, quem cum viderit, **997** nolit dimittere. Sanctum virginum propositum, et (*c*) cœlestis Angelorumque familie gloriam, quarundam non bene se agentium, nomen infamat. Quibus aperte dicendum est, ut aut nubant, si se non possunt continere, aut continueant, si nolunt nubere. Digna res risu, imo planctu, incedentibus dominis, ancilla virgo procedit oratione, ut pro nimia consue-

(*a*) Sequimur veteres libros manu exaratos, in quibus sere omnibus κνωπακματια habetur, non εργασπα, ut alii typis vulgati. Diminutiva vox est, quæ idem sere ac εργασπα, id est opuscula, sed paudo breviora significat, iuxta Græcas linguis ingenium, et analogiam, tamei si apud Græcos auctores aut Lexicographi non occurserit.

(*b*) Vocem *præcipue*, quæ in Beudertin. edit. deerat, ex aliis omnibus libris suppleximus. Sed statim graviore modo laborabant luciusque editi, in quibus erat *gnes* tia, unde B. Ag. etiam vitam intendi ex præconcepta opinione sup. n. 5. testimonio creditum. Ita vero non omnium gentium litteris atque linguis, sed Ecclesiastice modo celebrata est, sive non etiam ab Euthenio, sed a Fidelibus tantum: et martyrium qui leu laudatur præ vita, quæ Ambro. teste, *tredecim annorum suis truditur*, nec profunda videatur ad virginitatis singulare exemplar, qua etate probari vix tum incepit, si martyrium longe si lepidius fecit. Eneandamus itaque versis in Græcum litteris ἡρα, agne, quod est custu, aut cœlestis εἰς ἡρα, ἀρρεποσιον, titia a rebus veneris pura, quod unum abs Hieronymo intendi, ex toto contextu liquet.

(*c*) Victorio probatur hec alia lectio cœlestium angelorum consimilium gloriarum. Synodus Aquitaniae cœlestium consimilium gloriarum. Placeret quod ferme habeat Cisterc. Ms. cœlestium angelorum familiam et gloriarum. Sed in re nullius tere momenti immutare vox placuit.

tudine quam incomptam videris, dominum suspicaris. Nonnullæ separata et absque arbitris quarunt hospitia, ut vivant licentius: utantur balneis, faciente que quod volunt, et devitent conscientias plurimorum. Hæc videmus et patimur, et si aureus nummus affulserit, inter bona opera depotamus.

20. Finem jungo principio: nec semel monuisse contentus sum. Ama Scripturas sanctas, et amabit te sapientia: dilige eam, et servabit te: honora illam, et amplexabit te. Hæc monilia in pectore, et in auribus tuis hæreant. Nihil aliud noverit lingua, nisi Christum. Nihil possit sonare, nisi quod sanctum est. Aviae tuæ tibi semper ac matris in ore dulcedo versetur: quarum imitatio forma virtutis est.

EPISTOLA (d) CXXXI (e)

AUGUSTINI AD HIERONYMUM SIVE LIBER (f) DE ORIGINE ANIMÆ HOMINIS.

Recensens varias de animæ origine sententias, cupit doceri quæ potissimum tenenda sit, et quomodo aduersus Pelagianorum dogma defendi possit ea, quam Hieron. in superiori epistola 126 suam esse sere insinuarit, et singulas animas novas nascentibus fieri. »

1. « Deum nostrum, qui nos vocavit in suum regnum et gloriam, et **998** rogavi et rogo, ut hoc quid ad te scribo, sancte frater Hieronyme, consulens te de his quæ nescio, fructuosum esse nobis velit [al. velis]. Quanquam enim te multo quam ego sum aetate maiorem, tamen etiam ipse jam senex consul. Sed ad discendum quod opus est, nulla mihi actas sera videri potest; quia etsi senes magis decet docere quam discere, magis tamen discere, quam quid doceant ignorare. Nihil equidem molestius fero in omnibus angustiis meis, quas patior in difficultibus questionibus, quam in tali longinquæ tue caritatis absentiam, ut vix possim meas dare, (*g*) vel recipere litteras tuas, per intervalla, non dierum, non mensium, sed aliquot annorum: cum, si fieri posset, quotidie præ-

(d) De hac et sequenti Augustini epistolis ad Hieronymum sic ipse auctor loquitur lib. 11. Retract. cap. 45. (Scripti si etiam duos libros ad Hieronymum presbyterum sedentem in Bethlehem, unum « de Origine animæ hominis: » alterum « de Sententia Jacobi Apostoli, » ubi ait, « Quicunque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus; » de utroque consulens eum. Sed in illo priore questionem, quam proposui, ipse non solvi; in posteriori autem quod mihi de illa solvenda videretur, ipse nou tacui; sed utrum hoc si probaret etiam file, consului. Rescriptum autem, laudans eandem consultationem meam, sibi tamen ad respondendum otium non esse respondit. Ego vero quo usque esset in corpore, hos libros edere nolu, ne forte responderet aliquando, et cum ipsa responsive ejus potius ederentur. Illo autem defuncto ad hoc edidi priorem, ut qui legit admoneatur, aut nou quæreret omnino quomodo detur anima nascentibus; aut certe de re obscurissima eam solutionem questionis hujus admittere, quæ contraria non sit apertissimis rebus, quas de originali peccato fiducia catholica novit in parvulus, nisi regeneretur in Christo, sine dubitatione damnandis: posteriorem vero ad hoc, ut questionis de qua ibi agitur, etiam quæ nobis visa est solutio ipsa noscatur. Hoc opus sic incipit: / eum nos tū qui nos vocavī.

(e) Alias inter Hieronyminas non computata. Scripta an. 415. verno tempore.

(f) In vetustissimo Ambrosiano exemplari 212. iuxtabitur, « Consultatio Aurelii Augustini ad Hieronymum Presbyterum de Origine animarum. »

(g) Idem Ambrosianus. vix recipere.

sentem te habere vellem, cum quo loquerer quidquid vellem. Nec ideo tamen non debui facere quod potui, si non potui totum quod volui. »

2. « Ecce venit ad me religiosus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, (a) promptus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quae animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius, trucidarunt. Nam inde ad nos usque ab oceani littore properavit, fama excitus, quod a me posset de his, quae scire vellet, quidquid vellet audire. Neque nullum cepit adventus sui fructum. Primo ne de me multum famæ crederet. Deinde docui hominem quod potui : quod autem non potui, unde discere posset, admonui, atque ut ad te iret hortatus sum. Quia in re consilium vel præceptum meum cum libenter et obediens acciperet, rogavi eum ut abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam ejus pollicitationem tenens, occasionem mihi credidi a Domino esse concessam, qua tibi scriberem de his, quae per te scire cupio. Quarebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facile occurrerat idoneus et fide agendi, et alacritate obediendi et 999 exercitatione peregrinandi. Ubi ergo istum juvenem expertus sum, eum ipsum esse qualem a Domino petebam, dubitare non potui. »

3. « Accipit igitur quae mihi, peto, aperire ac disserere non graveris. Questio de anima multos movit, in quibus et me esse consteoir. Nam quid de anima firmissime teneam, non tacebo. Deinde subiungam quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omni modo sicut Deus, de quo dictum est, qui solus habet immortalitatem (1. Tim. 6. 15). Nam de anima mortibus sancta Scriptura multa commemorat : unde illud est, sine mortuis sepelire mortuos suos (Math. 8. 22). Sed quod ita moritur alienata a vita Dei, ut tamen in natura sua vivere non omnino desistat : ita mortal is ex aliqua causa inventur, ut etiam immortalis non sine ratione dicatur. Non est pars Dei anima. Si enim hoc esset, omni modo incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deteriorius, nec proficeret in melius ; nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad ejus ipsius affectiones pertinet. Quam vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio ; quisquis scipsum advertit, agnoscit. Frustra autem dicitur ab eis, qui animam Dei partem esse volunt, hanc ejus laben ac turpidinem, quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem et aegritudinem, quam sentimus in omnibus hominibus, non ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest unde agrotet, quae si esset incommutabilis, (b) undeliberat agrutare non

(a) Apud Martianæum, qui post Erasmum hanc epistolam in postremum tomum rejecit, paratus eloquio.

(b) Addunt Erasm. ac Martian. aliquo modo, et paulo post accidisset pro accidere.

S. HIERONYMI I.

posset ? Nam quod vere incommutabile et incorruptibile est, nullius rei accessu commutari vel corrupti potest. Alioquin non Achillea tantum, sicut fabulae ferunt, sed omnis caro esset invulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaque natura incommutabilis, quae aliquo modo, aliqua causa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summe que incommutabilem credere. Non est igitur anima pars Dei. »

4. *Anima incorporeza.* — Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controversiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam **CUM DE RE CONSTAT**, non est opus certare de nomine : si corpus est omnis substantia vel essentia, **1000** vel si quid aptius nuncupatur id, quod aliquomodo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quae summae incommutabilis et ubique tota est, corpus est anima ; quoniam tale aliquid ipsa non est. Porro si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, et altitudine ita sistitur vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet, et breviore breviorem, minusque sit in parte quam in toto, non est corpus anima. Per totum quippe corpus, quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes ejus particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, et in majoribus major, sed alicubi intensius, alicubi remissius, et in omnibus tota, et in singulis tota est. Neque enim aliter, quod in corpore etiam non (c) toto sentit, tamen tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viva aliquid tangitur, quamvis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet : neque id quod sentitur, per corporis cuncta discurreti, sed ibi tantum sentitur ubi sit. Unde ergo ad totam mox pervenit, quod non in toto sit, nisi quia et ibi tota est ubi sit, nec ut tota ibi sit, cetera deserit ? Vivunt enim et illa ea praesente, ubi nihil tale factum est. Quod si fieret, et utrumque simul fieret, simul utrumque totam pariter non lateret. Proinde et in omnibus simul, et in singulis particulis corporis sui, tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur, ut videamus corpora diffusa per spatia locorum, minoribus suis partibus minora occupare, et amplioribus ampliora. Quapropter si anima corpus esse dicenda est, non est certe corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aerium, aut aetherium. Omnia quippe talia majora sunt in majoribus locis, et minora in minoribus, et nihil eorum in aliqua sui parte totum adest : sed ut sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Unde intelligitur anima, sive corpus, sive incorporea dicenda sit, propriam quamdam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiore substantia creatam, quae veraciter non possit in-

(c) Miss. aliquot penes Benedictinos quod in corpore non toto sit tamen, etc.

aliqua phantasia corporalium imaginum, quas per carnis sensus percipimus, cogitari, sed mente intelligi, vitaque sentiri. Neque hæc (a) proinde loquor, ut te quæ tibi nota sunt doceam : sed ut aperiam **1001** quid firmissime de anima tencam, ne me quisquam, cum ad ea venero quæ requireo, nihil de anima vel scientia vel sive tenere arbitretur.

5. *Anima sua culpa lapsa, sola Dei misericordia liberatur.* — « Certus etiam sum, animam nulla Dei culpa, nulla Dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam, nec liberari posse de corpore mortis hujus, vel suæ voluntatis virtute, tanquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum : nec omnino esse animam ullam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator Dei et hominum homo Christus Iesus. Quæcumque autem sine gratia mediatoris et sacramento ejus, in qualibet corporis ætate, de corpore exierit, et in poenam futuram, et in ultimo iudicio recepturam corpus ad poenam. Si autem post generationem humanam, quæ facta est ex Adam, regenerentur in Christo ad ejus pertinens societatem, et requiem post mortem corporis habituram, et corpus ad gloriam recepturam. Ilæc sunt, quæ de anima firmissime teneo. »

6. *Animæ reatus unde.* — « Nunc accipe, quæso, quid requiram, et noli me spernere, (b) sic non te spernat, qui pro nobis dignatus est speni. Quæro ubi contraxerit anima reatum, quo trahitur in condemnationem, etiam infantis morte præventi, si ei per sacramentum quo etiam parvuli baptizantur, Christi gratia non subvenierit. Non enim es ex illis, qui modo nova quedam garrisce cœperunt, dicentes, nullum reatum esse ex Adam tractum qui per baptismum in infante solvatur. Quod te sapere si scirem, imo nisi te id non sapere scirem, nequaquam hoc abs te quererem aut querendum putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiam tuam concinuentem catholice fundatissimæque fidei, quia et Joviniani vaniloquia redarguens, adhibuisti testimonium ex libro Job, *Nemo mundus in conspectu tuo, nec insans cuius est diei unius vita super terram* (Job 15. 4. sec. LXX) : deinde adjunxisti, *Tenemurque rei in similitudinem prævaricationis Adæ* : et liber tuus in Jonam prophetam satis hoc insigniter dilucideque declarat, ubi jejunare parvulos propter ipsum originale peccatum, merito coactos esse dixisti : non inconvenienter abs te quæro hunc reatum anima ubi contraxerit, **1002** unde oporteat eam etiam in illa ætate per sacramentum Christianæ gratiæ liberari. »

7. « Ego quidem ante aliquot annos cum libros quosdam scriberem de libero arbitrio, qui in multorum manus exierunt, et (c) nunc habentur a plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione,

(a) Erasm. ac Martian. perinde, et mox sentiam pro teneam.

(b) Denegat Martian. post Erasm. si non te spernat, tametsi in ipsa Augustini recensione Erasmi. ne te spernat.

(c) Illud nunc apud Erasm. et Martian. desideratur.

Utrum ex illa una, quæ primo homini data est, extiteræ propagentur, An singulis quibusque novæ etiam modo flant : An alicubi jam existentes, vel mittantur divinitus, vel sponte labantur in corpora; Ita putavi esse tractandas, ut quælibet earum vera esset, non impediret intentionem meam, qua tuæ adversus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam mali suo principio (d) præditam, adversus Deum conantur inducere, id est contra Manichæos. Nam de Priscillianis adhuc nihil audieram, qui non multum ab istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem non addidi, quam in tua epistola inter ceteras commemorasti, ne aliquam præterires, ubi quæstione interroganti rescriptsii religiosæ memorie viro, nobisque in Christi caritate gratissimo Marcellino, quod anima (e) non sit pars Dei. Primo, quia non de incarnatione ejus, sed de natura quæritur, cum hoc quæritur. Deinde quia hoc sentiunt illi contra quos agebam, et id maxime agebam, ut Creatoris inculpabilem inviolabilemque naturam a creature vitiis et labe secernerent, cum illi a substantia mali, cui proprium principium principesque tribuunt, ipsam boni Dei substantiam ex parte, qua capta (f) est corruptam et oppressam, et ad peccandi necessitatem perluctam esse contendunt. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus quænam sit eligenda scire desidero. Quæcumque enim eligenda est, absit ut impugnet hanc fidem, de qua certi sumus, omni animæ etiam parvuli infants necessariam esse liberationem ex obligatione peccati, eamque nullam esse nisi per Jesum Christum, et hunc crucifixum. »

8. « PROINDE ne longum faciamus, hoc certe sentis, quod singulas animas singulis nascentibus etiam modo Deus faciat. Cui sententiae ne objiciatur, quod omnes creaturas sexto die consummaverit Deus, et septimo die requieverit, adhibes **1003** testimonium ex Evangelio, *Pater meus usque nunc operatur* (Joan. 5. 17) : (g) Sic enim ad Marcellinum scripsisti: in qua epistola etiam mei commemorationem benevolentissime facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sententiam. Quod si potuisse, non ille hoc abs te tam longe posito inquireret; si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quando scripserit nescio; tantum scio quod de hoc bene cognoverit cunctationem meam: unde me inconsulto facere voluit. Quanquam etiam si consulseret, magis hortarer, et gratias agere quod nobis omnibus conferre posset, nisi tu breviter scribere, quam respondere maluisses.

(d) In Lovaniensi editione, notantibus Benedictinis, erat editiam.

(e) Negandi particulam, quam edidi cum Ambrosiano Ms. preferunt, restituimus a Benedictinis expunctam; nimisrum istud rescriperat Hieronymus ad Marcellinum contra Manichaorum sententiam, animam partem Dei non esse.

(f) Sex MSS. apud Benedictinos, quæ capta est, etc.

(g) Addit Martian. post Erasm. ei ego operor: quia quidam cum accessione assertur locus in Hieronymianis ad Marcellinum epistola 13. quam modo excedit Augustinus.

Credo ne superfluo laborares , ubi ego essem , quem putabas id optime scire , quod ille quæsiverat. Ecce volo ut illa sententia etiam mea sit , sed nondum esse confirmo .

9. « Misisti ad me discipulos , ut ea doceam , quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nam ut doceam , multi a me flagitant , eisque me sicut alia multa , et hoc ignorare consiteor. Et fortasse quamvis in os mecum verecundentur , tamen apud se dicunt , *Tu es Magister in Israel , et hæc ignoras?* (Joan. 3. 10). Quod quidem Dominus ei dixit , qui erat unus illorum , quod delectabat vocari Rabbi. Unde etiam ad verum magistrum nocte venerat , quia fortassis erubescet discere , qui docere consuoverat. Me autem potius magistrum audire , quam velut magistrum deflectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis , quos præ ceteris elegit : *Vos autem , inquit , nolite vocari ab hominibus Rabbi : unus est enim magister vester , Christus* (Matth. 23. 8). (a) Nec aliud docuit Moysen etiam per Jetro , nec aliud Cornelium etiam per priorem Petrum , nec aliud Petrum etiam per posteriorem Paulum. A quocumque enim verum illo donante dicitur , qui est ipsa veritas. Quod si ideo adhuc ista noscimus , et ea neque orando , neque legendo , neque cogitando et ratiocinando invenire posuimus , ut probemus non solum indoctos quanta caritate doceamus , verum a doctis etiam quanta humilitate discamus ?

10. « Doce ergo , quæso , quod doceam , doce quod teneam , et dic mibi , si animæ singillatim in singulis (b) hodieque nascentibus , sunt , ubi in parvulis peccant , ut indigeant in sacramento Christi remissione peccati , peccantes in Adam , ex quo ea^{re} est propagata 1004 peccati : aut si non peccant , qua justitia Creatoris ita peccato obligantur alieno , cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur , ut eas , nisi per Ecclesiam subventum fuerit , damnatio consequatur ; cum in earum potestate non sit , ut eis possit gratia baptismi subveniri. Tot igitur animarum millia , quæ in mortibus parvolorum sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exuent , qua æquitate damnantur , (c) si novæ creatæ , nullo suo præcedente peccato , sed voluntate Creatoris singulæ singulis nascentibus adheserunt , quibus eas animandis ille creavit et dedit , qui utique noverat , quod unaquæque earum nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura ? Quoniam igitur neque de Deo possumus dicere , quod vel cogat animas fieri peccatrices , vel puniat innocentes ; neque negare fas nobis est , eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint , etiam parvolorum , non nisi in damnationem trahi : obsecro te , quomodo hæc opinio defenditur , qua creduntur animæ non ex illa una primi hominis fieri omnes , sed sicut illa una uni , ita singulis singulæ ?

11. « Ea vero quæ dicuntur alia contra hanc opini

(a) Idem cum Erasm. addit Jesus , mox etiam adverbium primo loco omissit.

(b) Abest ab Erasm. et Martian. *hodieque*.

(c) Adnotat Benedictini in MSS. non paucis inveniri sive novæ creatæ.

nionem , facile puto me posse refellere , sicut est illud , quo eam sibi quidam videntur urgere , quomodo consummaverit Deus omnia opera sua sexto die , et septimo requieverit (Gen. 2. 2) , si novas adhuc animas creat ? Quibus si dixerimus quod ex Evangelio in supra dicta epistola posuisti , *Pater meus usque nunc operatur* (Joan. 5. 17) : respondent , operatur , dictum est , institutas administrando , non novas instituendo naturas , ne Scripturæ Geneseos contradicatur ubi apertissime legitur consummasse Deum omnia opera sua. Nam et quod eum scriptum est requievisse , utique a creandis nobis creaturis intelligendum est , non a gubernandis ; quia tunc ea quæ non erant , fecit , a quibus faciendis requievit : quia consummaverat omnia , quæ antequam essent , vidit esse facienda , ut deinceps non ea quæ non erant , sed ex his quæ jam erant , crearet et ficeret quidquid faceret. Ita utrumque verum esse monstratur , et quod dictum est , *Requiebit ab operibus suis* : et quod dictum est , *Usque nunc operatur* : quoniam Genesi non potest Evangelium esse contrarium .

12. « Verum his qui hæc ideo dicunt ne credatur modo Deus , sicut illam unam novas animas , quæ non erant , facere ; sed 1005 ex illa una , quæ jam erat , eas creare , vel ex fonte aliquo sive thesauro quodam , quem tunc fecit , eas mittere , facile respondetur , etiam illis sex diebus multa Deum creasse ex his naturis , quas jam creaverat , sicut ex aquis alites et pisces ; ex terra autem arbores , fœnum , animalia : sed quod ea , quæ non erant , tunc fecerit , manifestum est. Nulla enim erat avis , nullus piscis , nulla arbor , nullum animal : et bene intelligitur ab his creatis requievisse , quæ non erant , et creata sunt , id est cessasse , nec ultra quæ non erant , crearentur. Sed nunc quod dicitur , (d) animas non in nescio quo fonte jam existentes mittere , nec de seipso tanquam suas particulas irrorare , nec de illa una originaliter trahere , nec pro delictis ante carnem commissis carneis vinculis compedire , sed novas creare singulas singulis suam , cuique nascenti , non aliquid facere dicitur , quod ante non fecerat. Jam enim sexto die fecerat hominem ad imaginem suam , quod utique secundum animam rationalem fecisse intelligitur. (e) Hoc et nunc facit , non instituendo quod non erat , sed multiplicando quod erat. Unde et illud verum est , quod a rebus , quæ non erant , instituendis requievit. Et hoc verum est , quod non solum gubernando quæ fecit , verum etiam aliquid non quod nondum , sed quod jam creaverat , numerosius creando usque nunc operatur. Vel sic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo , quod nobis objicitur de requie Dei ab operibus suis , ne propterea non credamus nunc usque fieri animas novas , non ex illa una , sed sicut illam unam .

(d) Paulo aliter penes Martian. « animas nescio quo fonte , jam existentes non mittere . »

(e) MSS. quinque Vaticani , et sex Gallicani apud Benedictinos hæc inferunt : « Tandem post longam disputacionem , ecclesiasticam confirmasti sententiam . » Quam studiosi alicuius marginalem notam , postea in textum male intrasam fuisse non dubito .

13. « Nam quod dicitur, Quare facit animas eis, quos novit cito morituros? Possumus respondere, parentum hinc peccata vel convinci, vel flagellari. Possimus etiam recte illius moderationi ista relinquere, quem scimus omnibus temporaliter transeuntibus rebus, ubi sunt etiam animalium ortus et obitus, cursum ornatissimum atque ordinatissimum dare; sed nos ista sentire non posse, quae si sentiremus, deletione ineffabili mulceremur. Non enim frustra per Prophetam, qui haec divinitus inspirata didicerat, dictum est de Deo, *Qui profert (a) numero saculum* (*Is. 40. 26*). Unde musica, id est scientia sensusve bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate concessa est. Unde si homo faciendi carminis **1006** artifex novit quas quibus moras vocibus tribuat, ut illud quod canitur, decedentibus ac succendentibus sonis, pulcherrime currat ac transeat; quanto magis Deus, cuius sapientia, per quam fecit omnia, longe omnibus artibus preferenda est, nulla in naturis nascentibus et occidentibus temporum spatis, quæ tanquam syllabæ ac verba ad particulas hujus saeculi pertinent, in hoc labentium rerum tanquam mirabilis can:ico, vel brevius, vel productius, quam modulatio præconquita et præfinita deposita, præterire permittit? Hoc cum etiam de arboris folio dixerim, et de nostrorum numero capillorum; quanto magis de hominis ortu et occasu, cuius temporalis vita brevius productiusve non tenditur, quam Deus dispositor temporum novit universitatis moderamini consonare? »

14. « Id etiam quod aiunt, omne quod in tempore cœpit esse, immortale esse non posse: quia omnia orta occidunt, et aucta senescunt, ut ex modo credi cogant, animalium humanum ideo esse immortalem, quod ante omnia tempora sit creatus, non movet fidem nostram. Ut enim alia taceam, cœpit esse in tempore immortalitas carnis Christi, que tamen jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom. 6. 9.*)»

15. « Illud vero quod in libro adversus Ruffinum posuisti (*Lib. 3, cap. ultimo*) (b), quosdam huic sententiæ calumniari, quod Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum, unde conantur adstruere meritis gestæ ante carnem vitæ animas quasi ad ergastula hujus mundi juste posse perdici, non ine movet multa cogitantem, quibus haec possit calumnia refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vitium sementis in tritico quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus est; nec idecirco terram non debuisse gremio suo semina con-

(a) Ex LXX. ἐξόπερον καὶ ἀριθμὸν τῶν κόσμους εἶτος, Vulg. in numero militiam eorum.

(b) Id nemp̄ urgebat Ruffinus, « et ubi est justitia Dei, ut de adulterio incestuque nascentibus animas largiatur? » Nimirum ex Origene *adagia lib. 5. c. 5.* « Non aliter poterit responderi, ita ut absque omni injustitiae culpa prævidentia demonstretur, nisi priores quædam fuisse eis cause dicantur, quibus antequam in corpore nascerentur animæ, aliquid contraxerint culpe in sensibus, vel motibus suis. » Paulo post Benedictini pro *hugis mundi* legunt *huiusmodi*.

sovere, quia sator immunda ea projecterit manu; elegantissima similitudo est. Quam et antequam legem nullas mihi obiectio ista de adulterinis factibes in hac quæstione faciebat angustias, generaliter intenti multa bona Deum facere, etiam de nostris malis nostrisque peccatis. Animalis autem cujuscumque creatio, si habeat pium prudentemque consideratorem, ineffabilem laudem Creatori excitat; quanto magis creatio non cujuslibet animalis, sed hominis? Si autem causa creandi queritur, nulla citius et melius respondet, nisi quia omnis creatura Dei bona est. Et quid dignius quam ut bona faciat **1007** bonus Deus, quæ nemo potest facere nisi Deus?

16. « Haec et alia quæ possum, sicut possum, dico adversus eos qui hanc opinionem, qua creduntur animæ sicut illa una singulis fieri, labefactare conantur. Sed cum ad pœnas ventum est parvolorum, magnis, mihi erde, coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus invenio: non solum ens pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quo necesse est trahantur, si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramento, sed eas ipsas, quæ in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos; quas enumerare si velim, prius tempus quam exempla deficiunt. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame et siti cruciantur, debilitantur membris, privantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est (c) utique, quomodo ista sine ulla sua mala causa juste patiuntur. Non enim dici fas est, aut ista ignorantie Deo fieri, aut enim non posse resistere facientibus, aut injuste ista vel facere vel permittere. Nunquidnam sicut animalia irrationalia recte dicimus in usus dari naturis excellentioribus, eti vitiosis, sicut apertissime in Evangelio videmus, porcos ad usum desideratum concessos esse dæmonibus (*Matth. 8. 22*); hoc et de homine recte possumus dicere? Animal est enim, sed rationale, eti mortale. Anima est rationalis in illis membris, que tantis afflictionibus pœnas luit: Deus bonus est, Deus justus est, Deus omnipotens est; hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorum, quæ sunt in parvulis, causa justa dicatur. Nempe cum majores ista patiuntur [al. patiantur], solemus dicere, aut sicut in Job merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis, que Deus manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt (d) homini conjectare conceditur, sed hoc in majoribus. De parvulis autem quid respondeamus edissere, si pœnis tantis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam utique nulla est in illis æstatibus examinanda justitia. »

17. « De ingeniorum vero diversitate (e), imo absurditate, quid dicam; quæ quidem in parvulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, apparet in grandibus, quorum nonnulli tam tardi et obliviiosi sunt, ut ne prima quidem discere litterarum elementa pos-

(c) Erasmus ac Martian. itaque.

(d) Idem, vitiōse tamen, hominum conjecturæ conceđiūr.

(e) Monent Benedictini in editis aliquot et MSS. omitti in absurditate.

tuerint : quidam vero tantæ sunt fatuitatis , ut non multum a pecoribus differant ; quos moriones vulgo vocant. Respondetur fortasse , corpora hoc faciunt. Sed numquid secundum hanc sententiam quam (a) defendi volumus , anima sibi corpus elegit , et in eligendo cum falleretur , erravit ? aut cum in corpus cogeretur **1008** intrare necessitate nascendi , alia corpora præoccupantibus animarum turbis , ipsa aliud non invenit , et sicut in spectaculo aliquo locum , ita carnem non quam voluit , sed quam valuit , occupavit ? Numquid hæc et talia vel dicere possumus , vel sentire debemus ? Doce igitur quid sentire , quid dicere debeamus , ut constet nobis ratio novarum animarum (b) singillatimque factarum singulis corporibus . »

18. « Ego quidem non de ingenii , sed saltem de pœnis parvolorum , quas in hac vita patiuntur , dixi , aliquid in libris illis *de libero arbitrio* (Lib. 3. 23. n. 67). Quod quale sit , et cur mihi in ista , quam habemus in manibus questione , non sufficiat , intimabo , et cum ipsum de tertio libro locum excerptum his litteris inseram ; nam ita se habet : *De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur parvuli , quorum per vitam nulla peccata sunt , si animæ quibus animantur , non prius quam ipsi homines esse cœperunt , major querela et quasi misericors deponi* (c) *solet , cum dicitur , Quid muli fecerunt , ut ista paterentur ? Quasi possit esse meritum innocentiae , ante quam quisque nocere aliquid possit . Cum autem boni aliquid operatur Deus in emendatione majorum , cum parvolorum suorum , qui eis cari sunt , doloribus ac mortibus flagellantur , cur ista non fiant , quando cum transierint , pro non factis erunt , in quibus facta sunt : propter quos autem facta sunt , aut meliores erunt , si temporalibus incommodis emendati , rectius elegerint vivere : aut excusationem in futuri judicii suppicio non habebunt , si vita hujus auribus , ad æternam vitam desiderium convertere noluerint ? Quis autem novit quid parvulis , de quorum cruciatibus duritia majorum contunditur , aut exercetur fides , aut misericordia probatur : quis (d) ergo novit quid ipsis parvulis in secreto judiciorum suorum bona compensationis reservet Deus ? Quoniam quanquam nihil recte fecerint , tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt . Non enim frustra etiam infantes illos , qui cum Dominus noster Jesus Christus necandus ab Herode quereretur , occisi sunt , in honorem Martyrum receptionis commendat Ecclesia .»*

19. « Hæc tunc dixi , cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem communire sententiam . Sicut enim paulo ante commemoravi , quæcumque illarum de animæ incarnatione quatuor opinionum vera esset , inculpatam substantiam Creatoris , et a nostrorum peccatorum societate remotissimam nitebar ostendere . Et ideo **1009** quæcumque illarum veritate posset convinci et repudiari , ad curam intentionis

(a) Contrario sensu *Martian.* post *Erasmus* defendere nolumus : falso , ut ex superioribus liquet .

(b) Al. *singulis corporibus singulatimque factarum.*

(c) *Martian.* post *Erasm.* *deproni.*

(d) *Benedictini quis ergo novit , etc. alii quis inquam ergo nouit , etc.*

mea , quam tunc habebam non pertinebat : quandoquidem cunctis diligentiore disputatione discussis , quæcumque illarum recte vinceret cæteras , me securissimo fieret , quando etiam secundum omnes id , quod agebam , invictum persistere demonstrabam . Nunc vero unam volo , si possum , ratione recta eligere ex omnibus : et propterea hujus ipsius , de qua nunc agimus defensionem , in his , quæ commemoravi de illo libro , verbis meis attentius intuens , validam siquaque non video .»

20. « Nam velut firmamentum ejus illud est , quod ibi dixi , *Quis autem novit quid parvulis , de quorum cruciatibus duritia majorum contunditur , aut exercetur fides , aut misericordia probatur : quis , inquam , novit quid ipsis parvulis in secreto judiciorum suorum bona compensationis reservet Deus ?* (e) Sed hoc non immrito dici video de his , qui vel pro Christi nomine ac vera religione tale aliquid etiam nescientes patiuntur , vel sacramento Christi jam imbuti sunt , quia sine societate unius mediatoris liberari a damnatione non possunt , ut possit eis , etiam pro illis malis , quæ hic in diversis afflictionibus pertulerunt , compensatio ista præstari . Nunc autem cum ista quæstio non possit absolvī , nisi etiam de his parvulis respondeatur , qui post gravissimos cruciatibus sine sacramento Christianæ societatis expirant quæ circa eos compensatio cogitanda est , quibus insuper et damnatio præparata est ? Nam et de baptismō parvolorum in eodem libro , non quidem sufficienter , sed quantum illi operi satis esse videbatur , utcumque respondi , quod etiam nescientibus , et fidem suam nondum habentibus prodet : non tamen de damnatione eorum parvolorum , qui sine illo ex hac vita emigrant , tunc aliquid dicendum putavi , quia non quod nunc agitur agebatur .

21. Sed ut omittamus et contemnamus ea , quæ brevi tempore patiuntur , nec transacta revocantur , numquid similiter contemnere possumus , quod per unum hominem mors , et per unum hominem resurrectio mortuorum ? Sicut enim in Adam omnes moriuntur , sic et in Christo omnes vivificabuntur (1. Cor. 15. 21 et 22). Per hanc enim apostolicam , divinam , claramque sententiam , satis evidenter elucet , neminem ire in mortem nisi per Adam , neminem ire **1010** in vitam æternam , nisi per Christum . Hoc est quippe omnes et omnes , quia sicut omnes homines per primam , hoc est per carnalem generationem pertinent ad Adam : sic omnes homines ad secundam , id est spiritalem (f) generationem veniunt , quicumque ad Christum pertinunt . Ideo ergo dictum est , et hic omnes et ibi omnes , quia sicut omnes qui moriuntur , nonnisi in Adam moriuntur : ita omnes qui vivificabuntur , nonnisi in Christo vivificabuntur . Ac per hoc , *QUIUSQUIS NOBIS* dixerit , quemquam in resurrectione mortuorum viviscari posse , nisi in Christo , tanquam (g) per-

(e) Adiunt ex eodem libro *Erasm.* et *Martian.* heic quoque loci « quoniam quanquam nihil recte fecerint , tamen nec peccantes aliquid , ista perpessi sunt .

(f) Idem *spiritualem regenerationem.*

(g) In Thuano Ms. penes *Benedictinos hostis.*

stis communis fidei detestandus est. Item **QUISQUIS DIXERIT**, quod in Christo vivificabuntur etiam parvuli, qui sine sacramento ejus participatione de vita excent, hic profecto et contra apostolicam prædicationem venit, et totam condemnat Ecclesiam, ubi propterea cum baptizandis parvulis festinatur et curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo vivificari omnino non posse. Qui autem non vivificantur in Christo, restat ut in ea [al. eadem] condemnatione maneat, de qua dicit Apostolus, *Per unius delictum in omnes homines ad condemnationem* (Rom. 5. 18) : Cui delicto obnoxios parvulos nasci, et omnis credit Ecclesia, et ipse jam contra Jovinianum disputans, et expounens Jonam Prophetam, sicut paulo ante commemoravi, fide veracissima definiti : credo et in aliis locis opusculorum tuorum, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor. Hujus igitur damnationis in parvulis [al. parvulos] causam requeo ; quia neque animarum, si novæ sunt singulis singulæ, video esse ullum in illa ætate peccatum, nec a Deo dannari aliquam credo quam videt nullum habere peccatum.

22. « An forte dicendum est, in parvulo carnem solam causam esse peccati, novam vero illi animam fieri, qua secundum Dei præcepta vivente, in adjutorio gratiæ (a) Christi, et ipsi carni edomitæ ac subjugatae possit incorruptionis meritum comparari. Sed quia in parvulo anima nondum id ageré potest, nisi Christi (b) acceperit sacramentum, per hanc gratiam carni ejus acquiritur, quod illius moribus nondum potuit. Si autem sine illo sacramento anima parvuli exierit, ipsa quidem in aeterna vita erit, unde eam nullum peccatum potuit separare : caro vero ejus non resurget in Christo, non percepto ante mortem illius sacramento ? »

23. « Hanc opinionem nunquam audivi. **1011** nunquam legi. Sed plane audivi et credidi, propter quod et locutus sum, quia (c) venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus : et procedent qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ (Joan. 5. 28). Ipsa est de qua dicitur, et per unum hominem resurrectio mortuorum (1. Cor. 15. 21) : Ipsa est qua in Christo omnes vivificantur. Qui autem male egerunt, in resurrectionem judicii. Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est, qui prius quam possent agere vel bene vel male, sine baptismino corpore exuti sunt ? Nihil hic de talibus dictum est. Sed si caro eorum ideo non resurget, quia nec boni aliquid fecerunt, nec mali ; nec illorum resurrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere potuerunt. Si autem illi inter sanctos resurgent, id est inter eos qui bene egerunt ; inter quos et illi resurrecti sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora sua non

(a) Haud bene Martian. post Erasm. *gratiæ Dei*, et mox *subiectæ pro subjugante*.

(b) Idem cum aliis editis *accesserit*.

(c) Martian. post Erasin. *veniet*, et paulo post bona proprie *Græco*.

recepturas, sive la resurrectionem vitæ, sive in resurrectionem judicii ? Quæ sententia prius quam refellatur, ipsa novitate jam displicet. Deinde quis ferat, si credant se illi, qui ad baptismum cum suis parvulis currunt, propter carnes [al. carnem] eorum, non propter animas currere ? Beatus quidem (d) Cyprianus non aliquid decretum condens novum, sed Ecclesiæ fidem firmatissimam [al. firmissimam] servans, ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non esse parvulum baptizandum, non caruem, sed animam dixil non esse perdendam ; et mox natum, rite baptizari posse, cum suis quibusdam coepiscopis censuit. »

24. « Sed contra Cypriani aliquam opinionem, ubi quod videndum fuit, fortasse non vidit, sentiat quisque quod libet ; tantum contra apostolicam manifestissimam fidem nemo sentiat (e), quæ ex unius delicto omnes in condemnationem duci prædicat : ex qua condemnatione non liberat, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, in quo uno omnes vivificantur, quicumque vivificantur. Contra Ecclesiæ fundamentum morem nemo sentiat, ubi ad baptismum, si propter sola parvolorum corpora cureretur, baptizandi offerrentur et mortui. »

25. « Quæ cum ita sint, querenda causa est, atque reddenda, quare damnentur [al. damnantur] animæ, quæ novæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi sacramentum parvuli moriantur. Damnari enim **1012** eas, si sic de corpore exierint, et sancta Scriptura, et sancta est testis Ecclesia. Unde illa de animarum novarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit et mea : si oppugnat, non sit et tua. »

26. « Nolo mihi dicatur, pro hac sententia debere accipi quod scriptum est, *Qui finxit spiritum hominis in ipso* (Zach. 12. 1), et *Qui finxit singillatim corda eorum* (Ps. 32. 15). Aliquid fortissimum atque invictissimum requirendum est, quod nos non cogat Deum credere ullanrum animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tantumdem valet, vel plus est forsitan creare, quam singere, et tamen scriptum est *Cor mundum crea in me Deus* (Ps. 50. 12). Nec ideo putari potest, animam hoc loco optare se fieri, prius quam aliquid esset : Sicut ergo jam existens creaturæ innovatione justitiae, sic jam existens singitur (f) conformatio doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptum est, *Tunc convertetur in terram pulvis sicut fuit, et spiritus revertetur ad Dominum qui dedit illum* (Ecccl. 12. 7) : istam confirmat sententiam, quam volumus esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex una putant omnes esse animas. Nam sicut convertitur, inquiunt, pulvis in terram, sicut fuit ; et tamen caro, de qua hoc dictum est, ad hominem non revertitur, ex quo propagata est, sed ad

(d) Epistola 59. ad Fidum, unde argumenta contra Pelagianos desunt alibi Hieronymus, et Augustinus.

(e) Cum Erasmo Martianæus, « qui ex unius delicto emnes homines in condemnationem, » etc.

(f) Idem rursum vitiœ, singitur confirmatione doctrinæ.

terram, unde primus homo factus est : sic et spiritus ex illis annis spiritu propagatus, non tamen ad eum revertitur; sed ad Dominum, a quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat, ut non omni modo huic opinioni, quam defendi volo, videatur esse contrarium, admonendam tantum credidi prudentiam tuam, ne talibus testimoniis ex his angustiis me conueris eruere. Nam licet nemo faciat optando, ut verum sit quod verum non est : tamen si fieri posset, optarem ut haec sententia vera esset : sicut opto, ut si vera est, abs te liquidissime atque invictissime defendatur.»

27. « Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui jam existentes alibi animas, et ab initio divinorum operum preparatas, a Deo mitti oportentur in corpora. Nam et ab his hoc idem queritur, Si animæ inculpatae obedienter veiantur, quo mittuntur; cur in parvulis, si non baptizati vitam istam sinnerint, puniuntur? Eadem prorsus in ultraque sententia difficultas est. Illi sibi videntur de hac facilius exire quæstione, **1013** qui animas asseverant pro meritis vita prioris, singulas singulis corporibus implicari. Hoc enim putant esse in Adam mori, in carne scilicet, quæ propagata est ex Adam, supplicia pendere : a quo reatu, inquietum, gratia Christi liberat pusillos cum magnis. Hoc quidem recte, veraciter, optimeque, quod gratia Christi liberat a reatu peccatorum pusillos cum magnis. Sed in alia superiori vita peccare animas, et inde præcipitari in carcerae carneos, non credo, non acquiesco, non consentio (*a*). Primo, quoniam nescio per quos circuitus fieri id aiunt isti : ut post nescio quanta volumina seculorum iterum ad istam sarcinam corruptibilem [*al. corruptibiliæ*] carnis, et supplicia pendenda redeundum sit : qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro. Deinde quis tandem justus defunctus est, de quo non, si isti vera dicunt, solliciti esse debeamus, ne in sinu Abraham peccans, in flammas illius divitis dejiciatur? Cur enim non et post hoc corpus peccari possit, si et ante potuit? Postremo et longe aliud est in Adam peccasse. Unde dicit Apostolus : *In quo omnes peccaverunt* (*Rom. 5. 12*) : et aliud est extra Adam, nescio ubi peccasse : et idco in Adam, id est, in carnem quæ ex Adam propagata est, tanquam in carcerem trudi. Illam vero opinionem, quod ex una sicut omnes animæ, nec discutere volo, nisi necesse sit. Atque utinam ista de qua nunc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, ut hoc jam necesse non sit. »

28. « Quamvis autem desiderem, rogeni, votis ardentibus exceptam et (*b*) expectam, ut per te mihi Dominus hujus rei auferat ignorantiam : tamen si, quod absit, minime meruero, patientiam mihi petam a Domino Deo nostro : in quem si credimus, ut si aliqua nobis non aperiat etiam pulsantibus, nullo

modo adversus cum murmurare debeamus. (*c*) Memini prius ipsis Apostolis dictum : *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo* (*Jean. 16. 12*). In his, quantum ad me attinet, etiam hoc depurtem. Nec qui hoc sciām nec indignar indignum, ne hoc ipso etiam convincar indignior. Multa enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel enumerare non possum. Et hoc tolerabiliter ignorarem, nisi metuerem, ne aliqua istarum opinionum contra illud quod firmissima fide retinemus, incautis obrepere mentibus. Sed antequam sciām, quānam earum potius eligenda sit, hoc me non temere sentire profiteor, eam-

1014 quæ vera est, non adversari robustissimæ ac fundatissimæ fidei, qua Christi Ecclesia nec parvulos homines recentissime natos a damnatione credit, nisi per gratiam nominis Christi, quam in suis sacramentis commendavit, posse liberari.»

EPISTOLA CXXXII (d).

AUGUSTINI AD HIERONYMUM. SEU LIBER DE SENTENTIA JACobi.

Consultuit de loco ex Jacobi epist. 2. 10. Qui offendit in uno, factus est omnium reus, multaque admiscent de Stoicis, qui docebant omnia peccata esse puraria : et quisquis haberet unam virtutem, habere omnes ; qui careret una, nullam habere.

1. *Quod ad te scripsi, honorande mihi in Christo frater Hieronyme, quærens de anima humana, si nescientibus singulis, novæ singulæ nuuc usque fiunt [al. fiant], ubi peccati vinculum contrahant, quod per sacramentum gratiarum Christi, etiam in infantibus recente natis solendum esse non dubitamus, cum in non parvius volumen procederet, nolui ulla alia onerare quæstiones : sed quod urget acrius, multo minus est negligendum. Proinde (*e*) quæso, et per Deum obsecro, ut exponas mihi quod multis existimo profuturum : aut si jam vel abs te, vel ab alio aliquo expositum habes, dirigas nobis, quomodo accipiendo sit, quod in epistola Apostoli Jacobi scriptum est : Quicumque enim totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus (Jac. 2. 10). Quæ res talis ac tanta est, ut quod hinc ubi non jam olim scripsi, multum me pœnitiat.*

2. *De agenda namque præsenti vita, quomodo ad vitam perveniamus æternam, non de præterita perscrutanda, quam penitus demersit oblivio, sicut est illud quod de anima quærendum putavi, hæc vertitur quæstio. Eleganter autem dictum esse narratur, quod huic rei satis apte convenit. Cum quidam ruisset in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exciperet, ne moretur, quam suffocaret, ne loqueretur : accessit aliis, et eo viso (*e*) admirans, ait, Quomodo huc cecidisti? At ille : Obsecro, **1015** inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim, quæras. Ita quoniam fatemur, et fide Catholica tenemus, de re-*

(*c*) Martian. post Erasm. cum tredecim penes Benedictinos MSS. Meminerimus ipsis, etc.

(*d*) Alias inter Hieronymianas non adnumerata. Scripta eodem tempore ac superior.

(*e*) Idem, prouide quero, etc.

(*f*) MSS. decem notantibus Benedictinis, miserans cit.

(*a*) Benedictini, « Primum quoniam per nescio quos fieri circumitus, » etc.

(*b*) Apud Benedictinos, et exspectem.

ali peccata tanquam de puto etiam parvuli infants animam Christi gratia liberandam, satis est ei quod modum quomodo salva fiat, novimus, etiam si nunquam quomodo in malum illud devenerit, neverimus. Sed ideo putavi esse querendum, ne forte ex illis opinionibus incarnationis animas aliquam teneamus incantias, quae liberandam prorsus animam parvuli contradicat: negans eam esse in isto malo. Hoc igitur firmissime retinio, quod anima parvuli de reatu peccati liberanda est, nec alio modo liberanda, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: si possunus etiam ipsius mali causam et originem nosse, vanilous non disputatoribus, sed litigatoriibus paratus instructiusque resistimus. Si autem non possunus, non quia late miseriae principium, ideo pigrescere misericordias debet officium. Adversus eos autem qui sibi videntur scire quod nesciunt, hoc intiores sumus, quod hanc ignorantiam nostram non ignoramus. Aliud est enim, quod nescire malum est: aliud quod sciri vel non potest, vel non opus est, vel ad vitam quam querimus, indifferens est. Hoc vero quod de litteris Apostoli Jacobi nunc requireo, in hac ipsa qua virimus, et ut semper vivamus Deo placere studemus, actione versatur.

3. Quomodo igitur intelligendum est, obsecro te, Quicunque totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus? (Jac. 2. 10). Itane qui sursum fecerit, imo vero qui dixerit diviti, Sede hic: pauperi autem, Tu sta illuc, et homicidii, et adulterii, et sacrilegi reus est? Quod si non est, quomodo qui in uno offendat, factus est omnium reus? An illud quod dixit de divite et paupere, ad ista non pertinet, quorum si quis in uno offenderit, fiet [al. factus est] omnium reus? Sed recolendum est, unde venerit illa sententia, et quae illam superiora peperint, quibusque conexa dependent. Fratres mei nolite, inquit, in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriae. Etenim si introicerit in conventum vestrum vir annulum aureum habens in ueste candida: introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est ueste præclara, et dicatis ei, Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis, **1016** Tu sta illuc, aut, sede sub scabello pedum meorum, nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti etsi judices cogitationum iniquarum? Audite (a), fratres carissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni, quod reprovisit Deus diligentibus se? Vos autem exhortorastis pauperem, propter illum scilicet, cui dictum est: Tu sta illuc: cum habentli anulum aureum dictum esset, Tu sede hic bene. Ac deinde sequitur, eamdem ipsam sententiam latius versans, et explicans: Nonne, inquit, divites per potentiam opprimunt vos, et trahunt ad iudicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomine, quod invocatum est super vos? Si quidem legem perficitis regalem secundum Scripturam, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, benefacitis. Si autem accipitis personas, peccatum operamini, redarguti a

(a) Penes Martian. et Erasm. Fratres mei dilectissimi.

Lego quasi transgressores. Vide quemadmodum transgressores legis appellat, qui dicunt diviti, Sede hic, et pauperi, Sta illuc. (b) Unde ne pularent contemptibile esse peccatum, in hac una re Legem transgredi, sectus adjunxit: Quicunque totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, Non mechaaberis, dixit et, Non occides. Quod si non occidis [al. occides], mechaeris autem, factus es transgressor Legis; propter id quod dixerat, Redarguti a Lege, quasi transgressores. Quae cum ita sint, consequens videtur, (nisi alto modo intelligendum ostendatur,) ut qui dixerit diviti, Sede hic, et pauperi, Sta illuc, huic (c) non honorem, quem illi deferens, et idololatra, et blasphemus, et adulter, et homicida, et ne (quod longum est) cuncta commemorem, reus omnium criminum judicandus sit. Offendens quippe in uno, factus est omnium reus.

4. At enim qui unam virtutem habet, omnes habet, et qui unam non habet, nullam habet. Hoc si verum est, confirmatur ista sententia. Sed ego eam expono, non confirmari, quæ per seipsam apud nos omnibus philosophorum auctoritatibus firmior est. Et illud quidem de virtutibus, et vitiis, si veraciter dicitur, non est consequens, ut propter hoc omnia peccata sint paria. Nam illud de inseparabilitate virtutum, (d) nisi forsitan fallor, tamen si verum memini, quod vix memini, omnibus philosophis placuit, **1017** qui easdem virtutes, agendas vitæ necessarias esse dixerunt. Hoc autem de parilitate peccatorum soli Stoici ausi sunt disputare contra omnem sensum generis humani; quam eorum vanitatem in Joviniano illo qui in hac sententia Stoicus erat, in avaritudinis autem et defensandis voluptatibus, Epicureus, de Scripturis sanctis dilucidissime convicisti (contra Jovinian. lib. 2). In qua tua suavissima, et præclarissima disputatione satis evidenter apparuit, non placuisse auctoribus nostris, vel ipsi potius quæ per eos locuta est, veritati, omnia esse paria peccata. Quomodo autem fieri possit, ut etiam si hoc de virtutibus verum est, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omnium peccatorum, quantum possum, adjuvante Domino, aperire conabor. Quod si effecero, approbabis, ubi vero causa desuero, tu supplebis.

5. Virtutum catena.—Certe hinc persuadent, qui unam virtutem habuerit, habere omnes, et omnes deesse cui una deseruit; quod prudentia nec ignava, nec injusta nec intemperans potest esse; nam si aliquid horum fuerit, prudentia non erit. Porro si prudentia tunc erit, si et fortis, et justa, et temperans sit, profecto ubi fuerit, secum habet cæteras. Sic et fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel injusta. Sic et temperantia necesse est, ut prudens fortis et justa sit. Sic et justitia non est, nisi sit prudens, fortis, et temperans. Ita (e) ubi est una vera aliqua earum, et aliae similiter sunt.

(b) Apud Benedictinos ride, typorum tamen, ut videatur, mendo.

(c) Hieronymiani editores, « huic ampliorem honorem, quam illi deferens. » Scripsissent saltē ordine inverso, « illi ampliorem honorem, quam huic, » etc.

(d) Benedictini placuit, etsi forsitan, etc.

(e) Benedictini, ita ubi vera est aliqua earum, etc. et paulo post, vera illa non est.

Ubi autem alias desunt, vera una illa non est, etiam si aliquo modo similis esse videatur.

6. *Vitia manifesta, et palliata.* — *Sunt enim, ut scis, quicdam ritia virtutibus aperta discretione contraria, ut imprudentia prudentiae. Sunt autem quedam tamen quia vitia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci similia, ut eidem prudentiae non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiam, quae usitatis in malitiosis intelligi et vocari solet; non sicut nostra loqui Scriptura consuevit, quae sepe astutiam in bono ponit. Unde, estote astuti, ut serpentes (Matth. 10. 16); et illud Ut et innocentibus det astutiam (Prov. 1. 4). Quanquam et apud illos Romanos linguis (a) disertissimus dixerit: Neque illi tamen ad cavadendum dolus aut astutia deerant; astutiam ponens in bono, sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Itemque in partibus temperantie, apertissimae contraria est effusio parcimonie. Ea vero quae tenacitas dici vulgo solet, vitium 1018 quidem est, tamen parcimonie simile, non natura, sed fallacissima specie. Item dissimilitudine manifesta contraria est injustitia justitiae. Solet autem quasi imitari justitium vindicandi se libido, sed vitium est. Ignavia fortitudini perspicue contraria est: duritia vero distat natura, fallit similitudine. Constantia pars quedam virtutis est, ab hac inconstancia longe abhorret, et indubie contrasistit: pertinacia vero constantia dici affectat, et non est, quia illa est virtus, hoc [al. hac] vitium.*

7. *Ut ergo non iterum hac eadem commemorare necesse sit, exempli gratia ponamus aliquid, unde possint cetera intelligi, Catilina, ut de illo scripserunt (b), qui nosse potuerunt, frigus, sitim, famem ferre poterat, eratque patiens inedia, algoris, vigilie supra quam cuiquam credibile est, ac per hoc, et sibi, et suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hac fortitudo prudens non erat, mala enim pro bonis eligebat. Temperante non erat, corruptelis enim turpissimis fædabatur. Justa non erat, nam contra patriam conjuraverant. Et ideo nec fortitudo erat, sed duritia sibi, ut stultos fulleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, non vitium, sed virtus esset. Si autem virtus esset, a ceteris virtutibus tanquam inseparabilibus comitibus nunquam relinqueretur.*

8. *Quapropter dum quaeritur etiam de vitiis, utrum ipsa similiter omnia sint, ubi unum erit; aut nulla sint, ubi unum non erit, laboriosum est id ostendere, propterea quia uni virtuti duo vicia opponi solent, et quod aperie contrarium est, et quod specie similitudinis adumbratur. Unde (c) illa Catilina, quia fortitudo non erat, quae esset, cum secum virtutes alias non habebat, facilius videbatur. Quod vero ignavia fuerit, ubi exercitatio quasi libet gravissimas molestias perpetiendi aliquæ tolerandi, supra quam cuiquam credibile est, fuit, agre-*

persuaderi potest. Sed forte acutius intuentibus ignavia apparel ipsa duritia, quia laborem bonorum studiorum, quibus vera acquiritur fortitudo, neglexerat. Verumtamen quia sunt audaces qui timidi non sunt, et rursus timidi quibus absit audacia, cum sit utrumque vitium, quoniam qui vera virtute fortis est, nec temere audet, nec inconsulte timet, cogimur faceri vita plura esse virtutibus.

9. **1019** *Unde aliquando vitum vitio tollitur, ut amore laudis amor pecunia. Aliquando unum cedit, ut plura succedant, velut qui ebriosus fuerit, si modicum (d) biberit, et tenacitatem, et ambitionem didicerit. Possunt itaque virtus etiam cedere vitiis succedentibus, non viri, et ideo plura sunt. Virtus vero quo una ingressa fuerit, quoniam secum ceteras dicit, profecto virtus cedent omnia quæcumque inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquando totidem, aliquando plura paucioribus, vel pauciora pluribus succedebant.*

10. *Hæc utram ita se habeant, diligenter inquirendum est. Non enim et ista divina sententia est qua dicitur: Qui unam virtutem habuerit, omnes habet; cique nulla inest, cui uita defuerit: sed hominibus hoc visum est, multum quidem ingeniosis, studiosis, sed tamen hominibus. Ego vero nescio quemadmodum dicam. Non dico virum a quo denominata dicitur virtus, sed etiam mulierem quæ viro suo servat ihori fidem, si hoc faciat propter præceptum et promissum Dei (e), et quæ primus sit fidelis, non habere pudicitiam, aut pudicitiam nullam vel parvam esse virtutem. Sic et maritum quæ hoc idem servat uxori. Et tamen sunt plurimi tales, quorum sine aliquo peccato esse neminem dixerim, et utique illud qualecumque peccatum ex aliquo vitio venit. Unde pudicitia conjugalis in viris seminisque religiosis, cum proculdubio virtus sit, non enim aut nihil aut vitium est, non tamen secum habet omnes virtutes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vitium: si nullum vitium, nullum omnino peccatum. Qui autem sine aliquo peccato est? Quis ergo sine aliquo vitio, id est, somite quodam vel quasi radice peccati, cum clamet quæ supra pectus Domini recumbet: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus (1. Joan. 1. 8), et veritas in nobis non est? Neque hoc apud te diutius agendum est, sed propter alios qui forte hoc legerint, dico. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido contra Jovinianum, etiam hoc de Scripturis sanctis diligenter probasti: ubi etiam ex hac ipsa epistola: cujus verba sunt, quorum nunc intellectum requirimus posuisti quod scriptum est: In multis enim offendimus omnes (Jac. 3. 2). Non enim ads, offenditis, sed offendimus omnes, cum Christi loquereatur Apostolus, et cum hoc loco dicat: Quicumque autem 1020 totam Legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus (Jac. 2. 10).*

(a) Sallustius in Catilina cap. XXVI. apud quem tamen est plurimum numero astutiae deerant.

(b) Idem de Catilina cap. V. «Corpus patiens inedia, vigilie, algoris, supra quam cuique credibile est, » etc.

(c) MSS. duo penes Benedictinos, « illa Catilina duritia, quia fortitudo, » etc.

(d) Martian. post Eras. « si modicum bibere, et » (fort. ex) « tenacitate et ambitione didicerit.

(e) Idem cum aliis plerisque editis, et quæ. Impressana lectionem restituant Benedictini ex duobus MSS. qui itidem in tribus aliis Vaticanis legi adnotant, et cuius, scilicet Deo.

Ibi non in uno, sed in multis, nec quodcum, sed omnes dicunt offendere.

11. Absit autem ut quicquam fidelis existimat tot milia servorum Christi, qui veraciter dicunt se habere peccatum, ne scipios decipient, et veritas in eis non sit, nullum habere virtutem, cum virtus magna sit sapientia. Dixit autem, ipsa sapientia, homini, Ecce pietas est sapientia (*Job 28. 28. iuxta LXX*). Absit ergo ut dicamus tot ac tantos fideles et pios homines, Dei non habere pietatem, quam Greci vel *civitatem*, vel expressus et plenius *theopatet*, vocam. Quid autem pietas est, nisi Dei cultus? ET UNDE ILLE COLITUR NISI CARITATE? Caritas igitur de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, magna et vera virtus est, quia ipsa est finis praecepti. Merito dicta est fortis, sicut mors (*Cant. 2. 6*), sive quia nemo eam vincit, sicut mortem: sive quia in hac vita neque ad mortem est mensura caritatis, sicut Dominus ait: Majorem hanc caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan. 15. 13*): sive potius, quia sicut mors animam avellit a sensibus carnis, sic caritas a concupiscentiis carnalibus. Huic subservit scientia, cum est utilis: tam sine illa inflat. Quod vero illa edificando impleverit, nihil ibi ista inane quod inflet inveniet. Utilem porro scientiam definiendo monstravil: ubi cum dixisset, Ecce pietas est sapientia, continuo subiungit: Abstinere vero a malis, scientia est (*Job 28. 28*). Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet, habere omnes: cum plenitudo Legis, sit caritas (*Rom. 13. 10*)? An quanto magis est in homine, tanto magis est virtute praeditus: quanto autem minus (*a*), tanto minus iness virtus ei; quia ipsa est virtus: et quanto minus est virtus, tanto magis est vitium? Ubi ergo illa plena et perfecta erit, nihil ex vitio remanebit.

12. Proinde nihili videntur Stoici falli, quia proficiemt hominem in sapientia, nolunt omnino habere sapientiam: sed tunc habere, cum in ea omnino perfectus fuerit: non quia illum (*b*) proiectum negant, sed nisi ex profundo quodam emergendo repente enunciari in auras sapientiae liberas, nulla ex parte esse sapientem. Sicut enim nihil interest ad hominem praefundum, utrum aqua stadiis multis super se habeat altam, aut uno palmo, aut digito: sic illos qui tendunt **1021** ad sapientiam, proficere quidam dicunt, tanquam ab imo surgentes gurgitis in aereni: sed nisi totam stultitiam, velut opprimentem aquam, proficiendo velut emergendo evaserint, non habere virtutem, nec esse sapientes. Ubi autem evaserint, mox habere totam, nec quidquam stultitiae remanere, unde omnino illum peccatum possit existere.

13. Et similitudo ubi stultitia, velut aqua, et sapientia, velut aer ponitur: ut animalis a præfocatione stultitiae, tanquam emergens in sapientiam repente respiret: non mihi videtur satis accommodata nostrarum Scripturarum auctoritat: sed illa potius, ut vitium vel stultitia tenebris: luci autem

virtus et sapientia comparetur, quantum ista similia de corporalibus ad intelligibilia duci possunt. Non itaque sicut de aqua in aerem surgens, ubi earum summum transierit, repente quantum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lucem procedens, paulatim progrediendo illuminatur. Quod donec plenissime fiat, jam cum tamen dicimus, tanquam de abditissima spelunca egrediente, vicinia lucis afflatum, tanto magis, quanto magis propinquat (*c*) egressui: ut illud quod in eo lucet, sit utique ex lumine quo progressur; illud autem quod adhuc obscurum est, sit ex tenebris unde egreditur. Itaque et non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens (*Psalm. 142. 2*), et tamen justus ex fide vicit (*Abac. 2. 4*). Et induit sunt sancti justitia (*Job 29. 14*), alius magis, alius minus. Et nemo hic vivit sine peccato, et hoc alius magis, alius minus. Optimus autem est qui minimum.

14. Sed quid ego tanquam oblitus, cui loqueror, doctori similis factus sum, cum proposuerim qui abesse dicere velim? Sed quia de peccatorum paritate, unde in id quod agebam incidit quæstio, examinandum tibi sententiam meam promere statueram, jam eam tandem aliquando concludam. Quia et si verum est, cum qui habet unam, omnes habere virtutes, cum qui unam non habet, nullam habere, nec sic peccata sunt paria, quia ubi virtus nulla est, nihil quidem rectum est, nec tamen ideo non est pravo pravius, distortioque distortius. Si autem quod puto esse verius, sacrisque litteris congrueatius, ita sunt animæ intentiones, ut corporis menabra non quod videantur locis, sed quod sentiantur affectibus, et aliud illuminantur amplius, aliud minus, aliud omnino caret lumine, et tenebroso inumbratur obstaculo, profecto ita ut quisquis illustratione piæ caritatis affectus est, **1022** in alio actu magis, in alio minus, in aliquo nihil, sic potest dici habere aliam, et aliam non habere, aliam magis, aliam minus habere virtutem. Nam et major est, in isto caritas, quam in illo, recte possumus dicere; et aliqua in isto, nulla in illo, quantum pertinet ad caritatem que (*d*) pietas est, et in ipso uno homine quod majorem habeat pudicitiam, quam patientiam, et majorem hodie quam heri, si proficit, et adhuc non habeat continentiam, et habeat non parvam misericordiam.

15. Et ut generaliter breviterque complectar, quam de virtute habeam [al. *habeo*] notionem, quod ad recte vivendum attinet, VIRTUS EST CARITAS, qua id quod diligendum est, diligitur. Haec in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla est, plenissima vero quæ jam non possit augeri, quandom homo hic vivit, est in nemine: quando autem augeri potest, profecto illud quod minus est quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. Ex quo vitio non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens.

(a) Iterum idem, tanto minus est virtus.

(b) Vitiose omnia apud eosdem, «non quia illum percuti negant.»

(c) Corrupte alii egressus.

(d) Erasmi. et Martiani. quæ pietatis est.

Propter quod vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipos seducimus, et veritas in nobis non est (1. Joan. 1. 8). Propter quod etiam, quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. 6. 12), cum jam omnia in baptismino, dicta, facta, cogitata dimissa sint. (a) Videt itaque, qui recte videt, unde et quando et ubi speranda sit illa perfectio, cui non sit quod adjici possit? Si autem praecepta non essent, non utique esset ubi se homo certius inspicret et videret unde averteretur, quo conaretur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est ergo utilitas praeceptorum, si libero arbitrio tantum detur, ut gratia Dei amplius honoretur.

16. *Solutio questionis.* — « Quæ si ita se habent, unde flet omnium reus, si in uno offendat, qui totam Legem servaverit? An forte quia plenitudo Legis caritas est (Rom. 13. 10), qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis caritatis, tota Lex pendet et Prophetæ (Matth. 22. 40), merito sit reus omnium, qui contra illam facit, in qua pendent omnia? Nemo autem peccat, nisi adversus illam laciendo, quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, et si quod aliud est mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod est, diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem Legis est caritas (Rom. 13. 9. 10). Nemo autem diligit proximum, nisi diligens **1023** Deum, et hoc quantum potest proximo impenda, quem diligt [al. diligit] tanquam se ipsum, ut et ille diligt Deum, quem si ipse non diligit, nec se, nec proximum diligit. Ac per hoc qui totam Legem servaverit, si in uno offenderit, sit omnium reus; quia contra caritatem facit, unde tota Lex pendet. Reus itaque sit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia. »

17. « Cur ergo non dicantur paria peccata? An forte quia magis facit contra caritatem, qui gravius peccat, minus, qui levius? Et hoc ipso quod admittit, sit quidem omnium reus, sed gravius peccans, vel in pluribus peccans, in agis reus; levius autem vel in paucioribus peccans, minus reus: tanto maiore scilicet reatu, quanto amplius, tanto minore, quanto minus peccaverit: tamen etiam si in uno offenderit, reus est omnium, quia contra eam facit, in qua pendent omnia? Quæ si vera sunt, eo modo et illud absolvitur, quod ait homo etiam apostolica gratia: » In multis enim offendimus omnes (Jac. 3. 2). « Omnes enim offendimus, sed unus gravius, alius levius. Quanto quisque gravius leviusque peccaverit, tanto in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo et proximo minor. Et rursus tanto minor in peccati perpetratione, quanto major in Deo et proximi dilectione. Tanto itaque plenior iniquitatis, quanto inanior caritatis. Et tunc perfecti sumus in caritate, quando nihil restat ex infirmitate. »

(a) Idem etiam sub interrogandi nota in fine. « Quid itaque, qui recte videt, videt unde, et quando, etc.

18. « Nec sane quantum arbitror putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione, habere fidem Domini nostri Iesu Christi, si illam distantiam sedeudi ac standi ad honores Ecclesiasticos referamus. Quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesie, contempto paupere instructiore, atque sanctiore? Si autem de quotidianis concessibus loquitur, quis non hinc [al. hic] peccat, si tamen peccat, nisi cum apud seipsum intus ita judicat, ut ei tanto melior, quanto ditior illo esse videatur. Hoc enim videtur significasse cum dicit: » Nonne judicatis apud vosmetipos, et facti estis judices iniquarum cogitationum (Jac. 2. 4.)? »

19. « Lex itaque libertatis lex caritatis est, de qua dicit. » Si tamen perficitis legem regalem, secundum Scripturas, diliges proximum [al. proximum tuum] sicut te ipsum, bene facitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a Lege, tanquam transgressores. « Et post illam sententiam ad intelligendum difficultissimam de qua satis dixi, quod dicendum putavi, eamdem legem libertatis **1024** commemorans: » Sic loquimini, inquit, et sic facite: sicut per legem libertatis incipientes judicari (Jac. 2. 12). « Et quoniam quid Paulo ante dixerit, novit: » quoniam in multis offendimus omnes: » suggestit dominicam tanquam quotidianam quotidianam, etsi levioribus, tamen vulneribus medicinam. » Judicium enim, inquit, sine misericordia illi, qui non facit misericordiam (Ibid. 13). « Hinc enim et Dominus: » Dimitte, inquit, et dimittetur vobis: date, et dabitur vobis (Luc. 6. 37). (b) Superexsultat autem misericordia judicio (Jac. 2. 13); « non dictum est, vincit misericordia judicium, non enim est adversa judicio, sed » superexsultat: « quia plures per misericordiam colliguntur, sed qui misericordiam prestiterunt. Beati enim misericordes, quia ipsis miserebitur Deus (Matth. 5. 7). »

20. « Et hoc utique justum est, ut dimittatur eis, quia dimiserunt, et detur eis, quia dederunt. Inest quippe Deo et misericordia judicanti, et judicium miseranti, propter quod ei dicitur, « Misericordiam et judicium cantabo tibi Domine (Ps. 100. 1). » Nam quisquis velut nimirum justus, judicium sine misericordia, quasi securus expectat, iram justissimam provocat, quam timens ille dixit: « Ne intras in judicium cum servo tuo (Ps. 142. 2). » Unde dicitur populo contumaci: « Quid vultis mecum judicio contendere (Jer. 2. 29)? » Cum enim rex justus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato (Prov. 20. 8. et 9.)? Quæ igitur spes est, nisi superexsultet misericordia judicio? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt, versicer dicendo, Dimitte nobis, (c) sicut et nos dimittimus (Matth. 6. 12): et sine murmuratione dando: hilarem enim

(b) In Graeco μετανοεῖτε. Martian. post Erasm. hec ait que infra, superexaltat; et mox judicium pro judicio quemadmodum infra.

(c) Additum Benedictini, debita nostra.

datorem diligit Deus (2. Cor. 9. 7). « Denique sanctus Jacobus jam ex isto loco de misericordiae operibus loquitur, ut quos vehementer illa sententia teruerat, consoletur, cum admonet, quomodo etiam quotidiana peccata, sine quibus hic non vivitur, quotidianis remediis expientur, ne homo qui cum in uno offenderit, sit omnium reus (Jac. 5. 16), in multis offendendo, quia in multis offendimus omnes, propter magnum aggerem reatus sui, minutatim collectum, ad tribunal tanti judicis perverial, et eam quam non fecit misericordiam non inveniat; sed potius dimittendo atque dando mereatur sibi dimitti peccata, reddique promissa. »

21. « Multa dixi quibus tibi tedium fortassis inferrem, qui haec tamen quae approbas, non expectas (a) discere, quod ea dicere consuevisti. Si quid autem est in eis, quantum ad rem ipsam pertinet: nam quali eloquio explicata sint. 1025 non nimis curo. Si quid ergo in eis est, quod eruditio nesciunt offendat tuam, quæso ut rescribendo admoneas, et me corrigerem non graveris. Infelix est enim qui non tantos et tam sanctos tuorum studiorum labores et digne honorat, et de his Domino Deo nostro, cuius munere talis es, gratias agit. Unde cum libentius debemus a quolibet discere quod inutiliter ignoro, quam promptius quilibet docere quod scio; quanto justius abs te hoc caritatis debitum flagito, cuius doctrina in nomine et adjutorio Domini tantum in Latina lingua Ecclesiastice litteræ adjute sunt, quantum nunquam antea potuerunt? Maxime tamen istam sententiam: « Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus (Jacob. 2. 10): si quo alio modo exponi melius posse novit tua dilectio, per Dominum obsecro, ut id nobiscum communicare digneris. »

PISTOLA CXXXIII (b).

AD (c) CTESIPHONTEM.
Adversus Pelagium.

Pelagiani dogmatis insaniam, in primis vero & ratabilias, et & excepentes, sive ab animi perturbationibus immunitatem, et impeccantiam, rogatu Ctesiphontis refelli, ostendens e quorum cœnosiis fontibus manabunt. Tum Ruffinum redarguit, qui Xisti Pythagorici, sub nomine Sixti martyris ac Romani Pontificis, Pelagianum errorem redolentem librum Latine interpretatus sit, aliumque Eusebii Pamphili pro Origene, obtruderet quasi Pamphili martyr. Denique pollicetur, cum per otium licuerit, justo volumine Pelagiano dogmati se responsurum.

1. Non audacter, ut falso putas, sed amanter studeoque fecisti, ut novam mihi ex vetero mitteres

(a) Erasm. et Martian. dicere, nisi si typographi est mendum.

(b) *Al. numero caret. Scripta eodem anno 415.*

(c) *In quibusdam codic. et antiquis. Vatic. olim. Svecorum Regiae 286. ad Ctesiphontem Urbicum prænotatur, in aliis ad Atesiphontem, vel Tsesiphontem Urbicum. Orosius Ctesiphontem simpliciter appellat. Nec dubitandum videtur, Urbici cognomen inditum ab Urbe Roma, quemadmodum et Zephirinus papa ab Optato l. 1. et Siricius a Paulino Epist. 1. ad Severum Urbicum appellatur, ne dicam de Paula Urbica ut vocat Hieronymus, aliquis haud paucis.*

quæstionem, quæ ante litteras tuas plerosque in Oriente decepit, ut per simulatam humilitatem, superbiā discent; et dicent cum diabolo, *In cælum ascendam: super sidera cœli ponam thronum meum, et ero similis Altissimo (Isai. 14. 13).* Quæ enim potest alia major esse temeritas, quam Dei sibi non dicam similitudinem, sed æqualitatem vindicare, et brevi sententia 1026 omnium Hæreticorum venena complecti, quæ de Philosophorum et maxime Pythagoræ et Zenonis principiis Stoicorum fonte manarunt? Hli enim quæ Græci appellant πάθη, nos perturbationes possumus dicere: agriculturam videlicet et gaudium, spem et metum: quorum duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de mentibus, et nullam fibram radicemque vitiornm in homine omnino residere, meditatione et assidua exercitatione virtutum. Adversum quos et Peripatetici, qui de Aristotelis fonte descendunt, fortissime disputant: et Academicī novi, quos Tullius sequitur; et eorum, non dico res quæ nullæ sunt, sed umbras et vota subvertunt. Hoc est enim (1) hominem ex homine tollere, et in homine constitutum esse sine corpore: et (d) optare potius quam docere, dicente Apostolo: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. 7. 24.) Et quia Epistolaris brevitas non potest omnia comprehendere, strictim tibi vitanda describam. Unde et illud Virgilianum est:

*Hinc matuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque,
nec auras
Respicunt, clausæ tenebris et carcere cæco.
(Æneid. lib. 6).*

Quis enim potest, aut non gestire gaudio, aut mænore contrahi, aut spe extolliri, aut timore terreri? Quamobrem et gravissimus Poeta Flaccus scripsit in Satyra :

*Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur*

(HORAT. Sermon. l. 1. Satyr. 3).

2. Pulchre (e) quidam nostrorum ait: Philosophi patriarchæ Hæreticorum, Ecclesiæ puritatem perversa maculavere doctrina; ut nesciant illud dictum de humana fragilitate: *Quid gloriatur terra et cinis?* (Eccli. 10. 49). præsertim (f) cum idem Apostolus dicat: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et ducentem me in captivitatem* (Rom. 7. 23). Et iterum: *Non enim quod volo, hoc ago: sed quod nolo, id operor* (Ibid. 19). Si quod non vult operatur, quomodo stare potest hoc quod dicitur, Posse hominem sine peccato esse, si velit? Qua ratione potest esse quod velit, 1027 cum

(d) *Eodem sensu S. Augustinus lib. 2. contra Julian. c. 8. n. 23. et S. Ambrosius de fuga sæculi cap. 1. id voti magis esse quam effectus dicunt.*

(e) *Tertullianus adversus Hermogenem c. IX. « Hæreticorum Patriarchæ Philosophi: » idemque de Præscript. c. 7. « Ipse denique hæreses a Philosophia sub ornatur, » etc.*

(f) *Vitiose ac renuentibus MSS. Martianus post Erasm.* cum de iisdem Apostolus, etc.

(g) *Expressam ex Cicerone lib. 3. officior. « quid cum eo disseras, qui omnino hominem ex homine tollat? »*

Apostolus asserat se quod cupiat, implere non posse? Cumque ab eis querimus, qui sint illi, quos absque peccato putent, nova stropha eludere cipiunt veritatem: se non eos dicere, qui sint, vel fuerint, sed qui esse possint. Egregii doctores dicunt esse posse quod nunquam fuisse demonstrant, dicente Scriptura: *Omne quod futurum est, jam factum est in priori tempore* (*Eccles. 1. 9*). Neque nunc mihi necesse est ire per singulos Sanctorum, et quasi in corpore pulcherrimo nevos quosdam et maculas demonstrare: quod plerique Nostrorum simpliciter faciunt, cum pannis sententiolis Scripturarum possint Hæreticorum, et per eos Philosophorum argumenta convinci. Quid enim dicit vas electionis? *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium miseratur* (*Rom. 11. 32*). Et in alio loco, *Omnes enim peccaverunt, et indigent gloria Dei* (*Ibid. 3. 23*). Ecclesiastes quoque, per quem se cecinit ipsa sapientia, libere protestatur, et dicit: *Non est enim homo justus super terram, qui faciat bonum et non peccet* (*Eccles. 7. 21*). Et iterum: *Si peccaverit populus tuus, non est enim homo qui non peccet* (*Ibidem*). Et: *quis gloriabitur castum se habere cor?* (*Prov. 20. 9*). Et: *non est mundus a sorde, nec si unius diei fuerit super terram vita ejus.* Unde et David dicit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea* (*Ps. 50. 7*). Et in alio Psalmo: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Ps. 142. 2*). Quod testimoniu sub nomine pietatis nova argumentatione deludunt. Aiant enim ad comparationem Dei nullum esse perfectum, quasi Scriptura hoc dixerit. Neque enim ait: *Non justificabitur ad comparationem tui omnis vivens*: sed, *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Quando enim dicit, *in conspectu tuo*, hoc intelligi vult, quod etiam qui hominibus sancti videntur, Dei scientie atque notitiae nequaquam sancti sint. Homo enim **1028** videt in facie, Deus autem in corde. Si autem inspiciente Deo et omnia contemplante, quem cordis arcana non fallunt, nullus est justus: perspicue ostenditur, hæreticos, non hominem in excelsa sustollere; sed Dei potentiae derogare: multaque alia, quæ si de Scripturis sanctis voluero congregare, non dieam Epistolæ, sed voluminis quoque excedam modum.

3. Nihil novi asserunt, qui in hujuscemodi appudente sibi perfidia, simplices quidem et indoctos decipiunt: sed Ecclesiasticos viros, qui in lege Dei, die ac nocte meditantur, decipere non valent. Pudeat ergo eos principium et sociorum snorum, qui aiant, posse hominem sine peccato esse si velit, quod Græci dicunt *ἀναπάρτητος*. Et quia hoc (*a*) Ecclesiarum, per Orientem aures ferre non possent, simulant se, *sine peccato*, quidem dicere, sed *ἀναπάρτητος* dicere non audere; (*b*) quasi aliud

(*a*) Vulgaris siquidem apud Græcos erat illa sententia, quia solis sine peccato Deus dicebatur, *ό μόνος ἀναπάρτητος*. Vid. Clementum Alexandrinum.

(*b*) Huetio, aliisque doctis viris, falli ipse Hieronymus videtur, qui *ἀναπάρτητος* idem esse statuat ac *sine peccato*,

sit *sine peccato*, aliud *ἀναπάρτητος*, et non Græcum sermonem, qui apud illos compositus est, duobus verbis sermo Latinus expresserit. Si *absque peccato* dicis, et *ἀναπάρτητος* dicere te, disfliteris, damna eos ergo qui (*c*) *ἀναπάρτητος* prædicant. Sed non facis. Nostri enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore commemorans, et aliud cælans conscientia: nobisque alienis et indoctis loqueris per parabolæ, tuis autem mysteria confiteris: et hoc juxta Scripturam te facere jactas; quia dictum est: *turbis Jesus in parabolis loquebatur* (*Luc 8. 20*): et ad discipulos in domo dicit: *Vobis datum est scire mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum* (*Matth. 13. 11*). Sed ut dicere cœperam, exponam breviter principium et sociorum tuorum nomina, ut animadvertis, qualium consortio gloriari. Manichæus electos suos, quos (*d*) inter *ἄγιας* Platonis **1029** in coelestibus collocat, dicit omni carere peccato, nec si velint, posse peccare. Ad tanta enim eos virtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi (de turpitudine cuius te discipuli diligunt plurimum) verbum perfectionis, et scientiæ tibi temere vindicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, et illud eis inter coitum amplexusque decantant:

*Tum pater omnipotens secundis imbris aether
Conjugis in gremium latet descendit : et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fætus.*

(VIRGIL. *Georg. 2*).

Qui quidem partem habent Gnosticæ hæreseos, de Basiliis impietate venientem. Unde et vos asseritis eos, qui absque legis scientia sunt, peccata vitare non posse. Quid loquor [al. *loquar*] de Priscilliano, qui et sæculi gladio, et totius orbis auctoritate (*e*) cum potius *impeccabilem* ex eorum sententia significet; nec ipse Pelagius perfectos peccati incajaces vellet esse; sed peccato carere posse: quod cum liberi arbitrii viribus effici posse contendet, vehementer in fide errabat. Idem dicunt de *ἀναπάρτητος* quam idem Hier. fere reddit *impeccabilitatem*, sive *non peccare*, illi e contrario vertunt *impeccabilitatem*, sive *non posse peccare*. Nos quod in hisco explicandis inumorari diutius pigrat, uno et altero exemplo Hieronymianam interpretationem ac sensum defendi contendimus. Nimurum cum adulteria mulieris morosos accusatores Christus Dominus vellet repellere, & inquit, *ἀναπάρτητος ψεύτης*, etc., quo in loco plane constat *impeccabilem* vocem *ἀναπάρτητος* non significare, sed tantum *sine peccato*, quemadmodum et Vulgatus interpres reddit, et veritatem omnino necesse est. Ad eundem modum tradit Herodotus lib. 5. c. 39. de Anaxandride, qui *ψυχαλοντας ἀναπάρτητον*, id est, *mullerem, quæ non peccaverat*, dimittere noluit; nec sane intellexit impeccabilem, seu quæ peccare non potuisse.

(*c*) Vitoio in Martianæ editione erat, *damna eos, qui te ἀναπάρτητος prædicant*. Vocabam te, ab antiquis MSS. aliisque editis admoniti, amovimus, non ut superfluam tantum, sed quod sensum perverteret.

(*d*) Olim erat *inter animas Platonis*, vel *inter ideas, et formas*. Impressam lectionem, quam Benedicini restituierunt, codices nostri magno numero confirmant, qui tamen frequentius latinis litteris *absidas*, ut Ambrosianus S. 42. vel *apsidas* preferunt. Explicat vero Tertullianus lib. de anima cap. 34. ubi « apud Platonem, » inquit, « in æthere sublimantur animæ sapientes, apud Arium in ærem, apud Stoicos sub Lunam; » ut scias a Platone *apsidas*, vel *ἄγιας* ætherem voluisse intelligi. Confer nostrum Hieronymum in cap. 4. Epist. ad Ephesios. Plinius lib. 2. c. 15. *Apsidas* a Græcis appellatos stellarum circulos tradit.

(*e*) *A Maximo Imperatore post duorum Conciliorum anniversaria ad an. 385. capit. damnatus est.*

damnatus est? Evagrinus Ponticus (a) Iberita, qui scribit ad Virgines, scribit ad Monachos, scribit ad eam (b) cuius nomen nigredinis testatur perfidiae tenebras, edidit librum et sententias (c) περὶ ἀπόστολος quam nos **impassibilitatem** vel **imperturbationem** possumus dicere; quando nunquam animus (d) nullo perturbationis viatio commovetur : et ut simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Hujus libros per Orientem Græcos, et interpretante discipulo **1030** ejus Ruffino, Latinos plerique in Occidente lecutant. Qui librum quoque scripsit, quasi de Monachis : multosque in eo enumerat, (e) qui nunquam fuerunt, et quos fuisse describit Origenistas : et ab Episcopis damnatos esse non dubium est, Ammonium videlicet, et Eusebium, et Euthymium, et ipsum Evagrium, Or quoque et Isidorum, et multos alios, quos enumerare tedium est : et juxta illud Lucretii :

*Ac veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flavoque liquore*

(*Lucret. l. 4. de Nat. rerum.*)

Ita ille unum (f) Joannem in ipsius libri posuit prin-

(a) In allis MSS. est *Iboritam*, quemadmodum in Ambrosiano, sed plerique omnes *Hyperiboritam*, vel *Hyperiberitam*, patriæ nomine, ut doctis quibusdam viris videtur, in maledictum contorto, quasi supra Iberitas populares suos, Iberia Iberitis pejor diceretur. Iberi enim, ceteræque Ponticae gentes male audiebant, quod testatur cum primis Tertullianis initio lib. 8. contra Marcionem. Nobis placaret levissima litterarum mutatione inducta *Iberopitam* legi, qua in re si cui forte hariolari videatur, potest ille hoc ipso vocabulo ἑβραῖον οὐδέτερον a Sosomeno lib. VI. cap. 30. appellari Evagrium. τύπος δὲ μάρτιος, ἑβραῖον ἐπίκριτος εἰστιν, τούτος. Fuit quidem gener Iberopolites, sive Iberæ aut Iberæ civis ad Euxinum pontum : » quia lectio, quidquid Valesio videatur, sola germana est, ac verissima. Palladius ab eodem citatus, cap. 86. ἄτρον (Evagrius) τῷ πάγῳ θεραπεύει, καὶ τὸν ἑβραῖον. *Bic* Ponticus erat gener, ex Iberæ stirbe ; non τύπος τούτου dixit. Nota ea civitas ex aliquot Episcoporum subscriptionibus in Calchedoneusi et Cilicia Synodis, Notitiis Græcis editis a Schlelestrati, et Constantino Porphyrogennero lib. 1. de Thematibus. Alii codd. vitiouse *Hebdomon* vocant. Ceterum de ipso Evagrio, ejusque moribus, scriptis, institutisque Philosophie conferentios est Sosomenus loco citato.

(b) Melanita, Graece *calm* μελανία, Latine *nigredo* dicitur.

(c) Gennadius, qui libros sententiarum Evagrii recenset, se vorit, nequam hujus tituli meminist. Dicitur tandem editus ab Holsteno veteris Auctoris liber περὶ ἀπόστολος, quem nobis videre non contigit. Verum de illius quoque vocis significacione, quam Hieronymus **impassibilitatem**, vel **imperturbationem** interpretatur, vetus est controversia. Seneca Epist. IX. « In ambiguitatem incidendum est, si exprimere *ἀπόστολον* uno verbo scire voluerimus, et » **impertinentiam** « dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, intelligi. Non enim enim volumus dicere, qui respat omnis mali sensum. Accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo num satius sit, aut invulnerabilem sciamus dicere, aut animum extra patientiam possumus. » Vid. Praefat. ad lib. 4. Commentar. in Jerem. ann.

(d) Tres Vaticanæ MSS. « quando nunquam animus ulla cogitatione, et vitio commovetur. »

(e) Eos, qui nunquam extiterint, recensitos fuisse a Ruffino quis credit? Sic agitur vult intelligi Hieron. Ruffino ut exprobret, quod librum *QUASI de Monachis* scripsit, qui tamen nunquam fuerint, nempe *Monachi*, sed aut *Cenobiti*, aut alterius instituti asceti. Sic alibi ut negat a Pamphilio martyre scriptum pro Origene Apologeticum, *Premittit*, inquit, *quasi martyris librum*. Crucem fixerat eruditus locus iste haud probe intellectus, ut nedium exagerare, pene mentiri Hieronymum arbitrarentur, cum tamen fere obvia in eo sit ejus vocabuli acceptio. Tres qui proxime subsequuntur inter Origenistas notissimi, *fratres longi* vulgo appellantur.

(f) Quod olim opinabatur Victorius, supino errore Mar-

cipio, quem et catholicum et sanctum fuisse non dubium est, ut per illius occasionem ceteros quos posuerat bæreticos, Ecclesiæ introduceret. Illam autem temeritatem, imo insaniam ejus, quis digno possit explicare sermone, quod librum (g) Xysti Pythagorei, hominis absque Christo atque Ethnici, immutato nomine, Sixti Martyris, et Romanae Ecclesiæ Episcopi prænotavit? in quo juxta dogma Pythagoricorum, qui hominem ex aqua Deo, et de ejus dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: ut qui VOLUMEN Philosophi nesciunt, sub Martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipso volumine **1031** nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apostolorum, nulla Christi fit mentio: ut Episcopum et Martyrem sine Christi fide fuisse contendat. Unde et vos plurima contra Ecclesiæ usurpatis testimonia. Fecerat hoc et in sancti Pamphili Martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensionis Origenis, Eusebii Cæsariensis, quem fuisse Arianum, nemo est qui nesciat, nomine Pamphili Martyris prænotaret, quo scilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν volumina Latinis infunderet auribus. Vis adhuc et alium nosse tui erroris principem? Doctrina tua Origenis ramusculus est. In eo enim Psalmus ubi scriptum est (ut de ceteris taceam) *Insuper et usque ad noctem erudierunt me renes mei* (Psal. 15. 7), asserit virum sanctum, de quorum videlicet et tu numero es, cum ad virtutum venerit summitatem, (h) ne in nocte quidem eam pati, quæ hominum sunt, nec cogitatione vitiorum aliqua titillari. Nec erubescas de societate talium, renuens eorum nomina, quorum blasphemias jungaris. (i) Joviniani secunda quaestio, tui ingenii disciplina est. Quidquid illi responsum est, tibi responsum credito. Nec fieri potest, ut diversus sit eorum exitus, quorum est una sententia.

4. Cum hec ita se habeant, quid volunt misere mulierculæ oneratae peccatis, quæ circumseruntur omni vento doctrine, semper disantes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (2. Tim. 3. 6 et 7); et ceteri muliercularum socii, pruriens auribus, et ignorantes quid audiant, quid loquantur, qui vetustissimum cœnum, quasi novam suscipiunt tem-

tianæ statuit, hunc nempe esse Joannem Chrysostomum, quem Catholicum et Sanctum Hieronymus prædicet. Imo vero fuit hic Joannes Ægyptius, qui in eremo, quæ adiacet civitati Lyco, in rupe quadam montis ardui commenbat; et Lycopolitanus, vel Lycopolita vulgo audit.

(g) Varius MSS. atque editi, alias *Sexum*, vel *Xestum*, alias *systum* preferentibus. Porro serpe alibi et præcipue cap. 22. in Jerem. et 48. in Ezechiel. Ruffinus carpit Hier. quod Xystum Pythagoræum pro Xysto Pontifice ac martyre obtruderit. Ruffinus tamen in ea, quam hisce sententias præposui Præfatione, id se ab aliis traditum accepisse proficit; et S. quoque August. Retractat. lib. 2. c. 42. emendat quod pulaverit librum illum Sixti Romani Episcopi esse, quem postea legerit esse Sixti Philosophi.

(h) Despit in Schollis suis Erasmus, contendens, hanc opinionem haud plane merito abs Hieronymo erroris notari.

(i) Joviniani et Pelagianorum diversa quidem fuit sententia et loquendi ratio, sed idem error quantum ad *accus* pertinet. Altera autem ejus propositio est, « Eos qui baptizati sunt, Daemonis tentationibus obnoxios non esse. »

peraturam : qui, iuxta Ezechielem, linunt parietem absque temperamento, et superveniente veritatis pluvia, dissipantur? Simon Magus haeresim condidit, Helenae meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus orum immunditiarum repertor, choros duxit semineos. Marcion Romam praemisit mulierem, quae decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philumeneum [al. Philomenem] suarum comitem habuit doctrinaru[m]. Montanus immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per 1032 Priscam et Maximillam nobiles et opulentas feminas, primum auro corrupit; deinde haeresi polluit. Dimitram vetera, ad viciniora transcendam. Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus per Africam, ut infelices quosque [al. quousque] sententiis pollueret aquis, Lucille opibus adjutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in soveam, successoremque qui Priscillianum habuit. Zoroastris magi studiosissimum, et ex mago Episcopum, cui juncta Galla non gente, sed nomine, germanam buc illueque currentem alterius et vicinae hereseos reliquit hæredem. Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur. Duplex sexus utrumque supplauat, ut illud Propheticum cogamur assumere: *Clamavit perdidit, congregavit que non peperit, faciens divitias suas, nou cum iudicio. In dimidio dierum (a) derelinquet eas, et novissimum ejus erit insipiens (Jerem. 17. 11).*

5. Illud vero quod ad decipiendos homines quosque postea huic sententie coaptarunt (*Non absque Dei gratia*) cum prima legentes fronte decipiat, introspectum et diligentissime ventilatum, decipere non potest. Ita enim Dei gratiam ponunt, ut non per singula opera ejus vitetur et regatur auxilio: sed ad liberum referunt arbitrium, et ad præcepta legis ponentes illud Isaiae: *Lægem enim Deus in adjutorium posuit (Isai. 8. sec. LXX)*, ut in eo Deo referendas sint gratiae, quod tales nos considerit, qui nostro arbitrio possimus et eligere bona, et vitare mala. Et non intelligunt ista dicentes, quod per os eorum, intolerabilem blasphemiam diabolus sibilet. Si enim in eo tantum Dei est gratia, quod propriæ nos condidit voluntatis, et libero arbitrio contenti sumus; nec ultra ejus indigemus auxilio, ne (b) si indigemus liberum frangatur arbitrium: ergo nequaquam ultra orare debemus: nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod semel acceptum in nostra est potestate. Istiusmodi homines tollunt orationem, et per liberum arbitrium, non homines proprie voluntatis, sed Dei potentiae factos se esse jactant, qui nullius ope indigent. 1033 Tolantur et jejunia, omnisque continentia. Quid enim

(a) Tres MSS. *derelinquent eum*, iuxta Graecum *derelinquerunt eum*.

(b) Pelagiani perpetuo clamabant gratia divinæ necessitatem ad opera pia nocere libero arbitrio, neque enim eum vere posse aliquid facere, aut esse vere liberum ad aliquid faciendum, qui per se, et absque Dei adjutorio non posset. Quam calumniam iisdem ac Hier. argumentis saepè Augustinus refellit, et præcipue quod illi nostris Orationibus contradicerent.

mibi necesse est laborare, ut accipiam per indestram, quod semel meæ factum est potestatis? Hoc quod dico, meum non est argumentum: (c) Unes discipulorum ejus, imo jam magister et totius dæctor exercitus, et contra Apostolum vas perditionis, per solœcismorum, et non (uti jacitanti) Syllogismorum spineta decurrens, sic philosophatur et disputat. « Si nihil ago absque Dei auxilio, et per singula opera, ejus est omne quod gessero, ergo non ego qui labore, sed Dei in me coronabitur auxilium, frustraque dedit arbitrii potestatem, quam implere non possum, nisi ipse me semper adjuverit. Destruitur enim voluntas, que alterius ope indiget. Sed liberum dedit arbitrium Deus, quod aliter liberum non erit, nisi fecero quod voluero. Ac per hoc ait: Aut utor semel potestate, que mihi data est, ut liberum servetur arbitrium: aut si alterius ope indigeo, libertas arbitrii in me destruetur.»

6. Qui hæc dicit, quam non excedit blasphemiam? que haereticorum venena non superat? Asserunt se per arbitrii libertatem nequaque ultra necessarium habere Deum; et ignorant scriptum: *Quid habes quod non acceperisti? si autem acceperisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? (1. Cor. 4. 7)*. Magnas agit Deo gratias, qui per libertatem arbitrii rebellis in Deum est: quam nos (b) libenter amplectimur, ita dumtaxat, ut agamus semper gratias largitori; sciamusque nos nihil esse, nisi quod donavit, in nobis ipse servaverit, dicente Apostolo: *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei (Rom. 9. 16)*. Velle et currere meum est: sed ipsum meum, sine Dei semper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus: *Dens est qui operatur in nobis et velle et perficere (Philip. 2. 13)*. Et Salvator in Evangelio: *Pater natus usque modo operatur, et ego operor (Joan. 5. 17)*. Semper largitor, semperque donator est. Non mihi sufficit, quod semel donavit, nisi semper donaverit. Peto, ut accipiam: et cum accepero, rursus peto. Avarus sum ad accipienda beneficia Dei, nec illo deficit in dando, nec ego satior in accipiendo. 1034 Quanto plus liberalero, tanto plus sitio. Legi enim a Psalmista cantari. *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus (Psalm. 33. 9)*. Omne quod habemus bonum, gustus est Domini. Cum me putavero ad calcem pervenisse virtutum, tunc habebo principium. *Principium enim sapientiae timor Domini (Ps. 410. 10)*, qui expellitur atque destruitur caritate. Hæc nominibus sola perfectio, si imperfectos esse se noverint. *Et vos, inquit, cum onus feceritis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus (Luc. 17. 10)*. Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui expiere non potuit? Unde et Apostolus, ex parte accepisse, et ex parte comprehendisse se dicit, et neendum esse

(c) Cœlestium innov intelligimus, cuius sunt Definitiones et Syllogismi, adversum quos scriptis 8. Augustinus librum de Perfectione justitiae; in iis enim quanquam aliis verbis ea, que recitat hoc loco Hieronymus, continentur.

(d) Vatic. alter. 4948. *libenter accepimus et amplectimur*. Hoc porro est, quod commune dogma, addita tamen auxiliis necessitate, ad opera salutaria, Augustinus, atque infra Hier. vocant.

perfectum, præteriorumque obliisci, et in futurum se extenderet (1. Cor. 13. 10; et Philipp. 3. 13). Qui semper præteriorum obliiscitur, et futura desiderat, ostendit se præsentibus non esse contentum. Quod autem sursum deorsum jactant, liberum a nobis arbitrium destrui, audiant e contrario eos arbitrii destruere libertatem, qui male eo abutuntur adversum beneficium largitoris. Quis destruit arbitrium? ille, qui semper Deo agit gratias, et quocumque in suo rivulo fluit, ad fontem referit? an qui dicit: *Recede a me quia mundus sum* (Isai. 65. 5): non habeo te necessarium? Dedisti enim mihi semel arbitrii libertatem, ut faciam quod volveto: quid rursum te ingeris, ut nihil possim facere, nisi tu in me tua dona compleveris? Fraudulenter prætendis Dei gratiam, (a) ut ad conditionem hominis referas, et non in singulis operibus auxilium Dei requiras; ne scilicet liberum arbitrium videaris amittere; et cum Dei contemnas adminiculum, hominum queras auxilia.

7. Audite, quæsionate, audite sacrilegum. « Si, inquit, volveto curvare digitum, movere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, spuma jacerem, duobus digitulis narium purgamenta decutere, relevare alvum, urinam digerere, semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingrat, imo sacrilege, Apostolum prædicantem: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid agitis, omnia in nomine Dei agite* (1. Cor. 10. 31). Et illud Jacobi, 1035 Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras proficiscemur in illam civitatem, et faciemus illic annum unum, ut negoliemur et lucremur, qui nescitis de crastino. Quæ enim est vita vestra? *Aura est enim sive rapor paululum apparet: deinde dissipatur, pro eo quod debeatis dicere: si Dominus voluerit, et viscerimus, faciemus aut hoc aut illud.* Nunc autem exultatis in superbis vestris, omnis istiusmodi gloriatio pessima est (Jacob. 4. 13. et sqq.). Injuriam tibi fieri putas et destrui arbitrii libertatem, si ad Deum semper auctorem recursas, si ex illius pendas voluntate, et dicas: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos?* (Psal. 24. 45). Unde et aedes lingua proferre temeraria, (b) unumquemque arbitrio suo regi? Si suo arbitrio regitur, ubi est auxillum Dei? Si Christo rectore non indiget, quomodo scribit Jeremias: *Non est in homine via ejus.* Et: *a Domino gressus hominis diriguntur?* (Jerem. 10. 23). Facilia dicas Dei esse mandata, et tamen nullum proferre potes, qui universa compleverit. Responde mihi, facilia sunt, an difficultia? Si facilia, profer quis ea impleverit, et cur David in Psalmo canat: *Qui fingis laborem in præcepto* (Psal. 93. 20). Et iterum: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (Psal. 16. 4). Et Dominus in Evangelio: *Intrate per angustam portam* (Math. 7. 13). Et: *Diligite inimicos vestros* (Luc. 6. 35). Et: *Orate pro iis qui perseguuntur vos?* (Math. 5. 44). Sin

(a) Antea non satis recte præponebatur ut particula sic, ut *Dei gloriam ad conditionem*, etc. Alia his similia ex Mss. infra emendamus.

(b) Confer Augustinum de Gestis Pelagii in hac sententiam.

autem difficultia, cur ausus es dicere, facilia esse Dei mandata, quæ nullus impleverit? Non intelligis tuas inter se repugnare sententias? Aut enim facilia sunt, et infinita est multitudo hominum, qui ea impleverint: aut difficultia, et temere dixisti esse facile, quod difficile est.

8. Soletis et hoc dicere, aut possibilia esse mandata, et recte a Deo data: aut impossibilia, et non in his esse culpam qui accipere mandata, sed in eo qui dedit impossibilia. Numquid præcepit mihi Deus, ut essem quod Deus est: ut nihil inter me esset et Dominum Creatorem: ut major essem Angelorum fastigio, ut haberem quod Angeli non habent? De illo scriptum est quasi proprium: *Qui peccatum 1036 non fecit, nec dolus inventus in ore ejus* (Isai. 53. 0). Si (c) hoc et mihi cum Christo communis est, quid ille habuit proprium? aliqui per se tua sententia destruetur. Asseris posse hominem esse sine peccato, si velit: et post gravissimum somnum ad decipiendas rudes animas frustra conaris adjungere. *Non absque Dei gratia.* Si enim semel homo per se potest esse sine peccato, quid necessaria est Dei gratia? *Sin autem sine illius gratia nihil potest facere, quid necesse fuit dicere, posse quod non potest?* Potest, inquit, esse sine peccato, potest esse perfectus, si voluerit. Quis enim Christianorum non vult esse sine peccato, aut quis perfectionem recusat, si sufficit ei velle; et statim sequitur posse, si velle præcesserit? Nullus Christianorum est, qui nolit esse sine peccato: omnes ergo sine peccato erunt, quia utique omnes cupiunt esse sine peccato. Et in hoc (d) ingratis teneberis, ut quia nullum, aut rarum quemquam sine peccato proferre potes, omnes sine peccato esse posse fatearis. Possibilia, inquit, mandata dedit Deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo haec intelligenda sit sententia, vas electionis apertissime docet; ait enim: *Quod erat impossibile legis [al. legi], in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato condemnavit peccatum in carne* (Rom. 8. 3). Et iterum: *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (Ibid. 3. 30). Quod ne de lege Moysi tantum dictum putes, et non de omnibus mandatis, que uno nomine continentur, idem Apostolus scribit, dicens: *Consentio enim legi Dei juxta interiorum hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris suis.*

(c) Non probat Augustinus lib. de Natura et Gratiæ contra Pelagium cap. 33. hoc uti contra illum hereticum arguimento. « Absit autem, inquit, ut ei dicamus quod a quibusdam contra te dici ait, comparari hominem Deo, si absque peccato esse asservatur: quasi vero Angelus, quia absque peccato est, comparetur Deo. Ego quidem hoc sentio, quia etiam cum fuerit in nobis tanta justitia, ut ei addi omnino nihil possit, non æquabitur creatura creatori. Si autem aliqui putant tantum nostrum futurum esse profectum, ut in Dei substantiam convertantur, et hoc efficiantur prorsus, quod ille est, viderint quemadmodum adstrual sententiam suam: mihi hoc fateor non esse persuasum.

(d) Mendosus prius erat *ingratus*. *Ingratus* autem, vel *ingratis*, ut omnes norunt, idem est ac invitio. Sic vero utitur Hier. lib. 1. Dialog. *Ingratus* (al. *ingratis*) tibi futendum est; et paulo infra *invitus tenebris vultum posse quod possibile facias*.

meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. 7. 22, et seq.). Cur autem hoc dixerit, alio sermone demonstrat. Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo, 1037 illud operor, sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum (Rom. 7. 14, et seq.).

9. Reclamabis, et dices, (a) Manichæorum dogma nos sequi, et eorum qui de diversis naturis Ecclesiæ bella concinnant, asserentium malam esse naturam quæ immutari nullo modo possit. Et hoc non mihi, sed Apostolo imputa, qui novit aliud esse Deum, aliud esse hominem, aliam carnis fragilitatem, aliam spiritus fortitudinem. *Caro enim desiderat contra spiritum, et spiritus contra carnem, et haec invicem sibi adversantur, ut non quæ volumus, ipsa faciamus (Gal. 5. 17).* A me nunquam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas disserenda, ipso qui scripsit docente, discamus. Interroga eum quare dixerit: *non enim quod volo, hoc operor: sed quod odi malum, illud facio.* Quæ necessitas illius impedit voluntatem, quæ tanta vis, odio digna imperet facere, ut non quod vult, sed quod odit, et non vult, facere compellatur? Respondebit tibi: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* Numquid dicit figuratum figulo, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, de eadem massa, aliud quidem vas facere in honorem, aliud autem in contumeliam (Rom. 9. 20. 21)? Objice Deo fortiorum calumniam, quare adhuc cum in utero essent Esau, et Jacob dixerit: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Malach. 1. 3).* Accusa eum iniquitatis, cur Achan filius Charmi de Jerichuntina præda aliqua furatus sit, et tanta millia hominum illius vitio trucidata sint (Jos. 7). Quamobrem filii Eli peccaverint, et omnis pene populus extinctus, arcaque sit capta. David peccavit, ut enumeraret populum, et cur in toto Israele tanta hominum cæsa sint millia (1. Reg. 2. et seqq.). Et ad extremum (quod solet nobis objicere contubernialis vester (b) Porphyrius) qua ratione clemens, et misericors 1038 Deus ab Adam usque ad Moysen, et a Moyse usque ad adventum Christi passus sit universas gentes perire ignorantia Legis et mandatorum Dei. Neque enim Britannia fertilis provincia tyrannorum, (c) et Scotticæ gentes, omnesque

(a) Solemne quippe erat Pelagianis Catholicos accusare Manichæismi; quam Augustinus pluribus locis calumniam purgat.

(b) Videndum S. Augustinus Epist. 102. ad Deognatas Presbyterum, ubi ad sex Paganorum quæstiones respondens, questione secunda hanc ex Porphyrio objectionem validis argumentis refellit.

(c) Haud pauci MSS. cum editis antiquioribus *Scytiæ*; sed apparel maluisse Hieronymum Pelagio, qui de Albiou

usque ad Oceanum per circuitum barbaræ nationes Moysen Prophetasque cognoverant. Quid necesse fuit eum in ultimo venire tempore, et non priusquam innumerabilis periret hominum multitudo? Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudenter ventilat, ignorans hæc, et Dei concedens scientiæ. Dignare igitur et tu ista nescire, quæ queris. Concede Deo potentiam sui, nequaquam te indiget defensore. Ego miserabilis, qui tuas exspecto contumelias, qui illud semper lego: *Gratia salvi facti estis (Ephes. 2. 8).* Et: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum lecta sunt peccata (Psal. 31. 1),* ut de mea fragilitate loquar, novi me multa velle, quæ facienda [al. sancta] sunt, et tamen implere non posset SPIRITUS ENIM fortitudo dicit ad vitam, sed carnis fragilitas dicit ad mortem. Et audio Dominum componentem: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promptus est, caro autem infirma (Matth. 26. 41; et Marc. 14. 38).*

10. Frustra blasphemas et ignorantium auribus ingenis, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille qui damnat. Ceterum non ex eo differimus a brutis animalibus, quod liberi arbitrii conditi sumus; sed ipsum liberum, ut diximus, arbitrium Dei nititur auxilio, illiusque per singula ope indiget, quod vos non vultis; sed id vultis, ut qui semel habet liberum arbitrium, Deo adjutore non egeat. Liberum arbitrium dat liberam voluntatem, et non statim ex libero arbitrio homo facit; sed Domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipse qui perfectam, et Deo æqualem in hominibus justitiam jactitas, et peccatorem te esse confiteris, responde mihi, velis, an nolis carere peccato? Si vis, quare juxta sententiam tuam non impletis quod desideras? Sin autem non vis, contemptorem te præceptorum Dei esse demonstras. Si contemptor es, utique et peccator. Si peccator, audi tibi Scripturam 1039 loquentem: *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti verba mea retrorsum (Ps. 49. 16).* Verba Dei dum non vis facere, post tergum tuum projectis. Et novus Apostolus, orbi terrarum facienda, et non facienda decernis. Sed non est ita, ut loqueris: aliud in tua mente versatur. Quando enim te dicis peccatorem, et posse hominem sine peccato esse, si velit; illud vis intelligi, te quidem sanctum esse, et omni carere peccato: sed per humilitatem, peccati [f. peccatoris] nomen assumere: ut alios potius laudes, et tibi detrahas.

11. Illud quoque argumentum vestrum ferre quis possit? Dicitis his verbis. «Aliud est esse, aliud esse posse. Esse non est in nostra positum potestate, esse autem posse, generaliter dici: quod licet (d) aliquis non fuerit, tamen possit esse qui esse voluerit.» Rogo

in Scotia erat, patriam ac barbaros provinciæ ejus mores exprobare.

(d) Edili, licet alias non fuerit, nos pro alias legendum alias coniceramus, cum Vatic. MSS. admonuit reponendum aliquis. Porro, quanquam aliter Dialecticorum filiis videri possit, rectissime Hieronymus argumentatur; incredibile enim est nullum unquam hominem fecisse, factu-

(Trente-sept.)

que est ista argumentatio, posse esse, quod nunquam fuerit? posse fieri, quod [al. qui] nullum fecisse testis? id cuiilibet tribuere, qui an futurus sit ignores: et dare nescio eam, quod in Patriarchis, Prophetis, Apostolis fuisse nequens apprebare? Audi Ecclesiasticam simplicitatem, sive rusticitatem, aut imperitiam, ut vobis videtur. Loquere, quod credis: publice prædicta, quod secreto discipulis loqueris. Qui dicas te habere arbitrii libertatem, quare non libere quod sentis loqueris? Aliud audiunt cubicolorum tuorum secreta, aliud (a) rostrorum populi. Etenim vulga indoctum non potest arcuorum tuorum omnia sustinare, nec capere solidum eibum, quod infantis lacte contentum est. Necdum scripsi, et communias mihi scriptorum tuorum fulmina, ut scilicet hoc timore perterritus, non audeam ora reserare, et non animadvertis idcirco nos scribere, ut vos respondere cagmini, et aperte aliquando dicere, quod pro tempore personis et locis vel loquimini, vel tacetis. Nole vobis liberum esse, negare quod semel scripseritis. Ecclesiæ victoria est, vos aperte dicere quod sentitis. Aut enim idem responsuri estis, quod et nos loquimur, et nequaquam eritis adversarii, sed **1040** amici; aut si contraria nostro dogmati dixeritis, in eo vincemus, quod omnes cognoscent Ecclesiæ, quid sentiantur. Sententias vestras prodidisse, superasse est. Patet prima fronte blasphemia. Non nevessa habet convinci, quod sua statim professione blasphematum est. Minimini nobis responsionem, quam vitare nullus potest, nisi qui eminimo non scribit. Unde nostis quid dicturi simus, ut responsionem paretis? Forsan vestra dicemus, et frustra ingenii vestri acutie stilum. Euomiani, Ariani, Macedoniani, nominibus separati, impietate concordes, nullum nobis labore faciunt. Loquantur enim quod sentiant. Sola haec heresis est, qua publice erubescit loqui, quod secreto docere non metuit. Magistrorum silentia profert rabies discipolorum. Quid audierunt in cubicolis, in tecis prædicant: ut si plenarius auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriam magistrorum; si displicuerit, culpa sit discipuli, non magistri. Ideo crevit vestra heresis, et decepit plurimos: maxime que eos, qui adhaerent mulieribus, et sciunt se peccare non posse: quia semper decetis, semper negatis, et audire meremini illud Propheticum: *Gloriam in partibus, et parturitionibus da illis, Domine. Quid das illis? Vulnera stolidem, et ubera arenam* (*Osee, 11. et 14. iusta LXX*). Fervet animus, nec possum verba cobibere. Epistolaris angustia non perficit longi operis magnitudinem. Nullius in hoc opusculo nomen proprio tangitur. Adversus magistrum perversi dogmatis locuti sumus. Qui si irates suerit atque rescriperis, suo quasi nos prodeatur indicio, ampliora in vero certamine vulnera suscepturus.

rumve esse, quod singuli homines possint per se, ac sine alterius auxilio facere, si velint.

(a) Intelligi eos putat Victorius, qui pro rostris et in plateis versantur. Ms. tamen plerumque habent nostrorum populi.

12. Multi sunt, quod ab adolescentia usque ad hanc etatem, diverse scripti opuscula, semperque habui studiis audientibus lequi, quod publice in Ecclesia didiceram: nos Philosphorum argumenta sectari, sed Apostolorum simplicitati acquiescere, reiens illud scriptum: *Perdam sapientiam sapientium, et prudenteriam prudentium reprobabo* (*Ier. 29. 14; et 1. Cor. 1. 19*). Et: *Falsum Dei, sapientius est hominibus* (*1. Cor. 1. 25*). Cum hec se ita habeant, provoco adversaries, ut omnes retro chartulas **1041** ex integro discussiant, et si quid in meo ingenio viti repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, et contradicere corum catenam: aut reprehensibilia, et confitebor errorē: malens emendare quam perseverare in pravitate sententias. Et tu ergo, doctor egregie, aut defendo quod locutus es, et sententiarum tuarum acuminata strue eloquio subsequenti, ne quando tibi placuerit, neges quod locutus es: aut si certe errasti, quasi homo, libere confitero, et discordantium inter se reddre concordiam. In mentem tibi ventat, tunicaem Salvatoris Hoc a militibus suisce consenseram. Fratrum inter se eernis fergia, et ridos atque letaris, quod alii tuo nomine, alii Christi appellentur. Imitare Jonam, et diecto: *Si propter me est ista tempestas, tollite me, et misericordia in mare* (*Jonas, 1. 12*). Hie humilitate dejectus est in profundum, ut in typum Domini gloriosus resurgeret. Tu per superbiam ad astra sustolleris, ut de te loquatur Jesus: *Videbam Salanam dicti fulgur cunctem de caelo* (*Luc. 10. 18*).

13. Quod autem in Scripturis sanctis multi justi appetiuntur, ut (b) Zacharias, et Elizabeth, Job, Josaphat, et Josias, et multi quorum nominibus sacra Scriptura contexta est, quanquam in promissis opere plenis (si gratiam Dominus dederit) dicti sim [al. sum]: tamen in praesenti Epistola hoc breviter perstrinxisse sufficiat, quod justi appellantur, non quod omni vito rareant; (c) sed quod majori parte virtutum commendentur. Denique et Zacharias silentio condemnatur (*Eccles. 4*), et Job sub sermone reprehenditur, et Josaphat, et Josias, qui justi absque dubio dicti sunt, fecisse narrantur quae Domino displicerent. Quorum alter impio auxiliu tulit (*3. Reg. 22*), et corruptus est a Propheta: alter contra præceptum Domini ex ore Jeremie, occurrerit Necho regi Ægyptio, et interfactus est (*4. Reg. 23; et 2. Paral. 35*), et tamen eterque justus appellatur. De cæteris non est hujus temporis scribere: neque enim a me librum, sed **1042** epistolam flagitasti, qui dictandus est ei otio, et omnes oblationes [al. oppositiones] eorum Christi auctio destruenda: quod nobis sanctaruni Scripturarum testimonialis asserendum est, in quibus quotidie creditibus loquitur Deus. (d) Illudque per

(b) Recole epistolam 121. ad Algasiam questione 8. pag. 1028. et quia in eum locum adnotavimus nota b.

(c) Alter Vatic. sed majori polleant parte virtutum. Confer si lubet Augustinum his quæ adducuntur exemplis eodem fere, quo Hier. modo respondentem.

(d) Prius erat, *illudque te per sanctas*, etc., quam lectio nem Victorius improbat: alii editi quorum et germana forte lectio est. *Illudque te, et per te sanctas*, etc. Hac

te sanctæ et illustris domus conciliabulum precor, atque commoneo, ne per unum, aut ut multum, tres homunculos, suscipiant tantarum feces hærecon, aut (ut parum dicam) infaniam: ut ubi primum virtus, et sanctitas laudabatur, ibi præsumptionis diabolice, et sordidissimæ societatis turpitudo versetur. Sciantque qui hujuscemodi hominibus opes suggerunt, hæretorum multitudinem congregare, et Christi hostes facere et enutrire adversarios ejus; frustraque aliud lingua prætendere, cum manu [al. animus] sentire aliud comprobentur [al. comprobetur].

EPISTOLA CXXXIV (a)

AD AUGUSTINUM.

Indicat se ab Orosio accepisse duos libros sibi inscriptos, sive duas superiores Augustini epistolas 131 et 132. quibus cur non responderit, excusat.

Dominino vere sancto et omni mihi affectione venerabili Papæ AUGUSTINO HIERONYMUS in Christo salutem.

1 Virum honorabilem fratrem meum, filium dignationis tuæ, Orosium Presbyterum, et sui merito et te jubente suscepi. Sed (b) incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit quam loqui: ita ut nostra studia cessarent (c), et juxta Appium canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini deditasti, eruditissimis et omni eloquentiæ splendore fulgentibus, ad tempus respondere non potui. Non quo quidquam in illis reprehendum putem; **1043** sed quia juxta (d) Apostolum, *unusquisque in suo sensu abundet: alius quidem sic, alius autem sic* (Rom. 14. 5). Certe quidquid dici potest, et subtilli ingenio de Scripturarum sanctorum hauriri fontibus, a te positum atque dissertum est. Sed queso reverentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos erudititionis causa disserimus. Caeterum æmuli et maxime hæretici, si diversas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere. Mihī autem decretum est te amare, te suspicere, colere, mirari, tuaque dicta quasi *mea* defendere. Certe et in Dialogo quem nuper edidi, tua beatitudinis ut dignum fuerat recordatus sum: magisque demus operam, ut perniciosissima hæresis (f) de Ecclesiis

vero illustris domus eadem videtur esse, de qua in epistola ad Apronium: « Eversam, inquit, nobilem domum funditus doleo... licet ex parte Dei mereamur offendens, qui inimicos Domini soverimus.

(a) *alias 94. Scripta anno 416.*

(b) Perperam Martianæus *incipit*; quod emendatur ex aliis editis et antiquissimo Cod. Ambrosian. 212. Orosius nempe ab Augustino in Palæstinam missus, ut Hieronymum in questione de origine animalium consuleret, in temporis vero difficillimum *incidit*, cum aliis operibus ille distractus huic questioni respondere non posuerit.

(c) In Augustini epist. ad Optatum recens Viennæ edita, ubi totum hoc capitulum recitur, legitur *ne juxta scriptum, etc., pro et.* Alibi de illa sententia diximus, et precepimus Epist. 125. ad Rusticum num. 16.

(d) *Ma. Ambrosian. iuxta beatum apostolam*, ut in epist. ad Optatum, et mox abundant, pro abundet.

(1) Pelagianorum.

auseratur, quæ semper (e) simulat poenitentiam; ut docendi in Ecclesiis habeat facultatem: ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur.

2. Sanctæ ac venerabiles filiae tuæ Eustochium et Paula (*Junior*), et genere suo, et exhortatione tua digne gradiuntur; specialiterque salutant beatitudinem tuam: omnis quoque fraternitas, quæ nobiscum Domino Salvatori servire conatur. Sanctum Presbyterum Firmum, anno præterito ob rem earum Ravennam, et inde Africam, Siciliamque direximus: quem putamus jam in Africæ partibus commorari. Sanctos tuo adherentes fateri, ut meo obsequio salutes, precor. Littere quoque meas ad sanctum Presbyterum Firmum (f) direxi, quæ si ad te venerint, ei dirigere non graveris. In eodem te et mei memorem Christus Dominus custodiat, domine vere sancte (g) et beatissime Papa.

Et subter.

Grandem Latini sermonis in ista provincia **1044** notariorum patiuntur penuriam; et idecirco præceptis tuis parere non possumus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis vorubusque distincta est. Pleraque enim prioris laboris fraude cujusdam amissimus.

EPISTOLA (h) CXXXV (i)

INNOCENTII PAPÆ AD AURELIAVM.

Litteras Aurelio mittit Innocentius Hieronymo redendas.

Dilectissimo fratri (j) AURELIO INNOCENTIUS.

Piissimam etiam ad nos perueniendi tuam affectionem bene compresbyter noster (k) credidit Hieronymus. Com.

(e) Sive dissimulat errores suos, atque diffitetur, ut in Diöspolitana Synodo, quam miserabilem vocat Hieronymus, quod hac arte recepta Pelagium absolverit.

(f) Supra laudatus vetustissimus Ambrosianus, liber dirigere, pro direxi, omissis quæ heic subsequuntur, quæ si ad te venerint, ei dirigere non graveris. Excederunt hæc S. Patris ad Firmum litteræ.

(g) Quæ hinc sequuntur ad finem usque Ambrosian. Cod. nou agnoscit, editi etiam haec pauci omittant.

(h) Huc transtulimus ex C. V. P. Constantii editione Epistolarum Romanorum Pontificum tres istas quæ subsequuntur; et primum e veteri Vaticanae bibliothecæ libro edita, deinde a Baronio collatione earum facta cum altero Ms. ad annum 416. recens sunt. Illarum causa ex his innotescit, quæ Augustinus ad calcem libri de Gestis Pelagi enarrat: « De his autem, quæ post hoc judicium ibi (Diöspoli) a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in peruersum perhibent Pelagio sacrificari, incredibili crudelicia perpetrata dicuntur, ut Dei servi, et ancilio ad eum Sancti Hieronymi pertinentes, aceritateissima castæ afficerentur, diaconi occideretur, acdicia monasteriorum incenderentur, lacendum nobis potius video, et exspectandum quid illi fratres nostri Episcopi de his tantis malis agendum existent, a quibus eos dissimulare posse quis eredat? » Vide etiam quæ in peculari hujus tomī prefatione de his diximus.

(i) *Ad. inter Hieronymianas non computata. Scripta an. 417.*

(j) Carthaginensis Episcopus in causa contra Pelagianos longe notissimus.

(k) Nos ita interpretamur, Aurelio auctorem fusse Hieronymum, ut Romanum usque pergeret, quo Romanum Pontificem de Pelagianorum facinoribus præcens certiore faceret, quod cum prestare Aurelius non potuisse, Hieronymi tamen sententiam laudat Innocentius. Sed fortasse,

patimur gregis nostri membro, et quod faciendum duximus, vel facere potuimus, sumus velociter executi. Germanitas tua, frater carissime, citius litteras memorato reddere festinet.

EPISTOLA CXXXVI (a)

INNOCENTII AD HIERONYMUM.

Innocentius Hieronymum, ob ea quæ passus est, consolatur, et quid pro tempore faciendum duxerit, ac jam secerit, declarat.

Dilectissimo filio HIERONYMO Presbytero INNOCENTIUS.

Nunquam boni aliquid contentionem fecisse in Ecclesia testatur Apostolus (Tit. 3. 10); et ideo haereticorum correptiones primum fieri jubet (b) magis, quam diuturna duci collatione. Quæ regula dum negligenter (c) aspicitur, 1045 malum non vitatur quod cœendum est; sed augetur. Tamen quoniam dolor gemitusque tuus ita qualit viscera nostra (d) ut ratio non tractandi consulendique sit: primum constantia tuæ alloquor fidem. Pro veritate (e) quisque (f) injuria, aut, ut dicis, periculo percelletur, qui exspectet beatitudinem, multis saepè narrasti; et tuarum te prædicationum bene memorem commonemus. Itaque excitati tanta malorum scena, arripere auctoritatem Sedis Apostolicæ ad omne comprimentum nefas, festinavimus; sed in quem insurgeremus, nec nomine appellatum legimus, nec criminis aliqua ratione taxatum. Quod ergo possumus, condolemus. Si deposueris autem apertam manifestaque in homines aliquos accusationem, aut judices competentes tribuam, aut si aliquid urgentius sollicitiusque a nobis fieri potest, non retardabo, fili dilectissime. Tamen Episcopo fratri meo Joanni scripsi, ut circumspectius agat: ne quid circa Ecclesiam sibi creditam adhuc tale aliquid fiat, quale providere et propellere, ne accideret, (g) vel ne accidat, etiam ipsi sit et postea molestissimum.

EPISTOLA CXXXVII (h)

INNOCENTII AD JOANNEM.

Joannem Jerosolymitanum prospicere debuisse, ne tot ac tantis malis, quibus afflicti sunt Hieronymus, Eustochium et Paula, opprimerentur, ac nisi hæc dein-

quod nondum suboluit, vitiosa est lectio, et reponendum est redditum, id est, significari.

(a) *Al. non annumerata inter Hieronymian. Scripta eodem temp. ac superior.*

(b) Ita Constantius restituit ex archetypi Vaticani recognitione, cum antea perperam esset, *magisque diuturna.*

(c) Baronius accipitur, rejecto ad libri album adspicitur.

(d) Supplere si licet sententiam, ut videtur, sui, parte multilam, legerim, « ut ratio nulla tractandi, consulendi que sit prætermittenda. » Si explicari malis, bono utcumque sensu non caret. Dici puta, pro dolore consilium sibi omne intercludi. In Vatic. tamen Ms. *ratio* desideratur.

(e) Supplendum omnino est *libens*, aut quid simile, ante quisque: et sensus planissime statim constabit.

(f) Constantius *qua*, et mox *narratis* ex Vatic. Ms. Nos cum Baronio et Conciliari. editione.

(g) Integrior hic erit locus, si verbum *debruisset* hec suppleas et, vel si accidat, pro vel ne accidat, legas.

(h) *Al. non computata inter Hieronymian. Scripta eodem temp. ac superior.*

ceps aut corrigantur, aut redundantur, rationem inde redditur.

Dilectissimo fratri JOANNI INNOCENTIUS.

Direptiones, cædes, incendia, omne facinus (i) extrema clementia, generosissimæ sanctæ virgines Eustochium et Paula deploraverunt in locis ecclesiæ sue perpetrasse

1046 Diabolum: nomen enim hominis causamque reticuerunt. Quod etsi ambiguum non sit (j) a quo commissum, oportuit tamen custodire germanitatem tuam, et gregi (k) illius sollicitius providere, ne quid hujusmodi oriretur, quod cum aliorum pericula tua laceret negligentia (l) admittere in gregem Domini, et tales agnas incendio, armis et persecutionibus, nudas, debiles, post suorum cædes et mortes, vix vivere audirimus. Nihil movet pietatem illam (m) sacerdotii tui de tanta diaboli in te atque in tuos potestate admissa? in te, inquam, prorsus enim Sacerdotis gravitatem condemnat tantum nefas in ecclesia suis compleatum. Ubi provisiones tuæ? ubi certe, si casus evenerant, auxilia, vel consolationes, cum plus se adhuc metuere dicant, quam conqueruntur esse perppersas? Altius censerem, si essent aliquid de hac re mecum apertius collocutæ. Vide, frater, antiqui hostis insidias, et spiritu boni rectoris pervigila, ut hæc, quæ ad nos opinione magis quam accusatione manifesta delata sunt, vel corrigantur, vel redundantur; ne jus ecclesiasticum de labefactatis (n) causas, eum, qui non defenderit, præstare compellat.

EPISTOLA CXXXVIII (o).

AD RIPARIUM (p).

Riparium presbyterum, quomodo Pelagiana dogmata rejecta, illorumque disseminator veluti alter Catilina expulsus sit, et quid ei illa contigerit in re docet.

1. Christi te adversum hostes Catholicæ fidei bella

(i) Baronius et edit. Concil. *dementiæ*, quam lectionem ad Pelagianorum *facinus* referunt. Sed verius P. Constantio visum est, potius hinc laudari sanctas Virgines velut extrema clementia, quod *nomen hominis causamque reticuerunt*; eamque lectionem præsert Romana editio.

(j) Pelagium nempe, in quem facinoris suspicio cadat.

(k) Hinc eruditus Constantius arguit vel Graece ab Innocentio scriptam hanc epistolam, vel si Latine scripserat, ut in Graecum converteretur curasse; solam tamen Graeci textus interpretationem Latinam, eamque litteræ valde tenacem hanc esse. Si enim quod Graecæ fuerit, τοις αὐτοῖς, sive ἀντοῖς, Latine non ad verbum *gregi illius*, sed *gregi suo reddatur, statim constabit lectio, quæ aliter manca est atque obscura. Romana tamen editio legerat gregis.*

(l) Emendavit Baronius cum antea esset *amittere* *grem* *solemni lapsu* in veteribus libris, in quibus *amittere* scribitur pro *admittere*. Sed mox notante Benedictino editore, gravius peccat Baronius ipse, ubi legit, *et tales agnos*, *quos incendio.... nudas*; quasi ista secunda persona sit verbi *nudo*, atque ipse Joannes auctor facinoris dicere.

(m) Ex Graeco articulo, vocem *illam* expressam putat Editor Benedictinus, ac deinde Latinus *lata potestas*, quam *de tanta potestate* dici debuisse, nisi Graecam phrasim redoleret hic locus. Mox Baronius *Sacerdoti*.

(n) Cum olim esse *causis*, editor Benedict. restituit *causas* ex archetypi Vaticani recognitione: nam *fus ecclesiasticum* in recto casu enuntiatur.

(o) *Al. 53. Scripta circ. an. 417.*

(p) Nonnulli MSS. quibus vetus editio concinit « Domino vere Saucto, atque omni affectione venerabili Ripario Hieronymus in Christo salutem. »

bellare, et tuis litteris, et multorum relatione cognovi, ventosque esse contrarios, et in perditionem mutuam sautores esse perditionis, qui defensores sæculi esse deberent: tamen scias in hac provincia nullis **1047** humanis auxiliis, sed proprie Christi sententia pulsus esse, non solum de urbe, sed de Palæstinæ quoque finibus (*a*) Catilinam: nosque dolere plurimum, quod cum Lentulo multi conjurationis socii remanserunt, qui in Joppe remorantur. Nobis autem melius visum est locum mutare, quam fidei veritatem; ædificiorumque et mansionis amoenitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus in præsentiarum, aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladiis dimicandum. (*b*) Quanta autem passi simus, et quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem sævierit, puto te celebri nuntio (*c*) omnium cognovisse. Quæso ergo te, ut arreptum opus impleas; nec patiaris, te præsente, non habere Christi Ecclesiam defensorem. Certe scit unusquisque, quod vel tibi sufficiat pro virili parte: quia non viribus corporis, sed caritate animi dimicandum, quæ superari nunquam potest. Sancti fratres, qui cum nostra sunt parvitate, plurimum te salutant. Puto autem et sanctum fratrem Alentium Diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumente et memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotens, domine vere sancte et suscipiente frater.

EPISTOLA CXXXIX (d).

(e) AD APRONIUM.

APRONIUM, quod in fide contra Pelagianos manserit, laudat, et, ut sancta Jerosolymæ loca petat, horatur.

4. Nescio qua tentatione diaboli factum sit, ut et tuus labor, et sancti (*f*) Innocentii Presbyteri industria, et nostrum desiderium ad præsens nequaquam videatur habere effectum. Dco gratia, quod te sospitem, et fidei calore ferventem, inter ipsa tentamen-

(*a*) Catilina, ut notum est ex Sallustio, Roma evadens noctu, P. Cornel. Lentulum in Civitate reliquit, qui coniurati participes in perfidia confirmaret, quæ Hieronymus alludit. Difficile est autem alium heic sub Catilinæ nomine intelligi, quam Pelagium, ejusque sectatores. Ruffinus enim, quem vulgo iunui volunt Hieronymiani Interpretes, jam ab anno 397. libens, et cum Hieronymo reconciliatus discesserat e Palæstina.

(*b*) Notatum supra ad Epist. 133. ex Augustini libro de Gestis Pelagi in fine, « a nescio quo cuneo perdiditorum, qui valde in perversum perhibere Pelagio suffragari, » inter cetera quæ incredibili audacia contra S. Hieronymum patrata sunt, etiam ædifica monasteriorum ejus incensa, ut vix ipsum ab eo impetu, et occursu impiorum in Dei misericordia turris munitor tueretur.

(*c*) Malim omnia. Paulo post in veteri editione, certe sciut unusquisque, quod, etc.

(*d*) Alias 56. Scripta circ. ann. 417.

(*e*) Rerum que in hac Epistola pertractantur series, totusque contextus Hieronymum ejus auctorem evincunt, contra quam Victorius sentit, cui S. Patris stylum redolere non videtur, et ab aliquo ejus familiari creditur exarata.

(*f*) Hic ille videtur Innocentius, cui litteras de sancta Beihælem in Occidente ad Alypium, et Augustinum dedit perferendas Hieron. quod ipse testatur initio et rursum in fine sequentis Epistole 145.

ta **1048** diaboli cognovi. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio filios meos dimicare; et istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus: ut pro fide ejus sanguinem voluntarie fundamus. (*g*) Eversam nobilem domum funditus doleo, et tamen quid in causa sit, scire non potui. Neque enim portitor litterarum nosse se dixit. Unde dolere possumus pro amicis communibus, et Christi, qui solus potens et Dominus est, (*h*) clementiam deprecari: licet ex parte Dei mereamur offensam, qui inimicos Domini soverimus. Optimum autem facies, si cunctis rebus omissis, Orientem et præcipue sancta loca petas: hic enim quieta sunt omnia. Et licet venena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire: sed sunt sicut aspides surdae, et obturantes aures suas (*Psal. 57. 5*). Sanctos fratres saluta. Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persecutionibus penitus eversa, Christo propitio spiritualibus divitiis plena est. Melius est enim panem manducare, quam fidem perdere.

EPISTOLA CXL (i).

AD CYPRIANUM PRESBYTERUM.

Psalmum octogesimum nonum, cuius initium est, Domine, refugium factus es nobis, *Cypriano Presbytero ad fidem Hebraicæ veritatis, post LXX., et Vulgatam editionem, pie eloquenterque exponit.*

1. Prius te, Cypriane Presbyterorum studiosissime, de illorum numero, super quibus audivit Moyses: *Elige Presbyteros, quos tu ipse sis esse Presbyteros* (*Exod. 12*), tantum Epistolis noveram, et beati viri vocabulum consecutum, qui in Lege Dei die ac nocte meditatur (*Psal. 1*). Nunc autem quia exterioris quoque hominis nobis invicem facta est cognitio, et post salutationem dulcesque **1049** complexus, quibus sibi amicitia copulatur, ut probes verum esse quod audieras, statim a me postulas, ut difficillimum Psalmum, qui apud Græcos et Latinos octogesimus nonus inscribitur, tibi edisseram, non composita verborum oratione plausuque populari, qui solet imperitorum aures decipere atque palpare; sed oratione simplici, et Ecclesiastici eloquii veritate: ut scilicet interpretatione nostra non alio interprete indigeat, quod plerique nimium disertis accidere solet, ut major sit intelligentiae difficultas in eorum explanationibus, quam in his quæ explanare conantur. Aggregiar opus difficillimum, et sanctarum precum tuarum fulvis auxilio, illius versiculi recordabor: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa* (*Ps. 67. 12*).

2. Ac primum sciendum quod Psalmi istius juxta Hebraicum titulus sit, *Oratio Moysi viri Dei*: juxta

(*g*) Vide in calce epistol. 133. ad Ctesiphontem, ubi de illustri domo, quæ hæreticos lovebat, queque eadem ac præsens eversa videri possit, conqueritur.

(*h*) Haud bene vetustiores editi sub alia distinctione, et ejus clementiam, ut Christi nomen ad amicos referatur.

(i) *41. 139. Script. circ. an. 418.*

Septuaginta, Oratio Moysi hominis Dei. Inter hominem autem et virom quid intersit sancta Scriptura nos doceat. Loquitur quinquagenarius ad Eliam : *Homo Dei, rex vocat te.* Cui ille respondit, *Si homo Dei ego sum, descendat ignis de caelo, et comedat te et quinquaginta viros tuos* (4. Reg. 1. 9 et 10). Ad Timotheum quoque Apostolus scribit : *Tu autem, o homo Dei, haec fuge* (1. Tim. 6. 11). Porro de viro Dei idem Apostolus instruit : *Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus sit : caput autem mulieris vir : caput vero Christi Deus* (1. Cor. 11. 3). Iste vir est, qui caput velare non debet, cum sit imago et gloria Dei, et quotidie orans loquitur : *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eamdem imaginem transformamur, a gloria in gloriam sicut a Domini spiritu* (2. Cor. 3. 18). Et in alio loco : *Donec perveniamus omnes in virum perfectum, in mensuram etatis plenitudinis Christi* (Eph. 4. 13). Sive igitur viri, sive hominis appellatio sancto viro competit, et ei qui vedit Deum facie ad faciem, et salva facta est anima ejus : cuius ore, creaturam mundi, eorum **1050** duntaxat que visibilia sunt, conditionem hominis, et omnis retro historiae didicinus veritatem, qui non solum nobis quinque reliquit libros, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros et Deuteronomium : (a) sed undecim quoque Psalmos, ab octogesimo nono, cuius principium est : *Domine, refugium factus es nobis*, usque ad nonagesimum nonum, qui inscribitur, *Psalmus in confessione*. Quod autem in plurimis codicibus nonagesimus octavus habet titulum, *Psalmus David*, in Hebraico non habetur; hanc habeant Scriptura sancta consuetudinem, ut (b) omnes Psalmi qui cuius sint, titulos non habent, his designantur, quorum in prioribus Psalmis nomina continentur.

3. Quatuor autem Psalmi sunt qui habent orationis titulum, sextus decimus, qui inscribitur, *Oratio David*, et incipit : *Exaudi, Domine, justitiam meam.* Et octagesimus quintus : *Inclina, Domine.* Et octagesimus bonus, qui sicut in manibus est : *Domine, refugium factus es nobis.* Et centesimus primus, qui titulum habet, *Oratio pauperis cum auxilio fuerit, et in con-*

(a) Dissentit S. Augustinus emerat. in Psalm. 89, cuius apice universum Psalterium Davidi tribui; sed de hoc potissimum octogesimo nono, « Non credendum est », inquit, ab ipso omnino Moyse istum Psalmum fuisse co-scriptum, qui ab aliis ejus litteris inditus non est, in quibus ejus Cantica scripta sunt; sed aliquius significationis gratia ac magni meritii servi Dei nomen attributum est, ex quo dirigenter legendis, vel audienter inteat. • Hieron. vero iterum ex Origene sententia contra Buffinum disputans, Moysi tribuit secundum Huilli (verius Juli) Patriarchae iudei expositionem. Hunc Judeorum patriarcham alibi Origenes memorat seque tradit cum illo congressum. Ejus porro locum hunc recole sub initium *selectarum* in Psalmos tom. operum 2. p. 314. videndum Joannes quoque Malala, qui inter tropiques Moysis laudat pag. 294. et Cosmas Indopleutes lib. V. Cosmograph, qui ejus Psalmi auctorem non Moysen illum veterem Legislatorem, sed juniores alium fuisse putat ejusdem nominis, qui Davidis temporibus vixerit.

(b) Confer praefationem Commentariorum in Malachiam; est enim recepta apud vetustiores Patres opinio, probata Origene, Eusebio, Hilario, Athanasio, aliisque, tametsi recentiores quidam dissentiant.

spectu Domini effuderit precem suam. David et pauper, qui cum dives esset, pro nobis pauper factus est, refertur ad Christum, qui sed sit super putnum asinæ, juxta Zachariam (Cap. 9. v. 9), pauper atque mansuetus. Moyses autem per quem Dominus legem dedit, cuius ore audivimus loquentem Deum : *Faciamus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei fecit illum : masculum et feminam fecit illos*, ab initio conditionis hominis usque ad mortem et resurrectionem omnia explicat, qualis creatus sit, quanto vivat tempore, quid agat in saeculo, quem fructum vita habeat, propter quid labore, quo ire contendat. Et quoniam ipse qui haec scribit homo est, sub persona sua de omni generis humani conditione testatur. Sunt autem qui hunc **1051** Psalmum, sive Orationem, ad Israëliticum populum referant : quomodo in solidatione offenderit Deum atque considerat, et non maturerit terram promissionis intrare ; proque patribus ingressi sunt filii, et rursum placatum expectant Deum, quod in Christi compleatur adventus.

4. *Oratio quid in Scripturis.* — Oratio, juxta Grammaticos, omnis sermo loquentium est, coejus etymologiam sic exprimit ; *Oratio est oris ratio.* In Scripturis autem Sanctis, difficile Orationem juxta hunc sensum legimus ; sed eam que ad preces et obsecraciones pertinet. Aint Hebrei uno Psalmorum votum (d) quinque libros contineri ; a primo usque ad quadragesimum ; et a quadragesimo primo usque ad septuagesimum primum ; et a septuagesimo secundo usque ad octogesimum octavum ; et ab octogesimo nono qui quarti libri initium est, et quem nunc discimus, usque ad centesimum quintum. In quorum omnium fine duplex AMEN positum est, quod Septuaginta transferunt, *fiat, fiat* : et a centesimo sexto usque ad finem. Instar duodecim Prophetarum, qui et ipsi cum propriis libros [al. libellos] ediderint, unius voluminis nomine continentur. Illud autem quod pene preterii, asserens inter undecim Moysi Psalmos, etiam nonagesimum octavum esse, in quo positum est : *Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate sanctum pedum ejus, quoniam sanctum est : Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in eis qui invocant nomen illius ; videtur nostra sententia contraire ; quoniam Moysi sit, qui Samuelem nominet, quem multa post tempora fuisse cognoscimus. Cujus questionis facilis solutio est ; (e) prophetatum nomen esse*

(c) Debeat apud Martian. verba *ad imaginem suam*, que ex aliis editis ac Mss. restituimus. Alii tamen creuerunt pro *fecit*.

(d) Conferenda est prefatio in Librum Psalmorum ex Hebraica veritate ad Sophronium. Item S. Hilarius in Prelogo, et Augustinus in Psalm. 130. et plures alios omittimus. Hinc toto eccl. aberrare constat Cassiodorum, qui Prefat. in Psalterium, cum usum Psalmorum librum esse definit, divisionem tamen in quinque libros Hieronymo tribuit, quam nemo magis respuit. Ceterum non inter Hebreos modo, sed etiam inter Grecos fuere, quibus divisione illa probaretur, et a quibus Psalterium, aliud *versus*, appellatur.

(e) Ad eundem fore modum objectioni respondet S. Hi-

Samuelis, qui tanti meriti fuit, ut cum Moyse poneatur in Jeremias; *Si electorini Moyses et Samuel (Jer. 15. 1)*: juxta illud exemplum, quando homo Dei laquitur in Samaria: *Altare, altare, hunc dicit Dominus: ecce filius nascetur domini David, Josias nomen ejus* (5. Reg. 13. 2). Sciamus quoque errare eos, (e) qui **1052** omnes Psalmos David arbitrantur, et non eorum, quorum nominibus inscripti sunt. Unde et hunc Psalmum volunt sub nomine Moysi a David esse compositum, quod scilicet Legislator communem humani generis offensam et calamitatem, et deinde expectationem salutis, sacro ore describet.

*6. Domine, habitaculum factus es nobis, in generatione et generatione. Septuaginta: Domine refugium factus es nobis, in omnigeneratione et generatione. Pro habitacione et refugio in Hebreo 14. 10 ponitur, quod magis habitationem quam refugium sonat. Narratur autem tristia, et genus deploraturus humanum, a landibus Dei incipit, ut quidquid poeta homini accidit aduersorum, non Creatoris duritia, sed ejus qui creatus est culpa accidisse videatur. Qui sustinet tempestatem, vel petra vel tecis querit refugium. Quem hostis persequitur, ad mures urbium consurgit. Fessus viator tam sole quam pulvere, umbra querit solatium. Si sevissima bestia hominis sanguinem sicut, cupit et nititur, utcumque poterit, praesens viare disserim. Ita et homo a principio conditionis sue Deo uitetur adiutorie: et cum illius sit gratiae quod creatus est, illiusque misericordie quod subsistit et vivit; nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, ut suam per singula opera gratiam non negaret. Ne libertas arbitrii redaudaret ad injuriam conditoris, et ad ejus contumaciam, qui ideo liber conditus est, ut abeque Deo nihil esse se noverit. Quod autem dixit, in generatione, et generatione, omnia significat tempora et ante Legem et in Lege, et in Evangelii gratia. Unde et Apostolus dicit: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex votis, sed ex dono Dei (Ephes. 2. 8).* Et omnes Epistolae ejus in salutationis principio, non prius pacem habent, et sic gratiam: sed ante gratiam, et sic pacem, ut donatis nobis peccatis nostris, pacem Dominiui consequamur.*

1053 6. *Antequam montes nascerentur, et parturirent terra et orbis, a seculo usque in saeculum tu es Deus. Septuaginta: Antequam montes firmarentur, et fingeretur terra et orbis, a seculo et usque in saeculum tu es (b) Deus. Hunc locum quidam prava distinctione*

Iarini Prolog. in Psalmos, « Nulli mirum, aut difficile videri oportere, ut tacitus propheta tanti propositio, postea licet futuri, nomen ediderit. » Re tamen vera hujuscemodi revelationi communiscedere non est locus, ineptumque videtur doctissimis viris putare Moysem Babyloniam captivitatem aperte adeo perevidisse, ut orationem scriberet in eorum usum, et Samuelem appellaret, qui aliquot post illum seculis fuit. Adiit, si lobet, loci ejus interpres,

(a) Horum vero Philastrius Haeres. 127. « Sunt alii, inquit, heretici, qui de iniquitate Psalterii erroram patiuntur non modicum, testimonia totum librum Psalterii non esse David. » Queso tamen sententia adeo non est heretica, ut Philastrius placet, quia in verissima et passim ab Ecclesie Catholice Patribus cum Hieronymo probata.

(b) Recote epist. CVI. ad Sun. et Fretel. num. 58. « Et

subvertunt, maxime hi qui volunt ante fuisse animas, quare homo in sexti diei numero condescetur. Ita enim legunt atque distinguunt: (c) *Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem, prius quam montes firmarentur, et fingeretur terra et orbis: ut sci-licet postea consequatur, a seculo et usque in saeculum tu es Deus.* Ita enim edisserunt. Si Dominus, antequam montes firmarentur, et fingeretur terra orbis que terrarum, refugium sicut hominum; ergo fuerint anima in coelestibus, antequam hominum corpora formarentur. Nos autem, ut proposuimus, lectionem ita debemus distingue: *Antequam montes firmarentur et fingeretur terra et orbis terrarum, a seculo et usque in saeculum tu es Deus;* ut non refugium nostrum fuerit ante conditionem mundi, qui pedum eramus; sed quod Deus ab aeterno usque in aeternum sit semper Deus. Pro eo enim quod Latinus interpres posuit, a seculo usque in saeculum, et Hebraice dicitur *olam, reclusus interpretabimur, a sempiterno usque ad sempiternum.* Simile quid et in Proverbij ex persona sapientiae, qui Christus est, legitur: *Dominus creavit me (d) initio viarum viarum in opera sua, ante saecula fundavit me in principio, antequam terram saceret et abyssos primaquam procederent [al. produceret] fontes aquarum, priusquam montes firmarentur, ante 1054 omnes colles generavit me (Prov. 8. 22. et seqq.). Nullum autem debet verbum creationis mouere, cum in Hebreo non sit creatione que dicitur (e) *bara;* sed possessio. Ita enim scriptum est: *ADONAI CANANI BRESITH BERSHO,* quod in lingua nostra exprimitur: *Dominus possedit me initio viarum viarum.* Inter possessionem autem et creationem multa diversitas est. Possessio*

dicitis quod in Graeco non sit *Deus*, quod apud eos deesse manifestum est; nam et Hebraicum habet, et omnes alii interpres, et LXX. similiter, etc. Adnotavimus eam vocem in nullo Graeco exemplari superesse, quam porro si hoc loco admiseris, hiulus erit sequens versiculos, *Ne auertas hominem, nisi si putandum est נ, Hebraeum nomen sub diversa lectione his olim extitisse, ut primum El, sive Deus, deinde, al, sive ne redderetur.*

(c) Paria habet supposititius Hieron. in Breviar. in Psalmos, que heic describenda ducimus, quod utraque conferendo, sensum facilius assequaris, et quid translatum hinc sit persicias. (Subrept. inquit, hoc loco heresis. Si refugium factus est nobis antequam montes fierent, et formaretur orbis, ergo anima erant antequam fieret orbis.) *Quid enim dicit Scriptura? « Domine refugium factus es nobis, In generatione, inquit, et generatione. » A principio mundi: ante principium mundi... Si autem refugium nostrum fuit antequam orbis fieret: ergo ante anima fuerant, quam mundus fieret. Male distinguis, heresis. Quare calumniam facis Spiritui Sancto? sic loquere quomodo Spiritus Sanctus locutus est. Sic ergo legendum est, « Domine refugium factus es nobis, in generatione et generationem. » Et hucusque distinctio. Rursum aliud principium: « Priusquam montes fierent, et formaretur terra et orbis, a seculo, et usque in saeculum tu es Deus. » Tu es Deus antequam montes fierent; tu es Deus antequam formaretur terra.*

(d) Veteres quidam editi cum in particula, in initio.

(e) Forte *bariah*, vel *beriah* ex בָּרַיָּה nomine Hier. legerat; *bara* enim verbum *creavit* sonat, non *creationem*. Quod autem *bresith* paulo infra habet, cum absque propositione, *resist* Hebreus legit, Hieronymiano exemplari lectionem illam Martianaeus tribuit. Veteres tamen editiones, que MSS. auctoritate nonarent, simplex *resist*, quemadmodum et olim antiquos interpres Graecos, et Hieronymum ipsum ex subnexa interpretatione, que absoque in particula exprimitur, colligas legisse. Ceterum ne quis reponat, dissentiente Hebraico a LXX. interpretibus in *creandi* verbo, his tamen consonare Thargum, קָלְדָּא בְּנֵי אֱנֹן.

significat, quod semper Filius in Patre et Pater in Filio fuerit. Creatio autem ejus qui prius non erat, conditionis exordium. Potest juxta (a) leges tropologiae hoc quod dicitur : *Antequam montes firmarentur et fingeretur terra et orbis terrarum, significare, quod antequam in anima nostra [al. animæ nostræ] sublimia dogmata firmarentur, et terra corporis nostri singe-reetur sive stabiliretur a Deo, et orbis terrarum qui Hebraicæ dicitur THEBEL ; Græce significantius dicitur οἰκουμένη, quam nos, habitatam, transferre possumus, firmaretur, sive stabiliretur, Deus nobis semper refugium fuerit.* Habitata est autem anima, non deserta, quæ hospitem meretur habere Deum, dicente Salvatore : *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. 14. 23).* Illud autem quod et Hebraicum habet, et omnes alii Interpretæ : *Antequam montes nascerentur, et parturiretur terra, manifeste ad tropologiam nos trahit. Neque enim montes et terra nativitatem parturitionemque recipiunt, sed conditio-nem.* Ex quo liquido demonstratur, sanctos quoque excelsasque virtutes, Dei semper misericordia procreari.

7. *Convertes hominem usque ad contritionem,*
1055 *et dices, revertimini filii Adam.* Septuaginta : *Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : convertimini filii hominum.* Juxta Hebraicum, quod dicitur, (b) hoc est : O Deus, qui hominem condidisti, et ab initio ejus es refugium et habitat, convertes eum usque ad con-tritionem : fecisti eum atque plasmasti, ut contereretur in mortem, et vas tuum extremo vitae suæ tempore frangeretur ; cui cum immineat ista conditio, ut ortus intereat, et quamvis longo vixerit tempore, tamen sine dis-solvatur extremo ; quotidie ei loqueris per Prophetas : *Revertimini filii Adam, qui vestra culpa offendistis Deum, et de (c) immortalibus facti estis mortales.* Præcientis enim nolunti audire imperium : *De omni ligno quod est in paradi-so comedes : de ligno autem scientiæ boni et mali non comedes. In quocumque enim die gustaveris de eo, morte morieris (Gen. 2. 17).* Porro illud quod Septuaginta transtulerunt : *Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : Convertimini filii hominum, hunc habet sensum : Obsecro, ut hominem quem ad tuam imaginem et similitudinem condidisti, et tantum eum honorare dignatus es, ut de servo si-lium nuncupares ; ne eum humilie peccato perpetuo, ne super illum vigeat antiqua sententia : Terra es et in terram ibis (Gen. 3. 19).* Tu enim nobis promisisti

et Syrum quoque et Arabem, nihil serius id movere aliquem debet ex ipsa ejus verbi acceptione ac significante apud veteres. Nam et generatio quedam creatio dicta est, notumque illud Virgilii Æneid. 10. *Sulmone creatos Quatuor hic juvenes :* et Ciceronis 1. 1. de Repub. : *Patria est antiquior parens, quam is qui, ut aiunt, creaverit : ut nihil dicam.* *καὶ τοις, καὶ τοῖς, voces apud Graecos facile permutari. Que subsequuntur Hebraice sunt, זְרוּאַת קָנִים בְּרָאָת.* Vid. Comment. in Isa. c. 26. in Michæam 4. in epist. ad Ephes. 2. quibus locis possedit probat ipsem S. Pater ex Hebreo creavit.

(a) Vitiose metathesis erat antea legis tropologiam.

(b) Vacat hoc loco in aliquot MSS. ac vetustioribus vul-gatis libris spatii aliquid, quantum Hebraico uno altero vocabulo sufficiendo inane putavit esse debere criticus non nemo Hieronymi mentem non assecutus.

(c) Mendose penes Martianum de immortalitatibus.

penitentiam, dicens : *Nolo mortem peccatoris : tan-tum ut convertatur et virat (Ezech. 18. 23) : Tu dixisti, omnium Sanctorum tuorum eloquio : Convertimini, sive revertimini, filii hominum, ad clementissimum Patrem, qui occurrit venientibus, et signum quod suo viuio perdididerunt, offert, et stolam incorruptionis largitur antiquam.*

8. *Quia mille anni in oculis tuis, ut dies hesterna, quæ præteriit, (d) vel transit, et ut vigilia nocturna, sive in nocte.* Qui per Prophetas semper nos ad penitentiam provocas, dicens : *Revertimini filii homi-num, petimus (ut ante jam dixi) ne facias hominem in humilitate sempiterna retineri.* Nec enim putamus longum esse quod promittis, salutem nobis **1056** post tempora multa tribuendam. *Æterni-tati enim comparata, brevis est omnium temporum longitudo.* In conspectu enim tuo mille anni quasi una dies reputantur. Statimque se ipse reprehendit. *Male dixi, unam diem, et unius diei spatio mille annorum apud te longitudinem computari, cum magis debuerim dicere, unius vigiliae spatium, instar habere mille annorum prolixitatem.* Nox in quatuor vigiliis divi-ditur, quæ singulæ trium horarum spatio supputan-tur. Unde et Dominus quarta vigilia ad navigantes venit Apostolos (*Math. 14; et Marc. 6*). Sicut igitur una noctis vigilia cito pertransit, maxime vigilarum labore defessis : sic et mille annorum spatia apud te, qui semper es, et futurus es, et fuisti, pro brevissimo tempore computantur. Quodque infert : *Sicut dies hesterna, quæ præteriit, juxta illud Apostoli sentiamus quod scribit ad Hebreos : Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sempiternum (Hebr. 13. 8).* Ergo arbitror ex hoc loco, et ex Epistola quæ (e) nomine Petri Apo-stoli inscribitur, mille annos pro una die solitos appellarci : ut scilicet quia mundus in sex diebus fabri-catus est, sex millibus annorum tantum credatur subsistere : et postea venire septenarium numerum, et octonarium, in quo verus exercetur sabbatismus, et circumcisionis puritas redditur. Unde et octo beatitudinibus honorum operum præmia promittuntur. Scribit autem Petrus hoc modo : *Unum hoc vos ne prætereat, dilectissimi, quia una dies apud Deum quasi mille anni, et mille anni quasi unus dies. Non moratur Do-minus in promiso, ut quidam morari existimat (2. Petr. 3. 8. et 9).*

(d) Restituimus ex Victorio et MSS. codicibus germanam lectionem, quam post Erasmus editor Benedictinus sic effert, *quæ præteriit, transit ut vigilia nocturna, renidente Psalmi ipsius textu Hebreo et Graeco, ubi verbum ἡμέρα non repetitur, atque adeo non textus, sed Hieronymianæ interpretationis constat esse illud transit, cui omniuo re particula est præponenda.*

(e) Alteram Petri epistolam innuit, quæ primis Ecclesiæ sæculis non ab omnibus Ecclesiis pro Canonica excipie-batur : ut in Catalogo, « secunda, inquit, a plerisque ejus esse negatur propter stylum cum priore dissonantiam. » Ex ejus autem epistolæ loco indicat haud pauci ex antiquis omnem præsentis sæculi durationem sex mille annorum spatio conclusserunt. Videntus Irenæus lib. 5. cap. 28. et Origenes l. 2. contra Celsum, Lactantius l. 7. c. 14., et Augustinus de Civit. Dei, l. 20. c. 7. quanquam in ea ratione in hunc Psalmi locum, eam opinionem, quam antea probabilem dixerat, omniuo non probet, Gregor. Nissenus exposuit. in Psal. VI. aliisque.

9. Percutiente te eos, somnium erunt, mane quasi herba transiens. Mane floruit et abiit, ad vesperam conteretur atque siccabitur. Septuaginta : Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt : Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat, vespare decidat, induret, et arescat. Juxta Hebraicum hic sensus est : Multum (a) conversioni nostræ contulit et salutis, 1057 quod omnis vita mortalium, quasi somniū, ita veloci morte contracta est : que in similitudinem florū atque fœni, eodem pene tempore siccatur atque deperit. Percutiente te, inquit, eos, id est, homines ; et illo sermone completo : Stulte, hac nocte repeatent animam tuam a te : quæ autem præparasti cuius erunt (Luc. 12. 20) ? Omnis humana conditio somnio comparabitur. Sicut enim mane virens herba, et suis floribus vernans, delectat oculos contemplantium, paulatimque marcescens, amittit pulchritudinem, et in fœnum quod conterendum est, vertitur : ita omnis species hominum vernat in parvulis, floret in juvenibus, viget in perfectæ ætatis viris : et repente dum nescit, incanescit caput, rugatur facies, cutis prius extenta contrahitur ; et extremo fine, quod hic dicitur vespero, id est, senectute, vix moveri potest : ita ut non cognoscatur quis prior fuerit, sed pene in aliū commutetur. Quid loquimur de infantia temporibus usque ad extremam et decrepitam senectutem, cum hoc et languor faciat, et inediae niger, ut vultus prius pulcherrimus seminarum, ad tantam transeat fœditatem, ut amor in odia commutetur ? Super hac conditione mortalium et Isaías loquitur : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit* (Isai. 40. 6). Juxta Septuaginta quoque similiter explicandum est. Omne quod in sæculo longum videtur, apud te, Deus, breve est. Dies enim et anni quibus humana vita contracta est, si comparentur æternitati, reputabuntur pro nihilo. Sicut enim herba mane crevit, floruit et siccatur, ad vesperamque indurescit et deperit : ita erit omnis hominum pulchritudo.

10. Consumpti enim sumus in furore tuo, et in indignatione tua conturbati sumus. Septuaginta : Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Pro eo quod nos diximus, turbati sumus, (b) Symmachus et Aquila translaterunt, acceleravimus. Brevitatem autem vitæ significat humanæ. Quodque intulit : in ira tua et in furore tuo, sententia Dei ostendit perseverantiam, cui omnes homines subjacemus, illi videlet : 1058 Terra es et in terram ibis. Pulchre autem, non ut in Septuaginta habetur, turbati sumus, sed juxta Hebraicum, acceleravimus dicitur ; ut quamvis ætas hominum longa videatur, tamen comparatione æternitatis brevis sit. Quod et illustris Poeta testatur, dicens :

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.
(Georgic. lib. 3.)

(a) Apud Martian. erat *conversationi*, editis plerisque ac MSS. renitentibus.
(b) Eusebius tamen Symachi versionem recitat illi τῷ ΛXX. similem ταχτηραῖς. Vid. Hexapla.

Et iterum....

Rhaebe diu (res si qua diu mortalibus illa est,
Viximus. (Æneid. 10.)

11. Posuisti iniquitates nostras coram te : negligencias nostras in luce vultus tui. Septuaginta : Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Ubi nos juxta Hebraicum et Symmachum posuimus, negligentias nostras, pro quo Septuaginta, sæculum nostrum translaterunt, in Hebraico scriptum est ALOMENU, quod quinta Editio interpretatur, adolescentiam; Aquila παροπάσις, et nos in linguam nostram vertere possumus, errores, sive ignorantias. Unde dixit in alio loco : Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris (Ps. 24. 7). Et iterum : Delicta quis intelligit ? Et : Ab occultis meis mundis me Domine : et ab alienis parce servo tuo (Psal. 18. 13). Alienæ enim nobis sunt vitia, que sepe voluntate, interdum ignorantia et errore committimus : et tamen cum non sit voluntas in crimen, error in culpa est. Miror autem cur Septuaginta voluerint pro adolescentia, negligentia, et erroribus, sive ignorantibus, sæculum dicere : (c) nisi forte, quod in sæculo et in vita hujus tempore vitia committantur. Quodque intulit : in illuminatione, sive in luce vultus tui, hunc habet sensum. Nihil te nostrorum latuit peccatorum : secreta quoque nostra tuus oculus inspexit : juxta illud quod scriptum est : Tenebræ non abscondentur [al. obscurabuntur] a te (Psal. 138. 12). Et, Scrutans corda et renes Deus (Psal. 7. 10). Et iterum : Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus (Psal. 138. 12). Homo enim videt in facie, Deus autem in corde.

12. Omnes enim dies nostri transierunt, et in furore tuo consumpsimus annos nostros, quasi sermonem loquens. Septuaginta : Quoniam dies nostri defecerunt : et in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea mediati sunt. Brevitatem humanæ vitæ, que sententia Dei hucusque subjecta est ; et quam in priori versiculo somnio 1059 comparavit, dicens : Percutiente te eos, somnium erunt, nunc sermoni loquentium comparat : ut quomodo sermo qui in ore versatur dum profertur, intercipitur, et esse desistit ; sic et omnis vita nostra pertranseat atque desistat : et hoc in ira et in furore Dei, cui merito subjacemus, vivente in nobis, ut supra diximus, sententia Dei. Quæ sit autem ira et furor Dei, crebrius diximus, non quod Deus ulciscatur iratus, sed quod patientibus penas iratus esse videatur. Quod enim in nos ex perturbatione descendit, (d) in illo est ex judicii veritate. (e) Pro sermone loquentis, Septuaginta medita-

(c) Satius est putare, quod pro ἡλίῳ, quod et ἡλίῳ aliquando sine vao scribi testis est ipse Hieronymus, LXX. acceperint ; atque adeo ἡλίῳ sæculum nostrum eo intellectu per quam bene interpretati sint. Sed non bene ad Hebraicum exemplar scripserat Martianus.

(d) Veteres editi, « in illo ex judicio et ex veritate est. »

(e) In Hebreo non est nisi, quod est *quaes proferens*, vel *tanquam meditans* : quare facile eorum sententiae accedam, qui aranea nomen ex Hebreo archetypo excidisse persuasum habent.

tionem araneæ transtulerunt. Quomodo enim loquentis sermo prætervolat: ita et opus araneæ incassum texitur. De quo *sæper persona hereticorum scriptam* est in Isaia: *Telam araneæ texunt (Isai. 59. 6)*; quæ parva et levia potest capere animalia, ut muscas, culices et cætera hujesmodi; a fortioribus autem rumpitur. Instar levium in Ecclesia simpliciterisque, qui eorum discipulatur erroribus, cum viros in fidei veritate robustos non videntur obtinere.

10. *Dies annorum nostrorum* sive *septuaginta anni*: sive autem multum, octoginta anni; et quod amplius est, labor et dolor. Septuaginta: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni*. Si autem in potentibus octoginta anni: et amplius eorum labor et dolor. Pro eo quod nos possimus, in ipsis, et in Hebreo habetur *annus*; Symmachus significantius transtulit ὅλαπος quod magis ad sensum quam ad verbum transforre possumus, universi. Quidquid igitur vivens, et (a) in quo delectabilis est vita mortalium, septuaginta annorum spatio comprehendit. Sin autem multum, et ut interpretatus est Symmachus, contra opinionem, octoginta sunt anni; quidquid supra fuerit, morbis et infirmitate transigitur, quæ est socia senectutis, caligantibus oculis, dolentibus vel cadentibus primis durissimis dentibus, quod plenius divinus sermo in Ecclesiaste describit: *Venient dies malicie, et in quibus dicemus, non est nobis voluntas. Quando obscurabitur sol et luna, et stelle; et convertentur nubes post 1000 pluviam. In die qua movebuntur custodes domus, et subvercentur viri virtutis: cessabuntque molentes, quia paucæ facies sunt: et obscurabuntur quæ vident in foraminibus, et claudentur jannæ in foro: in infirmitate vacis molentes, et exsurget ad roccam avis, et humiliabuntur omnes filii cantici, et quidem ab alto aspiciunt; et pavores in via: et florib[us] amygdalus, et increasabitur locusta, et scindetur capparis. Quoniam abiit homo in dominum eternitatis suæ; et gyrabunt in foro qui plangunt, quoadusque (b) non putetur funiculus argenti et coniatur ornamentiuri auri, et confingatur hydria ad fontem, et impeditur rotula in lacu, et convertatur pulvis in terram sicut fuit; et spiritus revertatur ad Dominum, qui dedit eum. Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes, et universa vanitas. Quæ omnia humanæ vite et maxime senectutis miserias comprehendunt: et quem sensum habeant, (c) in suo loco disservamus. Sunt qui istum locum allegorice interpretantes, ad sabbati circumcisionisque mystérium referunt: quod primum requiescamus in Lege, et postea veræ circumcisionis in Evangelio sacramenta nos temeamus, admonentes et illud: Da partem septem, et da partem octo. Et septuaginta millia, et octoginta millia hominum multitudines, a quibus*

(a) Scilicet universi anni nostri septuaginta anni sunt quod autem infra transtulit, contra opinionem, in Hebreo est οὐτιστὸς, quod est in robustis, LXX. ut maxime, id est.

(b) Cum negandi particula legunt Hebreus, et præcipue Grecus, ex cuius interpretatione haud dubium, quin hunc locum Hieronymus recitat. Victorius tamen, quem castigat Martianus, ex Vulgata quoadusque pulsatur.

(c) In Commentarius in Ecclesiasten. cap. ultimo.

templum sub Salomone constructum est. Sed quid hoc ad præsentem locum, cui sufficit simplex et pura explanatio, quæ non doctrinæ gloriam in multiplicatione sermonum; sed legentis debet intelligentiam quadrare?

14. *Quoniam transivimus cito et avolavimus. Septuaginta: Quoniam supervenit mansuetudo super nos, et corripiemur.* Pro quo in Græco scriptum est ταῦτα θερμόμεθα, quod verbum ambiguum est; et tam corruptionem, quam eruditio doctrinamque significat. Quem enim diligit Dominus, corripit, sive erudit, ac flagellat omnem filium quem recipit. Quem locum ita Symmachus transtulit: *Succidimus enim repente, et avolamus*. Quinta Editio hoc modo: *Quoniam transivimus celeriter et dissolvimur*. Et est sensus. Post septuaginta annos, et, ut multum octoginta, quibus hominum vita transigitur, **1061** cum anima fuerit a corpore segregata, vento similes avolamus; sive quia supra herbæ virenti et florum pulchritudini, et ad vesperam siccitat hominem comparat: nunc pro ariditate vesperæ, succisionem florum ponit. Et cum pertransierit, inquit, omne quod vivimus, subita morte dissolvimur. Quod autem Septuaginta dixere, *Quoniam superveniet [al. supervenit] mansuetudo, et corripiemur*, hunc habet sensum. Post septuaginta annos et octoginta, cum venerit Domini mansuetudo, et dies nobis mortis ingruerit, non judicabimur juxta meritum, sed juxta clementiam: et quæ putatur correptione esse, eruditio est et doctrina. Satisque miramur quid voluerint verbum Hebraicum **אֶת**, Septuaginta, Theodotion, et Sexta Editio transferre mansuetudinem: cum (d) Aquila, Symmachus et Quinta Editio festinationem et repente celeriterque transtulerint.

15. *Quis novit fortitudinem iræ tuæ, et secundum timorem tuum, indignationem tuam? Septuaginta: Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Inter Hebraicum et Septuaginta diversa distinctio est. Septuaginta enim dinumerationem timori et furori Domini copulant. Porro Hebraicum sequenti aptai versiculo, ut sequatur: *Ut numerentur dies nostri, sic ostende (e): et veniemus corde sapienti. Quod breviter ita nobis disserendum videtur. Quis potest nosse quamdiu ira tua, ex qua timor nascitur humano generi, perseveret, nisi te doceute, qui Deus es?* Itaque obsecro, ut tempus vite nostræ indices nobis, quo possimus corde sapienti, tuo nos judicio preparare. Quod autem dixit: *Quis novit fortitudinem sive potestatem iræ tuæ; et secundum timorem tuum, indignationem tuam? ostendit esse difficile, iræ timorisque et indignationis Dei secretum rationemque cognoscere: uide et Prophetæ lacrymabilius deprecatur: Domine ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me (Psal. 6. 4).* Non enim

(d) Aquila tamen nedum, quod affirmat Hier. *festinationem, aut celeritatem* non vertisse, alter etiam ac cæteri in Hebraico textu legisse nobis videtur, si, quam Drusius assert, ejus interpretatio ista germana est: ἐν δύσκολῳ ἀγρῷ; *quoniam pertransiri* γένεται, quippe pro **וְיִתְעַלֵּם**, levi mutatione legit **וְיִתְעַלֵּם**, quod est **rrr**.

(e) **אֶת** *et veritatem* heic atque infra.

corripit, ut interficiat atque disperdat; sed **ut corrigit** et emendet. Quamobrem et in Osee (Cap. 4. 14), populo Iudeorum, cui multum iratus est, dicit se nequaquam irasci, nec visitare natus eorum, cum adulteraverint. Et **1062** per Ezechielem loquitur ad Jerusalem: *Iam non irascar tibi, et zetus meus recessit a te* (Ezech. 16. 42). Et in verbis Dierum sonat, quando pergit Israel adversum hostes in præsum (a) corde pacifico.

16. Ut nomenrentur dies nostri, sic ostende, et venies corde sapienti. Septuaginta: *Dexteram tuam ita notum fac, et eruditos corde in sapientia.* Quod Aquila, Symmachus et Quinta Editio sic verterunt: *Dies nostros sic ostende, ut veniamus corde sapienti.* Errorque perspicuus est, cur pro diebus, Septuaginta dexteram dixerint: **JAMENT** quippe verbum compositum est, significans dies nostros. Qnod in singulari numero si scribatur, extrema littera, quae appellatur NUN, exprimit dexteram; sicut est illud in nomine BENJAMIN, qui interpretatur, *filius dexteræ*. **Sic autem MEM** habeat, diem vel dies sonat. Est autem sensus: Numerum annorum dierumque nostrorum, quibus in hoc saeculo nos vivere decrevisti, ostende nobis, ut præparemus nos adventui tuo; et contemptu errore mortaliū, ad te pergere festinemus, cupiamusque præsentiam tuam, et ad te festinemus corde sapienti. Nihil enim ita decipit humanum genus, quam dum ignorant spatio vitæ suæ, longiorem sibi sacculi hujus possessionem repromittunt. Unde et illud egregie dictum est: (b) Nullum tam senem esse et sic decrepitate ætatis, ut non se adhuc uno plus anno vivere suspicetur. Ad hunc sensum pertinet et illud quod dicitur: *Memento mortis tue, et non peccabis* (Eccl. 7. 40). Qui enim se recordatur quotidie esse moriturum, contemnit præsentia, et ad futura festinat. Hoc est quod David in alio precatur loco, dicens: *Ne auferas me in dimidio dierum meorum, prius quam tream, et non subsistam* (Ps. 101. 25. et Psal. 38. 14). Quod ita exponitur: Ne eo tempore facias me mori, quando adhuc putabam me victurum, ut possim peccata corriger poenitentia. Si enim hoc feceris, inventus in delictis meis esse desistam. Non, quo [al. quod] spem resurrectionis neges; sed quo ceram eo se neget posse subsistere, apud quem omnes qui in vitiis perseverant, pro nihil computantur [al. reputantur]. Ubi nos interpretati sumus, eruditos corde in sapientia [verius sapienti], elii transtulerunt compeditos, verbi ambiguitate **1063** deoepi. Si enim dicas πεπεδημένους, compeditos (c) significat.

17. Revertere Domine usquequo? et exorabilis esto super servos tuos. Septuaginta similiter. Quia agimus

(a) Ad Græcum *τὸν Εἰρηνῆν*.

(b) Puta a Cicerone lib. de Senectute, a Nemo enim est tam senex, ut non putet se unum adhuc annum esse vivendum.

(c) Addunt veteres editi, et præter Florentinum quidam alii MSS. sin autem ~~ερευδημένους~~, eruditos significat. Imposuit vero antiquo illo Latino interpreti Græcus librarius qui ~~ερευδημένους~~ scripsit loco ~~ερευδημένους~~. Falsus Hier. in Breviariorum, in quibusdam codicibus dicitur eruditos, in aliis dicitur compeditos.

pœnitentiam, et scientes vitæ nostræ brevitatem, ad te corde sapienti cupimus pervenire: et tu, Domine, revertere ad nos. Peccatis enim nostris longe recesseras, et dimiseras nos; ut ambularemus secundum voluntatem et cogitationes nostras. Quod autem infert, usquequo, illam habet intelligentiam, quam in duodecimo Psalmo (d) legimus: *Usquequo Domine oblivisceris mei in finem?* Qui enim in angustia constitutus est, seruni ei videtur Dei auxilium: et propterea impensis deprecatur, ut cito adjutorem Dominum [al. Deum] sentiat; et nequaquam iratum judicem, sed placatum.

18. Impel nos matutina misericordia tua, et laudabimus et latabimus in cunctis diebus nostris. Septuaginta: *Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus et delectati sumus in omnibus diebus nostris.* In cunctis pene locis hanc habent Septuaginta consuetudinem, ut quod apud Hebreos in futurum ostenditur [al. ponitur], hoc illi quasi jam factum et præteritum referant. Hic ergo, non, ut illi voluerunt, dicunt se impletos esse matutina misericordia Dei, atque laetatos: aliqui si hoc factum erat, quomodo postea deprecantur, et dicunt: *Respic in servos tuos et in opera tua?* sed totum quod postulant, ideo deprecantur, ut mereantur matutinam misericordiam ejus, quam cum fuerint consecuti, laudent Deum atque latenter in cunctis diebus vitæ suæ. (e) Videntur autem mihi in resurrectionis spem æternæ vitæ præmia deprecari, dicentes: *Impel nos matutina misericordia tua.* Quod quidem et vicesimi primi Psalmi titulus sonat, qui proprio ad mysterium Domini et ad resurrectionem ejus pertinens, inscribitur: *Pro assumptione matutina.*

19. Lætifica nos pro diebus, quibus nos 1064 affixisti, et annis, quibus vidimus mala. Septuaginta: *Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, quibus vidimus mala.* Et Lazarus, qui receperat mala in vita sua, in sine Abram æternō quiescit gaudio (Luc. 16). Mala autem non ea appellat quæ contraria bonis sunt, sed pro afflictione ponit et angustiis. Quibus malis et Sara affixit Agar ancillam suam; et de quibus in Evangelio scribitur: *Sufficit duci malitia tua* (Math. 6. 34). Quanto igitur magis in hoc saeculo, persecutionibus, paupertate, inimicorum potentia, vel morborum cruciatibus fuerimus afflicti; tanto post resurrectionem in futuro majora præmia consequemur. Pulchre autem non dixit, *sustinamus mala*; sed *vidimus*. Quis enim est homo qui vivat, et non videat mortem (Psal. 88. 49)? Quæ non tam ad dissolutionem corporis referenda est, quam ad multitudinem peccatorum, juxta quam dicitur: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. 18).

(d) Alii ex editis ac MSS. diximus, quod referri commode potest ad eam, quam Hieronymus elucubraverat Psalmi duodecimi expositionem, inter illos, de quibus testatur ipse in Catalogo a decimo usque ad decimum sextum Psalmum Tractatus septem concinnasse, qui intercederunt.

(e) Antea erat singulari numero, nec superioribus sati coharenter videtur et dicens: *tum in præposito deerat*, atque alio sensu post resurrectionis spem, copulativa et subdebetur.

20. Appareat apud servos tuos opus tuum, et gloria tua super filios eorum. Septuaginta : (a) Respice in servos tuos, et in opera tua, et dirige filios eorum. Ergo in servis suis ipse Dominus operatur opus suum. Nec propria qui postulat salutem contentus est, sed querit gloriam filiorum, id est, servorum Dei. Filios autem non tam illos qui de eorum stirpe generali sunt, quam discipulos debemus accipere; de quibus et Paulus loquebatur : Filioli mei, quos iterum parturio (Gal. 4. 19). Unde et Joannes Apostolus secundum merita filiorum suorum, profectusque operum singulorum, scribit ad parvulos, scribit ad juvenes, scribit ad patres.

21. Et sit decor Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum fac stabile super nos : et opus manuum nostrarum confirma. Septuaginta : Et sit splendor Domini Dei nostri super nos ; et opera manuum nostrarum dirige super nos : (b) et opus manuum nostrarum dirige. Ubi sunt qui liberi arbitrii sibi potestate plaudentes, in eo putant se Dei gratiam consuecos, 1065 si habent potestatem faciendi, vel non faciendi bona, sive mala? Ecce hic beatus Moyses post resurrectionem quam postulaverat, dicens : Impie nos matutina misericordia tua, et laudabimus et lætabimur in cunctis diebus nostris, nequaquam surrexisse contentus est, et æternæ vitæ præmia consecutum ; sed postulat, ut decor Domini Dei sui sit super eos qui surrexerint, et splendeat in animabus cordibusque sanctorum : et opera manuum eorum ipse dirigat, faciatque esse perpetua : ipseque confirmet quidquid in sanctis videtur boni. Sicut enim humilitas deprecantis meretur præmia : ita superbia contumacis [al. confidentis] Dei auxilio deseretur.

EPISTOLA (c) CXLI (d).

AD AUGUSTINUM.

Gratulatur ejus industria, per quam hæreticorum factionibus obliterit, eaque in re suum quoque studium testificatur.

Domino sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO HIERONYMUS.

Omni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo

(a) Hunc juxta LXX. versiculum, inscio lectoro, Marianus Erasmus secutus expuxit, quem Victorius ex Brixianis codicibus reposuerat. Atque ille quidem abesse absque subnexæ interpretationis dispendo potest; sed præter aliorum etiam MSS. fidem, in quibus sæpe invenitur, statim ac firma est Hieronymi regula et consuetudo, quam studiose in hujus Psalmi, atque alibi in aliarum Scripturarum expositione servat, ut LXX. versionem simul jungat, et si quando etiam alter apud eos non habetur, id ipsum saltem lectorem doceat.

(b) Altera hæc additio, et opus manuum nostrarum dirige, in Latinis aliquot Psalteriis vetustioribus et quibusdam etiam Græcis codd. non habetur, neque in Romana editione; monetque Augustinus in emendatissimis codicibus asterisco notari, ut ex Hebreo supplenda indicaretur.

(c) Al. 80. *Scripta forte an. 418*

debet honore, veneratus sum; et habitantem in te dilexi dominum Salvatorem : sed [al. ei] nunc, si fieri potest, cumulo aliiquid addimus, et plene complemus, ut absque tui nominis mentione, ne unam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei persistiisti. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus comorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute, in orbe [al. urbe] celebraris. Catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur atque suspiciunt; et, quod signum majoris gloriæ est, omnes hæretici detestantur : et me pari perseguuntur odio; ut quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem et mei memorem te Christi Domini clementia tueatur, domine venerande et beatissime Papa.

1066 EPISTOLA (e) CXLII.

AD AUGUSTINUM.

Significat damnatas hæreses clam et oblique adhuc mortali, et non neminem potenter esse, qui dissimilanter eis faveat.

Domino sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO HIERONYMUS.

Multi utroque claudicant pede; et ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cum prædicandi eamdem non habeant libertatem. Sancti fratres, qui cum nostra sunt parvitate, præcipue sanctæ ac venerabiles filiae tuæ, suppliciter te salutant. Fratres tuos, dominum meum Alypium, et dominum meum (b) Evodium, ut meo nomine salutes, precor (f) coronam tuam. Capta (g) Jerusalem tenetur a Nabuchodonosor, nec Jeremias vult audire consilia: quin potius

(d) Isthac Epistola in MSS. duobus Monast. Vindocinensis, referentibus Benedictinis, proxime superiori subditur, interjectis tantum his tribus verbis, *Jam post suscriptionem. Multi utroque claudicant*, etc., quæ nobis conjunctio in unam cum primis probatur, quibus minime est verisimile, tam breve dictatum, quo non nisi ænigma unum et alterum renuntiatur, sic abs Hieronymo seorsim scribi ad Augustinum potuisse. Ad hæc scriptiones ingenium, ac series hanc superioris esse veluti appendicem probant. Sed cum in vulgatis hoc usque omnibus in duas dispergiantur, atque ipsi S. Augustini editores, quibus eorum MSS. fides perspecta erat, hanc ab illa non utcumque, sed octo annorum intersticio separant, antiquæ auctoritati contraria non placuit. Heic tamen suo loco subdinius, ut nativo ordini quoad fieri præstebat, consuleremus.

(e) Al. 81. *Scripta eodem tempore.*

(f) Evodius iste Uralensis est, per id temporis fama sanctitatis notissimus.

(g) Ex eo dicit, quod Episcopi Africæ capillos in coronæ speciem tonsos deferent. Idem itaque est, ac precor caput tuum, aut dignitatem tuam. Pleraque alia his similia exempla inventare est.

(h) Jerusalem et Nabuchodonosor nominibus putant quidam Romanum, et Alaricum, qui illam cepit, significari. Alii cum Victorio Joannem Jerosolymitanum, qui adhuc errores suos, sive jam damnatas hæreses, puta Pelagianorum, clam et oblique concurret defendere, et Jerosolymam ipsam potestate, ac factione sua oppressam teneret, ne resipiceret.

Egyptum desiderat, ut moriatur in Taphnes, et ibi servitute pereat sempiterna.

EPISTOLA CXLIII (a).

AD ALYPIUM ET AUGUSTINUM.

Alypio et Augustino gratulatur, quorum opera Celestiana hæresis sit extincta: simulque excusat quod nondum scripsit adversus libros Anniani Diaconi Pelagi.

Dominis vere sanctis atque omni affectione ac jure venerandis ALYPIO et AUGUSTINO Episcopis, HIERONYMUS in Christo salutem.

Sanctus Innocentius Presbyter, qui hujus sermonis est portitor, anno præterito, quasi nequaquam in Africam reversurus, mea ad dignationem vestram scripta non sumpsit. Tamen Deo gratias agimus, quod ita evenit, ut nostrum silentium vestris epistolis 1067 vinceretis. Mihil enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reverentia; testem invocans Deum, quod si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum; sed nunc maxime, quia (b) cooperatoribus et auctoribus vobis, hæresis Celestiana jugulata est, quæ ita infecit corda multorum, ut cum superatos damnosque esse se sentiant, tamen venena mentium non omittant [f. amittant]: et quod solum possunt, nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæresecos perdidisse.

2. Quod autem queritis, utrum rescripserim contra libros Anniani [al. Amandi], Pseudodiaconi (c) Celedensis, qui copiosissime pascitur (d), ut alienæ blasphemiae verba frivola subministret, sciatis me ipsos libros in schedulis missos a sancto fratre nostro Eusebio Presbytero suscepisse, non ante multum temporis; et exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione sanctæ et venerabilis filiæ vestræ Eustochii, ita doluisse, ut propemodum contempnendos putarem. In eodem enim luto hæsitat, et exceptis verbis tinnulis atquo emendatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus; ut dum epistolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, et blasphemias suas omnibus patesceret. Quidquid enim in illa miserabili Synodo Diospolitana dixisse se de-

(a) *Al. 79. Scripta exente an. 419.*

(b) *Alii operatoribus: et in Lovaniensi editione adiutoribus pro auctoribus.*

(c) Sunt qui legendum velint *Teledensis a Teledan* in *Calcide* regione haud ignoti nominis oppido, cuius videatur fuisse, et Marcus ille ad quem Hier. scriptis epist. 17. Alii cum *Baronio*, sed valde infirmis argumentis *Cenedensis*, et *Valeriani* preferunt pro *Aniani*. Plerique autem patria *Campanum* faciunt et *Celenensem diaconum*; sed vulgo audit *celedensis* etiam in MSS. Is porro videtur esse quem *Orosius Goliath*, sive *Pelagii armigerum* vocat. « Stat immanissimus superbis Goliath... habens post se armigerum suum, qui etsi ipse non dimicat, cuncta tamen æris, et ferri suffragia subministrat. » Scilicet ejus opera et scriptis *Pelagius* abutebatur; existante *Pelagiano* sensu atque animo *Homiliae aliquot S. Joannis Chrysostomi* ab illo Latinitate donatae, et *Orentio Pelagiano* Episcopo inscriptæ.

(d) *Nimirum Pelagii hæresi. Simile quiddam dixit in Julianum Augustin. I. 2. Op. Imperf. n. 51. A deceptis misericordia pasceri otiosus.*

negat, in hoc' opere confitetur; nec grande est ineptissimis nœniis respondere. Si autem Dominus vitam 1068 tribuerit, et notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiusculis respondebimus: non ut convincamus hæresim emortuam [al. mortuam]; sed ut imperitiam atque blasphemiam ejus, nostris sermonibus confutemus. Meliusque hoc faceret sanctitas vestra; ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filii communes (e) *Albina*, *Pinianus* et *Melania* plurimum vos salutant. Has litteras de sancta Bethleem, sancto Presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra *Paula* (f) miserabiliter deprecatur, ut memores ejus sitis, et multum vos salutat. Incolumes vos et memores mei, Domini nostri Jesu Christi tueatur clementia, Domini vere sancti atque omnium affectione venerabiles patres.

EPISTOLA CXLIV (g).

S. AUGUSTINI AD OPTATUM EPISCOPUM MILEVITANUM.

De Natura et origine animæ.

Nondum se abs Hieronymo responsum epistolæ sue heic 131. de Origine animæ accepisse, nec eam interim consultationem in vulgus edi se probare.

Domino beatissimo, sinceriterque carissimo, et desideratissimo fratri, et Coepiscopo OPTATO AUGUSTINUS in Domino salutem.

4. e Per religiosum Presbyterum (h) *Saturninum*

(e) Antea penes *Martianum* et *Victor. Albinus, Albinus*. Et notum quidem *Albiam* heic indicari, *Melaniæ senioris filiam*, junioris, que *Piniano* nupserrat, matrem, unde legendum quidem *Albina* pro *Albinus* monuit pridem *Baronius*, quemadmodum in tribus antiquiss. codd. MSS. *Colbertinæ Bibliothecæ* reperit scriptum *Baluzius*. Isque rursum in Indiculo operum S. Augustini, dum commendantur ejus lucubrationes adversus *Pelagianos*, in *Bibliothecæ* ejusdem *Colbertinæ* codice legi testatur ad *Albinum*, ubi editio *Ulimerii* habet *Albianum*, aliae *Albinum*, et in excerptis *Chiffletii* ex cod. *Jurensi* *Albinam* legi nota. Nos in epist. 3. ad *Ruffinum* diximus ex aliorum sententia, feminarum quæ merito excellerent nomina quandoque a veteribus masculina inflexione fuisse donata, unde *Melanius* pro *Melania* esset, et *Albinus* pro *Albina*, quod nunc emendari volumus, et constituti e contrario in *iun* efferrí solita mulierum nomina diminutives, unde *Melanum*, non *Melanius*, *Eubolium* pro *Eubole*, *Gregorium* pro *Gregoria*, *Glycerium*, *Erolum*, *Philomathum*, *Adelphus*, aliaque his similia diminutives sic nuncupata. Quod de praesenti quoque *Albina* dicendum videatur, quæ *Albinum* appellata sit, aut *Albinum*. At enim ut multa occurrant Græca mulierum nomina in *iun* Latine pronuntiata, ex Græce lingue ingenio diminutives, Romana, cuiusmodi *Albina* est, nusquam invenio, nec certe ex hujus lingue analogia *Albinum*, sed *Albinum* dicenda esset. E contrario non frustra habent MSS. *Albino*, vel *Albinum*, et in vocandi casu *Albine*, masculina terminazione tum heic, tum alibi apud *Augustinum*; tametsi in ejus epist. 124. ex uno *Corbeiensi* Ms. repositum *Albinæ* sit. Quare istud consilli heic quoque loci nos cepimus, Notarum brevitatè consulentes ut *Albina* scriberemus. Cæterum *Pinianus* pro *Spinianus* restituiimus, quod sexcentis apud *Augustinum* locis, ita appellari comptum sit. Veteres editi tamen constanter *Spinianum* vocant, quin etiam *Hieronymus* vita S. Melaniae scriptor apud *Surium* die 31. Januarii, *etas erat Spiniano quidem rigint quatuor annorum*. Videtur deinde *Melanum* pro *Melania* legendum in recto.

(f) *Nuper Viennæ primum edita. Scripta ut videtur, an. 420.*

(g) Intellige Paulam juniores, *Lætæ* et *Toxotii* filiam, *Eustochii* neptem.

(h) Hæc est « secunda S. Augustini ad Optatum Milevitananum de Natura et Origine animæ epistola » ex iis scilicet quos ad eundem hac de re scripsit.

tuae *venerationis* histeras sumpsi: **1069** hoc a me magne studio quod nondum habeo flagrantis. Sed cur hec *feneris* emicet mili aperitum, quod sefit et credas de hinc re milie consalenti iam fuisse responsum. *Venient illa esse!* Absit ut te, cujus exspectationem avidissimam novem, hujus maneris communicationem fraudarem; sed si quid eredias, frater carissime, quinque ferme anni eesset evoluti sunt, ex quo in Orientem misi (a). Librum non presumptionis, sed consultationis meae, et adhuc rescripta non merui, quibus mihi excederetur hunc questio, in qua me cupis ad te certam ferre sententiam. Utrumque ego misericordia, si utramque haberem. Hoc autem quod habeo, sine altero, quod nondum habeo, cuiquam debere me iam mutero, vel edere non videtur, ne ille, qui mihi fortasse, ut desidero responsurus est, interrogationem meam disputatione operosissima elaboralam, sine sua response, quia adhuc desperanda non est, per manus hominum notitiamque diffundi jure succenseat, idque jacantius, quam utilius fecisse me judicet, quasi ego potuerim querere, quod ille non potuerit enodare, cum forsitan possit, idque dum faciat, exspectandum sit. Magis enim scio quod aliis occupatur, quae minime differenda sunt, plurisque pendenda. Quod ut tu quoque Sanctitas noverit, attende paulisper, quod mihi alio anno (b) per litteram per quem scripsera remeantem scripturam. Nam hoc ex ejus epistola in istam transtuli. » Incidit, inquit, tempus difficultimum, quando mili tacere melius fuit quam loqui; ita ut nostra studia cesserent (c) ne, juxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomine dedicasti, eruditissimis et omni eloquentiae splendore fulgentibus, ad tempus respondere non potui. Non quo quidquam in illis reprehendendum putem: sed quia juxta Apostolum, unusquisque in suo sensu (d) ostendet: *alius quidem sic, alius autem sic* (Rom. 14. 5). Certe quidquid dici potuit, et sublimi ingenio de Scripturarum sanctorum hauriri fontibus, a te positum atque dissertum est. Sed quanto reverendiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditio caesa dissenserimus. Ceterum ambi, et maxime haeretici, si diversas inter nos sententias viderint, de animi calumnianabatur rancore **1070** descendere. Mibi autem decretum est te amare, te (2) suspicere, colere, mirari, tuaque dicta quasi mea defendere. Certe et in Dialogo quem nuper edidi, tua beatitudinis ut dignum fuerat recordatus sum: magisque demus operam, ut porniciosissima haeresis de Ecclesiis auferatur, quae semper simulat penitentiam; ut docendi in (d) Ecclesiis habeat facultatem:

(a) Epistola in hae nostra recensione 134. scripta anno 415.

(b) Orosium scilicet. Est autem illa S. Hieronymi epist. 144. data anno 416. quam hic transfert majori ex parte.

(c) Antea erat et pro ne quod sensum orationis pervertit.

(d) Ex laudata Hieronymi epist. ad Angustinum, principis hujus editor Gottiv hæc ejusdem Hieronymi annexit,

(1) Juxta Græc. ἀποποπεσθε. M. Cod. abundant.

(2) Ms. Cod. suscipere, quod non improbo.

ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. »

2. « Cernis nempe, venerande frater, hæc mei carissimi verba, inquisitioni meæ redditæ, non eam negasse responsionem, sed excusasse de tempore, quod in alia magis urgentia curam congeretur impendere. Vides etiam quam benevolum animum erga me gerat, quidve commoneat, ne scilicet quod inter nos, salva utique caritate ac sinceritate amicitia, eruditio causa facias, cunctamentur amari, et maxime haeretici de animi rancore descendendo. Prinde si utrumque opus nostrum, et ubi ege inquisivi, et ubi ipse ad inquisita responderit, homines legerint, quia etiam oportet, ut si eadem quæstio secundum ejus sententiam sufficienter fuerit explicata, me instructum esse gratias agam, non parvus erit fructus, cum hoc exierit in notitiam plurimorum, ut minores nostri non solum sciant, quid de hac re sentire debeat, quæ inter nos diligenter disceptatione discussa est, verum etiam discant exemplo nostro, Deo miserante, atque propitio, quemadmodum inter carissimos fratres, ita non desit alterna inquisitionis gratia disputatio, ut tamen maneat inviolata dilectio.»

3. « Si autem scriptum meum, ubi res obscurissima tantummodo legitur inquisita, sine illius rescripto, ubi forsitan apparebit inventum, emanarit, latius pergit, perveniat etiam ad illos, qui comparantes, ut ait Apostolus, *semel ipsos sibi meti ipsis*, non intelligunt, quo animo a nobis fiat, quo ipsi eo animo facere nesciunt, et voluntatem meam erga honorandum pro suis ingentibus meritis dilectissimum amicum, non sicut eam vident, quomodo nec vident, sed sicut eis libitum est, et sicut odio suo dictante suspectant, exponent: quod profecto, quantum in nobis est, cavere debemus. At si forte, quod per nos innotescere nolumus, etiam invitatis nobis, eis quibus nolumus innotuerit, quid restabit, nisi æquo animo habere Domini voluntatem? Necque **1071** enim hoc scribere ad quemquam deberem, quod semper latere voluisse. Nam si (quod absit) aliquo vel casu, vel necessitate nunquam ille rescriperit, procul dubio nostra consultatio, quam ad eum misimus, quandoque manifestabitur. Nec inutilis legentibus erit, quia eti non illa invenient, quæ requirunt, invenient certe, quemadmodum sint inquirenda, nec temere affirmanda, quæ nesciunt, et dum ea, quæ ibi legent, consulere etiam ipsi, quos potuerint, studiosa earitate, non discordiosa contentione curabunt; donec aut id, quod volunt reperiant, aut ipsa inquisitione aciem mentis exerceant, ut ulterius inquirendum non esse cognoscant. Nunc tamen, quamdiu jam consulti amici nondum est desperanda responsio, edendam non esse consultationem nostram, quantum quidem in nobis est, puto quod persuaserim dilectioni tue; quanquam et ipse non eam solam popesceris, sed adjunctam etiam ejus quem consulti, responsionem apposite ad rem: « *Cum superatos damnatosque esse se sentiant, tamen venena mentium non omitunt, et quod solum possunt, nos oderint, per quos se libertatem ducendæ haereses perdidisse,* » etc.

tibi desideraveris mitti, quod utique facrem, si haberem. Si autem ut verbis tuae sanctitatis utar, quae in tua epistola posuisti, sapientiae meae lucidam demonstrationem, quam mihi promerito (ut scribis) vitæ meæ auctor lucis attribuit, non ipsam dicens consultationem, et inquisitionem meam, sed mihi jam ejus rei, quam quæsivi, provenisse inventionem putas, et ipsam potius poscis ut mittam; facarem si ita esset, ut putas. Ego enim adhuc, fateor, non inventi, quemadmodum Anima, et peccatum ex Adam trahat, (unde dubitare fas non est) et ipsa ex Adam non trahatur, quod mihi diligenter inquirendum, quam inconclusus asserendum est.

4. « Habeni litteræ tuae, necno quot senes et a doctis sacerdotibus institutos viros, quos ad tuæ morticitatis intelligentiam, assertionemque veritate plenissimam revocare non poteras; nec tamen exprimit quænam sit assertio tua veritate plenissima, ad quam senes, et a doctis sacerdotibus institutos viros revocare non poteras. Si enim hoc tenebant, vel tenent hi senes, quod a doctis sacerdotibus accepertint, quomodo libi rustica, et minus instructa clericorum turba molestias generaverat in his rebus, in quibus a doctis sacerdotibus fuerat instituta? Si autem senes isti, vel turba clericorum ab eo quod a doctis sacerdotibus accepérat, sua pravitate deviabat, illorum potius auctoritate fuerat corrigenda, et a tumultu contentibssimo comprimenda. **1072** Sed rursus cum dicas Te novellum rudemque doctorem, tantorum ac taliut Episcoporum traditiones tuiusse corrumpere, et convertere homines in meliorem partem ob defunctorum infuriam formidasse, quid das intelligi, nisi quod illi, quos corrigerem cupiebas, doctorum, atque magnorum jam defuncrorum episcoporum traditiones notendo deserere, novello, rudeoque doctori acquiescere recusabant? Qna in re de illis interim taceo, tuam vero assertionem, quam dicas esse veritatem plenissimam, vehementer scire desidero; non ipsam dico sententiam, sed ejus assertionem. »

5. « Improbari enim abs te eos, qui affirmant, omnes animas hominum ex illa una, quæ protoplasto data est, per generationum successionem propagari, atque traduci, sufficienter quidem in nostram notitiam protulisti; sed qua ratione, quibusve divinarum Scripturarum testimonis id falsum esse monstraveris, quia tuæ litteræ non continent, ignoramus. Deinde quid ipse pro isto, quod improbas, teneas, legenti mihi epistolam tuam, et quam fratribus antea (a) Cæsariensibus, et quam mihi nuperrime direxisti, non evidenter appetet, nisi quod te video credere, sicut scribis, Deum fecisse homines, et facere, et facturum esse, neque aliquid esse in cælis, aut in terra, quod non ipso constiterit, et conatet auctore. Hoc sane ita verum est, ut dubitare hinc

(a) De his litteris ab Optato datis ad Cæsarienses loquitur Augustin. epist. 190. ad Optatum. Quamvis tuæ sanctitatis nullas ad me ipsum datas acceptum litteras, tamen quia illæ, quas ad Mauritanian Cæsariensem misisti, me apud Casaream praesente venerunt..... factum est, ut ea quæ scripsisti, etiam ipse perlegerem, » etc.

nullus debeat. Sed adhuc te oportet exprimere, unde faciat animas Deus, quas negas ex propagine fieri, utrum aliunde? Et si ita est, quidnam illud sit, an omnino de nihilo? Nam illud Origenis, et Priscilliani, vel si qui alii tale aliquid sentiunt: quod pro meritis vitæ prioris terrena, atque mortalia contrudantur (b) in corpora, absit, ut sentias; huic quippe opinioni prorsus Apostolica contradicit auctoritas, dicens, Esau, et Jacob, antequam nati fuissent; nihil operatos boni, vel mali. Igitur non ex toto, sed ex parte, nobis est tua de hac re nota sententia; assertio vero ejus, id est unde doceatur verum esse, quod sentis, nos penitus latet. Propterea petiveram prioribus litteris meis, ut libellum Fidei, quem te scripsisse commemoras, eique nescio quem presbyterum fallaciter subscriptissime conquereris, mihi mittere dignareris: quod etiam nunc peto, et (c) quid testimoniorum divinorum hunc quæstionem reserande adhibere potuisti. Dicis enim in epistola ad Cæsarienses, Placuisse vobis, ut omnem veritatem approbationem etiam Judices cognoscerent **1073** sæculares, quibus ex communi depreciation residentibus, et ad fidem universa rimantibus, id Divinitas, ut scribis, misericordiae sue infusione largita est, ut majorem affirmationem pro suis sensibus assertiohemque proferrent, quam vestra circa eos mediocritas cum ingenitum testimoniorum auctoritatibus retentabat. Has ergo testimoniorum ingentium auctoritates ingenti studio scire desidero. Solam quippe unam causam videris sentitus, quo contradictores tuos refelleres, quod sciencet negarent esse opus Dei animas nostras. Quod si sentiunt, merito eorum sententia judicatur esse damnanda. Nam hoc si de ipsis corporibus dicere, procul dubio fuerant emendandi, vel detestandi. Quis enim Christianus neget opera Dei esse corpora singulorum quorumque nascentium? Nec tamen ea propterea negantur a parentibus gigni, quia fatemur divinitus singi. Quando ergo dicitur, sic etiam animarum nostrarum (d) incorporeæ quedam sui generis semina, et a parentibus trahi, et tamen ex eis animas Dei opere fieri, ad hoc refutandum non humana conjectura, sed divina Scriptura testis adhibenda est. Nam de sanctis libris canonice auctoritatis potuit nobis testimoniorum suppeterem copia, qua probatur Deus animas facere; sed testimonis talibus il redarguantur, qui opera Dei esse singulas quasque animas in hominibus nascentibus negant; non ii qui hoc fatentur, et tamen eas, sicut corpora, Deo quidem operante, formari, sed ex parentum propagatione, contendunt. Ad hos refellendos tibi divina testimonia certa querenda sunt, aut si jam invenisti, nobis, qui nondum invenimus, cum impensisime, quantum possumus, inquiramus, mutua

(b) Antea erat contradicatur, male, ut et in Archetypo subsequens vocula an pro in que emendamus.

(c) Notatum Gouiu. Editori fortasse quidquid legendum.

(d) Confer laudatam Augustini Epist. 190. ad Optatum hunc eundem num. 14. in fine et 15. initio; quin potius tota conferenda est ex integro, du eadem cuim Milevitani Episcopi consultatione, libello fidei, et Hieronymi hac super quæstione scriptio agit.

dilectione mittenda. Tua quippe consultatio brevis, atque postrema in litteris, quas ad fratres Cæsarienses misisti, ita se habet: *Exoro, inquis, ut me filium vestrum, atque discipulum, et ad hæc mysteria nuper, proximeque, Deo juvante, venientem, qua debetis, et dignum est, et qua prudentes respondere convenit Sacerdotes, informatione doceatis: utrum magis illa sit tenenda sententia, quæ animam dicit esse de traduce, et per occultam quamdam originem, ordinemque secretum in omne hominum genus, cæteras animas ex Adæ protoplasti transfusione defluere, an potius ea, quam omnes fratres vestri, et sacerdotes hic positi retinent, et affirmant, eligenda definitio, credulitasque retinenda, quæ Deum auctorem universarum rerum, hominumque cunctorum et fuisse, et esse, et futurum esse testatur, et credit.*

1074. 6. « Horum igitur duorum, quæ consulens proposuisti, vis ut eligatur, tibi respondeatur alterum, quod fieri deberet ab scientibus, si essent inter se duo ista contraria, ut altero electo, consequenter esset alterum respuendum. Nunc autem, si quispiam non alterum e duobus his eligat, sed utrumque verum esse respondeat, id est, in omne hominum genus cæteras animas ex Adæ protoplasti transfusione defluere, et nihilominus Deum auctorem universarum rerum, hominumque cunctorum et fuisse, et esse, et futurum esse credat, et dicat, quid huic contradicendum esse censes? Numquid nam dicturi sumus: *Si ex parentibus animæ propagantur, non est Deus auctor omnium rerum quia non facit animas?* Respondebitur enim, si hoc dixerimus: *ergo quia corpora ex parentibus propagantur, non est Deus auctor omnium rerum, si propter hoc dicendus est non facere corpora.* Quis autem neget, auctorem humanorum omnium corporum Deum, sed illius dicat solius, quod de terra primitus finxit, aut certe etiam conjugis ipsius, quia et ipsam de latere ejus ipse formavit, non autem etiam exterorum, quia ex illis cætera hominum corpora defluxisse negare non possumus? »

7. « Ac per hoc, si, adversus quos tibi est in hac quæstione conflictus, sic asseverant animarum ex illius unius derivatione propaginem, ut eas jam Deum negent facere, atque formare, insta eis redarguendis, convincendis, corrigendis, quantum Domino adjuvante potueris. Si autem initia quædam ex illo uno, et deinceps a parentibus attrahi, et tamen singulas in hominibus singulis affirmant ab auctore omnium rerum Deo creari, atque formari, quid eis respondeatur, inquire de Scripturis maxime sanctis, quod non sit ambiguum, nec aliter possit intelligi: aut si jam invenisti, ut superius postulavi, dirige et nobis. Quod si te adhuc, sicut me latet; insta quidem omnibus viribus eos confutare, qui dicunt *animas non ex onere Divino*, quod eos dixisti in epistola tua prima *inter secretores fabulas murmurasse*, deinde propter hanc sententiam stultam, atque impianam a tuo consortio, et *Ecclesiæ servitio recessisse*, atque adversus eos omnibus modis defende, et tuere, quod in eadem epistola posuisti, *Deum fecisse animas, et facere, et facturum*

esse, neque aliquid esse in cælis, aut in terra, quod non ipso constiterit, aut constet auctore. Hoc enim de omni omnino genere creaturæ verissime, atque rectissime creditur, dicitur, defenditur, comprobatur. **1075** Deus enim auctor universarum rerum, hominumque cunctorum et fuit, et est, et futurus est, quod in extrema tua ad Coepiscopos nostros Provincie Cæsariensis Consultatione posuisti, atque ut id potius eligerent, exemplo omnium fratrum, et consacerdotum, qui sunt apud vos, atque id retinent, quodammodo hortatus es. Sed alia quæstio est ubi queritur, utrum omnium animarum, et corporum auctor, effectorque Deus sit, quod veritas habet, an aliquid naturarum exoriatur, quod ipse non faciat, quæ opinio prorsus erroris est; alia vero ubi queritur, utrum Deus animas humanas ex propagine, an sine propagine faciat, quas tamen ab illo fieri, dubitare fas non est. In qua quæstione sobrium te esse, ac vigilantem volo (1); ne sic animarum propaginem destruas, ut hæresim Pelagianam incautus incurras. Nam si humatorum corporum, quorum propagatio est omnibus nota, dicimus tamen Deum, vereque dicimus, non illius tantum primi hominis, conjugumve primorum, sed omnium ex illis propagatorum esse creatorem, puto facile intelligi, eos qui animarum defendant propaginem, non ex hoc nos (2) habere velle destruere, quando Deus animas facit, cum et corpora facit, quæ de propagine fieri negare non possumus; sed alia documenta esse querenda, quibus hi qui sentiunt propagari animas, repellantur, si eos errare veritas loquitur; de qua re illi magis fuerant, si fieri posset, interrogandi, propter quorum injuriam (3) defunctionum, sicut scribis in (a) Epistola, quam mihi posteriorem misisti, *in meliorem partem convertere homines formidabas.* Hos enim defunctiones, tales tantisque, et tam doctos Episcopos fuisse dixisti, ut earum traditiones timeres doctor novellus, rudisque corrumpere velle. Itaque si scire possem, tales ac tanti et tam docti viri istam de animarum propagatione sententiam, quibus (b) vel testimoniis asserebant: quam tamen in litteris ad Cæsarienses datis, illorum auctoritatem nequaquam respiciens, inventionem novam, et inauditum dogma esse dixisti, cum profecto, et si error est, novum tamen eum non esse noverimus, sed vetustum, et antiquum.

8. « Quando autem nos aliquæ causæ in aliqua quæstione non immerito dubitare compellunt,

(a) Excidit hæc quoque epistola: cæterum confer modo laudatam Augustini num. 22.

(b) Id est *sallet*, nec enim video cur istaec rel particula, quæ in archetypo erat, ad marginem in editione rejecta sit. Medica quidem manu hoc ipso in versu periodus indiget, quæ manca est et hiulca: puta supplendum expenderem, vel *judicarem*, aut quid simile post verbum asserebant. Proxime superiori loco ubi dicitur; *Itaque si scire possem*, Editori Gottiv. deesse putat *vellem*, id est *vellem si scire possem*, etc. sub sequentia vero sic refingenda autumat, *qualibus, quibusve testimoniis aut potius, quæ ratione quibusve testimoniorum*, etc.

(1) In archetypo nec, quod si retinere velis, inquit Editor Gottiv. alia interpunctione opus est, hoc modo, *tigillante rculo, nec sit*, etc. at minus probe.

(2) Aliiquid, inquit idem, deest forte, *illas a Deo*.

(3) Denuo idem, verba, ait, corrupta ac suo loco mota:

1076 non etiam hinc dubitare debemus, utrum dubitare debeamus. De dubiis quippe rebus sine dubitatione dubitandum est. Vides, quemadmodum Apostolus de se ipso dubitare non dubitet, *utrum in corpore, an extra corpus raptus sit in tertium cœlum: sive hoc, sive illud, nescio, Deus scit.* (1. Cor. 12. 2. 3). Cur ergo mihi, quandiu nescio, dubitare non licet, *utrum Anima mea in istam vitam ex propagine, an sine propagine venerit*, cum eam utrolibet modo a summo, et vero Deo factam esse non dubitem? Cur mihi fas non sit dicere: *Scio Animam meam ex opere Dei subsistere, et prorsus opus Dei esse, sive ex propagine, sicut corpus, sive extra propaginem, sicut illa, quæ primo homini data est, nescio, Deus scit* (1)? Unum horum vis ut confirmem? Possem, si nossem. Quod si ipse nosti, en habes me cupidiorem discere, quod nescio, quam docere, quod scio. Si autem nescis, sicut ego, ora sicut ego, ut sive per quemlibet servum suum, sive per se ipsum Magister ille nos doceat, qui dixit discipulis suis: *Ne velitis dici ab hominibus Rabbi, unus est enim Magister vester Christus* (Matth. 23. 8). Si tamen scit expedire nobis, ut etiam talia noverimus, qui novit non solum quid doceat, verum etiam quid nobis discere expediatur; nam confiteor dilectioni tuæ cupiditatem meam; cupio quidem et hoc scire, quod queris; sed multo magis cuperem scire, si fieri posset, quando (2) præsentetur desideratus omnibus gentibus, et quando regnum futurum sit Sanctorum, quam unde in hanc terram venire ceperim. Et tamen illud, cum ab illo, qui scit omnia, discipuli sui, nostri Apostoli, quererent, responsum acceperunt: *Non est vestrum nosse tempus, aut tempora, quæ Deus posuit in sua potestate* (Act. 1. 7). Quid si et hoc scit non esse nostrum scire, qui profecto scit, quid nobis sit utile scire? Et illud quidem per illum scio, non esse nostri scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate; utrum autem originem Animarum, quam nondum scio, nostrum sit scire, id est pertineat ad nos id scire, ne hoc quidem scio. Nam si saltem hoc scirem, quod nostrum non sit id scire, non solum affirmare, quandiu nescio, verum etiam querere jam desistendum. Nunc autem quavis tam sit obscurum, ac profundum, **1077** ut plus illic docendi caveam temeritatem, quam discendi habeam cupiditatem, tamen etiam hoc volo scire, si possum. Et licet multo amplius sit necessarium, quod ait ille Sanctus: *Nostum mihi fac Domine finem meum* (Psal. 38. 5) (non (a) enim ait: *initium meum*) quod ad istam quæstionein attinet, me lateret.

9. « Verum de ipso quoque initio meo ingratus doctori meo non sum, quod Animam humanam spiritum esse, non corpus, eumque rationabilem, vel

(a) Videtur hunc locum describere Eugypius, ubi legit *utinam tamen non initium*. Sum. Edit. Gottivv. pro subseguenti contextu *quod* istam mallei pluribus legi, « vellem ut quod ad istam quæstionem attinet, me non lateret. »

(1) Cum archetypo suo Editor. Gottivv. *Utrum: mox consuli* jubet lib. contra Priscillianistas num. ultim.

(2) Lege, inquit Edit. Gottivv. *præsentetur*: in quam rem testimonia ex lib. XI. Confess. adducta.

S. HIERONYMI I.

intellectualem scio, nec eam Dei esse naturam, sed potius creaturam aliquatenus mortalem, in quantum in deterius commutari, et a vita Dei, cuius participatione beata sit, alienari potest; et aliquatenus immortalem, quoniam sensum, quo ei (b) post hanc vitam vel bene, vel male sit, amittere non potest. Scio etiam, non eam pro actibus ante carnem gestis includi in carne meruisse, sed nec ideo esse in homine sine sorde peccati, etsi *unius diei*, sicut scriptum est, *fuerit vita ejus super terram* (Job 14. 5. *juxta LXX*). Ac per hoc scio ex Adam per seriem generationis sine peccato neminem nasci, unde et parvulus necessarium est per gratiam regenerationis in Christo renasci. Hæc tam multa, nec parva, de initio, vel origine Animarum nostrarum, in quibus plura sunt ad eam scientiam pertinentia, quæ fide constant, et didicisse me gratulor, et nosse confirmo. Quapropter, si nescio in origine Animarum, utrum illas Deus hominibus ex propagine, an sine propagine faciat, quas tamen ab ipso fieri non ambigo, scire quidem et hoc magis eligo, quam nescire; sed quandiu non possum, melius hinc dubito, quam velut certum confirmare aliquid audeo, quod illi rei sit forte contrarium, de qua dubitare non debo.

10. « Tu itaque, mi frater bono, quoniam consulis me, et vis unum horum definitum: *utrum Animæ cæteræ ex illo uno homine*, **1078** sicut corpora per propaginem, an sine propagine, sicut illius unius a Creatore, singulis singulæ stant (ab ipso enim fieri, sive sic, seu sic non negamus) patere, ut etiam ipse consulam, quomodo inde Anima peccatum originaliter trahat, unde originaliter ipsa non trahitur? Omnes enim Animas ex Adam trahere originale peccatum similiter non negamus, ne in Pelagianam hæresim detestabilem irruamus. Si hoc, quod ego interrogo, nec tu scis, sine me patienter utrumque nescire, et quod tu interrogas, et quod ego. Si autem jam scis quod interrogo, cum hoc etiam me docueris, tunc et illud, quod vis ut respondeam, nihil ibi jam metuens, respondebo (3). Peto ergo, ne succenseas, quia non potui confirmare quod queris, sed potui demonstrare quid queras, quod cum inveneris, confirmare non dubites quod quereras. Et hoc quidem sanctitati tuæ scribendum existimavi, qui propaginem Animarum jam quasi certus improbandam putas. Cæterum si illis, qui hanc asserunt, rescribendum fuisset, fortassis ostenderem, quemadmodum id quod se nosse arbitrantur, ignorent, et ne hoc asserere auderent, quantum formidare deberent. Sane in rescripto amici quod huic Epistolæ inserui, ne te forte moveat, quod duos libros a me missos commemoravit, quibus respondere vacuum sibi tempus non fuisse respondit. Unus est de hac quæstione, non ambo; in alio autem (c) aliud ab illo consulendo, et pertractando

(b) Consule, ait Edit. Gottivv. lib. contra Priscill. c. 1. 1. et lib. 2. contr. Maxinic. c. 12. 2. 2.

(c) Sic iterum restituimus ex conjecturis, cum in exem-

(3) Restituitur ex Eugypio locus, cum ante vitiōse es- set intuens. Edit. Gottivv. mallet restitui; nihil mali jam intuens respondebo.

(Trente huit.)

quæsivi. Quod vero admonet, et hortatur, ut magis demus operam, ut perniciosema hæresis de Ecclesiis auferatur, illam ipsam Pelagianam hæresim dicit, quam cautissime ut devites, quantum possum, frater

plari eset illud pro aliud, turbato sensu. Aliud autem de quo iannit posuluisse in alia epistola, est de Jacobi sententia. Ita ante nos Edit. Gottivv. emendat, quod nunc deum agnoscimus, dum ejus editione fruimus.

ter admoneo; cum de Animarum originé sive cogitas, sive jam disputas, ne tibi (1) subripiat esse credendum, ullam prorsus Animam, nisi unius Mediatoris, non ex Adam trahere originale peccatum generatione devinctum, regeneratione solvendum.

(1) Idem edit. subrepit, rescribi jubet rectissime quod et quibusdam exemplis ejusmodi locutionis confirmat.

QUINTA CLASSIS

COMPLECTENS TRES EPISTOLAS QUARUM TEMPUS MINUS COMPERTUM EST; QUIBUS TRES ALIE SUBDUNTUR, QUARUM INCERTUS EST AUCTOR.

1079 EPISTOLA CXLV (a).

AD (b) EXUPERANTUM

Exuperantium adhortatur, ut relicta militia, conferat se ad perfectam Christiani vitam, unaque cum fratre suo Quintiliano Bethleem commigret.

1. Inter omnia quæ mihi sancti fratris (c) Quintiliani amicitiae præstiterunt, hoc vel maximum est, quod te mihi ignotum corpore, mente sociavit. Quis enim non diligit eum, qui sub paludamento et habitu militari agat opera Prophetarum, et exteriorem hominem aliud promittentem, vincat interiori homine, qui (d) formatus est ad imaginem Creatoris? Unde et prior ad officium provoco litterarum, et precor; ut mihi occasionem tribuas sèpius rescribendi: quo de cætero scribam audacius. Illud autem prudentiae tuae breviter significasse sufficiat, ut memineris Apostolicæ sententiae: *Vinctus es uxori, ne quæras solutionem, solutus es, ne quæras uxorem* (1. Cor. 7. 27), id est, alligationem, quæ solutioni contraria est. Qui igitur servit officio conjugali, vinctus est; qui vinctus est, servus est; qui autem solutus est, liber est. Cum ergo Christi gandeas libertate, et aliud agas, aliud reppromitas, ac propemodum in domate constitutus sis, non debes ad tollendam tunicam tecto descendere (Luc. 17), nec respicere post tergum, nec aratri semel arrepti stivam dimittere (Luc. 9. 62): Sed si fieri potest, imitare Joseph, et Ægyptiæ dominæ pallium relinque, ut nudus sequaris Dominum Salvatorem, qui dicit in Evangelio: *Nisi quis (e) dimiserit omnia, et tulerit crucem suam, et secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus* (Matth. 10. 38). Projice sarcinam sæculi, ne quæras 1080 divitias, quæ camelorum pravitatibus comparantur (Matth. 19. 24). Nudus et levis ad cœlum evola, ne alas virtutum tuarum auri deprimant pondera. Hoc

(a) alias 39. Scripta an. incerto.

(b) Hic ille Exu; erantius videtur esse, quem Palladius in Paradiſo Heraclidi columnæ tradit zelo aque invidia S. Hieronymi a Bethleemito secessu compulsum fuisse discedere. Vide arguentea Chronologica. In Veronensi MSS. inscribitur « ad Exuperantium de penitentia. »

(c) Veronensis liber Quinti, sed in fine epist. Quintilianum cum editis vocat.

(d) Idem conformatus.

(e) Comme istud, dimiserit omnia, abest a duobus Veronensis codicibus, nec Matthæus quidem hoc loco habet, facit tandem ad Hieronymianum contextum.

autem dico, non quod te avarum dñdicerim; sed quod (f) subintelligam, idcirco adhuc militiae operam dare, ut impleas sacculum, quem evacuare Dominus præcepit. Si igitur qui habent possessiones et divitias, jubentur omnia vendere, et dare pauperibus, et sic sequi Salvatorem: dignatio tua, aut dives est, et debet facere quod preceptum est; aut adhuc tenuis, et non debet quærere, quod erogatura est. Certe Christus pro animi voluntate omnia in acceptum refert. Nemo Apostolis pauperior fuit: et nemo tantum pro Domino dereliquit. Vidua illa in Evangelio paupercula, quæ duo minuta misit in Gazophylacium, cunctis præfertur divitibus, quia totum quod habuit dedit (Luc. 21). Et tu igitur eroganda non quæras; sed quæsita jam tribue, ut fortissimum tyrunculum suum Christus agnoscat; ut latu tibi de longissima regione venienti occurrat Pater; ut stolidam tribuat, ut donet annulum, ut immolet pro te vitulum saginatum (Luc. 15), ut expeditum cum sancto fratre Quintiliano ad nos cito faciat navigare. Pulsavi amicitiarum fores: si aperueris, nos crebro habebis hospites.

EPISTOLA CXLVI (g).

(h) AD EVANGELUM.

Refellit eorum errorem, qui diaconum Presbytero æquabant, ostendens quid sit discriminis inter Episcopum, Presbyterum, et Diaconum.

1. Legimus in Isaia: *Fatuus fatua loquetur* (Isa. 32. 6). Audio quendam in 1081 tantam eru-

(f) MSS. iidem sed subintelligam, editi intelligam.

(g) alias 85. Scripta incerto tempore.

(h) De Episcopatus necessitate, et supra Presbyteratum excellentia contra ac sentire Hieronymus in hac epistola nonnullis visus est, cum dictissimi Scriptores multi variis dissertationibus egerint, et genuinum S. Doctoris sensum, eumque Catholicum ex aliorum locorum collatione ex preserint, eos audire satius putamus, quam lectorum hoc loco morari diutius. Ipse Hieronymus facile conterri potest epist. ad Heliodorum, et 52. ad Nepotianum, tum 22. ad Eustochium, et alia ad Theophilum. Item in Comment. in cap. 7. Micheæ, et cap. 60. Isaæ. Dialog. advers. Luciferian., et advers. Jovin. lib. 1. aliquis locis, quos accipit in indice notamus. Ad Evangeli personam quod attinget, idem iste videtur esse, cui epistolam 73. in nostra recensione de Melchisedech inscriptis. Neque inanis conjectura est, hunc illum esse Evangelum Presbyterum, cui Anianus Celedensis septem Chrysostomi homiliae a se Latine conversas dicavit. Qui vero Diaconos Presbyteris coequabat, aut etiam anteferebat, atque ambitionem Diaconorum Romanæ Ecclesiæ uebat, quidam Falcidius dicitur, et Hier-

pisce recordiam, ut Diaconos, Presbyteris, id est, Episcopis anteferret. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse Presbyteros quos Episcopos (a), quid patitur mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus efficeret, ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque consicitur? Quis auctoritatem? Audi testimonium: *Paulus et Timotheus servi Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis et Diaconis (Philipp. 1. 1).* Vis et aliud exemplum? In Actibus Apostolorum, ad unius Ecclesiae Sacerdotes ita Paulus loquitur: *Attendite vobis et cuncto gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, ut regereis Ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo (Act. 20. 18).* Ac ne quis contentiose in una Ecclesia plures Episcopos suisse contendat, audi et aliud testimonium, in quo manifestissime comprobatur eumdem esse Episcopum atque Presbyterum. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quae deerant corrigeres, et constitueres Presbyteros per civitates, sicut et ego tibi mandavi. Si quis est sine criminе, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, quasi Dei dispensatorem (Tit. 1. 5 et seqq.). Et ad Timotheum: *Noli negligere gratiam (b) quæ in te est, quæ tibi data est prophetia, per impositionem manuum Presbyteriorum (1. Tim. 4. 4).* Sed et Petrus in prima Epistola: *Presbyteros, inquit, in vobis precor Compresbyter, et testis passionum Christi, et futuræ gloriæ quæ revelanda est, particeps, regere gregem Christi, et inspicere 1082 non ex necessitate, sed voluntarie juxta Deum (1. Petr. 5).* Quod quidem Graece significantius dicitur ἐπισκοπούντες (c) id est, super intendentes, unde et nomen Episcopi tractum est. Parva tibi videntur tantorum virorum testimonia? Clangat tuba Evangelica, filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit (Joan. 21): *Presbyter, Electæ domine et filii ejus, quos ego diligo in veritate (2. Joan. 1).* Et in alia Epistola: *Presbyter,*

ronymo ipso atque Augustino antiquior auctor vulgo habetur. Certe ex hac Hieronymi epistola tota expressa est Quæstio C^l ex his, quæ inscribuntur ex utroque mixtum in Appendix. Operam S. Augustin. l. 3. quam plurimum tulisse proderit. Ad rectam nominis scripturam asserendum, Evangelum adduximus anteā ex Macrobo. Magis vero ad rem nostram est *Evangelus episcopus ecclesie assuritane*, quemadmodum in Gestis Collationis Carthaginensis memoratur, qui Concilii apud Carthaginem habitis ann. 397. et 401. interfuit, ut ex codice Canonum Ecclesie Africæ compertum est. Ceterum in duobus MSS. Veronensibus inscribitur « *Ad Evangelium Presbyterum de ordine Sacerdotii.* »

(a) Sic vetustiores libri editi ac MSS., quos inter Veroneses duo præstantissimi. Antea erat diverso, nec satis cohærenti sensu. « *Quis patiatur.* » Sed pati verbū hoc loco usurpat Hieronymus pro morbo aliquo affici, ac laboreare, idemque est, ac si dixisset, « *quo laborat morbo, aut dementia, quies agitur diris.* » Eodem sensu in epist. 109. ad Riparium de Vigilantio num. 5. « *Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent?* » Plautus initio Mostellariae. « *Quid tibi malum hic ante ædes clamitatio est?* »

(b) Idem libri, et Gratianus, qui totam hanc Epistolam recitat, voculas, quæ in te est, renitente etiam Graeco textu, omittunt.

(c) Verius puto Graecæ vocis interpretationem, id est, superintendentes, vetustissimi nostri codices non habent, qui et ipsi Graecam vocem legunt.

A Gaio carissimo, quem ego diligo in veritate (3. Joan. 4). Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumparet. Nam et Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heracliam et Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quomodo si exercitus Imperatorem faciat: aut Diaconi eligant de se, quem industrium moverint, et Archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta (d) ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, et Britannæ, et Africa, et Persis, et Oriens et India, et omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas quæritur, orbis major est Urbe. Ubicumque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rheydi, sive Alexandriæ (e), sive Tanis, ejusdem meriti, ejusdem 1083 est et Sacerdotii. Potentia dicitur humilitas, vel sublimior, vel inferiorem Episcopum (f) non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt.

2. Sed dices [al. dicas], quomodo Romæ ad testimonium Diaconi, Presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiae vindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles, Presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in Ecclesia Romæ, Presbyteri sedent, ei stant Diaconi: licet paulatim increpantibus vitiis, inter Presbyteros, absente Episcopo, sedere Diaconum (g) viderim: et in domesticis conviviis, benedictiones Presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt, non se recte facere, et audiant Apostolos: *Non est dignum, ut relinquentes verbum Dei, ministremus mensis (Actor. 6. 2).* Sciant quare Diaconi constituti sint. Legant Acta Apostolorum, recordentur conditionis suæ. Presbyter et Episcopus, aliud ætatis, aliud di-

(d) In Dialog. contra Luciferian. etiam Confirmationis conferendæ potestatem solis Episcopis trahit. Videnda quæ ibi adnotamus. Interim Hieronymo concinit quod Chrysostomus Homil. 11. in 1. epistol. ad Timotheum de Episcopis scribit: « *Sola quippe ordinatione superiores sunt, atque hoc tantum plus quam Presbyteri habere videatur.* »

(e) Editio Lugdunensis hujus seorsim ejus istole au. 1510. sive Thebis, additique sive Guarinatæ vel ornataæ, quod alterum nomen etiam Graianus olim legit: estque, ut Victorius conjectit, appositum ex Buchardo Wormatiensi Episcopo, qui multa hinc hausit.

(f) Resipiunt vetustiores vulgati, imo et MSS. præstantiores negandi particulam; ut sit sensus, propter urbium amplitudinem sublimiores dici Episcopos, alii ob paupertatem inferioribus, non quidem quoad dignitatem characteren, sed quoad precedentiam ac regimen: quem sensum expressisse videtur etiam supracitatus auctor Quæstionum ex utroque mixtum, et Hieronymi contextus elegans præfert, maxime ex sequenti clausula ceterorum, tametsi in nuperâ Gratiani editione sit ceterorum, et ad Apostolos referatur.

(g) Veronensis major audierim pro viderim, quod adnotasse plurimum intererit. Mox Gratianus « *Benedictiones coram presbyteris,* » quam laudat Victorius lectionem, « *quod enim,* » inquit, « *Presbyteris Diaconi benedicent, et cogitare stultum et credere erroneous est.* »

gnitatis est nomen. Unde et ad Titum, et ad Timotheum de ordinatione Episcopi et Diaconi dicitur (*Tit. 1; 1. Tim. 3*) : de Presbyteris omnino reticetur : quia in Episcopo et Presbyter continetur. Qui provehitur, de minori ad majus provehitur. Aut igitur ex Presbytero ordinetur Diaconus, ut Presbyter minor Diacono comprobetur, in quem crescit ex parvo, aut si ex Diacono ordinatur Presbyter, noverit se lucris minorem, Sacerdotio esse majorem. Et ut sciamus traditiones Apostolicas sumptias de veteri Testamento, quod Aaron et filii ejus atque Levitae in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi et Presbyteri et Diaconi vindicent in Ecclesia.

1084 EPISTOLA CXLVII (a).

AD SABINIANUM (b) LAPSUM.

Sabinianum Diaconum, qui perpetrato adulterio, in Bethlehem fuderat, per litteras Episcopi sui Hieronymo commendatus, manensque in sanctis locis, et Diaconi officio fungens, virginem quamdam sacram ad stuprum, fugamque sollicitaverat : reprehensum objurgat, utique in Monasterio penitentia, hortatur.

4. Samuel quondam lugebat Saulem, quia pœnituerat Dominum, quod unxisset eum regem super Israel (*1. Reg. 16*) : et Paulus Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio, et talis fornicatio (c), quæ ne inter gentes quidem, voce flebili commonebat, dicens : *Ne cum rursus venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditiis, quas gesserunt in impudicitia et fornicatione (1. Cor. 42. ultim).* Si hoc Propheta et Apostolus nulla ipsi labore maculati, clementi in cunctos mente faciebant, quanto magis ego ipse peccator, in te debeo facere (d) peccatorem, qui non vis erigi post ruinam, nec oculos ad cœlum levas ; sed (e) prodata Patris substantia, pororum siliquis delectaris (*Luc. 15*), et superbiam prærupta concendens, præceps laberis in profundum? Deum ventrem vis habere pro Christo : servis libidini, gloriariis (f) in carne et confusione tua, et quasi pinguis hostia in mortem propriam saginaris, imitarisquæ eorum vitam, quorum tormenta non metuis : ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te hortetur. Secundum autem duritiam tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ (*Rom. 2. 5*). An idcirco induratur juxta Pharaonem (*Exod. 4 et seqq.*) cor tuum, quia non statim percu-

(a) *Al. 48 scripta incerto tempore.*

(b) In uno Veronensi admirandæ antiquitatis Ms. inscriptum ad *Sabinianum cohortatoria de pœnitentia*, incipit vero præposita et particula, *Et Samuel, etc.,* ~~quidem~~.

(c) Erat « qualis nec inter gentes ; et quidem voce flebili, » etc., inconcius aliquæ obscuro sensu, quem ex eodem Veronensi archetypo reformamus.

(d) Antea erat peccatore, et mox levare pro levas, quæ duo Veronens. emendat.

(e) Aliquot Ms. pro dissipata ; ex editis autem aliis perdita, ali prodiit legunt. Impressam lectioenem Veronens. probat, et similissimi Tertulliani locus de *Pudic. c. 8.* « Mihi illius prodata substantia in aliena regione mendicat. » Quin etiam Hieron. in cap. *Jona 3.* « Post substantiam prodatam, » etc.

(f) Veronens. gloriariis in confusione, absque et carne, et paulo post eorum vita pro vitam ; denique quod bonitas pro quoniam benignitas.

teris, et (g) differeris ad poenam 1085 diu ? Et ille dilatus est, et decem plagas non quasi ab irato Deo, sed quasi a patre commonente sustinuit, donec in perversum acta pœnitentia, populum quem dimiserat, per deserta sequeretur, et ingredi auderet maria ; per quæ vel (h) sola doceri potuit, timori habendum eum, cui etiam elementa servirent. Dixerat et ille, *Non novi Dominum, neque dimitto Israel. Quem tu imitans loqueris : Visio quam hic videt, in dies longos est, et in tempora longa iste prophetat (Ezech. 12. 27).* Propter quod dicit (i) idem Prophetæ : *Hæc dicit Adonai Dominus : Non pralangabuntur amplius omnes sermones mei, quoscunque loquar ; quia loquar verbum, et faciam (Ibid. v. 28).* Sanctus David de impiis et de sceleris dicit (quorum tu pars non modica, sed princeps es) quod sæculi felicitate fruerentur et dicerent : *Quomodo cognovi Deus, et si est scientia in excelso ? Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias (Psal. 72. 11. et 12)* : pene lapsi pede et fluctuanti vestigio causabatur, dicens : *Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas (Ibid. v. 13).* Præmiserat enim, *Quia æmulatus sum super iniqua agentes, pacem peccatorum videns : quia non est respectus morti [al. in morte] eorum, et solida plaga in flagella [al. flagello] eorum. In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Propterea tenuit eos superbìa, circumdati sunt iniquitate et impietate sua. Egredietur sicut ex adipe iniquitas eorum : transierunt in affectum cordis. Cogitaverunt, et locuti sunt mala, iniquitatem in excelso [al. excelsum] locuti sunt. Posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum pertransi super terram (Ibid. v. 3 et seqq.).*

2. Nonne tibi videtur de te omnis iste Psalmus esse compositus ? Vegeto quippe es corpore, et novus Antichristi Apostolus, cum in una notus fueris civitate, transgrederis ad aliam. Non indiges sumptibus ; non plaga forti percuteris ; et cum hominibus, qui non sunt, ut tu, velut irrationalia jumenta, corripi non mereris. Propterea elatus es in superbiam, et vestimentum tuum (j) est facta luxuria, et quasi ex arvina pingui et quodam adipe eructans verba mortifera, non te respicis 1086 esse moriturum, nec umquam post expletam libidinem, pœnitentia remorderis. Transisti in affectum cordis, et ne tibi solus videaris errasse, simulacra nefanda de servis Dei, ne sciens quod iniquitatem in altum loquaris, et ponas in cœlum os tuum. Nec mirum si a te qualescumque servi Dei blasphementur, cum patremfamilias Beelzebub vocaverint patres tui. Non est discipulus supra magistrum, nec servus supra dominum suum. Si illi in viridi ligno tanta fecerunt, tu in me, arido

(g) Iterum ex Veronensi. cum esset « differris diu ad poenam. »

(h) Debet vel particula, quam e Ms. suffecimus ; mox quoque erat servient pro servirent.

(i) Hæc « Idem Prophetæ, Hæc dicit » in Veronensi omittuntur. Est autem ad Græcum exemplar iste Ezechielis locus, a quo nonnihil Vulgatus interpres differt.

(j) Ex Cisterciensi alteroque Veronensi Ms. cum alias fœdat, et in postrema editione faciat luxuria.

ligno, quid facturus es (*Luc. 23. 34*)? Tale quid et in Malachia plebs scandalizata credentium, (a) de corde tuo loquitur: *Dixerunt, vanus est qui servit Deo. Et quid plus? Quia custodivimus mandata ejus, et quoniam ivimus supplicantes ante faciem Domini omnipotentis. Et nunc nos beatos dicimus alienos. Reædificantur omnes qui faciunt iniqua. Adversati sunt Deo, et salvi facti sunt.* (*Malach. 3. 3. 14. juxta LXX*). Quibus postea diem judicii Dominus comminatur, et quid inter justum et injustum futurum sit, multo ante prænuntians, ait: *Et convertimini: et videbitis quid sit inter justum, et injustum: inter servientem Domino, et non servientem* (*Ibid. ultim.*).

3. Hæc tibi ridicula forte videantur, qui comoëdis, et lyricis scriptoribus, et mimis Lentuli (1) delectaris: quamquam ne ista tibi quidem præ nimia cordis hebetudine intelligenda concesserim. Prophetarum verba contennæs [al. contemnas]; sed respondebit tibi Amos: *Et in tribus et in quatuor impietatibus, nonne aversabor eum, dicit Dominus* (*Amos 1. 3. juxta LXX*)? Quoniam enim Damascus, Gaza, Tyrus, Idumæa, Ammonitæ, et Moabitæ, Judei quoque et Israel, sæpe ad se Dei vaticinio destinato, ut agerent aliquando pœnitentiam, audire contempserunt, iræ suæ, quam illatus est, Dominus causas justissimas profert, dicens: *In tribus et quatuor impietatibus nonne aversabor eos?* (b) Sceleratum est, inquit, mala cogitare: concessi. Nequius est male cogitata velle persicere, et hoc pro mea misericordia benignus indulsi. Numquid et opere implendum peccatum fuit? et mea superbe calcanda 1087 clementia? Tamen et post factum, quia malo pœnitentiam peccatoris, quam mortem: *Non enim sani opus habent medico, sed male habentes* (*Luc. 5. 31*), jacenti manum porrigo, et conspersum in sanguine suo, ut propriis fletibus lavetur, exhætor. Quod si nec sic pœnitentiam vult agere, et fracto navigio tabulam, per quam salvari poterat, non retentat, cogor dicere: *Super tribus et quatuor impietatibus, nonne aversabor eum, dicit Dominus?* Aversionem æstimans esse (c) pro poena, dum suæ peccator relinquunt voluntati. Inde est quod peccata patrum in tertiam et quartam generationem restituit (*Exod. 20*), dum non vult statim punire peccantes, sed ignoscens primis, postrema condemnat. Alioqui si protinus scelerum ultiæ existeret: et multis alios, et certe Paulum Apostolum Ecclesiæ non haberent. Ezechiel Propheta, cuius supra fecimus mentionem, Dei verbum ad se factum referens, ait: *Aperi os tuum, et manduca quæ ego dabo tibi. Et vidi,*

(a) Editi de ore tuo: infra leviora alia ex Veronen. emendamus passim. Cæterum ex Cypriano, epistola ad Donatum hæc Hier. transtulit.

(b) Recolendus insignis Hieronymi locus in Amos cap. 4. « Primum peccatum est cogitasse, quæ mala sunt: secundum cogitationibus acquivisse perversis: tertium quod mente decreveris, opere complesse: quartum post peccatum non agere pœnitentiam, et in suo sibi cumplacere delicto. » Quæ heic per partes Sabiniano exprobavit.

(c) Ita ex Veronen. et Cisterciensi MSS. restituimus, quibus ex parte vetustiores editi suffragantur, in quibus est, *ducens*; reliqui eniū haud recte *dicens pro paena*.

(1) *Martian., munis et Lentulus*, addita notula: *Lentulus celebris erat monographus. Quod etiam reote quadrat.* (N. E.)

inquit, *et ecce manus extenta ad me; et in ipsa volumen libri. Et revolvit illud in conspectu meo, et in ipso [al. eo.] scriptum erat, a facie et retrorsum, lamentum, et carinen, et vocis* (*Ezech. 2. 8. et seqq.*). Prima Scriptura ad te pertinet, si tamen volueris agere pœnitentiam, post delictum. Secunda ad sanctos, qui ad Dei canticum provocantur. Non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Tertia ad tui similes, qui desperantes semetipsos tradiderunt immunditiae, et fornicationi, et ventri, et his quæ infra ventrem sunt; qui putant omnia morte finiri, et nihil esse post mortem, et dicunt: *Tempestas si transierit, non veniet super nos* (*Isai. 28. 15*). Liber ille, quem Propheta devorat, omnis series Scripturarum est. In quibus et pœnitens plangitur, et justus canitur, et maledicunt desperanti [al. desperans]. Nihil ita repugnat Deo, quam cor impoenitens. Solum crimen est, quod veniam consequi non potest. Si enim ei ignoscitur post peccatum, qui peccare desistit, et ille flectit judicem qui rogat: impoenitens autem omnis ad iracundiam provocat judicantem: solum 1088 desperationis crimen est, quod mederi nequeat. Porro ut scias Deum quotidie peccatores ad pœnitentiam provocare, qui si rigidi persisterint, de clementia eum severum et trucem faciunt, audi Isaiae verba dicens: *Et vocabit, inquit, Dominus sabaoth in die illa (d) ad fletum, et planctum magnum, et decalvationem, et accinctionem ciliciorum. Ipsi vero fecerunt lætitiam et exsultationem, mactantes vitulos, et immolantes oves, ut comederent carnes, et biberent vinum, dicentes: Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (*Isai. 22. 12. et seqq.*). Post quas voces et perdita mentis audaciam, Scriptura commemorat, dicens. *Et revelata sunt hæc in auribus Domini sabaoth, non remittetur vobis hoc peccatum, donec moriamini* (*Ibidem v. 14*). Si enim peccato mortui fuerint, tunc eis remittetur peccatum. Quod quændiu in peccato vixerint, non dimittitur.

4. Parce quæso animæ tuæ. (e) Crede Dei futurum esse judicium. Recordare a quali Episcopo Diaconus ordinatus sis. Nec mirum quamvis sanctum hominem, tamen in homine deligendo potuisse falli, cum et Deum pœniteat, quod Saul in regem unixerit (*1. Reg. 15*). et in duodecim Apostolis Judas sit proditor repertus; et de quondam ordinis tui hominibus (f) Ni-

(d) Rectius, saltem ad Græcum exemplar, duo præstantissimi nostri codices in die illa fletum, et planctum et decalvationem absque ad præpositione, et vocula magnum.

(e) Excusi. « Crede Dei filium futurum esse judicem. Recordare a quo Episcopo, » etc. Nobis placuit Veronensis sequi, ad cuius fidem haud pauca alia minoris momenti exigimus.

(f) Nicolao Antiocheno, ex septem primis Diaconis uno, hæresim Nicolaitarum tribuit constanter Hier. quo cum faciunt Tertullianus de Præscript. c. 46. Irenæus l. 1. c. 27. Epiphanius heres. 23. etc. Sed Ignatius epistola ad Trallianos, Clem. Alexand. Strom. l. 1. Euseb. quoque Hist. l. 3. Theodoretus, aliisque, eum quidem a Nicolaitis iactatum auctore, sed falso, eorum hæreses tradunt. Heic vero loci præstat animadvertere pro *Nicolaitarum* nomine in MSS. magno consensu haberi *Neophytorum*, cui tamen lectioni substituti velim hanc Veronensis archetypi, *Ophetarum*. Nempe, ut alibi adnotavimus in epistola 14. ad Heliodorum, S. Epiphanius, Auctor Indiculi de Hæresibus, qui Hieronymo tributus, et S. Augustino hæresi 17. a Nicolaitis *Ophitas* deducunt, « et per eorum fabulosa fragmenta ad colubrum coleinum fuisse peruentum. »

colaus Antiochenus, immunditiarum omnium, et Nicolaitarum heresos auctor existisse referatur. Non tibi illa nunc replica, quod plures virgines stuprasse narreris; quod a te nobilium violata matrimonia, publico cæsa sint gladio; quod per lupanaria impurus, et helluo cucurristi. Magna quidem ista sunt pondere suo, sed sunt eorum quæ illatus sum comparatione leviora. Rogo quantum crimen est ubi stuprum et adulterium parum est? Infelicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei Filius natus est, et veritas de terra orta est, et terra dedit fructum suum, de stupro conducturus ingredieris. Non times, ne de præsepi infans vagias; ne puerpera Virgo te videat; ne mater Domini contempletur? Angeli clamant, pastores currunt, stella desuper rutilat, Magi 1089 adorant, Herodes terretur, Jerosolyma conturbatur; et tu cubiculum virginis, decepturus virginem irrepis? Paveo miser, et tam mente, quam corpore perhorresco, ponere tibi volens ante oculos tuos, opus tuum. Tota Ecclesia nocturnis vigiliis Christum Dominum personabat, et in diversarum gentium linguis unus in laudibus Dei spiritus concinebat. Tu inter ostia quondam præsepis Domini, nunc altaris, amatorias epistolas fulciebas, quas postea illa misericordia, quasi flexo adoratura genu, inveniret et legeret; et stabas deinceps in choro psallentium, et impudicis nutibus loquebaris.

5. Proh nefas, non possum ultra progredi. (a) Prorumpunt singultus antequam verba, et indignatione pariter ac dolore, in ipso meatu faucium spiritus coartatur. Ubi mare illud eloquentiae Tullianæ? ubi torrens fluvius Demosthenis?

Nunc [al. Nunc, nunc.] profecto muti essetis ambo, et vestra lingua torpesceret. Inventa est res, quam nulla eloquentia explicare [al. explicari.] queat. Reperatum est facinus, quod nec minus singere, nec scurrula ludere, nec Atellanus possit effari. Moris est in Aegypti et Syria monasteriis, ut tam virgo, quam vidua, quæ se Deo voverint, et seculo renuntiantes, omnes deicias sæculi conculcarint, crinem monasteriorum matribus offerant desecandum, non intecto postea (b) contra Apostoli voluntatem incessure capite; sed ligato pariter ac velato. Nec hoc quispiam, præter tendentes novit et tonsas, nisi quod quia ab omnibus sit, pene scitur ab omnibus. Hoc autem duplum ob causam, de consuetudine versum est in naturam, vel quia lavacrum non adeunt, vel quia

(a) Antea erat « Prorumpunt lacrymæ antequam, » etc. renuentibus MSS.

(b) Al. « secundum voluntatem Apostoli, incessure capite. » De Matribus autem monasteriorum, ut vocat, vide libellum contra Vigilantium circa finem, et quæ in eum locum adnotamus. Cæterum de ea consuetudine comam resecandi illi quæ virginitatem prosterrent, vide Menarium in Notis ad Sacramentarium Gregorianum pag. 212. et Historiam Monasticam Orientis lib. 1. cap. 12. In Actis S. Saturnini, et sociorum dicitur sancta Victoria « consecrati Deo dicatique capitis in perpetua virginitate sacratissimum crinem iucouesso pudore servasse, » ut intelligas aliam in Occidente aliquot saltem ecclesiis obtinuisse consuetudinem, ut minime comam deponerent, quod ex Optato lib. 6. itemque S. Ambrosio ad Virginem lapsam cap 8 uberiori probatur.

oleum nec capite, nec ore norunt, ne a parvis animabus, (c) quæ inter cutem et crinem gigni solent, et concretis sordibus, opprimantur [al. obruantur].

6. Videamus igitur, tu vir bone inter ista quid feceris. Futuro matrimonio, in spelunca illa venerabili, quasi quosdam 1090 ob-ides accipis capillos, sudariola infelcis, et cingulum, dotale pignus, reportas [al. deportas], jurans ei te nullam similiter amatrum. Deinde curris ad pastorum locum, et Angelorum desuper strepitu concinente, in eadem verba testaris. Nihil dico amplius, quod in oscula rueris, quod amplexatus sis. Totum quidem de te credi potest, sed veneratio præsepis et loci [al. campi] non me sinunt plus credere, quam te voluntate tantum et animo corruisse. Miser: nonne quando in spelunca cum virgine stare cepisti, (d) caligaverunt oculi, lingua torpuit, conciderunt brachia, pectus intremuit, nutavit incessus? Post Apostoli Petri Basilicam, in qua Christi flammeo consecrata est: post Crucis et Resurrectionis et Ascensionis Dominicæ sacramenta, in quibus rursus se in monasterio victoram spoponderat, aedes crinæ accipere tecum noctibus dormitur [al. dormiturum], quem Christo messuerat in spelunca? Deinde a vesperé usque mane fenestrae illius assides, et quia propter altitudinem, hærente vobis minus non licebat, per funiculum, vel accipis aliquid, vel remittis. Vide quanta diligentia (e) Dominae fuerit, ut nunquam virginem, nisi in Ecclesia videris: et cum talem uterque vestrum habuerit voluntatem, nisi per fenestram nocte facultas vobis non fuerit colloquendi. Oriebatur tibi, ut postea didici, sol invito. Exanguis, marcidus, pallidus, ut suspicione omni careres, Evangelium Christi, quasi Diaconus leetitabas. Nos pallorem jejuniti putabimus, et exanguem os contra institutum ac morem tuum, quasi confessum vigiliis mirabamur. Jam tibi et scalæ, per quas deponeres miseram, parabantur; jam iter dispositum, decreta havigia, condita dies, fuga animo pertractata [al. præparata]; et ecce Angelus ille cubiculi Mariae janitor, cunarum Domini custos, et infantis Christi gerulus, coram quo tanta faciebas, ipse te prodidit.

7. O funestos oculos meos! o diem illum 1091 omni maledictione dignissimum, in quo epistolas illas tuas, quas hucusque retinemus, consternata mente legi! quæ ibi turpitudines? quæ blanditiae? quanta de conducto stupro exultatio? (f) Heccine Diaconum,

(c) Fortasse verius in Veronen. Ms. « inter incultum crimen. »

(d) Impressi cum addito oculi tui. Porro perquam simile locum invenias apud Cyprianum lib. « de Lapsis. Labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt, sensus obstupuit, sermo fæsit, lingua defecit. »

(e) Vitoje in hucusque vulgatis diligentia domini; quod Veronen. juncto Cisterciensi emendant. Notum vero Dominam appellari honoris gratia, quæ cæteris in monasterio sororibus præcerat. Tum domi quoque vocem post nunquam expunxit Veronensis Ms. Idem securi, quod sensum nominis turbaret.

(f) Cisterciense exemplar, « Hoc ne Diaconum dicam loqui, sed Diabolum scire potuisse, » etc., quæ sua lectio probabilitate atque elegancia non caret.

non dicam loqui, sed scire potuisse? Ubi miser ista didicisti, qui in Ecclesia te nustrum esse jactabas? Nisi quod in eisdem epistolis iuras te nunquam perdicum, nunquam fuisse Diaconum. Si negare velueris, manus tua te redarguet ipsi apices proclamabunt, Habeto interea lucrum secularis, non possum tibi ingenerere quae scriptisti.

8. Jaces itaque ad voluntus genibus meis, (a) et heminam, ut tuis verbis utar, sanguinis deprecari. Et, o te miserum, neglectio iudicio Dei, me tantum quasi vindicem times! Ignovi fateor; quid enim aliud possum tibi facere, Christianus? Hortatus sum ut ages pœnitentiam, et in cilicio et cinere volutareris, ut solitudinem peteres, ut viveres in monasterio, ut Dei misericordiam jugibus lacrymis imploras. At tu bona spei (b) columnen, excetrae stimulis inflammatuſ, factus es mihi in arcum perversum, et contra me conviciorum sagittas jacis. Inimicus tibi factus sum, vera dicens. Non dolebo [al. doleo] de maledictis; quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari? Hoc plango, quod te ipse non plangis, quod te non sentis mortuum [al. esse mortuum]; quod quasi gladiator paratus (c) libithynæ, in proprium funus ornatis. Amiciris linteis, digitos aethnulis oneras, dentes pulvere teris, raros in rubenti calvaria digeris capillos: taurina cervix toris adipuis intumescens, nec quia (d) propter libidinem fracta est, inclinatur. Super haec, unguenta fragras, mutas balneas, et contra renascentes pilos pognas; per forūm ac plateas, nitidus ac politus amator incedis. Facies merefricis facta est tibi, nescis erubescere. Converttere miser ad Dominum, ut ad te Dominus convertatur. Age pœnitentiam, ut et illa agat pœnitentiam super 1092 omnibus quae locutus est malis ut faceret tibi.

9. Quid neglecto vulnera proprio, alios niteris infamare? Quid me bene tibi et sedulo consuletum, quasi phreneticus morsu facias? Esto; ego flagitiosus sim, ut vulgo jactinas, saltem mecum age pœnitentiam; criminosis. (e) ut simulacra, huius lacrymas eriminosi. Num mea peccata virtutes tue sunt? An malorum tuorum putas solatum, si multos tui similes habeas? Fluant prauulum de oculis lacrymae inter sericum et linteamina, quibus tibi videris fulgidus et formosus; intellige te radum, concussum, sordidatum [al. sordidum], mendicantem. (f) Nunquam est

(a) Sic legendum videtur ad Veronensis exemplaris fidem heminam, non ut vulgo hactenus obtinuit, misericordiam. Est autem hemina mensura fere omnium minima, quae sextarii dimidia pars est. Ei Sabinius, qui et numeratus, pallidus, et exangus supra dicitur, ad mouendam Hieronymo misericordiam, sanguinem suum comparat, pretium vita perquam exiguum. Simile est illud in Scripturis, folium quod vento rapitur, etc. Vocem obscuriorum aut minus obviam c. itici depravarunt.

(b) Cisterciens. coluber, quod nomen sequenti contextui magis concinere videbatur, nisi ironice dicitur, ut in Paschal. 2. nom. 7. Origenes column veritatis appellatur.

(c) Perperam quidam MSS. libidine. Innuit enim funebres ludos, quibus certare in funeribus Optimatuni gladiatores olim solebant, quos Cicero Bustarios appellat.

(d) Duo haec verba propter libidinem absunt a Cisterciensi libro, qui mox unguentis habet pro unguenta.

(e) Idem criminosis sun, ut insimilas.

(f) Cypranus epist. ad Demetrianum, « In isto adhuc mundo manent pœnitentia nulla sera est. »

sera pœnitentia: Quamvis de Jerosolymis descendens, et sis in kinere vulneratus, inde te Samaritanus impositum jumento, curandumque ad stabulum referret. Sed et si mortuus jaces [al. jaceas] in sepulcro, tamen et scotentem Dominus suscitabit. Imitare saltem caecos illos, propter quos Salvator dimittens dominum suam et hereditatem suam, Jericho venit. Seidentibus in tenebris et umbra mortis lux orta est eis, Qui postquam præterire Dominum cognovissent, ceterunt clamare, dicentes: Fili David, miserere nostri. Poteris et tu videre, si claves; si accitus ab eo, soldida vestimenta projicias. (g) Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris, et tu haec scies ubi fueris (Isai. 50. 15). Tangat modo cicatrices tuas, pertractet lumen quondam tuorum vestigia. Licet ab utero sic genitus sis, et in delictis conceperit te mater tua, asperget te hyssopo, et mundaberis: lavabit te, et super nivem dealbaberis. Quid incurvus terræ haeres, et totus in caeno jaces? Illa quam decem et octo annis Satanas vinxerat, postquam a Salvatore curata est, cœlum erecta suscepit. Quod ad Cain dictum est, tibi dictum puta, (1) Peccasti, quiesce (Genes. 4. 13): Quid longius recedis a facie Dei, et habitas in terra (h) Naid? Quid totus in salo fluctuas, nec statuis supra petram pedem tuum? 1093 Cave ne te Phinees cum Madianiide fornicantem (i) seiromaste consigat. Quid postquam Thamar virginem frater et consanguineus polliuisti, versus in Absalom, occidere enim cupis, qui te rebellantem plangit et mortuum? Clamat contra te sanguis Nabuthæ: et vinea Iezrael, hoc est, seminis Dei; quam in hortum voluptatum, lasciviae olera convertisti, dignam de te offensionem propicit. Mittitur tibi Elias, tormenta et interitum nuntians. Incurvare, et sacco vestire paulisper, et de te poterit dicere Deus: Vidisti, quia reveritas fuerit Achab a facie mea? Non superducam malitiam in diebus ejus (3. Reg. 21. 29).

10. Sed forte blandiris tibi; quod a lati Episcopo Diaconus ordinatus es. Jam superius dixi, nec patrem pro filio, nec fratrem pro patre puniri. Animæ enim quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. 18. 4). Et Samuel habuit filios qui recesserunt a timore Dei, et abiuerant post avaritiam et iniquitatem. Et Heli Sacerdos sanctus fuit; sed habuit fratres, qui, ut in Hebraeorum (b) volumine legimus, fornicabantur cum mulieribus

(g) Recole quæ in epist. 122. ad Rusticum de hoc Isaiae loco diximus.

(h) Sic in Greco appellatur terra, quam Cain habitavit, postquam egressus est a facie Domini. Hier. in Ezechiel 16. « Ejecti de Paradiso firmatis, habitant in regione Naid, quæ interpretatur fluctuatio, » etc. Olim vitiose erat Naid.

(i) Plerique editi sua hasia, alii sero hasta. Scilicet rariorem vocem Seiromasta, quam minime intelligebant, critici corruerunt. Nos emendavimus ex uno Veronensi Ms. cum præterea constet *scipio*, a LXX. apellari lanceam, qua scortum Madianiide Phinees transverbaverit. Vid. ep. 109. n. 3. Legi enim seiromasten Phinees. Mox quoque vitiose erat in vulgaris Qui plus quam Thamar pro Quid postquam ut Ver. emendata.

(j) Antea erat voluminibus. Sed ne putas apocrypha quædam comminisci, ideo Hebraeorum compellat auctoritatem, quod in Græcis libris, Latinisque inde expressis haec de filiorum Heli fornicatione non haberentur.

(1) Vid. sup. Epist. sub num. C. Inque hunc Scripturæ locum adnotat. nostram.

in tabernaculo Dei , et in similitudinem tui , impudenter sibi Dei ministerium vindicabant (1. Reg. 8). Unde et locus tabernaculi ipse subversus est et proper vitia Sacerdotum Dei , sancuarium , destitutum est [al. *destructum*]. Quanquam et ipse Heli dum est nimium lenis in filios , offendit Deum ; tantumque abest , ut te valeat Episcopi tui justitia liberare , ut timendum sit , ne propter te de solio suo corruens (a) δικαιοσύνη pereat insanabili. Si Oza Levites Arcam Domini , quam portare ipse debuerat , quasi ruentez sustentare voluit , et percussus est : quid de te futurum putas , qui stantem Arcam Domini præcipitare conatus es ? Quanto magis Episcopus qui te ordinavit probabilis est , tanto tu amplius detestandus , qui talen hominem fessellisti. Solemus mala domus nostræ scire novissimi , ac liberorum et conjugum vitia , vici-nis cōnentibus , ignorare. Noverat te omnis Italia. Universi te stare ante altare Christi ingemiscebant. Nec tu tam callidus eras , **1094** ut prudenter tua via celares. Sic aestuabas , sic subantem te et lascivientem hic atque illuc rapiebat voluptas , ut quasi quosdam triumphos , palmarumque vitiorum de expletis libidinibus sublevares.

11. Denique inter gladios barbari , (b) et barbari mariti , et mariti potentis excubias , impudicitiae flamma te rapuit. Non timuisti in illa domo adulterium facere , in qua sine judice Iesus vir se poterat ulcisci. Duceris ad hortulos , ad suburbana pertraheris : tam libere et insane te agis , ut absente marito , uxorem te putas habere , non adulteram. Inde [al. *Unde*] per quosdam cuniculos dum illa tenetur , erumpis. Romanum occultus ingrederis , latitas inter Samnitas latrones , et ad primum inariti nuntium , quod novus tibi ex Alpibus Hannibal descendisset , navigio te credis in tuto. Tanta fugae celeritas fuit , ut tempestatem terra duceres tuiorem. Venis [al. *Venisti*] utcumque in Syriam , iude te velle Jerosolymam transcendere , et servitum Domino polliceris. Quis non susciperet eum , qui se Monachum promittebat , præsertim igno-rans tragedias tuas , et Episcopi tui Commendatias ad cæteros Sacerdotes epistolas legens ? At tu infelix transfigurabas te in Angelum lucis , et minister Sathanæ , ministrum justitiae simulabas. Sub vestitu ovium latebas lupus , et post adulterium hominis , adulteri Christi esse cupiebas.

12. Hæc idecirco retuli , ut totam tibi scenam operum tuorum , quasi in brevi depingerem tabella , et gesta tua ante oculos tuos ponarem , ne misericordiam Domini nimiamque clementiam , materiam exstimes delictorum , rursum crucifigens tibimetipsi

(a) Græcam vocem , ignotam hactenus editis ac MSS. librī contextui vero necessariam ex uno Veronensi sufficiamus , in quo tamen describentis vitio erat enīctatōnā , quod emendamus. Monuit præterea inserendam Heli , quam alludit , historia , qui δικαιοσύνη , retrorsum de sella scribitur cecidisse. Est vero δικαιοσύνη , qua voce heic Hier. uitur , ipsa cervicis affectio , contractio ad scalpas capite vius qui retrorsum decidit. Hinc quoque *insanabilit* fecimus pro *insanabilit* , et mox si prepositionem ex eodem Veronensi. Ms. supplevimus.

(b) Vocabūlūs et *barbari* repetimus ex Veronensi ; quæ forte Gothum aliquem militem designauit.

Filium Dei , et ostentui habens , et non legens illud quod sequitur. *Terra enim venientem sepe super se bibens imbram , et generans herbam opportunam illis a quibus colitur , accipit benedictionem a Domino : Profserens autem spinas et tribulos , reproba est et maledictio proxima , cujus consummatio fit in combustionem* (Heb. 6. 7. et 8).

1095 EPISTOLA (c) CXLVIII (d).

AD CELANTIAM MATRONAM.

De ratione pie vivendi.

Celantiam nobilem matronam docet , quomodo inter sæculi honores , divitias , ac Matrimonii onera vitam suam sancte ac religiose ducat. Ad divinæ Scripturæ lectionem primum hortatur , deinde ne de generis nobilitate superbital , in quo sita sit vera nobilitas , docet ; denique quod aliquot jam ante annos absque pacto , et consensu viri , contineriam servare sibi proposuisset in animo , acriter redarguit , et quid viro suo debeat , ostendit.

1. Vetus Scripturæ celebrata sententia est , esse pudorem , quo gloria inveniatur et gratia ; et esse rursus pudorem , qui soleat parere peccatum. Cujus dicti veritas , quanquam satis ad omnium intelligentiam ipsa sui luceat claritate , mihi tamen , nescio quomodo in praesenti causa proprius innotuit. Provocatus enim ad scribendum litteris tuis , quæ miris hoc a me obsecrationibus flagitabant , diu sautor de response dubitavi : silentium mihi impe-rante verecundia. Cui tamen fortissime resistebat , et vim faciebat precum tuarum fidelis ambitio. Pugnabatque acriter cum hæsitatione mea humilitas obsecrantis , et magna quadam fidet violentia , oris clausura pulsabat. Cumque sic animum in utroque nutantem , cogitatio diversa libraret , pene pudor exclusit officium. Sed me illa , quam supra posui , sapientis sententia , armavit ad depellendam inutilem verecundiam.

(c) Hanc Hieronymi non esse epistolam non modo post Erasmus Editores et Critici omnes fatentur ; sed et multo antea , sub undecimi nempe seculi finem S. Guigo Abbas ad Fratres Durbonenses epist. IV. inter suppositus re-censuit. *Ad Celantiam , inquit , sic incipiens , Veteris Scripturæ celebrata sententia est. Hæc stylo quidem nobiliori est scripta , sed nec sic Hieronymo digna .* » Paulino autem adscribit utcumque posse opinantur Erasmus , Victorius , aliique : Martianaus pro certo constituit. At neperus S. Paulini editor , quo minus illi adjudicet , stylis dissimilitudinem , qui nimium ab alacritate et voluntate Pauliniani est alienus , tum longe diversam locorum S. Scripturæ expressionem causatur ; nec tamen cui jure adscribenda judicat , cum reliqua omnia quæ in ipsa epistola indicantur , puta nondum penitus abrogati Pagani tempora , et Joviniani hæretici mentio , tum quædam in dicendo suavitatis a Paulino non abhorreat. Nobis , nisi audacior est conjectura , quam ut veniam mereatur , si fallimur , Sulpicio Severo placet addici. Eadem isti atque auctori nostro scribendi elegancia et gravitas videtur esse : eadem etiam Scripturarum expressio , quantum e locorum collatione aliquot potuimus intelligere : ingenium plane idem. Constat vero ex Gennadio cap. XIX. Sulpius scripsisse « epistolas ad amorem Dei , et contemptum mundi hortatorias multas a præter illas , quas sorori sue Claudiæ dedit. Ad hæc tempora satis coaveniunt , eadem enim qua Hieronymus ac Sulpius ætate vixit , quibuscum etiam amicitia est junctus. Hanc itaque ejus epistolam , si modo ejus est , certe non Hieronymi , neque Paulini , heic alio charactere excudi voluimus , quod inter Hieronymianas hactenus obtinuerit locum , neque in postremum tomum rejicienda videatur.

(d) Alias 14.

diam, et damnosum silentium resolvendum, cum utique ipsam scribendi causam tam honestam viderem esse, tam sanctam, ut peccare me crederem, si tacearem : illud **1096** mecum Scripturæ reputans : *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (*Eccl. 3. 7*). Et iterum : *Ne retineas verbum in tempore salutis* (*Eccl. 4. 28*). Et illud B. Petri : *Parati semper ad satisfactiōnēm omni poscenti vos rationem* (*1. Petr. 3. 15*).

2. Petis namque, et sollicite ac violenter petis, ut tibi certam ex Scripturis sanctis præfiniamus regulam, ad quam ordines cursum vitæ tuæ, ut cognita Domini voluntate, inter honores sæculi et divitiarum illecebras morum magis diligas supellectilem, atque ut possis in conjugio constituta, non solum conjugi placere, sed etiam ei qui ipsum indulxit conjugi. Cui tam sanctæ petitioni, tamque pio desiderio, non satisfacere : quid aliud est, quam profectum alterius non amare ? Parebo igitur precibus tuis, teque paratam ad implendam Domini voluntatem, ipsius nitar incitare sententiis. Idem est enim verus omnium Dominus ac magister, qui nos placere sibi jubet, et docet quomodo placere ei possimus. Ipse itaque te informet, ipse te doceat, qui interroganti in Evangelio adolescenti, quid faceret, ut mereretur vitam æternam, divina continuo mandata proponit (*Matth. 19*), ostendens nobis ejus voluntatem esse faciendam, a quo speramus et præmia. Propter quod alio testatur loco : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (*Ibid. 7. 21*). Quo manifeste illud ostenditur, nos non sola Dei confessione tanti præmii magnitudinem promereret, nisi fidei et justitiae opera conjuncta sint.

3. Qualis enim est illa confessio, quæ sic Deo credit, ut pro nihilo ejus ducat imperium ? (a) Aut quomodo ex animo, ac vere dicimus, Domine, Domine, si ejus, quem Dominum confitemur, præcepta contemnimus ? Unde ipse in Evangelio dicit : *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Luc. 6. 46*) ? Et iterum : *Populus hic labiis me honorat, 1097 cor autem eorum longe est a me* (*Matth. 15. 8. Iust. 29. 13*). Et rursus loquitur per Prophetam : *Filius honorificat patrem, et servus dominum suum timet. Et si pater ego sum : ubi est honor meus ? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus* (*Malach. 1. 6*) ? Ex quo apparet, nec honorari ab eis Dominum, nec timeri, qui ejus præcepta non faciunt. Et ad David expressius dicitur, qui peccatum admiserat : *Et pro nihilo duxisti* (b) *Dominum* (*2 Reg. 12*) ; et ad Heli sit sermo Domini : *Qui honorificat me, honorificabo eum ; qui autem pro nihilo me habent, ad nihilum redigentur* (*1. Reg. 2. 30*).

4. Et nos seculo ac bono animo sumus qui per singula (c) quæque præcepta, inhonorantes Deum

(a) Cistercienses, olim Nonantulani duo cod. absque interrogandi nota *Hanc ex animo vere dicimus etc.*

(b) Reposimus ex iisdem cod. *Dominum*, juxta Graecum cum antea *Deum* legeretur.

(c) Alii cod. ac MSS. habeunt, per singula quæque peccata.

clementissimum Dominum ad iracundiam provocamus, ejusque imperium superbissime contemnendo, in tantæ majestatis imus injuriam ? Quid enim unquam tam superbum, quid vero tam ingratum videri potest, quam adversus ejus vivere voluntatem, a quo ipsum vivere acceperis ? quam illius præcepta despiceret, qui ideo aliquid imperat, ut causas habeat remunerandi ? Neque enim obsequii nostri Deus indiget, sed nos illius indigemus imperio. *Mandata ejus desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum nimis, et dulciora super mel et favum : quoniam in custodiendis illis retributio multa* (*Ps. 18. 11. 12*). Et ideo nobis irascitur, idcirco magis illa immensa Dei bonitas offenditur, quia eam per tanti etiam præmii detrimenta (d) contemnimus : nec solum imperata, sed etiam promissa illius pro nihilo ducimus. Unde sæpe, imo semper illa nobis Domini revolvenda sententia : *Si vis ad vitam venire, serva mandata* (*Matth. 19. 17*) ; hoc enim tota nobiscum lege agitur : hoc Prophetæ, hoc Apostoli docent : hoc a nobis, et vox Christi et sanguis efflagitat : qui ideo pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro illis mortuus est (*2. Cor. 5. 15*). Viuire autem illi non est aliud, quam ejus præcepta servare, quæ nobis ille quasi certum quoddam dilectionis suæ pignus, servanda mandavit. *Si diligitis, inquit, me, mandata mea servate* (*Joan. 14. 15*). Et, qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Ac rursus : *Si quis diligit me, 1098 sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat* (*Ibid. v. 21. 23 et 24*). Grandem vim obtinet vera dilectio. Et qui perfecte amatur, totam sibi amantis vindicat voluntatem. Nihil est imperiosius caritate. Nos si vere Christum diligimus : si ejus nos redemptos sanguine recordamur, nihil magis velle, nihil omnino debemus agere, quam quod illum velle cognoscimus.

5. Duo autem sunt genera mandatorum, in quibus clauditur tota justitia. Prohibendi unum est, jubendi alterum. Ut enim mala prohibentur, ita præcipiuntur bona. Ibi (e) otium imperatur, hic studium. Ibi coercetur animus, hic incitatur. (f) Ibi fecisse, hic non fecisse, culpabile est. Unde et Prophetæ dicit : *Quis est homo qui vult vitam, et cupid videre dies bonos ? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Declina a malo, et fac bonum* (*Psal. 33. 13. 14. et 15*). Et beatus Apostolus. *Odientes malum, adhaerentes bono* (*Rom. 12. 9*). Hoc itaque duplex diversumque præceptum, prohibendi scilicet et imperandi, Mox vocem *Dominum* ex MSS. duobus, et quibusdam editis restituimus.

(d) Cisterciens. alio sensu *cognovimus*. Tum pro imperata præferunt libri alii *imperia*.

(e) Perperam Martianæus post Erasm. *operatur pro imperatur*. Sed et pro *otium*, quod in omnibus libris oblitus, facile velim substitui *odium* ex serie orationis et sensu, et maxime subnexo Apostoli loco, *odientes malum, adhaerentes bono* : ex quo sentit mali odium, et boni studium imperari

(f) Autem erat, *Hic fecisse, illuc non fecisse*. Lectio nostra, quam ex uno Ms. expressimus, *Ibi et sic*, ex præcedentibus concinnior probatur.

sequo omnibus jure mandatum est. Non virgo, non vidua, non nupta, ab hoc imperio libera est. In quovis proposito, in quovis gradu, aquale peccatum est, vel prohibita admittere, vel jussa non facere. Neque vero eorum te seducat error, qui ex arbitrio suo eligunt, que potissimum Dei mandata (a) faciant, quaeque quasi vilia ac parva despiciant: nec metuunt, no secundum divinam sententiam, minima contumendo pavlatim decidant (*Ecclesiastes* 19. 1).

6. (b) Stoicorum quidem est, peccatorum tollere differentiam, et delicta omnia paria judicare: nec ullam inter scelus et erratum discrimen facere. Nos vero etsi multum inter peccata distare credimus, quia et legimus: tamen satis prodesse ad cautionem dicimus, etiam minima pro maximis cavere. Tanto enim facilis abstinemus a quoconque delicto, quanto illud magis metuimus. Nec oito ad majora progreditur, qui etiam parva formidat. Et sane nescio, an possimus leve aliquod peccatum dicere quod in Dei 1099 contemptum admittitur. Estque ille prudenterissimus, qui non tam considerat quod jussum sit, quam illum qui jussert: nec quantitatem imperii, sed imperantis cogitat dignitatem.

7. Adilicanti itaque tibi spiritualem domum non super levitatem arenæ, sed super soliditatem petrae, innocentia in primis fundamentum ponatur, super quod (c) faciliter possis arduum culmen justitiae erigere. Maximam enim partem æquitatis implevit, qui nulli nocuit: beatusque est qui potest cum sancto Job dicere: *Nulli nocut hominum: juste vici cum omnibus* (*Job* 27. 6). Unde audenter et simpliciter loquebatur ad Dominum. *Quis est ille qui judicetq; mecum* (*Job* 13. 19)? id est (d), quis tuum adversum me potest implorare judicium, ut se Iesum a me convinca? Putissimæ conscientiae est, secure canere cum Propheta: *Perambulabam in innocentia cordis mei: in medio (e) donus meæ* (*Psalms* 100. 3). Unde idem alibi dicit: *Non (f) fraudavit eos Deus boni: qui ambulant in innocentia* (*Psalms* 83. 13). Itaque malitiam, odium atque invidiam, quæ vel maxima, vel sola semina sunt nocendi, Christiana a se propellat anima: neque manu tantum, aut lingua; sed corde quoque custodiat innocentiam: nec opere modo; sed voto etiam nocere formidet. Quantum enim ad peccati rationem pertinet, nocuit et qui nocere

(a) Cum Erasmo Martianus vitiose contemnunt pro facient, quod e MSS. omnibus et plerisque editis emendavimus.

(b) Confer verum Hieronymum ih secundo contra Jovinianum libro, ubi hanc Stoicorum sententiam refellit pluribus. Vide etiam in Ezechielium cap. 9. et Cyprian. Ep. ist. 55. ad Antonianum: «Stoicorum qui dicunt omnia peccata paria esse» etc.

(c) Quidam MSS. *facilius valeat arduum justitiae cunctem surgere*.

(d) Cisterciens. *quis suum adversum me etc.*

(e) Prius legebatur *domus tua*, quod ex duobus MSS. immunitate non pigiit in *domus meæ*, iuxta Graec. et Vulgat. cum ita in fine hujus epistole hunc eunudem versiculum recitat auctor iste, quem sibi constatorem facimus.

(f) Legendum quidem in futuro *fraudabil*, nullus debito, sed peculiarem versionem usurpat hoc saltem loco auctor noster, nec si quis unquam ita legerit, aut verterit, scio. Graece est, *λαπος οὐκ ερεψη τε ἀπειδεῖ*.

disposuit. (g) Multi nostrorum [al. nostri] illum absolute atque integre definient innocentem, qui ne in eo quidem utili noceat quo prodesse desistat. Quod si est verum, tam demum ketare de innocentia conscientia, si cum potes adjuvare, non desinas; si vero divisa inter se ista atque distincta sunt: aliudque est non nocere quod semper potes, aliud prodesse cum possis, aliud malum non facere, aliud operari bonum: illud tibi rursum occurrat: non sufficere Christiano, si partem unam justitiae impletat, cui (h) ultra que precipitar.

8. Neque enim debemus ad multitudinis exempla respicere: qua nullam motum disciplinam sequens, nullum vivendi tenens ordinem, non tam ratione dicitur, 1100 quam quodam impetu fertur. Nec imitandi nobis illi sunt, qui sub Christiano nomine gentilem vitam agunt, et aliud professione, aliud conversatione testantur: atque, ut Apostolus ait, *Demo confitentur se nosse, fidelis autem negant* (*Titus* 1. 13). Inter Christianum et gentilem non fides tantum debet, sed etiam vita distinguere: et diversam religionem, per diversa opera monstrare. *Nolite*, ait Apostolus, *jugum ducere cum infidelibus*. Quæ enim participatio justitiae cum iniustitate? Aut quæ societas (i) luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei? Qui autem consensus templo Dei cum idolis (*2. Corinthians* 6. 14. et seqq.)?

9. Sit ergo inter nos et illos maxima separatio. Disjungitur [al. Distinguitur] certo discrimine error et veritas. Illi terrena sapient, qui coelestia promissa non habent. Illi brevi huic vita se totos impliceat, (j) qui æternæ nesciunt. Illi peccatorum impunitantur, qui peccatorum impunitantur putant. Illi serviant vitiis, qui non sperant futura præmia virtutum. Nos vero qui perissima constemur fide, omnem hominem manifestandum esse ante tribunal Christi, ut recipias unusquisque propria corporis sui, prout gessit; sive bonum, sive malum (*2. Corinthians* 5. 10): procul esse debemus a vitiis, dicente Apostolo: *Qui enim Christi sunt, carnem suam cruciferunt cum vitiis et concupiscentiis* (*Galatians* 5. 24). Nec turbam sequantur errantem, qui se veritatis discipulos constentur.

10. Duas certe conversationis vias, et distincta in diversum itinera vivendi, Salvator in Evangelio ostendit. (k) *Quam, inquit, spatiosa via, quæ dicit ad mortem, et multi sunt qui intrant per eam. Et rursum: Quam arcta via et angusta est, quæ dicit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* (*Matthew* 7. 13. et 14).

(g) Legimus atque emendamus ex Cister. Ms. enim antea vulgati omnes libri non sine soleciscis et corrupto sensu haberent, *Multi nomen illud absolute*. Simplicia est sententia ex Cicerone Tuscan. Quæst. 3. «Est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini»: qui et pars habet in L. Pisouem.

(h) Ex eodem Ms. legimus: *ante erat utrinque*. *Mox pro debemus quidam ex editis et MSS. habent decet*: Unus Ms. «Neque enim debemus ad multitudinem hominum malam respicere vitam quæ etc.

(i) Ad hunc modum MSS. plerique habent juxta Graec. et Vulg. Editi autem fere omnes incis. Tum criminis, quæ autem conventio Christi ad Belial, Cisterc. exemplar omittit; auctor noster legerit Beliar.

(j) Minus bene duo MSS. qui æternam nesciunt trahunt. (k) Unus Ms. quam lata et spatiosa via est etc

Vide quanta inter has vias separatio sit, quantumque discriben. Illa ad mortem, hæc tendit ad vitam. Illa (a) celebratur et tertium a multis, hæc vix inventur a paucis. Illa eam viis per consuetudinem, quasi declivior ac mollior, et velut quibusdam amœna floribus voluptatum facile ad se rapit commeantum multitudinem : hæc vero insueto **1101** calle virtutum tristior atque horridior : ab his tantum eligitur, quibus non tam delectatio itineris cordi est, quam utilitas mansionis. Asperam enim nobis, et insuavem virtutum viam, nimia facit vittorum consuetudo, quæ si in partem alteram transferatur, (b) invenietur, sicut Scriptura dicit, *semita justitiae levius* (*Prov. 2. 20. juxta LXX*). Ponamus ergo iam rationem vitæ nostræ, et per quam potissimum gradiamur viam, conscientia teste discamus. Omne enim quod agimus, omne quod loquimur, aut de lata, aut de angusta via est. Si cum paucis angustum iter et subtilem quandam semitam invenimus, ad vitam tendimus. Si vero multorum comitamur viam, secundum Domini sententiam, imus ad mortem.

11. Si ergo odio atque invidia possidemur, si cupiditat et avaritiae cedimus, si præsentia commoda futuris præferimus : per spatiösani viam incedimus. Habemus enim ad hæc comitum multitudinem, et late similiū stipamur agminibus. Si iracundiam libidinemque explere volumus, si injuriam vindicamus [al. *vindicare*], si maledicenti remaledicimus, et adversum inimicum inimico animo sumus, æque cum pluribus ferimur. Si vel adulamur ipsi, vel adulantem libenter audimus, si (c) verum dicere gratia impedimur, et magis offendere animos hominum timemus, quam non ex animo loqui; de multorum item via sumus. Tot nostri sunt socii, quot extranei veritatis. At e contrario, (d) si ab his omnibus viis sumus extranei, si purum ac liberum animum præstamus, et omni cupiditate calcata, solis studemus divites esse virtutibus : per angustam viam nitimur. Conversatio enim ista paucorum est. Estque perrarum atque difficile, idoneos hujus itineris comites reperire. Quin etiam multi hac ire se simulant, et per diversa errorum diverticula, ad viam multitudinis revertuntur. Ideoque timendum est, ne quos duces recti hujus itineris habere nos credimus : eos comites habeamus erroris.

12. Si igitur inveniuntur exempla, quæ nos per hanc ducant viam, et rectum Evangelii tramitem teneant, sequenda sunt. Sin vero ea vel deficiunt, vel desicere putantur, Apostolorum forma **1102** universis proposita est. Clamat vas electionis Paulus, nosque quasi ad angustum hoc iter convocans, dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (*1. Cor. 4. 1.*). Certe quod est amplius omnibus, ipsius Domini relinet exemplum, qui in Evangelio ait: *Venite ad*

(a) Alii MSS. *celebratur a pluribus, et tenetur a multis.*

(b) LXX. ἀπό τοῦ πολὺν διαστήματος διεῖ, « inveniissent utique semitas justitiae leves. » Olim erat in quibusdam impressis « invenies semitam justitiae levem. »

(c) Cisterciens. Ms. duoque editi « si vero gratiam impendimus, et magis » etc.

(d) Vocab. *his penes Martian. deerat; tum unus Ms. vacua sumus pro sumus extranei.*

omnes qui laboratis et onerati estis, et ego (e) requiescere faciam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia misericordia sum, et humilis corde (*Matt. 11. 28. 29*). Si periculoso est imitari illos, de quibus dubitas an imitandi sint : hunc certe imitari tutissimum est, atque ejus vestigia sequi, qui dixit: *Ego sum via, veritas, et vita* (*Joan. 14. 6*). Nunquam enim errat, qui sequitur veritatem. Unde et Apostolus Joannes ait: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare* (*1. Joan. 2. 6*). Et beatus Petrus ait: *Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: qui peccatum non fecit, nec est inventus dolus in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem judicanti se injuste. Qui peccata nostra, ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiae vivamus* (*1. Petr. 2. 21. et seqq.*).

15. Cesset omnis excusatio errorum, auferantur peccandi foeda solatia. Nihil omnino agimus, qui nos per multitudinis exempla defendimus, et ad consolationem nostram, aliena sœpe numerantes vitia, deesse nobis dicimus, quos debeamus sequi. Ad illius exemplum mittimur, quem omnes fatemur imitandum. Atque ideo præcipua tibi cura sit, legem nosse divinam : per quam (f) possis, quasi præsentia cernere exempla sanctorum : quid faciendum sit, quidve vitandum, illius consilio disce [al. *discere*]. Maximum enim ad justitiam auxilium, est implere divinis eloquii animum, et quod opere exequi cupias, semper corde meditari. Rudi adhuc populo, et hominibus ad obedientiam insuetis, per Moysen imperatur a Domino, ut in signum memorie, qua præcepta Domini recordentur: (g) per singulas vestimentorum fimbrias, habeant cum coco hyacinthini coloris insignia, ut etiam casu huc illucque respicientibus oculis, mandatorum cœlestium memoria nascatur. De quibus fimbriis Pharisæi redarguuntur a Domino (*Matt. 23. 5*), **1103** quod eas perverso usu, non ad communionem præceptorum dei, sed ad ostentationem sui habere cœperint, ut scilicet quasi de majoris observationis diligentia, sancti a populo judicarentur.

14. Tibi vero servantí non jam litteræ præcepta, sed spiritus, divinorum mandatorum memoria spiritualiter excolenda est. Cui non tam frequenter recordanda sunt præcepta Domini, quam semper cogitanda. Sint ergo diuinæ Scripturæ semper in manibus tuis, et jugiter mente volvantur. Nec sufficere tibi

(e) Alii editi *reficiam vos.*

(f) Pro possisi Cistercienses membranæ putes.
(g) Pro coco Cisterc. Ms. *toto*, alii *tota*, vel *torta*.
vitiose omnes, ut puto; quid enim ad rem facit coctus, ut de hac tantum voce dicam, quam præferunt editi omnes? Sed ut intelligas totum hunc locum esse corruptum, ne duo quidem sunt MSS. *exemplaria*, quæ lisdem omnino verbis legant. Cisterciense quod unum profero: « per extremitates vestimentorum fimbrias habeant, easque tota hyacinthini coloris insignia. » Cuius lectionis cum prius quoniam editis longe præferam, alterum malum sic emendare ex ingenio: *eisque flocco hyacinthini coloris insigniant.* Notum quippe est ad fimbriam, quæ extrenam pallii oram ambiebat, e qualior ejus angulis floccos hyacinthinos peperdisse, quod usque hodie Iudei servant.

putes mandata Dei memoria tenere, et operibus obli-visci. Sed ideo illa cognosce, ut facias quicquid fa-ciendum didiceris. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (Rom. 2. 31).* Latus quidem et immensus divinae legis campus extenditur. Qui diversis testimoniis veritatis, velut cœlestibus quibusdam floribus vernans, mira oblecta-tione legentis animum pascit ac resovet. Quæ omnia semper cognoscere, secumque revolvore, ingens ad conservandam justitiam beneficium est. Sed quasi ad compendiosum quoddam (a) commonitorum, illa tibi Evangelii eligenda sententia est, et superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiae breviarium, domini-nico ore profertur: *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis. Hæc enim Lex et Prophetæ (Matth. 7. 12).* Infinitæ namque sunt species, partesque justitiae: quas non modo stylo per-sequi, sed cogitatione etiam capere difficultimum est. Quas omnes una ac brevi sententia comprehendit, et latenter hominum conscientiam, secreto animi judi-cio, aut absolvit, aut damnat.

15. Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum, hæc sententia retractetur: quæ tibi quasi speculum quoddam paratum, et ad manum semper positum, qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lètisicet. Quotiescumque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes. Quoties vero talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem: iter justitiae 1104 dereliquisti. En totum illud divinæ legis arduum totumque difficile. En ob quam causam dura imperia Domino reclamamus, et dici-mus nos vel difficultate, vel impossibilitate manda-torum premi. Nec sufficit, quod jussa non facimus, nisi etiam jubentem injustum pronuntiemus: dum ipsum æquitatis auctorem, non modo dura et ardua, sed etiam impossibilia præcepisse conquerimur. *Omnia, inquit, quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis.* Conjungi vult inter nos, atque connecti, per mutua beneficia caritatem. Omnesque homines vicario inter se amore copulari, ut id unoquoque præstante alteri, quod sibi ab omnibus præstari velit: tota justitia; et præceptum hoc Dei, communis sit utilitas hominum. Et, o miram clemen-tiam Domini! o ineffabilem Dei benignitatem! Præ-mium nobis pollicetur, si nos invicem diligamus, id est, si nobis ea præstems invicem, quorum vicissim indigemus. Et nos superbo simul et ingrato animo, ejus renitimus voluntati: cuius etiam imperium be-neficium est.

16. Nulli unquam omnino detrahás, nec aliorum vituperatione te laudabilem videri velis: magisque vitam tuam (b) ornare disce, quam alienam carpere.

(a) Penes Erasmum ac Martian. «quasi ad compendiosum locum, quoddam commonitorum» etc.

(b) Sic plerique MSS. atque editi habent; Martiana vero post Eras. ordinare. Sequentem locum ex Graeco legit Auctor noster, Vulgatus enim interpres juxta Hebraicam veritatem habet, *Noli diligere sonnum, ne te zegestas opprimat.* Tantæ diversitatis ratio petenda est ab

Ac semper Scripturæ memor esto dicentis: *Noli di-ligere detrahere, ne eradicabis (Prov. 20. 13. justa LXX).* Pauci admodum sunt, qui huic vitió renun-tient, raroque invenies, qui ita vitam suam irrepre-hensibilem exhibere velint, ut non libenter reprehē-dant alienam. Tantaque hujus mali libido mentes ho-minum invasit, ut etiam qui procul ab altis virtutis re-cesserunt, in istud tamen quasi in extremum diabolii laqueum incident. Tu vero hoc malum ita effuge, ut non modo ipsa non detrahás, sed ne alii quidem detra-henti, aliquando credas. Nec obtrectatoribus aucto-ritatem de consensu tribuas: ne eorum vitium nu-trias, annuendo. *Noli, inquit Scriptura, consentaneus esse cum derogantibus adversus proximum tuum, et non accipies (c) super illum peccatum.* Et alibi: *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam (Eccli. 28. 28).* Unde et beatus David, diversas 1105 inno-centiæ species justitiaeque dinumerans, de hac quoque virtute non tacuit, dicendo: *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos (Psal. 14. 4)*: propterea quod ipse non solum adversatur, sed etiam perseguitur detrahentem. Ait enim: *Detrahentem secreto proximo suo hunc persecuar (Psal. 100. 5).* Est sane tale hoc vitium, quod vel in primis extingui debeat, et ab eis qui se sancte instituere volunt, prorsus ex-cludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil est quod ita mobilem mentem ac levem faciat, quam facile totum credere, et obtrectatorum verba, teme-rario mentis assensu sequi. Hinc enim crebræ dissen-siones, hinc odia injusta nascuntur. Hoc est quod sœpe de amicissimis etiam inimicos facit, dum con-cordes quidem, sed credulas animas, maliloqua lingua dissociat. At contra, magna quies animi, magnaque est morum gravitas, non temere de quoquam sinistri aliiquid audire. Beatusque est qui ita se contra hoc vitium armavit, ut apud eum detrahere nemo audeat. Quod si hæc in nobis esset diligentia, ne passim obtrectatoribus crederemus, jam omnes detrahere time-rent: ne non tam alios, quam scipios viles detra-hendo facerent. Sed hoc ideo malum celebre est, idcirco in multis servet hoc vitium, quia pene ab omnibus libenter auditur.

17. Adulatorum quoque assentationes, et noxia blandimenta fallaciæ, velut quasdam pestes animæ fugi. Nihil est quod tam facile corrumpat mentes hominum, nihil quod tam dulci et molli vulnere ani-mum feriat. Unde et quidam sapiens ait: *Verba adul-torum mollia, feriunt autem interiora ventris (Prov. 26. 22).* Et Dominus loquitur per Prophetam: *Popu-lus meus, qui beatificant vos, seducunt vos, et semitas pedum vestrorum dissipant (Isai. 3. 12. sec. LXX).* In multis, isto maxime tempore, regnat hoc vitium quodque est gravissimum, humilitatis ac benevolen-tiae loco ducitur. Eo sit, ut qui adulari nescit, aut in-

homonymia vocum Hebraicarum, quas edisserere non est hujus loci. Tantum monemus pro ne eradicabis, veteres Latini Scriptores, qui hunc locum allegant ex LXX. plerumque legere ne extollaris, quod intelligi debet, ac si diceretur ne e medio tollaris.

(c) Duo veteres editi non accipies per illos peccatum. Totidem MSS. adversus illos.

vidus, aut superbus putetur. Est sane grande et subtile artificium, laudare alterum in commendationem sui, et decipiendo, animum sibi obligare decepti: quodque hoc maxime vitio agi solet, fictas laudes, certo pretio vendere. Quæ hæc tanta est levitas animi, quæ tanta vanitas, relicta propria conscientia, alienam opinionem sequi: et quidem fictam atque simulatam? **1106** Rapi vento falsæ (a) laudationis, gaudere ad circumventionem suam, et illusionem pro beneficio accipere? Tu ergo si vere laudabilis esse cupis, laudem hominum ne requiras. Illique præpara conscientiam tuam, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus (b) tibi erit a Deo (1. Cor. 4. 5).

18. Sit igitur intentus ac vigilans, et adversus peccata semper armatus animus tuus. Sermo in omnibus moderatus et parcus, et qui necessitatem magis loquendi indicet, quam voluntatem. (c) Ornet prudenteriam verecundia, quodque præcipuum in feminis semper fuit, cunctas in te virtutes pudor supereret. Diu ante considera, quid loquendum sit, et adhuc tacens provide, ne quid dixisse poeniteat. Verba tua ponderet cogitatio, et linguae officium animi libra dispensem. Unde Scriptura dicit: *Argentum et aurum tuum confia, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos: et attende ne forte labaris lingua* (Eccli. 28). Nunquam (d) malum verbum de ore tuo procedat, quæ ad cumulum benignitatis juberis etiam maledicentibus benedicere. *Misericordes, iuquit, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes* (1. Petr. 3. 9).

19. Mentiri vero atque jurare, lingua tua prorsus ignoret, tantusque in te sit (e) veri amor, ut quidquid dixeris, juratum putes. De quo Salvator ad discipulos ait: *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*. Et paulo post: *Sit autem sermo vester, est, est: non, non: Quod autem his abundantius est, a malo est* (Matth. 5. 34. 37). In omni igitur actu atque verbo, quieta mens et placida servetur: semperque cogitationi tuæ Dei præsentia occurrat: sit humilis animus, ac mitis, et adversus sola vita erectus. Nunquam illum aut superbia extollat, aut avaritia inflectat, aut ira præcipitet. Nihil enim quietius, nihil purius, nihil denique pulchrius ea mente esse debet, quæ in Dei habitaculum preparanda est, quem non auro templo fulgentia, non gemmis altaria distincta delectant, sed anima ornata virtutibus. Ideo et templum Dei, sanctorum corda dicuntur, affirmante Apostolo, qui ait: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (1. Cor. 3. 17).

20. Nihil habeas humilitate præstantius, **1107**

(a) Idem Veteres editi, *falsa adulacionis*, cui lectioni favet, quod infra numero 30. habetur *ficta adulacione decipere*.

(b) Cisterc. *unicuique pro tibi*.

(c) Idein Cisterc. *ornet pudicitiam verecundia*.

(a) Cum modo laudato Cisterc. plerique MSS. alii libri *Nunquam maledictum* (vel *maledictio*) *de ore tuo* etc.

(e) MSS. codd. *veritatis amor*, et mox unus Cisterc. *juramentum putes*.

nihilque amabilius. Hæc est enim præcipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum omnium: nihilque est quod nos ita et hominibus gratos et Deo faciat, quam si vita merito magni, humilitate insimili simus. Propter quod Scriptura dicit: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam* (Eccli. 3. 20). Et Dominus loquitur per Prophetam: *Super quem alium requiescam, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea* (Isai. 66. 2)? (f) Verum tu eam humilitatem sequere: non quæ ostenditur, atque simulatur gestu corporis, aut fracta voce verborum, sed quæ puro affectu cordis exprimitur. Aliud est enim virtutem habere, aliud virtutis similitudinem: aliud est rerum umbram sequi, aliud veritatem. Multo deformior illa est superbìa, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, quæ virtutum specie celantur.

21. Nulli te unquam de generis nobilitate præponas, neque obscuriores quasque et humiliore loco natas, te inferiores putes. Nescit religio nostra personas accipere: nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum. Servum et nobilem de moribus pronuntiat. Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis. Summa apud Deum est nobilitas, clarum esse virtutibus. Quid apud Deum in viris nobilius Petro, (g) qui piscator et pauper fuit? Quid in feminis beata Maria illustrius, quæ sponsa fabri describitur? Sed illi piscatori et pauperi cœlestis regni a Christo creduntur claves. Hæc sponsa fabri, meruit esse mater illius, a quo ipsæ claves datae sunt. Eligit enim Deus ignobilia et contemptibilia hujus mundi (1. Cor. 1. 27), ut potentes ac nobiles ad humilitatem facilius adduceret. Nam et alias frustra sibi aliquis de nobilitate generis applaudit, cum universi paris honoris, et ejusdem apud Deum pretii sint, qui uno Christi sanguine sunt redempti: nec interest qua quis conditione natus sit, cum omnes in Christo æqualiter renascamur. Nam et si oblivisci mur, quia ex uno onnes generati sumus: saltem id semper meminisse debemus, quia per unum omnes regeneramur.

22. Cave ne si jejunare aut abstinere cœperis, te putes jam esse sanctam. Hæc enim virtus adjumentum est, non perfectio **1108** - sanctitatis. Magisque id providendum est, ne tibi hoc, cum licita contemnas, securitatem quamdam illicitorum faciat. Quicquid supra justitiam offertur Deo, non debet impedire justitiam, sed adjuvare. Quid autem prodest tenuari abstinentia corpus, si animus intumescat superbìa? Quam laudem merebimur de pallore jejunii, si invidia lividi simus? Quid virtutis habet vinum non bibere, et ira atque odio inebriari? Tunc, inquam, præclaræ est abstinentia, tunc pulchra atque magnifica castigatio corporis, cum est animus jejunus a

(f) Sic legimus ex MSS. nostris, cum antea impressi omnes *Verum tam humilitate* etc.

(g) Desunt in Cisterc. MS. qui *piscator et pauper fuit*, Paulo post pro *creduntur* alii MSS. codd. *donavitur*,

vitis. Imo qui probabiliter ac scienter abstinentiae virtutem tenent, eo affligunt carnem suam, quo animae frangant superbiam: ut quasi de quodam (a) fastigio contemptus sui atque arrogantiae, descendant ad implendam Domini voluntatem, quæ maxime in humilitate perficitur. Idcirco a variis ciborum desideriis mentem retrahunt, ut totam ejus vim occupent in cupiditate virtutum. Jamque minus jejuniorum et abstinentiae laborem caro sentit, anima esuriente justitiam. Nam et vas electionis Paulus dum castigat corpus suum, et in servitatem redigit, ne aliis praedieans ipse reprobus inveniatur (1. Cor. 9. 27), non ad [al. ob] solam, ut quidam imperiti putant, hoc facit castitatem: non enim huic tantummodo, sed omnibus omnino virtutibus abstinentia opitulatur. Neque magna aut tota Apostoli gloria est, non formicari: sed hoc agit, ut castigatione corporis, eruditior animus; quantoque nihil ex voluptatibus concupiscit, tanto magis possit de virtutibus cogitare: ne perfectionis magister, imperfectum aliquid in se ostendat: ne Christi imitator, extra præceptum quicquam aut voluntatem Christi faciat: neve minus exemplo, quam verbo doceat, cumque aliis prædicatori, ipse reprobetur: (b) audiatque cum Pharisæis: *Dicunt enim et non faciunt* (Math. 23. 5).

23. Apostolici vero et præcepti est, et exempli, ut habeamus rationem, non conscientiae tantum, sed etiam fainæ (Rom. 12. 17). Non superfluum et a fructu vacuum, gentium magister hoc docet: vult enim etiam extraneos ad fidem homines, per fidelium opera proficere, ut religione ipsam religionis disciplina commendet. Et ideo sicut luminaria in mundo lucere **1109** nos jubet, in medio nationis pravae et perversæ, ut incredulæ mentes errantium, ex nostrorum actuum lumine, ignorantiae suæ tenebras reprehendant. Unde et ipse ad Romanos ait: *Providentes bona non solum coram Deo sed etiam coram hominibus* (Rom. 12. 17). Et alibi: *Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei*, sicut ego per omnia omnibus placebo, non querens quod mihi utille est, sed quod multis (1. Cor. 10. 52. 53). Beatus est qui tam sancte, tamque graviter disposuit vitam suam, ut de eo sinistri aliquid ne flungi quidem possit: dum adversus obtrectatorum libidinem pugnat meritum magnitudo nee angere quisquam ausus est, quod a nullo putat esse credendum. Quod si id assentiū difficile atque nimis arduum est, satiem hanc adhibeamus vitæ nostræ diligentiam, ne malæ mentes occasionem inveniant detrahendi. Ne ex nobis scintilla procedat, per quam adversus nos sinistre famæ flamma confletur. Alioquin frustæ nascimur obtrectatoribus nostris si (c) eis ipsi obtrectandi materiam ministramus. Si autem nobis diligenter atque sollicite omnia ad honestatem providentibus, cunctisque acti-

(a) Perperam Erasmianam lectionem secutus editor Benedictinus fastidio. Dixit autem ut Victorius notat *contemptus sui*, que ipse alias contemnait, non se.

(b) Cisterc. membranæ cum editis quibusdam addunt a *Domino*.

(c) Erat *excepis* uno verbo, et valioso. Mox alii codd. *materias*.

bus nostris timorem Dei præferentibus, illi nibilominus insaniunt: consoletur nos conscientia nostra, quæ tunc maxime tuta est, tunc optime secura est, cum ne occasionem quidem male de se sentiendi dedidit. Illis enim vox dicitur per Prophetam, qui dicunt *quod bonum est malum: qui lucem appellant tenebras: et quod dulce est, amarum vocant* (Isai. 5. 20. juxta LXX). Nobis ergo Salvatoris aptabitur sermo: *Beati estis cum vobis maledixerint homines, mentientes* (Math. 5. 11). Nos modo agamus, ut male de nobis nemo loqui absque mendacio possit.

24. Ita habeto sollicitudinem domus, ut aliquam tamen vacationem animæ tribuas. Eligatur tibi opportunus, et aliquantum a familia strepitu remotus locus, in quem tu velut in portum, quasi ex multa tempestate curarum te recipias, et excitatos foris cogitationum fluctus, secreti tranquillitate componas. Tantum ibi sit divinæ lectionis studium, tam crebra orationum vices, tam firma et pressa de futuris cogitatio, ut omnes reliqui temporis occupationes facile hac vocatione compenses. Nec hoc ideo dicimus, quod te retrahamius a tuis: imo id agimus, ut ibi discas, ibique mediteris, qualem tuis præbere te debeas.

25. **1110** Familiam tuam ita rege et confove, ut te matrem magis tuorum, quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius, quam severitate exige reverentiam. Fidelius et gratius semper obsequium est, quod ab amore, quam quod a metu (d) proficiscitur. Præcipue autem in conjugio venerabilis atque immaculato Apostolice regulæ ordo teneatur.

26. Servetur in primis viro auctoritas sua, totaque a te discat dominus, quantum illi honoris debeat. Tu illum dominum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratio futura, quanto illum amplius honoraveris. *Caput enim*, ut ait Apostolus, *mulieris est vir* (Ephes. 5. 23): nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitinis dignitate. Unde idem alibi dicit: *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino* (Coloss. 3. 18). Sed et beatus Petrus Apostolus ait *Similiter autem mulieres subditæ sint viris*, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem, sine verbo lucifrant (1. Petr. 34). Si ergo etiam gentilibus maritis debetur honor jure conjugii, quanto magis reddendus est Christianis.

27. Atque ut ostendat, quibus ornamentis etiam viris junctæ feminæ decorari debeant, ait: *Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut vestimentorum cultus, sed qui absconditus cordis est homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples*. Sic enim aliquando et sanctæ mulieres sperantes in Domino, ornabant se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, *Dominum suum vocans* (Ibid. 3. et seqq.). Hæc autem præcipiens, non eas jubet (e) squalere sordibus, et horrentibus pavonorum assumentis legi, sed immode-

(d) Aliter percipitur. Quidam MSS. accipiuntur.

(e) Ita maluimus cum MSS. libriss legere quam cum editis squalore, sordibus.

rato cultui, et nimis exquisito interdicit ornatai, simplicemque commendat ornatum atque habitum. De quo et vas electionis ait : *Similiter autem et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate : ornantes se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promillentes castitatem per opera bona* (1. Tim. 2. 9. 10).

28. Reperi vero te (a) miro fidei ardore succensam, aliquot jam ante annos continentiam proposuisse, et reliquum vite tuae tempus pudicitiae consecrassae. Magni hoc animi signum, et perfectae virtutis indicium est, regnuntare subito experta voluptati, fugere nosas carpis illocebras, 1111 et calentis adhuc statim flammam fidei amore [al. ardore] restinguere. Sed illud quoque simul didici, quod me non mediocriter angit ac stimulat, te videlicet tantum hoc bonum, absque consensu et pacto viri servare coepisse, cum hoc Apostolica omnino interdicat auctoritas, quæ in hac duntaxat causa, non modo uxorem viro, sed etiam virum uxoris subjecit potestati. *Uxor, inquit, sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir potestatem non habet sui corporis, sed mulier* (1. Cor. 7. 4). Tu vero quasi oblitera saepe nuptialis, pactique hujus ac juris immemor, inconsulto viro vovisti Domino castitatem. Sed periculose promittitur quod adhuc in alterius potestate est. Et nescio quam sit grata donatio, si unus offerat rem duorum (b) Multa jam per bujuscemodi ignorantiam et audivimus, et vidimus sciissa conjugia, quodque recordari piget, occasione castitatis adulterium perpetratum. Nam dum una pars se etiam a licitis abstinet : altera ad illicita delapsa est. Et nescio in tali causa, quis magis accusari, quis amplius culpari debeat, utrum ille qui reputans a conjugie fornicatur, an illa quæ repellendo a se virum, eum fornicationi quodammodo objicit. Atque ut super hac causa, quid veritas habeat, agno-seas, pauca mibi de divina auctoritate ponenda sunt. Apostolice doctrinæ regula nec cum Joviniano æquat continentiae opera nuptiarum, nec cum Manichæo conjugia condemnat. Ita vas electionis ac magister gentium, Inter utrumque temperatus incedit ac medius, ut remedium incontinentiae indulget, et ad præmium provocet continentiam. Totusque in hac causa ejus hic sensus est, ut ex utriusque sententia proponatur castitas, aut certe ab utroque debitum commune solvatur.

29. Sed ipsa jam Apostoli verba ponamus, totamque hanc causam a sui principio retractemus. Loquitur enim ad Corinthios : *De quibus autem scriptisisti mihi: bonum est homini mulierem non tangere* (1. Cor. 7. 1). Et quanquam hic laudaverit castitatem, tamen ne aliquibus videatur prohibere conjugia, subjungit. *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat.* (c) *Uxori vir debitum reddat : similiter autem et usor*

viro. *Mulier autem nisi corporis potestatum non habet, sed vir.* 1112 *Et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem* (*Ibid. et seqq.*) *Ae rursus, ne tanta pro nuptiarum parte dicendo, videretur excludere castitatem, sequitur : Nisi forte ex conuenientia ad tempus, ut vacatis orationi. Et statim quasi recusat hoc, quod dixit, ad tempus : ne non tam perpetuam, quam temporalem ac brevem continetiam docere videatur. Ait enim : propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Unde hoc quod dixit, ad tempus, docet meditationem debere fieri castitatis, ut per certa intervalla temporum quasi exploratis continentiae sue viribus, sine periculo utriusque prominat, quod semper est ab utroque servandum. Quid vero absolute velit, manifeste dicit : Volo autem omnes homines esse sicut meipsum, id est, in iugi ac perpetua castitate vivere.*

30. Vides ne quam caute quam provide, quam sine ullius occasione scandali, magister firmaverit de castitate sententiam, nolens tantum bonum in unius temeritate nutare, quod ligare et confirmare debet consensus anborum? Et revera, quid ea castitate firmius est, quidve tutius, quam quæ ex duorum coepita sententia, ab utroque velut in commune servatur? Nec de se tantum pars altera sollicita, mutuo se ad virtutis animet perseverantiam. Illoc enim, sicut alia quoque bona, non tantum coepisse, sed perfecisse laudandum est. Jamdudum, ut intelligis, scopulos difficilique in loco versatur oratio, nec audet in alterutram declinare partem, dum æqualiter utrumque formidat, sed ex nostra difficultate tuum agnosce discrimen, maluimus enim te contristare forsitan vera dicendo, quam ficta adulazione (d) decipere. Duplex, ut vides, malum, æquale et anceps periculum est : ex utroque arctaris, ex utroque constringeris. Contemnere omnino virum atque despicer, aperta contra Apostoli sententiam est : (e) *perdere vero tanti temporis castitatem, et Deo non reddere quod promiseras, timendum, atque metuendum est.* Ut vulgo dicitur : Facile ex amio inimicum facies, cui promissa non reddas. (f) Sic enim Scriptura dicit. *Quod si roveris votum Domino Deo, non moreris reddere illud : quia querens querit illud Dominus Deus abs te, et erit tibi in peccatum* (Deut. 23. 21. sec. LXX. et Eccl. 5. 3). Ait ergo : Debitam honorificentiam viro 1113 exhibe, ut ex utroque Domino debitum, quod vovisti, reddere possis. De cuius conscientia non diffidimus, si paululum exspectasses : non quod te a bono castitatis retrahamus, sed hujus animus ad castitatis oraculum totis viribus incitemus; ut voluntarium sacrificium offerat Deo, in odorem suavitatis : ut exuta mens a cunctis retinaculis

(a) Male editor Benedict. ad Erasmian. codd. mira fidei.

(b) Confer S. Augustini ad Eccliam Epistolam 292.

(c) Victorius et pauci alii ex editis addunt, « et una quæcumque suam virum habeat, » quæ in MSS. non levigantur.

(d) Erasmiana lectio quam Martianus exscribit, vitiose ducere habebat pro decipere.

(e) Male iterum ex Erasmo editor Benedictinus, Prodere viro.

(f) Erasm. et Martianus Sicut pro sic. Tunc paulo post erit enim pro et erit tibi.

mundanis, atque corporalibus voluptatibus (a) sit : ut valeas plenius inhärere Dominicis praeceptis. Quod tamen, ne quid a nobis negligenter esse dictum arbitris, divinarum Scripturarum testimoniis edocimus, sicut etiam Apostolus dicit : *Et erunt duo in carne una* (1. Cor. 6. 16. 17); jam non una caro (Math. 19. 6), sed unus spiritus (1. Cor. 6. 17).

31. Hoc sacramentum magnum est, arduumque est iter castitatis : sed magna sunt præmia, vocatque nos Dominus in Evangelio dicens : *Venite benedicti Patrie mei, possidete præparatum vobis regnum ab origine mundi* (Math. 35. 54). Idem ipse Dominus dicit : *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati esitis; et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris; jugum enim meum suave est, et onus meum leve.* Dicit enim idem Dominus iis, qui ad sinistram ejus erunt : *Discedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo, et angelis ejus* (Math. 25. 41) : *nescio vos, operarii iniquitatis. Erit ibi fletus et stridor dentium.* Illi utique omnes plangent, illi lugebunt, qui ita curis se vitæ præsentis involvunt, ut obliviscantur futuram; quos somno quodam ignorantiae, et malæ securitatis oppressos fluctibus, Domini comprehendet adventus : unde ipse, in Evangelio ait : *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ: ne forte superveniat in vos repentina dies illa, tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ* (Luc. 21. 34. 35). Et rursum : *Vigilate, et orate, nescitis enim, quando tempus sit* (Math. 24. 42. et 25. 13).

32. Beati sunt, qui ita exspectant, ita illum speculantur diem, ut se ad eum quotidie præparent, qui non de præterita sibi justitia blandientes, secundum Apostolum, per dies singulos in virtute renovantur (2. Cor. 4. 16). *Justitia enim justi non proderit ei,* **1114** *a quo die justus esse desierit. Sicut etiam iniquo non nocebit iniquitas, sua a die, quo se ab iniquitate converterit* (Ezech. 18. 24). Nec sanctus ergo securus esse debet, quamdiu in hujus vitæ agone versatur; nec desperare peccator, qui, secundum prædictam Prophetæ sententiam, uno die justum se efficere potest; sed totum, quo tenditur, spatium vitæ tuæ est, ut peragere possis justitiam; nec de præterita justitia confidens, remissior efficiaris; sed sicut dicit Apostolus, *Posteriora oblivia*, *sunt ad ea autem, quæ anteriora sunt, nre extendens, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis, sciens scriptum esse cordis inspectorem Deum* (Phil. 3. 15. et Prov. 24. 12). Et idcirco satagit, ut animam mundam habeat a peccato. Propter quod scriptum est, *omni custodia serva cor tuum* (Prov. 4. 23). Et iterum : *Diligit Dominus munda corda. Accepti autem sunt ei omnes immaculati* (Prov. 11. 20. juxta LXX). Idcirco age, ut ordines reliquum tempus vitæ tuæ sine offensa, ut possis secure canere cum Propheta : *Per-*

(a) Vocabis sit, ut, omissis, vetus quedam editio, vacat, proba æque lectione.

ambulam in innocentia cordis mei, in medio donus meæ (Psal. 100. 2). Et iterum : *Introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætitat juventutem meam* (Psal. 42. 4). Quia inchoasse non sufficit; sed perfecisse justitia est.

EPISTOLA (b) CXLIX (c).

S. HIERONYMI.

De solemnitatibus Paschæ.

Hebreorum dies festos edisserit, eosque minime observari debere post Evangelium docet.

4. De solemnitatibus et Sabbatis, Neomeniis, quæ in Lege a Domino præcipiuntur observari, tuæ caritatis imperio cogente, dicturi, quid secundum litteram reprobari, vel quid spiritualiter observari debeat: prius cogimur amatoribus litteræ adversariis que veritatis respondere; quos cum (d) meo jure possim repercutere magis eos blande leniterque alloquens ad agnitionem veritatis venire cupio, qui cum radicum amarum corticem ruminare cupiunt, poma expunt, pulveremque auri mirantes, formata metallæ despiciunt. Qui etsi secundum litteram Legis observari **1115** cuncta contendunt, velamine posito super faciem Moysi, spiritus veritatis luce illuminari nequeunt, (e) quos etsi veritati non acquieverint, hirci tamen more emissarii, humero nostræ patientiæ parati ad satisfactionem de ea quæ in nobis est fide (1. Pet. 3. 15), ad erenum suæ perditionis, et lavare postea vestimenta, ne contagione hereticæ sensus polluti remaneant. Nos autem in initio hujus opusculi exemplo Jeremiæ docti, evellere prius, destruere, et postea plantare et ædificare proponimus.

2. De Scripturis prius ostendere cupientes, quomodo hæ seriae Domini, quæ præcipiuntur Loge servari, non umbra, sed spirituali observantia celebrantur. Et siqui imbecillitatis nostræ auctoritatem parvipendere voluerint, Prophetas audiant, qui provido patrocinio providentes harum reprobationum Evangelii tempore aperta voce prædixerunt. Imo in eis Domino proloquentे : *Dies festos vestros, et Neomenias, et Sabbathæ audit anima mea.* Et hæc se Dominus non mandasse pronuntiat, cum ipsum in Lege hæc præcepisse manifestum est. In quibus verbis quid aliud ostenditur, quod cum Christo finis Legis advenerit, ea secundum litteram custodiri non mandaverit? De sacrificiis autem per alium Prophetam

(b) *sl. inedita.*

(c) Prodit nunc primum ex Vatic. cod. 642. fol. 89. Hieronymus adscripta, sed falso, ut nobis tacentibus ex mera dictati lectione constabit. Videtur autem qui Hieronymum auctorem mentitus est, Damasum quoque, cui inscribatur mentiri, ut ex clausula colligatur, cum in epigraphe nullius nomen adscriptum sit. Nos tum aliis de causis, cum præcipue novitatis merito edidimus, id unum monentes in numeros ex ea a nobis sublatos errores, quorum aliquot duxerat notabilius specimenis gratia, ne operam nostram venditare videamus.

(d) Erat. in Ms. *cum eo in se*, nullo sensu. Verus Hieron. epist. ad Marcellam « quos ego eum possim meo jure contempnere, asino quippe lyra superflue canit, tamen ne nos, » etc.

(e) Quæ hinc sequuntur fœde corrupta sunt ac turbata, quæ si reficerem ex ingenio velimus, nimis multa mutanda sint.

loquitur. Non in sacrificiis tuis arguam te. *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper*, (a) neque de gregibus tuis hircos, et reliqua usque, aut sanguinem hircorum potabo. Quibus verbis Apostolus eodem spiritu repletus conveniens ait: *Nemo vos seducat in esca aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomenia, aut Sabbathi quod est umbra futurorum et reliqua*. Quibus verbis luculentissime declarat in his sive diebus temporaliter, sive escis carnalibus observatis, nihil aliud quam vanissimam umbram, et erroris seditionem invenire poterit [al. *inveniri posse*]. Et Dominus Jesus Christus in Evangelio Sabbathum solvere declaravit cum paralytico præceperat: *Tolle grabatum tuum, quod lego prohibitum, videlicet onera in Sabbato portari, manifestum est*. Solvit et Scenopeiam, quando dicebat: *Non ascendam ad diem festum hunc; ac si dixisset, in hac hujus festivitatis observantia honoris mei gloria non ascendet*.

3. De Pascha autem tanquam maximo **1116** sacramento salutis nostræ, paulo latius aliquid dicturus, etiam si non est hujus temporis cuncta disserere, prius ostendere volo, quibus, vel qualis rationibus phase Domini custodiri præcipitur. Mense primo, X. die mensis agnus anniculus immaculatus segregari, et servari usque ad XIII. et XIV. a Domino præcipitur per Moyæn occidi ab universo cœtu filiorum Israel ad vesperum. Quas rationes ipse Dominus verus agnus cum ad vesperum Pascha prograditur aliquas permanere volens custodivit, alias non servari cupiens, commutavit. Qui cum in primo mense secundum præceptum legis immolari dignatus est, et XIII. nullo modo prævenire sura passionis tempora permisit. Aliqua tamen contra figuram fecisse narrat Evangelium, quia cum a Juda traduceretur Iudeis, (b) XI. die mensis primi tentus est. Et cum sui corporis et sanguinis sacramenta dare in sua vita, et discipulis suis dignatus fuerit, hoc contra figuram fecisse monstratur. Cum ille agnus igitur in typo Christi Pascha occidi præcipitur assatus igni cum capite et pedibus, et interanea post suam occisionem consumi a populo mandaretur. Hoc autem, ut milii videtur, propter duas rationabiles causas Dominus fecisse cognoscitur, ne cum Paschia cum discipulis manducaret, nisi postea sacrificium commutasset, dicens: *Hoc est corpus meum* (*Math. 26. 26*); sic etiam postea observari debere crederetur. Hæc autem altera, ut opinor, causa, ut corpus Domini integrum et suum sanguinem in se continens ante passionem cernerent, hoc corpore spiritualiter refici crederent, et sic etiam nunc a nobis credi debeat. Et hoc etiam intueri debemus, quod non in XIV. die ad vesperum, ut lex præcipit, ille agnus Dei, qui tollit peccata mundi, et *Pascha nostrum immolatus est Christus* (*2. Cor. 5*); sed XV. die, in quo manifestum est

(a) Supple, *Non accipiam de domo tua vitulos, quæ fæstinas librarius omisit.*

(b) Sic in apographo, quod emendat posterior manus, in X. Auctoris hallucinationes haud sane leves ex veterum Patrum scriptis studioso lectori reliquiunus castigandas.

S. BICKONIUS I.

diem festum Judæorum cum suo sacrificio a Domino esse solutum. Sed quid in hoc intelligere debemus, quod prius figurat agni carnes comedere, et postea sui corporis cibo nostros Apostolos reficit, et post Judæorum typicum Pascha immolatus est Christus? Hoc, ut opinor, non ut veritas figuram; sed figura veritatem præcederet, quia non prius quod spiritale, sed quod animale, deinde quod (c) spiritale unde electa, et amica **1117** sponsa Christi universalis Ecclesia anathematizat eos qui cum Judæis in festivitate paschali **XIV.** celebrari desinunt, et Sabbatho, et cætera hujus umbralis observantia, et hoc tantum observare dignatus est quod Dominus ut in primo mense post **XIV.** diem paschalem festivitatem præcedente una Sabbatorum celebrari sine ulla ambiguitate censuerit, licet in hoc veritas Ecclesiæ orta est: aliis sufficere credentibus, ut non in **XIV.** cum Judæis Pascha celebrarent, alii hoc fortius cauteque custodian, ut immolationem veri agni Dei, qui tollit peccata mundi ante **XIV.** celebrare non audeant secundum illud legale præceptum, quod et Dominus ad passionem veniens minime contempnit, *observabilitis eum usque ad XIV* (*Exod. 13. 6*); quæ nunc maxime Ecclesia auctoritatem Sedis Apostolicæ sequens observat. Sed hæc deserentes, quia non est hujus temporis per singula discuti, ad spiritalem intelligentiam mentis aciem commutamus, quibus præcipitur mense novorum **XIV.** die mensis paschalis agni carnes comedere, ut nobis nascentibus ob bonorum operum fructus, cum Decalogia nobis verba completa fuerint, in Evangelii perfectione quaterno numero consistentes carnes nostri agni in vespere mundi, in quo finis sæculorum pervenit, non tenebratis cordibus, Spiritu Sancto noctem nostram illuminante, comedamus.

4. De Sabbatho, et VI. diebus operari præcipitur; in VII. autem hoc est Sabbatho, ab omni opere serviili prohibemur. Per senarium autem numerum perfectio operum designatur, quia VI. diebus fecit Dominus cœlum et terram. In Sabbatho autem omne opus servile, hoc est peccatum, operari prohibemur, quia qui facit peccatum, servus est peccati (*Joan. 8. 34*), ut cum in praesenti sæculo perfectionem operum compleverimus, non obdurantes corda nostra in veram requiem, quæ contumacibus denegata est, pervenire merearur Domino per David dicente: *Si intrabunt in requiem meam* (*Ps. 49. 11*). De quinquagesimo ab altero die Sabbati **VII.** hebdomadas plenas numerare nobis lege præcipitur usque ad alteram diem explectionis hebdomadæ **VII.** id est quinquagesimum diem in quo primitiae offeruntur, quæ de numeratio perfectionis plena per septenarium numerum et quindecies et X. quinquies in hoc significare puto, ut per **1118** quinquagenarium, qui remissionem in se continet, per caritatem, quæ septiformi spiritu gratiae superveniente diffusa est in cordibus nostris, et quinque nostri corporis sensus legi Dei subditos habeamus. Quæ verba Decalogi in se continent et

(c) Ms. perpetram «deinde quod animale, uxor electa.»
(Trente neuf.)

per caritatem, ut dixi, quæ caritas operis multitudo peccatorum (1. Pet. 4. 8), et sic sacrificium novum Domino ex omnibus habitationibus nostris in usum nostri Sacerdotis cum pacificis nostris victimis cedentes offerimus, si cum Domino pacem fecerimus offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum, qui panes primitiarum terræ nostre ei fermentatos, tam sibi consecratos comedit sibi Pontifex, qui cælum penetrans possit compati infirmitatibus nostris, et cum apud Patrem advocatum habeamus eum opera quæ fermento fragilitatis nostræ fermentata in usum hujus Sacerdotis manu orationis elevata cedent per viscera misericordiae, devorat, quæ odorem suavitatis Deo præbent, sed magis indulgentiam exigunt.

5. De Scenopœgia et in fine anni solaris apud Hebreos idem VII. mense, quando congregantur fructus in horrea, sive in cellaria, tunc solemnia celebrare lego præceptum est, id est primo die tubarum X. die expletionum celebrare debere Sabbathum, et XV. die per dies VII. usquedam finiantur, VIII. tabernaculorum feriae esse præcipiuntur. His autem fortasse significare potest, ut quia nos in fine sæculi trinæ invocationis Sacramento simus consecrati tuba, prædicationis Evangelii fidem et aspersionem Sanguinis Jesu Christi, in quo vera propitiatio est finito legis tempore dicere non cessamus, et congregatis honorum operum fructibus ab omni opere malo quiete per septiformis spiritus gratiam persecutione substantia in octavæ beatitudinis numerum pervenire mereamur. Quod tamen per jejunii et orationis laborem fieri non est dubium, quia et affligi animas lege præcipitur.

6. De Neomeniis : in Neomenia buccinare tuba præcipitur, id est nova luna, quia qui in lumine scientiae illuminatus est prædicare aliis, cessare non debet, quod Paulus scientiae Christi fulgore illuminatus observare minime contempsit, prædicans in Synagogis. Pauca dicere decreveram, (a) quæ cum hostiæ veri Pontificis **1119** in se figuram continent a nobis etiam Domino spiritualiter offerri debent. Per vitulum enim labor noster, per ovinum innocentia, per hircum mortificatio fornicariæ voluntatis, per capram, quæ in sublimi pascitur, vita theorica, per arietem (b) autem prædicationis, quæ agnos bono pastori generat, per virtutem castitatis solitarie mentis nemini præter Christum juncta, per columbam perspicacia intuitus sacramentorum, per panem soliditas præceptorum, per similam sinceritas virtutis, per vinum et sal veritas prædicationis, per oleum fomenta caritatis intelliguntur. Quæ omnia sive festa, sive sacrificia in uno loco celebrari et offerri. Lex jubet, quia tunc omnia prosunt, cum in unitate Ecclesiæ **1120** sine ullo schismatis errore peraguntur. Ille paucis in

abyssu multa legis præcepta (c) disserens, hanc sortiliunculam diviti pauper, peregrinus civi præbere non timui, *perfecta dilectio forasmittit timorem* (1. Joan. 4. 8) : credens etiam hoc, O venerabilis Papa, quod plus valeat obedientia cuim fide, quam facultas humani ingenii. Hæc autem et a te postulata et a me dicta sunt propter eos, qui, cum in superficie Christiani videantur, per judaici sensus impietatem corpus Christi Ecclesiam suis scismaticibus sciadere non metuunt. Hæc sub brevitate transcurrimus, quæ si per omnia tractarentur, grande volumen poscerent, quod (d) in hujus temporis otium exigit. Ora pro me, venerabilis Papa.

EPISTOLA CL.

PROCOPII AD HIERONYMUM.

Procopius (e) Hieronymo.

¶ Iterum Ægyptus et molliities, nosque tibi populi, et absentium ratio nulla. Nihil est istud, rideas modo auro fluentem spectans Nilum. Eliamsi magis etiamnum attolas supercilium, contemptum omnino patiemur. Erit enim tempus cum iterum videbis Elusam, et flebis arenam disiectam ventis et radice tenus vastantem (f) [vites. Peregrinæ aliquæ et mari advenientes Nymphæ et Jupiter] pluvius ibi usquam. Tunc quidem ipse ridebo et subsannabo fortunam. Tu vero me nunc abjectum, tum beatum putabis. Verum tamen dum tibi Nilus deliciis vivere permittit, scribetummodo, et nos minutos et velut quosdam humo prorepentes appelles. Sic enim et te scribente fruemur, et tuam superbiam futuri expectatione molliescera.

(c) In apographo vitiōse erat deserens, et pauci post solenni lapsu cibi pro cito.

(d) Lege majoris pro in hujus, quod est certissimum erga.

(e) Gazeus nempe, e cuius 60. epistolis haec est XXVI Hieronymus vero nequaquam Stridonensis noster, sed cognomini Ægyptius, aut qui in Ægypti partibus degeret. Mirum porro quæ Isaacus Vossius commenta hinc obtrudet de S. Hieronymo, qui vel in Arabum latronum manus incidisset, vel certe in magno versatu fuisse periculum; unde illum Procopius moneat, si iterum Elusam transeat, iudicatque in Saracenos, non ita facile easurum, et latronarum divitum, quibuscum versabatur, auream frustra invocaturam pluviam. Ad hæc superbias S. Doctorem accusari, qui ejusdem vitii alias scriptores Graecos insinuaret, ac de S. Basilio in Chronico ad annum 2392. dixerit, illum « multa continentia, et ingenii bona uno superbiaz malo perdidisse. » Quæ putidissima calumna est, ac projectæ temeritatis mendacium, cum neminem lateat, ad Photinum clausulam illam referri, non ad Basilium. Cetera nec vacat refellere, cum integræ seculo recentior Hieronymo nostro fuerit Procopius notissimus Christianus sophista sub Justino Thrace, neque adeo ad sanctum Doctorem nostrum litteras dare potuisse, nemo sane mentis non sentiat. Ipsam hanc epistolam, non quod illa ratione ad nostram editionem pertineat, sed quod in Benedictina haberetur, ne quid ex illa deesset in nostra, recudimus, tum etiam quod insignia menda castigare, et repouere hæretici hominibus insulsa oportebat.

(f) In græco hujus epistole textu, non paucarum vocum subrepait hiatus, scilicet earum quæ loco textus latini unicis inclusio respondent, et sic habent: ἀπόλετον τοις οὐρανοῖς εἶναι τοὺς μὲν φαύλους τοὺς δὲ καὶ καθάρους.

(a) Supplendum videtur de hostiis quoque, aut quid simile; nisi si priora verba turpi transjectione peccant.

(b) Lege secunditas, aut certe quid simile. Mox pro aliis per virtutem castitatis, lege, me juvante, per torturam castitas.

D. JOANNIS MARTIANÆI

MONACHI BENEDICTINIE CONGREGATIONE S. MAURI

IN UNIVERSAS S. HIERONYMI EPISTOLAS

NOTE.

N. B. Quos indicamus columnarum numeri ex Benedictina editione deprompti sunt : illas referunt notas arithmeticas, quas in cursu totius operis inseruimus, eas typō crassiore distinguendo : ita ut numerus 3 respondeat columnā editionis nostrae 327, numerus 5, columnā 528, numerus 7, columnā 531, in quibus eos reperiēre est ; siveque de ceteris.

EPIST. I. AD INNOCENTIUM.

Qui necdum scalnum. In MSS. codicibus variae sunt hujusmodi lectiones, qui necdum clavum in lacu rexī; vel qui necdum scalnum, etc., aut, qui necdum capham in lacu rexī. Unus habet scalnum. ⁵

Igitur Vercellei ligurum. Hic quoque variant MSS. *Igitur Vergellenorum civitas, vel, Igitur Vercellis Ligurum civitas.* *Igitur Vercellenorum civitas.* ^{ibid.}

Rasuræ modice sanguinem. In aliquot vetustis MSS. codicibus iste est contextus, et leviter perstringens cutem, rasuræ modico sanguine aspersit. Sine bello imbellen innumerus percussor expavit, et victimam dextram gladio marcescente iratus in secundos impetus torquet. ⁸

Tertium ictus sacramentum frustraverat. Hoc modo legunt vetustiores MSS. codices. Editi alter, et tertius ictus sacramentum frustratus erat *Trinitatis.* Doctor Gravinius legendum statuit, et tertius ictus frustratus sacramentum erat *Trinitatis.* ^{ibid.}

Omnium subeat mentibus. Exemplaria manuscripta legunt, *mentes omnium subeat.* ^{ibid.}

Mediolanis incubantem. Hanc coaguit Marianus lectionem, sed frustra, ut noscunt eruditi, qui bene interpretantur verbum incubanteum. ⁷

EPIST. III. AD RUFFINUM.

Qui audacia satis rota. Editi legunt, qui audaci fieri aucto-
ris voto credeban, si, etc. ⁹

ad Egyptios Confessores. Confessores isti *Egyptii*, hi sunt (inquit Scriptores nuperi) quos propter divinitatis Christi confessionem Valens Imperator in exilium ejecti anno 371. Sed hoc repugnat cum adventu Ruffini et Melanii in *Egyptum*. Nam ex Palladio in Lausiac. c. 33. ex plurimum nobis est Melaniam Alexandriam pervenisse ipsi exordio Valentis Imperii, hoc est, anno Christi 364 vel 365, quo scriptum diciwus hanc Hieronymi epistolam ad Ruffinum Monachum.

Sancte Melaniae famulus. Non legas cum Erasmo et Mariano, *sancti Melanii*; sed, *Sancta Melanii*, vel *sanctæ Melaniae*, ut legunt MSS. Codices nonnulli. ¹¹

Nulla Euriporum amicitia. Tubos et Euripos olim nobiles tribuit in tortis, sic arte factos, ut aqua miris vicibus hue et illuc fluere ac reflueret, ad exemplarum Eurip maris, unde Euripi nomen sumpserunt. ^{ibid.}

Fulgeat quilibet auro. Cluniacensem Codicem et alios MSS. secuti sumus hoc loco. Editi sic mutant hanc lectio-
nem; *Fulgeat, cui tibel, auro, et pompticis ferulcis corni-
ca ex sarcinis metallo radient.* Sed hoc nullo sensu dicitur, nec hujusmodi contextus caret solecismo. ¹³

EPIST. IV. AD FLORENTIUM.

Secundum Epistolam inscribunt MSS. Codices quamplures, *de Ortu anticūtis*, hoc est, *incipit Epistola Hieronymi ad Florentium, de Ortu anticūtis.* ^{ibid.}

In quibus Christum sustentasti. Manuscriptus Cluniacensis optime note legit, *in quibus sustentandis Christum
vestisti, etc.* ^{ibid.}

Mutorum etiam potest ora. Idem legit, *mutorum, ali, mutorum,* ^{ibid.}

Ego ille tardissimus. Excepto eodem Cluniacensi Codice MSS. decem alii legunt contrario sensu. *Ita ego ille arden-
tissimus, quem intolerabilis languor affiebat.* ^{ibid.}

Cestu caritatis et voto. Exemplar Cluniacense secuti sumus : ceteri MSS. Codices diversas hujusmodi retinent lectiones. *cero caritatis voto;* vel *carta caritatis et voto.* ^{ibid.}

EPIST. V. AD FLORENTIUM.

Habeo alumnos qui antiquarias artis serviant. Locus cor-
rectissimus in quampluribus exemplaribus MSS. ubi legi-
mus, qui antiquae artis me eruditum. ¹⁵

EPIST. VI. AD JULIANUM.

In veteribus libris MSS. inscribitur, ad Julianum Diaconum Aquileiæ. Erat tamen Diaconus in patria S. Hieronymi, hoc est, in Stridone, et non in Aquileia. ¹⁶

Hibera excetta. Excetta hinc sive hydra erat sacerdos Lupicinus, pastor mercenarius et inutilis, qui sororis forte Hieronymi casus et culpa particeps, postea fratri detrahebat. ¹⁷

EPIST. VIII. AD NICEAM.

Turpilius Comicus. Hunc Comicum Eusebius testatur fuisse temporibus Pompeii : sed nullum exstat hodie monumentum hujus auctoris. ²¹

In re non vera. In re non vera, id est, in commedia sua. Nam commedia est res ficta, continens tamen veras sententias. ^{ibid.}

Quos Cascos Ennius appellat. Lingua Sabinorum *cascus* dicebat seneni et antiquam ; unde proverbium in Chiladibus Ennius : *Cascus cascus ducit, hoc est, vetulus veterum. Ritu igitur ferino victimum querelant Casci, quia glandibus victabant.* ^{ibid.}

apud Ciceronem Lælius. Prodit hoc M. Tullius in libro qui Lælius inscribitur; ubi docet dissuadendam esse conuentitudinem, non discordandam, si quando inciderimus in amiciliis nebris parum idoneam. ^{ibid.}

EPIST. IX. AD CHRYSOGONUM.

Chrysocomam vocant MSS. Codices. ^{ibid.}

EPIST. X. AD PAULUM.

Ad Christi similitudinem candidum. Idem Hieronymus hinc habet in caput 10. Ecclesiastæ : « Lege Daniel, vestrum dierum invenies Deum. Lege Apocalypsin Joannis, et caput Salvatoris candidum ut nivem, et quasi lunam album reperies. » ²⁴

EPIST. XII. AD ANTONIUM MONACH.

Duodecim Exemplaria manuscripta inscribunt hoc modo Epistolam istam; unus autem Colleg. Navarr. *ad Ammonium Monachum;* alter denique Monasterii S. Cygiranni, *ad Chrysocomam Monachum Aquileiæ.* Antiquissimum unius Codex Regiae Biblioth. et alter S. Martini a Campis retinent hujusmodi lectionem. *Incipit ad Antonium Monachum Hermonæ,* id est *Hermonæ.* Erat itaque Monachus ille, ubi erant Virgines Hermonenses. ²⁶

Quoniam tu ne mu quidem. De hac syllaba *mu*, quam solent muti sonare, diximus in Notis nostris in Epistolam ad Philemonem. Vide Hieronymi Commentarium in hac Epistolam cap. 3. Isaiae pro *ne utrum quidem*, vellem repovere, *ne mu quidem* : quia vox illa valde familiaris erat Hieronymo. ²⁷

EPIST. XIV. AD HELIODORUM.

In MSS. Codicibus diversæ sunt ac variae lectiones tituli hujus Epistolæ, nempe : *Incipit Epistola Hieronymi ad Heliодorum Presbyterum, vel ad Heliодorum Episcopum;* alii legunt, *ad Heliодorum Monachum.* Unus autem Codex perantiquus, *ad Heliодorum Monachum, postea Episcopum.* Quem titulum genuinum agnosco. ²⁸

Solo pristinum necessitatum. Editi legunt, *Nolo pristinum necessitatum recordi* : sed reclamant omnes MSS. Codices, qui retinent, *necessitatum.* Cujus lectionis potest firmari veritas ex Epistola prima ad Florentium, ubi siebat Hieronymus. « Heliодori fratris a te adjuta necessitas. mutorum etiam potest ora laxare. Quibus gratis, quo ille praeconio peregrinationis incommoda a te fota refrebat ? » De his necessitatibus loquitur hic S. Hieronymus, deque incommodis peregrinationis antiqua. ²⁹

Non fateatur fraudem idolatriam. Aliquot Exemplaria manuscripta sic legunt : *Non fateatur idolatrias eos, sed similes eorum, etc. vel, non fateatur idolatrias excessos tumultum, sed similes eorum, etc.* ³²

Scylla cen rendens. In quampluribus MSS. Codicibus

legimus, Scyllium rendens libido blanditur. Erasmus *Scyl-*
liæum rendens, etc. 33

Crucis antenna. Alii Codices MSS. cum editis legunt, *Crux*
antenna figurat, etc. 55

Nicolitarum heresis. Curiosus describo annotationem mar-
ginaliem, quæ legitur in velusto Codice Cluniacensi Epistola-
rum S. Hieronymi. Hæc igitur verba retinet e regione posita
vocis *Neophiarum*, quam legit pri. voce *Nicolitarum*: N-o-
phite vocabantur Heretici, id est, uovelli. Quare haeresis a
Nicolao exorta est. Nam cum ille uxorem haberet pulcherri-
mam quam nimium zelabat; eumque nimium detrahente quod
z. lotus esset, produxit eam in publicum dicens: Quicunque
vult, hac mea uxore abutatur. Quod ille simpliciter dixit:
tamen ex eo haeresis orta est, ut uxores omnibus essent
communes. Unde propter hoc malum, in alia sceleris inci-
dit. 53

Et ut his interesse contingat. Cluniac. Codicum hic se-
cuti sumus, quia seu sunum genuinum exhibet, quod difficile
in aliis reperies nisi in altero Monasterii S. Martini a Cam-
pis, qui legit eodem modo. 59

EPIST. XV. et XVI AD DAMASUM.

A Sacerdote victimæ salutem. Manuscripti omnes legunt,
a Sacerdote victimæ salutem, a *Pastore*, etc. Editi vero,
victimam salutis. *Ibid.*

Fine determinat. Editi, *determinat*: sed omnes MSS.
Codices legunt, *determinat*. Eucharistiam porro, sauctum
Dominum prisci vocabant; et initio eam sibi immitabant in
signum Catholicæ communionis. 39

ab Ariana Præsale. In pluribus MSS. Codicibus ita
legimus, ab Ariana prole *Campensis*, etc. *Ibid.*

Crucifixam mundi salutem. Hic quoque legunt Exempla-
ria *vetustissima*, per *crucifixam mundi salutem*, per
homousiam *Trinitatem*. 41

Ne obscuritas loci in quo dego, fallat bajulos. Editi optimi
MSS. Codicem mularunt lectionem hoc modo, *obscuritas*
loci, in quo dego, te fallat, per bajulos littera-
runt, etc. *Ibid.*

Per necessarium fidei. Ita legunt exemplaria MSS. ex-
cepto velusto Codice Cluniacensi, qui retinet sequentem
lectionem, *per necessarium fidei nostræ decus passionum*:
ita quæ *apostolos honore sequeris*, etc. 43

EPIST. XVII. AD MARCUM.

In quamplurimi Codicibus MSS. inscribitur hæc Episto-
la: *ad Marcum Presbyterum Calcidæ*, in velusto autem
Cluniacensi jam laudato, *ad Marcum Episcopum Calcidæ*.
Falso itaque vel *Caledensem*, aut *Teledensem* *Presbyterum*
dixerunt editi libri et Latino et Gallico sermone. Erat
porro Marcus Pres yter vel *Episcopus Chalcidis urbis vel*
regionis, ad quem attinebat silem aguoscere Monachorum
deserti *Chalcidis*. *Ibid.*

EPIST. XVIII. AD DAMASUM.

Quamvis sint eruditissimi. Origenem intelligit, de quo
Epistola ad Pamphacium et Oceanum hæc habet: « lu-
lectio Isaiae, in qua duo Seraphim clamantia describun-
tur, illo-interprete Filium et Spiritum Sanctum, nonne
ego detestandom expositionem in duo Testamento mu-
tavi? Habetur liber in manibus ante viginti annos edi-
tus, » etc. 48

JOD HE, JOD HE. Miror silentium Erasmi et Marianii in
locis obscurioribus Hieronymi: nihil enim de Nominis Dei
Tetragrammaton invente potui apud hujus modi editores qui
se: ius tamen trivola scholis ac notis illustrant. Sciat
itaque lector curiosus Hieronymum hic resperisse
ad nomen Dei ineffabile quomodo scriptum lege-
batur in Graecorum libris, ubi in hunc modum edi so-
litum fuit, nini. Ex hoc scribendi modo, atque illud nomen
legendi, iotauit dicere Hieronymus nomen Dei ineffabile
et Tetragrammaton scriptum esse per JOD HE, JOD HE,
sive duplice IA. Consule quæ a me dicta sunt Prolegome-
no III. num. vi. in Tomo I. et deinde Tomo II. col. 281.
Vide etiam Epistolam ad Marcellam col. 705. ejusdem
Tomi II. Editionis nostre. 52

Septuaginta: Et missum est. Pars istibæc expositionis
Visionis Isaiae, eodem tempore et eodem loco scripta est,
quo superior expositio, quam non absolvit uno tenore
Hieronymus, propter dolorem oculorum, et quia notarius,
qui ceras tabellis excipiebat verba dictata a sancto Doc-
tore, explicuerat ceras, quando explanatio jam perven-
erat ad hunc sequentem versiculum: *Et missum est ad me*,
etc. Una itaque Epistola, sive brevis Tractatus confe-
ndus est, ex duabus partibus constans, et per diversa in-
tervalla dictatus. Unde in Ms. codice Tolosano Conventus
S. Dominici, totus iste Tractatus suo ordine positus repe-
nit indivisi, sub eodem numero, quasi una et singularis
Epistola. 59

Symmachus. Omittunt Editi libri lectionem Symmachi,
quam retinent omnes MSS. codices, de qua paulo post
meminit ipse Hieronymus. *Ibid.*

EPIST. XIX. DAMASI.

Dilectionis tua est. Aliquot MSS. Codices sic legunt post
vocabo proferunt. Studiam ergo dilectionis tuae deprecor,
ut ardens, etc. 63

Ambiquitatibusque supplosis. Editi libri, pro supplosis
substituunt scrupulosis, id est, *ambiguotibusque scrupu-*
losis. *Ibid.*

EPIST. XX. AD DAMASUM.

PHEDUTH interpretatur. In cunctis Exemplaribus MSS.
mutatum est nomen istud in vocem EPHOT, cum propter
aliquam affinitatem verborum, tum propter imperitam ve-
terum exscriptorum, quibus major erat vox Ephod, quam
verbū Pheduth, quod non intelligebant. 64

Lector inventat. Ita legimus in omnibus MSS. Codicibus.
Editi inter voces *Lector*, et *inventat*, hoc habeat addi-
mentum, quid sequatur. 63

ANNA ADONAI. In Hebreo hodierno legimus Psal. 117,
vers. 23. *תְּהִלָּה הַשְׁוֹרֶת נָא מָנָה* הַלְּלָה הַלְּלָה; tempore autem S. Hieronymi primum et
secundum Anna legebatur cum *He* in fine *TEN*; tertium
vero quod est ante vocem HARUCH legebatur cum *He* in
principio et in fine *TEN*, quia *He* in verbo ASLIANNA no-
nular paragogicum, apud veteres Hebraeos, sed primum
elementum vocis *TEN* Anna, quæ conjunctio sive interje-
ctio habebatur, sicut apud Graecos in *σέντα*, et *σέντων*
σέντη. Locus iste adeo corruptus inventatur in antiquis
Editionibus, ut vix sensus Hieronymianus possit ex illis
percipi vel comprehendи. Nos ex attenta lectione ac Codi-
cum MSS. subsidio voces Hebreas, Graecas atque Latinas
pristinae integrati restituimus. Conferat qui voluerit nova
cum veteribus, ut nostri laboris fructum facilius percipiat.
Ibid.

In Latino mutare videamus. Id est, in Latinum sermo-
nem transferendo mutare videores verba Graecorum Inter-
pretum, Aquilæ, Symmach, Theodotionis et Quintæ
Editionis. Quod non intelligentes Editores antiqui posse-
runt, in *Latino* et in *Latinis*. *Ibid.*

Ponitur *א.* Hunc locum ita restituimus ad fidem Exem-
plarum MSS. præcipue vero auctoritate Codicis eximii,
Monasterii S. Cyriacini. De quo Hieronymi contextu igno-
to Erasmo atque Mariano audiendus ipse Erasmus in scho-
lis suis. Hic locus, inquit, in omnibus Exemplariis ita
depravatus est, ut non possim liquido conjicere. Quan-
quam ex elementorum vestigiis, ita legendum arbitror,
אָנָה, id est, *deprecationis*, ut *אָנָה*, que vox apud
Graecos aliquando est obsecrantis, praesertim apud Poetas.
Verum hanc conjecturam meam protinus rejiciat, qui prob-
abilis aliquid invenerit. Quidam ascriperat post verbum,
ponitur, *אָנָה*, magis suam, ut opinor, conjecturam,
quæ exemplaria secutus. Hæc Erasmus, quem si Mariano
imitari voluisse, verbum *אָנָה*, protinus abjec-
set: sed non fuit editor perditilengens, unde futilem nescio
cuius conjecturam nobis obtrudit, quasi sincerum Hiero-
nymi contextum. 66

Interjectionis porro Hebraica *תְּמִם* : sive *TEN* cum
Aleph ab initio, non ex rimis sermo Latinus in Vulgata
Editione Latina Psalmorum; sed Hieronymus illam expres-
sit in suo Psalterio Latino ex fonte Hebraico derivato;
habet enim: *obsecro Domine*; *salva obsecro*: *obsecro*
Domine, *prosperare obsecro*. Ubi vides *anna* quater ex-
pressum *obsecro*; et consequenter, quater in Hebreis
voluminibus suis positum tempore Hieronymi, ut hodie-
que exstat in Exemplaribus Massoreticis. Diligentius
itaque contextum Hebraicum Psalmorum conferebat Hiero-
nymus quando Latinam interpretationem adornavit, quam
dum scriberet adhuc junior ad Papam Damasum. Nisi dixer-
imus in ejus excusationem, varias suis temporis
lectiones Codicum Hebraeorum, quod facile crediderim. 67.

A Domino factum est. Pulcherrimum genuinumque totum
huncce contextum retinet Codices MSS. Cluniacensis
maxime quem secuti sumus, addentes solummodo *sith* ex
alio Codice, cum alii legerent si. Editi ante nos libri
hoc modo depravate legunt: « *Et quando silentium volu-
mus imperare, strictis dentibus spiritum coarctamus et
cogimus insonando scilicet sibilum* : ita et Hebrei, » etc.
Ibid.

Extremum prioris. Hieronymi genuinum istum locum
mutant veteres editores in alium falsum ac imperitum,
legunt enim contra fidem omnium Exemplarum manuscri-
ptorum: « Aleph namque littera prima verbi sequentis,
extremum verbi prioris Jod inveniens excludit. » Nam in
תְּמִם הַסִּיחָא amia, littera *Jod* non est extrema
prioris verbi; sed littera *אָנָה*, ut retinet constanter omnes
Codices MSS. Error hinc natus, quod Erasmus et Marianus
non attendebant animum ad consuetudinem Hieronymi, qui
Aleph et *אָנָה* habebat pro vocalibus; unde in *תְּמִם OSI*,

dicit *ain* elisum, quod senum *Jod* idem *ain* habetur in *lac* Voce. 68

OSANNA BARRAMA. Licit legal Hieronymus cum elisione *oscha Barrama*, attamen apud Matthaeum legebatur, sicut in Psalmo יְשָׁרֵא *hosiah anna*. Legit porro *burrama* juxta regulas hodiernorum Grammaticorum docentium *et he* emphaticum, sive articulum affici *patah* id est, *a vocali*, sequente dagues, ut in בַּדָּה *haddabar*, *verbum*: hunc vero articulum *sapius* excludi per litteras serviles, quem usurpat illius punctum. V. g. בְּכָה *hacchoben*, pro *hehacchoben*. Sic ergo Hieronymus legebat OSANNA בְּכָה *BARRAMA*, pro *bebarama*. Supra autem legebat quidem *basem cum a*; sed non duplicabat litteram *s*, juxta morem hodiernum בְּשָׁ *bussem*. Id si exploratum fuisset imperito Joanni Clerico, non ineptus fuisset defensor aliorum imperitie qui posuerunt in Questionibus Hebraicis S. Hieronymi in Genesim *bebem*, *in filio*, *pro baben*, vero et genuino. *Ibid.*

Fictam ferre sententiam. In quampluribus MSS. Codicibus legitur, *quam de aliena lingua fictione alibi falsam referre sententiam*. Hinc lectio duplex in editis libris, *fictam falsamque referre sententiam*. *Ibid.*

EPIST. XXI. AD DAMASUM.

Quare hic peccatores recipit. Ita legunt omnes MSS. Codices: nec licet Mariano mutare haec lectionem absque auctoritate exemplariorum manuscriptorum, quamvis in Vulgata positum sit, *Quia hic*, etc. 69

Narcus quoque in eadem. Erasmi Editio addit hic ad *pænitentium*. Quod additamentum legebatur in Exemplarioribus Versionis Italicae, ut videre est in nostra Italica, veteri Vulgata Latina quam nuper edidi. 70

Pendens ex Israel. Nihil aliud lego in MSS. Exemplarioribus hujus Epistole: quare non laudo Marianum qui addidit vocem *filiis*, quia Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 9. ex hoc loco Deuteronomii legebat, *Non eris vestigal pendens ex filiis israel*. 71

Fames autem pænitus. Hunc locum non restituit Erasmus, ut putabat, sed depravatum eddit in contextu et in scholiis. Marianus nec diligenter Erasmo, nec feliciter nova depravatione sic eum castigat. Fames autem *pænitus* typus. *Extraxisse*, productio, extensio. Prius *territus* legebatur, sed falso. Hoc est, non solum dictum fuit, quod facia sit fames; sed quod valida etiam fames facta fuit, cum extensione quadam scriptum est. Hucusque Marianus. Deus bone, qualiter habentus Hieronymum in veteribus Editionibus! Nihil est certe genuinum, nihil scripsit Hieronymianum in illis; sed pleraque confita falsaque, ut ex praesenti loco manifestum esse poterit, quem locum restituist subdicio decem Exemplariorum MSS. 74

EPIST. XXII. AD EUSTOCHIUM.

Super humeros hyacinthina laena. Locus omnino corruptus in editis libris, qui legunt; *Et per humeros, hyacinthina laena forte volitans*, vel, *Et per humeros hyacinthina laena luxurante volitans*. Nihil exstat in exemplarioribus MSS. de *hyacinthina laena*, hacque verba confusa sunt ab his qui contextum non intellexerunt. Legendum itaque, *Et super humeros* *Maforte volitans*. Est autem *Maforte*, vel potius *Maphote*, velum sericum tenui, quod nunc vocamus *la coesse*, in Vasconia vero *la Maravile*, quod velum in Virgunculus est album, in aliis mulieribus nigrum. Volitat saepius super humeros cum caput laxius ligatum est. Hoc nomen derivatum non dubito a Graeca voce παρη, quae *formam* et facie *pulchritudinem* sonat. Nam adhuc istud ornamentum ad componendam faciem mulierum et virginum. Qui volunt *Maforte* vocem esse *Egyptiam*, non satis attendunt Hieronymum Romæ scriptisse hunc libellum, et de Virginibus Romanis iuisse locutum, non de Monachis *Egypti*. 97

Humilis sedeas. In Ms. Codice Cluniacensi legitur, *in humili sedeas loco, scabello te, etc.* Alii non pauci legunt, *humilis sedeas, scabello te, etc.* 111

Et nudi impatiens. Exemplaria tria vel quatuor MSS. et *nudi ad impatiens frigoris pedes*. 112

Probat, et alitis geronepopam. Locus obscurissimus et qui restitu vii possit subdicio veterum liberorum manuscriptorum. Neque tamen dubitaverim genuinam esse lectionem Codicis Cluniacensis, si vera est in antiquis Exemplarioribus: sensus enim hujus lectionis mentem Hieronymi nobis repreäsentat, et in eo consequentia sermonis perspicua mihi videtur. *Prandium*, inquit, *nidoribus probat, et alitis geronepopam que vulgo puppezo nominatur*. Certe si *geronepopa* sive *geronopopa*, sicut senum puls sive cibus confectus ex succo alitis pingui et farina triticea, qui vulgo diceretur *pappezo*, Cluniacensis Codex vetustus et optime Notæ retinet fere quod Hieronymus ediderat. Jam quia nesciat *pappam* esse puerorum cibum sive *pullem*, et *pappare*, idem significare quod *cibum su-*

mere? Pe'sus Satyr. 3. Et similis regum pueris pappare insutum Poscet, et iratus mammæ lallare recusat? *Hic pappare minutum* significat *uerorum pullem*, quam et nos *papel* dicimus, ut ante nos viri docili observarunt apud Calixtum. Sicut autem cibus ille antiquissimus fuit *ex farina, aqua, niente seu caseo, ei ovo decocto factus*; ita pultes senum potuerunt ex farina et juribus altilium concili et carniū *cæterarum*, unde senex importunus prandium et ejusmodi pullem nidoribus altilis et carnis probare solitus fuit. Huic lectioni ac sensu faverent ceteri MSS. Codices, legunt enim omnes accusativum casum, *opopan* et *pepan* hoc modo: *Prandium nidoribus probat et altiles vulgo papizo nominatur*: vel, *et altiles gener pepam vulgo papizo nominatur*: aut denique, *et altiles geronepepan vulgo papizo nominatur*. Cluniacensis Codex quem secuti sumus, addit super vocem *pappezo*, vel *pappio*. Aliam lectionem mihi subministrare in promptu fuisset, si quid de antiquis lectionibus mutare voluissem: ita vero legendum conicerem, salva superiori lectione, *prandium nidoribus probat ut altiles geronepopa*, *que vulgo pappezo nuncupatur*. Certum namque ac exploratum mihi est ab adolescentia, *upupam* aviculam spurcissimam, quam simus boum et stercora delectant, prandium nidoribus probare, et prepeti peana volitare in prata illa quia bovinis infecta sunt simis et stercoribus. Potuit igitur Hieronymus senem, cui iuncta castitas, inimica *pejuria*, dicere *geronepopam* vel *geronepepan*, quae prandium nidoribus probaret, in similitudinem upuparum veterum nidoribus et simis gaudentium. Si ad Graecas voces confugere voluerimus et linguae peregrinae auxilia quarere, tertio hocce diverso modo legendum erit: *prandium nidoribus probat et altiles r̄p̄o δ τίκτων*; *vulgo papizo nuncupatur*. Hoc est, senex ille, venter popa, gulosus et insatiabilis, probat altiles prandiumque nidoribus carnium ac sumo, et libenter accedit ad pojantes delicias. Hæc sunt, ni fallor, que possunt excogitari ad restitutionem hujus loci. Hincque videas frustra laborasse eos qui per juniores grues hunc locum multis sermonibus restituere et interpretari studuerunt. Ceterum *upupa* quæ vulgo *pappezo* dicta erat apud Romanos secundum lectionem secundæ restitutionis, nunc dicitur *la plupe* apud Vascones: aves enim cristatas plunis, vocant *aves plupades*. Venatores eas insectantur, quia obesæ sunt et pinguis, et capiuntur ultima æstate cum ficedulis et ceteris aviculis quæ hoc tempore valde pingueſcent. Ne quid vero desiderari possit post diuturnam meditationem nostram et laborem improbitum, addamus et quartam hujusmodi lectionem quæ sensum habet optimum: *prandium nidoribus probat et altiles v̄lgo papezo nuncupatur*. Vocabulari vulgo *pappezo*, id est, *pappedo*, quod nos Gallice dicemur, *vieux gourmand*, aut, *père-gourmand*: sicut in proverbio dicimus, *un vieux singe, un vieux barbon*, *un vieil ivrogne*, *un maître ivrogne*. Si quis meliori ac veriore invenerit restitutionem, libenter suscipiemus, modo doceat et non detrahat. Meminisse etiam juvat lectionem hanc ultimam esse Codicis Colberini num. 297. qui cum omiserit vocem *geronepopam* videtur non nihil corruptus, quamvis aliunde optimum sit exemplar ac vetustum. Ex eodem tamen posse inextricabiles difficultates, et isto modo legendum censeo: *Prandium nidoribus probat et altiles r̄p̄o δ τίκτων*, *vulgo pappezo nuncupatur*. Nulla est tam facilis et expedita lectio sive in verbis, sive in sensu: nam senex erat ille Clericus qui prandium et altiles nidoribus probabat, unde dicitur *geron o poppas*, Gallice, *ce vieux papa* idemque vulgo *papezo* per jocum et contemptum nuncupabatur, sicut iufans dicitur *pusio* apud veteres Latinos. 112

Quod Rembooth dicunt. In MSS. Codicibus haec vox non uno modo scribitur, in quamplurimis legitur *Romnooth*, in aliis *Remnevoth*, vel *remnooth*. Tertium istud Monachorum genus vocat S. Pater noster Benedictus, *Sarabaitum*; et quartum genus addit vocans illud *gyrovagum*, Regule Capite 1. Legat qui voluerit Cassianum Collatione 18. quæ est *Pramonis*, cap. 4. et cap. 7. ubi de hisce Monachis disputatur. Quod autem sequitur, *in nōst: a provincia*, non intelligas in Pannonia Hieronymi atria, vel in Italia, sed in Syria vel Palæstina, ubi vitam Monachi primum professus est Hieronymus. Consule Sulp. Severum in Dialogo de Hieronymo loquente. 113

Ut nemo debeat. Omnes MSS. Codices, nullo excepto, hanc retinuerunt lectionem: voce quoque *dehabere* utinunt antiqui Scriptores lib. 3. de *Vitis Patrum* cap. 20. *Maxime si debubent*, et *egentiores sunt*. Ubi vides *dehabere*, idem esse quod *minus habere*, et non *valde habere*, ut putavit Marianus. Sensus itaque Hieronymi hic est, ita economus universa in Cœnobio moderatur, ut nullus indigeat rebus necessariis, nemo quid postulet, nemo minus habeat quam necesse sit. S. Benedictus, qui plura Regulae sue Capitula ex hoc loco contexere videtur, sic habet Cap. LV. de

Vestimentis et Calceamentis Fratrum : Dentur ab Abbatore omnia quæ necessaria sunt . . . ut omnis auferatur necessitas excusatio.

120

Noven mensibus. In Codice Ms. Cluniacensi recentior manus novem posuit pro decem : sed prima scriptoris manus positum fuerat decem, quod cetera retinunt Exemplaria vetustissima. De novem autem mensibus vel decem, quibus infantes in utero gestari solent, vide Medicos et rerum naturalium Scriptores.

123

Pone ne sicut umbraculum in corde tuo. Multa post hanc attexuit codex Ms. Bibliothecæ Eminentissimi Cardinals Uzzii ; sed cum sint manifesto supposititia, ea negleximus.

126

EPIST. XXIII. AD MARCELLAM.

De suis socculis detrahentem. Falsam hoc loco substituerunt lectionem editi libri, et veram ponunt in margine vel in notis. Et vero quid significat designatum Consulem de suis seculis detrahentem? Restituenda igitur codicium veterum lectio, "Tertio, ut designatum Consulem, de suis socculis detrahentem, esse doceamus in tartaro": tria enim ostendebat Hieronymus de sancta Lea, primum quod gaudiis universorum esset prosequenda quæ jam in celo coronam accepere virtutum. Secundo vita ejusdem breviter explicanda fuit. Tertio docebat Prætextatum Consulem designatum, qui quondam detraherat de socculis Lea, id est, eam contemptu habuerat, esse in tartaro, dum illa externa beatitudine frueretur.

127

EPIST. XXV. AD EAMDEM.

Interpretumur . . . Pro hac voce altam ab ipsis conficiant posuerunt Erasm. et Marian. neinde . . . , cuius nullum exstat vestigium in MSS. exemplaribus, quæ constant legunt . . . , licet aliquantulum corruptum sit in quoniam plurimis, ubi etiam falso additum est, sive . . . , et sive

130

ELOIM et ELOE, Joannes Drusius in Notis ad librum de nomine Elohim, veteres Erasmi et Mariaui Editiones merito castigat his verbis: Qui Hebraica vocabula adjeccunt Hieronymo, scriperunt יְהוָה. 1. Elohe, nimis impetrante inscriteque יְהוָה Elohe, ut Manoa, Monroe: Noa, Noe, Hosea, Hoseæ. Sed falsus nihil visus est vir, doctus, cum miratur Hieronymum יְהוָה Elohim, et יְהוָה Eloe tanquam duo nympha diversa posuisse; quia vere diversa sunt, licet יְהוָה Elohe Chaldaicum, vel Hebraicum dixeris.

ibid.

Aquila exercitum. Ms. Cluniacensis, *Aquila et Theodotion*, exercitum, translulerunt.

131

ESER IEJE. Idem codex hic legit, ASER IEJE. Consule supra Annotationes nostras col. 271. et seqq. ubi fusius disputatur de decem Nominiis Dei.

ibid.

Nonum Quamplures MSS. codices, tetragrammatum habent.

ibid.

Non interpretatum ponitur. Errorum tam MSS. quam editorum librorum hoc loco castigavimus: in illis enim falso ante legebatur sine particula negativa, *Et in Ezechiel interpretatum ponitur*: cum legendum sit, non interpretatum ponitur, scilicet Ezechielis capite decimo v. 5. וְעַמְּךָ שְׁדֵךְ לְאַלְפָתָב, quasi vox Dei Saddai loquenter. Quod Symmachus et Theodosius reddunt, επον Σαδάι τοντρί Δει ποτέντις. Unde manifestum existat, יְהוָה Saddai interpretatum fuisse . . . , non . . . , ut configunt Erasin. et Marian. supra.

ibid.

Athenas, Thebas, Salonas. In omnibus fere exemplariis MSS. haec mendose leguntur litteris Graecis ΑΙΘΕΝΑC ΘΕΒΑC ΣΑΛΟΝΑC.

ibid.

EPIST. XXVI. AD EAMDEM.

Hebraeos, legitur. Hebraica verba sunt isthæc יְהוָה כִּי תְּהִלָּתָךְ, que in editis ante libris sic leguntur, *halle-lita chi tob sanra*, pessime z zain, per s legentes. In exemplari Hebraico Hieronymi scriptum fuisse videtur.

132

Pro EZELETH. Titulus est Psalmi 22. de quo plenius disputatum est suo loco, in Notis ad Canonem Hebraicæ Veritatis. Consule Bibliothecam Divinam S. Hieronymi a nobis editam. Notandum autem, pro Ezeleth, in omnibus MSS. codicibus legi solitum, pro meleth: quia litteram m, et diphthongum ε facile confundunt veteres exscriptores.

133

Ultroneas putre merces. Horatius Epistolarum lib. 2. Epist. 2. ad Julium Florum:

*Multa fidem promissa levant, ubi plenus æquo
Laudat, venales qui vult extrudere merces.*

ibid.

EPIST. XXVII. AD EAMDEM.

Gallicis Cantheris. Plautus in Aularia: *sint trilioes Gallicis Cantheris.* Cantheris vero est equus castratus; illa appellatus quod semine careat. Nescio an respererit

Hieronymus ad id quod refertur a Tito Livio, Decadia III. lib. 8. de Jubellio Taurca equite Campano, et de Claudio Asellio, equite Romano. Hinc enim natum volunt rusticum proverbiū, *Cantherius in fossa*. Sunt qui putent hoc loco notari Palladium Galata, qui studiose detrahebat Hieronymo propter Scripturarum translationem novam. Certe in nonnullis MSS. Codicibus antiquis simile aliud reperi, nempe adnotacionem istam, vel in ipso contexta, vel post contextum: *Erat enim Gallus qui de translatione detraherat.* Consule quae diximus Tomo III. in cap. 4. Jonæ Prophetæ, ubi Cantherius reprehendit Hieronymum. Hoc vero loco aliquem potius Montani Sectatorem subtiliter notatum puto, quam Palladium Galata hominem Græcum qui vix hoc tempore notus fuit Hieronymo. Vide Epistolam XXVI. de Semiviris et abscessis.

133

EPIST. XXVIII. AD EAMDEM.

Quid prodet ad ἀρρεδεῖται. Depravatum prorsus hunc locum restituimus adjuti præsertim MSS. codicibus duobus, uno Cluniacensi et altero San. Cygiranno, qui retinent puram et integrum vocem ἀρρεδεῖται, quam Erasmus divinando mutaverat in ἀρρεδεῖται. Ergodictes autem dicitur qui urget opus, sicut Marcella urgebat Hieronymianas lucubrationes. Consule Editionem Græcam LXX. Interpretum Exodi 1. 11. et 5. Et Epitaphium Nepotiani, quem Hieronymus vocat ἀρρεδεῖται, sicut Origenes Ambrosium vocat in quadam Epistola, quia Ambrosius incredibili studio quotidie ab Origene opus exigebat. Vides Catalogum Script. Eccles. in Hippolyto.

ibid.

Sæpe querens causas. Ex hoc loco notam ac manifestam habuimus Epistolam Origenis nondum editam, quæ cum diversis opusculis in Psalmos descripta legitur in perantiaco codice Ms. Graeco Regia Bibliothecæ, sed absque inscriptione et auctoria nomine. Hanc Origenis lucubrationem quidam nostrorum editurus est aliquando.

137

Post ANNUA. Origenes in supradicto opusculo, p. 103. dicitur, id est, post annua: quod legunt etiam MSS. codices Hieronymi nullo excepto. Ex quo animadvertimus universa Hebraica vocabula depravata legi apud Erasmus et Mariaum, qui pro Origene et Hieronymo nobis Massorethas obtrudunt legentes ammudeia.

138

Pro quo apud aquilam. Male in Editione Erasmiana legitur, pro quo aquila. Nam præterquam quod exemplaria MSS. Hieronymi retinent, pro quo apud aquilam; Origenes ipse sic habet: ἄρδη τὸν πόπλον μὲν ἄριδη, πάροι, καὶ εὐθύνη, καὶ πάροι, τὸ αἷα, hoc est, πρὸ πο αποδικασμένη, ποτε πτυχεύει, et bellum, et gladium semper.

ibid.

Post UM 41 M 4. Latini codices omaluma, vel omaluama, quia Veteres promiscue accipiebant et legebant ut pro o, et o pro ou. In Graeco Origenes legimus ἀμάλωμα, ut ego restitui. Erasm. et Martian. corruptissime, omaluma.

ibid.

ANIE ARES. In Graeco Origenis, καὶ τὸ ἄνει ἐπὶ Ἀττι, επαὶ τὸ τῆς, τὸ εἰδ., id est, post anie ares, hoc est, miles terræ. sela. Latina quoque Hieronymi exemplaria retinent anies ares aut amie ares, sive anares. Unde exploratum habemus antiquos Scriptores legisse in Hebreo contextu γῆν, et non γῆ aneve erex, ut falso Erasmus et Marianus legunt.

139

Cuius nos maluimus. Suspiciatur Erasmus hoc loco legendum: Cuius nos maluimus in hac disputatione duntaxat prudenter imperitiam sequi, quam stultam habere scientiam nescientium. Ms. Cluniacensis retinet quod nos edidimus, plures habent peritiam sequi, sicut editi autem libri.

ibid.

EPIST. XXIX. AD EAMDEM.

Cluniacensis codex hanc Epistolam falso inserbit ad Damastum Episcopum, et in contextu nonnulla verba accommodat titulo ementito, ut: *Verum totus in*, etc. pro. *Verum tota in*, etc.

ibid.

Tale convivium doctrinae. Idem Ms. et aliquot alii, confirmationis tuæ tale convivium; consequenter etiam multi legunt hoc modo: *Verum tu tota in tractatibus occuparis.. et Scripturas legere compellas.*

ibid.

Non sunt suaves epulæ. Ut facilior eluceat intellectus hujusce loci, integrum describam scholion Erasmianum. Non sunt suaves epulæ. Locus hic in omnibus fere codicibus varie depravatus habebatur. Quidam ita scriptum habebant. Quæ non placent ac redolent. M̄hi conferenti veterum exemplarium vestigia, videtur ita legendum: Non sunt suaves epulæ, quæ non iacentam redolent, quas non condit Apicius, in quibus nihil de magistrorum hujus temporis iure suffumat, et haud scio an pro magistrorum legendum sit magiorum, id est, coquorum. Placenta cibi genus est, olim in deliciis habuum. Apicius diligentia rei culinarie nobilitatem emeruit. Cuius extant et Commendarii nonnulli de coquendis et condendi cibis. Hunc PM-

nus altissimum nepotum gurgitem vocat. Meminit hujus et Juvenalis. Quoniam igitur paulo superius comparavit colloquium quod per epistolas fit, convivio : nunc memor meta horæ, vocat lectorem fastidiosum convivan, cuius palato nihil sapiat, nisi vehementer exquisitum, ac variis eloquentie condimentis edulcatum. Nam res ipsa, veluti cibus est : ornamenta dicendi, condimentum. Hec Erasmus. Quibus ego addo breviter nullum esse codicem Ms. e tredecim aut quatuordecim quos contuli, qui non legal distincte quod edidimus. Ms. illi sunt, Vaticani duo, Remigiani totidem, duo etiam Sorbonici, unus Regius, unus Colbertius, unus Cluniacensis, unus Sangermanensis, unus Tolosanus Conventus S. Dominici, unus Sancygiranus, et alter Collegii Navarrensis. Hi omnes nullonodo faverent Erasmi conjecturis. Quare ut pro Hieronymo Erasmus lectori obtrudere remus, res ut sunt in exemplaribus vestissimis manere voluntus.

Sed quia vector. In aliquot Ms. codicibus, viator et internum. *Ibid.*

Si eloquentiam queris. Similiter hic legunt, si eloquentiam querinus. *Ibid.*

Et Samuel. Advertat Lector Hieronymum recitare Scripturas juxta Versionem LXX. Interpretum : nondum enim novam ediderat e fontibus Hebreis. *Ibid.*

Loco syrus mortificari. Vaticanus 312. *Doce idem.* Syro mortificari. *Ibid.*

bimelech filii chitoh. *sbimelech* legunt nonnulli codices Ms. quod apud LXX. similiter scriptum reperio. *Ibid.*

Eras non possit. Ms. Regius, *vestimentum esse non possit;* alii quam lures, *restimenti genus esse non possit.* *Ibid.*

Et fit in domo Micha. Hunc locum corruptissimum et omnis sensus expertem voluit Marianus contra Des. Erasmum, quem carpit ista annotatione sequenti : Corruptissimus antea erat hic locus, et omni prorsus carebat sensu. Restitutus est autem LXX. interpretationis, et qua ille haustus est, ope. Sic enim illi habent Iudicium 17, ubi haec historia iuuenitur : *καὶ ὁ οἶκος Μιχαὶ εἰσόει θεοῦ,* id est, Micha domum suam illi Deo sacravit, dedicavitque... Antea tamen ex Erasmi corruptione, potiusquam correctione, legebatur. Fecit illud scupile atque confusile, quod fuit in domo Michae : et vir Micha, et domus ejus Dei : quod quidnam sibi vellet, ad ipsum ut exponeret, pertinuisse. Sed inique Erasmum a Mariano castigatum docent omnes libri, Hebrei, Graeci et Latini. Nam etsi in LXX. Romane editionis posit a se lectio Mariana; in manuscripto tanen Alexandrino exstat Erasmi genuinus contextus Hieronymianus. Sic igitur scriptum legitur. *Καὶ ἦτερον τοῦ οἴκου Μιχαὶ.* *Καὶ ὁ οἶκος Μιχαὶ εἰσόει θεοῦ.* hoc est, *Et fit in domo Micha.* *Et vir Micha,* ip. *τοῦ δομοῦ Dei.* Quem locum explicat Chaldaeus. Paraphrastes, dicentes : *Et vir Micha, illi dominus erroris.* Sed clarus adhuc Syrus Interpres. *Vir enim illi Micha habebat fanum deorum.* Denique in fonte Hebreo scribitur *בֵּית אֱלֹהִים כְּבוֹד לְבֵית אֱלֹהִים.* *Reisch Micha, lo b-th Elohim,* id est, *Et vir Micha, illi dominus Dei;* quasi dicentur, *Et vir Micha, erat illa vir, in cuius domo fuit dominus idoli.* Hec protecnon non debuit ignorare prorsus Erasmi castigator acerbus, et falsus Hieronymiani loci restitutor. Ms. porro omnes Latini codices faverent Erasmo, nullus restitutio Mariani Victorii. Mea intererat veritati palmarum tribuere, et de ea Lectorem monuisse. *Ibid.*

Coaguit igitur eorum opinionem. Plures Ms. legunt contrario sensu, *Coaguit eorum opinio, qui ut dissolubilem facerent questionem.* etc. Sed retinenda ceterorum lectio, quidquid velit Marianus contra Erasmum. Nam questione sit indissolubilis, si dixerimus cum veteribus Graecis et Latinis, Et hodie ex argento confectionem; quia constanter in Scriptura Ephod ex lino vel ex auro, hiacynto, purpura, coco, byssoco contextum dicitur; non ex argento, ut putabant illi, qui indissolubilem faciebant questionem. *Ibid.*

Et sacerdotes nobe hoc dignitatis sue insigne portabant. Falso hic apud Erasmum legitimus. *Et sacerdotes nobe bad,* id est, *dignitatis sue insigne portabant.* *Ibid.*

Et restitit eum tristitia. Editi legunt *tristitia.* Juxta LXX. Translatores editionis Romanae : sed nullus est codex e quindecim manuscriptis, qui non retineat *tristitia*, vel *tristitia.* Codex Monasterii Sancygiranum, legit *Επικαρπτην*, alii *Επικαρπην*, vel *Επικαρπηνην.* Hanc quoque lectionem *Επικαρπηνην* invenio in Ms. Alexandrino LXX. Interpretum. Unde mutandum minime censeo, etsi *tristitia* melius respondat ex lectione Hieronymianæ *subtuncalem*; et infra dicatur LXX. interpretes posse *tristitia*, et *tristitia.* Nec refert quod in Ms. codicibus legamus *tristitia*, quia imprimi exscriptores antiqui mutant e in y, ut *ypendum pro ependium.* *Ibid.*

Quod illi tristitia dixerunt. Quantum hic locus torserit Erasmi diligentiam, palam esse testatur in scholis,

dicens : Mirum quam hic locus sit depravatus in omnibus exemplaribus. Arbitror autem legendum ad hunc modum, ne Lectorem tamdi torqueam, quam ipse tortus fui. Aquila autem, quod illi *ἰδίων* dixerunt et *ἰδίων*, id est, vestimentum et subtervestimentum, *ἴδιων* dixit et *ἴδιων*, quod subtuncica est, et quod Hierao sermone vocatur *μαλι*, *ἴδιων*, *ἴδιων*, id est, superiore tunicam, *ἴδιων* vero, quod Hebraice dicitur Ephod, cum superius pallium significet. etc. Hanc emendationem in multis peccare docet Marianus Victorius; sed nec ipse felicior in restituendo hocce loco fuit, quippe quod imitetur sepius Erasmus et Lectorem in certum relinquat genuina lectionis Hieronymianæ. Nos subdio quindecim exemplarum Ms. purum representamus contextum : non dicam autem cum quanto labore, ne eum insolenter extollere videi possim apud amulos. *Ibid.*

Audiens bar. Meminit hujus erroris S. Hieronymus lib. 3. Comment. in Zachar. cap. 18. Sanctus autem Augustinus legit bar vel *bad* Quæst. XII. in Judices. Consule loca, si volueris. *Ibid.*

PESTHIA significantius exprimatur. Manuscripti non pista, sed effert et effeth, vel effethain legunt. Ciuiacenes, effethain significantius exprimatur; Sancygiranus, restam significantius exprimatur; Ex tot ac tantis depravationibus vocis Hebreis, salis perspicuum est legendum esse pesta in singulari, *תַּוְתָּה*, quod hodie pistha leguat: vel certe in pluribus *תַּוְתָּה*, *phestim*, juxta effertum et effethain, pluralia in exemplaribus Ms. *Ibid.*

Quia ubicunque cum hac littera scribitur. Ex hac Hieronymi observatione : *iscimus multa fuisse in veteribus exemplaribus Hebreis diversa ab illis quæ leguntur in contextu Massorethico hodierno : nam nomen Cherubim, quod Exechielis capite decimo significat animalia, sepissime scribitur sine rau in hunc modum *כֶּרֶב*.* Hoc ideo nonenius, ut sciat Lector prudens verba Hebraica in Operibus Hieronymianis minime restituta esse juxta lectionem et punctum vocalium definitiorem Massorethicam. *Ibid.*

Quam vellere nunc tibi. Illud ex levit votum in Epistola superiori ad Fabiolam, et de habitu Sacerdotis. *Ibid.*

Præsens percontator præsentem. Ms. præsens percontato præsentem. Sed nulla ibi est sensus mutatio, licet prætermissa sit ultima imperativi verbi littera r. Conseguenter vero clausula integrum, *Mater communis*, etc. omitunt tam editi quam plures Ms. libri. Est autem Hieronymus admodum familiaris, ut in Epistola nunc 74. *Abrogam communem matrem ratere cupio* : etc. *Ibid.*

Juxta Aesopici canis fabulam. Aliquot exemplaria Ms. juxta Aesopanam fabulam, vel juxta Aesopis fabulam. Exstat porro apodus de cane, qui cum umbram vidisset in aqua maiorem, dum ad eam dedito rictu inhiat, hoc quoque caruum, quod ore tenebat, amisit. *Ibid.*

EPIST. XXX. AD PAULAM.

Nonnulli Ms. codices inscribunt hanc Epistolam ad *Marcellam*? sed manifesto errore et imperitia librariorum : quia in libro Nomini Hebraicorum, ad Paulum scriptisse istam Epistolam Hieronymus declaravit. Videsis supra col. 51. lin. 16. Et finem ipsiusneat Epistole. *Ibid.*

Theologicen sibi vindicant. Ita legunt omnes codices Ms. excepto Cluniacensi qui habet *Theologicum*. Falso igitur in antea editis libris legerunt *theoricem*. Lectionem Ms. exemplarium nostrorum confirmat Henricus Valesius Annot. in lib. 1. Histor. Ecclesiast. Eusebii Pamphilii. *Ibid.*

Tres versiculos qui sibi. Unus codex Monasterii nostri Sancti Andreæ secus Avenionem hoc modo legit, *tres versiculos qui subnexi sunt*, etc. *Ibid.*

Nisi Ethica. Idem exempliar Ms. necnon Cluniacense. retinet quod editi. Alterum Sancti Remigii, *nisi ab Ethica ipsi*, etc. San Cygiranum, *nisi ab Ethica ipsi exordia*, secundum, etc. Paucia legunt cum editis libris, *ab Ethica habuerimus*, etc. *Ibid.*

Conterat Satanam. Eodem modo Quæstion. Hebr. in Genesis, cap. 3. v. 13. *Et Dominus conterat Satanam sub pedibus nostris velociter.* *Ibid.*

EPIST. XXXI. AD EUSTOCHIUM.

Velle honorare Martyrem. Valde hallucinatum reperio hoc loco virum doctum, qui putavit Hieronymum hoc sentire de Petro Alexandrino, cuius natalis dies celebratur septimo kalend. Decembris. Certe cerasa Romæ non proveniunt in mense Novembri; sed mense Junio circa tempus natalis B. Petri Apostoli, quo die missa sunt ab Eustochio cum aliis munusculis. Hic itaque Martyrem intellige et Apostolum Petrum, qui Romæ passus est. *Ibid.*

EPIST. XXXII. AD MARCELLAM.

Duas Epistolas. Una ex illis duabus Epistolis erat eadem que ad Paulum scribitur de Alphabete Hebraico, cuius

initium est, *Nudus tertius*, etc. Proptereaque in multis Codd. MSS. ad Marcellam inscribitur, ut suo loco observationum est tom. II. Edit. nostræ. Altera vero Epistola superior est ad Eustochium de Munuscilis.

152

EPIST. XXXIII. AD PAULAM.

Dannatur a Demetrio. Hujus Epistolæ meminit Hieronymus Libro de Scriptoribus Ecclesiasticis in Origene, ubi monet Demetrium Episcopum tanta insania debacchatum fuisse Origenem, ut per totum mundum super nomine ejus scriberet. Consultat qui voluerit locum, et Eusebii Cesariensis Historiam Ecclesiast. Lib. VI. etc.

154

Urbe Romana. In his verbis ansam calumniandi se inventissima gaudet Ruffinus Libro secundo inventivarum adversus Hieronymum; sed infelici judicio hæc retorquet contra suum Auctorem, ut videre est infra in Apologia Sancti Doctoris adversus criminatorem.

ibid.

EPIST. XXXIV. AD MARCELLAM.

Acacius dehinc. De eodem in Catalogo Script. Eccles. & Adolescens, *inquit*, Cesarea eruditus est: et ejusdem postea urbis Episcopus, plurimo labore, corruptam Bibliothecam Originis et Pamphili in membranis instaurare conatus est.

155

Et PHE. Hic locus indicare videtur Origenem Tractatus edidisse in litteras Alphabeti Hebræi MSS. non Phe, sed Fe constantem legunt.

ibid.

Totæ & ceteris. Omitunt editi antea libri articulum τοῦ, quem tamen iuueni in omnibus MSS. exemplaribus. Consequenter eadem exemplaria legunt μαρτινόπαν.

ibid.

Reprehendere non audeo. Ut probem me nequaquam proprio stomacho servire; quin potius cum omni cautione provide ne quempiam ladam, scholia quædam in Hilarii Commentariis super Psalmum 126. veritati minime consona prætermitto, contentus dixisse Auctorem hujusmodi scholiorum magnopere hallucinatum, ac quidquid scriptis contra Hieronymum, nulla opera falsum reprehendere ex sola contentione hujus Epistolæ cum supradictis Commentariis Sancti Hilarii in Psalmum 126.

156

Executus est. Aliquot MSS. codices, et alieno errore dertius excusatus est.

ibid.

Sexta &c. Ita legit Ms. Regius in aliis omnibus locis seruare corruptus. Ceteri quoque MSS. codices retainent eandem vocem Græcam, quamvis paululum corruptam in litteris, legunt enim τὸ ἔχον, ΕΚΝΟΗΣ, aut ΕΧΑΝΟΗΣ, vel ΕΧΝΕΟΣ. Porro vox ἔχον significat acutum sive exacutum; scilicet a, ut Hesychium Νερούς dicitur recens acutus. Hinc intelligas quam falsa sit Annotatio Marianæ in hunc praesente locum, ubi Erasmus reprehendit his verbis: Sexta ἔχοντος νότον. Hoc est acuti sensus, ut ipsemet exponit, et sic habent omnia manuscripta exemplaria, propterea opus non est ut pro ea voce Erasmus ex sua libidine nobis ἔχοντα, id est exacutum substituat. Certe si viveret nostro tempore Marianus, audacter eum provocarem ad MSS. exemplaria Hieronymi, nullum esse sciens prorsus in quo ἔχοντος νότον legatur, cum universa retineant quod iam observavi.

157

Cujusdam librum. His proxima habet sanctus Athanasius Tomo I. Editionis novæ col. 1221. Unde falsus reprehendit scholiastes Hilarii supra memoratus, qui putabat elegam hunc sensum ex Hilario de prompturn.

ibid.

CHAPACH Editi antehac libri legunt juxta morem hodiernum *Caphecha*; ut sic a primo ad ultimum nullum sit verbum Hebraicum quod non corrumptum in cunctis operibus Sancti Hieronymi.

158

EPIST. XXXVI. DAMASI.

Excitare disposui. Duo MSS. codices, excitare debuti.

ibid.

Et heri tabellario. Hunc locum mutavit Marianus et hoc modo contredit legendum, quoniam *Elherio tabellario ad me remiso*. Quam lectionem genuinam quoque existimavit Baronius in Annal. Eccles. ad annum Christi 378. Ubi vir doctus asserit Hieronymum moratum fuisse Jerosolymis, cum ad eum presentem Epistolam scriberet Damasus. Sed ego contraria sententiam argumentis Chronologicis demonstravi supra in Prolegomenis hujus Tomi secundi.

ibid.

Noctum operis. Quamplurimi MSS. codd. legunt, furtivis noctum operibus; alii duo, *noctum horis*.

159

Eliani si negasses. Editio Marianæ, et MSS. codices non pauci, quod rogare volueram, si negasses.

ibid.

Lactantii dederas libros. Corrupte pro Lactantii, scriptum est lexitanti in duobus MSS. exemplaribus.

ibid.

Eius usque Editi antea libri, et plurimæ Epistolæ in eis usque, etc. Sed omnes MSS. retinent quod hic editum est.

ibid.

rhalophis disputantibus. Variant in hac voce tam editi, quam MSS. libri: plures posuerunt disputandis, alii dispu-

tantia. Sensus exigere videtur, disputantibus; contra sententiam Marianæ.

159

EPIST. XXXVI. AD DAMASUM.

Interim jam et ego lingua. Editi libri, interim tamen et ego lingua.

160

Verum quia heri diacono. Eadem difficultas quæ supra in Epistola Damasi ad Hieronymum, quamque haud satis expendit Marianus Victorius: nam ipse contextus Epistolularum cum antiquioribus exemplaribus MSS. ac melioris notæ, legendum docet, quia heri Diacono ad me misso. Sed de his in Prolegomenis nostris abundanter diximus.

ibid.

Tertius &c. Corruptissimus exstat hic locus in editione Erasmiana, quam proinde merito castigat his verbis Marianus: Vitiatus maxime erat hic locus a, ut Erasmus: legebatur enim τέταρτος, et cibi confessum discussi, id est, ex improviso et impromptu discussi. Verum praeter hoc quod hic debeat quid ab Hieronymo elucubratum esset, hoc est casus, quem ab accusando vocant, et ita verbum non habebat casum qui eum sequeretur, vox, et superflua etiam erat. Error natus, quod aliquis Græco peritus interpretatus primo est τέταρτος, hæc tibi confessum discussi; mox codici interpretatio admixta est, et pro, hæc, surrepitis, et quia Latine verbum Graecum fuerat explicatum. Sic evum error errorem semper giguit, etc.

ibid.

Tertulliano nostro scilicet. Codex manuscriptus Morhabensis annorum 800. legit alsique pronominem. « Tertulliano et Novatiano Latino sermone sunt editæ. »

ibid.

Epitome tomo. Unus e Colbertinis MSS. Exemplaribus, ad Romanos επιτομη tomo.

161

Hebreo conferentes sermone. Quinque MSS. cum ipso Hebreo digeramus.

ibid.

VAJOM AL LO ADONAI, etc. Sic omnes MSS. codices. In Hebreo hodierno legimus לְכָה כִּי קְרֵב שֶׁבְּעַתְּמִים יְקִימֵר lo Adonai lachen col horeg Cain sciothuim juccam. Non addit γ vau paragogicum in ultima voce; sicut exemplaria Hebraica Hieronymi, qui legisse videtur γ juccamo, sive joccano. Hojhal futurum cum affixo paragogico; quasi diceretur, punitur ipse, aut vindicabitur ille.

Hebdomas. Imperitia veterum librariorum pro hebdomas, id est, septimus, substituit hebdomas. Neque melior est Erasmiana lectio hebdoma. Grace τεσταριον est septimus; et, si fallor, hebdomas posuerat Hieronymus, non hebdomas · quia τεσταριον numerus est septenarius, non septimus, ut Hieronymus interpretatur.

ibid.

Lucem ipsam ferre. Omittitur vox tremebundus in multis exemplaribus MSS.

162

Et furitæ mentis agitatu. Quamplurimi MSS. codices, Et furitæ mentis agitatu eum esse intelligit; vel, Et furitæ mentis agitatum eum esse intelligit: aut, agitatum se esse intelligit.

ibid.

Mortis finire cruciatus. Similiter hic habent, compensatio mortis finire cruciatus.

ibid.

Solvat interactor. Duo aut tres solvat imterfecto. Totidem, absolute interfectione.

ibid.

Enoch genitil trad. Codex Ms. Morhabensis, Enoch genitil Gaidad, juxta vitiosam lectionem Græcorum. Vides J. Drusii Henoch, cap. 4.

163

Ut in quodum Hebreo. Agnoscit Hieronymus, bis in hac responzione, volumina Hebraeorum apocrypha, que utrum supersint, prorsus ignoro.

ibid.

Sui sceleris dederit. Quinque MSS. codices, suis sceleribus dederit.

ibid.

Cataclysmum perseveraverit. Aliquot exemplaria MSS. cataclysmum aqua, etc.

164

Longioriter maeroris. Plures MSS. longæ vitæ moro compus.

ibid.

Sacra uti, in Evangelio: Sex exemplaria manu exarata, sacra in Evangelio possum debitorum.

165

Octo ferme. Non, decem et octo ferme; sed, XVI. ferme, ponunt quamplures MSS. codices.

ibid.

Ad Fines. Sex aut septem MSS. hic legunt, Ab Amram et ad Fines.

166

Φερόντων justa quosdam vocat. Disputant Grammatici atque interpres Scriptoræ Sacræ, de voce φερόντων sive φερόντων, quæ legitur 2. ad Tim. 4. 15. cuius meminit abundanter Eduardus Leigh, in sua Critica sacræ, pag. 343. Sed quod Hieronymo proprium, hic tantum proponere debemus. Ignitus octo codices MSS. quos ego diligenter et oculis curiosis illustravi, scilicet legunt verbum ante dictum: quod Paulus ἡφενολην; vel, quod Paulus Poenolon, sive Penolem vocat; unus Monasterii S. Cygranni, quod Paulus Penulam vocat. Falso itaque legunt Erasmus et Mariaeus, μετάντητι, et μετάντητι.

cum Hieronymus posuerit *prosa*, Graece, aut *phenomen* Latino charactere. 167

VANUSIM ALU. Hebraice est *רְהַבָּשִׁים עַל בֵּן שִׁיחָל* quod legunt apud Hieronymum: *Vahamim alu bene Israel meerez Mizraim.* *Ibid.*

AMESA DOR. Vitatus omnino hic locus in antea editis libris: nam pro *חַמִּישָׁה זֶה* *amesa dor*, ut posuit Hieronymus, genus mutarunt et ordinem verborum, legentes *Dor anasi*, genere masculino contra *tideum* omnium codicium MSS. Epistole ad Damasum. *Ibid.*

In Sacerdotio Dei. Omnes fere MSS. codices legunt hoc modo, *communeratus Moysi in Psalterio, ad, etc.* Scilicet Psalmo 98. v. 6. « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus: et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. » *Communeraatur quoque Samuel Moysi, Jerem. 15. 1. « Si steterint Moyses et Samuel coram me, etc.* 168

Semper ignorans. Editi libri, *Et per singulos filios septem ignorans.* In pluribus MSS. consequenter legitur, usque ad *David nesciit.* 169

Possit occidere. Hoc loco similiter Erasmus et Marianus et eum, qui postea fratre, si possit, occideret. *Ibid.*

Vox quidem. Aliquot exemplaria MSS. *Vox haec, vox Jacob est.* *Ibid.*

Teneros et bonos. Editi antea libri sit legunt, *dociles et innocentis animæ significata.* *stola vel vestimentum Esan, etc.* Omnes autem MSS. codices nostri Vaticani, Gallicani et Germani constanter retinent quod posuimus. Subauditur ergo vox *sunt*, vel *significantur*. Hædi namque teneri et boni sensu allegorico dociles animæ sunt et innocentes. 170

Virtutem resu: rectionis. Manuscripta non pauca exemplaria vetustissima et optimæ notæ, odore perfruiunt; *re: surrectionis et regni aperta voce pronuntiatio.* *Ibid.*

Appropinquent dies passionis patris mei. Omnes MSS. codices ita legunt, *appropinquent*, etc. nullus habet *appropiquant* juxta mutationem Mariani. *Ibid.*

EPIST. XXXVII. AD MARCELLAM.

Rheticii Augustodunensis Episcopi. Meminit hujus Rheticii in Catalogo Virorum illustrum, et in Epistola secunda ad Florentium his verbis: « Plurimum queso, ut tibi beati Rheticii Augustodunensis Episcopi Commentarios ad scribendum largiarum, in quibus Canticum Canticorum sublimiori sensu ille disseruit. 171

Oportet esse vocabulum. Erasmus, *hominymum esse vocabulum*: *οὐπόποιος* poro idem est quod *αειδονομος*, cum eadem vox diversas res significat, ut Tharsis nomen hic positum significat Indiæ regionem, lapidem pretiosum et lumen mare. 172

Tau littera commutata. Diversa sunt hujus loci editiones; Erasmiana sic legit, *Licet Josephus, pro tau littera mutata Græcos putet Tarsum appellare pro Tharsis.* Marianus alter, *licet Josephus, pro littera mutata, Græcos putat*, etc. Ipse autem Josephus Antiqu. lib. 1. cap. 7. de eodem vocabulo haec habet: τὸ τέλος τῆς ἀλφῆς, ἄτι τοῦ δέκα μεταβολῶν, id est, *commutato Tau pro Theta ad vocacionem.* Quæ haud dubie genuinam ostendunt lectionem quam restitutimus ad fidem exemplarium MSS. 173

Cothurno fluens. Altum dicendi genus, cothurnus diciunt, et usurpabatur apud Tragedios: unde et Virgilianum istud Eclog. 8. *Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.* Hieronymus in Epistola ad Florentium videtur favere huic expositioni, dicit enim Canticum Canticorum sublimiori sensu edissertum fuisse a Rhetico Augustodunensi. *Ibid.*

Ut nemo posset. Cluniacensis codex addit, *de posteris.* *Ibid.*

EPIST. XXXVIII. AD EAMDEM.

Inscriptur hæc Epistola in MSS. Libris, *de Conversione Blesillæ.* Quod quidem recte dicitur, cum in hac Epistola et de ægrotatio Blesillæ, et de ejusdem conversione scripserit Hieronymus. *Ibid.*

Quæ denique. Hunc locum antea restituimus in Commentariis ejusdem S. Hieronymi in cap. 2. Epist. ad Titum, ubi ita legendum diximus: « Licet sint plurimæ quæ nec canos suos erubescunt, et ante gregem nepotum trementes, ut virgunculae componantur. » Hic si addatur particula *ut*, sensus erit liquidus, id est, licet ante gregem nepotum sint trementes velutæ, tamen comuntur et poluntur quasi virgunculae. Sine tali particula phrasis est ironice proposita, *trementes virgunculae*: quasi diceret, præ senectute tremitus sunt virgunculae quas imitantur. 175

EPIST. XXXIX. AD PAULAM.

Semianimis lectulum. In aliis Codicibus MSS. legimus eodem sensu: *semianimem in lectulo vallaret,* etc. 177

Secura esto. Hoc modo legit Codex Cluniacensis optimæ

notæ. Cæteri cum editis Libris omittunt *sentient*, etc. usque ad *confidimus*. Nonnulli etiam legunt, *Confidimus*, *vera probantes quæ dicimus*; *Nunquam est sera convercio.* 177

EPIST. XL. AD MARCELLAM.

Miror Erasmus, et Marianum præsertim, cur mutare voluerint titulum et inscriptionem hujus Epistolæ; inscribunt enim in omnibus MSS. Codicibus, id est, in viginti vel amissius, quos vidi, non *Bonaso*; sed *Marcellam* in huic modum: *Hieronymus ad Marcellam de Onaso.* Vel alio modo: *Incipit de Onaso ad Marcellam*; aut quid simile. Deinde falso mutarunt nomen *Onasi in Bonasum*; cum nullum sit exemplar MS. in quo non legamus *de Onaso*; et *Onasus Segestanus* in contextu Epistole. Fausto vero vocalatur nomine *Onasus*, id est, *Onasimus*, vel *Onesimus*; quod *utilis et decorus sive respondens* intelligitur in libro Nomini Hebraicorum: non a Naso, *Eonas*, ut ridicule existimat antiqui editores, qui non attendunt nominem fausto nomine vocatum, caciuno fuisse vexatum ab Hieronymo, propter enormem nasum vel fuditatem ejusdem *nasi*, *Nasus non videatur in facie*, etc. 178

Onasus Segestanus. Ita legimus in omnibus MSS. Exemplaribus, neque puto aliquod vidisse Marianum Victorium in quo *Bononus* scriberetur. Erat porro *Onasus ex Egesta* Segeta urbe Siciliæ, ubi euporium est *Egestanum* sive *Segestanum*. 187

Quia fausto vocaris nomine. Jam dixi superius faustum illud nomen fuisse *Onasus* quasi diminutum et abbreviatum ex *Onasimus* sive *Onesimus*, quod norœn *decorum* signifcat in Libro Nominum Hebraicorum. 189

Orient te generum. Codices MSS. *Formosum te oplent generum Rex et Regna, Puella, etc.* *Ibid.*

EPIST. XLI. AD EAMDEM.

Toto nobis orbe congruo. Nolo incusare Erasmus alicujus doli in bac depravatione contextus Hieronymiani: sed vix possum non redarguere Marianum Victorium, qui Erasmus hoc loco castigare nescivit, veterum Codicium auctoritate ac consensu subinxit; legunt enim, *toto nobis orbe congruo*, et non *toto anima tempore novis congruo*. Ergo nobis univerus orbis congruebat in observatione Quadragesime. 189

Et semitirum. Abscissum vocat et semivirum; quia Moutanus erat ex Phrygia, ubi Cybelis sacerdotes castrari solabant. 190

EPIST. XLII. AD EAMDEM.

Ligna non coemam. Non necesse erat ligna coemere ad arcendum frigus, quia sylva prope Bethleem abunde ligna suppedebat: et si emenda fuissent, viliori pretio poterant comparari. 194

In terra. Vale. Quæ sequuntur in editis libris, non existant in MSS. codd. et ab imperitis scriptoribus ex præcedenti Epistola Paula et Eustochii luc quoque translata non dubium est. 195

EPIST. XLVI. PAULÆ ET EUST. AD EAMDEM.

Certe si etiam. Cicero in Verrem in Divinis. Si optimis a pueritia discilinis atque artibus studiasses, et in his elaborasses, si litteras Græcas Athenis, non Lilybæ; Latinas Romæ, non in Sicilia dicidisses. 206

EPIST. XLVIII. AD PAMMACHIUM.

In quamplurimis MSS. exemplaribus alias est titulus hujus Apologie, nempe: *Incipit liber apologeticus ad Pammachium*; vel, *Epistola S. Hieronymi apologetica ad Pammachium.* Hieronymus autem Prædictæ Commentariorum in Jonam, vocal *apologeticum*; et Præfatione Lib. I. in *Jeremiam*, appellat *apologiam*. Legat ejusdem Operis Apologia quatuor ante annos plurimos adversum magistrum ejus gaudens Roma suscepit, et tunc animadverte, etc. 211

Tullius tuus. M. Antonius apud Ciceronem, *de Oratore lib. 1. et pro A Cuentio.* Consequenter legitur editi ac plures MSS. Codices, *primam cuusum esse victoriae*, etc. 212

Roma audire non potuit. Sic legunt antiquiores MSS. Codices: alii cum editi addunt nomen *Victoriæ*, et *victoriæ Martyris*, sed falso. 213

Sicut cohæredes. Hunc locum prætextu Vulgate Latinæ depravat Marianus, legit enim contra consensum omnium MSS. codicum, *sicut dispensatores*, etc. 215

Legimus, eruditissime vir. Codex unus MS. legit in singulari, *legimus eruditissime vir*, etc., quasi Pamnachium solum Hieronymus alloquatur. Sed que sequuntur huic sensu reuignant, *Legite Tullium*, etc. 222

Problematibus diaboli. Plures MSS. Codices legunt hoc modo: *Considerate quibus argumentis et quam lubricis problemata diaboli spiritu contexta subvertant.* Consequenter editi libri sic mutant contextum Hieronymi: *sed quod ne-*

esse est dicunt adversus ea quae dicunt gentiles. Nos vero retinemus quod legimus in octo Exemplaribus manuscriptis.

Quorū Cyprianū. Nulla fide hic pro Cypriano Hilarius obtundit Erasmi et Martiani Editiones : cum omnes MSS. Codices nullo excepto veram ac genuinam retinent lectionem, *Quorū Cyprianū de septenario*, etc. Errorum Marianū habet confutatam Praefatione in Opera S. Hilarii Pictavieensis, edita imperio a domino nostro Petro Constant.

omnes Scriptores censoriam accepit virginum Monachus iste reprehensor Librorum in Jovinianum, omnes nos non meremur appellari Scriptores, novo isto Atilio censore et judice ; quia, ut infra dicitur, nullus est in terris qui eius eloquentia non displiceat.

Gnathoni rel Phormionici vocentur. Gnathon insignis adulator fuit, Phormion impudens parasitus. His discutitis dignatus erat censor Monachus, garrieus per domos et mediorum tabernas.

ibid.

Paratorum semper ad lites. Hic deesse videtur verbum aliquod in manuscriptis : legunt enim omnes excepto Sorbonico, *scurrarum est et parasitorum semper ad lites.* Sorbonicus codex sensum retinet perfectum, *scurrarum est, et paratorum semper ad lites.* Cluniacensis delet in voce *parasitorum*, medias literas *s et t*, ut sit *paratorum ad lites*. San-Cyriannus e contrario super *paratorum*, addit easdem literas, *s et t*, ut legatur *parasitorum*. In tanta varietate lectionum retinemus *paratorum semper ad lites*. Quia haec est natura *scurrarum*, non *parasitorum*, quorum sepius interest non litigare.

240

EPIST. XLIX. AD PAMMACHIUM.

Prospicere. Contextum alium configunt Erasmus et Marianus, legentes verba quae in nullo reperiuntur Exemplari manuscripto : « Apologeticum ipsius operis tibi misi et quem *prospicere*, et te poscente edidi. Quenam, » etc.

Inter veritatem. De solo libro Job in veteri Translatione mutilo ac vitio huc dicit Hieronymus; non de ceteris libris veteris Testamenti, ut imperite nota Erasmus, qui scatet erroribus in notis ad hanc Epistolam Hieronymi.

ibid.

EPIST. L. AD DOMNIONEM.

Monachum ruminerum. Ruffinus non est iste Monachus, neque ille seipsum prodit, ut multi potant ex libro secundo Iuveticum adversus Hieronymum, ubi legimus. « Cum libellos ejus, quos adversus Jovinianum scripsit, reprehendisset ; cuidam Domnioni beatæ memorie seni, qui sibi hoc ipsum indicaverat, i.e. se respondens excusat, et dicit, nullo genere potuisse fieri se errasse, hominem qui omnium haberet scientiam. Cum ergo ea enumerasset vel syllogismorum genera, vel dicendi ac scribendi artes, quas videlicet ille qui eam reprehenderat ignoraret, continuo subjugxit hoc : Stultus, *inquit*, qui me putaverim hoc absque philosophis scire non posse : » etc. Non legas cum imperitis librariis reprehendisset in prima persona ; sed in tercia, *reprehensisset quidam, Domnioni beatæ memorie*, etc. De alio enim, non de seipso loquitur Ruffinus, ut ex verbis consequentibus manifestum est.

Apologetus. Erasmus post vocem *syllogismos* legebat in suo exemplari manuscripto *osanotis*; notavit propterea in scholis suis, forte legendum *syllogismos aperto*, nocte, id est, *cornutus*. Marianus vero dicit se repperisse in quibusdam MSS. Exemplaribus *osanotis*, id est, syllogismos *indissolubiles*. Ne cuiquam detrahamus, sufficit lectorem mouuisse, nullum apud nos inveniri Exemplar MS. ubi haec vox *osanotis* legitur. In manuscripto quidem sancti Cyrrini codice Latinis litteris legimus, *syllogismos osanotis texere*; et in aliis multis Graecam vocem, sed cuius vestigia nihil reauantur de *osanotis* Mariani. Tandem natus sum codicem manuscriptum Cluniacensem in quo genuina retinetur lectio, *syllogismos osanotis*, *syllogismos non concludentes*. Vide Synesium epist. 154.

ibid.

Kai ἀπολογεῖται. Hoc loco perperam addita est vox Graeca *λέγει*, que in nullo apparet Exemplari manuscripto.

237

Religionem nostram pugnam facere. Codex S. Theoderici prope Rhemos, *Et religione nostra pugnam facere*. Edui, et religionem nostram pugnam facere.

238

ἀπολογεῖται. Graecam vocem retinent antiquiora Exemplaria, Cluniacense præsertim et aliud Monasterii S. Theoderici. Codex unus Sorbonicus legit Latinam solum interpretationem, *cui ego responsum dedit nō poterit*. Quod Erasmus et Marianus sequuntur : unde concilio eos recentioribus usos tuisse manuscriptis Exemplaribus, et quidem per seculis, aut certe ea negligenter contulisse cum prioribus editionibus Epistolarum Hieronymi. Utique qui restitutas a nobis in hac tantum Epistola voces Graecas perlegerit, animadvertis quantum distet inter veritatem et mendacium, inter diligentem ac præproperam vel neglectam editionem.

ibid.

Nō vides oī οὐταπέδη. Erasmus baud mediocriter sudavit in restituitione hujus loci; quem ita sibi coniunctivit et certissimis litterarum vestigis : *οὐταπέδη pellamus i. tilio iudice.* At si habuisset copiam MSS. codicum, facile lactuisset inventire quod querebat; nam recentiores Latine retinent lectionem ejus. Tali est Sorbonicus qui legit : *Omnes conscriptores pellamus i. tilio iudice.* Verum corrupta ac vitiata lectio huc est; retinendaque prorsus illa nobis videatur, quam ex consensu veterum MSS. codicum restitutimus. Omnes enim legunt, *οὐταπέδη appellamus, pro appellamur, et a tali iudice, pro i. tilio iudice.* Cluniacensis codex melior ac vetustior retinet *appellamus*, et prima manu habuit *i. tilio iudice*, nunc vero *a tali iudice*. Hec omnia nos docuerunt genuinam lectionem Hieronymi, *οὐταπέδη appellamus i. tilio iudice*; id est, si in

Nepotiane charissime. Duo ex viginti MSS. codicibus quos habuit ad collationem hujus Epistolæ, sic legunt : « Petitis, Nepotiane charissime ; litteris transmarinis, et crebro a me petitis, ut ibi in brevi volumine, » etc.

251

Vel Atellanum bidicra. Atella, Campania oppidum, a quo ludi Atellani. Fuit enim in illo amphiteatrum egregium. Steph. Idem legitimus in aliquo MSS. Codicibus ad marginem ; in uno Exemplari Bibliothecæ Colbertinae, num. 23. 7. et in altero Collegii Navarrici, ita scriptum reperi. *Atella est oppidum campanæ, ex quo tellami dicti, vel, inde tellani.* Atellana autem genus est Concordia obscurioris et lascivioris ; ab Atella civitate Ossorium sic vocatum, ut testis est Livius libro septimo. Idem S. Hieronymus infra ad Sabinianum : « Repertum est facinus, quod minus flagere, nec scurra ludere, nec Atellanus posset effari. »

252

Chameumia, etc. *Chameumia* dicitur *humus cubitationis* : quam Graecam vocem alibi etiam retinet Hieronymus, quia Latine haud satia connovere potest exprimiri. *Xanthum autem intelligitur humi, sive cubile.* Inde *xanthum*, cum quis in unda humo cutat.

253

Non proderunt eis. Editi post verba *proderunt eis*, retinent additamentum sequens : « Nonnulli enim sunt ditiores Monachui, quam fuerunt sacerdotes : et Clerici, qui possident opes sub Christo pauperes, quas sub locuplete et falacie diabolo non habuerant : ut suspicet eos Ecclesia dientes, quos mundus tenuit ante mendicos. » Nihil simile legitimus in MSS. Codicibus viginti, nisi tantum in Ms. veteri Codice Colbertinae Bibliothecæ, num. 638. qui habet additamentum, non intra contextum ; sed in margine inferiori nec prima manu : unde potuit in recentiora Exemplaria, et inde in editos libros derivari. Desumptum est autem ex Epistola consequenti.

239

Altria frons. Hic quoque addunt nonnulla, legentes : *altria frons, cui nundinae, sora placent, etc.*

ibid.

mpoz pro idere. Duodecim vel quindecim MSS. Codices legunt cum Erasmo, *pauperum opibus procedere*.

261

Illud Domitii. Nomen *nomitii* retinent omnes MSS. Codices : illud tamen L. Crasso tribuit Ciceru, Valer. Maxim. et Fabius lib. 6. cap. 5. *Ilud Crassi : Ego te consulem putem, cum tu me non putas esse senatorem?* De Dominicis vide Eusebius in Chronicis, anno Domini XLVI. et Fabius lib. 12. cap. 11.

262

Quinto Gallio. Pro *Gallio* quidam MSS. legunt *Gallio* ; sed velutios retinent *Gallium*.

263

Quanto melius erat. Hujus contextus ordo est omnino præposturus in omnibus fere Codicibus MSS. nam in illis legimus : « Et conscientia repugnante, pharisæa ambitione circundari. Inde pendet Evangelium, inde Crux et Prophetæ. Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam, et quid magis tacendo loquerar. Tot regulæ, quot species gloriarum. Quanto melius erat haec non in corpore, sed in corde gestare ; Dominum habere fautorem, non auctoritatem hominum. Vis secreta. »

267

Inde Crux et Prophetæ. In editis libris Erasmi et Marianii, *inde i. tilio et Prophetæ*; sed falso, nam omnes MSS. nostri, id est, plus viginti retinent vocem *Cruz*. Quod verbum sensu hujus loci congruit, ubi quæstio est de Evangelio sive Apostolica doctrina, ut ipse Hieronymus interpretatur. Deinde in flumbris et phylacteriis Sacerdotum potuit imago Crucis Dominicæ representari : quare legendum optimo sensu : *Inde pendet Evangelium : inde Cruz et Prophetæ, sive sacra apostolica doctrina*, quæ tota est de Cruce Domini.

ibid.

EPIST. LIII. AD PAULINUM.

Famosissimam solis mensam. De famosissima mensa solis

Herod. lib. 3. *Rhalia* dicto. Val. Max. lib. 4. c. 1. Johan. Salishur. in Epist. ad Henricum Comitem: Rodigiū. 29. cap. 4.

Tamen τῇ δημοσίᾳ. Græca hæc retinent MSS. Codices, editi leguum, *tamen virtute totus est.* 273

Id Timotheum sc̄ ibit. MSS. sere omnes Codd. legunt sine præpositione *ad*, hoc modo; *Timotheum scribit*, etc. *Ibid.*

To δημοσίᾳ, τῷ δημοσίᾳ Latina sunt Græcis permixta in multis Codd. MSS. *scinditur in doctrinam* τῷ δημοσίᾳ, *in rationem et usum.* 273

Sola Scripturarum. Pro lege omnium Exemplarium MSS. libri ante nos editi retinent verbum, lingua. *Ibid.*

EPIST. LIV. AD FURIAM.

Genuinus infingit. MSS. codices duo, *genuinus litor infingit*; alii duo, *sermo genuinus infingit*: ceteri sex vel octo retinent lectionem editorum librorum. 283

Codicimicne rideront Christianum. Hæc est genuina lectio Hieronymi, ut exploratum nobis est ex Ep. 19, alias 23, ubi Latine idem affertur proverbium, *impostor et Græcus est.* Confer utramque Epistolam, quia in eis multa similiter dicta invenies de mulierum ornatu, etc. Editi falso addiderunt post Græca, *vocant impostorem, detrahunt.* Nihil tale reperitur in codd. MSS. 284

Exil summa de mendacio. In pluribus Exemplaribus MSS. *Exil infamia*, etc. *Ibid.*

Viperinis orbibus. Hic similiter legunt, *viperinis coloribus.* *Ibid.*

Incentiva anfero voluptatum. Quamplures MSS. codd. *incentiva asero voluptatum.* 287

Stultus sapientior erit. Marianus legit *stultus sapientior erit.* Hoc quoque legunt plures MSS. codd. sed ex sensu verborum Hieronymi, Erasmianam retinemus lectionem. 290

Quod angustior urbe Romana. Formula usitata Hieronymo, quid Bethleem vocat Roma angustiorem propter Christum Duxem et Imperatorem nostrum. Vide Praef. Comm. in Ecclesiasten, Praef. in librum Didymi de Spiritu Sancto, etc. 291

Nt venefica, etc. Marianus alium habet in hisce verbis ordinibus, sed sine codd. MSS. auctoritate. 292

Ouidam imperite. Inter alios sanctus Ambrosius libro de Viduis. 293

EPIST. LV. AD AMANDUM.

Reperi junctam Epistole. Qua auctoritate Erasmus et Marianus mutare voluerint ordinem et seriem contextus hujus Epistole, nullus video; cum omnes MSS. codices serie perpetua et consona hic retineant, *Reperi junctum*, etc., et infra tertiam Quæstiōnem sive extremam propositionem de resurrectione. 297

Utrum mulier relicta. De Fabiola id forte intelligendum, de qua suo loco dicimus. *Ibid.*

EPIST. LVI. AUGUSTINI.

Fratri et compresbytero Hieronymo Augustinum. Hanc salutationem retinent omnes MSS. codices: sed Corbeiensis noster num. 673. addit in fine vocein *Presby. er.* Et revera temporis non erat Episcopus sanctus Augustinus, sed Presbyter duntaxat. 300

EP. LVII. AD PAMMACHIUM.

Absque patre. Excusandus utcumque Erasmus est, quod obtruderet in hunc Hieronymi locum, Græcum atque Latinum contextum falsum: nam ipsi erroris occasionem præbuerunt MSS. codices nonnulli hoc modo legentes: *αἴσταντος οὐνούντος*, quod interpretantur Latine, *honestum auribus onundum.* Erasmus itaque ad normam Græci sermonis restituere voluit eadem verba, eundemque sensum; ideo sine scholiis hoc nobis edidit, *αἴσταντος οὐνούντος, id est, reverendum aurib. ον omnium, noluisse transferre.* Idem legimus apud Marianum Victorium: doctus autem Gravius in Annotationibus lectionem hanc sequentem indicat ex vestuto Exemplari 3. *αἴσταντος οὐνούντος.* Sed ne longum faciam, falsa sunt ac depravatae hujusmodi lectiones; vera et genuina, quam e. quinque vel sex Exemplaribus antiquis manuscriptis restitutissima. Eamdemque indicare videntur verba præcedentia, *pro honorabili dixisse, clarissimum: et maligna interpretatione, quod nefas dictu sit, αἴσταντος οὐνούντος noluisse transferre.* Accusabant ergo Hieronymum, quod verba honore gratia dicta Joanni Jerosolymitano, id est, *honorablem, et reverendissimum patrem*, noluisse transferre. 306

Faciunt ne intelligenda. Ex Prologo Terentii in Andriam sum: la hec sunt; significantque Gallico sermone, *ils font fort les entendus, mais ils n'y entendent rien.* Aliqui ne scribunt cum di: htong; sed in MSS. codicibus ne scriptum reperio. 308

Αρχαιαλο. Latine scribitur in MSS. codicibus *logodedati.* Exscriptor Codicis sancti Theodorici Ignarus hujus sermonis, aliqui finxit vocem, quam intelligebat: *I expondeant ergo de lacuti et instudio i.* etc. Sunt autem *legodædali* quasi vocum artifices opifices. Vide Ciceronem in Oratore et Platonem in Phaedro. 313

Eli Eli. Quia Matth. cap. 27. vers. 46. legimus. *Eli, Eli, lamma sabacthani*, ex Chaldee σαβακθανι sebasthani, exscriptores nonnulli pro *lanna azabthani* Hebreo et Hieronymiano, posterunt in hac Epistola *lum* i. *sabactuni.* Sed retinent lectio meliorum et iurium MSS. Codicum, ubi legimus *azabctani*, sicut in Psalmo 21. noui *subacti.* ni quod Chaldaeum est. 315

Tan-njure. Marianus putabat legendum, *nires obt nūt.* sed Istruſa: nam MSS. retinent *jure obtinuit.* E contrario de Aquila versione dicitur, *jure projicitur a nobis.* 316

Quis enim. Hunc locum dei ravatissime editum apud Erasimū et Mariaū, primus restituit eruditus Gravius, non imperita præsumptione secundum sciolorum recentiorum nōrem, sed subsilio veterum Codicū manucriptū quibus religiose ac prudenter utebatur. Hujus scriptoris ille atque diligenter initatus, nonnulla supplere curabat in eadem restituzione p̄termissa ab ipso vel mutata. Totus itaque locus ex novem MSS. Codicibus a nobis sic integre restitutus: *Quis enim pro frumento et rino ei oleo, possit vel legere, vel intelligere.* γενετηρά, ειδέτηρα, *quos nos possumus dicere fusionem, p̄missionemque, et splenditatem.* aut quia Hebrei non solum hubent ἀπό, sed et ἐπάπο, ille μετάπο, et syllabas interpretatur et litteras; dicitque οὐ τὸν ὄπεραν καὶ οὐ τὸν τὸν: *Quod Græca et Latina lingua omnino non recipit?* Hujus rei exemplum ex nostro sermone capere possumus, etc. Quisquis ista contulerit cum veteribus Editionibus, liquido pervidebit nec verba, nec Hieronymi sensum in eis fuisse positum. Ait igitur sanctus Doctor, num quia Hebrei in sua lingua habent non solum articulos, sed litterarum etiam annexiones, Aquila proslitus et contentious interpres debuit illa *arthra et proarthra* reddere, ac pro verbis Hebreis ΤΝ ΥΝ ΥΝ ΥΝ eth hasschamāim veeth luaret, Græce dicere, οὐ τὸν ὄπεραν καὶ οὐ τὸν τὸν τὸν. Hic vides ΤΝ eth vocatum fuisse syllabam et articulum; Η be vero litterum et proarthron, sive connexionem et commisuram. Quae sane vera ac docta nota concedunt omnes Hebraicæ lingue perit. 317

Dixit οἴηται. Nescio cur Erasmus et Marianus hic quoque depravarer voluerint contextum Hieronymi, legentes οἴηται, non οἴηται: cum sic legamus in cunctis MSS. Exemplaribus; et οἴηται plerunque dicatur de opinione arroganti et stulta, quan aliquis de se concepit. 318

Ad ceroma. Ceroma unguentum est quo athlete ungentur ad palæstram, cui certaini bos est ineptissimus. 319

Melamī magistrorum ejus. Sic legit codex Cluniaceus, alii Melamī, ut jam observatum est supra in I. Epistola. 320

In quibus loquendi, etc. Hanc sententiam Erasmus male editam pejori illustravit scholio. Omnes MSS. verum Hieronymi sensum ac verba retinent. Ceterum multa pretermittimus sine scholis et annotationibus, ne videatur eruditus lectoris memorie atque diligentiae diffidere. 318

EPIST. LVIII. AD PAULINUM.

Bonus homo. In decem vel duodecim Exemplaribus MSS. huiusc Epistole iste titulus est et ejusgrabe: « Incipit Epistola S. Hieronymi ad Paulinum Presbyterum de institutione Clericorum vel Monachorum, et de divinitate Historie expositionibus diversis. » 321

Surgite abeamus. In coraculo Christum fuisse, quando haec verba locutus est, manifeste probatur ex Evangelica historia: sed cum de Judæis a Deo derelictis disputaret Hieronymus, et duo testimonia ad probationem conjungat, quorum unum in Templo dictum non dubium est et cij ita 21. v. 1. Matthei, potuit consequenter dicere haec verba Christum in Templo lo fuisse locutum ad discipulos et ad Judæos, qui in Templo confitebant. At si cui non placet haec inter retatio, voluerit legere, in coraculo: ostendit etiam quomodo ad Judæos in coraculo dicere e Christus potuerit, Relinquitur vobis dominus vestris a deserta. Ex hoc loco facile defendo nostram annotationem in Commentario ruin Isaiae caput primum, quam eventilatam habet egregiosus lector in Appendicibus apologeticis hujus Tomi IV. 322

Peregre vivere. Haec est lectio omnium Codicū MSS. quam non intelligens Marianus mutavit in *pereculosius vivere.* Peregre autem vivere significat cum animi distractio vivere propter saccularium concurria et colloquia. 323

Dum adhuc canis. Omnes Ms. Codices hanc retinent genuinam lectionem: editi legunt, *dum nondum canis*, etc.

*A*νόμιμον* sermonem.* Hoc verbum non significat *incomitum* vel *incompositum*: sed *non connexum*, *non colorem*; vel proprie *ineptum*, et *non convenientem*. A themate *τρίπον* vel a verbo *ἔπει*; non vero ab *τρίπον*, ut Erasmus docet in scholis.

326

EPIST. LX. AD HELIODORUM.

Cœlesti Jerusalēm. Quod in cœlesti Jerusalem visa sint post Christi resurrectionem corpora Sanctorum, id affirmat Hieronymus vulgatae seculi opinionem, qua credimus Christum in carū adduxisse. Sanctos qui secum resurrexerant, quando se undum Matth. cap. 27. visa sunt corpora multa Sanctorum, qui dormierant in sancta civitate, et apparuerunt multis. Attamen in Epistola Pauli et Eustochii ad Marcellam, res eadem videtur minime probata, dicunt enim: « Nec statim Jerosolyma cœlestis, sicut iherusalem ridicule arbitrantur, in hoc loco intelligitur; cum signum nullum esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in cœlesti Jerusalem visa sunt. »

Quam variae linguis. Ex octavo Aeneidos Virgilii libro haec addxit: *Incedunt victæ longo ordine gentes*.

Quam variae linguis habuit, tam vestis, et armis. Ibid.

Quas nationes fidei. Ita legunt vetustiores Ms. Codices, alii cum editis, *Quas nationes sub crucis titulo dedicavit*.

334

Bessorum feritas. Qui sint Bessi et Pelliti populi non fuit conupertum docto Gravio. Ego vero non dubitaverim fuisse populos Thraciæ, de quibus Ovidius hac habet libro sexto Tristium:

Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque.

Deinde libro quarto de Ponto, Elegia 10. Getas vocat *pellitos*, quia scilicet bellibus tegebant ad arcendum frigus, sicut et hodie populi septentrionales: Bessorum feritas quoque notior nobis est ex Diomede rege Thraciæ, qui cum equos suos humana carne aletet, ab Hercule vicius, equis suis in pabulum est objectus. Vide eundem Ovidium in lib. 1., et 9. Metamorph. Inferiæ porro mortuorum, ait Servius, sunt sicut mortuorum quam inferis solvuntur. Unde Virgilius 10. Aeneidos:

Viventes rapit, inferius quos immolet umbris.

Nare etiam inferius nimbis dixit Ovid. 5. Fastorum, et nistere inferius extincto alieni, 11. Metam. *Sacrate umbris eternas inferias*, Stat. lib. 3. Inferiæ igitur erant sacra mortuorum, ab inferis dictæ. Sane, inquit idem Servius, mos erat in sepulcris fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulcra dimicare, qui a bustis, bustarii dicti sunt. Pro *manibus* et *umbris* Hieronymus videtur hic accepisse *inferias*: Virgilius pro victimis lib. 11. Aeneidos.

Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris.

Inferius, caseo sparsuros sanguine stammaz. Ibid.

Tibicumque eum. In quibusdam Exemplaribus emendatores Codicum manuscriptorum posuerunt, *tibicumque eum quereres, in Ecclesiæ invenires.* Idque secutus est Erasmus et post eum Marianus Victorius.

340

Inno minus regi, quam Episcopo. Hæc est genuina lectio in omnibus veteribus Exemplaribus Ms. In Cluniacensi manus recentior mutavit ordinem verborum, *inno minus Episcopo quam regi.* Sed prima lectio vera et germana est, ut ex consequentibus vrbis liquido demonstrari potest. Editi falsatae retainit lectionem.

342

Hic servitu donatur. Plures Ms. Codd. *hic servitudo dominatur.*

ibid.

EPIST. LXI. AD VIGILANTIUM.

Justum quidem fuerat. Permitta addita reperio in Ms. Codice Cluniacensi, ut hic statim ab initio, *Utile quidem justumque fuerat*, etc. Iufra ad voces Graecas retinet interpretationes, que in aliis Exemplaribus non comparant.

347

To ερωτησθε πρώτη. Cluniacensis Codex addit interpretationem Graecorum verborum hoc modo: *Tibi soli licet τῷ πορταρίῳ πρώτη, id est, sapientissimo cerebro, de cunctis, etc.*

349

τὸν τὴν ἑρεσίαν οὐ. Hic omittunt editi voces Latinas, *parvolorum quoque voce cantatum*, quamvis legantur in cunctis Exemplaribus manuscriptis. Codex vero Cluniacensis partim Gracis litteris ita totum locum retinet: *Αἴσοι προσέφερεν ΠΑΓΑΝ ΤΗΝ ΑΠΙCTIAN ΚΟΥ ΚΑΙ ΤΡΟΦΟΦΟΡΟΝ οννιανήν την τρόφην, parvolorum quoque humero portatum, et eorum voce cantatum.* Sed, etc. Solus huic habet contextum depravatum: alii pene omnes legunt *τροφοφόρον*, forsitan pro *τροφοφόρον*, id est, *trophæum gestantem*. Unus Colbertinus legit *τροφοφόρον* pro voce *τροφοφόρον* a nobis retenta. Est autem sensus iste Hieronymi: Christiana verecundia teneor, ne præclaria tua facinora et pompa tropæorum tuorum proferam, sicut de viris fortissimis cantant parvuli. Quod ironice dixit sanctus vir, i.e. turpia caponis facta cogeretur suis exprimere nominibus.

ibid.

Proverbium αἰρετόν. Perperam mutant hoc loco proverbium Graecum veteres Editiones, ubi legimus *ἄνθρωπος ασίνος ad lyram.* Vera itaque ac genuina lectio retinetur in omnibus Ms. Codicibus, nempe *ἄνθρωπος, vel ἄνθρωπος*. Sed ex ipso Hieronymo retinenda prior lectio *ἄνθρωπος ασίνο λύρα*, subaudi, *superflue canit*: ut habet idem Hieronymus in Epistola ad Marcellam: *Quos ego cum possem meo jure contempnere (ασίνο quippe λύρα superflue canit), tamen ne nos superbire* etc. Codex Cluniac. *verum est illud apud Graecos proverbium, ασίνο λύρα superflue canit onocarcpa.* Dicit ergo Hieronymus proverbium illud Graecum aptissime quadrare in Vigilantium, cui etiam nomen sit *impositum per antiphrasin, quia Dormitantius magis dicens erat, quam Vigilantius.* De hoc præsenti proverbio multa habemus in Chiliaibus Erasmi, sive in libro Adagiorum. Consulta qui voluerit.

ibid.

EPIST. LXIV. AD FABIOLAM.

Perversus est ordo Epistoliarum ad Fabiolam in antea editis libris: nam ea quæ est de quadriginta duabus Mansionibus filiorum Israel in deserto, prior posita in eis legitur; cum tamen sit posterior et ordine temporis et materialium genere, respectu scilicet voluminum Mosaicorum quorum seriem imitamus in disponentis hisce Epistolæ Criticis Instrumenti. Quia igitur liber Exodi, ubi de vestitu sacerdotum Moyses loquitur, prior est libro Numerorum, cuius ultimam partem edidisset Hieronymus in Epistola de XLII. Mansionibus, rectum judicavimus eam prius edere, quæ prior ab Auctore scripta est. ac de iis quæ leguntur in Exodo diligenter pertractat. Præterquam quod et ipsomet eundem ordinem sequendum docuit in Epitaphio Fabiolæ, ad Oceanum.

354

rectore et ventre. Editi, *pectuscule et ventre*: Regius Ms. 3093. et alter Abbatie celebri Cluniacensi. *Et armo dextri pedis et ventre.* Ibid.

Επίθετο. In omnibus Ms. codicibus, *appellatur τετράποδον, id est additamentum.* Servata voce et casu immutato scriptura Graeca LXX. Interpretum, *pectuscule additamentum*, etc.

355

Confossus. Variant in hoc verbo Ms. exemplaria, alia *confixus*, nonnulla *defossus*, reliqua *confossus*. Consequenter etiam legunt *curvans et currimus*.

ibid.

Segnes sint. Editus Mariani et Ms. aliquot, *insi nes sint.* Postea duo Rouani seu Vaticani 342. et 343. *semis naribus.*

356

Pretium æqualiter offertur. Eodem sensu legunt quoniam plurimi Ms. codices, *omnes pretium æqualiter offerunt.*

357

Christi Dei sui super eum est. Omittunt editi nomen Christi, quamvis sit in omnibus nostris Ms. exemplaribus.

358

Crateras. Unus codex manuscriptus sancti Theodorici prope Reinos, *cantares, scypho*.

360

Patuerit ornatus. In editis et aliquot Ms. libris, *ornatus.* Consequenter etiam nouulli legunt *femoralibus*; et *terecunda pro verenda.*

ibid.

Dirigendo jaculo. Nonnulla exemplaria Ms. cum editis retinente hoc loco, *dirigere jacula, tenere clypeum, ensim librare.*

361

HEMIAN vocant. Sic legunt omnes Ms. codices; editi vero ut in paraphrasi Chaldaica חַדְרָא hemerian; sed legere debuerint ut in Polyglottis פְּלִגְלֹת hemerian. Exod. 28. 40. Quantum autem a vero disteat Er. et Mari. ex hoc loco manilestum ac exploratum habemus, nihil enim ad proprium originem expendunt; sed ad aliena opera revocant, ut hic ad Targum Onkelosi; cum ad Josephum revertendum suisset. Scio *balthæum* בַּלְתֵּה hemerian dici apud Chaldaeos; nec tamen ab illis mutuari volo veram lectionem contextus Hieronymi; sed a Josepho Judaicorum Antiquitatibus scriptore, unde derivata est in præcessu opusculum Hieronymi. Josephus itaque lib. 3. Antiq. Jud., cap. 8. de Pontificali et Sacerdotali ornatu loquens, haec de balthæo nos docuit: *Μάσος πάντα διπλάσια τελεῖαι, οἷας διὰ τραχιῶν περιβάσθαι, τιμῶν καταδύονται, οἷας τὰ τροφεῖα περιβάσθαι.* Moyses enim abaneth ipsam non unavita; non vero a Babylonis edocit, Enian illam rocamus: sic namque apud illos cognominatur. Ms. omnes cum Josepho concinunt, legunt enim Enian, et *Hemian* cum aspiratione. Porro quid intelligat hoc loco Hieronymus. novum dices *vocabulum Babyloniorum*, alibi commodi explicabitur.

362

Hebrei MISNEPHET. Plures Ms. codices omittunt has voces, *Hebrei Misnephet.*

ibid.

Aquila *in aqua*. Editi corrupte legunt *ad aquam pro aquam*,
id est, *superindumentum*. 363

Epistola scriptissime me memini. Vide infra Epistolam ad
Marcellam, que incipit, *Epistolare officium*; uniuersaturque
150. in antea editis. *Ibid.*

In modum caracalarum. Caracalla genus dicitur vestis
barbaricæ, unde nonen Imperatori Antonio Septimi Se-
veri filio, ut in ipsius reseruit vita. 364

Pel patriam demonstraret. In aliquot exemplaribus MSS.
vel patriam de patria demonstraret. *Ibid.*

Lycnurum invenire non poterit. Erasmus sic monet in
suis scholiis sive annotationibus Ligurius. Haud dubium
est, quin lycnurus sit legendum. Hieronymus ingenuo
fatuete se gemmam hanc non potuisse reperire apud
Auctores, qui de his tradiderunt: nec mirum est, homi-
nem tantulum suffugisse lapillum, cum aliquotus non
videamus et id in quod incurrimus. Quanquam memini
Lycnuri Theophrastus in libello *τηρητικόν τοῦ λύκου*, et hunc
secutus Plinius libro trigesimo septimo, cap. IV. Haec
ferunt nasci ex urua lycis, unde et nomen habet. *λύκη*
animal est, *λύκη* urina. Ea protinus concrescit in gemmam.
Sed invidum animal protinus egestam urinam terra operit,
ne possit ab homine inveniri, ad multa efficax medica-
menta. Valere enim ad elicendos vescicis calculos, et
adversus morbum regnum, si gestetur, aut ex vino biba-
tur. Non est dissimilis electro, sive succino. Non enim
solum aurabit festucas et liguum, verum et terrum, si sit
genitius. Theophrastus hujus rei citat auctorem Dioclem.
At Plinius neutri credit hac quidem in re: et negat
unquam hoc nomine gemmam visam. 365

Coccus igni et aetheri. Plures MSS. *coccus igni et aeri*.
Deinde omnes legunt *sani et dampni*, pro *seco* et *dampno*
librorum antea editorum. 366

Id est terra. Dissonant hoc loco codices manuscripti,
alii, *quod terra constringitur*; nonnulli, *id est terrea
constringitur*; unus Cluniacensis emendatus, *eo quod
terram constringat*. 367

MAZUROTH. Editi imperitia Typographorum, meo
quidem iudicio, falso legunt *מָזוֹרֶת mazoroth*, *hoc est*, etc.
Nam in Hebreo scriptum *מָזוֹרֶת*, quod Septuaginta
legunt *mazuroth*, ut etiam omnes MSS. codices Hieronymi.
Id dictum velut in excusatione Erasmi ac Mariani, quos
non puto adeo imperitos fuisse lingue Hebraeæ, ut *mazoroth*
legerint, ubi *m. zuroth*, vel *mazoroth* legere debuissent
cum aliis omnibus sermonis Hebrei haud penitus
ignaris. *Ibid.*

Terror per eam deputatur. Editi antea libri, *terræ per
ea deputatur*. Ms. Cluniacense *per eam deputatur*. 368

Tristis. Plures MSS. legunt *λαθρός*. 369

Evangelia. Ita legunt omnes codices nostri MSS. et ita
legendum docent sequentia verba, *in uno quatuor*, *et in
quatuor singula*: hæc enim of Evangelii merito dicuntur,
non of quatuor animalibus Apocalypses, licet et ipsa
symbola sint quatuor Evangeliorum sive Evangelistarum.
Eras. et Marian. retinent *animalia*. 370

Doctrina et veritas. Hic quoque addunt, *manifestatio
rel*, etc. *Ibid.*

Demonstrarem. Cluniacense exemplar aliquid habet hoc
loco, scilicet: *Singulis comparentur*; *longi temporis erit*.
Sed sufficiet quod sanctus, etc. Codex unus Ms. S. Remigii,
plenus quæsita memorarer. *Sufficiet quod et sanctus*.
Alter S. Theodorici, *plenus quæsita memorarer*, etc.
Regius supra memoratus, *plenus quæsita demonstrarem*.
Sed sufficiet quod sanctus, etc. 371

Puritatis seminum. In antea editis *puritatis ac femininum*,
vel *puritas femininum*. Consequenter etiam legunt, *pu-
ditum solam conscientia norit*. *Ibid.*

Ad superiora retrahor. Exemplar S. Theodorici, *ad
superiora trahor*. 372

Si a vobis. Ideam hoc loco legit: *Sed a vobis propter
celebritatem urbis*, si fuerit inventus, etc. *Ibid.*

EPIST. LXV. AD PRINCIPIAM.

Sacci paenitentiam, etc. Sine Hebraicorum Nominum
libro nequaquam intelligitur iste locus: sed facilis est ac
perspicua ubi scieris, *Magdalena turritam*; et *Damascum sanguinem sacci significare*. 373

Vnum perduelem. Erasmus male legit, et propter unum
eam perdere vellet *dux exercitus Joab*, murosque arietie
quæret, etc. Hæc et similia bene multa castigavit Maria-
nus in Editione Erasmi, quem et in suis Notis sic repre-
hendit: *Viginti, inquit*, *et septem errores ex hac una
lantum*, ut vides, E. istola expunimus. 374

Filiorum Core. In Notis nostris super Hebreo Hiero-
nymi Psalterio legimus, *qui communibantur filiorum Core*,
intelligentes Caniculum pro dilecto: quia ex antea editis
libris verba illa recitavimus. Nunc vero veterum Editio-
rum errores castigamus ad fidem quamplurium MSS. colli-

cum Epistole ad Principiam Virginem.

LAMANASSE. Mendose et more bodierno Ita legunt
Eras. et Marian. *Lamanazeah al sosannim libne Coruh*
maschil sir jedidoth. *Ibid.*

לְמַגְנִיר בְּלֵשׁ שְׂדֵה דִּיחָוֹת
קְרָה מִשְׁכָּל שְׂדֵה דִּיחָוֹת. *Ibid.*

Competentius disputatur. Ex hoc loco male probant
nonnulli Hieronymum edidisse Commentarios in omne
Psalterium: cum non dixerit sauctus Doctor se disputasse
de Psalmo 41. sed quod competitius de filiis Core in
Psalmo 41. disputetur. 375

adolescentis oratio est. Quamvis somnia libri 3. Esdra
alibi repudiaverit S. Hieronymus, eodem tamen hic uitetur,
quia passum apud viros Ecclesiasticos legi solitus fuit. *Ibid.*

Formosior sit. Veteres Editiones legunt cum particula
negativa; *non quo divinitas Christi hominibus comparata
non formosior sit*. At genuinus sensus sancti Doctoris est,
pulchritudinem Christi qua omnes superal, non esse refe-
rendam ad ejus Divinitatem, cui nulla creatura nec aliquid
creatuum potest comparari; sed ad pulchritudinem virtutum
in sacro et venerando corpore Salvatoris nostri. Tollenda
igitur erat negatio, ne sensum falsum efficeret; quam nos
quoque indubitanter sustulimus ad fidem exemplarium
MSS. quæ nou legunt particularum negantem. 376

Gentilis quoque error. A stream, Palladem et Dianam
armatas fixxit error Gentilium. 380

Potentissime populi. Superfluum idem verbum ante
jam clamaavit in Epist. ad Sun. et Fret. 383

Dee posuimus. Ita legunt Eras. et Marian. similiter.
MSS. codices absque Deo; quod tamen necessario suppon-
dum videtur, ut appareat Hieronymum propter intelligentiam
possuisse in vocativo casu *Dee*, etsi illud Latina lingua
non recipiat. 383

Et odii iniquitatis. Erasmus cum paucis exemplaribus
MSS. et odium iniquitatis. *Ibid.*

Photinus opprimitur. Opprimitur in hoc loco Photinus,
quia Jesum Christum ex Maria solummodo editum ruisse
asseverabat: cun ex hoc versiculo manifestissime appa-
reat eum Deum esse, et a Deo Patre unctum præ parti-
cipibus suis. 384

Hælot legitur. Manuscripti codices legunt *ḥæloth*, et
Heloth. Utrumque legi potest ex ijsso Hieronymo: ille
enim supra docuit Question. Hebr. in Genesim, idioma
esse linguæ Hebraicæ per *he* scribere et per *a* legere;
sicut e contrario *n* a litteram per *he* pronuntiare. *חָלוֹת*
igitur, *haloth* optime legitur iuxta illud Hebreorum idio-
ma; vel more consueto *ḥæloth*, aut *shaloth*. 385

De templo dentium. Ridiculam lectionem sequentem
posuit Erasmus a Mariano castigatus, *de templo venden-
tium*. *Ibid.*

Ἐκχύρωπος Palestinae. Quamplures MSS. retinent *gikorion*
et *gyxorion* pro *ἐκχύρωπος*, id est, *patrium*. 386

Zophorus, id est, etc. Marian. Iloc sequenti scholio locum
illustrat: *pro quo Aquila ἐργάζεται*, *id est concubinam*, *ἐργάζεται*
falso legebatur ante, *masculini enim generis ea rox est*.
At nec *ἐργάζεται*, nec *ἐργάζεται* legunt MSS. codices, qui omnes
constantem retinent genuinam vocem *ἐργάζεται*. Vox autem
ἐργάζεται de marito et de uxore dicitur: et generalius su-
mitur pro concubitorum vel pro concubina. *Ibid.*

Septem quippe. Idem lib. 2. Comment. in Jeremiam,
cap. 10. *Septem nominibus a judeis Hebreos appellatur*
aurum; quorum unum Ophaz *עָפָז* diciur, quod nos dice-
re possimus abrizum. *De quo ita disputat Joannes Drusius*
Observatioom lib. iv. cap. 15. *Septem nominibus*
aurum appellari apud Hebreos annotat Hieronymus, Jer.
10. et in Epist. ad Principiam, sed ea nomina quæ sunt,
ne ipse usquam annotat, nec a quoquam, quod sciem,
adibuc annotatum fuit. Ego autem qui operæ studiique in
iis querendis aliquantum posui, ac, nisi fallor, iuveni, pa-
re me operæ premium facturum fore, si es hic enumerem,
ac cum studiois harum litterarum ingenuo communicem.
Primum igitur nomen occurrit Zahab, commune ad omne
auri genus. Alterum est Phaz, sive Ophaz; quod genus
auri Graeci *φάζη* vocant, ut Hieronymus ait. Tertium Har-
rus, sic dictum quod e terra *excindatur effodiatur*: nam
HARAS excindere. Quartum *Chellem*, quod tamen Aquila
apud Davidem *חַלֵּם* exposuit. Quintum *Ophir*, cuius
appellatio a loco unde afferebatur: ab eoque obrysum
quasi Ophyrisum, si credimus Hieronymo. Sextum *haser*,
Job. 22. 4. Septimum *Segor*, quod Camius interpretatur
dicens esse aurum purum putum. Hucusque Drusius, et
eum secutus Auctor Criticae sacrae, part. 1. pag. 53. seu
Waserius de antiquis numismatibus Hebreorum lib. 1. cap. 4. Sed
notandum nomen sextum *haser*, Job. 22. 24. nequaquam
purum expressum esse ab Hieronymo; ideoque aliud re-
quirendum, ut *septem* inveniantur auri vocabula. Occur-

runt vero quinque pariter Johi capite vigesimo octavo .
nempe communie ad omne auri genus תְּהֵה zahar , v. 1. et
6. Secundum deinde nomen est תְּהֵה Segor , v. 15. Tertium
תְּהֵה Chethem Ophir . v. 16. Quartum תְּהֵה Phaz , v. 17.
Quinimum תְּהֵה Chethem tahor , v. 19. Quibus si addas
nomen תְּהֵה harus , Johi 41. v. 21. et תְּהֵה Ophas , Jerem.
cap. 10. v. 9. complectus erit numerus septem nominum
quibus aurum appellatur apud Hebraeos. Praeter ista auri
vocabula legimus בְּנֵי יִשְׂרָאֵל malheba a radice תְּהֵה dahab ,
quod aurum significat , sive potius aurum quod pendebant
vestigatae et tributarum. Sed de auri nominibus satis su-
perque. 388

diabolo nati esis. Ita legunt omnes MSS. codices antiqui et op. ultime note. Marianus legit , vos ex patre diabolo
esis , juxta Vulgatam Latinam hodiernam , ac fontem Gra-
cum hoc id est , esis. 387

apostoli dimittat , etc. Cave ne bunc Apostolum putes
uouum ex duodecim quorum Catalogus reperitur apud
Evangelistas : sed intellige discipulum cui Christus dixit
Matth. 8. 22. Sequere me , et dimittit mortuos sepietire mor-
tuos suos.

Kptetav. Pessime editi antea libri posuerunt hic ;
cum MSS. exemplaria retineant vel KPATEAN mendosum ,
aut KPATAIAN genuinum verbum et incorruptum. Ex
nostra igitur Editione praesentis restituentur veteres Inter-
pretationes Aquilae , Symmachi et ceterorum , ut manifeste-
stis apparebit in peculiari Tabula quam dispono ad comple-
mentum hujus Tomi secundi. ibid.

Ebd. Quia proposui ac defendi conjecturam in Epis-
tola mea ad viros doctos et studiosos edita cum Prodromo
divi Hieronymi , nunc falsam agnosco monitus et adjutus
aliquot exemplaribus antiquis MSS. ubi texta scriptum le-
gitimus non esse , corruptum aliorum codicium quos ego se-
cucus in errorem prolapsus sum. Sed de Ezebion conse-
quenti verum dixi , et nihil me fecerit , cum ita legen-
dum doceant tam MSS. codices , quam Editio Romana
LXX. Interpretum ac Psalterium Aethy , scum , in quibus
retenta est vox Ezebion , quae secundum Hieronymum
interpretatur cogitatio. Marianus et Erasmus mendosum
ac falso posuerunt et pro Hebreo Ezebion. 389

Dies mundi. Dies unus pro mille annis si sumatur se-
cundum opinionem veterum Hebraeorum , qui putarunt sex
milliis annorum mundum permausurum , manifeste Hiero-
nymus hoc loco eamdem sententiam allegorice pro-
nere videtur. Vide infra Epistolam ad Cyprianum. 390

Et totum canticum. Non legimus Opus illud aliquando
ab Hieronymo editum fugisse. 393

EPIST. LXVI. AD PAMMACHIJUM.

Ex arce cognomine. Apud Hebraeos area dicebatur glo-
ria , id est , תְּהֵה Chabod , 1. Reg. 4. *translata est gloria*
Domini. Unde nomen accepit Ichabod , תְּהֵה נ quasi dicat
non gloria. 393

Ferentes Mannos. Falso addiderunt Erasmus et Maria-
nus nomen Buricos ante vocem Mannos. De ejusdem con-
textus depravatione vide Notas nostras Tom. II. in caput
10. Ecclesiaste. 399

Amos tibi semper. Hic pro nomine Amos Marianus legit
Amor contra Iudeam omnium Exemplarium ; sed si meminais-
set eorum quae Hieronymus habet in caput 1. Amos , forte
mutasse sententiam. Consultat Lector curiosus Commenta-
toris in Amos , col. 1571. nova Editione , et subito lectio-
nem conficiam a Mariano abjecere gaudebit. 400

Enge , noster. Sic legit Codex Ms. Monasterii S. Theodo-
ri prope Rheos ; ali vero : Enge noster , initia trans-
gredieris. Marian. Enge nostra initia transgredieris. 401

Primum sequeris. Patriarcham. Errore librariorum male
in editis libris legitur sine distinctionis punto , primum
Patriarcham i. o. 1. 402

Unita discindimus. Eo modo legimus in MSS. Codicibus ,
editi libri vim sententiæ dejicientes , leguant unita dissim-
iles. 402

Fervorem servori augeam. Hoc quoque retinent cuicunque
Exemplari vetera MSS. Erasm. et Marian. id mutarunt in
errorem favore augeam ; quod sane a sensu verborum
Hieronymi longius distare perspicuum est. 403

EPIST. LXIX. AD OCEANUM.

En consurgit mihi , etc. Ita Codex Cluniacensis ; alii au-
tem retinent : En consurgit me. Infra similiter legunt ,
inseri corporibus , pro inhaerere corporibus , quod idem Co-
dex Clun. retinet. 411

Nostri problema tuum. Codicem Collegii Navarrici Par-
isianus hoc loco seculi suum : ceteri legunt in hunc mom-
num : Quorsum ista nostri problema : sed codex Cluni-
acensis castigatus hic legitur , cum prius haberuit problema
tuum. 412

Sed Scotorum , etc. Lege ista in Libris contra Jovinia-

num , et corruptelas veterum Editionum satiri cogeris. 413

EPIST. LXX. AD MAGNUM ORATOREM.

Credentes semper mendaces. Verba Graeca in editis libris
falso posita abiecimus. 426

Confusulationes pessime. Sic MSS. codd. retinent , editi
colloquia prava. ibid.

Conto illa perfossus acceperit. Codex Cluniacensis , conto
illico perfossus , etc. Sed ex Chronicis Eusebii legendum
conto illa perfossus. Alii codd. MSS. contumeliam perfossus
quod oibil est aliud nisi corruptum conto illa. 428

Qui originea haeresis singulariter. Putidus certe hic
est error Erasmi et Mariani legentum , « Qui Origenis
haeresis singulariter venena , ex quibus Philosophorum
fontibus emanariunt , multis voluminibus explicariunt . »
Quasi Ireneus et ceteri vetustiores Origene , nullus volu-
minibus ejus haeresis singulas expuerint. Itaque hunc
locum prodigiore contaminatum restituo *Origines haeresis*
poendo , pro *Origenis* ; atque verbum *venena* omittendo ,
quod non legitur in MSS. codd. ibid.

EPIST. LXXI. AD LUCINUM.

Quis dabit mihi pennas , etc. Superflue contra fidem
MSS. codd. hic addita sunt isthæc in libris editis : *Quis da-
bit mihi pennas sicut columbae , et volabo et requiescam ,* ut
inuenient quem diligit anima mea. Vere nunc in te sermo
Dominicus complectus est : *Multo ad Oriente , etc.* 451

Tantis fructibus approbavi. Aliisque sensu legebant ante
nos Erasin. et Marian. *tantis fructibus approbavit.* ibid.

Auratum inter innumeram , etc. Aurata piscis est exquisi-
tus , sic dictus propter colore auri in squamis. Vulgo *ane*
Dorade. ibid.

Ne perdat quem invenerat. Pulcherrimus hic est sensus ,
quem veteres Libri editi abuterant poneendo , *ne perdat*
quod invenerat. 453

Ille. Omnes MSS. codices legunt *perotes* , unde apud
Erasnum et Marianum ; sed ge. uina lectio est ;
ut exploratum nobis est e Septuaginta Seniorum transla-
tione , eque libro Hebraicorum Nominum. ibid.

Canonem Hebraicæ Veritatis. Tunc temporis nondum in
Latinum sermonem transtulerat libros Mosis , Josue , Ju-
dicum et Ruth et Esther. Porro *Canonem* hunc Hebraicæ
Veritatis editimus in primo Tono hujus Editionis.
Consulat qui voluerit Prolegomena nostra et Adnota-
tiunculas in Genesim , in Iosue et in Ruth. 454

Scriptores e variis auctoribus edidere. Ita Exemplaria
Ms. editi male legunt masculino genere aliorum pro-
ditionem , id est , traditionum. ibid.

Quod diebus festis , etc. Erasmus et Marianus , quod no-
minicis diebus jejunandum putent. Omnes MSS. codd. relin-
quent quod edidi. Vide supra contra Luciferanos Hierony-
mum. 455

Quas nuper historica , etc. Hanc explanationem petierat
Episcopus Amabilis. Vide V. librum Commentariorum in
Isaiam. ibid.

EPIST. LXXII. AD VITALEM.

Manuscriptus Cluniacensis legit , ad Vitalem Episcopum.
Quod secutus est Cassiodorus lib. Divin. Instit. Alii codi-
ces inscribunt od Vitalem presbyterum , adduntque passim
universi : *Ouomoio Salomon et schuz undecim amorum
genitiae dicuntur filios.* Itid.

inuidit redditis. Corripuit omnino locus in editi-
bus Erasin. et Marian. ; obtrudunt enim hic nomen Danasi ,
qui vita functus fuerat pluribus annis ante scriptam Epis-
tolam istam ad Vitalem ; porro Papa Amabilis ipse est
cujus precibus impulsus Hieronymus decem Visiones Isaiae
interpretatus est. Consule librum quintum Courteau. in
Isaiam. 456

Benedictionibus. Benedictiones illæ erant *scripta* Gra-
corum , id est , munuscula vel eleemosyna de quibus Apo-
stolus , *Qui seminat in benedictionibus , etc.* Harum bene-
dictionum meminit etiam sanctus Benedictus Patriarcha :
nec a parentibus suis , nec a quoquam homiis , nec sili-
invicem litteras , aut Enlogias , vel quilibet munuscula ac-
cipe aut dare , sine praec. Abbatissæ sui. ibid.

Quadragesimum. Plures MSS. quos sequitur Erasnum
editio , cum quadragesimum annum ageret etatis. Sed
corrupta est hujusmodi lectio , ut perspicuum est ex libro
3. Reg. 14. 21. atque ex codicibus melioris note in quibus
legimus quadragesimum et primum. ibid.

Authenticum. Authenticum vocat Hebraicam contextum :
quia semper Authenticus in Ecclesia Christi habitus est ,
quidquid veliat nonnulli scioli hujus temporis ac Hetero-
doxi Scriptores. Ceterum quamplurimi MSS. hoc eodem
loco consequenter legunt. Quis ne crediderit mortalium ...
generel filium ? ibid.

Pro miraculo. Exemplar Cluniacense diversam valde
retinet hic lectionem : *Ecce quod pro miraculo , signo al-
que portento sit , legem naturæ facere non possit.* Aliqual

alia legunt, quod pro miraculi signo, et, legem nature
fucere, etc. 437

Lydda natus est homo. Augustinus Hieronymo coetaneus eamdem historiam replicat lib. xvi de Givit. Dei, cap. 8. et in Enchiridio. « In Oriente, inquit, duplex homo natus est superioribus membris, inferioribus simplex. Nam duo erant capita, duo pectora, quatuor manus; venter autem unus, et pedes duo, sicut unu homini : et tam diu vivit, ut multos ad eum videndum fana contraheret. » Non parvam vero hallucinationem deprehendo in Commentariis Ludovici Vivis, qui putavit hominem illum duplum natum fuisse in ora Africæ orientali; cum ex hoc loco Hieronymi indubitanter sciamus ortum fuisse Lyddæ, quæ est urbs Judææ ac una ex decem toparchiis, teste Plinio. *Ibid.*

Peteræ historias. In aliquot MSS. legamus veteres historicos, maxime Græcos et Latinos, etc. *Ibid.*

Audiri domino. Editu legunt, quod non reveletur. *Ibid.*
Septingentis habent uxores. Excusari potest Erasmus qui pro septingentis habet septuaginta, quia major copia exemplariorum MSS. retinunt septuaginta. *Ibid.*

Scota passiva. Sic omnes codices MSS. In editis non bene legitur, passim. Sunt autem scota passiva, villa ac vulgaria. Haec vocem ex Tertulliano Hieronymum didicisse probat Fronto. I uæsus in suis Annotationibus ad hunc locum. At non video quid cause exquirerit, ut dicere vir doctus Hieronymum Scripturæ loca memoria fallente hic confundere; cum Hieronymus generatum historiam narrat incontinentiam Salomonis, nullum peculiarem Scripturæ librum citando. *Ibid.*

IDIDIA. Nomen bonihi deprivatum in editis, ubi legitimus *sedidia*. In omnibus fere MSS. scribitur, *tidida* vel *iddida*, ethio i ultimo, quod tamen essentiale atque præcipuum est in hac voce; nam ita unum est ex nonnibus Dei in *iddida* et in *Alleluia*. *Ibid.*

Quare inter decem. Vide supra annotata in littera b. 439

Interregnis. Huic locum valde confusum suo quisque sensu motavit atque restituit, post Erasmum Marianum, et post Marianum Fronto Ducatus. Erasmiana lectio hæc est, « Sed vel seditionibus populi, vel quibusdam inter se regnis, id est, Juda ac Samaria discordantibus, aut certe prementibus malis, et hinc inde, » etc. Quod ita castigat Marianus Victorius codicum, ut ipse ait, Florentinorum presertim ope : « Sed vel seditionibus populi, vel quibusdam interregnis, aut certe prementibus malis, » etc. Ducatus tandem interregna minime probans in contextu Hieronymiano; sic restituendum censuerit hunc locum : « Filium in imperium subrogatum; sed vel seditionibus populi quibusdam internis, vel extra prementibus malis, et hinc inde consurgentibus bellis. » Bene ac lucide locus explicatus, sed nullum habet manuscriptum suffragatorem; quare Marianæ lectio retinenda est, utpote multis auctoritate ac illæ antiquissimorum exemplariorum S. Hieronymi. Interregna autem, de quibus hic agitur, non Hieronymo, sed Judeo fabulam narranti tribuenda monemus, sive illa fuerint, sive non fuerint. *Ibid.*

EPIST. LXXXIII. AD EVANGELUM.

Editi libri non *Evangelium*, sed *Evagrium* posuerunt. Omnes autem MSS. codices retinunt *Evangelium* vel *Evangelum*. Eodem nomine vocabatur postea Episcopus Illyricanus. Vide Baron. ad annum Christi 516. Porro Opusculum missum ab Evangelio superest adhuc in Appendice Tom. III. novæ Edit. Operum S. Augustini. 440

Ägyptus. Nullum exemplar babuinum Ms. in quo conexiva particula *ta* legatur; unde manifestum nobis videatur, additam esse apud Erasmum et Marianum *ägyptos*. *Ibid.*

El p̄terapion miscere tractati. Castigat hoc loco Erasmus Marianus, ostendens legendum *p̄terapion*, non *p̄terapion*, ut voluit Erasmus, cui profecto nullatenus favevit MSS. codices; nam illi retinunt Marianæ lectionem ac restitucionem. Est antem *p̄terapion* tractatus, quasi tractatus *amator querelarum*, sive *querulus*; eo quod præbeat occasionem offensionis et controværsie. *Ibid.*

Prima homiliarum origenis, etc. Sic legunt velutissimi codices non pauci MSS. et Editi veteres hui. Erasmus et Marianus cum aliquot exemplaribus manu exaratis. « Statimque in fronte Geneseos in prima Homiliarum Origenis rarer scriptum de Melchisedec » At lucidior sensus apparet in a:ta lectione quam restituumus. 441.

Apollinarem quoque. Multum discrepant ab hoc sensu editi libri Er. et Mari. legunt enim, *Apollinarium quoque nostrum*, et *Eustathium*, qui, etc. Sed præferenda lectio nostra; neque vero hereticum hominem nostrum appellare ac dicere potuit Ecclesiæ Catholicæ Doctor maximus. *Nostrum* igitur de Eustathio intelligimus, quia illæ Catho-

licæ strenuissimum fuit assertor magnus ille Eustathius Antiochenæ ecclesiae episcopus, qui in Concilio Niceno contra Arium, atque in suis Opusculis clarissima tuba hellicum cecinit. Ceterum nomen Eustathii omnino depravatum legitur in plurimis MSS. exemplaribus, ubi dicitur *Eustatius*, *Eustachius* et *Eustochius*. In codice denique manuscripto Monasterii sancti Cygironi ita scriptum reperio : *Apollinarem quoque martyrem et nostrum Eustasium*. Nonnulli codices consequenter habent, qui præs... *Episcopus fuit et contra Arium*, etc. 441

Mediano filio. Pro mediano filio, duo codices MSS. legunt, a majori filio, alter, a minore filio. Deinde omnes MSS. *typum Salvatoris præbunt et populi Iudeorum*, omnis nomine *Cham*, quod tamen necessario subintelligendum est et retinendum. *Ibid.*

Sacerdotis Filii Dei. Manuscripti non pauci, in typum processisse sacerdotii Filii Dei. 442

Et brutorum sanguinem. Vitosus est multum hic locus in editione veteri Romana et in Erasmiana, quam merito reprehendit Marianus; etsi inveniatur in aliquot Exemplaribus MSS. ad hunc modum. « Et brutorum sanguinem, eorum animalium exta, id est, quidquid super escam est, suscepit. » *Ibid.*

Et ininterpretabilis. Tria exemplaria MSS. et interpretabiliis, juxta editionem Vulgatam nostram Latinam. 443

Polices. Editi libri Eras. et Marian. vermiculæ et culices: sed reclamat illæ omnium codicum MSS. quorum haud pauci legunt etiam consequenter, *scientiam inscientæ*. *Ibid.*

UMLCHISEDECH, etc. Nullum fere in bac pericope restat exstaret verbum, quod non sit corruptum apud Erasmum et Marianum, et contra antiquorum Patrum consuetudinem positum. Non enim exemplaria Hieronymi manuscripta sequenda sibi proponunt; sed regulas hodiernorum Grammaticorum longe diversas ab usu veterum Hebreorum, atque Ecclesiasticorum Scriptorum. Itaque sic voluit Hieronymum legisse : « Umlchizedech melech Salem hozi lehem vaiah, vehu cohēn leel elion ; vaibarechu valomar baruch Abraham leel elion kome Samaim vaarets ; ubaruch el elion escher miggen zadecho bejadecho vajiten lo maeser michol. » Qui hæc contendit cum Editione nostra, falsum ubique reprehendit Hieronymum Erasmi et Mariani, ac prorsus imperitum lingue Hebraice, utpote qui legat זָדְכּוֹ זָדְכּוֹ Dalet pro Rech; et hanc vocem zadecho interpretetur *inimicos tuos*; cum significet verius *latera tua*. Hieronymus igitur legit sarach et bidach more Chaldaico; nam Targum Onkelos hunc locum Geneseos 14, 20. reddit *sarach* et *bidach*, *hostes tuo, in manu tua*. Vide infra similem lectionem in Epist. ad Sun. et Fretel. Ceterum in hebreo hodierno ita leguntur verba Hebraica ab Hieronymo citata רַמְלִי צָדְקָה בְּלָק שָׁלֵם וְצָדְאָה לְסֵם וְזָנָן וְזָדְאָה כֶּן לְאֵל עַלְעַן יְבִרְנָה וְאַמְדָּה בְּדָק אַמְדָּה לְאֵל עַלְעַן קְתָה שְׁמִים וְאַרְץ : וּבְרוֹן אֵל עַלְעַן אֲשֶׁר בְּקַנְזָה צָוֵיךְ נְזָק בְּמַעְשָׂךְ בְּלָק « Umalchi thsedec melech schalem holsi lebhem vajain; vehu-chohen leel elion, vaibarechu vajomar: baruch Abram leel elion cone schanaim vaarets; ubaruch el elion escher miggen thsarecha bejadecha vajiten lo manser mikkel. » *Ibid.*

Amos triginta quinque. Falso quadraginta posuit Erasmus, pro *triginta quinque*; ut ratione deducta statiu appetet. 444

Imperitia confidentiam. Sententia dicitur Thucydidis, *dæmoni πρὸς ἀπόροις, λογοῦσθε δὲ ἀνοῖξεν πρότερον, id est, inconsideratio confidentium, consideratio cunctationem afferit.* Thuc. lib. 3. 445

EPIST. LXXIV. AD RUFFINUM.

Diverse Inscriptam reperi' hanc Epistolam in exemplaribus MSS., sed omnia constanter retinent has voces ad Ruffinum Presbyterum Romæ. Unde manifestissime comprobatur istum Ruffinum Romanum Presbyterum fuisse, non Aquileiensem. Hieronymo tandem intensissimum hostem. De eodem Ruffino Romano ita scribit ad Aquileiensem Hieronymus, E, istola nunc 66. « Sanctum quoque Presbyterum Ruffinum ob quamdam causam per Romanum Mediolanum misiūus, » etc. Codicum porro MSS. titulus cæstros omnes complexus, hic est: Epistola S. Hieronymi ad Ruffinum Presbyterum Romæ, de judicio Salomonis in sectione parvuli. 447

Falso rumore. Manuscripti plures falsorum ore concelebrat; errore quidem facilis; sed omnibus manifesto. *Ibid.*

De nobis. Ita legunt cum Erasmo MSS. codices octo aut decem. Marianus Erasmo saepius iniquus legit, ad correctionem nostram. *Ibid.*

Generavit filios fornicationis. Quam lures MSS. codices

ita legunt; alii generit; quod magis probatur apud Mariano. 448

Funiculum et pavi gregem. Hic quoque *funiculos*: pauci *stoniculum* retinunt cum Mariano. *Ibid.*

Quæ concepit me. Omnia fore exemplaria MSS. *quæ concepit me*: Editi, *quæ me genuit.* 449

Si relin per singula currere. Editi, *si velut singula percurrere.* 450

Horum que legi. Horatianum est istud comma; nam Horatius Satyram libro primo, Satyræ decima sic habet:

Sepe asylum verus, iterum quæ digna legi sint

Scripturus: neque, te mihi miretur turba, labores. 451

Caninus libenter tidi. Quique MSS. codices pro *Canino* legunt *Caninum.* *Ibid.*

EPIST. LXXV. AD THEODORAM.

Nequaquam suspiciens. De portentosis hisce nominibus vide Hieronymum contra Vigilantium, item in cap. 64. Isaiae, in cap. 3. Amos, in Naum, et ad Hesibiam. In MSS. codicibus constanter legitur *armazet* pro *armagil.* 453

EPIST. LXXVI. AD ABIGAUM.

Denique quodsum, etc. Democritum intellige et ejus discipulum Metrodorum. Cicero Lib. v. de Finib. et Tuscul. Quest. Lib. v. Hieronym. Lib. II. aduersus Juvinian. Tertullian. in Apologet. 456

EPIST. LXXVIII. AD FABIOLAM.

Quamplurimi MSS. codices hanc sequentem præ se ferunt epigraphem: *Incepit de Mansiobus Israëlitici populi.* Unus Colbertinus recentior: *Incepit libellus S. Hieronymi de XL. duabus Mansiobus Israëlitici populi, compositus in memoriam Fabiolæ.* Corbeiensis vetustissimus infra multo tempore laudandus: *Tractatus de quadraginta duabus Mansiobus filiorum Israel.* 467

Nos autem verius, etc. Consule supra Apologiam eruditio Hieronymi in lingua Hebraica, cap. 2. Comment. in lib. Hebr. Nominum. 468

Excedente, etc. Male in antea editis legimus, et *excedente.* Sel. nisi fallor, posuerunt Eras. et Mar. *excedente:* typographi imperiti, *excedente.* Plures MSS. et comedeu e. ctc. 470

Tonitruum putaverunt. Non in baptismo Salvatoria; sed quando ipse rogabat Patrem, ut clarificaret nomen suum, Joan. 32. 29. « Turba que stabat et audierat, dicebat tonitruum esse factum, » etc. At forte meminit hoc loco Hieronymus aliquicui Evangelii apocryphi in quo illud erat scriptum; sicut de lumine magno apparente in baptismo Salvatoris unum exemplar Italæ Versionis conceptus verbis mentionem facit. Vide editionem meam Evangelii secundum Mathæum; et inter Opera Cypriani opusculum cuiusdam Scriptoris anonymi, in Observationibus Rigaltii pag. 159.

Tonitruo gaudi, etc. Eodem sensu alia exemplaria legunt, *tonitruo gaudio.* *Ibid.*

Habent protœgentem. Avidunt editi ante nos libri, et *nozignem habeat, etc.* 472

Pericula rursus occurunt. Eras. et Marian. hic quoque posuerunt. *Egyptii et pharao rursus occurunt.* 473

Disciplinam, etc. Iudicem Eras. et Marian. legunt, *Evangelicam doctrinam.* *Ibid.*

Adhesionem. Contra fidem omnium MSS. codicum et libri nominum Hebraicorum mutant etiam hoc loco genuinam lectionem, et pro *remissionem*, substituunt *retentionem.* Vide supra annotationem nostrani col. 19. 476

Si medium verbū scribatur per BETH litteram. *תְּבֵדֶבֶה, a תְּבֵדֶבֶה, conjunctam significat et adhaeren-*

tem: תְּבֵדֶבֶה depheca vero, a תְּבֵדֶבֶה depheac, pulsationem vel

pulsatam intelligent Grammatici juxta Hieronymianam observationem. *Ibid.*

De male interpretatis. Male interpretata intelligit editionem Græcam LXX. ubi *depheca* legimus, pro *Depheca*, id est, Resch, pro Daleth, qua parvo lantum apice distinguuntur hoc modo *T Daleth, T Resch.* *Ibid.*

ABEN EZER. Falso in antea editis libris positum est *haben haaser,* quasi cum *sanech*, vel cum *sin* scribatur in Hebreico contextu: nam si his litteris scriptum dicimus, *aben haaser,* minime significat *lapidem adulterio.* 477

Castrameli sunt. In aliquot MSS. ac in editis legitur, *castra posuerunt.* 478

In centum viginti Mosaicæ, etc. Exemplaria manuscripta constanter retinunt hanc lectionem, quam editi mutarunt in hunc modum: « In Apostolos quoque et qui cum eis erant, in centesimo vicesimo Mosaicæ etatis numero constituit, » etc. *Ibid.*

Rubi. Manuscriptus codex antiquissimus Corbeiensis, litteris uncialibus ante annos circiter mille in membranis

exaratus, legit *parvulentias Egyptiorum;* et deinde cum ceteris omnibus, *qui sunt magnarum carnium,* in margine quem recentior manu inscriptum retinet *virulentias.* Meminit porro Hieronymus verborum Ezechielis cap. XVI. v. 26. « Et fornicata es cum filiis Egypti viciniis tuis magnarum carnium. » Idem lib. 1. Comment. in Osee, cap. 1. « Amatores Chaldaeos, et Assyrios, et Egyptios, qui sunt magnarum carnium, secuta est. » Haec utique si commodius attendissent veterum editionum Auctores, nunquam ridiculam rem posuissent in contextu Hieronymi; inopere enim legere voluerunt, *Nec tunc virulentias Egyptiorum, quæ sunt i oetarum carmina, etc.*

Apud apud Graecos. Verbum isthoc Latine exscribitur in MSS. exemplaribus non paucis, *arcenth n.* *Ibid.*

Malachia literæ, etc. Vel memoria lajus est Hieronymus; aut diversis exemplaribus Malachiam utebatur; vel forte imperiti exscriptores i re Isaiae posuerunt Malachiam, ut alibi i re Zacharia, Jeremiam. Itaque Isaiae capite uno, versu decimo legimus quod hic notat S. Doctor; sed Idmæi non sunt hoc loco; qui pro latieribus destructis, nituntur lapides politos repouere. Nam ita scriptum est *versu citato: lateres cediderunt, sed quadratis lapidibus adificavimus.* Id loquuntur populus Ephraim et habitatores Samariae, non Idumæi. *Ibid.*

Hoc verbum, etc. Sub alia forma sc̄pius occurrit verbum significans *frenos*, nempe *תְּבֵרֶן resen.* Igitur nulla nos do-

cuit hic Hieronymus. 1. Quod *vox תְּבֵרֶן Ressa*, vel *Ressa* reperiatur solummodo apud Hebreos num. 33. 21. et 22. 2. Quod fuerit antiquitus liber apocryphus in quo verbum *Ressa* inveniebatur, et pro *stadio* ibideum sunebatur. 3. Denique quod liber ille a Græcis *τερεν*, id est, *parva Genesis appellatus sit.* Cur autem Erasmus et Marianus de suo effluxerint verbum Græcum *τερπηνος*, tollentes nomen positum ab Hieronymo, ac nominis interpretationem, contra flem omnium MSS. codicum, non meum est dicere, sed eorum qui voluerint manifestis vitiis adulari. *Ibid.*

Vulnerari principem tyri. De principe Tyri vide caput 28. Ezechielis, ubi imaginem habes superbi Angeli a Christo vulnerati. *Ibid.*

Supradictio apocrypho Geneseos volumine. Allegoriam libri Apocryphi hic, ut jam supra, prosequitur Hieronymus. Et notandum etymologiam nominis *Thare*: positum in libro Hebraicorum Nominum reprobari in hac Mansione ab ijsmet Hieronymo: *Nec erraverit, inquit, si per an litteram scriberetur,* etc. Nam re ipsa *תְּבֵרֶן Thare*, vel *Thara* cum *an* significat *militiam, sui passionem, sive pastaram;* cum *Heth* autem aspiratione duplice, *תְּבֵרֶן Thare*, exprimit *abactor vel depulsor* juxta librum Apocry. hum. *Ibid.*

Non sinit devorari. Vide lib. Gen. 25. 11. ubi Abraham abigit aves a partibus et membris divisi sacrifici. *Ibid.*

Moseroth. In vetustissimo Ms. Corbeensi iam laudato sc̄pius, non *Moseroth*, sed *Moseroth* scriptum est. *Ibid.*

Dedolaciones hominis. Manuscripti vetustissimi aliquot et recentiores legunt, *dedolaciones hominis.* Deinde Corbeensis, litteris Græcis *τελευταὶ τέλος;* id ipsum quoque legendum deprehendimus ex vestigiis aliorum exemplariorum, ut fassus est Erasmus in suis scholiis, immorto hic notatus apud Marianum, qui legere voluit *τελευταὶ τέλος Hieronymo* minime proprium. Nam nomen Hebreum *תְּבֵרֶן Asia, vel Elision Gaber,* significantius Græce exprimitur *τελευταὶ τέλος*, id est, *lignatio*, aut *τελευταὶ τέλος*, hoc est, *lignationes riri;* quam *τελευταὶ τέλος*, *lignorum serax.* Quod manifeste evincunt sequentia *τελευταὶ τέλος Hieronymi* verba. *τελευταὶ τέλος riri;* *serax et omnium arborum genera.... figurare.* *Ibid.*

Per Gimel. Græci legebant *Gaison Gaber;* quia LXX. Interpretes *γάνη* Hebreicum per *Γανίμα* sc̄pius reddiderunt, ut in *Γανίμα pro Amorha.* *Ibid.*

Nec errarent. Ex hoc loco scire possumus diligentiam Hieronymi in rebus Hebraicis ac Nominum etymologiis perscrutandis; quoque errores Gracorum et Latinorum unica sc̄pius observatione castigaverit. *Ibid.*

Τελευταὶ τέλος appellatur. *Τελευταὶ τέλος* idem est quod *diminutive*: duo autem illa diminutiva sunt *Selmona*, id est, *maguncula;* et *Phinon*, hoc est, *os parvum;* aut si licet abuti novo vocabulo, *ορύλη.* Nisi potius dixerim cum Virgilio et Columella, *oscillum.* *Ibid.*

Secundum verba Heliu. Editi retinent hoc loco nomen *Heliu;* nec ullam inveni Marianaem vel Erasianam annotationem quæ me doceat, quis fuerit ille *Heliu*, juxta cuius verba *Oboth* significat *lagenas grandes.* At menuisse debuerat Eliu verborum, Job 52. v. 19. « El venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disruptit. » Hoc loco *תְּבֵרֶן Oboth* significat *lagenas secundum Heliu, incognitum in veteribus editionibus Hieronymi.* *Ibid.*

rim castrametati sunt. MSS. plures cum aspiratione *Hi-* 492
kin.

Deblatham. Velit, nolit Hieronymus, semper legit verba Hebraica apud Erasmus et Marianum Juxta Massoretharum puncta vocalia et alias tricas Grammaticales, ut supra

Phunon pro *Phinon*; et hic *רְבָלָתָחָם* *Diblatha-* 493
tēna, pro *Diblathain*. Observandum vero in Textu Hebreo Samaritanorum ac versione Syrorum, retentum fuisse *Phi-*
nōn; et *Deblathain* quoque apud Syros.

Numeratur rursum populus. Addunt editi antea libri, numerantur et levita. Consequenter etiam legunt hoc modo: « Et ex iudicio Domini hæreditatem accipiunt, ut inter fratres suos nec femineus a possessione Dei sexus exclu- 495
datur. »

Offerre debeat. Non pauci codices MSS. pro *offerre*, ha-
bent *ferre*, et *offerre*.

Meditatorium Evangelii. Discrepant in hac voce exemplaria MSS. quia quamplurima legit *mediatorium pro me-*
ditatorium. Sed ultimam hanc lectionem retainendam monet seus Hieronymi docens Deuteronomium esse quasi præparatorium ad aliam secundam Legem, et in se repre-
sentans Evangelium futurum.

EPIST. LXXIX. AD SALVINAM.

In MSS. Codd. *Incipit ad Salvinam consolatoria de Nebris-* 497
do et riduclitate servanda. In quibusdam sic lego: *De morte*
Nebridū et riduclitate servanda.

Non hominum, etc. Quatuor Exemplaria manuscripta hanc sequentem retainent lectionem: « Unumquodque eum non hominum, sed rerum poultre judicandum est. »

EP. LXXXII. AD THEOPHILUM.

Vetus dictum. Erasiniana Editio addit nomen proprium *nujus veteris Monasterii*, legitime: « Monasterium enim sancti Papæ Epiphani nomine *vetus ad dictum*. » Sed ita vera sit lectio scire non possum, quia in hac Epistola MSS. Codicum auxilio destitutus sum.

EP. LXXXIV. AD PAMMACH. ET OC.

Dimidiatum Christi introducit oeconomicum. Dimidiatum dixit oeconomicum Christi, quia Apollinaris voluit Verbum carnem solumente, non animam assumpsisse. Consequenter ARII apertissimus propugnator dicitur Eusebius Cesariensis, quod aliqui negare videntur.

Bar-aninam nocturnum, etc. *Bar-anina* vocabatur Hieronymi Praeceptor Judeus, non *Barrahanus*, ut falso legitur in antiquis Editionibus. Hoc nomine inepte propter imperitiam abusus est Ruffinus in libris *Invectivorum sua-* 523
rum.

Mille et eo amplius tractatus. Codex Sancygirannus sic legit: « Mille et eo amplius tractatus legi, quos in Ecclesia locutus est. Eddidit innumerabiles praeterea Commentarios, » etc. Marianus Victorius: « Mille et eo amplius tractatus in Ecclesia locutus est. Eddidit, » etc.

Εὐαγγελούσιν. Non leges cum Erasmo εὐαγγελούσιν, id est, causantur; nec cum Mariano in Notis εὐαγγελούσιν. Miror vero Marianum respetuēm verbum *Gracum* αὐτούσιον, quod dicit per eam scriptum in quibusdam MSS. codicibus; cum certum sit genuinam hanc esse lectionem sancti Hieronymi, tum ex sensu verborum, tum ex sive Exemplarium manuscriptorum in quibus legitur vel, εὐαγγελούσιν, vel εὐαγγελούσιν. Significat autem εὐαγγελούσιν, eloquenter et exquisite loquor, aut copiose loquor, et facile. Itaque Ruffinus et alii Origenis assertores exquisitis mendacis et loquaciter defendebant aliena esse in Origenis libris quæ Catholicis displicebat: unde Hieronymus ait: Cum ipse Origenes in Epistola ad Fabianum punitentiam agat, cur talia scriperit, et quid adhuc vos nugaci verborum affluentia diciatis aliena esse quæ displicant?

EPIST. LXXXV. AD PAULINUM.

Criminantur διαιροῦσθαι. Quanta temeritate mutatus atque depravatus sit locus iste apud Erasmus, Marianum et alios antiquos editores Hieronymi, vix credet Lector studiosus: nam pro Graeca voce composita ex διαιρετικῷ, et εὐαγγελούσιν, id est, pro διαιροῦσθαι, illi omnes ante nos posuerunt hanc confusa verba, quod in me criminatur. CAL-
PHURNIUS LANARIUS ET DISCIPULI ejus. Neque vero sufficiebat eis abstulisse *acairopoudastas* Origenis, id est, *intempestivos* et *innodicos* *studiosos* atque *fautores* ejus, nisi pro Origene substituerent Ruffinum ac ejus discipulos. Relegat quisque totum Hieronymi locum, ut i lico grataetur sibi, quod a nobis novam veramque teneat editionem Operum Sancti Doctoris. Erasmus ita cœcutiebat in lectione Codd. manuscriptorum, ut pro *ακαιροπούδακτας*, in eis le-
gerit, θηράκηται.

EPIST. XCVII. AD PAMMACH. et MARC.

Moriuntur. In vetusto codice sancti Theodorici prope Rhemos, post Epistolam Hieronymi consequenter ponuntur

S. HIERONYMI I.

libri tres Paschales Theophilii, quos Hieronymus misit Pammachio et Marcella. Hunc et nos ordinem socii eosdem libros e Graeco in Latinum conversos ab Hieronymo hic edendos curavimus; ut rebus et temporibus suis ordo constaret in hac Editione nostra.

583

EPIST. XCVIII.

In eodem codice manuscripto S. Theodorici, post Epistolam Hieronymi ad Pammachium et Marcellam hæc attexta leguntur: « Explicit Præfatio. Incipit Epistola Paschalis Theophilii Alexandrinae urbis Episcopi prima ad totius Egypti Episcopos, de Graeco in Latinum a beato Hieronymo translata. »

ibid.

EPIST. CIV. AUGUSTINI.

Inflammantibus calumniam, etc. In cunctis Exemplari bus, quæ curiosissime perlegi ad hujus loci intelligentiam, reperi scriptum non *inflammantibus*; sed *inflammantibus calumniam falsitatis*. Antiquam tamen lectionem mulare non iui, ne unus multis viris doctis videret repugnare. Quod sequitur cum parenthesi (*ea quippe civitas erat Judæorum*) ita legeendum docet ipse sermonis Augustini contextus: id quoque monet omnium codicum MSS. consensus: unde miror hominum falsarum antiquitatum parentem atque defensoriem voluisse authenticam hujuscemodi sollicitare lectionem, absque Exemplarium sive nobisque de suo hunc textum obtrudere (*Oea quippe erat civitas*). Certe oppidum fuisse asserit Hieronymus infra Epistola LXX. alias 99. *Oea* vero sive *Trípolis*, non fuit oppidulum *Judei*s et alii Gentibus referunt; sed urbs Africa ampla, una ex illis que, teste Solino, favebant Romanis. Nunc quoque *Tripolis* urbs est ampla ac munita, regni Tripolitani caput, cum portu in ora maris mediterranei. Denique doctissimus Augustini Interpres Gallus, lectionem et interpretationem hujus presentis Editionis secutus, locum his ita expressus: *L'évêque fut constraint de consulter les Juifs, car c'est une ville où il y en a, etc.* Quare clamare compellor, felices artes si de illis soli artifices judicarent; nec sutores habemus extra crepidas.

637

EP. CVI. AD SUNNIAM et FRET.

Dilectissimis fratribus Sunniæ, etc. Ita legunt omnes MSS. codices nullo excepto; quæ salutatio epistolari officii cum fuisse subtracta apud Erasm. et Marian. causam erroris præbut parenti Historia Critica veteris Testamenti, qui sibi persuasit Sunniam et Fretelam mulieres fuisse Graece ac Hebreas scientes. Consule infra annotationes nostras positas ad calcem hujus Epistole.

641

Koin. Corrupte plures MSS. retainent hic *Koina* et *Coine*; et consequenter, Luciani et Lucianus.

642

Jerosolyma, etc. Observandum contra opinionem scion-
torum hujus temporis, LXX. Interpretum editionem ab Hebraico fonte non discrepantem decantatam fuisse Jero-
solymæ et in Ecclesiis Orientis; aliam vero non conformem suoi fonti abjectam ac repudiata.

ibid.

Scribens in commune respondeo. Codex Vaticanus 314. *Qui mihi Epistolam vestram tradidit, duobus scribens repondeo;* et paulo post, *Et est inter exemplaria veritus requarenda, recurrimus, etc.*

ibid.

Protagora platonis. Semper in antiquioribus MSS. Operibus S. Hieronymi invenio *Pythagoram* pro *Protagora* ὄστι-
tum; facili certe veterum exscriptorū lapsu, qui nomen usitatum et notius retinebant, ignotum alijiciebant. Con-
sule Prefationem in Genesim Tomo I. Editionis nostra, ubi citatur *OEconomicus Xenophontis*.

643

OSER, etc. Quam falsa sit hujusmodi lectio Hebraica in editione Marianæ, etiam indocilis patet. Quis enim unquam *ΤΩΤΙ*, cum pleno *hōhem*, legi cum *Jod* consonant, hajesar? At de corrupta ista lectione vide quæ dicta sunt in annotationibus nostris.

644

Non quo nobis orantibus, etc. Minoris momenti aliquot lectiones variantes reponimus, ut spatia vacua occuparent in columna veteris editionis, non. ut aliquid eximium nos docerent.

ibid.

Habet MOD. De hac ac consequenti falsa lectione Hebraica in Erasm. et Marian. vide annotationes nostras post Epistola contextum.

ibid.

Id est stellam. Discant studiosi usum asteriscorum et obelorum ab Hieronymo, qui quotidie in manibus habuit Origenis Hexapla; non a quibusdam nostris scitatis imperitis Scriptoribus, quos non docuit rerum experientia quotidiana, sed contentionis stulta præsumptio. Ceterum quidquid monet Hieronymus de signis obeli et asterisci in libro Psalmonum, totonc inveniet Lector in secunda parte divinæ bibliothecæ ejusdem S. Hieronymi a nobis nuper editæ.

645

Poematis innenuntur. Aristarchus Grammaticus, qui Homeri carmina in corpus rediget, atque in libros digessit, versus nothæ sive adulterinos et suppositios *sciamus*, id

(Quarante.)

est, minutis veribus præpositis damnavit : contra, genuinos et insignes Homericani venam sapientes ~~arguerunt~~, hoc est, stellulis prænotavit et illustravit. Signa igitur illa transluit Origenes in Libros sacros, ut testis est Epiphanius libro de Ponderibus et Mensoris, et Hieronymus in hac Epistola ad Sun. et Fretel. ac in omnibus ferme Praefationibus divinorum Bibliorum. Ex hujusmodi recepta consuetudine appellantur Aristarchi, qui de libris judicant; unde Horatius ad Pisones de Arte Poetica :

*Vir bonus et prudens versus reprendet inertes :
Culpabit duros : incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum : ambitiosa recidet
Ornamenta : parum claris lucem dare coget :
Arguel ambigue dictum : mutanda notabilis :
Fiat aristarchus, etc.*

Quod Horatius atrum transverso calamo signum vocat, id Hieronymus transversum virgam, vel lineam jacentem dicit in Praefatione in Paralipomenon juxta LXX. et in libro Salomonis, quos ipse asteriscis et obelis distinxerat. 643

Interpositis duobus versibus. Consule infra annotationes nostras in hunc locum. 646

ātē δέσμων. Manuscrips Cluniacensis & δέσμων, id est, etc. ibid.

ātē δέσμων. Quamplures MSS. omittunt haec verba Graeca; sed non omisit Cluniacensis peraltius, e quo illa restitutum in praesenti Editione. 647

Brevi enim. Ita legunt omnes MSS. codices antiquiores ac melioris nota. Regius unus recentior Florentiae scriptus retinet lectionem Erasmi et Marianu, qua manifestissime comprobatur ipsos corruptis solumento ac recentioribus exemplaribus manu exaratis usos suisse ad Editionem Epistoliarum sancti Hieronymi. Nam præter alias corruptelas in MS. Regius num. 3629 omnes versiculos Gracios ad eos et LXX. Interpretibus constanter retinet, ut illi levior apud Eras. et Marian. ibid.

De hebreo. Ita legunt omnes MSS. codices antiquiores in duplice Psalterio, Romano et Gallicano, edito secunda parte Divinae Bibliothecæ, id est, Tomo primo Editionis nostræ novæ Operum S. Hieronymi. 649

Et Sexta editio. Omittitur vox *Editio* in omnibus fere MSS. exemplaribus. ibid.

πρότερον. In MS. codice Regio Florentino, cuius supra mentioni, pro πρότερον legimus ~~πρότερον~~ cum duobus accentibus. 650

Scriptum reperi. Lectionis Hebraicæ nullum exstat vestigium in MSS. antiquioribus; sed tantum in Regio Florentino, in quo si atium vacuum visitur erasmus et sufficiens ad scribenda Hebraica verba. Ne igitur mireris si apud Erasum et Marianum tot occurrant sententiae adulteriarum; cum erroris causam ijsis præbuerint codices recentiores ab impietis interpolati ac depravati. 651

Et de superiori tertio versiculo. Consule infra Observationes nostras in hanc falsissimam lectionem. 652

Quod nos tulimus. Tulit verbum *terra* in Psalterio Gallicano quod majori diligentia perfectum est, quam Psalterium Romanum cursim emendatum. Videsis ista in secunda parte I. tom. Editionis nostræ novæ. ibid.

Etsi. Sic legunt omnes MSS. antiquissimi et optimæ nota. Regius Florentinus ac imperitissimum ac temerario homine descriptus retinet ~~ātē~~; quia in Vulgata plurali numero legimus, *justorum*, cum tamen genuina lectio sit ~~ātē~~, id est, *justi sive recti*; ut ex Theodoreto atque ex aliis Scriptoribus Gracis scire notis licet, legunt enim illi Hebreo conformiter: *ātē δέσμων* vel *τέτον* *τεραπονῶν* *τα πότερον τα δέσμων*, id est, *Nonne hoc scriptum est in libro recti*. Emendandi ergo omnes MSS. codices Latinii ex Theodoreto Qurst. 13. in hunc Josue locum, et ex aliis exemplaribus LXX. Translatorum, qui retinent clausulam istam. ibid.

δέσμων δέσμων, etc. Hic quoque corruptissimus est Regius codex Florentinus; omittit namque omnia verba Graeca præter δέσμων μ. Cetera supplant Eras. et Marian. de Evangelio Graeco quod manibus omnium teritur. Vide infra annotationes nostras in verba Graeca hujus Epistolæ. 654

MERUA. In codicibus MSS. scribitur *Merucha* et *Merua*, sed vera et genuina lectio Hieronymi *Merua* est; quia ipse sexcentis locis *TTT* Hebreum, legit *Rua*. ibid.

Eī finum terræ. Ne mireris Lector tot tantaque additamenta Graecorum versuum et verborum, quæ leguntur in Editione Erasmiana et Marianæ; securi sunt enim vitiissima exemplaria recentiora, in quibus nescio quis temerarius hisce additamentis totum contextum Hieronymi coinquavit et conturbavit. Eadem supposititia additamentea retinet codex Regius Florentinus de quo jam saepius dictum est. 655

Pro quo melius, etc. Integrum istum locum omiserunt

Erasmus et Marianus, licet constanter eum retineant MSS. codices Romani et Gallicani. 656

CATOROT ELIM. Eo modo legunt omnes manuscripti codices, quamvis in Hebreo sit *TTT* *Cetoreth* formæ singularis. Nescio an fuerit scriptum in Hebreis voluminibus Hieronymi *TTT* *Cetoreth*. ibid.

MALOCHOTACII *scriptum habet.* Consule infra annotationes in hunc locum. 659

Et tamen sciendum. I. locus insignis ad retundendam imperitiam quorundam Scriptorum bujus temporis, quia multa garrant contra Hebraicam Veritatem, ubi viderint in Ecclesia Christi nonnulla usurpata de LXX. Interpretibus propter antiquitatem. Audient igitur doctissimum Hieronymum, et ab ipso discant fonti proprium honorem tribuere, et rivulo suum non denegare. 660

Aquarum interpretatus est. Totum contextum Graecum obtrudit nobis corruptissimum exemplar Regium MS. et veteres Edit. Erasmo. et Marian. cujus nec vola, nec vestigium exstat in aliis exemplaribus MSS. ibid.

Psalmorum meorum in nocte, etc. Corrupte tuorum legunt Erasmo. et Marian. post codicem Regium Florentinum, quem mihi exsecrari licet propter corrossum, luxatum, feedatum, interpolatum et omnibus depravationum sordibus conquinatum in illo S. Hieron. 661

JASAPHPHERU. Ita omnes MSS. codices antiquiores et recentiores non infimæ notæ. Male ergo addunt editi particulam conjunctivam *l'au*, et pro duplice *ph* in medio literam *p* substituunt. ibid.

δέσμων. Insignibus aliis depravationibus novas addit codex exsecrabilis Florentinus, nempe *ātē* *τέτον* *τεραπονῶν*. Consule infra annotationes nostras in hæc verba Graeca et in proxime sequentia. 662

Istius temporis interpretem. Ruffium carpere videtur, qui tempore Hieronymi disertissimus Interpres habebatur apud imperitos. Alibi enim Ruffium in Latina lingua rudem fuisse docet Hieronymus. 663

BOS *scriptum est.* Sic legunt omnes MSS. codices antiquissimi et recentiores. Vide infra annotationes nostras in hanc variantem lectionem Hebraeum. 667

AFAR possum est. Ne mireris Lector, si verbum Hebraicum *ΘΥ*, legatur hic cum *F* in medio, AFAR, et non APIAR: quia Hieronymus Hebream literam *Θ*, exprimit saepius per *F*. Latinorum, ut videre est in Libro Hebraico *Nominum et Locorum*. 668

Et educas panem de terra. Resumit Psalmi anteriores versus; quia sic digesti videntur in schedula Sunnia et Fretela. 669

Nitri abies domus est. Ita ex Hebreo in Latinum vertit Hieronymus. Consule librum Psalmorum in Canone Hebraicæ Veritatis, seu Tomo I. Editionis nostræ. 670

EPHS 1U. Apertissimum mendacium apud Erasmo. et Marian. qui habent *bephisi*, etc., tribunt Hieronymo imperitiam tantam Hebraicæ linguæ, ut velint eum confundere affixum primæ personæ cum affixo, seu pronomine tertie personæ; *meu*, *cum sua*, *vel ejus*. Vide infra annotationes nostras. 672

De Hebreo ita vertimus. Suam Translationem Psalmorum Latinum hic vocat Hebreum; quia ex Hebreis voluminibus fuerat ex ressa. Hoc tamen, si vera est lectio codicis MSS. in Hebreo: nam aliquantulum miliu suspecta videtur; maxime quod in exemplari Cluniacensi ea ligatum sit *in*, et mutatum in *de*. 674

ALIE ANNOTATIONES IN EANDEM EPISTOLAM.

De Argumento et Inscriptione hujus Epistolæ.

Argumentum hujus Epistolæ fuit, de emendatione Psalterii juxta Hebraicam Veritatem; quod conceptis verbis præferunt MSS. codices in Titulo ejusdem lucubrationis. Nec obscure id, etiam significat MS. Colbertinus num. 455, ubi leguntur isthac: *De Psalterio, quæ de Septuaginta Interpretum Editione corrupta sint.* Nam variantes lectiones Latinorum Graecorumque librorum, quas Sunnia et Fretela in schedula digresserant per ordinem, corruptam et contaminatam Psalmorum interpretationem publice probebant; quia, ut optime ad Damasam Hieronymus Praefatio in quatuor Evangelia: *Et rerum non esse quod variat, si am maledicorum testimonio comprobatur.* Emendatio autem juxta fidem codicium Hebreorum fieri debuit: quod quidem Sunnia ac Fretela quærebant; docetque constanter Hieronymus dicens: « In veteri testamento, si quando inter Graecos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam con fugiendum veritate, ut quidquid de foote præfiscitur, hoc quæranus in rivulus. » Ad eam quoque Seniorum LXX. Editionem, quæ in *τέτον*; Origenis habebatur, quæque in Eruditorum libris reservata erat, Psalmorum emendatio potuit institui; cum de illa LXX. Interpretum translatione

Hieronymus ipse pronuntiet: *Quidquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est, quin ita et ubi Hebraeorum auctoritate discordet.*

Ceterum Sunniam Fretelamque matronas fuisse eruditii nonnulli Scriptores asserunt: nec Latine modo, ac Græcæ, sed Hebraicæ etiam linguae scientia insignes. Qui geminus error refellitur cum ab inscriptione Epistolæ, tum c' tō ejusdem contextu. Ac primum Epistola hæc in omnibus exaratis manu libris, inque veteri Editione Veneta, inscribitur *fratribus*, non *sororibus aut filiis*, id est, viris et non mulieribus. Sic igitur in Ms. codicibus scriptum reperi; « Dilectissimis fratribus Sunniae et Fretelæ, et ceteris qui vobisiscum Domine serviunt, Hieronymus. » Deinde Sunniae ac Fretelæ gratulatur sanctus Doctor, quod eorum « dudum callosa tenendo capulum manus et digitu tractandis sagittis aptiores, ad stylum calamum mollescent, et bellicosa pectora vertuntur in mansuetudinem Christianam. » Quare ex hujus Epistola verbis liquido appetet Sunniam et Fretelam viros fuisse et Gelarum quidem gener, sed Christi religione, divinarumque Scripturarum studio multum celebres. Accedit eo, quod vtric' nomen esset apud Gothos *Fritilas*, et *Sunthila*, sive *Svintila*, *Attila*, *Totila*, et *Agila*: et *Fritilas* quidem nihil differt a *Fretela* aut *Fritelas*; *Sunthila* vero non ita multum ablutit a *Sunnia*, ut ab eo litteris quibusdam superadditis, vel permutatis nequeratur derivari.

Porro viros illos codicum sacrorum studiosos, linguae nibilominus Hebraicæ imperitos fuisse novimus; quippe quod elementa ac syllabus Veritatis Hebraicæ ab Hieronymo in Epistola doceantur. Nam in Ps. VII. hæc ab eo observata sunt: *In Hebreo autem SEDECI habet, quod interpretatur, justitia mea; et non SEDECACH, quod justitiam tuam sonat.* In psal. quoque XXII. ista ab Hieronymo scripta leguntur: « Ceterum, inquit, et Septuaginta, et Hebrei, et omnes interpres, calix meus, hubent; et Hebraice dicitur CHOSI; alioquin si calix tuus et set, dicetur CHOSACH. Quia profecto nec Hebraicis litteris leviter tinctos Hieronymus docuisset. Postremo querunt Sunnia et Fretela a sancto Doctori, ut inter variantes Græcas, Latinasque lectiones Psalmorum, *Quid magis Hebreis converiat, significet*: illud vero studium proprio ipsi marte explore utcumque potuissent, nisi rudes essent omnino in rebus Hebraicis.

De tempore hujus scriptiorum.

Epistolam sancti Hieronymi ad Sunniam ac Fretelam, scriptam fuisse anno Christi supra quadringentesimum quinto plures conjecturae persuadent. Et priorem quidem conjecturam facimus ex profactione Firmi Presbyteri, qui fuit exactor hujus operis, id est, Epistolæ, ut ipse testatur Hieronymus, dum rescribit. Firmus enim ille Presbyter hoc anno 403. Hieronymi Epistolam nunc XVI. ad Augustinum scriptam, et Palestina detulit in Africam. Quod probatum exstat in Notis chronologicis nova Editionis sancti Augustini. Potuit itaque idem Firmus et hanc ab Hieronymo accipere Epistolam Sunniae et Fretelæ vel reddendam vel dirigendam.

Idem conjecturare nobis licet ex hujus temporis Græcorum altercationibus, quas non obscure his verbis perstringit Hieronymus initio Epistolæ: « Quis hos crederet, inquit, ut barbara Getarum lingua Hebraicam quereret veritatem, et dormitantibus, mo contententibus Græcis, ipsa Germania Spiritus Sancti eloqua scrutaretur? » Quæ si de multarum partium apud Græcos studiis in causa Theophili et sancti Chrysostomi intelligentur, necesse est asserere hoc anno Christi 403. vel superiori 404. scriptam fuisse ab Hieronymo Epistolam istam.

Certe ante annum 392. quo absoluta e fonte Hebraico Psalmorum interpretatio Latina Hieronymi circumferebatur, ad Sunniam et Fretelam eum non scripsisse certo certius appareat; cum frequenter occurrant in Epistolæ contextu translationis hujus lectiones, et ab ipso Hieronymo recitatæ sententiae. Adde Hieronymum Epistolæ ad Sunniam et Fretelam in suis adversus Ruffinum Apologeticis libris mentionem non otiose facturum, si ante annum Christi 402. quo elaborata creditur posterior *Apologia*, ipse rescripsisset: nam in isto luculentio opere bene audiunt ubique Septuaginta Interpretes; quod argumentum potuit esse maximum ad retundendam Ruffini calamiam, qua omnibus suadere gestiebat, in suggillationem Septuaginta Seniorum susceptam fuisse ab Hieronymo Instrumenti Veteris et concinnatam Translationem novam.

Denique eundem Ruffinum carpit, meo quidem judicio, Hieronymus; quoniam de quodam illius temporis interprete ad Sunniam et Fretelam ironice scribit: *Nisi forte, inquit, ita est, non putatis transferendum, despexisti; sed secundum discretissimum istius temporis interpretum, annibasti, vel annulasti, vel nullificasti; et si qua alia possunt inventari apud imperitos portenta verborum.* Ruffinus autem

hoc tempore celebris apud nonnullos habebatur Interpres, qui tantum sibi summebat, ut Latina divinarum Scripturarum exemplaria ad Græcos codices emendareret: « Tu Latinus, nebea Hieronymus ultima apologia, Scripturas de Græco emendabis, et aliud Ecclesiis trades legendum, quam quod semel ab Apostolis suscepserunt; minni non licet, » etc. Ex quo intelligimus, si tamen conjecturis locus est, Ruffinus forte alicubi pro Græco ~~interpretatur~~, et Latino *despexit*, posuisse *annihilati*, vel *nullificasti*, que imperitorum portentosa verba Hieronymus nominavit. Porro Ruffinus circa annum Christi 410 ex hac vita migrasse creditur. Scio equidem Firmum Presbyterum, ob rem Eustochii et Paulæ junioris, Ravennam et inde Africam, Siciliamque ab Hieronymo directum anno Domini 415. atque Ej' istolam ejus ad Sunniam et Fretelam cum aliis perferendam potuisse susciere. Verum ad protractionem id usque temporis Epistolæ scripti, ea, que de Græcorum contentionibus observata sunt, nequaquam sinunt.

De locis obscurioribus ac variis libris aliquot lectionibus.

Super qua re et sanctus filius meus Avitus sepe quæserat. An is sit iste Avitus, qui anno Christi 415. Luciani Presbyteri O, usculum de Inventione Reliquiarum sancti Stephanii Protomartyris, in Latinum sermonem per Orosium Occidentalius edidit, adhuc exploratum non habeo. Quatuor porro aut quinque Aviti coœvi dignoscuntur ex Epistolis Hieronymi atque Augustini. Horum primus est ipse, de quo nunc in Epistola ad Sunniam et Fretelam meminit sanctus Doctor: « Super qua re, inquit, et sanctus filius meus Avitus sepe quæserat; » et iterum in fine: « Ideo autem, quod et vos in fine schedulari queritis, et sanctus filius meus Avitus frequenter efflagitat, » etc. De alio Avito ita idem Hieronymus Epistola IX. ad Salvinam scribent: « Extrema (causa) ait, quæ et validior, quod filio meo Avito roganti negare nihil potui: qui crebris litteris interpellatricem duri judicis superans, et multorum mihi ad quos super eadem materia scriperam, exempla proponens, ita suffudit pudorem negantis, ut plus consideraret quid ille cuperet, quoniam quid me facere conveniret. » Avitus igitur in utraque Epistola filius ab Hieronymo est appellatus; in utraque frequenter efflagitat, crebrisque litteris ab eodem multa precatur. Restat ut Afer genere fuerit Avitus iste, et popularis Salvinae, filia Gildonis Tyranni hoc tempore Africani occupantis. Quod si dixerimus, facile mihi persuadeo Avitum utriusque Epistolas, IX. scilicet et CXXXV. unum eumdemque esse, qui et pro se tractatus in Psalmorum variantes lectiones; et pro Salvina hortativas ad servandam sancte Viduitatem epistolas ab Hieronymo scipio quæserat. 642

His plane congruent quæ de Fermo Presbytero et Palastina in Africam redeunre, anno Christi 403. a nobis superius allata fuere: nam Avilo filio suo respondit Hieronymus occasione Firmi Presbyteri. « Super qua re, inquit, et sanctus filius meus Avitus sepe quæserat. Et qu'a se occasio fratris nostri Firmi Presbyteri dedit, qui mili Epistolam vestram redditum a vobis, scribens in commune respondeo, et me magno amicitia libero sonore. » Sin Avitum seniorem His' anum hoc loco intelligendum credamus, potuit si adesse in Jerusalem, cum haec ab Hieronymo scriberentur: sat enim temporis in Palæstina commoratus videtur ex iis quæ apud Baronium anno Christi 413. Senior ipse Avitus scribit ad Ecclesiastum Bracharensem. Neque is alter est duorum Avitorum, qui male audiunt in consultatione sive commonitorio Orosii ad Augustinum. Nunc namque ut hæreticum Origenistam Orosius ipse vitasset omnino, postquam de duabus illis Avitis civibus suis ita scripserat. « Tunc duo cives mei, Avitus et alias Avitus . . . peregrina petierunt. Nam unus Jerosolymianus, alias Romanus prefectus est. Reversi unus retulit Origenem, alias Victorinum. » Et iterum: « Isti vero Aviti duo, et cum his sanctus Basilius Græcus, qui haec beatissime docebant, quadam ex libris ipsius Origenis non recta, ut nuper intelligo, tradiderunt. » Ceterum Avitus, qui Jerosolymam prefectus, Origenem retulit apud Hispanos, ipse est ad quem scripta legitur Epistola Hieronymi 50. At de his suo loco dicemus.

Et pro voluntate scriptorum vetus corrupta Editio est. Sic legunt omnes manuscripti codices, sicut legendum contexus ipse suædet: nam ~~Kaw~~ pro locis et temporibus Editio corrupta dicitur; quod non esset, si veterum tantummodi scriptorum negligentia et imperitia vitiata crederetur.

Quidquid ergo ab hac discrepat; nulli dubium est, quin ita et ab Hebraeorum auctoritate discordet. Nec mirum cuiquam videri debet exemplaria Græca LXX. Interpretum in Origenis Hexaplis ad codicem Hebraeorum auctoritatem optime convenisse; quia Origenes ipse collatis Septuaginta Seniorum exemplaribus partim cum Hebraico textu, par-

tim cum tribus aliis Editionibus. Aquilæ scilicet, Theodosii et Symmachii, errores qui in Septuaginta Seniorum Editionem irreruerant, omnes sustulit, ac interpretationes Graecæ rivulum quasi sumi ad fontem et scaturiginem regredi fecit. Id ipse testatur Tractatu octavo in Matthæum his verbis: « In exemplaribus quidem veteris Testamento quæcumque fuerunt inconscientia, Deo præstante, coaptare potuimus, utentes iudicio cæterorum Editionum. Ea enim quæ videbantur apud Septuagintam dubia esse propter consonantiam exemplariorum, facientes iudicium ex Editionibus reliquis, convenientia servavimus. » Hinc itaque tanta fluxit Hebraicos inter et Graecos libros Hexaplorum convenientia; et si diversa in multis fuerint aliquique Septuaginta Seniorum exemplaria ipsa ab iis quæ in codicibus Hebraeorum habebantur.

*El queritis cur Grecus istum versiculum secundo non habeat, interpositis duobus versibus. Insignis omnino locus ad antiquitatem memoriam, quo versum in Psalmis ordinem distinctum, et eorum seriem numerosam apud Veteres, discimus: parite enim et continue exscripti olim Psalmorum versus, tantis si atius ab hodierna distinctione separantur, ut qui Psalmi XVII. versicus 14. numeratur apud nos, in antiquorum Scriptorum libris, 33. vel 36. inveniatur: quique 14. noster unus est, in tres ab eius sit divisus. Hoc manifestissime docet sanctus Hieronymus, cum ait duos interpositos fuisse versus post primum istum versiculum: *Crando et carbones ignis.* Itaque in hunc modum recitat Psalimi XVII. locus scriptus habebatur in Hieronymi exemplaribus:*

Grando el carbones ignis.

Et ictus in illo de cœlis Dominus

Et al'issimus dedit vocem suam.

Grandes et carbones ignis.

In perantiquo codice manuscripto Ecclesiae Carcassonensis, in quo descriptum existat scriptum Hieronymi Psalmiterium ex Hebreo Latinum, idem ordo versuum numerusque servaretur; nisi primum scriptoris viii tres versus in contextu Psalmi omisssi essent post istum versiculum: *Grando et carbones ignis*; quos deinde ad marginem inferiore libri reposuit hoc modo:

*Et intonuit de cælis Dominus,
Et altissimus dedit vocem suam; Grando et
carbones ignis.*

oram nempe infernam fere totam membrana: occupassent
hi versus distincti , et non tractu exscripti ; quare in
unum duos versus ibi coalescere necesse fuit . Quod si
non esset , castigandus occurreret locus in Ms. codicibus
ex ipsis Hieronymi veribus nunc allatis . Cousile Cauponem
Hebraicas Veritatis Tomo I. Editionis nostrae .

De superiori versiculo additum est, in quo legitur : accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Debet pro rorsus hoc loco fitis Editionum Erasmi atque Mariani, qui in emendando Hieronymo copia exemplariorum MSS. destituti, corruptissimis aduaserunt et recentioribus infinita nota. Ad hunc igitur modum legit illi emendatores post exscriptorem codicis Regii Florentini : De superiori tertio versiculo additum est, etc. Quasi tempore Hieronymi iste versus Psalmi 44. accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, ordine tertius numeratus sit ac scriptus, sicut nos obtinet hodie apud nos in Vulgata Latina et Graeca LXX. Interpretum Translatione. Non tertius apud Hieronymum scribatur hic versus, sed sextus, vel etiam nonus, si in versus Psalmi titulata disperitas; ut fidem nobis faciunt manuscriptorum codices, Carcassonensis supra memoratus, San-Germanensis et Memmianus, de quibus alibi diximus.

Hoc enim quod Septuaginta translulerunt, proper vetustatem in Ecclesiis decantandum est; et illum ab eruditissimorum propter notitiam scripturarum. Hanc sententiam decet auro expendi; et utinam attentius verba huiusmodi aurea appendenterentur a nuperis Chronologiæ LXX. Interpretum viudicibus; qui quod in Ecclesiis semel per annum, cum Martyrologium in choro legitur, juxta Septuagintam Senioriorum calculum states mundi ab ore condito ad Christum natum supplicari audiant; corruptam illico prouulant fontis Hebrei, ac Vulgata Latinae Editionis Chronologiam, imo ab Ecclesia Christi recto iudicio repudiatam: non intelligentes propter vetustatem usurpari adhuc Chronicum in Ecclesia Romana Canonem Eusebianum; notitiam vero Scripturarum non aliunde quam e libris authenticis, Hebreis scilicet ac Latinis exemplaribus esse mutuandam.

660

Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet pon in corpore; ne priorem translationem pro scribentibus voluntate conturbet. Propter annotationem unicam Hieronymi, e latere ab aliquo temerario positam in corpore translationis, inter plurimos habitam olim questionem

Idem Hieronymus docet , qui et latius de eq hic disputat argumento. Quot hodie , si revivisceret sanctus Doctor , annotationes inveniret a librariis positas in corpore scriptum suarum , quas ille pro eruditio legentis addiderat ex latere ? Ita pro scribentium voluntate omnia confusa sunt et conturbata in multis exaratis manu libris atque editis , ut nisi subsidio nobis venisset plurimorum exemplarum MSS. optimar note copia , integrum desperarem Operum sancti Hieronymi restitutionem . Tantam enim in contextum Latinorum Psalmorum bujusmodi annotationum admitionem deprehendi in MSS. antiquis libris , ut propter talium corruptionum frequentiam expavescerem lectitando. Quis credat in uno Psalmi LXVII. contextu , novem e latere positas fuisse Anonymi annotationes , quas ad latius versiculorum exhibent nobis prestantissimi manuscripti codices Ecclesie Carcassonensis et San-Germanensis noster ? Hos nisi nactus essent fortunat , annotationes in textum a librariis inductas quo pacto internoscerem in Psalterio Latino Hieronymi ad Hebraicum fontem expresso ? Cum illae annotationes proprius accedant ad vocum Hebraearum significantiam , quam alia contextus ipsius verba. Certe editorum librorum fides in Psalmis suspecta vnde esset propter variantes quorundam manuscriptorum lectiones , ac inscius scriptorum veterum imperitiz , de emendatis inemendata forte scriptitasse : nisi felicissime antiquissimorum jam laudatorum librorum usus suppeterer.

Et nescio quid, quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Contrario sensu legunt Erasmus ac Marianus; *Et ne.cio quid, quod dicitur, fundatum videatur in terra.* Quod falsum esse minus etiam atten.tus patet. Caetero porro, in quibus perversum ordinem; confudit[ur] interpretationes; lacunas rerum præcipuarum, atque loca multis interpolata versibus habent veteres Editiones, præternitimus: quia sola Epistola lectione ac contentione Editionum haec manifesta sunt. Nec tamen omnitudinem plura in Vulgatis Latinis Psalmorum exemplaribus remansisse vitia quia Hieronymus ipse tulerat; quaque a nobis tanquam vel superflua, vel falsa amputanda voluit. Videsis Psalm. 45. et 47, etc. 663

De variantibus lectionibus Græcis hujusce Epistolæ.

Katolikosov hōkōn oī ūdō̄ pū. Sola καὶ Editio hanc oīm
præferab̄ lectionem, ut hic test̄tur Hieronymus. eamdem
nunc habet Romana LXX. Seniorum Editio, quæ quantum
accedat ad καὶ et Vulgatam ~~Accurata~~ dictam, e pluribus
Epistolâ huius locis facile probari potest. Ad tales initios
deinceps consonantias, ne prolitigie nimia observationium
nostrarum Lectoris studium terreas. 644

Et rō exortari auro dōlo. Aduictu veteres Editiones ad leis,
et Latine, neque est. Pagina quoque sequenti pro unico
Græco vocabulo, oratione, integrum Psalmi XXXIX. versi-
culum recitant Erasmus atque Marianus : et ita per totum
Epistole contextum integros inculcant versus e Græcis
LXX. exemplaribus, tanquam ab ijs Hieronymo positos,
cum pericula ille verba solvendis quæstionibus aptiora
referat: nihilque amplius, quam Latinas voces in aliis
bene multis locis recitet. Id planum facit solus Eutiois
novæ ac veteris conspicutus : his itaque observaudis neuti-
quam immorarur. 649

Necesse est, etc. Varians haec multis vocibus Graeca Textus Evangelici lectio plane ostendit nullam esse idem in Editionibus Erasmi, vel Marianii, qui ad Hieronymum emendandum, non Hieronymianos antiquos MSS. codices; sed Plautinana Biblia, aut Romana semper adhibent, quasi unus fuerit apud Hieronymum idemque Scripturæ Hebreæ, Graece, ac Latinae contextus, cum nostro hominum Bibliorum sacrorum apparatu.

Quod *Aquila* ἔποιε, id est, nuntios tuos, *Septuaginta* τὰ
τετραπλόντα, id est, prædicationes tuas, vel promissa, *interpretati*
sunt. Non Hieronymum modo, sed Aquilam quoque
apud Hieronymum; *Septuaginta* ac *cæteros* sepius inter-
pretes, imperite nimis recaetores aliquot MSS. et veteres
Editiones corrumput: hoc quidem loco docentes Aquilam
suisse interpretatum ἔποιεν εὐ; et *Septuaginta* τὰ τετραπλόντα
εὐ. Quod utrumque falso comprobatur, cum ab una codi-
cum omnium MSS. lectione, tum et sensu inepto Aquilae, si
ἔποιεν εὐ hic loci eum reddidisse credamus. Nam quis
nesciat absurdam et alienam a sensu Scripturarum hanc
esse lectionem: « Mili autem adhædere Deo bonus est,
ponere in Domino spem meam, ut annuntiem omnes An-
gelos tuos in portis filie Sion? » Neque vero nuntii et An-
geli annuntiantur, sed ipsi sunt annuntiantes atque predi-
cantes alii magnalia Dei. Quare nec seipsum prædicare,
nec quosvis nuntios annuntiare vult Propheta, sed Dei sui
ἀπόστολος, et τετραπλές, id est, prædicationes, laudes et pro-
messa, in portis filie Sion.

Advertat Lector in Græcis ac Latinis observationibus , quibus Romanam LXX. Semiorum Editionem Nobiliss. ill-

gravit. totum luctulentum fluere Hieronymum. Nam in recitandis hujus Doctoris verbis, idem Mariano habuit Nobilium : hincque factum, ut infinitos notis suis criticis errores asperserit, cum de corripissimis libris variautes recitet plenius lectiones. *Sanctus Hieronymus*, inquit illi hoc loco, *testatur Septuaginta dixisse τε τριημένους οὐνα πραγματίσεις tuas (quod habet vulgata) aut promissa : aquilam vero ἄρπλον οὐνα, angelos et nuntios tuos. Haec de Nobilio in suis notis prorsus corrupto Lectorem adinouuisse operae pretium erat, ne deinceps sedere iusfa sede contingat, ac falsis et vitiosis apud Marianum Hieronymio recitatis lectionibus adhaerere.*

*Επιχειρήσας τὰς συνεργατὰς τοῦ θεοῦ. Quam corrupte apud Marianum et Nobilium legatur Hieronymus, manifestissime hic etiam locus ostendit. Nam cum testatus sit sanctus Doctor vertisse Aquilam et Symmachum, ut jam scripsi τριημένους, etc. illi confictam et pluribus Interpretibus, nullorū, hanc afferunt lectionem : *τριημένους τὰς τοράς θεοῦ τε τε τε. Sed et scholiastes apud Nobilium, in eo quod Aquilam, ac Theodosionem spectat, diversus abiit ab Hieronymo. Verum his omniibus reficit, illi scriptori adhaeruisse præstet, qui Græcas interpretationes recitat juxta fidem Hexaplorum Origenis.**

Aquila interpretatus est, in λατερός εἰσόν; Symmachus, ἀπό τοῦ λατερόποτος εἰσόν. Hoc modo interpretatos suisse Aquilam et Symmachum testis quoque est scholiastes apud Nobilium in notis ad Psal. LXXVII. Unde cumque igitur, εἰδόποτε εἰσόν; τοῖς εἰδοποτοῖς, et consequenter, ἀπότοι, ac λατερόποτοι, mutuali suuerint Erasmus atque Marianus, ab illis Hieronymum falsatum esse constat.

*Ὀρεὶς τοῦτο λατερότοις δεῖται εἰσόν, non ut vos putatis, διατύπωτο. Redit Hieronymi, verba ac sensus hic fuditus eventur emendatores a nobis sæpius recantati. Agnoscit quidem Hieronymus in LXX. ὥραι τοῦτο, id est, montem hunc; sed sequens positum suisse negat, ut putabant Sunnia et Frepta, qui ex κανῃ Latine legelant *montem hunc, quem acquisivit*, etc. Quod hodie scriptum quoque habetur in LXX. Romana Editionis. Melius ergo secundum Hebraicam proprietatem interpretatus est Symmachus, qui pro τοῦτο τριημένῳ Septuaginta interpretum, διατύπωτο posuit, approbante Hieronymo, significantius ac proprietas lingue Hebraice viro consultissimo. Mirum, si quid alibi non recens, nec conflictum in veteri Hieronymo Erasmi et Mariaui deprehendas: namque ex hodiernis exemplaribus Græca hic legunt, et pro neutrō articulo ε, femininum & ipsi nobis obtrudunt.*

Quod Græce ἡ διατύπωσις dicitur. Legit Marianus εἰς τριημένους, et infra λατερότοις. Eamdemque lectionem retinet Ms. codex Cluviacensis. Sorbonicus autem λατερόν quidem habet; sed cum ceteris antiquioribus exemplaribus legit εἰς διατύπωσις. Inter has variantes lectiones, εἰς et λατερόν præfero nunc vocibus εις et λατερότοις, licet ista jam sint edita in contextu Epistole superioris.

Quod omnes τοῖς δίοντος οὖν, id est, sanctis suis, transtulerunt. De lectionibus Græcis quantum deperdidimus, et praecedentes vocum mutationes, et præsenti εις apud Erasmus Marianum, et Nobilium depravatio, manifester demonstrant. Volum illi testatum suisse Hieronymum, omnes Interpretes Hebraicam dictiōnēm LAASIDACH transtulisse τοῖς δίοντος οὖν; et si exploratum nobis sit ex eodem non falsato Hieronymo, nullum Græcorum interpretum εἰς habuisse; sed διοντοι omnes reddidisse.

Quod Aquila sic interpretatus est, εἰς τοῖς μαστοῖς καὶ διατύπωσις γραπτοί. Hunc integrum Translationis Aquilæ versiculos, tamquam pretiosissimum Antiquitatis monumentum, Reipublicæ Litterariorie restituimus ad fidem omnium MSS. codicum. Cui utinam adhaessint emendatores Hieronymi: vitassent profecto hic loci enormem contextus perturbationem; mutiliati Interpretis Aquilæ apud eruditos offensearum; atque inductorum, ut uno verbo dicam, omnis generis in Hieronymum depravationum labem.

Postremo non paucas variantes lectiones Græcas veteris, ac nova Editionis prætermisimus. Alia quoque plurima loca seu Græca, seu Latina, ubi nec mentem Hieronymi, neque sensum assequuntur emendatores nostri, in tempus præsens omisimus: idque consulto agimus, ne forte cum obruerentur Lectores copia observationum mearum, jejunum potius et famem se malle dicherent, quam copiam et libertatem earum.

699

De Hebraicis verbis ejusdem Epistolæ.

OSEN LAPHANAI DARCHACH. Sic lego in omnibus manuscriptis Nbris, et Edito Veneto Andreas de Toresanis. Addunt solum I in fine vocis *darchach*, leguntque *darchachi*; quod etiam infra retinent MSS. quamplures in *cosacchi*, pro *chosach*: manifestis sati scriptorum errore, quo nonnulli elementi, pro ipso elemento posuerunt; CHI nempe pro CH, ut alii QU pro Q, liquebit loco liquebit sive licet-

bit. De eodem elemento hæc scripta leguntur apud Hieronymum lib. de Locis Hebraicis: « *Hucusque, inquit, per C litteram, id est Græcum Kappa legere debemus. Exinde per elementum chi, quod aspirationem in se continet, et a Latinis minime habetur, scribendum pariter ac legendum.* » Quæ cum a librariis perperam intelligerentur, chi facile pro ch pronuntiare ac scribere potuerunt. Porro hunc Psalmi quinti versiculum legebat sanctus Hieronymus, punctis vocalibus exceptis, ut est in Hebreo hodierno **בְּצַדֵּךְ oser laphanai darchach**, id est, *dirige in conspectu meo viam tuam*: quod omnes voce similiter translulerunt veteres Interpretes; et si in communī Editione ac Vulgata LXX. Seniorum lectum videatur שׁרְכָר בְּצַדֵּךְ oser laphanai darchach, id est *dirige in conspectu tuo viam meam*. Quantum depravata sunt, et quam corrupte leguntur Hebraica Hieronymi verba apud Erasmus atque Marianum, multiplex istius loci corruptela demonstrat. Neque vero cum saucto Doctore legere volunt: *oser laphanai darchach*; sed cum Massorethis, vel hodiernis Grammaticis: *הִשְׁאֵל לְפָנֶיךָ darchechah*. Quasi necesse sit Hieronymi lectiones Hebraicas ad keri et ceteris Massoretharum aut Grammaticorum tricas accommodari; et non potius Massoretharum interpunctiones, criticas notas, ex Hieronymo omnibus illis multum superior, castigari. Legit itaque sanctus Doctor *oser* pro hodierno *הִשְׁאֵל*; *laphanai* morem antiquorum secutus, pro *lephanai*; et more Chaldaico *darchach* pro *darchechah*.

In *Hebreo* habet MOD, id est, vehementer. Scheva Grammaticorum hujus temporis Hieronymus ignoravit, quare mod, non meod cum illis scribere conseruerat. In Ms. Regio Florentino, et Editione Veneta pro mod Hebreo, Latinam vocem modum legimus: rudes adeo fuerunt in Hebraica lingua hujus Editionis Autores et scriptores antiqui. Namque cum Hebraeum mod seu meod significet vehementer; ad mod illi addiderunt um, ut sit modum adverbialiter pro admodum, id est, vehementer. Ex quo animadvertis Lector ineptum sciolorum multorum præsumptionem, qui ut Latinis aut Græcis litterulis imbuti fuerint, nihil non audent in restituendis veterum Scriptorum lubricationibus, nimio scilicet lauiss tumentes amore.

Ibid.

SEDECI habet. Locus non uno modo corruptus ab Erasmo et Mariano qui legunt zideki contra quam serbere solebat Hieronymus, cuius hæc sunt verba libro de Nomibus Hebraicis: « *Quod in principio dixeramus in vocabulis litteris observandum..., hoc nunc quoque in s littera sciendum est; siquidem apud eos tres s sunt littere: una que dicitur *sanech*, et simpliciter legitur, quasi per uostram litteram describatur: alia *sīn*, in qua stridor quidam non nostri sermonis interstrepit: *tertia sad*, quam nostræ aures eaius reformat, etc.* Idem infra de aliquot litteris etiam ista a nobis observari voluit. » II antem, inquit, a plerisque aspiratio putatur esse, non littera. De k superfluum est facere mentionem, cum etiam apud Latinos, exceptis KALENDIS, superflua judicetur. » Neque igitur sibi constaret Hieronymus, nisi hoc loco *sedeci* legisset; et non zideki cum suis emendatoribus, qui formam nominis etiam *תְּפִתְחָה* *sedechach*, mutant consequenter in *תְּפִתְחָה* *zidekathcha*.

Ibid.

BIOM, id est, in die. Sic pro *beiom* hodierno legit Hieronymus, et infra *bricho*, *sphannim*, *idaim*; pro *bericho*, *sephannim*, et *jedain*. Causa lectionis hujusmodi manifesta est apud antiquos Scriptores, qui elementa sèpius posuerunt pro litterarum sono, b, pro be: unde *krus* pro *karus*; q, qe, qid, pro qui, que, quid, etc.

Ibid.

Scriberetur RAFFIO. In MSS. legimus *bafficho*, ut moris est apud librarios antiquos; hi enim duas inter vocales, densas aspirationes posuerunt: *michi*, *nichil*, *bafficho*, *merucha*, *merchim*; et multa his similia.

Ibid.

Scriptum est, BATTHOC MEAT. Comovet hic cacilius nos Florentinus codex et Editio Veneta, ubi pro *batthoc meai*, scriptum legimus *batthos mei*; quasi Hebreia venter diceretur *bas*, *bantos*, et esset gen. fem. Namque sermo cum sit de istis verbis: *in medio ventris mei*, putarunt imperiti nullis aliunde Hebreis litteris imbuti, c vocis *batthoc* esse sigma Græcum, et *meai* pronomen possessivum primæ personæ positum pro *mei*; sicut *autai*, et *nusai*, pro *aute*, et *muse*. Attendent igitur ad Latinam translationem, *ventris mei*; barbara quædam, et ut ita dixerim, Sarmatica vocabula imperitissime nobis obtrudunt, quæ usque inaudita erant tam apud Hebreos, quam Græcos, et Latinos. Videant nunc sciolii nostri, quæ periculose semper fuerit presumptioni sibi similium, qui in doctum Hieronymum manus indoctas mitttere non dubitarunt: pudeatque ipsis utilis illius garrulitas, quæ tanta cum incerto contemptu effutti de studiosis codicibus Hebreorum.

Ibid.

In Hebreo MALACHOTACH scriptum habet. Hic paulum corruptam lectionem habere videntur MSS. codices, ubi *malochach* legitimus: proclivi sane librariorum lapsu, qui pro *lh*, scribebant *sæpius eh*; ac prout cuique fuit libido, *h et c addunt, vel subtrahunt.* Hinc *malochochach*, pro *malochothach*, fluxisse nullus dubito. Etsi difficultate nec locus iste vacet, si attentius *malochochach* inspicatur. Certe Nahum cap. 2. §. 14. scriptum legitimus. **תַּלְגָּבָרְתָּה**, quod appositis vocalibus ipsum *malochochach* MSS. codicum esse videtur: maxime cum sit vocis *malochochach* sive *mala-*chech. et **תַּלְגָּבָרְתָּה**

SARPHU CHOL MOEDAU EL BAARES. Manifeste apparet pro hodierno **תַּלְגָּבָרְתָּה moade**, legisse Hieronymum in suo exemplari Hebraico **תַּלְגָּבָרְתָּה moedau**, vel **תַּלְגָּבָרְתָּה moedav**. Quod sive pleonasmum, sive paragogen *vau* affixi dixeris, varians exsurgit hic loci Hebraica lectione, a nomine adhuc, ut sciatis, in Psalmo isto observata.

Habent RATHABUNOTH. Manuscripti libri noui *bathabunoth*, sed omnes, *athacunuth*, legunt; in qua voce omittitur prepositio textus Hebraici, *B*, et in medio *C* pro *B* scriptum reperiatur: in fine quoque *uth* pro *ot*. Hanc prouinde lectionem in MSS. pejorem in partem versam esse, et ab omni parte contaminatam ac corruptam putabant non pauci. At librariorum veterum attendentis consuetudinem et usum, facile *athacunuth* transit in *Bathabunoth*. Quod planum facere in promptu nobis est ex uno Regiae Bibliothecæ manuscripto codice. Regius igitur scriptus liber Epistolarum sancti Hieronymi numeri 5999. hujusmodi formis litterarum Græcarum utitur in Epistola ad Evangelium de Melchisedeco, 2. 28. bpb) — (Idque legit *abram*, impositis Latinis elementis, et interjecta desuper linea, *bhpcheu*, *barcheu* similiter, et *cby* 2. 28. *th*, *Sarath*. Quibus manifeste ostenditur, *h* litteram in describendis Hebraicis verbis, pro a vocali scriptores veteres usurpare. Præterea *B* et *C* sive *k* promiscue apud eos accipiuntur ob utriusque elementi similitudinem et formam. Nam *B* hoc modo in MSS. scriptum *B*, ipsum *K* videtur esse. Denique in confessio est apud omnes studiosos o mutatuna fuisse *sæpius* in *u*; unde *epistulam*, *sosunde*, *pæsta*: pro *epistolam*, *sosonde*, et *pæsta*, Itaque *bathabunoth* primitus hisce litteris scriptum sorte *bhakunuth*; ab his quidem legi poterat *athacunuth*; ab aliis autem *bhabunoth*. Ut ut tamen scriberetur a libra- riis, *bhabunoth* Hieronymum legisse non dubium est; cum vocem hanc ubique sit interpretatus, in *intellectibus*. Scio Chaldeum, Syrum, et alios in singulari legero quasi fuerit *bhabunuth*, in *prudentia*, et in *intellectu*, sed nunc de Hieronymi na lectione sermo noster est.

LIN scriptum habet. Sic Micheæ cap. 111. v. 12. eodem sensu legitimus יְמִין: quamvis hic etiam *lüm* queat legi, quia scriptores *m* *sæpissime* mutant in *n*, ut in *cherubin* et *Seraphim*.

LAASIDACH habet. In Hebraico hodierno scriptum est **לָאָסִידָח** sine *ot* otioso in fine; quod a Pagnino vel ab Aria Montano, *misericordi tuo*, interpretatur. Cui lectioni refragatur Hieronymus, omnesque veteres Interpretes, qui similiter in plurali reddunt, *filios tuos*, *sanclos tuos*, *vel justos tuos*. Hujus lectionis fides sit penes Chaldaeum Paraphrastem, apud quem legitur pluraliter **לָאָסִידָח**, seu *laasidach* Hieronymi.

MEOLAM AD OLAM ATH EL. Variantem istam lectionem Hebraei contextus Psal. LXXXIX. v. 12. nullus observavit; et si aliquot locis **TIN** pro **TIN** positum Grammatici doceant.

Verbum BOS scriptum est. Nos *Cos* ergo, ut hodie in omnibus exemplaribus Antiquorum legebatur: nisi litterarum *beth* et *caph* similitudine hallucinatum Hieronymum credamus; aut certe mutatuna fuisse *K*, in *B*, id est, *C*, in *B*, ut paulo superius observatum est. Verum inspecta diligenter vocis hujus *BOS* significatio, statim occurrit **תַּנְבָּז**, sive *boz* in lingua Arabicæ, quod apud Arabes legitur *bisi*, significatque *falconem*, *accipitrem*, et alias aves rapaces. **תַּנְבָּז** quoque *Noctuum*, ac *Bubonem* Rabbini appellat. Quia profecto lectioni *BOS* hujus loci multum favere nemo negabit: idque præsertim, quod Hieronymus ipse Sextam Editionem secutus, *BOS* Latine verterit *Noctuum*: testeturque eamdem vocem a plerisque contentiose *Bubonem* fuisse interpretatam. Nec reterit utrum *bas* vel *boz* legamus, quoniam apud Orientales, et maxime Arabes, litteræ quiescentes, neconon ejusdem organi, *sæpius* inter se mutantur. Sed de *Los*, aut *Cos* doctorum hic esto judicium.

Non habet EPHSAV. Pro *ephkas* Eras. et Marian. legunt **תַּנְבָּז hepzi**. Et hanc vocem *hephzi* interpretatam aiunt a

sancto Doctore, *voluntatis tuae*. Pudens error, et incognita emendaribus Hieronymi minime condonanda; quippe quæ viro apprime docio supinam ignorantiam impingat; sensumque Scripturæ ac Interpretum tollat omnino. *Hepphi* enim quis nesciat, *voluntatem mean*, et non *voluntatem suam*, vel *ejus significare apud Hebreos?* vera est igitur ac genuina omnium manuscriptorum lectio; depravata autem et prorsus corrupta in editis antea libris.

667

Dicitur BACHAFFI. Non *bachaffi*, sed *bachaffai* in pluri-
ali legisse Hieronymum aliquando suspicatus sum. Latinam vero Psalmorum interpretationem ex Hebreo cum evolvissem, germanam esse lectionem *bachaffai* ab eodem Hieronymo didici: nam Psalm. CXVII. versiculo 109. ipsa Latine reddi hoc modo: *Anima mea in palma mea fugier*. Nec quemquam moveat, quod in hac Epistola, *in manibus meis*, positum ab eo legamus: namque cum unus sit Scripturæ sensus, veterum hic interpretum secutus est consuetudinem. Super qua re non uno loco Lectorem monuit: « Sed et in hoc nulla est in sensu mutatio, et nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare noluimus. »

672

Ceterum admonendus videtur Lector studiosus, litteras nonnullas, sive aspirationes *H* et *CH*, e vocibus aliquot Hebraicis fuisse a nobis ablatas, ubi antiquorum librariorum usu scriptas et inducas esse exploratum omnino habulum: sed intacta atque *integra omnia manent*, cum incerta et dubia visa est Hieronymi lectio, ut in *Bricho*, etc. aut cum nihil sensu verborum nocet, veluti in *Hod* et *tahed*. At de rebus Hebraicis ac de Epistola ad Sunniam et Fretelam lactenus.

674

EPIST. CVII. AD LAETAM.

Quamplures MSS. codd. legunt, *Epistola sci Hieronymi ad Letam*; sed antiquiores retinent *Lætam*.

677

Nonne specum Mithrae. Locus iussignis cum ex virorum doctorum Commentariis, tum ex variis contextus depravationibus in editis libris et annotationibus editorum, legentium hoc modo: *Qubis Corax*, *Niphus*, *Miles*, *Leo*, *Perse*, *Helios*, *Bromius pater initiantur*, *subvertit*, *fregit*, *excusit*. Nihil legitimus in Exemplaribus MSS. *Helios*, et *bromios pater*. Falsa haec sunt, et conficta ab editoribus nonna. In omnibus codd. nostris ita lego: *Perse*, *Heliodromos* pariter *initiantur* vel *innitentur*; et postea, *subvertit*, *fregit*, *excusit*. Porro non erat, ut mihi videatur, tam inextricabilis difficultas locus iste, ut ignorabilis atque inexplicitus nobis tradiceretur post multorum virorum epicheremata. Itaque locum praesentem sic explicare possumus. Refert ex Eubulo Porphyrius in antro Nympha, primum apud Persas Zoroastrem speluncam natura factam in Persia montibus consecrasse in honorem rerum omnium conditoris ac parentis Mithrae; ut per speluncam significaret mundum a Mithra esse conditum. Huc reterit quæ dicuntur a Socrate lib. 3. cap. 12. et a Sozomeno dicente: « In Mithrio simulacula nescio quæ et instrumenta reperta sunt; et ea vero ridicula admodum et peregrina visa sunt. » Cum autem Roma esset magistra falsitatis, et omnium gentium serviret erroribus, magnam sibi visa est assumptissime religionem, si antrum Mithra haberet cum ceteris idolorum templis. Hunc igitur specum Mithrae subvertit Græcius urbanus praefectus, antequam initiaret mysteria Christi. In autre Mithras erant symbola astrorum et planetarum, atque simulacula consequenter siderum ab Hieronymo recensitorum. Quis enī nesciat sidus esse quod *Corax* dicitur, ut et *Nymplus*, id est, *Nympha* et *Virgo*, et *Miles seu Hellator*, et *Gigas*, *Leo*, *Perse* sive *Perseus*, et cetera Zodiaci signa, quæ recte in *Heliodromo* exprimuntur. Est enim *Heliodromos*, cursus vel solis iter, cum circulum suum peragit. Consultat qui voluerit L. Cœlii Rhodigini lectiones antiquas, Proclum Ethnicum, et C. Jul. Hygiium.

678

Littera cum perdudat ad bivun. Consule a nobis dicta de littera r Pythagorica in Commentariis super Ecclesiasten Tom. II. col. 770.

684

EPIST. CVIII. AD EUSTOCHIUM V.

Pervenit acco. Pro *acco* sive *acco*, veteres Exscriptores posuerunt *ad coh.* Cohæ vero nulla est, maxime quæ dicta sit *Ptolemais*. Est quidem *Cohæ*, sive *κοτη* in tribu Zubulon, civitas separata Levitis apud Eusebium et Hieronymum, in Libro de Locis Hebraicis: sed ita dicitur **תַּנְבָּז**, *Cateth* in Vulgata, nec *Ptolemais* aliquando dicta est. In MS. codice Cluniaciensi secunda manus posuit *ad choum*: sed frustra, cum *Chous* non sit in Galilæa.

690

Zo quippe sermo Hebraicus. Locus iste varie depravatus est ob imperitiam utriusque linguae Græce et Hebreice, quod ante nos docuit Des. Erasmus in scholiis ad haec

Epiſtolam. Cum autem ait codices nonnullos legere *vau*, necesse est ut intelligat de impressis; quia nullus est codex manuscriptus qui non legit *zop* vel *zot*. Porro *zot*, vel *zu*, est pronomen nunc commune demonstrativum apud Grammaticos, significans *hunc* vel *hanc*. Deinde *zot* femininum, sepius apud Hebreos sumitur genere neutrali. Potuit itaque Paula promiscue accipere hæc pronomina et affixa Hebreorum, ut ad Christum ipsum referret verba Psalmistæ. *Ecce audiivimus illum, invenimus eum.* Quod et Interpres Syrus Latinus, similiter fecisse videtur, dicens: «Ecce audiivimus hoc in Ephratha, et inuenimus illud in agris.» Certe in Hebreo hodierno non legimus *schemaanuba, invenimus illum;* sed *schemaanuba, invenimus illam.* Itaque videtur dicere Paula hic affixum femininum posse accipi pro masculino, propter consequentiam sermonis, ubi affixa sunt masculina, «Introibimus in tabernaculum ejus. Adorabimus ubi steterunt pedes ejus.» 699

Christi flammæ reservatur. Erat flammæum indumentum seu velum flammeum coloris, virginibus Deo consecrandis proprium. 720

Dormientem Hebreo, Graeco, etc. *Hebreo* abest in MSS. in codd. Cluniac. ponitur hæc vox in morgine. 723

EPIST. CIX. AD RIPARIUM.

Epiſtolam ad Riparium Tarragonensem in cod. Clun. inscriptam hoc loco posuiimus, non ex ordine Chronologico; sed propter Epistolæ argumentum et opusculum consequens aduersus Vigilantium, quod edendum fuit inter Opera polemica, servata consuetudine veterum Editionum. 723

Seiromasten Phinees. *Seiromasten Phinees*, hoc est, lanceam vel pugionem, quo usus est Phinees ad confundendos scortatores. Vox est Graeca apud LXX. nu. cap. 23. et *εἰλέπειον εὐρυπόρον, et accepit seiromasten,* etc. 737

Non est crudelitas. Erasmus cum nonnullis manuscriptis exemplaribus, *Non est crudelitas pro Deo, sed pietas.* ibid.

EPIST. CXII. AD AUGUSTINUM.

Et Apollinarem Laodicenum. Ita legit vetus codex Cluniacensis; alii omittunt *Apollinarem*, legentes solummodo, et *Laodicenum*. 739

Ei qui ante, etc. Quamplures MSS. codd. *cum quo ante non fuerat Testamentum.* Quæ lectio optima est nec responda.

Factum ex muliere. Sic juxta Graecos legit sepius Hieronymus. Editi legunt, *natum ex muliere.* ibid.

Utrum autem illi imp̄r̄ita. Cluniac. vetus codex emanatus manu exscriptioris ipsius, hoc modo legit: «Utrum autem illi imperitia an malitia fecerint nescio. Sed hoc esse in Hebreis codicibus responderunt quod, etc. Hic sensus est completus atque perfectus qui in cæteris non nihil videtur suspensus.» 748

Illiū temporis Cornelio et Asinio Pollio. Repullulavit nostris temporibus hic Cornelius et Asinius Pollio, in Vollo ac Perezone assertoribus Versionis LXX. Interpretum. Utrumque *Acairospoudasten* Septuaginta ac cucurbitarium refellit repetita Defensio nostra Hebreorum codicum Vulgataeque editionis Latinæ Bibliorum: ad illamque prudentem Lectorem mitendum puto; ut miretur prudentiam præcipue Auctoris Defensæ Antiquitatis Temporum, qui ut hæretici hominis rivulos opinionum consecutetur, fonte Bibliorum et veritatis omisso, bella redintegrat aduersus Ecclesiæ Doctorem ac maximum Interpretrem in expoundendis Scripturis Canonis. Parum putare sprevise Decretum Concilii Tridentini, quo tenetur adhædere *Hebreorum* Vulgatae editionis, id est, Hieronymi; nisi judicemus præbusset eruditonis Hebraicæ ejusdem sanctissimi Doctoris: cum tamen ipse vix imbutus sit primis Hebreorum elementis. Sed hoc ei non insolens esse debet juxta tritum illud proverbium: «Imperitia confidentiam; eruditio timorem creat.» ibid.

syri CICEJAN vocant. Hic sicut in Commentariis in Iona Prophetam, depravatum ediderunt Hieronymus, Erasmus et Marianus, ponentes *elcerœa* pro *ciceja* omnibus codd. MSS. de qua restitutione nostra vide Annotatiunculas in Jona caput quartum. Sed ibi pro *Cuthero*, restituerus videtur *Cornelius* ex hac Epistola Hieronymi, in qua constanter retinetur, asserente *Cornelio et Asinio Pollio.* Liberum sit uniuscujusque judicium in re utrinque probabile. 753

EP. CXIII. et XIV. AD THEOPHIL.

Hanc Hieronymi Epistolam transcripsi et vetusto codice S. Theodorici antea laudati, ubi ultimo loco invenitur post Epistolam ad Pammachium et Marcellam, post tres libros sive Epistolæ Paschales Theophili, et post Epistolam Epiphani ad S. Hieronymum, quæ incipit, *Generalis*

Epistola, etc. Ex quo intelligimus scriptam fuisse post annum Christi 464. et oblitum S. Epiphani, quem ipse Hieronymus hic sanctæ memorie hominem Dei appellat.

Nec quisquam miretur quod S. Hieronymus in S. Chrysostomum acris inveniatur; cum hoc tempore innocentibus inimicorum ejus delitesceret, et soli Deo manifesta, a paucis tutaretur. Neque vero persuasum potuit esse Hieronymo, meutern et sententiam Concilii triuicta sex Episcoporum, et Patriarcharum totius Orientis, labasse in condemnatione Joannis Chrysostomi; maxime cum notum esset apud omnes, Joannem offendisse animum S. Epiphani, propter suspectos Origenistas, et recusatam ab eo condemnationem Origenis. Quis reum non putasse tunc temporis Chrysostomum, et verum iudicium Episcoporum Orientis? Certe Monachus cum paucis fratribus Deo totus intentus in solitudine, non potuit tam inextricabiles dissidentium Episcoporum causas excutere, et ad lumen veritatis adducere, ut non falleretur cum multis, qui ex auditu et eventu rerum, non ex instinctu divino, causas difficiles Episcoporum iudicare cogebantur.

Cæterum putavit vir doctus Valesius majorem ac priorem partem hujus Epistole tribuendam esse Theophilus Alexandrinus, usque ad hæc verba. *Ne quoquam tardius Beatitudinis, etc.* et ab illis verbis incipendam Hieronymi Epistolam ad Theophilum. Sed ne quid præter verum admittamus, huic viri doctissimi sententia adhædere timemus; cum unus sit contextus Epistolæ tam in editis quam manuscriptis libris. Deinde seus est perspicuus, si verba Hieronymi recte intelligantur; dicit enim: *Scientes ergo dictum a salvatore.* Nolite iudicare secundum faciem, sed justum iudicium iudicate, *ne quoquam, etc.* quasi diceret Theophilus, quod Librum tuum tibi tardius miseris, multa impedimenta fecerunt, non ut tu putas iudicium tuum aduersus Joannem, quod iudicium justum esse existimo; licet fama sanctitatis Joannis, illud non verum, sed iuxta faciem tantum factum fuisse indicare videatur. Vel aliter intelligere possimus, et quidem hoc modo procliviori ac lucidiori: Ne in faciem judices, et me inertiae ac tarditatem incusus propter dilatam libri tui translationem Latinam, moneo hæc suisse mihi impedimenta ut tardius eum ad te remitterem quoquam, nempe: *Iaurorum repentina eruptione,* etc. Si quis meliorem sensum invenire in hoc contextu quiverit, cum grati animi significacione illum suscipiemus. Dees forsitan aliquod verbum, quod supplerem facile potuisset, nisi desitutus copia MSS. codicum prætere morem, ex unico exemplari edidisset epistolam. Ergo ne in faciem et nos iudicemus causam et reprehensionem Hieronymi, meminerimus temporis quo scripta fuit epistola superior ad Theophilum; et sic tandem quasi lux iudicium nostrorum egredietur. 756

EPIST. CXVII. AD MATREM ET FIL.

Retulisti mihi, etc. Meminit hujus Epistole Hieronymus in ea quæ inscribitur ad Riparium contra Vigilantium *Multa in orbe, etc.* Vide eamdem, quæ numerum nr. c obtinet 57. alias 53. 782

Lucilianum quippiam. De Lucilio Satyrico hæc habet Horatius Satyr. 10. lib. 1. At idem quod sale multo Urbin defructum, etc. ibid.

Soror et filia. Hunc locum non intelligens Marianus mutavit contextum Hieronymi, posuitque contra fidem omnium Exemplarium, *Primum vos scire cupio, mater et filia,* etc. Hieronymus mulierem vetulam vocat ipse senex sororem, juviorem autem filiam: non erat itaque mater respectu Hieronymi, sed soror in Christo. 783

Iestrani imperare concordiam. Erasmus, *vestram me orare concordiam.* In MSS. nonnullis, *vestram me orare concordiam.* ibid.

Deforme putes, etc. Ita legunt omnes MSS. codices, neque hunc contextum mutasset Marianus si rem intellexisset, nempe deformè esse testimonium pudicitie in puerula, cum rogatur ad honesta et impudica. 787

et altior ridearis. Addit hic de suo particulam negantem idem Mariaaus, *si per terram, ut altior ridearis, non trahatur:* quasi vero pusilli statura non semper appetant vestes longiores, ut altiores videantur. ibid.

Sed torosulum. Plures MSS. codd. legunt, *sed rosulum,* nonnulli *trossulum* vel *grossulum.* In cunctis lectionibus unus videtur sensus, torosulum enim et trossulus; obesus, nitidum et curatus cutis honinem significant. 788

EPIST. CXIX. AD MINERVIUM, etc.

Monachos *Egypti* falso istos putavit Marianus, quia ad Monasteria *Egypti* profectus est. Sisinius valedicens Hieronymo: sed ex lectione hujus epistole aquæ ac Praefationibus in Zachariam et Malachiam compertum nobis est. Sisinius suisse S. Exuperii filium et Monachum Tolosæ: unde Quæstiones Minervii et Alexandri Hieronymino detul-

rat in Palæstinam.

Sed obsecro te. Quamplures MSS. *legunt: Et obsecro,* 799
ne, etc.

De canina facundia. Caninam facundiam vocat forensium et causidicorum orationes. Eloquenter enim canina est in Rhetoribus, quæ accusandis alii exercetur, et cuius magna pars est maledicentia. Quintilianus dicit eloquentiam caninam, lib. 12. cap. 9. Rethores igitur vel Causidi ci fuisse videntur Minervius et Alexander antequam monasticam amplecterevit vitam. 800

Estate probuti, etc. Hunc versiculum recitant sepius Patres Græci, *τέλος τριπληρού γενετού:* sed haec exciderunt ab Exemplaribus hodiernis Græcis atque Latinis. 815

Quod e contrario. Hunc locum non intellexit Marianus Victorius, qui otiose disputat de dogmate Acacii et Apollinaris; cum Hieronymus hic aperissimè doceat Origenem et Eusebium viros fuisse docissimos; quod e contrario de Theodoro et aliis duobus negat, quos docissimos non agnoscit ut Origenem et Eusebium. Errorem itaque omnium horum in veritate dogmatum agnoscit, cum scientiam eamdem neget in tribus ultimiis. 816

EPIST. CXX. AD HEDIBIAM.

De eadem Hedibia Christi ancilla meininit Hieronymus scribens ad hominem quemdam genere Gallum, quem Rusticum appellat in epigraphæ Epistolæ ad eundem scriptæ de locutienti. Vide infra suu loco haec epistolam. 817

Commemoriorum dirigenz. Editi depravate legunt, *Commemoriorum dirigenz,* contra fidem omnium codicuum MSS. et contra manifestum sensum S. Hieronymi. 818

Patera atque. In omnibus Exemplaribus editis atque manuscriptis perpera legitur *Patera*, excepto uno codice Cluniacensi, qui retinet nomen *Patero*, quod idem est ac *Patera*, quia Veteres o et a promiscue accipiunt. Quis fuerit autem *Patera*, et unde nomen habuerit, Ausonius docet in Rhetoribus, sive in *Commemoratione Professorum Burdigaleusium*, cap. 4.

Tu Bagocassis stirpis Druidarum satus,
Si fama non fallit fidem,
Beleni sacratum ducis templo genus,
Et inde vobis nomina:
Tibi Patera: sic ministros nuncupant
Apollinaris mystici, etc.

Patera igitur lingua Gallica est Sacerdos Apollinius, quem Galli Belenum vocabant, a quibus Sacerdotibus *Patera* atque *Delphidius* deducebant genus. Vide Chronicorum Eusebii librum posterioriem ad an. Chr. 337. *Ibid.*

Paucos non habes filios. Hæc est genuina et vera lectio hujus loci quam retinuit tres MSS. codices, unus scilicet Sangermanensis noster, quem secuti sumus; alter Cluniacensis, et tertius Monasterii S. Cygiranni, in quo ultimo codice sic legimus: « Igitur et tu quia filios non habes, plurimos fac tibi amicos de, » etc. In Cluniacensi autem eodem sensu scribitur: « Igitur et tu qui paucos non habes filios, habes plurimos. Fac tibi amicos de, » etc. Editi perperam tollunt particulam negativam, legentes, « quia paucos habes filios, plurimos fac tibi amicos, » etc. Quod absurdum ac falsum est ex prima questione Hedibæ, quæ absque liberis dicitur derelicta. Pulchre vero dicebat Hedibæ diviti Hieronymus, « Igitur et tu qui nec paucos habes filios, fac tibi plurimos amicos de iniquo manomona, ut, » etc. 821

Doctor audisset. Adolescentem fuisse legimus hunc divitem, non Legis Doctorem; nisi hoc signifcat *Principes apud Lucam.*

Iberas nærias. Apocryphorum librorum deliramente vocat Iberas nærias Prologo in Genesim. Consule Annotat. nostras in eundem Prologum, To. I. 839

EPIST. CXXI. AD ALGASIAM.

Interpretationem nominis sui. Apodemius significat Græce *peregrinum*, a verbo *ἀπέργειν*, *peregrinor*: unde interpretationem nominis sui tam longa navigatione signavit. 850

Alethium Presbyterum. Alethius Presbyter iste est, ad quem scripta videtur epistola Pauliui 53. qui Alethius aij ud Gregorium Turonensem inter Episcopos Cadurcenses etiam annumerare credi potest. Vicinus itaque erat ille fons, et ex eo facile haurire potuisse. Algasia pia ac nobilis femina; sed procul Hieronymianu rivuli fluentia querit, propter admirabilem sauctissimi viri famam ac doctrinæ præcellentissime vulgariter opinioneam. 851

Ego civitas firma. Hujus versiculi varia est lectio in MSS. codicibus operum Hieronymi, qui sœpius eo uitio Cœtus LXX. Interpretum, multi enim codices retinent particulam negativam, *non oppugnat*, alii nec pauciores retinent veram lectionem, *quaæ oppugnat*. Sed pro locis intelligendum est; quæ non expugnatur. Vide Tom. II. Editionis nostræ, col. 710. f. et col. 775. i. et in notis sub-

jectis.

Putatur homicidium. Pro voce *homicidium*, Erasmus et Marianus de suo posuerunt vocem *homo*, ita legentes, *Et tumdiu non reputatur homo, donec, etc.* Sed nos iuria fidem omnium codicum MSS. retinemuimus nomine *homicidium*, quod infra retinendum mouet Hieronymus dicens, *et cito abortio, sive abortu, perit; et deinde, Et ea qua concepta sunt facit perire abortio, sive abortu, ut legunt quedam Exemplaria manuscripta.* Abortium autem est homicidium, quia elementa confusa suas imagines membraque suscep-
rant. De abortu Paulina uxoris Pawnachii infra dice-
tur. 850

Barachibas. De eodem *Barachiba* Hieronymus scribit in Commentario suo in Ecclesiasten, Tomo II. Edit. nostræ, col. 740. f. Dicitque unum esse quem vel maxime admiratur *Judæi*. Consule Annotaciones nostras in eundem Hieronymi Commentarium a nobis restitutum, sicut et hic restitutus nomen *Barachibas* pro corruptissima lectione Erasini et Mariani, qui posuerunt, *solent respondere et dicere, Rab akiba, et Simeon, et illi e magistri.* 854

EP. CXXII. AD AGERUCHIAM.

Nunc ad Ageruchiam. Vocabulum hujus videtur valde corruptum est tam in editis Libris, quam in MSS. codicibus. In quibusdam legitur *Gerontia*, *acheruchia*, *ageruchia* et *acherusia*. Vera et genuina lectio nobis est *ageruchia*, sive *agerochia*, *ἀρχή*, enim significat *immortalis*, vel *non sentientem senectutem*. In quem sensum nos pertrahunt verba Hieronymi significantis monogamiam et viduitatem quodammodo esse immortalē in familia Ageruchiae, cum avia, mater, et amita ejus multos annos in viduitate perseveraverint; unde quodam futurorum vaticinio hoc nomen Ageruchia sumpsit, et ipsa vidua futura. 850

Athenas eviratur. In veteribus codicibus, *Hierophantia apud Athenas evirat ritum.* Vide lib. 2. adversus Jovinianum, deinde Tertullian. lib. de *Exhortatione Castitatis*, et lib. de *Monogamia*, necnon lib. 1. ad *Uxorem*. 903

Gens theulonum. Falso hic addunt nomen *Gallorum* Erasmi et Marian. Hujusmodi Historias reperies apud Florum et Plutarchum in *Vita Marii*, atque apud Valerium in capite de *Pudicitia*. 906

Adoreunque, etc. MSS. codd. *ador. neque per singula subclamantes*, etc. Adorea porro pro gloria et laude sumunt, ut testes sunt Phinius et Festus. Pro frumenti parte ac militi miercede post victoriam accipitur aij ad *Plautum*. 907

EPIST. CXXIV. AD AVITUM.

Petis Avitæ charissime. Hujus Aviti meowinit Hieronymus supra in epistolam ad *Salviniam*. 916

EPIST. CXXV. AD RUSTICUM.

Urbem Maximanam. De eodem in epist. ad Fabiolam de 42. mansionib; : deinde in cap. 7. Annos. Hæc vero leguntur in libro Locorum ad vocem *ailath*. Mari Rubro, uide ex *Egypto* in *Iudiam*, et inde ad *Egyptum* navigatur. 654

Flere ille caput, etc. Totum hunc locum veteres editiones Erasmi et Mariani legunt absque seusu, sed non absque solecismis, hoc modo: « Flere ille contra meudacium. Nullus alius credere veritati; Solus pater defensionem suam callide opponere; ne abundantiore tristitia absorberetur frater. » Ubi vides deesse verba in singulis commatis, quæ ego supplevi ex decem MSS. codicibus; atque ex *Vitis Patrum* Autore Ruffino, lib. 3. num. 220. nam ibi legimus; « At ille flere caput contra meudacium: quotidie gemitus, » etc. 841

EPIST. CXXVII. AD PRINCIPIAM.

Auditoris contradicatio. Ita legunt septem MSS. cod. neque Marianus Victorius mihi virquam probabit, omnia hujus epistolæ exemplaria legere, *Tunc nostrorum διάλογος contradicatio;* cum omnia nostra exemplaria velutissima et optimæ notæ, retineant *nostrorum διάλογος contradicatio;* vel *nostrorum ἴσανα διάλογος contradicatio*: aut *nostrorum διάλογος contradicatio*. Cujus lectionis pulcherrimus est sensus, et commati sequenti conveniens. De *ἀπόφοιτος* Mariani, altum silentium apud exscriptores Hieronymi. 857

EPIST. CXXIX. AD DARDANUM.

Redeuntes ex Egypto possederunt. Manuscriptus Cluniacensis cum ceteris omnibus legebat primo manu *redeuntes*; sed castigatos postea retinunt, *executeunt*. 966

Qui et in resurrectione, etc. Editi ante libri addunt, *be-edicimus Domino;* et consequenter legunt in prima persona, *suntus*, pro *tertia sunt*. 967

Dormiunt. Ita fere omnes MSS. codices; nonnulli cum editis retinent, *dormierunt*. *Ibid.*

Furtis per illum opibus. Aliquot exemplaria MSS. paratis,

alia partitis.

Quam prius Adam perdidit. Nonnulli codices MSS. cum editis libris bœc ad terram referunt, unde legunt, *quam prius Adam perdidit.... ino perditam*, etc. Et paulo post, *volumus scire manifestius, quæ sit hæc terra; legamus Malachiam.* 967

Erasmus. Erasmus legendum existimat, et *volutina*, et *volutina*. Quod ferre non susinens Marianus acerbiter eum coarctuit. Ipsi tamen legit Latine *volutura pro voluntaria;* cum apud Malachiam c. 3. 12. *inter retatum legamus, accepta;* apud Hieronymum, *et terra voluntaria.* Ibid.

Nunquid istas portas, etc. Plures MSS. omittunt, *Nunquid.* Ibid.

Multum accola fuit anima mea. Hic nonnulli codices retainent Vulgatam lectioiem, *incola fili.* 970

Et multa millia angelorum, etc. MSS. sere omnes, *& multa millia Angelorum soleunitatis, et Ecclesiam,* etc. Ibid.

Non solum ab Ecclesiis Orientis. Ex hoc Hieronymi loco urgendi Heterodoxi, ut libros Deuterocanonicos ipsi recipiunt, vel abijcent quos in suum Cauone admittunt. Vides hanc Questionem in secundo volume Tractatum meorum de Veritate et Notitia sacrorum Bibliorum. 971

Ecclesiastici Graci sermonis scriptoribus. Discrepantes lectiones retinent hic codices MSS. Quidam legunt sine « retro, sed ab omnibus Ecclesiæ Graci sermonis Scriptoribus; » alii, « sed ab omnibus retro Ecclesiæ, et Graci, » etc. Marianus, « sed ab omnibus retro Ecclesiis, et Graci, » etc. Ibid.

Septuaginta quinque millibus, etc. Quamplures MSS. *vix* *quinquaginta quinque*; Cluniaceus vero optimæ notæ et diligenter emendatus, *ad meridianam plagam LXXV. millibus ab Jerosolyma separatis.* 972

Poeta eloquentissimus mentionem. Virgilius 4. Aeneidos, *Hinc deserta siti regio, lateque furentes Barcae.*

Dicunt sunt autem *Barcae* ab oppido *Barca*, sive *Barce*, ut legunt Erasmi et Marianus. Vide Strabon. et Serv. de civitate *Barce*, quæ *Ptolemais* dicta est. Ibid.

Cœlen Syriam et Osrohenem. Nonnulli imperiti exscriptores omitunt *Osrohenem.* Ibid.

Ad populum phalerum. Ita Persius Sat. 3. Quod significat, apud imperitam plebem te i sum jacta et fumos vende; apud me, qui te totum novi, frustra hoc feceris.

Prætenditur. Marignus, *protenditur*, Codex Cluniacensis, *« Phoenici, Syriæ Cœlen, Cilicisque prætenditur.»* 973

Baal. Editi legunt in singulari *Baal*; sed MSS. omnes quos inspici retinent in plurimi *Baalim.* Ibid.

Exemplum ritiorum. Exscriptores antiqui, non quod invenerant hoc loco posuerunt, sed quod intelligebant; legunt enim laud pauci codices, *in exemplum ritiorum.* Cœla minoris momenti prætermisimus. 974

Servires crebro. In quamplurimis MSS. exemplaribus, cuncte servires crebro, etc. Ibid.

Babylonica vastante. Unus codex MS. vetustissimus, *Babylonica vastante deleta est.* Eodem quoque modo legunt Vaticani duo, 342 et 343. Ibid.

Transacto. Multa codices hic legunt, *duplicis præfecturæ honoris transactæ.* 975

EPIST. CXXX. AD DEMETRIADEM.

A sancta Christi Synride. *Synridem* vocat par mulierum sanctorum, nempe *Proba* et *Juliana*, matrem Demetriadi. Sic Gregorius Nazianzenus et Basilius erant *Synoris*, hoc est par amicorum indissolubili charitatis vinculo conjunctum. Eodem modo *omnes* sive *tous*, usurpat pro *biga* et *pari* apud Euseb. Chrysost. et Sinesium. In MS. Corbei scripto autem annos nongentos legimus *KYNOPÆDE*, in aliis Latine *Synorde*. 981

Utrum avarior. Hoc loco Hieronymus invehitur in crudelissimum comitem *Heractianum*, atque in ejus generum *Sabinum*: quorum historiam videsis apud Prosperum in Chronico, apud Orosium cap. 42. lib. 7. et apud *Marcellinum* Comitem in Chronico. 982

EP. CXXXIII. AD CTESIPHONTEM.

Quas inter avas. Hucusque ignobilis erat lectio hujus loci genuina et Hieronymiana; quia antiqui editores nō re suo illudentes lectoribus, *animas Platonis* posuerunt, non *avas*, ut retinent omnes codices MSS. vel Graece hoc modo, *avias*; vel Latine *absidas* cum *b* pro *p*. Quae sint porro *avas Platonis* (aut potius Plinii) *in cœlestibus*, ex alio Hieronymi loco subintelligimus: enarrans enim caput quartum Epistole ad Ephesios, hæc habet ad versum decimum, *Qui descendit ipse est*, etc. Numquid corporaliter omnes cœlos et univeras sublimitates, et cœlorum circulos, quos Philosophi spheras vocant, transiens atque transcendentis, stetit in summo cœli fornice, et ut ipso verbo

utar, *abside?* An certe, etc. Manichæus itaque sicut Chrestum in solis tabernaculo ponebat, ita electos suos, id est, duodecim perfectos, inter cœteros planetarum fornices sive circulos astrorum collocabat. Hanc perfectionis summitatem eleemosyne tribuit Joan. Chrysostomus, Homilia 9. de Preuit. Atq. si, inquit, *qui eleemosynam tibi paciūda tuā dicas, tibi regias dicas, tibi cœlestes tibi cœlestes tibi cœlestes.* id est, « Dico vero eleemosynam reginam virtutum brevi elevantem homines in eorum apsidas, » hoc est, ad summum *cœlestionis gloriam*, sive « ad cœlestes sublimitates et cœlorum circulos. » Eodem sensu Manichæus collocat electos suos inter absides in cœlestibus, propter perfectionem eorum imaginariam et falso ipsius attributam. 1028

Iberita, etc. Codex Corbeiensis minor indicat ita legendum ex Prologo proxime consequenti, ubi *Iberita*, non *Hyperborita* dicuntur Evagrius Ponticus. 1029

Nomen nigredinis. Melaniam intelligit, quæ primum pulchra et sancta propter virtutem, eleemosynas et peregrinationes dicta est; postea vero nigra et foeda propter laborem haereseos, qua polluit eam Ruffinus Origenista factus. Ibid.

Or quoque, etc. *Or* legunt MSS. omnes Codices. 1030

Joannem, etc. Hic est sanctissimus Joannes Chrysostomus, quem sanctum hoc loco atque catholicum predicit Hieronymus, invito Theophilo et Cyrillo Alexandrino, apud quos male audiebat Chrysostomus. Ibid.

Xysti Pythagorei. Corbeiensis codex major, « quod liberum Sexti Pythagorei, » et postea, « immutato nomine Xysti Martyris. » Ibid.

EPIST. CXL. AD CYPRIANUM.

Elige presbyteros. Sensum Scripturae non verba positum hoc loco Hieronymus; nisi ex veteri aliquo exemplari hæc recitaverit, ubi legebant Antiqui, « Elige presbyteros quos tu ipse scis presbyteros Israel, quos tu ipse nosti, quod hi sunt presbyteri. » Depravatus autem fuit iste locus apud Erasimum et Marianum, qui legunt, « Elige presbyteros, quos tu in i scis dignos esse; » et falso citarunt cap. 17. vol. 18. Exodi, cum manifestissime de libro Numerorum sententia sit mutata. 1048

Orans loquitur. In antea editis et in corruptissimo Ms. codice Florentino nomen Pauli obruditur, *quotidie paulus loquitur.* 1049

Ut omnes, etc. Idipsum docet Præfatione Commentarium in Malachiam, dicens: Tempus quoque titulusque convenient; quod et in Psalmis diximus, qui titulos non habent, eorum esse credendos, quorum priores Psalmi nominibus prænotati sunt. 1050

Et fecit Deus. Erasmi. « Et fecit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei fecit illum: masculum, et feminam creavit illos. » Ibid.

OLAH. Falso antea editi libri Hebraica nobis obrudunt hoc loco verba *מַעֲלָה וְעַל*. 1053

In iuio viarum. MSS. aliquot, *initiarum viarum suarum:* Erasimus autem legit, *in iuio viarum suarum:* De quo in iuio dicturi sumus. Ibid.

BRESITH. Omnes MSS. codices legunt *Bresith*; et non *Bresith*, sicut editi antea libri. Hieronymum autem legisse in Hebreo *בְּרֵשֶׁת כָּנָן בְּרָאשֵׁן דָּרְכָּו Adonai canani Bresith dercho*, nullus dubito; quia in sua Translatione Latina Proverbiorum, locum presentem ita reddit: « Dominus possedit me *in iuio viarum suarum*, *vel in iuio viarum suarum*, » juxta Vulgatam Editionem. Præterea Chaldaeus et Syrus legebant in Hebreis exemplaribus *præpositionem ב be*, id est, *בְּרֵשֶׁת Bresith, in iuio*, non vero *initium*. Unde manifeste ostenditur diversa suisse Hebreæ exemplaria vetutissima, quam Septuaginta Interpretes inveniunt in illis nomen *Bresith* sive propositione, ut hodieque legitur; Chaldaeus autem, Syrus et Hieronymus idem verbum legerint cum *præpositiva particula, Bresith.* 1054

Initium viarum. In primo Tomo Editionis novæ Operum Sancti Hieronymi alter posui, nempe: *Domini possedit me in iuio viarum suarum.* Sed tunc temporis versiculum recitavi ex Editione Mariani, quæ hic corrupta est, ut jam monui textum Hebraicum restituendo. Consultat Lector curiosus Prolegomenon tertium, num. 3. in Bibliothecam diuinam Sancti Hieronymi, ubi fusius disputat de hoc versiculo Proverbiorum. Ibid.

Transiit, etc. Erasmus secuti sumus et codices MSS. Marianus ita legit, « quæ præteriit, vel transiit, et ut vigilia nocturna. » 1055

Poeta testatur. Illustris iste Poeta Virgilius est, qui libro tertio Georgicorum circa medium hæc habet:

*Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectant amore.*

Et iterum libro decimo Aeneidos circa finem, Mezentium

inducit sic loquentem ad equum suum, quem Rhaebum vocabat :

*Rhaeb, diu [res si qua diu mortalibus illa est]
Viximus : aut hodie vixor spolia illa cruenta.
Et caput Aeneas referes, etc.*

1038

Abscondentur a te. Ita legunt omnes MSS. codices, quorum lectionem mutare non debuit Marianus, ut ad Vulgatam Latinam Psalmi contextum accommodaret. *Ibid.*

Est ex iudicio, etc. In ante editis legimus, in illo ex iudicio et ex veritate est. 1039

B. 4 EM. Nonnulli MSS. codices legunt *bahem*; quia in medio duarum vocalium antiqui exscriptores interponebant aspirationem : unde verbum etiam *inchoo* scribebant *inchoo* juxta Servium. *Ibid.*

Quoadusque non pulsetur, etc. Marianus contrario sensu legendum monet sine particula negante, *quoadusque pulsetur funiculus argenti* : sed illico mutasset sententiam si meminisset Hieronymum recitare totum hunc contextum ex editione LXX. Translatorum, apud quos legimus cum negatione, *laetetur ad dexteram, id est, usquequo non evertatur.* Præterea nullum contuli exemplarum Ms. quod non legat sicut Erasmus, *quoadusque non pulsetur funiculus argenti.* Perperam ergo ex Vulgata Editione nostra Marianus Victorius cuncta refecere voluit. 1030

In suo loco, etc. Librum Commentariorum in Ecclesiastem intelligit, qui proxime consequuntur in hac Editione nostra post Epistolas Criticas. *Ibid.*

Militia, et octoginta, etc. Suo more lectionem MSS. codicum mutavit hoc loco Marianus, sic enim legit : *Et se- pluagiata milium, et octoginta milium hominum multiuiduines.* *Ibid.*

AIS. Lectionem Hieronymi tollunt veteres Editiones Iustus epistole, et pro AIS unico verbo, supponunt Hebraica verba *וְתִי תַּגֵּשׁ הָיוּ*.

1061

Quando pergit, etc. Tenebrosus locus ad intelligentiam; cui iluminando non modicam conferat opem epistola ejusdem Hieronymi ad Augustinum scripta, illa scilicet quæ in Editione Mariani numeratur 89. Ibi enim scriptum est : *Et in Paralipomenon libro legimus quod illi Israel ad pugnandum processerint mente pacifica ; inter ipsos quoque gladios et effusione sanguinis, et cadavera prostratorum, non suam, sed pacis victoriam cogitantes.* Desumpta sunt isthac et libro I. Paralip. cap. 12. v. 38. Nam apud LXX. hoc modo legimus : *Omnis hi viri bellatores instrumentes aciem in animo pacifico, τόντος ἀπόντων.* Quod in Vulgata Latina dicitur, *corde perfecto* ; quia Hebraicus contextus *בְּלֹבֶב שְׁלֹמֹן belevab salem, aut belevab scalem,* potest Latine reddi, *corde perfecto*, vel, *in animo pacifico* ; sive etiam, *mente pacifica.* Possunt igitur haec sonare in Verbis Dierum, id est, in Paralipomenon libro, quod Deus non corripit ut interficiat atque dispersat : sed ut corrigat et emendet, quandoquidem homines etiam interdum in hostes

procedant animo perficio ac mente pacifica.

1062

Nullum tam, etc. Eadem inculcat epistola ad Ageruchiam de Monogamia : « Nemo enim, *inqui*, tam fractic viribus, et sic decrepita senectatis est, ut non putet se unum adhuc annum esse vixit. Unde subreptis oblivio conditoris sue, » etc. Ciceronis est ista sententia, qui libro de Senectute sic ait : « Nemo enim est tam senex, qui se annum non potest posse vivere. » Seneca quoque epist. 12. lib. 1. « Nemo tam senex est, ut non improbe unum diem speret.

QUOTIDIE, etc. Similiter in Epistola 103. ad Paulinum : « Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum. » *Ibid.*

Competitis significat. Addunt editi ante libri, post Ms. codicem Florentinum : *Sin autem ἐπιστολὴν, eruditos significat.* Sed haec non leguntur in antiquioribus MSS. exemplaribus : unde conicio non esse Hieronymi verba, sed ejus qui exemplar Florentinum multis additamentis vitasse convicatur. *Ibid.*

Legimus. Locus insignis et facilis ad errorem lectoribus faciendum, si refineamus lectionem quamplurim MSS. et editorum librorum, ubi pro *legimus*, positum invenies *diximus*. Quasi indicare voluerit Hieronymus *hac voce diximus*, aliquos a seculo elaboratos Commentarios in Psalmum duodecimum. Sed hunc nodum solvit Cluniacensis codex Ms. qui retinet post emendationem antiquæ manus, verbum *legimus*, et non *diximus*. Nec tamen me latet Hieronymum scripsisse Tractatus septem in Psalmos, a decimo usque ad decimum sextum ; quo manifestissime comprobatur veritas lectionis *diximus*. *Ibid.*

EPIST. CL. AD EVANGELUM.

Legimus in t�ia. Veteres editiones falso hanc Epistolam inscribunt *ad Evagrium* ; cum MSS. codices, quoscumque vidi, retineant *Evangelium*, vel *Evangelium*, ut jam observavi in epistola ad eundem de Melchisedec Tomo II. Erat porro *Evangelius Presbyter*, ad quem scripsit Amianus Pelagianus. Interpres Homiliarum S. Chrysostomi in Epistolas B. Pauli. Vide Tomum VI. Bedae Operum in fine, Fatuus iste, qui Diaconos anteferebat Presbyteris, dicitur Falcidius in Appendix Operum S. Augustini Tom. III. nostræ Editionis, in QQ. ex utroque mixtum, Queset. CL 1080

EPIST. CL. PROCOPII.

Imperitia hominis hereticorum debacchantur in Hieronymum, causa fuit superioris Epistole Procopii editæ a Vossio, qui nescivit S. Hieronymum *nunquam degisse in Egypto*, nec inter Saracenos fuisse captivum. Ex eodem errore atque invidiæ fonte manavit pluvia matronarum aurea quæ nunquam rigavit arva sanctissimi Doctoris dicentis : *Cujus æs nunquam in manu mea sonari.* Denique Vossius superbiam Photini perperam tribuit Basilio, ut ex Chronicis perspicuum est apud eruditos.

1119

ORDO EPISTOLARUM

SANCTI HIERONYMI

CUM ANTIQUIS EDITIONIBUS ET BENEDICTINA COMPARATUS.

ORDO

Veterum editionum.

Epist.

- 49
58
41
5
6
37
43
42
44
21
59
45
36
1
57
58
77
142 et 145
124
145
146

EPIST.

- I.
II.
III.
IV.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.
XI.
XII.
XIII.
XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
XIX.
XX.
XXI.

ORDO

Hujus Editionis.

- Ad Innocentium, de muliere septies percussa.
Ad Theodosium et cæteros Anachoretas.
Ad Rufinum Monachum.
Ad Florentium.
Ad eundem.
Ad Julianum.
Ad Chromatum, Jovinum et Eusebium.
Ad Nicceam Hypodiacaum.
Ad Chrysogonum.
Ad Paulum Concordiensem.
Ad Virgines Åmonenses.
Ad Antonium Monachum.
Ad Castorinam Materteram.
Ad Heliодorum.
Ad Damasum Papam de hypostabis.
Ad eundem.
Ad Marcum Presbyterum.
Ad Damasum de Seraphim.
Damasi ad Hieron. de Osanna.
Ad Damasum de Osanna.
Ad eundem de duabus filiis, frugi et luxurioso.

ORDO

Benedictinæ Editionis.

Epist.

- 17
3
1
2
4
6
7
8
9
10
12
11
13
8
14
16
15
Int. Comm. t. 3.
Int. Critic. 4. I.
Ibid. II.
Ibid. III.

ORDO

Peterum editionem.

Epist.	Epist.	ORDO HUJUS EDITIONIS.	ORDO <i>Benedictine Editionis.</i>
22	XXII.	Ad Eustochium de Virginitate.	18
24	XXIII.	Ad Marcellam de exitu Leæ.	20
15	XXIV.	Ad eamdem de laudibus Asellæ.	21
158	XXV.	Ad eamdem de decem Dei nominibus.	<i>Int. Critic. t. 2. XIV.</i>
137	XXVI.	Ad eamdem de quibusdam Hebreis vocibus.	<i>Ibid. XV.</i>
102	XXVII.	Ad eamdem adversus obrectatores suos.	25
138	XXVIII.	Ad eamdem de Diapsalma.	<i>Int. Critic. t. 2. XVI.</i>
150	XXIX.	Ad eamdem de Ephod et Teraphim.	<i>Ibid. VII.</i>
153	XXX.	Ad Paulam de Alphabeto.	23
10	XXXI.	Ad Eustochium de munusculis.	24
74	XXXII.	Ad Marcellam brevis.	29
Vacat.	XXXIII.	Ad Paulam de Origene fragm.	<i>Int. Crit. t. 2. XVIII.</i>
141	XXXIV.	Ad Marcellam de Psal. CXXVI.	<i>Ibid. I.</i>
124	XXXV.	Danusi ad Hier. de quinque Questionibus	<i>Ibid. II.</i>
125	XXXVI.	Ad Damasum de quinque Questionibus.	<i>Ibid. X.</i>
153	XXXVII.	Ad Marcellam de Commentariis Rheticili.	19
23	XXXVIII.	Ad Marcellam de ægrotat. Blesilla.	22
23	XXXIX.	Ad Paulam de obitu Blesilla.	26
100	XL.	Ad Marcellam de Onaso.	27
54	XLI.	Ad eamdem contra Montanum.	<i>Int. Crit. t. 4. VI.</i>
149	XLII.	Ad eamdem contra Novatianos.	45
18	XLIII.	Ad eamdem de laudibus ruris.	46
20	XLIV.	Ad eamdem de munusculis.	28
99	XLV.	Ad Asellam.	44
17	XLVI.	Paulæ et Eustochii ad Marcellam.	48
154	XLVII.	Ad Desiderium.	30
50	XLVIII.	Ad Pammach. pro libris contra Jovinianum.	51
52	XLIX.	Ad euendem alia.	32
51	L.	Ad Domnionem.	110
60	LI.	Epiphani ad Joan. Jerosolym.	34
2	LII.	Ad Nepotian. de Vit. Clericor.	50
105	LIII.	Ad Paulinum de studio Scripturarum.	47
40	LIV.	Ad Furiam.	<i>Inter Crit. t. 4. IV.</i>
147	LV.	Ad Amandum.	63
86	LVI.	Augustini ad Hier.	33
101	LVII.	Ad Pammach. de optimo gen. interp.	49
15	LVIII.	Ad Paulinum altera.	<i>Inter Crit. t. 4. V.</i>
148	LIX.	Ad Marcellam de question. N. T.	35
5	LX.	Ad Heliodor. Epitaphium Nepotiani	38
73	LXI.	Ad Vigilantium.	56
76	LXII.	Ad Tranquillium.	58
68	LXIII.	Ad Theophilum de Origenis causa.	<i>Inter Crit. t. 2. V.</i>
128	LXIV.	Ad Fabiolam de veste Sacerdot.	<i>Ibid. XIII.</i>
140	LXV.	Ad Principiam in Psalmum XLIV.	54
28	LXVI.	Ad Pammachium de morte Paulinæ.	67
87	LXVII.	Augustini ad Hieronymum.	100
55	LXVIII.	Ad Castricum.	83
83	LXIX.	Ad Oceanum.	85
84	LXX.	Ad Magnum.	52
28	LXXI.	Ad Lucinium.	<i>Inter Crit. t. 2. IX.</i>
132	LXXII.	Ad Vitalem.	<i>Ibid. III.</i>
126	LXXIII.	Ad Evangelum de Melchisedech	53
151	LXXIV.	Ad Ruffinum Romanum Presbyterum.	53
29	LXXV.	Ad Theodoram.	84
32	LXXVI.	Ad Abigaum.	<i>Ibid. VIII.</i>
30	LXXVII.	Ad Oceanum de morte Fabiolæ.	53
127	LXXVIII.	Ad Fabiolam de XLII. Mansionibus.	62
9	LXXIX.	Ad Salvinam.	<i>Inter Crit. t. 2. IV.</i>
Desideratur.	LXXX.	Castrensi Præstatio in libros <i>ad Augustinum</i> .	83
66	LXXXI.	Ad Ruffinum.	<i>Numero caret.</i>
61	LXXXII.	Ad Theophilum contra Joan. Jerosolym.	42
64	LXXXIII.	Pammachius et Oceanus ad Hieronymum.	59
63	LXXXIV.	Ad Pammachium et Oceanum.	40
153	LXXXV.	Ad Paulinum de duabus Quæstiunculis.	41
70	LXXXVI.	Ad Theophilum.	51
69	LXXXVII.	Theophilus ad Hieron.	59
71	LXXXVIII.	Ad Theophilum.	60
72	LXXXIX.	Theophilus ad Hieronymum.	61
67	XC.	Theophilus ad Epiphanius.	62
73	XCI.	Epiphanius ad Hieronymum.	111
Inedita.	XCII.	Synodica Theophilii ad Episcopos Palæstinos et Cyprios.	63
Inedita.	XCIII.	Synodica Jerosolymitanæ Synodi ad superior.	<i>medita.</i>
Inedita.	XCIV.	Dionysii ad Theophilum.	<i>medita.</i>
Inedita.	XCV.	Nastasti Papæ ad Simplicianum.	<i>Inedita.</i>
Caret numero.	XCVI.	Theophilus Paschalis I.	<i>Inedita.</i>
78	XCVII.	Ad Pammachium et Marcellam.	<i>Caret numero.</i>
Caret numero.	XCVIII.	Paschalis II.	87
31	XCIX.	Ad Theophilum.	<i>Caret numero.</i>
Caret numero.	C.	Paschalis III.	64
90	CI.	Augustini ad Hieronymum.	<i>Caret numero.</i>
91	CII.	Ad Augustinum.	68
98	CIII.	Ad eundem.	69
88	CIV.	Augustini ad Hieronymum.	66
92	CV.	Ad Augustinum.	70

ORDO
Veterum editionum.

Epist.	Epist.	HUJUS EDITIONIS.
133	CVI.	Ad Sunniam et Fretelam.
7	CVII.	Ad Lætam.
27	CVIII.	Ad Eustochium, Epitaphium Paulæ
53	CIX.	Ad Riparium de Vigilantio.
83	CX.	<i>Augustini</i> ad Hieronymum.
95	CXI.	<i>Eiusdem</i> ad Præsidium.
89	CXII.	Ad Augustinum.
<i>Numerus caret.</i>	CXIII.	<i>Theophilii</i> fragmentum epistolæ ad Hieron.
<i>Superiori juncta in unum.</i>	CXIV.	Ad Theophilum.
96	CXV.	Ad Augustinum.
97	CXVI.	<i>Augustini</i> ad Hieronymum.
47	CXVII.	Ad Matrem et Filiam.
54	CXVIII.	Ad Julianum.
153	CXIX.	Ad Minervium et Alexandrum.
150	CXX.	Ad Hedibiam de XII. Questionibus N. T.
151	CXXI.	Ad Agasiam de XI. Questionibus N. T.
46	CXXXI.	Ad Rusticum de penitentia.
11	CXXXII.	Ad Ageruchiam de Monogamia.
59	CXXXIV.	Ad Avitum, de libris <i>ap̄l Ap̄p̄.</i>
4	CXXXV.	Ad Rusticum Monachum.
82	CXXXVI.	Ad Marcellinum et Anapsychiam.
46	CXXXVII.	Ad Princij Iam, Marcella viduae epitaphium
12	CXXXVIII.	Ad Gaudientum de Pacatulæ educ.
129	CXXXIX.	Ad Dardanum de Ter. Promissionis.
8	CXXX.	Ad Denieetriadem de servanda Virginitate.
<i>Vacat.</i>	CXXXI.	<i>Augustini</i> ad Hieronymum, de origine animæ.
<i>Vacat.</i>	CXXXII.	<i>Eiusdem</i> ad eundem de sententia Jacobi Apost.
<i>Caret numero.</i>	CXXXIII.	Ad Ctesiphontem.
94	CXXXIV.	Ad Augustinum.
<i>Non habentur.</i>	CXXXV.	<i>Innocentii Papæ</i> ad Aurelium.
	CXXXVI.	<i>Eiusdem</i> ad Hieronymum.
	CXXXVII.	<i>Eiusdem</i> ad Joannem Jerosolym.
53	CXXXVIII.	Ad Riparium.
56	CXXXIX.	Ad Aprorium.
139	CXL.	Ad Cyprianum de Psal. LXXXIX.
80	CXLI.	Ad Augustinum.
81	CXLII.	Ad eundem.
79	CXLIII.	Ad Alpium et Augustinum.
<i>Desideratur.</i>	CXLIV.	<i>Augustini</i> ad Optatum de Hieronymo.
55	CXLV.	Ad Exuperantium.
83	CXLVI.	Ad Evangelum.
48	CXLVII.	Ad Sabinianum.
14	CXLVIII.	<i>ad Celantiam.</i>
<i>medita</i>	CXLIX.	<i>De solenitatibus Paschæ.</i>
<i>Non habetur.</i>	CL.	<i>Procopii Græce et Latine.</i>

Epistola quæ in veter. Edit. sub n. XL. habetur, heic non apponitur inter Hieronymianas, utpote quæ urbem *leges* memorat, atque alia recentioris ævi argumenta, ideoque inter suppositias in tomum ultimum conjecta est.

S. HIERONYMI EPISTOLARUM

INDEX SECUNDUS ALPHABETICUS

JUXTA INITIUM CUJUSQUE EPISTOLE.

A

- Abraham tentatur. De segnatatione Blesillæ ad Marcellam, *Epistola* XXXVIII
Accepti primum litteris. Velitatio in errores Vigilantio ad Riparium. CIX
Ambrosius quo. Invitatio ad secessum Bethleemiticum, ad Marcellam. XLIII
Anno præterito. Commendatio amici ad Augustinum. CIII
Ante annos circiter. De erroribus Origenis, ad Avitum. CXXIV
Antiquus sermo est. Familiaris, ad Julianum Diaconum. VI
Apostolus Paulus scribens. Institutio infantulæ, ad Lætam. CVII
Arbitror quod. Synodica *Theophilii* prius inedita. XCII
Audi illa. De custodia Virginitatis, ad Eustochium. XXII
Audiri pervenisse Excusatio *Augustini* ad Hieronymum. CI

B

- Beatus Pamphilus. Expositio Psalmi CXXVI. ad Marcellam. XXXIV

Beatitudinis tue. De filio prodigo, ad Damasum. XI
Bonus Deus noster. *Dionysii* ad Theophilii Synodicam. XCIV

Bonus homo. Institutio Monachi, ad Paulinum. LVIII
Brevis Epistola. De tribus questionibus novi Testamenti, ad Amandum. LV
Brevis est. De blasphemia in Spiritum S. ad Marcellam. XLII

C

- Causa difficultis. Institutio infantulæ, ad Gaudientium. CXXVIII
Chartæ exiguitas. Familiaris, ad Virgines Aemonenses. XI
Christiani interdum. Adversus calumniatores, ad Pammachium. XLIX
Christum Jesum Dominum. Paschalis *Theophilii* prima. XCVI
Christi te. Exhortatio pro fide tuenda, ad Riparium. CXXXVIII
Commentaria cum. *Damusi Papæ*. De Osanna, ad Hieronymum. XIX
Crebras ad me. Familiaris epistola, ad Augustinum. CV

ORDO

ORDO
Benedictine Editiones.

Epist.

<i>Inter Crit. t. 2. XI.</i>	57
<i>Superiori juncta in unum</i>	75
<i>Inter Crit. t. 4. IX.</i>	76
<i>Inter Crit. t. 4. VII.</i>	89
<i>Ibid. VIII.</i>	92
<i>Inter Crit. t. 2. VI.</i>	90
<i>Inter Crit. t. 2. VI.</i>	91
<i>Vacat.</i>	94
<i>Vacat.</i>	98
<i>Non habentur.</i>	97
<i>Non habentur.</i>	102
<i>Non habentur.</i>	103
<i>Inter Crit. t. 2. XIII.</i>	80
<i>Desideratur.</i>	77
<i>Desideratur.</i>	81
<i>Inedita.</i>	90
<i>Ultima absque numero.</i>	101
<i>Ultima absque numero.</i>	93

D.

- Decreveram quidem. De fide sua, ad Marcum Presbyt. XVII
 De solemnitatibus. Hieronymo falso adscripta, antea inde dita. CXLIX
 Deum nostrum. *Augustini* ad Hieron. de Origine animæ. CXXXI

Direptiones, cædes. *Innocentii* ad Joannem Jerosolym. CXVII
 de turbis Pelagianor. CXXXVII

Didici quod. De damnatis Origenistis. *Theophili* ad Hieronymum. LXXXIX

Diu te Romæ. Expostulatio de figurata laude, ad Ruffinum Monachum. LXXXI

Dominus noster. De modestia, ad Antonium Monachum. XII

Dominus, qui. De damnandis Origenistis, *Theophili* ad Epiphanius. XC

Dormientem te. *Damasi* ad Hieron. De quæstionib. veteris Legis. XXXV

Duplicem mibi. De damnandis Origenistis, ad Theophilum. LXXXVIII

E.

Epistolare officium De Ephod bad, ad Marcellam. XXIX

Et factum est. De Seraphim et calculo ad Damasum. XVIII

Ex eo tempore. Ad Theophilum, Paschali tertiae præposita. XCIX

Ex quo cepi. *Augustini* De mendacio, ad Hieronymum. CIV

Epistola tua. Ad Theophil. advers. Jo. Jerosolym. LXXXII

F.

Filius tua. Ad undecim quæstiones Algasie. CXXI
 Filius meus, frater tuus. Consolatio in adversis, ad Julianum. CXVIII

Frater Ambrosius. De studio Scripturæ, ad Paulinum. LIII

G.

Generalis epistola. *Epiphantii* ad Hieronymum. XCI
 Grandem sollicitudinem *Anastasi Papæ* ad Simplicianum. XCIV

Grandes materias. Epitaphium Nepotiani, ad Heliodorum. LX

H.

Habeo gratiam. De translatione ex Hebraica veritate. *Augustini* ad Hieronymum. LXVII

Humanae vite. Laus integræ senectutis, ad Paulum senem. X

I.

Ignota vultu. De duodecim quæstionibus, ad Hedibiam. CXX

Importuna in Evangelio. De hypostasibus, ad Damasum. XVI

In ea mihi. Familiaris Epistola, ad Florentium. V

In ipso perfectionis articulo. Familiaris ad Augustinum. CII

In ipso jam. Ad Minervium et Alexand. de aliquo quæstionibus. CXIX

In septuagesimo. De quadraginta mansionibus ad Fabiolam. LXXXVIII

Inter omnes materias. De virginitate, ad Demetriadem. CX

Inter omnia. Exhortatio ad Christi militiam, ad Exuperantium. XLV

In vetere via. De Monogamia, ad Ageruchiam. CXXIII

J.

Jampridem. *Augustini* ad sanctum Hieronymum. CXVI

Joannes idem. Reconciliatio, ad Materteram Costornam. XIII

Justum quidem fuerat. Hortatur Vigilantium ut resipiscant. LXI

L.

Lecto sermone. Epistola familiaris, ad Desiderium. XLVII

Legimus in Isaia. De gradu Sacerdotis et Diaconi, ad Evangelum. CXLVI

Litteræ tuæ. Adversus calumniatores, ad Domnionem. L

Lugubri nuntio. Epitaphium Lucinii, ad Theodoram. LXXV

M.

Magnis nos. De quinque quæstionibus, ad Marcellam. LIX

Majora spiritus. Quatenus legendus Origenes, ad Transquinnum. LXII

Marcum Terentium. De Origen. ad Paulam. XXXIII

Medici quos vocant. In Onasim, ad Marcellam. XL

Meninit beatitudi tua. De Origenistis, ad Theophilum. LXIII

Mensuram caritas. *Paulæ et Eustochii*, ad Marcellam. XLVI

Misisti volumen. De Melchisedec, ad Evangelum. LXXXIII

Multi utroque. De Pelagianis hæreticis, ad Augustinum. XLII

Muli super hoc. De Osanna, ad Damasum Papam. XX

Multum in ultramque. De judicio Salomonis, ad Rusticun Romanum. LXXIV

N.

Nec opinanti. Exhortatio ad piam vitam, ad Lucinum. LXXI

Nemo reprehendat. Laudes Asellæ, ad Marcellan. XXIV

Nescio qua. Exhortatio adversus hæreticos, ad Apronium. CXXXIX

Nihil Christiano. Institutio Monachi, ad Rusticum. CXXV

Nonagesimum Psalmum. De decem Dei nominibus, ad Marcellam. XXV

Non audacter. Adversus Pelagianos, ad Ctesiphontem. CXXXIII

Non debet charta. Familiaris, ad Chromatinum, etc. VII

Nostri, Domine, cuncta. *Synodic. Jerosolymit.* prius indebita. XCIII

Nudius tertius. Interpretatio Alphabeti Heb. ad Paulam. XXX

Nunquam æque. Familiaris *Augustini* ad Hieronymum. LVI

Nunquam boni aliquid. *Innocentii* ad Hieron. de turbis Pelagianor. CXXXVI

Nunquam fili. De secundis Nuptiis ad Oceanum. LXIX

Nunc quoque Dei. Paschalis *Theophili* tercia. C

Nuper cum. De Alleluia aliisque Hebræis vocibus ad Marcellam. XXVI

Nuper cum Rheticii. De nomine Tharsis, ad eamdem. XXXVII

Nuper tue. De damnatis origenistis, ad Theophilum. LXXXVI

O.

Obsecras litteris. De viduitate servanda, ad Furiam. LIV

Omní quidem. Contra Pelagianos, ad Augustinum. CXI

Oportebat nos. *Epiphantii* ad Joan. Jerosolym. LI

P.

Paucis in exordio. Fragmentum *Theophili*, epistole ad Hieron. CXIII

Parva specie. De munusculis, ad Eustochium virginem. XXXI

Paulus Apostolus. De optimo genere interpretandi, ad Pammachium. LVII

Per religiosum Presbyterum. *Augustini* ad Optatum de Hieron. CXLIV

Petis a me. Institutio Clerici et Monachi, ad Nepotianum. LII

Piissimam etiam ad nos. *Innocentii* ad Aurel. de Hieronymo. CXXXV

Plures anni sunt. Epitaphium Fabiolæ, ad Oceanum. LXXVII

Plus Deum tribuere. Amicitia Hieronymi, et laus Bonos, ad Ruffinum. III

Post priorem. Defensio interpretationum Scripturæ ad Marcellan. XXVII

Postquam epistolam. Ad tres quæstiones veteris Legis, ad Damasum. XXXVII

Primum solemnitas. Paschalis *Theophili* altera. XCIV

Prius te Cypriane. Expositio Psalmi LXXXIX. ad Cypr.
Presbyterum. CXL
Deo Averro. Procopii ad Hieronymum alium, tamen a
Stridonensi. CL

Q.

- Quanvis existem. Augustini ad sanctum Hieronymum. CX
Quanquam mihi. Consolatio de cecitate, ad Abigaum. LXXVI
Quae acceperis. Quid sit Sela apud Hebreos, ad Marc.
lam. XXVIII
Queris Dardane. De terra promissionis, ad Dardanum. CXXIX
Quam vellem. Familiaris, ad Theodosium et cum eo ca-
teros monachos. II
Quanto amore. De laude vite solitariae, ad Heliodorum. XIV
Quantus Beatus. Familiaris epistola, ad Floren-
tium. IV
Qui circa te. Familiaris etiam, ad Chrysogonum. IX
Qui dabit capiti meo, etc. Consolatio super morte filiae,
ad Paulam. XXXIX
Quod ad te hucusque. Apologia, ad Pammachium. XLVIII
Quod ignotus. Castigatio relapsi, sive de poenitentia, ad
Rusticum. CXXII
Quod tardius. Ad Theophil. de interpretatione ejus li-
ibri. CXXIV
Quod ad te scripsi. Augustin. ad Hieron. de sententia
Jacobi. CXXXII
Quoniam vetusto. De hypostasibus, ad Damasum. XV
Cum a sancto. Exhortatio ad concordiam, ad Augusti-
num. CXXV
Cum hora ferme. De morte Less ad Marcellam. XXII

R.

- Retulit mihi quidam. De suspecto contubernalio, ad ma-
trem et filiam. CXXVII
Rursum orientalibus. De Origenistis, ad Pammachium
et Marcellam. XCVII

S.

- Sæpe a me. De muliere septies percussa, ad Innocen-
tium. I
Sæpe et multum. Marcellæ epitaphium, ad Principianum. CXXVII
Samuel quandam. Objurgatio Diaconi impulsi, ad Sabi-
nianum. CXLVII
Sanato vulneri. Consolatio super morte uxoris, ad Pam-
machium. LXVI
Sanctus aliquis. Excitatio ad defensionem sui. Panu-
chii ad Hieronym. LXXXIII

- Sanctus Episcopus. De damnandis Origenistis. *Theophili*
ad Hieronymum. LXXXVII
Sauctus filius. Consolatio in adversis, ad Castrucium. LXXXIII
Sanctus Innocentius. De extincta heresi Coelestiana, ad
Alypium et Augustin. CNLHI
Schedula quas. De Origenis erroribus, responsio ad
Pammach. et Ocean. LXXXIV
Scio me Principia. Expositio Psalmi quadragesimi priui,
ad Principianum. XLIV
Scio quoniam plurimos. Praefatio Ruffini in lit. *ap. Ap. 2.* LXX
Sebesium nostrum. Quatenus utendum litteris profa-
nis, ad Magnum. LXX
Si cuncti corporis. Epitaphium S. Paulæ, ad Eustochium. CVIII
Sicut præsens. Familiaris Augustini, ad Præsidium. CXI
Si tibi putem. De suorum adversariorum invidentia, ad
Asellam. XLV

T.

- Tandem ex Africa. Familiaris, ad Marcellinum et Ana-
psychianum. CXXVI
Testimonia. De Montani erroribus, ad Marcellam. XI
Tres simul epistolas. De expositione cujusdam loci Epi-
stola: ad Galatas, ad Augustin. CXXII
Turpilius Comicus. Familiaris epistola, ad Niceam. VIII

U.

- Usque hodie. De vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam. LXIV
Ut absentiam. De munusculis acceptis, ad Marcellam. XLIV
Ut tam parvam. Familiaris epistola, ad eandem. XXXII

V.

- Vere in vobis. Emendatio Psalterii, ad Sunniam et Fre-
telam. CVI
Vereor ne officium. De servanda viduitate ad Salvinam. LXXXIX
Vetus Scripturæ. Institutio matris familias, ad Celini-
tiam. CXLVIII
Virum honorabilem. Familiaris, ad S. Augustinum. CXXXIV
Voce une provocas. De duabus quaestionebus, ad Pauli-
num. LXXXV

Z.

- Zenou Nauclerus. De Salomone et Achaz, ad Vitalem. LXXIII

EPISTOLARUM S. HIERONYMI

INDEX TERTIUS ALPHABETICUS

JUXTA NOMINA, QUIBUS INSCRIBUNTUR.

A.

- Abigao Hispano. Epist. LXXXVI
Ageruchis viduae. CXXIII
Algasiæ. CXXI
Alypius et Augustino. CXLIII
Amando. LV
Antonio Monacho. XII
Apronio. CXXXIX
Asellæ virginis. XLV
Augustino. CII. CIII. CV. CXII. CXV. CXXXIV.
Avito. CXXIV
Egypti Episcopis Paschales Theophili tres. XCVI.
XCVIII. C.

C.

- Castorina Materteræ. XIII
Castrucio. LXVII
celantiae matrone. CXLVIII
Cesiphonti. CXXXII

- Chromatio, Jovino, etc
Chrysogono Monacho.
Cypriano.

- Epist. VII
IX
CXL

D.

- Jamaso. XV. XVI. XVIII. XIX. XXI. XXXVI
Dardano. CXXIX
Demetriadi virginis. CXXX
Desderio. XLVII
Domnioni. I

E.

- Epiphanio Theophili.
Evangelio Presbytero
Eustochio.
Exuperantio.

- XI
LXXXIII. CXI. LXVI
XXII. XXXI. CVIII
CXLV

F.

- Fabioke.
Florentio.

- LXIV. LXXVIII
IV. V

Furie.		Epist. LIV	Nicæ hypodiacono Aquileiensi.	Epist. VIII
	G.		O.	
Gaudentio.		CXXVIII	Oceano, de secundis nuptiis. Eideam, de morte Fabiolæ. Optato <i>Augustini</i> .	LXXXIX
Hedibie.		CXX		LXXVII
Heliodoro.		XIV. LV		CXLIV
Hieronymo <i>Augustini</i> .	LVI. LXVII. CI.	CIV. CX		
CXVI. CXXXI. CXXXII.				
Damasi.		XIX. XXXV	Pammachio.	XLVIII. XLIX. LVII. LXV
Epiphanius.		XCI	Pammachio et Oceano.	LXXXIV
Innocentii.		CXXXV	Pammachio et Marcellæ.	XCVII
Pammachii et Oceanii.		LXXXIII	Paulæ Matri.	XXX. XXXIII. XXXIX
Ruffini Praefatio in libros <i>ap. Apoc.</i>		LXXX	Paulo Concordiensi.	X
Theophilis.	LXXXVIII. LXXXIX. CXIII		Paulino.	LIII. LVIII. LXXXV
I.			Principiæ Virginis.	LXV. CXXVII
Innocentio.			Præsidio <i>Augustini</i> .	CXI
J.				
Joanni Jerosolym. Epiphanius Li. Innocentii. CXXXVII			R.	
Juliano Diacono.	VI		Ripario.	CLX. CXXXVIII
Julianus.	CXVIII		Ruffino Monacho.	III. LXXXI
L.			Ruffino Romano.	LXXIV
Læte.			Rustico, de penitentia.	CXXXII
Lucinio Boetico	CVII		Rustico Monaco.	CXXXV
M.			S.	
Magno Oratori urbis Romæ.	LXX		Synodica <i>Theophili</i> .	XCII
Marcellæ.	XXXIII. XXIV. XXV. XXVI. XXVII		Synodica <i>Jerosolymitana</i> .	XCI
XXVIII. XXIX. XXXII. XXXIV. XXXV. XXXVII. XXXVIII. XL			Sabiano Diacono.	CXLVII
XLI. XLII. XLIII. XLIV. Paulæ et Eustochii. XLVI. LIX.			Salvinæ viduae.	LXXIX
Marcellino et Anapsychie.	CXVI		Sunnæ et Fretelæ.	CVI
Marco Presbytero.	XVII		Simpliciano Anastasi.	XCV
Matri et filiæ.	CXVII		T.	
Munervio et Alejandro.	CXIX		Theodoræ viduæ.	LXXXV
N.			Theodosio et ceteris Monachis.	II
Nepotiano Presbytero.	LII		Theophilus Alexandrino.	LXIII. LXXXII. LXXXVI
			LXXXVIII. Dionysii.	XCIV. XCIX. CXIV
			Tranquillino.	LXII
V.				
			Vigilantio Hæretico.	LXI
			Virginibus Æmonensibus.	XI
			Vitali Presbytero.	LXXII

EPISTOLARUM S. HIERONYMI

INDEX QUARTUS

SECUNDUM PRÆCIPUA EARUM ARGUMENTA DIGESTUS.

EPISTOLÆ THEOLOGICÆ.

De X Dei nominibus, ad Marcellum Epist.	25
De hypostasibus, ad Damasum 15 et 16. et ad Marcum.	
De blasphemia in Spiritum, ad Marcellum.	47
De Scripturæ Sacre libris, ad Paulinum.	53
De Presbyteri et Diaconis, ad Evangelum.	146
De bigamia, ad Oceanum.	69
De origine animæ, ad Marcellinum et Anaps. 120. tum Augustin.	120. et 144
	131. et 144

EPISTOLÆ POLEMICÆ.

Quæ spectant Montanistas, ad Marcellum.	41
Novatianos, ad Marcellum.	42
Jovinianum, ad Pammach. 48. et 49. et ad Domnionem.	
Vigilantium, ad Vigil. 61. et Riparium 109. Origenistas, ad Tranquillum. 62. ad Theo. h. 65. ad Ruffin. 81. ad Theophil. 82. Pammach. 84. Theophil. 86. et 88. Synodica: duæ 92. et 93. Ex alienis, Dionysii et Anastasi, 94. et 95. Pasciales. 96. 98. 100. Ad Marcellum, 97. ad Theophil. 99. et ad Avitum.	50
Pelagianos, ad Ctesiphontem 133. ad Riparium 158. ad Apronium 159. ad Augustium.	141. 142

EPISTOLÆ CRITICÆ.

De Seraphim, et Calculo, ad Damasum.	18
De Osanna, ad Damasum.	20
De duobus filiis ad eundem.	21
De quibusdam Hebr. vocibus ad Marcellum.	28
De Diapsalma ad eamdem.	28

EPISTOLÆ MORALES.

De Virginitate servanda ad Eustochium 22. ad Demetriadem.	29
De Viduitate ad Furiam 46. et Salvinam.	79
De institutione filiæ ad Lætan. 107. et ad Gaudentium.	128
De penitentia ad Rusticum 122. et ad Sabiniandum.	147
De laude vita solitarie ad Heliodorum.	14
De institutione Monachi ad Paulinum 58. et ad Rusticum.	122

De vita Clericorum Instituenda ad Nepotianum.	32
De contemptu sæculi ad Lucinium 71. et ad Exuperan-	
sum.	143
De monogamia ad Ageruchiam.	123
De suspecto contubernal ad Matrem et Filiam.	117
Quæ Sanctorum vitas euarrant.	
Locæ, ad Marcellam.	23
Aselkæ, ad eandem.	24
Blesville, ad eandem 33. et ad Paulam.	39
Nepotiani, ad Heliodorom.	60
Paulina, ad Pammachium.	66
Fabiolæ, ad Oceanum.	77
Lucinii, ad Theodoram.	78
Paulæ Matris, ad Eustochium.	108
Marcella ad Princianum.	127
De Muliere septies percussa, ad Innocentium.	10

EPISTOLÆ VARIÆ.

Objurgatoriae, ad Virgines & mon. 21. Ad Antonium Mo-

nachum 22. Ad Castorinam 23. ad Marcellam 27. et de Onaso 40. ad Marcellam.

Laudatoria ad Theodosium 2. ad Ruffinum 3. ad Julianum 6. ad Chromat. 7. ad Niccam 8. ad Chrysogonum 9. ad Paulum Concord. 10. De operibus Origenis ad Paulam 35. de munusculis ad Eustochium 31. et ad Marcellam 44. de laudibus ruris ad eandem 43. Familiares ad Florentium 4. et 5. ad Augustinum 102. 103. ad Desiderium.

Consolatoria de adversis, ad Castricum 68. et ad Abigailum.

Quatenus utendum litteris profanis, ad Magnum. 70
EPISTOLÆ VARIORUM AD HIERON.

Damasii de Osanna 19. ejusdem de V. Quæst. 55. Paulæ et Eustoch. 40. Ej iphanii ad Joannem 31. et ad Hieron. 91. Augustini 56. 67. 101. 104. 111. 116. 131. 152. 144. Præf. Ruffin. 80. Pammachii 82. Synodica Theobili 92. Respons. ad Synodic. 93. Dionysii Ld. 94. Anastasii 95. Theo hili 87. 89. 90. Paschales 96. 98. 100. Fragmentum ejusd. 113. Innocentii ad Aurel. 153. ejusdem ad Hier. 156. ejusd. ad Joan.

337

INDEX RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Epistola noncupatoria Dominici Vallarsii Clementi XII., Pontifici Maximo.	V-VI.
Prefatio generalis.	VII-VIII.
1. Hieronymi operum præstantia.	Ibid.
2. Novæ editionis necessitas.	Ibid.
3. Quibus de causis novam editionem aggrediamur.	IX-X.
4. Hujus prefationis pars triplex.	Ibid.
Pars prima, in qua de MSS. deque edictis collectionibus agitur singillatim.	Ibid.
5. Manuscriptæ Operum Hieronymi collectiones.	Ibid.
6. Editio prima Romæ.	XI-XII.
7. Commentarius. aliorumque operum editiones antiquæ.	XIII-XIV.
8. Universæ imperfectæ.	Ibid.
9. Editio Desider. Erasmi.	Ibid.
10. Editio Mariaui Victorii.	XV-XVI.
11. Eadem doctorum aliquot hominum accessionibus locupletata.	Ibid.
12. Nihilominus in hebraicis potissimum falsa.	Ibid.
13. Editio PP. Benedictinorum sive D. Joannis Martini.	Ibid.
14. Ejus editionis præcipua vita.	XVII-XVIII.
Pars altera, in qua, exposita Hieronymianorum operum indole, de his agitur que intercederunt aut putantur intercidisse.	Ibid.
15. Duplex Hieronymi operum genus.	Ibid.
16. Genus alterum.	XIX-XX.
17. Non extantum ratio, ac primum de emendatione Scripturarum ex Greco.	Ibid.
18. Evangelium juxta Hebreos.	XXI-XXII.
19. Quid de illa interpretatione calumniaretur Theodorus Mopsuestenus.	Ibid.
20. Specimen Commentarii in Abdiam.	Ibid.
21. Tractatus septem in Psalmos.	XXIII-XXIV.
22. Num ex Origine latine redditi.	Ibid.
23. Psalmi XCIII expositio.	XXV-XXVI.
24. Breviore in psalmos commentarioli.	Ibid.
25. Libri ad dgs, interpretatio.	XXVII-XXVIII.
26. Libri contra Joannem Chrysostomum versio.	Ibid.
27. Epistolæ plures perdidas.	Ibid.
28. Questiones hebraicas in velut testamentum.	XXXI-XXXII.
29. Commentarii breviores in XII Prophetas.	Ibid.
30. Quatuordecim libri in Jeremiam.	XXXIII-XXXIV.
31. Interpretatio iatina commentatorarior. Alexandri aet hoc discripsi.	XXXV-XXXVI.
32. Liber ad Abundantium.	Ibid.
33. Duo libri contra Helvidium.	XXXVII-XXXVIII.
Pars tertia, in qua quid in hac nova editione præstitum sit, explicatur.	Ibid.
34. Opera partitio.	Ibid.
35. Bibliothec. et MSS. quibus utimur et quomodo.	XXXIX-XL.
36. Qua ratione emendatus textus.	Ibid.
37. Variantes lectiones.	Ibid.

XLI-XLII.

338

39. Aliorum ac præcipue Benedictinorum notæ ad calcem tom. Ibid.

40. Laus virorum nominatorum. Ibid.

Praefatio hujus tom. XLIII-XLIV.

1. Et istolarum S. Hieronymi doles. Ibid.

2. Veterum Editionum in iis recensendis confusio. Ibid.

3. Novi ordinis necessitas et ratio. Ibid.

4. Tractatus et opuscula cum prælationibus aliorum operum excluduntur. XLV-XLVI.

5. Epistolæ quinque nondum antea vulgata adduntur. Ibid.

6. Sex aliæ buc primum adscitæ. XLVII-XLVIII.

7. Quinque epistolarum Classes, Argumenta, Capitulationes, etc. Ibid.

Epistolæ ordo chronologicus argumentis demonstratur. XLIX-L.

Et istole primæ classis, quas Hieronymus potissimum e Chalcidisi eremo scripsit, ab anno 570. ad 580. Ibid.

Epistolæ secundæ classis, quas Hieronymus per ferme triennium Romæ scripsit, ab exeunte anno 582 ad medium 583. LIII-LIV.

Epistolæ tertiae classis, quas Hieronymus ab anno 586. e Bethleemni monasterio scripsit, usque ad seculum quartum finem, damnatumque in Alexandria Syodo Origenem anno 400. LIX-LX.

Epistolæ quartæ classis, quas Hieronymus ab ineunte anno 401. usque ad 420. suæ scilicet vite finem scripsit. LXXVII-LXXVIII.

S. Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri vita ex eius potissimum scriptis concinnata ad eminētiss. S. R. E. cardinalē Dominicū Riviera. 5-6

CAPUT I. — I. Hieronymi patria. II. Natalis annus. III. Nonnen. IV. Parentes et consanguinei. 5

CAP. II. — I. Probe educatus domi una cum Booso, Roman ad litteras ediscendas mititur. II. Grammaticorum, rhetorum et philosophorum scholas frequentat. III. In viâ quedam pueritiae labitur. 14

CAP. III. — I. Romæ baptismum suscipit. II. Sub Liborio Papa, anno circiter ætatis sue XX. 16

CAP. IV. — I. Post romanæ studiæ domum revertitur. II. Aquileiae parumper moratur. III. Gallias petit. 18

CAP. V. — I. E. Gallia Stridonem regreditur, et Aquileiam. II. Scribit Epistolam ad Iunocentium de muliere septies percussa. 20

CAP. VI. — I. Aquileiae varias inimicitias incurrit. II. Inde subito divulsus in Orientem navigat. 22

CAP. VII. — I. Iter. S. Patris describitur. II. An Jerosolymam tunc adierit? III. Antiochiae substitut. 24

CAP. VIII. — I. Antiochiae hospitatur, ubi de ineunda solitudine secum agit. II. Scribit ea super re amicis epistolas. III. Ad ollarium Laodicenium audit, ab ejusque haeresi cavit. IV. Maronite diversatus historiam de Malcho monacho ab ejusdem ore excipit. 27

CAP. IX. — I. In Chalcidisi eremum se recipit, ac penitentia se devovet. II. Hebraice lingue ad carnem magis

mandam, studio se mancipat. III. Num etiam græcam edito-
discerit. IV. Per somnum admonitus profanis scriptori-
bus nuntium remittit. 28

CAP. X. — I. Scribit vitam Sancti Pauli Eremitæ. II.
Epistolas quoque ad diversos. III. Et exhortatorium ad
Heliodorum. 52

CAP. XI. — I. Antiochena Ecclesia trium simul episco-
porum factionibus agitat. II. Quarum unaqueque Hiero-
nymum ad se rapere contendit. III. Ex his Meletiani trium
ab illo hypostaseon professionem expostulant. IV. Scribit
ille ad Damasum semel, atque iterum ea de re. V. Factio-
rum arrogantis cedere compulsus S. adolescens, de
eremo deserenda cogitat. VII. Scribit ad Marcum. 34

CAP. XII. — I. Eremo decepit et Antiochiam remigrat.
II. Scribit Dialogum Luciferiani et Orthodoxi. III. Presby-
ter a Paulino ordinatur. IV. Tempus ejus ordinatiois as-
seritur. 39

CAP. XIII. — I. Antiochia Constantinopolim peregrina-
tur, ubi Gregorium Nazianzenum audit. II. Ibidem Chrouicon
Eusebii latine veritatem continuatque. III. Homilias quoque
Origenis viginictio interpretatur. IV. Scribit etiam Tra-
ctatum de Seraphim. 43

CAP. XIV. — I. Constantinopoli Romam ad synodum
proficiscitur. II. Ibi Damaso ab Epistolis eligitur, ejusque
nomine consultationibus Orientis atque Occidentis respon-
det. III. Num Presbyter Cardinalis fuerit? IV. Solvit Da-
maso questiones de Osanna, et de duobus filiis, frugi et
luxurioso. V. Ejusdem rogatu Evangelio græce fidei redi-
dit. VI. Psalterium quoque cursim juxta LXX. eneundat. 46

CAP. XV. — I. Cogitum Romanum aliquot virgines ac ma-
tronas sacrī litteris instituere. II. Ad quas plures Epistolas scribit.
III. De singulari illa ad Eustochium, quadam seor-
sum. IV. A Damaso de quinque questionibus interrogatus
respondebat. V. Editionem Aquile cum hebreo excusari
confert: homilias quoque Origenis in Cantica interpretatur.
VI. Scribit contra Helvidium. VII. Alia quedam scripta
ejus et gesta. 49

CAP. XVI. — I. Damasus moritur, cui Siricius, non usque
deo Hieronymi studiosus, succedit. II. Hic inimicitias plu-
rimorum subit. III. Columnia criminis gravissima liberatur.
IV. Decedere Romanum instituit. V. Ad Asellam scribit. 55

CAP. XVII. — I. In Orientem Hieronymus navigat.
II. Quo profiscuntur S. quoque Paula et Eustochium.
III. Una omnes inuiserunt Palestinam, et loca sancta.
IV. Ægyptum etiam et Nitria monasteria lustrant. V. Be-
thleem se recipiunt, ibique sedem figunt. 58

CAP. XVIII. — Quod fuerit Hieronymi vita genus in
Bethleem. II. Num ejus ecclesiæ rector, ut Sulpitio dicitur,
fuerit? III. Scribit in quatuor Pauli Epistolas commen-
tarios. IV. Num et reliquæ omnes exposuerit? V. Ejus
scriptio in universum iudeos juxta Hieronymi seu-um. 63

CAP. XIX. — I. Scribit in Ecclesiastem Commentarios.
II. Questionum quoque hebraicarum in Genesim: de lecis
item, deque hebraicis nominibus libros singulares. III. Di-
dymi librum de Spiritu sancto in latinum transfert. IV.
Homilias quoque trinitatem novem Origenis in Lucam. V. Scribi-
t in Psalmos a decimo usque ad decimum sextum tractatus septem.
VI. Denique Malchi captivi monachi vitam, et
beati Hilariensis. 70

CAP. XX. — I. Recensentor quæ Hieronymus ex
LXX. exemplari in latina tunc vulgata editione emenda-
vit. II. Libri qui ex eo labore nunc superant. 74

CAP. XXI. — I. Vetus Testamentum ex hebreo inter-
pretatur. II. Præpostero ordine, atque initio a Regum li-
bris facto, maximam ante annum 392 ejus versionis partem
edit. III. Quandam etiam apud se aliquandiu retinuit.
IV. Reliquum Hebrei canonis quod supererat, secutis tem-
poribus absolvit. 77

CAP. XXII. — I. Intereadum varias Hieronymus ad
Paulam atque Eustochium Epistolas scribit. II. Scripsit
etiam in Michæam, Sophiam, Naum, Abacuc, atque Ag-
gœum Commentarios. III. Num Jonam antea exposuerit,
et num breviores alios commentarios in singulos duodecim
Prophetas minores elucubravit? IV. Eadem opera alios
Prophetas illustrare pergit. V. Librum de viris illustribus
edit. 83

CAP. XXIII. — I. Joviniani hæresim S. Pater impugnat
duobus libris. II. Quibus dum virginitatem extollit, nuptiis
detrahere visus est. III. Scribit adeo pro iisdem suis libris
Apologeticum ad Pamphiliū. IV. Item ad Domnionem
eadem de re. V. Litteris quoque Desideri, ut et proposi-
tis sibi ab Amando questionibus respondet. 87

CAP. XXIV. — I. Recedit parumper a Ruffini amicitia
declaratione sua quadam in Origenem. II. Quæ in apertam
summatum ab occasione adventus S. Epiphanius Hierosolym-
itanus. 87

S. HIERONYMI I.

mem. III. Hinc primordia schismatis Hierosolymitanæ, cuius
præstingitur historia. IV. Noster ab Epiphanius partibus
stat contra Origenistas, Ruffinus Joanni Hierosolymitanæ ad-
haret. V. Dissidii aucta occasio ordinatione Pauliniani fra-
tris Hieronymi ab Epiphano facta. VI. Item acrius ob ejus-
dem Epiphanius epistolam ad Joannem græce scriptam quam
Hieronymus latine vertit, atque alia ad Pamphiliū Epis-
tola defendit. 92

CAP. XXV. — I. Dissidentes in concordiam redigere
Archelaus comes incassum nititur. II. Ad ipsum Theophilus
Alexandrinus ei scopus frustra conatur. III. Culpa potissimum Isidori Presbyteri Origenista, quem legatum in
eam rem miserat. IV. Hinc Theophilus adversus Hieronymum
benevolentia refreget. V. Scribit nihilominus sa-
cucus Pater ad eum sacerdos. VI. Scribit etiam ad Marcellum,
et Epiphili Nepotium. VII. Commentarios quoque in
Jonam. VIII. Tuni alias ad alios Epistolas in quibus non
nulla de Origeniana causa. 101

CAP. XXVI. — I. Ruffinus in Occidentem reversurus
cum Hieronymo in templo Anastasis ex amicitia redit in
gratiam. II. Annus, quo id contigit, novis argumentis ad-
struitur. III. Num hoc tempore, et Ruffini Melanius que cum
primis opera extinctum penitus schisma Hierosolymitanum
suntque pax sit inter Joannem quoque et monachos reli-
quos? IV. Argumentis pro assentientium parte respondebat,
aliquæ afferuntur quæ id negant. Quedam obiter de Pal-
ladio. VI. Inter ea S. Pater in adversam valitudinem inci-
dit, et febri per tres menses laborat. VII. Scribit nihilomi-
nus quedam que recensentur. VIII. In his Commentarios
in Matthæum. IX. Et contra Joannem ad Pamphiliū, et
ad Theophilum. X. Tempus scriptorum istarum asseritur,
et vindicatur. XI. Demum instaurata inter omnes pace,
scribit ad Fabiolam de ueste sacerdotali. 111

CAP. XXVII. — I. Nova cum Ruffino contentio exoritur
ob interpretationem ab eo Origenis librum Periarchon, et
Iudeum in Praefatione Hieronymum. II. Quem Pam-
philius et Oceanus ad respondentum Ruffino excitant. III. Ad
hunc Noster amice conquestus ea de re scribit. IV. Apud
illos autem luculentæ epistola se purgat: quicunque suam
Periarchon translationem fidelem mittit. V. Varias item
scribit variis argumentis Epistolas suas recensentur. VI. Ori-
genem interea ejusque asseclas damnat Theophilus, eaque
de re scribit ad Hieronymum et ad Anastasiū Paganum.
VII. Qui damnat item excerptas ex eo libro Origenis bla-
phemias, datque ea super re ad Simplicianum Mediola-
neensem episcopum litteras. VIII. Ruffinum quoque Romanum
ad causam dicendam accersit. IX. Scribit eodem tempore
contra Hieronymum Apologiam seu libros Invectivarum. 122

CAP. XXVIII. — I. Theophilus in Origenistas declamat
Paschali Epistola. II. Tum de Nitria monasteriis, coacta
ibi syndo ejicit. III. Synodam quoque, sive generalem
contra illos Epistolam scribit. IV. Alia ejus, atque aliorum
ea de re scripta. V. Quæ Hieronymus latine omnia verit-
er. VI. Incipiens a Paschali VII. et VIII. A qua aliarum ejus
interpretationum chronicus ordo restituitur. IX. Et germanitas
Hieronymiana in iis opere comprobatur. 133

CAP. XXIX. — I. Paschale Theophili alteram interpre-
tatur. II. Tum synopsis librorum contra se Ruffini respon-
det. III. Quo tempore et hospitium juxta monasterium
sedicat. IV. Ad eum Ruffinus integrum exemplar Invecti-
varum suarum mittit. V. Atque una Epistolam, nunc deper-
ditam, qua illum ejusque libros pessime excipit. VI. Ad-
versus quem Noster tertium Apologeticum sui librum cudit.
VII. Licet ab Aquileiensi episcopo sancto Chromatio roga-
tus, ut a scribendo in Ruffinum abstineret. VIII. De com-
mentitia Epistola ad Afros sub ejus nomine in vulgus
edita. IX. Scribit ad varios Epistolas quæ recensentur. 141

CAP. XXX. — I. Contentio Hieronymum inter atque Au-
gustinum obicitur. II. Epistole hac super re ultra citro-
que misse. III. Commentarius in Abdiam huic temporis asseri-
tur. IV. Sancta Paula diem obit, cuius laudes sanctus Pater
Epistola ad Eustochium prosequitur. V. Tum hujus anni
Paschale Theophili latine veritatem. VI. Itemque Regularum
sancti Pachomii, ejusque ut et Theodorici Epistolas, et
verba mystica. VII. Iterum adversus Augustinum disputat.
VIII. Forum hac super re Epistolæ. IX. Scripta alia quæ
dam sancti Patris, quæ hoc pertinent. 149

CAP. XXXI. — I. Librum Theophili contra sanctum
Joannem Chrysostomum de græco vertit. II. Condit et
Commentarios in prophetas Zachariam et Malachiam: Oseam
quoque, Joelem et Amosum. III. Scribit et librum contra
Vigilantium. IV. Tum ad Minerrium et Alexandrum de
verbis Apostoli, omnes quidem dormiemus, etc. V. Et in
Danielem Commentarium. VI. Cuius occasione criminatio-
nem gravissimam subit. VII. Ejusdem ad varios Epistolas.
VIII. Denique et Commentarius in Islam. 157

(Quarante-et-une.)

CAP. XXXII. — I. Nuntio de capta Roma, et Marcellus obitu consernatus, desponet animum. II. Capitulo tamen in Ezechiele Commentarios postea resumit. III. Et ad Marcellum respondens, queritur de irruptione Saracenorum, a quibus vir salvus effugit. IV. Scribit deinde ad Principiam Marcellae Epitaphium. V. Ad Rusticum quoque, et ad Gaudentium Epistolas. VI. Commentarios in Ezechielis absolvit. VII. Scribit ad Demetriadem et ad Dardanum. VIII. Quaedam alia scripta ejus et gesta. 164

CAP. XXXIII. — I. Pelagius baresim suam importat in Palauinam. II. Quem Hieronymus in Jeremiā scribens, perstringit. III. Mox impugnat data ad Ctesiphontem Epistola. IV. Et praestribus secunda et tertia in Jeremiā. V. Tum proprio opere, sive tribus libris Dialogorum. VI. Recipit se iterum ad Commentarios: quod tamen opus imperfectum reliquit. VII. Male habuit a Pelagianis, qui la monasterium ejus igne et cedibus scivint. VIII. Consolatoria ea de re accipit ab Innocentio Papā. IX. Sedes mutata, nec tamen desinit heresi infestus esse. X. Eustochium moritur. XI. S. ipse Pater diem obit. 169

INCIPIT VITA SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI. 173-176

S. Eusebii Hieronymi incomparabilis Ecclesiae Christi Doctoris, et eximiae sanctitatis viri vita, ex ipsius præser-
tim syngrammatis et sanctorum item Augustini, Damasi, Gregorii, Gelasii aliorumque aliquot collecta tractatua. 183-184

VITA DIVI HIERONYMI, INCERTO AUCTORE. 201-203

Selecta veterum testimonia de Hieronymo ejusque scri-
ptis. 213-214

Petri Pauli Vergeri Justinopolitanī de divo Hieronymo
oratio. 251-253

Ex antiqu. Cod. Ambrosian. Bibliothec. quæ Mediolanī
est. n. 173. 253-256

Ex alio Cod. Ambrosian. I. LIII. translatio corporis S.
Hieronymi. Qualiter corpus D. Hieronymi delatum est Ro-
manum, et in Basilica Beatae Virginis collocatum. 257-258

Admonitio de subsequence opusculo.
Eusebii de morte Hieronymi ad Damasum. 259

Admonitio Augustini Hippomensis Episcopi ad Cyrrilum
Hierosolymitam Episcopum, de magnificientis beati Hie-
ronymi. 281

Cyrrili Episcopi Hierosolymitani de miraculis Hieronymi,
ad sauctum Augustinum, Episcopum Hippensem. 289

Sancti Hieronymi Epistole, secundum ordinem tempo-
rum adamassim digestæ et in quatuor classes distribuite.
323-328

Prima classis, complectens epistolam potissimum e Chal-
cidis eremo scriptas, ab anno Christi 370 ad 380. *Ibid.*

EPISTOLA PRIMA. Ad Innocentium, de muliere septies
percussa. Hieronymus, Innocentii precibus, historiam cu-
jusdam miraculi refert, quod Vercellis in Liguria, sua
estate accidenterat. Quædam mulier adulterii falso accusata
ataque una delata juvenis, tormentis, ad eliciendam veri-
tatem, cruciantur. Hic quod non admiserat præ dolore con-
fessus, occiditur; mulier vero scipio ita non moritur;
tandem, cum videretur occubuisse, revixit; et enī denuo
ad supplicium requiretur, Evagrius veniam ei ab Impe-
ratore impetrat. 328

EPIST. II. Ad Theodosium et ceteros anachoretas; quos
rogat ut a Deo impetrant, ut vivere in deserto velit ac
possit. 331

EPIST. III. Ad Ruffinum monachum. Ruffinum Aquilei-
sem, quem in Egyptum concessisse audierat, videre et
alloqui vehementer optat, cumque de suo statu, deque Bo-
nosi, sodalis carissimi, qui in insulam quamdam, penitentie
peragendæ causâ, secesserat, certiore reddit. Deni-
que ut in mutua caritate perseveret, deprecatur. 332

EPIST. IV. Ad Florentium. Superiorum Epistolam Rufi-
fino reddendam isti ad Florentium jungit, eumque Hierosolymas
decentem, quod multorum pauperum necessitatibus
subveniret, plurimum laudat; tum Ruffini etiam laudes ad-
miserit. 333

EPIST. V. Ad Florentium. Respondet Florentio, eum-
que certiore facit se jam solitudinem quæ, *juxta Syriam*
Suracensis junxit, arripuisse. Tum petit ab eo libros
quosdam, alias quo illi offert, quibus abundabat. 336

EPIST. VI. Ad Julianum Aquileiæ diaconum. Excusat se
apud Julianum de silentio litterarum, et cum, eo primum
nuntiante, intellexisset, sororem suam in eo permanere
quod cooperat, rogat ut de ejus proposito crebris ad se litt-
eris latiore faciat, addens se obtrectatorem suum in-
tere despiceret. 337

EPIST. VII. Ad Chromatium, Jovinum et Eusebium.
Chromatium et Eusebium fratres, una cum Jovino amico
nec non matre et sororibus virginibus, eadein in domo
sancte viventes, resalutat, eorumque laudat contuberium.
Tunc Bonosi, de quo illi scripserant, laudes admisceret. De-
num sororem suam, quæ bonos in patria magistros vitæ

non haberet, illis commendat.

EPIST. VIII. Ad Nicæam hypodiaconum Aquileiæ. Ni-
cæam, veterem sodalem ac peregrinationis suæ comitem,
jam in patriam regressum, ut ad se aliquando scribat,
exemplo Chromatii et Eusebii fratrum, hortatur. 342

EPIST. IX. Ad Chrysogonum monachum Aquileiæ. Ex-
postulat cum Chrysogono, recenti amico, quod nihil ad se
scriberit.

EPIST. X. Ad Paulum senem Concordiæ, quem centesi-
mum agentem annum, et tamen intiro virgentique cor-
pore, laudat, petitque ab eo libros aliquot, mittens ei in-
terea vitam Pauli eremitæ, quam nuper adornaverat.
343

EPIST. XI. Ad Virgines Aemonenses. Conqueritur quod
virgines Aemonæ in Italia finitus degentes, sæpe ab eo
itteris provocate, nunquam rescripserunt, ostenditque non
esse suis obtrectatoribus credendum. 344

EPIST. XII. Ad Antonium monachum, quem reprehendit
quod, toties rogatus, nunquam rescripserit: rursumque
hortatur ut diligenter se diligat et sibi rescribat.
345

EPIST. XIII. Ad Castorinam materteram. Castorinam
materteram suam, cum qua aliquid habuerat dissidiit, ad
pater et concordiam, quod per alias etiam fecerat litteras,
adhortatur.

EPIST. XIV. Ad Heliodorum monachum. Heliodorum,
peregrinationis suæ comitem, quem frustra conatus erat
apud se in Eremo detinere propositi socium, dati littera-
quæ quædam nodum discidenti promiserat, ad se invitat, et
vitæ eremiticæ beatitudinem prædicat. 347

EPIST. XV. Ad Damasum Papam. Rogat ut sibi signifi-
cat, an tres hypostases in Deo dicendas sint, vel tacendas,
et cum quo apud Antiochiam communicare debeat. 348

EPIST. XVI. Ad Damasum Papam. Apud quem ex tribus,
qui Antiochenam Ecclesiam scindunt, debeat communicare.
ut sibi significet iterum obtestatur. 349

EPIST. XVII. Ad Marcum presbyterum. Marco fideli sus
de trinitate professionem cum Romana et Alexandrina
Ecclesiis congruentem exponit, doletque plurimum, quod
Arianorum factione amici sui discedere ex cremo compulsi
sunt, iisque ad reliquaenda ea loca quotidie expetatur.
350

EPIST. XVIII. Ad Damasum Papam. De seraphim et
calculo. Exponit Visionem sexti capituli Isaiae Prophetæ:
et, post nomina de historia et morte regis Osiae, de Se-
raphim et Trisagio eruditæ, suo more, pertractat. 351

Secundo classis complectens Epistolam, quæ Hierony-
mus per ferme triennium Roma scripsit ab exente anno
Christi 382 ad ultra medium 385. 375-376

EPIST. XIX. Damasi papæ ad Hieronymum. Quid apud
Hebreos sonet OSANNA perspicue sibi explicari rogar.
375

EPIST. XX. Seu rescriptum Hieronymi ad Damasum.
Quid vox OSANNA significet juxta hebraicum fontem, et
cur hebraum hoc verbum, ita ut est apud Hebreos, reli-
cum apud omnes sit lingua, docet. *Ibid.*

EPIST. XXI. Ad Damasum. Evangelicam parabolam quæ
est apud Lucam, de illo prodigo et filio frugi, in modum
commentarii, rogatus ipso a Damaso, interpretatur. 379

EPIST. XXII. Ad Eustochium, Paulæ filiam, Eustochium
virginem docet, quomodo virginitatem custodiare debeat,
quam professa erat, atque eos qui, castitatis specie, ventri
varitatem inserviant, acriter insectentur. 384

EPIST. XXIII. Ad Marcellam. Leæ religiosissimæ fe-
minæ mortem cum consuli designati, qui sub idem tem-
pus obierat, morte comparat, ostendens, quantum discri-
men sit inter sanctorum et ethnicorum exitus. 425

EPIST. XXIV. Ad eamdem Marcellam. Asellam virginem,
quæ Romæ veluti in eremo solitariam vitam sancti-
sime degerat, laudat apud Marcellam, a qua de illius san-
ctitate audierat. 427

EPIST. XXV. Ad eamdem Marcellam. Decem nomina,
quibus apud Hebreos, Deus vocatur, Marcellæ id a se
postulanti explicat. 428

EPIST. XXVI. Ad eamdem Marcellam. Exponit cur no-
mina quædam hebraica sine interpretatione in Scriptu-
rarum translationibus remanserint, et quid significant.
430

EPIST. XXVII. Ad eamdem Marcellam. Respondet iis,
qui sibi obtrectabant, quod quædam ex Novo Testamento
jam recepta mutasset, et virginum cum viris consuetudi-
nem vituperasset. 431

EPIST. XXVIII. Ad eamdem Marcellam. Quid sit Sela,
sive Diapsalma, interpretatur; tum Origenis Epistolam la-
tine reponit, ut quid ille senserit de propria questione
Marcella uberior cognoscat. 433

EPIST. XXIX. Ad eamdem Marcellam. Roganti Mar-
cellæ, ut quid sibi vellet Ephod Bad in Regnorū libro 4,

sibi exponeret, satisfacit, addens quoque quid Theraphim significet in Judicum volumine. 433

EPIST. XXX. Ad Paulam. Etymologias litterarum Hebraicarum et interpretationes sanctam Paulam edocet; et quanta sint in connexione eorumdem elementorum divina mysteria, breviter exponit. 441

EPIST. XXXI. Ad Eustochium. Quædam munuscula sibi in natali S. Petri ab Eustochio missa, mystica interpretatione trahit ad morum institutionem. 445

EPIST. XXXII. Ad Marcellam. Excusat se, quod paucis scripsit, ministrum conferendis cum Aquila translatione hebreis voluminibus occupatus. Brevitatem vero hujs Epistola compensat duabus superioribus Epistolis Pauli et Eustochio directis, quas Marcella legendas mittit. 448

EPIST. XXXIII. Ad Paulam pars quædam. Indicem operum Origenis contra Varronis Opera conferens, ostendit, Ecclesiam Christi habuisse Scriptorem qui omnes Graecos Latinosque superasset etiam librorum editorum multitudine. *Ibid.* 452

EPIST. XXXIV. Ad Marcellam. Quid sit *Panis doloris* quidque *filii excusorum* in psalmo 126, eleganter expoit, excusans interea sanctum Hilarium, quod deceptus ab Heliодoro Presbytero, non bene intellexerit *excusorum* verbum. 448

EPIST. XXXV. Damasi Papæ ad Hieronymum. Hieronymum, cuius scripta multa se cum aviditate legere profiteatur, enix Damasus rogat, ut subjectis quinque quæstionibus ex Veteri Testamento respondeat. 451

EPIST. XXXVI. Seu rescriptum Hieronymi ad Damasum. Præmissa excusatione morarum, ac prætermissi tantum duabus quæstunculis, secunda et quarta a Tertulliano, Novatiano ac Origene disputatis, reliquis tribus copiose respondebat. 452

EPIST. XXXVII. Ad Marcellam. Hediorum Episcopum S. Rheticum coaguit, quod in commentariis super Canticum Canticorum, Tharsis pro Tarse Cilicia, et aurum Ophaz pro Petro Apostolorum principe iuste nimis accepit. 461

EPIST. XXXVIII. Ad Marcellam. Blæsillam Paulæ filiam quæ mortuo marito, admonita valida lebri, totam sese converterat ad Christum, et monacham profiteri cooperat, de proposto laudat, ejusque obrectatoribus respondebat. 463

EPIST. XXXIX. Ad Paulam. Blæsilla, paulo post mortem mariti suam que conversionem, defuncta, Paulam matrem consolatur Hieronymus, et nimis ejus dolorem objurgat, admisceatque interim Blæsilla virtutes et vitam. 465

EPIST. XL. Onasum obrectatorem quæpiam videt, qui, quod Hieronymus in suis libris adversus vitia scriperat, ad suam contumeliam pertinere putabat. 473

EPIST. XLI. Refellit Montani heretici dogmata, ostenditque quid inter ejus errores atque Ecclesiæ sententiam intersit. 474

EPIST. XLII. Ad Marcellam. Roganti Marcellæ quid sit verbum contra spiritum sanctum, respondet, sensum Novatiani docens esse falsum. 477

EPIST. XLIII. Ad Marcellam. Hortatur ut, Roma relicta se rus conferat: per contentionem ostendens et quantum habeat Roma molestiarum, et quantum commoditatum solitudo. 478

EPIST. XLIV. Ad Marcellam. Munuscula missa a Marcella, sibi et Paulæ filiæque ejus Eustochio, per jocum, allegorice interpretatur. 480

EPIST. XLV. Ad Asellam. Navem, Roma discessurus, descendens, purgat se ab obrectatorum calumniis, apud quos ingens simi odium conflaverat, quod Paulum et Eustochium, primarias feminas traxisset ad monachorum institutum. *Ibid.* 482

TERTIA CLASSIS complectens Epistolas ab anno 386, e Bethleem monasterio scriptas, usque ad saeculi quarti finem, damnatumque in Alexandrina synodo Origenem anno 400. 483-484

EPIST. XLVI. Paulæ et Eustochii ad Marcellam. Paula filiaque ejus Eustochium, cum ad sancta loca devenissent, Marcellam hortantur ut, relicta Roma, ad eas Bethleem commigret, fructuaria omnibus Christi monumentis, in locis in quibus pleraque religionis nostræ mysteria peracta sunt. 485

EPIST. XLVII. Ad Desiderium. Desiderium et Serenianum sororem a quibus litteras accepérat, ex nominum etymologia ducto initio, commendat; et ut ad sancta loca, sum implentes propositum, accedant, hortatur; et cur suorum operum interea nihil illis mittat, rationem reddit. 492

EPIST. XLVIII. Seu liber apologeticus ad Pammachium. Defendit suos contra Jovianum libros, quos accepérat a Pammachio eo nomine invidiōse traduci ab obrectatoribus suis, quod nimius in laudem virginitatis videretur atque

e contra iniqüor in matrimonium. 493

EPIST. XI. IX. Ad Pammachium. Apologeticam superiorem Epistolam Pammachio mittit, eidemque gratulatur quod ab omnibus dignus haberetur sacerdotio; tandem cum invitat ad actionem translationum suarum ex hebreo, et aliorum opusculorum. 511

EPIST. L. Ad Domitionem. Admonitus a sancto Domino de convictis quibus Romæ lacerabant multi libros adversus Jovianum, in primis autem monachus quidam juvenis, rumigerulus, hunc mire exigit, ejusque impunitam objurgans, provocat ad scribeendum. 512

EPIST. LI. Sancti Epiphani ad Joannem Episcopum Hierosolymorum ab Hieronymo latine reddita. Epiphanius Episcopus Salaminæ Cyprī excusat se Joanni Episcopo Hierosolymitanō, quod Paulinianum presbyterum ordinasset, ipso inconsulto. Deinde commonet ut ab erroribus Origenis abstineat. 517

EPIST. LII. AD Nepotianum. Nepotiano, Heliodori ex sorore nepoti, prescribit vivendi formam, quam clerici et monachi sequi debeant, saluberrima per singulas virtutes quæ ad eorum vitam pertinent præcepta, parentetiae expónens. 527

EPIST. LIII. Ad Paulinum. Omnium sapientum exemplis provocat ad studium litterarum sacrarum, et in his quantum sit difficultatis, ostendit. Deinde quo magis inflatur ad eaurum studium, singulos libros, autores et argumenta elogios quibusdam breviter commendat. Denique ut se a saeculi rebus penitus expediat, hortatur. 540

EPIST. LIV. Ad Furiam. Furiam viduam, Titianam filiam, hortatur ut in viduitate perseveret, nec iteret matrimonium; et, quoniam adhuc virenti ætate, quibus modis pudicitiam simul et famam tueri debeat, præcipit. 550

EPIST. LV. Ad Amaodium. Amaudo presbytero, qui sibi proposuerat, per litteras, tres quæstiones, simulque de cuiusdam sororis statu consuluerat, ad singula respondet. 560

EPIST. LVI. Augustini ad Hieronymum. Augustinus Hieronymo de nova post LXX. Veteris Testamenti versione, deque Petro reprehenco a Paulo ad Galat. 2, expostulans de suscepto hinc patricio mendaci officio. 563

EPIST. LVII. Ad Pammachium. Cum, quod Epiphanius superiorem Epistolam LI ad Joannem Episcopum Hierosolymitanum non recte translatisset Hieronymus, cavillatur Rufinus; post querelas quod, se in scio, et scrinio suffuratus epistolam nondum plene emendatam aliquis sit, tam veterum omnium Eruditorum quam sacrarum scripturarum testimoniis docet, quodnam sit optimum genus interpretandi, illud scilicet esse ostendens quo ipse in vertenda Epistola usus est, hoc est, quo sensus e sensu non verbum et verbo transflitur. 568

EPIST. LVIII. Ad Paulinum. Recusans, ob humilitatem Christianam, laudes Paulini, vicissimque laudes laudibus repensans, ob eloquentiam ejus et morum honestatem, hortatur ipsum ad studia divinarum Scripturarum, normamque illi vitae sancte ac caste peregrinæ proponit. 579

EPIST. LIX. Ad Marcellam. Singulis quinque quæstiōibus sibi a Marcella propositis respondet. 586

EPIST. LX. Ad Heliodorum. Super Nepotiani presbyteri morte, Heliodorum, ejus avunculum consolatur: ostenditque mortem non esse timendum quia a Christo devicta sit; tum multis propositis veterum ethniconum exemplis, Nepotiani laudes explicat, et demum ex eorum temporum necessitatibus, ad vitæ contemptum hortatur. 589

EPIST. LXI. Ad Vigilantium. Vigilantium, qui, in accidentem regressus, Hieronymianum nomen et illius amicos inflambarat, reprehendit; hortaturque ut aliquando resipescat ac desinat calumniari; blasphemias ejus in fine acriter coarguens. 602

EPIST. LXII. Ad Tranquillinum. Docet, quatenus amplexendus ac legendus Origenes sit. 606

EPIST. LXIII. Ad Theophilum. Significat, respondens Theophilum, nihil sibi esse antiquius quam Christi jura servare, gratias agens interim de communione circa Canones ecclesiasticos, nec probans quod ille remissius ageret in causa Origenistarum. 607

EPIST. LXIV. Ad Fabiolam. Fabiolæ, quæ Bethleem se contulerat, illic cum Paula et Eustochio victura, sed ingruentibus barbaris coacta est subito reverti Bethleem, explicat quid habeat mysteriū vestitus Sacerdotum ac Levitarum, additque velut auctarium de ritu ceremoniisque, sacrorum, deque vasis Templi. Invitat autem illam verecunde, ut quandoquidem pacata jam esset Bethleemita regio, redeat ad pristinum contubernium. 608

EPIST. LXV. Ad Principiam Virginem. Quadragesimum quartum Psalmum, cuius initium est, *Eructavit cor meum verbum bonum*, in quo sponsi Christi sponseque Ecclesiæ epithalamium canit, Principia romanæ virginis, post

defensum a calumniis se ac muliebrem sexum, quem in expositione Scripturarum maribus interdum præferebat, interpretatur.

EPIST. LXVI. Ad Pammachium. Paulinam, Paulæ filiam, quæ Pammachio cupserat, juveni docto cum primis et nobiliti, defunctam laudat, ipsunque Pammachium, qui statim ab ejus morte monachi propositum arriuerat, opes suas in pauperum subsidium elargitus, hortatur ut in sancto proposito perget. 622

EPIS. LXVII. Augustini ad Hieronymum. Hieronymum sciscitur de titulo vulgi ab ipso libri de Scripturis ecclesiasticis; tum de Petro repreheno non mendacibus a Paulo, quod etiam superiori epist. 58 quesierat. Postremo petit ut quæ sunt Origenis aliorumque hereticorum errata, sibi indicet. 647

EPIS. LXVIII. Ad Castricum. Castrucio e Pannonia, qui, ut Hieronymum inviceret, navigare constituerat, gratias agit, eumque consolatur de cœcitate oculorum, docens eam aliquoties a Deo proprio immitti. 631

EPIS. LXIX. Ad Oceanum. — Carterii Hispani Episcopi, qui unam ante baptismum, alteram, ea mortui, post baptismum, uxorem duxerat, ordinationem defendit, ne oīgamus censeatur, contra quam Oceanus sentiebat. Hinc arrepta occasione de verbis Apostoli, *Unus uxoris virum*, deque iis quæ in Episcopo cum primis requiruntur, virtutibus disserit. 633

EPIS. LXX. Ad Magnum oratorem urbis Romæ. — Magno cuidam rhetori romano, quem Ruffini subornarat, ut quereret ab Hieronymo, cur in opusculis suis sæcularium litterarum exempla poneret, rationem reddit, ostenditque quatenus id liceat, et quorum exemplo id faciat. 664

EPIS. LXXI. Ad Lucinium. — Lucinum Baeticum genere, qui cum uxore sua Theodora castam duebat vitam, et Hierosolymam navigare constituerat, hortatur ut in proposito perset, et adnaviget. Interea opera quedam sua, quæ ille postulaverat, una cum quatuor cilicioris et Isaiae codice militit; tum de Jejunis, Eucharistie sumptione ac traditionibus ecclesiasticis disserit. 669

EPIS. LXXII. Ad vitalem presbyterum. — Alteri Vitalis Epistola respondens, docet pro vero credendum esse Salomonem et Achaz undecim annos filios genuisse. Posse tamen alia ratione Scripturam id asseverantem explicari; verum ab hujusmodi quæstionibus anxie discutiendis dehortatur. 673

EPIS. LXXIII. Ad Evangelum Presbyterum. — Auctoris anonymi liberum, qui pontificem Melchisedech, non hominem, sed Spiritum sanctum fuisse affirmabat, ex veterum christianorum sententiis impugnat; ostenditque, illum revera hominem genere Chananaeum exitisse; aut, si Judæus creditur, Sem, priuatum filium Nœ patriarche. 676

EPIS. LXXIV. Ad Ruffinum presbyterum. — Recentis cum Ruffino amicitiae officiis breviter perscrictis, jurgium diuarum meretricum interretat allegorice de Ecclesiæ ex Gentibus congregata, ac Iudaicorum Synagoga. 682

EPIS. LXXV. Ad Theodoram viduam. — Theodoram Lucini viduam consolatur de morte mariti, cujus virtutes, et castitatem præcipue laudat. 683

EPIS. LXXVI. Ad Abigaum. — Abigao presbitero excusat se, quod non scriperit: eumque consolatur, ne moleste ferat cæcitatem corporis, cum animo cernat. Denique integratatem ejus laudat, eique commendat Theodoram, viduam Lucini. 689

EPIS. LXXVII. Ad Oceanum. — Fabiolah nobilem feminam laudat, quod, post lapsum, ad Christum conversa, sanctissimam vereque Christianam egerit vitam, glorio-somque meruerit vitæ finem, Tum alteram de 42 man-stibibus epistolam huic jungit, atque ejus memoria reddit. 690

EPIS. LXXVIII. seu liber exegeticus ad Fabiolam. — Postquam egressus Hebraeorum ex Ægypto et diuurni itineris historiam spiritualiter intelligendam docuit, Mansiōnum ordinem prosequitur, singulam quamque juxta tro-logiam exponens; redditque ita memorie Fabiolæ opus, quod ei vivent promiserat. 698

EPIS. LXXIX. Ad Salvinam. — Salvinam, mulierem nobilissimam, de Nebridii mariti morte consolatur, et post mortui viri laudes, quomodo superstites ex eo parvulos, educare, qualunque ipsa vitam traducere debeat, docet, et a secundis nuptiis dehortatur. 724

EPIS. LXXX. sive Prefatio Ruffini in libros *ad Episcopos* Origenis. — Ruffinus ut Origenem veluti ab adscriptis erroribus expurgatum, cunctis legendum obtrudit, Hieronymum esse sententiae socium laudat, et Origenianarum opinionum factorem mentitur: quæ res maximum inter utrumque dis-stdium peperit. 755

EPIS. LXXXI. Ad Ruffinum. — Cum obliquis Ruffini audibus in suscionem traheretur heresis Origeniarum, 722

incitabitibus etiam amicis, respondet superiori epistole: quæ eum monet, ne se posthac simili modo laudet. 735

EPIS. LXXXII. Ad Theophilum. — Missis a Theophilo Alexandrino Episcopo litteris ad se et monachos, qui secum degebant, ut pacem inter eos et Joannem Episcopum Hierosolymitanum reconciliaret, respondet, nil potius habere se, quam ut dissidium componatur, et p. x Christi inter utrosque resarciat. Suas deinde interpretationes latinas Origenis ac fratris Pauliniani ordinacionem defendit adversus querinotas ejusdem Joannis. 736

EPIS. LXXXIII. Pammachius et Oceanus extimulant Hieronymum, ut librum *ad Episcopos* in latinum sermonem exacte transferat, et a calumniis Ruffini et hominum suspicionibus se purget, et ostendat ab Origenistarum errore alienum. 743

EPIS. LXXXIV. Respondens superiori Epistolæ, expōnit, quo animo legerit laudaritque Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fieri possit absque periculo pietatis: et æmularum calumnias refellit, ac suspiciones hominum diluit; coactusque prodit errores Origenis, quos frustra conabantur defendere, qui suam heresim illius praetexta defendere studebant. 744

EPIS. LXXXV. Ad Paulinum. — Alteri e duabus Paulini questionibus sibi propositis breviter respondet: primum, quod in libris *ad Episcopos* a se nuper latine versi enucleatur, omittit. Tum quo animo Origenem legerit, docet. 753

EPIS. LXXXVI. Ad Theophilum. — Laudat prudenter Theophilum, cuius opera victa est factio Origenistarum. 754

EPIS. LXXXVIII. Ad Theophilum. — Respondet superiori, laudatque Theophilum, per quem non solum Ægyptus et Syria, sed et Italia omnis liberata sit ab heresi. 755

EPIS. LXXXIX. Theophilus ad Hieronymum. — Monet, explosos Origenistas, ut occultos, si qui sunt Palæstinæ, insecutetur. 756

EPIS. XC. Theophilus ad Epiphanius. — Hortatur Epiphanium, ut modis omnibus admittatur quo, convocata Synodo, Origenistarum heresim publica auctoritate damnetur; simulque illi a se scriptam Synodicam mittit. ibid.

EPIS. XCI. Epiphanius ad Hieronymum. — Nuntiat Origenistarum factionem, opera Theophilii damnatam: atque exemplar Epist. Synodica ad eum mittens, hortatur ut, quos adversus eam heresim scripsisset libros, in vulgus edat. 757

EPIS. XCII, seu Theophili Synodica ad Episcopos Palæstinens, et ad Cyriacos. 758

EPIS. XCIII, sive responsum Hierosolymitanæ Synodi ad superiorem Theophil. S. Hieronymo, ut videatur, interprete. — Respondent Synodi Patres, immunem ab Origeniana, quam subinde execrantur, heresi, esse Palæstinam; tamen quæcumque Theophilus in superiori Synodica damnauerat, dogmata et personas damnare se proflentur. 769

EPIS. XCIV. Dionysii ad Theophilum: a S. Hieronymo, ut videatur, latine redditia. — Theophilum continuo laudat, quod ejus opera damnata sit heresis originiana, quam ut persequi ad finem usque non desinat, vehementer hortatur. 771

EPIS. XCV. Anastasii Papæ ad Simplicianum. — Studium Theophilii, ac vigilantiam laudat, cuius litteris conventus, Simpliciano, Mediolanensi Episcopo, denuntiat, a se quoque originianæ heresi inflictum esse anathema. 772

Quarta classis complectens Epistolas ab ineunte anno 401, usque ad 420 sive Hieronymi vita finem. 773-774

EPIS. XCVI. Sive Theophilii Alexandrini Episcopi Paschalis anni 401, ad totius Ægypti Episcopos, a S. Hieronymo latine redditia. — Christi divinitatem maxime contra Apollinarium assertur; tum Origenis errores plerique suggillat proponunt ac refutantur; Denique in proximos dilectio, ac celebrandum, ut par est, Dominicanum Pascha, præcipua virtus laudatur. 775

EPIS. XCVII. Ad Pammachium et Marcellam. — Allegram Theophilii Paschalem epistolam contra Origenem a se latine ex literatam mittit, et quod superiore a se immutati columnarentur Origenistæ, rursus hoc anno Greco-exemplar versioni suæ jungit, et paucis hereticos impugnat. 780

EPIS. XCVIII. Sive Theophilii Alexandrini altera Paschalis anni 402, ad totius Ægypti Episcopos, S. Hieronymo interpretæ. — Primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum; deinde Apollinaril, tertio Origenis errores impugnat, ac jugulat: postremo hereticos ad penitentiam cohortatur. 792

EPIS. XCIX. Ad Theophilum. — Exeat se Theophilus, quod subnexam Paschalem ejus Epistolam seruit veritas: impeditus partim obitu Paulæ, partim suo morbo. 812

EPIS. C. Sive Theophilii Alexandrini Episcopi ad totius

Egypti Episcopos paschalis anni 404. D. Hieronymo interprete. — **Cessandum** a peccatis, inita virtutum consuetudine, qua ad Pascha celebrandum animi præparentur. **Jejuniorum** quadragesimalium observatio sancta, tum recta in Deum fides proponuntur. **Origenis** errores, quos exsecurari oporteat ante Dominicum Pascha. **Calcanda** insuper avaritia, et amore in Deum dilectio in proximos jungenda. 813

EMST. CI. **Augustini** ad Hieronymum. — Negat se in Hieronymum librum scrisisse, in hoc falso quod aliquis prolixam Epistolam librum appellasset. 829

EPST. CII. **Hieronymi** ad Augustinum. — Acceptis Augustini epistolis quæ continent quæstionem de mendacio officioso, dubitans etiam an ejus sit, negat se responsurum, nisi sit certius de auctore. Meminit et Rufini ficto nomine. 850

EPST. CIII. Ad Augustinum. — Commendat Augustino Præsidium, et salvare jubet Alysium. 851

EPST. CIV. **Augustini** ad Hieronymum. — Hieronymum dehortatur a libris Testamenti Veteris ex hebreo vertentibus, quin potius auctor est, ut septuaginta versionem mire depravatam ac variantem reddat suæ veritati. Novum Testamentum ab eo castigatum probat. 852

EPST. CV. Ad Augustinum. — Expostulat de Augustini epistola per Italiam sparsa, qua taxabatur locus non recte a se expositus in Epistola ad Galatas. 854

EPST. CVI. Ad Sunniam et Fretelam. — Postquam gratulatus est Sunnia ac Fretela viris, et Gelatarum licet genere, studiis divinarum Scripturarum præclaris; respondet ad sibi propositas ex Psalmis quæstiones, omnesque difficultates diluit, ostendens quenam sit, inter lectiones græcas atque latinas, ceteris præferenda, queque proprius ad hebraicum fontem accedat. 857

EPST. CVII. Ad Letam. — Hortatur ut filiam jam inde ab ipsis incubulatis instituat ad pietatem christianam; in quam rem, de cultu, de victu, deque probe instituenda adolescentia, de studio Scripturarum, et cavendis apocryphis, saluberrima tradit præcepta. 867

EPST. CVIII. Ad Eustochium virginem. — Paulæ vitam enarrat, quam primum a generis nobilitate, tum vero maxime ob animi virtutem laudat, quod Toxotio marito defuncto, totam se Deo voverit, et in sancto proposito diu Roma vixerit. Deinde ejus iter diligentissime describit, quo peragratis Sacra Judeæ locis, atque Ægypto Alexandriani usque, in Bethlehem conserdit. Ibi que extrixit virginum monasteria, quibusque exemplis ac præceptis rexerit, declarat; ejusdem humilitatem, patientiam, contemptum seculi, in pauperes atque agrotos caritatem, Scripturarum scientiam, ac fidei puritatem, atque alias virtutes prædicat. Denique ejus mortem et funera copiose describit. 878

EPST. CIX. Ad Riparium presbyterum. — Admonitus Riparii litteris quod Vigilantius doceret martyrum non esse colendos cineres, hac epistola quasi velutatur ac præludit ad pugnam, ostendens se paratum ad refellendum hominis errorem, si libros illius ad se mittat. 906

EPST. CX. **Augustini** ad Hieronymum. — Hieronymum litteris suis nonnihil offensum denuncere studet Augustinus. Apologiam illius contra Russinum accepisse se testatur, deplorans tantos inter viros quandam amicissimos discordiam incidisse. 909

EPST. CXI. **Augustini** ad Præsidium. — Præsidium rogat Augustinus ut superiorem epistolam curet Hieronymum reddendam, utque sibi eundem suis litteris placet. 913

EPST. CXXII. **Hieronymi** ad Augustinum. — Respondet tandem Hieronymus ad Augustini quæstiones propositas in Epistolis 66. 67. et 104. scilicet de titulo libri ecclesiastici scriptores earrantis, de Petro reprehensiō Paulo in epist. ad Galatas, de translatione Veteris Testamenti, ac de hedere vocabulo apud Jonam; defendens acriter scriptiones et interpretationes suas adversus Augustinum. 918

EPST. CXXIII. Theophilii ad Hieronymum. — Se bene tempore optasse Joanni Chrysostomo testatur, nec temere credidisse ejus accusatoribus, donec, erumpente judicio Concilii, sede sua Constantiopolitana exturbatus, pulsusque est in exilium. 931

EPST. CXXIV. Hieronymi ad Theophilum. — Multa causarum impedimenta, ob quæ librum contra Joannem Chrysostomum a Theophili scriptum, serius sit interpretatus. Tum ejus libri doctrinam ac sententias laudat; veniam petens, si quando græcos sensus latine non satis bene rediderit. 933

EPST. CXXV. Ad Augustinum. — Resulat Augustinum excusus quod liberius responderit, et rursum de curcubita meminit, rogatque ut emissis contentiosis quæstionibus deinceps secum invicem confrerant, et placide versentur in campo sacrarum Scripturarum. 933

EPST. CXVI. Augustini ad Hieronymum. — Respondet accuratus Epistolis Hieronymi 105. 113. et 115. de interpretatione loci Epistole ad Galatas, confirmans quod Petrus merito veraciterque reprehensus fuerit a Paulo. Ceterum deprecatur veniani, si dictis forte incautioribus Hieronymi animum offenderit, excusans, quod, nulla sua culpa, per multorum manus obambularis epistola, priusquam ad eum, cui scripta erat, perveniret. 936

EPST. CXVII. Ad matrem et filiam in Gallia commorantes. — Docet viduis et virginibus vitandam esse domestican consuetudinem eorum, unde sit periculum vel pudicitia, vel fama. 931

EPST. CXVIII. Ad Julianum. — Julianum quendam prædictivem, qui intra paucos dies amiserat duas filias et uxorem, atque incurvantibus barbaris, bonam possessionum partem, comparatione Job consolatur, et exemplo Pammachii Paulinique adhortatur ad perfectam vitam, hoc est, absolutum mundi contemptum, videlicet luc vocante etiam ipsa fortuna. 960

EPST. CXIX. Ad Minervium et Alexandrum monachos. — Minervio et Alexandro, qui per Sisinnium monachum, filium sancti Exuperii episcopi Tolosani, de verbis Apostoli, *Omnes quidem dormientiū*, etc., interrogaverant, respondet: alias quæstiones, quæ simul proponebantur, in aliud differens tempus. 966

EPST. CXX. Ad Hedibiam. — Respondet Hedibie, ab ipsa interrogatus de duodecim quæ sequuntur quæstionibus. I. Quomodo perfectus quis esse possit, et quomodo Deo vivere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est. II. Quid sibi velit hic Matthei locus: *Nou bibam amodo de hoc genitivū vītis*, etc. III. Quæ causa sit cur de resurrectione et apparitione Domini Evangelistæ diversa narraveri. IV. Quomodo, juxta Mattheum, vespere sabbati Maria Magdalene vidit Dominum resurgentem, dum Joannes Evangelista referit, mane una sabbati eam juxta sepulcrum flere. V. Quomodo, juxta Mattheum, Maria Magdalene, vespere sabbati, cum altera Maria, advoluta pedibus Salvatoris, secundum Joannem mane una sabbati audit a Domino: *Noli me tangere*, etc. VI. Quomodo, custodiente militum turba, Petrus et Joannes libere ingressi sunt sepulcrum. VII. Quomodo scribunt Matthæus et Marcus, quod mandatum sit Apostolis per Mulieres ut præcederent Jēsum in Galilæam et ibi eum viderent; Lucas autem et Joannes in Jerusalem eum ab Apostolis visum commemo-rant. VIII. Quid significet quod in Mattheo legitur: *Iesu autem clamans voce magna emisit spiritum: et relut templi scissum est*, etc. IX. Quomodo Salvator, secundum Joannem insufflat Spiritum Sanctum Apostolis, et secundum Lucam post ascensionem missurum se esse dicit. X. Quid significent hæc Pauli ad Romanos: *Quid ergo dicenuis: numquid iniurias apud Deum? Absit*, usque ad eum locum ubi ait: *Nisi dominus Sabaoth reliquerit nos in senectute*, etc. XI. Quid significent hæc Apostoli ad Corinthios: *Alius odor mortis in mortem, et aliis odor vita in vitam*. XII. Quid sibi velit hic locus Epistolas primas ad Thessalonicenses: *Ipsæ autem Deus pacis sanctificet vos per omnia*, etc. 980

EPST. CXXI. Ad Algasiam. — Respondet undecim quæ sequuntur quæstionibus. I. Cur Joannes interrogat Dominum an sit qui venturus est, cum de ipso dixerit: *Ecce agnus dei*, etc? II. Quid significet illud quod in Mattheo legitur: *Arundine quassalam non confringet, et linum fumigans non extinguet*. III. Quid sibi velint hæc Matthei: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum*. IV. Quis sensus horum quæ in Mattheo legitur: *Et præquantibus et nutrientibus in illis diebus*: et horum: *Orate et non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato*. V. Quid significent hæc Evangelii secundum Lucam: *Et non receperunt, quia facies ejus erat radens Jerusalem*. VI. Quid sit villcus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est. VII. Quo sensu accipiendum est quod legimus in Epistola ad Romanos: *Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori?* VIII. Quid sibi vult quod ad Romanos scribit Apostolus: *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. IX. Quare Apostolus ad Romanos scribit: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis*, etc. X. Quid sibi velit quod scribit Paulus ad Corinthes: *Nemo vos superet, roleus in humilitate mentis, et religione angelorum*, etc. XI. Quid est quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit: *Ni i discessio venerit primum, et revelatus fuerit homo peccati*, etc. 1006

EPST. CXXII. Ad Rusticum. — Rusticum, quod promisum cum uxore Artemia continentiam fregerat, ad penitentiam, et ut sancta invitata, exemplo conjugis, loca, hortatur. 1038

EPST. CXXIII. Ad Ageruchiam. — Ageruchiam adolescentulam viduam, a secundis nuptiis dehortatur, rejiciens arguienta quæ in contrarium facere videbantur, atque in

bunc cumdem finem mundi calamitates illi ob oculos ponens. 1046

EPIST. CXXIV. Ad Avitum. — Librum Origenis ^{opus ap-}
tus, quem pridem Ruffinus sublestis fide latine redididerat,
ad eius multiansque aliqua, Hieronymus cum a Pamphilio
rogatus denuo vertisset, nihil inimutans, quo posset ultra
fidei periculum legi, ostendit quae siut in eo impiie dicta,
atque ut heretica caveri debeant. 1039

EPIST. CXXV. Ad Rusticum monachum. — Docet quae-
admodum oporteat instituere vitam, monachi dignam no-
mine; monetique imprimita vitam suspectarum feminin-
rum consuetudinem: Intius autem esse juvenem in coenobio
quam in solitudine vitam agere. Tum sero ad docendum et
scribendos libros esse venieandum. Obrectorium familia-
ritatem modis omnibus fugiendam. 1072

EPIST. CXXVI. Ad Marcellinum et Anapychiam. — Ex-
ponit diversas sententias de origine animae, hortans ut re-
liqua petant ab Augustino, et indicans quibus ipse sit
occupatus studiis. 1083

EPIST. CXXVII. Ad Principiam virginem, sive Marcellae
vidua Epaphrii. — Laudat Marcellam, primam nobilitatis
mulierem, que, septimo a nuptiis mense, viro orbata,
deinde Cerealem Consullem, nuptias ejus ambientem, reje-
xit, et monachie vitam, prima nobilium seminarum ausa est.
Romae prolixiter, multas ad idem institutum pertrahens:
tu n ab ipso Hieronymo divinas litteras diligentissime Romae
didiicit: absenti sepe scripsit; ejusque tandem opera, fa-
ctio Originistarum, que in urbe cooperat invalescere, pro-
ducta atque existinta est. Obit paucis diebus post urbem a
Gothis direptam. 1087

EPIST. CXXVIII. Ad Gaudentium. — Docet quibus rudimen-
tis imbueda sit ruditetas puerile virginitati destinata
priusquam boni maieque discrimen noverit. 1093

EPIST. CXXIX. Ad Dardanum. — Terram promissionis
noi eam esse quam Judaei possederunt: sed aliam cre-
stem intelligentiam, terram nempe viventium mitibus in
Evangelio reppromissam. Neque aliam causam misericordiarum
et eternae captivitatis Iudeorum esse, quam sanguis Christi
effusus, et execrabilis facinus, quo morte ipsi inferre
non timuerunt. 1097

EPIST. CXXX. Ad Demetriadem. — Laudat Demetriadem
deum virginem, Julianam, neptrem Probae, quod se
Christo consecrari; hortans ut perseveret, utque statim
obit instinctibus diaboli sollicitantis ad turpia. De studio,
de jejunio, de obedientia, de fugiendis jocis, ceterisque
rebus quae ad virginis institutum pertinuerunt, praecipit. 1103

EPIST. CXXXI. Augustini ad Hieronymum, sive liber de
origine animae hominis. — Recensens varias de anime
origine sententias, cupit doceri quae potissimum tenuenda
sit, et quomodo adversus Pelagianorum dogma disendi
possit ea, quam Hieron. in superiori epistola 126. suam
esse fere iustiuavit, singulas animas novas nascentibus
heri. 1122

EPIST. CXXXII. Augustini ad Hieronymum. Seu liber de
sententia Jacobi. — Consultuit de loco ex Jacobi epist.
2. 10. Qui offendit in uno, factus est omnium reus, mul-
taque admiscerit de Stoicis, qui docebant omnia peccata esse
paria: et quisquis haberet unam virtutem, habere omnes;
qui careret una, nullam habere. 1138

EPIST. CXXXIII. Ad Ctesiphontem. — Pelagiani dogma-
tis insaniam, in primis vero *dratice*, et *equaritate*, sive ab
ab animi perturbationibus immunitatem, et impæccabilitatem,
rogatu Ctesiphontis resellit, ostendens e quorum conosis
soulibus manari. Tomi Ruffinum redarguit, qui Xisti Py-
thagorici, sub nomine Sixti martyris ac Romani Pontificis,
Pelagianum errorem redolentem librum latine interpre-
tatus sit, aliquumque Eusebii Pamphili pro Origene, obtru-
derit quasi Pamphili martyr. Denique pollicetur, cum
per otium licuerit, justo volumine Pelagiano dogmati se
responsorum. 1147

EPIST. CXXXIV. Ad Augustinum. — Indicat se ab Oro-
sto accepisse duos libros sibi inscriptos, sive duas superio-

res Augustini Epistolas 131 et 132, quibus car non respon-
derit excusat. 1161

EPIST. CXXXV. Innocentii Pape ad Aurelium. —
Litteras Aurelio mittit Innocentius Hieronymo redden-
das. 1162

EPIST. CXXXVI. Innocentii ad Hieronymum. — Inno-
centius Hieronymum, ob ea quae passus est, consolatur,
et quid pro tempore faciendum duxerit, ac jam fecerit de-
clarat. 1163

EPIST. CXXXVII. Innocentii ad Joannem. — Joannem Hiero-
nymos ymitum propiscere debuisse, ne tot ac tantis malis,
quibus afflicti sunt Hieronymus, Eustochium et Paula, op-
primerentur, ac nisi haec deinceps aut corriganter, aut re-
tundantur, rationem inde redditurum. 1164

EPIST. CXXXVIII. Ad Riparium. — Riparium presbyte-
rum, quomodo Pelagiana dogmata rejecta, illorumque dis-
seminator veluti alter Catilina expulsus sit, et quid ei illa
contigerit in re docet. 1164

EPIST. CXXXIX. Ad Apronium. — Apronium, quod in
fide contra Pelagianos manserit, laudat, et ut sancta Hiero-
nyma loca petat, hortatur. 1163

EPIST. XL. Ad Cyprianum presbyterum. — Psalmi octogesimum nonum, cuius initium est, *Domine refugium factus es nobis*. Cypriano presbytero ad fidem Hebraicæ veritatis post LXX. et Vulgatam editionem, pie elo-
queretur exponit. 1166

EPIST. CXLI. Ad Augustinum. — Gratulatur ejus indu-
striae, per quam hereticorum factionibus obstiterit, eaque
in re suum quoque studium testificatur. 1179

EPIST. CXLII. Ad Augustinum. — Significat damnatas
hereses clam et oblique adhuc moliri, et non neminem
potentem esse, qui dissimilanter eis faveat. 1180

EPIST. CXLIII. Ad Alypium et Augustinum. — Alypium et
Augustino gratulatur, quorum opera Coelestiana heresis
sit extincta: simulque excusat quod nondum scripsiter
adversus libros Anniani Diaconi Pelagiani. 1181

EPIST. CXLIV. S. Augustini ad Optatum Episcopum Mile-
vitanum. — Nondum se abs Hieronymo responsum episo-
cate sue 131. de Origine animae accepisse, nec eam
interim consultationem in vulgo edi se probare. 1182

Quinta classis, complectens tres epistolæ quarum tem-
pus minus compertum est, quibus tres aliæ subduntur
curruunt incertus est auctor. 1191-1192

EPIST. CXLV. Ad Exuperantium. — Hortatur ut, reli-
cta militia, conferat se ad perfectam christiani vitam,
unaque cum fratre suo Quintiliiano Bethlehem commigret.
1191

EPIST. CXLVI. Ad Evangelium. — Refellit eorum erro-
rem, qui diaconum presbytero sequantur, ostendens quid
sit discriminis inter episcopum, presbyterum et dia-
conum. 1192

EPIST. CXLVII. Ad Sabinianum lapsum. — Sabinianum
Diaconum, qui, perpetrato adulterio, in Bethlehem fugi-
rat, per litteras episcopi sui Hieronymo commendatus,
manensque in sanctis locis, et diaconi officio fungens,
virginem quamdam sacram ad stuprum fugamque sollici-
taverat, reprehensum objurgat, atque in monasterio po-
nente, hortatur. 1193

EPIST. CXLVIII. Ad Celantiam matronam. — Celantiam
nobilem matronam docet, quomodo inter sæculi honores,
divitias ac matrimonii onera, vitam suam sancte ac religiose
ducat. Ad divinæ scripturæ lectionem primum hortatur,
deinde ne de generis nobilitate superbiat in quo sita sit
vera nobilitas, docet; denique quod aliquot jam ante an-
nos absque pacto et consensu viri, continentiam servare
sibi proposulset in animo, acriter redarguit, et quid viro
suo debeat, ostendit. 1194

EPIST. CXLIX. — Hebraeorum dies festos edisserit Hiero-
nymus, eosque micime observari debere post Evange-
lium docet. 1220

EPIST. CL. Proenpili ad Hieronymum. — Note Joannis Martianei in universas S. Hieronymi
Epistolæ. 1221